

Mate Kapović
POVIJEST HRVATSKE AKCENTUACIJE
FONETIKA

M A T I C A   H R V A T S K A

Biblioteka
THEORIA / ΘΕΩΡΙΑ
NOVI NIZ

Recenzenti
DAVID MANDIĆ
MIHAIL OSLON

Glavna urednica
ROMANA HORVAT

Izvršni urednik
LUKA VUKUŠIĆ

Izrada karata
MIHAIL OSLON
(po uputama autora)

Indeksi
MATIJA MUŽEK
(osim Indeksa pojmova i Indeksa glasovnih zakona i fonoloških pravila koje je izradio autor)

Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta
Republike Hrvatske te Zaklade HAZU.

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 914893

ISBN 978-953-150-971-8

Mate Kapović

POVIJEST HRVATSKE
AKCENTUACIJE
FONETIKA

MATICA HRVATSKA
ZAGREB MMXV

PREDGOVOR

Hrvatski je jezik poznat po složenosti i raznolikosti svojih naglasnih sustava. Često je upravo zbog toga i zanimljiv stranim istraživačima, a zbog toga je i bitan među slavenskim i indoeuropskim jezicima. Naglasni su podaci ne samo iz standardne novoštokavštine nego i iz štokavskih, čakavskih i kajkavskih dijalekata od velike važnosti pri rekonstrukciji praslavenskoga, pa i praindоеuropskoga, naglasnoga sustava. Iako je sjeverozapadni dio južnoslavenskog jezičnog područja i u svjetskoj znanosti o jeziku, među ostalim, poznat upravo raznolikim naglasnim sustavima koji se tu javljaju, u Hrvatskoj je (a isto vrijedi uglavnom i za ostale okolne zemlje), unatoč određenoj akcentološkoj tradiciji, dovoljno je spomenuti Stjepana Ivšića (1884–1962), tâ disciplina donedavno bila pomalo zanemarena iako je naglasni opis nezostavan dio i dijalektoloških radova i standardoloških priručnika. I dok se kroatističko poznavanje standardne akcentuacije obično svodi na znanje označavanja naglasaka (dakako, uglavnom samo ako su dotični kroatisti novoštokavci) i poznavanje nekoliko osnovnih pravila (koja su i sama često zapravo pojednostavljena i zavaravajuća – vidi §7–8)¹, akcentološki je dio naših dijalektoloških opisa često napravljen nezadovoljavajućom metodologijom te jednostavno ne pruža dovoljno potrebnih podataka. Dovoljno je reći da se u mnogim dijalektalnim rječnicima i drugim dijalektološkim radovima katkad izostavljaju obične riječi poput *glava* (jer su tobože iste kao u standardnom jeziku) iako vrlo često takve »obične« riječi sadrže vrlo vrijedne

---

¹ Za kritiku jednog primjera amaterskog bavljenja akcentologijom (doduše, fonetičarskog a ne kroatističkog) vidi Kapović 2010a. No tako nije samo s nekim domaćim autorima – vrlo slične ignorantske greške u samoj osnovi istraživanja mogu se naći i, primjerice, u Magner & Matejka 1971. Npr. ondje autori izvode dalekosežne zaključke na osnovi »minimalnih parova« poput *đrao* (ptica) i *đrao* (glagol) iako su to potpuno pogrešni primjeri jer imaju više naglasnih varijanata ne samo dijalekatski nego i u standardnoj štokavštini – *đrao/órao* (ptica) i *đrao/đrao* (glagol), s tim da se ovdje kolokvijalno obično kaže *đrō*, rjeđe *đrō*). Jasno je da se na temelju takvih primjera ne može suditi o postojanju tonskih razlika u štokavskom. Također, nije baš jasno zašto bi se uopće »istraživalo« postojanje razlikovnog tona u suvremenim gradskim govorima poput onih Zagreba, Rijeke ili Niša, za koje se odavno zna da nisu tonski. Od praktički istih boljki kronične neupućenosti i nepoznavanja osnovâ akcentologije pate i kasnija istraživanja zagrebačkih fonetičara kritizirana u gorespomenutom radu (usp. još i Kapović 2007a: 75^F).

naglasne podatke². To je samo jedan od znakova po kojima se vidi da se akcentuaciji ne posvećuje dovoljno pozornosti. Iznimaka, naravno, ipak ima, no čak i u opsežnijim radovima katkad ima premalo naglasnih podataka ili riječi³. Niska razina akcentološkog znanja je pak problematična jer često onemogućava objašnjavanje dijalekatskih naglasnih fenomena na pravi način te priječi dijalektolozima uvid u onō što je u dotičnom dijalektu povijesno naglasno zanimljivo. Također, malo je istraživačâ koji su u toku sa suvremenim svjetskim akcentološkim istraživanjima iako se to u zadnje vrijeme mijenja kako nadolazi niz mladih jezikoslovaca-akcentologa. Nadam se da će i ova knjiga pridonijeti boljemu poznavanju naše akcentologije i njezine povijesti.

U knjizi se daje pregled povijesti akcentuacije od praindoeuropskoga do suvremenih štokavskih, čakavskih i kajkavskih dijalekata⁴. U ovoj se knjizi prvi put sustavno obrađuje naša povijesna akcentologija, a, koliko je autoru poznato, ovo je ujedno i jedina knjiga koja detaljno obrađuje naglasni sustav od praindoeuropskoga do bilo kojeg suvremenog ne samo slavenskog nego i indoeuropskog jezika⁵. Najdetaljniji su dijelovi u kojima se govori o odrazu praslavenske akcentuacije u štokavskom, čakavskom i kajkavskom i kasnijim promjenama u njima. Iako se, katkad i prilično opsežno, govori i o problematici u drugim jezicima (slavenskim, baltijskim i indoeuropskim) i o dubljoj jezičnoj povijesti (praslavenskoj, prabaltoslavenskoj i praindoeuropskoj), detaljnije rasprave o tim problemima treba ostaviti djelima koja se bave povijesnom akcentologijom pojedinih slavenskih jezika ili (balto) slavenskom/indoeuropskom akcentologijom općenito, gdje pak neće biti mjesta za opsežnije rasprave o detaljima povijesti štokavske, čakavske i

² Manji je problem što je katkada sâm akcentološki opis relativno zadovoljavajuć (kao npr. u Šimundić 1971 ili Baotić 1979) ili sadrži korisnih podataka (kao u FO), ali je povijesna interpretacija često pogrešna (kod Šimundića praktički uvijek) ili je pristup katkad nezadovoljavajuć (npr. u FO).

³ Vidi npr. §65^F za Jurišić 1973. Korisnost određenog rječnika može varirati ovisno o tome kakvi su podaci potrebni. I iz lošije se akcentološki obrađenih rječnika (i drugih izvora) katkada mogu izvući korisni podaci, što ovisi o pojedinom radu i vrsti građe koja nam je potrebna. Tako se i u ovoj knjizi može primijetiti da su se neki izvori, primjerice, koristili u vezi s jednom temom, no ne i u drugim slučajevima, upravo zato što za jednu temu pružaju dovoljno podataka, a za drugu ne.

⁴ Donekle je sličnu zadaću trebala imati i knjiga *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika* Asima Pece (1980²), no ona je potpuno izvan tokova moderne akcentologije što se tiče praslavenske akcentuacije (to se može utvrditi i jednostavnim uvidom u popis literature) a i inače. To djelo – na stranu sve pogrešne, zastarjele i nespretne interpretacije kojima obiluje – ni općenito strukturom, opsegom i načinom obrade nimalo ne nalikuje ovoj knjizi. Kao pozitivan pak primjer možemo istaći sjajan, premda jako sažet, Ivićev pregled štok/čak/kajk. povijesne akcentologije u Brozović & Ivić 1988: 15–19.

⁵ Po zalaženju u dubinu sve do praindoeuropskoga se ova knjiga razlikuje, među ostalim, od knjigâ kao što je Зализняк 1985.

kajkavske akcentuacije⁶. U ovoj je knjizi obrađen fonetski aspekt akcentuacije⁷ (iako se on, kako će se jasno vidjeti, nikako ne može posve odvojiti od morfologije pa ni tvorbe), dok će se njezini mogući nastavci baviti naglasnom u morfologiji i tvorbi.

Kako je već rečeno, u knjizi se obrađuje povijest ne samo standardnoga oblika jezika, nego i dijalekata. Standardnoj naglasnoj građi se ne pridaje posebna pažnja, osim što se ona u pravilu koristi kao glavni izvor novoštokavskih primjera – dakle, kao još jedan dijalekatski izvor⁸, bez obzira na svoj specifičan sociolingvistički položaj. U knjizi se donosi i nešto dosad neobjavljene autorove dijalekatske građe iz različitih govora.

Preduvjeti za pisanje ovakva djela bi mogli biti puno bolji – upravo zato se neki problemi u ovom djelu ni nisu mogli do kraja riješiti te čekaju na daljnja detaljnija istraživanja i više dijalekatske građe⁹. Osim što su, kako već rekosmo, dijalektološki opisi, čak i on̄i opsežniji, često nepotpuni (jer im nedostaju mnogi podaci koji trebaju suvremenoj povijesnoj akcentologiji i dijalekatskoj akcentatskoj lingvo geografiji), radovi su o bitnim naglasnim izoglosama gotovo potpuno nepostojeći, a stari akcentuirani tekstovi i priručnici su ili slabo ili nikako istraženi¹⁰. Ne samo da nedostaju studije po-

⁶ Ovdje su, što se tiče dublje povijesti, obrađene neke stvari za koje je autor smatrao da nužno moraju biti u knjizi – npr. tonska rekonstrukcija ie. naglaske (§102–104) ili naglasni sustavi drugih ie. jezika (§75–82). Neki su pak problemi, kao Winterov zakon (§74^F), samo spom̄enuti jer autor detaljnu raspravu o točnim uvjetima djelovanja ovoga zakona nije smatrao ključnom za knjigu ovakve koncepcije. To, dakako, ne znači da to inače nije važan problem.

⁷ Preciznije bi, ali neuobičajeno, bilo reći prozodički i prozodološki aspekt akcentuacije.

⁸ Zapravo, tu je *de facto* riječ o različitim dijalekatskim izvorima jer, zanemarimo li on̄o što je u svim novoštokavskim govorima isto, najobičnije riječi i neke osnovne karakteristike standardne akcentuacije, svaki standardološki priručnik ima svoju akcentuaciju, u kojoj se u većoj ili manjoj mjeri ogledā organski naglasak autora, tj. onoga tko je naglaske bilježio. Tako, recimo, iako općenito u novoštokavskim govorima u Hrvatskoj (i u nekakvoj maglovitoj predodžbi »standardnojezičnog uzusa«) prevladavaju naglasci *čōvjek* i *dūh*, Ivo Pranjaković (rođen i odrastao u Bosni) u ERj bilježi mladi naglasak *čōvjek* jer on tako izgovara (takav je naglasak uobičajen u BiH – §11^F; za sličan primjer u ERj usp. i §365^F), dok Dubrovčanin Mirko Deanović u HFR bilježi stariji naglasak *dūh* (kakav je uobičajen u Dubrovniku), premda, zanimljivo, kasnije u HSTR nalazimo običnije *dūh*. Bilo bi zanimljivo istražiti koliko takvih razlika postoji u standardnim rječnicima i usporediti rezultate sa situacijom u organskim govorima pojedinih naglasopisaca.

⁹ Da ne govorimo o tome da je i eksperimentalno-fonetski dio istraživanja štok/čak/kajk. akcentuacije prilično oskudan i zanemaren i da nema sustavnih istraživanja koja bi, primjerice, fonetski obrađivala različite lokalne naglasne sustave, čak ni za govore većih gradova kao što su Split, Osijek, Slavonski Brod, Zadar, Dubrovnik, Varaždin i sl.

¹⁰ U ovoj smo se knjizi, u većoj ili manjoj mjeri, služili podacima iz rječnikā, gramatikā i tekstova naših starih jezikoslovaca i autora kao što su Ivan Pergošić (1521?–1592), Bartol Kašić (1575–1650), Ivan Belostenec (1593/4–1675), Jakov Mikalja (1601–1654), Juraj Križanić (1617/9–1683), Ardelio della Bella (1655–1737), Joakim Stulli (1730–1817) i Franjo Marija Appendini (1768–1837) iako ne iscrpno i sustavno (tome treba posvetiti po-

sebni problema i sinteze, nego, kako rekosmo, ni osnovnih potpunih dijalekatskih opisa nema ni izbliza dovoljno¹¹. Možemo se samo nadati da će se stanje u budućnosti poboljšati i da će i ova knjiga potaći i olakšati daljnja akcentološka, povijesna, dijalektološka i lingvogeografska istraživanja što se tiče točnog utvrđivanja prostiranja pojedinih akcenatskih izoglosa na terenu¹² – ako ništa drugo, time što će dijalektolozima bar ukazati na što bi trebalo obratiti pažnju jer je potencijalno zanimljivo. Ovu knjigu ne treba uzimati za sveobuhvatnu i konačnu monografiju o povijesti štok/čak/kajk. akcentuacije, nego kao jednu od etapâ u istraživanju dotične teme. Iako su u njoj razmotreni i riješeni mnogi pojedinačni problemi, ona ne obuhvaća sve što bi se moglo u takvu djelu naći, nije mogla do kraja ulaziti u sve zasebne fenomene i ne pretendira dati konačne odgovore na sva pitanja i probleme naše akcentologije. Ukratko, ova knjiga nikako ne bi trebala biti zaključna riječ o fonetskom dijelu povijesti hrvatske akcentuacije, nego poticaj za dalj-

sebnje studije). Povijesnim akcentološkim istraživanjima nikako ne pomažu nestručna nova izdanja starih akcentuiranih djela. Bartol Kašić je, kao i u svojim drugim djelima, i u svom netiskanu prijevodu Biblije (1622–1637) bilježio naglaske, no oni su u prvotisku toga djela iz 1999–2000 jednostavno izostavljeni. Jednako je tako neshvatljiv i postupak kojim su u najnovijem izdanju Mikaljina rječnika (2011) jednostavno ispušteni skoro svi naglasni znakovi iz originala (1649) i to bez ikakve naznake da je to učinjeno.

¹¹ Nekim sam se radovima u prikazu dijalekata služio češće nego drugima. U pravilu je tu riječ o opsežnijim dijalektološkim monografijama, člancima, gramatikama i rječnicima, pogotovo ako je riječ o arhaičnijim govorima. Nažalost, mnogi članci, rječnici i drugi priručnici zbog nezadovoljavajuće leksikografske akcentološke obrade nisu bili onoliko korisni koliko bi mogli biti (usp. Kapović 2008d za kritiku). Što se tiče citiranja, kada je riječ o knjizi ili članku, u načelu se uvijek (osim iznimno) citira i stranica gdje se navodi pojedini primjer, dok se kod rječnika (i kod rječničkih dijelova knjige ili članka te kada postoji indeks svih riječi u knjizi) stranica izostavlja jer nije potrebna. U knjizi se navodi mnoštvo primjerâ iz različitih govora, a ni dijalektološka bibliografija nije mala, no nema sumnje da je i mnogošta drugo moglo ući u knjigu kao primjer ili se moglo komentirati i spomenuti, ali iz ovih ili onih razloga nije. Dijalektološka bibliografija, dakle, ne pretendira na iscrpnost. Cilj je knjige, među ostalim, dati pregled opće dijalekatske naglasne situacije i različitih promjena. Situacija i primjeri u govorima koji nisu spomenuti u načelu će se uvijek moći razumjeti prema drugim sličnim opisanim primjerima. Primjeri se katkada citiraju u prilagođenom i ujednačenom obliku, npr. pisanje čak. <králj> u starijim djelima se zamjenjuje s <krāj>, neuobičajeni znakovi za označavanje naglasaka u pojedinim djelima (npr. u FO) se zamjenjuju uobičajenima i sl. iako se neke nebitne razlike i nedosljednosti iz različitih dijalektoloških opisa u prenošenju zadržavaju.

¹² U ovu knjigu su uključene i neke uglavnom vrlo aproksimativne karte s određenim akcenatskim izoglosama, no one više pretendiraju na davanje općeg dojma nego na potpunu preciznost. Ona nije bila moguća ne samo zbog nezadovoljavajućih i nepotpunih/nejasnih podataka, nego i zbog vremenskih i drugih praktičnih ograničenja pri pripremi ove knjige, koja ionako nije primarno dijalektološko-kartografski usmjerena. Osim toga, karte su napravljene samo za neke izoglose, a trebalo bi ih napraviti za puno više njih. Ipak, informacije su na nekim kartama u ovoj knjizi, što se tiče prostornih koordinata pojedinih fenomena, nerijetko potpunije i detaljnije od onih koje se daju u samom tekstu. No dijalektološko-akcentološke karte će trebati dopuniti i ispraviti nakon detaljnijih istraživanja u analizama koje će biti usmjerene baš na te probleme.

nja istraživanja. Što se tiče dublje povijesti – praslavenske, baltoslavenske i indoeuropske akcentuacije – tu je danas, kako znaju svi ònī koji tome ozbiljno pristupaju, još mnogo toga nejasno i tu predstoji još puno istraživanja (što ne znači da danas o tome ne znamo ništa). Ta dublja povijest čini važan dio i ove knjige pa će ona, i kao svojevrstan uvod i pregled ali i zbog nekih novih ideja, biti zanimljiva i istraživačima koji se bave slavenskom akcentologijom općenito.

Što se tiče samog naziva i tematike knjige, u njoj se, dakle, opisuje razvitak naglasnih sustava u idiomima koje danas nazivamo hrvatskima. To, međutim, nikako ne znači da se za sve njih može rekonstruirati neki prahrvatski ili starohrvatski naglasni sustav¹³. Slavenski jezici, pa tako i južnoslavenski među njima¹⁴, čine dijalekatski kontinuum i nepotrebno je posebno i napominjati da je podjela slavenskih jezika, kao i većine drugih jezika, u velikoj mjeri nužno politička (tj. preciznije političko-etničko-simboličko-identitetska) te je ne treba brkati s genetskom lingvistikom. Premda je u knjizi težište na hrvatskim govorima (što je u velikoj mjeri samo pragmatička posljedica autorove znanstvene ekspertize i interesâ pa i mjesta izdavanja knjige te akademske sredine u kojoj je djelo nastalo) te se knjiga stoga i zove kako se zove¹⁵, jasno je da se o štokavskim govorima kojima govore Hrvati ne može u ovakvoj knjizi ozbiljno pisati ne obazirući se na govore štokavaca Srba, Muslimanâ/Bošnjakâ¹⁶ i Crnogoraca, kao što se ni o kajkavskom (ali ni o čakavskom pa onda ni štokavskom) ne može ozbiljno pisati izostavivši iz slike slovenski jezik (kojemu je u ovoj knjizi u nekim aspektima posvećeno dosta pažnje). Kada se, dakle, u knjizi govori o štokavskom,

¹³ No nije moguće rekonstruirati ni jedinstveni »prasednjojužnoslavenski« (tj. »prahrvatskosrpski«) s obzirom da ne postoje zajedničke stare izoglose koje bi štok/čak/kajk. (»srednjojužnoslavenski«, tj. »hrvatskosrpski«) izdvajale od drugih dijalekata – usp. npr. Holzer 2002, 2007: 23/2011: 9, Matasović 2008: 64–67. Šekli (2013a: 10, 2013b: 81, 91) kao jedinu moguću štok/čak/kajk. (ali ne i općeslovensku) zajedničku izoglosu spominje stapanje staroga *e i *ę u e iza nepalatalâ, no to je razmjerno trivijalan razvoj. Nema pretjerano smisla govoriti ni o prazapadnojužnoslavenskom iako postoje određene općeZJslav. (tj. opće-slovensko-kajkavsko-čakavsko-štokavske) karakteristike (npr. razvoj tipa *sšto > stô – §115, 299), kao ni o praslovenskom, prakajkavskom, pračakavskom ili praštokavskom (vidi §27 za dijalekatski kontinuum) – usp. tu npr. i Rigler 2001: 419. Ipak vidi i Matasović 2008: 64–65, 157–158 koji govori npr. o zapadnojužnoslavenskom prajeziku.

¹⁴ Pri čemu treba biti jasno da južnoslavenski jezici zapravo ne predstavljaju posebnu genetsku jedinicu, nego zapravo samo tradicionalni zemljopisni naziv (vidi npr. Holzer 2007: 20–22/2011: 7–9, Matasović 2008: 60–64).

¹⁵ Osim toga, kada je riječ o standardnim novoštokavskim primjerima, tu se uvijek pišu upravo suvremeni standardni hrvatski (npr. *svijéća*) a ne npr. standardni srpski (*cešhal svéća*) ili klasični vukovsko-daničićevski oblici (*svijéća*).

¹⁶ U zadnjih je dvadesetak godina upravo u nekim srpskim i bošnjačkim govorima došlo do novih velikih otkrića koja su vrlo značajna za našu (ali i slavensku) povijesnu akcentologiju – riječ je o konačnoj potvrdi postojanja neoakuta i u istočnoštokavskom (§316), a još više o vjerojatnoj otkriću čuvanja razlike između praslavenskog staroga akuta i kratkog neoakuta prema praslavenskom kratkom cirkumfleksu u kladanjskom području u Bosni (§107).

ne misli se samo na štokavske govore koji se govore u Hrvatskoj ili kojima govore govornici koji se etnički smatraju Hrvatima¹⁷. U knjizi se upotrebljava i naziv zapadnojužnoslavenski (ZJslav.), koji obuhvaća sve slovenske i sve kajkavske, čakavske i štokavske govore. Jasno, kada se govori o štokavskom, kajkavskom i čakavskom, tu također treba biti jasno da je riječ o provizornim nazivima, a ne o strogo odijeljenim narječjima, s obzirom na već spomenuti dijalekatski kontinuum (§27). Ipak, s obzirom na upotrebu riječi *hrvatski* i u naslovu knjige i u njoj, treba reći da zasebno proučavanje akcentuacije štokavskog, čakavskog i kajkavskog nije baš potpuno proizvoljan izbor kao posljedica sociolingvističkog i identitetsko-političkog realiteta¹⁸ i činjenice da se ta tri narječja, kako se obično nazivaju, danas govore u istoj nacionalnoj državi (s tim da se štokavski govori i u susjednim zemljama, jasno). Kako će i iz ovoga djela biti jasno, zajedničko proučavanje povijesti naglasnog sustava štok/čak/kajk. ima itekako smisla i lingvistički, zbog njihove povezanosti, zajedničkih izoglosa i promjena (npr. kraćenja praslavenskog dugog cirkumfleksa, tj. dugog silaznog naglasaka – §117, 119–121). Nije uopće sporna vrlo bliska genetska povezanost kajkavskoga sa slovenskim dijalektima ili prisutnost karakteristika na sjeveru čakavskog područja koje ga vežu sa slovenskim govorima. No isto su tako prisutne, shodno već zemljopisnim odnosima, i izoglose, premda ne uvijek iste naravi, koje kajkavski i sjeverni čakavski vežu sa štokavskim i ostatkom čakavskoga. Dakako, naziv ove knjige¹⁹ i odabir njezina težišta, naglasaka i tematike nije nipošto jedini mogući izbor – čisto lingvističko-dijalektološko-akcentološki gledano, iz južnoslavenskoga se dijalekatskog kontinuumu moglo »isjeći« i koje drugo područje koje bi se akcentološki izučavalo u okviru monografije slične ovoj²⁰. No autor ni ne pretendira implicirati, kao što je već rečeno, da se u odabiru tematike vodio isključivo i strogo lingvistič-

¹⁷ Naravno, spominjanje primjerâ i sl. iz govora kojima ne govore etnički Hrvati/katolici i/ili koji se ne govore u Hrvatskoj u knjizi koja u naslovu ima »hrvatsku akcentuaciju« ne treba nipošto shvaćati politički nego čisto lingvistički. To što je težište na hrvatskim govorima oglêdâ se i u nesrazmjernoj zastupljenosti građe, analize i detalja iz čakavskog, kajkavskog i zapadnog štokavskog u odnosu na (jugo)istočni štokavski (da ne govorimo o torlačkom).

¹⁸ Ne samo nakon 1990. nego i prije nje jer je percepcija »hrvatskog« kao jezika jednako uvjetovana nacionalnom pripadnošću i nacionalnim političkim granicama kao i percepcija »hrvatskosrpskog« kao jezika, gledamo li i potonji kao dijalekatsko-sociolingvističku ukupnost a ne samo kao standardni jezik (vidi Kapović 2011d: 149–152).

¹⁹ Najprecizniji bi, no nezgrapno iz praktičnih razloga, naziv knjige bio *Povijesna prozodika i prozodemika od praindoeuropskoga do suvremenoga štokavskoga (s naglaskom na zapadni štokavski), čakavskoga i kajkavskoga*. Područje čiji se naglasak najdetaljnije obrađuje iz povijesne perspektive bi se neetnički moglo nazvati *središnji zapadnojužnoslavenski*.

²⁰ Npr. težište bi moglo biti podjednako na svim štokavskim dijalektima uz usputno posvećivanje pažnje čakavskom, kajkavskom i bugarskom ili bi se moglo proučavati prvenstveno štokavski i južni dio čakavskoga ili štokavski s naglaskom na istočnim dijalektima i torlačkom uza što bi se svakako morala posvetiti veća pažnja bugarskim dijalektima. Isto tako bi bio moguć i pristup u kojem bi se slovenskom dala jednaka pozornost kao i kaj-

kim razlozima. Jasno je da je odabir znanstvene teme često, pogotovo u društveno-humanističkim znanostima, određen i društvenim, historijskim i subjektivnim datostima te od toga ne treba bježati.

Premda je praslavenski naglasni sustav u nekim svojim aspektima izvrsno rekonstruiran i premda su neke osnovne postavke jasne i općeprihvaćene, tu još uvijek postoji razmjerno velik broj spornih detalja i različitih pristupa. Krene li se još dublje – u rekonstrukciju baltoslavenske i indoeuropske akcentuacije – teškoće su još veće. Reći »sto akcentologâ, sto hipotezâ« je tek donekle pretjerano²¹. U ovoj sam knjizi nastojao uvijek napomenuti kada je riječ o nečem što je sporno premda to nije bilo moguće u svim slučajevima. Treba napomenuti da cilj ove knjige nije nabranje svih mogućih dosad izloženih hipoteza o raznim problemima slavenske i štokavske/čakavske/kajkavske akcentologije – takav cilj ostavljamo sintetskim djelima drugačije koncepcije. Naravno, u mnogim se situacijama autor nije libio ni eksplicitne kritike tezâ i objašnjenjâ koja ne stoje, no nije bilo moguće uvijek upozoravati na sve neuvjerljive hipoteze pa onda i greške, propuste i pogrešne zaključke u literaturi²². Svrha je ove monografije dati koliko-toliko kompaktan pregled osnovnih problema ponajprije povijesti štokavske/čakavske/kajkavske akcentuacije (dakako, u okviru šire – slavenske, baltoslavenske i indoeuropske – akcentologije) iz perspektive koju autor smatra najboljom i najeksplanatornijom. U nekim sam slučajevima izbjegavao nastupiti apodiktički te sam navodio više mogućih objašnjenja, a nastojao sam se kloniti i greške u koju neki prečesto upadaju – a to je stav da se mora moći objasniti apsolutno sve. Počesto se najbolje kloniti teorijâ koje teže objasniti baš sve i kod kojih nema ničega nejasna (a što se nerijetko postiže ignoriranjem velikog dijela građe). U nekim je slučajevima jednostavno teško doći do jednog pravog rješenja problema – tada je bolje objektivno prikazati problem sa svih strana, iznijeti sve argumente i reći da ga nije lako razriješiti (ako je tako), nego pošto-poto upadati u *ad hoc* i neuvjerljiva objašnjenja. Neki će problemi zasigurno biti jasniji u budućnosti, no posve je izvjesno i to da u povijesnoj lingvistici nikada neće baš sve biti nesporno i jasno. Na koncu konca, u tome je i čar dotične discipline.

Povijesna je akcentologija, premda zanimljiva (bar onima kojima će čitanje ovakve knjige uopće pasti na pamet) i bitna za jezičnu rekonstrukciju opće-

---

kavskom itd. Mogućnosti su tu brojne, no, dakako, granicu je, koja je uvijek više ili manje proizvoljna, negdje potrebno povući.

²¹ Što je zanimljivo, broj različitih hipoteza se s vremenom ne smanjuje, nego se naprotiv, čini se, čak i povećava, čemu je donekle doprinijela i redovna godišnja međunarodna konferencija IWoBA (*International Workshop on Balto-Slavic Accentology*), koja se održava od 2005. godine.

²² Što se tiče najnovije domaće monografske literature (npr. Moguš 2010, Lukežić 2012) koja se dotiče (i) povijesne akcentologije, situacija tu nije baš najsretnija. Na to se tu nećemo osvrnati.

nito, također i jedno od najkompleksnijih područja poredbenopovijesne indoeuropejske lingvistike. Osim složenosti same tematike, ulazak u ovo područje dodatno komplicira i činjenica što o nekim stvarima postoje brojna različita mišljenja, kao i različite akcentološke škole, koje s vremenom mogu i prilično radikalno mijenjati neka svoja polazišta²³. Osim toga, stil je pisanja mnogih akcentologa vrlo težak i nepristupačan, što samo sve dodatno otežava. Ova je knjiga pisana tako da bude što pristupačnija, čak i potpunim početnicima, te transparentna u objašnjenjima koliko god je to moguće. No kompleksnost samog područja se ipak nije mogla izbjeći (pogotovo što se tiče starijih razdoblja), kao ni potreba za konciznošću u određenim slučajevima, koja onda može dovesti do nejasnoća. Osim toga, polemike sa stajalištima drugih autora kao i mnogi primjeri i detalji, bez kojih se nije moglo, također doprinose zahtjevnosti štiva. Stoga se i na ovu knjigu može primijeniti pravilo koje je često vrlo korisno u čitanju akcentološke literature, pogotovo za početnike: iščitavati polako i više puta.

O pojedinim sam temama iz ove knjige pisao u člancima objavljenima prije ovoga djela. Međutim, sve su te teme ovdje obrađene iznova i puno detaljnije, a greške iz starijih radova i interpretacija su, koliko je to bilo moguće, uklonjene. Dakle, ova knjiga ne predstavlja skup ranije napisanih članaka povezanih u jedan tekst. Zbog dosadašnjih vrlo oskudnih istraživanja povijesti štokavske, čakavske i kajkavske akcentuacije u knjizi ima mnogo toga novog – dakako, kod nekih tema puno više nego kod drugih²⁴. Dosad ne samo da nije bilo monografije o povijesti štokavske, čakavske i kajkavske akcentuacije, nego zapravo nije bilo ni stručnjakâ koji bi se takvom disciplinom uopće eksplicitno bavili²⁵. Nema nikakve sumnje da su se neke teme u knjizi mogle i detaljnije i opširnije obraditi, dok su druge pak možda obrađe-

²³ U ovoj se knjizi, što se tiče rekonstrukcije praslavenskoga, baltoslavenskoga i indoeuropejskoga naglaska, u velikoj mjeri prihvaćaju polazišta moskovske akcentološke škole.

²⁴ Po autorovu mišljenju, najveći se konkretniji novi znanstveni doprinos u ovoj knjizi, zanemare li se mnogi sitniji detalji (kao što je otkriće hirtovskih sufiksa – §88–92 – ili pitanje retrakcije neocirkumfleksa u štok/čak. – §166), može naći u dijelovima koji govore o odrazu starog, pogotovo dugog, cirkumfleksa u štok/čak/kajk/sln. (§113–132), o duženju kratkog neoakuta u kajkavskom i slovenskom (§176–186), o odrazu dužinâ u zadnjem otvorenom slogu u slavenskim jezicima (§252–265), o odrazu prednaglasnih (§191–240) i zanaglasnih dužina (§241–251) u slavenskim jezicima te također u preciznoj analizi čakavskih kasnijih duženja (§282–295), u relativnoj kronologiji najstarijih fonetskih naglasnih izoglosa u zapadnom južnoslavenskom (§297–310) i u detaljnoj analizi kronologije dubrovačkih retrakcija (§343–346). Osim toga, vjerujem da će istraživači naći mnogo što zanimljiva i nova i u drugim dijelovima knjige, a treba također reći i da su mnogi fenomeni u ovoj knjizi, npr. razvoj neocirkumfleksa u slovenskom i kajkavskom (§133–169) ili pitanje retrakcijâ u štokavskom/čakavskom/kajkavskom (§330–358), obrađeni puno detaljnije nego što je to dosad bio slučaj bilo gdje u literaturi.

²⁵ Tim je gore što su neki potpuno nesuvisli teorijsko-povijesni radovi kao Junković 1972 i 1973 (vidi §139^F) kasnije u domaćoj dijalektologiji i povijesti jezika bili naveliko citirani i uvrštavani u fakultetsku literaturu.

ne predetaljno. Autor se tu držao načela, možda lošeg, da od viška glava ne boli, a knjiga, iako je pisana tako da je u načelu može čitati i onaj tko se prije nije uopće bavio akcentologijom (nego zna tek neke osnove južnoslavenske dijalektologije, poredbenopovijesne slavistike ili indoeuropeistike) i premda može služiti i kao udžbenik akcentologije, ionako nije zamišljena kao djelo koje bi obuhvaćalo samo najosnovnije i već poznate stvari. Spojiti u jednu knjigu i uvod u određenu tematiku, tj. njezin pregled, i kritičku recepciju dosadašnje literature i rezultate originalnih i novih istraživanja je uvijek problematično. Početnicima se, stoga, bar pri prvom čitanju, može preporučiti da se ne zamaraju katkad kompliciranim detaljima (često u fusnotama) koji će biti interesantni već potkovanim akcentolozima, a stručnjacima da preskoče općepoznate i uvodne dijelove. Također, oni koje više zanimaju kasniji naglasni procesi koji se događaju u štokavskom/čakavskom/kajkavskom, mogu preskočiti katkad komplicirane opise naglasnih promjena u indoeuropskom, baltoslavenskom i praslavenskom (i obrnuto). Knjiga ni u kom slučaju nije mogla biti samo pregledna i govoriti samo o poznatim stvarima u smislu sažimanja dosadašnje literature i sl. jer su i neki posve osnovni procesi (npr. pokraćivanje dugog cirkumfleksa u štokavskom/čakavskom/kajkavskom ili duljenje praslavenskog kratkog neoakuta u kajkavskom) donedavno ili do ove knjige bili ili potpuno neobjašnjeni ili nejasni ili čak uopće nije ni bilo zamijećeno da tu ima nešto interesantno i važno što bi trebalo objasniti. Neki su pak problemi i pojave, o kojima se možda moglo i ovdje govoriti, tek nātūknūti jer je o njima bolje govoriti u okviru morfologije i tvorbe (to su zadaci za nastavke ove knjige), dok drugi nisu detaljnije obrađeni zbog prostornih i vremenskih ograničenja. U nekim slučajevima nema osobita opravdanja zašto su neke pojave obrađene detaljnije a neke manje detaljno.

Pažljiviji i u akcentologiju upućeniji čitatelj će možda primijetiti da se neki moji današnji stavovi, iznijeti u ovom djelu, u nekim pogledima, katkada i znatno, razlikuju od onih koje sam iznosio u svojim prethodnim radovima. No to ne treba čuditi. S detaljnijim istraživanjem problema čovjek katkad dolazi i do drugačijih zaključaka, a znanstvenik, uostalom, kada naiđe na nove i prethodno nepoznate činjenice ili na nove i bolje hipoteze, i mora mijenjati svoje mišljenje – u suprotnom nije znanstvenik. Osim toga, općenito sam kao akcentolog u toku svoga bavljenja tim problemima evoluirao od, moglo bi se reći, nadobudne mladenačke apodiktičnosti i uvjerenosti u ispravnost samo jednog niza hipotezâ do ponešto, nadam se, zrelije fleksibilnosti i otvorenosti prema različitim mogućim interpretacijama pojedinih problema. Stoga se u knjizi ne teži toliko tome da se baš uvijek pošto-poto zauzme stav o pojedinom problemu i grčevito ga se brani, nego se u posebno spornim slučajevima (kajkavskom je akcentologija puna) katkad radije obrazlažu različite teze i podastiru svi raspoloživi dokazi koji govore u prilog različitim mogućim tezama. Treba također napomenuti da postoje i slučajevi gdje se, samom prirodom stvari, ne može doista dokazati da se nešto dogodilo

baš na jedan a ne na drugi način. Sve to, dakako, nipošto ne znači da se u knjizi mehanički navode različita mišljenja i moguća rješenja, bez jasnog opredjeljivanja za ovu ili onu interpretaciju. Praktički uvijek je jasno koju od različitih interpretacija autor smatra najuvjerljivijom, čak i onda kada to nisu ideje s kojima bi se većina akcentologâ složila. No čak i kada se izričito priklanam jednoj hipotezi ili predlažem svoje rješenje nekog problema, teza se ne pokušava, kao što je to inače u literaturi često, umjetno prikazati što uvjerljivijom (ako stvarno nije moguća samo jedna razumna interpretacija), nego ju se nastoji prikazati sa svim svojim prednostima i slabostima, kao što se ostavlja i mogućnost da postoji i bolja hipoteza. Premda to može zvučati otrcano, znanost bi (pa tako i povijesna akcentologija) trebala biti potraga za istinom, a ne poligon za prezentaciju briljantnih ideja pojedinaca koje se nastoje marketinški »prodati« drugim istraživačima pa i pod cijenu toga da se protuargumenti prešućuju ili ignoriraju. Nužno je da istraživač bude uvijek otvoren prema novim idejama i boljim intepretacijama, kao i kritičan i realističan prema vlastitim hipotezama.

Knjigu sam počeo pisati početkom 2008. Plan je bio da to bude ne toliko opsežna knjiga (od kojih dvjestotinjak stranica) koja bi obuhvatila i fonetiku i morfologiju i tvorbu. Ubrzo je nakon započeta posla 2008. godine postalo jasno da knjiga neće biti gotova tako brzo kako sam to u početku mislio zbog raznih drugih stvari, i lingvističkih i nelingvističkih, kojima sam se istodobno intenzivno bavio, kao i zbog i velikih prekida u pisanju. Osim toga, nakon početne, kratkotrajne, faze rada 2008. godine, kada je bilo napisano nekoliko uvodnih poglavlja (koja su na kraju preživjela i do konačne verzije knjige, ali u poprilično izmijenjenu obliku i čineći u njoj sasvim nezatan dio teksta), na knjizi sam uglavnom radio vrlo neizravno – samo u vidu pisanja pojedinih dijelova o morfologiji koji su objavljivani kao članci (Kapović 2010b, 2011c, 2011e, 2011f²⁶), preskačući tako prvi, fonetski, dio priče. Postojala je mutna predodžba da će to jednoga dana biti dijelovi čitave knjige, ali je završavanje dotične izgledalo prilično daleko i ne potpuno izvjesno. Ova knjiga je svoj konačni oblik i većinu sadržaja, iako je formalno gledano započeta više godinâ prije, dobila tek u akademskoj godini 2011-2012 kada me, uz novi kolegij o akcentologiji koji sam počeo predavati na fakultetu, željezni tjedni ritam pisanja poglavlja od predavanja do predavanja prisilio da je konačno uobličim u grubu finalnu verziju. S obzirom na opseg koji je knjiga spontano počela dobivati, u prvoj je polovici 2012. postalo jasno da se čitava povijest hrvatske akcentuacije neće moći obraditi u jednom tomu jer bi obrada i fonološko-fonetskog i morfološkog dijela uzela previše vremena, a sama knjiga bi na kraju ionako bila predebela da bi se

²⁶ Neke analize iz tih članaka su ispravljene u ovoj knjizi u svjetlu novih hipoteza iako ti članci zapravo tematikom ne pripadaju ovoj knjizi, nego mogućim budućim nastavcima ove knjige koji će govoriti o naglasku u okviru morfologije.

objavila u jednom svesku. Stoga pred vama danas stoji prvi svezak *Povijesti hrvatske akcentuacije*, dok će ostali uslijediti, ako bude volje i sretnih okolnosti, u budućnosti. Nakon što je gruba finalna verzija knjige bila gotova negdje pred ljeto 2012. godine i nakon što je dogovoren tisak, preostalo je još samo, kako se autoru tada činilo, dotjerivanje i lagano nadopunjavanje knjige. Ispočetka je to doista tako krenulo i problem uglavnom nije bio u tome što napisati, nego koliko toga napisati i kako to sve koherentno složiti i izložiti. Tako su dijelovi teksta često mijenjali svoje mjesto, skakali iz fustotâ u glavno tijelo teksta i obrnuto, dijelovi su izbacivani ili ubacivani, a istodobno su se mijenjale i različite teze i teorije. No krajem 2012. su počele i opsežnije prepravke, kako su se pojedine stvari u autorovoj glavi s vremenom kristalizirale i konsolidirale (a do čega je moglo doći tek nakon završetka prve verzije čitave knjige²⁷), te je u prvoj polovici 2013. više poglavlja napisano u potpunosti ispočetka ili u puno razrađenijoj verziji. Izrada indeksâ je počela u ljeto 2014. i uzela je točno godinu dana, što je poprilično odgodilo tisak već odavno gotove knjige. S obzirom na opseg problemâ o kojima se u knjizi govori, s prepravkama, dopunama i poboljšavanjima teksta se moglo ići doslovno unedogled, kako je autor ubrzo ustanovio, ali, nažalost, u jednom se trenu moralo stati. Ova je knjiga tako više *work in progress* koji je iz prozaičnih razloga u jednom trenutku morao biti tiskan u svom trenutnom obliku, nego što je to potpuno završeno djelo koje se više ne bi moglo dalje poboljšavati i nadopunjavati. Prilika da se poprave nedostaci, propusti, greške i nedovoljno domišljene teze, koje u ovom izdanju još nisu uklonjene, doći će, nadajmo se, u mogućem prijevodu knjige na engleski, eventualnim budućim hrvatskim izdanjima, u naknadnim posebnim istraživanjima pojedinačnih problema u člancima i mogućim nastavcima ove knjige koji će obrađivati naglasak u okviru morfologije i tvorbe.

Zahvaljujem (abecednim redom prema prezimenima) Mislavu Beniću Kaši koji je redovno i ustrajno prvi čitao sirovi rukopis kako je nastajao u svojim mnogobrojnim verzijama te dao brojne informacije o ugljanskim govorima; Filipu Galoviću na podacima i snimkama sa Šolte i Brača; Marcu Greenbergu na korisnim primjedbama pri izradi nekih karata; Siniši Habijancu na pomoći sa slovačkim i češkim; Mariji Kraljević na sintaktičkoj pomoći kod jednog problema; svom pedantnom recenzentu i kolegi akcentologu Davidu Mandiću Leonardu na nebrojenim korisnim opaskama, komentarima i primjerima što se tiče teksta knjige, kao i na savjetima pri izradi nekih karata; Sergeju Lj. Nikolajevu na čitanju dijelova rukopisa i ponajviše na dugim akcentološkim raspravama koje je sa mnom kontinuirano vodio, kao i

²⁷ Iz knjige će, nadam se, biti jasno koliko je bitno obrađivati pojedine probleme u sveobuhvatnom kontekstu zbog njihove unutarne međupovezanosti. Da su problemi o kojima se u ovoj knjizi govori bili obrađivani zasebno u pojedinim člancima, njihova obrada ne bi bila ni izbliza tako dobra jer se tako neki naočigled nevezani problemi ne bi mogli povezivati i zajedno rješavati.

na brojnim korisnim informacijama, primjerima i građi, pogotovo što se tiče prabaltoslavenske i praindoeuropske akcentuacije i idejâ moskovske akcentološke škole; Mihailu Oslonu Miši na recenzentskim komentarima na rukopis ove knjige, brojnim korisnim korekcijama, primjerima iz Križanićeva jezika te vrsnim kartografskim sposobnostima; Branimiru Paškvanu na snimkama iz Kostrene; Tijmenu Pronku na raspravama o slovenskoj akcentuaciji i nizozemskoj akcentološkoj školi te pomoći u dobavljanu literature u PDF-ovima; Vytautasu Rinkevičiusu na komentarima oko baltijskih jezika; Mateju Šeklju za neke informacije o slovenskom; svojoj doktorandici Nataši Šprljan na podacima iz selačkog govora (usp. sad Šprljan 2015); Domagoju Vidoviću na primjerima s Brača, iz Neretvanske krajine i nekim korisnim komentarima; Perini Vukši Nahod na korisnim primjedbama pri izradi nekih karata i dijalekatskoj građi; Nikoli Vuletiću na brojnim dijalekatskim primjerima iz okolice Zadra, susretljivosti pri njihovu prikupljanju i savjetima pri izradi nekih karata; svojim slušači(ca)ma na kolegijima Akcentologija 1 & 2 akademske godine 2011-2012²⁸, 2012-2013 i 2013-2014. (pogotovo Matiji Mužeku, koji se na kraju prihvatio i dugotrajnog i mukotrpnog posla izrade većine indeksâ u knjizi) te svima ostalima koje sam možda zaboravio spomenuti. Na ljubaznoj pomoći pri nabavljanju literature zahvaljujem i Dragani Novakov i Žarku Bošnjakoviću (kojemu hvala i na ustupanju svoje neobjavljene dijalektološke karte smederevsko-vršačkih govora) te Alemku Gluhaku, a Maji Milković na fotografiranju riječi iz rječnika u knjižnici. Svima koji su rad čitali u rukopisu zahvaljujem za brojne savjete zbog kojih su otklonjene mnoge nepotrebne greške i nepažljivosti. Sve su preostale pogreške, dakako, na moju dušu.

Na kraju posebna zahvala mojoj majci od koje sam kao dijete usred Zagreba uspio spontano usvojiti arhaičan štokavski naglasni sustav (poljički sa slavonskom nadgradnjom). Tâ mi je sretna okolnost neopisivo olakšala bavljenje akcentologijom – bez naglasaka u glavi bi to bio daleko teži posao. Da otac ne bi ostao zakinut, mogu ovdje spomenuti da sam se za lingvistiku još kao dijete zainteresirao upravo tako što sam na policama slučajno nabasao na njegove stare knjige sa studija. Osim toga, pamtim kako mi je, primijetivši moje zanimanje za Hammovu *Staroslavensku gramatiku* (1970), jednom prilikom, negdje u trećem osnovne, objasnio što su to jer i jor²⁹.

U Zagrebu, 20. siječnja 2008. – 3. prosinca 2015.

Mate Kapović

²⁸ Jedan od rezultata kolegija je i diplomski rad kolegice Vedrane Gudek (Gudek 2013), napisan pod izravnim ravnanjem autora ove knjige, koji predstavlja jedan od najiscrpnijih (akcentoloških) opisa nekog kajkavskog govora uopće, a koji se i u ovoj knjizi, usporedo s kojom je nastajao, s razlogom obilato citira.

²⁹ Poluglasi i u ovoj knjizi igraju bitnu ulogu (vidi npr. §297).

SIMBOLI I SKRAĆENICE

- > < daje pravilno
⇒ ⇐ daje uz neku promjenu, analogiju itd.
~ povezano s
* rekonstruirano (neposvjedočeno)
** nemoguć ili nepostojeći oblik
+ (dijalektalni) oblik koji u kojem radu nije izravno zapisan, ali se može uspostaviti prema danim pravilima ili drugim primjerima
# početak/kraj riječi
< > pravopisni lik, lik u izvornoj grafiji
[] fonetski lik
2x potvrđeno dva puta (kod primjerâ iz dijalekata ili tekstova) (3x, 4x...)
nx potvrđeno puno puta (kod primjerâ iz dijalekata ili tekstova)
258^F str. 258 (fusnota) [u referencama na druga djela]
§91^F paragraf 91 (fusnota) [u unutrašnjim referencama na druge dijelove ove knjige]³⁰

N., G., D., A., V., L., I. – padeži u jednini

n., g., d., a., v., l., i. – padeži u množini

C – suglasnik

V – samoglasnik

R – sonant

n. p. – naglasna paradigma

n. p. *a*, n. p. *b*, n. p. *c* – praslavenske naglasne paradigme

n. p. A, n. p. B, n. p. C itd. – moderne, sinkronijske naglasne paradigme

n. p. A', n. p. B', n. p. C' – naglasne paradigme dugih osnova/korijena³¹

n. p. A-C, B-C itd. – miješana naglasna paradigma (npr. neki oblici po A, neki oblici po C)³²

n. p. A/C, B/C itd. – fakultativna naglasna paradigma (npr. može i po A, može i po C)³³

³⁰ Pojedini paragrafi obuhvaćaju ne samo tekst/odlomak koji slijedi nakon njih nego i naslov/primjer koji stoji istaknuto (u boldu) neposredno prije tog odlomka/odlomaka i koji također može sadržavati fusnote.

³¹ Naglasne paradigme se dodatno označavaju znakom duljine samo kada je to nužno. Inače npr. n. p. B može stajati i za n. p. B i za n. p. B': ako to u određenom slučaju nije bitno. Kod praslavenskih se n. p. (*a*, *b*, *c*) duljina obično ne naznačuje (u psl. je već po vokalizmu odmah jasno koji je slog dugačak a koji ne).

³² Npr. u nekim štok. govorima gdje imamo prez. *pěřěš* po n. p. B ali glag. pridj. radni *prála* – *prâlo* po n. p. C. To je onda n. p. B-C, gdje određeni oblici imaju naglasak samo po jednom obrascu, a drugi samo po drugom.

³³ Npr. u nekim štok. govorima imamo fakultativnu n. p. B'/C': u primjerima poput *bîla* – *bîlo/bîlo*, gdje supostoje oblici *bîlo* (C') i *bîlo* (B'). Tu, dakle, neki ili svi oblici mogu imati naglasak i po jednoj i po drugoj n. p.

LAŠ – leidenska akcentološka škola
 MAŠ – moskovska akcentološka škola
 NS – naglašen slog
 Plet. – Pleteršnik (Pleteršnikov rječnik)
 PPC – progresivni pomak cirkumfleksa
 ZNS – zatvoren naglašeni slog
 ZOS – zadnji otvoreni slog

akt. – aktivni
 aor. – aorist
 dij. – dijalekt(alno)
 dv. – dvojina
 g. – godina
 glag. – glagol(ski)
 im. – imenica
 imp. – imperativ
 inf. – infinitiv
 jd. – jednina
 knjiž. – književni, književno
 komp. – komparativ
 l. – lice
 mn. – množina
 m.r. – muški rod
 neodr. – neodređen
 odr. – određen
 osn. – osnova
 part. – particip

pas. – pasivni
 perf. – perfekt
 pne. – prije nove ere
 prez. – prezent
 pridj. – pridjev
 pril. – prilog
 red. – redni (broj)
 sr.r. – srednji rod
 st. – starije/stoljeće
 stand. – standardni, standardno
 sup. – supin
 superl. – superlativ
 supl. – supletivni
 suvr. – suvremeni
 umj. – umjesto
 usp. – uspoređi
 zast. – zastarjelo
 ž.r. – ženski rod

JEZICI I JEZIČNE OZNAKE

aukšt. – aukštaitiski
 AV – Atharva-veda
 balt. – baltijski
 bednj. – bednjanski
 bjr. – bjeloruski
 bug. – bugarski
 csl. – crkvenoslavenski
 čak. – čakavski
 češ. – češki
 dluž. – donjolužički
 donjosutl. – donjosutlanski
 dor. – dorski
 eng. – engleski

germ. – germanski
 gluž. – gornjolužički
 got. – gotski
 grč. – grčki
 gs. – gornjosutlanski
 hrv. – hrvatski
 I – istočno-, istok
 Ibos. – istočnobosanski
 Iherc. – istočnohercegovački
 iir. – indoiranski
 Islav. – istočnoslavenski
 ital. – italski
 jap. – japanski

J – južno-, jug	sln. – slovenski
JI – jugoistok, jugoistočni	slv. – slovinski
Jleh. – južnolehitiški	smed-vrš. – smederevsko-vršački
Jslav. – južnoslavenski	srbug. – srednjobugarski
JZ – jugozapad(ni)	st- – staro-
kajk. – kajkavski	stčeš. – staročeški
kaš. – kašupski	steng. – staroengleski
kelt. – keltski	stind. – staroindijski
kor. – koruški	stir. – staroirski
lat. – latinski	stnord. – staronordijski
latv. – latvijski	stpolj. – staropoljski
leh. – lehitiški	stprus. – staropruski
lit. – litavski	strus. – staroruski
mak. – makedonski	stsl. – staroslavenski
nštok. – novoštokavski	stštok. – staroštokavski
osl. – općeslavenski	sttorl. – starotorlački
pan. – panonski	sttrn. – starotrnovski
pol. – polapski	stvnj. – starovisokonjemački
polj. – poljski	SZ – sjeverozapad(ni)
Pos. – Posavina	štok. – štokavski
prekm. – prekmurski	šum-vojev. – šumadijsko-vojvođanski
psl. – praslavenski	torl. – torlački
rom. – romanski	ukr. – ukrajinski
rus. – ruski	ved. – vedski
RV – R̥g-veda	Z- – zapadno-, zapad
S – sjever, sjeverni	ZJslav. – zapadnojužnoslavenski
S- – sjeverno-	Zslav. – zapadnoslavenski
Sčak. – sjevernočakavski	Zštok. – zapadnoštokavski
slav. – slavenski	žem. – žemaitiski
slč. – slovački	

BILJEŠKE O PISANJU POJEDINIH GLASOVA

l̥ – <lj>

ń – <nj>

x – velarno h

ɛ, a, o – zatvoreni vokali (a = °a, á, a)

ɛ, ä, o – otvoreni vokali

y – alofon glasa i u nekim čakavskim govorima

Napomena: citirani dijalekatski oblici iz drugih radova se po potrebi prilagođavaju radi ujednačenijega načina pisanja (npr. *nj* i *lj* se mijenjaju u *ń* i *l̥*, znak *ʹ* kad

označava neoakut se mijenja u ~ i sl.). Što označavaju naglasni znakovi se opisuje u samom tekstu, a za posebne glasove koji se javljaju u pojedinim jezicima ili dijalektima treba konzultirati originalne dijalektološke izvore ili osnovne priručnike za pojedine jezike.

UVOD

§1 Hrvatska se standardna akcentuacija zasniva na novoštokavskoj akcentuaciji, kao i akcentuacija drugih štokavskih standardnih jezika³⁴. Novoštokavski, pa onda i standardni hrvatski, ima tzv. četveronaglasni sustav koji se sastoji od četiri »naglasaka« i zanaglasne dužine:

˘ – *kr̂ava*

ˆ – *lā̂da*

˘ – *dà̂ska*³⁵

˘ – *tráva*

– – zanaglasna dužina³⁶ (*òblāk*)

Riječ obično ima samo jedan naglasak, rjeđe dva – u nekim složenicama i izvedenicama (npr. *àutocèsta*, *ìspodpròsječan*³⁷, *prèštār* uz *prèstar* itd.) ili u superlativima (*nā̂jpamètnijī*, *nā̂jvèćī* uz *nā̂jvećī* itd.).

Vokali mogu biti dugi i kratki, npr. *lū̂k* (povrće) i *lūk* (oružje), ali ne samo kada su naglašeni, nego i kada se nalaze iza naglasaka (zanaglasne dužine) – usp. opreku zanaglasne dužine u *golū̂b* i zanaglasne kraćine u *golū̂-*

³⁴ Riječ je o književnim jezicima koji se nakon 1990, kada se mijenja političko stajalište u vezi s jezičnim pitanjima, na području matičnih država uglavnom prestaju smatrati varijantama pluricentričnog hrvatskosrpskog jezika – bošnjačkom (bosanskom), crnogorskom (s nešto kasnijim početkom), hrvatskom i srpskom.

³⁵ U zadnjih dvadesetak godina je bilo neozbiljnih pokušaja da se »dokaže« da u hrv. standardu (!) pa i u Hrvatskoj općenito nema ˘ – za kritiku takvih neznanstvenih i ni u čem utemeljenih ideja vidi Kapović 2010a. Svi novoštokavski govori u Hrvatskoj (uključujući i gradske govore – npr. Osijeka, Vinkovaca, Vukovara, Slavenskog Broda, Splita, Zadra, Šibenika, Sinja, Imotskog, Vrgorca, Metkovića, Dubrovnika itd.) imaju četveronaglasni sustav, odnosno imaju i ˘.

³⁶ Termini *dužina/duljina* imaju isto značenje (kao i *duženje/duljenje* itd.). Oba se naizmjenice upotrebljavaju u ovoj knjizi.

³⁷ S varijantama *ìspod-* i *-pròsječan*.

bovi. Zanaglasnih dužina u riječi može biti više (do tri³⁸), npr. *òčūvānōst*, *ìspītānī* (odr. pridj.), *s_nèdīrnūtōm* (instrumental jd.) itd. Prednaglasnih dužina u nštok. nema, ali ih ima u mnogim govorima.

§2 Od sredine prve polovice 20. stoljeća se u školskoj gramatici, a i u lingvističkim radovima, za četiri naglasaka upotrebljavaju nazivi: kratkosi-lazni (˘), dugosilazni (ˉ), kratkouzlazni (˘ˉ) i dugouzlazni (ˉ˘). Prije toga su se, a rjeđe je tako i danas, upotrebljavali i razni drugi termini.

Novoštokavski je naglasak tonski, tj. pojedini se slogovi mogu razlikovati po kretanju tona koje može biti, u skladu s uobičajenim nazivima naglasaka i njihovim pretpostavljenim izgovorom, silazno (˘, ˘˘) i uzlazno (ˉ, ˉˉ)³⁹. Sustav se stoga, unatoč tomu što se naglasak tradicionalno obilježava četirima znakovima, može interpretirati kao sustav dvaju tonova, tj. intonacijâ: silazne i uzlazne. Četiri znaka su tu zato što se njima osim intonacije bilježi i duljina sloga pa se onda govori i o četiri »naglasaka«. No tu ipak treba voditi računa, što se često zanemaruje, i o tome da se ti na-

³⁸ Fonetski i teoretski bi ih moglo biti i više, ali takvi primjeri jednostavno ne postoje iz povijesnih razloga. Ograničenje od tri dužine (bez obzira kako su raspoređene što se tiče naglašenosti/nenaglašenosti, tj. jesu li sve zanaglasne ili je riječ o kombinaciji prednaglasnih i zanaglasnih dužina) vrijedi i za sve štok/čak. dijalekte (usp. i Ivić 1958: 111/Ивић 1994a: 104).

³⁹ Katkad se tonskim jezicima u užem smislu smatraju samo jezici poput (standardnog) kineskog ili vijetnamskog, dok se jezici poput (standardnog) novoštokavskog, slovenskog ili litavskog smatraju ograničenim tonskim jezicima, tj. jezicima koji imaju tzv. *pitch accent*. Najveća je razlika između naglasnih sustava sličnih mandarinskom i naglasnih sustava sličnih novoštokavskom u tome što u ovim drugima razlikovno tonsko kretanje postoji u načelu samo u jednom slogu po riječi (naglašenom, tj. silinom istaknutom), dok se u drugima ono redovno javlja u svim slogovima u riječi. Usp. npr. štok. *Hrváti* (s uzlaznim naglaskom samo na drugom slogu u trosložnoj riječi) prema mandarinskom *Zhōngguóréń* »Kinez(i)« (gdje svaki slog ima svoj ton – prvi ravan, a drugi i treći uzlazan). Druga je razlika između jezika s »pravim« i ograničenim tonom u tome što ovi prvi (kao vijetnamski) nerijetko imaju složene tonske sustave s više različitih tonova, dok ovi drugi (kao štokavski/čakavski/kajkavski, slovenski, litavski, švedski/norveški ili neki nizozemski/njemački dijalekti – da se zadržimo na europskim jezicima) obično imaju samo dvočlanu opreku (uglavnom silazno : uzlazno). No (ne)javljanje tona na svim slogovima u riječi je tu puno bitnija razlika od razlike u broju tonskih opreka, s obzirom na to da, recimo, u mnogim hrv. dijalektima (i npr. u stand. latvijskom) nalazimo trostruku tonsku opreku, što nije puno manje u odnosu na mandarinsku (stand. kinesku) četverostruku tonsku opreku (stand. vijetnamski pak, recimo, ima šest razlikovnih tonova, dok u vijetnamskim dijalektima postoje i sustavi i s manjim brojem tonova – pet ili četiri). S druge strane, latvijski, osim što ima trostruku tonsku opreku, može imati tonove ne samo u naglašenom (prvom) slogu, nego i u nenaglašenim slogovima pa i tamo, kao i u jezicima tipa kineskog, možemo naći trosložne riječi gdje sva tri sloga imaju svoj ton. No u latvijskom (§69) je to ograničenije nego u kineskom. U stvari je ovdje riječ o skali – novoštokavski je npr. više tonski od engleskoga (gdje intonacija nije fonološki razlikovna na razini riječi), ali manje od latvijskog, dok je latvijski manje tonski od kineskog itd. Za tipologiju prozodijskih sustava vidi npr. Hyman 2006.

glasci u različitim nštok. govorima (što se onda prenosi i u standardnu upotrebu) mogu poprilično različito fonetski ostvarivati i da se ne ostvaruju svugdje onako kako bi se to prema njihovim danas najuobičajenijim nazivima (kratkosilazni, kratkouzlazni itd.) očekivalo (čak ni u standardnom izgovoru) – tj. $\grave{}$ nije svugdje silazan i kratak (katkad je uzlazan, katkad poludug ili čak dug), $\acute{}$ je često zapravo uzlazno-silazan, $\`$ i $\prime$ nisu svugdje uzlazni⁴⁰ itd. Dovede li se stvar do ekstrema, jedino što se može smatrati zajedničkim u svim novoštokavskim sustavima jest činjenica da postoje četiri različita naglasaka od čega su dva duga a dva kratka⁴¹. Stoga je, kada se govori o tome, najbolje ne upotrebljavati opisne nazive kao »kratkosilazni« (ili ih upotrebljavati ali shvaćati provizorno), nego govoriti o naglasku $\grave{}$, naglasku $\`$, naglasku $\acute{}$ i naglasku $\prime$ ⁴², da se ne bismo doveli u zabludu da realan izgovor tih prozodema uvijek odgovara njihovu nazivu⁴³. Utoliko je tradicionalno bilježenje naglasaka četirima znakovima⁴⁴ ipak donekle opravdano.

§3 Tradicionalni je naziv »naglasak«, koji ćemo ovdje upotrebljavati, zapravo višeznačan i obuhvaća više stvari – silinu (istaknutost pojedinog

⁴⁰ Iz toga onda slijedi i to da je i interpretacija $\acute{}$ kao duge varijante $\grave{}$ katkad sporna jer tu u realnom govoru može biti riječ o distinkciji ne između kratkog i dugog silaznog tona (iako je i takva realizacija moguća), nego npr. o distinkciji između poludugog uzlaznog naglasaka ($\grave{}$) i dugog uzlazno-silaznog naglasaka ($\acute{}$). Naravno, za potrebe teorije nema problemâ da se ton koji se realno (fonetski) izgovara kao uzlazno-silazni smatra (fonološki) silaznim i sl., ali problematično je kad se ipak donekle proizvoljni tradicionalni nazivi poput »dugosilaznog« shvaćaju predoslovno.

⁴¹ I kvantitetska je razlika u nekim štok. sistemima donekle upitna jer $\grave{}$ može biti i dug, no ta je duljina, čini se, uvijek samo fonetska (ne i fonološka) duga (§108) pa utoliko s tim nema problemâ. O složenosti problema fonetske naravi nštok. naglasaka govori i to da Đuro Daničić, kao jezikoslovac koji je prvi potpuno precizno i dosljedno bilježio i opisao nštok. naglasni sustav, nikad u svom velikom akcentološkom opusu nije o različiti četiriju naglasaka rekao ništa više od toga da su različiti i da su dva duga a dva kratka (Даничић 1925: 1, Лехисте & Ивић 1996: 13–14).

⁴² Tako su npr. postupala u svojim radovima do 1932. godine i dva najpoznatija akcentologa prve polovice 20. st. – Stjepan Ivšić (1884–1962) i Aleksandar Belić (1876–1960) (Лехисте & Ивић 1996: 42).

⁴³ Treba imati na umu da su današnji ustaljeni nazivi za naglaske (»kratki/dugi silazni/uzlazni«) ustanovljeni ne kao rezultat znanstvenih istraživanja i rasprave nego 1932. po dekretu Ministarstva obrazovanja Kraljevine Jugoslavije, koje je htjelo ujednačiti i uspostaviti gramatičko nazivlje (prije toga je praktički svaki autor imao svoje različite nazive za četiri naglasaka) – sâm su stručni prijedlog napisali Ivšić i Belić (Лехисте & Ивић 1996: 42). Takvi nazivi čak i odgovaraju kao pojednostavljen fonetski opis za stand. hrv. naglasak (utemeljen na osnovi običnog Zštok. izgovora iz hrvatskih krajeva), koliko god sama standardna naglasna norma bila nužno fluidna i nedefinirana (§12), ali ne i za izgovor stand. srpskog (uzmemo li kao njegovu osnovu beogradski ili vojvođanski izgovor). Više vidi u §339.

⁴⁴ Od čega se u recentnije vrijeme katkad težilo odustati u nekim radovima.

sloga u riječi), tonsko kretanje (silaznost/uzlaznost – govoreći u uobičajenim terminima), visinu tona (naglašeni je slog obično tonski viši od nenaglašenoga) i kvantitetu (naglašeni je slog obično dulji od nenaglašenoga – dakako ako je riječ o dva kratka ili dva duga sloga). Dakle, -ǎ- je u riječi *rǎna* istaknutije od sljedećega sloga, odlikuje ga silazno tonsko kretanje (u standardu), taj je slog viši od idućega sloga, a fonetski je i dulji od njega. U novoštokavskom se visina tona (što je ton viši, to glasnice brže titraju) ipak ne veže isključivo uz naglašeni slog (dakle, onaj slog koji je istaknut i silinski i kvantitativno) jer su slogovi iza ` i ´ također visoki, dok su slogovi iza ˘ i ˆ niski. Dakle, dočeto je -a u *nòga* visoko, dok je u *jǎma* nisko i primjetno se oslabljenije izgovara. Koliko će točno zanaglasni slog iza ` i ´ naglasaka biti visok varira regionalno (na istoku je viši nego na zapadu) i individualno, no općenito je slog iza ` i ´ viši od onoga iza ˘ i ˆ, bilo da je viši, jednak ili nešto niži od samog naglašenog sloga (§339). Općenito fonetski ustroj prozodijskih sustava regionalno jako varira, što se onda, dakako, prenosi i u standardni izgovor.

Riječi se mogu razlikovati samo prozodijski:

kùpiti (skupljati) : *kúpiti* (u trgovini)
vàlati (vrijediti) : *válati* (kotrljati)
pǎs (životinja) : *pâs* (pojas; dodavanje u nogometu)
pòkušāj (imenica) : *pòkušāj* (imperativ od *pòkušati*)
vòdīte (prezent) : *vòdīte!* (imperativ)
ùgledati (koga) : *uglédati_{se}* (na koga)
glâsa (G. od *glâs*) : *glàsā* (prezent od *glàsati*)
smǐjē (prez. od *smjēti*) : *smǐje_{se}* (prez. od *smjīti_{se}*)
ùzēti (infinitiv) : *ùzēti* (množina od pridj. *ùzēt*) itd.

Kod oblikâ istog fonemskog sastava opreka može biti višestruka:

dǔga (daska na bačvi ili ž.r. neodr. pridj., varijanta) : *dùga* (ž.r. neodr. pridj., varijanta⁴⁵) : *dúga* (na nebu) : *dûga* (G. od imenice *dûg*) : *dǔgā* (odr. pridj., varijanta) : *dùgā* (odr. pridj., varijanta) : *dúgā* (g. od *dúga*) : *dûgā* (g. od im. *dûga*)
pǎra (isparavanje) : *pàra* (novac) : *pára* (im. od glag. *párati* »rezati«) : *pâra* (G. od riječi *pâr*) : *pârā* (g. od *pâra*) : *párā* (g. od *pára*)

⁴⁵ Neke riječi mogu imati različit naglasak u različitim štok. govorima (katkad i u istom govoru). Tako ž.r. od pridj. *dǔg* može biti i *dǔga* i *dùga*. Za taj konkretan primjer vidi Kapović 2011c: 106–112.

mīslī (GDVInav. od *mīsao*) : *mīslī* (L. od *mīsao*) : *mīslī* (g. od *mīsao*) : *mīslī!* (imperativ od *mīsliti*) : *mīslī* (prezent od *mīsliti*)

žène (n.) : *žènē* (G.) : *žène!* (v.) : *žènē* (3. mn.)

vrūci (n. neod. pridj.) : *vrūci* (N/n. odr. pridj.) : *vrūci* (komp.)

svijētlī (n. neod. pridj., varijanta) : *svijētlī* (N/n. odr. pridj.) : *svijētlī!* (imp. od *svijētliti* ili n. neod. pridj., varijanta) : *svijētlī* (prezent od *svijētliti*)

dodīrnuti (infinitiv) : *dōdīrnūti* (neodr. pridj., mn.) : *dōdīrnūti* (odr. pridj., jd/mn)

Riječ se može razlikovati i po mjestu naglasaka:

òbaviti (učiniti) : *obàviti* (oviti, omotati)

òbučen (od *obùčiti*) : *obùčen* (od *òbūci*)

mórala (od *móрати*) : *morála* (od *mòrāl*)

plākati (liti suze) : *plakáti* (od *plākāt*)

kòstima (dli. od *kòst*) : *kostíma* (G. od *kòstīm*)

nòvine (magazin) : *novìne* (novosti)

mļèkara (N. ž.r.) : *mļekára* (G. od *mļèkār*)

òpozīva (G. od *òpozīv*) : *opòziva* (pridj., ž.r.)

òdrāstao (od *òdrāsti*) : *odrāstao* (od *odrāstati*)

žèlē (od *žèleti*) : *želē* (im.)

Po zanaglasnoj dužini:

òna (~ *òn*, osobna zamjenica) : *ònā* (~ *ònāj*, pokazna zamjenica)

Pètrom (I. od *Pètar*) : *Pètròm* (I. od *Pètra*)

pāzi! (imperativ) : *pāzi* (prezent)

pāuka (jednina) : *pāūkā* (množina)

òpāsan (ž.r. *òpāsna*, ~ *opāsnōst*) : *òpasān* (od *opāsati*)⁴⁶

autòmatskī (automatiziran, običan pridj./pril.) : *autòmātskī* (pridjev prema imenici *autòmāt*)⁴⁷

ùpitan (ž.r. *ùpitna*, koji se dovodi u pitanje) : *ùpītān* (ž.r. *ùpītāna*, glag. pridj. trpni od *upítati*)

⁴⁶ Usp. i *òtrōvan* (koji ima otrova) : *òtrōvān* (glag. pridj. trpni od *otrōvati*). Pridjev *òtrōvan* ima i stariju varijantu *òtrōvan* (usp. *òtrov*) od još starijeg *òtrovan (*òtrōvan* ima duljinu analogijom prema *òtrōvna* – *òtrōvno*, §269).

⁴⁷ Usp. *autòmatskī* (*automātskī*) je to napravio ali *autòmātskī* mehanizam se pokvario (*mehanizam automata*). U govornom jeziku su moguće i varijante s nepovučenim naglaskom: *automātskī* i *automātskī*. Prvi je oblik običan i u mnogim nštok. govorima.

pròpisan (ž.r. *pròpīsna*)⁴⁸ : *pròpīsān* (ž.r. *pròpīsāna*, glag. pridj. trpni od *propísati*)

Naglasak se u štokavskom može mijenjati u paradigmi iste riječi pa imamo primjerice:

nòvac – G. *nóvca* – n. *nòvci* – g. *nòvācā*

rúka – A. *rúku* – dli. *rùkama*

vòda – n. *vòde* – g. *vódā*

nôć – G. *nôći* – L. *nôći*

§4 Za razliku od novoštok. govora, gdje vidimo samo dvostruku intonacijsku opreku, npr. *kòsti* (D.) i *kòsti* (L.), *Lûka* i *lúka*, u nekim govorima može postojati i trostrana opreka (na duljini⁴⁹) – usp. u Bosanskom Svilaju u Posavini⁵⁰:

râst »râst« : *râst* »hrâst« : *râst!* »rásti!«

sûd »sûd (posuda)« : *sûd* »sûd (sudište)« : *súd!* »súdi!«

Novoštokavski je izgubio i staru razliku tipa *sûd* (posuda) i *sûd* (sudište), tj. izgubio je stari naglasak koji se zove neoakut⁵¹, stopivši ga sa svojim $\hat{}$ (*sûd* > *sûd*). No ta se razlika još čuva u mnogim dijalektima (i štok. i čak. i kajk.).

Naglasak je u novoštokavskom, kao i u većini drugih štok/čak/kajk. govora, slobodan (može biti na bilo kojem slogu u riječi⁵²) i sinkronijski nepredvidiv na osnovi fonoloških, morfoloških ili semantičkih razloga. Primjerice, nema nikakvog sinkronijskog objašnjenja za razliku u naglasku u riječima poput *kûka* ali *lúka/rúka*, tj. za trostruku razliku u akuzativu: *kûku* – *lúku* – *rúku*.

Naglasak se pojedinih riječi može razlikovati čak i u bliskim govorima, a to se onda katkada prenosi i u standardni jezik. Dat ćemo primjer neodređenih oblika pridjeva *kratak*, koji se u novoštokavskim govorima mo-

⁴⁸ Naglasak *pròpisan*, kao i *úpitan*, je mladi (§363).

⁴⁹ U Kladnju i na kračini (§107).

⁵⁰ Peraić 2011: 177. Ovakva je trostruka tonska opreka (koju bi ovdje trebalo fonetski analizirati/provjeriti) u većini govorâ kao opcija češća u višesložnim riječima.

⁵¹ Za porijeklo termina *neoakut* vidi §35^F.

⁵² Stroga nštok. standardna norma ne dopušta naglasak na zadnjem slogu, no u stvarnosti većina nštok. govorâ tolerira, makar rijetko i samo u nekim primjerima (uglavnom posuđenicama), i zadnji naglašeni slog (§8).

že naglašavati na više različitih načina (od kojih većina mogu proći i kao standardni):

krätak – krätka – krätko

krätak – krätka – krätko

krätak – krätka – krätko

krätak – krätka – krätko

krätak – krätka – krätko

krätak – krätka – krätko

*krätak – krätka – krätko*⁵³

§5 Novoštokavska je akcentuacija, u usporedbi s akcentuacijom nekih drugih hrvatskih govora, izgovorno (fonetski) dosta inovativna. Novoštokavski su ` i ´ nastali pomicanjem ˘, ˆ (i ˜) s idućega sloga (unutarnjega ili posljednjega). Pomicanjem naglasaka na kratak slog dobivamo kratki (uzlazni) naglasak (˘), a pomicanjem naglasaka na dug slog dobivamo dugi (uzlazni) naglasak (ˆ):

ženà > žèna, čovjèk > čòvjek, lopàta > lòpata

glāvà > gláva, nāròd > národ, čūvàti > čúvati

Stariji naglasak (kao *ženà, glāvà*) je očuvan u mnogim arhaičnim govorima (i štokavskim i čakavskim i kajkavskim). Ako se pomicao dugi naglasak, na njegovu mjestu ostaje (sada zanaglasna) dužina:

muškî > mùškî, G. glāvê (> glāvê) > glávê

ujenčâm > vjènjâm, kováč (> kovâč) > kòvâč, kopâmo > kòpâmo,

*žūrîmo (> žūrîmo) > žúrîmo*⁵⁴

Zanaglasne dužine u novoštokavskom potječu ili od stare naglašene duljine (u primjerima kao *kòpâm < kopâm*) ili od zanaglasne dužine neovisne o nštok. pomicanju naglasaka (u primjerima kao *rätār* ili *tàmničār < tamničār*), tj. zanaglasne dužine koja je postojala i prije nštok. retrakcije. Prve zovemo primarnima, a druge sekundarnim zanaglasnim dužinama. Prednaglasnih dužina pak u nštok. nema u načelu zato što je naglasak

⁵³ Za povijesno objašnjenje ovih oblika usp. Kapović 2011c: 419–420, 426–428.

⁵⁴ Je li ˜ prvo prelazio u ˆ pa se tek onda povlačio ili se ˜ izravno povlačio, ne možemo pouzdano znati, a to i nije moralo u svim govorima biti isto (§314).

na njih povučene te one tako postaju naglašenim dužinama (*grānā* > *grána*)⁵⁵.

Novoštokavsko se pomicanje naglasaka sinkronijski vidi u primjerima kao *vōdīm* – *ūvodīm*, *slōga* – *nēsloga*, *mēne* – *bēz_mene*, a također i kod nekih varijantnih primjera kao *podātākā/pòdātākā* te u posudenicama kod kojih često supostoje oblici sa starijim i prenesenim mjestom naglasaka (katkad i u istom govoru) – npr. *socijalīst* i *socijālist*, *bifē* i *bīfē*.

§6 Riječi koje su imale naglasak na početku ostaju, dakako, nezahvaćene novoštokavskim pomicanjem naglasaka:

rāt, *krāj*, *kūća*, *jāgoda*

Međutim, ako ispred njih dođe prijedlog, veznik ili čestica (koji nemaju svog naglasaka), opet dolazi do novoštokavske retrakcije naglasaka jer se fonetska riječ (kao *u_rāt* ili *u_kūću*) koja se sastoji od nenaglašenog prijedloga/veznika/čestice i naglašene riječi u načelu ne razlikuje od običnih riječi sa starijim naglaskom na nepočetnom slogu (kao *čovjèk* ili *motīka*). U novoštokavskim se govorima i u jednom i u drugom slučaju očekuje retrakcija naglasaka na prethodni slog:

čovjèk > *čòvjek*, *motīka* > *mòtika*

u_rāt > *ù_rat*, *u_kūću* > *ù_kuću*

No u tim primjerima ipak postoji razlika. U pojedinačnim leksemima kao *čovjèk* > *čòvjek* ili *motīka* > *mòtika* nikakva analogija ne može spriječiti pomicanje naglasaka niti se jednom pomaknuti naglasak više ikako može vratiti na staro mjesto. No u primjerima kao *ù_rat* ili *ù_kuću* i dalje postoje osnovne riječi *rāt* i *kūću* pa se analogijom prema njima može opet dobiti naglasak *u_rāt* i *u_kūću*⁵⁶ ili ta ista analogija može samo pomicanje odmah u korijenu spriječiti. Isto tako imamo i *nà_krāj* uz *na_krāj* ili *ù_jagode* uz *u_jāgode*. Kako će se takve sveze naglasno ostvarivati ovisi

⁵⁵ Izvorno su prednaglasne dužine mogle stajati samo izravno ispred naglasaka (§221). U nekim staroštok. dijalektima (slavonskom i istočnobosanskom) ipak postoje i analoške prednaglasne dužine poput *préděmo* ili *Mārīna* (pridj.) i sl. U takvim je slučajevima u nštok. ujednačeno i mjesto naglasaka (*préděmo* < *préděmo*, *Mārīna* < *Mārīna*).

⁵⁶ Ovo nije tipično samo za novoštokavski, nego i za druge tipološki slične primjere u svjetskim jezicima. Npr. slični se naglasni pomaci i onda ujednačavanja u ovakvim primjerima mogu vidjeti u češkom koji bi u načelu trebao uvijek imati naglasak na prvom slogu, ali se to »krši« u prijedložnim svezama zbog analogije s osnovnim riječima. Slično je i u makedonskom (koji ima vezani naglasak na trećem slogu od kraja) kada se dodaju zanaglasnice pa se naglasak ipak ne pomakne na treći slog od kraja zbog analogije s osnovnom riječi. Riječ je o sukobu fonetske riječi i morfemskih granica.

o pojedinom govoru, primjeru i obliku riječi. U nekim nštok. govorima je prenošenje naglaska iznimno dosljedno (npr. u nštok. govorima Dalmatinske zagore ili BiH), a u drugima se ovakvo prenošenje naglaska javlja samo iznimno u najčešćim primjerima i frazama kao što je *ù_kuću*, dok ga inače u načelu nema (npr. u nštok. govorima u Slavoniji ili Vojvodini). Je li do toga došlo sekundarno, analogijom prema osnovnim oblicima (dakle, *u_răt* umjesto *ù_rat* pod utjecajem naglaska *răt* u osnovnoj riječi) ili tu pomaka, zbog utjecaja naglaska osnovne riječi, nikad nije ni bilo (ili on bar nikad nije bio dosljedan i nefakultativan), teško je uvijek pouzdano znati. Osim toga, razvoj nije u svim govorima nužno morao biti isti⁵⁷. U svakom slučaju, takvo će se prenošenje naglaska, u govorima u kojima ono nije redovno, češće događati u frekventnijim primjerima i češće u kraćim nego dužim riječima. Vidi još §9–10, 337 za pomicanje naglaska na prednaglasnicu.

§7 Posljedica novoštokavske retrakcije naglaska je to da *˘* i *ˆ* uglavnom ne dolaze na nepočetnim slogovima (jer su se odande pomakli na prethodni slog kao *˘* i *ˆ*, npr. *nositi* > *nòsiti*). To također znači da ih uglavnom nema ni na zadnjem slogu (jer su se i odande pomakli, npr. *nogà* > *nòga*). S druge strane, kako novi *˘* i *ˆ* nastaju pomicanjem naglaska, oni nužno moraju imati slog iza sebe (s kojeg se naglasak pomakao) te, logično, ne mogu nastati na posljednjem slogu (jer nastaju retrakcijom, a na zadnji slog se nisu imali otkuda povući). Pravilo da zadnji slog ne može biti naglašen (a pogotovo ne s *˘* i *ˆ*) i pravilo da *˘* i *ˆ* mogu doći samo u početnom slogu se u priručnicima standardnog jezika uzimaju kao dogma. No situacija je u realnom jeziku nešto kompliciranija te nije dobro pretjerano strogo shvaćati pojednostavljena naglasna pravila iz standardoloških priručnika.

˘ i *ˆ*, kako ćemo vidjeti, realno postoje u novoštokavskom i u nepočetnim slogovima, dok se *˘* i *ˆ* doista u posljednjem slogu javljaju samo iznimno, ali ne zato što bi to bilo neizgovorivo nego, kako je već rečeno, zbog same naravi svoga retrakcijskog postanja – nastaju povlačenjem naglaska sa sljedećeg sloga (npr. *ženà* > *žèna*), što će reći da očigledno mora iza njih biti još jedan slog. No ako taj slog nestane, *˘* i *ˆ* se bez problemâ mogu ostvarivati i na zadnjem slogu, tj. u jednosložici, npr. u nekim govorima u imperativima poput *pokáži!* i *pùst!* kada ispadne zadnje *-i* iz *pokáži!*, *pùsti!* ili, kod nekih govornika/govora, u skraćenim oblicima zamjenicâ kao G. *čèg* umjesto *čèga*, D. *kòm* umjesto *kòmel/kòmu* (drugdje se u skraćenim oblici-

⁵⁷ Da naglasci poput *o_pjèsmi* doista mogu biti i sekundarni prema fonetski očekivanom *ò_pjesmi* (kao *òpjevati* < stštok. *opjèvati*), znamo po tome što oblike bez prelaska naglaska na proklitiku vidimo i kod preskakanja (npr. *na_nògu* umjesto *nà_nogu*), a tu znamo pouzdano da je nekoć postojalo samo to drugo.

ma javlja čĕg i kòm), u kolokvijalnim *allegro*-oblicima kao *dvàjs* < *dvàde-sĕt*, *pedès* < *pedèsĕt*, *òš* < *hòcēs*?⁵⁸ i sl.

§8 Naglasci ` i ^ u sredini i na kraju riječi nisu ni u standardnoj upotrebi nikakva nepoznanica iako se to često gura pod tepih. Ukratko, `^ se u nepočetnom slogu javljaju:

a) pri nepomicanju naglasaka na prednaglasnicu – npr. *na kàtove*, *u gràdove*⁵⁹, *bezvĕzĕ* uz *bĕzvezĕ*, *o kùhānu*, *o lùku*, *u kùću* uz. *ù kuću*, *u pĕt* uz *ù pĕt* itd.⁶⁰

b) u genitivu množine nekih imenica – npr. *Dalmatīnācā*, *trenūtākā*, *rečĕnīcā*, *oglēdālā* od *Dalmatīnac*, *trenūtak*, *rečĕnica*, *oglēdalo*⁶¹ itd.

c) u nekim, uglavnom knjiškim, složenicama – *brodovlāsniĕ* (uz rjeđe *brodovlāsniĕ*), *połoprĭvreda*⁶², *kupoprđajaja*, *istomĭšleniĕ*, *bogobōjāzan*⁶³, *rimokàtolĭk*, *novorōđen*, *Austroùgarskā*, *u međuvrĕmenu* (uz *međuvremenu*), *svojevĕmeno* (uz *svōjevremeno*)⁶⁴, *očĭglĕdno* (uz *očĭglĕdno*), *vjerojātno* (uz *vjeròjatno* i *vĕrojātno*) itd.

d) u nekim, pogotovo tro- i višesložnim, tuđicama – *asistĕnt* (uz *asistent*), *kaladōnt*⁶⁵, *interesāntan*⁶⁶, *Austrālija* (uz rjeđe *Austrālija*), *radijātor*, *bijenāle* (uz *bijenāle*), *metrō* (uz *mĕtrō*) itd.⁶⁷

⁵⁸ Usp. i Ivić 1958: 168/Ивић 1994a: 159.

⁵⁹ U ovakvim je primjerima naglasak poput *u gràdove* daleko najobičniji, dok je *ù gradove* rijetko i zastarjelo.

⁶⁰ Ovakvi su slučajevi jako česti.

⁶¹ U nekim novoštokavskim govorima postoje i oblici *Dalmatīnācā*, *trĕnūtākā* (s povučenim naglaskom) i *rečĕnīcā*, *oglēdālā* (s ujednačenim naglaskom prema drugim padažima), koji se onda propisuju i u standardu, ali ne i **rečĕnīcā, **oglēdālā (§165^F).

⁶² Ipak usp. tu i konavosko *połoprĭvreda* (Kašić 1995: 264) prema uobičajenom *połoprĭvreda* relativno blizu u Zažablju i Popovu (Vidović 2013: 163).

⁶³ Tako još u Vuka (u ARj, zanimljivo, u natuknici na ovoj riječi nije napisan naglasak).

⁶⁴ Usp. osnovne riječi *vlāsniĕ*, *prĭvreda*, *prđajaja*, *mĭsliti*, *bōjāzan*, *kàtolĭk*, *rōđen*, *Ūgarskā*, *G. vrĕmena*. Složenice ovdje zadržavaju naglasak osnovne riječi. U ovakvim se riječima u standardnim rječnicima (npr. ERj) često izmišljaju nepostojeći naglasci **bogobōjāzan, **rimokàtolĭk, **novorōđen, **Austroùgarskā (u ERj čak i **nōvorōđen) itd. Naravno, teško je isključiti mogućnost da u nekom nštok. govoru i postoji takva metatonijska (tj. fonetski prelazak jednog naglasaka u drugi, ovdje ` u `) u kojem od ovih primjera, ali u općem jeziku to svakako nije tako i takvi potencijalni primjeri nemaju nikakve veze s navedenim artificijelnim normativnim primjerima.

⁶⁵ U Dalmaciji i *kaladōnt*.

⁶⁶ Ali u Dubrovniku *interēsāntan*.

⁶⁷ Kako Benić (2007: 17–18) dobro primjećuje, u nekim govorima se naglasak u pravilu povlači u dvosložnim riječima, a u višesložnima ne – npr. *stūdent* ali *apsolvĕnt*, *stĭlist* ali *evandĕlist*, *žĭrant* ali *komandānt*, *mĭlē* ali *neglĭžĕ* itd. To, dakako, ne vrijedi za sve govore, niti znači da ne postoje i novoštokavski naglasci *apsolvĕnt*, *evandĕlist*,

e) u nekim uzvicima – *ajôj*, *ahâ* itd.⁶⁸

f) u skraćenicama – (*es*)*esesër* za SSSR, *haenkâ* (uz *hâ-èn-kâ*) za HNK itd.⁶⁹

g) u ekspresivnom izgovoru kod nekih pridjeva/priloga/prijedloga – npr. *obavèzno* (obično: *òbavezno*), *racionâlno* (obično: *ràcionâlno*, u Dalmaciji i Dubrovniku i *raciònâlno*), *tamàn* (uz *tàmān*)⁷⁰, *uzdūž* (uz obično *ùz-duž*), *posrèd* (uz obično *pòsred*)⁷¹ itd.

Umjesto da se počinje od pojednostavljenih pravila (da *ʸ* dolaze samo u početnom slogu) pa da se stvarnost prilagođava pravilima, kao što se to skoro uvijek čini u standardološkim priručnicima, treba poći od stvarnosti i nju opisati. A u stvarnosti, uključujući i praksu govorenja standardnim jezikom, *ʸ* postoje i u nepočetnim slogovima – iako u specifičnim položajima koje se može precizno definirati (kao što smo pokazali). Te položaje (prijedložne sveze, genitivne množinske oblike nekih riječi, složenice – uglavnom učenog porijekla, posuđenice, uzvikve, skraćenice, ekspre-

---

komàndant, npr. u dalmatinskoj novoštokavštini (što se tiče primjera *negližè* je to već pomalo upitno).

⁶⁸ Da se u uzvicima javljaju naglasci drugačiji nego u »običnim«⁶⁸ riječima nije neobično jer oni ne ulaze u pravi leksik i često sadrže i glasove kojih inače nema u fonološkom sustavu. Npr. *ahâ* se zapravo izgovara kao *ahîâ* sa zvučnim *h* i nosnim *a* koji inače u hrvatskom ne postoje u »običnim«⁶⁸ riječima. Nepočetne *ʸ* nalazimo još u primjerima kao *kukurîku* (s raznim varijantama), *ohô*, dok, recimo, *´* na kraju riječi nalazimo u specifično hiperproduženim samoglasnicima u *mú::* (glasanje krave), *bé::* (glasanje ovce) i *kokodá::k* (glasanje kokoši), pri čemu je najzanimljiviji zvuk za utišavanje – *pš::t* – koji ima *´* na hiperdugom slogotvornom (!) *s* (usp. i HG: 283).

⁶⁹ Ovdje do naglasaka na kraju dolazi gubljenjem naglasaka na svakom posebnom slogu, pa *hâ-èn-kâ* postaje *haenkâ* iako se, ovisno o govoru, govorniku i primjeru, izvorni naglasak može i zadržati.

⁷⁰ Ovdje je (u priložima/pridjevima *obavèzno*, *oçigljèdno*, *racionâlno* i turcizmu *tamàn*) zapravo riječ o čuvanju izvornog naglasaka u ekspresivnoj upotrebi. Usp. također naglasak i u deleksikaliziranim uzvicima poput *jebâte* (uz *jèbôte*), *jebè_se tèbi* (uz manje ekspresivno *jèbe_se tèbi*) i sl. Zanimljivo je to što se takav ekspresivni naglasak često javlja upravo u onim primjerima gdje bi se povijesno očekivao takav stariji naglasak, što će reći da bi tu bar u dijelu primjerâ mogla biti riječ o čuvanju starijeg mjesta naglasaka kod ekspresivnih izraza. Usp. u Imotskoj krajini (Šimundić 1971: 18) ekspresivno *nosî*, *vrâže!* i *pokôj_mu dûši*, s naglaskom kao u štštok. govornima (u *etô*, *dâvle!* naglasak može biti poopćen prema obrascu *èto – èto_ga*).

⁷¹ Naglasak *posrèd* (isto i *nasrèd* uz obično *nàsred*), npr. u *ùdario_ga_je posrèd nõsa*, je izrazito ekspresivan. Zanimljivo je da se u Vukovu rječniku (a po njemu i u ARj), koji je pisan početkom 19. st. prije stvaranja umjetnih standardoloških naglasnih pravila, s dočetnim naglaskom navodi više prijedloga toga tipa (*носпèд*, *насрèд*, *сасрèд*, *узвèх*, *носèх*, *узèх*, Vermeer 1984-5: 144), pri čemu su to očito u njegovu govoru bili normalni naglasci a ne ekspresivne varijante. Općenito se ovakvi složeni prijedlozi donekle mogu uspoređivati s varijantama *u_rât/ù_rat* iako je riječ o sraslim izrazima pa je preneseni naglasak tu ipak čvršći/češći.

sivne oblike⁷²) jednostavno treba opisati kao posebne slučajeve umjesto da ih se pokušava umjetno i nepotrebno uklanjati iz standardnog jezika (a zapravo samo iz standardnih priručnika jer ih je iz govornog jezika nemoguće ukloniti).

§9 Kao što već vidjesmo, ˇ^ s početka riječi se pomiču na prijedlog/veznik/česticu bez svog naglaska. U nekim slučajevima je tu riječ samo o novoštokavskoj retrakciji naglaska u svezama prijedloga/veznika/čestice bez svog naglaska i imenske riječi ili glagola, npr. *nõsim – nè_nosim*. Takvo nštok. pomicanje naglaska kao ` na prethodnom slogu zovemo *prenošenjem naglaska* ili oslabljenim pomicanjem naglaska. No osim toga postoji i prelazak naglaska na prijedlog/veznik/česticu koji nema nikakve veze s novoštokavskim, nego se osim u novoštokavskom javlja i u čakavskom te u nekim drugim slavenskim jezicima, npr. ruskom. Tu je riječ o *preskakanju naglaska* (ili neoslabljenom pomicanju naglaska) pri kojemu se naglasak pomiče kao ` , npr. *grād – ù_grād*.

Kod preskakanja tako imamo npr. *nà_rûb, nà_nogu, òd_zlāta, ù_mõre, ù_nesvijest* (prema *rûb, nõgu, zlāto, mõre, nẽsvijest*), a kod prenošenja *nà_krāj, ù_kuću, nà_pašu, ù_sobu, nà_mjesto, ù_hodnik* (prema *krāj, kũća, pāša, sõba, mjẽsto, hõdnik*). Kod preskakanja naglasak uvijek ide na apsolutno prvi slog fonetske riječi:

mõsta – prẽko_mosta, nõci – prẽko_noçi, ù_vodu – ì_u_vodu, nà_mõre – nì_na_mõre

Kod prenošenja naglasak pomiče uvijek na prethodni slog:

nẽga – prekò_nega, ù_kuću – ni_ù_kuću

Hoće li pojedini početni ` ili ^ preskakati ili prenositi se ovisi o povijesnim razlozima – preskakanje je stara, praslavenska pojava, a prenošenje je mlada, novoštokavska pojava. Preskakanje se događa u načelu samo kada je na tom mjestu u praslavenskom bio cirkumfleks, tj. silazni naglasak. Ima i iznimaka, naravno – negdje je preskakanje analoško (npr. *ù_brdo*), a u nekim je slučajevima nastalo na druge načine (npr. *nẽ_znām – §163, 166*).

§10 Prenošnje i preskakanje naglaska ovisi o govoru i o primjeru – u nekim govorima se javlja dosljednije, u nekima manje dosljedno, a u nekim iznimno ili nikako. Općenito – naglasak na prijedlog/veznik/česticu lakše prelazi (bilo kao ` , bilo kao `) s kraćih nego s dužih riječi (daleko češće je *nà_nogu* nego *nà_planinu, ù_rupu* nego *nà_istinu*) i u frekventnijim/

⁷² U govornom jeziku naglasak na kraju možemo naći još i kod skraćenog i stegnutog izgovora brojeva, npr. *trizdvā za tridesēt dvā* ili *dvajspēt za dvādesēt pēt*.

Prelazak naglaska na prijedlog/veznik/česticu u novoštokavskom:

pomak naglaska	prelazi kao	porijeklo	primjer	doseg
prenošenje	`	novoštokavsko	ù_kuću	prekò_ńega
preskakanje	˘	praslavensko	ù_vodu	prèko_mosta ⁷³

običnijim riječima/izrazima (npr. daleko je češće u ù_vodu nego nà_iglu, isto tako ù_kuću nego nà_buku)⁷⁴. Prenošenje bi ipak moglo biti nešto manje osjetljivo na dužinu riječi (npr. ù_godini, ù_godinama prema gòdina⁷⁵) od preskakanja (usp. mlade na_dàrove i sl. umjesto nà_darove prema izoliranoj frazi nèbu pòd_oblāke). U štok. i čak. govorima s čestim preskakanjem se ono može događati praktički uvijek u običnim/čestim primjerima kao ù_grād, nà_glāvu ili ustaljenim svezama kao prèd/pòd_nosom, dok može varirati kod nešto rjeđih izraza (ili čak potpuno izostajati u takvim slučajevima) – npr. i òd_kūma i od_kūma, iz_lūka, na_iglu i sl.⁷⁶ U nekim govorima se i preskakanje i prenošenje naglaska mogu svesti samo na ustaljene fraze⁷⁷. Preskakanje se, kako je praslavenskog porijekla, javlja ne samo u novoštokavskom nego i u staroštokavskom i čakavskom (u kajkavskom je uglavnom u potpunosti nestalo), tako da postoje govori u kojima se preskakanje javlja iako prenošenja uopće nema. No u okviru novoštokavskoga je često preskakanje nerijetko povezano s i čestim prenošenjem pa obje karakteristike imaju najdosljedniji

⁷³ Rijetko se u govorima javlja mlađi tip kao *ispòd_zīda* umjesto očekivanog *īspod_zīda* (vidi npr. Rešetar 1900: 206).

⁷⁴ Usp. npr. i Ивић 2001: 93–94.

⁷⁵ Usp. i fraze *nàgodinu*, *dògodinē*. Kod glagolske čestice *ne*, naglasak se u nštok. govorima (i u stand. hrv.) obično potpuno dosljedno provodi bez obzira na dužinu riječi: *nè_možeš*, *nè_vidim*, *nè_vjerujem*. Neprenošenje naglaska u ovom slučaju se smatra izrazito nestandardnim.

⁷⁶ No ne valja preskakanje shvaćati isključivo kao pojavu koja se javlja kod određenih ustaljenih primjera. U nekim govorima preskakanje se može sinkronijski javljati kod, recimo, više-manje svih ili većine oblikâ n. p. C (tj. o-osnovâ koje imaju naglasni obrazac tipa *bròd* – *bròda* ili *mūž* – *mūža*, kod *ā*-osnovâ koje imaju obrazac tipa *nòga* – *nògu* ili *strāna* – *strānu* i sl.).

⁷⁷ To je tako npr. u većini novoštokavskih gradskih govora u Srbiji, a u Hrvatskoj općenito po nštok. govorima središnje Slavonije – npr. u Osijeku, Vinkovcima ili Đakovu (ali ne u Slavonskom Brodu, koji ima posavski supstrat i koja je bliža BiH, gdje se preskakanje dobro čuva). S druge strane, preskakanje se (kod dvosložnih i češćih riječi) dobro čuva i u najvećim gradovima na hrvatskoj obali – Zadru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku. No zato prenošenje, kojeg u čakavskom nema, puno češće izostaje u gradovima poput Splita i Zadra zbog njihova čakavskog supstrata/adstrata – preskakanje je osobina zajednička i štokavskom i čakavskom pa se zato čvrsto drži u gradovima poput Zadra i Splita, dok prenošenje naglaska nema tako čvrstu podlogu jer se javlja samo u nštok. govorima (kao što je dubrovački).

nštok. govori (npr. nštok. govori u Lici, Dalmatinskoj zagori i BiH⁷⁸). Tu se vidi da se ta dva načina prebacivanja naglasaka na proklitiku, premda potpuno različita porijekla, mogu sinkronijski povezati⁷⁹.

Treba napomenuti da se naglasak ne pomiče dosljedno u svim fonetskim riječima, tj. svezama prijedlogâ/veznikâ/česticâ bez svog inherentnog naglasaka i naglašenih riječi. Naglasak uvijek prelazi (tj. može prijeći) na prijedlog (*nâ_zĩmu, nâ_kiřu*) i na česticu (*ně_bio, nē_vidĩm*), ali na veznike u mnogim novoštokavskim govorima (a onda i u standardnom hrvatskom) prelazi samo kada su oni u intenzifikatorskoj službi (*nĩ_poćeo, ĩ_bogu ĩ_vrāgu, nĩ_ondā* itd.) ili kada povezuju samo pojedine riječi (*bõgu ĩ_vrāgu, krũha ĩ_mēsa, krũha ĩ_sira*) – ne i kada povezuju rečenice (*ako_dõdēm, kad_vidĩm, da_bũdēř, pa_õndā*). Usp. takvu razliku u sljedećim primjerima:

veznička funkcija

Sābrao_se ĩ_poćeo razmĩřlati.

Trēbā õtĩci ĩ_vĩdjeti řtõ_se dõgādā.

intenzifikatorska funkcija

Āko_je ĩ_poćeo, nĩje jõř řĩgao tõ dovrřiti.

Īmāř řtõ ĩ_vidjeti.

Neprelazak naglasaka na prednaglasnicu u takvim slučajevima je dobar primjer sintaktičkog ograničenja fonetskih promjena. Ipak, u nekim govorima ima prenošenja/preskakanja i u primjerima kao *dā_dõdēm, kād_vidĩř* i sl.⁸⁰

Postoje i riječi koje nemaju svog naglasaka – klitike/nenaglasnice. One se vežu za riječ iza sebe (proklitike/prislonjenice) ili za riječ ispred sebe (enklitike/naslonjenice). Može biti samo jedna ili više njih – npr. *õnõ za_řto_je_řekla* ili *ũzeo_sam_mu_ga*.

§11 Rekosmo već da je hrvatski standardni naglasak zasnovan na novoštokavskom naglašavanju. Tu međutim treba preciznije reći da je on (bar u novije vrijeme) zasnovan na zapadnonovoštokavskom naglašavanju⁸¹,

⁷⁸ U tim je krajevima i preskakanje i prenošenje prilično frekventno i dosljedno i u najvećim gradovima.

⁷⁹ Usp. npr. vrlo dosljedno preskakanje i prenošenje i u Konavlima (Kašić 1995: 304–308) – *ũ_dubinu, ĩ_u_poje* itd. uz *pri_krajevima, ũ_popõvā* itd.

⁸⁰ Usp. i sraslo *dābõgda* od rečeničnoga dijela *da_bõg_dā*.

⁸¹ Tu ne treba stvari puno mistificirati – dok je u ranijim razdobljima u rječnicima i gramatikama uglavnom prepisivan Vukov naglasak (iako je i tu uvijek bilo bar nekih promjena, gdje je Vuk imao »krive« naglaske), kasnije su standardolozi više počeli bilježiti sebi bliže naglaske. Tako su hrvatski standardolozi, dakako, više bilježili naglasak kakav je običniji za hrvatsko područje, tj. naglasak kakav su oni sami upotrebljavali. Standardna akcentuacija u priručnicima je uvijek svojevrsni amalgam tradicije (odnosno starije naglasne kodifikacije), nekakvoga općeg štokavskog uzusa određenog područja i organskog naglasnog sustava pojedinog jezikoslovca.

što se vidi po često spominjanim primjerima kao *vòće, mène, kòpļe, ràdovi*, gdje standardni srpski ima istočnonovoštokavske likove *vòħe, mène, kòpļe, ràdovu* itd.⁸² Zapad novoštokavskog područja se od istoka razlikuje i po, generalno govoreći, boljem čuvanju preskakanja i prenošenja naglasaka⁸³ (ako je u potonjem uopće riječ o čuvanju, a ne o dosljednijoj novoštokavizaciji) kao i po boljem čuvanju paradigmatičke naglasne pomičnosti (iako se to više tiče seoskih govora)⁸⁴ i boljem čuvanju zanaglasnih duljina (premda to ne vrijedi za sve govore). S druge strane, istočni su govori arhaičniji po boljem čuvanju starijega naglasaka u infinitivima, glag. pridj. radnim i glag. pril. sadašnjim (npr. *rèći, izvèsti, ispèkla, stojèći* prema mlađem *rèci, izvesti, ispekla, stòjèci*) iako i na zapadu ima oazâ i područja gdje se čuva stariji naglasak u svim ili nekim kategorijama – npr. u nekim ličkim govorima, Šibeniku, (sjevero)zapadnoj Bosni (npr. Bihaću), oko Metkovića, na dubrovačkom području⁸⁵ itd. U ruralnim se novoštok. govorima na istoku također obično bolje čuva i arhaični naglasak tipa *pečèmo, stojìmo* (analogijom i *kopámo*) prema mlađem *pèčèmo, stòjìmo* na zapadu (iako ne svuda)⁸⁶.

⁸² Treba ipak reći da je tu riječ o uobičajenim/proširenim ali ne i isključivim razlikama. Recimo, naglasak poput *kòd, mene* može se čuti i po Srbiji. Isto tako, naglasak tipa *ràdovi, stánovi* se može sresti i po Slavoniji i BiH (ali u Dalmaciji ne). Valja stoga biti oprezan što se tiče prosudaba o »zapadnim« i »istočnim« naglascima iako generalnih razlika nesumnjivo ima.

⁸³ Na razliku ijekavskih i ekavskih govora po tom pitanju upozorava npr. Peco (1980: 52, 82), a na razliku nštok. jugozapada i sjeveroistoka npr. Nikolić (1970: 36).

⁸⁴ To se odnosi na n. p. C i pomičnost tipa *kòrāk – g. korákā, grādovi – g. gradóvā, ðprèz – L. oprézu, pòmòc – L. na_pomòci, bòlèst – dli. bolèstima* itd. (vidi Apendiks). Usp. tu i Ivić 1958: 124/Ивић 1994a: 116. Naravno, to su zemljopisno-dijalekatske a ne etničke razlike pa se npr. stariji naglasak poput *gradóvā* javlja i kod Srba u Lici (Драгићевић 1986: 131) i na Baniji i Kordunu. Dakle, dotične se razlike ne mogu poistovjećivati s hrvatsko-srpskim razlikama.

⁸⁵ Naravno, ako se govori o sjeverozapadu i jugoistoku (usp. npr. Brozović 1966: 125) a ne o zapadu i istoku, onda takva situacija bar u južnom dijelu Hrvatske postaje razumljivija. Za odnos SZ/JI usp. i Ивић 2009: 28–31, a za odnos SI/JZ Николић 1970: 118–122.

⁸⁶ Naglasak tipa *stojìmo* se može naći i na zapadu (npr. u Posavini ili u nekim Iherc. govorima Srba u Hrvatskoj) ili, recimo, na jugu u Crnoj Gori. Naravno, nije teško naći i više primjerâ naglasnih razlika, recimo kod pojedinačnih leksema – to se i može očekivati kada se govori o akcentuaciji tipičnoj za određeno područje. Tako se npr. u štok. govorima u Hrvatskoj praktički uvijek čuva stari naglasak *čovjek – čovjeka* (psl. *čъlověкъ – *čъlověka), u srbijanskim štok. govorima obično prevladava inovativno *čovек – čovèka* (analogijom prema riječima kao *svèdok – svedòka*, gdje je izvorno takav naglasak), a po Bosni (katkada i drugdje) nalazimo inovativno *čò(vj)ek – čò(vj)eka* (vjerojatno analogijom prema V. *čòvječe!*). S druge strane, naglasak *čovèka* nalazimo, recimo, i u Višićima, Hutovu i Svitavi u Neretvanskoj krajini (Domagoj Vidović – usmeno) i Konavlima (Kašić 1995: 372) – kako je riječ o jednostavnoj analogiji, nije neobično da se takva promjena mogla dogoditi neovisno na više stranâ.

§12 Sociolingvistički gledano, valja još i napomenuti da je hrvatski standardni naglasak zapravo više ideal, nego što je sustav koji će svaki govornik hrvatskoga usvojiti. To nije ništa neobično s obzirom na složenost toga sustava, a ništa drugačije ne bi bilo ni da se za standardni naglasak izabere koji drugi hrvatski dijalekatski naglasni sustav jer su organski naglasni sustavi jednostavno prerasnoliki i prekomplikirani. Tu hrvatska situacija nije pretjerano neobična u svjetskim razmjerima – vrlo sličnu standardnojezičnu i sociolingvističku situaciju s naglasnim sustavom imaju i drugi jezici kompleksnih naglasnih sustava i velikih dijalekatskih razlika kao slovenski, litavski, letonski, švedski, japanski, vijetnamski itd.⁸⁷ U svim je tim jezicima, kao u hrvatskom, standardni naglasak zapravo samo ideal kojemu se govornici više ili manje približavaju, a nikad ga, zbog složenosti, izuzevši profesionalce (ili one čiji je organski naglasak blizak standardnom), zapravo u potpunosti ne usvajaju. Tako je hrvatski standardni naglasak *nòsāč* ideal kojemu se govornici u formalnim situacijama i po potrebi više ili manje približavaju pa će neki reći baš *nòsāč*, neki *nòsač* bez duljine, drugi će reći *nòsač* s dinamičkim naglaskom (ali sa standardnim mjestom naglaska), dok će treći u potpunosti odstupati od standardnoga naglaska te će izgovarati *nosâč*, *nosāč* ili *nosáč*.

§13 NAPOMENA: u ovoj knjizi naglasne znakove na dugom odrazu staroga jata (*ě), tj. na *ije*, pišemo u skladu sa suvremenom hrvatskom normom i uzusom kao *ijê*, *ijě*, *ijē* – dakle *brijêg*, *rijêka*, *něsvijêst*. U hrvatskoj standardnoj (i substandardnoj) upotrebi se danas takve riječi izgovaraju gotovo isključivo kao [brjêg], [rijêka], [něsvjêst]⁸⁸ pa se onda tako i bilježe iako se zadržava staro vukovsko pisanje toga slijeda kao <ije>. U klasičnom vukovsko-daničićevskom⁸⁹ naglašavanju se piše i izgovara *brjèg*, *rijèka*,

⁸⁷ Detaljnije o naglasnim sustavima i standardnoj akcentuaciji u tim jezicima vidi u Kapović 2007a: 71^F–72^F.

⁸⁸ Neki standardni priručnici propisuju dvoglasni izgovor za pravopisno <ije>, tj. [iê], ali u stvarnosti se to tako rijetko izgovara. U standardnom se jeziku, bez obzira na to radi li se o organskim ijekavcima ili ne, tu u načelu izgovara obično dugo [jê], dakle *rijêka* (prema kratkom [jě] kod odraza kratkoga jata kao *vjêra*). Dvoglasni izgovor kod odraza dugoga jata postoji npr. fakultativno u Dubrovniku kao i u nekim drugim štok. ijekavskim govorima, ali i kod dvoglasnoga izgovora opet imamo duge naglaske $\hat{}$ i $\acute{}$. Dugi odraz jata (<ije>) se od kratkoga (<je>) razlikuje i time što kod prvoga ne dolazi do stapanja *j* s prethodnim *l* i *n* – npr. <ljepota> se izgovara samo [lěpota], dok se <lijep> izgovara i [ljêp] (i [lěp] supstandardno, obično kod izvornih neijekavaca) – ali to <ije> ne čini diftongom.

⁸⁹ Prema srpskim jezikoslovcima Vuku Stefanoviću Karadžiću (1787–1864) i Đuri Daničiću (1825–1882) koji su u svojim djelima kodificirali književni novoštokavski naglasak na osnovi Vukova istočnohercegovačkoga dijalekta (uz nadgradnju Novosađani-Daničića), a koji je ostao kao osnova naglašavanja i u hrvatskoj inačici standardne

*něsvijest*⁹⁰. Ondje je odraz dugoga jata u potpunosti postao dvosložan slijed (*brī-jeg, ri-jè-ka, nēsvi-jest*)⁹¹, dok je u hrvatskoj standardnoj izgovornoj upotrebi, kako rekosmo, odraz dugoga jata jednosložan unatoč pisanju <rijeg, rijeka, nesvijest>⁹². Tako u *brījēg* nije riječ o ^ na zadnjem slogu jer se to zapravo izgovara [brjêg]. Također, treba imati na umu da se u starijim priručnicima – primjerice u Akademijinu rječniku (ARj) – naglasak uvijek bilježi kao *īje* i *ījè* (a u primjerima kao *něsvijēst* se ne bilježi duljina). Jedini je pravi primjer u stand. hrv. s dvosložnim odrazom dugog jata u broju *dvīje*, što je posljedica položaja na kraju riječi⁹³.

novostočavštine sve do drugoga dijela 20. stoljeća (unatoč nekim promjenama) kada dolazi do promjenâ u smjeru zapadne novoštokavštine, tj. do kodifikacije naglasnih varijanata tipičnijih za novoštokavske govore po Hrvatskoj. Vuk je, osim toga, uveo i pisanje <ije> i <je> za dugi i kratki jat, poslije općeprihvaćeno, pri čemu se možda i nije vodio samo izgovorom u svom istočnohercegovačkom organskom govoru, kako se to obično misli, nego se ugledao i na sličnu pravopisnu praksu kod Andrije Kačića Miošića (Grčević 2009: 9).

⁹⁰ Kakav se u Hrvatskoj, barem fakultativno i barem u nekim položajima, može čuti npr. u dubrovačkoj okolici – primjerice u štokavskom dijelu Pelješca ili u Konavlima (Kašić 1995: 269–270). Prema Peci (1980: 170–171), većina ijekavskih nštok. govora nema vukovski odraz jata (on se nekad javlja samo u nekim kategorijama, a nekad ga nema ni u jednoj kategoriji).

⁹¹ U ijekavskim se govorima javljaju različiti odrazi dugog jata: *brījēg, brījēg* (diftong), *brījēg, brījēg; rjēka, rjēka, rijēka, rijēka; nēsvjēst, nēsvjēst* (diftong), *něsvijest, nēsvijēst* itd. prema ikavskom *brīg, rīka, nēsvist* i ekavskom *brēg, réka, nēsvēst*. Katkad se čak i u istom govoru mogu javljati različiti odrazi (npr. *rijēka* i *rijēka* i sl.). Jednosložni odrazi su tipični za (sjevero)zapad štok. područja, a dvosložni za jug(oistok) (Ivić 1958: 138/Ивић 1994a: 131).

⁹² Odnos *jē : īje* i *jé : ijè* je lako shvatiti. Kad je odraz jednosložan, dug je i nosi dugi naglasak (˘, ˘). Kad je odraz dvosložan, dužina se dijeli na dva kratka sloga (dvije kračine = jedna dužina) i samo jedan od tih dvaju slogova nosi kratki naglasak. Kada je riječ o silaznom naglasku, on je naravno na prvom dijelu tog dvosložnog odraza, dok je uzlazni na drugom dijelu dvosložnog odraza. Taj se odnos može shvatiti i formulom $\acute{a}a = \acute{a}$ i $a\acute{a} = \acute{a}$. Usp. za to i promjenu *bđl > bđo > bô* (od *bđsti*).

⁹³ U primjerima kao *smījēm* ili *ūspijēm* (prema ikavskom *smīm* i ekavskom *smēm, ūspēm*) je riječ o morfološkim razlikama, a ne o fonetskom odrazu dugoga jata.

PREGLED DIJALEKATA

§14 Dijalekti se središnjeg južnoslavenskog područja tradicionalno dijele na tri narječja – štokavsko, čakavsko i kajkavsko⁹⁴. Čakavski i kajkavski se govori samo u Hrvatskoj, dok se štokavski govori i u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji.

Štokavsko se narječje tradicionalno dijeli na sedam dijalekata – tri novoštokavska (dakle, s četiri nštok. naglasaka i dosljedno provedenim povlačenjima naglasaka poput *lopàta* > *lòpata*) i četiri staroštokavska (s ograničenim povlačenjima naglasaka). Novoštokavski su dijalekti istočnohercegovački, zapadni ikavski i šumadijsko-voždanski. Prvi se govori u velikim dijelovima Hrvatske, BiH i Srbije, drugi u Hrvatskoj, BiH i Bačkoj, a treći uglavnom u Srbiji i Vojvodini. Staroštokavski su dijalekti slavonski dijalekt koji se govori uglavnom u Hrvatskoj, istočnobosanski dijalekt koji se govori uglavnom samo u Bosni, smederevsko-vršački u Srbiji, kosovsko-resavski u Srbiji i na Kosovu te zetski (zetsko-južnosandžački) u Crnoj Gori, na Sandžaku i Kosovu. Osim toga, postoji i torlački dijalekt na krajnjem JI Srbije i na Kosovu, koji se katkad broji pod štokavski iako je od ostalih štok. dijalekata dosta različit.

Istočnohercegovački dijalekt je dobio ime po tome što izvorno potječe iz istočne Hercegovine, gdje se još i danas govori, ali je nakon velikih seoba poslije turskih provala u naše krajeve raznesen po širokim prostorima BiH, Hrvatske i Srbije (zbog preseljeničkih govora postoji i alternativno ime istočnohercegovačko-krajiški dijalekat). Tako se taj dijalekat, kojim govore većinom Srbi ali također i Hrvati, Bošnjaci i Crnogorci, osim u

---

⁹⁴ Najbolji se kratak pregled svih narječja i dijalekata može naći u Brozović & Ivić 1988: 54–99. Od starijih je općih priručnika tu npr. Peco 1978. Za čakavski usp. Lisac 2009 ili Šimunović 2011, a za kajkavski Lončarić 1996. Najviše je literature dostupno za štokavski. Klasični su tu radovi, i dalje korisni premda u nekim pogledima zastarjeli, Ivić 1956 (najnovije izdanje 2001³) i Ivić 1958 (izvorno na njemačkom, u prijevodu – Ivić 1994a), koji obrađuju štokavsko narječje općenito. Noviji su radovi sastavljeni uglavnom po etničkom ključu i stavljaju naglasak npr. na hrvatske (Lisac 2003) ili srpske (Okuka 2008, Ivić 2009) štokavske dijalekte.

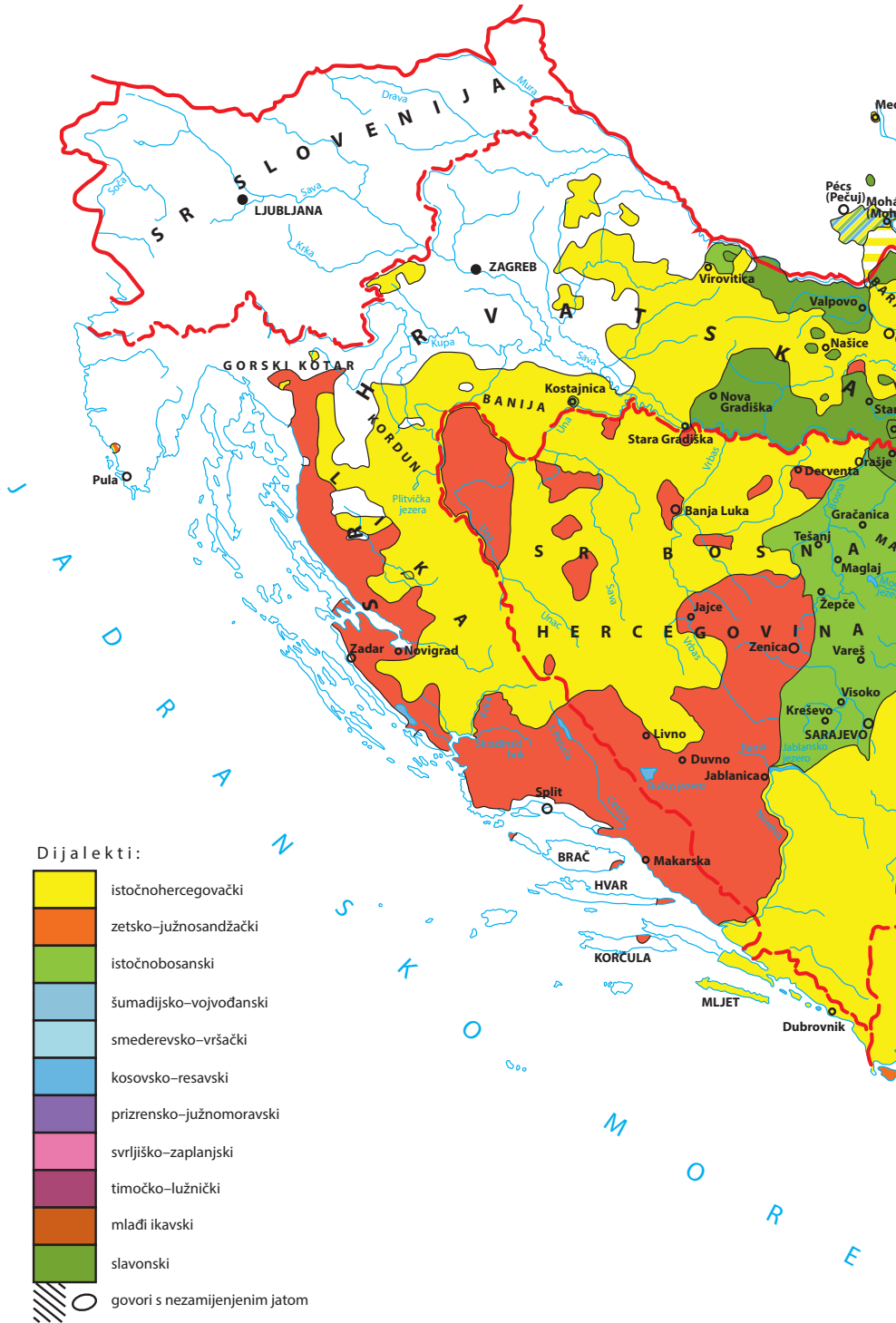
istočnoj Hercegovini govori još u Hrvatskoj južno od Neretve (dakle, npr. u Dubrovniku, obuhvaćajući i jugoistočni dio Pelješca i Mljet), gdje je također autohton a ne preseljenički, u sjevernoj Dalmaciji (Knin, zaleđe Šibenika i Zadra), Lici (ispremiješan s čakavskim i zapadnim ikavskim), na Kordunu i Baniji, u enklavi na Žumberku, te u širokom unutarnjem pojasu kontinentalne Hrvatske malo (sjevero)istočno od Zagreba (na Bilogori) pa skoro do granice s Vojvodinom. Iherc. dijalektom u Hrvatskoj u velikoj mjeri govore (odnosno govorili su prije 1995) Srbi⁹⁵. Izvan granica Hrvatske nalazimo ga još u S i SZ Bosni (pomiješan sa zapadnim ikavskim), u S i SZ Crnoj Gori i u JZ Srbiji.

Zapadni ikavski (bosansko-dalmatinski) dijalekt se u Hrvatskoj govori sjeverno od Neretve i između obale i granice s BiH (dakle, u Dalmatinskoj zagori) na sjever sve do granice s Iherc. na Krki i Perući. Odatle se uz obalu i u neposrednom zaleđu obale taj dijalekt, ispresijecan čak. džepovima, govori sve do područja malo južno od Novog Vinodolskog, gdje prodire i u ličko zaleđe, pomiješan s Iherc. Osim toga, zapadni ikavski se govori u preseljeničkim džepovima na južnim otocima (Šolta, Brač, Hvar, Korčula) i u jednom džepu u središnjoj Slavoniji, a izvan granica Hrvatske na matičnom području zapadne Hercegovine i središnje Bosne, te u SZ Bosni (Bihać i oko Une) i drugim džepovima u SZ i S Bosni (unutar Iherc. dijalekta), kao i u Bačkoj (tj. na SZ Vojvodine) uz granicu s Mađarskom (njime govore, npr. u Subotici, Bunjevci, odnosno bački Hrvati).

Staroštokavski slavonski dijalekt se, usprkos imenu, ne govori u čitavoj Slavoniji niti samo u Slavoniji. On obuhvaća širok pojas uz rijeku Savu (na istok od Stare i Nove Gradiške), gotovo skroz do granice s Vojvodinom i mali dio južno od Save, u bosanskoj Posavini (oko Orašja). Narodni naziv za ovaj dijalekt i njegove govornike u slavonskom dijelu je šokački i Šokci. Ondje nalazimo starije naglaske poput *lopàta*, *letī* i sl. (prema nštok. *lòpata*, *lètī*). Slavonski se dijalekt također nalazi u nekoliko džepova u središnjoj Slavoniji (unutar Iherc. dijalekta), u Podravini, u sjevernom dijelu hrvatske Baranje (uz granicu s Mađarskom, veći južni dio hrv. Baranje je Iherc.), u nekim džepovima u Mađarskoj i niz tok Dunava s objiju strana hrvatsko-srpske granice. Ovim dijalektom govore isključivo etnički Hrvati.

Na staroštokavski se slavonski dijalekt nadovezuje staroštokavski istočno-bosanski dijalekt, kojim govore uglavnom muslimani i katolici starosjedioci

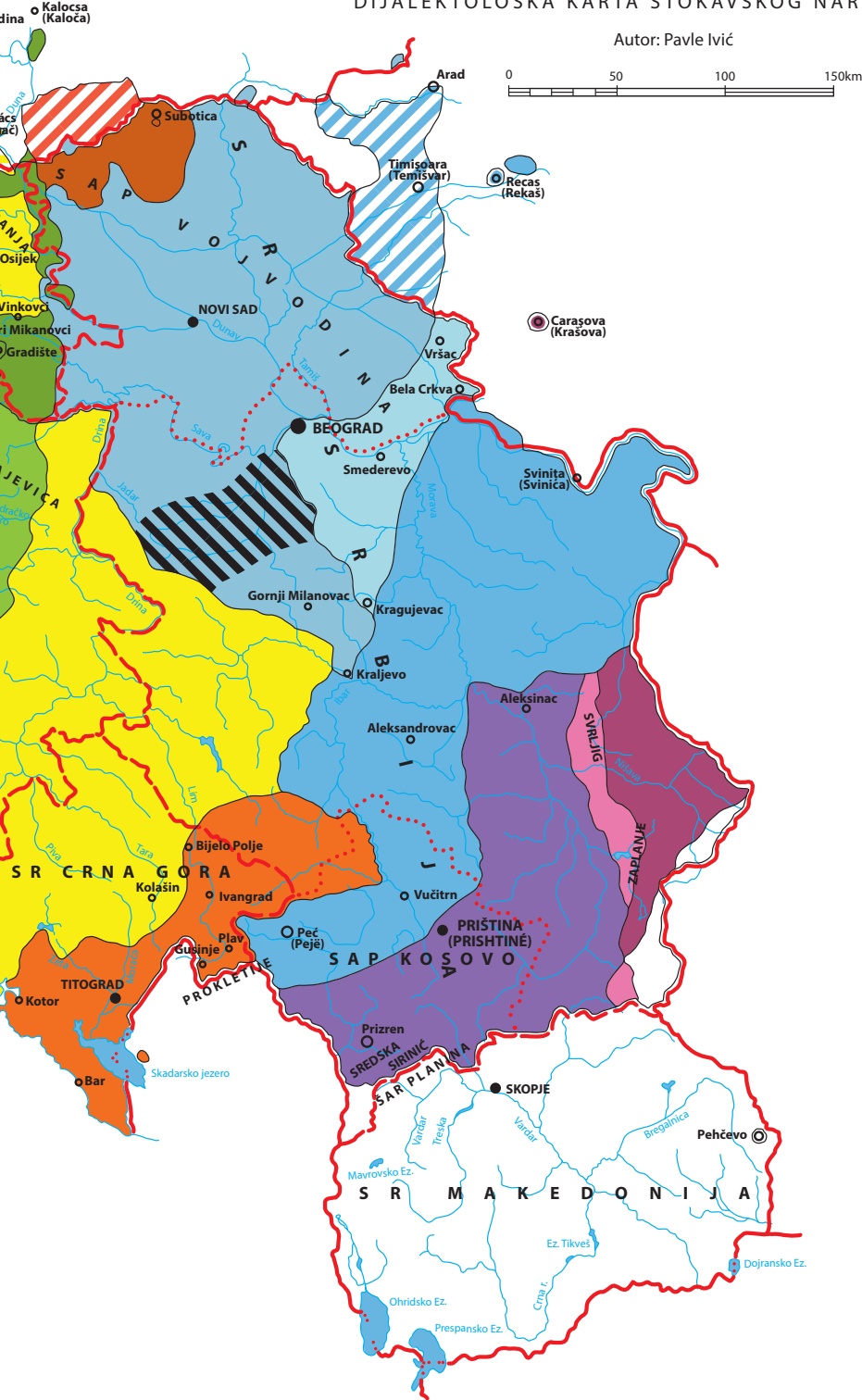
⁹⁵ O dijalektologiji vezano uz ratovima uzrokovane migracije krajem 20. st. (ne samo u Hrvatskoj nego i u BiH i Srbiji) vidi npr. Okuka 2008.

DIJALEKTOLOŠKA KARTA ŠTOKAVSKOG NARJEČJA

Autor: Pavle Ivić

na području istočne središnje i sjeverne Bosne⁹⁶. Istočnobosanski se, osim toga, govori i u iseljeništvu (npr. u Kostajnici i oko Virovitice⁹⁷), a danas su mnogi njegovi dijelovi već ponovoštokavljeni.

Staroštokavski zetski dijalekt, u kojem je u velikoj mjeri očuvano staro nepomaknuto mjesto naglasaka, se govori u velikom dijelu JI Crne Gore od Boke kotorske (gdje njime govore i bokeljski Hrvati) pa do granice sa Srbijom, gdje prelazi u južni Sandžak i dijelom i na SZ Kosova.

Novoštokavski šumadijsko-voždanski dijalekt se govori na kompaktnom području Šumadije i većeg dijela Vojvodine, a u Hrvatskoj na manjem području na krajnjem istoku (npr. u Iloku). Između šumadijsko-voždanskog i kosovsko-resavskog dijalekta se ukotvio (na jug i sjeveroistok od Beograda) smederevsko-vršački staroštokavski dijalekt koji čini svojevrsan prijelaz između prethodnih dvaju dijalekata.

Kosovsko-resavski dijalekt se izvorno govorio samo na Kosovu, gdje je prije obuhvaćao i veće područje nego danas (tj. donedavno), no kasnije je migracijama raznesen na velike dijelove južne, središnje i sjeveroistočne Srbije, dok su njegove govornike, etničke Srbe, na području Kosova u velikoj mjeri zamijenili Albanci.

Što se tiče torlačkoga na jugu Kosova, i u južnoj i jugoistočnoj Srbiji, taj balkanizirani dijalekt predstavlja prijelaz prema bugarskom i makedonskom (među ostalim i svojim slobodnim dinamičkim naglaskom bez razlikovnog tona i kvantitete), a danas je strukturalno dosta različit od štokavskih govora, iako ga se katkada broji među štokavske govore. Torlački se dijeli na najveći prizrensko-južnomoravski dijalekt i na manji svrljiško-zaplanjski i timočko-lužnički dio.

§15 Prema tradicionalnoj podjeli, tri su velika čakavska dijalekta, kojima je glavna razlika odraz jata. Na jugu je ikavski južnočakavski, koji se prostire na uskom obalnom području od Omiša do sjeverno od Zadra (ispresijecan nštok. zapadnim ikavskim) i na otočnom području od sjeverozapadnog Pelješca i Korčule do Kornata i Pašmana. Kao preseljenički govor se Jčak. govori(o) i u SZ Istri⁹⁸. Zatim slijedi srednjočakavski (s

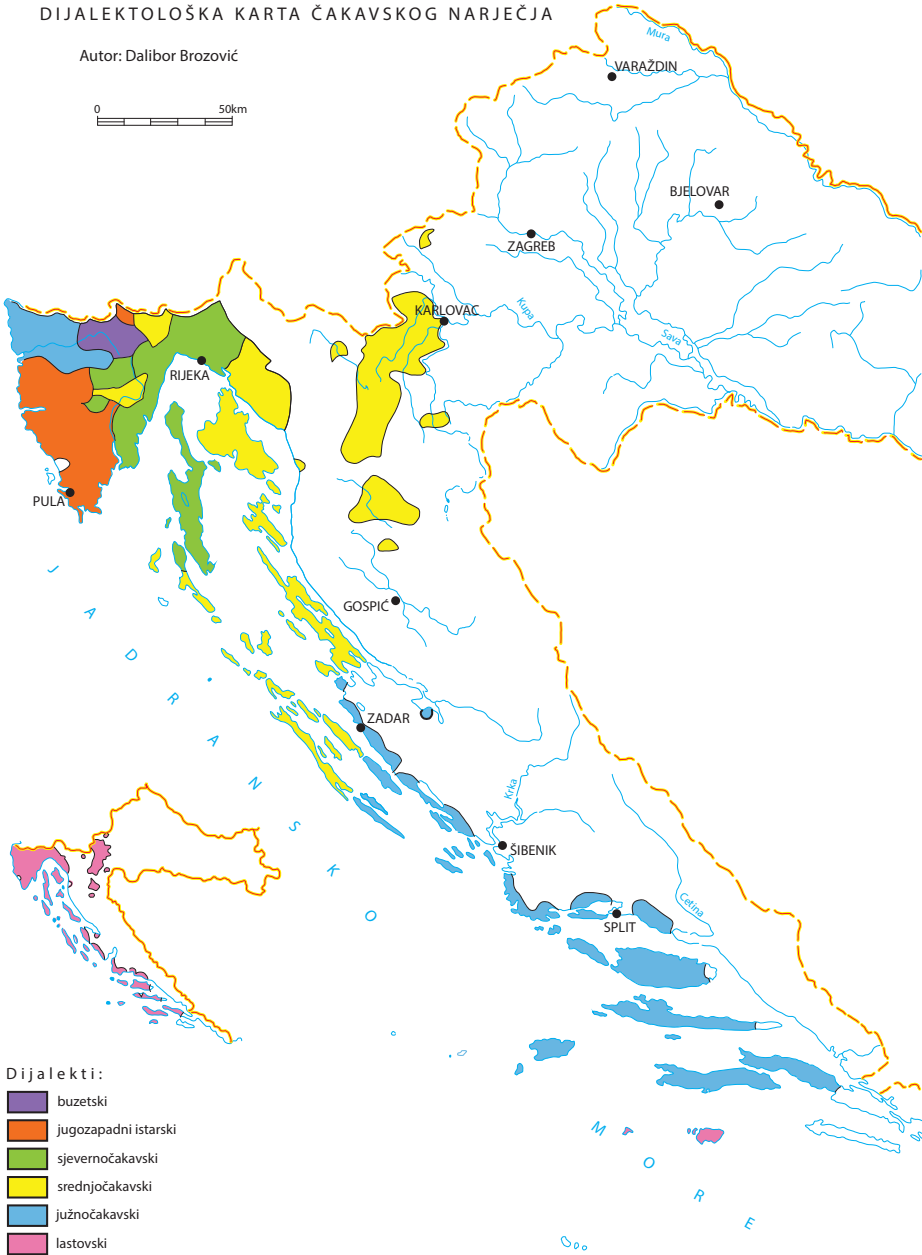
⁹⁶ Istočnobosanski dijalekt ima pomalo nesretan naziv, budući da nije riječ o dijalektu istočne Bosne (tj. Podrinja – gdje se govori istočnohercegovački dijalekt). Iz toga razloga Okuka (2008: 296) tradicionalni Brozovićev naziv *istočnobosanski* zamjenjuje nazivom *srednjobosanski dijalekt*.

⁹⁷ No u ijekavskim šćakavskim staroštokavskim govorima oko Virovitice nalazimo, recimo, naglasak poput *imenā/imēnā* < *imenā (§252, 263), što je tipično za slavonski a ne za Ibos. dijalekt (Lončarić 2005: 371, 375).

⁹⁸ Danas tih čakavskih govora u starom obliku, čini se, više nema ili su pred izumiranjem zbog talijanizacije koja je provedena u prvoj polovici 20. st., kao i zbog drugih

DIJALEKTOLOŠKA KARTA ČAKAVSKOG NARJEČJA

Autor: Dalibor Brozović

Čakavsko narječje (prema: Brozović & Ivić 1988)

ikavsko-ekavskim odrazom jata tipa *belo mliko*) koji se govori na otočnom području od Dugog Otoka i Ugljana do Unijâ, južnog i srednjeg Lošinja i Krka, na obali u južnom dijelu Hrvatskog primorja i zaleđu, u dva džepa u središnjoj i SI Istri (na granici sa Slovenijom) te u unutrašnjosti u džepovima u Lici, Gorskom kotaru i sve do područja jugozapadno od Karlovca, gdje se susreće s kajkavskim. Sjevernočakavski ekavski dijalekt se govori na sjevernom dijelu Lošinja, na Cresu, sjevernom dijelu Hrvatskog primorja, u široj okolici Rijeke, na sjeveroistočnoj istarskoj obali od Rijeke do Raškog zaljeva i u dijelovima središnje Istre. Tu je riječ o starosjedilačkim govorima. Granica između srednjočak. i Sčak. može biti i različita vodimo li se naglasnim kriterijima, tj. razlikom sjevernog *gîne, stârî* i južnog *gîně, stârî* (§140), no ovdje se provizorno držimo tradicionalne jatovske podjele. Osim tih triju glavnih dijalekata, još se izdvajaju lastovski dijalekt na otoku Lastovu (sa specifičnim jekavskim odrazom jata zahvaljujući dugotrajnim kontaktima s Dubrovnikom), preseljenički miješani čakavsko-štokavski jugozapadnoistarski dijalekt (u JZ Istri – na obali između Raškog zaljeva i do malo ispod Novigrada sa širokim unutrašnjim prostorom) i buzetski dijalekt na sjeveru Istre, na granici sa Slovenijom, koji, zbog svog položaja (pogotovo u sjevernijim govorima), ima sličnostî sa slovenskim dijalektima (§123).

§16 Kajkavsko se narječje tradicionalno dijeli na šest dijalekata⁹⁹. Otprilike od Zagreba na sjever preko Hrvatskog zagorja pa do Međimurja se prostire zagorsko-međimurski dijalekt. Na uskom potezu otprilike od Samobora do područja zapadno od Varaždina se nalaze i naglasno najarhaičniji kajk. govori bez ikakvih retrakcija, tj. s naglaskom tipa *žěndă, glăvă* (§336). Na SZ kajkavskog područja se prostire križevačko-podravski dijalekt, koji obuhvaća široko područje koje graniči s nštok. Iherc. dijalektom (i ima tri Iherc. džepa unutar sebe) – široki pojas u zapadnoj Podravini, područje oko Vrbovca, Križevaca pa zapadno do Zeline te područje na jugu oko Čazme. Tamo nalazimo naglasno inovativne kajk. dijalekte – u Podravini s naglaskom ograničenim na zadnja dva sloga i bez tonskih opozicija¹⁰⁰ a u križevačkim govorima s promijenjenim tonskim vrijedno-

faktora kao što su urbanizacija i napuštanje selâ (hvala Davidu Mandiću na informacijama). Svakako bi na tom području trebalo što prije istražiti ono što je još ostalo od tih starih govora.

⁹⁹ Usp. npr. Brozović & Ivić 1988: 92–93. Za drugačiju/detaljniju podjelu usp. Lončarić 1996: 141–148.

¹⁰⁰ To što je danas podravski naglasak ograničen na zadnja dva sloga ne znači da je beznačajan povijesno gledano, kako bi se moglo pomisliti, jer distribucija dugih slogova nije uvijek predvidljiva/trivijalna. Npr. osnovno kajk. *čistiš – nōsiš – sadîš* u Podravini ostaje očuvano kao *čistiš – nōsiš – sadîš* i sl. (s druge strane, prema osnovnom kajk. G. *jăgode – sramotê* u Podravini nalazimo ujednačeno G. *jagodê – sramotê*). Stoga se i u

stima tipa *mêso* > *měso* i *sūša* > *sūša* (§329). Turopoljsko-posavski dijalekt se prostire na širokom području koje ide na sjever do Zagreba, na zapad skoro do Karlovca, na jugu do Petrinje, na istoku do Kutine i prema Jasenovcu. Prigorski dijalekt jugozapadno od Zagreba (oko Karlovca, Ozlja itd.) pokazuje izrazite veze sa srednjočak. dijalektom te njegovo smještanje u kajkavski treba shvatiti uvjetno. Općenito su, kao što je poznato, očite izrazite veze kajkavskoga sa slovenskim dijalektima – kajkavski sa slovenskim dijeli neke vrlo stare naglasne inovacije (§309–310) te predstavlja svojevrsan most između štokavskoga prema slovenskom iako su u seobama nakon turskih provala zatrti prijelazni kajkavsko-štokavski govori (§27).

Preostala se dva dijalekta, koja se tradicionalno svrstavaju među kajkavske, mogu samo vrlo uvjetno smatrati kajkavskima (osim što se tiče istočnogoranskoga). Donjosutlanski dijalekt – zapadno od Zagreba, stiješnjen između Slovenije, žumberačkog štok., prigorskog i zagorskog dijalekta – je zapravo preseljenički čakavski ikavski dijalekt (što se jasno vidi i u akcentuaciji) koji je tek naknadno kajkaviziran. Goranski je pak dijalekt u Gorskom kotaru stvarno kajkavski samo na svom manjem istočnom području (Lukovdol, Severin na Kupi), dok je veći zapadni dio (Delnice, Fužine, Čabar itd.) zapravo genetski gledano slovenski dijalekt (tj. genetski i povijesno pripada skupini dijalekata koju danas zovemo »slovenski-ma«¹⁰¹, što se jasno očituje u akcentuaciji¹⁰².

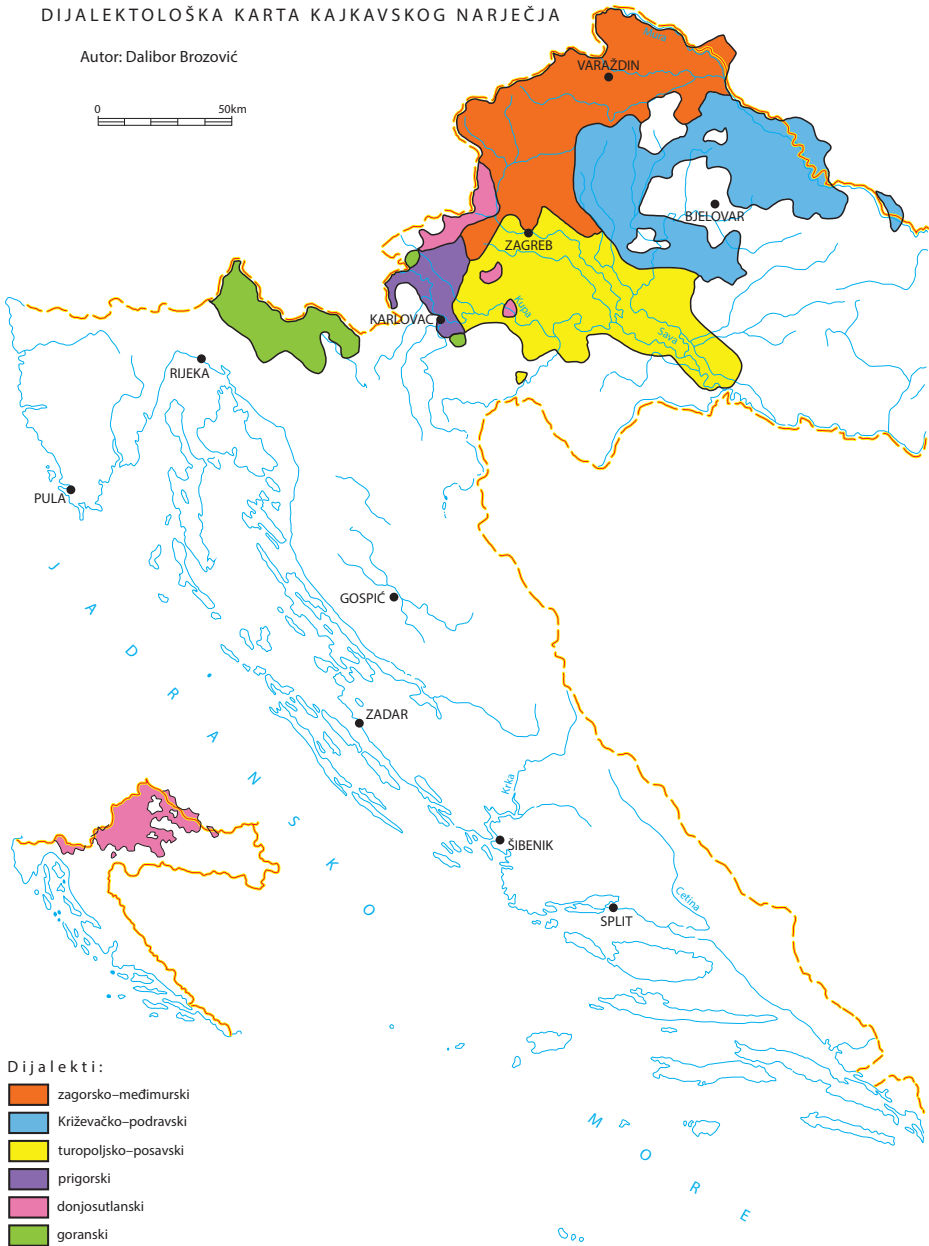
ovoj knjizi razmjerno često upotrebljavaju podaci iz podravske govora kada su od koristi.

¹⁰¹ To je posljedica naseljavanja iz Kranjske u 17. st., pri čemu su se, izgleda, bar dijelom u Gorski kotar vraćali u međuvremenu slovenizirani potomci goranskih izbjeglica u Sloveniju iz 16. st. (usp. Finka 1974: 32, Lončarić 1996: 54). Čini se da zapadnogoranski slučaj treba razlikovati, primjerice, od gornjosutlanskoga, bednjanskoga ili zapadnomeđimurskoga, gdje prisutnost tipičnih slovenskih karakteristika (kao što je progresivni pomak cirkumfleksa – §123 – ili u gornjosutlanskom duženje neposljednje-ga sloga – §110) nije posljedica doseljavanja nego dijalekatskoga kontinuuma, tj. veće sličnosti rubnoga kajkavskoga sa susjednim slovenskim, nego što je to slučaj kod kajk. govora dalje od granice. No u takvim se slučajevima »slovenske karakteristike« iskazuju na tipičan rubni kajk. način, što, izgleda, nije slučaj u zapadnom Gorskom kotaru. Sličan rubni položaj u odnosu na kajk. ima sln. panonski dijalekt s druge strane granice (npr. §128–132). Što se tiče zapadnogoranskoga, usp. pak sa slovenske strane granice Dragatuš, koji Tine Logar (FO: 133, 135) opisuje kao miješani slovensko-hrvatski govor, u kojem izostaju neke tipično slovenske naglasne odlike kao što su duženje u riječima tipa *līpa* ili progresivni pomak cirkumfleksa u riječima kao *jěsen* (usp. knjiž. sln. *līpa, jesēn*).

¹⁰² O tome vidi sad Pronk 2010 i Šekli 2013a: 35–39.

DIJALEKTOLOŠKA KARTA KAJKAVSKOG NARJEČJA

Autor: Dalibor Brozović

Kajkavsko narječje (prema: Brozović & Ivić 1988)

NAGLASAK U DIJALEKTIMA

§17 Ovdje ćemo ukratko reći nešto općenito o naglasku u dijalektima. Prvo treba ponešto reći o fonetskoj realizaciji prozodema ` , ^ , ` , ´ i ~ (koji u različitim kombinacijama čine naglasni inventar velike većine štok/čak/kajk. govora) jer se njihov izgovor može drastično razlikovati od govora do govora (čak i u susjednim mjestima koja spadaju u isti dijalekt).

“

Izgovor naglaska “ može biti »kanonski« i »nekanonski«. »Kanonskim« izgovorom smatramo izgovor jednak ili blizak onomu standardnomu, dakle kada se “ izgovara doista kao silazan i kratak »odsječen« ton. U mnogim se govorima “ izgovara i kao poludugi ili čak dugi naglasak, često uzlaznoga tona (koji se ipak razlikuje od drugih prozodema). Takav izgovor zovemo »nekanonskim«, a bilježi se znakom ” koji se tradicionalno naziva »tromim naglaskom«.

^

Izgovor je prozodema ^, koji obično doista jest dug i silazan (realno obično kratko uzlazan na početku i onda većim dijelom silazan), u kajkavskim i čakavskim govorima obično nešto kraći nego u štokavskom.

~

Neoakut se tradicionalno opisuje kao uzlazan naglasak (različit od nštok. ^), no on je u mnogim govorima zapravo ravan ili blago silazan ton (za razliku od ^ koji brže pada). Za razliku od nštok. ´, slog je iza njega nizak. Vidi još §175.

` i ´

Novoštokavski ` i ´ se također mogu razlikovati po izgovoru, ponajprije po visini sloga iza naglaska – taj slog može biti izrazito visok, čak viši od naglašenoga tona, može biti otprilike iste visine kao naglašeni ton, a može biti i niži od njega (ali opet obično viši od sloga iza “ i ^). U istočnim nštok. govorima čak distinkcija prema “ i ^ može počivati isključivo ili vi-

še na zanaglasnom (a ne na naglašenom) slogu (a ne na tonskom kretanju na prvom slogu, gdje je naglasak, tj. silina), a sâm naglašeni slog čak ne mora imati uzlaznu intonaciju. Vidi još §339.

Treba napomenuti da je bilježenje naglasnih sustava različitih štok/čak/kajk. govora znakovima ˘, ˆ, ˜, ˙, ˚ (uz dodatne znakove kao što je ˚ za »tro-mi naglasak«) zapravo pojednostavljivanje i svodenje različitih sustava na isti. Ti se prozodemi u raznim govorima mogu posve različito izgovarati i u idealnoj bi situaciji uz svaki dijalektološki opis trebalo priložiti i precizan fonetski opis tih »naglasaka«. Dakako da ni u okviru jednoga govora izgovor nije jedinstven jer jedan »naglasak« uvijek ima više mogućih alotona ovisno o položaju u riječi, rečeničnoj intonaciji itd.

Čisto tipološki gledano, sustavi se mogu razvrstavati po broju prozodij-skih jedinica, tj. po broju prozodema (pri čemu se, tradicionalno, odvojeno gledaju dugi i kratki silazni/uzlazni naglasci) i prisutnosti/nepisutnosti nenaglašene (prednaglasne i zanaglasne) dužine. Dijakronijski gledano, najbitniji su naglasni pomaci (jesu li se naglasci pomicali s jednoga na drugi slog i kako) i očuvanost polazišnog sustava (triju starih prozodema – ˘, ˆ, ˜ – i pred- i zanaglasnih dužina na očekivanim mjestima). Osim toga se mogu još gledati i položajno uvjetovane promjene (različite neutralizacije pojedinih prozodema i sl.), različita duženja i kraćenja itd.

§18 Što se tiče broja prozodijskih jedinica, najsloženiji je, čini se, novootkriveni kladanjski sustav sa šest naglasaka i prednaglasnim i zanaglasnim dužinama (§107). Izuzmemo li taj novootkriveni izoliran primjer, općenito se naglasni sustavi u štok/čak/kajk. kreću od najsloženijih sustava s pet naglasaka i prednaglasnom i zanaglasnom duljinom (Posavina¹⁰³) pa do najjednostavnijih sustava s razlikovnim samo mjestom naglasaka (neki kajkavski i čakavski govori u kojima je nestala i opreka po kvantiteti – npr. veći dio čak. buzetskog dijalekta te kajk. međimurski i neki gornjosutlanski govori). Skoro svi štok/čak/kajk. govori imaju slobodan naglasak¹⁰⁴. U podravskim kajk. govorima nalazimo slobodan na-

¹⁰³ Tamo se javljaju tri stara naglasaka (˘, ˆ, ˜) i dva nova retrakcijska (˙, ˚). U kladanjskom kraju se tome, prema Remetiću (2004), pridodaje još jedan stari, kratki uzlazni, naglasak (˚).

¹⁰⁴ Naglasak je slobodan i u naglasno vrlo inovativnim govorima poput suvremenoga zagrebačkoga urbanoga govora koji ima samo jedan dinamički naglasak, ali je mjesto naglasaka ipak, unatoč brojnim poopćavanjima, slobodno i razlikovno, npr. *plākati* (inf.) : *plakāti* (mn. od *plakāt*), *měni* (zamjenica) : *meni* (jelovnik), *kováč* (zanimanje) : *Kóvač* (prezime), *G. vrěmena* prema n. *vreměna* (postoji tendencija ujednačavanja naglasaka tipa G/na. *iměna* umjesto starijeg *imena* – na. *iměna*, no ona nije još ni izbliza zahvatila sve govornike i sve primjere), *lěvak* (lijěvak) : *lěvák* (ljěvák), *nóvine* (tiskovina)

glasak ograničen na zadnja dva sloga¹⁰⁵ (vidi §79 za grčki za tipološki donekle sličan sustav), a sasvim su rijetki primjeri pravog vezanog/neslobodnog naglasaka – npr. u nekim čak. govorima oko Ogulina¹⁰⁶.

Govore možemo podijeliti na tonske (s razlikovnom intonacijom) i na netonske (bez razlikovne intonacije). Većina ZJslav. dijalekata ima tonski naglasak. Netonski dijalekti su pozicionirani na periferiji toga prostora – s gornje strane na JI i SZ dijelu Slovenije, na rubnim kajk. (npr. u Međimurju i Podravini) i čak. područjima (npr. oko Buzeta i na središnjim i sjevernim hrvatskim otocima)¹⁰⁷ te s donje strane u dijelovima JI Crne Gore te na Kosovu i JI Srbiji na torlačkom području (u bugarsko-makedonskom susjedstvu)¹⁰⁸. Dijakronijski gledano, postoje govori sa starijom i novijom tonskom oprekom. Starija je tonska opreka (općeslavenska) ònā između ˘ i ˜, dok je novija tonska opreka (novoštokavska) ònā između ˘ i ˝ te između ˘ i ˝¹⁰⁹. Neki govori imaju u sustavu i stariju i noviju tonsku opreku (četvero- ili peteronaglasni štštok. i poštokavljeni čak. govori), neki samo stariju, a

: *novine* (novosti) (u starijem zagrebačkom bi se i u prvom primjeru reklo *novine*) itd. Slično je i u drugim gradskim govorima tipa zagrebačkoga – npr. u Rijeci i Puli.

¹⁰⁵ Vidi Ivšić 1936: 84. Tamo naglasak uvijek mora biti ili na zadnjem ili na predzadnjem slogu. U okviru tih dvaju položaja je slobodan i uglavnom čuva staro mjesto (npr. *kòrak* : *kolâc* ili prez. *nòsi* : *lovî*). Neoakut je nestao (*kolâc*), a naglasak je povučen sa zadnjega sloga (*nòga*, *vòda*). Kod *ā*-osnova je naglasak ujednačen, npr. *kràva* – G. *kravê* – I. *kravôm* analogijom prema *vòda* – G. *vodê* – I. *vodôm* (prema izvornom kajk. *kràva* – *kràve* – *kràvom* i *vodâ* – *vodê* – *vodôm*). Prednaglasne dužine ostaju očuvane nakon pomicanja naglasaka, npr. *gòsanica (§235) > *gòsanîca* (ograničavanjem naglasaka na zadnja dva sloga). Za takav govor usp. npr. Maresić & Miholek 2011.

¹⁰⁶ Ondje postoji razlikovna kvantiteta, ali je naglasak uvijek na trećoj mori od kraja (kratak slog = jedna mora, dug slog = dvije more), npr. *xâjdûk*, *sòbota* u Generalskom Stolu (Ivić 1961a: 200–201, Lisac 2009: 107). Neki torlački govori imaju naglasak vezan na trećem slogu od kraja kao i zapadnomakedonski dijalekti, tj. stand. makedonski (Ивић 2001: 78).

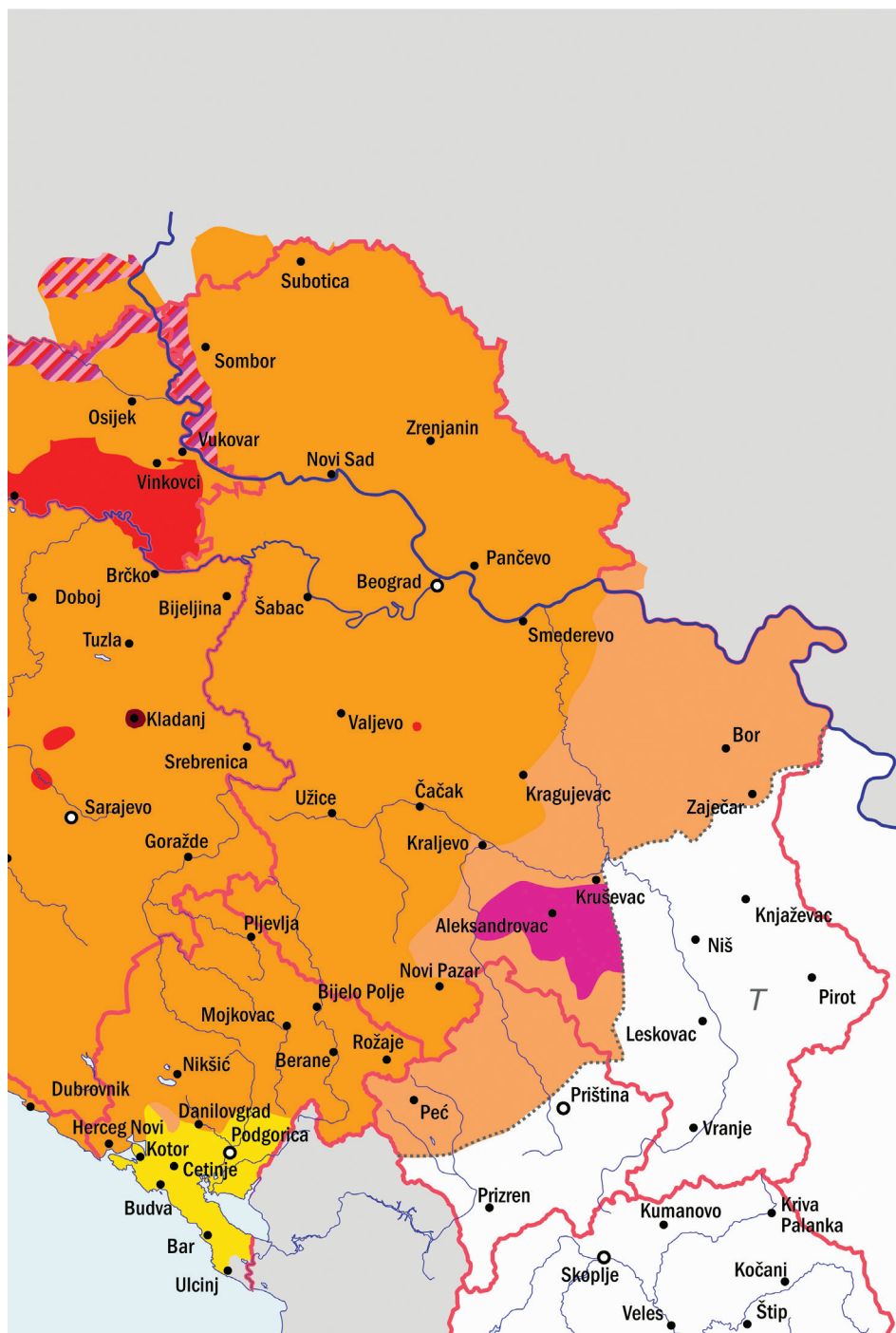
¹⁰⁷ Što se tiče gradskih govora u Hrvatskoj, urbani govori na području zapadne (Slavonija) i južne (Dalmacija) Hrvatske su svi tonski (novoštokavski). Novoštokavski su i govori Osijeka i Splita (s tim da najstariji i najkonzervativniji govornici u Splitu još imaju nepotpuno povučen čakavski naglasak, a tragovi se starijeg naglasaka u Splitu vide i kod najmlađih govornika u vidu dvostrukog naglasaka – §330). Netonski dinamički naglasak (bez razlikovne kračine/dužine slogova) pak nalazimo u modernim gradskim govorima Zagreba, Rijeke i gradova na zapadnoj obali Istre (kao što su Pula ili Umag). U Zagrebu je to posljedica starijeg miješanja stanovništva (i vjerojatno stranog, njemačkog, utjecaja) u starom govoru gradske jezgre (danas takav naglasak ima većina rođenih Zagrepčana na području cijeloga grada), u Rijeci posljedica recentnijeg masovnog doseljavanja u grad i posljedične miksoglotije, a u Istri iseljavanja Talijanâ nakon Drugog svjetskog rata i doseljavanja novog stanovništva iz različitih krajeva. Vidi još i Kapović 2004.

¹⁰⁸ Možda je i novoštokavsko područje u prošlosti određeno vrijeme bilo netonsko – ako je neoakut nestao prije početka retrakcije naglasaka i nastanka novoštokavskih uzlaznih naglasaka. No ne možemo biti sigurni da je relativna kronologija išla baš tako ili da je tako bilo u svim govorima (§314).

¹⁰⁹ Više o tonskoj opreci u novoštokavskom vidi u §339.

Broj naglasaka u dijalektima

neki samo noviju. Novija (novoštokavska) tonska opreka se u nekim slučajevima javlja samo na dugim slogovima (kada govor nema `), a u nekima i na dugim i na kratkim slogovima (kada govor ima i´i`).

Moguće tonske opreke u većini štok/čak/kajk. govora¹¹⁰

tonska opreka	prozodemi
stara	ˆ ≠ ~
nova	˘ ≠ , ˆ ≠ ´
nepotpuna nova	ˆ ≠ ´
stara + nepotpuna nova	ˆ ≠ ~ ≠ ´
stara + nova	ˆ ≠ ~ ≠ ´ , ˘ ≠ `

§19 Pomicanje se naglasaka, tj. promjena naglasnog mjesta, prema smjeru kretanja dijeli na povlačenje naglasaka (retrakciju, regresivni pomak – pomak prema početku riječi) i na progresivni pomak naglasaka (pomicanje naglasaka prema kraju riječi). U štok/čak/kajk. je govorima općenito (nakon općeslavenskog razdoblja) zastupljeno uglavnom samo povlačenje naglasaka (progresivni se pomak naglasaka javlja rijetko – kod psl. cirkumfleksa u rubnim čak. i kajk. govorima u doticaju sa sln. i nešto kasnije u podravsko-križevačkom kajk. dijalektu). Retrakcija naglasaka se dogodila u većini štok. i kajk. govorâ. Govori bez ikakvih fonetskih retrakcija su nešto češći u čak., no i ondje su retrakcije zastupljene u velikom broju govorâ.

Povlačenjem se naglasaka dobivaju različiti rezultati u pojedinim govorima. Pri nekim povlačenjima se na prethodnom slogu dobivaju već postojeći naglasci (npr. *vodà* > *vòda* ili *rūkà* > *rūka* u pojedinim govorima), a pri nekima se dobivaju dotada nepostojeći naglasci (kao *vòda*, *rúka* u novoštokavskom s naglascima koji su se razvili prilikom novoštokavskoga povlačenja naglasaka, a prije ih u sustavu nije bilo). Pri pomicanju se naglasaka na prethodni slog, pogotovo ako je dug, često dobiva uzlazan naglasak (dakle ` , ´ ili ~), u čemu se čuva trag starog naglasaka na sljedećem slogu<sup>111</sup>. Pri novoštokavskom pomicanju tako nastaju novi naglasci ` i ´ (koji pritom čuvaju i visok zanaglasni slog kao trag stare naglašenosti), a u novoštokavskom se na dugim slogovima najčešće, ako govor još ima neoakut (a katkad i ako ga nema), pri povlačenju naglasaka dobiva neoakut (npr. *rūka* < *rūkà*)¹¹². No ima i rjeđih primjera kada se povlačenjem na-

¹¹⁰ Ovdje ne navodimo stare tonske opreke koje se čuvaju samo u pojedinim govorima – za čuvanje psl. tonske opreke na kratkim slogovima kod Križanića vidi §106, a za kladanjski kraj §107.

¹¹¹ Kod uzlaznosti naglasaka je istaknutost na kraju sloga, što će reći bliže sljedećem slogu.

¹¹² Neoakut je, iako je danas u mnogim govorima fonetski ravan, tj. blago silazan ton, razlikovno (fonološki) gledano zapravo uvijek uzlazan ton (kod silaznog tona druga

glaska dobiva $\hat{}$ iako govor ima $\sim$ u sustavu – npr. u gradišćanskom čak. gdje nalazimo *vīno* < *vīnò uz *sūša* < *sūša. U nekim govorima uz povlačenje naglasaka dolazi i do duljenja, pa se od *ženã* primjerice ne dobije *žèna* ili *žèna* nego *žéna* ili *žèna*. To se zove kanovačko duljenje (§359).

Povlačenje naglasaka može biti potpuno i nepotpuno, tj. djelomično. Potpuno je bilo primjerice novoštokavsko povlačenje naglasaka pri kojem su više-manje svi naglasci (ili, realnije, većina) s nepočetnih slogova pomaknuti na prethodni slog. Takvo je povlačenje naglasaka, ne gledamo li nštok., rijetko. Obično se naglasak pomiče samo u nekim uvjetima, tj. povlačenje naglasaka je nepotpuno – npr. pomiče se samo $\sim$ ili se pomiču naglasci samo iz zadnjega sloga ili samo iz zadnjeg otvorenog sloga i sl. Obično se drži da se naglasci povlače prema sljedećem redosljed¹¹³: prije se povlače kratki nego dugi naglasci (a $\hat{}$ prije nego $\sim$); prije se povlače naglasci iz zadnjega nego iz unutarjega sloga; prije se povlače naglasci iz zadnjega otvorenoga nego iz zadnjega zatvorenoga sloga; naglasci se prije povlače na duljinu nego na kraćinu. Dakle:

- 1) prije *ženã* > *žèna* nego *muškî* > *mùškî*
- 2) prije *muškî* > *mùškî* nego *nogē* > *nògē*
- 3) prije *ženã* > *žèna* nego *lopãta* > *lòpata*
- 4) prije *ženã* > *žèna* nego *bogãt* > *bògat*
- 5) prije *rūkã* > *rúka* nego *ženã* > *žèna*

Tâ su uopćavanja doista točna za neke govore, međutim na druge se, kako ćemo vidjeti, ne mogu primijeniti (§335–336). O retrakcijama ćemo još detaljnije govoriti kasnije u knjizi (§330 i dalje).

§20 Općenito se (apstraktni) polazišni sustav (iz kojega se mogu izvesti svi ostali sustavi) za ZJslav. može opisati na sljedeći način. Tri su naglasaka ($\hat{}$, $\sim$, $\sim$) koja su mogla stajati u bilo kojem slogu:

krãva – *lopãta* – *nogã*
mêso – *kopãmo* – *muškî*
sūša – *izmlãtiš* – *vodē*

mora nije istaknuta, a kod ravnoga jest, skoro kao i prva, što se onda može interpretirati kao da je druga istaknutija, dakle kao uzlazan ton). Da je neoakut, unatoč današnjoj fonetskoj realnosti u nekim govorima, razlikovno uzlazan, vidi se, osim po odrazima neoakuta u drugim slavenskim jezicima (§35), i po stezanjima u hrv. pri kojima *aã* uvijek daje *ã* (dok *ãa* daje *ã*), npr. *nehðćeš > *něćeš*, *gospojã > *gospã*, *snaã* > *sna* itd. (§175).

¹¹³ Vidi npr. Brozović & Ivić 1988: 17.

Naglasnih jedinica je u polazišnom sustavu, gledamo li doista historijski (a ne s obzirom na današnje pretežno stanje), zapravo bilo i više, ali to za objašnjavanje većine današnjih govora nije potrebno pretpostavljati, niti se na osnovi većine njih sustav složeniji od predstavljenoga uopće može rekonstruirati. No na osnovi složenijih odraza u kladanjskom govoru (§107) i u Križanićevu jeziku 17. stoljeća (§106), u realnoj povijesnoj rekonstrukciji polazišnog sustava za ZJslav. (recimo, negdje neposredno nakon nestanka slabih poluglasa, a, bar za neke dijalekte, zacijelo i kasnije), iako takvu rekonstrukciju treba shvatiti uvjetno jer sigurno nije bilo jedinstvena, treba rekonstruirati sustav ne s jednim kratkim naglaskom (˘) nego s trima – vjerojatno s dvama različitim uzlaznim i jednim silaznim naglaskom. Danas su ta tri naglasna u svim govorima stopljena osim, čini se, u kladanjskom području istočnobosanskog stštok. dijalekta.

Prednaglasne dužine (*glāvā*) su bile i u štok. i u čak. i u kajk. i sln. polazišnom sustavu¹¹⁴, dok se zanaglasna dužina izravno odražava samo u štok/čak. (*ōblāk*)¹¹⁵, a u sln/kajk. je rano nestala (kajk. *ōblāk*), ostavivši prije toga tragove u vidu duženja (§133 i dalje, §176 i dalje). No tã tri osnovna naglasna su bila raspoređena na različite načine u različitim dijalektima, npr.:

sln/kajk. *vīšńa* (§158) : štok/čak. *vīšńa*

sln/kajk. *gāvran* (§136) : štok/čak. *gāvran*

sln/kajk/sjeverni čak. *gīne* (§140) : štok/većina čak. *gīnē*

dio štok. *stārci* : sln/kajk/dio čak/dio štok. *stārci* : dio štok/dio čak. *stārci* (§267 i dalje)

čak. (Brač/Hvar/Vis) *prâg* (§280) : svi ostali dij. *prâg*

neki ZJslav. dij. *kōpāmo* : drugi ZJslav. dij. *kopāmo* (§166) itd.

Dakle, unatoč tome što se za sve polazišne sustave može rekonstruirati tronaglasni sustav s prednaglasnim dužinama (u štok/čak. i zanaglasnih), distribucija je tih prozodema (iako je bila slobodna) bila različita u različitim dijalektima. Stoga se tu ne može zapravo govoriti o istom polazišnom sustavu osim prilično apstraktno. Za najstarije fonetske akcenatske izoglose na ZJslav. području vidi §297–310.

¹¹⁴ Prednaglasne su se dužine izvorno mogle javljati samo u prvom slogu ispred ˘ (osim možda vrlo ranim analogijama/ujednačavanjima) – §221, 236–240.

¹¹⁵ Zanaglasna dužina se, nakon ranih analogija (§245), zacijelo mogla javljati u bilo kojem položaju. Nije sigurno jesu li riječi u polazišnom sustavu mogle imati i prednaglasnu i zanaglasnu duljinu, npr. *nārōdnī* – to ovisi o tome je li se prednaglasna dužina čuvala ispred unutrašnjih kratkih naglašenih slogova u svim pozicijama ili ne (§208, 220).

Usporedimo li, recimo, najstariji naglasni tronaglasni tip bez retrakcijâ s nštok. što se tiče akcenatskih mogućnosti u dvosložnim riječima, vidimo sljedeće mogućnosti¹¹⁶ (zanemarujemo nenaglašene duljine):

tàra – târa – tãra, tarã – tarâ – tarã

tàra – tàra – târa – tára

U nastavku dajemo neke osnovne i uvodne informacije o naglasku u štokavskom, čakavskom i kajkavskom, uza sve već spomenute ograde o provizornosti i proizvoljnosti takve stroge podjele na tri narječja. Više detaljâ o povijesnom razvoju pojedinih karakteristika i promjena bit će dato u nastavku knjige.

ŠTOKAVSKI NAGLASAK

§21 Gledajući samo broj različitih »naglasaka« koji se u govoru javljaju, u štokavskim se govorima javljaju sljedeći osnovni naglasni sustavi:

- a) stariji tronaglasni sustav (˘, ˘, ˘) – npr. u nekim govorima na sjeveru slavonskoga staroštokavskoga dijalekta (Podravina) (§349)
- b) četveronaglasni sustav ne-novoštokavskog tipa (˘, ˘, ˘, ˘) – npr. u nekim govorima slavonskoga staroštokavskoga dijalekta (i u Posavini i u Podravini)
- c) peteronaglasni sustav (˘, ˘, ˘, ˘, ˘) – u velikom broju govora slavonskog dijalekta u Posavini (§348) i u staroštokavskom istočnobosanskom dijalektu (§350)
- d) šesteronaglasni sustav (˘, ˘, ˘, ˘, ˘, ˘) – samo u kladanjskom kraju istočnobosanskog dijalekta (§107)
- e) dvonaglasni sustav (˘, ˘) – u nekim stštok. govorima u Crnoj Gori
- f) mlađi tronaglasni sustav (˘, ˘, ˘) – u nekim govorima u Crnoj Gori (§351) i većem dijelu istočne i južne Srbije/Kosova (§352)
- g) četveronaglasni sustav novoštokavskog tipa (˘, ˘, ˘, ˘) – Dalmatinska zagora, Lika/Kordun/Banija, središnja Slavonija, južna Baranja i Vojvodina, cijela BiH osim istočnobosanskog dijalekta u srednjoistočnoj Bosni (i dijela bosanske Posavine), sjeverna Crna Gora i dio zapadne središnje

¹¹⁶ Ивић 2001: 77.

Srbije (sve s dosljednim općeprovedenim nštok. retrakcijama); JI Crne Gore (s vrlo ograničenim retrakcijama)¹¹⁷

Ti se sustavi mogu kombinirati s različitim stupnjevima retrakcije odnosno čuvanjem starog (praslavenskog) mjesta naglasaka – recimo, postoji stariji četveronaglasni sustav (˘, ˘̇, ˘̈, ˘̉), kao u nekim crnogorskim govornicima (koji imaju povučen naglasak u *nòga*, *rúka* ali nepovučen u G. *nogē*, *motika*), i mladi novoštokavski, kao na najvećem dijelu štok. područja (koji imaju *nòga*, *rúka*, G. *nògē* i *mòtika*). Isto tako, peteronaglasni sustavi, koji uz četiri nštok. naglasaka imaju još i neoakut, mogu imati starije ili mlade mjesto naglasaka (npr. *nòga* uz *lopàta* ili *nòga* uz *lòpata* i sl.). Dakle, sâmoo postojanje nekog prozodema u sustavu nam ne govori ništa o tome u kojem se on položaju može javiti – npr. javlja li se ˘ samo u tipu *sèlo* ili i u tipu *žèlèzo* > *žèlèzo*, ili javlja li se ˘ u svim položajima ili samo u neposljednem slogu i sl.

§22 Opći polazišni štokavski naglasni sustav je neposvjedočen u suvremenim štok. govorima. To je sustav s tri stara naglasaka (˘, ˘̇, ˘̈) i sa starim mjestom naglasaka (dakle, bez ikakvih fonetskih retrakcija – npr. *nogà*, *trāvà*, *junāk* a ne *nòga*, *tráva*, *jùnāk*) i s prednaglasnim (npr. *vīlā*) i zanaglasnim duljinama (npr. *gōlūb*)¹¹⁸. Takav stari tronaglasni sustav (˘, ˘̇, ˘̈) sa starim mjestom naglasaka postoji u mnogim čakavskim govorima, vrlo rijetko u kajkavskom (uz neke kajk. posebnosti i, dakako, bez zanaglasnih dužina), dok ga u štokavskom nema u istom smislu kao u čak. jer su svi štok. govori koji čuvaju neoakut pretrpjeli bar fakultativne retrakcije bar u nekim pozicijama. Tako se i u najarhaičnijim dijalektima (slavonskom i istočnobosanskom) *brādā* javlja uz *bráda* i sl. (§330), dok u crnogorskim štštok. govorima u kojima nije uopće bilo fonetskih retrakcija, a koji su u manjini (§351), nikad nema neoakuta, tj. (stare) tonske opreke. Zetski je dijalekt općenito u pravilu vrlo arhaičan s malo naglasnih pomaka i očuvanim prednaglasnim i zanaglasnim duljinama ali bez neoakuta. Za razliku od zapadnih staroštokavskih govora (u Hrvatskoj i Bosni), gdje je neoakut šire rasprostranjen (ili je, što se tiče Bosne, bar donekad bio), na istoku se on javlja samo na uskom središnjem području kosovsko-resavskog dijalekta oko planine Kopaonik i, vrlo ograničeno, na

¹¹⁷ U torlačkim govorima na krajnjem jugu/jugoistoku Srbije/Kosova nalazimo jedno-naglasni dinamički sustav (˘), kao u bugarskom, no torlački se ne može nikako svrstati među štok. dijalekte (iako se to ponekad čini).

¹¹⁸ Taj sustav ima iste prozodemske jedinice kao posvjedočeni sustav (a) (u nekim podravskim govorima), no u Podravini je naglasak djelomično pomaknut, a zanaglasne (katkad i prednaglasne) duljine su skoro potpuno eliminirane. Dakle, tu je kombinacija prozodemâ ista, ali njihove pozicije nisu (npr. podravski ima neoakut, ali ne samo u starim pozicijama kao *sūša* nego i u novim kao *rūka* < *rūkà).

području šumadijsko-vojvođanskog dijalekta (§316). U srpskim torlačkim govorima bez fonetskih retrakcija (§352) pak nema ni opreke po tonu ni opreke po dužini.

Iz polazišnog tronaglasnog sustava razvojem u novoštokavskom smjeru, ali uz čuvanje neoakuta, nastaju sustavi (b) i (c) (sustav (d) predstavlja, izgleda, arhaičnu varijantu sustava (c) u kojoj se čuva i stara psl. tonska opreka na kratkim slogovima – §107). Sustav (e) nastaje nestankom neoakuta (tj. promjenom $\sim > \wedge$) ali bez nštok. retrakcija tipa *metlã > mètla* (iz sustava (e) uz ograničene retrakcije – u tipovima *mètla* i *vino* – može nastati i četveronaglasni sustav ali s uglavnom starijim mjestom naglasaka, kao u dijelovima Crne Gore), dok sustavi (f) i (g) nastaju kretanjem u nštok. smjeru, ali uz nestanak neoakuta.

§23 Novoštokavski govori u Dalmaciji i BiH uglavnom imaju »kanonski« ostvaraj $\`$ (§108), dok se u slavonskom štštok. dijalektu uza nj javlja i »tromi« naglasak, ovisno o govoru. Izgovor se pojedinih prozodema, dakako, fonetski može više ili manje razlikovati u pojedinim dijalektima i govorima.

Zanaglasne se duljine najbolje čuvaju u južnom novoštokavskom pojasu – Dalmatinskoj zagori i oko nje te u BiH gdje se zanaglasne duljine u načelu uvijek izgovaraju dugo i razgovijetno (§368). U Posavini su danas zanaglasne dužine sporadične i fakultativno se krata (§371), dok na sjeveru štštok. slavonskoga dijalekta (Podravina, Baranja) postoje samo iznimno (§370). U središnjem nštok. dijelu Slavonije duljine se u većini govora krata u nekim uvjetima – obično se čuva samo prva zanaglasna duljina iza $\`$ i $\acute$, a u nekim su govorima zanaglasne duljine u potpunosti nestale (§369). Zanaglasne se duljine uglavnom dobro čuvaju u Crnoj Gori, a u Srbiji i Vojvodini slabije – bolje na zapadu nego na istoku (§368)¹¹⁹.

Osim starijega mjesta naglasaka (u različitim varijantama), za štštok. je govore (naravno, za one u kojima naglasak nije povučen na duljinu) tipično i postojanje prednaglasne dužine (izvorne tipa *rũkã* i, u nekim govorima, analogijske tipa *trēsẽmo* i sl.). Nje u nštok. govorima nikad nema.

Preskakanje se naglasaka (tipa *nã_glãvu*) dobro čuva u novoštokavskim govorima Dalmatinske zagore, Like, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. U tim je krajevima posve živo i prenošenje naglasaka (tipa *ũ_kuću*) – daka-

¹¹⁹ Zanimljiv je slučaj s vojvođanskim govorima u kojima nailazimo na neetimološke sekundarne zanaglasne dužine (iako se stare u nekim položajima krata) za koje se katkad tvrdi da nastaju pod utjecajem jezičnoga kontakta s mađarskim. Navodimo neke od primjera iz Bačke (Sekulić 2005: 17–18, 20): *pẽčẽmõ*, *põcastũla*, *prõcvãle*, *plõvũli*, *põbiglĩ*, *põbijãlĩ*, *põdmažĩ!*, *ũnũci* itd. (u knjiž. štok. sve ove riječi imaju kratke zanaglasne slogove, osim varijantne dužine u *pẽčẽmo*). Vidi još §250^F.

ko, samo u nštok. govorima. U Slavoniji je preskakanje naglaska uobičajeno na jugu (u štštok. Posavini¹²⁰), a nije rijetko ni na sjeveru (Podravina i štštok. sjeverni dio hrvatske Baranje). U nštok. su (istočnohercegovačkim) govorima središnje Slavonije i preskakanje i prenošenje naglaska uglavnom ograničeni na neke ustaljene fraze, a tako je uglavnom i u nštok. ekavskim govorima po Srbiji i Vojvodini. Srbijanske štokavske govore u opreci prema ruralnim štokavskim govorima na zapadu (recimo, u Bosni, Dalmatinskoj zagori ili Posavini), karakterizira i slabije čuvanje stare pomičnosti naglaska u naglasnoj paradigmi C (tipa *gradóvā – gradòvima*). S druge strane, na istoku se često (bolje) čuvaju i neki arhaizmi, npr. stari naglasak infinitiva tipa *trésti* (a ne mlade *trêsti*), pridjevski naglasni tip *čìsta – čìsto* umjesto *čìsta – čìstolčìsto* i sl. (§11).

ČAKAVSKI NAGLASAK

§24 Polazišni čak. sustav je tronaglasni (˘, ˘, ˘)¹²¹ s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama (čak. su se govori u načelu manje udaljili od toga izvornoga sustava nego štokavski). Otočni čak. govori i govori na kopnu oko Kvarnera uglavnom nemaju nikakvih fonetskih povlačenja naglaska, tj. čuvaju staro mjesto naglaska – *vodà, G. vodě, nāròd, sramotà* itd. (§353). Osim u govorima u središnjoj i SI Istri, oko Rijeke i Hrvatskom primorju, drugdje su na kopnu čak. govori obično inovativniji. Čakavski govori s dinamičkim naglaskom (bez tonske i kvantitetske opreke) se javljaju samo u dijelovima Istre. Većina čakavskih govora čuva prednaglasne duljine (§366), dok se zanaglasne čuvaju uglavnom na krajnjem jugu (npr. Korčula) i sjeveru (npr. Krk, oko Rijeke), uz neke iznimke u drugim područjima (npr. Vrgada, Novigrad u Dalmaciji).

Neki su čakavski govori jako poštokavljeni. Općenito kod poštokavljenih čak. govora, što se tiče retrakcijâ naglaska (bilo da su u potpunosti provedene ili samo fakultativne ili da se javljaju samo pod utjecajem jezičnog kontakta i prebacivanja koda), ima više načinâ na koji se to događa. Na SZ Pelješcu (i djelomično Korčuli) se prije javljao kanovački tip (§359 i dalje) *nóga*, dok danas prevladava tip *nòga* (§344^F). Uobičajeno se nštok. povlačenje (*nòga – gláva*), ponegdje samo fakultativno, događa na većem dijelu otoka Korčule, Lastovu, Poljicima, Omišu, Splitu, Kaštilima kod Splita, čakavskom obalnom potezu oko Rogoznice, na otoku Pašmanu, sjevernije u Novigradu (u Dalmaciji), kontaktno u Senju (pod utjecajem

¹²⁰ I u ponovoštokavljenim područjima – npr. u Slavonskom Brodu.

¹²¹ Ipak, vidi §106 za dodatnu tonsku razliku na kratkim slogovima u povijesnom Križanićevu govoru.

novoštokavskog bunjevačkog iz zaleđa) i Novom Vinodolskom (također pod utjecajem nštok. iz zaleđa) te u nekim ličkim i gorskokotarskim izvorno čak. govorima. Oko Trogira (Trogir, dio Čiova, Drvenik, Marina) prevladava (nekad samo fakultativno) tip *nōga/nōga*, kao i na obalnom potezu između Vodicâ (uključujući i šibensko otočje, gdje se događa fakultativna retrakcija) i Privlake iznad Zadra (tako je i na SZ Murteru, ali ne i na Pašmanu). Vidi još §354, 359–361. Novoštokavsko se pomicanje naglasaka, dakle, nije događalo samo u štokavskim nego i u nekim čakavskim govorima (pod utjecajem nštok. govora). Tip se *žēna* javlja i u praktički svim govorima jugozapadne Istre¹²² (§322, 355), koji su se doselili negdje iz Dalmacije – vjerojatno negdje iz šireg područja oko Zadra¹²³. Naglasak se drugdje u čakavskom, ako se pomiče, dakako, može pomaknuti i kao *žēna*.

Iako mnogi govori čuvaju neoakut, promjena je $\sim > \hat{}$ razmjerno česta (pogotovo u zadnjem slogu) – vidi §313 i dalje. Naglasak $\sim$ se na jugu ostvaruje uglavnom »kanonski«, kao u susjednim novoštok. govorima, a sjevernije se javlja i »tromi« naglasak. Sjever čakavskog područja karakterizira i pojava neocirkumfleksa tipa *čūješ* (prema južnijem *čūjěš*, kao u štokavskom), što je izoglosa koja sjever veže sa slovenskim i kajkavskim (§140). Za neke su čak. govore tipična i mlađa duljenja $\sim$ koja se u štok. i kajk. u pravilu ne javljaju – npr. *krāva > krāva* na Braču/Hvaru/Visu (§292) ili *brāt > brāt* u srednjočak. govorima (§282 i dalje). U čakavskom su mnogi govori dobro očuvali staro preskakanje naglasaka (tipa *nāglāvu*). Ōno se u pravilu čuva uz čitavu čak. obalu, od Pelješca do Kastva, razmjerno dobro¹²⁴. U Istri se preskakanje i u starosjedilačkim (Sčak.) i u doseljeničkim govorima (npr. JZ istarskom¹²⁵) uglavnom u potpunosti gubi.

¹²² Za akcentuaciju JZ istarskoga dijalekta općenito vidi Mandić 2014.

¹²³ S obzirom na općeproširenost retrakcije tipa *žēna* u JZ istarskom, one se mogu gurnuti u razdoblje prije ili u vrijeme migracije. Doduše, to se ne poklapa s činjenicom da je u mnogim govorima središnje zone pomicanje naglasaka u tipu *ženā* relativno mlado (§354). Lako je moguće da su raznorodni dijalekti-precij JZ istarskoga bili u dubljem zaleđu današnje središnje zone s nštok. utjecajem, gdje je retrakcija počela također s kanovačkim duženjem ali ranije. No kako se u JZ Istri danas povučeni naglasak u *žēna* izgovara isključivo kao neoakut (usp. §355^f), moglo bi se argumentirati i da sâm poticaj za retrakciju tu nije imao veze s nštok., nego da je riječ o unutarčak. procesu.

¹²⁴ Za preskakanje naglasaka u čakavskom usp. Hraste 1965, s popravkom u Lukežić 1996: 91 i Bašić 2008 za trsatsko-bakarski i crikvenički govor, gdje se preskakanje, nasuprot Hrastinim tvrdnjama, također dobro čuva.

¹²⁵ Uz iznimku npr. premanturskog govora, gdje ima nešto više ostataka (Mandić 2013a: 72, 2013b).

KAJKAVSKI NAGLASAK

§25 Kajkavski je polazišni naglasni sustav tronaglasni sustav (˘, ˆ, ˇ)¹²⁶ s prednaglasnom duljinom (često samo ispred ˘), ali bez zanaglasne duljine¹²⁷. Većina kajk. govora i danas ima takav tronaglasni sustav. Dvona­glasni sustav (bez ˇ) je razmjerno rijedak (§320), kao i dinamički (s razli­kovnim samo mjestom naglaska) i podravski naglasni sustav s ograniče­nim mjestom naglaska, koje smo već spominjali. Dvona­glasni i dinamič­ki (jednonaglasni) sustavi se javljaju samo na periferiji kajk. područja sa skoro svih strana (Gorski kotar, JZ Prigorje, zapad gornjosutlanskog di­jalekta, Međimurje, Podravina, istok turopoljskog dijalekta), dok se na širokom središnjem kajk. području javljaju govori tronaglasnog sustava.

Najstariji kajkavski naglasni sustavi nemaju fonetskih povlačenja nagla­ska (npr. *nogǎ, glāvǎ*), ali se u većini govora naglasak bar u nekim sluča­jevima povlači (pritom *nogǎ* može dati *nǒga* ili *nōga*). Oksitoneza se tipa *nogǎ* čuva uglavnom samo u usku pojasu koji se prostire otprilike od oko­lice Samobora do zapadno od Varaždina na sjeveru (§356). Kanovačko se duženje može javiti i kada nema povlačenja naglaska (*nogǎ > nōgǎ*), što je redovno u zagorskim govorima bez retrakcije.

Vrlo je česta promjena ˇ > ˆ u zadnjem slogu (§325), no potpuni nestanak neoakuta je rijedak, kao i potpuno ukidanje razlikovne kvantitete. Ino­vativni su već spomenuti kajk. govori u Podravini, koje karakterizira na­glasak koji može biti samo na zadnja dva sloga, te križevački govori, gdje se vidi »zamjena« u tonu ˆ > ˇ i ˇ > ˆ (*měso* umjesto *měso* i *sūša* umjesto *sūša*), kao i »zamjena« u mjestu naglaska u *lopǎta > lõpata* i *jǎgoda > ja­gǒda* (§329)^{128 129}.

¹²⁶ Lončarić (1996: 58) navodi neke primjere kajk. govora s četverona­glasnim susta­vom, tj. govorā s ˘, no tu je riječ o štok. utjecaju. Bilježenje dvaju znakova (˘ i ˇ) kod nekih starih dijalektologa za kajkavski (npr. Rožića za Prodin Dol u Prigorju, Langa za Samobor, Radića za Trebarjevo) je posljedica formalnog utjecaja književnog bilježenja štok. naglaska u ranim počecima dijalektologije, povezana u nekim slučajevima vjerojat­no s alotonskom razlikom ˘ (koji pišu kao ˘) i »tromoga« ˘ (koji pišu kao ˇ) – vidi §108. Za raspravu o takvom bilježenju kod Rožića, Radića i Langa te primjere, ali bez jasnih konačnih zaključaka, vidi Ivšić 1936: 67–69 (za Radića i Šojat 1982: 369–370). U ovoj knjizi Rožićevo <˘> prenosimo kao ˘.

¹²⁷ Zanaglasna se duljina u kajk. javlja samo u rijetkim rubnim govorima pod utjecajem jezičnog kontakta sa štokavskim.

¹²⁸ Osim u križevačkim govorima, progresivni pomak naglaska, inače sasvim rijedak na štok/kajk/čak. području (izuzmemo li stari progresivni pomak cirkumfleksa slovenskog tipa u rubnim kajk. i čak. govorima – §123), vidimo, recimo, i u nekoliko izoliranih govora kar­lovačkoga kraja – u Bubnjarcima, Zadobarju i Hrnetiću (Težak 1957: 423). Usp. u Bubnjarcima *jabūka, gledǎla, kukǒti* (Težak 1981b: 294) prema štok. *jǎbuka, glědala, kǒkoti*.

¹²⁹ Za pregled kajk. naglasnih tipova općenito vidi Ivšić 1936: 79–85 (Ivšić 1971: [673–679]) i Lončarić 1996: 55–64.

Naglasak ˘ je u kajk. često »tromi« naglasak ˘, koji može biti fonetski dosta dug (katkada i duži od ˘ i ˘)¹³⁰. U nekim kajk. govorima je ˘ kratak, ali nikada nije tako odsječen kao štok. »kanonski« ˘. Izgovor ˘ i ˘ u kajk. može biti i položajno uvjetovan (§108^f). U kajkavskom je staro preskakavanje naglasaka (tipa *nǎ_glǎvu*) u načelu skoro u potpunosti nestalo, uz neke ostatke tu i tamo¹³¹.

§26 Kajkavski se naglasno, kao i po drugim obilježjima, kao što se i očekuje po njegovu zemljopisnom položaju, nalazi između slovenskih govora s jedne i štokavskih/čakavskih s druge strane, tj. i s jednim i s drugima dijeli neke izoglose, a drugdje pokazuje svoje izrazite genetske posebno-

¹³⁰ Usp. npr. Kovačecov (1989: 17, 1990: 52) opis za ˘ (koji on piše ˘) u Jesenju Donjem (blizu Bednje) za koji kaže da je najčešće kratak, ali da fakultativno može biti i poludug ili rjeđe dug. Jakoby (1974: 144–145) za Gornju Stubicu piše da, unatoč tome što su kvantitetska i tonska opozicija dobro očuvane, to što ˘ može prelaziti u ˘ (rjeđe u ˘) i obrnuto »eine völlig normale Erscheinung« (što i bilježi u nekim primjerima u knjizi). Lončarić (npr. 1989: 122–123, 1996: 56) fakultativno duljenje ˘ u kajk. (u ˘ pa čak i sve do ˘) tumači kao općekajk. tendenciju ukidanja tonsko-kvantitativnih opreka te smatra da u većini kajkavskog supostojе dva sustava – jedan s oprekom po kvantiteti i jedan u kojem je ukinuta. Takav se zaključak (zasad) ipak čini preradikalnim.

¹³¹ Lončarić (1996: 46) spominje da se u kajk. »negdje i danas vidi« primjere kao *nǎ_zemlju* i *nǎ(j)očī*. Usp. još npr. u Turopolju (Šojat 1982: 384) *nǎ_pole*, *nǎ_polu*, *nǎ_gosti*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *nǎ_spuved*, *nǎ_večer*, *nǎveke* (uz *naviêk*), pril. *nǎpule* »van« (prema običnom *na_pôle*), *nǎukul* (uz *načkule*), *nǎruku* (uz *narôku*), *pôdruku* (ali samo *navrât–nanôš*, *ubnôč* »noću«), u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 28) *nǎveke*, *ûveke*, *ôdvêčer* i u Međimurju (Blažeka 2008: 20, 166) *nǎ_gusty* (uz *na_gósty*), *nǎ_pule* (uz *na_pôle*), pril. *nǎpulu* itd. Više se ostataka može naći npr. u Ozlju (Težak 1981b: 248): *nǎ_cilo*, *nǎ_glavu*, *nǎ_noge*, *nǎ_ruke*, *nǎ_vodu*, *Nǎd_brigum* itd. To ne čudi, s obzirom na prijelazni kajk-čak. karakter prigorskoga dijalekta. Kako smo vidjeli po primjerima, kao i u štok. govorima koji su u velikoj mjeri izgubili preskakanje, i u kajk. se preskakanje čuva obično u ustaljenim frazama i prilozima tipa *nǎpoje* i sl. Jedna je takva okamenjena veza uobičajen kajk. pril. *zǎmuž* (< *zǎ_možь sa starim nultim nastavkom u A. – usp. štok. *zǎ_mūža*), koji se upotrebljava u frazama poput *iti za muž* »udati se« i sl. Usp. *šlǎ_je zǎ_muš* u Klanjcu (Barac-Grum 1994: 9), u Prodin Dolu *zǎmuža* (Rožić 2002: 24, 212), *iti v_zǎmuš* u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 28), *zǎmuž* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012), *zǎmuš* u Međimurju (Blažeka 2008: 166) itd. te *zamus* / *zǎ_muž* / (prema *muus* /*mūž* /) kod Pergošića (Ivšić 1937: 184). U kajk. se inače redovno javlja preskakanje naglasaka kod zamjenicâ (usp. npr. u Ozlju *dǎ_tebe*, *čǎž_nega*, *zǎ_nega*, *đ_meni*, Težak 1981b: 247 itd.). Bit će da je to poopćeno iz slučajeva kao što su *đ_mene* i sl., gdje se to iskonski i očekuje. Zanimljivo je da se preskakanje u takvim zamjeničkim primjerima čuva i u istarskim čak. govorima, gdje ga inače uglavnom nema (David Mandić – usmeno). Trag se preskakanja vidi i u odnosu *na_glǎvu* : *glǎvu* u podravskim kajk. govorima, gdje *glǎvu* postaje od *glǎvu, a *na_glǎvu* od **nǎ_glǎvu* s kajk. kraćenjem zanaglasnih duljina i onda pomicanjem naglasaka na drugi slog zbog ograničenja naglasaka na zadnja dva sloga (Fancev 1907: 346, Lončarić 1996: 41^f). Kod Pergošića u 16. st. (Ivšić 1937: 184) se pak preskakanje vjerojatno vidi u kratkoći slogova u primjerima *od_rechi do_rechi* /*ôd_reči dǎ_rečil*, *na_veke* /*nǎ_veke* / (s kajk. kraćenjem u zanaglasnom slogu) prema dugom naglašenom *riech*.

sti. U kajk., osim u rubnim govorima, nema općesln. ili širokoproširenih sln. izoglosa kao što je duljenje nepočelnog sloga (sln. *vrána* prema kajk/čak/štok. *vràna*), a retrakcija naglasaka na prednaglasnu duljinu u primjerima tipa *trāvá (sln. *tráva*), provedena vjerojatno vrlo rano u skoro svim sln. govorima, nije proširena na najarhaičnije kajk. govore (arhaično kajk/čak/štok. *trāvā*). Također, općesln. progresivno pomicanje cirkumfleksa je zahvatilo samo rubne kajk. govore, i to nedosljedno (§123–128, 132). S druge strane, kajk. sa sln. (i samo djelomično s čak. sjeverom) dijele izoglosu neocirkumfleksa (§133 i dalje), što ih odvaja od štok. i većine čak. (npr. kajk. *viđim* prema štok./čak. *viđim*). Razvoj psl. kratkog neokuta koji u velikom broju položaja daje ~, npr. kajk. *sěla* prema štok/čak. *sěla*, također povezuje kajk. sa sln. iako se tragovi toga procesa u sln. danas slabo vide (§176 i dalje). Za sve je kajk. govore tipična tzv. Ivšićeva retrakcija $\bar{V}\hat{V} > \bar{V}\check{V}$ (*otáva* ali *zábava* < *zábáva), koja obuhvaća i S/SI sln. govore (§167). Kajkavska je posebnost donekle naglasak tipa *vôla* prema knjiž. sln. *vólja* i štok/čak. *vôla* (§185), kao i dosljedna nefonetska retrakcija u infinitivima tipa *pěči* i *l*-part. tipa *pěkla*, (*pro*)*dāla* (§311) – usp. psl. *petī, *peklā, *(pro)dalā.

Usporedba nekih naglasnih promjena u kajk. sa sln., štok. i čak.¹³²

	<i>vrána</i>	<i>mesô</i>	<i>čûjem</i>	<i>trāvā</i>	<i>sěla</i>	<i>pěči</i> , <i>pěkla</i>	<i>vôla</i>
sln.	+	+	+	– (rubno +)	(+) ¹³³	–	– (rubno +)
kajk.	– (rubno +) ¹³⁴	– (rubno +)	+	+	+	+	+
čak.	–	–	– (na S +)	+	– (na S rubno +)	+/-	–
štok.	–	–	–	+ ¹³⁵	–	+/-	–

¹³² Za najstarije naglasne izoglose u ZJslav. vidi §297–310.

¹³³ Knjiž. sln. je ovdje naglaskom irelevantan jer općenito ne razlikuje odraze *` i *~, no ovakvo se duženje vidi u sjeveroistočnim sln. dijalektima (npr. Prekmurju), gdje nema duženja u neposljednijim slogovima, a u drugim dijalektima se vide još neki ostaci u vokalizmu (§176 i dalje).

¹³⁴ Vidi §110 za slično duljenje u gornjosutlanskom kajkavskom.

¹³⁵ Pomak naglasaka u tipu *trāvā* u sln. obuhvaća skoro sve dijalekte i zacijelo je prilično star, dok je i u štok. i u čak. i u kajk. retrakcija u tipu *trāvā* mlađa i ne događa se u svim govorima (§330).

DIJALEKATSKI KONTINUUM

§27 Kao što je već rečeno, upotrebu tradicionalnih naziva štokavski, čakavski i kajkavski treba shvatiti provizorno¹³⁶. Takvi nazivi, kada su nam potrebni iz praktičnih razloga, nisu sporni (te ih stoga i u ovoj knjizi često upotrebljavamo¹³⁷), no sporno je ono što iz toga, eksplicitno ili implicitno, nerijetko proizlazi – a to je da se pošto-poto pokušava odrediti je li što »izvorno« čakavski¹³⁸ ili kajkavski¹³⁹ ili štokavski¹⁴⁰, da se podrazumijeva postojanje npr. pračakavskog (koji ne postoji), oštih granica između pojedinih narječja i sl. Između svih triju tradicionalnih narječja postoji dijalekatski kontinuum¹⁴¹, kao i između čakavštine i kajkavštine i slo-

¹³⁶ Vidi npr. Vermeer 1982: 280–289 i Kapović 2011d: 149–152.

¹³⁷ Najpreciznije bi lingvistički bilo okaniti se svih političko-etničkih naziva (tipa slovenski ili hrvatski), kao i tradicionalnih lingvističkih naziva (tipa kajkavski ili čakavski) i jednostavno govoriti o izoglosama koje se prostiru na ovom ili onom području. No kako su imena državâ opet političko-etnička, nacionalni se ključ ni tako ne bi neposredno mogao izbjeći – govoriti npr. o izoglosi koja obuhvaća sve ili skoro sve govore na području današnje Republike Slovenije nije bitno različito nego govoriti o izoglosi koja obuhvaća sve slovenske govore. S druge strane, ako bismo, kada želimo reći da je nešto prošireno u većini kajkavskog (kako ga tradicionalno poimamo), morali nabrajati sva područja gdje se govori ono što nazivamo kajkavski, to bi bilo prilično nezgrapno. Stoga se najboljim rješenjem zasad čini zadržavanje tradicionalnih naziva, ali uz punu svijest o tome kako ih treba gledati i koja su njihova ograničenja.

¹³⁸ Svojevrsni »čakavski nacionalizam« i dokazivanje da je pojedini govor čakavski je prava opsesija nekih dijalektologa – znanstveno gledano, to je potpuno promašeno.

¹³⁹ Klasičan je primjer prigorskog dijalekta, koji se tradicionalno smješta u kajkavski (a doista ima, primjerice, kajk. akcentuaciju) iako u njemu nalazimo i brojne organske »čakavske« elemente kao čuvanje razlike č : ć, ikavsko-ekavski odraz jata po pravilu Meyera i Jakubinskog (*belo mliko*), odraz poluglasa kao *ə/a* itd. U takvim je slučajevima rasprava je li riječ o kajkavskom ili čakavskom, dakako, potpuno besplodna i bespredmetna, s obzirom da je očito riječ o prijelaznom dijalektu koji ima tipičnu kajk. akcentuaciju, ali i neke tipične čakavske glasovne pojave.

¹⁴⁰ Dakako, iz gledišta je povijesne lingvistike, ne samo na našem području nego i drugdje, posve bespredmetna rasprava oko toga kojoj današnjoj naciji pripada koji dijalekt i sl.

¹⁴¹ O tome je govorio već i Vatroslav Jagić krajem 19. st. (vidi Ивић 2001: 54).

venskih narječja¹⁴² i općenito na južnoslavenskom području¹⁴³. Kontinuum je na mnogim mjestima narušen kasnijim migracijama¹⁴⁴ i katkad ga je teško nazreti na prvi pogled (tj. on često nije izravan u smislu postojanja starih prijelaznih govora¹⁴⁵), no njegovo je postojanje nedvojbeno. To da je sjever čakavskog blizak slovenskom (i kajkavskom) po nekim izoglosama, npr. naglasnim tipovima *gîne* (§140) ili *stârî* (§155), ne bi trebalo čuditi nikoga upoznata s osnovama dijalektologije i povijesne lingvističke, isto kao što nije nimalo neobično da zapadni posavski i podravski/baranjski govori staroštokavskog slavonskog dijalekta imaju značajne stare akcenatske izoglose s kajkavskim (vidi Kapović 2008b) iako su stari prijelazni govori između kajkavskog i slavonskog staroštokavskog nestali pod migracijskim novoštokavskim govorima. Slično tome, južni čakavski govori su po mnogim izoglosama bliski zapadnoštokavskim govorima, dok se razlikuju, recimo, od sjevernih čakavskih govora, a (sjevero) zapad i (jugo)istok štokavskog područja razlikuje to što prvi, logično, imaju više zajedničkih karakteristika s teritorijalno bliskim čakavskim i kajkavskim, dok su potonji po nekim osobinama bliži bugarskom i makedonskom. U ovom kontekstu skoro da i ne treba posebno spominjati kajkavski, koji čini očit prijelaz između slovenskoga i štokavskoga/čakavskoga¹⁴⁶, dijeleći sa sln., što se tiče naglaska, neke izrazite stare fonetske

¹⁴² Kontinuum također znači i to da državna granica nije nužno i granica u lingvističkom smislu. Tako se za *ćićki* (sln. *čiški*) dijalekt (iz primorske dijalekatske grupe) katkad tvrdi da je zapravo čakavski (Greenberg 2002: 27–28) – usp. npr. Zubčić 2009 za inovativni govor Obrova u kojem, recimo, u primjeru *kôrak*, izostaje progresivni pomak cirkumfleksa, inače tipičan za sln. (§123).

¹⁴³ Općenito za Jslav. dijalektski kontinuum usp. npr. Ивић 2001: 19–28.

¹⁴⁴ Kako ističe Ivić (1991: 28): »Данас готово свуда дуж граница између штокавског подручја и чакавског или кајкавског или призренско-тимочког (торлачког) налазимо бар на једној страни границе досељеничке говоре који су првобитно настали негде далеко од те међе, па стога не носе очекивани прелазни карактер.« Kroz migracije su govori dolazili na nova mjesta, zamjenjivali stare i utjecali na njih.

¹⁴⁵ Stari su prijelazni govori često nestali, izbjegli u dijasporu ili izgubili stare karakteristike, a nove su oštr(ij)e dijalekatske granice nastale tamo gdje doseljenici (npr. novoštokavci u dalmatinskom zaleđu između Splita i Zadra) graniče sa starosjediocima (npr. čakavcima na obali između Splita i Zadra). No unatoč tome (iako su stari izravni prijelazni govori uglavnom nestali), i dalje se vidi npr. povezanost zapadnoga štokavskoga s čakavskim – recimo u odrazima *j < psl. *d' (meja, gospoja)* ili *a* od psl. **ę (zajati »uzeti«)* nakon palatala u Zštok. (iako se te promjene smatraju »čakavskima«). Dakako, kod novih je susjeda kroz jezični kontakt došlo i do novih sličnosti i novih prijelaznih oblika, npr. kroz čakavsko usvajanje *nštok.* retrakcija na rečenom području, kroz novo *đ* umjesto staroga *j* i sl.

¹⁴⁶ Kajkavski, kako Ivić (1966: 383) pravilno ističe, predstavlja »most između ostalih srpskohrvatskih dijalekata i slovenačkog jezika«. Zanimljiva je pak njegova opservacija nakon političkih promjena u 1990-ima (Ивић 2009: 6), gdje kaže: »Српскохрватским су сматрани они дијалекти којима говоре припадници одговарајућих народа и који стоје у функционалној корелацији са српскохрватским књижевним језиком.

inovacije (kao razvoj neocirkumfleksa – §133 i dalje), a sa štok/čak. uglavnom arhaizme i neke inovativne morfološko-naglasne tendencije (§310–311).

Kao što će se vidjeti u knjizi, ponašanje naglasnih izoglosa se vrlo slabo poklapa s etničkim¹⁴⁷ ili tradicionalnim narječnim granicama – recimo, duženje tipa *bôg* i *stô* obuhvaća cijelo ZJslav. područje (slovenski, kajkavski, čakavski, štokavski), kao i kraćenje starog akuta (no òno se događa i na većem dijelu Zslav. područja), dok pomak tipa *něbo* > *nebô* obuhvaća većinu slovenskih govora ali i neke rubne čakavske i kajkavske govore. Nadalje, arhaični naglasak tipa *sadi* (umjesto *sādi*) imaju slovenski i kajkavski ali i neki čakavski i rubni zapadni posavski staroštokavski govori (§230), a duženje tipa *prâg* (§280) je ograničeno na četiri južna čakavska otoka (Brač/Hvar/Vis i izvorno vjerojatno i Šolta) iako je riječ, čini se, o vrlo staroj promjeni (do koje je došlo u doba nestanka poluglasâ) itd. Upra-

---

Te su чињенице давале довољно оправдање за укључивање кајкавског наречја, које се иначе од чакавског и штокавског разликује више него од словеначког језика. Распад књижевноејезичке заједнице уклонио је те чињенице, па с њима и разлоге за оперисање појмом дијалекатске заједнице.«

¹⁴⁷ Što se tiče nacija koje govore jezicima/dijalektima južnoslavenskoga kontinuuma, gledano čisto lingvistički po naglasnim izoglosama (koje su i općenito iznimno važne), one su sve više-manje nasumični isječci iz kontinuuma oblikovani stjecajem povijesno-političko-društvenih okolnosti. Situacija je nešto čistija za Slovence koji imaju više zasebnih ranijih (progresivni pomak cirkumfleksa) i kasnijih (duženje neposljednjih slogova) izoglosa, ali ni one se ne poklapaju s državnim granicama. Npr. neocirkumfleks obuhvaća i čitavo kajk. područje i djelomično sjever čakavštine (§123), a neki rubni dijelovi Slovenije nisu obuhvaćeni njihovim općim promjenama – npr. na sjeveroistoku Slovenije nema duženja neposljednjih slogova (§39), a progresivni pomak cirkumfleksa izostaje u mnogim položajima (§128–132). Koliko-toliko je čista situacija i kod Bošnjakâ i Crnogoraca koji govore isključivo štokavski, ali sve te dijalekte dijele i s drugim nacijama. Srpska je pozicija nešto kompliciranija jer osim dijela štokavskih govora obuhvaća i torlačko područje koje čini očit prijelaz prema bugarsko-makedonskom jugoistoku, dok je hrvatska situacija najraznorodnija jer obuhvaća dio štokavskog područja, arhaični čakavski zapad (i unutar sebe dosta različit na liniji sjever-jug) te kajkavski koji, iako se jasno nastavlja na slavonski staroštokavski i na srednjočakavski (kroz prigrorski dijalekat), čini izrazit prijelaz prema slovenskom s kojim dijeli niz starih i važnih akcenatskih izoglosa. S obzirom na sve što je iznijeto, jasno je da ni (bivši) hrvatskosrpski kao unitaristički politički projekat nije puno lingvistički utemeljeniji (osim što kod njega nema unutarновоštokavskih podjela) od sadašnjih separatističkih nacionalnih projekata samim time što ujedinjenjuje u sebi zasebne nacionalne projekte bez realne dijalektološko-genetske jezične podloge koja bi povezivala baš dotične dijalekatske grupe a ne neke druge – dakle, ne samo (novo)štokavski nego i kajkavski, čakavski i torlački. Tu treba pridodati da u zadnja dva desetljeća popularan naziv srednjojužnoslavenski nije ništa drugo doli politički korektniji naziv za hrvatskosrpski koji, kao takav, nema smisla jer dijalektološko-genetski takva zajednica ne postoji – standardološki je tu bolje govoriti o književnoj štokavštini (ili književnim štokavštinama), a sociolingvističko jedinstvo takve šire zajednice je danas svakako upitnije nego prije 1990. iako još uvijek u jednoj mjeri postoji. Za najstarije fonetske naglasne izoglose vidi §297–310.

vo se u akcentuaciji, kao što ova knjiga pokazuje, vide i brojne sličnosti i zajedničke izoglose, ali i razlike (jako stare i jako mlade), između štokavskog, čakavskog, kajkavskog i slovenskog (pri čemu sve te nazive treba shvaćati uvjetno¹⁴⁸) – vidi §309–310. Da bi se te poveznice i razlike razumjele na pravi način, potrebno je tradicionalne nazive shvaćati fleksibilno, kao ono što jedino mogu biti – generalizacije koje nam pomažu u shvaćanju i analizi kompleksne dijalekatske i povijesne problematike.

---

¹⁴⁸ Kada kažemo da je neki dijalekat »slovenski« ili »kajkavski« ili »čakavski« ili »štokavski«, tu zapravo mislimo na to da taj dijalekat ima osobine koje su inače tipične za većinu dijalekata koje nazivamo »slovenskima« itd.

REKONSTRUKCIJA PRASLAVENSKOG NAGLASNOG SUSTAVA

§28 Ovdje ćemo uvodno prikazati kako se rekonstruira psl. naglasni sustav na osnovi njegovih odraza u slav. jezicima. To je potrebno da bi se mogli shvatiti naglasni sustavi današnjih slav. jezika, o kojima će zatim biti riječ. Nakon toga ćemo se vratiti na psl. naglasni sustav i opis njegova razvoja.

Za kasni se praslavenski ili općeslavenski¹⁴⁹, na osnovi odrazâ u kasnijim slav. jezicima, rekonstruiraju sljedeći prozodemi¹⁵⁰:

*" – (stari) akut, npr. *kǫrva (štok/čak/kajk. *kràva*, sln. *kráva*, češ. *kráva*, rus. *корова*, bug. *кpàва*)

---

¹⁴⁹ Termini praslavenski i općeslavenski se mogu razlikovati tako što se pod praslavenskim smatra zajednički slavenski prajezik koji se govorio oko 600. godine i iz kojega su se razvili svi slavenski jezici, dok se pod općeslavenskim misli na kasniju fazu razvoja slavenskoga (od 7. do 11-12. st.) u kojoj već postoje dijalektalne razlike (naglasne i nenaglasne). Za takvo razlikovanje usp. npr. Holzer 1995, 1997, 2007: 15–20/2011: 1–6. Obično se za praslavenski rekonstruiraju oblici više-manje vrlo slični onima staroslavenskima, npr. *voda, *отъсь, *мышь i sl. iako oni realno pripadaju kasnijem, općeslavenskom, razdoblju. U realnoj bi rekonstrukciji psl. oko 600. godine ti oblici glasili *wadā, *atiku, *mūši. U ovoj knjizi upotrebljavamo tradicionalnu praslavensku rekonstrukciju (koja se može smatrati formalnom) i u pravilu ne razlikujemo strogo termine praslavenski i općeslavenski. Tradicionalna rekonstrukcija se upotrebljava iz praktičnih razloga (jer je puno transparentnija i bliža današnjim slav. jezicima) i zato što se pri rekonstrukciji naglasna obično rekonstruira kasnija faza općeslavenskog koja je pogodnija za prikazivanje kasnijeg naglasnog razvoja u pojedinim slav. jezicima, nego što bi to bila rekonstrukcija psl. naglasnog sustava oko 600. godine koja je od kasnijih slav. naglasnih sustava udaljena izostankom nekih mlađih promjena. Tradicionalnu fonološku rekonstrukciju psl. ovdje upotrebljavamo čak i kad prikazujemo različite faze slav. naglasnog razvoja (tipa *bōba > *bobá a ne *bàbā > *bobá) jer nam ovdje realna fonološka rekonstrukcija u svim fazama nije bitna, a osim toga svaki je pokušaj precizne korelacije glasovnih i naglasnih promjena nužno spekulativan.

¹⁵⁰ Ovdje iznosimo samo osnovne informacije o psl. naglasnom sustavu i odrazima pojedinih prozodema. Podrobnije se odrazi pojedinih prozodema u slav. jezicima obrađuju kasnije u knjizi.

*[˘] – kratki cirkumfleks, npr. *slòvo (štok/čak/kajk. *slòvo*, sln. *slovô*, rus. *слово*, bug. *слòво*)

*^ˆ – dugi cirkumfleks, npr. *zòlto (štok/čak/kajk. *zlâto*, sln. *zlatô*, češ. *zla-to*, rus. *зòлото*, bug. *злâто*)

*[˘] – kratki neoakut, npr. *bòbъ (štok/čak/kajk. *bòb*, sln. *bòb*, slč. *bòb*, rus. dij. *бòб*¹⁵¹)

*[˜] – dugi neoakut¹⁵², npr. *kòrļъ (hrv. dij. *krāl*, sln. *kráļj*, češ. *král*, slč. *král*, rus. *корóль*)

Mlađim stezanjem vokalâ ili duženjem u nekim slav. dijalektima u određenim pozicijama nastaje i:

*^{ˆ153} – neocirkumfleks, npr. g. *kòrvъ (hrv. dij./sln. *krâv*, češ. *krav*)

Sâmo mjesto naglasaka označava znak:

*' – npr. *vodá (hrv. dij. *vodâ*, rus. *водá*)

Znak *' se obično upotrebljava pri označavanju naglasaka na zadnjem slogu – na kratkim glasovima (npr. *selò ili *pečetè) i na izvorno dugim ali naknadno pokraćenim glasovima, (npr. *nogá, i. *bogŷ ili n. *popi)¹⁵⁴. U nekim se slučajevima zna kako je izgledao naglasni oblik prije kraćenja (npr. *nogá sa starim akutom, i. *bogŷ sa starim neoakutom), a u drugima (npr. *popi) to nije potpuno jasno¹⁵⁵. S obzirom na odraze, alternativno bi se u nekim pozicijama mogao bilježiti i kratki neoakut (npr. *selò, *pečetè), no u ovoj knjizi se ipak držimo bilježenja *' za zadnji slog kada se želi naznačiti samo mjesto naglasaka bez obzira na kasnija kraćenja/ne-

¹⁵¹ Neki ruski dijalekti i stari tekstovi imaju poseban fonem (obično zatvoreno *o* ili diftong [ʊo]) koji se najčešće piše kao *ô* ili *ω*. Ondje se onda može razlikovati npr. *bog* < *bògъ ali *buob* < *bòbъ, no takvo se *ô* u rus. ne javlja samo kod odraza starog kratkog neoakuta (§174).

¹⁵² Dugi se neoakut ovdje u praslavenskim rekonstrukcijama, kao i u štok/čak/kajk. govovima, u skladu s hrvatskom akcentološkom tradicijom još od Ivšića, piše znakom ˜. Neki inozemni akcentolozi neoakut u praslavenskim rekonstrukcijama bilježe znakom *'. Taj su znak za naš dijalekatski neoakut upotrebljavali i neki stariji dijalektolozi kao Aleksandar Belić i Mate Hraste.

¹⁵³ Neocirkumfleks se piše »oštrim« znakom ˆ, za razliku od blagog luka kod cirkumfleksa ˘.

¹⁵⁴ U nekim se radovima i kod nekih autora znakom *' bilježi i kratki naglasak u sredini riječi (npr. *naròđъ ili *gotòvъ), no ovdje ga bilježimo kao *[˘] (kako se i odražava – usp. G. *naròda > sln. *naróda*, kao i *nòsišъ > sln. *nósiš*).

¹⁵⁵ U slučaju *popi je nastavak možda bio skraćen već prije nego što je naglasak pomaknut s prvoga na drugi slog (§252).

kraćenja u zadnjem slogu (§252), dok izvorne tonove u zadnjem slogu bilježimo kada su upravo tonovi bitni, tj. kada rekonstruiramo starije psl. likove prije kraćenja dužinâ u zadnjem (otvorenom) slogu.

§29 Svi se prozodemi rekonstruiraju prema podudarnostima njihovih odraza u slavenskim jezicima koji još čuvaju bar neki trag slobodnoga naglaska¹⁵⁶. Jedini je moderni standardni slavenski jezik koji je potpuno nekoristan za rekonstrukciju psl. naglaska makedonski koji ima vezano mjesto naglaska na trećem slogu od kraja i nema ni razlikovne duljine ni njezinih tragova – no to ne vrijedi za istočne mak. dijalekte koji imaju očuvan slobodan naglasak kao bugarski. Drugi jezici čuvaju ili slobodno mjesto naglaska (npr. ruski) ili razlikovnu dužinu (npr. češki) ili tragove dužine u vokalizmu (npr. poljski) ili više toga odjednom (npr. štok/čak/kajk. i dužinu i mjesto naglaska). U staroslavenskom se naglasak nažalost nije bilježio¹⁵⁷.

Za Zslav. je područje (uz iznimku kašupske periferije) tipičan nestanak slobodnog naglaska¹⁵⁸ i tona uz čuvanje dužine (npr. češ/slč.) ili njezin kasniji nestanak (lehitski i lužički jezici) uz čuvanje tragova, dok se na Islav. području ton i dužina gube (uz neke posredne tragove), ali se čuva slobodan naglasak. Sjeverozapad Jslav. područja je tipološki gledano najarhaičniji jer se ondje čuvaju (u različitim razmjerima ovisno o dijalektu) i slobodan naglasak i ton i dužina, dok na jugoistoku (torl/Imak/bug.) nalazimo samo slobodan naglasak (a čak ni to na zapadu tog područja u Makedoniji).

Slavenski jezici i dijalekti čuvaju tragove psl. naglasnoga sustava na razne načine. Mogu čuvati slobodan naglasak¹⁵⁹, psl. tonske opreke, razlikovnu duljinu ili tragove stare duljine u vokalizmu:

¹⁵⁶ Izvorni se dugi naglasci u zadnjem otvorenom slogu mogu rekonstruirati samo prema litavskom jer se njihovi odrazi u slav. stapaju (§252).

¹⁵⁷ Osim možda u Kijevskim listićima (usp. npr. Trubetzkoy 1968: 43–50 i Kortlandt 2011: 71–73).

¹⁵⁸ Ne zna se na koji je točno način u slav. jezicima s vezanim naglaskom došlo do gubitka slobodnog naglaska – mogućih je scenarija više. Moguće je da naglasak na prvom slogu nastao kontaktom s njemačkim (njemački u principu ima uglavnom naglasak na prvom slogu – iznimke nalazimo samo u posebnim slučajevima i posuđenicama).

¹⁵⁹ Dobar sinkronijski pregled naglasnih sustava slavenskih jezika sa slobodnim/pomičnim naglaskom može se naći npr. u Stankiewicz 1993.

Odras psl. naglasaka

jezici ¹⁶⁰	slobodan naglasak	psl. ton	razlikovna duljina	tragovi stare duljine
knjiž. štokavski	+	– (dij. +)	+	+ ¹⁶¹
slovenski	+	+ (dij. –)	+ ¹⁶²	+ ¹⁶³
bugarski	+	–	–	–
makedonski	– (dij. +)	–	–	–
češki/slovački	– (slč. dij. + ¹⁶⁴)	–	+	+
poljski	–	–	–	+
gluž/dluž.	–	–	–	+
kaš/slv.	+ ¹⁶⁵	–	–	+
rus/bjr/ukr.	+	–	–	– (dij. +)

§30 Trag se stare akcentuacije može čuvati u vokalizmu, npr. u polj. gdje ó [u] potječe od staroga *ō, ili još neizravnije, npr. po odrazu početnih oRC-skupina u Zslav. i Islav. Njihov odraz (tj. rezultati metateze likvidâ) ovisi o psl. intonaciji toga sloga – ako je bio akutiran, odraz je #Ra-, a ako nije (tj. ako je imao cirkumfleks ili samo bio nenaglašen i neakutiran) odraz je #Ro-:

psl. *ōrme > štok. *ràme*, češ. *rámě*, polj. *ramię* (RA-)

psl. *ōrdlo > štok. *ràlo*, češ. *rádlo*, polj. *radło*, rus. *ра́ло* (RA-)

psl. *ōlkътъ > štok. *lâkat*, češ. *loket*, polj. *łokieć*, rus. *ло́котъ* (RO-)

psl. *orkýta > štok. *ràkita*, češ. *rokyta*, polj. *rokita*, ukr. *поку́ма* (RO-)¹⁶⁶

¹⁶⁰ U tablici se bilježe karakteristike standardnih jezika i bitnijih/proširenijih dijalekatskih obilježja u zgradama.

¹⁶¹ Ijekavski štok. (pa onda i stand. hrvatski) čuva razlikovnu kvantitetu, no, osim toga, trag stare dužine se vidi u *-je-* koje je odraz starog starog dugog *ě (jata) u pokraćanim slogovima. Npr. vokal je danas u riječi *đjèd* kratak, no odraz *-je-* nas upućuje na to da je tu nekoć bio dug vokal (*ě < *ē). U ekavskom štok. (pa onda i stand. srpskom) *ě (jat) daje obično *e* (*đèđ*), tj. jednako kao i psl. kratko *e, pa tu nema traga stare dužine.

¹⁶² Samo u zadnjem/jedinom naglašenom slogu.

¹⁶³ U knjiž. sln. se u neposljednijim slogovima (koji su uvijek dugi) trag stare dužine vidi u zatvorenosti/otvorenosti *e* i *o* (§38).

¹⁶⁴ Vidi §42 za slč. sotački dijalekt koji ima slobodan naglasak.

¹⁶⁵ Slobodan naglasak ima samo sjevernokašupski. Južnokašupski ima naglasak vezan za prvi slog, kao češki.

¹⁶⁶ Može se pretpostaviti da su se svi takvi prednaglasni slogovi ponašali kao naglašeni slogovi pod cirkumfleksom (sporno je postojanje nenaglašenih akutiranih slogova u kasnom

Dodatnu građu za rekonstrukciju psl. naglaska, osim suvremenih slaven-skih idioma, mogu pružiti i stari akcentuirani tekstovi i gramatike/rječnici – u nas npr. starokajkavski tekstovi (recimo Pergošićevi ili Vramčevići), Kašićeva djela, tekstovi Jurja Križanića iz 17. stoljeća¹⁶⁷, stari rječnici (npr. od naših Belostenčev, Kašićev ili della Bellin rječnik)¹⁶⁸, a od drugih slavenskih jezika brojni staroruski, srednjobugarski i starosrpski akcentuirani tekstovi itd.¹⁶⁹ Zbog označavanja dugih slogova su relevantni i neki staropoljski i staročeski tekstovi.

REKONSTRUKCIJA PRASLAVENSKIH PROZODEMA¹⁷⁰

(Stari) akut¹⁷¹ *"

§31 Izgovor: tradicionalno se pretpostavlja da je bio uzlazan, međutim u obzir dolaze i druge mogućnosti – npr. glotaliziranost i sl.

praslavenskom iako su u ranijim fazama sigurno postojali). Holzerovi (2005: 43–44) primjeri sa Sslav. odrazom *ra-lla-* u navodnim akutiranim nenaglašenim slogovima nisu uvjerljivi.

¹⁶⁷ Usp. npr. Križanić 1983 i 1984.

¹⁶⁸ Što se tiče tradicije bilježenja naglaska na našim prostorima, začetnikom se moderne srpske i hrvatske akcentologije može smatrati Đuro Daničić (1825–1882). On je sredinom 19. stoljeća usustavio i popravio Vukovo bilježenje naglaska (a nakon toga i iscrpno opisao novoštokavski naglaski sustav u nizu radova okupljenih u Даничић 1925) i tek od njega počinje precizno i sustavno zapisivanje naglaska u novoštokavskom, a onda i u drugim dijalektima. Bilježenje je naglaska prije njega i istraživača koji su došli nakon njega (npr. Pere Budmanija, Milana Rešetara, Aleksandra Belića pa onda Stjepana Ivšića i drugih) bilo uvijek nesustavno, nedosljedno i neprecizno – isti su se naglasci bilježili različitim znakovima, različiti su se naglasci bilježili istim znakovima, neke su se karakteristike malo bilježile malo ne itd. Takvo nedosljedno i neprecizno bilježenje naglaska (npr. kod Kašića, della Belle, Stullija, Appendinija, Šime Starčevića itd.) u odnosu na Daničića i kasnije istraživače treba smatrati predmodernim.

¹⁶⁹ Obilnije korištenje starih akcentuiranih tekstova (ponajprije istočnoslavenskih) kreće od Stanga (1952, 1957), a na njega se sustavnije nadovezuje moskovska akcentološka škola koja crpi mnoštvo podataka iz strus., a onda i srbug., tsrps. i drugih akcentuiranih tekstova – usp. npr. Зализняк 1985 za akcentološku analizu nekih strus. tekstova. Analiza i korištenje takvih izvora je izvan moskovske akcentološke škole, nažalost, rjeđa pojava – usp. ipak npr. Hock 1992.

¹⁷⁰ Ovdje iznosimo samo osnove odrazâ u pojedinim slav. jezicima. Detaljnije će se o odrazima psl. prozodemâ govoriti u nastavku.

¹⁷¹ *Stari akut* (ili kraće samo *akut*) ima dodatak *stari* jer se prije pretpostavljalo da je riječ o uzlaznom naglasku (= akutu) koji je nastao prije drugog pretpostavljenog dugog uzlaznog naglaska (*~), koji je nazvan *neoakut* ili *novi akut*. Iako ovo razlikovanje *starog* i *novog* akuta više nema uporišta u rekonstrukciji jer neoakut u dosta pozicijâ, izgleda, nije ništa mlađi od staroga akuta (§54), iz tradicije se i dalje zadržavaju ti nazivi. Ovaj se naglasak dijakronijski gledano u pristupu moskovske akcentološke škole naziva još i *dominantni akut* (§74). Naravno, stari akut nastaje samo od dominantnog akuta koji je pod iktusom, tj. kada je to prvi dominantan slog u riječi (§50). I drugi slogovi, iza iktusa, mogu imati dominantni akut (tj. biti akutirani i visoki/dominantni), ali oni kasnije ostaju nenaglašeni.

Položaj u psl. naglasnom sustavu: na bilo kojem dugom slogu u riječi

Podudarnosti: psl. *vórna > štok/čak/kajk. *vràna*, sln. *vràna*, bug. *vràna*, češ. *vrána*, slč. *vrana*, gluž. *wróna*, polj. *wrona*, rus. *ворона*

U štok/čak/kajk. na mjestu starog akuta nalazimo u većini govora ¹⁷² (vidi §108 za izgovor) na mjestu izvorno dugog vokala (npr. *a* < *ā) kod kojeg nema preskakanja naglasaka ((st)štok/čak. na *vrànu*, dosljedno nštok. *nà vranu*), u sln. dugi uzlazni ´, u češ. dužinu (´) u (psl.) jednosložnim i dvosložnim riječima (ali ne dosljedno), u gluž. trag dužine u vokalizmu kod metateze likvidâ (ovdje *ó*), u slč. kračinu, a u polj. odraz kračine u vokalizmu (ovdje *o* a ne *ó*, koje bi nastalo od *ō). Bugarski nam ukazuje samo na to da je naglasak bio na prvom slogu, dok nam ruski pokazuje i to, ali i naglasak na drugom dijelu punoglasja (dakle, *-opó-* a ne *-ópo-*), što je istočnoslavenski odraz pri metatezi likvidâ (*-or- > *-opo-*)¹⁷³.

Stari se akut mogao javiti na bilo kojem slogu u riječi (*bāba, *lopāta, *golvā), ali samo na dugom slogu, tj. na *a, *i, *u, *y, *ě, *e, *q koji su etimološki uvijek dugi te na dvoglasima tipa *VR (*ьr, *ьr, *ьl, *ьl, *er, *or, *el, *ol) koji su, kao dvoglasni, također uvijek dugi. Tradicionalno se fonetski rekonstruirao kao duga uzlazna intonacija, prema sln. odrazu ´ koji je uzlazan (duljina je sekundarna – §109)¹⁷⁴ i prema rus. odrazu koji kod punoglasja ima naglasak na drugom dijelu (*копóса*)¹⁷⁵. To se pak poklapa s uzlaznošću srodnoga latv. naglasak ~ (npr. latv. *māte* prema slav. *māti) i pisanjem duljine na drugom dijelu dvoglasa u stprus. kod riječi s baltijskim akutom (usp. stprus. g. *nou̯son* prema čak. g. *nās* < *nās̄)¹⁷⁶. Mogu-

¹⁷² Čini se da se u Kladnju u Ibos. dijalektu čuva poseban odraz psl. akuta koji se razlikuje od odraza starog kratkog cirkumfleksa (§107), dok se kod Križanića njegov odraz u određenim pozicijama razlikovao od odraza psl. kratkog neoakuta (§106).

¹⁷³ U najstarijim lit. i latv. posuđenicama iz strus. nalazimo dužinu na mjestu staroga akuta, usp. lit. *mōčeka* (psl. *mātēxa) i lit. *bagótas*, latv. *bagāts* (psl. *bogāt̄), i to na mjestima u kojima se takva dužina u kasnijim slav. jezicima nikada ne čuva. Može biti da je tu riječ o odrazu starih dužina prije nego što je nastupilo kraćenje (Stang 1957: 53).

¹⁷⁴ Na uzlaznost psl. *´ bi upućivala i uzlaznost kladanjskoga ´ kao njegova odraza u riječima tipa *bāba* (psl. *bāba), gdje se taj odraz, čini se, razlikuje od odraza psl. *´ (§107).

¹⁷⁵ Dugi se slogovi (ā) mogu interpretirati kao slogovi s dvije more (aa), dok kratki slogovi (a) imaju samo jednu moru. Ako dugi slog ima uzlazni naglasak, to se može interpretirati kao naglasak na drugoj mori (aá), dok se silazni naglasak na dugom slogu može interpretirati kao naglasak na prvoj mori (áa). Stoga naglasak na drugom slogu rus. punoglasja (*-opó-*) upućuje na psl. uzlaznu intonaciju.

¹⁷⁶ U štok/čak/kajk., sln. (prije duljenja) i slč. je stari akut pokraćen (usp. recimo štok/čak/kajk. *māti* s lat. *māter* ili stind. *mātā* s dugim slogom) – današnja silaznost štok/čak/kajk. ˘ u nekim dijalektima (§108) je nebitna za fonetsku rekonstrukciju psl. akuta utoliko što je na kratkim slogovima u praktički svim štok/čak/kajk. dijalektima nestalo stare tonske opreke, tj. u današnjem su ˘ stoljeni stari psl. *´, *´ i *´.

će je da je psl. akut zapravo izvorno fonetski bio i nešto drugo, primjerice slog s prozodijskom glotaliziranošću (slično danskom *stød*-u ili latvijskom slomljenom tonu $\overset{\sim}$) ili slično¹⁷⁷.

Kratki cirkumfleks * $\overset{\sim}$

§32 Izgovor: silazan naglasak (fonološka nenaglašenost¹⁷⁸)

Položaj u psl. naglasnom sustavu: samo na apsolutno prvom¹⁷⁹ kratkom slogu

Podudarnosti: *pòļe > štok/čak/kajk. *pòļe*, sln. *poljê*, bug. *полѣ*¹⁸⁰, češ/slč/ polj. *pole*, rus. *но́ле*

U štok/čak/kajk. je odraz $\overset{\sim}$ na starom kratkom vokalu kod kojeg nalazimo preskakanje (*ũ_pòļe*)¹⁸¹, u sln. nalazimo $\overset{\sim}$ na sljedećem slogu u višeslo-

¹⁷⁷ Takve su pretpostavke moguće za ranije razdoblje, no s obzirom na to da rane roman-ske posuđenice u slavenski često dobivaju stari akut na dugim slogovima, nije vjerojatno da se * $\overset{\sim}$ u doba nakon dolaska Slavenâ na Jadran još uvijek izgovarao npr. s glotalnim zatvorom (ako se ikad tako izgovarao). Usp. npr. od lat. *mōns acūtus* »oštra planina« > rom. *mont(e) akūt(o) > *Mōtokŷt > *Matokīt (s nepravilnim *u > -a- u prvom slogu) > *Matòkīt* (planina u Vrgorskoj krajini – moji podaci). Za više primjerâ s akutom u starim romanskim posuđenicama vidi Holzer 2007: 45–47/2011: 36–38. Stari akut nalazimo i u nekim starijim germ. posuđenicama u slav., usp. npr. slav. *čêdo (štok. *čêdo*) (~ njem. *Kind*). Za pokušaj rekonstrukcije starog akuta kao glotalnog zatvora i tumačenje njegovih odraza u tom svjetlu vidi npr. Greenberg 2007.

¹⁷⁸ Usp. Якобсон 1963: 160–161. Smatra se da su riječi koje imaju početni cirkumfleks (kratki ili dugi) fonološki nenaglašene, tj. da je cirkumfleks na prvom slogu samo automatska fonetska realizacija inače inherentno nenaglašenih riječi. Ova se nenaglašenost može definirati i samo teoretski (fonološki), ali katkad se može vidjeti i njezino realno fonetsko manifestiranje. Usp. u strus. i *de facto* nenaglašenost riječi *dĕnъ – G. *dĕne, *gōrdъ – L. *gōrdĕ, *bōgъ i *rĕčъ u frazama gdje su stajale uz ortotoničku riječ (tj. riječ koja je imala svoj inherentni naglasak) – *сего_дъне, въ_белѣ_городѣ, спаси_богъ, сѹ_речь* (Зализняк 1985: 121). То се може usporediti s dij. štok. *svŷ_zĭmu, dāo_bōg* (Brozović 2007: 105) ako su ti primjeri stari. Vidi još §49 za štok. primjere kao *dānas* i §75^F za nenaglašenost vedskog vokativa.

¹⁷⁹ Apsolutno prvi znači da se gleda čitava fonetska riječ, npr. * $\overset{\sim}$ može stajati na *pòļe kada ta riječ stoji sama, ali ne i ako ima ispred sebe inače nenaglašenu riječ (prijedlog/veznik/česticu), npr. **na_pòļe. Tu onda naglasak prelazi na sâm početak fonetske riječi: *nā_pòļe.

¹⁸⁰ Ovdje je naglasak analogijom prema obliku s članom *полѣто*, kao i u većini ovakih riječi srednjeg roda (§40).

¹⁸¹ Ne može se za sve dijalekte reći da je odraz psl. kratkog cirkumfleksa kratki silazni naglasak jer $\overset{\sim}$ nije uvijek ni fonetski silazan ni kratak (§108). Osim toga, štok/čak/kajk. $\overset{\sim}$ u većini dijalekata ne potječe samo od psl. * $\overset{\sim}$ nego i od psl. * $\overset{\sim}$ i * $\overset{\sim}$ te u većini najarhaičnijih govora nema svog ne-silaznog parnjaka (utoliko je to ondje samo »kratki naglasak«) – iznimka su Križanićev jezik (§106) i Kladanj (§107). Kod većine dijalekata, $\overset{\sim}$ tek u nštok. govorima postaje fonološki/distinktivno silazan u opreci prema novom (uzlaznom) $\overset{\sim}$, što je irelevantno za psl. rekonstrukciju. Eventualno se i prije može apstraktno govoriti o kratkom silaznom naglasku utoliko što $\overset{\sim}$ funkcionira kao kratki

žicama, u bug. je relevantno samo mjesto naglasaka, u rus. mjesto naglasaka i preskakanje (*но́,нолю*), a u Zslav. kračina.

Dugi cirkumfleks¹⁸² *^ˆ

§33 Izgovor: silazan naglasak (fonološka nenaglašenost)

Položaj u psl. naglasnom sustavu: samo na apsolutno prvom dugom slogu

Podudarnosti: *gôrdь > štok/čak/kajk/sln. *grād*, češ/slč. *hrad*, polj. *gród* (duljina zbog -d#, usp. očekivanu kračinu u G. *grodu*), rus. *зоро́д*

Odras u štok/čak. je ^ˆ koji preskače (*û,grād*), a u višesložicama se krati u ^ˆ (*sŷnove > *sŷnovi*, §117); u sln. nalazimo ^ˆ na psl. mjestu u jednosložicama, a ^ˆ na sljedećem slogu u višesložicama (npr. G. *gradû*); u Zslav. nalazimo kračinu¹⁸³, a u rus. vidimo naglasak na prvom dijelu punoglasja (-ópo-) i preskakanje (*зá,зоро́д*).

Kratki i dugi cirkumfleks bilježimo tradicionalno dvama posebnim znakovima, međutim jasno je da je posrijedi isti prozodem na kratkom (*e, *o, *ь, *ѣ) odnosno dugom slogu (*a, *i, *u, *y, *ě, *ę, *o, *ьr, *ѣr, *ьl, *ѣl, *er, *or, *el, *ol)¹⁸⁴. Cirkumfleks se javljao samo na apsolutno početnom slogu fonetske riječi i zapravo su riječi s početnim cirkumfleksom fonološki bile nenaglašene. Tâ se fonološka nenaglašenost fonetski ostvarivala kao silazan naglasak na prvom slogu – silaznost psl. *^ˆ potvrđuju štok/čak/kajk.¹⁸⁵, sln. i rus. odraz¹⁸⁶. Dijalektalno se u općeslavenskom (u Zslav. i

parnjak ^ˆ u primjerima kao *pôlje* – *û,polje* prema *zlâto* – *û,zlâto* (što pak ne vrijedi za primjere kao *vrâna*, gdje preskakanja nema). No za rekonstrukciju fonetske silaznosti psl. kratkog cirkumfleksa bi relevantna mogla biti silazna intonacija kladanjskoga ^ˆ (odraza psl. *^ˆ i pokraćenoga *^ˆ), s obzirom na to da se ondje odraz starog *^ˆ, čini se, ne izjednačava s odrazom *^ˆ i *^ˆ.

¹⁸² *Cirkumfleks* je tradicionalan naziv za »zavinuti« (= silazan) naglasak. U pristupu se MAŠ-a, dijakronijski gledano, stari cirkumfleks naziva *recesivni cirkumfleks*. Naravno, psl. stari cirkumfleks nastaje od recesivnog cirkumfleksa u prvom slogu fonetske riječi koja ima samo recesivne slogove. Recesivni cirkumfleks u drugim pozicijama (kada riječ ima i dominantne slogove na prvom od kojih je iktus), jasno, ne daje *^ˆ, *^ˆ, nego ostaje nenaglašen.

¹⁸³ Zanimljivo, u strpus. posudenicama iz lehitskoga nalazimo dužinu prema slav. *^ˆ, usp. strpus. A. *dûsin* (psl. *dûšâ – *dûšo), G. *swîtas* (psl. *svêtь) (Stang 1957: 55).

¹⁸⁴ Cirkumfleks bi se mogao bilježiti i jednim znakom, npr. *pôlje (umjesto *pôlje) kao *mêso, no ovdje zadržavamo tradicionalnu razliku *^ˆ i *^ˆ u pisanju koja je korisna kada se govori o odrazu pojedinih psl. prozodema u slav. jezicima, kada se govori o duženju *^ˆ, kraćenju *^ˆ i sl.

¹⁸⁵ Odras *^ˆ je u principu fonetski silazan i u većini govora koji nemaju tonske opreke (tj. u onima u kojima je stari ^ˆ dao ^ˆ, a nisu razvili novi ^ˆ ili ^ˆ). Dakako, najrelevantaniji su tu ipak oni govori koji su zadržali psl. opreku ^ˆ : ^ˆ.

¹⁸⁶ Rus. *зоро́д* ima naglasak na prvom dijelu punoglasja (tj. -opo- koje nastaje od *-or-), što upućuje na iktus na prvom dijelu diftonga *-or- u psl., tj. na silaznu intonaciju (*â = áa*).

Jslav.) u genitivima mn. kao *kǫrŋvъ umjesto staroga akuta javlja neocirkumfleks *kǫrŋvъ – on ima odraz kao i obični cirkumfleks (štok. *krāvā*, sln. *krāw*), osim što kod njega nema preskakanja naglasaka¹⁸⁷. Za više o neocirkumfleksu vidi §133 i dalje.

Kratki neoakut *`

§34 Izgovor: tradicionalno se pretpostavlja da je bio uzlazan^{188, 189}

Položaj u psl. naglasnom sustavu: na bilo kojem kratkom slogu

Podudarnosti: *snǫpъ > štok/čak/kajk/sln. *snǫp*, češ/slč¹⁹⁰/polj. *snop*, rus. dij. *сноп*

U štok/čak. u većini dijalekata na mjestu psl. kratkog neoakuta nalazimo `<sup>191</sup> koji ne preskače (stštok/čak. *na\_snǫp*, nštok. *nā\_snop*) na starom kratkom vokalu; u kajk. nalazimo ` u jednim (*snǫp*, *nǫsiš* < *nǫsišъ) a ~ u drugim položajima (i. *snǫpi*, *snǫpje*) (vidi §176 i dalje za detalje); u sln. ` u zadnjem a produženi ´ u neposljednem slogu (*nǫsiš*); u češ/slč. kračinu a sporadično odraz dužine (češ. *můžeš*, slč. *môžeš*), s tim da slč. kod *ò u jednosložicama izvorno ima odraz ô (npr. *bôb*) (§189); u rus. vidimo mjesto naglasaka (koji ne preskače), dok se u nekim dijalektima na mjestu *ò (ne i *è, *â, *â) nalazi poseban vokal/diftong ô/ω¹⁹².

¹⁸⁷ U istočnoslavenskim jezicima neocirkumfleksa, čini se, nema (usp. rus. *ко́ров*, a ne **кǫров), a u sln. i kajk. se javlja u čitavom nizu pozicijâ, ne samo u genitivu mn. Pretpostavka da oblici kao rus. *ко́ров* imaju naglasak ujednačen prema drugim padežima nije teoretski nemoguća, ali nije vjerojatno da bi staro **кǫров baš svuda u Islav. nestalo bez ikakvog traga (iako bi takvom mogućem ujednačivanju u prilog išao izostanak preskakanja kod ovakvih primjera).

¹⁸⁸ Uzlaznost bi se kod neoakuta (i kratkog i dugog) i očekivala nastaju li retrakcijom (za nastanak uzlaznih naglasaka kod retrakcije vidi §19, 332), kako se često pretpostavlja. U nekim primjerima (kao *pletěšъ, *lovīšъ ili u dijalektalnom *pŷtašъ) neoakut sigurno nastaje retrakcijom (od starijega *pletešъ, *lovišъ, ali vidi tu i §170^F, i *pŷtašъ < *pŷtâješъ), u drugima (kao *nǫsite i *snǫpъ) se on često objašnjava kroz retrakciju iako je to daleko od sigurnoga, u trećima (kao i. *brěgŷ) neoakut sigurno ne nastaje retrakcijom, a u četvrtima (kao *osnǫva ili *selò) nastaje pomicanjem naglasaka udesno (od starijega *òsnova i *selò) – vidi §170–174. Kako neoakuti u velikom broju položajâ sigurno ne nastaju retrakcijom, njihova se fonetska uzlaznost ne može time tumačiti.

¹⁸⁹ Kao tipološka se paralela za kratak uzlazan naglasak mogu navesti zapadni štok. kratkouzlazni naglasak (§339) i sln. ` (u stand. u riječima tipa *mǫgla*, a u koruskim govorima i kao odraz neprodužena starog akuta u tipu *bàbica* – §39).

¹⁹⁰ Slč. u nekim drugim primjerima ima ô od *ò (vidi gore slč. *bôb*).

¹⁹¹ Poseban su slučaj Križanićev jezik (gdje se *` u jednosložicama prije pauze ne izjednačuje s odrazom \*\* – §106) i kladanjski kraj (gdje se \*`, prema Remetiću, stapa samo s ** ali ne i s ** – §107). Uzlaznost bi kladanjskoga ´ < *` u riječima kao *snǫp* onda ukazivala i na izvornu fonetsku uzlaznost psl. kratkog neoakuta.

¹⁹² Kao što je već rečeno, neki ruski govori i stariji tekstovi razlikuju dva o, obično i zatvoreno, pri čemu se to drugo obično piše kao ω ili ô (to je u načelu u većini govora danas

Dugi neoakut¹⁹³ *~

§35 Izgovor: tradicionalno se pretpostavlja uzlaznost

Položaj u psl. naglasnom sustavu: na bilo kojem dugom slogu¹⁹⁴

dvoglas [uo]). Kroz distinkciju *ó* i *o* se mogu razlikovati primjeri poput *чюон* < *snòpъ i *бюо* < *bògъ, koji se inače u drugim rus. dijalektima (npr. u knjiž. rus.) ne razlikuju. No *ó* u takvim dijalektima ne nastaje samo od *ò, kako se to katkad neprecizno napominje. U njima svako naglašeno *o koji nije na početku riječi i ne preskače ima odraz *ó*, dakle ne samo *чюон* < *snòpъ, nego i *селó* < *selò, *корóва* < *kòrva, *корóль* < *kòrľь itd. S druge strane, glas *o* u takvim govorima nalazimo u nenaglašenim slogovima i u prvom slogu u riječima gdje naglasak preskače na prethodni slog (a koje su fonološki izvorno nenaglašene, kako rekosmo). Prema novijim se Islav. dijalekatskim podacima (Sergej Nikolajev – usmeno), ako su pouzdani, čini da gore izložena situacija, koja se tradicionalno smatra jedinom postojećom i za stare tekstove i za suvremene govore, nije i jedina moguća i da u pojedinim Islav. dijalektima s dva glasa tipa *o* (tj. s oprekom *o* : *uo*) nalazimo i drugačije i složenije odraze. Tako prema Nikolajevu u nekim dijalektima kod jedosložnih *o*-osnova poput *ropъ ili *nosъ ne nalazimo ònò što bi se tradicionalno očekivalo (diftong *uo* od *ò u naglasnoj paradigmi *b* prema obično *o* od *ò u n. p. *c* – vidi §47 za naglasne paradigme), nego potpuno različite odraze – npr. *uo* u n. p. *c* i *d* ali *o* kod n. p. *b* (to bi se moglo usporediti s štok. *bòg* s duljenjem prema *pòp* bez duljenja), ili potpuno neobično *uo* samo u n. p. *d* prema *o* kod stare n. p. *b* i *c*. Takvi bi podaci, ako su točni, ukazivali ne samo na to da se razvoj sistemâ s dvama *o* u ruskom mogao poprilično razlikovati, tj. da nema jednog općerususkoga razvoja kako se dosada mislilo, nego bi bili relevantni i za raspravu o problemu n. p. *d* (§85).

¹⁹³ *Neoakut* ili *novi akut* je dobio ime zbog pretpostavke da je riječ o uzlaznom naglasku (= akutu) koji je uvijek mlađega porijekla u odnosu na stari akut. Prvo se mislilo da novi akut od starog akuta nastaje metatonijom (promjenom tona *~ > *^), a zatim da uvijek nastaje retrakcijom (povlačenjem naglaska sa sljedećeg sloga). Teorija o nastanku neoakuta metatonijom (odatile se još katkad čak i u suvremenoj domaćoj literaturi može sresti i danas neprimjeren naziv *metatonijski akut*) je danas potpuno zastarjela i prevladana. Što se tiče retrakcije, neoakut sasvim sigurno u nekim primjerima (kao g. *grānъ ili dij. *pŷtašъ) nastaje retrakcijom, no u drugim položajima, kako rekosmo, to nije sigurno, dok u trećima sasvim sigurno ne nastaje retrakcijom (§170–174). Nazivu bi *novi akut* odgovaralo i to što u nekim primjerima (kao *osnòva ili *bělina) neoakut nastaje i mlađim pomakom naglaska udesno (od starijega *òsnova i *bělina). Iako se danas čini da je neoakut u mnogim pozicijama (npr. i. *bogŷ pa i tip *sqđъ) izravan odraz iz baltoslavenskoga, tj. da u njegovu postanju nema ništa *novo* u odnosu na *stari akut*, tradicionalni se naziv *neoakut* i dalje upotrebljava. Osim zastarjelog naziva *metatonijski akut*, u domaćoj se literaturi *neoakut* često naziva i *čakavskim akutom*, što je loš termin jer je naš dijalektalni ~ praslavenskog porijekla, a javlja se i u štokavskom i kajkavskom a ne samo u čakavskom. Kako u suvremenim dijalektima više nema *starog akuta*, *novi akut* se katkad skraćeno naziva i samo *akut*. U pristupu se moskovske akcentološke škole neretrakcijski psl. neoakut (i dugi i kratki), dijakronijski gledano, naziva i *dominantni cirkumfleks* (prema *~ i *^ koji se nazivaju *recesivnim cirkumfleksom* – §74). Dakako, tu je onda riječ o prvom neakutiranom dominantnom slogu u riječi koji nosi iktus. Neakutirani (+)slogovi iza iktusa kasnije, nakon nestanka sustava valencijâ, daju obične nenaglašene slogove.

¹⁹⁴ Kako se tradicionalno pretpostavljalo kraćenje svih zadnjih otvorenih slogova, dugi se naglasci, pa tako ni dugi neoakut, nisu rekonstruirali u zadnjem otvorenom slogu. No u primjerima kao i. *bogŷ i sl. (vidi npr. Дыбо 1981: 30–31) svakako treba

Podudarnosti: *kōrļь > hrv. dij. *krāl*, sln. *krájlj*, češ. *král*, slč. *král*, polj. *król* (G. *króla*), kaš. *król* (ó < *ō), rus. *король*

U arhaičnim štok/čak/kajk. dijalektima je odraz neoakut (koji u mnogim dijalektima, pa i u knjiž. štok., prelazi u $\hat{}$, npr. *krāļ*), u sln. dugouzlazni $\acute{}$, u Zslav. vidimo dužinu (češ/slč.) ili njezin odraz (polj.), a u rus. naglasak na drugom dijelu punoglasja (-opó-).

Kratki i dugi neoakut se također pišu dvama različitim znakovima, ali je i tu riječ o istom prozodemu na kratkim (*e, *o, *ь, *ѣ) i dugim samoglasnicima (*a, *i, *u, *y, *ě, *ę, *o, *ьr, *ьr, *ьl, *ьl, *er, *or, *el, *ol)¹⁹⁵. Neoakut se tradicionalno rekonstruirao kao uzlazna intonacija na osnovi sln. (dugi uzlazni u *krájlj*) i rus. (*король* s naglaskom na drugom dijelu punoglasnoga odraza) te fonetske uzlaznosti $\sim$ u nekim štok/čak/kajk. govorima (§175).

§36

Psl. prozodemi što se tiče položaja u riječi i kvantitete sloga

	prvi slog	središnji slogovi	zadnji slog	kratak slog	dug slog
stari akut * $\acute{}$	+	+	+	–	+
kratki cirkumfleks * $\circ\grave{}$	+	–	–	+	–
dugi cirkumfleks * $\circ\hat{}$	+	– ¹⁹⁶	–	–	+
kratki neoakut * $\circ\grave{\sim}$	+	+	+ ¹⁹⁷	+	–
dugi neoakut * $\circ\hat{\sim}$	+	+	+	–	+

rekonstruirati neoakut u zadnjem otvorenom slogu, gdje bi on bio izravan odraz bs. cirkumfleksa (§174, 256).

¹⁹⁵ I ovdje bi se, kao i u slučaju cirkumfleksa, moglo pisati i *snōrь (umjesto *snōrь) kao *kōrļь, ali ovdje zadržavamo tradicionalni način pisanja, koji ima svojih prednosti kada se govori o razvoju psl. prozodemā u pojedinim jezicima (npr. kada se govori o odrazima * $\acute{}$ i * $\sim$ koji nisu isti ili kada se govori o različitim duženjima starih kratkih vokala i sl.).

¹⁹⁶ U svim slogovima može stajati novonastali (neo)cirkumfleks, do kojega dolazi npr. stezanjem kao u *kopājete > *kopāte ili *možьskāja > *možьskā (§161). Takav novi cirkumfleks fonetski isprva, čini se, nije bio istovjetan starom cirkumfleksu (§39^F), no zanimljivo je da je kod takvog novonastalog cirkumfleksa postojala težnja da ga se ukloni iz nepočetnih slogova (§162–168), što se eventualno može povezati s činjenicom da se stari cirkumfleks javljao samo u apsolutnom prvom slogu.

¹⁹⁷ Nejasno je kakav je točno bio ton u zadnjem otvorenom slogu u oblicima n. p. e poput prez. *trěsemō ili aor. *rěxь (prije povlačenja naglaska s dočetnoga poluglasa). Vjerojatno je dotični prozodem bio istovjetan kratkomu neoakutu. To bi odgovaralo tome što u sličnim pozicijama na dugim slogovima (npr. u i. *bogŷ) tu nalazimo dugi neoakut. Stoga ovdje bilježimo da je i kratki neoakut mogao stajati na zadnjem slogu iako bi u takvim pozicijama on bio posve drugačijeg porijekla nego u primjerima poput *trěsěšь,

Stari je akut, kako rekosmo, mogao stajati na bilo kojem slogu u riječi, pa tako i na zadnjem slogu. Međutim, u zadnjem ga slogu ne možemo rekonstruirati na temelju istih podudarnosti kao za početne slogove – ne možemo vidjeti preskakanje/nepreskakanje naglasaka u štok/čak. i rus., u rus. tu nema punoglasja u kojem bi se vidio naglasak na njegovu drugom dijelu, u češ. tu nema dužine, u sln. se sa zadnjeg sloga povlači itd. U zadnjem slogu se *ʳ i *~ stapaju i odražavaju na isti način, ovisno o broju slogova (§252), pa se ondje izvorna prisutnost starog akuta i dugog neoakuta može utvrditi samo usporedbom s litavskim. Usp. npr. prema izvornom *-ā u N. ā-osn. i nav. o-osn. sr.r. hrv. dij. *vodā* ali i *nebesā/nebesā*. Samo prema odrazima ovoga *-a u slav. ne možemo znati treba li tu rekonstruirati stari akut ili neoakut. Međutim, na stari akut ukazuje kao prvo litavski. U litavskom se stari akut na kraju riječi također krati (usp. lit. *galvā* < *galvā prema dij/zast. *móte* < *mātē »majka«)¹⁹⁸, ali se izvorna dužina vidi kod određenih pridjeva, gdje se to *-ā- nalazi u sredini riječi – usp. lit. *gerā* »dobra« (neodr. pridj.) s pokraćenim akutom u zadnjem slogu po Leskienovu zakonu (§67), ali *geróji* »dobra« (odr. pridj.) s očuvanim akutom (i dužinom) u unutaršnjem slogu¹⁹⁹ (*geróji* kao *móte*). Isto tako, na akut ukazuje i ie. rekonstrukcija *-eh₂. Da je u slav. izvorno bilo *-ā, vidi se i po drugim padežima, gdje je to isto *-ā- bilo u unutrašnjosti riječi (d. *golvámbъ, l. *golváxъ, i. *golvámi – usp. hrv. dij. *glavām* – *glavāh* – *glavāmi*). U drugim slučajevima takvih povezanih oblika nema pa se moramo oslanjati na usporedbu s litavskim za rekonstrukciju starih intonacijskih opreka u zadnjem otvorenom slogu.

Silazni su naglasci (*[˘] i *^{˘˘}) mogli stajati samo na prvom slogu fonetske riječi, što znači da kod riječi koje imaju silazni naglasak (npr. A. *gólvo > štok/čak/kajk. *glāvu*) on prelazi na prijedlog/veznik/česticu koja se nađe pred njom, tj. na početak fonetske riječi: *nā_golvō, *nī_na_golvō > štok/čak. *nā_glāvu*, *nī_na_glāvu* (*[˘] se krati u višesložicama, §121) itd.

Neoakut je u kasnom psl. mogao stajati u svim pozicijama (usp. *mòžete, *gotòva, *selò i *slūžite, *mòkrina > dij. *mokrīna, *bogŷ), no njegov je dijakronijski postanak vrlo složen. U nekim primjerima neoakut nastaje retrakcijom (npr. *lovītъ < *lovitъ), u drugima nastaje pomakom naglasaka

gdje nastaje retrakcijom (od *tręšešъ). U ovoj knjizi u zadnjem slogu ipak u načelu pišemo neutralni znak *' kojim samo označavamo mjesto naglasaka (kao i u primjerima s pokraćenom dočetnom duljinom kao *vodā ili *popi).

¹⁹⁸ Nepokraćeno lit. *ā daje o, a pokraćeno daje a (kao i staro kratko *a).

¹⁹⁹ U slav. je kod određenih pridjeva nastavak obično stegnut pa se stari akut više ne vidi (usp. hrv. dij. *bosā* < *bosāja) uz iznimku Islav. koji tu imaju nestegnute oblike (rus. -áя).

udesno (npr. *gotòva < *gòtova), a u trećima je riječ o izravnu odrazu iz baltoslavenskog (npr. *bogỹ). O tome će biti riječi u nastavku (§170–174).

Pogledamo li psl. naglasni sustav u cjelini, on nije bio prekomplikiran. Prije nastanka neocirkumfleksa (u ograničenim položajima), na površinskoj su razini, zanemari li se kvantiteta, tu bila samo tri različita tona: *ˀ (»stari akut«), *ˀˀ (cirkumfleks) i *ˀˀ (»neoakut«). Pri tome je cirkumfleks, koji je dolazio samo u početnim slogovima, bio automatski naglasak pa ga se u fonološkoj analizi može i zanemariti. No pitanje je koliko je ovakav sustav uopće dugo postojao i je li uopće postojao. Naime, kako ćemo uskoro vidjeti (§50, 74), psl. prozodemi koji se tradicionalno rekonstruiraju se zapravo izvode iz starijega sustava u kojem su se razlikovala samo dva elementa – visina sloga i »akutiranost«.

NAGLASNI SUSTAVI SLAVENSKIH JEZIKA

§37 O naglasnom je sustavu štokavskoga, čakavskoga i kajkavskoga sinkronijski (i dijelom dijakronijski) već bilo riječi – ovdje ćemo u glavnim crtama prikazati naglasne sustave drugih slavenskih jezika. Pri tome ćemo se iz praktičnih razloga u većem broju slučajeva zadržati na opisu suvremenih i standardnih naglasnih sustava iako postoje i brojni dijalektalni i povijesni naglasni sustavi koji su jako bitni za slavensku akcentologiju. U prikazu će se dati i kratke i preliminarne povijesne napomene kada je to potrebno, no detaljniji će razvoj razvitka psl. prozodemâ (i naglasnog sustava općenito) do pojedinih slavenskih jezika biti prikazan kasnije²⁰⁰.

BOSANSKOHERCEGOVAČKI, CRNOGORSKI I SRPSKI ŠTOKAVSKI²⁰¹

O štokavskim je govorima na području Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije već bilo riječi kada smo govorili općenito o štokavskom (§14). Što se tiče standardnih varijeteta, sve štokavske književne/standardne²⁰² varijante (tj. eksplicitno kodificirani bošnjački/bosanski, crnogorski, hrvatski, srpski), nakon 1990. ili kasnije službeno promovirane u jezike, imaju normiranu novoštokavsku akcentuaciju (čak i crnogorski²⁰³). Kako se i

---

²⁰⁰ U ovom pregledu se u nekoliko navrata, kada je to nužno potrebno, spominju i neki pojmovi kao *naglasne paradigme*, koji će biti objašnjeni tek kasnije u tekstu.

²⁰¹ Većina nštok. oblikâ koji se u knjizi citiraju u standardnom hrvatskom obliku je istovjetna ili vrlo slična (*mutatis mutandis* – npr. što se tiče odrazâ jata) oblicima u drugim nštok. književnim varijantama. Etnička imena kod književne novoštokavštine se uglavnom ne spominju, osim ako slučajno nisu akcentološki bitna.

²⁰² U ovoj knjizi ne razlikujemo upotrebu ovih dvaju termina (usp. Kapović 2011d: 56–57).

²⁰³ Novostvoreni crnogorski standard književnu akcentuaciju zasniva na nštok. govorima sjevernog dijela Crne Gore iako se štštok. govori i u glavnom gradu Podgorici, a štštok. se akcentuacija u praksi može često čuti i u upotrebi standarda.

pojedini nštok. govori razlikuju u akcentuaciji, sasvim je logično da, unatoč jednakoj nštok. osnovici, neke različite naglasne oblike nalazimo i u različitim nštok. književnim varijetetima (§11). O različitim procesima i pojavama u štok. dijalektima na području Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore će biti riječi i u nastavku knjige, a standardnojezično-politička problematika nije tema ove knjige²⁰⁴.

SLOVENSKI²⁰⁵

§38 Književni slovenski²⁰⁶ ima tri osnovna naglasaka – kratkosilazni (˘)²⁰⁷, dugosilazni (ˆ) i dugouzlazni (˚)²⁰⁸ – te rubni kratkouzlazni naglasak (samo na glasu šva u primjerima kao *məgla*²⁰⁹ uz starije *məglā*)²¹⁰. Neposljednji su slogovi uvijek dugi (dakle ˆ ili ˚), npr. *vrána*, *žéna* (štok. *vrāna*, *žèna*), ˘ može doći samo u zadnjem (ili jedinom) slogu, npr. *brāt*. Dakle, opreka po duljini postoji samo u zadnjem slogu (*brāt* : *grād* [grāt]). Stari se silazni naglasaci pomiču za slog unaprijed: *ǫbvolkъ > *oblāk*, *zōlto > *zlatō* (usp. štok. *ǫblāk*, *zlāto*). Novi silazni naglasak (neocirkumfleks) se nikad ne pomiče udesno (usp. sln. *mēsec* bez pomaka naglasaka)²¹¹. Stari akut se u posljednjem slogu, kao u štok/čak/kajk., odražava kao ˘ (*pǫrgъ > *prāg*), a u neposljednem slogu kao ´ jer su se u slovenskom svi neposljednji naglašeni slogovi produljili (G. *pǫrga > *prāga*). Dugi se neoakut odražava kao ´ (sln. *krāl̃j* ~ hrv. dij. *krāļ*) u svim pozicijama, a kratki daje ˘ u posljednjem slogu (*bǫb*) i ´ u neposljednem (*nǫsiš* ~ štok. *nǫsiš*). Dakle, odraz je kratkog neoakuta i starog akuta (ako potonji nije produžen u

²⁰⁴ Za to vidi Kapović 2011d: 127–156.

²⁰⁵ Naglasak u slovenskim dijalektima je usko povezan s naglaskom u kajkavskom – vidi §26.

²⁰⁶ Na osnovi gorenjskog i dolensjok narječja.

²⁰⁷ Danas se kratkosilazni naglasak u slovenskom (usp. npr. Snojev rječnik) često bilježi kao u štok/čak/kajk. Prije se bilježio znakom ˘ (vidi npr. Pleteršnikov rječnik). Razlog je novom pisanju ˘ u tome što neki slovenski dijalekti (a rubno i sln. standard) imaju i kratkouzlazni naglasak pa se onda znak ˘ koristi za nj, a ˘ za kratkosilazni.

²⁰⁸ Sln. ´ se zapravo često ostvaruje kao ravan ton, slično kao štok/čak/kajk. ˘ u nekim govorima.

²⁰⁹ Usp. npr. i dijalektalno *məgwa* u mjestu Potoče (FO: 184) u Austriji na krajnjem SZ sln. govornog područja.

²¹⁰ U novijim sln. priručnicima (npr. SSKJ, Snojev rječnik) upotrebljava se i znak ˘ za standardni naglasak u slučajevima kada mogu doći oba duga naglasaka, npr. *nosīti* = *nosīti/nosīti*. To se rabi u primjerima u kojima postoji sustavna razlika među sln. dijalektima u naglašavanju određenih oblika. Takvo označavanje koristimo i u ovoj knjizi.

²¹¹ U doba progresivnog pomicanja starog cirkumfleksa (*˘ i *ˆ), neocirkumfleks (*ˆ) se zacijelo još izgovarao različito od dugoga staroga cirkumfleksa (*˘). Izgovor se u primjerima kao *mēsec* i *korēn* tek kasnije izjednačio.

neocirkumfleks) isti. Odras je kratkog i dugog neoakuta u neposljednem slogu, dakle, jednak odrazu starog akuta (*súša* < *sūša = *kráva* < *kórva), a odrazi kratkog neoakuta i starog akuta se podudaraju i u zadnjem/jedinom slogu (*bōb* < *bōbъ = *prāg* < *pōrgъ ≠ *králj* < *kōrlъ, usp. čak/kajk/štok. dij. *bōb* = *prāg* ≠ *krāļ*). Kratki se naglasak pomiče sa zadnjeg otvorenog sloga na prethodni kao ´ i na kračinu i na duljinu: *ženà > *žéna*, *glavà > *gláva* (u samom naglasku se ne vidi razlika u odrazu stare kračine/duljine, za razliku od štok. *žèna* : *gláva*). Trag se stare prednaglasne duljine vidi u zatvorenosti /e/ i /o/²¹²: sln. *trōba* – štok. *trúba* < *trōbà s duljinom²¹³, ali sln. *nōga* – štok. *nōga* < *nogà s kračinom. Za razliku od kajk/čak/štok., u sln. nema prednaglasne dužine, no u nekim se primjerima još vidi da je jē bilo, usp. sln. *hranīti/hrániti* : *vodīti* ~ štok. *hrániti* : *vòditi* (varijantni naglasak na prvom slogu u glagolima tipa *hrániti* se javlja samo kada je riječ o staroj prednaglasnoj dužini). Zatvoreno /e/ i /o/ nastaju od starog akutiranog *ě, *ĕ, *ǫ, *ь/ѣ (*věra*, *gōba*, *vōlna* ~ štok. *vjěra*, *gūba*, *vūna*); od starih *è i *ò pod kratkim neoakutom (*mōliš* ~ štok. *mōliš*); od starog *ē, *ō, *ĕ, *ǫ, *ě, *ь/ѣ (g. *žén*, *vód*, *pét*, *rók*, *rék*, *žōln* ~ hrv. dij. *žěn*, *vōd*, *pēt*, *rūk*, *rīklrēk*, *žūn*); od starog *ê, *ǫ, *ê, *ь/ѣ (*pēt*, *zōb*, *svět*, *čōln* ~ štok. *pēt*, *zūb*, *svijēt*, *čūn*)²¹⁴; pod ^ koji nastaje progresivnim pomakom cirkumfleksa (*grebēn*, *slovō* ~ štok. *grēbēn*, *slōvo* – usp. i sln. *stō* < *s̄to) ili duljenjem (*bōg* < *bōgъ, *mēd* < *mēdъ) te kod prednaglasnih dugih *ě, *ĕ, *ǫ i *ь/ѣ kod kojih se dogodila retrakcija (*rēka*, *résa*, *trōba*, *žōlna* ~ štok. *rijéka*, *résa*, *trúba*, *žúna*). Otvoreni /e/ i /o/ nastaju samo pri retrakciji *[˘] sa zadnjeg sloga na kračinu, npr. *žéna*, *jęzik* (~ hrv. dij. *ženà*, *jęzik*)²¹⁵.

²¹² Zatvorenost se bilježi samo točkicom (e, o) u novijim radovima, a u starijim radovima (Pleteršnikovu rječniku, u Breznik 1934 itd.) na dva načina – točkicom (e, o) ili repićem ispod slova (e, o) ovisno o postanju glasa i vokalizmu u nekim sln. dijalektima. Tako se, recimo, prema modernom bilježenju u tonskoj varijanti stand. sln. piše *bōg* = *kōža*, no u Pleteršnikovu se bilježenju tu piše *bōg* ali *kōža* zbog različitih vokala koji se ovdje javljaju npr. u dolenjskom dijalektu. Takav pak vokalizam ukazuje i na različito postanje ovih dužina – u *bōg* je tu riječ o starijem ZJslav. duženju (§114, 301), a u *kōža* o mlađem sln. duženju neposljednjih slogova (usp. štok. *bōg* ali *kōža*). No treba biti svjestan i toga da je Pleteršnikovo bilježenje jednim dijelom i artificiozno jer gleda na etimologiju a ne na sinkronijske odnose (usp. Rigler 2001: 399^F, 471). Iako se u akcentološkim radovima i povijesnoj slavistici još često sln. primjeri navode u Pleteršnikovu bilježenju, u ovoj knjizi zatvorenost bilježimo samo točkicom, a dvostruko bilježenje zatvorenosti primjenjujemo samo u primjerima kada je to neophodno.

²¹³ Za sln. *trōba* < *trōbà ali *rōka* < *rōkà (usp. štok. A. *trúbu* ali *rūku*) vidi §196.

²¹⁴ Isto vrijedi i za neocirkumfleks.

²¹⁵ U knjiž. sln. se kod zadnjeg zatvorenog sloga često javlja analoški naglasak na kraju. Tako prema očekivanom *jęzik* – *jęzika* (hrv. dij. *jęzik* – *jęzika*), *člōvek* – *člōvěka* (hrv. dij. *čovik* – *čovika*) imamo, recimo, *bogāt* (umjesto zast. *bógat*) – *bogáta* (prema obrascu tipa *slāb* – *slāba*, usp. hrv. dij. *bogāt* – *bogāta* i *slāb* – *slāba*). Fonetski odrazi (koji dovode do nove pomičnosti naglaska) se čuvaju u čestim riječima (tipa *jęzik*, *člōvek*)

§39 Promjene koje obuhvaćaju sve slovenske govore su kraćenje staroga akuta (*žába > *žàba, zajednička izoglosa sa štok/čak/kajk. – §298), duljenje tipa *bògъ > *bôg (zajednička izoglosa sa štok/čak/kajk. – §301), razvoj neocirkumfleksa (zajednička izoglosa s kajk. i, u dvije pozicije, s čakavskim sjeverom – vidi dolje) i neocirkumfleksno duljenje u zatvorenom slogu nakon otpadanja poluglasa (tipa sln. *vîšnja*, zajednička izoglosa s kajk. – §133 i dalje, 303, 307). U većini sln. govora se događa i progresivni pomak cirkumfleksa (*òko > sln. *okô*) – promjenu sa sln. govora dje-lomično dijele rubni zapadni kajk. govori i neki sjeverni čak. govori (§123). Progresivni pomak cirkumfleksa nije djelovao ili je djelovao u ograničenim uvjetima i na krajnjem istoku slovenskog prostora – u panonskom dijalektu (Prekmurju, Prlekiji i Halozama – §128–132) i južnoj Beloj krajini na granici s Hrvatskom²¹⁶. Na krajnjem se sjeverozapadu sln. područja, u ziljskom (dijelu korušškoga narječja) i rezijanskom (dijelu primorskoga narječja), u slučaju starog cirkumfleksa naglasak uglavnom javlja na praslavenskom mjestu. U ziljskom je tu svakako riječ o sekundarnoj retrakciji naglasaka *mêšo > *mesô > *méso*²¹⁷, kakva se javlja i drugdje na slovenskom području²¹⁸. Za rezijanski²¹⁹ je sporno je li riječ o arhaizmu, tj. o izostanku progresivnog pomaka cirkumfleksa u tom poddijalektu²²⁰, ili je riječ o inovaciji, tj. o naknadnoj retrakciji²²¹.

ili ondje gdje nema mogućnosti za analogiju – usp. sln. *póšlješ* »pošalješ«, gdje ne postoji **šljěš bez prefiksa, ali *požgěš*, gdje postoji neprefiksno *žgěš*. Analogije mogu dovesti do različitih rezultata, usp. *národ* – *národa* (zast. *naróda*, prema hrv. dij. *nārōd* – *nārōda*), *porōd/pórod* – *poróda* (hrv. dij. *porōd* – *porōda*) ali *izrōd* – *izróda* (hrv. dij. *izrōd* – *izrōda*).

²¹⁶ Usp. *òko* u južnoj Beloj krajini (Greenberg 2002: 32). Vidi još §16^F npr. za Dragatuš te Lončarić 1996: 156–160 za Belu krajinu.

²¹⁷ Retrakcija je u ziljskom redovita iz zadnjeg sloga (*òko*, *kòkòš*) uz dvije iznimke (*mwədūəst*, *gəspūəd* »svećenik« – drugo je zacijelo posuđenica), dok je povlačenje iz sredine nedosljednije (Pronk 2009: 175–176). U ziljskom se povlači i neocirkumfleks, no (uglavnom) samo na dužinu (§167), dok ispred progresivno pomaknutog cirkumfleksa dužine ni ne može biti. To će reći da su se retrakcije dogodile još dok se dva cirkumfleksa nisu bila stopila.

²¹⁸ Takvo se sekundarno povlačenje cirkumfleksa sa zadnjega sloga događa, recimo, i u zapadnom Gorskom kotaru (§16^F).

²¹⁹ Usp. npr. *òko*, *jézarò*, *kòkòš* u Solbici (FO: 38, 40) ili *sénu*, *kòkuš*, *jézarò*, *mòžđane* u Bili (Steenwijk 1992), koji se teoretski mogu izvoditi i prema starijem *òko, *sěno, *jězero, *kòkoš, *mòžđane i prema starijem *okô, *senô, *ježero, *kokôš (s kasnijom retrakcijom *[˘] s nepočetnog sloga).

²²⁰ Da je riječ o arhaizmu misle npr. Stankiewicz (1984-5: 723) i Vermeer (1987: 291). Usp. u rezijanskom npr. *pód.věčęř*, *pó.svētęř*, *zá.strahon*, što bi upućivalo prije na stari naglasak (dok je neocirkumfleks nepovučen – *bisída*, *nawáda*).

²²¹ Da je riječ o retrakciji, misle npr. Rigler (2001: 486–495), Šekli (2006a) i Pronk (2009: 182 – vidi za uvjerljiv primjer *běčula* »pčela«, 2011). Usp. još i Greenberg 2002: 117–118.

Što se tiče pomaka kratkog naglaska s posljednjeg sloga na prednaglasnu duljinu (*glāvā > sln. *gláva*)²²² – tu je riječ zacijelo o dosta ranoj promjeni koja zahvaća skoro sve slovenske govore (pa se onda i ubrajala među općesln. promjene), no nju, čini se, ipak ne dijele svi sln. govori. U terskom dijalektu (primorska dijalekatska grupa) nije, izgleda, bilo pomaka naglaska na dužinu sa zadnjeg sloga te se ondje u subitskom kraju čuva razlika između npr. *núwa* < *nīva i *zímā/zīmā* < *zimā²²³ (knjiž. sln. *njiva* = *zīma*).

Neke su važnije kasnije pojave obuhvatile samo određene dijalekte: duljenje tipa *žāba > *žāba u dvoslozicama (sln. *žāba*, akut se prvo dulji na jugu i zapadu, a na istoku i sjeveru tek kasnije²²⁴ ili uopće ne²²⁵), pomak naglaska sa zadnjeg (otvorenog ili zatvorenog) sloga na kračinu (*ženā > sln. *žēna*, ta se promjena ne događa u sjeverozapadnim dijalektima, gdje se čuva stari tip *ženā*²²⁶ – vidi §330), duljenje tipa *bābica > *bābica u troslozicama (usp. dij. *bābica* bez duljenja kojeg nema na krajnjem zapadu – §109) i pomak naglaska na šva sa zadnjeg sloga (usp. u stand. sln. i *māglā* i *māgla*). Uz to su se u sln. dogodile i razne druge retrakcije naglaska u nekim dijalektima (npr. progresivno pomaknutog cirkumfleksa). Često se u sln. dijalektima kronologija raznih duljenja i retrakcija može vidjeti po vokalizmu ako ne po samom naglasku.

Suvremeni slovenski standard dopušta dva različita standardna naglasna sustava – tonski i netonski. Tonski je sustav goreopisani tronaglasni s tonskom oprekom na dugim slogovima, dok se kod netonskog sustava

²²² Jasno, prednaglasna dužina je već prije bila nestala, kao i u drugim slav. jezicima, ispred unutrašnjeg starog akuta u primjerima kao sln. *malina* i sl. (§223–224), osim u slučajevima kao *mlātiti (danas *mlatiti/mlātiti*), gdje je bila ponovno vraćena analogijom prema prezentu (§229).

²²³ Usp. Šekli 2006b: 168, 173^F.

²²⁴ Da je stari akut prvo bio skraćén, a tek onda naknadno produžen, pokazuje i razlika u vokalizmu u nekim sjevernim sln. dijalektima između oblikā s izvornom dužinom poput *svīet*, *grīex*, *zvíezda* i kasnijega duženja u primjerima poput *léto*, *smrēka*, G. *xlēba* (usp. npr. Rigler 2001: 390) – to jasno odgovara dužini u štok. *svijēt*, *grijēh*, *zvíjézda* ali kračini u *lěto*, *smrěka*, *hļēba*. Na to da se stari akut prvo skratio pa onda produžio ukazuje i sln. kračina u zadnjem slogu (npr. *brāt*), duženje neposljednega sloga u većini dijalekata općenito (dakle duženje i izvornoga kratkoga neoakuta, npr. *kóža*) i neduženje odraza starog akuta u višeslozicama na sjeveru.

²²⁵ Usp. npr. u južnoj Beloj krajini *město* prema knjiž. sln. *město* (Greenberg 2002: 31). Neduženje na sln. JI (Bela krajina) je vjerojatno posljedica graničnog položaja tih govora, što je potencijalno slično situaciji na sln. SI (panonski dijalekt – Prekmurje, Prlekija i Haloze), gdje je prijelazni karakter tih govora prema kajkavskom očit (vidi npr. §128–132). Usp. npr. na Gorenjskom Vrh u Halozama (Lundberg 1999: 99) neproduženo *nēdđēla*, *dělo*, *lěto*, *rěpa*, *sěstra*, *sěden* itd. S druge strane, do nedosljednog duženja “ u neposljednjim slogovima dolazi i u kajk. gornjosutlanskom poddijalektu (§110).

²²⁶ Usp. npr. na krajnjem SZ u Solbici (Stolvizzi) u Italiji *sestrā*, *vodā* (FO: 40).

razlikuju samo dugi i kratki slogovi²²⁷ (te otvorenost i zatvorenost *e* i *o* koja je povijesno povezana s akcentuacijom). Slovenci su netonski paralelni sustav u standard uveli u drugoj polovici 20. stoljeća s opravdanjem da 2/3 slovenskih govora više nema tonskoga naglasaka. Tonski naglasak čuvaju slovenski središnji govori (pa tako, zanimljivo, i govor slovenskoga glavnog grada Ljubljane) kao i govori sjeverozapadnoga područja (uključujući i slovenske govore u Austriji), dok se tonski naglasak izgubio na jugozapadu Slovenije, krajnjem jugu (na granici s Gorskim kotarom u Hrvatskoj) te na istoku i sjeveroistoku (npr. u Prekmurju).

BUGARSKI

§40 Bugarski ima slobodan dinamički naglasak, bez razlikovne duljine i tonova, slično ruskome. Mjesto naglasaka se obično označava znakom ` . Naglasak može biti na bilo kojem slogu u riječi. Kako je moderni bugarski skoro potpuno izgubio imensku morfologiju, što se toga tiče pruža samo ograničene informacije. No zato su tu dragocjeni akcentuirani srednjobugarski tekstovi iz razdoblja prije nestanka padežâ.

Bugarski slobodni naglasak postaje od praslavenskoga slobodnoga naglasaka *i*, načelno govoreći, staro se mjesto naglasaka (u usporedbi s drugim arhaičnim slav. jezicima) čuva – na prvi pogled uključujući i zadnji slog riječi:

bug.	hrv. dij.	stand. hrv.
<i>ба̀ба – б̀лато – жѐна – пѐрѝ</i>	<i>bàba – blàto – ženà – perǝ</i>	<i>žèna – pèro</i>
<i>м̀есец – уч̀ител – ѐзик</i>	<i>mjěsěc – uč̀itel – jezìk</i>	<i>ùčitel – jèzik</i>
<i>я̀бълка – ло̀пата – но̀вина</i>	<i>jăbuka – lopàta – novinà</i>	<i>lòpata – novìna</i>

Međutim, u brojnim primjerima također vidimo u bug. naglasak na početku prema oksitonama drugdje²²⁸:

bug.	hrv. dij.
<i>м̀ля̀ко – с̀ело – в̀ино – рѐшет̀о</i> ²²⁹	<i>mlě̀kò – selò – vìnò – rešetò</i>

²²⁷ U nekim sln. govorima je uz tonski naglasak nestala i razlikovna duljina – npr. u suvremenim gradskim govorima Nove Gorice ili Kopra. To se može usporediti s dinamičkim naglaskom bez razlikovne dužine u suvremenim gradskim govorima Pule ili Rijeke.

²²⁸ To se tradicionalno tumači retrakcijom, ali vidi §66 za neke srbug. tekstove.

²²⁹ No postoje i rjeđe varijante *м̀лек̀ò*, *сел̀ò*, *вин̀ò*, ali i *мест̀ò* uz *м̀я̀сто* prema štok. *mjěsto* (Кодов 1966: 24). Tu je možda riječ o naglasku iz drugačijega dijalekatskoga tipa.

U nekim primjerima, kao što su *зѹма*, *срѹда* (~ hrv. dij. *zĩmà*, *sřĩdà*/*srēdà*), takav naglasak može biti rezultat i retrakcije naglaska, ali i analogije prema početnom naglasku u nekadašnjim kosim padežima (usp. štok. A. *zĩtu*, *srijēdu*). Naglasak na kraju vidimo u velikom broju slučajeva: *брадà*, *иглà*, *душà*, *главà*, *горà*, *бедрò*, *детè*, *платнò*, н. *отицù*, *котлù* itd. (~ štok. *bráda*, *igla*, *dúša*, *gláva*, *gòra*, *bèdro*, *dijéte*, *plátno*, *òci*, *kòtli* – od starijeg i dij. *brādà*, *iglà* itd.). Tradicionalno se dočetni naglasak tu tumači kroz analogiju prema oblicima s određenim postpozitivnim članom (ali vidi §66 za strn.). Dakle, dočetni naglasak u *брадà*, *бедрò* bi bio analogijom prema oblicima *брадàта*, *бедрòто* itd., gdje se taj naglasak nalazi u sredini riječi (kao npr. u *копùто* ~ hrv. dij. *kopĩто*) pa nema razloga da se pomiče. No, kako smo vidjeli, u drugim riječima vidimo ipak naglasak na prvom slogu (npr. *сèло* itd.). Pomicanje sa zadnjeg otvorenog sloga se vidi i kod imenicâ s psl. čeonim cirkumfleksom koje imaju dodan postpozitivni član. Kod njih je, u kombinaciji s postpozitivnim članom, djelovalo pravilo Vasiljeva i Dolopka (§49) pa od *mēso + *to dobivamo *mēsotò (usp. bug. *зрàд* – odr. *зрàдѹт* ~ štok/čak/kajk. *grâd*). Od toga *месотò* (takvi su oblici posvjedočeni u dijalektima) retrakcijom naglaska sa zadnjeg otvorenog sloga dobivamo odr. oblik *месòто*, a analogijom prema određenom obliku umjesto očekivanog neodređenog *mèco imamo *месò*²³⁰. Takav se razvoj dogodio u većini takvih primjera:

bug.

небò – окò – полè – златò

štok/čak/kajk.

*něbo – ðko – pòlje – zlâto*²³¹

MAKEDONSKI

Makedonski standardni jezik ima dinamički vezani naglasak, uvijek na trećem slogu od kraja te je kao takav irelevantan za slav. akcentologiju. No makedonski istočni dijalekti, bliži Bugarskoj, imaju slobodan dinamički naglasak kao i bugarski. Slobodan se naglasak može pronaći i u nekim starim makedonskim tekstovima.

²³⁰ Kod m.r. su odr. oblici u bugarskom korisni kao indikacija izvornog naglaska, usp. bug. *брàтѹт*, *прàгѹт*, *гàдѹт* s štok. *brât*, *prâg*, *gâz* ali *носѹт*, *медѹт*, *розѹт* s štok. *nòs*, *méd*, *ròg* itd. Slično tome, naglasak na kraju se kod starog cirkumfleksa javlja i u mn., usp. bug. *прàгове* prema *носòвè* (s naglaskom analogijom prema odr. liku *носòвèте* < *носòветè*, kao u *месò*). No u ovakvim se primjerima javlja i dosta analogijâ, ujednačavanjâ i varijacijâ pa se moraju oprezno koristiti.

²³¹ Usp. i štok/čak. *nâ_nebo*, *ũ_oko*, *iz_poļa*, *ðd_zlâta* kao indikator starog cirkumfleksa. No prema štok. *slòvo* – *nâ_slòvo* imamo ipak bug. *слòво*.

ČEŠKI

§41 Naglasak je uvijek na prvom slogu²³², duljina je razlikovna i bilježi se znakom ´. Dužina i kračina se mogu smjenjivati u paradigmi, usp. *kráva* – g. *krav* (~ štok. *krāva* – *krāvā*). Treba reći da današnji češki ima *ou* (tj. *í* iza palatala) za staro *ū (npr. *trouba*), a *í* za odraz dugoga jata *ě (od st-češ. *ie*, npr. *víra*).

U češkom na mjestu starog akuta nalazimo (nedosljednu) duljinu kao odraz u riječima do dva sloga (§111), npr. *kráva* prema štok/čak/kajk. *krāva*, dok se dugi cirkumfleks krati kao i u ostatku Zslav. jezikâ (češ. *vrah* ~ štok/čak/kajk. *vrāg*). Dugi neoakut daje duljinu (češ. *klíč* ~ hrv. dij. *kljūč*), a prednaglasna dužina se čuva u n. p. *b* (*tráva* ~ štok. *tráva* – *trāvu*), dok se u n. p. *c* uglavnom ne vidi (češ. *hlava* ~ štok. *gláva* – *glāvu*) – za naglasne paradigme i za odraze prednaglasnih dužina u češ. i slč. vidi §195, 197–201, 204. Duljina kao odraz staroga akuta u modernom češ. nije potpuno pouzdana jer je u dosta riječi sekundarno uklonjena analogijom prema višesložnim oblicima gdje je kraćenje očekivano, usp. češ. *vrána* < *vórna, ali *uranou* < *vórnojo): češ. *žába*, *vrána*, *jáma*, ali *ryba*, *straka*, *raka* ~ štok. *žāba*, *vrāna*, *jāma*, *rība*, *svrāka*, *rāka* itd. (§111). U drugim je primjerima (kao češ. *rak*, *mys* ~ štok/čak/kajk. *rāk*, *mīš*) kračinu teže objasniti. Katkada se u ovakvim slučajevima duljina može vidjeti u stčeš., ali je tu problematično što je duljina u stčeš. tekstovima nedosljedno bilježena. Kratki neoakut u češ. u određenim uvjetima i primjerima daje dužinu, usp. *vúle* »volja«, *kúže* »koža«, *múžeš* »možeš« itd. (§189). Događa se i duljenje u zadnjem slogu ispred sonanata i zvučnih frikativa, koje danas također izgleda nepravilno – usp. *súl* »sol«, *vúl* »vol« ali *bol* (pri čem zadnje može lako biti ujednačeno prema kosim padežima), ili npr. *búh* »bog« ali *roh* »rog« (također može biti prema kosim padežima).

SLOVAČKI

§42 Naglasak je uvijek na prvom slogu²³³, duljina je razlikovna i bilježi se znakom ´. Od češkoga se razlikuje time što stari akut u slč. ne daje duljinu (slč. *krava* ~ češ. *kráva*)²³⁴ i što u slovačkom djeluje tzv. ritmički zakon, po

²³² Šleski češki ima naglasak na predzadnjem slogu, kao poljski.

²³³ U srednoslovačkim dijalektima je naglasak (ovisno o određenim uvjetima) ili na prvom ili na predzadnjem slogu. U istočnoslovačkom je pak naglasak, kao u poljskom, na predzadnjem slogu.

²³⁴ Ipak, i u slč. se u nekim primjerima javlja duljina na mjestu staroga akuta, usp. slč. *sláva*, *miera*, *viera*, *priadza*, *dielo*, *mráz*, *dráha* (štok. *slāva*, *mjēra*, *vjēra*, *prēda*, *djēlo*, *mrāz*, *drāga*) – §112.

kojem se duljina iza duljine pokraćuje (usp. štok. *krâsnī* i češ. *krásný* prema slč. *krásny*). Dužina i kračina se mogu izmjenjivati u paradigmi, usp. *brada* ali g. *brád*. Što se tiče čuvanja dužine od psl. prednaglasne dužine, vrijedi isto što i u češ. (*tráva* ali *hlava*). Obično se smatra da kratko neoakutirano *ò u slč. pravilno daje <ô> (dvočas [uo]) u jednosložnim riječima, npr. *kòšb̄ > slč. *kôš* prema štok/čak/kajk. *kôš* itd., no to nije dosljedno, usp. i *snop* < *snòp̄ analogijom prema kosim padežima (§189). Slovački, za razliku od češkoga, ima i duge slogotvorne sonante: usp. slč. *mrtvy* i *stlp* prema češ. *mrtvý*, *sloup* (pri čemu u češ. *-lou-* < *l̄̄) ²³⁵. U istočnoj Slovačkoj postoje i sotački dijalekti s naslijeđenim slobodnim naglaskom i bez fonetskih retrakcija ²³⁶.

GORNJOLUŽIČKI

§43 Naglasak je uvijek na prvom slogu. Nema razlikovne duljine, no trag se praslavenske dužine vidi u *ě* [īe] i *ó* [uo] ²³⁷ kod slogova s metatezom likvidâ, gdje se duljina čuva na »češki« način (na mjestu staroga akuta, neoakuta i prednaglasne duljine u n. p. *b*, ali s nekim razlikama). Odraz duljine se još vidi i kod *ò koje se u nekim primjerima dulji i daje *ó* te kod kompenzatornog duljenja. Duljina se kod metateze likvidâ nalazi na mjestu staroga akuta, kao i u češkom: gluž. *klóda*, *brěza* ~ štok/čak/kajk. *klâda*, *brěza*. No gornjolužički se razlikuje od češkoga po tome što tu dužinu zadržava i u višesložnim oblicima, npr. gluž. *wróna*, *wrónu* < *vórnójq, *wrónami*, *plóšíc* prema češ. *vrána*, *vranou*, *vrunami*, *plášiti* (s kratkim odrazom u trosložnicama). Za prednaglasnu dužinu u n. p. *b* (kao u češ/slč) usp. *bróзда* (štok. *brázda* – *brázdu*), a za dužinu od neoakuta usp. *bróniš* (hrv. dij. *brānīš*). Na mjestu psl. kratkog neoakuta u nekim primjerima vidimo dug odraz: usp. *móžeš*, *mókry*, *wótry* »đštrī«, *módry* »mōdrī«, ali *wola*, *koža*, *dobry*, *holy* »gōlī« (§189). Dužina se javlja i od kompenzatornoga duljenja tipa *voz̄b̄ > *wóz*, *dvor̄b̄ > *dwór*, *kost̄b̄ > *kósć*, *med̄b̄ > *měd* itd. U donjolužičkom trag dužine čuva samo -ě- kod metateze likvidâ, npr. *žrědło* (štok. *ždrijélo*). Neki donjolužički dijalekti imaju kombinaciju fiksnog naglaska na prvom (kao češki) i na predzadnjem slogu (kao poljski).

²³⁵ Više o naglasku u stand. slč. vidi npr. u Habijanec 2007.

²³⁶ Vidi Schallert 2011 i §54^F, 60.

²³⁷ -ó- postaje od *ō, a -ě- od *ē i od jata (ne nužno dugoga). Oba se glasa javljaju samo u prvom (naglašenom) slogu, a *ó* se ne javlja ispred labijalâ i velarâ, usp. *sroka* (štok. *surāka*) ali *sróci* (štok. *svrāčji*).

POLJSKI

§44 Naglasak je uvijek na drugom slogu od kraja (uz nešto iznimaka²³⁸). Stpolj. je, kao i suvremeni češ/slč., imao razlikovnu duljinu, no ona je nestala u 16. stoljeću²³⁹ Tragovi su te stare kvantitativne opreke ostali djelomično očuvani u vokalizmu u kvalitativnom vidu (tj. stari dugi i kratki vokali su mogli dati različite odraze).

U književnom poljskom se trag stare dužine vidi kod današnje razlike ϵ : a i o : $ó$. Današnje poljsko ϵ nastaje od starog pokraćenog * ϵ i * $\circ$, dok današnje poljsko a nastaje od * $\bar{\epsilon}$ i * $\bar{\circ}$ koji su očuvali psl. dužinu²⁴⁰. Današnje poljsko o nastaje od neproduženoga psl. * o , dok staro * $\bar{o}$ (nastalo duženjem ili kod metateze likvidâ) daje današnje $ó$ [u]²⁴¹ (usp. npr. *król* ~ hrv. dij. *krāl*). U dijalektima i starijem jeziku se javlja i $\acute{e}$ < * $\bar{e}$, * $\bar{e}$ te $\acute{a}$ < * $\bar{a}$ ²⁴² (prema običnim kratkim e i a).

Rečene dužine u poljskom čuvaju se u tipičnim Zslav. pozicijama (kao u slv., gluž. i slč.) – od neoakuta i kod prednaglasne duljine (u načelu samo u n. p. b). Stari cirkumfleks i akut su pokraćeni. Usp. štok. G. *dûba* s polj. *dęba* (u NA. *dąb* se slog dulji ispred završnog zvučnog suglasnika, usp. štok. *dûb*) prema hrv. dij. *sūdā* čemu u polj. odgovara odraz dužine u *sąda* (takoder i *sąd* ~ hrv. dij. *sūd*). Kod staroga akuta vidimo kraćinu – usp. polj. *krowa* (a ne **krówa) ~ štok/čak/kajk. *kràva*. Ispred zvučnih suglasnika na kraju riječi dolazi do kompenzatornog duženja, usp. *wóz* < * $\bar{v}òz$, *miód* < * $\bar{m}èd$, *glód* < * $\bar{g}òld$, *dąb* < * $\bar{d}òb$ itd.²⁴³

²³⁸ Npr. (mjesto naglasaka se označava znakom ') *cztery*sta »400«, *Rzeczpospólita* »poljska republika«, *múzyka* »glazba« (prema G. *muzyka* »glazbenika«), *w ógóle* »uopće« itd. U južnopoljskom nalazimo i na dijalekte s naglaskom vezanim na prvom slogu (kao u slovačkom) ili s naglaskom vezanim ili na prvom ili na predzadnjem slogu.

²³⁹ U stpolj. se tekstovima može vidjeti trag starog slobodnog naglasaka u imperativu. Kod starog naglašenog imperativnog *-i se taj vokal čuva (npr. stpolj. *chwali!* ~ hrv. dij. *hvāli!*), dok se staro nenaglašeno imperativno *-i gubi (npr. stpolj. *stań!* ~ hrv. *stāni!*).

²⁴⁰ Dakle, današnja poljska razlika između prednjeg i stražnjeg nosnog samoglasnika (koji su zapravo pravi nosni samoglasnici samo u manjini položajâ) nema nikakve veze s praslavenskom razlikom prednjeg i stražnjeg nazala – psl. * ϵ i * $\circ$ se u poljskom stapaju, a suvremeno poljsko ϵ i a daju ovisno o kraćini/duljini.

²⁴¹ Poljsko se <ó> danas izgovara kao [u], potpuno jednako kao i <u>. Razlika se između staroga dugoga/produženoga * $\bar{o}$ i staroga * u čuva samo u pisanju, s tim da pisanje nije uvijek etimološki ispravno – npr. piše se *bruzda* (~ štok. *brázda*) iako bi se tu očekivalo pisanje *brózda*.

²⁴² Za primjere kao *grzéch*, *tráwa* u starijem jeziku usp. npr. Gonschior 1973.

²⁴³ Vidi više u Timberlake 1983: 214–215.

SLOVINSKI²⁴⁴

§45 Naglasak je u slovinskom slobodan, tj. može biti na bilo kojem slogu u riječi, npr. slv. *gùgli* : *mlədī* (~ štok. dij. *gōlī* : *mladī*). Naglasak je uglavnom dinamički²⁴⁵, no postoji i vrlo ograničena sekundarna tonska opreka²⁴⁶. Trag se razlikovne dužine vidi u novim kvalitativnim razlikama, ali ne, kao u poljskom, samo kod maksimalno četiri vokala nego kod svih vokala. Dužina, kao u svim lehitskim jezicima, nastaje samo od dugog neoakuta i prednaglasne dužine (redovno samo u naglasnoj paradigmi *b*). Naglasak se u paradigmi može pomicati, npr. *jìezərə* – n. *jezùęra* (~ štok. *jězero* – *jezěra*). U dvosložicama se naglasak pomiče sa zadnjega kratkoga sloga, npr. *glüęvā* (~ hrv. dij. *glāvā*), ali ne i s dugoga (usp. g. *gąsī* od *gąs* »guska« ~ hrv. dij. g. *kostī*). Kod višesložnih riječi se naglasak povlači i s dugih i kratkih zadnjih slogova. U slv. postoji i preskakanje naglasaka na prijedlog, kao u štok/čak. i Slav., praslavenskoga postanja, no ono se često događa i u primjerima u kojima se to ne bi povijesno očekivalo. U naglasnim je smjenama očuvano dosta starine, ali su mnoge riječi zamijenile izvorni naglasni tip nekim drugim. Slični su slovinskom naglasnom sustavu i kašupski naglasni sustavi. Kašupski su dijalekti, za razliku od slovinskoga koji je izumro u prvoj polovici 20. stoljeća, još uvijek živi.

RUSKI, UKRAJINSKI I BJELORUSKI

§46 Naglasak je silinski i slobodan te čuva mnoge naglasne smjene, usp. rus. *сморона́* – *сморону́* (~ hrv. dij. *strānā* – *strānu*). Izvorni silazni naglasci u mnogim slučajevima još preskaču na prednaglasnice (u strus. je to bilo redovito), npr. rus. *зà_гопод* prema štok/čak. *zà_grād*. U oblicima se s metatezom likvidâ (rus. *-opo-*, *-epe-*, *-оло-* od općeslavenskoga **-orC-*, **-erC-*, **-olC-*, **-elC-*) čuva stara razlika starog akuta/neoakuta i cirkumfleksa. Gdje je bio stari akut ili (dugi) neoakut, u rus. je naglasak na drugom dijelu punoglasja (**vōrna* > rus. *ворона́*, štok/čak/kajk. *vrāna*, češ. *vrána*; **stōrža* > rus. *сморо́жа*, hrv. dij. *strāža*, češ. *stráž(e)*), a gdje je bio cirkumfleks, u rus. je naglasak na prvom dijelu punoglasja (**vōrgъ* > rus. *во́рог*, štok/čak/kajk. *vrāg*, češ. *vrah*). Odrazi mogu biti drugačiji u dijalektima. Tako u zakarpatskim ukr. užanskim govorima (vidi i §112^F) vidimo odraze (pri čemu u formulama R = r/l a ъ = ъ/ь) **CōRC*, **CōRC* > *CóRoC* (*móroz*, *vóron*) ali **CōRC* > *CoRóC* (*koról*), a u SZ ruskim govori-

²⁴⁴ Slovinska se građa citira uglavnom u tradicionalnom zapisu prema Lorentz 1903 i 1908–12.

²⁴⁵ Lorentz 1903: 67.

²⁴⁶ Stankiewicz 1993: 292.

ma *CōRC > CóRoC ali *CóRC i *CōRC > CoRóC, dok *CǔRC, *CǔRC > CóRC (*volk, smert*) ali *CǔRC > CoRóC (*stolób, ver'óx*) – usp. Николаев 2001, 2015: 93–98. U ukr. se staro *e i *o u zadnjem slogu duže u naknadu nakon ispadanja poluglasa, što se danas vidi u vokalizmu: *kǎmenъ > kǎminъ, *stǒlъ > stǐl (ali G. stolá), *nǒsъ > nic²⁴⁷ itd. Za ruske dijalekte i stare tekstove s dva glasa »tipa o«, u čemu se vide stare prozodijske razlike, vidi §34^(F).²⁴⁸

Knjiž. bjeloruski i ukrajinski se od knjiž. ruskog razlikuju u naglasku pojedinih riječi, kategorija i oblika, usp. npr. bjr. *старану́* prema rus. *стóроны* ili ukr. *веселитé* prema rus. *веселúте* (usp. hrv. dij. *veselítè* i *veselíte*). Za slavensku su akcentologiju bitni stari akcentuirani istočnoslavenski tekstovi (kojih je puno), kao i mnogi suvremeni istočnoslavenski dijalekti.

²⁴⁷ Usp. još ukr. *морóз* (< *mǒrзъ, štok. *mrǎz*) ali g. *голіа* (< *gǒlvъ, hrv. dij. *glǎu*), što se katkad navodi kao primjer čuvanja razlike odraza starog akuta i neoakuta kod punoglasja, no tu ima i puno protuprimjerá kao *норіа* (< *rǒrgъ, štok. *prǎg*) ali *корóль* (< *kǒrlъ, hrv. dij. *krǎl*) itd.

²⁴⁸ U dijalektima se katkad po mjestu naglasaka može vidjeti trag stare opozicije dugih i kratkih slogova. Usp. recimo razliku u naglasku u mn. u ukr. dij. (galicijski) *сестри* : *travú* ~ štok. *sèstre, tráve* (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 125). Vidi još §62^F. Dužine se mogu vidjeti i u najstarijim posuđenicama iz strus. u baltijske i uralske jezike (Stang 1957: 52–55), što možda odražava kvantitetu u Slav. prije njezine pokrate.

PRASLAVENSKI NAGLASNI SUSTAV

§47 Dosad smo vidjeli pojedinačne prozodeme koji su postojali u kasnom praslavenskom, kako se oni rekonstruiraju i kako se odražavaju u kasnijim slavenskim jezicima. Ovdje ćemo reći nešto više o praslavenskom naglasnom sustavu i o tome kako su pojedini rekonstruirani praslavenski prozodemi funkcionirali u okviru širega naglasnog sustava te ponešto o njihovu postanku.

Praslavenski je imao složenu morfologiju, a naglasak je u različitim oblicima riječi (ponajprije deklinacijama i konjugacijama), kao i pri tvorbi riječi, mogao ili ostati isti kao u »osnovnom« obliku ili se mijenjati (usp. npr. štok. *kòkòš* – n. *kòkoši* ali g. *kòkòši* – dli. *kòkòšima*). Naglasak se u različitim oblicima iste riječi ponašao u skladu s naglasnim tipom kojemu je određena riječ pripadala, tj. svaka je riječ pripadala određenoj naglasnoj paradigmi. S obzirom na to, praslavenski je bio jezik s paradigmatskim naglasnim sustavom²⁴⁹.

Iako se u ovoj knjizi bavimo primarno fonetsko-fonološkom stránōm povijesti akcentuacije od indoeuropskoga do štokavskog/čakavskog/kajkavskog, a ne naglaskom u okviru morfologije (što je u slavenskoj i općenito indoeuropskoj akcentologiji vrlo bitno), nemoguće je govoriti o slavenskom naglasku a istodobno bar djelomično ne govoriti i o naglasku u okviru morfologije (i tvorbe). Naravno, govoreći o praslavenskom naglasnom sustavu, ovdje ne možemo zalaziti u detalje. Mnogo toga još nije do kraja jasno, a mnogo toga će tek još trebati u budućnosti detaljnije istražiti.

---

²⁴⁹ Danas je poznato više jezika s paradigmatskim naglasnim sustavom (§102), no upravo je praslavenski bio prvi jezik za koji je takav sustav ustanovljen u knjizi Stang 1957 (Дыбо 2000: 75^F).

NAGLASNE PARADIGME

U praslavenskom se od vremena Christiana Stanga (1957)²⁵⁰ rekonstruiraju tri naglasne paradigme – n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*^{251, 252}. Tipična n. p. *a* ima nepomičan stari akut na nekom od slogova osnove (*jǎma, *lopáta), n. p. *b* ima naglasak ili na prvom slogu iza osnove (*travá) ili neoakut na zadnjem slogu osnove (g. *trǎvъ), a n. p. *c* ima pomičan naglasak koji može biti na početku (*vǒdǒ) ili na kraju riječi (*vodá, u nekim oblicima na prvom slogu nastavka – npr. i. *vodámi)²⁵³:

n. p. *a*

*bába – A. *bábǒ (štok. *bàba* – A. *bàbu*)

*gǎdъ – G. *gǎda (štok. *gǎd* – G. *gǎda*)

*jǎto – G. *jǎta (štok. *jǎto* – G. *jǎta*)

*sъmǎrtъ – G. *sъmǎrti (štok. *smǎrt* – G. *smǎrti*)

*slǎbъ – ž.r. *slǎba – sr.r. *slǎbo (štok. *slǎb* – ž.r. *slǎba* – sr.r. *slǎbo*)²⁵⁴

*pǎtiti – 2. mn. prez. *pǎtite (štok. *pǎtiti* – 2. mn. prez. *pǎtite*)

²⁵⁰ Za pedantan osvrt na Stangovu »revoluciju« kojom počinje moderna slavenska akcentologija vidi Vermeer 1998. Ovdje ipak treba dodati da je Stangova monografija iz 1957, iako je odigrala veliku ulogu u povijesti istraživanja slav. akcentologije, danas, razumljivo, uvelike zastarjela.

²⁵¹ Praslavenske se (izvorne) naglasne paradigme bilježe malim kurzivnim slovima (*a*, *b*, *c*), dok se (sinkronijske) naglasne paradigme u kasnijim slavenskim jezicima pišu velikim slovima (A, B, C). Kasnije n. p. (n. p. A, B, C) potječu od praslavenskih (n. p. *a*, *b*, *c*), ali se od njih razlikuju svojim obilježjima i riječima koje u njih ulaze. Tako, primjerice, riječ *svěťъ pripada psl. n. p. *c*, a riječ *svijět* štok. n. p. C, no riječ *mǐrъ pripada psl. n. p. *c* a stand. hrv. *mǐr* n. p. B. Također, psl. n. p. *c* ima u L. naglasak na početku (*svěťě), dok štok. n. p. C u L. ima naglasak na kraju (*svijétu* < *svijětù*) itd.

²⁵² Kako napominje Vermeer (1998: 248–249), Stang nije bio prvi koji je govorio o slav. akcenatskim tipovima, ali je bio prvi koji ih je prikazao kao koherentan sustav i prvi koji je povezoao naglasne obrasce kod imenicá i glagolâ.

²⁵³ Detaljnije primjere potpunih naglasnih paradigmi u psl. i štok. vidi u Apendiksu (§374). Detaljno se naglasne paradigme moraju opisivati pri opisu naglaska u morfologiji i tvorbi. Ovdje o naglasnim paradigmama govorimo u kontekstu pojedinih praslavenskih fonetskih naglasnih zakona i promjena, a u detalje se opisa i razvoja psl. naglasnih tipova (kako točno oni izgledaju u svakoj pojedinačnoj deklinaciji, glagolskim oblicima, glagolskim vrstama itd.) u knjizi koja se bavi fonetskom poviješću akcentuacije, jasno, ne može ulaziti.

²⁵⁴ Suvremene varijante *slàba* – *slàbo* (B) ili *slàba* – *slàbo* (C) su sekundarne, usp. Kapović 2011c: 107–108.

n. p. b*žená – A. *ženǫ²⁵⁵ (štok. žèna – A. žènu)

*pòpъ – G. *popá (štok. pòp – G. pòpa)

*seló – G. *selá (štok. sèlo – G. sèla)

*ògńъ – G. *ogńi²⁵⁶

*žьltъ – ž.r. *žьltá – sr.r. *žьltó (štok. žút – ž.r. žúta – sr.r. žúto)

*nosíti – 2. mn. prez. *nòsite²⁵⁷ (štok. nòsiti – 2. mn. prez. nòšite)**n. p. c**

*nogá – A. *nògǫ – DI. dv. *nogáma (štok. nòga – A. nògu – dli. nògama)

*gòlsъ – G. *gòlsa (štok. glàs – G. glàsa)²⁵⁸

*zvòno – G. *zvòna – n. *zvoná (štok. zvòno – G. zvòna – n. zvòna)

*vòlstъ – G. *vòlsti – L. *volsti (štok. vlàst – G. vlàsti – L. vlàsti)

*dòrgъ – ž.r. *dorgá – sr.r. *dòrgo (štok. drâg – ž.r. drága – sr.r. drâgo)

*číniti – 2. jd. prez. *činišъ < *činišъ – 2. mn. *činite (štok. činiti – 2. jd. prez. činiš – 2. mn. dij. činite)

²⁵⁵ Oblike n. p. b ovdje (a uglavnom i u ostatku knjige) pišemo u skladu sa standardnom stang-diboovskom rekonstrukcijom (izloženom npr. u knjigama Stang 1957 i Дыбо 1981). Prema novijem pristupu moskovske akcentološke škole (§54), naglasak na zaosnovnom slogu u nekim oblicima/položajima (kao *ženǫ, *popá, *seló) ne smatra se općeslavenskim, nego dijalektalnim, tj. smatra se da je u nekim slav. dijalektima/jezicima tu naglasak bio *žèno itd. (vidi §60, a za klasičnu rekonstrukciju usp. hrv. dij. ženŭ i rus. женŭ). U tom bi slučaju trebalo pisati *žèno > *ženǫ i sl., no kako je u ovoj knjizi naglasak na povijesti štokavske/čakavske/kajkavske akcentuacije, a u svim štok/čak/kajk. dijalektima nalazimo odraze samo praoblika tipa *ženǫ, ovdje se u načelu držimo tradicionalne rekonstrukcije u takvim primjerima.

²⁵⁶ U štok/čak/kajk. ne postoji n. p. B kod *i*-osnová (vidi Kapović 2007c), ali usp. s prelaskom u *o*-osnove dij. (Orubica – Kapović 2008b: 130) ògǫnъ – G. ògńa prema ujednačenom hrv. stand. ògań – G. ògńa (npr. u Anićevu rječniku) i ujednačenom srp. stand. ògǫńь – G. ògńa.

²⁵⁷ Kod glagolâ moskovska akcentološka škola rekonstruirala n. p. b₁ i b₂ (vidi npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 31–53). N. p. b₁ u svim slav. dijalektima ima B-odraze, tj. odraze naglasaka na osnovi u prezentu (npr. *vòdite), dok kod n. p. b₂ (iako su to glagoli u kojima se tvorbom očekuje n. p. b) imamo u nekim dijalektima B- a u nekima C-odraze, tj. u većini slučajeva se njihovi odrazi u nekim dijalektima stapaju s odrazom n. p. b₁, a u drugima s odrazom n. p. c (tu se pretpostavlja da je to od starijega b₂-tipa *ložitъ – *ložite s postojanim naglaskom na tematskom vokalu, što se onda analoški stapa s izvornom n. p. c kao *lovitъ – *lovité) – vidi i §98 za sličan primjer. Za razliku n. p. b₂ i c kod *e*-prezenta vidi Nikolajevljevu rekonstrukciju u Дыбо 2000: 370–376 (jedna od razlika je i različita tvorba aorista u hrv. glagoljskim misalima iz 14–15. st.), a za odraz n. p. a, b₁, b₂ i c kod *i*-glagolâ u hrv. dijalektima vidi Kapović 2011a.

²⁵⁸ Za n. p. d, »miješanu« naglasnu paradigmu kod imenicâ, tj. prijelaznu naglasnu paradigmu između n. p. b i n. p. c (*gòrdъ – G. *gordá) vidi §85.

Za riječi koje pripadaju n. p. *a* je karakterističan stari akut na nekom od samoglasnikâ u osnovi (**j*áma, **mot*ýka) koji je vezan za taj slog, tj. ne mijenja mjesto u paradigmi. Isto to vrijedi i za izvedenice od riječi koje pripadaju n. p. *a*, a u kojima se također zadržava naglasak osnovne riječi, npr. **b*ába – **b*ábica – **b*á[́]bskъjъ, **g*áđъ – **g*áđьnъ – **g*áđiti (usp. štok. *b*àba – *b*àbica – *b*àpskī, *g*àđ – *g*àđan – *g*àđiti) itd. U nekim osnovama se naglasak na osnovi može naći i na zadnjem slogu, npr. **tel*ĕ – **tel*ĕte, no to je svejedno n. p. *a* jer je riječ o postojanom naglasku na istom slogu. Iako je za n. p. *a* tipičan upravo stari akut na jednom od slogova osnove, u n. p. *a* (tj. njezine podtipove) zbog nepomičnosti naglasaka svrstavamo i riječi s nepomičnim **˘* (kao npr. **got*òvъ – **got*òvo ili **pot*òkъ – **pot*òka) i nepomičnim **˘* kod *j*ā-imenicâ (npr. **v*òla, **s*ūša).

§48 N. p. *b* ima uvijek ili neoakut na zadnjem slogu osnove (**b*òbъ, **v*òrtite) ili naglasak na prvom slogu nakon osnove (**trav*à, **nos*íti). Neoakut (kratki ili dugi) na zadnjem slogu osnove se često javlja prije slabog poluglasa (npr. **st*òlъ, **st*òlъci prema **st*olà, **st*olĕcъ²⁵⁹) ili prije dugog samoglasnika (npr. **v*òdĭte²⁶⁰) ali ne isključivo. Položaj se naglasaka u n. p. *b*, tj. to je li bio na osnovi ili na slogu nakon osnove u kasnom praslavenskom, izgleda mogao razlikovati u različitim slavenskim dijalektima.

Takva je situacija u n. p. *b* (s osnovnim ili zaosnovnim naglaskom) mlađa pojava. U ranijem je jeziku u n. p. *b* naglasak bio uvijek na osnovi, dakle **st*òla a ne **st*olà, **s*ĕlo a ne **sel*ò itd. U slavenskom je došlo do tendencije pomaka starih **˘* i **˘* s osnove na sljedeći slog, no točni uvjeti takvih pomaka udesno nisu potpuno jasni, kako ćemo vidjeti. Tako u nekim oblicima vidimo nepomaknut naglasak (**žen*ĭte, **žen*ьsko), dok u drugima vidimo naglasak na sljedećem slogu (1. l. jd. prez. **žen*ò, **žen*à). Kod nekih oblika (npr. A. **žen*ò > **žen*ò) nije potpuno sigurno da se pomak naglasaka dogodio u svim slav. dijalektima, a kod drugih (npr. n. **s*ĕlā i **sel*à) u nekim dijalektima nalazimo naglasak na osnovi a u drugima na nastavku.

Kako se zna da je naglasak u n. p. *b* prije bio uvijek na osnovi, a da je tek naknadno u nekim uvjetima pomaknut na sljedeći, zaosnovni, slog? Kao prvo, na to nam ukazuju srodne riječi i oblici iz drugih indoeuropskih jezika u kojima se vidi upravo takav nepomaknut naglasak:

²⁵⁹ Poluglas je u jakom položaju ako iza sebe ima još jedan poluglas. Ako u slogu iza nema drugog poluglasa, onda je u slabom položaju. Tako je npr. u **ps*ъ prvi poluglas jak, a drugi slab, a u G. **ps*ja je poluglas slab.

²⁶⁰ Iako inače u psl. oblicima ne bilježimo dužine (jer su predvidljive – *e, *o, *ъ i *ь su uvijek kratki, a svi ostali vokali su izvorno uvijek dugi), u ovakvim oblicima n. p. *b* je ovdje (i u drugim sličnim prilikama) ipak bilježimo da bismo naglasili njezinu ulogu. Isto tako, dužinu pišemo i u oblicima poput **s*ĕlā, **p*òpŷ itd., kada želimo posebno naglasiti njezinu prisutnost u zadnjem otvorenom slogu.

lit. G. *pādo* ~ hrv. dij. G. *podā*

grč. ψύλλα ~ hrv. dij. *buhā*, lit. n. *blūsos* ~ hrv. dij. n. *buhē*

grč. ὀμίχλη ~ hrv. dij. *maglā*

ved. *dvāra-* ~ hrv. dij. G. *dvōrā*

ved. *tṛna-* ~ hrv. dij. G. *tṛnā*

grč. ὕπνο- ~ štok. G. *snā* < **snā*²⁶¹

Ovakve nas izvanoslavenske usporednice upućuju na to da je izvorni naglasak bio *pōda a ne *podā, *dvōra a ne *dvorā itd. No na zaključak da je u n. p. *b* naglasak isprva bio uvijek na osnovi navodi i unutrašnja rekonstrukcija u slavenskom. U n. p. *c* je naglasak bio pomičan i u oblicima je varirao između apsolutnog početka (npr. *prōmēnilь, 1. l. jd. prez. *prōmēńō) i kraja riječi (npr. **promēnilь_sě* – *promēnilā – 2. l. mn. prez. *promēnitē). S druge strane, u n. p. *a* je naglasak (stari akut) uvijek bio vezan za osnovu (npr. *proslāvilь – **proslāvilь_sě* – *proslāvila – *proslāvite). Nasuprot tome, naglasak je u n. p. *b* bio vrlo ograničeno pomičan, »plešućić« oko granice osnove i sufiksa/nastavka – ili na zadnjem slogu osnove (npr. *donōsite) ili na prvom slogu sufiksa/nastavka (npr. *donošilь – *donošila – *donošō). N. p. *a* i *b* se nalaze u očitoj dopunbenoj razdiobi. U n. p. *a* se nalaze samo riječi s **''*²⁶², dok u n. p. *b* nalazimo samo riječi s neakutiranom osnovom (**^* ili **~*). Logičan je, dakle, zaključak, pogotovo imamo li u vidu podatke o izvornom naglasku na osnovi iz drugih indoeuropskih jezika, da je i u n. p. *b* izvorno naglasak uvijek bio na osnovi (*donōsilь, *donōsila, *donošō) i da je tek naknadno u određenim uvjetima i oblicima prešao na sljedeći slog²⁶³. Stoga prava opreka u slav. nije bila između ravnopravnih n. p. *a*, *b* i *c*²⁶⁴, nego između izvorne nepomične naglasne paradigme (n. p. *a* i *b*) i izvorno pomične naglasne paradigme (n. p. *c*). Riječi koje su pripadale staroj nepomičnoj naglasnoj paradigmi su imale nepomičan **''* (npr. *slāva), **^* (npr. *žēna) ili **~* (npr. *trāva)²⁶⁵ na osnovi u svim oblicima (za razlike od pomične n. p., gdje je naglasak alternirao između početka i kraja riječi).

²⁶¹ Ovakve je podudarnosti prvi uočio Iljič-Svitič (Иллич-Свитыч 1963/Illich-Svitych 1979).

²⁶² Zanimljivo ovdje podtip n. p. *a* tipa *potōkь ili *vōlā koji smo spominjali, a koji ima drugačije objašnjenje.

²⁶³ Genetsko jedinstvo n. p. *a* i n. p. *b* su ustanovili Dibo i Iljič-Svitič (usp. Дыбо 1962, Дыбо & Иллич-Свитыч 1963), nadovezujući se na Stangovu rekonstrukciju praslavenskih naglasnih paradigama (Stang 1957).

²⁶⁴ Kako je mislio Stang (1957).

²⁶⁵ **^* i **~* su, kako rekosmo, isti naglasak, samo na dugim i kratkim slogovima. Tu se može, dakle, pisati i *slāva (akutiran slog) prema **žēna/trāva* (neakutiran/cirkumflek-tiran slog).

Do razvoja n. p. *a* i *b* iz jedinstvene stare nepomične naglasne paradigme (koja je izvorno stajala u opreci prema pomičnoj naglasnoj paradigmi – n. p. *c*) je, dakle, došlo na sljedeći način. Riječi stare nepomične naglasne paradigme koje su imale akutiranu osnovu (npr. *sláva, *sláviti, *ráno²⁶⁶) zadržavaju taj naglasak, dok u riječima stare nepomične naglasne paradigme s cirkumfektiranom osnovom (npr. *tráva, *žèna, *dáviti, *nòsiti, *skòro, *bělo) u određenim uvjetima dolazi do pomicanja naglasaka na sljedeći slog (*travá, *žená, *davíti, *nosíti²⁶⁷, *skorò, *běló²⁶⁸) no ne uvijek (npr. g. *trāvъ, *žèнь; *žèньскъь; prez. *dāvīte, *nòsīte; *skòrъь, *bělъь²⁶⁹). Nepomičan se naglasak na osnovi (koji nikada ne prelazi na slog iza osnove) može zadržati i ako u osnovi nije bilo akuta – do toga dolazi kada se u riječima nepomične naglasne paradigme izvorni */~ nalazio na neposljednem slogu osnove. Tako npr. u izvornom slav. *gòtovъ – *gòtova (usp. lit. *gátavas* za mjesto naglasaka) dolazi do pomaka naglasaka udesno (> *gotòvъ – *gotòva²⁷⁰), ali on ostaje na osnovi (samo sad na drugom umjesto na prvom slogu)²⁷¹.

§49 U n. p. *c* su oblici ili nenaglašeni (npr. A. *nogò ili 1. jd. prez. *učò) ili naglašeni (npr. i. *nogámi, *učíti), pri čemu je u drugom slučaju naglasak uvijek na kraju (na sufiksu/nastavku) – na jedinom slogu (*nogà), na prvom (l. *nogáxъ) ili drugom slogu nastavka (*učítè)²⁷². Nenaglašeni oblici kada stoje sami dobivaju automatski čeonu naglasak (cirkumfleks) na prvom slogu (*nògò, *ûčò). Stoga se n. p. *c* smatra i pomičnom naglasnom paradigmom u kojoj alterniraju početni i dočetni naglasak. Ako se ispred nenaglašene riječi nađe koja riječ bez svog naglasaka (prijedlog/veznik/čestica) ili više njih, cijela je fonetska cjelina nenaglašena, tj. dobiva automatski čeonu cirkumfleks na prvom slogu čitave cjeline, npr. *nâ_ròkò (štok. *nâ_rūku*), *nī_na_ròky (štok. *nī_na_rūke*), *pêrko_mosta (štok. *prêko_mosta*)²⁷³. Ako se iza riječi s cirkumfleksom nalazi riječ bez svoga

²⁶⁶ Usp. štok. *sláva, sláviti, ráno*.

²⁶⁷ U nekim se oblicima ovakav novi naglasak u n. p. *b* može slučajno izjednačiti sa starim naglasakom u n. p. *c*, usp. npr. u n. p. *c* *graná, *nogá, *gubíti, *lovíti, gdje je naglasak već otprije bio na nastavku/sufiksu (prema čeonom naglasaku, tj. izostanku naglasaka u oblicima kao A. *grāno, *nògò, *gūbilъ, supin *lòvitъ).

²⁶⁸ Usp. hrv. dij. *trāvā, ženā, dáviti, nositi, skorò, bīlī/bēlī* (hrv. knjiž. *tráva, žèna, dáviti, nòsiti, skòro, bijélo*).

²⁶⁹ Usp. hrv. dij. *žènskī, dāvīte, nòsīte, skòrī, bīlī/bēlī* (g. *trāv, žen* su jednosložni pa naglasak nema gdje biti osim na jedinom slogu).

²⁷⁰ Usp. hrv. dij. *gotòv – gotòva* (hrv. knjiž. *gòtov – gòtova*).

²⁷¹ S obzirom na nepomičnost ovakvog naglasaka, riječi se poput *gotòvъ svrstavaju u (podvrstu) n. p. *a*.

²⁷² Ako je naglasak izvorno bio na završnom poluglasu, on se sekundarno povlači na prethodni slog kao neoakut, npr. l. *mòžixъ > *mòžīxъ (§170).

²⁷³ Za kraćenje dugog cirkumfleksa u ovim primjerima vidi §121.

inherentnoga naglasaka, naglasak prelazi na nju (*r̥oq̥žè). U slučaju istodobne pojave prijedloga/veznika/čestice i ispred i iza nenaglašene riječi, naglasak je, čini se, opet na kraju, npr. *na_r̥oq̥sè. Takav je dočetni naglasak posvjedočen u strus. i srbug.²⁷⁴ U štok. su od njega ostali ostaci kao *zimūs* < *zim̥s̥ : *zīmu*, *nòčas* < *not̥s̥ : *nôc*, *večèras* < *večer̥s̥ : *vèčèr*, *dànas* < *d̥n̥s̥ : *dân* itd. – naglasak se u takvim kombinacijama naziva pravilom Vasiljeva i Dolopka. Za n. p. c je, dakle, tipična pomičnost naglasaka – unutrašnja (unutar riječi u paradigmatu, npr. *nòg̥ ali *nogá) i vanjska (pomičnost naglasaka u kombinaciji s proklitikama i enklitikama, npr. *nâ_nog̥ i *nog̥žè)²⁷⁵.

Kako smo vidjeli, n. p. a je jednostavna jer u njoj nalazimo uvijek nepomičan naglasak na nekom od slogova u osnovi riječi. N. p. c je pak dijakronijski »jednostavna« utoliko što je pomičan naglasak u njoj (tj. alternacija nenaglašanih i dočetni naglašanih oblika) naslijeđen iz baltoslavenskoga. S druge strane, n. p. b je dijakronijski jasna, postajući iz stare nepomične neakutirane naglasne paradigmatu s naglaskom vezanim za osnovu, no nije potpuno jasan njezin daljnji razvoj u slav. jer je proces pomicanja *^h i *^h udesno izrazito kompliciran i sporan. O tome ćemo govoriti još u nastavku (§51 i dalje).

TEORIJA VALENTNOSTI

§50 Promotri li se slav. (točnije bsl.) naglasni sustav, kada se eliminira sekundaran pomak naglasaka udesno u n. p. b, vidimo da se sve riječi dijele na dva osnovna naglasna tipa – nepomičnu i pomičnu naglasnu paradigmatu. Nepomičnu naglasnu paradigmatu (npr. *kórva, *sèstra, *trāva²⁷⁶) karakterizira nepomičan naglasak vezan za osnovu u svim oblicima. Kako je tu osnova inherentno i uvijek naglašena, ti se oblici nazivaju ortotonskima. S druge strane, oblici pomične naglasne paradigmatu bez svoga vlastitoga naglasaka (npr. A. *nog̥, *syn̥, *uč̥, tj. *nòg̥, *s̥yn̥, *ûč̥) se nazivaju enklinomenskima. Ortotonski su i oblici u n. p. c koji imaju svoj inherentan naglasak (npr. *nogá, L. *sinú, *učimó). Riječi se, dakle, dijele

²⁷⁴ Vidi npr. Дыбо 1971, 1977, 1981: 48–54 za primjere. Ponašanje naglasaka u ovakvim kombinacijama se katkad razlikuje u pojedinim strus. i srbug. tekstovima. Ovo pravilo je u psl. (možda s nekim dijalektalnim razlikama i uz neke nejasnoće u rekonstrukciji) vjerojatno nastalo poopćavanjem dominantnosti (tj. naglašenosti) enklitikâ, slično kako je u proklitikama uglavnom prevladala recisivnost (tj. nenaglašenost) – usp. §50^F. Izvorno su naglasak zacijelo privlačile samo neke (izvorno dominantne) enklitike.

²⁷⁵ Za termine unutrašnja i vanjska pomičnost usp. Benić 2014: 131.

²⁷⁶ Ovdje sve riječi kasnije n. p. b pišemo s izvornim naglaskom na osnovi, tj. bez kasnijega pomaka naglasaka udesno.

na dvije osnovne grupe – one koje su uvijek ortotonske (tj. imaju svoj inherentan naglasak na osnovi) i one koje su katkad ortotonske (tj. imaju svoj naglasak na kraju riječi) a katkad enklinomenske (tj. nemaju svog naglasak – osim automatskoga čeonoga kada stoje zasebno)²⁷⁷. Gledamo li tvorbu riječi, kada se sufiksi dodaju na osnovu riječi koje pripadaju nepomičnoj naglasnoj paradigmi, naglasak uvijek ostaje na osnovi (npr. *kǫr̥vica, *sèstrica, *trāvica²⁷⁸). S druge strane, kada se sufiksi dodaju na osnovu riječi koje pripadaju pomičnoj naglasnoj paradigmi (i čiji su oblici katkad ortotonički a katkad enklinomenski), tu katkada, ovisno o sufiksu, nalazimo nenaglašene oblike (npr. *synovъ, tj. *sŷnovъ), a katkada ortotonske oblike s naglaskom na sufiksu (npr. *synŷkъ, *synovŷcъ²⁷⁹, *nožica) ili nastavku (npr. *synová).

Kada se u izvedenicama od osnovnih riječi pomične n. p. (c) ortotonski oblici javljaju samo u nekim oblicima u paradigmi kada je naglasak na nastavku (npr. u *synová ali ne i u *sŷnovъ), te riječi ostaju u n. p. c (jer imaju i dalje pomičan naglasak – na početku ili na kraju). Ako su pak te izvedenice ortotonske zato što im je naglašen sufiks (u svim oblicima), one postaju n. p. a (*nožica) ili n. p. b (*synŷkъ), ovisno o (ne)akutiranosti sufiksa. Dakle, od osnovâ n. p. c možemo dobiti izvedenice koje pripadaju bilo n. p. a, bilo n. p. b, bilo n. p. c, ovisno o tome kakve su naglasne karakteristike sufiksa koji se dodaje na osnovu. Za razliku od toga, od osnovâ n. p. a i b se mogu izvesti samo riječi koje pripadaju istim tim osnovama²⁸⁰.

osnova (a, b) ⇒ izvedenica (a, b)

osnova (c) ⇒ izvedenica (a, b, c)

Rečeni se sustav – s oblicima koji mogu ili imati svoj naglasak (ortotone) ili ga ne imati (enklinomena) – može jednostavnije analizirati tako da se pretpostavi da pojedini morfemi (tj. slogovi) mogu imati različitu valencijsku (dominantnu i recisivnu). Po tome se onda ova teorija zove teorijom va-

²⁷⁷ Dakle, »mobilnost« se naglasak u n. p. c zapravo svodi na izmjenju nenaglašenih i naglašenih oblika. »Pomičnost« naglasak izvire iz toga što je automatski fonetski naglasak u nenaglašenim oblicima na početku riječi, a što svi naglašeni oblici uvijek imaju naglasak na nastavku.

²⁷⁸ Naglasak *sestrīca, *trāvīca nastaje tek pomakom naglasak udesno (usp. štok. *sèstrica, trāvica*).

²⁷⁹ Nakon pomaka naglasak udesno: *synŷkъ – G. *synŷká, *synovŷcъ – G. *synovŷcá (usp. štok. *sīnak – sīnka, sīnōvac – sīnōvca*).

²⁸⁰ Preciznije: od osnovâ n. p. a možemo dobiti samo izvedenicu u n. p. a (npr. *kǫr̥va – *kǫr̥vica). Od osnove n. p. b dobivamo n. p. b ako je sufiks neakutiran (npr. *žēnŷsko od *žēna), a n. p. a ako je sufiks akutiran (npr. *žēnica > *ženīca od *žēna).

lentnosti²⁸¹, a po njoj se, dakle, svi morfemi, tj. slogovi (od kojih se sastoje pojedine riječi), dijele na dvije klase: na dominantne (+) i recesivne (–) morfeme/slogove (ili jake i slabe)²⁸². Riječ se može sastojati od svih dominantnih ili svih recesivnih morfema ili može imati kombinaciju jednih i drugih. Pravilo je da se iktus²⁸³ dodjeljuje uvijek prvom dominantnom morfemu u riječi (gledajući od početka), pri čemu nije važno jesu li slijedeći morfemi/slogovi (+) ili (–). Ako riječ pak ima sve recesivne morfeme/slogove, tada je nenaglašena (tj. dobiva automatski čeonu cirkumfleks ako stoji zasebno).

Koji su morfemi (slogovi) dominantni a koji recesivni? Dominantne su:

- a) osnove riječi koje pripadaju n. p. *a* (npr. *kǫrva) i n. p. *b* (*sèstra, *trāva)
- b) nastavci koji »privlače« naglasak u n. p. *c* (npr. nominativni nastavak *-a u *nogà ili lokativno *-u u *synù)
- c) sufiksi koji »privlače« naglasak kada se dodaju na recesivne osnove (npr. sufiks *-īc- u *nožīca ili *-ъk- u *synъkъ)

Recesivne su:

- a) osnove riječi koje pripadaju n. p. *c* (npr. *golv-)
- b) nastavci koji ne »privlače« naglasak u n. p. *c* (npr. *-o u A. *gōlvō ili *-ъ u N. *sŷnъ)
- c) sufiksi koji ne »privlače« naglasak kada se dodaju na recesivne osnove (npr. *-ov- u *sŷnovъ ili *sŷnovō)²⁸⁴

Sufiksi i nastavci su uvijek ili dominantni ili recesivni (npr. sufiks *-ic- je uvijek dominantan, a sufiks *-ov- je uvijek recesivan), bez obzira na to je li osnova riječi dominantna ili recesivna. Međutim, kako se iktus uvijek dodjeljuje prvom dominantnom slogu u riječi (ako ga ima), nakon dominantne osnove je nebitno koliko iza nje ima dominantnih sufiksa ili nastavaka s obzirom na to da je naglasak uvijek na osnovi (dakle, uvijek je *kǫrv-, *sèstr-, *trāv- bez obzira na to koji sufiksi i/ili nastavci dolaze iza njih). Dominantnost sufiksâ i nastavaka dolazi do izražaja kod recesiv-

²⁸¹ Usp. npr. Дыбо 1981: 260–262 ili Дыбо 2000: 11–14. Terminologija je (valencije, dominantnost, recesivnost) ovdje posuđena iz genetike.

²⁸² Kod dominantnih se slogova još razlikuju primarno i sekundarno dominantni (§87), ali tu razliku u ovom poglavlju još nećemo uvoditi.

²⁸³ Termin *iktus* se ovdje upotrebljava kao neutralan naziv za silinu (naglasak).

²⁸⁴ Izvorno su zacijelo i prijedlozi/prefiksi, veznici i čestice bili ili (+) ili (–), no oni su (uz iznimku nekoliko dominantnih akutiranih prefikasa koji »privlače« naglasak kao *vŷ- »iz«, *pǎ-, *prǎ- itd. te prefikasa u određenim tvorbama – §149^F) naknadno, čini se, kao proklitike postali uvijek sekundarno recesivni (usp. *nā_nogō), a kao enklitike često sekundarno dominantni (usp. *nā_nogō_žè).

nih osnova jer tada ti (+)sufiksi/nastavci privlače iktus. Što se tiče dominantnih sufiksa/nastavaka, nakon recesivne osnove se oni mogu javljati u različitim kombinacijama – jak sufiks i slab nastavak (npr. *synĕkъ, gdje je *-ъ slabo kao i u *sŷnĕ²⁸⁵), slab sufiks i jak nastavak (npr. *synová, gdje je *-ov- slabo kao u *sŷnovъ, a *-á jako kao u *nogá) ili i jak sufiks i jak nastavak (npr. *nožĭca, gdje je *-a jako kao u *nogá).

Analiziramo li pomoću valencijâ dosadašnje primjere, dobivamo:

*kŕvā- *kŕvŕ- *kŕvĭca	*nŕgŕ	*nogá – *nožĭca
*sĕstrā – *sĕstrŕ- *sĕstrĭca	*sŷnĕ	*synŭ – *synĕkъ
	*sŷnovъ	*synovĕcъ – *synová
*trāvā – *trāvŕ- *trāvĭca	*ŭcŕ	*ŭcimŕ

Vidjeli smo, dakle, da se naglasak u slav. (njegova paradigmatska nepomičnost i pomičnost i povezanost naglasaka u tvorbi s naglasnom paradigmom osnovne riječi) može objasniti kroz različite naglasne karakteristike (valencije) pojedinih morfema (slogova) od kojih se sastoje sve riječi. Paradigmatska nepomičnost naglasaka pritom nije ništa drugo doli jednostavno dodjeljivanje iktusa jakoj osnovi riječi, dok se paradigmatska pomičnost naglasaka javlja u riječima slabe osnove, koje su nenaglašene (tj. imaju automatski čeonu cirkumfleks ako stoje zasebno) ako su im i nastavci slabi, a naglašene (na kraju) ako su im nastavci jaki. Pogotovo je dojmljiv skoro savršeno pravilan slav. (bsl.) naglasak u tvorbi riječi (kako ga je rekonstruirao u nizu svojih radova V.A. Dibo), gdje se mjesto naglasaka može zadovoljavajuće analizirati samo putem valencijâ.

Neki su istraživači valencije u slav. razmatrali samo teoretski, no prema koncepciji moskovske akcentološke škole (MAŠ)²⁸⁶ valencije su bile fonetske realije koje su postojale do prilično kasne faze u razvoju praslavenskoga. Dominantni slogovi su najvjerojatnije bili slogovi s visokim tonom, a recesivni slogovi su bili slogovi niskoga tona. Takav se rani praslavenski sustav, u kojem su svi morfemi/slogovi u jeziku izvorno imali inherentan ili visok ili nizak ton²⁸⁷, prema mišljenju moskovske akcentološke

²⁸⁵ *sŷnĕ je zapravo *u*-osnova, a *synĕkъ *o*-osnova, no *-ъ je recesivan (nenaglašen u n. p. c) i u *u*- i u *o*-osnovama.

²⁸⁶ Za uvod u teorije moskovske akcentološke škole vidi npr. pregled u Lehfeldt 2001 (usp. osvrst u Дыбо 2006). Kritički (ali ne uvijek opravdan) pogled na MAŠ daje Vermeer 2001.

²⁸⁷ U slav/bsl. su, neovisno o tonu, slogovi mogli biti i akutirani, tj. neakutirani. Akutiranost je, kao što je rečeno, izvorno vjerojatno bila karakteristika poput glotaliziranosti ili nešto slično tome.

škole izvodi iz istog takvog prabaltoslavenskog (§73–74), a onda i praindoeuropskog sustava (§102–104).

Valencije su kao fonetske realije, čini se, bile očuvane praktički do samog raspada psl. – to se vidi po tome što su utjecale na pomicanje naglaska u n. p. *b* (§51 i dalje), na odraz prednaglasnih dužina (§222), na odraz zana-glasnih dužina u neposljednem slogu u Zslav. u n. p. *a* (§242), na razvoj dužine u zadnjem slogu (§252) i tako na razvoj neocirkumfleksa u sln/kajk. (§141). Osim toga, na prisutnost valencijâ kao fonetskih realija u ranijem razdoblju u slav. upućuju i neki morfološki fenomeni – tvorba komparativa²⁸⁸, tvorba aorista²⁸⁹, dodavanje nastavka *-tъ* u 2. i 3. l. jd. aorista kod nekih glagola²⁹⁰ te tvorba participâ²⁹¹. Sve ove morfološke kategorije ovise o valenciji (tj. tonu) osnove – valencija morfema upravljâ izborom različitih sufiksa odnosno različite tvorbe dotičnih kategorija²⁹².

²⁸⁸ U slav. postoje dva komparativna sufiksa: **-ějъ(š)-* (pod naglaskom **-ějъ(š)-* > štok. *˘ij-*) i **-jъ(š)-*. Nastavak se **-ějъ(š)-* izvorno dodavao na osnove s (+)morfemima (tj. na osnove n. p. *a* i *b*), npr. *slábъ > **sláb-ějъ(š)-* (n. p. *a*) ili *nòvъ > **novějъ(š)-* (n. p. *b*), dok se nastavak **-jъ(š)-* dodavao na osnove s (–)morfemima (tj. na osnove n. p. *c*) pri čemu se u dugim osnovama događala metatonija u stari akut (nejasnog postanja), npr. *bôlgъ > **bôlž-jъ(š)-* (n. p. *c*). Takva je razdioba dobro posvjedočena u starijim slavenskim izvorima (za što vidi Дыбо 2000: 209–226), a naziva se i zakonom Seliščeva i Vaillantâ.

²⁸⁹ Tvorba aorista glagolâ I. glagolske vrste (tj. glagolâ s osnovom na suglasnik) ovisi o valenciji osnove. Glagoli s (+)korigenom (tj. glagoli n. p. *a* i *b*) tvore tematski aorist, dok glagoli s (–)korigenom (tj. glagoli n. p. *c*) tvore sigmatski aorist (tj. slav. prvi sigmatski aorist). Tako od *pásti (n. p. *a*) dobivamo tematski aorist *páďq »padoše«, kao što i od *moti (n. p. *b*) dobivamo tematski aorist *mogò »mogoše«. S druge strane od *vesti (n. p. *c*) dobivamo sigmatski aorist *věsě »(od)vedoše« itd. Građa iz starijih slav. tekstova na osnovi koje se dolazi do takve rekonstrukcije izložena je u Дыбо 2000: 304–309, 551–558, itd. Takva razdioba ima, prema Nikolajevu i Starostinu (1982), usporednice u lat. i stind. te bi, dakle, bila ie. porijekla.

²⁹⁰ Riječ je o dodavanju sekundarnog nastavka **-tъ* u 2. i 3. l. jd. aorista kod glagolâ *m/n-*, *r/l-* i *ilulě-* razreda 1. glagolske vrste. Nastavak se **-tъ* dodaje samo kod glagolâ s (–)valencijom (dakle kod n. p. *c*), dok se kod osnovâ s (+)morfemom (dakle kod n. p. *a* i *b*) nastavak ne dodaje. Tako od *píti (n. p. *c*) imamo u 2/3. l. jd. aorista *pítъ, dok od *bíti (n. p. *a*) »tući« imamo u 2/3. l. jd. aorista *bí, kao što od *kóliti (n. p. *a/b*) imamo 2/3. l. jd. aorista *kól. Tâ je razdioba dobro posvjedočena u starim slavenskim izvorima (vidi Дыбо 2000: 304–309).

²⁹¹ Izbor nastavka **-t-* ili **-en-* u glagolskom pridjevu trpnom (opet kod glagolâ *m/n-*, *r/l-* i *ilulě-* razreda) ovisi o valenciji korijena. Tako se nastavak **-en-* dodaje u slučaju (+) morfema u osnovi (tj. n. p. *a* ili *b*), a nastavak **-t-* u slučaju (–)morfema u osnovi (tj. n. p. *c*). Tako od *bíti (n. p. *a*) »tući« imamo particip *byjěnъ dok od *líti (n. p. *c*) imamo particip *lítъ. Građu za rekonstrukciju vidi u Дыбо 2000: 309–312.

²⁹² Rečenu distribuciju je moguće uvjerljivo objasniti samo pretpostavi li se određena fonetska (tonska) razlika između (+) i (–)morfemâ. Zamislivo je da se dodaju različiti nastavci ovisno o tonskim karakteristikama pojedinih morfema, ali bi bilo pomalo čudno, ako ne i posve nevjerojatno, da se različiti nastavci dodaju na osnove prema tome kako se ta osnova inače ponaša primjerice u deklinaciji/konjugaciji i tvorbi. Očito je da je do ovakve razdiobe nastavaka došlo još u doba kada su (+) i (–) bili fonetske realije.

POMICANJE NAGLASKA U NAGLASNOJ PARADIGMI *b*

§51 Kao što smo vidjeli, u kasnom je praslavenskom naglasnu paradigmu *b* karakterizirao neoakutski naglasak na zadnjem slogu osnove (npr. *nòsišĭ) ili na prvom slogu nakon osnove (npr. *nošĭ). Do takve je distribucije došlo, kako rekosmo, na sljedeći način – n. p. *b* je izvorno imala neoakut na osnovi u svim oblicima (*nòšĭ – *nòsišĭ), a onda je naglasak u nekim položajima pomaknut udesno. Izvorni postojani neoakut na osnovi se tumači kao stari visoki ton na neakutiranom slogu, tj. dominantni cirkumfleks pod iktusom²⁹³. Pretpostavka je da su visoki i niski tonovi postojali još neko vrijeme nakon što su počela pomicanja iktusa s dominantnog cirkumfleksa udesno, a da su nakon toga nestali. U doba postojanja sustava visokog i niskog tona su i svi slogovi mogli biti akutirani ili neakutirani/cirkumfektirani²⁹⁴ (bez obzira na mjesto iktusa), što je također kasnije nestalo te je razlika akutiranost/neakutiranost ostala samo u naglašenom slogu.

Ne može se točno znati kada je došlo do pomicanja neoakutâ (tj. dominantnih cirkumfleksa pod iktusom) udesno u slavenskom. Pomicanja se, izgleda, nisu događala sva u isto vrijeme. Prema moskovskoj akcentološkoj školi (MAŠ), najraniji je pomak bio onaj na sljedeći dominantan akutiran slog u unutrašnjem slogu (npr. **nòsiti*²⁹⁵ > *nošĭti). Takav se pomak vidi u svim slav. jezicima (uključujući i one u kojima možda nema nekih drugih pomaka), dok je pomak naglasaka na recesivni unutarnji akut prema MAŠ-u bio kasniji (§59, 222, 229). To podsjeća na de Saussureov zakon u litavskom po kojem se naglasak pomiče s neakutiranog (kratkog i dugog) sloga na sljedeći akutirani slog (§67)²⁹⁶. Osim toga, čini se da se u

U kasnijem razdoblju, u kojem su se n. p. *a* i n. p. *b*, zbog kasnijih promjena (pomicanjâ neoakutâ udesno), već razdvojile, takvo pravilo ne bi imalo smisla. Svojevrsna tipološka usporednica tu može biti suvremeni štok. sustav tvorbe komparativa u kojem se nastavak *-ij-* dodaje na osnove kratkih vokala (*nĭv* > *nĭvijĭ*, *slĭb* > *slĭbijĭ*), a nastavak *-j-* na osnove dugih vokala (*blĭg* > *blĭžĭ*, *vrĭc* > *vrĭcĭ*), što predstavlja preuređeni psl. sustav.²⁹³ Valja razlikovati upotrebu riječi *cirkumfleks* za kasni praslavenski (općeslavenski) i za baltijski i baltoslavenski. Za psl. i kod psl. odrazâ u slav. jezicima se naziv *cirkumfleks* upotrebljava samo za čeonni cirkumfleks (koji preskače na proklitike i javlja se samo u n. p. *c*, npr. *bĭgĭ, *gĭrdĭ). U litavskom se naziv *cirkumfleks* upotrebljava za ne-akutsku (izvorno silaznu a danas uzlaznu) intonaciju, no ona se tamo javlja i u pomičnoj i u nepomičnoj naglasnoj paradigmi. U bsl. razlikujemo recesivni cirkumfleks (–) (koji odgovara psl. **˘*, **˘*) i dominantni cirkumfleks (+) (tj. psl. **˘*, **˘* koji se u psl. pomiče na sljedeći slog u nekim uvjetima).

²⁹⁴ Naziv *neoakut* (= dominantni cirkumfleks) nema veze s ovom akutiranošću (§35^F).

²⁹⁵ Ovdje sve rekonstrukcije, bez obzira na fazu, pišemo u formalnoj tradicionalnoj praslavenskoj rekonstrukciji (dakle, *nositi a ne npr. *nasejtĭj), a ne označavamo posebnim znakovima ni akutiranost/cirkumfektiranost nenaglašenih slogova.

²⁹⁶ Čini se da se tragovi djelovanja de Saussureova zakona mogu vidjeti i u stprus. Usp. Дыбо 2009a: 134 i iscrpnu građu u nastavku.

slav., osim uobičajenih pomaka *[˘] i *[˜] (tj. dominantnog cirkumfleksa) udesno, mogu vidjeti i tragovi pomicanja *[˘] i *^ˆ (u n. p. c) na sljedeći akutiran slog (recesivan, naravno) iako se to u slav. vidi samo u ostacima²⁹⁷. MAŠ ostavlja mogućnost da neka pomicanja na sljedeći akutiran slog (tj. de Saussureov zakon u određenom vidu) možda treba datirati još u prabaltoslavensko razdoblje²⁹⁸, no prije će biti da je tu riječ o neovisnim promjenama u slav. i balt. ili da je možda posrijedi kakva kasnija kontaktna zajednička slična promjena u različitim baltijskim i slavenskim dijalektima a ne nasljeđe iz prabaltoslavenskog.

§52 Pomicanje naglasaka djelomično možemo i apsolutno datirati po romanizmima posuđenima na jadranskoj obali. Naime, u posuđenicama iz ranog romanskoga u slavenski, u kojima se dogodilo pomicanje naglasaka udesno, vidimo da se takvo pomicanje dogodilo očito tek nakon ekspanzije slavenskoga i na Jadran:

²⁹⁷ Usp. štok. *vrijéme* – *nã.vrijéme*, gdje se, čini se, vidi pomak *^ˆ na (recesivni) akut u *vermē, ali njegov izostanak u **nã.vermē* (jer je tu automatski naglasak na prijedlogu). Čak. *vřime* (i drugi takvi oblici drugdje u slav.) bi imalo onda sekundaran naglasak analogijom prema *nã.vřime* i prema kosim padežima poput *vřimena* (tu je kratko *-en- i nema akuta). Alternativno bi tumačenje moglo biti da je izvorni naglasak bio *vermē (tj. da je tu *-ę bio (+)), a da je naglasak *věrmē mlađi (analogijom prema kosim padežima kao G. *věrmene). Međutim, takvo tumačenje ne bi objašnjavalo spomenuti neobičan štok. naglasni odnos (usp. *vřime* – *nã.vřime*, npr. u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini – moji podaci), niti bi objašnjavalo slične oblike »novih ortotona« (tj. primjere s pomicanjem ik-tusa s *[˘] i *^ˆ na sljedeći akutirani slog) koji se mogu naći u srbug. odrazima a. **nã.Ĵudi* prema *Ĵudi, L. **nã.zemĴi* prema *zemĴi, NA. dv. **nã.boka* prema *boká i strus. odrazu a. *sŷny prema **nã.sŷny* (vidi potvrde u Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 30–31, Дыбо & Николаев 1998: 61–62, Дыбо 2000: 94–96). U takvim bi se odnosima prema MAŠ-u vidio, dakle, izvorni pomak naglasaka s izvornoga *[˘] i *^ˆ na sljedeći akutirani slog (npr. *bōka > *boká), ali ne i kod prijedložnih sveza gdje akutirani slog nije bio izravno iza čeonoga cirkumfleksa (npr. u **nã.boka*). Čini se da je u ovakvim slučajevima u nekim primjerima poopćen čeonim cirkumfleksom (a. *Ĵūdi, *sŷny, NA. dv. *bōka) analogijom prema oblicima s prijedlogom (kao **nã.Ĵudi*), svodenjem na uobičajeni obrazac (kao a. *sŷny – **nã.sŷny*) i analogijom prema drugim padežima (npr. n. *Ĵūđje) gdje zadnji slog nije bio (recesivno) akutiran. Ipak, u drugim je primjerima prevladao i »novi ortotonski« naglasak, npr. u L. tipa *zemĴi praktički svugdje (usp. štok. L. *zěmĴi*, *zĩmi* ali možda ostatak starog naglasaka u pril. *zĩmi*), u dvojinском naglasku tipa *boká u nekim jezicima (usp. rus. *рядá* – vidi još primjerá u Stankiewicz 1993: 6–7), u ukr. u tipu *ім'я*, u štok. *vrijéme* itd. MAŠ govori i o »novim enklinoменama« (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 30), tj. oblicima s čeonim cirkumfleksom, koje bi se u nekim sistemima (npr. starotrновskom) javljale umjesto dvosložnih oksitona, no dubrovačko *po.nōsu* ali *nã.tvōmu.nōsu* i sl., koje se spominje u tom kontekstu, nije pouzdano. Lako može biti da je tu riječ o inovaciji u drugom položaju, tj. o gubljenju visnosti -u kada se lokativni oblik udalji od prijedloga koji ga inače uobičajeno »okida«. U svakom slučaju, oba ova problema treba detaljnije istražiti.

²⁹⁸ Vidi npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 15, 18, Дыбо 2000: 94. Vidi §59 za raniji pomak naglasaka na unutarnji (+)akut.

lat. *Cattarum* > rom. *Káttaro > slav. *Kòtorъ > *Kotòrъ > *Kotòr > hrv. *Kòtor*

lat. *Apsarum* > rom. *Āpsaro > slav. *Òsorъ > *Osòrъ > hrv. dij. *Osòr*²⁹⁹

lat. *Massarum* > rom. *Mássaro > slav. *Mòsorъ > *Mosòrъ > *Mosòr > hrv. *Mòsor*³⁰⁰

Ipak, ovakvi nam primjeri ništa ne govore o pomicanju naglasaka na ostatku slavenskog područja (gdje se to nije moralo događati u isto vrijeme), kao ni o pomicanju u nekim drugim položajima.

Do pomicanja naglasaka udesno dolazi, dakle, kod neakutskog naglasaka na nepomičnoj naglasnoj paradigmi (npr. G. *pòpa, n. *sèstry, *trāvy, *pòtokъ, *nārodъ). Ako je naglašeni slog u nepomičnoj naglasnoj paradigmi bio akutiran, naglasak ostaje na mjestu (npr. *rýba, G. *rāka). Ako je riječ bila o čeonom naglasaku u pomičnoj naglasnoj paradigmi (kao u G. *bòga ili n. *vòdy, *grāny), tu pomicanja nema (osim možda na sljedeći akutiran slog, što smo spomenuli) jer su te riječi fonološki bile nenaglašene (ili se *^ i *^~ jednostavno nisu pomicali za razliku od *^ i *~). Od riječi koje su bile u neakutiranoj nepomičnoj naglasnoj paradigmi nova n. p. *b* (tj. paradigma u kojoj alternira naglasak na zadnjem kraju osnove i naglasak na prvom slogu nakon osnove) nastaje samo kada je naglasak bio na jedinom ili zadnjem slogu osnove (kao u *pòpa, *sèstry, *trāvy) jer tada dolazi do pomaka na sljedeći, tj. zaosnovni slog (*popà, *sestry, *travy). Ako je neoakut

²⁹⁹ Usp. Holzer 2007: 122/2011: 137 za primjer.

³⁰⁰ Matasović (2007: 114, 116) je u pravu kada kaže da primjeri kao štok. *Rīm – Ríma* (dij. *Rīm – Rīmà*) ili *Sòlīn – Solína* prema lat. *Rōma, Salōna* nisu dokaz za fonetsko pomicanje naglasaka udesno. Naime, od *Rōma* (m.r. prema *gordъ u slavenskom) bi u slav. moglo nastati izravno *Rýmъ, a G. *Rymà onda može nastati analogijom prema svim drugim imenicama koje imaju dočetni naglasak u n. p. *b* prema neoakutu u NA. (kao *sòdъ – *sòdá i sl.), tj. jednostavnim uklapanjem u slav. naglasni sustav (slično kao što nastaju nštok. primjeri poput *Lòndōn – Londóna*). Nisu potpuno pouzdani ni primjeri kao *Sáva, Dráva* < lat. *Sāuus, Drāuus* (ž.r. prema slav. *rēka) jer bi naglasak kao *Sáva, *Dráva u ovakvim oblicima bio neobičan pa bi se i oni mogli tumačiti analoškim uklapanjem ovih riječi u uobičajene naglasne obrasce, gdje sve jednostavne imenice ž.r. (osim *jā*-osnovà kao *sūšā, no tamo uvijek imamo jotiran zadnji suglasnik i izvornu dužinu zadnjeg sloga) imaju ili stari akut na osnovi (n. p. *a*) ili dočetni naglasak (n. p. *b* i *c*). To, dakako, ne znači da u *Rýmā > *Rymà ili *Sáva > *Savà nije bilo fonetskoga pomaka naglasaka udesno, nego samo da takvi primjeri nisu potpuno pouzdani da bismo to mogli utvrditi. No drugačije je s primjerima kao *Osòr*, gdje se pomak naglasaka udesno događa unutar osnove (kao u *gòtovъ > *gotòvъ) – tu teško da može biti riječ i o čemu drugome doli o fonetskom pomaku naglasaka (početno *^ je postojalo u slav., usp. *mòžešъ, *tònešъ i sl. pa nema razloga za ikakav analoški pomak naglasaka radi prilagodbe naglasnom sustavu i sl.). U kasnijim posudenicama nije bilo pomicanja neakutskog naglasaka (neoakuta) udesno, usp. lat. *missa* > rom. *miša > slav. *mšša > čak *māša*, sln. *māša* (od **mšša bi se u sln. očekivalo **məšā). Treba reći da je ovdje teoretski moguće i to da je ova riječ zbog *-š- povezana s tipom *vòla pa da je riječ o analoškom naglasaku.

bio na neposljednem slogu osnove (kao u *pòtokъ, *nārodъ), on se također pomiče udesno (pa dobivamo *potòkъ, *naròdъ), ali riječ ostaje u n. p. *a* (G. *potòka, *naròda itd.) – naglasak je i dalje stalan, samo se pomakao na sljedeći slog osnove³⁰¹. Nakon pomicanja neoakutâ (tj. iktusa s (+)cirkumfleksâ) udesno dolazi do razdvajanja stare nepomične naglasne paradigme (s postojanim naglaskom na osnovi) na n. p. *a* i n. p. *b*³⁰².

Pomak naglaska udesno:

djeluje u – G. *pòpa, n. *sèstry, *trāvy, *pòtokъ, *nārodъ (I)
 ne djeluje u – *rýba, G. *ráka (I), G. *bòga, n. *vòdy, *grāny (II)
 preko granice osnove – *popà, *sestry, *travy (b)
 unutar osnove – *potòkъ, *naròdъ (a)

§53 Koji će naglasak nastati na novom mjestu nakon pomicanja naglaska udesno ovisi o tome na kakav se slog naglasak miče. Nenaglašeni su slogovi, na koje se naglasak pomicao, mogli biti kratki i dugi, a ako su bili dugi, mogli su biti akutirani ili ne. Pomakom na unutarnji kratki slog se dobiva *` (npr. *gòtovъ > *gotòvъ, *dòbrota > *dobròta), isto vjerojatno i pomakom na zadnji otvoreni kratki slog (npr. *sèlo > *selò) i možda i na zadnji pokraćeni slog (npr. G. *stòla > *stolà). Pri pomaku na akutiran slog nastaje akut (*vòditi > *vodíti, *sèstra > *sestrá), dok pri pomaku na cirkumfektiranu (neakutiranu) dužinu, čini se, nastaje neoakut (npr. *bèlīna > dij. *bělīna³⁰³, prez. *dvòrite > dij. *dvorīte). Tu, dakle, vidimo da neoakut, osim što ga nalazimo u izvorno naglašenim slogovima u kojima je, čini se, naglasak ostao nepomaknut (npr. *čèrpъ, *mòžete, *nòsite, *vòļa, dij. *dvòrite, dij. na. *sèla itd.), nalazimo i kod pomicanja naglaska na cirkumfektiranu dužinu. Nepòmaknūtī neoakut možemo nazivati

³⁰¹ Kada u psl. nakon progresivnog pomaka neoakuta imamo riječ koja pripada n. p. *a*, a ima stari akut na nepočetnom slogu osnove, ne možemo znati je li tu riječ o izvornom mjestu naglaska ili o naglasku koji je nastao pomakom naglaska udesno. Tako npr. za riječi poput *jèzykъ, *lopáta, *koryto (*a*) ne možemo sigurno znati jesu li od početka imale naglasak na drugom slogu ili je taj naglasak nastao pomicanjem naglaska na staru akutiranu dužinu (dakle od starijeg *jèzykъ, *lòpata, *kòryto). Kod n. p. *a* s kratkim naglaskom kao *gotòvъ, *osnòva (*a*) znamo da moraju postajati od starijega *gòtovъ, *òsnova jer bi inače od njih nastalo **gotovъ, **osnovà (*b*). U slučaju prve riječi, starije *gòtovъ potvrđuje i lit. naglasak *gátavas* < *gátavas. Skoro uvijek kada imamo n. p. *a* s vezanim/nepomičnim *` na osnovi, riječ je o naglasku koji nastaje pomakom neoakuta s prvog na drugi slog osnove – iznimka je tip *vòļa, gdje nepomaknut naglasak očito ima veze s dužinom u zadnjem slogu (§54, 153).

³⁰² Stang, koji je prvi rekonstruirao psl. naglasne paradigme (1957), je sve tri naglasne paradigme (*a*, *b*, *c*) smatrao ravnopravnima, no Dibo je dokazao da je stvarna i izvorna opozicija ònā između n. p. *a/b* (nepomične n. p.) i n. p. *c* (pomične n. p.) te da su sve razlike između n. p. *a* i *b* nastale sekundarno rečenim progresivnim naglasnim pomakom.

³⁰³ Usp. Дыбо 1981: 145–146, 2000: 203–204. Vidi §93–98 za još takvih sufiksa.

primarnim, a pomaknuti sekundarnim neoakutom. Primarni neoakut, nastao izravnim odrazom bsl. dominantnog cirkumfleksa pod iktusom, nalazimo i u zadnjem otvorenom slogu u primjerima poput i. *vьlkŷ (usp. lit. *vilkaĩs* – §174, 256)³⁰⁴. Osim toga, postoji i retrakcijski neoakut koji nastaje povlačenjem naglasaka sa slabog dočetnog poluglasa (Ivšičevo pravilo)³⁰⁵ u n. p. c, npr. *jestь > *jèstь ili *činišь > *činišь (§170–173)³⁰⁶.

Nakon što se ukloni pomak neoakutâ udesno u određenim pozicijama, postaje jasno, kako rekosmo, da je n. p. *b* zapravo isto što i n. p. *a*, samo s izvornim naglaskom na neakutiranom zadnjem/jedinom slogu osnove. Tako prema klasičnoj rekonstrukciji *bòbь, G. *bobá, D. *bobú (n. p. *b*) dobivamo starije *bòbь, G. *bòba, D. *bòbu, što je jednako paradigmi *máakь, G. *máka, D. *máku (n. p. *a*) uz razliku u akutiranosti sloga. Isto tako, *žená, *žený, *ženò (n. p. *b*) se izvodi od starijeg *žèna, *žèny, *žèno, što je onda jednako paradigmi *vòrna, *vòrny, *vòrno (n. p. *a*). Osim toga, u nekim glagolima se lijepo vidi nadopunjavanje tipa *a* i tipa *b*, pri čemu se tip *a* javlja ako je slog dug i akutiran, a tip *b* ako je slog kratak, npr. *kól-ti ali *ko-lò – *kò-ļešь. To se vidi i u tvorbama, usporedi npr. *stárgьcь, *stárgьca (n. p. *a*) i *dvòrьcь, *dvòrьca (s pomakom samo na jaki jer) (n. p. *b*) od starijega *dvòrьcь, *dvòrьca. Jasno je da je razlika između n. p. *a* i n. p. *b* samo površinska te da se u biti radi o istoj naglasnoj paradigmi – nepomičnoj³⁰⁷.

Kao što smo već rekli, pomicanje *` i *~³⁰⁸ u n. p. *b* je dosta komplicirano i tu još mnoge stvari nisu jasne³⁰⁹. Kao prvo, nije jasno zašto se u nekim

³⁰⁴ Zacijelo i kod kratkog sloga u tipu *pletemò – *pletetè (i u *pletòtè > *pletòtь prije povlačenja naglasaka).

³⁰⁵ Gubljenje mogućnosti nošenja naglasaka na sebi se može smatrati prvom fazom slabljenja poluglasâ na kraju riječi. Daljnjim slabljenjem dočetni poluglasi na kraju u potpunosti nestaju.

³⁰⁶ Tu treba primijetiti i da se neoakut u primjerima kao *čèpь ili *nòsite, iako se tu glasak nalazi na starom mjestu, također često objašnjava povlačenjem naglasaka (§55, 57).

³⁰⁷ Slična se razlika dogodila i između lit. n. p. 1 i n. p. 2 samo što je u lit. djelovao samo pomak s cirkumfektiranoga (neakutiranoga) sloga na akutirani (de Saussureov zakon, §67) pa prema starom *várnâ, G. *várnòs i *rañkâ, G. *rañkòs (*â – nenaglašeni akutiran slog, *ã – nenaglašeni cirkumfektiran slog) danas imamo u lit. *várna, várnos* (akut je ostao na mjestu), ali *rankà* (iktus se pomakao s cirkumfektiranoga sloga na akutirani sljedeći slog), *rañkos* (na cirkumfektirani slog nema pomaka).

³⁰⁸ Dominantni cirkumfleks (*` i \*~) se fonetski razlikovao od recesivnog cirkumfleksa (\*` i *~). U prvom je slučaju bila riječ vjerojatno o visokom naglašenom (neakutiranom) slogu, dok je u drugom slučaju to bio niski (neakutirani) slog – fonološki nenaglašen, ali s fonetskim automatskim silaznim naglaskom kada bi stajao u izoliranoj riječi. Visok naglašeni neakutirani ton je kasnije dao uzlaznu intonaciju (»neoakut«). Recesivni cirkumfeksi se nisu pomicali na sljedeći slog, osim vjerojatno pri pomaku na sljedeći (recesivni) akutirani slog u tzv. »novim ortotonama« (§51).

³⁰⁹ Ovo vrijedi za sve teorije, pristupe i škole slavenske akcentologije. Što se tiče naglasnoga razvoja u n. p. *b*, tu je sve jasno samo u okviru onih pristupa u kojima se (velik)

položajima naglasak pomiče, dok u drugima očito izostaje (tu se javljaju i brojne različite interpretacije); kao drugo, pomak se nije događao istodobno u svim uvjetima; kao treće, čini se da je kod pomicanja naglasaka postojalo dosta dijalekatskih razlika; kao četvrto, (ne)pomicanje je naglasaka, izgleda, ovisilo (ovisno o dijalektu) o različitim uvjetima – je li sljedeći slog unutrašnji ili posljednji (otvoreni), je li slog s kojeg se naglasak miče i na koji se miče kratak ili dug te možda i o valenciji (visokom ili niskom tonu) sloga s kojeg se naglasak miče i na koji se miče. Tu je, dakle, zapravo riječ o tendenciji da se naglasak pomakne udesno, čija je realizacija u praksi ovisila o uvjetima u riječi i o dijalektu³¹⁰. Ovdje ne možemo ulaziti u sve detalje i zadržat ćemo se tek na naznačavanju određenih problema.

§54 U nastavku navodimo (neke) položaje s obzirom na mjesto naglasaka (na zadnjem slogu osnove ili na zaosnovnom slogu) u slav. jezicima. Položaji su češće definirani morfološki nego fonetski, budući da fonetske okolnosti koje su zacijelo uvjetovale pomicanja naglasaka nisu potpuno jasne. Pregled je načelno više-manje deskriptivan i ne uvjetuje nužno samo jedan način povijesnog objašnjavanja ovakvih oblika – nije nužno da su sve razlike nastale u vrijeme izvornoga pomicanja naglasaka udesno. Neke su možda (bar u nekim dijalektima i primjerima) i kasnije inovacije. Mjesto naglasaka očito ovisi o dužini zaosnovnog sloga u zadnjem otvorenom slogu u nekim slučajevima, o čemu ćemo govoriti u nastavku. Oblikâ bi se zacijelo našlo i više, ali nisu svi dijalekti i stari tekstovi još istraženi, neke su deklinacije i oblici rijetki ili su nestali i sl.³¹¹ U svim primjerima označavamo i njihove valencije, kako one, bar u nekim primjerima, utječu na pomicanje naglasaka te kako bismo dali što više informacijâ o samim oblicima i uvjetima pomicanja naglasaka³¹².

dio građe potpuno ignorira, dok se za drugi dio nude nategnuta ili potpuno pogrešna objašnjenja. Ovdje se situacija pokušava prikazati, iako ukratko, bez ignoriranja neriješenih i spornih problema.

³¹⁰ Tipološki se takvo progresivno pomicanje naglasaka može usporediti sa složenim uvjetima retrakcije naglasaka u štštok. dijalektima (§334).

³¹¹ Zahvaljujem Sergeju Nikolajevu na pomoći u vezi s ovim problemima i idejama.

³¹² Ovdje za valencije upotrebljavamo sljedeće znakove: $\checkmark$ (primarno dominantan: +), $\checkmark$ (recesivan: -), $\checkmark$ (sekundarno dominantan: $\pm$). Za dodjelu iktusa je nebitno je li dominantan slog primaran (izvorno dominantan) ili sekundaran (nastao sekundarno – metatonijom iz starog recesivnog sloga ili kontrakcijom recesivnog i dominantnog morfema) – iktus uvijek dobiva prvi dominantan slog u riječi. Detaljnije o sekundarnoj dominantnosti vidi u §87. Valencijska analiza je u nekim slučajevima sporna (npr. oko primarne ili sekundarne dominantnosti nastavaka u n. p. c) i tu katkada može biti više rješenâ (vidi npr. §170^F).

Naglasak svugdje na starom mjestu

- 1) ispred slabog poluglasa: *kòńb – *žènʙsko
- 2) prezent: a) na *-je-: *kòļetę, *męļetę, *žńnetę (~ *kóliti, *méliti, *žęti)
b) na *-je-: *čęšetę, *přšetę (~ *česáti, *přsáti)
c) na *-ne-: *tò(p)netę, *sřxnnetę
d) iterativi na *-i-: *nòšite, *slūžite³¹³ (ali *nošǫ, *služǫ)³¹⁴
- 3) određeni pridjevi: *nòvnǫ, *bǫlǫ³¹⁵

Naglasak skoro svugdje na starom mjestu³¹⁶

- 1) prezent na *-e-: *mòžetę > *možète³¹⁷
- 2) komparativ: *bòļę > *boļé, *mǫńę > *mǫńé³¹⁸
- 3) imenice na *-jā: *kòžā > *kožá, *sūšā > *sūšá³¹⁹

³¹³ Glagoli na *-a-/je-, *-ne- i iterativi na *-i- imaju samo n. p. *b* bez obzira na to tvore li se od (+) ili (–)osnove. Usp. npr. *vęzetę (c) ali *vęžete (*b*), *topitę (c) ali *tònete (*b*), *vedetę (c) ali *vòdite (*b*) (štok. *vęzete* ~ *vęžete*, *tòpiti* ~ *tònęte*, *vędęte* ~ *vòdęte*). Tu dolazi do Nikolajevljeve metatonije – + > ± + pri čemu i inherentno recesivni korijen postoje sekundarno dominantan (§88). Metatonija kod izvornih (–)osnova tipa *vòdite i sl. nas upućuje na to da je tematski morfem (+), a dominantnost nastavka *-te vidimo po n. p. c tipa *vedetę itd. Za *-je- kod glagolá kao *kòļete nije sigurna valencija s obzirom na varijabilnost u odrazima primjerá kao *pęrjete i *perjetę, usp. štok. *pęręte* (B) i *pęrete* (C). Moguće je da je i tu izvorno bilo dominantno *-je-.

³¹⁴ Ovdje vidimo da nema pomicanja na cirkumflektiranu (+)unutrašnju dužinu, ali ga ima na akutiranu (–)vanjsku (usp. tu i *žená s pomicanjem iako je tamo riječ o (±) akutu).

³¹⁵ Usp. *bǫšǫ i *bǫšǫǫ u n. p. c za recesivnost *-ǫ i dominantnost *-jǫ.

³¹⁶ U ovim su kategorijama iznimka samo određeni rus. dijalekti i stari tekstovi. U svim drugim slav. dijalektima uglavnom nalazimo nepomaknut naglasak na osnovi.

³¹⁷ Za Irus. *možęt* usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 15^F. Sudeći prema *pęčętę (n. p. c), drugi bi slog bio recesivan, no mogla bi se zamisliti i sekundarna dominantnost npr. analogijom prema *xǫtętę (gdje je dominantno *-je-).

³¹⁸ Dominantnost komparativnoga *-je se može ustanoviti po metatoniji u tipu *tǫńǫkǫ – *tǫńę (± +). Nije jasno kako kod dugih slogova (*mòldǫ – *mòldę, *sūxǫ – *sūšę) umjesto očekivanoga neoakuta (**mòldę, **sūšę) dolazi do nastanka starog akuta. Za rekonstrukciju ** u komparativu usp. štok. *mlǫde*, kajk. (u nekim govorima) *mlǫji* (§184) s neocirkumfleksom te češ. *húšče* (~ štok. *gūšče* prema *gūst*) i *mlǫzi* (pri čemu prvi oblik ima dužinu od **, a drugi kraćenje kao u češ. *milý* prema štok. *mǫlǫ*). Usp. još Stang 1957: 104–105 za rekonstrukciju i odraze.

³¹⁹ Za dominantnost *-ja usp. *đušá (n. p. c). Nije potpuno jasno zašto u primjerima poput *sūšá dolazi do metatonije u osnovi, tj. do B-naglasaka (usp. *sūxǫ, n. p. c), ali zanimljivo da je opet riječ o *-j- (usp. o-osnove sa sufiksom *-jǫ tipa *kòńb koje su sve u n. p. *b*, zacijelo zbog metatonije kod onih s izvornim –+). Za duljinu nastavka vidi §153.

Naglasak svugdje na novom mjestu

1) na unutaršnjem (+)akutu³²⁰: *nòsĩtĩ, *služĩtĩ³²¹

2) na (+) i (-)akutu u zadnjem otvorenom slogu u n. p. *b* (gdje nema odrazâ dužine): *žẽnã (uglavnom i kod duge osnove – *xvãlã), *mõgõ³²²

Kasnije pomicanje naglasaka samo u nekim dijalektima (na unutrašnji (-)akut)

*nòsilĩ > *nòsilĩ

Različito mjesto naglasaka ovisno o dijalektu (dug/nepokraćen zaosnovni slog)³²³

1) *o*-osnove:

a) lokativ jednine: *stòlě > *stolě, *grěsě > *grēsě

b) akuzativ množine (m.r.): *stòlỹ > *stolỹ, *grěxỹ > *grěxỹ³²⁴

c) lokativ množine: *stòlěxĩ > *stolěxĩ, *grěsěxĩ > *grēsěxĩ³²⁵

d) instrumental množine: *stòlỹ > *stolỹ, *grěxỹ > *grěxỹ³²⁶

e) nominativ množine (sr.r.): *sělã > *selã, *gnězdã > *gnězdã³²⁷

2) genitiv/lokativ jednine (*u*-osnove): *vòlũ > *volũ³²⁸

³²⁰ Naglasak se na recesivni akut pomicao tek kasnije i samo u nekim dijalektima.

³²¹ Usp. *peťĩ i *lovĩtĩ (n. p. *c*). U *lovĩti *-i- postaje dominantno po Hirtovu zakonu (§91).

³²² Usp. *vodã ali *pěkõ (n. p. *c*).

³²³ Izvorni dugi (u većini dijalekata samo dominantni) nastavci su se fonetski kratili u dvosložnim oblicima (tipa *stolỹ) a čuvali dužinu u trosložnima (tipa *sě_stolỹ), ali se kasnije, ovisno o obliku i dijalektu, u većini nastavaka ujednačila ili kraćina (iz dvosložnih) ili dužina (iz trosložnih oblika) – vidi §252. Ovdje bilježimo dužinu i na dvosložnim oblicima gdje se ona u nekim dijalektima poopćila iz trosložnih oblika, tj. ne vodimo računa o izvornoj distribuciji dužine/kraćine ovisno o broju slogova (čiji su tragovi ionako oskudni). Čini se da je ujednačavanje kraćine ili dužine išlo usporedno s ujednačavanjem mjesta naglasaka – uz dugi nastavak je išao (nepomaknut) naglasak na osnovi, a uz kratki nastavak je išao (pomaknut) naglasak na nastavku. To bi značilo da je jednačenje kvantitete nastavka i mjesta naglasaka išlo usporedno. No nije *a priori* nemoguće ni to da je do pomicanjâ naglasaka u n. p. *b* dolazilo tek nakon izvornog fonetskog kraćenja dužinâ u zadnjem otvorenom slogu u dvosložnicama te još kasnijeg analoškog ujednačavanja kraćine, dužine ili različitih analoških obrazaca kraćine i dužine u pojedinim nastavcima (ovisno o dijalektu/jeziku). Takva bi mogućnost značila da je pomicanje naglasaka u n. p. *b* mlađe od fonetskog kraćenja dužinâ u zadnjem otvorenom slogu.

³²⁴ Usp. *bõgỹ (n. p. *c*).

³²⁵ Usp. *božěxĩ (n. p. *c*).

³²⁶ Usp. *bogỹ (n. p. *c*).

³²⁷ Usp. *zvõnã (n. p. *c*).

³²⁸ Usp. *međũ (n. p. *c*).

- 3) lokativ jednine (*i*-osnove): *òǵnĭ > *ognĭ³²⁹
 4) nominativ/akuzativ množine (*ā*-osnove): *žĕnĕ > *ženŷ, *xvāļĭ > *xvalŷ³³⁰
 5) genitiv/lokativ dvojine: *nòǵŭ > *nogŭ³³¹, *krĭdlŭ > *kridlŭ
 6) prezent kauzativâ/denominativâ na *-ĭ: *dvorĭtĕ > *dvorĭte, *xvāļĭtĕ > *xvalĭte³³²
 7) glagolski pridjev trpni na *-ān-: *čĕsānĕ > *česānĕ, *pĭsānĕ > *pisānĕ

Naglasak na novom mjestu

(uz vjerojatne izuzetke u određenim položajima/dijalektima³³³)

svi ostali oblici – npr. G. *stòlā > *stolā³³⁴, d. *stòlomĕ > *stolòmĕ³³⁵, A. *žĕnŏ > *ženŏ³³⁶, *xvāļā > *xvalā³³⁷, *lovĭca > *lovĕcā itd.³³⁸

§55 U poststangovskoj akcentologiji se naglasak u n. p. *b* obično opisivao, iako s razlikama kod pojedinačnih autora i u pojedinačnim pristupima, preko dvaju glasovnih zakona. Jedan je tzv. Diboov zakon po kojem je naglasak pomaknut s izvornog mjesta naglasaka na sljedeći slog³³⁹, a drugi je tzv. Stangov zakon po kojem je unutrašnji silazni naglasak vraćen na

³²⁹ Usp. *gostĭ (n. p. c).

³³⁰ Usp. *vòdŷ (n. p. c).

³³¹ Ovo je n. p. c, a ne n. p. *b* kao drugi oblici. Tu je zacijelo riječ o Nikolajevljevoj metatoniji – + > + pred primarno dominantnim nastavkom (§88).

³³² Usp. *lovĭtĕ (n. p. c).

³³³ Vidi §66 za srednjobugarski.

³³⁴ Usp. *bòǵa (n. p. c).

³³⁵ Usp. *bogomĕ (n. p. c).

³³⁶ Usp. *vòdŏ (n. p. c).

³³⁷ U istočnoslč. sotačkom dijalektu (Schallert 2011) nalazimo očuvanu oksitonezu u staroj n. p. c i kod kratkih (*nohá*) i kod dugih osnova (*bradá, dušá, hlavá, šviňá*), no u n. p. *b* samo kod kratkih (*žená, seló, G. stolá, volá, nožá*), dok kod dugih nalazimo naglasak na osnovi (*brázda, trúba*). Izgleda da se tu dogodio pomak naglasaka udesno u tipu *seló (s kračine na kračinu) i *žená (s kračine na akut), ali ne i u tipu *tròba (s dužine na akut). Vidi §60.

³³⁸ Usp. redom štok. (za oblike koji još postoje) *kòň – žĕnsko; mòžĕte – ĭdĕte; kòļĕte – mĕļĕte – žāĕte* (~ *klāti – mļĕti – žĕti*); *čĕšĕte – pĭšĕte* (~ *čĕšati – pĭsati*); *tòĕte – sāĕĕte; ñòsite – slŭžĭte; ñòvi – bijĕli; bòļĕ – māĕ* (pril.); *kòža – sŭša; ñòsiti – slŭžĭti; žĕnu – mògu; stòle – grijĕhe; čĕla – gnĭjĕzda; vòlu; žĕne – hvále; ñògŭ; dvorĭte – hvāļĭte; čĕšān – pĭsān; stòla – žĕnu – lóvca*.

³³⁹ Diboov zakon je predložio ruski akcentolog Vladimir Antonovič Dibo uz pomoć Vladislava Markoviča Pjič-Svitiča (Дыбо 1962, Дыбо & Иллич-Свитыч 1963), nakon što su analizom psl. sustava i usporedbom slavenskoga naglasaka s litavskim i s naglaskom drugih ie. jezika ustanovili da je zaosnovni naglasak u n. p. *b* nastao pomicanjem naglasaka s prethodnoga sloga. Točna je definicija toga zakona bila da se naglasak pomiče sa svakoga neakutirana sloga na sljedeći slog (ne računajući tu nenaglašene riječi, tj. *^ñ i *[˘]). Za pregled različitih koncepcija Diboova zakona vidi npr. Olander 2009: 140–142.

prethodni slog kao neoakut. Tako bismo u *nošǫ vidjeli odraz Diboova zakona, dok bi se tako nastalo pretpostavljeno *nosišǫ razvilo kroz Stangov zakon opet u *nòsišǫ³⁴⁰. Takav koncept, iako je odigrao svoju ulogu u razvoju akcentologije³⁴¹, danas predstavlja izrazitu simplifikaciju, ignoriranje velikog dijela građe³⁴² i oblikâ te, osim toga, ne uspijeva u opisivanju realne situacije.

Kao prvo, iako pomicanje silaznoga naglasaka iz unutrašnjih slogova vidimo u dijalekatskim psl. primjerima kao *pytájěšǫ > *pytášǫ > *pýtášǫ (§162), razvoj silaznoga naglasaka nakon pomaka naglasaka udesno (»Diboova zakona«) je vrlo sumnjiv – usp. npr. tzv. *b*₂-glagole kao *selíti u kojima se očekuje *b*-naglasak (usp. *seló – n. p. *b*), ali u kojima u dijelu slav. dijalekata vidimo stapanje s n. p. *C* (tipa *lovĩšǫ < *lovišǫ). To se teško može pretpostaviti ako u njima ne pretpostavimo pomak *sèlišǫ > *selišǫ (§61), tj. nastanak neoakuta prilikom pomicanja naglasaka. Neoakut se pri pomicanju udesno na neakutiran slog vidi i u (dijalekatskim) tipovima *mokrĩna, *orvnĩca, *ženĩnǫ, *borĩtǫ, *volārǫ, *borĩkǫ itd. (§93–98). Dakle, pomicanjem naglasaka na neakutiran slog ne nastaje silazni naglasak.

³⁴⁰ »Stangov zakon« je zapravo prvo predložio hrvatski akcentolog Stjepan Ivšić (1884–1962). On je o nastanku neoakuta (˘), nakon što je dokazao njegovo postojanje kao zasebne intonacije psl. porijekla i u čak. i u štok., pisao u svom djelu *Prilog za slavenski akcentat* (Ivšić 1911). Ivšić je po brojnim primjerima kao što je hrv. dij. *brǫj!* < *broj!*, *nemǫj!* < *nemož! itd. (: 146–147) zaključio da neoakut nastaje na slogu iza kojeg je nestao naglašeni vokal. Jednako tako, uspoređujući hrv. dij. *pĩtâte* (i slične oblike u drugim slav. jezicima) sa stegnutim *-ã* i rus. *нѣмѣме* bez stezanja *-ae* (: 163–165), zaključio je da je u Jslav. i Zslav. naglasak pomaknut nakon stezanja (*pytájete > *pytáete > *pytâte > *pýtate) – usp. hrv. dij. *pĩtájǫ* < *pytájǫtǫ bez pomicanja naglasaka u 3.l.mn. gdje nije bilo stezanja. Kako je retrakcijsko porijeklo neoakuta bilo očito u primjerima sa stezanjem, Ivšić je retrakcijom objasnio i neoakut u primjerima gdje stezanja nije bilo i gdje se nije u nekim slav. jezicima mogao vidjeti nepomaknut naglasak. Tako je psl. *vǫrtite (hrv. dij. *vrĩtĩte*) objasnio (prema uzoru na *pĩtâte*) također retrakcijom od starijega *vortĩte s unutarnjim silaznim naglaskom (no ovdje nekontrakcijskog porijekla) (: 169–170). Ivšićev zakon se u svijetu češće zove Stangovim zakonom, prema norveškom baltoslavistu Christianu Stangu (1900–1977), koji je 46 godina nakon Ivšića nastanak neoakuta objasnio vrlo slično Ivšiću, no u okviru svoje paradigmatičke interpretacije psl. naglasnog sustava (Stang 1957: 13, 44, 108–109). Dok je Ivšić, u skladu s vremenom, govorio više-manje o izdvojenim primjerima, Stang je govorio o naglasnim paradigmama te je naglasnu paradigmu *b* (s naglaskom ili na zadnjem slogu osnove ili na prvom slogu nakon osnove) objasnio kao odraz starije naglasne paradigme sa stalnim zaosnovnim naglaskom, gdje je naglasak u nekim slučajevima (sa slabog jera i unutarnje dužine) bio pomaknut na zadnji slog osnove.

³⁴¹ Zanimljivo je da je sâm Dibo od početka dopuštao i mogućnost da se naglasak u primjerima kao *nòsišǫ nikad nije micao (vidi Hendriks 2003: 114–117), a da su zapadni akcentolozi preapodiktički shvatili njegovu prvotnu blagu preferenciju za opći pomak unaprijed (»Diboov zakon«) pa onda za djelomični pomak unazad (»Stangov zakon«).

³⁴² Mnogi primjeri, koje navodimo u ovom poglavlju, u kojima se vidi nepomaknut naglasak u n. p. *b* nemaju niti mogu imati ikakve veze sa »Stangovim zakonom«.

Kao drugo, oblici bez pomaka naglasaka kao komparativni prilozi poput *mǎně ostaju potpuno neobjašnjeni – nije jasno zašto se tu naglasak ne bi pomakao, a nema duljine da bi se mogao vratiti na prethodni slog³⁴³. Kao treće, dijalekatske razlike poput nav. *sèla/selá (§54) se u potpunosti zanemaruju – iako neke od njih mogu biti i rezultat kasnijih inovacija, to teško da će biti slučaj baš uvijek (§63–65). I četvrto i možda i najbitnije, tzv. Stangov zakon ne objašnjava čak ni one primjere koji se za njega smatraju prototipnima – određene pridjeve i prezente n. p. *b*. U određenim pridjevima n. p. *b* (*nòvъjь, *čьrnъjь) se takav naglasak tumačio povlačenjem pretpostavljenoga silaznoga naglasaka (*novŷ – *novôgo itd.) nakon stezanja³⁴⁴, ali tu se zanemaruje činjenica da u istočnoslavenskom stezanja u većini padežâ ni danas nema. Kako je, dakle, naglasak mogao biti na osnovi (a takav je bez iznimke u svim slav. dijalektima) zbog stezanja koje na istoku skoro u potpunosti izostaje?³⁴⁵ Osim toga, tu se zanemaruje da nepòmaknŭti silazni naglasak nalazimo u odr. pridj. n. p. *c* u štok/čak/kajk. tipu *muškî* – *muškâ*, štok. *tùđî* itd. Da je naglasak u n. p. *b* bio vezan uz retrakciju (»Stangov zakon«), čak i ako se zanemari Islav., u najmanju ruku bi tu došlo do miješanja između B- i C-tipa – no nje, međutim, u arhaičnim dijalektima nema ili je, ako je ima, posljedica kasnijih inovacija³⁴⁶. Što se tiče prezentskih oblika, pomicanje tipa *nosîš je još zamislivo u *i*-prezentima, ali u *e*-prezentima teško. Naime, *e je izvorno kratko. Sekundarno dugo *ē, kako god se objašnjavalo³⁴⁷, jest posvjedočeno i u starijem Zslav. i u Jslav., ali vrlo nedosljedno. Npr. u stčes. nalazimo i oblike poput *možēš* (prema današnjem *mŭžeš*), ali tu ne vidimo duljinu u stpolj. i u slovinskom, u suvremenom slč. dugo *-ie-* vidimo samo u odrazima n. p. *c* (*nesieš*), a u Jslav. se ona nipošto ne javlja u svim oblicima – u štok. se javlja redovno u n. p. A i B (*žāñēš*, *tōñēš*, *kāžēš* itd.), ali npr. uglavnom izostaje u *mōžēš*, *hōcēš*³⁴⁸, u Zštok/kajk. i nekim čak. govorima

³⁴³ Štok. *mǎně* u nekim govorima (uz *mǎñē* u drugima) je sekundaran oblik koji nastaje dosta kasno analogijom prema očekivanoj dužini u sr.r. određenih pridjeva.

³⁴⁴ Usp. npr. Stang 1957: 101 ili Kortlandt 2011: 263.

³⁴⁵ Vidi još Kapović 2011c: 126–127 za dodatnu raspravu.

³⁴⁶ Za razvoj naglasaka u odr. pridjevima u štok/čak/kajk. vidi Kapović 2011c.

³⁴⁷ Analogijom prema *-ī- (i *-ā- < *-aje-) ili nekim fonetskim procesima (§140^F).

³⁴⁸ Glagoli *mōžēš*, *hōcēš* su u knjiž. hrv. jedini primjeri u n. p. B bez duljine (usp. *tōñēš*, *pīšēš*). Kako je njihova prezentska paradigma arhaična i po tome što čuva stari nastavak i naglasak u *mōgu*, *hōcu*, logičnije je ovdje da je kratko *-e-* arhaizam nego nekakva čudna inovacija. Daničićevi su (1896: 54, 87) oblici *mōžēš*, *hōcēš* s duljinom (u Daničićevu se Novom Sadu, u kojem su u međuvremenu zanaglasne dužine uvelike nestale, dužina i danas vidi u emfatičkom izgovoru kod *hōcēš li?* – Dejan Sredojević, usmeno), koji se često prepisuju (npr. Matešić 1970: 213) i citiraju u dijakronijskim radovima u kontekstu »Stangova zakona«, iznimno rijetki u štok. (usp. npr. *mōrēte* u Resniku kraj Požege – Matešić 1957: 403) te se ama baš nikako ne mogu smatrati reprezentativnima, a svakako su, povijesno gledano, sekundarni. Problematičnost ovih dužina je pri-

je nema u n. p. C (*pečëš/pèčëš* – vidi dolje) te u nekim drugim položajima u štok. dijalektima, dok je u više čak. govora *-e-* općenito kratko (§140). U svakom slučaju, naglasak na osnovi u primjerima kao *hòtëšь itd., iako se u slav. u nekim oblicima u nekim dijalektima tu vide odrazi *ē, teško se može objasniti neakvim pretpostavljenim dugim **možëšь kao što se katkada čini. Kako god se tumačilo širenje dužine u *e-* prezentima u slav., takvim se mladim i dijalekatski jako varijabilnim razvojem nikako ne može objasniti postojan naglasak na osnovi u prezentima n. p. *b*, kakav je potvrđen u svim slav. dijalektima³⁴⁹. Očito je, dakle, da naglasak na osnovi u *mòžëšь i *nòvъjь nema nikakve veze s dijalekatskim i kasnim promjenama kao što su duženje tematskoga *-e- i stezanje. Zbog svih navedenih razloga, kao i nekih drugih, od pojednostavljene koncepcije »Diboova« i »Stangova zakona« treba odustati.

§56 Dok je većina akcentologâ nakon ranih radova Stanga, Diboaa i Pjičaa-Svitičaa³⁵⁰ sredinom 20. stoljeća prihvatila, uz morfološki pristup slavenskoj akcentuaciji, naglasne paradigme itd., i djelovanje Diboova zakona, moskovska je akcentološka škola (MAŠ) početkom 1990-ih godina Diboov zakon proglasila nizom različitih pomicanja naglaska udesno³⁵¹ koja su se dogodila na razne načine u raznim praslavenskim dijalektima (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 18–21)³⁵² pa je tako na kraju ispallo da sâm Dibo ne prihvaća Diboov zakon³⁵³. Pomicanje naglaska udesno u n. p. *b* je tako od jedinstvene i jednostavne općeslav. promjene postalo

mijetio već i sâm Stang (1957: 118) spominjući Vukovo *мѡжѣ*, gdje i Vuk bilježi običnu štok. kračinu. Vidi još §140^F.

³⁴⁹ Dodatan je problem što bi pretpostavljeni općeslavenski pomak tipa *pīšëšь > *pīšëšь (kao i *moltišь > *moltišь) morao biti stariji od kraćenja prednaglasnih dužina ispred dugih naglašanih slogova (§240), ali istodobno sekundarno produženo *e ne bi postajalo jatom, što je nemoguće.

³⁵⁰ On je izveo bsl. naglasne paradigme iz ie. izvora (usp. Иллич-Свитыч 1963), što je također općeprihvaćeno (§84).

³⁵¹ Rus. *правосторонний дрейф ударения*.

³⁵² Za informativan pregled razvoja teorijâ moskovske akcentološke škole, pogotovo u zadnjih četvrt stoljeća, vidi Hendriks 2003. Ključne monografije Дыбо 1981 i Дыбо, Замятина & Николаев 1990 su još pisane u okviru »standardne« akcentološke rekonstrukcije, a »novi pristup« ročine u pravom smislu od Дыбо, Замятина & Николаев 1993 (primijenjen donekle i u monografiji Дыбо 2000). Do novog pristupa dolazi ponajprije zbog otkrića građe iz niza novih suvremenih i rukopisnih dijalekata koji se nisu dali lako objasniti u okviru »standardne« akcentološke rekonstrukcije (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 7, o novom pristupu općenito : 7–21). Za uvod u ideje moskovske akcentološke škole općenito vidi Lehfeldt 2001.

³⁵³ Iako ga je on sâm, kao i moskovska akcentološka škola, zvao Pjič-Svitičevim zakonom.

tek kasnopsl. dijalektalna promjena³⁵⁴. Oспорavanje je djelovanja »klasičnog« Diboova zakona u nekim slučajevima uvjerljivije, u nekima manje uvjerljivo, a u nekima potpuno neuvjerljivo³⁵⁵. Tu, dakle, što se tiče pitanja pomicanja naglasaka udesno u n. p. *b* možemo razlikovati dva osnovna pristupa (naravno, s razlikama kod pojedinih autora i škola) – klasični stang-diboovski (s Diboovim i Stangovim zakonom)³⁵⁶ i novi moskovski (s višefaznim pomacima naglasaka udesno i bez Stangova zakona).

U nastavku ćemo ukratko razmotriti pozicije pomicanja i nepomicanja neoakutâ u praslavenskom.

§57 Što se tiče neoakuta ispred slabog poluglasa (kao u *kòňb, *põťb, *žèňbsko, *běđbno), tu su moguće dvije interpretacije. Jedna je da se tu neoakuti (kao izravni odrazi bsl. dominantnih cirkumfleksa) nisu nikada ni pomicali (jer oslabjeli jerovi nisu mogli primiti naglasak u doba pomicanja neoakutâ udesno), a druga je da je do pomaka naglasaka došlo (*kòňb > *koňb), kao i u slučajevima kada se nije radilo o poluglasu (G. *kòňa > *koňa) pa da je naglasak onda naknadno opet povučen (*koňb >

³⁵⁴ Još prije je Garde (1973, 1976/I: 16–17, 208–212, II: 430, 442–443) nijekao da je Diboov zakon općeslavenski, tvrdeći da on djeluje samo u Islav. i Jslav. a ne i u Zslav.

³⁵⁵ Npr. Nikolajev (2011: 87) je predložio, iako to uopće ne čini bitan dio hipoteze, da se u crnogorskom govoru Piperâ (Стевановић 1940), u kojem inače nema fonetskih retrakcija naglasaka, u o-osnovama sr.r. vidi opozicija između imenicâ s (–)sufiksom (i navodno bez pomicanja neoakutâ udesno) i onih s (+)sufiksom (i pomicanjem naglasaka udesno): *чѣло, нѣро, рѣшѣто, сѣло, стѣкло, вѣсло* prema *бѣдрѣ, добрѣ, днѣ, јѣдрѣ, плѣћѣ, ребрѣ, сребрѣ, стегнѣ, злѣ*. No ovi piperski podaci nisu baš nimalo uvjerljivi ni pouzdani. Kao prvo, puno je vjerojatnije, kao što kaže i sâm Stevanović, da ovi oblici postaju analogijom prema staroj množini (od staroga *perō – mn. *pěra). Slične analogije vidimo kod ā-osnovâ u staroj n. p. C (i B), usp. *звѣздѣ, бѣдѣ* ali *срѣјѣда, рѣјѣка* uz *рѣкѣ* (Стевановић 1940: 126), *мѣђа, љгла* (: 119), *бѣдала* i *будѣла* (: 127), s naglaskom analogijom prema dvije varijante vokativa) itd. Osim toga, u lokativu nalazimo i *но_чѣлѣ, но_сѣлѣ* (: 106), a kod nekih imenica i analoško preskakanje *нѣ_чѣло, љ_нѣро, љ_сѣло* (: 107), što je sigurno sekundarno (vidi i Николић 1970: 41). Kao drugo, nema vanjskih/drugih dokaza za razliku tipa naglasaka u pretpostavljenom *pěro/bedrō itd., tj. osim ovih samih primjera nema nikakvih drugih indicija da su ti primjeri imali različit naglasak prije pomicanja neoakutâ udesno. Treće, neće biti slučajno da se oksitoneza čuva uglavnom kod imenicâ sa suglasničkim skupom (okluziv + sonant) – povezanost suglasničkih skupova s oksitonezom vidimo npr. i u bugarskom. Četvrto, neki primjeri su potpuno irelevantni – *dnđ* i *złđ* nemaju prvog sloga zbog ispadanja poluglasa pa je tu naglašeno -đ i jedina mogućnost, a u primjeru *јѣдрѣ* vidimo pokratu prvog sloga (psl. *ĕđrō) pa to time uopće ne pripada ovom nizu primjerâ. Iako ovi piperski primjeri očito nemaju veze s pretpostavkom o »više Diboovih zakona«, to, naravno, ne govori puno o teoriji MAŠ-a o pomicanju neoakutâ udesno općenito.

³⁵⁶ Osim ruskih monografija Дѣбо 1981 i Дѣбо, Замятина & Николаев 1990 u takav »klasični« pristup spada npr. i Kortlandt 1975, 2011 (dakako, uz brojne posebnosti leidenskoga pristupa).

*kòňь)³⁵⁷. Kako se pomak unaprijed pa povlačenje nazad ne može uvjerljivo objasniti ni u tipu *nòsite a kamoli u tipovima *mòžete i *nòvoje, nema potrebe pretpostavljati dva naglasna pomaka umjesto nijednoga³⁵⁸. Usp. i §174.

§58 O *e*-prezentima i odr. pridjevima n. p. *b* smo već govorili. Ono što u takvim oblicima (*mèlešь, *pīšešь, *tònešь; *nòvьjь) vidimo je neoakut na osnovi u svim dijalektima, što mora biti staro te se ne može uvjerljivo objasniti retrakcijama zbog kasnijih duženja i kontrakcija u sljedećem slogu. Osnovno je pitanje kako objasniti razliku između npr. *mèlešь (bez pomaka) i I. *stòlomь > *stolòmь, *gòtovь > *gotòvь te kako se *nòvьjь (bez pomaka) razlikuje od *òtьcь > *otьcь. Iako je mjesto naglasaka ovdje izvorno bilo isto, njihovi se odrazi razlikuju – usp. npr. hrv. dij. *mèlěš* ali *stolòm*, *gotòv* te *nòvī* ali *otàc*. Pitanje je mogu li se te razlike objasniti različitim valencijskim obrascima. S druge strane, MAŠ razliku naglasaka u iterativima (poput *nositi, *voditi) i kauzativima/denominativima (poput *ložiti, *dvoriti) objašnjava razlikom dominantnoga *-ī- u prezentu prvih i recesivnoga *-ī- u prezentu drugih (tu bi, dakle, bila riječ o dvama izvorno različitim sufiksima³⁵⁹), dakle *nòšītę bez pomaka ali *dvòrītę > *dvorīte s pomakom u nekim dijalektima (usp. i dijalektalan pomak u *stòlěxъ > *stolěxь).

Što se tiče komparativâ prilogâ kao *bòle, *gòre, *m̀ne i imenicâ tipa *kòža, *vòla, *stòrža, tu nalazimo odraze ovakva naglasaka u svim slav. dijalektima osim u ruskim dijalektima južno/jugoistočno od Moskve (gdje također nalazimo i odraz naglasaka *možèšь³⁶⁰, ali npr. *pīšešь kao i

³⁵⁷ Prvi je pretpostavku o tome da je neoakut u primjerima kao psl. *kòrļь (hrv. dij. *krāļ*) nastao retrakcijom od starijega *korļь iznio Ivšić (1911: 182–184), rekonstruirajući takvo stanje na temelju dočetnog naglasaka u drugim padežima (psl. *korļà > hrv. dij. *krāļà* itd.). No tada se još nije znalo da je i naglasak u drugim padežima izvorno bio na osnovi.

³⁵⁸ U tom slučaju treba pretpostaviti da se nepomaknuti naglasak u *vòrtite i *kòrļь izjednačava s neoakutima sigurna retrakcijskog postanja (kao g. *vòrgь < *vorgь u n. p. *c* – §170). To ne bi bilo toliko neobično – usp. hrv. dij. *rūka* < *rūkà* koje se izjednačava sa starim neoakutom u *sūša* u nekim govorima.

³⁵⁹ Usp. tu ved. sufikse -áya- i -ayá-, čija moguća povezanost s ovim u slav. nije jasna.

³⁶⁰ Inače, *mog-ti je jedini glagol s osnovom na velar koji ima n. p. *b* (svi su ostali *a* ili *c*). Ovdje se može spomenuti da u stand. hrv. (Zštok.) nalazimo paradigmu *mògu* – *mòžeš* – *mòže* – *mòžemo* – *mòžete* – *mògū* (usp. npr. Raguž 1997: 216), pri čemu nije potpuno jasno kako objasniti dotično 3. l. mn. (usp. tu obično Daničićevo *mògū* – 1896: 54). Istu paradigmu nalazimo i kod prez. glag. *htjeti*: stand. hrv. *hòću* – *hòćeš* – *hòće* – *hòćemo* – *hòćete* – *hòćē* (usp. npr. Raguž 1997: 208). Kod ovoga je glagola posebnost, a što može teoretski biti vezano i uz pomak naglasaka udesno, što se naglasak mijenja uz upitnu česticu *li*: *hòćeš_li*, *hòće_li*, *hòćemo_li*, *hòćete_li* (takav naglasak ostaje i bez *li*, npr. *hòćeš?*). U 3. l. mn. kod nekih govornika postoji i opozicija između *hòćē* »žele« i

drugdje³⁶¹), koje bi trebalo bolje istražiti, te u nekim strus. rukopisima, kao što je poznati *Čudovski novi zavjet*. U većini slav. dijalekata se pak tu naglasak ne pomiče, no nije jasno kako se *kòžā npr. razlikuje od *sèlā/selā (gdje su varijante daleko prostranjenije dijalekatski) ili kako se *gòře razlikuje od *kòña > *koñā³⁶². Ova pitanja se u klasičnom pristupu (s Di-boovim i Stangovim zakonom) obično samo ignoriraju³⁶³.

§59 Najranijim od svih pomaka naglasaka udesno moskovska akcentološka škola smatra, kako rekosmo, de Saussureov zakon koji je, prema njima, jedini bio, bar u nekim položajima, općeslavenskim. Time bi se onda objašnjavao rani pomak naglasaka u riječima poput *sòdīti u unutarnjim dominantnim akutiranim slogovima³⁶⁴. Dokaz za ranije pomicanje na unutarnji dominantni akut nego na unutarnji recesivni akut se može naći i u *i*-glagolima, gdje u starim Zslav. tekstovima i slovinskom nalazimo kračinu u infinitivima tipa *sòdīti (gdje bi se pomak na unutarnji dominantni akut dogodio ranije pa se ispred toga skratila prednaglasna dužina), ali dužinu u *l*-participijima tipa *sòdīlъ. Takav bi se pak odraz poklapao s naglaskom arhaičnih srbug. rukopisa, gdje nalazimo *сждѹти* ali *сжди́ли* (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 9). Ti bi srbug. podaci za-

hòcē (naglašeni oblik pomoćnog glagola u futuru). Za ovaj prvi usp. rus. *хотѣт*. *Hòcē* je prema *hòtē* (: *hòtiš* itd., usp. u Novom *òcēs – otē*, Белић 2000: 143, 177), a onda *mògū* možda može biti analogijom. Daničićevo (1896: 87) *hòcemo – hòcete* je zacijelo poopćeno prema starijoj upitnoj varijanti (takav mi naglasak za Novi Sad usmeno potvrđuje i Dejan Sredojević).

³⁶¹ Sergej Nikolajev (usmeno).

³⁶² Može biti da je stvar u različitoj valenciji drugoga sloga.

³⁶³ Moguće je da se u nekim dijalektima naglasak nije micao ni u glagolskom pridjevu trpnom na *-jen- tipa *nòšēnъ > *nošēnъ – usp. gore *bòšъ za valenciju zadnjeg sloga, a *pečēnъ – *pečēno (prije pomicanja udesno) > *pečenò (nakon pomicanja udesno) od recesivne osnove za dominantnost sufiksa *-en- (usp. štok. *pečen – pečeno*). Kako tu često nalazimo odraze koji ukazuju na naglasak *nòšēnъ (a koji se, ne baš uvjerljivo, onda tumače kao analogija prema prezentu), moguće je da ni tu naglasak nije, iz nekog razloga, svugdje pomaknut na sljedeći slog.

³⁶⁴ U počecima slav. akcentologije, u prvoj polovici 20. st., smatralo se da je de Saussureov zakon, kakav postoji u litavskom (§67), djelovao i u slavenskom te se time često objašnjavala slav. pomičnost naglasaka (u n. p. c). No to je opovrgao Stang (1957), uklonivši (bar za neko vrijeme) u potpunosti de Saussureov zakon iz slav. povijesne akcentologije (no to se zapravo odnosilo samo na ulogu de Saussureova zakona u nastanku slav. pomičnog naglasaka – Дыбо 2000: 74). Od 1990-ih, međutim, moskovska akcentološka škola, s obzirom na novu građu, ponovo uzima u obzir djelovanje de Saussureova zakona kao najranijega pomaka udesno koji se odvio u slav. (bsl.) – za ponovno uvođenje de Saussureova zakona u slavenski usp. Hendriks 2003: 111–112. Taj bi se zakon za bsl. prajezik, prema Dibou, definirao na sljedeći način: naglasak se prenosi s kratkoga ili cirkumflektiranoga sloga na idući akutirani slog ako oba sloga imaju istu valenciju (Дыбо 2000: 96), što bi kasnije bilo zamučeno raznim naknadnim promjenama (vidi §51^F za problem tzv. »novih ortotona«).

jedno sa Zslav. ukazivali na nepomaknut (ili možda tek kasnije pomaknut u Zslav.) naglasak u starom *sōđīli prema pomaknutom naglasku u *sōđīti – u ZJslav. bi pak naglasak bio pomaknut i na (–)akut, ali tek kasnije, na što ukazuje čuvanje dužine (štok. *súđili* a analogijom prema tome i *súđiti*). Ovi su primjeri, koji objašnjavaju neke inače teško objašnjive probleme (odakle u Zslav. kračina u inf. ali dužina u *l*-part.), prilično uvjerljivi, a na valjanost pretpostavke o razlici u kraćenju ispred (+) i (–) akuta upućuju i neke druge činjenice. Vidi još §222, 229.

§60 MAŠ za Zslav. u *ā*-osnovama n. p. *b* pretpostavlja pomak naglasaka u *sestrǎ (na dominantni akutirani nastavak) ali njegov izostanak u *sèstrǫ kod neoakutiranog nastavka (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 13–15)³⁶⁵ – usp. u §66 isti obrazac u sttrn. Pomak bi u *sestrǫ bio lokalna/kasniji (npr. hrv. dij. *sestrǔ*). Kao dokaz za rekonstrukciju *sestrǎ – *sèstrǫ za Zslav. ruski akcentolozi pružaju odraz češ. *ā*-osnovâ kratkog sloga. Naime, u češ. kod imenicâ n. p. *c* tu nalazimo dosljednu kračinu: češ. *doba, kopa, loza, koza, noha, rosa, socha, stopa, trocha, voda, zora*. No kod imenicâ rekonstruirane n. p. *b* nalazimo, kako navodi MAŠ, ili duljinu ili varijantu s duljinom i kračinom: *hrǔza, kǔra, kǔsa/kosa* (za košnju), *mǔra, pola/pǔla, smola/smǔla, sova/sǔva*. Ovim primjerima treba pridodati još i češ. *pǔda* (*ā*-osn. prema *pōdъ > štok. *pōd – pōda*), koji na ruskom popisu nije spomenut. Tradicionalna akcentologija ovakav razvoj nije mogla objasniti, a u okviru se novog moskovskoga pristupa to objašnjava time da u n. p. *b* varijante poput *smola* nastaju od oblika tipa *smolǎ (od starijega *smōla), dok bi varijante tipa *smǔla* (s duljenjem) nastajale od oblika tipa *smōlǫ bez pomaka (gdje se naglasak nije pomakao na sljedeći neakutirani slog), gdje bi *` u češ. očekivano davao duljinu. Obrazac koji u češ. nalazimo u *o*-osnovama ne proturječi ovakvoj hipotezi (§189).

Istočnoslovački sotački dijalekt s oblicima kao *žená* ali *trǔba* u staroj n. p. *b* (prema *nohá, dušá* kod stare n. p. *c*) pak upućuje na pomak naglasaka u tipu *ženǎ (s kračine na akut) ali ne i u tipu *trǫba (s dužine na akut) – vidi §54^F. Takav bi se tip naglasaka (*ženǎ³⁶⁶ ali *trǫba – ali uz *trǫbǎmi s

³⁶⁵ Toj hipotezi je donekle slična i Gardeova (1976/I: 16–17, 208–212, II: 430, 442–443) teza o tome da Diboov zakon uopće nije djelovao u Zslav.

³⁶⁶ MAŠ pomak u oblicima kao *ženǎ i *mogǫ smatra praslavenskima, tj. nedijalektalnim, kao i u tipu *sōđīti (§59). U *ženǎ je – za razliku od *selǎ/selǎ (§54, 61), gdje se povijesno gledano radi o istom nastavku – iz određenih razloga (§62, 252, 262) prevladao pōmaknǔti naglasak pa zato ondje nema oblika poput **žènǎ (ali usp. ipak §186). U *mogǫ, *nošǫ i sl. imamo recesivan nastavak (usp. *vēdo, *čínǫ u n. p. *c*) pa zato ondje uvijek nalazimo kratke odraze (nštok. *mōgu*, hrv. dij. *mogǔ*, češ. *mohu*) – usp. §252 za kračinu kod recesivnih nastavaka u većini slav. dijalekata.

pomakom na unutarnji akut³⁶⁷) vjerojatno mogao pretpostaviti i za Zslav. općenito.

§61 Početkom 1980-ih je počelo dolaziti do pukotinâ u dotad jedinstvenoj praslavenskoj akcentuaciji kakvu je rekonstruirao Stang, a nakon njega znatno razradio Dibo. Te pukotine su našli istraživači MAŠ-a, koji se nisu puno skanjivali radikalno promijeniti svoj pristup rekonstrukciji kada je otkrivena nova građa za koju je procijenjeno da to zahtijeva³⁶⁸. Prvo je Dibo (1981: 226–228, 1982) uočio određena nepoklapanja u sln. i kajk. kod nekih glagolskih oblika gdje se očekuje n. p. *b*, npr. bednjansko *sàlim_sa* (B) prema sln. kranjskom *selím* i Križanićevu *Селѹм_се* (C) (1982: 132) – usp. *selò (*b*). Povezavši to npr. s nekim oblicima u bugarskom, Dibo je pretpostavio da je riječ o različitom dijalekatskom razvoju u n. p. *b*, tj. da u nekim dijalektima imamo kao odraz obično *sèlite, a u drugima *selíte s pomakom naglasaka udesno (koji se poslije uglavnom stopio s izvornim *c*-glagolima poput *lovité). Krajem 1980-ih MAŠ (tj. Nikolajev) razrađuje ovu tezu i dolazi se do pretpostavke o postojanju praslavenskih »naglasnih dijalekata« (tj. o predmigracijskim naglasnim dijalekatskim razlikama u psl.), prvo u okviru klasične stang-diboovske rekonstrukcije, a nakon 1993. u okviru novog akcentološkog pristupa (kojim se odustalo od Diboova zakona kao općeslavenske promjene).

Problem je ležao u oblicima n. p. *b*, tj. u oblicima u kojima se prema klasičnom poststangovskom pristupu očekivalo djelovanje Diboova zakona, tj. naglasak na prvom zaosnovnom slogu (npr. u 1. jd. prez. *nošò) ili neoakut na zadnjem slogu osnove (npr. u 2. mn. prez. *nòsite). No u nekim slučajevima nije bilo jasno što rekonstruirati za psl. – npr. treba li u instrumentalu mn. n. p. *b* rekonstruirati *dvory ili *dvòry s obzirom na to da su se odrazi oba tipa nalazili u slavenskim jezicima i dijalektima (npr. u Sčak. *dvorì* i *dvòrř*). To se obično objašnjavalo kroz intra- ili interparadigmatska ujednačavanja i analogije. MAŠ je u 1980-ima došao do zaključka da takve varijacije, gdje se očekuje Diboov zakon, nisu nasumične i da se mogu naći u većem broju oblika (što je sve dodatno potkrijepljeno novom građom iz Islav. dijalekata i srbug. akcentuiranih tekstova):

³⁶⁷ Usp. §201 za kolebanja u odrazu dužine u n. p. *b* u Zslav., što bi upućivalo na pomaknut naglasak u *tròbâmi (i kraćenje prvoga sloga).

³⁶⁸ Zapadni akcentolozi su novi pristup MAŠ-a uglavnom ignorirali, uz nekoliko iznimaka – usp. već spomenuti članak Hendriks 2003 ili Greenberg 2002: 89–91.

oblik ³⁶⁹	psl. prije pomicanja naglasaka	kratka osnova		duga osnova	
prezent (i-glagoli)	*lòžite *xvālite	*lòžite	*ložite	*xvālite	*xvalite ³⁷⁰
-an- particip	*čēsānъ *pīsānъ	*čēsānъ	*česānъ	*pīsānъ	*pīsānъ
l. o-osnovâ	*dvòrěxъ *grěšěxъ	*dvòrěxъ	*dvorěxъ	*grěšěxъ	*grěšěxъ
i. o-osnovâ	*dvòrŷ *grěxŷ	*dvòry	*dvorŷ	*grěxy	*grěxŷ
na. o-osn. (sr.r.)	*sèlā *gnězdā	*sèla	*selā	*gnězda	*gnězdā
G/L. dv. o-osnovâ	*nògŭ *ròkŭ ³⁷¹	*nògu	*nogŭ	*ròku	*ròkŭ

U ovim je oblicima naglasak ili na osnovi ili na slogu iza osnove. U nekim je dijalektima naglasak uvijek na osnovi, u drugima uvijek na nastavku, a u trećima to ovisi o dužini – dužina osnove naglasak može »privlačiti« ili ne. Dužina je ovdje, dakle, očito faktor – i ònā u osnovi i ònā na nastavcima – nastavci su u ovim oblicima uvijek dugi (§252). Mjesto naglasaka je u ovim oblicima često (ali ne uvijek) paralelno, tj. ako imamo odraz oblikâ *lòžite, imat ćemo i odraz oblikâ *dvòrěxъ itd.³⁷² Takvo je slaganje ovih oblika (bar u nekim dijalektima) ključno za ovu tezu jer to pokazuje

³⁶⁹ Prema Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 112. U tablici se naglasak pomaknut udesno bilježi samo mjestom naglasaka, a dužina se nastavaka ne bilježi osim u prvom stupcu.

³⁷⁰ Ovakva se varijacija javlja samo kod n. p. *b*₂, tj. u uglavnom kauzativnim i denominativnim glagolima (npr. u *boriti, *brojiti, *dvoriti, *kositi, *kotiti, *kr̥stiti, *ložiti, *ploditi, *popiti »postati pop«, *postiti, *p̥p̥riti, *roniti, *seliti, *st̥k̥liti, *s̥v̥vedočiti, *teliti). Kod n. p. *b*₁ se, tj. u uglavnom iterativnim glagolima (poput *goniti, *nositi, *modliti, *prostiti, *skočiti, *voditi, *voziti i denominativno *ženiti), u svim dijalektima kao odraz vidi obična n. p. B, odnosno naglasak na osnovi. Razliku između ovih dviju skupina glagolâ MAŠ objašnjava, kako rekosmo (§54), kroz različitu valenciju tematškoga *-i- u prezentu kod iterativâ i kod kauzativâ/denominativâ (tj. tvrdi da je tu izvorno bila riječ o dva različita nastavka).

³⁷¹ Riječi *ròkâ i *nògâ su u slav. pomične (n. p. *c*), a ne n. p. *b* kao ostatak oblikâ o kojima ovdje govorimo, ali i u G/L. dv. *ròku/nogu, čini se, nalazimo dotičnu alternaciju. Usp. npr. nštok. *nògŭ* : *rùkŭ* kao *sèla* : *vina*. Nštok. *nògŭ* (unutar n. p. C) je zacijelo posljedica Nikolajevljeve metatonije (§88) – za nepomicanje mjesta naglasaka usp. *sèla* (ali s uklanjanjem dužine). S druge strane, *rukŭ/rùkŭ* (kao i *slŭgŭ* i drugi takvi oblici u govorima) vjerojatno nastaju od metatonijskog *ròkŭ s pomakom naglasaka kao u *vina* (ali s čuvanjem dužine na kraju i posljedičnim kraćenjem dužine osnove) – vidi i §257. Za sekundarne dijalekatske varijante *nògŭ*, *nógŭ* (prema *nógŭ* ili *rùkŭ*, ovisno o govoru), *rùkŭ*, *rùkŭ* vidi npr. Николић 1970: 110.

³⁷² Katkad u nekim oblicima (npr. u *an*-participima) naglasak može biti ujednačen.

da tu nije riječ o nasumičnim promjenama i ujednačavanjima prema psl. oblicima koji su imali naglasak na određenom slogu.

MAŠ, dakle, iznosi tezu da pomicanje naglaska udesno, ako je slog nakon toga dug, ovisi o dijalektu – u nekima pomaka uopće nije bilo, u nekima ga je bilo u svim primjerima, a u nekima to ovisi o dužini osnove. Prema tome bi se izdvajala, npr. kod *i*-glagolâ, s obzirom na različite kombinacije, četiri osnovna tipa naglaska:

1. tip	2. tip	3. tip	4. tip
*lòžīte *xvâlīte	*lòžīte *xvalīte	*ložīte *xvâlīte	*ložīte *xvalīte

Zapravo je tipova bilo još više jer u nekim dijalektima pomicanje još ovisi o broju slogova, o tome je li riječ o unutrašnjem ili posljednjem slogu za slog na koji se naglasak pomiče, je li riječ o prvom ili unutrašnjem slogu za slog s kojeg se naglasak pomiče i sl. Tako bi npr. nštok. tip *lòžīte* – *pòložīte* upućivao, prema MAŠ-u, na *ložīte – *položīte, tj. na pomak u trosložnim ali ne i u četverosložnim (prefiguriranim) oblicima, dok bi u nekim dijalektima imali pomak u *selá (na zadnji otvoreni slog) ali ne i u *selěxъ (na unutarnju dužinu).

MAŠ rečene tipove interpretira kao različite psl. »dijalekte«. U tim se »dijalektima«, starijima od kasnije psl. dijalektalizacije (pri kojoj nastaju Zslav. i Islav. i ostali slav. jezici i dijalekti), prema MAŠ-u naglasak micao na različit način. Nakon toga su njihovi nosioci u slavenskim seobama u 6. stoljeću i kasnije raznijeli te različite tipove širom Slavije³⁷³. Ideja pred-migracijskih psl. dijalekata koji se zasnivaju samo na navedenim naglasnim izoglosama izgleda na prvi pogled čudno. No MAŠ ovo povezuje i s nekim drugima osobinama dotičnih »pradijalekata« (npr. promjenama povezanim sa starom n. p. *d*), a potencijalno postoje i druge (fonološke i leksičke) izoglose. Možda je bolje ovakve izoglose zvati onime što zapravo i jesu – izoglosama (a ne »dijalektima«). *A priori* se ne može

³⁷³ MAŠ je te »naglasne pradijalekte« čak pokušao, vrlo spekulativno, povezati s pred-migracijskim praslavenskim arheološkim kulturama (između 4. i 6. st.), pritom se uvelike vodeći radom arheologa Sedova (npr. Седов 2002), čiji su zaključci daleko od nekontroverznih, uspoređujući lokacije arheoloških kultura, povijesne podatke i spomenute naglasne izoglose. Tako je prvi naglasni tip povezan s arheološkom kulturom Ipo-tești-Cândești u današnjoj Rumunjskoj, drugi tip s penkovskom kulturom u današnjoj SI Ukrajini, treći tip s praško-korčakovskom kulturom u današnjoj Češkoj, Slovačkoj i SZ Ukrajini, a četvrti tip s kulturom Sukow-Dziedzice u današnjoj Poljskoj. Tri su tipa također povezana s različitim povijesnim imenima koja spominju npr. bizantski povjesničari Jordan i Prokopije iz Cezareje iz 6. stoljeća, a koja se vezuju uza Slavene – Anti, S(k)laveni i Veneti. Usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 109–111, 159 (i građu na 112–158).

isključiti da su neki psl. naglasni zakoni djelovali različito u različitim uvjetima na različitim dijelovima predmigracijskog slav. govornog područja. A različiti su rezultati takvih promjena onda mogli naknadno biti raznijeti na različita područja nakon ekspanzije slavenskoga. Naravno, ne mogu se isključiti ni neovisne promjene nastale nakon širenja slavenskoga, kao ni to da je bar određeni dio pojavâ nastao kasnijim analogijama, inovacijama i sl.³⁷⁴

§62 Ove pretpostavljene dijalekatske varijante se uvijek javljaju kod izvornih nenaglašenih duljina koje stvaraju posebne uvjete u kojima se različiti slav. dijalekti različito ponašaju – u nekima se naglasak pomiče na dužinu, u nekima ne, u nekima samo u jednim ali ne i u drugim okolnostima itd. Kada je riječ o dužinama u neposljednem slogu (polazišni tip *stōlēxъ, *dvōrite, *čēsānъ), tu nema ništa sporno (vidi §242 za čuvanje zanaglasne duljine u tim pozicijama). No nešto je kompliciranije pitanje čuvanja dužine u zadnjem (otvorenom) slogu. Osnovno je pitanje kada se točno dužina u zadnjem otvorenom slogu čuva te kako npr. objasniti izostanak dijalekatske varijacije u *žēna > *ženā, nasuprot mnoštvu primjerā u kojem se ona javlja (§54, 61). Također, kako objasniti razliku između *ženā (jd. ž.r.) i *selā/selā (u prvom slučaju s pomakom na akutirani slog bez ikakve dijalekatske varijacije, a u drugom s dijalekatskim varijacijama), kada je tu riječ izvorno o povijesno istom nastavku?³⁷⁵

³⁷⁴ Očito je da se ova MAŠ-ova koncepcija uvelike oslanja na tradicionalnu koncepciju širenja slavenskog kroz (masovne) seobe. Budući da se pokazalo da je takva koncepcija dosta problematična s obzirom na takvo naglo širenje slavenskoga i razmjernu uniformnost slavenskoga oko godine 600. (usp. Holzer 1995), pitanje je kako pomiriti ovakvu moskovsku teoriju s novijim pristupom ovom problemu, gdje se tvrdi da naglo širenje slavenskoga nije imalo toliko veze s velikim seobama koliko s tim što je praslavenski funkcionirao kao *lingua franca* u Avarskom Kaganatu (567–804), a možda i prije toga, te da se slavenski zapravo širio kroz dvojezičnost (vidi Pritsak 1983, Lunt 1984-5, Curta 2004). No možda se ove dvije teorije mogu pomiriti. Kao prvo, ekspanzija (pra) slavenskoga u Poljsku, Bjelorusiju, Ukrajinu i Rusiju sigurno nema veze s Avarima (za razliku od one u Podunavlju, na Balkanu i središnjoj Europi), a kao drugo nije nužno da samo jedna od predložnih opcija mora biti točna. Nije nemoguće da se praslavenski širio na oba načina – i seobama (no možda ne masovnim) i kao *lingua franca*. Ovdje se nameće pitanje – jesu li novi govornici slavenskoga, koji su ga isprva počeli govoriti kao zajednički jezik komunikacije ili strani/drugi jezik, mogli usvojiti razmjerno kompleksan slav. naglasni sustav? To svakako nije bilo nemoguće s obzirom na primjer naših otoka poput Brača, gdje se i danas vrlo dobro čuvaju i psl. tonske opreke i psl. slobodan i pomičan naglasak, iako ondje, populacijsko-genetski gledano, nikad nije bilo velikih promjena u sastavu stanovništva još od antike (što će reći da je tamošnje stanovništvo primilo slavenski kao novi jezik unatoč izostanku većeg doseljavanja novog stanovništva).

³⁷⁵ Mn. sr.r. je porijeklom zapravo kolektiv (zbirna imenica) u jd. koja se u najstarijim ie. jezicima čak slagala s glagolom u jd.

U sln/kajk. kod razvoja neocirkumfleksa (koji nastaje, među ostalim, i pred dominantnim zanaglasnim duljinama u zadnjem otvorenom slogu) vidimo tragove razdiobe po kojoj se dužina često čuva u trosložnim oblicima (npr. sln. *motika* < *motýkā), ali se krati u dvosložnima (npr. sln. *ri̇ba* < *rýbā) – vidi §142 za detalje. Isto tako, u više štok/čak. dijalekata vidimo ostatke stare razdiobe u razvoju starog akuta u zadnjem slogu s obzirom na broj slogova – usp. hrv. dij. *drvà* < *dr̥vǎ ali *nebesǎ* < *nebesǎ (§252). S obzirom na ove i neke druge primjere, može se zaključiti da je isto tako bilo i u n. p. *b* – zanaglasne dužine u zadnjem otvorenom slogu bi se izvorno fonetski kratile u dvosložnim oblicima (*sèlǎ > *selǎ³⁷⁶), dok bi se čuvale u trosložnima (*na_sèlā, *rešètā)³⁷⁷. U većini slav. dijalekata se to događa samo kod dominantnih nastavaka (§252), dok se recesivni uvijek krata³⁷⁸. S kratkom varijantom ruku pod ruku ide pomak naglasaka, a s dugom izostanak pomaka. Zbog takvog bi se razvoja dobile duge i kratke varijante kod svih nastavaka i onda bi se ovisno o dijalektu i nastavku ujednačavala ili duga ili kratka varijanta, npr. u nštok. je ujednačeno kratko *-ǎ, npr. *sèlǎ*, dok je u štštok. posavskom (*sèlā*) ili slovačkom (-á) ujednačena dužina. Takva nam pretpostavka također govori i zašto se u imenicama ž.r. u jd. uglavnom ujednačila kraćina (osim u sln/kajk. u nekim primjerima – §148–153), dok u mn. sr.r. često vidimo dužinu, tj. govori nam zašto npr. imamo uvijek hrv. dij. *ženǎ* prema čestom *sèlā* (uz *sèlǎ* i *selǎ* u drugim dijalektima). U jd. su se fonetske trosložice mogle očekivati samo s veznicima, npr. *i_žènā (s duljinom a onda i s nepomaknutim naglaskom) i sl., a trosložice s neakutiranim (+)sufiksima od kojih bi nastajao kasniji *b*-tip naglasaka (tipa štok. *olúja* – *olúju*) praktički nisu postojale. S druge strane, u mn. u akuzativu su prijedložne sveze poput *na_sèlā bile jako česte (jasno, postojale su i vezničke kombinacije poput *i_sèlā), a postojao je i veći broj trosložnih riječi poput *vertènā, *rešètā itd. (vidi još §252). Sve je to onda dovelo do toga da u mn. sr.r. nalazimo i odraze *-ā i odraze *-ǎ (prve poopćene iz trosložnih oblike a druge iz dvosložnih), dok je u jd. nastavak u tipu *ženǎ pokraćen i, shodno tome, uvijek pomaknut (kao što se i očekuje u dvosložnicama). Odraze *-ā u jd. vidimo samo u sln/kajk., a i tamo uglavnom u trosložnicama iza starog akuta (§148–153).

³⁷⁶ S pokraćenim starim akutom.

³⁷⁷ Usp. i Дыбо 2000: 39–40.

³⁷⁸ Odatle npr. u *mogǫ (štok. *mògu*) nema nikad odrazâ dužine – riječ je o recesivnom nastavku (usp. *pèkǫ u n. p. c).

Izvorno/očekivano:

jd. *žená – *i_žènā (nema prijedložnih kombinacija) – (trosložice ne postoje)

mn. *selǎ – *i_sèlā/na_sèlā (često) – *vertènā (često)³⁷⁹

Nakon poopćavanja³⁸⁰:

jd. *ženǎ – *i_ženǎ

mn. *sèlā/selǎ – *vertènā/vertenǎ

Osim poopćavanja dužine iz trosložnih oblika kao i. *živòtŷ i sl., i u drugim je oblicima gdje vidimo varijante s dužinom i nepomaknutim/dijalekatski pomaknutim naglakom u n. p. *b* riječ o primjerima koji često idu s prijedlozima – a. *na_stòlŷ, i. *sʔ_stòlŷ, L. *o_vòlŷ, L. *vʔ_ògñī, a. *za_žènŷ, L. dv. *na_nògŷ itd.³⁸¹ Dakle, u svim dotičnim primjerima nije teško zamisliti da bi se u nekim dijalektima poopćila/očuvala dužina iz trosložnih oblika. Kod varijacije *ženǎ/sèlā/selǎ naša teza, dakle, dobro objašnjava inače vrlo čudnu divergenciju dotičnih nastavaka.

Što se tiče dijalekatskih oblika, posve je jasno da ne treba sve iz suvremenih dijalekata projicirati u duboku prošlost i da tu treba biti oprezan. Npr. ako neki današnji govor ima na. *selǎ*, to može biti stari naglasak, ali isto tako teoretski može biti i ujednačavanje prema naglasku *selǒ* itd. u jd. No isto tako je, iz perspektive »nedijalekatske« akcentologije, nemoguće reći je li stariji oblik *sèlā ili *selǎ ili *vòlŷ ili *volŷ. Također, nije jasno kako bi se kroz kasnije promjene moglo objasniti činjenicu da u slavenskom na mjestu stare n. p. *b*₁ nalazimo n. p. *B* (npr. *nòšŷš*), na mjestu n. p. *c* suvremenu n. p. *C* (npr. *lovŷš*), ali na mjestu pretpostavljene n. p. *b*₂ u nekim dijalektima n. p. *B*, u nekima n. p. *C*, a u nekima i jedno i drugo (npr. *lòžŷš* i

³⁷⁹ U ovim shemama ako izostaje dužina nastavka automatski bilježimo i pomaknut naglasak. Kako je već rečeno, vjerojatno su procesi analoškog ujednačavanja kratkih i dugih varijanata nastavaka išli i s poopćavanjem mjesta naglasaka (naglasak na osnovi kada je nastavak dug ali naglasak na kratkom nastavku). No nije nemoguće i to da je nakon fonetskog kraćenja u dvosložicama prvo dolazilo do ujednačavanja ili kratkih ili dugih varijanata kod pojedinih nastavaka (ili eventualno nekih novih analoških/nefonetskih obrazaca kraćine/dužine) ovisno o pojedinom dijalektu/jeziku, pa je tek nakon toga u n. p. *b* dolazilo do pomicanja naglasaka (na kraćinu).

³⁸⁰ Osim već iznijetih indicija, na to da je u n. p. *b* s kratkim nastavkom išao pomak naglasaka a s drugim izostanak pomaka ukazuje to što u štok/čak. (kao jedinim slav. dijalektima s razlikovnom nenaglašenom dužinom i razlikovnim naglaskom) u n. p. *B* dugo *-ā* nalazimo samo s nepomaknutim naglaskom (*sèlā*, *vretènā*) dok s pomaknutim naglaskom nalazimo isključivo kratak naglasak (*selǎ*, *vretenǎ*). Naglasak tipa *vretenǎ* je iznimno rijedak i javlja se zacijelo samo naknadno analogijom prema n. p. *C* (tipa *nebesǎ*). Za ne potpuno jasnu situaciju u nštok. s praujednačavanjima dužine vidi §64. Građu vidi u nastavku.

³⁸¹ Na važnost upotrebe lokativnih oblika s prijedlozima upućuje i Дыбо 2000: 39.

ložiš)³⁸². Jasno je da u nekim slučajevima može biti riječ i o kakvim sekundarnim promjenama, no to nikako ne može biti opće objašnjenje za navedenu distribuciju³⁸³. Problem se ovakvih odraza (a isto tako i odrazâ u drugim navedenima oblicima) ne može jednostavno ignorirati – treba ih objasniti, pa makar i na drugačiji način. Različitih je oblika i poklapanja u različitim oblicima (npr. i. *kōñī*, na. *sēlā*, prez. *sēlīš* i sl. u nekim govorima) svakako previše da bi ih se sve otpisalo samo kao kasnije analogije, inovacije i sl. Za preciznije će zaključke svakako trebati još istraživanjâ i analiza³⁸⁴.

§63 U nastavku ćemo pogledati neke od obrazaca koje vidimo u štok/čak/kajk. govorima³⁸⁵.

U kajkavskom je naglasak dosljedno nepomaknut (1. naglasni tip):

L. *stōlu* – *hrāstu*, na. *sēla* – *vīna* li. *stōli(h)* – *hrāstih* (za duženje *^h u kajk. vidi §178–181), *sēlimo* – *hrānimo*³⁸⁶

Staroštokavska Posavina se tu, izgleda, uglavnom nastavlja na kajkavštinu, iako je situacija ipak nešto raznorodnija, te ima tipove:

³⁸² Miješani odrazi mogu biti ili posljedica sekundarnih promjena (B > C ili C > B) kod više glagolâ iz različitih razloga ili posljedica izvornoga miješanja dijalekata s B- i C-odrazima. Miješanje se u štok/čak. dijalektima (kajk. je tu razmjerno jedinstven) može očekivati ne samo kod izvornog dolaska slavenskoga na ove prostore, nego i kasnije prilikom velikih seoba nakon turskih prodora na Balkan. Kada su odrazi miješani, često se ne može ustanoviti izvorni tip naglasaka.

³⁸³ Usp. još Kapović 2011a: 211–212.

³⁸⁴ Što se tiče štok/čak/kajk. govora, problem je što čak i u većim i detaljnijim opisima i rječnicima često nedostaju osnovni *i*-glagoli kao *ložiti*, *seliti* i sl. Za građu *i*-glagolâ općenito u slav. usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 112–121, Дыбо 2000: 467–480. Za varijaciju u na. *ā*-osnovâ, na. *o*- i *i*-osnovâ, L. *o*-osnovâ i G. *u*-osnovâ, gdje se u ZJslav. ne čuvaju dužine pa onda nema ni nepomaknuta naglasaka, usp. ukr. dij. (ovakav se naglasak pravilno javlja u čitavom nizu dijalekata) na. *sēstri* – *zv'izdy* ili *kōn'i* – *korol'ŷ* (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 125), bjr. dij. *snōp* – G. *snopâ* – L. *snōp'ŷ*, ukr. dij. *dv'ir* – G. *dvōru/dvorâ* < *dvōrŷ/dvorâ (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 25–26). Nepomaknut se naglasak možda ipak vidi u L. *o*-osn. u sttorl. rukopisu *Knjiga carstva*, no primjeri nisu jednoznačni (: 24–25). Kod Islav. primjerâ treba reći da oni nikako ne mogu biti mladi jer je na tom području opreka po kvantiteti vrlo rano nestala.

³⁸⁵ Nema svih oblika u svim govorima, a terenskih podataka je općenito premalo. Za problematiku *i*-glagolâ u hrv. dijalektima vidi općenito Kapović 2011a.

³⁸⁶ Odraz n. p. *b*₁ u kajk., prema raspoloživim podacima, izgleda općenito upućuje na n. p. B (Kapović 2011a: 214–215, 219–220) – iznimka je često glagol *kositi*, zbog imenice *kosâ* – *kōsu* koja je n. p. C a ne n. p. *b* kao u psl. Osim građe u rečenom članku, usp. još n. p. B u bednjanskom *pejšiti*, *seliti*, *sa*, *rozležiti* (vjerojatno i *brejiti*) ali n. p. C u *kejšiti* (Jedvaj 1956: 315). U Ozlju (Težak 1981b: 287–288) vidimo *krštiti*, *postiti*, *seliti*, *svidočiti* (B), ali u C ne samo *kositi* (*kosim*) nego i *ložiti* (obrnuto nego u štokavskom, gdje su baš iznimno ta dva glagola često u n. p. B – vidi u nastavku). No u kajk. i kod kratke stare n. p. *c* vidimo čestu tendenciju prelaska u n. p. B (Kapović 2011a: 222–223). S kajk. se, očekivano, slaže i Prekmurje – usp. u Beltincima (Novak & Novak 2009) n. p. B u *dvōrin*, *kōti*, *křstin, *pōstin*, *se*, *svedočin* (drugih glagola nema u rječniku).

na. *sělā* – *krīlā*³⁸⁷, li. *kōñī* – *rukāvi*³⁸⁸, g.³⁸⁹ *nōgū*³⁹⁰ – *krīlū*³⁹¹, *sělīmo* (?)³⁹² – *hrānīmo* (u većini govora)^{393, 394}

Posavski je naglasak u većini govora u većini oblika uglavnom nepomaknut, slično kajkavskom, no nejasna je razlika između g. *s_vrātū*, *krīlū* (i bez dužine – §257) u odnosu prema na. *krīlā* i li. *rukāvi*.

³⁸⁷ Ivšić 1913/I: 249–250. To potvrđuju i moji podaci iz Posavine. Primjeri su kao *perā* i sl., koji se rijetko javljaju, zacijelo sekundarni (analoški prema n. p. C) – vidi Kapović 2011e: 120^f. I u štok. Ibos. dijalektu je iznimno potvrđeno *krīla* < *krīla (Brozović 2007: 125), bez dužine kao u nštok., ali s naglaskom kakvog u nštok. nema.

³⁸⁸ Ivšić 1913/I: 216, 231–232. Oblici kao *koñī* su rjeđi i očito sekundarni, što potvrđuje i Šapatinovac (Ivšić 1907: 122–123), gdje dolazi isključivo li. *snōpi*, *kōñi*, *stōli* < *stōli, *krāji* < *krāji itd.

³⁸⁹ Ovdje je riječ o sinkronijskom genitivu množine koji nastaje od starog genitiva/lokativa dvojine.

³⁹⁰ Analogijom prema *nōgū* je i *rūkū*. Usp. Ivšić 1913/II: 16, isto tako i Baotić 1979: 183 za Kostrč. To potvrđuju i moji podaci iz Posavine (Gornja Bebrina *nōgū* – *rūkū*, Sikerevci *nōgū* – *rūkū*, Davor & Donja Bebrina *nōgū* – *rūkū*). No iz Oprisavaca imam zabilježeno *nōgū* – *rūkū*, a Ivšić (1913/I: 243, 254) bilježi i oblike poput *s_vrātū*, *krīlū* (i bez dužine – §257). Takav se naglasak ne slaže s na. *krīlā* ni s li. *rukāvi*

³⁹¹ Ivšić (1913/I: 243, 254).

³⁹² Kod *i*-glagolā psl. kratke n. p. *b₂* odraz je u Posavini, prema građi u Kapović 2011a: 212–213, uglavnom n. p. C, ali kod *kositi*, *ložiti*, *seliti* (i *papriti*) vidimo uglavnom n. p. B. S tim se slažu i podaci iz Bosanskog Svilaja (Peraić 2011: 189–190), gdje nalazimo *kòs't*, *lòž't*, *sèl't*, *tèl't* (B) ali *bòr't*, *bròj't*, *càkl't*, *dvòr't*, *kòt't*, *křst't*, *plòd't*, *pòst't*, *ròn't*, *sjedòč't* (C), dok Ivšić (1913/II: 81) bilježi samo *lòžim*, *pòstim* i *plòdim* (Brlić) uz *svidòčim*. Sami kratki *i*-glagoli nam ovdje ništa pouzdano ne govore, ali, usporedimo li ove oblike s naglaskom *sělā*, *kōñī* i *nōgū* (iako nije riječ o istoj poziciji) pa i s kajkavskim, pretpostavka da se stara n. p. B zadržala u nekoliko frekventnih osnovnih glagola, a da se u drugima razvila sekundarna n. p. C (zbog izjednačenosti prefigiranih oblika kod osnovne n. p. B i C kao *nalòžim* = *ulòvim* prema *lòžim* ali *lovim* – §233), nije nužno nevjerovatna. Naravno, moguća su i druga rješenja, npr. da je u Posavini izvorno bilo *ložimo (onda bi li. *kōñī* predstavljao samo stari i. *kōñī a ne i pretpostavljeni l. *koñih), a da su odrazi poput *lòžimo* sekundarni i nastaju analogijom prema izvornom *polòžimo*.

³⁹³ Kod starih dugih glagola n. p. *b₂* građa u Kapović 2011a: 216–217 jasno upućuje na odraz B: (za razliku od nštok.), no s nštok. se, čini se, slaže Bosanski Svilaj (Peraić 2011: 190) gdje nalazimo *slījéd't*, *smijéš't*, *trúb't* (B). Ivšić (1913/II: 82) navodi *kupim*, *rānīm* (n. p. *b₂*). To bi moglo biti iz govora koji kao B. Svilaj i nštok. imaju n. p. B(č) za staru dugu n. p. *b₂* (u tom slučaju posavski govori ne bi pripadali svi u isti izvorni tip), no bez čitavog sustava je takve primjere teško prosuditi, tim više što Ivšić navodi i očito sekundarno *sudim*, *služimo* od stare duge n. p. *b₁* (usp. tu dosljednu n. p. B: u Kapović 2011a: 210). Ivšić (1913/II: 81) spominje i *trúbim* (*b₂*) kao naglasni tip, no u građi toga glagola nema, nego pod primjerima navodi samo *ě*-glagole i staru n. p. *c* kao *svitlī*, *lādī*-*se*. Pretpostavka da bar u (većem) dijelu Posavine tu imamo odraz B: slaže se s tipom *krīlā*, *rukāvi*, tj. s općenito nepomaknutim naglaskom kao u kajkavskom.

³⁹⁴ U Posavini, kao i općenito u štok/čak., nema *-ū u L., za razliku od kajk., nego je uvijek ujednačena kraćina (§260). Usp. npr. u Sikerevcima (moji podaci) *na_stolū*, *na_rāstū* (hrastu).

§64 U novoštokavskim je govorima razvoj bio nešto kompliciraniji što se tiče uvjetâ pomaka³⁹⁵:

na. *sěla/sěla*³⁹⁶ – *vína/vrāta*³⁹⁷ (*raspěla*³⁹⁸) – dij. *nà_vrāta*³⁹⁹ – *rešěta*⁴⁰⁰ (nastavak -*ǎ* je uvijek kratak u nštok.), dij. l. *nà_koñĩ*⁴⁰¹ – dij. *nà_lěđĩ*, i.

³⁹⁵ Nštok. se govori čine razmjerno jedinstvenima u ovom pogledu, no to pitanje svejedno ostaje otvoreno do detaljnijih istraživanja. Nštok. dijalekti (Iherc., Z ikavski i šum-vojev.) tu predstavljaju, čini se, ne samo slučajnu skupinu štok. dijalekata u kojima je više-manje do kraja provedena retrakcija naglasaka i određene morfološke inovacije (npr. sinkretizam dli.), nego i dijalekatsku skupinu za sebe, koja se razlikuje npr. od slavonskog stštok. i po bitnim starim akcenatskim izoglosama (recimo, nštok. *krĩla* prema posavskom *krĩlā*). To je zacijelo posljedica ujednačavanja morfološkog naglasaka (npr. tipa *krĩla* ili *lōžĩš* – *pōložĩš*), do kojeg bi dolazilo istodobno sa širenjem drugih novoštokavskih inovacija (fonetskih prozodijskih i morfoloških) – tu bi, dakle, bila riječ o svojevrsnoj kasnijoj koineizaciji. Nštok. je naglasni tip (što se tiče mjesta naglasaka u n. p. B) koji danas vidimo u nštok. govorima zacijelo izvorno bio tipičan za istočnohercegovački dijalekt (i možda još koji štok. dijalekt koji je kasnije pretrpio neoštokavizaciju).

³⁹⁶ Iako bi tu trebalo provesti detaljnija (i terenska) istraživanja, čini se da u nštok. skoro uvijek supostoji i tip *sěla* i tip *sěla* – ili kao varijante u istim riječima ili u različitim imenicama (npr. *sěla* ali *pěra*) i sl. Usp. npr. u govoru Slivna Ravna (Vukša Nahod 2014: 100–101) *sěla*, *rěbra*, *sědla* ali *čěla*, *pěra*, *věsla*. Često se, čini se, tip *sěla* u nštok. i širi, ali se i tu obično vide tragovi drugačijega naglasaka, npr. tako što govor ima inovativno *pěra*, *čěla* itd. ali npr. uz staro *sěla* (bar fakultativno) i sl. Tako npr. u Prapatnicama postoji samo tip *pěra*, *sěla* itd., ali uz g. *sělā* koji vjerojatno upućuje i na starije (ili samo stariju varijantu) *sěla (Kapović 2011e: 121). Tip se *sěla*, koji se u nštok. širi vjerojatno i zbog uglédanja na jd., može objasniti analogijom prema jd., ali, još uvjerljivije, i usporedbom s tipom *rešěta*. Ako se pretpostavi da je izvorni obrazac bio *sěla* ali *u_sěla* (kao *rešěta*), onda je iz toga vrlo lako razumjeti današnje posvjedočene sustave u kojima imamo obje varijante.

³⁹⁷ Čini se da je u svim nštok. govorima samo ovakav naglasak. Naglasak tipa *vĩna* bi teoretski mogao biti analoški prema jd. *vĩno*, ali u *pluralia tantum* kao *vrāta* to nije moguće.

³⁹⁸ U tipu *raspěla* je naglasak zacijelo ujednačen prema tipu *vĩna* s obzirom na odnos dij. *vrāta* – *nà_vrāta* koji teško može ne biti arhaičan.

³⁹⁹ Usp. takav naglasak u više Iherc. govora (prema *vrāta*, *lěda*): Dubrovnik (Rešetar 1900: 57) *vrāta* – *nà_vrāta* (uz *na_vrāta*), Konavle (Kašić 1995: 307) *kròž_vrāta*, *nà_vrāta*; Pljevlja/Piva i Drobnjaci *prěđ_vrāta*, Piva i Drobnjaci *nĩž_lěda*, Ortiješ *zà_vrāta* (uz *zà_vrāta*), *nĩž_lěda* (uz *nĩž_lěda*), Tršić *nà_vrāta* (usp. Николић 1970: 109–110) itd. Za zapadni ikavski dijalekt usp. *nà_vrāta* u Posušju (moji podaci). U dosta su govora (uključujući i knjiž. štok.) takvi oblici zamijenjeni sekundarnima *na_vrāta* (analogijom prema osnovnom *vrāta*), što se vidi i po takvim sekundarnim fakultativnim oblicima u nekima od navedenih govora – isto, dakako, vrijedi i za *vĩna*, *pĩsma* itd. Ostatak se staroga tipa **zà_vĩna* možda još vidi u toponimu u Vrgorskoj krajini (Kapović 2011e: 122) *Vĩna* – *ù_Vĩnin* prema apelativu *vĩna* – *o_vĩnĩn*, gdje bi u toponimu bio poopćen naglasak iz stare prijedložne sveze, a u apelativu (kao i drugdje) naglasak osnovne riječi. Razlog tome što se primjeri kao *nà_vrāta* ili *zà_lěđĩ* čuvaju baš u imenicama koje imaju samo mn. (a nikada u onima koje imaju i jd.) je zasigurno u tome što je kod imenicâ s jd. i mn. ´ u mn. bilo pod pritiskom ujednačavanja ne samo od na. *vĩna* nego i od jedninskog naglasaka. Kako kod *vrāta*, *lěda*, *ústā* nema jedninskih oblika, pritisak da se uklone oblici poput *nà_vrāta* ili *zà_lěđĩ* je manji. Vidović (2007: 205) za Hercegovinu bilježi ovakav naglasak i u genitivu mn.: *prekò_vrāta*, *prekò_lědā*.

⁴⁰⁰ U trosložicama u nštok., izgleda, postoji samo tip *rešěta* (za razliku od posavskog *rešětā*).

⁴⁰¹ Usp. *nà_koñĩ* u zapadnom ikavskom dijalektu (Ивић 2001: 238), *pò_pleći* u istočnohercegovačkom (: 181). Uobičajeno (i književno) nštok. *kòñĩma* s novim nastavkom

zà_lēdi⁴⁰² (za dužinu nastavka vidi §256), g. nōgū – rùkū (za dužinu nastavka vidi §257), lòžimo⁴⁰³ (nàložimo)⁴⁰⁴ – trúbimo⁴⁰⁵

Kako izgleda, naglasak se u nštok. govorima ne pomiče s kraćine u prvom slogu na zadnji dugi otvoreni slog (*sěla* < *sělā, *nōgū* < *nōgū), također ni s unutrašnjeg kratkog naglašenog sloga na neposljednji dugi slog (*nàložimo* < *nalōžimo, dij. *nà_koñī* < *kōñīхъ), s unutrašnjeg dugog naglašenog sloga na neposljednji dugi slog (dij. *nà_lēdi* < *na_lēdīхъ, *pòtrúbimo* < *potrūbimo) i s unutrašnjeg dugog sloga na posljednji dugi slog (dij. *zà_lēdi* < *za_lēdī, dij. *zà_vrāta* < *za_vōrtā). Nasuprot tome, neoakut se

ima i ujednačen naglasak, a usp. i takav noviji naglasak sa starim nastavkom u *na_kòñi* (Domagoj Vidović – usmeno) za ijekavske nštok. govore kraj Metkovića.

⁴⁰² Usp. u Vojvodini *léda* – *zà_lēdi*, *nà_lēdi* (Brozović & Ivić 1988: 19, Ивић 2001: 103), u Srijemu *на_једнѣм_врѣти*, *за_мѡју_лѣју* (Николић 1970: 109), u Iherc. dij. *prèd_vrātije* (uz sekundarno *među_svécije*) (Ивић 2001: 181), Zbos. *nà_lēdije* (Peco 1978: 83), toponim *Stiļa* – *nà_Stiļīn/na_Stiļīn* u Vrgorskoj krajini (Kapović 2006b: 121) itd. Oblike *nà_vrāti* i *nà_lēdi* mi potvrđuje i Domagoj Vidović (usmeno) za Iherc. govore mjesta Vidonje, Hutovo, Stolac, Brštanik i Hrasno. Problem je s tim štok. oblicima što se tu miješaju stari oblici l. i i. Knjiž. štok. *lédima*, *vrátima* ima zajedno s novim nastavkom i naglasak ujednačen prema *léda*, *vrāta*. No u nekim se govorima stari naglasak čuva i usprkos novom nastavku – usp. u Konavlima (Kašić 1995: 307) *prèd_vrātima* te fakultativno u Dubrovniku (Rešetar 1900: 57) *nà_vrātima/na_vrātima*.

⁴⁰³ U nštok. je u nekim govorima odraz kod *i*-glagolâ sigurno n. p. C (iako nigdje beziznimno), dok je u drugima, zacijelo sekundarno, miješan (javlja se i n. p. B i C) (Kapović 2011a: 211). Osim građe u dotičnom članku, usp. još i n. p. C (*kòtīn*, *křstīn*, *càklīn_se*) u Studencima (Babić 2008), no većine glagolâ u rječniku nema. U Bačkoj (Sekulić 2005) vidimo n. p. C u većini glagolâ (*bròji*, *dvòri*, *se_kòti*, *křstim, *plòdi*, *pòstim, *pàprē*, *rònim, *càkli_se*, *svidòčim*) ali i n. p. B u *sělim_(se)*, *tělim_(se)/tělī*. Glagoli *ložiti*, *seliti* i *svjedočiti* su često n. p. B u nštok. – to je vjerojatno posljedica ranog prelaska tih glagola u n. p. *b*₁ bar u dijelu štok/čak. govora, s obzirom na to da odudaranje ovih glagola vidimo i u nekim čak. govorima (vidi §65 za Senj i Grobnik). B-odrazi tipa *tělī* umjesto *tělī* u pojedinim govorima zacijelo nastaju analogijom prema prefiksalmom *òtelī*. N. p. C kao odraz n. p. *b*₂, kako rekosmo, nastaje tako što se izvorno *ložiš – *ložī – *ložimo – *ložite (s pomakom naglasaka udesno od *ložiš – *ložit itd.) u n. p. *b*₂ miješa s *lovīš – *lovī – *lovimō – *lovītē (od starog *loviš – *lovit – *lovimō – *lovitē) u n. p. *c* pa zbog već istog **ložiš/ložī* = **lovīš/lovī* dobivamo i sekundarno **ložimō/ložitē* (C). Nije nemoguće da tragovi stare razlike još postoje u kojem dijalektu.

⁴⁰⁴ Danas se u nštok. vezani naglasak uz prefikse javlja u svim *i*-glagolima n. p. C, npr. *kòsīš* – *pòkosīš* (C < *b*₂), kao i *lòvīš* – *ùlovīš* (C < *c*) (vezanog naglasaka nema samo s negacijom – *ne_lòvīš*; usp. to s *vòdiš* – *nè_vodiš* u n. p. B < *b*). Pretpostavka je da je tu kod stare n. p. *c* (gdje je izvorno bilo *lovīš – *vъlovīš) riječ o analogiji prema n. p. *b*₂ (*ložīš – *nalōžīš). Na to upućuje osim teorije i stsrp. rukopis *Apostol* (НБК N° 889) iz 15. st. (Николаев 2014), gdje imamo npr. 3. jd. оу́нѣтъ – наоу́нѣтъ (C) ali творѣнѣтъ – сѣтворѣнѣтъ (B₂). Naravno, zbog ujednačenosti *pòložī* – *ùlovī* se može očekivati i sekundarno *lòvī* umjesto *lòvī* (vidi npr. prezente u Rešetar 1900: 192).

⁴⁰⁵ Kod duge je n. p. *b*₂ izvorni odraz u nštok. govorima bio po svoj prilici n. p. C: (Kapović 2011a: 215–216), npr. *slījédī*, što je onda naknadnom promjenom (kao i kod starih dugih *c*-glagolâ) u većini glagolâ (npr. *hvālī* < *hvālī) zamijenjeno sekundarnom n. p. B: – vidi §232 i Kapović 2011a: 228–231.

pomiče na sljedeći slog s kračine i dužine na prvom slogu na unutarnju dužinu (*lòžimo* < *ložimo, *trúbimo* < *trǫbimo). Posebna je situacija kod pomicanja na zadnji slog, gdje je izgleda bila prevladala kračina nastavka (a s njom i pomak naglasaka). Pomicanje vidimo s dužine na kračinu u *vína* < *vīnā, *vráta* < *vortā i s unutrašnje kračine na kračinu u zadnjem slogu (*rešěta* < *rešetā)⁴⁰⁶. Tu se, izgleda, mora pretpostaviti praujednačavanje kračine⁴⁰⁷ i shodno tome pomak naglasaka (usp. G. *vína*, *súda*, *rešěta*). U *rùkū* < *rǫkū pak vidimo pomak naglasaka, što bi upućivalo na kračinu nastavka (a -ū je u nštok. uvijek dugo, za razliku od Posavine – §257), ali i kraćenje prvoga sloga zbog dužine nastavka (§236–237)⁴⁰⁸.

Dakle u nštok. vidimo sljedeće pomake:

*sělā – *na_vǫrtā – *nalòžimo – *potrǫbimo

*vīnā/vortā – *rǫkū – *rešetā (*vǫselā) – *ložimo – *trǫbimo⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Teoretski bi se moglo pretpostaviti i da je na. *rešěta* sekundarno (tj. analogija prema jd.), no nije preuvjerljivo da stari oblik **rěšeta baš nigdje ne bi bio očuvan, kao i što nije uvjerljivo da bi se tako sekundarno razjednačile dvosložne (*sěla*) i trosložne osnove (*rešěta*) da su bile izvorno iste. Ako je *rešěta* fonetski, onda su, dakako, primjeri poput *u_sěla* analoški prema osnovnom *sěla*.

⁴⁰⁷ Za dijalekte-pretke iz kojih su nastali nštok. govori bi, sudeći prema pomicanjima, trebalo pretpostaviti na. *sělā (s dužinom da se objasni naglasak, usp. G. *selā > *sěla*) ali *u_selā, *rešetā, *vīnā. Osim primjera *vīnā, gdje vidimo kračinu u dvosložnom obliku, i praoblika *na_vrātā (gdje po nepomicanju naglasaka vidimo da je prije nastavak vjerojatno bio dug), svi ostali oblici su upravo obrnuto od onoga što bi se pretpostavilo (kračina u dvosložnicama, dužina u trosložnicama – §252, 263). Iako je sasvim sigurno da -a u na. nije izvorno bilo uvijek kratko u dijalektu-pretku nštok. govora (jer se inače ne bi mogao objasniti naglasak na. *sěla* prema G. *sěla*), situacija je nejasna. *Ad hoc* se može pretpostaviti npr. da je u *sělā dužina bila prema *bǫrdā (A) (gdje bi ona pak bila poopćena prema trosložnom *korītā i *na_bǫrdā), dok bi u *rešetā kračina bila sekundarno ujednačena prema *počělā (B:) (gdje je to pak bilo prema očekivanom dvosložnom *vīnā) i prema *varīvā (C) (gdje bi to bilo prema izvornom dvosložnom *poļā). Dakle, moglo bi se pretpostaviti izvorno ujednačavanje dužine u n. p. A (*bǫrdā prema *korītā) ali kračine u n. p. C (*varīvā prema *poļā) pa onda miješano-analoško ujednačavanje dužine u n. p. B (sekundarno *sělā i *rešetā uz izvorno *vīnā i *na_vrātā). S ujednačavanjem dužine je išao i naglasak (naglasak na osnovi ako je nastavak dug, tj. naglasak na nastavku ako je dotični kratak). Naknadno bi se onda u svim oblicima poopćila kračina.

⁴⁰⁸ Situacija nije potpuno jasna. Usp. još i oblik *slǫgū*. Možda bi to moglo odražavati izvorno *slǫgū (s ujednačnom kračinom nastavka i pomakom, usp. posavsko *s_vrātū* i sl. – Ivšić 1913/I: 243, 254), dok bi dužina bila kasnijom analogijom prema (*od_ǫnǫgū*, a kraćenje u *rùkū* sekundarno (tj. automatsko ispred neoakuta – §236). Mogući su i drugačiji scenariji.

⁴⁰⁹ U stštok. Ibos. nalazimo oblike koji nalikuju i na posavske ali i na nštok., što ne treba čuditi s obzirom na položaj toga dijalekta. Tako ondje nalazimo u Fojnici i još nekim govorima *lěda*, u Križićima kraj Kiseljaka *vráta* kao u nštok. (iako to teoretski može biti prema kosim padežima), no u Moštrama Donjim *lěda*, Varešu *lědja*, Arnautovićima kraj Visokog *vráta*, u Stuparićima čak i *krīla* (sve Brozović 2007: 125), u Lomnici *ústa*, *lěda* (Brabec 1960: 345) – sve kao u Posavini ali bez duljine na *-ā. Naglasak *nā_lědi*, potvrđen u Dubu kraj Travnika (Brabec 1960: 345) i Tješilu kraj Fojnice (Brozović 2007: 124),

Vidimo da u štok. pomicanje ovisi o tome je li slog *s* kojega se naglasak pomiče dug ili kratak (na kraćinu se uvijek pomiče), je li taj isti slog prvi ili unutrašnji slog u riječi i o tome je li sljedeći (dugi) slog u posljednjem ili neposljednem slogu⁴¹⁰. Iako su ovakvi uvjeti vrlo složeni, a dodatno ih kompliciraju naknadne analogije, tipološku usporednicu za njih možemo naći u katkad jednako složenim pravilima povlačenja naglasaka u nštok. dijalektima (§334). Čini se da upravo takva složena pravila u nštok. govorima ukazuju na valjanost teorijâ MAŠ-a o dijalekatskom pomicanju neoakutâ udesno⁴¹¹. U svakom je slučaju pomicanje naglasaka u n. p. *b* u pradijalektima iz kojih su nastali nštok. govori praktički nemoguće objasniti uz klasičnu definiciju »Diboova« i »Stangova zakona« (a takvih primjera ima, jasno, i drugdje).

§65 Skicu ćemo stanja u čakavskom, koje je najraznorodnije, prikazati na primjerima nekih čak. govora u tablici:

	B/H	Vrg.	Filipj.	Kuk.	Pag	Senj	Novi	Grob.	Mat.	Sung.
<i>sela</i>	+	–	–	–	–	+	–	+	+	+
<i>krīla</i>	+	–	+	+	+	+	–	+		+
<i>seli(h)</i>	+	–	+	–	–	+	+/–	+/–	–	–
<i>krīli(h)</i>	+	–	+	+	–	(–)	+/–	+/–	–	–
<i>ložiš</i>	C/B	B/C	C	B/C	C	C	B/C	C	C	C
<i>trūbiš</i>	(B:)	(B:)	C: > B: ⁴¹²	C: > B: (?)	(B:) ⁴¹³	(B:)	(B:)	(B:)	(B:)	C: > B:

+ (pomak) = naglasak tipa *selà, selì(ma)lì(n)*

– (izostanak pomaka) = naglasak tipa *sēla, sēli(ma/n)*

odgovara i nštok. i posavskom. U više govora nalazimo preskakanje umjesto prenošenja kakvo vidimo u nštok.: Visoko *nà_lěda* (uz *na_lědima*), *vràta* – *prìd_vràta*, Tješilo *ù_vràta* (uz *vràtijū* – *prìd_vràtìma*) (Brozović 2007: 125). Isto to vidimo i u Prčanju u Boki (Rešetar 1900: 57) *vràtâ* – *pròz_vràta* (ali i *na_vràta* kao u nštok.), *jūstâ* – *nâ_jūsta*. Tu neće biti da se radi o starom dvojinjskom cirkumfleksu, kako je mislio Rešetar, jer se nštok. oblici kao *vràta* – *nâ_vràta* itd. ne mogu razumjeti ako to nije n. p. *b*, nego je zacijelo riječ o sekundarnom prenošenju (na što upućuje i prčanjsko vjerojatno inovativno *pròz_vràta* uz starije *na_vràta*) nastalom nakon neutralizacije neoakuta, kada je novi $\hat{}$ povijesno pogrešno analiziran kao stari cirkumfleks.

⁴¹⁰ U *čěšân* – *pîsân* je naglasak uvijek na osnovi (vjerojatno analogijom prema prezentu), kao i obično u štok/čak. Usp. tu knjiž. sln. *česân* – *pisan* ili Križanićevo *iskanâ* – *zidani*.

⁴¹¹ Leidenska akcentološka škola bi oblike poput *nâ_vràta* ili *pòložimo* objašnjavala izvornim naglaskom na prefiksu, ali u tom slučaju nije jasno zašto bi se naglašeni (tj. dominantni) prefiks javljao samo u ovim oblicima, a ne i drugima (npr. u *l*-participu), kao i to zašto bi se javljao samo u n. p. *b*, a ne i u n. p. *a* i *c*.

⁴¹² Ovakva oznaka znači da tu u nekim glagolima nalazimo n. p. C:, a da u drugima nalazimo sekundarnu n. p. B:. Vidi §232 za takav proces.

⁴¹³ Ovakva oznaka znači da tu nalazimo n. p. B:, ali da to nije nužno relevantno jer može biti sekundarno dosljednom zamjenom stare n. p. C: (danas neposvjedočene u tim govorima) mladom n. p. B:.

B/H (Brač⁴¹⁴/Hvar) *selä* – *krilä*⁴¹⁵, *selïma* – *krilïma*, prez. C i B⁴¹⁶

Vrg. (Vrgada⁴¹⁷) *sël^oä* – *kril^oä*, *sëlïn* – *krilïn*⁴¹⁸, prez. B i C⁴¹⁹

Filipj. (Filipjakov⁴²⁰) *lëbra* – *vïna*⁴²¹, *koñïn* – *grïjin*⁴²², prez. C (kratki) i C: > B: (dugi)⁴²³

Kuk. (Kukljica) *përa* – *gñāzđā*⁴²⁴, *përima* – *gñāzđïma*⁴²⁵, prez. B i C (kratki)⁴²⁶, C: (?) > B: (dugi)⁴²⁷

⁴¹⁴ Šimunović 2009: 39.

⁴¹⁵ Ali *pluralia tantum*: *vrōta*, *ūsta* ali *klīšćä*. Usp. iz Pitava na Hvaru (moji podaci i Barbić 2011: XXXII–XXXIV) *selä*, *krilä*, *čelä*, *perä*, *caklä*, *rebrä*, *veslä*, *stablä*, *gñīzđä*, *vīnā* – usp. u n. p. C *črivo* – *črīvā* ali *jōje* – *jōjā*.

⁴¹⁶ Usp. Kapović 2011a: 213–214 za Pučišća i Pitve te u Dračevici (Šimunović 2009) *borïn_{se}*, *brojïn*, *dvorïn*, *koťi*, *krstïn_{se}*, *postïn*, *potïn_{se}*, *caklïn* (C) ali *kōsin*, *lōžin*, *pāprin*, *rōnin*, *svidōčïn* (B). Duge osnove nisu relevantne jer je n. p. B: poopćena ne samo kod stare duge n. p. *b₂*, nego uglavnom i kod n. p. *c* (Kapović 2011a: 218, 225–226) čak i kod *ě*-glagolā, npr. *šćēđin* (Šimunović 2009: 52). Takva prevlast n. p. B: je uobičajena na jugu i sjeveru čakavštine.

⁴¹⁷ Jurišić 1966: 76, 1973.

⁴¹⁸ Usp. i *kōñïn* – *kr^oājïn* »kraljevima« (Jurišić 1966: 75).

⁴¹⁹ Usp. *kōšiš*, *křstiš*, *lōžiš*, *pōštīš*, *svidōčīš/svidōčīš* ali *koťiš*, *caklīš_{se}*, *dažī* (Jurišić 1973). Ostalih glagola (vidi §61^F za popis) nema u rječniku – trebalo bi ih istražiti na terenu. U *stāklti i *džžditi bi se C-naglasak možda mogao objasniti kao posljedica poluglasa u osnovi.

⁴²⁰ Nikola Vuletić (usmeno). Filipjakov je čak. mjesto izloženo nštok. utjecaju (npr. u vidu retrakcijā). No filipjanski s nštok. dijeli, što se tiče položaja naglasaka u n. p. B, čini se, i stare akcenatske izoglose, koje neće biti posljedicom kasnijeg nštok. kontaktnog utjecaja, tim više što iste izoglose nalazimo i na Ugljanu.

⁴²¹ Kod kratkih se osnova, izgleda, sekundarno širi jedninski naglasak *sēla* (uz *sēla* kod starijih (?)), *čēla*, *pēra* (slično kao u mnogim nštok. govovima). Za duge osnove usp. još i *gñīzda*, *pīma*.

⁴²² Usp. još i *pōpin*, *stōlin* (s kanovačkim duženjem) i *kļūčïn*, *kovāčïn*.

⁴²³ Kapović 2011a: 213–214, 218. Centralne čak. govore tipa Filipjakova ili ugljanskih govora karakterizira postojanje obrasca C: u *i*-glagolima kojega na čak. jugu i sjeveru nema.

⁴²⁴ Benić 2011b: 45–46, 332. Usp. još i *stākla*, *vēsla*, *lëbro* analogijom prema mn. Naglasak na *selä* (duljina je tu mlađa po duljenju u NS – §293) je zacijelo analoški prema jd. i dugim osnovama. Naglasaku *gñāzđā* se suprotstavlja, kao i drugdje u čak., naglasak imenicā koje imaju samo mn. (*krīla*, *mūda*).

⁴²⁵ U muškom rodu prema očekivanom *pōpima* itd. nastaje i tip n. *pōpi* u n. p. B (takav se naglasak onda analogijom prenosi i na dvije imenice duge osnove – *trūd* i *krīž*).

⁴²⁶ Odrazi su miješani (Benić 2011a: 13–15), usp. *brojīti*, *kosīti*, *ložīti*, *ronīti*, *selīti*, *svidōčīti*, *teļīti* (B) ali *borīti_{se}*, *dažīti*, *dvorīti*, *koťīti*, *krstīti*, *paprīti*, *postīti*, *potīti_{se}* (C). Tu treba primijetiti i da mnogi glagoli stare n. p. *c* sekundarne prelaze u n. p. B (*lovīti*, *krojīti*, *tovlīti* itd.).

⁴²⁷ Kod starih dugih glagola n. p. *b₂* (Benić 2011a: 13–16) nalazimo u svim glagolima n. p. B: (*brāñīti*, *cipīti*, *fālīti*, *gospodārīti*, *hrāñīti*, *krūžīti*, *kūpīti*, *ličīti*, *ļūīti*, *mūīti*, *pālīti*, *prāšīti*, *rīšīti*, *slīdīti*, *štīīti*, *trībīti*, *trūbīti*, *trūdīti*, *tūžīti*, *vrāīti*, *znāčīti*) osim u *srāmīti_{se}* (C) i *kratīti* (C). Izvorno je tu, dakle, možda bio prisutan naglasak na

Pag⁴²⁸ *sěla – gnāzđà, sěliman – gnāzđiman*⁴²⁹, prez. C (kratki)⁴³⁰
 Senj⁴³¹ *selà – krilà*, dli. *selin – krilin*⁴³² (: 73–74), prez. C (kratki)⁴³³
 Novi (Novi Vinodolski⁴³⁴) *sědla – krila*⁴³⁵, *sědli/sědli, kròvikrovì – sěd-
 lih/sedlih, propělih, kròvih/krovih, brěstih/brěstih*⁴³⁶, prez. B i C⁴³⁷
 Grob. (Grobnik⁴³⁸) *selà – krilà*⁴³⁹, *sělih/sěli i selih/seli – krilih/krili i
 krilih/krilì*⁴⁴⁰, prez. C⁴⁴¹
 Mat. (Matulji⁴⁴²) *selà, na sělèh/sělì*⁴⁴³ – *o kjūčēh/skjūčī*, prez. uglavnom C⁴⁴⁴

zaosnovnom slogu, no to je donekle nesigurno zbog samo dva primjera u kojima bi se to možda još vidjelo.

⁴²⁸ Vranić 2011a: 54–55.

⁴²⁹ Usp. i *koñi – kòñiman, pēci – pēciman* (: 53).

⁴³⁰ Usp. *borin, brojn, daži, kosin, kotì, ložin, norì, paprin, postin, potin* (: 205), *selin* (: 212) ali *kərstin* (: 196).

⁴³¹ Moguš 1966, Moguš 2002.

⁴³² Ali *pluralia tantum: klīšća, lēđa, ūsta, vrāta* (tako i *crīva, jāja* prema *crīvo, jāje* u n. p. C) kao i drugdje u čak. Usp. još i *popin – kjūčin* (: 66–67). Naglasak *krilin* može biti i sekundaran prema starijem *krilīn jer senjski ne trpi dužinu ispred neoakuta, usp. i *kīpin* (: 94) (štok. *kīpim*).

⁴³³ Usp. *brojñ, caklīt, se, dvorīt, kosīt, kotīt, krstīt, postīt, potīt, se, ronīt, svidočit* (C) ali *selīt* (B) (1966: 95–96, 2002). Kako rekosmo, *seliti* je, izgleda, u štok/čak. (bar u nekim govorima) moglo još rano prelaziti u n. p. *b*₁ (§64^F), no moguće je da je ovdje riječ i o kasnijoj analogiji prema prefiksalsnom obliku (usp. *brojñ* ali *izbròjin, ronñ – izrònin*).

⁴³⁴ Белић 2000: 154, 159–160.

⁴³⁵ Pored *sěla – vīna – propēla* (B) u Novom imamo *rešetà, vretenà* (B) prema *vrimenà, nebesà* (C), što bi upućivalo na različit pomak naglasaka u dotičnim pozicijama. Da naglasak u *rešetà* nije sekundaran (prema jd.) upućuje slična situacija u Orlecu (Houtzagers 1985: 51, 68–69), gdje također nalazimo *rešetà, vretenà* (s vjerojatno sekundarnim neoakutom) prema *sěla, pēra* (i uglavnom, iako ne uvijek, tako i u drugim riječima).

⁴³⁶ Ove se množinske dvojnosti mogu povijesno objašnjavati na više načina.

⁴³⁷ MAŠ novljanski prez. *i*-glagolá navodi kao 1. tip (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 110), no tamo zapravo nalazimo miješane odraze – *lòži, otělē, se, zatvòri* po n. p. B i *brojñ, okoñ – ðkotil, svedočin* po n. p. C (Белић 2000: 175–176). Naravno, nije isključeno da je tu C-tip sekundaran.

⁴³⁸ Lukežić & Zubčić 2007: 83–84.

⁴³⁹ Ali, naravno, *klīšća, vrāta, ūsta*.

⁴⁴⁰ Kod dvojnosti je u n. p. B teško znati kakva je bila izvorna situacija iako cirkumfleks u *krilih/krili* očito ne može biti izvoran (na Grobniku se čuva nefinalni neoakut). Zanimljivo je da u n. p. B naglasak u li. može biti i na osnovi i na nastavku (: 81), dok u n. p. C u l. također nalazimo dvojni naglasak, a u i. samo inovativni naglasak na osnovi (: 85). Istu situaciju, zanimljivo, nalazimo i u Novom Vinodolskom.

⁴⁴¹ Usp. *boriš, se, brojš, dvoriš, dažjī, kosiš, krstiš, ložiš, postiš, potiš, se, papriš* ali *sělīš, se, svedòčīš* (vidi §64^F za ove glagole), s tim da ovdje nema vezanog prefiksalnog naglasaka (*naložīš*), što sjeverni čak. veže sa sln. Nije jasna razlika *selà* i i. *sěli* te *sělīh* i *ložīš*, tj. moguće ju je objašnjavati na različite načine.

⁴⁴² Moji podaci.

⁴⁴³ Usp. i *na, stòlèh, i. stòli* prema n. *stoļ*.

⁴⁴⁴ Usp. Kapović 2011a: 213–214 (iznimka je, među ostalim, *seliti*, kao i drugdje). U dugima je, kao i u većini čak., samo irelevantna n. p. B: (: 218).

Sung. (Sunger⁴⁴⁵) *sèla – vína, sèlin – vīnin*⁴⁴⁶, prez. C (kratki), C: > B: (dugi)⁴⁴⁷

Kao što smo vidjeli, čak. govori, bez obzira imali u običnim imenicama tip *sèlã/krilã* ili tip *selã/krilã* ili njihove kombinacije, u imenicama koje imaju samo množinu (*klīšća, ūsta, vrãta* – usp. štok. *klījěšta, ūsta, vrãta*) imaju skoro uvijek naglasak na osnovi. Nije jasno kako to točno objasniti. Moguće je više različitih scenarija.

§66 Moskovska akcentološka škola jednim od najarhaičnijih slav. dijalekata smatra dijalekat određenih srednjobugarskih rukopisa (npr. tzv. starotrnovskih⁴⁴⁸). Ondje se, prema njima, vidi nepomaknut naglasak u n. p. B u pozicijama gdje se pomakao u svim drugim slav. dijalektima (npr. *sèlo). Ovdje iz takvih rukopisa navodimo redom neke od primjerã za naglasak u n. p. b na osnovi ondje gdje je u drugim slav. arhaičnim dijalektima na sljedećem slogu, naglasak u n. p. b na slogu nakon osnove (kao u svim drugim slav. dijalektima) i dočetan naglasak u n. p. c⁴⁴⁹. U prvoj skupini nalazimo oblike s neočekivanim naglaskom na osnovi kao (u zagradi pišemo tradicionalne psl. rekonstrukcije):

G. грѣха – n. грѣси (*grěxá – *grěsi) itd., село (*selò) itd., G. дѣри (*dvьri) itd., G. пѣти (*pěti) itd., лубы (*ľubý), na. жєны (*ženy), aor. твѣри (*tvьri), твѣриль (*tvьrĩľь)⁴⁵⁰ itd.

Uobičajen pòmaknūtī naglasak u n. p. b nalazimo u oblicima kao:

конѣць – концã (*kopěsь – *kopěcã) itd., ребрѣ (*rebrò) itd., вниã – na. вниъ (*vinã – *viný) itd., женã (*ženã), A. лубѣвь (*ľuběvь); твѣрити (*tvьrĩti), твѣри! (*tvьrĩ!), твѣрихъ (*tvьrĩxъ)⁴⁵¹ itd.

Dočetni naglasak u n. p. c vidimo u oblicima kao:

GL. дѣ. бокѣ (*bokù), словеса (*slovesà), ржкã (*røkã) itd.

Kao što vidimo, čuvanje naglaska na kraju riječi u n. p. C bi govorilo protiv ideje da je u primjerima kao грѣха riječ o povlačenju naglaska⁴⁵². S dru-

⁴⁴⁵ Moji podaci.

⁴⁴⁶ Usp. i *kõni* – dli. *kõnin*.

⁴⁴⁷ Usp. Karović 2011a: 213–214, 218.

⁴⁴⁸ Sjelokupna je građa sttrn. dana u Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 160–253.

⁴⁴⁹ Usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 173–178 (sttrn. imenice), 1993: 9 (glagoli u arhaičnim istočnim srbug. tekstovima) – oblici, dakle, nisu svi iz istih tekstova (naglasak je glagolâ u samom sttrn., čini se, nešto ujednačeniji).

⁴⁵⁰ Usp. za valencije *ľvĩ, *ľvĩľь (n. p. c).

⁴⁵¹ Usp. za valencije *ľvĩti, *ľvĩ!, *ľvĩxъ (n. p. c).

⁴⁵² Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 11. Primjeri tipa G. тѣрѣве, тѣрѣвесе (uz словесе) su zasijelo analoški (– označava potvrđen čeonni naglasak na proklitici u dotičnim oblicima).

ge strane, položaj naglaska u *i*-glagolima duge osnove se poklapa s čuvanjem dužina u Zslav. (§222, 229), a vidi se i razlika u naglasku na unutrašnjem (+)akutu (творѣти, творѣхъ itd.) i nekim vanjskim akutima (женѣ, творѣ! itd. – §60, 265), dok je unutrašnji (–)akut nenaglašen (творѣнѣ itd.). Jasno, želi li se oblike s naglaskom na prvom slogu objasniti kao arhaizme, treba uzeti i neke druge čimbenike u obzir, npr. dužinu korijena (женѣ ali вѣнѣ – tu bi se naglasak pomicao s dužine ali ne i s kračine) te neka ujednačavanja (npr. A. женѣ prema N. женѣ i prema вѣнѣ). Nije jasno što je sa srednjim rodом, tu u nekim primjerima (сѣло, чѣло, вѣно) vidimo naglasak na osnovi, a u drugima (na. рѣрѣ, перѣ) naglasak na kraju⁴⁵³. U sttrn. svakako postoji tendencija ujednačavanja nekih oblika n. p. B i C kod imenicâ (usp. I. рѣхѣмъ (B) i analoško I. градѣмъ (C) ili i. рѣхѣ (B) i sekundarni i. градѣ (C)), no to nikako ne može objasniti sve sttrn. primjere s naglaskom na osnovi. Iako u pretpostavci da je tu riječ o arhaizmu ima određenih problema (npr. kako točno fonetski objasniti varijante u sr.r.), čini se da je tumačenje sttrn. sustava kao inovativnoga (s retrakcijama naglasaka u tipu сѣло i sl.) još problematičnije⁴⁵⁴.

⁴⁵³ Grada u Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 200–202.

⁴⁵⁴ Usp. još i srbug. tekstove s tipom гѣгого i sl. (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 12).

NAGLASNI SUSTAVI BALTIJSKIH JEZIKA

§67 Ovdje ćemo ukratko opisati naglasne sustave baltijskih jezika – litavskog, latvijskog i staropruskog – u usporedbi sa slavenskom akcentuacijom.

LITAVSKI

Litavski se standardni naglasak temelji na (zapadnim) aukštaitiskim dijalektima. Standardni litavski ima slobodan i pomičan naglasak. To znači da svaki slog u riječi može biti naglašen i da se naglasak u paradigmi, kao i u slavenskim jezicima, može mijenjati (usp. npr. lit. *žiemà* »zima« – A. *žiēma*, kao hrv. dij. *zīmǎ* – *zīmu*). Standardni litavski ima tri naglasaka – *dúona* »kruh« (akut, tj. silazni naglasak), *sniēgas* »snijeg« (cirkumfleks, tj. uzlazni naglasak)⁴⁵⁵, *rankà* »ruka« (kratki naglasak)⁴⁵⁶. Kratki naglasak i cirkumfleks nisu ograničeni pozicijom u riječi, a akut se u pravilu ne može javiti u zadnjem slogu⁴⁵⁷. Povijesno je akut mogao stajati i u zadnjem slo-

⁴⁵⁵ U litavskom se naglasci, iz povijesnih razloga, upotrebljavaju suprotno nego što je to uobičajeno. Inače se silazni naglasci zovu cirkumfleksom (i označavaju se s ~), a uzlazni akutom (oznaka ^). Obično se smatra da se u litavskom dogodila inverzija intonacijâ te da je stara uzlazna intonacija (akut) zamijenjena mladom, silaznom (u govorima u osnovici standarda), dok je stara silazna intonacija (cirkumfleks) zamijenjena novom, uzlaznom (odatle i zbrka s nazivima/znakovima). U latv. su pak očuvane izvorne intonacije, koje pak onda odgovaraju slavenskima. Proces se u litavskom, dakako, ne može objasniti doslovnom inverzijom, tj. zamjenom tonova, nego se dogodio postupno, pri čemu se intonacije nikad nisu izjednačile i tek su u završnoj fazi došle na sličnu (ili istu) poziciju koju je prije zauzimao drugi naglasak. Na razini fonologije to podsjeća npr. na crnački i južnjački američki engleski, gdje prema uobičajenom eng. *feel* [fi:l] i *shit* [ʃit] nalazimo »obrnuti« izgovor [fil] i [ʃi:t].

⁴⁵⁶ Ruralni litavski govori u pravilu čuvaju tonski naglasak (iako ne uvijek istog tipa), dok je naglasak u mnogim gradovima (pa tako onda i u glavnom gradu Vilniusu) netonski, tj. dinamički (slično kao što su u Hrvatskoj npr. netonski govori Zagreba ili Rijeke). Ipak, i u takvim se govorima izvorni akut i cirkumfleks posredno razlikuju po dužini/mjestu naglasaka kod diftongâ, npr. u *káltas* »dlijeto« i *kaĩtas* »kriv«.

⁴⁵⁷ Osim u imperativnim oblicima poput *bũk!* »bũdi«, *sėdėk!* »sjedi«, koji nastaju apokopom starog *-ki*, koje se još vidi u dijalektima.

gu, ali se ondje pokratio po Leskienovu zakonu (npr. *žiemá > žiemà)⁴⁵⁸. Cirkumfleks, kao i kratki naglasak, može stajati na svakom slogu u riječi (usp. G. žiemōs za dočetni cirkumfleks). Kako su i akut i cirkumfleks dugi naglasci, oni se, jasno, javljaju samo na dugim slogovima (tj. na *é* [ē]⁴⁵⁹, *y* [ī], *o* [ō], *ū*, uključujući i dvoglas *ai*, *ei*, *ie*, *au*, *uo* + *ui*, *oi*, *eu*). U litavskom se i svaki slijed VR (samoglasnik + *m*, *n*, *l*, *r*) ponaša kao dvoglas te se akut na dvoglasu izgovara (i piše) na prvom dijelu dvoglasa (s obzirom na to da je riječ o silaznom naglasku), dok se cirkumfleks izgovara (i piše) na drugom dijelu dvoglasa (s obzirom na to da je riječ o uzlaznom naglasku). Usp. *várna* »vràna«, ali *vařnas* »vrân«. Kada je riječ o akutiranom dvoglasu, akut se na dvoglasima s prvom sastavnicom *i* i *u* umjesto ´ (kao u *várna*) piše kao ` , – usp. *vilké* »vučica« prema *vilkas* »vûk«.

U litavskom su povijesno bitna dva glasovna zakona, osim već spomenutog Leskienova zakona. Prvi je de Saussureov zakon po kojem je naglasak prešao s cirkumfleksiranoga na sljedeći akutirani slog (detalji su ovoga zakona donekle sporni⁴⁶⁰), npr. *rañkâ (pri čemu je *-ã bilo nenaglašeno i akutirano⁴⁶¹) > *rankà*⁴⁶², ali npr. A. *rañkân > *rañkq* (bez pomaka jer *-ãn nije bilo akutirano) i *várnã > *várna* (bez pomaka jer je i prvi slog imao akut). De Saussureov je zakon djelovao prije Leskienova (dakle *rañkã > *rankã > *rankà*). I de Saussureov i Leskienov zakon su općelitavski, tj. obuhvatili su sve lit. dijalekte, iako Leskienov zakon nije star. Drugi je bitan zakon bilo duljenje nedočetnoga *à i *è u *ã* i *ě* (slično kao duljenja u čak. tipa *kràva* > *krãva*, vidi §282 i dalje), usp. *rãtas > *rãtas* »kotač«, *vãda > *věda* »võdī« i *ãkmenī > *ãkmenī* »kamen (A.)«. Ipak se u nekim slučajevima javlja i neproduženo *à* i *è* (npr. u infinitivima kao *supràsti* »razumjeti«, *děgti* »paliti«, *něšti* »nositi«), no to se tumači kao sekundarno (tj. kao novonaglašeni početni slog⁴⁶³)⁴⁶⁴.

⁴⁵⁸ Da je dočetno -à (od ie. *-eh₂) bilo akutirano, vidi se po pridjevima. Usp. neodređeni pridj. ž.r. *gerà* »dobra« s kratkim naglaskom (od *gerã), ali određeni pridj. ž.r. *geróji* »dõbrã« (od *gerãji) s očuvanim akutom u sredini (staro *ã, ako se ne pokрати, daje pravilno *o* [ō] u litavskom, usp. Kapović 2008a: 242).

⁴⁵⁹ Javlja se i produženo *ē* [æ] i *ā* (uvijek s naglaskom ~: *ē* i *ā*).

⁴⁶⁰ Dibo (2000: 94) smatra da se kod de Saussureova zakona u lit. iktus pomicao s kratkoga ili cirkumfleksiranoga sloga na neposredni sljedeći unutrašnji akutirani slog ako su oba sloga imala istu valenciju, dok se na zadnji akutirani slog iktus pomicao bez obzira na valenciju.

⁴⁶¹ U to doba su, dakle, kao u latv. i nekim današnjim lit. dijalektima, nenaglašeni slogovi još imali intonacijske opreke (cirkumfleks : akut).

⁴⁶² Lit. *rankà*, za razliku od psl. pomičnog *rõká (c), pripada nepomičnoj naglasnoj paradigmi.

⁴⁶³ Usp. npr. slav. *vezti prema lit. *věžti*. Za lit. inf. vidi Stang 1966: 447–449, 471–472.

⁴⁶⁴ Neproduženo *e* i *a* se javlja i u lit. primjerima kao *něveda* »ne vodi« prema *věda* »võdī« (također i *něneša* »ne nosi« i sl.), što se često smatra ostatkom stare mobilne

§68 U litavskom naglasak, kako rekosmo, može biti pomičan. Riječi se dijele na četiri naglasne paradigme – 1, 2, 3 i 4. N. p. 1 i 2 su izvorno nepomične, a n. p. 3 i 4 su izvorno pomične. Razlika između n. p. 1 i 2 te 3 i 4 je u tome što n. p. 1 i 3 imaju akut u korijenu, a n. p. 2 i 4 nemaju. To znači da u naglasnim paradigmama 2 i 4 djeluje spomenuti de Saussureov zakon (kada je sljedeći slog bio akutiran) te tako u n. p. 2 dolazi do sekundarne pomičnosti, a u n. p. 4 do pomicanja naglasaka u nekim oblicima u već pomičnoj n. p.

naglasna paradigma	pomičnost	akutiranost	de Saussureov z.
1	–	+	–
2	–	–	+
3	+	+	–
4	+	–	+

Navodimo primjere iz *ā*-osnovâ:

n. p. 1 »vrana«

N. *várna* n. *várnos*
 G. *várnos* g. *várnu*
 D. *várnai* d. *várnoms*
 A. *várnq* a. *várnas*
 L. *várnoje* l. *várnose*
 I. *várna* i. *várnomis*

n. p. 2 »buha«⁴⁶⁵

N. *blusà* n. *blùsos*
 G. *blùsos* g. *blùsu*
 D. *blùsai* d. *blùsoms*
 A. *blùsq* a. *blusàs*
 L. *blùsoje* l. *blùsose*
 I. *blusà* i. *blùsomis*

n. p. 3 »glava«

N. *galvà* n. *gálvos*
 G. *galvõs* g. *galvũ*
 D. *gálvai* d. *galvóms*
 A. *gálvq* a. *gálvas*
 L. *galvojè* l. *galvosè*
 I. *gálva* i. *galvomìs*

n. p. 4 »zima«

N. *ziemà* n. *žiēmos*
 G. *ziemõs* g. *ziemũ*
 D. *žiēmai* d. *ziemóms*
 A. *žiēmq* a. *ziemàs*
 L. *žiemojè* l. *žiemosè*
 I. *ziemà* i. *žiemomìs*

Za razliku u o-osnovama usp.:

n. p. 1 *výras* »muškarac« – n. *výrai* – a. *výrus*

n. p. 2 *piřstas* »prst« – n. *piřštai* – a. *pirštùs*

n. p. 4, usp. *sāko* »kaže« – *nesāko* (nemobilna n. p. 2) (Stang 1957: 155–157, 1966: 449–451). U nekim je lit. dijalektima i takvo *nē*- produženo (Senn 1966: 247).

⁴⁶⁵ U padežima u kojima se naglasak u n. p. 2 razlikuje od n. p. 1 (N/I/a) je djelovao de Saussureov zakon. Isto vrijedi i za razliku n. p. 4 prema n. p. 3 (I/a).

n. p. 3 *bérnas* »dječak« – n. *bernaĩ* – a. *bérnus*

n. p. 4 *vaĩkas* »dijete« – n. *vaikaĩ* – a. *vaikùs*⁴⁶⁶

Žemaitiski se govori naglasno dosta razlikuju od aukštaitiskih. Osim što se u većini žemaitiskih govora dogodilo povlačenje naglasaka prema početku riječi, za njih je također tipično postojanje tzv. »slomljenoga« tona na mjestu staroga akuta (tj. stand. lit. ˘), tj. prozodijskoga glotalnoga zatvora kao u latvijskom, a žemaitiski govori, kao i latvijski, u pravilu razlikuju tonove i u zanaglasnim slogovima (iako to ondje, za razliku od latv., nije arhaizam jer u žemaitiskom to nastaje retrakcijom naglasaka).

Za razliku od standardnoga litavskoga, dosta aukštaitiskih i nekoliko žemaitiskih govora, u mnogim se lit. govorima javljaju razne retrakcije naglasaka. Takvim retrakcijama mogu nastati novi naglasci (koji se razlikuju od naglasaka starih naglašenih slogova) pa je i u takvim govorima moguće rekonstruirati staro mjesto naglasaka. Valja dodati da se pri citiranju dijalekatskih litavskih oblika ti oblici redovno »prevode« u standardnolitavske oblike. Staro se mjesto naglasaka čuva u južnom aukštaitiskom, u mnogim zapadnim i istočnim aukštaitiskim govorima, kao i u nekoliko žemaitiskih govora. Retrakcija je naglasaka tipična za sjever Litve (koji graniči s latvijskim jezičnim područjem, gdje je naglasak uvijek povučen na prvi slog) i događa se u većini žemaitiskih i nekim aukštaitiskim govorima. Na većini sjevernog područja se retrahira ˘ iz zadnjega sloga, a na manjem području i ~ iz zadnjega sloga (to može ovisiti i o dužini prethodnoga sloga). Akut se ne retrahira. U žemaitiskom pri retrakciji naglasaka na starom naglašenom slogu obično ostaje trag stare naglašenosti (npr. žem. *šàkà* – G. *šàkuõs* prema stand. lit. *šakà* »grana« – G. *šakõs*), slično fenomenu dvostrukog naglasaka u štok/čak. (§330). U aukštaitiskim se govorima u pravilu događa retrakcija naglasaka na prethodni slog (npr. aukšt. dij. *pavàža* prema stand. lit. *pavažà* »saonica«), dok se u žemaitiskim govorima naglasak povlači skroz na apsolutni prvi slog (npr. žem. dij. *pàvàžà* – ali s tragom starijeg mjesta naglasaka)⁴⁶⁷. Treba također istaći da je retrakcija naglasaka u žemaitiskom razmjerno recentna promjena, koja je još u toku i u mnogim je slučajevima fakultativna⁴⁶⁸ (slično kao na nekim štštok. područjima).

⁴⁶⁶ U n. vidimo pomičnost n. p. 3 i 4 (a nepomičnost n. p. 1 i 2), a u a. djelovanje de Saussureova zakona u n. p. 2 i 4 (a njegov izostanak – zbog akuta u koriženu – u n. p. 1 i 3).

⁴⁶⁷ Rinkevičius 2013.

⁴⁶⁸ Usp. Пабрежа 1987.

LATVIJSKI

§69 U standardnom latvijskom (letonskom) je, kao i u svim latvijskim dijalektima, silina uvijek na prvom slogu (uz zanemarive iznimke⁴⁶⁹). Takav je inicijalni vezani naglasak zacijelo povijesno nastao zbog utjecaja uralskih jezika (ponajprije estonskoga), koji redovito imaju naglasak fiksan na prvom slogu. No unatoč vezanom mjestu naglasaka, standardni latvijski, kao i (malobrojni) najarhaičniji latvijski govori, ima tri tona na dugim slogovima – *luōks*⁴⁷⁰ »lūk« (ravni, ili blagouzlazni, ton), *lūoks* »lūk« (silazni ton) i *luōgs* »prozor« (»slomljeni«, tj. glotalizirani, ton⁴⁷¹)⁴⁷². Na kratkim slogovima nema tonova, a dugim slogovima se (osim *ā*, *ē*, *ī*, *ū* te *ō* u posuđenicama) smatraju i diftonzi (uključujući, osim *ai*, *ei*, *au*, *ie*, *uo* i kombinacije vokala sa sonantima *m*, *n*, *ŋ*, *r*, *l*, *ļ*, kao i u lit.⁴⁷³). Kod diftongâ se ` piše na prvom dijelu (*bràukt* »voziti«), a ~ na drugom (*laīks* »vrijeme«), kao i ^ (*darbs* »rad«)⁴⁷⁴. U standardu se izvan prvog sloga, tj. u nenaglašenim slogovima, javljaju samo ~ i ^ (tako prema *sēju* »šio sam« i *sēju* »vezao sam« imamo *apsēju* »zašio sam«/»zavezao sam«⁴⁷⁵), no ima i govora u kojima se i u nenaglašenim slogovima razlikuju sva tri tona. Za još pri-

⁴⁶⁹ Nepočetna se silina (naglasak) javlja u niječnim zamjenicama (*nekās* »ništa«), u nekim složenicama (najčešće prilogima kao *uzrēiz* »odjednom« od fraze *uzrēizi*) te u superlativima (*vislābākais* »najbolji« od *visu labākais* »najbolji od svih«) i još nekim primjerima. Minimalni su parovi posve rijetki – *āre* »zemlja za oranje« : *ārē* »gle« (Balode & Holvoet 2001: 13). Ovo se ograničeno pojavljivanje nepočetnoga naglasaka u latvijskom može tipološki povezati s ograničenim pojavljivanjem ` / ^ u nepočetnim slogovima u novoštokavskom (§8).

⁴⁷⁰ Valja reći da se u suvremenom latv. pravopisu diftong *uo* piše kao <o> (jednako kao i *ō* koje dolazi u tuđicama), npr. <roka> umjesto *rūoka* »ruka«. U znanstvenim, pogotovo povijesnolingvističkim i akcentološkim, radovima se ipak piše *uo*. Također, u običnom se latv. pravopisu vokali *e* ne razlikuju po zatvorenosti/otvorenosti, a od suprasegmentalnih se znakova koristi samo znak duljine.

⁴⁷¹ »Slomljeni« se, tj. glotalizirani, ton, kao odraz staroga akuta, nalazi, kako vidjemo, i u lit. žemaitiskim dijalektima, a tomu je sličan i danski prozodijski glotalni zatvor – *stød*. Danskoj je situaciji pogotovo slično stanje u nekim latvijskim govorima (kao primjerice u latgalskom, tj. gornjolatvijskom) gdje se slogovi razlikuju samo po prisutnosti/odsutnosti glotalnoga zatvora. Glotalni se zatvor kao prozodijski fenomen javlja i u nekim drugim jezicima, npr. vijetnamskom.

⁴⁷² Dostične se tri riječi razlikuju samo naglaskom (<luogs> se čita /luoks/, usp. štok. *lūk* : *lūk* : *lūg*, što etimološki odgovara latvijskim primjerima, s tim da je *luōks* posuđenica u latv.). Valja razlikovati u pisanju latv. znak ^ (oštar luk – »slomljeni« ton) od ZJslav. ^ (blag luk – dugosilazni naglasak).

⁴⁷³ Također, kao u lit., ton u diftongu može biti i na sonantskom dijelu, npr. *stiřna* »srna« ili *ceļt* »dizati«.

⁴⁷⁴ Posljednja dva mogu doći i na prvom dijelu »sonantskih diftonga« u slučajevima stare apokope (latv. *vīrs* prema lit. *výras*) ili sekundarnog duljenja prvoga dijela dvoglasa ispred *r* (npr. latv. *dzērve* »ždrak«).

⁴⁷⁵ Treba ipak reći da drugi slog tu ima sekundarnu silinu, usp. Balode & Holvoet 2001: 15.

mjerâ za tonove izvan prvog sloga, usp. npr. latv. *laîdît* »pustiti«, *iēnaîds* »nesloga«, *pîlsētniēks* »stanovnik grada«, *strādîgs* »marljiv« itd.

Većina latvijskih govora razlikuje samo dva tona. Stariji se trotonski sustav čuva samo u dva odvojena dijalekatska područja kod središnjih latvijskih dijalekata (na većem području sjeveroistočno od Rige na granici s Estonijom i na malom području u unutrašnjosti jugozapadno od Rige), a njegovu arhaičnost dokazuje jasna povezanost toga sustava s litavskim naglaskom⁴⁷⁶. Činjenicu da standardni latvijski službeno ima trotonski sustav (danas uz supostojeći dvotonski)⁴⁷⁷, unatoč tome što većina Latvija razlikuje samo dva tona, treba zahvaliti sreći što je najveći latvijski lingvist Jānis Endzelīns imao tri tona (ali samo dva u nenaglašenim slogovima) u svom materinjem govoru⁴⁷⁸. U zapadnim se dijalektima opreka svodi na ravni i neravni ton (tj. ondje se dogodilo stapanje $\hat{i}$ i $\grave{s}$ fonetskim prevladavanjem jednog ili drugog), a u istočnim je dijalektima opreka između »slomljenog« i neslomljenog tona (tj. dogodilo se stapanje $\sim i$ i $\grave{}$), no sama fonetska realizacija dotičnih tonema može biti različita. Usp. prema središnjolatv. *traūks* : *dràugs* : *raūgs* (»posuda«, »drūg«, »kvasac«) u zapadnolatv. *traūks* : *draūgs* = *raūgs* a u istočnolatv. *tràuks* = *dràugs* : *raūgs*⁴⁷⁹.

STAROPRUSKI

§70 Kako je izumro još početkom 18. stoljeća, staropruski je puno lošije posvjedočen od litavskoga i latvijskoga, ali unatoč tome u njemu vidimo neke tragove baltijskoga slobodnoga tonskoga naglaska. Mjesto se naglaska u stprus. vidi na dva načina – preko označene duljine, npr. *mūti* »matič« ili *rānkan* »ruku« (osim znakom duljine⁴⁸⁰, dužina se mogla označavati i na druge načine, npr. *wijrs* »muškarac« s <ij> za /ī/) ⁴⁸¹ i preko pisanja

⁴⁷⁶ Kako je dokazao još Endzelīns 1899.

⁴⁷⁷ Situacija je tu, s paralelnim stand. naglasnim sistemima, slična slovenskoj. Govornici koji u organskom govoru nemaju stand. tonove, nemaju ih ni govoreći standardnim latvijskim – kao u Hrvatskoj, gdje samo štokavci (ili njihovi susjedi) stvarno imaju četiri naglaska govoreći standardnim jezikom.

⁴⁷⁸ Prilikom citiranja latvijskih riječi u poredbenopovijesne svrhe, uvijek se, naravno, citiraju primjeri s tonom posvjedočenim u arhaičnim trotonskim dijalektima. Ako se pak citira riječ iz dvotonskoga dijalekta, onda se, da bi se naznačilo da je rečeni ton nastao neutralizacijom, kod riječi bilježi ²: npr. *daikts*² »stvar«.

⁴⁷⁹ Endzelīns 1922b: 58.

⁴⁸⁰ Taj se znak u nekim transliteracijama staropruskoga bilježi i kao <~> (npr. Дыбо 2009a).

⁴⁸¹ Dakako, ovako se moglo vidjeti mjesto naglaska samo kod dugih slogova. Može se pretpostaviti da su dugi nenaglašeni slogovi u stprus. bili pokraćeni, no to ovisi o tumačenju primjerâ s -CC- (vidi u nastavku).

dvostrukoga suglasnika, npr. *gennan* »ženu«⁴⁸². Tradicionalno se smatralo, a neki istraživači još uvijek tako misle, da dvostruki suglasnik označava kratak naglasak na prethodnom slogu (dakle /g^énan/) ili čak samo kraćinu (ne nužno i naglasak), no prema Kortlandtu (1974) je dvostruki suglasnik zapravo označavao naglasak na idućem slogu (dakle /gen^án/) ⁴⁸³. Na to bi ukazivalo moguće dvostruko bilježenje naglasaka i udvajanjem suglasnika i duljinom, npr. *semmē* »zemlja« (dakle /zem^ě/) ili *dessīmts* »deseti« (dakle /des^īmts/). Prema takvim bi se bilježenjima moglo zaključiti da je i u primjerima poput *gennan* udvojeni suglasnik zapravo označavao naglasak na sljedećem, a ne na prethodnom, slogu. Takva bi pravopisna konvencija inače u europskim okvirima bila dosta čudna ⁴⁸⁴, a nema je ni u stlit. tekstovima što se katkad iznosi kao argument.

U stprus. nisu zapisivani tonovi iako ih je stprus. vjerojatno imao. Na dugim monoftonzima (npr. u *mūti*) se piše samo duljina, ali se tradicionalno smatra da se tonovi vide u stprus. bilježenju duljine kod diftongâ. Tu bi se kod stprus. primjerâ koji u lit. imaju cirkumfleks dužina bilježila na prvom dijelu diftonga, dok bi se kod stprus. primjerâ koji u lit. imaju akut (a u latv. $\tilde{}$ ili $\hat{}$) bilježila na drugom dijelu (*i* ili *u*) diftonga (usp. punoglasje u ruskom i bilježenje naglasaka na diftonzima u litavskom): stprus. *ēit* »ide« ~ lit. *ēiti* »ići«, stprus. *āusins* »ušī« ~ lit. *aūsi*, ali stprus. *boūt* »biti« ~ lit. *būti*, stprus. *soūns* »sin« ~ lit. *sūnu* »sina«, stprus. *aīnan* »jednoga« ~ lit. *vienq* itd. ⁴⁸⁵ No to je, čini se, samo prividno (Rinkevičius 2015: 174–175) – navodni »akutski diftonzi« se javljaju uglavnom na sekundarnim diftonzima (kao *oū* umjesto starijeg *ū*), za koje je upitno jesu li bili pravi diftonzi, u mnogim primjerima dužine uopće nema (ili je na prvom slogu), a neki su primjeri neuvjerljivi (npr. *aīnan* je posvjedočeno samo jednom a *ainan* 67x).

Stprus. je naglasak, kao i lit. i slav., mogao biti mobilan – usp. stprus. *spīgsnā* »kupka« (/spīgsnā/), A. *spīgsnan* »kupku« (/spīgsnan/) ili A. *mērgan* »djevojku« (/mērgan/), d. *mergūmans* »sluškinjama« (/mergūmans/)⁴⁸⁶.

⁴⁸² Podaci koji nam ukazuju na stprus. naglasni sustav svi potječu iz jednog stprus. rukopisa – *Enchiridiona* i od njegova pisca Abela Willa.

⁴⁸³ Tu se onda prema nekima javlja i i tzv. Kortlandtov zakon (stprus. progresivni pomak naglasaka s kratkog sloga). Usp. i Дыбо 2009a: 132–133.

⁴⁸⁴ Inače se u europskim jezicima pisanim latinicom udvojenim suglasnikom skoro uvijek označava prethodni kratak naglašen slog (ako već ne prava suglasnička geminata). Tako je primjerice bilo i u starohrvatskom, npr. kod Kašića (usp. Kapović 2006c) i drugih autora (§345). To je posljedica fonetske pojave, koja se može vidjeti u čitavom nizu jezika, da je slog u pravilu (fonetski) kraći ispred udvojenih suglasnika ili skupine suglasnika jer se takvi »teški« slogovi ionako već često smatraju fonološki dugima (primjerice u latinskom ili arapskom, gdje se to vidi i po naglasku) pa je dužina ispred dvaju (ili dvostrukog) suglasnika zapravo zalihosna.

⁴⁸⁵ Stang 1966: 144.

⁴⁸⁶ Za naglasne paradigme u stprus. usp. Дыбо 2009a i 2011b.

BALTOSLAVENSKI NAGLASAK

§71 Ovdje ćemo samo ukratko prikazati osnove naglasne povezanosti slavenskoga i baltijskih jezika. Paradigmatski naglasak, koji se tiče morfologije, ne može ovdje biti detaljno prikazan te ćemo se zadržati uglavnom samo na podudarnostima pojedinih prozodema i nekim osnovnim podacima.

Tradicionalno se za baltoslavenski rekonstruirao(o) sustav sa slobodnim naglaskom, pri čemu su neke riječi imale pomičan naglasak u paradigmi. Naglasak tu može biti na bilo kojem slogu u riječi, a svaki slog, naglašen ili nenaglašen, može biti akutiran ili neakutiran/cirkumflektiran (kako god se ti pojmovi fonetski interpretirali⁴⁸⁷). Osim toga, postoji i specijalan tip fonološki nenaglašenih riječi⁴⁸⁸. Tako bi se za baltoslavenski onda, u suvremenoj verziji, rekonstruirao sustav sa prozodemima i njihovim kombinacijama navedenima u tablici na stranici 143.

§72 Bsl. je bio jezik s »paradigmatskim naglasnim sustavom«⁴⁸⁹. U takvim se jezicima riječi dijele u dvije ili više naglasnih paradigama koje određuju njihovo naglasno ponašanje u različitim oblicima. Pri tom se u netvorbenim riječima (poput bsl. *wīras »muškarac« ili *genā »žena«) ni na koji način ne može pretkazati naglasna paradigma kojoj će riječ pripadati. Naglasna paradigma tu nije predvidljiva ni po obliku ni po značenju niti i po čemu drugome. Pripadnost se pojedine riječi određenoj naglasnoj paradigmi određuje tradicionalno/povijesno (sinkronijski gledano arbitrarno). Dakle, nema nikakva sinkronijskoga objašnjenja za razliku u naglasku riječi u štok. *vrāna* : *hrāna/grāna*, kao što se sinkronijski ne može objasniti ni zašto u akuzativu imamo *hrānu* ali *grānu*. U tvorbenim pak riječima (tj. riječima koje sinkronijski stoje u tvorbenom odnosu s drugim,

---

⁴⁸⁷ Bilo da je riječ o razlici uzlazno/silazno ili glotalizirano/neglotalizirano ili štogod drugo.

⁴⁸⁸ Fonološki nenaglašene riječi dobivaju automatski naglasak na apsolutno prvom slogu (ˀ).

⁴⁸⁹ Usp. npr. Дыбо 1999: 115, 2000: 10–11 i drugdje.

1. slog		2. slog		bsl.	psl.	lit.	latv.
naglašen	akutiran	naglašen	akutiran				
+	+	–	–	*mátēr	*máiti	móte	māte
+	+	–	+	*wárnâ	*võrna	várna	vārna
+	–	–	–	A. *blūsān	*bl̥x̥q > *bl̥x̥q̇	bl̥sq	(blusu)
+	–	–	+	*blūsâ ⁴⁹⁰	*bl̥xa > *bl̥xâ	*blūsâ > bl̥sâ	(blusa)
–	+	+	+	*galvâ	*golvâ	galvâ	galva
–	–	+	+	*zejmâ	*zimâ	ziemâ	ziema
–	+	–	–	A. *galvān	*golvq	galvq	galvu
–	+	–	+	a. * ^l galvāns	*golvvy	galvas	galvas
–	–	–	–	A. *zejmān	*zīmq	ziēmq	ziemu
–	–	–	+	a. * ^l zejmāns	*zīmy	ziemās	ziemas

*' – naglašeni akut

*^ – nenaglašeni akut

*~ – kratki naglašen slog (cirkumfleks)

*~ – dugi naglašen slog (cirkumfleks)

*^l – automatski čeon naglasak (nenaglašenost)

osnovnim, riječima) naglasna paradigma ovisi o naglasnoj paradigmi osnovnih riječi od kojih se tvori i o prozodijskim karakteristikama afiksâ.

Bsl. je izvorno, prema rekonstrukciji nakon što se odstrane sve naknadne balt. i slav. promjene (kao što su de Saussureov zakon, pomicanje neokutâ u psl. itd.), imao dvije naglasne paradigme – nepomičnu i pomičnu. Uzmemo li kao primjer jednostavne dvosložne riječi koje se sastoje od osnove i nastavka, u nepomičnoj je naglasnoj paradigmi naglasak uvijek bio na osnovi (baritonski naglasak), dok je u pomičnoj naglasnoj paradigmi bio ili na kraju (oksitonski naglasak) ili na početku (baritonski naglasak, tj. fonološka nenaglašenost).

§73 Takav se naglasni sustav, kao što smo već vidjeli na primjeru psl. (§50), može ekonomično opisati podijele li se morfemi na različite naglasne klase, tj. valencije – dominantnu i recisivnu. Svi su morfemi, i osnove riječi i afiksi i gramatički nastavci, mogli biti dominantni (jaki), tj. (+) morfemi, te recisivni (slabi), tj. (–) morfemi. Nepomična se naglasna para-

⁴⁹⁰ Naglašen može biti i dugi slog, npr. *lānkâ (slav. *lǫkâ, lit. *lankâ*) s diftongom i dugim cirkumfleksom.

digma analizira tako da riječi koje joj pripadaju imaju dominantan morfem u osnovi, dok riječi koje pripadaju pomičnoj naglasnoj paradigmi imaju recisivni morfem u osnovi. S druge strane, i dominantne i recisivne osnove su mogle imati i dominantne i recisivne nastavke. Tako dobivamo kombinacije (+)osnovâ i (+) ili (–)nastavaka te (–)osnovâ i (+) ili (–)nastavaka (npr. u bs. je nastavak sr.r. *-an bio (–), dok je nastavak ž.r. *-ā bio (+)). Iktus (naglasak) u riječi se određuje po sljedećem pravilu: on automatski pada na prvi jaki (+) morfem u riječi. Tako se nepomična n. p. analizira kao n. p. u koju spadaju riječi s dominantnom osnovom te stoga imaju uvijek naglasak na osnovi (pri čemu je nebitno kakvu valenciju imaju nastavci⁴⁹¹). No u riječima recisivne osnove naglasak nije mogao padati na nju, nego je padao na nastavak ako je on bio dominantan. Ako je pak u riječima recisivne osnove bio i recisivni nastavak, riječ je onda bila fonološki nenaglašena, tj. naglasak je, ako ga je bilo (kada se riječ ne bi mogla kao nenaglašena nasloniti na susjednu naglašenu riječ), automatski padao na apsolutni početni slog. Takvi se oblici zovu enklinomenski oblici (tu se javlja ònō što kasnije nazivamo preskakanjem naglasaka u slav. jezicima). Dakle pomični naglasak se zapravo javlja iz razloga što su neki nastavci jaki (pa je iktus onda na njima), a neki su slabi (pa onda naglasak nema, tj. naglasak je na apsolutno početnom slogu), dok se u riječima nepomičnog naglasaka iktus jednostavno veže odmah uz jaki morfem u osnovi i ne može se nikamo micati.

Tu, dakle, imamo sljedeću shemu:

- I) nepomična naglasna paradigma – naglasak uvijek na osnovi
- II) pomična naglasna paradigma – naglasak ili automatski na osnovi (nenaglašenost) ili na nastavku

sustav valencijâ – dominantni/jaki morfemi (+) & recisivni/slabi morfemi (–)

- I) nepomična naglasna paradigma – jaka osnova (+) & jaki (+) ili slabi (–) nastavci
- II) pomična naglasna paradigma – slaba osnova (–) & jaki (+) ili slabi (–) nastavci

-iktus automatski pada na prvi dominantan morfem (+) u riječi
 -u riječima sa svim recisivnim morfemima nema naglasak (iktus je na apsolutnom početku)

⁴⁹¹ Tj. ako u riječi postoji dominantan morfem, recisivni morfemi u njoj kao da ne postoje. Isto tako, nakon prvog dominantnog morfema u riječi (na koji uvijek pada iktus), svi mogući sljedeći dominantni morfemi su irelevantni.

Takva nam analiza omogućuje svesti pomičnost i nepomičnost naglasaka na različite kombinacije jakih i slabih morfema⁴⁹². U takvom je bsl. sustavu mjesto naglasaka (iktusa), jasno, kako rekostmo, bilo posve predvidivo na osnovi valencija⁴⁹³. Iako analiza naglasnoga sustava pomoću valencija može biti i više-manje samo teoretska⁴⁹⁴, moskovska akcentološka škola valencije smatra realnim fonetskim pojavama u starijem slav., balt. i bsl. razdoblju – pretpostavlja se da su dominantni morfemi imali visok a recisivni nizak ton. Takva bi tonska razlika (visoko i nisko) onda bila naslijeđena iz praindoeuropskoga (usp. npr. ДѢбо 1973, ДѢбо 1981: 260–262, ДѢбо 1999 i vidi §102–104) jer se jedino tako može objasniti kompleksnost bsl. paradigmatškog naglasnog sustava.

§74 Na dominantne i recisivne morfeme (tj. visoki i niski ton) se u bsl. još nadovezuje dodatno obilježje akutiranosti (možda glotaliziranosti ili laringaliziranosti)⁴⁹⁵, pri čemu je cirkumflektiranost jednostavno odsutnost akutiranosti⁴⁹⁶. Tako dolazimo do sljedećih kombinacija:

⁴⁹² Osim osnovâ i nastavaka, i sufixi su mogli biti dominantni i recisivni. Sufiks je mogao, dakle, biti naglašen ako je bio dominantan i ako je dolazio nakon recisivne osnove. Ako je sufix bio (–), iktus je bio ili na osnovi (ako je ona bila (+)) ili na nastavku (ako je on bio (+) a osnova (–)), dok je u slučaju i (–)osnove i (–)nastavka čitava riječ bila nenaglašena (enklino-menon), tj. dobivala je automatski fonetski naglasak na apsolutno prvom slogu. Ako se pretpostavi da su izvorno svi morfemi mogli biti dominantni ili recisivni, to bi onda vrijedilo i za prijedloge/prefikse. Međutim, takva izvorna situacija nije očuvana u slavenskom. Dominantni su samo akutirani prefiksi poput *vŷ- »iz«, *pǎ- i *prǎ-. Prijedlozi su, kada stoje zasebno, uvijek recisivni (*po_sŏdŷ, *vŷ_bŏlto, *nǎ_nogo itd.). Recisivni su skoro uvijek i kao glagolski prefiksi (*posŏdŷti, *pokorŷti, *zazolŷti) itd. Vidi §149^F za tip *zakonŷ i tip *zabava gdje su prefiksi, bar u nekim slučajevima, bili dominantni.

⁴⁹³ ДѢбо 2000: 6.

⁴⁹⁴ »Jake« i »slabe« morfeme u bsl. pretpostavlja npr. i Garde (1976), no s drugačijom povijesnom interpretacijom, a valencijama moskovske škole donekle nalikuje i koncepcija ie. naglasaka Kiparskoga (1973). Vidi i Olander 2009: 40–43 za pregled ovih dvaju pristupa.

⁴⁹⁵ Akut nastaje u slogu zatvorenom ie. laringalom (npr. ie. *meh₂tēr > bsl. *mǎtēr > slav. *mǎti), Winterovim zakonom pred ie. zvučnim okluzivima (npr. ie. *sed- > bsl. *séd- > slav. *sěsti) u ne posve jasnim uvjetima (za Winterov zakon vidi kratko u Kapović 2008a: 233–234, a detaljnije, pogotovo za građu, u ДѢбо 2002) i, čini se, bar u određenim pozicijama na prijevojno dugim vokalima (za ie. prijevoj vidi Kapović 2008a: 269–270) koji nisu nastali kontrakcijom (§252^F). Oko tona koji u bsl. nastaje na prijevojnoj dužini postoji dosta spora. Nizozemska indoeuropeistička i akcentološka škola objašnjava bsl. akut kao glotalni zatvor koji nastaje od ie. laringalâ (dakle ie. *H > bsl. *ʔ) (ova ideja potječe od Vaillant 1936: 114–115) i ispred ie. zvučnih okluziva koje oni tumače kao bezvučne glotalizirane okluzive (npr. Kortlandt 2011: 96–97). To, zajedno s glotalnim zatvorom u »slomljenom« žemaitškom i latvijskom odrazu (premda ne u istom kontekstu), čini zgodnu teoriju (glotalni zatvor tipološki često sudjeluje u tonogenezi), no rekonstrukcija glotaliziranih okluziva je u ie., bar za zadnju fazu prajezika, prilično nevjerojatna (usp. Kapović 2008a: 141). Razlog za to što i laringali i zvučni okluzivi

dominantni cirkumfleks, dominantni akut, recesivni cirkumfleks, recesivni akut⁴⁹⁷

Time pak dolazimo do četiriju elemenata koji su mogli imati različite odraze u bsl. jezicima, dok se tradicionalno rekonstruiralo samo po jedan akut i cirkumfleks a na mjestu recesivnog cirkumfleksa nenaglašenost⁴⁹⁸. Ovdje, jasno, govorimo o ovim kombinacijama pod iktusom (tj. u naglašenom slogu – uključujući i automatski čeon naglasak u fonološki nenaglašenim riječima) iako je svaki slog bio + ili – i akutiran ili cirkumflektiran. Dominantnost osnove odgovara slavenskim naglasnim paradigmama *a* i *b*⁴⁹⁹ te litavskim nepomičnim paradigmama (n. p. 1 i 2), dok recesivnost osnove odgovara slavenskoj n. p. *c* i litavskim pomičnim paradigmama (n. p. 3 i 4) (§84). Naglasne paradigme, dakle, zapravo proistječu iz teorije valentnosti tj. izvornih tonova (§50, 73, 103).

Dominantni cirkumfleks, koji se javlja u nepomičnim naglasnim paradigmama, odražava se u slav. kao neoakut na prvom slogu (*` na kratkim i \*~ na dugim slogovima), koji se u određenim uvjetima može pomaći na sljedeći slog (§51 i dalje). U litavskom je odraz ` na kratkim i ~ na dugim slogovima (ako naglasak nije pomaknut de Saussureovim zakonom na idući slog – §67), kao i kod odrazâ recesivnoga cirkumfleksa – dakle, odrazi su im se stopili. Usp. psl. *òǵńь (štok. *ògań*) i lit. *ùgnis* za kratki slog, a za dugi slog psl. *mǫdrъ (hrv. dij. *mũdar*) i lit. *muñdras*. U latv. je odraz na dugim slogovima ` (kao i kod recesivnog cirkumfleksa), usp. *rùoka* »ruka« ~ lit. A. *rañka* (nepomična naglasna paradigma⁵⁰⁰).

uzrokuju stvaranje akuta u bsl. možda treba tražiti u tome što su bsl. zvučni okluzivi bili zalihosno preaspirirani (dakle što je *VdV zapravo bilo *V^{hd}V), kao u nekim američkim indijanskim jezicima (Sergej Nikolajev – usmeno). Razvoj donekle sličan mogućem razvoju/razvojima u bsl. (ovisno o fonetskoj interpretaciji laringalâ u bsl.) vidimo, čini se, u primjeru jukatečkog majanskog, gdje se novi visok ton razvija od postvokalnog glotalnog frikativa i glotalnog zatvora (Avelino 2012). Tako pramajansko *VhV daje jukatečko majansko V_H (visok ton), a pramajansko *V?C daje jukatečko V_HVC (s visokim tonom i sekundarnim vokalom). Jukatečki majanski je za bsl. akcentologiju tipološki zanimljiv i po tome što, osim što razlikuje visoke i niske tonove, ima i razlikovnu laringalizaciju (tj. *creaky voice*), koja se katkad fonetski realizira kao intervokalni glotalni zatvor.

⁴⁹⁶ Cirkumfleks (u smislu odsustva akutiranosti) se u bsl. javlja kod ie. kratkih vokala i kratkih diftonga i u nekim položajima na mjestu ie. prijevodne dužine (§252^F). Za (dominantni) cirkumfleks koji nastaje Nikolajevljevom metatonijom vidi §88.

⁴⁹⁷ Kao primjere možemo dati već navedene tradicionalne rekonstrukcije (gledajući prvi slog): (+)cirkumfleks (*blùsâ), (+)akut (*mâtër), (–)cirkumfleks (*'lzejmān), (–)akut *galvǎ.

⁴⁹⁸ To se posljednje zapravo i ne mijenja u ruskom pristupu.

⁴⁹⁹ Za genetsko jedinstvo psl. n. p. *a* i *b* vidi §48, 50.

⁵⁰⁰ U ovom se primjeru baltijska nepomičnost ne poklapa sa slavenskom pomičnošću ove riječi (slav. *rǫká – n. p. c).

Dominantni akut daje u slav. stari akut (*[˘]), u lit. ´, a u latv. ˘. Usp. psl. *māti (štok. *māti*), lit. *móté*, latv. *māte*.

Recesivni cirkumfleks je zapravo izostanak ikakva naglasaka. Riječi sa svim recesivnim slogovima su bile fonološki nenaglašene. U slav. recesivni cirkumfleks daje cirkumfleks (*[˘] na kratkim i *[˘] na dugim slogovima) za koji je tipično da uvijek stoji na apsolutnom početku riječi (§32–33, 36, 49). U baltijskom je, osim nekih tragova u litavskom (vidi gore), uglavnom nestalo toga vida nenaglašenosti. U lit. kao odraz recesivnoga cirkumfleksa nalazimo opet ˘ na kratkim i ˘ na dugim slogovima (ako nije djelovao de Saussureov zakon), a u latv. opet na dugim slogovima ˘. Usp. psl. A. *zīmq (štok. *zīmu*), lit. *žiēmq*, latv. *ziemu* za dugi slog i psl. A. *rōsq (štok. *rōsu*), lit. *rāsq* < *rāsq (vidi §67 za duženje) za kratki slog.

Recesivni akut daje u slav. *[˘], tj. izjednačuje se s odrazom recesivnog cirkumfleksa (i time u slav. osnove u pomičnim naglasnim paradigmama ne mogu više biti akutiranima⁵⁰¹). U lit. recesivni akut daje ´ (s tim da je riječ o akutu u pomičnoj naglasnoj paradigmi, tj. n. p. 3) pa se, dakle, stapa s odrazom dominantnoga akuta. Najarhaičniji je tu latv. čiji je »slomljeni« naglasak, prema moskovskoj akcentološkoj školi, izravan odraz recesivnoga akuta⁵⁰² (tradicionalno se latv.˘ objašnjavao pomakom naglasaka na prednaglasni akutiran slog u pomičnim n. p.⁵⁰³, no s tim objašnjenjem ima dosta problema⁵⁰⁴). Usp. slav. *gōlvq, lit. *gālvq*, latv. *galvu*.

⁵⁰¹ Tako prema lit. *galvā* – A. *gālvq* ali *žeimā* – A. *žiēmq* dobivamo psl. *golvá – A. *gōlvq = *zimá – A. *zīmq. Nestanak akuta u slav. mobilnoj paradigmi se tradicionalno zove Meilletov zakon. To se u okviru tradicionalne akcentologije najčešće objašnjavalo analogijom prema pomičnoj paradigmi bez akuta (tj. riječima tipa *zimá) ili analogijom naglašanih akuta prema prednaglasnom položaju u kojem se pretpostavljalo fonetsko gubljenje akuta (dakle *gōlvq umjesto *gólqv analogijom prema *golvá).

⁵⁰² Što onda objašnjava i oblike poput l. *gālvās* (~ lit. *galvosè*) s dva slomljena tona, tj. dva recesivna akuta, bez potrebe za analogijom.

⁵⁰³ Npr. Endzelīns 1971: 26.

⁵⁰⁴ Bit je problema u tome što bi to zapravo, kako je priznavao i sâm Endzelīns (1922a: 26), bio analoški proces (tj. od staroga bi A. *galvu dobili analogijom prema nominativu *galva* i akuzativ *galvu*). No kod analoških bi se procesa očekivala nedosljednost i ujednačavanje na razne načine (što se vidi kod sličnog procesa u slav. i lit. kod riječi tipa *pēna s n. p. *alc* – §90), što u latvijskom nije slučaj, nego se latv. ˘ javlja posve pravilno prema lit. ´ u pomičnim naglasnim paradigmama (problem su i o-osnove, gdje u jd. skoro da nema starih oksitonskih oblika – §100). Osim toga, latv. je oblike kao *ilgāki* (s uzlaznim tonom na prvom slogu i slomljenim na drugom) ili *plānākā* (s dva slomljena tona) teško objasniti retrakcijom – odakle u prvom primjeru retrakcija ako je tu već (+)akut na prvom slogu, a odakle u drugom primjeru dva »retrakcijska« akuta? (Дубо 2013: 96). Sve to bi onda ukazivalo na to da je tu riječ zapravo o latv. arhaičnosti te o lit. inovaciji, a ne obrnuto, kao što se tradicionalno mislilo.

Odrazi bsl. prozodijskih kombinacija u naglašenom slogu⁵⁰⁵

	slavenski	litavski	latvijski ($\bar{V}$)
(+)cirkumfleks	$\gamma\sim$	$\gamma\sim$	`
(+)akut	˝	˘	˜
(-)cirkumfleks	$\gamma^{\sim}$	$\gamma^{\sim}$	`
(-)akut	ˆ	˘	ˆ

- 1) (+)cirkumfleks lit. *ùgnis* ~ psl. *ògnǫ̃ (štok. *ògań*)
lit. *muñdras* ~ psl. *mõdrǫ̃ (hrv. dij. *mũdar*)
lit. A. *rañkq* ~ latv. *rùoku* »ruka«
- 2) (+)akut lit. *móte* ~ latv. *māte* ~ psl. *māti (štok. *māti*)
- 3) (-)cirkumfleks lit. *rāsq* < *rāsǫ̃ ~ psl. *ròsq (štok. *ròsu*)
lit. *žīemq* ~ latv. *zīemu* ~ psl. *zīmǫ̃ (štok. *zīmu*)
- 4) (-)akut lit. *gálvq* ~ latv. *galvu* ~ psl. *gõlvǫ̃ (štok. *glāvu*)

U slavenskom je odraz (+)cirkumfleksa zamućen problemima vezanima uz pomicanje naglasaka udesno u n. p. *b* (§51 i dalje), dok se odrazi recesivnog akuta i cirkumfleksa stapaju u * $\hat{}$ (s tim da kod akuta, koji je mogao biti samo na dugim vokalima, naravno, nema kratke varijante * $\sim$). U lit. je došlo do pojednostavljenja sustava te su se oba cirkumfleksa i oba akuta jednostavno stopila i imaju potpuno iste odraze (iako se javljaju i u nepomičnim i u pomičnim naglasnim paradigmama). U latv. su se dva cirkumfleksa spojila, ali dva akuta imaju vrlo jasne različite odraze. Za više primjerâ podudarnosti bsl. prozodemâ odnosno naglasnih paradigama vidi §84.

Što se tiče odrazâ ovih kombinacija u nenaglašenim slogovima, akutiranost i visina/nizina se i u slav. i u balt. nastavljaju razlikovati još neko vrijeme. Tako su u lit. nenaglašeni akutirani slogovi još postojali u doba djelovanja de Saussureova zakona (§67), a u slav. su valencije nenaglašenih slogova igrale ulogu u više procesâ (§50), dok je akutiranost (uz dominantnost) nenaglašenih slogova bila bitna u pomicanju iktusa udesno s dominantnih cirkumfleksa (§59, 222, 229). U povijesnom razdoblju, jasno, i valencije i razlika akutiranosti/cirkumflectiranosti u nenaglašenim slogovima nestaju u litavskom i slavenskim jezicima. Iznimka je latvijski, gdje se intonacije nastale od starih bsl. prozodijskih kombinacija čuvaju bez obzira na naglasak (pri čemu je latvijsko mjesto naglasaka inovativno i sekundarno vezano uvijek za prvi slog) – §69.

⁵⁰⁵ Uključujući i automatski čeon cirkumfleks u fonološki nenaglašenim riječima.

NAGLASAK U OSTALIM INDOEUROPSKIM JEZICIMA

§75 Indoeuropski se jezici po naglasku dijele na ònē koji imaju slobodan, nepretkažljiv, naglasak i na ònē koji imaju vezan, pretkažljiv, naglasak. Na temelju poklapanjâ između nekih ie. jezika sa slobodnim naglaskom, takav se naglasak može rekonstruirati i za praie. Slobodan naglasak, ili njegove tragove, kao nasljeđe iz praie., čuvaju vedski (i neki suvremeni dardski i iranski jezici), grčki, germanski (ali samo po tragovima u konsonantizmu), baltoslavenski, anatolijski (tragovi u vokalizmu) i toharski⁵⁰⁶. Ovdje ćemo ukratko prikazati naglasne sustave ie. jezika s naslijeđenim razlikovnim naglaskom.

INDOIRANSKI

Vedski je imao slobodan naglasak⁵⁰⁷, usp. ved. *vṛkas* »vuk« ali *devás* »bog«, koji, osim u nekim slučajevima, nije bio predvidljiv⁵⁰⁸. Čini se da ga je odlikovala više visina tona nego silina, tj. naglašeni slog je bio ponajprije istaknut visinom tona a ne silinom udara (iako je naglasak u kasnijem klasičnom sanskrtu postao silinski i vezan)⁵⁰⁹. Većina vedskih

⁵⁰⁶ U toharskom se naglasak nije bilježio, ali se po određenim vokalskim alternacijama može zaključivati o njegovom mjestu, usp. toharski B *yákwe* »konj« ali G. *yákwéntse*, što, izgleda, nema veze s ie. (Adams 2015), no usp. i Ringe 1987.

⁵⁰⁷ U klasičnom sanskrtu je slobodni naglasak izgubljen – naglasak je vezan, slično kao u latinskom, i stoji na prvom dugom slogu odozda (s tim da ne može biti na zadnjem slogu), ali ne ide dalje od četvrtog sloga odozda. Dakle, ako su drugi i treći slog od kraja kratki, naglasak je na četvrtom slogu od kraja. Kao u latinskom ili arapskom, pod dugim se slogovima smatraju slogovi dugi po naravi (npr. *ā*) i slogovi dugi po položaju (kratki vokal ispred dvaju suglasnika).

⁵⁰⁸ U nekim je oblicima naglasak ipak bio morfološki predvidljiv, npr. naglasak u *u*-osnovama sr.r. kao *dāru* »drvo« nije nikada mogao biti na kraju. Vidi i §77 za glagole.

⁵⁰⁹ Mjesto naglasaka se u vedskom označavalo pomoću 4 različita sistema (vidi npr. Macdonell 1910: 78–80). Tako se recimo naglasak u riječi *agnínā* »s ognjem«, mogao pisati

riječi je imala naglasak, no neke su riječi mogle biti i nenaglašene, npr. zamjenice kao *sama-* »neki« i enklitički oblici osobnih zamjenica kao GD. *me* »me/mi«, A. *mā* itd. i čestice kao *ca* »i« ili *gha/ha* »baš«. Osim toga nenaglašeni su bili i vokativi⁵¹⁰ i finitni oblici glagola u glavnoj rečenici (glagolski oblici u zavisnoj rečenici uvijek imaju naglasak), osim na početku rečenice ili stiha (*pāde*). U tim slučajevima, na početku rečenice/stiha, vokativ ima uvijek naglasak na prvom slogu (npr. V. *pítar!* prema *pitá* »otac« ili V. *déva!* prema *devás* »bog«)⁵¹¹, a glagol svoj uobičajeni naglasak koji ima u zavisnim rečenicama (a koji nije nužno na prvom slogu)⁵¹².

Naglasak je u svim vokalskim osnovama i u većini višesložnih konsonantskih osnova bio uvijek na istom mjestu – na početku (baritone) ili na kraju (oksitone). Navodimo neke primjere:

o-osnove		ā-osnove		i-osnove	
»vuk«	»bog«	»kobilā«	»koza«	»gospodar«	»misao«
N. <i>v́řkas</i>	<i>devás</i>	<i>ásvā</i>	<i>ajá</i>	<i>pátis</i>	<i>matís</i> ⁵¹³
G. <i>v́řkasya</i>	<i>devásya</i>	<i>ásvāyās</i>	<i>ajáyās</i>	<i>pátēs</i> ⁵¹⁴	<i>matés</i>
D. <i>v́řkāya</i>	<i>devāya</i>	<i>ásvāyai</i>	<i>ajáyai</i>	<i>pátye</i>	<i>matáye</i>
A. <i>v́řkam</i>	<i>devám</i>	<i>ásvām</i>	<i>ajám</i>	<i>pátim</i>	<i>matím</i>

kao *agninā* (*Maitrāyaṇī Samhitā*), kao *agninā* (*Śatapatha Brāhmaṇa*), kao *a³gnī¹nā²* (s brojevima iznad triju tonski istaknutih slogova; *Sāmaveda*) ili kao *agninā* (*Ṛgveda*). Zanimljivo, u zadnjem se sistemu nije uopće označavao glavni naglasak, tj. *sāmo* (i izvorno) mjesto najvišeg tona (*udātta*) nego samo, izvorno prednaglasni, niski ton (*anudātta*) i, izvorno zagnaglasni, silazni ton (*svarita*).

⁵¹⁰ Npr. *úpa tvā Agne divé-dive (...)* *émasi* »tebi, Agni, dan za danom (...) idemo« (Macdonell 1910: 105).

⁵¹¹ Usp. čeonim naglasak u vokativu i u grč., npr. N. *πατήρ* – V. *πάτερ!* To je pak povezano i sa slav. čeonim naglaskom u vokativu u n. p. *b* i *c* (§374). Usp. npr. štok. vokative kao *gōspodo!*, *gōspodāru!* (prema *gospōda*, *gospōdār*) itd. Kako već rekosmo, faktička nenaglašenost ovih oblika u vedskom nam daje potvrdu teorijskih pretpostavaka o čeonom cirkumfleksu u praslavenskom kao o fonološkoj nenaglašenosti tih oblika (§32^F). S druge strane, nenaglašenost vedskih glagola (i s tim možda povezan recesivan naglasak u grč. glagolima – §80) je vjerojatno inovacija.

⁵¹² Za sve vidi npr. Macdonell 1910: 104–107.

⁵¹³ Kao dokaz za staru pomičnost naglaska u *i*-osnovama katkad se navodi i oblik *māti-* iz *Śatapatha Brāhmaṇe* (Meillet 1903: 317), no tu bi lako mogla biti riječ i o kasnijoj inovaciji (Olander 2009: 58). Samo 3 *i*-osnove u *Ṛgvedi* (*trpti-*, *citti-* i *śakti-*) imaju dublete po naglasku (zadnje dvije s razlikom i u značenju), usp. Debrunner 1954: 632. Takve naglasne varijante mogu biti ostatak stare mobilnosti. Kao tipološku paralelu usp. u suvremenom hrvatskom *rāzina* i *razina* prema starijem *razina* – A. *rāzinu*, a u takvim slučajevima može doći i do sekundarnog semantičkog razlikovanja, usp. *nđvine* »časopis« : *novine* »novosti« prema starom *novina* – n. *nđvine* (vidi Kapović 2011f: 162–163).

⁵¹⁴ Umjesto starijega *pátyas (usp. *ávyas* »óvcē«).

u-osnove

»muškarac«	»sin«
N. <i>mánus</i>	<i>sūnúš</i>
G. <i>mános</i>	<i>sūnós</i>
D. <i>mánave</i>	<i>sūnávē</i>
A. <i>mánum</i>	<i>sūnúm</i>

r-osnove

»brat«	»otac«
<i>bhrátā</i>	<i>pitā</i>
<i>bhrátur</i>	<i>pitúr</i>
<i>bhrátre</i>	<i>pitré</i>
<i>bhrátaram</i>	<i>pitáram</i> ⁵¹⁵ itd. ⁵¹⁶

§76 Za razliku od vokalskih i većine višesložnih konsonantskih osnova, mobilni naglasak (naglasak koji je u nekim oblicima na početku, u nekim na kraju⁵¹⁷) se javlja u jednosložnim osnovama⁵¹⁸, u rijetkim višesložnim konsonantskim osnovama te u još nekim specifičnim oblicima (heteroklitskim imenicama, brojevima, participima). Za jednosložice usp.:

»noga«		»misao«	
N. <i>pāt</i>	n. <i>pādas</i>	<i>dhīs</i>	<i>dhíyas</i>
G/Ab. <i>padás</i>	g. <i>padām</i>	<i>dhíyás</i>	<i>dhīnām</i>
D. <i>padé</i>	d/ab. * <i>padbhyás</i>	<i>dhíyé</i>	<i>dhībhyás</i>
A. <i>pādam</i>	a. <i>pādás</i> < * <i>pādas</i> ⁵¹⁹	<i>dhíyam</i>	<i>dhíyas</i>
L. <i>padí</i>	l. <i>patsú</i>	<i>dhíyí</i>	<i>dhīśú</i>
I. <i>padā</i>	i. <i>padbhís</i>	<i>dhíyā</i>	<i>dhībhís</i>

Osim ovakvih jednosložica, pomičan naglasak nalazimo i u nekoliko višesložnih konsonantskih osnova – usp. deklinaciju riječi *pánthā*- »put« i *púmāms*- »čovjek«⁵²⁰.

⁵¹⁵ Ovdje treba ipak primijetiti da je naglasak na sufiksu *-tar-* ako je on pun, dok je na nastavku kada je sufiks *-tr-* u praznini (dakle, iako je naglasak kolumnaran, nije uvijek na istom morfemu). Ipak, u G. vidimo naglašen nekoć prazan slog (*-túr* < **-tṛs*) iako tu treba računati i na interferenciju s varijantom **-tros* (grč. *-τρος*) koja je u stind. nestala.

⁵¹⁶ U oksitonskim *i-*, *u-* i *r-* osnovama se naglasak pomiče s »tematskog vokala«/prvog sloga nastavka na zadnji slog nastavka samo u g. (*matīnām*, *sūnūnām*, *pitīñām*), no oblici na *-Vñām* su u stind. inovacija te kao takvi irelevantni.

⁵¹⁷ Pri čemu naglasak na prvom slogu, upadljivo slično *bsl.*, imaju A., n. i a.

⁵¹⁸ Za razliku od grč., u kojem sve atematske riječi s jednosložnom osnovom imaju mobilan naglasak, u ved. takve riječi mogu imati i pomičan i nepomičan naglasak (što je arhaično).

⁵¹⁹ Usp. u RV *āpas* »vode« (6x) uz sekundarno *apás* te grč. a. *πόδας* za izvorni naglasak na korijenu.

⁵²⁰ Takav je naglasak zacijelo arhaizam, tj. ostatak nekoć šire proširene pomičnosti naglasaka i u drugim višesložnim konsonantskim osnovama (usp. Stang 1966: 305). Usp. još i primjer *mánthā* »miješalo« (RV) – I. *mathā* (Illich-Svitych 1979: 131).

	jd.	mn.	jd.	mn.
N.	<i>pánthās</i>	<i>pánthās</i>	<i>púmān</i>	
G/Ab.	<i>pathās</i>	<i>pathām</i>	<i>pumśās</i>	
D.	<i>pathé</i>			
A.	<i>pánthām</i>	<i>pathās</i>	<i>púmāmsam</i>	<i>pumśās</i>
L.	<i>pathí</i>	<i>pathíšu</i>		<i>pumśú (AV)</i>
I.	<i>pathá</i>	<i>pathíbhīś</i> ⁵²¹		

Pomičan naglasak, osim toga, mogu imati i heteroklita kao *yákr̥t* »jetra«, G. *yaknás*, *ásthi* »kost«, G. *asthnás*, *ákṣi* »oko«, G. *akṣnás*, *dádhi* »skuta, grušalina«, G. *dadhnás* itd. i brojevi kao *tráyas* »tri« (d. *tribhyás*, a. *trín*, l. *triśú*, i. *tribhīś*), *páñca* »pet« (i. *pañcábhis*), *náva* »devet« (d. *navábhyas*, i. *navábhis*), *dásá* »deset« (d. *daśábhyas*, l. *daśásu*, i. *daśábhis*)⁵²² itd. Pomičnost se javljala i u nekoliko rubnih kategorija kao što je aktivni particip prezenta: *adán* »jedući«, G. *adatás*, D. *adaté*, A. *adántam*, L. *adatí*, I. *adatá*, n. *adántas*, g. *adatám*, d. *adádbhyas*, a. *adatás*, L. *adát-su*, I. *adádbhis*.

§77 Glagolski je naglasak u vedskom (u zavisnim rečenicama i na početku rečenice) predvidljiv (te, može se pretpostaviti shodno tome, inovativan). U tematskom prezentu naglasak je ovisio o prijevaju – naglasak je bio na korijenu u punini (*bhárati* »nosi«) ali na tematskom vokalu ako je korijen bio u praznini (*tudáti* »udara«), ne mijenjajući mjesto u paradigmi (*bhárāmi* – *bhárasi* i *tudāmi* – *tudási*). Kod atematskih glagola, naglasak je bio na (punom) korijenu u jd. aktivnog prezenta, a na kraju u mn. (i drugim oblicima) gdje je korijen prazan⁵²³:

1. *émi* »idem«   *imás(i)*
2. *éṣi*   *ithá(na)*
3. *éti*   *yánti*

Augment je u glagolima uvijek bio naglašen, npr. *ábharat* »nosijaše«.

⁵²¹ Ved. pomičnost se ne poklapa sa slav. n. p. *b* – slav. *pŕtъ (hrv. dij. *pŕt*) s prelaskom u *i*-osnove.

⁵²² Usp. nepomično *saptá* – i. *saptábhis* (~ slav. *sědmъ (*b*) ali *trĭje, *pĕtъ, *dĕvĕtъ, *dĕšetъ (*e*)).

⁵²³ U klasičnoj indoeuropeistici se mjesto naglasaka redovno povezuje s prijevajem, tj. smatra se da je punina povezana s naglaskom, a praznina s nenaglašenošću. Onda se i naglasne analize često na to »navlače«. To u okviru glagolskog sustava još i funkcionira (što ne znači da je to nužno arhaično – dok se recimo bsl. nemotivirani sustav raspodjele naglasnih tipova u glagolima ne može tako jednostavno objasniti), no u imenicama puno teže (§101).

Za razliku od vedskog, u avestičkom naglasak nije zapisan, ali znamo da je i ondje do nekoga doba bio očuvan slobodan naglasak. U avestičkom se *r/r̥ obezvučuje ispred bezvučnih okluziva (dakle u skupinama *rp, *rk, *rt) i daje -hrp-, -hrk-, *-hrt- > -š- ako je u naglašenom slogu. U nenaglašenom se pak slogu *r ne obezvučuje. Usp. av. *vəhrka-* »vuk« s obezvučenjem prema ved. *vṛka-* i av. *aməša-* »besmrtan« prema ved. *amṛta-* ali av. *mərəta-* bez obezvučenja prema ved. *mṛtá-* »mrtav«. Mjesto naglasaka se ipak ne poklapa baš uvijek s vedskim (usp. av. *mahrka-* »uništenje« ali ved. *marká-*). Čini se da bi se trag slobodnog naglasaka u avestičkom mogao vidjeti i po glasovima *ś/h* – u avestičkom se glas *ś* javlja umjesto *h* kada je u naglašenom slogu, tj. kada iza njega slijedi izvorno naglašen slog. Za gatha-avestički naglasak općenito i primjere vidi Beekes 1988: 55–69.

§78 Slobodni indoiranski naglasak ili njegovi odrazi su očuvani i u nekim modernim iranskim i dardskim jezicima⁵²⁴ – npr. u afganskom (pašto)⁵²⁵ od iranskih jezika te u jezicima šina i dameli od dardskih jezika (za njih postoji dovoljno pouzdane jezične građe), usp. npr. Дыбо 1972, 1974, 2011c (odatle i primjeri u nastavku). Neki jezici, npr. iranski jezik jidga, nisu još dovoljno dobro posvjedočeni iako postojeći podaci upućuju na arhaičnost naglasnog sustava⁵²⁶. Ovakvi moderni podaci potvrđuju podatke iz vedskog, katkada ih mogu dopuniti, a u nekim slučajevima su čak i arhaičniji (vidi §103 za niskotonalne platforme). Navodimo primjere:

baritone		oksitone	
šina	vedski	šina	vedski
<i>zāa</i> »brat«	<i>bhrātā</i>	<i>duúm</i> »dim«	<i>dhūmās</i>
<i>rāati</i> »noć«	<i>rātrī</i>	<i>dī</i> »kći«	<i>duhitā</i>
<i>yūun</i> »mjeseć«	<i>jyōtsnā</i> »mjesečina«	<i>maá</i> »matī«	<i>mātā</i>
<i>bāali</i> »uže, žica«	<i>vālas</i> »dlaka, rep«	<i>kaál</i> »godina«	<i>kālās</i> »vrijeme, razdoblje...«

⁵²⁴ Dardski su jezici podgrupa indijske (indoarijske) grupe jezika.

⁵²⁵ To je prvi primijetio Morgenstierne 1942: 95–97 (što je išlo protiv Meilletove teorije o vezanom naglasku u svim iranskim jezicima, sličnom latinskom naglasku), no trebalo je pričekati još nekoliko desetljeća do pojave pouzdano akcentuiranih rječnika paštoa. Usp. još i Morgenstierne 1973.

⁵²⁶ Slobodan naglasak u romskim jezicima/dijalektima izgleda nema veze s vedskim/ie. slobodnim naglaskom (Ослон 2014: 313).

baritone		oksitone	
dameli	vedski	dameli	vedski
<i>brā</i> »brat«	<i>bhrātā</i>	<i>dūm</i> »dim«	<i>dhūmās</i>
<i>būm</i> »zemlja«	<i>bhūmis</i>	<i>mās</i> »meso«	<i>māṃsām</i>
<i>sēr</i> »sunce«	<i>sūryas</i>	<i>chír</i> »mlijeko«	<i>kṣīrām</i>
<i>māč</i> »muškarac, čovjek«	<i>mártyas</i> »smrtnik, čovjek«	<i>dán</i> »bik«	<i>dāntás</i> »ukroćen, ukroćeni vol«

baritone		
vedski	jidga ⁵²⁷	afganski
<i>náva</i> »devet«	<i>nōu</i> ⁵²⁸	<i>nó</i>
<i>dása</i> »deset«	<i>los</i>	<i>lás</i>
<i>vápras</i> »nasip«	<i>wárfo</i> »snijeg«	<i>wáwra</i> »snijeg«
<i>sapátnī</i> »jedna od žena (u mnogoženstvu)«	<i>sóuno</i>	<i>bán</i>

oksitone		
vedski	jidga	afganski
<i>saptá</i> »sedam«	<i>avdó</i>	<i>ová</i> ⁵²⁹
<i>aštá</i> »osam«	<i>āščó</i>	<i>ató</i>
<i>grīvá</i> »vrat«	<i>γurvó</i>	<i>gərvá</i> ⁵³⁰
<i>kšapá</i> »noć«	<i>x^ošdóvó</i>	<i>špá</i>

⁵²⁷ Jidga ima više različitih dijalekata, ovdje zanemarujemo dijalekatske razlike.

⁵²⁸ Kod brojeva se zadnji slog, i u jidgi i u afganskom, gubi kod starih baritona, a čuva kod starih oksitona, tj. pod naglaskom.

⁵²⁹ Analogijom i *pīnzó* »pet« prema dij. *pīnzə* (Дибко 1974: 87–88). Usp. i jidga *pān*^{(t)š} (s apokopom drugog vokala u baritoni).

⁵³⁰ Za baritonske *ā*-osnove u paštou usp. pašto *wrāža* »buha« ~ grč. ψύλλα, lit. *blusà*, G. *blūsos* (2), psł. *blъxà (*b*) < bsł. *blūsā te pašto *áspa* »kobila« ~ ved. *ásuā*, stlit. *ašvā*, G. *āšvos* (2) < bsł. *āšvā.

GRČKI

§79 Tradicija bilježenja naglasaka u grčkom⁵³¹ potječe iz Aleksandrije, počinje oko 200. g. pne. i povezuje se s Aristofanom iz Bizanta. Naglasak se prvo bilježio samo povremeno, kada je to bilo potrebno zbog razlikovanja pojedinih riječi. Oko 400. g. se razvija tzv. bizantski sustav bilježenja naglasaka, a on se usustavljuje tek u 9-10. stoljeću. U klasično se vrijeme naglasak nije bilježio, a nagađa se da do bilježenja naglasaka dolazi djelomično zbog opadanja usmene kulture prenošenja epske tradicije i možda zbog potrebe podučavanja stranaca grčkome⁵³².

Kao i za vedski naglasak, i za starogrčki se naglasak smatra da je bio više tonski nego silinski⁵³³. Visoki ton na kratkom slogu (kao u πόλις »grad«) se označavao akutom, tj. znakom ´. Isti se znak koristio i za označavanje visokog tona na drugoj mori dugoga vokala (tj. uzlazni ton), npr. u μῆν »mjesec«. No kada je ton bio na prvoj mori, tj. kada je riječ bila o silaznom (tj. uzlazno-silaznom) naglasku, upotrebljavao se cirkumfleks: npr. δῶρον »dar«. Taj znak stoga, za razliku od akuta, stoji samo na dugim vokalima. Za opoziciju akuta i cirkumfleksa, usp. φῶς »čovjek« : φῶς »svjetlo« ili a. θεᾶς »bòginje« : G. θεᾶς »bòginjē«. Akut na posljednjem slogu se, osim ispred pauze (u koju se uključuje ne samo kraj rečenice nego i kraj dijela rečenice, tj. interpunkcija u pisanju), mijenja u gravis⁵³⁴. Nije jasno je li tu i fonetski dolazilo do određene alotonske promjene ili je riječ jednostavno o grafijskom manirizmu.

Prije se mislilo da grčke tonske opozicije nasljeđuju indoeuropske, no čini se da su grčki tonovi inovacija. Izvorna duljina i duljina od laringala u grčkom nose akut, npr. *ph₂tēr > πατήρ »otac«, *b^hugeh₂ > φυγή »bijeg«, dok kod stezanja (u indoeuropskom zijeku i u grčkom nakon gubitka intervokalnih *s, *y, *w) nastaje cirkumfleks ako je izvorni naglasak bio na prvom slogu, usp. D. *h₂eǵróey > ἄγρῶ »polju«⁵³⁵, D. *b^hugeh₂ey > φυγῆ »bijegu«, φᾶος > φῶς. No točna geneza starogrčkih tonova nije potpuno jasna. Usp. npr. *muHs > μῦς »miš« s cirkumfleksom kao i *g^wōws (stind. gáus) > βοῦς »govedo«, ali *dyēws »nebo« > Ζεύς s akutom itd.

Grčki ima slobodno i nepretkažljivo mjesto naglasaka, usp. grč. νέος »nov«, ζυγόν »jaram«, ali s ograničenjem na zadnje tri more i uz iznimku finitnih

⁵³¹ Kada govorimo o grčkom naglasku, ovdje ponajprije mislimo na atički naglasak.

⁵³² Unatoč kasnom početku sustavnog označavanja grčkog naglasaka njegovu pouzdanost potvrđuju ne samo vedski podaci nego i suvremena grčka akcentuacija. Usp. i Probert 2006: 15–52.

⁵³³ Vidi raspravu u Allen 1966: 106–114.

⁵³⁴ To pravilo ne vrijedi samo za upitnu zamjenicu τίς »tko«.

⁵³⁵ Usp. NA. dv. ἄγρῶ < *h₂eǵroh₁.

glagolskih oblika (gdje naglasak ide što je više moguće prema početku riječi). Za opoziciju po mjestu naglasaka, usp. još i poznate primjere kao:

τόμος »komad« : τομός »oštar; koji reže«

τρόχος »trk« : τροχός »kotač«

φόρος »dānak, dar« : φορός »koristan«

Suvremeni grčki je, uz neke promjene, uglavnom očuvao starogrčko mjesto naglasaka, premda je naglasak u današnjem grčkom dinamički. Nije sigurno kada točno treba datirati prelazak na dinamički naglasak, no prema nekim versifikacijskim indikatorima se može smjestiti između kasnog 2. i 4. stoljeća.

Iako je naglasak bio donekle slobodan, u starogrčkom su postojala određena pravila koja su ga ograničavala. Kako već rekosmo, akut je mogao stajati i na dugim i na kratkim slogovima, a cirkumfleks samo na dugim (uključujući i dvoglase). Naglasak je u starogrčkom mogao biti najdalje na trećem slogu od kraja (ako je zadnji slog dug, onda na drugom od kraja). Na trećem slogu od kraja je mogao stajati samo oštri naglasak (akut), ali samo ako je zadnji slog bio kratak (usp. σῶμα »tijelo« ali G. σώματος, s promjenom tona zbog tri sloga u G., i ἄνθρωπος »čovjek« ali G. ἀνθρώπου, s promjenom mjesta naglasaka zbog zadnjeg dugog sloga). Cirkumfleks je mogao stajati samo na zadnja dva sloga, pri čemu na drugom od kraja samo ako je zadnji bio kratak (usp. γλῶττᾶ »jezik« ali G. γλῶττᾶς, s promjenom naglasaka zbog dužine sloga). Ako je zadnji slog kratak, a predzadnji dug, na njemu je mogao stajati samo cirkumfleks⁵³⁶ (δῶρον ali G. δῶρον, zbog dugog nastavka). Zbog tog pravila, slijedom kojeg predzadnji slog ima cirkumfleks ako je zadnji kratak, a akut ako je zadnji dug, opozicija bi akuta i cirkumfleksa bila ograničena samo na zadnji (ili jedini) slog. Međutim, ona se ipak javlja i u pretposljednem slogu ako se u zadnjem slogu nalaze diftonzi -οι i -αι, usp. n. οἴκοι »kuće« : οἴκοι »kući« (prilog, od starog L.). Nastavak -οι u n. se smatra kratkim (usp. naglašeni akut u ἄγροί »polja«), a u L. dugim (usp. naglašeni cirkumfleks u Ἴσθμοῖ »na Istmu«)⁵³⁷.

Kada se govori o starogrčkom naglasku, misli se ponajprije na atički sustav. Homerski sustav, utoliko koliko je uopće pouzdan, ne odudara bitno od atičkoga (osim u akcentuaciji pojedinih oblika), a osim toga postoje još podaci o dorskom i eolskom sustavu⁵³⁸. Dorski je sustav nepotpuno po-

⁵³⁶ Ovo pravilo možda nije vrijedilo u dorskom.

⁵³⁷ Nije jasno odakle ta razlika. U ie. su oba nastavka glasila *-oy < *-o-i – između nastavka L. o-osnovā i zamjeničkoga nastavka u n. se ne bi očekivala razlika.

⁵³⁸ Sihler (1995: 235) smatra da se pouzdanima mogu smatrati samo informacije o atičkom i lezbijskom (eolskom) naglasku te upozorava na opasnost nepouzdanih naglasaka u stgrč. dijalekatskim oblicima.

znat, ali, kao i atički, ima slobodan naglasak u okviru zadnja tri sloga, uz neke razlike prema atičkom⁵³⁹. S druge strane, eolski ima vezan, predvidljiv naglasak – pravilo je da naglasak uvijek ide što dalje prema početku riječi koliko to dopušta okvir posljednjih triju slogova. Dakle, tu je riječ o proširenju dotičnoga pravila – dok u atičkom naglasak može biti na bilo kojem od zadnjih triju slogova, u eolskom uvijek mora biti na trećem slogu od kraja ako je to moguće. Usp. npr. eol. *πόταμος* prema at. *ποταμός* »rijeka« ili eol. *λεῦκος* prema at. *λευκός* »bijel«.

U grčkom je, izgleda, djelovala i vrlo ograničena retrakcija naglasaka, poznata po imenu Wheelerov zakon⁵⁴⁰. On glasi: u daktilskim oksitonama naglasak se pomiče na prethodni slog. Dakle, misli se na riječi s izvorno dočetnim naglaskom koje su imale daktilsku strukturu $\bar{\sim}\bar{\sim}$, tj. dužina – kračina – kračina, pri čemu je dužina mogla biti po naravi, tj. dugi vokal, ili po položaju, tj. kratki vokal ispred suglasničkog skupa). Usp. grč. *ποικύλος* »šaren« < *ποικυλός (~ ved. *peśalás*) ili *ἀγκύλος* »zavinut« < *ἀγκυλός (~ ved. *aṅkurás*). Usp. npr. i nedaktilsko *ποταμός* ili *ἐρυθρός* »crven« (~ ved. *rudhirás*). Pomoću ovog zakona se objašnjavaju i primjeri kao *πλησίος* »blizak« prema *σκολιός* »iskrivljen« ili d. *ἀνδράσι* »muškarcima« prema d. *τρισί* »trima«. Ipak, od ovoga zakona ima i dosta iznimaka, npr. *ὄμφαλος* »pupak« ili *οὐρανός* »nebo«. Moguće je da je to analogija prema kosim padežima koji nisu imali strukturu $\bar{\sim}\bar{\sim}$. Moguće je da se retrakcija naglasaka u grčkom događala i u trosložnim riječima medijalnog naglasaka, što se naziva Hirtovim zakonom⁵⁴¹ (koji nema veze s Hirtovim zakonom u bsl.). Na to bi upućivali primjeri kao grč. *ἔλυτρον* »tobolac« prema ved. *varútram* ili grč. *ἔρεβος* prema ved. *rájas* (s pomakom naglasaka na početni vokalizirani laringal u **h₁reg^wos*)⁵⁴².

§80 Grčki glagolski sistem je uglavnom irelevantan jer u njemu naglasak uvijek ide što više prema početku riječi u okviru pravila triju slogova⁵⁴³ (osim u participima, koji se ponašaju kao imenice i u nekoliko iznimaka kao što je *εἶμί* »jesam«). No u imenicama i pridjevima je očuvan sustav koliko-toliko sličan vedskom, također uz ograničenje pravila triju slogova. Naglasak je u praktički svim vokalskim osnovama i u svim višesložnim konsonantskim osnovama bio uvijek na istom mjestu – na početku (baritone) ili na kraju (oksitone). Navodimo neke primjere:

⁵³⁹ Vidi npr. Strockis 2011 za recentan pogled na dorsku akcentuaciju.

⁵⁴⁰ Usp. Collinge 1985: 221–223 za raspravu i literaturu.

⁵⁴¹ Usp. Collinge 1985: 85–87 za raspravu i literaturu.

⁵⁴² Vidi još i §100 za Hirtov zakon u grčkom.

⁵⁴³ To se obično povezuje s činjenicom da su u ved. finitni glagoli u glavnoj rečenici nenaglašeni.

o-osnove		ā-osnove		i-osnove
»vuk«	»bog«	»bitka«	»boginja«	»grad«
N. λύκος	θεός	μάχη	θεά	πόλις ⁵⁴⁴
G. λύκου	θεοῦ	μάχης	θεᾶς	πόλεως
D. λύκῳ	θεῷ	μάχη	θεᾷ	πόλει
A. λύκον	θεόν	μάχην	θεάν	πόλιν
u-osnove		r-osnove		
»lakat«	»sladak«	»član bratstva«	»otac«	
N. πῆχυς	ἡδύς ⁵⁴⁵	φράτηρ	πατήρ	
G. πήχεως	ἡδέος	φράτερος	πατρός	
D. πήχει	ἡδεῖ	φράτερι	πατρί	
A. πῆχυν	ἡδύν	φράτερα	πατέρα	itd.

Jedina sustavna mobilnost naglaska javlja se kod konsonantskih imenica s jednosložnim osnovom, slično kao u vedskom, s tim da u grč. sve jednosložne atematske imenice imaju pomičan naglasak (dok u ved. postoje i atematske jednosložnice s nepomičnim naglaskom):

»noga«		
N. πούς	n. πόδες	
G. ποδός	g. ποδῶν	
D. ποδί	d. ποσί	
A. πόδα	a. πόδας	itd. ⁵⁴⁶

To vrijedi i za imenice koje imaju jednosložnu osnovu samo u kosim padežima kao: ἀρήν »janje« – G. ἀρνός – D. ἀρνί – A. ἄρνα.

Osim jednosložnih atematskih osnova koje uvijek imaju pomičan naglasak, akcenatska se mobilnost javlja još u imenicama tipa ἄγνια – G. ἀγνιάς »ulica« (što bi moglo biti arhaično), u primjeru γυνή – G. γυναικός – A. γυναῖκα »žena« te u riječi »kći« (tu je riječ o višesložnoj *r*-osnovi, gdje pomičnosti naglaska inače nema), u kojoj se mobilnost možda čuva u starijim grč. oblicima: grč. G. θυγατρός, A. θύγατρα (Homer, Pindar), n. θύγατρεις

⁵⁴⁴ U grč. su sve *i*-osnove baritone.

⁵⁴⁵ Usp. υῖος »sin« za imensku oksitону (iako *u*-imenicâ općenito ima svega nekoliko). *U*-pridjevi su u pravilu oksitone.

⁵⁴⁶ Usp. npr. još θήρ – G. θηρός »zvijer« ili φάρ – G. φωρός »tat« itd. Vidi još primjerâ u Дыбо 2003: 134–135.

(epski/lirski, npr. Pindar)⁵⁴⁷ (§100). Klasični atički oblici A. *Θυγάτερα*, n. *Θυγατέρες* bi mogli biti naglasne inovacije (ali ne i prijevorne)⁵⁴⁸.

GERMANSKI

§81 Pragermanski je još imao slobodan naglasak, naslijeđen iz praindoeuropskog, da bi poslije bio zatrt ostavivši trag u djelovanju Grimmova/Vernerova zakona⁵⁴⁹. Po Grimmovu zakonu, ie. *p, *t, *k/k̄, *k^w su u germanskom davali bezvučne frikative: *f, *þ, *x, *x^w. No Grimmov zakon je djelovao uvijek na početku riječi, a u sredini samo neposredno nakon (starog, naslijeđena iz ie.) mjesta naglasaka. Ako naglasak nije bio na slogu ispred suglasnika, *p, *t, *k/k̄, *k^w te *s (koje je na početku i u sredini nakon naglasaka ostajalo nepromijenjeno) su prelazili u zvučne frikative⁵⁵⁰ *β, *ð, *γ, *γ^w i *z (zvučni frikativi su kasnije prelazili često u zvučne okluzive, a *z u SZ germanskom u r). Opozicija je tih bezvučnih i zvučnih frikativa u pragerm. isprva bila zalihosna, tj. predvidljiva⁵⁵¹, no nakon nestanka slobodnog pragerm. naglasaka i fiksacije naglasaka na prvom slogu, ta razlika postaje distinktivna, usput ukazujući na staru poziciju naglasaka. Klasični su primjeri got. *broþar* »brat« < germ. *βrōþēr < *b^hreh₂tēr (ved. *bhrātā*, grč. φράτηρ) prema got. *fadar* »otac« < germ. *faðēr < *ph₂tēr (ved. *pitā*, grč. πατήρ).

Naglasni sustav koji se može rekonstruirati prema djelovanju Vernerova zakona se u velikoj mjeri, iako ne u potpunosti (§83), poklapa s ved. i grč. mjestom naglasaka. Nekad se u istom korijenu ili istoj riječi može vidjeti i djelovanje Grimmova i Vernerova zakona jer je naglasak u pragermanskom bio slobodan (i mobilan). U germ. glagolima se katkad vidi trag nekadašnjeg mobilnog naglasaka koji se poklapa s vedskim – usp. stvnj. 3. jd. *kôs* »izabrao je« – 1. mn. *kurum* s ved. perfekatskim oblicima 3. jd. *jujōša*

⁵⁴⁷ Usp. Liddell & Scott 1940, Slater 1969. Диббо (2003: 147) navodi i homerski a. *Θυγάτρας* (~ lit. *dūkteris*).

⁵⁴⁸ Neočekivan naglasak nominativa kod *Θυγάτηρ* »kći« (prema ved. *duhitā* i lit. *duktē*) – G. *Θυγατρός* – A. *Θυγάτερα* i *μήτηρ* »mati« (prema ved. *mātā* i pragerm. *mōðēr) – G. *μητρός* – A. *μητέρα* se obično tumači analogijom prema V. *Θύγατερ!*, *μήτερ!* (naravno, u skladu s pravilom triju slogova u N., s obzirom na to da je tamo zadnji slog dug, a ne kratak kao u V.). Vidi i §100^F za drugo moguće objašnjenje za *Θυγάτηρ*. Na to da u riječi *μήτηρ* nije riječ o arhaizmu, upućuje ne samo slaganje ved. i germ. nego i naglasak svih ostalih padeža u grč.

⁵⁴⁹ Vidi Kapović 2008a: 137–138.

⁵⁵⁰ Može biti da je prvo na sve ove suglasnike djelovao Grimmov zakon pa su se oni tek naknadno pod uvjetima Vernerova zakona u nekim uvjetima ozvučili (u zvučne frikative).

⁵⁵¹ Usp. npr. tipološki u eng. *possible* s naglaskom na prvom slogu i [s] i *possess* s naglaskom na drugom slogu i [z].

»okusio je« – 1. mn. *jujušmá* (ie. *ǵews- »okusiti«). Iako je gotski najranije posvjedočen germanski jezik (zanemarimo li neke druge još ranije ali vrlo oskudne jezične spomenike), koji je u mnogo čemu arhaičniji od kasnije posvjedočenih drugih germanskih jezika, u njemu su skoro sve vernerovske varijante bile uklonjene analogijom. Tako imamo got. preterit *warþ* (jd.) – *waúrþum* (mn.) (glag. *waírþan* »postati«, usp. njem. *werden*) prema steng. *wearþ* (jd.) – *wurdon* (mn.) (glag. *weorþan* »postati«), usp. ved. 1. jd. *vavárta* – 1. mn. *vavrtimá* (ie. *wert- »vrtjeti«).

Kod imenicâ se primjeri s različitim djelovanjem Grimma/Venera nalaze uglavnom u različitim jezicima, katkada i u istom jeziku, ali onda u različitim riječima, npr. got. *tunþus* »zub« po Grimmu, ali s djelovanjem Venerova zakona u složenici *aíhwa-tundi-* »kupina (dosl. konjski zub)«, sve od ie. korijena *h₁dnt- »zub«. Razlika u odrazu, naravno, nije uvijek posljedica starog mobilnog naglasaka, nego može biti i do različite tvorbe, sufiksa, analogije prema nekom drugom obliku (npr. imenice prema glagolu) itd. Navodimo neke primjere (prema Olander 2009: 80–82^{552, 553}):

	Grimm		Verner	
		pragerm.		pragerm.
o-osn. (m.r.)	stnord. <i>hestr</i> »konj«	*xanxista-	stvnj. <i>hengist</i> »pastuh«	*xanγista-
o-osn. (sr.r.)	stvnj. <i>hlid</i> »poklopac«	*xliþa-	stvnj. (h)lit	*xliða ⁵⁵⁴
ā-osn.	got. <i>ahana</i> »klas«	*axanō	stvnj. <i>agana</i>	*aγanō
i-osn.	got. <i>gabaúrþs</i> »rođenje«	*γa-þurþi-	stvnj. <i>giburt</i>	*γa-þurði-
u-osn.	got. <i>huhrus</i> »glad«	*xunxru-	stnord. <i>hungr</i>	*xunγru-
n-osn.	stvnj. <i>haso</i> »zec«	*xasan-	steng. <i>hara</i>	*xazan ⁵⁵⁵

⁵⁵² Za popis vidi i Schaffner 2001.

⁵⁵³ Dotični se primjeri koriste (usp. npr. Stang 1969) kao indikator postojanja pomične naglasne paradigme u raznim imenskim osnovama i u germ., kao i u bsl. Zanimljivo je da Olander (2009: 81) komentira da je to neuvjerljivo s obzirom na »The lack of evidence of mobility in *ā*-stems in other languages« i to baš u knjizi o mobilnosti naglasaka u bsl. (!). Jasno, same inačice kao trag vjerojatne stare mobilnosti nam ne govore koji su pred-pragermanski oblici u paradigmi imali kakav naglasak.

⁵⁵⁴ Usp. još i germ. *x^wex^wlan uz *x^weγ^wlan (steng. *hweowol* i *hweogul* »kotač«, Orel 2003) prema grč. κύκλος ali stind. *cakrá*..

⁵⁵⁵ Za pomičnost naglasaka u *n*-osnovama usp. i inačice u istom jeziku: steng. *seþaþa/seada* »žgaravica«, stvnj. *sôte/söde*.

Osim putem Vernerova zakona, trag se ie. slobodnog naglasaka u germanskom, izgleda, može vidjeti i u nekim drugim posrednim tragovima. Tako se italskom, keltskom i germanskom u određenim uvjetima, kako je ustanovio Dibo (1961, 2007b itd.), kratae dugi samoglasnici nastali od ie. slovova s laringalom. Npr. ie. *wiHros »muškarac« (stind. *vīrás*, lit. *výras*) > got. *waír*, stir. *fer*, lat. *uir* ali umbrijski *veir*- (s duljinom); ie. *b^huh₂- »biti, postati« (stind. *bhūtás*, stsl. *byti*) > lat. *futurus*, stir. *ro-both*; ie. *g^wih₃wos »živ« (stind. *jīvás*, stsl. *živъ*, lit. *gyvas*) > got. *qius*, velš. *byw*, osk. a. *bivus* ali lat. *uīuus*; ie. *suHnus (stind. *sūnús*, stsl. *synъ*, lit. *sūnūs*) > got. *sunus* (steng. *sunu*) itd. Prema Diboovoj hipotezi, to se događa samo u korijenima koji odgovaraju bsl. recisivnim morfemima, tj. korijenima koji u stind. redovito imaju oksitonezu (usp. stind. *vīrás* itd. *gore*), dok zapadni akcentolozi to objašnjavaju kraćenjem ispred naglasaka.

Dibo (2007a) pak dokazuje da u germanskim glagolima proces zvan *Verschärfung*⁵⁵⁶ djeluje također ovisno o naglasku. Po njemu, ie. *VHy/VHw u germanskom daje *V̄y/V̄w (dakle dug samoglasnik i obično *w/y) kada srodni glagol u bsl. ima nepomičnu naglasnu paradigmu, ali *V̄yy/V̄ww (kratak samoglasnik i dvostruko *y/w – dakle, s *Verschärfung*-om) kada srodni glagol u bsl. ima pomičnu naglasnu paradigmu (tj. ispred pragermanskog naglasaka). Usp. ie. *keh₂w- »udarati, kovati« > štok. dij. *kúješ* – *kovála* (n. p. C), latv. *kaūt* (pomična naglasna paradigma) ~ pragerm. *xāwwa- (švedski *hugga* s -gg- od *-ww-, stvnj. *houvan*, steng. *hēawan*) ali ie. *(s)pyeh₂w-/s)pih₂w- »pljuvati« > štok. *plūjēš* (n. p. A), latv. *spļaūt* (nepomična naglasna paradigma) ~ pragerm. *spīwa- (got. *speiwan*, steng. *spīwan*, stvnj. *spīwan*) itd.⁵⁵⁷

ANATOLIJSKI

§82 U praanatolijskom je bio očuvan slobodan ie. naglasak⁵⁵⁸ iako se podaci iz anatolijskih jezika relativno rijetko upotrebljavaju za rekonstrukciju ie. naglasaka s obzirom na razmjernu oskudnost posvjedočenog materijala. Naglasak se u anatolijskim jezicima, pisanima klinopisom, nije izravno zapisivao, ali se njegova (sinkronijska ili povijesna) pozicija može naslutiti po nekim promjenama u vokalizmu – duljenju (naglašenih) i kraćenju (nenaglašenih) vokala te drugim vokalskim promjenama. Tako

⁵⁵⁶ Poznat još i kao Holtzmannov zakon (za pregled rasprave i literature vidi Collinge 1985: 93–101).

⁵⁵⁷ Za teoriju Sergeja Nikolajeva o odrazu germ. naglasaka u danskom u vezi s danskim *stød*-om, vidi Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 75–91.

⁵⁵⁸ Melchert 1994: 47.

recimo staro mjesto naglaska, i slaganje s drugim ie. jezicima u tome, možemo vidjeti po duljenju starog naglašenog sloga u:

het. *gēnu* »koljeno« ~ ved. *jānu*, grč. γόνυ

het. *lāman* »ime« ~ ved. *nāma*, grč. ὄνομα

het. *nēpiš* »nebo« ~ ved. *nábhas*, grč. νέφος, stlit. *dēbesis*

het. *tāru* »drvo« ~ ved. *dāru*, grč. δόρυ

Izvorni dugi nenaglašeni vokali se krata već u praanatolijskom, usp. ie. **d^heǵ^hōm* > het. *tēkan* »zemlja«. Duljina pod naglaskom se čuva, usp. ie. *wedōr > het. *widār* »vōde« (usp. grč. ὤδιον s drugim mjestom naglaska). Sekundarno pak mogu nastati novi nenaglašeni dugi slogovi, npr. u nastavku *-ēš* (n. za živo) (stezanjem od ie. *-eyes iz *i*-osn.). Duljenje pod naglaskom se nije događalo uvijek u istim uvjetima, npr. u prahet. se dulji kratko naglašeno *e i *o u zatvorenom slogu, ali ne i *a u istom položaju⁵⁵⁹.

U hetitskom klinopisu se dužina sloga označava pisanjem dodatnog vokala (tj. dodatnog sloga), npr. *ne-e-pí-iš* za *nēpiš* [nēpis] »nebo«. Takvo je pisanje, koje se zove *scriptio plena*⁵⁶⁰, uglavnom nedosljedno pa se često npr. piše i *ne-pí-iš* bez udvajanja vokala. Neki⁵⁶¹ misle da je to u het. izravan znak naglaska, no to neće biti tako⁵⁶². Kao prvo, kako rekosmo, postoje i nenaglašene dužine i riječi s više dužina koje teško da mogu biti naglasci u svim slučajevima, npr. n. *idālawēš* »zli«. Također, iako je prilično sigurno da se duljenje događalo u starom naglašenom slogu, ne možemo biti sigurni da se taj naglasak nije mogao kasnije, u nekim slučajevima, pomaći s tog produljenog sloga. Stoga treba ostati pri tome da *scriptio plena* označava duge slogove, koji, u određenim slučajevima, mogu ukazivati na (povijesno ili sinkronijsko) mjesto naglaska. Sinkronijski su neki nastavci mogli biti dugi i kratki, npr. perfekatsko 3. mn. *-ēr* (naglašeno) i *-er* (nenaglašeno), a drugdje se takva razlika očitavala u vokalizmu, npr. u 1. i 2. mn. prez. (naglašeno *-weni*, *-teni* i nenaglašeno *-wani*, *-tani*)⁵⁶³.

Naglasak je u hetitskom u nekim riječima bio mobilan, usp.:

wātar »voda« – DL. *witēni* (~ ved. L. *udáni*) – na. *widār*

⁵⁵⁹ Melchert 1994: 107.

⁵⁶⁰ Usp. npr. Kimball 1999: 54–68 za pregled.

⁵⁶¹ Npr. Hart 1980, Carruba 1981.

⁵⁶² Usp. Hoffner & Melchert 2008: 49–50, Kloekhorst 2008: 32.

⁵⁶³ Naglasak se u het. (i u palajskom i luvijskom), čini se, mogao pomicati kod klitikâ, usp. het. *kuitman* »dok« ali *kuitmānaš* »dok on« (Melchert 1994: 106).

tēkan »zemlja«, G. *taknāš*, DL. *taknī*⁵⁶⁴

1. jd. prez. *dāḫḫe* »uzimam« – 1. mn. *tumēni*, 2. mn. *dattēni*

Hetitsko se mjesto naglaska, u onoliko primjerâ koliko postoji (a to nije previše), uglavnom slaže s naglaskom u drugim ie. jezicima, kako smo već vidjeli, a to se katkad vidi i u deklinaciji:

het. *ēšḫar* »krv« – G. *išḫnāš* ~ ved. *ásṛk* – G. *asnás*

het. g. *padān* – a. *pāduš* (od *pad(a)*- »noga«) ~ ved. g. *padām* – a. *padás* < *pádas (od *pát*), grč. g. *ποδῶν* – a. *πόδας* (od *πούς*)

het. DL. *kišš(a)rī* (od *keššar* »ruka«) ~ grč. D. *χείρι* (od *χείρ*)⁵⁶⁵

⁵⁶⁴ Duženje naglašenog vokala se tu može smatrati automatskim pa se ovi oblici mogu fonološki analizirati npr. kao /*tégan*/ – /*tagnás*/ – /*tagní*/ iako ne možemo biti sigurni da je stvarno tu ostao sve do hetitskog (Melchert 1994: 187). Za hetitski naglasak usp. sada i netom izišlu opsežnu studiju Kloekhorst 2014.

⁵⁶⁵ Grčki primjer je tu samo kao tipski naglasak, s obzirom na to da su sve jednosložne osnove ondje pomičnog naglaska (§80). Za još primjerâ usp. Kassian 2002.

REKONSTRUKCIJA INDOEUROPSKOG NAGLASKA

§83 Tradicionalno se praindoeuropski naglasak rekonstruirao vrlo jednostavno – usporedbom mjesta naglaska u vedskom i grčkom, čemu se još pridodaju posredni tragovi starog naglaska u germanskom (§81) te eventualno, u novije vrijeme i puno rjeđe, neki naglasni podaci koji se mogu dobiti iz anatolijskog i baltoslavenskog⁵⁶⁶. Kada se naglasak (ili odraz naglaska) u tim jezicima poklapa (a takvih je primjera dosta), za praindoeuropski se rekonstruirao naglasak na dotičnom mjestu⁵⁶⁷. Usp. npr.:

ved. *bhrātā*, grč. φράτηρ, got. *broþar* < ie. *b^hréh₂tēr »brat«

ved. *nábhas*, grč. νέφος < ie. *néb^hos »oblačno nebo«

ved. *pāñca*, grč. πέντε < ie. *pénk^we »pet«

ved. *pitā*, grč. πατήρ, got. *fadar* < ie. *ph₂tér »otac«

ved. *dhūmās*, grč. θῦμός < ie. *d^huh₂mós »dim«

ved. *yugám*, grč. ζυγόν < ie. *yugóm »jaram«

Unatoč čestom poklapanju, primjeri iz vedskog, grčkog i germanskog se ne slažu baš uvijek u mjestu naglaska. Takvih primjera ima razmjerno velik broj (otprilike oko četvrtinu od ukupnog broja primjerâ), usp. npr.:

grč. πῆχυς »podlaktica« ~ ved. *bāhús* »ruka«

grč. πέλεκυς ~ ved. *paraśús* »sjekira«

grč. πότερος (germ. *x^wáþaraz > got. *hvaþar*) ~ ved. *katarás* »koji od dvojice«

grč. τέταρες ~ ved. *catváras* »četiri« (germ. *feðwórez > got. *fidwor*)

⁵⁶⁶ Usp. npr. Szemerény 1989: 79–80, Lehmann 1993: 113–114, Watkins 1998: 50–51, Meier-Brügger 2003: 152–153, Clackson 2007: 77, Beekes 2011: 155.

⁵⁶⁷ S obzirom na to da su drevni gramatičari vedski i starogrčki naglasak opisivali kao tonski (»muzikalnan«), obično se i za praindoeuropski smatra da se naglašeni slog ističe više visinom tona nego samom silinom.

Kod ovakvih primjera u tradicionalnoj rekonstrukciji ie. naglasak nema nekog općeg objašnjenja, nego se obično traže pojedinačna objašnjenja od slučaja do slučaja⁵⁶⁸. Uobičajen je stav da je vedski naglasak najarhaičniji te se kod problematičnih slučajeva najčešće priklanja vedskom – npr. prema vedskom *duhitá* se rekonstruira ie. *d^hugh₂tér »kćí«, dok se grč. θυγάτηρ smatra sekundarnim. Iako je sasvim sigurno da među ovakvim primjerima ima i slučajeva gdje je jednostavno riječ o pojedinačnim inovacijama u nekom od jezika (tako je zacijelo u riječi za »kćer« – §80^F) i premda je logično da podudarnosti među različitim jezicima nisu savršene, za većinu takvih primjera u okviru tradicionalne rekonstrukcije zapravo ne postoji zadovoljavajuće rješenje.

BALTOSLAVENSKI NAGLASAK U INDOEUROPSKOM KONTEKSTU

§84 Naglasak se u bsl. jezicima, kako je rano primijećeno, u nekim primjerima očito slaže u mjestu naglasak s drugim ie. jezicima. Usp. primjerice:

lit. *sūnūs* »sin« ~ ved. *sūnús*

lit. *duktē* »kćí« ~ ved. *duhitá*

štok/čak/kajk. *něbo* ~ ved. *nábhas*, grč. νέφος

Neka su neslaganja vrlo rano protumačena određenima inovacijama u bsl. – npr. lit. *dūmai*, slav. *dŭmъ prema ved. *dhūmás*, grč. θυμός se objašnjavalo Hirtovim zakonom, tj. retrakcijom naglasak u bsl. (§88). Pa ipak, unatoč podudarnostima i objašnjenjima nekih nepodudarnosti koje su rano uočene, veza između tradicionalno rekonstruirana ie. naglasak (na osnovi poklapanja mjesta naglasak u ved., grč. i germ.) i naglasak u bsl. jezicima nije bila odmah potpuno jasna. Bsl. se naglasak u nekim aspektima poprilično razlikovao od ved. i grč., npr. po tome što je pomičnost naglasak (tj. različito mjesto naglasak u različitim oblicima u paradigmama) u bsl. postojala u više-manje svim deklinacijskim i konjugacijskim paradigmama (§47, 68, 374), dok je u ved. i grč. to bilo ograničeno na samo određene oblike (§76, 80).

Prvi je bsl. naglasak s naglaskom ostalih ie. jezika ispravno povezoao i detaljnije objasnio čuveni ruski lingvist Iljič-Svitič (Иллич-Свитыч 1963/ Illich-Svitych 1979). On je, govoreći o imenskim (i pridjevskim) osnovama, utvrdio da grč.-ved. baritonama odgovaraju bsl. baritone (tj. nepomič-

⁵⁶⁸ Forston (2010: 68), koji u svojoj gramatici uglavnom izbjegava označavanje naglasak u ie. rekonstrukcijama, priznaje: »Much of the time, in fact, we do not know on which syllable the accent fell.«

na naglasna paradigma – s naglaskom na korijenu), dok grč/ved. oksitonama⁵⁶⁹ odgovaraju bsl. baritonsko-oksitonski oblici (tj. pomična naglasna paradigma – s naglaskom na korijenu u jednim, a s naglaskom na nastavku u drugim oblicima)⁵⁷⁰.

Odnos ved-grč. i bsl. imeničko-pridjevskog naglaska

ved-grč.	bsl.
baritone	baritone (nepomična n. p.)
oksitone	baritone-oksitone (pomična n. p.)

Iljič-Svitič je, osim toga, dokazao genetsku srodnost između slav. nepomičnih i pomičnih naglasnih paradigama s baltijskim nepomičnim i pomičnim paradigmama. Tako slav. n. p. *a* odgovara lit. n. p. 1, slav. n. p. *b* odgovara lit. n. p. 2, a slav. n. p. *c* odgovara lit. n. p. 3 i 4⁵⁷¹.

Odnos balt. i slav. imenskih naglasnih paradigama

baltoslavenski	litavski	latvijski	slavenski
nepomična n. p. (I)	1	~	<i>a</i>
	2	˘	<i>b</i> ⁵⁷²
pomična n. p. (II)	3	^	<i>c</i>
	4	˘	

U nastavku navodimo neke od podudarnosti na osnovu kojih je Iljič-Svitič došao do rečenih zaključaka⁵⁷³.

⁵⁶⁹ Zajedno s oksitonama treba gledati i grč/ved. riječi s pomičnim (baritonsko-oksitonskim) naglaskom. Pomičan naglasak u grč. i ved. imaju uglavnom samo jednosložne konsonantske osnove uz neke iznimke (§76, 80).

⁵⁷⁰ Dibo (2003: 133, 2011: 63) precizno navodi da je Iljič-Svitič to dokazao preko 104 bsl. riječi nepomične n. p. povezanih s ved/grč/germ. baritonama, 70 riječi bsl. pomične n. p. povezanih s ved/grč/germ. oksitonama i 21 riječi bsl. nepomične n. p. koje odgovaraju ved/grč/germ. oksitonama putem Hirtova zakona (§88–91). Čak i kad se odbace neki manje pouzdani primjeri (npr. kada se srodne riječi ne poklapaju u potpunosti u deklinacijskom obrascu, kada se uzmu u obzir moguće inovacije i sl.), broj primjera je svejedno impresivan.

⁵⁷¹ U lit. postoje akutirana i neakutirana pomična paradigma (§68), za razliku od slav., gdje nema akuta u mobilnoj imenskoj paradigmi jer se odraz recesivnog akuta izjednačava u slav. s odrazom recesivnog cirkumfleksa (§74).

⁵⁷² Kod *o*-osnovâ litavskoj n. p. 2 odgovara slavenska n. p. *d* koja onda uglavnom prelazi u n. p. *c* (§85).

⁵⁷³ Primjeri, kao i lit. naglasni podaci, su uglavnom prema Иллич-Свитыч 1963/Илич-Svitych 1979. Za ie.-bsl. i unutarbsl. usporednice vidi još i Дыбо 1981: 15–26, Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 40–50; Дыбо 2000: 48–59.

I) bsl. nepomična paradigma⁵⁷⁴ ~ grč/ved/(germ.) baritone

stlit. *ašvā* (2)⁵⁷⁵ ~ ved. *áśvā* (»kobila«), pašto *áspa*

lit. *miglā* (2 > 4)⁵⁷⁶, slav. *мѣглā (*b*)⁵⁷⁷ ~ grč. ὀμίγλη (»magla«)

lit. *blusā* (2), slav. *блѣхā (*b*)⁵⁷⁸ ~ grč. ψύλλα (»buha«), pašto *wrǎža*

lit. *vilna* (1), latv. *viļna*, slav. *vĕlna (*a*)⁵⁷⁹ ~ ved. *úrṇā*

lit. *žāmbas* (2 > 4)⁵⁸⁰ ~ ved. *jāmbhas* (»zub(ac)«)

lit. *rātas* (2) ~ ved. *ráthas* (»kotač«)

lit. *vālas* (2 > 4) ~ ved. *vāras* (»konjska dlaka«)⁵⁸¹

lit. *pilis* (2) > *pilīs* (4)⁵⁸² ~ grč. πόλις (»grad«)

lit. *kiřmis* (2) > *kirmīs* (4) ~ ved. *křmis* (»crv«)

lit. *ākmuo* (1)⁵⁸³ > *akmuō* (3^b)^{584, 585} ~ ved. *áśmā* (»kamen«)

stlit. *sēsuo* (1) > lit. *sesuō* (3^b), slav. *sestrā (*b*)⁵⁸⁶ ~ ved. *svásā* (»sestra«)

⁵⁷⁴ Bsl. riječi u nepomičnoj naglasnoj paradigmi mogu imati akutirane ili neakutirane osnove. Akut u bsl. osnovama nastaje najčešće od ie. laringalā ili Winterovim zakonom ispred ie. zvučnih suglasnika.

⁵⁷⁵ Dočetni se naglasak u lit. -ā javlja zbog de Saussureova zakona (§67).

⁵⁷⁶ U mnogim lit. dijalektima postoji fenomen tzv. širenja mobilnosti, tj. prelaska riječi ne-mobilnih n. p. u mobilne (dakle 1 > 3, 2 > 4). Tu je riječ o kasnijem sekundarnom procesu, pri čemu se u stlit. (gdje su posebno bitni tekstovi lit. pisca Mikolajusa Daukše (1527(?)–1613) i u nekim dijalektima često vidi starije stanje. To je također jedno od otkrića Iljič-Svitiča. Kao tipološku usporednicu za širenje mobilnosti vidi i situaciju u *i*-osnovama u slav. općenito (Kapović 2009a) i u štok. *i*-osnovama tipa *stārōst/mlādōst* (Kapović 2007c).

⁵⁷⁷ U štok. postoji i A. *māglu* (B) i A. *māglu* (C), a takvo se kolebanje javlja i drugdje u slav. (usp. Иллич-Свитыч 1963: 104 i Illich-Svitych 1979: 90).

⁵⁷⁸ Usp. štok. *būha* – *būhu* (n. p. B).

⁵⁷⁹ Usp. štok. *vūna* (n. p. A). Akut ovdje nastaje od ie. laringala (ie. *(h₂)w̥lh_{1/2}neh₂).

⁵⁸⁰ Za slav. *zqbъ (n. p. d) vidi §85.

⁵⁸¹ Usp. u jeziku šina *báali*, što ukazuje na staru baritonu.

⁵⁸² U stand. lit. i većini suvremenih lit. govora su neakutirane *i*-osnove isključivo mobilne, no starija raspodjela, s očuvanom nepomičnom paradigmom, se čuva u nekim govorima (bar djelomično, u obliku miješane paradigme) i starijim tekstovima (Иллич-Свитыч 1963: 58 i Illich-Svitych 1979: 45).

⁵⁸³ Ovdje n. p. 1 ne znači i akutiran korijen s obzirom na to da je riječ o višesložici.

⁵⁸⁴ Oznaka 3^b u višesložnim riječima (tj. riječima s dvosložnim korijenom) u lit. označava cirkumflektiran prvi slog u pomičnoj paradigmi (A. *ākmeni*), za razliku od 3^a što znači akutiran prvi slog (npr. A. *vāndenī* od *vānduō* »voda«, 3^a). Oznaka 2 se kod višesložicā rabi za imenice s kratkim slogom ili cirkumfleksom na središnjem slogu (npr. A. *mokýklā* od *mokyklā* »škola«, 2). To je dakle različito od označavanja n. p. u riječima s jednosložnim korijenom u kojima je 2 uvijek neakutirana n. p. (npr. *rātas* 2 ili A. *blūsā* 2), a 3 je akutirana (npr. *dārbas* 3 »posao« ili A. *gālvā*).

⁵⁸⁵ Slav. *kāmь (*a*, usp. štok. *kāmēn*) ima akut (i, slijedom toga, n. p. *a*) zbog metateze *Hakmōns > *kaHmōns u slav.

⁵⁸⁶ Štok. *sēstra* – *sēstru* (n. p. B). U slav. je riječ promijenila deklinaciju.

II) bsl. pomična paradigma⁵⁸⁷ ~ grč/ved/(germ.) oksitone

lit. *algà* (4) ~ grč. ἀλφή (»placa«)

lit. *tautà* (4) ~ got. *þiuda* (»narod«)

lit. *diēvas* (4) ~ ved. *devás* (»bog«)

lit. *maĩšas* (4), slav. *měxъ (c)⁵⁸⁸ ~ ved. *mešás* (»vreća«; »ovca« < »ovčja koža«)

lit. *dāgas* (4) ~ ved. *ni-dāghás*⁵⁸⁹ (»vručina; vruće razdoblje«)

slav. *jāje (c)⁵⁹⁰ ~ grč. ᾠόν

slav. *mēso (c)⁵⁹¹ ~ ved. *māṃsám*, got. *mimz* (sr.r.) < germ. *memzán

lit. *mintis* (4) ~ ved. *matís* (»misao«)

lit. *duktē* (4), slav. *dъtī (c)⁵⁹² ~ ved. *duhitá* (»kćić«)

lit. *gývas* (3)⁵⁹³, latv. *dzīvs*, slav. *žīvъ⁵⁹⁴ ~ ved. *jīvás*

latv. *nuōgs*, slav. *nāgъ (c)⁵⁹⁵ ~ ved. *nagnás*

Iznimke se od ovakva odnosa javljaju u slučaju Hirtova zakona kojim prema oksitonama u ved., grč. i germ. (s ie. laringalom u korijenu) dobivamo (akutirane) baritone u bsl. Stoga bsl. akutiranoj nepomičnoj naglasnoj paradigmi (lit. n. p. 1, slav. n. p. a) mogu odgovarati i ved./grč./germ. baritone (poput lit. *vilna* (1), slav. *vĭlna (a) ~ stind. *úrñā*) i ved./grč./germ. oksitone kad je u bsl. djelovao Hirtov zakon:

slav. *jāto⁵⁹⁶ ~ ved. *yātám* (ie. *yeh₂tom)

Više o Hirtovu zakonu vidi u §88–92. U nastavku ćemo navesti još podudarnosti⁵⁹⁷ prema kojima se uspostavlja genetska srodnost balt. i slav. naglasnih paradigama i prozodemâ (§74):

⁵⁸⁷ Bsl. riječi u pomičnoj naglasnoj paradigmi mogu također imati akutirane ili neakutirane osnove.

⁵⁸⁸ Usp. štok. *mijéh – mijēha* (n. p. C).

⁵⁸⁹ Dužina u stind. je po Brugmannovu zakonu (vidi Kapović 2008a: 218).

⁵⁹⁰ Usp. hrv. dij. *jāje* (stand. hrv. *jáje* ima naglasak prema na. *jája*).

⁵⁹¹ Usp. štok. *mēso – ðd_mēsa* (n. p. C).

⁵⁹² Usp. štok. *kĉi – kĉeri – ză_kĉēr* (n. p. C). Za psl. rekonstrukciju vidi §115.

⁵⁹³ Kod litavskih pridjeva inače treba gledati stlit. (Daukša) jer samo ondje postoji opreka između nepomične i pomične n. p. – u suvremenom litavskom skoro svi pridjevi imaju poopcenu mobilnu n. p. (Иллич-Свитыч 1963: 56, Illich-Svitych 1979: 43).

⁵⁹⁴ Usp. štok. *žīv – žīvo* (n. p. C). Akut je ovdje od ie. laringala (ie. *g^wih₃wos).

⁵⁹⁵ Usp. štok. *nāg – nāgo* (n. p. C). Akut je ovdje od Winterova duženja (ie. *nog^w-).

⁵⁹⁶ Štok. *jāto – ù_jato* (n. p. A).

⁵⁹⁷ Prema Дыбо 1981: 20–26, gdje vidi za više primjerâ.

Ia) nepomična neakutirana bsl. paradigma (baritone)

- slav. *osà (b) (štok. òsa – òsu) ~ lit. vapsà (2 > 4)
 slav. *lòkà (b) (štok. lúka – lúku) ~ lit. lankà (2 > 4)
 slav. *gvězdà (b) (štok. zviǰězda – zviǰězdu) ~ lit. žvaĩgzdė (2 > 4)
 slav. *štĩťb (b) (štok. štĩt – štĩta) ~ lit. skiėtas (2 > 4)⁵⁹⁸
 slav. *sòmьb (b) (štok. sòm – sòma) ~ lit. šãmas (2 > 4)
 slav. *dvòrb (b) (štok. dvòr – dvóra) ~ stind. dvāram, lit. dvāras (2 > 4)
 slav. *ògnьb (b) (štok. dij. ògāñ – ògña⁵⁹⁹) ~ lit. ùgnis (2 > 4)
 slav. *òstrьb (b) (štok. òštar – òštro) ~ lit. āštras (2 > 4) (grč. ἄκρος)

Ib) nepomična akutirana bsl. paradigma (baritone)

- slav. *bǎba (a) (štok. bǎba) ~ lit. bóba (1) (latv. bāba)
 slav. *sǒrka (a) (štok. svrǎka) ~ lit. šárka (1)
 slav. *sĩto (a) (štok. sĩto) ~ lit. siėtas (1 > 3, ali usp. i latv. siėts)
 slav. *òrdlo (a) (štok. rǎlo) ~ lit. árklas (1 > 3, ali usp. i latv. aŗkls)
 slav. *nĩťa (a) (štok. nĩť) ~ lit. nýtis (1) (latv. nĩts)
 slav. *rýsьa (a) (štok. rĩs) ~ lit. lúsis (1) (latv. lūšis)
 slav. *mĩľa (a) (štok. mĩo – mĩla) ~ lit. miėlas (1 > 3) (latv. mĩļš)
 slav. *pǎľnьa (a) (štok. pǎn – pǎna) ~ lit. pĩlnas (1 > 3) (latv. pĩľns)

IIa) pomična neakutirana bsl. paradigma

- slav. *grědà (c) (štok. grěda – grědu) ~ lit. grindà (4)
 slav. *zimà (c) (štok. zĩma – zĩmu) ~ lit. žiemà (4)
 slav. *nogà (c) (štok. nòga – nògu) ~ lit. nagà (4)
 slav. *lědьb (c) (štok. lěd – lěda) ~ lit. ledùs (4)
 slav. *mědьb (c) (štok. mēd – mēda) ~ lit. medùs (4)⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ U ovom je nizu riječi, kao što se vidi prema ie. srodnicama, riječ o izvornim baritonama sr.r. Baritone su srednjega roda u slav. iz nekoga razloga prešle u m.r., a u lit. se općenito sr.r. izgubio i dao m.r. (trag se starog balt. sr.r. vidi katkad u posuđenicama u primjerice finskom). Za srednji rod i n. p. b i d u muškim o-osnovama vidi §85.

⁵⁹⁹ Orubica u Posavini (Kapović 2008b: 130).

⁶⁰⁰ Ved. *mádhu* i grč. μέθυ nisu relevantni jer su sve u-osnove sr.r. u ved. i grč. baritone.

IIb) pomična akutirana bsl. paradigma

slav. *golvá (c) (štok. *gláva – glávu*) ~ lit. *galvà* (3) (latv. *galva*)

slav. *smôrdъ (c) (štok. *smrâd – smrâda*) ~ latv. *smaŗds*

slav. *lôgъ (c) (štok. *lûg – lûga*) ~ lit. *lángas* (3) »prozor« (latv. *luôgs*)

§85 Kod *o*-osnova sr.r. potrebno je posebno objašnjenje jer je tu odraz kompliciraniji nego kod m.r. i *ā*-osnova. Naime, ved/grč/germ. baritonama srednjeg roda odgovara slav. n. p. *b* muškog (!) roda⁶⁰¹:

slav. *gròbъ (b, štok. *gròb – gròba*) ~ stvnj. *grab* (sr.r.) < ie. *g^hrob^hom

slav. *dělъ (b, štok. *dïo – dijéla*) ~ stvnj. *teil* (sr.r.)

slav. *stògъ (b, štok. dij. *stòg – stòga*)⁶⁰² ~ stvnj. *dah* (sr.r.)

slav. *tîrnъ (b, hrv. dij. *tîrn*⁶⁰³) ~ ved. *tînam* »trava«

slav. *lînъ (b, štok. *lân – lâna* < *lâna) ~ grč. λίνον

slav. *vъnъ (b, štok. pril. *vân – vâni – izvâna*) ~ ved. *vânam* »šuma« < ie. *w^hnom⁶⁰⁴

Ovakav prelazak u muški rod je zacijelo povezan s poznatim problemima oko odraza ie. *-om u slav. Tu se očekuje odraz -ъ (kao u A. *o*-osn. -ъ, g. -ъ ili u 1. jd. aor. -ъ), no u N. *o*-osn. sr.r. nalazimo -o (vjerojatno preko međufaze *-od analogijom prema zamjenici *tod). To, jasno, vrijedi na razini paradigama, no, pogledaju li se konkretni srodni primjeri, tu vidimo da ima dosta miješanja sr. i m.r (u načelu u n. p. *a/b*). Usp. npr.:

slav. *gâdъ (a, štok. *gâd – gâda*) ~ steng. *cwéad* »prljavština« (sr.r.)

slav. *jâdъ (a, štok. *jâd – jâda*) ~ stnord. *át* »hrana« (sr.r.)

Također i dvojnosti:

slav. *lŷkъ/lŷko (a, štok. *lîk – lîka i lîko*) ~ stprus. *lunkan*

slav. *tŷlъ/tŷlo (a, češ. *týl*, češ. dij. *týlo*) ~ stind. *túlam* »slama, trska«

Takve dvojnosti postoje i u drugim naglasnim paradigmama: *zvонъ i *zvono (hrv. st./dij. *zvôn* i *zvôno*), *udъ i *udo (štok. *ûd* i *údo*) itd.

⁶⁰¹ U lit. prema tome nalazimo n. p. 2 muškog roda (srednji rod je u lit. nestao).

⁶⁰² Psl. *stogъ i *grobъ imaju i varijante po n. p. *d*, koje vjerojatno nasljeđuju staru nepomičnu n. p. muškog roda.

⁶⁰³ Posavina (Ivšić 1913/I: 238).

⁶⁰⁴ Vidi još gore primjer *dvòrъ.

NAGLASNA PARADIGMA *d* U SLAVENSKOM

Kao što vidjesmo, ved/grč/germ. baritonama srednjeg roda odgovara slav. n. p. *b* muškog roda. Općenito gledano, većina slav. *o*-osnova m.r. n. p. *b* (kao **l̥n̥b̥*) može se izvesti od imenicâ starog srednjeg roda (u njima se očuvao očekivan fonetski odraz *-b̥* od *-om pa su prešle u m.r.). S druge strane, ondje gdje bismo u slav. u izvornom muškom rodu očekivali n. p. *b*, to u pravilu ne nalazimo. Naime, prema lit. *o*-osnovama (izvornog) m.r. n. p. 2, prema kojima bismo u slav. (kao i u *ā*- i drugim osnovama) očekivali n. p. *b*, u slav. jezicima uglavnom nalazimo n. p. *c* (kao i prema lit. n. p. 4). Tako bismo, primjerice, prema lit. *gaĩdas* (2 > 4) u slav., analogijom prema drugim osnovama, očekivali ***gõrd̥b̥* (*b*), ali zapravo u slav. jezicima uglavnom nalazimo odraze **gõrd̥c̥* (*c*). Tu je, dakle, došlo do sekundarnog prijelaza *b* > *c* kod većine imenicâ, a n. p. *b* se kasnije popunila imenicama starog srednjeg roda n. p. *b* (kao **stõlb̥* ~ stind. *sthálam*).

Taj je prijelaz *b* > *c* kod *o*-osnovâ uočio već Iljič-Svitič, no ustvrdiviši da stara n. p. *b* kod *o*-osn. m.r. ipak nije nestala bez traga u svim slav. dijalektima⁶⁰⁵. U nekim slav. dijalektima tu umjesto n. p. *C* nailazimo i na n. p. *B*, tragove starijeg *B*-naglasaka ili na posebnu »miješanu« n. p. *D* (kombinaciju n. p. *B* i *C*). Moskovska akcentološka škola kao međufazu između stare n. p. *b* i nove n. p. *c* pretpostavlja dotičnu »miješanu« n. p. *d* koja bi imala N. **gõrd̥b̥* (analogijom i A. **gõrd̥b̥*, a onda možda i n. **gõrd̥i*, a. **gõrd̥y*)⁶⁰⁶, ali ostale padeže po n. p. *b* (G. *gordâ itd.). Ta bi n. p. *d* onda u većini slav. jezika/dijalekata u većini slučajeva dala isti odraz kao i n. p. *c*

⁶⁰⁵ Иллич-Свитыч 1963: 119/Illich-Svitych 1979: 103–104.

⁶⁰⁶ Nije jasno kako je došlo do ove promjene – je li riječ o nekakvoj analogiji ili fonetskoj promjeni. Već je promjenu samo u NA. teško objasniti, no još teže ide s promjenom *b* ⇒ *c* izravno jer između te dvije paradigme prije pomicanja neoakutâ udesno (što se događalo poslije promjene *b* (⇒ *d*) ⇒ *c*) nema uopće poklapanja u naglasku (osim eventualno u vokativima, no to teško da je moglo biti relevantno) koje bi moglo biti odskočna točka za promjenu n. p. (uzmemo li, dakako, da su recesivni i dominantni cirkumfleks i fonetski morali biti različiti). Kako je **gõrd̥b̥* – *gõrda prešlo u **gõrd̥c̥* – *gõrda (> *gordâ) pa **gõrd̥b̥* – *gõrda nije, dakle, potpuno jasno. Jedna je mogućnost da je do metatonije (+ > –, tj. visok > nizak ton) u N. (a onda analogijom u A. i na.) došlo zbog otpadanja dočetnog *-s (u *o*-, *u*-, *i*- i *s*-osnovama, tj. kod starog *-os, *-us, *-is i *-os) – usp. Николаев 2012: 86. Na to da bi otpadanje dočetnoga *-s moglo uzrokovati metatoniju u izvorno nepomičnoj naglasnoj paradigmi, tj. stvaranje novih enklonomenskih (nenaglašenih) oblika, možda upućuje i činjenica da u slavenskom prema litavskom (i izvornom) dočetnom naglasku u pomičnoj naglasnoj paradigmi u *i*- i *u*-osnovama (usp. lit. *žvėrìs*, *sūnùs*) nalazimo čeonu naglasak (slav. **zvěrb̥*, **sŷnb̥*, usp. §100^F), za što bi se eventualno moglo špekulirati da je posljedice iste metatonije koja je uzrokovala i onu u n. p. *d*. Odras psl. *o u nekim slav. dijalektima s razlikom *o/yo* (§34^F) bi možda čak mogao upućivati na to da je u riječima n. p. *d* tipa **rog̥b̥* čak postojao fonetski zaseban prozodem (različiti i od ** i od *).

(time što bi i padeži poput *gordá prešli analogijom u *gôrda itd.)⁶⁰⁷, no u nekim dijalektima bi bili očuvani tragovi stare n. p. *d*. Moskovska akcentološka škola je tu iznijela mnoštvo građe kao dokaz za postojanje n. p. *d* – više ili manje uvjerljive⁶⁰⁸.

§86 Grada je s otoka Suska⁶⁰⁹, koju je još Iljič-Svitič koristio kao dokaz za n. p. *d*, bila često kritizirana kao nepouzdana⁶¹⁰, no najnovija istraživanja susačkog govora su to opovrgla⁶¹¹. Navodimo usporednu tablicu

⁶⁰⁷ U skoro svim štok. govorima, recimo, sve riječi dugoga sloga pretpostavljene n. p. *d* (za popis usp. npr. Николаев 2012: 171–173) prelaze u n. p. *C*, a isto vrijedi i za većinu kratkih osnova. No postoje i iznimke, gdje kod nekih kratkih osnova u nekim govorima nalazimo i n. p. *B* pa čak i n. p. *D*. Usp. npr. *bđk* – *bđka* (*B*) i *bđk* – *bđka* (*C*); *bđr* – *bđra* (*B*, npr. Prapatnice) i *bđr* – *bđra* (*C*); *stóg* – *stôga* (*C*) i *stóg* – *stôga* (*D*, Vuk); *grôm* – *grôma* (*C*, npr. ERj), *grôm* – *grôma* (*B*, npr. Sekulić 2005) i *grôm* – *grôma* (*D*, Vuk). U pojedinim govorima se može naći n. p. *B* prema n. p. *C* u ostalim govorima i u drugim riječima, no to ne mora uvijek biti staro. Moguće je da postoje i neki drugi ostaci n. p. *d*, npr. naglasak *vrijêsak* (*vēr̥s̥k̥ < *vers̥k̥) u izvedenici od riječi *vrijês* – *vrijêsa* (umjesto *vrijêsak*, što bi se očekivalo prema n. p. *C*), česta neočekivana štok. množina *válovi* prema *vâl* – *vála* (npr. kod Vuka, usp. i *vâl* u Baranji – Sekereš 1977b: 460) i odrazi stare imenice *za-d-ъ (n. p. *D* u Slav.) u priložima *nâžād* ali *od(o)zāda* te *per-d-ъ u štok. varijanti *nâprijēd* (npr. ERj, *nâprijēd* u Vrgorskoj krajini, Davoru – Ivšić 1913/II: 58–59, Vrgadi – Jurišić 1973; brački *nâprijēd* < *nâprijēd – Šimunović 2009) prema *sprijēda* (obično posavsko *naprijēd* i nštok. varijanta *nâprijēd* – npr. ARj – je sekundarno) – usp. štok *pđd* (*B*) (*po-d-ъ) i *nāda* (*B*) (*na-d-a) od istog korijena. Usp. i *nātrāg* : *otrāga*, *strāga* te sičansko (Karović 2011a: 138) *trāžimo* (n. p. *B*), što bi se slagalo s pretpostavljenom n. p. *d*. Općenito pak povezivanje naglasaka poput *stānovi*, *rādovi* umjesto *stānovi*, *rādovi* (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 97–99) s n. p. *d* nije pre-uvjerljivo (§374^F) iako se ne može isključiti kao mogućnost u pojedinim slučajevima. U nekim je slučajevima (npr. *mōs* – *mōsta*, *kļūn* – *kļūna* itd. u Komazinima, Vukša Nahod 2013: 183) teško znati je li riječ o arhaizmu ili inovaciji. Za ostatak n. p. *d* u nekim resavskim govorima vidi u nastavku.

⁶⁰⁸ Pri potrazi za mogućim tragovima n. p. *d* treba, jasno, voditi računa o potencijalnim inovacijama, analogijama itd., kakve se i očekuju u »miješanoj«⁶⁰⁸ paradigmati. U sustavu koji bi imao paradigme kao *krāl* – *krāl̥ā* (*B*), *grād* – *grādā* (*D*) i *glās* – *glāsa* (*C*), do određenih analogija i prelazaka iz n. p. u n. p. je nužno moralo dolaziti, pogotovo u slučaju promjene *krāl̥* > *krāl*. Isto i kod kratkih osnova, s *pōp* – *popā* (*B*), *bōk* – *bokā* (*D*) i *rōg* – *rōga* (*C*). Za kritiku dijelova građe koji su se koristili za dokazivanje n. p. *d* iz čakavskog vidi npr. Langston 2007a (u nekim čak. govorima postoji i sigurno sekundarna sinkronijska n. p. *D*, vidi u nastavku).

⁶⁰⁹ Prema opisu Hamm, Hraste & Guberina 1956.

⁶¹⁰ Usp. npr. Vermeer 1984a: 358–360, Vermeer 2001: 138, 142. Vermeer (1984a: 361^F) ipak spominje i jednu imenicu n. p. *D* iz svoje građe sa Suska: *pluōt* – n. *ploī*.

⁶¹¹ Rad Shrager 2011 je pokazao da na Susku stvarno postoji sinkronijska n. p. *D* (i to u puno većem broju primjerâ nego što se bilježi u Hamm, Hraste & Guberina 1956) i potvrdio neke primjere iz prvotnog istraživanja u koje se sumnjalo, kao i to da u susačkom govoru postoji opreka $\sim$: $\sim$ (premda, čini se, pomalo nestabilna) u neposljednem slogu. Autor ove knjige je imao prilike čuti mali dio snimaka na temelju kojih je izrađen rad Shrager 2011 i može posvjedočiti da je na svoje uši čuo da su susački informanti izgovarali oblike poput *vrotā*, *briyā*, *hlodā*, *vrayūn*, *zidōn* (usp. knjiž. štok. *vrāta*, *bri-*

nekoliko osnovnih sigurnih podudarnosti između izvanslav. i susačkih oblika⁶¹²:

Očekivana n. p. c u slav.

	Susak	štok.
germ. *kalzán	<i>γlās – γlāsa</i> (C)	<i>glās – glāsa</i> (C)
lit. <i>sūnūs</i> (3), stind. <i>sūnūs</i>	<i>sīn – sīna</i> (C)	<i>sīn – sīna</i> (C)
latv. <i>smārdš</i>	<i>smrāt – smrāda – šs smrada</i> (C)	<i>smrād – smrāda</i> (C)
stind. <i>švetá-</i>	<i>svīt – svīta</i> (C)	<i>svijēt – svijēta</i> (C)
lit. <i>medūs</i> (4)	S: <i>miēt – mēda – mēdon</i> (C)	<i>mēd – mēda</i> (C)
latv. <i>miērs</i>	S: <i>mīr – mīra – mīron</i> (C)	dij. <i>mīr – mīra</i> (C)
lit. <i>draūgas</i> (4)	S: <i>drūx – drūya</i> (C) ⁶¹³	<i>drūg – drūga</i> (C)
lit. <i>maišas</i> (4), stind. <i>mešás</i>	<i>mīχ – mīχa</i> (C) S: <i>mīx – mīxal/mixā</i> (C/D)	<i>mijēh – mijēha</i> (C)

Očekivana n. p. d u slav.

	Susak	štok.
lit. <i>gařdas</i> (2) ⁶¹⁴	<i>γrāt – γrāda/γrādā</i> (C/D)	<i>grād – grāda</i> (C)
lit. <i>rāgas</i> (2)	<i>r^uōχ – rōγal/royā</i> (C/D)	<i>rōg – rōga</i> (C)
lit. <i>žambas</i> (2), stind. <i>jāmbhas</i> , grč. γόμφος	<i>zūp – zūba/zūbā</i> (C/D)	<i>zūb – zūba</i> (C)
germ. *násuz ⁶¹⁵	S: <i>nuōs – nosā – z_nōson/nosōn</i> (C/D) ⁶¹⁶	<i>nōs – nōsa</i> (C)
lit. <i>brādas</i> (2)	<i>br^uōt – brōda/S: brodā</i> (C/D)	<i>brōd – brōda</i> (C)
lit. <i>vařgas</i> (2)	S: <i>vrōx – vrāya – vrāgon/vraγūn</i> (C/D)	<i>vrāg – vrāga</i> (C)
lit. <i>sniēgas</i> (2)	<i>snīχ – snīya</i> (C)	<i>snijēg – snijēga</i> (C)

jēga, hlāda, vrāgom, zīdom). Nije sporno da se opisu govora Suska u Hamm, Hraste & Guberina 1956 može svašta zamjeriti, no susačka sinkronijska n. p. D doista postoji.

⁶¹² Oblici su iz Hamm, Hraste & Guberina 1956: 70, 90, 104, 106 i Shrager 2011: 215–218, 221–222. Oblici iz drugoga članka su označeni znakom S.

⁶¹³ Ako su oblici *drūyon*, *drūzi* pouzdani i rezultat retrakcije (koja se sporadično javlja kod informanata iz Shrager 2011), riječ bi bila o n. p. C/D.

⁶¹⁴ Ovdje ne bilježimo sekundarne prelasku u n. p. 4 u litavskom.

⁶¹⁵ Usp. eng. *nose* sa -s- (da je riječ o staroj oksitoni, germ. bi imao *-z- a eng. -r-).

⁶¹⁶ Neočekivanu sinkronijsku n. p. D nalazimo i u Senju (Moguš 1966: 67): *nōs* – *nosā (tako još i *drōb, lōv, mōst, pōst*). S obzirom na to da je primjerâ malo, ne može se sigurno znati imaju li ovi primjeri veze i s pretpostavljenom psl. n. p. d, no nije ih lako objasniti sekundarno prema starijoj n. p. C koju nalazimo uglavnom drugdje (neočekivana oksitoneza u G. *drobā* – I. *drobōn*, ali ne i u D. *drōbu* – nv. *drōbi* – a. *drōbe*, bi se mogla objasniti npr. poopćavanjem prema L. *drobū* – g. *drobi* – dli. *drobīn*, gdje se ona očekuje i u n. p. C). U nekim se pak primjerima sinkronijske čak. n. p. D (tj. kod neočekivane oksitoneze u imenicama gdje se očekuje n. p. C) zacijelo radi o sekundarnom razvoju, npr. u Crikvenici kod likova kao G. *zi_ilědā* uz *zi_ilěda*, kao u L. *lědullědū* s dužinom prema N. *lěd* (Bašić 2008: 8),

Kako vidimo, u skoro svim se navedenim primjerima razlikuju susačka n. p. C (< psl. n. p. c) od susačke »miješane« n. p. C/D, tj. paradigme s varijantnim C- i B-oblicima (< psl. n. p. d)^{617, 618}. U Jslav. se ostaci n. p. d još mogu naći u sln. tipu *kolô* – G. *kolésa* (< *kôlo – G. *kolèsa⁶¹⁹)⁶²⁰, u nekim resavskim govorima⁶²¹ i u bugarskom⁶²². Pretpostavljenih odraza ima i u

ili u Kalima na Ugljanu gdje primjere sinkronijske n. p. D nalazimo u većini primjerâ samo kod mladih govornika, što ukazuje na inovaciju a ne arhaizam (Benić 2013: 40–41). Ipak, na Ugljanu u Kukljici i drugdje možda postoje i tragovi stare n. p. d (Benić 2014: 199).

⁶¹⁷ Na Susku postoji još puno imenicâ n. p. D (ili C/D) (vidi Shrager 2011: 215–218), koje se uvelike poklapaju sa sličnim odrazima n. p. d u drugim slav. dijalektima. Popis psl. imenicâ n. p. d se može rekonstruirati i prema unutaroslavenskim i izvanslavenskim usporednicama (pri čemu ove druge ne postoje uvijek). Vanjski problem s rekonstrukcijama moskovske akcentološke škole popisa imenicâ n. p. d je u tome što se on često netransparentno mijenjao, kako primjećuje Vermeer 2001: 141.

⁶¹⁸ Odrizi iz Salî na Dugom otoku, koji se također navode u Николаев 2012 (u nepotpunom obliku) nisu uvjerljivi kao susački. Usporedimo li pun popis saljskih o-osnova (koji je načinila Elena Budovska, potvrdio rođeni Saljanin i dijalektolog Božidar Finka, a ljubazno na uvid autoru ove knjige dao Sergej Nikolajev) s već navedenim sigurnim izvanslav. podudarnostima, vidjet ćemo da na mjestu očekivane n. p. d nalazimo saljsku n. p. D u *grâd*, *rôg*, *nôš*, *snîg*, *stân* (~ lit. *stônas*, 2), C/D u *brôd*, a C u *vôsak* (~ lit. *vâškas*, 2), *zûb*, *vîk* (~ lit. *viêkas*, 2), dok na mjestu očekivane n. p. c nalazimo saljsku n. p. C u *lêd* (~ lit. *ledûs*, 4), *mêd*, *mîr*, *svît* (i D?), *sîn*, *smrâd*, C/D u *vûk* (~ lit. *viîkas*, 4), *glâs*, a D u *lûb* (~ latv. *luôbs*, lit. *lûobas*, 3), *sôk* (~ lit. *sakaĩ*, 4), *rîz* (~ lit. *rêžas*, 3), *mîx*. Premda n. p. d u većini primjerâ daje n. p. D, a n. p. c saljsku n. p. C, broj odstupanja je dovoljno velik da to dovede u pitanje. Ovdje, dakle, postoji indikacija da bi se tragovi stare razlike c : d mogli čuvati u govoru, no to nije posve pouzdano. Potvrda za eventualno čuvanje n. p. D na Dugom otoku bi se možda mogla naći usmjerenim istraživanjima drugih dugootočkih govora (saljski je govor u međuvremenu pretrpio retrakciju naglasaka na duge slogove – §353^F – koja je tako vjerojatno, s obzirom na nestanak neoakuta, potpuno zatrla neobične B-oblike poput *brîgâ* itd.).

⁶¹⁹ Usp. *okô* – G. *očêsa* < *ôko – *ôčese za n. p. c. U sln. ostatak n. p. d nalazimo vjerojatno i u rezijanskom (Steenwijk 1992) *múst* – G. *mostá* < *môst – *mostâ (Šekli 2011: 12^(F)–13^(F)).

⁶²⁰ Usp. u Sićama u Posavini *kľûse* – *kľusêta* (Kapović 2008c: 7) za takav naglasni tip. U sln. se tragovi n. p. d kod o-osnovâ, prema Greenbergu (2002: 41, 88–89) mogu naći na krajnjem SZ i JZ sln. govornog područja. I tu se, kao i u slučaju čak. (Susak na zapadu), štokavskog (neki resavski govori – na istoku) i Islav. (na sjeveru i jugu), n. p. D čuva na periferiji.

⁶²¹ Ondje nalazimo primjere poput *svêt* – *svêta*, *cûn* – *cûna*, *drûg* – *drûga* (C) ali *brêg* – *brêga*, *krûg* – *krûga*, *snêg* – *snêga* (B < d) (prema uobičajenom štok. *sv(ij)êta*, *sîna*, *drûga* = *br(ij)êga*, *krûga*, *sn(ij)êga*), usp. Дьбо, Замягина & Николаев 1993: 100–104, Николаев 2012: 68–70. Na Кораонiku u središnjem kos-res. pojasu, gdje se čuva neoakut, nalazimo neoakut kod mnogih imenica gdje se očekuje n. p. d, usp. *snêg*, *klâc*, *zûb* i *из_грâда* (Радић 2010: 45–46), ali i *мъж*, *дър* prema staroj n. p. c. Usp. iz drugog izvora (Алексий & Вукомановић 1966: 292–293), gdje se odraz neoakuta zapisuje s ´, *snêg*, *жър*, *град*, *жър*, *Бръс* prema staroj n. p. d, ali i očito sekundarno *дан*, *глад*, *свѣр*, *час*, *ноћ* (tu je samo *čas* izvorna o-osn.). Na Кораонiku ima i drugih primjera sa sekundarnim ~, npr. *сѣно* (Радић 2010: 48) i sl. Zbog nedovoljnog broja primjerâ i nekih očitih inovacija se za Кораоник ne mogu donositi konačni zaključci – pitanje bi trebalo dodatno i detaljno istražiti na terenu.

⁶²² Kod imenicâ m.r. s postpozitivnim članom (-om) primjeri iz stare n. p. d su u Zbug. baritone (kao i imenice stare n. p. a i b), a u Ibug. oksitone (kao imenice stare n. p. c), dok

Zslav.⁶²³, a brojni su, i možda najuvjerljiviji, odrazi u Islav. Usp. u knjiž. rus. (Николаев 2012: 71) kod *o*-osnovâ razliku između *крузі, цвѣты* (*d*) prema *вѣлки, слухи* (*c*) itd. No najbitniji su Islav. odrazi n. p. *d* u karpat-skim ukrajinskim (galicijskim) i u ruskim krivičkim dijalektima (najbolje u pskovsko-polockim) (Николаев 2012: 72–73⁶²⁴). Ondje od psl. n. p. *d* nalazimo miješanu paradigmu kao odraz – ili i B i C odjednom (npr. G. *róya* i *royá* u istom dijalektu); ili u jednom padežu jedno, u drugom drugo (npr. G. *róya* – I. *royóm* ili G. *royá* – I. *royom*); ili poopcavanje (G. *róya* – I. *royom* ili G. *royá* – I. *royóm*). To se onda može razlikovati u pojedinim govorima (: 92). Posebno su uvjerljive miješane D-paradigme u višesložnim riječima poput *mólot* – *molutá* i *véčer* – *večerá*.

BALTOSLAVENSKE METATONIJE

§87 Kao što smo već spominjali, ali ne i objasnili, sustav valencijâ kakav se rekonstruirao za bsl. (a onda i za praie. u koncepciji moskovske akcentološke škole) nije imao samo inherentno recesivne (–) i dominantne (+) slogove/morfeme. Naime, dominantni se slogovi mogu podijeliti na primarne (+) i sekundarne (+)⁶²⁵. Oni se ponašaju isto s obzirom na pravilo dodjeljivanja iktusa, tj. iktus automatski pada na prvi dominantan slog u riječi bez obzira bio on primarno ili sekundarno dominantan. No razlika između primarnih i sekundarnih dominantnih slogova je u tome što oni uzrokuju različite metatonije (tj. promjenu izvornoga tona/valencije sloga) na slogu ispred sebe. Sekundarno dominantni morfemi nastaju na dva načina:

- a) stapanjem (–) i (+) morfemâ u afiksima i nastavcima⁶²⁶
 b) metatonijom –> ± u određenim uvjetima

Afiksi i nastavci su, bili oni oblika *-V-, *-C-⁶²⁷ ili *-VC-/CV-, imali svoju inherentnu valenciju. Ako bi u kojem sufiksu ili nastavku došlo do kombi-

su odrazi u središnjim govorima (i stand. bug.) miješani (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 123–134, Николаев 2012: 70).

⁶²³ Nikolajev (2012: 40–41) navodi Zslav. imenice koje pokazuju oscilaciju u dužini (nekad s različitim značenjem): češ. *řád/rad*, slč. *rádlrad*, polj. *rząd – rządu* i *rząd – rzędu* (»poredak« i »red«), češ. *stán/stan*, *vállval* (»valjak« i »nasip«) itd. od pretpostavljenog *rĕdъ – G. *rĕdu > *rĕdu (*d*) itd.

⁶²⁴ Građu vidi u Николаев 2012: 91–170.

⁶²⁵ Usp. npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 106.

⁶²⁶ S druge strane, čini se da stapanjem (+) i (–) morfemâ nisu nastajali sekundarno dominantni morfemi, nego je prevladavao prvi (dominantni) morfem i dobivao se opet (+) (a ne ±).

⁶²⁷ Dakle, i morfemi koji su se sastojali samo od suglasnika su mogli imati inherentnu fonološku (premda, naravno, ne i fonetsku) »dubinsku« valenciju.

nacije (–) i (+) morfemâ, njihove bi se valencije spajale i tako dobivamo novi sekundarno dominantan (+) morfem. U slav. je sekundarno dominantan npr. sufiks *-ot-⁶²⁸, koji nastaje stapanjem izvornoga *-o- i *-t-. Sekundarna se dominantnost toga sufiksa očituje u tome što on privlači na sebe iktus ako je osnova recesivna (psl. G. *živōta > *životá), ali ipak ne uzrokuje metatoniju prethodnoga recesivnoga tona u osnovi (*živ-) kao što bi to primarno dominantan sufiks, kako ćemo vidjeti, činio⁶²⁹. Primjer sekundarno dominantnog nastavka je npr. bsl. nastavak *-is u N. i-osnovâ. Njegova se sekundarna dominantnost očituje u tome da privlači na sebe iktus ako je osnova recesivna (bsl. *avīs > lit. *avis* »ovca«), ali ne uzrokuje metatoniju ispred sebe. Ovaj (+)nastavak nastaje stapanjem recesivnoga *-i- (usp. bsl. A. *avīn > lit. *āvi* kada je to *-i- u kombinaciji s ie. recesivnim akuzativnim *-m) i dominantnoga *-š. Kako je tu riječ o spoju niskoga (–) i visokoga (+) tona, time je zacijelo nastajao novi nisko-visoki (LH), tj. uzlazni ton. On se fonološki ponašao kao i običan visoki (+) ton, time što je primao na se, ako je bio prvi dominantan slog u riječi, iktus, no fonetski su se (±) i (+) ipak vjerojatno isprva razlikovali. Uzlaznost sekundarno dominantnih slogova objašnjava i zašto oni nisu, kako ćemo vidjeti, uzrokovali metatoniju prethodećih niskih tonova.

§88 Drugi je način nastanka sekundarno dominantnih morfema metatonija. Dvije su osnovne metatonije:

- a) Nikolajevljeva metatonija
- b) Hirtov zakon

Nikolajevljeva metatonija djeluje u baltoslavenskom te vedskom i grčkom⁶³⁰ (§103), a Hirtov zakon djeluje u baltoslavenskom i, izgleda, u keltskom i italskom⁶³¹. U bsl. je njihovo djelovanje donekle komplemen-

⁶²⁸ Valenciju i ovdje bilježimo znakovima *-V-(recesivan), *-V̄- (primarno dominantan) i *-V̄- (sekundarno dominantan).

⁶²⁹ Dominantan je bio i nazalni infiks *-n-. Usp. tako prema slav. *sēdit̥p̄ (n. p. c) oblik *sēdet̥p̄ (n. p. a), gdje *-n- mijenja akutirano *sēd- (s akutom prema Winterovu zakonu ispred zvučnog suglasnika) u sekundarno dominantno akutirano *sēd-.

⁶³⁰ Nije potpuno jasno je li to posljedica zajedničkog ie. nasljeđa ili nezavisnih inovacija (s obzirom na to da je tu riječ o prilično trivijalnoj fonetskoj tonskoj asimilaciji po visini). U germ. nema primjerâ dotične metatonije (Sergej Nikolajev – usmeno).

⁶³¹ U keltskom i italskom u poziciji Hirtova zakona (tj. ved-grč. oksitoneze, a naglaska na prvom slogu zatvorenom laringalom u slav. i balt. jezicima) nalazimo dužinu iako u kelt/ital. inače prema ved-grč. oksitonezi nalazimo kraćinu. Usp. lat. *māter*, stir. *mát-hir* prema ved. *mātá* (slav. *māti s Hirtom) ili lat. *grānum*, stir. *grán* prema ved. *jīrnás* »star« (slav. *zĕrno s Hirtom). Vidi Дибѳо 1961: 18–19, 2013: 95–97.

tarno⁶³². Ovako se može sažeto prikazati djelovanje tih dviju bsl. metatonija u kojima valencija jednog sloga mijenja valenciju prethodnoga sloga⁶³³:

	promjena u 1. slogu	ako je 2. slog
Nikolajevljeva metatonija	(-) > (+) akut > cirkumfleks	kratki (+)
Hirtov zakon	akutirani (-) > akutirani (+)	(+) i dugi (+)

Dakle, po Nikolajevljevoj metatoniji recisivni slogovi postaju sekundarno dominantnima pred kratkim primarno dominantnim slogovima, pri čemu se dodatno gubi i akutiranost sloga na kojemu se događa metatonija ako je ondje izvorno prisutna. Za primjer bez akuta usp. prema slav. *vez- (prez. *vēzq – *vezèšb, n. p. c) izvedenicu *vez-slō > *vēslō⁶³⁴ (tj. *vēslo > *veslō)⁶³⁵, a za primjer s akutom slav. *dětī (s Hirtovim zakonom), lit. *dėti* prema slav. *dē-dlō > *dēdlō (tj. *dēdlo > *dēdlō), lit. *dėklas* »navlaka«⁶³⁶. Djelovanje je ove metatonije sigurno pred kratkim (dominantnim) vokalima, a čini se da ona djeluje i pred kratkim diftonzima⁶³⁷. Fonetski gledano, kod ove metatonije (- + > + +) bi bila riječ o asimilaciji niskoga tona pred visokim tonom (L-H > LH-H)⁶³⁸, pri čemu novonastali uzlazni ton (LH) iz nekog razloga uklanja i akutiranost sa sloga. Ispred sekundarno dominantnih pak kratkih vokala ne bi bilo takve asimilacije jer su oni već uzlazni pa imamo L-LH⁶³⁹.

⁶³² Hirtov zakon je poznat već odavno (usp. Collinge 1985: 81–83 za pregled i reference) i općeprihvaćen od više-manje svih akcentologa. No dok se on tradicionalno objašnjava kao bsl. retrakcija naglaska, u doktrini MAŠ-a ga se tumači kao bsl. metatoniju. Što se tiče Nikolajevljeve metatonije, ona je prvi put iznesena u Николаев 1989: 78–91 (ponovljeno uz manje izmjene u Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 88–89). Za zadnju verziju tumačenja ovih dviju metatonija u okviru doktrine MAŠ-a vidi Николаев 2013: 153–158, 162–168. Za pogled leidske akcentološke škole na problem (Nikolajevljeve) metatonije u baltijskom vidi Derksen 1996 (usp. i kritiku u Николаев 2013: 168–173).

⁶³³ Ovdje ne možemo ulaziti u sve detalje i primjere ovih metatonija. Njih podrobno treba obrađivati unutar akcentološke analize morfologije i tvorbe.

⁶³⁴ Tu, kod *-d^hlō- i *-m (nastavka za sr.r), vidimo da stapanjem (+) i (-) morfema ne dobivamo (±) morfem nego (+) morfem.

⁶³⁵ Vidi §211 za sufixs *-ēžb.

⁶³⁶ Usp. štok. *-vēzeš – vēslo i djēti, ōdjēti – odijēlo*.

⁶³⁷ Usp. GL. dv. *nōgū (ie. *-ōw) prema *nogā (n. p. c) (§61^F, 88, 257). U L. *nožē (< *-ay < ie. *-eh₂) nema metatonije zato što je tu posrijedi akutiran slog (§261) i vjerojatno sekundarna ortotoničnost (§51^F).

⁶³⁸ L (nizak ton), H (visok ton), LH (nizak-visok, tj. uzlazan ton).

⁶³⁹ Ovo zvuči logično iako kod Hirtova zakona imamo ipak metatoniju upravo pred takvim uzlaznim (±) slogovima. No ondje je to zacijelo promjena potpuno drugačijeg fonetskog tipa.

§89 Po Hirtovu zakonu se akutirani (–) slog, iza kojega slijedi (±) slog (kratki ili dugi) ili dugi (+) slog, mijenja u akutirani (±) slog, tj. od recesivnog akuta dobivamo sekundarno dominantni akut (i, samim time, promijenjeno mjesto iktusa u riječi). Tako prema ie. *gr̥iHw̥eh₂⁶⁴⁰ dobivamo ved. *grīvā*, ali u bsl. *gr̥iHw̥aH > *gr̥iHw̥aH (od laringala nastaje akutiranost) preko Hirtova zakona, što onda daje latv. *grīva*, slav. *grīva (a) (štok. *grīva*)⁶⁴¹. Fonetski nije baš jasno zašto niski (–) »akutirani« (što god to bilo) slog ispred uzlaznog (±) sloga i visokog (+) sloga postaje uzlazni (±) »akutirani« slog. Na to je teško odgovoriti s obzirom na nesigurnost oko toga što je »akutiranost« u bsl. zapravo predstavljala. Uvjeti djelovanja Hirtova zakona nisu potpuno sigurni. On se zasigurno događa ispred kratkih (npr. *-ḡs u N. o-osn.) i akutiranih (±) slogova (npr. *-eh₂ u ā-osn.), također i ispred dugih cirkumflektiranih (±) slogova (npr. *-ēr u r-osn.)⁶⁴², ispred (+) akutiranih slogova (npr. slav. sufiks *-(ьн)їц̣⁶⁴³), a možda i ispred dugih cirkumflektiranih (±) slogova⁶⁴⁴. Kako se Hirtov zakon u većini slučajeva očekuje unutar paradigme, gdje postoje brojne mogućnosti analogije i generalizacije (§90–97), teško je znati što je bila fonetska promjena a što ne.

U tradicionalnoj se akcentologiji Hirtov zakon tumačio kao retrakcija naglasaka (tako bi slav. *grīva imalo »povučen« naglasak u odnosu na ved. *grīvā*), no u metatonijskoj interpretaciji MAŠ-a Hirtov zakon nema izravne veze s iktusom⁶⁴⁵. Gledano iz perspektive ie., Hirtov zakon se događa u položaju *VHC ili *RHC (dakle, kada je laringal zatvarao slog nakon vo-

⁶⁴⁰ Sekundarna dominantnost nominativnoga *-eh₂ je zacijelo izvorno analogijska prema sekundarno dominantnom *-os, *-is, *-us (zbog dominantnoga *-s), s obzirom na to da je to *-eh₂- > *-ā- inače u drugim padežima recesivno, usp. slav. A. *zīmō, lit. *žiemą* (tu je nastavak recesivno *-m).

⁶⁴¹ Recesivni cirkumfleks se pred (±) akutom ne mijenja, usp. slav. *zimǫ (c), lit. *žiemà*.

⁶⁴² Da je Hirtov zakon izvorno fonetski djelovao ispred cirkumflektiranih dugih nastavaka je teško izravno dokazati, no bez toga je nemoguće zamisliti poopćenje hirtovskog (±) akuta u osnovi u riječima poput slav. *māti (§90).

⁶⁴³ Prema m.r. *-(ьн)їк̣ s Nikolajevljevom metatonijom ispred kratkog (±) sloga (vidi §98 za takve sufikse). Primarno dominantno *-ḳ- tu pretvara *-ḡ i *-ạ u primarno dominantne nastavke.

⁶⁴⁴ Za neke je nastavke (npr. za ie. g. *-ōm i i. *-ōys) teško pouzdano reći jesu li bili primarno ili sekundarno dominantni pa odatle dvojba oko toga djeluje li Hirtov zakon možda i ispred primarno dominantnih dugih cirkumflektiranih nastavaka.

⁶⁴⁵ Tj. u tonskoj interpretaciji Hirtova zakona nije bitno je li taj (±) slog ispred kojega dolazi do metatonije i naglašen (tj. je li to jedini/prvi dominantan slog u riječi) ili ne. Da je Hirtov zakon djelovao i nevezano uz položaj iktusa, vidljivo je u slav. primjerima kao *nōsiti > *nosīti (b), gdje se metatonija dogodila u nenaglašenom položaju (*nōsiti > *nosīti). Da je tu drugi slog bio (sekundarno) dominantan, a ne recesivan, vidi se po tome što se u slav. tu naglasak na njega ranije micao nego na recesivni akut u *nōsili (§59, 222, 229).

kala ili slogotvornog sonanta), dok ga u položaju *VRHC, tj. kada se ispred laringala nalazio neslogotvorni sonant, u slav. glagolima iz nekoga razloga nema⁶⁴⁶.

Nužan uvjet za pojavu Hirtova zakona je recesivan akutiran slog (tj. ie. *VH). Prema primjerima kao slav. *gríva prema ved. *grīvā* ili slav. *jāto prema ved. *yātām* znamo da je do ovakve promjene sigurno dolazilo (iako fonetski uvjeti nisu do kraja jasni). Djelovanje Hirtova zakona se može vidjeti i unutar bsl., npr. usporedimo li slav. oblike kao *bostī, d. *možemъ, aor. *rěxъ (bez akuta u osnovi ili prvom slogu nastavka) s *dāti – *lovīti, d. *vodāmъ, aor. *dāxъ – *lovīxъ (s akutom u osnovi ili prvom slogu nastavka). No Hirtov se zakon ne može razmatrati bez razmatranja analogije i ujednačavanja. Naime, recesivni se slogovi u osnovi najčešće javljaju unutar paradigme u različitim položajima – npr. nekad ispred (+)nastavka (N. *grīHwēh₂) a nekad ispred (–)nastavka (A. *grīHwēh₂m) itd. U velikom broju slučajeva gdje u bsl. vidimo djelovanje Hirtova zakona zapravo treba pretpostaviti unutarparadigmatsko ujednačavanje između oblikâ s novim (±) u osnovi i oblikâ s izvornim (–). Fonetski bi se npr. u slav. očekivalo N. *gríva ali A. **grívŏ (vidi §74 za odraz recesivnog akuta u slav.) te se tu mora pretpostaviti ujednačavanje prema *gríva – **grívŏ ⇒ *gríva – *grívŏ (isto i u latv.). U nekim je slučajevima takvo ujednačavanje lakše, a u nekim teže objasniti.

§90 Na to da je nakon djelovanja Hirtova zakona dolazilo do ujednačavanja hirtovskoga ili nehirtovskoga naglaska ukazuju i dvostrukosti koje se javljaju u bsl. Tako prema slav. *cěná – *cěnŏ (n. p. c) u lit. nalazimo i *káina* (1) »cijena« i *kainà* (3 > 4) (usp. i grč. ποιμή). Pretpostavka je da u slav. nalazimo poopćenu n. p. c analogijom prema oblicima bez hirtovskoga naglaska (sa svodenjem na obični c-obrazac tipa *zimǎ – *zīmŏ kakav se javlja kod izvorno neakutiranih osnova), dok u lit. vidimo i varijantu s poopćenim hirtovskim naglaskom i varijantu koja odgovara slav.⁶⁴⁷ U slav. dvojnost n. p. a i c nalazimo u nekim ā-osnovama – npr.

⁶⁴⁶ Usp. u slav. *dāti (štok. *dāti*) s Hirtom ali *stertī (štok. st. *pro-strijėti*) ili *žertī (štok. st. *pro-ždrijėti* ali lit. *gėrti* »piti«) bez Hirta (ie. *deh₃-, *sterh₃-, *g^werh₃-) – vidi npr. Дыбо 2000: 305. Može biti da je tu u slav. akut izgubljen u određenim pozicijama (npr. u je-prezentima, tematskom aoristu i sl.) pa da su takvi oblici poopćeni. No u imenicama, čini se, i u toj poziciji imamo Hirtov zakon, usp. slav. *ōrdlo (štok. *rǎlo*), lit. *árklas* (1>3), latv. *ārklis* (uz varijantu *ařklis*) < ie. *h₂erh₃d^hlom; slav. *pŏto (štok. *pŭto*), lit. *pántis* (1) < ie. *ponHt- itd. Izostankom se djelovanja Hirta u *VRHC često objašnjava i slav. *golvǎ (o ā-osnovama vidi u nastavku).

⁶⁴⁷ Николаев 2012: 39.

*strěxa (a) i *strěxǎ (c)⁶⁴⁸ i sl.⁶⁴⁹. Može se pretpostaviti da takve dvojnosti nastaju prema očekivanom *strěxa (s Hirtom) – *strěxǫ (s *[^] kao odrazom (–)akuta) itd.^{650, 651} Varijante nalazimo i u još nekim slav. primjerima i deklinacijama⁶⁵².

Hirtov zakon možemo vidjeti i u o-osnovama. Usp. npr. lit. *úyras* (1), latv. *vīrs* prema stind. *vīrás* < ie. *wiHrǵs »muškarac«⁶⁵³. Kod o-osnovâ nailazimo na slične probleme kao i kod tumačenja mobilnosti (§100). Izvorno

⁶⁴⁸ Usp. štok. *strěha* (A) i rus. *cmpexá – cmpéxy* (C) (vjerojatno tu i češ. *strěcha*). Ovdje je možda zanimljiva i razlika štok. *glína* (B) prema rus. *глúна* (ali štok. varijanta *gńla* – ARj), no tu u štok., čini se, vidimo samo n. p. B (a ne C).

⁶⁴⁹ Николаев 2013: 164. U rus. i ukr. dijalektima se s oksitonezom (čini se da je uvijek riječ o n. p. C), u opreci prema knjiž. rus. n. p. A, javljaju riječi *дева* (odatle i varijante *девица* i *девица*), *пенá*, *зубá*, *зрудá*, *жилá* itd. (Sergej Nikolajev – usmeno). Usp. tu knjiž. štok. *pjěna*, *gǔba*, *grǔda*, *žila* (*djěva* je vjerojatno sekundarna odmilica, usp. knjiž. rus. *дэва*). Usp. također i dij. bug. *зруеá* prema stand. bug. *зрѹва* (~ štok. *grǔva*) i sl., što možda također ovamo spada.

⁶⁵⁰ Jedan takav primjer je zaciјelo i *storná (c, usp. štok. *strána – stránu*). Nije posvjedočen oblik **stǫrna (a), ali se njezin trag vidi u pridjevu *strǎn* (n. p. A, Vuk) uz varijantu *strán* (n. p. C, npr. ERj – isto i sln.), kao i u dijalektalnom sln. *strǎn* (i-osn., n. p. A – Pronk 2009: 71; vidi §144^F za sekundaran prelazak ove imenice u n. p. C u sln/kajk.).

⁶⁵¹ Takve varijante nemaju nužno uvijek veze s Hirtom. Tako uz slav. *íva (a) postoji i *ivǎ (c i možda b). Na n. p. a ukazuje štok. *íva* (ARj), rus. *úва*, češ. *jíva* (i latv. *iěva*, dij. lit. *ieva* – n. p. 1 > n. p. 2, 4) a na n. p. c čak. *íva* (Jurišić 1973, Šimunović 2009), zaciјelo poopceno prema stariјem *ivǎ – *ívu. Od stariјe n. p. C se možda izvodi i štok. varijanta *íva* (ERj) u n. p. B, za koju usp. i orubičko (Posavina – moјi podaci) *ivǎ – ivǔ*, te kajk. *íva* < *ivǎ u Cerju (Šatović & Kalinski 2012). No kad bi bila riječ o Hirtovu zakonu, u grč. bi se očekivala oksitona a ne baritona, što je u stvarnosti posvjedočeno (oiη).

⁶⁵² Poznat je primjer s dvoјношću *a/c* i slav. *děverь/děverь (usp. npr. kod Pleteršnika i *déver* i *devēr*). Posebno je pak zanimljiv sljedeći primjer. Slav. građa (pa tako i ZJslav.) općenito upućuje na psl. *zvěŕь (usp. štok. *zvijēr*), no na varijantu *zvěŕь s Hirtovim zakonom bi mogao upućivati glagol *zvjěŕati* (Vuk, ARj) (postoji i štok. varijanta *zv(i)jěŕati*). U Kapović 2009a: 240 se citira i novopazarsko-sjениčko nelokalizirano *zvěp* – G. *zvěpu/zvěpa* (Барјактаревић 1966: 83), pomalo zbunjuјуće zapisano. Ovaj oblik nije do kraja pouzdan jer su drugdje u istom članku (: 31–32) zapisani i lokalizirani oblici *zvějep* (za novopazarsku zonu), *zvějepu* (za štavičku zonu) i *zvějep* (za govor »pešterskih Šiptara«). Барјактаревића se i u drugim prilikama kritiziralo za nepouzdanost, no težinu njegovu zapisu ipak daje oblik *seěpu* posvjedočen i na Kopaoniku (Радић 2010: 149) – nažalost, u kosom padežu, gdje bi n. p. C mogla teoretski, iako ne baš jako vjerojatno, biti i sekundarna prema stariјoj n. p. C: (analogijom prema primjerima kao *pěc – pěči*). Naglasak *zvěŕ* – G. *zvěŕa* za neke srbijanske govore potvrđuje mi i Mislav Benić (usmeno). Stoga se Pronkov (2012: 216) apodiktički zaključak da nema ozbilјnih dokaza za n. p. a u ovoj riječi nikako ne može prihvatiti, tim više što tu nije riječ o tome da bi oblik *zvěŕь bio jedini izvorni oblik, nego o tome da su postojale dvije varijante ove riječi od kojih je onda uglavnom prevladala varijanta *zvěŕь s obzirom na tendenciju širenja mobilnosti kod i-osnovâ (Kapović 2009a). Oblici n. p. A su zbog te tendencije tim uvjerljiviji kao arhaizam.

⁶⁵³ Za klasične primjere Hirtova zakona vidi još npr. Дыбо 1981: 17–18.

djelovanje Hirtova zakona se može pretpostaviti samo kod onih padeža koji su imali (sekundarno ili primarno) dominantan nastavak (N., I., g., i.)⁶⁵⁴ izravno iza osnove. U drugim padežima, gdje su nastavci bili receptivni (G., D., A., L., n., a.)⁶⁵⁵ ili dominantni ali tek u drugom slogu iza osnove (d., l.)⁶⁵⁶, bi hirtovski naglasak (tj. (±) nastao metatonijom) trebao biti analoški. Na poopćavanje je hirtovskoga naglasaka zacijelo najviše utjecao jako frekventni nominativ jd., potpomognut još nekim padežima^{657, 658}. Ako bi se pak pretpostavio Hirtov zakon samo ispred kratkih/akutiranih (±)nastavaka, poopćavanje bi (samo prema N. i I.) bilo puno teže zamislivo⁶⁵⁹. I ovdje nalazimo nešto kolebanja, tj. *o*-osnovâ s *a*- i *c*-varijantom⁶⁶⁰.

Slično je i u primjeru iz *r*-osnovâ – usp. lit. *mótė* (1), latv. *māte*, slav. *māti (a)⁶⁶¹ ~ ved. *mātā*, steng. *módor* (ie. *meh₂tēr). Tu bi se izvorno djelovanje Hirtova zakona, u okviru MAŠ-ove rekonstrukcije, očekivalo samo u N. *meh₂tēr, *G. *meh₂tṛs (pod pretpostavkom da je tu Hirt djelovao prije analoške promjene toga oblika u *meh₂teres, usp. stsl. G. *matere*), I.

⁶⁵⁴ Ie. N. *wiHrōs, I. *wiHrōh₁ (ako na dominantan naglasak ukazuje slav. *vьčera kao adverbijalizirani stari instrumental potvrđen npr. u rus. prilogu *вечера* ili u štok. dij. *jučera*), g. *wiHrōm, i. *wiHrōys (u zadnja dva primjerâ bi mogla biti riječ i o primarno dominantnim nastavcima). Vidi §100 za naglasak u n. p. c u slav.

⁶⁵⁵ Ie. Ab. (> bsl. G.) *wiHrōt, D. *wiHrōy, A. *wiHrōm, L. *wiHrōy, n. *wiHrōs ⇒ *wiHrōy (ali usp. tu lit. *vilkaĩ* prema slav. *vьlci), a. *wiHrōns.

⁶⁵⁶ Ie. d. *wiHrōmōs, l. *wiHrōysu. Ovdje smo nastavke proizvoljno označili kao (±), no mogli bi isto tako biti i (+). *Ad hoc* bi se možda moglo pretpostaviti da je Hirt fonetski djelovao i u d. i l.

⁶⁵⁷ Pretpostavi li se, kao u nekim varijantama tradicionalne teorije, izvorno ie. *wiHrōs sa stalnim naglaskom na prvom zaosnovnom slogu (§99), nema problema s ujednačavanjem.

⁶⁵⁸ Problemâ nema u pridjevima kao *d̥l̥hg^hos »dùg« (ved. *dīrghás*, lit. *ilgas*, latv. *ilgs*, slav. *d̥l̥gь) i *pl̥h₁nos »pūn« (ved. *pūrṇás*, lit. *pilnas*, latv. *pilns*, slav. *p̥l̥nь), gdje se Hirtov zakon događao i u ž.r.

⁶⁵⁹ Nikolajev (2012: 39–40) na osnovi stlit. (Daukša) »miješanog« tipa <*súnus*> /*súnus*/ ali G. <*sunaús*> /*sūnaūs*/ tu, u *u*-osnovama, pretpostavlja izvorno djelovanje Hirta ispred (±)kratkog nastavka u N., ali njegov fonetski izostanak ispred dugog cirkumfleksiranoga nastavka u G. No iz rečenih razloga to teško da je moguće. Daukšino /*sūnaūs*/ treba smatrati vjerojatno ranom analogijom prema tipu *medaūs* (bez akuta u osnovi), a izvorno djelovanje Hirta ispred dominantnog dugog cirkumfleksiranoga nastavka treba tražiti u Daukšinom g. <*súnū*>. Zanimljivo je da kod Daukše nalazimo i d. <*súnus*> i i. <*súnumis*>. U suvremenom lit. je *súnus* prešlo u mobilnu naglasnu paradigmu (n. p. 3), što bi moglo biti potpuno sekundarno prema izvorno poopćenom Hirtu (na što upućuju Daukšini naglasci). Slav. *s̥ŷnь (n. p. c) pak treba tumačiti ujednačavanjem prema oblicima u kojima se Hirtov zakon fonetski nije očekivao.

⁶⁶⁰ Usp. npr. štok. varijante *jād* (A) i *jād* (C) (za n. p. c usp. atematsko *ēmь > čak. *jīn*, gdje akut nastaje Winterovim zakonom kod ie. *h₁ed-) te *lāz* (A) i *lāz* (C) (usp. *ulaziti*, *l̥esti* za akut). Za kajk. usp. i *Jád* [jād] uz *jād* [jād] u Belostenčevu rječniku.

⁶⁶¹ Usp. štok. *māti* – *nāmatēr* (n. p. A).

*meh₂trh₁ (ovaj oblik isto nije neupitan, a u bsl. je kasnije zamijenjen sekundarnim nastavcima⁶⁶²) i g. *meh₂tr̄m (naravno, opet prije poopćenja *-ter- i tu u bsl., usp. stsl. g. *materō*). I opet, bez uključenja N. (i g.) s cirkumflektiranim dominantnim nastavkom, poopćenje (±)akuta je nezamislivo. Na drugačije poopćavanje bi možda ukazivalo lit. dij. *motė* (Николаев 2013: 164^F)⁶⁶³.

§91 U slav., kao što rekosmo, djelovanje Hirtova zakona nalazimo i u infinitivima kao *dāti. Tu prema starijem *dātī⁶⁶⁴ (s oba akutirana sloga) dobivamo *dātī itd. No u niskotonalnim oblicima kao što su *l*-part. *dālo ili supin *dāt̄ vidimo *[^] kao pravilan odraz bsl. recesivnog akuta u slav. (§74). Kako Hirtov zakon vidimo u inf. *dāti, njegovo djelovanje bismo očekivali i u oblicima *dāl̄⁶⁶⁵ – *dālā (s oba akutirana sloga u drugom obliku). Međutim, tu prema tradicionalnoj rekonstrukciji ne nalazimo očekivano *dāl̄ – *dāla nego *dāl̄ – *dalā. Oblik *dalā zacijelo nastaje u odnosu prema oblicima s čeonim naglaskom (*dālo – mn. *dāli – *dāly) i pod utjecajem neakutiranih glagola (gdje Hirta ni nije moglo biti) kao *klēl̄ – *klēlā – *klēlo – mn. *klēli – *klēly. Tu se, dakle, radi o svodenju neobičnoga miješanoga obrasca *dāl̄ – *dāla – *dālo na uobičajeni *c*-obrazac *dāl̄ – *dalā – *dālo⁶⁶⁶, pri čemu treba reći da je sasvim moguće da su se tragovi izvornoga *dāl̄ – *dāla ipak očuvali⁶⁶⁷. Različito ujed-

⁶⁶² Stsl. *materbjo*, lit. *móterimi*.

⁶⁶³ Kortlandt (2011: 332) predlaže da se novljansko (Белић 2000: 165) *māt* – G. *māteri* – n. *mātere* itd. ali d. *materān* – l. *materāh* – i. *materāmi* kao i knjiž. rus. *матерям* – *матерях* – *матеряму* shvati ne kao inovacija, nego kao arhaizam (dok bi npr. štok. dli. *māterama* bilo ujednačeno prema ostalim padežima), gdje bi se vidio očekivani izostanak Hirta. To je krajnje nevjerojatno, pogotovo u rus., gdje je dosljedna n. p. A dobro posvjedočena u strus. tekstovima. Tu također treba napomenuti i to da i čak. i rus. tu imaju dvostruko sekundarne nastavke (i prema izvornom ie. *meh₂tr̄mos itd. i prema stsl. *materb̄m̄* itd. s nastavcima iz *i*-osnovā).

⁶⁶⁴ U ie. *-tēy od čega postaje nastavak *-ti* imamo recesivno *-ti-/-tey- (usp. slav. A. *nōt̄) i dominantno *-i u lokativu (*-teyī > *-tēy) pa onda cijelo *-tēy postaje sekundarno dominantno.

⁶⁶⁵ Vidi §100^F za izvorno *-qs.

⁶⁶⁶ Kortlandt (vidi npr. 2011: 8–9, 12) ovakve oblike s izostankom Hirtova zakona objašnjava neuvjerljivim *ad hoc* pretpostavkama da tu nije bilo *-VH-, kako se to inače rekonstruira, nego da treba rekonstruirati izvorne oblike kao *pHlaH, *dHlaH i *rodi-laH.

⁶⁶⁷ Trag bi se toga kod glagolâ možda mogao tražiti i u naglascima tipa *pīla* – *pīlo* umjesto »običnoga« *pila* – *pīlo* (sekundarno *pīlo*) npr. u Posavini (Ivšić 1913/II: 96–97, 99–101, Kapović 2008b: 125, 127), dolini Fojnice (Brozović 2007: 144–145) i brojnim drugim štok. govorima (usp. npr. *pīla*, *zvāla* – *zvāli*, *prōlila*, *ūdala* ali *bīla* – *bīlo* u Gornjim Višnjevicama kraj Konjica – moji podaci). Tu često postoje i miješani obrasci kao *bīla* ali *dōbīla* (tako npr. u Prapatnicama – moji podaci). Takvo *pīla* – *pīlo*, *dāla* – *dālo* i sl. moglo biti rezultat ujednačavanja prema starom *pīla – *pīlo (dok bi *pīla* – *pīlo* bilo ujednačeno na suprotnu stranu). To bi, doduše, trebalo detaljnije istražiti jer bi tu lako

načavanje kao posljedicu djelovanja izvornog Hirtova zakona samo u nekim oblicima vidimo, osim toga, i u sufiksima u kojima se javlja i akutirana i neakutirana varijanta (§93–97).

§92 Čini se da je uz Nikolajevljevu metatoniju, koja je djelovala možda još i u praie. (a svakako u prabsl.), te Hirtov zakon u bsl., samo u psl. djelovala još jedna metatonija koja nije ovisila o valenciji idućega sloga, nego se događala ispred određenih suglasničkih skupina. Naime, izgleda da su recesivni slogovi postajali sekundarno dominantnima ispred suglasničkih skupova tipa *-CR- (suglasnik + sonant) i nekih drugih (npr. *-zd-)⁶⁶⁸. Takva bi se metatonija onda tipološki mogla uspoređivati sa sličnom metatonijom u sln/kajk. (§156–157⁶⁶⁹). Na rečenu metatoniju ukazuje činjenica da glagoli prve vrste (s osnovom na suglasnik) n. p. *c* tipa *vèdǫ, *vèzǫ, *grèbǫ, *prèdǫ u *l*-participima uvijek imaju *b*-naglasak (ako korijen nema akuta) ili *a*-naglasak (ako korijen sadrži akut): *vèdl̥, *vèzl̥, *grèbl̥, *prèdl̥, *grýzl̥ (usp. *c*-oblike *dál̥, *píl̥ kada osnova ne završava na suglasnik) – tj. *c*-tip u *l*-participima s glagolima osnove tipa *CVC- uopće ne postoji. Tu bismo, dakle, ispred *-CR- imali metatoniju *vezlǫ > *vèzǫ (tj. *vèzǫ > *vèzlo > *vezlǫ) itd. Osim toga, pridjevi na *-r̥ i *l̥ pripadaju ili n. p. *a* ili n. p. *b* (npr. *býstr̥, *xýtr̥, *dòbr̥, *mòkr̥,

mogla biti riječ i o kasnijem miješanju s n. p. A/B (tj. analogiji prema *šila*, *tkàla*, *sàznala* itd.). Jednako tako, na izvorno bi *rodl̥ – *rodíla (s Hirtom) – *ròdilo – mn. *ròdili – *ròdily (bez Hirta) mogla ukazivati akcentuacija ovakvih oblika u štok. i većini čak. Naime, tu se u n. p. *c* za psl. obično rekonstruirala uobičajeni *c*-obrazac *ròdíl̥ – *rodilá – *ròdilo (prema sjevernom čak. *ròdīl – rodilà – ròdilo*, sln. *rodil – rodila – rodilo* i kajk. *ròdil – rodila – ròdilo*), pri čemu bi *rodilá (i *ròdil̥) bez Hirta nastajalo analogijom kao i *dalá (prema odnosu s oblicima s čeonim naglaskom kao *ròdilo – mn. *ròdili – *ròdily i analogijom prema neakutiranim *c*-glagolima kao *pòčel̥ – *počelá – *pòčelo s uobičajenim *c*-obrazcem). No u štok. i većini čak. (vidi još §230^F za Iž) tu nalazimo samo B-obrazac: usp. štok. *lòvio – lòvila – lòvilo* (C) kao *nòsio – nòsila – nòsilo* (B) (~ prez. *lòviš* ali *nòsiš*). U štok. pomičan naglasak tipa C u glag. pridj. radnim *i*-glagolá nemaju čak ni zapadnoposavski govori Sičâ i Magić Male koji inače čuvaju stari naglasak n. p. *c* u prezentu (§230), usp. u Sičama *se, mladī* ali *pomladīl* < *pomoldl̥ – *mladīlo* (Kapović 2011a: 139). Takav se naglasak u štok/čak. može lako objasniti analogijom prema n. p. B i prema drugim glag. vrstama (*lètio – lètjela – lètjelo, kòpao – kòpala – kòpalo*), gdje uopće nema pomičnosti u *l*-participima, no nije nemoguće i da je tu bar djelomičnu ulogu imao i izvorni oblik *rodíla s Hirtovim zakonom. Takav je naglasak kod *i*-glagolá u *l*-participu, uz neke ostatke poput gore navedenoga, prevladao i u Islav. te se to može i povijesno pratiti kroz akcentuirane tekstove, ali nije jasno može li se to i ondje povezati s rečenom teorijom. U svakom slučaju, u strus. se već u Čudovskom novom zavjetu (14. st.) uz C-oblike u *l*-part. *i*-glagolá javlja i naglasak na tematskom *-i-* (usp. Lehfeldt 1993: 90–91).

⁶⁶⁸ Za sličan zakon ali u okviru tradicionalne akcentologije vidi Rasmussen 2009.

⁶⁶⁹ Ondje nije samo riječ o duljenju sloga ispred *-CR- jer se to duljenje događa samo kada je u pitanju pokraćeni * (a ne i drugi prozodemi).

*tòplъ, *xõrbrъ, *nãglъ itd.)⁶⁷⁰. Također, pogledamo li imenice s *-CR-, ondje uglavnom nalazimo n. p. a (*mýslъ, *õglъ, *útro, *výdra itd.) ili n. p. b (*sestrá, *rebró, *stъkló itd.)⁶⁷¹. Ovakva bi metatonija možda mogla objasniti i odakle psl. *dъbnó (*b*, štok. *dnõ*) prema lit. *dùgnas* (4), *gnèzdó (*b*, štok. *gnijézdó*) prema lit. *lizdas* (4) i ved. *nīdā-* (m/sr.) itd.⁶⁷² Tu bi se očekivala slav. n. p. c (prema lit. n. p. 4 i ved. oksitonezi), no posvjedočena je n. p. b, što bi se onda moglo protumačiti metatonijom tipa *dъbnō > *dъb-но ispred *-bn- itd.⁶⁷³

EKSKURS: HIRTOVSKI SUFIKSI

§93 Vidjeli smo već da kod Hirtova zakona dolazi do različitih ujednačavanja jer se hirtovska metatonija očekuje u jednim oblicima (*dála) a u drugima ne (*dalo). Takvim ujednačavanjima se mogu objasniti i različite naglasne varijante i različiti naglasci nekih slav. sufiksa: *-ina, *-ica (i *-icъ), *-inъ te *-itъ, *-ičъ, *-išče (te možda u još pokojem). Tu je u svim primjerima riječ o izvornim recesivnim akutiranim nastavcima, u kojima je u nekim oblicima dolazilo do Hirta a u drugima ne, nakon čega je, zacijelo već u psl. ali i kasnije, dolazilo do ujednačavanja akutiranosti/neakutiranosti i hirtovskih/nehirtovskih oblika na različite načine i tako su u različitim oblicima prevladale različite naglasne varijante – ovisno o obliku, rodu, tvorbi, semantici, dijalektu itd.

U nekima su od rečenih oblika dosad bile rekonstruirane različite naglasne varijante, u nekima uopće nisu bile uočene, a njihova međusobna veza, kao ni povezanost s Hirtovim zakonom, dosad nije bila objašnjena. Dibo tako rekonstruirati, bez objašnjenja njihovih međuodnosa, dominantno akutirano *-itъ, *-iča, *-ina (1981: 56, 173–174, 2000: 133–134, 145), dominantno neakutirano (neoakutirano) *-inъ (1981: 184, 2000: 144) i recesivno neakutirano *-ina (nakon dijalektalnog pomaka naglasna udesno

⁶⁷⁰ Usp. Зализняк 1985: 133, 136 za strus. Takvi su odrazi i u ZJslav. (usp. štok. *bīstar* – *bīstra* – *bīstro* i *dōbar* – *dōbra* – *dōbro*).

⁶⁷¹ Iznimaka je malo, npr. rus. *еёдро* »lijepo vrijeme« (< *vèdro), što je teško objasniti sekundarno – usp. tu pak za pridjev *vèdrъ (*b*) sln. *védar* – *védra*. U imenicama na *-ja ovakva metatonija izostaje, usp. *zemlâ, *dušâ, *međâ, *želâ itd. (sve n. p. c).

⁶⁷² Usp. za primjere i Иллич-Свитыч 1963: 120–122/Illich-Svitych 1979: 105–106.

⁶⁷³ No to ne može objasniti sve takve *b*-primjere u slav. Dok se u slav. *peró (*b*, štok. *pèro*) prema lit. *sparnas* (4) (usp. stind. *parnám* za *-n-*) možda još i može nagađati o kakvu starijem *p(t)e(t)ro (usp. grč. *περόν*, stind. *páttram?*), a to je moguće čak i u *seló (*b*, štok. *sèlo*) pretpostavi li se nekakvo starije *sedlo, u *čeló (*b*, štok. *čèlo*) to nije moguće (ie. korijen *kel-). Problematično je osim toga npr. i to što uz psl. *gъrnó (*b*) nalazimo i *gъrnъ (*c*). Naglasak je u ovim primjerima, kao i općenito čuvanje sr.r. (vidi §85 za riječi tipa *dvòrъ koje prelaze u m.r.), tu dosta problematičan.

– §53–54) i *-ina (1981: 145–146, 2000: 204). Ovdje ćemo krenuti objašnjavati svaki sufiks s naglaskom na njihove odraze u ZJslav.

*-ina

Kod ovoga se sufiksa tradicionalno rekonstruirala dominantna akutirana varijanta *-ina (Дыбо 1981: 56, 173) i recesivna neakutirana varijanta *-ina (Дыбо 1981: 144–146), bez objašnjenja postoji li veza između ovih sufiksa različitih naglasaka i kakva bi ona bila. Usp. npr. za akutiranu varijantu *dolína – A. *dolínŋ > rus. *доли́на* – *доли́ну*, štok. *dòlina* – *dòlinu* (uz varijantu *dolina* – st. *dòlinu*) i sln. *dolína*. Za neakutiranu varijantu usp. od *čьrnъ (n. p. b) *čьrnina > *čьrnina (sjeverni čak. *črnina*) te od *živъ (n. p. c) *živina – A. *živínŋ > štok. *živina* – *živinu* (sa sekundarnim kraćenjem sufiksa, usp. čak. *živina*), sln. *živina*.

Ovdje se može krenuti s recesivnim *-in- s akutiranim slogom. Kada bi se taj sufiks našao ispred (+)nastavka, dolazilo bi do Hirtova zakona (npr. *-ina > *-ina, tj. *-ina). Međutim, kada bi se našao ispred (–)nastavka, Hirtov bi zakon izostajao (npr. *-inŋ, tj. *-inŋ). Tako onda nastaje mješovita naglasna paradigma poput *živina – *živínŋ. Takva mješovita naglasna paradigma, izgleda, nije nigdje potvrđena, nego je došlo do ujednačavanja – ili u tip *dolína – *dolínŋ (štok. *dòlina*) analogijom prema padežima s Hirtom ili u tip *dolina – *dòlinŋ (štok. *dolina* – *dòlinu*) analogijom prema padežima bez Hirta i prema uobičajenoj n. p. c (tipa *sormotà – A. *sormotŋ) u kojoj sufiks nije bio akutiran. Akutiran ili neakutiran se sufiks mogao poopćiti i izvan iktusa pa onda pri pomaku naglasaka udesno možemo imati i *travina > *travina (štok. *travina*, rus. *травина*) kod poopćene akutirane verzije i *čьrnina > *čьrnina (sjeverni čak. *črnina*) kod poopćene neakutirane verzije. Ipak, što se tiče (ne)akutiranosti, tu bi se moglo pomisliti i na moguće postojanje izvornih dvaju različitih sufiksa od kojih je jedan bio akutiran a drugi ne, tj. gdje bi jedno *-in-* nastajalo od starijega *-eyn- (i bilo neakutirano), dok bi drugo nastajalo od starijega *-iHn- (i bilo bi akutirano) – usp. Matasović 2014: 136–137. No litavski tu pokazuje akut ne samo u sufiksu *-yna* (i *-ynas*), nego i u sufiksu *-iena*, dok cirkumfleks u *-iēnė* i *-ynė* izgleda metatonijski (za sve sufikse usp. Stundžia 2009: 102–104).

Za primjere (+)akutiranog sufiksa *-ina vidi Дыбо 1981: 173 i §223. U čak. za neakutirani odraz usp. na Vrgadi (Jurišić 1966: 78, 1973) *višina* – *višinu*, *planina*, *živina* itd. (C), a u kajk. u Bednji (Jedvaj 1956: 302) *težina* (B) itd. i u V. Rakovici (March 1956: 256) *težina* (B) itd. U južnijim čak. govorima se tu javlja poopćena n. p. C bez obzira na izvornu valenciju osnove (usp. vrgadinsko *starina* prema *stárŋ), a u kajk. je tu, čini se, nestala n. p. C i poopćen je B-naglasak ali opet neovisno o izvornom

naglasaku osnove (usp. u V. Rakovici *dužīnā, črnīnā* prema *dǣlgъ, *čǣr-
nъ). U štok. i nekim čak. govorima je u takvoj n. p. C pokraćen nastavak
analogijom po akutiranom *-īna* (tipa *glasīnalglāsīna, travīnaltrāvīna* i sl.
– usp. Carlton 1991: 211): tako dobivamo knjiž. štok. st. *planīna – plānīnu*
itd., novljanski (Белић 2000: 162) *planīnā* (sekundarno *plānīna*) – *plāni-
nu* (ovo je arhaizam, u Novom je u drugim primjerima poopćeno *-īna*),
brački (Šimunović 2009) *planīnā – plānīnu* itd. Danas u Dubrovniku na-
lazimo uobičajeno štok. *-īna* u ovakvim primjerima (usp. *мокрīна* u
Бојанић & Тривунац 2002), no čini se da je to ondje mlađa pojava jer oče-
kivano [-īna] (kojeg inače danas u štok. nema) nalazimo još u della Bellinu
rječniku 1728 (*Мокрīна, Дубīна, Виsīна, Плannīна – ù planīni* (: 729), *di-
glīna* – usp. *Lovīna* za *-īna*). Već u kasnijem Stullijevu rječniku (1801–1810)
pak nalazimo samo *planīna* (2x) uz *Planīna – u planīni* i *Visīna*. Čini se,
dakle, da je analogija **-īna* > *-īna* (prema *-īna*) u štok. mogla biti izvršena
i prilično recentno (premda bi Dubrovnik, kao i inače, mogao biti poseban
primjer). Izvorno bi se kod neakutirane varijante sufiksa očekivao sustav
*stārīna (od **stārъ, a*) – *čǣrnīna > *čǣrnīna (od **čǣrnъ, b*) – *težīnā (od
**tęžъkъ, c*), usp. Дыбо 1981: 146 za takvu rekonstrukciju. U štok. i juž-
nijem čak. je kod neakutirane varijante sufiksa poopćena n. p. C (u kajk.
vjerojatno isto tako, ali sa sekundarnim gubitkom pomičnosti), a u sjever-
nom čak. (npr. Novom) je tendencija bila da se poopći stari tip na **-īna*, bez
obzira na naglasak osnovne riječi. Usp. tako knjiž. štok. *starīna, crnīna,
težīna* (C) prema novljanskom (Белић 2000: 161–163) *starīna, črnīna,
težīna* (izvorno **stārīna – čǣrnīna* > **čǣrnīna – težīnā*)⁶⁷⁴.

*-inъ

§94 Kod posvojnoga sufiksa **-inъ* nalazimo, slično imenskom sufiksu
**-ina*, akutiranu dominantnu varijantu **-īnъ* i neakutiranu dominantnu
varijantu **-inъ*. Za **-īnъ* usp. knjiž. štok. *žēnīn – žēnīna – žēnīno*, Križa-
nićevo *Лѣкīн – Лѣкīна – Лѣкīно* a za **-inъ* (**-inā – -inō*) strus. *снохīн
– снохīнā – снохīнō*, rus. *Лукīн – Лукинā* (prezime) – *Лукīнō* (pridj.),
ukr. *сестрīн – сестрīнā – сестрīнē* i Križanićevo *Доцерīн –
Доцерīнā – Доцерīнō* (za sve usp. Дыбо 1981: 179).

Ovdje treba pretpostaviti izvorno recesivno **-in-* s akutiranim slogom.
Kada se taj sufiks našao ispred (+)nastavka, dolazilo je do Hirtova zakona
(npr. **-inā* > **-inā*, tj. **-īna*). Međutim, kada bi se našao ispred (–)na-

⁶⁷⁴ Usp. još npr. u Glavanima u Kostreni (moji podaci) *starīna*, G. *širīne, dužīne* i
u Senju (Moguš 1966: 109, Moguš 2002) *daļīna, dugļīna, modrīna, nižīna, osmīna,
petīna, teplīna, težīna* itd. (a i *golotīna, nutriņa, sirotīna*) – s tim da Senj nije područje
koje ima neocirkumfleks (§140). Naglasak tipa *-īna* se može naći, izgleda, i još južnije,
npr. u Salima na Dugom otoku – usp. *gujīna* (Piasevoli 1993).

stavka, Hirtov bi zakon izostajao (npr. *ino, tj. *ino). Tako onda nastaje mješovita naglasna paradigma poput **sn̥xína* – **sn̥xino*. U nekim se dijalektima poopćava **in-* i dobivamo knjiž. štok. *snàhin* – *snàhina* – *snàhino* i sl. Recesivno **in-* se posredno možda očuvalo u knjiž. štok. *kčèrin* – *kčèrina* – *kčèrino* (s poopćenim početnim naglaskom⁶⁷⁵) i u nekim drugim dij. štok. i čak. oblicima (vidi u nastavku). No umjesto toga u mnogim slav. dijalektima nalazimo dominantno neakutirano **in-*. Takva varijanta može nastati na dva načina. Jedan je poopćavanje kombinacije izvornog sekundarno dominantnog akutiranog **in-* (od Hirta) i recesivnog neakutiranog **in-* (gdje bi pretpostavljeno **sn̥xin̥* – **sn̥xina* – **sn̥xino* dobilo novu običnu n. p. c i neakutiran sufiks kao npr. u **s̥ynov̥* – *synová – **s̥ynovo*) u novo neakutirano ali sekundarno dominantno **in-*. Odatle bismo onda od recesivnih osnova imali tip **d̥t̥erĩn̥* – **d̥t̥erĩna* – **d̥t̥erĩno* > **d̥t̥erĩn̥* – **d̥t̥erĩna* – **d̥t̥erĩno* (nakon pomaka naglasna udesno), a od dominantnih osnova **ženĩn̥* – *ženĩna – *ženĩno > **ženĩn̥* – *ženĩna – *ženĩno (nakon pomaka naglasna udesno). Zatim bi se potonji tip, slično kao kod *b₂*-glagolâ (§47^F, 55) i nekih drugih sufiksa (§98) analogijom izjednačio s tipom od izvornih recesivnih osnova pa bismo dobili **ženĩn̥* – *ženĩna – *ženĩno (početna točka za to bi bila izvorno jednako **ženĩn̥* = **d̥t̥erĩn̥*). Druga je mogućnost da smo nakon pomaka naglasna udesno imali **ženĩn̥* – *ženĩna – *ženĩno uz još uvijek pomično **d̥t̥erĩn̥* – **d̥t̥erĩna* – **d̥t̥erĩno* pa da je tu, nakon nastanka novih *ženĩna – *ženĩno (prema drugim takvim sinkronijskim B-obrascima), došlo do stapanja tih paradigma (od početnoga **d̥t̥erĩna* = *ženĩna) u posvjedočene B-tipove i od (+) i od (–)osnovâ (**ženĩn̥* – *ženĩna – *ženĩno = **d̥t̥erĩn̥* – **d̥t̥erĩna* – **d̥t̥erĩno*).

Akutiranu varijantu, kako rekosmo, vidimo u knjiž. štok. *ženin*, *sèstrin*, a neakutiranu u posavskom tipu *sestrĩn* (Ivšić 1913/II: 48), Ibos. *vĩlĩn* (Brozović 2007: 107–108) te s analoškim kraćenjem prema akutiranoj varijanti (kao u *-ica*, *-ina* i Ibos. *-ić-*) u posavskom tipu *sestrĩna* (Ivšić 1913/II: 48), *snajĩnâ*⁶⁷⁶, Ibos. *ĩvĩna* (Brozović 1966: 149) i dubrovačkom *gospĩna* (Rešetar 1900: 119). U nekim štok. govorima nalazimo različitu distribuciju starih naglasnih varijanata ovisno o dužini osnove za koju postoji točna para-

⁶⁷⁵ Naglasak u *kčèrin* može u potpunosti biti i kasnija analogija prema *kčèri*, a u svakom slučaju ne može biti izravan odraz izvornog naglasna jer bi se od **d̥t̥erĩn̥* fonetski očekivalo **kčèrin (§115–116). Dibo (1981: 180) objašnjava *kčèrin* »в результате имобилизации акцента в производящем слове«, no to je neprecizno objašnjenje moguće analogije jer u riječi *kčĩ* naglasak u štok. nije imobiliziran (usp. *nâ kčèr* – g. *kčèrĩ* – dli. *kčèrima*). Osim toga, kako ćemo vidjeti, proširenost ovakvog naglasna ne upućuje na inovaciju.

⁶⁷⁶ Iz Sikerevaca imam potvrđeno *ženĩn* – *ženĩno*, *sestrĩn* – *sestrĩno* i *snajĩn* – *snajĩnâ* – *snajĩno* – mn. *snajĩnĩ*.

lela u nekim čak. govorima. Usp. u Ibos. *žēnīn* prema već navedenom *vīlīn* te dubrovački *sēstrin*, *žēnin* (Rešetar 1907/2000) prema *gospin* – *gospina* – *gospino* (1900: 119) s B-naglaskom i poopćenom kračinom. Dubrovački *sēstrin*, *žēnin* imaju zacijelo poopćen naglasak prema *kčērin* (što se javlja i u knjiž. štok.), što je pak poopćen početni naglasak prema izvornom C-tipu (iako je pitanje koliko se tu gdje čuva eventualno preskakanje). Vrlo je slična situacija na Braču i Hvaru. Usp. na Braču (Šimunović 2011) *čērin* – *čērina* – *čērino* (tako i *sēstrin*, *žēnin*, usp. i Hraste 1940: 48) ali *vilinā kōsa* (biljka), *Zmajīn dolčič* (toponim) – *zmijīnō grōžje* (biljka), *Gujinā pāsika* (toponim), *gospīn* – *gospinā* – *gospinō*. Prema neoakutu (od psl. *īnъ) u *Zmajīn* i *gōspīn* nalazimo i varijantu *gōspīn* – ⁺*gōspīna* – ⁺*gōspīno* (s poopćenim naglaskom u ž. i s.r.) i *kūmīn* (*īnъ s predsonantskim duženjem) – *kūminā* – *kūminō*. Usp. i u Pitvama (Barbić 2011) *čērin*, *sēstrin*, *žēnin* (također i Hraste 1937: 33) ali *gūjīn* – *gūjīna* – *gūjīno*, *gōspīn* – *gōspīna* – *gōspīno*. Na Vrgadi (Jurišić 1973) pak nalazimo *čērin* – *čērina* – *čērino* (tako i *sēstrin*, *žēnin*), što se slaže s navedenim primjerima, ali *gōspīn* (neokut od predsonantskog duženja) – *gōspīna* – *gōspīno* (isto i *kūmīn*) s A- a ne B-naglaskom. Usp. u Kukljici (Benić 2014: 283, 304) *čērin* ali *tētīn* – *tētīna* – *tētīno*, *sestrīn*, *gōspīn* itd., u Orlecu (Houtzagers 1985) *ženīni*, a u Orbanićima (Kalsbeek 1998) *zmjījina*. S obzirom na toliku proširenost naglasaka tipa *kčērin*, teško je vjerovati da je tu riječ o inovaciji. U kajk. također nalazimo raznoliku situaciju, usp. u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/II: 155–156, 158) *ženīn* – *ženīna* – *ženīni* (isto i *gospīn*, *sestrīn*) s B-naglaskom i *čērin* – *čērina* (sek. *čērin*) s vjerojatnim odrazom *īnъ u m.r. S tim se slaže i ozaljsko (Težak 1981b: 272) *čērin* – ⁺*čērina* – ⁺*čērino* (tako i *sestrīn*, *snahīn*, *vīlīn*, *ženīn*) te turopoljsko (Šojat 1982: 400–401) *sestrīn* – *sestrīna* (tako i *dečīn*), dok *žēnin*, *snējin*, *zēmlin* vjerojatno, ako nije riječ o mlađoj analogiji prema naglasku imenicâ, upućuje na *īnъ. Usp. još u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *čęrin* < *čerīn – *čērīna* < *čerīnā – *čerīne* < *čerīnō ali *kuzīn* (od *kōza* – *kōzu*). Naglasak bi posvojnih pridjeva na *-in* trebalo još puno detaljnije terenski istražiti u štok./čak/kajk. Usp. u knjiž. sln. (Plet.) *žēnin* ali *hčęrin*, gdje prvi naglasak odgovara štok. knjiž. *žēnin*, a drugi se pravilno izvodi iz *džterīnъ (za razliku od štok. *kčērin*, koje tu, ako potječe od dotičnog psl. oblika, ima sekundarnu kračinu prema G. *kčēri* itd.).

S pridjevskim sufiksom *īnъ se vjerojatno može usporediti i imensko *īnъ, gdje nalazimo i *īnъ (štok. *gospōdin*, *domācin*) i *īnъ (štok. *vlastēlīn*, *gūdīn* »prasac«). Usp. tu i *ānъ (štok. *tūpan*) i *ānъ (štok. *ļepōtān*, *polūtān*).

*-ica

§95 Razvoj je naglasnih varijanata kod sufiksa *-ica izvorno isti kao kod *-ina, samo što su poopćavanja kasnije vršena na različite načine. Tu je

također očito riječ bila o izvornom akutiranom recesivnom *-ic- u kojem je ispred (†) kratkih i akutiranih slogova došlo do Hirtova zakona, dok ga u drugim oblicima (s recesivnim nastavcima) nije bilo. Tako je nastalo miješano *nožica (s Hirtom) ali A. *nòžico (bez Hirta). Zatim se mogla ujednačiti ili neakutiranost/recesivnost (*krivica prema *krivico, *kōrjica > *korjica) ili akutiranost/dominantnost u svim oblicima (*nožica – *nožico, *kōrjica > *korjica). Dakle, kasnije nalazimo odraze varijanata *-ica, *-icá, *-īca i njihovih kombinacija.

Dominantni akutirani sufixs *-īca je odavno poznat (vidi Дьбо 1981: 173 i dolje), ali osim njega postoji i neakutirana varijanta toga nastavka, koja je ostala uglavnom neprimijećena. Usp. tu, kao prvo, nštok. tip (kod *pluralia tantum*) *kolica*, *Polica*, *rebrica*, *plućica*, *leđica* s dužinom (a s naglaskom kao *raspéla* u n. p. B ili *pěcivo* – mn. *peciva* u n. p. C) te štok. tip *krivica*, *živica*⁶⁷⁷ (C) (uz varijantu *živica*) s analoškom kraćinom prema akutiranom *-ica*. U Ibos. se takav naglasak javlja npr. i u riječi *klūpica* u dolini Fojnice (Brozović 2007: 115, 119, 122), gdje u nštok. imamo *klūpica*, dok u Lepenici (Pavešić 1960: 380) nalazimo i varijantu *-ica*. U nštok. istočnoj Slavoniji može se čuti i tip *groždica*, a takav se naglasak na štok. SI, manje pouzdano, javlja i u ekspresivnim tvorbama kao *rakijica* i sl. (uz obično *rakijica*). Takav bi naglasak mogao biti i kasnija inovacija. Kod sufixsa *-īca nalazimo i tip *-īca, istovjetan tipu *-īna (§93), usp. u Novom (Белић 2000: 161) *ravnica*, i to tvoren od *b*-pridjeva *orvъnъ⁶⁷⁸. To je zacijelo arhaizam, usp. u Orlecu (Houtzagers 1985), Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) i na Braču (Šimunović 2009) *ravnica* s akutiranom varijantom, a u štok. *ravnica* s analoškim kraćenjem (prema tipu *mlādica*), jednako kao u tipu *planina* (usp. *-īnā* u čak/kajk.) prema tipu *svjětina*, i sa sekundarnim n. p. C (*ravnica* prema *živica*, slično kao *bjelina* prema *živina*)⁶⁷⁹. Sufiks *-īca, s pomaknutim neoakutom, pak nalazimo posebno često (uz akutirano *-ica*) u kajk. (rubno i u sln.) govorima, gdje je on očuvan u nekim izvedenicama od osnovâ n. p. *b* (npr. *kmica*, *kraļica* uz *kmica*, *kraļica* u drugim govorima – od *t̃má (*b*) i *kōrļ (b)), što bi se i očekivalo, ali i poopćen u nekim drugim primjerima (kao i sjeverno čak. *-īna*), npr. u *zajica* (od *zājęcъ, *a*). U nekim je pak primjerima (kao *stenica*, *senica* – usp. štok. *stjēnica*, *sjēnica* s uobičajenim akutiranim *-īca) teško odrediti izvornu valenciju korijena. Velik nas broj posvjedočenih primjera iz čitavog niza kajk. govorâ, s istim naglaskom često u istim primjerima, upućuje na arhaičnost ovakvih primjera. Za primjere u kajk. (i sln. prek-

⁶⁷⁷ Štok. varijanta *živica* nastaje poopćenjem naglaska iz A. *živicu* (C) i sl.

⁶⁷⁸ Usp. Kapović 2011c: 408 za rekonstrukciju naglaska u ovom pridjevu.

⁶⁷⁹ Tipovi na *-īca i *-īna nisu, čini se, posvjedočeni u štok., no zanimljivu dvojnost kod sufixsa *-īca nalazimo u toponimu *Mōdriča/Mōdriča* (moji podaci) u sjevernoj Bosni.

murskom i prleškom) usp. u Beltincima (Novak & Novak 2009) i Središću (Greenberg 1999) *kralīca* ali *kmīca* (i npr. *krñīca*); u Videmu u Prlekiji (FO: 175–176) *stinīca* ali *prepelīca*; u V. Rakovici (March 1981: 260–261) *kralīca* (analogijom i *bogīca*) ali *kmīca* (usp. *kmīca* i u Jakoby 1974: 106, Lipljin 2002, Oraić Rabušić 2009: 275); u Krapini (Šojat 1991: 29) i Prodin Dolu (Rožić 2002: 214) *kmīca*; u Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) *kmīca*, *zajīca*, *senīca*, *pivñīca*, *medīca*, *ždrebīca* ali *belīca* »vrsta kobasice«; u Ozlju (Težak 1981b: 258–259) sekundarno *golubīca*, *zajčīca* (ako nije neocirkumfleksno *-īca) prema -īca u drugim primjerima; u Turopolju (Šojat 1982) *mравīca*, *stęñīca*, *vugrīca* »vrsta jabuke« (inače -īca); u Virju (Fancev 1907: 355) *krajlīca* itd. ali *vođīca* itd.; u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *krajlīca*, *senīca*, *zajīca*, *kosīca* »srp« (ali *kmīca*) itd. prema *gręđīca*, *kozīca*, *prasīca*, *vođęñīca*, *žęñīca* itd. Usp. kod Belostenca *Tmīcza*, *Sztenīcza* (i *Gofzpicza*, *Kokofsīcza*, *Vuchīcza*) ali *Gorīcza*, *Gredīcza*, *Kozīcza*, *Kosīcza*, *Prafzīcza*, *Rechīcza*, *Rosenīcza*, *Ruchīcza*, *Sztolīcza* itd. U kajk. govorima koji su izgubili neoakut (npr. u Ozlju ili podravskim govorima – također i u sln. panonskom dij.) ili se on ne bilježi (kao u Belostenca), ne možemo biti sigurni je li riječ o sufiksu *-īca ili *-īca (s neocirkumfleksom koji se u nekim govorima sigurno javlja na mjestu starog *-īca – §150). U govorima bi bez oksitoneze pak neoakut mogao biti teoretski i retrakcijski. Knjiž. sln. *tmīca*, *kraljīca*, *gorīca*, *živīca* itd. samo po sebi nije preinformativno, no umanjene tipa *gorīčīca* upućuju na odraz varijante *gorīca itd. Šekli (2011: 26^F) pak upozorava na sln. toponime *Nōžice*, *Stōžice* (Snoj 2009), koje zacijelo treba izvoditi iz spomenutih očekivanih oblika *nōžīce, *stōžīce (s poopćenjem prijedloznoga naglaska iz *vñ_nožīce, *vñ_stožīce) bez djelovanja Hirtova zakona⁶⁸⁰.

*-iṭь

§96 U sufiksu *-iṭь je situacija kao u sufiksu *-iṇь. Vidimo (+)akutiranu varijantu (*-iṭь), koja nastaje poopćavanjem hirtovskog naglaska i (+)neakutiranu varijantu (*-iṭь) za čiji razvoj vidi §94. S obzirom da ovdje vidimo i hirtovski naglasak *-iṭь, treba pretpostaviti da je *-j- u *-i-t-y-os ovdje bilo recesivno (vidi §98, 54^F za dominantno *-j-). Kako ovdje nema sr.r. i ž.r., treba krenuti s izvornim Hirtom u *moldiṭь (prije nego što je N. o-osnovâ postao recesivan – §100) ali G. *mōldiṭь pa onda s kasnijim »normaliziranjem« naglasnih paradigama (s tim da kod *-iṭь, za razliku od *-iṇь, čini se, nema nikakvog traga čeonog naglaska). I ovdje se može pretpostaviti kasnije ujednačavanje tipa *bobiṭь – *bobiṭь (od *bōḅь – b) i tipa *moldiṭь – *moldiṭь (od *mōlḍь – c) ili jednostavno analoško mjenja-

⁶⁸⁰ Što se tiče sufiksa *-ic̣ь, tu treba istaći štok. *kōñic* – *kōñīca*, koje upućuje na nepomaknut naglasak, što nije posve jasno.

nje *bobīta u *bobitā po općem B-tipu pa onda njegovo širenje i na stare riječi sa starim recesivnim osnovama. U nekim govorima se varijante *īťь i *īťь distribuiraju nasumce, a u nekim se mogu distribuirati po kriteriju naglaska osnove⁶⁸¹.

U štok. se u većini govorâ kod izvedenicâ na -ić javlja i tip A (npr. *zùbić* – *zùbića*, *vràtić* – *vràtića*) i tip B: (npr. *mlàdīć* – *mladíća*). Distribucija se ovih varijanata može dosta razlikovati u pojedinim govorima, katkad postoje i unutar-dijalekatske varijante (npr. *zidić* i *zidīć*), no, čini se, bez sinkronijski objašnjive distribucije. U nekim je primjerima jedan tip često općeproširen – npr. čini se da u štok. prevladava B: naglasak u *mlàdīć* (osim iznimno u Posavini, gdje se javlja i *mladīć* – Ivšić 1913/I: 235), dok u čak. postoji i često *mladīć*. S druge strane u štok. u *Bòžić*, čini se, nema nigdje varijante s -īć. U nekim govorima jedan od tipova može biti poopćen na sve ili većinu primjerâ. Što se tiče nekih konkretnih govora ilustracije radi, Petrović (1978: 25) za Baniju i Kordun navodi uvijek kratko -īh̄ osim u *volúhu*, Šimundić (1971: 171) za Imotsku krajinu i Bekiju postojanu duljinu navodi samo za *mlàdīć*, *mùškīć*, dok za sve ostale primjere navodi da duljine može i ne mora biti, a Remetić (1985: 73) za centralnu Šumadiju navodi da je sufik -ić »по правилу« dug – to je, čini se, često u Ištok. govorima. Kod višesložnih osnova je dužina sufiksa rijetka, npr. *oblàčić* – tip *krumpirīć* je relativno rijedak (usp. stand. *krumpīric*). Sufiks -ić je, čini se, uvijek kratak iza ь, npr. *pīlić*. Javljanje i distribuciju bi ovih varijanata u štok. govorima tek trebalo detaljno terenski istražiti – tome se u tradicionalnoj dijalektologiji obično nije posvećivala pretjerana pažnja. Usp. još i Ibos. *Jurići*, *Bilīći* itd. u prezimenima (Brabec 1960: 345, Pavešić 1960: 380 – ali *końīći*, *sudīći* kod običnih imenica), *kõñīćem* (Brozović 2007: 98, 122), što predstavlja staru neakutiranu B-varijantu s analoškim kraćenjem prema akutiranoj A-varijanti.

U čak. također postoji i varijanta -īć i varijanta -īć, G. -īćâ. Usp. u Čižićima (Turčić 2002) *muhīć* – *muhīćâ* ali *ojīć* »rudo«, u Novom (Belić 2000: 154, 156) *šćapīć*, *zubić* ali *slipīć*, u Pitvama i Zavali (Barbić 2011: XXX–XXXI) *zubić*, *kozlić* ali *pasīć*, *popīć* itd. U nekim govorima se može nazreti različita distribucija ovisno o naglasku osnovne riječi. Usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *golīć*, *popīć*, *slipīć*, *torīć* ali *golubić*, *mladīć*, *zubić* (no i *slipīć*) s -īć uglavnom kod B-osnovâ, a s -īć kod C-osnovâ. Slično je i u Senju (Moguš 1966: 108, 2002), gdje imamo *borīć*, *popīć* prema *Božīć*, *cruīć*, *cvetīć*, *glasić*, *mladīć*, *zubić* (ali i *rupčīć*). U Rukavcu (Mohorovićić 2001)

⁶⁸¹ Dibo (1981: 173–174) rekonstruirao samo akutirano *īťь, a n. p. B: u Jslav. smatra sekundarnim i analoškim prema sufiksu *īць. Rus. -úч, -учâ pak doista jest sekundarno s obzirom na to da tu vidimo n. p. A u strus. U štok. -ić (A) i -īć (B) vidimo i u tom, rjeđem, sufiksu (npr. *ràdīć*, *vòdīć*). Vidi npr. Jurišić 1992b: 35 za primjere.

je pak obrnuto: *hudĭć – hudĭćà, lukĭć – lukĭćà, slepĭć* itd. ali *bobĭć, hra-stĭć, košĭć, mihurić, ognĭć, rožĭć* itd. (ovdje kao da se *-ĭć* javlja kod C-osnovâ, a *-ĭć* uglavnom kod B-osnovâ). I u kajk/sln. se nerijetko javljaju obje varijante (iako je ondje taj sufiks rjeđi i ne razlikuje se od izvornoga **-iĭb*). Usp. npr. u Virju (Fancev 1905: 354) *G. božĭća, žrepĭća* ali *plemĭć, gradĭć, Lukĭć*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *vôglić, -ĭća, vrĭtić, -ĭća* ali *belĭć, -ĭća, (v)lekĭć, -ĭća, kulĭć, -ĭća*, u Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) *slepĭć – slepĭća* te u Beltincima (Novak & Novak 2009) *stolić, pla-stić* ali *snôpić < *snopić*. U nekim se kajk. govorima pak javlja samo *-ĭć*, čini se. Češ. oblici kao *dědic* upućuju na varijantu **-iĭb*.

*-išće

§97 Ovaj je sufiks sličan prethodnima. Naglasne razvoje treba slično tumačiti kao kod **-inb* i **-iĭb* iako je to ovdje možda nešto problematičnije što se tiče odrazâ. I ovdje treba pretpostaviti, kao kod **-iĭb* (a vjerojatno za razliku od **-aĭb* – §98), recesivno **-j-* u **-isk-j-o*. Kod ovog se sufiksa u n. p. *c* može izvorno pretpostaviti miješani obrazac **zĕmĭšĭće – na. *zĕmĭšĭća* (kao u pretpostavljenom **cĕna – *cĕnq*, §90) nakon djelovanja Hirtova zakona. Nakon toga dolazi do »normaliziranja« naglasnih paradigama i dobivamo normalnu n. p. *c* tipa **zĕmĭšĭće – na. *zĕmĭšĭća* (kao **vârivo – na. *varivâ*) ili normalnu n. p. *a* tipa **zĕmĭšĭće – na. *zĕmĭšĭća*. U prvom je tipu također uklonjen i akut iz sufiksa pa nakon pomaka naglasaka na takav novi neakutiran recesivni sufiks dobivamo tip **dvòrišće > *dvorišće*. No u drugim dijalektima/primjerima prema **zĕmĭšĭće* dobivamo i **dvòrišće > *dvorišće*. Na *c*-tip kod **-išće* upućuje možda štok. naglasak tipa *zĕmĭšĭte* u nekim govorima (s gubljenjem izvorne pomičnosti naglasaka i preskakanja). Množinski *c*-naglasak vidimo u Vukovu iznimnom na. *зребеніишта* (prema sekundarnom *зребѣніиште* u jd.) i, s popóćenim naglaskom i na jd., u vrgadinskom (Jurišić 1973) iznimnom naglasku *kopĭšĭćĕ*. Varijante **-išće* i **-išće* su pak dobro posvjedočene – usp. hrv. dij. *dvòrišće* (nštok. tip *dvòrište*) u jednim, a *dvorišće* (nštok. tip *dvòrište*) u drugim govorima i/ili primjerima.

U štok. govorima nailazimo na *-ište* i *-ište*, ovisno o govoru⁶⁸², katkad čak i u istom govoru⁶⁸³, pa imamo govore s tipovima *rĭtište – dvòrište* i *rĭtište – dvòrište*⁶⁸⁴, dok se u nekima duljina javlja ovisno o mjestu naglasaka

⁶⁸² Knjiž. štok. ima uvijek *-ište*, kao i neki dijalekti (npr. u Lici – Milković 2009).

⁶⁸³ Npr. kod Vuĕa se *ògĕĭište* i *ògĕĭište* razlikuju značenjski. Usp. i *-išće* i *-išće* u Imotskoj krajini (Šimundić 1971: 101–102).

⁶⁸⁴ Usp. npr. Ibos. *-išće* (Brozović 1966: 151). Brozović tu napominje da su Brapčevi (1955: 31–32) primjeri s *-i-* iz tuzlanske oblasti uglavnom od pravoslavaca, a i da u dolini Fojnice *-i-* dolazi samo u susjedstvu pravoslavnih ili ikavskih doseljenika (u Brozović

(*rãtĩšte – bũnište*⁶⁸⁵). Kako rekosmo, štok. tip *zẽmļĩšte* bi trebalo izvoditi iz izvornoga *zẽmļĩšce, dok se isti takav naglasak u tipu *dvõrište* može izvoditi ili analogijom prema tipu *zẽmļĩšte* (izvorno c) i tipu *rãtĩšte* (A) ili eventualno nepomicanjem naglasaka udesno iz izvornoga *dvõrišce – u nštok. govorima prema prijedložnim svezama kao **na_dvõrišcu* (dakle prema izvornom *dvõrištu – **na_dvõrištu*, vidi §64 za štok. *lõžimo – pòložimo*), a u posavskom tipu *dvõrište*, *sẽlište* i bez toga (§63).

U više čak. govora nalazimo samo kračinu, tj. odraz *-išće* – usp. u Novom (Белић 2000: 159) *mẽstĩšce – dvõrišce, gnojĩšce, stožĩšca*, na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *godĩšci, ognĩšce, toporišce* (s analoškom dužinom prema *-t-ъje – §281), u Orbanicima (Kalsbeek 1998) *kopišće, strnišće* itd. Na Vrgadi (Jurišić 1973) nalazimo, slično tome, *japnišce, Gnojĩšca, godišće, Lužĩšce, strnišće* i *jãlovišce, kũcišce*, ali i spomenuto iznimno *kopišce*. Ova je riječ pak potpuno neobično na Braču i Hvaru. Ondje vidimo uobičajeno *-išće* u većini primjerâ (*Dubišca, dvõrišce, godišće, toporišce, ulišće* – Šimunović 2009, *godišće, ulišće* – Barbić 2011); naglasak *kopišće* (Hraste 1937: 23, Šimunović 2009, Barbić 2011), *Ložĩšca* (Šimunović 2009) itd. je analogijom prema g. na *-išč*. U nekim pak govorima nailazimo i na *-išće* (od tipa *dvõrišce > *dvõrišce) – usp. u Orlecu (Hotzagers 1985) *ognĩšce* i Senju (Moguš 1966: 72–73, 2002) *dvõrišce, ognĩšce, ulišće* ali *toporišce*. Na Zlarinu (Finka & Šojat 1973-4: 44) vidimo varijante *Lovišca* i *Lovišca*.

U kajk. u više govora nalazimo odraze varijante **-išce* – npr. *dveriša, sterniša, repiša* u Bednji (Jedvaj 1956: 299), *strnišce, ognĩšce, repišce, dvõrišce, toporišce* u V. Rakovici (March 1981: 259), *dvõrišce* u Goli (Večenaj & Lončarić 1997), *dvõriše, gnojĩše, ognĩše* itd. (i *Hižĩše, řipiše* bez neocirkumfleksa na osnovi⁶⁸⁶) u Ozlju (Težak 1981b: 264–265) itd. Usp. tu i knjiž. sln. *dvõrišce, ognjišce, zemļĩšce* itd. ali *řepišce* (tu se jednači kračina sufiksa kao i u Ozlju – §250). No u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 122–123) tu nalazimo neobičan neocirkumfleks – *ognĩše, gradiše, dvõriše, strniše, zemļĩše*. Takav naglasak vjerojatno nastaje analogijom prema množinskom neocirkumfleksu. Retrakcijom neocirkumfleksa možda nastaje i turopoljsko *õgnišce* uz *dvõrišce, toporišce* (Šojat 1982).

2007: 125 se za dolinu Fojnice navodi samo da se javlja i *-išće* i *-išce*). Kračina se javlja i u Neretvanskoj krajini i južnije do dubrovačkog područja, usp. Halilović 1996: 119, 152 i usp. npr. u Dubljanima (Vidović 2008: 435, 440) *ĩgrište* i *Sačivĩšce*.

⁶⁸⁵ Dakle, zanaglasno *-ište* ali *-ište* pod naglaskom. Vidi Kapović 2008c: 21 za Prapatnice i Ivšić 1913/I: 247 za Posavinu. Doduše, Ivšićevi posavski primjeri (npr. *zẽmļĩšte* uz *stanište*) su iz različitih govora.

⁶⁸⁶ Usp. tu analoški naglasak na sufiksu u bednjanskom *hižĩša, repiša* i rakovičkom *hižĩšce, repišce* (psl. **xýža, *řẽpa*).

§98 U slav. postoji još sufiksâ u kojima vidimo smjenu (+)akuta i (+)cirkumfleksa, a što na prvi pogled nalikuje na slučajeve o kojima smo govorili. Tako u sufiksima *-ьникъ/-ьница, *-а́ръ/-ара, *-аць/-аца i *-икъ/-ика vidimo uvijek u ž.r. dominantni akut (*-ьнѣца, *-а́ра, *-а́ца, *-ѣка) prema dominantnom cirkumfleksu u m.r. (*-ьнѣкъ, *-а́ръ, *-а́ць, *-ѣкъ)⁶⁸⁷. Usp. tako za *-ьникъ/-ьница npr. *рѣчьнѣкъ – *рѣчьнѣка (rus. *ручѣнѣкъ* – *ручѣнѣка*, štok. *ručnĕk* – *ručnĕka*, sln. *ročnĕk* – *ročnĕka*, češ. *ručnĕk* – *ručnĕku*) i *ночьнѣца (rus. *ночьнѣца*, štok. *nòčnica* – ARj, sln. *nočnica*)⁶⁸⁸. Kod sufiksa *-ar(j)ъ imamo zacijelo miješanje izvornog slav. *-arъ i posuđenog *-aръ < *-arъ (usp. lat. *-ārius*, got. *-areis*, stvnj. *-ari*, njem. *-er*) (usp. Jurišić 1992b: 110, 112). Za *-arъ usp. *komāръ – *komará > rus. *комáръ* – *комарá*, štok. *kòtār* – *komára* (ARj)⁶⁸⁹, sln. *komár* – *komárja* (sa sekundarnim *-rj-*), češ. *komár* – *komára*. Od recesivnih osnova (npr. *měso) sa sufiksom *-aръ dobivamo tip *męsāръ – *męsará (štok. *mēsār* – *mesára*). No u štok/čak/kajk. isti naglasak dobivamo i od dominantnih neakutiranih osnova, usp. štok. *lĕkār* – *lĕkára* (prema *lijĕk* – *lijĕka*) ili *stāklār* (prema *stāklo*). Do toga je došlo analoškom transformacijom očekivanoga *lĕkāръ – *lĕkāra (nakon pomaka naglaska udesno) u *lĕkāръ – *lĕkará analogijom prema tipu *męsāръ – *męsará, na isti način na koji je *ložĭšъ – *ložĭmo (n. p. *b*₂) postalo *ložĭšъ – *ložĭmó analogijom prema *lovĭšъ – *lovĭmó (n. p. *c*) (§47^F)⁶⁹⁰. Za *-āra usp. štok. *kòšara*, *pùstara* i sln. *košára*, *pustára* (s neocirkumfleksom – §150, 152). Situacija je kod *-aць i *-ača više-manje slična onoj kod *-aръ i *-āra. Usp. *kovāць (štok. *kòvāč* – *kováča*)⁶⁹¹, hrv. dij. *kovāč* – *kovāčā*, sln. *kováč* – *kováča*) ili *lomāča (štok. *lòmača*, sln.

⁶⁸⁷ Usp. za *-ьнѣца Дыбо 1981: 56, 173–174, 2000: 133, 145, za *-ьнѣкъ Дыбо 1981: 58, 175, 187, 2000: 135, 147, 149, za *-ѣкъ Дыбо 1981: 175, 2000: 135 i za *-а́ръ Дыбо 1981: 178, 2000: 138. Takvom se obrascu (n. p. *b* u m.r. a n. p. *a* u ž.r.) kasnije često prilagođavaju i romanizmi s određenim sufiksima u hrv/sln., usp. npr. hrv. *lòčika*, *pògača*, *pòlača*, *Cètina*, *Pròmĭna* ali *Nòrĭn*, *Plòmĭn*, *Skràdĭn*, *Sòlĭn* itd. (Matasović 2007: 108–112). Usp. za sln. Šekli 2009.

⁶⁸⁸ Kod (+)osnovâ se naglasak ne pomiče na jer pa imamo *рѣтьнѣкъ – *рѣтьница. Za rekonstrukciju usp. i Дыбо 1981: 56–58.

⁶⁸⁹ Usp. brački (Šimunović 2009) *komōr* – *komōrā*.

⁶⁹⁰ U štok. nalazimo varijante *gròbār*, *stòlār* (usp. *gròbār*, *stòlār* u ARj), za koje bi se moglo pomisliti da čuvaju nepomaknut neoakut na osnovi, ali je to prilično upitno jer same riječi, izgleda, nisu baš stare (vidi ARj). U sln. kod kratkih osnova n. p. *b* nalazimo tip *konjár* – *konjárja* (kao *mesár* – *mesárja*, u sln. se tu razlika tih dvaju tipova ionako ne može vidjeti), dok kod dugih osnova nalazimo tip *mlĕkar* (prema štok. *mĕkār*) sa sekundarnim neocirkumfleksom (§186) – usp. Дыбо 1981: 177–178.

⁶⁹¹ U *đĭvlāč* n. p. C nalazimo jer je riječ o *i*-osnovi (vidi Kapović 2009a). U knjiž. štok. se kod ovoga sufiksa ujednačava n. p. B: pa prema *čĭstĭti* imamo *čĭstāč* – *čĭstāča* i *čĭstāčĭca*, no u mnogim se dijalektima (npr. Dalmatinska zagora – Vrgorska i Imotska krajina, Hercegovina, Posavina) čuvaju stari naglasci poput *čĭstāč* i *čĭstāčĭca*.

lomáča). Za *-īkъ usp. štok. *bòrīk* – *boríka*⁶⁹², a za *-īka štok. *jàsika*, sln. *jesíka* (usp. i gore *-íca s trećom palatalizacijom).

No tu je ova smjena *-ā/-ǣ- i *-ī/-ī-, čini se, nešto drugačijega porijekla. Na to bi ukazivala činjenica da tu u m.r. nemamo naglasnih varijanata (tipa *-īnъ i *-īnъ ili *-īť i *-īť), nego uvijek imamo neoakut. Dominantni akut tu nastaje opet Hirtovim zakonom (ali bez poopćenih nehirtovskih varijanata), a neoakutirane varijante tu vjerojatno nastaju Nikolajevljevom metatonijom (s istodobnim nestankom akuta), do koje bi dolazilo zbog dominantnog sufiksa *-j- (u *-ar-j-ъ i *-ak-j-ъ) i zbog dominantnoga *-k- u *-īkъ⁶⁹³.

PROBLEM MOBILNOSTI U INDOEUROPSKOM

§99 Kao što je već rečeno više puta, u tradicionalnoj se indoeuropeistici naglasak rekonstruirao prema vedskom i grčkom (kojima se pridodaje i germanski), tj. ie. se mjesto naglasaka rekonstruirao primarno na osnovu poklapanja mjesta naglasaka u tim jezicima⁶⁹⁴. Nakon Iljič-Svitičeve monografije (1963) o ie. porijeklu bsl. imenske akcentuacije, ti su rezultati lako uklopljeni u tu, već postojeću, paradigmu. Naglasak se i dalje, što se tiče zapadnih indoeuropeista i akcentologa, rekonstruirao uglavnom na osnovi ved. i grč., a Iljič-Svitičevo otkriće je po njima bilo u tome da je tako rekonstruiran ie. naglasak povezao s bsl. naglaskom⁶⁹⁵. Prije toga veza bsl. i ved/grč. naglasaka uopće nije bila jasna, tj. nije se znalo npr. u kakvom genetsko-povijesnom odnosu stoje ved/grč. imenske oksitone i bariitone prema baltijskim i slav. naglasnim obrascima i sl. Tako se npr. slav.

⁶⁹² Ovakav je naglasak kod sufiksa *-ik* uopćen u svim primjerima – usp. i *šfivik* prema *šfiva* (A).

⁶⁹³ Николаев 1989: 93, Дыбо 2009b: 42. Ту *-j-ъ (+ ±) i *-k-ъ (+ ±) daju (+) (§87^F). U ž.r. vidimo pak Hirtov zakon a ne Nikolajevljevu metatoniju jer ondje imamo dug akutiran slog u nastavku (*-a), a Nikolajevljeva se metatonija događa samo ispred kratkih (+)slogova. Matasović (2014: 134) vokal *-i- u *(-ьн)ikъ tumači od starijeg *-ey- te tvrdi da se to vidi i po odsutnosti 3. palatalizacije. No, osim što nema smisla tako razdvajati sufikse *-ьnikъ i *-ьnica, odnos koji tu vidimo vidi se npr. i u *likъ – *lice, gdje se razlika u (ne)palatalizaciji sigurno ne može objasniti razlikom u izvornom vokalizmu (tu je pak, čini se, riječ o izvornom diftongu, usp. stprus. *laygnan* »obraz«).

⁶⁹⁴ Neki su istraživači (npr. Antoine Meillet), kada se govorilo o bsl. naglasku, iznosili mišljenje da je bsl. pomični naglasak naslijeđen iz ie. (a da je stanje u ved. i grč. inovativno), no to se u pravilu nije odražavalo na praktičnu rekonstrukciju ie. naglasaka u indoeuropeističkim radovima.

⁶⁹⁵ Sâm Iljič-Svitič se nije apodiktički izražavao o mogućnosti različite rekonstrukcije na osnovi usporedaba koje je postavio – za mobilnost bsl. naglasaka kaže da tu može biti riječ i o inovaciji ali i o arhaizmu te da je tu potrebno još istraživanja (Иллич-Свитыч 1963: 162, Illich-Svitych 1979: 145–146).

oksitonski naglasak (n. p. *b*) prije, bez pravih dokaza, katkad povezivao s ved. ili grč. oksitonskim naglaskom i sl. Uostalom, prije Stanga (1957) i slijedēćih radova Diboia i Iljič-Svitiča (u kojima su pokazali izvorno jedinstvo slav. n. p. *a* i *b*) nije bila potpuno jasna čak ni veza između balt. i slav. naglasaka. Nakon Iljič-Svitiča je postalo jasno da su bsl. imenske baritone (koje u slav. postaju oksitone, tj. n. p. *b*, ako im osnova nije akutirana) povezane s ved/grč. baritonama, a da se bsl. mobilni naglasak javlja u oblicima srodnim s ved/grč. oksitonama⁶⁹⁶.

Mnogi su istraživači shvatili da je pitanje na koje treba odgovoriti – kako izvesti takav bsl. sustav iz ie. sustava koji se rekonstruirati na osnovi ved. i grč.⁶⁹⁷ To jest, da budemo precizniji, kako izvesti bsl. mobilni naglasak iz ie. oksitonske paradigme (rekonstruirane na osnovi vedskog i grčkog)? Najučestaliji je odgovor na to pitanje, bar u zadnje vrijeme, izvođenje bsl. naglasaka (i njegove mobilnosti) iz ie. naglasaka »vedsko-grčkog tipa«. Tâ je osnovna ideja, u svojim najrazličitijim varijantama, danas najuobičajenija među zapadnim istraživačima, bez obzira na to je li riječ o pojedinačnim pokušajima⁶⁹⁸ ili idejama proširenima na određenu lingvističku školu, gdje je to obično, kao što to kod lingvističkih škola često biva, više posljedica institucionalno-izvanlingvističkih čimbenika nego izrazite inherentne uvjerljivosti pojedinačnih pristupa⁶⁹⁹. Većina ovih pristupa (ali ne svi) prihvaća neke osnovne hipoteze (iako katkad u različitim interpretacijama), kao što su Iljič-Svitičevo povezivanje bsl. naglasnih paradigama s naglaskom u drugim ie. jezicima, postojanje dviju bsl. naglasnih paradigama (nepomične i pomične), Hirtov zakon (§89), često neku varijantu »Pedersenova zakona« (vidi u nastavku) ili nekog njemu slična pretpostavljena fonetskog zakona, u slavenskom »Diboov« i »Stangov zakon« (§55) itd.

⁶⁹⁶ Ovdje je riječ o naglasku u imenicama. Naglasak glagolâ se često zanemarivao u različitim objašnjenjima bsl. pomičnog naglasaka.

⁶⁹⁷ Tu je simptomatična, recimo, Meier-Brüggerova (2003: 156) tvrdnja: »Although the movable and free accents in Baltic and Slavic have the PIE accent positions as a starting point, at the most they can serve to confirm in a case by case manner the assertions already made based on the evidence in Vedic, Greek, and Germanic.«

⁶⁹⁸ Kao što su npr. Carrasquer Vidal 2007, Olander 2009, Jasanoff 2011 ili Villanueva Svensson 2011.

⁶⁹⁹ Najbolji je primjer nizozemska akcentološka škola (npr. Willem Vermeer, Rick Derksen, Tijmen Pronk itd.) pod vodstvom Frederika Kortlandta (vidi sad npr. Kortlandt 2011). Određeni su broj sljedbenikâ, uglavnom među sunarodnjacima ili govornicima istog jezika, našli i neki drugi istraživači kao Danac Jens E. Rasmussen (usp. npr. Rasmussen 1992) ili Nijemac Gert Klingenschmitt (ovdje usp. Olander 2009: 43–45 za pregled). Dakako, institucionalno-izvanlingvistički čimbenici nemaju ništa manje bitnu ulogu ni u moskovskoj akcentološkoj školi, koja gaji drugačiji pristup bsl. i ie. akcentologiji.

Iako je do Stangova doba bilo više istraživača koji su pretpostavljali da je bsl. mobilni naglasak arhaizam (ponajprije Meillet, a onda i sâm Stang), u srednjostrujaškoj je indoeuropeistici i baltoslavistici izvan Rusije u drugoj polovici 20. stoljeća (uz neke iznimke), dakle, prevladavajući stav taj da je sustav posvjedočen u ved. i grč. izvoran i arhaičan⁷⁰⁰, a da bsl. mora nekako prema njemu biti sekundaran. Valja reći da apriorni stav da su vedski i grčki naglasni sustav arhaičniji od bsl. nije toliko samorazumljiv kao što se mnogima čini (iako se to pitanje u suvremenoj indoeuropeistici obično uopće ne postavlja). Kao glavni argument se obično uzima drevnost vedskoga i njegova rana posvjedočenost – vedski se vremenski obično smješta u drugu polovicu 2. tisućljeća pne., eventualno nešto ranije (najkasnije do 1200. godine)⁷⁰¹, dok su bsl. jezici posvjedočeni tek kasnije (stsl. od 9. stoljeća a lit. tek od 14. stoljeća ove ere). Dakle, implicitna je pretpostavka da je *ónō* što je ranije posvjedočeno u načelu i arhaičnije, tj. da se u bsl. jezicima naglasni sustav mogao bitno promijeniti do kasnog datuma kada su bsl. jezici posvjedočeni. To može biti tako, ali i ne mora. To što su bsl. jezici stjecajem povijesnih okolnosti kasno posvjedočeni nije argument da je njihov naglasni sustav nužno manje arhaičan od vedskoga/grčkoga. Kao prvo, treba istaći da su i suvremeni bsl. jezici u nekim aspektima prilično arhaični – npr. mnogi od njih i danas imaju sedam padeža (od praindoeuropskih osam), za razliku od mnogih drugih suvremenih ie. jezika (kao što je npr. engleski) u kojima su padeži skoro u potpunosti izgubljeni. Također, litavski je i dan-danas fonološki poprilično arhaičan – primjerice, čuva skoro nepromijenjene ie. nastavke *-as*, *-is*, *-us* (< ie. **-os*, **-is*, **-us*) u nominativu. Jedini suvremeni ie. jezik koji ima nešto slično je moderni grčki, koji čuva *-ος* i *-υς* [*-is*]. Osim toga, pogledamo li suvremene naglasne sustave arhaičnih indoiranskih jezika poput paštoā (§78), njihov slobodni naglasak je više-manje sličan vedskom⁷⁰², kao što i moderni grčki naglasak dosta dobro čuva starogrčko mjesto naglaska (uz uklanjanje tonskih opreka). Ako, dakle, vidimo da je naglasak vrlo sličan stind. i stgrč. očuvan do danas u nekim iir. jezicima i u suvreme-

⁷⁰⁰ Uzima se, dakle, da su pomične sigurno mogle biti konsonantske osnove, kao što je posvjedočeno u ved. i grč. (u načelu samo kod jednosložnih osnova – §76, 80). Klasična indoeuropeistika je i za *u-* i *i-* osnove zbog prijevoja u nastavcima (usp. **suHn-u-s* ali G. **suHn-ow-s* i **m̥t-i-s*, G. **m̥t-e/oy-s*) obično pretpostavljala postojanje mobilnog naglaska (unatoč tome što u grč. i ved. naglasak tu može biti ili samo na osnovi ili samo na nastavku), no nije bilo jedinstvenog stava je li i u zadnjoj fazi ie. postojao pomičan naglasak poput **súHnus* – G. **suHnóws* ili je tada već bio poopćen naglasak tipa **suHnús* – **suHnóws* kao u vedskom.

⁷⁰¹ Kapović 2008a: 31. Alfabetски je grčki pak puno mlađi – zapisan tek od 8. st. pne., dok je bilježenje naglaska još puno kasnija tradicija (§79).

⁷⁰² Naravno, zanemarimo li brojne fonološke i morfološke promjene koje su nužno utjele i na naglasni sustav.

nom grčkom, zašto bi slobodan naglasak očuvan u nekim bsl. jezicima bio nužno inovativniji od suvremenoga grčkoga ili paštoā?

Postoje različiti pristupi problemu bsl. mobilnosti naglasaka i ovdje se teško možemo dotaći svih te ćemo samo dati letimičan pregled nekih od hipoteza⁷⁰³. Ideja o arhaičnosti, tj. ie. porijeklu, bsl. mobilnosti se javlja još od Antoinea Meilleta⁷⁰⁴ i prije njega⁷⁰⁵, a u novije vrijeme ju je, osim moskovske akcentološke škole u posebnoj tonskoj interpretaciji ie. naglasaka, na različite načine zastupao primjerice i Christian Stang⁷⁰⁶. Neki su pak autori, uočivši očite sličnosti mobilnosti u grč. i ved. jednosložicama s mobilnošću u bsl. (slična distribucija čeonog i dočetnog naglasaka u pojedinih oblicima), pripisali mobilnost vokalskih osnova u bsl. analogiji prema ved/grč. mobilnim konsonantskim jednosložnim osnovama – npr. još krajem 19. stoljeća Tomo Maretić⁷⁰⁷. Jedno od češćih objašnjenja za inovativan, sekundaran razvoj mobilnosti su različite varijacije tzv. Pedersenova zakona, po kojemu do bsl. mobilnosti u riječima tipa *d^hugh₂tēr (»kći«) dolazi retrakcijom naglasaka u oblicima poput A. *duktērīn (~ ved. *duhitāram*) > *dūkterīn (lit. *dūkterī*) prema lit. N. *duktē* (~ ved. *duhitā*), dok bi pomičnost u vokalskim osnovama bila analogijska prema konsonantskim osnovama. Taj je navodni glasovni zakon prvi predložio zapravo de Saussure (1896), a poslije njega su ga, na ovaj ili onaj način, preuzimali mnogi indoeuropeisti i baltoslavisti kao Hermann Hirt, Holger Pedersen, Jerzy Kuryłowicz, C. L. Ebeling, Frederik Kortlandt itd.⁷⁰⁸

Naravno, svim se predloženim rješenjima mogu naći zamjerke. Pretpostavka o tome da je bsl. mobilnost naslijeđena iz ie., jasno, nije pravo »objašnjenje«, u smislu da se problem mobilnosti samo prebacuje na dublju razinu, no to ne znači da to zato nije točno. Povezano s tim, ako se pretpostavi da je bsl. mobilnost naglasaka u svim osnovama naslijeđena iz ie. i arhaična, to bi značilo da je situacija u kojoj se mobilnost naglasaka javlja kao karakteristika uglavnom samo kod (nekih) jednosložnih konsonantskih osnova ved-grč. inovacija – takvo se rješenje pak može kritizirati ne-

⁷⁰³ Za pregled različitih teorija o bsl. mobilnosti naglasaka vidi Olander 2009: 14–45.

⁷⁰⁴ No pomičnost u *o*-osnovama je ipak smatrao sekundarnom, usp. Meillet 1914 (za pregled Meilletovih ideja vidi npr. Olander 2009: 19–20).

⁷⁰⁵ Čini se da je takvu tezu prvi iznio Franz Nikolaus Finck u svojoj disertaciji (1895).

⁷⁰⁶ Stang (1957: 175–179) nasljeđuje Meilletove ideje, ali smatra da je mobilnost mogla biti naslijeđena iz ie. i u *o*-osnovama. Naravno, i Meillet i Stang su, kao i drugi raniji istraživači sličnih gledišta, smatrajući bsl. mobilnost arhaizmom mislili samo na slobodno mjesto naglasaka, za razliku od kasnije tonske teorije ie. naglasaka kod moskovske akcentološke škole.

⁷⁰⁷ On je postavio i ključno pitanje: »što je prvobitno u *o*- i *ā*-deklinaciji, da li grčko-indijska nepromjenitost ili litavsko-slavenska promjenljivost?« (Maretić 1890: 39).

⁷⁰⁸ Za reference vezane uz recepciju Pedersenova zakona kod različitih autora vidi Olander 2009: 18^F.

uvjerljivošću takva paralelnog razvoja (poopćenja oksitonskog naglaska u većini paradigama i opstanka mobilnosti samo u jednosložicama) u ved. i grč. (no vidi §100 za tipološku paralelu u štok/čak., a nije isključena ni mogućnost ved-grč. zajedničkog dijalekatskog razvoja). Što se tiče objašnjenja da je bsl. mobilnost u svim osnovama nastala analogijom prema mobilnom naglasku konsonantskih osnova, što bi jedino postojalo u ie., to je neuvjerljivo prvo zato što nije vjerojatno da bi takve, sinkronijski kompleksne i »nepravilne« (jednosložne su konsonantske osnove u bsl. inače nestale), osnove djelovale na sinkronijski jednostavne vokalske osnove (kao što su *o-* i *ā-*osnove), a drugo zato što takvo objašnjenje zanemaruje druge ostatke pomičnosti u ved., grč. i germ. Sličan neuvjerljiv utjecaj konsonantskih osnova na vokalske se mora pretpostaviti i kod objašnjenja pomoću Pedersenova zakona (uzima li se da je on djelovao samo u konsonantskim osnovama)⁷⁰⁹.

§100 Već je i sám de Saussure, prilikom izvornog predlaganja tog zakona, rekao da je teško reći kakve je točno naravi bio taj zakon jer postoje teškoće u definiranju dotičnoga zakona kao jednostavne fonetske promjene⁷¹⁰. No unatoč tome što se Pedersenovim zakonom teoretski može obja-

⁷⁰⁹ Kortlandt (2010: 65) tome pokušava doskočiti tvrdeći da se analoško širenje mobilnosti s konsonantskih na vokalske osnove dogodilo vrlo rano u bsl., kad su konsonantske osnove bile puno brojnije. Za kritiku Pedersenova zakona i različitih pretpostavljenih analoških širenja mobilnosti u bsl. vidi i Olander 2009: 48–52.

⁷¹⁰ S obzirom na primjer *dūkteri*, koji se u ovom kontekstu uvijek spominje, u *r*-osnovama bi se djelovanje Pedersenova zakona očekivalo u A. **d^hugh₂térṃ* (ved. *duhitáram*) > lit. *dūkteri*, n. **d^hugh₂téres* (ved. *duhitáras*) > lit. *dūkters* (ali vidi u §100 stađriđe grč. oblike koji dokazuju sekundarnost ved. naglaska) i a. **d^hugh₂térns* (ved. *duhitṛn*) > lit. *dūkteris*. Tome se može pridodati i sekundarni bsl. D. **d^hugh₂térey* (> lit. *dūkteriai*, slav. *dčteri) prema izvornom **d^hugh₂tréy* (ved. *duhitré*). Djelovanje Pedersenova zakona pak ne bismo očekivali u sljedećim oblicima, gdje se u lit. nalazi dočetni naglasak: N. **d^hugh₂tér* (ved. *duhitā*) > lit. *duktē*, G. **d^hugh₂trés* (ved. *duhitúr*) > lit. *dukteřs*, g. **d^hugh₂trōm* (ved. *duhitṛnām* ← *duhitṛām) > lit. *dukteriū*. Pedersenova zakona ne bi bilo ni u d. **d^hugh₂tṛm/b^hós* > lit. *dukterims*, l. **d^hugh₂tṛsú* > lit. *dukterysè*, i. **d^hugh₂tṛb^hís* > lit. *dukterimis* (s bsl. *-miHs) (ved. naglasak u *duhitṛbhyas*, *duhitṛśu*, *duhitṛbhis* se obično smatra sekundarnim). Ako bi se pak pretpostavilo da je Pedersenov zakon bio čisto fonetski (što nikako nije uvijek slučaj kod različitih istraživača) i da su *u*-osnove u kasnoie. imale naglasak tipa ved. *sūnús* – G. *sūnós* tu bi situacija bila loša po moguće djelovanje Pedersenova zakona. On bi se očekivao u lit. D. *sūnui* < *suHnéwey (ved. *sūnāve*) i lit. n. *sūnūs* < n. *suHnéwes (ved. *sūnāvas*), dok bi se dočetni naglasak očekivao u N. *suHnús (ved. *sūnús*) > lit. *sūnūs* (ovdje zanemarujemo to što bismo u ovom konkretnom primjeru očekivali i Hirtov zakon koji vidimo u stlit. *sūnus* kod Daukše) i G. *suHnóws (ved. *sūnós*) > lit. *sūnāūs*. U tri množinska padeža (lit. d. *sūnūms*, l. *sūnuosè*, i. *sūnumis* prema ved. *sūnūbhyas*, *sūnūśu*, *sūnūbhis*) je ista situacija kao i kod *r*-osnovā. No čeonni naglasak u lit. nalazimo i ondje gdje ga se ne može objasniti Pedersenovim zakonom: A. *suHnúm (ved. *sūnúm*) > lit. *sūnu*, a. *suHnúns (ved. *sūnún*) > lit. *sūnus*. Tu bi se čeonni naglasak morao tumačiti npr. analogijom prema *r*-osnovama. Ako pak pogledamo gdje bi se očekivao Pedersenov zakon u *o*-osnova-

sniti koliko-toliko novu mobilnu paradigmu u nekim padežima nekih konsonantskih osnova (uz dodatne sumnjive analogije za objašnjenje širenja obrasca na sve osnove), neobično je što bi kroz djelovanje takvog zakona slučajno nastao potpuno isti obrazac smjene baritonskih i oksitonskih oblika u pomičnoj paradigmi kakav nam je poznat iz ved/grč. konsonantskih jednosložica⁷¹¹. Posve je neuvjerljivo smatrati da je grč. obrazac tipa ἀρήν – G. ἀρῳός – A. ἄρνα – n. ἄρνες – g. ἀρῳών – a. ἄρνας sasvim slučajno sličan lit. obrascu tipa *vanduō* – G. *vandeñs* – A. *vāndenī* – n. *vādenys* – g. *vandenū* – a. *vādenis*. Isto tako je potpuno neuvjerljivo da primjerice i ā-osnove sasvim slučajno imaju isti mobilni obrazac kao grčki, ondje gdje se u grčkom javlja mobilan naglasak (lit. *galvā*, slav. *golvá – G. *galvōs*, *golvŷ – A. *gálva*, *gōlvō – n. *gálvos*, *gōlvvy – g. *galvū*, *golvŷ – a. *gálvas*, *gōlvvy), pogotovo ako bi takva navodna inovacija u bsl. nastajala analogijom prema fonetskom zakonu koji nema apsolutno nikakve veze s grč. pomičnim naglaskom⁷¹². Mnogi koji vjeruju u sekundarnost bsl. mobilnosti i predlažu sekundarnost lit. oblikâ poput *dùkteri* i sl. obično zanemaruju sljedeću podudarnost⁷¹³:

grč.	lit.	slav.
A. θύγατρα (Homer ⁷¹⁴)	<i>dùkteri</i>	*dŷtērŷ
n. θύγατρες (epski/lirski)	<i>dùkterys</i>	*dŷtère

Ti bi se grčki oblici mogli shvatiti kao naglasni arhaizmi koji odgovaraju baltoslavenskima po mjestu naglaska te stoje u opreci prema oksitonskim oblicima kao G. θυγατρός (~ stlit. *dukterés* kod Daukše). Ovdje se obično citiraju samo kasniji grč. oblici θυγατέρα i θυγατέρες (koji odgovaraju ved.

ma, jer bi se i ondje morao negdje očekivati ako je riječ o pravilnom glasovnom zakonu (iako zastupnici Pedersenova zakona u o-osnovama obično računaju s analogijom prema konsonantskim osnovama), vidimo da je tamo situacija prilično nezgodna jer bi se očekivao upravo u onim oblicima gdje se ne javlja: d. *deywóm/b^hos (ved. *devébhyas*) > lit. *dievám̃s* (slav. *-omŷ), l. *deywóysu (ved. *devéšu*) > lit. *dievuosè* (slav. *-éxŷ). Osim toga, ako bi bila riječ o fonetskom procesu (a morala bi biti želi li se da zakon bude koliko-toliko uvjerljiv), onda bi se njegovo djelovanje očekivalo i u pojedinačnim primjerima poput ie. *wid^héweh₂ (stind. *vidhávā*), što očito nije slučaj (usp. slav. *vŷdōva > *vŷdovā, b).

⁷¹¹ Ovo primjećuje i Osion (2010: 144) kritizirajući jednu drugu teoriju koja također izvodi bsl. pomičnost tematskih osnova iz ved-grč. oksitonskog naglaska putem tobožnjih fonetskih zakona.

⁷¹² Naravno, uvijek je moguć i eklektički pristup po kojem bi u transferu mobilnosti iz konsonantskih na vokalske osnove sudjelovala zajednički nova mobilnost sačinjena od udruženih snaga stare mobilnosti u jednosložicama i nove mobilnosti nastale pomicanjem naglaska u primjerima tipa *dùkteri*.

⁷¹³ Usp. Дыбо 2003: 147.

⁷¹⁴ Oblik θύγατρα se javlja, recimo, u 13. retku *Ilijade*.

obicima *duhitáram* i *duhitáras*). Primjeri θύγατρα i θύγατρες bi mogli ukazivati na izvorno postojanje pomičnosti u grč. i u višesložnim atematskim osnovama⁷¹⁵. Onda ne bi bilo potrebe pretpostavljati ie. praoblik *d^hugh₂térṃ na osnovu ved. *duhitáram* i grč. θυγατέρα, a, shodno tome, ni potrebe za djelovanjem Pedersenova i sličnih glasovnih zakona⁷¹⁶ da bi se dobilo bsl. *dùkterin. No grč. θύγατρ- bi se moglo možda objasniti i mogućim Hirtovim zakonom u grčkom od starijega *θυγάτρ-⁷¹⁷, na što bi upućivao i inovativni prijevoini oblik u grčkom (prema ie. *d^hugh₂term̥ s *-ter-, koje se vidi u ved. *duhitáram*, lit. *dùkterį* i stsl. *dzšterb*)⁷¹⁸. To dovodi u pitanje pretpostavku o arhaičnosti grč. θύγατρ- iako, s druge strane, Hirtov zakon u grč. nije potpuno jasan ni općeprihvaćen⁷¹⁹.

Kod zastupnikâ teze o sekundarnosti bsl. mobilnosti u svim osnovama se često čuje teza da se mobilnost u grč. i ved. javlja samo u konsonantskim jednosložnim osnovama. Pritom se rijetko spominje da se u germ. mogu naći tragovi mogućeg pomičnog naglaska u svim osnovama (§81), kao i to da tragove starijeg pomičnog naglaska nalazimo u ostacima i drugdje u ved. i grč. Kako već rekosmo, u ved. se, osim u nekim jednosložnicama, javlja također i u nekim višesložnicama (kao što su *pánthās*, *púmān* i *mánt-hā*), u heteroklitskim osnovama i u brojevima i participima (§76). U grč. pomičnost još možda nalazimo u već spomenutim reliktnim oblicima θύγατρα/θύγατρες te, manje bitno, u tipu ἄγνυια – G. ἀγνυιάς i nekim drugim ostacima (§80). Osim toga, kako je već rečeno, nema nikakvog lingvističkog razloga da se vedski (a pogotovo grčki) smatra nužno arhaičnijim – upravo obrnuto.

O-osnove su problematične i za stranu zastupnikâ arhaičnosti bsl. mobilnosti i za one koji smatraju da je bsl. mobilnost inovacija. Nije nimalo čudno da je Meillet, kada je govorio o naslijeđenoj bsl. mobilnosti, isključivao iz toga upravo o-osnove. Ako pogledamo slav. o-osnove i njihovu pomičnost, s čeonim naglaskom u svim padežima osim u starom I. *-á (vjerojatno), g. *-á, d. *-omá, l. *-ěxá i i. *-ý (lit. n. -aĩ tu ne igra ulogu jer je riječ o izvorno zamjениčkom naglasku), teško je vidjeti kako se od toga dade dobiti potpuna ved/grč. oksitoneza nekakvim poopćavanjem dočelnog na-

⁷¹⁵ Prema ovim bi se oblicima mogao tumačiti i analoški naglasak u N. θυγάτηρ (vidi i §80^F). Usp. tu i Kloekhorst 2008: 904 za sličnu tvrdnju u okviru drugačije argumentacije.

⁷¹⁶ Usp. Дыбо 2003: 152.

⁷¹⁷ Collinge 1985: 86. Zanimljivo je da u θύγατρ- imamo -τρ- kao i u primjeru ἔλυτρον (§79).

⁷¹⁸ Naravno, može se pretpostaviti da je θύγατρα naglasno arhaično a prijevoino inovativno, a da je θυγατέρα naglasno inovativno a prijevoino arhaično. To nije nemoguće, ali nije elegantno.

⁷¹⁹ Collingeovim (1985: 86) riječima (iako je sama Collingeova knjiga daleko od savršenosti): »The 'law' is not sufficiently well-founded and is now mostly and rightly forgotten.«

glaska iz pojedinih padeža, odnosno kako bi se od izvorne ved/grč. oksitoneze moglo doći do bsl. mobilne paradigme s većinom baritonskih padeža. No tu valja računati na izvorni nastavak u N. *o*-osnovâ (bsl. *-as (±)) koji je i u lit. i slav. naknadno uklonjen analogijom prema A. (bsl. *-an (-))⁷²⁰. Kod *ā*-osnovâ, naravno, nema tih problema jer je prema slav. *rosâ – A. *ròsq (G. *rosý, D. *ròšě itd.) lako zamislivo ujednačenje na oksitonički obrazac tipa ved. *rasâ* : A. *rasâm* itd., s obzirom da se ondje i u jd. i u mn. izmjenjuju baritonski i oksitonski oblici u čestim padežima.

Ako se pretpostavi da bsl. čuva izvorno stanje u kojem je mobilnost naglasaka mogla postojati u svim osnovama, dok je ved. i grč. stanje, gdje se mobilnost vidi samo u jednosložnim osnovama i nekim ostacima, inovativno, za to se tipološka usporednica može naći u suvremenom hrvatskom. Ondje se, naime, slično vedskom i grčkom, pomičnost naglasaka u n. p. C (§374) obično dobro čuva (govorimo li o nekim inovativnijim govorima – recimo, o suvremenom štokavskom u velikim gradovima) u jednosložnim imenskim osnovama, npr. *zûb* – G. *zûba* – L. *zûbu* – n. *zûbi* – g. *zûbî/zûbâ* – dli. *zûbima*, dok se u višesložnim osnovama ili čuva u ostacima (kao u *kôrāk* – L. *koráku* uz mlade *kôrāku* – g. *korākā* uz mlade *kôrākā* itd.) ili se više uopće ne javlja (samo *ðblāk* – L. *ðblāku* – g. *ðblākā*⁷²¹ prema danas zastarjelom L. *oblāku* – g. *oblākā*)⁷²². Ovo nam jasno dokazuje da sustav s ograničenom mobilnošću naglasaka kao u ved. i grč., s pomičnim naglaskom limitiranim na jednosložne oblike i neke ostatke, itekako može biti inovativan u odnosu na stariji sustav s proširenijom mobilnošću⁷²³.

⁷²⁰ Na izvorno dominantno *-as ukazuje dočetni naglasak u lit. zamjenicama poput *anàs* »onaj«, *katràs* »koji« i možda *-àsis* u odr. pridj. (usp. *piktas* »zao« prema odr. *piktàsis* »zli«). Inače je *-as* u lit. uvijek nenaglašeno (pa tako i u pomičnim n. p.), za razliku od naglašenog *-is* i *-ùs* u *i-* i *u-*osnovama. U slav. je u pomičnoj n. p. nenaglašen i N. *o*-osnovâ (kao u lit.) ali i N. *i-* i *u-* osnovâ (za razliku od lit.). Izgleda da je izvorna situacija u bsl. bila naglašen nastavak u N. (sekundarno dominantan zbog *-s, koje mijenja izvorno recesivno tematsko *-o-, *-i-, *-u-), ali čeonni naglasak u A. ((-) nastavak). To bi onda bilo djelomično očuvano u lit. (*akis* »oko«, *medùs* »med« i *anàs*), dok je u slav. općenito generaliziran naglasak A. Poopćavanje istog naglasaka u slav. nije čudno jer je N. jednak A. i morfološki u sve tri deklinacije (NA. *bògrь, *sýnъ, *kòstь), no nije isključeno da je do pojave čeonoga naglasaka u N. došlo i kroz nekakvu metatoniju (§85^F).

⁷²¹ Dakako, s razlikom da se u hrv. u višesložnicama poopćava naglasak na početku a ne na kraju kao u grč. i ved.

⁷²² S obzirom da se u novoštokavskom tu radi o sinkronijskim tonskim izmjenama (D. *grâdu* – L. *grâdu*), može se uzeti i primjer nekog čak. govora s nepomaknutim naglaskom (D. *grâdu* – L. *grâdù*), što je izravna tipološka usporednica za vedski i grčki. Općenito se u jednosložnim osnovama stara pomičnost u štok/čak/kajk. bolje čuva nego u višesložnim osnovama.

⁷²³ Naravno, za ovakvu je hipotezu potrebno pretpostaviti sličnu neovisnu inovaciju u ved. i grč., što se također može smatrati problematičnim, no takve su se neovisne inovacije dogodile, recimo, i u mnogim štok/čak/kajk. govorima, gdje to također nije bio zajednički proces.

NAGLASAK I PRIJEVOJ U INDOEUROPSKOM

§101 Praindoeuropski bi naglasni sustav, kakav se tradicionalno rekonstruira na osnovi jednostavne usporedbe mjesta naglaska u vedskom, grčkom i germanskom, imao slobodan (i katkad mobilan) naglasak (bez obzira na to je li se to mjesto naglaska isticalo više silinom ili visinom tona). U takvom je sustavu, dakle, jedina bitna opreka naglašenost/nenaglašenost pojedinih slogova. Međutim, takva tradicionalna rekonstrukcija ie. naglaska je problematična u više aspekata⁷²⁴. Kao prvo, problematično je neposredno povezivanje ie. naglaska s prijevajem⁷²⁵. To dvoje može biti povezano (u smislu da se naglasak u nekim primjerima javlja na prijevajnoj punini, kao u ie. *kléwos⁷²⁶ »slava«> ved. *śrávas*, grč. κλέος, prema izostanku naglaska na prijevajnoj praznini, kao u *klutós »slavan«> ved. *śrutás*, grč. κλυτός⁷²⁷), no to nipošto ne znači da je jasno kako je do toga nužno došlo (tj. što je prvo – prijevaj ili naglasak?), kao što ne znači ni da je ta povezanost prijevaja i naglaska opća (kao što ćemo vidjeti u nastavku – nije). Kao drugo, kao što je već istaknuto, naglasak se u ved. i grč. ne poklapa uvijek (npr. grč. πόρος »gaz« ali ved. *pārás* »druga strana obale«). Takva se nepoklapanja u okviru tradicionalne rekonstrukcije ie. naglaska uglavnom objašnjavaju od primjera do primjera ili se ne mogu objasniti (većina takvih primjera se može sustavno objasniti u okviru tonske hipoteze o ie. naglasku moskovske akcentološke škole – §103). S druge strane se pak u germanskom zanemaruju dvostruki odrazi i po Grimmovu i po Vernerovu zakonu kod istih korijena (§81). Kao treće, sama »vedsko-grčka« rekonstrukcija ie. naglaska nikako ne objašnjava narav ie. slobodnog naglaska, tj. ne može objasniti zašto se u ved. u istom tipu riječi javlja npr. *sómas* (piće) ali *gharmás* »vrućina«⁷²⁸ (što očito nema veze s prijevajem)⁷²⁹. Za argumente za rekonstrukciju tonskog naglaska u ie. vidi još u nastavku.

⁷²⁴ Usp. također i Дыбо 2003: 132, 2007a: 48–49, 2011a: 64–65.

⁷²⁵ Prijevaj je u ie. gramatički uvjetovana smjena samoglasnikâ u morfemima. Usp. Kapović 2008a: 269–270.

⁷²⁶ U raspravi o problemu naglaska i prijevaja ie. ćemo naglasak pisati onako kako ga se tradicionalno rekonstruira (kao oznaku * na pretpostavljenom naglašenom slogu).

⁷²⁷ Ie. *klew- je u punini (punom stupnju prijevaja) a *klu- u praznini.

⁷²⁸ Usp. i Lubotsky 1988: 1, 13.

⁷²⁹ Tu se, dakako, može prigovoriti da na to ne odgovara ni tonska hipoteza ie. naglasaka jer je tamo na stvari samo zamjena opozicije naglašenost/nenaglašenost opozicijom visok/nizak ton, kao i to da se ne može uvijek očekivati da će se takvi sustavi moći povijesno objasniti. Ovakvi prigovori stoje, no stoji i prigovor da klasična rekonstrukcija ie. naglaska ovakva pitanja uglavnom uopće ni ne postavlja. Takvo pitanje se pak, osim u radovima moskovske akcentološke škole, postavlja npr. i u Lubotsky 1988.

U srednjostrujaškoj se indoeuropeistici obično dosta inzistira na vezi prijevoja i naglasaka te se pitanje rekonstrukcije ie. naglasaka često povezuje s pitanjem rekonstrukcije ie. prijevoja⁷³⁰. S druge strane, kod rekonstrukcije praie. kao tonskoga jezika se pitanje prijevoja ostavlja po strani i smatra ga se tek neizravno ili sekundarno povezanim s ie. naglaskom (bar u zadnjoj fazi praie.), dok se težište stavlja na samu narav slobodnog naglasaka u ie. (koja se kroz prijevoj nikako ne može objasniti) i na kompleksne odraze ie. sustava u bsl. i drugim ie. jezicima s očuvanim slobodnim naglaskom.

Primjeri su povezanosti pretpostavljenog ie. naglasaka i prijevoja općepoznati – to su npr., u tradicionalnoj rekonstrukciji, oblici kao:

ie. *dyéws »danje nebo« (ved. *dyáus* »nebo«, grč. Ζεύς) – G. *diwós (ved. *divás*, grč. Διός)

ie. *pónteHs »put« (ved. *pánthās*; grč. πόντος »more«, lat. *pōns* »most«, stsl. *putь*⁷³¹) – G. *p̥ntHós (ved. G. *pathás*; grč. πάτος »staza«, stprus. *pintis*)

Osobito se često veza prijevoja i naglasaka (naglašena punina, nenaglašena praznina) vidi u ved. atematskim glagolima:

ie. *h₁éymi (ved. *émi* »idem«) – *h₁imés (ved. *imás* »idemo«)

ie. *wóydh₂e (ved. *véda* »znam«) – *widmé (ved. *vidmá* »znamo«)

U vedskom se kod glagolâ naglasak i prijevoj redovno prate, usp. još i perfekte tipa *cakára* »napravio sam« prema *cakrma* »napravili smo« itd. Poklapanja s ved. perfekatskim naglasnim alternacijama možemo naći u germ., usp. npr. ved. *jujóša* »okusio je«, stvnj. *kôs* »izabrao je« (*ǵúǵówse – s puninom i naglaskom na osnovi) prema množinskom stvnj. *kurum* »izabrali smo« i ved. *jujušúr* »okusili su«⁷³² koji ukazuju na prazninu *(ǵu)ǵus- i naglasak na nastavku. Međutim, tu se postavlja pitanje prati li tu prijevoj samo stari naglasak ili tu naglasak stoji u skladu s prijevojnim obrascima. Tim više je to pitanje kada imamo slučajeve poput ved. *ásmi*

⁷³⁰ Ipak, ima i opreznijih pristupa. Usp. ispravnu Watkinsovu (1998: 62) tvrdnju: »To the degree that for the theory the ablaut is required to be conditioned by the accent, the formations would have belonged to the remote prehistory of the proto-language; ablaut variants and accent are independent variables already in reconstructed Proto-Indo-European (...).«

⁷³¹ Slav. oblik se obično izvodi iz prijevojne varijante *pontH-, no teoretski može biti od *p̥ntH- > *p̥nt-.

⁷³² Ved. *jujušúr* se izvodi iz praoblika *ǵúǵusǵ s naglašenim slogotvornim *-ǵ(s), što se baš ne poklapa s prijevojnomo teorijom, no tu se može reći da je to bilo izvorno *-ér (usp. lat. nastavak *-ēr-e*).

»jesam« – *smás* »jesmo« (ie. *h₁és-mi – *h₁s-més)⁷³³, gdje naglasak ni ne može stajati na osnovi koja je u množini bez vokala⁷³⁴. Isto vrijedi i za primjere poput het. *ētmi* »jedem« – *atānzilatanzi* »jedu«⁷³⁵ (ie. *h₁éd-mi – *h₁d-ónti), kao i za imenske primjere, koji se često navode, poput *ph₂tér »otac« (ved. *pitá*, grč. πατήρ, got. *fadar*) – A. *ph₂térṃ (ved. *pitáram*, grč. πατέρα) prema D. *ph₂tréy (ved. *pitré*, grč. πατρί⁷³⁶), gdje naglasak ionako ni ne može biti na neslogotvornom *-tr- u D.

U klasičnoj se indoeuropeistici primjeri kakve smo vidjeli (kao *ph₂térṃ ali *ph₂tréy) obično tumače redukcijom vokala (tj. nastankom prijevojne praznine) u nenaglašenim slogovima, povezujući to s poznatom redukcijom nenaglašenih vokala u jezicima s dinamičkim naglaskom kao što su ruski ili engleski. No rekonstrukcija silinskog naglaska za ie. je problematična već i zato što stari opisi stind. i grč. naglaska upućuju na isticanje naglašenog sloga ne udarom nego visinom. Osim toga, prijevoj je u ie. bio morfološko-tvorbeni proces koji, unatoč određenoj povezanosti s naglaskom (koja, doduše, može biti i sekundarna), nije s naglaskom imao izravne veze. To se vidi ne samo po svim tematskim oblicima (tipa ie. *b^hérete »nosite« > ved. *bháratha*, grč. φέρετε, stsl. *berete*⁷³⁷), u kojima redovno nalazimo po više punih prijevojnih stupnjeva⁷³⁸, nego i po brojnim drugim poznatim primjerima koji proturječe tradicionalnom povezivanju naglašenosti s prijevojnomo puninom i nenaglašenosti s prijevojnomo prazninom. Često se napominju »neočekivani« primjeri s naglašenim slogotvornim sonantima u praznini kao što su ie. *w^lk^wos »vuk« (ved. *vṛkas*, grč. λύκος), *h₂ǵktos »medvjed« (ved. *ǵkšas*, grč. ἄρκτος), *(h₂)w^lh_{1/2}neh₂ »vuna« (ved. *úrṇā*), *septṃ »sedam« (ved. *saptá*, grč. ἐπτά, got. *sibun*), l.

⁷³³ Vedski se naglasak ne slaže s grč. 1. jd. εἶμι, koje je tim uvjerljivije znamo li da je to u grč. iznimka jer nema recesivan naglasak kao što je uobičajeno u grč. finitnim glagolima (εἶμι »jesam« < *h₁esmi se katkad tumači kao posljedica tendencije razlikovanja toga glagola od εἶμι »idem« < *h₁eymi). S grč. se možda slaže i germ., usp. got. 1. l. jd. *im* (< pragerm. *immi < *ezmi), 3. l. mn. *sind* (< pragerm. *sindi) s djelovanjem Vernerova zakona (§81), no Vernerov se zakon tu može objasniti i nenaglašenošću tih oblika (Ringe 2006: 141). Glagol »biti« u prezentu može biti nenaglašen i u grč., npr. βασιλεύς ἐστι »kralj je«. Usp. u slav. *jesmъ – *jestъ (n. p. c).

⁷³⁴ Iako odraz »slogotvornog« laringala može biti naglašen u određenim slučajevima, usp. grč. πάτερ! < *ph₂ter!.

⁷³⁵ Hoffner & Melchert 2008: 188.

⁷³⁶ U grč. je uzet lokativni nastavak *-i umjesto izvornoga dativnoga *-ey.

⁷³⁷ Usp. još npr. i tematski aorist (1. l. jd.) *widom (stind. *ávidam*, grč. εἶδον) s punim *-om prema sigmatskom aoristu *yēwg-s-ṃ (stind. *ayaukšam*, grč. ἔζεις) s »reduciranim« *-ṃ.

⁷³⁸ To se često objašnjava time što su tematski oblici mlađi od atematskih, što se vidi i po tome što kod njih nema prijevojnih alternacija.

*ph₂třsu (ved. *pitřšu*, grč. d. *πατράσι*) itd.⁷³⁹ Osim što u ie. nema nikakva fonološkoga, semantičkoga ili morfološkoga razloga za pripadnost određene riječi određenu naglasnomu tipu, tj. ne može se objasniti zašto je npr. ved. *vřkas* »vuk« baritona, a *devás* »bog« oksitona, nije jasno ni zašto se naglasak u takvim primjerima ne bi slagao s prijevajem ako su već povezani, odnosno zašto nemamo npr. ved. **várkas i **divás ili **vřkás i **dévas? Usp. još npr. prema ie. *k^wōn »pas« – G. *kunos »očekivano« grč. κύων – κυνός (iako je grč. naglasak ovdje irelevantan jer su sve jednosložne atematske imenice u grč. mobilne) ali »neočekivano« ved. *śvā* – G. *śúnas* (usp. i het. *kūnaš* »čovjeka-psa«) (§103^F) ili poznato *póds »noga« (stind. *pāt*) – G. *pedé/ós (stind. *padás*, grč. ποδός, lat. *pedis*). U prvom primjeru vidimo skr. *śúnas* s naglaskom na praznini (što se slaže s het.), a u drugom vidimo *ped- u nenaglašenom slogu (takvo se *pedé/ós onda često tumači kao mlade prema starijem *pdé/ós). Poznati su i primjeri s-osnovâ kao *neb^hos »oblačno nebo« – G. *neb^hese/los (ved. *nábhas* – *nábhasas*, grč. νέφος – νέφεις, stsl. *nebo* – *nebes*), gdje također vidimo uzastopne pune slogove a ne nekakvo **neb^hs – **neb^hss (iako će mnogi onda *neb^hos objašnjavati od starijega *neb^hs). Prema spomenutom *ph₂těr, sa slaganjem naglašenosti i prijevoja, imamo i *meh₂těr »mati« (ved. *mātā*, steng. *módor*), gdje je prijevoj osnove drugačiji, ali je naglasak isti⁷⁴⁰ (iako se, dakako, to uvijek može objasniti analogijom prema *ph₂těr još u prae.⁷⁴¹) – usp. tu i *b^hréh₂těr (ved. *bhrātā*, grč. φράτηρ, got. *broþar*) s »očekivanim« naglaskom. Simpomatičan je i atematski imenički nastavak za nominativ mn. koji je uvijek pun (*-es) iako je istodobno uvijek nenaglašen. Općenito gledano, ie. je deklinacijske prijevojne obrasce (statički, proterodinamički, amfidinamički, histerodinamički), koji se najčešće definiraju u izravnu odnosu prema pretpostavljenim ie. naglasnim obrascima⁷⁴², čak i ako se prihvaća tradicionalna »ved-grč.« rekonstrukcija ie. naglasaka, bolje rekonstruirati čisto morfološki s obzirom na to da nagla-

⁷³⁹ Neki od takvih primjera se onda katkad objašnjavaju kao sekundarni, npr. *wřk^wos »vuk« s promjenom naglasaka pri poimeničenju starog pridjeva *wřk^wos »loš« (usp. stir. *olc* »loš« i slične naglasne tvorbe u stind.), *septřř analogijom prema *h₃ektóh₁ »osam« (ved. *aštáu*, grč. ὀκτώ) i sl.

⁷⁴⁰ U G. ovih dviju imenica se u različitim jezicima nalaze odrazi histerodinamičkoga *-tros i statičkoga *-třs (izvorno vjerojatno *ph₂tros ali *meh₂třs), gdje se *-třs u prijevojnoj praznini opet nikako ne slaže s naglaskom (ved. *mātúr*, grč. μητρος).

⁷⁴¹ Grč. μήτηρ je sekundarno (§80^F).

⁷⁴² Usp. npr. Rix 1992: 122–123, Szemerény 1989: 170–171, Fortson 2010: 119–122, Beekes 2011: 190–191. Meier-Brügger (2003: 205) pak dobro upozorava na potrebu razlikovanja prijevojnih od naglasnih obrazaca iako prijevojne obrasce smatra izravnom posljedicom naglasnih obrazaca.

sna rekonstrukcija i prijevajno-naglasna veza tu počivaju na prilično klimavim nogama⁷⁴³.

PRAINDOEUROPSKI KAO TONSKI JEZIK

§102 Bsl. je, kao što smo već govorili, bio jezik s paradigmatiskim naglasnim sustavom (§72)⁷⁴⁴, čiji paradigmatiski naglasak proizlazi iz naglasnog sustava u kojem je svaki slog/morfem mogao biti visok ili nizak (§73–74). Dibo dokazuje da paradigmatiski naglasni sustavi povijesno-tipološki gledano, kada se to može ustvrditi, uvijek nastaju iz starijih sustava s leksičkim tonom⁷⁴⁵ te za to nalazi tipološke potvrde u različitim svjetskim jezicima. Tako se npr. u nilosaharskom jeziku tubu, čini se, sinkronijski može vidjeti slična promjena u naglasnom sustavu (tj. prijelaz sa sustava leksičkog tona na paradigmatiski naglasni sustav⁷⁴⁶), a slične paralele postoje i u nekim zapadnokavkaskim jezicima⁷⁴⁷. S obzirom na tipološke primjere u kojima paradigmatiski naglasni sustavi nastaju iz starijih sustava s leksičkim tonom⁷⁴⁸, moskovska akcentološka škola i bsl. paradigmatiski naglasak, kao i naglasne sustave drugih ie. jezika sa slobodnim naglaskom⁷⁴⁹, pokušava objasniti iz starijega sustava s leksičkim

⁷⁴³ Usp. tu i Matasović 2010: 147–148, gdje se primat pri klasifikaciji ie. promjenjivih deklinacijskih tipova daje temeljnoj strukturi morfemâ a ne akcenatskim alternacijama zbog toga što je, kako autor primjećuje, glede rekonstrukcije indoeuropskog naglaska i naglasnih paradigmi mnogo toga još uvijek nejasno. Watkins (1998: 62) dodatno primjećuje da je sistem rekonstruiranih praindoeuropskih deklinacijskih obrazaca »criticized as unnatural on grounds of accent typology, and as overly rigid«.

⁷⁴⁴ To su sustavi u kojima sve riječi spadaju u nekoliko osnovnih naglasnih tipova/paradigama/obrazaca koji određuju kakav će naglasak imati u pojedinim (morfološkim) oblicima.

⁷⁴⁵ To su sustavi u kojima svaki morfem/slog ima određeni ton (visoki, niski, srednji itd., ovisno o jeziku), pri čemu je taj ton povijesno uvjetovan, tj. sinkronijski se ni na koji način ne može znati zašto određeni morfem ima baš jedan a ne drugi ton.

⁷⁴⁶ Usp. Дыбо 1987.

⁷⁴⁷ Ie. tonski naglasak bi mogla biti još jedna arealna tipološka karakteristika koja povezuje prae. s kavkaskim jezičnim porodicama (usp. Matasović 2012).

⁷⁴⁸ S druge strane paradigmatiski naglasni sustavi imaju tendenciju prijeći u kategorijalne naglasne sustave. To su naglasni sustavi u kojima se različiti naglasni ostvaraji vezuju uz određene gramatičke kategorije. Tendencije k prelasku u kategorijalni sustav se mogu primijetiti u dosta suvremenih bsl. jezika (Дыбо 1999: 120). To se vidi primjere u stand. štok. sufiksu *-āč* koji danas ima kategorijalni naglasak tipa *pūšāč/nōsāč* od *pūšiti/nōsiti* (prema starijem paradigmatiskom *pūšāč/nōsāč* čega još ima u dijalektima), za razliku od sufiksa *-ār* kod kojeg se to nije dogodilo – usp. *krāvār/vrātār* od *krāval vrāta* (ali često samo *-ār* u kajk. npr.).

⁷⁴⁹ Bsl. se naglasni sustav može opisati kao »system of unreduced paradigmatic accent«, dok bi grčki i indoiranski naglasni sustav predstavljali »systems of reduced paradigmatic accent« (Dybo, Nikolayev & Starostin 1978: 20).

tonom. To bi značilo da je praindoeuropski imao ne sustav slobodnog naglasaka (gdje je distinktivno bilo samo mjesto naglasaka), kako se to tradicionalno rekonstruiralo prema ved. i grč. (§83), nego tonski naglasak u kojem je svaki slog/morfem mogao biti visok ili nizak (tj. dominantan ili recesivan)⁷⁵⁰, a iktus se, kao u bsl., pridruživao prvom visokom slogu u riječi⁷⁵¹. U takvom pristupu naglasno najarhaičniji ie. jezik više ne bi vedski nego bsl., čiji je naglasni sustav najkompleksniji među ie. jezicima i, po svemu sudeći, najbliži izvornom ie. sustavu.

Prema MAŠ-u se može uspostaviti i veza između pripadnosti pojedinih bsl. morfema jednoj ili drugoj naglasnoj klasi (+ ili –) i između nekih glasovnih promjena i drugih, morfološko-tvorbenih, fenomena u drugim ie. jezicima⁷⁵². Usp. npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 53–91 za čitav niz fenomenâ na koje tonovi, prema autorima, utječu (od strukture grčkog korijena, preko naglasaka u određenim tvorbama u stind. i grč., odraza nekih glasovnih skupina u stind., pa do razvoja glotalnoga zatvora u danskom). Valja reći i to da moskovska akcentološka škola nalazi, primjerice, potvrdu za dvije klase morfemâ (koje onda odgovaraju bsl. valencijama) u grč., stind. i lat. unutar tih samih jezika bez obzira na bsl.⁷⁵³

Zanimljive indicije u vedskom koje upućuju na izvorni praie. tonski naglasak nalazi Lubotsky (1988: 4)⁷⁵⁴. U vedskom, naime, neke čestice imaju naglasak (*íd, hí*), dok ga druge nemaju (*cid, vā*) bez nekog očitog ra-

⁷⁵⁰ Usp. npr. Dybo, Nikolayev & Starostin 1978, Николаев & Старостин 1982, Дыбо 1999, 2007a: 47–50.

⁷⁵¹ Naglasni sustavi s visokim i niskim tonovima ne moraju imati ista pravila dodjele iktusa. Dok u nekim jezicima, kao u bsl. a onda i praie., iktus pada na prvi dominantni morfem (npr. u nekim afričkim jezicima – poput hause, jorube itd. – Дыбо 2000: 6), u abhaskom (koji ima paradigmatski naglasni sustav kao bsl.) iktus pada na posljednji (+) u nizu, a ako u riječi nema dominantnih morfema, naglasak onda ide na kraj riječi (Дыбо 1999: 120, Дыбо 2000: 660–734). Sličan tome je i standardni (tokijski) japanski, gdje iktus također ide na zadnji visoki slog u riječi, a fonološki nenaglašene riječi imaju sve visoke slogove osim prvoga a automatski iktus na zadnjem visokom tonu (usp. Shibatani 1990: 177–179, Garde 1993: 44–45). U nekim je pak jezicima, kao u jeziku usarufa na Novoj Gvineji, sustav postavljanja iktusa nešto kompliciraniji (Дыбо 2000: 6 prema Bee & Glasgow 1962).

⁷⁵² Vidi §50 za slavenski.

⁷⁵³ Vidi npr. Николаев 1978, 1983, 1986, 1989; Николаев & Старостин 1978, 1982; Дыбо 1961, 2007a, 2007b, 2011a itd. Dakako, nije nužno da su ruske teorije točne u svakom od slučajeva koji navode, ali svakako zaslužuju pažnju i dodatno istraživanje ako ništa drugo.

⁷⁵⁴ On, dakako, to koristi u dokazivanju »leidske« hipoteze o praie. tonskom naglasaku, no argumenti su jednako tako dobri i za »moskovsku« tonsku hipotezu. Tonska koncepcija praie. naglasaka leidske akcentološke/indoeuropeističke škole je potpuno drugačija od koncepcije MAŠ-a iako se donekle nadovezuje na Diboove ideje. Usp. tu Kortlandt 1986 i Lubotsky 1988 (na što se poziva i Beekes 1995: 154), gdje se visoki i niski ie. tonovi (pri čemu je naglasak na prvom visokom tonu) povezuju s ie. konsonantskom strukturom

zloga. Također, javlja se zanimljiva pojava da se u rečenici jedna za drugom može nanizati više nenaglašenih riječi (npr. *imám me gaṅge yamune sarasvati sútudri* – RV 10,75,5) ili više naglašenih slogova/riječi (npr. *itt-há yé práḡ úpare* – RV 10,44,6). To se u okviru tradicionalne teorije (koja barata samo naglašenim i nenaglašenim slogovima) teško može objasniti, no pretpostavi li se da je svaki morfem/slog u ie. inherentno mogao biti visok ili nizak (što se odražava kao naglašenost/nenaglašenost), ovakve su pojave posve razumljive. Za sustav u kojem je svaki slog bio visok ili nizak, slijed više visokih ili niskih tonova zaredom nije neobičan.

§103 Prema moskovskoj akcentološkoj školi, kako već rekosmo, naglasak se u pojedinim ie. jezicima treba tumačiti kroz različite odraze kombinacijâ (+) i (–) morfemâ u ie. prajeziku. Ovdje dajemo kratak prikaz tih odraza u dvosložnim imenskim tematskim i *u*-osnovama⁷⁵⁵ (u bsl. bez akuta).

ie.	psl.	lit.	germ.	grč.	ved.
++	n. p. <i>b/d</i> ⁷⁵⁶	n. p. 2	baritone	baritone	oksitone
+–	n. p. <i>b/d</i>	n. p. 2	baritone	baritone	baritone
– + > <u>+</u> +	n. p. <i>b/d</i>	n. p. 2	baritone	baritone	baritone
--	n. p. <i>c</i>	n. p. 4	(oksitone)	(oksitone)	(oksitone)

Primjeri⁷⁵⁷:

- ie. *^bh^heh₂ǵ^hus (+ +) »lakat« > grč. πῆχυς »podlaktica«, ved. *bāhús* »ruka«
 ie. *konkus (+ +) > psl. *sǫkъ (n. p. *d*) »grana«, germ. *xánxuz »rašlje« (stnord. *hár*), grč. κόγχος, ved. *śankús* »klin«
 ie. *k^wek^wlos (+ +)⁷⁵⁸ »kotač« > lit. *kāklas* (2 > 4), steng. *hwēol* (< germ. *x^wéx^wlan), grč. κύκλος, ved. *cakrám*
 ie. *poros (+ +) »druga strana, prijelaz« > stind. *pārás* »druga strana obale«, grč. πόρος »gaz«
- ie. *d^hworom (+ –)⁷⁵⁹ > psl. *dvǫrъ (n. p. *b*), lit. *dvāras* (n. p. 2), ved. *dvāram*

i prijevomem, a tragovi se starih tonova nalaze, među ostalim, i npr. u specifično grčkim promjenama kao što je Wheelerov zakon (vidi §79 i Lubotsky 1988: 5–6).

⁷⁵⁵ Vidi npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 69–70, Николаев 2012: 52.

⁷⁵⁶ Pretpostavljena n. p. *d* u *o*-, *u*-, *i*-osnovama (s kasnijim prelaskom uglavnom u n. p. *c* u većini jezika/dijalekata) – §85.

⁷⁵⁷ Николаев 2012: 53–65.

⁷⁵⁸ Tematski vokal **-o-* je, prema moskovskoj akcentološkoj školi, ovisno o značenju, funkciji i tvorbi, mogao biti i dominantan i recesivan.

⁷⁵⁹ Za dominantan korijen uspr. i *dvъrъ (*b/d*).

- ie. *ǵ^homb^hos (+ –) »zub« > psl. *zǫbъ (n. p. *d*), lit. *žam̃bas* (n. p. 2), grč. γόμφοϚ, ved. *jámbhas* (pašto *záma* »čeljust«)
- ie. *peku (+ –) »stoka« > lit. *pēkus* (n. p. 2), got. *faihu*, ved. *pásu*⁷⁶⁰
- 3) ie. *wóǵ^hos (– + > ± +⁷⁶¹) »kola« > psl. *vǫzъ (n. p. *d*), grč. φόχοι, ved. *váhas*
- ie. *med^hyom (– + > ± +) »sredina« > lit. *mēdis/mēdžias* (n. p. 2), grč. μέσον, ved. *mádhya*
- ie. *steh₂nu/o- (– + > ± –)⁷⁶² > psl. *stânъ (n. p. *d*), lit. *stōnas* (n. p. 2), ved. *sthánam*
- 4) ie. *(s)rowpos (– –) > psl. *strûpъ »otrov« (n. p. *c*), lit. *raupaĩ* »bogi-nje« (n. p. 4)
- ie. *(s)wolkos (– –) > psl. *vǫlkъ (n. p. *c*), lit. *val̃kas* (n. p. 4), grč. ὀλκόϚ
- ie. *yugom (– –) »jaram« > latv. *jûgs* (~ lit. *jûngas*, n. p. 3/1), grč. ζυγόν, ved. *yugám*

Ako je osnova akutirana, u slav. umjesto n. p. *b/d* imamo *a*, a na mjestu n. p. *c* opet *c* (rjeđe n. p. *a* ako se poopći hirtovski naglasak – §90). U lit. umjesto n. p. 2 imamo n. p. 1, a umjesto n. p. 4 nalazimo n. p. 3 (ili n. p. 1 ako se poopći hirtovski naglasak).

Čini se da je to što (+ +) daje oksitone u stind. specifična stind. fonetska inovacija, s obzirom na to da svi ostali jezici (uključujući i iranske i darske jezike) ukazuju na baritone. To bi ukazivalo na to da je praie. sustav tonova (+ & –) bio očuvan još nakon raspada iir. jezika na posebne grane. U tradicionalnom se pristupu ovakve razlike ne mogu sustavno objasniti.

Kod oksitonskog odraza u stind. i grč. kod ie. (– –) nije riječ o izravnom fonetskom odraza. Oksitone nastaju sekundarno u dvo- i višesložnim riječima (uz neke prežitke – §76, 80), poopćenjem dočelnoga naglasaka iz pađežâ s (+) nastavcima⁷⁶³, prema pretpostavljenoj starijoj mobilnosti, posvjedočenoj u bsl. i germ. (za germ. varijante vidi §81). Izvorni se čeonni naglasak kod (– –) u ved/grč. vidi npr. u vokativima (§75^F) i kod jednosložnih osnova kao ie. *dǫnt̃m »zub« > ved. *dántam* (vidi §76 za još primjerâ). Izvorni se čeonni naglasak kod (– –) vidi i kod brojeva⁷⁶⁴:

⁷⁶⁰ U ved. i grč. su sve *u*-osnove sr.r. baritone.

⁷⁶¹ Ovdje je riječ o Nikolajevljevoj metatoniji (§88), dok se izvorna (–) valencija korijena može rekonstruirati prema drugim oblicima, npr. po glagolu *vezti, *vëzǫ (n. p. *c*) u slav.

⁷⁶² Za recesivnost osnove usp. latv. *stât* i slav. *stâjǫ.

⁷⁶³ Дыбо 2003: 133, Николаев 2012: 47.

⁷⁶⁴ Usp. i Дыбо 2003: 146–147. Strus. oblici u slijedećoj tablici su iz Зализняк 2014: 19–20.

ie.	ved.	grč.	slav.	štok.	strus.
*d(u)woh ₁	<i>dvá</i> [- GL. <i>dváyoṣ</i>] ⁷⁶⁵	δύω	*dъva	<i>dvā – ũ₁dvā</i>	há ₁ двa
*treyes	<i>tráyas – i. tribhís</i>	τρεῖς	*trъje – *trī	<i>trī – ũ₁trī</i>	há ₁ три
*penk ^w e	<i>páñca – i. pañcábhís</i>	πέντε	*pêťь	<i>pêt – ũ₁pêt</i>	há ₁ пять, пять десяťъ »50«
*sweks	<i>śát – i. śadbhís</i>	ἕξ	*šěstь	<i>šést – ũ₁šest</i>	zá ₁ шесть, шесть десяťъ »60«
*new ₁	<i>náva – i. navábhís</i>	(ἐν)νέα	*děvety	<i>děvět – ũ₁devět</i>	há ₁ девяť, девяť десяťъ »90«
*dek ₁ (t)	<i>dása – i. daśábhís</i>	δέκα	*děsetь	<i>děšět – ũ₁desět</i>	zá ₁ десяť

Naglasak ved. *-ábhís* u 5, 9, 10 zacijelo nastaje Nikolajevljevom metatonijom **- + > ± +* (Дыбо 2003: 149) – usp. recesivnost drugog sloga u 5, 9, 10 u N. te dominantnost nastavka *-bhís* u njegovoj naglašenosti u 3 i 6. Usp. također grč. ἑνδεκα, ved. *ékādaśa* »11« i grč. δώδεκα, ved. *dvādaśa* »12« za čeonu naglasak. U rus. u 50/60 vidimo *pêťь/šěstь (–) s g. *dešety < *dešetъ (– – ±), što daje naglasak na kraju (usp. štok. *pedēsēt, šezdēsēt*).

Nešto je kompliciranija situacija kod brojeva 7/8:

*sept ₁	<i>saptá – i. saptábhís</i>	ἑπτά	*sědmь	<i>sědam</i> [- ũ ₁ sědam]	há ₁ сѣмь, сѣмь десяťъ »70«
*h ₃ ektōh ₁	<i>aštá</i> [- i. aštábhís]	ὀκτώ	*òsmь	<i>òsam</i> [- ũ ₁ osam]	há ₁ òсмь, òсмь десяťъ »80«

U brojevima 7 i 8 u ved. i grč. vidimo dočetni naglasak, pri čemu se drugi slog može analizirati kao (+) (u kojem slučaju onda iz nekog razloga tu nema Nikolajevljeve metatonije) ili kao (±), gdje se metatonija ne bi očekivala, ali gdje je **-m̥* u 7 teško objasniti kao (±) jer nije riječ o složenom nastavku (ie. *sept₁ je posuđenica od semitskog *šabšatum) – morala bi se pretpostaviti analogija prema broju 8 (s **-o₁-h₁?*). Slav. *sědmь, *òsmь (usp. ruske odraze prema *sědmь desety, *òsmь desety)⁷⁶⁶ se može analizirati kao *sędmь, *òsmь s Nikolajevljevom metatonijom (koja bi onda izostaja-

⁷⁶⁵ Uglate zgrade označavaju neočekivane/nefonetske odraze.

⁷⁶⁶ Štok. *sedamdēsēt, osamdēsēt* je analogijom prema *pedēsēt, šezdēsēt, devedēsēt* itd. Kajk. naglasak na prvom slogu tipa *pědeset* itd. (usp. npr. u Loboru *čętrdęšet – Zečević 1993: 461*) je zacijelo poopćen prema izvornom naglasku u 70/80 – usp. u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 275) *sędndęšet, òsndęšet*.

la iz nekog razloga u ved/grč/germ.) ili eventualno kao **sedm̥*, **osm̥* (tj. **sedm̥*, **osm̥* s izvornom oksitonezom koja odgovara ved/grč)⁷⁶⁷.

Jednosložne atematske imenice u ved. mogu biti pomične i nepomične (za razliku od grč., gdje je u svim primjerima poopćena mobilnost i za razliku od višesložnih atematskih osnova, gdje je u oba jezika poopćen dočetni naglasak), a isto je tako i u bsl. i germ. (s tim da su te imenice ondje promijenile deklinaciju)⁷⁶⁸. Kod ved. i bsl/germ. (ne)pomičnosti postoji nekoliko primjerâ s izravnim podudaranjem. Za stind. pomičnost prema bsl. pomičnosti usporedi:

stind. *hṛd-* (GAb. *hṛdás* – D. *hṛdé* – L. *hṛdí* – I. *hṛdā* – l. *hṛtsú* – i. *hṛd-bhís*) ~ lit. *širdis* (3), latv. *siṛds*⁷⁶⁹, slav. *šĭrdьce (§119)

stind. *dán* (G. *datás* – A. *dántam* – I. *datá* – a. *datás* < *dátas – i. *dad-bhís*) ~ lit. *dantis* (4)⁷⁷⁰, slav. **dêšьni*⁷⁷¹

Za stind. nepomičnost prema bsl/germ. nepomičnosti usporedi:

stind. *dvār-* (n. *dvāras*, *dúras* – a. *dvāras*, *dúras*, sek. *durás* (1x) – A. dv. *dvārā*) ~ lit. *dūrys* (2), slav. *dvъrь (b)

stind. *gáus* (GAb. *gós* – D. *gáve* – A. *gám* – L. *gávi* – I. *gávā* – n. *gávas* – g. *gávām* – dab. *góbhyas* – l. *góšu* – i. *góbhis* – NA. dv. *gāvā* – GL. dv. *gávos* – D/Ab/I. dv. *góbhyām*) ~ germ. *kūwiz bez *Verschärfunga* (§81) > npr. steng. *cú* – n. *cy*, *cye*

Naglasak se ne podudara u svim primjerima zbog inovacija u pojedinim jezicima⁷⁷².

⁷⁶⁷ Usp. za to Дыбо 2003: 148–149. No tu je problem što slav. *-m̥ nije izravan odraz ni ie. *-m̥ u broju 7 a kamoli *-oh₁ u broju 8.

⁷⁶⁸ Дыбо 2003: 136–140. Prema Dibou i primjeri u nastavku.

⁷⁶⁹ Akut po Winterovu zakonu zbog *-d-.

⁷⁷⁰ Usp. g. *dantū* a ne **dančiū kao ostatak konsonantske deklinacije.

⁷⁷¹ No slav. n. p. c kod *i*-osn. nije jako pouzdana – usp. Kapović 2009a.

⁷⁷² Za stind. pomičnost prema bsl/germ. nepomičnosti usp. stind. *nas-* (L. *nasí* – I. *nasá* – N. dv. *nāsā* – GL. dv. *nasós*) ali lit. *nósis* (1), lat. *nāss*, slav. *nōšь (*d* – §85), steng. *nosu* (s germ. *s – a ne *z po Verneru). Ovo je možda stind. inovacija s obzirom na to da i bsl. i germ. ukazuju na nepomičnost. Za stind. nepomičnost prema bsl. pomičnosti usp. stind. *śvā* (G. *śúnas* – A. *śvánam* – I. *śúnā* – n. *śvánas* – d. *śvábhyas* – a. *śúnas* – i. *śvábhis* – NA. dv. *śvánā*) ~ lit. *šuō* (4) (i kod Daukše u stlit. tako) [grč. κύων – κυνός je irelevantno jer su sve jednosložne atematske imenice u grč. mobilne]. Ovdje je vjerojatnije da lit. ima sekundaran naglasak s obzirom na het. G. *kūnaš* »čovjeka-psa« koje se slaže s ved. *śúnas* – het/ved. naglasak tu nije sekundaran, kako misli Kloekhorst 2008 (usp. i Ringe 2006: 15 i Beekes 2010).

§104 Kako smo vidjeli govoreći o valencijama (tj. tonovima, §73–74), bsl. naglasni sustav je bio prilično kompleksan, za razliku od puno jednostavnijeg posvjedočenog ved. i grč. sustava. Svaki je morfem (osnova, sufiks i nastavak) pripadao jednoj od dviju klasa, tj. valencija – imao je jedan od dvaju tonova, čija se razdioba ne može objasniti sinkronijski (ne možemo znati zašto je neki morfem + a neki –). Taj se sustav jako dobro očitovao u bsl. tvorbi riječi, gdje se naglasak izvedenice određivao iz kombinacije valencijâ/tonova svakog pojedinog morfema (osnove, sufiksa i nastavka) i teško ga je uvjerljivo objasniti bez valencijâ. Upravo je naglasak u bsl. tvorbi jedan od ključnih argumenata za teoriju valentnosti.

S valencijama je, odnosno tonovima, naglasak u bsl. tvorbi jednostavno objasniti. Položaj je iktusa (automatskog naglaska) ovisio o naglasnim karakteristikama (visini/nizini) morfema u osnovi riječi (npr. *sestr-), morfemâ sufiksâ (npr. *-ic-) i nastavaka (npr. *-a). Međutim, nije uopće jasno zašto bi u sustavu kakav se tradicionalno rekonstruirao (u kojem se bsl. naglasni sustav izvodi iz ie. naglasnog sustava »ved-grč. tipa«), a koji bi imao samo slobodni naglasak i dodatno svojstvo akutiranosti, naglasak u izvedenicama tako strogo ovisio o tome kakav je bio naglasak osnovne riječi. Pretpostavimo li da u bsl./psl. nije svaki morfem izvorno imao svoju inherentnu valenciju (tj. ton), moglo bi se zamisliti da naglasak u izvedenicama od osnovnih riječi nepomične naglasne paradigme (tipa *kórvā ili *sèstra prije pomaka naglaska udesno) ostaje nepromijenjen (npr. *kórvica i *sèstrica prije pomaka naglaska udesno) iako bi takva (u osnovi analoška) povezanost teško bila toliko stroga i dosljedna. No nije jasno kako bi se bez valencijâ mogla objasniti složena i potpuno dosljedna akcentuacija izvedenicâ od osnovnih riječi pomične naglasne paradigme, npr. slav. *sŷnovъ – *synová – *sŷново prema *sŷnъ, *môžьskъ – *môžьská – *môžьsko prema *môžь ili *golvátъ, *golvíca, *golvъnъjъ prema *golvá – *gôlvq⁷⁷³. Tako od osnovnih imenica s pomičnim naglaskom (npr. *môldъ) možemo dobiti izvedenice s pomičnim naglaskom (npr. *môldostъ) i s nepomičnim (npr. *moldíca). Tu baratanje samo sa slobodnim naglaskom (i eventualno samo teoretskim konstrukcijama poput jakih i slabih sufiksa i sl.) nije uvjerljivo⁷⁷⁴. To je jedan od

⁷⁷³ Oslon (2010: 145) na sličan način komentira da bi se prema pretpostavljenom ie. sustavu jednostavnih baritona i oksitona kod tematskih osnova u bsl. prema tome očekivao i jednako tako jednostavan sustav naglaska u izvedenicama, no to nije slučaj jer je sustav izvođenja naglaska u tvorbi puno kompleksniji i, osim toga, vrlo dosljedan te se ne može tek tako objašnjavati analogijama i sl.

⁷⁷⁴ Prigovor da sličan sustav postoji i u suvremenom štok. ili rus., gdje također vidimo ovisnost naglaska izvedenicâ o osnovnim riječima tipa štok. *kráva* – *krávār* ali *gláva* – *glávār*, nije opravdan jer je tu, kao prvo, dosljednost takvih pojava daleko manja nego što se može rekonstruirati za psl./bsl., a, osim toga, tu je zapravo riječ o sustavu koji nasljeduje prethodni drugačiji sustav – tj. tu je riječ o tradicijskom naglašavanju koje se

problemâ tradicionalne rekonstrukcije bsl. akcentuacije preko kojega se obično neopravdano prelazi⁷⁷⁵.

S obzirom na složenost bsl. naglasnoga sustava kakav se rekonstruira, hipoteza da upravo bsl. najvjernije nasljeđuje ie. tonski naglasni sustav (te da su tu sustavi poput vedskoga ili grčkoga inovativni i da čuvaju samo tragove staroga sustava⁷⁷⁶) svakako izgleda vjerojatnije od drugih teorija. Iz ie. naglasnog sustava rekonstruiranog kao naglasni sustav »ved-grč. tipa«, dakle samo sa slobodnim naglaskom (baritoneza/oksitezeza kod dvosložnih riječi), nikako se ne može uvjerljivo dobiti puno kompleksniji bsl. paradigmatički naglasni sustav u kojem svi morfemi pripadaju jednoj od dviju klasa (tj. imaju jednu od dviju valencija, tj. tonova). To je ključni argument koji govori u prilog tonskoj hipotezi praie. naglasnog sustava i arhaičnosti bsl. naglasaka⁷⁷⁷ premda sama tonska rekonstrukcija praie. još nije detaljno razrađena.

Po svoj prilici treba i u ovom slučaju, kao nebrojeno puta dosad u indoeuropeistici, odustati od unaprijed zadana i potpuno neosnovana primata vedskoga u arhaičnosti (kao što se primjerice u prošlosti odustalo od ideje da je ie., kao stind., imao samo *a, dok se u europskim jezicima dogodilo »cijepanje« na e, a, o). Rekonstrukcija tradicionalnog ie. naglasnog sustava »ved-grč. tipa« je kod indoeuropeistâ-nebaltoslavistâ svakako u određenoj mjeri i rezultat nedovoljna poznavanja vrlo složene bsl. povijesne akcentologije (što, objektivno gledajući, ne treba čuditi⁷⁷⁸), a kod baltosla-

---

čuva kao prežitek u ograničenim uvjetima (za razliku od psl., gdje je to još bio potpuno živ i produktivan sustav).

⁷⁷⁵ Pretpostavi li se za bsl. samo slobodno mjesto naglasaka, u apstraktnom se smislu može pretpostaviti da neki morfemi ne privlače naglasak, dok ga drugi uvijek vežu uza se, no to je jako teško opravdati fonetski.

⁷⁷⁶ Dibo (2013: 99) indoeuropsko jezično područje s obzirom na naglasak dijalekatski dijeli na arhaično SZ (bsl., kelt., ital., germ.) i na inovativno JI područje (iir., grčki i možda još koja porodica u kojoj je nestalo slobodnog naglasaka), dok pozicija anatolijskoga (još) nije jasna.

⁷⁷⁷ Iz obrnute se perspektive može prigovoriti da se u slučaju bsl. arhaičnosti, tj. tonske rekonstrukcije ie. naglasaka, treba pretpostaviti da se u svim ie. jezicima koji su očuvali trag ie. naglasaka iz praie. tonskoga naglasaka (tj. sustava u kojem je svaki morfem bio visok ili nizak i u kojem se iktus automatski pridruživao prvom visokom tonu) neovisno razvio sustav slobodnog (leksičkog) naglasaka. Ovakav prigovor stoji, no takav razvoj ne bi bio neobičan, a treba također reći da je u ie. vrlo sličan slučaj npr. s rekonstrukcijom i razvojem laringalâ, koji također neovisno nestaju u praktički svim ie. jezicima uz vrlo slične efekte (duženje prethodnoga vokala u zatvorenom slogu) – usp. Kapović 2008a: 234–246.

⁷⁷⁸ Istini za volju, treba priznati i to da su i õñi opći indoeuropeisti koji poznaju, u većoj ili manjoj mjeri, bsl. akcentologiju ipak najskloniji ovakvom ili onakvom izvođenju bsl. naglasnoga sustava iz tradicionalno rekonstruirana (»vedsko-grčkog«) ie. naglasnog sustava. Usp. npr. već spomenute radove kao što su Rasmussen 1992, Olander 2009,

vistâ nasljedovanja tradicionalne rekonstrukcije ie. naglaska i doktrinâ pojedinih akcentoloških škola⁷⁷⁹. Pitanje je koliko bi primat vedskog a i grčkog u rekonstrukciji prajezičnog naglasnog sustava bio izražen da iza njega ne stoji toliko godina indoeuropeističke povijesti i drugih izvanlingvističkih faktora⁷⁸⁰.

Jasanoff 2011 ili Villanueva Svensson 2011. Jasno, u pravilu se tu radi o uglavnom ne baš uvjerljivu izvodenju bsl. naglaska u morfologiji iz ved-grč. sustava, dok se naglasak u tvorbi, koji je iz takve perspektive daleko teže objasniti, najčešće potpuno zanemaruje. Kortlandt (2012: 8–9) usputno kritizira teoriju valentnosti, no primjenjuje ju samo površinski, »prevodeći« svoje pretpostavke o slobodnom mjestu naglaska u + i –. Tako tvrdi da se slav. *nesló mora analizirati kao – + (dok je tu zacijelo bila riječ o metatoniji ispred -CC- – §92), uzima da je u slav. *pīlo, G. *vīlka, D. *vīlku riječ o nekakvom prelasku – + > – – (dok je tu zapravo riječ o izvornom recisivnom nastavku, gdje je do inovacije zapravo vjerojatno došlo u vedsko-grčkom tipu naglaska poopćenjem dominantnosti/naglašenosti nastavka), kao i to da se u lit. *gēras* »dobar« – odr. *gerāsis* radi o nekakvoj fonetskoj promjeni, dok je tu *gerās zamijenjeno s *gēras* zacijelo analogijom (§100^F), a u *gerāsis* je zacijelo očuvan stariji naglasak (tu je lit. -as- očito ostalo dominantno, kao u zamj. *anās*, za razliku od slav. *bosъjъ, gdje je i u odr. pridj. poopćena sekundarna recisivnost, što ne čudi s obzirom na općenit analoški gubitak dominantnosti tog nastavka u slavenskom). Kortlandt tu očito ne smatra teoriju o izvornom visokom i niskom tonu samu po sebi nevjerojatnom, nego (pogrešno) misli da se njome ne može objasniti ònō što on smatra različitim pomicanjima naglaska u bsl. Usput budi rečeno, zanimljivo je da se Kortlandt inače voli osvrutati, a nerijetko i vrlo oštro kritizirati, »suparničke« akcentološke teorije (pa je tako kritizirao, u ovom ili onom obliku, i radove koji se spominju na početku ove fusnote iako je tu uglavnom riječ o autorima koji nisu primarno akcentolozi, tj. o bsl. akcentologiji su objavili tek pokoji rad), no nikad se nije iscrpno osvrnuo na glavnu »suparničku« akcentološku školu (MAŠ), niti je ikada detaljno kritizirao teoriju valentnosti, njihovu tonsku rekonstrukciju ie. naglaska ili druge novije teorije (npr. onu o složenom pomicanju naglaska u n. p. *b* umjesto jednostavnog Diboova zakona – usp. §51–66).

⁷⁷⁹ Jasno, postoje tu i drugi, mnogo prozaičniji razlozi. Npr. to što mnogi zapadni indoeuropeisti ne znaju (dobro) ruski (na kojem je napisana velika većina radova moskovske akcentološke škole); često teško pristupačan i neprohodan stil pisanja ruskih akcentologa itd.

⁷⁸⁰ Naravno, treba voditi računa i o nekim psihološkim faktorima. Ako se ie. naglasak rekonstruira na tradicionalan način, jednostavnom usporedbom vedskog, grčkog i germanskog, mjesto ie. naglaska može vrlo lako rekonstruirati i indoeuropeist početnik. Ako bi se pak prihvatio primat bsl. u rekonstrukciji ie. naglaska, ie. bi naglasak mogla rekonstruirati, uz više-manje potpuno shvaćanje svih implikacija i oblika, samo šačica uskoorijentiranih akcentologa baltoslavista/indoeuropeista.

RAZVOJ PROZODEMÁ OD PRASLAVENSKOGA DO SUVREMENIH SLAVENSKIH JEZIKA

ODRAZ STAROGA AKUTA

psl.	štok/čak/ kajk.	sln.	češ.	slč.	gluž.	rus.
*bólto	<i>blāto</i>	<i>bláto</i>	<i>bláto</i>	<i>blato</i>	<i>blóto</i>	<i>болóто</i>
*kólđa	<i>klāđa</i>	<i>kláđa</i>	<i>kláđa</i>	<i>klada</i>	<i>klóđa</i>	<i>колóđa</i>
*kórva	<i>krāva</i>	<i>kráva</i>	<i>kráva</i>	<i>krava</i>	<i>króva</i>	<i>корóва</i>
*sólma	<i>slāma</i>	<i>sláma</i>	<i>sláma</i>	<i>slama</i>	<i>(slóma)</i> ⁷⁸¹	<i>солóма</i>
*vórna	<i>vrāna</i>	<i>vrána</i>	<i>vrána</i>	<i>vrana</i>	<i>wróna</i>	<i>ворóна</i>

§105 Praslavenski stari akut (*ʷ) u neposljednem slogu⁷⁸² u štok/čak/kajk. načelno daje ʷ (ne uzimajući u obzir moguća kasnija duženja i retrakcije te razvoj neocirkumfleksa u određenim uvjetima u kajk.). Odraz se starog akuta može u načelu pretpostaviti u svakom ʷ na pokračenom (nekad dugom) vokalu u jednosložnim i dvosložnim riječima⁷⁸³, tj. na -ǎ- (npr. štok. *māslo* < *máslō), -ǔ- (*būra* < *búra, *ǔgaļ* < *ǔglъ, *pǔn* < *pǔlnъ), -ǐ- (*pīca* < *pītica, *rīs* < *rīšъ), -ě- (*lěgněš* < *lěgnešъ), -jě- (*vjěra* < *věra).

Kraćenje starog akuta se ne događa samo u štok/čak/kajk., nego izvorno obuhvaća i sln. (usp. sln. *brāt* – u G. *bráta* je vokal naknadno opet produžen) i dio Zslav. – dug odraz (u nekim pozicijama) vidimo samo u češ. (§111) i gluž. (§112). Do kraćenja starog akuta dolazi nakon dolaska Slavenâ na Jadran, što se vidi po kraćenju akutâ nastalog od romanske dužine u starim posuđenicama u hrv. i sln., usp. *Càvtat* < *Cъvѣtǣtъ < lat. *civitāte*-. Vidi §298 za položaj tog kraćenja unutar relativne kronologije.

⁷⁸¹ U gluž. *ó* > *o* ispred velarâ i labijalâ (Carlton 1991: 262).

⁷⁸² Za odraz u zadnjem (otvorenom) slogu vidi §173, 252.

⁷⁸³ U tro- i višesložnim riječima se i stari dugi cirkumfleks pokraćuje (§117) pa u takvim riječima pokraćena stara dužina nije nužno nastala kraćenjem psl. starog akuta.

˘ koje nastaje od staroga akuta se u većini štok. i čak. dijalekata, a djelomično i u kajk., izjednačava s odrazima drugih psl. prozodema koji također daju ˘, usp.:

praslavenski	*kǫrva	*bǫle	*ǫko	*sǫrdьce
štok/čak/kajk.	kràva	bǫle	ǫko	sǫce

Jasno, situacija je nešto kompliciranija, unatoč tome što za psl. *˘, *˘, *˘ i *˘ (u višeslozicama) možemo vidjeti ˘ kao odraz (bar u nekim položajima). Kao prvo, ˘ se u štok. i čak. (samo rubno i u kajk.) različito ponaša ovisno o porijeklu s obzirom na (ne)preskakanje naglaska:

stštok/čak. *ni_kràva, ni_bǫle* (nštok. *nìkrava, nìbole*)

štok/čak. *nǫoko, nǫsrce*

Osim toga, o stapanju u odrazu ˘ se ne može govoriti ni za dio čak. buzet-skih dijalekata i rubne sjeverozapadne kajk. govore, koji su bili djelomično zahvaćeni sln. izoglosom progresivnog pomaka starog cirkumfleksa tipa *ǫbvolkъ > *oblāk* (§123). U kajk. također *˘ ispred stare dužine u neposljednem slogu i dominantne dužine u zadnjem otvorenom slogu (i u još nekim pozicijama) daje neocirkumfleks (§133 i dalje), npr. *gǫvornъ > kajk. *gǫvran*, a *˘ se ispred dominantne dužine u zadnjem otvorenom slogu (i u još nekim pozicijama) duži u ˘, npr. *sǫlā > kajk. *sǫla* (§176 i dalje). Stoga ˘ u kajk. nalazimo u nekim pozicijama/primjerima (npr. *vràna, nǫsiš*) ali ne u svima, za razliku od štok/čak. gdje je u većini govora ˘ izvorni odraz u svim pozicijama za navedene psl. prozodeme.

§106 No čini se da stapanje *˘ (i *˘ u višeslozicama) s *˘ i *˘, koje možemo vidjeti u praktički svim današnjim štok. i čak. govorima (i u kajk. uz iznimku rečenih pozicija) i za koje se tradicionalno držalo da je nastupilo već jako davno, ipak ne vrijedi za sve čak. i štok. govore⁷⁸⁴. To bi onda moglo upućivati na to da je do stapanja ovih prozodema, bar u nekim govorima, došlo razmjerno kasno (ali, čini se, uglavnom prije početaka moderne dijalektologije i akcentologije u 19. stoljeću). Tu mislimo na iznimno čuvanje određenih psl. opreka, koje su u većini govora zatrte, u čak-kajk. govoru Jurja Križanića iz 17. stoljeća te u suvremenom kladanjskom istočnobosanskom stštok. govoru. Prva je pojava poznata, iako je

⁷⁸⁴ Ivić je (Brozović & Ivić 1988: 16) s razlogom bio oprezan kada je ustvrdio: »Razlika između dvaju starih kratkih akcenata nije se, izgleda, sačuvala nigde«, ostavivši ovim »izgleda« mogućnost da na terenu ta razlika (između *˘ i *˘/) ipak negdje još postoji iako tada još nije bila poznata.

obično bila zanemarivana, više od 40 godina, dok je druga vrlo recentna, budući da je objavljena prije manje od 10 godina.

Poći ćemo od Križanića. Kako je ustvrdila moskovska akcentološka škola⁷⁸⁵, kod Križanića se u jednosložnim riječima prije pauze razlikuje odraz starog akuta (koji Križanić piše kao ´) i staroga kratkog neoakuta (koji Križanić piše kao `). Usp. primjere *брáт, мрáз, б́уц, рáв* [raj], *пт́иц, хл́и́б, ца́р* itd. < *brát(r)ъ, *mórzъ, *bǐčъ, *rájъ, *рѣт́и́тъ, *xlěbъ, *сѣсáръ (n. p. a) ali *сàн, крòв, вòл, сòм, дòждь, кòнь, кòш* itd. < *sěnpъ, *kròvъ, *vòlъ, *sòmъ, *džždъ, *kòňъ, *kòšъ (n. p. b)⁷⁸⁶. Tâ razlika se neutralizira ako iza riječi nije pauza, kao i u višesložnicama (tj. ondje se bez razlike u oba niza riječi piše i ´ i `), usp. *jezúk* i *jezùk*. Razliku u jednosložnicama ispred pauze je nemoguće objasniti samo kao grafijsku razliku. Mogućnost da se tim znakovima naznačava razlika u naglasnom ponašanju u drugim oblicima (npr. *кòньà* ali *брáта*), nije nimalo uvjerljiva ni za imenice⁷⁸⁷, a kod korijenskih pridjeva stare n. p. a i kratke n. p. b, kod kojih takve razlike nema (*Стáръ ≠ Нòв* ali *нóво = Стáро*), je i nemoguća (vidi Kapović 2011c: 122–124). Moglo bi se pomisliti i da je riječ o kakvim alotonima na različitim samoglasnicima jer se stari akut i kratki neoakut obično ne nalaze na istim samoglasnicima, međutim primjeri kao *сàн* ali *брáт* govore protiv toga (iako ih, naravno, nema toliko puno). U svakom slučaju, interpretacija da je riječ o čuvanju stare razlike između akuta i kratkog neoakuta kod Križanića u jednosložnicama ispred pauze (što bi značilo da se prije čuvala i u drugim položajima) izgleda kao daleko najvjerojatnije objašnjenje. Ova opreka je već u Križanićevu govoru bila u nestajanju, što se vidi po tome što je postojala još samo u jednosložnicama ispred pauze, a u današnjim govorima toga kraja je više, prema dostupnim opisima, nema. Ovakva je opreka u Križanića tim dojmljivija znamo li da su se *´ i *` (u opreci prema *´´) stapaju i u slovenskom (osim ako se ne duže neocirkumfleksnim/neoakutskim duljenjem)⁷⁸⁸, a i, kako ćemo vidjeti u nastavku, u Kladnju. Neobično je i to što se kod Križanića u na-

⁷⁸⁵ Npr. Дыбо 1968: 221, Дыбо 1981: 264, Oslon 2012.

⁷⁸⁶ Kratki cirkumfleks tu ne ulazi u igru jer ga, zbog kompenzatornog duljenja tipa *bǔgъ > bǔg (§114), u jednosložnicama ne može biti.

⁷⁸⁷ Kao što upozorava Oslon (2012: 72), nije jasno zašto bi se takvo morfonološko pisanje upotrebljavalo samo kod jednosložnih, a ne i višesložnih riječi. Osim toga, nema smisla da se i u jednosložnicama takvo razlikovno nefonetsko pisanje upotrebljava samo prije pauze. Distribucija ` i ´ kod Križanića upućuje prije na složenu fonetsku situaciju nego na grafički manirizam.

⁷⁸⁸ Za sln/kajk. neocirkumfleksno vidi §133 i dalje, a za neoakutsko duženje §176 i dalje. U štok/čak. se rečena dvosmjerna opreka vidi samo u jednosložnim riječima (*brát* = *sàн* prema *dàн* < *brát(r)ъ, *sěnpъ, *děnpъ) – inače se *´, *` i *´´ stapaju (osim što se tiče preskakanja naglaska).

vedenoj poziciji čuvaio poseban odraz kratkog neoakuta iako se kod njega već tada dugi neoakut bio neutralizirao s cirkumfleksom (za razliku od mnogih suvremenih govora koji čuvaju dugi neoakut, dok opreke tipa Križanićeve nema nigdje).

§107 U članku objavljenju 2004. godine, srpski dijalektolog Slobodan Remetić (Реметић 2004) tvrdi da se u kladanjskom kraju u govoru istočno-bosanskog dijalekta, kojim govore tamošnji Bošnjaci, za razliku od svih drugih štok. govora, razlikuje odraz psl. starog akuta (*[˘]) i kratkog neoakuta (*[˚]) prema odrazu psl. kratkog cirkumfleksa (*^{˘˚}). Ondje, prema Remetiću, nalazimo sljedeću situaciju:

praslavenski	obični štokavski	Kladanj
*vòdǫ	vòdu	vòdu
*bǎba	bǎba	bába
*kòža	kòža	kòža

Odraz starog *^{˘˚} (i pokraćenoga *[˘]) je, dakle, uobičajen štok. [˘] (vòdu), dok je odraz psl. *[˚] i *[˘] poseban kratki uzlazni naglasak, koji ovdje bilježimo znakom ' (bába), a koji se razlikuje od štok. [˘] (vòda)⁷⁸⁹. Remetić navodi čitav niz primjerâ, usp. npr. iz Plahovićâ *bába, bráta, búdē, žába, žito, jábuka, kráva, šinovi sijali* za *[˚] te *vòdī, žēnī, vòzīmo vòdu, kòža, s_kòni-ma, máñē* za *[˘] (: 655–656), a iz Kladnja *gázī, kráva, lúka i bìbera, slá-ma* za stari akut i *vòzī, kólēmo, móre* »može« za kratki neoakut (: 656–657). Remetićeви primjeri, ako je bilježenje pouzdano, izgledaju uvjerljivo⁷⁹⁰.

Naglasak ' se, prema Remetićeви bilježenju, ne nalazi samo kod starog *[˚] i *[˘], nego, što on ne spominje posebno, i kod kratkog naglasaka na novom mjestu (koji, može se pretpostaviti prema uobičajenoj štok. situaciji, ne preskače), npr. *bjèži!, bólesna, sùza, tògā, ógradu, pijèš*⁷⁹¹, kao i na mjestu

⁷⁸⁹ Kladanjski bi odrazi, ako je opis pouzdan i ako je doista riječ o silaznom [˘] (od psl. *[˘] i pokraćenoga *[˘]) i uzlaznom ' (od psl. *[˚] i *[˘]), bili relevantni i za fonetsku rekonstrukciju psl. prozodema jer bi ukazivali na fonetsku silaznost psl. *[˘] i fonetsku uzlaznost psl. *[˚] i *[˘], za razliku od drugih štok. govora gdje su ta tri psl. naglasaka stopljena. Eksperimentalna fonetska istraživanja kladanjskog naglasnog sustava bi, stoga, bila iznimno korisna.

⁷⁹⁰ Remetić oprezno navodi i postojanje rijetkih varijantnih protuprimjera kao *vòdu, kòlo, ròda* (: 658), gdje se takav odraz ne bi očekivao, no takvi sekundarni primjeri ne trebaju čuditi niti automatski pobijaju hipotezu. Ovakvi su primjeri možda povezani s činjenicom da u njima naglasak sekundarno ne mora nužno preskakati (vidi u nastavku).

⁷⁹¹ Usp. u drugim govorima starije/očekivano *bjèži!, bolèsna, sùza, tògā, píješ* (u *ograde* se prema psl. *ogórda očekuje štok. *ògrada, no pitanje je je li takav naglasak i doista posvjedočen u štokavskom). Brozovićevo se (2007: 125) *u_pòlje*, zabilježeno prije Remetićeve hipoteze (gdje Brozovićevo <> stoji ili za ' ili je riječ o sporadičnom odrazu

starog *[˘], koji je u međuvremenu postao nepomičan (tj. izgubio je i vanjsku i unutarnju pomičnost⁷⁹²): *gólūb, stóžēr, tróšak*⁷⁹³. Također se očekivano javlja i kao odraz kratkog naglasaka (neoakuta) u zadnjem slogu, npr. *své* (§28, 174). Naglasak ' se obično ne izjednačava ni s [˘] ni s ^{˘˘} iako se može u izgovoru približiti i jednom i drugom (slično kao što ~ »balansira« izmeđ u [˘] i ^{˘˘}) (: 655), no fakultativno svaki ' može prijeći u ^{˘˘}, što se uglavnom rjeđe događa (: 657), slično kao što ^{˘˘} fakultativno može prijeći u [˘]. Iako ', prema Remetiću, nalikuje na [˘], oblici poput *vrána* i *vòda* se razlikuju po tome što samo drugi oblik ima zanaglasnu visinu. Remetić upozorava na to da se razlika posredno vidi i u tome što se naglasak tipa *vodě/vodē* javlja samo kod stare n. p. B/C (tj. tamo gdje se i očekuje), dok ga kod riječi poput *vrána* nikad nema (iako to samo po sebi, jasno, nije dokaz fonetske razlike)⁷⁹⁴. Naglasak ' se sasvim normalno javlja i u jednosložicama, usp. u Plahovićima (: 657–658) *kón, kóš, lúk, sit* te u Kladnju (: 658) *plūg, sir, smr̄t, snóp* itd. Zanimljivo je da se ' prenosi na prethodni slog jednako kao i ^{˘˘} drugdje u nštok., usp. *žánē – nēžánē – pòžánē, ùkuću, ùšumu, nàvranu* itd. (: 657). Remetić (: 654) također, ne ulazeći u detalje, navodi da se i već davno primijećena pojava da se u Ibos. dijalektu u predjelu između rijekâ Krivaje i Bosne te u slijevu Fojnice ponegdje javlja nejasan ^{˘˘} umjesto ^{˘˘˘} u primjerima kao *šùma, kùća, žìla* i sl.⁷⁹⁵ (uglavnom kod *^{˘˘˘}, rjeđe kod psl. *^{˘˘˘}) može objasniti preko stanja u kladanjskom kraju. Zacijelo je razlika između ' i ^{˘˘} nekoć bila proširenija (a lako moguće i opća u Ibos. dijalektu, pa možda čak i u cijelom štokavskom) te bilježenje naglasaka poput *šùma* predstavlja ili pogrešan zapis izgovora *šùma* ili izgovor riječi

starijega ' > ^{˘˘˘}), može na sličan način protumačiti – kada izvorni *^{˘˘˘} ne preskače, mijenja mu se i izgovor.

⁷⁹² Remetić, dakako, ne spominje u članku nepomičnost naglasaka u ovim primjerima, ali ona se može pretpostaviti prema uobičajenoj situaciji u drugim govorima. U Kladnju, za razliku od drugih štok. govora, gubitak vanjske pomičnosti u n. p. C povlači i fonetsku promjenu jer se ^{˘˘˘} sinkronijski veže uz preskakanje naglasaka.

⁷⁹³ S druge strane, ^{˘˘˘} se javlja u primjerima poput *sědam*, gdje naglasak preskače, iako je tu izvorno bio kratki neoakut (*sědmь). Takav je razvoj i očekivan – kako rekosmo, silazni izgovor se sinkronijski veže uz preskakanje naglasaka, a uzlazni uz nepreskakanje, tj. prenošenje. Tu treba napomenuti da nije vjerojatno, a vjerojatno je i potpuno nemoguće, da bi takva fonetska razlika mogla nastati sekundarno (tj. da se ^{˘˘˘} koje preskače i ^{˘˘˘} koje ne preskače sekundarno i fonetski razjednače). Na starost fonetske razlike tu ukazuje i to što kod nepomičnoga/nepreskačućega ^{˘˘˘} vidimo upravo uzlaznost, a kod preskakačućega silaznost.

⁷⁹⁴ S druge strane, na Kopaoniku, gdje imamo fonetski pravilno *vòda* < *vodà, nalazimo često sekundarne oblike poput *сламѣ* (Радић 2010: 49) zbog jednakosti *vòda* = *slàma* (usp. Ивић 1994b: 242^F).

⁷⁹⁵ Usp. Rešetar 1900: 27^F (iako svi navedeni primjeri ne spadaju nužno u ono o čemu je ovdje riječ), Brozović 2007: : 102, 115, 119, 125 (*bràta, jàrca, grèbļe, ništa, pogàća, žìla, kùća, kìta, màma*), Brozović 1966: 191^F), Brozović & Ivić 1988: 73 itd.

poput *šuma* kada im se izgovor alotonski više približio izgovoru ` ili možda poseban razvoj u nekim govorima u kojima se stari ` nije uvijek stopio s `, nego je katkad dao i ` . Sve bi to trebalo još dodatno istražiti na terenu, no sigurno je da primjeri kao *šuma*, neovisno često bilježeni drugdje u istočnobosanskom dijalektu, Remetićevoj hipotezi itekako daju na snazi i uvjerljivosti.

§108 Naglasak ` se obično naziva *kratkosilaznim* (§2), a u standardnom hrvatskom i nekim novoštokavskim govorima (npr. govorima Dalmatinske zagore) taj je naglasak doista u načelu uvijek upravo kratak i silazan. Takav izgovor se zove »kanonski« izgovor ` . Međutim, izgovor se ` jako razlikuje u različitim govorima te ne mora biti, kako već rekosmo, ni kratak ni silazan⁷⁹⁶. Taj prozodem može biti poludug ili dug (što ne znači da se nužno izjednačuje s »dugim naglascima« niti da ga treba smatrati fonološkim dugim⁷⁹⁷) i uzlazan. U hrvatskoj se dijalektologiji takav »nekanonski« izgovor ` tradicionalno bilježi znakom ʹ, koji se zove »tromim« naglaskom⁷⁹⁸. Takav je znak, naravno, kao i svi drugi znakovi kojima bilježimo prozodeme (§17), donekle neprecizan jer može pokrivati različite »nekanonske« ostvaraje ^ʹ⁷⁹⁹. »Tromi« naglasak u načelu odgovara izgovoru dinamičkoga naglasaka koji nalazimo u nekim hrvatskim govorima kao što su suvremeni gradski govori Zagreba i Rijeke⁸⁰⁰.

⁷⁹⁶ Dakako, u govorima koji imaju samo jedan kratki naglasak nema ni smisla govoriti o fonološkoj silaznosti s obzirom na nepostojanje opreke prema fonološkoj nesilaznosti (vidi još §32^F).

⁷⁹⁷ Usp. u Sikerevcima (Kapović 2008b: 131) nezatvoreno fonetski dugo *ě, á, ō* pod »tromim« naglaskom, ali zatvoreno fonološki dugo *ē, ā, ō* (pod *^*, *~* i nenaglašenim *˘*). Iz toga proizlazi da je ` (tj. *˘*) u Sikerevcima fonetski dug ali fonološki kratak. Slična je situacija u kajk. govoru Štuparja (Kapović 2008c: 9<sup>F</sup>), gdje se ` u nekim pozicijama ostvaruje uglavnom kao jako dugi »tromi« naglasak, no da je ta dužina samo fonetska (ne i fonološka) vidi se po tome što se *ô/ō* u Štuparju uvijek izgovaraju ili zatvoreno ili diftongizirano, za razliku od *ŏ* koje toga nikad nema iako je fonetski također dugo. Takva fonološka kračina ` , čak i kada se fonetski izgovara dugo, upućuje na to da je »tromi« naglasak, bar u dotičnim slučajevima, sekundarna/inovativna pojava.

⁷⁹⁸ Usp. npr. Ivšić 1970: 157–158.

⁷⁹⁹ Kada je riječ o širokom spektru različitih govora sa sličnim/srodnim naglasnim stavovima, takva »nepreciznost« je, kako rekosmo, i očekivana, a ne očekuje se samo u prozodiji nego i u fonologiji (glasovi se, npr. *v, h* ili *č i ć*, također mogu različito ostvarivati u različitim govorima iako se obično bilježe istim znakovima). Potpuna preciznost se, jasno, može dobiti samo fonetskom slikom i egzaktnim fonetskim podacima za pojedini govor, no to je druga razina proučavanja. Ovdje nije potrebno ići u ekstremnu relativizaciju, što je uvijek moguće, nego se samo naglašava da se istim znakom katkada mogu pokrivati različite fonetske realizacije.

⁸⁰⁰ Može se usporediti i s izgovorom dinamičkoga naglasaka u stranim jezicima poput engleskog ili njemačkog. Posebnim slučajem »tromog« naglasaka se može smatrati i alotonski položajni ostvaraj ` u jednosložnim riječima tipa *brăt* u gradskom govoru Osijeka (usp. Benić 2007: 6–9) i okolice.

»Tromi naglasak« je najčešći u kajkavskom⁸⁰¹ (pri čemu su ` i ˘ katkad u alotonskoj distribuciji⁸⁰²), a javlja se i u čakavskom⁸⁰³ (iako se i u čak., pogotovo na jugu, ˘ može izgovarati i »kanonski«, tj. kratko i silazno) ali i u štokavskom⁸⁰⁴. Primjerice, u Posavini se, prema mojim terenskim podacima, ˘ u mnogim govorima izgovara »produljeno« (katkada jednako dugo kao »dugi naglasci«)⁸⁰⁵, a sasvim rijetko se može u izgovoru i posve približiti ~ (što se događa i u kajkavskom)⁸⁰⁶.

⁸⁰¹ U nekim kajk. govorima ˘ može biti jako dug, npr. u Štuparju (vidi Kapović 2008c: 9^F), a u drugima se (npr. u Gornjoj Konjščini) ˘ može izgovarati razmjerno kratko premda nikada toliko »odsječeno« kao u štokavskom. U kajk. se »tromi« izgovor ˘ (tj. ˘) katkada može produžiti sve do neokakutskih proporcija, na što upozorava i Lončarić (1996: 56), kao i npr. Šojat (1982: 380) za Turopolje. Ovdje su potrebna eksperimentalna fonetska istraživanja.

⁸⁰² Čini se da je za šire kajk. područje tipično da pojava »tromog« naglasaka izostaje u jednosložnim riječima i na kraju riječi te iza prednaglasne dužine (to bi trebalo detaljnije istražiti terenski i eksperimentalno fonetski). Tako Jedvaj (1956: 283) za Bednju kaže: »Kratki je akcent iza dugoga sloga uvijek ekspiratoričan, a inače je intonacioni«, što treba interpretirati da je ˘ kratak iza prednaglasne duljine, a da se inače javlja »tromi« naglasak. Takva se distribucija javlja i u obližnjem selu Štuparje kraj Krapine (inače nekim osobinama bliskom bednjanskoj) (Kapović 2008c: 9^F) – npr. inf. *sušite*, ali *cūrīte*, gdje se ˘ tipično javlja i u jednosložnicama zatvorena sloga (npr. *brāt* ali *G. brāta* te *jā* ali *jās*). Slično tome, u pokajkavljenom se donjosutlanskom govoru Drinja »tromi« naglasak u načelu ne javlja nakon prednaglasne dužine i na kraju riječi (Kapović 2009b: 197). Tako vjerojatno treba tumačiti i Langovo (1911-14) bilježenje za Samobor i Rožičevo (1893-4, 1907-8) za Prodin Dol u Prigorju. Oni, čini se, koriste znak <˘> za ˘ a <˘> za ˘ – kod Langa se ˘ javlja u jednosložnicama, na kraju riječi i iza prednaglasne duljine, dok drugdje stoji ˘ (tj. ˘), što dobro odgovara položajnoj uvjetovanosti izgovora u Štuparju. Rožić pak ˘ upotrebljava npr. dosljedno u jednosložnicama (Ivšić 1936: 68–69/Ivšić 1971: [662–663]). Takva je položajna alotoničnost i *ad hoc* fonetski očekivana – usp. i sln. gdje je stari akut ostao skraćen na kraju riječi, a produžio se u nepočetnim slogovima (no u Štuparju se, primjerice, za razliku od sln., ˘ može rjeđe javiti i u situacijama poput *bāba/bāba*).

⁸⁰³ Za takav »produljeni« izgovor u Sčak. (no u posebnim uvjetima za koje vidi §295) vidi npr. Zubčić 2006: 336–341. »Odsječeno« izgovor ˘ se u Sčak. javlja npr. u Matuljima kraj Opatije (moji podaci), a na jugu je takav izgovor (praktički istovjetan Zštok.) posve običan (npr. na Braču/Hvaru/Visu – §292). Zanimljiv je primjer Trogira koji ima kanonski ˘, dok se u obližnjem Okruku na Čiovu javlja tromi naglasak (Jurić 2009: 67^F).

⁸⁰⁴ Često se napominje kako u čak. i kajk. tronaglasnim sustavima, gdje nema kratkoga uzlaznoga naglasaka, ˘ ne mora nužno biti fonetski silazan. Međutim, i u mnogim se novoštokavskim govorima koji imaju ˘ u sustavu ˘ svejedno može izgovarati i »produljeno« i fonetski uzlazno kao ˘. To što ˘ nije kratak i silazan nikako ne znači da se mora stopiti s ˘, niti razlika između ˘ i ˘ nužno mora biti onā »udžbenička« – npr. kratko uzlazno ˘ se može razlikovati od poludugog uzlaznog (druge vrste) ˘.

⁸⁰⁵ No to ne vrijedi za sve posavske govore. Dok je primjerice u Sikerevcima »tromi« naglasak gotovo redovit, u Orubici se ˘ ostvaruje redovito »kanonski«, »odsječeno«. U Sičama se pak »tromi« naglasak javlja uglavnom u jednosložnicama. Vidi više u Kapović 2008b: 122.

⁸⁰⁶ Moglo bi se pomisliti da je upravo takav tromi izgovor ˘ doveo do duljenja tipa *ā* > *ā̃*, čestog u čakavskom (*krāva* > *krāvã*), no bar na čakavskom jugu nije bilo tako (§292).

Što se tiče izgovora ` općenito, valja napomenuti i to da nipošto nije samorazumljivo da upravo »kanonski«, kratki silazni odraz, mora biti u svakom pojedinom slučaju stariji od »nekanonskoga«, »produljena« odraza. S obzirom na poseban odraz starog akuta i kratkog neoakuta u kladanjskom kraju, nije nemoguće da je »tromi« odraz isprva u nekim govori- ma bio odraz samo npr. starog akuta (i kratkog neoakuta), dok se »kanon- ski« izgovor isprva mogao javljati samo kod starog cirkumfleksa⁸⁰⁷.

§109 U knjiž. sln. je odraz psl. *ʷ, osim u zadnjem/jedinom slogu, dugi uzlazni naglasak ´ (npr. sln. *sláma* prema štok/čak/kajk. *slàma*)⁸⁰⁸. Dulji- na je tu u slovenskom mlada, nastala sekundarnim duljenjem svih neza- vršnih slogova koje nije obuhvatilo sve sln. govore⁸⁰⁹, a neke je rubne go- vore zahvatilo prilično kasno. U zadnjem/jedinom je slogu, kao i u kajk/ čak/štok., odraz kratak (i silazan): sln. *brät* = štok/čak/kajk. *brät*.

Tradicionalno se, još od Ramovša, drži da je u uzlaznosti sln. odraza *ʷ očuvana stara uzlaznost slavenskoga staroga akuta iako to zapravo nije samorazumljivo gleda li se isključivo knjiž. slovenski⁸¹⁰. No tu klasičnu teoriju o razvoju *vràna > *vràna (a ne *vràna) > *vrána* u sln. potvrđuju podaci iz sjevernih sln. dijalekata u kojima je to duljenje provedeno kasni- je nego u središnjim govori- ma i u načelu samo u dvosložnim riječima⁸¹¹.

⁸⁰⁷ Vidi i Ivšičeva (1913/I: 151^(F)) opažanja o »tromom« naglasku u Posavini te o Mi- lasovu i Gopiće- vu bilježenju dotičnog naglaska. Teoretski nije nemoguće, pogotovo im- amo li na umu recentno otkriće u kladanjskom kraju, da bi se našao koji govor u kojem bi se na mjestu ` od starog cirkumfleksa (tj. ` koji preskače) našao »kanonski« izgovor, dok bi se na mjestu ` od starog akuta (koji ne preskače) našao »tromi« naglasak. O sličnoj se razlici možda radilo kod Križanićevih različitih odraza psl. \*ʷ i \*ʷ u jednosložicama (§106). Vidi i gore za fonološku kraćinu ` i kada se on ostvaruje kao fonetski dugi `.

⁸⁰⁸ Taj sln. naglasak, doduše, povijesno gledano nije pretjerano indikativan u ovom tipu riječi jer ´ tu može nastati na više načina: psl. *vórna – *kòža – *sūša – *žena – *xorna > sln. *vrána* = *kóža* = *súša* = *žéna* = *hrána* (usp. štok. *vràna* = *kòža* – *sūša* – *žéna* – *hrána*). Vidi §38–39.

⁸⁰⁹ Usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *kíla*, *kláda*, *kobíla* ~ knjiž. sln. *kíla*, *kláda*, *kobíla*.

⁸¹⁰ Knjiž. sln. ´ nije sâm po sebi dokaz za čuvanje uzlaznosti psl. akuta jer je dugi uzla- zni naglasak ´ u sln. (a koji je jednak dugouzlaznom naglasku koji postaje od staroga *ʷ) teoretski mogao nastati i sekundarnim duljenjem od kratkoga (silaznoga) ` jednaka štok/čak/kajk. odrazu – dakle, sln. bi se *sláma* teoretski moglo objasniti i duženjem od staroga *slàma, kao što se u nekim čak. govori- ma *slàma* sekundarno dulji u *slàma*.

⁸¹¹ Općenito u slavenskom vrijedi načelno pravilo: *što duže, to kraće*, pri čemu se prvo odnosi na dužinu riječi (broj slogova), a drugo na prozodiju. To će reći – što je riječ duža (što ima više slogova/morâ), veća je šansa da će se duljina skratiti ili da neće doći do du- ljenja. To vrijedi i za ovo pravilo o duženju odraza starog akuta u sln., i za odraz starog akuta u češ. (§111), i za odraz dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. (§117), i za kraćenje prednaglasnih dužina u slav. jezicima (§191 i dalje) itd. Kao tipološku paralelu usp. trosložno kraćenje u eng. u primjerima kao *derive* [dir'arv] ali *derivative* [dir'ivətiv].

Ondje trosložne riječi sa starim akutom na prvom slogu imaju neprodulje- ni kratki uzlazni (a ne silazni!) naglasak: npr. Breznica pri Št. Jakovu v Rožu *lípa*, *smrě?a* »smrěka«, ali *hlàdawa* »glèdala«, *dàwatə* (*dělati)⁸¹². Takav se kratki uzlazni ` od odraza starog akuta (i kratkog neoakuta) slaže s kladanjskim ` (§107).

Duljenje starog akuta u neposljednem slogu⁸¹³ obuhvaća, kako rekosmo, većinu ali ne sve sln. govore (§39). Na jugoistoku u južnoj Beloj krajini i na sjeveroistoku u panonskom dijalektu duljenja uopće nije bilo⁸¹⁴. Usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *bāba* prema *fāla* ili u Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) *bāba* prema *fāla* (usp. knjiž. sln. *bá-ba* = *hvála*). Po vokalizmu se pak vidi da se u sjevernim sln. govorima odraz staroga akuta kasno produžio u dvosložnim riječima poput *bába*⁸¹⁵, dok je u višesložnim riječima tipa *bābica* takvo duženje na sjeveru, kao što vidjesmo, moglo u potpunosti i izostati.

§110 Duženje tipa slovenskog u neposljednem naglašenom slogu se javlja i u rubnom kajk. gornjosutlanskom poddijalektu (usp. Celinić 2011: 27–28, 41). Ono se najjasnije vidi u govorima s tronaglasnim sustavom, dok se u govorima s dinamičkim naglaskom može oglédati u vokalizmu. U Kostelskom (Celinić 2010: 55–62) se duži ` (od psl. *, **, *) u predzadnjem slogu – usp. npr. *krāva*, *napeļāti*, *zurāti* za *ā, *lětu*, *větár*, *sēdam*, *děvet*, *gorěti* za *ě, *ōči*, *ōsam*, prez. *kōpa*, *subōta* za *ō, *pūra*, *čūti* za *ū i *pīti*, *rība*, *pšenīca*, *sušīti* za *ī. Duljenja nema u zadnjem slogu (*zdrāf*, *xrěñ*, *dīm*, *grōst*, *krūx*) i u predpredzadnjem slogu (*jāguda*, *vāditi*, *řezati*, *razměkniti*, *vīdati*, *pōsteļa*, *mūčiti*, *pušļūšati* itd.). No duljenje ni u penultimi nije dosljedno – usp. iznimke *sāje*, *mārzal*, *sēdam* (uz *sēdam*), *pěkal* »pakao«, *měxek*, *kěsno*, *ruženīce*, *lušīna* (i *lušīna*), *dōbar*, *trgōvec*, *šīrōki*, *tūdi* »također« itd. (primjerâ je duženjem više). Ovo je duljenje sasvim mlado, što se vidi po vokalizmu – usp. *zēm̄em* < *zēm̄e- kao *pēs* < *pēs̄

Jedina iznimka od ovakve generalizacije u slav. je odraz dužinâ u zadnjem otvorenom slogu (§252).

⁸¹² FO 1981: 193–200 (s prilagođenim bilježenjem naglasaka).

⁸¹³ O tome općenito vidi npr. u Rigler 2001: 302–315.

⁸¹⁴ Ondje i inače vidimo druge brojne karakteristike koje dijeli s kajkavskim – npr. samo djelomičan progresivni pomak cirkumfleksa kao u najzapadnijim kajk. govorima (§128–132) itd.

⁸¹⁵ Na središnjem, zapadnom i južnom sln. području se izvorno pokraćeni odraz staroga akuta rano opet produžio pa je njegov odraz istovjetan odrazu stare prednaglasne duljine (dakle *žāba = *trāvā, npr. knjiž. sln. *žāba* = *trāva*), no na sjeveru sln. područja je to duljenje bilo kasnije pa ondje vokali u riječima *žāba (s novijom duljinom) i *trāvā (s očuvanom praslavenskom duljinom) ostaju različiti. Usp. npr. u Kneži/Grafenbachu (Greenberg 2002: 141) *brēaza* < *bērza ali *hníəzə* < *gnězdō (prema knjiž. sln. *brěza* = *gnězdo*). Vidi i §39.

Duljenje neposljednjih slogova

(kod neproduljenog vokala u zadnjem slogu) ali *piên* »panj« kod stare duljine (*рѣнь > *pêñ – §114) i *diěska* < *ďьská kod retrakcije (starije od duženja pretposljednijih slogova). No u nekim se govorima nova dužina ipak može izjednačiti sa starom. Usp. u Kumrovcu (Celinić 2011: 42–43) isti vokalizam u *môma*, *krôva*, *krûxa* (< *măma, *krăva, *krûxa) i kod *trôva*, *otôva*, *lûdi* (< *trăvâ, *otăva, *lûdi). Drugdje se tu vidi jasna razlika – usp. u Pavlovcu *măma*, *krăva* prema *trăuva*, *otăuva* i u Kostelskom *măma*, *krăva* prema *trôăva*, *otôăva*. U Klanjcu (Barac-Grum 1994: 11–12) je duženje samo fakultativno u nekim položajima: *lîpa* i *lîpa* (ali i *žêna* i *žêna*, *ôbet* i *ôbet* itd., no samo *ôko*). Opće duženje neposljednijih slogova slovenskoga tipa se javlja i na sjeveru buzetskoga čak. dijalekta, gdje nalazimo i neke druge zajedničke izoglose sa sln. (§123).

§111 U češkom stari akut daje dug slog (ovisno o broju slogova), pri čemu se tradicionalno uzima da je tu riječ o čuvanju stare akutske duljine⁸¹⁶. Duljina se vidi u jednoslozicama i dvoslozicama (u psl. smislu – računajući i krajnje poluglase kao slog), ali ne i u troslozicama i višeslozicama, usp. *vrána* – I. *uranou* < *vôrnojo; *síla* – I. *silou*; *víra* »vjera« – *věriti*; *znáti* – *doznati*; *kámen* (s duljinom iz starijega *kámý) – G. *kamene*, *máti* – G. *materě* (zast.), *břímě* – G. *břemene*⁸¹⁷ itd.⁸¹⁸ Prema tradicionalnoj akcentologiji, kod staroga se akuta, koji se može rekonstruirati npr. u usporedbi s podacima iz drugih slav. jezika, u načelu izvorno očekuje dužina u svim primjerima, ali se u nekim primjerima sekundarno uklanja. Kod *ā*-osnovâ se duljina u više-manje svim primjerima doista može naći u JZ češkim govorima kao i u nizu stčeš. tekstova (Voráč 1955: 28–29), no u srednjočeš. dijalektima (i u knjiž., »praškom«, češkom) nailazimo i na dosta primjerâ (više od polovice) s kračinom kao odrazom. Usp. iz *ā*-osnova: s duljinom *bříza*, *číše*, *dráha*, *hlíva*, *hříva*, *hrouda*, *jáma*, *jíva*, *kláda*, *kráva*, *kýla*, *kýta*, *lípa*, *lísa*, *míra*, *moucha*, *pára*, *rána*, *sláma*, *sláva*, *víra*, *vláha*, *vrána*, *žába*, *žíla*; s dvojnostima *bába/baba* (»baka, stari-ca.«baba (pogrdno)), *huba/houba* (»usta.«gljiva), *řípa/řepa*; s kračinom *cesta*, *hnida*, *jiskra*, *kniha*, *muka*⁸¹⁹, *něha*, *niva*, *pěna*, *piha*, *pleva*, *ryba*, *slína*, *sluka*, *sraka*, *struna*, *štika*, *vydra* itd.⁸²⁰. Primjeri s kračinom se

⁸¹⁶ Za Kortlandtovu hipotezu – da se stari akut i u češ. prvo pokratio pa onda opet naknadno produljio vidi §189^F.

⁸¹⁷ Ali ujednačeno *jehně* (prema očekivanom stčeš. *jiehně*)– G. *jehněte*.

⁸¹⁸ Tipološka je paralela za takav odraz u češ. kraćenje cirkumfleksa u štok/čak/kajk. (*sîn* – *sîna* – *sînovi*, §117) – u kraćim riječima nalazimo dužinu, a u dužima ne.

⁸¹⁹ Kraćina je vjerojatno ujednačena i radi razlike od *mouka* »brašno« (~ štok. *múka*).

⁸²⁰ Za popis vidi i Verweij 1994: 502. Usp. štok. *brěza*, *čáša*, *drăga*, *glřva*, *grřva*, *grřda*, *jăma*, *řva*, *klăda*, *krăva*, *křla*, *křta*, *řpa*, *řřsa*, *mřera*, *mřha*, *păra*, *răna*, *slăma*, *slăva*, *vřera*, *vlăga*, *vrăna*, *žăba*, *žřla*; *băba*, *gřba*, *rěpa*; *cěsta*, *gřřda*, *řskra*, *kňřga*, *mřka*, *nřga*, *nřva*, *přěna*, *přěga*, *přěva*, *řřba*, *slřna*, *šřřka*, *strřna*, *štřka*, *viřra*.

obično objašnjavaju utjecajem pokraćenog korijena iz kosih padeža ili posuđivanjem iz istočnočeš./moravskog (gdje, kao ni u slč., nema duljine u tim primjerima). Tako se u paradigmama stare n. p. *a*, gdje se izvorno smjenjuju dužina i kračina (što se čuva u manjini primjera), može ujednačiti ili jedno ili drugo: *bříza* »breza«, I. *břízou* (prema *silou*) ili *ryba*, I. *rybou* umjesto stčeš. *rýba*, I. *rybou*⁸²¹; *místo* »mjesto« i *město* »mjesto (grad)« (gdje su različite varijante dobile različita značenja) itd. U nekim se primjerima jasno vidi da je kračina sekundarna, npr. u *piha* < *pěga, gdje vidimo kratko *-i-* (odraz kratkog *ě je inače *ě/le*) koje je moglo nastati samo kraćenjem od starijeg i očekivanog *píha. Tu je, dakle, došlo do uklanjanja starog obrasca *píha – I. *pěhou, tako da je ujednačena kračina, a onda i novo kratko *-i-* u svim padežima⁸²². U stčeš. i dijalektima nalazimo dug vokal i u primjerima gdje ga danas u knjiž. češ. više nema, usp. npr. stčeš. *ciesta*, *jiezva* (danas *jizva*), *kníha*, *pieha*, *pléva*, *rýba*, *slúka*, *stráka*, južnočeš. *hnída*, *plíva*, *rejba*, *slína* (Verweij 1994: 506), dij. (J & Z) *jískra*, *káše*, *douha*, *rejba* (Fic 2013: 86). Kod *o*-osnovâ nalazimo i odraze s potpuno očuvanom duljinom (*mák* – G. *máku* ~ štok. *măk* – *măka*) i primjere s potpuno uklonjenom duljinom (*rak* – G. *raka* ~ štok. *răk* – *răka*) i primjere s dužinom uklonjenom samo iz kosih padeža (*mráz* – G. *mrazu* ~ štok. *mrăz* – *mrăza*). Broj primjerâ s kratkim i dugim odrazom je otprilike pola-pola (nešto je više kratkih odraza). Obrazac *mák* – *máku* (dužina u svim padežima) imaju riječi *blín*, *čár*, *dým* – *dýmu* (starije i *dymu*), *klín*, *kmín*, *mák* (starije i *maku*), *mlýn*, *prám*, *pýr*, *sléz*, *sýr*, *škvár*, *týl* (da takav obrazac nije uvijek nužno arhaičan vidi se po starijim oblicima kao *dymu* i *maku*). Obrazac *rak* – *raka* (kračina u svim padežima) nalazimo u primjerima *bratr*, *čas* (stčeš. *čas*), *děd*, *had*, *chlap*, *jih*, *křen*, *kur* (stčeš. *kúr*), *pluh* (stčeš. *plúh*), *rak*, *ryk*, *svat*, *tis*, *uzel*, *Vlach*, *vnuk*, *žid*, a obrazac *mráz* – *mrazu* (dužina samo u NA) u *hrách*, *chléb*, *mráz*, *práh* i *vítr* (usp. stčeš. *vietr* – *vietru*)⁸²³. Ovdje nije jasno kako točno objasniti toliko neočekivanih kratkih odraza iako u nekim primjerima vidimo i očekivanu du-

⁸²¹ Moguće su različite vrste ujednačavanja, čime nastaju različiti sinkronijski obrasci. Tako npr. prema *kráva*, *rána* (~ štok. *krăva*, *răna*) imamo d. *kravám*, *ranám*, I. *kravách*, *ranách*, i. *kravami*, *ranami* ali I. *ranou* no *krávou* (s unesenom duljinom). Drugdje pak nalazimo kolebanje: od *lípa* (~ štok. *lĭpa*) – d. *lipám/lípám*, I. *lipách/lípách*, i. *lipami/lípami*. Većina imenicâ stare n. p. *a* koja ima duljinu u osnovi tu duljinu danas zadržava u svim padežima, kračinu samo u g. imaju imenice *bába*, *houba*, *hrouda*, *jáma*, *moucha*, *sláma*, *víra* (fakultativno i *slíva*), kračinu u gdli. *kráva* (fakultativno još i *skála*, *vrána*, *žába*), a kračinu u Igdli. *rána* i *síla* (fakultativno još i *blána*, *dráha*, *lípa*, *pára*, *míra*, *žíla*), usp. Verweij 1994: 503. U kolokvijalnom češkom danas u svim primjerima prevladava dužina (uz čuvanje kračine u g. kod nekih imenica), Sgall & Hronek 1992: 40.

⁸²² Verweij 1994: 560^F.

⁸²³ Za popis i analizu sinkronijskih kvantitativnih obrazaca usp. Verweij 1994: 525–526. Usp. štok. *dĭm*, *klĭn*, *măk*, *mĭn*, *pĭr* (trava), (*prămĕn*), *sĭž*, *sĭr*, *grăh*, *hlĕb*,

žinu u stčes. i dij.⁸²⁴ prema kračini u današnjem jeziku⁸²⁵. Kračina bi se, istinabog, očekivala u nekim dužim oblicima – vjerojatno u I. *rākъmъ, sigurno u d. *rākomъ (usp. češ. *staneš* ~ štok. *stānēš*, §189^F) i l. *rācěxъ – no to ne izgleda kao uvjerljiv izvor za ujednačavanje kračine u toliko primjera jer nije riječ o ključnim i najfrekventnijim padežima. Moglo bi se spekulirati da je riječ o kakvom ranom prelasku iz n. p. *a* u n. p. *c* kod jednosložnih *o*-osnovâ, možda sličnom onom u *i*-osnovama⁸²⁶.

Duljina se na mjestu starog akuta u češ., za razliku od običnih trosložica, gdje je nema (usp. češ. *plakati* ~ štok. *plākati*, češ. *dozvati* ~ štok. *dōzva-ti*), javlja i u trosložicama sa slabim poluglasom u prvom slogu: *lǣžica (štok. *žlīca*) > češ. *lžíce* (i. *lžicemi*), *pъsāti »pisati« > češ. *psāti*, *sъpāti (štok. *spāti*) > češ. *spāti*, *sъrāti (štok. *srāti*) > češ. *srát*, *pъrāti (štok. *prāti*) > češ. *prāti*, *zъvāti (štok. *zvāti*) > češ. *zvāti*, *xъtėti > češ. *chtíti* (ali *l*-part. *chtěl*), *gъnāti > *hnāti* (ali *l*-part. *hnal*)⁸²⁷, *jъzprāva > češ. *zprāva* (usp. štok. *sprāva* za sličnu riječ) itd. Tu bi se moglo pretpostaviti da je poluglas u prvom slogu rano nestao te da su se i ti primjeri tretirali kao dvosložni, no ta će dužina tu prije biti posljedica općenitog duženja kratkih slogova prilikom nestanka slabog poluglasa u prvom slogu kao i u češ. *lhūta* (< *lǣgōta), *stvūra* (< *sъtvōra), *jméno* (< *jъmen-), *slč/češ. dij. dcéra* (< *dъter-, knjiž. češ. *dcera*), češ. *stříbro* < *sъrebró⁸²⁸ itd. iako to duženje nije dosljedno (usp. češ. *vdova* < *vъdovâ). Stoga primjeri poput češ. *psāti* imaju tu dužinu bez ikakve izravne veze sa starim akutom.

mráz, prāg, vjētar; brāt, čas, djēd, gād, jūg, hrēn, (kūrāc), plūg, rāk, svāt, ūzao, Vlāh, ūnuk, (Židov).

⁸²⁴ Usp. na jugu i zapadu *čas, hād, krāj, plūh, rāk* (Fic 2013: 86).

⁸²⁵ Prema Kortlandtu (2005: 125), duljina od starog akuta se u češ. skraćuje (*kōrva > *kráva) pa se opet naknadno dulji (*kráva > *kráva*), zajedno s odrazom kratkog neokuta (*kōža > *kūže*) u otvorenom prvom slogu dvosložicâ (za kritiku vidi §189^F). Iz toga proizlazi da bi se u oblicima kao *rāka očekivala dužina *a* u oblicima kao *rak kračina. Takva bi izvorna alternacija onda objasnila miješane kratke i duge odraze u češ., no nezgodno je što među posvjedočena tri sinkronijska obrasca (*rak – raka, mráz – mrazu* i *mák – máku*) izostaje samo onaj koji bi po Kortlandtu bio očekivan. To se može teoretski objasniti kao kasniji razvoj (treba primijetiti i to da sve riječi tipa *mráz* osim jedne završavaju na zvučni suglasnik), ali pretpostavku čini pomalo neuvjerljivom. Trebalo bi detaljnije istražiti dijalekte i starije tekstove prije donošenja konačnog suda.

⁸²⁶ U *i*-osnovama kod stare n. p. *a* nalazimo isključivo kračinu: češ. *dlāň, jesle* (mn.), *laň, mēd, mysl, myš, nit, větev* (Verweij 1994: 517). To bi, bar dijelom, mogla biti i posljedica tendencije širenja mobilnosti u *i*-osnovama (Kapović 2009a). Kod *o*-osnovâ sr.r. nalazimo također raznoliku situaciju, dužinu u primjerima kao *blāto, máslo, síto*, dvojni odraz u *dělo/dílo* i kračinu u primjerima kao *jitro, žito* itd.

⁸²⁷ Za takvu kračinu glagolskog pridjeva radnog usp. još *mlíti – mlel* (~ *mļēti – mļēlo*), *lhāti – lhal* (~ *lāgati – lāgalo*), *stlāti – stlal* »prostirati« ali *prāti – prāl* (što se ne slaže s *prāti – prālo*), *hrāti – hrál* (što se ne slaže s *igrati – igralo*).

⁸²⁸ Ovdje bi duljina mogla imati veze i sa suglasničkim skupom *-br-, usp. još češ. *stěblo* (~ hrv. dij. *stāblo*) prema izostanku duženja u češ. *veslo, žebro*.

Usp. tu i odraz dužine u drugom slogu u primjerima kao *mlýn* < *mъlŷnъ (isto i *kmín* ali ne i *vnuk* < *vъnŷkъ) prema kraćini u *jezyk* < *jezŷkъ ili *ořech* < *ořexъ (gdje je u prvom slogu bio pun vokal a ne poluglas). Dužine pak, čini se, nema u trosložicama s unutaršnjim poluglasom: češ. *rybka*, *hubka* < *rŷbъka, *gŷbъka⁸²⁹ (iako ovi primjeri nisu toliko pouzdani jer kraćinu nalazimo i u osnovnim riječima).

§112 U slč. se očekuje kraćina od staroga akuta, za razliku od češ., usp. slč. *breza*, *draha*, *hliva*, *hriva*, *hruda*, *jama*, *klada*, *krava* itd. prema češ. *bříza*, *dráha*, *hlíva*, *hříva*, *hrouda*, *jáma*, *kláda*, *kráva*. Pa ipak, situacija u praksi nije uvijek tako jednostavna. Tako u slč. nalazimo i na niz primjerâ (koji su ipak u manjini) u kojima vidimo duljinu, usp. slč. *hr̄ba*, *l̄aska*, *m̄iera*, *ml̄aka*, *r̄íza*, *s̄íra*, *sl̄áva*, *v̄iera*. Slično je i kod o-osn. sr.r., gdje prema očekivanom kratkom *hr̄dlo*, *jutro*, *maslo*, *radlo* itd. (usp. štok. *gr̄lo*, *jŷtro*, *m̄aslo*, *r̄ãlo*) nalazimo i dugo *dielo*, *miesto*, *rúcho*, *stádo* itd. (usp. štok. *dj̄elo*, *m̄j̄esto*, *rŷho*, *st̄ãdo*). Pauliny (1963: 138–139) objašnjava te primjere ili kao bohemizme ili kao primjere sa sekundarnom duljinom ovog ili onog porijekla. Kao dokaz za utjecaj češkog, usp. npr. češki odraz *í* umjesto slovačkoga odraza *ie* u riječima *ríza*, *síra* (Nonnemacher-Pribić 1961: 78). S druge strane, dužinu nalazimo i u slč. *hr̄ba* i *ml̄aka*, gdje dužine nema u knjiž. češ. (Verweij 1994: 509)⁸³⁰.

U gluž. se dužina od staroga akuta, za razliku od češkog, čuva i u trosložicama (u CoRC-slogovima): gluž. *pl̄óšic* (usp. češ. *plašiti*, štok. *pl̄ãšiti*). Teoretski je moguće da se tu zapravo radi o analogiji s kraćim oblicima, no to nije vjerojatno. Valja pretpostaviti da je lužičkosrpski izvorno imao sustav sličan češkom, no da je kasnije razlikovna duljina nestala pa je trag ostao samo u odrazu nekadašnjeg dugog *ē i *ō (koji su se javljali, među ostalim, u CoRC-odrazima od starog akuta), koji su u međuvremenu postali dvoglasni [je] i [uo] (u pismu <ě> i <ó>). Gluž. i češ. su jedini Zslav. jezici koji čuvaju duljinu od staroga akuta. U svima ostalima je odraz kratak slog.

U istočnoslav. se trag starog akuta vidi kod *Ce/oRC slogova (metateze likvidâ), gdje novo -e/oRe/o- ima naglašen drugi slog (usp. rus. *А. ворóны* prema *зóловы* ~ štok. *vr̄ãnu* prema *gl̄ãvu*), što onda upućuje na uzlaznost psl. starog akuta (§31, 46)⁸³¹.

⁸²⁹ Verweij 1994: 504.

⁸³⁰ U slč. istočnom, sotačkom, dijalektu, koji čuva psl. mjesto naglasaka, u staroj n. p. *a* nalazimo naglasak na prvom slogu – *mŷcha*, *dr̄aha*, *zãrno* (prema *peró*, *žená*, *ruká*) (Schallert 2011).

⁸³¹ No tu u Islav. postoji i iznimka – ukr. zakarpatski užanski govori – gdje prema slav. *mŷr̄zъ (ukr/rus. *морóз*, štok. *mr̄ãz*) i *gŷr̄xъ (ukr/rus. *зорóх*, štok. *gr̄ãh*) nalazimo naglasak na prvom slogu punoglasja: *móroz* i *hórox*. S druge strane, kod dugog je neoakuta

Zanimljiv je odraz $\bar{a}$ -osnovâ sa starim akutom u polapskom, koji je i inače poznat po kompliciranom odrazu psl. akcentuacije⁸³². Ondje se trag stare naglašenosti vidi u (ne)reduciranosti nastavka – nastavak -o je bio naglašen a nastavak -ã nenaglašen. Kod $\bar{a}$ -osnovâ stare n. p. *a* nalazimo i baritone i oksitone – usp. polapski *brézã, gnãida, kládã, slãina* s naglaskom na početku, no *cosó, ïomó, korvó, laipó, moró, poró, rajbó, ronó, štaukó, svorkó, vornó, zobó* s naglaskom na kraju, kao i *bobó/bóbã, mauxó/mauxã, répalrepó, slámã/slamó* s dvojnošću (za štok. primjere vidi §111^F). Sličan se pomak naglasaka kod starog akuta vidi i u nekim sln. SZ dijalektima (u podjunskom i obirskom dijalektu koruške dijalekatske skupine i u terskom dijalektu primorske dijalekatske skupine⁸³³) te u JZ maqedonskim govorima⁸³⁴.

Duljina se od starog akuta, čini se, čuva u starim slavenskim posudenicama u mađarskom i u višesložicama u kojima nije inače očuvana nigdje u slavenskom: mađ. *beszéd* (češ. *beseda*, štok. *bèsjeda* < *besěda), mađ. *ebéd* (češ. *oběd*, štok. *òbjed* < *oběďъ), mađ. *szomszéd* (češ. *soused*, štok. *súsjed* < *sôsěďъ) itd. Ako su te dužine pouzdane, to bi kraćenje starog akuta u slavenskom, bar na području današnje Mađarske, stavljalo u doba negdje nakon 9/10. stoljeća, tj. nakon dolaska Mađarâ.

ODRAZ KRATKOGA I DUGOGA CIRKUMFLEKSA

§113 Odrazi se psl. * $\grave{a}$ i * $\acute{a}$ na prvi pogled čine jednostavni – ti prozodemi ostaju isti u štok/čak/kajk. i čuvaju (u štok/čak.) psl. preskakanje naglasaka, npr. *bòga – *òťъ boga > *bòga* – *òđ boga*, *dârъ – **nã_darъ* > *dâr* – *nã_dâr*. U višesložnim se riječima pak dugi cirkumfleks krati u $\grave{a}$: npr. *sŷňъ – n. *sŷnove > *sîn* – *sînovi*. Štok/čak/kajk. $\grave{a}$, nastao od psl. * $\grave{a}$ i pokraćenoga * $\acute{a}$ se u većini dijalekata stapa s odrazom (neproduženoga) starog akuta i (neproduženoga) kratkog neoakuta⁸³⁵ (uz iznimku kladanjskog kraja – §107), osim što $\grave{a}$ kao odraz starog cirkumfleksa (bilo * $\grave{a}$ ili pokraćenog * $\acute{a}$ u višesložnim riječima) u štok. i čak. (te u ostacima u kajk.)

naglasak na drugom dijelu punoglasja: *koról* < *kòrľ, *xvorós(t)* < *xvòrstъ (~ hrv. dij. *krãl*, *hrãst*). Za sve vidi Николаев 2011: 87.

⁸³² Povijesna je interpretacija pol. naglasaka sporna – vidi npr. Trubetzkoy 1929, Lehr-Splawiński 1963, Olesch 1973 & 1974, Kortlandt 2011: 193–197, a za polapski rječnik Polański & Sehnert 1967.

⁸³³ Usp. npr. Šekli 2006b: 173^F.

⁸³⁴ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 17–18.

⁸³⁵ Za »tromi« naglasak vidi §108. On se, u govorima gdje ga ima, koliko je poznato, izgovara i prema starom * $\grave{a}$ i prema starom * $\acute{a}$, usp. u Sikerevcima (Posavina – moji podaci): *blãto, grãb/grãba*, ali i *bòga/bòga, gòľb/gòľb* itd.

skače na prvi slog fonetske riječi (tj. na veznik, prijedlog ili česticu), npr. *kǫlo > kǫlo, ũ kolo, ali *ǫrmeǵ > rǫme, na_rǫme (nštok. nà_rame) i *vǫlja > vǫlja, na_vǫlju (nštok. nà_voļu).

No situacija ipak nije toliko jednostavna. Što se tiče odraza psl. kratkog cirkumfleksa, tu treba posebno razmotriti slučajeve kada se on nalazi na slabom poluglasu (kao u *sǣto), kao i primjere gdje se dulji u jednosložicama poput *bǫgъ, što je zapravo dio općenitog kompenzatornog duljenja zadnjeg kratkog sloga osnove koje se događa u riječima s početnim (kratkim ili dugim) cirkumfleksom koje završavaju na poluglas, bilo da su im osnove jedno- ili višesložne. Osim toga, uvjeti pokrate dugoga cirkumfleksa su relativno komplicirani i nerijetko praćeni analogijama te ih treba detaljno razmotriti, kao i progresivni pomak cirkumfleksa koji se događa u sln. govorima i nekim rubnim kajk. i čak. govorima.

Ovo su, dakle, promjene koje se događaju u ZJslav. (štok/čak/kajk/sln.) s odrazima psl. cirkumfleksa:

- a) kompenzatorno duljenje tipa *bǫgъ > bǫg, *gǫvǫrъ > gǫvǫr
- b) pomak naglaska tipa *sǣto > stǫ
- c) kraćenje dugog cirkumfleksa u višesložnim riječima
- d) progresivni pomak cirkumfleksa

Prva i druga promjena su opće ZJslav. promjene (dakle, obuhvaćaju sve sln. i štok/čak/kajk. govore), treća je promjena štok/čak/kajk. (u sln. se ne može vidjeti jer je anulirana četvrtom promjenom, tj. progresivnim pomakom cirkumfleksa), a četvrta promjena obuhvaća, kako rekosmo, slovenske i neke rubne kajk. i čak. govore. Kao što smo već vidjeli (§32–33), u Zslav. i Islav. su refleksi psl. cirkumfleksâ jednostavni (vidi još §118) te ćemo se ovdje koncentrirati na složenije odraze u ZJslav.

a) kompenzatorno duljenje tipa *bǫgъ > bǫg, *gǫvǫrъ > gǫvǫr

§114 U ZJslav. se u riječima s početnim, kratkim ili dugim, cirkumfleksom u n. p. *c* koje završavaju poluglasom dulji posljednji kratki slog osnove, bio on jedini (i naglašeni) ili zadnji slog (nenaglašeni⁸³⁶) (usp. štok. *mǫc* < *mǫtъ i *pǫmǫc* < *pǫmoť). Izvorno je tu zacijelo riječ o fonetskoj promjeni, tj. o kompenzatornom duljenju (duljenju u naknadu), do kojeg dolazi prilikom ispadanja slabih poluglasa u riječima s čeonim nagla-

⁸³⁶ Naravno, ovdje ne mislimo na psl. fonološku nenaglašenost, po kojoj je svaka riječ s čeonim cirkumfleksom zapravo fonološki nenaglašena.

skom⁸³⁷. Da je riječ upravo o kompenzatornom duljenju zbog ispadanja poluglasâ, jasno je po tome što ovo duženje vidimo samo ondje gdje na kraju riječi nestaje stari slabi poluglas. Da je riječ o, recimo, nekakvom duženju zadnjeg sloga riječi s početnim starim cirkumfleksom koje nema veze s otpadanjem poluglasa, dužinu bismo očekivali i u primjerima bez poluglasa – npr. štok. *ðkǫ, pǫljě, pǫčěljĩ* i sl.

U mnogim je primjerima (npr. kod nenaglašenih/nepočetnih poluglasa i u I. o-osnovâ, vidi u nastavku) duljina naknadno uklonjena analogijom, a u kajk. i sln. se kod višesložnih riječi ne može vidjeti jer kajk. nema zanaglasnih duljina, dok je u sln. u njima djelovao progresivni pomak cirkumfleksa (usp. sln. *gouv̄r* prema štok. *gǫv̄or*)⁸³⁸.

Efekti duljenja se u konačnici u ZJslav. vide samo u NA. o-osnovâ (kod imenicâ m.r. i pridjevâ), i-osnovâ i nekih starih suglasničkih osnova : npr. *nǫsь > *nǫs*, *bǫsь > *bǫs*, *kǫstь > *kǫst*, *dǫnь > *dǫn* (stara n-osn.)⁸³⁹ (knjiž. sln. *nǫs, bǫs, kǫst, dǫn*). U kajk. ovakvo duljenje vidimo i u supinima kao *bǫstь > *bǫst*⁸⁴⁰. U štok. i čak. se to duljenje vidi u o- i i-osnovama i u nenaglašenom slogu: *gǫv̄orь > *gǫv̄or*, *bǫlestь > *bǫlěst*⁸⁴¹. Nenaglašenju duljinu je u čakavskom kod o-osnovâ teže naći nego u štokavskom zbog čestog gubljenja zanaglasne dužine u nekim govorima i duženja ispred početnih sonanata u drugim govorima, no primjeri se ipak mogu naći⁸⁴².

⁸³⁷ Nije jasno zašto do ovakva kompenzatornog duljenja dolazi baš u fonološki nenaglašenim riječima, tj. riječima s čeonim cirkumfleksom.

⁸³⁸ Kajk. i sln. su u opću definiciju uključeni elegancije radi. Ne možemo nikako znati je li se u njima nenaglašeni slog uopće prvotno dužio ili ne, tj. ne možemo znati nastaje li kajk. *gǫv̄or* od starijega *gǫv̄or ili tu duljenja nikad nije ni bilo, kao što ne možemo znati je li sln. *gouv̄r* nastalo od starijeg *gǫv̄or (prije pomaka cirkumfleksa) ili je, kao u *bogâ* < *bǫga, do duljenja došlo tek prilikom pomaka. Nema nikakvih posebnih razloga da se ovdje rekonstruiraju duljine kao u štok. i čak. iako se ne može dokazati da ih nije bilo (od *gǫv̄or se u kajk. ne bi očekivao neocirkumfleks na prvom slogu – usp. kajk. *ðblak*). U slučaju da se zbog ovoga kajk. i sln. žele izostaviti iz opće definicije, može se reći da je opći ZJslav. proces duljenje *~ u jednosložicama, a da je duljenje i nenaglašenog posljednjeg sloga osnove štok/čak. promjena, dok za nju u kajk/sln. nemamo potvrde.

⁸³⁹ Oblik *dǫnь je izvorni A. Štok. G. *dǫna* nastaje analogijom prema NA. umjesto starijeg *dně* < *dǫne (§115).

⁸⁴⁰ Usp. u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 91, 96) *buǫst* prema *bǫsti*, *pěč* prema *pěči* itd.

⁸⁴¹ Duljenje, jasno, vidimo i u starim A. n-osnovâ kao što je *rēmēn* itd., no te su sve riječi ionako prešle u o-osnove.

⁸⁴² Usp. npr. u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001) *něbǫg*, u Omišlju (Vermeer 1984b) *věčēr* »uvečer« (: 283) (usp. *dǫber* bez duljenja, : 280) te vjerojatno i *grǫhǫt* na Kastvu (Jardas 1957). Nije, dakle, točna Langstonova (2006: 242) tvrdnja da nema pouzdanih potvrda za duljenje tipa *gǫv̄or* u o-osnovama u čakavskom. Usp. još Kapović 2010b: 87–88 za dodatne primjere i raspravu. Zanimljivo je da na Vrgadi (Jurišić 1973) u višesložnim o-osnovama s izvorno kratkim drugim slogom dužina u N. uvijek nestaje analogijom prema ostalim padežima – usp. *gǫv̄or, kǫkǫt, blǫgoslǫv* (~ štok. *gǫv̄or, kǫkǫt, blǫgoslǫv*) prema *mlǫdǫst, kǫkǫš* (i-osnove), *gǫlǫb* (izvorna dužina u svim padežima). U Selcima na Braču

U jednosložnim se osnovama, tj. u naglašenom slogu, poluglasi (u ZJslav.) dulje jednako kao i *e i *o. Usp. npr. *dǫxь > štok. *dâh*, *dǫnь > štok. *dân*, *čstь > štok. *čast* (kao *nôs*, *kôst* itd.). No u štok/čak. (gdje postoji i zana-glasna dužina), za razliku od primjera s e i o u drugom slogu (kao *bôlēst* < *bōlestь ili *gōspōd* < *gōspodь), gdje se javlja duženje i u nepočetnom slogu, takvo duženje izostaje kada se u nepočetnom slogu (kod riječi s čeonim naglasnom koje završavaju na poluglas) javlja poluglas. Tako, za razliku od duženja u *bôlēst* ili *gōspōd*, u štok/čak. ne vidimo duženje u primjerima kao *šǫpьtь > *šapat*, *nōgьtь > *nōkât*, *ōlkьtь > *lākât/lākât*, *čstьnь > *častân*, *gōldьnь > *glādân*, *tьnьkь > *tânāk* itd. S obzirom da to duženje, koliko je poznato, izostaje svuda u štok/čak., najlakše je pretpostaviti fonetsko pravilo po kojem se poluglasi u nepočetnom slogu u takvim primjerima nisu dužili – dakle, fonetsko duženje u *čast* ali ne i u *častân* (prema *mōc* i *pōmōc*). Druga je, manje vjerojatna, mogućnost da je tu, rano i svuda, došlo do analoškog ujednačavanja kračine, možda zato da bi se obrazac *ā/ø* sveo na uobičajeniji obrazac nepostojanog *a* (*a/ø*) kakav vidimo u n. p. A i B (npr. u riječima tipa *dōruč-a-k*, *dōruč-ø-ka* i *rúč-a-k*, *rúč-ø-ka*)⁸⁴³.

Treba napomenuti da očekivane duljine nema ni u I. *mōstom*, *grādom*, *nēbom*, *zlātom*, no to je zacijelo analogijom prema *popōm* (B), *brātom* (A), *selōm* (B)⁸⁴⁴.

b) pomak naglasaka tipa *sǫto > stō

§115 U slav. jezicima svi poluglasi u slabom položaju (tj. u položaju kada u slogu iza njih nije drugi poluglas) u načelu nestaju (uz neke lokalne razlike). U svim ZJslav. dijalektima u dvosložnim i trosložnim riječima s čeonim cirkumfleksom na poluglasu u prvom slogu (dakle, u riječima kao

(podaci Nataše Šprljan) nalazimo *kōkōt* i *gōspōd*, no ti primjeri nisu relevantni jer (fakultativnu) dužinu nalazimo u svim takvim primjerima (bez obzira na izvornu n. p.).

⁸⁴³ U Selcima na Braču (građa Nataše Šprljan) nalazimo dužinu i u ovakvim primjerima – usp. *lākât*, *nōhât*, *trōšāk*, *mōzāk* (usp. obično štok/čak. *lākât/lākât*, *nōkât*, *trōšāk*, *mōzāk*), kod pridjevâ n. p. C kao *gōrāk*, *tânāk*, *tēžāk* (iza dugih naglasaka se kasnijim procesom dužina fakultativno krati), ali također i kod pridjevâ *glādāk* (A), *krātāk* (A^B) itd. U takvim bi se selaćkim primjerima sasvim teoretski moglo raditi o arhaizmu i čuvanju stare dužine, no to je krajnje upitno s obzirom da se u dotičnom govoru javlja i puno sekundarnih zana-glasnih dužina, npr. *pālāc* < *pālьcь i sl. (§250), a nepostojano je *a*, čini se, općenito uvijek dugo.

⁸⁴⁴ Dakle, *grādom*/*zlātom* su analoški oblici ne samo po nekraćenju $\hat{}$ (očekivalo bi se *grādōm kao *mlādōst – §121), nego i po uklanjanju očekivane duljine s nastavka, kojoj nigdje nema traga (u čak. bi se to ionako teško moglo vidjeti zbog čestog odsustva zana-glasnih duljina i duljenja ispred završnog sonanta). Tražimo li fonetsko objašnjenje dotičnoga duljenja, nema smisla ograničavati to duljenje na neki način morfološki pa reći da se ono događa u N. ali ne i u I. (tim više što u I. ionako trebamo ujednačavanje zbog neočekivanoga izostanka pokrate $\hat{}$ u $\hat{\text{~}}$ kod dugih osnova).

*s^što) naglasak se, nakon ispadanja jerova, pomiče na sljedeći slog kao ⁸⁴⁵. Usp. psl. *s^što > štok/čak/kajk. *stô*⁸⁴⁶ (knjiž. sln. *stô*), psl. *d^đva > ZJslav. *dvâ* i psl. *d^đne > knjiž. štok. *dnê* (G.)⁸⁴⁷ (usp., s druge strane, psl. *d^đno > ZJslav. *dnô*). Isti se razvoj vidi i u aoristima poput štok. *brâ* < *b^{br}ra⁸⁴⁸ i u A. *d^đter^ь > štok. *kčêr*, sln. *hčêr* (usp. lit. *dùkterij*)⁸⁴⁹. Već dugi vokal ostaje dug, usp. *z^žvalo > štok/čak/kajk. *zvôlo*, *p^{pr}ralo > *prâlo*, *k^{kn}než^ь > *knêz*.

Zanimljivo je da pomak naglasaka ovdje daje upravo dugi cirkumfleks⁸⁵⁰, koji je rezultat i procesa *b^{bg}ъ > *bôg* i progresivnog pomaka cirkumfleksa (usp. sln. *zvonô* prema štok/čak/kajk. *zvôno* – §123), s tim da su prva dva procesa općeZJslav., dok je zadnji teritorijalno ograničen na SZ ZJslav. područja.

promjena	područje
*b ^{bg} ъ > <i>bôg</i>	sln/kajk/čak/štok.
*s ^š to > <i>stô</i>	sln/kajk/čak/štok.
*ôko > <i>okô</i>	sln. (+ rubno kajk/čak)

⁸⁴⁵ Usp. npr. Carlton 1991: 212.

⁸⁴⁶ Prčanjanski *stô* (Rešetar 1900: 152, Rešetar 2010: 260) nije, kako je Rešetar mislio, »die ursprüngliche Kürze« nego analogija prema oblicima *dvijestô*, *tristô* itd. (1900: 153).

⁸⁴⁷ Ovo je stari genitivni oblik (usp. i sln. G. *dnê*). Naglasak je posvjedočen npr. u ARj (riječ se danas upotrebljava uglavnom samo u birokratskom stilu, a u općem govornom jeziku je nema), a usp. i štok. varijantu *pôdnê* < *poldnê (varijanta *pôdne* ima mlade -e prema tipu *têle*, *pôje* i sl.) npr. u Poljicima (takav se naglasak navodi npr. i za Tršić i Kolubaru – Николић 1970: 106). Za kajk. usp. kod Pergošića *dnê* [dnê] (1574: xii/I). Za naglasak u drugim padežima vidi Vermeer 1994: 472–473.

⁸⁴⁸ U suvremenom jeziku se upotrebljavaju uglavnom samo oblici s prefiksima kao *nâbra*, *žbra* itd.

⁸⁴⁹ Štok. *kčî* (ovakav je naglasak u većini štok/čak/kajk. govora) i sln. *hčî* treba izvoditi iz psl. *d^đtî (s čeonim naglaskom analogijom prema akuzativu i drugim padežima kao kod slav. *s^šynъ ili *n^đtъ prema lit. *sūnūs* i *naktis* – §100^F). S druge strane, oblik *čî* u crnogorskom govoru Gorane (FO: 532) i *kčî* u Dubašnici na Krku (SMŠF 1992-3: 441 – drugi navedeni krčki govori imaju *kčî/hčî*), kao i sjevernorus. dij. *доуі* (Stang 1957: 91), upućuju na staro *d^đtî (~ lit. *duktē*). Prema lit. *duktē* bi se očekivalo, prije kraćenja dužinâ u zadnjem slogu, slav. *d^đtî, no, kako je riječ o dvosložnom obliku, taj bi se neoakut očekivano pokratio (§258). Analoški naglasak *kčî* < *d^đtî je zacijelo bio varijanta još u psl. – nije baš vjerojatno da bi bila riječ o kasnijoj (nakon ispadanja poluglasa) analogiji prema *kčêr* < *d^đter^ь. Oblik *hčî* u Crikvenici, zapisan u Ivančić-Dusper 2003, nije pouzdan (usp. i vjerojatno bar dijelom netočno *mrāk*, *mūž*, *pîr*, *rôd*, *zêl* »uzeti« itd. u istom rječniku). U Crikvenici se, prema Martini Bašić (usmeno), javlja N. *hčî*, A. (i N.) *hčêr*, gdje *hčêr* ima očito mladi naglasak, zacijelo nekakvim sekundarnim, analoškim, »predsonantskim duljenjem«.

⁸⁵⁰ Bilo da je riječ o starim kratkim slogovima (kao u *stô*) ili o starim dugim slogovima koji su pokraćeni u zadnjem slogu pa su onda opet produljeni kroz ovaj naglasni pomak (kao u primjeru *dvâ*).

Kao što dužina u *bôg* nastaje kompenzatornim duljenjem zbog otpadanja dočetnog poluglasa u riječima s čeonim cirkumfleksom, tako se i duljina u *stô* može tumačiti kao posljedica kompenzatornog duljenja u riječima s čeonim cirkumfleksom, ali ovaj put zbog nestanka slabog jera u prvom slogu (koji je, jasno, pod tim istim cirkumfleksom), no čini se da je poluglas nestajao tek nakon pomaka naglasaka (§299). Da do duženja dolazi samo kada je prvi poluglas bio pod cirkumfleksom, vidi se po primjerima kao *zъlô > štok/čak/kajk/sln. *zld*, *dъnô > štok/čak/kajk/sln. *dnđ*, *vъsě > štok. *svě*, sln. *vsě* itd.^{851, 852} Slično tome duženja tipa *bôg* nema u primjerima kao *kôšъ, *pôrgъ (štok/čak/kajk/sln. *kđš*, *prǎg*).

S obzirom na to da su naglasci poput *stô* i *bôg* općeZJslav., očito je riječ o razmjerno starim promjenama. S druge strane, progresivni pomak cirkumfleksa je lokalna promjena pa nije jasno može li se on izravno povezivati s prvim dvama procesima. S obzirom na to da sva tri procesa daju isti rezultat (˘ na sljedećem slogu), bilo bi logično da su se događali u isto vrijeme – *bđgъ > *bôg* i *sěto > *stô* na čitavom ZJslav. području, a *ôko > *okô* samo na sln. području (+ rubni čak. i kajk. govori). Međutim, ne može se isključiti ni to da se progresivni pomak cirkumfleksa događao kasnije ali

⁸⁵¹ Primjeri kao štok. *trěš* (uz *târěš*) od *těrešъ (n. p. *b*) nemaju veze s ovim nego imaju analošku dužinu kao i štok. *mrěš* < *mьrešъ (n. p. *c*) – §172.

⁸⁵² Naglasak u zamjenicama *kъ(to) i *čъ(to) je nešto kompliciraniji za rekonstrukciju. Gledamo li oblike bez dodatnog **-to*, na *kъ (n. p. *c*) upućuje *kīe* u Bednji (Jedvaj 1956: 308) i *kīe* u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 42), dok čak. *čā* (kako se obično kaže) i *zāč* upućuju na *čъ i *začъ (n. p. *b*). U čak. postoji i varijanta *čā* u mnogim govorima (usp. Vermeer 1994: 478), no to je zacijelo sekundarno, što se vidi po tome što ta varijanta obično dolazi u značenju »nešto« i tome slično te po tome što se u nekim govorima dulji i u *čā* (npr. u Orlecu, Houtzagers 1985: 99). Usp. i u štok. sekundarno ekspresivno *štô* u značenju »zašto« u nekim govorima. Što se tiče složenih oblika, na *kъtô upućuje štok. *tkđ*. Varijanta (*t*)*kđ*, koja se povremeno javlja u štok/čak., izgleda uglavnom sekundarno kao i *čā/štô*. Na to upućuju varijacije kao *kđ/kô* na Braču (Šimunović 2009) i *kđ/kô* u Bašaidu u SI Vojvodini (FO: 457). Na *kъto pak upućuju strus. i srbug., usp. strus. *đá kmo, kmo bđ* (Дыбо 1981: 51), sln. dij. *xtû* (Breznica pri Št. Jakobu v Rožu, FO: 198) i kajk. (Ozalj) *gdô* (Težak 1981b: 278). Knjiž. sln. *kdôr* (taj se naglasak javlja u središnjim i zapadnim dijalektima) nije jasan. Na *čъto upućuju opet strus. i srbug., usp. strus. *nó čmo, čmo жè* (Дыбо 1981: 51) te štok. preskakanje *zāšto, ũšto, nŕušto* i sl. (ali prema *štđ* a ne **štđ). No to bi moglo biti analogijom prema starom akutu iz primjerā kao *nīšta, īšta* (usp. *nītko, ītko, nīkada, ikada, nīkako, ikako* itd.), što je moglo biti pogrešno reinterpreterirano kao odraz starog cirkumfleksa. Čini se da je izvorno, sudeći po bednjanskom *kīe*, navedenim sln. i kajk. odrazima te čak. *čā*, bilo *kъto ali *čъto > *čъtô pa da se u pojedinim jezicima poopćio u obje riječi jedan od dvaju naglasaka (npr. u štok. *tkđ* analogijom prema *štđ*, gdje pak naglasak sekundarno preskače). Takvu tezu bi potvrđivalo i Križanićevo kratko *čā* (možda i *umó*, no to nije oblik iz njegovog organskog govora pa naglasak nije nužno pouzdan) prema dugom *zđô* (usp. i ozaljsko *gdô*). Očekivanu dužinu možda vidimo i u štok. dij. *tkô* u Strizivojnoj u Posavini (FO: 385), ako i tu nije riječ o sekundarnom duljenju koje spomenusmo.

s istim rezultatom. Proces *s^hto > stô je raniji od kraćenja dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. (što se vidi po primjeru *dvjèsta* – §299–300).

Ovdje treba još spomenuti da stari primjeri s preskakanjem naglaska kao *nā_{sr̥}to ostaju nepromijenjena naglaska u štok/čak. (osim što se dugi cirkumfleks krati kao u tipu *mūško* – §119), usp. štok. *nā_{sr̥}stō*, *ī_{sr̥}dvā*, *nā_{sr̥}kčēr* itd. Duljina u *nā_{sr̥}stō*, *ī_{sr̥}dvā* je analogijom prema osnovnim oblicima *stō*, *dvā* – od psl. *nā_{sr̥}to i *ī_{sr̥}dvā je ne bismo očekivali u izravnu odrazu. Kod *nā_{sr̥}kčēr* bi se takva dužina očekivala i prema duljenju tipa *gōvōr* (§114).

§116 Proces tipa *s^hto > stô se, kao fonetski proces, ne očekuje samo u izdvojenim riječima kao *stō*, *kčēr* i sl., nego i u prijedložnim svezama tipa *v^hzeml̥o. I doista takav naglasak (*v_{sr̥}zēm̥l̥u*) možemo naći, ali u pravilu samo u kajkavskom. U sln. se zbog PPC izvorni ^h na prvom slogu vidi kod svih prijedloga (kao i u rubnom kajk. s PPC – §124–128), npr. st. sln. *poljē* – *na_{sr̥}pōlje*, a u štok. i čak. se takav naglasak teško može očekivati s obzirom da najčešći prijedlog *v^h daje *u/va* koji, shodno vokalizaciji, zadržava naglasak (*v^hzeml̥o > ū_{sr̥}zēm̥l̥u/vā_{sr̥}zēm̥l̥u), a prijedlozi *k^h i *s^h su rjeđi. U slučajevima s *k^h i *s^h je tu naglasak ujednačen analogijom, usp. štok. analoško *zbōgom* (prema *bōgom*) prema izvornom naglasku u kajk. *zbōgem* < *s^hz_{sr̥}bogom^h u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) i *zbūgan* (*ō > u) u sln. Reziji (Steenwijk 1992). U kajk. se takav naglasak (npr. *v_{sr̥}zēm̥l̥u*, *vōdu* »u vodu« < *v_{sr̥}vodu⁸⁵³, *vēčer* »uvečer« < *v_{sr̥}večer, *v_{sr̥}ōči* itd.) očekivano javlja redovno kod riječi n. p. C, pogotovo u priložima, svezama polupriložkog značenja i često upotrebljavanim frazama, gdje se mogao očuvati stari naglasak⁸⁵⁴. Izvorni odnos A. *vōdu* – *vōdu* »u vodu« se analogijom prenosi i na *jūtro* – (*v*)*jūtro* (izvorna n. p. a)⁸⁵⁵.

⁸⁵³ Kod *v v- (i *v j-) prvo v u nekim govorima nestaje.

⁸⁵⁴ Usp. npr. u Štuparju (moji podaci) *x_{sr̥}pōlja* »u polje«; u Jesenju Donjem (Kovačec 1989: 20) *gōsti* »svadba« – *h_{sr̥}guōsti* »na svadbu«; u G. Konjščini (Gudek 2013: 35, 52) *gōsti* – *v_{sr̥}guōsti*, *ōči* – *v_{sr̥}uōči*, *zēm̥l̥u* – *v_{sr̥}zēm̥l̥u*, *vōdu* – *v_{sr̥}uōdu* »u vodu«, *vēčer* – *v_{sr̥}ēčer* »uvečer«, *z_{sr̥}duōma* »od doma«; u Prodin Dolu *gōru* »u šum«, (*v_{sr̥})pōlje*, *v_{sr̥}pōlje*, *vōdu* »u vodu« (Rožić 2002: 2, 9, 17, 22, 24, 31), *zvēčera* (Rožić 1893-4/III: 60) ali npr. *v_{sr̥}nēbu* (Rožić 2002: 308), u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *vzōrju* ali *zdōma*, u Orehovici i Kotoribi u Međimurju (Blažeka 2008: 124) *vōda* – D. *k_{sr̥}vōdy* (uz *k_{sr̥}vōdy*, vjerojatno analogijom i L. *p_{sr̥}vōdy* uz *na_{sr̥}vōdy*), pri čemu o < *ō a o < *ō itd. U Šemnici Gornjoj (Oraić Rabašić 2009: 272, 275), zanimljivo, nalazimo *γ_{sr̥}zēm̥l̥u* ali *pod_{sr̥}zēm̥l̥u* (to ne može biti izravno od *pōd_{sr̥}zeml̥o nego je poopćeno).

⁸⁵⁵ Ivšić (1936: 71) je među svoja tri primjera, koja daje za ovakav naglasak, nesretno uz *vēčer* < *v^hvečer^h, gdje doista imamo očekivanu promjenu tipa *stō*, dao i primjer *jūtro* < *v^hjūtro, koji je, kako rekosmo, analoški (usp. npr. izvorno *xjūtro* u Trnovcu – Lončarić 2005: 208) i primjer *fīži* »kući« < *v^hx^hžī, gdje je zapravo riječ o neocirkumfleksu, tj. potpuno drugačijem porijeklu tog naglaska (§154). Da se u kajk. ^h ne razvija kod *^h ispred starog akuta se vidi po primjerima kao *vnūk* < *v^hnūk^h, *hmīti* < *v^hmīti,

Izvan kajk. nema primjerâ odnosa poput *zěmļu* – *v_zēmļu*, no u čak. i štok. u nekoliko riječi nalazimo leksikaliziran naglasak koji bi mogao biti poopćen iz sličnih starih prijedložnih sveza. Takav je naglasak (˘ umjesto ˘˘) općepoširen u primjeru *mōre* (koji bi bio poopćen prema svezama kao *kǔ_mōri, *sǔ_mōrem⁸⁵⁶), koji se javlja i u štok. i u čak. i u kajk.⁸⁵⁷ Takav poopćen leksikalizirani ˘ vidimo i u još nekoliko primjerâ u određenim kajk. govorima, npr. često u riječi *nēbo* (analogijom prema izvornom *v_nēbo* < *vǔ_nebo) umj. *nēbo*⁸⁵⁸ ili u *dvōjel/trōje*⁸⁵⁹ (analogijom prema izvornom *z_dvōje* < *sǔ_dvoje, *v_trōje* < *vǔ_troje i sl.) te u još pokojem primjeru ovisno o govoru⁸⁶⁰. Usp. prema tome obično štok/čak. *nēbo* – *ǔ_nēbo*, *dvōjel/trōje* – *ǔ_dvoje* (*s_dvōje* je analoško). Nekoliko takvih primjera ima, čini se, i u čak/štok – usp. *kʷōlo* »kotač« (prema običnom *kōlo*) u Žmi-

ljāmu < *vǔ_jāmō itd. iz Gregurovca Veterničkog (Jembrih & Lončarić 1982-3: 22). Usp. i Vermeer 1979a: 372, 1983: 468^f.

⁸⁵⁶ Poopćavanje ˘ prema starom *vǔ_mōre, *vǔ_mōri bi bilo najbolje zbog frekventnosti A/L, no to teško da je moguće s obzirom na spomenutu vokalizaciju *vǔ u štok/čak. (u kajk. razvoj *vǔ_mōre > *v_mōrje*, pa analogijom i *mōrje*, savršeno funkcionira).

⁸⁵⁷ Zahvaljujem Tijmenu Pronku na sugestiji da se dužina u *mōre* može ovako tumačiti. Očekivano *mōre* je u štok. posvjedočeno u govorima otprilike od Neretve do Konavla (usp. Vidović 2013: 163^f). U čak. je uglavnom svuda *mōre*, osim, očekivano, blizu dubrovačkog područja na Lastovu, Korčuli i Pelješcu (Šimunović 1996: 136). U kajk. se također javlja i *mōrje* i *mōrje*. Usp. npr. *mōrje* u Loboru (Zečević 1993: 451, 453), *mōrje* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) ali u Ozlju (Težak 1981b: 265) *mōre*, u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *mōrje*, u Goli (Večenaj & Lončarić 1997) *mōrje*, a u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 118–119) *mōrje/mōre*. Tumačenje da ˘ u *mōre* nastaje pod utjecajem tal. *mare* (jer se to izgovara vrlo slično našem ˘) nije uvjerljivo, tim više što se *mōre* javlja i duboko u unutrašnjosti (recimo u Posavini ili Srbiji), ali npr. u Dubrovniku ili na najjužnijim otocima ne. S druge strane, problematično je što se dužina tu u štok/čak. mora pretpostavljati prema izvornim kolokacijama kao *kǔ_mōri (> *k_mōru*) ili *sǔ_mōrem (> *s_mōrem*) koje sigurno nisu bile frekventnije od kolokacija u kojima bi se očekivala kraćina. Ipak, kolokacija je *k moru* prije bila puno frekventnija nego danas (usp. ARj IV: 703).

⁸⁵⁸ Usp. u Varaždinu (Lipljin 2002) *nēbo*, u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 263, 272), Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 32) i Gornjoj Konjšćini (Gudek 2013: 53) *nēbe*, u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *nēbo/nēbo* ali u V. Rakovici (March 1981: 257) i Goli (Večenaj & Lončarić 1997) *nēbo*, u Ozlju (Težak 1981: 266) *nēbo* i u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *nēbe*.

⁸⁵⁹ Usp. u Varaždinu (Lipljin 2002) *dvōje*, *trōje*, u Gornjoj Konjšćini (Gudek 2013: 35) *dvuōje* »dvōje«, *truōje* i u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 238) *dvōje*. Takav naglasak vidimo i u međimurskom (Blažeka 2008: 140) *dvōjy* »dvojic« < *dvōji.

⁸⁶⁰ Usp. krapinsko (Šojat 1991: 24, 28) *pǔlō* < *pǔlje i *zōrja* (s poopćenim akuzativnim naglaskom), đurđevečko (Maresić & Miholek 2011) A. *nōgo* uz *nōgo* (ali samo A. *vōdo*), a iz Središća u Prlekiji (Greenberg 1999), koje se i ovdje slaže s kajk., *pōlā/pōlā* »pōlje« (ali s očuvanim izvornim odnosom u *sřcā* – *v_sřcā*). ˘ umjesto ˘˘ se na prvom slogu često javlja i u govorima bednjanskoga tipa, no ondje zacijelo ne samo zbog *vǔ_, *kǔ_, *sǔ_ i sl. nego i zbog progresivnog pomaka cirkumfleksa s drugih prijedloga/veznika (*pǔ_, *nā_ itd.) – §125.

nju u Istri⁸⁶¹ te *dvôje*, *trôje* u Senju (Moguš 1966: 84, 2002). U štok. *dvôje*, *trôje* nalazimo i u ličkim ikavskim govorima (Milković 2009: 569), no ondje bi se to teoretski moglo i drugačije objašnjavati⁸⁶².

c) kraćenje dugog cirkumfleksa u višesložnim riječima

§117 Kako već rekosmo, jasno je i nesporno da se psl. dugi cirkumfleks u štok/čak/kajk. čuva u primjerima kao što je psl. *gôrdь > *grâd* i psl. *zôlto > *zlâto*, tj. u dvosložnim riječima (uključujući i poluglas kao drugi samoglasnik). Za razliku od toga, u trosložnim riječima se stari *^ krati u ⁸⁶³, usp. psl. *sÿnove > *sînovi* (: *sîn* < *sÿnь), psl. *pôrsete > *prâseta* (: *prâse* < *pôrse) i psl. *lêpotъ > *lêpotu*⁸⁶⁴ (: *lijêp* < *lêpь).

No takav pojednostavljen pristup nam ne govori što se događa sa slučajevima između tipa *zôlto i *sÿnove, tj. što se događa u riječima koje imaju tri sloga (kao i *sÿnove ili *pôrsete), ali su neki od njih poluglasi. Naime, u nekim od takvih slučajeva na prvi pogled nalazimo proturječne i ne potpuno jasne odraze. Npr. imamo dužinu u primjerima kao *glâdno* < *gôldьno, ali kraćinu u primjeru *mûško* < *môžьsko (pri čemu treba voditi računa i o potencijalnim analogijama s drugim oblicima od istog korijena kao što su *glâd*, *mûž*, *mûškî*, gdje čuvanje odnosno kraćenje stare dužine nije sporno) ili dužinu u *bûbañ* < *bôbьñ ali kraćinu u *vjêčan* < *vêčьñ (usp. *vijêk* < *vêkь). Očito je da se u takvim primjerima treba jasno povući granica i vidjeti u kojim točno slučajevima dolazi do kraćenja a u kojima ne⁸⁶⁵.

⁸⁶¹ David Mandić (usmeno). U sjevernom čak. nalazimo i oblike poput *v.ôko*, no oni nemaju nikakve veze s kajk. naglaskom tipa *v.ôči*. Usp. u Omišlju (Vermeer 1980: 471^F, 1982: 313) *ôko* – *v.ôko*, *v.ôku*, u Dobrinju G. *ûha* – *v.ûho* (iako je *ûho* zapravo sekundarno prema *ûho*) (Jelenović 1962: 231^F). To nalikuje na kajk. oblike, ali ovu pojavu na čak. sjeveru vidimo i u nenaglašenom slogu – npr. u omišaljskom *s.ôčîma*, *v.ûtôrek* (: *utôrek*), *k.ôfcâm* (: *ofcâ*), u kastavskom (Jardas 1957: 14, 385) *z.ôbêdôn* »za objedom«, *n'ôgân*, *v.ôgân* (: *ogân*) itd. Pojava se vidi općenito kod imenicâ koje počinju vokalom iza prijedlogâ koji nemaju svog vokala (kao *v*, *k*, *s*, *z*) – usp. još Vermeer 1994: 483. Tu je, naime, riječ o stezanju starog *va*, *ka*, *sa*, *za* s početnim vokalom imenice – usp. u Novom (Беличъ 1909: 197/Белић 2000: 145) *vôko* < *vâ.oko*, *vâtok* < *va.ôtok*, gdje se vidi da se stezanjem, osim ^ i nenaglašene dužine, može dobiti i neoakut. Dužina u oblicima *ôko* – *ôči* u Krasu na Krku (Hozjan 1992: 46, 54) je zacijelo poopćena prema takvim primjerima.

⁸⁶² Oblici *dvôje*, *trôje* supostoje uz oblike *dvôj*, *trôj* (gdje bi dužina mogla biti zbog dočetnoga -j, §269), usp. i *ôbôjel/ôbôj* te *ôbadvôje*.

⁸⁶³ Vidi npr. Дыбо 2000: 18 za takvo jednostavno objašnjenje.

⁸⁶⁴ Naglasak *lêpôtu* je mladi (vidi Kapović 2011f: 162–163).

⁸⁶⁵ Precizni uvjeti kraćenja starog dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. nisu bili poznati sve do posve recentnih istraživanja (vidi npr. Kapović 2011b).

Ovdje navodimo primjere koji ilustriraju u kojim se uvjetima u štok/čak/kajk. događa kraćenje a u kojima ne. Riječ je o primjerima u kojima se vide očekivani fonetski odrazi. Različite analogije, ujednačavanja, dodatni primjeri i razvoj u drugim slavenskim jezicima će se razmotriti u daljnjem tekstu⁸⁶⁶.

1) *mŷ > mî (kajk., sjeverni čak.)

2) *dârъ > dâr

3) *zôlto > zlâto

4) *bôbьнъ > bûbañ

5) *môžьsko > mûško

6) *môldostъ > mlâdôst

7) *sŷnove > sînovi

Treba istaći da su primjeri 1–3 i 6–7 nesporni. Problematični su, s prividno proturječnim odrazima, slučajevi 4–5, koje treba detaljnije obraditi. Kako vidimo prema ovoj shemi, psl. se dugi cirkumfleks čuva u dvosložnim riječima te u trosložnim riječima koje imaju jedan puni samoglasnik i dva poluglasa. U svim ostalim trosložnim riječima (uključujući i one s dva puna samoglasnika i jednim poluglasom – bilo da je on u sredini ili na kraju riječi), kao i u višesložnim riječima, dugi se cirkumfleks krati. Općenito, kraćenje *[^] bi se u štok/čak/kajk. (i rubno u sln.⁸⁶⁷) moglo povezati s općim kraćenjem cirkumfleksa u Zslav. jezicima. Iako su se u Zslav. pokratili svi dugi cirkumfleks, dok je u Jslav. to ograničeno brojem (i vrstom) slogova, nije nemoguće da je riječ o istoj staroj tendenciji koja nije na cijelom slav. području djelovala istim opsegom i intenzitetom.

1) *mŷ > mî (kajk., čak. S)

§118 Čuvanje dugog cirkumfleksa u jednosložnim riječima (u psl. smislu) se vidi u osobnim zamjenicama *tî*, *mî*, *vî* < psl. *tŷ, *mŷ, *vŷ u sjevernom čak., kajk. (i sln.)⁸⁶⁸. Što se tiče štok., tu se takvi primjeri mogu vidjeti u

⁸⁶⁶ Osim u iznimnim slučajevima, u razmatranju kraćenja odrazâ *[^] pišemo štok. (stand. hrv.) oblike. Čak. i kajk. oblici se u načelu poklapaju sa štok.

⁸⁶⁷ Za većinu sln. govora, gdje se stari cirkumfleks dosljedno pomakao na sljedeći slog, ne možemo znati je li i ondje bilo kraćenja cirkumfleksa prije njegova progresivnog pomaka. U svakom slučaju, u rubnim sln. govorima (prekmurskom i prleškom) kada nema progresivnog pomaka cirkumfleksa (koji je ondje nedosljedan), kako ćemo vidjeti u nastavku (§128–132), vidimo pokratu *[^] kao u kajk. (i štok/čak.).

⁸⁶⁸ Nštok. *tî*, *mî*, *vî* se izvodi iz starijih oblika *tî*, *mî*, *vî* (posvjedočenih u štštok. slavonskom dijalektu i u srednjo- i Jčak.) koji imaju sekundarni naglasak analogijom prema *jâ* (vidi Kapović 2006: 55).

aoristima (2/3. jd.) kao *pî* < *pî (od *pîti*), *bî* < *bÿ (od *bîti*) iako su takvi oblici bez prefiksa danas rijetki (osim kod glagola *biti*). No takvi odrazi nisu posve pouzdani jer su u psl. možda imali još dodatno *-тъ (dakle *pîтъ)⁸⁶⁹, pri čemu se taj nastavak mogao kasnije izgubiti u ZJslav. (kao i u 3. jd. prez.).

2) *dârъ > dâr

Ovakvi primjeri nisu problematični, dugi se cirkumfleks tu uvijek čuva u ZJslav. Navodimo više primjerâ i usporednice u drugim slavenskim jezicima:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	ruski
*gôlsъ ⁸⁷⁰	<i>glâs</i>	<i>glâs</i>	<i>hlas</i>	<i>гѡлос</i>
*gôrdъ	<i>grâd</i>	<i>grâd</i>	<i>hrad</i>	<i>гѡрод</i>
*kôlsъ	<i>klâs</i>	<i>klâs</i>	<i>klas</i>	<i>кѡлос</i>
*vôrgъ	<i>vrâg</i>	<i>vrâg</i>	<i>vrah</i>	<i>вѡрог</i>
*vôrtъ	<i>vrât</i>	<i>vrât</i>	<i>vrat</i>	<i>вѡрот</i>

Prikazujemo tablično odnos starih n. p. *a*, *b*, *c* u štok., sln., češ. i rus:

n. p.	psl.	štok.	sln.	češ.	rus.
<i>a</i>	*môrzъ	<i>mrâz</i>	<i>mrâz</i>	<i>mráz</i>	<i>морѡз</i>
<i>b</i>	*kôrĭъ	<i>krâĭ</i> (dij.)	<i>krâĭj</i>	<i>král</i>	<i>корѡль</i>
<i>c</i>	*gôlsъ	<i>glâs</i>	<i>glâs</i>	<i>hlas</i>	<i>гѡлос</i>

Dugi je cirkumfleks, kako vidimo, pravilno pokraćen u Zslav. Usp. još za kraćenje cirkumfleksa ali nekraćenje neoakuta npr.:

slč. *stranu* ~ štok. *strânu* (prema slč. g. *strán* ~ hrv. dij. *strân*)

polj. *reke* ~ štok. *rûku* (prema polj. g. *rak* ~ hrv. dij. *rûk*)

Tipološku paralelu za takvo kraćenje cirkumfleksa nalazimo u nekim sln. govovima gdje su silazni naglasci također pokraćeni, usp. Mostec (FO: 147–156): *sîn*, ali *zîma*, *lîpa* prema sln. stand. *sîn*, ali *zîma*, *lîpa*. Za kraćenje prednaglasnih i zanaglasnih dužina u n. p. *c* u Zslav. vidi §197–201, 204, 242–243.

⁸⁶⁹ Za to vidi §50^F i Дыбо 2000: 304–309.

⁸⁷⁰ Treba napomenuti da kod davanja ovakvih primjera zanemarujemo pitanje izvorne razlike n. p. *c* i *d* (§85) te i riječi izvorne n. p. *d*, *s* obzirom na odraze u standardnim jezicima, navodimo kao n. p. *c*.

3) *zôlto > zláto

Kod odrazâ u ovakvim riječima također nema ništa sporno:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki
*mêso	<i>mêso</i>	<i>mesô</i>	<i>maso</i>
*sêno	<i>sijêno</i>	<i>senô</i>	<i>seno</i>
*têlo	<i>tijêlo</i>	<i>telô</i>	<i>tělo</i>
*têsto	<i>tijêsto</i>	<i>testô</i>	<i>těsto</i>
*zôlto	<i>zlâto</i>	<i>zlatô</i>	<i>zlato</i>

U štok/čak/kajk. se u dvosložicama stari * $\hat{c}$ ne krati, usp. štok. *mêso* prema A. *srâmotu* < *sôrmotô (s kraćenjem kod tri sloga). U sln. se zbog progresivnoga pomaka cirkumfleksa izjednačava naglasak starih kratkih i dugih osnova – *slôvô* prema *mesô* (< *slôvo, *mêso), usp. štok/čak/kajk. *slôvo* prema *mêso* (za progresivni pomak cirkumfleksa vidi §123).

Prikazujemo tablično odnos starih n. p. *a*, *b* i *c* u štok., sln., češ., gluž. i rus.:

n. p.	psl.	štok.	sln.	češ.	gluž.	rus.
<i>a</i>	*bôlto	<i>blâto</i>	<i>bláto</i>	<i>bláto</i>	<i>blóto</i>	<i>болóто</i>
<i>b</i>	*melkó	<i>mlijéko</i>	<i>mléko</i>	<i>mlíko</i>	<i>mlóce</i> ⁸⁷¹	<i>молокó</i>
<i>c</i>	*zôlto	<i>zlâto</i>	<i>zlatô</i>	<i>zlato</i>	<i>zloto</i>	<i>зóлото</i>

Što se tiče prefigiranih aorisnih oblika kao *nâpř* (vidi §265 za zanaglasnu dužinu) u štok. (od *nâpiti*), tu je riječ ili o varijanti *nâpi s analogijom prema višesložnim oblicima kao *nâpîh* – *nâpismo* – *nâpiste* – *nâpišê* ili oblicima s izvorno kratkim prefiksom kao *pôpř* (od *pôpiti*) ili o pravilnom odrazu staroga *nâpîtъ (§50^F), s kraćenjem kao u tipu *môldostъ, a s kasnijim otpadanjem završnog *ъ kao u prezentu.

Čuvanju duljine kao u *zlâto* odgovaraju i dijalektalni primjeri (posavski stštok., kajk. i čak.) kao *zâ_~me* < *zâ me, *nâ_~te* < *nâ te (za nštok. *zá_~me*, *ná_~te* usp. §147^F). Osim tih oblika, kod preskakanja naglasaka na prijedlog/veznik je cirkumfleks uvijek pokraćen (jer su riječi s kojih naglasak preskače inače uvijek duže – §121).

⁸⁷¹ Ovo je zapravo L. Tu se u gluž. još vidi očekivana dužina, s obzirom na to da L. ima -c- po drugoj palatalizaciji ispred kojeg nema razloga da se *ó* ne očuva. No u N. *mloko* i drugim padežima se odraz dužine ne vidi jer se diftonzi (ovdje <ó>) u gluž. sekundarno gube ispred labijalâ i velarâ.

4) *bŏbьnъ > *būbań* & 5) *mŏžьsko > *mūško*

§119 Ovi se primjeri moraju raspraviti skupa jer često stoje zajedno i utječu jedni na druge – npr. uz oblik *bŏbьnъ stoje i kosi padeži kao G. *bŏbьna itd., kao što uz oblik *gŏldьnъ stoji sr.r. *gŏldьno itd.

Na prvi pogled, kod ovakvih primjera u štok/čak/kajk. nailazimo i na primjere s čuvanjem duljine i na primjere s pokratom. Kod riječi kao što je *bŏbьnъ na čuvanje duljine upućuju npr. oblici (pišemo štok. odraze):

*bŏbьnъ⁸⁷² > *būbań*⁸⁷³, *ŏlkъtъ⁸⁷⁴ > *lākat* (uz *lākat*), pridjevi kao *gŏldьnъ > *glādan*⁸⁷⁵

Na kraćenje te duljine upućuju pak oblici kao:

*ŏlkъtъ > *lākat* (uz *lākat*), pridjevi kao *gŏlsьnъ > *glāsan* (uz *glāsan*)

Na čuvanje duljine u riječima tipa *mŏžьsko upućuju oblici kao:

kosi padeži tipa *bŏbьna > *būbńa* i *ŏlkъti⁸⁷⁶ > *lākta* (uz *lākta*), pridjevi sr.r. *gŏldьno > *glādna* (i kosi padeži tipa G. *gŏldьna > *glādna*)

Na kraćenje cirkumfleksa pak upućuju npr. oblici:

*mŏžьsko > *mūško*⁸⁷⁷, *mŏžьscě > pril. *mūškī*⁸⁷⁸, A. *dětьcŏ > *djěcu*⁸⁷⁹, *sŏrdьce > *sŕce*, kosi padeži tipa *ŏlkъti > *lākta* (uz *lākta*), pridjevi sr.r. *gŏlsьno > *glāsno* (i kosi padeži tipa G. *gŏlsьna > *glāsna* – uz *glāsno*, *glāsna*)

⁸⁷² Usp. kraćinu u češ. *buben*, slč. *bubon* i polj. *bęben*.

⁸⁷³ Općenito je u štok. imenicama na -ań poopćen taj obrazac, tj. nalazimo ga i u izvedenicama gdje se to ne bi očekivalo – usp. *pūcań* (prema *pūcati*, n. p. a) ili *līpań* (prema *līpa*, n. p. a) prema očekivanom *būbań*, *sijěcań* itd. Ipak, u Posavini je posvjedočen i očekivani L. *līpńu* (Ivšić 1913/I: 221). Usp. sln. *bŏbьn* (nastalo analogijom prema prijedložnim vezama poput *na bŏbьn* < *nā_bŏbьnъ, kao i kod sln. *pŏlje*, *mŏrje*), za kajk. npr. *bŏben* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) a za čak. *būbań* u Senju (Moguš 2002).

⁸⁷⁴ Usp. sln. (Plet.) *lakāt* (u SSKJ i *lāket* s naglaskom kao u *bŏbьn*) te češ. *loket*, gluz. *łohć* i polj. *łokieć*. U Zslav. cirkumfleks ne potvrđuje samo kraćina sloga, nego i odraz #lo-. Da je slog bio akutiran, osim što bi češki imao duljinu, glasio bi #la-, a ne #lo- (usp. češ. *lačný* »gladan«, čak. *lācan* < *ŏlčьnъ – duljine u češ. #la- nema jer je riječ u psl. bila višesložna). Odras počtetnih #oRC-skupina u Sslav., kako je već rečeno, ovisi o intonaciji (pod akutom dolazi do metateze s duljenjem, tj. #Ra-, a ako akuta nema, dolazi do metateze bez duljenja, tj. nastaje #Ro-, §30).

⁸⁷⁵ Varijanta *glādan* je sekundarna – analogijom prema *glādna* i n. p. B: (usp. Kapović 2011c: 409–410, 413).

⁸⁷⁶ Riječ je izvorno bila *i*-osnova.

⁸⁷⁷ Usp. npr. *mūško* u Varaždinu (Lipljin 2002) i *mŏuškę* u Gornjoj Konjšćini (Gudek 2013: 35) za kajk.

⁸⁷⁸ Usp. još i *lŏdьscě > pril. *lŏdskī*, *světьscě > pril. *svjětskī* (prema pridj. *mŏškī*, *lŏdskī*, *svjětskī* < *mŏžьskъjъ itd.). Riječ je o starim lokativima (lokativni oblici su se često upotrebljavali u priložnom značenju) u kojima je analogijom uklonjena palatalizacija, a »tvrdi« nastavak *-ě je zamijenjen »mekim« *-i, kao i obično.

⁸⁷⁹ Analogijom i *djěca*. Kraćina se javlja i u sln. Prekmurju – *děca* (Greenberg 1993: 470, 473, Novak & Novak 2009).

Očito je da ne mogu svi ovi odrazi biti pravilni, kao i to da je u mnogima vrlo jednostavno pretpostaviti sekundarni utjecaj kračine ili duljine iz drugih oblika, npr. *glâdan* može imati dužinu analogijom prema *glâd* ili prema ž.r. *glâdna* (gdje se dužina svakako očekuje – §193–194), *glâdno* može imati dužinu prema *glâdan*, *glâd* ili *glâdna*, *bûbna* može biti prema *bûbañ*, a *mûško* i pril. *mûški* mogu teoretski imati kračinu prema pridj. *mûškī*. Dvostruki oblici tipa *lâkat/lâkat* – *lâktallâkta*⁸⁸⁰ ili *glâsan/glâsan* – *glâsno/glâsno* nisu korisni za određivanje prvotnih uvjeta čuvanja/kraćenja dužine, osim utoliko što nam ukazuju na to da je u takvim parovima očito u jednom obliku cirkumfleks očuvan a u drugom skraćena pa je nakon toga došlo do ujednačavanja u oba smjera⁸⁸¹.

Dvostruki oblici kao *lâkat/lâkat* – *lâktallâkta* nam govore da se $\hat{}$ mora čuvati ili u tipu *CŮCŮCŮ (kao *ôlkъtь, *gôldьnъ, *bôbьna) ili u tipu *CŮCŮCV (kao *môžьsko, *srdьce, *dětьco, *ôlkъti, *gôldьno, *bôbьna). Pogledamo li primjere u kojima nema unutarparadigmatske smjene oblikâ tipa *CŮCŮCŮ i oblikâ tipa *CŮCŮCV (dakle gdje nema unutarparadigmatskih modela za ujednačavanja bilo kračine bilo duljine), a to su *mûško* (i pril. *mûški*), *djècu* i *sŕce*, oni jasno upućuju na kraćenje u oblicima tipa *CŮCŮCV. To dodatno potvrđuje i primjer *dujèsta* (§120). Ako pak kraćenje vidimo u oblicima tipa *CŮCŮCV, u oblicima tipa *CŮCŮCŮ treba pretpostaviti fonetsko čuvanje $\hat{}$. Dakle, ako u *mûško* < *môžьsko vidimo fonetsko kraćenje, onda se ono mora izvorno pretpostaviti i u *ôlkъti, *gôldьno/gôlsьno, *bôbьna itd. (odatle varijante *lâkta*, *glâsno*). Suprotni bi se oblici (varijanta *lâkta* i oblici *glâdno*, *bûbna*) morali objašnjavati analogijom prema *lâkat*, *glâdan*, *bûbañ*, gdje bi se $\hat{}$ fonetski očuvalo u obliku *CŮCŮCŮ (tj. ispred dvaju poluglasa)⁸⁸². Oblici tipa *lâkat* i *glâsan* bi se onda objašnjavali analogijom prema *lâkta* i *glâsno*. To će reći da obrazac tipa *bûbañ* – *bûbna* nastaje prema starijem *bûbañ – *bûbna⁸⁸³, oblici *lâkat/lâkat* – *lâktallâkta* prema *lâkat – *lâkta⁸⁸⁴, *glâsan* – *glâsno*

⁸⁸⁰ Neki govori imaju samo *lâkat*, neki samo *lâkat*, a neki obje varijante *lâkat/lâkat*. Neki govori imaju razliku u značenju, npr. u Dubrovniku (AR): *lâkat* (dio tijela) i *lâkat* (mjera).

⁸⁸¹ Primjer *lâkat/lâkat* je jedini takav primjer u imenicâ (primjeri tipa *bljèsak/blijèsak* i *pljusak/pljusak* su drugačijeg postanja – tu je riječ o starom sufiksu *-skъ bez unutrašnjeg poluglasa, a kratke varijante nastaju vjerojatno analogijom po mn. *bljèskovi*, *pljuskovi*), dok je pridjeva s takvom varijacijom mnogo (vidi Kapović 2011c).

⁸⁸² I prema oblicima s izvornom oksitonezom (*goldьnâ > *glâdna*, L. *lâktu*, *bûbnu*), gdje se čuvanje prednaglasne dužine također fonetski očekuje (§193).

⁸⁸³ U primjeru *bûbañ* ne možemo pretpostaviti nikakvu analogiju osim unutarparadigmatske jer nema drugih korijena s osnovom *bub-* osim onih koji se tvore od *bûbañ* kao *bûbnâr* (§236), *bûbnati* (§164), ali takve riječi nisu prerelevantne jer su jasno izvedene po uobičajenim pravilima, a i imaju kračinu za razliku od osnovne riječi.

⁸⁸⁴ U Selcima na Braču (podaci Nataše Šprljan) nalazimo pomalo neočekivanu razdibu: NA. *lâkât* (sa sekundarnom neočekivanom kračinom), a u kosim padežima i $\hat{}$ i $\hat{}$: G.

i *glàsan* – *glàsno* prema *glàsan – **glàsno*⁸⁸⁵ itd. S obzirom na već spomenuto opće pravilo *što duže – to kraće* (§109^F), pretpostaviti čuvanje dužine u kraćem obliku **CŪC̣C̣* (s dva poluglasa iza punog sloga) a kraćenje u dužem obliku **CŪC̣CV* (s jednim poluglasom i jednim punim vokalom nakon punog sloga) je i logično. Poluglasi su, kako im i ime kazuje, bili kraći od običnih kratkih vokala, reducirani, te je i logično da će se dugi cirkumfleks prije čuvati ispred dvaju poluglasa nego ispred poluglasa i punog vokala⁸⁸⁶. U nastavku ćemo pogledati nešto detaljnije neke od iznesenih primjera te dodatno obrazložiti iznesenu tezu.

Kraćenje se u riječi **děťс-* (usp. dužinu u osnovnome *dijéte*) teško može objasniti ikako drugačije doli kroz fonetsko kraćenje **˘* u oblicima s čeonim naglaskom (D. *djěci*, A. *djěcu*, V. *djěco*⁸⁸⁷). Kračina u N. *děťсá > *djěca*, kako je riječ o oksitonezi, nikako ne može biti izvorna (usp. *plátno* < *polťnó itd. s očuvanom prednaglasnom dužinom – §193) te dotična mora dolaziti iz oblikâ s čeonim naglaskom kao *djěcu* (*děťсo). Kako u toj paradigmi nema oblikâ tipa **CŪC̣C̣*, nema sumnje da se kraćenje dogodilo u oblicima tipa **CŪC̣CV*. To potvrđuje našu tezu.

Razvoj naglaska u starim n. p. *c* pridjevima na *-an* i *-ak* ukazuje na izvorno kraćenje tipa *lâkat – *lâkta jer je inače praktički nemoguće objasniti zašto neki pridjevi (kao *glâdan* ili *zlâtan*) imaju samo dug korijen, neki samo kratak (kao *rědan*), a neki i obje varijante (kao *glàsan*/*glâsan*) – bilo da se obje varijante javljaju u istom ili u različitim govorima. Slično je i kod pridjevâ na *-ak* – samo pokraćeni oblici su posvjedočeni kod pridjevâ kao *dřzak* ili *slâdak* (stara n. p. *c*), dok kod drugih imamo dijalektalne

lâkta/lâkta, DL. *lâktù* (očekivano), n. *lâkti* (neočekivano). Tu je zacijelo riječ o kasnijem miješanju i zamagljivanju izvornoga stanja (očekuje se *lâkat – G. *lâkta – L. *lâktù – n. *lâkti). Usp. i *lâkat* < *lâkat (uz *lôkat*) – *lôjta* < *lâkta u Dračevici (ČDL/Šimunović 2009) te *lâkat* – *lâkta* < *lâkat – *lâkta u Pučišćima (Domagoj Vidović – usmeno). U mnogim se govorima ujednačava, naravno, samo jedna varijanta, usp. npr. za kajk. *lâket* (Šatović & Kalinski 2012), *lâkëť* (Maresić 1996) a za čak. *lâkat* u Senju (Moguš 2002).

⁸⁸⁵ To da **˘* u primjerima kao što je *mũško* ili *glàsno* nastaje upravo kraćenjem od starog **˘* jasno se vidi u kajk. (usp. Lipljin 2002 za rečene oblike u Varaždinu). Ondje bi u takvim primjerima, da je tu riječ o starom akutu, imali neocirkumfleks ispred suglasničke skupine koja nastaje ispadanjem slabog poluglasa jer se u kajk. i sln. u takvim slučajevima stari akut duži (§158).

⁸⁸⁶ To se može opisati i konceptom morâ – kratki vokali *e i *o bi imali jednu moru, dugi vokali dvije more, a poluglasi pola more. Po tome se zakon o kraćenju dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. može zvati *zakonom jedne more* jer se cirkumfleks krati u riječima koje iza dugog cirkumfleksa imaju više od jedne more (Kapović 2011b).

⁸⁸⁷ Mogući utjecaj pridjeva *djěčjĩ*, gdje se kraćenje također očekuje (§240) teško da je mogao biti presudan. Eventualno bi se kračina mogla ujednačiti prema G. *djěcě* ili I. *djěcôm*, gdje bi se kraćenje izvorno očekivalo ispred starog dočetnog neoakuta (*djěcě*, *djěcôm* – §236), ali to nije uvjerljivo jer bi to bio jedini takav primjer u štok. (u štok. se inače sasvim rijetko vidi kraćenje osnove u G. i I. imenicâ tipa *glâva* – §237).

varijante (npr. *těžak/těžak* ili *vítak/vítak*). Više o kraćenju * $\acute{c}$ i jednačenju kraćine/dužine u pridjevima, razumijevanje povijesnog razvoja kojih je iznimno važno za razumijevanje problematike razvoja psl. * $\acute{c}$ u štok/čak/kajk., vidi u Kapović 2011c.

Što se tiče riječi *sŕce*, na izvođenje toga iz praoblika *sŕdъce upućuje štok. preskakanje u *nà_sŕce* (u nekim govorima), sln. *srcê*, rus. *сѣрдце* (*zá_cepdъce*), pl. *cepdućá* (C) i bug. *сѣрцѣ* (kao *mecò* prema štok. *měso* – §40). Štok. varijanta *nà_sŕce* kao i n. p. A u množini (n. *sŕca* – g. *sŕdācā* – dli. *sŕcima*) su zacijelo sekundarni. Slav. * $\acute{c}$ se tu izvodi iz (–)akuta (§74), koji se može ustanoviti prema latv. *siŕds* i lit. *širdis* – *širdį* (3)⁸⁸⁸. Teoretski bi se za slav. moglo rekonstruirati i **sŕdъce (a) ako bi se pretpostavilo da je ruska n. p. C sekundarna (usp. npr. sekundarno *há_лето* ~ štok. *lěto*) i da je sln. *srcê* nastalo sekundarno prema *sŕce (što bi moglo nastati fonetski od **sŕdъce s duljenjem u neocirkumfleks ispred suglasničkog skupa nakon ispadanja poluglasa – §158) neetimološkom analizom prema svezama kao *iz_sŕca* (usp. sln. sekundarno *gavrān* umj. *gāvrān* – §242^F). No iz praoblika **sŕdъce bi teško bilo objasniti bug. *сѣрцѣ*, a i takav naglasak (tj. dominantni akut) ne odgovara baltijskomu ni slav. izvedenicama (usp. štok. *sŕditi se*, izvedenica *sŕčan* i *srijēda* – C) koje također upućuju na recesivnost. Štok. izvedenice *sŕdāšcel/srdāšcel* *srdāšce* tu ne pomažu puno, s obzirom na varijante (tu je ionako riječ o mladim umanjenicama), a štok. varijanta *nà_sŕce* može lako biti sekundarna. Takva se varijanta bez preskakanja slaže s unutaršnjom nepomičnošću naglasaka u mn. (*sŕca* – *sŕdācā* – *sŕcima*), do koje dolazi zacijelo iz razloga što bi očekivana sinkronijska paradigma *sŕce – na. *sŕca (s kraćenjem dužine u NA. ali s čuvanjem u prednaglasnom položaju u na.) izgledala dosta čudno jer nema drugih takvih primjera. Problematično u rekonstrukciji psl. *sŕdъce može izgledati to što je umanjenički sufiks *-*ъce* u slav. inače dominantan: usp. štok. *pīvo* – *pīvce*, *něbo* – *něpce* itd.⁸⁸⁹ Postavlja se, dakle, pitanje odakle onda psl. *sŕdъce a ne **sŕdъcě. No tu zacijelo zapravo i nije bila riječ o dominantnom deminutivnom sufiksu *-*ъce* (kao u *pīvъcě), nego o (recesivnom) velarnom proširku *-*ċ-ċ* koji se dodavao na bsl. *i*-osnovu **sŕd-ċ-* (usp. lit. *šird-ĳ-s*)⁸⁹⁰.

§120 Dodatni dokaz za fonetsko kraćenje tipa *mŕžъsko > *mŕško* nalazimo u brojevima 200 i 300. U knjiž. štok. nalazimo oblike *dvjěsta/dvjěsto*, *trīsta/trīsto* ali i *pētstō* (i *šĉstō* <šeststo>), koji se očito moraju uzeti u ob-

⁸⁸⁸ No lit. glagol *šīŕsti* s cirkumfleksom.

⁸⁸⁹ Za psl. rekonstrukciju *sŕtъce (od *sŕto, n. p. a) – *dŕnъce (od *dŕno > *dŕno, n. p. b) – *dervъcě (od *dērvo, n. p. c) usp. Дыбо 1981: 148–152.

⁸⁹⁰ Zahvaljujem Davidu Mandiću na ovoj sugestiji.

zir u raspravi o kraćenju starog dugog cirkumfleksa. Polazni oblici imaju sljedeće naglaske: *dǔvĕ (> *dvĕ nakon otpadanja jora⁸⁹¹ (§115) > *dvĕje* – *ǐ dvĕje*), *trĭ (štok/čak. *trĭ* – *ǐ trĭ*), *pĕtъ (> *pĕt* – *ǐ pĕt*) te *sĕto (> *stô* – *ǐ stô*), N. dv. *sĕtĕ, n. *sĕtā, g. *sĕtъ > *sĕtъ⁸⁹². U kombinaciji dobivamo dakle:

200 *dǔvĕ_sĕtĕ (---)

300 *tri_sĕtā (--+)

500 *pĕtъ_sĕtъ (---+)⁸⁹³

Brojevi 2, 3, 5 su u nominativu/akuzativu, kao i dvojina od 100, imali čeonu cirkumfleks, tj. bili su nenaglašeni, dok su n. i g. od 100 imali dočetni naglasak. U kombinaciji dviju nenaglašanih riječi (kao u 200, *dǔvĕ + *sĕtĕ), dobivamo opet čeonu cirkumfleks, dok u drugim dvama slučajevima dobivamo naglasak na kraju riječi (tj. naglasak je na zadnjem slogu kao prvom dominantnom morfemu – §50).

Od toga onda očekujemo oblike *dvĕstĕ, *trĭstā i *pĕstā. Knjiž. štok. *dvĕsta* predstavlja izravan odraz prvoga oblika⁸⁹⁴ i tu jasno vidimo kraćenje kao u *mŭško*. Da bi se dobio oblik *dvĕsta*⁸⁹⁵, treba prvo, kako rekospo, pretpostaviti promjenu *dǔvĕsĕtĕ > *d(ъ)vĕsĕtĕ (kao *sĕto > *stô*), pri čemu bi poluglas u prvom slogu, izgleda, nestao ili slabio (tj. izgubio sposobnost nošenja naglasaka) ranije od onoga u trećem slogu (koji je potreban za kraćenje dugog cirkumfleksa) – vidi još §299–300. Oblik *trĭsta* u knjiž. štok. ima analoški naglasak prema *dvĕsta*. Odraze očekivanih *dvĕstĕ, *trĭstā dobro vidimo u dvostrukim prčanjskim oblicima (Rešetar

⁸⁹¹ To nam govori da se kraćenje dugog cirkumfleksa (u štok/čak/kajk) događalo tek nakon promjene tipa *sĕto > *stô* u sln/kajk/čak/štok.

⁸⁹² Broj *sĕto se deklinirao kao obična imenica sr.r. n. p. c, usp. *zvŏno – NA. dv. *zvŏnĕ – na. *zvonā – g. *zvonъ (vidi Kapović 2011e: 126).

⁸⁹³ Usp. Hamm 1970: 151 za ovakve morfološke oblike u stsl.

⁸⁹⁴ Najstariji je oblik, morfološki gledano, *dvĕsti* (posvjedočeno u dijalektima) s izvornim odrazom dvojninskoga nastavka. Oblik *dvĕsta* ima -a prema *trĭsta*, a najmlađi oblik *dvĕsto* (i *trĭsto*) ima -o prema *stô* i mlađem *pĕstto* itd.

⁸⁹⁵ Za izvorno *dvĕstĕ usp. za štokavski još npr. *dvĕsti* u Gradcu, Trebimlji, Turkovića, Rabranima (Halilović 1996: 190), Hutovu i Hrasnu (Domagoj Vidović – usmeno), *dvĕsta* u Konavlima (Kašić 1995: 330) te *dvĭsti* u zapadnoj Bosni (Peco 1975: 97). Za čakavske potvrde usp. npr. bračko (Šimunović 2009), hvarsko (Hraste 1935: 35), vrgadinsko (Jurišić 1966: 87, 1973) i filipljansko (Nikola Vuletić – usmeno) *dvĭsta* (i *trĭsta* analogijom). Izvorni naglasak ima i Križanić: *dvŭ cmu* (uz mlađe varijante *dvŭ cmŭ* i *dvŭ cmā*) i, analogijom, *mpŭ cma*. Većina drugih čak. govora ima sekundarne naglaske (vidi u nastavku). Izvorni oblik u kajk. nalazimo možda u turopoljskom (Šojat 1982: 406) *dvĕsto* (i *trĭsto*), no to nije potpuno pouzdano jer se ondje javlja i *stô*, *pĕstto* (ali *šĕsto*).

1900: 153) *dvjěsta, trjěsta* uz *dvijestò, trjstò*⁸⁹⁶ prema starijem *dvjěsta – *trjstà. Izvorno je *dvjěstě zamijenjeno mladim oblicima sa sekundarnim $\wedge$ analogijom prema osnovnom *dvě (katkad i nešto drugačijim procesima) u mnogim dijalektima – nešto rjeđe u štokavskom⁸⁹⁷, češće u čakavskom⁸⁹⁸, a u kajkavskom (u broju 200), čini se, skoro uvijek⁸⁹⁹. Kako je oblike tipa *dvjěstě lako objasniti kao analoške prema *dvě, dok je oblike tipa *dvjěstě (koji se onda razlikuju od osnovnoga *dvě) teško objasniti ikako drugačije nego fonetskim kraćenjem staroga * $\wedge$, treba pretpostaviti da su oblici s $\`$  arhaični a oblici s  $\wedge$  inovativni. Zanimljivo je da je u više dijalekata izvorno \**dvjěstě* dobilo mlađe  $\wedge$ , dok u 300 ipak nalazimo  $\`$ ⁹⁰⁰. To vjerojatno ukazuje na vrlo rano ujednačavanje naglaska u 300 prema 200 u nekim dijalektima (možda čak fakultativno još i u zadnjoj fazi općeslavenskog)⁹⁰¹, nakon čega je u nekim govorima 300 moglo zadržati izvorni naglasak iz 200, dok je on u samom broju 200 analogijom naknadno uklonjen⁹⁰².

Knjiž. štok. *pětstò* nije nikakav protuprimjer kraćenju kakvo vidimo u *dvjěsta* jer je takav naglasak (*pětstò*) sasvim mlad. Na to ukazuje već i to što takvu dužinu nalazimo i u *šestò* (gdje izvorno nije bilo dužine – usp. psl. *šěstь prema *pěťь), a inovativnost se dotičnih oblika vidi i po tome što (uz *dvjěsta, trjěsta*) u Dalmaciji (i u štok. i u čak.) često nalazimo oblike

⁸⁹⁶ Analogijom i *četeristò*. Sekundarno se s dočetnim naglaskom veže *-sto* a s čeonim *-sta*.

⁸⁹⁷ Usp. u Posavini (Ivšić 1913/II: 54) *dvjstò, trjstò* analogijom prema osnovnim oblicima i prema *pětstò* itd. U Dubrovniku (Rešetar 1900: 153, vidi i ARj) pak nalazimo *dvjěsti* (usp. i Halilović 1996: 54 za isti oblik u Turkovićima u Popovu polju) analogijom prema *dvjě*. Za Dubrovnik je kasnije posvjedočeno *devjěstmu, devjěsta* (Bojanih & Trivunač 2002), no to će valjda biti mlađi oblik u dubrovačkom pod utjecajem spomenutih okolnih govora koji su takav naglasak bili očuvali.

⁸⁹⁸ Usp. u Senju (Moguš 1966: 83) *dvjsto, trjsto*; u Novom Vinodolskom (Белић 2000: 139, 168) *dvjsto, trjsto*; u Orlecu (Houtzaggers 1985) *dvjěstò, trjstò*; u Pagubicama (Vranić 2013: 529) *dvjstu* itd. Nešto je drugačije ali također sekundarno grobničko (Lukežić & Zubčić 2007) *dvjstò* (tako i *trjstò, pětstò*).

⁸⁹⁹ Usp. u Varaždinu (Lipljin 2002) *dvjěsto, trjsto*, u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 43) *dvjěstūo*, u Ozlju (Težak 1981b: 279) *dvjsto* (uz vjerojatno starije *dvjstòtine*) i u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 56) *dvj stò, trj stò*.

⁹⁰⁰ Usp. tako za štok. u Dubrovniku (Rešetar 1900: 153) *trjsta* prema već spomenutom *dvjěsti*, za čak. u Pitvama i Zavali (Barbić 2011) *dvjsti* uz *dvjsta* (zanimljivo je da morfološki stariji oblik tu ima mlađi naglasak – možda je *dvjsta* naknadno posuđeno iz drugih hvarskih govora?) ali samo *trjsta*, na Susku (Hamm, Hraste & Guberina 1956: 117) *dvjsti* ali *trjsta*, u Orbanićima (Kalsbeek 1998) *dvjěst^uò* ali *trjsto*, a za kajk. u Loboru (Zečević 1993: 461) *dvjěsto* ali *trjsto*.

⁹⁰¹ Usp. i suvremeni rus. *тpцста* analogijom prema *деѣстму*. Takav analoški naglasak u 300 nalazimo već u strus. (*тpцста* kao *деѣстѣ*), no ondje je još u nekim tekstovima posvjedočeno i izvorno *тpцстá* (Зализняк 2010: 822).

⁹⁰² Nije jasno zašto je broj 200 bio podložniji takvoj analoškoj zamjeni od broja 300.

tipa *pēt stō*, *šēst stō* (s dva naglasaka), što je mladega postanja (kao i *pēt stōtīn(ā)*, *šēst stōtīn(ā)*)⁹⁰³ i zamjenjuje izvorno *pet sat*, posvjedočeno u starijem jeziku. Oblik *pētstō* je, dakle, samo rezultat vrlo mladog stapanja ionako inovativnoga *pēt stō* te se tu nikakvo kraćenje ni ne može javljati. Odras starog *petsāt se pak vidi u obliku *pétsāt* iz Hutova kod Neuma (podatak Domagoja Vidovića)⁹⁰⁴. U ARj (II: 363, 367) se pak bilježi i *devètsāt*. Za taj oblik urednik rječnika Budmani kaže da dolazi do 18. vijeka, no ne navodi odakle mu dotični naglasak (tim više ako oblik u doba pisanja rječnika više nije bio u upotrebi). Moguće je da je tu riječ o ar-tificijelnom naglasku iako je zanimljivo da je, u tom slučaju, Budmani pogodio kakav bi se tu naglasak izvorno očekivao.

6) *mōldostъ > *mlādōst*

§121 Kraćenje cirkumfleksa u riječima tipa *mlādōst*, *žīvōst* (: *mlād*, *živ*) nije problematično⁹⁰⁵. Usp. tu još npr. pokratu kod primjerâ s dugim sufiksom kao *būsēn* (: *būs*), *prāsād* (: *prāse*), *mjēhūr* (: *mijēh*), *žīvād* (: *živ*) (od *būsenъ, *pōrsadъ, *mēxurъ, *živadъ) itd.⁹⁰⁶ Takvo bismo kraćenje očekivali i u I. tipa *grādom*, *vrāgom* itd., no tu je uklonjeno analogijom prema oblicima kao *grād* – *grāda* itd., a kraćina nastavka je unesena prema n. p. A i B (§114). Kraćenje tipa *mlādōst* vidimo i u primjerima s preskakanjem kao što je *nībōg* < *nībogъ. U načelu nema razlike između kraćenja tipa *mlādōst* i *mūško* – u oba slučaja su posrijedi puni vokal i poluglas nakon sloga s dugim cirkumfleksom, samo s različitim poretkom.

⁹⁰³ Usp. npr. na Vrgadi (Jurišić 1966: 87) *četire stō*, *pēt stōtīn*, *šē stōtīn*.

⁹⁰⁴ Očekivalo bi se *petsāt s kraćenjem (§236), ali je duljina unesena prema osnovnom *pēt*. Križanićevo *nēm cām* ima stari oblik, ali inovativna dva naglasaka. Za izvorni naglasak i oblik usp. i rus. *нѣмѣсѣм*.

⁹⁰⁵ Teoretski bi se moglo i pretpostaviti da je kraćina u tipu *mlādōst* analogijom prema oblicima tipa *mlādosti*, koji imaju dočetni puni vokal, no paralelizam s tipom *mūško* (s obrnutim poretkom kratkog vokala i poluglasa, ali inače istom strukturom) i potpuni izostanak oblikâ poput **mlādōst bilo gdje upućuju na fonetsko kraćenje i u NA.

⁹⁰⁶ Kraćenje se očekuje i u supinima *i*-glagolâ tipa *gāsitъ. To vidimo npr. u ozaljskom (Težak 1981b: 287) *gāsit, *grādit itd. (jednako kod kratkih glagola n. p. C, npr. *kōsit*) i u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 117–118) *dēlit*, *dūšit*, *gāsit*, *vūčit* itd. U više kajk. govora je takav izvorni naglasak s kraćenjem staroga *ˆ nestao. Usp. u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 50) *plātīt*, zacijselo analogijom prema prefiksalskim oblicima tipa **v̄p̄latitъ*, **s̄ḡgasitъ* i sl. te možda prema jednosložnima *pīt*, *spāt* itd. U V. Rakovici (March 1981: 272) je takva mlada dužina očito poopćena i na kratke osnove poput *drōbit*. U Turopolju (Šojat 1982: 409) pak vidimo očekivan naglasak u kratkima *pōpit*, *dōbit*, *dōjit*, dok se kod dugih javlja sekundarno *grādit* < *grādīt.

7) *sŷnove > sŷnovi

Kraćenje se staroga * $\hat{c}$ u trosložicama u štok. jasno vidi po brojnim primjerima višesložnih imenica n. p. *c* kao što su⁹⁰⁷: štok. *stān* – n. *stānovi*, *svijēt* – n. *svjětovi*, *rād* – n. *rādovi*, *grād* – n. *grādovi* itd.; *prāse* – G. *prāseta* < *pôrsete, *ždrijēbe* – G. *ždrēbeta* < *žērbete, *vrijéme* – G. *vrēmēna* < *vērmene itd.; A. *lěpotu* < *lěpotŷ, A. *plāninu* < *pōlnino, A. *rāzinu* < *rāzinŷ (prema N. *lěpōta*, *planīna*, *razīna*)⁹⁰⁸ itd. Pokrata se također vidi i u trosložnim imenicama sr.r. n. p. *c* kao što su *prēdīvo* ili *sjēčīvo* (< *prēdivo, *sēčivo).

Primjeri s preskakanjem naglaska kao *nā_oko* < *nā_oko ili *nā_glāvu* < *nā_golvŷ također pripadaju ovamo. U štok/čak. se, zbog broja slogova, čeonu cirkumfleksu u skoro svim slučajevima kod preskakanja naglaska pokraćuje (vidi §118 za primjere tipa *nā_me*). Usp. štok. *prēd_grād* < *pērđŷ_gordŷ (s kraćenjem) prema *nāprijēd* < *nā_perđŷ⁹⁰⁹ (s čuvanjem dužine u zanaglasnom položaju) ili *prēko_noci* < *pērko_notī (s kraćenjem) prema *prijēko* < *pērko (prilog).

Kod posvojnih pridjeva na -ov od imenicâ n. p. C: redovno nalazimo nepokraćen cirkumfleks:

vŷk – *vŷka* : *vŷkov* – *vŷkova* – *vŷkovo*

Takve je primjere vrlo jednostavno objasniti analogijom prema osnovnim imenicama *vŷk* – *vŷka* itd. pa su mlađi oblici sa stalnim $\hat{c}$ na početku zamijenili očekivano *vŷkŷv⁹¹⁰ – *vukovâ⁹¹¹ – *vŷkovo. U samom pridjevu kraćinu vidimo u oblicima A. ž.r. *kŷmovu*, n. m.r. *kŷmovi* od *kŷm* – *kŷma* koje imam zabilježene iz Donje Bebrine i u *Kŷmova slāma* iz Prapatnicâ (usp. u knjiž. jeziku ujednačeno *kŷmova* – *kŷmovi* itd). Inače je kraćenje dosta dobro posvjedočeno u imenima, što nije neobično jer je ondje analogija s osnovnim oblikom uvijek slabija. Tako uz štok. ime blagdana *Tijēlovo*,

⁹⁰⁷ Svaki je $\hat{c}$ u štok/čak/kajk. na početku višesložnih riječi u n. p. *c*, ne nalazi li se na porijeklom kratkima *e*, *o* ili *a* < *ŷ/ŷ, nužno nastao kraćenjem od staroga * $\hat{c}$.

⁹⁰⁸ Vidi Kapović 2011f: 162–163 za n. p. C kod višesložnih imenica. Češ. *vŷšina* (usp. štok. *visīna*) ima sekundarnu dužinu prema komparativu *vŷše* < *vŷše (usp. štok. *vŷše*). Utjecaj komparativa je očit i u konsonantizmu (*š* umjesto *s*).

⁹⁰⁹ Za štok. *nāprijēd* (npr. ERj)/*nāprijēd* (npr. ARj) vidi §85^F.

⁹¹⁰ Takvo se kraćenje očekuje i u instrumentalima *o*-osnovâ, no ondje analogijom prema ostalim oblicima nalazimo *vŷkom*, *grādom* itd. Na Ižu (Martinović 2005) je zabilježeno *sŷn* – I. *sŷnun* (ali *vrāg* – *vrāgun*), no bez dodatnih podataka je nemoguće reći je li to doista arhaizam, kakvo sekundarno kraćenje ili jednostavno greška.

⁹¹¹ Ž.r. *vŷkova* nastaje analogijom prema *vŷkov(o)*, u psl. je bilo *vukovâ, usp. Дѣбо 1981: 126.

sa sekundarnim $\hat{}$ (usp. i pisanje <Tijelovo> s <ije>⁹¹²) analogijom prema osnovnoj riječi *tijelo*, nalazimo i čestu štok. varijantu *Tjêlovo*, u kojoj se vidi izvorno kraćenje⁹¹³. Prema običnim posvojnim pridjevima *vûkov* i *Vûkov* (od imena *Vûk*) nalazimo prezime *Vûkov*⁹¹⁴, a prema običnom *vûkovo* izvorno kraćenje vidimo u donjosutlanskom toponimu *Vûkovo Selô* (DGO)⁹¹⁵. Kraćenje se često vidi u toponimima na *-ovo*, usp. još *Knêzovo* (Martinović 2005: 506) na Ižu (prema *knêz*, *Knêž*); mikrotoponim *Dûbova lása* (Vidović 2008: 434), gdje je *dûbova* umjesto očekivanog *dubova prema starom *dûbōv – *dûbovo (od *dûb* – *dûba*, C:⁹¹⁶) i toponim *Đâkovo* (*ù.Đakovo* – Ivšić 1913/I: 159), koji se, doduše, ne slaže s *đâk* – *đâka* (B).

Kraćenje u slovenskom panonskom dijalektu

§122 U rubnom sln. panonskom dijalektu (Prekmurje, Prlekija i Haloze), koji se dijalekatski nadovezuje na kajk. govore te dijeli s njima čitav niz izoglosâ, u primjerima u kojima nije došlo do progresivnoga pomaka starog cirkumfleksa (koji u ovim govorima nije dosljedan – §128–132) jasno vidimo kraćenje $\hat{}$ kao u kajk/štok/čak. U Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) kraćenje vidimo u *lâkât* – n. *lâkti* (usp. štok/čak. varijantu *lâkat*), *lêpota* < *lêpota (s naglaskom ujednačenim prema starom A. *lêpotô itd.), *zâpovêd* (kraćenje bez pomaka u ovoj riječi vidimo i u Bednji i Prekmurju – §124, 129), pril. *tâžko*, u pridjevima *glâsân*, *mâhâk*, *slâdâk* – *slâtko*, *strâšân*, *vêčân* < *vêčân (s kraćinom poopćenom prema oblicima tipa *slâtko* i sl., gdje se kraćenje očekuje fonetski – §119) i možda u pridj. *lûcki*, *môški* ako se uzme da je tu poopćen naglasak starih priloga (§119^F). Slične primjere vidimo i u Videmu u Prlekiji (FO: 175–277) *lâkti*, *mêški*, *lûcki*, *môški*. U Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) usp. pak *lêpota*, *srâmotâ* (usp. štok. st. A. *lêpotu*, *srâmotu*), *zâpovid*, *zâmlada* »u mladosti« (*zâ molda), *prîgovor* (~ štok. *prîgovōr* ali knjiž. sln. *prigōvor*), pridj. *glâsen*, *strâšen*, možda i *môški* itd. Usp. još i D. *dêci* na Gorenjskom

⁹¹² Usp. i opasku (dodanu na savjet autora ove knjige) u HP: 17 u vezi s pisanjem ove riječi.

⁹¹³ Čini se da je u čak/kajk. tu uvijek sekundarna dužina. Usp. omišaljsko i senjsko *Têlovâ* (Vermeer 1984b: 279, Moguš 2002), paško (Kolan) *Tîlovo* (Vranić 2011a: 74) i *Tîlova* u Pagubici (Vranić 2013: 529) za čakavski, *Tîêluve* u G. Konjšćini (Gudek 2013: 32) i *Tîêluve* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) za kajkavski te prekmursko *Têilovo* (Greenberg 1992: 73, Novak & Novak 2009) za rubni sln.

⁹¹⁴ Zanaglasna duljina je uklonjena analogijom prema izvedenicama od n. p. *a* i *b*. Duljina u varijanti *Vûkōv* nema veze s tom dužinom nego sa sekundarnim duženjem *-ov* u štok. (§274–275). Postoji i mlada i rjeđa varijanta *Vûkov* kod prezimena (npr. ER) – usp. tu i prezime *Vûković*.

⁹¹⁵ Usp. običan pridjev *vûkof* u istom govoru.

⁹¹⁶ Za oblik *dûbov* i n. p. *d* vidi §209.

Vrhu u Halozama (Lundberg 1999: 99). Kraćenje bi *[^] u sln. rubnim govorima trebalo detaljnije istražiti.

d) progresivni pomak cirkumfleksa

§123 U sln. je stari *[^] (kao i stari *[^]), kako smo već govorili, u pravilu pomaknut za jedan slog prema kraju riječi, usp. štok. *kòlo*, *òblāk* i sln. *kolô*, *oblāk*⁹¹⁷, pri čemu se uvijek dobiva [^] (usp. tu i duženje tipa *gòvôr* u štok/čak. i pomak *sšto > *stô* u ZJslav.). Naglasak se pomiče i preko slabog poluglasa, usp. sln. *nohât* – G. *nohtâ* < *nògъtъ – *nògъti. U nekim primjerima u sln. nalazimo i cirkumfleks na prvom slogu: npr. sln. *môrje* (zast. *morjê*) ili *pôlje* (zast. *poljê*). Tu je riječ o poopćenju starijeg naglaska iz prijedložnih sveza tipa *na_môrje* < **nâ_móre*. Sporno je je li ova promjena obuhvatila i rezijanski dijalekt na SZ (§39). U sln. rubnim istočnim govorima ova promjena djeluje nedosljedno (§128–132).

Od hrvatskih su govora tom izoglosom (u većoj ili manjoj mjeri) zahvaćeni neki rubni (sjeverni) čakavski i (sjeverozapadni) kajkavski govori⁹¹⁸ koji se nalaze blizu slovenske granice:

a) sjever buzetskog čakavskog dijalekta⁹¹⁹

b) sjeverozapad kajkavskog područja (gornjosutlanski poddijalekt, bednjanski tip govorâ i zapadni međimurski govori)

Što se tiče buzetskoga dijalekta, primjeri se s progresivno pomaknutim cirkumfleksom (PPC) nalaze ponajprije na sjeveru buzetskog dijalekta, bliže sln. govorima, dok su na jugu iznimni ili ih uopće nema⁹²⁰. Pogleda-

⁹¹⁷ Sličan se pomak starog cirkumfleksa možda vidi i u polapskom, usp. pol. *bûgó* < *bôga (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 17) i, čini se, u slč. sotačkom dijalektu, koji čuva slobodno mjesto naglaska – usp. *okó*, *drevó*, *celó* »tijelo« itd. (Schallert 2011) – s obzirom da je takve odraze teško objasniti analogijom. Za prividnost progresivnog pomaka cirkumfleksa u bug. vidi §40.

⁹¹⁸ Ovamo ne stavljamo zapadne gorskokotarske kajkavske govore koji, genetski gledano, zapravo pripadaju slovenskim govorima (§16) pa onda, jasno, imaju i progresivni pomak cirkumfleksa u punom opsegu (osim ako nije sekundarno povučen), kao i većina sln. govorâ (za recentan pogled na gorskokotarske govore usp. Pronk 2010). Kajkavski govori o kojima će u nastavku biti riječi su doista »pravi« kajkavski govori koji s obzirom na svoj zemljopisni položaj dijele neke izoglose sa slovenskim govorima.

⁹¹⁹ Osim buzetskih govora, usp. i *mesû*, *testû*, *sinû* (Vranić 1995, također Lisac 1999: 111) u govoru Lisca u općini Klana kraj Rijeke. Postoje tvrdnje i da je tu riječ o slovenskom govoru (Vermeer 1982: 310 citirajući Riglera 1963).

⁹²⁰ Na sjeverozapadu (i u središtu) buzetskoga dijalekta je i inače više sln. izoglosâ, ne samo naglasnih – od naglasnih se izoglosa javlja recimo pomak tipa *kóza* (čega u nekim buzetskim govorima nema), a u nekim se buzetskim govorima vide tragovi duljenja odraza staroga akuta u primjerima kao *brat* – *brôta* < *brâta, usp. sln. *brât* – *brâta*. Za

mo li nekoliko primjerâ govora^â buzetskog dijalekta, možemo vidjeti da negdje uopće nema progresivnog pomaka cirkumfleksa (ili nisu zabilježeni u opisu), dok je u govorima gdje ga ima obično ograničen, koliko se po opisima vidi, na neke primjere – obično s dočelnim zatvorenim slogom (npr. *oblâk*). U Slumu (Ribarić 2002: 34–39) vidimo *oblâk* »ðblâk«, *kokûš* »kðkôš«, *gôlôp* »gðlûb« i *obê* »ðbjê« s pomakom ali *gôvor*, *dêvêt*, *dêset* i *pûle* »pðlje«, *rôya*, *mûre* »môre«, *kûlo* »kðlo« itd. bez pomaka (svi neposljednji slogovi su produženi)⁹²¹. U Klenovščaku (Šimunović 2011: 272–274) nalazimo *damû* »dðma« (s "!), *oblâka* »ðblâka« s pomakom (*oblâk* je »kamen«) ali *na_nêbu*, *po_vôdu*, *bðgu*, *lûdi*. U tekstu iz Nugle (Šimunović 2011: 269–271), gdje nema fonetskih retrakcija (npr. *mlikô*, *vinô*), ne nalazimo progresivni pomak cirkumfleksa – usp. *jûdi* »ljûdi«, *kôkuši* »kðkoši«, *nâzada* (~ štok. *nâzād*), *lâhku* (pril.), *dôma* »dðma«, *bilu* »bîlo«, *vêçer* »vêčêr«, *lipu* »lijêpo«, *ôkulu* »ðkolo«, *prôdali* »prðdâli« itd.⁹²² Primjerâ nema ni iz Drašićâ (Ribarić 2002: 41–42) *gôřek*, *blôgu* »blâgo«, *lôkêt*, *vôho* »ûho«, *jôde* »ljûdi«, Brula (Šimunović 2011: 271–272) *ôkulu*, *jûdi* (no primjerâ je malo), a ni iz Pagubice na krajnjem jugu buzetskog dijalekta (Vranić 2013: 529–531) *dêset*, *drîvu*, *tîlu*, *tîstu*, *vrîme*, *siêno*, *jûdi*. Ipak, Ribarić (2002: 60) u Račicama, južno od Buzeta, bilježi primjere *lahêt* i *nohêt*. Progresivni pomak cirkumfleksa bi u buzetskom dijalektu trebalo detaljnije terenski istražiti.

Za razliku od većine sln. govora^â i knjiž. sln., gdje se svaki stari cirkumfleks pomiče udesno, na područjima oko sjeverne slovensko-hrvatske granice je PPC ograničen, tj. ne događa se u svim položajima. Takav je odraz tipičan za gornjosutlanski kajk. poddijalekt (npr. Hum na Sutli, Kumrovec, Pregrada), za zagorske govore tipa bednjanskoga (od područja Bednje na jug do istočno od Krapine), za međimurske govore zapadno od Čakovca te za Haloze, Prlekiju i Prekmurje sa slovenske strane. Ti prostori predstavljaju rubni dio područja na kojem se dogodio PPC pa stoga nije čudno da je tu ta promjena oslabila i da se nije odvila u svim uvjetima kao u centralnijim govorima. Iako PPC nije na čitavom ovom području potpuno isti, među ovim govorima postoji dosta poklapanja i zajedničkih tendencija. Čini se da je tu riječ o više-manje kompaktnom dijalekatskom području, ali je, što se njegova prostiranja tiče, tu teško biti precizan – previše je rupâ, tj. i potpuno neistraženih govora i govora^â iz kojih imamo

sve vidi Lisac 2009: 38–39 (također i Lisac 1999: 109), a za analizu iz slovenističke perspektive Šekli 2013a: 40–42.

⁹²¹ Također i *lâkot* »lâkat« (ali usp. i knjiž. sln. *lâkət*), *rôya*, *kâsno*, G. *snêya*, *têlo*, *têsto*, *lûde* »ljûdi« te pridjevi na *-ъкъ: *lêgok*, *tânêk*, *gôřok*, *têžêk*, *mêhok*, *krêpok* (usp. knjiž. sln. *krepâk*), gdje to nije preuvjerljivo jer je tu lako mogao biti poopćen drugi naglasni obrazac umjesto izvorne n. p. c.

⁹²² Usp. iz Nugle i *gólup* – također u Dragučiću i Brestu *gòlop* (Vranić 2013: 524).

samo djelomične podatke. Tako se granica između kajk. govora s PPC i bez njega može odrediti samo otprilike jer precizna terenska istraživanja nisu izvršena⁹²³.

Krenut ćemo od govora Bednje, koji je najpoznatiji i najbolje opisan (Jedvaj 1956). Navest ćemo na početku neke primjere iz Bednje prema tipovima⁹²⁴. Za razmatranja PPC u Bednji i drugdje na ovom području su bitni sljedeći parametri:

- a) je li riječ o *^o (*^ođko) ili *^o (*^omêso)
- b) je li drugi slog⁹²⁵ unutrašnji (*^ođkolo) ili posljednji (*^ooko)
- c) je li drugi unutrašnji slog izvorno kratak (*^ovêrmene) ili dug (*^oplâtilo)
- d) je li posljednji slog otvoren (*^ođko) ili zatvoren (*^opêpêľ)
- e) je li vokal u drugom slogu poluglas (*^otêžьkъ) ili ne (*^opêpêľ)

§124 Usp. tako iz Bednje (Jedvaj 1956: 283, 289, 296, 298–299, 302–303, 305, 307, 309, 315, 319, 324, 330) npr.:

tip *^ođko – *kêle* »kôlo«, *dêmo* »dôma«, *gêre* »gôre« itd.⁹²⁶, *jýeke* »đko«, *pýeľa* »pòlje«⁹²⁷, *dvýeja* »dvôje« itd. ali *nýegulnegôu* »nògu« itd.

tip *^omêso – *mâse* »mêso«, *dríeve* »drijêvo«, *prýese* »prâse«, *A. rôuku* »rúku« itd.

tip *^otěňkъ – *těňek* »tânak«, *drěben* »dròban«, *nýefet* »nòkat«⁹²⁸

tip *^osòldъkъ – *slòdek* »slâdak«, *krěpek* »krèpak«⁹²⁹

tip *^osěrdьce – *sêrce*

⁹²³ Zanimljivo je da se Ivšić u svom maestralnom radu *Jezik Hrvata kajkavaca* (1936), kojim su dane osnove ozbiljnoj kajkavskoj dijalektologiji i akcentologiji, na ovu vrlo bitnu izoglosu uopće posebno ne osvrće, tek usputno citirajući primjer *do, noči* iz govora sela Rozga na Sutli, tj. na granici sa Slovenijom (Ivšić 1936: 75). To je, među ostalim, jedan od uzroka što je PPC u rubnim kajk. govorima tako slabo izučen (na što upozorava npr. i Celinić 2011: 26^F).

⁹²⁴ Iscrpnu listu bednjanskih primjera za PPC daje Vermeer (1979a: 366–372), no njegova je analiza u nekim detaljima pogrešna i manjkava.

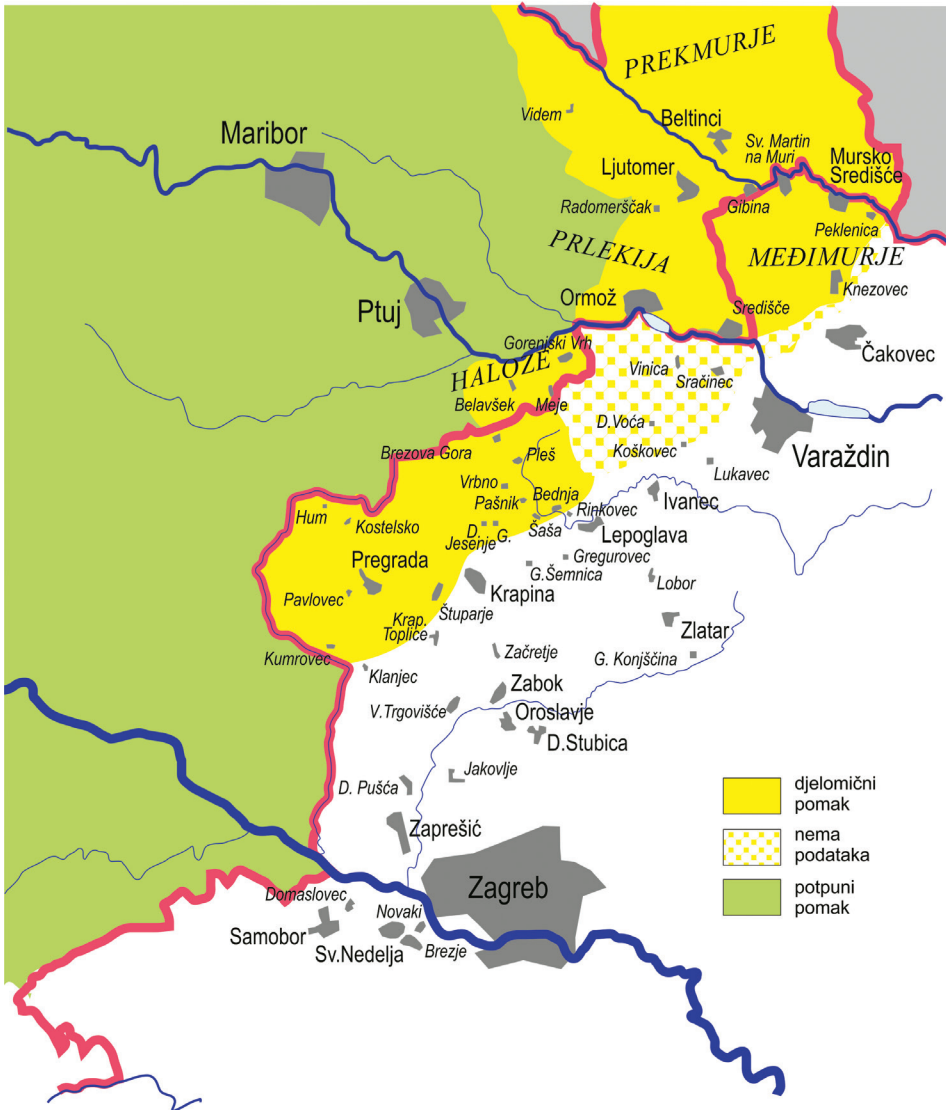
⁹²⁵ Dakle, slog na koji naglasak dolazi (ako dolazi do PPC).

⁹²⁶ Ovamo spada i bednjanski *îma* »îme«, gdje, sudeći po oblicima drugdje u okolici, treba rekonstruirati *^oîmę (što nije svugdje tako – vidi Kapović 2011e: 137^F). Vermeer (1979a: 371) tu navodi i primjere glag. *îma* i pril. *skêre*, no oni nisu baš najbolji. Pretpostavka da se u prezentu *îma* radi o izvornom cirkumfleksu, tj. mobilnom naglasku u prezentu, je idiosinkratizam leidenske akcentološke škole, a u prilogu *skêre* je cirkumfleks sekundaran (usp. štok. *škôro*).

⁹²⁷ Naravno i *mýerja* »more«, što se javlja i drugdje u kajk/čak/štok. (§116).

⁹²⁸ Vermeer (1979a: 373–374) ovaj primjer, kao i *nâobrol* (~ štok. *nâbrao*), krivo navodi kao primjere neocirkumfleksa, što je nemoguće s obzirom da je riječ o n. p. c.

⁹²⁹ Za PPC usp. knjiž. sln. *tânâk*, *drobân*, *sladâk*, *krépâk* (Plet.).

Područje s djelomičnim progresivnim pomakom cirkumfleksa

tip *kòkošъ – *kekъeš* »kòkòš«, *eblâok* »òblâk«, *ebâod* »òbâd« itd. ali *mlòdest* »mlâdòst«, *dâvat* »dèvēt«, *dâsat* »dèsēt«⁹³⁰ i *gъever* »gòvōr«, *pъemeč* »pòmōć« itd.

tip *dêverъ – *devâr* »djèvēr«, *plotêil* (uz *plâotil*) itd.⁹³¹

tip *òkolo – *ekъelu* »òkolo«, G. *jasâni* »jèšeni«, *čtvâre* »čtvero«, *bejâole* < *bòjalo itd. ali *pâtere* »pètero«, *èleve* »òlovo«

tip *vêrmene – G. *vrêmeno* »vrèmena«, *zòpeved* »zâpovijèd«, G. +mlòdesti »mlâdosti« ali G. +devâro »djèvera«

tip *plâtilo – *zò_muž* »zâ_mūža« ali *plotêile* (uz *plâotile*) itd.

U bednjanskom PPC očito nije djelovao u svim položajima kao u knjiž. sln. i većini sln. govora, a za nj je tipično i postojanje iznimaka, tj. nedosljedni odrazi. Za bednjanski PPC možemo pretpostaviti sljedeća fonetska pravila:

- 1) *^ˆ se u pravilu ne pomiče na zadnji otvoreni slog
*kòlo > kèle
- 2) *^ˆ se nikada ne pomiče na zadnji otvoreni slog⁹³²
*mêšo > mâse
- 3) *^ˆ i *^ˆ se skoro uvijek pomiču na zadnji zatvoreni slog
*grêbenъ > grebân, *dêverъ > devâr
- 4) *^ˆ i *^ˆ se nikad ne pomiču na izvorni poluglas
*tъnъkъ > tènek, *sòldъkъ > slòdek⁹³³
- 5) *^ˆ se skoro uvijek pomiče na unutrašnji slog
*jèšeni > jasâni
- 6) *^ˆ se pokraćuje i ne pomiče na unutrašnji slog
*vêrmene > vrêmeno, *zâ_mužъ > zò_muž⁹³⁴

⁹³⁰ Vermeer (1979a: 369) u ovom kontekstu krivo navodi primjer *vùglen*, što je stara n. p. a (a ne c), usp. štok. *ùglen* i *ùgaļ* (drugi primjer bi glasio **ùgaļ da je riječ o n. p. c).

⁹³¹ Jasno, kod *o-* i *i-*osnovâ je u svim drugim padežima osim u NA. (a koji izvorno imaju čeonu naglasak) zapravo riječ o pomaku cirkumfleksa na unutarnji slog (npr. G. *òbvolka, D. *òbvolku itd.).

⁹³² Usp. Vermeer 1979a: 366. Ali vidi §125 za Brezovu Goru.

⁹³³ PPC nema ni kod tipa *sòldъko s kraćenjem *^ˆ, usp. i *sêrce*.

⁹³⁴ Oblici poput *plotêilo* (Jedvaj 1956: 315) su analogija prema *plotêil* < *plâtilъ, ali oblici s kraćenjem *^ˆ i bez PPC, koji bi se u tom slučaju očekivali kao neanaloški, nisu kod ovakvih glagolskih oblika potvrđeni. No usp. tip *jâvili* u Štuparju (§126) i *prâsete* itd. u gornjosutlanskom (§127).

§125 Postoje oblici koji od ovih generalnih pravila odudaraju. U nekima je riječ o pravim fonetskim iznimkama, a u drugima o analogijama ili mogućim analogijama. Iznimke prema gornjim pravilima:

1) a) tip *põļe > pÿeļa – u najvećem broju oblikâ ovog tipa⁹³⁵ je poopćen izvorni prefiksalni naglasak s PPC na unutrašnji slog (pÿeļa analogijom prema očekivanom +na_pÿeļa < *nâ_põļe)⁹³⁶

b) tip *nõgō > negōu (uz varijantu nÿegu s razvojem kao u pÿeļa)⁹³⁷ – možda analogijom prema *nõgō.si, *nõgō.mu itd., gdje bi bila riječ zapravo o PPC na unutrašnji slog

c) G. *nõtī > nečēi⁹³⁸ – isto kao tip negōu, možda analogijom prema *nõtī.se itd.⁹³⁹

3) a) tip *põmotš > pÿemeč – u nekim *i*-osnovama⁹⁴⁰ je poopćen izvorni prefiksalni naglasak s PPC na unutrašnji slog (pÿemeč analogijom prema očekivanom +no_pÿemeč < *nâ_pomotš i sl.)

⁹³⁵ Usp. Jedvaj 1956: 299 za *o*-osn. sr.r.

⁹³⁶ U kosim padežima jednosložnih *o*- (izvorno i *u*-) i *i*-osnovâ poput *mēðš > mād i *pētš > pāč su na poopćenje $\hat{}$ u svim oblicima (umjesto izvornoga $\hat{}$), osim naglasaka izvornih prefiksálnih oblika s PPC, utjecali i oblici s očekivanim $\hat{}$ u NA. – npr. G. mādō nije samo prema *ed_mādō* nego i prema *mād* (Jedvaj 1956: 328). Za ZJslav. duljenje u oblicima poput *mēðš, *pētš vidi §114.

⁹³⁷ Tako kod otprilike polovice $\bar{a}$ -osnovâ n. p. C s izvorno kratkom osnovom (Jedvaj 1956: 302). Za Bednju su kod Jedvaja tu poopćeni samo oblici s analoškim $\hat{}$ iz prefiksálnih oblika (nÿegu) ili oblici s pomakom naglasaka na zadnji otvoreni slog (negōu). Primjeri tipa *nēgu (kao *kēle* itd.) nisu tu posvjedočeni za akuzativ n. p. C s kratkom osnovom, ali jesu u obližnjem Jesenju (§126), kao i u susjednom Rinkovcu, ali ondje nema pomaka ni u *kēkeš* < *kōkoš (vidi dolje). Na stare oblike tipa *nēgu ukazuje i bednj. *kēzo* »kozak«, s poopćenim naglaskom prema starom A. (§156^F).

⁹³⁸ Jedvaj (1956) ovaj oblik spominje u svezi *sā nočēi* govoreći o zamjenicama (: 308), dok se u odjeljku o *i*-osnovama prema opisu može zaključiti da bi ovaj genitiv trebao glasisiti *nÿeči. U prilogu pak »sinoč« nalazimo i genitivni oblik *nēči bez pomaka – *snēči* (: 319–320). U prilogu *snēči* takav naglasak mora biti poopćen prema samostalnom *nēči – usp. očekivano *sñ_notī > *snōci* (§116) u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 60, Rožić 2002: 263) i *snuōči* u Kostelskom (Celinić 2010: 56).

⁹³⁹ Greenberg (1992: 88) iznosi tezu (citirajući samo akuzative n. p. C) da fakultativan pomak $\hat{}$ na zadnji otvoreni slog vidimo samo kada je riječ o starom izvorno dugom vokalu (ovdje *-ō, *-i). To nije potpuno nemoguće, ali u slučaju bismo fakultativnog fonetskog zakona (a ne npr. analogijom prema oblicima poput *nõgō.se i sl.) vjerojatno očekivali više takvih oblika (npr. u kosim oblicima *o*-osnovâ n. p. C). Ono što takvu pretpostavku čini ne baš vjerojatnom je činjenica da je tu riječ o recesivnim nastavcima u zadnjem otvorenom slogu, kod kojih se dužina u ZJslav. inače nigdje ne čuva (§252) – vidi i §131 za Meje u Halozama. Vermeer (1979a: 371–372) pak iznosi hipotezu da bi odnos *nÿegu* – *negōu* mogao nastati umjesto očekivana *nēgu – *no_nÿegu analogijom prema odnosu *pomÿeč – *no_pÿemeč. Kao što rekosmo, očekivano, ali neposvjedočeno, bednj. *nēgu ima usporednice u tipu *dēsku* u obližnjem Donjem Jesenju (§126), kao i u tipu *vēdu* u Rinkovcu (ali ondje nema PPC ni u drugim tipovima, a možda ni općenito) – vidi dolje.

⁹⁴⁰ Usp. Jedvaj 1956: 303.

b) tip *plâtily > plâotil (uz očekivano plotêil⁹⁴¹) – u nekim glagolima⁹⁴² se uz očekivane oblike s PPC javljaju i fakultativne varijante s poopćenim prefiksalsnim naglaskom s PPC (plâotil analogijom prema +noplâotil < *nâplatily)⁹⁴³

c) *môldostъ > mlôdest – očekivani pomak (usp. devâr) izostaje analogijom prema kosim oblicima poput +mlôdesti⁹⁴⁴, gdje se on ne očekuje (usp. vrêmeno)⁹⁴⁵

d) *dêvetyъ > dâvat, *dêsetyъ > dâsat – fonetske iznimke (ne može biti analogija)⁹⁴⁶

4) *nôgъtyъ > nyefet kao pyemeč

5) *ôlovo > êleve, *pêtero > pâtere – fonetske iznimke (ne može biti analogija)

7) tip *plâtילו > plâotile – varijanta uz tip plotêilo, nastaje jednako kao plâotil

Kao što vidjesmo, unatoč određenim nedosljednostima, PPC je u govornima tipa bednjanskoga ograničen, tj. ne djeluje u svim položajima – na zadnji otvoreni slog ga skoro nikad nema (osim u primjerima kao negôu koje se može objasniti na poseban način, kako vidjesmo), a uvijek izostaje i pomak pokraćenog *^ na unutrašnji slog (vrêmeno, zô_muž)⁹⁴⁷ te na zadnji zatvoreni slog s izvornim poluglasom (tênek). Kako ćemo vidjeti, slična pravila nalazimo i u drugim govorima dotične rubne kajk-sln. zone.

Vermeer (1979a: 370–371) špekulira da su primjeri s nepomaknutim ^ (bilo od psl. *^, bilo od psl. *^) u Bednji posuđenice – za takvom ad hoc pretpostavkom nema nikakve potrebe, kao što je jasno po slaganju bednj. primjerâ bez PPC i sličnostima razvoja s drugim govorima rubnog sln/kajk. područja (§132) i po činjenici da je nepomicanje u Bednji u nekim ob-

⁹⁴¹ Na to da je samo to fonetski odraz upućuju i supini poput plotêit (Jedvaj 1956: 315), gdje nema dvostrukih oblika.

⁹⁴² Usp. Jedvaj 1956: 315.

⁹⁴³ Usp. Vermeer 1979a: 368–369. Bednjansko nâobral (Jedvaj 1956: 321), koje muči Vermeera, može se objasniti preko izvornih oblika kao *nî_nabъralъ (~ štok. nî_nabrao) i generalizacijom takvog naglaska na prefiksu općenito. Ista se vrsta poopćenja javlja i u prekmurskom slovenskom (§130). Usp. također na sličan način poopćeno plâtily – plâtily u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 226–227), kajk. govoru bez PPC (ovdje zacijelo prema izvornim oblicima kao *vъplatily), prema očekivanim odrazima vûčil – vûčili, pûstil (:182, 226) koji odgovaraju bednjanskim varijantama s PPC (*vyčêil, *pyjstêil).

⁹⁴⁴ Naravno, mlôdest bi također mogla biti fonetska iznimka (kao i dâvat, dâsat).

⁹⁴⁵ U kosim oblicima riječi devâr je pak poopćen PPC analogijom prema N.

⁹⁴⁶ Isto i u gornjosutlanskom (§127) i prleškom (§128).

⁹⁴⁷ Usp. spjêved < *jъpovêdъ (§115) ali zôpeved < *zâpovêdъ (Jedvaj 1956: 303, 330) prema knjiž. sln. (Plet.) spôved, zapôved.

licima (npr. *těnek* i *vrěmeno*), kao i u drugim sln/kajk. pograničnim govovima, očito fonetski uvjetovano. Jasno, fonetske iznimke i nedosljedne ili fakultativne fonetske promjene nisu mladogramatičarski i metodološki privlačne, ali su u dijalektologiji (a i drugdje) nerijetko datost. Za njima ne treba olako posezati, ali ih ne treba ni nijekati kada građa na to očito upućuje⁹⁴⁸.

Što se tiče bednjanskog tipa *pýeļa, pýemeč*, gdje se poopćava prefiksadni naglasak s PPC, on se često javlja i drugdje na ovom graničnom sln/kajk. području – npr. u gornjosutlanskom poddijalektu (§127) ili u Spodnjoj Ložnici, sln. govoru relativno blizu bednj. područja – usp. ondje *niěbo, miěso, siěno, uđči* (s diftongizacijom od stare dužine), *mūrje* (FO: 167–168). No takav tip nalazimo nešto rjeđe i drugdje u kajkavštini. Kako u kajkavskom, osim u dotičnoj rubnoj zoni koja se proteže od gornjosutlanskog područja do zapadnog Međimurja, nema PPC, ^ umjesto ` (izvornog ili nastalog kraćenjem od *^) se na početku riječi može javiti samo analogijom prema svezama s *vǔ, *kǔ, *sǔ, gdje onda imamo npr. poopćeno *něbo* umj. *něbo* analogijom prema *vǔnebo > *v_něbo (§116). I neke bednj. primjere se može objasniti preko toga općekajk. (zapravo općeZJslav.⁹⁴⁹) procesa, ali takvih je primjera u bednjanskom (i gornjosutlanskom) previše da bi se mogli objašnjavati bez PPC. Razlika u broju takvih primjera između bednj. i drugih kajk. govora je upravo u tome što su takvi oblici u zapadnoj zoni s PPC upravo zbog PPC bili jako česti, dok su drugdje bili puno rjeđi (jer su se javljali samo kod izvornog *vǔ, *kǔ, *sǔ) pa su se onda i rjeđe leksikalizirali/poopćavali⁹⁵⁰.

Prema Jedvaju (1956: 279, 282–283), bednjanski govor se upotrebljava na širem području općine Bednja (Bednja, Pleš, Šaša, Pašnik, Vrbno) i tako »je na čitavom navedenom području uglavnom isti«. Jedina je iznimka govor Rinkovca (na JZ bednj. područja) koji graniči s Lepoglavom i gdje je, prema podacima koje Jedvaj daje, vokalizam kao bednjanski ali bez

⁹⁴⁸ Za teorijsko pitanje pravilnosti jezične promjene vidi Labov 1994.

⁹⁴⁹ Sâm fonetski proces je, kako rekosmo, općeZJslav., ali je do poopćavanja likova s ^ dolazilo daleko najčešće u kajk., a npr. u štok/ćak. samo iznimno (§116). U sln. se rezultati promjene *sǔto > *s(ǔ)tō preklapa s PPC pa o tome nema smisla govoriti.

⁹⁵⁰ Neobičan ^ na početku nalazimo u kajk. i u riječi *žôhar* (prema štok. *žôhār*) – usp. u G. Konjšćini (Gudek 2013: 35) *žuôhar*, u Ozlju (Težak 1981b: 254) i Varaždinu (Lipljin 2012) *žôhar* i u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 109) *žôar*. S time se slaže i bednjanski *žýehor* (Jedvaj 1956: 296) i sln. *žôhar* (Plet.), a naglasak *žôhar*, zanimljivo, nalazimo i u Senju (Moguš 2002). Dok bi se u bednjanskom i knjiž. sln. takav naglasak lako dao protumačiti poopćavanjem prefiksalnog naglaska (s PPC), u dotičnim kajk. govovima to ne ide jer ondje PPC nema (a jednačenje prema izvornim oblicima s *vǔ, itd. ne izgleda baš uvjerljivo). Usp. tu još *ôblak, ôbruč, kôrak* u Velikoj Rakovici (March 1981: 260) s jednakom nejasnim naglaskom (~ štok. *ôblāk, ôbrŭč, kôrāk*).

PPC (bar u navedenim primjerima/položajima). Usp. rinkovečki *kěket*, *kěkeš*, *grăban*, *vědu*⁹⁵¹ prema bednjanskom *kekȳet*, *kekȳeš*, *grebân*, *vȳedu* (~ štok. *kòkòt*, *kòkòš*, *grěbēn*, *vòdu*)⁹⁵².

Jedvaj (1956: 283) kaže da »Govor bednjanski nije osamljen: njegove se glavne osobine nalaze i u susjednim krajevima: u Lepoglavi, Kamenici, Cvetlinu, a osobito u Jesenju«, no ne napominje u kolikoj se to mjeri odnosi i na PPC. Sudeći prema Kolaričevim (1964: 398) podacima⁹⁵³, u Brezovoj Gori, mjestu SZ od Trakošćana (koji je na bednjanskom području) blizu slovenske granice, nalazimo *sušit* (sup.) kao i u Bednji, ali i *žrębiē* < *žęrbę s pomakom kakvog u Bednji nema. Kako je tu riječ o govoru na samoj slovenskoj granici, veća proširenost PPC ne čudi⁹⁵⁴. U nekim govornim sln. haloškog poddijalekta, odmah s druge strane granice, nalazimo PPC i u primjerima kao *kolôu*, *mėsôu*, *G. kosti*, *desęt*, *devęt* (Greenberg 1992: 80), gdje ga u Bednji nema. Za haloški vidi §131.

§126 Govor (Donjeg) Jesenja nam je poznat iz nekoliko radova Augusta Kovačeca (1989, 1990, 2013) – koliko se po građi vidi, on se s bednjanskim uvelike (ali ne skroz) poklapa u akcentuaciji, inovativnom vokalizmu i drugim osobinama. Usp. tako (Kovačec 1989: 19, 21; 1990: 53) n. *zôbi* »zûbi«, n. *brûsi*, *sôme* »sâmo (pridj.)«, *zlâte* »zlâto« bez pomaka; *nêbe* s poopćenjem prefiksalnog naglasaka i *siruôta*⁹⁵⁵, *G/a. parôti* »krila«, *padêr* »srušio« < *pòďrlę, *razdêr* »râzdřo« s PPC. No u Jesenju je zabilježen i izvorni fonetski odraz A. *děsku* (2x) (Kovačec 2013: 227), gdje

⁹⁵¹ Kako rekosmo (vidi gore), u A. n. p. C ovakav naglasak nije posvjedočen u Bednji (nego samo A. *negôu/nȳegu*), ali jest u Jesenju (§126). Za Rinkovec Jedvaj oblik bilježi u (analoškoj) svezi *pe_vědu*.

⁹⁵² Jedvaj nije zapravo shvaćao da je tu riječ o izostanku progresivnog pomaka cirkumfleksa u Rinkovcu, nego krivo misli da se ondje dogodila retrakcija $\hat{}$. Stoga i navodi neke dispartatne primjere. Bednjansko *snĳehđ* je pravilan fonetski odraz prema *snęxá, dok u rinkovečkom *sněho* vidimo poopćen naglasak u N. prema starom A. *snęxę i sl. (usp. rinkovečki A. *vědu* < *vòdę), što je česta pojava u nekim kajk. govornim (§356–357) – usp. i bednj. *kězo*. Kod rinkovečkog *gĳbuńico* prema bednj. *gĳbũńico* doista jest riječ o retrakciji – ali o retrakciji neocirkumfleksa (§169). Za izvorno mjesto naglasaka usp. štok. *gĳbanica*.

⁹⁵³ Iako oni možda nisu potpuno pouzdani (usp. Vermeer 1983: 441, 469^F).

⁹⁵⁴ No usporedi Vermeerovu (1983: 441–442) napomenu što se tiče vokalizma Bednje i Brezove Gore: »It must however be stressed that the vowel systems of both dialects are typically kajkavian and very un-Slovene. In this respect at least there seems to be a deep rift between Bednja/Brezova Gora and the Slovene dialects spoken only a few kilometers away on the other side of the border«. U tome se (kajk. vokalizmu uz prisutnost PPC ali ne u svim položajima) jasno vidi prijelazni karakter ovih govora.

⁹⁵⁵ Poopćenjem naglasaka iz obliká s izvornim čeonim naglaskom (usp. štok. st. A. *sĳrotu* prema *sĳrôta*).

Jedvaj (1956: 302) ima samo *dīesku* (s poopćenjem prefiksalnog naglasaka s PPC) i *deskōu* (s PPC koji se može objasniti na više načinâ – §125)⁹⁵⁶.

Sustav s vrlo sličnim PPC kao u Bednji (ali ne potpuno istim) je posvjedočen i dosta JZ od Bednje – u selu Štuparju istočno od Krapine, na području koje se već približava gornjosutlanskomu. Usp. odande (moji podaci⁹⁵⁷):

tip *zvðno – *zvðno*, *ĩmæ* ali A. *nōgu*, n. *nōgæ*, A. *dēsku* »dàsku« (analogijom i N. *dēska*), n. *dēskaē*, G. *mæda* »mèda«, G. *læda* »lèda«, n. *p^hōla*

tip *gōlvq – A. *glāvu*, A. *zĩmu*, A. *rũku*, G. *grāda*, G. *vũka*, G. *zũba*, G. *svęta*, G. *ræda*, *mlāde* (neodr. sr.r.), *brāle* (sr.r)

tip *nōgътъ – *nōxat* (G. *nōxta*)

tip *lōvilъ – *lavĩl*, *arāl* < *ðralъ ali *rōdil*

tip *lōvilo – *lavĩle* (sr.r) – mn. *lavĩli* – *lavĩlæ* (ž.r.), *arāle* < *ðralo – *arāli* < *ðrali, *radĩle* < *rōdilo – mn. *radĩli* < *rōdili

tip *jāvili – *jāvili*, *zgũbili*, *strēlili* ali *vučĩli* i *plātĩle* (m.r. mn.), *nāvčilo* (sr.r)⁹⁵⁸

Kao što vidimo, u Štuparju su pravila PPC praktički ista kao u Bednji. Naglasak se čuva na starom mjestu u tipu *zvðno > *zvðno*, *gōrda > *grāda*, *nōgътъ > *nōxat* i *jāvili > *jāvili*, dok se PPC javlja u tipu *lōvilъ – *lavĩl* i *lōvili > *lavĩli*. Osim toga, kao i u Bednji, se javlja i analoški prefiksalni naglasak s PPC kao *nōgu*, *rōdil*, *plātĩl*, *nāvčilo* itd. Oblik *vučĩli* u Štuparju je zacijelo analoški prema izvorno kratkim osnovama kao *lavĩli* (s obzirom na ujednačavanje starih *c*-glagola duge i kratke osnove), dok u *zgũbili* vidimo naglasak analogijom prema *gũbili (umjesto očekivana *zgũbili < *s^hgũbili – §115).

Nema sumnje da i govori između Jesenja na SI i Štuparja na JZ imaju slična obilježja, no to tek treba terenski istražiti. U Krapini (Šojat 1991: 25, 27–29), istočno od Štuparja, PPC izostaje, sudeći po primjerima *gōlōp* i *hlōvil* (prema *lōvil)⁹⁵⁹. S druge pak strane, u mjestu Šemnica Gornja (Oraić Rabušić 2009: 260, 263, 266, 271, 276–277) istočno od Krapine (a južno od Jesenja i Bednje od kojih je odvojena šumovitim brdskim terenom) PPC nalazimo, sudeći po opisu, samo u jednom primjeru – *okuōlu* (usp. bednj. *ekyēlu*). Inače PPC u Šemnici G. izostaje – usp. *slōbane*

⁹⁵⁶ Nije jasan Kovačecov (2013: 226) naglasak *akōlu* (prema bednj. *ekyēlu* s očekivanim ^ pri PPC). Možda je riječ o omašci.

⁹⁵⁷ Od mlade ispitanice. Usp. i Kapović 2008c: 12^F za građu.

⁹⁵⁸ Za *i*-glag. usp. Kapović 2011a: 199.

⁹⁵⁹ Naglasak u tipovima *mękla* (prema A. *męklu), *pūole* < *pōle (s naglaskom poopćenim vjerojatno prema *v^hpole), *męso*, *lūdi* »ljudi«, G. *vrāga*, *žrēbe*, *mōzek* nije pomaknut ni u bednjanskom tipu pa nisu ovdje toliko relevantni.

»slöbodno«, *öd manę, dęver, vęčer, vüčil, kökuš, mõzdani* itd. Točna granica između rubnog kajk. područja s PPC (i kakve se sve vrste PPC ondje javljaju) i većinskog kajk. područja bez PPC nije poznata. Zasad je se okvirno može postaviti malo zapadno od Krapine (negdje između Krapine i Štuparja) pa gorom Strahinjčicom (između Jesenja/Bednje i Šemnice Gornje) do područja zapadno od Rinkovca. Na JZ od toga područja se nadovezuje gornjosutlanski poddijalekt s PPC-om sličnim bednjanskom, a situacija na sjever od bednjanskog kraja do Drave (zapadno od Varaždina) nije poznata (no može se pretpostaviti da se PPC i ondje javlja).

§127 U gornjosutlanskom dijalektu, čije se područje nalazi odmah uz slovensku granicu uz gornji tok Sutle, JZ od bednjanskoga područja i odmah na istok od Štuparja, PPC nalikuje na bednjanski, ali nije potpuno isti i razlikuje se u pojedinačnim govorima. Kako se može zaključiti prema građi u recentnoj literaturi (Celinić 2010, 2011)⁹⁶⁰, PPC je djelovao dosljednije i u najviše položajâ u rubnim govorima – Humu na Sutli na SZ i Kumrovcu na JZ tog područja, koji se nalaze odmah do Sutle, tj. odmah na slovensko-hrvatskoj granici. U Kostelskom, mjestu na sjeveru gs. područja ali nešto malo više u unutrašnjosti od Huma na Sutli, je PPC djelovao u manjem omjeru, a u još manjem opsegu i uz više iznimaka je djelovao na istočnoj granici središnjeg područja gs. poddijalekta u Pavlovcu⁹⁶¹.

Navodimo kao prvo građu iz Kostelskoga, koja je tu didaktički najpogodnija jer je dotični govor očuvao tronaglasni sustav, za razliku od mnogih drugih gs. govorâ koji imaju dinamički naglasni sustav, a stare prozodijske razlike čuvaju u vokalizmu. Usp. u Kostelskom (Celinić 2010: 55–62):

tip *kòlo – *kuòlu*, A. *vuòdu*, *nêbo*, G. *čęri*, G. *mêda*, G. *lęda*, G. *muòsta*, G. *duòma*, G. *suòlĭ*, *mêkla* (prema A.), *zêmĭa* (prema A.), *męja* (prema A.) ali pril. *dumqâ*

tip *mêso – *mêsu*, *driêvo*, *vouxu* < *ûxo, *žriêbę*, *zļqâto*, *tiêlu*, *tiêstu*, *siênu*, n. *klqâsi*, n. *ļqudi*, *zqumę*

tip *têžьko – *tęšku*, *sârcę*

tip *kъсьno – *kęsno*

tip *mêkъkъ – *męxek*⁹⁶², *lâkt*

⁹⁶⁰ Od starije literature usp. i Lončarić 1985.

⁹⁶¹ Za recentnu analizu gornjosutlanske fonologije i prozodije u odnosu prema susjednim govorima u Sloveniji usp. Šekli 2013a: 32–35.

⁹⁶² S analoškim kraćenjem prema *mêxъko (§119).

tip *ðkolo – *pukuòsil, kuluòvret, G. papêla, topuòla* (prema A.), *pusòušilī, mužòuni* »mòždāni« ali *òkolu*

tip *pèpelъ – *papêl, kukuòš, ubòat* »ðbād«, *grebêñ, vesêl, pučêl* »pòceo«, sup. *uròat* < *òratъ, *ublòak* »ðblāk«, *kukuòt* ali *dêvet* < *dêvet, *dêset* < *dêset⁹⁶³

tip *zâjêlъ – *zajêl, vučil*

tip *pòršet – a. *pràsete* ali *pòustilī*

Gornjosutlanski ima više zajedničkih karakteristika s bednjanskim tipom što se tiče PPC. Čest je analoški tip *kuòlu*, a u Kostelskom se javlja u svim zabilježenim primjerima – osim u prilogu *dumòâ* < *dòma (~ štok. *dòma*), što je jedini primjer izvan rubnih zapadnih govora (Huma na Sutli i Kumrovca) gdje vidimo PPC na otvorenu ultim⁹⁶⁴. U Kostelskom, kao ni u Bednji, nema PPC u tipu *mêso, kao ni u tipovima *têžъkъ/têžъko. Za tip *kòlo se može pretpostaviti da je tu fonetski djelovao PPC (što bi se onda vidjelo u pril. *dumòâ*), dok se drugdje ujednačio prefiksadni naglasak s PPC poput *kuòlu* – na to bi upućivali podaci iz Huma na Sutli i Kumrovca (vidi u nastavku) iako teoretski nije nemoguće da je pomak u *dòma nekakva fonetska iznimka. U svakom slučaju, naglasak tipa *kuòlu* nam o PPC u tom položaju ništa ne govori. Za tip *mêso bi se mogao pretpostaviti ili fonetski izostanak PPC (što bi onda kostelski tip razdvajalo od Huma na Sutli i Kumrovca, ali bi ga povezivalo s Bednjom) ili dosljedno ujednačavanje prefiksalnog naglaska. *[˘] se uglavnom pomiče na unutrašnji slog, ali ne dosljedno, kao ni u Bednji (*òkolu* – ali tu bednj. *ekjêlu*). Brojevi 9 i 10 su iznimke od inače dosljednog PPC na zadnji zatvoreni slog kao i u Bednji, a izostanak pomicanja pokraćenog *[˘] (*pràsete*) povezuje gornjosutlanski sa Štuparjem (u Bednji takvo pomicanje izostaje, čini se, samo na izvorno kratak slog – §124).

Iz drugih govora navodimo one tipove i detalje po kojima se razlikuju od Kostelskog (koje pripada u nekakav »srednji« gs. tip po dosljednosti/opsegu PPC). U Humu na Sutli (Celinić 2010: 33–38), uz primjere kao *òuku, kòulu, vùši* < *vùši itd. i n. *lùdi*, n. *záubj* kao u Kostelskom, nalazimo često i primjere s PPC na otvorenu ultim⁹⁶⁴ – G. *noči*, G. *bogá*, n. *uči* < *òči itd., *mesòu*. Posebno je značajan pomak u tipu *mêso, koji u bednj. tipu nigdje ne vidimo (§124). Takav pomak nalazimo i u također rubnom Kumrovcu (Celinić 2011: 27), npr. *mesù, kòlù* i u sln. Šmarju pri Jelšah, s druge strane granice, gdje također nalazimo naglasak *mesàu* (FO: 161). Što se tiče pokraćenog *[˘] ispred sloga s (jakim ili slabim) poluglasom, tu u

⁹⁶³ Vidi §110 za duljenje.

⁹⁶⁴ Celinić 2011: 27. Tu je to vjerojatno prema starim svezama kao *dòma_sê, gdje je zatim poopćena stara varijanta iz takvih kombinacija.

Humu na Sutli nalazimo i nepomaknuto *téžek*, *téinku* < *tĕnko, *sřče* ali i *bułéin* < *bŏlĕnъ s pomakom (~ knjiž. sln. *bolān*). Za razliku od tipa *prāsete* u Kostelskom (i *zđ muž* u Bednji te *jāvili* u Štuparju), u Humu nalazimo PPC i u *vjčili* < *učili, *pistili* < *pŭstili, *sušili* < *sŭšili.

Za razliku od Huma na Sutli i Kumrovca, koji se nalaze tik uz slovensku granicu i imaju više PPC od Kostelskog, u Pavlovcu (s dinamičkim naglaskom ali tragovima različitih prozodema u vokalskim odrazima), koji se nalazi na sredini istočne granice poddijalekta, nalazimo puno više primjerâ s izostankom PPC, što je prijelazna izoglosa prema »običnim« zagorskim kajk. govorima. Usp. tako ondje (Celinić 2010: 43–50) primjere s izostankom PPC na otvorenu ultimom *óko*, *óci*, G. *bóga*, G. *sólĭ* (što je tu zajelo bio fonetski odraz), za koje nema potvrde iz Kostelskog, a pogotovo ne iz Huma na Sutli i Kumrovca. Nepomicanje, kao i u Kostelskom, vidimo u primjerima *nŏft* < *nŏgъtъ, *glāsaŏn* < *gŏlsĕnъ i *vrĕmenu* < *vĕrmeni (ali *pokŏusoŏ* < *pŏkosilъ). Kada je riječ o PPC na kratku zatvorenu ultimom, ondje se on vidi u većini primjerâ (*papĕl* < *pĕpelъ, *vesĕl*, *grĕbĕin* < *grĕbenъ, *kukŏuš*, *kukŏut*, *korĕin* < *kŏrenъ) ali npr. izostaje u *vĕčer*, dok kod primjerâ s izvorno dugom zatvorenim ultimom nalazimo samo nepomaknuto *gŏlup* uz uobičajeno *dĕvet*, *dĕset* (kao u Kostelskom i Bednji).

§128 Do djelomičnog PPC dolazi i u međimurskim kajk. govorima sjeverozapadno od Čakovca, gdje nalazimo, čini se, tip *mĕso* ali *vĕčer* (Greenberg 2005: 111), slično sln. istočnim prleškim govorima odmah preko granice. Usp. u Knezovcu kraj Čakovca *mĕso*, *bĭlo*, *lŭdi*, ali *vĕčer* (: *na vĕčær* »nā vĕčēr«) (Greenberg 2005: 115). Prema *porodĭlo se* (analogijom prema obliku bez prefiksa) nalazimo pak i *rŏdĭlo* bez pomaka⁹⁶⁵. Usp. još u Peklenici na sjeveru Međimurja *dobĕili/dobĭli* »dŏbili« (: 116) te *mŭržŏny* »mŏždāni« (Blažeka 2008: 96).

Nešto više primjerâ, premda malo, imamo iz Sv. Martina na Muri (Blažeka 2003: 13–16):

tip *vĕrme – *vrĕime*, *žrĕibe*, *sĕiny*, A. *glŏvu*

tip *kŏkoš – *kŏkuš*, *gŏlup* (2x)⁹⁶⁶, *dĕvet* ali *kukŏut* »kŏkŏt«, *perxŏut* »prĕhŭt«⁹⁶⁷

tip *kŭsĕn – *kĕsen*, *mŏzek*

⁹⁶⁵ Primjer *kolŏvrat* nije prerelevantan jer tu u kajk. PPC vidimo i gdje ga inače uopće nema (§132).

⁹⁶⁶ Glas *o* ondje upućuje na staro kratko *ŏ te to, dakle, ne može biti analogija.

⁹⁶⁷ Blažeka (2008: 59^F) veli da je samo u Sv. Martinu čuo tu riječ s naglaskom na kraju.

Takav obrazac (ne)pomicanja (bez pomaka u tipu *vêrmẽ, s nedosljednim pomicanjem u tipu *kðkoš̃ i bez pomaka u tipu *kʲs̃ñ) nalikuje na druge na ovom prostoru. Usp. još u Murskom Središću (Blažeka & Rob 2014), nešto istočnije od Sv. Martina na Muri, sljedeće primjere:

tip *ðko – *ókȳ, nęby, póle* itd.

tip *męso – *mésȳ, vręime, vóuhy* itd.

tip *nðgъtъ – *nóvet*

tip *ðlkъtъ – *láket, sládek, męhek, glásen*

tip *kðkoš̃ – *kókȳš, pępel, jęsen, vęčer* ali *kȳkȳut*

tip *pðjasъ – *pójasa, óblak, kórak, kóren, dęset* itd. ali *gȳlȳup, ȳbrȳuč*

tip *mðldostъ – *mládust*

tip *zâ_možъ – *zámȳš* ali *prhȳut, žȳvót* »žȳvād«

tip *kʲs̃ño – *kęsnȳ*

tip *nðgъti – n. *nóftȳ*

tip *ðlkъti – G. *láкта, srce*

tip *kðkoši – Gn. *kókȳšȳ, G. pępela, G. jęsenȳ, G. vęčerȳ, čęmernȳ* »čęmērno« itd. ali *ukȳulȳ, G. kȳkȳuta*

tip *pðjasa – G. *pȳjása, G. ȳbláka, G. kȳráka, G. kȳręna, G. gȳlȳuba, G. ȳbrȳuča, mȳžžȳnȳ* »mðždāni«

tip *nā_poļe – *ná_pȳle, G. vręmena, Tęilȳȳȳ, G. mládusti, zápuvet* ali *grdȳuba*

tip *žȳvadi – G. *žȳvódi, G. prhȳutȳ* ali G. *próseta*

U ovom govoru pravilan PPC vidimo nedvojbeno samo u tipu *pȳjása* (~ štok. *pðjāsa*), tj. s *^h na unutrašnju dužinu, i u tipu *žȳvódi* (~ štok. *žȳvādi*), tj. sa skraćenoga *^h na unutrašnju dužinu (G. *próseta* < *prāseta zaciijelo ima analoški naglasak/dužinu prema N. *próse*). Ovakav tip ograničenog PPC (pravilno samo na unutrašnju staru dužinu) izgleda pomalo neobično u odnosu na druge s djelomičnim PPC. Fonetski se pomak možda izvorno događao i s *^h na unutrašnju kraćinu (*ukȳulȳ, kȳkȳuta*), no tu je velik broj protuprimjerâ, koji se, doduše, eventualno može objasniti analogijama (ali brojnim) – *jęsenȳ* prema *jęsen* itd., *čęmernȳ* prema starom *čęmer, no to nije moguće u svim primjerima (*slóbȳdnȳ* »slðbodno« nema baš raspoložive analogije za čeonu naglasak). Iznimka što se tiče pomaka se vidi možda i u *grdȳuba* (poopćeno prema A. **gȳr-dobȳ?*), no ostali takvi primjeri jasno pokazuju izostanak PPC. Naglasak *gȳlȳup, ȳbrȳuč, prhȳut, žȳvót* je zaciijelo analoški prema kosim padežima (kao i *kȳkȳut* – iako je tamo problematičan i u kosim padežima). Naglasak u *kȳkȳut* i *prhȳut* se poklapa s onim u Sv. Martinu, ali ne i onaj u *gȳlȳup*.

Blažeka (2008) u svojoj monografiji, gdje se kao osnovni primjeri navode ònī iz Preloga (JI od Čakovca), nema među tim primjerima onih s PPC (PPC izrijekom nigdje ni ne spominje)⁹⁶⁸. Od govora zapadno od Čakovca spominje npr. *nóvet* (: 97) bez pomaka iz Nedelišća (odmah zapadno od Čakovca) te *búben* (: 74) iz Štrigove (skroz na granici sa Slovenijom), što se slaže s *kěsen*, *mózek* iz Sv. Martina i s primjerima iz Središća u sln. Prlekiji koje ćemo vidjeti. U Praporčanu (Blažeka 2005), na SI od Čakovca, nalazimo pak *glóp* »gǫlūb« – G. *glóba* (s nestankom vokala u prvom slogu). U istoj riječi u Domašincu, Maloj Subotici i Ivanovcu (Blažeka 2008: 50, 64) nalazimo *gúlup/gólup* bez pomaka ali n. *glóby* s neočekivanim pomakom s obzirom da je riječ o mjestima istočno od Čakovca (ako je vjerovati spomenutoj Greenbergovoj tvrdnji o tome da PPC nalazimo zapadno od Čakovca). PPC, čini se, nalazimo i u pril. *ukóly* »okolo« u Donjoj Dubravi i Draškovcu (: 74, 168, 170, 243), iako je opet riječ o govornim daleko na istoku Međimurja – usp. *okuólu* kao jedini primjer s PPC u Šemnici Gornjoj (§126). U svakom slučaju, međimurske bi govore trebalo detaljnije terenski istražiti s obzirom na PPC.

Što se tiče Prlekije, odmah u susjedstvu sa slovenske strane, ondje na zapadu nalazimo, čini se, čistu »slovensku« akcentuaciju s potpuno provedenim PPC, npr. u mjestu Videm (danas: Sveti Jurilj) ob Ščavnici (Rigler 2001: 392^F–393^F) *zlatô*, *kokôš* itd. No na istoku Prlekije, u trokutu Ljutomer–Ormož–Središće (Kolarič 1956), PPC nije izvršen u potpunosti – kao i u zapadnom Međimurju, izostaje pomak na otvorenu ultimom (*òko, *mêso) ali ne i na zatvorenu (*věčerъ) (usp. i Greenberg 1999: 131 za Središće). Usp. u Središću⁹⁶⁹ (Greenberg 1999):

tip *kòlo – òko, kòsti, gòsti, kòlo, pròso, slòvo, pòlā (analoški i pòlā) itd. ali obā

tip *mêso – mēso, črēvo, drēvo, n. lūdi »ljudi« itd.

tip *nǫgъtъ – nǫvāt, bǫžān, drǫbān, mǫčān itd.

⁹⁶⁸ Blažeka (2008: 108, 234–235), doduše, spominje da u govornim Preloga, Goričana i Kotoribe (sve daleko na istoku od Čakovca) dvosložne imenice m.r. mogu imati varijantan naglasak bez obzira na porijeklo, no ti primjeri su nepouzdana i neće biti da imaju ikakve veze s PPC. Usp. *język/jezik* (a), *obluklublók* »prozor« (b), *oblaklublák* (c) itd. Najvjerojatnije će biti da je tu došlo do miješanja zbog izvornog naglaska na drugom slogu u kosim padežima n. p. A (*jezika), u kosim padežima n. p. B nakon retrakcije (*oblōka < *oblokā) te u visnim padežima n. p. C (L. *oblāku itd.).

⁹⁶⁹ Središće možda nije potpuno pouzdan primjer prijelaznog sln. govora. Ondje je, naime, u 17. st. nakon epidemije kuge dosta staroga stanovništva pomrlo pa je došlo do naseljavanja novog stanovništva, npr. iz Međimurja (usp. Kolarič 1956: 163, Šekli 2013a: 8^F).

tip *brīdъkъ – *brīdāk, glāsān, lākāt, mähāk, slādāk* itd.⁹⁷⁰

tip *nògъti – n. *nòfti*

tip *sърdъce – *sърcā, n. lākti, tās̄ko*

tip *vēcerъ – *vāčēr, gospōd, čāmēr, golōb, oblāk, pāpēl* itd. ali *dāvāt, dāsāt* i *pōžro* < *pōžъrlъ, *pōdro* < *pōdъrlъ⁹⁷¹

tip *sършенъ – *sърšēn* »stršljēn«, *skopōst*

tip *òkolo – *izgōvor*, l. *kokōših* itd. ali I. *jēsājōj* »jesenju«

tip *zārovēdъ – *naōpak, gnusōba* (prema A.), *sirōta* (prema A.) ali *zāpovēd*⁹⁷², *lēpota* < *lēpota (prema A.)

tip *sūsilo – *sušilo*⁹⁷³

Kao što vidimo, na otvorenu ultimumu nema pomaka (*òko, mēsō*), slično kao u bednjanskom tipu (§124) i dijelu gs. (§127). Izniman pomak u *obā* vjerojatno nastaje prema svezama tipa ⁺obā_{so} i sl. Kao i u bednj. i (djelomično) gs., PPC izostaje i u tipu *nògъti – *nògъti i *òlkъti – *òlkъti. Na zatvorenu se ultimumu PPC uvijek realizira osim u brojevima 9 i 10, što je izoglosa koju prleški dijeli s bednj. i gs., te u tipu *pōžro*. Kad je riječ o PPC na unutarnji kratki slog, on je nedosljedan, što opet podsjeća na bednj. i gs., a slična je situacija i u Prekmurju (§129)⁹⁷⁴. Za istočnu Prlekiju usp. još u Gibini (Greenberg 2005: 118) *mēⁱso, vūho, nòvet* »nòkat«, G. *vrēmēna* (sa sekundarnom duljinom) prema *večēⁱr*⁹⁷⁵. U Radomersčaku (Greenberg 1992: 81) pak, na zapadnom rubu trokuta Ljutomer–Ormož–Središće (dakle, dalje od hrvatske granice) pak nalazimo pomak u tipu *okō, pilī*, dakle na otvorenu ultimumu, ali PPC ipak izostaje u primjerima *nābrali, òbrali, zēbrali*, slično haloškom poddijalektu (§131)⁹⁷⁶.

⁹⁷⁰ Poopćenje kračine analogijom prema *brīdъko itd. (§119).

⁹⁷¹ Zadnja dva primjera – Greenberg 1992: 84.

⁹⁷² Greenbergova (1992: 84) interpretacija da se naglasak ne pomiče s prefiksa na otvoreni slog ne može biti točna – usp. *naōpak*.

⁹⁷³ Greenberg 1992: 84.

⁹⁷⁴ Rigler (2001: 392–393) potpuno pogrešno i neargumentirano tvrdi da je izostanak progresivnog pomaka u zapadnoj Prlekiji kasniji razvoj a ne arhaizam. Odnos *òko* – *mēsō* – *zāpovēd* (usp. štok. *òko* – *mēsō* – *zāpovijēd*) ne može biti ništa drugo doli arhaizam, tim više što se slične pojave vide i na drugim dijelovima toga rubnoga sln-kajk. područja. Rigler takvim navijačkim tvrdnjama, nažalost, nalikuje na Junkovića kojeg inače opravdano kritizira za isto takvo navijaštvo samo s obrnutim nacionalističkim predznakom (§139^F).

⁹⁷⁵ Greenberg (2005: 112, 118) pogrešno smatra da je PPC u Gibini »lexically based« jer ne uvida da do razlike između *nòvet* i *večēⁱr* dolazi zbog različitog vokala u drugom slogu, što je tipično i za druge govore tog rubnoga sln-kajk. područja.

⁹⁷⁶ Greenbergovo *lēhko* nije primjer nepomaknutog starog cirkumfleksa, nego nastaje od *l̥ъgъko (Дыбо 1981: 104). U primjeru *tēs̄ko* (Greenberg 1992: 80) je pak riječ ili o

§129 Za Prekmurje, usp. u Beltincima (Novak & Novak 2009):

tip *kòlo – *kolôu, slovôu, prosôu, obâ*, G. *medû*, A. *iglôu*, A. *rosôu*, A. *zemlou* (: 125), A. *vodôu* (: 173) itd. ali G. *gôustalgostâ, pôule, nêbo*⁹⁷⁷ itd.

tip *mêso – *mesôu, testôu, červôu, sinôu* »sijêno«, G. *vragâ*, G. *vukâ, lüdjê* itd. ali *lêipollipôu*⁹⁷⁸, *têilo, zlâti* »zlâto«, *drêivo* itd.

tip *nògътъ – *nohêt, sičên* »sijêcanj« ali *bôžen, môčen, rôden*

tip *òlkътъ – *lakêt, bobên, šepêt* ali *brîdek, glâsen*

tip *nògъти – n. *nojtê* »nòkti« ali *môčno* itd.

tip *sърдъце – *srcê* ali *glâsno*⁹⁷⁹ itd.

tip *vêčerъ – *pojâs, jesên, večêr, gospôud, kokôuš* itd.⁹⁸⁰

tip *sършенъ – *sršên, živâd*

tip *pètero – *petêro, četvêri, dobrôuta, sirôuta, teškôuča, hüdôuba*, G. *imêna, pognôjili* itd. ali *okôuli/òkoli* (: 33), *čemêren/čëmèren, slôboden, pògovor, òdgovor*, prema A. – *tòpola, gòspoda, lèpota*⁹⁸¹, *srâmotâ, slèpota, slôboda, strâhota*⁹⁸², *pònega*

tip *pôrsete – *prasêta, razdrôubo* < *òrzdrobilъ, *na_vêčar* ali *zâpovid, prîgovor, nâňega*

tip *cêpili – *cipîli, grišîli, ladîli* < *xòldili, *razgûibili* < *òrzgubili, *ra-sstrêilili, pilî_smo, predîvo* (i *strlîvo*), ali *zâmlada, nâmiseu* i *nâfçili* (analogijom)

Kao što je vidljivo, Prekmurje se od Prlekije i velikog dijela rubnog slnkajk. područja razlikuje po djelovanju PPC i na otvorenu ultimiu – *kolôu, mesôu* (usp. i Greenberg 1992: 71). Primjeri s čeonim ^ (*nêbo, têilo*) su rezultati ujednačavanja prefiksalnog naglaska kao i drugdje. Prekmurje ima dosljedniji PPC od drugih dijelova ovoga područja i po pomaku u tipovima *lakêt* i *srcê* iako i tu, kao i drugdje, pomak izostaje u pridjevima na *-ьнъ i *-ькъ iz nekoga razloga. No unatoč takvom dosljednom PPC na zadnji slog, kao i u prleškom Radomersčaku (§128), pomak u nekim primjerima, što dosad, čini se, nije bilo primijećeno u literaturi, izostaje i na unutarnji slog (bez obzira na kvantitetu prvoga i drugoga sloga). Uvjeti

naglasku poopćenom iz prijedložne sveze ili o nepomaknutu naglasku ali s analoškom duljinom (kao u štok. *têško* – §112).

⁹⁷⁷ Kao u kajk. – §116.

⁹⁷⁸ (: 33, 123). Usp. i Greenberg 1992: 73 (*lêipollipôu*).

⁹⁷⁹ Usp. i *glâsno* (Greenberg 1992: 73).

⁹⁸⁰ Usp. i primjere u Greenberg 1992: 71–72.

⁹⁸¹ Greenberg (1993: 482) također citira prekmursko *lèpotâ* ali uz varijantu *lepòutâ* (s progresivnim pomakom cirkumfleksa, òu = ôu), prvi oblik krivo tumačeći retrakcijom.

⁹⁸² Prema izvornom A. *tòpolo, *lèpotò (n. p. c) itd.

su tu više morfološki nego fonetski – pomicanja nema *òkoli* (prijedlog) ali ima u *okòuli* (prilog), fakultativno izostaje u pridj. *čemèren/čèmeren* (ali imenica samo *čemèr*) a skroz u pridj. *slòboden* (usp. *slòboda*), kod prefiksa u imenicama *pògovor*, *òdgovor* i *prìgovor*, kod *ā*-osnovâ stare n. p. C koje su ujednačile čeonu naglasak iz A., na. i drugih padeža – *tòpola*, *lèpota* itd. te kod preskakanja naglasaka na prefiks (*zàmlada*, *nàmiseu*, *nàñega*, *pòñega*⁹⁸³). Tu je očito riječ o donekle morfološki-tvorbeno uvjetovanim fonetskim iznimkama⁹⁸⁴.

§130 Greenberg (1992: 72, 76–77, 1993: 478–479, 2002: 111, 118) je u više navrata iznio tezu⁹⁸⁵ da je naglasak u prekmurskim *l*-participima kao *nâbro*, *nâzvo*, *zâspo*, *pòuzvo* (= *pòuzvo*⁹⁸⁶) itd. posljedica toga što se na sjeveroistoku sln. područja (tj. u panonskom dijalektu) cirkumfleks nije micao preko slaboga poluglasa. Iako poluglasi mogu imati veze s nedjelovanjem PPC na tom (ali i na širem) području, takva interpretacija u cjelini ne stoji jer je većina primjerâ koje Greenberg daje pogrešna, a druge, gdje doista nije bilo PPC, treba smjestiti u širi kontekst da bi bilo jasno o čemu je riječ. Da je u gornjim prekmurskim *l*-participima riječ o odrazu nepomaknuta starog cirkumfleksa u *pòzъvalъ, *zâsъpalъ itd., u primjerima kao *pòzъvalъ bi se očekivala kraćina (kao u *slòboda*), a u primjerima kao *zâsъpalъ kraćenje izvornoga *^ (kao u *lèpota*). Dužina u primjerima kao *nâbro* i *pòuzvo* ne može biti odraz nepomaknuta starog cirkumfleksa (isto vrijedi i za bednjansko *nâobrol* i sl., što Greenberg citira). Tu je zapravo riječ o dobro posvjedočenom sln/kajk. procesu poopćenja naglasaka iz prijedložnih sveza, koji smo dosad već više puta spominjali u više govorâ. Da je to tako, pokazuju nam i prekmurski primjeri poput *dòubo* – *dòubili*, *nâpüu* < *nâpilъ (Greenberg 1992: 72, 77), gdje se takav naglasak javlja i kada nema jera. Usp. i iz Beltinaca (Novak & Novak 2009) *dòubu* (: 108, 141) – *pridòubu* (kao i *pòuzvali*). Istinabog, takav se ujednačen naglasak doista javlja ponajviše kod glagolâ koji su u osnovi imali poluglas, no ^ u takvim oblicima, kako rekosmo, nikako ne može biti arhaičan. Naglasak u takvim primjerima treba tražiti u analogiji prema progresivno pomaknutom cirkumfleksu iz primjerâ kao *pòzasъpalъ, *prìdobilъ, *nîrozъvalъ, *î_nabъralъ (~ štok. *pòzasrao*, *prìdobio*, *nî_po-*

⁹⁸³ Ovakvo je preskakanje kod osobnih zamjenica tipično za kajkavski (§26^F).

⁹⁸⁴ Teoretski bi se moglo pokušati argumentirati da u svim ovim primjerima zapravo vidimo sporadičnu retrakciju cirkumfleksa nastalog izvornim PPC (npr. *slòbòdъnъ > *slobòden > *slòboden*) – vidi §39 za ziljski i rezijski – ali to nije nimalo vjerojatno u svjetlu razvoja starog cirkumfleksa na čitavom ovom rubnom sln-kajk. području. Za retrakciju neocirkumfleksa na ovom području vidi §169.

⁹⁸⁵ Prihvaćenu i od nekih drugih autora – usp. npr. Pronk 2009: 173, 184–185.

⁹⁸⁶ U literaturi se u nekim govorima na diftonzima bilježi dug a u drugim kratak naglasak.

zvao, *ŕnabrao*) itd., tj. u tendenciji da se naglasak iz takvih i sličnih kombinacija poopći u takvom tipu⁹⁸⁷ – usp. u Središću izvorno *pōžro*, *pōdro* bez PPC (§128) te obje varijante u haloškom (§131). Da jerovi ne sprječavaju općenito PPC vidimo i po navedenim primjerima kao što su *teškōuča* < A. *tęžьkoť ili *lūdje* < *ŕudje u Beltincima.

§131 U haloškom poddijalektu, južnije od Prlekije na granici s Hrvatskom, vidimo također nedosljedno PPC, pogotovo na istoku. Usp. na Gorenjskom Vrh u istočnim Halozama (Lundberg 1997: 72, 75–77, 1999: 95, 98–100)

tip *dōma – *dōma*, *kđo* ali *dřvo*, G. *pēci*

tip *mēso – *mēso*, *čřęvo*, A. *glāvu*, *pīli*, *brāli* itd. ali *blī* < *bīli

tip *dětъci – D. *děci*, *tēško*

tip *jēsēnъ – *jēsēn*, *vęčēr*, *dęsēt*, sup. *kōsīt*, *orāt*, *gōlōp* ali *kđkoš*, *dęvęt*

tip *kōkoši – *kōkōši*, *oprālo* itd. ali *dōbili* (analogijom)

Kako vidimo, nema pomaka na ZOS (*dōma*, *mēso*, *děci*) – oblici *pēci*, *dřvo* i *dōbili* imaju naglasak poopćen prema prijedložnim svezama (duljina u *tēško* je isto analoškla), a *blī* ima pomak zbog nestanka prvog sloga. Pomak na zadnji zatvoreni slog je uglavnom izvršen, ali nije dosljedan (izostaje u *kđkoš*, *dęvęt* – prema *kōkōši* i *dęsēt*). PPC je dosljednije proveden u zapadnijem Belavšeku u središnjim Halozama (Lundberg 1999: 95, 100–101):

tip *jēmę – *imę* ali *dūma*

tip *mēso – *męsōu*, *čřęvōu*, A. *glavōu* itd. ali *pīlī*

tip *ōlkъtъ – *lakēt*

tip *sřrdьce – *srcę* ali *tęško*

tip *kōkošъ – *kukōuš*, *jēsēn* itd. ali *dōubu* (analogijom)

tip *rōdili – *rōdīlī*, *sišīlī*, *zaspālī*, *ōkōulī* ali *dōubīlī*, *pōubralī* (analogijom)

⁹⁸⁷ Beguš (2013, usp. i Šekli 2013a: 8^F) lucidno upozorava na to da je ulogu u takvim poopćavanjima zasigurno igrala činjenica da su u Prekmurju (i drugdje na dotičnom SI sln-kajk. graničnom području) česti dvostruki prefiksi poput *z-na-* ili *s-po-* (usp. npr. *sposadīti* u Beltincima), kao i to da se tu javlja tzv. »panonska negacija« u kojoj imamo oblike poput *nę_pozьvalъ, tj. negaciju odmah ispred *l*-participa, i kada bi drugdje imali negirani glagol »biti« + *l*-part. (*nije pozvao*) – usp. npr. u Međimurju (Blažeka 2008: 151) *da_sų_me_nī_styrāly* »da me nisu otjerali«.

Kako vidimo, ovdje je PPC u svim pozicijama izvršen, ali uz iznimku *dūma* i neke primjere s $\hat{}$ na prvom slogu analogijom prema prijedložnim svezama (*dōybu*, *dōybīlī*, *pōybrālī* – vjerojatno i *pīlīlī*). Dužina u *tēško* je sekundarna, ali je bez više podataka teško reći prema čemu. U haloškom su drugdje potvrđeni i naglasci kao *pōžgali*, *zēbrali* (Greenberg 1992: 79)⁹⁸⁸. Tu zacijelo jest riječ o (sporadičnu) izostanku PPC, kakvo vidamo u određenim položajima na čitavom tom sln-kajk. rubnom području, i tu bi to doista moglo biti zbog poluglasa. U haloškom u govoru Mejâ u istočnim Halozama (Lundberg 1997: 77) vidimo i zanimljivo ograničenje pomaka naglasaka na zadnji otvoreni slog – usp. *kōlo/kolō*, *mēsol/mesō* ali samo *domâ*, G. *noči*, n. *ludī* »ljūdi«, A. *rokō*, *nogō*, *vodō*. Sudeći po tim primjerima, izgleda kao da se PPC na završni izvorno kratki vokal (ovdje samo *-o) događa samo fakultativno, dok se na završni izvorno dug vokal (ovdje *-a, *-i, *-o) događa uvijek, kako primjećuje Lundberg⁹⁸⁹.

§132 Izvan spomenute zone gornjosutlanski–Štuparje–Bednja–Z Medimurje kajk. govori nemaju PPC. No pomaknut cirkumfleks na srednji slog vidimo u nizu kajk. govora u riječi *kōlovortъ (štok. *kōlovrat*, sln. *kolōvrat*) – usp. *kolōvrat* u Varaždinu (Lipljin 2012), *kulūovret* u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 35, 46), *kulōvrat* u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 174), *kolōvrat* u prigrorskom dijalektu (Rožić 2002: 110, Težak 1981b: 254). Kako je tu riječ o govorima u kojima nema drugih primjera progresivnog pomaka cirkumfleksa (bilo na unutarnji bilo na zadnji slog, usp. npr. *ōke*, *kōkuš*, *pēcive*, *pētere*, *prāšeta* u G. Konjščini – Gudek 2013: 31–32, 35) i koji se nalaze dalje od zapadne zone gornjosutlanski–bednjanski–zapadnomeđimurski u kojoj inače nalazimo progresivni pomak cirkumfleksa, treba pretpostaviti da je tu riječ o posuđenici iz zapadnijih (kajk/sln.) govora u kojima se takav pomak fonetski javlja (usp. npr. bednjanski *kelyevrot* – Jedvaj 1956: 296). Ne bi bilo čudno da se takva riječ, ili njezin naglasak, posudi, a i smjer posuđivanja izgleda logično. Na jugoistoku kajk. područja, u Turopolju, koje je udaljenije od te zapadne zone, nalazimo pak očekivano *kōlovrat* (Šojat 1982), kao i *kōlovrt* u Đelekovcu u zapadnoj Podravini (Sabol 2004)⁹⁹⁰. Iz staroga se *kōlovrat izvodi i po-

⁹⁸⁸ Pronk (2009: 186–187), iako to nije uspio pravilno povijesno interpretirati (pa mu nije jasan ni $\hat{}$ u haloškom *pōžgali*), primjećuje da u Prekmurju i zapadnim Halozama nalazimo uvijek tip *nābro*, dok u južnim i istočnim Halozama i južnoj Prlekiji nalazimo tip *nābro* (§130).

⁹⁸⁹ Moglo bi se razmišljati o utjecaju kombinacijâ tipa *kōlo_{se} – *nōgō_{se} i sl. (usp. bednjanske oblike u §125^F). U takvoj poziciji izvorno »prasn.« čuvanje zanaglasne dužine, za razliku od zadnjeg otvorenog sloga (§252), ne bi bilo čudno (usp. sln/kajk. *gāvra* – §136, štok/čak. *gōlūba* – §244).

⁹⁹⁰ Naglasak u G. *kolovrta* (isto u drugim kosim padežima) je jako čudan (ali taj rječnik nije potpuno pouzdan).

dravsko *kolōvrat*⁹⁹¹. Bilo bi zanimljivo terenski istražiti naglasak ove riječi i u drugim kajk. govorima⁹⁹².

Ovdje ćemo sažeti odraze PPC u glavnim tipovima u nekoliko govorâ o kojima imamo detaljnije podatke⁹⁹³:

psl. tip ⁹⁹⁴	knjiž. sln.	Belt.	Sred.	Bel.	GV	Bed.	HS	Kost.	Pavl.	većina kajk. govorâ
*ōko	+	+	– (+)	+/–	–	– (+)	+	(+ ?)	–	–
*mēso	+	+	–	+	–	–	+	–	–	–
*tъnъkъ ⁹⁹⁵	+	+/–	–	+		–	+/–	–	–	–
*sъrdъce ⁹⁹⁶	+	+/–	–	+/–	–	–	–	–	–	–
*kōkošъ ⁹⁹⁷	+	+	+ (–)	+	+ (–)	+ (–)	+	+ (–)	+/–	–
*dēverъ	+	+	+		+ (–)	+ (–?)	+	+		–
*ōkolo	+	+/–	+/–	+	+	+/–	+	+ (–)	+	–
*zāpovēdъ	+	+/–	+/–			–			–	–
*ūčili	+	+/–	+	+		–	+	–		–

Kratice: Belt. (Beltinci), Sred. (Središće), Bel. (Belavšek), GV (Gorenjski Vrh), Bed. (Bednja), HS (Hum na Sutli), Kost. (Kostelsko), Pavl. (Pavlovec)

+ = djelovanje PPC

– = izostanak PPC

(–), (+) = rijetko

+/– = oba odraza

Kako je iz tablice jasno, u ovoj prijelaznoj zoni vidimo različite varijante nepotpunog djelovanja PPC. PPC često izostaje, uz različite lokalne vari-

⁹⁹¹ Naglasak se pomiče zbog ograničenja zadnjih dvaju slogova (§16). Usp. u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) i Goli (Večenaj & Lončarić 1997) *kolōvrat* – *kolovrâta* i u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *kolōvrat* (analogijom prema G. i *kolovrât*) – *kolovrâta*. Oblik *kolōvrat* u Sudofčini (Sabol 2004) vjerojatno isto ovamo spada.

⁹⁹² Neobičan je oblik *kulōvret*, -a u Cerju (Šatović & Kalinski 2012). Takav naglasak nalazimo i u drugim izvedenicama u tom govoru (*vukōdlak*, *drvōsek*, *drvōcep*, *glavōsek*, *kulōsek* ali *blāgusluv*). Može biti da je riječ o »nepravilnoj« retrakciji (§357) od starijega *kolovrât (s tipom *kolovōrtъ kao u većini složenica – usp. rus. *коловорѣт* i §149^F) pa zatim o poopćenju nominativnog naglaska u drugim padežima. Izvornu varijantu *kolovrât zacijelo nalazimo i u naglasku *kulōvert* iz Sv. Martina (Blažeka 2008: 16) i *kulōvrat* iz Murskog Središća (Blažeka & Rob 2014).

⁹⁹³ Preciznost tabličnoga prikaza, jasno, ovisi o količini građe kojom je poduprta (koja nije uvijek velika). Nova građa može promijeniti neke stavke.

⁹⁹⁴ Pojedini primjeri predstavljaju tipove a ne konkretne riječi.

⁹⁹⁵ Također i tip *ōlkъtъ.

⁹⁹⁶ Također i tip *mōtъno.

⁹⁹⁷ Također i tip *ōbvolkъ (s dugim drugim slogom).

jante i podvarijante, na otvorenu ultimom (*oko, *měso), na jaki poluglas (*тънькъ), preko poluglasa (*sъrdьce, *pōžьgali), na unutarnji slog (*oko-*lo*) i s pokraćenog *o na unutarnji slog (*věrmene). Osim toga, često izostaje i u određenim primjerima (*děvęть, *děšęть) te u određenim tvorba-
ma – npr. s prefiksâ (*zâpověđь). Lingvogeografski detalji o prostiranju ove važne izoglose na sjevernoj sln/hrv. granici su još u velikoj mjeri relativno slabo istraženi ili nedovoljno dobro poznati. Progresivni pomak cirkumfleksa je kao izoglosa pogotovo u kajkavskom dosad bio nepravedno zapostavljen. Uz dodatno i detaljnije terensko istraživanje i analizu će se ovi preliminarni rezultati moći utočniti.

NEOCIRKUMFLEKS

§133 Kao što smo vidjeli, silazni se naglasak (cirkumfleks), kao automatski fonetski ostvaraj u nenaglašenim psl. riječima, javljao samo u apsolutno prvom slogu. No u slavenskom je u određenim uvjetima mogao nastati i novi silazni naglasak koji nije bio ograničen samo na prvi slog, a ako je bio na prvom slogu u pravilu se (osim analogijom) nije ponašao kao stari cirkumfleks u smislu preskakanja na prethodne slogove⁹⁹⁸ (iako se i takav novonastali drugačiji cirkumfleks neocirkumfleks mogao povlačiti na prethodni slog drugačijom vrsti fonetskog procesa). Takav se novi silazni naglasak naziva neocirkumfleks. Za razliku od običnog (starog) cirkumfleksa, koji može biti kratak (*o) i dug (*o), neocirkumfleks je samo dug pa je stoga zalihosno isticati da je riječ o dugom neocirkumfleksu. Neocirkumfleks se označava znakom *o (za razliku od *o za stari dugi cirkumfleks).

Sâm naziv obično pokriva više različitih fenomena koji su se dogodili u nekim općeslavenskim dijalektima ili u povijesti zasebnih jezika/dijalekata. Neocirkumfleksom u užem smislu se može zvati novi silazni naglasak na mjestu starog akuta (npr. g. *kôrvъ od očekivanog *kórvъ), dok se neocirkumfleksom u širem smislu može zvati novi silazni naglasak koji nastaje prilikom stezanja dvaju vokala s naglaskom na prvom slogu (npr. *znâšъ < *znâjеšъ). Sve su ove promjene u okviru slavenskoga dijalekatske, tj. nijedna ne obuhvaća sve slav. jezike/dijalekte i tu često među njima postoje razlike.

U širim slavenskim razmjerima neocirkumfleks nije posebno bitan fenomen. Neocirkumfleks u užem smislu (novi silazni naglasak na mjestu

⁹⁹⁸ U kajk. se razlika između starog i novog cirkumfleksa vidi i u tome što kod neocirkumfleksa nema kraćenja u višeslozicama (kajk. *vidimo* < *vīdimo prema *prāseta* < *pōrsęte).

starog akuta) na širem području nalazimo samo u u genitivu množine *o-* i *ā-*osnovâ naglasne paradigme *a* (poput *pǫrgъ ili *kǫrva) u Zslav. i Jslav., gdje umjesto očekivanih oblika kao *kǫrvъ (usp. rus. *коро́в*) nalazimo oblike kao *kǫrvъ s neocirkumfleksom⁹⁹⁹. Veći značaj neocirkumfleks ima u Jslav., gdje na sjeverozapadu toga područja (u sln/kajk. i vrlo ograničeno na sjeveru čak. teritorija) neocirkumfleks (tj. novi *^* na mjestu starog *ʷ) nastaje u čitavom nizu kategorijâ ispred dužine u sljedećem slogu u određenim uvjetima (tako vjerojatno nastaje i neocirkumfleks u *kǫrvъ – §134), npr. sln/kajk. *gāvrān* prema štok/čak. *gāvran* (psl. *gāvornъ). Osim toga, u sln/kajk. se novi *^* na mjestu *ʷ javlja i prilikom ispadanja slabog poluglasa u sljedećem slogu čime nastaje novi suglasnički skup, npr. sln/kajk. *hrūška* prema štok/čak. *krūška* (psl. *krūška). Što se pak tiče kontrakcijskoga neocirkumfleksa, on se javlja, u uvjetima koji često variraju od dijalekta do dijalekta, u Zslav. i Jslav. U Islav. nema tipa *kǫrvъ, a kontrakcijski neocirkumfleks se ne može vidjeti jer je, kao prvo, kontrakcija u Islav. vrlo rubna pojava i skoro je nigdje nema, a, kao drugo, ondje se ionako trag starih intonacija tu ne može vidjeti. Dakle, u nekim jezicima neocirkumfleksa, tj. njegovih tragova, uopće nema (npr. ruskom), u nekima se javlja samo u jednoj kategoriji (štok., češki), drugdje u nekoliko njih (čak. sjever), a negdje u čitavom nizu kategorijâ (sln. i kajk.):

Rasprostranjenost neocirkumfleksa

Islav.	češki/štokavski/ čakavski jug ¹⁰⁰⁰	čakavski sjever ¹⁰⁰¹	slovenski/ kajkavski
–	samo g. n. p. <i>a</i> i kod stezanja	<i>e</i> -prezenti i odr. pridjevi (i g. i stezanje)	velik broj kategorijâ

Kako smo već rekli, postoji više tipova neocirkumfleksa:

⁹⁹⁹ To se u Jslav. u načelu može vidjeti samo na zapadu (sln. i kajk/čak/štok) iako vidi §134 i za bug., a u Zslav. u češkom jer drugdje (osim u lužičkosrpskom – §112) na mjestu *ʷ nalazimo kraćinu pa se onda razlika između *ʷ i **^* ni ne može vidjeti.

¹⁰⁰⁰ Pod čakavskim jugom ovdje podrazumijevamo čitavo čakavsko područje južno od linije Lošinj–Novi Vinodolski (§140), tj. sve govore bez neocirkumfleksa u tipovima *stārī* i *gīnē*. To nipošto nije isto što i južnočakavski (ikavski) dijalekat (§15).

¹⁰⁰¹ Pod čakavskim sjeverom ovdje podrazumijevamo čakavske starosjedilačke govore sjeverno od linije Lošinj–Novi Vinodolski koji imaju neocirkumfleks u tipovima *stārī* i *gīne* (uz druge zajedničke karakteristike). To su govori, prema tradicionalnoj podjeli, sjevernočak. (ekavskog) i srednjočak. (ikavsko-ekavskog) dijalekta (§15). Među njih ne spadaju preseljenički JZ istarski govori, kao ni drugi preseljenički Jčak. i neki srednjočak. govori koji nemaju neocirkumfleksa u rečenim tipovima.

Po proširenosti i načinu nastanka možemo govoriti o četiri osnovna tipa neocirkumfleksa¹⁰⁰²:

1) neocirkumfleks na mjestu starog akuta:

- a) neocirkumfleks u g. tipa *kôrvъ (J/Zslav.)
- b) neocirkumfleks u nizu kategorijâ (sln/kajk, ograničeno na čak. S)
- c) neocirkumfleks ispred *-Cъ/ьC- (sln/kajk)

2) kontrakcijski neocirkumfleks

Osnovna je razlika, kako rekosmo, između nekontrakcijskoga i kontrakcijskoga neocirkumfleksa. Kod nekontrakcijskog neocirkumfleksa, nova je silazna intonacija posljedica ili dužine u sljedećem slogu ili, u sln/kajk., ispadanja slaboga poluglasa. Kod kontrakcijskog neocirkumfleksa je jednostavno riječ o položaju izvornoga naglasaka na prvom od dvaju kasnije stegnutih vokala. Kontrakcijski neocirkumfleks je od ostalih tipova različit ne samo postankom, nego i rezultatima (kontrakcijski neocirkumfleks u Zslav. daje dužinu, za razliku od onoga u tipu *kôrvъ – §161). Tipovi (1a) i (1b) su slični i u osnovi je zacijelo riječ o istoj vrsti procesa, pri čemu je jedina razlika u tome što se u češ/štok/južnom čak. taj proces odvija samo u genitivu mn. n. p. *α*, dok je u sln/kajk/sjevernom čak. prošireniji u više kategorijâ. Nastanak neocirkumfleksa kod ispadanja slaboga poluglasa u sljedećem slogu u sln/kajk. je pak, očito, poseban slučaj, koji se može tipološki donekle uspoređivati s Jčak. duženjem tipa *prâg* (§280). No kako je rezultat i toga procesa isti kao i kod drugih tipova neocirkumfleksa i kako do razvoja neocirkumfleksa u tipu *hrûška* i u tipu *gâvran* u sln/kajk. vjerojatno dolazi u isto vrijeme (§303), i takav tip neocirkumfleksa treba ovdje obraditi.

Prvo ćemo razmotriti redom sve tipove neocirkumfleksa, a onda retrakcije neocirkumfleksa.

Neocirkumfleks u genitivu množine n. p. *α* (tip *kôrvъ)

§134 Odras neocirkumfleksa u genitivu množine n. p. *α* u *o*- i *ā*-osnovama nalazimo u Jslav. i Zslav. jezicima (preciznije – u češkom). On se odražava kao i stari dugi cirkumfleks, tj. daje $\hat{}$ u ZJslav. a u češkom kračinu (za razliku od kontrakcijskog neocirkumfleksa koji daje dužinu – §161). Usp. hrv. dij. *krâv* (prema *krâva*), sln. *krâv* (prema *kráva*), češ. *krav* (prema *kráva*). No ovakav novi cirkumfleks za razliku od staroga cirkumfleksa ne preskače na prethodni slog – usp. hrv. dij. *od krâv* (A) prema *nâ splāv* (C).

¹⁰⁰² Za dobar pregled fenomena neocirkumfleksa vidi i Дыбо 2000: 22–37.

U štok/čak/kajk/sln. se ovakva promjena i danas sinkronijski jako dobro čuva, usp. još štok. *jād – jādā*, sr.r. *sīto – sītā* i *vrāna – vrānā* (za primjere poput *lòpata/lopàta* vidi §165)¹⁰⁰³. Neocirkumfleks u g. se, osim u akutskim osnovama n. p. *a*, javlja analogijom i kod n. p. *a* s kratkim slogom, tj. s vezanim kratkim neoakutom (tip *kòža, *osnòva): *kòža – kòžā* (tako i u tipu *òsnova* analogijom prema tipu *lòpata*). U sln. i kajk. se neocirkumfleks stvara i u primjerima s početnim starim akutom u višesložicama: sln. *jágoda/kajk. jågoda – g. jâgod* (isto i sln. *lástavica – lâstavic*) za razliku od štok/čak. *jågoda – g. jâgòd(ā)* (no štok/čak. tu imaju poopćenu zanaglasnu dužinu). Neocirkumfleks u sln/kajk. tipu *jâgod* se može objasniti jednostavnom analogijom prema sln/kajk. tipu *krâv, lopât*, no moglo bi se razmišljati i o njegovu fonetskom postanku na jednak način (osim što se tiče položaja sloga s izvornim starim akutom) kao u *krâv, lopât* (a za što vidi u nastavku).

U češ. se promjena tipa *rána – g. ran* čuva u desetak imenicâ izvorne n. p. *a*, dok se u njih nešto više od dvadeset gubi ujednačavanjem duljine (npr. češ. *kláda – klád* prema štok. *klāda – klādā*). Promjena se u m.r. više ne vidi jer je nulti nastavak uglavnom nestao (kao što se i u štok. promjena vidi samo kod kratke množine), a u sr.r. se vidi samo u *dílo – g. děl* (prema štok. *djělo – djělā*). U češ. analogijom prema n. p. *a* i neke imenice

¹⁰⁰³ U m.r. se u ZJslav., kao i drugdje u slav., stari oblici poput *pòrgъ > *prâg uglavnom zamjenjuju dužim *pragov* s nastavkom *-ov* < *-ovъ prema izvornim *u*-osnovama (u štok. i manje u čak. to kasnije ide i s ekspanzijom umetka *-ov-* u cijeloj množini). U štok/čak. prilikom dodavanja *-ov* nestaje stari neocirkumfleks pa se tako staro *prâg zamjenjuje novim *prâgōv* (usp. knjiž. *prâgōvā*) s ` prema drugim padežima. U kajk. nalazimo, izgleda, samo tip *prâgov* (usp. Kapović 2010b: 57), dok u sln. u nekim govorima nalazimo tip *prâgov* a u drugima tip *prâgov* – usp. dijalekatske primjere u Rigler 1971: 2–5/2001: 330–332 i kartu (tip *brátov* nalazimo u središnjoj kompaktnoj zoni, a tip *brátov* u razdvojenim zonama na jugu i SZ). Sln. tip *prâgov* odgovara štok/čak. izostanku neocirkumfleksa (analogijom prema ostalim padežima – usp. i Rigler 2001: 397, 417–418), a tip *prâgov* se može objasniti ili prenošenjem naglaska iz izvornog *pòrgъ ili fonetskim razvojem prema starom *pòrgōv > *pòrgov (usp. dužinu u izvornoj *u*-osnovi *synōvъ u n. p. *c* – §171). Kako bi se dugo *-ōv kod *u*-osnovâ moglo očekivati fonetski (čak u svim naglasnim paradigmama), možda nema potrebe za pretpostavljanjem analogije ili kontinuiteta sa starim *pòrgъ. To, naravno, ovisi i o tome kada se točno sekundarni nastavak *-ovъ počeo javljati u sln/kajk. Gubitak neocirkumfleksa u tipu *prâgov* je u sln., čini se, stariji od gubitka neocirkumfleksa u tipu *prâgih* i *prâgi*, npr. kod Valjavca već u 19. st. nalazimo *prâgov* ali *prâgi(h)*, a razlika između tipova *prâgov/prâgov* se često poklapa s dijalekatskim granicama (Rigler 1971: 8–9/2001: 335), za razliku od one u *prâgi(h)/prâgi(h)* s čijom se distribucijom tip *prâgov/prâgov* ne poklapa (1971: 2/2001: 330). Treba tu ipak pripomenuti da se ne mogu na isti način gledati, kako to čini Rigler, primjeri tipa *brátov* i primjeri tipa *orêx* jer je u drugom slučaju riječ o očuvanu starom nultom nastavku pa se tamo izostanak neocirkumfleksa nikako ne očekuje. S obzirom na spomenutu zemljopisnu distribuciju tipova *brátov/brátov* i s obzirom na neocirkumfleks u kajk. može biti da je *brátov* uvijek sekundarno prema *brátov* bez obzira na njegovo točno (fonetsko ili analoško) postanje.

stare n. p. *b* gube izvornu dužinu u g., usp. npr. češ. *chvála* – g. *chval* (prema štok. *hvála* – *hvála*)¹⁰⁰⁴.

Izgleda da ova izoglosa nije zahvatila ruski, usp. rus. *ко́рова* – *ко́ров* (a ne **кóров*). Od Zslav. jezikâ se poseban odraz neocirkumfleksa u genitivu mn. ni ne može vidjeti jer svugdje, osim u češ. (i lužičkosrpskom), na mjestu starog akuta vidimo kraćinu, kao i na mjestu starog cirkumfleksa i nekontrakcijskog neocirkumfleksa. Što se tiče JI dijela Jslav., ondje nema ni tonova ni razlikovne dužine, ali se trag neocirkumfleksa u genitivu mn. vidi po srbug. oblicima kao *зодинъ* prema *зодина*¹⁰⁰⁵ (Stang 1957: 25), gdje vidimo isti tip retrakcije neocirkumfleksa kao u tipu *lõpāt* : *lopāta* u štok. i dijelu čakavskoga (§165).

Najuvjerljivije objašnjenje za neocirkumfleks u genitivu množine jest da on nastaje pod utjecajem dugoga **-ṛ*, tj. dugog poluglasa koji bi bio pravilan odraz ie. nastavka **-ōm* (usp. lit. *-ų*) (vidi npr. Дыбо 2000: 21). Ako se dopusti postojanje dugih poluglasa (iako to na neki način proturječi njihovoj reduciranosti), takvo se objašnjenje nameće samo po sebi. S obzirom da bi se dugi poluglas javljao samo u genitivu mn., ne bi bilo čudno da se ovakav neocirkumfleks javlja samo u ovom položaju. Osim toga, dugi nam poluglas vrlo jednostavno i uvjerljivo istodobno objašnjava i duženje u ZJslav. u genitivu mn. n. p. *b* i *c*, npr. hrv. dij. *žēn*, *nōg*, sln. *žén*, *nóg* (psl. **žēnṛ*, **nògṛ*) (§171), te razvoj nastavka u štok. dij. *vōdā* (nštok. *vódā*) i knjiž. sln. *vodá* (§255).

Neocirkumfleks u slovenskom, kajkavskom i na čakavskom sjeveru

§135 Neocirkumfleks se, kako rekosmo, u najvećem broju pozicija javlja u slovenskom/kajkavskom¹⁰⁰⁶. U nekim primjerima, kao sln/kajk. *gāvrān* prema štok. *gāvran*, taj neocirkumfleks stoji prema jasnom čuvanju zana-glasne dužine u štokavskom/čakavskom i/ili Zslav. U drugim se primjerima usporednica može vidjeti u jednim ali ne i u drugim dijalektima/jezicima – usp. sln/kajk. na. *lēta* prema štok. (Posavina) *lētā* i slč. *letá* ali nštok. *lētā* i češ. *léta*. Katkada pak pretpostavljena dužina, koja je u sln/kajk. uzrokovala neocirkumfleks, nije nigdje izravno posvjedočena kao dužina

¹⁰⁰⁴ Za primjere u češ. usp. Verweij 1994: 503–504, 543.

¹⁰⁰⁵ Štok. *gōdina* (umjesto očekivanog **gōdina*) ima naglasak ujednačen prema frekventnom g. *gōdinā*.

¹⁰⁰⁶ Trebalo bi detaljnije terenski istražiti područje kajkavsko-čakavske razmeđe oko Karlovca i na JZ prema Ogulinu, gdje i na »čakavskom« području nalazimo primjerâ s neocirkumfleksom (i kajk. produženim neoakutom). Nije jasno koliko je to organskog dijalekatskog porijekla, a koliko naknadnih kontakata. Vidi Težak 1981a: 172 za neke primjere (no potpuno netočno analizirane i raznorodne). Dodatan je problem što je tu riječ uglavnom o dvoakcenatskim govorima, gdje je pred -RC- vrlo teško razlikovati kajkavski neocirkumfleks od čakavskog predsonantskog duženja.

– usp. sln/kajk. *otáva* prema štok. *òtavǎ* i češ. *otavǎ*. To je sve povezano s odrazima zanaglasne dužine u zadnjem otvorenom slogu u slavenskom (§252). Da sln/kajk. neocirkumfleks ima veze upravo sa starim zanaglasnim duljinama (iako one nisu uvijek izravno očuvane u drugim dijalektima), očito je i po tome što se neocirkumfleks u sln/kajk. javlja u pravilu ispred starih dugih vokala – *-a, *-i, *-u, *-y (osim u nekim primjerima gdje je to očito sekundarno). Jedini slučaj u kojem se neocirkumfleks ne može izravno i nedvojbeno povezati s dužinom (izuzmemo li primjere kao *svâd-ba* s otpadanjem slabih poluglasa) je tip *grîzel* < *grǫzľ (§156–157).

Na čakavskom sjeveru je opseg pojavljivanja neocirkumfleksa širi nego u ostatku čak. i štok. (gdje se javlja samo u genitivu množine imenicâ n. p. *a*), ali puno ograničeniji nego u sln/kajk. – javlja se samo na mjestu psl. *ʹ(u n. p. *a*) u određenim pridjevima (ne uvijek u svima u svim govorima) i u *e*-prezentima. Tako neocirkumfleks vidimo npr. kod određenog pridjeva u sln/kajk.¹⁰⁰⁷ *čisti* i sjevernom čak. (u nekim govorima) *čĩstĩ* prema štok/južnijem čak. *čĩstĩ*, dok ga kod prezenta *i*-glagolâ imaju samo sln. i kajk. (*čĩstĩ*) ali ne i štok/čak. (*čĩstĩ*). Kategorije u kojima se javlja neocirkumfleks se mogu u manjoj mjeri razlikovati između sln. i kajk. i među pojedinim njihovim dijalektima¹⁰⁰⁸.

Neocirkumfleks se fonetski javlja samo na mjestu starog akuta (za neocirkumfleks koji se analogijom javlja na mjestu psl. *ʹ vidi §160, 185). Što se tiče pozicije i naglasne paradigme u kojoj se on javlja na mjestu starog akuta, tu postoje dvije osnovne vrste neocirkumfleksa:

a) neocirkumfleks na osnovi u n. p. *a*

b) neocirkumfleks na prvom (akutiranom) slogu dvosložnih nastavaka u n. p. *b* i *c*

U prvom je slučaju riječ o neocirkumfleksu koji se javlja u nekim pozicijama na mjestu starog akuta na osnovi u n. p. *a* (npr. sln/kajk. L. *prâgu* <

¹⁰⁰⁷ Opće kajk. oblike navodimo kada je riječ o primjerima koji su više-manje svugdje u kajk. isti što se tiče naglasaka, a primjere iz pojedinačnih govora kada se javljaju neke razlike ili kada treba oprimjeriti opći oblik. Opći kajk. oblici se bilježe pojednostavljeno, kao u Ivšić 1936, bez razlikovanja otvorenih i zatvorenih *e* i *o*.

¹⁰⁰⁸ Položaje neocirkumfleksa u kajk. je prvi ustanovio Ivšić (1936: 70–71). Lončarićev (1996: 44–45) popis položajâ u kojima se javlja neocirkumfleks u kajk., za razliku od Ivšićeva, ima više pogrešnih primjera. U supinima *brât*, *spât*, *pît*, *sêč*, koje navodi, nije riječ o neocirkumfleksu nego o odrazu starog cirkumfleksa (psl. *pĭtь, *sĕtь, *bĕratь, *sĕpatь – za posljednja dva vidi §115); *dâl*, *zvál* također imaju stari cirkumfleks, usp. *dâla* – *dâlo* (n. p. C); isto je i s *brân*, *dân*; primjer *pĭjem* je sekundaran, tu je stariji naglasak *pĭjem* (n. p. C); li. *dŗvi(h)* također nije izvorno n. p. A (usp. štok. *dŗva*); L. *kōsti*, *pēči* izvorno pripadaju n. p. C (Ivšić tu točno navodi L. *peči* za n. p. C, a *vŗiti* za n. p. A).

*pǒrgŭ¹⁰⁰⁹), a u drugom o neocirkumfleksu koji se javlja na mjestu starog akuta na prvom slogu dvosložnih nastavaka (ili kombinacije sufiks + nastavak) u n. p. *b* i *c* (npr. sln/kajk. i. *vodâmi* < *vodâmī). U prvoj poziciji neocirkumfleks može nastajati zbog dužine u neposljednem (npr. *gâvran*) ili posljednjem (otvorenom) slogu (L. *prâgu*), a u drugoj poziciji samo zbog dužine u posljednjem (otvorenom) slogu (i. *vodâmi*).

Iako stvaranje neocirkumfleksa zbog kraćenja zanaglasne dužine (*mĕšĕcъ > kajk. *mĕšĕc*) ne izgleda sumnjivo na prvi pogled, Langston (2007b: 79) upozorava na to da se čini da nema tipološki sličnih primjera (s kompenzatornim duljenjem zbog kraćenja a ne otpadanja vokala) u drugim jezicima. Međutim, u kajk/sln. u riječima tipa *čisti* (pridj.) nije nužno riječ o duljenju zbog kraćenja zanaglasnog vokala. Iako je najvjerojatnije da je neocirkumfleks nastao (kompenzatornim duljenjem) u doba kraćenja zanaglasnih dužina (*čīstī > *čisti*), do kraćenja je moglo doći i tek nakon stvaranja neocirkumfleksa (*čīstī > *čīstī > *čisti*) – dakle, tu onda ne bi bila riječ o kompenzatornom duljenju, nego o nekoj vrsti asimilacije po dužini. Na takav bi proces mogli ukazivati sjeverni čakavski govori, gdje se zanaglasna dužina u pridjevima tipa *stârī* čuva bez obzira na neocirkumfleks iako bi to moglo vrlo lako biti i analogijom prema n. p. B i C. Ovdje također treba uputiti i na vezu s kajk. procesom duženja tipa *sĕlā > *sĕla* pred dužinom u ZOS, koje se javlja u ograničenijim okolnostima i nešto drugačijim uvjetima od neocirkumfleksa (§176 i dalje).

Nesumnjivo je pak da je do stvaranja neocirkumfleksa moralo doći prije jednačenja odraza starog akuta (*") s odrazom starog kratkog neoakuta (*^) i starog kratkog (*^) i pokraćenog dugog cirkumfleksa (*^) jer neocirkumfleks nastaje samo na mjestu starog akuta. Usp. npr. kajk. *čistiš* : *nōsiš* : *đblak* (*čīstīšъ : *nōsišъ : *đbvolkъ) prema štok/čak. *čīstīš* = *nōsiš* = *đblāk*. Do nastanka je neocirkumfleksa zacijelo došlo nakon kraćenja starog akuta (no prije njegova izjednačavanja s odrazima *^ i *^). Za relativnu kronologiju vidi §303, 307.

Što se tiče zanaglasnih dužina ispred kojih se u sln/kajk. javlja neocirkumfleks, njih se može razlučiti na više načina. Kao prvo, imamo stare duge vokale (*a, *e, *ĕ, *i, *o, *u, *y + dvoglasni *er, *el, *or, *ol, *ьr, *ьl, *ьr, *ьl) koji u nekim pozicijama čuvaju dužinu, a u nekima ne (uvjeti su složeni i ovise o njihovom položaju u riječi). Kao drugo, neki stari kratki vokali (konkretno *e) se mogu sekundarno produžiti u nekim oblicima. Kao treće, tu su novi dugi vokali koji nastaju kontrakcijom nakon ispadanja intervokalnoga *j (*VjV > *V̄). Osim toga, bitno je razlikovati stare dužine

¹⁰⁰⁹ U ovom će se poglavlju pisati dužina na vokalima ispred kojih u sln/kajk. nastaje neocirkumfleks (osim kad je riječ o diftonzima tipa *-ol- i sl.) kada ju je potrebno istaći.

u unutrašnjem/neposljednem i u posljednjem (otvorenom) slogu. Uvjeti kraćenja, tj. čuvanja, dužine se bitno razlikuju u te dvije pozicije.

Što se tiče zanaglasnih dužina u neposljednijim slogovima, tu je bitan broj slogova iza naglaska – zanaglasna se dužina u unutrašnjim slogovima fonetski čuvala samo u prvom slogu nakon naglaska iza kojega je bio još samo jedan (posljednji i otvoreni) slog (npr. drugi slog u *mēsęcь). U svim je ostalim slučajevima (ako je slogova iza naglaska bilo više od 2) dolazilo do kraćenja starih unutrašnjih dugih slogova (npr. drugi i treći slog u *mēsęcїna). Kod zanaglasnih dužina u akutiranim neposljednijim slogovima je bitnu ulogu odigralo i ujednačavanje kraćine prema oblicima gdje je taj akutirani slog bio nenaglašen. Što se tiče zanaglasne dužine u zadnjim (otvorenim) slogovima one su se čuvala samo u određenim položajima – ovisno o valenciji i broju slogova. O svemu ovome ćemo govoriti u nastavku.

Neocirkumfleks u sln., kajk. i na čak. sjeveru ćemo razmotriti ovim redoslijedom:

- a) pred starom duljinom u unutaršnjem slogu: sln/kajk. *gâvran* < *gâvornъ
- b) pred sekundarnom duljinom u unutaršnjem slogu: sln/kajk/čak. S *gīneš* < *gŷnešъ
- c) pred starom duljinom u zadnjem otvorenom slogu: sln/kajk. *gorēla* < *gorēlā
- d) pred kontrakcijskom duljinom: sln/kajk/čak. S *čīstī* < *čīstъjъ
- e) pred *-CRъ: sln/kajk. *grīzel* < *grŷzlъ

Treba napomenuti da ovdje nećemo moći ulaziti u sve detalje ove problematike koju treba istraživati, među ostalim, unutar akcentološke obrade morfologije i tvorbe¹⁰¹⁰.

a) neocirkumfleks pred starom duljinom u unutrašnjem slogu

§136 Neocirkumfleks pred zanaglasnom dužinom u unutrašnjem (neposljednem) slogu nalazimo u pojedinačnim leksemima (poput sln/kajk. *jāstreb*), u tvorbi (sln/kajk. *mīnar*) i u morfologiji (kajk. *stīsnuti*). Dužina koja je u sln/kajk. dovela do stvaranja neocirkumfleksa se često još jasno vidi u štok/čak., usp. štok/čak. *jāstrēb*, *krāvār*, (u nekim govorima) *stīsnūt(i)*.

No ne nalazimo neocirkumfleks u svim položajima u kojima je iza staroga akuta dolazio unutrašnji dugi slog jer se takva dužina nije uvijek čuvala u slavenskom. Sudeći prema odrazu u drugim slav. jezicima (§242–245),

¹⁰¹⁰ Ovdje nećemo govoriti o cirkumfleksima u sln/kajk. koji nisu neocirkumfleksnoga postanja. Kortlandt (2013: 118) navodi supin *spāt* kao primjer neocirkumfleksa, no to je zapravo od *sъpatъ (vidi §115 za pomak naglaska). Da je tu riječ o čeonom naglasku u n. p. C, vidi se npr. po kajk. primjerima kao sup. *trōšit* – inf. *trušiti* (Gudek 2013: 115) itd.

zanaglasna dužina u unutrašnjem (neposljednem) slogu se čuva samo u prvom slogu nakon naglasaka iza kojega slijedi samo još jedan (zadnji otvoreni) slog, npr. dužina se čuva u *mēsēcъ – *mēsēca (štok. *mjēsēc – mjēsēca*) ali ne i u *mēsēčina (štok. *mjēsēčina*). Dok u štok. možemo naći razmjerno mnogo takvih primjera u kojima se oglédaju stara pravila kraćenja, u sln/kajk. je uglavnom dolazilo do ujednačavanja ili varijante s neocirkumfleksom (dužinom) ili one bez njega pa su primjeri poput kajk. *pāvuk – pāvučina*¹⁰¹¹ (štok. *pāūk ~ pāučina*) rijetki¹⁰¹². S druge strane, kao i u većini štok/čak. govora (§246), i u sln/kajk. dolazi do ujednačavanja kvantitete u akutiranim nastavcima, gdje je jedan slog u jednoj poziciji mogao biti iza naglasaka, a u drugoj naglašen pod starim akutom. Tako npr. nalazimo izostanak neocirkumfleksa u kajk. *vrānam < *vōrnāmъ* (n. p. *a*) analogijom prema *ženām < *ženāmъ* (n. p. *b*) i sl. Vidi §250.

Što se tiče leksemâ, prema štok/čak. riječima izvorne n. p. *a* sa zanaglasnom duljinom u sln/kajk. stoji neocirkumfleks što navodimo primjerima (vodeći se prema knjiž. sln. odrazima) u tablici na str. 281.

No brojni su i primjeri (tablica na str. 282) u kojima očekivani neocirkumfleks izostaje (opet vodeći se prema knjiž. sln. odrazima).

Primjeri s odrazom neocirkumfleksa i njegovim izostankom se u velikoj mjeri slažu u sln. i kajk. i među govovima iako ne potpuno i premda bi to trebalo još detaljno terenski istražiti. Izostanak očekivanog neocirkumfleksa je posljedica ili ujednačavanja prema višesložnim izvedenicama (gdje se očekuje kraćenje stare zanaglasne dužine) ili posljedica sekundarnog prelaska imenice u n. p. *C* u nekim primjerima, a teoretski bi mogla biti riječ i o psl. valencijskoj razlici, kao u Zslav.^{1013, 1014} (§242). Nije nemoguće da je, ovisno o primjeru, riječ i o svim trima razlozima.

¹⁰¹¹ Ivšić 1936: 71. Usp. npr. *pāvuk – pāvučina* u Turopolju (Šojat 1982: 461) i Cerju (Šatović & Kalinski 2012).

¹⁰¹² Primjeri poput štok. *mjēsēc – mjēsēčina* se katkad ne vide i zbog inovativnog naglasaka u izvedenicama, npr. u knjiž. sln. *mesečina* i Belostenčevo *Mefzechina* (usp. tu u Humu na Sutli arhaično *mēsnc* ali *mesečina* – Čelinić 2010: 31, 34).

¹⁰¹³ Zanimljivo je da izostanak neocirkumfleksa u sln/kajk. vidimo u većini riječi u kojima duljine nema ni u Zslav. Moglo bi se, dakle, i u sln/kajk. pretpostaviti da se čuvaju samo dominantne zanaglasne dužine, kao vjerojatno i u Zslav. (§242) i kao u sln/kajk. zadnjem otvorenom slogu (§141), za razliku od štok/čak. gdje se dužine u neposljednem slogu čuvaju bez obzira na valencijsku (§242). Takvu hipotezu kviri npr. riječ *gāvornъ (usp. *vōrnъ – n. p. *c*), gdje vidimo sln/kajk. *gāvran* ali češ. *havran*.

¹⁰¹⁴ Kortlandt (2011: 54–55) također povezuje izostanak neocirkumfleksa u sln. *pāmet, jāblan, lābod, sōmrak* s kraćinom u češ. *pamět, jabloň, labuť, soumrak* (polj. *pamięc, łabędź*), a razvoj neocirkumfleksa u sln. *mēsēc, pēnez, jāstreb, pājek* povezuje s dužinom u češ. *měsíc, peníz, jestřáb, pavouk* (polj. *miesiąc, pieniądze, jastrząb, pająk*). Iako su ove sličnosti između sln. i Zslav. na prvi pogled jako uvjerljive (moguće je da je tu riječ, kako rekospo, o čuvanju (+)zanaglasne dužine i u sln/kajk.), detaljniji pogled pokazuje da situacija

Primjeri s neocirkumfleksom

psl.	sln.	Belt. ¹⁰¹⁵	Var. ¹⁰¹⁶	VR ¹⁰¹⁷	Tur. ¹⁰¹⁸	Đurd. ¹⁰¹⁹	Cerje ¹⁰²⁰
*gāvornъ ¹⁰²¹	<i>gāuran</i>		<i>gāuran</i>		<i>gāuran</i>	<i>gāuran</i> ¹⁰²²	<i>gāuran</i>
*vītēzъ	<i>vītez</i>	<i>vītez</i> ¹⁰²³	[<i>vītes</i>]	<i>vītez</i>			<i>Vītez</i>
*āstrēbъ	<i>jāstreb</i> ¹⁰²⁴	<i>jāstreb</i>	<i>jāstrep</i> ¹⁰²⁵	<i>jāstreb</i>	<i>jāstreb</i> ¹⁰²⁶	¹⁰²⁷	[<i>jāstreb</i> ¹⁰²⁸]
*pāōkъ	[<i>pājək</i>] ¹⁰²⁹	<i>pāvuk</i> ¹⁰³⁰	<i>pāvuk</i>	¹⁰³¹	<i>pāvuk</i> ¹⁰³²	<i>pāvuk</i> ¹⁰³³	<i>pāvuk</i>
*mēsēcъ	<i>mēsec</i>	<i>mēisc</i>	<i>mēsec</i>	<i>mēsec</i> ¹⁰³⁴	<i>mēsec</i>	<i>mēsec</i> ¹⁰³⁵	<i>mēsec</i>
*pēnēzъ	<i>pēnez</i>	<i>pēinez</i>	<i>pēnēs</i>	<i>pēnezi</i>	<i>pēnezi</i>	¹⁰³⁶	<i>pēnezi</i>

¹⁰¹⁵ Beltinci u Prekmurju (Novak & Novak 2009).

¹⁰¹⁶ Varaždin (Lipljin 2002).

¹⁰¹⁷ Velika Rakovica kraj Samobora (March 1981: 259–260).

¹⁰¹⁸ Turopolje (Šojat 1982).

¹⁰¹⁹ Đurđevac (Maresić & Miholek 2011).

¹⁰²⁰ Šatović & Kalinski 2012.

¹⁰²¹ Za rekonstrukciju naglasaka ovih riječi vidi §242^F. Usp. i štok. *gāvran*, *vītez*, *jāstreb*, *pāvuk*, *mješec*, *pēnēz* (AR).

¹⁰²² Ali *gāuran* u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996).

¹⁰²³ Možda posuđeno iz mađ. *vítéz* (što je u mađ. slavizam).

¹⁰²⁴ Dolenjski (Pleteršnik) i *jāstreb*.

¹⁰²⁵ Usp. i kod Belostenca *Jājztreb*, *Káuran* (437).

¹⁰²⁶ Usp. i *jāstrep* u G. Konjščini (Gudek 2013: 33, 46). Pro-dindolski *jāstreb* (Rožić 1893-4/1: 107) predstavlja, čini se, riječku kajk. iznimku bez neocirkumfleksa u ovoj riječi (usp. *pāvuk* »pauk« u istom govoru, : 109).

¹⁰²⁷ Usp. *jāstreb* u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996).

¹⁰²⁸ Naglasak je vjerojatno posuđen iz istočnih govora križevačkog tipa (§329), usp. još i *utāva* (umj. očekivana *utāva – §149).

¹⁰²⁹ Knjiž. sln. *pājək* ima, čini se, sekundaran nastavak (s poluglasom), usp. i *zājec* prema starom *zājecъ. Dužina u tim primjerima stoga nije relevantna jer nastaje kao i u drugim riječima tipa *pālycъ (§159).

¹⁰³⁰ Usp. i *pāvok* u Središću (Greenberg 1999). Prekmurje i Prlekija se i tu slažu s kajk.

¹⁰³¹ Usp. u obližnjem Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003: 152) *pāvuk*.

¹⁰³² Usp. u Ozlju (Težak 1981b: 241) *gāuran*, *pāvuk*.

¹⁰³³ Usp. u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) *pāth*.

¹⁰³⁴ Za odraz neocirkumfleksa (u vokalizmu) usp. još npr. i *mēsec* u Pavlovcu (Celinić 2010: 45).

¹⁰³⁵ Također *mēsec* (i *Mēsec*) u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996).

¹⁰³⁶ Usp. još *pēnezi* (Rožić 2002: 13), *pēnezi* – *pēneze* (Jakoby 1974: 233), *pēnes* (Gudek 2013: 33, 45) ali bednjansko *pienez* (Jedvaj 1956: 295).

Primjeri bez neocirkumfleksa

psl.	sln.	Belt.	Var.	VR ¹⁰³⁷	Tur.	Đurđ.
*pámētъ ¹⁰³⁸	pámet ¹⁰³⁹	pāmet – pāmeti	pāmēt	pāmet	pāmet	pāmēt ¹⁰⁴⁰
*ābolнь	jāblan ¹⁰⁴¹	jāblan	jāblan			jāblan
*pōrpōtъ/ pāportъ	práprot		prēprot		pāprad	pāprot
*ōlbōdъ	(*lābod/ lābod) ¹⁰⁴²		lābut ¹⁰⁴³	lābud ¹⁰⁴⁴		

ipak nije toliko jednostavna. Kao prvo, ne mogu se ignorirati dijalektalne razlike u sln/kajk. (koje su možda i znatnije nego što se čini po ovdje iznesenim primjerima), npr. kajk. *lābut/lābud* (i sln. *lābod/lābod), kajk. *pāuk* uz *pāvuk* itd. Tu može biti riječ o kasnijim promjenama, ali to nije sigurno. Kao drugo, treba u obzir uzeti i prelazak u n. p. C u kajk/čak/štok. koji je očit u *penez* i *mjesec* – vidi §137, 242^F (Kortlandt u sličnom ali ne istom kontekstu spominje prelazak *a > c* za neke druge riječi ove vrste – 2011: 265–266). Kao treće, neki Kortlandtovi primjeri nisu dobri – knjiž. sln. *pājək* ima drugi sufix te nije pouzdan, a izravna usporedba sln. *sōmrak*, štok. *sūmrāk* i češ. *soumrak* preko rekonstrukcije *sōmorkъ nije prihvatljiva. Češ. *soumrak* i sln. *sōmrak* (s poopcavanjem naglasaka na korigenu) treba izvoditi iz varijante *sōmōrkъ (usp. štok. tip *súkob* i vidi §225 za češ. uopće-*no sou-*), dok štok. *sūmrāk* (i npr. varaždinski kajk. *sūmrak* – Lipljin 2002) treba izvoditi iz varijante *sōmorkъ. Usp. tu i dubrovačko (Ligorio & Kapović 2011: 355) *ū.sumrāk* te sln. varijantu *somrāk* (SSKJ, sln. varijanta *sōmrak* vjerojatno dolazi poopcavanjem prema *na_sōmrak* i sl.). Ovakva je varijacija (tip *sōmōrkъ i *sōmorkъ) u ovakvim riječima uobičajena (§149^F), a rekonstrukcija akutiranoga *sō- je nemoguća imamo li u vidu i inače neakutiranu varijantu *sō- kao u *sōkōbъ, *sōtōnъ itd. (§225). Kortlandt u svojoj analizi daje i neke druge pogrešne usporednice, npr. na istom mjestu (2011: 55) uspoređuje sln. *rībič* sa štok. *rībić* i *mlādić* umjesto sa štok. *rībič* (ARj, sekundarno i *rībič*) i npr. *vōdič*.

¹⁰³⁷ March 1981: 260, 262.

¹⁰³⁸ Za naglasnu rekonstrukciju u ovim primjerima vidi opet §242^F. Usp. i štok. *pāmēt*, *jāblān*, *pāprāt*, *lābūd*.

¹⁰³⁹ Usp. i dijalektalno *pāmet* (FO: 44, 130, 197, 209).

¹⁰⁴⁰ Usp. i *Pāmet* kod Belostenca, *pāmēt* u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 268), *pōmet* u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 38), *napāmet* u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 230), *pōmēt* u G. Konjščini (Gudek 2013: 33). U Bednji (Jedvaj 1956: 303, 320) nalazimo *pūmet* ali *nopōumet*, pri čemu potonji pril. vjerojatnije ima sekundarni cirkumfleks s PPC (usp. štok. *nāpamēt*) nego izvorni neocirkumfleks.

¹⁰⁴¹ Zastarjelo. Pleteršnik daje samo *jāblan* a SSKJ *jāblanljāblan*.

¹⁰⁴² Sln. *labōd* (Pleteršnik) bi se moglo izvoditi prema starom *lābod – *lāboda (bez neocirkumfleksa), od čega bi prvo (analogijom prema tipu *nārod* – *narōda*) dobili *lābod – *labōda, a onda (analogijom prema tipu *junāk* – *junāka*) posvjedočeno *labōd* – *labōda*. Varijanta *labōd* (SSKJ), ako nije sekundarna, dala bi se izvoditi od *lābod (s neocirkumfleksom) preko krive reinterpretacije neocirkumfleksa kao starog cirkumfleksa u prijedložnim svezama kao **na_lāboda*, prema čemu se onda stvara i *labōd* bez prijedloga (usp. i mlade *gavrān* prema starom *gāvran*).

¹⁰⁴³ Usp. i *lābud* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) te *lābut* u G. Konjščini (Gudek 2013: 33).

¹⁰⁴⁴ U V. Rakovici vidimo takav naglasak i u staroj n. p. *c* iz nekog razloga: *kōrak*, *ōblak*, *ōbruč*. Usp. u Ozlju (Težak 1981b: 252) očekivano *ōblak*, *ōbruč* itd., u Varaždinu (Lipljin 2002) *ōblak*, *ōblast*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *ōbad*, *ōblak*, *ōbruč*, u

Kraćenje prema višesložnim izvedenicama se može pretpostaviti npr. u riječima *pámęť, *ǎbolń, *páportъ, *ǎlbodъ. Usp. knjiž. sln. *pámet* uz *pámetǎn*, *pámetiti*, *pámetovati*, turopoljsko (Šojat 1982: 461) *pǎmet* uz *pǎmetiti*, konjščinsko (Gudek 2013: 31, 33, 61, 70) *pǎmet* uz *spǎmetęn*, rakovičko (March 1981: 262, 266) *pǎmet* (A) uz *s pǎmetęn* itd.¹⁰⁴⁵ Usp. tu i štok. *pǎmęt* prema *pǎmętan*, *pǎmętovati* itd. Dvojnost pak vidimo kod zast. sln. *jǎblan/jǎblan* uza suvremeno *jǎblanaljǎblana* (ž.r.) (gdje bi se ^ očekivao). Dvostrukost je zabilježena i u izvedenici *jǎblanicaljǎblanica* (usp. štok. *jǎblǎn* prema *Jǎblǎnica*). Na varaždinsko *jǎblan* je mogao utjecati npr. pridj. *jǎblanof* (~ štok. sekundarno *jǎblǎnov*). Na sln. *práprot* bez neocirkumfleksa su mogle utjecati izvedenice poput *práprotǎn*, *práprotina*, *práprotišće*, *práprotnica* (SSKJ) itd., kao i pridjevi *pręprutni* na *pręprut* u G. Konjščini (Gudek 2013: 61, 66) (usp. štok. *pǎprǎt* prema *Prǎpǎtnice*). Kajk. *lǎbud* u više govora pak može biti ujednačeno prema *lǎbudica* (usp. štok. *lǎbūd* ali *lǎbūdica*) i sl. (usp. i štok. pridj. *lǎbūdī*). Neobičnije je kraćenje u *pǎuk* koje vidimo u Gornjoj Konjščini, za koje se može pretpostaviti formalna analogija prema izvedenici *pǎučina* (Gudek 2013: 31, 33, 44), no to ne izgleda preuvjerljivo.

§137 Prividna je iznimka kajkavsko, čini se, skoro uvijek kratko *pęnęz(i)* prema sln. *pęnez*. Sln. tu, kao i Zslav. (§242), ukazuje na izvorno *pęnęzъ (n. p. *a*), dok je u kajk., čak. i bar dijelu štok. (§242^F) ta riječ izgleda svugdje, vjerojatno dosta rano, počela prelaziti u n. p. C. Usp. npr. u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 28) *pęnęzi* – g. *penęz*, u Turopolju (Šojat 1982: 462) *pęnezi* – g. *penęz*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *pęnezi* – g. *penęz* – i. *penęzilpenezmī*, u G. Konjščini (Gudek 2013: 45) *pęnęzi* – g. *penęs* itd.¹⁰⁴⁶ Prelaskom u n. p. C se može objasniti i čest izostanak neocirkumfleksa u odrazu riječi *męšęcъ u kajk., usp. već spomenuto *męšęc* u Varaždinu i *męsec* u Cerju, konjščinsko i šemničko (Gudek 2013: 31, 33, Oraić Rabušić 2009: 268) *męšęc*¹⁰⁴⁷. Za prelazak u n. p. C usp. npr. u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 28) *męšęc* – g. *męsięc* ili u Turopolju (Šojat 1982: 456) *za pęt męšęci* (prema osnovnom obliku *męšęc*!). Prelazak riječi *męšęcъ u n. p. C kada znači »30 dana« je tipičan ne samo za kajkavski nego i za štokavski (g. *mjesęci* – dli. *mjesęcima*) i čakavski¹⁰⁴⁸. Sasvim sigurno nije slučajna razlika u

Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 21) *ǎbruč* ili u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *ǎbad*, *ǎblak*.

¹⁰⁴⁵ Bar u nekim govorima je ulogu mogao imati i prelazak u np. C (kao u štok/čak), usp. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *pǎmetlpǎmet* – L. *pamęti*.

¹⁰⁴⁶ U Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003: 203) se takav naglasak prenosi i u n. *penęzi*.

¹⁰⁴⁷ Usp. i pridjev *męšęćni* u Šemnici Gornjoj koji je također mogao odigrati ulogu.

¹⁰⁴⁸ Usp. u Pučišćima na Braču (Domagoj Vidović – usmeno) L. *u misięcū*, g. *misięćī*, na Vrgadi (Jurišić 1973) g. *misęćī*, a na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) L. *misęćūl*

naglasku između *měsec* »30 dana« i *miêsec* »nebesko tijelo« u Jesenju Donjem¹⁰⁴⁹ – usp. tu dubrovačku razliku¹⁰⁵⁰ između *nà Mjesēc – nà Mjesēcu* (A) ali *u mjesēcu – mjesēcima* (C)¹⁰⁵¹. Sekundarna n. p. C se širi ponajprije u upotrebi dotične riječi za vremensko razdoblje pri čemu onda u kajk. može doći do različitih naglasnih varijanata već u N., a u štok/čak. do različite naglasne paradigme ovisno o značenju¹⁰⁵². Što se tiče štok. i čak., tamo je posve neproblematičan razvoj pomičnosti u ovim imenicama, budući da se ondje odrazi *ʀ i *ʷ u trosložnim riječima stapaju pa po samom obliku kao *mjěsēc* ne možemo znati je li tu izvorno bio akut ili cirkumfleks, što onda i dovodi do brkanja n. p. A i C u ovakvim riječima u većini štok/čak. govora¹⁰⁵³. Dakle, u štok/čak. *měsēc* i *pěněz* mogu nastati pravilno od *měsęcь, *pěnězь i analogijom prema riječima izvorne n. p. c (tipa *kōrāk*) kasnije razviti sekundarnu pomičnost naglasaka u kosim padežima i, bar u nekim govorima, sekundarno preskakanje naglasaka (usp. štok. *ŭ mjesēc*). U kajk. je situacija utoliko drugačija što se ondje izvorna n. p. a i c, za razliku od štok/čak., kod dvosložnih riječi sa zanaglasnom dužinom razlikuje ne samo po izvornoj pomičnosti naglasaka u kosim padežima nego i već po samom odrazu u osnovnom obliku, usp. kajk. *jāstręb* prema *gōlub* (štok. *jāstrēb* = *gōlŭb* < psl. *ǰstrębь, *gōlŭbь). Da bismo, dakle, od kajk. *mêsec* (A) dobili *měsec* (C), nije dovoljan samo sekundarni razvoj pomičnosti u kosim padežima nego i promjena naglasaka u osnovnom obliku. Tu je, dakle, neocirkumfleks u kajk. izvornom *mêsec »30 dana« i *pênez analogijom bio zamjenjivan s ˘ nakon razvoja sekundarne pomičnosti naglasaka, budući da sve višesložice izvorne n. p. c imaju ˘ na prvom slogu¹⁰⁵⁴. U nekim govorima se vide i prijelazne faze između n. p. A i n. p. C¹⁰⁵⁵.

Misēcŭ (u oba značenja, dakle). Izgleda da je nova n. p. C na Vrgadi utjecala i na promjenu naglasaka u izvedenici *misečina* – usp. izvorno *misečina* na Braču, Grobniku i u Senju (Šimunović 2009, Lukežić & Zubčić 2007, Moguš 2002).

¹⁰⁴⁹ Kovačec 1989: 17, 1990: 53.

¹⁰⁵⁰ Ligorio & Kapović 2011: 347–348.

¹⁰⁵¹ Usp. pak u Selcima na Braču L. *na Misēcŭ* jednako kao *u četvrtŭn mīsēcŭ* (Nataša Šprljan – usmeno).

¹⁰⁵² Naravno, ovdje treba računati i na to da se riječ *mjesec* u značenju »nebesko tijelo« razmjerno rijetko upotrebljava (pogotovo u kosim padežima i u množini) pa izostanak pomičnosti tu ne mora nužno biti arhaičan. Tu može biti katkad riječ i o sekundarnoj nepomičnosti u štok/čak. (za razliku od kajk. *měsec*, što mora biti arhaično).

¹⁰⁵³ Vidi Ligorio & Kapović 2011: 332–333.

¹⁰⁵⁴ Dodatnu su ulogu mogle igrati i izvedenice, npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *měsec* (i *Měsec*) – *měsečina*.

¹⁰⁵⁵ Usp. već navedeno turopoljsko *měsęc* – g. *mēsęcŭ* i bednjansko (Jedvaj 1956: 295) *pienez* prema g. *penāz*. Prijelazna se faza vidi i kod Pergošića (1574) – usp. n. *pyenezŭ* [pienezŭ] (: viii/I), a. *pyeneze* (: viii/I), *pieneze* (: viii/II) uz a. *peneze* (4x) (: viii/I, xxxvi/I, lvii/I), *zapeneze* (: lxxxiii/I). Stari naglasak u genitivu mn. nije, čini se, potvrđen nigdje doli u Pergošića, ali i ondje već uz mlađu C-varijantu – g. *pyenez* [pienez] (: xxi/II) uz

Pojava neocirkumfleksa se vidi u tvorbi kod spoja osnove n. p. *a* i dugoga sufiksa, usp. sln/kajk. *ptičar*¹⁰⁵⁶ (~*ptica*/*ptica*) : štok. *ptičār* (~*ptica*). Usp. još i sln/kajk. *cęstar*, *rībič* itd.

§138 Kao što smo spomenuli, kod akutiranih nastavaka koji mogu biti i zanaslani (kod osnove koja pripada n. p. *a*) i naglašeni (kod osnove koja pripada n. p. *b* ili *c*) često dolazi do nefonetskog ujednačavanja kračine, tj. izostanka neocirkumfleksa u sln/kajk. Tako kračinu vidimo npr. u sln. *pálica* i kajk. *pǎlica*¹⁰⁵⁷ (< *pǎlica) analogijom prema naglašenom *-ical-ica* < *ica, usp. sln. *telica*, *pšenica*, dij. *stolica*, kajk. (V. Rakovica) *telica*, *stolica*, *šenica* itd. No usp. tu i prodindolsko *vīlicu* (Rožić 2002: 225) s očekivanim neocirkumfleksom¹⁰⁵⁸. Jednako ujednačavanje vidimo i u većini štok/čak. (*pǎlica* prema *stolica* itd.) – §247. Kod sufiksa *-ina* pak vidimo dužinu u sln. *govēdina*, kajk. *govēdina*¹⁰⁵⁹ i knjiž. sln. *istina*, dok ujednačenu kračinu sufiksa vidimo u odrazima *istina* u Beltincima (Novak & Novak 2009) i u kajk.¹⁰⁶⁰ Tu kračina dolazi analogijom prema naglašenom sln. *-ina*, kajk. *-ina*, usp. u V. Rakovici *blazina*, *ledina* itd. Sličan primjer nalazimo i kod sln. *pāzduha*¹⁰⁶¹ prema kajk. *pāz(d)uha* (npr. V. Rakovica, Bednja; *pāzujā* u Turopolju, *pāzuve* u Cerju), gdje je kračina u kajk. zacijelo posljedica ujednačavanja prema starom *-ūha iako takvih primjera danas, čini se, više nema. Primjere ovakvih ujednačivanja treba bolje povijesno i terenski istražiti u okviru akcentuacije u tvorbi riječi.

§139 U nastavku ćemo navesti primjere iz različitih morfoloških oblika u kojima neocirkumfleks nastaje ispred stare duljine u unutrašnjem/neposljednem slogu. Treba napomenuti da se odrazi katkad razlikuju u različitim sln/kajk. dijalektima¹⁰⁶², bilo da je riječ o starim razlikama ili

peněz [peněz] (: ix/I, lxx/II), *penez* (: lvii/I itd.). Belostenec ima g. *pénéz* uz neobično *Penèzi* – a. *Penèze*.

¹⁰⁵⁶ Usp. *tīčar* u V. Rakovici (March 1981: 260). Namjesto očekivanog *krāvar* (kako je u sln.) u kajk. često nalazimo sekundarno *kravār*.

¹⁰⁵⁷ Vidi npr. Rožić 1893-4/I: 133, Jedvaj 1956: 301, March 1981: 260, Težak 1981b: 259, Šojat 1982: 461, Šatović & Kalinski 2012, Gudek 2013: 57 itd. Bednjansko *zōdnico*, *grāblico* imaju neocirkumfleks zbog ispadanja poluglasa (§158).

¹⁰⁵⁸ Ali usp. u Ozlju *vīlica*, *vūdica*, *šāčica* itd. (Težak 1981b: 259).

¹⁰⁵⁹ Npr. Ivšić 1936: 71.

¹⁰⁶⁰ Npr. Rožić 1893-4/I: 133, March 1981: 260, Težak 1981b: 258, Šatović & Kalinski 2012 (ali *īsti*), Gudek 2013: 57.

¹⁰⁶¹ Usp. u Prčanju u Boki Kotorskoj (Rešetar 1900: 34) *pāzūgo* (§250). Vidi i §244^f.

¹⁰⁶² Za neke sln. dijalektalne naglasne izoglose u vezi neocirkumfleksa vidi Rigler 1970, 1971, 1978, tj. Rigler 2001: 320–346. U kajk. se relativno često u pojedinim govorima javljaju sekundarni oblici, npr. na. *lęta* analogijom prema NA. *lęto* umjesto izvornoga *lęta* i sl. (usp. npr. u G. Konjščini *jūtra* kod starijih i analoško *jūtra* kod mla-

kasnijim analogijama¹⁰⁶³, što se nekada može ustanoviti¹⁰⁶⁴ a nekada ne.

1. o-osn. m/sr.r. (n. p. a) – sln/kajk. *râkih* < *rácěxъ ~ čak. sjever: nenagl. -*ih*, -*eh* (Novi Vinodolski *čãsih*), Posavina nenagl. -*ī* < **-ih* (*na_kõñī*)¹⁰⁶⁵

Nastanak neocirkumfleksa pred očekivanom zanaglasnom duljinom je ovdje jasan (usp. i sln. *mêsec* ~ štok. *mješec*)¹⁰⁶⁶. Ovaj je nastavak bio dug i u n. p. B (usp. kajk. *stōli* – §181) i u n. p. C (sln. *zobī*, kajk. *zubī* – §256).

prezent *i-* i *ě-glagola* (n. p. a) – sln/kajk. *čistiš*, *vīdiš* < *čistīšъ, *vīdīšъ ~ štok/čak. *čīstīš*, *vīdīš* (češ/slč. *čistīš*, *vidīš*)

Tematsko **-ī-* u prezentu je bilo dugo u svim naglasnim paradigmama (*pázīte, *nōsīte, *lovīte) pa je tu dužina uvijek očuvana za razliku od drugih oblika *i-glagolá* gdje se ujednačavala kraćina (npr. *pázīti analogijom prema *nosīti s pokraćenim starim akutom) – vidi u nastavku.

dih govornika – Gudek 2013: 52^(F)), no proširenost takvih pojava u kajkavskoj dijalektologiji, za razliku od slovenske, nije lingvogeografski proučena.

¹⁰⁶³ Rigler (2001: 397, 417) je u pravu kada kaže da su pozicije gdje se neocirkumfleks javlja iste u sln. i kajk., ali da tu treba uzeti u obzir i različite dijalekatske varijante. S pravom kritizira i Ivšića (1936: 65), koji nije nijekao isti razvoj neocirkumfleksa u sln. i kajk., ali je zbog nepoznavanja sln. dijalekata (tu treba, doduše, uzeti u obzir i vrijeme kada je Ivšićeva studija pisana) i pogrešne pretpostavke o jedinstvenosti sln. dijalekata što se tiče neocirkumfleksa razlike između sln. i kajk. smatrao većima nego što one doista jesu.

¹⁰⁶⁴ Slovenski se od kajkavskog razlikuje utoliko što je u slovenskom došlo do (zaciijelo prilično kasnog) sekundarnog širenja neocirkumfleksa i izvan izvorne n. p. A u primjerima poput 1. *kovācih* – i. *kovāci* i sl. (uz starije *kovācih* – *kovāci*) u n. p. B. Tu je jasno kako do toga dolazi – u sln. se ´ izjednačavaju i odraz starog akuta, odraz dugog neoakuta, odraz kratkog neoakuta i odraz naglasaka povučenog sa sljedećeg sloga, npr. *kráva* = *súša* = *vólja* = *gláva* (§38). Iako se izvorno neocirkumfleksna metatonija javlja samo u oblicima riječi koje imaju ´ od *´, ona se analogijom može pojaviti i kod riječi kod kojih je ´ drugačija porijekla (usp. još i sln. *vīna* analogijom prema *lêta* umjesto starijeg *vīna* i sl.). U kajk. se, gdje nema jednačenja starog akuta i neoakutâ (*kráva* : *súša*) i gdje je retrakcija naglasaka na dužinu (tipa *glāvā* > *glāva*) puno mlađa, takve analogije ne mogu događati (usp. kajk. *kovāci(h)*, *vīna*). No tu je u sln. u svakom slučaju riječ o kasnim analogijama koje nemaju nikakvog utjecaja na analizu izvornog sln/kajk. razvoja neocirkumfleksa. To je nešto što nije bilo jasno, recimo, Junkoviću (1972: 197–198), no njegov je »strukturalistički« pristup ionako potpuno promašen. Za kritiku usp. sa slovenističke strane u najvećoj mjeri (vidi gore) potpuno opravdane ocjene iznijete u Rigler 1976, 2001: 385–422 ili Greenberg 1996: 11–13. Vidi još §160, 185.

¹⁰⁶⁵ Duljina se vidi i u naglašenim oblicima n. p. c, usp. sln. *možéh*, Križanićevo *myžéh*, posavsko *zubī* itd.

¹⁰⁶⁶ U nekim sln. govorima nalazimo umjesto očekivanoga *brātih* i oblike poput *brátih* uz dosta varijacije, no to je, čini se, vrlo mlada pojava (za razliku od sln. tipa *brátov* u g. koji je nešto stariji) do koje dolazi po analogiji s drugim padežima. Za primjere iz dijalekata i kartu koja prikazuje ovu izoglosu u sln. govorima vidi Rigler 1971: 5–8/2001: 332–336.

glag. pridj. trpni na -ān- (n. p. a) – sln/kajk. *brīsan*, *māzan* < *brīśānъ, *māzānъ ~ štok/čak. *brīśān*, *māzān* (češ. *mazán*)

Ovdje se uvijek vidi neocirkumfleks jer *-ān- nije bilo akutirano i uvijek je bilo dugo (usp. *čēsānъ u n. p. B), za razliku od drugih oblika -a/-ā-glagolâ gdje je moglo (kod nekih glagola) doći do ujednačavanja analoške kračine, npr. *dělāti s analoškim kraćenjem prema skraćenom starom akutu u *česāti (§147).

inf. ne-glag. (n. p. a) – kajk. *dīgnutildīgnuti*¹⁰⁶⁷, sln. *dvīgniti*, dij. *d(v)īgnoliti*¹⁰⁶⁸ < *dvīgnōti, ~ štok/čak. *dīgnūti* (§246)

Varijanta s neocirkumfleksom, koju nalazimo u nekim kajk. i sln. dijalektima, je očekivana ispred unutarnje duljine. Zacijelo nije slučajno što se tu javlja i duga naglašena varijanta, npr. knjiž. sln. *krenīti* (§147). Varijanta bez neocirkumfleksa nastaje analogijom prema kratkom odrazu u infinitivima n. p. b, usp. knjiž. sln. *maknīti* ili kajk. *meknīti* u V. Rakovici (March 1981: 274). Usp. i analošku kračinu u knjiž. štok. *dīgnūti* (prema *màknuti*). U l-participu (sln. *dīgnil*, kajk. *dīgnul*) je ujednačena kračina kao i u l-participima drugih glag. vrsta¹⁰⁶⁹ (vidi u nastavku).

inf. a/ā-glag. (n. p. a) – sln/kajk. *vāрати* & sln. *dēlati*, kajk. *dēlati* < *vārāti, *dělāti ~ štok/čak. *vārāti* (§246)

Kod a/ā-glagolâ je situacija drugačija nego kod ne-glagolâ. Tu u nekim primjerima u sln/kajk. nalazimo očekivani neocirkumfleks (npr. u *vārati*), dok u drugima nalazimo odraz običnog starog akuta (npr. u *dēlati/dēlati*). U drugom slučaju je zacijelo riječ o analogiji prema pokraćenom odrazu u primjerima kao kajk. *kopāti*, sln. *kopāti* < *kopāti (§147). U glagolima tipa *vārati* se ^ ujednačava u svim oblicima, a neocirkumfleks se tu ionako očekuje i izvan infinitiva, npr. u l-participu (*vārālъ – *vārāla). U glagolima tipa *dēlati/dēlati* se pak kračina ujednačava u svim oblicima (osim, dakako, ondje gdje se općenito javlja u n. p. A – u prezentu *dēlam*, a u kajk. i nekim sln. govorima i u oblicima glag. pridj. radnog na -a, tj. *dēlala*).

¹⁰⁶⁷ Usp. npr. konjščinsko *dīgnuti* (Gudek 2013: 106), rakovičko *dīgniti* (March 1981: 1975), ozaljsko (Težak 1981b: 286) *dīgnati* ali bednjansko *dēignuti* (Jedvaj 1956: 313), prodindolsko (Rožić 1893-4/III: 71) *dīgnati*.

¹⁰⁶⁸ Usp. npr. u Gornjem Seniku (mađarsko Prekmurje) *zdīgniti* (FO: 215), u Beltincima (Novak & Novak 2009) u Prekmurju *stīsnoti* ali *zdīgnoti*, *klēcnoti*, *klūknoti*, *mīgnoti*, *počūčnoti*, *přdnoti*, *trēsnoti* itd., a u susjednoj Prlekiji u Središću (Greenberg 1999) *zdīgnoti*.

¹⁰⁶⁹ Tako je i u govorima koji imaju neocirkumfleks u infinitivu (i supinu) – usp. u Bednji *dīgnul* prema *dēignuti* te u Prodindolu *pārnal* prema *pārnati*.

Pojedinačni se primjeri u kajkavskom, bar sudeći po nekim govorima, jako dobro poklapaju – usp. npr. u Bednji (Jedvaj 1956: 316–317) *čđkati*, *děloti*, *kĩmoti*, *zoglãdoti*, *kěřpoti*, *vrđčoti*, *těrgoti* prema *pěitoti* (štok. *pitati*), *plãovoti*, *rěigoti* (*rĩgati*), *vãoroti*. Isto je i u V. Rakovici (March 1981: 275) *ččkati*, *kĩmati*, *zaglědati*, *křpati*, *třgati*, *vráčati* prema *plãvati*, *rĩgati*, *vãrati* (skroz se poklapa s Bednjom) i G. Konjšćini (Gudek 2013: 120–122) *ččkati*, *dělati*, *kĩmati*, *křpati*, *vráčati se*, *třgati* prema *plãvati*, *vãrati*, *pĩtati* ali i *rĩgati* (i *rĩgati*). Knjiž. sln. se isto dobro poklapa s ovime, usp. *čákati*, *dělati*, *glědati*, *třgati* prema *plãvati*, *pĩtati*, *plãvati*, *rĩgati*, *vãrati*. Razlika je u *kĩmati* (kajk. *kĩmati*) i u sln. dvostrukostima u *křpatil/křpati*, *vráčati/vrãčati*. No usp. i *pĩtati* u Turopolju (Šojat 1982: 463). U prekmurskim Beltincima (Novak & Novak 2009) pak imamo *dělati*, *vráčati*, što se poklapa s kajk. i knjiž. sln., ali i *glědati*, *rĩgati*, što se ne slaže (usp. i sekundarno *trgãti*). Jasno, ove bi podudarnosti trebalo detaljnije istražiti po primjerima i govorima.

Kračina u infinitivu, *l*-participu i imperativu

Za razliku od *ne-* i *a/ã-*glagolã, kod infinitivã ostalih glagolskih vrsta u sln/kajk., čini se, svugdje vidimo samo odraz običnog akuta:

*brĩsati > sln. *brĩsati*, kajk. *brĩsati*

*mėriti > sln. *mėriti*, kajk. *mėriti*¹⁰⁷⁰

*vĩdėti > sln. *vĩdėti*, kajk. *vĩdėti*¹⁰⁷¹

Kračina je ujednačena ne samo u inf. nego i u drugim oblicima, usp. *l*-particip *brĩsal/brĩsal*, *mėriil/mėriil*, *vĩdel/vĩdel* (u ž.r./mn. sr.r. se javlja neocirkumfleks, no ne zbog stare dužine veznog vokala – §148), a također i imperativ *brĩši(te)/brĩši(te)*, *mėri(te)/mėri(te)*, *vĩdi(te)/vĩdi(te)*. Takva kračina nastaje analogijom prema skraćenim odrazima ovih nastavaka pod akutom u n. p. *b* i *c*, usp. u kajk. *česãti* – *česãlo*, *nosĩti* – *nosĩlo*, *sedėti* – *sedėlo*, sln. *česãti* – *česãlo*, *nosĩlo* (vidi §147 za *nosĩti*), *sedėti* – *sedėlo* itd. Općenito je u n. p. *A* u kajk./sln. u ovim glagolskim vrstama (a djelomično i u *a/ã-* i *ne-*glagolima) ujednačena kračina nastavaka osim u prezentu i participima na *-ãn- (ti nastavci nikad nisu akutirani pa nema mogućnosti za ujednačavanje kračine). Neocirkumfleks u sln. imp. n. p. *B/C* kao *nosĩmo*, *nosĩte* (§147) je sekundaran.

¹⁰⁷⁰ Zanimljiv je primjer knjiž. sln. *žãliti* (uz *žãliti/žãliti*) u usporedbi s konjšćinskim (Gudek 2013: 113) *žãjiti* (~ štok. *žãliti*), što bi teoretski mogao biti primjer u kojem je iznimno prevladao neocirkumfleks u svim oblicima, no može biti i kakva inovacija.

¹⁰⁷¹ Usp. u G. Konjšćini (Gudek 2013: 111) primjer *ustãreĩti* s arhaičnim prezentom na *-ėje- *ustãreĩjem* i poopćenim *ũ* u svim oblicima.

Gotovo jednako ujednačavanje kračinâ u većini oblikâ n. p. A kao u sln/kajk. vidimo i u većini štok/čak. govora, usp. knjiž. štok. *brîsâti*, *mjêrîti*, *vîdjêti* prema izvornom dij. štok. *brîsâti*, *mjêrîti*, *vîdijeti* (§246). Postoji skoro potpuna podudarnost oblikâ s dužinom i kračinom kod većine štok/čak. govora i sln/kajk. (moguće je da je tu riječ o starim ZJslav. analogijama i ujednačavanjima):

knjiž. štok.	sln/kajk.
<i>brîšêš – brîsân :</i>	<i>brîšeš – brîsan :</i>
<i>brîsâlo – brîšîte!</i>	<i>brîsalol/brîsalol – brîšitel/brîšitel!</i>
<i>mjêrîš :</i>	<i>mêriš :</i>
<i>mjêrîlo – mjêrîte!</i>	<i>mêrilol/mêrilol – mêritel/mêrite!</i>
<i>vîdîš :</i>	<i>vîdiš :</i>
<i>vîdjêlo – vîdîte!</i>	<i>vîdelol/vîdelol – vîdite/vîdite!</i>

Razlika se javlja samo u *mjêrên*, *vîdên*, gdje štok/čak. čuvaju staru kračinu, a sln/kajk. imaju sekundarnu dužinu (*mêren* – §140). Moglo bi se pomisliti da se ovdje radi o kakvom fonetskom kraćenju akutiranih zana-glasnih dužina, no u štok/čak. je potpuno jasno da je tu riječ ipak o analogiji (dakle o procesu jednačenja tipa *mjêrîti* prema *nosîti* i sl.) a ne o fonet-skom razvoju (§249) pa će vjerojatno biti riječ o analogiji i u sln/kajk., a možda i u češ/slč. gdje također dužinu nalazimo samo u prezentu prema kraćini u *l*-participima, infinitivima i imperativima (usp. češ. *čistîš* prema *čistit*, *čistil*, *čistîte!* itd.). Može biti da je ovdje riječ o starom procesu jednačenja koji je zahvatio SZ dio ZJslav., a možda i Zslav. (iako se ne može *a priori* isključiti ni paralelan razvoj u određenim područjima).

b) neocirkumfleks pred sekundarnom duljinom u unutarnjem slogu

§140 Neocirkumfleks nalazimo u sln/kajk. i na čak. sjeveru u svim glagolima n. p. *a* s *e*-prezentom¹⁰⁷²:

sln. *bôdeš*, kajk. *bû(de)s*¹⁰⁷³, čak. sjever *bûdeš* (ali Novi Vinodolski: *bûdeš*¹⁰⁷⁴) ~ štok/čak. jug *bûdêš*

¹⁰⁷² I, naravno, u glag. prilogu sadašnjem koji se izvodi od prezenta, npr. sjeverni čak. *lâjûc* prema *lâjên* (Vranić 2005: 238), *putûjûc* (Lukežić 1996: 90^F).

¹⁰⁷³ Za ranu potvrdu usp. kod Pergošića *buude* (1574: xxv/I, xxxv/II, lxxii/II, lxxxiii/I, lxxxii/II), *bûde* (lxxvii/II).

¹⁰⁷⁴ Белић 2000: 177. Kako je ovaj oblik supletivan, mogućnosti su za sekundarno unošenje kraćine ovdje smanjene – to je moguće samo prema imperativu *bûdi!* – *bûdite!* Usp. tu za izostanak neocirkumfleksa i kajk. u Zelini *bôdêš* (Kalinski & Šojat 1973: 32) i u Vedešinu i Umoku *bûdê* (Houtzagers 2013a: 171, no tu ima dosta inovacijâ).

sln/kajk/čak. sjever *gīneš*¹⁰⁷⁵ ~ štok/čak. jug *gīněš*

sln/kajk/čak. sjever *čūješ*¹⁰⁷⁶ ~ štok/čak. jug *čūjěš*

sln/kajk/čak. sjever *kupūješ*¹⁰⁷⁷ (sln/kajk. i *kupūjěš*)¹⁰⁷⁸ ~ štok/čak. sjever *kupūjěš*

sln/kajk/čak. sjever *māžeš* ~ štok/čak. jug *măžěš*

¹⁰⁷⁵ Iako je tu u vrijeme nastanka neocirkumfleksa moralo biti *ē, na čak. sjeveru tu danas u pravilu nalazimo kratko -e-. Zacijelo je dužina toga *ē nestala u trenutku stvaranja neocirkumfleksa (kada je kompenzatorno produžen pokraćeni psl. akut na prethodnom slogu). U sjevernim čak. govorima uvijek vidimo kratko -ě- pod naglaskom u n. p. C (*pečē, trěšē*), a uglavnom i u nenaglašenom položaju u n. p. A (*gīněš*) i B (*tārěš*). Tematsko je -e- tako npr. uvijek kratko u Novom (Белић 2000: 171–174/Беличъ 1909: 241–245), Crikvenici (Langston 2013) i u Omišlju (Vermeer 1984b: 277) – jasno, isključuje se 1. l. jd. na -ēn s predsonantskim duženjem (tako u Novom i na Kastvu). Usp. i u Rukavcu (Vranić 2005: 232) *skāčē, gībějmo* prema *zgūbī* (usp. i *ivānški* za zanaglasne duljinu – podaci su oskudni). No, kako napominje Vermeer (1982: 329^F), situacija je u glagolima s naglaskom na osnovi u prezentu (tj. u n. p. A i B) u sjevernom čak. ipak nešto kompliciranija jer s Kastavštine i iz Dobrinja ima potvrda i za dužinu, pri čemu je tih dužina previše »to be explained away as errors«. Vermeer citira iz Dobrinja (FO: 245) *pōšnē*, iz Brežaca (Ribarić 2002: 151/1940: 127) *zīlēzē* (uz *světujě, mōrě, pōčnē*) i iz Marčelja (Jardas 1957: 14, 300, 385–386) *čūjē, pōčnē* (ali *pōčnū!*), *kupūjē, ne, mōrē* (uz *zōbjě, nājđěš, nājđē, priděš, zgānē, zāmě, pūšě*). Vermeer je potpuno u pravu da ovdje ne može biti riječ o pogrešnim zapisima, ali ne napominje, što je važno, da je kod svih primjera riječ isključivo o 3. l. jd. Tu će vjerojatno biti riječ o tome da u n. p. B dolazi do prenošenja dužine iz 3. l. mn., gdje se ona i očekuje od staroga *-ōtъ, u 3. l. jd. – dakle sekundarno *pōčnē* analogijom prema *pōčnū* (što se očekuje), sekundarno *čūjū* analogijom prema *pōčnū* (u *čūjū* bi se fonetski vjerojatno očekivalo kraćenje zanaglasne dužine nakon nastanka neocirkumfleksa) pa onda i *čūjē* analogijom prema *čūjū*. S druge strane, prema *čūjū* i *pōčnē* (što se očekuje) može nastati i sekundarno *pōčnū*. U opisu grobničkoga naglaska u Lukežić & Zubčić 2007 nalazimo kratko tematsko -ě- u svim glagolima neovisno o naglasnoj paradigmi u rječničkom dijelu knjige, dok u uvodnom opisu govora (: 52–55) autorice, bez ikakvog eksplicitnog objašnjenja, bilježe -ě u nekim glagolima n. p. A i B, a -ē u drugima (npr. *čūjē, dīgnē* ali *stānē, būdē* u n. p. A, *ōtmě, dōjđě* ali *tīčē, šćipjē* u n. p. B). Tako u uvodnom dijelu nalazimo *kūjē* (: 52) a u rječniku *kūjě* (i *kūjěš – kūjū*). Premda je opis nejasan, može se zaključiti da je dužina -e u 3. l. jd. fakultativna (ili se može javiti u nekim primjerima) analogijom prema uvijek dugom -ū u 3. l. mn. Detalje u pojedinim sjevernim čak. govorima bi tek trebalo preciznije terenski ispitati i analizirati. Zanimljivo je da se dugo -ē redovno javlja samo u 3. l. jd. (i, naravno, očekivano u 3. l. mn.) i puno južnije u centralnim čak. govorima, npr. na Vrgadi (Jurišić 1973), s tim da ondje to vrijedi i za n. p. C (vrgadinsko *zověš – zovē* prema sjevernom čak. *zověš – zově*). Vidi §172 za više o tome.

¹⁰⁷⁶ Usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) ipak kratko *zūjēn, se, psūjēn*, *čūjēn itd., što se može povezati sa štok. dij. *psūjēm, čūjēm*.

¹⁰⁷⁷ Vermeer (1982: 291) kaže: »there are dialects with lengthening even in unstressed syllables, e.g. Omišalj *věrūje*« – usp. i *prědīčē* iz Omišlja (Vermeer 1984b: 277) i *zīlēzē* iz Brežaca (Ribarić 2002: 151/1940: 127). No zanaglasna dužina u *věrūje, zīlēzē* nastaje zacijelo analogijom prema naglašenim oblicima poput *darūje* (Vermeer 1980: 458), *lěze. Ne može biti riječ o sporadičnom čuvanju psl. dužine drugoga sloga iz oblika *věrujety, *vylězety jer su riječi preduge (četverosložne).

¹⁰⁷⁸ Usp. npr. u Beltincima (Novak & Novak 2009) *kupūjēn, privežūjēn*, što se može usporediti s kratkim *kūpujēm* u nekim nštok. govorima (prema inače dugom -ē- u n. p. A/B).

Oblike s neocirkumfleksom tipa *gīneš* nalazimo u čak. sjeverno od linije Susak – Rab – Senj – Gacko polje – Brinje – Oštarije – Generalski Stol, ne uključujući dotične govore, pri čemu se izoglosa *gīnel/gīnē* poklapa s izoglosom *stārī/stārī* (Ivić 1981: 73^F). Vermeer (1982: 291) govori o liniji koja ide posred Lošinja pa do područja između Novog Vinodolskog i Senja te zove tu liniju »Lošinj–Novi«¹⁰⁷⁹. Neocirkumfleks u tim pozicijama, dakle, nalazimo sjeverno od te linije u svim starosjedilačkim ekavskim (Sčak.) govorima u Istri, u bužetskim govorima¹⁰⁸⁰, u Hrvatskom primorju¹⁰⁸¹ i na otocima Lošinj, Cresu i Krku¹⁰⁸². Neocirkumfleksa u ovim dvjema kategorijama nema u dubljoj unutrašnjosti čak. područja, u Građišću i južno od rečene linije¹⁰⁸³.

Uzimamo li u obzir tradicionalnu podjelu čak. dijalekata zasnovanu po najprije na odrazu jata, ova izoglosa, dakle, ne obuhvaća samo ekavski sjevernočakavski dijalekt nego i sjever ikavsko-ekavskog srednjočakavskog dijalekta (npr. krčke govore, Novi Vinodolski, Grobnik itd.), tj. ova se izoglosa ne poklapa s izoglosom odraza jata. Riječ je, dakle, o sjevernoj čakavskoj karakteristici, a ne o sjevernočakavskoj karakteristici. Vermeer (1982: 289–290), zbog neodgovarajuće tradicionalne podjele čak. dijalekata (upravo iz razloga nepoklapanja naglasnih i drugih izoglosa), dijeli čakavski na sjeverozapadni (tj. sjeverni) čakavski dijalekt (svi govori s tipom *gīneš* i *stārī* bez obzira na to je li odraz jata ekavski, ikav-

¹⁰⁷⁹ Naravno, neocirkumfleksa nema ni sjeverno od te linije u preseljeničkim Jčak. i srednjočak. govorima. Neocirkumfleks nalazimo samo u starosjedilačkim sjevernim (Sčak. ekavskim i srednjočak. ikavsko-ekavskim) čak. govorima.

¹⁰⁸⁰ Vermeer 1982: 321, Lisac 2009: 39.

¹⁰⁸¹ Neocirkumfleks u *e*-prezentima i određenim pridjevima je prisutan i u ikavskim govorima Klane i Studene (Lukežić 2012: 243).

¹⁰⁸² Na Krku neocirkumfleks u prezentu nalazimo u starinačkim govorima Omišlja, Vrbnika, Dobrinja i okoline na sjeveru i sjeveroistoku i Punta, Baške i okoline na jugu (Lukežić & Turk 1998: 54, 72). U doseljeničkim govorima na ostatku Krka neocirkumfleksa, izgleda, nema. Među primjerima koje autorice navode javlja se i *dēla* (u *ā*-glagolima!) u Puntu/Baški, gdje sigurno nije riječ o neocirkumfleksu (tu je zacijelo riječ o duženju u naglašenom slogu – §282 i dalje). Isto tako, ni primjeri *jī* »jede« i *pripejāju* koje navode za prvo područje nemaju veze s neocirkumfleksom. Oblik *jī* nastaje od starijega *ji i riječ je o n. p. c u starom atematskom prezentu, dok je duljina u *pripejāju* analoška prema *-ā- < *-āje-* u ostalim licima (npr. ⁺*pripejāte*). Slično tome, i Vranić (2002: 57) pogrešno navodi primjere »sjevernočakavske metatonije« za Pag – u *kāpje* je riječ o duženju u zatvorenom naglašenom slogu (§282 i dalje), u *postāne* i *uvāti* o sporadičnom duženju u naglašenom slogu (kao u primjerima na : 56), a u *trība* o čestoj n. p. B: u ovom glagolu (usp. stand. hrv. *trēbati* prema čestom *tribat* u dalmatinskim nštok. govorima). Na Pagu se neocirkumfleks ionako ne očekuje, a da se i očekuje, ne bi se javljao u *i-* i *ā*-glagolima. S neocirkumfleksom nemaju veze ni oblici *kāmik*, *kāvran* s Cresa koje citira Kortlandt (2011: 58), gdje je također riječ o puno mlađem duženju u naglašenom slogu (§282 i dalje).

¹⁰⁸³ Vermeer 1982: 291.

sko-ekavski ili poseban kao u buzetskom dijalektu i govoru Klane i Studene), srednjočakavski dijalekt (govori bez neocirkumfleksa i s ikavsko-ekavskim odrazom jata) i jugoistočni (tj. južni) čakavski dijalekt (s ikavskim odrazom jata). Njegov je sjeverni čakavski, dakle, širi od tradicionalnog sjevernočakavskog dijalekta, dok je njegov srednjočakavski nešto uži od tradicionalnog jer izoglosu neocirkumfleksa pretpostavlja izoglosi jata. Ovdje naziv »sjevernočakavski (Sčak.)« i »srednjočakavski« upotrebljavamo u tradicionalnom smislu za ekavski i ikavsko-ekavski čakavski dijalekat, a čakavske govore s neocirkumfleksom u tipovima *gīneš* i *stārī* (bez obzira na to kakav odraza jata imali) nazivamo »sjeverni čakavski« ili »čakavski sjever (čak. S)«.

Da bi se dobio neocirkumfleks u sln/kajk. i na čak. sjeveru, potreban je dugi vokal iza sloga sa starim akutom. Postavlja se, dakle, pitanje – odakle dužina na prezentskom tematskom *-e- koje je izvorno moglo biti samo kratko (kao i glas *e općenito)? U slav. dijalektima, kako ćemo vidjeti, nalazimo brojne potvrde i za kratko i za dugo tematsko *-e- u raznim kombinacijama. Različiti štok. i čak. dijalekti se po tome dosta međusobno razlikuju.

U n. p. A/B je tematsko -e- u štokavskom uglavnom uvijek dugo (*būdēš*, *tōnēš* itd.), osim kod *mōžēš*, *hōcēš* koji obično imaju kraćinu (§55^F), kod glagolâ na -je- u nekim govorima¹⁰⁸⁴ i u još nekim posebnim primjerima¹⁰⁸⁵, dok se u mnogim čak. govorima (naravno, tamo gdje zanaglasne dužine uopće postoje¹⁰⁸⁶) nalazi očekivano kratko -e-¹⁰⁸⁷. U n. p. C je u kajk. uvijek kratko (kao i na čak. sjeveru i u većini sln. govora), ali u štok.

¹⁰⁸⁴ Npr. u Konavlima (Kašić 1995: 311) *čūjēš* (češće)/*lūjēš* (rjeđe), u Pljevljima (Ружичић 1927: 149) *бūjēш*, *кājēm_се*, *кūпјјēm*, u Piperima (Стевановић 1940: 178) *чūjēm*, *купјјēm*. Usp. još i kraćinu u Vušović 1927: 64, Станић 1982: 83 i Пижурица 1981: 21 te dublete u Вуковић 1940: 319–320. Kako je vidljivo, riječ je o južnim štok. govorima.

¹⁰⁸⁵ Usp. u Posavini (Ivšić 1913/II: 89) *dōjdēm* i *dōjdēm* itd. Neće biti slučajno da se baš u takvim primjerima (izvedenicama od *ići*) kraćina često nalazi i u Ibos. dolini Fojnice (Brozović 2007: 109) – *dōjēm*, *prōjdē*, *nāđēm* itd.

¹⁰⁸⁶ U dosta čak. govorâ uopće nema zanaglasnih dužina (§372) pa je uglavnom nemoćuće reći je li -e- bilo kratko ili dugo u n. p. A i B.

¹⁰⁸⁷ Kako rekosmo, tematsko -e- je na čak. sjeveru općenito kratko (osim analogijom prema 3. l. mn. -ū u n. p. A i B u nekim govorima). Kratko -e- u svim n. p. nalazimo u Trogiru (Белић 1935: 29), npr. *pobērē*, *obrīžē* itd. prema *plātī*, *plācī* itd., u Kaštilima (: 32) *nājdēn*, *potēžē* itd. prema *cīpān*, *zapālī* itd. i na Vrgadi (Jurišić 1973) *būdēš*, *māžēš*, *pōjdēš*, *pīšēš* itd. (dužinu na Vrgadi kod -e- nalazimo samo u 3. l. jd. u svim n. p., što je zacijelo analogija prema 3. l. mn. gdje se dužina očekuje fonetski – §172). Usp. prema tim kraćinama sustav u bračkim Selcima (grada Nataše Šprljan), gdje je dužina poopćena svugdje u n. p. A i B (dosljednije nego u Zštok.) ali ne i u n. p. C (kao u Zštok.) – n. p. A (*līzēš*, *sēdēš*, *lēžēš*), n. p. B (*požānēš*, *kōjēš*, *tārēš*, čak i *mōžēš*, *ōcēš*, gdje nema dužine u Zštok. – §55^F) ali n. p. C (*pečēš*, *grīzēš*). Dužinu u n. p. A i B vidimo i u, doduše

i ostatku čak. u nekim govorima dugo, u nekima kratko (*pèčes̄/pèčēs̄ < pečēs̄/pečēs̄*) – na jugu čak. (npr. Brač/Hvar/Vis/Korčula ali ne i Šolta) je najčešće kratko kao i u susjednom Zštok. Dugo *-ē-* se javlja u stčeš. (*možé-me, vedéme*), u slč. kod stare n. p. *c* (*nesieš*), a u stpolj. kod stare n. p. *a* i *b* (*bandzeem*), možda i *c* (Stang 1957: 118, Дубо 2000: 22). Za dužinu **-e-* u prezentu vidi još §172. Najčešća je pretpostavka da je tematsko **-e-* sekundarno produženo u mnogim dijalektima (ne uvijek u istim okolnostima) analogijom prema dugom **-ī-* i **-ā-* < **-aje-*, ali ima i drugih objašnjenja¹⁰⁸⁸.

Kakvog god točno porijekla bilo novo dugo **ē* u *e*-prezentima, činjenica je da ispred njega u sln/kajk. i na čak. sjeveru nastaje neocirkumfleks u n. p. *a*. U sln/kajk. neocirkumfleks u tipu *gīneš* ne predstavlja ništa čudno budući da ga ondje vidimo ne samo u *e*-prezentima nego i u *i-* (*mīslī* – §139) i *ā*-prezentima (*pāda* – §155). Tu, dakle, treba pretpostaviti da i to novo **ē* uzrokuje stvaranje neocirkumfleksa na prethodnom slogu kao i staro dugo **ī* i kontrakcijsko **ā* < **-aje-*. Ali na čak. sjeveru je stvar problematičnija. Ondje neocirkumfleks ne vidimo, kao u sln/kajk., u čitavom nizu kategorijâ nego isključivo u *e*-prezentima tipa *gīne* (dakle ispred novoga dugoga **ē*) i u određenim pridjevima tipa *stārī* (dakle ispred dužina nastalih kontrakcijom – §155). Tako na čakavskom sjeveru, za razliku od sln/kajk., dužinu nikada ne vidimo u *ī-* i *ā*-prezentima tipa *mīslī* ili *pādā*. To je pogotovo neobično zna li se da je *-e-* na čak. sjeveru u principu uvijek kratko u n. p. B i C, dok kod *i-* i *a*-glagolâ uvijek nalazimo dužinu ne samo u n. p. A (*mīslī, pādā*) nego i u n. p. B (*nōsī*) i n. p. C (*lovī, kopā*)¹⁰⁸⁹. Paradoksalno je, dakle, da neocirkumfleks na čak. sjeveru vidimo samo kod **-e-* koje je izvorno bilo kratko i tek je naknadno bilo produljeno (i to samo u n. p. A), dok kod izvorno dugog **-ī-* i kontrakcijskog **-ā-* (dugih u svim n. p.) neocirkumfleksa nema. Formalno se pravilo može postaviti tako da se kaže da se duženje u sjevernom čak. događa samo ispred novog dugog **ē*. Kako se takvo **ē* javlja praktički samo u prezentu, to bi onda objašnjavalo i zašto se neocirkumfleks tu javlja samo u *e*-prezentima (jasno, neocirkumfleks bi se svakako očekivao u 3. l. mn. *gīnu* < **gīnōtъ*, no teško da se neocirkumfleks mogao odande proširiti analoški u sva lica).

inače dosta poštokavljenom, čak. govoru Novigrada (Jakić-Cestarić 2013: 184–186) – *dīžē, būdē, īdē* itd.

¹⁰⁸⁸ Kortlandt (2011: 57–58) tumači izostanak neocirkumfleksa u novljanskom *būdeš* time što se tu očekuje neproduženo **-e-* od **bōdešъ*, dok se u *gīneš* i *brīšeš* očekuje nova dužina prema **gībnešъ > *gīnēšъ* (zbog gubitka **-b-*) i **brīsješъ > *brīššešъ > *brīšēšъ* (s kompenzatornim duženjem zbog **-sj-* > **-šš-*) (vidi npr. 2011: 29). Ovu teoriju svakako treba ozbiljno uzeti u obzir – nije nemoguće da je duljina na izvorno kratkom tematskom **-e-* nastala (i) na ovakav ili sličan način. Za Kortlandtovu tezu o duženju **-e-* u n. p. C vidi §172.

¹⁰⁸⁹ Vidi §163 za tip *kopā*.

No fonetski je ipak teško objasniti motivaciju da se neocirkumfleks razvije samo ispred *ē ali ne i ispred *ī i *ā.

glag. pridj. trpni na -en- (n. p. a): sln/kajk. *pozdrāvljen* < *poꝛǣdǫrꝛvļenꝛ ~ štok/čak. *pozdrāvļen* > *pòzdravļen*

Neocirkumfleks se ispred kratkoga *-en- ne bi očekivao, no on je tu u sln/kajk. ipak postojan. Tu je riječ o analogiji prema dugom *-ān- u participijima *alje*-glagolâ (npr. *brīsan*), a dodatno možda i prema prezentskom naglasku. Čini se da je u *i-* i *ē-*glagolima došlo do paralelizma s *alje*-glagolima (§139). Kračina se ujednačava u svim oblicima koji su u n. p. *b* i *c* akutirani (tj. pokraćeni) – toga nema u prezentu *i*-glagolâ (usp. *čīstīšꝛ – *nòsīšꝛ – *lovīšꝛ) i u glag. pridj. trpnom *alje*-glagolâ (usp. *brīsānꝛ, *čēsānꝛ/česānꝛ). U *je*-prezentima se pak, kao i u svim drugim *e*-prezentima, u sln/kajk. javlja dužina u n. p. *a* (*brīšeš*). Taj se paralelizam onda upotpunjuje sekundarnom dužinom nastavka *-ēn- kod *i-* i *ē-*glagolâ analogijom prema *-ān-.

Neocirkumfleks u sln. nalazimo i u prilogu *lētōs*, što je očito povezano sa štok. *lētōs*. S druge strane, neocirkumfleksa nema u sln. *jūtros* (usp. štok. *jūtros*), kao ni u kajk. *lētōs*¹⁰⁹⁰. Dugo -ōs je tu sigurno sekundarno, a može se protumačiti analogijom prema prilogu *zimōꝛꝛ (štok. *zimūs*)¹⁰⁹¹, iako je to pomalo čudno s obzirom na različit naglasak i nastavak.

c) neocirkumfleks pred starom duljinom u zadnjem otvorenom slogu

§141 Kod starih dugih vokala u unutaršnjim/neposljednijim slogovima, kako smo vidjeli, čuvanje dužine ovisi o broju slogova nakon naglašenoga sloga i o potencijalnom ujednačavanju s kračinom kada je zanaglasni slog akutiran i naglašen u drugim položajima. Drugačije je kod neocirkumfleksa koji nastaje pred starom duljinom u zadnjem otvorenom slogu. Tu se dužina u sln/kajk. javlja ispred starih dugih vokala (*ā, *ȳ, *ī, *ū) ali ne u svim položajima. Usp. npr.:

G. *pǫrgā > kajk. <i>prāga</i>	L. *pǫrgū > kajk. <i>prāgu</i>
n. *pǫrǫī > kajk. <i>prāgi</i>	
a. *pǫrgȳ > kajk. <i>prāge</i>	i. *pǫrgȳ > kajk. <i>prāgi</i>

¹⁰⁹⁰ Usp. npr. *lētēs* (Jedvaj 1956: 320), *lētōs* (Šojat 1982: 455), *l'ētēs* (Jembrih & Lončarić 1982-3: 54), *lētēs* (Šatović & Kalinski 2012), *l'ētēs* (Gudek 2013: 129) itd. S kajk. se, kao i obično, slaže i prekmursko *lētōs* (Novak & Novak 2009).

¹⁰⁹¹ Usp. Kortlandt 2011: 53.

Dužinu često, ali ne uvijek, možemo vidjeti u drugim jezicima ili nagla-
snim paradigrama (usp. dij. hrv. i. $-ī$ i kajk. L. $-ū$ u n. p. C u nekim govo-
rima), no očito je da sama izvorna dužina zadnjega otvorenog sloga (ZOS)
očito nije jedini uvjet jer neocirkumfleks nastaje samo ispred nekih izvor-
no dugih vokala u ZOS. Pogledamo li u kojim slučajevima dolazi do čuva-
nja stare dužine u ZOS, tj. do nastanka sln/kajk. neocirkumfleksa, uvjete
nije teško otkriti. Dužina se javlja kod nastavaka koji su u n. p. c bili na-
glašeni. Na to da se sln/kajk. neocirkumfleks javlja samo ispred domi-
nantnih starih dugih vokala u ZOS upozorila je moskovska akcentološka
škola (MAŠ)¹⁰⁹². U tablici ćemo prikazati osnovne položaje u kojima se u
sln/kajk. javlja neocirkumfleks u usporedbi s n. p. c i zajedno s ie. porije-
klom dotičnih nastavaka¹⁰⁹³.

L.	sln/kajk. <i>prāgu</i>	*pǫrgŭ (n. p. a) ¹⁰⁹⁴	*synŭ (n. p. c)	*.ōw
L.	sln/kajk. <i>nīti</i>	*nīti (n. p. a)	*kostī (n. p. c)	*.ēy
na.	sln/kajk. <i>lēta</i>	*lētā (n. p. a)	*polā (n. p. c)	*.eh ₂
i.	sln/kajk. <i>prāgi</i>	*pǫrgŷ (n. p. a)	*bogŷ (n. p. c)	*.ōys
i.	sln/kajk. <i>vodāmi</i>	*vǫdāmī (n. p. c)	*kǫstŷmī (n. p. c)	*.miHs
I. dv.	sln. <i>vodāma</i>	*vǫdāmā (n. p. c)	*kǫstŷmā (n. p. c)	*.moh ₁
GL. dv.	sln. <i>nāju</i>	*nāju (n. p. c)	*tojŭ (n. p. c)	*.ow
inf.	sln. <i>nosīti</i>	*nosīti (n. p. b)	*peŕti (n. p. c)	*.ēy
l-part.	sln. <i>nosīla</i>	*nosīlā (n. p. b)	*rodilā (n. p. c)	*.eh ₂
imp. (prez.)	sln. <i>lovīva!</i>	*lovīvĕ (n. p. c)	*lovīvĕ (n. p. c) ¹⁰⁹⁵	*.weh ₁
N.	sln/kajk. <i>otāva</i>	*otāvā ¹⁰⁹⁶ (n. p. a)	*vǫdā (n. p. c)	*.eh ₂ ¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹² Usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 22, Дыбо 2000: 37.

¹⁰⁹³ Kao usporedbu za čuvanje dužine u ZOS u n. p. a dajemo isti oblik n. p. c, a kao usporedbu za čuvanje u ZOS u n. p. b/c (kod dvosložnih nastavaka sa starim akutom na prvom slogu) dajemo varijantu tog nastavka u nekom drugom obliku u n. p. c koji nema akutiran prvi slog (npr. *-a-ma i *-ь-ma). Za ie. rekonstrukciju nastavaka vidi npr. Matasović 2008 ili 2010. Kod dominantnih nastavaka ovdje ne razlikujemo primarnu i sekundarnu dominantnost.

¹⁰⁹⁴ Nastavak *-u je u o-osnove prenesen, dakako, iz u-osnovā.

¹⁰⁹⁵ Riječ je o imperativu (*berīvĕ) i prezentu (*berĕvĕ). Nastavak je tu u oba oblika isti, razlika je u »tematskom vokalu«.

¹⁰⁹⁶ U ovakvim je izvedenicama u sln/kajk. uvijek ujednačen isti naglasak (stari akut na prvom slogu osnove – §149^F) pa nema smisla pisati izvorne valencije na prefiksu i osnovi.

¹⁰⁹⁷ Kao što vidimo, većina ovih nastavaka (osim GL. dv.) postaje od ie. dugih nastava-
vaka ili nastavaka koji su u sebi imali laringal. Također, većina ovih nastavaka (osim
i. i GL. dv.) su bili akutirani (§252). No sve to, čini se, nema veze s postankom neocir-
kumfleksa. Da je bitna dominantnost a ne akutiranost ili stara dužina, vidi se npr. po
izostanku neocirkumfleksa ispred recesivnoga D. *-ū < ie. *-ōy i NA. dv. *-ā < ie. *-oh₁
(sln/kajk. D. *prāgulprāgu* i sln. NA. dv. *prāga*).

Veza je neocirkumfleksa u n. p. A i naglašenosti u n. p. C i sinkronijski očita. Ovdje navodimo u tablici odnos neocirkumfleksa u sln/kajk. n. p. A (i B i C) i hrv. dij. dočelnog naglasaka u n. p. C:

padež	sln/kajk. (A)	hrv. dij. (C)
L. (o-osn.)	<i>prâgu</i>	<i>zûbû</i> , kajk. - <i>û</i>
L. (i-osn.)	<i>nîti</i>	<i>pecîl</i> , kajk. - <i>î</i> ¹⁰⁹⁸
na. (o-osn., sr.r.)	<i>lêta</i>	<i>zvonâ/zvonã</i>
i. (o-osn.)	<i>prâgi</i>	<i>zubî</i>
GL. dv. (zamj.)	sln. <i>nâju</i>	<i>rukû</i>
DI. dv. (zamj.)	sln. <i>nâma</i>	Križanić <i>Дуцерама</i>
l-part./N. (<i>ā</i> -osn.)	<i>šîla</i>	<i>pîlã</i>
inf.	<i>krâsti</i>	<i>pèci</i> < * <i>pecî</i>

padež	sln/kajk. (B, C)	hrv. dij. (C)
i. (<i>ā</i> -osn.)	<i>vodâmi</i>	<i>gostmî</i>

S obzirom na to da se neocirkumfleks javlja uvijek ispred nastavaka koji su u n. p. *c* naglašeni, moglo bi se pretpostaviti i da je tu riječ ne o samoj dominantnosti (tj. visokom/uzlaznom tonu) starih dugih vokala u ZOS nego o analogiji prema očuvanoj dužini pod naglaskom u n. p. *c* (tj. da se u zanaglasnim slogovima u n. p. *a* unijela duljina analogijom prema dugim naglašenim slogovima/nastavcima u n. p. *c*). No to ne izgleda toliko vjerojatno u svjetlu toga da neocirkumfleks u sln/kajk. vidimo i ispred onih nastavaka (npr. *ā u N. ž.r. ili inf. *tî), gdje se dužina u n. p. *c* nigdje ne čuva. Osim toga, neocirkumfleks je prefrekventan da bi ga se u svim oblicima objašnjavalo preko analogije. Kako god bilo, činjenica da se neocirkumfleks u sln/kajk. javlja baš u onim oblicima gdje je u n. p. *c* naglašen nastavak ne može se nikako zanemariti.

U arhaičnim je kajk. govorima pak očita veza između ponašanja naglasaka u n. p. A, B i C u *o*-osnovama¹⁰⁹⁹ jer se u istim padežima s dugim nastavcima javlja u A neocirkumfleks, u kratkoj B neoakut (do čijeg nastanka također dolazi pred (+)duljinom u ZOS – §178), a u C dočelni naglasak. Te tri naglasne paradigme usporedno možemo ovako rekonstruirati u

¹⁰⁹⁸ No duljine u kajk. nikad nema na infinitivnom -*ti*, -*ći* iako je nastavak infinitiva etimološki istovjetan L. *i*-osnovâ.

¹⁰⁹⁹ Usp. u Jedvajevu (1956: 296) opisu Bednje sinkronijski opis za sve n. p.: »Nominativni akcent stoji na istom slogu u svim padežima singulara i plurala, ali se mijenja u lok. sing., lokat. i instr. plurala (...)«.

kajk. (prvo navodimo oblike bez neocirkumfleksa/neoakuta/naglasaka na kraju):

	n. p. A	n. p. B	n. p. C
N/A.	*prǣg	*stōl	*lōv
G.	*prǣga	*stolǣ	*lōva
D.	*prǣgu	*stolū	*lōvu
I.	*prǣgom	*stolōm	*lōvom
n.	*prǣgi	*stolī	*lōvi
d.	*prǣgom	*stolōm	*lovōm ¹¹⁰⁰
a.	*prǣge	*stolē	*lōve
L.	*prǣgu	*stōlu	*lovū ¹¹⁰¹
g.	*prǣgov	*stolōv/stōlov ¹¹⁰²	*lovōv ¹¹⁰³
l.	*prǣgix	*stōlix	*lovīx
i.	*prǣgi	*stōli	*lovī

Za oblike n. p. A vidi u nastavku, za n. p. B vidi §178–181, a za n. p. C usp. Kapović 2010b: 91–95. Kasnijim promjenama i ujednačavanjima (npr. frekventnim gubitkom dočetnog naglasaka u n. p. C) se ova izvorna povezanost gubi.

§142 Pa ipak nam sama dominantnost ne može objasniti u potpunosti zašto su se neke dužine u ZOS u sln/kajk. očuvale, dok su druge skraćene. Naime, sve pozicije u kojima se javlja neocirkumfleks jesu bile ispred dominantnih slogova, međutim ispred mnogih izvorno dominantnih slogova neocirkumfleksa nema. Dakle, ova korelacija je jednosmjerna – neocirkumfleks u sln/kajk. se javlja uvijek i samo ispred izvorno dugih (+)slogova u ZOS, no izostanak neocirkumfleksa u sln/kajk. ne upućuje nužno na (–) slog u ZOS. Naime, neocirkumfleksa u mnogim pozicijama ispred dominantnih nastavaka nema – usp. npr. sln. *kráva*, kajk. *kràva* < *kǫrvā (~*vǫdǫ). Očito je, dakle, da nam za objašnjenje nastanka sln/kajk. neocirkumfleksa trebaju i dodatni uvjeti osim same dominantnosti nastavaka.

¹¹⁰⁰ *-omъ je kratko (kao i u I.) pa ne utječe na naglasak u n. p. A. Za postanak naglasaka u n. p. C vidi §171, 173.

¹¹⁰¹ Kod dugih osnova *grādū > *grādu (§167, 260).

¹¹⁰² Vidi Kapović 2010b: 73–74, ali usp. još i prodindolski (Rožić 1893-4/I: 100) g. *kōñ* < *kōñ i *kōñev*.

¹¹⁰³ Ovo je preustroj izvornih oblika koji bi bili *prǣg, *vōl, *lōv. Za dužinu u sln/kajk. *prǣgov* vidi §134^F.

Izgleda da je dodatni uvjet za čuvanje dominantne dužine u ZOS bio broj slogova. Na to bi upućivali ovakvi primjeri u sln/kajk.:

*krāva/krāva – otāva*¹¹⁰⁴

sln. *píti – nosíti*

sln. *bíla »tukla« – nosíla*

kajk. (Bednja¹¹⁰⁵) *grīsti – pregrēisti, pōsti »pāsti« – epāosti »pāsti«*¹¹⁰⁶

kajk. (Đelekovec¹¹⁰⁷) *dēti – zadēti, srāti – zsrāti*

Takvi primjeri izgledaju kao ostaci izvorne raspodjele po kojoj bi se u tro-složnim riječima čuvala dominantna duljina u ZOS, dok bi se ona u dvo-složnim riječima kratila. Iako je fonetski neobično da bi se dužina čuvala u dužim riječima (inače u slav. vrijedi obrnuto pravilo – što duže, to kraće), navedeni primjeri upravo na to upućuju. Pretpostavka je da je prema takvom izvornom sustavu, gdje bi npr. imali *kórvā ali *otāvā, dolazilo do ujednačavanja što bi onda dovelo do neocirkumfleksā u položajima u kojima ih danas vidimo. Ujednačavanje je nešto što bi se svakako očekivalo, pretpostavi li se izvorno čuvanje samo dominantne dužine u ZOS u tro-složnim riječima¹¹⁰⁸:

*kórvā : *otāvā

*sītā : *na_sītā – *kopýtā

*otāvā : *otāvō

*pórgŭ : *na_pórgŭ

*pítŭ : *popítŭ – *lovítŭ

*rākŭ : *sŭ_rākŭ – *kopýtŭ itd.

Osim što se ovakvim oblicima još mogu pridodati i oblici s čuvanjem i kraćenjem naglašene dužine u ZOS u n. p. c (koji također ovise o broju slogova), treba još svakako računati i s drugim oblicima u kojima dužine nikada nije ni bilo, npr. infinitivi *šítŭ i *sŭšítŭ uz supin *šítŭ i sl. Ono što bi također upućivalo na točnost pretpostavke o trosložnosti kao o izvornom

¹¹⁰⁴ U kontekstu nastavka *-a to spominje i Dibo (2000: 39).

¹¹⁰⁵ Jedvaj 1956: 312.

¹¹⁰⁶ U drugim kajk. govorima tu, koliko se čini, nalazimo uglavnom samo *ŭ*. U Cerju (Šatović & Kalinski 2012) ipak nalazimo, obrnuto nego u Bednji, *grīsti* – sup. *grīst* – *grīzem* – *grīzel* ali *pregrīsti* – *pregrīzem* i *nagrīsti* – *nagrīzem* (dužinu u inf. nalazimo i u *žiti_sę* – *žijem* – *žij(j)!* – *žil* »nauživati se«, no to izgleda poopćeno – usp. tu još i *krāsti*). S obzirom da se bednjanski obrazac poklapa s pojavama drugdje u sln/kajk. (i ne samo tamo), oblike iz Cerja treba uzeti za sekundarne. Lako je moguće da *grīsti* ni nema nikakve veze s neocirkumfleksom, nego da je riječ o analogiji prema sup. *grīst*.

¹¹⁰⁷ Sabol 2004. Ove podatke, za razliku od bednjanskih, ipak treba uzeti s određenom dozom rezerve jer naglasci u dotičnom rječniku, izgleda, nisu potpuno pouzdani.

¹¹⁰⁸ U okviru ove hipoteze rjeđe četverosložne i višesložne riječi ne igraju neku bitnu ulogu. Izvorna kraćina ili dužina u njima ne mijenja pretjerano situaciju.

uvjetu za čuvanje (+)dužine u ZOS je i to što se trosložnost očekuje upravo u nekima od oblikâ u kojima se javlja neocirkumfleks – recimo zbog česte upotrebe prijedlogâ u lokativu jednine (*na_pǫrgū), u akuzativu množine (*na_lětā) i instrumentalu množine (*sь_pǫrgŷ). To bi onda npr. moglo objasniti odakle dužina u na. sr.r. tipa *lětā (analogijom po tipu *na_lětā u akuzativu i po tipu *kopŷtā), ali kračina u N. ž.r. tipa *kǫrvā (nominativ ne može ići s prijedlozima, samo s veznicima u rjeđim situacijama tipa *i_kǫrvā). Dvosložnost/trosložnost je igrala ulogu i u pomicanju naglasaka u n. p. b (§62) kao i u odrazu *ʷ i *~ u ZOS u n. p. c (§252) – općenito se u većini slav. jezika, ne samo u sln/kajk., dužina izvorno (bez obzira na n. p.) čuvala samo u trosložnim oblicima s dominantnim nastavcima. Posebnost je sln/kajk. samo u tome što su ondje neke od takvih dužina zadržana u vidu neocirkumfleksa na prethodnom slogu i u nekim slučajevima gdje one drugdje slučajno nisu očuvane.

Točan razvoj neocirkumfleksa i različite analogije u pojedinim sln/kajk. oblicima ćemo razmotriti u nastavku od slučaja do slučaja.

L. o-osn. (izvorno u-osn.) (n. p. a) – sln/kajk. *prāgu* < *(na_)pǫrgŷ dužina/n. p. C: kajk. *plotû*, slv. *břegŷ*

§143 U jd. o-osnovâ n. p. A u sln/kajk. neocirkumfleks vidimo samo u L. (*prāgu*)^{1109, 1110}, kao što u jd. n. p. C u kajk. (u nekim govorima) dočetni naglasak (i to dug) vidimo samo u L. (*plotû* – §260) i kao što samo u L. u n. p. B vidimo neoakut na osnovi (*stōlu* – §180). Prema nenaglašenosti u n. p. C, dakle, vidimo izostanak neocirkumfleksa u n. p. A (ispred starih dugih vokala u G. *pǫrgā > *prāga/prāga*, D. *pǫrgu > *prāgu/prāgu* te, naravno, ispred kratkih vokala u NA. *pǫrgъ, I. *pǫrgomь). Nastavak *-u je uzet iz u-osnovâ, a za njegovu dužinu vidi §260. Ako se pretpostavi da je do čuvanja (+)dužine u ZOS u sln/kajk. (tj. do kasnijeg stvaranja neocirkumfleksa) dolazilo izvorno samo u trosložnim riječima, lokativ, kao tipični prijedložni padež, je tu neproblematičan s obzirom da je tu vrlo često bila riječ o *de facto* trosložnim fonetskim riječima (tipa *na_pǫrgu).

¹¹⁰⁹ Neocirkumfleks se može, naravno, u pojedinim govorima oblicima i analogijom prema drugim padežima ukloniti. Usp. tako u knjiž. sln. L. *rāku* (uz g. *rākov* – l. *rākih* – i. *rāki*) već u Breznika (1924: 80–81). S obzirom da tu neocirkumfleks izostaje samo u L., moglo bi se teoretski pomisliti i da je to utjecaj izvornog izostajanja neocirkumfleksa u imenicama za živo (vidi u nastavku), a ne posljedica ujednačavanja s ostalim jedninskim padežima, no to bi trebalo detaljnije ispitati. Breznik, kao ni drugi slovenski gramatičari i dijalektolozi, koliko mi je poznato, ne bilježi razliku u prisutnosti neocirkumfleksa s obzirom na značenje (kod Breznika kao *rāk* tako i *čas*, *siv*, *brāt* itd.).

¹¹¹⁰ Neocirkumfleks u dativnim oblicima, npr. sln. *k_bratu*, zacijelo nastaje analogijom prema L. U kajk. u D. u načelu nikad nema neocirkumfleksa.

U kajk. u L. u n. p. A u nekim govorima vidimo razliku u naglasku s obzirom na opreku živo/neživo¹¹¹¹, npr. L. *brātu* : *prâgu*¹¹¹². Slična opreka se javlja u nekim govorima i u n. p. B, a u južnom kajk. i u kratkoj n. p. C (u n. p. C! u više-manje svim govorima):

L. *brātu* : *prâgu* (A)

L. *volù* : *stôlu* (B)

L. *bôgu* : *plotû*, *sînu* : *grâdu* < *grādû (C)

Tu, dakle, vidimo sljedeće – dugi nastavak *-û (koji uzrokuje neocirkumfleks u *prâgu*, duženje u *stôlu*, a koji izravno vidimo u *plotû*) se javlja u imenicama koje znače neživo, dok se u imenicama koje znače živo javlja kratko *-u (tj. izostanak neocirkumfleksa u n. p. A i duženja neoakuta u n. p. B), koje je u n. p. C osim toga i nenaglašeno. Za n. p. B vidi §141, 180, za n. p. C §260 i Kapović 2010b: 92–93. S obzirom da u n. p. C ovakvu opreku po živosti vidimo i u svim štok/čak. govorima (usp. knjiž. štok. L. *bôgu* ali *plôtu*, *ô_mûžu* ali *na_brijégu*) i u knjiž. sln. (usp. L. *o_môžu* ali *na_brégu*) postoje opravdani razlozi da se ovakva opreka po živosti u n. p. A i B u kajk. smatra starom makar se ne javlja u svim govorima¹¹¹³. Nažalost, građa je relativno oskudna i opreku bi živo/neživo u sve tri nagla-

¹¹¹¹ Ova opreka je u ZJslav. u L. bitna prozodijski, a u slav. jezicima općenito je u kasnijem razdoblju važna i morfološki. Usp. knjiž. hrv. A. *stol* ali A. *vuka* (prema stsl. A. *stolъ* = *vlъkъ*) ili u rus. razliku u nastavku a. *столы* (= n.) ali *волкѡс* (= g.).

¹¹¹² U Kapović 2010b: 58–59 se ovakva razlika po živosti za kajk. bilježi samo za prigorski dijalekat, u preciji prema izostanku takve opreke (tj. tipu *brātu* = *prâgu*) u Bednji i V. Rakovici (tome treba pridodati i G. Veternički gdje se metatonija javlja i u *brât*, *dět* – Jembrih & Lončarić 1982-3: 30). No tome sada treba pridodati i važne podatke iz Gornje Konjščine (Gudek 2013: 41–44) koji nepobitno potvrđuju raširenost ovakve opreke i izvan kajk. juga. Situacija je ondje nešto kompliciranija, ali nedvojbeno upućuje na izvornu razliku u naglasku L. o-osn. n. p. A s obzirom na opreku po živosti. Kod jednosložnih imenica n. p. A koje znače živo (*brât*, *kmět*, *nôuk* »unuk«, *svât*, *tîč*, *trût*, *zět*) neocirkumfleks nalazimo samo u g. (*brâtu*f), dok je u svim drugim padežima ̀ (dakle, i u L. *brātu*, li. *brâti*). Tu je u li. zacijelo ujednačen ̀ zbog izvornog izostanka neocirkumfleksa u L. S druge strane, među jednosložnim riječima koje imaju neocirkumfleks u svim očekivanim pozicijama (L. *mrâzu*, g. *mrâzuf*, li. *mrâzi*) nalazimo redom imenice koje znače neživo (*čäs*, *dîm*, *dlân*, *kräj* itd.) uz samo dvije iznimke (*mîš*, *râk*) koje lako mogu biti sekundarne. Vrlo slična je situacija kod dvosložicâ, gdje izostanak neocirkumfleksa u svim padežima (osim fakultativno u g.) vidimo u riječima za živo *měduvêt*, *gôspun* (G. *guspôna*) »gospodin« i *jěšlen*, dok neocirkumfleks na očekivanim mjestima (L., g., l., i.) imaju imenice koje znače neživo (*jěžek*, *Bôžič*, *ôbět* itd.). Takva razlika zacijelo potječe od izvorne opreke L. *jezîku* : *měduvědu* (nakon čega je izostanak neocirkumfleksa u L. proširen sekundarno kod riječi za živo i na li. i fakultativno na g.). U ovakvoj distribuciji nalazimo samo jednu iznimku (*čôvek* – L. *čuviĕku* itd.). Opreku po živosti u L. nalazimo i u n. p. B u nekim kajk. govorima (§180).

¹¹¹³ Na to bi upućivala i činjenica da ovakva opreka po živosti u n. p. A nije ograničena samo na jug (Prigorje), nego se javlja i u Hrvatskom zagorju (Gornja Konjščina).

sne paradigme u kajk. (i sln.)¹¹¹⁴ trebalo detaljnije terenski i povijesno istražiti.

Moglo bi se pomisliti da se ovakva tendencija za opreku po živosti izvorno javljala samo u n. p. C (gdje se ona vidi po mjestu naglasaka u čitavom ZJ-slav.), a da se ta tendencija u nekim (izvorno možda i svima) kajk. govori- ma naknadno rano proširila i na n. p. A i B. Širenje se te tendencije ne može objasniti kasnijom analogijom – teško je zamislivo da bi po analogiji *bògu* : *plotù/plotû* (C) došlo do nastanka sekundarne opreke *brātu* : *prâ-gu* (A) i *volù* : *stòlu* (B)¹¹¹⁵. Stoga je tu zacijelo riječ o ranom poopćavanju *-u i *-û ovisno o (ne)živosti riječi – kratko *-u se povezalo uz imenice koje znače živo, a dugo *-û uz imenice koje znače neživo u sve tri naglasne pa- radigme. Do takva je poopćavanja kratke i duge inačice ovoga nastavka nužno moralo doći još dok je »prajakavski« imao zanaglasne dužine (da- kle, prije nastanka neocirkumfleksa i duženja kratkog neoakuta). Teško je znati je li takvo poopćavanje dužine bilo općekajk. pa je naknadno u nekim govorima opreka u n. p. A i B ukinuta ili u nekim govorima te opreke izvan n. p. C nikad nije ni bilo.

Jasno je zašto je dugo *-û u kajkavskom povezano s riječima koje znače neživo, a kratko *-u s riječima koje znače živo. Kako se u kajkavskom izvorno u n. p. C javljala dužina kod L. -û (§260), a naglašenost se *-u u ZJslav. iz nekoga razloga vezivala s riječima koje znače neživo, sasvim je logično da se u kajkavskom i dužina (koja se javlja kod naglašenoga -û) poveže sa živošću. U opreci prema tome, izostanak naglašenosti u L. n. p. C kod imenicâ koje znače živo je sa sobom nosio i kratko *-u. Premda je, dakle, donekle jasno kako je tendencija povezivanja semantičke opreke živo/neživo u kajkavskom proširena s opreke po mjestu naglasaka u n. p. C na opreku po dužini nastavka *-u/-û na sve naglasne paradigme (narav- no, teško je reći zašto bi se kod imenicâ za živo baš morala stvoriti još i opreka po dužini nastavka, a ne samo po mjestu naglasaka u n. p. C), sama

¹¹¹⁴ Nije jasno obuhvaća li ova opreka po živosti samo kajkavski (zajedno sa štok/čak.) ili se javlja i negdje u slovenskom. U knjiž. sln. toga nema (npr. L. *brātu*), a tako je, čini se, i u dijalektima – usp. npr. dijalektalno (Pronk 2009: 62) L. *čabêku* < *č̌ľovêku (usp. G. *čabêka* bez metatonije). Naravno, nije nemoguće i da je izvorna opreka po živosti u sln. u n. p. A naknadno uklonjena (ako je doista nigdje nema – a ne može se isključiti da negdje ipak postoji), kao što je nema ni u nekim kajk. govorima (npr. bednjanskom i rakovičkom). Mogući trag opreke po živosti u sln. se osim u n. p. C vidi, čini se, i u *i*-osnovama n. p. A (L. *míši* : *níti*) – §144. Također, u sln. se u n. p. C ne mogu vidjeti ni opreke tipa L. *grādu : *grādù ili *plòtu : *plotû jer bi se one izjednačile fonetski.

¹¹¹⁵ To bi morala biti neka vrlo apstraktna analogija po kojoj bi se pomicanje naglasaka na nastavak u n. p. C moralo povezati s prisutnošću (i sekundarnom neprisutnošću) različitih sinkronijskih metatonija u n. p. A i B, a u slučaju n. p. B i s različitim mjestom naglasaka (koje se pak u kajk., kao i duženje kratkog neoakuta u osnovi, objašnjava du- žinom nastavka – §63).

motivacija za čuvanje visnosti lokativnoga nastavka u n. p. C samo kod imenicâ za neživo u ZJslav. nije jasna¹¹¹⁶. Što se tiče izvornih fonetskih uvjeta za odraz *-u/-ū (prije povezivanja kratkih/dugih varijanata s oprekom po živosti), osim dominantnosti toga nastavka i broja slogova ulogu su mogli igrati i izvorni oblici *o*-osnovâ kao *põržě s recesivnim nastavkom (usp. *gõrdě > Sčak. *grâde* u n. p. c), gdje se ne bi očekivala dužina¹¹¹⁷.

Poseban je problem pak sr.r. *o*-osnovâ. U sln/kajk. u n. p. A sr.r. općenito, za razliku od m.r., nema neocirkumfleksa – dakle, javlja se DL. *lětu/lětu*¹¹¹⁸. Kako riječi sr.r. uglavnom znače neživo, izostanak neocirkumfleksa iz sr.r. se nikako ne poklapa s javljanjem neocirkumfleksa u kajk. upravo u imenicama m.r. koje znače neživo¹¹¹⁹. Moglo bi se nagađati da je to zato što se u imenicama sr.r. duže zadržao stari nastavak *-ě u kojem se neocirkumfleks ni ne očekuje no za to nema pravih dokaza¹¹²⁰.

¹¹¹⁶ Usp. i imenicu *djěca* koja u štok. zbog svog značenja (označava živo) ima DL. *djěci* (prema izvornoj razlici kod drugih imenica, npr. D. *võdi* – L. *võdi*) i takav naglasak zadržava čak i u govorima u kojima se inače u svim imenicama ujednačava stari lokativni naglasak (DL. *võdi*). Osim toga, tu su i DL. *kčëri*, *kõkoši* (tako u većini štok. govora) prema D. *nõci*, L. *nõci* (s visnim -i u L. kod imenicâ za neživo).

¹¹¹⁷ U Bednji (Jedvaj 1956: 295) neocirkumfleks u m.r. vidimo i u L. *viëtru* < *vëtrũ i u varijantnom obliku *viëtre* < *vëtrě. Pronk (2009: 54) spominje dijalektalni L. *krũse* u Ziljskoj dolini, no, kako i sâm kaže, to je jedini primjer gdje se neocirkumfleksna metatonija javlja ispred nastavka -e, a i to lako može biti analogija prema L. *krũhu* koji se također javlja.

¹¹¹⁸ Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 295, 297) L. *měste* – l. *mïeste* ali L. *viëtre*/-u; u V. Rakovici (March 1981: 258–259) L. *zřnu* – li. *zřni* ali L. *rãku* – *vëtru*; u G. Konjšćini (Gudek 2013: 52) L. *blãtu*; u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 29–30, 33) L. *lětu* ali L. *kľinu* – *tërbũhu* – *obrãzu*; u Ozlju (Težak 1981b: 253, 264) ~ u L. u sr.r. ali L. *kũpu*. Usp. još Kapović 2011e: 117–118, 139. Za bednjanski prilog *vjëytre* vidi u nastavku.

¹¹¹⁹ To se može povezati s nepoklapanjem izvornog čeonog naglasaka u L. sr.r. u štok/čak. (npr. knjiž. štok. *põ_poľu*) s činjenicom da se kod m.r. čeonni naglasak u L. javlja kod imenicâ koje znače živo a ne neživo (npr. *õ_bogu*). Usp. za ovo Kapović 2011e: 127–128, 138–140.

¹¹²⁰ Kapović 2011e: 141^(F). Neocirkumfleks pak nalazimo u sln. priložima *jũtri* < *jũtrě, *drěvi* < *drěvě »večeras« (~ rus. *дpевнуũ* »star«), što neki autori povezuju sa slv. *lonji* »lani« (Булаховский 1924: 137, Kortlandt 2011: 53). U kajk., za razliku od sln., tu nema neocirkumfleksa, usp. bednjansko *jũtre* »sutra« (Jedvaj 1956: 319) i turopoljsko *jũtre* (Šojat 1982: 450). Dužina u kajk. oblicima kao *vjëytre* »ujutro« (Bednja) i (*vjũtrë* (G. Konjšćina – Gudek 2013: 35) može biti i drugačijega porijekla (§116). Ako bi se *-ě ovdje tumačilo kao stari L. *o*-osnovâ, to bi predstavljalo dvostruki problem – kao prvo, *-ě je recesivno, a, kao drugo, sln. su prilozi dvosložni (s druge strane, bednjanski odnos *jũtre* – *vjëytre* bi mogao biti očekivan prema ovdje iznijetoj hipotezi o dvo-/trosložnosti, dakako ako se pretpostavi (+)nastavak u ovim priložima). Nastavak *-ě bi se tu eventualno mogao spekulativno povezati s ie. instrumentalnim *-eh₁ (usp. rus. *вечерá* »jučer« < I. *vьčërá za dominantnost nastavka). Kod riječi *olni (usp. štok. varijante *lánilláni*)

L. *i*-osn. (n. p. *a*) – sln/kajk. *nīti* < *(na)₁nīti

duljina: slv. *māši*, kajk. *pečī* (C)

n. p. C: stštok/čak. *pečī*

§144 U L. *i*-osnovâ vidimo istu situaciju kao kod L. *o*- (tj. *u*-) osnovâ. Neocirkumfleks se opet javlja ispred (+)dužine u ZOS, izvorno samo u trosložnim prijedložnim svezama. U n. p. *c* u mnogim kajk. govorima imamo posvjedočeno naglašeno -î (§259), a dužina se vidi i u slovinskom.

U knjiž. sln. je, u svjetlu kajk. opreke po živosti u L. *o*-osnovâ n. p. A (§143), zanimljiva opreka L. *mīši* prema *nīti* koja očito ukazuje na istu tendenciju kao u kajk. *o*-osnovama. U kajkavskom, nažalost, nije izgledno očekivati da bi se mogla naći ovakva opreka i u *i*-osnovama jer je, kao i u štok/čak., n. p. A kod *i*-osnovâ jako rijetka i pripada joj u pravilu samo nekoliko imenicâ koje znače neživo (kao *smřt*, *męd*, *nřt*, *rřt*). Riječ *mřš* je pak u kajk., kao i u štok/čak., prešla u *o*-osnove, za razliku od slovenskoga.

U sln/kajk. se u *i*-osnovama neocirkumfleks izvorno očekuje samo u L. (i u g. ispred kontrakcijske dužine – §155). No, kako je L. *nīti (uz *na₁nīti) istovjetan G. i D. (i nav.) koji također glase *nīti te kako je općenito u *i*-osnovama zarana u slav. počela djelovati tendencija širenja mobilnosti (usp. štok. starije *nřt* – *nřti* i mlađe *nřt* – *nřti* te Kapović 2009a), u sln/kajk. je čuvanje izvorne naglasne paradigme (*nřt – GD. *nřti – L. *nřti) vrlo rijetko¹¹²¹ i u većini govora dolazi do jednačenja GD. i L. (uglavnom u lokativnom *nřti*), prilikom čega se onda $\hat{}$ često širi i na sve ostale padeže. U daljnjoj fazi se u kosim padežima javlja i C-naglasak (pri čemu često dolazi do hibridne n. p. A(:)-C:), a u nekim govorima pojedini primjeri i u potpunosti prelaze u n. p. C(:)¹¹²².

je zacijelo riječ o starom L. na * $\ddot{e}y$ – usp. lat. *ollī* »onda, tada«. Neobična je dubrovačka varijanta (ARj) *lānī*.

¹¹²¹ Jedan od rijetkih takvih primjera vidimo u Ozlju (Težak 1981b: 262), gdje vidimo *mřsřl* – G. *mřsli* – nav. *mřsli* ali L. *na₁mřsli* (uz sekundarno *na₁mřsli*), no i to samo kod starijih. Vidi još za tu riječ §157.

¹¹²² Usp. tako u knjiž. sln. *nřt* – GDL. *nřti* (tako i *rřt*, *smřt*) bez razvijanja sekundarne pomičnosti, dok *strřn* u potpunosti prelazi u n. p. C: (*strřn* – G. *strřni*). Usp. prema starijem knjiž. sln. *smřt* – G. *smřti* (Pleteršnik) mlađe *smřt* – *smřti* (n. p. A:) (SSKJ). Sa starijim knjiž. sln. se slažu Beltinci (Novak & Novak 2009): *nřt*, *rřt*, *smřt* ali *strřn* (vidi §157 za *mřseu*). Sličnu situaciju kao u knjiž. sln. nalazimo u kajk. prigorskom dijalektu, usp. u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/II: 120) NA. *nřt* – GDL. *nřti* (svi ostali padeži imaju $\hat{}$ – isto i *rřt*, *smřt*). U Ozlju (1981: 262–263) takav obrazac čuva još samo riječ *rřt* – GDL. *rřti* ($\hat{}$ i u svim drugim padežima), dok *nřt*, *strřn* u potpunosti prelaze u n. p. C:, a u *smřt* je zbog *r* uopćen $\hat{}$ u svim oblicima (tako i *břf*, *křf* – izvorno n. p. *c* itd.) – vidi gore za *mřsřl*. U Ziljskoj dolini (Pronk 2009: 70) vidimo obrazac *nřt* – G. *nřti* – na. *nřti* – g. *nřti* s miješanom n. p. A-C: (tako i *smřt*, *mřš*, *strřn* – vidi §90^F za n. p. *a* u posljednjoj riječi), a slično i u Bednji (Jedvaj 1956: 302–303) *nřt* – GD. *nřti – L. *nřti (također

na. o-osn. sr.r. (n. p. a) – sln/kajk. *lĕta* < *(na_)lĕtā

duljina: štok. (Posavina) *blätā*, čak. (Vrgada) *idr̥ā*, slč. *mestá*

n. p. C: hrv. dij. *zvonā/zvonā*

§145 U na. sr.r. o-osnovā n. p. a je dužina dobro posvjedočena u mnogim slavenskim dijalektima – npr. *-ā* je uvijek dugo u Posavini, nekim čakavskim govorima i u stand. slovačkom. Na dužinu ukazuje i kajk. *sĕla* < *sĕlā (§179), kao i različita pomicanja naglasaka u praslavenskoj n. p. b (§61). Za razvoj **-ǣ* u n. p. c vidi §263. Ovdje je osnovni problem različitog razvoja u tipu *lĕtā i u tipu *kǫrvǣ jer u N. *ā*-osnova imamo sln. *krāva*, kajk. *krāva* bez duženja. Javljanje i izostanak dužine su očito povezani u:

sln/kajk. N. *krāva/krāva* : na. *lĕta* (A)¹¹²³

štok. dij. N. *krāva* : na. *lĕtā* (A)

štok/čak. dij. N. *ženā* : na. *sĕlā* (B)

štok/čak. dij. N. *vodā* : na. *zvonā* (C)

U svim trima naglasnim paradigrama vidimo izostanak dužine u jd. ž.r. (osim u *l*-participima i trosložnim imenicama u sln/kajk. – §148–150), ali

miješana n. p. A-C:), dok *strōun* u potpunost prelazi u n. p. C:). U G. Konjščini (Gudek 2013: 61–62) se najstariji (miješani) obrazac čuva u *rit* – GDL. *rīti* (ostalo A-C:), dok je u *smřt* ujednačen $\hat{}$ u svim padežima (n. p. A:), *nīt* je u potpunosti prešla u n. p. C:), a *strān* u n. p. C. U Gregurovcu V. (Jembrih & Lončarić 1982-3: 16, 39) nalazimo *hvrīti* i n. p. A:/C: u *mīseļ*. Uopćenu n. p. A: vidimo u G. Stubici (Jakoby 1974: 173) *nīt* – *nīti* itd. Usp. tu još *nīt* – *nīti* – *nitjōm*, *smřt* – *smřti* – *smřtjōm* (s uobičajenom poopćenom n. p. C) u Podr. Sesvetama (Maresić 1996), *nīt* – *nīti* u Goli (Večenaj & Lončarić 1997) i *nīt* – *nīti*, *strān* – *strāni* ali *smřt* – *smřti* u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011). Odu dara pak razvoj u V. Rakovici (March 1981: 261–262), gdje se čuva stari GD. *nīti* ali se takav naglasak ujednačava i u L. *nīti*, a cijela riječ, unatoč čuvanju kračine, prelazi u n. p. C (I. *nitjūm* – g. *nīti* – d. *nitjām* – li. *nitjāmī*) (tako i *rit*, *smřt*). S V. Rakovicom se, čini se, iako su podaci oskudni, slaže i Središće u Prlekiji (Greenberg 1999) gdje vidimo NA. *nīt* – g. *nīti* – d. *nītem* – N. dv. *nīti* uz *smřt* (bez kosih oblika u građi) i i. *stranmī* (dakle, očito s prelaskom u n. p. C:). U Cerju (Šatović & Kalinski 2012) nalazimo n. p. A-C, ali s neocirkumfleksom samo u g., l. i I. (kao u *ā*-ons.), usp. *nīt* – *nīti – I. *nītju* – g. *nīti* – i. *nitmī* (isto i *rit* uz l. v. *rīte*) i *smřt* – *smřti – I. *smřtju* (i sekundarno *smřtjō*) – g. *smřti* – i. *smřtmī*. Usp. još i *hvrīti* < *vṛrīti u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 16). Za odraz riječi *mýslъ u sln/kajk. vidi §157.

¹¹²³ U mn. imenicā sr.r. n. p. A je u sln/kajk. često neocirkumfleks poopćen u svim padežima s obzirom da se fonetski očekuje u svima osim u d. (usp. Kapović 2011e: 117–118). Ipak, to se nije dogodilo svugdje, usp. u G. Stubici (Jakoby 1974: 174) na. *liĕta* – g. *liĕt* – d. *lĕtem* – l. *liĕte* – i. *liĕti*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012: 31–32) d. *jūtram* ali *liĕtam* te u G. Konjščini (Gudek 2013: 52^(F)) na. *jūtra* (stariji govornici) – g. *jūtruf* – d. *jūtram* – i. *jūtra* – l. *jūtri*. U nekim se pak govorima analogijom (prema jd.) neocirkumfleks može izgubiti i u na., usp. *jūtra* kod mladih govornika u G. Konjščini. Za gubitak izvornih neocirkumfleksa u mn. usp. i Prodin Dol (Rožić 1893-4/II: 117–118).

dužinu (ovisno o dijalektu) u mn. sr.r. iako je tu genetski riječ o potpuno istom nastavku. Prema teoriji koja je ovdje iznijeta, riječ je o izvornoj razlici između odraza dužine (u nenaglašenom i/ili u naglašenom položaju – ovisno o dijalektu) u dvosložnim i trosložnim odrazima – dužina bi se isprva čuvala samo u trosložnim odrazima (odatle npr. u sln. odnos *kráva* ali *motika* i *krásti* ali *nosíti*), nakon čega je dolazilo do različitih ujednačavanja pa je u na. ujednačeno *lêta* prema *kopîta*, *telêta*, *na_lêta* i sl., a u jd. npr. tip *lopáta* prema tipu *kráva* i sl. Općenito je u slavenskom, uz dijalekatske razlike, u množini često ujednačeno dugo *-ā ili naglasak povezan s dugim *-ā (npr. *sèlā a ne *selā u n. p. *b*), dok je u jd. ujednačena kračina (uz bitnu iznimku sln/kajk. koji u trosložnim riječima često imaju neocirkumfleks od stare dužine). Vidi još §62, 252, 262–263.

i. o-osn. m/sr.r. (n. p. a) – sln/kajk. *râki*¹¹²⁴ < *(s_ṙ)rǫkŷ

duljina: sjeverni čak. *s_ggādī*¹¹²⁵, slč. dij. *z orechí*, slv. *brātī* (< *-ī)¹¹²⁶

n. p. C: hrv. dij. *zubī* < *zŏbŷ, sln. *bogí* (§256)

§146 I ovo je razmjerno neproblematičan primjer. Neocirkumfleks opet nastaje ispred dominantne zanaglasne dužine u ZOS koja je dobro posvjedočena drugdje u slavenskom (a izvorno potječe iz trosložnih oblika). Na duljinu u instrumentalu mn. upućuje i kajk. duženje u tipu *vōli* < *vōlŷ (§181). Dominantno *-ŷ nalazimo u G. *ā*-osnovâ, npr. *kŏrvŷ (~ *vŏdŷ), no tu, za razliku od i. o-osnovâ, ne nalazimo nikad neocirkumfleks (sln/kajk. *kráve/kràve* – usp. tu i Sčak. G. *krāvī* prema i. *gādī*). Kao i u N., u jd. *ā*-osnovâ je tu u dvosložnim riječima očuvana izvorna kračina (§152), dok je u i. poopćena dužina iz čestih prijedložnih oblika i višesložicâ. U I. *ā*-osnovâ tipa sln/kajk. *krâvo(m)* se pak neocirkumfleks javlja jer se nova kontrakcijska dužina, čini se, čuva bez obzira na broj slogova (§155).

i. ā-osn. (n. p. b i c) – sln/kajk. *vodâmi/vodâmi* < *vŏdǫmŷ, os. zamj. *nâmi/nâmi* < *(s_ṙ)nǫmŷ

duljina: Posavina *nogâmī*, *nâmlvâmī*, češ. dij. *cestamí*, *namí*, slč. dij. *rukamí*, *namí/vamí*, slv. *rābamī*, *raĳkamí*

n. p. C: kajk. *gostmī*

¹¹²⁴ Sln. dijalekti imaju i *brāti* ali i *bráti*, kao i u slučaju l. *brâtih/brátih*, no zanimljivo je da se te izoglose ne poklapaju u potpunosti – odnosno, prisutnost ili odsutnost neocirkumfleksa u lokativu se ne poklapa u svim govorima sa situacijom u instrumentalu (tj. jedan govor može npr. imati neocirkumfleks samo u jednom padežu ali u drugom ne). Izostanak je cirkumfleksa u tipu *brāti* (kao i u tipu *brâtih*) prilično mlad. Za sve vidi Rigler 1971: 5–8/2001: 332–336.

¹¹²⁵ Matulji (moji podaci). Na čak. sjeveru se u nekim govorima javlja nenagl. -ī a u nekima -ī (§256).

¹¹²⁶ Posavsko -ī nije toliko relevantno jer se u njemu stapaju stari l. *-ixŷ i stari i. *-y pa bi dužina mogla biti i samo iz lokativnog oblika.

Kod nastavka *-ami* u i. $\bar{a}$ -osnovâ n. p. B i C te u *nami – vami* nalazimo u sln/kajk., ovisno o dijalektu, i neocirkumfleks i njegov izostanak. Kod ime-nicâ neocirkumfleks na *-âmi* vidimo u knjiž. sln., nekim sln. dijalekti-ma¹¹²⁷ i u nekim kajk. govorima¹¹²⁸. U drugim kajk. govorima pak nalazi-mo kratko *-âmi*¹¹²⁹. U nekim pak kajk. govorima, čini se, nalazimo obje varijante¹¹³⁰, a tako je i u sln. dijalektima Prekmurja i Prlekije, koji su inače vrlo bliski kajkavskom¹¹³¹. Što se tiče *nami – vami*, tu nalazimo *nâmi – vâmi* u knjiž. sln.¹¹³², dok u kajk. u nekim govorima nalazimo *nâmi – vâmi*¹¹³³, u nekima *nâmi – vâmi*¹¹³⁴, a u nekima obje varijante¹¹³⁵.

Vidimo, dakle, da i u imeničkim i u zamjeničkim oblicima vidimo i oblike s neocirkumfleksom i bez njega, katkad i obje varijante u istom govoru. To i nije neobično s obzirom na ono što se izvorno očekuje:

g.	$*nâs < *nâs\bar{p}$ ¹¹³⁶
d. $*vodâ\bar{m} < *vodâ\bar{m}\bar{b}$	$*nâ\bar{m} < *nâ\bar{m}\bar{b}$
l. $*vodâ\bar{h} < *vodâ\bar{x}\bar{b}$	$*nâs < *nâs\bar{b}$
i. $*vodâmi < *vodâ\bar{m}\bar{i}$	$*nâmi < *nâ\bar{m}\bar{i}$
	$*z_nâmi < *s\bar{b}_nâ\bar{m}\bar{i}$

¹¹²⁷ Usp. npr. *rkâmi* »rukama« (Pronk 2009: 69).

¹¹²⁸ Usp. u Štuparju kraj Krapine (moji podaci) *nagâmi*, u G. Stubici (Jakoby 1974: 175) *gurâmi*, u Prodin Dolu (Rožić 2002) *z_deskâmi* (: 32, 38), *ženâmi* (: 117, 234, 259), *sviñâmi* (: 175), u Ozlju (Težak 1981b: 241) *rukâmi*, *ženâmi* itd.

¹¹²⁹ Usp. npr. u Bednji (Jedvaj 1956: 300) *rukûmi*, *ženûmi*, u V. Rakovici (March 1981: 256, 258) *ženâmi*, *nogâmi*, u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *nogâmi*, *vodâmi*, *žepâmi*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012: 28–29, 33) *-âmi*, u G. Konjšćini (Gudek 2013: 59–60) *ženâmi*, *vudâmi* itd.

¹¹³⁰ Usp. u Tuškanima kraj Karlovca (Matija Mužek – usmeno) *sviñâmi* i *sviñqâmi*.

¹¹³¹ Usp. u Prekmurju (Greenberg 1989: 359–360) *rokâmi/rokâmi* uz sekundarni d. *rukân*, a u Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) *nogâmi – nogâmi – nõgami* (usp. *mõti-ka*), *pâtâmi* i *pâtami* itd.

¹¹³² Usp. npr. i dijalektalno *nâmi – wâmi* u Brdu/Potočama (Pronk 2009: 93).

¹¹³³ Tako je u prigorskom dijalektu – u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/II: 130) *nâmi – vâmi*, Ozlju (Težak 1981b: 275) *nâmi* (uz sekundarno *nami*) i Šemnici G. (Oraić Rabušić 2009: 275) *med_nâmi*. Samo se u Prodin Dolu, čini se, čuva stara razlika između g. *nâs < *nâs\bar{b} < *noh_sõm* i l. *nâs < *nâs\bar{b} < *noh_su* (uz rjeđe, i očito sekundarno, *nâs* u l. – isto tako i g. *vâs* : l. *vâs/vâs*). Drugdje je u kajk./sln., čini se, uglavnom ujednačeno ili *nâs* prema starom genitivu ili *nâs* prema starom lokativu.

¹¹³⁴ Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 306) *nûmi – vâmi*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012: 36) *z_nâmi/vâmi* i u G. Konjšćini (Gudek 2013: 77) *nâmi – vâmi*, s čime se slaže i sln. Središće u Prlekiji (Greenberg 1999) *nâmi – vâmi*. Usp. pak razliku u gal. *nâs – vâs* u G. Konjšćini i *nq̄s – vq̄s* u Središću prema *nõs – võs* u Bednji.

¹¹³⁵ Usp. u Turopolju (Šojat 1982: 402) *měd_nami < *med_nâmi*, *prěd_vami < *pred_vâmi* ali *za_nâmi* (sekundarno i *namî/vamî*).

¹¹³⁶ Usp. $*t\acute{e}x\bar{p}$ (hrv. dij. *tih*).

Prema ovakvim izvornim oblicima, jasno je da dolazi do različitih smjerna ujednačavanja u različitim govorima. Kratko *vodāmi* je, dakle, prema *vodām – vodāh* (možda i prema *nāmi*), a dugo *nāmi* je prema *pred_nāmi* i sl.

Iako se pod naglaskom (u n. p. B/C) u instrumentalu mn. javlja i duga i kratka varijanta (*-āmi* i *-āmi*) ovisno o dijalektu, u nenaglašenoj je poziciji (u n. p. A) općenito (opet analogijom prema **vodāmъ* i **vodāxъ*) poopćenakračina ne samo u **-ām* i **-āh* nego i u **-āmi*. Usp. knjiž. sln. *krávam – krávah – krávami*, kajk. *krāvam – krāvah – krāvami* umjesto očekivanoga **krávam – *krávah – *krávami* (usp. tu i analoško knjiž. štok. *krāvāma* prema očekivanom *vodāma* – §246). Takvo se ujednačavanje kratke varijante nastavka može povezati s istim takvim procesom kod glagolâ u n. p. A u oblicima poput *mísliti/mîsliti* (§139). Čini se da je očekivani naglasak s neocirkumfleksom ipak očuvan u rubnom sln. ziljskom dijalektu. U govoru Brda/Potočâ (Pronk 2009: 67–68) u sinkronijskoj n. p. A nalazimo neocirkumfleks u svim množinskim padežima (usp. N. *cěsta* ali na. *cîǝste – g. cîǝst*), koji je zacijelo poopćen prema neocirkumfleksu koji se fonetski očekuje u g., d., l. i i. (usp. npr. L. dv.¹¹³⁷ *šišah – i. šišami* prema *šiša* »kuća«)¹¹³⁸.

DI. dv. – sln. *vodāma* < **vodāmā*, os. zamj. *nāma* < **(stъ)nāmā*
duljina: Posavina *nāmā*, slč. dij. *nohamá*, *namá/vamá*
n. p. C: Križanić *Дуцѣрмâ* »kćerima«

Situacija ovdje je kao kod *-āmi*. Prema knjiž. sln. imeničkom *-āma* i *nāma – vāma*¹¹³⁹ nalazimo u panonskom dijalektu opet i oblike bez neocirkumfleksa – usp. *rukāma/rukāma* u Prekmurju¹¹⁴⁰ i *nogāma/nōgama* < **nogāma* uz *nāma – vāma* u Središću u Prekiji¹¹⁴¹.

GL. dv. os. zamj. – sln. *nāju*, *vāju* < **(nā)nājū*, **(nā)vājū*
duljina: štok. *nōgū*, *rūkū* (dij. *rukū*), Posavina *ovjū*, sln. st.¹¹⁴² *sinú*, stčeš. *nají/vají*, stslč. z *obojú*
n. p. C: hrv. dij. *rukū*

I ovdje imamo neocirkumfleks ispred (+)dužine u ZOS. Ako bi se pretpostavilo da se dužina čuvala izvorno samo u trosložicama, ovo bi moglo biti

¹¹³⁷ Oblikom je to izvorno, dakako, lokativ množine.

¹¹³⁸ Usp. također u Prekmurju u Polani (Greenberg 1993: 469–471) *na_nívaj* prema *níva* (ali z *grāblami*). Ovdje bi trebalo vidjeti više podataka.

¹¹³⁹ Usp. npr. i dijalektalno (Pronk 2009: 55, 93) *rkāma* »rukama«, *nāma – wāma*.

¹¹⁴⁰ Greenberg 1989: 359–360.

¹¹⁴¹ Greenberg 1999.

¹¹⁴² Valjavec 1879: 66, usp. i Дыбо 2000: 25.

poopćenje prema svezama kao *nā_nǎjū i sl., a ujednačavanju $\hat{}$ u ovom obliku su mogli pridonijeti i drugi oblici poput *nāma – vāma* i množinsko-ga *nās – vās*.

inf. – sln. *nosīti* < *nōsītī, Bednja *epāosti* < *opǎstī

n. p. C: štok. *bōsti*

§147 Unatoč tome što je infinitivno *-ti dominantno i što su svi glagoli osim onih neprefiguriranih s *e*-prezentima (tj. dijela 1. glagolske vrste) troi višesložni, kod glagolâ s psl. starim akutom na pretposljednem slogu u sln/kajk. rijetko nalazimo neocirkumfleks (iako ga i tu ima, što se katkad zanemaruje). To donekle predstavlja problem za našu teoriju o izvornom javljanju neocirkumfleksa samo u trosložnim (a ne u dvosložnim) oblicima, ali nije neobjašnjivo.

U sln. je za određivanje naglasaka u infinitivu problem to što je infinitiv u mnogim sln. dijalektima »krnj«, tj. nalazimo samo *-t* a ne *-ti* (tj. različite dijalektalne odraze toga *-ti*, npr. *-tə* i sl.). Iako se u slovenistici ovakav »okrnjeni« infinitiv tradicionalno izvodi iz psl. infinitivne varijante na *-tь (što je jako upitno), takvo se nefonetsko kraćenje infinitiva može povezati s istom takvom pojavom u mnogim čak. i štok. dijalektima (ne svima), gdje također često nalazimo *-t* umjesto *-ti* (za razliku od toga, u kajk. uvijek imamo *-ti*, kao i na sln. susjednim područjima na istoku). No kakvo god bilo postanje »kratkog nedoločnika«, kraći oblik infinitiva utječe na njegov naglasak jer kod njega, ako je riječ o starom akutu (koji nije postao neocirkumfleks), očekujemo kraćenje u zadnjem slogu u okrnjenom infinitivu (npr. *nosīt* > *nósit*), ali duženje u punom infinitivu (npr. *nosīti*). Sve-mu tome treba pridodati i supin čiji je naglasak (*nosītь > *nosīt* > *nósit* u n. p. B i *lōvitь > *lovīt* u n. p. C) također vrlo lako mogao utjecati na infinitivni naglasak. Kada se to još poveže s uvelike artificijelnom naravi sln. standarda, zbrka je još veća.

U suvremenoj sln. normi, koja bi trebala oslikavati i dijalekatske varijante, nalazimo samo odraz starog akuta u glagolima poput *končāti*, *sedėti*, a dublete ($\hat{}$) u glagolima poput *nosīti* i *krenīti*¹¹⁴³ (Toporišić 2004: 375). Ovdje je pogotovo bitno istaći tip *nosīti/nosīti* u svjetlu toga da se tradicionalno u priručnicima do SSKJ ovdje uvijek bilježilo samo *nosīti/lovīti* (ako se naglasak bilježio na nastavku)¹¹⁴⁴, što se još odražava u literaturi

¹¹⁴³ Kako u sln. dijalektima nalazimo samo odraze moguće psl. varijante *-nyti (vidi Andersen 1999), nije ni čudo da *-niti* ovdje ide s *-iti*.

¹¹⁴⁴ Zanimljivo je da u Pleteršnikovu rječniku u n. p. B nalazimo infinitivne naglaske poput *nósiti*, *góniti*, *lóziti*, *žéniti* itd. (usp. u n. p. C *lovīti*, *gostīti*, *rodīti* itd.). Rigler (2001: 338, usp. i Stankiewicz 1993: 92) argumentira da je to povezano s dijalektalnim naglascima krnjih infinitiva (*nósit*), no to je sumnjivo s obzirom da se javlja samo u n.

o neocirkumfleksu¹¹⁴⁵. Rigler (1978: 371/2001: 342) tvrdi da se u svim sln. govorima u kojima se javlja puni infinitiv zapravo javlja naglasak *-iti* (osim na SI gdje je neproduženo *-iti* koje se slaže s kajk.), a da je naglasak *-iti* umjetan i katkada pogrešno zapisan na terenu¹¹⁴⁶. Neocirkumfleks bi u *nositi/kreniti* bio očekivan u trosložnim oblicima, dok bi naglasak tipa *nositi* (ako je realan u sln.), *končati*, *seděti* trebalo objašnjavati analogijom po supinu (gdje u **nosītь*, **končātь*, **sědětь* ne može biti neocirkumfleksa zbog kratkog **-тъ*) i možda po *l*-participima. Općenito je u dosta sln/kajk. dijalekata uopćena kračina veznih vokala osim u prezentu (§139). U primjerima kao sln. *píti* se kračina i očekuje, a u *popíti* i sl. bi bila ujednačena prema dvosložnim oblicima.

U kajk. u infinitivima općenito, kada se čuva naglasak na veznom vokalu, praktički uvijek vidimo *˘*, dakle – *meknūti*, *kopāti*, *gorēti*, *nositi* itd. Takav naglasak (umjesto očekivana neocirkumfleksa u trosložnicama pred dominantnim nastavkom) treba tumačiti analogijom prema naglasaku supina (*meknūt*, *kopāt*, *gorēt*, *nosīt*), glag. pridj. radnog (*meknūl*, *kopāl*, *gorēl*, *nosīl*) i imperativâ kod nekih vrsta (*meknūte*, *gorīte*, *nosīte*). U *i*-glagolima se u supinu n. p. C javlja *lōvit* (za razliku od *nosīt* u B), u glag. pridj. radnom *lōvili* (prema *nosīli*) pa su tu na naglasak inf. *lovīti* mogli utjecati samo imperativ (*lovīte!*) i glagoli n. p. B poput *nositi* (a možda i tipa *píti*).

Ipak, čini se da očekivani cirkumfleks u infinitivima u kajk. ipak može vidjeti bar u jednom govoru. Riječ je o govoru Đelekovca (Sabol 2004)¹¹⁴⁷. Ondje kod svih glagolskih vrsta u infinitivu nalazimo i *˘*, kao i drugdje u kajkavskom, ali i *ˆ* u mnogim glagolima (što je često frekventnija varijanta). Usp. tako u tom govoru:

p. B (no u prezentu n. p. B je vokalizam drugačiji – usp. Pleteršnikovo *nōsim* itd. – pa je teško govoriti o jednostavnoj analogiji prema prezentu). U kasnijim sln. priručnicima nalazimo i u n. p. B samo naglasak na nastavku, pri čemu je jedan od razloga *zà tō tō* što se argumentiralo da su takvi naglasci povijesno stariji (!) – usp. Rigler 2001: 338–339. Stoga kasnije nalazimo, primjerice, *nositi* (Breznik 1924: 126), *nositi* (SSKJ) i *nositi*, tj. *nositi/nositi* (Toporišić 2004: 375, Snojev rječnik). Kod n. p. B: pak prema Pleteršnikovu *slūžiti* itd. u suvremenoj normi imamo i *služiti* i *slūžiti* itd., gdje se drugi oblik obično objašnjava kao analogija prema prezentu (§229).

¹¹⁴⁵ Tako tip *nositi* s neocirkumfleksom u svojim pregledima kategorijâ u kojima se javlja neocirkumfleks ne spominju niti Dibo (2000: 26–31) niti Kortlandt (2013: 118).

¹¹⁴⁶ Za dijalekatske primjere usp. Rigler 1978: 369–370/2001: 341–342. U glagolima prve vrste poput *grīsti*, *píti*, čini se, u sln. nalazimo samo takav naglasak.

¹¹⁴⁷ Zapis naglasaka u ovom amaterskom rječniku nije najbolji i čini se da u njemu ima dosta grešaka (ili bar, u najboljem slučaju, dosta čudnih i nedosljednih inovacija), no glagolska građa koja se ovdje navodi izgleda razmjerno uvjerljivo i teško se može objasniti kao rezultat krivog zapisivanja.

blihnōti, fčuhnōti, otrprhnōti itd. ali *dosegnōti, f/očehnōti, odgrnōti, odmeknōti, poteknōti, priščeknōti, vritnōti* itd. (neocirkumfleks je češći)

dišāti, dohadāti, nevalāti, precedāti, preletāti itd. ali *blizāti, brcāti, brehāti, buhāti, davāti, do/napelāti, dragāti, ftikāti, hmirāti, igrāti, jebāti, od/zabežāti, odmatāti* itd. (neocirkumfleks je daleko češći)¹¹⁴⁸

čobēti, črnēti, pezdēti, prdēti itd. ali *čkomēti, gledēti, imēti, pobelēti, požotēti, začrnēti* itd. (neocirkumfleks je češći)

blodīti, denīti_{se}, dovlačīti, falīti, fčinīti, gotīti, godīti, gulīti, kadīti_{se}, klatīti, zažarīti_{se}, zgubīti, zmuđīti itd. ali *bleščīti_{se}, brusīti, dušīti, dvorīti, ftopīti, (na)kanīti, precenīti, premenīti, vabīti, zavozīti_{se}, zgrešīti, zvlačīti* itd. (ovdje je pak ʷ frekventnija varijanta)¹¹⁴⁹

U infinitivima glagolâ s *e*-prezentima u kajk. nalazimo skoro svuda također kratak odraz (npr. *pīti, dāti, krāsti* itd.), što nije čudno s obzirom na to da su to dvosložni glagoli (analogijom bi onda bilo i *popīti* itd.). Iznimka je tu Bednja (Jedvaj 1956: 312–313), gdje u takvim glagolima nalazimo i ʷ – usp. *prāsti, jēsti, sēči, žāiti, bīti, pīti, klōti* itd. ali *krāosti, sāsti, srāsti, lâči, pevrīeči* te dubletu *dē(s)ti* i *diēsti* »djēti«. Tu se može pretpostaviti da je ovakav nasumičan odraz ʷ nastao prema starom ʷ u dvosložnicama a ʷ u trosložnicama, gdje bi se različite analogije s obzirom na primjere kao *pi-ti – popiti* morale očekivati. Na to nas upućuju i neki ostaci kao što su već spomenuti *grīsti – pregrēsti* (gdje se u istom glagolu čuva stara opreka) i *pōsti* »pāsti« – *epāosti* »pāsti« (gdje nije riječ o istom glagolu, ali jest o homonimima). U Bednji je, za razliku od svih ostalih poznatih sln. i kajk. dijalekata u kojima je ujednačena kračina prema trosložnim oblicima, tu ostao trag stare distribucije. Još se bolje takva stara distribucija vidi u govoru Đelekovca (Sabol 2004), iako je taj opis, nažalost, nešto manje pouzdan i potpun od Jedvajeva. U Đelekovcu kod trosložnih prefikslnih glagola nalazimo uglavnom ʷ: *dgrīsti, dopāsti, dostīči, dospēti, fkrāsti, zabīti, (ze)stāti_{se}* itd. ali i *(ze)mlēti, zebrāti, zeznāti* (usp. i *znōti* u obližnjoj Sudofčini). No posebno su dojmljivi već spomenuti primjeri *dēti – zadēti, srāti – zrasrāti*, koji, čini se, ako je vjerovati zabilježenim naglascima, čuvaju izvornu distribuciju kračine i neocirkumfleksâ. Svakako bi bilo dobro takve primjere dodatno istražiti u tom kraju (kao i u okolici Bednje), a ne bi začudilo ni ako bi slična građa iskrnsula i u kojem drugom kajk. govoru.

¹¹⁴⁸ U rječniku se javlja i *kalāti, prebežāti*, no to su ili omaške ili eventualno neprecizan zapis kakvog »tromog« alofona naglasaka ʷ (§108).

¹¹⁴⁹ Naglasak *drobīti* je vjerojatno greška (vidi prethodnu fusnotu).

Što se tiče kajkavštine, treba još spomenuti i glagole na *-nōti/-nyti (i sekundarno -nati). Tu u kajk. u južnim govorima nalazimo očekivan naglasak na nastavku, npr. u V. Rakovici (March 1981: 274) *meknīti*, *svīnīti* itd., u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 72–73) *maknāti*, *segnāti* itd., u Ozlju (Težak 1981b: 288, 292) *məknāti*, *krénati* < *krēnāti itd., u Turopolju (Šojat 1982: 408) *šepnōti*, *vīknōti* itd. Prema tome nalazimo u tim govorima tek pokoji primjer koji odstupa – u Ozlju *tōnati* (: 286), u Turopolju *mėknōtilmėknōti* – gdje je naglasak zacijelo nastao analogijom prema prezentu. No u zagorskim govorima tu, čini se, kod glagolâ s kratkim vokalom u korijenu redovno nalazimo naglasak na osnovi u svim primjerima – usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 314) *mėknuti* itd. ali *petāgnūtilpetāgnuti*, u G. Konjščini (Gudek 2013: 107) *mėknuti*, u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 49) *dėhnuti* (A) itd. ali *potėgnūti*, u Kostelskom (Celinčić 2010: 57) *razmėkniti*, *podėxniti*. Prema podacima kojima raspolažemo, čini se da je zagorske govore¹¹⁵⁰ zahvatila inovacija ujednačavanja naglasaka prezenta u infinitivu glagola na -nu- kratke osnove. U Bednji se to fakultativno proširilo i na duge osnove, a u G. Konjščini je ʘ poopćen u većini glagolskih oblika. Nije pretjerano vjerojatno da je tu riječ o retrakciji neocirkumfleksa¹¹⁵¹ jer se on u ovim govorima ne povlači pravilno na kračinu (ipak, vidi gore za posvjedočeno -nōti u Đelekovcu). Istina-bog, tu nalazimo povučen naglasak u l-part. n. p. B kao *sělilo* »sōlila« u Bednji (: 315), *vōžila* u G. Konjščini (: 113) itd. (§148), no u takvim se primjerima zacijelo radi o analogiji prema dugim osnovama kao *brānila* < *brānīla gdje se to fonetski očekuje (vidi dolje), budući da u oba govora nalazimo i nepovučene neocirkumflekse, npr. *pesōudo* (: 301), *pusōuda* (: 34). No s povlačenjem neocirkumfleksa u kajk. ima mnogo toga nejasnoga, kako ćemo vidjeti (§169).

imp. dv/mn. 1/2. l. (n. p. b/c) – sln. *lovīva* < *lovīvā

n. p. C: sln. prez. *lovīva* < *lovīvā

Neocirkumfleks u sln. nalazimo i u imperativu n. p. B i C. On se fonetski očekuje ispred dominantnoga dugoga nastavka u dvojini (*lovīva!* < *lovīvā, *lovīta!* < *lovītā), a analogijom prema dvojini se javlja i u množini (*lovīmo!*, *lovīte!*). Neocirkumfleks se, osim toga, javlja i u primjerima kao *nesī_me!*, *ženī_se!* (prema *nesī!*, *ženī!*), gdje je to također zacijelo fonetski odraz staroga *nešī_mē¹¹⁵².

¹¹⁵⁰ Jasno, raširenost ove pojave bi trebalo detaljnije terenski istražiti.

¹¹⁵¹ Dibo (2000: 30) ostavlja takvu mogućnost.

¹¹⁵² Na dominantnost *mē, *tē, *sē ukazuje štok. *nā_me* itd. (čak/kajk. *nā_me* je zacijelo sekundarno premda je tu sigurno riječ o staroj varijanti – §118), strus. gdje su *мя, тя* »плюсовые энклитики« (Зализняк 1985: 143) i srbug. *въ_мá, за_мá* (Hock 1992:

U kajkavskom, koji je (kao i čak/štok.) izgubio dvojину, njezin naglasak, jasno, nije mogao utjecati na množinu i zato ondje nalazimo „, usp. *rāstīte!*, *rāstīmu!* (March 1981: 269), *plētēte!* (Jembrih & Lončarić 1982-3: 45), *zakūrēte!* (Gudek 2013: 114), *spečēte!* (Jakoby 1974: 183), *predīte!*, *nosīte!* (Težak 1981b: 282) itd.

glag. pridj. radni (ž/sr.r., n. p. a/b) – sln/kajk. *krádlakrāla* i *krā(d)la*, *česāla*, *igrāla*, *nosīla*, *trpēla* (i *trpēla*), *tonīla/tonūla*¹¹⁵³
n. p. C: hrv. dij. *dālā* itd.

§148 U glagolskom pridjevu radnom na *-a (u jd. ž.r. i mn. sr.r.)¹¹⁵⁴ u sln/kajk., prema iznesenoj teoriji, ispred dominantnoga *-ā u trosložnim i višesložnim oblicima poput *česāla*, *nosīla*, *kupovāla* itd. očekujemo neocirkumfleks, a u dvosložnim oblicima poput *krádlakrāla* očekujemo izostanak neocirkumfleksa. Iako je situacija ponešto zamagljena kasnijim različitim analogijama, što je i očekivano, ipak se ovakva izvorna distribucija razmjerno dobro potvrđuje i u sln. i u kajk. jer izostanak neocirkumfleksa nalazimo, ako ga igdje nalazimo, upravo u dvosložnim oblicima, dok u trosložnim oblicima prevladava neocirkumfleks. To se vidi i u sln. i u kajk. iako je, općenito gledano, u kajk. tendencija poopćavanja ^ˆ u svim oblicima na *-la* bila jača nego u sln.

U sln. suvremenoj normi neocirkumfleks se redovno javlja u trosložnim tipovima *nosīla* (i *tonīla*) i *pisāla*. S druge strane, u dvosložnim glagolima tipa *bīla* »tukla« neocirkumfleks ili izostaje ili se javljaju dublete (*dēla* i sl.), a kod *ě*-glagolā nalazimo u knjiž. sln. fakultativnost (*želēla*). Usp. tako npr. kod Breznika (1924) *motīla* (: 125), *končāla* (: 127), *klečāla* (: 123), *kupovāla* (: 131), *česāla* (: 129) ali *lězla*, *kládla*, *sékla* (: 117) i *želēla* (: 123), a kod Toporišiča (2004: 379–380) *klāla* (kao *pisāla*), *doživēla* ali *jédla*. To dobro odražava situaciju u dijalektima, gdje u tipovima poput *nosīla*, *pisāla* uglavnom nalazimo neocirkumfleks¹¹⁵⁵, dok on u dvosložnim primjerima i u *ě*-glagolima često i izostaje. Izostanak neocirkumflek-

120). Sln. *nāme* se formalno može objasniti analogijom prema primjerima kao *nī_{za}me (usp. tu štok. *nī_{zā}me*), no pitanje je koliko je to uvjerljivo.

¹¹⁵³ U ostalim oblicima glag. pridj. radnog nema neocirkumfleksa, npr. sln/kajk. *nósill* *nosīl* – *nosīlo/nosīlo* – mn. *nosīli/nosīli* – *nosīle/nosīle*.

¹¹⁵⁴ Izvorno se ova dva oblika zacijelo poklapaju, tj. imaju isti naglasak, ali u nekim sln/kajk. govorima/primjerima može doći do sekundarnog razjednačavanja time što mn. sr.r. poopćava naglasak iz mn. m. i ž.r., gdje nikad nema neocirkumfleksa. Usp. tako knjiž. sln. *pisāla* (ž.r.) ali *pisāla* (sr.r) analogijom prema *pisāli* – *pisāle* (Toporišič 2004: 380), Samobor (Ivšić 1936: 64) *pīlila* (ž.r.) – *pīlila* (sr.r.) analogijom po *pīlīli* – *pīlīle*, u G. Konjšćini (Gudek 2013: 102) *pōslala* (ž.r.) ali *puslāla* (sr.r.) analogijom prema *puslāji* – *puslāle* itd.

¹¹⁵⁵ Rigler 1970: 6–8/2001: 320–322.

sa u tipu *bíla*, *sékla* ili fakultativnost kao u *děla/děla* zacijelo odražava izvorni izostanak neocirkumfleksa u dvosložnim riječima. Tu sln. bolje čuva izvornu situaciju od kajkavskoga iako se u dvosložnim oblicima i u nekim sln. dijalektima javlja neocirkumfleks¹¹⁵⁶.

S druge strane, čest izostanak neocirkumfleksa u tipu *želéla* možda neće biti star. Sudeći po Riglerovoj karti zemljopisne distribucije tipova *želéla* i *želēla* (1970: 10/2001: 324), tip *želēla* se javlja u bar tri potpuno odvojene zone¹¹⁵⁷ na krajnjem zapadu, u središtu i na jugoistoku, dok se tip *želéla* javlja samo u jednoj potpuno povezanoj središnjoj zoni (od juga do sjevera). Takva bi zemljopisna distribucija mogla upućivati na to da je *želēla* arhaizam, a *želéla* inovacija¹¹⁵⁸, što bi se moglo i *a priori* očekivati s obzirom na neocirkumfleks u tipu *nosíla*. Kako napominje Rigler (1970: 8/2001: 322), nije potpuno jasan neparalelizam *nosíla*, *pisála* prema *želēla*. On spekulira da bi uzrok tome mogao biti u tome što se kod oblikâ na *-íla* i *-ála* javlja i n. p. C *-íla* i *-ála* (npr. *lovíla*, *kovála*)¹¹⁵⁹, dok u *l*-participiju *ě*-glagolâ nema C-oblikâ (nego se, dakle, javlja samo izvorno *-êla*). Teza bi bila da je neocirkumfleks u tipovima *nósil* – *nosíla* – *nosílo* i *čésal* – *česála* – *česálo* (B) opstao upravo zato što je stajao u sinkronijskoj opoziciji prema *lovíl* – *lovíla* – *lovílo* i *kovâl* – *kovála* – *kovâlo* (C), dok se u *želēla* mogao ujednačiti u *želéla* (analogijom prema *želélo* – *želéli* – *želéle*) jer nije bilo takve opozicije. Iako ovo izgleda kao pomalo preapstraktno objašnjenje, na to možda upućuje i Breznikovo *klečála* prema *želéla*, gdje bi se ova razlika unutar iste glagolske vrste (*ěla*-glagoli) mogla objasniti upravo time što u *klečála* imamo *-ála* koje se može povezati kao opozicija prema tipu *kovála*¹¹⁶⁰, dok u *želéla* nema te mogućnosti. Naravno, uvijek je moguće reći i da se u tipu *želéla* potpuno slučajno ujednačio naglasak prema drugim oblicima, dok se drugdje to nije dogodilo¹¹⁶¹.

¹¹⁵⁶ Na sln. dij. *kríla*, *čúla* i sl. upozorava Rigler (2001: 328^F, 398), opravdano kritizirajući (: 396^F) Ivšića (1936: 65) koji je pogrešno mislio da je Valjavec takav naglasak za sln. navodio pod utjecajem kajkavskoga. Iako, dakle, u kajk. takvi oblici prevladavaju u većini govora, dok su u sln., čini se, nešto rjeđi, oni također postoje dijalektalno i u sln.

¹¹⁵⁷ Koliko se to, dakako, može vidjeti s obzirom na velik broj netonskih dijalekata.

¹¹⁵⁸ Naravno, teoretski se ne može u potpunosti isključiti ni mogućnost da je inovacija *želēla* nastala neovisno na više rubnih područja dok bi se stariji naglasak *želéla* čuvao u kompaktnoj središnjoj zoni. Ipak, to je manje vjerojatno iz gledišta lingvističke geografije.

¹¹⁵⁹ Dakako, C-naglasak tipa *-ála* se ne javlja u svim glagolskim vrstama koje imaju takav nastavak, tj. nema ga u glagolima na *-a-l-a-* (tipa *igrati* – *igram*) i *-a-l-je-* (tipa *česati* – *češem*), ali ti oblici imaju isti oblik u *l*-participiju kao glagoli tipa *kovati* – *kujem*, gdje n. p. C postoji.

¹¹⁶⁰ Iako su to povijesno gledano različite glagolske vrste.

¹¹⁶¹ Kortlandt (2012: 119) smatra da razliku između *nosíla*, *česála* i *želéla* treba tumačiti time što se neocirkumfleks očekuje samo u oblicima s »Diboovim zakonom« (dakle u

Što se tiče kajkavskoga, tamo se također očekuje izvorno *gr̥zla* ali *zagr̥zla* kao i *nos̥ila*, *kop̥ala* itd. No kajkavski se tu razlikuje od većine slovenskih dijalekata po nekim pojavama¹¹⁶². Kao prvo, u dvosložnim oblicima je izostanak neocirkumfleksa (za koji ovdje pretpostavljamo da je fonetski, tj. očekivan) puno slabije, tek sporadično, posvjedočen (npr. u V. Rakovici u nekim oblicima i u nekim ozaljskim govorima). Kao drugo, u velikoj većini kajk. govora se neocirkumfleks općenito javlja svuda u trosložnim (i dvosložnim) oblicima pa nema, čini se, oblikâ tipa *žel̥la koji bi odgovarali sln. varijanti (oblici tipa *nos̥ila*, *kop̥ala* se javljaju iznimno samo u nekim ozaljskim govorima). Kao treće, u primjerima kod kojih se javlja prednaglasna dužina kao *p̥it̥ala, *br̥ān̥ila, *v̥ikn̥ula se događa pravilno fonetsko povlačenje naglasaka, usp. i *z̥āb̥ava > *z̥ābava*. Takva promjena (Ivšićeva retrakcija) zahvaća sve kajk. (i sjeverne/sjeveroistočne sln.) dijalekte (§167). Ova se promjena, različito ovisno o primjerima i govoru, širi i na kratke osnove¹¹⁶³ pa tu umjesto očekivana *nos̥ila*, *kop̥ala*, *mekn̥ula* i sl. dobivamo analoško *n̥os̥ila*¹¹⁶⁴, *k̥op̥ala*, *m̥eknula* (prema *br̥ānila*, *p̥itala*, *v̥iknula* gdje je to fonetski). No takva analoška promjena, čini se, nikad ne zahvaća sve primjere iako je posebno česta u primjerima poput *n̥os̥ila*, *k̥op̥ala*, *m̥eknula* pa tu samo u ponekim govorima (npr. nekim ozaljskima) vidimo izvorni naglasak¹¹⁶⁵. Kako se u turopolj-

*n̥os̥ila > *nos̥ila i *čes̥ala > *čes̥ala) a ne i u onima gdje je riječ o izvornom starom akutu prije dugog nastavka (dakle u *žel̥la, gdje akut nastaje Hirtovim zakonom – §91). To je zanimljiva opservacija, no ona se ne poklapa sa zemljopisnom distribucijom ovih oblika koja bi ipak prije ukazivala na to da je *žel̥la* starije, a također ne objašnjava ni spomenutu zanimljivu Breznikovu opoziciju između *klec̥ala* i *žel̥la* koja bi mogla upućivati na sekundarnost oblika *žel̥la*. Osim toga, u tom slučaju bi trebalo pretpostaviti da su oblici tipa *žel̥la*, *ruk̥ami*, *lov̥iti* i sl. u n. p. C sekundarni (tj. da nastaju analogijom prema n. p. B) jer bi se zanaglasna dominantna dužina čuvala samo u oblicima koji bi izvorno imali naglasak na prvom slogu – npr. *ž̥enām̥i > *ženām̥i ili *n̥os̥it̥i > *nos̥it̥i (n. p. b) ali ne i u *nog̥āmi, *lov̥iti (n. p. c) – oblici poput *ž̥enām̥i i *nog̥āmi postaju tek kasno (nakon pomaka naglasaka udesno) istovjetni u slav. (§374^F). Također je pitanje koliko je fonetski realno da se dužina čuva u trosložnim proparoksitonama, ali ne i u paroksitonama (no sličan problem je i s teorijom o čuvanju dužine u trosložnicama ali ne i u dvosložnicama – §252). Vidi još §152^F.

¹¹⁶² Dakako, treba voditi računa o tome da je broj iscrpnih kajk. opisa razmjerno oskudan kao i to da ovdje ne možemo zalaziti u preduge analize. Ovdje smo, recimo, podatke uzimali samo iz arhaičnih kajk. dijalekata, a ne primjerice iz križevačkih govora gdje dolazi do metatonije i sekundarnih naglasnih pomicanja. Stoga zaključke o prostiranju pojedinih izoglosa u kajk. treba uzeti oprezno – sve bi ih trebalo detaljnije analizirati i terenski istražiti.

¹¹⁶³ Usp. i Дубо 2000: 28.

¹¹⁶⁴ Usp. npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *v̥jzil* < *vožil– *v̥jzila* – *vujzile*, *br̥ō(j)il* – *br̥ō(j)ila* – *bru(j)ile*, *k̥ōtil* – *k̥ōtila* – *ku̥tile* itd.

¹¹⁶⁵ Kod *nu*-glagolâ kratke osnove se analoški naglasak na osnovi (možda dijelom i pod utjecajem oblikâ poput *m̥eknula* iako to sigurno nije glavni razlog) u nekim govorima ujednačava i u infinitivu (§147) i drugim oblicima.

skim govorima povlači svaki neocirkumfleks (§168), tamo je promjena tipa *nosila* > *nõsila* jednako fonetska kao i *ònā* u *brānīla > *brānila*.

Kračinu u svim oblicima na *-la*, sasvim iznimno za kajkavski (pogotovo u trosložnim oblicima) nalazimo u ozaljskom selu Pograje (Podgraj) (Težak 1981b: 282–283, 288): *prèla*, *nosīla*, *želīla*, *kopāla*, *məknāla*. Drugdje u ozaljskom, čini se, nalazimo uobičajeni neocirkumfleks – u Pobrižu (Podbrežju) *prēla*, *kosīla*, *želīla*, *kopāla*, *məknāla*, a isto tako i u Požunu osim što je u *məknala* naglasak na osnovi (analogijom prema dugim osnovama). Ova se situacija može objasniti različitim ujednačavanjem prema izvornom *prēla* – *kopāla* iako je prilično neobično da se samo ovdje, i to samo u jednom od inače vrlo sličnih ozaljskih govora, ujednačila kračina. To što se drugdje u kajk. ujednačila dužina nije neobično s obzirom na puno veći broj trosložnih oblika kao *pobīla*, *nosīla* itd. Naravno, teško je potpuno isključiti i mogućnost da je u Pograju neocirkumfleks tek naknadno analoški uklonjen pod utjecajem drugih oblika gdje ga nema. No u tom bi se slučaju vjerojatno takve analogije očitavale i u drugim oblicima, na koje Težak, čini se, ne ukazuje. Kratko *prēla* (isto i u *l*-part. od *krāsti*, *strīči*, *pāsti*, *sēči*) navodi i March (1981: 270–271) za Veliku Rakovicu. U drugim glagolima pak (*jēla*, *bīla*, *šīla* itd.) vidimo uobičajen kajk. neocirkumfleks. I ovdje može biti riječ o čuvanju izvorne kračine u tipu *prēla* ali o jednačenju duljine u tipu *bīla* prema *pobīla (nažalost, nema podataka o prefigiranim oblicima), ali nije isključena ni mogućnost da je u tipu *prēla* jednostavno sekundarno izgubljen neocirkumfleks analogijom prema *prēlo* – *prēli* – *prēle*. Ovdje bi dobro došlo još podataka iz ovoga, njemu bliskih ali i drugih kajk. govora koji bi nam možda ukazali na pouzdaniji odgovor.

Drugdje u kajkavskom, barem prema ograničenim raspoloživim podacima, vidimo uvijek neocirkumfleks u svim oblicima na *-la*¹¹⁶⁶, a povučen naglasak na kratkim osnovama (analogijom prema fonetskoj retrakciji kod dugih osnova) varira ovisno o primjeru i govoru. U Bednji (Jedvaj 1956) izvorno mjesto naglasaka vidimo u *epāolo*, *pregrēizel*, *pregrēizlo* (: 312), *letīelo* ali *skērbelo* (: 314) i *zetskāolo* (: 318). Naglasak na osnovi nalazimo u tipu *zoklānulo*, analogijom prema *petāgnulo* (usp. sr.r. *zoklanūle* – *petāgnūle*) (: 314), u *sēlilo* »sōlila« (: 315) prema *brūnilo* »brānila« (: 316), u *kēpolo* (: 316) prema *pītolo (: 317) i u *lōgolo* prema *līzolo* (: 318). Po bednjanskim se oblicima izvrsno vidi da je tu riječ o analogiji a ne o kakvom fonetskom povlačenju $\hat{}$ i na kračinu jer se povučen naglasak vidi samo u onim primjerima gdje je mogla djelovati analogija (npr. *sēlilo* prema *brūnilo*), dok u onim tipovima (npr. *zetskāolo*) gdje nije bilo paralelnih

¹¹⁶⁶ Za ranu potvrdu usp. kod Pergošića *ostaala* (1574: lxxxii/II).

oblika s dugom osnovom povučenog naglasaka nikad nema. Dapače, nema ga čak ni u tipu *letjelo* unatoč fonetskom povlačenju u tipu *skērbelo*. Dakako, primjeri nepovučenoga $\acute{e}$ koji nam ukazuju na to da u *sēlilo* i sl. nije riječ o fonetskom povlačenju naglasaka su brojni, npr. *pesōudo* »posuda« (: 301) itd. Slična je situacija i u Gregurovcu V. (Jembrih & Lončarić 1982-3: 49–51) gdje vidimo *letjela*, *deržāla* uz *krīčala* ali *kōpala* prema *pītala* (i neobično *sōlila* (!) prema *cvīlila*) te izvorno *lagāla* i analoško *lāgala* prema *līzala*¹¹⁶⁷. No analoško povlačenje naglasaka se u drugim govorima javlja i ondje gdje nema izravne analogije s dugim osnovama u istoj glagolskoj vrsti jer očito nastaje tendencija povlačenja naglasaka u oblicima na *-la* na osnovi oblikā gdje postoji izravna analogija¹¹⁶⁸. U nekim je govorima to potpuno poopćeno na sve oblike na *-la*¹¹⁶⁹.

Što se tiče kajk. oblikā tipa *nōsila*, takav se naglasak javlja i na istoku Slovenije (Rigler 2001: 71, 398), s tim da u nekim govorima vidimo naglaske tipa (zapisano u književnom obliku) *nōsila* – *nosīli* dok drugdje vidimo ujednačeno *nōsila* – *nōsili* (s naglaskom prema ž.r.) (: 321). I ovdje je zacijelo riječ o analogiji prema glagolima s dugom osnovom iako bi trebalo više terenskih podataka. U Prekmurju se neocirkumfleks, kao u kajk., fonetski povlači na prednaglasnu dužinu (§167, i u još nekim slučajevima istovjetnim kajkavskom – §169), te ondje vidimo npr. u Cankovi (Greenberg 2002: 123) *nōso* – *nōsila* – *nōsili/nosīli* (knjiž. sln. *nōsil* – *nosīla* – *nosīli*). Tu vidimo *nōsila* prema dugim osnovama te fakultativno *nōsili* (uz starije *nosīli*) prema *nōsila* (i prema *nōso* < *nosil s lokalnom fonetskom retrakcijom sa zadnjega sloga).

¹¹⁶⁷ Usp. tu još i *žēnila* ali *upāla* u G. Stubici (Jakoby 1974: 182).

¹¹⁶⁸ Usp. u G. Konjšćini (Gudek 2013) nepovučeno *pustigla* itd. (: 95–96), *pužēla* itd. (: 97), *putfīla*, *režbīla* (: 100), *preštāla* (i *prēstala* prema *prēstal* s lokalnom fonetskom retrakcijom) (: 103), *guriēla* (: 110) uz *živēla* (: 108); izravnom analogijom povučeno *vōjzila* (: 113) prema *kūrila* (: 114), *šēptala* (: 118) prema *kīhala* (: 119), *kōpala* (: 124) prema *šivāla* (: 123) (ovaj tip je pak naknadno poopćio ~ u svim oblicima); generalnom analogijom povučeno (bez izravnih uzora) *zāklala* uz *klāla* (: 99), *rāzmēla* (: 101), *pōslala* (: 102), *jēbala* (: 104), *kļūvala* (sr.r. *kļuvāle*) (: 105), *umēglēla* (: 111). Nije neobično da tu onda postoje i dublete: *sumļjēla* i *sōmļēla* (: 99), *zasrāla* i *zāsrala* (: 104), *zavriēla* i *zāvriēla* (: 111). Slično je i u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III), gdje vidimo nepomaknut naglasak u primjerima kao *sizrēla*, *pogrīzla* (: 62), *nasēkla* (: 64), *nabīla* (: 69) ali i *bojāla* (: 76) uz *krīčala* (: 77) i *kopāla* (: 89) uz *pītala* (: 90). Pomak pod izravnom analogijom vidimo u *gēnala* (: 72) prema *vāgnala* (: 73), *prēsila* »prōsila« (: 79) (lokalno fonetsko povlačenje i u *prēsīl* pa analogijom onda i *prēsīlo* ali mn. *presīli*) prema *mītīla* (: 82), *mētāla* (: 96) prema *strūgala* (: 95). Pomak bez izravne analogije vidimo pak u *kļūvala* (: 101) i *razmēla* i *rāzmīla* (: 74). Iz primjerā je očito da generalna tendencija pomicanja naglasaka u oblicima na *-la* nastaje čak i onda kada povučeni naglasak nije poopćen u svim primjerima koji su za povlačenje imali izravan uzor.

¹¹⁶⁹ Usp. u V. Rakovici (March 1981) *zāklala* uz *klāla*, *rāzmēla* (: 271), *jēbala*, *lāgala* (: 272), *sēlila* (: 273), *lētēla*, *mēknīla* (: 274). Za nepovučeni neocirkumfleks usp. L. *potōku* itd. (: 259), *čelīnak* (: 260) ali i *pōndelek* (: 258).

Slično kao što prema genitivima tipa *vrân* vidimo neocirkumfleks i u višesložicama tipa *jâgod*, u sln/kajk. se neocirkumfleks širi i u oblicima na *-la* u n. p. A kod kojih se javlja na osnovi:

kajk. *pâzila*, *vīdla*, *brīsala*, *čēkala*, *dīgnula*

sln. knjiž. *pāzila*, *vīdela*, *brīsala*, *čākala*, *dīgnula*

Budući da u n. p. A ovdje inače neocirkumfleks uvijek izostaje – npr. kajk. *pâzil* – *pâzilo* – *pâzili* – *pâzile* itd. (§139) – ovdje je sasvim sigurno riječ o analogiji prema primjerima kao *nosīla*, *gorēla*, *kopāla* itd. U slovenskom se tip s neocirkumfleksom (*mīslila* itd.) javlja na sadašnjem području tonskih dijalekata u maloj sjevernoj i većoj jugoistočnoj zoni (sada nepovezanim, ali prije možda povezanim), dok se tip s izostankom neocirkumfleksa (*mīslila* itd.) javlja na kompaktnom središnjem i SZ području¹¹⁷⁰. U kajk. se pak tip s neocirkumfleksom javlja praktički u svim govorima (uz iznimku ozaljskog Pograja gdje ga nema ni u n. p. B/C).

imenice tipa *ogrāda* – sln/kajk. *oprāva*, sln. *zabāva* < *oprāvā, *zabāvā¹¹⁷¹

¹¹⁷⁰ Za dijalekatske podatke i kartu vidi Rigler 1970:6, 11–13/2001: 320–321, 325–327.

¹¹⁷¹ Naglasak je kod prefigiranih osnova na *-a* bez sufiksa u kasnom psl. bio uvijek na osnovi (akut na dužini, kratki neoakut na kraćini bez obzira na izvornu valenciju osnove): *zabāva (~ *bāviti se), *posōda (~ *sōdъ), *pozōlta (~ *zōlto), *pokōra (*korīti (c)), *prinōva (~ *nōvъ) itd. Kod prefigiranih *o-* i *i-*osnovâ pak katkad nalazimo recesivan prefiks s recesivnim korijenom (*zâpadъ, *prōpastъ), no češće je naglasak, kao u tipu *zabāva, na osnovi (varijanta *zapādъ, *napāstъ) – akut ako je korijen dug (*prolāzъ, *povōrtъ, *smīrtъ), a kratki neoakut ako je korijen kratak (*potōkъ) bez obzira na izvoran naglasak (*lāziti ali *vortīti, *mīrtъvъ, *tōkъ). Tu je riječ o tzv. prefiksnoj imobilizaciji naglasaka. No postoje i druge varijante – usp. u štok. uz *pōtok*, *nārod* (A) i dubrovačko *īstok* – *īstōka* ili toponim *Zāgvoz* – *Zāgvōzda* (B) te *ōbzīr* (*ū_ōbzīr*), *pōglēd* (C) itd. Isto je i u pridjevima kao *sūdōrvъ (~ *dērvo), *zamōrēnъ (*mōrīti) itd. te u prefigiranim imenicama sa sufiksima kao *povōrtъkъ (~ *vortīti), *pritōžъba (*tōgā) itd. Nije potpuno jasno zašto se u takvim tvorbama (nekima ne uvijek, nekima uvijek) poopćava naglasak na osnovi i odakle akut u korijenima poput *pozōlta, gdje ga izvorno nema. Tu je moguće pretpostaviti jednačenje prema osnovama s (–) i (+)akutom, no to je formalno rješenje. Kod izvedenicâ od kratke osnove kao što su *osnōva, *porōdъ takav naglasak mora postajati od starijega *ōsnova, *pōrodъ jer bi polazišno *osnōva, G *porōda dalo novije **osnovā, G. **porodā – §52. Tako je to onda zacijelo bilo i kod primjerâ s dugim slogovima (tu su prefiksi dominantni ili poopćavanjem naglasaka prema starim inherentno dominantnim prefiksima ili eventualno poopćavanjem sekundarne dominantnosti zbog Nikolajevljeve metatonije – §88 – kod izvorno recesivnih prefikasa). Za naglasak na prefiksu usp. lit. *īšdaga*, *pāsaka*, *pagālba* (s de Saussureovim zakonom) (Kortlandt 2011: 69–70). No to ne objašnjava akut i na inače neakutiranim slogovima (kao u *povōrtъ > štok. *pōrvat*, rus. *novopōt* prema *vōrtъ > štok. *vrāt*, rus. *vōpom*, također štok. *vrātiti*, ili *bezōrdъ > štok. *bēzbrad*, rus. *bēzborōdъū* prema štok. *brāda*, rus. *borodā*). Kortlandt (2011: 322, 340) tumači ~ u primjerima kao štok. *zgrāda*,

n. p. C: hrv. dij. *ļepotā*

§149 U prefiksalsnim *ā*-osnovama bez sufiksa (kao *o-prāu-a*) u sln/kajk. skoro uvijek vidimo neocirkumfleks (ako naglasak nije povučen). On se u kajk. i nekim sln. govorima u tipu *zābāva (kod dugih prefiksa) redovno fonetski povlači u *zābava* (za tip *zāstava*, *navāda* i *ōprava* uz *oprāva* vidi §167). Neocirkumfleks se javlja i kod izvedenicā s izvorno kratkom osnovom – npr. sln/kajk. *pokōra* < *pokōrā (§160, 185). Za naglasak tipa *zaba-va* u štok/čak. vidi §216.

U oblicima poput *zabāvā se neocirkumfleks očekuje i fonetski. Treba pretpostaviti da se prema oblicima s dominantnim nastavkom ujednačava neocirkumfleks i u padežima s recesivnim nastavkom (poput D. *otāvi*, A. *otāvolotāvu* itd.), no ovdje je kolebanja¹¹⁷² daleko manje nego kod imenicā tipa **lopāta/motýka*. Za rijedak izostanak neocirkumfleksa u tipu *zabava usp. iz Varaždina (Lipljin 2002) *zgōda* < *sъgōda, iz Cerja (Šatović & Kalinski 2012) *zgōda*, *zadūva*¹¹⁷³, *nedūva* »astma«, *prudāja*, *pujāta*, *ubūča* »obuča«, iz Đelekovca (Sabol 2004) *odūra* i iz prekmurskih Beltinaca (Novak & Novak 2009) *odāja*, *pogūba* (~ knjiž. sln. *oddāja*, *pogūba*). Nešto takvih primjera bi se zacijelo našlo i drugdje, to bi trebalo detaljnije istražiti¹¹⁷⁴. Neocirkumfleks uvijek izostaje u pri-

pōvratak itd. kraćenjem unutarnjeg cirkumfleksa u navodnom **sъgōrda (dok bi taj cirkumfleks bio očuvan u sln/kajk.) koji bi nastajao od starijega *sъgorda. No tu je problem što tu nije riječ samo o »kraćenju«, nego rus. primjeri kao *ogopōd* ili *nozolōma* te štok. kao *bēzbrad* upućuju izravno na psl. stari akut (*ogōrdъ, *pozōlta, *bezbōrdъ). Osim toga, stvaranje silaznoga naglasaka nakon pomicanjā neoakutā udesno je prilično sumnjivo (§55), pri čemu bi se taj pretpostavljeni kortlandtovski silazni naglasak u **pozōlta i sl. razlikovao od kontrakcijskoga *kopāmo itd. (§163). Uza sve to, vezani naglasak tipa *prinōva ili *pozōlta u prefiksalsnim izvedenicama se nikako ne može odvojiti od istoga takvoga tipa naglasaka u složenicama s veznim *-o-, gdje također često vidimo vezani naglasak bez obzira na izvornu valenciju druge osnove u složenici – usp. *bosonōgrъ, *golobōrdъ, *sōdopērъ (štok. *bosōnog*, *golōbrad*, *sudōper*). Vidi i §331^F.

¹¹⁷² To se može možda usporediti s poopćavanjem *ъ u psl. u ovakvim tvorenicama.

¹¹⁷³ U A. je zabilježeno *zadōvu*, no to je vjerojatno greška jer je i vokalizam neočekivan.

¹¹⁷⁴ U Belostenčevu kajkavskom rječniku, u kojem se inače obično razmjerno pouzdano bilježe kratki i dugi slogovi (npr. *Prāv* ali *Prāvda*, *Rōb* ali *Rōg*, *Rit* ali *Nōch*, *Pèro* ali *Vīno*, *Szèlo* ali *Szél/szki*, *Szlāva* ali *Szlāvim* itd.), u ovakvim se imenicama, osim u primjerima *Pokōra* i *Pofzūda*, uvijek bilježi kratak slog. Usp. *Obrāna*, *Ogrāja*, *Opāza*, *Oprāva*, *Ofznōva*, *Ofzōba*, *Ofzvāda*, *Ofzvēta*, *Ofzūda*, *Pohvāla*, *Pomāma*, *Poplāva*, *Pofztāya*, *Potvōra*, *Podlōga*, *Podszēda* »opsada«, *Podsztāva*, *Prodāja*, *Vuhōda*, *Predōra*, *Pregrāja*, *Prefztāja*, *Prevāra*, *Nabāda*, *Navāda*, *Navāla*, *Prigōda*, *Prilika*, *Priprāva*, *Priszēga*, *Zabāva*, *Zagvōzda*, *Zaprēga*, *Zafztāva* itd. Navedimo tu još za usporedbu i ne potpuno iste primjere *Pofztēlya*, *Vutrōba* te *Podgōrje*, *Podnēbje*, *Podnōsje* itd. (vidi još u nastavku za *Motika* i *Kudēlya*). Nije jasno kako to točno objasniti. Da se kratak slog mogao naći u nekim takvim imenicama, to nije neočekivano (kako pokazuju i navedeni primjeri iz suvremenih govora), no teško je vjerovati da su skoro svi primjeri u 17. st.

mjeru *neděļa (*ne-děl-ja)¹¹⁷⁵, a često i u primjeru *nevōļa¹¹⁷⁶ (u kajk. tako imamo opreku *vōļa* ali *nevōļa*) – tu je očito riječ u ranom poopćavanju naglasaka iz oblikâ bez izvornog neocirkumfleksa (i neoakuta) na širokom području.

imenice tipa *košâra* – sln/kajk. *košâra* (kajk. i *košâra*), *lopáta/lopâta* < *lopátâ, *košârâ

n. p. C: hrv. dij. *ļepotâ*

§150 Što se tiče psl. neprefikslnih trosložnih imenica na *-a s unutrašnjim starim akutom (dakle tip *lopâta¹¹⁷⁷ a ne tip *o-tâv-a), one se u sln. i kajk. različito odražavaju. U nekim primjerima nalazimo uobičajen odraz starog akuta, a u nekima neocirkumfleks. Tako prema psl. *kobyļa imamo sln. *kobila*, kajk. *kobila* ali prema psl. *košâra imamo sln. *košâra*, kajk. *košâra/košâra* (ovisno o govoru). U nekim je primjerima i govorima pak neocirkumfleks povučen na prethodni slog u ne posve jasnim uvjetima – usp. od *motýka knjiž. sln. *motika* ali dij. sln/kajk. *mõtika* (od starijeg *motíka) s nejasnim pomakom neocirkumfleksa koji se događa u ovom i u nekim drugim sličnim primjerima i u govorima u kojima se inače ^ ne povlače fonetski. Prije daljnje rasprave ćemo pogledati odraze u izabranim primjerima u više sln. i kajk. govorâ¹¹⁷⁸:

kod Belostenca imali kratak naglasak (s tim da u *Motika* i *Kudèlya*, indikativno, ni mjesto naglasaka ne odgovara). Isto je tako nemoguće i da je tu riječ o utjecaju štok. ili čak. (Belostenec je živio neko vrijeme u ozaljskom kraju) jer je naglasak u rječniku rođenog Varaždinca Belostenca inače očito kajk., a i u štok. i čak. naglasak na osnovi nipošto nije dosljedan (iako je ondje doista ^ ako je naglasak tamo) – §216. Vidi još §150^F za Belostenčev rječnik.

¹¹⁷⁵ Usp. knjiž. sln. *nedělja*, *nděla* (Pronk 2009), *neděla* (March 1981: 260, Žegarc-Peharnik 2003, Novak & Novak 2009, Šatović & Kalinski 2012), *näděla* < *näděla (Greenberg 1999), *Nedèlya* (Bélloszténecz 1740), *neděla* (Lipljin 2002, Šojat 1982), *nedělo* (Jedvaj 1956: 301), *neděla* (Maresić 1996, Gudek 2013: 57), *neděļa* (Rožić 1893-4/I: 135), *neděļa* (Fancev 1907: 355) itd.

¹¹⁷⁶ Usp. knjiž. sln. *nevōlja* (ali tu i *vōlja*), u Beltincima (Novak & Novak 2009) *nevōla*, u Bednji (Jedvaj 1956: 301) *nevělo*, u V. Rakovici (March 1981: 260) *nevōla* itd. ali u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *nevōla* i u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 136) *nevōļa*.

¹¹⁷⁷ Ovdje je riječ o različitim tvorenicama kojima je zajedničko samo to da imaju *^ na drugom slogu i da ne spadaju u izvedenice tipa *za-bâv-a (koje u sln/kajk. uvijek imaju ^). Tu je katkad riječ o sufikslnim tvorbama (npr. *koš-âra, *-îna itd.), a katkad o nesufikslnim izvedenicama (npr. *kõdělja – §235).

¹¹⁷⁸ U štok. u svim ovim primjerima nalazimo ^ na prvom slogu.

Prisutnost neocirkumfleksa u pojedinim riječima i sufiksima

psl.	sln.	BP	Bl.	Sr.	B.	Vr.	Bd	GK	C	S	VR	PD	O	T	V	PS
*ína	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- (+?)
*sěkýra	-	-		-	-	-	-	-	-			-	-	-		-
*kopríva	-	-				-		-		-		-	-	-		-
*košúta	-				-	-			(-)							-
*íca	-	-	- (+?)	- (+?)	- (+?)	-	-	-	-/+	-/+	-	-/+	- (+?)	-	- (+?)	- (+?)
*lopáta	-	-			-	-		-	-	-		-	-	-	+	-
*nevěsta	-	-	-		-	+	-	-	-		-		-	-		-
*-áča	-		-	-			-	-	-			-	-	-	+	-
*rǫbáča	-/+	-		+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	*+
*ýla	-/+	-	-	-	-/+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
*orkýta	+				-	-	/	-	/	+						-
*košára	+		-		+	+	-	+	+		-	+	+	+	+	+
*-áva	+	+	+		-/+	+			-		+				-/+	
*motýka	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	*+	*+
*kǫdělja	+		+		-	+	+	+	+		+	+		+	*+	*+

- nema neocirkumfleksa

+ neocirkumfleks

+ retrakcija neocirkumfleksa na kračinu

+ retrakcija neocirkumfleksa na dužinu

sln. (knjiž. sln.) *-ina, sekíra, kopríva, košúta, -íca, lopáta, nevěsta, -áča (robáča/ rǫbača (SSKJ)), kobíla* ali *gomíla (Plet.)/gomíla (SSKJ), rakíta, košára, dobráva (ponjáva), motíka, kodělja*

BP (Brdo/Potoče – Pronk 2009) *krtǫbína (kǫlína), sčíra* (knjiž. sln. *sekíra*), *kpríva* (knjiž. sln. *kopríva*), *sǫnéca* (knjiž. sln. *siníca*) (i *črníca*), *wǫpáta* (knjiž. sln. *lopáta*), *nǫběsta, krtáča, kǫbidlca* (knjiž. sln. *kobílica*), *dǫbraa*¹¹⁷⁹ (knjiž. sln. *dobráva*), *mǫtíka*

¹¹⁷⁹ Usp. i Grafenauer 1905: 225. Prvi slog se ovdje naknadno krati.

Bl. (Beltinci – Novak & Novak 2009) *kopīna (držīna), prasīca (ročīca, roženīca, kovačīca)* ali *kralīca*¹¹⁸⁰, *nevēsta, nimāča (korblāča), kobīla (gomīla), košārica, poňāva, mōtika, kōudila*¹¹⁸¹

Sr. (Središće – Greenberg 1999) *kopīna, sākīrica, krnīca*¹¹⁸² ali *kralīca, rōbača* ali *zobāčā* »grablje«, *kobīla, mōtika*

B. (Bélloszténész 1740¹¹⁸³) *Kupīna (Pufsīna), Szekīra, Prafzīcza*¹¹⁸⁴ ali *Sztenīcza*¹¹⁸⁵, *Lopāta, Nevēszta, Rubācha, Kobīla* ali *Gómila (!), Rakītov* (usp. *Rakītye*), *Kofsára (Kofsāricza), Dubrāva* ali *Ponyáva, Motīka, Kudēlya*

Vr. (Varaždin – Lipljin 2002) *kupīna (blazīna, malīna), sēkīra, koprīva, košūta, prasīca (gorīčę itd.), lopāta, nevēsta, rōbača, kobīla (gomīla), rakīta, košāra, poňāva (i meļāva), mōtika, kūdēla*

Bd (Bednja – Jedvaj 1956: 301) *-īno, rūbočo* ali *-ōčo*¹¹⁸⁶, *sekīro, -īco, nevēsto, kebīlo, kešōro, mējtiko, [rokīto – usp. Cerje], kūdēlo*

GK (Gornja Konjščina – Gudek 2013: 14, 56–58) *-īna, sēkīra, kuprīva, -īca, lupāta, nevēsta, rōubača* ali *-āča*¹¹⁸⁷, *kubīla, kušāra, mōtika, rakīta, kōudeļa*

C (Cerje – Šatović & Kalinski 2012) *-īna* (npr. *blazīna*), *sekīra*, (prezime *Kušūtić*), *-īca* i *-īca*¹¹⁸⁸, *lupāta, nevēsta, -āča* (npr. *vejāča*), *rōbača, kubīla, [rakīta]* (ali *rakītje*), *kušāra* (ali *mučvāra*), *puščāva, mōtik(v)a, kōdela*

¹¹⁸⁰ Riječ *matīca* ima sekundaran naglasak (usp. knjiž. sln. *mática*, štok. *mática*) pa nije relevantna. *Kralīca* može biti od *kraljīca (§95) ili *kraljīca s neocirkumfleksom.

¹¹⁸¹ Usp. još u Prekmurju (Greenberg 1993) – Polana *gorīca, lisīca, kobīla* (: 470), Cankova *lopātā* (: 474).

¹¹⁸² Usp. još u Videmu u Prlekiji (FO: 175–176) *kōbīlica, stīnīca* ali *prepelīca*.

¹¹⁸³ Ivan Belostenec (1593/4–1675) je rođen u Varaždinu, ali je živio i u Lepoglavi, kraj Čakovca, kraj Ozlja itd. U rječnik je unosio i štok. i čak. elemente, a sâm je rječnik dovršen i tiskan tek puno nakon njegove smrti. Iako je razumno pretpostaviti da je naglasna osnovica tu varaždinska, ne može se u to biti potpuno siguran za sve primjere. Osim toga, postoje razlike ne samo prema suvremenom varaždinskom govoru (u *nevjesta*), nego i prema kajk. općenito (nepovučen naglasak u *Motīka* i *Kudēlya* – lako je moguće da je tu riječ o pogrešnom zapisu). Treba reći da u rječniku ima, kao i uvijek u starim djelima, očitih grešaka (vjerojatno tiskarskih) u označavanju naglasaka (npr. *Kokòfs, Kokòt, Kòpàm, Golùb, Labùd, Zajècz, Sztaròsz, Jerebiczà* uz *Jerebicza* (437), *Jafztrèb* uz *Jáfsztreb* (437), *Kauràn* uz *Káuran* (437) – zanimljivo da je uglavnom riječ o istom tipu riječi).

¹¹⁸⁴ Tako i *Ruchīca, Gorīca, Gredīca, Rofenīca, Sztolīca, Kozīca, Kosīca, Rechīca* itd.

¹¹⁸⁵ Tako i *Gofzpicza* (usp. *gōspīca* – Lipljin 2002), *Kokofsīcza, Vuchīcza*. Budući da Belostenec razlikuje samo <’> (kračinu) i <’> (dužinu), ovo može biti i [-īca] i [-īca] (za to drugo vidi §95).

¹¹⁸⁶ Samo u sekundarnim i višesložnim primjerima *kukuvōčo, ilevōčo* (usp. štok. *kūka-vīca, ilovača*) – to bi ipak vjerojatno upućivalo i na *-ōčo* u nekim drugim riječima s takvim izvornim naglaskom.

¹¹⁸⁷ Npr. *vejāča* itd.

¹¹⁸⁸ Usp. *devīca, gurīčę, mesarīca, prasīca, ramnīca, šenīca* (: *šenīčni*), *telīca, živīca, žrebīca* itd. ali *braduvīca, gulubīca, ježīca, kmīca, kusīca* (: *kòs*), *mramlīca* »mrav«, *senīca, slepīca, stenīca, svetīca, vražīca, vučīca, zajīca* itd. U potonjem slučaju *-īca* mora biti neocirkumfleks (iako se javlja u primjerima *kmīca, stenīca, zajīca*, gdje se inače drugdje često nalazi *-īca*). Neoakut se javlja samo u *bugīca* »jadnica« (za *-īca* vidi §95).

S (Samobor – Žegarac-Peharnik 2003) *blazina, sekira (!), kopriva, lopatica, lesica, prasica* itd., *belica* »vrsta kobasice« ali *belica* »vrsta ribe«, *rubača, kobila, rakita*
 VR (Velika Rakovica – March 1981: 260) *-ina, -ica, nevèsta, rubača, kobila, košara, dubrava, motika, kudela*

PD (Prodin Dol – Rožić 1893-4/I: 133–136) *-ina, sikira, kipriva, -ical-ica*¹¹⁸⁹, *lopata*¹¹⁹⁰, *rubača* ali *pregaća*¹¹⁹¹, *gimila, košara, motika, kudela* (II: 8)

O (Ozalj – Težak 1981b: 258–259, rječnik) *-ina, sikira, kopriva, -ical-ica*¹¹⁹², *lopata, nevèsta, rubača* ali *-āča, gomila* (i *kobilica*), *košara* (: 241)¹¹⁹³ ali inače *-āra, motika*

T (Turopolje – Šojat 1981: 396, rječnik)¹¹⁹⁴ *-ina, sekira, kopriva, -ica*¹¹⁹⁵, *lopata, nevèsta, rōbača* ali *-āča, kobila, kōšara* < **košara, motika, kōdela*

V (Virje – Fancev 1907: 355)¹¹⁹⁶ *-ina, -ical-ica*¹¹⁹⁷, *lopata, -āča*¹¹⁹⁸, *kobila, gomila, -āra*¹¹⁹⁹, *-āval-āva*¹²⁰⁰, *motika, rakita, kudela*

PS (Podravske Sesvete – Maresić 1996) *-inal-ina* (*blazina, družina, godina* itd. ali *belina, mladina, novine*), *sekira, kopriva, košuta, -ical-ica* (*belica, crnica, dovica, kmica, koščica, lisica* itd. ali *kosica* »srp«, *kračica, senica, stolica, vučica*)¹²⁰¹, *lopata, nevèsta, dojāča, rubača* < **rubača, kobila, košara* (ali *sušara*), *motika* < **motika, kudela* < *kudela

¹¹⁸⁹ Usp. *pećnicu* (Rožić 2002: 40), *divica* (: 169). Ovdje *-ica* mora biti od staroga **-ica* s neocirkumfleksom.

¹¹⁹⁰ Usp. i *pojātu* (Rožić 2002: 38).

¹¹⁹¹ Usp. i *kuāča, peñāča, ometāča* (Rožić 2002: 34), *spravļāča* (: 61, 75), *natikāče* (: 68), *pogāče* (: 255).

¹¹⁹² Redovno *-ica*, a *-ica* samo u *golubica, zajčica*. To može biti od **-ica* i **-ica* (§95).

¹¹⁹³ Usp. i *košāra* u Tuškanima kraj Karlovca (Matija Mužek – usmeno).

¹¹⁹⁴ Kako se ovdje ^ općenito povlači na prethodni slog, ne mogu se razlikovati tipovi *dubrāva* i *dubrava*.

¹¹⁹⁵ Npr. *mladica, koščica*.

¹¹⁹⁶ Građa iz ovoga govora (kao i građa iz Podr. Sesvetā i općenito podravskih govora) nam samo ukazuje na to je li predzadni slog bio dug ili kratak. Vjerojatni izvorni likovi *motika i *rakita se tako tu stapaju u *motika = rakita* (teoretski *motika* može biti i od staroga *motika, no to je malo vjerojatno u svjetlu ostalih kajk. govora). Usp. i đurđevčko (Maresić & Miholek 2011) *motika, kodēla, robāča*, zacijelo od izvornih proparoksitona.

¹¹⁹⁷ Npr. *vođica* ali *kračica*. Usp. još i u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *grēđica, kožica, prasica, vodenica* itd. ali *krajčica* itd. Sufiks *-ica* može biti od starog **-ica* ili **-ica* (§95).

¹¹⁹⁸ Npr. *rōbāča, lomāča* itd. Od pretpostavljenog starog *rōbača (prema drugim kajk. govovima) bi se očekivalo **rōbāča nakon gubitka slobodnog naglasaka, no lako je moguće da je to onda naknadno ujednačeno prema *-āča* u drugim primjerima. Kako god bilo, to ne mijenja bitno situaciju jer pretpostavljeno staro *rōbača ionako može nastati samo od još starijega *robāča. U svakom je slučaju *-āča* u Virju dugo, samo ne možemo znati je li u riječi *robāča* prije bilo retrakcije (kao drugdje u kajk.) ili ne.

¹¹⁹⁹ Npr. *deščāra, svilāra*.

¹²⁰⁰ Npr. *držāva, meļāva* ali *poñāva*. Teoretski se *držāva* (kao i *deščāra*) može izvoditi i iz starijega *dřžava, što bi pak bilo od još starijeg *držāva.

¹²⁰¹ Kako govor nema tonske opreke, *-ina* i *-ica* tu može biti i od starog **-ina/-ica* (s neocirkumfleksom) i od starog **-inal-ica* (§93, 95).

§151 Za retrakciju u riječima *rubáča*, *motika* i *kudeļa* u S/Slsln/kajk. usp. još:

*rõbáča – Lobor (Zečević 1993: 452) *rõbača*, Ivanić-Grad (moji podaci) *rũbača*, Tuškani (Matija Mužek – usmeno) *rũbača*, Kostelsko (Celinić 2010: 60–61) *rũbača*, Međimurje (Blažeka 2003: 14, 2008: 41, 123) *rõbača* < *rõbača (ali *zõbáče*), istočna Štajerska i Bela krajina (Pleteršnik) *rõbača*, Belavšek u Halozama (Lundberg 1999: 102) *rõbačq* te s dužinom Lukovdol (Barac-Grum 1991: 8) *rõbače*

*motýka – Lobor (Zečević 1993: 449) *mõjtika*, Hum na Sutli (Celinić 2010: 31) *mõtika*, kajk. IV. akcenatska grupa (1936: 84) *motika* < *mõtika (gdje u *jagõda* < *jãgoda), Štajerska (Pleteršnik) *mõtika*¹²⁰², Polana/Cankova/Martinje u Prekmurju (Greenberg 1993: 473, 481–482) *mõtikã*, Belavšek u Halozama (Lundberg 1999: 102) *mũtìkq*, podjurski koruski (Pronk 2007: 177) *mõtaka* (inače u kor. obično bez retrakcije)

*kõdělja – Tuškani (Matija Mužek – usmeno) *kũdeļa*, Kostelsko (Celinić 2010: 61) *kũdeļa*, Prekmurje (Pável 1909: 54) *kõudilã*, Videm u Prlekiji (FO: 175–176) *kõdeļo*

Osim ovih primjera, takva se retrakcija vidi još i u riječima *rabota/robotá* (§217), *utroba* (§218), *dubrava* (§219) i *gusjenica* (§235).

Sažmemo li prema pojedinim primjerima različite ostvaraje, imamo sljedeću situaciju (odraze pišemo u kajk. obliku):

*-ina, *sěkýra, *kopríva	samo ˘
*-íca, *lopáta, *nevěsta, *-áča, *orkýta, *-ýla	uglavnom ˘ (rijetko ˘)
*košára	podjednako ˘ i ˆ
*-áva	uglavnom ˆ
*rõbáča, *motýka, *kõdělja	retrakcija u kajk. i Isln.

Osim toga, u riječi *kõdělja (i *dõbráva) kod retrakcije imamo i opoziciju *kũdeļa* i *kũdeļa* (§235).

§152 Kako objasniti ovakve odraze? U trosložnim riječima s dominantnom zanačlasnom dužinom iza staroga akuta bismo očekivali neocirkumfleks, kao što se on lijepo vidi u glag. pridj. radnim na *-la* (§148) i u izvedenicama tipa *otáva* (§149). Međutim, ovdje nekad nalazimo neocirkumfleks, nekad ne. Premda se odrazi u različitim sln. i kajk. govorima razmjerno u velikoj mjeri i poklapaju, javljaju se i brojne razlike, npr. kajk. i *košára* i *košàra*, sln. *rakìta* prema kajk. *rakìta* (osim u Samoboru), varaždinsko *nevěsta* ali izostanak ˆ drugdje itd. Kada bi se analiza radila na većem broju primjerâ i većem broju govorâ, zacijelo bi se našlo i još slič-

¹²⁰² Odraze naglasaka *mõtika za Isln. potvrđuje i Rigler (2001: 71, 321), dok tvrdnja da takvog naglasaka ima posvuda u sln. (: 398) ipak zacijelo neće biti točna.

nostî ali i još razlikâ. U svakom slučaju, situacija izgleda kao plod kakva ujednačavanja u kojem su neke riječi ujednačile jednu, a druge drugu varijantu uz razlike po govorima (za razliku od tipa *otâva*, gdje je svugdje u svim primjerima ujednačen neocirkumfleks).

Pretpostavimo li duženje samo ispred dominantnih (naglašenih u n. p. C) i kontrahiranih nastavaka, u tipu *lopâta se u deklinaciji u nekim padežima očekuje neocirkumfleks a u drugima ne. Očekivali bismo dobiti sljedeću paradigmu (naglaske i nastavke pišemo u suvremenom poopćenom kajk. obliku) – za usporedbu dajemo i n. p. C:

N. *košâra	n. *košâre	N. *vodâ	n. *vðde
G. *košâre	g. *košâr	G. *od_vodě	g. *vðd
D. *košâri	d. *košâram	D. *vðdi	d. *vodâm
A. *košâru	a. *košâre	A. *vðdu	a. *vðde
L. *košâri	l. *košârah	L. *vodî	l. *vodâh
I. *košârom ¹²⁰³	i. *košârami ¹²⁰⁴	I. *vodôm	i. *vodâmi

S druge strane, kod dvosložnih bismo imenicâ imali složeniji sustav:

N. *krâva (*i_krâva)	n. *krâve
G. *krâve (*od_krâve)	g. *krâv
D. *krâvi	d. *krâvam
A. *krâvu	a. *krâve
L. *krâvi (*o_krâvi)	l. *krâvah
I. *krâvom	i. *krâvami ¹²⁰⁵

Ono što se tu dogodilo jest da je u trosložicama tipa *košara* prevladao ili $\hat{\text{~}}$ ili ~ ovisno o primjeru i govoru. S druge strane, u dvosložicama tipa *krâva* je prevladala kraćina u većini padežâ. To ne treba čuditi jer je trosložni tip imao $\hat{\text{~}}$ u više oblikâ nego dvosložni tip, gdje bi se $\hat{\text{~}}$ u N., G. i L. javljao samo u fonetskim riječima s proklitikom (vidi i §154). U posvjedočenoj se n. p. A u sln/kajk.¹²⁰⁶ (dakle, u sinkronijskoj naglasnoj paradigmi gdje se odraz starog akuta izmjenjuje s neocirkumfleksom u nekim oblicima¹²⁰⁷) danas neocirkumfleks javlja samo u I. (*krâvom*, *lopâtom*) i g. (*krâv*, *lopât*). To ne čudi jer se ispred kontrakcijske dužine u I. neocirkumfleks očekuje

¹²⁰³ Vidi §155 za stezanje u I.

¹²⁰⁴ Ovdje se može pretpostaviti i *košâram – *košârah – *košârami prema naglašenom skraćenom **-âm*, **-âh*, **-âmi* u n. p. B i C (§138, 250).

¹²⁰⁵ Tj. d. *krâvam – l. *krâvah s kraćinom prema d. *vodâm – l. *vodâh (a onda i i. *krâvami prema *krâvam – *krâvah).

¹²⁰⁶ Vidi Kapović 2011f: 151.

¹²⁰⁷ Riječi tipa *otâva*, *košâra* sinkronijski spadaju u n. p. A! (s $\hat{\text{~}}$ u svim padežima).

u svim oblicima bez obzira na broj slogova¹²⁰⁸, jednako kao i u g. ispred starog * $\bar{\text{b}}$ ¹²⁰⁹. U dli. je dužina nastavka/neocirkumfleks uklonjen analogijom prema n. p. B i C, a u N., G. i L. je prevladala kraćina dvosložnih oblika (u L. je tu ulogu zacijelo imala i analogija s D. te rijetko zadržana dužina nastavka u n. p. C – §261)¹²¹⁰. U riječima tipa *košara*, gdje se neocirkumfleks redovno javljao u N., G. i L. te nije ovisio o proklitikama je $\hat{\text{c}}$ mogao lakše pretegnuti iako se to nije uvijek događalo. Kao što rekosmo, u izvedenicama tipa *otáva* je iz ne potpuno jasnih razloga u načelu uvijek prevladao $\hat{\text{c}}$ (i poopćio se i na izvorno kratke osnove tipa *pokôra* – §185)¹²¹¹, a neocirkumfleks je skoro svugdje očuvan i u trosložnim glag. participima na *-la* (unatoč drugim oblicima bez neocirkumfleksa).

¹²⁰⁸ Usp. i kontrakcijsku dužinu u odr. pridj., gdje se dužina također javlja u sln/kajk. u svim padežima, a osim toga i na sjeveru čakavštine gdje je to samo jedna od dviju pozicija gdje se uopće događa duženje (§155).

¹²⁰⁹ Tu je riječ o posebnoj ranoj i proširenoj promjeni (§134).

¹²¹⁰ Može ipak biti i da je u pokojoj dvosložnoj riječi ipak poopćen $\hat{\text{c}}$ u svim padežima, premda rijetko. Jedan je od takvih kandidata kajk. *krásta* (Rožić 1893-4/I: 130, Večenaj & Lončarić 1997, Maresić & Miholek 2011, Gudek 2013: 58) uz *krásta* (Lipljin 2002) – usp. tu i sln. *krásta*, štok. *krásta*.

¹²¹¹ Riječi tipa *lopáta, *zabáva u slav. mogu nastati na dva načina – tako što su otpočetka imale unutarnji naglašeni slog (recesivan korijen, dominantan sufiks) ili tako što je naglasak tek naknadno pomaknut s prvoga sloga (dominantan prvi slog i prebacivanje naglasaka na središnji akutirani slog). S obzirom na to da se u sln/kajk. $\hat{\text{c}}$ javlja u većini primjerâ tipa *otáva* (§149), tu bi se moglo spekulirati da neocirkumfleks na drugom slogu trosložicâ nastaje samo kada je riječ o akutu koji je tu nastao pomicanjem naglasaka udesno s izvorno naglašena prvoga sloga (§148^F). Dakle, zanaglasna bi se dužina čuvala samo u trosložicama s naglaskom na prvom slogu (npr. u *žênami ali ne i u *nogâmi). No takva hipoteza sa sobom nosi druge nužne pretpostavke. Kao prvo, treba pretpostaviti da je u svim riječima tipa *otáva, *zabáva naglasak izvorno bio na prvom slogu (tj. da su prefiksi ovdje poopćili svoju (+)varijantu). To nije nemoguće, no teško u to možemo biti sigurni (npr. u vrlo sličnim izvedenicama tipa *pròpastь – *napástь ili *zâpadь – *napádь se to nije dogodilo). Kao drugo, kod riječi tipa *lopáta, *motýka tek ne možemo skoro nikako znati nastaju li one od izvornoga *lopáta, *motýka ili od *lòpata, *mòtyka (to se može pretpostaviti eventualno kod jasnih izvedenica kao što je *kôšara > *košára od *kôšь). Kako god bilo, budući da je nemoguće zanemariti da se neocirkumfleks javlja samo ispred dominantnih nastavaka, pomicanje naglasaka ne može biti glavni uvjet za stvaranje neocirkumfleksa kako to pretpostavlja leidska akcentološka škola. S obzirom na to, tom pretpostavkom, kao dodatnim uvjetom za čuvanje dominantnih zanaglasnih dužina, ne dobivamo ništa (osim potrebe za dodatnim ujednačavanjima u oblicima poput *gorêla* ili *nogâmi* – §148^F) jer bi se i prema njoj svejedno očekivalo *otáva – A. *otàvu s obzirom na valenciju nastavka pa ni tako ne bismo mogli objasniti zašto se baš u tipu *otáva* skoro uvijek ujednačio neocirkumfleks. S tim da se mora voditi računa i o tome da i u tipu *otava* postoje iznimke bez neocirkumfleksa (§149), koje su također protuargument za Kortlandtovu »diboovsku« tezu. Također, pretpostavka da u tipu *lopáta možemo prema prisutnosti sln/kajk. neocirkumfleksa utvrditi je li riječ o * r nastalom pomakom naglasaka udesno ili izvornom mjestu naglasaka se ne poklapa s činjeničnom situacijom u sln/kajk. gdje dijalekatsko podudaranje između primjerâ s neocirkumfleksom i bez njega nije potpuno (iako bi se to moglo objašnjavati analogijama i sl.). Ovdje treba dodatno napomenuti

imenice tipa *prālja* – sln/kajk. *prālja*, *čášalčáša* < *p̄rāl̄ā, *čášā
n. p. C: kajk. *dūšā*

§153 Imenice na *-ja u slav. u lehitskim jezicima često imaju odraz dužine, usp. npr. malopoljski (Kučała 1957) *bužā* »būra«, *pšęzā* »prēda«. Dužina toga *-jā se može objasniti na više načinā iako nije potpuno jasna¹²¹², no ona je svakako uzrok i što se tu u većini slav. dijalekata naglasak ne pomiče na sljedeći slog u imenicama tipa *vòlā, *sūšā (§54). Bilo kako bilo, odraz te duljine se vidi i u sln/kajk. u nekim imenicama n. p. A na *-ja u vidu neocirkumfleksa, no ne dosljedno. Navodimo neke primjere¹²¹³:

	sln.	BP	Belt.	Bel.	Var.	Bed.	GK	C	VR	PD	G	Đ	PS
*būra	–			–	–					–		–	
*čáša	–			–	–		–					–	
*kāča	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
*kāpļa	–				–		–	–					
*káša	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
*mērža	–	–		–	–		–					–	–
*sáda	–		–		–	–	–	–	–	–	–	–	–
*tōča	–	–			–	–	–		–	–	–	–	
*vértā	–		–	–	–		–			–		–	
*xýža	–	–	–	–	–	–	–	–		–	+	–	–
*gāta	–/+			–	–		–	–	–	–		–	–
*prēda	–/+	+		–	–	–	–	–	–	–	–		–
*páša	+		–	–	–		–	–		–		–	–
*sváda	–/+		+		+	+	+	–	+	–		+	
*kráda	+		–		+		+		+		–		
*p̄rāl̄ja	+		+		+	+		+		+			+
*prēļa	+		+	+	+			+	+	+	+		

+ neocirkumfleks

– nema neocirkumfleksa

da među ukrajinskim dijalektima postoje neki u kojima bi se možda mogla vidjeti razlika između riječi s unutarnjim akutom koje su nastale pomicanjem naglasaka s prvog sloga i onih kod kojih je naglasak od početka na unutarnjem slogu (Николаев 2011: 87–88), no podaci se iz tih govora (iako jako oskudni) ne poklapaju sa sln/kajk. Usp. iz sela Jarok u Užgorodskom rajonu Zakarpatske oblasti *bésida* ~ sln. *besęda*, *puólana* ~ sln. *poljána* prema *gomúla* ~ sln. *gomíla*, *kolúda* ~ sln. *kolęda*, *lopáta* ~ sln. *lopáta*, *motóka* ~ sln. *motíka*, *rokíta* ~ sln. *rakíta* (kajk. *rakíta*).

¹²¹² Za imenice tipa *vòlā vidi recentnu dužu raspravu u Fecht 2010. Zanimljivo je da u lit. prema *ja*-imenicama u slav. nalazimo tip *valiā* »volja« s kraćenjem, ali i tip *žolē* »trava« bez kraćenja, čija bi se dužina možda mogla povezati sa slavenskom. Također je moguće da duljina u primjerima kao *pášā nastaje tzv. van Wijkovim zakonom: *pášjā > *páššā (sa *-sj- > *-šš-) > *pášā (s kompenzatornim duženjem sljedećeg sloga nakon *-šš- > *-š-) – za to usp. npr. Kapović 2007b: 97–98.

¹²¹³ Štok. u svim ovakvim tvorbama, ako ih ima, ima `.

sln. (knjiž. sln. – Pleteršnik) *búrja, čása, híša, káča, káplja, kása, mrěža, sája, tóča, vrěča & gāča (gāča SSKJ), krāja, prēja (prēja SSKJ), pāša, prēlja, svāja (svāja SSKJ), prālja* – usp. još i *gráblje, gúnja, kánja, kóča, kúlja, lúža, píča, plánja, práča, séča, skrínja, stríža, štja, dínja (dínja SSKJ)* ali *bānja, gríža, vēja* »vjèda«

BP (Brdo/Potoče – Pronk 2009) *šíša, káča, kása, mǎrěža, tóča* ali *prēja*

Belt. (Beltinci – Novak & Novak 2009) *híža, kǎča, kǎša, krāja, pāša, sǎje, vrěče* ali *prālja, prēlja, svāja*¹²¹⁴

Bel. (Belostenec) *Būra, Chàfsa, Híša, Kàcha, Kaffa, Mrèša, Vrècha, Pàffa, Prēja, Gàche* ali *Prélya*

Var. (Varaždin – Lipljin 2002) *būra, čàša, híža, kǎča, kǎpla, kǎša, mrěža, sǎje, tóča, vrěča, gǎče, prēja, pāša* ali *svāja, krāža, prēlja, prālja* – usp. još i *škríña*

Bed. (Bednja – Jedvaj 1956: 301–302) *hížo, kǎčo, kǎšo, tǔčo, sǎjo, prǎjo* ali *prālo, svāojo*

GK (Gornja Konjščina – Gudek 2013: 57–59) *čàša, híža, kǎča, kǎplja, kǎša, mrěža, sǎja, tǔčca, vrěča gǎče, pāša, prēja* ali *krāža, svāja* – usp. još i *díña, dǔña, škríña*

C (Cerje – Šatović & Kalinski 2012) *kǎča, kǎpla, kǎša, sǎže, (h)íža, gǎče, prēja, pāša, svāža* ali *prāla, prēla* – usp. još i *čǎpla, sǎbla, škríña, tkǎla* »tkalja«

VR (Velika Rakovica – March 1981: 260–261) *kǎča, kǎša, sǎja, tǔča, gǎče, prēja & krāža, svāža, prēlja*¹²¹⁵

PD (Prodin Dol – Rožić 1893-4/I: 127, 129–130) *búrja, íža, kǎča, mrěža, sǎja, tǔča, vrěča, gǎče, pāša, svāja, prēja* ali *prēlja, prālja* – usp. još i *srěča, škríña*

G (Gola – Večenaj & Lončarić 1997) *kǎča, kǎša, sǎže, tǔča, krāža, prēja* ali *(h)íža, prēlja* – usp. još i *čǎpla*

Đ (Đurđevac – Maresić & Miholek 2011) *būra, čàša, íža, kǎča, kǎša, mrěža, sǎže, tǔča, vrěča, gǎče, pāša* ali *svāža*

PS (Podravske Sesvete – Maresić 1996) *kǎča, kǎša, mrěža, sǎža, vrěča, íža, gǎče, prēja, pāša* ali *prālja* – usp. još i *kíša, škríña*

¹²¹⁴ Usp. još u Polani u Prekmurju (Greenberg 1993: 470–471) *íža, kǎša* te u Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) *prāja, híža*.

¹²¹⁵ Usp. i samoborsko (Žegarac-Peharnik 2003) *būra, čǎpla, gǎče, sǎja, kǎča (!), škríña, tǔjna* »dunja«, *prāla, híža* (ali pridj. *hížni!*).

Kako se jasno vidi iz građe, u nešto više primjerâ očekivani neocirkumfleks izostaje. Primjeri se opet, slično kao kod imenicâ tipa *košàra/košàra*, u velikoj mjeri poklapaju ali ne u potpunosti. Na primjeru našeg malog korpusa smo vidjeli da u većem broju imenicâ svugdje izostanaje neocirkumfleks (imenice poput *čàša*), u nekima vidimo varijaciju (npr. knjiž. sln. *gāča*, *prēja*, *pāša* ali isključivo *gāče*, *prēja*, *pāša* u kajk.¹²¹⁶ ili iznimno *svāja* u Prodin Dolu prema *svāja* drugdje te *hīža* u Samoboru i Goli, ali *hīža* drugdje), a u *prelja* i *pralja* je skoro svugdje neocirkumfleks (osim u samoborskom *prāla*).

Kako takve nedosljedne odraze objasniti povijesno? Moglo bi ih se objasniti isto kao i primjere poput *košàra/košàra* (§150), tako što bi se dužina čuvala kada je dominantna u trosložnim oblicima (npr. *i_pāšā ali *pāšǫ) pa bi se onda u pojedinim primjerima ovisno o govoru jednačila dužina (knjiž. sln. *pāša*) ili kračina (kajk. *pāša*). No nije jasno zašto bi se kod imenicâ na *-ja dužina ujednačila u razmjerno velikom broju primjerâ, dok se u tipu *kràva* (tj. običnim imenicama na *-a) u nominativu/akuzativu uvijek ili skoro uvijek ujednačila kračina (§152) iako je i u jednima i u drugima riječ uglavnom o dvosložnim oblicima (gdje se neocirkumfleks izvorno ne bi očekivao). S obzirom na čuvanje dužine od *-jā i u lehitskim jezicima, teško je vjerovati da se i u sln/kajk. čisto slučajno baš kod *-jā ta dužina često čuva u vidu neocirkumfleksa.

§154 Kao što smo vidjeli, u riječima tipa *kràva* i *lopàta*, kod kojih je u nominativu (i većini drugih padeža) poopćena kračina, neocirkumfleks nalazimo samo u instrumentalu jd. i genitivu mn. No u riječima *hīža* i *pāša* u Podravini, Turopolju i Cerju nalazimo alternaciju i u lokativu jd. (a onda analogijom i u dativu jd. u Đurđevcu). Tako u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) u riječima *īža* i *pāša* vidimo D. *īžę/īžę*, L. *F_přvę_so īžę*, *F_īžę_so* (po zakonu zadnjih dvaju slogova – §25), D. *pāšę/pāšę*, L. *pāšę* (*na_pāšę_nam*). Takva se neobična alternacija inače, čini se, u Đurđevcu ne javlja u običnoj n. p. A, usp. D. *kràve* (2x)¹²¹⁷. U Podravskim Seseveta-ma (Maresić 1996) nalazimo pak *īža* – *f_īži*. S podravskim primjerima se slaže turopoljsko (Šojat 1982) *pāša* – L. *nā_pāšę* < **na_pāšę*¹²¹⁸ i u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) (*h*)*īža* – *v_hīže*, *pāša* – L. *na_pāšę* (: 362). Osim toga, neocirkumfleks vidimo u mnogim govorima okamenjen u prilogu *fī-*

¹²¹⁶ Usp. još i *gāče* u Turopolju (Šojat 1982).

¹²¹⁷ Sličnu alternaciju vidimo i u sekundarnom (naglasak mora biti na jednom od zadnjih dvaju slogova) DL. *pamęte* (prema G. *pamęti*) i u izvornoj n. p. c u DL. *vōđę/vōđę*.

U potonjem bi primjeru mogla biti riječ o *vōđę* prema izvornom D. **kř_vodě* (§116).

¹²¹⁸ U *īža* je u Turopolju neocirkumfleks poopćen.

ži < *vъ_xŷži (Ivšić 1936: 71¹²¹⁹). S obzirom na takvo začudno poklapanje, tu je teško ne pretpostaviti da je tu riječ o starom odnosu *pášā (kraćenje u dvosložnom obliku) – L. *na_pāšī (čuvanje visoke dužine u trosložnom obliku), no nejasno je u kojem se opsegu to čuva u dotičnim govorima, javlja li se takva alternacija (osim u prilogu *fīži*) i u kojem drugom govoru (zacijelo dā) ili je ograničena samo na kajk. istok te javlja li se u još kojim riječima. Nije potpuno jasno ni zašto se neocirkumfleks u L. javlja samo kod imenicā na *-ja. Problem bi trebalo detaljnije istražiti. Za kajk. tip *vōļa* vidi §185.

d) neocirkumfleks pred kontrakcijskom duljinom

§155 Ovdje navodimo primjere s neocirkumfleksom na korijenu (u n. p. a) koji nastaje pred duljinom koja nastaje u zadnjem slogu (otvorenom ili zatvorenom) stezanjem vokala nakon nestajanja intervokalnoga *-j-. Za nastanak neocirkumfleksa kod stezanja naglašenog sloga vidi §161. Postanak neocirkumfleksa je, dakle, mlađi od stezanja vokala nakon ispadanja *-j-. Nastajanje neocirkumfleksa pred kontrakcijskom dužinom nije ograničeno brojem slogova – kontrakcijska je dužina, vjerojatno zbog svog postanka fonetski duža od stare duljine, uzrokovala duženje bez obzira na broj slogova.

odr. pridj. (n. p. a) – sln./kajk. *mīli*, čak. sjever *mīli/mīlī* < psl. *mīlъjъ duljina: štok/ostatak čak. *mīlī*, češ. *mily*

Duljina nastaje stezanjem *-ъjъ > *-yjъ > *-ȳ > -ī, a slično i u drugim padežima. U sln. i kajk. se novi cirkumfleks u tim primjerima dosljedno javlja (osim u slučaju kasne analogije prema neod. oblicima, čega ima npr. u kajk.)¹²²⁰. Neocirkumfleksno duženje ispred kontrakcijske dužine treba fonetski pretpostaviti u svim oblicima određenih pridjeva – bez obzira na valenciju i otvorenost/zatvorenost sloga. To se može objasniti, kako rekosmo, time što je kontrakcijska dužina vjerojatno bila duža od starih dužina budući da na-

¹²¹⁹ Ovaj Ć, dakle, genetski nema veze s onim u pril. *vēčer* (§116). Usp. *f.hīži* i u Prekmurju (Greenberg 2005: 113), a izostanak neocirkumfleksa u prilogu u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 272) *f.īže* i u Štuparju (moji podaci) *fīži/xīži* (ali u istom govoru i sekundarno *x.jūtra* »jutro«, što nema veze s ovim).

¹²²⁰ U kajk. u komparativu nalazimo u nekim govorima neocirkumfleks (npr. Bednja *jāoči, dōuži, krāoči* ~ štok. *jāčī, dūžī, krāčī*), dok ga drugdje nema (Turopolje *mlējšī, krējšī, dōžī, tēžī* ~ štok. *mlāđī, tēžī*). U nekim govorima pak imamo oboje (Ozalj *krāci, jāci, blāži* ali *ļūci, gūsi*, pril. *jāče*). Može se pretpostaviti da je u prvim govorima riječ o uobičajenom neocirkumfleksu kao i inače u određenim pridjevima (danas su komparativi uvijek određeni), dok je izostanak duljenja u drugim zacijelo utjecaj naglaska iz komparativā prilogā (usp. štok. pridj. *jāčē* i pril. *jāče*).

staje od dva glasa (kratka ili duga) – usp. i dužinu u češ. od kontrakcijskog neocirkumfleksa te njezino čuvanje u svim položajima u riječi (§161).

Neocirkumfleks se u određenim pridjevima na čak. sjeveru javlja u svim ili većini oblika u nekim govorima (npr. Kastav, Grobnik)¹²²¹, a u nekima (npr. Novi Vinodolski) u samo nekoliko njih, obično u pridj. *stârī, mālī, prâvī, rânī*¹²²² – tj. upravo u onima gdje se u štok/na čak. jugu javlja također sekundarno *stârī, mālī, prâvī, rânī* (za razliku od očekivanih oblika poput *čīstī* u više-manje svim drugim pridjevima). Otkud takva podudarnost, nije jasno – jest da je riječ o frekventnim pridjevima, ali teško da je riječ o čistoj slučajnosti (vidi još Kapović 2011c: 118)¹²²³. Nije jasno je li na čak. sjeveru neocirkumfleks otpočetak imao različit odraz u različitim govorima, s različitim opsegom djelovanja, ili se izvorno javljao svuda u svim oblicima, što je onda u nekim govorima uklonjeno analogijom prema neodr. oblicima. Sjeverna čakavska razlika između odr. pridj. tipa *čīstī* ali prez. *čīstī* (od *čīstīti* – usp. sln/kajk. *čīsti* u oba slučaja) i imenicâ tipa *kāmīk* bi se mogla objašnjavati preko kontrakcijskog postanja (super)dugih vokala koji nastaju u određenim pridjevima, ali nije jasno zašto u sjevernom čak. onda dužine nema u *ā*-prezentima tipa *pādā* gdje također imamo kontrakciju. Neocirkumfleksna se metatonija na čak. sjeveru iz nekog razloga događa samo ispred kontrakcijske dužine u određenim pridjevima (i to često ne u svima) te ispred sekundarno produženog *ē u prezentu (§140). Moglo bi se pomisliti da su takve sekundarne mlade dužine bile fonetski dulje od starih duljina pa da su zato izazivale duženje odraza starog akuta u prethod-

¹²²¹ U pridjevima je neocirkumfleks najčešći, čini se, u okolici Rijeke (Белѣћ 1914: 20).

¹²²² Usp. u Novom (Белѣћ 2000: 167) samo *stârī, mālī, prâvī* prema *dūgī, pūnī, zdrâvī* itd. Дубо (2000: 22, 34) prepojednostavljuje slučaj čak. sjevera uzimajući da se neocirkumfleks javlja u samo nekoliko primjerâ (kao što doista jest slučaj u nekim govorima – ali ne u svima). Neocirkumfleks se analogijom prema starim akutskim osnovama može poopćiti i na izvorno kratkim vokalima, npr. prema *bogâti, pijânī, očitī* dobivamo i sekundarno *debēlī, gotôvī* (Lukežić & Zubčić 2007: 100–101). Usp. također u Kostreni (moji podaci) analoško *dubôki* uz fonetsko n. *dūgi*, a. *dūge* (Sv. Lucija), *mālī, Čīsta* (Urinj), *stârī* (Žuknica).

¹²²³ U literaturi se često sreće površno i pogrešno povezivanje ovog iznimnog nštok. naglasnog tipa u određenim pridjevima (*stârī, mālī, prâvī, rânī*) sa sln/kajk. *stârī*, sjevernim čak. *stârī* (tako npr. čak i Ivšić 1936: 70 za nštok. *mālī, prâvī* tvrdi da je tu riječ o neocirkumfleksu). No ti primjeri nemaju izravne veze jer je u slučaju sln/kajk/Sčak. riječ o neocirkumfleksu, dok nštok. oblici očito nastaju od neoakuta (usp. *stârī* itd. u Posavini i *ctârpu, mālu, prâvu* na Kopaoniku – Ивић 1994b: 246, Радаћ 2010: 45–46, 48) i to sasvim sigurno nefonetskog, tj. analoškog postanja (vidi Kapović 2011c: 114–115). Jedina je veza u tome što se neocirkumfleks u nekim sjevernim čak. govorima javlja, kako rekosmo, u istim primjerima kao i neočekivani neoakut (tj. ^ koji od njega nastaje u nštok.) u štok/ostatku čak. Također, naglasak tipa *stârī* > *stârī* je u štok/čak. obično ograničen na četiri pridjeva (rjeđe na još koji dodatni primjer), dok se u nekim sjevernim čak. govorima neocirkumfleks javlja u (gotovo) svim primjerima (kao u sln. i kajk.).

nom slogu za razliku od starih zanaglasnih dužina, ali i kod ovakvog objašnjenja nije jasno zašto onda dužine nema u tipu *pǎdǎ*.

Zanimljivo je primijetiti i da je na čak. sjeveru nastavak kod pridjevâ, unatoč neocirkumfleksu, ipak dug (kod govora koji imaju zanaglasne dužine), dok kod glagolâ na *-e-* koji na čak. sjeveru imaju neocirkumfleks nalazimo izvornu kraćinu. Dužina u *mǎlī* itd. će vjerojatno biti analogijom prema n. p. B i C, gdje se njezino čuvanje i očekuje (u n. p. B kao zanaglasna dužina, u n. p. C pod naglaskom ili pred njim u arhaičnim govorima). U svakom slučaju, neocirkumfleksna izoglosa je zahvatila i čakavski sjever, no u puno manjoj mjeri od sln. i kajk. Za teritorijalni opseg ove pojave vidi §140 kod izoglose *gīne/čūje*.

g. i-osn. (n. p. a) – sln. *mīši* < *mǫšьjь

duljina: štok. *smřtī*

Dugi nastavak u g. nastaje od starog *-ьjь, slično kao kod odr. pridj. Usp. i naglašeno *-ī* (hrv. dij. *noćī* itd.) u n. p. c. Za sekundarno poopćavanje neocirkumfleksa i prelazak u n. p. C u *i*-osnovama vidi §144.

I. ā-osn. (n. p. a) – sln/kajk. *krāvom* < *kōrvojo

duljina: štok/čak. *žǎbōm, krāvōm*

Dugi nastavak u I. (u različitim oblicima) nastaje stezanjem starog *-oj̄ > *-ō̄. Usp. i naglašeno *-ōm* (hrv. dij. *vodōm*) u n. p. C. Kako je ovdje riječ o kontrakcijskoj dužini, vjerojatno dužoj od obične dužine, ovdje je neocirkumfleks u n. p. A uvijek očuvan jer nije ovisio, kako rekosmo, o broju slogova (kako je to bilo kod nekontrakcijske dominantne dužine u zadnjem otvorenom slogu, gdje se onda negdje ujednačavala dužina/neocirkumfleks a negdje ne). Do promjene analogijom dolazi i u višesložicama, usp. kajk. *jǎgodom* kao *krāvom, lopātom*.

prezent a/ā-glagolâ (n. p. a) – sln/kajk. *pǎdaš* < *pǎdaješ

duljina: štok/čak. *kǐdām, pǎdām*

Dugo *-ā-* u prezentu nastaje od staroga *-aje-. Usp. i naglašeno *-ā-* – sln/hrv. dij. *igrām*. Neocirkumfleks kod *a*-glagolâ (kod onih koji nisu uopćili u svim oblicima – §139) vidimo i u imperativu, gdje dolazi do duženja zbog ispadanja *-i. Tako imamo sln/kajk. *pǎdaj!, pǎdajte!* (usp. štok/čak. *pǎdāj(te)*) od *pǎdaji!, *pǎdajte!. Usp. i tu naglašeno *igrāj(te)!*

e) neocirkumfleks pred *-CRь

§156 U sln/kajk. do stvaranja neocirkumfleksa dolazi i ispred *-Clь u glag. pridj. radnim tipa *grǫzľь > *grīzel*. Točnije, do toga dolazi u glag.

pridj. radnom ispred suglasničkih skupova *-kl-, *-gl-, *-sl-, *-zl- (usp. sln./kajk. *sêkel*, *vřgel*, *pâsel*, *grîzel*), a izvan tog oblika i ispred drugih skupova tipa *-CR_B¹²²⁴, no tu neocirkumfleks ipak nije toliko proširen i pouzdan kao u *l*-participu, gdje se redovno javlja u slovenskom¹²²⁵ i kajkavskom¹²²⁶. U *l*-part. tako nastaje sinkronijska varijacija tipa *grîzel* – *grîzla* – *grîzlo/grîzlo* – mn. *grîzli/grîzli* – *grîzle/grîzle* – *grîzla* (vidi §148 za $\hat{}$ u ž.r.). Nastanak se neocirkumfleksa ovdje može protumačiti fonetski na više načina. Jedna je mogućnost npr. jednostavno duženje ispred rečenih suglasničkih skupina. Ako bi se i ovaj neocirkumfleks htio svesti na zagnaglasnu dužinu, moglo bi se uzeti da je poluglas iza ovakvih skupina produžen i da je on onda uzrokovao neocirkumfleks¹²²⁷.

Kao što smo rekli, izvan *l*-participâ dokazi za ovakvo duženje nisu jednako pouzdani. Ovakve skupine nalazimo još primjerice u imenicama *o*- i *i*-osnovâ te u pridjevima na *-r_B i *-l_B. U *o*-osnovama tako nalazimo sln. *vêtar* – *vêtra* < *vêtr_B i ôg_l – ôgla »ugljen« < *ôgl_B. S obzirom na primjere kod glag. pridj. radnih, neocirkumfleks bi se očekivao i u sln. ôg_l, dok se onaj u *vêtar* može očekivati jer je riječ o sličnoj suglasničkoj skupini (*-tr_B ~ *-kl_B, *-gl_B). U oba slučaja se neocirkumfleks uz knjiž. sln. onda ujednačio i u kosim padežima. U kajk. pak nalazimo uglavnom kratko *vêtar* – *vêtra*¹²²⁸, a u sln. i varijantu ôg_l (SSKJ, kod Pleteršnika samo ôg_l). Za

¹²²⁴ Usp. tipološki slično duženje u stolj. *wiátr* itd. (Timberlake 1983: 216).

¹²²⁵ U sln. se javlja i u primjerima tipa *sêd_l*, *pâd_l*, *prêd_l*, no ti su primjeri analoški (u Jslav., osim u najsjevernijim sln. dijalektima, *-dl- > -l-, npr. *padlo > palo) – usp. kajk. *sêl*, *pâl*, *prêl*. Jednako su tako analoški i sln. primjeri poput *três_l* (usp. kajk. *trêsel*).

¹²²⁶ Usp. u Turropolju (Šojat 1982: 414–415, 417) *vřgel*, *zdîgel*, *çk_l*, *grîzel*, *pôb_l*, *pôš_l* (i *zmôk_l*) ali *lêgel*; u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 62, 64, 66): *grîzal* – *grîzla* – *grîzlo*, isto i *lêgal*, *vřgal*, *sêkal*, *pâsal* (ali *jêl*, *mlêl*, *prêl*, *krâl*); u G. Stubici (Jakoby 1974: 182) *pusiêkel*, *pubêgel*, *dîgel*; u G. Konjšćini (Gudek 2013: 92, 94–96, 107) *vliêzel*, *vgrîzel* (ali sekundarno *grîzel*), *pubiêgel*, *pustiêgel*, *lêgel*, *çk_l*, *dîgel*, *klêkel*, *zvřgel*, *siêkel* ali *pâsel*; u Šemnici G. (Oraić Rabušić 2009: 263) *pobiêgel*; u Bednji (Jedvaj 1956: 312–313) *pâosel*, *grêizel*, *siek_l*, *lâgel*; u Medimurju (Blažeka 2008: 193, 197) *si_l* – *si_l* – *sêkl_l* (tako i *vlêsty*, *pubêčy*), *lêgel* – *lêgla* – *lêgl_l* (*e* < *ē, *ç* < *ĕ) itd. U nekim je govorima neocirkumfleks zacijelo uklonjen analogijom, usp. u V. Rakovici (March 1981: 269–270) *grîzel, *lêgel, *strîgel, *pâsel, *sêkel, u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 47) *grîzel*, *lêgel* i u Ozlju (Težak 1981b: 243, 286, 289) *grîz_l*, *lêg_l*, *vřg_l*, *sik_l*. Naravno, teoretski bi se moglo tvrditi i da se ovakav razvoj neocirkumfleksa nije dogodio u svim govorima. Zanimljivo je da u V. Rakovici nalazimo i *mîsel* (: 262) – vidi još §157.

¹²²⁷ Kako neocirkumfleks nastaje samo ako je iza dotičnih skupina bio poluglas, uvjet je za njegov nastanak, ovisno o vremenu kada je došlo do ovoga razvoja, bila ili prisutnost poluglasa ili dočeto *-CR#.

¹²²⁸ Usp. npr. *vêtar* (Rožić 1893-4/I: 103), *vêt_l* (Jedvaj 1956: 295, March 1981: 258, Šatović & Kalinski 2012), *vêt_l* (Težak 1981b: 252), *vêt_l* (Šojat 1982, Jembrih & Lončarić 1982-3: 30, Oraić Rabušić 2009: 264, Maresić & Miholek 2011, Gudek 2013: 41), *vêt_l* (Maresić 1996, Lipljin 2002) itd. Kračinu nalazimo i u Gomilicama u Prekmurju (FO: 180) *vêt_l*.

kajk. *věter* i sln. *ógəl*¹²²⁹ se tu zacijelo dogodilo jednačenje prema kosim oblicima, tj. prema uobičajenoj n. p. A¹²³⁰.

§157 Kao primjere istog razvoja neocirkumfleksa, Kortlandt (2011: 52) navodi i sln. *i*-osnove *kāzən* < *kázнь i *mīsel* < *mýslь¹²³¹. Ovdje, kao i u *větər*, nalazimo $\hat{}$ poopćen u svim padežima, no ovi primjeri, kao *i*-osnove, nisu toliko uvjerljivi, budući da se ovdje širenje neocirkumfleksa može očekivati i iz starog lokativnoga *mīslī* (kao npr. u *strān* – §144^F), a u *i*-osnovama dodatno nalazimo i tendenciju širenja mobilnosti (Kapović 2009a). Dok u kajk., čini se, ne nalazimo odrazâ oblika *kázнь, kod *mýslь vidimo različite odraze. U Cerju (Šatović & Kalinski 2012) nalazimo klasičnu n. p. A: *mīsel* – G. ⁺*mīslī* – I. *mīšlu* – g. *mīslī* – i. *mīslēmī* (isto i *rīt*, *smřt* – §144^F). U Ozlju (Težak 1981b: 262) pak nalazimo *mīsel* (A), gdje se samo u L. javlja *na_mīslī*. U V. Rakovici (March 1981: 262) nalazimo *mīsel*, *dōmīsel* »zamisao«, dakle s $\hat{}$ u svim padežima, ali s prelaskom u n. p. C (isto i u *nīt*)¹²³², dok u Beltincima (Novak & Novak 2009) nalazimo *mīseu* – G. *mīslī*, A. *nāmīseu* (: 118), tj. n. p. A-C. Dužinu poopćenu u svim padežima kao u knjiž. sln. nalazimo u prodindolskom (Rožić 1893-4/II: 123–124) *mīsal* (A), no tu bi ta dužina mogla biti poopćena i prema izvornom neocirkumfleksu u L. i g. – ipak usp. npr. *nīt*, *rīt*, *smřt* s poopćenim $\hat{}$ u svim oblicima osim u NA. Poopćeno $\hat{}$ u svim padežima (n. p. A:) nalazimo i u *mīseł* u G. Konjščini (Gudek 2013: 61), ali usp. ondje i *smřt*. U nekim pak kajkavskim govorima ova riječ prelazi u potpunosti u n. p. C; usp. *mēisel* u Bednji (Jedvaj 1956: 302–303), *mīseł* u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1983-4: 39), *mīseł* – *mīslī* u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) itd.¹²³³ Kao zaključak, može se reći da se šire-

¹²²⁹ U kajk. nalazimo, izgleda, samo oblik na *-en*, npr. *vōglen* u Turopolju (Šojat 1982), *Vūglen* (Belostenec) itd. Nije potpuno jasan primjer *qzlъ. Strus. *узль* (A) (Зализняк 1985: 131) ukazuje na *qzlъ. S tim se slažu i kajk. odrazi kao *vūzal* (Rožić 1893-4/I: 103), *vūzel* (March 1981: 258), *vūzəl* (Težak 1981b), *vūzeł* (Šojat 1982), *Vūzel* (Belostenec) itd. S druge strane, u sln. nalazimo sasvim sigurno sekundarno *vózəl* (s otvorenim o), a u štok/čak. odraze praoblikâ *ūzal/ūzal – usp. *ūzao* (ARj), posavski (Ivšić 1913/I: 238) *ūzō* – *ūzla* i *ūzōl* – *ūzla* i brački (Šimunović 2009) *ūzal* i *ūzal* (vidi i §280). U svakom slučaju, s obzirom na *grīzel*, u kajk. *vūzel* treba pretpostaviti jednačenje prema kosim padežima (kao možda i u *větər*).

¹²³⁰ Neobično je međimursko (Blažeka 2008: 193) *vēter* (i n. *vētry*) – G. *vītra* – D. *vītry* itd., gdje nalazimo odraz starijega *vēter – *vētra (usp. inf. *sěčy* – sup. *sīč* za vokalizam), dakle obrnuto nego što bi se očekivalo.

¹²³¹ Očekivana se n. p. A čuva u strus. u obje riječi (Зализняк 1985: 132).

¹²³² Neobično je varaždinsko (Lipljin 2002) *mīsel* – G. *mīslī*.

¹²³³ U štok., čini se, nalazimo samo lik *mīsao* (n. p. C), koji se mora tumačiti kao rezultat već spominjane tendencije k mobilnosti u *i*-osnovama (usp. štok/čak. *mīsliti* koje upućuje na izvornu n. p. a). U čak. se također tu uglavnom javlja odraz *mýslь (tj. n. p. C) – usp. *mīsal* na Braču (Šimunović 2009), *mīs°ā* na Vrgadi (Jurišić 1973), *mīsā* na Ižu (Martinović 2005), *mīsāl* – *nā_mīsāl* u Novom (Белић 2000: 164), *mīsāl* – *nā_mīslī*

nje $\hat{}$ (i onda prelazak A > C) u sln/kajk. *i*-osnovama ne može tumačiti isključivo kroz analogiju prema neocirkumfleksu ispred *CRь, no oblici poput *m̃sel* u kajk. bi morali biti analoški (prema drugim padežima ili npr. prema *m̃sliti*) imamo li u vidu *l*-particip *p̃asel*.

Kod pridjevâ na *-rь i *-lь pak uglavnom ne nalazimo primjere neocirkumfleksa u m.r. Usp. knjiž. sln. *h̃tər, b̃stər, m̃rzel* te kajk. *itar, m̃rzel* (Rožić 1893-4/II: 145), *h̃tər, m̃rzel* (Jedvaj 1956: 305), *m̃rzel* (Težak 1981b), *m̃rzel* (Šojat 1982), *h̃tər* (Večenaj & Lončarić 1997), *h̃tər, b̃stər* (Marešić & Miholek 2011), *b̃stər, (h)̃tər, m̃rzel* (Šatović & Kalinski 2012), *b̃stər, h̃tər, m̃rzel* (Gudek 2013: 72) itd. Tu je iznimka Varaždin (Lipljin 2002), gdje uz *b̃stər, h̃tər* nalazimo *m̃rzel* (usp. i *i_n_a_m̃rzo_pūhati* – izgleda da je $\hat{}$ poopćen). Želi li se pretpostaviti pravilan nastanak neocirkumfleksa i ispred svih ovih skupova u svim govorima, treba pretpostaviti analogiju prema ostalim oblicima (*b̃stra/b̃istra* itd.).

Neocirkumfleks ispred *-Cь/C- u sln/kajk.

§158 Neocirkumfleks na sln/kajk. području nastaje i kompenzatornim duljenjem prilikom ispadanja slabog poluglasa u sljedećem (unutrašnjem) slogu, npr. *kr̃šьka > sln/kajk. *hr̃ška*¹²³⁴. U štok/čak. postoji duženje koje je također možda uzrokovano ispadanjem slabih poluglasa, no ono se događa samo ispred sonanata, ne nužno samo kod ispadanja unutrašnjeg slabog poluglasa, a rezultati duženja ($\hat{}$ ili $\tilde{}$) ovise o dijalektu (§267 i dalje). Duženja u zatvorenom naglašenom slogu u čak., koja donekle sličie ovom sln/kajk. duženju, su puno mlađa i nemaju veze s ispadanjem poluglasâ (§282 i dalje). Kako je rezultat ispadanja poluglasa u sln/kajk. neocirkumfleks, ovaj proces obrađujemo ovdje iako je on prilično drugačiji od ostalih u kojima nastaje neocirkumfleks. Dok drugdje imamo neocirkumfleksno duženje zbog dužine u sljedećem slogu, ovdje je riječ o kompenzatornom duženju zbog ispadanja poluglasa (donekle slično kao u *bògь > *bòg* – §114). Moguće bi bilo pokušati svesti i ovo duženje na zana-glasnu dužinu¹²³⁵ (tj. *kr̃šьka > *kr̃škā > *hr̃ška*), tim više što kod primjerâ kao što su sln/kajk. *zr̃nje* < *z̃r̃nje ili *bog̃atstvo* < *bog̃at̃stvo doista u štok/čak. u nekim dijalektima vidimo dugo -jē i -stvō, a i u sln/kajk. dužinu pod naglaskom (*-jē, *-stvō) – §281. Međutim, to ipak neće biti ta-

na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007), *m̃sal* u Orbanićima (Kalsbeek 1998) itd. Ipak, staro se *m̃slь čuva u nekim čak. govorima: usp. na Susku *m̃sal* – *m̃sli* (Hamm, Hrašte & Guberina 1956: 112) i u Orlecu na Cresu *m̃sel* ali ipak *nā_m̃sel* s preskakanjem (Houtzagers 1985).

¹²³⁴ Usp. *Hr̃ška* [xr̃ška] već kod Belostenca.

¹²³⁵ Takvu mogućnost ostavlja npr. Дьбо 2000: 36.

ko uzmemo li u obzir duženje kratkog neoakuta u kajk. (i sln.), koje se događa na sličan način kao i neocirkumfleksno duženje (premda ne na potpuno isti način). Naime, u neoakutskom duženju vidimo da u primjerima tipa *stólňak* (< *stólňakъ) ne može biti stvar u duženju zbog sljedećeg dugog sloga jer kod neoakutskog duženja nema duženja ispred unutrašnje dužine za razliku od neocirkumfleksnog duženja (usp. kajk. *nõsiš* < *nõsišъ prema *pãziš* < *pãzišъ) – §176. Ako se uzme da je u primjerima poput kajk. *pèrce > *përce* i *sítce > *síce* riječ o sličnoj vrsti procesa (a očito jest), onda nema smisla pretpostavljati međufazu **sítce jer ona u slučaju neoakutskog duženja nije ni teoretski moguća (usp. kajk. *stólňak* prema *nõsiš* – bitan je poluglas a ne dužina).

Osim u leksemima kao što su sln/kajk. *vîšnja* (< *vîšňna), *črêšnja* (< *čěršňna), *hrûška* (< *krúška), *mãčka* (< *mãčka) itd., takav neocirkumfleks vidimo i u tvorbama poput *svãdba* (< *svãtba)¹²³⁶, *bogãtstvo* (< *bogãtstvo) ili *zřnje* (< *zřnje), u sufikslnim pridjevima kao *pšenični* (< *pšeničnъ), usp. kajk. *pšenica*, sln. *pšenica*), u kosim padežima imenicâ s poluglasom kao G. *pãlca* itd. U slučajevima kada kajk. ˘ nastaje od pokraćenog dugog cirkumfleksa (npr. kajk. *glãsno* < *gõlsno), a ne od starog akuta, jasno, duljenja nema.

§159 Kod imenicâ n. p. A na *-ьсъ i *-ькъ je u sln/kajk., ako je očuvan nepostojan vokal, u većini govora i primjera ujednačen neocirkumfleks¹²³⁷. Tako od *pãlcsъ – *pãlcsa umjesto očekivana *pãlœc/pãlœc – *pãlca dobivamo ujednačeno *pãlec* – *pãlca*^{1238, 1239}. Iznimka su tu podravski kajk. govori, gdje se u pokojem primjeru nađe i stari obrazac ili ujednačavanje kračine¹²⁴⁰, a primjera bez ujednačavanja dužine ima i u sln. panonskom

¹²³⁶ Usp. već kod Pergošića G. *suaadbe* (1574: xxxv/II) i kod Belostenca *Szvãtba* prema *Szvãt*.

¹²³⁷ Neocirkumfleks se u svim oblicima očekuje u tvorbama na *-ьса, *-ьсе, *-ька i sl., usp. npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *rît* – *řica*, *smřt* – *smřca*, *nît* – *nřca*, *kurřte* – *kurřce*, u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *lopãta* – *lopãtka*, *koprřva* – *koprřfka* itd.

¹²³⁸ Usp. knjiž. sln. *pãlœc*, *starœc*, *jãrœc*, *poneděljkœc*, *želôudec* itd. Za kajk. usp. Ivšić 1936: 71, Bednja (Jedvaj 1956: 296) *pãolec*, *želôudec*, *pyndïelek* itd., Ozalj (Težak 1981b: 254) *jãrœc*, *pãlœc* itd., Turopolje (Šojat 1982) *stãrœc*, *pãlœc*, G. Konjščina (Gudek 2013: 46) *vũjœc*, *pãlœc*, *klřnœc*, *lažřivœc* itd., Štuparje (moji podaci) *pãlœc* – *pãlci*, Kosteljsko (Celinić 2010: 61–62) *pãlœc*, *uduœvec* itd. Usp. u Turopolju i *põndœlek* s povlačenjem ˘ (§168).

¹²³⁹ Usp. štok. *pãlac* – *pãlca* gdje unatoč predsonantskom duženju (§269) kod *-lc-* u ovakvim riječima nikad nema jednačenja dužine i u N(A).

¹²⁴⁰ Stari se obrazac čuva u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) u *pãlœc* – *pãlci* i *vũjœc* – *vũjca* i u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) u *vũjœc* – *vũjca* (usp. tu i *trgõvec* – *trgõfca*, za koje vidi §184). Toga, čini se, drugdje u sln/kajk. ili nema ili je, u najmanju ruku, jako rijetko. U Goli (Večenaj & Lončarić 1997) se pak u primjerima *mřnœc* – *mřnca*, *vũjœc* – *vũjca*, *zãjœc* – *zãjca* vidi ujednačavanje kračine. Isto je i u Đelekov-

dijalektu¹²⁴¹. Izvorno se ` iz N(A). u kajk. čuva i drugdje ako je riječ o primjeru u kojem je vokalizam N(A). poopćen i na ostale padeže, npr. *dědek* – *dědeka*¹²⁴².

Izmjena neproduženog odraza *` i neocirkumfleksa se očekuje i kod pridjeva na *-ѣнъ n. p. *a* tipa *bóltънъ – *bóltъna. U knjiž. sln. takav očekivan odraz nalazimo u nekoliko primjera (*lácъn* – *lácna*, tako i *sítъn*, *slícъn* (SSKJ)), dok u drugim primjerima nalazimo različite vrste ujednačavanja¹²⁴³. U kajk. je čuvanje izvornog obrasca jako rijetko. Nalazimo ga, prema dostupnim podacima, od suvremenih govora samo u Domaslovcu, usp. ondje *blâten* – *blâtna* (Šojat 1973b: 54)¹²⁴⁴. Drugdje je uglavnom poopćen sekundarni obrazac *blâten* – *blâtna*, rjeđe se (npr. u Varaždinu u nekim primjerima) može uopćiti i obrazac *blâten* – *blâtna* (za sve vidi Kapović 2011c: 388–391)¹²⁴⁵. Slično tome, u riječima koje nastaju od psl. osnova na *-y (kao *búky – G. *búkъve – A. *búkъвъ) se u kajk./sln. očekuje neocirkumfleks u oblicima poput *búkъve ali ne i u onima poput *búky i *búkъвъ (gdje je prvi poluglas jak). Zbog takvih očekivanih izmjena u sln./kajk. nalazimo različita ujednačavanja¹²⁴⁶.

cu (Sabol 2004) u Podravini (ali u zapadnijem govoru koji pripada varaždinsko-ludbreškim a ne podravskim govorima), gdje vidimo *pondělek* – *pondělka*, *vũjec* – *vũjca*, *zâjec* – *zâjca*. Takvog jednačenja kračine inače u kajkavskom drugdje, čini se, uglavnom nema. No i u podravskim govorima u većini primjera vidimo uobičajen ujednačeni neocirkumfleks, usp. u Podr. Sesevatama *ponděľek*, *zâjec*, Đurđevcu *jâręc* (štok. posuđenica *jârac*), *klîneç*, *mlîneç*, *pâlęc*, *zâjęc*, *lazlîveç*, *ponděľek*, *žělôdęc* te u Goli *klîneç*, *pâlęc*, *ponděľek*. Nije jasno je li kod varijante *vũje* (uz *vũjec*) u Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) i Cerju (Šatović & Kalinski 2012) riječ o starijoj kračini u N. ili o kakvoj sekundarnoj promjeni.

¹²⁴¹ Usp. u Cankovi (Greenberg 1993: 473) *stâręc* – *stârca*, u Beltincima (Novak & Novak 2009) *stâręc* (knjiž. sln. *stâręc* – *stârca*) i u Halozama (Lundberg 1999: 99, 102) *žělôdęc* (prema knjiž. sln. *žělôdęc*).

¹²⁴² Usp. u u Bednji *dědek*, *mũmek* (: 297), G. Konjšćini *čučęek*, *dědęek*, *pũřęek* (: 44), u Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) *tâtek*, u Cerju *dědek* itd. Isto je i u Prekmurju, usp. u Polani (Greenberg 1993: 470, 473) *dědäk* – *dědäka* a u Cankovi *dědek*.

¹²⁴³ Postoji pet inovativnih tipova: 1) *čędъn* – *čędna* [tj. *čędna/čędna*] (tako i *búrъn* kao »buran smijeh«, *sprětъn*, *sręcъn*, *věrъn*, *vlázъn*), 2) *blâtъn* – *blâtna* (tako i *čüdъn*), 3) *gädъn* – *gädna* (tako i *jädъn*, *spräsъn*), 4) *sîlъn* – *sîlna* (tako i *búrъn* kao »burno vrijeme«, *smřtъn*, *stâlъn*), 5) *jásъn* – *jásna* (tako i *kúžъn*, *skládъn*; *slávъn*). Svi navedeni primjeri su prema SSKJ, koji tu ima arhaičniji sustav od Pleteršnika, gdje u svim pridjevima na -ъn nalazimo poopćen ` uz iznimku primjera *blâtъn* (ali *brezblâtъn*) i *sětъn* »sjetven«.

¹²⁴⁴ Nažalost, ovo je jedini primjer koji autor navodi.

¹²⁴⁵ Dvije mogućnosti ujednačavanja vidimo i kod Belostenca: *Szilěn*, *Szprâven*, *Szrêchën* – *Szrêchno*, *Vërno* ali *Sztâlen* – *Sztâlno*, *Blâten* (: 652). Zanimljivo da se Belostenčevi primjeri *Szilěn* i *Blâten* ne slažu s varaždinskim (Lipljin 2002) *sîļęn* i *blâtęn*. Usp. još npr. i *gädęn* – *gädno* i *věřęn* – *věřno* u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011).

¹²⁴⁶ Usp. u knjiž. sln. očekivano *brěskъv* ali *brěskva* (Plet.) (ujednačeno *brěskva/brěskъv* – SSKJ), *búkъv* (Plet.) (mlađe *búkъv* u SSKJ) ali ujednačeno *brîtъv/brîtva*, *tîkъv*

U nekim se govorima pak zna naći i primjerâ u kojima neocirkumfleks izostaje ondje gdje bi se očekivao. Nekad je tu riječ o banalnu ujednačavanju, usp. npr. domaslovečko (Šojat 1973b: 54) *šenična*, *želžni* ili ozaljsko (Težak 1981b: 243) *ričnik*, *šenični*, *želžni* itd., gdje je riječ o očitoj analogiji prema osnovnim riječima (*riča*, *šeniča* itd.). U mnogim se govorima ovakve opreke dobro čuvaju, usp. npr. u Štuparju (moji podaci) *šeniča* ali *šenični*¹²⁴⁷. Na sličan se način mogu objasniti i mnogi drugi primjeri bez neocirkumfleksa, npr. ozaljsko *svādba* koje zacijelo ima ˘ analogijom prema *svāt*¹²⁴⁸, ili izostanak neocirkumfleksa ispred *-ṭva (npr. *žētvā*, *kosītva*)¹²⁴⁹ u nekim govorima analogijom prema naglasku infinitiva (*žēti*, *kosīti*). No ima i primjerâ gdje je izostanak neocirkumfleksa nešto teže objasniti, usp. npr. *klūpko* (možda prema izvornom a kasnije nestalom *klōbo?) u nekim govorima¹²⁵⁰, u Domaslovcu (Šojat 1973b: 54) *zīpka* (ali *māčka*)¹²⁵¹, u Turopolju (Šojat 1982) *māčka*, u Podravskim Sesveta-

tīkva. U mnogim je kajk. govorima potpuno ujednačena kračina u tipu *būky, npr. u G. Konjšćini (Gudek 2013: 56–57) *būkva*, *brēskva*, *brītva*, *tīkva*, u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 128) *brītva*, *būkva* (također i *brēska* – tu možda -v- nikada nije ni bilo), u Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *būkva* (usp. i pridj. *būkouv*), *brēskva* (pridj. *brēskouv*), *brītva*, u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *brītva*, *brēskva* te kod Belostenca *Būkva* (: 652), *Tīkva*. Treba računati i na moguć dodatan utjecaj izvedenicā, usp. u Varaždinu (Lipljin 2002) *tīkva*, *būkva* i *būkof* (pridj.), *būkovina*. U drugima kajk. govorima vidimo različito ujednačavanje ovisno o primjeru – Bednja (Jedvaj 1956: 301) *tīkvo* ali *bēykvo* (i *brēsko*), V. Rakovica (March 1981: 260–261) *tīkva* ali *būkva* (i *brēska*), Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *tīkva* ali *būkva* (no *būkvica* i, očekivano, pridj. *būkuv*). Za sln. usp. *tīkev* ali *žēteu/žētvā* (to je izvorno imenica na *-ṭva) u Beltincima (Novak & Novak 2009), u Cankovi (Greenberg 1993: 473) *tīkvā* (usp. *žītva* u Polani, : 470), *būkef* u Videmu (FO: 175), *būkva* u Brdu/Potočama (Pronk 2009) itd.

¹²⁴⁷ Neobičnu situaciju nalazimo u Cerju (Šatović & Kalinski 2012), gdje u osnovnim riječima nalazimo neocirkumfleks u *sōnce* (i *sōnčati*, *sē*) i *rūška* (i *rūšćica*) ali ne i u izvedenicima (dužima) *sōnčeni* i *rūškuv*, *rūškuvec*, *rūškuvina*. Usp. tu očekivani neocirkumfleks u samoborskom (Žegarac-Peharnik 2003) *sūnčenica* i turopoljskom (Šojat 1982) *sōnčeni*, *sōnčenica*.

¹²⁴⁸ Sekundarne analoške primjere *ričnāk*, *dīmāk*, *svādba*, koji se slažu s ozaljskima, za Tuškane kraj Karlovca potvrđuje i Matija Mužek (usmeno).

¹²⁴⁹ Usp. kod Belostenca *Kofzītva*, u Turopolju (Šojat 1982) *molītva*, *žētvā*, u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *moštīva*, *žētvā*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *brātva*, *žētvā* (ali *brītva*), *kuštīva*, *kupātva*, *kuštīva*, *muštīva*, *ženītva*. Usp. prema tome npr. u Varaždinu (Lipljin 2002) *delītva*, *molītva*, *ženītva* (kao i *vršīdba*) i u G. Konjšćini (Gudek 2013: 58–59) očekivano *kuštīva*, *žētvā* – po tome se vidi različit tip razvoja u tipu *žēṭva i *būky (u potonjem je u G. Konjšćini uvijek ˘). Bitno je razlikovati imenice na -va koje potječu od starog tipa na *-y (*brēskva*, *bukva*, *tīkva*) i imenice na -(t)va koje potječu od staroga tipa na *-ṭva (*kosītva*, *molītva*, *žetva* itd.).

¹²⁵⁰ U Začretju (FO: 319) *klūpke*, u Međimurju (Blažeka 2008: 41) *klōpka* < *klōpko, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *klōpke*, u G. Konjšćini (Gudek 2013: 52) *klōpke*.

¹²⁵¹ Naravno, neocirkumfleks može nestati analogijom i u drugim položajima, ne samo u ovom. Tako u Domaslovcu (slično i u drugim okolnim govorima – Šojat 1973b: 64), uz očekivani neocirkumfleks u brojnim primjerima kao *kōra*, *vidim*, *zajāšila* itd., nalazi-

ma (Maresić 1996) *măčka*, *rŭška*¹²⁵², *sŭkńa* (ali *vîšńa*), *srĕđńi*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *spăčka*¹²⁵³, *sŭkńa*, u Brdu/Potočama (Pronk 2009) *hrŭška* »krumpir«, *măčka* itd.¹²⁵⁴

Neocirkumfleks na starim kratkim vokalima

§160 Dosad smo govorili o primjerima u kojima neocirkumfleks u sln/kajk. vidimo na mjestu starog akuta (koji je mogao stajati samo na izvorno dugim vokalima). No neocirkumfleks se često javlja i na mjestu starih kratkih vokala (*e, *o, *ь, *ѣ), tj. ondje gdje je u psl. stajao kratki neoakut. To se događa uglavnom u pozicijama u kojima se drugdje nalazi neocirkumfleks na mjestu starog akuta, tj. pred dominantnom dužinom u zadnjem otvorenom slogu i pred unutrašnjim slabim poluglasom. Navodimo primjere kao ilustraciju određenih tipova gdje vidimo neocirkumfleks na izvorno kratkim vokalima (u zagradama dajemo primjere sa starim akutom u istovjetnom položaju te sln/kajk. primjere bez neocirkumfleksa ako ih ima¹²⁵⁵):

kajk. *vôļa* (usp. sln/kajk. *svâja* ali sln. *vôlja*)

sln/kajk. *osnôva* (usp. *otâva*)

mo i mnoštvo primjerâ različite vrste bez njega – toliko da Šojat neopravdano sumnja u »čisto kajkavsko podrijetlo« tih govora (: 54). No većina njih se može lako objasniti analogijom: *mĭlnar* prema *mĭln* (isto u Cerju – Šojat 1973c: 47 – i Ozlju – Težak 1981b: 243), *na jeziku* itd., *z rĭbiku* itd., *n. korĭta* itd. (prema ostalim padežima), *naprăvi* itd., *posĕkel* (prema drugim oblicima gdje se $\hat{}$ ne očekuje). Oblici *putĭje* itd. se mogu usporediti sa štok. dij. *pŭtujĕ* bez sekundarne dužine, a G. *rĭbĕ* itd. koje Šojat navodi su pogrešni primjeri jer je tu u kajk. i sln. uvijek kračina. U Domaslovcu neocirkumfleks izostaje i u *pŕvi*, *drŭgi* (možda prema prilogima *pŕvo*, *drŭgo*). Očekivani neocirkumfleks tu nalazimo u Štuparju (moji podaci) *pĕŕvi*, *drŭgi*, dok u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996), Cerju (Šojat 1973c: 47, Šatović & Kalinski 2012) i Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 76) nalazimo *pŕvi* ali *drŭgi* (možda prema starom neod. obliku?).

¹²⁵² Ovdje nalazimo i *gŭska* pa bi se moglo nagađati o ujednačavanju $\hat{}$ kod sufiksa *-ka* (kao u štok. – §184^F), ali to npr. ne može biti u Turopolju, gdje nalazimo *gôska*.

¹²⁵³ Što se tiče primjerâ na *-(ĕ)ka*, *pĭčka* može biti prema *pĭca* a *srăčka* prema *srâti*.

¹²⁵⁴ Zanimljivo je također spomenuti da sekundarni $\hat{}$ u pokojem primjeru možemo naći i ispred *-CC-* gdje u psl. nije bilo poluglasa, usp. tako *ĭskra* (Rožić 1893-4/I: 128, Zečević 1993: 456, Maresić & Miholek 2011, Šatović & Kalinski 2012, Gudek 2013: 58) prema psl. **ĭskra*. Usp. još kod Rožića također nejasno *ĭgra*, *ńădre* (u Varaždinu *nădra* – Lipjin 2002), *răšĭe*, *vĭdra* te samoborsko (Žegarac-Peharnik 2003) *gŭsle*. Vjerojatno neće biti slučajno da je svuda riječ o skupinama koje imaju *-CR-* iako su moguća i posebna objašnjenja. Npr. *ĭskra* bi moglo biti prema glagolu *ĭskriti* a to prema prez. *ĭskri* – usp. u Varaždinu *ĭskra* uz *ĭskriti* (prez. *ĭskri*). Za neocirkumfleks na starim kratkim vokalima u sličnim slučajevima (npr. *kvôčka*) vidi §160, 184.

¹²⁵⁵ Pri navođenju sln. i kajk. primjerâ zajedno u sln. ne bilježimo zatvorenost *e* i *o*, a sln. *ə* bilježimo kao *e*.

sln./kajk. L. *potôku*, l. *potôkih*, i. *potôki* (usp. *obrâzu*, *obrâzih*, *obrâzi*)
 sln. L. *kônju* (dij. *kónju*), l. *kónjih/kônjih*, i. *kónji/kónji* (usp. *prâgu*, *prâgih*, *prâgi* ali kajk. *kõnu*, *kõni(h)*)
 sln. *vîna* (usp. *lêta* ali kajk. *vîna*)
 sln. (Plet.) g. *lônæc* (ali kajk. *lõnec*)
 sln. *z_mâno*, *s_tâbo*, kajk. *ménom*, *têbom* (usp. *krâvo(m)*)
 sln./kajk. *gotôvi* (usp. *bogâti*), sln. *nôvi* (ali kajk. *nôvi*)
 sln./kajk. *bôlj(š)i* (usp. *tânjši* ali kajk. i *bòljši*)
 sln./kajk. *gôrnji*, *srédnji* (usp. *žitni*)
 sln. *trêsel* (usp. sln./kajk. *grîzel* ali kajk. *trêsel*)¹²⁵⁶
 kajk. *plêla*, *bôla* (usp. kajk/sln. dij. *prêla* ali sln. *plêla*, *bôla*)
 sln. *klêtva* (usp. *sêtvá* ali kajk. *klêtva*)
 sln. (Plet.) *grôbje* (ali kajk. *grôbje*)
 sln. (Plet.) *stolôvje* (usp. *rakîtje*)
 sln./kajk. *kvôčka* (usp. *mâčka* ali kajk. i *kvôčka*)
 sln./kajk. *trgôvec* (usp. *lažljîvec* ali kajk. i *trgôvec*)
 sln. *kraljé(v)stvo/kraljê(v)stvo*

Kako vidimo, nerijetko postoje različite varijante (s neocirkumfleksom i bez njega), knjiž. sln. i kajk. se ne podudaraju uvijek (u sln. je neocirkumfleks na starim kratkim vokalima nešto češći nego u kajk.), a neocirkumfleks je u nekima od ovih primjera očito puno stariji nego u drugima (npr. u tipu *potôku* ili *osnôva* je neocirkumfleks zacijelo vrlo star). U mnogim je primjerima (npr. u L. *potôku* ili odr. pridj. *gotôvi*) lako pretpostaviti banalnu analogiju prema n. p. A s izvornim starim akutom (L. *obrâzu*, odr. pridj. *bogâti*). Čini se da je u svim ovim primjerima riječ o analogiji prema oblicima sa starim akutom, tj. o tendenciji širenja neocirkumfleksa koja je počela djelovati vrlo rano (još u doba izvornog nastanka neoakuta) te je nastavila djelovati praktički sve do najrecentnijega doba. Tu je riječ o tendenciji uopćavanja pojedinog naglaska/naglasnog tipa u određenim kategorijama, za što tipološke usporednice možemo vidjeti i u drugim dijalektima – usp. poopćavanje $\hat{}$ u tipu *snôpĕ* u nekim nštok. govovima, poopćavanje tipa “ u tipu *rûčka* u štok., poopćavanje ’ u tipu *máčak* u štok. i drugdje u slav. (§205^F) itd. No prije razmatranja ovih primjera, prvo treba razmotriti duženje kratkog neoakuta u kajk. i sln. Stoga ćemo detaljnije o ovome govoriti u sklopu te analize (§185).

¹²⁵⁶ Vidi i §139^F.

Kontrakcijski neocirkumfleks

§161 Kao što rekosmo (§133), kontrakcijski je neocirkumfleks različit od neocirkumfleksâ koje smo dosad vidjeli. Kontrakcijski se neocirkumfleks može definirati kao nova silazna intonacija koja nastaje prilikom stezanja dvaju vokala. Do stezanja vokalâ dolazi obično nakon ispadanja intervokalnoga *-j-, npr. psl. *kopǎješъ > *kopǎešъ > *kopǎšъ (hrv. dij. *kopâš*). Neocirkumfleks prilikom stezanja nastaje samo onda kada je prvi dio kompleksa koji se steže, tj. vokal prije *-j- (kao u *kopǎješъ), na sebi imao neki od kratkih naglasaka (među koje spada i pokraćeni *)¹²⁵⁷ – usp. *pǒjasъ > štok. *pās* kao i *zǎjęcъ > štok. *zēc* ali *strǔjъcъ > hrv. dij. *strīc* kod *~ na prvom slogu (vidi još §266). Dugi neoakut se pri stezanju dobiva i ako imamo kratak naglasak na drugom dijelu kompleksa koji se steže, tj. na vokalu iza *-j-, usp. hrv. dij. *stāt* < *stojǎti, *bāt_{se}*¹²⁵⁸ < *bǎti < *bojǎti. Dakle, dugi neoakut pri stezanju svakako preteže, bez obzira na položaj, a neocirkumfleks nastaje samo u slučaju kratkoga naglasaka (i *) na prvom vokalu koji se steže¹²⁵⁹.

U *zǎjęcъ > štok. *zēc* vidimo preskakanje (*zēc* – *ǐ_{zēc}* – *ǒd_{zēc}*), za razliku od neocirkumfleksa u genitivu množine tipa *krāv* (usp. štok. *od_{krāvā}*/*ǒd_{krāvā}*) i za razliku od neocirkumfleksâ u sln/kajk/S čak., gdje ga nikad nema. To je prema običnoj n. p. C i prema cirkumfleksnom stezanju tipa *pǒjās* (< *pǒjasъ) > *pās*, *dǒ_{pāsa}* (gdje se to ionako očekuje: *dǒ_{pojāsa}* = *dǒ_{pāsa}*). U primjeru *ně_{znām}* (uz *ně_{znām}* u drugim govorima, usp. i razliku *kǒpām/kǒpām* u govorima) se ne radi o preskakanju, nego o retrakciji nepočetnoga neocirkumfleksa (§163).

Stezanje se, jasno, ne događa samo u Jslav., nego i u Zslav. (no ne uvijek u istim primjerima/kategorijama). Ono što je tu najzanimljivije jest da neocirkumfleks u tipu *kǒrvъ u češ. daje kračinu (g. *krav* prema N. *kráva*), dok se dužina od kontrakcijskog neocirkumfleksa u češ. (Zslav.) uvijek čuva. Usp. češ. *láti* < *lǎti < *lǎjati, *káti_{se}* < *kǎti se < *kǎjati se, *pás* < *pǎsъ < *pǒjasъ, *kopás* < *kopǎšъ < *kopǎješъ, *bosá* < *bosâ < *bosája

¹²⁵⁷ Ali vidi §162 za kraćenje akuta u vezi s *stopǎješъ.

¹²⁵⁸ Crikvenica (Ivančić-Dusper 2003). Usp. sln. *báti se* i češ. *báti se*.

¹²⁵⁹ Čini se da nema primjera s *~ ili *~ na prvom vokalu pri stezanju. Neoakut u primjerima kao hrv. dij. *kostī* (sln. *kostī*) u g. *i*-osnovâ se može izvoditi ili iz *kostъjъ (prije povlačenja naglasaka) ili iz *kostǐjъ (ili *kostǐjъ – §173) nakon retrakcije. U svakom slučaju, hrv. dij. *bosī* i sl. ne treba izvoditi izravno ni od *bosъjъ ni od *bosǐjъ nego jednačenjem prema *bosája > *bosâ*. U odr. pridj. se nakon stezanja u nekim oblicima očekuje neocirkumfleks, u nekima neoakut pa tu dolazi do ujednačavanja, uglavnom u smjeru cirkumfleksa (vidi Kapović 2011c: 357–360).

itd.¹²⁶⁰ Razlika u odrazu neocirkumfleksa u tipu *krav* (koji se krati kao stari dugi cirkumfleks u *hrad* itd.) i kontracijskoga neocirkumfleksa može se objasniti na više načinâ. Jedna od mogućih pretpostavaka je da je kontracijska dužina bila duža od obične (ona se uvijek čuva i u svim zanaglasnim položajima, za razliku od stare zanaglasne dužine koja se često krati) te da je stoga bila očuvana unatoč silaznoj intonaciji, koja se inače u Zslav. krati¹²⁶¹. Pravilo bi, dakle, bilo da se kontracijska (super) dužina čuva bez obzira na intonaciju i položaj u riječi (za razliku od izvornih nekontracijskih dugih slogova koji se, pod naglaskom ili izvan nje, uvijek krata u nekim uvjetima ovisno o pojedinom dijalektu/jeziku).

Retrakcije novoga cirkumfleksa

§162 Ovdje ćemo razmotriti u kojim slučajevima dolazi do retrakcije neocirkumfleksa iz sredine (rjeđe i s kraja) riječi, bez obzira na postanje toga neocirkumfleksa. Uvjeti retrakcijâ se razlikuju – neke obuhvaćaju šire slavensko područje, neke su ograničene na samo neke dijalekte, retrakcija može ovisiti o duljini prethodnog sloga, neki neocirkumfleks se nikad ne pomiču, neke promjene su se dogodile još u općeslav. razdoblju a druge tek kasnije u pojedinim govorima itd. Još od Ivšićeva vremena se govori o tendenciji unutrašnjeg (neo)cirkumfleksa (nastala na različite načine) da se pomiče na prethodni slog kao neoakut. Pretpostavka je, dakle, da slavenski (odnosno neki njegovi dijalekti) u određeno doba nije dopuštao unutarnji cirkumfleks, no uvjeti takvih pomicanja nisu uvijek potpuno jasni.

Kako objasniti tendenciju retrakcije silaznog tona iz nepočetnih slogova (bilo da je riječ o proširenijim slav. retrakcijama kao *pytâšь > *pŷtašь ili lokalnim retrakcijama kao *kopâšь > *kòpašь)? Moglo bi se pretpostaviti da je neocirkumfleks u unutrašnjosti riječi tonski bio potpuno jednak čeonom starom dugom cirkumfleksu (dakle, da se *-â- u *kopâšь izgovaralo kao *â u *grâŋo), no kako je potonji mogao stajati samo na apsolutno prvom slogu, postojala je tendencija (bar u početku i bar u nekim dijalektima i uvjetima) da se unutrašnji silazni tonovi povuku na prethodni slog

¹²⁶⁰ Kod *ā*-glagolâ bi se moglo pomišljati i na moguću analogiju prema zanaglasnom stezanju (kao u *čekâš* ~ štok. *čĕkâš*), a kod određenih pridjeva na ujednačavanje dužine prema neoakutu u drugim padežima (npr. u sr.r. *bosé* < *bosĕ < *bosojĕ), no takva mogućnost ne dolazi u obzir kod primjerâ kao *láti*, koji pokazuju da se dužina od kontracijskog neocirkumfleksa doista fonetski čuva.

¹²⁶¹ S obzirom da se stezanje u tipu *stòpâješь > *stòpâšь > *stòpâšь događa dosta rano (prije kraćenja prednaglasnih dužina ispred unutrašnjeg akuta), neće biti da se dužina od kontracijskog neocirkumfleksa čuva jer je kasnijeg postanja od neocirkumfleksa u *kòrvь.

kako bi se nepočetni silazni naglasci eliminirali. Ovo se tipološki može usporediti s novoštokavskim retrakcijama silaznih nepočetnih naglasaka koje su, kao i ove praslavenske i dijalektalne praslavenske, također bile različite u različitim govorima i ovisile su o različitim uvjetima.

*pytáješь > *pytášь > *pŷtašь

Kod glagolâ s prezentom na *-áje- najstariju naglasnu varijantu vidimo npr. u rus. *мешáешь, конáешь*, gdje nema ni stezanja ni retrakcije. U nekim rus. i ukr. dijalektima pak nailazimo na stezanje, ali tu uglavnom nema retrakcije (osim u ukr. zakarpatskim govorima), usp. dij. ukr. 3. jd. *numá* (knjiž. ukr. *numáe*) ili rus. dij. *конám* prema knjiž. *конáем* i sl. U J- i Zslav. je iza dugoga samoglasnika došlo do stezanja i, s obzirom na položaj naglasaka prije stezanja, dobiven je neocirkumfleks u sredini koji se onda povlači na dugi korijen kao neoakut te dobivamo:

hrv. dij. *pītāš, mēšāš, stŷpāš*

sln. *pítaš, mēšaš*

češ. *mícháš, stoupáš*

slč. *pýtaš, miešaš, stúpaš*

polj. *stapasz*

Za razliku od vrlo upitne retrakcije koja se pretpostavlja u tipu ****nosišь > *nòsishь** (§55), a koju se naziva Stangovim ili Ivšičevim zakonom, realna i nedvojbeno retrakcija u dijalektalnom slavenskom ***pŷtašь** se doista može zvati Ivšičevim zakonom¹²⁶², po Stjepanu Ivšiću koji ju je prvi objasnio (Ivšić 1911: 163–164).

S obzirom na proširenost ove retrakcije i s obzirom na to da se tu u oblicima poput ***pŷtáješь** još očito čuva prednaglasna dužina ispred unutarnjeg akuta (koja se inače poslije krati – §222), riječ je o prilično staroj retrakciji koja se dogodila prije pokrate prednaglasnih slogova ispred unutrašnjeg starog akuta i prije pokrate samog starog akuta¹²⁶³. Ta duljina teško

¹²⁶² Treba razlikovati Ivšičev zakon (***pytáješь > *pytášь > *pŷtašь**), Ivšičevo pravilo (***lovitŷь > *lovitŷь** – §170–173) i Ivšičevu retrakciju (kajk/dij. sln. ***zābāva > zābava** – §167).

¹²⁶³ David Mandić (usmeno) dobro primjećuje da ako kraćenje tipa ***jězŷkŷь > *jězŷkŷь** dolazi nakon stezanja i retrakcije u tipu ***pŷtašь < *pŷtášь < *pŷtáješь** (jer je tu duljina još nepokraćena za razliku od ***jězŷkŷь**), to onda znači da je u ***-áje-** > ***-â-** stegnut još nepokraćeni stari akut na prvom slogu (jer je u ***jězŷkŷь** za kraćenje prednaglasne dužine potreban još neskraćeni akut – §223). To bi značilo da je tu pretegnula silaznost kontrakcije nad izvornom (vjerojatno uzlaznom) intonacijom prvog sloga.

da se može objasniti kakvom analogijom¹²⁶⁴. No da nije tako bilo kod baš svih korijena s izvornom prednaglasnom duljinom, vidjet ćemo uskoro.

*kopǎješъ > *kopāšъ (> *kòpāšъ)

§163 Za razliku od glagolâ tipa *pītāš*, gdje je retrakcija bila još u općeslavenskom i obuhvatila je sve Zslav. i Jslav. govore (očekivano je da dužina lakše privlači naglasak – usp. §334 tipološki), kod glagolâ s kratkom osnovom (tipa *kopǎješъ) u ZJslav. vidimo različite rezultate što se tiče povlačenja. Neki govori imaju nepovučen naglasak tipa *kopāš/kòpāš*, neki imaju povučeno *kòpāš* (< *kòpāšъ). U nekim je govorima u svim glagolima s kratkom osnovom isti tip naglasaka (dakle, *kòpāš*, *mòtāš* itd.), a u nekim se naglasak razlikuje u pojedinim primjerima (npr. *kopāš* ali *mòtāš* i sl.). Čini se da se kod tipa *kopǎješъ naglasak pomicao u različitim uvjetima u različitim dijalektima. Prvo ćemo pogledati kakav naglasak vidimo u različitim dijalektima.

U štok. u nekim govorima nalazimo isključivo tip *kòpām*¹²⁶⁵, u drugima nalazimo isključivo tip *kòpām*¹²⁶⁶, a u trećima nalazimo oba tipa ovisno o glagolu¹²⁶⁷. Situacija može biti još kompliciranija uzme li se u obzir i naglasak u prefiksanim oblicima. Tip *kòpām* je, čini se, nešto rjeđi od tipa *kòpām* (i generalno kao opći tip i u pojedinačnim primjerima), no nije očita nikakva posebna lingvogeografska distribucija¹²⁶⁸. Tu treba još primijetiti da u štok., čini se, uvijek nalazimo povlačenje u tipu *lòpāt(ā)* – §165.

¹²⁶⁴ Gustavsson (1969: 111) misli da je duljina u *pītāš* sekundarna prema aor. *pýtā (sljedećem analogijom: aor. *kopā* : prez. *kopā* pa tako prema aor. *pītā* i prez. *pītā* umj. *pītā*) – to je načelno moguće, ali i ne baš previše uvjerljivo.

¹²⁶⁵ Tako je npr. u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini (moji podaci) *kòpān*, *mòtān*, *sèdlān*, *vèslān*, *pètļān*, *čèšļān*, *igrān*, a valjda i u Imotskoj krajini – usp. *kòncān*, *kòpān* (Babić 2008), *igrān* (Šimundić 1971: 148), no trebalo bi više podataka. Isto je, izgleda, i u Bačkoj (Sekulić 2005) *kòpām*, *mòtām*, *dèbļām_se*, *sèdlāj* te u mnogim drugim štok. govorima, usp. još u Piperima (Stevanoviћ 1940: 95) *mòtām* itd. (samo tako kod kratkih) te u Pivi i Drobnjacima (Vukoviћ 1940: 325) *kopām*. Nažalost, glagoli s *ā*-prezentom su očito mnogim dijalektolozima prebanalni za bilježenje pa su podaci često oskudni.

¹²⁶⁶ Isključivo n. p. V vidimo u dubrovačkom (Bojaniћ & Trivunaц 2002) *kòpān*, *mòtān_se*, *vòňān*, no broj je zabilježenih primjera vrlo ograničen.

¹²⁶⁷ Usp. u metkovskom kraju (Domagoj Vidović – usmeno) *čèšļān*, *kòpān*, *mòtān*, *sàňān*, *vòňān*, *vèslān* ali *igrān*, *sèdlān*. Miješani tip naglasaka nalazimo skoro redovno u priručnicima stand. jezika, no ne uvijek na isti način. Usp. kod Vuka *dèbļām, *gūtām, *kòncām, *kòpām (ali *ùkopām*), *mòtām, *pètļām, *sèdlām, *vèslām, *vòňām ali *čèšļām*, *igrām_se*; u ARj *dèbļām*, *gūtām*, *kòncām*, *mòtām*, *pètļām*, *sèdlām*, *vèslām*, *vòňām* ali *čèšļām*, *igrām*, *kòpām*; u HG: 263 *igrām* i dublete *kòpām* i *kòpām*, *čèšļām* i *čèšļām*. U ERj pak nalazimo *kòpām*, *gūtām, *mòtām, *vèslām, *čèšļām, *dèbļām_se, *pètļām ali *igrati* i *kòncati* (A) upućuju na starije *igrati* – *igrām* (B) i *kòncati* – *kòncām* (B).

¹²⁶⁸ Ivšić (1913/II: 85) za Posavinu navodi *čèšļāmo*, *pèļām*, *kòpām*, *igrājū*, *mòtajū*. No ovi Ivšićevi podaci nisu općeposavski, a i situacija je ondje puno kompliciranija nego što

U čakavštini obično nalazimo miješanost odrazâ. Ujednačenost je, čini se, rijetka (usp. dolje samo Pučišća i Novi od takvih govora – za Rab imamo premalo primjerâ). Razlike se znaju naći i u susjednim mjestima (npr. Kukljići i Kalima na Ugljanu). Usp. primjere¹²⁶⁹:

	Dr.	Puč.	Hv.	Vrg.	Kali	Kuk.	Rab	BT	Orl.	N	Gr.	Orb.	Med.
<i>igrati</i>	B	B	B	B	B	B	B		C	C	C	C	B
<i>kopati</i>	B	B	C	B	B	B	B	B	B	C	C	C	B
<i>motati</i>	C	B		B	B	B		C		C	C	C	
<i>peļati</i>								B	B	C	C	C	
<i>sañati</i>								A	C				C
<i>voñati</i>	B	B			B	B	B	C	B			A	
<i>češļati</i>	C	B		B	C	B				C			B
<i>končati</i>	C			C	C	C			C				
<i>sedlati</i>		B	C					A		C			
<i>veslati</i>	C	B			C	B		B	C		B		C

Legenda: *igrat* – *igrāš* (A < *B)¹²⁷⁰, *igrāt* – *igrāš* (B), *igrāt* – *igrāš* (C)

Dr. (Dračevica na Braču – Šimunović 2009) *igr̃on, se, k̃õpon, ṽõñon* ali *končõn, češjõn, motõn, veslõn*¹²⁷¹

Puč. (Pučišća na Braču – Domagoj Vidović) *igr̃on, k̃õpon, m̃õton, ṽõñon, češjon, s̃edlon, ṽeslon*

Hv. (Hvar – Hraste 1935: 44) *kopõn, osedlõn* ali *igr̃on, se*

Vrg. (Vrgada – Jurišić 1973) *igr̃°āš, k̃õp°āš, m̃õt°āš, češļ°āš* ali *konč°āte*

se može zaključiti po njegovim podacima. Tako u Lovčićima (moji podaci) imamo n. p. B u *kõpat* – *kõpā* – *kõpāmo* te A < *B u *igrat* – *igrā*. Svi ostali glagoli su n. p. C, međutim neki od njih imaju vezan prefiksadni naglasak (*полюотметностъ*), a drugi nemaju. Usp. bez vezanoga prefiksalnoga naglasaka *pokolēbat* – *kolēbā* (2x) – *pokolēbā, mōtat* – *mōtā* – *mōtāmo* – *mōtāte* – *zamōtāmo, olākšat* – *olākšā* – *olākšāmo, omēkšat* – *omēkšāmo* (2x), *pētļā* – *zapētļā* – *zapētļāmo, sēdlat* – *sēdlā* – *sēdlāmo* – *osēdlāmo*. Vezani prefiksadni naglasak vidimo u *češļat* – *češļā* – *põčešļā* (2x), *čitāt* – *čitā* – *prõčitā* – *prõčitāmo, gūtāt* – *gūtā* – *prõgutā*. Jasno je da se nikakav zaključak ne može donijeti bez još građe iz drugih govora. Za Baranju Sekereš (1977b: 352) navodi i tip *veslām* (sa sekundarnim neoakutom) i tip *vēsłate*, ovisno o govoru, no nije jasno ima li i miješanih odraza.

¹²⁶⁹ Ovdje ne navodimo glagol *imati* koji sinkronijski u mnogim dijalektima pripada u *aīā*-glagole, ali je porijeklom kvazitematski glagol (*ĵmamъ), što se i očituje u njegovim posebnim akcenatskim karakteristikama.

¹²⁷⁰ Kod glagolâ s psl. kratkim vokalom se n. p. A (koja se javlja kod nekih glagola u nekim govorima) uvijek izvodi od starije n. p. B. Dakle, od izvornog *igrātī* – *igrāš* (B) analogijom prema *čēkati* – *čēkāš* (A) dobivamo i sekundarno *igrati* – *igrāš* (A).

¹²⁷¹ Usp. i *ně, znon* na Braču (Hraste 1940: 60).

Kali na Ugljanu (Mislav Benić) *igrun, kôpun, mỗtun, vôñun* ali *češl̃un, vesl̃un, skunč̃un*

Kuk. (Kukljica na Ugljanu – Benić 2014: 417, 422, 425–427) ⁺kôpon, ⁺mỗton, *vôño*, ⁺vêslon, ⁺igr̃on, *čêšl̃on* (duljenje u ZNS), ali ⁺skunč̃an (također i ⁺petl̃an, ⁺tesl̃an itd.)¹²⁷²

Rab (Kušar 1894: 43) *igr̃an, kôpan, vôñan*¹²⁷³

BT (Bejska Tramuntana – Velčić 2003) *kôpan, pējan, sañat – sañan* (A), *sêdlat – sêdlan* (A), *vêslan* ali *mot̃an, voñ̃an*

Orl. (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985) *kôpa, pēja, vôña* ali *igr̃a, konč̃a, señâmo, vesl̃a*¹²⁷⁴

N (Novi – Белић 2000: 174) *igr̃an, kop̃an, omot̃a, peļ̃an, češl̃an, debļ̃amo, sedl̃an*

Gr. (Grobnik – Lukežić & Zubčić 2007) *igr̃aš, kop̃aš, mot̃aš, pej̃aš, se* ali *vêsl̃aš*

Orb. (Orbanići – Kalsbeek 1998) *igr̃a, kop̃aš, mot̃an, peļ̃a* ali *vôñat – vôña*

Med. (Medulin – Peruško 2010) *igr̃an, kôpan, češl̃an* ali *sañan, vesl̃an*

Sasvim sigurno neće biti slučajno da se upravo kod glagolâ sa suglasničkom skupinom (*češl̃ati, konč̃ati, sedl̃ati, vesl̃ati*) javlja n. p. C. Očito je suglasnička skupina pogodovala ujednačavanju naglasaka na nastavku. Usp. i tip *vjenč̃a* (§164) s -CC-. Ovdje treba pridodati da se u čak. južno od Vrgade javlja pomak u tipu *lôp̃at*, a sjeverno od toga ne, što se slaže sa sln/kajk. (§165).

Što se tiče kajk. i sln., tamo je situacija što se tiče odrazâ nešto drugačija od one u štok. i čak. Odrazi su u većini govora, čini se, ujednačeni (tj. glagoli imaju samo ili B- ili C-tip), a može se naslutiti i određena lingvogeografska raspoređenost određenih tipova, no za preciznije zaključke bi trebalo više terenskih podataka i detaljnije usmjereno istraživanje. Kolebanje u odrazima nalazimo kod Belostenca i u Prekmurju¹²⁷⁵, u zagor-

¹²⁷² Usp. još na obližnjem Ižu (Martinović 2005) *voñ̃ati – vôñaŃe* ali *mot̃ati – mot̃aŃe* (usp. *voziti – vđžeŃe* ali *čiñiti – čiñeŃe* za razliku B/C u glag. imenicama) i na Rivnju (Radulić 2002) *mỗta, vôña* te *pêk̃l̃ati* »petljati« (A < *B).

¹²⁷³ Usp. i na Pagu (Vranić 2002: 146, 149) *igr̃a, kôpa*.

¹²⁷⁴ Za sekundarna duženja u n. p. B (u ZNS i/ili NS) na Ugljanu, na Rabu i u Orlecu vidi §283, 286, 293–294.

¹²⁷⁵ Usp. kod Belostenca *Chêslyam, Szêdlam* ali *Igr̃am* te u Beltincima (Novak & Novak 2009) *môt̃an, igr̃an, vôñan, sêñan, peļ̃an, zakôpan* ali *vesl̃an*. Usp. još u Cankovi u Prekmurju (Greenberg 2002: 100) *kônč̃a* (tako i *pôzna* – usp. i *pôznan* u Beltincima) a u Središću (Greenberg 1999) *p̃alam*. Trebalo bi više podataka.

skim i podravskim govorima nalazimo isključivo naglasak tipa *kõpam*¹²⁷⁶, a u Prigorju samo tip *kopâm* kao i u knjiž. sln.^{1277, 1278}

Ovdje treba dodati da u sln/kajk. nalazimo isključivo tip *lopât* u genitivu mn. (§165). No u kajkavskom je najproblematičnije to što svugdje nalazimo retrakciju u tipu *mõtika, rûbača, kûdeļa* (usp. knjiž. sln. *motîka, robâča, kodêļja* – §151), dok ona inače izostaje, npr. u tipu *pokõra/posûda* (ali ne uvijek – §149), u oblicima tipa *pondêlek, zagrizel* i sl. te u tipu *muški* (gdje se taj tip javlja¹²⁷⁹).

Uz glagole tipa *kopâješ treba spomenuti i primjer *znâješ, gdje također vidimo stezanje i nastanak neocirkumfleksa (*znâš > štok. *znâš*). Tu povlačenje, tj. odsutnost istog, vidimo u niječnom obliku, usp. nštok. *ně_znâš/ně_znâš* (ovisno o govoru¹²⁸⁰ – katkad uz obje mogućnosti u istom govoru i različite varijacije¹²⁸¹). To se također vidi i u prefiksanim pri-

¹²⁷⁶ Usp. u Bednji *kẽpom* (Jedvaj 1956: 316) – tako i *señõti* i neki drugi glagoli koji izvorno ne spadaju u ovu skupinu. Prema Jedvajevu opisa tipa s $\hat{}$ na tematskom -a-uopće nema. Isto je u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 50), usp. *kõpam*; u G. Stubici (Jakoby 1974: 181, 224) *igram, kõpa*; u G. Konjšćini (Gudek 2013: 124) *kõpam* (tako i *igrâti, motâti, peļâti, seņâti* itd.), u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *gõtam, igram, kõpam, kõsam, (s)peļlam* itd. U Varaždinu (Lipljin 2002) većina glagolâ (osim *igrâti* i *peļâti*) prelazi u n. p. A' (dobivaju analogijom $\hat{}$ na osnovi i u inf., npr. *kõpati* umjesto *kopâti), no u svakom slučaju ondje vidimo *čẽšlam, igram, kõpam, mõtam, peļlam, seđlam, vešlam, seņnam* (i sekundarno *dẽblam, peťlam*). Za ovakav naglasak u Podravini usp. u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *igram, kõpam*, Goli (Večenaj & Lončarić 1997) *igram, kõpam, peļlam, seņnam* i Đurdevcu (Maresić & Miholek 2011) *dẽbla, igra, kõpa, mõta, seđla*.

¹²⁷⁷ Usp. knjiž. sln. *igrâ, motâ, končâ, petljâ* itd. Pronk (2009: 101, 110) za ziljsku dolinu ima samo *jegrâ*, se od relevantnih glagola. Za Prigorje usp. kod Rožića (1893-4/III: 89–90) *kopâm* (tako i *señâti, motâti, sedlâti, igrâti* itd.) i u Ozlju (Težak 1981b: 289) *kopâm* (tako i *grebenâti, igrâti, motâti, sedlâti* itd.), ali i neobično *ně_znam* (: 248). Ovakav je naglasak i u preseljeničkom govoru Vedešina i Umoka u Mađarskoj (Houtzagers 2013a: 160, 171) *igrôm, imômo*.

¹²⁷⁸ Ovdje bi mogla biti riječ o razlici između »sjevera« (Zagorje) i »juga« (knjiž. sln., Prigorje) sln/kajk. područja kao i kod razlike *lõžiš/ložiš* (n. p. b₂), na što je upozorio Dibo (1982: 132).

¹²⁷⁹ U mnogim kajk. govorima se javlja i tip *mũski* (usp. *mõuški* u G. Konjšćini – Gudek 2013: 65), često i kao jedini mogući naglasni obrazac u takvim pridjevima, no to je vjerojatno nefonetski (analogijom prema starom prilogu *mũški*, imenici *mũško* i zbog općenite tendencije odstranjivanja naglašenoga -i u pridjevima u nekim govorima).

¹²⁸⁰ Oblik *ně_znām* je, izgleda, češći u štok. od *ně_znām* (Николић 1970: 53).

¹²⁸¹ Usp. npr. za štok. u dolini Fojnice (Brozović 2007: 104, 114, 137) *ně_znām* (*ně_ne_znām*) i *ně_znām, poznām*, u Dubrovniku (Rešetar 1900: 189) *ně_znām, põznām* ali *upõznām, dõznām, obâznām* (za tip *kõpân* u Dubrovniku vidi gore), u Konavlima (Kašić 1995: 306, 308) *ně_znām* ali *ně_poznâ*, u Lovreću (Bošnjak Botica & Menac-Mihalić 2006: 38) *põznân* ali *ně_poznân* itd., a za čak. npr. u Kukljici na Ugljanu (Benić 2014: 433) *ně_znon* ali *doznân*.

mjerima kao *pōznāš/pòznāš*, *dōznāš/dòznāš* itd.¹²⁸² Takva retrakcija ili odsutnost iste katkad ide uz retrakciju u primjerima kao *kōpāš/kòpāš*¹²⁸³, a katkad ne¹²⁸⁴, što je posljedica različitih smjerova ujednačavanja, o čemu ćemo govoriti, i/ili analogijā¹²⁸⁵. Preciznu lingvogeografsku distribuciju u ovim primjerima tek treba istražiti. Za dijakronijsko objašnjenje ovih sinkronijskih varijacija vidi §166.

*vēńbčájěš > *vēńbčáš

§164 Gore smo vidjeli da se glagolima s prezentom na *-āje- naglasak nakon stezanja pomakao u vidu neoakuta na dugi korijen još u općeslavenskom vremenu, obuhvativši i Zslav. i Jslav. (npr. knjiž. štok. *pītāš*, *mijēšāš*, *stūpāš*, *čūvāš*, *bīrāš*, *svīrāš* itd.). No postoji i skupina glagolā s izvornim dugim korijenom u kojima ne vidimo neoakut na korijenu (za razliku od glagolā poput *pītāš*), nego kratku osnovu (npr. štok. *vjēńčāš* prema *vijēnac* ili *jāčāš* prema *jāk*), a naglasak je ostao na kraju, kao kod kratkih osnova, u govorima koji imaju tip *kopāš/kòpāš* (ili imaju i *kopāš/kòpāš* i *kòpāš* ovisno o glagolu), dok je u govorima koji imaju samo tip *kòpāš* naglasak i tu ujednačen, ali svejedno ima kračinu (pa tu imamo *vjēńčāš* a ne *vjenčāš* i sl.)^{1286, 1287}.

¹²⁸² Usp. npr. u Prodin Dolu (Rožić 2002: 190, 217) *ne_pōznadu* ali *siznā*.

¹²⁸³ Posavsko (Ivšić 1913/II: 83) *ně_znāmo*, *pōznām* se tako slaže s tamošnjim tipom *kōpām* (vidi gore), a usp. i kajk. *ně_znam* (i *ně_smēm* – čega nema u štok.!) u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 169), *ně_znam* u G. Konjšćini (Gudek 2013: 122) i *pōzna(m)* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012), što se poklapa s tipom *kòpam* u zagorskim govorima.

¹²⁸⁴ Npr. u JZ istarskim govorima se često javlja *kòpan* ali uvijek *ne_znān* (David Mandić – usmeno). Dakako, *ne_znān* može biti prema *znān* i prema *ne_dān* < **ne_dām* pa to ne znači previše.

¹²⁸⁵ Kod *ně_znām* uvijek postoji i mogućnost analogije prema *ně_dām* < **ne_dām* (izvorni atematski glagol n. p. c). Takav se međusobni utjecaj vidi i u množini gdje prema očekivanom *znāmo* (< *znājemo) : *dāmo* (< *damō) nalazimo u govorima i sekundarno *znāmo* i sekundarno *dāmo*. Naglasak *ně_znām* se sekundarno može analizirati i kao preskakanje pa onda dobivamo i sekundarno *ně_ne_znāš*, *ně_poznāš* i sl. Neobično »preskakanje« u štok. kod prezentskih oblika vidimo u vrlo proširenom *ně_vaļā* (i to prema osnovnom *vāļā*) te u dijalektalnom *ně_razumīm* (Brozović 2007: 104, također i Vrgorska krajina – usp. knjiž. štok. *razumijēm* – *ne_razumijēm*) i *ně_volī* (umj. knjiž. *vōlī* – *ně_volī*).

¹²⁸⁶ Usp. npr. konjšćinsko (Gudek 2013: 124) **b̄bra*, **m̄mļa*, *preļista, *škākļa, *ubēča, *žūļa ili varaždinsko (Lipljin 2002) *dīvjam*, *b̄bram*, *obēčam*, *vēńčam_sę* (sve n. p. A < *B) te đurdevečko (Maresić & Miholek 2011) *b̄bra*, *m̄mra*, *vēńča*. Tako je i u drugim zagorskim (npr. Bednja, G. Veternički, Cerje) i podravskim govorima (npr. Gola) koji imaju n. p. B u tipu *kòpam*. Usp. tu stand. štok. *čūpā*, *dīvļā*, *m̄mļa*, (*pre*)*listā*, *m̄mļa*, *obēcā*, *škākļa*, *vjēńčā*, *žūļā*.

¹²⁸⁷ Ivšić (1913/II: 85) za Posavinu bilježi *vjēńčāmo*, *čūpā* ali i *čūpā*, *čeprkām*. Samo potonji tip pak nalazimo u mojim podacima iz Lovčića, gdje, za razliku od glagolā s izvorno kratkim korijenom (§163^F), čini se, ni kod jednoga nema vezanoga prefiksalnoga naglasaka. Usp. *blistat* – *blistā* – *blistāmo* – *zablistāmo*, *cvjētat* – *cvjētā* – *procvjētā*,

Što se tiče takvih glagola s pokraćenom dugom osnovom, kod onih koji izgledaju nešto stariji često, ali ne kod svih, nalazimo suglasnički skup (*brbrati* > *brbljati*, *divljati*, *mrmrati* > *mrmļati*, *škakļati*, *vjenčati*). Kod njih suglasnička skupina zacijelo pridonosi izvornom čuvanju naglasaka na nastavku i posljedičnom kraćenju osnove¹²⁸⁸ – vidi §163 za čest tip *končā* u čak. kod glagolâ s -CC-. Navodimo nekoliko primjerâ koji se javljaju u većem broju govora:

nštok.	knjiž. sln.	Prodin Doj ¹²⁸⁹	Brač ¹²⁹⁰	Kukljica ¹²⁹¹	Vrgada	Grobnik
<i>br̃blāš</i>	<i>brbrāš</i>	+brbrāš			(<i>br̃bl̃°āš</i> (A))	
<i>diṽlāš</i>	<i>divjāš</i>	+podivjāš	<i>divjōn</i>	+divļā		
<i>m̃r̃mļāš</i>	<i>mrmrāš</i>	+mrmļāš				<i>mrmjā</i>
<i>škākļāš</i>	<i>škakļāš</i>					<i>škakjāš</i>
<i>-bāsāš</i> ¹²⁹²		+nabasāš	<i>nabasōn</i>	+nabasā	<i>nabas°āš</i>	<i>nabasāš</i>
<i>cvjetāš</i>	(<i>cvētas</i>)		<i>cvitōn</i>	+cvetā	<i>cvit°ā</i> ¹²⁹³	
<i>obēcāš</i>	(<i>obēčas</i>) ¹²⁹⁴	+obečāš	<i>obečōn se</i>		<i>obeč°āš</i>	<i>obečāš</i>

Ovo su, izgleda, uglavnom nešto starije tvorbe (u zagradi je stoljeće otkad su posvjedočeni prema ARj) – *divljati* (14. st.), *mrmļjati* (16. st.)¹²⁹⁵, *škakļjati* (16. st.)¹²⁹⁶, *cvjetati* (16. st.), *obečati* (13. st., *obvēčati) iako su neke dosta kasno posvjedočene – *basati* (18. st.), *brbljati* (19. st.)¹²⁹⁷. Tu u štok. (katkad i izvan njega) nalazimo i još niz mahom mlađih tvorbi koje su se,

divlā (2x) – *podivļā*, *glāsāt* – *glāsā* – *izglāsā*, *jācāt* – *jāčāmo* – *ojāčāmo*, *jurīšāt* – *jurīšā* (turcizam), *kļūcāt* – *kļūcā*, *komādāt* – *raskomādā* (mlađa riječ), *korācāt* – *korācā*, *zakrivūdāt* – *krivūdā* – *zakrivūdā*, *listāt* – *listā* – *prolistā*, *m̃r̃mļāt* – *m̃r̃mļā* – *zam̃r̃mļā*, *obēcāt* – *obēcā*, *pācā*, *škākļāt* – *škākļā* – *poškākļā*, *utišāt* – *utišā*, *vijūgā* (2x) – *zavijūgā*. Sekereš (1977b: 352, 399) za Baranju ima i *jačām*, *venčām* itd. i *vēncām*.

¹²⁸⁸ Jer obrazac s dugom osnovom i naglaskom na nastavku nigdje ne postoji (a izvorno se ni ne bi očekivao jer se dužina ispred $\checkmark$ krati – §240).

¹²⁸⁹ Rožić 1893-4/III: 88–90.

¹²⁹⁰ Šimunović 2009.

¹²⁹¹ Benić 2014: 422–423.

¹²⁹² Etimologija ove riječi nije potpuno jasna (vidi kod Skoka).

¹²⁹³ Usp. još za čak. na Pagu (Vranić 2011a: 148) *divļān*, *cvitān*, na Rabu (Kušar 1894: 43) *cvetān* i glag. *kriv°āš* na Vrgadi.

¹²⁹⁴ Varijanta u SSKJ. Kod Pleteršnika *obēčam*.

¹²⁹⁵ Ovaj je glagol (*m̃r̃m̃r̃r̃ātī) nešto kasnije posvjedočen u hrv., ali je prisutan i drugdje u slav., a osnova je ie. porijekla (*murmur-).

¹²⁹⁶ Prema potvrđama se u ARj čini da je *ā*-prezent mlađi od *je*-prezenta (*škākļēš*).

¹²⁹⁷ U nekim slučajevima nema podudarnosti, usp. štok. *vjenčāš* (13. st.) prema prodindolskom *vēncāš* (B) i knjiž. sln. *vēncāš* ili štok. *bācāš* (13. st., dij. i *bācati* – *bācāš*) ali *bōcon* < *bācām (Šimunović 2009), *b°āc°āš* (Jurišić 1973). Usp. tu i štok. varijante *bāciti*/*bāciti*. Usp. i slč. *bacat* – *bacā* (no to bi se moglo slagati i s našom varijantom *bācati*).

kada su načinjene, pridružile sinkronijskom tipu *kòpāš* (ili *kòpāš*) a ne sinkronijskom tipu *pītāš*. To su glagoli kao *čitāš* (18. st.)¹²⁹⁸, *čupāš* (19. st.)¹²⁹⁹, *glāsāš* (16. st.)¹³⁰⁰, *grānāš* (18. st.), *jāčāš* (16. st.), *korāčāš* (18. st.), *līstāš* (18. st.), *žūļāš*¹³⁰¹ (19. st.) itd.

g. *lopâtъ > *lòpatъ

§165 Neocirkumfleks u g. *o*- i *ā*-osnovâ n. p. *a*, kao u *vrânā*, *jādā*, vidimo i u višesložnim riječima. Tako u sln/kajk. i sjevernijim čak. govorima prema *lopâta* ili *kopîto* vidimo g. *lopât*, *kopît*. No u štokavskom i u južnijem čakavskom dolazi do pomicanja tako nastalog neocirkumfleksa u sredini riječi: *jèzik(ā)*, *kòpît(ā)*, *lòpât(ā)* prema *jèzik*, *kòpito*, *lòpata*, tj. *jezik*, *kopîto*, *lopâta*. Tu je očito riječ bila o fonetskoj retrakciji neocirkumfleksa. S druge strane, kako na SZ u tipu *lopât* nema nikakvih iznimaka ni ostataka takve retrakcije, nema razloga vjerovati da se ona na SZ ZJslav. područja ikada dogodila.

Nije neobično da se sjeverniji dio čakavštine slaže sa sln/kajk., a južniji dio sa štok. Za razliku od štok., gdje je promjena tipa *lòpata* – g. *lòpâtā* u mnogim govorima prilično čvrsta¹³⁰², na čak. jugu su tu česte dvostrukosti tipa *lòpât/lopât*. Tako npr. na Braču (Šimunović 2009: 41) u ovom tipu

¹²⁹⁸ Dij. i *čitāš*. Ovo je mlada tvorba. Stariji je oblik *štiti* (od 15. st.).

¹²⁹⁹ Prema ARj 1x u Gundulića (17. st.).

¹³⁰⁰ Ali usp. vrgadinsko (Jurišić 1973) *gl°āsàti* – *gl°ās°āš*.

¹³⁰¹ Također i *žūļāš*.

¹³⁰² U nekim se govorima to ipak može kasnije ujednačiti pa analogijom prema štok. *lòpata* dobivamo mlađe *lòpâtā* umjesto *lòpâtā* itd. Sudeći po Ivšićevim oskudnim podacima, moglo bi se zaključiti da u zapadnoj Posavini izostaje pomak u tipu *lòpât*, što bi onda možda moglo upućivati na vezu s kajk. *lopât* (zapad štštok. Posavine i inače dijeli s kajk. više izoglosá). Usp. kod Ivšića (1913) obično *tèrèt(ā)* itd. ali *terêta(ā)* u Orubici i Bodovaljcima na zapadu Posavine, *dukâtā* u Vrbovi (nešto dalje od Bodovaljaca na istok) (I: 227), uobičajeno *lòpât* itd. ali *švarâg* u Orubici (II: 15), *motikā* u Bodovaljcima (I: 227^F), obično *kòrūt(ā)* itd. ali i *korîtā* u Orubici i *govédā* u Bodovaljcima (I: 253). No, kako se obrazlaže u Kapović 2010b: 56 (za Šaptinovac), 2011e: 112 i 2011f: 149 (sve s novom terenskom gradom), po protuprimjerima se vidi da tu ipak nije riječ o starom naglasku, kao i to da se naglasak tipa *lopât(ā)* u Posavini javlja i izvan zapadne zone (npr. u Velikoj Kapanici koja je daleko u istočnoj Posavini). U Orubici (moji podaci) doista nalazimo dosljedno genitive mn. *kolīb*, *lopât*, *motik*, *nozđřv*, *rakît*, *sikîr*, *večér*. No da je tu riječ o ujednačavanju mjesta naglasaka prema oblicima tipa *kolība* itd., vidi se po redovnom pomaku naglasaka u genitivima druge vrste: *bròđòvì* (: *brođòvi*), *bròjèv* (: *bòkòvì*), *dìlòv* (: *dìlòvì*), *gròbòv* (: *grobòvi*), *gròmòv* (: *gromòvi*), *jàrmòv* (: *jàrmòvì*), *kòñèv* (: *kòñì*), *kràļèv* (: *kràļèvì*) itd. Osim toga, u Sićama (moji podaci), također na zapadu, vidimo i genitive mn. *biļèg* (prema N. *biļèg*), *jèlèn* (prema n. *jelèni*) te *křtìc* (prema N. *křtìca*). U Sićama pomaknut naglasak vidimo i u tipovima poput *dàbròv* (: *dàbròvì*), *bokòvì* (: *bòkòv*), *bròjèv* (: *brojèvì*), *gròbòv* (: *grobòvi*), *kòñèv* (: *kòñì*), *ràstòv* (: *ràstòvì*), *kļūčèv* (: *kļūčèvì*), *strìčèv* (: *strìcì*) itd. Stoga treba zaključiti da ovdje nema pravih dokaza da se pretpostavi da ima i štok. govorâ u kojima nije bilo fonetskog pomaka u tipu *lòpât*. Naravno, nije nemoguće da su likovi tipa

nalazimo i g. *nědij* i *nedjij*, dok na Vrgadi (Jurišić 1966: 79) vidimo *nědij* ali *motik* itd. Kako pomak naglasaka u ovom tipu može biti samo fonetski (§166), treba pretpostaviti da je nedosljednost na čak. jugu posljedica kasnijih analogija i ujednačavanja mjesta naglasaka – *lopāt* s ujednačenim mjestom naglasaka prema *lopāta* i prema obrascu *krāva* – *krāv*. Nije poznato gdje točno ide granica između južnog dijela čakavštine s tipom *lopāt* i sjevernoga s tipom *lopāt*. Sjeverno od Vrgade, pomak još vidimo u Filipjakovu¹³⁰³ – g. *sikira(a)* (uz *sikīra*), *mōtik(a)* (ujednačeno *motik(ov)*), *kōrita* (uz *korīt(a)*), *gōdišć* (ali od *godīšće* – §97) itd. i Bibinjama (Šimunić 2013: 58) *mōtik/motik* itd. U Kukljici na Ugljanu (Benić 2014: 205) nalazimo samo jedan takav primjer: *godīšće* – g. *gōdišć*. To je vjerojatno jedini ostatak takve retrakcije u tom govoru (gdje je inače nigdje nema). U preseljeničkim JZ istarskim govorima, izvorno upravo negdje iz prijelazne zone, nalazimo *lopāt*, osim u premanturskim govorima, gdje nalazimo par primjerâ kao g. *sikira*¹³⁰⁴. Dakle, granica između tipova *lopāt* i *lopāt* u čak. ide vjerojatno negdje oko Zadra¹³⁰⁵ – gdje točno, trebalo bi preciznije terenski istražiti. Moguće je da su neki govori prijelazne zone prethodno imali takvu pojavu pa da su je naknadno analogijom (ili pod utjecajem sjevernijih govora) uklonili, ali, kako rekosmo, na sjeveru općenito to ne može biti tako jer ondje baš nikakvih ostataka nema¹³⁰⁶.

U ovakvim se primjerima unutarnji neocirkumfleks pomiče na prethodni slog kao kratki neoakut: *lopātъ > **lòpatъ*¹³⁰⁷ – analogijom i u tipu *osnōva, *potòkъ gdje nije bilo starog akuta pa onda g. *òsnōvā* prema *òsnova* (kao *kòžā* prema *krāvā*¹³⁰⁸), g. *pòtòkā* prema *pòtok*. Za takav pomak u bug. vidi §134. U primjerima s kraćenjem stare prednaglasne du-

lopāt na posavskom zapadu posljedica starog kajk. kontaktnog utjecaja ili da se u zapadnoj Posavini jednostavno miješaju različite tendencije sa zapada i s istoka.

¹³⁰³ Nikola Vuletić (usmeno).

¹³⁰⁴ Бошковић 1978: 301–302.

¹³⁰⁵ Usp. na Pagu (Vranić 2011a: 50) *motik*, *lopāt*.

¹³⁰⁶ Ovo sjeverno područje je nešto šire od sjevernog čak. područja s tipovima *gīne* i *stārī* (§140).

¹³⁰⁷ U nštok. se tako nastali unutarnji „, izgleda, nikad ne povlači nštok. retrakcijom (vjerojatno analogijom prema drugim oblicima): *kobāsica* – g. *kobāsīcā* (a ne **kòbasīcā) uz jako mlado *kobāsīcā* (ujednačeno prema drugim padežima u nekim govorima). Oblici tipa *kobāsīcā* (npr. *kobāsīca* u suvremenom gradskom splitskom govoru) su posljedica ujednačavanja naglasaka iz ostalih padeža (kao u sekundarnom *lopātā* umjesto starijeg *lōpātā* prema *lòpat-* u ostalim padežima) a ne nekakve netolerancije „ unutar riječi (što je teza koju se katkad dade iščitati iz standardološki usmjerenih radova).

¹³⁰⁸ Isti odnos vidimo i u novoj dugoj množini n. p. B kod *o*-osnova – g. *pōpōv(ā)* od *popìl pōpìl pōpōvìl/pōpōvì*. Kod imenicā s dugim slogom kao štok. *lūpež* < *lūpēžъ (gdje se dužina pravilno čuva) se u većini govora ujednačava naglasak tipa *lūpēžā* umjesto starijeg *lūpēžā* < *lūpēž. Za tip *nārod* – *nārōdā* u (nekim) južnim nštok. ijekavskim govorima (npr. u Crnoj Gori) usp. Николић 1970: 109–110, 119.

ljine ispred unutarnjeg akuta kao *jèzik* je slog kratak i u g. kad se na nj pomakne naglasak (*jèzikā* a ne ***jèzikā*), što je zbog ujednačavanja prema ostalim padežima ili zato što se takav pomak dogodio nakon kraćenja prednaglasnih duljina ispred unutrašnjeg akuta¹³⁰⁹. Za ovu retrakciju neocirkumfleksa u kontekstu ostalih oblika vidi §166.

***pokājati > *pokāti > *pòkati**

U Omišlju na Krku vidimo *kopā* (Vermeer 1980: 456), *igrāmo* (1984b: 284) ali redovno povlačenje neoakuta kod stegnute osnove glagolā kao *pòkāt_{se}* < **pokāti* < **pokājati*, *pòlāt* < **polājati*, *pòsēt* < **posējati* »pòsijati« itd.¹³¹⁰ (Vermeer 1984b: 278). Usp. i u Krasu kraj Dobrinja (Hozjan 1993: 116) *pòsēt* prema *pejā*. Stezanje u tipu **kājati* je vjerojatno staro budući da se javlja i u Zslav. – usp. češ. *kāti se*. Za ovaj pomak u kontekstu ostalih retrakcija neocirkumfleksa vidi §166.

Retrakcija neocirkumfleksa na kračinu u štokavskom/čakavskom

§166 U knjiž. sln. i sln. dijalektima toga tipa kontrakcijski neocirkumfleks (i neocirkumfleks uopće) se nikada ne povlači – usp. npr. *igrā*, *poznā*, *lopāt*. S druge strane, u štok., čak., kajk. i nekim sln. dijalektima do retrakcije očito dolazi iako uvjeti nisu potpuno jasni na prvi pogled. Tako npr. nije jasno kako u nekim štok. govorima imamo *kòpāš* ali *lòpātā*, *ně_{znām}*, u Ščak. *pòkāt* < **pokājati* ali *lopāt*, u kajk. (Zagorje, Podravina) *kòpaš* ali *lopāt*. Odrazi u štok. i čak. se mogu riješiti pretpostavkom da se (kontrakcijski) neocirkumfleks pomicao u različitim uvjetima. U kajkavskom je to nešto teže.

¹³⁰⁹ Povučeni naglasak u genitivima množine poput *kònācā*, *rèbārā* (uz *konācā*, *rebārā*) u n. p. B kod riječi s nepostojanim *a* nema veze s likovima poput *jèzikā/kòpītā*. U prvim se primjerima radi o analogiji riječi s izvornim nepostojanim *a* (tj. s izvornim poluglasom) prema onima koje ga izvorno nisu imale, dakle *kònācā* umjesto očekivanog *konācā* (od **konьсь* < **konьсь*) prema tipu *rèbārā* (od **rèbrь* – §182^F, 255^F) (varijanta *rebārā* pak nastaje analogijom prema tipu s izvornim poluglasom/nepostojanim *a*). To se vidi po tome što npr. u Novom Vinodolskom, na sjeveru gdje nema povlačenja u tipu *lopāt*, imamo ipak *òtāc* prema npr. *besēd* (vidi više o ovome u Kapović 2010b: 98–101). Drugačije ponašanje tipa *kònācā* se vidi i u tome što tu u nštok. imamo (u nekim govorima) povlačenje naglasaka, npr. *kòmārācā* uz *komārācā* ali samo *komādićā* (ne i ***kòmadićā*) itd. Oblici poput *komārācā* su u govorima ekstremno rijetki (usp. ipak nekoliko primjerā u Milković 2009: 557), unatoč tome što se takav naglasak katkad artifično propisuje u standardu. Treba reći i to da (u nekim govorima) postoji unutarsustavni pritisak da se »metatonijski« ^ unutar riječi (u višeslozicama) čuva na istom mjestu analogijom prema riječima gdje se takav ^ javlja na prvom slogu (*Indijānācā* – *Indijānac* kao *slānācā* – *slānac*). Ipak, ima i govora gdje nalazimo dosljedno pomaknut naglasak i u primjerima kao *kòmārācā* (usp. Vidović 2013: 163).

¹³¹⁰ A onda analogijom i *pòčēt*.

Kao što smo vidjeli, u štok. i južnijem čak. nalazimo tip *lõpāt*, dok kod glagolâ tipa *kopati* nalazimo ili tip *kõpāš* ili tip *kopāš*, često s miješanim odrazima ovisno o glagolu. Ovdje treba pretpostaviti da je u štok. i južnom dijelu čakavskoga neocirkumfleks fonetski povučen sa zadnjeg sloga, što vidimo u **lopātъ > *lõpatъ*, gdje to ne može nikako biti sekundarno. S druge strane, treba pretpostaviti da se unutarjni kontrakcijski neocirkumfleks (tj. onaj u neposljednem slogu) nije pomicao, tj. da je u oblicima poput **kopâmo* fonetski ostajao na istom mjestu. Tu je, dakle, riječ o (ne)pomicanju neocirkumfleksa na izvornu kračinu (kao u **kopâ(mo)*) i na prethodno pokraćen izvorno dug slog (kao u **divjâ(mo)*). Takav bi proces – fonetska retrakcija silaznog naglaska sa zadnjeg (zatvorenog?) sloga ali izostanak retrakcije s neposljednog sloga – doveo do miješane paradigme kod *ā*-prezenata:

1. (*kopāju ⇒ *kõpām)	1. *kopâmo
2. *kõpāš	2. *kopâte
3. *kõpā	3. (*kopäjū)
1. (*ne_znāju ⇒ *nẽ_znām)	1. *ne_znâmo
2. *nẽ_znāš	2. *ne_znâte
3. *nẽ_znā	3. (*ne_znäjū)

Današnje štok./Jčak. odraze je iz toga lako shvatiti – u pojedinim primjerima ili govorima se poopćavala ili varijanta s povučenim naglaskom iz 2. i 3. l. jd. ili varijanta s nepovučenim naglaskom iz 1. i 2. l. mn. Miješana je odraze (tipa *kõpā* ali *mõtā*) pomoću takve pretpostavke vrlo lako objasniti. Isto je tako jednostavno objasniti zašto u nekom govoru može biti *kõpā* (prema *kõpâmo*) ili *nẽ_znā* (s izvornim odrazom). To također objašnjava i zašto u pojedinim govorima imamo i *nẽ_znāš* (izvorno) i *nẽ_znāš* (prema *nẽ_znâmo*). Riječ je o očitu rješenju budući da u *lõpātā* nema varijacije (osim jako kasnih analogija), što ukazuje na fonetsko povlačenje iz zadnjeg (zatvorenog?) sloga, dok vrlo velika varijacija u *ā*-prezentima ukazuje na to da u tipu **kopâmo* izvorno fonetski nije bilo retrakcije. Nije jasno postoji li govor u kojem bi se čuvalo *nẽ_znā* prema *nẽ_znâmo* ili *kõpā* prema *kõpâmo* – nije isključeno da bi se koji takav govor (makar s tragovima takve izvorne alternacije) mogao naći.

U sjevernijem dijelu čak. (otprilike na sjever od Zadra)¹³¹¹ treba pretpostaviti drugačije fonetsko pomicanje neocirkumfleksa. Onda se neocirku-

¹³¹¹ Kako rekospo, ovo sjeverno područje je šire od sjevernog čak. područja s tipovima *gñe* i *stārī* (§140). Točna granica između čak. južnog i sjevernog područja što se tiče

mfleks u tipu *lopât* očito nije pomakao (iako teoretski u nekim južnijim govorima to može biti i sekundarno), dok u *ā*-prezentima vidimo opet miješane odraze. S druge strane, u primjerima poput *pōkāt* < *pokājati u nekim sjevernim govorima vidimo pomicanje neocirkumfleksa. To upućuje na zaključak da je u sjevernijem dijelu čak. (kontrakcijski) neocirkumfleks fonetski pomaknut s unutaršnjeg sloga (*pōkāti), ali sa zadnjega nije (*lopât*). Takvo bi fonetsko pomicanje u *ā*-prezentima dovelo do obrasca:

*kopâ – *kopâš – *kōpāmo – *kōpāte

Nakon ujednačavanja u različitim smjerovima i tu bi se, premda od različite početne situacije, dobili isti miješani odrazi kao i na čakavskom jugu. Naravno, u najsjevernijim čak. govorima s nekontrakcijskim neocirkumfleksom u *e*-prezentima i određenim pridjevima bi u primjerima kao *po-gîne* ili *bogâta* trebalo pretpostaviti ujednačavanje nepovučenoga naglasaka prema *gîne* i *bogâta* (tj. prema općenitom obrascu odr. *stârā* : neod. *stâra* s alternacijom duljine u naglašenom slogu). Izvorno povlačenje vidimo u Omišlju (Vermeer 1980: 448) *pōkâje* (uz analoško *ne_kâje*) i *pōsije* (uz analoško *ne_sije* i očekivano *ne_znâ*). Trebalo bi vidjeti ima li na sjeveru još takvih ostataka.

Čini se da povlačenja neocirkumfleksa u štok/čak. nema u odr. pridj. tipa *muškî*. Tu bi to moglo biti možda zato što se sa zadnjeg otvorenog sloga neocirkumfleks nije povlačio u štok. i južnom čak. Dakle, u *muškî* – *muškâ* – *muškô* nije bilo povlačenja ali u *kopâš ⇒ *kōpâš* i *kopât ⇒ *kōpâ* da. Naravno, ovo bi podrazumijevalo da je do retrakcije došlo nakon nestanka slabih poluglasa na kraju riječi, a prije nestanka dočetnoga *t u 3. l. jd. u prezentu (koje u ZJslav. nigdje nije posvjedočeno u tematskim glagolima). Alternativna je (ili samo dodatna) mogućnost da do povlačenja tu nije došlo zbog toga što u određenim pridjevima zapravo izvorno na kraju ni nije bio cirkumfleks u svim oblicima, nego se on izmjenjivao s neoakutom, npr. sadašnje hrv. dij. *muškî* – *muškâ* – *muškô* nastaje prema izvornom *muškî – *muškâ – *muškô < *možьskъjь – *možьskâja – *možьskojê (vidi detalje i sve oblike Kapović 2011c: 357–360). Budući da se neoakut ne može povući i s obzirom na oblike tipa *muškōgâ i možda *muškîma (ako i tu izvorno nije bilo *muškîma), tu se onda naglasak analogijom nije povlačio ni u oblicima gdje se izvorno očekuje cirkumfleks kao u *muškâ*. U nekim se govorima, doduše, javljaju i oblici tipa *mūškî*, *lūdskî*, *svjētskî* i sl. Moglo bi se pomisliti da je tu riječ o uopćavanju izvornoga povlačenja iz *muškâ > *mūškâ, no tu će prije biti riječ o analogiji prema prilogu

naglasaka tipa *lōpât/lopât* (§165) nije poznata.

mũški (§119^F) i analoškom prelasku u tip B (kao *žẽnskĩ*, *kõńskĩ* i sl.)¹³¹². U svakom slučaju, određeni pridjevi s dočetnim naglaskom nikako ne utječu na izloženu teoriju o povlačenju u tipu *lopāt* i *kopāš*¹³¹³.

Fonetsko pomicanje kontrakcijskoga neocirkumfleksa

štok./čak. jug – *lõpāt* : *kopāmo*

čak. sjever – *lopāt* : *kõpāmo*

Što se tiče kajkavskoga, tu bi se sjeverno kajkavsko/SI sln. (Zagorje, Podravina i sln. panonski + Turopolje) *kõpaš* prema jugozapadnom kajk./sln. (Prigorje i središnji i J/JZ sln. govori) *kopāš* (uz opće *lopāt*) moglo protumačiti na isti način. Na sjevernom području bi *kopāmo fonetski dalo *kõpamo (dok u *lopāt i *kopāš nije bilo retrakcije) pa bi došlo do ujednačavanja prezentskog naglaska, a na južnom području ne bi bilo nikakve retrakcije. Međutim, tu je problem što u kajk. u većini govora inače nema nikakve retrakcije neocirkumfleksa iz sredine riječi (npr. *posũda*, L. *obrāzu*, *pogĩne* itd.) osim analoški (npr. *zāklala* – §148 itd.) i u nekim ne potpuno jasnim slučajevima. Dok bi se u primjerima poput *obrāzu* ili *pogĩne* još i mogla pretpostaviti kakva analogija (iako je nemoguće da bi se ona odvila tako beziznimno na tako velikom prostoru), u primjerima poput *posũda* nije moglo biti nikakve analogije. Dodatna je komplikacija to što je u kajk. (i sln. panonskom dij.) u primjerima *mõtika*, *kũdeļa* (rjeđe *kũdeļa*), *rũbača* itd. iz nekoga razloga neocirkumfleks povučen u svim govorima, nevezano uz izoglosu *kõpa(mo)/kopā(mo)* – usp. prema tome izostanak retrakcije u knjiž. sln. *motĩka*, *kodēļa*, *robāča*. Nije jasno, dakle, kako objasniti kajk. *kõpamo* (S)/*kopāmo* (J) – *mõtika* – *posũda*¹³¹⁴. O kajk. vidi u nastavku.

Ivšićeva retrakcija u kajkavskom/slovenskom

§167 Kao što smo vidjeli, u sln/kajk. neocirkumfleks nastaje na više načina u velikom broju kategorijâ i položajâ. U knjiž. sln. i većini sln. dijalekata neocirkumfleks ostaje u svim pozicijama nepomaknut (npr. *posõda*, *zabāva*, *motĩka*, *igrā* itd.). No nije tako u svim dijalektima, usp. kajk. *posũda* bez povlačenja, *igrā* i *ĩgra* ovisno o govoru te *zābava*, *mõtika* svugdje s povlačenjem.

¹³¹² U ovoj konkretnoj riječi bi moglo biti riječi i o utjecaju imenice *mũško*.

¹³¹³ Za oblike **m̃nojo*, *tõbojo vidi §185^F.

¹³¹⁴ Čak i ako bi se pretpostavila nekakva izvorna fonetska razlika kontrakcijskoga i metatonijskoga neocirkumfleksa, to nam opet ne objašnjava razliku *mõtikalposũda*.

Do različitih retrakcija neocirkumfleksa u različitim okolnostima dolazi na, čini se, kompaktnom području i u sličnim (iako ne potpuno istim uvjetima) u kajkavskom, u Prekmurju i Prlekiji, štajerskim dijalektima i koruskom dijalektu. Riječ je, dakle, o promjeni tipičnoj za krajnji istok i sjever sln/kajk. područja. Osim toga, povlačenje se događa i u dijelu dolenskih dijalekata, odvojeno od ovoga područja, no ondje je to, čini se, zasebna i kasnija inovacija¹³¹⁵.

Kada je riječ o retrakciji neocirkumfleksa, jedna je od najbitnijih pojava tu tzv. Ivšićeva retrakcija – tu se radi o fonetski jasno definiranoj izoglosi koja zahvaća cijeli kajkavski te sln. panonski i koruski dijalekt. Posrijedi je retrakcija neocirkumfleksa na prednaglasnu dužinu u primjerima kao *zābāva > zābava (ali pokōra), koju je otkrio Stjepan Ivšić (1937: 188)¹³¹⁶. Takav pomak obuhvaća sve kajk. govore i objašnjava naglasak u mnogim kajk. oblicima – npr. zāručnik < *zārūčnik (s neocirkumfleksom nakon ispadanja unutarnjeg slabog poluglasa, usp. štok. zāručnik)¹³¹⁷, sūseda < *sūsēda, L. zākonu < *zākōnu (prema kajk. zākōn – G. zākōna i L. potōku), grādu < *grādū (prema kratkom L. plotū u nekim kajk. govorima – §260), mlātīla < *mlātīla, pīsala < *pīsāla (§148), možda i u odr. pridj. kao mlādi < *mlādī (uz mogući dodatni utjecaj tipa B, usp. knjiž. štok. mlādī < mlādī prema štok. dij. mlādī) itd. U nekima od ovih oblika su prednaglasne dužine zacijelo sekundarne, tj. naknadno ponovo unesene, npr. u *mlādī (prema mlād, usp. štok. dij. mlādī). Nije jasno treba li i u *mlātīla prednaglasnu dužinu tumačiti analogijom prema *mlātīl itd., gdje se ona očekuje (§59, 222, 229), ili se ispred neocirkumfleksa u sln/kajk. dužina nije ni gubila (za kraćenje ispred *^ u slav. vidi §240).

Isto fonetsko pomicanje Ivšićevom retrakcijom na prednaglasnu dužinu vidimo i, kako rekosmo, u sln. panonskom i koruskom dijalektu. Tu je zacijelo riječ o zajedničkoj fonetskoj promjeni na ovom području¹³¹⁸. Usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) nāpota, nātisek, nāvada, nāvaden, prīsega, zāklava, zāročnica ali posōuda »posuda«, pohīš-

¹³¹⁵ Usp. Rigler 2001: 493^F, 399. Da je riječ o kasnijoj neovisnoj inovaciji, vidi se po različitim vokalizmu u primjerima kao priēgraja < *prēgrāja ali préilaz < *prēlāz, kao i po tome što se pomak javlja i kod cirkumfleksa nastalog progresivnim pomakom (do iēseno < *jesēni). Usp. i Pronk 2007: 174–175. Šekli (2006a: 281, 2013a: 18^F) dobro upozorava da dijalektalni tip zāseka (prema psl. *zasēka) izvan koruskog i panonskog dijalekta može nastajati i analogijom prema tipu páseka (od psl. *pāsēka – usp. rus. náceka).

¹³¹⁶ Za sām naziv usp. Vermeer 1979a: 375–377.

¹³¹⁷ Usp. već kod Pergošića zāručnik, zāručnica (1574: xxxv/II) – vidi još Ivšić 1937: 188.

¹³¹⁸ Pronk (2007: 181) oprezno napominje da se između austrijskih koruskih i panonskih dijalekata za koje imamo potvrde Ivšićeve retrakcije nalazi oko 80 km područja (štajerskog dijalekta) za koje bi tek trebalo vidjeti je li i ondje ova retrakcija potvrđena.

Ivišćeva retrakcija

tvo, ponděilek, potreiben itd. U Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) *râstava, prîstava* ali *postâva, posôda, potrêba* itd.¹³¹⁹ Isto je tako i u koruskom dijalektu – usp. u Potočama/Brdu (Pronk 2009) *zâsaka* ali *pâkûera* »pokora«¹³²⁰ itd.

Uzme li se da se u svim prefikslnim *ā*-osnovama u sln/kajk. očekuje neocirkumfleks na osnovi, a da se na prednaglasnu dužinu u kajk. i u nekim sln. dijalektima naglasak retrahira, očekivali bismo posvjedočene tipove *zâbava* ali *pokôra*, koje smo i vidjeli gore. No osim tih osnovnih tipova nalazimo i izostanak prednaglasne dužine kod izvorno dugih prefikasa kao *na-*, *pri-*, *za-* (tip *navâda*) ili retrakciju na kraćinu (tip *zâstava*) te neočekivanu retrakciju kod izvorno kratkih prefikasa kao *o-*, *po-*, *pod-* (tip *ôprava*), uz koju katkad ide i neočekivana dužina (tip *pôtreba*). Dakle, javljaju se sljedeći tipovi naglasaka:

- a) kod izvorno kratkih prefiksa – *pokôra, ôprava, pôtreba*
- b) kod izvorno dugih prefiksa – *navâda, zâstava, zâbava*

Ne postoje svi tipovi u svim govorima¹³²¹, no u nekim slučajevima zacijelo pojedini tipovi slučajno nisu posvjedočeni – naglasak bi ovakvih izvede-

¹³¹⁹ Greenberg (2002: 123) neprecizno tvrdi da se u panonskom dijalektu neocirkumfleks miče i na dugi i na kratak slog navodeći prekmurske primjere kao *pôdlaga, nôsila, pôznamo, kôûlêna*, ali ne navodi protuprimjere, niti navedene primjere razmatra u kontekstu. O nekima od dotičnih tipova je i ovdje već bilo riječi (vidi §148 za *nôsila* i §163, 166 za *pôznamo*), a o drugima će tek biti riječi (§169).

¹³²⁰ Općenito za koruski vidi i Pronk 2007: 175–179, 2009: 189–190. On je zacijelo u pravu tvrdeći da se fonetska retrakcija u koruskom događa samo na prednaglasne dužine, a da rijetke iznimke, poput *bôlazn* (uz *bâlîzn*) u Potočama, treba tumačiti analogijama (vidi još i Pronk 2009: 176, 179 za *ômwada* (*omolda), *ôstara, pòwadn* »povodanj«) – u varijanti *bôlazn* je konkretno zacijelo riječ o analogiji prema *bôwn* (Pronk 2009) < *bôlen (Pronk 2007: 176). Pronk pretpostavlja previše sekundarnog uklanjanja prednaglasnih dužina – tako među njegovim koruskim primjerima gdje je neocirkumfleks u koruskom tobože »restored after long vowel« (Pronk 2007: 180) nalazimo redom potpuno nepotrebno pretpostavljene analogije ili primjere netočne iz drugih razloga. U *drġâci, lobiâzn, pušcâw* nema razloga pretpostavljati izvornu prednaglasnu dužinu gdje se očekuje kraćenje (§222–223), u *mroulînak* se ona ne bi očekivala čak ni po leidenskoj doktrini jer je *môrnъ n. p. c (§202–203), u *navâda* može biti riječ o čuvanju izvorne kraćine u *na- (§167), a u *jagnête* i *brâtrânc* je riječ o sekundarnom naglasku (psl. *âgnę i *brâtrъ). U ziljskom se povlači i cirkumfleks nastao progresivnim pomakom (§39), ali, kako se on povlači samo na kraćinu, taj proces očito ne treba brkati s ovim.

¹³²¹ Usp. u Beltincima (Novak & Novak 2009) a) *posôûda* »posuda«, *podvêza – pôfrata, pøjata, pôdlaga, pôdpora – pôusouda* »posudba«, *ôûtava, ôûdstava*, b) *nâpota, prîsega, râstava, zâklava* itd. – *râsoje* »vile«, *zâsika*; u Središću (Greenberg 1999) a) *posôda, postâva, potrêba podkôva, podpôra – ôprava – pôdloga*, b) *nâdlôga – zâstava – râstava, prîstava, zâglozda*, u Bednji (Jedvaj 1956: 301) a) *pesôudo, esvÿero – pÿedlego, pÿetrebô*, b) *zôgvezdo* itd. ali i *zomÿydo*, u G. Konjšćini (Gudek 2013: 34^(F)) a) *utâva, punôûda, pusôûda, pukûôra – ôbrana, ôgrada, ôprava, ôsuba, ôsnuva, pôtkuva – pÿôtrêba*,

nica u kajk. i sln. tek trebalo detaljnije terenski istražiti. Koji će tip u kojoj imenici doći ovisi o primjeru i govoru. Primjeri se ne poklapaju uvijek – npr. *đprava* u Štuparju i Gornjoj Konjščini prema *oprâva* u Varaždinu, Samoboru i Prodin Dolu i prema dvojnomo *oprâva/đprava* u Ozlju i Tuškanimi. No ima i zanimljivih poklapanja koja zacijelo nisu baš uvijek posve slučajna. Tako npr. izostanak dužine/retrakcije vidimo u primjeru *navâda* u G. Konjščini i u sln. koruškom dijalektu (*nəwâja/nawâda* – Pronk 2007: 180)¹³²², dok u Varaždinu, Samoboru i Turopolju vidimo obično *nāvada*. Kračinu i povučeni naglasak u *zâstava* pak vidimo u Varaždinu, G. Konjščini, Cerju, Turopolju i Središću u Prlekiji (a zacijelo i drugdje).

puôfala, puôdluga, puôtpora, b) *navâda* – *nâplata, zârada, zâstava, zâdača* – *nâbava, nâkaza, nâmera* itd., *zâraza, zâsluga, zâbava* (s konjščinskim se poklapa *atâva* ali *đprava* u Štuparju – moji podaci – no ne i gornjostubičko *uprâva, utâva, zabâva* – Jakoby 1974: 173), u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) a) *spudôba, usnôva* (ali neobičan A. *usnôvu* (i : 208)), *ubliêka* »odjeća«, *puđôja* »mužnja«, *pusôda* – *ôglava, ôgrada, ômlada, ôprava, ôtava, pôdvala, pôtkuva* – *pôdvala* b) *prêskava, zâstava* – *nâkaza, nāvada, prêlada, prêslaka, prêsega, vûpura* »potporanj«, *vûtiska* »potkožni gnojni čir na petik, zâdruga, zâg(v)uzda (usp. još neobično *ûtvara* »uobraženko« i *utâva* – vjerojatno posuđeno iz istočnih govora križevačkog tipa – za tip *nedûva* bez neocirkumfleksa vidi §149), u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) a) *osnôva, otâva* – *oprâva* < **đprava, ogrâda* < *ôgrada – *pôtkôva* < *pôtkova, b) *râsôve* < *râsove, *prêlâda* < **prêhlada, zâbâva* < *zâbava itd. Najopsežniji popis ovakvih imenica imamo za Varaždin (Lipljin 2002). Tamo neocirkumfleks u sredini nalazimo samo u riječima *oprâva, otâva, podôba, pokôra, ponûda* (»čime se besplatno nudi« – usp. *pônuda* »asortiman« iz stand.), *posôda*. Ostale riječi na *o-* (*ôsnova, ôsoba, ôgrada* itd.) i *po-* (*pôplava, pôvrêda, pôjava* itd.) imaju naglasak na predmetku. Samo tako je i kod *pod-* (*pôdloga, pôtkova* itd.), *pro-* (*prôdaja, prôvala*), *uz-* (*ûzbuna*) i *do-* (*dôsada* itd. – no tu su uglavnom knjiške riječi). Uz *izlika, îsprika* (*jъz-) nalazimo i vjerojatno knjiško *îsprava, îsplata*. Kod dugih prefikasa nalazimo *nâbava* (možda iz stand.) uz inače dugo *nāvada, nâkaza, nâmira* itd. Kod većina riječi ima dužinu (*zâbava, zâduha, zâgvozda, zâsluga, zâvada* itd.), no u njih pet (*zâdača, zârada, zâraza, zâstava, zâvera* – vidi gore G. Konjščinu) vidimo kračinu (neke su od njih zasigurno knjiške). Kod *pri-* ima primjerâ s kračinom (*prîjava, prîprava, prîsila, prîvola, prîvrêda*) i dužinom (*prîgoda, prîkaza, prîlika, prînova, prîpeka, prîpona, prîsega*). Za *raz-* usp. *râsohe, râzluka* (uz *râstava* itd. zacijelo iz standarda). *Pre-* je uvijek dug (*prêslaka* itd.), a kod *u-* imamo i kračinu (*ûdaja, ûdlaga, ûpala* itd.) i dužinu (*ûtrka, ûtvara, ûvrêda* itd.). U V. Rakovici (March 1981: 261–262) je zabilježeno samo *pôtreba, pôdloga* – *zâbava, prêhlada, prîlika* itd. uz *zamûda*, a u obližnjem Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) *oprâva* – *pôplava* (: 239) – *nāvada*. U Ozlju (Težak 1981b: 259) je posvjedočeno a) *pokôra, posûda* – *oprâva/đprava* (usp. istu dvojnost u obližnjim Tuškanimi: *oprâva/đprava*, Matija Mužek – usmeno), *opâra/ôpara* – *pôtpala*, b) *zâžara* – *zâbava, zâdruga, zâvada, prêgriha*, a u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 136, II: 113) samo osnovni tipovi *potkôva, posûda, otâva, pokôra, oprâva* – *prîlika, nāvada, zâdruga, zâbava* itd. (ipak usp. nešto drugačiji tip *pôgodba* za sekundarnu dužinu). U Turopolju (Šojat 1982) je neocirkumfleks uvijek povučen, ali vidimo razliku između *râzgora* »dio seljačkih kola«, *zâgozda, zâstava* i *prîprava, nāvada*.

¹³²² Usp. isto preklapanje u rakovičkom *zamûda* i bednjanskom *zomêydo*. Tu treba ipak primijetiti da je Marchevo (1981) oslanjanje na Jedvajev (1956) opis vidljivo – metodološki to nije upitno, ali često poklapanje naglasaka u V. Rakovici i Bednji je pomalo sumnjivo i dovodi u pitanje točnost Marcheve građe.

Dužina se na izvorno kratkim prefiksima u kajk. javlja, čini se, samo u *pō-* i *pōd-* (dok je *ō-*, izgleda, uvijek kratko ako je naglasak na njemu), a u Prekmurju nalazimo i **ōd-*. Isto tako, prema kajk. *otāva* (čini se da je svugdje tako – osim, dakako, u Turopolju) u sln. Prekmurju i koruškom dijalektu nalazimo uglavnom odraze oblika **ōtava*¹³²³. Naglasak ovoga tipa bi trebalo detaljnije terenski istražiti u sln/kajk.

Tip *pōtreba* zasigurno nastaje izravnom analogijom prema tipu *zābava*, tj. analoškim preuzimanjem neoakuta¹³²⁴, dok je tip *ōprava* nešto problematičniji. Tu bi se možda mogla pretpostaviti nekakva apstraktna analogija pri kojoj naglasak dobiva novo mjesto na prefiksu, ali on ostaje kratak¹³²⁵ (s obzirom na kraćinu npr. u tipovima *potōk* prema *zākōn*). No tu valja ipak biti oprezan jer takva analogija izgleda pomalo neobično, a, osim toga, zacijelo fonetski (iako nejasan) pomak u kajk. i sln. panonskom dijalektu (i dijelu koruškog i štajerskog) nalazimo i u primjerima tipa *mōtika* (§150–151). Moglo bi se pretpostaviti da i u nekim riječima tipa *pokōra* (npr. u riječi *ōprava* u nekim kajk. govorima) doista imamo fonetski (iako nejasan) pomak tipa *mōtika* te da tu nije riječ o analogiji prema dugim prefiksima kakvu vidimo u naglascima tipa *pōtreba* umjesto *potrēba*¹³²⁶. Također, ne treba zaboraviti da nejasan nefonetski pomak u ovakvim riječima imamo i u štok/čak. (§216) pa bi se ovakav kajk. naglasak mogao i s time povezivati (iako se tip *zābava* u štok/čak. ne može nikako očekivati fonetski pa tako ni utjecati na tip *ōprava*)¹³²⁷. Što se tiče tipa *navāda* i *zāstava*, tu je zacijelo riječ o čuvanju pokraćene varijante prefiksa (gdje je naglasak kasnije eventualno mogao još biti povučen)¹³²⁸.

¹³²³ Usp. za Prekmurje *ōtava* (Novak & Novak 2009) te *ōtāvā* (Greenberg 1993: 482). Za koruški dijalekt usp. npr. *ōtaa* (FO: 191, Pronk 2009) u Potočama te dodatne primjere u Pronk 2007: 180 (iznimno se u Kostanju u rožanskom poddijalektu javlja *otāva*).

¹³²⁴ Usp. paralelu u Novom (Белић 2000: 161) *ōgraja* uz *ōgraja* i na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *ōglava*, *pōstava* »podstava«.

¹³²⁵ Usp. Pronk 2007: 172^F za takvo mišljenje.

¹³²⁶ Neobična je riječ *postēla gdje, čini se, ako je riječ o *ā*-osnovi (u nekim govorima se javlja i oblik *postel* – usp. *pōstel* u Cerju – Šatović & Kalinski 2012) svugdje u sln/kajk. nalazimo naglasak *pōstēla* – čak i u knjiž. sln. (*pōstēlja*). Usp. još npr. u Središću (Greenberg 1999) *pōstāla*, u Varaždinu (Lipljin 2002) *pōstēla* i u G. Konjščini (Gudek 2013: 57) *pōstēla*. Za stari naglasak usp. npr. *pustēla* u Orbanićima (Kalsbeek 1998) ili štok. *pōstēla* uz *pōstēla*.

¹³²⁷ Zanimljivo je da se u štok. odraz naglasaka u sredini čuva u mnogim govorima baš u riječima *pōkora* i *ōtava*, gdje i kajk. redovno ima *pokōra*, *otāva*.

¹³²⁸ Bez obzira na kasniji uglavnom poopćen neocirkumfleks na osnovi (§149, 185), u sln/kajk. treba pretpostaviti izvorno čuvanje duljine u tipu *nāpōta (prije poopćenja neocirkumfleksa) a kraćenje u tipu *zabāva kao u štok/čak. (§215).

Povlačenje neocirkumfleksa u Turopolju

§168 Još je Ivšić (1936: 80–83) upozorio da se u kajk. turopoljsko-posavskom dijalektu neocirkumfleks uvijek povlači – ne samo na dužinu kao i u svim kajk. govorima (npr. L. *zākonu*) nego i na kraćinu (npr. turopoljsko L. *pòtoku* prema *potòku* u drugim govorima). Tu je riječ o lokalnoj (možda staroj) inovaciji – nije nemoguće da se ona na jugoistoku kajkavskoga područja¹³²⁹ dogodila istodobno i s Ivšićevom retrakcijom. Usp. tako turopoljsko *pòdignem*, *pògrabila*, *pòšekel*, *pòndèlek* (Šojat 1982: 380–381) itd.¹³³⁰ prema *podìgnem*, *pogrâbila*, *posêkel*, *pondèlek* kako je na kajkavskom (sjevero)zapadu.

Izgleda da retrakcija u Turopolju djeluje samo kod unutarnjih slogova, usp. g. *korît*, *kolên* (: 393), *lopât* (: 396), odr. pridj. *trdî*, *kupovni* (: 400). Teoretski bi se, doduše, moglo pretpostaviti da je u genitivima mn. riječ o analogiji, a u odr. pridj. o posljedici izvorne alternacije $\gamma \sim$ u paradigmi (Kapović 2011c: 357–360), ali za tim vjerojatno nema potrebe. U glagolima poput *igr̃ame* (: 381), *kòpam* (: 413) je naglasak povučen kao na sjeveru, što može i ne mora imati veze s turopoljskim pomicanjem neocirkumfleksa.

Retrakcija se neocirkumfleksa događa i preko granice riječi, npr. *nè_pušim*, *nè_dèlamu* < *ne_dèlamo, *prî_nami* < *pri_nâmi itd. (: 381, 411). Šojat navodi da se stari cirkumfleks (koji je u sredini riječi mogao u kajk. biti samo u prijedložnim svezama nakon gubitka preskakanja) obično ne pomiče, npr. *iz_grâda*, *do_urâga*, *pret_sîna* itd. (: 381), no takvi su primjeri ionako sekundarni. Tome proturječe primjeri *nà_glavu*, *dò_pasa* iz Trebarjeva Desnog (FO: 348), no tu bi mogla biti riječ i o ostacima starog preskakanja (poduprtima sinkronijskim odnosima nastalima turopoljskom retrakcijom neocirkumfleksa) ili o kasnijoj analogiji prema pomicanju neocirkumfleksa. U svakom slučaju, najjednostavnijom se čini pretpostavka da se u turopoljsko-posavskim govorima povlačio svaki unutrašnji silazni naglasak – u praksi je to mogao biti samo neocirkumfleks jer je stari cirkumfleks dolazio samo na prvom slogu (primjeri kao *iz_grâda* su sekundarni analogijom prema oblicima kao *grâda*). Razlika koju Šojat

¹³²⁹ Junković (1982: 207) i Lončarić (1996: 56) napominju da u nekim govorima koji se nalaze u zoni Ivšićeve III. naglasne skupine retrakcija neocirkumfleksa izostaje. No kako je tu riječ o govorima na samom sjevernom rubu dotične skupine (zagrebačka okolica južno od Save i južnomoslavački govori), to nije ništa neobično.

¹³³⁰ Sa Šojatovim primjerima treba biti oprezan jer on često brka turopoljski pomak neocirkumfleksa i pojave koje s tim nemaju veze – npr. *òd_mene* (§26^F), *hòrvacki* (naglasak zacijelo prema standardu), *gòvorili* (n. p. C), *ròbaču* (općekajk.) itd. nisu primjeri turopoljskog povlačenja neocirkumfleksa. Usp. i njegove primjere iz Sv. Nedelje (Šojat 1973b: 54), gdje čini istu grešku pa npr. čeonu naglasak u n. p. C u *prèmenilo_se* krivo navodi pod pomakom neocirkumfleksa.

spominje između tipa *iz_zgráda* i *ně_zpušim/prì_znami* ne mora uopće biti jako stara – usp. tipološku paralelu u stand. hrvatskom (i govornom štokavskom u nekim krajevima) s obaveznim prenošenjem u *ně_zpušim*, čestim prenošenjem u *ò_znama* a fakultativnim i rjeđim prenošenjem u tipu *nà_zslamu*. No prije donošenja konačnih zaključaka bi ovaj problem trebalo detaljnije istražiti uz više terenskih podataka.

Ostale retrakcije neocirkumfleksa u kajkavskom i slovenskom

§169 Osim fonetske Ivšičeve retrakcije i opće retrakcije neocirkumfleksa u turopoljsko-posavskim govorima, u kajk. i nekim sln. dijalektima se povučeni neocirkumfleks može vidjeti i u drugim pozicijama, što je nerijetko teško objasniti.

O primjerima poput *nòsila* itd. kod glagolâ smo već govorili, zaključivši da se tu radi o ujednačavanju prema dugim osnovama poput *brānila*, gdje se javlja fonetska Ivšičeva retrakcija, nakon čega se onda može općenito razviti tendencija nefonetskoga povlačenja naglasaka u oblicima na *-la* čak i ondje gdje nema izravne analogije (§148). Kako smo istakli, problematičniji su primjeri kao *kòpamo* (Zagorje/Podravina/Turopolje) prema *kopāmo* (Prigorje). Zbog primjerâ kao *mòtika* ali *posūda* je tu nemoguće pretpostaviti isto rješenje kao u štok/čak. (§166), a s druge strane nekakva analogija oblikâ kao *kòpam* prema tipu *pítam* (kao *nòsila* prema *brānila*) ne može objasniti oblike kao *pòznam/ně_zznam*.

Najproblematičniji su primjeri (pisani u »općekajk.« obliku) *mòtika*, *rūbačalrūbača*, *kūdeļalkūdeļa* (vidi §150–151 za primjere iz dijalekata), sln. *ròbota/rābota*, *dūbravalđūbrava*, *vūtroba*, *gūsenicalgūsenica* (§217–219, 235)¹³³¹. Retrakcija se u ovim primjerima, ne uvijek dosljedno, javlja u svim govorima koji inače imaju Ivšičevu retrakciju (kajkavski + sln. sjever i sjeveroistok – tj. koruški, štajerski i panonski dijalekt), a u pojedinim primjerima je takva akcentuacija uzeta i u stand. sln. (*rābota* uz *rabōta*, *rōbača* uz *robāča* ali samo *motika*, *kodēļa*, *dobrāva*, *gosēnica*¹³³²). U svim ovim primjerima imamo stari dugi prednaglasni slog (gledano iz psl. perspektive), no dužina se tu u nekim govorima i primjerima javlja, a u drugima ne, s tim da se povlačenje vidi bez obzira na kraćinu/dužinu prvoga sloga. Dok je primjere s dužinom poput *kūdeļa* lako objasniti Ivšičevom retrakcijom, nije jasno zašto je i na kraćinu naglasak uvijek povučen, tj. nije jasno kako npr. objasniti kajk. razliku *mòtika* ali *posūda* (usp. tu i kajk. *òprava/oprāva* – §167).

¹³³¹ Usp. štok. *mòtika*, *rūbača* (ARj), *kūdeļa*, *rābota*, *dūbrava*, *ūtroba* (dij.), *gūsenica* za staro mjesto naglasaka.

¹³³² Pleteršnik bilježi i štajersko *gōsenica*.

Još je neobičnija retrakcija koju vidimo u Bednji i u Prekmurju. Ondje se u množini sr.r. kod n. p. A očekivani neocirkumfleks u sredini riječi povlači na prethodni slog kao dugi neoakut (*korîta > *kôrita). Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 299) na. *kÿeleno, pÿeleno, kÿepito*, u Prekmurju u Bel-tincima (Novak & Novak 2009) *kôurita*, u Cankovi (Greenberg 1993) *kôulena* (: 481) < *kôlena, u Polani *kôulänä* (: 470–471) – usp. i Ramovš 1921: 239 za takav prekm. naglasak. Ovo povlačenje nije jasno¹³³³ (usp. knjiž. sln. *korîta, kolêna, kopîta*). Zanimljivo, u Šemnici G. (Oraić-Rabušić 2009: 261) tu nalazimo *koļiēna*, kao i u G. Konjščini (Gudek 2013: 56) *kuliēna*, dok u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) nalazimo neobično *kôlene* – g. *kuliēn* – l. *kuliēne, kôpite* (g. *kôpit*) ali *kurîte*.

U nekim govorima imamo i retrakciju neocirkumfleksa (Ivšićevu na prednaglasnu dužinu i nejasnu na kračinu u nekim primjerima) uz progresivni pomak cirkumfleksa – takvi su svi slovenski i rubni kajkavski govori (npr. bednjanski). Progresivno pomaknuti cirkumfleks se, izgleda, ne povlači na rubnom sln-kajk. području (Prekmurje, Prlekija, Bednja). U primjerima s nepomaknutim *[˘] i *^ˆ koje smo spominjali (§123–132) ne može biti riječ o PPC pa onda retrakciji. U sln. ziljskom poddijalektu osim Ivšićeve retrakcije (§167) nalazimo i, izgleda nepovezanu, retrakciju ^ˆ nastalog kroz PPC (§39^F), usp. npr. Pronk 2009: 175–176, 178–181.

Osim toga, u ponekom govoru nalazimo i još poneki sporadičan primjer s povlačenjem ^ˆ na kračinu. Usp. tako u V. Rakovici (March 1981: 258) *põndelek* (ali *pondêlek* u susjednom Samoboru – Žegarac-Peharnik 2003), u Krapini (Šojat 1991: 23) *põndelek* uz očekivano *pondiêlek*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *põndelek, sinðkuša* (vidi §185 za naglasak *kôša*), *põhištve* (usp. *pehêištve* u Bednji – Jedvaj 1956: 299), *nêvula* (uz *nevôla*) i u suvremenom gradskom govoru Zagreba *põnedelak* (s restituiranim *e* u *-ned-*, a analogijom i *čétvrtak*). U Zagrebu, Cerju i V. Rakovici je tu zacijelo riječ o utjecaju turopoljskog tipa govora, budući da se ta mjesta nalaze točno uz granicu s turopoljsko-posavskim dijalektom. Nešto dalje od turopoljskih govora, no opet razmjerno blizu, je i Krapina.

Sažetak kajkavskih i S/SI slovenskih retrakcija neocirkumfleksa

Sažmemo li sve retrakcije neocirkumfleksa u sln/kajk., tu vidimo sljedeće tipove povlačenja:

- 1) tip *zâbava* (Ivšićeva retrakcija) (analogijom i tip *põtreba*)
- 2) tip *põdigneš* (Turopolje)

¹³³³ U ovom će kontekstu možda biti zanimljivo i Belostenčevo *Sêludëcz* ali G. *Sêludëza* (nx).

- 3) tip *òprava* (uz *oprâva* – isto kao i tip *mòtika*?)
 4) tip *kùdeļa/kūdeļa* i *mòtika*
 5) tip *nòsila* (uz *nosila* – analogija)
 6) tip *kòpamo* (uz *kopâmo*)
 7) tip *kòrita* (Bednja, Prekmurje)
 8) sporadično (*pòndelek* – vjerojatno posuđenica)

Kako je rečeno, tipovi (1) i (2) su sigurno fonetski, tip (4) je fonetski u slučaju duljine (*kùdeļa*) ali nejasan u slučaju kračine (*kūdeļa*), a tip (5) je sigurno analoški (možda i tip (3)). Osim tipa (3) (*òprava*) i (4) (*mòtika*), nije potpuno jasan ni tip (6) (*kòpamo/kopâmo*) te (marginalni) tip (7).

ODRAZ KRATKOG I DUGOG NEOAKUTA

§170 Pod pojmom neoakut se krije prozodem koji može nastajati na više načinâ od kojih nisu svi nesporni. Tradicionalno se kratki i dugi neoakut označavaju različitim znakovima (*čèpъ i *sòdъ), kao i u slučaju cirkumfleksa (*bògъ i *světъ) (§34–35). O postanku nekih vrsta neoakuta je već bilo riječi kod pomicanja naglasaka u n. p. *b* (§53) i kod retrakcijâ neocirkumfleksa (§162–163, 165), no ovdje ćemo ukratko i na jednom mjestu razmotriti različite vrste neoakuta prije nego što prijedemo na njegove odraze u slav. jezicima. Pet je osnovnih tipova neoakuta po postanju:

tip	naglasna paradigma	način nastanka
*pečèšъ *lovīšъ	<i>c</i>	retrakcija sa slabog poluglasa na kraju riječi (*pečešъ, *lovišъ)
*pečemò i. *sъ_bogŷ	<i>c</i>	izvorno mjesto naglasaka na kraju riječi
*vermenā > *vermenā	<i>c</i>	stari akut u trosložnim oksitonama u ZOS daje dugi neoakut
*mòžešъ *vĕžešъ	<i>b</i>	izvorno mjesto naglasaka na osnovi
*čèpъ *sòdъ	<i>b</i>	izvorno mjesto naglasaka ispred poluglasa
*gotòvъ *bělina	<i>a, b</i>	dijalektalni pomak starog *ì *~ udesno (izvorno *gòtovъ, dij. *bělina)
*pŷtašъ *kòpašъ	<i>a > b</i>	dijalektalna retrakcija neocirkumfleksa (izvorno *pŷtájěšъ, *kopájěšъ)

Kao što vidimo, neoakut može nastati na četiri načina:

- a) izravnim odrazom bsl. dominantnog cirkumfleksa u n. p. *b* i *c* (*věžešъ, *sōdъ, *bogŷ)
- b) retrakcijom s dočetnog slabog poluglasa u n. p. *c* (*lovītъ) i dijalektalnom retrakcijom kontrakcijskog neocirkumfleksa (*pŷtašъ)
- c) dijalektalnim pomakom naglasaka udesno u neakutskoj n. p. *a* (dij. *bělīna, *gotòvъ)
- d) prelaskom starog akuta u zadnjem otvorenom slogu u dugi neoakut u trosložnim riječima (*vermenǎ > *vermenā)

1) tip *pečěšъ/lovīšъ – retrakcija sa slabog poluglasa na kraju riječi u n. p. *c*

U n. p. *c* je naglasak uvijek ili na početku ili na kraju. Kada se naglasak nađe na kraju riječi na slabom poluglasu, on se povlači na prethodni slog kao neoakut. Takva se retrakcija naziva Ivšićevo pravilo. Uz dijalektalnu retrakciju tipa *pŷtašъ (Ivšićev zakon – §162), ovo je jedini pouzdan slučaj retrakcijskog neoakuta (iako se i neoakut u drugim pozicijama često tako tumači).

Povlačenje s dočetnog slabog poluglasa u n. p. *c* vidimo u sljedećim oblicima:

g. *o*- i *ā*-osn. – *bogŷ, *golvŷ (~lit. *dievŷ, galvŷ*)

g. *u*-osn. – *synovŷ

d. *o*-osn. – *bogomŷ

l. *o*-osn. – *božěxŷ (~ lit. *dievuosè*)

1. l. jd. aor. – *rěxŷ, *bodoxŷ

2/3. l. jd. prez. – *pečetŷ, *lovitŷ, *jestŷ

Kod povlačenja naglasaka na dugi slog je sve jasno – rezultat retrakcije je tu dugi neoakut (npr. hrv. dij. *glāv, lovīš*). Tu se rezultat poklapa s odrazom starog bsl. (+)cirkumfleksa ispred slaboga poluglasa, npr. *kļŷčъ – *kļŷčŷno, gdje se često također pretpostavlja retrakcija od starijeg *kļŷčŷ¹³³⁴ – *kļŷčŷno, iako je jednostavnije pretpostaviti da se naglasak u *kļŷčŷ nikada nije micao (§57). S obzirom na postojanje kratkog i dugog neoakuta u drugim pozicijama, razumno je pretpostaviti da će se pomicanjem naglasaka po Ivšićevu pravilu s dočetnog oslabjela poluglasa na kratki vokal dobivati *, npr. *pečetŷ > *pečětŷ. Međutim, prema tezi leidske (nizozemske) akcentološke škole¹³³⁵, Ivšićevim pravilom uvijek nastaje dugi neoakut, bez obzira pomiče li se naglasak na dug ili kratak vo-

¹³³⁴ Počevši od Ivšića (1911: 182–184).

¹³³⁵ Usp. npr. Kortlandt 1975: 15 i drugdje.

kal – dakle npr. *pečetъ > *pečētъ¹³³⁶. Takvo duženje vokala prilikom retrakcije fonetski i tipološki ne bi bilo ništa neobično – to bi se moglo usporediti npr. s kasnijim kanovačkim duženjem u nekim našim govorima (§359). Budući da prema psl. *pečetъ u štok/čak. dijalektima nalazimo i *pečē* i *pečē* (u kajk. je samo *pečē*, kao i u većini sln. dijalekata) te s obzirom na to da takvi proturječni odrazi, kod kojih je moguće više različitih interpretacija, postoje i u drugim primjerima i jezicima, problem povlačenja naglasaka na kratki vokal po Ivšićevu pravilu treba detaljnije razmotriti. U nastavku ćemo pogledati relevantne oblike za ovakvo povlačenje naglasaka na kratki vokal s dočelnog naglašenog poluglasa da bismo probali utvrditi treba li pri retrakciji pretpostavljati naglasak tipa *pečētъ ili *pečētъ.

§171 U n. p. *b* i *c* u genitivu množine u ZJslav. vidimo duženje kratkih osnova ispred izvornoga nastavka *-ъ. Usp. štštok/čak/kajk. *žēn*, sln. *žēn* prema psl. *žēnъ u n. p. *b* (vidi §57 za naglasak ispred slabog poluglasa) i štštok/čak/kajk. *vōd*, sln. *vōd* prema psl. *vodъ u n. p. *c*¹³³⁷. Jedan od glavnih razloga za nizozemsko pretpostavljanje duženja prilikom povlačenja naglasaka po Ivšićevu pravilu je dotična dužina u genitivu množine kod kratkih osnova n. p. *b* i *c* u ZJslav. Leidenska akcentološka škola (LAŠ) takvo duženje u hrv. dij. *vōd* < *vodъ u n. p. *c* smatra fonetski pravilnim pri retrakciji naglasaka i suprotstavlja ga primjerima tipa ZJslav. *pōp* < *pōpъ (n. p. *b*), gdje smatra da izostanak duljenja (tj. oblikâ poput **pōpъ) dokazuje da tu nikada nije bilo oblikâ poput *pōpъ¹³³⁸, kako to

¹³³⁶ Nikolajev (2013a: 175) smatra da je u ovakvim oblicima riječ o izvornom *pečetъ (s primarno dominantnim nastavkom) koji bi onda uzrokovao metatoniju (§88) pa bismo dobili *pečētъ. U tom slučaju ne bi bilo razlike između *pečētъ i *čepъ i odrazi tipa *pečētъ bi morali biti sekundarni. No možda ipak treba rekonstruirati izvorno *pečetъ (sa sekundarno dominantnim nastavkom zbog *-t- (-) i *-ъ (+)) – usp. aor. *pēčē < *pekъeъ za recesivno *-t te usp. još prez. *vēdъ < *wēdъoh₂-m za recesivnost ie. *-m, ali *jesmъ < *h₁esmi za (±) (zbog *-m i *-i). Ako bi pak bila riječ o *pečetъ, onda bi u obliku *dastъ (gdje nema Hirtova zakona koji bi se tu očekivao kod akutiranog sloga ispred (±) nastavka – §88–91) naglasak morao biti analogijom prema *jestъ, gdje korijen nije bio akutiran.

¹³³⁷ Zslav. građa tu nije toliko pouzdana. U knjiž. slč. (tj. srednjoslč.) nalazimo poopćenu dužinu u svim imenicama bez obzira na izvornu n. p. – g. *rýb* (*a*), *žien* (*b*), *vōd* (*c*). To treba tumačiti poopćenjem starog obrasca s dužinom kod n. p. *b* i *c*, no tu treba napomenuti da bi se u slč. pravilna dužina očekivala i od *vōdъ (§189) i od *vōdъ. U češ. u modernim dijalektima u g. nalazimo uglavnom kraćinu, dok se u stč. duženje javlja, ali uglavnom samo u n. p. *c*, usp. g. *nóh*, *vód*, *hór*, *zém*, *vóz*, *slóv* ali i *škól* (Stang 1957: 98, Verweij 1994: 507). No u češkom tu dužina može biti i sekundarna ispred zvučnih suglasnika (§189). U svakom slučaju, češ./slč. bi mogli imati duženje tipa *žēnъ/vōdъ kao i ZJslav., ali ne možemo u to biti sigurni.

¹³³⁸ No neće biti baš tako da u kratkim osnovama n. p. *b* ispred poluglasa nalazimo baš potpun izostanak duženja. Usp. npr. sporadično duženje u n. p. *b* u riječima tipa *mōj*,

neki smatraju (§57). No u genitivu množine n. p. *b* imenicâ s izvornim kratkim vokalom u ZJslav. također nalazimo dugi neoakut, gdje bi se prema LAŠ-ovoj teoriji očekivala kračina. LAŠ tu pretpostavlja analogiju prema n. p. *c*, tj. *žēn* (*b*) prema *vōd* (*c*). Međutim, čini se jednostavnije dužinu u ovim primjerima objasniti utjecajem dugoga *-ṝ, kao što se objašnjava i neocirkumfleks u dijalektalnom slav. *kōrvṝ (§134)¹³³⁹. Na taj bismo način od *vodṝ (*c*) (usp. lit. -ū̄ i vidi gore) i *žēnṝ (*b*) pravilno dobili hrv. dij. *vōd* i *žēn* itd.¹³⁴⁰ Tâ je teorija u prednosti pred nizozemskom utoliko što objašnjava i *b*- i *c*-oblike kao fonetski pravilne i što, osim toga, objašnjava i neocirkumfleks u n. p. *a*. U svakom slučaju, genitivni se primjeri kao hrv. dij. *vōd* ne mogu smatrati dokazom za pravilan dugi odraz neoakuta kod Ivšićeva pravila, budući da takvi oblici zbog vjerojatnog dugog *-ṝ, koje je uzrokovalo duženje prethodnog sloga, nisu relevantni. Za problem *-ṝ > -ā u genitivu mn. vidi §255.

Dugi neoakut se vidi i u starom g. *u*-osnova na *-ovṝ (hrv. dij. -ōv, češ. -ů, stčeš. -óv). Kako je ovo isti slučaj kao u *vodṝ, ni ovi nam primjeri ne govore ništa o rezultatu Ivšićeva pravila. Treba također napomenuti da dužina u češ. ovdje može biti i sekundarna, usp. češ. -ův < *-ovṝ, npr. *otcův*.

U dativu množine *o*-osn. su odrazi izvornoga *-omṝ razmjerno rijetki¹³⁴¹ (jer u mnogim govorima tu nalazimo sekundaran čeon naglasak¹³⁴²), no svi upućuju na neoakut. U Posavini tako nalazimo primjere kao *sinovōm*, *djeverōm* (Ivšić 1913/I: 230) koji se mogu tumačiti izravno od *-ōmṝ < *-omṝ, no mogu se objasniti i analogijom (vidi Kapović 2010b: 83–84 za takvu mogućnost¹³⁴³). Za čakavski usp. d. *vlastelōn* u Orbančićima¹³⁴⁴. Sln. oblici tipa *možēm* se također mogu izvoditi izravno iz *možemṝ (usp. *stōbrōm* < *stṝbrōmṝ u n. p. B), no moguće je teoretski pretpostaviti i

nōž itd. u ZJslav. (§187), a tu bi se mogli spomenuti i diftonški (tj. izvorno dugi) odrazi od staroga *ò u rus. i slč. (§34, 189).

¹³³⁹ Kortlandt (2011: 54) dužinu u ZJslav. *krāv* (A) (kao i u *žēn/žēn* – B) smatra neka-ko analoškom prema *gōr/gōr* (C), što je potpuno neuvjerljivo.

¹³⁴⁰ Duženja ispred dugog poluglasa u štok/čak. nije bilo preko suglasničkih skupova, usp. naglasak kao *rēbār(ā)* < *rēbrṝ (a ne **rēbār) i sl. (§165^F, 255^F) – vidi §182 za duženje u g. tipa *rēbar* u kajk.

¹³⁴¹ Za rekonstrukciju takvog naglasaka vidi Дьбо 1981: 29.

¹³⁴² U mnogim je govorima u d. ujednačen čeon naglasak prema I. (koji se od d. razlikuje samo po dočetnom jeru umjesto jora – I. *-omṝ prema d. *-omṝ) i drugim padežima (ponajprije množinskima – n. i a.), npr. u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 265, 269) d. *sīnem*, *mūžem* (C) prema *kūōñēm* (B). Za štok. usp. zapadno ikavsko arhaično *vrāgom* (Ивић 2001: 238), a za čak. d. *brōdōn* iz Matuljâ kraj Opatije (moji podaci).

¹³⁴³ Analogija bi se mogla očekivati i prema oblicima kao *sinovī(m)*.

¹³⁴⁴ Houtzagers 1985: 64–65. Usp. *vlāstel* < *vlāstēl (~ štok. *vlastèla*, *vlastēlīn* i osnovno *vlāst*) – g. *vlastēl* – d. *vlastelōn* (uz sekundarno *vlastēlon*). Naravno, neoakut bi tu teoretski mogao biti i zbog neoakutskog duženja.

analogiju prema *možéh* (tako Stankiewicz 1993: 47–48). U kajk. nalazimo na primjere s dugim *-ōm*, usp. u Pergošića *lughoom* (Ivšić 1937: 188), d. *synoom* (Pergossich 1574: viii/I, xxii/II, 2003: 195), u Turopolju *možēm* (C) prema *pōpem* (B) itd. (Šojat 1982: 391), u Samoboru (Šojat 1973b: 59) d. *mužēm* (C) ali *volōm*, *kojnōm* (B) itd. Ovdje je i u kajk. vjerojatno riječ o izvornom neoakutu, no prema navedenim oblicima to ne možemo znati¹³⁴⁵. Primjeri kao *mužēm* : *volōm* kao da izravno upućuju na razliku *možemъ : *volōmъ, no i tu bi se dužina u n. p. C mogla objasniti kakvom analogijom – npr. d. *gradōm analogijom prema svim drugim množinskim naglašenim nastavcima u n. p. C koji imaju neoakut: g. *gradōv (vidi gore), l. *gradēh, i. *gradī (vidi i Kapović 2010b: 93–94)¹³⁴⁶. I u češ. nalazimo duljinu i u d. *-ūm* < *-omъ (usp. u slč. kratko *-om*), no to bi ondje moglo biti i zbog dočelnoga *-m (usp. *dūm* < *dōmъ). Dativ množine bi u svakom slučaju bio jak indikator za odraz *-ōmъ < *-omъ iako su, kako vidjesmo, teoretski moguća i drugačija (analoška) objašnjenja.

U mladim naknadno tematiziranim aoristima tipa *bodoxъ itd. (umjesto starijega *basъ itd.) nalazimo, čini se, uvijek kračinu u štok/čak. Usp. štok. *ubōdoh*, *ispèkoh*, čak. Premuda (Jakić-Cestarić 1960: 359) *upletōh*, Susak (Hamm, Hraste & Guberina 1956: 119) *spečōh* itd. Usp. tu i stčeš. oblike poput *nesech* < *nesexъ itd. Naravno, zastupa li se teza da bi se tu očekivalo *-ōxъ/-ēxъ, kračina se može objašnjavati prema 1. i 2. l. mn. *ubōdosmo*, *ubōdoste* (starije *ubodōsmo*, *ubodōste*), stčeš. *nesechu* itd., gdje se duženje ni ne očekuje. Kračina u aoristu bi, dakle, premda može biti i sekundarna, upućivala na pravilno *-ōxъ < *-oxъ, no tu treba ipak voditi računa o tome da su to mlađi oblici.

§172 Kod *e*-glagolâ u prezentu u n. p. C u ZJslav. nalazimo sljedeću situaciju (vidi i §142):

a) neki govori imaju kračinu u svim oblicima¹³⁴⁷: *pečēš* – *pečē* – *pečēmō* – *pečētē* (npr. Brač/Hvar/Vis, čak. sjever, dio Posavine¹³⁴⁸, Zštok., svi kajk. i većina sln. govora¹³⁴⁹)

¹³⁴⁵ Kod Pergošića možemo vidjeti samo dužinu, a u Turopolju i Samoboru ~ > ^ na kraju riječi.

¹³⁴⁶ Ako ne bi bila riječ o fonetskom odrazu, moglo bi se uzeti da je to *-ōm* zajednička kajkavsko-posavska inovacija.

¹³⁴⁷ Ne računamo *pekū* < *pekōtъ < *pekōtъ, gdje je dužina uvijek očekivano posvjedočena (jer je *o izvorno dug glas, za razliku od izvorno kratkoga *e).

¹³⁴⁸ Svi posavski govori s kračinom prezentskoga *-e-* u n. p. C koje Ivšić (1913/II: 74–75) spominje su u zapadnoj Posavini (najistočniji su od njih, prema Ivšićevu popisu, Kobaš i Stupnik), kao što primjećuje i Vermeer (1983: 471^f) – usp. i podatke o različitim govorima u Kapović 2008b. To je nedvojbeno još jedna poveznica zapadnopoavskih govora s kajkavskim (gdje je *-ēš*, *-ē* itd. također uvijek kratko), dok se situacija u istočnoj

b) neki govori imaju dužinu u svim oblicima: *pečēš – pečē – pečēmō – pečētē* (npr. neki čak. govori¹³⁵⁰, dio Posavine, Ištok.¹³⁵¹, Prekmurje¹³⁵²)

c) neki čak. govori imaju dužinu samo u 3. l. jd. ili samo u 2. i 3. l. jd.: npr. Šolta¹³⁵³ *pečēš – pečē – pečēmō – pečētē*¹³⁵⁴, Vrgada¹³⁵⁵ *zovēš – zovē – zovēmō – tūčetē*¹³⁵⁶

Posavini poklapa sa situacijom u istočnim nštok. govovima. Ipak, situacija u zapadnoj Posavini nije potpuno unisona – u Davoru (moji podaci), koji je puno zapadnije od Kobasša, nalazimo dužinu, npr. *zovēm* i *sīčēm*, a u još zapadnijoj Orubici (moji podaci) nalazimo *cvatē* ali *prēdē* (dakle, dugo *-ē-* kod kratkih osnova i kratko *-ē-* kod dugih osnova – takvu distribuciju imaju i neki drugi štok. govori). O prezentu *e*-glagolâ u zapadnoj Posavini (Sičama, Orubici i Davoru) vidi i Kapović 2009c.

¹³⁴⁹ Kračina u Zštok. se očito poklapa s kračinom na čak. jugu, a kračina na čak. sjeveru se očito naslanja na sln/kajk. kračinu.

¹³⁵⁰ Usp. u Tisnom na Murteru (moji podaci) (*na*)*berēš – (na)berē – berēmo – berēte, zovēš*, u Senju (Moguš 1966: 88) *pečēš – pečē – pečēmō – pečēte* te dugo *-ē-* u dijelu govora na Pagu (Vranić 2011a: 143–144).

¹³⁵¹ Kod nštok. govora obično nalazimo kratko *pečēš – pečē – pečēmō* (← *pečēmō*), *pečēte* (← *pečēte*) na zapadu, a dugo *pečēš – pečē – pečēmō* (⇒ *pečēmō*) – *pečēte* (⇒ *pečēte*) na istoku. U nekim pak govovima dužina može ovisjeti o dužini sloga, npr. *pečēš* ali *trēsēš*. Usp. tako u Piperima u Crnoj Gori (Stevanović 1940: 149, 152) *krādē* ali *nevē* (vidi i gore za Orubicu u Posavini). Preciznu lingvogeografsku analizu ove izoglose tek treba napraviti. U vukovsko-daničićevskoj akcentuaciji se kao književni naglasak uzimalo samo oblike kao *pečēš*, *trēsēš* s dugim *-ē-*. U suvremenoj se hrvatskoj naglasnoj normi pak javljaju i likovi poput *pečēš*, *trēsēš* s kratkim *-ē-* uobičajenim za zapadnoštokavske govore.

¹³⁵² Usp. za Prekmurje u Beltincima (Novak & Novak 2009) *znesē, nesēn, se, zovēn, se, tečēn, rastepēn, rastēn* itd., u Porabju (Logar 1974: 54, 56) *berēm, perēm, pečēm, rastēm*, u G. Seniku (FO: 214, 216–217) *živēm, nesēm, nesēš, zakunēm*, 3. l. jd. *nasēj*, kod Pávela (Greenberg 1989: 356–357, 361) *nesēn/nesēn, berēn, pečēmō, tečēte* itd. Kako je prekmurski najsjeverniji Jslav. dijalekat, nije čudno da se tu slaže sa središnjoslovačkim. Duljinu također vidimo i u ziljskom poddijalektu, usp. npr. u Potočama *nāsēn* (FO: 187, 190), *pāčē, tāčē* itd. (Pronk 2009: 103), a vidi još i Grafenauer 1905: 209–212. Međutim, kako tvrdi Rigler (2001: 401), to je duženje mlađe od onoga u tipu *žēn, usp. tako u Potočama (Pronk 2009) *tāčē* s istim vokalom kao u *brēza* (s mladim duženjem pokraćenog starog akuta) ali s razlikom prema g. *žjèn* (: 69). To bi, dakle, značilo da ta duljina nema veze s prekmurskom i da je riječ o kasnijoj i nepovezanoj inovaciji. Drugdje u sln/kajk. vidimo kračinu, npr. knjiž. sln. *zōve*, kajk. (najarhaičniji govori) *zovē*. Sasvim je neobično, i zacijselo inovacija, krapinsko (Šojat 1991: 29) *orjē* »orek« (ali *hmičrjē* »umire«).

¹³⁵³ Hraste 1948: 138 (usp. tu kračinu u svim licima na susjednom Braču i Hvaru). Prema novijoj građi Filipa Galovića, u množini je danas također ujednačena dužina (i povučen naglasak).

¹³⁵⁴ Isti obrazac (*-ēš, -ē, -emō, -etē*) kao na Šolti se vidi i u nekim paškim govovima (Vranić 2011a: 143). Nije nemoguće da je ovakav obrazac u prošlosti bio rasprostranjeniji, ali da je u nekim govovima starije *zovēš – zovēmō* zamijenjeno npr. mladim *zovēš – zovēmō/zovēmō*. No nije nužno da je dužina u *-emo, -ete* uvijek mlađa od dužine u *-eš, -e*. Na Žumberku (Skok 1911: 345, 347) je pak posvjedočeno *berēš – berē – berēmō – berēte* ali *plijēš – plijē – plijēmō – plijēte*, gdje kod dugih osnova vidimo obrazac kao na Šolti (ali s novim mjestom naglasaka u množini), dok kod kratkih osnova vidimo duljinu u svim oblicima.

¹³⁵⁵ Jurišić 1966: 89, Jurišić 1973.

Slično je i s češ/slč. – u suvremenom češ. nalazimo kračinu (*pečeš – peče – pečeme – pečete*), kao i općenito kod *-e-*, dok u slč. kod stare n. p. *c* nalazimo odraz dugoga **ē-* (*pečieš – pečie – pečieme – pečiete*). Tu suvremeni češki ima uvijek kratko *-e-* kao neki čak. govori, dok suvremeni slč. u n. p. *c* ima duljinu kao neki drugi štok/čak. govori.

U polazišnom obrascu n. p. C sasvim sigurno imamo **pečemō – *pečetē*. Ōnō što je sporno su oblici 2. i 3. l. jd., koji bi, prema tradicionalnoj teoriji, glasili **pečēš – *pečē* (a **pečēš – *pečē* mora nekako biti sekundarno), dok bi, prema teoriji LAŠ-a, izvorno glasili **pečēš – *pečē* (a oblici s kračinom moraju biti nekako sekundarni).

Ako se polazi od tradicionalnoga **pečēš – *pečē – *pečemō – *pečetē* (tj. ako se pretpostavi kratko **`* nakon Ivšićeva pravila u prva dva oblika), sve dužine u ovim oblicima u kasnijim dijalektima treba smatrati sekundarnima. Dužina bi se tu unosila analogijom prema prezentu *i-* i *ē-* glagolâ poput *lovī, letī* te prema 3. l. mn., gdje se oblici poput *pekū* i fonetski očekuju (**pekōt̃ < *pekōt̃*)¹³⁵⁷. Prema takvoj bi, dakle, hipotezi obrazac koji vidimo npr. u Zštok. (s uvijek kratkim *-e-* u n. p. C) bio izvoran. U nekim bi pak govorima dužina bila analogijom unesena u sve oblike (kao u Ištok. i slč.), u nekima bi (kao na Vrgadi) bila unesena samo u 3. l. jd. možda zbog analogije prema 3. l. mn. (*pečē* prema *pekū*), a u trećima bi (kao na Šolti) bila unesena samo pod naglaskom (*pečēš – pečē* analogijom prema *lovīš – lovī* ali nepromijenjeno *pečemō – pečetē*).

Ako se pak pretpostavi polazišno **pečēš – *pečē – *pečemō – *pečetē*¹³⁵⁸, analogije idu malo drugačije. Tu bi »šoltanski« tip očuvao izvorni obrazac, u nekim bi govorima (npr. Ištok.) dužina bila poopćena u svim oblicima, u nekima bi prema *pečemō – pečetē* analogijom dobili i *pečēš – pečē* (npr. na Braču), a u nekima bi se (npr. na Vrgadi i drugim centralnim čak. govorima) dužina zadržala u *pečē* dok bi u *pečēš* bila iz nekog razloga (prema *pečetē*?) unesena kračina.

Analogije i poopćavanja u prvom scenariju izgledaju nešto jednostavnije (*pečēš – pečē* prema *lovīš – lovī* i sâmo *pečē* prema *pekū* su razmjerno banalne analogije), dok su u drugom nešto sumnjivije: *pečēš – pečē* prema

¹³⁵⁶ Obrazac tipa vrgadinskoga se javlja na prostranom centralnom čakavskom području od Vrgade do Suska. Usp. npr. u Lukoranu na Ugljanu (Benić 2014: 92) *rečēš – rečē* (slično je i drugdje na otoku) ili na Susku (Hamm, Hraste & Guberina 1956: 119): *kradēš – kradīē – krademō – kradetē*. Točnije teritorijalno prostiranje ove i drugih izoglosa treba tek točnije ispitati.

¹³⁵⁷ Tu bi paralela mogla biti unošenje dužine i u n. p. *a* i *b* (usp. štok. *būdēš, tōnēš*) ako bi se uzimalo da je i ondje duljina analoška prema prezentima tipa *vidīš* ili *pītāš* (§140^F).

¹³⁵⁸ Za to usp. npr. Vermeer 1984a: 362–363, 365–366.

pečemō – *pečetě* s uklanjanjem dužine u naglašenom slogu analogijom prema nenaglašenom nije nemoguće, ali djeluje malo čudno. Isto tako, iako to nije nemoguće, čudno je da bi prema polazišnom *pečěš* – *pečě* nastalo sekundarno *pečěš* – *pečě*. Veza *pečě* – *pekū* nije problematična (tj. i teoretski izvorni retrakcijski ~ u *pečě* se mogao očuvati zbog veze s *pekū*), ali gubljenje dužine u *pečěš* analogijom prema *pečetě* (s nenaglašenim -e-) izgleda pomalo nemotivirano – obrnuta analogija, kod naglašenoga sloga, *pečě* ⇒ *pečě* prema *pekū* izgleda puno prihvatljivije¹³⁵⁹. Isto tako, odnosi tipa *pečě* ali *trěsě* u nekim govorima, gdje se dužina nastavka javlja samo nakon kraćine korijena, također bi možda ukazivali prije na tradicionalnu teoriju s analoškim unošenjem dužine prema *i*-glagolima. No ono što ipak ukazuje ovdje na tradicionalnu teoriju je savršeno čuvanje prednaglasnih dužina u primjerima kao *trěsěš* – *trěsě*. Tu se prednaglasna dužina čuva u svim govorima. Pretpostavi li se tu izvorno *-ěš, *-ě, ta duljina bi morala biti pokraćena ispred dugog neoakuta (§236) i posvjedočene bi arhaične obrasce tipa *trěsěš* – *trěsě* ali *trěsemō* – *trěsetě* bilo praktički nemoguće objasniti¹³⁶⁰ (§203).

Moglo bi se pomisliti da se u štok. glagolima tipa *mrě* (psl. *мръетѣ), koje se u govorima javlja uz *pečě* (tako i u stand. hrv.), čuva stara dužina koja je drugdje nestala, no dužina je u *mrěš* – *mrě* zacijelo analoška prema glagolima tipa *znâš* (< *znâjěšь), *dâš* (< *dâš* ← *dasi), *spîš* (< *spîš* < *спршѣ). Za izvornu kraćinu usp. npr. knjiž. sln. *mrěš* – *mrě*, kajk. (Rožić 2002: 28, 147, 159, 274, 277) *mrě* ili donjosutlanski u Drinju (moji podaci) *otprēm*.

Na kraćinu kod Ivšićeva pravila nedvojbeno ukazuje oblik *jěst* < *jestě. Naravno, teoretski bi to moglo biti analogijom prema *jěsi* – *jěsmo* itd., što nije nemoguće, ali se tu opet mora pretpostaviti analogija u naglašenom slogu prema nenaglašenom slogu – naglašeno *jěst* bi trebalo imati kraćinu prema nenaglašenom prvom slogu u *jesi* – *jesmō* – *jestě*. Pokraćeni je oblik *jě* (tj. *jě* u govorima s neoakutom) zacijelo mlađi i njegova je dužina zasigurno sekundarna i nastaje naknadnim naglašavanjem toga izvorno vjerojatno nenaglašenoga oblika¹³⁶¹.

¹³⁵⁹ Uvjerljivija je analogija naglašenoga sloga prema naglašenom slogu, nego naglašenoga prema nenaglašenom. Usp. na čak. sjeveru -*ě* u 3. l. jd. analogijom prema -*ū* u 3. l. mn. u nekim govorima (§140^F).

¹³⁶⁰ U leidenskoj doktrini dužine u n. p. *c* moraju biti sekundarne bez obzira na kraćinu/dužinu nastavka, što čitavu stvar čini izrazito neuvjerljivom jer bi se prema LAŠ-u izvorna dužina u prezentu čuvala samo u starom 1. l. jd. *trěsu (pod naglaskom), dok bi se u drugim licima u prednaglasnom položaju svugdje izvorno kratila.

¹³⁶¹ Postoji i varijanta *jě*, za koju imam potvrdu npr. iz Prapatnicâ u Vrgorskoj krajini.

§173 Prema knjiž. štok. *dànas* (i *nòčas*, *večèras*) u dijalektima često nailazimo na varijantu *dànās*¹³⁶² (od psl. *дѣньсѣ). Oblik *dànas* (usp. i *večèras*) je teško objasniti sekundarno, a oblik *dànās* se može usporediti s neočekivanom dužinom u *jùtrōs*, *lètōs* (§140). Dužina je očekivana u *zimūs* (§49, 252^F) i stoga se može pretpostaviti analogijski slijed *zimūs* ⇒ *lètōs* (semantička bliskost – godišnja doba) ⇒ *jùtrōs* (isti sufiks) ⇒ *dànās* (semantička bliskost – doba dana), premda bi se moglo tvrditi i da je to prenategnuto.

Što reći kao zaključak? Prema primjerima Ivšićeva pravila koje smo vidjeli, na kraćinu ukazuju:

a) *jèst*

b) aor. *-òh*

c) prez. *-èš*, *-è* (zbog čuvanja dužine u osnovi)

Na duženje pak prilično sigurno ukazuje nastavak *-òm* u dativu množine (oblici genitivâ mn. poput *vòd* i *sinòv* su irelevantni zbog *-ĕ). Čini se da bi najjednostavniji zaključak bio da do duženja prilikom Ivšićeva pravila (tj. prilikom retrakcije naglasaka s dočelnoga slaboga poluglasa) dolazi samo ako je u pitanju sonant. Dakle, pravilno bismo dobivali *-òm* ali *jèst*, *-òh* i *-èš*, *-è* < *-ĕt. Naravno, iako ovo pravilo dobro objašnjava sve primjere, treba biti svjestan da se ono za sonante zasniva samo na dativu množine.

2) tip *pečemò, *sъ bogŷ – bsl. dočetni cirkumfleks

§174 U zadnjem otvorenom slogu u n. p. *c* nalazimo odraz kratkoga naglasaka (npr. hrv. dij. *pečemò* – *pečetè*) koji je vjerojatno bio fonetski istovjetan kratkom neoakutu, s obzirom na paralelizam s dugim slogovima, iako se to ne može, strogo gledano, dokazati jer se kao kraćina u ZOS odražavaju i pokraćeni stari akut (npr. *golvá) i pokraćeni stari neoakut (npr. i. *bogŷ) i općenito svi pokraćeni stari dugi vokali (npr. *popi).

Odraz baltoslavenskog dugog dominantnog cirkumfleksa (usp. lit. i. *-aĩs*), tj. dugoga neoakuta, se u ZOS stapa s odrazom dominantnog akuta te u dvosložnim riječima (npr. i. *bogŷ > *bogŷ) vidimo kraćenje, a u trosložnima čuvanje dužine (npr. i. *sъ bogŷ ili *govorŷ). U pojedinim se dijalektima onda uopćava kratka (npr. Sčak. i. *rozi*, češ. *rohy*) ili duga varijanta (npr. posavski *zubi*, sln. *bogí*, češ./slč. dij. *-ý*). Za detaljniju raspravu vidi §252, 256.

¹³⁶² Usp. npr. Николић 1970: 106, Реметић 1985: 72. Vidi §290^F za Senj.

3) tip *vermenǎ > *vermenā – stari akut u trosložnim oksitonama

Prema teoriji koja se zastupa u ovoj knjizi, odraz se staroga akuta u zadnjem otvorenom slogu stapa s odrazom starog dugog neoakuta i oni se u dvosložnim riječima krata (npr. hrv. dij. *poľǎ*), a u trosložnima daju dugi neoakut (npr. hrv. dij. *vremenā*). U većini je štok/čak. dijalekata takav izvorni sustav naknadno ujednačen u jednom ili drugom smjeru (u *poľǎ* – *vremenǎ* ili u *poľā* – *vremenā*). Izvorna se distribucija čuva u Posavini i više čak. govora u primjerima *drvǎ* prema *nebesā*. Za više detaljâ vidi §252, 263. Razliku između dvosložnih i trosložnih riječi što se tiče čuvanja dužine vidimo i kod pomicanjâ naglasaka u n. p. *b* (§62) i kod razvoja neocirkumfleksa u sln/kajk. (§142).

4) tip *mòžešǃ – izvorno mjesto naglasaka u n. p. *b*

U prezentima se n. p. *b* tipa *mòžešǃ, *tònešǃ, *čèšešǃ, *vêžešǃ, *nòsišǃ, *mòlǃtišǃ itd. zacijelo radi o izravnom odrazu bsl. dominantnog cirkumfleksa, kao i u nekim drugim sličnim primjerima (npr. određenim pridjevima n. p. *b*). Za nepomicanje neoakuta u ovom položaju vidi §54–55.

5) tip *čèpǃ, *sǃdǃ – izvorno mjesto naglasaka u n. p. *b*

Od Ivšića se neoakut ispred dočelnog poluglasa u n. p. *b* i ispred unutar-njeg slabog poluglasa tumači retrakcijom (Ivšićevo pravilo): *popǃ > *pǃpǃ, *klǃtǃva > *klǃtǃva. No čini se da nema razloga pretpostavljati da je tu naglasak ikada bio pomican na poluglas (§57). Tu je vjerojatnije riječ o izravnom odrazu nepomaknuta bsl. (+)cirkumfleksa, kao i u nekim drugim kategorijama u n. p. *b* (npr. prezentu) te u zadnjem otvorenom slogu. Ako se prihvati pretpostavka koju smo gore iznijeli, da Ivšićevim pravilom u n. p. *c* (dakle, kod sigurne stare oksitoneze) koje se odvija preko sonanta (hrv. dij. *-òm* u dativu mn.) dolazi do duženja vokalâ (§172–173), onda bi nam štok/sln. primjeri kao *slǃn*, *sǃm*, *krǃv* itd. bez duženja dokazivali da je tu riječ o nepomaknutu *slǃnǃ, *sǃmǃ, *krǃvǃ, a ne o starijem *slonǃ itd. što bi dalo **slǃn itd. Ipak, vidi §187 za sporadično duženje u tipu *dvǃrǃ u ZJslav.

6) tip *gotǃvǃ, *bǃlǃina – pomak naglasaka udesno u n. p. *b* i neakutiranoj n. p. *a*

Kada se neoakut koji nastaje izravnim odrazom bsl. dominantnog cirkumfleksa pomiče udesno (§53) na neakutiran slog, rezultat je opet neoakut – kratak ili dug (*gotǃvǃ > *gotǃvǃ, *pǃležǃ > *palǃžǃ). Za sufikse s takvim (varijantnim) naglaskom (*-ina, *-ica, *-inǃ, *-itǃ, *-išče, *-ǃrǃ, *-ǃčǃ, *-ikǃ) vidi §93–98.

Kratki naglasak na kraju riječi u n. p. *b*, nastao pomicanjem neoakutâ udesno (npr. *sělo > *selò), ima isti odraz kao i kratki neoakut koji je ostao na izvornom mjestu (npr. *mòžešь). To se vidi u ruskim govorima i starim tekstovima koji tu imaju oblike tipa *селó* < *selò (s posebnim diftonškim odrazom *ò, usp. i rus. dij. *кóжа* < *kòža), a usp. i *své* u kladanjskom kraju (§107). No u takvim se rus. govorima svako *o osim onoga na početku riječi s kojega naglasak preskače (dakle od *ò ili u -óRo- od starog *òR) odražava tako¹³⁶³ (a isto je i u Kladnju).

Odraz praslavenskog neoakuta u slavenskim jezicima

§175 Razlika se starog akuta i kratkog neoakuta u hrvatskom još čuva kod Križanića u jednosložnim riječima prije pauze (usp. njegovo *сàн* prema *брáм*, §106), dok se u kladanjskom kraju, prema Remetiću (2004), odraz kratkog neoakuta (npr. *kónь*) stapa s odrazom starog akuta (npr. *sláma*), ali ne i s odrazom starog cirkumfleksa (npr. *vòdu*, *sinovi*) (§107). No drugdje se u čak. i štok. stapa odraz psl. *~ s odrazima *", *` i pokraćenog \*^ (osim što se tiče preskakanja i duljenja tipa *bôg*). ~ nastao od \*` ne preskače na prethodni slog, usp. *ni_pòp/nštok*. *ni_pop* (*pòpъ) prema *nĭ_bôg* (*bògъ). Dugi neoakut se čuva kao posebna intonacija u arhaičnim štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima, dok u novoštokavskom i nekim inovativnijim čakavskim i kajkavskim govorima daje ^ (bilo uvijek, bilo samo u nekim položajima – §313 i dalje), usp. hrv. dij. *krâļ* prema knjiž/nštok. *krâļ*. Prvo ćemo reći nešto o izgovoru dugoga neoakuta, a onda o odrazu kratkog neoakuta u kajk. (i sln.), koji se razlikuje od odraza kratkog neoakuta u štok/čak.

Kako rekosmo, praslavenski je neoakut (*~) u arhaičnim štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima očuvan kao poseban prozodem (~). Kako se taj neoakut u različitim govorima realizira je pak posebno pitanje¹³⁶⁴.

Ivšić je posavski ~ opisao kao uzlaznu intonaciju kod koje je ta uzlaznost naglija nego kod novoštokavskog ^¹³⁶⁵. Što se tiče nagloga uzlaza intonacije, u tome se s njim slaže i Belić u svom ranijem opisu čakavskog novljanskog neoakuta¹³⁶⁶. Kasniji su se opisi neoakuta i u štok. i u čak. uveli-

¹³⁶³ Takav bi odraz zacijelo bio i kod *-ó u n. p. c, da u rus. takav nastavak postoji.

¹³⁶⁴ Za pregled raspravâ o fonetskoj realizaciji čakavskoga akuta vidi npr. Vermeer 1982: 305–309 i Langston 2006: 26–29, a sad i Vlašić Duić & Pletikos Olof 2014.

¹³⁶⁵ »Razlika je između štokavskog akcenta ´ i akcenta ~, što glas u prvoga *raste jednako*, a u drugoga *skoči*« (Ivšić 1911: 147).

¹³⁶⁶ »Сначала звукъ – ровный или иногда нисходящій, затѣмъ онъ становится сильно восходящимъ и въ моментъ самага високаго и сильнаго тона онъ прекращается« (Беличъ 1909: 204/Белић 2000: 149). Pritom razlikuje realizaciju neoakuta u zadnjem slogu od one u neposljednijim slogovima.

ke povodili za Ivšićem i na nj nadovezivali, npr. Hraste 1935: 14 za Hvar¹³⁶⁷, Hamm 1949: 17–19 za donju Podravinu, Sekereš 1966: 226 za našički kraj, Jurišić 1966: 60 za Vrgadu, Mogaš 1966: 47 za Senj itd., sve na slušni dojam. Uzlaznost neoakuta za sjevernočakavski, posavski štokavski i kajkavski, istražujući instrumentalnim mjerenjem fonetski govore Jelenja, Strizivojne i Pušće Donje ustvrđuju i Ivić i Lehiste¹³⁶⁸, premda ta opisana uzlaznost nema Ivšićeva nagla skoka ili Beličeve početne ravnine ili silaznosti¹³⁶⁹. O uzlaznosti ali bez naglog skoka¹³⁷⁰ još 1916. (objavljeno prvi put tek 1940) piše i Ribarić (2002: 59). Katkad se pak eksplicitno ustvrđivalo da se neoakut izgovara kao štok. ´ – tako Ivić (1964: 127) za čak. Otočac u Lici kaže da » ~ ima melodijsku liniju štokavskog ´ « (a upotrebljava se na starim mjestima, npr. *divõjka*, dakle nije riječ o retrakcijskom naglasku¹³⁷¹), a u članku Tomljenović 1911 nepoznati urednik (Ivšić?) napominje da se u ekavskim čak. govorima »od Rijeke do Kraljevice« neoakut ostvaruje kao nštok. ´, a u Vinodolu i Grobinštini kao posavski uzlazni neoakut¹³⁷². U novije vrijeme Benić (2014: 23–25) ostatke neoakuta u Kuklji na Ugljanu opisuje, uz strojne snimke, kao uzlazan naglasak.

No neoakut nije opisan uvijek kao uzlazan naglasak neke vrste. Tako je već Belić primijetio da u Novom Vinodolskom akut na zadnjem slogu u brzu govoru može biti skoro ravan (1909: 204), dok za Kastav kaže da se neoakut izgovara uzlazno kad je pod rečeničnom intonacijom, ali ravno

¹³⁶⁷ Hraste za ~ prema štok. ´ veli da je »uspon kod ´nega mnogo veći nego u štokavskom (...)«.

¹³⁶⁸ Usp. tvrdnju da je u čakavskom Jelenju vrhunac frekvencije osnovnoga tona kod cirkumfleksa »у средини или у првој трећини наглашеног вокала, док је код акута у последњој трећини« (Ивић & Лехисте 2002: 527). Za Strizivojnu u štštok. Posavini se kaže da neoakut »најчешће узлазно-силазан, додуше с минималним тонским падом при крају. У просеку је тонско кретање под акутом било претежно узлазно« (: 550) – Ivić i Lehiste tvrde i da je jedina razlika posavskoga ~ i ´ u tome što iza ´ slijedi visok, a iza ~ nizak ton, no to je vrlo upitno. Za kajk. Pušću Donju kažu da kod akuta »основна фреквенција по правилу има узлазно кретање, што значи да је тонски ниво на крају акцентованог вокала виши него на почетку, а да је врхунац близу краја« (: 587), za razliku od cirkumfleksa gdje je vrhunac frekvencije osnovnoga tona bliže početku i gdje je tonska razina kraja osjetno niža nego razina početka. Ivšić i Lehiste zaključuju da akut u sva tri ispitana govora ima u načelu jednaku fonetsku realizaciju (: 590).

¹³⁶⁹ Usp. Ивић & Лехисте 2002: 530.

¹³⁷⁰ »mogu reći (...) da se ton – čini se – ne diže skokovito, nego se jednoliko penje od početka do svršetka sloga«.

¹³⁷¹ Za »kontinentalni čakavski akut«, tj. za posebnu fonetsku realizaciju ~ u čak. ikavsko-ekavskim govorima u unutrašnjosti vidi Lukežić 1990: 38–40.

¹³⁷² Vermeer 1982: 306–307.

kada nije (1935-6: 153)¹³⁷³. Kod opisa hvarskog neoakuta Hraste, nakon početnog slaganja s Ivšićevim opisom, dodaje da je on u nekim mjestima više ravan nego uzlazan (1935: 16)¹³⁷⁴. Usp. i opis u Kalsbeek 1998: 28, a za posve drugačiju opreku cirkumfleksa i akuta u Gradišću vidi Newkowsky 1978: 97–102. Langston (2006: 38–64), na osnovi svog istraživanja nekih sjevernih čak. govora, zaključuje da je neoakut ondje u načelu u većini govora, uključujući i Novi, ili ravan ili blago silazan (za razliku od cirkumfleksa koji naglo i brže pada), osim u Grižanima i Viškovu gdje je (blago) uzlazan¹³⁷⁵. Prema mojim podacima (dobivenima kompjuterskom analizom), u Posavini se neoakut danas izgovara najčešće kao blago silazna (ili ravno-silazna) intonacija u opreci prema $\hat{\text{~}}$ kod kojega intonacija pada brže i prije počinje padati.

S obzirom na to da je danas neoakut sasvim sigurno ravan ili blago silazan i ondje gdje se prije opisivao kao uzlazan (primjerice u Posavini i u Novom Vinodolskom), nije jasno je li posrijedi promjena u izgovoru u zadnjih sto godina ili je Ivšićev i Belićev opis na slušni dojam jednostavno bio neprecizan (ravan se ili blago silazan ton može doista na sluh doimati uzlaznim). Valja napomenuti i da izgovor neoakuta (kao ni drugih naglasaka) nipošto ne mora biti (i nije) isti u svim govorima te da se tu može očekivati dosta razlikâ koje svakako još treba precizno fonetski ispitati u što je moguće više govorâ.

Rasprava o točnoj fonetskoj naravi neoakuta (tj. njegovim različitim realizacijama) nije nipošto nebitna za njegovu povijesnu interpretaciju. Za početak, nije uopće jasno da uzlazan izgovor neoakuta nužno mora biti stariji. Uzlazan bi se izgovor doista *a priori* očekivao u slučaju Ivšićeva pravila gdje neoakut nastaje povlačenjem naglasaka¹³⁷⁶ kao hrv. dij. *glāv* < *golvъ, ali u primjerima poput hrv. dij. *mlāitite*, gdje je neoakut najvjerojatnije izravan odraz bsl. dominantnog cirkumfleksa, nipošto nije očito da uzlaznost mora biti primarna. Fonetski je zamislivo i da od starije uzlazne intonacije dobijemo ravnu pa zatim blago silaznu intonaciju, ali je isto tako zamislivo da od blago silazne intonacije dobijemo ravnu pa uzlaznu intonaciju (koja stoji u opreci prema oštroj, nagloj silaznosti, tj.

¹³⁷³ »Čakavski akut izgovara se kao pravi akut kada je u rečenici i kada je na njemu *sila govora*, kada se *dosta ističe*; kada se *u rečenici* taj akcenat ne *ističe*, on postaje neka vrsta *ravnog akcenta*.«

¹³⁷⁴ »U primorskim mestima Jelsi, Vrboskoj i Starom Gradu već nije svagde onakve intonacije kao u Vrbañu. U Brusju i Grablju možemo katkada primijetiti da je više ravan nego uzlazan.«

¹³⁷⁵ Na Langstona se pozivaju Pliško & Mandić (2007: 327^F) koji JZ istarski $\sim$ također opisuju kao ravni ton.

¹³⁷⁶ Iako ni to nije nužno jer povlačenjem naglasaka može nastati i ravan pa i silazan ton (§19, 332).

prema cirkumfleksu). Moguće je da su se izvorno slavenski neoakut postao retrakcijom i neoakut nastao od bsl. (+)cirkumfleksa razlikovali izgovorom te da su se tek poslije stopili.

Na to da je izvorni izgovor neoakuta ipak bio uzlazan, kao što pokazuju neki opisi, upućuje to što se neoakut doista ponaša kao uzlazan naglasak – javlja se prilikom retrakcije s idućega sloga još od psl. vremenâ (*gōlvъ, dij. *pŕytašъ) do danas (*glāva* < *glāvā* u raznim govorima), kao i prilikom stezanja kada je naglasak bio na drugom vokalu od najstarijih vremena do danas (hrv. dij. *gospā*, sln. *gospá* < *gospojā, hrv. dij. *něćeš* < *ne(x)ðćeš, *snā* < *snahā itd.). Naravno, to ne isključuje u potpunosti teoretsku mogućnost različita izvornog uzlaznog izgovora u primjerima poput g. *glāv* i ravnog u primjerima tipa *vrātīš*, kao ni to da realno fonetski gledano ravni ton neoakuta može fonološki/razlikovno funkcionirati kao »uzlazni« naglasak (jer je »uzlazniji« od silaznog naglasaka). Primjerice, ako u primjerima poput *gospojā > *gospā* mora nastati neki dugi prozodem – ako bi koji govor na raspolaganju imao samo naglo silazni i blago silazni/ravni ton, logično je da bi tu prije nastao potonji (premda nije uzlazan)¹³⁷⁷.

U ZJslav. se, kao i u Zslav. jezicima, praslavenski dugi neoakut (odnosno dužina koja od njega nastaje u Zslav.) čuva u svim položajima – bez obzira na dužinu riječi i bez obzira na to gdje se u riječi nalazio, usp. npr. hrv. dij. *pūt*, *pūtnīk*, *pūtnica*. To je zanimljivo usporedimo li takav neuvjetovan odraz s položajno uvjetovanim odrazom starog dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. (§117) i s uvjetovanim odrazom starog akuta u češkom (§111). Ti se naglasci čuvaju, kako smo vidjeli, u kraćim, a krata se u dužim riječima (ovisno o broju slogova). Također, u slučaju se akuta i dugog cirkumfleksa uvijek krata ili oba ili samo jedan od njih, ni u jednom jeziku se ne čuvaju duljine od obaju. No duljina se od dugog neoakuta čuva bez iznimke u svim slav. jezicima s razlikovnom duljinom, osim u zadnjem otvorenom slogu gdje to ovisi o broju slogova u riječi, no i ondje se u dvo-složnim riječima *~ zapravo ne krati, nego prelazi u stari akut koji se onda kasnije krati (vidi §173, 252). O fonetskim se razlozima za kvantitativnu opstojnost dugog neoakuta unutar slavenskoga (za razliku od akuta i dugog cirkumfleksa), tj. o psl. naravi neoakutske intonacije ili tome da je neoakut možda bio fonetski duži od starog akuta i dugog cirkumfleksa, može samo nagađati. Zanimljivo je primijetiti da čak i kratki neoakut pokazuje izrazitu tendenciju duženja u slavenskom. Usp. odraz kratkog neoakuta u kajk/sln. (§176 i dalje), u rus. dijalektima s dva o (gdje se često

¹³⁷⁷ David Mandić (usmeno) upozorava da ravan ton može nastati i izravno prilikom stezanja, tako da se npr. prvo o i drugo (izvorno naglašeno) a u *gospo(j)ā* počnu približivati jedno drugome ne samo bojom glasa nego i visinom.

pretpostavlja da *ô* nastaje od produženog *ò – §34), kao i sporadično duže-
nje **˘* u jednosložnim riječima u ZJslav. (§187).

Što se tiče odraza dugoga neoakuta, on se, kako rekosmo, čuva u većini kajk. govora (i sln. tonskim govorima), u dosta čak. govorâ i u arhaičnim štokavskim govorima. O čuvanju i neutralizaciji neoakuta u pojedinim našim dijalektima vidi §313 i dalje.

ODRAZ KRATKOG NEOAKUTA U KAJKAVSKOM I SLOVENSKOM

§176 Ovdje ćemo razmotriti odraz kratkoga neoakuta u kajkavskom i slovenskom. Za razliku od štok/čak. u kojima se **˘* odražava uvijek kao *˘* (jasno, ne računaju li se naknadna duženja), u kajk. na mjestu kratkog neoakuta *˘* kao odraz nalazimo i *˘* i *˘* – usp. npr.:

kajk. *bõlje* – *mõreš* – na. *sěla* – odr. *nõvi* – g. *lõnec*

nštok. *bõlje* – *mõžeš* – na. *sěla* – odr. *nõvī* – g. *lõnācā*¹³⁷⁸

Kako u kajk. često nalazimo *˘* ondje gdje štok/čak. imaju *˘*, tj. kako se stari kratki neoakut u kajk. često duži, očito treba tražiti fonetsko rješenje kao odgovor¹³⁷⁹. Ono što također upada u oči jest i poklapanje pozicijâ u kojima se javlja produženi neoakut s onima u kojima se javlja neocirkumfleks, usp. npr.:

na. *sěla* : *lěta*

li. *stõli(h)* : *prâgi(h)*

nõvi : *slâbi*

kõzji : *krâuji*

zělje : *zřnje*¹³⁸⁰

Ipak, pozicije produženog kratkog neoakuta i neocirkumfleksa nisu potpuno iste jer u kajk. *˘* izostaje u nekim pozicijama gdje imamo neocirkumfleks, usp. npr.:

¹³⁷⁸ U nekim slučajevima se mjesto naglasaka ne poklapa, npr. kajk. L. *stõlu* prema štok. L. *stõlu* < *stoli*.

¹³⁷⁹ Za neutemeljeno mišljenje da je kajk. *˘* tu analoški usp. od recentnijih radova npr. Šekli 2013a: 11–12, 16–18, 2013b: 82, 92.

¹³⁸⁰ Kako ćemo vidjeti, zbog tog se poklapanja u sln. (i nešto manje u kajk.) često javljala i tendencija zamjene (odraza) dugog neoakuta sekundarnim neocirkumfleksom (§160, 185).

tòneš : gîneš

nòsiš : čîstiš

*kvôčka : mâčka*¹³⁸¹

U sln. se u prošlosti dogodilo isto (ili vrlo slično) duženje * $\grave{}$ kao u kajk.¹³⁸², ali je ono u većini dijalekata u velikoj mjeri zatrto kasnijim duženjem svih neposljednjih slogova. Tako se, recimo, knjiž. sln. na. *sěla* ili i. *stóli* može izvoditi i iz starijega **sěla/stóli* i od starijeg **sèla/stòli*. No u nekim se sln. dijalektima u vokalizmu mogu razlikovati starije (npr. ovo neoakutsko) i novije duljenje (u svim neposljednjim slogovima), a u panonskom dijalektu, gdje nema duljenja u neposljednjim slogovima, se vidi duljenje kao u kajkavskom¹³⁸³. U jednoj kategoriji (*sěla*) ovu izoglosu vidimo i u sjevernoj zoni štštok. slavonskog dijalekta i u nekim sjevernim čak. govorima (u čak. možda i u tipu *gōli* – §183). Duljenje kratkog neoakuta nalazimo i u prijelaznom čak-kajk. Križanićevu dijalektu iz 17. st.¹³⁸⁴ u mnogim kajk. pozicijama¹³⁸⁵.

Osnovne je morfološko-tvorbene pozicije u kojima se u kajk. javlja $\sim$ gdje štštok/čak. imaju $\grave{}$ ustanovio Stjepan Ivšić (1936: 72): 1) *zělje, grōbje – stōlnak*, 2) *sěla, rěbra, rešěta, ôkna, jājca*, 3) *lōnec, kōnec*, 4) li. *kōñi(h)*,

¹³⁸¹ Štok/čak. u svim navedenim pozicijama imaju $\grave{}$. Štok. *zělje* i *zřnje* je drugačijega porijekla nego u kajk. (predsonantsko duljenje – §267 i dalje), a usp. i dij. štštok. *zělje* i *zřnje* bez duljenja (npr. u Gornjim Višnjavicama kraj Konjica – moji podaci).

¹³⁸² Na to ovlaš upućuje i sâm Ivšić (1936: 72), dok Lončarić (2005: 12, 31, 67) netočno tvrdi da u sln. nema traga neoakutskom duženju (ali spominjući samo neke tipove).

¹³⁸³ U Prekmurju se, prema Rigleru (2001: 68), neoakutsko duženje javlja više-manje u istim pozicijama kao u kajkavskom (isto je, čini se, i s Prlekijom). U istočnim govorima južnije od pan. dijalekta – npr. tipa Spodnje Ložnice (FO: 166) ili Šmarja pri Jelšah (FO: 158) nema razlikovne kvantitete, a još južnije (preko puta Samobora), npr. u govorima tipa Mosteca (FO: 154) se javlja duženje u neposljednjim slogovima (kao, uostalom, i u kajk. gornjosutlanskim govorima – §110). Neoakutsko duljenje tipa kajk. vidi se, čini se, i u Beloj krajini.

¹³⁸⁴ Zanimljivo, kod Križanića unatoč fonetskom duženju * $\grave{}$ kao u kajk., neocirkumfleksa u sln/kajk. pozicijama uopće nema. To također ukazuje na prijelazni karakter njegova govora – dotični govor s kajk. dijeli izoglosu duženja kratkog neoakuta, ali ne i duženja pokraćenoga starog akuta. Kod Križanića, doduše, nalazimo npr. primjere *бáбъ, мѣшьи* itd., *zěrnje* (Ослон 2011: 112), no tu je prije riječ o analoškom širenju neoakuta iz drugih pozicija (vidi dolje) ili o čakavskom predsonantskom duljenju (usp. još i *Зёрнице, Колѣнице*) nego o neocirkumfleksu (na nesreću, u Križanićevu se pisanju ne razlikuju $\acute{}$ i $\grave{}$). Za izostanak neocirkumfleksa usp. npr. *братску* itd. (: 126), *пубар* (: 104) itd.

¹³⁸⁵ Kod Križanića neoakut izostaje npr. u poziciji L. *stōlu*, no takve oblike ne vidimo ni u njemu susjednom prigorskom kajk. dijalektu (npr. Prodin Dolu, Ozlju), kao ni u nekim drugim kajk. govorima (npr. V. Rakovici). I u nekim drugim pozicijama duženje ne vidimo jer je naglasak na različitom mjestu (vidi npr. §182) – to se i može očekivati u govoru prijelazna karaktera.

vōli(h), lōnci(h), kōli(h), 5) dōbri, nōvi, širōki, zelēni; bōžji, kōzji, 6) trēti, sēdmi, ōsmi, 7) žēnski, kōński, peklēnski. Ivšičev popis je bio koristan utoliko što su ove pozicije kasnije dobro posvjedočene u brojnim dijalekto-loškim opisima kajk. govora, no manjkav je iz više razlogâ¹³⁸⁶. Kao prvo, brka različite pozicije duljenja – npr. iz nekog razloga svrstava primjer *stōlnak* s primjerom *zēlje* i pogrešno navodi *kōzji* zajedno s *nōvi*. Također navodi primjer *jājca*, gdje ne nalazimo svugdje kratki vokal u jednini (§194) te analoški primjer *bōžji* (tu je izvorno bilo *božjī). Osim toga, propustio je navesti još dva morfološko-tvorbena položaja u kojima se i u suvremenim govorima vidi neoakut na inače kratkim samoglasnicima: *sēl-ce* (prema *selđ*) i *L. stōlu* (prema *D. stolŭ*)¹³⁸⁷. Gledajući stariji kajkavski, tu bi se moglo naći još tvorbenih položaja s duženjem, npr. *sēlstvo* i *sēlnik* (isto kao *stōlnak*)¹³⁸⁸.

Iako je, zbog velikog broja slučajeva u kojima se javlja, duženje neoakuta u kajk. očito fonetsko¹³⁸⁹, ono dosada nikada nije bilo zadovoljavajuće objašnjeno¹³⁹⁰. Najbliže je rješenju bio došao Pavle Ivić (1982b: 181) koji je ponudio sljedeće objašnjenje: »U definiciju osnovne kajkavske akcentuacije spada pojava cirkumfleksa odnosno akuta mesto kratkog akcenta u određenim skupinama kategorija, pod uslovima koji nisu uvek sasvim jasni, ali za koje je najčešće karakteristično nekadašnje prisustvo nenaglašene dužine u sledećem slogu ili ispadanja poluglasa u prethodnom ili sledećem slogu«. Ivić je ovdje oštromno povezao proces nastanka neocirkumfleksa i duženja neoakuta, a i točno je primijetio važnost nenaglašene

¹³⁸⁶ Jasno, Ivšičevi propusti su lako shvatljivi budući da je on bio prvi koji se ozbiljno pozabavio kajkavskom akcentologijom.

¹³⁸⁷ Ivšičev popis kasnije nije dopunjavan nego prepisivan. Lončarić (1996: 43) ga je »dopunio« pogrešnim i irelevantnim primjerima *žen*, *sēl* (ovdje i u štok/ćak. nalazimo *žēn/sēl*), *L. dvōru* (ovo jest točna pozicija, ali je primjer loš jer je u toj riječi često dužina u svim padežima – §187), *bēla* (ovo je inherentno dug vokal) i *imēna*, *bōsi* (ovo su izvorno riječi n. p. C, a u svakom slučaju pozicije koje je uočio već Ivšić).

¹³⁸⁸ Usp. u Belostenčevu rječniku *Szélstvo* i *Szēlnik* prema *Szēlo*.

¹³⁸⁹ Vermeer (1983: 439) za odraz *` kaže: »The normal reflex of the short neo-acute is a long rising vowel« – to očito upućuje na to da je dugi neoakut smatrao pravilnim fonetskim odrazom psl. kratkog neoakuta, ali ne spominje odraz ` niti točne uvjete u kojima se jedan ili drugi odraz javlja.

¹³⁹⁰ Ivšić (1936) je, kao rodonačelnik kajk. akcentologije, o kajkavskom pisao gotovo isključivo deskriptivno i ahistorijski, tj. klonio se eksplicitnih povijesnih objašnjenja – vjerojatno jer je, nakon mladenačke mladogramatičarske faze (koja se dobro vidi u Ivšić 1911) i sklonosti povijesnoj lingvistici, u poznijim godinama postao skloniji sinkronijskom opisivanju. Takav su odnos nakon njega uglavnom zadržali i drugi istraživači – da ni Ivšić ni Ivić nisu bili pretjerano zainteresirani za detaljno povijesno objašnjavanje općekajkavskih pojava primjećuje i Vermeer 1983: 443.

dužine u sljedećem slogu (iako nije definirao koje)¹³⁹¹, kao i to da do duženja dolazi u slogu ispred ispalog slabog poluglasa¹³⁹² (iako i tu uvjete treba pobliže opisati)¹³⁹³. No s obzirom na velik broj kasnijih analoških promjena u kajk. (a još više u sln.), slabu opisanost kajkavskoga općenito (a i slovenskoga što se tiče pozicijâ neoakutskog duženja – gdje je situacija ionako izrazito otežana kasnijim sln. promjenama), nije ni čudo da točni fonetski uvjeti neoakutskoga duženja u kajk. nisu toliko dugo bili objašnjeni na zadovoljavajuć način.

§177 Precizni uvjeti fonetskog duženja psl. kratkog neoakuta u kajkavskom (izvorno i u slovenskom) se mogu opisati na sljedeći način¹³⁹⁴:

- 1) ispred dominantne duljine u zadnjem otvorenom slogu
  - a) izravno ispred nje (psl. *sèlā > kajk. *sēla*)
  - b) preko unutrašnjeg poluglasa (psl. *lònъѣ > kajk. *lōnec*)
- 2) ispred duljine od stezanja (psl. *nòvъjъ > *nòvȳ > kajk. *nōvi*)
- 3) ispred unutrašnjeg slabog poluglasa
  - a) kada je prvi suglasnik sonant (psl. *pèrъce > kajk. *pērce*)
  - b) kada je drugi suglasnik *-j- (psl. *snòpъje > kajk. *snōpje*)

Ovo se duženje, dakle, za razliku od neocirkumfleksnoga (koje se događa ispred dominantnih dužina u zadnjem otvorenom slogu, ispred dužinâ u neposljednem slogu, pri svakom ispadanju slabog poluglasa i ispred *-CRъ), događa samo ispred (dominantnih) duljina u zadnjem otvorenom slogu (pri čemu jaki poluglas u slogu između kratkog neoakuta i dočetnog dugog poluglasa ne smeta), ispred kontrakcijskih duljina u bilo kojem slogu (usp. *nòvyjimi > *nòvȳmi > kajk. *nōvimi*) te kod ispadanja unutraš-

¹³⁹¹ Lončarić (1996: 42, 45) također povezuje dugi neoakut u kajk. *sēla* sa štštok/čak. *sělā*, no zamućuje sliku navođenjem kajk. *pōla* (što je analogija prema n. p. A) i *imēna* (gdje je mjesto naglasaka sekundarno), što se ne može uspoređivati sa štštok/čak. *polā*, *imenā*.

¹³⁹² Ivić u svojoj definiciji poluglasa u prethodnom slogu spominje zbog primjerâ kao (*v*.) *vōdu* i sl., no takvi primjeri nemaju nikakve veze s neocirkumfleksom – riječ je o potpuno drugačijem procesu (§116).

¹³⁹³ U drugim radovima je Ivić bio neprecizniji. Tako Brozović i Ivić (FO: 226) u svom ishodišnom kajk. sustavu navode ~ kao pravilan odraz u slučajevima *dōbroje, *zelènoje, *kōnìxъ te napominju da su od toga izuzeti tipovi *vòļa i *nòsišъ, ali bez objašnjenja zašto je tako. Drugdje Ivić (Brozović & Ivić 1988: 15) kaže: »(...) u kajkavštini je ` u slogu ispred sloga u kojem je skraćena dužina najčešće produžen u neoakut (tip *dōbri* prema štštokavskom *dōbrī*), i to pre jednačenja ` sa starim akutom, koji se u tom položaju odužio u ^.«

¹³⁹⁴ U primjerima je najčešće riječ o n. p. *b*, tj. o izvedenicama od (+)korijena.

njeg slabog jora samo ako je prvi član novonastaloga suglasničkoga skupa sonant ili ako je drugi član *-j-. Neoakutskog duženja, dakle, za razliku od neocirkumfleksnoga, nema ispred nekontrakcijskih unutrašnjih dužina (vidi §136, 139–140 za neocirkumfleksno duženje u takvoj poziciji), ispred *-CR̥ (vidi §156–157 za neocirkumfleksno duženje u takvoj poziciji), a kod ispadanja slabog poluglasa duženje ovisi o vrsti glasova u suglasničkom skupu (vidi §158 za bezuvjetno neocirkumfleksno duženje u takvoj poziciji). Općenito gledano, duženja nema ispred kračine (*sn̥op̥ > kajk. *sn̥op*, *b̥ole > kajk. *b̥ole*, *n̥esl̥ > kajk. *n̥esel*, *m̥ožeš̥ > kajk. *m̥dreš*, *n̥ošen̥ > kajk. *n̥ošen*), ispred stare unutrašnje (nekontrakcijske) dužine (*n̥osiš̥ > kajk. *n̥osiš*) i ispred *-C̥C- gdje prvi suglasnik nije bio sonant a drugi *-j- (*k̥ost̥ka > kajk. *k̥ocka*).

Fonetski je gledano neoakutsko duljenje ispred dužine (kompenzatorno ili kvantitativna asimilacija) iste naravi kao i neocirkumfleksno duženje. Na posebnu opstojnost kontrakcijskih dužina, što objašnjava da ispred njih imamo duženje i kada ga ispred obične duljine nema (npr. *n̥ovyjix̥ > *n̥ov̄yx > kajk. *n̥ovih* ali *n̥osiš̥ > kajk. *n̥osiš*), ukazuju i neke druge činjenice (§152, 155, 161). Što se tiče neoakutskog kompenzatornog duženja nakon ispadanja slabog jora, ono dijelom nalikuje na sln/kajk. neocirkumfleksno duženje (§158) i štok/čak. predsonantsko duženje, gdje vidimo isti uvjet – da je prvi suglasnik nove skupine sonant (§267 i dalje). Što se tiče duženja ispred *-C̥j-, bez obzira na to o kojem je suglasniku riječ, usporedi štok/čak/kajk. duženje u *-j̥j̥ > -j̥j̥ (ili -j̥j̥) ali ne i u *-č̥c̥ > -c̥č̥ (§281). Poluvokal *j* osobito pogoduje različitim duženjima – usp. tu još možda i psl. tip *česješ̥ (§140^F) i *volja (§153, 185).

Ovdje ćemo po redu prikazati sve pozicije neoakutskoga duljenja i različite analogije i kasnije promjene koje su se događale. Za Ivšićeve kajk. pozicije duženja nećemo posebno navoditi dijalekatsku građu jer je ona dobro posvjedočena u čitavom nizu kajk. govora¹³⁹⁵. Građa će biti navedena za one pozicije koje je Ivšić propustio navesti. U pojedinim će se kategorijama analizirati i analoško širenje neocirkumfleksa, kada se javlja, a ono će još dodatno biti razmotreno i u posebnom odjeljku na kraju poglavlja (§185–186).

Neoakutsko duženje ispred dominantne duljine u zadnjem otvorenom slogu

§178 Na početku ćemo se pozabaviti duženjem kratkog neoakuta ispred dužine u zadnjem otvorenom slogu. U ZOS se u n. p. *b* čuva samo domi-

¹³⁹⁵ Navodit ćemo ipak Križanićeve primjere zbog njihove važnosti budući da se javljaju u prijelaznom čak-kajk. govoru.

nantna (visoka) zanaglasna dužina, kao i u n. p. *a*. Primjerâ je neoakutskog duženja u kajk/sln. ispred (+)zanaglasnih dužina u ZOS puno manje nego primjerâ neocirkumfleksnog duženja zato što se u n. p. *b* (kratki) neoakut ispred takve dužine u paradigmama puno rjeđe javljao nego što je to slučaj sa starim akutom – među ostalim i zato što je kratki neoakut ograničen samo na *o, *e, *ъ, *ь i zato što se stari akut javljao u sve tri naglasne paradigme, a *` ispred dužine samo u n. p. *b*. Odras (+)dužine u ZOS, tj. neoakutsko duženje, vidimo u tri osnovne pozicije (prema osnovnom kajk. *selô, rešetô, stôl* – G. *stolâ*):

- 1) na. *sèlā > kajk. *sēla*, *rešētā > kajk. *rešēta*
- 2) L. *stòlū > kajk. *stôlu*
- 3) i. *stòlŷ > kajk. *stôli*

Sve tri pozicije imaju paralelu u neocirkumfleksnom duženju u n. p. *a* (kajk. *lêta, prâgu, prâgi*). Izvorno je zacijelo i neoakutsko duženje u kajk/sln. ispred dužine u ZOS ovisilo o broju slogova, ali kako ga vidimo samo u tri pozicije u kojima i u n. p. *a* kod neocirkumfleksnog duženja prevladava duga varijanta nastavka (uz iznimku opreke po živosti u L.), nikakav se trag te pretpostavljene opreke po broju slogova kod neoakutskog duženja ne vidi. Kako vidimo, u kajk. se neoakut nije pomicao na dominantnu dužinu u zadnjem otvorenom slogu (§63).

Tip *sēla*

§179 Naglasak tipa *sēla, rešēta* je jako dobro posvjedočen u kajkavskom¹³⁹⁶. U knjiž. sln. oblicima poput *sēla, vretēna* se ne vidi nastaju li od starijega *sèla ili *sēla. No na staro duženje, kao u kajk., u na. upućuje Pleteršnikovo bilježenje (§38^F) gdje u primjerima poput *kôla* (~ kajk. *kôla*) nalazimo *o*, za razliku od primjerâ kao *nôsîm* (~ kajk. *nôsîm*), gdje dužina nastaje tek kasnijim sln. duljenjem u neposljednijim slogovima (§38–39, 109). Takvo shematično starije književno bilježenje zapravo odražava vokalski odnos kakav vidimo u doljenjskom (Ramovš 1921: 234, 1936: 201, 207, Rigler 2001: 400) *úkna, kúla* < *ôkna, *kôla (~ kajk. *ôkna, kôla*) prema *nuôsîm* < *nôsîm (~ kajk. *nôsîm*). Dakle, od rano produženoga *ô (neoakutskim duženjem) dobivamo *u*, dok od kasnije produženoga *ô (duženjem u neposljednijim slogovima) dobivamo *uo*. Usp. tu još i doljenjski *bûχ* < *bôg (tu je duljenje još ZJslav. – §114) ali *kuóža* < *kôža (duženje u

¹³⁹⁶ Kada izostaje (što nije često), tu je riječ o vrlo recentnoj inovaciji. Usp. kod Križanića (Ослон 2011: 108^F, 109) *cēna, vēcna, pēbpa, stēkla* (oblik *steklá*, koji se u članku navodi prema ruskom tiskanom izdanju Križanića, ipak ne postoji u samom izvornom rukopisu – Miša Oslon, usmeno) itd.

neposljednijim slogovima) – kod Pleteršnika *bôg* ali *kôẓ̌a*. Duženje se jasno vidi i u sln. panonskom dijalektu u kojem nije bilo duljenja u neposljednijim slogovima – usp. u Prekmurju *bêdra* (Greenberg 1989: 357), *rêbra*, *plêča*, *kôula* (Novak & Novak 2009), u Središću u Prlekiji *plêča* (prema jd. *plăčă*, Greenberg 1999) itd.

Dugi neoakut u ovom položaju ne vidimo samo u kajk. i sln., nego i u sjevernoj zoni stštok. slavonskoga dijalekta (Podravini i Baranji) te u nekim sjevernim čak. govorima. Usp. u podravskim Šljivoševcima (Kapović 2008b: 144, 145) *rêbra*, *rešêta*, *vretêna* – u Batini u Baranji takav naglasak imam zabilježen samo u analoškim primjerima (vidi dolje), dok u n. p. B imam samo *sêla*, *rêbra*, *vretêna*, *rešêta*¹³⁹⁷. Nije neobično da se »kajkavski« naglasak javlja u zapadnijoj Podravini, a u istočnijoj Baranji ne. Ovdje je vjerojatno riječ o morfološko-analoškoj a ne o fonetskoj izoglosi s kajk. jer se u slavonskom dijalektu *` inače ne dulji¹³⁹⁸. No grade je svakako premalo za dalekosežne zaključke. Za sjeverni čak. usp. u Orbanićima Kalsbeek (1998: 105) *stākla*, *s'êla*, *r'êbra*, u Munama (Ribarić 2002: 59) *selô* – na. *sêla* i u Lupoglavu (Ivić 1961a: 203) na. *riêbra*. Vermeer (1982: 316) naglasak tipa *sêla* navodi kao tipičan za istarske sjeverne čak. govore. Širinu ove pojave na sjeveru čak. područja bi trebalo detaljnije (terenski) istražiti prije konačnih zaključaka.

Naglasak se tipa *sêla*, *rešêta*, koji se izvorno javlja samo u n. p. B (od psl. *sêlā, *rešêtā), analogijski može prenijeti i na stare osnove n. p. a (*čudêsa*, *ramêna*) i n. p. c (*imêna*, *nebêsa*) – usp. već kod Pergošića a. *imêna* [imēna] (1574: xiii/I). Ovakav je naglasak u kajk. široko proširen jer prevladava općenita tendencija uklanjanja naglasaka s nastavka u na. sr.r., no nije svuda proveden. Usp. *imānā* u Vedešinu i Umoku (Houtzagers 2013a: 157^F, 159)¹³⁹⁹ te ozaljsko *nebêsa* < *nebesā (Težak 1981b: 266)¹⁴⁰⁰ prema susjednom prodindolskom *nebêsa* (Rožić 1893-4/II: 129). Takvu analogiju vidimo i u knjiž. sln. *nebêsa*, *slovêsa*, *ušêsa* (također i *nebêsa* s naglaskom prema ostalim oblicima n. p. C i prema n. p. A). Usp. još i dijalektalno *drbêse* (Pronk 2009: 76) u ziljskom, te u Prekmurju *nebêsa* (Logar 1974: 56), *imêna (ali *râmena*, Novak & Novak 2009)¹⁴⁰¹.

¹³⁹⁷ Sekereš (1977b: 383) za Baranju navodi također na. *sêla*.

¹³⁹⁸ Ivšić (1907: 130–131) za Šaprinovce navodi li. *pêri*, *stôli/stôli*, *vretêni* (uz *snôpi*, *snebôki*), na. *sêla* (uz *rêbra*, *stêgna*), no to je posljedica osebujnog šaprinovačkog duženja ispred sonanta i u otvorenom slogu – usp. i *trôje*, *vîle*, *večêrat* itd. (: 117) – i nema veze s kajkavskim.

¹³⁹⁹ Ovo je u skladu, kao i neki drugi detalji iz ovih govora, s Ivićevom (1990: 204–206) tezom da su se ovi govori izvorno govorili na rubu kajk. područja.

¹⁴⁰⁰ Zanimljivo, u susjednom čak.-kajk. Križanićevu govoru nalazimo *nebêsa* < *nebêsa.

¹⁴⁰¹ U Prekmurju bi takav naglasak, s obzirom na nepostojanje tonske distinkcije, mogao predstavljati i starije *nebêsa (prema poopćenom čeonom naglasku) i starije *nebêsa.

Takav je morfološko-analoški naglasak proširen, izgleda, i u podravsko-baranjsko stštok., usp. u Šljivoševcima u Podravini *čuděsa, neběsa*, a u Batini u Baranji *čuděsa, neběsa, iměna, raměna, vriměna* (Kapović 2008b: 144, 145)¹⁴⁰². Nalazimo ga i na čak. sjeveru, usp. u Orbanićima (Kalsbeek 1998) *imⁱěna, ramⁱěna* uz češće *rãmena*¹⁴⁰³, a javlja se i u kontinentalnom srednjocak. – usp. *iměna* iz Generalskog Stola, *vriměna* iz Jezerinã, *iměna* iz Oštarijã itd. (Lukežić 1990: 76) i *iměna – iměnin, raměna – raměnin, čuděsa, neběsa* (ali ⁺vretenã, ⁺rešetã) iz Senja (Moguš 1966: 73–74, 2002). Tu je, dakle, riječ o izoglosi koja obuhvaća osim sln/kajk. područja i rubna čak. i štok. područja, što još treba dodatno istražiti.

U sln/kajk. se, kako ćemo vidjeti, neoakut nastao duženjem često zamjenjuje sekundarnim neocirkumfleksom. Tã je tendencija u sln. puno proširenija nego u kajk. Tako u sln. prema izvornom *sěla, vretěna* nalazimo i analoško *sěla, rešěta* koje nastaje analogijom prema tipu *lěta, koríta* (n. p. A). Motivacija je jasna – u jd. n. p. B imamo *sélo – G. sėla* (< *selò – *selã), *vretěno – G. vretěna* itd., što je jednako tipu *lěto – G. lėta, korító – G. koríta* (n. p. A) pa onda u mn. lako dolazi do ujednačavanja. Istom se analogijom dobiva i na. *vĩna* (usp. u jd. *vĩno – G. vĩna* < *vĩnò – *vĩnã). U kajk. takvih analogija nema (kajk. *sěla, vretěna, rešěta, vĩna*) jer u jd. *selò, vĩnò* ostaju različiti od *lěto*.

Tip *stõlu*

§180 Ovo je jedna od pozicijã koju Ivšić nije zamijetio. To nije čudno budući da je tu duženje u dosta govora naknadno uklonjeno (analogijom L. *stõlu* prema D. *stolũ* ili prema L. *koñũ*, gdje neoakuta u kajk. nije bilo jer je riječ o imenici za živo), a, kako je u mnogim govorima došlo i do retrakcije tipa *selò > sělo*, tamo se D. *stolũ* i L. *stõlu* i fonetski izjednačuju. Naglasak na korijenu se javlja i u dugim osnovama (D. *sũdũ – L. sũdu*). Za dugo *-ũ u L. i izostanak dužine u *-u kod imenicã za živo u kajk. (što se poklapa s n. p. A i C) vidi §143, 260.

U nekim govorima se ~ u L. javlja kod svih imenica – i za živo i za neživo. Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 295) L. *kÿeñu* ali D. *kÿeñũ*. Ovakav naglasak imaju sve takve o-osnove n. p. B bez obzira na značenje (: 297). Jednako je i u Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 261, 263), još jednom govoru s očuvanom oksitonezom, gdje vidimo L. *kruõvu, kuõñu, piěsu* – naglasak je na osnovi i kod dugih osnova (*klũću, gospodãru*). U Međimurju se trag

¹⁴⁰² Sekereš (1977b: 384) navodi samo *čuděsa* i *vřimena*.

¹⁴⁰³ Sekundarni naglasak n. p. B se ujednačava, ali bez duljine, i na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) – *neběsa, čuděsa, iměna*.

stare duljine u L. n. p. B vidi u vokalskim izmjenama: usp. *blók* »prozor« – *na blòku*, *gróp* – *na gròbu*, *Bródec* – *na Bròcu* ($o < *ō$, $o < *ō$), *žěp* – *žěpa* – L. *žěpu* ($e < *ě$, $e < *ě$)¹⁴⁰⁴ (Blažeka 2008: 193, 196). KomPLICIRANJA JE SITUACIJA U G. KONJŠČINI (Gudek 2013: 47). Tamo u n. p. B (tipa *pōp* – G. *pōpa* < *popà) kod jednoslozičâ s vokalom *o* imamo dva podtipa. U jednom (u koji spadaju imenice koje znače neživo – *stōl*, *bōp*, *bōr* itd.) vidimo diftong $uo < *ō$ na svim očekivanim mjestima (L. *stuōlu* – g. *stuōluf* – li. *stuōfi*). U drugom (u koji spadaju imenice koje znače živo – npr. *pōp*, *vōl*, *sōm* itd.) vidimo oblike bez diftongâ (L. *pōpu* – g. *pōpuf* – li. *pōpi* < *popù itd.). Poveže li se ovo s izostankom neocirkumfleksa u n. p. A kod riječi za živo i s izostankom oksitoneze kod riječi za živo u n. p. C (§143), jasno je o čemu je riječ. Naglasak se tipa *stōlu*, tj. *stōlū, ovdje javlja samo kod riječi koje znače neživo, dok kod riječi koje znače živo imamo poopćeno kratko *-u, tj. izostanak dugog neoakuta. Kratko *-u sa sobom nosi i naglasak pomaknut na nastavak (L. *popù*) jer u kajk. pomak naglasaka na nastavak priječi upravo dužina (§63, koja istodobno uzrokuje i neoakutsko duženje prethodnoga sloga), koje ovdje nema. U G. Konjščini je taj izostanak neoakuta kod riječi za živo doveo i do analoškog nestanka neoakuta u množinskim oblicima. Moguće je da se situacija slična konjščinskoj vidi i u Varaždinu (Lipljin 2002). Tamo vidimo L. *na stōlu* (usp. G. *stōla*) uz *rōk* – *rōka* – *v rōku* i možda *grōp* – *grōba* – *v grōbu* (4x) (nije jasno je li ovo od n. p. *b* ili *c*¹⁴⁰⁵), ali izostanak neoakuta u *z vōli*, *na kōnu* – *z lěpi mi kōni*, L. *pěsu*. Ne može se znati je li situacija s oprekom živo/neživo možda isprva bila u svim kajk. govorima pa je naknadno uklonjena u govorima poput bednjanskoga i šemničkoga ili su tu od početka postojale dijalekatske razlike (vidi još §143).

Osim što se u nekim govorima opozicija D. *stolū* : L. *stōlu* ne vidi zbog kasnijih retrakcija, u nekim je govorima izvorni naglasak mogao biti uklonjen analogijom. Usp. u V. Rakovici (March 1981: 253) DL. *volū*, *pūžū* (tako za sve imenice) ili u Ozlju (Težak 1981b: 253, 267) DL. *stōlu*, *kōnu* < *stolū, *koñū. Tu je neoakut na osnovi u L. uklonjen analogijom prema D. i naglasku ostalih padeža, a možda i prema izvornom izostanku te promjene u riječima za živo. Neobičniji je pak razvoj u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 29–31). Ondje neoakut u lokativu jd. nalazimo kod dugih osnova (D. *těrnū* – L. *těrnū*)¹⁴⁰⁶, dok je kod kratkih osnova tu analogijom prema n. p. A (*křin* – L. *křinu*) neoakut promijenjen

¹⁴⁰⁴ Ovo je, naravno, turcizam, ali usp. štok. *žěp* – *žěpa* za n. p. B.

¹⁴⁰⁵ Dužina u N. *o*-osnovâ u Varaždinu nije pouzdana (usp. i *dīm*, *jūk* »jüg«, *rīs*, *stōl*, *kōñ* itd.).

¹⁴⁰⁶ I u n. p. C (D. *rōgu* – L. *ruōgu*), no ondje analogijom prema n. p. C: (D. *kūmu* – L. *kūmu*), gdje postaje Ivšićevom retrakcijom od *kūmū (§260). No takav je razvoj u L. tu naknadno povezan s utjecajem n. p. B u l. i i. (vidi u nastavku).

u neocirkumfleks: *bõp* – D. *buobù* – L. *buõbu* (u svim primjerima bez obzira na značenje). Isto se dogodilo i u množini (§181). Očito je kod kratkih slogova prevladala tendencija ujednačavanja alternacije ʎ^{h} ¹⁴⁰⁷, slično kao što se dogodilo u nekim primjerima i u knjiž. sln.

Usporednica se kajk. *stõlu* vidi u knjiž. sln. u lokativima kao *bõju*, *dvõru*, *grõbu*, *põdu* (danas arhaičnima/dijalektalnim). Takav se naglasak može teoretski izvoditi i iz starijega **grõbu* i **grõbu*, ali vjerojatno upućuje na izvorno **grõbu*, istovjetno kajkavskom¹⁴⁰⁸. U nekim primjerima (analogijom *kõnj* – G. *kõnja* prema *prãg* – G. *prãga*) se dobiva sekundarni neocirkumfleks – L. *kõnju*, *grõbu*, *võlu*, *bõju* (i još mlade *bõju*), a može biti ujednačen i naglasak ostalih padeža (L. *bõju*, *stõlu*)¹⁴⁰⁹. Iste analogije ćemo u nastavku vidjeti i u množinskim padežima (npr. *kõnjih/kõnjih/kõnjih*).

Vrlo je rano u svim sln/kajk. govorima neocirkumfleks u lokativu jd. općen u svim izvorno neakutskim riječima n. p. A (kao **potõkъ* – **potõka* ili **sʎtvõrъ* – **sʎtvõra*). Tako analogijom prema *obrãz* – L. *obrãzu* dobivamo i *potõk* – L. *potõku* (umjesto ***potõku* što bi se očekivalo prema **potõkũ*). To nije teško razumjeti znajući da nakon jednačenja odrazâ **** i **^* imenice tipa *potõk* i imenice tipa *obrãz* dobivaju potpuno isti naglasak u većini padežâ¹⁴¹⁰ i da je u sln/kajk. općenito dolazilo do tendencije da se neoakutska metatonija zamijeni neocirkumfleksnom metatonijom.

Tip *stõli*

§181 Naglasak tipa *stõli*, *võli*, *kõni* itd. u instrumentalu množine je u kajk. jako dobro posvjedočen. Isti se naglasak javlja uvijek i u l. *stõlih*, *võlih*, *kõnih* (u nekim su se kajk. govorima l. i i. izjednačili). Neoakutsko je duženje u **stõlỹ* > kajk. *stõli* očekivano (usp. **sělã* > kajk. *sěla*), dok se ono (ispred unutarne nekontrakcijske dužine) u **stõlěxъ* ne očekuje (usp. **nõsišъ* > kajk. *nõsiš*). No kako svugdje u kajk. i u lokativu mn. nalazimo duženje, tu treba pretpostaviti rano širenje dugog neoakuta analogijom prema instrumentalu. Očekivao bi se obrazac n. **stoļl* – l. **stõlih* – i. **stõli*¹⁴¹¹. Kako je naglasak na osnovi u instrumentalu mn. povezan s du-

¹⁴⁰⁷ Na isti je način ali u n. p. C u V. Rakovici (March 1981: 257) nastao sekundarni L. *bõgu* (umjesto **bõgu*).

¹⁴⁰⁸ Nije jasna razlika u vokalizmu između L. *kõnju* i l. *kõnjih*, i. *kõnji* u Pleteršnikovu bilježenju, gdje bi vokalizam u L. upućivao na mlađu dužinu – zacijelo je riječ o nekakvoj inovaciji.

¹⁴⁰⁹ Usp. npr. Stankiewicz 1993: 50, 59 za sve ove sinkronijske varijante.

¹⁴¹⁰ Usp. vrlo slično u štok. *kõžã* prema *krãvã*, *põtõkã* prema *jězikã* itd.

¹⁴¹¹ Zanimljivo, u čak-kajk. Križanićevu govoru nalazimo l. *sělech* (uobičajeno za kajk.) i *селѣх* (Ослоп 2011: 109). Inače tu u o-osnovama nalazimo naglasak na nastavku kod kratkih osnova – npr. *konyěch*, *meczmi* itd. (: 122). Jasno je da se onda u tim pozicijama

ljenjem (a tako je i u genitivnoj varijanti *stōlov prema starijem *stōl¹⁴¹² i u L. *stōlu), analogijom se mogla produžiti i osnova u lokativu mn. Tu je direktan utjecaj mogao odigrati i lokativ jd. (*na₁stōlu – *na₁stōlih ⇒ *na₂stōlu – *na₂stōlih). Kako god bilo, analoški naglasak u lokativu mn. nije teško objasniti.

Knjiž. sln. *kónjih*, *kónji* (u Pleteršnikovu bilježenju) upućuje na starije duženje (usp. *nósiš*). Za dužinu usp. i prleški i. *kōli* u Središću (Greenberg 1999) te prekmurski *f₁kōṭli* (uz sekundarno *f₁kōtli* prema *kōtāy*) u Polani (Greenberg 1993: 471). U Prekmurju nalazimo i na zacijelo sekundarne oblike s kračinom – Cankova (Greenberg 1993: 473) *nā₁kōñi*, Beltinci (Novak & Novak 2009) l. *na₁kōñjaj*, *pri₁stōlaj*, i. *s₁kōñjami*, *za₁stōlami* (tu je možda izvorna duljina uklonjena zbog sekundarnih nastavaka). Takva se dužina vidi i u sjevernim čak. dijalektima u li. sr.r. (kao i u na. – §179). Usp. u Orbanićima (Kalsbeek 1998) l. *sⁱēleh*, u Pagubici (Vranić 2013: 529–530) *pu₁sēlih*, u kontinentalnom srednjčak. (Lukežić 1990: 76) u Generalskom Stolu *u₁sēli* te u Ličkom Lešću analoško *s₁ramēni*.

U sln. prema starijem *kónji(h)* možemo dobiti i mlađe *kōñji(h)* (analogijom prema *prāgi(h)*) u n. p. A kao i kod L.) te *kónji(h)*, analogijom prema drugim padežima. Sekundarni neocirkumfleks vidimo i u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 30–31) gdje prema očekivanom l. *tērne* – i. *tērni* (n. p. B:) vidimo sekundarno l. *buōbe* – i. *buōbi* (n. p. B)¹⁴¹³. Zato pak izvorni B-naglasak vidimo u n. p. C, gdje uz očekivano l. *rogīē*, i. *rogmī* nalazimo i analoško *ruōge* – i. *ruōgi*.

Tip *lōnec*

§182 Neoakut je u tipu *lōnec*, *kōnec* uočio još Ivšić i on je dobro posvjedočen u kajkavštini (usp. štok. *lōnācā*, *kōnācā* za mjesto naglasaka¹⁴¹⁴). Ovdje je vjerojatno riječ o čisto fonetskom razvoju, pri kojem bi se neoakutsko duljenje događalo pred dominantim dugim vokalom i preko jakoga poluglasa – dakle *lōnĕcĕ > *lōnec*. Usp. tu duljenje koje se u kajk. događa preko slaboga poluglasa u primjerima kao *ōkĕnā > *ōkna*. Može se pomišljati i na razvoj tipa *lōnĕcĕ > *lōnĕcĕ (s duženjem sloga ispred *ĕ – §171) > *lōnec*, no u tom slučaju moramo pretpostavljati fonetsko duženje ispred unutrašnjeg dugog jakog poluglasa iako ga inače ispred drugih

ne može vidjeti kajk. duljenje. Isto je tako i u susjednom govoru Ozlja (»pravom« kajk. koji ima i neocirkumfleks za razliku od Križanićeva govora), usp. li. *stolī* (Težak 1981b: 253).

¹⁴¹² Usporedba sa štok/čak. *stōlōv(ā)* ne može biti izravna jer u kajk. ispred unutrašnje dužine ne bi bilo duženja u *stōlōv (usp. *nōsiš* < *nōsīšĕ).

¹⁴¹³ Usp. sličnu analogiju u rakovičkoj (March 1981:257) n. p. C – li. *bōgi*.

¹⁴¹⁴ Ali kod Križanića (Ослон 2011: 121) *konēu* (usp. štok. varijantu *konācā*).

unutrašnjih dugih slogova nema (usp. izostanak duženja ispred unutrašnje dužine u *nòsiš* < *nòsiš̃). Teoretski bi se ovdje moglo raditi i o analogiji – *lōnec* bi (kao i tip *ōken* < *ōk̃ñ) moglo biti analogijom prema tipu *rēber* < *rēbr̃¹⁴¹⁵. U tipu *rēber*¹⁴¹⁶ se u kajk., izgleda, pravilno događa fonetsko duženje (kao u tipu *sēl* < *sēl̃), za razliku od štok/čak. *rēbār(ā)*, gdje duženja preko *-CC- nema (§171^F).

Isto duženje vidimo i u sln. – usp. kod Trubara u 16. st. *luniz s u* < *ō te u Ribnici (dolenjsko) *lúnac* (Ramovš 1921: 237, 1936: 201). Kod Pleteršnika nalazimo g. *lŕnac* sa sekundarnim vokalizmom te sekundarnim neo-cirkumfleksom. Usp. slične sekundarne oblike i u sln. *grēhov*, *junâkov* (izvorna n. p. B). Isti tip naglasaka vidimo i u sln. g. *óvac* (usp. Ramovš 1921: 234).

Neoakutsko duženje ispred duljine od stezanja

Tip *nōvi*

§183 Neoakutsko duljenje vidimo i u kajk. određenim pridjevima tipa *nōvi*, *zelēni*, *širōki* u n. p. b, gdje je nenaglašena duljina u nastavku (ili prvom slogu nastavka) nastala stezanjem:

psl. *nòṽъ̄ – *nòvaja – *nòvoje > *nòṽȳ – *nòvā – *nòvō > kajk. *nōvi* – *nōva* – *nōvo*

(~ štok. *nòvī* – *nòvā* – *nòvō*)

U kajk. su takvi oblici dobro posvjedočeni – usp. već kod Pergošića G. *nōuogha* (: lxxvi/II) i kod Križanića (Ослон 2011: 111–112) *wisōkaia*, *re-czēniy*, *razorēnoe* itd. Duljina se vidi i na sln. istoku (u netonskim govorima bez duženja u neposljednjim slogovima) – usp. u Prekmurju *gōuli*, *nōuri*, *prōusti* (Ramovš 1936: 205), *zelēni* (Greenberg 1989: 357), *nōuvi*, *zelēni* (Novak & Novak 2009), u Prlekiji *gōli* (Ramovš 1936: 205), *nōvi* (Greenberg 1999), u Beloj krajini *dōbri*, *tōpli* (Ramovš 1936: 205) itd. Isto duženje vidimo i u rednim brojevima – kajk. *trēti*, *sēdmi*, *ōsmi*¹⁴¹⁷. Usp. u Beltincima (Novak & Novak 2009) *sēdmi*, *trētji*. Oblik *sādmi* u Polani (Greenberg 1993: 471) vjerojatno ima kraćinu prema glavnom bro-

¹⁴¹⁵ Vidi i Kapović 2010b: 98–101.

¹⁴¹⁶ Za ovakav naglasak (inače razmjerno slabo posvjedočen u kajk.) usp. u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 118) g. *rēbar*, *ōkan*, *stēgan*, kod Križanića (Ослон 2011: 109) g. *rēber*, *cmēgen*, *cēdel* te u Središću (Greenberg 1999) g. *stēgān* (: *stāgno*), *rēbār*. Usp. i knjiž. sln. *rēbør*, *ōk̃ñ*.

¹⁴¹⁷ Dužinu u *sedmi* i *osmi* vidimo i u Zslav. i većini štok/čak. dijalekata (§189), ali je ona ondje analoška a ne fonetska.

ju. I Pleteršnikovo *ósmi* (umjesto *ósmi) zacijelo ima vokalizam analogijom prema *ósəm* (usp. kajk. *ðsem* ali *ðsmi*).

U čak. oblike *gōli*, *nōvi*, *debēli*, *visōki*, *zelēni* (i *vēliki*, *žalōsni* ali *lōši*, *dōbri*) nalazimo u Senju (1966: 75–77, 2002). U Senju se inače javlja i tip *imēna* (§179) pa se, iako je Senj razmjerno daleko na jugu od sln/kajk., ne može *a priori* isključiti nekakva veza. Zanimljivo je da neoakut nalazimo samo kod starog kratkog neoakuta, dok kod starog akuta nalazimo obično ⁺čisti, ⁺slābi, ⁺šiti, *pūni* (ne računajući *stāri*, *māli*, *prāvi*, ⁺zdrāvi, koji se javljaju posvuda u čak. južno od linije Lošinj–Novi, §140).

Neoakut u kajk. vidimo u svim oblicima (*nōvi* – *nōvoga* – *nōvomu* itd.), što nam ukazuje na to da se neoakutsko duženje ispred kontrakcijske dužine (koja je vjerojatno bila fonetski duža od stare dužine) događalo bez obzira na to u kojem je slogu ta kontrakcijska dužina bila. Za razliku od kontrakcijske dužine (*nōvoga* < *nōvōga), ispred stare (nekontrakcijske) dužine u neposljednem slogu nije dolazilo do duženja (kajk. *nōsimo* < *nōsīmo). Za posebnost kontrakcijske dužine kod sln/kajk. neocirkumfleksa i u čak. vidi §155. Do duženja je u oblicima poput *nōvim* zacijelo došlo prije retrakcije neocirkumfleksa u primjerima kao *kōpam* u nekim kajk. i sln. govorima jer bismo tu inače očekivali **kōpam. Primjere poput *nōvi* (u pridjevima bez sufiksa) treba razlikovati od primjera poput *žēnski*, *stōlni*, *kōzji*, gdje je također riječ o određenim pridjevima, ali njihovo neoakutsko duženje nastaje zbog gubitka slaboga poluglasa (§184). Za duženje ispred kontrakcijske dužine u **m̃nojq* > **m̃nq* vidi §185.

Iz primjerâ kao što je *nōvi* (B) se ovakav naglasak poopćava i u *bōsi* (C) (umjesto *bosī) – usp. kod Križanića *прѡстѣ* (Ослон 2011: 110), knjiž. sln. *bōsi*, Prlekija *bōsi*, Prekm. *bōusa* (Ramovš 1936: 205) itd. U knjiž. sln. se kod pridjevâ stare n. p. B oblici poput *nōvi*, *prōsti* čuvaju u dijalektima, ali ih u suvremenoj normi zamjenjuje analoški neocirkumfleks pa imamo sekundarno *nōvi*, *prōsti*, *zelēni*, *visōki* itd. Takvu je analogiju lako razumjeti: *nōv* = *stār* pa onda i *nōvi* = *stāri*.

I u kajk. vidimo sekundarni neocirkumfleks u pridjevima koji spadaju u staru neakutsku n. p. A – npr. kajk. *gotōvi* analogijom prema *bogāt* (jer je *gotōv* – *gotōva* = *bogāt* – *bogāta*). Usp. u G. Konjšćini (Gudek 2013: 67, 74) *nuōgi*, *gutuōvi*¹⁴¹⁸ (~ štok. *mnōgī*, *gōtovi*)¹⁴¹⁹. Činjenica da se u kajk. takva analogija u određenim oblicima događa u pridjevima izvorne neakut-

¹⁴¹⁸ Usp. istu analogiju u nekim sjevernim čak. govorima – npr. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *gotōvi* analogijom prema *bogātī* itd.

¹⁴¹⁹ U nekim se govorima neocirkumfleks može i šire proširiti, usp. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *bōgi*, *dōbri*, *mōkri*. Neobična je situacija u V. Rakovici (March 1981: 264–266), gdje se u svim pridjevima u odr. obliku poopćava ~ pa tako i u *bogāti* itd.

ske n. p. A, ali ne i u određenim oblicima izvorne n. p. B (kajk. obično *nōvi*, *prōsti* itd.¹⁴²⁰) nam dokazuje da u kajk., za razliku od štok/čak., kod korijenskih pridjeva tipa *nòvь i *slǎbь nije bilo poopćavanja n. p. A, tj. vezanoga naglasaka, što se po samim neodređenim oblicima ne vidi (usp. Kapović 2011c: 345–347).

Neoakutsko duženje nakon ispadanja unutrašnjeg slabog poluglasa

§184 Kao što je rečeno, neoakutsko se duženje u kajk./sln. osim ispred (+) dužine u ZOS i kontrakcijske dužine javlja i kod ispadanja slabog unutrašnjeg poluglasa nakon kojega dolazi do kompenzatornog duženja. No za razliku od neocirkumfleksnoga duženja koje se u tom položaju događa neuvjetovano, neoakutsko duženje ovisi o tome koji su suglasnici u pitanju te se događa:

- a) kada je prvi suglasnik sonant (psl. *pèrьce > kajk. *pěrce*)
- b) kada je drugi suglasnik *-j- (psl. *snòrьje > kajk. *snòrje*)

Dakako, do duženja dolazi i ako su oba uvjeta ispunjena (psl. *pèrьje > kajk. *pěrje*). Ti su izvorni uvjeti duženja zastrti kasnijim analogijama i ujednačavanjima. Kao i u nekim prethodno analiziranim pozicijama, i ovdje je postojala tendencija da se neoakutsko duženje zamijeni neocirkumfleksnim duženjem.

Neoakutsko se duženje vidi ispred pridjevskih sufikasa *-ski*, *-ni*, *-ni*, *-ji* koji su počinjali jerom (*-ьsk-, *-ьn-, *-ьñ-, *-ьj-)¹⁴²¹. Ivšić (1936: 72) bilježi primjere *žēnski*, *kōñski*, *peklēnski*, *kōzji*¹⁴²² (analogijom i *bōžji*, *kokōšji*), a takav je naglasak dobro potvrđen u kajkavštini¹⁴²³. Kako se neoakut kod *-ji* javlja i u primjerima kao *kōzji*, *pēsji* (gdje osnova ne završava na sonant) i kod svih imenica na *-je* (*snòrje*, *gròbje* itd. – vidi u nastavku), logično je pretpostaviti da kod *-ьj- uvijek imamo duženje. Kod pridjevâ na *-ski*, *-ni*, *-ni* čini se da ni nema potvrdâ s n. p. *b* i osnovom koja ne bi završavala na sonant.

U nekim slučajevima možemo naići i na sekundarne naglaske, usp. tako prema očekivanom *piēsji* (Oraić Rabušić 2009: 274) sekundarno *piēsji* (Gudek 2013: 65) uobičajenim širenjem neocirkumfleksa te *pesi* (March

¹⁴²⁰ Ipak usp. *nuōvi* – *nuāvega* u Kostelskom (Celinić 2010: 56, 59).

¹⁴²¹ Za izvorne naglasne obrasce usp. štok. *bāpskī* (A) – *žēnskī* (B) – *svjètskī* (C).

¹⁴²² Ovo je izvorno ako se kao početno uzme *kozâ (*b*) (postoji i varijanta po n. p. *c*), usp. štok. *kōzjī*.

¹⁴²³ Usp. u Križanićevu prijelaznom čak-kajk. govoru (Ослон 2011: 108, 112, 126–127) *sēlski*, *sēlckibь*, *žēnskogo*, *kōnyniу*, *kōzъи*, *pēsъи* i analoško *bōžъи*.

1981: 265), *peši* (Rožić 1893-4/II: 153) analogijom prema C-tipu¹⁴²⁴. Usp. isto tako u toj istoj Šemnici G. sekundarno *kuōzji* prema izvornom *kōzji* u Štuparju (moji podaci)¹⁴²⁵ ili sekundarno varaždinsko (Lipljin 2002) *stōl-ni* prema Belostenčevu *Sztōlni* (usp. još i *Szēlni*). Sekundarni neocirkumfleks nalazimo i u neakutskoj n. p. A (usp. štok. *pōkojan*) – kajk. *pokōj-ni*¹⁴²⁶. U sln. se staro duženje vidi u dolenjском *kūnski* (analogijom i *gúr-ski*, *pūlski* – usp. štok. *kōňski* prema *gōrski*, *pōlski*) (Ramovš 1936: 201)¹⁴²⁷. Usp. također u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *pēsji* ali sekundarno (prema imenicama) *kōňski*, *dvōrski* (također i *bōži*).

Neoakutsko duženje vidimo i pred imenskim sufiksima *-ce*, *-stvo*, *-je* (< **-ьce*, **-ьstvo*, **-ьje*). Duženje je u tipu *pērce*, *sēlce* (prema *perō*, *selō*) u kajk. dobro potvrđeno¹⁴²⁸ premda je Ivšić propustio uočiti duženje ispred

¹⁴²⁴ U ovim se govorima kod pridjeva na *-ski* (npr. *louski*), *-ni* (*nočni*), *-ji* (*divji*) čuva stari naglasak n. p. C pa se on onda širi sekundarno i u primjeru *pesji*. Ovakvi su arhaizmi tipični za kajk. jug (Samobor–Prigorje–Turopolje) i sjeveroistok (Podravina). Drugdje u kajk. (i prleškom) se, recimo, čuva poimeničeni pridjev *godovnō* sa starim naglaskom. Usp. npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012), na rubu Turopolja, pridjev *saduwnī*, *glavnā* i poimeničeno *miruwnō* a u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *lanski*, *šesvsječki*, *smješni*, *venčēni*. Vidi i Kapović 2011a: 370, 372. Izvorno se *-i* zamjenjuje na različite načine. Tako prema izvornom rakovičkom *nočni* (March 1981: 265) (usp. štok. *nōčni*) imamo u Bednji (Jedvaj 1956: 304) sekundarno *nječni*, u Turopolju (Šojat 1982: 400) sekundarno *nōčni* (ali npr. *svēcki* prema *svēt* – usp. štok. *svjētski*), a u G. Konjšćini (Gudek 2013: 65) sekundarno *nyōčni*.

¹⁴²⁵ U Turopolju (Šojat 1982) pak nalazimo *kōzji*.

¹⁴²⁶ Rožić 1893-4/II: 165, Jedvaj 1956: 304, Gudek 2013: 66. U sln/kajk. je neocirkumfleks proširen tipično i u primjerima *gōrnji*, *dōlnji* (analogijom prema tipu *srēdnji* – usp. štok. *srēdnī*), no to je sekundarno (usp. štok. *gōrnī*, *dōnī*), što se još vidi u Turopolju (Šojat 1982: 400), gdje uz u sln/kajk. uobičajeno *gōrni*, *dōlni* nalazimo i vjerojatno stariji inovativni naglasak *gōrni*, *dōlni*. Usp. za to štok. varijante *gōrnī*, *dōnī* (psl. *gorá je sigurno n. p. c, a *dolъ je n. p. *d* > B ili C pa se tu može računati i s izvornim *dolъnъjъ i *dolъnъjъ).

¹⁴²⁷ Kod Pleteršnika u primjerima kao *kōnjski*, *kōzji* nalazimo sekundaran vokalizam, a u *dvōrski* i sekundaran neocirkumfleks. Usp. tu i *dvōrski* (i *dvōrba*, *dvōrkiŋa*) u Varaždinu (Lipljin 2002).

¹⁴²⁸ Usp. *pērce*, *sēlce* u Varaždinu (Lipljin 2002); *pērce*, *dēnce*, *vretēnce*, *okānce* (*okъnъce) i *rebārce* (sa sekundarnim mjestom naglasaka umjesto izvornog *rēbrъce – usp. Дыбо 2000: 101–106 za psl. naglasak u ovakvim izvedenicama) u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 120, 124); *vesālce* < *vesālce (sekundarno mjesto naglasaka prema izvornom *veslъce) u Ozlju (Težak 1981b: 265); *pērce*, *rēbrēce* < *rēbrъce (čini se, dakle, da je do duženja dolazilo i ispred **-br-*, tj. da se **-br-* ponašalo kao sonant – ako, naravno, nije riječ o analogiji) uz sekundarno *stēkiēlce* (prema izvornom *stākъlce), a analogijom i *tiēlce*, *driēfce* od *tēlo, *dērvo (n. p. c) u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 55) te *Sztebēlce* (sa sekundarnim mjestom naglasaka), *Pércze* (prema *Pèro*) kod Belostenca. U Beltincima (Novak & Novak 2009) je potvrđeno *dvērcā* (prema *dvēri*). Za duženje u n. p. a usp. *korīce* < *korýtъce (Jembrih & Lončarić 1982-3: 55) i *sīce* »jedilo« < *sītъce (Šojat 1982: 470). Za sln. usp. *pērce* (Plet., uz sek. *percē*), *dānce* (iako ovdje nema dokazā za starije duljenje) ali sekundarno *sēlce* (Plet., prema *sēlo*), *ōkēnce*

toga sufiksa. Čini se da su potvrđeni skoro samo primjeri s osnovama koje završavaju na sonant. Na *-stvo* je malo primjera, usp. kod Belostenca *Szél/ztvo* i Križanića (Ослон 2011: 126) *удѡвство*, ali u Varaždinu (Lipljin 2002) *rđpstvo* s izostankom duženja jer nema sonanta (*rđbъstvo)¹⁴²⁹. Neoakut je u imenicama tipa *pěrje*, *zělje*, *grōbje*, *snōpje* u kajk. jako dobro potvrđen. Kako se tu ~ javlja u svim oblicima, treba, kao i u tipu *kōzji*, pretpostaviti da se u *-Съj- slog uvijek dulji. Usp. kod Križanića (Ослон 2011: 112) *gwōzdie*. Što se tiče slovenskoga, usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *pěrje* (: *pěro*), u Središću u Prlekiji (Greenberg 1999) *pěrjã* i u Belavšek u Halozama (Lundberg 1999: 101–102) *grōuzdje*. U sln. panonskom dijalektu *~ izostaje u *zělje iz nekog razloga – usp. u Beltincima *zělje*, u Središću *zãljã* i u Belavšek u *zělje* (kračinu nalazimo i u *zèle* u Sračincu zapadno od Varaždina – Lončarić 2005: 208). U knjiž. sln. *pěrje*, *zělje* ukazuje na mjesto naglaska, ali ne i na staru kvantitetu. Pleteršnikovo *snōpje* pak ne ukazuje na starije duljenje, a u *grōbje* (Plet.) vidimo i analošku zamjenu neocirkumfleksom (prema tipu *zřnje*). Kod *-bje i *-bъstvo u nekim štok/čak. dijalektima nalazimo općenito dugo *-jē*, *-stvō*, a u kajk. kod izvedenicâ od n. p. C nalazimo *-jē*, *-stvō* (§281), no u kajk. riječima poput *pěrje* zbog svih drugih primjera kompenzatornog neoakutskog duženja nakon ispadanja poluglasa ima više smisla to objašnjavati izravno od *pěrbje nego od *pěrbje < *pěrbje (inače bi duljenje u *pěrje* trebalo tumačiti potpuno različito od onoga u *pěrce*, što bi bilo čudno).

Neoakut vidimo i pred nekoliko sufiksâ muškoga roda, ali s malo primjerâ. Usp. poznato Ivšićevo kajk. *stōlnak*, dobro potvrđeno (usp. *Sztólnyak* već kod Belostenca). Kako već sâm Ivšić (1936: 72) navodi, sln. *stōlnjak* (Plet.) ima sekundarni ^ prema tipu *rībnjak*. Usp. tu i Belostenčevo *Széltnik* i *Sztólchecz* < *stōlčьсь, međimursko (Sv. Martin – Blažeka 2003: 14) *lounček* < *lōnček (uz sekundarno *lōnček*) te Križanićevo (Ослон 2011: 126) *kōnynik* (naravno, ovo bi moglo biti i obično čak. predsonantsko duženje). Oblik *stōlček* u Varaždinu (Lipljin 2002) ima kračinu analogijom prema *stōlček* – *stōlec*, isto tako i međimursko (Blažeka 2008: 112, 234) *stōlček*, mlađe đurđevečko *stōlček* (Maresić & Miholek 2011)

(prema *ókno*), *stākalcē*, *vreténce* (prema izvedenicama od n. p. C – usp. i štok. sekundarno *stakálce*, *vreténce*). Kod Križanića pak nalazimo oblike kao *Okōnucē*, *Bervēnucē*, *Piscēmicē* koji bi odgovarali kajk. duljenju, ali primjeri s duženjem kod starog akuta (*Zěrnucē*, *Kolēnucē* – s čak. predsonantskim duženjem? – usp. *Kopūmicē*, *Cūmicē* bez duženja) dovode u pitanje povezanost takvog naglaska s kajk. neoakutskim duženjem. U *Pešēmicē* je vjerojatno riječ o analogiji prema primjerima sa sonantom. Za Križanićeve primjere vidi i Дыбо 2000: 102–103.

¹⁴²⁹ Neoakut ispred sonanta vidimo u knjiž. sln. *kraljē(v)stvo* (Plet.), uz varijantu *kraljē(v)stvo* (usp. *krālestvo* u Beltincima s Ivšićevom retrakcijom) analogijom prema tipu *bogātstvo*.

prema *stōl – stōlec – stōlek* (ali *stōlnak*), a u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *stōlnica, stōlček* prema *stōl* (usp. tu i sekundarni neocirkumfleks u *stōlnak*, kao u sln.¹⁴³⁰).

Duženje se dobro vidi u izvedenicama na *-ēnka* < **-ēnъka*, usp. *pečēnka, plemēnka, podvečērka, maslēnka* (Šojat 1982), *z.medēnkami* (Rožić 2002: 263), *pečēnka* (Žegarac-Peharnik 2003)¹⁴³¹, *zlamjēnka* »madež« (Oraić Rabušić 2009: 275), *pečējnka* (Šatović & Kalinski 2012)¹⁴³² itd.¹⁴³³ Duženje se možda vidi i u ozaljskom (Težak 1981b: 259) *bērba, bōrba*.

Kod imenicâ na **-ъсь* u psl. nalazimo tri tipa (usp. Дыбо 1981: 146–148): tip **stārъсь – stārъca* (od osnovâ n. p. *a* kao *stārъ), tip **stolъсь – stōlъca* (od osnovâ n. p. *b* kao *stōlъ) i tip **lovъсь – lovъcâ* (od osnovâ n. p. *c* kao *lōvъ). Neoakutsko duženje se očekuje u kosim padežima drugog tipa (dakle u oblicima kao *stōlъca s kratkim neoakutom ispred sonanta i slabog poluglasa) – usp. tako u Turopolju (Šojat 1982) *stōlec – G. stōlca* (pri čemu u N. imamo *stōlъсь umj. *stolъсь analogijom prema drugim padežima) te u netonskom govoru Beltinaca u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *stōlec – G. stōuca*. No ovakav naglasak u sln/kajk. rijetko nalazimo jer tu dolazi ili do poopćavanja naglasaka iz nominativa (*stōlca* analogijom prema *stōlec*) ili do sekundarnog neocirkumfleksa analogijom prema tipu **stārec – stārca* ⇒ **stārec – stārca* (§159) ili do prelasaka u tip **lovъсь – lovъcâ* (u Turopolju postoji i taj tip povrh već spomenutog – usp. *lōvec – G. lōvca*, a tako i *lōnec, kōnec* itd.). Za poopćenje ` usp. pak prleško *stōlāc – d. stōlcom* u Središću (Greenberg 1999) ili đurđevčko (Maresić & Miholek 2011) *trgōvec – trgōfca* (vidi §159 za takve podravske primjere kod akutiranih osnova). Očekivana kračina u *trgōvec* je zabilježena i u Kostelskom (Celinić 2010: 56). Što se pak tiče sekundarnog neocirkumfleksa (analogijom prema riječima poput *stārec, pālec, lažlīvec* itd., gdje se takav naglasak nakon poopćenja *^* i u N(A). očekuje), usp. već kod Ivšića (1936: 71) *trgōvec – trgōvci* (kao »opći« kajk. oblik), u Varaždinu (Lipljin 2002) *trgōvec – trgōfca*, u Gornjoj Konjščini (Gudek 2013: 46) *trgūōvec*, u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *trgōvec* i u knjiž. sln. (Plet.) *trgōvēc* (sa sekundarnim vokalizmom)¹⁴³⁴. Za primjere

¹⁴³⁰ Usp. i sln. (Plet.) *kōzjak* prema *kōzjak* u Cerju, a u Turopolju također sekundarno *kōzjak*.

¹⁴³¹ Usp. i *češnōfka*.

¹⁴³² Ali sekundarni neocirkumfleks u *pletē(j)nka, ježōvka, bubōvka*.

¹⁴³³ Dužina pak izostaje u *pletēnka* u Beltincima (Novak & Novak 2009) ali ne i u *žēnka*. Ali usp. u Varaždinu (Lipljin 2002) sekundarno *žēnka* (kao i *žēnski*). Za donjosutlanski *-ēnka* vidi §277.

¹⁴³⁴ U štok. u ovakvom tipu, za razliku od sln/kajk., nikad ne dolazi do poopćavanja dužine od predsonantskog duženja u N(A)., usp. štok. *trgovac – trgōvca* (§270).

ovakvog ujednačavanja usp. još i *obôjek*, *odôjek* (March 1981: 260, Žegarac-Peharnik 2003), *obôjək* (Težak 1981b)¹⁴³⁵ itd. Takav se naglasak može sekundarno proširiti na imenice kojima osnova ne završava na sonant, npr. *potrôšək* (Težak 1981b), *ublôučək* (Gudek 2013: 46)¹⁴³⁶, a i umjesto stare *b*-paradigme, usp. konjščinsko *byôgeç*, bednjansko (Jedvaj 1956: 296) *býegeç*¹⁴³⁷ prema ozaljskom (Težak 1981b: 255) *bógæc*. I, konačno, za prevladavanje tipa *lovъсь – *lovъcá usp. npr. u G. Konjščini (Gudek 2013: 49) *stôļec* – *stôlca < *stolęc – *stolcâ (kao *lônęc*, *kônęc*), u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/I: 103) *stêlac* – *stêlca < *stolâc – *stolcâ (kao *zvônac*, *lônac*, *kônac*), Varaždinu (Lipljin 2002) *stôlec* – *stôlca*, Goli (Večenaj & Lončarić 1997) i Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) *stôļec* – *stôlca*.

Očekivano duženje vidimo i u riječi *žêlva* u Turopolju (Šojat 1982) i *želva* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) prema psl. G. *žêļve itd. (ispred slabog poluglasa). U Samoboru (Žegarac-Peharnik 2003) pak tu nalazimo sekundarni neocirkumfleks *želva*, a u više govora *želva*¹⁴³⁸ prema A. *žêļvъ (gdje se duljenje ne bi očekivalo ispred jakog poluglasa). U sln. nalazimo *želva* (izvorno) i *želva* (sekundarno). Isto tako, u Cerju vidimo očekivano *zêlva* »zaova« < *zêļv-, dok u drugim govorima nalazimo i *zêlva* prema A. *zêļvъ¹⁴³⁹. Vidi §159 za sličnu situaciju kod *bûky itd. i neocirkumfleksnog duženja. Usp. još u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *stêļna* < *sътêļna (štok. *stêona*), *têmnë* < *tъмъно, *kôjñcë* < *kôñъcë (: *kôjn*), *Bôrnica* (: *bôr*)¹⁴⁴⁰ i u Đelekovcu (Sabol 2004) *dôjka*.

Izostanak duženja kada nije bilo sonanta možemo vidjeti u sljedećim primjerima. Usp. kajk. *smôkva*¹⁴⁴¹ < *smôkъv- i *lôkva*¹⁴⁴² < *lôkъv-¹⁴⁴³ (~ štok/čak. *smôkva*, *lôkva*) – u knjiž. sln. *smôkva*, *lôkva* (Plet.) vidimo sekundarni neocirkumfleks analogijom prema tipu *bûkva* (ali SSKJ ima i očekivanu varijantu *lôkva*). Duljenja nema ni u kajk. *lôpta*¹⁴⁴⁴ < *lôpъta

¹⁴³⁵ Usp. pod kajk. utjecajem i *obôjak* – *obôjka*, *odôjak* – *odôjka* (DGO) u donjosutlanskom.

¹⁴³⁶ Usp. i *oblôčak*, *obrâčak* (DGO) u donjosutlanskom.

¹⁴³⁷ Usp. i *zdôlac*, *zgôrac* (DGO) u donjosutlanskom.

¹⁴³⁸ Usp. *želva* (Maresić 1996, Večenaj & Lončarić 1997, Lipljin 2002), *želva* (Maresić & Miholek 2011). Zanimljivo, u Varaždinu i Đurđevcu imamo poopćeno i *bûkva* itd.

¹⁴³⁹ Usp. u Prodin Dolu *zêlva* (Rožić 1893-4/II: 129) i u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) *zêlva*.

¹⁴⁴⁰ Usp. sekundarni neocirkumfleks u *devôjka* (u Varaždinu *devojka*), *dôjna* »muzna« (ali *dôjka*).

¹⁴⁴¹ Rožić 1893-4/I: 128, Gudek 2013: 57, Belostenec *Szmôkva*.

¹⁴⁴² Usp. međimursko (Blažeka 2008: 120) *lôkva* < *lôkva i Belostenčevo *Lôkva* /lôkva/.

¹⁴⁴³ Vidi Kapović 2011b: 169–170.

¹⁴⁴⁴ Lipljin 2002, Maresić & Miholek 2011, Gudek 2013: 57.

(~ štok. *lõpta*) ali usp. sekundarni neocirkumfleks u knjiž. sln. (Plet.) *lõpta* i u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *lõpta*. Kračina se vidi i kod nekoliko imenica sa sufiksom *-ьka. Usp. *võčka* < *võťka (Maresić 1996¹⁴⁴⁵, Lipljin 2002) (~ štok. *võčka*, Zštok. *võće*); kajk. *kõčka*¹⁴⁴⁶ < *kõstьka¹⁴⁴⁷ (~ štok. *kõčka* ali sln. *kõčka*), kajk. *kvõčka*¹⁴⁴⁸ < *kvõčьka (~ štok. *kvõčka* ali i rjeđe sekundarno kajk. *kvõčka*¹⁴⁴⁹ te sln. *kvõčka*). Kao što vidimo, i ovdje je, pogotovo u sln., djelovala tendencija širenja neocirkumfleksa¹⁴⁵⁰.

Posebno je zanimljiva situacija u komparativu. Naime, među različitim oblicima u komparativu su postojali sljedeći:

pril. *bõļe, pridj. (m.r.) *bõļьъ > *bõļī, pridj. (ž.r./kosi padeži) *bõļš-
 pril. *jāče, pridj. (m.r.) *jāčьъ > *jāčī, pridj. (ž.r./kosi padeži) *mēķš-

Ovdje bismo u kajk./sln. očekivali fonetski sljedeće oblike:

*bõļe, *bõļi, *bõļš-
 *jāče, *jāči, *mēķš-

Međutim, ovakva situacija nije nigdje očuvana, nego su se dogodila različita jednačenja. Neoakut je, čini se, u potpunosti nestao u svim govori-

¹⁴⁴⁵ U Đurđevcu (Maresić & Miholek 2011) nalazimo *võčka* ali i *võče*.

¹⁴⁴⁶ Težak 1981b: 258, Lipljin 2002, Maresić & Miholek 2011, Šatović & Kalinski 2012.

¹⁴⁴⁷ S Nikolajevljevom metatonijom (§88, 211) prema *kõstь (c) kao u *võđьka (rus. *водка*) prema *vodá (c).

¹⁴⁴⁸ Rožić 1893-4/1: 128, Šojat 1982, Maresić 1996, Večenaj & Lončarić 1997, Maresić & Miholek 2011, Šatović & Kalinski 2012, Belostenec *Kvõchka*.

¹⁴⁴⁹ Samobor (Šojat 1973b: 54, Žegarac Peharnik 2003) i Ozalj (Težak 1981b: 241). Tu ide i međimursko *kõčka* u Prelogu (Blažeka 2008: 95) i *kvõučka* u Sv. Martinu (Blažeka 2003: 14), gdje vokalizam ukazuje na starije *kvõčka. Usp. i *kvõučka* u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009). Slični su primjeri u kajk. i samoborsko *rũčka* prema štok. *rũčka* (s poopćenim ʷ – vidi u nastavku) te u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) sekundarno *kõška* »pletana košara«, *kõšňa*. U ovakvim primjerima do sekundarnog širenja neocirkumfleksa dolazi zacijelo analogijom prema izvedenicama na *-ьka koje su izvorno imale stari akut u osnovi.

¹⁴⁵⁰ Tu je zanimljivo usporediti i izvorno kajk. *gũska* (npr. March 1981: 261, Gudek 2013: 58 – usp. tu slč. *hũska*, polj. *gąska*) sa sekundarnim štok. *gũska* (ʷ je uvijek poopćeno u imenicama na -ka u štok. prema riječima tipa *mãčka*, gdje se to očekuje) i sln. *gõska* (u sln. je uvijek poopćeno ʷ u imenicama na -ka prema riječima tipa *mãčka*, gdje se to očekuje). I u kajk. se može naći drugačijih naglasaka – npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) u *gõska* (ali i *gõske* – g. *gõsek*, *gõskica*) sekundarni neocirkumfleks a u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) *gũska* s kračinom kao u štok/čak.

ma¹⁴⁵¹ te je prevladao ili [~]1452 ili [^]1453 ili različite kombinacije toga dvo-
ga¹⁴⁵⁴.

Širenje neocirkumfleksa umjesto dugog neoakuta

§185 Kod većine smo kategorijâ (§180–184) gdje se očekuje neoakutsko duženje već vidjeli više primjerâ u kojima je očekivani [~] zamijenjen analoškim [^], tj. tendencijom poopćavanja jednog naglasna tipa u određenim kategorijama (vidi i §139^F, 160). U nastavku ćemo pogledati još neke takve primjere u kojima je sekundarni neocirkumfleks potpuno (ili gotovo potpuno) prevladao.

Vrlo su poznati i dobro posvjedočeni kajk. primjeri kao *vôļa*, *kôža*, *kôra*, *mêļa* (usp. štok/čak. *vôļa*, *kôža*, *kôra*), gdje kajk. ima [^] na mjestu psl. izvedenicâ na *-ja – *vôļā¹⁴⁵⁵, *kôžā, *kôrā, *mêļā. Osim ovih, usp. još i rjeđe posvjedočene *švêļa*, *stêļa*, *kôša*¹⁴⁵⁶. Iako se obično uzima da u svim ovakvim primjerima imamo [^] u kajk., tu ipak ima i iznimaka bez neocirkumfleksa¹⁴⁵⁷. Za sln. usp. u Prekmurju u Cankovi *kôužâ*, u Polani *kôra* ali

¹⁴⁵¹ Nalazimo, doduše, neobično *bôle* ali *bôļši*, *gôrši* u Đelekovcu (Sabol 2004), no *bôle* bi tu možda mogla biti i greška jer nije riječ o potpuno pouzdanu rječniku. Alternativno bi se eventualno moglo špekulirati da je tu riječ o analogiji prema izvornom *bôle (odr. pridj. sr.r.).

¹⁴⁵² Turopolje (Šojat 1982: 401) *bôļši/bôļi*, *gôrši/gôr(j)i*, *krâči*, Podr. Sesvete (Maresić 1996) *bôļe/bôļše*, *mêņe*, Gola (Večenaj & Lončarić 1997) *bôļši – bôļše*, Varaždin (Lipljin 2002) *bôļe – bôļši*, *mêņe – mēnši*, Samobor (Žegarac-Peharnik 2003) *mējnše*, *râjše*, Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *bôle – bôļši* (: 121), *gôrši – gôrše* (: 246) (ali ipak *pubôļšati*, *pugôršati*, *pumiējnšati*).

¹⁴⁵³ Knjž. sln. *bôļji* (Plet.)/*bôļjši*, *gôŗji/gôŗši*, *tânjši*, *mêkši*, *drâžji* itd., Beltinci (Novak & Novak 2009) *bouše*, *boukši*, *mēne – mēnši*, Središće (Greenberg 1999) *bôjši*, *mējši* itd., Prodin Dol (Rožić 1893-4/I: 173–174, III: 59–60) *mēni*, *bôļi*, *gôŗji*, *lâgļi*, *mêkļi*, *vēci*, *râje*.

¹⁴⁵⁴ Bednja (Jedvaj 1956: 306) pril. *bêļa* ali *býelši*, *mīenši*, *tīenši*, *gyerši*, *lâkši*, *mâkši*, *vâkši*, *dôukši*, *jâoči*, *dôuži* itd., Međimurje (Blažeka 2008: 132, 167) pril. *bôle* < *bôļe, pridj. *bôļsy* < *bôļši ali i *bôly* < *bôļi (pridj. sr.r. *bôle* < *bôļe), Gornja Konjščina (Gudek 2013: 67, 69, 71–72) *mējnē – mēnši*, *gôrši*, *dôukši*, *rējši*, *lěpši*, *jâkši*, *tēnši* ali *bôļe – byôļi/bôļši*. U Oslju (Težak 1981b: 242, 274–275) pak vidimo skoro potpuno dvojestvo: *bôļi/bôļi*, *glâji/glâji*, *tâni/tâni*, *vēcilvēci*, *mâni/mâni*, *jâče*. Težak implicira da su oblici s [~] »novija pojava«, no u to ne možemo biti sigurni.

¹⁴⁵⁵ Usp. već kod Pergošića G. *voolie* (1574: xxiiii/I).

¹⁴⁵⁶ Prodin Dol (Rožić 1893-4/I: 130) *švêļa*, Bednja (Jedvaj 1956: 301) *švêļo*, *stâļo*, Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *šviēļa*, Podr. Sesvete (Maresić 1996) *švêļa*, Ozalj (Težak 1981b: 241) *stêļa*, G. Konjščina (Gudek 2013: 34) *kyôša*.

¹⁴⁵⁷ Usp. *vôža* (Lipljin 2002, Gudek 2013: 57) – ovdje je lako moguće da je riječ o posudnici iz stand., *švêļa* (Žegarac-Peharnik 2003) te u Turopolju (Šojat 1982) *nôša*, *vôļa* i neobično *kôra* (uz uobičajeno *kôža*, *mêļa*). Zanimljivo je da u mnogim govorima prema *vôļa* nalazimo *nevôļa* (Bednja, V. Rakovica), ali usp. i *nevôļa* (Rožić 1893-4/I: 136) – §149. U primjeru *večērja* pak vidimo neocirkumfleks, čini se, u svim sln/kajk. govorima.

māla, u Martinju *káožā* < *kōža (Greenberg 1993: 469–470, 473, 476), u Beltincima (Novak & Novak 2009) *kōuža*, *švêiļa* ali *stēla* (i *vōla* – G. *volē* – I. *volōuf*s odrazom n. p. c), *mēla* (Logar 1974: 56), u Prlekiji G. *vōlā* (Greenberg 1999), u Voličini i Črešnjevcima *kōuža* (Koletnik 2001: 53, 62) ali u Halozama *mēla*, *kōža* (Lundberg 1999: 99, 102), *xōja*, *nōša*, *vōla* (Zorko 1998: 16, 19, 28) itd. Kao što vidimo, sln. pan. dij. opet iskazuje svoju povezanost s kajk., no čini se da je tu $\hat{}$ nedosljedniji nego u kajk. (a u Halozama ga možda i uopće nema). U knjiž. sln. nalazimo (u Pleteršnikovu bilježenju) *skōrja*, *vōlja*, *kōža*, što ukazuje na izostanak starog duženja (i svakako izostanak neocirkumfleksa), no Pleteršnik bilježi i dolensko *skōrja* te *hōja* (uz *hōja*), *tōnja*, što se poklapa s kajkavskim (bar po neocirkumfleksu, ne uvijek i vokalizmom¹⁴⁵⁸). Rigler (2001: 403) spominje odraz oblika *kōža* za Štajersku, a *vōlja* ne samo na istoku nego i šire po Sloveniji. To bi trebalo detaljnije ispitati, no oblici se s neocirkumfleksom svakako ne mogu ograničiti samo na kajk. kako se to katkad čini.

Što se tiče povijesne interpretacije ovih oblika, ona nije potpuna jasna. Budući da *sēlā daje kajk. *sēla*, prema *vōlā bismo očekivali **vōļa, što nije nigdje potvrđeno. Kako smo vidjeli, tendencija da se neoakutska metatonija/duženje zamijeni neocirkumfleksnom je u sln/kajk. dosta jaka pa formalno nije problem pretpostaviti poopćavanje neocirkumfleksa u riječima na *-ja*, tj. tip *vōlja* analogijom prema tipu *svāja* (§153). Međutim, nejasno je zašto je taj neocirkumfleksni tip kod kratkih osnova tako proširen u kajk., kada se kod starih akutskih osnova u sln/kajk. javlja samo u manjini imenicā. Kao što smo već rekli, čini se čudno da imamo neocirkumfleks u dvosložnim riječima tipa *svāja* ako je i ovdje dužina ovisila o broju slogova (usp. praktički uvijek kratak tip *krāva*). No ako se pretpostavi izvorno dugo *jā i u dvosložnim oblicima, onda nisu jasni kajk. rijetki oblici kao *nōša*, a svakako je čudan odnos *vōla* : *nevōļa* u više govorā, gdje kračinu nalazimo baš u trosložnom obliku (§149).

Kao što smo već rekli (§149), u riječima se tipa *osnōva* u sln/kajk. uglavnom javlja neocirkumfleks, kao i u tipu *otāva*. U *osnōvā bi se očekivao fonetski odraz **osnōva (usp. *rešetā > kajk. *rešēta*), no čini se da je tu uvijek, zacijelo prilično rano, ujednačen neocirkumfleks analogijom prema tipu *otāvā. Za razliku od ovakvih izvedenica, gdje se ujednačila dužina nastavaka (prema izvorno očuvanim dominantnim dužinama), u drugim imenicama se katkada ujednačava i kračina nastavka, npr. kajk. *sobōta* ~ knjiž. sln. (Plet.) *sobōta*.

¹⁴⁵⁸ Neocirkumfleks ali s vokalizmom koji upućuje na kasnije duženje bi mogao značiti da je tu riječ o kasnijoj sln. analoškoj promjeni neovisnoj o kajkavskom.

Već je Ivšić (1936: 71) zabilježio kajk. *mênom*, *têbom* (~ sln. *z_mâno*, *s_tâbo*). Neocirkumfleks je u ovoj poziciji jako dobro posvjedočen u sln/kajk.¹⁴⁵⁹ Kako je tu riječ o izvornom kratkom neoakutu (psl. *mъnojo, *tôbojo – usp. štok. *să_mnôm*, dij. *měnôm*, *tôbôm*)¹⁴⁶⁰, tu bi se očekivalo kajk. *mênu(m), *têbu(m) s duženjem ispred stegnutoga nastavka. Sâm je Ivšić tu napomenuo da *mênum* nastaje analogijom prema tipu *krâvom*. Iako se analogija može doimati na prvi pogled malo čudnom, s obzirom na isti nastavak (-om), kao i na iste nastavke kod osobnih zamjenica i *ā*-osnovâ i u drugim padežima (*têbe* – *têbi* kao *krâve* – *krâvi*), a i s obzirom na tendenciju ujednačavanja neocirkumfleksa i u drugim oblicima, ona nije problematična. Dapače, da je tu riječ o analogiji, potvrđuje nam izolirani arhaizam u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 41) gdje se uz uobičajeno sekundarno *tuôbu*, *suôbu* čuva izvorni neoakut u *mênu*, koji se tu i očekuje ispred kontrakcijske dužine. Usp. *mъnojo > *mъnō > *mênu* s *nòvъjъ > *nòvŷ > *nōvi* (§183)¹⁴⁶¹.

§186 U kajk., kao i u Zštok. i dijelu čak. govorâ, nastavci u *l*-participima ne mogu biti naglašeni. Tako prema knjiž. sln. *rékla*, *mógla* < *reklà, *moglà (i Ištok. *rèkla*, *mògla*) u kajk. (i većini Zštok. i dijelu čak.) vidimo *rèkla*, *mògla* s nefonetskim pomakom naglasaka (§311). Međutim, kajk. tu ima još jednu posebitost. Naime, u kajk. govorima često u glagolima s osnovom na dental u ž.r. (npr. *bodlà, *pletlà) tu umjesto Zštok/čak. *bòla*, *plèla* i sl. (sln. *bóla*, *pléla*, Ištok. *bòla*, *plèla*) nalazimo *bòla*, *plèla* s neocirkumfleksom (u *mògla*, *rèkla*, *pèkla* itd. toga nikad nema). Tu bi se, dakako, moglo pomisliti na analogiju, npr. da kajk. *plèla* postaje po uzoru na *prèla* < *(jъz) *prědlâ*, gdje se neocirkumfleks očekuje (§148). Međutim, kako su neocirkumfleksu i ovakvim oblicima u kajk. iznimno dobro potvrđeni¹⁴⁶² (iako

¹⁴⁵⁹ Usp. za kajk. npr. *mênom* – *tôbom* – *sôbom* (Rožić 1893-4/II: 129), *mênom*, *sôbom*, *tôbom* (Lipljin 2002) ili *z_mênu*; *s_tuôbu* (Gudek 2013: 77).

¹⁴⁶⁰ Naglasak se *mъnojo, *tôbojo (neobičan u svjetlu *c*-pomičnosti naglasaka u drugim oblicima paradigme tih zamjenica – usp. G. *mêne, D. *mъně) može rekonstruirati na osnovi štok. *să_mnôm* < *sъ_mъnojo, *tôbôm* (isto i čak.). Moglo bi se pomisliti da je tu riječ o retrakciji neocirkumfleksa (usp. ukr. *mobójo* i srbug. *mobóla* – Hock 1992: 119), ali s obzirom na to da naglasak na prvom slogu vidimo i u sln/kajk. i u sjevernom čak. (*mânū(n)*), gdje imamo tip *lopât* itd. (§165), to ne može biti. Ovdje neoakut u ZJslav. (za razliku od npr. Islav.) nije pomaknut udesno (§54), što je možda povezano i s fenomenom prefiksalnog naglasaka (tipa *ložiš* – *polđžiš*).

¹⁴⁶¹ Nije jasno neočekivano međimursko (Blažeka 2008: 134) kratko *tôbum*, *sôbum* (s *o* < *ō) prema očekivanoj dužini u *mênum* (s *e* < *ē).

¹⁴⁶² Usp. u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 63–64) *bòl* – *bòla* – *bòlo*, a tako i *městi*, *plěsti*, *cvěsti* kao i izvorno akutsko *pâsti* (ali *rékla* – tako i *grěpsti*, *něsti*, *těci*; *mógla*); u V. Rakovici (March 1981: 270) ⁺plèla, ⁺mèla, ⁺gnèla, ⁺cvèla ali ⁺bòla, *prèla* (!) prema *jèla* itd.; u Gregurovcu V. (Jembrih & Lončarić 1982-3: 46) *prèla* – tako i *blěsti* »buncati«, *bòsti* – *buòla*, *cvěsti* ali i *těpsti* (!); u Štuparju (moji podaci) *pļèl* – *pļèla*; u Bednji (Jedvaj 1956: 312) *prâlo* »prela« < *prědlâ (tako i *plâsti*, *gnâsti*, *cvěsti*, *běsti*); u Me-

ne svuda ili u svim primjerima¹⁴⁶³), moglo bi se pomišljati i na fonetsko rješenje za njih (usp. i Pronk 2013: 122–123). Dakle, nevezano s kasnijim ustanovljenjem nedočetnoga naglasaka u kajk. *l*-participijima, moglo bi se pretpostaviti da se u kajk. kod dentalnih osnova očuvala (kao u n. p. *a*) izvorna duljina u primjerima kao *izbòdlā (uz *bòdlā > *bodlá pa onda i ujednačeno *bòdlā prema trosložicama u nekim govorima)¹⁴⁶⁴. Tu bismo onda mogli dobiti *bòla, *plēla koje bi se poslije uobičajenom tendencijom moglo zamijeniti s *bòla*, *plēla* analogijom prema n. p. A kao *prēla* itd. U svakom slučaju, pretpostavi li se kakvo fonetsko rješenje tipa gornjega (pa analoška zamjena *plēla s *plēla*), nije jasno zašto bi se **-ā* očuvalo samo kod dentalnih osnova (naravno, uvijek je moguće da je to čista slučajnost). Pretpostavi li se pak samo kasnija analoška zamjena *plēla* s *plēla* (tu je onda *bòla* nešto problematičnija analogija jer se ne rimuje s *prēla* kao *plēla*), na koju bi ukazivali npr. podaci iz G. Konjščine i Cerja¹⁴⁶⁵, tu ima nekih razloga zašto bi se takva analogija događala samo kod dentalnih osnova¹⁴⁶⁶. Kako god tip *plēla* nastajao (prema starijem *plēla ili *plēla), neocirkumfleks tu mora biti analoški.

U sln., u kojem se dogodilo duženje svih neposljednijih slogova i u kojem je tendencija neocirkumfleksne analogije bila jača, se neocirkumfleks širi, kako smo već vidjeli, i na mjestu starog dugog akuta. Tako prema kajk. *trēsəl*, *rāsəl* u sln. nalazimo analoško *trēsəl*, *rāsəl* (analogijom prema tipu *grīzəl* – §156), a prema izvornom kajk. *klētva* prema *sētva* (usp. npr. Gudek 2013: 59 i nštok. *klētva* ali *sjētva*) imamo u sln. ujednačeno *klētva* prema *sētva*. No sekundarno *klētva* nalazimo i u kajk. Cerju (Šatović & Kalinski 2012).

dimurju (Blažeka 2008: 193, 196) *gněl* – *gnēla* – *gnēly* (*e* < *ě, *e* < *ē), a valjda i kod *štěty* »čitati« (za taj glagol autor kaže da ide kao i *sīkel* – *sīkla* – *sēkly*) itd.

¹⁴⁶³ Usp. u G. Konjščini (Gudek 2013: 91) *zmēla*, *cvēla*, *plēla*, *gnēla* itd. Neocirkumfleks kod izvorno kratkih dentalnih osnova nalazimo samo kod (*z*)*byōla*, no autorica napominje da tako »govori samo pokoji mlađi govornik« (!), a da svi stariji govore samo *zbōla*, *prebōla* itd. U Cerju (Šatović & Kalinski 2012) su zabilježeni oblici *vbōla*, *na-bōla*, *prebōla* bez neocirkumfleksa prema *namēla*, *plēla* (i *sprēla*).

¹⁴⁶⁴ U oblicima poput *(po)*rēkla* > *(po)*reklā* bi svuda bio ujednačen naglasak, tj. kračina nastavka. Mogući tip *(pro)*bòdlā* bi bio jedini primjer naglasaka koji nije povučen na dočetno **-a* u jd. (§186).

¹⁴⁶⁵ Naravno, teoretski je izvorni neocirkumfleks u *bòla mogao tamo prvo biti uklonjen analogijom pa onda opet vraćen naknadnom analogijom.

¹⁴⁶⁶ Analogijom prema *prěl* – *prēla* – *prēlo* smo mogli dobiti i *plěl* – *plēla* – *plēlo* (a onda i *bòl* – *bòla* – *bòlo*) umjesto pretpostavljenog izvornog *plěl* – *plēla* – *plēlo*. Međutim, u tipu *rēkel* – *rēkla* – *rēklo* do analogije prema *sēkel* – *sēkla* – *sēklo* nije dolazilo jer su ta dva tipa već otpočeta bila različita u dva oblika (a ne samo u jednom).

SPORADIČNO DUŽENJE KRATKOG NEOAKUTA
U JEDNOSLOŽICAMA U ZAPADNOJUŽNOSLAVENSKOM

§187 U ZJslav. u nekoliko jednosložnih riječi n. p. *b* dolazi do neočekivana duženja kratkog neoakuta u dugi neoakut (npr. *mòjь > *môj*). Ono se ne javlja uvijek u svim dijalektima u svim primjerima:

Dug odraz (+); kratak odraz (-); miješan odraz (+ -)

psl.	sln.	kajk.	čak.	štok.
* <i>mòjь</i> , * <i>tvòjь</i> , * <i>svòjь</i>	+/-	+/-	+	+
* <i>ònь</i>	-	+/-	+/-	+/-
* <i>vьnь</i>	-	+/-	+/-	+/-
* <i>dvòrь</i>	-	+/-	+/-	+
* <i>nòžь</i>	-	+/-	+/-	+
* <i>jèžь</i> (<i>b</i>) ⇒ * <i>jěžь</i> (<i>c</i>)	+	+/- (i C:)	+/- (C/C:)	+
* <i>рѣńь</i> (<i>b</i>) ⇒ * <i>рѣńь</i> (<i>c</i>)	(C:)	+	+/- (i C)	+
		(i C:)	(i C)	(i C:)

Kako vidimo, najmanje je duženjâ u slovenskom, više u kajkavskom, još više u čakavskom, a najviše u štokavskom. Očito je riječ o tendenciji koja jača što se više ide sa SZ prema JI. U nekim je govorima ovo duženje zastrto predsonantskim duženjem (§267 i dalje) – npr. štok. *môj* može teoretski biti i plod ovog duženja i plod predsonantskog duženja. No ovo je duženje, za razliku od predsonantskoga, uvijek neoakutsko jer je tu očigledno riječ o duženju kratkog neoakuta (**˘* > **˘*). U govorima u kojima predsonantsko duženje daje *˘* (npr. na čak. jugu ili u Posavini) se po tome ovo duženje može razlikovati od predsonantskoga.

Riječi *jež* i *panj* su sekundarno prešle u n. p. C u nekim govorima (ponajviše u čak. i kajk.). U riječima *dvor*, *nož*, *panj* se duljina u štok. uvijek popćava iz NA. analogijom i u svim ostalim padežima (inače se duljina za-država samo u oblicima N/m.r.), usp. nštok. *dvôr* – *dvóra*, *nôž* – *nóža*, *pâń* – *pána* (na *o i *ь se očekuje kračina)¹⁴⁶⁷. Uglavnom je tako i u čak., ali ne u svim govorima, dok je u kajk. *nož* obično kratak kao u sln. a *dvor* dug ili rjeđe kratak. U drugim riječima se to uglavnom ne događa¹⁴⁶⁸. U kajk. i čak. bi ovu izoglosu trebalo još terenski dodatno istražiti.

¹⁴⁶⁷ U oblicima *dvora, *noža, *рѣна se dužina ne može objasniti fonetski, za razliku od *dvòrь, *nòžь, *рѣńь, i mora se objašnjavati analogijom prema nominativu.

¹⁴⁶⁸ No usp. štok. *váni*, *izvána* uz starije *vàni*, *izvàna* analogijom prema *vân*.

*mòjь, *tvòjь, *svòjь

U ovim posvojnim zamjenicama n. p. *b* (*mòjь – *mojà – *mojè) nalazimo duženje (samo u m.r.) u većini ZJslav. govora izuzev nekih sln. i kajk.:

sln. – Potoče/Brdo (Pronk 2009) *mwđj, twđj, swđj*; Polana (Greenberg 1993: 468) *tvđj*, Beltinci (Novak & Novak 2009) *tvđj, svđj*; Belavšek (Lundberg 1999: 102) *mũj, tvũj, svũj* ali knjiž. sln. *mój, tvój, svój*; Središće (Greenberg 1999) *môj, svôj, tvôj*

kajk. – Međimurje (Blažeka 2008: 103, 135, 192) *mój, tvój, svój* (s o < *ō prema n. *mójy s o < *ō*); Pavlovec (Celinić 2010: 47) *tvój, mój*¹⁴⁶⁹; Turopolje (Šojat 1982: 403–404) *mđj, tvđj, svđj* ali Bednja (Jedvaj 1956: 307) *mȳej, tvȳej, svȳej*; Gregurovec Veternički (Jembrih & Lončarić 1982-3: 42): *muōj, tvuōj, svuōj*; G. Konjščina (Gudek 2013: 79) *muōj, tvuōj, svuōj*; G. Stubica (Jakoby 1974: 237) *mũj*; Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *môj, tvôj, svôj*; Ozalj (Težak 1981b: 276) *môj, tvôj*; Prodin Dol (Rožić 1893-4/II: 130–131) *môj, tvôj, svôj*; Podravske Sesvete (Maresić 1996) *môj, svôj, tvôj* itd.

čak. – Križanić *môj, tvôj, svôj*; Brač (Šimunović 2009) *môj, tvôj, svôj* [predsonantsko duženje daje ˆ, usp. *povôj*]¹⁴⁷⁰; donjosutlanski (DGO) *môj, tvôj* [predsonantsko duženje daje ˆ]¹⁴⁷¹

štok. – Posavina (Ivšić 1913/II: 37) *môj – tvôj – svôj* [predsonantsko duženje daje ˆ]¹⁴⁷²

Duljenje izostaje, kako smo vidjeli, u istočnim i sjevernim sln. govorima (Prekmurje, Ziljska dolina) te u gornjosutlanskom kajk. i Turopolju (bilo bi korisno detaljnije ispitati ovo u sln/kajk. dijalektima). Da je duženje u *moj, tvoj, svoj* iznimno, vidi se po primjerima kao što su sln. *brđj, rđj, krđj* (sve n. p. B) ili kajk. (V. Rakovica – March 1981: 253) *brđj, krđj, rđj, lđj* (sve n. p. B)¹⁴⁷³.

¹⁴⁶⁹ [o] u drugom primjeru je alofonski ostvaraj /o/ (: 42). Za vokalizam usp. *lój, gól, vól, bóp, kóš* (sve od *ō) ali *nóus, dóum, róuk, kóust* (sve od *ō) (: 47–48).

¹⁴⁷⁰ Za *môj* u više Jčak. govora usp. i Kurtović Budja 2010: 141.

¹⁴⁷¹ Čak. govori koji imaju neoakutsko predsonantsko duženje na kraju riječi (kao *dīm*), jasno, nisu ovdje od koristi. Npr. *môj* u Orlecu na Cresu (Houtzagars 1985) može biti i od ovoga duženja i od predsonantskoga duženja.

¹⁴⁷² Nštok. *môj – tvôj – svôj* nije relevantno zbog općenitog predsonantskog duženja ispred -j# (§269) i nerazlikovanja ˆ i ˜.

¹⁴⁷³ U nštok. su *brđj, krđj, rđj, lđj* obično n. p. C. No usp. u Sičama u Posavini (moji podaci) *rôj – ròja* i *brôj* ali *brôja* (no *lôj – lôja, krôj – krôja*).

*òṇṇ̃

Za n. p. *b* usp. *oná – *onó (štok. *òna* – *òno*).

sln. – knjiž. sln. *òn*, Potoče/Brdo *wàn*

kajk. – Bednja *èn* (: 307); Gregurovec V. *òn* (: 41); Gornja Konjščina (: 77) *òn*; Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *vęn/òn* »on(a)«; Turopolje (: 403) *òn*; Ozalj *ùn* (: 276), Međimurje (: 134–135) *ón* (s *o* < *ō prema *óna*) ali Prodin Dol *òn/ón* (II: 139); Lobor (Zečević 1993: 460) *uòn*; Podr. Sesvete (*j*)*òn*

čak. – Križanić *òn*; Brač *òn* (~ štok. *òn*, ovdje je riječ o predsonantskom duženju); Medulin (Peruško 2010) *òn* [u govoru inače nema predsonantskog duženja na kraju riječi]; donjosutlanski *ùn/ün* (Šojat 1973a: 38¹⁴⁷⁴), *ün* (DGO: 237) [u donjosutl. inače nema predsonantskog duženja na kraju riječi – §277]¹⁴⁷⁵

štok. – nštok. *òn* i *ón* (usp. u Vuk i ARj *òn/ón*, u ERj samo *òn*; u Dubrovniku i dolini Fojnice npr. *òn/ón*¹⁴⁷⁶) [u nštok. inače nema predson. duženja na kraju riječi, usp. *slòn*]; Posavina *òn* (Ivšić 1913/II: 34) [od predson. duženja inače ^]¹⁴⁷⁷

*vṇṇ̃

Za n. p. *b* usp. štok. *vàni* < stari L. *vṇṇ̃ē, *izvànà* < G. *vṇṇ̃à (ali sekundarno *vàńskī*) i §85. Što se tiče duženja, situacija je slična kao kod *òṇṇ̃:

sln. – knjiž. sln. *vòn*, Potoče/Brdo *wòn*

kajk. – Bednja *vyn* (: 319); Gregurovec V. *vùn* (: 53), Podr. Sesvete *vùn* ali Cerje *vùn/vân* te *vân* u G. Konjščini (: 129), Turopolju (: 421), Ozlju (: 328) i Prodin Dolu (III: 60)

čak. – Orlec (Houtzagers 1985) *vèn* (bez duženja!); Grobnik (Lukežić & Zubčić 2007) *vàn* (bez duženja!, usp. *òn*); Medulin *vàn* (ali *òn*, predson. duženje se ne očekuje tu)¹⁴⁷⁸ ali Križanić *vòn*; Vrgada (Jurišić 1973) *vòan*

¹⁴⁷⁴ Nije sigurno je li ovo u različitim govorima ili fakultativno u svakom pojedinačnom govoru.

¹⁴⁷⁵ Cirkumfleks u *òn* u Orlecu na Cresu (Houtzagers 1985), gdje predsonantsko duženje inače daje neoakut, je analogijom prema *tī*, *mī*, *vī*.

¹⁴⁷⁶ Rešetar 1900: 145, Brozović 2007: 127.

¹⁴⁷⁷ Naglasak *òn* bi se mogao objasniti i analogijom prema *jā*, *tī*, *mī*, *vī* (za naglasak osobnih zamjenica vidi Kapović 2006a).

¹⁴⁷⁸ Čak. oblici poput *vàn* u Orbanićima (Kalsbeek 1998) su irelevantni jer mogu predstavljati i duženje u n. p. *b* i predsonantsko duženje.

(s ˇ! – predsonantskim duženjem inače u govoru nastaje neoakut, usp. *v^oãnka*)

štok. – nštok. *vãn/vân*, usp. *vãn* (ARj) i *vãn/vân* (ERj) [tu se inače ne očekuje predson. duženje, usp. *dlãn*]

Kako smo vidjeli, u nekim čak. govorima ne samo da nije bilo duženja kratkog neoakuta nego ni inače očekivana predsonantskog duženja u *vãn*, dok na Vrgadi imamo neočekivano *v^oãn*. Nije jasno kako to objasniti.

*dvòrъ

U ovoj riječi duženje izostaje u nekim sln/kajk. govorima i rubno u čak., a drugdje imamo dužinu koja se analogijom obično prenosi iz NA. i u ostale padeže:

knjiž. sln. *dvòr – dvóra*, Polana (Greenberg 1993: 471) *dvòr* ali Potočel/Brdo *dúər*

kajk. – G. Stubica (: 176) +dvòr; Štuparje (moji podaci) *dvòr* ali Pergošić *duòr* (1574: lxxxii/I); Belostenec *Dvór*; V. Rakovica *dvòr – +dvòrà* (: 253); Ozalj *dvòr – +dvóra* (: 255); G. Konjščina (: 48) *dvuòr – +dvuòra*; Podr. Svete *dvòr – dvóra*

čak. – Novi (Белић 2000: 144, 155) *dvòr – dvorà – va₂dvori*, Orbanići *d^uòr – dvorà* [duljina u NA. u oba govora vjerojatno prema predson. duženju], ali Križanić (Ослон 2011: 113) *двòр – n. двòру – l. двòrech* i *dwor-êch*, Brač *dvòr – dvòrà* [*dvòr* ne može biti od predson. duženja], Senj (Moguš 2002) *dvòr – dvòrà*, Medulin *dvòr* [ne može biti od predson. duženja]¹⁴⁷⁹ itd.¹⁴⁸⁰

štok. – nštok. *dvòr – dvóra*; Posavina (moji podaci) *dvòr – dvòrà* (Siće, Orubica, Sikerevci)

*nòžъ

U ovoj riječi izvornu kraćinu nalazimo u sln. i u dosta govorâ u kajk., dok u štok. i čak. nalazimo uvijek dužinu koja se uglavnom uvijek (osim gdje gdje u čak.) poopćava i u drugim padežima:

¹⁴⁷⁹ Tako i drugdje u JZ istarskom. Oblik *dvòr* na Vrgadi, u Senju (Moguš 1966: 67) i u Orlecu, kao i grobnički *dvòr*, bi mogao teoretski biti i od predsonantskog duženja.

¹⁴⁸⁰ Usp. još NA. *dvòr* u Baški na Krku (SMSF 1992-3: 442) i Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001).

sln. – knjiž. sln. *nôž* – *nóža*; Brdo/Potoče *nwǎšč*; Polana *nôž* (: 471); Belavšek *nũš* – a. *nũžę* (: 102)

kajk. – Bednja *něž* (: 297); Gregurovec V. *nôš* (: 31); G. Stubica ⁺*nôž* (: 176); G. Konjščina *nôš*; Štuparje *nôš*; Cerje *nôž* – *nôža* < *nožà; V. Rakovica *nôž* – ⁺*nožà* (: 253); Turopolje *nôš* (: 390); Kostelsko *nôš* (Celinić 2010: 60) ali Krapina *nôš* i *nuôš* (Šojat 1991: 24, 28); Belostenec *Nós*; Ozalj *nôš* – *nóža* (: 255); Prodin Dol *nôž* – ⁺*nôža* (I: 102)¹⁴⁸¹; Podr. Sesvete *nôž* – *nôža*

čak. – Kukljica (Benić 2014: 93) *nôž* – *nožâ* (tako *mutatis mutandis* i drugdje na Ugljanu – dužina se javlja samo u NA.¹⁴⁸²); na Pagu (Vranić 2011a: 53) *nôž* < **nôž*¹⁴⁸³ – G. *nožâ* – dli. *nôžiman*; Preko (Nikola Vuletić – usmeno) *nuôž* – *nožâ* (kračina u G.); Križanić (Ослож 2011: 113) *noži* – *nožéw* ali *nôžmu* prema Brač *nôž* – *nôžâ*¹⁴⁸⁴; Vrgada *nôž* – *nôžâ*; Tisno (Murter¹⁴⁸⁵) *nôž* – *nóža* – *nôževil/nôži* (!); Senj *nôž* – *nôžâ*; Krk (više govora, SMŠF: 442) *nôž*; Grobnik *nôž* – *nôžû*; Žminjština *n^uôš* – *n^uožâ*¹⁴⁸⁶; donjosutlanski (DGO) *nôš* – *nôžâ* itd.

štok. – nštok. *nôž* – *nóža*; Posavina (Siče, Sikerevci – moji podaci) *nôž* – *nôžâ*

*jěžь

U ovoj se riječi osim n. p. *b* javlja i n. p. *c* (u centralnom čak. području i sekundarna n. p. *A*). Na izvornu n. p. *b* osim štok. varijante *jěž* – *jěža*, sln. varijante *jěž* – *jěža*, rus. *ѣж* – *ѣжа* upućuje i lit. *ėžis* (2) (uz *ežys*, 4), te i sama činjenica da je riječ o *-jo-osnovi jer one sve pripadaju n. p. *b* (usp. *kõńь, *kļūčь, *vračь itd. i vidi §54^F za *-j). U n. p. *b* se za duženje mora pretpostaviti neočekivano sporadično duženje kao u *nôž*, no u n. p. *c* bi se

¹⁴⁸¹ Dužina u Prigorju se može objasniti prijelaznom naravi tog dijalekta, tj. njegovom povezanošću s čakavskim.

¹⁴⁸² Tu nije riječ o duženju u ZNS (§282 i dalje) jer se takav obrazac javlja i u ugljanskim govorima koji nemaju toga duženja.

¹⁴⁸³ Dužina bi ovdje mogla biti teoretski i od starijega *nôž i od starijega *nôž (s duženjem u ZNS), no stari neoakut (kasnije u Pagu izgubljen) se tu vidi u Kašićevu rječniku (1599/1990): *nóx* [nôž].

¹⁴⁸⁴ Kao što u bračkom *mōj* i *dvōr* imamo sporadično duženje neoakuta, a ne predsonantsko duženje (§277), koje bi dalo **mōj i **dvōr, tako i ovdje imamo *nôž* a ne **nôž (s bračko-hvarsko-viškim duženjem ispred zvučnih suglasnika – §280). To nije zato što bi ovo sporadično duženje *[^] djelovalo prije duženja ispred zvučnih suglasnika (jer do oba duženja dolazi zacijelo u doba ispadanja poluglasa), nego zasigurno zato što se u n. p. *B* očekuje neoakut. Stoga je ovakvo neoakutsko duženje ovdje »nadređenost«. Vidi §305 za »nadređenost« duženja tipa *bōg* nad predsonantskim duženjem.

¹⁴⁸⁵ Moji podaci.

¹⁴⁸⁶ N. p. *C*: u Orlecu (*nôš* – *nôža*) je nejasna.

duženje u *jěž* pravilno očekivalo (kao u *bôg*). Duženje je praktički svugdje (osim iznimno – npr. u čak. na Ugljanu i u kajk. u Loboru), bila riječ o n. p. B ili C, poopćeno u svim padežima (usp. štok. *jěža* i *jěža*).

sln. – *jěž* – *jěža* i *jěž* – *jěža*; Potoče/Brdo *íəž*

kajk. – Lobor (Zečević 1993: 449) *jěš* ali Belostenec *Jés*; G. Konjščina *jěš*; Ozalj *jěš* – *jěža* (: 255); Hum na Sutli (Celinić 2010: 31) *jěiš* < *jěž; Cerje *jěž* – *jěža* ali *jěžuv*; Podr. Sesvete *jěž* – *jěža*

čak. – Šepurina na Prviću (Kursar 1972: 114) *jěž*, Ošljak (kraj Ugljana¹⁴⁸⁷) *jěž* – *jěža*, Rivanj (Radulić 2002) *jěž* – *jěža*¹⁴⁸⁸ ali Križanić *jěж*; Brač *jěž*; Vrgada *jěž* – *jěža*; Iž (Martinović 2005) *jěž* – *jěža*; Senj *jěž*; Novi *jěž* (: 210); Orlec *jěš* – *jěža*; Bejska Tramuntana (Velčić 2003) *jěš* – *jěža*; Grobnik *jěž* – *jěža*; Žminjština *j'ěš* – *j'ěža* (sve n. p. C) te Medulin & Banjole¹⁴⁸⁹ *jěž* – *jěža* (B)¹⁴⁹⁰

štok. – nštok. *jěž* – *jěžaljěža*; Posavina (moji podaci): Sikerevci *jěž* – *jěža* – *jěževi* – *ježéva*, Orubica *jěž* – *jěža* ali Siče *jěž* – *jěžă*

*рѣнь

I u riječi *panj*, kao i u *jež*, vidimo i odraze n. p. *b* i *c* (i u štok. i u čak. i u kajk.) te poopćenje (ali ne svugdje) dužine iz *pāñ/pāñ* i u drugim padežima.

knjiž. sln. – *pānj*

kajk. – V. Rakovica *pājn* – *pājnă (: 253); G. Konjščina (: 48) *pā(j)ñ* – **pā(j)ña* < *pāñă; Cerje *piējn* – *piējna*; Ozalj *pāñ* – *pāña/*pāña* (: 254–255); Prodin Dol *pēñ* – n. *pēñi* (I: 102); Turopolje *pējn* – *na_pējnu*; Podr. Sesvete *pāñ* – *pāña*

čak. Križanić *pěнь* – *pěnya*; Brač *pōñ* – *pāña* (< *pāñ/*pāñ* – *pāña); Vrgada *p°āñ* – *pāñă* (s kračinom); Kukljica¹⁴⁹¹ *pāñ* – *pāña*; Senj *pāñ* (: 66); Novi *pāñ* (: 210); Grobnik *pāñ* – *pāñă*; B. Tramuntana *pēñ* – *pēña* < *pēña; donjosutlanski (DGO) *pāñj* – *pāñja*

¹⁴⁸⁷ Benić 2014: 202.

¹⁴⁸⁸ Prema izvornom *jěž – *ježă (B) ili *jěž – *jěža (C) ujednačavanjem. Ovim oblicima vjerojatno odgovara i kukljičko *jěž* – *jěža* i kaljsko *jiěž* – *jěža* s duljenjem u zatvorenom naglašenom slogu u N., čega na Ošljaku i Rivnju nema.

¹⁴⁸⁹ David Mandić (usmeno).

¹⁴⁹⁰ Kako se vidi, svi čak. govori, osim JZ istarskih (koji su zapravo čak-štok., što se i ovom izoglosom potvrđuje), imaju n. p. C (ako imaju poopćenu dužinu u svim padežima).

¹⁴⁹¹ Benić 2011b: 329.

štok. – nštok. *pān* – *pāna*; Posavina: *pān* – *pāna* (Ivšić 1913/I: 228, 236), Sikerevci *pān* – *pāna* – *pānevi*, Siče (moji podaci) *pān* – *pānā*

Kao što znamo, od * ʰ se u ZJslav. u ovim pozicijama očekuje ʰ , kao što i vidimo u štok. *sān*, *slōn*, *šāv*, *lāv*, *hměļ*, *kōn*, sln/kajk. *stōl*, *vōl*, *brōj*, *rōj* itd. Do sporadičnog duženja * ʰ u $\sim$ je, kako smo vidjeli, došlo samo u malom broju riječi uz velike dijalekatske razlike. Zacijelo nije slučajno što sve te riječi završavaju na sonant (-j, -n, -r, -*n̄*) ili zvučni suglasnik (-*ž*)¹⁴⁹², kao ni to što sve riječi osim *panj* i *on* imaju i sonant (j-, m-, n-, v-) ispred vokala koji se duži. Do duženja je zacijelo došlo u doba ispadanja slabih poluglasa (kao i u slučaju duženja tipa *bōg* – §114, duženja tipa *dīd* na Braču/Hvaru/Visu – §280, i možda i predsonantskog duženja u nekim govorima – §267 i dalje). U mnogima se od ovih riječi dužina vidi i u Zslav.¹⁴⁹³, no ondje je to vjerojatno uglavnom posljedica njihovih posebnih procesa (u slč. odraza * ʰ , u češ. i polj. duženja ispred zvučnih suglasnika itd.)¹⁴⁹⁴.

§188 U stand. štok. *stōl*, *vōl*, *gōl* (usp. *stōla*, *vōla*, *gōla* – B) nije riječ o duženju ispred dočelnog -l, nego o vokalizaciji -l > -o i stezanju, dakle *stōl* > *stōo* > *stō*, i onda analoškom vraćanju -l analogijom prema drugim padežima: *stōl*. Za izvornu situaciju usp. u Vidonjama kraj Metkovića (Vidović 2013: 161) izvorno kratko *stōl*, *vōl*, *gōl*, *dōl* (inače iznimno rijetko u štok. ali uobičajeno u kajk.) uz usporedno mlade *stō*, *vō*, *gō*, *dō*¹⁴⁹⁵. Oblici s neokutom u glagolima s imperativom na -j, kao *bōj*, *pīj* i sl., kakvi se javljaju i u štok. i u čak. i u kajk., nemaju dužinu zbog sonanta nego jer nastaju od starijega *-jī (*bojī! > *bōj!* kao I. *nogojō > *nogoū > *nogōv > *nogōm*), tj. zbog kompenzatornog duženja zbog gubljenja vokala¹⁴⁹⁶.

¹⁴⁹² S obzirom da su *nož* i *jež* jedina dva primjera kratke n. p. b na -*ž*#, moglo bi se čak reći i da je tu duženje * ʰ pravilan razvoj, no to zbog samo dva primjera ne bi imalo smisla.

¹⁴⁹³ Usp. češ. *māj*, *dvūr*, *nūž* (§189) ali *on*, dij. *jež*; slč. *mōj*, *nōž* (§189) ali *jež*; polj. *mój*, *dwór*, *nóż* (očekivano – §44) ali *jež*; gluž. *nóż*, *jež* (i G. *ježa* (!) ali i *kōn*, *dwór* (b), *nós*, *wóz* (c/d), *nóc* »noć«, *měd* »med« (c) (usp. Carlton 1991: 262), dluž. dij. *noyž* itd.

¹⁴⁹⁴ Za pregled različitih kompenzatornih duženja u slav. jezicima usp. Timberlake 1983.

¹⁴⁹⁵ Naravno, teoretski bi se prema *stōla* itd. moglo ponovno načiniti i kratko *stōl* (kao *pōp* prema *pōpa*) umjesto *stōl* $\leftarrow$ *stō*, no to možda nije vjerojatno u svjetlu razvoja u drugim govorima. Osim toga, govor Vidonjâ i obližnjih mjesta obiluje i drugim sličnim arhaizmima pa ovakvo što ondje i ne bi bilo neočekivano.

¹⁴⁹⁶ Iako tu svakako nije nebitno da je riječ upravo o poluvokalima j i v.

ODRAZ NEOAKUTA U ZAPADNOSLAVENSKOM

§189 Kako je rečeno, dugi se neoakut u Zslav. čuva u svim položajima u svim jezicima koji čuvaju razlikovnu duljinu ili njezine tragove, kao što se čuva i prednaglasna duljina u n. p. *b* (§192, 201). Zapravo se čuvanje prednaglasne dužine u n. p. *b* može možda povezati s čuvanjem neoakutske dužine ako se pretpostavi da je razvoj išao procesom poput *xvāla > *xvāla > češ./slč. *chvála* ili da (u nekim pozicijama/dijalektima) izvorni neoakut s osnove nije u Zslav. ni bio pomaknut na sljedeći slog. Za čuvanje neoakutske dužine usp. češ. *moudrý*, slč. *múdry*, polj. *mądry* prema hrv. dij. *mūdrī*.

Odraz kratkog neoakuta u Zslav. nije potpuno jasan. U lehitskom je obično kratak, dok je odraz u češ./slč./gluž. često dug. Ovdje ćemo ukratko izložiti neke osnovne odraze, a u detalje nećemo zalaziti. Temeljito bi istraživanje trebalo uključiti dijalekte i stare tekstove. Odraze kratkog neoakuta u češ., slč. i gluž. ćemo pogledati sljedećim redoslijedom – u jednosložnim, dvosložnim i trosložnim riječima te ispred duljine u sljedećem slogu.

Jednosložne riječi (ne računajući dočetni poluglas) u gluž. nam ništa ne govore jer kod njih vidimo sporadično duženje i u staroj n. p. *a* (*hroch* ali *chlěb*, *džěd*, *mróz*), i u n. p. *b* (*bob*, *dešč*, *len*, *pos*, *woł* ali *dwór*, *nóż*, *jěž*, *kón*, *són*, *tchór*), i u n. p. *c* (*rož*, *woš* ali *hłós*, *hród*, *lód*, *mlót*, *wróh*, *nós*, *měd*, *kóšč*, *nóc*, *pěc*)¹⁴⁹⁷.

Što se tiče slovačkoga, ondje se glas *ô* (tj. diftong [uo]) obično smatra pravilnim odrazom *ò u jednosložnicama. Navodimo primjere iz n. p. *b* za knjiž. slč.¹⁴⁹⁸ – prvo s *ô*:

bôb (G. *bôbu*), *bor/bôr*, [*chvost* »rep«] (dij. *chvóst* – *chvosta* i *chvósta*), [*dvor*]¹⁴⁹⁹ (dij. *dȳor* – *dȳora*), *hloh* (dij. *lôh* – *lôhu*), *kôl* »kolac« (G. *kolā*)¹⁵⁰⁰, *kôn* (G. *koňa*), *kôpor* (G. *kôpru*), *kôš* (G. *koša*), *nôž* (G. *noža*), *pôst* (G. *pôstu*), *roj* (dij. *rôj*), *stôl* (G. *stola*), *vôl* (G. *vola*, dij. *vól* – *vóla*)

A onda bez njega:

¹⁴⁹⁷ Usp. štok. *grāh*, *hĕb*, *dĕd*, *mrāz* (A), *bôb*, dij. *dāžd*, *lān* (A < *B), *pās*, *vól*, *dvór*, *nôž*, *jěž* (sa sekundarnim duženjem – §187), *kôn*, *sān*, *tvòr* (B), *rāž*, *úš*, *glās*, *grād*, *léd*, *mlāt*, *vrāg*, *měd*, *nóc*, *kôst*, *nôs*, *pěc* (C).

¹⁴⁹⁸ Kod primjerā treba voditi računa o tome da psl. rekonstrukcija određene n. p. nije uvijek sigurna, kao i to da distinkciju između n. p. *b* i *c* zamućuje i n. p. *d* kao »miješana« paradigma (§85).

¹⁴⁹⁹ U knjiž. slč. se iza Cv- (kao u *chvost* i *dvor*) očekuje gubljenje *ô* (Nonnemacher-Pribić 1961: 94, Carlton 1991: 221), tj. *o*, pa to nisu pravi primjeri odraza *o*.

¹⁵⁰⁰ Usp. bednjanski *kěl* »kolac« (B) (Jedvaj 1956: 297).

bobor »dabar«, *hrob*, [hvozd], *krov*, *pop*, *slon*, *snop*, *som* (zast.)¹⁵⁰¹, *strop*, *tchor*

Kao što vidimo, u najvećem broju primjerâ je zadržano očekivano *ô*, kao u *kôň* (u nekim primjerima samo dijalektalno), dok je u nekima uklonjeno analogijom prema kosim padežima, kao u *snop*. Neke imenice imaju očuvanu izvornu paradigmu (*kôš* – *koša*), dok je u drugima duljina iz NA. ujednačena i u kosim padežima (*bôb* – *bôbu*), što sinkronijski, čini se, ima veze s genitivnim nastavkom¹⁵⁰². U primjerima stare n. p. *c* (i *d*) s glasom *o u osnovi u knjiž. slč. vidimo svuda kračinu (osim u jednom primjeru):

boh, *bod*, *bok*, *brod*, *dol*, *dom*, *drozd*, *hnoj*, *hod*, *hrom*, *lom*, *lov*, *most*, *nos*, *plod*, *pot*, *rok*, *roh*, *stoh*, *voz*, *zvon* ali *bôl*

U slč. se, dakle, čini, bar na osnovi građe iz knjiž. jezika, da nema sumnje da je najstariji odraz u n. p. *b* bio tip *kôš* – *koša*, koji je zatim u nekim primjerima očuvan, dok je drugdje djelovala analogija u jednom ili u drugom smjeru¹⁵⁰³. Slč. *ô* na mjestu *ò vidimo još, recimo, i u genitivima množine kao slč. g. *vôd*, *ôs*, *kôs* itd. (vidi §171^F za g.), no dužina je u slč. g. uvijek ujednačena (čak i u n. p. *a* kod diftonškog *ja* koje inače nije dugo, usp. g. *jám* od *jama*), što je i očekivano jer se fonetski očekuje i u dugoj i u kratkoj n. p. *b* i *c*. U zamjenici *on* vidimo kračinu (usp. i češ. *on*), no to može biti prema *ona* – *ono* ili zato što kod početnoga #*o*-, čini se, nema duljenja (vidi dolje).

U knjiž. češkom pak nalazimo u nekim imenicama stare n. p. *b* s *o također duljinu, a u drugima kračinu:

dvůr, *kůl*, *kůň*, *nůž*, *půst*, *stůl*, *vůl* ali *bob*, *bor*, *hvozd*, *koš* (stčeš. *kóš*, dij. *kús*¹⁵⁰⁴), *krov*, *pod*, *roj*, *slon*, *snop*, *tchoř*

No u knjiž. češ. takvu dužinu u nekim primjerima nalazimo u jednakom broju i u staroj n. p. *c* kod glasa *o:

bůh, *důl*, *dům*, *hnůj*, *vůz* ali *bod*, *bok*, *bol*, *brod*, *drozd*, *hrom*, *lom*, *lov*, *most*, *nos*, *plod*, *pot*, *roh* (stčeš. *róh*), *rok*, *roj*, *rov*, *stoh*, *zvon*

¹⁵⁰¹ Knjiž. slč. *sumec* upućuje na osnovnu riječ *sum, što bi moglo biti prema *sôm (*ô* > *u* je uobičajena promjena na JZ i I Slovačke), no to je spekulativno.

¹⁵⁰² Zahvaljujem Miši Oslonu na ovoj primjedbi.

¹⁵⁰³ Unatoč očitoj razlici u odrazu stare n. p. *b* i *c* s *o-vokalizmom u knjiž. slč., Carlton (1991: 220–221) inzistira da je tu u slč. jednostavno riječ o nedosljednom duženju ispred dočetnog sonanta (+ možda *-z#*, *-ž#*) te navodi nelokalizirane i nekontekstualizirane dijalektalne primjere poput *hnôj*, *bôh*, *dôm*, *vôz*, *rôh*, *zvôn*, dakle s *ô* i u n. p. *c*. Takvi podaci, slični češkima, ne poništavaju očitu razliku koja se vidi u knjiž. slč. No svakako bi problem ipak trebalo detaljnije istražiti.

¹⁵⁰⁴ Fic 2013: 86.

Dok se u slč. vidi da dužina u N(A). očito ima veze s n. p. *b*, u češ. za to nema pouzdanih argumenata i to ne može nikako biti jedini razlog¹⁵⁰⁵. U češ. dužinu nalazimo i u nekim primjerima stare n. p. *b* (nedosljedno – *dvúr* ali *bor*) i u nekim primjerima stare n. p. *c*. Izgleda da duljenje u NA. u knjiž. češ. ima veze ne s psl. naglasnom paradigmom (tj. naglaskom), nego s dočetnim konsonantom jer svi primjeri s duženjem (osim *púst*) završavaju na sonant ili izvorni zvučni frikativ¹⁵⁰⁶ – iako takvo duljenje nije dosljedno, usp. *dúl* ali *bol* (*dǫlъ = *bǫlъ)¹⁵⁰⁷. Za sporadično duženje u češ. usp. još iz *i*-osnovâ češ. *súl* ali *bol* (*i*-osn.). Naravno, za svaki se izostanak duženja može pretpostaviti i naknadno jednačenje prema drugim padežima¹⁵⁰⁸. Može se pretpostaviti da i u češ., uz neovisno duljenje ispred zvučnih suglasnika, imamo i isti razvoj kao u slč. (da *ò daje dužinu u jednosložicama nakon ispadanja dočetnih slabih poluglasa) pa da je onda u n. p. *b* izvorni razvoj zatrt kasnijim ujednačavanjima kračine prema kosim padežima. No to je prema knjiž. češ. gradi nemoguće dokazati, a češ. bi što se tiče odraza kratkog neoakuta u jednosložicama mogao biti i različit od slovačkoga. Situaciju bi trebalo još detaljno istražiti u češ. dijalektima i starim tekstovima.

Duženje i u češ. i u slč. izostaje u ovim oblicima: češ./slč. *oheň*, *osm/osem*, (*ògnь, *òsmь). Za prva dva bi se moglo pretpostaviti (kao i za *on*) da je to jer nema duljenja kod #*o*- (Verweij 1994: 515).

¹⁵⁰⁵ Verweij (1994: 528) smatra da češ. primjere tipa *vúz* treba smatrati zapravo odrazom n. p. *b* (ili *d*). To neće biti tako jer su od dotičnih primjera samo *dǫlъ i *vozъ doista bili n. p. *d*. Osim toga, u n. p. *d* se u NA. zapravo očekuje naglasak kao u n. p. *c*, dakle *vǫzъ (prema G. *vozâ itd.) pa to ne bi ništa objasnilo. Što se tiče moguće n. p. *b* u tim primjerima, sve i kad bi bilo tako (a neće biti), problem je u tome što odraz duljine u češ. nije dosljedan ni u običnoj n. p. *b*. Također, sve imenice s dužinom u češ. kod n. p. *c* (*bŭh*, *dŭl*, *dŭm*, *hnŭj*, *vŭz*) u slč. imaju očekivanu kračinu (*boh*, *dol*, *dom*, *hnoj*, *voz*). Usp. u ovom kontekstu i dužine u češ. *sníh* »snijeg« (G. *sněhu* ali stčeš. L. *sniehu*), *bloud* »budala« (ali *blud* »greška«), *roub* »klin« (ali *rub* »stražnja strana«) prema štok. *snijěg*, *blŭd*, *rŭb* (sve n. p. C) (Verweij 1994: 528). Sve te tri riječi su u psl. bile n. p. *d* pa je moguće da ove alternacije u duljinu u češ. odražavaju ujednačavanja prema izvornom obrascu tipa *blud – G. *blouda itd.

¹⁵⁰⁶ Timberlake 1983: 212.

¹⁵⁰⁷ Usp. tipološki i ZJslav. sporadično duljenje u riječima tipa *dvǫrъ (§187).

¹⁵⁰⁸ Češko se duženje, kako se ne javlja samo u n. p. *c* i kako se javlja u načelu samo ispred zvučnih suglasnika, ne može povezati sa ZJslav. duženjem tipa *bǫg* koje se događa samo u n. p. *c* (tj. kod *) – §115, 299. Naravno, s obzirom da se ne događa samo ispred sonanata, ne može se povezati ni sa štok/čak. predsonantskim duženjem (§267 i dalje). U više slav. jezika (u ZJslav., češ., gluz., polj., ukr.) postoje duženja u riječima u kojima je ispao posljednji poluglas (tj. kod novog zatvorenog sloga). Tâ se duženja mogu povezati tipološki, no povijesno-genetski ne (iako se to katkada direktno ili indirektno čini).

Duženje se ni u češ. ni u slč. ne vidi kod drugih kratkih vokala (*e, *ь, *ѣ). Usp. češ. *čep* < *čěpъ, *bez* < *bъzъ »bazga«, *lev* < *lъvъ, *pes* < *pъsъ, *sen* < *sъnъ i slč. *lev*, *pes*, *sen*. Tu spada i *sedm/sedem* < *sèdmъ¹⁵⁰⁹. Duženje se, izgleda, vidi samo u češ. *dešť/děšť*, slč. *dážd'* (G. *dažd'a*) < *dъždъ (~ hrv. *st/dij. dážd* »kiša«).

U dvosložnim riječima na duljenje odrazâ kratkog neoakuta nedvojbeno upućuje:

češ. *méně*, *hůře*¹⁵¹⁰, gluž. *bóle*, *hórje* (~ štok. *mǎne*, *bòle*, *gòre*)

Vidi §60 za češ. tip *sůva*. Kod imenicâ tipa *vòļa uglavnom nalazimo dug odraz psl. kratkog neoakuta i u češ. i u slč.:

češ. *chůze*, *důle* »dolina« (stčeš. *dole*), *kůže*, *krůpě*, *nůše*, *tůně* »sjena«, *vůle*, *vůně*, *lůže* (i *lože*), *chvůje* (i *chvoje*) ali dij. *debřa* < *dъbřa¹⁵¹¹, *hole* (od *gòļa?), *moč*

slč. *chôdza*, *kôra*¹⁵¹², *tôňa*, *vôļa*, *vôňa*, dij. *chvaja*¹⁵¹³ (knjiž. *chvoja*) ali *koža*, *kropļa*, *noša*, dij. *debra*, *hoļa*, *moč*¹⁵¹⁴

Kako vidimo, tu ipak ima i nešto kratkih odraza i nepoklapanja: npr. češ. *kůže*, *krůpě*, *nůše* prema slč. *koža*, *kropļa*, *noša* itd.¹⁵¹⁵ Kratki bi se odra-

¹⁵⁰⁹ Usp. i češ. glag. pridj. radni tipa *nesl* < *něslъ, *pekl* < *pěklъ (usp. sekundarnu duljinu u inf. *něsti*, *pěcti*).

¹⁵¹⁰ Slč. ima *menej* (pridj. *menši*), *horšie*, *tenšie* i sl. bez duljine. Usp. i slč. *viac* (češ. *více*, slč. pridj. *váčši*) s odrazom dužine, što se ne očekuje prema *věťe (~ štok. *věči*).

¹⁵¹¹ Usp. rus. dij. *дѣбря* za naglasak.

¹⁵¹² Češ. *kůra* s -a upućuje možda prije na običnu n. p. b s duljinom kao u *sůva* (§60).

¹⁵¹³ S -va- < *ô (Orlovský 1982).

¹⁵¹⁴ Usp. štok. *kôra*, *kôža*, *vôļa*, dij. *môča* »mokrina, vlaga« (Rab, Dolina u Posavini, Crna Gora – ARj; Vukovo *môča* u značenju »komad kruha koji se umaće« je zacijelo mlađa tvorba) ali *dôļa* (ARj), *hvôja* (npr. Vuk ili ERj – naglasak *hvôja* u ARj je artificijelan; della Bellino <hvôja> može biti ili [hvôja] ili [hvôja]), *lôža* (Brač *Lôža* (?), Šimunović 2009 – riječ je posvjedočena kao toponim, što bi moglo imati veze sa slav. korijenom *loža (~ *ležati*), no brački apelativ *lôža* je romanizam (usp. tal. *loggia*), koji se javlja i drugdje u primorju), *vôňa* (ARj), *xôħa*, *môħa* (Vuk); sln. *hója* < *xòďa, *hójal/hôja* < *xvoja, *skóřjalskôřja*, *môča*, *nôša*, *vôňja*, *tôňja* (vidi §185 za neocirkumfleks).

¹⁵¹⁵ Leidenska akcentološka škola (npr. Kortlandt 1975: 19) pretpostavlja stapanje odrazâ psl. *i i *u u češ. nakon kraćenja starog akuta (*kôža = *kráva) koji bi se onda u određenim položajima (vidi Verweij 1994: 505) dužili (jednako *kůže* kao i *kráva*). Razlog za to vide u obrascu *kůže* – i. *kožemi* kao *kráva* – i. *kravami* (vidi §111 za odraz *i u češ.), tj. pretpostavljaju da *i ima dug odraz u istim položajima u kojima se dug odraz javlja i od starog akuta. No, kako pokazuje analiza jednog od pripadnika LAŠ-a (Verweij 1994: 511–512), od svih imenica tipa *vòļa u suvremenom češkom, samo *kůže* ima gornji obrazac (i to samo fakultativno), dok sve ostale imaju dužinu u svim padežima.

zi mogli tumačiti kao odraz oksitonske varijante kod nekih od imenica (npr. *kožá a ne *kōža)¹⁵¹⁶. U gluž. tu, čini se, vidimo kračinu (*koža, wola*).

U trosložne riječi brojimo primjere s dočelnim poluglasom (*mòžešь) i obične trosložice (*mòžete) – ponajprije je tu riječ o *e*-prezentu n. p. *b*. Danas ondje u češ. i slč. vidimo samo kratko *-e-*, no u stčes. su se tu javljali i oblici poput *možěš* (§140), u kojima onda nema duljine u prvom slogu kao ni u suvremenom *nosíš*. Što se tiče duženja u osnovi, danas duljinu nalazimo u češ. samo u *můžěš* (ali *mohu* < *mogò i *mohou* < *mògòtь – za kraćenje ispred duljine vidi u nastavku) i *stúněš* (od *stonati* »biti bolestan«, ~ štok. *stěněš*), dok u drugim glagolima n. p. *b* vidimo kračinu (*berěš, dereš, žereš, meleš, řekneš, pereš* itd.). No u stčes. je posvjedočeno *chocu* – *chóceš* (~ štok. *hòcu* – *hòceš*), *koļu* – *kóleš* (~ štok. *kòļěš*), *stoni* – *stùneš* (danas u 1. l. jd. analoško *stůňu* umjesto izvornoga *stoni*), *žěreš* (~ štok. *žděreš*), *děreš* (~ štok. *děreš*) (Дубо 2000: 337^F, Stang 1957: 117). Stčes. *beru* – *běreš, pěreš* – *zpěrete* se možda slaže s čestim štok. B-varijantama *běrěš, pěrěš* (u štok. postoje i C-varijante *bèreš, pèreš*), a B-tip u stčes. nalazimo i u *zovu* – *zovéš* (~ štok. *zòveš*), *řevu* – *řéveš* (~ štok. *rèveš*), gdje se prvi primjer može usporediti s Ibos. *zòvēm* (Brozović 2007: 141, također i *běrēm, pěrēm*) i s čak. *zòvemo* u nekim ugljanskim i pašmanskim govori-ma (Benić 2014: 7, 387^F). Kračina u modernom češ. *berěš* i sl. je zacijelo prema 1. l. jd. *beru* (< *berò), 3. l. mn. *berou* (< *bèròtь) i drugim oblicima. U Zslav. jezicima vidimo duženje u *mòžešь i izvan lužičko-češko-slovačkog područja – usp. slč. *mòžěš*, gluž. *móžěš*, kaš. *móžěš* (vidi raspravu u Stang 1957: 115 za slovinski); no u drugim glagolima je (uključujući i slč.), čini se, uvijek kračina. Za češki se, izgleda, može pretpostaviti pravilno fonetsko duženje u oblicima poput *mòžešь i *mòžete, gdje je dužina mogla biti naknadno uklonjena analogijom. Takvo je rješenje načelno moguće i za druge Zslav. jezike.

Ispred dugoga sloga (izvornoga ili nastaloga kontrakcijom) u češ./slč. nalazimo kračinu, npr. prezent *nosíš* ili odr. pridj. kao *holý, dobrý, mokrý* itd.¹⁵¹⁷ Očito ispred dugoga sloga nije bilo duženja *^ (usp. i češ. *mohou*

Takav obrazac stoga teško može biti dokaz i za što, tim više što bi ovakva pretpostavka dodatno razdvajala razvoj *^ u češ. od onoga u slč. (gdje se *^ kratki), a ima i još argumenata protiv ovakve pretpostavke (vidi u nastavku).

¹⁵¹⁶ U južnim ruskim dijalektima postoji i obrazac *воля – волю* (§54).

¹⁵¹⁷ U češ. u rednim brojevima ispred kontrakcijske dužine vidimo neprodužen vokal – *sedmý, osmý* (*sědmьjь, *òsmьjь). S druge strane, u slč. tu nalazimo dugo *siedmi* (*-ie* < **-ē-*), *òsmi*, a također i *šiesti* prema *šest'* (iako je to izvorno *šěstь, usp. češ. *šestý*). To se poklapa s polj. *szósty, siódmy, ósmý*. Tu je sigurno riječ o sekundarnoj analogiji prema slč. *piaty, deviaty, desiaty*, polj. *piąty, dziewiąty, dziesięty* (češ. *pátý, devátý, desátý*),

prema *můžes̃*)¹⁵¹⁸. No gluž. i tu pokazuje duljinu u nekim pridjevima – usp. *módry, mókry, wótry* »oštar« ali *hoły, dobry, cópły* itd. Nije jasno kako to objasniti (može biti da je jednostavno riječ o analogiji prema dugim osnovama).

Dakle, u jednosložnim riječima u Zslav. pravilnu dužinu kao odraz kratkog neoakuta vidimo samo kod *ò u slč. U drugim Zslav. duženja u jednosložnicama ili nije bilo ili je zatrto kasnijim analogijama. U dvosložnim riječima (tipa *bòlje, *kòža) u češ/slč. često nalazimo dužinu, ali ne potpuno dosljedno, a isto vrijedi i za trosložne riječi (tipa *mòžete) iako je tu, izgleda, dužina često sekundarno uklonjena. Dužina se pak u višesložnim riječima ne javlja ispred (izvorne ili kontrakcijske) dužine (tipa *nòsiš̃ ili *gòl̃j̃ > *gòl̃ỹ).

Zaključno, čini se da se za češ/slč. (možda i za neke druge Zslav. jezike) provizorno može pretpostaviti pravilno fonetsko duženje *` (psl. kratkog neoakuta) u dvosložnim riječima

sa zadnjim kratkim (usp. češ. *méně*) ili prethodno pokraćenim slogom (usp. češ. *vůle*, gdje dužine, za razliku od lehitskoga, nema – usp. kratak odraz kratkog neoakuta ispred dužine u češ. *hoły*) te u trosložnim riječima ispred kratkih vokala (usp. češ. *můžes̃* ali *nosís̃*). U slovačkom, dodatno, vidimo i fonetsko duženje kod vokala *o u jednosložnicama (nije nemoguće da je slično bilo izvorno i u češ., ali da je to kasnije zatrto analogijama i duženjem ispred zvučnih suglasnika), osim kada je riječ o početnom *#o- (usp. slč. *osem*). Problem bi svakako trebalo detaljnije istražiti.

slično kao što u štok/čak. prema najstarijem *šěstī, sědmī, ősmī* (Dubrovnik) nalazimo i mlade *šěstī, sědmī, ősmī* (> *šěstī* itd.) prema izvornom *pěti, devěti, desěti*.

¹⁵¹⁸ Nema potrebe pretpostavljati da je kračina u *nosís̃* analogija prema starom 1.1.jd. i sl., što je mogućnost koju ostavlja Stang (1957: 35). Kortlandtova pretpostavka o stapanju odrazâ *ʳ i *` u češ. ne funkcionira ni u prezentu jer za razliku od *můžes̃* (i stčeš. primjerâ) u češ. kod stare n. p. *a* nalazimo uglavnom kračinu: *seješ* (inf. *síti*), *staneš se* (inf. *státi se*), *kradeš* (inf. *krásti*) itd. Dužinu vidimo u češ. *pláčeš* (prema inf. *plakati*), gdje je ona zacijelo ujednačena prema 1. l. jd. *pláču*, gdje bi se očekivala (položaj kao *kráva*). U 1. l. jd. u *seji, krađu, stanu se* dužina je pak nestala analogijom prema očekivanoj kračini u drugim licima (za sve usp. štok. *plďčěš, sĵjěš, stďněš*, čak. dij. *krďděš*). Kraćenje starog akuta u takvim oblicima vidimo npr. i u češ. *javor, ještěr* < *ávorъ, *ššterъ. S obzirom da pretpostavka o stapanju *ʳ i *` ne stoji, nema ni dokazâ da je stari akut u češ. prvo skraćen pa onda opet produžen.

RAZVOJ KVANTITETE U SLAVENSKIM JEZICIMA

§190 Za praslavenski se tradicionalno rekonstruiraju oblici koji su vrlo slični posvjedočenima staroslavenskima, izuzmemo li neke promjene kao što je metateza likvidâ. Takvi rekonstruirani likovi zapravo više odgovaraju kasnijem općeslavenskom razdoblju kada slavenski više nije bio jedinstven¹⁵¹⁹. Ako se pak govori o pravom praslavenskom jeziku, iz kojega se doista mogu izvesti svi kasniji slavenski jezici, a koji se govorio oko 600. godine, njegov je samoglasnički sustav bio prilično različit od staroslavenskoga i praslavenskoga koji se obično rekonstruira. Tako se prema stsl. *gradъ*, *nogъtъ* ili *glava* tradicionalno rekonstruira psl. *gordъ, *nogъtъ, *golva, dok bi u realnom psl. ti oblici trebali glasiti *gardu, *naguti, **galvâ*¹⁵²⁰. No, kako su oblici bliži staroslavenskom intuitivno jasniji i bliži modernim slavenskim jezicima, obično se upotrebljava tradicionalna rekonstrukcija psl. Osim toga, to je u akcentologiji i prikladnije jer se ondje, realno gledajući, iako se često općenito govori o psl. akcentuaciji, zapravo obično rekonstruira recentniji akcentuacijski sustav od psl. Za pravi psl., oko godine 600., trebalo bi rekonstruirati akcentuaciju u razdoblju prije pomicanja neoakutâ udesno (§51 i dalje), prije kraćenja dužinâ u zadnjim otvorenim slogovima (§252) i sl., što bi te rekonstrukcije previše udaljilo od kasnijih likova o kojima se govori, a u nekim bi se slučajevima (npr. što se tiče tonova u zadnjim otvorenim slogovima) rekonstrukcija morala oslanjati i na izvanslavenske usporednice. Stoga, kako rekosmo (§28^F), u ovoj knjizi upotrebljavamo tradicionalnu psl. rekonstrukciju.

Ovako bi izgledao psl. vokalski sustav prije zamjene kvantitativnih opreka kvalitativnima:

---

¹⁵¹⁹ Općeslavenskim nazivamo kasniju fazu praslavenskoga jezika od 7. do 12. stoljeća u kojoj su se događale i zajedničke, sveslavenske, glasovne promjene i zasebne promjene u pojedinačnim slavenskim dijalektima/jezicima unutar dijalekatskog kontinuuma (usp. npr. Holzer 2007: 19–20/2011: 5–6).

¹⁵²⁰ Za takvu psl. rekonstrukciju usp. npr. Holzer 2007/2011 i Matasović 2008.

*a : *ā

*e : *ē

*i : *ī

*u : *ū

dvoglasni: *ěj, *āj, *āw

U praslavenskom razdoblju smo dakle imali sustav s jednostavnim oprekama po duljini (npr. *a : *ā). Kvantiteta je pojedinih glasova naslijedena izravno iz praie. Kratki su vokali nastajali od ie. kratkih vokala, a dugi od ie. dugih vokala, ie. kratkih vokala i laringalâ (u zatvorenom slogu), duljenjem ie. kratkih vokala po Winterovu zakonu¹⁵²¹ ili kroz (balto)slavenske prijevojne procese.

Međutim, u općeslavenskom razdoblju dolazi do tendencije da se stare kvantitativne razlike zamijene kvalitativnima, tj. da se stara opreka po duljini zamijeni novom oprekom po boji glasa¹⁵²². Tako dolazi do sljedećih promjena:

*a > *o   *ā > *a

*e > *e   *ē > *ě

*i > *i   *ī > *i

*u > *u   *ū > *y

*ěj > *i

*āj > *ě

*āw (> *ō) > *u

*ēm/ēn/īm/īn > *e

*ām/ān/ūm/ūn > *o¹⁵²³

No, kao što to obično biva, i nakon što su kratki i dugi samoglasnici postali i kvalitativno različitima, stara je kvantitativna razlika zadržana još

¹⁵²¹ Za ie. vokalizam i njegov razvoj u slav. vidi npr. Kapović 2008a.

¹⁵²² Takav prelazak kvantitativnih u kvalitativne opreke je tipološki razmjerno čest iako ne obuhvaća nužno uvijek čitav vokalski sustav. Takav općeniti razvoj vokalskog sustava vidimo kasnije recimo u govorima gornjosutlanskog i međimurskog kajkavskog poddijalekta, u nekim čak. govorima u Istri, a u pojedinačnim primjerima u mnogim štok/čak/kajk. govorima.

¹⁵²³ Nazalni vokali nastaju u zatvorenim slogovima u unutrašnjosti riječi, a u zadnjem slogu samo kod spoja dugih vokala i nazalâ (npr. u A. *-im > -i u i-osnovama, ali *-ām > -o u ā-osnovama). Ipak, vidi §134, 171, 255 za ie. *-ōm u genitivu mn.

neko vrijeme, a u nekim položajima/uvjetima sve do danas u pojedinim slav. jezicima. Npr. iako je stara opozicija *e : *ē u slavenskom dobila i dopunsku kvalitativnu razliku jer je *ē > *ě, u primjerima se G. *lědā : *bēgā još i danas u štok. ta razlika vidi ne samo u vokalskoj kvaliteti (s tim da *ě daje <ije>) nego i u kvantiteti: G. *lěda* : *bijēga*. Sâm početak stvaranja kvalitativnih razlika, dakle, ne nosi nipošto sa sobom i automatski nestanak kvantitativne razlike – to može biti konačna posljedica u čitavom vokalskom sustavu (kao u nekim suvremenim kajk. i čak. govorima ili mnogim drugim slavenskim jezicima gdje je razlikovna dužina u potpunosti nestala). Stare kvantitativne opreke mogu biti uklonjene samo djelomično, kao npr. u današnjem štok. sustavu, gdje je psl. izvorna dužina nestala samo u nekim položajima/uvjetima, dok je u drugima zadržana. Kod postupnog prelaska kvantitativnih opreka u kvalitativne, kvalitativne karakteristike mogu u prvoj fazi ostati i tek alofonsko obilježje pojedinih kvantitativnih parnjaka – usp. kao tipološku usporednicu neke suvremene štok. govore u kojima se dugo *ā*, *ē*, *ō* (ili samo neki od njih) izgovaraju zatvoreno, ali dužina tih vokala i dalje ostaje razlikovnom. Tako je u nekim ranim slav. dijalektima moglo biti primjerice i s *e : *ē i sl.

Tako porijeklom dugi samoglasnici (*a, *ě, *i, *u, *y, *e, *o) i diftonzi (*ɛr, *ɛr, *ɛl, *ɛl, *er, *or, *el, *ol) u prvoj fazi ostaju i dalje dugima, a porijeklom kratki samoglasnici (*e, *o, *ɛ, *ɛ) ostaju kratkima¹⁵²⁴. Takva je situacija možda odražena u strus. i stpolj. posuđenicama u baltijske i ugrofinske jezike¹⁵²⁵. Poslije su, međutim, tē duljine u nekim položajima skraćene, a stari su kratki samoglasnici u nekim položajima produljeni (različito u različitim jezicima) pa se u slav. jezicima koji su očuvali razlikovnu duljinu (danas su to štok., čak., kajk., sln., češ. i slč.) uspostavio novi sustav u kojem opet svi samoglasnici mogu biti i kratki i dugi¹⁵²⁶. Usp. u štokavskom:

¹⁵²⁴ S obzirom da je jasno da su *e, *o, *ɛ, *ɛ izvorno kratki, a da su svi drugi vokali i diftonzi izvorno dugi, dužina se dugih vokala i diftonga u pravilu ne naznačuje u knjizi posebno. Dakle, piše se *vinó a ne *vīnó i sl. No dužine se na izvorno dugim vokalima ipak naznačuju kada se njihovu (izvornu) duljinu želi posebno naglasiti (slično kao što se znak kraćine može staviti kada se ta kraćina želi specijalno istaći), tj. kada se govori o nečemu povezanom s kraćenjem izvorno dugih vokala (pri čemu se ne pretendira nužno na dosljednost u takvoj upotrebi znaka dužine). Pa ipak, ni tada se znak dužine ne piše nad kratkim vokalima kao dijelovima diftongâ – dakle, i kad pišemo *trāvâ svejedno pišemo *golvá a ne *gōlvá.

¹⁵²⁵ U tim se posuđenicama vide još dužine koje su inače u svim kasnijim slav. jezicima pokraćene. Usp. npr. lit. *mōčekā* prema štok. *māčekā* (s dugim [ō]), lit. *bagótas* prema štok. *bōgāt*, lit. *pūstyti* prema štok. *pūstīti*, karelijski *siivatta* prema štok. *život*, lit. *zėrkolas* (s [ō] u drugom slogu) prema štok. *zřčalo* itd. (Stang 1957: 52–55).

¹⁵²⁶ Novi su dugi samoglasnici mogli nastajati i stezanjem, npr. odr. *slābaja > *slābā > štok. *slābā* – usp. neodr. *slāba > *slābā*, gdje je završno nenaglašeno *-a pokraćeno.

gǎd : grād, zět : lēt, rīs : brīs, glōg : bōg, jūg : drūg, Křk : třk itd.¹⁵²⁷

Iako su postojale zajedničke tendencije, pa čak i zakoni, pri kraćenju starih dugih samoglasnika (opća je tendencija bila da se duljine krate u dužim, a čuvaju u kraćim riječima – osim u slučaju zadnjeg otvorenog sloga), tâ su se kraćenja odvila na različite načine u različitim jezicima i u naglašanim i u nenaglašanim slogovima. Tako primjerice, kako vidjesmo, stari akut ima kratak odraz u štok/čak/kajk. (*krāva*), ali dug odraz u češkom (*krāva*), dok stari cirkumfleks ima dug odraz u štok/čak/kajk. (*zlāto*) a kratak u češkom (*zlāto*).

Ne možemo točno znati kada je počelo dolaziti do kraćenja u pojedinim slav. dijalektima/jezicima. Pokraćivanje je (potpuno ili djelomično), naravno, moglo početi tek nakon završetka kvalitativnih promjena, ali to se, kako rekosmo, nije moralo dogoditi odmah. Npr. ne možemo znati je li staroslavenski sustav iz 9. st., koji je već imao »normalan« slavenski sustav sa svim provedenim kvalitativnim promjenama, imao već dijelom ili možda skroz pokraćene kvantitativne opreke (kao današnji makedonski). Teoretski je tako staroslavenski u 9. st. još mogao imati potpuno očuvane (fonološki redundantne ali fonetski postojeće) dužine kao i praslavenski, kao što neki suvremeni slavenski jezici još i danas čuvaju mnoge praslavenske dužine (koje su u međuvremenu postale i opet fonološki relevantne, zbog djelomičnog kraćenja i sekundarnog duženja u određenim uvjetima).

O čuvanju i kraćenju praslavenskih duljina pod naglaskom (tj. o odrazu praslavenskih prozodema *ˀ, *ˁ, **ˁ̃* i nastanku **ˁ̃*) smo već govorili (§105, 117, 133, 175). U nastavku ćemo govoriti o odrazu praslavenskih prednaglasnih i zanaglasnih duljina u slavenskim jezicima.

PREDNAGLASNE DUŽINE

§191 Naglasak je u praslavenskom mogao biti na bilo kojem slogu – prvom, unutarnjem ili zadnjem. Duljina se, kako rekosmo, izvorno očekuje na svim porijeklom dugim glasovima (*a, *ě, *i, *u, *y, *e, *o) i dvoglasima

¹⁵²⁷ Što se tiče štok/čak/kajk. slogotvornog *ṛ*, ono izvornu dužinu čuva (u istim pozicijama kao i drugi izvorno dugi samoglasnici) kada postaje od izvornog **ˀṛ/ˀṛ* (tj. od diftonoškog slijeda poluglas + **ṛ*), dok od izvornog **ˁṛ/ˁṛ* (tj. od nediftonškog slijeda **ṛ* + poluglas) nastaje kratko *ṛ* (koje se može produžiti u istim uvjetima kao i drugi izvorno kratki samoglasnici). Usp. *vřsta* < **ṿṛstā* (kao *tráva*), *břk* < **ḅṛḳ* (kao *můž*), *křpa* < **ḳřpa* (kao *krāva*), *křv* – *křvi* < **ḳṛṿ* – **ḳṛṿe* (kao *kōst* – *kōsti*) itd. Isto vrijedi i za odraze kombinacijā s *l.

(*ьr, *ьr, *ьl, *ьl, *er, *or, *el, *ol) u svim pozicijama, pa tako i ispred naglasaka, bez obzira na to kakav naglasak slijedi iza njih i koliko je dotična riječ duga. No u slavenskim jezicima (tj. u ZJslav. i Zslav. jezicima koji čuvaju razlikovnu duljinu ili njezine tragove) su samo neke od tih izvornih psl. prednaglasnih dužina ostale duge, dok su se druge pokratile. Ovdje ćemo prikazati uvjete pokrate prednaglasnih dužina u slav. jezicima. Čini se da su ti uvjeti razmjerno slični u svim slav. idiomima koji su zadržali dužinu ili njezine tragove iako nije *a priori* nemoguće da su uvjeti pokrate bili u nekim detaljima različiti u pojedinim slav. dijalektima.

Kada je riječ o odrazu prednaglasne duljine, na odraz duljine utječu broj i kvantiteta slogova iza prednaglasne duljine te način nastanka prednaglasne dužine – je li riječ o izvornoj prednaglasnoj dužini ili sekundarnoj, nastaloj nakon pomaka neoakuta udesno (§51 i dalje). Kao opće se pravilo, unatoč nekim spornim momentima, može navesti da se prednaglasna duljina čuva neposredno ispred posljednjeg kratkog (*vīnō) i pokraćenog (*trāvā) naglašenog sloga (vidi §252 za kraćenje u ZOS), ispred pretposljednog kratkog naglašenog sloga (*nārōdъ), a možda i ispred kratkog naglašenog sloga općenito (*nārōdъnъjъ), i ispred recesivnog akuta koji naglasak dobiva tek pomakom naglasaka udesno (*sōdili > *sōdīli).

Položaji u kojima se prednaglasna dužina čuva¹⁵²⁸:

1. ispred kratkog naglašenog zadnjeg sloga hrv. dij. *vīnō* < *vīnō
2. ispred pokraćenog naglašenog zadnjeg sloga¹⁵²⁹ hrv. dij. *trāvā* < *trāvā
3. ispred slabog jera i kratkog/pokraćenog hrv. dij. *gūmnō* < *gūmъnō
naglašenog zadnjeg sloga
4. ispred kratkog naglašenog unutaršnjeg sloga¹⁵³⁰ hrv. dij. *nārōd* < *nārōdъ

¹⁵²⁸ S obzirom da ovdje govorimo o prednaglasnim dužinama, zornosti radi kao suvremene slavenske primjere navodimo hrv. dijalektalne oblike (koji u principu mogu pripadati najarhaičnijim govorima svih triju narječja) koji još imaju nepovučen naglasak i baš prednaglasne dužine (a ne novoštok/stand. oblike poput *vīno* itd. premda bi i oni tu mogli jednako poslužiti). Pritom se navode, naravno, najarhaičniji oblici – npr. G. *dūšē* i *trēsemō*, a ne mladi oblici *dūšē* i *trēsemō* koji također postoje u fonetski najarhaičnijim govorima, s ujednačenom dužinom prema drugim oblicima (za različite vrste arhaičnosti vidi §373). No, kako u ovom uvodu dajemo samo opći pregled uvjeta čuvanja i kraćenja prednaglasnih dužina, ovdje se nećemo detaljno osvrnuti na kasnija ujednačavanja i sporna pitanja – to će biti raspravljeno u nastavku teksta.

¹⁵²⁹ Za kraćenje *r i *~ u zadnjem slogu i kod pomicanja naglasaka u n. p. b vidi §252.

¹⁵³⁰ Tj. ispred kratkog naglašenog neposljednog sloga, bez obzira je li riječ o primjerima tipa *nārōdъ (s poluglasom koji otpada na kraju riječi) ili G. *nārōda, s tim da je čuvanje dužine u ovom drugom tipu donekle upitno (§220). Moguće je također da se prednaglasna dužina čuva samo ispred kratkog naglasaka u pretposljednem slogu u riječi, npr. u *nārōdъ – *nārōda ali ne i u *nārōdnъjъ, no to je isto sporno.

5. ispred unutarnjeg recesivnog akuta¹⁵³¹hrv. dij. *sūd̂li* < *sōd̂li¹⁵³²

U drugim se položajima i uvjetima stara prednaglasna dužina krati. To se događa kod oksitonâ u svim prednaglasnim slogovima osim izravno ispred naglasaka (između može još biti i slabi poluglas koji ne smeta za čuvanje duljine), ispred svih unutrašnjih dugih naglasaka (starog akuta, dugog neoakuta i neocirkumfleksa), osim u slučaju sekundarno naglašena (putem psl. pomicanja naglasaka udesno – §51 i dalje) unutarnjega recesivnoga akuta, i ispred dugih naglasaka u zadnjem otvorenom slogu (nepokraćenoga dugog neoakuta, dugoga odraza starog akuta i neocirkumfleksa).

Naravno, čuvanje prednaglasne dužine ovisi o tome koliko se duboko ide u prošlost – u konačnici su svi vokali koji su porijeklom dugi (tj. koji nastaju od ie. dugih vokala, ie. diftongâ i ie. kratkih vokala ispred laringalâ u zatvorenim slogovima) nekoć bili dugi bez obzira na položaj. Tako se recimo pri djelovanju retrakcije u primjerima tipa *pýtate < *pýtâte < *pýtájete (§162) ne događa pokrata prednaglasne dužine, zato što se ta retrakcija očito dogodila prije početka kraćenja prednaglasnih dužina ispred unutrašnjeg (+)akuta i dugih prozodema (uključujući i unutarnji neocirkumfleks).

Položaji u kojima se prednaglasna dužina krati¹⁵³³:

1. u propenultimi višesložnih oksitona¹⁵³⁴hrv. dij. *trěsetê* < *trěsetê2. ispred unutarnjeg dominantnog akuta¹⁵³⁵hrv. dij. *jězŷk* < *jězŷk

¹⁵³¹ Stari akut u unutarnjim slogovima je u kasnom psl. trostrukoga postanja (koje se ne može uvijek točno ustanoviti) – na izvorno dominantnom slogu nakon recesivne osnove (npr. *činŷti), gdje je naglasak otpočeka na tom slogu (u rečenom primjeru zapravo, ako se ide još dublje u prošlost, akut nastaje Hirtovim zakonom – §91); na dominantnom slogu nakon dominantne osnove (npr. *sōd̂ti), gdje se naglasak na (+)akut pomiče dovoljno rano da se i ispred njega (kao i u *činŷti, gdje je naglasak već otprije tamo) dogodi kraćenje; na recesivnom akutu nakon dominantne osnove (kao u *sōd̂li), gdje se naglasak na unutarnji akut, čini se, pomiče tek nakon kraćenja prednaglasnih dužina ispred unutarnjih dominantnih akuta (§59, 222, 229).

¹⁵³² Sasvim je moguće da u Zslav. jezicima ovdje staro *sōd̂li nikada nije ni imalo pomačka naglasaka udesno.

¹⁵³³ U ovom dijelu knjige prednaglasnu dužinu označavamo znakom dužine kada je želimo izričito naglasiti.

¹⁵³⁴ Tj. u predpredzadnjem, trećem slogu od kraja, riječi s naglaskom na zadnjem slogu. Krate se i sve druge prednaglasne dužine koje nisu u predzadnjem slogu ili eventualno pred kratkim naglašenim slogom.

¹⁵³⁵ Tj. ispred starog akuta koji nije u zadnjem otvorenom slogu (gdje se ranije krati u određenim uvjetima), bez obzira je li iza njega samo poluglas (kao u *jězŷkъ) ili puni glas (kao u G. *jězŷka).

3. ispred dugog neoakuta hrv. dij. G. *dūšē* < *dūšē
 4. ispred neocirkumfleksa hrv. dij. *mūškī* < *mōžьskъjь¹⁵³⁶

Usp. čuvanje dužine u drugim položajima/uvjetima kod drugih oblika dotičnih riječi ili izvedenicâ od istog korijena: hrv. dij. *trēsēsš* < *trēsēsš – s čuvanjem prednaglasne dužine ispred naglašene kraćine (kao u *nāròdъ), hrv. dij. *dūšā* < *dūšā – s čuvanjem dužine ispred naglašenog pokraćenog zadnjeg otvorenog sloga (kao u *trāvā), hrv. *mūž* < *mōžь – s čuvanjem dugog cirkumfleksa u jednosložnoj riječi (§117).

U Zslav. je kraćenje dodatno ovisilo i o naglasnoj paradigmi (iako nije potpuno sigurno točno na koji način – §197–201, 204), tj. kod stare n. p. *b* vidimo očuvanu prednaglasnu dužinu kao u štok/čak/kajk., dok kod stare n. p. *c* vidimo kraćinu¹⁵³⁷ za razliku od štok/čak/kajk. (izvorno i sln.):

DUG ODRAZ U n. p. *b*

*trǫbā

češ. *trouba*, slč. *trúba*, polj. *trąba*

hrv. dij. *trūbā*

KRATAK ODRAZ U n. p. *c*

*rǫkǎ

češ./slč. *ruka*, polj. *reka*

hrv. dij. *rūkǎ*¹⁵³⁸

Kod odrazâ prednaglasnih dužina postoji niz problematičnih primjera (npr. štok. *ràbota* < *orbòta), oblikâ koji na prvi pogled izgledaju kao očite iznimke navedenim pravilima pokrate (npr. suvremeni štok. oblici poput *trāvama*, *gránama* < *trāvāma, *grānāma), a u nekim kategorijama djeluju opsežne analogije (npr. u tipu *nākǎza > štok. *nákaza*). U nastavku ćemo navesti više primjera za pojedine pokrate, analizirati probleme vezane uz odraz prednaglasnih duljina i raspraviti problematične primjere.

PREDNAGLASNA DUŽINA ISPRED KRATKOG I POKRAĆENOG NAGLAŠENOG ZADNJEG SLOGA

§192 Ovdje ćemo razmotriti što se događa s prednaglasnom duljinom u slogu ispred zadnjeg otvorenog kratkog sloga. Čini se da nije bilo bitno je li ta duljina dolazila neposredno ispred zadnjeg naglašenog sloga ili je između njih bio i slabi poluglas. Dok je odraz prednaglasne dužine u n. p. *b*

¹⁵³⁶ Ovdje možda treba pridodati i kraćenje ispred *ʰ u ne-pretposljednem slogu (npr. *zākòňskъjь prema *zākòň), no to je, kako rekosmo, sporno.

¹⁵³⁷ Za češko *ou* < *ú* i odraz nazalâ po dužini u polj. vidi §41, 44.

¹⁵³⁸ Usp. tu i knjiž. sln. *tróba* ali *róka* (§196).

nesporan (osim donekle u slučaju slabog poluglasa između prednaglasne dužine i naglašenog nastavka), nešto je problematičnija točna interpretacija razvoja u n. p. *c* (ponajprije u Zslav.), s obzirom da se ondje, za razliku od n. p. *b* gdje su (nakon pomaka naglaska udesno) svi oblici oksitone, izmjenjuju oksitone i nenaglašeni oblici (tj. oblici s čeonim cirkumfleksom).

Stoga ćemo ovdje prvo razmotriti primjere iz n. p. *b* pa onda odraz prednaglasne dužine u n. p. *c*.

Riječi tipa *vīnó

Čuvanje prednaglasne duljine u ovakvim riječima nije sporno. Usp. primjere sr.r. n. p. *b*:

psl.	štok.	sln.	češ.	slč.
*deltó	<i>dlijéto</i>	<i>dléto</i>	<i>dláto</i>	<i>dláto</i>
*gněždó	<i>gnijézdo</i>	<i>gnézdó</i>	<i>hnízdo</i>	<i>hniezdó</i>
*krīdló	<i>krílo</i>	<i>(krílo)</i>	<i>křídlo</i>	<i>krídlo</i>
*licé	<i>lice</i>	<i>(licellíce)</i>	<i>lice</i>	<i>lice</i>
*melkó	<i>mlijéko</i>	<i>mléko</i>	<i>mléko</i>	<i>mlieko</i>
*vīnó	<i>vīno</i>	<i>(vīno)</i>	<i>vīno</i>	<i>vīno</i>
*žerdló	<i>ždrijélo</i>	<i>(žrélo)</i> ¹⁵³⁹	<i>zřídlo</i>	<i>ždrielo</i>

Za duljinu u poljskom usp. *dluto* (neetimološko pisanje umjesto *dlóto). Usp. još u štok. primjere *míto* (češ/slč. *mýto*), *múdo* (usp. češ. *moud* druga roda), *odijélo*, *raspélo*, *rasúlo*, *rúdo*, *trúplo* (<*trūpló ~ *trūp*) itd. U ovaj tip rijetko prelaze neke izvorno kratke osnove, usp. u štok. *stáblo* (umjesto starijeg *stàblo*, posvjedočenog npr. u Dubrovniku, *stǣbló), *déblo* (~ *dèbeo*, *debló, usp. sln. *déblo*), u češ. *stéblo* (prema stčes. *stblo* i očekivanom kratkom *steblo* u slč.), *stříbro* (i slč. *striebro* < *sǣrebro¹⁵⁴⁰).

Ovakve odraze možemo vidjeti i u korijenskim pridjevima n. p. *b* kao štok. *bijélo*, *crno*, *žúto*, u *l*-participima kao štok. *ráslo* < *orstló, *tréslo* < *trěsló (usp. češ. *třáslo*), *zéblo*¹⁵⁴¹ itd., te npr. u kosim padežima *o*-osnova n. p. *b*:

¹⁵³⁹ Riječ je u sln. posvjedočena tek od 19. st. (Snoj), možda je riječ o posuđenici iz hrv. (iako Snaj to ne spominje).

¹⁵⁴⁰ Dužina nastaje zbog ispadanja slabog jera u prvom slogu, usp. češ. *jméno* »ime« od *jъmen- (§111).

¹⁵⁴¹ Ovo su stariji naglasci, posvjedočeni i na sjeveru i krajnjem jugu čak. (*rāsld* itd.). Naglasci tipa *ráslo* > *ráslo*, s nefonetski povučeni naglaskom, su sekundarni (§311).

praslavenski	štokavski	češki	slovački	poljski
G. *korĭá	<i>kráĭa</i>	<i>krále</i>	<i>kráĭa</i>	<i>króla</i>
G. *kōtá	<i>kúta</i>	<i>kouta</i>	<i>kúta</i>	<i>kaĭa</i>
G. *sōdá	<i>súda</i>	<i>soudu</i>	<i>súdu</i>	<i>sądu</i>
G. *směxá	<i>smijéha</i>	<i>smíchu</i>	<i>smiechu</i>	<i>(śmiechu)</i>

Za sln. usp. G. *kóta* < *kōtá. Ovo, jasno, vrijedi i za višesložne oblike, usp. štok/slč. *klobúka*, češ. *klobouku* < *klobŭká, štok/češ/slč. G. *-níka* < *ьнѣка (sufiks) itd. Naravno, dužina se očekuje i u NA. ovakvih oblika, gdje nalazimo odraz neoakuta, usp. *kōtъ > hrv. dij. *kūt*, češ. *kout*, slč. *kút*, polj. *kaĭ*.

U kosim padežima n. p. *b* poput G. *kōtá, D. *kōtŭ, L. *kōtě, n. *kōti itd. se novi oksitonski naglasak nalazi na starim dugim slogovima (*kōta < G. *kantā itd.) za razliku od kračine u nominativima kao *vīnó, no došlo je do pokrate (§252), možda još prije pomaka naglasaka, dakle: *kōtā > *kōtă > *kōtá.

U Zslav. bi teoretski u svim ovakvim primjerima u n. p. *b* zapravo mogla biti riječ i odrazu nepomaknutog naglasaka (*lice, *vīno, *ōrstlo, *kōrĭa, *kōta itd.).

Riječi tipa *gumьno

§193 Ovdje ćemo pogledati što je s čuvanjem prednaglasne dužine u riječima u kojima nakon nje slijedi slabi poluglas pa tek onda naglašeni zadnji otvoreni slog. Tu su potencijalni primjeri *gumьno, *kъrъzъno, *pĭsьmo, *poltьno, *varьno (i možda eventualno i *suk(ъ)no, *volk(ъ)no¹⁵⁴² i *bъrvьno¹⁵⁴³). No problem u riječima tipa CŪCъCo (dakle, u riječima s dugom ali neakutiranom osnovom) je to što su ondje postojala dva osnovna tipa naglasaka. Dominantne su osnove imale *~ na prvom slogu (ispred poluglasa na koji se neoakut nije micao), dok su recesivne osnove imale izvorni naglasak na poluglasu (tj. na sekundarno dominantnom sufiksu) koji se onda pomicao na dočetni slog. Takva je izvorna distribucija u kasnijim slav. dijalektima narušena i u većini se dijalekata ujednačio jedan od tipova – najčešće oksitonski tip (tako je u Islav., štok., većini čak.).

¹⁵⁴² U posljednje dvije možda nije bilo jora, usp. u strus. (Зализняк 1985: 135) *бървьно/бръвьно, говьно, гумьно, письмо, полотьно* ali *волок(ъ)но, сук(ъ)но*. No na rekonstrukciju *sukъno a ne *sukno ukazuje sln. naglasak *sŭknja* (~ štok. *sŭkńa*), gdje neo-cirkumfleks (§158) ukazuje na ispali poluglas u *sŭkńa. Moguće da su već u psl. tu postojale obje varijante.

¹⁵⁴³ Kod riječi su *bъrvьno/brъvьno, izgleda, postojale obje varijante (i diftonška s *-ьr- i nediftonška s *-rь-) pa je upitno kako interpretirati odraze u jezicima s kvantitativnim razlikama.

Ujednačen neoakut na osnovi vidimo u čak. govoru Brača/Hvara/Visa, dok različit naglasak u takvim riječima vidimo samo u suvremenom knjiž. bug. (ali upitnog porijekla). U štok/čak. u svim primjerima s izvornim dugim slogom vidimo duljinu, no prije nego što je usporedimo s primjerima u Zslav. (gdje se ne javlja uvijek dužina), moramo još razmotriti pitanje psl. mjesta naglasaka.

U knjiž. štok. vidimo svugdje odraz dočetnog naglasaka (i dužinu) – *gúmno*¹⁵⁴⁴, *křzno*¹⁵⁴⁵, *písmo*, *plátno*, *vápno*, *klátno*, *drúštvo* (+ *súkno*, *vlákno* i *břvno*¹⁵⁴⁶). Tako je i u kajk. u govorima s oksitonezom, gdje se to vidi¹⁵⁴⁷, i u većini čak. govora¹⁵⁴⁸, osim na Braču, Hvaru i Visu i u nekim (kopnenim i otočnim) govorima u okolici Zadra, gdje nalazimo ujednačen naglasak izvedenicâ dominantne osnove – npr. na Braču (Šimunović 2009), *gũvno*, *jõpno*, *přsno*, *drúštvo* (+ *súkno*)¹⁵⁴⁹. Ujednačen dočetni naglasak vidimo i u knjiž. rus. *гумно́*, *письмо́*, *полотно́* (+ *сукно́*, *волокну́*)¹⁵⁵⁰ i drugim Islav. dijalektima¹⁵⁵¹. U suvremenom knjiž. bug. pak nalazimo *гумно* ali *писмо*, *платно* (+*сукно* ali *влакно*)¹⁵⁵², što bi možda moglo imati veze s izvornim naglascima, ali to nije sigurno.

¹⁵⁴⁴ Da duljina u riječi *gúmno* nije nastala zbog predsonantskog duljenja (§267 i dalje), tj. od **gúmno, vidi se po g. *gũmānā* (usp. g. *gũvānā* u Prapatnicama kraj Vrgorca). Usp. g. *gõvānā* od *gõuno*, gdje je ´, za razliku od ´ u *gúmno*, nastao duljenjem ispred -vn- (izvorna se kračina/duljina vidi u g.). Razlika *gũmānā* : *gõvānā* je ista ona koja se vidi recimo u g. *krĩvācā* : *nõvācā* (prema G. *krĩvca* = *nõvca* od N. *krĩvac* : *nõvac*).

¹⁵⁴⁵ Uobičajen naglasak (jasno, u nštok. govorima koji imaju ř), posvjedočen npr. u ERj. Naglasak *křzno* zabilježen u ARj je sekundaran – riječ je o dijalektalnom dubrovačkom naglasku (dotični svezak rječnika obradio je Dubrovčanin Pero Budmani), tj. o dijalektalnom kraćenju slogotvornoga ř uobičajenu za taj govor (§365). Ako se zna da dotične riječi nema u Vukovu rječniku (prema kojem je u najvećoj mjeri bilježen naglasak u ARj), onda je jasno zašto je Budmani (nepažljivo) tu zabilježio svoj lokalni naglasak.

¹⁵⁴⁶ Štok. *břv* – *břvi* može biti ili izvorna ili sekundarna n. p. C: (ujednačeno prema mogućem starijem *břv – *břvi). Za (izvornu ili sekundarnu) n. p. C usp. kajk. *břv* – *břvi* (Šatović & Kalinski 2012, Gudek 2013: 62).

¹⁵⁴⁷ Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 299) *plāōtně*, *pěismě*, *kěrzně*, *prōūglě* i *sějkně* i u V. Rakovici (March 1981: 255) *přsmō*, *plātnō*, *křznō*, *trūplō*, *jārmō* i *vlāknō*, *sūknō*.

¹⁵⁴⁸ Usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *Gũvnō*, *jõpñō*, *přsmō* i *sūknō*, u Senju (Moguš 1966: 74, 2002) *jāpnō*, *lěglō*, *přsmō*, *rūglō*, *plātnō*, *sūknō*, u Novom (Белѣћ 2000: 159) *jāpnō*, *přsmō*, *plātnō*, na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *jāpnō*, *přsmō* i *sūknō* itd.

¹⁵⁴⁹ Usp. u Pitvama (Hvar, moji podaci i Barbić 2011) *gũvno*, *přsno*, *jõpno*, *súkno*. Ovakav naglasak na Braču/Hvaru upućuje na praoblik *sukñno s poluglasom, a ne na *sukno bez poluglasâ jer bi u tom drugom naglasku morao biti na kraju. Jasno, riječ *súkno* bi teoretski mogla imati i sekundaran naglasak analogijom prema drugim riječima na -no.

¹⁵⁵⁰ Isto tako već u strus. (Зализняк 1985: 135).

¹⁵⁵¹ Usp. u dij. ukr. (Карпати) *варно́*, *полотно́*, *пис'мо́* + *волокну́*, *сукно́* (Николаев & Толстая 2001). Tako je i u knjiž. ukr. i bjr. Postoji i Islav. (rus/ukr/bjr.) dij. varijanta *vápno*, no nije jasno koliko je ona pouzdana.

¹⁵⁵² U Gerovljevu pak rječniku vidimo u svim primjerima oksitonezu: *гумно́*, *платно́* (+*сукно́*, *влакно́*).

Etimološki-tvorbeno je teško pouzdano predvidjeti očekivan naglasak u svim primjerima¹⁵⁵³. Iz toga proizlazi da prema dostupnim podacima iz slav. jezika možemo rekonstruirati izvorna dva tipa (da bi se objasnila razlika između Jčak. tipa *pīsmo* i tipa *pīsmǫ* drugdje), no da ne znamo kako su oni točno bili distribuirani.

Što se tiče Zslav., ondje u nekim primjerima vidimo dužinu, kao u štok/čak., a u nekim kračinu. Usp. za dužinu:

praslavenski	češki	slovački	poljski	gornjolужиčki
*poltъno ¹⁵⁵⁴	<i>plátno</i>	<i>plátno</i>	<i>plótno</i>	<i>plótno</i>
*pīszmo ¹⁵⁵⁵	<i>pīsmo</i>	<i>pīsmo</i>	(<i>piśmo</i>)	(<i>pismo</i>)
*(v)āpъno	<i>vápno</i>	<i>vápno</i>	(<i>wapno</i>)	(<i>wapno</i>)
*volk(ъ)no ¹⁵⁵⁶	<i>vlákno</i>	<i>vlákno</i>	<i>włóknó</i>	<i>włokno</i> ¹⁵⁵⁷

Za kračinu:

praslavenski	češki	slovački
*gūmъno	<i>humno</i>	knjiž. <i>humno</i> , dij. <i>húmno</i> ¹⁵⁵⁸
*kъrzъno	(<i>krzno</i>) ¹⁵⁵⁹	<i>grzno</i>
*sūk(ъ)no ¹⁵⁶⁰	<i>sukno</i> (dij. <i>soukno</i>)	<i>súkno</i>

Što se tiče štok/čak/kajk. tu se dužina može lako objasniti iz izvornih oblika kao *gūmъno itd., s čuvanjem dužine kao u *vīno, pri čemu poluglas ne bi smetao čuvanju dužine prije oksitonskoga naglasaka. Budući da već u strus. nalazimo ujednačen dočeta naglasak, vjerojatno je poop-

¹⁵⁵³ Hvala Sergeju Nikolajevu na pomoći oko toga.

¹⁵⁵⁴ U *poltъno bi se mogao očekivati (–) prema *pelená (c) (usp. kod Vuka *pelèna* – mn. *pèlene*, analogijom prema tome kasnije i jd. *pèlena*, npr. u ERj), ali i (+) prema *polъ (b/d) (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 247). Usp. eventualno i *platъ (b/d) ali s drugim prijevodom.

¹⁵⁵⁵ Na *pīsz- (tj. *pīszmo) upućuje *pīsmę > *pīsmě (b) (slav. *pīšešъ je irelevantno jer tu ni ne može biti tipa c – §54^F), *pīszъ (b) (*pīstrъ – A. *pīstrъъ > štok. *pāstrva* je irelevantno zbog dominantnog sufiksa i *-str-, §89) te ie. usporednice za dotični korijen (ved. *pīśáti*). Lit. *piešimas* (2) (što citira Дыбо 2009b: 51) ne upućuje na izvorno *pīszmo > *pīszmǫ jer je to u lit. knjiška riječ sa sufiksom koji ima ujednačen naglasak (usp. Stundžia 2009: 115 za lit. sufiks).

¹⁵⁵⁶ Prema *velkti (c) bi u *volk(ъ)no imali (–), no prema iterativu *volčiti (b₁) bi mogao biti i (+) s metatonijom.

¹⁵⁵⁷ S pravilnim kratkim odrazom ispred -k-, usp. i *mloko* < *melkó (štok. *mljéko*).

¹⁵⁵⁸ SSN: 640.

¹⁵⁵⁹ Oblik je irelevantan jer je slogotvorno r u češkom uvijek kratko, za razliku od slovačkoga.

¹⁵⁶⁰ Glagoli *szkǫ i *sučiti upućuju na n. p. b₂, tj. (+)osnovu.

ćenje svuda bilo izvršeno već prilično rano. Što se tiče Zslav., dužina u *poltъno, *pisъmo, *varъno se može objasniti i prema izvornom *poltъno itd. i prema izvornom *poltъnó itd. Kraćinu u češ. i knjiž. slč. *humno*, slč. *grzno* (koje ima i neočekivano *g*-!) i češ. *sukno* nije lako objasniti¹⁵⁶¹. Moglo bi se pomišljati da je tu riječ o izvornom naglasku na kraju riječi (tj. o (-)osnovama), no to se ne poklapa s naglaskom u bugarskom, a i takva je interpretacija općega Zslav. kraćenja ispred naglašenoga sloga (npr. kraćenje u *gŭmъno > *gŭmъnó ali čuvanje dužine u *poltъno) u neskladu s vjerojatnim čuvanjem dužine u Zslav. *tręsti i sl. u n. p. c (§197–201, 204). Za štok/čak/kajk. se može s visokom vjerojatnošću pretpostaviti izvorno čuvanje prednaglasne dužine u položajima tipa *gŭmъnó, dok je za Zslav. nezahvalno donositi konačne zaključke¹⁵⁶². Imenice kao *gŭmъnó, tj. imenice s prednaglasnom dužinom i slabim poluglasom prije dočetnog kratkog naglaska, bi se, dakle, ponašale, čini se, kao imenice tipa *vŭnó, tj. oksitone sr.r. bez središnjeg slabog poluglasa, te bi također pokazivale čuvanje prednaglasne dužine. Slabi poluglas tu očito ne bi bio dovoljno jak da spriječi čuvanje prednaglasne dužine u slogu ispred, kao što je to bio puni (kratki) glas¹⁵⁶³. Treba također reći i to da u primjerima poput štok. *gŭmno*, *kŕznno*, dij. slč. *hŭmno*, štok/češ/slč. *plátno* i sl. dužina nikako ne može biti sekundarna jer se nema prema čemu unijeti (te osnove ne postoje u drugim riječima).

§194 Naglasak tipa *gŭmъnó vidimo npr. i u izvedenicama osnovnih riječi n. p. c s dominantnim sufiksom *-ьць, npr. *mládci* < *moldьci. Dočetni je naglasak u štok. *poopćen* i na imenice tipa *bijélac*, *crnac*, izvedene od osnove n. p. b, gdje bi se očekivao naglasak tipa *bělьць, G. *bělьca¹⁵⁶⁴ (teoretski su takvi oblici s nespornom dužinom mogli utjecati na oblike tipa *moldьci). U svakom slučaju, u štok. u praktički svim takvim primjerima sa starim dugim korijenom nalazimo † *súci*, *kŭpci*, *sljépci*, *vránci*, *vi-jénci*, *svéci* itd. Dužinu vidimo i u sln. (*slépac*, *némac*), no to bi moglo biti i od prednaglasne dužine i od neoakuta. Na Braću, Hvaru, Visu, Šolti i Korčuli je i inače kod sufiksá s jerom u prvom slogu često (ne u svim primjerima) posvjedočen tip s naglaskom na jeru za razliku od štok. i ostatka čak., usp. u Pitvama (Barbić 2011/moji podaci) *krŭvác* – G. *krŭvca*

¹⁵⁶¹ Kraćenje bi se možda moglo vidjeti i u slč. *brvno*, no nije sigurno treba li to izvoditi iz *brvъno ili iz *brvъnó (usp. češ. *bŕveno*). Štok. *bŕvno* može imati ili izvornu dužinu (usp. g. *bŕvānā*) ili dužinu zbog predsonantskog duženja (§267 i dalje).

¹⁵⁶² Za možda slično kraćenje stare duge n. p. b i gdje nema poluglasa usp. i slč. *jadro* prema češ. *jádro* < *jědró.

¹⁵⁶³ Prema čuvanju prednaglasne dužine u riječima tipa *gŭmъnó (> štok. *gŭmno*) usp. kraćenje u primjeru *vertenó > *vrĕtenó (> štok. *vrĕtĕno*, češ. *vŕĕtĕno*, slč. *vrĕtĕno*), koji umjesto središnjega poluglasa ima puni glas *-e- (vidi §221 za kraćenje u ovoj poziciji).

¹⁵⁶⁴ Дыбо 1981: 147–148.

(štok. *krívca*), *pětāk* – G. *pělka* (štok. *pétka*), *kotól* – G. *kòtla* (štok. *kòtla*), *proklěstvo* (štok. *proklétstvo*) itd. Tu, dakle, prema štok. *krīvьcā, *pētьkā, *kotьlā, *proklētьstvō imamo neoakut na osnovi, u nekim slučajevima opravdan a u drugima analoški. Takav se naglasak može naći i u okolici Zadra¹⁵⁶⁵.

U slč. pak u svim primjerima nalazimo kračinu korijena¹⁵⁶⁶: *slepec*, *vranec*, *svātec*, *kupec* itd. Takva se kračina može objasniti utjecajem osnovnih riječi *slepý*, *vraný*, *svātý* (usp. štok. dij. *svētī*), no ne uvijek (usp. dugo *kúpit!*). Eventualno se može pretpostaviti naknadno poopćenje tipa s kračinom u svim primjerima. Primjer *veniec* ima također kračinu ali i produžen sufiks¹⁵⁶⁷. Za n. p. *a* u slč. usp. *starec* (~ *stary*), *jarec* (~ štok. *stārac*, *jārac*). Čini se da je u slč. jednostavno poopćena kračina korijena u svim izvedenicama na *-ec* analogijom prema n. p. *a* i prema osnovnim riječima s kratkim slogom (tipa *slepý*, *svātý*) u nekim primjerima. Za odraz dužine u tipu *svētьcь općenito i za sufiks *-*ьkь* vidi §205.

Neočekivano kraćenje pronalazimo u riječi *jājьcě (od osnovne riječi *jāje – n. p. *c*). Dužina u štok. *jájce* može biti ili izvorna ili zbog *-jc-* (predsonantsko duženje), a drugdje vidimo i očekivane odraze s dužinom (npr. kajk. *jěcě* u Velikoj Rakovici – March 1981: 255) i odraze s kračinom – *jājce* u Đelekovcu (Sabol 2004), Beltincima (Novak & Novak 2009), *jājca* u Središću (Greenberg 1999) te češ. *vejce*, slč. *vajce*. Kračinu u Đelekovcu, Prekmurju i Prlekiji je teško objasniti, a u Zslav. bi teoretski, ako pojave nisu povezane, mogla biti riječ o analogiji prema osnovnom *jāje (usp. polj. *jajo*, gluš. *wejo*).

Prednaglasna dužina u n. p. c

§195 Što se tiče oksitonskih oblika n. p. *c* (poput *ā*-osn. tipa *grānā, n. sr.r. tipa **mēsā*¹⁵⁶⁸ ili ž.r. *l*-part. tipa *vilā), s pokraćenim starim akutom

¹⁵⁶⁵ Usp. u Privlaci kraj Zadra (Lisac 1999: 82–83) *krivac* – *krīvca* i *pismo* te na Ošljaku (Valčić 2012) *gūmlo*, *guōvno*. Na Ižu (Martinović 2005) nalazimo *pismo*, *gūmlo*, dok se naglasak tipa *čičāk* – *čička* javlja kod većine takvih imenica s prednaglasnom dužinom (ali ne isključivo – npr. *prāsāc* – *prějca*), a kod kračine je naglasak tipa *kabā* – *kablā*, *konāc* – *kuncā*.

¹⁵⁶⁶ Iznimka je *súdec* u Bernolákovu rječniku, no primjeri odande općenito nisu pouzdani jer su umjetni/knjiški, a tu bi ionako bila riječ o izvornom tipu *sōdьcь – *sōdьca.

¹⁵⁶⁷ Razlog duženja sufiksa nije jasan, a javlja se u još nekoliko imenicā, npr. *koniec*, *hrniec* »lončić« (~ hrv. *grnčarija*), *čepiec* »kapa« (usp. tu češ. *čepec* bez duljine).

¹⁵⁶⁸ O-osnove n. p. *c* m.r. ovdje nisu toliko relevantne jer u jednini imaju čeonu naglasak u svim padežima (NA. *gōrdь, G. *gōrda, D. *gōrdu, V. *gōrde, L. *gōrdě, I. **gōrdo/ьmь*), a u množini, gdje opet nije čeonu naglasak (nv. *gōrdi, a. *gōrdy), nema puno oblika gdje bi se očekivala dužina – u g. *gordь > *gōrdь, d. *gordomь > *gordōmь (ako

u zadnjem otvorenom slogu, tu bismo *a priori* očekivali iste odraze kao kod oksitonskih oblika n. p. *b* (poput *ā*-osnova kao *trāvā, n. sr.r. tipa *vīnā u nekim dijalektima ili ž.r. *l*-part. tipa *trēslā). No, za razliku od n. p. *b*, gdje su svi oblici oksitonski (npr. A. *trāvō, NA. *vīnō, sr.r. *trēslō) ili imaju neoakut na zadnjem slogu (npr. g. *trāvъ, *vīnъ, m.r. *trēslъ) koji uvijek i svugdje daje dužinu, u n. p. *c* se oksitonski oblici izmjenjuju s nenaglašenim oblicima, tj. oblicima s čeonim cirkumfleksom (npr. A. *grānō, NA. *mēso, *l*-part. m.r. *vīlъ, sr.r. *vīlo), a cirkumfleksna se dužina ne čuva svugdje.

Klasični su primjeri ònī *ā*-osnovā pa ćemo odatle krenuti. U štok/čak/kajk. je tu odraz u n. p. *b* i *c* isti (štok. *tráva* = *grána* prema A. *trávu* : *grānu*), za razliku od Zslav. jezika (češ., slč., gluž., polj., slov/kaš.), gdje u n. p. *b* nalazimo odraz prednaglasne duljine, dok je u n. p. *c* ona uglavnom pokraćena (usp. češ. *tráva* : *hrana*). Obično se razvoj sličan Zslav. (bar što se tiče *ā*-osnovā) pretpostavlja i za sln., ali to je samo prividno. Što se tiče razlike između n. p. *b* i *c* u Zslav., to ne treba čuditi s obzirom na razliku u drugim oblicima, kako rekosmo, gdje se u oblicima poput A. *trāvō i *grānō ne očekuju isti odrazi (prednaglasna se dužina¹⁵⁶⁹ čuva, a dugi cirkumfleks se krati). U sln. se pak očekuje progresivni pomak cirkumfleksa (*granō), s čime onda ide i pokrata prvoga sloga (no to se kod *-ā-ionako ne vidi).

Za čuvanje dužine u n. p. *b* u *ā*-osnovama usp. primjere:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*borzdá	brázda	(brázda)	brázda	brázda	brózda
*xvālá	hvála	(hvála)	chvála	chvála	(chwała)
*mōká	múka	mōka	mouka	múka	mąka
*trāvā	tráva	(tráva)	tráva	tráva	(trawa)
*trōba ¹⁵⁷⁰	trúba	trōba	trouba	trúba	trąba

nije i tu bilo sekundarno *gōrdomъ – §171) i u varijanti *gordý (sa skraćenim nastavkom – §256), dok se dužina ne bi očekivala u l. *gorděxъ > *gorděxъ. U *o*-osn. sr.r. pak je čitava jd. imala *^ pa je tu također lako razumjeti zašto je odraz kraćine prevladao (usp. suvr. hrv. s uvijek ujednačenim tipom *měsa*, *zlāta* u mn.).

¹⁵⁶⁹ Ili neoakut u *trāvō bez pomicanja naglasaka.

¹⁵⁷⁰ Ovdje tradicionalno (i zbog štok. odrazā) pišemo pomaknut naglasak u ovim psl. oblicima, premda u Zslav. naglasak tu vjerojatno nikada nije ni bio pomaknut, nego se dužine u Zslav. trebaju izvoditi iz praoblikā poput *bōrzda, *xvāla itd. – usp. §60 za sotački. Za kraćenje *-ā u ovom nastavku, što je uvjet za odraz prednaglasne dužine, vidi §252, 262.

Usp. tu još i *dětě > štok. *dijéte*, sln. *déte*, češ. *dítě*, slč. *dietā*¹⁵⁷¹.

Za čuvanje/kraćenje dužine u n. p. c usp. primjere:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*bordá	<i>bráda</i>	(<i>bráda</i>)	<i>brada</i>	<i>brada</i>	<i>broda</i>
*golvá	<i>gláva</i>	(<i>gláva</i>)	<i>hlava</i>	<i>hlava</i>	<i>głowa</i>
*grēdá	<i>gréda</i>	<i>gréda</i>	<i>hřada</i>	<i>hrada</i>	<i>grzęda</i>
*pētá	<i>péta</i>	<i>péta</i>	<i>pata</i>	<i>päta</i>	<i>pięta</i>
*rōká	<i>rúka</i>	<i>róka</i>	<i>ruka</i>	<i>ruka</i>	<i>ręka</i>

Prema tradicionalnom objašnjenju, uzima se da je dužina u štok/čak/kajk. pravilno očuvana i u n. p. *b* i *c*, dok se Zslav. i sln. oblici tumače analogijom prema enklinomenskim oblicima. Tako bi se u Zslav. cirkumfleks pravilno pokratio u oblicima kao A. *rōkq (češ/slč. *ruku*, polj. *rękę*), što bi se onda poopćilo u svim oblicima (npr. češ. *ruka*, A. *ruku* umj. *rouka, A. *ruku*). U sln. odraz duljine, tj. zatvoreno *e* i *o*, vidimo u n. p. *b* (*trōba*), no ne i u gornjim primjerima n. p. *c* (kao *róka*), koji se obično citiraju. Duljina bi tu bila uklonjena slično kao u Zslav., analogijom prema oblicima s izvornim čeonim naglaskom. Kako se cirkumfleks pomiče na zadnji slog (*rōkq > *rokō), prvi slog ostaje nenaglašen i time kratak, što se onda poopćava u svim oblicima pa odatle i *róka* umjesto *rōka.

§196 Pa ipak, na početku treba pažljivo pogledati materijal. Što se tiče sln., u odrazu psl. duge n. p. *b* vidimo u skoro svim primjerima očuvanu staru dužinu (ondje gdje se može vidjeti u zatvorenosti *e* i *o*, naravno): *béda*, *léha*, *mōka* »brašno«, *prōga*, *rēka*, *rēsa*, *srēda* »sredina«, *strēla*, *svēča*, *tōga*, *trōba*, *zēba*, *zvēzda*, *žōlna* (usp. štok. A. *bijēdu*, *lijēhu*, *múku*, *prūgu*, *rijēku*, *rēsu*, *strijēlu*, *svijēcu*, *tūgu*, *trūbu*, *zēbu*, *zviјēzdu*, *žūnu*). To, dakle, u potpunosti odgovara onome što se tradicionalno pretpostavlja.

Međutim, u odrazu psl. duge n. p. *c* je situacija malo kompliciranija. Kao prvo, nema puno primjerâ n. p. *c* s vokalizmom *ě, *e, *o, *ь/л (kod kojih se trag dužine u sln. može vidjeti), a, kao drugo, i u tih nekoliko primjera vidimo ipak ponešto drugačiju situaciju od one koja se obično navodi.

Odraz kraćine vidimo u tri već navedena primjera (*gréda*, *péta*, *róka*) te u varijanti *dēca* (Plet.). Dva primjera imaju pak cirkumfleks na prvom slogu, nastao bez sumnje poopćavanjem naglaska iz prijedložnih sveza: *srēda* »srijeda«, *dēca* (SSKJ – analogijom prema izvornim svezama tipa

¹⁵⁷¹ Prema odrazu dužine u N. *dětě usp. kraćenje u štok. G. *djēteta* < *dětěte (ispred dominantnog unutrašnjeg akuta), ali sekundarnu dužinu u češ. *dítěte* i slč. *dietāta* analogijom prema NA. Usp. i štok. *úže* – G. *ùžeta* (Vuk; sekundarno i *ùžeta* prema NA), *vijéce*.

v. srêdo, na dëco, usp. štok. *Û srijêdu, nã djecu*)¹⁵⁷². U *cëna* (usp. štok. *ci-jënu*, rus. *цëны*), *stëna* (usp. štok. *stijënu*, rus. *cmëny*) i varijanti *dëca* (Plet. – usp. štok. *djëcu*) vidimo odraz prednaglasne dužine, a isto tako i u *srêda* (usp. štok. *srijêdu*) u značenju »sredina«. To je vjerojatno pravilan fonetski odraz starog *cëná, *stëná, *dět̃cá, *serdá bez utjecaja padeža s izvornim čeonim naglaskom¹⁵⁷³. Čuvanje dužine se pak jasno vidi u sjeve-roistočnim sln. govorima gdje nije bilo duženja neposljednjih slogova, usp. u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) dugo *glâva, cëina, grêda, pëta, zîma* ali kratko *kôsa, ïgla, rôsa, snëha* (u govoru nema razlikovnog tona – za dužinu usp. štok. *cijëna, grëda, pëta, zîma* i *kôsa, ïgla, rôsa, snàha*)¹⁵⁷⁴. Tu je situacija kao u kajkavskom, što je i očekivano. U kajk. kod *ā*-osnovâ stare duge n. p. *c* nalazimo prednaglasnu dužinu, potpuno jednako kao u štok/čak.¹⁵⁷⁵ – usp. npr. u Velikoj Rakovici (March 1981: 256, 258): *künã, trãvã, zvëzdã* (B), *grëdã, pëtã, rükã* (C) itd. Prema svemu sudeći, dakle, kračina u sln. *rôka, grëda, pëta* nema veze sa Zslav. kračinom u takvim primjerima¹⁵⁷⁶, nego je riječ o analogiji prema starim akuzativima *rokô, gređô, petô* s progresivnim pomakom cirkumfleksa.

U sln. se prednaglasna dužina u n. p. *c* jasno vidi kod glagolâ, usp. sln. *trësti – trëseš, zëbsti – zëbeš, počëti – počëla* itd. (~ štok. *trësti – trëseš, zëpsti – zëbeš*, dij. *počëti – počëla*). S obzirom na razliku između *trëstilpočëla* i *pëta*, jasno je da u sln. potonji oblik treba tumačiti analogijom prema nenaglašenosti nakon progresivnog pomaka cirkumfleksa. Usp. s druge strane sln. *počël – počëlo* (prema štok. *pôčëo – pôčëlo*) što pomaže čuvanju zatvorenosti i kod oblikâ kao *počëla*.

§197 Sad ćemo pogledati odraze dugih n. p. *b* i *c* *ā*-osnovâ u češ. i slč. Kako rekosmo, u češ./slč. bismo prema uobičajenoj teoriji očekivali dužinu kod n.

¹⁵⁷² U riječi *dět̃cá se očekuje prednaglasna dužina (to je tip *gũm̃nó). To što je u štok. *djèca* (usp. *decã* za kajk. u V. Rakovici – March 1981: 258) korijen skraćen analogijom prema oblicima s čeonim naglaskom (*dět̃cô > *djècu* – §119) tu ne igra neku ulogu.

¹⁵⁷³ Nema potrebe za razmatranjem prelaska u n. p. *b* zbog odraza dužine. No ipak, treba upozoriti i na to da i *stëna* i *cëna* i *dëca* (kao i *srêda*) imaju *ë u korijenu, dok *grëda, pëta* imaju *e, što teško da će biti slučajno.

¹⁵⁷⁴ Usp. još iz Središća u Prlekiji (Greenberg 1999) *pëta, rôka, glâva, cëna, stëna, srêda, zîma* (usp. *svëča, trãva* za n. p. *b*) ali *mãtla, ïgla, vôda, sũza*. U riječi *nôga* vidimo poopćavanje prijedložnoga naglaska (vidi gore), a u *zëmla, žëna/žëna* duženje zbog nazalâ (: 130). Za sln. vokalizam u riječima *roka* i *noga* usp. i Rigler 2001: 410^(F)–411.

¹⁵⁷⁵ Ipak, pojava koja neke kajk. govore bar tipološki veže uza slovenski je sekundarna prednaglasna dužina i posljedično jednačenje sa starim dugim osnovama: *nôgã* umj. *nogã*, što postaje jednako starom *glâvã*.

¹⁵⁷⁶ Usp. i Greenberg 1991: 226–227.

p. *b* a kračinu kod n. p. *c*. Kako ćemo vidjeti, kod n. p. *c* je to doista tako, i to začudno dosljedno, dok kod n. p. *b*, uz puno brojnije duge odraze nalazimo i popriličan broj primjerâ s kraćenjem stare prednaglasne dužine.

Prvo možemo pogledati n. p. *c*. I u češ. i u slč. su odrazi dosljedno kratki¹⁵⁷⁷: *brada*, *cena*, *hlava*, *hřadal/hrada*, *jikra*, *patal/päta*, *plena* (*pelna, ~ štok. st. *pelëna*), *ruka*, *stěnal/stena*, *strana*, *středal/streda* »srijeda«, *vlha* (slč.), *zima*, *žluva* (češ.). Tu još možemo pridodati i riječi *kuna*, *mena*, *střelal/strela* za koje nije sigurno jesu li pripadale psl. *c* ili *b* (§201). Pogledajmo u kojim bismo oblicima očekivali kračinu, a u kojima dužinu:

a) kračina od cirkumfleksa: D. *bôrdě, A. *bôrdǫ, V. **bôrdo!*, n. *bôrdy, a. *bôrdy, v. **bôrdy!*, NAV. dv. *bôrdě

b) kračina u propenultimi oksitone: I. *bordojǫ

c) kračina pred unutarnjim akutom: d. *bordǫmъ, l. **bordǫxъ*¹⁵⁷⁸, i. *bordǫmi, DĪ. dv. *bordǫma

d) kračina pred zadnjim dugim slogom: GL. dv. **bordũ*¹⁵⁷⁹

e) očekivana dužina: N. *bordá, G. *bordý, L. **bordě*¹⁵⁸⁰, g. *bōrdъ < *bordǫ

S obzirom na očitu premoć oblikâ, računajući i dvojinu, u kojima se očekuje kračina (17 : 4), možda ne treba čuditi što u n. p. *c* nalazimo dosljedno kratak slog. Pa ipak, ako bi riječ bila o, u osnovi, analoškom procesu (tj. gubljenju dužine u oblicima tipa *bráda analogijom prema oblicima tipa *bradu), takva dosljednost ipak jest pomalo neobična. S obzirom na to da u češ./slč. nalazimo kvantitativne alternacije u korijenu imenicâ stare n. p. *a* i *b*, neobično je da ih u n. p. *c* nikad nema, kao i to da nema baš niti jedne imenice u kojoj bi bila npr. poopćena dužina¹⁵⁸¹. No na kračinu u n. p. *c* u Zslav. se može gledati i na drugi način. Češ. *hlava* – *hlavu* ne mora biti posljedica kvantitativnog jednačenja od pretpostavljenog starijeg *hláva – *hlavu. To može biti i posljedica još ranijeg poopćavanja naglasaka: *golvá – *gôlvǫ ⇒ *gôlva – *gôlvǫ. Pljič-Svitič je za Zslav. predložio razvoj tipa *rǫká > *rǫka (retrakcijom) > *rǫka (analogijom prema A. *rǫko), usporedivši to sa štok/čak/kajk. govorima koji imaju *rûka* – *rûku* prema starijem

¹⁵⁷⁷ Za građu vidi Verweij 1994: 504, 509.

¹⁵⁷⁸ Ništa se ne mijenja ni ako tu rekonstruiramo *bordǫxъ (§251).

¹⁵⁷⁹ Za poopćenje dužine usp. češ. g. *nohou*, *rukou* (§257).

¹⁵⁸⁰ Vidi §253, 261–262 za poopćenje kračine u ovim padežima.

¹⁵⁸¹ Tu ipak ne treba biti preapodiktičan. Nije, naime, uvijek sigurno pripada li koja imenica psl. n. p. *b* ili *c* (ili je to bilo različito u različitim dijalektima) jer je zbog kolebanja odrazâ to katkad vrlo teško pouzdano odrediti. Stoga nije nimalo isključeno da je neka od riječi s duljinom koja se svrstava pod odraze n. p. *b* zapravo odraz n. p. *c* jer se za neke od njih u drugim jezicima mogu naći svjedočanstva za rekonstruiranje n. p. *c*.

rūkà – *rûku* (Иллич-Свитыч 1963: 90, Illich-Svitych 1979: 161) – §204. Na takav bi scenarij (ranije ujednačavanje *^h a ne kasnije ujednačavanje kračine) za Zslav. možda upućivao i slovinski – usp. čeoni naglasak koji se javlja u n. p. C (ali ne samo tamo) u slovinskom, usp. u Stankiewiczzevu bilježenju (1993: 295) '*broda* »brada«, '*glōva*, '*pjāta* »peta« itd. Takav bi se proces onda mogao pretpostaviti i u drugim vrstama riječi i paradigmama već na Zslav. razini u većini oblikâ.

§198 No, kako god bilo, dosljedna kračina u imenicama stare n. p. c je neke istraživače navela na ideju da se u n. p. c u Zslav. ipak ne radi o analogijskom ujednačavanju naglasaka ili kračine, nego o fonetskom kraćenju prednaglasne dužine u svim oblicima¹⁵⁸². Takva je koncepcija vrlo problematična iz više razlogâ. Želimo li pretpostaviti pravilno kraćenje prednaglasne dužine u oblicima tipa *bordâ, potrebno je objasniti, kao prvo, odakle dužina u n. p. b. Ona bi se u tom slučaju mogla objasniti kao neoakut na korijenu bez pomaka naglasaka udesno, tj. tako da se pretpostavi da neoakut u Zslav. ili uopće nije pomaknut ili da je pomaknut tek nakon kraćenja prednaglasnih dužina (onih izvornih u n. p. c). To bi funkcioniralo npr. za *xōrna i *vīno umjesto *xornâ i *vīnô, ali kod primjerâ tipa *poltъnô (ako ga treba tako rekonstruirati za Zslav. – §193) bi to teže išlo. Također, kod takve pretpostavke je problem nedosljedan odraz dužine u n. p. b u Zslav. (§201), što se ne bi očekivalo u slučaju primarnih oblika kao *xōrna, kao i to što je dužina u n. p. c u štok/čak/kajk., obrnuto od Zslav., dosljedno posvjedočena (§202–203). Naravno, uvijek se može pretpostaviti različit razvoj u Zslav. (fonetsko kraćenje prednaglasne dužine u n. p. c) i štok/čak/kajk. (čuvanje prednaglasne dužine u n. p. c), no, kako ćemo vidjeti, ima još argumenata koji upućuju na to da se u primjerima kao što je češ. *hlava* ipak ne radi o fonetskom kraćenju.

§199 Ako se maknemo od imenicâ, odraz prednaglasne dužine u n. p. c se u češ./slč., tj. Zslav., može naći. Naime, glagoli n. p. c s neakutiranom osnovom u infinitivu imaju dočetni naglasak, npr. *petī, *trēsti itd. Takvi su oblici, ako je riječ o n. p. c, stare oksitone koje etimološki odgovaraju lokativima jd. i-osnovâ (usp. štok. inf. *pēci* = L. *pēci* od *pēc*), gdje se očekuje dočetni naglasak (usp. štok. L. *glādi*, *vlāsti* od *glād*, *vlāst*¹⁵⁸³). U Zslav. tu pak vidimo dužinu, potpuno jednako kao u ZJslav.¹⁵⁸⁴:

¹⁵⁸² Tu postoji slaganje (ali ne potpuno) nizozemske i ruske akcentološke škole. Usp. Kortlandt 2011: 29–30 i Николаев 2012: 41.

¹⁵⁸³ U češ. L. *vlāsti* vidimo kračinu, što bi se tumačilo analogijom prema GD. *vlāsti* (~ štok. GD. *vlāsti*) itd.

¹⁵⁸⁴ Ne navodimo *jēti > češ. *vziti* (*vzal*), slč. *vziat'*, polj. *jać*, štok. st. *uzēti* i *-čēti > češ. *načiti* (*načal*), slč. *načat'* (!), polj. dij. *nacząć*, štok. st. *načēti* jer su u prezentu imali n. p. b (Дыбо 2000: 306) pa tako može biti teoretski i u infinitivu.

praslavenski	češki	slovački	poljski	štokavski
*tręsti	<i>třásti</i>	<i>tríast'</i>	<i>trząść</i>	<i>trésti</i>
*orsti	<i>rŭsti</i>	<i>rást'</i>	<i>róść</i>	<i>rásti</i>
*tлtŭti	<i>tlouci</i>	<i>tlct'</i>	[<i>tluc</i>]	<i>túci</i>
*klęti	<i>klíti</i>	<i>kliat'</i>	<i>kląć</i>	<i>kléti</i>
*mertŭti	<i>mříti</i>	<i>mriet'</i>	[<i>mrzec</i>]	<i>mrijéti</i>
*męsti	<i>másti</i>	<i>míast'</i>	–	<i>-mésti</i>
*velkti	zast. <i>vlícti</i>	<i>vliect'</i>	[<i>wlec</i>]	<i>vúci</i>
*zębti	<i>zábsti</i>	–	–	<i>zépsti</i>
*vęzti	stčeš. <i>viesti</i>	–	–	<i>vésti</i>
*dлlbtŭti	–	dij. <i>dłbst'</i>	–	<i>dúpsti</i>
*stergti	<i>stříci</i>	–	–	–

Iz okvirâ tradicionalne teorije, u tim primjerima vidimo čuvanje stare prednaglasne dužine¹⁵⁸⁵. U prezentu kod ovih glagola, gdje je riječ o istom prijevoju, nalazimo kratak vokal:

češ. *třeseš, rosteš, zebeš, tlučeš, mateš, stržeš*, slč. *trasieš, rastieš, tlčieš, mätieš, vlečeš*, polj. *trzęsiesz*

Kračinu u 2. i 3. jd. prez. (češ. *zebeš – zebe* ~ štok. *zébeš – zébe*) treba objašnjavati analogijom prema drugim licima gdje se ona očekuje, usp. češ. 1. jd. *zebu* < *zębŭ, 1. mn. *zebeme* < *zębemé (kraćenje u propenultimi – §221), 2. mn. *zebete* < *zębeté, 3. mn. *zebou* < *zębŭ(т) (kraćenje ispred neoakuta – §236). U slč. se kračina očekuje i u 2. i 3. jd. s obzirom na produženi nastavak *-ieš, -ie* < *-ěš, *-ě. Dužina se pak očekivano čuva u *l*-participima kod osnovâ na suglasnik (koji predstavljaju *b*-oblike tipa *tręslŭ unutar glagola n. p. *c*, kako je to uvijek kod glagolâ s osnovom na suglasnik – §92) ali ne dosljedno:

češ. *třásl, zábl, tloukl, mátl*, zast. *vlíkl* (danas *vlekl* prema prezentu) ali *rostl, strēhl* (prema prezentu), slč. *triasol*¹⁵⁸⁶, *rástol, tlkol, miatol*

¹⁵⁸⁵ Istinabog, treba reći da češ./slč. imaju i sekundarne dužine u nekim infinitivima – češ. *nésti, vésti, pécti* ali *mociti*, slč. *niest', viest', piect', móct'*, tj. ispred *-st(i)* i kod mlade skupine *-ct(i)* (usp. kratko štok. *-vèsti, pèci, mòci*). Također, češ. ima dužinu od staroga akuta u čitavom nizu primjera, npr. *býti, líti* (~ štok. *bíti, líti*). No s obzirom na to da se dužina u glag. *tręsti javlja i u češ. i u slč. i u polj. te da je to očito općeZslav. činjenica, nema pretjerano smisla raspravljati o mogućim unutarčeš. analogijama što se tiče dužine u infinitivu.

¹⁵⁸⁶ Neobičan je polj. obrazac u *l*-part. gdje ima očekivano *trząśł* ali ž.r. *trzęśła*, mn. *trzęśli* itd. Takav obrazac zacijelo nastaje analogijom prema tipu koji vidimo u spolj. *biégł, mógl*, gdje se dužina javljala samo u m.r. kao rezultat kompenzatornog duženja (Timberlake 1983: 217).

Kod glagolâ kojima osnova ne završava na suglasnik vidimo opoziciju između inf. i *l*-participa (jer je tu riječ o *c*-oblicima u *l*-part.):

češ. *klíti* – *klel* (ali slč. *kliat'* – *klial*)

češ. *mříti* – *mřel*, slč. *mriet'* – *mrel*

Pretpostavi li se pak da se prednaglasna dužina u n. p. *c* pravilno fonetski kratila (pa da je češ. *brada*, *hlava* itd. fonetski očekivan odraz), onda su navedeni dugi infinitivi prilično problematični. Dužina se u Zslav. infinitivima teško može uvjerljivo objasniti analogijom prema *l*-participima (npr. češ. *třásti* prema *třásl*), jer je to moguće samo kod glagolâ s osnovom na suglasnik, ali ne i u primjerima kao češ. *klíti* – *klel* (*klĕlĕ). Druga je mogućnost da se Zslav. dužina u *trĕsti sekundarno objasni utjecajem 1. l. jd. aor. *trĕsĕ < *trĕsĕ. Aorist i infinitiv imaju uvijek istu osnovu (prijevajno gledajući), no tako dosljedna analoška dužina u svim Zslav. jezicima u inf. samo zbog izolirana aorisnog oblika izgleda malo vjerojatnom. Sve to čini pretpostavku o pravilnom kraćenju svih prednaglasnih dužina u n. p. *c*, bar što se tiče infinitivâ, prilično nevjerodostojnom. U okviru tradicionalne teorije o odrazu dužinâ, naravno, nije nimalo neobično zašto bi se dužina očuvala u infinitivima tipa češ. *třásti*, slč. *tríast'*, polj. *trząść*. Kod imenicâ tipa češ. *hřada*, slč. *hrada*, polj. *grzęda* uz oblike je u kojima bi se očekivala dužina postojalo u istoj paradigmati i mnoštvo oblikâ u kojima bi se očekivala kraćina (§197), a isto vrijedi i za prezentske oblike poput češ. *třeseš*, polj. *trzęsiesz* (§199). No infinitivni oblici, kao okamenjeni lokativi, stoje sami za sebe i upravo zato predstavljaju idealan položaj u kojem bi se prednaglasna dužina u n. p. *c* mogla fonetski očuvati. Za češ. *-nouti*, polj. *-nąc* < **-nŏti* vidi §227^F.

§200 Još jedan ostatak prednaglasne dužine u n. p. *c* u češ/slč. vidimo kod brojeva 9 i 10¹⁵⁸⁷. Usporedi odraz dužine u češ/slč. i rus. mjesto naglaska u genitivu jd:

praslavenski	češki	slovački	ruski
* <i>dĕvĕtĕ</i>	<i>devět</i>	<i>devät'</i>	<i>девять</i>
G. * <i>devĕti</i>	<i>devíti</i>	<i>deviati</i>	<i>девяти</i>
* <i>dĕsĕtĕ</i>	<i>deset</i>	<i>desat'</i>	<i>десять</i>
G. * <i>desĕti</i>	<i>desíti/desiti</i>	<i>desiati</i> ¹⁵⁸⁸	<i>десяти</i>

¹⁵⁸⁷ Vidi npr. Trávníček 1935: 250, Stang 1957: 41.

¹⁵⁸⁸ U polj. nalazimo kraćinu u G. *dziwięciu*, *dzięsięciu* (zacijselo analogijom prema osnovnim oblicima).

To su ključni primjeri za moguće fonetsko čuvanje prednaglasne dužine u n. p. *c*¹⁵⁸⁹ u Zslav. (u istim položajima kao u Jslav.)¹⁵⁹⁰. U češ/slč. je dužina u G. suprotstavljena onoj u NA. i poklapa se s rus. naglaskom, koji je također arhaičan ostatak jer vjerojatno čuva stari naglasak *i*-osnova na nastavku u G. (usp. lit. *-iēs*) umjesto mlađega čeonoga (*bōlesti, *kōsti) koji je prevladao u običnim *i*-osnovama¹⁵⁹¹. Riječ je o primjerima u kojima dužinu nije lako objasniti analogijom¹⁵⁹².

Ovdje, dakle, imamo izbor između dviju mogućnosti. Jedna je teorija da se prednaglasne dužine u n. p. *c* u Zslav. fonetski uvijek krata. Takva teza jednostavno objašnjava dosljednu kraćinu koja se javlja u n. p. *c* u mnogim imenskim i glagolskim paradigmama (*hlava* – *hlavu* itd.). No u okviru nje je dužinu u inf. poput češ. *trāsti* potrebno objašnjavati vrlo nategnutom analogijom prema starom aorisnom *trēsъ ili prema *l*-participima (gdje postoje drugi problemi), a dužinu u češ. G. *devīti/desīti* je još teže sekundarno objasniti. S druge strane imamo teoriju da bi se u Zslav. u n. p. *c* dužine fonetski trebale čuvati u istim pozicijama kao u ZJslav., no da su u većini oblikâ uklonjene ranim općeZslav. analogijama, najvjerojatnije kroz poopćavanje *[^] na osnovi analogijom prema brojnim oblicima s čeonim naglaskom. Što se tiče ove teorije, njoj u prilog ide dužina u Zslav. odrazima oblikâ poput *trēsī i *devēti, no nezgodno je što treba pretpostavljati vrlo dosljedne analogije u praktički svim ostalim oblicima.

¹⁵⁸⁹ Za n. p. *c* ovdje usp. štok. *nā_devēt, ū_desēt*.

¹⁵⁹⁰ U stčeš. također vidimo G. *desieti* (uz kratko *desēti*, isto i u DL.) prema *desēt*, ali *pēt* – G. *pēti* (prema očekivanom *pēti kao *desēti) – Gebauer 1896: 351. Tu bi trebalo pretpostaviti da se u jednosložnoj osnovi broja »5« ujednačila kraćina kao u običnim *i*-osnovama (npr. češ. *řeč, vlast, mast* itd.), dok bi se arhaični obrazac čuvao u »9« i »10«.

¹⁵⁹¹ Kao još neki ostaci starog *i se navode i rus. prilog *ускону́*, strus. oblici kao G. *плоту́* (~ štok. *pūti*) (Stang 1957: 87) te neke rus. sveze poput *до_косту́*, *уз_Тверю́* (Kuryłowicz 1958: 223) i sl. Mlađi naglasak tipa G. *kōsti (isto i u *u*-osnovama) nastaje vjerojatno sličnim analoškim procesom (prema padežima s čeonim naglaskom) kao i u N. *i*- i *u*-osnovâ (§100^F).

¹⁵⁹² U stsl. nalazimo L. *desęte* (u rus. crkvenoslavenskom i u G.), n. *desęte* i g. *desęto* kao u konsonantskim osnovama, što se često uzima kao dokaz da su to stare *t*-osnove (usp. Hamm 1970: 151). Ako se uzme stariji G. *desęte, može se pretpostaviti primarno dominantno *-e (< ie. *-es) koje bi uzrokovalo Nikolajevljevu metatoniju (§88) u *desęte > *desęte (tj. *desęti > *desęti). Tako bi se (Sergej Nikolajev – usmeno) češ. *desīti* moglo objasniti od staroga *desęti. No teorija o primarno (a ne sekundarno) dominantnom *-e(s) u G. se ne poklapa s oksitonezom toga -e u strn. (§66) kao ni s oksitonezom stlit. -ēs. Također, to što je deklinacija brojeva izvorno mogla biti konsonantska ne znači da je tako nužno bilo i u kasnom psl., kao ni to da češ. *desīti* nužno mora imati pretpostavljeni naglasak starog konsonantskog genitiva jd.

§201 Što se tiče stare duge n. p. *b*, i u češ. i u slč. u većini primjera nalazimo očekivan dug odraz¹⁵⁹³. U većini primjerâ se dužina nalazi u svim padežima, usp. češ. *brána, brázda, céva, dýka, hlísta, jícha, jízda, krása, lícha, líska, míza, mouka, pýcha, slouha, střída, třída, tříska, vláda, žláza*. Određeni broj imenicâ ima dužinu u svim padežima osim u genitivu mn. (to je analogija prema n. p. *a*): *bída, bouda, díra, chvála, kroupa, louka* (fakultativno kratak *g*), *touha, trouba*. Primjeri *tráva* i *brány* u množini imaju kratak ili samo *g*. ili *gdil.*, a *brána* i *čára* imaju kratak ili samo *g*. ili *Igdil* (kao neke imenice stare n. p. *a*). U slč. je čuvanje dužine zabilježeno u još više primjerâ: *bieda, brána, brázda, búda, cieva, čiara, črieda, diera, dúha, dýka, hlísta, hviezda, chmára, chvála, krása, krúpa, lieska, lúka* (usp. i polj. *łaka*), *miazga, múka, pila, pýcha, rázga, riasa, riava, rieka, siaha, tráva, trieda, trieska, trúba, túha, vláda, vrba*.

Međutim, u nekim primjerima, i u češ. i u slč., nailazimo i na kraćinu korijena kod stare duge n. p. *b*. Usp. u češ. *duha* (stčeš. *dúha*), *hvězda* (usp. strus. n. p. C¹⁵⁹⁴), *pila, řasa* (stčeš. *řása*, usp. i polj. *rżesa* prema stpolj. *rżesalrżasa*), *řeka, roba, ruda*¹⁵⁹⁵, *sluha, uzda* (stčeš. *úzda*), *vina* (stčeš. *vína*), *žluna* (češ. *-lu-* je odraz kratkog *l) (usp. štok. *dúgu, zvijézdú, pílu, résu, rijéku, rábu, rúdu, slúgu, úzdu, žúnu*). Tome treba možda pridodati i još nekoliko imenicâ za koje nije sigurno jesu li bile izvorno *b* ili *c*: *kuna, měna, střela*¹⁵⁹⁶. Usp. i češku sekundarnu značenjsku razliku: *sluha* »sluga«/»slouha» »pastir« (zast.). Slč. se primjeri s kraćinom u velikoj mjeri poklapaju s češ.: *roba, ruda, sluha, srna*¹⁵⁹⁷, *uzda, vina, žlaza, žlna*, plus mogućí *kuna, mena*¹⁵⁹⁸.

¹⁵⁹³ Za građu i sinkronijske kvantitativne obrasce usp. Verweij 1994: 503–504, 508–509.

¹⁵⁹⁴ Зализняк 1985: 138.

¹⁵⁹⁵ Verweij (1994: 504) primjere *ruda* i *řeka* krivo svrstava pod staru n. p. *c*. Za rekonstrukciju n. p. *b* usp. osim štok. *rúdu, rijéku* još i rus. *рудý*, sln. *řeka*, slč. *rieka*. Зализняк (1985: 135) obje riječi za strus. svrstava pod *B* (usp. u suvremenom rus. kolebanje *A. рёку*).

¹⁵⁹⁶ Prema Zaliznjaku (Зализняк 1985: 135) za riječi *куна* i *мѣна* se u strus. ne može utvrditi pouzdano jesu li *B* ili *C*. Štok. *kúnu, mijénu* upućuje na *b*, dok bi bug. dij. *kùna* možda upućivalo na stariju n. p. *c*. Za riječ *měna usp. ukr. *міна* i rus. *ména*. Tu bi eventualno mogla biti riječ o primjeru kao *péna koji može biti i *a* i *c* u psl. (§90) – u tom bi slučaju štok. *mijénu* bilo sekundarno. Na n. p. *c* u *měna bi upućivalo sln. *premením* (*C*) i npr. sičansko *promíňň* (prez.) (Kapović 2011a: 140). Riječ *strijéla* je u štok/čak/kajk. *B/C/B-C*, u strus. je, prema Zaliznjaku, *C* (> *B*). Na n. p. *b* bi upućivao i sln. oblik *střéla* (ali usp. i *céna, stěna* – §196).

¹⁵⁹⁷ Verweij (1994: 509) riječ *srna* svrstava pod n. p. *c*, no usp. štok. *sřnu* te *B* kod Zaliznjaka (1985: 135).

¹⁵⁹⁸ U primjeru *jazda* se početno *ja-* računa kao diftong *-ia-* pa se krati (Nonnemacher-Pribić 1961: 92).

Pogledajmo u kojim bismo oblicima u n. p. *b* očekivali kraćinu, a u kojima dužinu (ravnamo li se po odrazima Jslav. tipa):

a) dužina ispred dočelnog pokraćenog naglaska: N. *voldá, G. *voldý, D. *voldě, A. *voldǫ, L. *voldě¹⁵⁹⁹, n. *voldý, a. *voldý, NAV. dv. *voldě

b) dužina od neoakuta: g. *vōldъ

c) dužina ispred unutarne kraćine: I. *voldǫj¹⁶⁰⁰

d) kraćina pred unutaranjim (+)akutom: d. *voldámъ, l. *voldáxъ, i. *voldámi, DI. dv. *voldáma

e) kraćina pred dugim nastavkom: GL. dv. *voldū¹⁶⁰¹

f) kraćina u vokativima: V. *vōldo!, v. *vōldy!

Kao što vidimo, omjer dugih i kratkih oblika je tu 12 : 9 (ili čak 11:10, ako pretpostavimo sekundarno *voldǫj u I.). Dakle, kod n. p. *b* omjer preteže u korist dugih oblika, no ni izbliza toliko koliko kratki oblici pretežu kod n. p. *c* (gdje je 17 : 4 za kratke oblike). Dok su kod imenicâ stare n. p. *c* praktički sve riječi imale dosljedno kratke odraze, u n. p. *b* su odrazi većinom dugi (što nije neobično s obzirom na očekivanu dužinu u većini jedninskih padeža), iako nalazimo i popriličan broj kratkih odraza. Prema našem provizornom popisu odozgo, u češ. ima bar 11 riječi potpuno kratkih odraza, a u slč. bar 8. Takvo kolebanje odrazâ u usporedbi s n. p. *c* zajetelo treba objašnjavati polazišnim odnosom 12 : 9 za duge oblike u n. p. *b* prema puno uvjerljivijem 17 : 4 za kratke u n. p. *c* iako padeži u kojima se očekuje kraćenje u n. p. *b* i nisu preključni (izuzev instrumentala jd., kosi padeži mn. i dv. i vokativi). Zanimarimo li dvojinu i vokative, pitanje je koliko su dli. mogli utjecati na kvantitetu cijele paradigme. Pa ipak, treba reći da imenice *tráva*, *brána* i *čára* imaju upravo kratke varijante u (I)gdil (kao neke imenice stare n. p. *a*). I dok se u okviru tradicionalne teorije kratki odrazi mogu objasniti, premda možda uz određene teškoće, u okviru Kortlandtove teorije (prema kojoj bismo u n. p. *b* morali imati dužinu u svim oblicima) je kratke oblike (kojih kod stare n. p. *b* ipak ima podosta), kako priznaje Verweij (1994: 506–507), jako teško objasniti. U svakom slučaju, nezanimariv broj kratkih odraza u češ./slč. stavlja velik upitnik na hipotezu nizozemske akcentološke škole¹⁶⁰².

¹⁵⁹⁹ Za kraćenje dominantnih nastavaka (N/G/L) vidi §253, 261–262.

¹⁶⁰⁰ Eventualno je tu mogla biti kraćina ako se uzme, kao u većini kasnijih dijalekata, ujednačeno *-ojǫ analogijom prema n. p. *c*.

¹⁶⁰¹ U češ. ovdje vidimo dug odraz (-ou) – §257.

¹⁶⁰² Kao što smo vidjeli, za tradicionalnu je teoriju u nekoj mjeri problem dosljednost kratkog odraza u *ā*-osnovama stare duge n. p. *c* u Zslav. Za kortlandtovsku je teoriju, ako se pretpostavi opće kraćenje prednaglasnih dužina (pa tako i u n. p. *c*), a čuvanje dužine u n. p. *b* zbog starijeg *tráva itd., problem nedosljednost dugog odraza kod stare

§202 Prema tradicionalnoj teoriji, prednaglasna je dužina u n. p. *c* u štok/čak/kajk. fonetski očuvana u predzadnjem slogu oksitonâ, tj. dužina se očekuje u primjerima poput hrv. dij. *rūkă*, L. *glădi*, *răstěš*, inf. *răsti*¹⁶⁰³, *dălă*, *počělă* itd. Tu se, dakle, pretpostavlja da su štok/čak/kajk. arhaični, dok se kračina u takvim oblicima u Zslav. objašnjava analogijom prema oblicima s početnim cirkumfleksom (iako se i u češ/slč. dužina tu javlja u inf. tipa *trásti* i brojevima – §199–200). Kao što Zslav. zbog dosljednosti kratkih odraza kod *ā*-osnovâ n. p. *c* može uputiti na razmatranje mogućnosti fonetskoga kraćenja u oblicima poput *golvá, tako dosljedno čuvanje prednaglasne dužine u n. p. *c* u štok/čak/kajk. (i sln. u glagolima, npr. *počėti* – *počela*, §196) čini pretpostavku da se tu dužina ne čuva fonetski prilično nevjerojatnom. Pa ipak, Kortlandt (2011: 263, 303, 337 itd.), smatrajući Zslav. odraze poput češ. *ruka* pravilnima, uzima da dužina u štok. dvosložnim oblicima poput *ruka* nastaje analogijom prema oblicima poput *ruku*. Isto tako bi *dála* bilo analogijom prema *dâlo*, L. *glădi* analogijom prema GD. *glădi*, dij. *počela* prema *pđčelo* itd. Međutim, tu ima popriličnih problema. Osim onoga glavnoga – da je prilično čudno što bi ta dužina bila potpuno besprijeckorno naknadno unijeta u ama baš sve oblike u svim primjerima – postoje i druge teškoće u ovakvom pristupu. Kako i Kortlandt sâm napominje, dužina u *ā*-osnovama, uzmemo li najarhaičniju paradigmu riječi *ruka/rūkă*, nije ipak unesena u svim oblicima:

N. <i>ruka</i>	n. <i>rûke</i>
G. <i>rukē</i> (čak. <i>rukē</i>)	g. <i>rùkū</i> (dij. <i>rukū</i>)
D. <i>rûci</i>	d. <i>rùkama</i> (dij. <i>rukăma</i> , <i>rukâm</i>)
A. <i>rûku</i>	a. <i>rûke</i>
V. <i>rûko!</i>	v. <i>rûke!</i>
L. <i>rûci</i>	l. <i>rùkama</i> (čak. <i>rukăh</i>)
I. <i>rúkôm</i> (čak. <i>rukôm</i>)	i. <i>rùkama</i> (čak. <i>rukămi</i>)

Dakle, kračinu vidimo ispred izvornog neoakuta (dij. g. *rukū*, u čak. i u G. *rukē*, I. *rukôm*) i ispred unutarnjeg akuta (dij. *rukăma*, stari l. *rukăh*, i. *rukămi*). Postavlja se pitanje – s obzirom da se izvorna kračina (kračina

duge n. p. *b* u češ/slč. Tu bi se moglo pomišljati na moguće rješenje u okviru novoga pristupa akcentologiji moskovske akcentološke škole, tj. na potencijalnu razliku između N. *trăvâ i A. *trăvq u Zslav. (kao kod kratkih osnova – §60), što bi moglo objasniti nedosljednosti u kvantiteti u odrazu n. p. *b*. No u tom bi se slučaju ipak moralo očekivati i puno više dvostrukosti kod stare duge n. p. *b*, nego što ih doista ima. Vjerojatnije će biti da kratki odrazi u n. p. *b* u Zslav. potječu od oblikâ poput *trqbâmi, koji su supostojali uz *trqba (§60).

¹⁶⁰³ Ovakav (stariji) naglasak u infinitivu nije, čini se, posvjedočen u govorima sa starijom akcentuacijom.

koja se tu očekuje i prema tradicionalnoj akcentologiji – prije neoakuta i unutarnjeg starog akuta) čuva u toliko oblikâ, kako je onda moguće da u oblicima kao što su N. *rúka* i L. *rúci* kračina nije sačuvala ama baš ni u jednom primjeru ni u jednom govoru, nego bi tu baš posvuda bila ujednačena kračina analogijom prema A. *rúku*, D. *rúci*? Također – kako je moguće da se baš ni u jednoj riječi, ako već ni u jednom primjeru nemamo tip ***rúka* – **rúku*, nije bar u potpunosti ujednačila kračina, npr. ***rúka* – ***rúku*? Sve to upućuje na potpunu neuvjerljivost teorije LAŠ-a.

Nema razlike između čuvanja duljine na penultimi u dvosložicama i tro-složicama u n. p. c. Opet se u štok/čak/kajk. čuva u svim slučajevima, a u Zslav. se krati u n. p. c (a čuva, dakle, samo u n. p. b, npr. češ. G. *rukávu* ~ štok. G. *rukáva* < *rǫkāvá). Usp. npr. čak. (Vrgada) *planīnā*, A. *plānīnu* (Jurišić 1973) prema češ/slč. *planina*. U Zslav. bi tu prednaglasna dužina u *polnīnā bila ili fonetski pokraćena, prema jednoj mogućnosti, ili kratka analogijom prema *pōlnīnō (za pravilno kraćenje zanaglasnih dužina u Zslav. vidi §243)¹⁶⁰⁴. Za sufiks *-ina vidi §93.

§203 Problem s Kortlandtovom teorijom o kraćenju prednaglasne dužine u n. p. c u ZJslav. postoji i kod glagolâ. Usp. najarhaičniji oblik prezenta glagola tipa *trēsti* kakav nalazimo u nekim štok/čak. dijalektima:

1. *trēsēm* (← *trēsu < *trēsō)
2. *trēsěš* (*trēsēsš)
3. *trēsě* (*trēsētš)

1. *trěsemò* (*trēsēmò)
2. *trěsetè* (*trēsētè)¹⁶⁰⁵
3. *trēsū* (*trēsōtš < *trēsōtš)

¹⁶⁰⁴ Usp. i češ. *tětiva*, slč. *tetiva* s kratkim -i- prema psl. *tětiva (usp. i bug. *memuša*, rus. *memuša*). U štok. je *tetiva* – *tétivu* (B), ali varijanta *tětiva* (npr. u Anićevu rječniku; prema mogućem starijem *tetiva – *tětivu s uklanjanjem neuobičajene zanaglasne dužine iz novog *tětiva) bi mogla upućivati na staru n. p. c. Na staru n. p. c možda upućuje i knjiž. sln. *tetiva* (Plet.) uz *tetiva* (SSKJ), ako u drugom slučaju nije riječ o kakvoj inovaciji. Oblik *tětiva* (ERj) ima, ako je uopće pouzdan, potpuno inovativan naglasak.

¹⁶⁰⁵ Usp. za čak. npr. na Vrgadi (Jurišić 1966: 89) *d°ādēn* – *dādetē*, *tūčēn* – *tūčetē*, *živēn* – *živemō* ili u Novom (Белић 2000: 170) *trēsěš* – *trěsetè* (i sekundarno *trěsetè*). Suvremeno knjiž. štok. *trěsemo*, *trěsete*, *trēsū* je ujednačeno prema *trěseš*, *trěse* u jedni-ni. Usp. u Dubrovniku (Rešetar 1900: 187) *trēsēmo* – *trēsēte*. U dolini Fojnice (Brozović 2007: 110–112, 139–140) vidimo i najstarije oblike kao *vūcēmō*, *živēte* itd., ali i mlade *vūcēmō* (s ujednačenom dužinom), *vūcēmō/vūcēmō* (s ujednačenim mjestom naglasaka prema jd.) itd.

Po tradicionalnoj bi se teoriji dužina tu pravilno očekivala u 2/3. jd., isti naglasak zatim dolazi analoški i u novom obliku 1. jd., a onda bi se poslije mogla u pojedinim govorima ujednačiti i u množini (*trēsemð* umj. *trēsēmð*). No prema Kortlandtu, dužina bi se fonetski očekivala samo u neposvjedočenom *trēsu u 1. jd., pa bi se odatle morala ujednačiti u drugim oblicima (uz pomoć drugih oblika kao *trēsāl – *trēsālā itd.). To je, naravno, čisto formalno gledajući moguće, ali izgleda jako neuvjerljivo. Također, bilo bi jako čudno zašto nigdje nisu posvjedočene kraćine u oblicima **trēsēš – **trēsē ako se tu očekuje kraćina (ispred, prema Nizozemcima očekivanog, -ēš, -ē, §172), i kad je već kraćina dobro posvjedočena u množinskim licima prezenta. Osim toga, opet se postavlja pitanje kao i u riječima tipa *rūkā* – ako se u prezentu očekuje kraćina u praktički svim oblicima, kako to da ona nije ujednačena bar tu i tamo u nekom obliku (kao u češ.)? S obzirom na sve rečeno, tezu da su se prednaglasne dužine u ZJslav. u n. p. c izvorno fonetski kratile treba odbaciti.

Zaključak

§204 Kako se već moglo zaključiti, dvije su osnovne mogućnosti što se tiče prednaglasnih dužina u n. p. c u Zslav. Jedna je da su prednaglasne dužine u Zslav. u n. p. c (i općenito ispred naglaska, tj. kod recesivnih slogova) pokraćene. Druga je da se u Zslav. dužina u n. p. c (tj. ispred naglaska) čuva u istim pozicijama kao u ZJslav., ali da se u mnogim oblicima zatim analoški krati (npr. češ. *hlava* analogijom prema *hlavu*).

U prilog teoriji o kraćenju svih prednaglasnih dužina u Zslav. govori činjenica da u većini oblikâ u n. p. c doista nalazimo pokraćene osnove te da je to kraćenje npr. u *ā*-osnovama vrlo dosljedno. Takva dosljednost, iako nije nemoguća ni kod analogije, bi ukazivala na fonetsko kraćenje. U prilog teoriji o jedinstvenosti odraza dužine u ZJslav. i Zslav. bi pak govorilo to što u Zslav. ipak nalazimo dužinu ispred naglaska u nekim slučajevima – u odrazu inf. tipa *tręsti (češ. *třásti*), u odrazu G. *desęti (češ. *desíti*) i možda u nekim riječima tipa *poltъno (češ. *plátno*)¹⁶⁰⁶. Na čuvanje prednaglasne dužine, iako se i to može teoretski drugačije objašnjavati, upućuju i izvedenice tipa češ. *list* – *lístek* < *lístъ – *lístъkъ (§205). Dužina bi se u tipu *tręsti mogla eventualno nategnuto objašnjavati analogijom prema *tręslъ – *tręslá (ali ne u svim glagolima – §199) i nestalom aor. *tręsъ, a u G. *desęti (koji ima i arhaično mjesto naglaska) je dužinu još moguće objasniti kao sekundarnu. Dapače, tu u paradigmi nalazimo kvantitetsku alternaciju (češ. *deset* – G. *desíti*) koje u primjerima kao češ.

¹⁶⁰⁶ Nedosljedan odraz dužine u osnovi stare n. p. b u Zslav. je problem, kako rekosmo, samo za leidensku akcentološku školu (§201^F).

hlava – *hlavu* ili *třasu* – *třaseš* nema. Unatoč tome što je pomalo čudno da bi kračina u Zslav. *ā*-osnovama bila tako dosljedno analoški pokraćena¹⁶⁰⁷, budući da je češ. *deset* – G. *desíti* jako teško objasniti analoški (za razliku od *hlava* – *hlavu*), a analogija nije uvjerljiva ni u tipu *třásti*, uza sav potreban oprez treba dati prednost teoriji da u Zslav. ipak nije bilo općega kraćenja u n. p. c, tj. općega kraćenja ispred naglasaka, nego da je izvorno fonetsko kraćenje dolazilo u istim slučajevima kao u ZJslav. Iako se u tom slučaju u Zslav. moraju pretpostaviti brojne analogije, to nam omogućuje objasniti sve primjere, a, osim toga, ne dijeli tako oštro Zslav. od ZJslav. odrazâ prednaglasnih dužina. A, kako ćemo vidjeti, kraćenje nenaglašenih dužina se u velikoj mjeri odigralo na vrlo sličan način u slav. jezicima općenito pa bi ovakvo jedinstvo i kod prednaglasnih dužina imalo smisla.

Kako rekosmo, najveći je problem u prihvaćanju hipoteze o fonetskom čuvanju prednaglasnih dužina u n. p. c u tome što bi u imenicama, pridjevima i glagolima n. p. c u cijelom Zslav. trebalo pretpostaviti vrlo dosljedno poopćavanje kračine u svim oblicima. Takva bi dosljednost, da nema primjerâ kao češ. *třásti* i *desíti*, svakako navodila na fonetsko kraćenje a ne na ujednačavanje. No je li baš tako da takvih primjera dosljednih analogija koje obuhvaćaju velik broj primjerâ i veliko područje nema? Čini se da tu ipak ima nekih paralela. Usp. npr. potpuno dosljedno analoško uvođenje dužine u infinitive *i*-glagolâ n. p. b poput *borniti u svim suvremenim slav. jezicima osim slovinskoga (§228). Da slv. kojim slučajem nije bio opisan prije izumiranja (uključujući i slične kaš. dijalekte) i da dužine nisu zapisane u stčeš. i stpolj. (ili da su Zslav. jezici posvjedočeni tek kasnije), hipoteza bi da je dužina tu sekundarna zacijelo također izgledala sumnjivom budući da je u glagolima tipa *borniti tako postojana i dosljedna od Crne Gore do Poljske. Dosljednu analošku kračinu vidimo u mnogim štok. govorima i kod starih akutiranih zanaglasnih dužina (§246)¹⁶⁰⁸. Dosljedno analoško kraćenje vidimo i kod *i*-glagolâ stare duge osnove u dosta kajk. govorâ i štok. govorima Sičâ i Magić Male, gdje uz *glāvâ* itd. nalazimo uvijek dosljedno kratko *saditi* itd. u glagolima n. p. c, s kraćenjem u svim oblicima (§230) – stoga nije uopće nezamislivo da bi se tako moglo objašnjavati i češ. *saditi* itd. Za ujednačavanje čeonoga naglasaka npr. u *ā*-osnovama možemo iznijeti tipološke paralele jednačenja tipa *gláva* u skoro svim primjerima u kajk. govoru Šemnice Gornje (§357), te

¹⁶⁰⁷ Kao što je rečeno, tu za Zslav. treba vjerojatno pretpostaviti vrlo rano ujednačavanje *[^] u svim oblicima.

¹⁶⁰⁸ Uzme li se neki SZ štok. govor koji ima kračinu ujednačenu i u sufiksu *-âni*, za takav bi govor, gledan sâm za se, bilo najlakše pretpostaviti fonetsko kraćenje svih akutiranih zanaglasnih dužina. Međutim, u kontekstu je ostalih štok. govora potpuno jasno da je to moralo biti analoški iako je tu kraćenje prilično dosljedno.

sličnu pojavu u čak. govoru Pagubice¹⁶⁰⁹ i u nekim drugim štok/čak. govorima (vidi još §351^F za štok. i §354^F za čak.). Potvrdu za jednačenje čeonog naglasaka u Zslav. možda nalazimo u slovinskom, gdje u nominativu nalazimo upravo čeonu naglasak (tj. naglasak koji preskače na proklitiku, očito poopćen prema A. i drugim padežima) – npr. *'voda (vùqda), 'zima (zǎma)* ali *bř'ozā (břùqza), r'iba (rába)* (Stankiewicz 1993: 293). No tamo je došlo do dosta »kadrovskih promjena« u pojedinim paradigmama, tj. mnoge su imenice sekundarno prešle u drugi tip (npr. *'droga* ali *d'uša* prema štok. *drǎga* ali *dúša – dūšu*). S druge strane, usp. sotačko *duša* (§60), što bi ukazivalo na to da takvo potencijalno ujednačavanje nije moglo biti općeZslav. Treba također reći i to da npr. *ā*-osnovâ s kraćenjem u n. p. *c* nema toliko puno, tek malo više od desetak (vidi §197 za češ.). Sve u svemu, iako se ne može reći da je stvar do kraja riješena i neproblematična, hipoteza da su se prednaglasne dužine u Zslav. izvorno fonetski čuvala i u n. p. *c* izgleda najplauzibilnijom.

PREDNAGLASNA DUŽINA ISPRED KRATKOG NAGLAŠENOG UNUTRAŠNJEG SLOGA

§205 Ovdje razlikujemo tri osnovne pozicije odrazâ:

- I) tip *pētǫkǫ
- II) tip *zākòň
- III) tip *prīròda

Odras dužine u drugom slučaju nije sporan – tu se dužina sigurno čuva. U prvom tipu također ne bi trebalo sumnjati u čuvanje dužine iako je tu katkad proširena i na primjere gdje je ne bi trebalo izvorno biti. Što se tiče trećega tipa, dakle unutarjnega kratkog naglasaka pri čemu riječ ne završava na poluglas (odnosno na suglasnik nakon otpadanja poluglasa), tradicionalno se smatra da se u tom položaju također čuva dužina (usp. npr. Carlton 1991: 209, Дыбо 1998-9: 48, Дыбо 2000: 86), međutim tu ima nekih komplikacija i nejasnoća. Također, u štok. postoje neki argumenti koji bi mogli upućivati na to da se dužina ispred kratkog unutarjnega naglasaka ne čuva u svim pozicijama, tj. u višesložnim riječima tipa *korļevina (prema *korļevǫ).

¹⁶⁰⁹ Usp. ondje *gluova, rǫka, nǫga, vǫda* ali *muokǫ, zvǫzdǫ, ženǫ* (Vranić 2013: 531).

I) Riječi tipa *pēt̥k̥

U ovakvim riječima, s prednaglasnom dužinom ispred naglašenog jakog poluglasa u sredini, čini se da nema razloga za sumnju u čuvanje dužine iako je ona u Zslav. u nekim primjerima uklonjena analogijom, dok se drugdje mogla proširiti i na slučajeve gdje se ne bi očekivala. U načelu ne bi trebalo biti razlike između tipova *pēt̥k̥ i *nāròd̥ – dapače, usporedimo li to sa slučajevima *gũm̥nò i *vertenò, čuvanje bi se prije očekivalo u prvom tipu¹⁶¹⁰.

Što se tiče riječi na -ac (štok. *svétac*) itd., za njih vidi §194. Za riječi na -ak < *-k̥ usporedi podudarnosti:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački
*pěš̥k̥	<i>pijésak</i>	<i>pěsək</i>	<i>písek</i>	<i>piesok</i>
*pēt̥k̥	<i>pétak</i>	<i>pětək</i>	<i>pátek</i>	<i>piatok</i>

No kod ovakvih podudarnosti, iako sve jasno ukazuju na prednaglasnu dužinu, treba upozoriti na dvije stvari. Prvo, kao i kod drugih primjera sa sufiksima koji imaju poluglas u prvom slogu, postoji mogućnost da tu nije riječ o obrascu *pěš̥k̥ – *pěš̥ká nego o *pěš̥k̥ – *pěš̥ka¹⁶¹¹. Za sln., češ. i slč. se ne može znati o kojem je slučaju riječ, a i u štok/čak/kajk. bi se teoretski moglo nagađati da je, recimo, prednaglasna dužina u *pěš̥ká očuvana pod utjecajem oblika *pěš̥ka iz kojeg je to izvedeno itd. (vidi §194 za Brač/Hvar/Vis). Ne može se za svaki primjer znati koji bi se naglasak izvorno očekivao, npr. za *pěš̥k̥ (ne može se ustanoviti koje je valencije korijen). Za primjer *pēt̥k̥ je, recimo, jasno da je izvorno riječ o tipu *pēt̥k̥ – *pēt̥ká jer je osnovna riječ *pēt̥ (c), no to ne znači puno s obzirom da je u većini dijalekata/jezika poopćen jedan od tipova u svim ili većini primjerâ.

Kod riječi na *-k̥ se dužina jasno vidi u štok., usp. *sínak*, *glásak*, *cvi-jétak*, *lístak*, *prášak*, *dáarak* itd. Tu bi se, dakako, moglo raditi i o unošenju dužine iz osnovnih oblika (*sîn*, *glâs*, *cvi-jêt*, *líst*, *prâh*, *dâr*), no to ne može biti tako u češ/slč. gdje se u osnovnim oblicima cirkumfleks pokraćuje: slč. *hlas* – *hlások*, *hrad* – *hrádok*, *kvet* – *kvietok*, *kruh* – *krúžok*, *mech* – *miešok*, *list* – *lístok* (usp. i *lístoček*¹⁶¹²), *prach* – *prášok*, *sad* – *sádok* (i *sádoček*), *sud* – *súdok* (i *súdoček*) itd. (usp. štok. *glâs*, *grâd*, *cvi-jêt*, *krûg*,

¹⁶¹⁰ Ako bi se uzela varijanta *pēt̥k̥ (koja najvjerojatnije nije ni postojala – §57), tu bi se isto očekivalo čuvanje prednaglasne dužine (kao u *gũm̥nò). I kod *trěš̥ěš̥ < *trěš̥ěš̥, gdje je stara oksitoneza sigurna, je u vrijeme kraćenja prednaglasnih dužina tu zacijelo bilo već *trěš̥ěš̥ (§214).

¹⁶¹¹ Isto kao i kod sufiksa *-ьс̥ (§194).

¹⁶¹² Od *líst̥č̥k̥, što neće biti psl. tvorba.

mijéh, lĭst, prâh, sâd, sûd »posuda« za osnovne riječi). Usp. i češ. *hrad – hrádek, kvěť – kvítek, měch – míšek, list – lístek, prach – prášek*. No takva se dužina i u štok. i u češ/slč. ujednačava i u staroj n. p. *a* kod semantički prozirnih tvorenic, usp. štok. *máček* (prema *măčka*, A), *jezičak* (prema *jèzik*, A), *časak* (prema *čàs*, A)¹⁶¹³ itd. Usp. i slč. *hrach – hrášok* (~ štok. *grâh – grášak*), *jazyk – jazýček* (~ štok. *jèzik – jezičak*), *kožuch – kožúšok* (~ štok. *kôžuh*), *obraz – obrázok* (~ štok. *òbraz*), *orech – oriešok* (~ štok. *òrah*) itd. U češ. *hrách – hrášek* dužina u umanjenici, za razliku od slč., može biti i prema osnovnoj riječi, ali da nije tako vidi se u češ. *jazyk – jazýček, kožich – kožíšek* i *obraz – obrázek*.

Dakle, u češ/slč. je kod sufiksa *-ok/ek* poopćena dužina, a kod sufiksa *-ec* kraćina (§194). Činjenica da se kod toga sufiksa prednaglasna dužina ujednačila bez obzira na izvornu n. p. osnove nije baš najzgodnija za dokazivanje čuvanja prednaglasne dužine u toj poziciji u češ/slč. Ipak, s obzirom da je dužina tu danas ujednačena u svim primjerima, to je lakše objašnjavati analogijom i prema izvednicama od starih dugih osnova n. p. *b* (slč. *prút – průtok*) i prema izvedenicama od starih dugih osnova n. p. *c* (slč. *hlas – hlások*), nego samo prema prvima (iako ni to formalno nije nemoguće). To je, dakle, još jedan argument, iako nikako ne i odlučujuć, za fonetsko čuvanje prednaglasnih dužina u Zslav. i u n. p. *c*.

Ovakav tip naglasaka se vidi i u starim n. p. *b* pridjevima na *ьнъ poput *žēdьнъ, usp. štok. *bijédan, smijéšan, snážan, trijézan, vrijédan, žédan* itd. (vidi Kapović 2011c) te, recimo, u riječi *járam* < *ārьmъ (~ sln. *járəm*, rus. *ярем*). Nije jasno odakle u češ. *rožeň* i slč. *ražeň* kraćina prema štok. *rázaň* (usp. za kajk. npr. u V. Rakovici *rāžēn* – March 1981: 254; za čak. na Vrgadi *r °āž°āň* – Jurišić 1973) < *oržьňъ (usp. i sln. *rážənj*).

II) Riječi tipa *zākònъ

§206 U riječima se s prednaglasnom dužinom ispred naglasaka na (kratkom) *e ili *o, a koje završavaju na poluglas (odnosno na suglasnik nakon njegova otpadanja), dužina nedvojbeno čuva. Za razliku od toga, u riječima s prednaglasnom dužinom, naglaskom na **e/o* iza nje i punim sugla-

¹⁶¹³ Očekivalo bi se *măček, *jèzičak, *čàsak. Kod riječi bez sinkronijski prozirne tvorbe možemo naći i n. p. A, npr. *pùpak* (također i u višesložnim osnovama s prefiksom: *òpanak, òstanak, dòručak* i sl.). Ujednačavanje se vidi ne samo u imenicama na *-ak* nego i u imenicama na *-ka*, samo obrnuto (kod *-ak* se ujednačava n. p. B: a kod *-ka* n. p. A), usp. štok. *gùska* (prema kajk. *gūska*), *rùčka* (prema štok. *rúčak, rúka* i slč. *rúčka*), štok. *žipka* (prema *zíbati* i bračkom/hvarskom/viškom *zíkva* < *živka*) itd. Usp. tu i senjsko (Moguš 2002) *gùska* ali *lùčka* (štok. *lütka*). Kod izvedenicâ na *-ac* pak nema ujednačavanja – usp. štok. *svět* (C) : *svétac* ali *stâr* (A) : *stârac*.

snikom u zadnjem otvorenom slogu (kao *zākòna)¹⁶¹⁴, čini se da se dužina također čuva, ali to nije posve neupitno za cijelo slav. područje jer postoje neki protuprimjeri. Isto tako, nije sigurno može li se čuvanje prednaglasne dužine pretpostaviti i općenito ispred unutarnjeg kratkog naglaska (a ne samo ispred kračine u predzadnjem slogu), npr. riječi tipa *zākònistostь i sl. Kako se tipovi kao N. *zākònъ – G. *zākòna ili m.r. *korļèvъ – ž.r. *korļèva uvijek smjenjuju u paradigmi, treba ih gledati u kontekstu čitave paradigme jer su takvi oblici mogli utjecati jedni na druge što se tiče čuvanja/kraćenja dužine – npr. dužina se u tipu *nāròda mogla ujednačiti prema tipu *nāròdъ ako bi se, recimo, pretpostavilo da se u tipu *nāròda dužina izvorno nije čuvala.

Ovakav naglasak vidimo u sljedećim riječima/kategorijama/tipovima:

- 1) pojedinačni leksemi: *kṙkòļь (n. p. a)
- 2) osnova s dugim vokalom, sufiks s kratkim vokalom i vezanim naglaskom (n. p. a): *korļèvъ, *nāglòstь, *lūrèžь, *kūrèļь, *bьrlògъ
- 3) prefiks s dugim vokalom, osnova s kratkim vokalom i vezanim naglaskom (n. p. a): *nāròdъ
- 4) osnova s dugim, sufiks s kratkim vokalom i dočetnim naglaskom (n. p. b): *žīvòtь, *čьrvènъ, glag. pridj. trpni *trēsènъ
- 5) osnova s dugim, sufiks (tematski vokal) s kratkim vokalom i dočetnim naglaskom (n. p. c): *trēsèsь

1) *kṙkòļь

§207 Riječ *kṙkòļь je posebno bitan primjer zato što nije riječ o transparentnoj izvedenici kod koje se može pomišljati na unos dužine iz nekog drugog oblika – prvi slog *kṙk- ne nalazimo u drugim izvedenicama. Na rekonstrukciju *kṙkòļь nas upućuju sljedeći oblici:

štok. *kúkoļ*¹⁶¹⁵, sln. *kókoļj*, češ. *koukol*, slč. *kúkol'*, polj. *kąkol*, slv. *kóukól*

Dužina se u svim jezicima nalazi i u kosim padežima (od *kṙkòļa itd.)¹⁶¹⁶. Naglasak *kṙkòļь – *kṙkòļa nastaje pomicanjem naglaska udesno (§51 i

¹⁶¹⁴ Tipa sa središnjim naglaskom na (slabom) poluglasu u sredini, naravno, nema jer tu vidimo neoakut na prethodnom slogu, npr. *bělъca (vidi §57 za nepomicanje neoakuta udesno na slabi poluglas).

¹⁶¹⁵ Za kajk. usp. npr. u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) *kōkel* (s retrakcijom) i Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *kūkoļ* (retrakcija i govor bez neoakuta). Varaždinsko (Lipljin 2002) *kūkoļ* je očito posuđenica iz standarda, što se vidi po vokalizmu.

¹⁶¹⁶ Prema štok. *kúkoļ* (usp. na Braču *kūkōj* – G. *kūkōja* za čak., Šimunović 2009), što je uobičajen lik, možda postoji i varijanta *kūkoļ*, koju bilježi Skok u svom rječniku

dalje) od starijega *kōkoľь – *kōkoļa (od izvornoga bi *kōkōļa nastalo nakon pomicanja **kōkoļa). Zapravo, oblici bi se u svim jezicima osim u štok/čak. teoretski i mogli izvesti iz nepomaknutoga *kōkoľь (iako nije jasno zašto bi tu pomak izostajao). To vrijedi i za sln. koji u G. ima *kōkolja*, no to je tu zacijelo ujednačen naglasak prema NA. Na naglasak na drugom slogu ipak upućuje i Islav. – u rus. središnji i istočni dijalekti imaju očekivan naglasak *күкóль*, isto tako i ukr. *күкíль* i bjr. dij. *күкóль* (čini se, samo na granici s Ukrajinom). U Zrus. nalazimo naglasak *күколь*¹⁶¹⁷, usp. i bjr. knjiž. *күкаль* (u dij. i s naglaskom na kraju). No to, po svoj prilici, nema veze s bug. *кѡкѡл*¹⁶¹⁸, nego je riječ o inovaciji¹⁶¹⁹. Na pomak naglasaka udesno u *kōkoľь > *kōkōļa upućuje i lit. *kañkalas* (n. p. 3), gdje n. p. 3 zacijelo nastaje od starije n. p. 1 (vidi §84^F za širenje mobilnosti u lit.)¹⁶²⁰.

2) riječi s kratkim sufiksom

Ovdje ćemo vidjeti kako situacija stoji kod izvedenicâ od dugih korijena koje imaju sufiks s kratkim vokalom (*e ili *o) s vezanim naglaskom (n. p. a), koji u svim primjerima nastaje pomakom naglasaka udesno (§52) s izvornoga mjesta na (dominantnoj) osnovi.

(od kojega takav naglasak uzima i Gluhakov rječnik), no nije sigurno koliko je taj oblik pouzdan. Ako jest, tâ kračina tu ne bi mogla biti izvorna u tom obliku s obzirom na dužinu posvjedočenu u čitavom nizu odrazâ ove riječi i u praktički svim riječima ovoga tipa. No ònō što bi se moglo pretpostaviti jest da ta dužina dolazi prema kosim padežima tipa *kūkoļa, tj. da obrasci *kūkoļ – kūkoļa* i *kūkoļ – kūkoļa* (ako potonji postoji) nastaju prema starijem *kūkoļ – *kūkoļa. Za oblike tipa *kōkōļa (s punim vokalom, a ne poluglasom, na kraju), naime, postoji mogućnost da su u štok/čak/kajk. (čini se, ne i u ostalim slav. jezicima) imali ipak fonetsko kraćenje (vidi §217–218 za štok. primjere *rābota*, dij. *ūtropa*). Naglasna varijanta *kūkoļ* bi, dakle, bio jedan od argumenata za takvu hipotezu, o čemu ćemo još govoriti u nastavku.

¹⁶¹⁷ Takav je i književni naglasak (npr. u Ožegovljevu rječniku), no to je nepouzdanost/irelevantno jer se u gradskim govorima ta riječ praktički ne upotrebljava (Sergej Nikolajev – usmeno). Usp. to sa situacijom u hrv. gdje se riječ najčešće upotrebljava u frazi *odvojiti žito od kukolja*.

¹⁶¹⁸ Vokalizam vjerojatno s asimilacijom *kōkoľь > *kōkōļa.

¹⁶¹⁹ Prema Sergeju Nikolajevu (usmeno), naglasak *күколь* – G. *күколя* u Zrus., bjr. i Sukr. može se objasniti kroz analogiju prema n. p. D. Izvorni oblik *күкóль* – G. *күкóля* analogijom prema tipu D kao *sōkoľь – *sokōļa (usp. za to štok. *sōkol* i *sōkōl*), *vëčerь – *večera (usp. knjiž. rus. *сóкол – сóкола, вéчер – вéчера*, C) postaje *күкольь – *күкóля pa onda, daljnjim jednačenjem radi dobivanja »normalnijega« obrasca, *күкольь – күколя*.

¹⁶²⁰ Na staro *-n- u korijenu riječi »kukolj« upućuju, osim slav. jezika, i lit. *kañkalas* i latv. *kūokalis* < *kankalis te stoga treba odbiti teoriju (vidi npr. u Gluhakovu rječniku) po kojoj se psl. *kōkoľь izvodi iz onomatopejskog oblika *kolkoľь (csl. *klakoľь* »zvono«, usp. i varijantu *golgoľь koju imamo preko rus. u hrv. *glagol*) putem disimilacije. Kod *kolkoľь i *kōkoľь osim razlike *-l-/n- postoji razlika i u naglasku (usp. rus. *кóлокол* – iako naglasak na prvom slogu nalazimo i u *kōkoľь u nekim dijalektima) i u sufiksu (*-oľь prema *-oľь).

Sufiks *-ovъ

Kod osnovnih riječi n. p. *b* s posvojnim sufiksom *-ovъ, *-ova, *-ovo¹⁶²¹ dobivamo tip: *korļevъ, *-èva, *-èvo (od *kōrļevъ – *kōrļeva – *kōrļevo prije pomaka naglasaka udesno). Dužina se vidi ne samo u *korļevъ nego u svim oblicima: štok. *králev – králeva – králeva* (usp. i *púžev, -a, -o; pijétlov, -a, -o; kováčev, -a, -o; seľákov, -a, -o* itd.). Usp. i dužinu u češ. *králův*, slč. *kráľov* itd. Dužina se vidi i u svim izvedenicama, tj. kod prednaglasne dužine ispred kratkog naglasaka i unutar dužih riječi: štok. *králeviíc, králevna, králevstvo, králevskī* itd., češ. *kráľovna, kráľovský, kráľovství*, slč. *kráľovná, kráľovstvo, kráľovský*, polj. *królewicz, królewna, królestwo, królewski, królować* itd. To bi značilo da se prednaglasna dužina ispred kratkog naglašenog sloga unutar riječi čuva u svim položajima. Naravno, čuvanje dužine bi se moglo pretpostaviti i samo u trosložnim oblicima (vidi §208 za štok. *králevina*) pa čak i samo u oblicima tipa *korļevъ sa slabim poluglasom na kraju. Tu bi se onda podrazumijevalo opsežno analoško širenje dužine u oblicima poput *králevstvo, Kováčević, Kríževci* itd., što se može smatrati problematičnim iako bi tu bila riječ o trivijalnoj i jednostavnoj analogiji.

§208 No u izvedenicama od pridjeva na *-ov* situacija u štok. ipak nije posve jednostavna kako bi se moglo zaključiti iz prethodnih primjera. Kao prvo, uz varijantu *králevina*, što je vjerojatno mlađi naglasak, nalazimo *kràlevina* (ARj, Budmani)¹⁶²², a isto tako i *bànovina* prema *bánov/bànov* i *bánovac, bánovica* (ARj – Daničić, usp. *djèdovina* od *djèd*). Također, u štok. (i čak.) kod pridjeva izvedenih od osnovnih riječi n. p. *b* koje označavaju drveće/biljke nalazimo pokraćen korijen u svim oblicima (to semantički/funkcionalno nisu pravi posvojni pridjevi):

brijêst – G. brijêsta (B)¹⁶²³ : brèstov – brèstova – brèstovo

hrâst – G. hrâsta (B) : hràstov – hràstova – hràstovo¹⁶²⁴

vřba – A. vřbu (B) : vřbov – vřbova – vřbovo

vřno (B) : vřnova lōza

Isto se to vidi i u izvedenicama – za *brijest*: ARj (Daničić) *brèstov, Brèstova* (ime selima), *Brèstovac, brèstovača* »brestova batina«, *brèstovina* (della Bellin rječnik: *brjestovina s -je-*) uz *Brijèstovo/Brèstovo* (imena se-

¹⁶²¹ Usp. Дыбо 2000: 179–182 za naglasak pridjevâ na *-ovъ.

¹⁶²² Usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *kráľevina* prema *kr̥ãľěstvô*.

¹⁶²³ Češ. *břest*, slč. *brešt*, rus. *бѣпецм* pak ukazuju na n. p. *c*.

¹⁶²⁴ Ovakav naglasak nalazimo i u čak. – usp. na Vrgadi (Jurišić 1973): *hràstôv, -ôva, -ôvo*.

lâ). Za *hrast*: ARj (Budmani) *hràstovac* »hrastov kolac/štap«, *hràstovača* »hrastova batina«, *hràstovina*, *hràstovište*. Usp. na Braču (Šimunović 2009): *Hrōst* (toponim), *Hrostōvica* (toponim) ali *hrastōvina*, *Hrastōvić* (toponim) i u Senju (Moguš 2002) *hrastōvina*. Za *vrba*: *vřbovača*, *vřbovina* (ARj). Usp. još na Vrgadi (Jurišić 1973) *lučēv*, *-ēva*, *-ēvo* (ARj *lùčev*) i *lučēvina* (ARj *lùčevina*) ali u Novom (Белић 2000: 161) *Drēnōva*.

§209 Naglasak ovoga tipa se javlja i u pridj. *dùbov*. To se ne bi očekivalo prema *dûb* – G. *dûba* (C), no slaže se s rus. *дубовый* < *dǫbǫvъjъ (a ne *дубовый što bi se očekivalo od *dǫbǫvъjъ u c-tipu – ruski inače dobro čuva takve razlike) i s naglaskom *дубо́е* kod Križanića, a postoje i neki drugi indikatori da je *dǫbъ izvorno zapravo n. p. *d* (§219) pa bi se takav naglasak onda i očekivao. Usp. i ARj (Budmani) *Dùbovica*, *dùbovina*, *Dùbovo* (ime mjestima) za *dùbov* ali *Dubòvō* (»selo u Bosni u okrugu sarajevskom«), što se očekuje prema C-tipu (*dǫbovoje) i što je načinjeno prema *dûb* (C)¹⁶²⁵.

Primjeri kao *kràļevina* se mogu smatrati ili izvornima, tj. nastalima kraćenjem prednaglasne dužine ispred kratkog naglašenog sloga u višesložnim riječima u štok/čak., ili nekakvom analogijom prema kraćenju ispred unutarnjeg akuta. U primjerima kao *hràstov* ne može biti riječ o analogiji prema izvedenicama tipa *hràstovina*. Takve bi primjere bilo najlakše objasniti ako bi se pretpostavili izvorno *hràstǫv – *hràstǫva – *hràstǫvo (usp. dij. *răbǫta* – §217, *ŭtrǫba* – §218), međutim s takvom pretpostavkom ima drugih problema (dužina u tipu *nārǫd*, *zābāva* – §212, 215).

Sufiks *-ostъ

§210 Od pridjevâ n. p. *b* dugog korijenskog vokala izvedenice na *-ostъ imaju naglasak tipa *mǫdrǫstъ (od starijega *mǫdrostъ prije pomaka neokuta udesno, §52). Takav naglasak, i dužinu u svim oblicima, vidimo kod štokavskih primjera kao *blágǫst*, *náglǫst* (~ *nāgao* – *náгла* – *náгло*), *hrábrǫst* (~ *hrábar*), *múdrǫst* (~ *múdar*) itd. Usp. duge odraze u slav. jezicima:

praslavenski	štokavski	češki	slovački	slovenski
*nāglǫstъ	<i>náglǫst</i>	<i>náhlost</i>	<i>náhlostʹ</i>	<i>nāŭglǫsc</i>
*mǫdrǫstъ	<i>múdrǫst</i>	<i>moudrost</i>	<i>múdrostʹ</i>	<i>mōŭdrǫsc</i> ¹⁶²⁶

¹⁶²⁵ Kod imenicâ n. p. A se čuva stari naglasak u takvim izvedenicama: *brězov* (*brězovac*, *brězovača*, *Brězovica*, *brězovina*, ARj), *bŭkov* (*bŭkovac*, *bŭkovača*, *bŭkovicica*), *lŭpov*. Usp. još i *òrahovina*, *òrahovica*, *òrahovača*; *jăbukovača* itd.

¹⁶²⁶ Usp. i polj. *mądrość*.

Za još primjerâ vidi Дыбо 2000: 86–87¹⁶²⁷. Ovi bi primjeri, dakle, upućivali na čuvanje dužine u svim položajima (i u *mõdròstь i u *mõdròsti itd.). Štok. -òst je analogija prema n. p. C, no ne javlja se u svim govorima (vidi Kapović 2007c: 74).

Dibo kratke vokale u Zslav. primjerima kao što su češ. *bělost*, slv. *glāpesc*, *lātesc* objašnjava prelaskom tih riječi u n. p. c. No moglo bi se pomišljati i na poopćavanje kratkih varijanata iz oblikâ poput *bělòsti u slučaju da se u takvim oblicima pretpostavi izvorno kraćenje (kao eventualno u štok. *hràstova* – §208). Isto vrijedi i za polj. *młodzież* (prema češ. *mládež*) iako tu može biti riječ i o prelasku u n. p. c i o utjecaju pridj. *młody*.

Sufiks *-ežь

§211 Dužinu nalazimo u svim oblicima i kod sufiksa *-ežь u naglasnom tipu *lūpěžь (G. *lūpěža). Usp. štok. *lávež*, *lúpež*, *métež*, *mládež*, *pálež*, *stálež* itd.¹⁶²⁸ Primjeri s odrazima dužine iz slavenskih jezika:

praslavenski	štokavski	češki	slovački
*lūpěžь	<i>lúpež</i>	<i>loupež</i>	<i>lúpež</i>
*molděžь	<i>mládež</i>	<i>mládež</i>	<i>mládež</i>

U štok. dužina u primjeru *mládež*¹⁶²⁹ može lako biti analoška prema *mlād*, u *métež* prema -*městi*, -*métati*, u *pálež* prema *páliti*, no u *lúpež* analogije nema prema čemu biti. Također, u češ/slč. dužina u *mládež* stoji u opreci prema kratkoći u osnovnom pridjevu *mładý*. Rekonstrukciju mjesta naglasaka potvrđuje rus. *молодѣжь*, dok se u rus. dij. *мóлодежь*, kao i hrv. dij. *mlāděž*, sln. *mládež* (s naglaskom prema prijedložnim svezama) i polj. *młodzież* zacijelo radi o uobičajenom procesu tendencije širenja mobilnosti u slav. *i*-osnovama (Kapović 2009a).

Naglasak se u riječima *-ežь mora izvoditi od starijega naglasaka na osnovi, dakle *palěžь – *palěži od starijega *pāležь – *pāleži pomicanjem neoakutâ udesno (§52) jer bismo od staroga *palěži inače dobili **paleži istim

¹⁶²⁷ Dibo među štokavskim primjerima navodi riječi *bijèlost*, *crnòst*, *skúpòst*, *lūtòst* koje, iako se navode po priručnicima, uglavnom nisu najuobičajenije. Osim toga, navodi i primjer *glúpòst* iako je *glúp* vjerojatno rusizam, a ne izvorna narodna riječ (vidi npr. ARj).

¹⁶²⁸ Usp. Jurišić 1992b: 142. Naglasak ´ se sekundarno javlja i gdje se etimološki ne bi očekivao, usp. sekundarno *bódež* umjesto starijega *bòdež* (ARj) ili *grábež* prema *gràbiti*. Zanimljivo je da takav naglasak nalazimo i u riječi *kálež* (uz *kālěž* u nekim govorima) iako je tu riječ o romanizmu.

¹⁶²⁹ Riječ je posvjedočena tek od 18. st. (ARj) pa se ne može potpuno isključiti mogućnost da je tu riječ o zasebnoj mladoj tvorbi.

tim pomicanjem. Neoakut bismo na korijenu očekivali kod dominantnih osnova. Glagol *palŭti je doista npr. n. p. b_2 (dakle dominantna osnova), no *mōldъ se, recimo, obično rekonstruira kao n. p. c^{1630} . Kod osnovâ n. p. c bi se moglo raditi o Nikolajevljevoj metatoniji (§88), kojom bi recesivna osnova u *mōldęžъ prelazila u *mōldęžъ (tj. *mōldežъ > *molděžъ) ispred primarno dominantnog sufiksa.

Zanimljivo je da u Kukljici na Ugljanu (Benić 2014: 183, 261) nalazimo *lupěž* – *lupěža bez prednaglasne dužine (od mogućeg izvornog *lūpěž – *lūpěža?), dok je u susjednim Kalima *lūpiěž*. Usp. još na Vrgadi (Jurišić 1973) *lūpěž* – *lūpěžica* ali *lūpěžičina* (i *lūpežičina?*) – *lūpěškī* – *lūpěšćina* s pokratom u dužim riječima (vidi §208 za štok. *kràlevina*).

Sufiks *-eļъ

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski	ruski
*kōpēļъ	<i>kúpeļ</i>	<i>kópeļ</i> ¹⁶³¹	<i>koupeļ</i>	<i>kúpeļ'</i>	<i>kapiel</i>	<i>кунѣль</i>

Jasno, dužina bi ovdje mogla biti i po prez. *kūpām* < *kūpām*. Usp. i riječ *zŷbēļъ »zipka« (~ štok. *zibati*) u čak.: u Čižićima (Turčić 2002) *zībēļ* – G. *zībēli*, u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001) *zībēļ* – G. *zībēli*¹⁶³². Naglasak *kōpēļъ – *kōpēļi se mora izvoditi iz starijega *kōpeļъ – *kōpeļi (prije progresivnog pomaka neoakutâ) jer bismo od izvornoga *kōpēļi inače dobili **kōpeļi.

Sufiks *-ogъ

Sufiksom *-ogъ se tvori više riječi (vidi Jurišić 1992b: 43), no naglaskom su za ovu temu relevantne samo dvije koje se češće rabe: *brlog* i *vrtlog*. U štok. *brlog* (npr. ERj) se čuva dužina staroga *bъrlōgъ (usp. i štok. *brļati*, lit. *buřlas* »blato«, usp. i dij. *břlōh* u Orbančićima (Kalsbeek 1998) te slč. dij. *břloh*. No kračinu pokazuju štok. varijanta *břlog* (npr. u Anićevu rječniku i često po govorima), slč. knjiž. *brloh* i možda sln. *brlōg*, G. *brlōga* (iako bi tu NA. mogao biti prema kosim padežima). Naglasak u riječi *vřtlog* se poklapa s varijantom *vřtjeti* (uz *vřtjeti*), no to je možda mlađa tvorba (vidi ARj). U *talog* se, izgleda, javlja samo ´. Primjerâ nema puno, no nije

¹⁶³⁰ Ipak, *mlâd* se javlja kao n. p. B u nekim štok. govorima koji inače dobro razlikuju B i C, vidi Kapović 2011c: 356.

¹⁶³¹ Ali sa sekundarnim G. *kopēli* po n. p. C, usp. i varijantu *kopēļ* (SSKJ) za NA. Tu je riječ o širenju mobilnosti u *i*-osnovama (vidi Kapović 2009a).

¹⁶³² Štok. *obitel*, *pogibel* (usp. i *pogibēļ* na Vrgadi – Jurišić 1973) imaju mlađi naglasak, usp. izvorni naglasak u iškom *pogŷbeļ* (Martinović 2005), *Obitel*, *Pogibel* (Belostonec) i rus. *обѣтель*, *погибель*.

jasno kako objasniti varijante s kratkim vokalima (ovaj put ne samo u štok., nego i u slč.!) ako se i u oblicima poput *bьrlōga pretpostavlja čuvanje dužine. Naglasak *bьrlōgъ – *bьrlōga nastaje od starijega *bьrlogъ – *bьrloga, kao i u prethodnim primjerima.

*bolžènъ

U štokavskom čuvanje dužine vidimo i u primjeru *blážen – blážena – bláženo*. Riječ ima istu osnovu kao i pridjev *blāg* < *bolgъ, u kojem Zslav. (češ/slč. *blahý*) upućuju na n. p. c (*bōlgъ), a n. p. C nalazimo i u Islav. i štok. (iako kod tvorbe pridjeva *blážen* zacijelo treba računati i na glagol *bolžiti). No neki štok. govori upućuju na n. p. B (Kapović 2011c: 340–341, 373), što bi mogao biti arhaizam. S takvom n. p. B se slaže i izvedenica *blágōst*, a onda i sâm primjer *blážen*. Naime, sufiks *-en- je (+), što se vidi po *b*-naglasku u pridjevima tipa *čьrvènъ – *čьrvènà – *čьrvèno¹⁶³³. No da bismo dobili vezani naglasak na sufiksu (*bolžènъ, *bolžèna, *bolžèno), potreban je (+)korijen, tj. *bōlgъ u n. p. b (pa onda *bōlžena > *bolžèna)¹⁶³⁴.

Što se tiče same dužine, alternativno bi se moglo pretpostaviti da oblici *blážena – bláženo* imaju ujednačen naglasak prema *blážen* (zbog čuvanja dužine, usp. pokratu u m.r. *črven* prema *crvèna – crvèno*, vidi §213), no dužina je u svim oblicima posvjedočena ne samo u štok. nego i u čak, usp. na Braču (Šimunović 2009) *blōžèn, -žèna, -žèno* ali *blažènstvo* (kraćenje u višesložicama?) i na Vrgadi (Jurišić 1973) *blāžèn, -èna, -èno*. Usp. još i sln. *blážen* (Plet.), što nam ne govori ništa o dužini, ali kratko češ/slč. *blažený, blaženost/bláženost'* (u višesložicama bi se to, doduše, moglo opisati i kao očekivano).

*pūstòšъ

Dužinu vidimo i u štok. *pústoš*, uz varijantu *pūstōš* (C) kod Vuka. Naglasak *pústoš* bi mogao biti sekundaran s obzirom na *pūstъ (c) (ali usp. gore i *bolgъ i *moldъ) i budući da je sufiks *-ošъ recesivan u riječi *kòkošъ. To su jedine dvije imenice s tim sufiksom (Jurišić 1992b: 123).

¹⁶³³ Ispred (+)sufiksa bi došlo do Nikolajevljeve metatonije (§88) i dobili bismo, nakon pomaka naglaska udesno, vezani naglasak na sufiksu *-en- (dakle neakutsku n. p. a).

¹⁶³⁴ Moglo bi se spekulirati da su pridjevi *bolgъ i *moldъ (vidi gore) pridjevski primjeri »n. p. d«, tj. pridjevi koji su izvorno pripadali n. p. b da bi poslije prešli skoro svuda (uz neke ostatke) u n. p. c. To bi objasnilo jako malen broj korijenskih pridjeva n. p. b dugog sloga (vidi Kapović 2011c: 342).

3) tip *nāròdъ

§212 U riječima tipa *nāròdъ, tj. tvorenicama od prijedloga/prefiksa dugog neakutiranog sloga (*nā-, *zā-, *prī-, *per-, *orz-, *nādъ-, *perdъ-¹⁶³⁵, *ū-¹⁶³⁶), osnove s kratkim vokalom i vezanim naglaskom (n. p. *a*)¹⁶³⁷ i završetkom na poluglas, u svim jezicima nalazimo odraz dužine u svim oblicima:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački
*nāròdъ	<i>národ</i>	<i>národ, -òda</i>	<i>národ</i>	<i>národ</i>
*zākònъ	<i>zákon</i>	<i>zákon, -òna</i>	<i>zákon</i>	<i>zákon</i>

Usp. u štok. s različitim prefiksima: *nálog, prijédlog, prílog, rázlog, zálog*. U ovakvim tvorenicama (prefiks + kratki naglašeni korijen + nulti morfem *o*-osnovâ) svi slav. jezici/dijalekti s razlikovnom dužinom, čini se, pokazuju dužinu u svim oblicima, dakle: *nārod – nāròda*. To treba usporediti s istim takvim tvorenicama s dugim naglašenim korijenom (kao *sōsédъ), gdje kod nekih primjera nalazimo i duge i kratke odraze u slav. jezicima/dijalektima: *sōséd – sōsēda* (§225).

Dužina u tipu *narodъ mora odnekud doći. Da se dužina čuva u NA. *nāròdъ (dvosložnom nakon otpadanja slabih poluglasa), to je nedvojbeno, kako smo i vidjeli prema dosadašnjim primjerima¹⁶³⁸. Čuvanje u trosložnim oblicima (trosložnima i nakon otpadanja poluglasâ na kraju) kao G. *nāròda je nešto spornije (bar za štok/čak/kajk.), kako smo već spominjali. Ako bi se uzelo da se tu prednaglasna dužina izvorno pokratila, onda treba pretpostaviti unošenje prednaglasne dužine u sve kose padeže iz NA. *nāròdъ. Tâ ideja ne izgleda preprivlačno s obzirom da bi trebalo pretpostaviti analoško preuzimanje dužine iz NA. u sve druge padeže i s obzirom na dobru posvjedočenost dužine i u kosim padežima u svim slav. jezicima. Pa ipak, to nije nemoguće, usp. u sln. analoško širenje ´ u prvom slogu svih drugih padeža (npr. u inovativnom G. *národa* prema starijem *naróda*) pod utjecajem NA. *národ*, gdje se takav naglasak i fonetski oče-

¹⁶³⁵ S obzirom na primjere poput štok. *nádzor* (usp. i *nátpis, nádjev* s dugom osnovom), *prijédlog*, čini se da slabi poluglas između prednaglasne dužine i kratkog naglašenog sloga (kao ni u tipu *gũmьnò) tu nije igrao ulogu.

¹⁶³⁶ Stari (dugi) prefiks *ū- se u štok/čak/kajk. često stapa sa starim (kratkim) prefiksom *vъ-. Za *ū- usp. u kajk. u V. Rakovici *vũkòr* (March 1981: 259) ~ slč. *úkor* (štok. varijanta *úkor* ima kanovačko duljenje – vidi §363, usp. npr. kod Vuka *úkor*), u drugom tipu izvedenicâ u čak. u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001) *ūtòra* itd.

¹⁶³⁷ Rekonstrukcija naglasnih tipova ovih tvorenica je notorno teška. Naglasni tip *narodъ – *naròda (*a*) je najčešći i nastaje pomakom naglasaka udesno od starijega *nārodъ – *nāròda (od starijega bi *naròda inače dobili **narodâ). Usp. u štok. tip *pòglēd* (C) kao i tip *Zàgvozd* – G. *Zagvòzda* (B), no oni su puno rjeđi (§149^f).

¹⁶³⁸ Još manji broj morâ (kao u *svētъcъ, *pētъkъ – §205) vidimo u tipu *nājьmъ, *zājьmъ > štok. *nájam, zájam* i sl.

kuje¹⁶³⁹. Iako bi bilo jednostavnije pretpostaviti čuvanje dužine u svim padežima, s obzirom na frekventnost i važnost N. i A., takvo jednačenje teško da je *a priori* isključeno¹⁶⁴⁰.

Što se tiče ovakvih izvedenica s dugom osnovom, u njima uvijek vidimo stari akut na osnovi bez obzira na naglasak osnovne riječi, npr. *perlázь prema *láziti (a) i *načīnъ prema *činīti (c), što nije potpuno jasno (§149^F). Kraćenje bismo tu očekivali ispred (+)akuta, dakle npr. u *perlázь, dok bi se ispred (–)akuta očekivalo čuvanje dužine (kao i u tipu *nāròdъ) (§212), no nije jasno kakav tip akuta imamo u primjerima kao *načīnъ, gdje se akut uopće ne očekuje. U svakom slučaju, uz očekivano čuvanje dužine u tipu *nāròdъ i u riječima s mogućim (–)akutima, nije neočekivano da se dužina mogla ujednačiti kod ovoga tipa izvedenicâ općenito, tj. i u tipu *perlázь (ispred (+)akuta). Usp. tako npr. štok/slč. dij. *náčīn* (*načīnъ) analogijom prema *národ* (*nāròdъ), štok. *prijélaz*, slč. *prielaz* (*perlázь) analogijom prema štok. *prijékor*, slč. *priekor* (*perkòrъ) itd.¹⁶⁴¹

Za ovakav primjer u *i*-osnovama usp. *orzkošь (a) > štok. *ráskoš* (usp. polj. *kochać* »voljeti« za korijen), kajk. (V. Rakovica) *rāskòš* (March 1981: 259). Rus. *póсkouшь* ukazuje na *òrzkòšь (c), no to bi moglo biti zbog tendencije širenja mobilnosti u *i*-osnovama. Zslav. oblici kao češ/slč. *rozkoš*, polj. *rozkosz* nisu relevantni jer je prefiks *orz- u tim jezicima uvijek kratak.

4) riječi tipa *žīvòtъ

§213 Ovdje ćemo pogledati naglasak riječi tipa *žīvòtъ, tj. riječi koje imaju isti oblik kao riječi poput *naròdъ ili *kòpèļъ u NA., no ne pripadaju n. p. a

¹⁶³⁹ Usp. suvremeni sln. *národ* – *národa* (stilski obilježeno *naròda*) te razliku u naglasaku kod različitih značenja u *zákon* – *zakóna* »brak« i *zákon* – *zakóna/zákona* »zakon« (SSKJ). U sln. je inače čest i sekundaran naglasak tipa *prendòs*, *prelòm*, *napòr* i sl., analogijom prema kosim padežima (uz sekundarno *prelòma* umjesto *prelòma itd. analogijom prema tipu *živòt* – *živóta*, §213).

¹⁶⁴⁰ Usp. još i suvr. hrv. zamjenu starijeg obrasca *odvedèna* – *odvedèno* – mn. *odvedèni* – *odvedène* – *odvedèna* (i takav naglasak u svim kosim padežima) s *odvèdena* – *odvèdeno* itd. analogijom samo po N(A). m.r. *odvèden* (doduše i po odr. *odvèdeni* itd.).

¹⁶⁴¹ Kod ovakvih je tvorenica u štokavskom bilo i kasnijih promjena – poput kanovačkog duženja (štok. *pónos* < *pònos*), kraćenja u zijevu (npr. *nàuk*, *nàum* s kraćinom ispred drugog vokala) itd. U nekoliko primjerâ u štok. vidimo i sekundaran naglasak kao u tipu *zàbava* umj. *zábava*, gdje je to vrlo često (§216) – *nàpad* (uz *nápad*), *zàpad* (uz *západ* i *zàpād*), *sàbor* (tu je i dužina sekundarna) ali samo *nábor*, *priBOR*, *rázbor*, *národ*, *zákon* itd. Kod prefiksa *pre-/prie-* imamo i suvremeno morfonološko kolebanje: *prijélom*, *prijénos*, *prijépor* (i *prijépis*) ali *prékid*, *préļev*, *préskok* itd. Takve se pojave ne mogu automatski tumačiti iz praslavenskoga, naravno, nego valja uzeti u obzir i suvremene procese. Usp. i kraćenje u dužim riječima poput štok. *nàdimak*, *nàbujak*, *nàglasak* (uz sekundarno *nádimak*, *nábujak*, *náglasak*), *pronàlazak* itd., gdje nije dolazilo do unošenja dužine pred staru dugu osnovu (osim eventualno dosta kasno).

(tj. tipu s nepomičnim vezanim naglaskom na drugom slogu) nego n. p. *b* (tj. tipu s dočetnim naglaskom). Iako bi se u obliku *žīvòtъ očekivalo očuvanje dužine (usp. *žīvъ), osnova se krati analogijom prema oblicima s naglaskom na kraju (npr. *žīvotà), gdje se pravilno očekuje kraćenje u prope-nultimi trosložnih (i višesložnih) oksitona (§221). Usp. onda štok. *živ* ali *život* analogijom prema *života*¹⁶⁴². Tu je, dakle, posrijedi analoško kraćenje prednaglasne dužine zbog unutarparadigmatskog ujednačavanja.

Takve primjere možemo podijeliti na tri osnovne skupine:

- a) imenice tipa *žīvòtъ, *sъvĕdòkъ
- b) pridjeve tipa *šīròkъ, *čъrvĕnъ
- c) pasivne participe tipa *trĕsĕnъ¹⁶⁴³

a) imenice tipa *žīvòtъ

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	ruski
*žīvòtъ – G. *žīvotà ¹⁶⁴⁴	život – života	živòt ¹⁶⁴⁵ – živóta	život	život	живот – животá

Za razliku od štok., gdje *život* stoji u opoziciji prema *živ*, u češ/slč. *život* može biti i analogijom prema pridj. *živý* s kraćinom.

Još jedan takav primjer je *sъvĕdòkъ > štok. *svjĕdok* – *svjedòka* (u sln. je sekundarno *svedòk* – *svedòka* umj. *svedòka). Usp. i *snùbok* (: *snùbiti*)¹⁶⁴⁶.

¹⁶⁴² Teoretski bi se mogla pretpostaviti razlika u kraćenju između staroga *žīvòtъ i *mòldežъ (pokrata prije pomaka neoakuta udesno), ali to se ne čini vjerojatnim u svjetlu štok. *trĕsen/trĕsen* (vidi dolje), kao ni primjerâ tipa češ. *třásti* (§199).

¹⁶⁴³ U ovim je primjerima riječ o sekundarno dominantnom, tj. (+)sufiksu, koji ne uzrokuje metatoniju (za razliku od možda *moldĕžъ – §211), i s kojega je naglasak u drugim oblicima pomaknut na sljedeći slog (*žīvotà, *sъvĕdòkà, *trĕsĕnà). Kod *čъrvъ (*c*) se očekuje *čъrvĕnъ – *čъrvĕnò (*b*) s (+)sufiksom, ali se to ne bi očekivalo u *zelĕnъ (usp. štok. *zĕlen* – *zelĕno*) prema *zel- (*b*), usp. *zĕlĕje (štok. *zĕle*, kajk. *zĕlje*). Tu je naglasak vjerojatno ujednačen.

¹⁶⁴⁴ Usp. karelijsku posuđenicu *siivatta* s mogućim čuvanjem stare dužine u prvom slogu (Stang 1957: 53).

¹⁶⁴⁵ Fonetski bi se očekivalo **žīvot. Oblik *živòt* ima naglasak analogijom prema G. *živóta* i drugim padežima, tj. prema obrascu *gròb* – *gróba* (B) u jednosložnim riječima.

¹⁶⁴⁶ Obrazac tipa *život* – *života* (s kraćenjem osnove) se javlja i ondje gdje se ne bi očekivao, usp. *mřtvac* – *mřtvàca* (: *mřtav*), *tjĕsnac* – *tjĕsnàca* (: *tjĕsan*), *mùdrac* – *mùdràca* (: *mùdar*) itd. Naime, i u oblicima poput *mřrtvĕsъ i *mřrtvĕsà bismo, sudeći prema čuvanju dužine u tipu *krīvĕsъ > *krīvac* i *gūmĕnò > *gūmno*, očekivali dužinu. U običnim imenicama na -ac (kao *krīvac*) vidimo kose padeže kao *krīvca* itd. s nestan-

b) pridjevi tipa *šīròkъ

Kraćenje kao u *život* se vidi i u pridjevima na *-ok*: *šīrok* – *šīròka* – *šīròko* < *šīròkъ (usp. glag. *šīriti*), *visok* < *vīsòkъ (usp. imenicu *vīs*, glag. *uzvīsiti*), *dūbok* (ukrštanjem staroga *glōbòkъ i glagolskoga *dъlb- »dupsti«)¹⁶⁴⁷. Isto je i u pridjevu *cŕven* – *cŕvèna* – *cŕvèno* < *čŕvènъ, usp. štok. *cŕv* za dužinu (*cŕven* etimološki znači »bójē cŕvī«). U Zslav. je korijen u ovim pri-mjerima također uvijek kratak (premda u određenim oblicima): češ/slč. *šīroký*, *vysoký*, *hluboký/hlboký*, *červený*.

c) pasivni participi tipa *trēsènъ

Kod glagolskih pridjeva trpnih od glagolâ prve vrste tipa *trésti* vidimo sličnu situaciju kao u pridjevu *cŕven*, ali samo u jednom rješenju:

prezent	glag. pridj. trpni	
<i>trésem</i>	<i>trēsèn</i> – <i>trēsèna</i> – <i>trēsèno</i>	<i>trésèn</i> – <i>trésèna</i> – <i>trésèno</i>

Situacija je jasna. Izvorno bi se tu očekivao tip *trésèn – *trēsèna – *trēsèno. Tu se onda moglo dogoditi jednačenje kao u *cŕven* pa je dobiven tip *trēsèn* – *trēsèna* – *trēsèno* (više na zapadu), no mogla je biti poopćena i dužina (uz sekundarno mjesto naglaska, *trēsèna u novoštok. nije moguće iako u štštok. govornima jest), kao u prezentskom *trésèmo* analogijom prema *trésem* umjesto staroga *trēsèmo* (§203), pa onda dobivamo tip *trésèn* – *trésèna* – *trésèno* (više na istoku)¹⁶⁴⁸. Razlika u naglasku s obzirom na dužinu se dobro vidi u Kostrču (Baotić 1979: 210), gdje supostoje oblici

kom središnjeg slabog poluglasa. No kako bi nestanak slabog poluglasa u *mŕtvъсь, *tēsъсь, *mōdŕъсь dovodio do nastanka nezgodnih suglasničkih skupina *-tvc-*, *-snc-* i *-drc-* (u poziciji gdje nije dolazilo do nastanka slogotvornog *r*), prema očekivanim oblicima dobivamo različita ujednačavanja. Tako prema *mŕtvac – *mŕ(tv)ca dobivamo *mŕtvac*, *mŕtvaca* (analogijom prema N.), *mŕca* (ispadanjem *-tv-*), *mŕtac* (prema *mŕca*), *mŕtavca* (umetanjem nepostojanog *-a-* u *mŕt-vca), *mŕtavac* (prema *mŕtavca*) i njihove različite kombinacije (slično i *mudrac*, *mudarac* itd.). Neočekivana kračina u oblicima kao *mudŕac* (usp. *mudrac* na Braču – Šimunović 2009) bi se mogla tumačiti kao kraćenje prednaglasne dužine zbog umetanja nepostojanog *-a-* (koje bi se percipiralo kao puni vokal). Na Braču, dakle, *mūdrac* kao *mūzem* (Šimunović 2009: 51), a u nštok. ionako nema prednaglasnih dužina. No time se ne može objasniti dij. *mŕtac* – *mŕca* (npr. u Studencima u Imotskoj krajini, Babić 2008).

¹⁶⁴⁷ Sln. oblici *šīròk*, *visòk*, *globòk* (sr.r. *-òko*) sa sekundarnim naglaskom (*šīròk* – *šīròko*) umjesto *šīrok – *šīròko* analogijom prema tipu *gòl* – *gòla*) nam ne govore ništa o čuvanju ili kraćenju dužine.

¹⁶⁴⁸ Za razliku Z/I vidi npr. Brozović 1966: 124. Zanimljivo, ujednačavanja u prezentu i participu se ne poklapaju terenski – na zapadu preteže *trésèmo* i *trēsèna* a na istoku *trēsèmo* i *trésèna*. U Ibos. pak postoji i treća mogućnost: *otrēsèna*, *izvūcèna* (: 149, usp. i Brozović 2007: 138) s ujednačenom dužinom iz m.r. unatoč očuvanom odrazu oksitoneze (u nštok. takvih oblika ni ne može biti).

tresèna i *trēsèna*. Kod ujednačavanja dužine iz N. m.r. pripomaže i to što se dugo *trēs-* javlja i u drugim glagolskim oblicima. Češ. *třesen* odgovara štok. varijanti *trēsen* – i u češ. je ujednačena kračina prema trosložnim oksitonskim oblicima (usp. dužinu u češ. inf. *třásti* i *l-part. třásl*).

5) riječi tipa *trēsēsš

§214 Poseban je pak slučaj prezent glagola n. p. c I. vrste poput *trēsēsš. Već smo vidjeli da tu nalazimo dužinu u ZJslav., usp. štok. *tréseš* i sln. *trēseš*, dok u Zslav. tu vidimo kračinu analogijom prema 1. jd. i množini (češ. *třeseš*, slč. *trasieš*, polj. *trzęsiesz*) – vidi §199.

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački
*trēsēsš	<i>tréseš</i>	<i>tréseš</i>	<i>třeseš</i>	<i>trasieš</i>
*orstēsš	<i>rásteš</i>	(<i>rásteš</i>)	<i>rosteš</i>	<i>rastieš</i>
*tǔlčēsš	<i>túčeš</i>	<i>tólčeš</i>	<i>tlučeš</i> ¹⁶⁴⁹	<i>tlčieš</i>
*prēdēsš	<i>prédeš</i>	<i>prédeš</i>	<i>předeš</i>	<i>pradieš</i>

Obrazac je u prezentu n. p. c ovakvih glagola u štok/čak. poseban zato što se tu u najarhaičnijim govorima čuva izmjena dužine i kračine (štok. dij. *tréseš* – *trēsète*), koja se u tipu *život/širok/trēsen* nigdje ne čuva nego je ujednačena ili samo kračina (*život/širok*) ili u jednim govorima kračina (*trēsen* – *tresèno*) a u drugima dužina (*trēsen* – *tréseno*). Treba reći i to da se naglasni obrazac u prezentu razlikuje od ovih prethodnih B-obrazaca po tome što je to prije bio C-obrazac (prije nego što je nestalo staro 1. jd. *trēsu).

Vjerojatno treba pretpostaviti da je u doba početka pokrate prednaglasnih dužina već bilo došlo do djelovanja Ivšićeva pravila *trēsēsš > *trēsēsš (§172). U suprotnom, treba pretpostaviti da su oblici kao *trēseš, *trēsetš (bez pokrate prednaglasne dužine) različiti od onih kao *trēsēmó, *trēsēté (s pokratom), no ni to ne bi trebalo biti pretjerano problematično jer su poluglasi reducirani glasovi, kraći od običnih kratkih vokala *e i *o (što se vidi u razlici *gumьnó : *vertenó). No, u svakom slučaju, ako se pretpostavi da je do pokrate dolazilo nakon djelovanja Ivšićeva pravila te da je tada *trēsēsš već bilo jednako primjerima poput *nāròdš, analiza je svakako jednostavnija.

III) Riječi tipa *prīròda

§215 Kao i u tipu *naròdš/načínš (§212, 225), i u tipu *prīròda/prilǐka (tj. u izvedenicama tipa prefiks + kratka osnova + -a) u načelu uvijek nalazi-

¹⁶⁴⁹ Staro dugo slogotvorno *ǐ bi u češ. dalo -lou-.

mo naglasak vezan za osnovu, kod kratkih *e i *o kratki neoakut, a kod dugih vokala stari akut bez obzira na izvornu (ne)akutiranost takvih osnova (usp. štok. *prilika* prema *lik*) – vidi §149^F. U riječima kratke osnove, kao *priròda, očekivao bi se isti odraz kao u oblicima poput *nāròda, *nāglòsti itd., o kojima smo već govorili (§207–212). Naglasak kod kratkih osnova tipa *priròda mora nastajati od starijega *prīroda (s pomakom neoakuta udesno – §52) jer bi staro *priròda dalo inače **priròdá pa se onda može pretpostaviti da je isto i s riječima poput *prilīka s dugom osnovom iako nastanak akuta tu nije potpuno jasan.

U slav. jezicima/dijalektima u primjerima tipa *priròda nalazimo uglavnom uvijek dug prefiks (iznimka su jedino štok/čak/kajk., gdje je u nekim primjerima prefiks kratak). Usp. npr.:

praslavenski	štokavski	češki	slovački
*prīgòda	<i>prīgoda</i>	<i>prīhoda</i>	<i>prīhoda</i>

Dužina se nalazi jednako posvjedočena i u oblicima s kratkom osnovom (kao *prī-ròd-a s kratkim *o) i u oblicima s dugom osnovom i akutom (kao *prī-līk-a s dugim *-i-). Tu bi najlakše bilo pretpostaviti da se u tipu *priròda dužina čuva fonetski (kao u *nāròda ili *nāglòsti) pa da se onda takva dužina ujednačava i ispred dugih osnova (s akutom). Eventualno se dužina može očekivati i ispred unutrašnjeg (-)akuta (§59, 222, 229), ali kako nastanak akuta kod izvorno neakutiranih osnova nije potpuno jasan, ne možemo znati jesu li riječi tipa *prilīka s neetimološkim akutom (usp. *līkъ) imale (+) ili (-)akut¹⁶⁵⁰. Ako bi se pak pretpostavilo fonetsko kraćenje u *priròda (kao u *nāròda), za što ima nekih indicija, kao što vidjesmo (§208, 217–218), dužinu je u slav. jezicima u takvom tipu tvorenica puno teže objasniti. Moglo bi se eventualno razmišljati o nekakvom složenijem procesu ponovnog unošenja dužine, tipa *zālògъ ⇒ *zālòga (*ā*-osn.) ⇒ *zābāva, što je formalno moguće, no pomalo neuvjerljivo i komplicirano. S obzirom na dobro posvjedočenu dužinu u tipu *zabāva/prilīka, najjednostavnije je pretpostaviti da se u tipu *priròda otpočетка u svim oblicima očekuje dužina.

§216 U štok. se na izvorno dugom prefiksu (kratki nas ovdje ne interesiraju), bez obzira je li imenska osnova izvorno duga ili kratka, javljaju četiri naglasne mogućnosti koje variraju od primjera do primjera i od govora

¹⁶⁵⁰ Naravno, u pristupu nizozemske akcentološke škole se dužina u oba slučaja tumači od staroga *prīroda, *prilīka u doba kraćenja prednaglasnih dužina, no već smo pokazali da takav pristup slabo funkcionira (§201^F, 202–203), a njime je također praktički nemoguće objasniti štok/čak/kajk. oblike poput *prīgoda*. Za tip *ogòrda vidi još §149^F.

do govora (neki primjeri imaju više varijanata i u istom govoru¹⁶⁵¹): tip *námjera* (dij. *nāmjèra*), tip *nâmjera* (dij. *nāmjera*), tip *nãmjera* i tip *nàbava* (dij. *nabàva* – ovaj zadnji je kod izvorno dugih prefikasa jako rije-dak¹⁶⁵²). Kolebanje/varijante su različite kod različitih prefikasa – ne javljaju se kod svih prefikasa sve četiri mogućnosti¹⁶⁵³:

na- (*nákaza*, *nâkana*, *nàjezda*)

raz- (*rázlika*, *râstavalrâstava*)

za- (*zábavalzâbavalzâbava*, *zâstavalzâstava*¹⁶⁵⁴, *zàrada*)

pri- (*prijava*, *príluka*, *prîsegalprîsega*)

pre- (*prègrada*, *prêsvlaka*), *prije-* (*prijévara* – knjiški, *prêvara* – obično)

pred- (*prètplate*, *prêdstavalprêdstava*¹⁶⁵⁵)

Takav sustav je rezultat opsežne dijakronijske i sinkronijske varijacije i ujednačavanja. ´ kao u *zábava* je očekivan odraz (*zabáva) s unosom dužine vjerojatno iz tipa s kratkom osnovom (*zālòga¹⁶⁵⁶). U nštok. je tip *nàbava* rije-dak i u tom konkretnom primjeru zacijelo nastaje analogijom prema glagolu *nàbaviti*, ali u nekim je primjerima i govorima ovakav tip naglasaka (starije mjesto naglasaka i pokraćen izvorno dug prefiks) zsigurno ostatak najstarijeg akcenatskog tipa. U ostala dva tipa, nštok. *zâbava* < dij. *zâbava* i *zâbava*, vidimo prošireno ali nedosljedno nefonetsko (i nejasno) pomicanje naglasaka tipično za ovakve tvorenice (i s kratkim i s dugim prefiksima)¹⁶⁵⁷. Tip *zâbava* < *zâbava* nastaje prema starijem *zábava/zâbàva*¹⁶⁵⁸ (s unesenom duljinom kod dugih, tj. vjerojatno očuvanom kod kratkih osnova), a tip *zâbava* nastaje prema starijem *zâbava/*zabàva (s očekivanom kraćinom kod dugih osnova, npr. u *prîmjesa*, a s vjerojatno sekundarnom kraćinom kod kratkih osnova, npr. u *prîgoda*)¹⁶⁵⁹. Tu, dakle, ako odstranimo sekundarni nefonetski pomak

¹⁶⁵¹ Kolebanje i različite varijante su prisutne ne samo po govorima nego i u standardnim priručnicima.

¹⁶⁵² Babić (1991: 69) bilježi samo *nàbava* i *zàkrpa* (uz *zàkrpa*), zacijelo zbog veze s glagolima *nàbaviti*, *zàkrpiti*.

¹⁶⁵³ Navodimo primjere kao ilustraciju sinkronijskih akcenatskih tvorbenih obrazaca. Neki su primjeri mlađi i nisu postojali u praslavenskom.

¹⁶⁵⁴ Vuk iz različitih krajeva ima *zâcmasa*, *zâcmasa* («zasjeda») i *zâcmase* («vez na čarapama»).

¹⁶⁵⁵ Naravno, izvorni vokalizam bi trebao biti **prijêdstava, no to ne postoji.

¹⁶⁵⁶ U štok. nije posvjedočeno puno primjerâ s kratkom imenskom osnovom u ovakvim tvorenicama. Riječ *prîroda* je rusizam.

¹⁶⁵⁷ Za primjere sa starijim naglaskom na osnovi vidi npr. László 1994: 439–440.

¹⁶⁵⁸ Promjene naglasaka često nema kod izvedenicâ – usp. *zâruke* ali *zâručnik/zâručnica*, *zâbava* ali *zâbàvan*, *zâstava* ali *zâstâvnik* itd., no i *nâgrada* : *nâgradnî*.

¹⁶⁵⁹ Istovjetna promjena kod tipa *nâpad/nâpad* je prilično rijetka.

naglaska (*zabàva/zàbava > zàbava, zābàva/zábava > zābava/zābava), vidimo i utjecaj kratkih osnova na duge (*prilika* analogijom prema *prigoda*¹⁶⁶⁰), ali i dugih na kratke (*prigoda* analogijom prema *prįjava*). Naravno, ako se pretpostavi da bi se i u tipu *prigòda izvorno očekivala kraćina (što bi se s obzirom na odraze poput *prįgoda* možda i moglo očekivati), onda bi trebalo unos prednaglasne duljine u tip *priròda/prįjáva pretpostaviti nekakvom analogijom prema tipu *nāròdъ, no to bi, kako rekosmo, bilo dosta komplicirano (iako ne nužno nemoguće).

Dužina je sekundarno unijeta i u druge tvorbe (od kojih su neke posve mlade), npr. štok. *náručje*, *Rástušje* (toponim); *prįredba*, *rázudba* itd. Usp. i štok. *zápis* pa onda prema tome *zápisnik* i *zápisničar*, kao u češ. *zápis*, *zápisek*, *zápisnik* itd. U nekim dužim riječima kraćina ostaje: štok. *nābreklina*, *nādlaktica*, *zādužbina* itd.

Za čak. usp. Brač (Šimunović 2009) *nākana* < *nākana, *nājizda* (Nerežišća), *nākaza* < *nākaza, *nāslada* < *nāslada, *nāvala* < *nāvala, *prįgrada*, *prįhlada*, *prįkaza*, *prįpeka*, *prįsega*, *prįvala*, *prįvara*, *zādruga* < *zādruga, *zāpara* < *zāpara, *zāvala* < *zāvala : *naūka*, *prįsika* : *Noklāde* < *nāklāde, *noplāta* < *nāplāta, *prįlika*, *prįslīga*, *rōsòha*, *rōstrga*, *rōzlika*, *zōbūha*, *zōdīva*, *zōdūha*, *zōtēga*, *zōvūza*¹⁶⁶¹; Vrgada (Jurišić 1973) *n°āvāla*, *z°ābāva*, *z°ādrūga*, *z°ādūha*, *prįlika* : *prįslīga*, *Prįvlaka*, *zākala*, *zātoka*; Iž (Martinović 2005) *nāvada* – *nāplata*, *prębuka*, *pręvara*, *Prįsika*, *prįpòra*, *zādūha*; Grobnik (Lukežić & Zubčić 2007) *nāruga*, *nāvada* (: *nāvādān*), *prįlika*, *prįsega*, *prįsila*, *zābrana*, *zādruga*, *zāliha*, *zāraza*, *zāstava* ali *zādaća*; Rukavac (Mohorovićić-Marićin 2001) *nāruga*, *zādruga* »kamen smutnje« ali *nāvāda*, *ūtòra* »utor na bačvi«. Kako vidimo, situacija je raznolika i u čak. Na Grobniku svi primjeri imaju tip *zāstava* (osim riječi *zādaća*, što bi moglo biti posuđeno), u Rukavcu se javlja i tip *nāruga* i tip *nāvāda*, na Vrgadi postoji tip *z°ābāva* i tip *zākala*, a na Braču i Ižu je najveća raznolikost – na Braču se javlja tip *nājizda*, tip *prįsika* (s očuvanom kraćinom ispred starog akuta i starim mjestom naglaska, što je inače jako rijetko), tip *zōtēga*, a na Ižu tip *nāplata* < *nāplata, tip *pręvara* i tip *zādūha*. Brač i Vrgada se, čini se, poklapaju sa Zštok. govorima u Dalmatinskoj zagori, gdje također prevladavaju tipovi *zābava/zábava*. Zanimljiv je Senj (Moguš 2002), za koji nema puno potvrđâ, ali gdje nalazimo arhaizme *nāvāda* (usp. i *navāda* u nekim kajk. govorima) i *prįlika* s izvornom kraćinom (*nāgrada* je posuđenica iz stand.). U

¹⁶⁶⁰ Usp. *slika* i *zgòda* s izvornim mjestom naglaska kod bezvokalskih prefiksa.

¹⁶⁶¹ Zanimljivo je da se u Selcima na Braču (Nataša Šprljan) kod " na prefiksu javlja uvijek i zanaglasna dužina (§250), ali uglavnom samo kod starih dugih vokala – *zāstāva*, *nākāza*, *pòdvāla* (ali *pòtkova*) itd.

kajk. je također posvjedočeno više tipova naglasaka – *zābava*, *navāda*, *zāstava* (§167).

U češ. i slč. su stari dugi prefiksi **nā-*, **prī-*, **zā-* u imenicama u načelu uvijek dugi (npr. češ. *nápoj*, *náprava*; *přístup*, *příroda* itd.), a u glagolima su uglavnom kratki, bez obzira na dužinu osnove. Usp. češ. *záloha* – *založiti* ili *zákop* – *zakopati*¹⁶⁶². Prefiksi **per-* i **orz-* su pak npr. u češ. uvijek kratki: *přelom* (~ slč. *prelom* ali *priekor*), *přebrada* (*pře-* < **per-* je možda u češ. kratko da bi se razlikovalo od *pří-* < **prī-*); *rozkvět*, *rozloha* itd. Tu je očito došlo do različitog poopćavanja, neki su prefiksi poopćeni u dužoj varijanti (iz tipa *nāròďь, *prīròďa pred unutrašnjim kratkim naglasnom), a neki u kraćoj (iz tipa *pristǫpъ, *napráva pred unutrašnjim akutom). Općenito je situacija u Zslav. zbog jednostavnosti njihovih prozodijskih sustava (samo razlikovna dužina ili njezini tragovi) puno ujednačena nego u većini štok/čak/kajk. govora.

Sufiks *-oña

Dužinu u štok. nalazimo i ispred sufiksa *-oña* u primjerima kao: *glávoña*, *múdoña*, *břkoña*, *lúdoña*, *prđoña* itd. Takav je naglasak proširen i na kratke osnove: *rógoña*, *nósoña* itd. iako nije u svim govorima u svim primjerima ujednačen ´. Dužina u primjerima s izvorno dugom osnovom, jasno, može biti i analoška prema osnovnim riječima (*gláva* : *glávoña* itd.). Usp. rus. sufiks *-о́ня* iste funkcije te još primjerâ u Jurišić 1992b: 107, a za čak. npr. *glūhđña* na Vrgadi (Jurišić 1973)¹⁶⁶³.

¹⁶⁶² I u štok/čak/kajk. je u glagolima prefiks uglavnom uvijek kratak (usp. štok. *nàpraviti* prema *nàprava*, *nàbrati* prema *nábor* itd.). Usp. još i štok. *nàpadati*, *zàpadati* s češ. *napadati*, *zapadati* prema štok/češ. *nápad*, *západ*. Ipak, postoji u slav. i nekoliko ne potpuno jasnih primjera s vjerojatno dominantnim prefiksima kod glagolâ gdje se u više jezika vidi duljina ili njezini tragovi – usp. štok. *nástojati* (prez. *nástoji*), *prístojati*, *se* (analogijom i *dóstojati*, *se*, *póstojati*, *sástojati*, *se* – naglasak tipa *postòjī* umjesto *póstojī* je tu sekundaran i nastaje analogijom prema *stòjī* i općenito prema takvom naglasnom obrascu), *závidjeti*, *závisiti*, dij. (Rešetar 1900: 160) u Ozrnićima *zāvīdet*, u Prčanju *nenāvīdijet*, u Kukljici na Ugljanu (Benić 2014: 214) *nenāvīdnost* (u ovaj tip zacijelo ulazi i štok. *nálikovati*, *príličiti*). Tome odgovara stč. *nástáti* (< *nástojati), *záviděti*, *náviděti* i *přidrěžeti* *sě*, *náležěti*, *záležěti*, *přiležěti*, *přináležěti*, *snábděti*, suvremeno češ. *závisěti*, *souvisěti*, *příslušěti*. Sličnih oblika ima i u malopoljskom, a u ukr. se dužina vidi po nepomaknutom naglasku – knjiž. ukr. *návidīti*, *nenávidīti*, dij. (karpatoukr.) još i *závisiti*. Usp. i Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 41, Николаев 2013: 176–177.

¹⁶⁶³ Sufiks je *-oña možda bio primarno dominantan pa je ispred njega djelovala Nikolajevljeva metatonija – §88. To bi objasnilo vezan naglasak u *-oña. Da je riječ o sekundarno dominantnom sufiksu, naglasak bi se morao pomaći udesno na sljedeći slog (u **-oña). Eventualno bi se zbog *-ja moglo razmišljati i o povezanosti s naglasnom tipa *vòļa (§54, 153).

*orbòta

§217 Kračinu ispred kratkog unutarnjeg naglašenog sloga vidimo u više jezika u primjeru *orbòta:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*orbòta	<i>ràbota</i>	(<i>rabòta</i>)	<i>robota</i>	<i>robota</i>	<i>robota</i>

Za kračinu u štok. usp. još dij. *rabòta* (npr. ARj¹⁶⁶⁴). Prema kračini u Zslav., tj. u češ/slč. *robota* i polj. *robota*, usp. češ. *rùst* < *orsti ili češ. *rùzný*, polj. *róžny* < *òrznъjъ (hrv. dij. *rāznī*) za odraz duljine u takvom položaju (nema razloga zašto tu ne bi moglo postojati češ. *rùbota ili polj. *róbota). Naravno, kračina bi mogla nastati analogijom prema glagolu češ. *robiti*/slč. *robiť*/polj. *robić* ili češ. *rob* i sl. U slč. nalazimo i prezimena *Rabota* i *Ràbota*¹⁶⁶⁵, no ona teško da su pouzdana¹⁶⁶⁶. Dužinu nalazimo u nekim sln. dijalektima, usp. istočnoštajerski oblik *ràbota*, koji citira Pleteršnik¹⁶⁶⁷, koji se izvodi od *ràbòta s Ivšićevom retrakcijom (§167). No usp. i kratko prleško *ròbota* (Greenberg 1999).

Riječ *orbòta je stara izvedenica na *-òta od osnovne riječi n. p. *b*¹⁶⁶⁸ (usp. štok. *ròb* – G. *ròba* s neuobičajenim vokalizmom, *ràba* (ARj), *ràbiti*). Riječ *ràbota* je prežitak starog naglasnog obrasca¹⁶⁶⁹, usp. sekundarno *dobròta* (analogijom prema n. p. *c*) umjesto očekivanog **dòbrota. Takvo kraćenje i takav naglasak u štok. vidimo još samo u primjerima *Likota* (: *Líka* – A. *Líku*) i prezimenu *Mlíkota* (prema *mlíko*) te u posuđenici *sùbota* < *sòbòta (tu zapravo nije izvorno riječ o slav. sufiksu *-ota).

Riječ *orbòta je jedan od najboljih primjera za kraćenje prednaglasne dužine ispred unutarnjeg kratkog naglašenog sloga (prema tome bi se očeki-

¹⁶⁶⁴ Vrgadinsko *ràbota* (Jurišić 1973) je možda sekundarno (usp. *rabòta* na obližnjem Murteru – Juraga 2010), npr. posuđeno iz drugoga govora iako Rešetar (1907: 282/2010: 379, usp. i ARj) daje oblik *ràba* za Prčanj, a oblik *ràboma* (ali *rabòmen*, *rabòтник*) nalazimo i u bug. No Zslav. *ro-* također otklanja mogućnost akuta na prvom slogu.

¹⁶⁶⁵ U slč. se »južnik« odraz *ra-/la-* javlja samo u nekoliko riječi (*rastiem*, *ražeň*, *lakeť*, *rakýta*), dok ostale imaju »severno« *ro-/lo-*.

¹⁶⁶⁶ Druge slč. izvedenice na *-ota* nisu od pomoći. Primjeri *suchota* i *hluchota* su n. p. *c* (usp. *čístota* za n. p. *a*), gdje se kračina i očekuje, dok je primjer *krásota* (usp. *krása*, *krásny*) knjiška/pjesnička artifičijelna riječ, kao i također nepouzđano *divota* (*krasan* i *divan* su inače n. p. B u štok., usp. Kapović 2011c: 408).

¹⁶⁶⁷ Usp. i *ràbata* u Potočama (Tijmen Pronk – usmeno).

¹⁶⁶⁸ Usp. Дыбо 2000: 129–131, 177–179 za naglasak izvedenicâ na *-ota.

¹⁶⁶⁹ Još je jedan takav primjer štok. *štèta* < *tъštèta (usp. *tâšt* za n. p. *b* osnovne riječi – hvala Davidu Mandiću za ovaj primjer), a kod drugoga sufiksa štok. akcenatska varijanta *zlòba* < *zъlòba uz mlađu varijantu *zlòba* (i u drugim primjerima ujednačeno *gñusòba*, *rugòba*, *tegòba* i sl.).

vala izvorna kračina i u *naglòsti, *naròda itd.). Za štok/čak. bi se tu mogla pretpostaviti nekakva apstraktna analogija sa staroakutiranim sufixima tipa *-ina*, pri čemu bi se onda dužina analogijom pokraćivala ispred *-òta* kao i ispred *-ina*, *-ica*, *-àva* i sl. S druge strane, pretpostavi li se fonetsko kraćenje u *rabòta*, puno je teže objasniti unošenje dužine u tip *zābāva* (§215). Što se tiče dužine u sln. dij. *rābota*, ako bi se pretpostavilo da je dotična dužina izvorna, to bi također značilo i da se ona nije skratila ispred neocirkumfleksa. Dužina bi tu, naravno, mogla biti i sekundarna pod utjecajem oblikâ tipa *rābiš*, *rāba* i sl. Za slične primjere (*kòdēļa, *gòsēnica) s dužinom ispred starog akuta vidi §235.

*q̄tròba

§218 Riječ *q̄tròba je čest primjer koji se navodi za čuvanje prednaglasne dužine ispred kratkonaglašenog unutrašnjeg sloga iako se problematični aspekti ovoga primjera obično ne spominju:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski	slovinski
*q̄tròba	ùtroba	vótroba	útroba	útroba	wątroba	vó <u>u</u> tròbā

Duljina se ovdje, dakle, vidi u Zslav. (češ/slč. *útroba*, polj. *wątroba*, slv. *vóutròbā*) i sln. (*vótroba*) te u nekim kajk. govorima (vidi dolje). Međutim, ti primjeri nisu baš uvjerljivi kako izgledaju na prvi pogled jer je tu riječ o izvedenici od osnovne riječi *q̄trò (usp. štok. *un-útra*, sln. *navznótər*) sufixom *-ba te je dužina tu lako mogla biti ujednačena. U sln. je knjiž. naglasak *vótroba* vjerojatno iz nekog dijalekta s Ivšičevom retrakcijom (§167) – usp. i varijantu *otròba* kod Pleteršnika.

U štok/čak. je pak, čini se, posvjedočena samo kračina, usp. dij. *ùtroba* (Lika – Tomljenović 1911: 493), *utròba* (Vrgada – Jurišić 1973; Orbanić – Kalsbeek 1998), *utròbica* (Brač – Šimunović 2009), *utròba* [utròba] (Stullijev rječnik) itd. U kajk. pak u Velikoj Rakovici (March 1981: 161) potvrđeno je *vùtroba* s dužinom kao u Zslav. i shodnom Ivšičevom retrakcijom (treba napomenuti da se u kajk. takva dužina može javiti i u tipu *kūdeļa*, tj. ispred starog akuta – §151, 235). S druge strane, kračinu ali s pomicanjem vidimo u Prekmurju – usp. *ùtroba* u Beltincima (Novak & Novak 2009).

Knjiž. štok. *ùtroba* nastaje kao u tipu *ùsluga*, *ùtjeha* i sl. povezivanjem s tim tipom tvorbe (§216). Pučkoetimološkim povezivanjem početnoga *u-* u *utroba* s prefiksom/prijedlogom *u-* < *vъ- bi se moglo možda objasniti i kraćenje, no to je dvojbeno. Drugi način kako bi se moglo objasniti sekundarno kraćenje je istom potencijalnom apstraktnom analogijom prema

staroakutiranim sufiksima tipa *-ina* kao u *rabòta*. U svakom slučaju, ovaj se primjer ne poklapa s **orbòta* gdje i u Zslav. vidimo kraćinu.

***dǫbròva**

§219 U Zslav. vidimo dužinu u odrazima riječi **dǫbròva/dǫbráva* (češ. *do-ubrava*, slč. *dúbrava*, polj. *dąbrowa* – usp. tu kraćinu u štok. *dùbrava*) prema kraćini u odrazima osnovnoga **dǫbъ* (*c*) (češ/slč. *dub*, polj. *dąb* – *dębu* ~ štok. *dûb* – *dûba*). Kako u osnovnoj riječi u Zslav. vidimo kraćinu, tu je isključena bilo kakva analogija. Odras duljine vidimo i u sln. dijalektalnom *dòbraa* < **dòbráva* u Potočama (Pronk 2009), gdje retrakcija cirkumfleksa upućuje na dužinu (§167) unatoč kraćenju dužine u zatvorenom slogu¹⁶⁷⁰. Čini se da se duljina čuvala u **dǫbròva* ispred kratkoga vokala (usp. polj. *dąbrowa*), kao i u drugim takvim primjerima, a da se onda ta duljina poopćava i u **dǫbráva* s varijantnim dugim nastavkom (§224).

Čuvanje dužine u obliku **dǫbròva* je više-manje jasno, no sâm naglasak je kompliciraniji. Dok kod **-áva* nema toga problema zbog akutiranosti, da bismo dobili **dǫbròva* moramo pretpostaviti da to nastaje od starijega **dǫbrova* (prije pomaka naglasaka udesno) – od staroga bi **dǫbròva* inače nastajalo ***dǫbrová*. S obzirom na pretpostavljeni recesivni korijen **dǫbъ* (*c*), s dominantnog bi starog **-ròv-* naglasak morao biti pomaknut na sljedeći slog (dakle ***dǫbrová*). Naglasak **dǫbrova* bi se mogao objasniti ili Nikolajevljevom metatonijom (§88) ili izvornom dominantnošću korijena, tj. time da je **dǫbъ* zapravo izvorno n. p. *d*. To osim naglasaka riječi **dǫbròva* potvrđuje i pridj. **dǫbòvъ* (§209), n. p. *D* u ruskim pskovsko-poločkim govorima te glagol **dǫbǐti*, gdje se n. p. *b₂* (koja se može povezati s n. p. *d* kod imenice) može nazreti u štok. *dúbiti* – *dúbim* (n. p. *C*)¹⁶⁷¹.

***vīnògordъ**

Kraćenje vidimo u štok. *vīnogrād* (usp. u Ozrinićima *vinògrād* – Rešetar 1900: 81) prema nepokraćenom *vīno* (§192). U slav. **vīnògordъ* se radi zapravo o germanskoj posuđenici (usp. got. *weinagards*), no ovaj je naglasak očekivan i prema slav. **vīnó* (*b*) i **gòrdъ* (*c*), usp. §331^F (takoder, **vīnogordъ* > **vīnògordъ* može biti i prema germ. početnom naglasku).

¹⁶⁷⁰ Logar pak (FO: 187, 190–191) tu bilježi *dóbraa/dǫbraa* s dužinom, no čini se da je to greška (Tijmen Pronk – usmeno).

¹⁶⁷¹ U nštok. (i nekim čak.) govorima se suvremena n. p. *C*: često javlja upravo kod stare n. p. *b₂* (vidi Kapović 2011a: 215–216). Na raspravi o ovom problemu zahvaljujem Sergeju Nikolajevu i Davidu Mandiću.

Tip *nāròda/orbòta – čuvanje ili kraćenje prednaglasne dužine?

§220 Kao što smo vidjeli, situacija s prednaglasnim dužinama ispred unutrašnjih naglašanih kratkih vokala (u trosložicama) nije potpuno jednoznačna. Ponoviti ćemo argumente za fonetsko kraćenje i nekraćenje u toj poziciji:

ZA IZVORNO KRAĆENJE

-moguća štok. varijanta *kùkoļ* (prema *kùkoļa*), štok. varijanta *břlog* (prema *břloga*) i slč. *brloh*, kukljičko *lupêž* (prema *lupêža*) itd., štok. *brèstov/ hràstov/vřbov* (prema *brèstova – brèstovo* itd.), štok. *kràļevina*, štok. *ràbota* (češ. *robota* itd.), hrv. dij. *ùtròba*, štok. *vinogrād*

ZA IZVORNO ČUVANJE

-ne treba pretpostavljati ujednačavanje dužine u primjerima kao *kráļeva – kráļevo, národa, náglosti, lúpeža, kúpeļi, blážena, pústoši* itd. i to iz malog broja (iako ključnih) oblika – m.r./N(A). (kao *kráļev* ili *národ*)

-nepostojanje posvjedočenih kratkih varijanata u većini primjerâ iz prethodne natuknice, tj. dosljednost dužine u svim oblicima u svim dijalektima/jezicima (iako ima nešto mogućih protuprimjera)

-objašnjenje dužine u tipu *prígoda*

-polj. *dąbrowa*, sln. dij. *dòbraa* < *dōbrāva, sln. dij. *ráбота*

Kao što se vidi, primjeri za kraćenje su uglavnom (osim primjera *orbòta, gdje to može lako biti i Zslav. analogija, i nekoliko sitnicâ u slč.) iz štok/čak. te bi tu onda možda trebalo pretpostaviti da je takvo fonetsko kraćenje djelovalo samo na jugu. Druga je mogućnost pretpostaviti nekakvu apstraktnu analogiju tipa *răbòta* s tipom *dǔbrăva* (*orbòta : *dǔbrăva), no teško je zamisliti kako bi takva analogija djelovala u *břloga* ili *brèstova*. Tu također treba dodati i to da su primjeri proturječni i što se tiče problema čuva li se prednaglasna dužina (ako se čuva) ispred kratkog naglaska samo u trosložnim oblicima tipa *nāròda/korļeva ili i u dužim riječima/izvedenicama poput *nāròdъnъjъ ili *korļevъstvo (usp. recimo češ. *království*, slč. *královstvo* ali češ./slč. *široký*). Lako je moguće da je u višesložnim primjerima riječ o ujednačavanju dužine iz osnovnih oblika, no onda je u mnogim primjerima potrebno pretpostaviti opsežne analogije u brojnim jezicima.

Kako vidimo, za Zslav. je najlakše pretpostaviti čuvanje dužine u riječima poput *nāròda (ispred unutrašnje kraćine). Što se tiče štok/čak., tu bi moglo biti jednako, no ima argumenata i za tezu da je tu u toj poziciji, za razliku od Zslav., izvorno dolazilo do kraćenja. Problemâ za štok/čak. ima i s jednom i s drugom mogućnosti.

KRAĆENJE PREDNAGLASNE DUŽINE U PROPENULTIMI VIŠESLOŽNIH OKSITONA

§221 Primjere za kraćenje prednaglasne dužine u trećem slogu od kraja u riječima s dočetnim naglaskom smo već vidjeli u usporedbi s drugim položajima kraćenja/čuvanja dužina¹⁶⁷². Riječ je o primjerima kao što su hrv. dij. *životã, svjēdokã, trēsēnō* (prema ovim oblicima je ujednačena kračina i u oblicima kao *živõt, svjēdōk, trēsēn*) i riječ *vertenó > štok. *vretēno*, češ. *vřeteno*, slč. *vreteno*. Takvo kraćenje se vidi i u primjeru *selzená > štok. *slezēna* (s -e- umjesto -je-), usp. češ/slč. *slezina*¹⁶⁷³, *dalekó > štok. *dalēko*, češ. *daleko* itd.

Takvo kraćenje se također vidi i u prezentskim oblicima poput čak. (Vr-gada) *tūčēn* ali *tūčetē*, *živēn* ali *živemō* (Jurišić 1966: 89), kod Križanića *бръжеи – бръжетē* (Ослон 2011: 104) itd. U oblicima poput *trēseš* bi naglasak mogao biti i analogijom prema *trēsti/trēsti, trēsao, trēsi!* itd., međutim u tom bi se slučaju vjerojatnije odmah ujednačivao u cijeloj paradigmi (i u *trēsēmo*¹⁶⁷⁴ itd.)¹⁶⁷⁵. Kraćenje se vidi i u Zslav. oblicima poput češ. *trēseme*, no tu je riječ o n. p. c, gdje se kraćenje očekuje i u drugačijim položajima (u 1. jd. od starog cirkumfleksa, u 3. mn. ispred dugog neoakuta) i gdje je kračina obično svugdje ujednačena (iako ne u inf. *trāst* i l-part. *trāsl*, vidi §199).

PREDNAGLASNA DUŽINA ISPRED UNUTARNJEG STAROG AKUTA

§222 Prema klasičnoj akcentologiji, prednaglasna se dužina uvijek krati ispred unutrašnjeg starog akuta¹⁶⁷⁶, npr. psl. *mālīna > štok. *mālina*, češ. *malina*, slv. *mālānā*. Međutim, kako u nekim slučajevima i ispred starog akuta nalazimo odraz dužine, definiciju treba precizirati i razlučiti različite vrste staroga akuta. Kraćenje stare dužine, naime, kako pokazuje

¹⁶⁷² Usp. npr. i Stang 1957: 41 s referencama na stariju literaturu.

¹⁶⁷³ No tu bi kračina mogla biti i prema starom A. *sēlzenō (usp. hrv. dij. *slēzena*, s poopćenim starim čeonim naglaskom iz A.), gdje se očekuje pokrata starog dugog cirkumfleksa (§121).

¹⁶⁷⁴ Naravno, obični su i oblici poput stand. štok. *trēsemo* (dij. *trēsēmo*), no tu je riječ o kasnijem ujednačavanju dužine (§203). Najarhaičniji govori tu čuvaju stari naglasak na kraju i kračinu osnove.

¹⁶⁷⁵ Kraćenje bi se očekivalo i u I. ā-osn. n. p. c kao *golvojō, no tu bi ionako poslije došlo do kraćenja ispred neoakuta koji nastaje stezanjem.

¹⁶⁷⁶ Vidi npr. Дыбо 1998-9: 47, 2000: 84 s pozivanjem na klasičnu formulaciju Bula-hovskoga.

analiza, nalazimo samo ispred (+)akuta (primarnog ili sekundarnog), dok se ispred (–)akuta dužina čuva¹⁶⁷⁷.

To se najbolje vidi u *i*-glagolima. Naime, ondje u infinitivu na *-īti nalazimo (+)akut (usp. *čīnīti u n. p. c)¹⁶⁷⁸, dok u glag. pridj. radnom na *-il- nalazimo (–)akut (usp. *čīnilь – *čīnilā¹⁶⁷⁹ – *čīnilo u n. p. c). Dakle, u primjerima n. p. *b* kao *sōdīti i *sōdīlь (kako se oni tradicionalno rekonstruiraju) bismo u prvom obliku imali također (+)akut (na koji bi naglasak bio ranije pomaknut – §59, 229), a u drugom (–)akut (na koji bi se naglasak kasnije pomicao). U većini Zslav. i ZJslav. jezika, koji čuvaju razlikovnu dužinu ili njezine tragove, danas nalazimo dužinu u oba oblika (štok. *sú-diti* – *sú-dio*, knjiž. sln. *sōditi* – *sōdil*, češ. *souditi* – *soudil*, slč. *súdit'* – *sú-dil*, polj. *sądzić* – *sądził*), no u stčeš. i stpolj. dužinu nalazimo samo u *l*-participima te treba pretpostaviti da je dužina u infinitivima tu ujednačena prema prezentu i *l*-participima (a isto i u ZJslav.). Da je to doista bilo tako, pokazuje nam slovinski u kojem takve analogije nema: *sādzēc* < *sōdīti ali *sōūzel*¹⁶⁸⁰ < *sōdīlь. Tu vjerojatno naglasak u Zslav. nikada nije bio ni pomaknut na sljedeći slog, kao što se nepomaknut naglasak, koji se slaže sa Zslav. duljinama u *i*-glagolima, vidi u arhaičnom srednjobugarskom¹⁶⁸¹: сѣдѣти ali сѣдѣлѣ. Dakle, treba pretpostaviti raniji pomak neoakuta (tj. bsl. (+)circumfleksa) na unutrašnji (+)akut (*sōditi > *sōdīti) i onda pokratu izvorno dugih slogova u tim oblicima kao i u onima gdje je naglasak otpočetak bio na tom slogu (npr. *pustīti u n. p. c)¹⁶⁸². U vrijeme kraćenja prednaglasnih dužina ispred unutrašnjeg akuta je u primjerima kao *sōdili naglasak još bio na prvom slogu pa do pokrate tu nije ni moglo doći, a tek je nakon toga naglasak pomaknut i u *sōdīli (ali vjerojatno ne u svim slav. dijalektima). Kroz takvo kasnije pomicanje naglasaka zacijelo treba objašnjavati i još neke primjere dužine ispred staroga akuta (vidi §235 za riječi *(g)osēn(ic)a i *kōdēlь). Da je do pokrate dolazilo samo ispred (+)akuta, a ne i ispred (–)akuta (na koji naglasak nije bio pomaknut), vidi se i po tome što u slovinskom dužinu u infinitivima na *-V-ti vidimo samo kod glagolâ na *-nō-ti koji su jedini imali recesivni akut u infinitivu (§227).

¹⁶⁷⁷ Дыбо 2000: 90–93.

¹⁶⁷⁸ Tu je riječ izvorno o sekundarno dominantnom akutu nastalu po Hirtovu zakonu.

¹⁶⁷⁹ Za izostanak Hirtova zakona u ovakvim oblicima vidi §91^F.

¹⁶⁸⁰ Za primjere iz slv. usp. Дыбо 2000: 91–92.

¹⁶⁸¹ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 9.

¹⁶⁸² Zanimljivo, u starim balt. posuđenicama iz strus. nalazimo dužinu u oba primjera – lit. *sūdyti*, latv. *sūdit* i lit. *pūstyti*, latv. *pūstīt* (Stang 1957: 53). To bi mogao biti odraz dužine prije općeslavenskih kraćenja u ovim položajima (§190^F).

Kraćenje psl. prednaglasne dužine ispred unutarnjeg starog akuta ćemo podijeliti na sljedeće kategorije, uključujući i posebno razmatranje nekih riječi:

- a) *jězŷkъ
- b) izvedenice s akutiranim sufiksom
- c) riječi tipa *načŷnъ/sosědъ
- d) riječi tipa *zabǎva
- e) deklinacija $\bar{a}$ -osnovâ
- f) glagoli na *-nŷ-
- g) glagoli na *-ǎ-
- h) glagoli na *-ĭ-
- i) glagoli na *-ě-
- j) *gŷsěn(ic)a
- k) *kŷdě]ъ

Jasno, oblici s unutrašnjim akutom ne stoje sami za sebe, npr. izvedenice tipa *načŷnъ se ne mogu odvajati od izvedenicâ tipa *naròdъ (§212), oblici tipa *golvǎmi od razvoja u ostalim padežima (§202), a dužina u infinitivu i *l*-participu glagolâ od razvoja dužine u prezentu. Većina se primjerâ odnosi na (+)akut. Recesivni akut vidimo samo u *l*-participima *i*-glagolâ te, izgleda, u riječima *gŷsěn(ic)a i *kŷdě]ъ – eventualno i u (nekim) riječima tipa *načŷnъ i *pričŷna.

a) *jězŷkъ-

§223 Riječ *jězŷkъ ima ((+)akutirani) sufiks *-ŷkъ, no korijen *(j)ěz- (usp. strpus. *insuwis*) nema nikakvo značenje sâm za sebe i ne nalazi se u drugim izvedenicama. Tu dužina nije niotkud mogla biti naknadno unesena. Kratak odraz vidimo u svim slav. jezicima:

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski	slovinski
*jězŷkъ	jèzik	jézik	jazyk	jazyk	język	jǎzèk

b) izvedenice s akutiranim sufiksom

Ovdje navodimo primjere izvedenicâ s (+)akutiranim sufiksima (koji u dosta primjerâ nastaju Hirtovim zakonom¹⁶⁸³ – §88–92) od osnovnih rije-

¹⁶⁸³ Zapravo su, dakle, to (+)akutirani sufiksi, a razlika između primarnih i sekundarnih dominantnih slogova ovdje ne igra ulogu.

či s dužinom. U štok. se sinkronijsko kraćenje vidi i u izvedenicama od osnovnih riječi n. p. *b* i *c*, s obzirom da i u jednim i u drugima vidimo dužinu u osnovnim riječima, a u Zslav. samo u izvedenicama od osnovnih riječi stare n. p. *b* (koje tu čuvaju dužinu – §192–193, 201) jer osnovne riječi (bar imenice) od stare n. p. *c* tamo imaju pokraćen vokal (§197–200, 204).

U štokavskom se pokrata vidi praktički beziznimno kod svih primjera – riječ je o sinkronijskom pravilu:

*-*āca*: *rūdača, savijača* (: *rūda, savijati* B)

*-*ānъ*: *šāran, Zvijezdan; drāgan, Dūšan, tūpan*, (: *šāra, zviјézda* B, *drāg, dūša, tūp* C)

*-*āra*: *vrāčara; mūzara, lūdara* (: *vrāč* B, *mūsti, lūd* C)

*-*ātъ*: *brādat, glāvāt, zūbat* (: *brāda, glāva, zūb* C) (usp. sln. *glavāt, zobāt*)

*-*īca*: *kobāsica, krāļica, zvjēzdica; brādica, glāvica, rūčica* (: *kobāsa, krāļ, zviјézda* B, *brāda, glāva, rūka* C)

*-*īna*: *glāsina, grādina, svjētina, lūdina, zīdine* (: *glās, grād, svijēt, lūdi, zīd* C)

*-*ītъ*: *kļūčić, pūtić; grādić, zūbić* (: *kļūč, pūt* B, *grād, zūb* C)¹⁶⁸⁴

*-*ītъ*: *lūtīt* (: *lūt* C)

Nema razlike ni u čak., usp. npr. na Vrgadi (Jurišić 1973) *golubīca, golubīč, gujīna* (: *gūjā*), *guzīca, Gradīna, lūtīca, lūtīlo* (: *lūt*) itd., na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *glāvīna, glāvica, guzīca, travīca, travīna* ali analoško *hīstīca, hīstīna* prema *hīstā* »glista« te u Novom (Белић 2000: 161) *divīca, kraļīca, mladīca, svićīca, travīca* ali *drāgīna* »skupoća«¹⁶⁸⁵.

Što se tiče Zslav., primjerâ za pokratu ima i ondje dosta iako je često ujednačavanje dužine prema osnovnim riječima. Za pokratu kod izvedenicâ od stare n. p. *b* usp.:

češ/slč. *travīna*, slv. *trāvjinā* : češ/slč. *trāva*, slv. *trāva*

slč. *pilīna* »piljevina« : *pīla*

češ. *lučina* : *louka* »livada« (ali slč. *lúčīna* : *lúka*)

¹⁶⁸⁴ Za neakutirane varijante nastavaka *-ina, *-ica i *-itъ i njihov postanak vidi §93–97.

¹⁶⁸⁵ Usp. u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001) *drāgīna* te štok. *svētiīna, proklētiīna*. Moguće je da je *-iīna recesivan sufiks pa da se dužina tu fonetski čuva.

češ. *trubice* »cijev itd.«, slč. *trubica* »pećnica« : češ. *trouba*, slč. *trúba* »truba« (~ štok. *trúba* : *trùbica*)

slč. *vr̂bica* : *vř̂ba*

slč. *družica* (~ štok. *drúga* : *drùžica*)

U nekim je pak primjerima dužina zacijelo ujednačena prema osnovnoj riječi:

slč. *bránica*, *brázdica*, *hviezdica* : *brána*, *brázda*, *hviezda* (~ štok. *zujèzdica*)

češ. *bránice*, *hlístice* : *brána*, *hlísta*

Za izvedenice od n. p. c i pokratu u istima usp.:

češ/slč. *hlava* – *hlavice/hlavica*, polj. *głowa* – *głowica* (~ štok. *glàvica*)

slč. *pätica* »petorica/petero« (~ štok. *pètica* : *ù_pēt*)

češ. *mladice*, slč. *mladica* (usp. i *mladina*), gluž. *młodzička* (~ štok. *mlàdica* : *mlâd*)

češ/slč. *dubina* »dubova šuma« (usp. i slč. *dubica* »voda u kojoj se močila dubova kora«), polj. *dębina*, slv. *dābjinā*

češ/slč. *hlavatý*, slv. *gløvātī* (~ štok. *glàvatī*)

češ/slč. *zubatý*, polj. *zębaty*, slv. *zqbātī* (~ štok. *zùbatī*)

§224 Prividna su iznimka od kraćenja češ. *doubrava* (stčeš. *dúbrava*), slč. *dúbrava* prema štok. *dùbrava*¹⁶⁸⁶ (*dǫbráva, usp. češ/slč. *dub* prema štok. *dúb* C). No tu je riječ, kako rekosmo (§219), o miješanju dvaju sufiksa. U ovoj riječi su postojali paralelni likovi *dǫbráva i *dǫbròva, gdje bi se u prvom obliku očekivalo kraćenje, a u drugom čuvanje dužine (to je ujedno još jedan dobar primjer za čuvanje dužine ispred kraćine). Češki i slovački bi, dakle, uzeli očuvanu dužinu iz starog *dǫbròva, ali bi sufiks uzeli iz oblika *dǫbráva. Za sufiks *-ova usp. polj. *dąbrowa* (s dužinom, prema osnovnoj imenici *dąb* – G. *dębu* s kraćinom), rus. *дыброва* (uz *дыбрáва*) te štok. *Dùbròvnik*. Naravno, *-áva bi mogao biti i recesivno akutiran sufiks, gdje bi se dužina onda očekivala (kao u *l*-participijima *i*-glagolâ – §219), no u tom bi slučaju štok. *dùbrava* moralo biti sekundarno (vidi §235 za *gùsjenica*). Vidi još §209.

Kod nekih sufikasa može doći do sekundarne dužine, npr. ona je u štok. česta kod sufiksa *-nica* < *-нїца, usp. *mésnica*, *pívnicá*, *súdnica*, *lúdnica*

¹⁶⁸⁶ Usp. također u kajk. u V. Rakovici (March 1981: 260) *dùbrava*, s kraćinom i retrakcijom kao u *kùdela* itd. (§151, 235), te *Dòbrava* u Đelekovcu (Šabol 2004).

(analogijom prema *mêso*, *pîvo*, *sûd/súđiti*, *lûđ*), koji se često širi i na izvorno kratke osnove kao *lóžnica* ili *kóšnica* (uz *kôšnica/kòšnica*¹⁶⁸⁷), no usp. i *glàvnica* (: *glàvnī*), *glàsнице* (: *glàsan/glàsan*) i posavski *měsnī-ca*¹⁶⁸⁸.

Ovamo možemo svrstati i riječi s očitim sufiksom (*-īna, *-ŷta), ali čije se osnove ne javljaju u drugim izvedenicama:

praslavenski	štokavski	češki/slovački
*kālīna	kàlina	kalina
*kōpīna	kùpina	kupina
*mālīna	màlina	malina
*orkŷta	ràkita	rokyta

Usp. još i štok. *blàzina*, *jàsika*, *lèđina* < *bolzína, *asíka, *lèđina itd.

c) riječi tipa *nāčīnъ/sq̄sēđъ

§225 O dužini u riječima kao *nāčīnъ (štok. *náčin*, slč. dij. *náčin*) smo već govorili kod riječi tipa *nāròđъ (§212). Dužina se očekuje ispred kratkih osnova (tj. u tipu *nāròđъ/zākòňъ) te se prema takvom naglasku dužina može protumačiti i u tipu *nāčīnъ, gdje je ona ujednačena u većini slav. jezika/dijalekata s tragovima duljine (uz neke posebne slučajeve poput *pře-* < *per- u češ. i *orz- u Zslav. – §216). Čuvanje se dužine može očekivati i ispred (–)akuta, no kako akut u ovakvim izvedenicama¹⁶⁸⁹ općenito nije jasan, nije sigurno treba li u primjerima poput *nāčīnъ rekonstruirati (+) ili (–)akut.

U nastavku ćemo se osvrnuti na riječi s početnim *sq- (ponajviše na riječ *sq̄sēđъ), gdje u slav. dijalektima nalazimo i kratke i duge odraze, a o kojima dosad nije bilo riječi.

Iako bi se u ovoj riječi očekivalo kraćenje ispred unutrašnjeg (+)akuta¹⁶⁹⁰, u knjiž. slavenskim jezicima svugdje, osim u slč., nalazimo dug prvi slog:

praslavenski	knjiž. štok.	slovenski	češki	slovački	poljski
*sq̄sēđъ	<i>súsjed</i>	<i>sósed</i> , <i>-éđa</i>	<i>soused</i>	<i>sused</i>	<i>sqsiad</i>

¹⁶⁸⁷ Naglasak *kòšnica* je stariji (od *kòšnica prema *kòšъ), a *kòšnica* je ujednačeno prema izvedenicama od recesivnih osnova.

¹⁶⁸⁸ Ivšić 1979: 32.

¹⁶⁸⁹ Kod ovakvih tvorenicâ, kao i u tipu *ogórda (*a*) (usp. *gordīti, *c*) itd., kao što već rekosmo (§149^f), nalazimo stari akut na osnovi kod svih dugih osnova, bez obzira jesu li inače akutirane – npr. *nāčīnъ (*a*) prema *čīnīti (*c*).

¹⁶⁹⁰ Usp. *sēsti – *sēđъ (n. p. *a*).

Međutim, ako se malo zagrebe u dijalekte, može se vidjeti da knjiž. štok. *súsjed* (npr. ERJ¹⁶⁹¹), kako je i u mnogim nštok. govorima, zavarava jer se u čitavom nizu lokalnih govora može naći kratko *sŭ-* u toj riječi. Za štok. usp.:

Dubrovnik *sùsjed* (Rešetar 1900: 77, Bojanih & Trivunač 2002¹⁶⁹²), Metković¹⁶⁹³ *sùsjed*, Lika *sùsid* (Tomljenović 1911: 484), Novi Sad¹⁶⁹⁴ *sùsed/súsed* (ž.r. samo *sùseda*, ali i samo *sùton*)

Kračina se vidi i u čak. govorima:

Novi Vinodolski *susèd* – G. *susèda* (Belih 2000: 138, 154, 157), Senj (Moguš 2002) *susèd* (i ž.r. *susèda*), Susak *susèd* (Hamm, Hraste & Guberina 1956: 74), Rab *susèd* – G. *susèda* (Kušar 1894: 3), Orlec *susèt* (Hotzagers 1984)

Zanimljivo je da se u više čak. govorâ javljaju dvojne varijante (usp. gore Novi Sad):

Istra *sŭsèd* (Ribarić 2002: 45), Orbanići *sŭsèt* (Kalsbeek 1998¹⁶⁹⁵), Brač *sŭsîd* – *sŭsîda* (Šimunović 2009)

Na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) se javlja *sŭsèd* ali *susèšćina* »susjedstvo«. Slično je i na Vrgadi (Jurišić 1973): *sŭsèd* ali *susèdica* »susjedica«. Za naglasak *sŭsèd* usp. Ledenice (Belič 1909: 187/Belih 2000: 139), Crikvenicu (Langston 2013: 234) *sŭsèd* i Pitve (Barbić 2011/moji podaci) *sŭsîd*.

Za kajk. usp. kračinu u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) *sŭsed* (s retrakcijom) i Turopolju (Šojat 1982) *sŭsed* < *sŭsèd (s duženjem pri retrakciji) – *sŭsèda* (ali s dužinom u ž.r. u *sŭsèda*) prema dužini u V. Rakovici (March 1981: 259) *sŭsèd*. Usp. još i u Belavšku u sln. Halozama (Lundberg 1999: 101) *sŭsèd*.

¹⁶⁹¹ Varijanta *sŭsjed*, koja se javlja (uz *súsjed*) kod Vuka i u ARJ je očito sekundarna (izvorni *ŭ* bi podrazumijevao dužinu drugog sloga, tj. **sŭsijèd, usp. *sŭmrāk*). Zacijelo je riječ o inovativnom obliku prema starijem *sùsjed*, usp. npr. i *istok* prema starijem *istok* u nekim govorima i sl.

¹⁶⁹² Tako se u Dubrovniku i danas kaže (moji podaci).

¹⁶⁹³ Domagoj Vidović (usmeno). Ovaj oblik u ijekavskom Metkoviću odgovara dubrovačkome – riječ je o istom dijalekatskom području.

¹⁶⁹⁴ Dejan Sredojević (usmeno).

¹⁶⁹⁵ Sudeći po potvrdama, oblik s kračinom je frekventniji.

Vidimo, dakle, da je izvorna kračina, osim u slč. *sused*, očuvana i u nizu štok/čak. (i kajk.) govora. U primjerima s dužinom, riječ je o analogiji s riječima s izvornom kratkom osnovom, kao što su štok. *súkob*, *súton* itd.¹⁶⁹⁶

U štok. kod riječi na *su-*, kako vidjesmo, nalazimo više naglasnih obzrača – usp. knjiž. štok. *súsjed*, *sùsret*, *sùmrāk*. U primjeru *sùsret* (običan naglasak, npr. ERJ¹⁶⁹⁷) nalazimo još jedan primjer očekivanog kratkog *sù-* (iako bi to moglo biti i analogijom prema *sùsresti*, *sùsretati*). U Dubrovniku (moji podaci) nalazimo očekivanu distribuciju u *súton* (usp. i *záton*) ali *sùsret*, *sùsjed*. To ne izgleda sekundarno^{1698, 1699}. No ujednačavanje nije nužno išlo u pravcu *súton* ⇒ *súsjed* (umjesto *sùsjed*) jer se u govorima javljaju i naglasci tipa *sùton* (u nekim govorima, paradoksalno, uz *súsjed*).

U češ. je, primjerice, prefiks *sou-* poopćen, usp. češ. *soumrak*, *soudruh* (što se ne slaže sa štok. *sùmrāk*, *sùdrūg*), *souboj*, *soubor*, *součet* itd.¹⁷⁰⁰ U slč. u riječi *sused* nalazimo kračinu, što je arhaizam, dok u svim drugim primjerima nalazimo dugo *sú-*: *súboj*, *súbor*, *sútok*, *súdruh*, *súmrak* itd.

d) riječi tipa *zābāva

Primjeri s dužinom u ovom tipu riječi (s dugom izvornom osnovom) zacijelo postaju analogijom prema tipu *zālōga (s kratkom izvornom osnovom – eventualno i prema izvedenicama s potencijalnim recesivnim starim akutom) jer bi se u tipu *zābāva kraćenje očekivalo isto kao što se očekuje u *jēzŷka, *mālīna itd. Više vidi u §215.

¹⁶⁹⁶ Nije jasno kako bi se kračina u *sùsjed* itd. objasnila unutar leidske doktrine po kojoj bi se tu očekivala dužina nakon »Diboova zakona«.

¹⁶⁹⁷ U ARj pak nalazimo *súsret*, a kod Babića (1991: 314) očigledno sekundarno *sùsret* (vidi gore za sekundarno *sùsjed*). Usp. i *súsrit/sùsrit* u ličkom ikavskom (Milković 2009).

¹⁶⁹⁸ Za druge riječi na *su-*, usp. *súkob* (što možda nije stara riječ, vidi ARj), *súgreb* (ARj), *súvez* (ARj; ali *súvez* u ikavskoj Lici – Milković 2009), a s izvornom dugom osnovom *sùstig* (Babić 1991: 314) (usp. *sùstići* i *sùstīg* u ARj). Hrv. *sùprug* je rusizam, a *sústav/sùstāv* bohemizam (usp. češ. *soustav*). Skokovo izvođenje riječi *suton* od *sъlnъnъtonъ što bi bilo povezano sa *sъlnъce (III: 361) je neuvjerljivo tvorbeno (usp. s druge strane za slična značenja tvorbe *za-padъ, *za-xodъ, *jъz-tokъ itd.), fonološki (očekivalo bi se **sunanton ili bar **sunton ako se pretpostavi pojednostavljenje *-nъnъ- > *-n-) i naglasno (*sъlnъce ima akut koji bi se u takvoj tvorbi zadržao).

¹⁶⁹⁹ Prefiks *sù-* je obično kratak i u riječima tipa *zabava, usp. *sùmeda* (ARj), *sùmjesa* (ARj), *sùpota* (ARj), *sùsreća* (ARj) i *sùstava*, *sùtika*, *Sùtjeska* (ARj, Brozović 2007: 22, 118), ali i *sútuka* uz *sùtuka* (ARj). Većina ovih riječi danas nije u redovnoj upotrebi.

¹⁷⁰⁰ Usp. i češ. *soutěska* prema štok. *sùtjeska*.

e) deklinacija *ā*-osnovâ

§226 Izvornu prednaglasnu dužinu ispred unutrašnjeg dominantnog starog akuta nalazimo i u nekim kosim množinskim i dvojinjskim padežima *ā*-osnovâ: d. *ǣmъ, l. *ǣxъ, i. *ǣmi, DI. dv. *ǣma. Što se tiče kraćenja u staroj dugoj n. p. *b* u Zslav., o tome smo već govorili (§201). U štok/čak/kajk. bismo, dakle, u rečenim padežima, i u n. p. B: i C:, očekivali kraćenje. To je doista i posvjedočeno u nekim govorima. Usp. u Dubrovniku (Rešetar 1900: 95–96) *svjěćama* (B:), *brādama* (C:) itd. i u Posavini (Ivšić 1913/II: 28) *dùšama*, *gredāma*, *petāmī*, *strānama*, *sviñāma* (sve C:). Iako Ivšić iz Posavine na tom mjestu citira (slučajno?) samo primjere iz n. p. C:, u Davoru se (moji podaci) takvo kraćenje pravilno javlja i u n. p. B: i u n. p. C:: *brázda* – *brázdu* – *brázde* – *brāzdama*, *svíća* – *svíću* – *svíće* – *sviçāma*, *zvízda* – *zvízdu* – *zvízde* – *zvìzdāma* (B:), *dúša* – *dúšu* – *dúše* – *dùšāma*, *gláva* – *glāvu* – *glāve* – *glāvama*, *zíma* – *zīmu* – *zīme* – *zìmāma* (C:). Kraćenje u n. p. B: i C: nalazi i Perina Vukša Nahod (2014: 104, 109–110, 113, 121, 313–316) u Neretvanskoj krajini: usp. dli. *trāvama*, *brānama*, *pīlama*, *lùkama* u n. p. B: (uz ujednačenu dužinu u *brāzdama*, *glístama*, *prúgama*, *sóvama*, *svijěćama*, *žúpama*), *rùkama*, *brādama*, *grèdama*, *grānama*, *pètama* u n. p. C: (uz ujednačenu dužinu u *glāvama*, *snágama*, *zímama*), *sùknimalsúknima* (B:), *tjèlima* (C:), *çùdima* (C:) itd. Usp. i Vidović 2013: 166^(F) za Zažablje i Popovo. Danas je takvo kraćenje u većini govorâ nestalo, tj. ujednačena je dužina iz drugih padeža (usp. stand. hrv. *brāzdama*, *svijěćama*, *zvijezdama*; *dúšama*, *glāvama*, *zímama*). Isto se događa i u *i*-osnovama, usp. ujednačenu dužinu u *míslima*, *vi-jéstima* itd. Izvorno se kraćenje općenito, u većini govorâ (i štok. i čak., kao i u stand. štok.), čuva u frekventnom primjeru *rùkama* (i u *zùbima* u *o*-osnovama¹⁷⁰¹⁾¹⁷⁰².

¹⁷⁰¹ U *o*-osnovama se u štok. to toliko više inače ne vidi zbog prevlasti duge množine. U *ùšima* se isto vidi kraćenje, no taj je nastavak, kao i u obliku *zùbima* (*-ima* je tu zacijelo amalgam starog instrumentalnoga *-i* iz i. **zъby/ъqъzi*, nastavka *-i* iz nominativnog *zъbi* i starog dvojinjskog *-ma* iz DI. dv. *zъboma), sekundaran (psl. DI. dv. *ušma), a kraćina je ovdje prenijeta i na na. *ùši*, a u mnogim govorima i na jedninu *ùho* (usp. izvornu dužinu u dijalektalnom *ùvo* npr. u Docu Donjem u Poljcima – moji podaci).

¹⁷⁰² Po tradicionalnoj bi se teoriji tu očekivalo kraćenje i u n. p. B: i u C:, a po Kortlandtu bismo u n. p. B: očekivali dužinu a u n. p. C: kraćinu (§202–203). Tome kao da ide u prilog tendencija koja se može nazreti u nekim govorima, a to je da se ovakva kvantitativna opreka bolje čuva u n. p. C: nego u n. p. B:. No to bi moglo biti i zato što u n. p. C: ionako postoji varijacija između oblika kao *rúka* – A. *rúku* – g. *rùkū*, dok se u n. p. B: ujednačavanjem oblika poput *trāvama* dobiva isti naglasak u svim padežima (izuzevši vokative). Vidi i Kapović 2011f: 156–157, 164.

Prednaglasna dužina kod glagolâ

§227 Pogledamo li psl. infinitivne strukture osn. + *-V- (sufiks) + *-ti, vidjet ćemo da je sufiks skoro uvijek bio akutiran (*lovīti, *sēdēti, *kopāti, *vezāti, *tonōti). U glagolima na *-ī-, *ē- i *ā- je taj sufiks bio (sekundarno) dominantan (naglasak u n. p. c nikada nije bio na nastavku *-ti, npr. *lovīti, *sēdēti), u glagolima na *-nō- je sufiks, čini se, bio recesivan – usp. *tò(p)nōti > *tonōti (b) ali *minōti (c) (usp. kajk. tip *minūti*)¹⁷⁰³. Takva se razlika jasno odražava u slovinskom gdje u infinitivnim oblicima stare duge n. p. b (naravno, i n. p. c, kao i drugdje u Zslav.) svih glagolskih vrsta nalazimo uvijek kraćinu¹⁷⁰⁴, osim kod glagolâ na *-nō- koji su imali (–) akut i gdje je dužina, reklo bi se, fonetski očuvana.

f) glagoli na *-nō-

U svim jezicima u staroj dugoj n. p. b u glagolima s osnovom na okluziv vidimo odraz dužine:

praslavenski	štokavski	češki	slovački	poljski
*prēgnōti ¹⁷⁰⁵	-prégnuti	-přáhnouti	-priahnut'	zaprzagnąć ¹⁷⁰⁶ (zast.)
*sēgnōti	-ségnuti	sáhnouti	siahnut'	o-siagnąć
*sēknōti	u-séknuti	sáknouti	siaknut'	-siąknąć
*tēgnōti	-tégnuti	táhnouti	tiahnut'	ciagnąć

Dužina bi se tu i očekivala ispred (–)akuta, ali nije pouzdana budući da se dužina u n. p. b (osim u slv.) javlja i sekundarno ispred (+)akuta u drugim glagolskim vrstama (vidi u nastavku). U štok/čak. su B-naglasak i dužina sekundarno poopćeni i u staroj n. p. c kod glagolâ na *-Vnōti, dok u sln/

¹⁷⁰³ Treba ipak napomenuti da se n. p. c u psl. javlja samo kod glagolâ na *-Vnōti, dok glagoli na *-Cnōti imaju samo n. p. b ili n. p. a. Nije jasna takva distribucija, a to otežava i identifikaciju akuta u *-Cnōti kao recesivnoga. Također, nije jasan ni izostanak Hirtova zakona samo u tipu *minōti. Za građu i rekonstrukciju vidi Дырбо 2000: 317–329, 396–408.

¹⁷⁰⁴ Usp. npr. Stankiewicz 1993: 315–316 za listu slv. infinitivâ.

¹⁷⁰⁵ Ovdje pišemo tradicionalno rekonstruirano (prema ZJslav. i ISlav.) pomaknut naglasak u *-nōti iako je u Zslav. naglasak tu možda ostao nepomaknut, dakle *prēgnōti itd. Nepomaknut ili kasnije pomaknut, to ne mijenja nikako Zslav. odraze.

¹⁷⁰⁶ U Zslav. je sufiks *-nōti uvijek dug (češ. -nouti, slč. -nút', polj. -nąć). To ne čudi jer bi se dužina (recesivna?!) izvorno vjerojatno očekivala i u n. p. a (npr. *gǃ(b)nōti – to bi možda značilo da je u drugim takvim pozicijama kraćina ipak sekundarna u Zslav. – §251) i u n. p. b kod mogućeg nepomaknutog naglasaka (npr. *prēgnōti) i u n. p. c (*minōti, §197–201, 204). Slč. kratko -nut' iza dugih osnova je posljedica ritmičkog kraćenja (§42).

čak. i Zslav. vidimo očekivanu kračinu, usp. psl. *minōti > štok. (analogijom) *minuti* ali sln. *minīti*, češ. *minouti*, slč. *minút*.

g) glagoli na *-ǎ-

U infinitivima *a*-glagolâ poput *kōpǎti/*kǎzǎti* (s prezentom na *-aje- i na *-je-) očekivali bismo kraćenje prednaglasne dužine kao i u oblicima poput *kōpǎina ili G. *jězŷka. Međutim, u svim slav. knjiž. jezicima, uz iznimku arhaičnog slovinskog, s razlikovnom kvantitetom ili njezinim tragovima tu nalazimo odraz dužine:

praslavenski	štokavski	češki	slovački	poljski
* <i>kǎzǎti</i>	<i>kázati</i>	<i>kázati</i>	<i>kázat'</i>	(<i>kazac'</i>)
* <i>kōpǎti</i>	<i>kúpati</i>	<i>koupati</i>	<i>kúpat'</i>	<i>kąpac'</i>
* <i>kōsǎti</i>	<i>kúsati</i>	<i>kousati</i>	<i>kúsat'</i>	<i>kąsac'</i>
* <i>rōgǎti</i>	<i>rúgati</i>	<i>rouhati</i>	<i>rúhat'</i>	<i>u-raqac'</i>
* <i>stōpǎti</i>	<i>stúpati</i>	<i>stoupati</i>	<i>stúpat'</i>	<i>stąpac'</i>

Dužina tu dolazi analogijom prema prezentu, usp. nštok. *kūpāš* < dij. *kūpāš*, češ. *koupáš*, slč. *kúpaš*, polj. *kąpasz*, bilo da tu neoakut postaje retrakcijom nakon stezanja kao u *kōpašǎ < *kōpāšǎ < *kōpǎješǎ ili da je riječ o neoakutu na korijenu u n. p. *b* kao u *kǎžešǎ (nštok. *kǎžěš* < dij. *kǎžěš*, češ./slč. *kǎžeš*). Isto vrijedi i za glag. pridj. radne, štok. *kúpao*, češ. *koupal*, slč. *kupal*, polj. *kąpal*, gdje bismo također izvorno očekivali kračinu prema *kōpǎlǎ kao u riječi *jězŷkǎ (ipak vidi §229 za *l*-part. kod *i*-glagolâ).

h) glagoli na *-ǐ-

§228 U infinitivima *i*-glagolâ poput *moltǐti (*b*)/*sūsǐti* (*c*) se očekuje kraćenje prednaglasne dužine ispred unutarnjeg dominantnog akuta jednako kao i u oblicima poput *kōpǐina ili G. *jězŷka. No situacija je tu, kao i kod *a*-glagolâ, opet povezana s naglaskom prezenta ali i nekim drugim promjenama, pa u različitim jezicima u različitim primjerima nalazimo i odraze kračine i odraze dužine. Navodimo prvo primjere za n. p. *b*¹⁷⁰⁷:

praslavenski	štokavski	češki	slovački	poljski	slovenski
* <i>mōtǐti</i>	<i>mútiti</i>	<i>moutiti</i>	<i>mútit'</i>	<i>mącić</i>	<i>mǎčec</i>
* <i>sōdǐti</i>	<i>súđiti</i>	<i>souditi</i>	<i>súđit'</i>	<i>sądzić</i>	<i>sǎžec</i>
* <i>stōpǐti</i>	<i>stúpiti</i>	<i>-stoupiti</i> ¹⁷⁰⁸	<i>stúpit'</i>	<i>stąpić</i> (zast.)	<i>stǎpječ</i>
* <i>volčǐti</i>	<i>-vláčiti</i> ¹⁷⁰⁹	<i>vláčeti</i>	<i>vláčit'</i>	<i>włóczyć</i>	<i>vlǎčec</i>
* <i>vortǐti</i>	<i>vrátiti</i>	<i>vrátiti</i>	<i>vrátit'</i>	<i>wrócić</i>	<i>vrǎčec</i>

¹⁷⁰⁷ Čini se da ovdje nema razlike između n. p. *b*₁ (*sōđiti, *stōpiti) i n. p. *b*₂ (*vortiti, *tōđiti, *mōtiti) – §47^F, 61.

Usp. još i gluž. *włócić, wrócić* s tragom dužine kod *-ol-/or-. Kako vidimo, svi navedeni suvremeni književni jezici imaju dužinu (vidi §229 za sln.), osim slovinskoga koji ima očekivanu kraćinu (kašupski, za razliku od slv., ima dužinu jednako kao i poljski). U ostalim jezicima dužinu treba tumačiti unošenjem iz prezenta koji je imao neoakut na osnovi, usp. *sōdišь > hrv. dij. *sūdiš*, češ. *soudiš*, slč. *súdiš*, polj. *sądzisz*, slv. *sōužiš*. Dakle, štok. *súditi* analogijom prema *sūdiš* itd. Usp. i dužinu u štok. *súdio – súdila te súdi! – súdite!* Duljina je u infinitivu (i imp./l-part.) tako proširena u većini suvremenih slav. dijalekata koji čuvaju dužinu ili njezine tragove, usp. primjere za infinitive stare n. p. *b* i iz hrv. govorâ (Bednja za kajk., Siče za stštok., ostali za čak.), gdje u svim govorima vidimo dosljedno unesenu dužinu:

Bednja ¹⁷¹⁰	Siče ¹⁷¹¹	Matulji ¹⁷¹²	Grobnik ¹⁷¹³	Vrgada ¹⁷¹⁴	Brač ¹⁷¹⁵	Pitve ¹⁷¹⁶
<i>mōūŕiti</i>	<i>mūtīt</i>	<i>mūtīt</i>	<i>mūtīt</i>	<i>mūtiti</i>	<i>mūtīt</i>	<i>mūtīt</i>
<i>sōūditi</i>	<i>sūdīt</i>	<i>sūdīt</i>	<i>sūdīt</i>	<i>sūditi</i>	<i>sūdīt</i>	<i>sūdīt</i>
<i>zo-stōūpiti</i>	<i>stūpīt</i>	–	<i>pri-stūpīt</i>	<i>pri-stūpiti</i>	<i>stūpīt</i>	<i>stūpīt</i>
<i>mlāōtiti</i>	<i>mĵātīt</i>	<i>mlātīt</i>	<i>mlātīt</i>	<i>ml^oātiti</i>	<i>mlōtīt</i>	<i>mlōtīt</i>
<i>kēyṗiti</i>	<i>kūpīt</i>	<i>kūpīt</i>	<i>kūpīt</i>	<i>kūpiti</i>	<i>kūpīt</i>	<i>kūpīt</i>

Da je riječ o sekundarnoj dužini u infinitivu, jasno je, osim po kraćini u slv., i po povijesnim podacima Zslav. jezika. Iako danas i u češkom i u slovačkom i u poljskom nalazimo dužinu u infinitivima stare n. p. *b*, u staropoljskom i staročeškom je tu posvjedočena kraćina, kao i u slovinskom još u 20. st. (Дубо 2000: 91)¹⁷¹⁷, usp.:

suvr. polj. *sądzić – sądisz*, zast. *stąpic – stąpisz*

stpolj. *sędzić – sędisz* (Florijanski psaltir, 14–15. st.), *przystępic – przystąpisz* (Biblija kraljice Sofije, 15. st.)¹⁷¹⁸

¹⁷⁰⁸ Samo s prefiksima: *postoupiti, zastoupiti* (usp. i *stoupnouti*).

¹⁷⁰⁹ Samo s prefiksima: *izvláčiti, navláčiti, povláčiti, svláčiti, zavláčiti* itd.

¹⁷¹⁰ Jedvaj 1956: 316.

¹⁷¹¹ Kapović 2011a: 138.

¹⁷¹² Kapović 2011a: 185.

¹⁷¹³ Lukežić & Zubčić 2007.

¹⁷¹⁴ Jurišić 1973.

¹⁷¹⁵ Šimunović 2009.

¹⁷¹⁶ Na Hvaru (Kapović 2011a: 177).

¹⁷¹⁷ Po Kortlandtovoju teoriji bi se u n. p. *b* očekivala izvorna dužina. U okviru nje bi, dakle, ako bi je se htjelo spasiti, trebalo u Zslav. predvidjeti prvo kraćenje u infinitivu n. p. *b* analogijom prema infinitivima n. p. *c* (iako nije jasno zašto bi se to dogodilo) pa onda opet analoško duženje prema prez. u polj., češ. i slč. ali ne u slv. No za takvom pretpostavkom nema nikakve potrebe.

No ono što je tu posebno zanimljivo jest činjenica da se u tim starim tekstovima kračina nalazi samo u infinitivu i imperativu, dok se u glagolskom pridjevu radnom, kao i u prezentu, nalazi dužina, odnosno njezini tragovi. To se vidi i u slovinskom:

inf. *sāžēc* : prez. 1. jd. *sōūzq*, 2. jd. *sōūzīš*, *l*-part. *sōūzél*

inf. *stāpjic* : prez. 1. jd. *stōūpjq*, 2. jd. *stōūpjīš*, *l*-part. *stōūpjél*¹⁷¹⁹

Kratkoću imperativa možemo vidjeti u zapadnomoravskom hanackom govoru (Bartoš 1886–95): imp. *mlat!* – *mlatte!* prema prez. *mlátīš* i *l*-part. *mlátīl* (inf. *mlátīt* ima, čini se, sekundarnu dužinu analogijom prema supinu¹⁷²⁰).

§229 Polazimo li od tradicionalne akcentologije, u svim bi se oblicima kao što su *sōdīti, *sōdīte i *sōdīli moralo vidjeti kraćenje. Naravno, uvijek je moguće dužinu u *l*-participima formalno objasniti ranijom analogijom prema prezentu, no nije jasno zašto bi se dužina prvo ujednačavala u *l*-participima, a tek kasnije u infinitivu i imperativu. MAŠ (Дыбо 2000: 92–93), kako već rekosmo, razliku u odrazu u inf/imp. (kračina) prema odrazu u *l*-part. (dužina) tumači različitim položajem naglasaka u doba kraćenja prednaglasnih dužina (ispred unutrašnjeg akuta). MAŠ drži da je u inf./imp. kao *sōdīti, *sōdīte naglasak bio, kao u tradicionalnoj rekonstrukciji, na drugom slogu, no da je u *l*-part. naglasak još uvijek bio nepomaknut (*sōdīli), što je onda dalo dužinu u Zslav. To se tumači time što je u oblicima kao *sōdīti, *sōdīte naglasak već otprije bio ondje, zbog ranijeg pomaka naglasaka na unutarnji (ovdje sekundarno) dominantni akut¹⁷²¹. U *l*-participima poput *sōdīli bi naglasak ostao nepomaknut (ili tek kasnije pomaknut u nekim dijalektima) jer je *-i- u glagolskom pridjevu radnom recisivno (usp. *rōdīli u n. p. c)¹⁷²².

Takva se situacija u Zslav., kako već rekosmo (§59, 222), prema MAŠ-u poklapa sa situacijom u srbug. dijalektu rukopisa *Apostol* iz 14. st. (НБКМ 93), gdje u staroj n. p. *b*, i kod dugih i kod kratkih osnova, nalazimo slje-

¹⁷¹⁸ S druge strane, u kajk. kod Pergošića (1574: xxvii/II), tek koje stoljeće kasnije, već nalazimo *braaniti* (2x) (to je glagol n. p. *b*₂, a oni u kajk. daju n. p. B).

¹⁷¹⁹ Više primjerâ vidi u Дыбо 2000: 91–92.

¹⁷²⁰ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 8. Glas *-i- u supinu je recisivan (usp. *gâsītъ u n. p. c) pa bi se tu onda očekivalo Zslav. *mōlītīъ bez pomaka naglasaka.

¹⁷²¹ Za dominantnost nastavka *-iti u infinitivu i *-ite u imperativu usp. *rodīti, *rodīte u n. p. c. Tu takav naglasak nastaje Hirtovim zakonom (§91), kojim nastaje sekundarno dominantan slog (Дыбо 2000: 92).

¹⁷²² Što se tiče kračine u hanackom *mlat!* – *mlatte!*, u jd. je tu dužina zacijelo analogijom prema mn. jer bi se u položaju *moltī! čuvanje dužine očekivalo kao i u *trāvā (§195).

deći naglasni obrazac kod *i*-glagolâ (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 9):

srbug. (НБКМ 93)	Zslav.
inf. <i>сждѹму</i>	*sǫdǫti
imp. <i>сждѹ! –сждѹте!</i>	*sǫdǫ – *sǫdǫte
pres. <i>сждѹшу</i>	*sǫdǫš
<i>l</i> -part. <i>сждѹль –сждѹла –сждѹло</i>	*sǫdǫl – *sǫdǫla – *sǫdǫlo

Tu se, dakle, naglašenost nastavka u srbug. poklapa s kračinom u Zslav. (kraćenje ispred unutrašnjeg akuta), dok se naglašenost osnove (= neoakut na korijenu) poklapa s dužinom u Zslav.

Da sažmemo, danas u štok. (isto tako i u čak/kajk. a i u suvremenim Zslav. jezicima) vidimo dužinu u svim oblicima n. p. B: *súđiti – súđili – súđi! – súđite! – osúđih!* (takoder i u *súđiš*). Izvorna je dužina bila očuvana samo ispred unutaršnjeg (–)akuta u *súđili*, ispred naglašenog zadnjeg sloga u *súđi!* (kao u G. *súda* – §192), u neposvjedočenim oblicima 2/3. l. jd. aor. *sǫđi (zamijenjeno analoškim C-oblikom *ǫsúđi*), pod neoakutom u prezentu (*súđiš* > *súđiš*) i u još nekim oblicima. Iz tih je oblika onda dužina analogijom, zacijelo vrlo rano, ujednačena i u svim drugim oblicima.

U suvr. knjiž. sln. se u staroj dugoj n. p. *b* analogijom prema prezentu javlja i sekundarni naglasak u infinitivu pa tako prema prez. *tǫžim, sǫđim* imamo u inf. i *tožiti, soditi* ali i *tǫžiti, sǫđiti*. S druge strane, kod stare kratke n. p. *b* poput *nǫsim, vǫzim* infinitivi imaju naglasak samo na nastavku: *nositi, voziti* (iako vidi §147^F za Pleteršnika). To bi upućivalo na to da je u sln. prije nestanka prednaglasnih dužina, kao u svim drugim slav. dijalektima osim slv., u infinitivima n. p. *b* bila već ujednačena prednaglasna dužina.

I u glagolima n. p. *c* s dugom osnovom, poput *gordǫti, takoder očekujemo kraćenje, no kraćina se tu lakše održava jer se kraćenje, za razliku od n. p. *b*, očekuje i u prezentu – ispred neoakuta (2. jd. *gordǫš, 3. jd. *gordǫtǫ, 3. mn. *gordǫtǫ) i u propenultimi (1. mn. *gordimǫ, *gorditǫ)¹⁷²³. U Zslav. se kraćenje očekuje i u 1. jd. prez. (*gǫrdǫ) ali u štok/čak/kajk. ne (no tako se stari oblik 1. l. jd. razmjerno rano gubi).

U Zslav. u infinitivu stare duge n. p. *c* vidimo dosljednu kraćinu:

¹⁷²³ U dijalektima u kojima kod n. p. *b*₂ u prezentu vidimo pomicanje naglaska, kao u nštok. kod dugih osnova (gdje *trǫbiš daje *trǫbiš – §64), prezentu se n. p. *c* priključuje i prezent stare n. p. *b*₂ (§47^F).

praslavenski	češki	slovački
*būdīti	<i>buditi</i>	<i>budit'</i>
*cēdīti	<i>cediti</i>	<i>cedit'</i>
*dělīti	<i>děliti</i>	<i>delit'</i>
*lěpīti	<i>lepiti</i>	<i>lepit'</i>
*sādīti	<i>po-saditi</i>	<i>sadit'</i>

Usp. još i polj. *chłodzić, złocić, słodzić* (češ. *chladit, zlatit, sladit*, slč. *chladit', zlatit', sladit'*) < *xoldīti, *zoltīti, *soldīti.

§230 Za razliku od Zslav. jezika, koji kod stare duge n. p. *c* imaju uvijek kračinu (i u infinitivu i drugdje), situacija je u štok/čak/kajk. dijalektima kompliciranija. U štok/čak/kajk. se u načelu kračina čuva ondje gdje se na mjestu stare duge n. p. *c* čuva n. p. *C* (iako i tu ima izuzetaka). Čuvanje n. p. *C* i kračine u infinitivu je pravilo u kajkavskom i slovenskom, a u čakavskom i štokavskom iznimka. Dok je u kajk. i sln. odraz stare duge n. p. *c* u načelu suvremena n. p. *C* (naravno, pokraćena), u velikoj većini čak. i štok. govora na mjestu stare duge n. p. *c*, kako ćemo vidjeti (§232), nalazimo inovativnu n. p. *B*. U štokavštini je tu iznimka samo krajnji zapad staroštokavskog posavskog dijalekta (sela Siče i Magić Mala – vjerojatno i još pokoje), gdje se to čuva na staroj granici s kajkavskim, dok se u čakavštini stara n. p. *C* (i kračina) čuva samo u sjevernim istarskim govorima¹⁷²⁴ (u sln. susjedstvu), u Jurkovu Selu na Žumberku¹⁷²⁵ (u kajk. susjedstvu), u kajkaviziranom donjosutlanskom dijalektu (vidi dolje) te, što je tek nedavno otkriveno, bar u povećem broju glagolâ, i daleko od sln/kajk. na jugu u srednjočakavskim govorima na zadarskim otocima – Ugljanu¹⁷²⁶, Rivnju¹⁷²⁷, Ižu¹⁷²⁸ i Sestru-

¹⁷²⁴ Vermeer 1982: 287^F.

¹⁷²⁵ Usp. u Skok 1956 (*pro/ris*)*cidīti* *alioslīpīt* (: 232), *zbudīt/probudīt* (: 239), *rasladītī* (*c*) prema *otrānītī* (*b*) (: 256), *dilīt* (: 278) te *prominīlo*, *platītī*, *iscidītī*, *presadītī* (Celičić & Čilaš Šimpraga 2008: 70).

¹⁷²⁶ Benić 2011a: 15–16, Benić 2014: 356–359.

¹⁷²⁷ Usp. na Rivnju (Radulić 2002) *gasīti* – *gasī*, *cidītī* – *cidī* – *iscidī!*, *preminītī* – *preminī!*, *nasadītī*, *pošušītī* (*C*) – usp. npr. *tūžītī* itd. (*B*). Srednjočak. govore na zadarskim otocima bi trebalo detaljnije istražiti što se tiče stare n. p. *c* (dugih) *i*-glagolâ, s obzirom na broje arhaizme koji su ondje iskrsnuli u zadnjih desetak godina.

¹⁷²⁸ Na Ižu, unatoč općenito nepouzdanom odrazu (*i*/ili bilježenju) prednaglasnih dužina u Martinović 2005 (§366^F), nalazimo, čini se, čuvanje stare kračine u nekim glagolima (uglavnom gdje bi se to očekivalo) te dužinu u drugima. Po tome možemo razlikovati n. p. *C* i n. p. *B*: iako u samom rječniku prezent nije skoro nikada zabilježen. Navodimo primjere:

C (*na/rašlu*)*činītī* (ali *prečinītī*), *bledītī*, *zbrusītī*, *zbudītī_se*, (*ol/pre*)*cidītī* (ali *nacīdītī*), *ćulītī*, *udavītī_se*, (*na/razlu*)*dilītī*, *ol/zadušītī*, *ugradītī* (*gradīli* – Šprljan 2013: 152), *ogrubiītī*, *zlzalsagubiītī*, *zafalītī*, (*za*)*kadītī*, (*p*)*okripītī*, *skrivītī_se*, *slna/pre/razminītī* (M. Benić: *preminīla*), *puđītī* »dizati prašinu«, *za/spusītī_se*, *razredītī*, *zarepītī*, *prpocuītī*, *naslidītī*, (*pre/za*)*slipītī* »postajati slijep«, *snižītī* »snižežiti«, *prstupītī*, (*ol/ra/pre/u*)

nju¹⁷²⁹ (zacijelo i još ponegdje u okolini, ali to tek treba istražiti). Benić (2014: 360–361) napominje da takvo čuvanje stare n. p. C u prezentu i kračine u infinitivu na zadarskim otocima vjerojatno treba povezati s čuvanjem stare n. p. C i u glagolskom pridjevu radnom. Ipak, treba napomenuti da se na čak. sjeveru čuva naglasak tipa *rodilā* (doduše, čini se, samo kod glagolā stare kratke osnove), ali ne i n. p. C i kračina u prezentu/infinitivu.

šušiti_{se}, *prešupliti*, *natruditi_{se}*, *otruhliti* »zatrudnjeti«, *zučiti_{se}*, *zumiti_{se}* »dosjetiti se«, *razvaliti* (*obaliti* »prevrnuti (ob-valiti)«, *zvaliti* – *zvali!*, *zavaliti_{se}* – *zavāli*), *navisiti*, *ulpovriditi*, *pozlediti*, *opuštiti_{se}* »uputiti se«

B: *pobīsniti*, *olpoblēditi*, *brīditi*, *pocēniti*, *precūriti*, *čāmīti*, (*o*)*ćūtiti*, *zdrīščīti_{se}*, *zagliāviti*, *ogrāšiti*, *zalpregūliti* & *oguliti* (Šprljan 2013: 152), (*po*)*hāliti* »hvaliti«, *hlēpiti*, *hrāniti*, *uhūliti_{se}* »ušuljati se«, *īditi*, *razjārīti_{se}*, *jāvīti*, *zjednāčīti*, *kānīti*, *prekrižīti*, *kūmīti*, *kūrīti* »skutriti«, *kvīliti* »cviliti«, *lāščīti*, (*za*)*līnīti_{se}*, *slīpīti* »slijepiti ljepilom«, *z/zal/obl/prlīpīti* (ali *odlipīti*), *odlrazlūčīti*, *ulūčīti* »saviti u luk«, *z/smāmīti*, *mārīti*, *māšīti_{se}*, *mēžīti* (*meždīti), *namīrīti*, (*pre/ul/za*)*mīsīti* (ali *smīsīti*), *umūdrīti_{se}*, *hārīti*, *zapēliti*, (*za*)*plīnīti*, *sprāšīti*, *oprūdīti*, *rēdīti* »njegovati«, (*raz*)*rīšīti*, *rīžīti* »imati rezak okus«, *zarūbīti*, *rūžīti_{se}*, *oblāčīti* (naoblaka), *osēdīti*, *slūžīti*, *stūpīti*, *osūdīti_{se}*, *presumīliti*, (*o*)*sūrīti*, *šārīti_{se}*, *tlāpīti*, *tribīti*, *trūdīti*, *vrīdīti*

U dosta primjerā postoji kolebanje, bilo da je fonetske (sekundarno kraćenje) i/ili paradigmatke naravi (prelazak iz jedne u drugu paradigmatku) ili nepouzdan zapis. Navodimo primjere u kojima se ne može zaključiti kojoj n. p. glagol pripada:

B/C (*po*)*bēliti* & *obeliti*, *cīpīti_{se}* & *nacipīti*, *pol/sagrišīti* & (*z*)*grišīti*, *kūrīti* & *zakurīti*, (*za*)*ličīti* & *zličīti*, *zlulprluščīti* & *zalodlūščīti*, (*s*)*lūtīti* & *poļutīti*, *namličīti* & *zamličīti*, *pomučīti* & *omučīti* (~ *mūkā* »brašno«), *mūsīti_{se}* & *namušīti_{se}*, *onīmīti* & *zanimīti*, *opāliti* & *napalīti_{se}*, (*za*)*prīčīti* & *prepričīti*, *usadīti* & *nasādīti* (M. Benić: *sadīti*), *zasladīti* & *oslādīti*, *sramīti_{se}* & *zasrāmīti_{se}*, (*pol/za*)*svūtīti* & *pr/pro/rasvūtīti*, *trūbīti* & *rastrubīti*, (*s*)*trūnīti* & *otrūnīti*, (*slo*)*trūsīti* & *polnatrusīti*

Praktički jedini zabilježen prezentski oblik *zavāli_{se}* ne odgovara inf. *zavaliti_{se}*. Također, u glag. pridj. trpnom i gl. imenicama nalazimo i kod pokraćenih infinitiva (C) uglavnom naglasak na osnovi – *kādeñe*, *dileñe*, *nalpremiñen*, *ocīden*, *skrivljen*, *ušūšen*, *zapūšćen*, *zgūbļen* ali *zbudēn*. Na Ižu pak ima i čudesa koja nisu zabilježena u rječniku Martinović 2005. Prema podacima Mislava Benića (2014: 359, 369), na osnovi terenskih snimaka Nataše Šprljan, na Ižu se pomičnost stare n. p. c *i*-glagolā čuva i u glag. pridj. radnim, čega u štok. inače nigdje nema, a u čak. je dosad bilo poznato samo u ostacima daleko na sjeveru (npr. u Novom Vinodolskom i drugim govorima s tipovima *stārīl gīne*). Usp. tako s Iža: *činīlā* – *učinīlā* (uz analoško *činīlē* i B-naglasak kao *sečinilo*, *činīli* – *učinīli*), *rodilā* (uz B-tip *rodīla*), *utopilā*, *posadīlā*, *oslipīlā*, *hodīlā* (uz analoško *hodīlō* i B-tip *hodīla*) i analoško *sidīlā*, *želīlā* kod *ē*-glagolā (gdje izvorno nije bilo takve pomičnosti). Nisu zabilježeni primjeri s čeonim naglaskom kod *l*-part. *i*-glagolā. Vidi §91^F za taj naglasak. Benić na Ižu bilježi neobično sekundarno *nosītī* uz *nosīti*, a u Martinović 2005 nalazimo i *pokadiītī* uz *kadīti* te *stātī*, *zastriītī*. Teško je donositi zaključke na osnovu tako malo podataka, no u *i*-glagolima bi takav naglasak možda mogao biti analogijom upravo prema naglasku u *l*-participima n. p. C, a u zadnjem primjeru bi to čak mogao biti i izvorni naglasak koji bi onda utjecao na druge glagole analogijom. Situaciju bi na Ižu trebalo dodatno istražiti.

¹⁷²⁹ Benić 2014: 359. Na Pašmanu ima, čini se, samo pokoji ostatak.

Navodimo primjere iz po jednog kajk., čak. i štok. govora gdje se čuva n. p. C i, posljedično tome, kračina u infinitivu (i *l*-part.):

Štuparje (kajk.) ¹⁷³⁰	Kukljica (čak.) ¹⁷³¹	Siče (štštok.) ¹⁷³²
<i>budīte</i>	<i>budīti</i>	<i>bùdit</i>
<i>cedīte</i>	<i>cidīti</i>	<i>cìdit</i>
<i>delīte</i>	<i>dilīti</i>	<i>dìlit</i>
<i>lepīte</i>	<i>(līpīti)</i>	<i>lipit</i>
<i>sadīte</i>	<i>sadīti</i>	<i>sàdit</i>

Za n. p. C u prezentu usp. u Štuparju *cedī*, *delī* itd., u Sičama *budiš*, *dilī* itd. (usp. tu i sln. prez. *budí*, *cedí* itd.). Unatoč načelnom čuvanju n. p. C u kajk. (u nekim govorima vrlo dosljednom), u pojedinim govorima zna biti više ili manje pojedinačnih unošenja dužine, tj. prelazaka u n. p. B: (što može biti potpuno odvojen proces od onoga u štok. i čak.), usp. Kapović 2011a: 226–227¹⁷³³. Za kajk. je svakako potrebno još građe i preciznija analiza, u što ovdje ne možemo ulaziti, da bi se došlo do pouzdanijih zaključaka što se toga tiče.

Posebnu pak situaciju vidimo u donjosutlanskom kajkaviziranom čakavskom govoru Drinja (Kapović 2011a: 189). Ondje, u skladu s očuvanom n. p. C u prezentu (usp. drinčansko *platīm*, *budīm*, *cidīm* itd.), u određenom broju primjerâ vidimo kratak vokal u infinitivu: *zɡubīt*, *pusītī*, *vučīt*,

¹⁷³⁰ Kapović 2011a: 199. U primjerima " stoji za tromi naglasak.

¹⁷³¹ Benić 2011a: 15.

¹⁷³² Kapović 2011a: 139.

¹⁷³³ Uz građu koja se donosi u članku, usp. još u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) očuvanu n. p. C u *budīti*, *cedīti*, *cenīti*, *činīti*, *delīti*, *durīti*_{se}, *dušīti*, *gasīti*, *gradīti*, *grešīti* (dakle, nije točno nagađanje u Kapović 2011a: 227 da je ovaj glagol uvijek n. p. B: u kajk.), *gubīti*, *kadīti*, *mladīti*, *premenīti*, *mirīti*, *platīti*, *ublačīti*_{se}, *smudīti*, *sušīti*, *svetīti*, *talīti*, *žrebīti*_{se}. Tu je, dakle, stara n. p. c savršeno očuvana, uzmemo li u obzir da u glagolima *svietīti*, *kriepīti* u kajkavštini, izgleda, svugdje nalazimo n. p. B: (usp. tu sln. *svetlīm*, *krepīm*). S druge strane, u varaždinskom govoru (Lipljin 2012), osim u već spomenutima *krēpiti*_{se}, *svētliti* (a među njih možda spada i *drūžiti*_{se}), nalazimo sekundarnu n. p. B: u *glāšiti* i *mirīti* te u *grēšiti* uz izvorno *grešiti* (ali samo sekundarno *grēšim*), a u svim drugim glagolima izvornu n. p. C – *budīti*_{se}, *ceđiti*, *cenīti* (i sekundarno *ocēniti*), *činīti*, *deļiti*, *dušīti*, *gasīti*, *gubīti*, *hladīti*, *kadīti*, *masīti*, *premeñiti*, *mladīti*_{se}, *oblačī*_{se} (ali sekundarno *oblāčiti*_{se}), *platīti*, *pusītī*, *sadīti*, *streļīti*, *sušīti*, *svetīti*, *tajīti*, *valīti*_{se}, *vučīti*, *ždrebīti*_{se}. U Varaždinu djeluje i posebna kasnija inovativna tendencija po kojoj glagoli izvorne n. p. C prelaze u n. p. B pa onda u n. p. A' (s poopćenim " u svim oblicima). Odatle onda varaždinsko *dīviti*_{se}, *grāditi*, *jāviti*, *lēpiti* i sekundarno *fečniti*, *omāstīti* (uz očuvan izvorni naglasak u neprefigiranim oblicima). Iz istog razloga ondje i kod nekih glagola stare n. p. B nalazimo sekundarnu n. p. A' – usp. *mōliti*, *vōditi* (ali *nosīti*, *žēnīti*). U Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) uz očekivano *gradīti*, *sadīti*, *sušīti*, *svēttīti*, *vučīti*_{se} i uobičajeno *svēttīti* »svijetliti« nalazimo i neobično (*s*)*pūstīti* (s prelaskom u n. p. B:).

*tajīt*¹⁷³⁴, *posadīt* (ali *sādīt*), *platīt*, *posušīt*. U nešto većem pak broju drinčanskih glagola se u infinitivu vidi dužina: *zbūdīt*, *cīdīt*, *dīlīt*, *gāsīt*, *zgrādīt*, *hlādīt*, *hjavīt* itd. i to unatoč očekivanoj kračini u očuvanoj n. p. C u prezentu: *budīm*, *cidīm*, *dilīm*, *gasimō* itd.¹⁷³⁵ Ta grupa glagolâ je dobila dužinu analogijom prema imperativu tipa *zbūdī!* – *zbūdīte!* itd. Prema očekivanoj dužini u dvosložnim oblicima tipa *gāsī!* analogijom nastaje i *gāsīte!* Tu se, dakle, čuva stara opreka između dužine u imperativu (proširena na sva lica) ali kračine u prezentu, pri čemu se onda infinitiv u nekim glagolima sekundarno priklanja imperativu unošenjem dužine (vidi više u Kapović 2008c: 17–19, 2011a: 230–231). Usp. recimo u Sičama imp. *budī ga!*, *sadi!* (Kapović 2011a: 139) s ujednačenom kračinom u imp. (prema prez. *budīš*, *sadiš*)¹⁷³⁶. Tako je i u kajk. govoru Varaždina (Lipljin 2002), gdje u n. p. C u imp. nalazimo kračinu i kod stare duge n. p. c – *dēli!*, *gāsī!*, *kādi!*, *plāti!*, *prēmēni!*, *pūsti!*, *sādi!*, *strēli!*, *sūši!*, *svēti!*, *tāji!* (s retrakcijom od starog *gasī! itd.) – usp. i *drōbi!*, *napōji!*, *rōdi!*, *škrōpi!*, *trōši!*, *pozvōni!* < *drobī! itd. za izvorno kratke osnove.

§231 S druge pak strane, u mnogim kajk. govorima se opreka po duljini između prezenta i imperativa kod stare duge n. p. c može poopćiti i na izvorno kratku n. p. c. Usp. u Prodin Dolu (Rožić 1893-4/III: 79–81, 84, 86) *prēsīš – prēsī!* < *prošī! (B) ali *sramotīš – sramōti!* < *sramōti! (C) itd., u Konjščini (Gudek 2013: 113, 115–117) *vujzīti – vōjzim – vōjzi!* < *vōzī! (B) prema *trušīti – trušīm – truōši!* < *trōšī!, *ceđīti – ciĉēdi!* < *cēdi!, *naručīti – narōučī!* < *narōči! (C)¹⁷³⁷, u Medimurju (Blažeka 2008: 150, 191) imp. *lōvyte!*, *prōsyte!* (o < *ō), *platīm – plōty!* itd. Poopćenu dužinu u imp. kratke n. p. C vidimo i u Đurdevcu (Maresić & Miholek 2011), usp. ondje *nosīti – nōsi – nōsi!*, *vodīti – vōdi – vōdi!*, *vožīti – vōzi – vōzi!* (n. p. B); *jāvīti – jāvi – jāvi!*, *krātīti – krāti – krāti!*, *mlātīti – mlāti – mlāti!* (n. p. B); *būdīti – budīm – būdi!*, *ceđīti – ceđīm – cēdi!*, *ceņīti – ceņi – cēni!*, *grešīti – grešī – grēši!*, *mlādīti se (!) – mladī se – mlādī se!* (naglasak može biti najdalje na drugom slogu od kraja), *splavīti – splavī – splāvi!*, *streļīti – streļi – strēli!*, *vrazīti* »povrijediti ranu« – *vrazī – vrāzi!* (n. p. C < psl. duga n. p. c); *globīti – globī – glōbi!*, *kopīti* »škopiti« – *kopī – kōpi!*,

¹⁷³⁴ Zanimljivo, kratka se vokal u *gūbiti*, *pūstiti*, *ūčiti* vidi i u nštok. govorima (§233), a *tajiti* je kratko u svim posavskim govorima (i u onima gdje je redovan odraz stare duge n. p. c sinkronijska n. p. B:), ne samo u Sičama i Magić Maloj (Kapović 2011a: 225).

¹⁷³⁵ Za potvrdu ovakvog sistema usp. npr. *gubīt – gubīm* ali *hlādīt – hladīm* u DGO (ali također i kratko *zbūdīt te prehlādīt – prehlādīm* s unesenom dužinom i u prezent).

¹⁷³⁶ Neki su oblici u staroj dugoj n. p. c izvorno bili pokraćeni, neki ne – u Sičama je poopćena kračina u svim oblicima (u većini glagolâ), a u većini štok. govorâ je (u većini glagolâ) poopćena dužina (uz prelazak glagolâ iz n. p. C(:) u n. p. B:).

¹⁷³⁷ Dužina se zbog kanovačke retrakcije vidi samo posredno u vokalizmu kod starog *o, *e i *o koji pod dužinom daju diftonge.

kositi – kosi – kōsi!, krojiti – krōji – krōji!, loviti – lovi – lōvi!, roditi – rodi – rōdi!, strošiti – stroši_sę – strōši_sę! (n. p. C < psl. kratka n. p. c) (u govoru nema oksitoneze tipa *splāvī). U nekim se govorima takva možebitna izvorna razlika više ne vidi zbog kasnijih promjena, a u nekim kajk. govorima pak toga nema, usp. u V. Rakovici (March 1981: 272) *oslobodim* i *oslobodi!* Poopćenje dužine u imperativu i kod izvorno kratkih C-glagola vidimo i u Cerju (Šatović & Kalinski 2012), no ondje u većini glagolâ također nalazimo i ^ na prvom slogu (možda od izvornoga čeonoga naglasaka/varijante u imperativu?). Usp. tako kod izvorno dugih osnova *būdi!, ciēdi!, ciēni!, čīni!, diēli!, dūri!, dūši!, griēši!, gūbi!, kâdi!, mīri!, mlâdi!, plâti!, pūsti!, sâdi!, svēti!, tâli!, vūči!, žriēbi!* ali *gāsi!, smōdi!, tāji!* (od *gāsī! itd.), a kod izvorno kratkih osnova *gōsti!, kōpi!* »škopi«, *kōsi!, lōvi!, zarōbi!, škrōpi!, tōpi!* ali *blaguslōvi!, rōdi!* (od *blagoslōvī!, *rōdī!) (usp. *bōri!, gōjni!* (i *gōjni!*), *prōsi!, vōjzi!* < *borī! itd. za n. p. B).

Razlog za poopćenje dužine u imperativu n. p. C u nekim kajk. govorima leži u sljedećem. U kajk. se zacijelo rano, prema *mlātīl, *mlātīš i *mlātī! ujednačava dužina i u oblicima *mlātīti i imp. *mlātīte!. S druge strane, u C ostaje *učiti, *učite (jer je kraćina i u *učīš) unatoč očekivanoj dužini u *učī! (uz možda *učī!). Tako u n. p. B: dobivamo obrazac *mlātī! – *mlātīte!, a u n. p. C(;) *gāsī! (uz možda *gāsī!) – *gāsīte!. Množinsko *gāsīte! u n. p. C se poklapalo s kratkim *lovīte! pa onda analogijom prema *gāsī! dobivamo i *lōvī!, tj. ujednačeno *lōvī! – *lovīte! kao *gāsī! – *gāsīte! U n. p. B toga nije moglo biti jer se ondje kratko *nosī! – *nosīte! razlikovalo od dugoga *mlātī! – *mlātīte! (usp. i Kapović 2011a: 230). Ovdje bi trebalo više kajk. građe iz različitih govora. Izvorna se razlika između kratke i duge n. p. C u imperativu posredno očuvala u čak. Filipjakovu gdje prema prez. *učī = troši* imamo u imp. *učīte!* ali *trošīte!* (vidi više u Kapović 2008c: 17–18).

Čuvanje stare n. p. C kod *i*-glagolâ govor Drinja, kao pokajkavljeni čakavski govor, iako na poseban način, veže s kajkavskim govorima. Nesumnjivo je da je okruženost kajk. govorima pomogla u čuvanju arhaične pokraćene n. p. C u drinčanskom, no kontakt s kajk. je tu arhaičnu n. p. C mogao samo utvrditi i pomoći očuvati – ona nije mogla biti preuzeta u potpunosti iz kajk.¹⁷³⁸ Današnji kajkavci ikavci su se na područje donje Sutle doselili vjerojatno između 15. i 17. st. iz područja današnje SZ Bosne u Pounju. To bi moglo upućivati na to da je stariji naglasak kod psl. duge n. p. c tad još bio očuvan u bar nekim čak. govorima. Jasno, i područje Po-

¹⁷³⁸ Treba napomenuti ipak i to da se u drinčanskom čuva i kajk. tip naglasaka u n. p. C u glag. pridj. radnim, npr. *čīdiu – cidīla*. Naglasak tipa *rodīlâ* se čuva, doduše, i na čak. sjeveru (i ograničeno na Ižu), no obično je ili poopćen izvan stare n. p. C ili se čuva u samo nekim primjerima, ali *-īla* umj. *-īlâ* je tipično za kajk. (iako recimo naglasak tipa *pīla* umjesto *pīlâ* postoji i u čak. i štok.).

unja je relativno terenski blisko kajk. području te se od čakavaca na tom teritoriju, budućih Donjosutlanaca, mogla svejedno očekivati bliskost kajkavskom (kao što je to slučaj i sa zapadom staroštok. Posavine, čak. Žumberkom i sa sjevernim istarskim govorima u odnosu prema slovenskom). Zanimljivo je pak da se u čakavskom n. p. C na mjestu psl. duge n. p. c (i kračina u inf.) još čuva na zadarskim otocima (§230), što uopće nije blizu ni kajk. ni sln., dok sjeverniji čak. govori takvu n. p. C, tipičnu za sln. i kajk. (s kojima sjever čakavštine inače dijeli neocirkumfleksnu izoglosu – §140), čini se, u pravilu ne čuvaju, nego se ponašaju kao nštok. i u većini glagolâ na mjestu stare duge n. p. c imaju n. p. B: (§232). Tako je recimo u Matuljima kraj Rijeke (Kapović 2011a), na Orlecu na Cresu, na Grobniku, u Orbanićima u Istri itd. Iako su ti govori po drugim pitanjima povezani sa sln.¹⁷³⁹, ovdje se od sln. bitno razlikuju poklapajući se s većinom čakavskih i štokavskih govora. Pitanje *i*-glagolâ u čak. treba još detaljnije terenski istražiti da bi se ustanovilo gdje se možda još, osim na Ugljanu i drugim zadarskim otocima (i kod Donjosutlanaca), čuva kračina u infinitivu, tj. n. p. C na mjestu psl. duge n. p. c, a da to nije samo u nekoliko uobičajenih glagola kao *učiti* kao što je u većini štok/čak. govora¹⁷⁴⁰.

§232 Ostali dijalekti – novoštokavski, većina posavskog staroštokavskog (osim krajnjeg zapada) i većina čakavskog – su vrlo inovativni. Većina glagolâ psl. duge n. p. c ondje ima sekundaran dugi korijen u inf. (i ostalim oblicima – glag. pridj. radnom, imp. i aor.) i prešla je u n. p. B:, što je proces koji je davno uočen (usp. Ivšić 1911: 171–177, kasnije npr. Brozović & Ivić 1988: 18). Navodimo primjere (novoštokavski, orubički kao primjer »prosječnog« posavskog govora te tri govora za čakavštinu – po jedan južni, centralni i sjeverni govor):

novoštokavski	Orubica ¹⁷⁴¹	Brač ¹⁷⁴²	Vrgada ¹⁷⁴³	Grobnik ¹⁷⁴⁴
<i>búđiti</i>	<i>būđit</i>	<i>būđit</i>	<i>būđiti</i>	<i>būđit</i>
<i>cijéditi</i>	<i>cīđit</i>	<i>cīđit</i>	<i>cīđiti</i>	<i>cīđit</i>
<i>dijéliti</i>	<i>dīđit</i>	<i>dīđit</i>	<i>dīđiti</i>	<i>dīđit</i>
<i>lijépiti</i>	<i>līpīt</i>	<i>līpīt</i>	<i>līpīti</i>	<i>līpīt</i>
<i>sáđiti</i>	<i>sāđit</i>	<i>sōđit</i>	<i>s°āđiti</i>	<i>sāđit</i>

¹⁷³⁹ Osim neocirkumfleksa npr. i po (ograničenu) čuvanju C-tipa u glagolima stare n. p. c kao *rōđil*.

¹⁷⁴⁰ Kušar (1894: 42) za Rab citira *fađit – falin*, no to nije n. p. c nego *b₂* (Kapović 2011a: 218). Usp. u istom govoru (unutar oskudnog popisa glagolâ za koje Kušar kaže: »Ne podudaraju se u akcentu sa štok. dijalektom«) i *zɡubīt – zɡubī!* (kao u štok.) ali *zɡūbin* (no s prefiksom, što je druga stvar).

Za n. p. B: usp. stand. štok. *būdiš*, Orubica *būdim*, Vrgada *būdiš*, Brač *būdin*, Grobnik *būdiš* itd. Nema sumnje da je u ovakvim primjerima, tipičnima za veliku većinu glagolâ i za sve nštok. govore, za skoro sve posavske štštok. govore i za skoro sve čak. govore, dužina u infinitivu (kao i u glag. pridj. radnom) sekundarna. Nema sumnje ni da je proces prelaska n. p. C > B: povezan s unošenjem dužine, dakle *sadiš* (C) ⇒ *sādiš* (C:) ⇒ *sādiš* (B). Pa ipak, tu je riječ o analoškom, a ne fonetskom, procesu. Na to nam ukazuje nedosljednost toga procesa, tj. to što su, iako je većina glagolâ dospjela do zadnje faze (B:), neki glagoli ipak zastali u prvoj (C) ili drugoj fazi (C:) (§233). Da je riječ o analogiji prema n. p. B: nakon poopćavanja dužine u osnovi u n. p. C(;) a ne o nekom fonetskom procesu (ili tendenciji – npr. uklanjanju nestabilnog i teškog prozodijskog slijeda ~, vidi §236, 239, 328), vidi se i po tome što u štok. takve promjene nema u tipu G. *rúkē* < *rūkē* i I. *rūkōm* < *rūkōm*, kao i tome što takva promjena izostaje u *ě*-glagolima poput *kīpī* < *kīpī*, gdje n. p. B: ne postoji pa analogije kao u *i*-glagolima nije ni moglo biti (§234). Najvažniji razlog za početak takvog opsežnog analoškog procesa u *i*-glagolima je zacijelo bilo već postojeće preklapanje nekih oblika u naglasku kod B: i C: – imperativa *brāni!* (B) = *sādi!* (C), *l*-part. *brāni!* = *sādi!* (nakon transformacije naglaska u n. p. c, vidi dolje) itd.

Ali odakle tu uopće dužina? Ako se pogledaju očekivani odrazi kod starih dugih n. p. c *i*-glagolâ, u većini oblikâ bismo očekivali pokraćenu prednaglasnu dužinu – u infinitivu (*sušiti), u supinu (*sušit < *sūšit), u prezentskim licima od 2. jd. do 3. dv. (*sušiš... *sušē itd.), u 1. jd. aor. (*suših) i mn/dv. aor. (*sušismo... *sušīše itd.), u izvornom glag. pridj. radnom (*sūšīl – *sušīlā – *sūšīlo) ali ne i u preoblikovanom¹⁷⁴⁵, u svim oblicima *n*-participa osim N. m.r. (*sušenā – *sušenō i u svim drugim padežima), u množini imperativa (*sušimo! – *sušīte!), u imperfektu (?), u ž.r. (*sušēci) i kosim padežima aktivnog part. prez. te u mlađim oblicima aktivnog part. perf. (*sušīv – *sušīvši (?)). S druge strane, broj oblikâ u kojem se očekuje čuvanje dužine nije velik – staro 1. jd. prez. (*sūšu), jd. u imp. (*sūši!), 2/3. jd. aor. (*sūši), m.r. *n*-part. (*sūšēn – vidi §213 za ujednačavanje kračine/dužine u takvim oblicima), N. m.r. starog akt. part. prez.

¹⁷⁴¹ Kapović 2011a: 146 (usp. i bilješku na str. 145 za Ivšičeve podatke iz Orubice).

¹⁷⁴² Šimunović 2009.

¹⁷⁴³ Jurišić 1973.

¹⁷⁴⁴ Lukežić & Zubčić 2007.

¹⁷⁴⁵ Obično se uzima da je tu C-tip (*sūšīl – *sušīlā – *sūšīlo) zamijenjem B-tipom (*sūšīl – *sūšīlā – *sūšīlo) analogijom, no vidi gore za nešto drugačiju mogućnost uz pomoć Hirtova zakona. Ako bi tip *sušīl – *sušīlā – *sušīlo nastajao analogijom prema izvornom hirtovskom *sušīlā a ne prema n. p. b, onda ni tu (ispred unutarnjeg dominantnog akuta) ne bismo očekivali izvornu dužinu. Ako je pak riječ o čistoj analogiji prema n. p. b, onda bi se tu vjerojatno očekivala i dužina kao u n. p. b (gdje je ona bila očuvana ispred unutarnjeg recesivnog akuta – §59, 222, 229).

(*sūše) te stari akt. part. perf. (*sūš, *sūši itd.)¹⁷⁴⁶. Više je tih oblika (1. l. jd. prez. i participi) kasnije zamijenjeno mlađim oblicima (*sušim, *sūšiv(-ši)) ili je nestalo (*sūše).

Trag stare izmjene kračine (*sušiti) i dužine (*sūši!) kod starih dugih glagola n. p. c se, osim u donjosutl. i nekim kajk. i čak. govorima (§230–231), vidi neizravno i u sičanskom vokalizmu. U Sičama u zapadnoj Posavini je, naime, odraz jata tipičan za mnoge posavske govore – u kratkim slogovima imamo *-je-* (*tjelesā*), u dugima *-ī-* (*tīlo*). Ono što narušava takvu razdiobu su stari pokraćeni glagoli n. p. c, gdje, unatoč kračini, nalazimo u većini glagola *-i-* kao odraz: *cīdit*, prez. *cinīš*, *dīlīt* »dijeliti«, *grīšit*, *līpit*, *rīdit* – jedina je iznimka *ždrēbit*¹⁷⁴⁷. Takav se neočekivan odraz može objasniti samo time da je nekoć tu bila izmjenjena kračina i duljine (koje više nema – u svim oblicima je ujednačena kračina) tipa *cjedīti ali *cīdī! (kao u nekim donjosutl. glagolima) pa da je onda tu u šest glagola poopćena kračina (no s vokalizmom iz izvornih dugih slogova: *i*), dok je u jednom glagolu (»ždrijebiti«) poopćen vokalizam starih pokraćenih slogova¹⁷⁴⁸.

Potencijal za ujednačavanje dužine baš i ne izgleda prevelik, s obzirom na to o kakvim je oblicima riječ i koliko ih je¹⁷⁴⁹. U prezentu se dužina javljala samo u jednom licu (naspram svih ostalih), u aor. samo u dva lica, u *n*-part. samo u jednom obliku, u aktivnim participima samo u oblicima koji su vjerojatno vrlo rano nestali, a osim toga još samo vjerojatno u sekundarnim B-oblicima glag. pridj. radnih. Pa ipak, dužina je nekako bila ujednačena.

Kao prvo, ujednačavanje dužine je zacijelo išlo postupno. Npr. u aor. je prvo dužina mogla biti proširena iz 2/3. jd. na sva lica (*osūših! itd. prema *ōsūši), a u imp. iz jd. na mn. (*sūšimo! – *sūšite! prema *sūši!). Iz tih se oblika, zbog morfološke sličnosti, dužina onda mogla proširiti i na infinitiv (novo *sūšiti), a odatle u prezent (usp. Kapović 2011a: 230–231). Ujednačavanju dužine i prelasku u n. p. B: je mogao pripomoći (bar u čakav-

¹⁷⁴⁶ Po Kortlandtu bi, jasno, svi primjeri s naglaskom na kraju isto imali izvorno kraćenje, što onda ujednačavanje dužine čini još nevjerojatnijim (naravno, prema imp. *sūši! se može rekonstruirati i potencijalno starije *sūši!, no to ne poboljšava bitno situaciju za takvu tezu).

¹⁷⁴⁷ Kapović 2008c: 124, Kapović 2011a: 139–140.

¹⁷⁴⁸ Tu bi se moglo nagađati da je to zato što se *ždrijebiti* ne upotrebljava baš u imperativu (iz logičnih razloga), za razliku od glagola poput *cijediti*, *dijeliti*, *griješiti*, *lijepiti*, *rijediti* koji su česti u imperativu (*iscijedi to!*, *podijeli to!*, *ne griješi!*, *zalijepi to!*, *razrijedi to!* i sl.).

¹⁷⁴⁹ S druge strane, jednačenje kračine u govorima koji čuvaju n. p. C na mjestu psl. duge n. p. c nije komplicirano s obzirom na velik početni broj oblikâ u kojima se očekuje kraćenje (ipak, vidi §230–231 za kajk/čak. govore u kojima se čuva izvorna dužina u imperativu).

skom)¹⁷⁵⁰ i inovativni tip *gubīš – izgūbīš* (usp. štok. *gūbīš – izgūbīš* s kračinom i u prefigiranom obliku unatoč vezanom naglasku te kajk. *gubīš – izgubīš* s izvornim dočelnim naglaskom i kračinom u oba lika), koji nastaje analogijom prema starom obrascu n. p. *b*₂, gdje se dužina u prefigiranom obliku očekuje (§233). Konkretni scenarij, naravno, nije nužno morao biti isti u svim govorima.

Ujednačavanju dužine su mogle pridonijeti i neke druge okolnosti. Za kajk. i sln., koji čuvaju n. p. *C* od stare duge n. p. *c*, je također tipično da čuvaju i stari *C*-naglasak u *l*-part. (kajk. *rōdīl – rodīla – rōdilo*), dok je u štok. i u većini čak. govora to zamijenjeno mlađim B-tipom: **rodīl – *rodīla – *rodīlo* (analogijom prema **nosīl – *nosīla – *nosīlo*, ali vidi §91^F za drugo moguće objašnjenje kroz Hirtov zakon). Kada je došlo do promjene starijega **sūšīl – *sušīlā – *sūšīlo* mlađim oblicima na **īl – *īla – *īlo*, moglo je istodobno doći i do unošenja dužine (usp. već isto **sūšī!* i **mlātī!* u imp.) iz n. p. *B* prema **mlātīl* (gdje se očekuje ispred recisivnog akuta). Uklanjanje razlike n. p. *B* i *C* u *l*-participima je tako moglo narušiti razliku između *B* i *C* i drugdje kod glagola n. p. *C* koji su imali očuvanu dužinu u nekima od oblikâ.

Također treba reći i to da je kod nekih glagola n. p. *C* ujednačavanje dužine moglo biti poduprto i riječima druge vrste od iste osnove, npr. na **sušīti* su mogli utjecati pridjev **sūh – *sūhā – *sūho* i imenica **sūša*, na **gradīti* imenice **grād, *grāda*, na **budīti* pridjev **būdan*, na **dělīti* imenica **děl, na *platīti* imenica **plātā* itd. To je mogla biti »ispomoć« kod mnogih osnova, ali u nekim glagolima nije bilo drugih riječi iste osnove s dužinom koje su mogle tako utjecati – takvi su glagoli **cēditi, *gasiti, *kaditi, *lēpiti* (**lēpъ* je srodno, ali sinkronijski semantički teško povezi-vo), **variti*. Naravno, nije isključeno da su u nekima od ovih slučajeva prije postojale riječi iste osnove s dužinom koje su poslije nestale.

§233 Kako god konkretni scenarij (ili scenariji) ponovnoga unošenja dužine u sve oblike psl. duge n. p. *c* išao, činjenica je da se to dogodilo u velikoj većini glagolâ u štok. i čak. No manji je broj glagolâ ipak ostao pošteđen čitavog procesa *C > C' > B*: Tako su npr. nštok. glagoli *snijézīti, svijé-tliti, tájiti, téžiti* i *žáriti* dobili sekundarnu dužinu (usp. za duljinu oblike *snijég, svijétao, tájna, težak, žár* od istih osnova), ali su ostali n. p. *C* (*snijéžī, svijétlī, tájī, téžī, žáriti*)¹⁷⁵¹. Kračina se u nštok., vrlo dosljedno, u praktički svim govorima, vidi samo u četiri glagola (*čīniti, gūbiti, pūstīti,*

¹⁷⁵⁰ Kako primjećuje Benić 2014: 360.

¹⁷⁵¹ Kapović 2011a: 224. Za n. p. *C* usp. knjiž. sln. *sneží, svetlí, tají, teží, žarí* (usp. npr. i *žārit – žarīm* u donjosutlanskom – DGO).

učiti)¹⁷⁵², a u čak. ovi oblici također često imaju kračinu, ali uglavnom s odstupanijm, tj. s unošanjem dužine u pojedinim primjerima ovisno o pojedinom govoru. Usp. tako za staru dugu n. p. *c*:

novoštokavski	Brač	Vrgada	Grobnik
<i>činiti</i>	<i>činīt</i>	<i>činīti</i>	<i>činīt</i>
<i>gùbiti</i>	<i>gubīt</i>	<i>gubīti</i>	<i>gūbīt</i>
<i>pùstiti</i>	<i>pūstīt</i>	<i>puštīti</i> ¹⁷⁵³	<i>pustīt</i>
<i>ùčiti</i>	<i>učīt</i>	<i>učīti</i>	– ¹⁷⁵⁴

Usp. također i češ. *činit*, *hubit*, *pustit*, *učit*, slč. *činiť*, *hubiť*, *pustiť*, *učit'* s kračinom.

Ti glagoli ostaju n. p. C u štok. (*činī* itd.), osim glagola *pùstiti* koji u skoro svim štok. govorima, i u književnom štokavskom, prelazi u n. p. B (usp. ipak arhaično *pùstī* u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini). Rjeđe pak, u prijadranskim štok. govorima, ovaj glagol kao u čak. prelazi u n. p. B, usp. Dubrovnik *púštiti* – *pūštīm* (Rešetar 1907: 281/2010: 378). U stštok. posavskim govorima osim ovih glagola kratak općenito ostaje i glagol *ta-jiti*, ali zato ondje nalazimo unijetu dužinu u glagolu *učiti* u nekim govorima, usp. u Orubici *učīt* (Kapović 2011a: 147, 225), čega u nštok., čini se, praktički nigdje nema.

Izvorna se n. p. C(̣) ne očekuje samo kod stare duge n. p. *c* (kao u *ùčiti* – *učī*), nego i kod stare duge n. p. *b*₂ u štok., gdje n. p. C(̣) nastaje promjenom staroga *trubiš – *trubišmo, nastalog pomakom naglasaka u n. p. *b* (§54–55, 61–62, 64), u *trubiš – *trubišmo analogijom prema izvornim glagolima n. p. C (tipa *učīš – *učīšmo). Zanimljivo je da kod stare n. p. *c* u štok. nalazimo, kod one manjine glagolâ u kojima se nije dogodio prelazak u n. p. B, ili pokraćenu n. p. C (*učī*) ili dugu n. p. C: (*snijéžī*) (Kapović 2011a: 223–225). S druge strane, u nštok. kod glagolâ stare duge n. p. *b*₂ nalazimo, ako nije bilo sekundarnog prelaska u n. p. B, samo dugu n. p. C: kao *trúbī* (a ne **trubi, dakle, s očekivanom kračinom) (: 215–216), osim u dva primjera u stštok. posavskom (: 217). Kako, dakle, objasniti da na mjestu stare duge n. p. *c* imamo u nekim primjerima i kračinu kao u *učī*, dok se kod stare duge n. p. *b*₂ u nštok. javlja samo dugi tip *trúbī*? Moglo bi se pomisliti da je to zato što se u n. p. *c* ispred naglasaka dužina u prezentu uvijek kratila (*učīš), dok se u n. p. *b*₂ čuvala nakon pomaka udesno (*trūbīš). No to neće biti tako. U n. p. *c* kračinu nalazimo zato što je ondje isti naglasak u prezentu izvorno bio i u prefiksalsnim oblicima ti-

¹⁷⁵² Kračina je tu, naravno, poopćena i u oblicima gdje bi se fonetski očekivala dužina, npr. *učini!*, aor. *učini* itd.

¹⁷⁵³ Ali prez. *pūštīš*.

¹⁷⁵⁴ Glagol *učīt* je tu zacijelo posuđenica iz standarda (usp. *vādit* u istom značenju).

pa *naučiš (dakle opet s kraćenjem), dok je u n. p. b_2 tu bio nepomaknut (§64) naglasak na osnovi (*potrǫbiš, dakle s dužinom). Dakle, *trúbī* s dužinom bi bilo analogijom prema izvornoj dužini u *pòtrúbī*, dok u *učī* toga nije moglo biti jer je tu *nàučī* nastalo tek sekundarno (umjesto očekivanog *naučī) analogijom prema izvornoj n. p. b_2 – da se prefiksadni vezani naglasak izvorno javlja samo u n. p. b_2 vidi se u nekim stsrp. tekstovima (usp. Николаев 2014). Na to da pri pomicanju naglasaka u n. p. *b* stara dužina osnove ne ostaje očuvana ukazuju i primjeri hrv. dij. *vrúčīna*, *krāļīca*, *pūtīć*, *mļēkār* itd. (vidi §93–98 za te sufikse i takav naglasak nakon pomaka neoakutâ udesno).

Što se tiče čak., tamo je tendencija unošenja dužine nešto jača nego u štok. Kračina se ondje može čuvati u ista četiri glagola kao u štok., osim što *pustiti* u velikom broju govora dobiva dužinu (i prelazi u n. p. B:), a na čak. sjeveru se, čini se, isto događa i kod *gubiti*¹⁷⁵⁵ (usp. tablicu u Kapović 2011a: 226)¹⁷⁵⁶. Čini se da samo glagol *činiti* ostaje dosljedno pokraćen i n. p. C u svim štok. i čak. govorima (u kajk. toga glagola nema). Slično je i s *učiti*, s tim da prelazak u n. p. B: ondje vidimo u nekim posavskim govorima.

Za neke je čak. govore tipično čuvanje kračine u n. p. C (*činīš*) u neprefigiranim glagolima, a ujednačavanje sekundarne n. p. B: kod prefigiranih glagola (*učīnīš*). Usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *gubiti* – *gubīš* ali *izgubīti* – *izgūbīš*, *činiti* – *činīš* ali *u/načinīti* – *u/načinīš*. U *naučiti* – *naučīš* (prema *učīti* – *učīš*) pak nema dužine u prefigiranom obliku. U Kukljici (Benić 2011a: 7, 2014: 405–406) imamo *cidīti* – *cidīn* ali *precidīti* – *precīdin*, *sušīti* – *sušīn* ali *osušīti* – *osušīn*, *budīti* – *budīn* ali *prebudīti* – *prebūdīn*, *činīti* – *činīn* ali *učīnīti* – *učīnīn*, no i opet *naučiti* – *naučīn* bez dužine (slično i drugdje na Ugljanu). Zanimljivo je da tu dužinu vidimo samo u prezentu a ne i u infinitivu. U Senju (Moguš 1966: 96–97, 2002) vidimo isti fenomen u prezentu, ali ondje dužinu u inf. vidimo ne samo u prefigiranim nego i u neprefigiranim oblicima – usp. (*na*)*učīt* – *učīn* ali *naučīn*, (*iz*)*gūbīt* – *gubīn (1966: 97) (uz *gūbin* – 2002) ali *izgūbin*. U Se-

¹⁷⁵⁵ Usp. u Orbanićima (Kalsbeek 1998) *gūbīt* (*gūbin*) prema *pūštīt* (ali *pūštin!*) i *činīt* (*činīn*). Tu je, dakle, očuvana n. p. C u *činiti*, u *pustiti* je dužina unesena samo u prezent (s prelaskom u B: – kao na Vrgadi), a u *gubiti* i u infinitiv. U Novom (Беляћ 2000: 176, 188) vidimo kračinu u *učīt* – *učīn* prema dužini (i B:) u *gūbīt* – *gūbīn*, *načinīt* – *načinī* (ali aor. *ně_učīnī*).

¹⁷⁵⁶ Usp. npr. i trag kratke C kod glagola *svitlī* < *svitlī (*zasvitlī*) u Banjolama u JZ istarskom dijalektu (Mandić 2013a: 79). Zanimljiv je senjski primjer (Moguš 1966: 96–97), gdje nalazimo *učīt*, *učīn*, *ūčen* ali *ūčī!* (u ovom obliku dužina teoretski može biti i arhaična), *ūčila*, *naučīn*. Kračina u *učīn* bi mogla biti samo zbog automatskog kraćenja ispred neoakuta (: 95), no u primjerima poput *kīpin* (: 94) je staro *kīpīn različito razriješeno.

nju pak u *načiniť* – *načīnin* vidimo kračinu i u prezentskom prefigiranom obliku. Vezani naglasak u prefigiranim oblicima, kako rekosmo, potječe iz stare n. p. *b*₂. Do čak. tipa *gubīš* – *izgūbīš*, kakav nalazimo u više govorâ, vjerojatno dolazi analogijom prema izvornom obrascu *b*₂-glagolâ, gdje bi se očekivalo *trubīš – *potrūbīš. Postojanje tipa *sadiš – *posādiš je moglo pospješiti potpuni prelazak takvih glagola u tip *sādīš* (§232). U sln/kajk. pak n. p. C i kračinu vidimo uvijek i u prefigiranim oblicima (kajk. *sušīm* – *posušīm* i sl.) – ondje, za razliku od štok/ćak., nema posebnog prefiksalnog naglaska.

S obzirom na gornju napomenu o mogućem utjecaju srodnih riječi iste osnove na unošenje dužine (*grād* ⇒ *grāditi* umjesto *grāditi), zanimljivo je primijetiti da *gūbiti* i *učiti* nemaju takve mogućnosti za analogiju¹⁷⁵⁷, dok kod *pūstiti* imamo pridj. *pūst* od istoga korijena no bez pretjerano transparentne semantičko-tvorbene veze. Jedino kod *čīniti* imamo povezane riječi *čīn* (*o*- i *i*-osn.). Izvorna je kračina mogla u ovim riječima biti očuvana zbog njihove frekventnosti (tj. frekventnosti oblikâ u prez. i inf., gdje se očekuje izvorno kraćenje) i nedostatka analogije iz povezanih riječi. Nedostatak povezanih riječi s dužinom, doduše, nije pomogao glagolima poput *cijéditi*, *gásiti* itd. (§232).

i) glagoli na *-ě-

§234 I u glagolima na *-ě- (tj. na *-ǎ- nakon *č/ž/š/j) bismo, kao i u glagolima na *-ī- i *-ǎ-, u infinitivu (i glag. pridjevu radnom, množini imperativa i većini oblikâ), očekivali kračinu ispred unutrašnjeg (+)akuta. Međutim, u štok. tu opet nalazimo u nekim primjerima kračinu (*trčati* – *trčīm*) a u nekim dužinu (*trpjeti* – *trpīm*).

Odras u slav. jezicima i tradicionalna rekonstrukcija *ě*-glagolâ su drugačiji od onih kod *i*-glagolâ. Ponajprije, za razliku od *i*-glagolâ, gdje se rekonstruiraju sve tri naglasne paradigme (*a*, *b*, *c*), kod *ě*-glagola se tradicionalno rekonstruiraju samo n. p. *a* i *c*. U štok. danas imamo samo jedan glagol, izvorno kratkosložni, u n. p. B kod *ě*-glagolâ (*vđjeti* – *vđlīm*), svi ostali su n. p. A (*vđjeti* – *vđdīm*), n. p. C (izvorno kratko *gđrjeti* – *gđrīm*, pokraćeno *bjěžati* – *bjěžīm*) i n. p. C: (*kđpjeti* – *kđpīm*). Isto je i u sln. – postoji samo n. p. A (npr. *vđditi* – *vđdim*) i n. p. C (*bežīm*, *držīm*, *kričīm*, *molčīm* itd.). Зализняк (1985: 139) za strus. također bilježi samo n. p. A i n. p. C.

Nepostojanje n. p. *b* se očituje i u odrazu *ě*-glagolâ u Zslav. jezicima. Sjetimo li se odrazâ *i*-glagolâ, ondje u suvremenim jezicima nalazimo dužinu u

¹⁷⁵⁷ Dužina se vidi u pridj. *něūk* (uz *něuk*), ali taj je pridjev zabilježen tek u 19. st. (ARj).

infinitivu (analogijom prema prezentu) kod stare duge n. p. *b* ali kraćinu kod stare duge n. p. *c*. Činjenici da su *ě*-glagoli, ako nemaju stari akut na osnovi (tj. ako nisu n. p. *a*), u Jslav. i Slav. uvijek u n. p. *c* odgovara i postojana kraćina kao odraz u Zslav.:

češ. *běžeti, držeti, křičeti, klečeti, mlčeti, seděti, kypěti*

slč. *bežat', držat', kričat', mlčat', trčat'; sediet', kipiet', mrziet', prdiet', smrdiet', vrtiet'*¹⁷⁵⁸

No, kako se napominje u Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 37, to je tipično za većinu Zslav. jezika/dijalekata (češki, slovački, kašupski/slovinški), ali ne i za sve. U južnolehitskim govorima, malopoljskom i silezijskom, nalaze se odrazi i kratkih i dugih osnova. Usp. za malopoljski govor Venčurke (Kusała 1957, Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 38):

dugi odrazi *styrceć, súyrbeć, ćyrpeć*

kratki odrazi *klęceć, prez. še męrzy, pęrzy, śmęrzy, ięc'i*¹⁷⁵⁹

U štokavskom kod tradicionalno rekonstruirane n. p. *c* (i štokavske sinkronijske n. p. *C*) nalazimo i kratke i duge odraze. Navodimo novoštokavske primjere i varijante:

n. p. C (pokraćeni): *bježati* (jako rijetko *C*:¹⁷⁶⁰), *držati, sjěditi*¹⁷⁶¹

n. p. C (kratki/dugi): *kričati* (i *kričati*), *mučati* (i *múčati*)¹⁷⁶², *prđjeti* (ARj *prđjeti*), *smřđjeti* (ARj *smřđjeti*), *svřbjeti* (ARj *svřbjeti*), *trčati* (dij. *trčati* – *třčěš*), *trpjjeti* (i *trpjjeti* (?))¹⁷⁶³, *vrištati* (i *vrištati*), *vřtjeti* (ARj *vřtjeti*)¹⁷⁶⁴

¹⁷⁵⁸ Slč. kod osnovâ na **-ě-* ima nejasnu dužinu/duženje. Moglo bi se pomisliti da je to prema zanaglasnoj dužini iz n. p. *a*, no to je sumnjivo jer je glagolâ n. p. *a* malo. Za čuvanje akutirane dužine u Zslav. vidi §251.

¹⁷⁵⁹ Usp. prema malopolj. glagolima s odrazom dužine u nštok. dugo *trpjjeti* ali kratko *trčati*, *svřbjeti*/*svřbjeti*, a prema malopolj. odrazu kraćine nštok. *prđjeti*/*prđjeti*, *smřđjeti*/*smřđjeti* i dugo *klęčati*, *mřzjeti*, *jęčati*.

¹⁷⁶⁰ Usp. kod Stullija neobično *Bjěxati* [bjęžati] (1807, 1810) uz *bjěxati* [bjěžati] (1801) i *бљѣжѣ* u Piperima (Стевановић 1940: 179). Zanimljiva se opreka nalazi u Gundincima u Posavini (Užarević 2009: 23): *bježăt(i)* »bježati u jednome pravcu ili u određeno vrijeme« – *bižăt(i)* »bježati u različitim pravcima ili u različito vrijeme« (sekundarni iterativ).

¹⁷⁶¹ U štok. je glagol uglavnom prešao sekundarno u *i*-glagole. Usp. ARj za *sjedjeti* i odraze izvornoga **-ěti* u dijalektima, npr. *sedět* u Dobroti u Boki (Rešetar 2010: 119).

¹⁷⁶² Kratka varijanta *múčat* npr. u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini (moji podaci).

¹⁷⁶³ Nije jasno postoji li kratka varijanta u nštok. govorima koja ne bi bila posljedica fonetskog kraćenja dugog *ř*.

¹⁷⁶⁴ Usp. ERj *prđjeti*, *smřđjeti*, *svřbjeti*, *vřtjeti* (ali *trpjjeti*, *mřziti*) prema Vukovu (tako prema njemu i u ARj) *prđjeti*, *smřđjeti*, *svřbjeti*, *vřtjeti*. Oblici zabilježeni u ERj su tipič-

n. p. C (dugi)¹⁷⁶⁵: *bléjati, blijéštati, brídjeti, búčati, cúriti, cvíliti*¹⁷⁶⁶, *cvřčati, čúčati, cújtjeti, gúđiti, jécati, kléčati, kípjeti, krčati, krijéštati, míłiti* »sporo se kretati«, *mřziti, píštati, plúštati, přštati, réžati, rúđjeti, sípiti, skřbiti, stídjeti, škrípiti, štédjeti, šúmjeti, sútjeti, tíštati, tréštati, vřijéditi, zvécati, zviždati, zvúčati, žívjeti, žmíriti, žúđjeti*

U štok. nije uvijek lako znati što je *ě*-glagol. Katkad na to upućuje samo akcentuacija (npr. u *cúři, míłi, vřijédí* itd. prema štok. inf. *cúriti, míłiti, vřijéditi*), s obzirom na prevlast C(̇) kod *ě*- a prevlast B: kod *i*-glagolâ. U ikavskim govorima zbog promjene *ě > *i* morfološki više nema razlike, a i u neikavskim govorima dolazi do miješanja i prelazaka iz *ě*- u *i*-glagole, usp. knjiž. štok. *sjéditi, mřziti* umjesto starijeg *mřzjeti* (kako je u starijim rječnicima i tekstovima), *cúriti* prema bednjanskom *cěyřeti*, stand. hrv. *žmíriti* prema stand. srp. *žmúreti, šúmjeti* > *šúmiti, búčati* > *búčiti, píštati* > *píštiti* itd. Osim toga, u *ě*-glagole su upali i stari (deadjektivni) glagoli s prezentom na **-ěje-* (koji se još čuvaju u nekim čak. i kajk. govorima¹⁷⁶⁷): *bijéjeti, blijédjeti, cijéjeti, crńeti, slijéjeti, plávjeti, sívjeti*.

Kako vidimo, unutar štok. ima dosta varijanata (npr. *vříštati/vříštati*), koje se mijenjaju od govora do govora. Za preciznije utvrđivanje rasprostranjenosti pojedinih varijanata, i u nštok. i u štok/čak/kajk. općenito, bila bi potrebna detaljnija istraživanja. U mnogim je (prijadranskima ali i drugima) govorima nezgodno to što se gubi dugo slogotvorno *ř* (§365), a time onda i razlika poput *smřđjeti : trpjeti*. U nekim kajk. i čak. govorima ne postoji sinkronijski slijed *-ř*, što može dovesti npr. do (nefonetskog) povlačenja naglasaka u *-ř* ili do kraćenja prednaglasnih dužina ispred neokuta (§236, 239)¹⁷⁶⁸.

Izvan nštok. se javlja još varijanata kojih u nštok. nema. Usp. iz Posavine (moji podaci): Siče *bučī, škripī, trpī*, Magić Mala *zviždī, pištī*, Velika Ko-

ni za hrvatske nštok. govore. Primjer *dřžati* je uvijek kratak (usp. i bednjansko *deržđti*, V. Rakovica *držđti*). Dugo *trčat* usp. u Prapatnicama (Vrgorska krajina, moji podaci) ali s prez. *třčēn*.

¹⁷⁶⁵ Sekundarna dužina se može vidjeti u varijantama *gřmjeti* (uz starije *gřmjeti*, usp. i *gěřměti* u Bednji) i *bázdjeti* (uz starije *bázdjeti*), usp. *грьмѣти i *рьздѣти s kratkim vokalima u psl.

¹⁷⁶⁶ Naglasak *cvílī* (ali usp. u ARj i *cvíleti – cvílīm* i *cvíliti – cvílīm*) u štok. bi upućivao na staru varijantu na *-ě-*. Usp. tu pak n. p. *b* u *i*-glagolima u sln. *cvíliti/cvíliti – cvílīm*, češ. *kvílit*, slč. *kvílit*'.

¹⁷⁶⁷ Usp. u Orlecu na Cresu (Houtzagers 1985) za taj tip glagol *jačēt – prez. jačējem*, a u Bednji (Jedvaj 1956: 314) *želēti – želējam* (uz *želīm*).

¹⁷⁶⁸ Bračka građa (Šimunović 2009) iz tog razloga nije najpouzdanija. Nepostojanje slijeda *-ř* u središnjoj i zapadnoj bračkoj čakavštini dovodi do obrasca kao *bílīt se* ali *bílīn se* ili do očito sekundarnih prez. oblikâ poput *kīpin, stīđin se*, a vjerojatno i do dvostrukosti kao u *mūčāt/mučāt* (prema *mučīn*).

panica *pištàti*, *zaskrìpit* (: *škripī*) itd. Na Vrgadi (Jurišić 1973) pak nalazimo npr. *biłiti se* (nštok. *bijéjeti se*), *pišćàti*. Usp. također i *trpěti* u Velikoj Rakovici (March 1981: 304). U Bednji (Jedvaj 1956: 314) od prosječnog novoštokavskog stanja (s varijantama) odudara samo *bīēžōti* (nštok. *bjēžati*). Dužinu u glagolu *bježati* nalazimo i na čak. sjeveru, usp. u Omišlju (Vermeer 1980: 458) *bīžāt* – *bīžī* i na Kastvu (Jardas 1957: 300) *bēžāt*. U čak/kajk. nalazimo i miješane »poluduge« naglasne paradigme (koje odgovaraju dugoj n. p. C: u štok.), s dužinom samo u infinitivu ali ne i u prezentu. Usp. za čak. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *bīžāt* ali *bižīš* (prema *kīpět* – *kīpī* i *sidět* – *sidīš*) i na Krasu kraj Dobrinja (Hozjan 1993: 116) *bižāt* – *bižī*. Za kajk. usp. u Velikoj Rakovici (March 1981: 274) *glēdēti* (i sup. *glēdět*, imp. *glēdī!*, part. *glēděl*) ali *glēdīm* (tako u više glagolâ – ali *držāti*, *sedēti*, *vrtēti*) i u Podr. Sesvetama (Maresić 1996) *bēžāti* – *bežīm*, *glēdēti* – *glēdīm*, *smrdēti* – *smrdīm*, *prēlādēti* – *preladīm*, *žmērēti* – *žmerīm* (ali *sedēti*). Kod glagolâ pak sa odrazom starog prezentskog *-ěje- nalazimo dužinu unesenu i u prezent: *prēglādēti* – *prēglādēm*, *žīvēti* – *žīvēm*. Distribuciju bi u pojedinim čak/kajk. dijalektima i govorima tek trebalo detaljno ispitati.

Pogledamo li svu varijaciju zajedno, uz potreban oprez, može se reći da su svugdje pokraćeni samo glagoli *sédēti i *dърžati (kod svih ostalih pokraćenih postoje i duge varijante u nekim govorima), dok ima više glagolâ poput *кypěti ili *klěčati koji, čini se, svugdje imaju dužinu. Pritom treba napomenuti da se dužina često nalazi kod glagolâ koji nemaju povezanih riječi s dužinom koje bi mogle poslužiti kao izvor analoške dužine (poput *kīpjeti*, *klěčati*, *smrdjjeti*, *vrtjeti* itd.), dok u štok. kod *bjēžati* nalazimo skoro uvijek kraćinu unatoč potencijalnoj analogiji s *bijēg*. Kod ě-glagolâ je ujednačavanje dužine/kraćine vjerojatno posljedica »unutarnjih sredstava«.

Nikolajev je (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 31–43) predložio da ondje gdje se tradicionalno rekonstruirao samo n. p. c kod ě-glagola treba pretpostaviti staru n. p. c i n. p. *b*₂, koja se u većini dijalekata kasnije stopila (u potpunosti ili djelomično) s n. p. c. Tako bi, recimo, štok. *kīpī* (C) zapravo nastajalo od starog *kŷpity (*b*), što bi nakon pomicanja neoakuta udesno postalo *кypity i onda se stopilo s *dърžitы < *dърžitы (*c*), kao i u slučaju n. p. *b*₂ u *i*-glagolima (§54–55, 61–62, 64). Pri tome, prema Nikolajevu, ujednačavanje dužine/kraćine u pojedinim dijalektima (tipa *dърžati* ili *trpjjeti*) ne bi bilo više-manje nasumično kao u *i*-glagolima u štok/čak. (§232–233), nego bi se dužina vidjela kod glagolâ izvorne n. p. *b*₂ a kraćina kod izvorne n. p. c. Nikolajev trag stare n. p. c traži u primjerima s pokraćenom dužinom u štok/čak/kajk., u Jleh., što bi se onda poklapalo s prefiksalsnim naglaskom (rus. *полуютметность*) u ukr. (3. jd.

терnúть – нотёрнуть ali *бижúть – побижúть*¹⁷⁶⁹ ~ štok. *trǫjeti* ali *bjèžati*), s naglaskom u nekim srbug. tekstovima itd.

Nikolajevljevo rješenje vrlo dobro objašnjava izostanak dugih *ě*-glagola n. p. *b* te se može prihvatiti (iako je problem što tu taj pomak u izvornoj n. p. *b* nije dijalektalno ograničen kao u *i*-glagolâ). No bez obzira na postanje generalizirane n. p. *c* kod neakutskih osnova u psl., sâm mogući nastanak naglasaka *kypĩť (*c*) od starijeg *kỹpĩť (*b*₂) nipošto ne znači da kasnija slavenska pokraćena n. p. *C* (tipa štok. *dřžĩ*) odgovara staroj n. p. *c* a duga n. p. *C*: (tipa štok. *trǫĩ*) izvornoj n. p. *b*₂. Kao prvo, primjeri s kraćinom i dužinom se ne poklapaju uvijek u slav. dijalektima koji imaju i n. p. *C* i n. p. *C*: (vidi gore za štok. i malopolj.). Dapače, i u samom štok. tu npr. postoji velika raznolikost i neujednačenost po govorima, a isti primjeri mogu biti u nekim govorima kratki (*mũčĩ*) a u drugim dugi (*mũčĩ*). Osim toga, kako već napomenusmo kod stare n. p. *b*₂ kod *i*-glagolâ poput *trũbĩ*, neće biti da je ondje dužina u prezentu fonetski očuvana (§233). Dakle, bez obzira na moguć povijesni razvoj n. p. *b*₂ > *c* u slav., po odrazima dužine se nikako ne može zaključiti koji *C*-glagoli nastaju od izvorne n. p. *c* a koji od izvorne n. p. *b*₂. I u jednim i u drugim se u prezentu ispred neoakuta (*mũčĩ – §236) i u penultimi oksitonâ (*mũčĩmð – §221) očekuje fonetsko kraćenje, ali čuvanje dužine u drugim oblicima (npr. **mũčĩ!* – vidi §232 za *i*-glagole). Kao i u *i*-glagolima, u pojedinačnim je glagolima, ovisno o govoru, više-manje nasumično onda ujednačena ili kraćina ili dužina bez obzira na povijesni postanak te n. p. *c*.

Iako se u *ě*-glagolima, kao i u *i*- i *a*-glagolima, očekuje kraćina u oblicima kao što su inf., *l*-part., aor. (osim 2/3. jd.) i mn. imp., situacija je tu od *i*-glagolâ drugačija utoliko što je kod *ě*-glagolâ poopćena, iz ovog ili onog razloga, n. p. *c*. Također, u kasnijim nštok. i štštok. govorima je drugačije to što za *ě*-glagole ostaje tipična upravo n. p. *C*: (u grupi glagolâ poput *kĩpĩ*) iako se takav tip kod *i*-glagolâ (koji imaju isti prezent kao *ě*-glagoli), kao *tájĩ*, javlja vrlo rijetko i samo u nštok. i nekim rubnim čak. govorima. Zanimljivo je da je u pretpostavljenom tipu *sãdĩ kod *i*-glagolâ postojala jaka tendencija prelaska u tip *sãdĩ* (§232) u štok/čak., dok se kod tipa *kĩpĩ* kod *ě*-glagolâ u štok. to uopće nije događalo, a u čak. se događalo samo u poje-

¹⁷⁶⁹ Prefiksalni naglasak (*полуотметность*) znači označava (sinkronijski) vezanje naglasaka za osnovu kod prefiguriranih glagola. Tako neki nštok. govori imaju prefiksalni naglasak u *ě*-glagolima (npr. *bòlĩ – zãbolĩ*), dok ga drugi nemaju (npr. *bòlĩ – zabòlĩ*). Na zapadu nštok. područja je uglavnom ujednačen tip s prefiksalskim naglaskom kao *prètǫpĩ rãzbježĩ* (tako je i u stand. hrv.), a na istoku tip *pretǫpĩ/rãzbježĩ* (tako je i u stand. srp.). U Posavini npr. postoji više različitih tipova. Distribucija ovakvih tipova naglasaka ne mora nužno biti poopćena u svim glagolima ili po dužini (kao tip *zãbolĩ* ali *zakĩpĩ* i sl.), usp. u Velikoj Kopanici (Posavina, moji podaci) nepretkažljiv sustav: *gòrĩ – izgòrĩ, bòlĩ – rãzbolĩ, lètĩ – zalètĩ* ali *bòjĩ – pobojĩ, grmĩ – zagrmĩ, ležĩ – zalèžĩ, škripĩ – zaškripĩ* itd.

dinačnim govorima u kojima uopće nema slijeda $\bar{\sim}$, što je razvoj ne izravno povezan s ovim, ili u pojedinačnim primjerima (u svakom slučaju, rjeđe nego u *i*-glagolima). Također, zanimljivo je da kod *ě*-glagolâ puno više *ě*-glagolâ ima kraćinu u inf. (i sličnim oblicima) nego kod *i*-glagolâ, gdje se to u većini štok/čak. govorâ čuva samo u nekoliko glagola poput *učiti*¹⁷⁷⁰. Kraće rečeno, pitanje je odakle toliko različit razvoj stare duge n. p. *c* u štok. kod *i*- i *ě*-glagolâ, odnosno frekventnost pokraćene n. p. *C* i stabilnost duge n. p. *C*: kod *ě*-glagolâ s obzirom na potpuno obratnu situaciju kod *i*-glagolâ. To je posljedica toga što je kod *i*-glagolâ postojala frekventna stara n. p. *B*: (od psl. n. p. *b*) pa su onda i glagoli n. p. *C* > *C*: mogli u nju prijeći analogijom nakon poopćavanja dužine osnove (§232), dok n. p. *B*: kod *ě*-glagolâ uopće nije postojala, tj. nije bilo nikakvog analoškog paradigmatškog uzora za prelazak tipa *kípī* u n. p. *B*:. Stoga *kípī* u nštok. ostaje potpuno nepromijenjeno kao i *G. rúkē* ili *I. rúkōm*. To nam pokazuje da je promjena **sādī* ⇒ *sādī* kod *i*-glagolâ bila analoška a ne fonetska. U čakavskom pak, za razliku od štokavskoga, ima prelaska u n. p. *B*: (tj. stvaranja nove n. p. *B*: koje prije nije bilo) i u *ě*-glagolima (iako rjeđe nego u *i*-glagolima) – to je ondje zacijelo posljedica netolerancije slijeda $\bar{\sim}$ u čak. (§239). Ipak, u primjerima kao *G. rúkē*, *I. rúkōm* u čak., koji također imaju teški slijed $\bar{\sim}$ u arhaičnim govorima, nema promjene u ***rūkē*, ***rūkōm* zato što u *G.* i *I.* nalazimo samo *-ē*, *-ōm* i u n. p. *B* (*ženē* – *ženōm*, *trāvē* – *trāvōm*) i u n. p. *C* (*vodē* – *vodōm*, *rūkē* – *rūkōm*). Tu se, dakle, vidi da je analogija, u smislu uglédānja na mogućnosti koje postoje u sustavu (n. p. *B*: u drugim glagolskim vrstama), ipak odigrala ulogu (iako neizravnu jer stara n. p. *B*: nije postojala u *ě*-glagolima¹⁷⁷¹) u rješavanju slijeda $\bar{\sim}$ u glagolima (kao i u *G.* i *I.* *ā*-osnovâ, gdje su zbog nepostojanja naglasaka na osnovi u n. p. *B* i *C* tu izabrana druga sredstva za promjenu $\bar{\sim}$ – §328).

Što se tiče *ě*-glagolâ, u štok/čak/kajk. svugdje nalazimo, kako rekosmo, podjelu ovih glagola na dvije grupe: n. p. *C* (npr. **sēdēti*) i n. p. *C*: (npr. **kypēti*)¹⁷⁷². Pripadnost pojedinih primjera dugom odnosno kratkom tipu varira (s tim da su neki glagoli, poput navedena dva, stabilni), no prema psl. n. p. *c* s dugom osnovom je svugdje u jednoj grupi glagolâ poopćena kraćina a u drugoj dužina. Možda je tu najstarija poslijespl. situacija koja se može rekonstruirati za sve štok/čak/kajk. govore ona koju imamo u kajk. – u jednoj grupi glagolâ (poput **sēdēti*) kraćina u svim oblicima, a u drugoj grupi glagolâ (poput **kypēti*) dužina u nekim oblicima (imperati-

¹⁷⁷⁰ Ovakva se oštra naglasna razlika između tipa *kípī* i tipa *sādī* i danas čuva čak i u ikavskim nštok. govorima, gdje se inače ovi glagoli nikako morfonološki ne razlikuju (inf. *kípīt* = *sādīt*).

¹⁷⁷¹ Izravna je analogija eventualno moguća samo u ikavskim govorima u kojima je **i* = **ě*.

¹⁷⁷² Sln. nema prednaglasnih dužina pa sln. ovdje izostavljam.

vu, glag. pridj. radnom, infinitivu i supinu – sve analogijom prema izvornoj dužini u jednini imperativa) ali kračina ispred neoakuta u prezentu. Usp. u Velikoj Rakovici glagole poput *trpěti*, *urtěti* s kračinom u svim oblicima i drugu grupu glagolâ koji imaju dužinu u imperativu (*glědī!*), *l*-part. (*glěděl*) i infinitivu/supinu (*glědětī/glědět*) ali ne i u prezentu (*glědīm*) (March 1981: 274), pri čemu dužina u *l*-part. i inf/sup., jasno, dolazi analogijom prema jednini imperativa. Ostatak toga bi se mogao vidjeti i u grobničkom *bīžāt* – *bižīš* (vidi gore). Shematski prikazano:

psl. – duga n. p. c	štok/čak/kajk.
*sěděti, *kypěti	grupa *sěděti – *sědīš
	grupa *kīpěti – *kīpīš

Naravno, to bi potjecalo od još starijeg sistema u kojem bi svi glagoli stare duge n. p. c imali i dužinu i kračinu ovisno o fonetskom (ne)kraćenju u pojedinim oblicima. Nakon toga bi dolazilo do u načelu nasumične redistribucije kvantitativnih odnosa u *ě*-glagolima, pri čemu je u nekim glagolima došlo do ujednačavanja kračine u svim oblicima, a u drugima do širenja dužine i na neke oblike koji je prije nisu imali (a onda još kasnije na sve oblike).

U grupi uvijek kratkih su samo glagoli *sěděti i *držati. U grupi dugih/kratkih (ovisno o govoru) su glagoli poput *běžati, *kričati, *trpěti itd., a u grupi uvijek dugih su glagoli poput *kypěti, *ječati, *verděti itd. Čini se da su štok. i čak. u odnosu na kajk. inovirali te da se tamo kao najstariji obrazac iz kojeg se izvode svi današnji oblici može rekonstruirati tip s unesenom dužinom i u prezent u drugoj grupi glagolâ, dakle tip s *kīpīš umjesto *kīpīš. N. p. C: je u štok. uvijek očuvana, a u čak. je katkad zamijenjena, u nekim govorima i primjerima, kao i kod *i*-glagolâ, s n. p. B: (§232), usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *čučīš* ali *stīdīš* prema štok. *čúčīš*, *stīdīš* ili u Selcima na Braču (podaci Nataše Šprljan) *cūrīt*, *kīpīt*, *žmīrīt* (B:) ali *pīščāt*, *rěžāt*, *šūmīt* (C:) prema štok. n. p. C: u svim tim primjerima. U ikavskim čak. govorima je u tome mogla pomoći i morfološka izjednačenost glagolâ na *-ěti i *-iti > *-it(i)* (iako to u štok. ikavskim govorima nije imalo utjecaja u ovom slučaju). Za n. p. C: u čak. usp. još npr. u Orbanicima (Kalsbeek 1998) *kl'ěčīn*, *kīpī*.

Zanimljivo je da određenu grupu primjerâ u n. p. C: kod *ě*-glagolâ uvijek imaju čak i govori koji inače imaju uvijek ujednačenu kračinu (i očuvanu n. p. C) kod stare n. p. c kod *i*-glagolâ, kao kajk., krajnji zapad Posavine blizak kajk. (Siče i Magić Mala)¹⁷⁷³ i ugljanski čak. Tu treba reći da je

¹⁷⁷³ Npr. u Magić Maloj (moji podaci) – n. p. C je pokraćena i očuvana (npr. *oblačī*) kod *i*-glagolâ, ali svedjedno postoji i n. p. C: kod *ě*-glagolâ (npr. *kīpī* prema *škripī*).

čuvanje stare n. p. C i u *i*- i *ě*-glagolima arhaizam, no da je ujednačavanje bilo potpune kračine bilo potpune dužine u oba slučaja inovacija (izvorno se očekuje kračina u jednim a dužina u drugim oblicima), tj. posljedica različitog smjera analogije. Ono što tu nije jasno je zašto je kod *i*-glagolâ u govorima koji čuvaju n. p. C (npr. u Sičama i Magić Maloj) ujednačavana uvijek kračina u svim oblicima, dok je kod *ě*-glagolâ u jednoj grupi glagolâ ujednačavana dužina, tj. zašto se i tu *ě*-glagoli opet razlikuju od *i*-glagolâ.

j) *gōsēn(ic)a

§235 Riječ *gōsēnica nastaje prema starijem *gōsēna (usp. čak. *gusīna* bez sufiksa *-ic-*), gdje je *-ēn- također sufiks. Sama osnova *gōs- ima stariji oblik *qōs-, tj. *vōs- s protetskim *v-. Početno *v- je u čitavom nizu slav. jezika/dijalekata, zacijelo dosta rano s obzirom na svoju proširenost, zamijenjeno početnim *g- sporadičnom glasovnom promjenom. Primarnu osnovu vidimo u češ. *vousy* (mn.) »brada«, slč. *fúz* »brk«, polj. *wąs* »brk« – mn. *wąsy*, sln. (Plet.) *vóse* (ž.r., mn.)¹⁷⁷⁴, što ukazuje na psl. *(v)qōsъ (n. p. b) »dlaka«. Pridjev *(v)qōsēnъ bi, dakle, značio »dlakav«, a gusjenica bi bila doslovno »dlakava«.

Riječ *gōsēn(ic)a, kako se tradicionalno rekonstruira (prema mjestu naglaska u štok. *gūsjenica* i knjiž. sln. *gosēnica*), ima stari akut na drugom slogu. Budući da je osnova *(v)qōsъ dominantna, taj je stari akut tu nastao pomicanjem naglaska s prethodnog sloga (*gōsēnica > *gōsēnica). To nam samo po sebi ne govori je li taj akut bio dominantan ili recesivan, no s obzirom na odraz dužine u prvom slogu u mnogim slav. jezicima/dijalektima, tu zacijelo treba rekonstruirati (–)akut ispred koga se prednaglasna dužina čuvala kao u slučaju *mōltila > *moltīla (§59, 222, 229). Kako je *-ēn- rijedak sufiks, ne možemo, nažalost, neovisno odrediti njegovu valenciju.

Dužinu vidimo jasno odraženu u Zslav. jezicima:

češ. *housenka*, slč. *húsenica*, polj. *gąsienica*

Te oblike treba izvoditi vjerojatno iz *gōsēnica, gdje naglasak ili uopće nije pomaknut na unutrašnji (–)akut ili je pomaknut tek naknadno (§59).

Dužinu, očuvanu ispred (–)akuta, ali s kasnijim pomakom na nj, vidimo također u jednom štokavskom i u više čakavskih govora:

¹⁷⁷⁴ Sln. *vóse* (m.r.) je sekundarno.

Strizivojna u Posavini (FO: 383) *gūsjenica*¹⁷⁷⁵; Kali na Ugljanu (Mislav Benić) *gūsñica*, Grobnik (Lukežić & Zubčić 2007) *gūsènica*, Jurkovo Se-
lo (Skok 1956: 232) *gūsñica*¹⁷⁷⁶

Naglasak na *-ěñ- se vidi i u knjiž. sln. *gosēnica* (vidi §138 za neocirkum-
fleks), no to nam ne govori ništa o dužini prvoga sloga. Dužina se ipak vi-
di u mnogim kajk. i sln. govorima koji su pretrpjeli Ivšićevu retrakciju
(§167):

Velika Rakovica (March 1981: 261) *gūsenica*, Bednja (Jedvaj 1956: 301)
gūseñico, Cerje (Šatović & Kalinski 2012) *gōsenica*, Prodin Dol (Rožić
1893-4/II: 118) *gūsēnica*, Ozalj (Težak 1981b: 259) *gūsēnica* < *gūsēnica,
Tuškani (Matija Mužek – usmeno) *gūśēnica* < *gūsēnica, Turopolje (Šojat
1982: 448) *gōśēnica*, Đurđevac (Maresić & Miholek 2011) *gōsanica* <
*gōsanica (naglasak u Podravini mora biti na zadnja dva sloga), Beltinci
u Prekmurju (Novak & Novak 2009) *gōusanca*, Štajerska (Pleteršnik)
gōsenica, Potoče (FO: 189) *gōsanca*, Brdo/Potoče (Pronk 2009) *gōsan-
ca*¹⁷⁷⁷

No u praktički svim štok. govorima te u mnogim čak. govorima vidimo
ipak kraćenje ispred unutrašnjeg akuta:

nštok. *gūsjenica*; Brač (Šimunović 2009) *gusñica*, Vrgada (Jurišić 1973)
gusñna, Murter (Juraga 2010) *gusñna*, Sali (Piasevoli 1993) *gusñica*,
Kukljica na Ugljanu (Mislav Benić) *gusñna*, Ošljak (Valčić 2012) *gusñna*,
Rivanj (Radulić 2002: 22) *gusñnica*, Čižići (Turčić 2002) *gusñica*, Orba-
nići (Kalsbeek 1998) *gusènica*

Budući da je oblike s dužinom koje smo vidjeli teško objasniti kao sekun-
darne¹⁷⁷⁸, zacijelo oblike s kraćinom treba objašnjavati kao sekundarne
(usp. recimo razliku u dužini čak i u susjednim govorima – *gusñna* u
Kukljici, ali *gūsñnica* u Kalima na Ugljanu). Može biti da je tu kraćina
ispred unutrašnjeg ʷ poopćena nekakvom apstraktnom analogijom pre-
ma kraćini koja se inače javlja u drugim riječima ispred puno brojnijih
izvornih dominantnih akuta (vidi §217 za moguće slično objašnjenje i u

¹⁷⁷⁵ Ovdje ipak treba ostaviti mogućnost da je možda riječ o omašci u opisu.

¹⁷⁷⁶ Zanimljivo, Celinić & Čilaš Šimpraga (2008: 75) bilježe *gūsēnica* bez prednagla-
sne dužine (drugačiji odraz jata je zacijelo posljedica utjecaja kajk. u međuvremenu). S
obzirom na to da je Skok bio izvorni govornik i da je opisivao stariju varijantu govora,
prednost svakako ide njegovu obliku.

¹⁷⁷⁷ Za još sličnih koruskih primjera s retrakcijom/dužinom u toj riječi usp. Pronk 2007:
175–179.

¹⁷⁷⁸ Teoretski bi se moglo razmatrati analoški utjecaj osnovnoga *(v)ǫsʷ na unošenje
dužine i u izvedenicu, no to je teško vjerovati s obzirom na očito ranu zamjenu početno-
ga *v- s *g- koje je zacijelo zamaglilo izvornu semantičku vezu između *vǫsʷ »dlaka« i
*gǫsēnica »gusjenica < dlakava«.

ràbota). Eventualno bi se *ad hoc* moglo također pretpostavljati da je tu *-ě- bilo dominantno, no to je potpuna špekulacija. U okviru tradicionalne teorije, u kojoj se kraćenje očekuje ispred svih unutrašnjih starih akuta, je pak jako teško objasniti dužinu koju vidimo u brojnim navedenim primjerima.

Kračina se, zacijelo slična postanja kao i u štok/čak., vidi i u nekim kajk. i sln. govorima, ali opet s retrakcijom neocirkumfleksa (ovaj put ne potpuno jasnom – §151, 169):

Lobor (Zečević 1993: 452) *gòšęnica*, Kostelsko (Celinić 2010: 60) *gùsenica*, Gornja Konjščina (Gudek 2013: 14) *gòysenica*, Međimurje (Blažeka 2003: 14, 2008: 41) *gòsenyca* < *gòsenica, Središće (Greenberg 1999) *gòsãnca*

Nije jasan ruski oblik *гýсеница* s naglaskom na prvom slogu. U rus. se to teško može objasniti iz *gòšęnica kao u Zslav. S rus. bi se eventualno moglo podudarati, ako je staro, ozriničko (Rešetar 2010: 201) *gùšęnica* u Crnoj Gori.

k) *kǫdělъ

Sličan primjer riječi *gusjenica* vidimo u riječi *kudjelja*. Tu također ispred unutrašnjeg akuta, kojemu zbog rijetkog sufiksa također ne možemo neovisno odrediti valenciju (a i sama etimologija nije potpuno jasna¹⁷⁷⁹), vidimo u nekim jezicima/dijalektima dužinu, a u drugima kraćinu.

U Zslav. vidimo duljinu:

češ. *koudel*, slč. *kúdel*, polj. *kądziel*

Ovdje je zacijelo riječ o odrazu nepomaknutoga neoakuta *kǫdělъ (ili tek kasnije pomaknutoga) budući da je idući slog imao, treba pretpostaviti, (-)akut. Pomaknut naglasak ipak vidimo u sln. *kodělja* i rus. *кудэль*.

Dužinu ovdje vidimo i u više sln/kajk. govora s Ivšićevom retrakcijom i oblicima tipa *kùdeļa* (§151, 169). S druge strane, u nekim kajk. govorima vidimo i kratko *kùdeļa* (§151), a isključivo kraćinu, čini se, vidimo u štok/čak.:

štok. *kùdjeļa*

¹⁷⁷⁹ Snoj psl. *kǫdělъ/-a povezuje sa štok. *kùdrav* i sln. *kódær*, gdje vidimo akut (*kǫdrъ) – semantički veza odgovara, no naglasak se ne poklapa.

ćak. – Brač (Šimunović 2009) *kudĭja*, Vrgada (Jurišić 1973) *kudĭļa*, Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001) *kudĕļa*, Orbanići (Kalsbeek 1998) *kudĕļa* itd.

Kračina se u štok/ćak. ovdje zacijelo mora tumačiti na isti način kao u *gùsjenica* (vidi gore).

PREDNAGLASNA DUŽINA ISPRED DUGOG NEOAKUTA

§236 Vidjeli smo već da se ispred unutrašnjeg starog akuta korijen pokraćuje. Isto se događa i ispred drugih dugih naglasaka. Kod dugog neoakuta smo već vidjeli primjere iz *i*-glagolâ (hrv. dij. *učĩš*) i *ě*-glagolâ (*sjedĩš*) – §230, 232–233–234. Primjere za kraćenje vidimo ispred dugih sufikasa u n. p. *b* ispred kojih dolazi do kraćenja duge osnove:

praslavenski	štokavski	češki	slovački
*dьlъznĭkъ	<i>dùžnik</i>	<i>dlužník</i>	<i>dlžník</i>
*jŭnākъ	<i>jùnāk</i>	<i>junák</i>	<i>junák</i>

Usp. još štokavski (vidi §98 za ove sufikse):

*-āčь: *pokrivāč*, *svirāč*, *trùbāč* (: *pokrivati*, *svirati*, *trúba* B)

*-ākъ: *divļāk*, *jùnāk*, *lùďāk*, *těžāk* (: *lūd*, *těžak* C)

*-āřь: *mļĕkār*, *pīsār*; *glāvār*, *mēsār*, *zìďār* (: *mlijĕko*, *písati* B, *gláva*, *mĕso*, *zìď* C)¹⁷⁸⁰

*-ьnĭkъ: *dùžnĭk*, *rùčnĭk* (: *dûg*, *rúka* C)

U štok/ćak/kajk. je ovo još uvijek automatsko sinkronijsko naglasno pravilo u tvorbi. Izvan tvorbe kraćenje dužine ispred neoakuta (i njezino analoško ponovno unošenje) vidimo u sljedećim osnovnim kategorijama u štok/ćak/kajk. (pišemo nepovučen naglasak):

a) *i*-prezenti: *učĩš* (analogijom *tājĩš*)

b) G. *ā*-osn. (n. p. B/C): *rukĕ* (analogijom *rŭkĕ*)

c) I. *ā*-osn. (n. p. B/C): *rukōm* (analogijom *rŭkōm*)

d) g. *i*-osn. (n. p. C): *ļudĩ* (analogijom *ļūdĩ*)

e) G. dv. (n. p. C): *rukŭ* (analogijom *rŭkŭ*)

¹⁷⁸⁰ Ovakav se naglasak izvorno očekuje kod izvedenicâ od n. p. *c*, no ne i kod izvedenicâ od n. p. *b*, vidi Дыбо 1981: 176–178.

Ovi nastavci su različitog postanja – izvorna unutrašnja dužina (*učīš* < *učīšb), izvorna dočetna dužina (*rukē* – §253, *rukū* – §257, *glāvā* – §255) i kontrakcija (*lūdī* < *ludьjь – poseban razvoj je u *rukōm* < *rukōv* < *rukoŭ < *rŏkojŏ¹⁷⁸¹).

Kraćenje ispred dugog neoakuta je bio već općeslavenski proces, kako se vidi prema primjerima kao što su *junāk*, *učīš* i sl. Međutim, slijed $\bar{\sim}$ se mogao ponovno uspostaviti analogijom – npr. *tājīš* prema *tājī!* (§232), *rūkē* prema *rūkà*, *lūdī* prema *lūdi* itd. No i u takvim ponovno uspostavljenim sljedovima $\bar{\sim}$ može opet doći do kraćenja pa se tako od *rūkē* može opet dobiti *rūkē*. To je često u čak/kajk., a puno rjeđe u štok. Razlog tome je fonetska nestabilnost slijeda $\bar{\sim}$ u mnogim govorima – riječ je o slijedu četiriju mora s naglaskom na zadnjoj mori (*rūkē* = /ruukeè/). Takav se fonetski težak slijed onda u govorima često mijenja (§328), a nekad se ta promjena vrši tako da se prednaglasna dužina opet krati. Dakle, tu imamo razvoj *rukē ⇒ *rūkē > *rūkē*. Kako ćemo vidjeti, u nekim je primjerima jasno da je tu riječ o naknadnom (neopćeslavenskom) razvoju, ali u drugima ne možemo uvijek biti sigurni je li riječ o starom, općeslavenskom, ili puno kasnijem kraćenju. Teoretski bi se u svim primjerima s kratkim (čak/kajk.) *glavē*, *glavōm* i sl. (gdje se dužina lako bila mogla rano jednačiti prema *glāvā* i sl.) moglo raditi o mlađem kraćenju.

Općenito bi se kraćenje ispred dugog neoakuta, koje vidimo u nabrojenim primjerima, teoretski moglo tumačiti analogijama prema drugim oblicima ili kasnijim razvojem – npr. *mesār* prema *mesārā* (kraćenje u propenultimi – §221), *učīš* prema *učīti* (kraćenje ispred (+)unutrašnjeg akuta – §222), *rukē* kasnijim kraćenjem slijeda $\bar{\sim}$ itd. – no, s obzirom na brojnost ovakvih primjera i na još lakše objašnjavanje protuprimjera (kao *tājīš* ili *rūkē*) analogijama, ipak će biti da je tu riječ o fonetskom kraćenju. Na to upućuje npr. i nštok. *rūkū* (uz rjeđe *rūkū*) koje supostoji uz G. *rúkē*, I. *rūkōm*, gdje kraćenje u štok. vidimo vrlo rijetko. Kraćinu u *rūkū* < *rukū* je praktički nemoguće objasniti analogijom, a u štok. nema kasnijeg fonetskog kraćenja $\bar{\sim}$ osim sasvim iznimno i u rijetkim govorima.

§237 U štok. je u tipovima G. *glāvē* > *glávē*, I. *glāvōm* > *glávōm*, *lūdī* > *lūdī* i *trēsū* > *trēsū* skoro uvijek ujednačena dužina. Na izvorno kraćenje upućuje štok. g. *rukū* > *rūkū*, kako rekosmo (usp. i *slūgū* s unesenom dužinom prema *slūge* itd.). Iznimaka od ovoga nema puno. Usp. oblike poput *glāvē*, *rūkōn* na dubrovačkom području (§346); *rūkōm* u Ozrinićima u Crnoj Gori, što Rešetar (1900: 28–29) spominje kao iznimku; ne posve pozudano *čelūstī* u Orubici (Kapović 2010c: 28–29); G. *strūjē* u donjem toku

¹⁷⁸¹ Tako u štok. i južnijem čak. U kajk. i sjevernijem čak. *golvojŏ > *glavoŏ > *glavŏ > *glavŏ(m)/glavŭ(m)*.

slijeva rijeke Studenice (kosovsko-resavski dij., Драгин 2012) i rijetko kraćenje u koraoničkoj zoni – npr. *ка Рѣкѣ* (Радић 2010: 42). U nekim bi od tih primjera mogla biti riječ o arhaizmima, ali ne možemo u to biti potpuno sigurni. Ipak, u Biteliću (Ćurković 2014 : 240, 244) nalazimo odnos poput *stríže – strīgū, bdíte – bdijū, dáde – dàdū* (ali *túkū, vúkū*), što je sigurno (rijedak) arhaizam.

Izvornu alternaciju kod starog lokativa mn. na *-ih vidimo npr. u Ibos.: l. u *Ḳralūpī* prema n. *Krālūpi* (g. *Kralúpā*) (Brozović 1966: 152). Frekventno fakultativno kraćenje ´ ispred dužine vidimo u mjestu Jazak (FO: 450, Ивић 1991: 285–288) u središnjem Srijemu (šum-vojev. dij): npr. *spàvāńe* uz *spávāńe* itd. To bi lako mogla biti i lokalna inovacija.

§238 Poseban je pak štok. tip g. *glāvā* (tako npr. u nekim posavskim govorima) > *glávā*, gdje u štok. u pravilu uvijek vidimo dužinu ispred -ā. Na Koraoniku je zabilježen g. *српāнā* (Радић 2010: 42), no to bi mogla biti i kasnija lokalna inovacija (vidi gore i za G.). Tu je riječ o izvornim oblicima kao *golvṛ, *vodṛ i sl., gdje je dugi *-ṛ uzrokovao duženje prethodnog kratkog sloga (§171), a u trosložnim oblicima davao -ā u štok. ili nekim štok. govorima (§255). Kasniji oblici kao *glāvā – vōdā* zacijelo nastaju kombinacijom početnoga *glāv – *vōd (izvorno dvosložni oblici sa skraćanim i otpalim *-ṛ) prema *iz_gglāvā – *iz_vvōdā (izvorno trosložni oblici s nepokraćenim *-ṛ koje daje -ā i ispred kojeg se očekivano krati slog), pri čemu se u štok. poopcāva duga/produžena osnova i, u nekim govorima, nastavak -ā. Naravno, ako bi se štok. -ā tumačilo kao inovacija, dužina osnove nije problem.

§239 U nekim čak/kajk. govorima tu nalazimo očekivane oblike kao G. *glavē*, I. *glavōm*, g. *lūdī*, što bi moglo biti staro, no mogla bi biti riječ i o kasnijoj pojavi zbog kasnijeg fonetskog kraćenja dužine ispred neoakuta – u više se dijalekata, kako rekosmo, vidi da je slijed - ~ izrazito nestabilan. U mnogim čak. govorima prednaglasne dužine uopće nema ispred dugih naglasaka (npr. od ikavsko-ekavskih govora u Senju, dijelu krčkih, rapskih i paških govora, u Velom i Malom Lošinjju, Ploviku, Unijama¹⁷⁸² itd.). Kao primjer vjerojatnog starog kraćenja usp. npr. u Novom (Белић 2000: 170) i Pitvama/Zavali (Barbić 2011: L) očuvan izvorni odnos u *grēmō – grētē* ali *grēdū*¹⁷⁸³.

¹⁷⁸² Vidi Lukežić 1990: 42 za detalje.

¹⁷⁸³ Zanimljivo je da se u nekim čak. govorima u kojima se čuva kraćenje u penultimi oksitonā u *trēsemō – trēsetē* (§203, 221) ipak sekundarno ujednačava dužina u 3. l. mn. ispred neoakuta. Usp. u Kalima na Ugljanu (Mislav Benić – usmeno) *tresemō* ali *triesū*, a u Dračevici na Braču (Šimunović 2009: 51) *mūzemō* ali *mūzū* < *mūzū.

U nekim slučajevima se vidi da je tu riječ o kasnijoj pojavi. Npr. na Braču se kraćenje ispred neoakuta javlja sekundarno i nema izravne veze s istim općeslavenskim kraćenjem. To vidimo po oblicima iz Dračevice poput G. *glōvĕ* u kojima se još vidi *o* < *ā i koje stoji prema oblicima poput *glāvĕ* u drugim bračkim govorima (Šimunović 2009: 31, 40). To je jasno i po tome što se stara dužina krati i ispred novog *ā* < *ā (§292), usp. *vojālo* < *vājālo (~ štok. *vājalō*). Na sekundarno uklanjanje slijeda *-~* upućuju i naglasci poput *kīpin* prema starijem *kīpīn (usp. štok. *kīpīm*), gdje se naglasak (nefonetski) pomakao da bi se dužina očuvala (§234).

U Senju se prednaglasna dužina automatski krati ispred neoakuta, usp. G. *svičĕ*, I. *svičōn* prema *svičā* (Moguš 1966: 70). Do kraćenja dolazi recimo i ispred neoakuta koji nastaje predsonantskim duženjem, npr. *pitāl* prema *pītāla* (: 99). No drugačije rješavanje starog **-~* vidimo u *kīpin* < *kīpīn (: 94) i drugim takvim glagolima s nefonetskim pomicanjem naglasaka (prelaskom u n. p. B). Za kraćenje u kajk. usp. u V. Rakovici (March 1981: 256) *trāvā* ali G. *travĕ*, I. *travūm* (za *ĕ*-glagole vidi §234). Kada je riječ o govorima u kojima se prednaglasna dužina nikada ne javlja ispred neoakuta¹⁷⁸⁴, problem je i u tome što tu može biti riječ o još općeslav. pokrati koja je ostala živjeti kao sinkronijsko pravilo u pojedinom sustavu pa je mogla onda djelovati i kasnije (npr. izvorno u G. *glavĕ* a sekundarno u *vrātīl* < *vrātīl), što bi zamutilo prvotne uvjete djelovanja.

Kraćenje prednaglasnih dužina ispred neoakuta je u skladu s pokratom ispred nepokraćenog (+)unutrašnjeg starog akuta (štok. *kūpina*, češ. *kupina*) i ispred neocirkumfleksa (štok. *mùškī*, češ. *mužský*).

PREDNAGLASNA DUŽINA ISPRED NEOCIRKUMFLEKSA

§240 Kao i ispred dugog neoakuta, kraćenje očekujemo i ispred (kontrakcijskog) neocirkumfleksa (koji je uvijek dug). Već smo vidjeli takvo kraćenje u hrv. primjerima kao *bācāš*, *jācāš* (§164)¹⁷⁸⁵. Takvo se kraćenje vidi i kod stegnutoga **-ȳ* < **-ĭjъ* kod određenih pridjeva:

praslavenski	štokavski	češki/slovački
* <i>mōžьskъjъ</i>	<i>mùškī</i>	<i>mužský</i>
* <i>gordьskъjъ</i>	<i>gràdskī</i>	<i>hradský</i>

¹⁷⁸⁴ Npr. Lisac (2009: 105), govoreći o arhaičnim srednjočak. govorima s očuvanim prednaglasnim dužinama, ističe da se prednaglasne dužine bez ograničenja (dakle, i ispred neoakuta) javljaju u Bakarcu, Hreljinu, Zlobinu (Kvarner i kvarnersko zaleđe), Garžinićima (Istra) i Milotskom Bregu (Istra), ali da drugdje dolaze samo ispred *˘*.

¹⁷⁸⁵ Poseban su slučaj primjeri s ranom retrakcijom neocirkumfleksa prije kraćenja kao *pȳtašъ < *pȳtāšъ (§162).

Usp. još u štok. *gláva – glàvnī, svijēt – svjètskī, rúka – rùčnī, tùđī < tuđī* itd. Takav se naglasak, s kraćenjem prethodnog sloga, jasno, ne javlja samo u štok. nego i u kajk. i čak. (usp. npr. *muškī* na Vrgadi i u V. Rakovici). Za takav naglasak u odr. pridj. vidi Kapović 2011c: 349–351, 358, 367, 370. Treba napomenuti da češ/slč. *mužský* i sl., za razliku od štok/čak/kajk. primjerâ, nije pretjerano relevantno s obzirom da u n. p. c i osnovne riječi imaju pokraćen korijen – *muž* (dugi cirkumfleks se krati u Zslav.) itd.

ZANAGLASNE DUŽINE

§241 Kao i u slučaju prednaglasnih dužina, i iza naglasaka su svi izvorno dugi vokali (svi osim *e, *o, *ь, *ѣ) bili dugi u svim pozicijama. No, kao i kod prednaglasnih dužina, koje će se dužine u kojem jeziku očuvati ovisilo je o čitavom nizu faktora.

Kada se govori o odrazu zanaglasnih dužina, postoje tri osnovne vrste koje treba uzeti u obzir s obzirom na njihov odraz u slav. jezicima:

- a) zanaglasne cirkumfektirane dužine u neposljednem slogu (npr. *gòlq̄bъ – G. *gòlq̄bi)
- b) zanaglasne akutirane dužine u neposljednem slogu (npr. *kórvāma – usp. *rǫkǎma za akut pod naglaskom)
- c) zanaglasne dužine u zadnjem (otvorenom) slogu¹⁷⁸⁶ (npr. *kórvā)

Izvorne razlike između ovih dužina (osim po akutiranosti/neakutiranosti) nema. No bitna je razlika u tome kako se one odražavaju u kasnijim slav. jezicima – ne samo zbog različitog fonetskog razvoja, nego i zbog različitih analogija i međuodnosa koji su tu postojali. Odraz zanaglasnih dužina u neposljednem slogu se znatno, kako ćemo vidjeti, razlikuje od odraza zanaglasnih dužina u zadnjem slogu. Također, u zadnjem slogu se ne mogu gledati samo zanaglasne dužine nego i naglašene dužine zajedno s njima (dakle, *kórvā zajedno s *rǫkǎ i sl.), koje u zadnjem slogu imaju drugačiji odraz nego u neposljednem slogovima¹⁷⁸⁷.

¹⁷⁸⁶ U psl. su više-manje svi zadnji slogovi bili otvoreni (zakon otvorenih slogova).

¹⁷⁸⁷ Što se tiče odrazâ psl. naglašanih izvorno dugih slogova u neposljednem slogu, o tome smo već govorili kod odrazâ psl. izvorno dugih prozodema (starog akuta, dugog neoakuta i dugog cirkumfleksa).

ODRAZ ZANAGLASNIH CIRKUMFLEKTIRANIH DUŽINA U NEPOSLJEDNJEM SLOGU

§242 Odras neakutirane zanaglasne dužine, kao i prednaglasne, u zapadnoslavenskim jezicima ovisi o naglasnoj paradigmi, ali dodatno još, čini se, i o valenciji zanaglasnih slogova. Vidjet ćemo da se u trosložnim riječima s dočetnim jerom u n. p. *a*, tj. iza akuta (u riječima tipa *měšěць), zanaglasna dužina u Zslav. čuva (ako je slog dominantan), dok se u istim takvim riječima u n. p. *c*, tj. iza cirkumfleksa (u riječima tipa *ǫbvolkъ), zanaglasna dužina dosljedno krati (uz neke, lako objašnjive, iznimke).

Osim toga, odraz zanaglasnih dužina ovisi i o broju slogova, pri čemu vrijedi opće pravilo *što kraće, to duže* – dakle, zanaglasne dužine se čuvaju u kraćim, a krata u dužim riječima (kao i kod odrazâ *[^] u štok/čak/kajk – §117 – i kod odrazâ *[^] u češkom – §111, ali ne i kod odrazâ dužine u ZOS – §252). Usp. štok. *gõlũb* ali *gõlũbovi*, *pãmět* ali *pãmětan* (< *pãměťnъ), *mjěsěc* – *mjěsěca* ali *mjěsěčina*, *mjěsěčni* (< *měšěцьnъ) itd.

Primjere ćemo navoditi prema broju slogova i razvrstavat ćemo ih, zbog Zslav. i kad je to potrebno, po naglasnim paradigrama – prvo n. p. *a* pa *c*.

U štok/čak. vidimo odraženu zanaglasnu dužinu u drugom slogu u svim primjerima n. p. *a* tipa *měšěць, dok neocirkumfleks u sln/kajk. nije toliko dosljedan. Prvo navodimo primjere gdje je dužina posvjedočena u svim slav. jezicima, onda one u kojima se dužina vidi u samo nekim Zslav. jezicima, a na kraju one gdje Zslav. jezici imaju kraćinu¹⁷⁸⁸. [Tablice s objašnjenjima se nalaze na str. 504–506]

Za zanaglasnu dužinu u n. p. *a* usp. još *ábolnъ > štok. *jãblãn* – *jãblãna*¹⁷⁸⁹, sln. *jãblan*¹⁷⁹⁰ (češ/slč., a možda i polj., imaju drugi sufiks: *áblonъ > češ/slč. *jabloň*, polj. *jabłoń*) te složena osobna imena poput *Borńimĩrъ, *Voldĩmĩrъ > štok. *Brãnimĩr*, *Vlãdimĩr*, češ. *Branimĩr*, *Vladimĩr* (za naglasak usp. ukr. *Володїмуп*)¹⁷⁹¹, a također i složenicu *vinògordъ (§219) > štok. *vinogrãd* (slč. *vinohrad* možda ima kraćinu prema *hrad* ili odraz moguće sekundarne varijante *vinogòrdъ – usp. §331^F).

¹⁷⁸⁸ Za neke od primjerâ usp. Stang 1957: 45 s referencama na stariju literaturu.

¹⁷⁸⁹ Usp. n. p. *A* u Dubrovniku (Ligorio & Kapović 2011: 341). Izvorni se akut vidi i u toponimima *Jãblanac*, *Jãblanica*, *Jãblanik*, *Jãblanovac*, prezimenu *Jãblanić* i izvedenicama *jãblanak*, *jãblanovina*, *jãblanski* (sve ARj). Usp. i etimološki povezano štok. *jãbuka*, sln. *jãbolko* itd.

¹⁷⁹⁰ Usp. i sln. *jãblanaljãblana*, *jãblanicaljãblanica* za nedosljednost neocirkumfleksa (§136).

¹⁷⁹¹ Starija je varijanta sufiksa bila *-měrъ, a *Voldiměrъ je zapravo germanska posuđenica/kalk (*Waldemēraz).

a) dužina u svim jezicima

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*mēsēcь	<i>mjēsēc</i> ¹⁷⁹² – <i>mjēsēca</i> ¹⁷⁹³	<i>mēsec</i> ¹⁷⁹⁴	<i>měsíc</i>	<i>mesiac</i>	<i>miesiąc</i> – <i>miesiąca</i>
*zājęcь	(<i>zēc</i>) ¹⁷⁹⁵	(<i>zājęc</i>) ¹⁷⁹⁶	<i>zajíc</i>	<i>zajac</i> ¹⁷⁹⁷	<i>zajęc</i> – <i>zajęca</i>
*pāqkь ¹⁷⁹⁸	<i>pāūk</i> – <i>pāūka</i>	<i>pāvok</i> (<i>dij.</i>) ¹⁷⁹⁹	<i>pavouk</i>	<i>pavúk</i>	<i>pajęk</i> – <i>pajęka</i>
*pēnēzь	(<i>pjēnēz</i> – <i>pjēnēza</i>) ¹⁸⁰⁰	<i>pēnez</i>	<i>peníz</i> – d. <i>peněžúm</i> ¹⁸⁰¹	<i>peniaz</i> ¹⁸⁰²	<i>pieniędz</i> – <i>pieniędza</i>
*týsōtь ¹⁸⁰³	(<i>tšūća</i>) ¹⁸⁰⁴	<i>tšoč</i>	<i>tisíc</i>	<i>tisíc</i>	<i>tysiąc</i> ¹⁸⁰⁵
*rēzānь (glag. pridj. trpni)	<i>rēzān</i> – <i>rēzāna</i>	<i>rēzan</i> – <i>rēzana</i>	<i>řezán</i> – <i>řezána</i> ¹⁸⁰⁶	1807	

¹⁷⁹² Po samom štok/čak. osnovnom obliku u riječima tipa *mjēsēc*, koje imaju dugi vokal u prvom slogu, zbog stapanja odrazâ starog akuta i dugog cirkumfleksa u toj poziciji, nije moguće znati (ne gledamo li izvedenice, naglasnu paradigmu u arhaičnim govorima poput dubrovačkog ili odraze u drugim slav. jezicima) je li riječ o izvornoj n. p. *a* ili *c* (Ligorio & Kapović 2011: 332–333). Npr. nije jasno potječe li riječ *gālēb* od staroga *gālēbь (*a*) ili *gālēbь (*c*) (vidi raspravu u Ligorio & Kapović 2011: 336–337).

¹⁷⁹³ Riječ *mjēsēc* je u velikom broju štok. govora prešla u n. p. C, što se vidi po štok. g. *mjesēcī* (usp. npr. u *misēci* u Senju – Moguš 2002), dli. *mjesęcima*, po oblicima kao što su L. *mjesēcu* i po preskakanju kao *nā,mjesēc* (usp. npr. u Novom *nā,misēc* – Белић 2000: 153). No trag se stare n. p. A vidi u Dubrovniku (usp. Ligorio & Kapović 2011: 347–348) i po izvedenicama kao *mjēsečina*, *mjēsečār*, *mjēsečnica*, *mjēsečnik*. Za prelazak u n. p. C u kajk. i čak. i općenito vidi još §137.

¹⁷⁹⁴ Za ovu riječ u kajk. vidi gore.

¹⁷⁹⁵ Usp. toponim *Zājęcār* u Srbiji koji upućuje na *zājęc (A), ali s kraćenjem u višesložnom obliku (§244).

¹⁷⁹⁶ Sln. ima sekundaran sufiks *-ьcь ispred kojeg je skoro uvijek ujednačen neocirkumfleks (§159).

¹⁷⁹⁷ U knjiž. slč. u načelu nema dugog -á- nakon -j- (osim rijetkih sekundarnih iznimaka poput g. *jám* od *jama*) jer se -j- smatra prvim dijelom dvoglasa -ia-, koji je u cjelini po naravi dug (i na kojem se ne izgovara dužina na slogotvornom dijelu), usp. slč. *vojak* prema češ. *voják* i štok. *vōjāk*. U slč. dijalektima i starijem jeziku nalazimo i *zajác* s dužinom, usp. npr. Habijanec 2011 ili Ripka 1975: 41.

¹⁷⁹⁸ Prefiks *pā- je akutiran i dominantan, dakle uvijek naglašen (usp. štok. *pāučina* i *pāučić*). No u Slav. je ova riječ u n. p. B (*paqkь): rus. *паяк* – G. *паяка́*, ukr. *пая́к* – G. *паяука́*, bjr. *пая́к*. S obzirom na *pā-, to bi moralo biti sekundarno (možda je riječ o utjecaju izvornoga *qkь bez prefiksa?), no postoji mogućnost i da je dulžina u Zslav. također zapravo odraz takvog sekundarnog neoakuta a ne zanaglasne dulžine u n. p. *a*.

¹⁷⁹⁹ Za knjiž. sln. *pājęk*, sa sekundarnim sufiksom, vrijedi isto što rekosmo i za *zājęc*.

¹⁸⁰⁰ Vidi ARj za ovakav oblik i naglasak. Riječ je u kajk. (§137) i čak/štok., izgleda, rano počela prelaziti u n. p. C. Za čak. usp. u Selcima na Braču (Vuković 2011) *pīnēzi* – g.

piněz, u Dračevici (Šimunović 2009) *pñezi* – g. *piněz*, na Vrgadi (Jurišić 1973) G. *pñeza* – n. *pñezi* – g. *pinēzi* uz neobično *piněz* – G. *pinēza* – n. *pinēzi*, u Novom Vinodolskom (Беличъ 1909: 185/Белић 2000: 138) neočekivano *pñezi* bez dužine itd. Što se tiče štokavskog, Vuk citira za Rat niže Dubrovnika oblik *pñezi*, a usp. i *pñezi* – g. *pñezā* u Studencima u Imotskoj krajini (Babić 2008 – nepomaknut naglasak u g. može biti i sekundaran). Nije potpuno jasan naglasak *pñezi* (Šamija 2004), no g. *pinézā* (Domagoj Vidović usmeno za Lovreć kraj Imotskog) upućuje vjerojatno na stariju n. p. C.

¹⁸⁰¹ S očekivanim kraćenjem zanaglasne dužine u višesložici.

¹⁸⁰² Usp. i množinski oblik (drugog značenja i deklinacije) *peniaze* – g. *peñazi* s očekivanim kraćinom ispred dugog nastavka i u višesložici (ostali padeži imaju dužinu). Prema Verweiju (1994: 496–497), takav se obrazac vidi samo u tom primjeru.

¹⁸⁰³ Ovo je možda izvorno okamenjeni genitiv mn. od *týsqŕi.

¹⁸⁰⁴ Štok. *tšŕŕća* (*tšŕŕću*) ima kratak drugi slog iako bi se tu fonetski očekivalo čuvanje dužine (usp. genitive jd. tipa *pāmēti* itd.) zato što nema imenicā *ā*-sklonidbe koje bi imale takav naglasak (* na prvom slogu i zanaglasnu dužinu). To je posljedica toga što je u većini njih ujednačena kraćina sufiksa analogijom prema oblicima s naglašenim sufiksom, npr. *krāvŕica* analogijom prema *žēnica* < *ženŕica* (§246). Osim toga, prema frekventnom g. *tšŕŕća* se može početni oblik reanalizirati i kao *tšŕŕća* umjesto očekivanog *tšŕŕća (usp. i mlađi naglasak *hŕŕada* umjesto starijeg *hŕŕada* analogijom prema čestom g. *hŕŕādā*).

¹⁸⁰⁵ U g. *tysięcy*, kao i u g. *pienędzy*, *miesięcy*, očekivano nema dužine ispred *-ī < *-ŕŕŕ (nastavka uzetog iz *i*-osnovā, kao i u čak. *pinezi*, štok. *mjeseci* itd.).

¹⁸⁰⁶ Češ. ima dug sufiks i u n. p. *b* (usp. češ. *tesán* ~ štok. *tēsān*).

¹⁸⁰⁷ U slč. je kratki oblik tog participa nestao, usp. *rezaný*, gdje je drugi slog u višesložici očekivano pokraćen.

b) dužina u nekim Zslav. jezicima

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
* <i>ǰstrĕbъ/ь</i>	<i>ǰstrĕb</i> – <i>ǰstrĕba</i>	<i>ǰastreb</i> ¹⁸⁰⁸	<i>jestřáb</i>	<i>jastrab</i> ¹⁸⁰⁹	<i>jastrzǰb</i> – <i>jastrzǰba/</i> <i>jastrzĕbia</i> ¹⁸¹⁰
* <i>pǰŕzъ</i>	– ¹⁸¹¹	–	dij. <i>pavuz</i>	<i>pavúz</i> ¹⁸¹²	<i>pawǰz</i> – <i>pawęzalu</i>

¹⁸⁰⁸ Usp. V. Rakovica (March 1981: 260) *ǰastreb*. Vidi §136.

¹⁸⁰⁹ Verweij (1994: 531) iznosi pretpostavku da je dužina ovdje mogla biti skraćena po ritmičkom zakonu (§42) nakon što je početno *ja-* bilo shvaćeno kao (dugi) diftong *ja*.

¹⁸¹⁰ Kako se u poljskom zadnji slog ispred zvučnog suglasnika uvijek duži (§44), izvorna je dužina ovdje bila krivo analizirana kao automatsko duženje ispred zvučnog suglasnika pa je tako analogijom mogla biti pokraćena u G. *jastrzĕbia*.

¹⁸¹¹ Štok. *pǰuzina* (ARj, Orahovica) također upućuje na akut na prvom slogu, a duljina je u tom položaju zakonito pokraćena (§244). Usp. i *pǰuzina* u Turopolju (Šojat 1982: 461).

¹⁸¹² Dij. i *pavuz*.

c) kračina u Zslav. jezicima

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*gǫvornъ	<i>gǫvrān – gǫvrāna</i> ¹⁸¹³	<i>gǫvran</i> ¹⁸¹⁴	<i>havran</i>	<i>havran</i>	<i>gawron</i>
*ǫlbōd/тъ	<i>lǫbūd – lǫbūda</i> ¹⁸¹⁵	<i>(labōd/labōd)</i> ¹⁸¹⁶	<i>labuť</i> ¹⁸¹⁷	<i>labuť</i>	<i>łabędź</i>
*pǫmētъ	<i>pǫmēt – pǫmēti</i> ¹⁸¹⁸	<i>(pǫmet)</i> ¹⁸¹⁹	<i>paměť</i>	<i>pamäť</i>	<i>pamięć</i>
*pǫportъ	<i>pǫprāt – pǫprāti</i> ¹⁸²⁰	<i>(prǫprot)</i> ¹⁸²¹	<i>kaprad'</i>	<i>paprad'</i> ¹⁸²²	<i>paproc'</i>
*vītēzъ	<i>vītēz – vītēza</i> ¹⁸²³	<i>vītez</i> ¹⁸²⁴	<i>(vītěz)</i>	<i>(vítáz)</i> ¹⁸²⁵	–

¹⁸¹³ N. p. A je očuvana u Dubrovniku (Ligorio & Kapović 2011: 337). Izvornost akuta na prvom slogu pokazuju i izvedenice: *gǫvranica* (i *Gǫvranica* »ime koze«), *gǫvranić* (i prezime *Gǫvranić*) (sve ARj), mikrotoponim *Gǫvranovac* (Prapatnice – Kapović 2006b: 117). Usp. i varijantu *kǫvrān* (sln. *kǫvran*) i lit. *kóvarnis* za akut.

¹⁸¹⁴ Varijanta *gavrān* (SSKJ) je sekundarna i nastaje etimološki pogrešnom analizom neocirkumfleksa kao izvornog cirkumfleksa u prijedložnim svezama poput *na gǫvrana* i sl.

¹⁸¹⁵ Usp. n. p. A u Dubrovniku (Ligorio & Kapović 2011: 345). U izvedenici na *-ica* u štok. nalazimo i starije *lǫbudica* (npr. ERj) i mlade *labūdica* (Vuk, ARj). Usp. i u Sićama u Posavini (moji podaci) sekundarno *labudica* što se slaže s prelaskom te riječi ondje u n. p. C (*lǫbudovi – labudōv – labudovīma*) – za takav prelazak u n. p. C usp. još ondje g. *jastrebōv, gušćerōv* (ali ipak staro *gūšćerica*), *nǫ kamēn*.

¹⁸¹⁶ Sln. *labōd* (Pleteršnik), *labōd* (SSKJ). Usp. npr. i kajk. u V. Rakovici (March 1981: 260) *lǫbud*. Detaljnije o ovim sln. i kajk. oblicima vidi §136.

¹⁸¹⁷ Zslav. početno *la-* ukazuje na stari akut (usp. *ǫlkътъ > češ. *loket*). Za sufixs usp. i štok. stariju varijantu *lǫbūt*, češ. (zast.) *labud'*.

¹⁸¹⁸ Riječ *pǫmēt* je danas obično n. p. C u štok/čak., ali se izvorna n. p. *a* vidi u izvedenicama kao *pǫmetovati, pǫmtiti* itd.

¹⁸¹⁹ U sln. je neocirkumfleks u primjerima kao *pǫmet* zacijelo uklonjen analogijom prema oblicima kao *pǫmetən, pǫmetovati, pǫmetiti, pǫmetnost* itd., gdje neocirkumfleksa nema jer se duljina krati u višesložnicama (§136).

¹⁸²⁰ Izvorni se akut vidi u toponimu *Prǫpatnice* (Kapović 2006b: 117). Usp. i *pǫ- u *pǫqъ, *pǫqъzъ, *pǫmētъ. Za varijacije u korijenu usp. i dij. *prǫprāt, prǫpāt*.

¹⁸²¹ Od varijante *pǫrprōtъ (sln. dij. i *pǫprat, prǫprat*, vidi Snojev rječnik). Izostanak neocirkumfleksa bi mogao biti zbog utjecaja izvedenicâ kao *prǫprotən, prǫprotina, prǫprotišće, prǫprotnica* (SSKJ) itd. O tome je već bilo riječi (§136).

¹⁸²² Za zadnji suglasnik usp. i hrv. dij. *pǫprād*. Tako je i u drugim slav. jezicima/dijalektima.

¹⁸²³ Usp. *vītēštvo* (s analoškom dužinom) za n. p. *a*.

¹⁸²⁴ Usp. V. Rakovica (March 1981: 260) *vītez*.

¹⁸²⁵ Duljina korijena u češ. i slč. je vjerojatno rezultat analogije prema tvorbama s prefiksom *vy-* »iz« kao slč. *výtah, vybeh* itd. (Siniša Habijanec – usmeno). Usp. u slč. i glagol *vytažit'* »dobiti iz nečega, isposlovati« (prema *vítáz* »pobjednik«), što je moglo dovesti do miješanja. U tom je pogledu zanimljiv polj. koji nema same riječi *vītēzъ, ali ima glagol *zwycięzać* »pobijediti«.

Što se tiče štokavskog/čakavskog, nema problema. Zanaglasna dužina se u dvosložnim riječima (nakon otpadanja krajnjeg poluglasa) u zatvorenom slogu pravilno očuvala. U sln/kajk. se u n. p. *a* očekuje neocirkumfleks (usp. sln. *čistiš* prema štok. *čīstīš*) i tako uglavnom i jest uz nekoliko iznimaka. Neocirkumfleks se javlja u 7 ili 8 primjera u knjiž. sln. (*mêsec*, dij. *pâvok*, *pênez*, *jâstreb*, *gâvran*, *tīsoč*, *vītez* i neizravno u varijanti *la-bôd* – što postaje od starijega *lâbod analogijom prema naglasku u prijedložnim svezama) te u glag. pridj. trpnim na *-ānъ u n. p. A (npr. *rêzan*, *mâzan*, *brīsan* od *rêzati*, *mâzati*, *brīsati* ~ štok. *rêzati* – *rêzān*, *mâzati* – *mâzān*, *brīsati* – *brīsān*). Ti primjeri pokazuju da je u sln. bila očuvana zanaglasna duljina u n. p. *a*, koja je poslije nestala ostavivši trag u neocirkumfleksu na prethodnom slogu. Samo u trima primjerima (*pâmet*, *prâprot* i *jâblan*) nema neocirkumfleksa. Ondje je to vjerojatno analogijom prema izvedenicama gdje se neocirkumfleks u višesložnicama ne očekuje (§136) iako nije nemoguće i da je riječ o odrazu ovisnom o valenciji kao u Zslav. (vidi dolje).

U Zslav. kod navedenih imenica u n. p. *a* nalazimo i čuvanje i kraćenje dužine. Situacija je sljedeća:

dužina – *mêšecъ, *zajecъ, *paqkъ, *pênežъ, *tysotъ i u part. na *-anъ

dužina/kračina – *astrêbъ, *paqzъ

kračina – *gavornъ, *olbqđъ, *pamêtъ, *paportъ¹⁸²⁶, *vitežъ

Dakle, od primjerâ koje smo vidjeli u 6 oblika vidimo očuvanu zanaglasnu dužinu (s tim da *mêšecъ i *zajecъ zapravo imaju isti sufixs), u 2 riječi vidimo dužinu u samo nekim Zslav. jezicima, a u 5 riječi vidimo pokraćenu zanaglasnu dužinu – sve to prema skoro potpuno dosljednoj pokrati dužinâ u Zslav. u n. p. *c* (§243). Kako objasniti takvo nasumično čuvanje dužine u Zslav. kod n. p. *a*? Moglo bi se pretpostaviti da je riječ o utjecaju višesložnih oblika riječi i izvedenicâ (ili čak ranog prelaska u n. p. *c*), kao što je to možda slučaj u sln/kajk. kod izostanka neocirkumfleksa (§136–137), no neuvjerljivo je da se dužine toliko često krata i da se njihov odraz tako dobro poklapa u Zslav. jezicima zbog nekoliko višesložnih oblika. Čini se da je odraz dužinâ u Zslav. imao veze s njihovom valencijom – u Zslav. bi se tako čuvala zanaglasna dominantna dužina, a kratila recesivna¹⁸²⁷. To bi se podudaralo s činjenicom da se u Zslav. recesivne dužine krata i iza recesivnih slogova (§243) te s činjenicom da se u Zslav. i u zadnjem otvorenom

¹⁸²⁶ Riječi na *pa-* u češkom uvijek imaju kraćinu drugoga sloga, čini se, iako se to može objasniti u skoro svim primjerima i analogijom. Usp. *pablesk* (prema *blesk*), *pařez* (prema *řez*), *paseka* (prema *sekati*), *pavêda* (prema *vêda*), *pažit* itd.

¹⁸²⁷ Sergej Nikolajev – usmeno.

slogu čuvaju samo dominantne dužine (§252). U svakom slučaju takva pretpostavka razmjerno dobro, koliko se to može ustanoviti, objašnjava građu. Sufiks *-єць (češ. *měsíc, zajíc*) je dominantan (sudeći po lit. *-iniňkas*¹⁸²⁸), na dominantnost *-окъ u *рѡокъ (češ. *pavouk*) ukazuju ie. usporednice¹⁸²⁹ (a možda i Islav. *раѡкъ ako je to analogija prema starijem *ѡкъ bez prefiksa), a za *-ān- usp. Дыбо 1981: 223–229. Recessivnost *-оъ u češ. dij. *pavuz* pokazuje *vęzti (c) (slč. *pavúz* bi imalo dužinu prema *vęzāti – *vęžeš s metatonijom, §54^F), recessivnost *-vornъ (češ. *havran*) je jasna po *vōrnъ (lit. *vařnas*, 4), a *-męъ (češ. *pamět*) po *męnōti – *męnō (c) i lit. *mintis* (4). U ostalim riječima se valencija drugoga sloga ili ne može ustanoviti jer nisu plodni (*astrębъ, *olbōdъ, *paportъ) ili je riječ o posudenicama (*pěnežъ, *tysōtъ i *vitežъ su germanizmi) u kojima je teško nagađati kakvu su valenciju dobili u drugom slogu¹⁸³⁰.

U češ./slč. dužinu vidimo i u prezentima tipa *čistíš < *čistīšъ (a), nosíš < *nōsīšъ (b)* i u sličnim oblicima iako bi to teoretski mogla biti i analogija prema *lovíš < *lovīšъ (c)*.

§243 U skoro svim primjerima n. p. c sa zanaglasnom dužinom vidimo kratak odraz u Zslav. (vidi tablicu 1 na str. 509).

U tri riječi nalazimo dužinu u češ. ili polj (i kračinu drugdje u Zslav.) (vidi tablicu 2 na str. 509).

Usp. još i od psl. *mosežъ »bronca« > češ. *mosaz*, slč. *mosadz* s kračinom ali polj. *mosiqdz – mosiqdzu* s dužinom. S obzirom da je riječ posvjedočena samo u Zslav., ne može se pouzdano rekonstruirati psl. naglasak. No zbog *-o- u korijenu se ne može očekivati n. p. a s akutom na prvom slogu, iako se u germanizmu (usp. njem. *Messing*) ne bi očekivala n. p. c.

Za zanaglasnu dužinu u n. p. c usp. još štok. *gāmād, kōlūt, kōrāk* (sln. *korāk*), *kōrijēn, kōstrijēt, kōstūr*¹⁸³¹, *mjēhūr*¹⁸³², *ōblīk, ōbzīr, pōjās, prāsād, tēkūt, zāpovijēd* itd.

¹⁸²⁸ Usp. Stundžia 2009: 117–119.

¹⁸²⁹ Grč. ὄγκος, ved. *ankás* (++) – §103.

¹⁸³⁰ Odraz dužine imaju i neke izvedenice na *-āřъ poput češ. *mlynář* (~ štok. *mĹinār*) < *mĹynārъ (usp. češ. *mĹýn*), *mydlář* (usp. češ. *mĹýdlo*) ali *kravař* (~ štok. *krāvār*), *chlebař* itd. Odraz izvedenicā na *-arĹ-ār* je u češ. i inače problematičan, no u svakom je slučaju riječ o dominantnom sufiksu. U Zslav. se kod glagolā čuvaju neakutirane dužine (tj. one koje ne mogu imati akut na sebi u drugim oblicima), npr. *baviš* (doduše, dugo *-i-* tu može biti i prema *-i- iz n. p. c). Za akutirane dužine poput *baviti* < *bāvīti, *bavil* < *bāvīlъ vidi §246.

¹⁸³¹ Usp. L. *Kostúru* (ARj, Ligorio & Kapović 2011: 345) i g. *kostūrā* u Prapatnicama (moji podaci).

¹⁸³² Za naglasak vidi Ligorio & Kapović 2011: 346–347. U čak. i kajk., čini se, u *mēxurъ nalazimo redovno n. p. B. Slč. *mechúr* također ima dužinu prema n. p. b (usp. češ. *měchýř* s drugim sufiksom, gdje se to očekuje).

Tablica 1

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*čěljadь	čěljad – čěljadi	–	čeled'	čeljad'	(czeladz')
*čěljüstь	čěljüst – čěljüsti	čeljüst	čelist	čelust'	(czelusć)
*dēsētь	dēsēt	desēt	deset	desat'	dziesięć
*dēvētь	dēvēt ¹⁸³³	devēt	devět	devät'	dziewięć
*gölōbь	gölūb – gölūba	golōb	holub	holub	gołąb – gołębia
*ōbrōčь	ōbrūč – ōbrūča	obrōč	obruč	obruč	obręcz
*ōbvolkь	ōblāk – ōblāka	oblāk	oblak	oblak	obłok
*ōbvolstь	ōblāst – ōblāsti	oblāst	oblast	oblast'	–
*ōrzūmь	rāzūm – rāzūma	razūm	rozum	rozum	rozum
*tētervь	tětrijēb – tětrijēba	tetrēv	tetrev	(tetrov)	(cietrzew)
*žělōdь (?)	žělūd – žělūda ¹⁸³⁴	(žélod – želōda)	žalud	žalud'	żołądź – żołędzi

Tablica 2

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački	poljski
*jārēbь	jārēb – jārēba ¹⁸³⁵	jerēb	jeřáb	arh/dij. jarab ¹⁸³⁶	jarząb – jarzęb(i)a
*kōlovortь ¹⁸³⁷	kōlovrāt – kōlovrāta	kolōvrat	kolovrat	kolovrat	kołowróť – kołowrótu
*ōvādь	ōbād – ōbāda ¹⁸³⁸	obād	ovād	ovad	(owad)

¹⁸³³ Zanaglasna se dužina u mnogim govorima, koji inače čuvaju zanaglasne dužine, kratki u brojevima *dēvet* i *dēsēt*, što vjerojatno treba objašnjavati velikom učestalošću tih riječi i promjenama u brzom govoru, a možda i utjecajem brojeva *sēdam* i *ōsam* bez zanaglasne dužine.

¹⁸³⁴ ARj. Usp. i rus. *жѣлыдь* za mjesto naglasaka. U čak. u više govorā nalazimo naglasak *želūd*, u štok. postoji i naglasak *želud* (A) (usp. kod Stullija *Xelūd*, *ūda* i *željūd* »hrastov žir« na Ravči kraj Vrgorca – moji podaci), a usp. i kajk. *želud* < *željūd (Šojat 1982: 482) – to se sve poklapa sa sln. i štok. izvedenicom *želudac*, a primjer čini nepouzdanim.

¹⁸³⁵ Na n. p. c. ukazuju i štok. izvedenica *jarēbica* i glagol *jarēbiti se* (ARj). Usp. još i sln. *jerebica* (kao i očekivano *golobica* i sekundarno *labodica* prema očekivanom *kúšćarica* ~ štok. *golūbica*, *lābudica*, *gūšćerica*) te bug. pridj. *apebām*. U Sičama u Posavini (moji podaci) i kajk. nalazimo i *jārebica* (Šojat 1982: 450, Žegarac-Peharnik 2003, Gudek 2013: 58) – usp. u G. Konjšćini još i sekundarno *gölubica* uz očekivano *gūšćerica*, *jāšćerica* »lasica«, *lābudica* te kod Belostenca *Jerebica* (: 437) (ali i sekundarno *Kamenica*).

¹⁸³⁶ Pretpostavi li se da je i slč. tu izvorno imao neočekivanu dužinu kao češ., ovdje može vrijediti isto objašnjenje kao i za *jastrab* (§242).

¹⁸³⁷ Štok. i sln. ukazuju na rekonstrukciju ovog naglasaka (vidi §132 za kajk.), ali usp. i rus. *колѡворѡтъ*, -а, što bi upućivalo na *kōlovōrtь (vidi §149^F, §331^F za takav naglasak u složenicama, tu sasvim sigurno sekundaran – usp. *kōlo + *vōrtь > *kōlovortь).

¹⁸³⁸ Također i dij. *ōvād* – *ōvāda*. Usp. i rus. *осод* za mjesto naglasaka.

Kako vidimo, u štok. se (isto je i u čak.) dužina i u n. p. *c* u svim primjerima čuva (uz iznimku brojeva *děvět* i *děšět* u kojima se u mnogim štok. govorima događa vjerojatno *allegro*-kraćenje). U Zslav. je pak očit odraz kraćina (u 11 gorenavedenih primjera). Iznimke su samo češ. *jeřáb*, *ovád* i polj. *kołowrót* (prema očekivanim odrazima drugdje u Zslav.)¹⁸³⁹. Objašnjenje za dužinu u tim oblicima nije jasno iako postoji više mogućnosti i iako je prilično sigurno da je riječ o sekundarnim dužinama. U češ. bi se dužina mogla možda objasniti duženjem ispred dočetnih zvučnih suglasnika (§189). Takvog duljenja ipak nema u češ. *čeled*, *holub* i *žalud*. Dužina bi se u češ. *jeřáb* mogla protumačiti i utjecajem riječi *jestřáb* koja je pripadala n. p. *a* – riječi su *jeřáb* i *jestřáb* slične fonološki, a i u obama je slučajevima riječ o nazivu za ptice¹⁸⁴⁰. Duljina bi u *jeřáb* mogla nastajati i analogijom prema umanjenoj *jeřábek*, u kojoj bi se duljina i očekivala (§205). Moguće je pretpostaviti i da su *jeřáb* i *ovád* sekundarno bili prešli u n. p. *b*, ali to je, dakako, potpuno *ad hoc* i nedokazivo. Dužinu u polj. *kołowrót* je teško objasniti.

I na koncu se postavlja pitanje – kako interpretirati činjenicu da u Zslav. nalazimo fonetsko kraćenje zanaglasnih dužina u n. p. *c* (prema čuvanju dominantnih zanaglasnih dužina u n. p. *a*)¹⁸⁴¹

S obzirom na dosljednost odrazâ kraćine u n. p. *c*, bolje bi bilo tražiti fonetski razlog takvu odrazu. Odmah se nameće usporedba s kraćenjem dugog cirkumfleksa u Zslav., gdje također imamo fonetsko kraćenje. Povežemo li ta dva pravila, možemo postaviti opće pravilo: zadnji se slog osnove, ako je dug, u n. p. *c* uvijek krati u Zslav. U jednosložicama je zadnji slog osnove ujedno i jedini, tj. naglašeni slog (npr. *vōlstь > češ. *vlast* ~ štok. *vlāst*), a u dvosložicama je to zanaglasna duljina (*ōbvolstь > češ. *oblast* ~ štok. *ōblāst*). Takvo je objašnjenje i ekonomično jer nam dopušta dva pravila,

¹⁸³⁹ Sporadičnost odraza nalazimo, dakle, formalno gledajući, i kod n. p. *c* i kod n. p. *a*, ali je ipak više odraza zanaglasne dužine kod n. p. *a*. Osim toga, ondje se javljaju i sustavno, npr. kod participa na *-ānъ i sl., a ne samo u pojedinim primjerima, a također su u više primjerâ prisutni u svim Zslav. jezicima, dok se dužina u n. p. *c* javlja u manjem broju primjerâ i uvijek je riječ o pojedinačnim leksemima.

¹⁸⁴⁰ Kortlandt (2011: 243) dobro upućuje na to da u češ. nalazimo *-áb* i u *jestřáb* i *jeřáb*, a u slč. *-ab* i u *jastrab* i *jarab*. Tu je doista moglo doći i do jednostavna ujednačavanja u obrnutim smjerovima.

¹⁸⁴¹ Nizozemska akcentološka škola tumači to čuvanjem dužine u n. p. *a*, ali ujednačavanjem kraćine u n. p. *c* prema oblicima u kojima je to bila prednaglasna dužina i gdje se dogodilo kraćenje (usp. npr. Verweij 1994: 500–501). No problem u toj teoriji jest to što, kako smo već pokazali, i u Zslav. postoje tragovi prednaglasne dužine u n. p. *c* u nekim izoliranim primjerima (češ. *třásti*, G. *devíti* – §197–201, 204), a i to što bi se to dosljedno kraćenje u n. p. *c* u Zslav. moralo odviti prema manjini oblikâ u kojima je ta dužina bila u prednaglasnom položaju. Recimo, u *o*-osnovi poput *ōbvolkъ prednaglasni položaj nemamo ni u jednom padežu u jedini, a u množini samo u d. *obvolkōmъ, l. *obvolcěxъ i i. *obvolkŷ. Pretpostaviti dosljedno kraćenje zanaglasne dužine u svim primjerima n. p. *c* u Zslav. analogijom po dli. izgleda prilično nevjerojatno.

ònō o kraćenju *^ˆ i ònō o kraćenju zanaglasnih duljina u n. p. c u Zslav., povezati u jedno jednostavno pravilo. Fonetski bi se takvo pravilo moglo objasniti kraćenjem zadnjeg dugog sloga osnove u nenaglašenim riječima (za razliku od naglašenih), a u okvirima MAŠ-a pravilom da se recesivne dužine krata kada su riječ sastoji od samo recesivnih slogova.

Iz oblikâ s kraćinom koji su nastali kraćenjem zanaglasne duljine u n. p. c u Zslav. tâ je kraćina poopćena i u onim padežima gdje je ta duljina bila prednaglasna. Tako pravilno nastaje D. *òbvolsti > češ. *oblasti*, dok L. *obvolsti > češ. *oblasti* zacijelo nastaje analogijom. Za ostatke stare prednaglasne dužine u n. p. c kao češ. G. *devíti*, *desíti* vidi §201.

§244 Da se dužina čuva u slogu između naglašenoga i posljednjega, već smo vidjeli po kosim padežima riječi tipa *pǎŕkъ, usp. štok. *pǎŭka*, češ. *pavouka*, slč. *pavúka*, polj. *pająka*. Usp. tu još i primjere sa sufiksom *-ivo (n. p. c):

praslavenski	štokavski	slovenski	češki	slovački
*prĕdĭvo	<i>prĕdĭvo</i>	<i>predĭvo</i>	<i>předivo</i>	<i>pradivo</i>
*pĕčĭvo	<i>pĕčĭvo</i>	<i>pecĭvo</i>	<i>pečivo</i>	<i>pečivo</i>

Isti su tip i štok. *vǎrĭvo* (usp. *vǎriti*), *sòčĭvo* (stariji n. je *varĭva* itd., n. p. C)¹⁸⁴². U čakavštini takvu dužinu vidimo u vrgadinskom (Jurišić 1973) *prĕdĭvo*, *sòčĭvo*. Nije jasno kako je dužina pak nestala u grobničkom (Lukežić & Zubčić 2007) *pĕčĭvo* »prašak za pecivo« i novljanskom (Белић 2000: 159) *prĕdĭvo*¹⁸⁴³. Na izvorno čuvanje zanaglasne dužine u tom položaju ipak ukazuje novljansko *jĕlĭto* »crijevo«.

Za razliku od dužine koja se čuva u jedinom slogu između naglašenoga i posljednjega (kao u štok. G. *pǎŭka*), ako je zanaglasnih slogova više, oni se svi uvijek krata. To se jasno vidi kod štok. parova s kratkom i dugom množinom, gdje se dužina u kratkoj množini čuva, a u dugoj krati (iako su sami oblici duge množine povijesno inovativni): *jǎblāni* – *jǎblānovi*, *jǎstrĕbi* – *jǎstrĕbovi*, *vĭtĕzi* – *vĭtĕzovi*, *pòjāsi* – *pòjāsovi*, *gǎvrāni* – *gǎvrānovi* itd.¹⁸⁴⁴

¹⁸⁴² Tip c (*vǎrĭvo*) se u štok. stapa sa starim tipom a (*klādĭvo*, *sjĕčĭvo*, usp. glagole *klāsti*, *sjĕći*), zbog stapanja odrazâ *^ˆ i *^ˆ u trosložicama. Sln. pak, prema tipu *predĭvo* (usp. psl. *prĕdŕ), ima i tip *klādĭvo*, *mlĕzivo* (~ štok. *mĕžzivo*) prema staroj n. p. a (usp. rus. *молóзиво* i lit. *milžti* – *mĕlž(i)a*; slav. *mĕlzŕ je sekundarno).

¹⁸⁴³ Neocirkumfleks izostaje i u spomenutom sln. *klādĭvo*, *mlĕzivo*, gdje to može biti analogijom prema osnovnim glagolima *klāsti* (usp. prez. *klādem* za n. p. A) i *mlĕsti*. Usp. za kajk. *prĕdĭve*, *mlĕzive* bez neocirkumfleksa u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) i *mĕžzivo* u V. Rakovici (March 1981: 259). Kraćina prema n. p. c je u sufiksu -ivo zacijelo ujednačena i u češ./slč. *kladivo*, češ. *mlezivo*.

¹⁸⁴⁴ Ovakva se smjena sinkronijski vidi i u posuđenici *kòpĭle* – *kòpĭleta* (vidi ARj za naglasak).

To da duljina u trosložnim oblicima kratke množine nije sekundarna, tj. da množina kao *jāblāni* nema dužinu analogijom prema dvosložnim oblicima poput *jāblān* itd., dokazuju primjeri poput riječi *mōždāni* ili toponima *Īgrāne* (kraj Makarske), gdje duljina nije mogla biti unijeta iz jednine jednostavno zato što tā jednina ne postoji (riječi su *pluralia tantum*). Mogućnosti za analogiju prema jednini također nema ni u slučajevima kao *mjēštānīn* – *mjēštāni*¹⁸⁴⁵, *brđānīn* – *brđāni* ili *Būgārīn* prema *Būgāri* itd.¹⁸⁴⁶ jer tu jedninski oblici imaju singulativni sufiks *-in* pa su duljine u jedninskom obliku pokraćene (i imamo *mjēštānīn* s kratkim i drugim i trećim slogom). Navedeni nam primjeri dokazuju da se zanaglasna dužina fonetski čuva samo u slogu između naglašenoga i (izvornoga) zadnjega sloga.

Kako rekosmo, ako između naglašenoga (koji može ili ne mora biti i prvi slog u riječi) i posljednjega sloga (koji može biti i poluglas) ima više slogova, oni se svi krata. Usp. tu još i *mēsēcъ – G. *mēsēca – *mēsēčina > štok. *mjēsēc* – *mjēsēca* ali *mjēsēčīna*¹⁸⁴⁷. Da je takvo kraćenje bilo općeslavensko dokazuje sljedeći primjer:

praslavenski	štokavski	češki	slovački	poljski
* <i>pāqčina</i>	<i>pāučina</i> ¹⁸⁴⁸	<i>pavučina</i>	<i>pavučina</i>	<i>pajęczyna</i>

Takvih je primjera, u kojima se kraćenje vidi u više jezika, malo, ali ono je nesumnjivo djelovalo u svim jezicima. Kraćenje se još vidi i u pridjevima od osnovnih imenica s dugim nastavkom (za koje vidi §242):

štok. *mjēsečnī*, slč. *mesačny*, polj. *miesiączny* (ali češ. *měsíčný* analogijom prema *měsíc*)

štok. *pāučjī*, polj. *pajęczy*, slč. *pavuči* (i sekundarno *pavúči*)

češ. *peněžny*, slč. *peňážny*, polj. *pieniężny*

polj. *zajęczy*

Sekundarnu dužinu prema osnovnoj riječi vidimo u češ. *tisícī*, polj. *tysiączny* (i slč. *tisícový*). U sln. je, obrnuto, izostanak neocirkumfleksa u *pá-*

¹⁸⁴⁵ Usp. za čak. *mīščanin* – *mīščāni*, *kūcanin* – *kūcāni*, *mōždāni* (analogijom prema trosložnicama i u *Pākošćāne*, *Prīmošćāne* itd.) na Vrgadi (Jurišić 1973).

¹⁸⁴⁶ *Grādanin* – *grāđāni* (izvedeno od *grād*, C) je sekundarno prema *građānin – *grāđāni* (usp. *gospōdin* za dominantnost sufiksa *-inъ). Isto je i s *Brōđānin*, *Ōsječānin* itd. Izvorni se C-obrazac vidi u Žrnovnici u riječi *Žrnovčanin* (s poljičkim predsonantskim duženjem) : *Žrnovčāni* (podaci Mislava Benića), a usp. i *Rcānin* kod Ivšića (1979: 27). Za staru pomičnost u mn. n. p. C usp. toponim *Grājāni* – *u Grajānima* (Brozović 2007: 123, 1966: 152).

¹⁸⁴⁷ Usp. za čak. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *mīsēc* – *mīsečina* a za kajk. u Pavlovcu (Celinić 2010: 45–46) *mēisęc* ali *mēsęčina*.

¹⁸⁴⁸ Usp. za čak. vrgadinsko (Jurišić 1973) *pāučina* (prema *pāuk* – *pāuci*) i grobničko (Lukežić & Zubčić 2007) *pāvučina* (uz sekundarno *pavučina*), *pāvučić* (prema *pāvūk*) i *pāzušina*, *pāzušić* (prema *pāvūh*).

metən utjecao i na sekundarni izostanak neocirkumfleksa u osnovnom *pámet* (§136, 242). U štok. je primjerâ više i na njih ćemo se u nastavku koncentrirati.

Neke primjere smo već također vidjeli: *mjēsēc* – *mjēsēca* ali *mjēsēcina*, *mjēsēcnica* (usp. sln. *mēsečnica* analogijom prema *mēsec*); *pāuzina* prema slč. *pavúz*; čitav niz izvedenica kao *pāučić*; *gāvranica*, *gāvranic* (prema *gāvran* – *gāvraňa*); *lābudica* (prema *lābūd* – *lābūda*); *pāmetovati* (prema *pāmēt* – *pāmēti*); *jāblanovina*, *Jāblanac*, *Jāblanica* (prema *jāblān* – *jāblāna*); *mjēštānin* (prema *mjēštāni*)¹⁸⁴⁹ itd.¹⁸⁵⁰

Za čuvanje dužine je bitan isključivo broj slogova iza (izvorno) naglašenoga sloga. Nema razlike između primjerâ kao *čīstīmo* i primjerâ kao *očīstīmo* (> *ōčīstīmo*) ili *rēzāna* i *izrēzāna* (> *izrezāna*). Broj slogova u čitavoj riječi je nebitan – bitan je samo broj slogova između naglašenoga i posljednjega sloga. Ako je tu bio samo jedan dug slog, njegova se dužina čuva (npr. *mjēsēc* – *mjēsēca*). Ako ih je bilo više, svi se krata (npr. *mjēsēcina*).

Dužina se u jedinom slogu između naglašenoga i zadnjeg sloga čuvala i unatoč slabom poluglasu izravno iza naglašenoga sloga. Usp. štok/čak. *ōčūh* – *ōčūha*¹⁸⁵¹ < *ōtǔchǔx – *ōtǔchǔxa¹⁸⁵² s čuvanjem dužine¹⁸⁵³. Tu vidimo da se dužina, koja se tu nikako ne može objasniti sekundarno, čuva jednako kao u tipu *rātār* – *rātāra*. Dakle, slabi poluglas tu ne smeta u čuvanju izvorne dužine (usp. kao paralelu kod prednaglasne dužine i *gǔtmǔno prema *vīno – §192–193).

Posebno je zanimljiv primjer *pāmētan* (< *pāmētǔnǔ) jer nam on pokazuje da do kraćenja zanaglasnih dužina dolazi i kada su zadnja dva od triju zanaglasnih slogova poluglasi (koji su se tu, dakle, ponašali kao i drugi voka-

¹⁸⁴⁹ Primjeri iz n. p. a kao *mjēštānin*, *břďānin* (kao i drugi primjeri poput *mjēsēcina*), gdje je naglasak otpočетка na prvom slogu, jasno pak pokazuju da je tu dužina u drugom slogu pokraćena fonetski a ne analogijom, kako misli Ivšić (1979: 28^f), koji kraćinu u drugom slogu riječi *Ōsjēčāni* (predzadnji slog u *Ōsjēčāni* je dug analogijom prema riječima tipa *břďāni*, gdje se dužina fonetski čuva) krivo tumači analogijom prema starom *Ōsječānin.

¹⁸⁵⁰ Dužina u primjerima kao *gōlūbov* je analoška prema *gōlūb* (usp. *gōlūbov* i na Vrgadi – Jurišić 1973 – za čak. te *pāvukuv* prema *pāvuk* u Cerju – Šatović & Kalinski 2012 – za kajk.), isto kako i *sīnov* nastaje analogijom prema *sīn* (umjesto očekivana *sīnōv – §121).

¹⁸⁵¹ Usp. npr. ERj. Vukovo *ōčūh* – *ōčūha* (a onda tako i u ARj) je očito sekundarno (niti je riječ o n. p. c, niti je *u izvorno kratak glas). Za čak. usp. na Vrgadi (Jurišić 1973) *ōčūh*, -a i na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *ōčūh*.

¹⁸⁵² Usp. *otǔcǔx – G. *ōtǔca (b) za dominantnu osnovu te *tǔbuh* < *tǔbǔcǔx za recesivnu osnovu s istim sufiksom.

¹⁸⁵³ Usp. još štok. *pāzūh* (ERj – isto i Lukežić & Zubčić 2007) uz *pāzūh* (Rešetar 2010, ARj) za dužinu sufiksa (štok. varijanta *pāzuh* je sekundarna).

li)¹⁸⁵⁴. Bitno je reći da kraćenje vidimo samo u primjeru *pāmētan* (prema *pāmēt*)¹⁸⁵⁵, dok dužinu u takvoj poziciji vidimo u primjerima kao *ōblāčan*, *ōbijēstan*, *ōčājan*, *ūglēdan*¹⁸⁵⁶. No za razliku od kraćine u *pāmētan*¹⁸⁵⁷, koja nije pretkažljiva (u odnosu prema dužini u *pāmēt*), dužina u *ōblāčan* itd. može lako biti sekundarna prema osnovnim oblicima (*ōblāk*, *ōbijēst*, *ōčāj*, *ūglēd*). Osim toga, nikako neće biti slučajno da je u pridjevima s duljinom u tom položaju, za razliku od primjera *pāmetan* (< *pāmētъnъ, a), riječ redom o staroj n. p. c (*ōbvolčъnъ itd.)¹⁸⁵⁸, gdje se dužina fonetski očekuje i u starom ž.r. (i mn. sr.r.) kao *obijēsna* (usp. *ōbīsan* – *obīsna* – *ōbīsno* u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini, moji podaci) te onda i odande može biti ujednačena¹⁸⁵⁹. Treba reći da u *pāmētъnъ – *pāmētъno imamo, gledajući ukupno, iste zanaglasne slogove kao i u *ōtъčūхъ – *ōtъčūха (u oba slučaja dva poluglasa i izvorno dug slog), no da je tu očito bitan bio njihov poredak (a onda i vokalizacija poluglasa ili njezin izostanak) – u prvom je slučaju dolazilo do kraćenja (*pāmētan*) a u drugome ne (*ōčūh*).

Prema svemu iznesenom možemo zaključiti da su sve dužine između naglašenoga i zadnjega sloga (i u slučaju slaboga poluglasa u zadnjem slogu), ako nije riječ o samo jednom jedinom dugom slogu, sekundarne. Naravno, govorimo o izvornom (nepomaknutom) mjestu naglasaka i o izvornim zanaglasnim dužinama (ne onima iza nštok. ` i ´ koje su bivše naglašene dužine). U nastavku ćemo vidjeti nekoliko primjerâ kraćenja i ujednačavanja dužine u različitim sufiksima u štok.¹⁸⁶⁰ (isto više-manje načelno vrijedi i za druge slav. dijalekte/jezike koji čuvaju dužinu ili njezine tragove).

§245 Dugi sufiksi se ipak sasvim normalno javljaju i u zadnjem slogu riječi s tri ili više slogova iza naglašenoga kao *mūčenīk* ili *ūvodničār*. No tu je

¹⁸⁵⁴ Doduše, teoretski postoji i druga mogućnost – s obzirom na reduciranost poluglasâ, moglo bi se pretpostaviti da bi se u takvim oblicima (s dva poluglasa) dužina ipak fonetski čuvala, a da je tu kraćenje analogijom prema oblicima kao *pāmētъna – *pāmētъno, koji imaju puni vokal u zadnjem slogu.

¹⁸⁵⁵ Usp. za čak. na Vrgadi (Jurišić 1973) *pāmētan* (također i *pāmētiti*, *pāmētnica*) – *pāmēt* te na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *pāmētān* (također i *pāmētiti*) – *pāmēt*.

¹⁸⁵⁶ Usp. za čak. na Vrgadi (Jurišić 1973) *ōbl°āčīšan* i na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *ōblāčān*.

¹⁸⁵⁷ U Selcima na Braču (podaci Nataše Šprljan) nalazimo *pāmētan* – *pāmētna/pamēt-nā* – *pāmētno*, ali ta je zanaglasna dužina sekundarna kao i one u *slōbōdan*, *srāmōtan* itd. (§250).

¹⁸⁵⁸ U *ūglēdan* to neće biti staro nego u odnosu prema osnovnom *ūglēd* (C).

¹⁸⁵⁹ Dijalektalni C-oblici poput *pamētna* (također npr. u Prapatnicama) su sekundarni, što se vidi i po kraćini -e- čak i u tom položaju (usp. *obīsna*). Moglo bi se pretpostaviti i da je u tipu *pāmētan* i *ōblāčan* jednostavno riječ o različitom smjeru ujednačavanja prema nekom pretpostavljenom starom *pāmētan – *pāmētno i *ōblāčan – *ōblāčno, ali to nije vjerojatno s obzirom na spomenutu razliku u naglasnoj paradigmi.

¹⁸⁶⁰ Naravno, ista pravila vrijede i za čakavski.

uvijek riječ o duljini koja je ujednačena u pojedinim sufiksima iz oblikâ u kojima se čuvanje dužine očekuje ili iz n. p. B. Tako su u štok/čak. npr. uvijek dugi sufiksi *-nĭk* i *-ār*¹⁸⁶¹. Tu se dužina očekuje u oblicima gdje između naglašenoga i zadnjeg sloga imamo samo jedan slog kao *brāvār* – *brāvāra*, *rātār* – *rātāra*, *tāmničār*¹⁸⁶² (n. p. A), *rātĭnĭk* (< *rātĭnĭkъ, tj. za slabi poluglas u drugom slogu koji ne smeta čuvanju zanaglasne dužine) itd. i u riječima poput štok. *vōjnĭk*, *zapovjēdnĭk* i *zvōnār*, *gospōdār* (n. p. B) itd. U riječima se poput *rāñenĭk* ili *prēpeličār*, koje imaju tri ili više zanaglasnih slogova takva duljina ne bi očekivala, ali je poopćena prema prvom nizu primjerâ¹⁸⁶³. Kraćenje tih sufiksa (kada između naglašenoga i zadnjega sloga ima više slogova) pak vidimo u izvedenicama na *-skĭ*, usp. *rātār* – *rātārskĭ*, *rātĭnĭk* – *rātĭnĭčkĭ*, *pūtĭnĭk* – *pūtĭnĭčkĭ* itd.¹⁸⁶⁴ Tu se u višesložicama (*rātařskъjъ itd.) očekuje kraćina središnjih slogova i to je doista očuvano (vidi §270 za neduljenje ispred -RC- u istovjetnim slučajevima kod kratkih slogova). Naravno, u pojedinim se govorima/primjerima javljaju i sekundarne varijante poput *pūtĭnĭčkĭ* itd. – ne samo prema *pūtĭnĭk*, nego i prema tipu *vōjnĭčkĭ* < *vōjnĭčkĭ* u kojem se duljina pravilno čuva (neoakut se čuva u svim položajima)¹⁸⁶⁵. U ž.r., kod sufiksa *-(n)ica*, izvorno bi se očekivala dužina – *rātĭnĭca kao G. *rātĭnĭka i *pōřĭnĭca kao G. *pōřĭnĭka. No prema štok. G. *rātĭnika*, *pūtĭnika* (i *očūha*, gdje se ne može raditi o analogiji) u m.r. tu nalazimo *rātĭnica*, *pūtĭnica*. Kraćina tu nije fonetska nego analoška prema tipovima *rāñenica* (s većim brojem slogova) i *zapovjēdnica*, *mēsnica* (s kraćenjem pod starim akutom). Tu je zacijelo utjecalo i to što ni inače nema trosložnih *ā*-osnova sa zanaglasnom dužinom na drugom slogu (usp. §202^F za oblik *tētĭva* i §242^F za oblik *tĭsūca*), kao i općenito kratko *-ica*, *-ar-ica* itd. (vidi §246 za tip *bābica*).

Duljina se ne bi očekivala ni npr. u oblicima poput *nēpozvān* (< *nēpozvānъ), *nēpozvāna*, *nēpozvāno* itd., no tu je unijeta prema oblicima kao

¹⁸⁶¹ Česti su i dugi sufiksi *-āč* i *-āš*, no kod njih je u knjiž. štok. ujednačena n. p. B. Tako imamo prema *nōsiti* (B) imenicu *nōsāč* (B), ali i prema *pūšiti* (A) imenicu *pūšāč*. No u dijalektima ima i *pūšāč*, *plīvāč* itd., npr. u Dalmatinskoj zagori, Hercegovini ili Posavini.

¹⁸⁶² Ovdje se čuvanje dužine očekuje u starijem *tāmničār*, što se ne razlikuje od *rātār* (prednaglasni slogovi su nebitni).

¹⁸⁶³ Duljina je ujednačena i u posvojnim pridjevima kao *rātārov*, *rātārova* itd. Usp. i sekundarno *sĭnov* (§121).

¹⁸⁶⁴ Usp. tu i *būgārskĭ* prema *Būgāri*. U *Būgārka* (*Būlgārĭka – usp. *pāmētna* < *pāmētĭna s kraćenjem) dužina nije izvorna, nego potječe od predsonantskog duženja (§270), a poduprta je primjerima kao *zvōnārka* < *zvonārka* (: *zvōnār* < *zvonār*), gdje se čuva pod neoakutom.

¹⁸⁶⁵ Usp. još primjerâ u Ivšić 1979: 16–17. Ivšić ahistorijski i netočno tumači izostanak dužine u primjerima tipa *šūmārskĭ* »ritmičkim uzrokom«, tj. »da se ne gomilaju dugi slogovi«. Do kraćenja, kako je pokazano, dolazi zbog broja slogova između naglašenoga i konačnoga, a ne zbog zadnjeg dugog sloga (zadnji dugi slog je relevantan samo kod predsonantskog duženja, čiji se rezultati preklapaju s rezultatima ovoga kraćenja – §270).

zvân, zvâna, zvâno, pðzvân (*pðzvânъ – kao *òtŕčũxъ, §244), *pðzvâno* itd. Posve je jasno da višesložni primjeri s dugim sufiksima poput *něpozvân* ili *mũčenĩk* nisu relevantni za utvrđivanje izvornih položaja kraćenja zanaglasnih dužina jer ne samo da su izvori analogije za sekundarni unos duljine jasni, nego bi bilo čudno da u takvim primjerima dužina (ili kraćina) nije ujednačena.

Sažetak uvjetâ kraćenja cirkumflektiranih zanaglasnih dužina u neposljednem slogu u štokavskom (i čakavskom):

1. *pǎqkъ > *pǎuk*
*gðlqbbъ > *gðlũb*
2. *měštāne > *mjěštāni*
*prêdīvo > *prêdīvo*
3. *òtŕčũxъ > *òčũh*
4. *pǎmětъnъ > *pǎmětan*
*mēsēčъnъjъ > *mjěsčnĩ*
5. *měštānĩnъ > *mjěštānĩn*

ODRAZ ZANAGLASNIH AKUTIRANIH DUŽINA U NEPOSLJEDNJEM SLOGU

§246 Kao što smo već vidjeli, u bs. je svaki slog mogao imati, uz svoje druge prozodijske karakteristike (dužinu i ton) i dodatno obilježje akutiranosti, tj. neakutiranosti (cirkumflektiranosti), pri čemu nije sigurno što je ta »akutiranost« fonetski točno predstavljala (glotaliziranost, laringaliziranost ili sl.). Kako god bilo, svaki je dugi slog, pod naglaskom ili izvan nje, mogao biti akutiran ili neakutiran. Kako ćemo vidjeti, pitanje akutiranosti zanaglasnih slogova je izrazito bitno kada se govori o odrazu zanaglasnih dužina u neposljednjim slogovima. Dosad smo govorili u načelu samo o cirkumflektiranim dužinama (§242–245), ustanovivši da se one čuvaju u neposljednjim slogovima samo ako je tu riječ o jedinom slogu između naglašenoga i posljednjega sloga (u štok/čak. općenito, u Zslav. samo iza starog akuta i samo ako su dominantne). No za razliku od cirkumflektiranih neposljednjih dužina (npr. štok. G. *mjěsēca*, češ. *měsíce*), gdje dužinu u štok/čak. vidimo uvijek a u Zslav. u rečenim uvjetima, kod akutiranih zanaglasnih dužina one u knjiž. štok. (i dosta štok/čak. govora) i Zslav. uglavnom izostaju – usp. knjiž. štok. *čĩstĩti* i češ. *čĩstĩti* (< psl. *čĩstĩti). Ovdje ćemo govoriti o takvim akutiranim zanaglasnim dužinama.

Za objašnjenje kraćine u primjerima kao knjiž. štok. *čīstīti* i češ. *čistiti* mogu postojati dva osnovna objašnjenja – to može biti fonetski zakon po kojem bi se akutirane zanaglasne dužine (za razliku od cirkumfleksiranih) pravilno pokraćivale ili se može raditi o analogiji. Budući da su akutirani sufiksi/nastavci mogli biti naglašeni (ako je to bio prvi dominantan slog u riječi ili nakon pomaka neoakutâ udesno) ili nenaglašeni, kraćina je iz naglašanih oblika (gdje bi ona nastajala kraćenjem staroga akuta – §105) mogla analoški biti prenijeta i u nenaglašene oblike. Dakle knjiž. štok. *čīstīti* i češ. *čistiti* (*čīstīti, n. p. a) bi mogli imati kratko *-iti* analogijom prema knjiž. štok. *nōsiti* (dij. *nosīti*), češ. *nositi* (*nosīti, n. p. b) i knjiž. štok. *lōviti* (dij. *lovīti*), češ. *loviti* (*lovīti, n. p. c). Kako ćemo vidjeti, za knjiž. štok. (i za SZ dio ZJslav. općenito) je nedvojbeno da je tu bila riječ o analoškom procesu¹⁸⁶⁶, pri čemu je izvorno i očekivano *čīstīti* (posvjedočeno u JI štok. govorima) zamijenjeno sekundarnim *čīstīti* analogijom prema *nosīti/nōsiti* i *lovīti/lōviti* (slično i u drugim takvim kategorijama, npr. *žābāma* analogijom prema *ženāmal/ženama* i *nogāma/nōgama* itd.¹⁸⁶⁷). Gdje nema analogije, dužina se čuva u istim onim uvjetima u kojima se čuvaju i cirkumfleksirane zanaglasne dužine (§242–245). Da je riječ o analogiji, jasno je po tome što se na JI ZJslav. uglavnom čuva izvorna dužina i po tome što i na SZ, gdje je provedeno analoško ujednačavanje kratkih varijanata, ima iznimaka po kojima se vidi da je to bio analoški a ne fonetski proces. Za razliku od toga, za Zslav. u načelu u obzir dolaze obje mogućnosti, tj. čini se da se ne može pouzdano reći je li ondje riječ o fonetskom ili analoškom procesu.

Kako se dužine u ZJslav. uklaňanju analoški, ne može se govoriti o dijalektima u kojima se akutirane dužine čuvaju i o onima u kojima se ne čuvaju. Pitanje je ima li uopće »čistih tipova«, tj. govorâ u kojima su baš sve akutirane zanaglasne dužine analoški nestale i onih u kojima su baš sve očuvane. Kako je analogija rijetko dosljedna, takvo što možda i nije očekivano, no to se pouzdano može utvrditi tek nakon detaljnijih analiza i terenskih istraživanja. Da je granica nejasna, vidi se po tome što u nekim govorima postoje i dublete (npr. *bābāma* ali samo *ženama*). Preciznije je stoga govoriti o govorima u kojima je većina akutiranih dužina nestala (npr. knjiž. štok.) i onima u kojima su one u većoj mjeri očuvane (npr. crnogorski štokavski ili korčulanski čakavski govori). Tu se mogu postaviti, kako ćemo vidjeti, jasne zemljopisne odrednice. Dužine se više čuvaju, što se tiče štok/čak. područja, prema jugu i prema istoku, a najviše u Crnoj

¹⁸⁶⁶ Do takvoga je ispravna zaključka došao već Leskien (1901: 562–563) osvrćući se na pogrešno Rešetarovo mišljenje da je tu riječ o sekundarnim dužinama.

¹⁸⁶⁷ Još su jedan izvor kraćinâ, koje su onda mogle biti ujednačene, bile i riječi tipa *jāgodāma*, gdje između naglašenoga i zadnjega sloga nalazimo više od jednoga sloga i gdje se također očekuje fonetsko kraćenje, kao što smo vidjeli u *pāučīna* i sl. (§244).

Gori i okolnim područjima. Tako npr. u zapadnom ikavskom dijalektu u Lici ili Bosni dužinâ poput *băbăma* neće biti, a bit će ih npr. u Konavlima. Isto tako, takvih dužina neće biti u stštok. Posavini, ali će više ostataka biti na istoku u šumadijsko-vojvođanskom dijalektu. Pritom, čini se, postoji razlika između govora gdje se stare akutirane zanaglasne dužine čuvaju u gramatičkim nastavcima (tipa u *păziti* ili *băbăma*) i onih u kojima se one mogu čuvati u nekim tvorbenim sufiksima (najproširenije u štok. u *-ište*, *-ăni*, a u nekim govorima kod pridjevskih *-ăv*, *-in*, *-ăst* itd. iako nije u svim slučajevima takvih dužina nužno uvijek riječ o čuvanju stare akutirane zanaglasne dužine). Čuvanje dužine u gramatičkim nastavcima nalazimo skoro isključivo na jugoistoku (iznimka je samo redovno čuvanje dužine kod glagolskoga *-năti*, *-năli* na čakavskom sjeveru) – u južnom čak. (Brač/Hvar/Vis/Korčula), na štok. JI i u ostacima na istoku – dok čuvanja dužine u pojedinim sufiksima ima posvuda (sufiksi *-ište* i *-ăni* su dugi i u knjiž. štok.). Sa SZ štok/čak. područjem se slaže i sln/kajk., gdje dužine (što se vidi po prisutnosti/odsutnosti neocirkumfleksa) također nema kod gramatičkih nastavaka (§139, 152), ali se čuva kod određenih sufiksa (§138) – vidi §250. Točne akcentološko-dijalektološke karte na kojima bi se točno vidjelo gdje se i u kojim oblicima, tj. sufiksima i nastavcima, vidi akutirana zanaglasna dužina tek treba izraditi.

Prvo ćemo pogledati primjere u štok., zatim primjere iz arhaičnih Jčak. govora koji čuvaju stare akutirane dužine, da bismo se na kraju osvrnuli i na sln/kajk. te knjiž. češ. kao primjer Zslav. jezika.

Kao što je već bilo rečeno, u štokavskim »južnijim jekavskim predjelima«¹⁸⁶⁸ se akutirane zanaglasne dužine (npr. *kitila* ali *môlila*) u pravilu čuvaju u gramatičkim nastavcima. Preciznije, riječ je o zetskom dijalektu¹⁸⁶⁹ i istočnohercegovačkom dijalektu na području Crne Gore¹⁸⁷⁰. Na to se područje nadovezuju i neka susjedna područja kao što su Konavle¹⁸⁷¹. Na ostatku štok. područja je takvo čuvanje ograničeno na sufiks *-ăni* (tako u knjiž.

¹⁸⁶⁸ Brozović & Ivić 1988: 19.

¹⁸⁶⁹ Ivić 1958: 216/Ивић 1994a: 204.

¹⁸⁷⁰ Brozović 1966: 125 izostanak duljine u primjerima kao *glêdăti*, *gînula* navodi kao tipičan za SZ istočnohercegovačkog dijalekta, dok čestu duljinu u takvim primjerima navodi kao frekventnu na JI Iherc. dijalekta, napominjući da je ta osobina zapravo uglavnom ograničena samo na jugoistok tog jugoistočnog područja (usp. Пецо 1964: 159 za izostanak takvih dužina u samoj istočnoj Hercegovini). Nštok. govori u Crnoj Gori se čuvanjem ove dužine nadovezuju na stštok. govore koji imaju tu istu karakteristiku. To je zapravo karakteristika toga područja bez obzira na to je li u tim dijalektima naglasak kasnije povučen ili ne.

¹⁸⁷¹ Konavle se nalaze između Iherc. zaleđa, gdje akutiranih dužina nema (kao u knjiž. štok.), bokeljskih govora gdje ih ima i dubrovačkoga govora gdje ima nešto više ostataka nego u knjiž. štok., a koji se opet nalazi u blizini Jčak. govora poput korčulanskoga gdje se akutirane dužine čuvaju.

štok., ali ne i u svim govorima¹⁸⁷²), dok se drugdje, osim u pojedinim pridjevskim sufiksima što varira po govorima (§248) te čuvanja tipa *bābāma* (i *glēdāti – glēdālo*) na dijelovima Ištok. područja¹⁸⁷³, ujednačava kračina.

§247 Pogledat ćemo primjere gdje dolazi do ujednačavanja kračine u knjiž. štok. (i općenito u SZ štok. govorima), prvo u glagolskim, a onda u imenskim oblicima (u fusnotama navodimo dijalektalne JI oblike bez ujednačene kračine). U glagolima jednačenje vidimo u sljedećim kategorijama:

infinitiv:

pāziti analogijom prema *nōsiti, lōviti*¹⁸⁷⁴

pādati analogijom prema *mōtati*¹⁸⁷⁵

vīdjeti analogijom prema *gōrjeti*¹⁸⁷⁶

dīgnuti analogijom prema *tāknuti*¹⁸⁷⁷

l-particip:

pāzila analogijom prema *nōsila/lōvila*

pādala analogijom prema *mōtala*

vīdjela analogijom prema *gōrjela*

dīgnula analogijom prema *tāknula*¹⁸⁷⁸

imperativ:

pāzite! analogijom prema *nōsite/lōvite* (isto i *pāzimo!*)

vīdite! analogijom prema *trīpite!*¹⁸⁷⁹

dīgnite! analogijom prema *tāknite!*

¹⁸⁷² Kod sufiksa *-ište* je situacija, kako ćemo vidjeti, nešto kompliciranija jer ondje za naglasno i naglašeno *-ište* može i ne mora biti izvorno akutirano.

¹⁸⁷³ Tako je u vojvodansko-šumadijskom dijalektu (Brozović & Ivić 1988: 19), a dužina u *-āma* je zabilježena i u smederevsko-vršačkom dijalektu (Ивић 2001: 123). Usp. npr. u Srijemu *krūškāma, vodēnicāma* (Peco 1978: 52). Ivić (2009: 21^F), govoreći o srpskim Iherc. govorima, navodi dugo *-āma* kao karakteristično za Z Srbiju, a kratko *-āma* za SZ Srbiju.

¹⁸⁷⁴ Usp. u Prčanju i Ozrinićima (Rešetar 1900: 33, 159) *gāzīt, kūpīt* te u Pivi i Drobñjacima (Вуковић 1940: 303) fakultativnu dužinu u *zrābūmu*.

¹⁸⁷⁵ Kračina u *-ati* se očekuje i kod riječi kao *vjērovati* s tri (ili više) zanaglasna sloga. Usp. npr. u Prčanju i Ozrinićima *pādāt, lājāt, glēdāt* i analogijom *dēverovāt* (Rešetar 1900: 159–160), u Pivi i Drobñjacima (Вуковић 1940: 303) fakultativnu dužinu u *svūtmāmu*, u centralnoj Šumadiji (Реметић 1985: 72) *glēdāmu, cūjāmu* itd.

¹⁸⁷⁶ Usp. u Prčanju i Cetinju *vīdijet*, a u Ozrinićima *vīdēt* (Rešetar 1900: 33, 160).

¹⁸⁷⁷ Za štok. usp. u Prčanju i Ozrinićima (Rešetar 1900: 159) *gīnūt, umūknūt* te u Pivi i Drobñjacima (Вуковић 1940: 303) *gūnūmu*. Za infinitive općenito usp. u Konavlima (Kašić 1995: 312–313) najčešće dugo (ali rjeđe i kratko) *slūšāt, stāvūt, prōpanūt* itd. Za dužinu vidi još npr. i Вушовић 1927: 62–65, Станић 1982: 77, Пижурица 1981: 23.

¹⁸⁷⁸ Usp. u Konavlima (Kašić 1995: 313) *vādila, slūšāla, počīnūle* itd. (rjeđe s kračinom), u Prčanju (Rešetar 1900: 33) *rānīla, plākāla, vīdijela, pānūla*, u centralnoj Šumadiji (Реметић 1985: 72) *nēvāli, mūslūla* itd.

¹⁸⁷⁹ Zbog analoškog kraćenja zanaglasne dužine u imperativu dolazi do sekundarne razlike u naglasku 2. mn. prez. i imp.: *pāzite : pāzite!* i *vīdite : vīdite!* Izvorno su ti oblici

aorist:

spāzih analogijom prema *ulòvih* (isto i *spāzismo*, *spāziste*, *spāziše*)¹⁸⁸⁰

vìdjeh analogijom prema *izgòrjeh*

zàplakah analogijom prema *zamòtah*¹⁸⁸¹

dìgnuh analogijom prema *tàknuh*¹⁸⁸²

U imenskoj sklonidbi takvo jednačenje vidimo u:

dli. *bābama* analogijom prema *ženama*¹⁸⁸³

(dli. *svātima* analogijom prema *zùbima*¹⁸⁸⁴)

(dli. *smřtima* analogijom prema *nòcima*¹⁸⁸⁵)

Osim toga, to se događa i u sufiksima (imenskima i pridjevskima):

-ica – *bābica* analogijom prema *ženica*¹⁸⁸⁶

-ić – *brātić* analogijom prema *nòžić*

-ina – *tkānina* analogijom prema *lèdina*

-in – *bābin* analogijom prema *ženin*

-nica – *žitnica* analogijom prema *pívnicā* itd.

Analoško kraćenje vidimo i u *prāsěta* < *pōrsěte i *jārěta* < *jārěte analogijom prema riječima tipa *tèleta* < *telěte¹⁸⁸⁷.

Staru opreku pak čuva u dosta govora (i knjiž. štok.) sufiks -ani:

-an – *mjěštāni* ali *sěłani*¹⁸⁸⁸

bili jednaki, a u prezentu je dužina očuvana u n. p. A (*pāzīte*) jer se javlja ne samo tamo nego i u n. p. B (*nōsīte*) i n. p. C (*lovīte*, mlade *lòvīte*).

¹⁸⁸⁰ Usp. u Prčanju *rānīše*, u Ozrinićima *pokūpīh* (Rešetar 1900: 33, 163) itd.

¹⁸⁸¹ Usp. u Prčanju *zaplākāše* (Rešetar 1900: 33).

¹⁸⁸² Usp. u Ozrinićima *pogīnūh* (Rešetar 1900: 163).

¹⁸⁸³ Usp. u Prčanju i Ozrinićima (Rešetar 1900: 86–87) *pūškāma* te u Pivi i Drobnojcima (Вуковић 1940: 225–226) *пўшкāма* uz rjeđe *пўшкāма* – vidi još npr. i Вуповић 1927: 46, Пижурица 1981: 21, Станић 1982: 14, Реметић 1985: 69–71 itd. Kako Remetić (1985: 72) ističe, takvo je -āma dobro posvjedočeno u štok. od Stare Crne Gore pa do Banata i Bačke. Ovakvu dužinu vidimo i u staroj dubrovačkoj varijanti -ām u n. p. A za dli. ā-osnova: *řībām*, *nā_Pilām* (ujednačeno i u višesložicama kao *s_kāmenicām*) (Budmani 1883: 171). U Konavlima (Kašić 1995: 312, 320) se također javlja *řībām*, *pò_rupām*, *na_zìdinām* itd., ali usp. kratko -ām u govorima sjevernije od Dubrovnika (Halilović 1996: 170).

¹⁸⁸⁴ Naravno, nastavak -ima je sekundaran, izvorni dvojinski nastavak je *-oma, a -ima nastaje miješanjem dvojinskoga nastavka s -i u nominativu mn. n. i -i u starom instrumentalu mn. Usp. u Prčanju (Rešetar 1900: 34) *nòktīma*, *popòvīma*, *věslīma* te u centralnoj Šumadiji (Реметић 1985: 73) *кòлїма*.

¹⁸⁸⁵ Nastavak -ima je i tu sekundaran, psl. je tu *-ьма.

¹⁸⁸⁶ Zanaglasna kračina se, osim toga, fonetski očekuje i u višesložicama poput *vjěverica*, *kāmenica* i sl.

¹⁸⁸⁷ Ovdje je kračina ujednačena i u Pivi i Drobnojcima (Вуковић 1940: 114–115) *jāgněta*, *prācěta*.

¹⁸⁸⁸ Vidi §244 za odnos prema jednini. Ovu je opreku kao izvornu objašnjavao već Leskien 1914: 161. U nekim štok. govorima se javlja, bar u nekim primjerima, i sekundar-

Kod sufiksa *-ište* vidimo u knjiž. štok. dužinu bez obzira na naglasak: *-ište* – *dvòrište* kao i *ràtište*

Tu neki štok. govori imaju opreku izvorno nenaglašenog *-ište* i izvorno naglašenog *-ište*. Usp. u Prapatnicama (Vrgorska krajina) *ràtište* ali *bùnište*¹⁸⁸⁹ (takva je, čini se, situacija i u Posavini – Ivšić 1913/I: 247). Moglo bi se pomisliti da je takva opreka (*ràtište* ali *bùnište*) izvorna (kao *břďāni* prema *sěłani*), ali da je u štok. kod *-ište*, za razliku od svih drugih slučajeva, ujednačena dužina (dakle *dvòrište* analogijom prema *ràtište*) a ne kraćina. No to neće biti tako. Duljina u tipu *ràtište* doista može biti ostatak stare akutirane zanaglasne dužine, ali može biti isto tako i odraz neakutirane dužine, što je vjerojatnije. U tipu *dvòrište* pak nije riječ o analogiji prema tipu *blàtište*, nego o odrazu starijega *dvorìšte* (posvjedočenoga u dijalektima). Naravno, u različitim govorima se javljaju različita ujednačenja. Više o ovome vidi u §97.

§248 Stara se dužina u nekim štok. govorima očuvala i kod nekih pridjevskih sufiksa kao *-āst* (npr. *tùpāst*)¹⁸⁹⁰, *-(n)āt* (npr. *kòžnāt*)¹⁸⁹¹ i *-āv* (npr. *dlākāv*)¹⁸⁹²¹⁸⁹³ – usp. knjiž. štok. *tùpāst*, *kòžnāt* (*kòžnat*), *dlākāv*. Takvu duljinu možda možemo vidjeti i kod *-īn*. Kod dugoga *-īn* i *-āv* treba biti oprezan jer dužina tu može biti i posljedica sonantskog duženja kao u *-ōv* (vidi §275 – za posavsko-Ibos. *-īn* pak vidi §94), a u govorima se znaju javljati dužine iz obaju izvora¹⁸⁹⁴. Rezultati se čuvanja akutirane dužine i sporadičnog predsonantskog duženja mogu preklapati (*dlākāv*), no kod predsonant-

no *břďāni*, *Spļićāni* i sl. s kraćinom, analogijom prema tipu *sěłani* i prema jedninskim oblicima (*břďānin*, *Spļićānin*). Usp. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *grādān* – G. *grādāna* ali *Grājān* – G. *Grājāna* – n. *Grājāni*. Za Prapatnice (*mòžďāni*, *ùkućāni* ali *břďāni*) vidi Kapović 2008c: 21^F.

¹⁸⁸⁹ Vidi više primjerâ u Kapović 2008c: 21.

¹⁸⁹⁰ Tako je u zetskom dijalektu (Ивић 2001: 218, Ivić 1958: 216/ Ивић 1994a: 204), a usp. još i Dubrovnik (Божанић & Тривунац 2002: 10), gdje je to fakultativno, i Vaniju i Kordun (Петровић 1978: 24). Ivić (2009: 21^F), govoreći o srpskim Iherc. govorima, navodi dugo *-āst* kao karakteristično za Z Srbiju, a kratko *-āst* za SZ Srbiju. Usp. npr. i Реметић 1985: 72 za dugo *-ās* u dijelu centralne Šumadije.

¹⁸⁹¹ Kod sufiksa *-at* je u nštok. obično poopćen naglasak starih neakutskih osnova, npr. *gřlat* umjesto *gřlat analogijom prema *brādat*, a u nekim govorima to vrijedi i za *-nat*, npr. *kòžnat* umjesto *kòžnat*.

¹⁸⁹² Usp. u Konavlima (Kašić 1005: 312) sporadično *-āv* (npr. *přļāvo*) uz češće *-āv* te fakultativnu dužinu toga sufiksa u Dubrovniku (Божанић & Тривунац 2002: 10). U Konavlima je pak *-āst* (za razliku od Dubrovnika) i *-āt* uvijek kratko. Za *-āv* usp. još npr. i Реметић 1985: 72 za dio centralne Šumadije. Vidi dolje za Brač.

¹⁸⁹³ U nekim govorima se stara opreka može očuvati u *křvāv* (C) < *krǣvāvъ prema *lūkav* (A) < *lǫkāvъ.

¹⁸⁹⁴ Usp. u Pivi i Drobnjacima (Вуковић 1940: 274–277) staru akutiranu dužinu u *gārāv*, *plòsnāt*, *zělenkās* (i u ž/sr.r.), a fakultativno predsonantsko duženje samo u

skog duženja se dužina očekuje samo u zadnjem slogu (*dlākāv – dlākāva – dlākāvo*), a kod stare akutirane dužine u svim oblicima (*dlākāv – dlākāva – dlākāvo*) iako se različita ujednačavanja i miješanja ne mogu isključiti. Dužine u ovakvim sufiksima u štok. bi trebalo detaljnije istražiti.

§249 Na čak. sjeveru se kod glagola na *-nṛti u infinitivu i *l*-participu iznimno čuva zanaglasna dužina iako se kod drugih sufiksa i nastavaka ujednačava kračina – usp. npr. u Omišlju na Krku (Vermeer 1980: 461) inf. *skīnūt – skīnūla – skīnūli* (prema *nagnūla*)¹⁸⁹⁵.

S obzirom na to da u velikom broju štok. i čak. govora nalazimo kračinu u oblicima poput *čīstīti, krāvāma, pādāti, rānīca* i sl., teoretski bi se moglo, kako rekosmo, pomisliti i to da tu nije riječ o ujednačavanju kračine prema naglašenim sufiksima/nastavcima kao *nosīti, ženāma, motāti, ženīca*, nego da je riječ o fonetski pravilnu odrazu, tj. da u nekim govorima dominantne akutirane zanaglasne dužine daju kračinu. No ipak znamo da je bila riječ o ujednačavanju koje je uglavnom išlo u smjeru kračine u većini govora ali ne uvijek. Dokaz za to su nam neki ostaci staroga stanja u govorima gdje je inače uglavnom ujednačena kračina sufiksâ/nastavaka, što je i logično jer su analoške promjene rijetko potpuno dosljedne. To su primjeri koje smo vidjeli – čuvanje kvantitetske razlike kod sufiksa *-ani* u mnogim štok. govorima, čuvanje dužine u *bābāma* u šumvojev. dijalektu, dužina u *-nūt/-nūla* na čak. sjeveru, neki ostaci poput dubrovačkog *-ām* (što se nadovezuje na bolje čuvanje akutiranih zanaglasnih dužina u južnijim Konavlima), općenito neujednačenost u čuvanju dužine u nekim govorima¹⁸⁹⁶ i sl.¹⁸⁹⁷

Kako rekosmo, u najjužnijem čakavskom (Šolta, Brač/Hvar/Vis i Korčula) čuva se izvorna dužina u gramatičkim nastavcima (kod glagolskih spojnih vokala *-i-, -a-, -u-, -ě-*) te u nekim pridjevskim i imenskim sufiksima, iako se to u mnogim slučajevima ne vidi zbog općeg nestanka zanaglasne dužine u mnogim govorima ili se vidi samo u ostacima u vokalizmu¹⁸⁹⁸.

m.r. u *кѹмѡв, тѡтѡн*. Za kraćenje akutirane dužine usp. npr. imenske sufikse u riječima poput *čēdālo, vūhēlo, pūdālo* (: 108).

¹⁸⁹⁵ Usp. još i *-nūt* na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007: 111), u Novom (Belić 2000: 150, 171–172) *gīnūt, dīgnūli, kāpnūla* itd., u Čižićima kraj Dobrinja (Turčić 2002) *zdūgnūt*, u Krasu kraj Dobrinja (Hozjan 1993: 115) *poḡnūt* prema *vrnūt* itd., u Crikvenici (Ivančić-Dusper 2003) *progūtnūt*, u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001) *sṛznūt* (ali *čēpnut, čōpnut, cūknut* – zanaglasne dužine se u rječniku bilježe nedosljedno), na Kastvu (Jardas 1957: 12, 301) *stīsnūt, smṛknūli* itd.

¹⁸⁹⁶ Tako se u nekim govorima stare dužine mogu vidjeti samo u pridjevskim sufiksima, u nekima samo u imenicama i sl., usp. Николић 1970: 101–102.

¹⁸⁹⁷ Za *ōcūh* prema *tṛbuh* vidi §244.

¹⁸⁹⁸ Na Braču/Hvaru/Visu većina govora gubi zanaglasnu dužinu pa se ovaj fenomen uglavnom vidi samo po tragovima u vokalizmu, npr. *pīvat* < *pīvāt.

Usp. iz Blata na Korčuli (moji podaci): *bābāma*, *rānāma*, *rānāh* (prema *zorāma*); *mȳslīt* (prema *molȳt*) – *mȳslīla* – *mȳslīlo* – mn. *mȳslīly* – *mȳslīle* – *mȳslīla*, *bāvīt* – *bāvīla*, *čȳstīt* – *čȳstīli*, *mȳrīt* – *mȳrīla* »mjeriti«, *pāzīt* – *pāzīla*, *obogātīla*, *čūdīla*, *gāzīt*, *kītīly*, *plāzīt*, *slȳnīt*, *slāvīt* itd.; *vīdīla* – *vīdīt*, *vȳsīt* – *vȳsīla*; *klēknūt* – *klēknūla* – *klēknūly*, *pjūnūt* – *pjūnūly*, *zīnūla* – *zīnūly*, *dīgnūt*; *pādāt* – *pādāla* – *pādālo* – mn. *pādāly* – *pādāle* – *pādāla*, *glēdāt* – *glēdāla* – *glēdālo*, *rȳzāt* – *rȳzāla* – *rȳzāly*, *třgāt* – *třgāla* – *třgāle*, *kāpāt* – *kapālo*, *dīzāt* – *dīzāly*, *pȳtāt* – *pȳtāla* – *pȳtāly* (»pītati, hraniti«), *māzāt* – *māzāla* – *māzāly*, *sȳpāt* – *sȳpāla*, *sȳsāt* – *sȳsāla* (prema *gucāt* – *gucāla* »gutati«, *iščāt* – *iščāla*, *držāt* – *držāla*) itd. Za izvornu dužinu u n. p. A kod *i*-glagolâ usp. iz Smokvice na Korčuli (moji podaci): *blātīt*, *glādīt*, *kūpīt*, *lūpīt*, *mīrīt* (*mīrīće*), *mīslīt*, *mīrvīt*, *mūčīt*, *stāvīt* (*stāvīćemo*), *strāšīt*, *vādīt* (ali *bōrīt se*, *brānīt*, *brōjīt*, *kūpīt*, *křstīt*, *plātīt*) itd. Iz Grohotâ na Šolti (prema snimkama Filipa Galovića, koje mi je ljubazno stavio na raspolaganje) usp. *mīslīla*, *čīstīla*, *pjūnūt* – *pjūnūli* – *pjūnūla*, *třgāt* – *třgāli* – *třgāla*.

Na Braču se dužina vidi u Selcima (Vuković 2001), gdje se zanaglasna dužina čuva: *čīstīt*, *dīgnūt*, *glēdāt* prema *krīvīt*, *svrnūt*, *prāščāt* itd.¹⁸⁹⁹ U drugim govorima na Braču, Hvaru i Visu zanaglasne dužine nestaju pa se ostatak ovih dužina vidi samo u vokalizmu – usp. u gradu Visu (moji podaci) *pītōt*, *pādot*, *māzōt*, *plākot*, *plīvōt*, *dīzōt*, *glēdot*, *slūšōt*, *grījōt* (s *-ot* prema starom **-āti*, tj. s promjenom **ā > o*). Na Braču (Hraste 1940: 43–44, Šimunović 2009: 40) pak vidimo kračinu u *rīban/rībami*. Selački (Nataša Šprljan – usmeno) dli. *krāvān* nije nikako pouzdano kao odraz stare dužine jer to može biti i predsonantsko duženje i sekundarna dužina (vidi u nastavku). Usp. još staru dužinu na Braču (Šimunović 2009) u pridjevima na **-āv* – *bālov*, *hrāpov*, *-a*, *-o* (usp. *blēsāv* – *blēsāva* – *blēsāvo* u Selcima) ali kračinu u **-āst* (*blēkast*, *lūdast*) i u imenskom sufiksu **-ān* (*blēkan*).

Kao što kod govora koji su kod starih zanaglasnih akutiranih sufiksa/nastavaka obično ujednačili kračinu nalazimo iznimaka s dužinom, tako i kod govora koji obično čuvaju staru dužinu možemo naći pojedine sufikse gdje je ipak ujednačena kračina. Usp. tako u Blatu na Korčuli¹⁹⁰⁰ *bābȳca*, *rānȳca*, *vřānȳca* analogijom prema *glavȳca*, *rukȳca*.

§250 Jednačenja kračine u sufiksima i nastavcima vrlo slična onima koja su se dogodila na štok/čak. SZ se događaju i u sln/kajk. (tu je vjerojatno riječ o zajedničkoj staroj analoškoj promjeni), samo što se ondje odražavaju kao izostanak neocirkumfleksa. Usp. tako sln. *dēlati* – *dēlal* (A) prema *česāti* (< *česāti) – *česal* (< *česāl), *mīsliti* – *mīslil* (n. p. A) analogijom

¹⁸⁹⁹ Za Šoltu je malo podataka, usp. iz Donjeg Sela (Hraste 1948: 139) *plīvāli*, *plākāli*.

¹⁹⁰⁰ Prema mojim podacima od mlade govornice.

prema *nosíti* (< *nositi) – *nósil* (B) (§139), *lípam* – *lípah* – *lípami* – *lípa-ma* prema *goràm* – *goràh* (unatoč neocirkumfleksu u *gorâmi* – *gorâma*, §152); *bábica* prema *ženíca* (§138) itd. Za kajk. usp. u Velikoj Rakovici (March 1981) *žàbam* – *žàbami* (: 259) prema *nogàm* – *nogàmi* (: 258), *vìlica* prema *šeníca*, *ístina* prema *ledína* (: 260), *slàbiti* – *slàbit* – *slàbil* prema *selíti* – *selít* – *selìl* (: 273), *vìdeti* – *vìdet* – *vìdel* prema *letèti* – *letèt* – *letèl* (: 274), *vènit* – *vènit* – *vènil* prema *meknìti* – *meknìt* – *meknìl* (: 274–275) itd. No katkad se ipak vidi i očekivani neocirkumfleks, usp. sln. *bābin*¹⁹⁰¹ prema štok. *bābin* (< *bābīnъ).

U nekim južnim štok. govorima su se sinkronijske kvantitetske alternacije poput *krāvāma/nogāma* sekundarno proširile i u primjerima gdje se to ne bi očekivalo (točne razmjere takve pojave tek treba detaljno istražiti). Usp. u Prčanju u Boki Kotorskoj (Rešetar 1900: 34) *vēsēla* (očekuje se *veselā < *veselà), *brēmēna* »vremena« (od *vērmene s kratkim *-e-), *nā_rāme* : *rāme* (očekivalo bi se *na rāme, A), *ū_mjēsto* : *mjēsto* (očekivalo bi se *u mjēsto), *Kāvāč* (prema G. *Kāvča*) itd.¹⁹⁰², u Pivi i Drobnoj (Букових 1940: 108) *òлòво*, u Piperima (Стевановић 1940: 42) *òлòво*, u Paštrovićima (Јовановић 2005: 67) *òпрāлā_се*, *спрāвīлī*, *вјèрòват* itd. Jasni sekundarni primjeri kao *vēsēla*, *òлòво* ili *nā_rāme* mogli bi u sumnju dovesti i primjere poput *krāvāma*¹⁹⁰³, no neće biti tako. Sekundarne primjere nije teško objasniti širenjem kvantitetske alternacije na apstraktnoj razini (naglašeno = kratko, nenaglašeno = dugo), tj. svojevrsnom »inflacijom« zana-glasnih dužina iza „, no, ako ne pretpostavimo izvorno čuvanje zana-glasne dužine u *krāvāma* itd., nije moguće objasniti ni sekundarne primjere. Na sličan se način mogu objašnjavati i primjeri vrlo raširenih sekundarnih zana-glasnih dužina u Selcima na Braču (Nataša Šprljan): npr. kod pridjevâ *bòlēstan* – *bòlēsno* (ali *bolesnā*), *rādōstan*, *vēsēla* – *vēsēlo*, *slòbōdan*, *prāvēdan* itd. ili kod imenskih izvedenica kao *Poklāda* ali *pòplāva* itd. U nekim primjerima je lako naći izravnu analogiju (*bòlēst*, *rādōst*, *vēsēl*), dok drugdje (*slòbōdan*, *prāvēdan*, *pòplāva*, *pālāc*) sekundarne dužine treba tumačiti složenijim/apstraktnijim analogijama (poopćavanjem tipa „̄“, a kod pridjevâ i prema drugim sličnim pridjevima, npr. *īmūcan*, *gòjāzan*)¹⁹⁰⁴. Da je tu riječ o sekundarnom „̄“ zbog općenitog poopćavanja

¹⁹⁰¹ Za kajk. usp. *bābin* u Cerju (Šatović & Kalinski 2012) ali *bābin* u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996).

¹⁹⁰² Dužine u primjerima *bāštīna*, *pāzūgo* »pazuh« (vidi i §244^F), *Ćūkòvić*, *Bogdāšić*, koje Rešetar također navodi, su izvorne.

¹⁹⁰³ Tako npr. misli Rešetar (2010: 140^F), ne slažući se s ranijim mišljenjima Šahmatova i Leskiena koji su dužinu u primjerima kao *plākāti* objašnjavali praslavenskim nasljedem.

¹⁹⁰⁴ Sekundarne dužine se javljaju i daleko od ovoga područja u Vojvodini (Ivić 1958: 175/Ивић 1994a: 166), npr. *išlī_su*, *mātorā_sam*, no tu je zacijelo riječ o drugačijem fenomenu. Analogijom prema *išō* – *išō_je* (vidi §368 za ovakvo kraćenje) dobivamo i

slijeda $\sim$ – vidi se po primjerima kao *bōlēsno* ali *bolesnā* ili *visinā* ali *vīsīnu* (tu zacijelo nije riječ o čuvanju izvorne dužine), gdje se duljina javlja samo kada imamo $\sim$ na početku, a ne i kada je naglasak na kraju.

§251 U Zslav. kod zanaglasne akutirane dominantne dužine vidimo praktički isto što i u većini štok/čak. Usp. češ. *baviti* (a) ~ *nositi* (b), *dojiti* (c) ili *hledati* (a) ~ *koupati* (b), *čistiti* – *čistil* – *čistěte!* – *vyčistiv* itd. To bi u češ. moglo biti ili rezultatom ujednake kao u knjiž. štok. (takva generalizacija kračine ne bi bila čudna, pogotovo ne u jeziku koji je zadržao samo razlikovnu kvantitetu), ali bi moglo biti i posljedica fonetskog razvoja, tj. toga da se stara (akutirana) dužina u primjerima kao *bāvīti > *baviti* fonetski ne odražava isto kao (neakutirana) dužina u primjerima kao *mēsēca > *měsica* (§244). Ostatak bi se stare akutirane (+)dužine u češ/ slč. možda mogao vidjeti kod nastavaka $\bar{a}$ -osnovā – d. -*ám* i l. -*ách*. Može se zamisliti da su ti dugi nastavci poopćeni u svim imenicama iz stare n. p. a, tj. iz primjerâ kao *kravám*, *kravách*¹⁹⁰⁵. Tome je mogla pridonijeti i dužina iz muškoga l. -*ích*, koja se pravilno očekuje u sve tri n. p. Kračina u -*ami* bi pak mogla biti prema *-*āmi* iz stare n. p. b i c (kao *ženami*, *hlavami*). Usp. i konačni kvantitativni paralelizam $\bar{a}$ - i o-osnovā: d. *mužūm* (s dužinom ispred dočetnog zvučnoga suglasnika – §189), l. *mužích* (od zanaglasnog * $\bar{i}x\bar{x}$ u n. p. a i b, od naglašenog * $\bar{i}x\bar{x}$ u n. p. c), i. *muži* (s kraćenjem – §256) – d. *kravám*, l. *kravách*, i. *kravami*. To bi onda upućivalo na to da kračina u češ. primjerima kao *baviti*, *hledati* i sl. nije fonetska nego analoška. No dužina u -*ám* i -*ách* se može i drugačije objasniti (iako se to ne mora kositi s prethodnom tezom) – mogla bi dolaziti i od *- $\bar{a}x\bar{x}$ < *- $\bar{a}x\bar{x}$ ¹⁹⁰⁶, što bi mogla biti psl. varijanta (bila ona inovacija ili arhaizam) uz *- $\bar{a}x\bar{x}$ koje se inače rekonstruira – usp. lit. d. *galvóms* što odgovara slav. **golvām̃* ali l. *galvosē*, i. *galvomīs*, što bi odgovaralo slav. **golvaḡ̃*, *golvami. Na staro *- $\bar{a}x\bar{x}/\bar{a}ṣ\bar{x}$ ali *-*ām̃* bi mogli upućivati i odrazi varijantata **nās̃/nām̃* u nekim dijalektima (sln. *nās/nām*, Sčak. *nās*) ali **nās̃/nām̃* u drugima (štok. dij./Jčak. *nās/nām*, slč. *nās/nám*) – tu bi onda bila riječ o različitu poopćavanju jednog od dvaju naglasaka.

išli – *išlī_{su}* umjesto *išli_{su}* i sl. No ne mogu se sve sekundarne dužine tako objasniti – usp. npr. u Bačkoj (Sekulić 2005: 17–18, 20) uz *pòbiglī*, *pòbijālī* i *pěčēmō*, *pòčastīla*, *pròcvāle*, *plòvīli*, *pòdmažī!*, *ùnūci* itd., gdje se unutrašnje dužine poput *ùnūci* ili dočetne poput *pěčēmō* nikako ne mogu objasniti na rečeni način. Problem bi trebalo detaljnije istražiti.

¹⁹⁰⁵ Usp. tu i dij. češ. oblike kao *nosíl*, *usnúl* (Fic 2013: 87) koji ne moraju nužno biti »emfatičkoga postanja«. To bi trebalo u češ. detaljnije ispitati.

¹⁹⁰⁶ Tragovi takvoga mogućega *- $\bar{a}x\bar{x}$ katkada postoje i drugdje – usp. u Pitvama i Zavali (Barbić 2011: XXXIV, XXXVI) *na_{rukōh}*, *gredōh*, u Dračevici na Braču (Hraste 1940: 43) *ovcōh* i u Brinju (Šimunović 2011: 229) *na_{nogā}*. Jasno, to bi tu teoretski moglo biti i sekundarno prema starijem *- $\bar{i}h$ u o-osnovama.

DUŽINA U ZADNJEM (OTVORENOM) SLOGU

§252 Ovdje ćemo govoriti o razvoju izvorno dugih slogova (dakle, *a, *ě, *e, *i, *y, *o, *u) u zadnjem (otvorenom) slogu¹⁹⁰⁷. Zajedno ćemo gledati naglašene i nenaglašene (zanaglasne) dužine. Kako ćemo vidjeti, razvoj izvorno dugih slogova u zadnjem (otvorenom) slogu i pod naglaskom (dakle kada je riječ o *'' i *~ u zadnjem slogu) i u nenaglašenim slogovima (dakle, kada je riječ o zanaglasnim dužinama u zadnjem slogu) se razlikuje od odrazâ izvorno dugih slogova u drugim pozicijama (tj. od odrazâ *'' i *~ u neposljednem slogu – §105, 175 – i od odrazâ zanaglasnih dužina u neposljednem slogovima – §242–251).

Iako se tradicionalno smatralo da se sve dužine u zadnjem slogu kratke¹⁹⁰⁸, dugih je odraza previše da bi ih se sve objašnjavalo analogijom. Osim toga, već je na prvi pogled primjetljivo da se dužina u najvećem broju slučajeva može vidjeti na onim nastavcima koji su u n. p. c bili naglašeni (Дубо 2000: 37), tj. u dominantnim nastavcima, što neće biti slučajno. Dužina može biti izravno odražena (npr. hrv. dij. na. *mjěstā*, slč. *mestá*), može se vidjeti neizravno po naglasnim promjenama (npr. sln/kajk. *města* – §145, kajk. *sěla* – §179) ili po mjestu naglasaka u n. p. b u nekim dijalektima (npr. knjiž. štok. *sěľā* – §64).

Kada se govori o dužinama u zadnjem slogu, u najvećem je broju slučajeva tu riječ o imenskim nastavcima u različitim padežima različitim deklinacija. Kod pridjevâ, zamjenicâ i brojeva vidimo ili iste nastavke kao kod imenicâ ili kratke slogove na kraju (npr. G. *kogo, I. *jimъ i sl.), kod finitnih glagolskih nastavaka su završeci uglavnom kratki (uz nešto iznimaka koje ćemo razmotriti), a participski nastavci (npr. *dalъ – *dala – *dalo) su često isti kao imenski. Također, gledaju se samo dvosložni i višesložni oblici – u jednosložnima (koji su ionako rijetki) je odraz prozodemâ, čini se, bio kao u neposljednem slogovima, usp. npr. Sčak. *jă* – *tī* prema psl. *jă¹⁹⁰⁹ – *tŷ¹⁹¹⁰. Tu je to posljednji ali i jedini slog.

Dužine u zadnjem slogu mogu biti, kako rekosmo, zanaglasne (nenaglašene) i naglašene. Zanaglasne su uvijek u n. p. a (npr. *kórvā), u n. p. c su ili naglašene (npr. i. *bogŷ) ili nenaglašene (npr. G. *bògā), dok su u n. p. b izvorno sve zanaglasne (npr. *snòpā) a tek sekundarno mogu biti i naglašene (*snopā). Osim toga, dužine u zadnjem slogu mogu biti akutirane ili neakutirane (cirkumflektirane) i dominantne ili recesivne. Imamo, dakle, tri bitne opreke:

¹⁹⁰⁷ Praktički svi zadnji slogovi su u psl. bili i otvoreni zbog zakona otvorenih slogova.

¹⁹⁰⁸ Usp. npr. Ivšić 1970: 169–170, Carlton 1991: 212.

¹⁹⁰⁹ Usp. Kapović 2009d za naglasak zamjenice *ja(zъ).

¹⁹¹⁰ Usp. također i štok. aoriste poput *čŷ* < *čŷ i *bī* < *bŷ. Čini se da jednosložnih riječi (tipa CV) s *~ nema.

- a) akutiranost/neakutiranost¹⁹¹¹
 b) dominantnost/recesivnost¹⁹¹²
 c) naglašenost/nenaglašenost¹⁹¹³

One se u zadnjem slogu javljaju u svim kombinacijama, s tim da se u n. p. c dominantnost¹⁹¹⁴ poklapa s naglašenošću a recesivnost s nenaglašenošću nastavaka (dok su u n. p. a nastavci uvijek nenaglašeni), a da recesivni slogovi mogu biti tek sekundarno naglašeni u n. p. b nakon pomaka naglasaka udesno (§51 i dalje).

Prema odrazima koje vidimo u slavenskim jezicima možemo definirati sljedeće opće zakonitosti u razvoju dužine u zadnjem slogu¹⁹¹⁵:

- a) (-)circumflectirana dužina se uvijek krati¹⁹¹⁶ – npr. štok. G. *prǎgǎ* (A), *snǒpǎ* (B)¹⁹¹⁷, *bǒgǎ* (C)
 b) (-)akutirana dužina se krati u većini dijalekata (npr. štok. na. *krǎvǐ* (A), *žǐnǐ* (B), *glǎvǐ* (C)), osim u nekim ukr. dijalektima¹⁹¹⁸ i u nekim sttorl. rukopisima¹⁹¹⁹

¹⁹¹¹ Akutiranost/neakutiranost pojedinih nastavaka se može utvrditi usporedbom s litavskim. Ondje se u naglašenim zadnjim dugim slogovima odrazi (dominantnog) akuta (s *ʳ > ʳ u zadnjem slogu – §67) jasno razlikuju od odrazâ (dominantnog) cirkumfleksa (tj. ̃), npr. *galvâ* < *galvâ ((+)akut) ali G. *galvōs* ((+)cirkumfleks). I izvorno nenaglašeni slogovi u lit. se razlikuju po akutiranosti tako što akutirani privlače naglasak de Saussureovim zakonom (§67), a cirkumflectirani ne, npr. *blusâ* < *blusâ < *blūsâ ((+)akut s de Saussureovim zakonom) ali G. *blūsos* ((-)cirkumfleks – bez de Saussureova zakona). Detaljnije o pojedinačnim nastavcima u nastavku teksta.

¹⁹¹² Kao što je rečeno, dominantni su oni nastavci koji su naglašeni u n. p. c (§50).

¹⁹¹³ Za uzorak psl. naglasnih paradigama vidi §47, 374.

¹⁹¹⁴ Ovdje nam razlika između primarne i sekundarne dominantnosti (§87) nije bitna.

¹⁹¹⁵ Ovdje iznesena teorija se nadovezuje na hipoteze moskovske akcentološke škole (usp. Дыбо 1981: 30–32; Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 31–34; 1993: 22–27; Дыбо 2000: 37–42), ali se od njih u dosta stvari i razlikuje.

¹⁹¹⁶ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 24.

¹⁹¹⁷ Recesivne se dužine u n. p. b zacijelo kratak prije pomicanja naglasaka udesno, dakle G. *snǒpǎ > *snǒpǎ > *snopǎ. Da je dužina postojala još nakon pomaka naglasaka (u nekakvom **snopǎ), pitanje je bi li se i u tom slučaju bila pokratila. Ovako se može pretpostaviti da se u *snǒpǎ pokratila još u nenaglašenu položaju, kada i u *pǒrgǎ (a) i *bǒgǎ (c).

¹⁹¹⁸ Gdje se to vidi morfonološki – vidi §62^F za odraze na. *žǐnǐ, a. *stǒlǐ s nepomaknutim naglaskom zbog dužine sloga (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 125).

¹⁹¹⁹ Riječ je o staropirotskom rukopisu *Knjiga carstva* (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 24–25) i starojužnomoravskom rukopisu НБКМ 680 (: 26–27), gdje se dužina vidi u ortografiji. U slučaju prvog rukopisa je riječ o L. *-ě (o-osn.), gdje se vidi također i nepomaknut naglasak u n. p. B, npr. G. грѣл ali L. въ грѣѣ/грѣѣ. Tu bi, dakle, bila riječ o nepomicanju naglasaka na sljedeći dugi slog i fakultativno označenoj zanaglasnoj dužini (*grǒbǐ). Javlja se i varijanta въ грѣѣ s, izgleda, pomaknutim naglaskom. U drugom je rukopisu riječ o označenoj dužini u a. *-y/-ę (ā-osn.), npr. a. сѣлѣ. Zanimljivo je da se među

c) (+)dužine¹⁹²⁰, bilo akutirane bilo cirkumfektirane¹⁹²¹, daju u dvosložnim riječima kračinu¹⁹²² a u trosložnima dužinu¹⁹²³ – npr. hrv. dij. *drvā* ali *nebesā* (C), sln. *bīla* (A) ali *nosīla* (B)¹⁹²⁴

Kao što vidimo, zanemarimo li rijetke dijalektalne odraze zanaglasne dužine kod (–)akuta, može se reći da dužinu vidimo samo kod dominantnih nastavaka¹⁹²⁵ – dakle pod naglaskom u n. p. *c* i u n. p. *a* i *b* u onim nastavcima koji su u n. p. *c* bili naglašeni. Fonetski je prilično logično da se dužina čuva u visokim (tj. dominantnim) ali ne i u niskim (tj. recesivnim) dugim slogovima. No kako se tu javlja dosta varijacije što se tiče dugih odraza (npr. hrv. dij. na. *sělā* i *sělā*, *zvonā* i *zvonā*, *nebesā* i *nebesā* itd.), očito je i u okviru dominantnih naglasaka postojalo još nešto što je uvjetovalo kratkim ili dugim odrazima. Odgovor na to je – broj slogova. Pretpostavka je da je do kraćenja dolazilo u dvosložnim oblicima (npr. na. *bǫrdā – *selā > selā – *zvonā), a da se dužina čuvala u trosložnicama, vjerojatno i rjeđim višesložnicama¹⁹²⁶ (npr. na. *kopǫtā – *rešetā – *nebesā)¹⁹²⁷.

Kako se dolazi do toga da se dužina izvorno čuvala u trosložnim (i zacijelo četverosložnim i višesložnim) riječima, dok se kratila u dvosložnima? Premda je to zapravo upravo suprotno od onoga što bi se moglo fonetski

---

malobrojnim navedenim primjerima javljaju i dvije *ja*-osnove (*bura*, *kaplja* – §153). Genitivi jd. poput *εοϣϣε*, koji se citiraju, nisu ništa posebno (usp. običan štok. G. *būrē*). Dužina u akuzativu mn. bi teoretski mogla biti i analogija prema genitivu jd., koji ima isti nastavke, ali kod kojih se dužina svakako očekuje.

¹⁹²⁰ Nenaglašene u n. p. *a*, nenaglašene pa onda eventualno naglašene u n. p. *b* i naglašene u n. p. *c*.

¹⁹²¹ Pod naglaskom (u n. p. *c*) *'' (akutirana dužina) i *~ (cirkumfektirana dužina).

¹⁹²² Tj. (pokraćeni) *'' pod naglaskom u n. p. *c*.

¹⁹²³ Tj. *~ pod naglaskom u n. p. *c*.

¹⁹²⁴ Nije točno Nikolajevljevo poopćenje (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 24, ponovljeno u Дыбо 2000: 41) da se krute (–)cirkumfleksi, čuva dužina (+)cirkumfleksa i (–)akuta te da se »obično« čuva i dužina (+)akuta. Recesivni cirkumfleksi se, kako rekosmo, doista krute, ali se recesivna akutska dužina čuva samo u rijetkim dijalektima (i to samo sporadično), a dominantna se dužina čuva ne ovisno o akutiranosti/cirkumfektiranosti nego o broju slogova.

¹⁹²⁵ A tako je svakako u ZJslav.

¹⁹²⁶ Na važnost broja slogova, tj. razliku između dvosložnosti i trosložnosti, lucidno ali samo okvirno upućuje Dibo (2000: 39–40), ne razrađujući hipotezu do kraja.

¹⁹²⁷ Tipološki bi se ovakvo kraćenje moglo usporediti s jampskim kraćenjem u ranom latinskom govornom jeziku (hvala Matiji Mužeku na svraćanju pozornosti na ovu uspo-rednicu), gdje se krute riječi s prvim kratkim i drugim dugim otvorenim slogom (usp. npr. Sihler 1995: 79–80, Matasović 2010: 102–103). Iako uvjeti nisu skroz isti (u latinskom prvi slog mora biti kratak), riječ je, kao i u slavenskom, o kraćenju u zadnjem otvorenom slogu dvosložnih riječi, koje je naknadno uvelike zatrto kasnijim morfološkim analogijama unutar paradigama.

očekivati¹⁹²⁸, neki tragovi u slav. jezicima (točnije u ZJslav.) jasno upućuju na to. Kao prvo, to je prisutnost (dvosložnoga) arhaizma *drvā*, koji funkcionira kao svojevrsni *plurale tantum*¹⁹²⁹ pa zato čuva stari naglasak, u čitavom nizu govora (u posavskim stštok. i čakavskim) koji inače imaju poopćen nastavak *-ā*¹⁹³⁰. Na opoziciju dvosložnost/trosložnost izravno ukazuju i sln/kajk. razlika tipa *kráva/kràva – otáva* kod imenicâ, sln. *bíla – nosíla* kod *l*-participâ te još neki primjeri poput bednjanskoga¹⁹³¹ *grīsti – pregrēisti* (§142). Iako je tu očito riječ samo o neznatnim ostacima starijega sustava, takvo poklapanje zacijelo neće biti tek slučajno.

Na staru opreku po broju slogova upućuje i sama činjenica da kod imenicâ na *-a u jd. ž.r. (*ā*-osnove) skoro uvijek, osim u sln/kajk., nalazimo kračinu i pomaknut naglasak u n. p. *b*¹⁹³² (npr. hrv. dij. *krāvā – ženā – vodā*), dok u mn. sr.r. na *-a (*o*-osnove) u mnogim dijalektima nalazimo dužinu (hrv. dij. *břdā – sělā – poļā*), njezine tragove (neocirkumfleksno/neoakutsko duženje u sln/kajk.) i nepomaknut naglasak u n. p. *b* (hrv. dij. *sělā*)¹⁹³³. A sve to iako je tu riječ o povijesno istom nastavku izvorno istoga naglasaka. U čemu je stvar? To je jednostavna posljedica broja slogova oblikâ koji se javljaju u tim kategorijama. Naime, u N. *ā*-osnovâ u n. p. *b* u principu ne postoje trosložne riječi u kojima bi se očekivao dug odraz i nepomaknut naglasak. U n. p. *a* (očekivano *lopâtā) i n. p. *c* (očekivano

¹⁹²⁸ Pravilo je s kraćenjem u slav. inače obrnuto – što duže, to kraće. Vidi §117 za odraz *^h u štok/čak/kajk., za odraz *^h u češ. vidi §111, za zanaglasne dužine u neposljednijim slogovima vidi §242–245.

¹⁹²⁹ Tim više što u jd., uz **dr̥vo*, postoji i varijanta *dêrvo, s drugim prijevodom.

¹⁹³⁰ Usp. u Posavini (Ivšić 1913/I: 249–253) *drvā* u čitavom nizu govora uz inače poopćeno *-ā* (*poļā, nebesā* itd.). Oblik *drvā* je jedini s kračinom i na Vrgadi (Jurišić 1966: 76) – usp. *poļā, vrimenā* itd. Isti se takav obrazac potvrđuje i u drugim govorima, npr. u Preku na Ugljanu (Mislav Benić) – *drvā* ali *imenō, vrimenō*. U Novom (Белић 2000: 158–160) se u opoziciji prema *drvā* dužina javlja samo u mn. n. p. C imenicâ poput *nebesā, vrimenā*. Analogijom prema *drvā* se javlja i jd. *drvō* (to je uobičajeno i drugdje u čak., npr. na Braču), a u n. p. C inače u mn. nalazimo ujednačen jedninski naglasak (*poļā, mōra, mēsa* itd.). Od dvosložicâ *-ā* ima samo sekundarno *mestā*. Slična je situacija u Orlecu (Houtzagers 1985: 68–69). Iako autor navodi da su *-ā* i *-ā* ondje varijante (pri čemu je potonja rjeđa), potvrđuje samo *drvā* (i analoško *drvō*) i samo *vremenā* (uz *imenā* i druge primjere sa sekundarnim C-naglasakom u mn.).

¹⁹³¹ Jedvaj 1956: 312.

¹⁹³² Tj. u n. p. *b* postoji samo naglasak *ženā, a ne i **žēnā s dužinom i izostankom pomaka (usp. §62, 142).

¹⁹³³ Do pomicanja neoakutâ udesno u n. p. *b* (§51 i dalje) dolazi možda tek nakon pokrate dužine u određenim uvjetima u zadnjem otvorenom slogu i tek poslije još kasnijeg ujednačavanja ili kratke ili duge varijante nastavka (ili različitih analoških kombinacija kratkih i dugih varijanata) u zadnjem otvorenom slogu ovisno o pojedinom dijalektu/jeziku. S druge strane, ne može se isključiti ni mogućnost da su procesi fonetskog kraćenja, analoškog ujednačavanja kračine/dužine u nastavcima i pomicanjâ naglasaka išli i uspredno.

*sormotã) postoje, no svejedno je broj očekivanih oblika s *-ã manji pa se može pretpostaviti da je postojala tendencija da se tu ujednači kratko *-ã prema izvornim dvosložnim oblicima. S druge strane, u mn. sr.r. o-osnovã se javljalo više oblikã s očekivanim dugim *-ã. Naime, ondje je i u n. p. *b* postojao trosložni tip (*rešëtã), a, osim toga, u akuzativu (koji je jednak nominativu) su vrlo česte bile kombinacije s prijedlozima (*na_bčrdã – *vъ_sëlã – *na_zvonã). U jd. ã-osn. su postojale samo vezničke kombinacije poput *i_kórvã – *i_žènã – *i_golvã (jer nominativ ne može íci s prijedlozima), no one su postojale i u mn. sr.r. (*i_bčrdã – *i_sëlã – *i_zvonã). Dakle, pobjeda dužine u mnogim dijalektima u množinskom *-a (sr.r.) prema običnom ujednačavanju kračine u jedninskom *-a (ž.r.) se može razumjeti kroz postojanje čestih prijedložnih sveza u množini sr.r., a nepostojanje *b*-naglasaka u jednini ž.r. Nije teško zamisliti da je u na. sr.r. postojala veća tendencija ujednačavanja dugoga *-ã nego u N. ž.r. Kada se pak u jedninskom *-ã duljina i čuva u sln/kajk., to je u načelu samo u trosložicama (sln. *motika*) ili u *l*-participima, gdje također prevladavaju trosložni oblici¹⁹³⁴.

Kada je riječ o kratkom i dugom odrazu u dvo-/trosložicama u n. p. *c*, dakle kod (dominantnih) naglašanih dužina, tu se zapravo radilo o stapanju staroga *~ i *~ – u dvosložicama se oba prozodema u zadnjem (otvorenom) slogu stapaju u već zacijelo pokraćenom *~¹⁹³⁵, a u trosložicama se oba stapaju u *~ (koji i u neposljednem slogu ostaje uvijek dug)¹⁹³⁶. Tako, recimo, prema izvornom i. *bogŷ – *govorŷ i na. *poľã – *nebesã nakon stapanja dobivamo *bogŷ – *poľã (s pokraćenim starim akutom¹⁹³⁷) i *govorŷ – *nebesã, nakon čega se onda u različitim dijalektima ujednačavaju kratke ili duge varijante (npr. hrv. dij. i. *zŷbi* i *zubi* i na. *poľã* i *poľã* itd.)¹⁹³⁸. Bez pretpostavke takva izvorno različita odraza (kojemu se tra-

¹⁹³⁴ Sufiks *-jã je očitio bio poseban slučaj (§54, 153).

¹⁹³⁵ Pokraćeni *~ u naglašenom slogu je odgovarao kračini u nenaglašenom/zanaglašenom slogu.

¹⁹³⁶ Takvo se stapanje može usporediti sa stapanjem njihovih odraza i u neposljednem slogovima u češ. (npr. *krãva* = *hrãze* ~ hrv. dij. *krãva* ali *grãda*) ili u rus. (npr. *zopóx* = *kopólb* ~ hrv. dij. *grãh* ali *krãl*). Osim toga, *~ je bio fonetski uzlazan (§175), kao i sekundarno dominantni akut (§88).

¹⁹³⁷ Takav pokraćeni stari akut imaju zacijelo i dijalekatalne varijante *selã – *rešetã (uz *sëlã – *rešëtã u drugim dijalektima) u n. p. *b*. Ovdje jednako pišemo nepokraćeni stari akut (prije stapanja u naglašenom zadnjem slogu) i pokraćeni stari akut (nakon stapanja u naglašenom zadnjem slogu).

¹⁹³⁸ Diboova (2000: 39) primjedba da postoji razlika između odrazã staroga *~, koji su uglavnom dugi, i odrazã staroga *~, koji su rjeđe dugi (a što on tumači različitom fonetskom naravi ovih prozodema), ne stoji. Dugi ili kratki odrazi ovise o kasnijem ujednačavanju na osnovi izvornih odraza u dvo-/trosložnim riječima, a ne o izvornom naglasku u pojedinom obliku.

govi vide u odnosu *drvã* – *nebesã* npr. u Novom Vinodolskom) ne može se razumjeti zašto se u istim nastavcima vide i duge i kratke varijante.

izvorno	nakon kraćenja	nakon dij. ujednačavanja
i. *bogŷ – *govorŷ	i. *bogŷ – na. *poľã	i. <i>zŷbŷi</i> i <i>zubi</i>
na. *poľã – *nebesã	i. *govorŷ – na. *nebesã	na. <i>nebesã</i> i <i>nebesã</i>

Dakle, kao što smo vidjeli, odraz dominantnih dužina u zadnjem slogu ovisi o broju slogova, pri čemu bitnu ulogu imaju i prijedlozi koji skupa s dvosložnim imenicama čine trosložne oblike:

*kŷrvã (a) – *ženã (b) – *vodã (c); *bŷrdã (a) – *selã (b) – *zvonã (c)
 *i_kŷrvã – *lopãtã (a); *na_bŷrdã – *kopŷtã (a); *na_selã – *rešeta¹⁹³⁹ (b);
 *na_zvonã – *nebesã (c)

Iz svega rečenoga proizlazi da su se, zanemarimo li sporadične duge odraze recisivnog akuta u ukrajinskom i u starotorlačkom, dužine u zadnjem otvorenom slogu u slavenskim jezicima odražavale na više-manje isti fonetski način. Kasnije razlike (tipa kratkoga češ. -a prema dugom slč. -ã u mn. sr.r.) su posljedice naknadnih ujednačavanja kraćine iz dvosložnih ili dužine iz trosložnih oblika¹⁹⁴⁰. Takva situacija podsjeća na općeslavenske uvjete kraćenja prednaglasnih i zanaglasnih unutrašnjih starih dugih slogova, gdje također postoje mnoge zajedničke tendencije.

U nastavku ćemo dati kratak pregled odrazã dužine kod imensko-prijevesko-zamjениčких, a onda i nekih glagolskih, nastavaka u pojedinim slav. jezicima – dakako, iz perspektive gore iznesene teorije i s naglaskom na razvoj u štok/čak/kajk.

Imenski oblici

Prvo dajemo popis izvorno dugih recisivnih imenskih nastavaka¹⁹⁴¹, koji, uz već spomenute iznimke, imaju uvijek kratke odraze:

¹⁹³⁹ Nije sigurno ima li igdje u n. p. B dužine (tj. ˘) kod pomaknutog naglaska, a da je to pouzdano stara dužina a ne moguć utjecaj n. p. C. Čini se da u n. p. b dugi nastavci idu s nenaglašenošću, tj. izostankom pomaka naglaska (npr. *na_selã), dok pokraćeni nastavci idu s pomicanjem naglaska (npr. *selã).

¹⁹⁴⁰ Tri dijalekatska tipa odrazã dužinã u zadnjem slogu, o kojima govori MAŠ (Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 22–26, Дыбо 2000: 40–43), u principu se mogu svesti na različite tendencije ujednačavanja dužinã na različitim područjima.

¹⁹⁴¹ Усп. Дыбо 2000: 37.

CIRKUMFLEKTRANI

nastavak	slavenski	n. p. c	litavski ¹⁹⁴²	indoeuropski
G. (o-osn.)	*-a	*bōga	-o	*-ōt ¹⁹⁴³
G. (i-osn.)	*-i	*kōsti, *pētī	-iēs ¹⁹⁴⁴	*-eys
D. (o-osn.)	*-u	*bōgu	-ui	*-ōy ¹⁹⁴⁵
D. (i-osn.)	*-i	*kōsti		*-eyey
L. (o-osn.)	*-ě/-i	*bōžě/mōžī	-iē	*-oy
D. (ā-osn.)	*-ě/-i	*vōdē/dūši	-ai	*-eh ₂ ey ¹⁹⁴⁶
A. (ā-osn.)	*-ǫ	*vōdǫ ¹⁹⁴⁷	-a	*-eh ₂ m ¹⁹⁴⁸

AKUTIRANI

nastavak	slavenski	n. p. c	litavski ¹⁹⁴⁹	indoeuropski
nv. (o-osn., m.r.)	*-i	*bōži	pridj. -ī < *-īe < *-ōi ¹⁹⁵⁰ , im. -aī	pridj. *-oy
a. (o-osn., m.r.)	*-y/-ĕ	*bōgy/mōžĕ	-ūs < *-úos	*-ons ¹⁹⁵¹
nav. (ā-osn.)	*-y/-ĕ	*vōdy/dūšĕ	a. -ās < *-ās	*-eh ₂ (n)s ¹⁹⁵²
a. (i-osn.)	*-i	*kōsti	-īs < *-īs	*-ins ¹⁹⁵³
a. (u-osn.)	*-y	*sŷny	-ūs < *-ús	*-uns ¹⁹⁵⁴
NAV. dv. (o-osn., m.r.)	*-a	*bōga	-ū < *-úo	*-oh ₁
NAV. dv. (ā-osn.)	*-ě/-i	*vōdē/dūši	-ī < *-īe	*-eh ₂ ih ₁

¹⁹⁴² Neakutiranost lit. nastavaka se očituje po izostanku de Saussureova zakona.

¹⁹⁴³ Dugi vokal ovdje nastaje kontrakcijom (od *-o-et ili *-o-et) pa na njemu ne nastaje bsl. akut.

¹⁹⁴⁴ Ovaj je nastavak u lit. očuvao izvornu dominantnost, a u slav. je postao sekundarno recesivan, uz ostatke u brojevima i drugdje (§200).

¹⁹⁴⁵ Kao i kod *-ōt, riječ je o kontrakcijskoj dužini, koja, čini se, ne daje bsl. akut. Ako bi se pretpostavilo da i dugi vokali (a ne samo vokal + laringal) daju bsl. akut, kod kontrakcijskih bi se dužina moglo pretpostaviti da je do stezanja *-oot > *-ōt i *-oey > *-ōy došlo tek nakon nastanka bsl. akuta pa da ga tu zato nema. U slučaju *-oot bi to dodatno moglo objašnjavati i zašto u lit. imamo -o (< *-āt < *-aat < *-oot). Vidi i dolje za *-ōys u instrumentalu mn. Za bsl. cirkumfleks od kontrakcijske dužine usp. Дубо 2000: 38^F.

¹⁹⁴⁶ Laringal nestaje između vokala (*-eh₂ey > *-ah₂ay > *-aay > *-āy) i stoga ne uzrokuje bsl. akut.

¹⁹⁴⁷ Stara se dužina vidi u prilogu *zīmō_sǫ > štok. *zīmūs* (§49), gdje je nastavak u unutrašnjem slogu pa se dužina očuvala.

¹⁹⁴⁸ Laringal u praie. rano nestaje prije nazala u zadnjem slogu (*-eh₂m > *-ām) pa nema bsl. akuta.

¹⁹⁴⁹ Akutiranost lit. nastavaka se očituje po djelovanju de Saussureova zakona (§67).

¹⁹⁵⁰ Akut je ovdje zacijelo analogijom prema *-eh₂ (n. sr.r.) i *-oh₁ (N. dv. m.r.).

¹⁹⁵¹ Akut u bsl. analogijom nastaje vjerojatno analogijom prema ā-osnovama (tako općeno u svim akuzativima mn.).

¹⁹⁵² U ie. samo a. (kao i u lit.), ali u slav. analogijom postaje i nastavak n.

¹⁹⁵³ Akut u bsl. analogijom prema ā-osnovama.

¹⁹⁵⁴ Akut kao i kod o- i i-osnovâ.

Za kraćinu usp. štok. G. *bògǎ*, GD. *kòstǐ*, D. *bògŭ*, Ščak. L. *grâdĕ*, D. *vòdĭ*, A. *vòdŭ*, nv. *zŭbĭ*, a. *zŭbĕ*, nav. *vòdĕ*, a. *kòstĭ*, *dvâ bògǎ* i češ. G. *boha*, GD. *kosti*, D. *bohu*, L. *hradĕ*, D. *ženĕ*, A. *ženu*, nav. *bohy*, nav. *ženy*, a. *kosti*. Za staru dužinu ovih nastavaka usp. štok. *zĭmŭ* < *zĭmŏ prema već spomenutom prilogu *zĭmŭs* < *zĭmŏsŭ < *zĭmŏsŭ (dosl. »ovu zimuk«).

U tablicama na str. 534. navodimo zatim i izvorno duge dominantne nastavke¹⁹⁵⁵ (u slav. s njihovim izvornim naglaskom prije kraćenja¹⁹⁵⁶).

U nastavku ćemo pogledati odraze dominantnih nastavaka u slav. jezicima i dijalektima.

G. *vodŷ, *dušĕ

§253 Slavenski u Gnav. ima, ne gledamo li naglasak, isti nastavak: *-y (tvrde osnove), *-ĕ (meke osnove)¹⁹⁵⁷. Za razliku od toga, lit. je tu imao G. -ōs (naglašen u n. p. 3/4), nv. -os (uvijek nenaglašen) i a. -ās (akutiran i naglašen po de Saussureovu zakonu). Litavsko je stanje, sudeći po ie., očito starije. U slav. se, naime, dogodilo sljedeće. Izvorni su bsl. nastavci zacijelo odgovarali litavskima te smo imali G. *-ās, nv. *-ās, a. *-āns¹⁹⁵⁸. No problem je u slav. bio to što bi G. i nv. *-ās (koji su se razlikovali samo naglaskom/valencijom¹⁹⁵⁹) nakon zakona otvorenih slogova u slav. dali *-a, isto ònŏ što bismo dobili i od *-ā u N. jd. Dakle, dobili bismo *kŏrva – G. *kŏrva – n. *kŏrva, koji bi bili isti osim što bi se razlikovali naglaskom (*-a u N. je bilo visoko i akutirano, u G. visoko i cirkumflektirano, a u nv. nisko i cirkumflektirano). Vjerojatno zbog te činjenice je negdje u doba kada je počeo djelovati zakon otvorenih slogova izvorno *-ās u nominativu mn. zamijenjeno mladim *-āns, što je bio stari nastavak akuzativa množine. Slično ujednačavanje vidimo u nav. *kosti (i-osn. ž.r.), a nav. su otpočetak bili jednaki u sr.r. Analogijom prema mn. je i *-ās u G., kako je G.

¹⁹⁵⁵ Usp. Дыбо 2000: 38–39.

¹⁹⁵⁶ Izvorne se intonacije u psl., kako rekosmo, mogu rekonstruirati samo vanjskom rekonstrukcijom s litavskim jer se u slav. stari *~ i *~ stapaju ovisno o broju slogova. Stoga prema samim slav. odrazima nikako ne možemo znati je li riječ bila o izvornom *~ ili *~.

¹⁹⁵⁷ Za razliku od tvrdoga nastavka *-y koji je jednak u svim slav. jezicima i izvodi se od starijega *-ŭns < *-āns, iza palatalâ *-ĕns daje u Sslav. meki nastavak *-ĕ, a u Jslav. *-ĕ. Može biti da se to razvilo iz starijega nastavka *-ĕ (»nazalnog jata«), glasa koji bi postojao samo na kraju riječi u toj poziciji, pri čemu bi na sjeveru pobijedila jatovska, a na jugu nazalna komponenta. Druga je mogućnost da se staro *-ĕns jednostavno odmah razvilo drugačije u Sslav. i Jslav. te da »nazalni jat« nikada nije bio postojao. U tom slučaju takvo bilježenje treba shvatiti kao formulu.

¹⁹⁵⁸ Od ie. G. *-eh₂-es, N. *-eh₂-es (usp. izostanak akuta tu zbog laringala između vokala) i a. *-eh₂-(n)s (usp. stind. -ās i got. -os za izostanak očekivanoga *-n-). U bsl. u a. nalazimo *-n- i laringal (koji se onda analogijom prenosi i u druge deklinacije – u *-o-ns, *-i-ns i *-u-ns).

¹⁹⁵⁹ G. *-ās, nv. *-ās.

CIRKUMFLEKTIRANI

nastavak	slavenski	n. p. c	litavski	indoeuropski
G. (<i>ā</i> -osn.)	*-y, *-ĕ	*vodŷ, *dušĕ	-ōs	*-eh ₂ es
G. (<i>u</i> -osn.)	*-u	*synū	-aūs	*-ows
g. (<i>o</i> - i <i>ā</i> -osn.)	*-ĕ/-ĕ	*bogĕ, *vodĕ	-ū	*-ōm ¹⁹⁶⁰
i. (<i>o</i> - i <i>u</i> -osn.)	*-y/-i	*bogŷ	-aīs	*-ōys ¹⁹⁶¹
GL. dv. (<i>o</i> - i <i>ā</i> -osn.)	*-u	*bogū, *vodū (?)	-aū (?) ¹⁹⁶²	*-ow
N. (<i>r</i> -osn.)	*-i	*dŷtī	-ē	*-ēr ¹⁹⁶³

AKUTIRANI

nastavak	slavenski	n. p. c	litavski	indoeuropski
L. (<i>i</i> -osn.)	*-i	*kostī		*-ēy ¹⁹⁶⁴
L. (<i>u</i> -osn.)	*-u	*synū		*-ōw ¹⁹⁶⁵
L. (<i>ā</i> -osn.)	*-ĕ	*vodĕ (?)		*-eh ₂ i ¹⁹⁶⁶
N. (<i>ā</i> -osn.)	*-a	*vodā	-ā < *-ā	*-eh ₂
n. (sr.r.)	*-a	*poľā		*-eh ₂
i. (<i>ā</i> -osn.)	*-ami	*vodāmī	-omīs ¹⁹⁶⁷	*-eh ₂ miHs
i. (<i>i</i> -/ <i>u</i> -osn.)	*-mi	*gostŷmī, *synŷmī	-mīs < *-mīs	*-miHs
DI. dv. (<i>ā</i> -osn.)	*-ama	*vodāmā		*-eh ₂ moh ₁
DI. dv. (<i>i</i> -/ <i>u</i> -osn.)	*-ma	*gostŷmā, *synŷmā		*-moh ₁

¹⁹⁶⁰ Bsl. cirkumfleks se ovdje očekuje prema kontrakcijskom ie. *-ōm od *-o-ōm (*o*-osn.) i *-eh₂-ōm (*ā*-osn.) ako se pretpostavi da u lat. *-um* ili stir. *-Ø* imamo odraz izvornog *-ōm, dok je drugdje (npr. u stind. *-ām* i grč. *-ων*) poopćena varijanta sa stezanjem (*-o-om > *-ōm) iz *o*-osnovā. U svakom slučaju, lit. *-ū* i psl. *-ŷ (s duženjem prethodnog sloga i odrazom *-ā* u štok. – §134, 171, 238, 255) upućuju na dugo *-ōm kao i stind. i grč.

¹⁹⁶¹ I ovdje vidimo bsl. cirkumfleks na mjestu ie. kontrakcijske dužine (vidi gore za *-ōt i *-ōy).

¹⁹⁶² Vidi i Дыбо 2000: 38^f. S obzirom na ie., ovdje bi se očekivao cirkumfleks.

¹⁹⁶³ Vidi sljedeću fusnotu.

¹⁹⁶⁴ Ovdje vidimo, čini se, bsl. akut (vidi §259 za rekonstrukciju) na mjestu ie. prijevodne nekontrakcijske dužine (*-ēy vjerojatno nastaje starim kompenzatornim duženjem od *-ey-i). To se može uzeti kao pravilno, no onda kao sekundarno treba objašnjavati lit. *-uō* (npr. *vanduō* »voda«) < ie. *-ōn, lit. *-ē* (npr. *duktē* »kći«) < ie. *-ēr, lit. *-āš* (npr. *nešāš* »noseći«) < ie. *-ōn(ts), gdje je također riječ o nekontrakcijskoj prijevodnoj dužini. Nikolajev (2012: 46, 2013a: 161) cirkumfleks u tim nominativnim oblicima objašnjava metatonijom zbog dominantnoga *-s prisutnog u pretpostavljenom starijem *-ons, *-ers i *-onts (za dominantnost *-s vidi §100), no nije jasna razlika između *-ēy i *-ēr.

¹⁹⁶⁵ Za akut ovdje vrijedi isto što i kod L. na *-ēy.

¹⁹⁶⁶ Akut se ovdje vjerojatno pravilno očekuje prema ie. Usp. lit. *diēveris*, latv. *diēveris* (~ štok. *djēvēr*) < ie. *deh₂iwer s istim razvojem *-eh₂i-. Akut je teoretski iz L. tipa *vodĕ mogao analoški prijeći i na L. tipa *synū i *kostī (ako se neće da prijevodne dužine u *-ēy i *-ōw fonetski daju akut).

¹⁹⁶⁷ Lit. se naglasak ne slaže sa slavenskim – §251.

već otprije imao isti nastavak kao n. (ne gledajući naglasak), prešlo u *-āns. No, iako je starije *-ās bilo zamijenjeno mlađim *-āns, nastavak je genitiva jd. ipak zadržao svoje naglasne karakteristike¹⁹⁶⁸. Tako psl. *golvŷ svojim odrazom (+)cirkumfleksa izravno odgovara lit. G. *galvōs* iako je sâm nastavak inovativan.

Nakon kraćenja u zadnjem slogu dvosložicâ dobivamo sljedeću situaciju:

*kŏrvŷ – *do_kŏrvŷ – *lopătŷ (a)

*ženŷ – *do_ženŷ (b)

*vodŷ – *do_vodŷ – *polninŷ (c)

Takva se kombinacija dugih i kratkih varijanata ujednačava na različite načine u različitim dijalektima. U svim pozicijama postoje odrazi svih varijanata osim što oblik *do_ženŷ (usp. na. *rešetâ) u potpunosti nestaje i potiskuje ga *-ŷ analogijom prema n. p. c¹⁹⁶⁹. U štok. su se poopćili uvijek dugi nastavci te dobivamo štštok. *vodě* (> *vòdē*), *ženě* te *krävē*. U sln/kajk. je u n. p. C (analogijom i u n. p. B) također uglavnom poopćena dužina (kajk. *vodē*, *ženē*, sln. st. *vodě*, *ženě*¹⁹⁷⁰) ali ne i u n. p. A, gdje je poopćena kračina (kajk. *kräve*, sln. *kráve*). S ujednačavanjem dugog nastavka -ē ide i pokrata osnove (*glävē* prema *glāvā* – §236).

U čakavštini je najraznolikija situacija¹⁹⁷¹. Ondje u dijelu govorâ nalazimo isto što i u štok., usp. npr. na Vrgadi¹⁹⁷² *kùcē* (A), *ženē* (B), *vodē* (C), u Novom¹⁹⁷³ *krävē* (A), *ženē* (B), *gorē* (C) ili na Grobniku¹⁹⁷⁴ *kùcē* (A), *Lūkē* (B), *vodē* (C)¹⁹⁷⁵. U Ščak., gdje često prevladava (u potpunosti ili uglavnom),

¹⁹⁶⁸ To da naglasak može ostati isti unatoč promjeni nastavka nije toliko neobično kako može izgledati na prvi pogled. Usp. npr. štok/čak. dij. -ōm u I. ā-osnovâ (*ženōm*, *vodōm*) koje nastaje od starijega -ōv (*ženōv*, *vodōv* – potvrdenoga u starijim tekstovima i nekim čak. govorima u okolici Zadra) < *-oŭ < *-ojŭ (n. p. c) analogijom prema nastavku -om < *-omŷ u I. o-osnovâ. Iako se preuzima -m iz drugoga oblika, naglasak ostaje isti te se i dalje razlikuje *sestrōm* ali *popōm* (B – u govorima bez predsonantskog duženja) i *vodōm* ali *brōdom* (C).

¹⁹⁶⁹ Neoakut bi u n. p. b mogao nastajati i fonetski pomakom *do_ženŷ > *do_ženŷ, no u štok., recimo, vidimo *ženě* ali g. *nŏgŭ*, što bi upućivalo na to da je u tipu *ženě* (B) ipak riječ o analogiji prema tipu *vodě* (C).

¹⁹⁷⁰ Varijanta *vodě* (Toporišić 2004: 293) nastaje analogijom prema A. *vodô* < *vòdŏ itd. (Šekli 2006c: 147). U nadiškom (Matej Šekli – usmeno) tu nalazimo kračinu *ženě*, *môke* (B), *yorě*, *yláve* (C).

¹⁹⁷¹ Slična se neujednačenost u čak., za razliku od kajk. i, u manjoj mjeri, štok., javlja i kod dužine -a u mn. sr.r. (§263) i kod pomicanja naglaska u n. p. b (§65). To su samo neki pokazatelji koji upućuju na izrazitu neprikladnost naziva »čakavski« u genetsko-povijesnom smislu (§27).

¹⁹⁷² Jurišić 1966: 77.

¹⁹⁷³ Белић 2000: 160, 162.

¹⁹⁷⁴ Lukežić & Zubčić 2007.

¹⁹⁷⁵ U Selcima (građa Nataše Šprljan) je *gorē* ali *krävē* zasigurno posljedica sekundarnog fonetskog kraćenja dužine u zadnjem otvorenom slogu (usp. *rěkhā* itd.). Tako je i na

stari tvrdi nastavak *-i* (od **-y*), za razliku od većine ostalog ZJslav. područja, obično nalazimo ujednačeno kratko *-i* (prema izvornim dvosložnim oblicima tipa **vodŷ, *kŏrvŷ*)¹⁹⁷⁶. No u trsatsko-bakarskim govorima (Vranić 2005: 231) nailazimo i na, što je rjeđe, odraze **-ŷ* (iz izvornih trosložnih oblika) – G. *sestrŷ, ženŷ, vodŷ*. U Omišlju na Krku (Vermeer 1982: 330^F, 1984b: 278) pak nalazimo kratko *-e* i pod naglaskom i bez njega – G. *kŷćē* i *zemjē*. Na Kastvu (Jardas 1957: 14, 301, 340, 385, 403), gdje se razlikuju stari tvrdi i meki nastavak u G., nalazimo uvijek kratko *-i/-i* (*gorŷ, z_vodŷ, zorŷ, glāvŷ, črēdŷ; z_bŷkviŷ, od_smŷdŷli*) ali uvijek dugo *-ē* (*prez_kŷćē, s_kŷćicē, kŷšćericē, devicē* itd.). Tu opet vidimo tendenciju da se kod **-y* poopći kračina a kod **-ę* dužina. Zanimljivi su podaci sa Suska. Hamm, Hraste & Guberina (1956: 110–111) ondje navode i kratke i duge oblike u G. kod svih imenica – *ženē, žen'ē* i *žen'ē* itd. Međutim, Vermeer (1979b) u svojim podacima sa Suska kaže da distribucija ovih nastavaka na Susku nije slobodna nego leksički uvjetovana te da se čini da se u n. p. C javlja dužina (G. *vod'ē, dic'ē*) a u n. p. B kračina (G. *sestrē, kozē, trŷvē, mŷkē* te sekundarno *starŷnē, živŷnē*)¹⁹⁷⁷. Takva bi distribucija mogla biti povezana s činjenicom da smo u n. p. B izvorno imali pokraćeno **ženŷ* i možda nigdje posvjedočeno **do_ženŷ* (s nepomaknutim naglaskom), dok trosložnih imenica uopće nije bilo. Stoga ne bi bilo nelogično da se tu na Susku odrazi kratko **ženŷ* u n. p. B, a da se u n. p. C odrazi neoakut prema prijedlozima svezama tipa **do_vodŷ* i čestim trosložnim imenicama tipa **polninŷ*. Osim već navedenih, sasvim je moguće da bi se u kojem drugom (ponajprije čakavskom) govoru mogla naći i još kakva drugačija kombinacija, a u svakom slučaju ovolika raznolikost upućuje na izvorno javljanje i dužine i kračine ovisno o određenim uvjetima. Što se tiče Zslav., spomenimo tu kratko češ/slč. G. *riby, ženy, duše* (prema izvornim dvosložnim odrazima).

Genitivni nastavak u ZJslav.

štokavski	kajkavski/slovenski	čakavski					
-ē	*-ě	-ē	-ě	-i	-i	-ē	
-ě	-ě	-ě	-ě	-ě/-ē	-i	-i	-i/-i

Šolti, gdje Hraste za Donje Selo (1948: 132, 148) ne bilježi dužinu u G. n. p. A (*bābē* ali *vodē*), a gdje se zagnasna dužina ne čuva dosljedno (§372), što potvrđuju i novija istraživanja.

¹⁹⁷⁶ Usp. npr. G. *ženŷ* (B), *gorŷ* (C) u Orlecu (Houtzagers 1985: 55–56, govor nema zagnasni dužina) ili u Orbanićima (Kalsbeek 1998: 78, 110) G. *ženŷ* (B), *brādŷ* (C). Uz poopćen kratki naglasak ide, naravno, i duga osnova – dakle G. *glāvŷ* na čak. sjeveru prema G. *glāvē* drugdje.

¹⁹⁷⁷ Vermeer to pogrešno uspoređuje s bednjanskim (Jedvaj 1956: 300) G. *žanā* – *storešēinā*. U *žanā* imamo uobičajen nastavak **-ē* i izostanak kanovačkog duženja ispred dužine, dok u *storešēinā* vidimo zacijelo kraćenje **-ē* iza prednaglasne dužine, inače uobičajeno u više kajk. i čak. govorā (§328).

G. *synŭ

§254 Prema lit. *sūnaūs* bismo i u slav. u n. p. c očekivali G. *synŭ s dočetnim naglaskom¹⁹⁷⁸, no nije sigurno je li takav naglasak doista gdje i odražen¹⁹⁷⁹. Dužina je toga nastavka ipak posvjedočena u Islav. oblicima poput G. *dvóru* uz *dvorá* (B), gdje izostaje pomak naglasaka na dužinu (*dvòrŭ ali *dvorá – §54, 62^F). U štok/čak/kajk. nastavak *-u* u potpunosti nestaje, a u sln. u primjerima kao *gradŭ*, gdje se još čuva stari nastavak kao varijanta, u n. p. C nalazimo odraz čeonoga naglasaka. Kratka je varijanta ujednačena i u češ/slč. – usp. G. *hradu*. Odras dugoga *-ŭ se u genitivu jd. pak javlja u slovinskom¹⁹⁸⁰.

g. *bogŭ, *vodŭ

§255 O dugom nastavku *-ōm > slav. *-ŏ u smo već govorili (§134, 171, 238). Zanimljivo je da ie. *-ōm daje *-ŏ u g. (kao i *-ōm > *-ŏ u A. o-osn. i 1. l. jd. aor.), dok ie. *-oh₂-m daje *-o (u 1. l. jd. prez.) a *-eh₂m također *-o (u A. ā-osn.). Takav bi vokalski razvoj prije govorio u prilog kratkom *-ŏ u genitivu mn., koje bi se izvodilo iz ie. varijante *-ōm (no treba primijetiti da je dodavanje *-m u 1. l. jd. prez. u slav. vrlo kasno, usp. lit. -ū), ali to ne bi odgovaralo lit. -ŭ, niti bi moglo objasniti slav. dij. *kŏrvŭ (§134), *žŏnŭ, *vŏdŭ (§171) i dij. štok. -ā (što izgleda kao izravna vokalizacija pretpostavljenoga *-ŏ). Unatoč tome što dŭži prethodni vokal u nekim slav. dijalektima, ovaj dugi poluglas u Zslav. i Islav. nestaje kao i bilo koji drugi dočetni jer. To vrijedi i za čak/kajk. u ZJslav. Međutim, u štok. i nekim sln. dijalektima (i knjiž. sln.) nalazimo u g. i odraze koji izgledaju kao izravni odrazi naglašenoga *-ŏ – štok. dij. -ā, knjiž. sln. -á. Usp. tako u Posavini (Ivšić 1913/II: 26) *vŏdā* uz *vŏd* (od starijeg *vŏdā* se izvodi i nštok. *vŏdā*), a u knjiž. sln. g. *gorá* uz *gŏr* itd. u n. p. C.

Pitanje je može li štok. -ā i sln. -á biti izvorni odraz naglašenoga *-ŏ u n. p. c?¹⁹⁸¹ Razmotrit ćemo neke moguće argumente za i protiv, krećući od onih za. Kao prvo, -ā u štok. i -á u sln. je upravo ono što bi se očekivalo od *-ŏ¹⁹⁸²,

¹⁹⁷⁸ Usp. npr. Stang 1957: 80–81, Дыбо 2000: 57, koji ostavljaju mogućnost rekonstrukcije dočetnog naglasaka u G. na *-u. Ista je situacija i s G. i-osnova (§200), no ovdje ga ne razmatramo jer se kod toga *-i nigdje ne vide tragovi duljine u slav.

¹⁹⁷⁹ Srbug. građa (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 175–176, 1993: 29) upućuje na ortotonički oblik s naglaskom na prvom slogu. Tu bi se mogla razmatrati i mogućnost Nikolajevljeve metatonije (§88^F). Zanimljivo je da je tu opet riječ o izvorno kratkom dvoglasu (G. *-ows) kao u GL. dv. (*-ow), gdje također vidimo metatoniju (štok. *nŏgŭ*).

¹⁹⁸⁰ Za duge imenske nastavke u slovinskom vidi npr. Stankiewicz 1993: 298–299.

¹⁹⁸¹ U *žŏnŭ > *žŏnŭ (b) se naglasak nije pomicao na sljedeći slog (§171).

¹⁹⁸² U štok. se zna da ovo -ā nastaje od starijega šva jer u nekim crnogorskim dijalektima nalazimo tu -æh (tamo gdje na mjestu šva nalazimo otvoreno æ). Ivić (Brozović & Ivić 1988: 24) napominje da se nastavak *-a* u štok. tekstovima počinje javljati krajem

a dugo *-̄ moramo rekonstruirati i iz drugih razloga (usp. ie. *-ōm, lit. -ū̄ i dijalektalno duženje osnove u slav.). Također, iako ima i takvih objašnjenja¹⁹⁸³, nastavak -ā nije lako sekundarno objasniti, tim više što se ne javlja samo u štok. nego i u sln., a zajednička je inovacija tu praktički nemoguća¹⁹⁸⁴. Dugo -ā se javlja samo u o-/ā-osn. (u ie. *-ōm stezanjem od *-o-om i *-eh₂-om), u i-osn. je samo kratko *-̄ (tj. odrazi poput hrv. dij. -ī, sln. -í a ne nekakvo **-ījā ili sl.), što bi moglo (unatoč lit. -iū̄) biti od ie. *-ey-om s očekivanim kratkim *-om (posavsko -ōvā < *-ov̄ može biti i sekundarno prema o-osnovama nakon miješanja genitivâ o- i u-osnovâ), a kratko je, čini se, i zamjeničko *-x̄ od ie. *-som (ipak usp. dij. štok. *ñihā* u BiH).

Što se tiče argumenata protiv -ā kao arhaizma, na prvi je pogled uvjerljiv argument da se nastavak -ā javlja upravo u inače prozodijski i deklinacijski najinovativnijim nštok. govorima, dok se nulti nastavak javlja u čak/kajk., u štštok. te u arhaičnim ostacima i u nštok. (kao i u svim drugim slav. jezicima). Ali to može biti i slučajno – nastavak -ā je izvorno mogao nastati samo u nekim štok. govorima u nekim pozicijama pa se tek naknadno proširiti (kao inovacija). To što se nešto kasnije širilo kao inovacija ne znači da porijeklom nije odraz nekog starijeg elementa u jeziku¹⁹⁸⁵. Nije, dakle, nimalo nemoguće da bi u nštok. tek naknadno prevladao nastavak -ā, koji bi tako slučajno postao obilježje inovativnijih govora iako bi sâm nastavak izvorno bio jednako arhaičan kao i nulti nastavak. Razumno izgleda pretpostavka da je u štok. (i sln.) *-̄ u određenim uvjetima (u trosložnim riječima pod naglaskom) davalo *-ā (a inače -Ø)¹⁹⁸⁶, dok je drugdje (u dijelu štštok., čak. i kajk.) *-̄, kao i u Zslav. i Islav., nestajalo

14. i početkom 15. stoljeća, upravo u doba prelaska poluglasa u a, dok se u stsrp. ćirilicnim spomenicima 14. st. često pisalo -bb, što je zacijelo stajalo za *-̄. Dakako, teoretski bi dugo *-̄ (pisano ćirilicom kao -bb) moglo imati i kakvo drugo porijeklo, ali to bi, u svjetlu drugih argumenata za *-̄, bilo jako neobično.

¹⁹⁸³ Usp. Kapović 2010b: 104–105. To što se u crnogorskim štok. govorima javlja varijanta -āh, tj. -ā̄h (i različiti odrazi toga nastavka), ne znači ništa – ona vrlo lako može biti sekundarna prema pridjevskom nastavku -ih (preuzimanje pridjevskog nastavka kod imenicâ možemo npr., usporedbe radi, vidjeti i u više čak. i kajk. govorâ). Također, treba napomenuti i to da je npr. u Dubrovniku posvjedočeno samo -ā u g. (bez dočetcoga -h) iako se ondje glas h inače uvijek čuva, što bi upućivalo na to da u tom nastavku izvorno glasa h nije bilo.

¹⁹⁸⁴ Naravno, teoretski nije nemoguća zasebna sln. inovacija – usp. Stankiewicz 1978: 679–680 (također Kapović 2010b: 103^F).

¹⁹⁸⁵ Tako se npr. u Jslav. naknadno kao inovacija širio nastavak -m < *-m̄ na štetu odrazâ staroga nastavka *-q (npr. štok. *budem* umj. starijeg *budu*, *velim* umj. starijeg *veļu* itd.) iako su oba nastavka ie. porijekla.

¹⁹⁸⁶ Da i -Ø i -ā nastaju od *-̄ u različitim (ali nepoznatim) uvjetima pa da se onda -ā u štok. širi nauštrb prve varijante pretpostavljaju i Ivić (Brozović & Ivić 1988: 24) i Matasović (2008: 186). Matasović na temelju najstarijih potvrda nagada da se -ā možda isprva javljalo samo u n. p. B i C (to nije potpuno u neskladu ni s težom koja se ovdje iznosi pretpostavi li se rano ujednačavanje n. p. B prema C).

bez traga kao i svi drugi (kratki) poluglasi na kraju riječi. Moglo bi se, naravno, teoretski pretpostaviti i da se i u čak. i kajk. izvorno javljalo i **-ã*, ali da ga je rano nestalo.

Što bi se uopće izvorno tu moglo očekivati u skladu s našim općim pretpostavkama o odrazu dužinã u zadnjem slogu? Možemo pretpostaviti sljedeću početnu shemu za (dio) ZJslav.:

*krãv (A)¹⁹⁸⁷ – *žën (B)¹⁹⁸⁸ – **võd*¹⁹⁸⁹ – **iz_vodã/planinã*^{1990, 1991} (C)

Alternativno za neke dijalekte (čak. i kajk.) možemo pretpostaviti, dapače to je prilično izgledno, da je **-ř* nestao kao i bilo koji drugi dočetni slabi poluglas (kao što se dogodilo u Sslav.). S druge strane, od gore je pak pretpostavljenog sustava lako dobiti kasniji knjiž. sln. i nštok. sustav. U knjiž. sln. je iz izvornih trosložnih oblika nastavak *-ã* (kao u *gorã*)¹⁹⁹² opstao fakultativno kod n. p. C, a u štok. je u većini govora *-ã* naknadno popočeno u svim oblicima (uz rijetke arhaične ostatke tipa *krũřãk* u nekim

¹⁹⁸⁷ S otpadanjem dočetnog dugog nenaglašenog poluglasa – to nije samo neutemeljena pretpostavka nego se za štok. može i dokazati. Da je *-ã* sekundarno u oblicima tipa *lõpãtã* se vidi po tome što je tu za retrakciju neocirkumfleksa u *lopãt > *lõpãt nužno da taj neocirkumfleks bude u zadnjem slogu. Da je tu od početka bilo **lopãtã, neocirkumfleks ne bi bio povučen (§165–166). Pretpostavka je da je do duženja osnove u n. p. *a*, *b* i *c* zbog dugoga poluglasa došlo prije početka kraćenja svih zadnjih otvorenih slogova u dvosložnim riječima.

¹⁹⁸⁸ S nepomicanjem naglasaka na dočetni poluglas (usp. i *sělã* u mnogim govorima, gdje pomicanja nema čak ni na puni dugi slog) i onda s otpadanjem dočetnog dugog nenaglašenog poluglasa.

¹⁹⁸⁹ S kraćenjem *võdř > *võdř (s pokraćenim starim akutom) u dvosložici (nakon duženja osnove *vodř > *võdř, §171) i onda s pomakom naglasaka s pokraćenog (= kratkog) poluglasa po Ivšićevu pravilu (§170).

¹⁹⁹⁰ S čuvanjem dužine u trosložnim oblicima. Ispred toga **-ã* bi osnova bila izvorno očekivano pokraćena (§238).

¹⁹⁹¹ Pitanje je kako se u g. ponašao središnji jer u riječima tipa *řǣřlã, *metřlã (*e*), gdje je bio ispred drugog jera (što je inače jaki položaj). No tu je završni jer bio dug i naglašen i očekivala bi se vokalizacija (kao u *planinã). Ako bi se oba fonetski vokalizirala, dobili bismo *igãlã (kao **iz_võdã/planinã*). Druga je opcija da se u riječima kao *metřlã poluglas nije računao kao 3. slog (usp. kao donekle usporedive fenomene §193, §244 za *gũmřnõ i *õtřčũxř koji se ponašaju kao *vĩnõ i *kõrãkř) i da su se one ponašale kao dvosložne riječi tipa *vodã. Onda se *řǣřlř ne bi ponašalo kao trosložno *polninř nego kao dvosložno *vodř pa bismo dobili *igãl (s otpadanjem završnog skraćenog jera i retrakcijom naglasaka na produženi izvorno središnji jer). Onda bi *igãlã* poopćilo *-ã* prema *iz_võdã/iz_võdã* i sl. Analogijom prema tipu *igãlã* (dij. *igãl*), *metãlã* nastaje i tip *dasãkã* (dij. *dasãk*, *dasãkã*), gdje izvorno nije bilo poluglasa (*đřskã) i gdje bi se očekivalo ***dãř(ã)k* (bez duljenja prvog sloga – §165^F, 171^F, 182) – ***iz.daskã* (kao **iz_vodã*). U štok. se može naći i naglasak kao *dãřãkã*, no pitanje je može li to igdje biti staro.

¹⁹⁹² Varijantni g. *gorã* u sln. (Toporišić 2004: 293) nastaje analogijom prema na. *vodě* < *võdy.

govorima) – nenaglašeno *-ā* se uzima u n. p. A, u n. p. C pobjeđuje naglasak trosložnih oblika (*vōdā* prema *iz_vōdā*), a onda se takav naglasak ujednačava i u n. p. B (*žēnā* umj. *žēn*). Dužina osnove u štok. *vōdā* > *vōdā*, *glāvā* > *glāvā* pak postaje miješanjem izvornoga *vōd, *glāv i **iz_vōdā*, **iz_glāvā*, gdje bi se pred neoakutom očekivalo kraćenje (§238). Na kraju se može zaključiti da pretpostavka da je štok. *-ā* arhaizam izgleda dosta uvjerljivo, no tu bi svakako trebalo izvršiti detaljnije terensko i povijesno-filološko istraživanje na starim tekstovima.

i. *bogŷ

§256 U instrumentalu mn. za psl. treba, prije kraćenja nastavka, prema lit. *-āis* rekonstruirati (+)cirkumfleks (*bogŷ – *korakŷ – *vermenŷ itd.). Nakon kraćenja u dvosložnim riječima, očekuje se:

*gādŷ – **sb_gādŷ*¹⁹⁹³ – *jezŷkŷ (*a*)

*volŷ – **sb_volŷ* – *živōtŷ (*b*)

*bogŷ – **sb_bogŷ* – *korakŷ (*c*)

U instrumentalu mn. nalazimo i duge i kratke odraze, ovisno o tome koja se varijanta gdje ujednačila. Usp. u Posavini (Ivšić 1913/I: 231–232, 241) uvijek ujednačenu dužinu – *s_kōñi* (B), *sa_zubŷ*, *nebesŷ* (C)¹⁹⁹⁴ itd. Kratko *-i*, koje vidimo u nštok. u arhaičnim ostacima (gdje dolazi do miješanja staroga lokativa i instrumentala), kao što je Iherc. l. *pō_pleci* (Ивић 2001: 181), zacijelo je instrumentalnoga porijekla jer to ne može biti od lokativnoga **ih*¹⁹⁹⁵. U sln/kajk. vidimo neocirkumfleks u n. p. A (*prāgi* – §146), a u kajk. i neoakut u n. p. B (*stōli* – §181), koji upućuju na poopćeno nenaglašeno dugo **-y*. Što se tiče n. p. C, usp. knjiž. sln. *bogŷ*, *darŷ* te slične oblike u južnim kajk. govorima¹⁹⁹⁶. Dakle, u sln/kajk. je u svim oblicima poopćena dužina. Što se tiče čak., nastavak *-i* je ondje (oskudno) posvjedočen u južnijim govorima – usp. na Rabu (Kušar 1894: 31) i. *zubŷ*, kod Kašića (1604: 27) i. *golubŷ*. Usp. još kod Križanića (1984: 69) *Zubŷ*. Na čak. sjeveru nalazimo i poopćenu dugu varijantu, npr. u Matuljima

¹⁹⁹³ Četverosložni oblici poput ovoga (pogotovo s poluglasom kao jednim od slogova) su se zacijelo ponašali jednako kao trosložni u pogledu čuvanja dužine.

¹⁹⁹⁴ Ipak, Ivšić ima zabilježeno jednom i (*na*) *nebesŷ* s kratkim nastavkom.

¹⁹⁹⁵ Dijalektalni nštok. oblici tipa dli. *zūbŷn* (npr. u Prapatnicama) mogu odražavati i stari i. *zūbŷ i stari l. *zūbŷh (gdje se u zatvorenom slogu uvijek čuva dužina) pa nisu relevantni. Isto je i s takvim nastavkom (*-in*) u čakavskom kao i s nštok. oblicima poput *nā_koñi*.

¹⁹⁹⁶ Usp. u Turopolju (Šojat 1982: 391) *z_vragŷ*, *z_možŷ*, u Prodin Dolu li. *vozi* (Rožić 1893-4/I: 102), *z_drvŷ* (Rožić 2002: 9), u Ozlju (Težak 1981b: 255) li. *plotŷ*. No tu treba upozoriti i na miješanje s lokativom.

(moji podaci) *z_gǫdī* (A), *stǫlī*, *kjūčī*, *sěli* (B) (stari C-naglasak je nestao), no češće je, čini se, ujednačena kračina (iz starih dvosložnih oblika) – usp. u Omišlju i. *vǫlī* (Vermeer 1980: 440)¹⁹⁹⁷, i. *kǫňī* (Vermeer 1984b: 278), *ž_zūbī* (: 280^F)¹⁹⁹⁸. Za kračinu u n. p. C usp. još i. *rozī* u Orlecu (Houtzagers 1985). Kračinu u n. p. A i B vidimo još u Novom (Белић 2000: 151, 154) i. *čāsī*, *susědī* (A), *krovī/krǫvi*, *brěstī/brěsti* (B) i Grobniku (Lukačić & Zubčić 2007: 83–84) i. *sěli/seli*, *krīli/krīli* (u n. p. C se izvorni dočetni naglasak izgubio u oba govora). Što se pak tiče Zslav., ujednačenu kračinu nalazimo u knjiž. češ. i. *hrady*, ali dužina se javlja u češ./slč. dij. -y¹⁹⁹⁹ te u slv. -ī.

GL. dv. *bogū, *vodū (?)

§257 U GL. dvojine n. p. c bi se mogao rekonstruirati dočetni naglasak, no nštok. bi *nǫgū* – *rūkū* ukazivalo na izvorno *nǫgū – *rǫku s Nikolajevljevom metatonijom (§61^F, 88), poopćenjem dužine iz trosložnih prijedložnih kombinacija i različitim pomakom naglasaka ovisno o dužini osnove kao u nštok. *sěla* – *vīna* (§64). U knjiž. štok. se javlja još i *slūgū/slūgū*, a u dijalektima ima više primjerâ – usp. još u Visokom i Varešu (Rešetar 2010: 227) *vrātū* i u Posavini (Ivšić 1913/II: 16) *pětū* (s analoškim naglasakom prema *nǫgū*, kao i *rūkū*). U nštok. se, čini se, uvijek javlja dugo -ū, prema izvornim prijedložnim svezama kao *od_nǫgū*, dok u Posavini (Ivšić 1913/I: 243, 254) u sr.r. uz *s_vrātū*, *krīlū*, *jājū* (prema izvornim višesložnim prijedložnim svezama) nalazimo i *s_vrātū*, *od_vrātū*, *na_vrātū*, *s_léđū* (prema izvornim dvosložnim oblicima). Odras dugog *-ū se javlja i u slovinskom, a za dug odraz u češ. usp. *g. nohou*, *rukou*.

*dǫtī

§258 Prema lit. bi se *duktē* očekivalo izvorno slav. *dǫtī prije kraćenja. Kako je riječ o dvosložnom obliku, tu bi se očekivalo kraćenje, koje se vjerojatno vidi u dijalektalnim oblicima *čī* u crnogorskom govoru Gorane (FO: 532) i *kčī* u Dubašnici na Krku (SMSF: 441). Većina drugih dijalekata ima *kčī* < *dǫtī analogijom prema padežima s izvornim čeonim naglasakom (§115^F).

¹⁹⁹⁷ Ovaj oblik zacijelo ima sekundarnu kračinu analogijom prema n. p. C, usp. na. *volī* od kojega se razlikuje po mjestu naglasaka, što je moguće samo ako je u i. izvorno bila dužina (usp. i omišaljski sekundarni g. *vǫlī*, gdje dužina nije prema čemu imala biti analoški uklonjena).

¹⁹⁹⁸ Usp. očekivano čuvanje dužine osnove u *zūbī* u jednim govorima prema očekivanom kraćenju u *zūbī* u drugima.

¹⁹⁹⁹ Trávníček 1935: 249.

L. *kostí

§259 Na akut u L. *i*-osnovâ upućuje lit. infinitivni nastavak²⁰⁰⁰ *-ti* (sekundarno uvijek nenaglašen), čiji vokalizam (*-i*), čini se, upućuje na staro **-tíe* > **-tì* s kraćenjem po Leskienovu zakonu (§67). U slav. dijalektima se u lokativu javljaju i dugi i kratki odrazi. U štok/čak. u skoro svim govornima nalazimo kraćinu, usp. knjiž. štok. L. *smřtī* (A), *kōstī* (C) te dij. štok/čak. *kostī*. Jedinu iznimku u štok. nalazimo u nekim štštok. slavonskim govornima – usp. u Bizovcu u Podravini (Klaić 2007: 81) *u_bolestī*, u Šaptinovcu (Ivšić 1907: 136–137) L. *cevī*, *kostī*, *bolestī* itd. (Ivšić u govoru ne bilježi neoakut) i u Podvinju u Posavini (Ivšić 1913/II: 24) L. (*na*)*pečī*. Tu je zacijelo riječ o još jednoj kajkavsko-slavonskoj izoglosi²⁰⁰¹. Što se tiče sln/kajk., ondje je dužina dobro posvjedočena u n. p. A, gdje u L. nalazimo neocirkumfleks (*rīti* – §144), a, za razliku od sln. (usp. knjiž. sln. L. *kōsti*, *čōstī*), u kajk. je u južnim govornima i Podravini dobro potvrđena i naglašena duljina u n. p. C, tj. oblici poput L. *kostī* < **kostī*²⁰⁰². U drugim kajk. govornima nalazimo L. tipa *kostī*²⁰⁰³, kao u knjiž. sln., svim čak. i većini štok. govora, dok se u nekim kajk. govornima trag starog **-ī*, čini se, može vidjeti posredno. Usp. u G. Konjščini (Gudek 2013: 62) L. *na_kuōsti* (prema *kuōst* – G. *kōsti*), gdje je dužina (staro *kōsti gdje je *ō diftongiralo) analoška prema tipu *v_rīčī* < *rēčī gdje vidimo, čini se, Ivšićevu retrakciju (§167)²⁰⁰⁴ – usp. i L. *v_nyōsu* s analoškom dužinom (i Ivšićevom retrakcijom) prema *v_grādu*. No taj se rekonstruirani **-ī* ne slaže s turopoljsko-slavonskim očekivanim *-ī* iako se slaže s također nejasnim **-ū* u L.

²⁰⁰⁰ Bsl. infinitivni nastavak se izvodi od ie. **-tēy*, tj. od lokativa jd. imenicâ na **-tis*. Dakle, slav. L. *moī od *mōtš je istovjetan infinitivu *moī (usp. štok. L. *mōci* = inf. *mōci*).

²⁰⁰¹ Ovo je jedini takav primjer koji Ivšić bilježi za Posavinu, inače tu nalazimo kratko *-i* (: 24–25). Za kratko *-i* usp. npr. i L. *svīstī* itd. u Orubici (Kapović 2010c: 27).

²⁰⁰² Usp. u Prodin Dolu (Rožić 2002) *po_ničī* (: 3, 18, 24, 32, 34, 222, 282), *v_jesenī* (: 42, 100–102, 110 itd.), *v_pečī* (: 77), *po_kistī* »po_kōsti« (: 85), *v_kistī* (: 239). Za izostanak takvih oblika u Rožić 1893-4 usp. Ivšićev (1936: 59^(F)) komentar. U Ozlju (Težak 1981b: 262) imamo L. *misī*, *na_spovidī*, *na_pametī*, u Tuškanima (Matija Mužek – usmeno) *po_nočī*, u Samoboru (Ivšić 1936: 71) *f_pečī*, u V. Rakovici (March 1981: 261–262) L. *nočī*, *rečī*, *jesenī*, u Virju (Fancev 1907: 360) L. *pečī*, *nočī*, a u Vedešinu i Umoku (Houtzagers 2013a: 159) *nočī*. Ni u jednom od tih govora se na kraju riječi ne može javiti neoakut (što je često u kajk. – §325) pa nam oni ne govore ništa o izvornoj intonaciji kod toga nastavka. U Turopolju (Šojat 1982: 397–398), gdje također nema neoakuta na kraju riječi, je posvjedočen L. *v_mladostī*, *po_nočī*, *na_pečī*, *v_jesenī* itd., a izvorni se neoakut vidi u enklizi: *f_pečī_mi* (: 382).

²⁰⁰³ Usp. L. *rīčī* u Bednji (Jedvaj 1956: 303) i L. *pēčī* u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982: 37).

²⁰⁰⁴ Po samim se dugim osnovama, bez analogije kod kratkih osnova, ne može znati je li tu riječ o Ivšićevoj retrakciji ili o lokalnoj retrakciji ` sa zadnjeg sloga.

starih *u*-osnova (§260). Što se tiče Zslav., kračinu vidimo u češ./slč. (L. *košti*), ali dužinu u slv. *-ī*²⁰⁰⁵.

Lokativno je **kōstī*, gdje je, osim u kajk. i kaš., skoro svugdje prevladala kračina (prema izvornim dvosložnim oblicima), zgodno usporediti sa *stštok/čak/kajk. g. kostī*, knjiž. sln. *kostī*, češ./slč. *kostī*, gdje svugdje vidimo dužinu. Jasno je i o čemu je riječ. U genitivu mn. je riječ o kontrakcijskoj dužini (**-ī < *-ijь*), koja se čuva u svim dijalektima u svim pozicijama (bez obzira na broj slogova), a u lokativu jd. o dužini koja se čuva samo u trosložnim oblicima (L. **na_kostī*, **moldostī*) a u dvosložnima ne (L. **kostī*) pa je tu dolazilo do ujednačavanja ili kračine (češće) ili dužine (rjeđe), kako u kojem dijalektu.

L. **synŭ*

§260 Što se tiče samoga nastavka, nemamo izravnih dokaza da je tu doista riječ o starom akutu, no nema razloga vjerovati da se odraz ie. **-ōw* razlikovao od onoga kod **-ēy* u L. jd. *i*-osnovâ. No odrazi u L. *i*- i *u*-osnovâ u slv. nisu isti. U svim dijalektima, osim u sln/kajk. i kaš./slv., nalazimo kračinu kao odraz. Usp. nštok. *prǎgŭ* (A) – *vōlŭ* (B) – *nōsŭ* (C). Isto tako je i u štok/čak. dijalektima sa starijim naglaskom (*volŭ*, *nosŭ*). Za Zslav. usp. češ. L. *hradu*, slč. L. *boku* ali slv. *břegŭ*. U sln/kajk. vidimo neocirkumfleks u n. p. A (*prǎgu < *pōrgŭ* – §143), a u kajk. i neoakut u n. p. B (*stōlu < *stōlŭ* – §180). U južnom kajk. pak kod kratkih osnova vidimo i dugi nastavak u L. pod naglaskom (izvorno samo u n. p. C), usp. u Prodin Dolu *v_redŭ* »u ròdu« (Rožić 2002: 159)²⁰⁰⁶, u Ozlju (Težak 1981b: 255) *na_gnojŭ*, *na_plotŭ*, *o_godŭ*, *v_lanŭ*²⁰⁰⁷ i u Samoboru (Ivšić 1936: 71) *na_ognŭ*. U svim pak kajk. govorima vidimo staro **-ŭ* kod dugih osnova u vidu Ivšičeve retrakcije (§167), tj. L. *grādu < *grādŭ*²⁰⁰⁸ prema D. *grādu*²⁰⁰⁹. To nam dokazuje da je tu doista bio cirkumfleks (u prigorskim i samoborskim govorima na kraju riječi nema neoakuta), koji ovdje nije la-

²⁰⁰⁵ Na mjestu G. **-ī* kod *i*-osnovâ, gdje je uglavnom prevladao sekundarni čeon naglasak (G. **kōsti* umj. pretpostavljenog starijeg **kostī*), i u onim slučajevima gdje se čuva staro **-ī* nalazimo kračinu – usp. češ. G. *devīti*, *desīti* (§200). Tu je kračina zacijelo prema *-i* u ostalim (dvosložnim) brojevima. Za prilog **olni* vidi §143^F.

²⁰⁰⁶ Analogijom i u riječima koje nisu izvorno n. p. *c* – *svedrŭ*, *zdenŭ* (Rožić 1893-4/I: 103–104), *v_košŭ* (Rožić 2002: 50), *na_sejmŭ* (: 51), *ne_sejmŭ* (: 63), L. *octŭ* (:84), *v_čednŭ* »u tjednu«, *v_kablŭ* (: 140).

²⁰⁰⁷ Analogijom i *na_čavlŭ*, *f_čednŭ* (: 252).

²⁰⁰⁸ Duljina je ovdje zacijelo unesena prema ostalim padežima ili prema varijanti s kratkim odrazom (u izvornim dvosložnim oblicima). Tip *grādu* se može poopćiti i kod kratkih osnova (L. *nōsu*) u nekim govorima (npr. u Bednji i G. Konjšćini), čime se uklanja vjerojatno starije **nosŭ*.

²⁰⁰⁹ Usp. Kapović 2010b: 92–93.

ko objasniti – očekivao bi se, kao i u drugim slučajevima dugoga odraza *ʷ i *~ u zadnjem otvorenom slogu, neoakut.

L. *vodě (?)

§261 Nije potpuno sigurno je li ovaj nastavak bio akutiran ili cirkumflek-tiran. Prema ie. *-eh₂i (> *-ah₂i > *-ay) u ovom obliku ne bismo očekivali akut, no kako na akut tu upućuje moguća »nova ortotoničnost« (§51^F)²⁰¹⁰, moglo bi se pretpostaviti da tu akut nastaje analogijom prema L. *i-* (§259) i *u-*osnovâ (§260)²⁰¹¹. U svakom slučaju, i kod ovoga nastavka nalazimo i kratke (uglavnom) i duge (rjeđe) odraze²⁰¹².

Kratke odraze (iz izvornih dvosložnih oblika) nalazimo u većini slav. di-jalekata – usp. knjiž. štok. L. *vòdi*, isto tako i u dij. *vodī* (štok/čak/kajk.). Usp. još i knjiž. sln. *vódi* te češ. *vodě*, slč. *vode*. Duljina se ne odražava ni posredno u vidu duljenja osnove u sln/kajk. uobičajenoj n. p. A (§152) i n. p. B. No dužina se javlja rubno u kajk. L. u n. p. A (§154), kod slovinskoga *-i* (analogijom također i u dativu jd.) i u ZJslav., gdje se u rubnim sjever-nim dijalektima pod naglaskom čuva dužina (poopćena iz višesložnih oblika) – u podravskom kajkavskom L. *zəmļēⁱ*, *rokēⁱ* (Fancev 1907: 360 itd.), u Hrvatskom Grobu u Gradišću DL. *dicī*, *nogī* (Ivšić 1971: [763]) i u štštok. Baranji (Sekereš 1977b: 349, 384) DL. *sestrī/sestrē*, *zəmļī/zəmļē* itd.²⁰¹³ Vjerojatno neće biti baš slučajno što se to javlja u potezu Podravi-na – Baranja, koji i inače dijeli neke druge izoglose. Osim toga, L. *zimī*, *o_zzorī* i D. *dicī/dęcī* je zabilježen i u Vedešinu i Umoku (Houtzaggers 2013a: 160, 162, 169, 172). Usp. i dij. *menītebī* (§264).

N. *vodā

§262 Kao što je već rečeno, nastavak *-a u jd. *ā*-osn. i nastavak *-a u mn. *o*-osn. sr.r. je genetski jedan te isti nastavak²⁰¹⁴. Međutim, akcenatski gledano se u slav. jezicima prilično različito ponašaju (§62, 252). Kod jed-ninskoga *-a tragove dužine nalazimo samo u n. p. A u sln/kajk. (i to

²⁰¹⁰ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 31.

²⁰¹¹ Teoretski bi se moglo razmišljati i o kakvom *ad hoc* razvoju *-eh₂y (umjesto *-eh₂i) u akutirano *-āy.

²⁰¹² Dibo (2000: 37^F) ovaj padež pogrešno navodi kao jedinu iznimku što se tiče na-stavaka naglašanih u n. p. c jer tu prema njemu nigdje nema posvjedočene dužine (te spekulira da je to možda zbog izvornog čeonog naglaska).

²⁰¹³ Ovdje je stari lokativni naglasak poopćen i u dativu. Kako u DL. vidimo odraze i staroga *-ē i *-i, teoretski bi se moglo pomišljati da je tu neoakut i analoški prema G. koji također ima *-ē* (*sestrē*, *zəmļē*), što je uobičajeno svuda u štok. (§253).

²⁰¹⁴ Stari akut se dobro vidi u lit. *-ā* (s Leskienovim zakonom u zadnjem slogu – §67) te u *-ōji* u odr. pridjevima u neposljednem slogu (npr. *gerā* »dobra« – *gerōji* »dobra«).

uglavnom tamo gdje se to izvorno i očekuje – u trosložicama, §148–150), dok je svugdje drugdje ujednačena kračina (usp. knjiž. štok. *krävā, žènā, vòdā*). S druge strane, u mn. je u mnogim dijalektima očuvana dužina ili bar njezini tragovi. To se može objasniti, kako rekosmo, time što se u jd. nominativ nije upotrebljavao s prijedlozima, za razliku od akuzativa mn. (§252), a u n. p. B i time što su trosložne B-osnove (gdje bi se očekivala dužina) u jd. bile nepostojeće (§62). Izostanak dugih odraza u n. p. B u jd. (zbog nepostojanja trosložicâ s dočelnim naglaskom) objašnjava i zašto ondje imamo samo tip *ženā s pomaknutim naglaskom (tu je možda dodatnu ulogu mogla vršiti i analogija s drugim padežima, gdje je to *-a- bilo u sredini – d. *ženāmъ, l. *ženāхъ, *ženāmi). S obzirom na nefrekventnost oblikâ tipa *i_ženā, nije čudno što tip **ženā nije nigdje očuvan, uz iznimku mogućih posrednih kajk. odraza tipa *(pro)bòdlā (§186).

Poseban su pak tip imenice na *-ja, gdje je dužina iz nekoga razloga bila očuvana, tj. poopćena, što se onda vidi u odrazu dužine u lehitskom te u stvaranju neocirkumfleksa na prethodnom slogu u sln/kajk. (§153). Dužina u tipu *sūšā i *vòlā je tu morala izvorno biti i u dijalektima koji je danas nemaju. Da u *sūšā i *vòlā izvorno nije bila dužina, ne bi se mogao objasniti izostanak pomaka naglaska udesno u štštok/čak. *sūša, vòlā* u odnosu na *trūbā, osā*. Očito je tu dužina, kakvog god porijekla, izvorno zapriječila pomak naglaska, da bi onda naknadno tu bilo ujednačeno kratko -ā kao i u svim drugim ā-osnovama.

nav. *poľā

§263 O množini sr.r. smo već dosta govorili. Ondje se, zbog čestih trosložicâ i prijedložnih sveza (§62, 64, 252, 262), za razliku od jd. ž.r., duga varijanta *-ā dobro držala. Stoga ne čudi da je tu dužina (često poopćena u svim primjerima) dobro posvjedočena u mnogim dijalektima. U knjiž. češ. i slv. je, recimo, ujednačeno kratko -a prema izvornim dvosložnim oblicima, no u knjiž. slč. je zato (za razliku od jd. ž.r.) poopćeno dugo -á u mn. sr.r. Slično ali raznoliko je i u ZJslav. dijalektima. U sln/kajk. u n. p. A imamo neocirkumfleks (*lěta* – §145), u kajk. i produženi neoakut u n. p. B (*sěla* – §179)²⁰¹⁵. Dugo -ā je poopćeno u svim n. p. u Posavini²⁰¹⁶, dok je kratko -a poopćeno u svim n. p. npr. na Braču, Hvaru i Visu²⁰¹⁷. U nekim

²⁰¹⁵ U n. p. C je u sln/kajk. uglavnom nestao stari naglasak. Iznimke su, recimo, *nebesa* < *nebesā (sa sekundarnom kračinom) u Ozlju (Težak 1981b: 266) i *imānā* (s očekivanom dužinom) u Vedešinu i Umoku (Houtzagers 2013a: 157^F, 159). Usp. još i knjiž. sln. *drvā* s očekivanom kračinom.

²⁰¹⁶ Usp. *mjěstā* (A), *sělā* – *rešětā* (B) i *poľā* – *nebesā* (C) (Ivšić 1913/I: 249–251).

²⁰¹⁷ Usp. na Braču (Šimunović 2009: 38–39) *jūtra* (A) (od *jūtrā bi bilo **jūtro, usp. G. *zdrōvjo* < *zdrāvjā) – *selā*, *krilā* (B) – *tilēsā* (C).

govorima pak vidimo i -ǎ i -ā (npr. u Orlecu – §252), a u Novom vidimo -ǎ samo u trosložnim riječima n. p. C pod naglaskom kao *nebesǎ* (i u sekundarnom *mestǎ*), dok je inače vokal uvijek kratak, npr. *břďǎ* (A) – *čělǎ*, *přsmǎ*, *vretenǎ* (B)²⁰¹⁸. No u nekim govorima se (npr. u novljanskom čak. i nštok. govorima) po mjestu naglasaka vidi da je dužine u povijesti bilo i ondje gdje je danas više nema. U nštok. tako danas nalazimo uvijek kraćinu u množinskom -a (npr. *břďǎ* (A) – *sělǎ*, *vínǎ*, *rešetǎ* (B) – *slòvǎ*, *nebèsǎ* (C)). Ali u prošlosti se tu dužina nužno morala nalaziti i u bar nekim oblicima n. p. B da bismo mogli objasniti današnji naglasak²⁰¹⁹. Da je u nav. *sělǎ* nastavak bio otpočetak kratak (tj. pokraćen), nikako se ne bi moglo objasniti zašto se taj oblik naglaskom razlikuje od G. *sèla* (gdje dužine nije bilo – §252 – pa se neoakut pomakao na sljedeći slog). Dakle, tu nam sama pozicija naglasaka ukazuje na starije **sělǎ*²⁰²⁰, gdje je dužina tek kasnije uklonjena analogijom prema oblicima u kojima se ona fonetski očekivala ili je već ranije bila analoški uklonjena (npr. *poļǎ). Danas je te ranije postpraslavenske obrasce praujednačavanja kratkih i dugih nastavaka teško pouzdano rekonstruirati, no sasvim je sigurno da je npr. u sustavima od kojih su nastali nštok. govori množinsko -a u nekim pozicijama bilo sigurno dugo. Tu se mjesto naglasaka vjerojatno poopćavalo zajedno s kraćinom/dužinom nastavka (iako nije nemoguće i da je do pomicanja naglasaka udesno u n. p. *b* dolazilo tek nakon fonetskih kraćenja u zadnjem otvorenom slogu i kasnijeg ujednačavanja kraćine ili dužine u pojedinim nastavcima ovisno o pojedinim dijalektima/jezicima).

i. *gostǔmǐ, *synǔmǐ

§264 Kako kod ovih oblika osnova sa sufiksom (*-ǔ/-ǔ-) i nastavkom (*-mi) po definiciji čini trosložan oblik, ovdje bismo očekivali redovne duge odraze. I doista, dužina je kod ovih nastavaka dobro posvjedočena – usp. sln. knjiž. *kostmǐ*, *hčermǐ*, sekundarno u *o*-osnovama kao *rogmǐ*, *možmǐ* itd. Nastavak -*mǐ* je izvrsno posvjedočen i u kajk.²⁰²¹, a i u slv.

²⁰¹⁸ Белић 2000: 158–160.

²⁰¹⁹ U štok. naglasku *sèla* odgovara *vòļa* (u oba se tipa može rekonstruirati staro *-ā koje objašnjava nepomaknut naglasak), ali u *vòļa vidimo nepomaknut naglasak u čitavom ZJslav. (i šire) (§54), čak i u dijalektima koji imaju *selǎ*.

²⁰²⁰ Na izvornu dužinu nastavka (bar u trosložnim oblicima) upućuje i štok. dij. odnos *vrǎta* – *nǎ_vrǎta* (§64), gdje se izostanak pomaka naglasaka u *nǎ_vrǎta* može objasniti samo nekadašnjim *-ā. U dijalektu-pretku nštok. je sigurno postojala faza kada je *-a, nakon različitih analogija i ujednačivanja, moglo biti i kratko i dugo ovisno o obliku, ali kratke i duge varijante više nisu bile raspoređene kako bi se to fonetski očekivalo (§64^F).

²⁰²¹ Usp. npr. u Bednji (Jedvaj 1956: 295, 303) *lydmǐ*, *rečmǐ* itd. ili u G. Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 37) *pečmǐ*, *ļienostmǐ*. Nastavak -*mǐ* često u *o*-osnovama zamjenjuje starije -ī, usp. bednjansko *zubmǐ* itd.

nalazimo oblike poput *gqsmí*. Kračina u knjiž. češ. *kostmi* (sekundarno i u *koňmi* i sl.), slč. *dubmi* i sl. zacijelo postaje analogijom prema kratkim odrazima instrumentalnoga *-y, gdje se poopćava kračina starih dvosložnih oblika.

DI. dv. *gostьmǎ, *synьmǎ

U DI. dvojine bi se, s obzirom na dvosložno *-ьma/-ьma očekivala uvijek dužina. Ona je i posvjedočena u nekim dijalektima – usp. npr. u Šaptinovcu *gostmā, očmā, ušmā* (Ivšić 1907: 136), u Orubici (sa sekundarnim -i-) *pećimā, vlastimā* itd.²⁰²² (Kapović 2010c: 29–30) te u štok. varijante *dvāmā/dvámā, trīmā/trímā* i sl.²⁰²³ Međutim, često nalazimo i kratko -ma, usp. u Posavini *lúdma* (Ivšić 1913/I: 232), *kokòšma, ričma* (1913/II: 28), *ričma, lùdmā* (Kapović 2010c: 29), u Ibos. *vrátma/vrátma* (Brozović 2007: 125) itd. Odras *-ma je (za razliku od *-mī) kratak i u slovinskom. S obzirom na nepostojanje izvornih dvosložnih oblika kod ovih nastavaka, kračinu je ovdje nešto teže objasniti²⁰²⁴.

i. *vodǎmī

Kod nastavka *-ǎmi bi se također očekivalo čuvanje dužine u svim okolnostima²⁰²⁵, no to nije uvijek slučaj. Duljinu vidimo u sln/kajk. govovima s -*ǎmi* u n. p. B i C (§146), u nekim posavskim govovima (npr. *nogǎmī, nǎmī*)²⁰²⁶ i u dij. češ/slč. (-*amī*)^{2027, 2028}. No, isto tako, u drugim posavskim govovima vidimo -*ǎmī*, kao i u većini drugih štštok/čak. govora, a kratko -*ami* nalazimo i u knjiž. češ/slč. Vjerojatno je kratko -*ami* tu najlakše objasniti prema kratkom *-ǎ (o-osn.) iz izvornih dvosložnih oblika, npr.

²⁰²² Nastavak -*imā* s ovakvim naglaskom inače nije baš čest, a može se, jasno, teoretski tumačiti i na druge načine.

²⁰²³ Usp. npr. *dvāmā* (Brozović 2007: 132, 171). Kraćenje u knjiž. *dvāma, trīma* bi također možda upućivalo na izvornu dužinu nastavka. Duljina se u nekim govovima javlja i u zamjeničkim oblicima kao *svīmā, ònimā* i sl. (npr. *nǎmā* i rijetko *nā,namā, nīmā* – *nīmā* u dolini Fojnice, Brozović 2007: 128), ali tu možda nije toliko pouzdana jer u zamjenici ima sekundarnih dužina i u drugim oblicima (npr. *tògā, tòmē*).

²⁰²⁴ *Ad hoc* bi se moglo pretpostaviti da je riječ o analogiji prema starome *-oma u o-osnovama, gdje bi *-ma bilo pokraćeno prema recesivnom nav. *-a m.r. ili o analogiji prema množinskom *-mi, gdje bi to bilo pokraćeno analogijski prema dvosložnom *-y (čijih tragova, doduše, danas više u Posavini nema).

²⁰²⁵ To uključuje i zamjeničke oblike kao *nǎmi koji uvijek idu s prijedlozima (**сь,nǎmi* i sl.).

²⁰²⁶ Ivšić 1913/II: 18, 35.

²⁰²⁷ Usp. npr. Habovštiak 1965: 219.

²⁰²⁸ Slv. -*amī* je analoško prema -*i* od *-y, što se vidi po nepalataliziranom -*m*- (Stang 1957: 38).

dij. štok. *žènamī* prema *nà_lēđī*, češ. *ženami* prema *hrady*, čak. (Omišalj²⁰²⁹) *ofcāmī* prema i. *kōñī* i sl.

DI. dv. *vodāmā

Odraz očekivane dužine nalazimo npr. u knjiž. sln. *vodāma* (§146), no inače je uglavnom kratak, usp. knjiž. štok. *vòdama*, odraz kratkog *-ma u slv/kaš., češ. *rukama/nohama* itd. Kratko *-ma* tu vjerojatno treba objašnjavati nešto složenijim analogijama, slično kao i u *-mi*, *-ami*.

DL. *mьně

U DL. osobne zamjenice 1. l. jd. treba, čini se, rekonstruirati *mьně²⁰³⁰ (izvorni naglasak zadnjega sloga nije siguran) – isto i *tebě, *sebě. U dvo-složnim bismo oblicima tu očekivali *menī a u trosložnima *na_menī. I doista, u govorima (koji čuvaju stari naglasak)²⁰³¹ nalazimo ili *menī/mèni* (tako npr. u knjiž. srp. i općenito u nštok. govorima s dočelnim naglaskom u tom obliku) ili *menī*^{2032, 2033}.

Glagolski oblici

inf. *bostī

§265 U infinitivu, čiji nastavak povijesno odgovara nastavku L. *i*-osnovā (ie. *-tēy), je skoro svugdje poopćena kračina iz dvosložnih oblika kao *krāstī (*a*), *moťī (*b*)²⁰³⁴, *bostī (*c*). Usp. štok/čak. *-tī*, češ. st. *-ti* itd. Jedino

²⁰²⁹ Vermeer 1984b: 278.

²⁰³⁰ Usp. Kapović 2006a: 38–39.

²⁰³¹ U nštok. se obično na zapadu ujednačava *měne* – *měni*, a na istoku *mène* – *mèni* prema starom *měne* – *mèni* (§11).

²⁰³² Usp. u Posavini (Ivšić 1913/II: 34–35) *mèni*, *tèbi*, *sèbi/sebī* i *menī*, *tebī*, *sebī* te u Ibos. (Brozović 1960: 348) *menī*, *tebī*, *sebī* (prema *mène*, *tèbe*, *sèbe*). Za štok. usp. i staro dubrovačko (Grčević 2011: 39) *menije* (*s -ije*) i *menī* prema kasnijem *mèni* (Rešetar 1900: 143). Inače se u nštok. dužina javlja u nekim govorima u G. *mènē* (vidi npr. Николић 1970: 112), što je analogija prema *ā*-osn. (kao *žènē*), dok je u D., čini se, uvijek kračina. Za čak. usp. lumbardsko *menī* (ali i G. *menē* što može biti prema *vodē*) (citirano u Ivšić 1913/II: 35^F).

²⁰³³ Nije jasna dužina u posavskom (Ivšić 1913/II: 59) *vanī* prema nštok. *vàni*. To bi porijeklom trebao biti L. *o*-osn. (usp. stsl. *vōnē*) s analoškim mekim nastavkom (usp. *izvāna*, što predstavlja stari G. *o*-osn.), no neobičan je dočelni naglasak (iako usp. štok. rjeđu varijantu *dōle* uz *dōle*), kao i dužina. Vrgadinsko (Jurišić 1973) *vanīn* je moglo nastati i predsonantskim duženjem (§277).

²⁰³⁴ Iz istog razloga je i u n. p. *b* kao *moťī naglasak uvijek pomaknut (naglasak se pomiče na kratku varijantu, a na dugu ne) – Zštok/čak/kajk. *mōći* (§311) neće biti od nekakvog **(*po*)mōtī s kasnijom ujednakom kračine jer se takav naglasak javlja i u n. p. *c* tipa *pěći* (psl. *petī), gdje je oksitoneza izvorna, a i u kajk. bismo u takvim oblicima

se u sln. i kajk. u nekima oblicima i dijalektima (i to vrlo često upravo ondje gdje se i očekuje – u trosložnim oblicima) u vidu neocirkumfleksa može vidjeti trag stare nenaglašene dužine kod *-tī (§147).

2. 1. jd. prez. *jesí

Akut u ovom obliku potvrđuje lit. *esì*. Ovaj oblik se ne može izvesti izravno iz ie. atematskog *h₁esi (usp. stind. *ási*), nego je došlo do miješanja s medialnim *-soy (usp. stprus. *assai*, *essei* za diftong). Na *-soy se ne bi očekivao akut, ali je zacijelo unesen analogijom prema tematskom nastavku *-eh₁i (usp. lit. *vedì* s akutom i grč. φέρεις), a utjecaj je možda moglo izvršiti i ie. optativno (tj. slav. imperativno) *-oyh₁ (vidi dolje). Kračina knjiž. štok. *jèsi* (dij. štok/ćak. *jesì*), knjiž. sln. *jési*, knjiž. češ. *jsi* itd. ne iznenađuje s obzirom na to da je to dvosložan oblik koji nije mogao ići s prefiksima osim s negacijom, gdje je rano dolazilo do stapanja (usp. štok. *nijési*).

imp. *čini!

U n. p. c su, čini se, postojale varijante *čini! i *čini! u 2/3. l. jd.²⁰³⁵ Naglasak *čini! može biti jednostavno analoški prema *činimo! – *činíte! (s Hirtovim zakonom²⁰³⁶) i prema *nosi! u n. p. b (nakon pomaka naglasaka udesno), a moglo bi se špekulirati i o »novoj ortotoni« (§51^F). Kod odrazâ imperativnoga *-i vidimo samo kračinu – usp. knjiž. štok. *bùdi!* (A), *nòsi!* (B), *čini!* (C) (dij. štok/ćak. *nosi!*, *čini!*) ili češ. *spi!* Ako se kao polazište uzme dočetni naglasak (tj. ako je varijanta *čini! postojala već u psl.), tu je onda pobijedio naglasak osnovnih dvosložnih oblika, zacijelo poduprt množinskim *-imo/-íte. U n. p. b nema oblika poput **nòsi! jer je izvorno riječ o recesivnom nastavku, a ako se i uzme sekundarna dominantnost (prema mladim oblicima n. p. c), može se svejedno pretpostaviti ujednačavanje kračine iz dvosložnih oblika ili prema mn. (gdje je akut bio u sredini).

aor. *klešě

U aoristu u nekim štok. govorima vidimo dužinu u 2/3. l. jd. (kod čeonog naglasaka) i 3. l. mn., npr. *izdā* (uz *izdā* drugdje), *ùlovī* (uz *ùlovī* drugdje), *ulòvišě* (uz *ulòvišě* u drugim govorima) itd. U jednini bi se na recesivnim nastavcima (usp. štok. *pròklě*), očekivala kračina, dok bi se u 3. l. množine na dominantnom nastavku (usp. štok. dij., npr. u bosanskim govorima, *počěšě* za izvorni dočetni naglasak, tj. dominantnost nastavka) očekivala dužina.

_____ mogli očekivati, da je tako, i sekundarni neocirkumfleks (ili izvorni neoakut) kao u tipu *bōla* (§186).

²⁰³⁵ U ZJslav. u jd. imperativa n. p. C vidimo odraze dočetnog naglasaka, ali odraz čeonog naglasaka vidimo npr. u bugarskom. Vidi i §231.

²⁰³⁶ *čini! ali *činíte! > *činíte! (Hirt).

S obzirom da je u 2/3. l. jd. riječ o izvorno recesivnom nastavku (kada se javlja izvorni čeonni naglasak), dužine koje se tu javljaju na nastavku moraju biti sekundarne. One se, u govorima u kojima ih ima, javljaju samo na izvorno dugim vokalima. Tako ih nikad nema na nastavku *-e* (uvijek *išpečē, zātrēsē* itd.), nego samo na *-i* (*pōpī, ūlovī*), *-a* (*dōzvā, ūskovā*), *-u* (*pōtonū*), *-e* < **-ę* (*prōklē*), *-ije* (*ūmrijē*). U drugim je dijalektima pak tu uvijek kračina bez obzira na vokal, a dužine nigdje, dakako, nema kada je očuvan izvoran dočetni naglasak (kao u *krénu, požívje* i sl.). Dužina se ovih nastavaka ne može objasniti jednostavnom i jednoobraznom analogijom za sve primjere. Npr. moguće je tvrditi da je dužina analoška prema prezentu u *i*-glagolima (npr. u aor. *ūlovī* prema prez. *ūlovī*) i primjerima kao aor. *īzdā* prema prez. *īzdā*, no to ne funkcionira u drugim glagolskim vrstama – u *pōpī* ne može biti prema *pījelpījē*, u *dōzvā* ne može biti prema *dozōve*, u *pōtonū* ne može biti prema *pōtonē* itd., a s druge strane se postavlja pitanje zašto onda ne bi nikad bilo dužine u aor. *rēče* prema prez. *rēčē* i sl. U oblicima kao *zāklē* i *dōnijē* je tu zacijelo riječ o jednostavnoj analogiji prema drugim oblicima: prema *zaklésmo* (mlađe *zāklēsmo*, §311^F) – *zakléste* (mlađe *zāklēste*) – *zakléti* (mlađe *zāklēti*), prema donijésmo itd. U *pōpī* će to zacijelo biti analogijom prema starom neprefiguriranom *pī*, a u *dōzvā* prema *zvā* < **zъva* (§115). Prema *pōpī* onda može analogijom slijediti i tip *ūlovī* (vjerojatno uz pomoć prez. *ūlovī*), a prema *dōzvā* se analogija može širiti i na tip *ūskovā* (s tim da u aor. *prōdā* to može biti povezano i s prez. *prōdā*). Najproblematičnije je objasniti dužinu u tipu *pōtonū*, no tu je to možda analogijom prema tipu *zāčū* (prema *čū*) i sl. Kod aor. nastavka *-e* dužina nije imala prema čemu biti unesena. Uza sve što je rečeno bi se eventualno moglo pomišljati i na čuvanje dužine u neposljednem slogu ispred dočetnoga **-тъ* koje se tu moglo javljati u n. p. c u nekim glag. vrstama (Дубо 2000: 304–309), dok teško da je tu mogla potpomoći očekivana dužina u 3. l. mn (*ulōvišē*).

U 3. l. mn. vidimo pravilno čuvanje dominantne dužine u *ulōvišē*, dij/st. *počēšē*, koja se može u nekim govorima pokratiti analogijom prema *ulōvismo* – *ulōviste*, dij/st. *počēsmo* – *počēste*. Izvorno bi se, dakle, tu očekivalo *ūlovī* – *ulōvišē*, *pōčē* – *počēšē* s kasnijim analoškim ujednačavanjima kračine u 3. l. mn. ugledanjem na ostale oblike ili duljine u 3. l. jd. gore navedenim analogijama ovisno o govoru. Sekundarna dužina u jednini i izvorna u množini obično dolaze skupa – u govorima je, čini se, obično ili oboje dugo (*ūlovī* – *ulōvišē*) ili oboje kratko (*ūlovī* – *ulōvišē*), ali ne uvijek. Očekivanu distribuciju ipak nalazimo u nekim dijalektima – usp. u dolini Fojnice kratko *nāučī, ōdazvā* itd.²⁰³⁷ prema uvijek dugom *-šē* (Brozović 2007: 116, 142).

²⁰³⁷ Brozović tvrdi da je takva kračina u 3. l. jd. tipična za sve bosanske govore.

STEZANJE SAMOGLASNIKÂ

§266 Stezanje samoglasnikâ u slavenskim jezicima nastaje u najstarije vrijeme nakon dijalekatskog ispadanja intervokalnoga *-j-: *VjV > *VV > *V̄. Ispadanje *-j- se događa nedosljedno (ispadanje *-j- između vokala nije glasovni zakon nego tendencija), a vokali koji se najčešće stežu su fonetski bliski *o, *e i *a (no vidi dolje za određene pridjeve). Takvo stezanje treba razlučiti od kontrakcijâ koje nastaju u drugim uvjetima (ispadanjem drugih suglasnika) i obično su teritorijalno ograničene i/ili mlađe.

Ispadanjem intervokalnoga *-j- nastaju novi dugi vokali u slavenskom. Tê nove duljine se u slavenskom nikad ne krata, čak ni u zadnjem otvorenom slogu (usp. štok/čak. *nōvī* s kontrakcijskom dužinom). Stezanje je najproširenije i najdosljednije u češkom²⁰³⁸, a u najmanjem se opsegu javlja u Islav. iako ga i ondje ima (usp. rus. dij. ž. jd. *konám* prema knjiž. *konáem* »kòpā« – vidi §162–163 za stezanje u ovakvim glagolima). Usp. prema psl. *-ѣъ, *-aja, *-oje kod određenih pridjeva štok/čak. -ī, -ā, -ō, češ. -ý, -á, -é ali rus. nestegnuto -ыѣ/-оѣ, -ая, -ое. U Zslav. i Jslav. se javlja u nizu kategorijâ i primjerâ. Kontrakcija je rijetko gdje djelovala dosljedno – usp. u štok. *znáješъ > *znáš* ali *lájěšъ > *lājěš*, *trájěšъ > *trājěš*, *dajěšъ > *dájěš* (usp. *dâš* < *dáš* ← *dasi) itd. ili u gluž. *čitaš* ali *znaješ*. Riječ je o, u velikoj mjeri, sporadičnoj promjeni. Također, katkad postoje i kontrahirane i nekontrahirane dublete, usp. štok. *pđjās* (nestegnuto) i *pās* (stegnuto, od *pđjasъ > *pđasъ > *pāsъ) ili štok. *mòjega* (nestegnuto)²⁰³⁹ i *môga* (stegnuto) itd.²⁰⁴⁰

Kontrakcija se javlja bez obzira na izvornu kvantitetu vokala – i kod dvaju kratkih (*-oje > -ō) i kod kratkog i dugog (*pòjāsъ > *pās*) i kod dvaju dugih vokala (*zǎjěcъ > *zěc*). Također, kontrakcija se može dogoditi i kod oba nenaglašena sloga (npr. kod određenih pridjeva n. p. *a* i *b* koji imaju

²⁰³⁸ Za ovo i općenito za kontrakciju vidi Marvan 1979 i 2000.

²⁰³⁹ Nestegnuta varijanta je tu vjerojatno ostala zbog utjecaja osnovnog oblika *môj*.

²⁰⁴⁰ Za još primjerâ i detaljâ o stezanju vidi npr. Mihaljević 2002: 220–223.

naglasak na osnovi – npr. štok/čak. *slābā, nōvā*) i pod naglaskom (npr. štok. dij. *bosā*²⁰⁴¹).

Pri stezanju samoglasnikâ nastaje neocirkumfleks ako je na prvom vokalu bio *^h ili *^h (koji je mogao, izgleda, još biti i nepokraćen – §162^F), usp. štok. *pās, zēc, znāš* < *znāješь. Dugi neoakut pak nastaje ako je naglasak bio na drugom vokalu (što upućuje na staru uzlaznost neoakuta, §175), usp. hrv. dij. *mōga* < *mojèga*, čak. *gospā* (sln. *gospá*) od *gospojā²⁰⁴², hrv. dij. *stāti* < *stojāti* itd., ali i u slučaju dugog neoakuta na prvom vokalu (*strǫjьь > hrv. dij. *stric*)²⁰⁴³. Vidi još §161 za kontrakcijski neocirkumfleks.

Do stezanja dolazi i kod lokalnih i kasnijih ispadanja nekih drugih glasova. Jedan takav poznati primjer je prošireno ispadanje *h* u negativnom prezentu glagola *htjeti*. Usp. štok. *něću* < *něčü* < *neočü < *ne_hočü i štok. *něčeš* < *něčeš* < *ne_hočeš. Da je ovdje riječ o kasnijem stezanju, pokazuju dijalektalni oblici poput *ne_hòću, nè_hoćeš* u Boki i Crnoj Gori (ARJ III: 657), kao i činjenica da stezanjem *-eo- dobivamo dugo *ē* a ne jat, usp. *ni_jesam* < *něsmь < *ne_(j)esmь²⁰⁴⁴, sa starijim stezanjem²⁰⁴⁵. Stezanje nakon ispadanja *h* vidimo i u dijalekatskim primjerima kao *strā* < *strāha* ili u Posavini *snā* < *snahā*²⁰⁴⁶.

²⁰⁴¹ Stezanje, kako rekosmo, nalazimo i kod određenih pridjeva. Tu u Zslav. i Jslav. nalazimo, za razliku od Islav., kontrahirane nastavke u svim oblicima, usp. štok. *nōvī* – *nōvōga* – *nōvōmu* – *nōvīm* itd. U određenim je padežima dolazilo do sekundarnog vokalizma, *nōvajejo > *nōvaego > *nōvaago > *nōvāgo ⇒ *nōvōga* (analogijom prema *tōga*), *nōvōmu* (analogijom prema *tōmu* od *nōvujemu) itd. Već u stsl. nalazimo i staro -aego, -uemu i asimilirano -aago, -uumu i stegnuto -ago, -umu. Što se tiče naglasaka, tu je dolazilo do ujednačavanja. Recimo, u *-āja > -ā se očekuje cirkumfleks, dok je -ō ujednačeno analogijom prema tome jer bi se očekivalo *-oje > *ō (vidi Kapović 2011c: 358, 360).

²⁰⁴² Usp. dubrovački *gospōža* /*gospòža*/ za naglasak. Štok. *gósipa* ima sekundarno dugo -ó- zbog naknadnog poistovjećivanja dotične riječi s odmilicama tipa *Káta, kóka* te s uobičajenim kratkim -ā (iako bi se teoretski moglo tvrditi i da štok. odmilica *gósipa* nema veze s dij. *gospā*, nego da je riječ o posve neovisnoj tvorbi). S obzirom da *j* u *gospoja* nastaje od starijega *đ, jasno je da je tu riječ o mlađem stezanju.

²⁰⁴³ To zacijelo ima veze s izrazitim stabilnošću dugog neoakuta (u neposljednem slogu) u odrazima u svim slav. jezicima (§175).

²⁰⁴⁴ Oblik *nísam* u ijekavskim govorima nastaje analogijom prema *nije* (od dvostrukog *něje(stь) umjesto očekivanog *něstь < *ne(j)estь), gdje *ě* > *i* ispred *j*, što je pravilna promjena.

²⁰⁴⁵ Usp. i *némati* prema *ne_jmati* (prez. *nēmā/némā*) također s dugim *ē* (što je zapravo posljedica ispadanja *j* iz oblika poput *nejma*, a ne stezanja *ei* u *ē*), ali i s posvjedočenim *ě u stsrp. spomenicima (ARJ III: 798–799) i ikavskim odrazom istog u oblicima poput *nimati* u ikavskim govorima.

²⁰⁴⁶ Usp. npr. u Sikerevcima *snā* – G. *snajē* – A. *snāju* (moji podaci).

U primjeru *nèmōj* < *nemōj* < *ne_omo(z)ǵ zapravo nije riječ o stezanju nego o kompenzatornom duženju pri konsonantizaciji *i* > *ǵ* (usp. i dij. I. *rukōv* < *rukouǵ < *rǵkojǵ s *u* > *u*)²⁰⁴⁷. Za stezanje i *-bje vidi §281.

²⁰⁴⁷ Također i *brōj!* < *brojǵ!*, *stōjte!* < *stojǵte!* te *ńōj* < *jeji, *svōj* < *vǵšeji (usp. Ivić 1981: 68^F).

PREDSONANTSKO DUŽENJE

§267 Kao što smo vidjeli, u kajk. i sln. nakon ispadanja slabih poluglasa između suglasnikâ u sredini riječi dolazi do nastanka neocirkumfleksa, npr. *svât̃ba > sln/kajk. *svâdba*. To se tamo događa bez obzira na to o kakvim je suglasnicima riječ (usp. i sln/kajk. *vîšňa, pâłci, hrûška* itd.).

U štokavskom i čakavskom se (rubno i u kajkavskom), međutim, događa drugačija promjena, čije je djelovanje također možda povezano s ispadanjem slabih poluglasa (premda sigurno ne u svim dijalektima u svim uvjetima). Riječ je o predsonantskom duženju, kakvo vidimo npr. u knjiž. štok. *stârci* (prema *stârac*) ili *sûnce* (prema *sũnce* u nekim štok/čak. dijalektima). Tu do duljenja dolazi ispred suglasničkog skupa koji se sastoji od sonanta (*m, n, ņ, r, l, ľ, j, v*²⁰⁴⁸) i drugog suglasnika, između kojih je u psl. redovno bio slabi poluglas (*stâr̃ci, *s̃l̃ñce)²⁰⁴⁹.

Predsonantsko duljenje nepravilno presijeca štok., čak. i kajk., opovrgavajući tako umjetnu podjelu na tri narječja i ukazujući na dijalektski kontinuum među njima²⁰⁵⁰ (§27). Ono se ne događa uvijek u istim uvjetima. U nekim govorima ga uopće nema (*s̃l̃ñce > *sũnce*)²⁰⁵¹, u nekim govorima prilikom duljenja nastaje cirkumfleks (*sũnce*)²⁰⁵² a u drugima neokut (*sũnce*). Također, neki govori koji imaju duženje u sredini riječi (*sũncelsũnce*) nemaju duženja na kraju riječi (*stâr*), dok drugi imaju (*stâr/*

²⁰⁴⁸ Sonant (tj. aproksimant) *v* u čak. i mnogim štok. govorima postaje frikativ (vidi Kapović 2008a: 190–191), no predsonantsko duženje je u načelu provedeno prije te promjene (iako se nakon frikativizacije duljina u čak. katkad može naknadno ukloniti – §277).

²⁰⁴⁹ Za duženje ispred zvučnih suglasnika na Braču/Hvaru/Visu vidi §280.

²⁰⁵⁰ Usp. Vermeer 1982: 285.

²⁰⁵¹ Izostanak predsonantskog duljenja je, prije svega, tipičan za veći dio istočnobosanskog dijalekta (§269).

²⁰⁵² Taj novi cirkumfleks ne preskače, usp. nštok. *nâ_sũnce, nâ_krāj, ù_rāj* itd. Postoje, doduše, i govori u kojima se javlja *nâ_sũnce*, no tu je riječ o sekundarnu prelasku u n. p. C (§276^F).

stār)²⁰⁵³. Katkad je bitno i o kojem se točno sonantu radi, usp. knjiž. štok. *krāj* < *krǣjъ prema *dīm* < *dǣmъ. U nekim govorima se duženje javlja i u nenaglašenom slogu (*mðkār*) a u drugima ne (*mðkār*).

Što se tiče različitih tonških rezultata predsonantskog duženja u naglašenom slogu (tip *sūnce* ili tip *sūnce*), stara je i jako proširena teza²⁰⁵⁴ da to ima veze s tim kakav je u doba duljenja u pojedinim govorima bio odraz psl. starog akuta i kratkog neoakuta. Pretpostavka je da je, ako je taj odraz u doba duljenja još bio uzlazan, dolazilo do neoakutskog predsonantskog duženja (*sūnce*), dok je, ako je odraz već tada bio postao silazan, dolazilo do cirkumfleksnog duženja (*sūnce*). Ali to ipak neće biti tako. Kao prvo, nije nužno pretpostavljati postojanje kratkog uzlaznog naglasaka na mjestu psl. akuta i kratkog neoakuta da bi se objasnila uzlaznost nove dužine, tj. ~, kod predsonantskog duženja. I već potpuno silazni ˘ se može produžiti u neoakut. Tipološki dokaz za to ne treba tražiti dalje od samog čakavskog, u kojem se u nekim govorima ˘ puno kasnije (dakle, u doba u kojem je ˘ imao koji od ostvarajâ iz dijapazona suvremenih izgovora toga prozodema) mogao duljiti u ~ (u čak. razvoju tipa *krâva* > *krâva* ili *brât* > *brât* u nekim govorima, vidi §282 i dalje). Dapače, duženje je u takvim primjerima u čak. bilo u ~ a samo iznimno u ˘ (osim u govorima bez tonske opozicije, jasno). Tu čak ne stoji ni mogući prigovor da ˘ nije u tim govorima morao biti baš silazan (nego je npr. mogao biti »tromi« naglasak – §108) jer se u nekim govorima jasno vidi da i od »kanonskoga«, odsječenoga, silaznoga ˘ može duženjem doći do nastanka neoakuta (§292). Osim toga, do predsonantskoga duženja ne dolazi samo kod starog akuta i kratkog neoakuta, nego i kod starog kratkog cirkumfleksa, npr. u nštok. *tânko* < *tǣnъko (*tânkoltânko* itd. je sekundarno), *bôlno* < *bðlъno, *òvcu* < *ðvъco itd., a odraz je tu u pravilu isti kao i kod duženja starog akuta (npr. *sūnce* < *sǣlъnce) i kratkog neoakuta (npr. *nòvci* < *nðvъci). Ako je do predsonantskog duženja dolazilo još u doba nestajanja slabih poluglasa, tu se zapravo radilo o jednačenju tada još različitih (§305) **, *˘ i (pokrâćenog) ** prilikom duženja. Kako ćemo vidjeti, za predsonantsko je duženje i u poziciji neposljednog sloga (dakle u primjerima tipa *sūncel/sūnce*) teško do kraja pouzdano i sigurno, makar za neke govore, dokazati da je riječ o kompenzatornom duljenju do kojeg dolazi prilikom ispadanja slabih poluglasa, dok je za duženje na kraju riječi pak potpuno nemoguće dokazati ima li to veze s ispadanjem slabih poluglasa ili je, kao što je u nekim slučajevima jasno, riječ o mlađem fonetskom duženju ispred so-

²⁰⁵³ Primarno je duženje uvijek ono u neposljednem slogu na koje se može, ali ne mora, pridodati i duženje u posljednjem slogu. Ima, doduše, i nekih govora u kojima kao da se javlja obrnuta situacija (vidi §277 za Vrbnik), no tu je vjerojatno riječ o kasnijem duženju u zadnjem slogu u govorima gdje ga izvorno nije nigdje bilo.

²⁰⁵⁴ Usp. npr. Ивић 2001: 50–52 i recentnu raspravu u Langston 2006: 243–244.

nanta u zatvorenom slogu koje nema veze s ispadanjem slabih poluglasa. Više o tome u nastavku.

Koji se slogovi točno dŭljē u $\hat{\text{~}}$ ili $\tilde{\text{~}}$ ispred sonanta? Dŭljē se kratki (i pokraćeni) vokali. To su vokali pod pokraćenim * ʷ (dij. *pŭn* ili *pŭn* < *pŕl-nŕ), * ʷ (dij. *kōń* i *kōń* < *kōńŕ) i * ʷ , koji se javljao samo u prvom slogu (štok. *tānko* < *tŕnŕko). U riječima tipa *lōv* (< *lōvŕ) je dolazilo do duženja kao u *bōg* (§114), pa se taj $\hat{\text{~}}$, već dug, nije mogao više produžiti (ili je pripadnost n. p. *c* osiguravala duženje baš po tipu *bōg* a ne po predsonantskom duženju)²⁰⁵⁵, kao što se ni stari neoakut u riječima poput *krāļ* < *kōrļŕ nije više mogao dužiti.

Različiti se položaji pri duženju mogu sažeto prikazati tablicom:

	Ibos.	knjiž. nštok.	dio nštok. (Imotska krajina itd.)	stštok. (Posavina)	stštok. (Podravina, Baranja)	čak. jug
*VRŕC-	ʷ̂	ʷ̂	ʷ̂	ʷ̂	ʷ̂	ʷ̂
*VRŕ	ʷ̂	ʷ̂	ʷ̂	ˆ	˜	ˆ
*CVCVRŕ	˘	˘	˘	–	–	˘

*VRŕC- – u unutrašnjosti riječi (naglašen i nenaglašen)

*VRŕ – na kraju riječi pod naglaskom

*CVCVRŕ – na kraju riječi nenaglašeno

Drugačije razvoj u različitim govorima možemo prikazati kao:

a) *stārca – stār*

b) *stārca/stārca – stār*

c) *stārca/stārca – stār/stār*

Dakle, govori bez ikakva duljenja (a), govori s duljenjem u neposljednem slogu (b) i govori s duljenjem i u posljednjem slogu (c). Tome još treba pridodati varijablu (ne)duženja u nenaglašenom slogu (*mōkar/mōkār*).

§268 Postavlja se pitanje – kako znati je li do duljenja došlo nakon ispadanja slabih poluglasa ili tek poslije, nevezano uz taj proces²⁰⁵⁶? Duljenje

²⁰⁵⁵ Moglo bi se pretpostaviti da duljenje tipa *bōg* prethodi duljenju tipa *stār/stār*, što bi bilo logično s obzirom da je prvi proces općeZJslav., dok je drugi lokalno ograničen i vrlo raznorodan (dapače, ni ne odvija se svugdje i na kraju riječi), no takva je kronologija upitna pretpostavimo li da je do obje promjene izvorno dolazilo u doba ispadanja slabih poluglasa (§297).

²⁰⁵⁶ U literaturi se obično zastupa ideja da do predsonantskog duženja dolazi prilikom ispadanja slabih poluglasa (npr. Николић 1970: 105), no bez navođenja ikakvih argumenata za to.

ispred sonanta u zatvorenom slogu je fonetski prilično trivijalna promjena i tipološki razmjerno uobičajena²⁰⁵⁷. Moglo bi se sasvim lako pretpostaviti da se promjena tipa *sĕlnĕce > *sŭnce* nije dogodila kao kompenzatorno duljenje zbog ispadanja slabog poluglasa (kao što je to slučaj u duljenju tipa *bŏg* ili u kajk/sln. *vīšŕŕa*), nego da *sŭnce* nastaje tek kasnije od *sŭnce*, duženjem ispred sonanta u zatvorenom slogu (vidi dolje Dobrinj). Duljenje ispred sonanta u zatvorenom slogu još uvijek funkcionira kao sinkronijsko pravilo u nekim čak. govorima, gdje se to događa i u najnovijim posuđenicama, npr. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *ālkohŏl*, *bŏjlĕr* itd. Naravno, to što u nekim govorima duljenje ispred sonanta još uvijek postoji kao sinkronijsko pravilo ne znači da isprva nije moglo nastati kao kompenzatorno duljenje prilikom ispadanja poluglasa, da bi poslije obuhvatilo i primjere u kojima ih sigurno nije bilo nastavivši djelovati kao sinkronijsko pravilo²⁰⁵⁸.

Na to da je izvorno za duljenje bio potreban slabi poluglas čini se da upućuju primjeri kao štok. *ŏvca* < *ŏvĕcā ali *zĕmĕla* < *zemĕlā²⁰⁵⁹. U prvom primjeru, ispred *-vĕc-, imamo duljenje, a u drugom primjeru, ispred *-mĕ- < *-mj-, duljenja nema. Usp. još recimo i štok. G. *lŏvca* < *lŏvĕcā prema *slŏmĕlen* < *sĕlŏmĕlenĕ²⁰⁶⁰ (iako ovo može biti i analogijom prema tipu *nŏšen*, *vŏđen* i sl.), *stāvĕlati*, *stārjeti* (gdje je -j- jatovsko – iako ovo može biti i prema *slābjeti* itd., gdje nema sonanta), *gāvŕān* < *gāvŏrnĕ²⁰⁶¹ (iako je tu duženje mogla spriječiti i dužina – §270) itd.

Primjeri kao *zĕmĕla* (i nešto manje pouzdani primjeri kao *slŏmĕlen*, *stāvĕlati*, *stārjeti*...) nisu ipak potpuno uvjerljivi. Kao prvo, malo ih je, a, kao drugo, neke je lako objasniti analogijom (npr. *slŏmĕlen* kao *nŏšen*). Osim toga, predsonantsko je duženje, čak i ako je izvorno bilo samo kompenzatornog

²⁰⁵⁷ Usp. npr. duženje ispred sonanta u riječima kao *muuntu* < *muntu »čovjek« u bantuskom jeziku mwiiniju (Nurse & Hinnebusch 1993: 176) ili duži izgovor *a* u talijanskom *quarto* nego u *quattro* (hvala D. Mandiću na primjeru). Takav utjecaj sonanata na prethodni samoglasnik vidimo u neobičnom slučaju Šaptinovca (Ivšić 1907: 117, Ivšić 1979: 10), gdje do duženja često dolazi i ispred sonanta u otvorenom slogu ili ispred skupa -CR-, npr. *dvŏje*, *žĕne!*, *pĕvaju*, *zājedno*, *obrāla*, *jŭtro*, *jāsłama*, *nā glavu* itd.

²⁰⁵⁸ Za razmatranje slično ovome usp. i Langston 2006: 247. Usp. npr. i štok. *āndeŏ* s duljenjem iako je riječ o posuđenici u kojoj sigurno nije bilo poluglasa ili štok. naglaske poput *aspīrīn* iako ova riječ očito nije došla u štok. prije nštok. retrakcije naglaske.

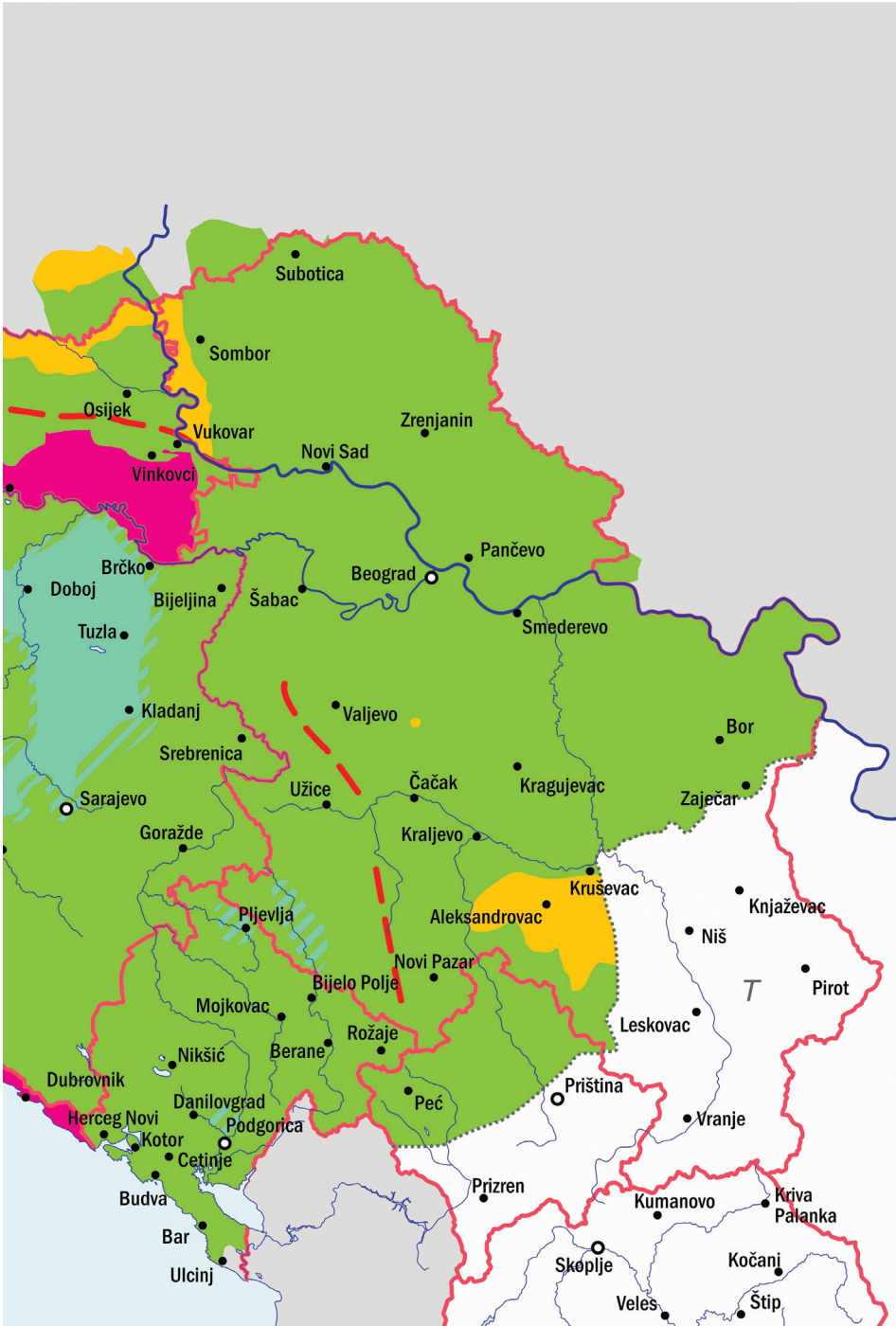
²⁰⁵⁹ Za čak. usp. *zemĕlā* na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007), Braču (Šimunović 2009) i u Čičićima (Turčić 2002) te *zemĕlā* na Vrgadi (Jurišić 1973). Za *ŏvĕcā usp. *ŏvca* na Vrgadi i *ŏvca* na Braču (s naglaskom prema A.), *ŏfcā* u Senju (Moguš 1966: 107) ali *ŏfcā* na Grobniku (s kraćenjem zbog obezvučenja).

²⁰⁶⁰ Usp. za čak. Kras (Hozjan 1993: 121) *zlŏmjĕn* (kao *zdrŏbjĕn*), u Orlecu (Houtzagers 1985: 18) *odĭmjĕn*.

²⁰⁶¹ Ipak usp. *gāvŕān* na Kopaoniku (Radić 2010: 46), no ondje se sekundarni/neočekivani neoakut može javiti i izvan slogova ispred -RC-, usp. još *vĕnĕam* ali i *nĕvam*, *đĕver* (Ivić 1994b: 241^F).

Predsonantsko duženje

porijekla (i ovisilo o ispadanju slabog poluglasa), kasnije postalo sinkronijsko pravilo. Odatle npr. duženje u mladim tvorbama kao *zónvuti* ili *pām̄titi*²⁰⁶² (obje potvrđene od 18. st., ARj).

Općenito, kako je već rečeno, nemoguće je do kraja pouzdano dokazati da je kod predsonantskog duženja kompenzatorno duljenje prilikom ispadanja slabih poluglasa nužno moralo igrati ulogu, odnosno da je tu riječ o tako staroj promjeni, a ne o kakvu mlađem duljenju ispred -RC- – no ne može se dokazati ni obrnuto. Kako rekosmo, duljenje ispred sonanta je fonetski prilično trivijalan proces, usp. u psl. metatezu likvida (npr. *melka > *mēlka > *mlēka > *mlēko), tj. duženje ispred -RC- prije same metateze²⁰⁶³, ili duženje poluglasa ispred *j (*-ɲj- > *-yj-, *-ɲj- > *-ij-, npr. psl. *trɲje > stsl. *trije* »tri (ž.r.)«). Osim toga, većina izvornih skupova -RC- koja je postojala u ranijoj fazi psl., u kasnijoj je fazi uklonjena bilo metatezom likvida (*meltēj > *mlēti, *kaltēj > *klati, *bergu > *brēgɲ, *gardu > *gradɲ – na različite načine ovisno o pojedinom slav. dijalektu), bilo nazalizacijom vokalâ (*penti > *pɛtɲ, *zambu > *zɔbɲ), bilo monoftongizacijom (*čewda > *čudo, *čejstu > *čistɲ). Iz tog razloga su izvorni suglasnički skupovi (bez poluglasa između suglasnikâ) sa sonantom kao prvim suglasnikom kao drugi suglasnik mogli imati samo *-j- (koje je prelazilo u *-j- nakon labijalâ) – dakle u malobrojnim primjerima kao *zemļa ili *lomļenɲ. Takvi primjeri suglasničkih skupova koji se sastoje od dvaju sonanata (-RR-) su jedini primjeri suvremenih skupova sonanata i nekog suglasnika (-RC-) koji nisu nastali ispadanjem slabih poluglasa (tj. od starih -RɲC-).

Koja je druga mogućnost kojom bi se onda moglo objasniti razliku *zēmļa* prema *óvca* ako ne razlikom po izvornoj (ne)prisutnosti poluglasa? U psl. se riječ *zemļa zacijelo rastavljalo na slogove kao *ze-mļa (isto kao i *stigla, *re-klâ, *do-bra itd.) – da nije bilo tako, tu bi djelovao zakon otvorenih slogova i imali bismo **zeja. Uzme li se, dakle, silabifikacija kao temelj, moglo bi se, recimo, pretpostaviti da duljenja u *óvca* ima zato što skup -vc- ne može doći na početku riječi (tj. dotična se riječ rastavlja na *ov-ca* i ima duljenje ispred sonanta u zatvorenom slogu), dok se neduženje u *zēmļa* može objasniti time što se to zapravo rastavlja kao *ze-mļa* – dakle, nije riječ o zatvorenom slogu (tj. o slogu zatvorenom sonantom) pa nema ni predsonantskog duženja²⁰⁶⁴. Dakle, razlika u duljenju kod *óvca* i

²⁰⁶² No usp. npr. neproduženo *pām̄tī* u Donjim Majkovima i *ùpāntila* u Gradcu (Halilović 1996: 151).

²⁰⁶³ Duljenje *e i *o tokom metateze likvidâ nije pretjerano vjerojatno. Usp. i stsl. *ladii* i *alɔdii*, gdje u drugom liku vidimo duženje unatoč izostanku metateze.

²⁰⁶⁴ Početna skupina #mļ- je zapravo slabo posvjedočena. Ona doista postoji u suvremenom jeziku u primjerima kao *mļeti*, *mļčīka* (kolokvijalno i *mļeko*), *mļackati*, no ti

zèml̩a bi se objašnjavala različitom silabifikacijom. To donekle može biti uvjerljivo s obzirom da se i razlika u (ne)nazalizaciji između npr. **r̩e-sa* i **zem(l)ja* također mora objašnjavati različitim tretmanom skupina **-ns-* i **-m(l)j-*. Međutim, silabifikacija može biti pomalo sklizak teren. Ona bi se morala dokazivati empirijskim fonetskim istraživanjima (a ne pukim apriornim apstraktnim pretpostavkama) – jedino bi se tako moglo pouzdano utvrditi kako se točno silabificiraju, recimo, primjeri *zèml̩a*, *slòm̩l̩en*, *stäv̩l̩en*, *stär̩jeti* u kojima nema predsonantskog duženja²⁰⁶⁵. Osim toga, pitanje je koliko bi silabifikacija tu bila ista u svim dijalektima i u prošlosti. Donekle je riječ i o cirkularnosti – možemo reći da u *zèml̩a* nema zatvorenog sloga jer nema ni predsonantskog duženja, a da predsonantskog duženja nema jer nema zatvorenog sloga. Izostanak zatvorenosti slogova može, jasno, funkcionirati kao sinkronijsko objašnjenje, no povijesno gledano to zapravo ne niječe teoriju s ispadanjem poluglasâ jer njih u takvim primjerima nije ni bilo (primjeri bez zatvorenih slogova su i primjeri bez poluglasâ) pa se ta objašnjenja u konačnici svode na isto.

Zanimljivo je da u govorima s općenitim (kasnijim) duljenjem u naglašenom zatvorenom slogu (§282 i dalje) nalazimo duljenje ispred svih vrsta *-CC-*. Usp. npr. u Kukljici na Ugljanu (Mislav Benić) *bôsti*, *dovêsti*, *zêm̩l̩u*²⁰⁶⁶ itd. Dakle, očito je da se tu skup *-m̩l̩-* (kao i *-st-*) smatra heterosilabičkim (iako se silabifikacija tu teoretski može razlikovati od one u štokavskom). Pogledamo li pak primjer otokâ Brač/Hvar/Vis, gdje se duljenje događa ne samo ispred *-RC-* nego i ispred *-CC-* kada je prvi *-C-* zvučan (npr. *sr̩id̩ni*), to bi nas ipak moglo uputiti na to da se i kod predsonantskog duženja radi o kompenzatornom duljenju prilikom gubljenja poluglasa jer je to kod duženja vokala zatvorenih zvučnim suglasnicima na spomenutim otocima sigurno (§280). Iako ne možemo biti u to sigurni, čini se da je neduženje u *zêm̩l̩a* ipak lakše objasniti time što tu nije bilo slaboga poluglasa nego time što bi se to silabificiralo kao *ze-m̩l̩a* a ne kao *zem-l̩a* (tim više što u takvim primjerima ionako nikad nije bilo poluglasâ). Dakle, indicije su koje bi ukazivale na predsonantsko duženje kao kompenzatorno vrlo oskudne (praktički samo riječi tipa *zèml̩a*), iz

primjeri svi nastaju od jekavskog odraza jata (*m̩leti*, *m̩čëica*, *m̩l̩eko*) ili u onomatopejama (*m̩lac* > *m̩lackati*). No to nije toliko bitno s obzirom na postojanje vrlo sličnog skupa *#m̩l̩-*.

²⁰⁶⁵ *Slom̩l̩en* je isti slučaj kao *zêm̩l̩a*, dok je *stav̩lati/stäv̩l̩en* možda nešto spornije za rastavljanje *sta-v̩lati* jer nema riječi s početnim *#v̩l̩-*. Za rastavljanje *sta-r̩jeti* ili *sta-r̩ješina* usp. početno *#r̩j-* (npr. *r̩ječica*).

²⁰⁶⁶ Usp. u Pagu *zêm̩ja* (Kustić 2002: 53) s poopćenim akuzativnim naglaskom. Na Rabu (Kušar 1894: 10) imamo duljenje istog tipa (ne-predsonantskog) u A. *zêm̩l̩u* ali ne i u *zlòm̩l̩en*.

već navedenih razloga, no čini se da je takva pretpostavka (bar za neke govore, gdje bi to duženje moglo biti starije) možda ipak točna.

No, kao što je u nekim čak. govorima duženje još uvijek sinkronijsko pravilo, u nekim govorima je jasno da je ono u nekim položajima nastupilo kasnije i da nema veze s otpadanjem slabih poluglasa. To je jasno u Dobrinju na Krku (Lisac 2009: 98), gdje vidimo *o* kao odraz poluglasa kad je kratak (*stoklò, cvotè*), a *a* kad je dug (*dân, lâž*). Da je u primjerima kao *jedôn, sôn* »san« riječ o kasnijem duženju, koje se dogodilo nevezano uz ispadanje poluglasa, jasno je po tome što tu imamo odraz *o*, koji se inače očekuje kod kratkih poluglasa (vidi još dolje za Dobrinj). Takvih primjera ima i u drugim govorima (Langston 2006: 246–247).

Da je do duženja ispred -RC- u nekim govorima moglo doći posve kasno, upućuju i podaci s Paga. Usp. Kašičeve naglaske s kraja 16. st. i današnje paške naglaske:

Kašić 1599 ²⁰⁶⁷	Kustić 2002
<i>Dimgnaeħk</i>	<i>dîmjak</i>
<i>Ditîgnstvo</i>	<i>ditîništvo</i>
<i>Divòyka</i>	<i>div^uôjka (: 54)</i>

Tu je očito do duljenja ispred -RC- došlo naknadno te se može pretpostaviti da je Pag izvorno imao kraćinu u tim slučajevima. No ovdje se to zapravo ni ne može gledati samo u okviru predsonantskog duženja jer se ovi primjeri zapravo nikako ne razlikuju od općenitog paškog (srednjočak.) duženja u zatvorenom slogu (§284). Pitanje je može li se takvo kasnije duženje pretpostaviti općenito za čak. ili je ovo samo primjer razvoja kasnog duženja u nekim govorima. Također, primjeri s predsonantskim duženjem iz kajk. Podravine nam ukazuju na duljenje štštok. slavonskog tipa koje mora biti starije od 16. st. i nštok. migracijâ (§279).

Dok nas kod duženja unutar riječi razlika *óuca : zèmla* može upućivati na to da je moguće da je do predsonantskog duženja (bar u nekim govorima) došlo već prilikom ispadanja poluglasa, kada je riječ o duljenju na kraju riječi, u primjerima poput *sân/sân* ili *tovâr/tovâr* (usp. knjiž. štok. *sân, tóvar*), tu toga testa (čak ni tako nesigurna) nema jer u psl. nije bilo riječi koje su završavale na suglasnik zbog zakona otvorenih slogova. Dakle, ne možemo pouzdano znati jesu li oblici poput *sân/sân* nastali davno, prili-

²⁰⁶⁷ Izdanje: Kašić 1990.

kom ispadanja dočetnog poluglasa u riječi *сѣнѣ ili je riječ o kasnijem duženju kao u Dobrinju. Moguće je da to varira od govora do govora²⁰⁶⁸.

Primjeri tipa *jèsām/jesām/jesām*, *dòbār* i sl. u štok/čak., gdje se dulji i sekundarno *a* kojega u psl. nije bilo (*jèsъmъ, *dòbrъ), upućuju na duženje koje se dogodilo nevezano uz otpadanje poluglasa na kraju riječi. No to ipak ne mora značiti da je duženje u zadnjem slogu uvijek mlađe – vokal je u takvim primjerima mogao biti i naknadno produžen poopćavanjem predsonantskog duženja kao sinkronijskog pravila. Naravno, to se isto moglo razlikovati od govora do govora. Pretpostavlja li se početno izvorno duženje pri ispadanju poluglasâ, takvo sekundarno proširenje uvjetâ duženja treba pretpostaviti i za primjere poput štok. *Mārko* (usp. Ibos. *Mārko*)²⁰⁶⁹, *zòvnuti* itd., gdje također izvorno nije bilo poluglasâ. Isto tako, ako se i uzme da je predsonantsko duženje u čakavskom izvorno počelo djelovati prilikom ispadanja poluglasâ, treba pretpostaviti da je predsonantsko duženje kasnije (sve do danas) nastavilo djelovati kao sinkronijsko (često automatsko) fonološko pravilo po kojem se onda duženje naknadno događalo i u (romanskim) posuđenicama tipa *punta* i sl. (vidi §278 za neke primjere).

Prvo ćemo pogledati situaciju s duženjem u štokavskom, onda u čakavskom i na kraju u kajkavskom.

štokavski

§269 Najarhaičniju situaciju nalazimo u onim štok. govorima u kojima duženje ispred sonanata u zatvorenom slogu u potpunosti (ili skoro u potpunosti) izostaje u svim pozicijama. Takav je istočnobosanski staroštokavski dijalekt (Sarajevo, Vareš, Kreševo, Žepče itd.). Ondje u dosta govorâ uopće nema duljenja u slogovima zatvorenim sonantom te nalazimo naglaske poput *sùnce*. Usp. recimo u Varešu i okolici (Brozović 1961: 341): *čāvka*, *gòrka*, *Mìlka*, *Mārko*, *zòvnut*, *òpānci* itd. ili u Vijaci (FO: 426) *òvca/òvcā*, *Tūrci*, *jārca*, *sùnce*, *Slāvko*, *prāvda*, *Mārko* (analogijom i *Mìrko*), *Ànžēlka*²⁰⁷⁰ (u knjiž. štok. svi ti oblici imaju dužinu)²⁰⁷¹ itd. Ipak, ima i nekih istočnobosanskih govora s predsonantskim duljenjem – oko

²⁰⁶⁸ Nije nemoguće zamisliti da je u nekom govoru odraz izvorno *stārca* ali *stār*, no da naknadno dobije i *stār*, npr. analogijom prema svezama poput *stār_ga* ili *stār_bi* > *stār_ga*, *stār_bi* (u nštok. se tu danas javlja nepromijenjeno *stār_ga* itd. u takvim svezama).

²⁰⁶⁹ Doduše usp. i narodna/slavska imena poput *Stānko* (uz *Stánko*) te domaću izvedenicu *Jānko* itd.

²⁰⁷⁰ U Vijaci je predsonantska dužina vrlo rijetka i dolazi u *mólca* i u tudicama (*májdan*, *šājba*, *škùtēlka/škutēlka*).

²⁰⁷¹ O kračini ispred -RC- vidi još Brozović 1966: 150–151, 195–197.

donjeg toka rijeke Bosne i u pretežnom dijelu dijaspore (Brozović & Ivić 1988: 73)²⁰⁷². U nekim se govorima mogu javljati izdvojeni primjeri s duljenjem, npr. izolirano *djèvōjka* prema *lōvca*, *pālca*, *òvca* u Kreševu (FO: 469) i sl.²⁰⁷³

S druge strane, predsonantsko duženje izostaje, ali uglavnom puno ograničenije, u nekim govorima/primjerima i izvan istočnobosanskog dijalekta, ali na njemu teritorijalno razmjerno bliskim područjima – tako se naglasci tipa *sūnce* javljaju u nštok. istočnobosanskom poddijalektu istočnohercegovačkog dijalekta²⁰⁷⁴, tj. na krajnjem istoku Bosne uz Drinu²⁰⁷⁵, a osim toga se izostanak predsonantskog duženja može naći i u Pljevljima²⁰⁷⁶ i nekim stštok. govorima u Crnoj Gori²⁰⁷⁷ te srbijanskom Polimlju i srbijanskom Podrinju²⁰⁷⁸. Tu je zacijelo riječ o substratnom/adstratnom utjecaju stštok. istočnobosanskog dijalekta te o staroj izoglosi²⁰⁷⁹ koju još treba detaljnije proučiti²⁰⁸⁰.

²⁰⁷² Istočnobosanski stštok. dijalekt se teritorijalno nastavlja na odvjetak posavskog poddijalekta u Bosni (oko Orašja) te s njim dijeli npr. čuvanje starije akcentuacije (iako je istočnobosanska akcentuacija manje arhaična od slavonske), no bitno se od njega razlikuje po izostanku predsonantskog duženja koje u slavonskom dijalektu igra veliku ulogu.

²⁰⁷³ Brozović (2007: 106) ističe da je neduženje dosljednije u Kreševu i Varešu, nego recimo u Fojnici ili Visokom, gdje je više doseljenikâ. Zanimljivo je da u Ibos. govorima u Visokom i nekim selima u dolini Fojnice nalazimo na poludugi aloton ˘ ispred sonanata, npr. *kōñ* uz *kōñ* i sl. (Brozović 2007: 100, 103, 107, 115).

²⁰⁷⁴ Treba razlikovati nštok. Iherc. istočnobosanski poddijalekt od stštok. istočnobosanskog dijalekta.

²⁰⁷⁵ Okuka 2008: 76. Tako u Milićima (FO: 473) nalazimo *òvci* (uz *òvce*), *mōjca*, *pālca* (uz *jârca*), *pāstōrka*, *pāntī* itd. Slično je i u nešto južnijoj Žepi (: 476): *slāmka*, *trāvka*, *pāntī* itd.

²⁰⁷⁶ Usp. Ружичић 1927: 117–119, 136–137, 139, 160, 170.

²⁰⁷⁷ U govoru Piperâ (Стевановић 1940) je duljenje izvršeno nedosljedno te ga u većini primjera vidimo ali u nekima ne. Tako duljenja redovno nema u primjerima poput *jārca*, *stārca*, *mliñca* itd. (: 88, 99) (usp. knjiž. štok. *jârca*, *stârca*, *mliñca*). No usp. i *lōñʷ^aц* – *lōñц̃*, *mōlʷ^aц* – *mōlц̃*, *lōvʷ^aц* – *lōvц̃* s ujednačenom dužinom (usp. i u nštok. *lōvac* – *lōvca* ⇒ analogijom *lōvac* – *lōvca*) te *mōmʷ^aк* – *mōmчe* (: 90). Za razliku od nekih prethodnih, analoški nikako ne mogu biti primjeri *сūñце*, *зрñце* (tako je obično, dok se, prema autoru, vrlo rijetko javlja *сūñце*, *зрñце* – oblik *sūnce* za Piperâ bilježi već Rešetar 1900: 26) – analogija prema g. *сўñʷ^aцъ^a*, *зрñʷ^aцъ^a* (usp. knjiž. štok. *sūnce* – g. *sūñācā*) je praktički nemoguća. No u ostalim primjerima vidimo duženje: *крāj* (: 77), *цārство*, *чōјство* (: 105), *стаклѣñцѣ* itd. (: 117), *дōјка*, *mājka*, *ħūrka*, *чāвка* (: 118), *ħevōjka* (: 124), *чўј*, *чўјмо* (: 159) itd. Predsonantsko duženje, čini se, dosljednije izostaje u nekim drugim stštok. crnogorskim govorima. Tako se za Andželat (FO: 555), relativno blizu Piperâ, navodi izostanak predsonantskog duljenja: *òvca*, *pāntī*, *òvsa*, *slāmka*, *kōñca*, *pālca* (zadnja četiri primjera nisu prerelevantna zbog jednostavne mogućnosti analogije, a *pāntī* je mladi oblik u kojem nije bilo poluglasa).

²⁰⁷⁸ Ивић 2009: 38.

²⁰⁷⁹ Usp. i Brozović 2007: 105–106.

²⁰⁸⁰ Domagoj Vidović je oblik *sūnce* bilježio i u okolici Stoca.

Što se tiče knjiž. štok. i velikog broja nštok. govora, tu duljenje nalazimo, generalno gledajući, na izvorno naglašenim slogovima unutar riječi (*sūnce*, *slāmka*), na slogovima s kojih se pomakao naglasak (*djèvōjka* < *djevòjka*), na slogovima na koje se pomakao naglasak (*óvca* < *òvcā*, *zvónce* < *zvōncè*)²⁰⁸¹ i u zanaglasnim neposljednjim slogovima (*slīnāvci* prema *slīnavac*, *Vīnkovčānka* prema *Vīnkovčanin*). Duljenja pak nema u zadnjem naglašenom ili nekoć naglašenom slogu (*stār*, *dīm*, *jāram* < *jārām*), kao ni u posljednjem nenaglašenom slogu (*dōbar*, *slōbōdan*). Na kraju riječi u štok. duženje nalazimo samo ispred -j, usp. *krāj*, *rāj* < *krājь, *rājь²⁰⁸². Ipak, u višesložnim imenicama poput *zāvōj* (ERj) je u mnogim govorima ujednačena kračina prema kosim oblicima kao *zāvōja* (i drugim tvorbama tog tipa kao *zāvōd*, *zāvōg*, *zāvōp* itd. koje nemaju duljine) – usp. kod Vuka (i u ARj) *zāvōj* s duženjem²⁰⁸³. Kada se govori o duljenju, treba napomenuti da se dulje stari kratki vokali (npr. *dèvōjьka > *djevōjka* > *djèvōjka*) i pokraćeni vokali – *slāma* (s pokraćenim starim akutom od *sōlma) ali *slāmka*; *břđānin* (s pokraćenim zanaglasnim slogom – §244) ali *břđānka*²⁰⁸⁴.

Sinkronijski se u nštok. predsonantsko položajno duženje dobro čuva u tipu *stārac* – *stārca*²⁰⁸⁵, dok se, recimo, kod pridjevâ u velikom broju slučaja i govora ujednačava, usp. *slāvan*, *ōsōran* analogijom prema *slāvna*, *ōsōrna* umjesto očekivana i starijeg *slāvan*, *ōsoran* (isto u *sīlan*, *vjēran* ⇒ *ujēran* itd.).

§270 Duljenje ispred novonastalog -RC- se izvorno nije odvijalo u svim uvjetima. Duljenje je sprečavala dužina sljedećega sloga (npr. *pōsāvskī*) i velik broj slogova (npr. *Vīnkōvčanin* prema *Vīnkōvci*), dok je u nekim tvorbama poopćena kračina analogijom prema primjerima bez sonanta (npr. *lōnčić* prema *vrāpčić*). Naknadno dolazi do narušavanja prvih dvaju pravila putem različitih analogija i širenjem tendencije predsonantskog

²⁰⁸¹ Duljenje se dogodilo samo u starom prvom prednaglasnom slogu, kao što se i stare prednaglasne dužine čuvaju samo u prvom prednaglasnom slogu (§221).

²⁰⁸² To nije sinkronijsko pravilo u štok., usp. posuđenice *čāj*, *māj* bez duženja (ali ARj *māj*). Usp. to s grobničkim *čāj* – *čāja* (Lukežić & Zubčić 2007), gdje je predsonantsko duženje sinkronijsko pravilo (§278).

²⁰⁸³ Vidi §270^F za iznimno duženje u -*ījskī*, gdje se također vidi poseban položaj glasa j u novoštokavskom.

²⁰⁸⁴ Dužina u *břđānka* potječe, dakle, od predsonantskog duženja i nema nikakve veze s očuvanom izvornom dužinom u *břđāni* (§244, 247). Isto je s primjerima kao *Jādrānka* ili *Būgārka*, čija dužina nastaje predsonantskim duženjem i nema veze s dužinom u *Jādrān* i *Būgāri* itd.

²⁰⁸⁵ U ovom tipu (u n. p. A) u nštok. nema nikad ujednačavanja (za razliku od sln/kajk. – §159), no u tipu *nōvac* (n. p. B) do toga može doći, pa npr. umjesto *lōvac* – *lōvca* dobivamo ujednačeno *lōvac* – *lōvca* u nekim imenicama u nekim govorima. Obrnuto se događa npr. u *mōmak* – *mōmka*, gdje kosi padeži imaju kračinu prema nominativu.

duženja i na okoline u kojima se òno prvotno zacijelo nije odvijalo. To onda dovodi do kolebanja, nedosljednosti, varijacijâ i dijalekatskih razlika. Kod tvorbe se uz neke sufikse veže predsonantsko duženje, kod nekih ga uopće nema, a kod nekih postoji kolebanje.

Kako rekosmo, dužina idućeg sloga u štok. sprječava duljenje (Ivšić 1979: 10). Usp. npr.:

osnovna riječ	duljenje	kračina ispred duljine
<i>žena</i>	<i>žênka</i> ²⁰⁸⁶	<i>žěnskī</i>
<i>krava</i>		<i>krävļī</i>
<i>zdrāv</i>	<i>zdrāvļe</i> ²⁰⁸⁷	
<i>Pòsavina</i>	<i>Pòsāvka</i>	<i>pòšāvskī</i> ^{2088, 2089, 2090}
<i>Cìganin</i>	<i>cìgānce</i>	<i>cìgāncād</i> ²⁰⁹¹

Što se tiče duženja/kraćenja, tu može doći do preklapanja u konačnim rezultatima s kraćenjem izvorne zanaglasne dužine u riječima s tri ili više slogova nakon naglašenoga (§245) – u nekim primjerima u uvjetima u kojima nema duženja ispred -RC- nema ni čuvanja izvorne zanaglasne dužine, npr. kod zanaglasne dužine osnove u pridjevima na *-skī* itd. Tako *pòdrāvskī* možemo usporediti s *rātārskī*²⁰⁹² (: *rātāri*).

²⁰⁸⁶ Kračina u *žěnsko* je zacijelo analogijom prema *žěnskī* i možda prema *mūško*. Vidi još dolje za *-skī*.

²⁰⁸⁷ Sufiks *-je* je u nekim govorima, doduše, dug (§281).

²⁰⁸⁸ Kod neduženja ispred -RC- kod pridjevâ na *-skī* je iznimka glas *-j-*, ispred kojega ima duženja (Ivšić 1979: 13): *župānija* – *župānījskī* (usp. i iznimno duženje tipa *krāj*).

²⁰⁸⁹ U primjerima kao *dalmātīnskī* nije riječ o duljenju ispred -RC- nego o starom *dalmātīnskī* prema *Dalmatīnac* (n. p. B) – takva se duljina javlja bez obzira na koji suglasnik završava slog, usp. *sělāčkī* < *selāk* prema *sělāk* < *selāk* < *selākā* < *selākā* (psl. *āčskyjъ kao *ākъ : *akā u n. p. b). U primjerima tipa *bosanski* je stoga moguć dvostruki naglasak (Ivšić 1913/I: 155): *bòsānskī* prema *Bòsna* i *bòsānskī* (ako to gdje nije sekundarno od *bòsānskī*) prema *Bosānac* (starije *bosānskī* prema *Bosānāc* ima neoakut u tvorbi isto kao što neoakut ima g. *Bosānācā* u paradigmi – vidi §374 za n. p. B kod pridjevâ). Dvojbena je koliko je moguće da se u nekom govoru doista značenjski razlikuju/upotrebljavaju primjeri tipa *bòsānskī/bòsānskī* (u *pòšāvskī* recimo ne može biti te razlike jer i etnik glasi *Pòsavac* a ne **Posávac). Vjerojatnije je da se u praksi poopćava samo jedan od takvih parova, no to bi trebalo detaljnije terenski istražiti. Ovdje treba još napomenuti i to da je dužina u riječima *Bosānac* i *Bòsānka* sinkronijski zapravo različita (iako je ta razlika sekundarna postanja). U *Bosānac* – *Bosānca* je riječ o inherentnoj vokalskoj sinkronijskoj dužini (iako do toga dolazi poopćavanjem predsonantske dužine iz *Bosānca* itd. i u N. *Bosānac* umjesto očekivana *Bosānac od *Bošъньць), dok je u *Bòsānka* riječ o položajnoj dužini koja nastaje predsonantskim duženjem.

²⁰⁹⁰ Usp. još npr. *králjevskī*, *Mākārskā*, *ròditěljskī* (usp. i *prijatěljskī*) itd.

²⁰⁹¹ Usp. i *mòmčād* prema *mòmče!* (ali i *mòmka* – analogijom prema *mòmak*).

²⁰⁹² Ivšić (1979: 10) ne razlikuje primjere tipa *pòšāvskī*, gdje je riječ o neduženju kračine (: *Pòsavina*), i primjere tipa *bùgārskī*, gdje je riječ o kraćenju dužine (: *Bùgāri*), za

Duženja pak često nema u tipu na *-janin*, usp. *Vīnkovčanin*, *Dùbrovčanin*²⁰⁹³ (Ivšić 1979: 26) – zbog dužine riječi (usp. duženje u kraćem *Vīnkōvci*) i zbog utjecaja likova poput *Dùbrovčānka*²⁰⁹⁴ i *Dùbrovčāni*. Takvo je neduženje poduprto i kraćenjem zanaglasne dužine zbog dužine riječi u tipu *Trāvničanin* (prema *Trāvniĳk*), usp. i *trāvniĳkī* kao *pòdrāvskī* gore. Razlika u neduženju tipa *Dùbrovčanin* prema duženju u tipu *tṛgōvkiĳna* (prema *tṛgōvac – tṛgōvca*), iako imaju isti broj slogova (doduše, tip *Dùbrovčanin* je duži brojem slogova u ostalim padežima od tipa *tṛgōvkiĳna*), je vjerojatno u tome što tip *tṛgōvkiĳna/Dùbrōvkiĳna* dužinu dobiva analogijom po tipu *tṛgōvka*, kako kaže Ivšić (1979: 29)²⁰⁹⁵. Iako bi čitavu stvar trebalo dodatno istražiti i iako su izvorni uvjeti naknadno zamučeni, čini se da je predsonantsko duženje (bar u štok.) bilo ograničeno, kao i kraćenje zanaglasnih dužina, brojem slogova te da su se uvjeti u ta dva procesa uvelike poklapali.

§271 Do mladih duljenja, nastalih tendencijom poopćavanja predsonantskog položajnoga duljenja i na uvjete u kojima se ono izvorno nije odvijalo, dolazi pogotovo kod nekih (dugih) sufiksa, recimo kod riječi s osnovom na sonant i sufiksom *-niĳk*, gdje u mnogim govorima dolazi do sekundarnog duženja iako ga tu izvorno nije trebalo biti²⁰⁹⁶. Usp. npr. *pòkōjniĳk*, *rāzbōjniĳk*, *vjērniĳk*²⁰⁹⁷/*inèvjērniĳk* (prema *nèvjērniĳk* u Vuka), *Dùbrōvniĳk* itd.²⁰⁹⁸ Isto je, primjerice, i kod pridjeva na *-(v)ni*: *dṛžāvni* (i *dṛžāvniĳk*, usp. i *držāvnošt*), *vṛhōvni*, *dùhōvni* itd.

U nastavku navodimo još neke sufikse i primjere. U nekima se vidi položajno duljenje (u osnovi ili unutar sufiksa), u nekima se javlja kolebanje, a u nekim duljenja nikad nema (analogijom prema drugim takvim tvorbama kojima osnova ne završava na sonant).

Sufiksi s duljenjem:

-aljka: *tùžāljka*

-bina: *pòstōjbina*

što vidi §245. Neočekivanu dužinu u *īstīniskī* Ivšić (1979: 14) tumači analogijom prema pril. *īstīniskī* (prilozi izvorno imaju kratko *-skī*). Dužina pak u *lātīniskī* nije prema prilogu *lātīniskī* (: 15) nego prema *Lātīn – Latīni*.

²⁰⁹³ Usp. kod della Belle (1728b: 6) također kratko <Dubrōvcjanin> [Dubrōvčanin], no kasnije u Dubrovniku *Дубрѡвчанин* (Бојанић & Тривунац 2002).

²⁰⁹⁴ Ovo bi upućivalo na to da se kod *-VRCVRC-* duži samo drugi slog.

²⁰⁹⁵ Ivšić kao usporedbu za tip *tṛgōvkiĳna* navodi neproduženo *Tūrkiĳna* – ali usp. u Senju *Sēnkiĳna* (Moguš 1966: 109).

²⁰⁹⁶ Usp. i štok. *dīmniĳk* te novljanski (Белић 2000: 144, 153) *dīmṛāk*.

²⁰⁹⁷ Tu je mogla pripomoći i analogija s *vjērnica*.

²⁰⁹⁸ Ivšić (1979: 30) misli da je dužina u tipu *pòkōjniĳk* analogijom prema neodr. pridj. *pòkōjna*, *-o* itd., što je možda moglo imati utjecaja, no kako vidimo prema primjerima tipa *rāzbōjniĳk* (gdje nema pridjeva), to nije mogao biti presudan ili jedini čimbenik.

- da*: *prâvda* (: *präv*)
 -*je*: *zdrâvle* (: *zdräv*)²⁰⁹⁹, *veséle*, *pážěné*
 -*ka*: *sjěnka*, *dôjka*, *bîlka* (: g. *bîlākā*), *slùžāvka*, *Hèrcegōvka*
 -*ko*: *Rânko* (: *râna*, n. p. A), *Gójko* (: *gòjiti*, n. p. C)
 -*ština*: *prlávština*, *Đakóvština*
 -*urda*: *glàvūrda*

Sufiksi s kolebanjem²¹⁰⁰:

- ce*: *slóvce*, *zvonce*, *stakálce* i *stakàlce* (prema tipu *srdàšce* < **sr̥dъšьce*)²¹⁰¹
 -*če*: *Cîgānče* ali *mòmče* (prema *mòmak* – *mòmka*)
 -*čica*: *slāmčica* (prema *slāmka* – *slāma*) ali *grānčica*²¹⁰² (prema *kòščica*)
 -*čić*: *lònčić* (prema *vràpčić*) i *lónčić*²¹⁰³
 -*kinja*: *dvòrkiña* ali *Dùbròvkiña*²¹⁰⁴
 -*nica*: *Kòprìvnica*, *boróvnica*, *pepélnica*, *bólnica*, *Kòstājnica* (ali *glàvnica* prema *glàvnī*)²¹⁰⁵
 -*stvo*: *trójstvo*, *prijatélstvo*, *māterīnstvo* ali *kráľěvstvo* (usp. i neočekivano kratko *ľudstvo* prema *drústvo* kod izvorne dužine)

Sufiksi bez duljenja:

- ba*: *mòlba*, *bòrba* (prema tipu *gòzba*)²¹⁰⁶
 -*džija*: *bùnžija*, *galàmžija* (: *provodàžija*)²¹⁰⁷
 -*in*: *Tùrčin* (ali *Tùrci*; prema *tùđin*, *gospòdin*)

²⁰⁹⁹ Ovdje se $\hat{c}$ širi i drugamo, npr. knjiž. štok. *gròbļe* umjesto dij. *gròbļe* itd., ne samo po tipu *zdrâvle* nego i po očekivanom *vřbļe* < *vřbļe* itd.

²¹⁰⁰ Ovamo smo stavili i one sufikse (kao *-nica*) kod kojih malo primjerâ odudara i za čije se odudaranje može naći uvjerljivo objašnjenje.

²¹⁰¹ Usp. za čak. Senj (Moguš 1966: 107) *pěrcě*, *zvōncě*.

²¹⁰² Usp. i *grančica* na Vrgadi (Jurišić 1973).

²¹⁰³ Usp. Jurišić 1992b: 37. Usp. na Braču *zvončić* ali *mlīnčić* (Šimunović 2009) prema štok. *zvōnčić* i *mlīnčić* (: *mīnac*).

²¹⁰⁴ Usp. u Novom (Белић 2000: 161) *pāstōrkiña*.

²¹⁰⁵ Vidi §224.

²¹⁰⁶ Ovi su primjeri zapravo irelevantni jer se u riječima na *-ba* od osnovâ tipa B i C u nštok. općenito generalizira kračina u dosta govora pa imamo i *drūžba*, *tūžba*, zacijelo analogijom prema riječima tipa *gòzba* (sekundarno i tip A, kao u *svād̥ba*, može prijeći u *svād̥ba*). Ipak, usp. i *bérba* u Vojvodini (Jurišić 1992b: 27). Stari je obrazac vjerojatno bio **svād̥ba* (< **svāt̥ba*, od A) – *tūžba (< **tōž̥ba*, od B) – **goz̥bā*, *drūžbā (< **gost̥bā*, od C; **druž̥bā*, od C). Usp. u Prčanju i Ozrinićima *drūžba*, *slūžba* (Rešetar 1900: 92), prema starom tipu *tūžba, na Braču (Šimunović 2009) *drūžba* ali *službā*, *tužbā* te u Hektorovića *drūxba* [drūžba], *slūxbu* [slūžbu] (Vermeer 1994: 474). I u nekim drugim tvorbama ima takvih neočekivanih kračina, npr. *rjēčca* prema *rijēč*, *stvārca*/*stvarca* prema *stvar* (Jurišić 1992b: 30).

²¹⁰⁷ Ovdje je, jasno, riječ o turskom sufiksu pa kompenzatorno duženje ni ne dolazi u obzir. No navodi se kao primjer neširenja sinkronijskog obrasca položajne predsonantske dužine na ovaj sufiks.

Usp. još neke primjere za pridjeve:

-ji: ðvčjī/ðvčjī

-ni: glàvnī (usp. i *rùcnī*), *jùtārñī*²¹⁰⁸ ali *kròvnī*, *čèlnī* (uz *čèonī*)

-nji: krâjñī (prema *krâj*), *górñī/gòrñī* (možda i prema *dónī/ddónī* gdje je dužina zbog vokalizacije *-l-*) – usp. dij. *Gòrnā* (uz *Gòrnā*), *Dòñā* (uz *Dòñā*) (Vidović 2010: 309)

-ski: žènskī, *kònskī*²¹⁰⁹, *prijatèlskī* (usp. i *gospòdskī*), *ròditèlskī*, *pòpòvskī* ali *càrskī/càrskī* (dij.)²¹¹⁰, *šùmskī* (uz mlade *šùmskī*), *vjèrskī* (ARj, uz mlade *vjèrskī*), *mļīnskī* (uz mlade *mļīnskī*), *râjskī* (prema *râj*), *křšćānskī* (uz mlade *křšćānskī*²¹¹¹, usp. *křšćānin*)

A kod glagolâ, recimo:

vjèncati, *kòncati*²¹¹², *slòvkati* prema *vjèncām*, *slòvkām* (i tipu *kòpati* – *kòpām*, *kòpkati* – *kòpkām*)

pòmrete analogijom prema *pòspēte* itd. (usp. na Braču analoško *ùmren* i očekivano *ùmren*²¹¹³)

Kao što se moglo vidjeti, rezultati duljenja nisu dosljedni²¹¹⁴ iako se naglasak u različitim nštok. govorima često začudno dobro poklapa. Općenito bi pitanje predsonantskih položajnih dužina u štok. trebalo detaljnije terenski i tvorbeno istražiti.

§272 Nštok. $\hat{\ }^{\wedge}$ može teoretski nastajati i od starog $\hat{\ }^{\wedge}$ i od starog $\hat{\ }^{\sim}$ – kako je u nštok. nestao neoakut, ne možemo znati nastaje li današnje nštok. *sūnce* od starijega *sūnce* ili *sūnce*. Ivić (1981: 71) je iznio ideju da za nštok. područje treba pretpostaviti izvorno cirkumfleksno predsonantsko duženje s obzirom na to da se ono javlja u stštok. govorima (gdje se ču-

²¹⁰⁸ Usp. i *vèčèrñī* s duljinom ali i neočekivanim naglaskom (prema *vèčèr* u C bi se očekivalo $\hat{\ }^{\wedge}$ *vèčèrñī* – no riječ je izvorno n. p. d). Sa štok. se poklapa novljanski *večèrñī* (Беличъ 1909: 186/Белић 2000: 139).

²¹⁰⁹ Sekundarno prelazi u tip *kònskī* kao i *žènskī* $\Rightarrow$ *žènskī*.

²¹¹⁰ Dužinu u *càrskī* (prema očekivanom *càrskī* u Lici) Ivić (1979: 14) tumači analogijom prema *càrstvo* (: *cār*).

²¹¹¹ Tu dužina ide sa sekundarnim naglaskom u *křšćānstvo* (umjesto izvornoga *křšćānstvo*).

²¹¹² Usp. *končāt* – *končōn* na Braču (Šimunović 2009).

²¹¹³ Šimunović 2009 (usp. i Hraste 1948: 136^F). Na Braču/Hvaru/Visu dolazi do ujednačavanja i kod duljenja ispred zvučnih suglasnika u ovom položaju (§280^F).

²¹¹⁴ Recimo, ispred -RCV# na kraju riječi uglavnom dolazi do duljenja bez obzira na broj slogova i položaj naglasaka (*slāmka*, *djevōjka* < *djevōjka*, *Vīnkōvci*, *Vīnkōvčānka*, *māterīnstvo*) ali ne uvijek (*krāļevstvo* < *krāļēvstvo*). Naglašeni slog ispred -RCVCV se također može duljiti (*vjèrnica*, *trgòvkiña* < *trgòvkiña*, *pòstòjbina* < *postòjbina*, *Kòprīvnica* < *Koprīvnica* itd.) ili ne (*Tūrkiña*, *dvòrkiña*).

va razlika između $\hat{}$ i $\tilde{}$) koji se nalaze na rubovima velikog nštok. područja s juga i sjevera – s jedne strane je tu posavski poddijalekt slavonskog dijalekta na sjeveru, a s druge dubrovački poddijalekat na jugu²¹¹⁵. No budući da u kos-res. i šum-vojev. govorima koji čuvaju neoakut, a što je pouzdano otkriveno tek kasnije (§316), nalazimo neoakutsko duženje, ne može se nikako tvrditi da je sadašnje nštok. područje čitavo imalo u početku cirkumfleksno duženje. S obzirom na ostatke neoakuta u današnjim govorima, čini se razumno pretpostaviti da se na istoku, u šum-vojev. nštok. govorima i u kos-res., izvorno javljalo neoakutsko predsonantsko duženje na čitavom području. S druge strane, za bar dio istočnohercegovačkih i zapadnih ikavskih govora u susjedstvu dubrovačkog područja i južnijeg čakavskog područja se doista može pretpostaviti izvorno cirkumfleksno duženje. No možemo samo nagađati o tome kako je izvorno izgledala podjela teritorija s obzirom na cirkumfleksno i neoakutsko predsonantsko duženje na današnjem nštok. području.

O cirkumfleksnom duženju (tipa *stârci*) u Posavini će riječi biti u nastavku. Na izvorno cirkumfleksno duženje na dubrovačkom području upućuju della Bellini (1728) primjeri kao *djevôjciza* [djevôjčica] ili *súnze* [sûnce]. Ivić (1981: 71) citira i suvremenu građu s Mljeta kao dokaz za cirkumfleksno predsonantsko duženje na dubrovačkom području: *Dùbrôvnik, djèvôjka, jèsâm* s povučeni $\hat{}$ od predsonantskog duženja (što se poklapa sa susjednim čak. govorima koji također imaju cirkumfleksno duženje), ali *gospâr, vodê, nasâđeno* s nepovučeni $\hat{}$ nastalim od starijega $\tilde{}$. No s time se ne slažu Šimunovićevi (1970a: 242) podaci s Mljeta koji pokazuju čuvanje starog mjesta naglasaka ne samo kod starog neoakuta (G. *rukê, I. iglôn, sjedû, izmlâtin* itd.) nego i kod izvornog $\hat{}$ (*ovô, sokô, temê(l)j*)²¹¹⁶). Nije jasno odakle takve razlike u građi. Ipak, poslije Šimunović (1996: 134) za Mjet izričito spominje prenošenje akcenta u *tòvâr*.

²¹¹⁵ Istočnobosanski, kao štštok. govor koji razlikuje $\hat{}$ i $\tilde{}$, iako se nalazi po sredini tog područja (južno od Posavine), nam tu nije koristan jer ondje, kako smo vidjeli, nema nikakvog duljenja.

²¹¹⁶ Usp. knjiž. štok. *tèmeļ*. Na Mjetu se očito dogodilo duženje ispred -R#, gdje ga u Dubrovniku nema (usp. i Ivićevo *jèsâm*). Od bivših dijelova stare Dubrovačke Republike usp. duženje i u *Zâglâv* na Lastovu (Šimunović 1970b: 256) te u Suđurđu na Šipanu *Bâdâñ, -dña* ali *Sêkañ* (Šimunović 1973: 471). U tom svjetlu je zanimljivo i Stullijevo *Ljubâv, -àvi*, dok je suvremeno dubrovačko -*âv* uz -*av* kod pridjevâ tipa *hâlâv* (Бојанић & Тривунац 2002: 10) poznato na širem štok. području i vjerojatnije ostatak stare akutirane zanaglasne duljine (§248). Djelovanje predsonantskog duženja na kraju riječi na dubrovačkom području tek treba detaljnije ispitati. Tu treba napomenuti da se sporadično predsonantsko duljenje na kraju riječi javlja i u susjednoj Neretvanskoj krajini (§274).

§273 Na Kopaoniku na Ištoku području (otprilike na rubu središnjeg nštoka područja, slično kao u slučaju Posavine i dubrovačkog područja), gdje se čuva neoakut (§316) i gdje se javlja predsonantsko duženje, ono je, izgleda, uvijek neoakutsko. Za neoakutsko duženje u kopaoničkoj zoni općenito usp. *пáнтим, девѝжа, пондѝлкѝм, кѝњ, млѝн, пáњ* itd. (Радић 2010: 45–46), što se potvrđuje i u drugim radovima iz različitih mjesta dotičnog područja²¹¹⁷. Neoakutsko duženje, npr. u *девѝжа*, vidimo na istoku i izvan kopaoničke zone u šum-vojev. govoru Kačera (Петровић & Гудурић 2008), što bi upućivalo na to da se takvo duženje izvorno vjerovatno javljalo i na čitavom šum-vojev. prostoru.

§274 Među (novo)štokavskim govorima ima nekih koji imaju duljenje ispred sonanta u većem opsegu od običnog (i književnog) novoštokavskog opisanog gore. Pogledamo li npr. štok. govore u Dalmaciji i južnije, situacija je sljedeća: nštoka govore tipa književnoga (dakle s duženjem samo ispred -RC- u neposljednijim slogovima i ispred -j#) nalazimo u Sinjskoj i Vrgorskoj krajini (zapadni ikavski dijalekt) te u nštoka govorima Dubrovnika i okolice (istočnohercegovački dijalekt). Predsonantsko duženje u većem opsegu nego u knjiž. štok., ali s razlikama ovisno o poddijalektu, nalazimo pak u zapadnom ikavskom dijalektu u Imotskoj krajini i Bekiji (između Sinjske i Vrgorske krajine), u štok. Poljicima (zapadno od Imotske krajine), u Makarskom primorju (zapadno od Vrgorske krajine) i sporadički u Iherc. govorima Neretvanske krajine (južno od Vrgorske krajine) i Donje Hercegovine. Širi opseg predsonantskog duženja u Poljicima, Makarskom primorju pa i Imotskoj krajini se može povezati s blizinom čakavštine. To je tim više istaknuto u poljičkom štok., gdje se primjerice čuva i neoakut (§315) i gdje je zapravo riječ o prijelaznim govorima.

Usp. nedosljedno duženje u Imotskoj krajini (Šimundić 1971) – *stričēv, sèstrīn, gòtōv, jàlōv* (: 16)²¹¹⁸, *lākōm/lākōm, vūnēn/vūnēn* (: 128), *zèlēn* (:

²¹¹⁷ Usp. npr. *kón, klín, pečúrka* za govor Drenče, gdje Remetić (FO: 570) znakom ´ bilježi ili (pogrešno) neoakut ili neoakut fonetski izjednačen s ´, te *девѝже, Гѝрња, тѝр* u govoru Blaca i okoline na južnim padinama Jastrepa (podaci J. Arsović u Петровић & Гудурић 2008: 420^F) itd. Ivić (1994b: 246), koji je raspolagao samo snimkama nekoliko govornica iz triju sela u kopaoničkoj zoni (za razliku od npr. Radića koji donosi podatke s čitavog kopaoničkog područja), daje oblike *девѝжа, опáнци, покѝјни, господѝн*, izričito napominjući ´ kao rezultat predsonantskog duženja. U drugim radovima, čini se, ´ u takvim pozicijama nalazimo samo sekundarno, kao rezultat fakultativne promjene ~ > ´. Može biti da se o tome radi i u Ivićevim primjerima iako bi bilo čudno da Ivić baš ni u jednom primjeru ne bi čuo izvorni neoakut u položaju predsonantskog duženja. Stoga bi ipak trebalo ostaviti mogućnost da se u nekim kopaoničkim govorima javlja i cirkumfleksno predsonantsko duženje. Buduća će istraživanja, nadajmo se, razjasniti i tu nedoumicu.

²¹¹⁸ Dužina na -ōv i -īn se zna naći i šire u štok. Tako je, od bližih govora, npr. i u Biteliću u Sinjskoj krajini (Ćurković 2014 : 97, 107) ali ne i u Vrgorskoj krajini (moji podaci).

129), *blázēn* (: 132) ali *čūdan*, *jādān* (: 19), *glādan* (: 20)²¹¹⁹, *lāgan*, *čītav/čitav*, *mīlostiv/milōstiv* (: 127), *sūnčan/sūnčan* (: 130) bez duljine. Duženja nema u tipu *pūn* (: 127), ⁺*dlān* (: 89) itd. Nije jasno je li u oblicima bez duljine riječ o nedosljednosti samog duženja ili o naknadnom širenju kračine prema drugim oblicima (tipa *lāgano*, *čītavo* itd.), no čini se da bi nedosljednost duženja, kao i to što se javlja u primjerima kao *gōtōv* ali ne i u primjerima kao *pūn* upućivalo na kasnije fonetsko duženje koje nema nikakve veze s ispadanjem poluglasa. U štok. govorima u Gornjim Poljicima (zapadno od Imotske krajine) pak nalazimo duljine i u tipu *čītāv*, *lāgān*, *mīlōstīv*, *lūbāv*, *jēsām* itd., ali i u primjerima kao *kōń*, *sīr*, *pūn* (moji podaci). Poljički su govori zapravo prijelazni (Donja Poljica su čakavska), što se vidi i po njihovom čuvanju neoakuta, a kod predsonantskog duženja tipa *sīr* tu nalazimo, kao što je uobičajeno na čak. jugu, cirkumfleks a ne neoakut (§277). Kao što već rekosmo, južno od Imotske krajine, u Vrgorskoj krajini (moji podaci) nalazimo obično nštok. kratko *strīčev*, *gōtov*, *zēlen* itd. U Makarskom se primorju, zapadno od Vrgorske krajine, pak javlja duljenje, i to nešto širega opsega nego u Imotskoj krajini. Usp. iz Tučepī *lūkāv* (*lūkava*), *glūpān*, *prīvarēn* (Kapović 2008c: 24^F) prema stand. štok. *lūkav*, *glūpan*, *prèvaren*. Usp. još i primjere iz tog područja općenito (Kurtović Budja 2009): iza naglaska npr. u I. *brōdōn* (: 77), *tōvār* (: 81), dli. *žēnān* (: 82), *jēdān*, *sēdān*, *ōsān* (: 110), *dīdōv*, *sēstrīn* (: 120), *jādān* (: 130), *bōlesān*, *sjājān* (: 131) *šúpāj*, *mōdār* (: 131) ali *rázāń* (: 77), *trōšān*, *sōčān*, *glādān*, *slāvān* itd. (: 131). Za razliku od Imotske krajine, ali kao u štok. dijelu Poljicā, ovdje vidimo i duženje naglašenog sloga tipa: *pūn* (: 130), *dīm*, *kōń*, *cār*, *sīr*, *dlān* (: 138). Sporadički takvo duženje nalazimo i u nštok. ijekavskim govorima u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini, usp. *dīm*, *mlīn* uz *lūbāv*, *nārāv*, *prījatēl* (Vidović 2009a: 287). Predsonantsko duženje u zadnjem slogu u štok. nalazimo i daleko na istoku na Kopaoniku (§273), u drugim kosovsko-resavskim govorima i drugdje na istoku. Usp. npr. u torlačkom govoru katolikā u istočnoj Rumunjskoj u Klokotiču (FO: 616–617) retrakciju u *bogat*, *pótok*, *stásko*, *mléko* ali izostanak retrakcije u *kupováł*, *kukól*, *pəpər* zbog predsonantskog duženja (koje se više ne vidi jer govor nema distinktivne dužine). Još je Elezović (1911: 467–468) ukazao na predsonantsko duljenje u zadnjem slogu u kos-res. govoru Vučitrna (*кońь*, *доцкaн* »kasno« itd.), ali izostanak istoga u govoru Peći (*кońь*, *дoцкaн* – s povlačenjem ˘ iz zadnjeg sloga u drugoj riječi). S Vučitrnom se slaže i većina preseljeničkih kos-res. govora (Ивић 2009: 77–78). Precizno bi istraživanje položajā ovakvih duljenja u štok. tek trebalo učiniti.

²¹¹⁹ Kod nepostojanog *-a-* u štok. općenito duljine nema (po svoj prilici analogijom) ni kod duljenja tipa *gōvōr/gōspōd* u n. p. c (§114) pa imamo *nōkat*, *glādan* itd. bez očekivane duljine. Tako se uklanja dodatni obrazac *ā∅* kod nepostojanog *-a-*.

§275 Duženje kod nekih sufikasa, slično imotskom, nalazimo i drugdje po nštok. krajevima. Tako Lončarić (1990: 241), govoreći o nštok. govorima u kalničko-bilogorskom području (na sjeverozapadu nštok. područja u kontinentalnoj Hrvatskoj), spominje oblike poput *dōbār*, *něrvōzān*, *mřšāv*, *kākōv* u Oseku, a dužine kod nekih sufikasa nalazimo i na Baniji i Kordunu (Петровић 1978: 23–24): *лукāv*, *бѡлестāн*, *дѡбāр*, *врѡбѡв*, *Лāзūн* (duženja drugdje nema)²¹²⁰. Usp. i primjere poput *bābīn/žēnīn*²¹²¹, *dōbār*, *rādosān* u zapadnobosanskim govorima Iherc. dijalekta (Okuka 2008: 62) te duženje nepostojanog *a* u šum-vojev. – *jēdān*, *kākāv*, *чѣшāl* (Ивић 2001: 98) itd. Nikolić (1970: 105) navodi da se predsonantsko duljenje u primjerima kao *Jdōvān*, *jēsām*, *jēdān* itd. tipično javlja »у севернијим млађим новоштокавским говорима«, što povezuje s blizinom stštok. posavskih govora. Po svoj prilici se kod sufiksā koji su u nekim nštok. govorima dugi *a* u drugima kratki poklopio čitav niz faktorā koji je doveo do takve situacije – u nekima je došlo do sporadičnog (ne potpuno jasna) predsonantskog duženja (u *-ōv*, *-āv*, *-īn*), u drugima je očuvana stara akutirana zanaglasna dužina iz n. p. A (u *-āst*, *-āv*, možda gdjegdje i u *-īn*), a u trećima je, gdje nema ni sonanta ni stare akutirane zanaglasne dužine, do sekundarne dužine moglo doći i analogijom (*nīzāk* prema *jēdnāk* itd.)²¹²². I predsonantsko duženje i ostale pojave u ovakvim slučajevima bi trebalo detaljnije istražiti.

§276 Duženje širega opsega nego u knjiž. štok. je tipično i za stštok. slavonski dijalekat – ondje se dulji i zadnji, naglašeni i nenaglašeni, slog, ali s različitim rezultatima u južnoj i sjevernoj zoni. Na jugu, u Posavini, pri duženju dobivamo *ˆ* (npr. *dīm*) kao u južnijem dijelu čakavskog, a na sjeveru, u Podravini i Baranji, *˜* (npr. *dīm*) kao u sjevernijem dijelu čakavskog. Zanimljivo, sa situacijom u Podravini/Baranji se poklapa i situacija u nekoliko sela u Posavini, od kojih su najpoznatija dva zapadnopoavska sela, Siče i Magić Mala²¹²³, i inače po mnogočemu iznimna. Ondje, također, dakle, nalazimo *˜* pri predsonantskom duljenju. Dakle:

²¹²⁰ Na Baniji i Kordunu dužinu nalazimo i kod dva sufiksa koji ne završavaju sonantom, usp. *звјѣрāст* (ali *окрўглāст*) i *нūзāk*. U prvom se slučaju zasigurno radi o čuvanju stare akutirane zanaglasne dužine (§248), dok je u drugom slučaju vjerojatno riječ o analogiji prema dugim sufiksima ili prema dugom sufiksu *-āk*, *-āka*, *-āko*.

²¹²¹ U ovakvim primjerima ne može biti riječ o čuvanju stare dominantne akutirane duljine iz **bābīnъ* (§248) jer se u drugim oblicima (*bābina* – *bābino*) javlja kračina.

²¹²² Za sekundarne dužine tipa *nōcās* (< **notъsъ*, knjiž. *nōcās*) u nekim govorima vidi §173.

²¹²³ Ivšić (1913/I: 153, 217, 1951: 364) za neoakutsko predsonantsko duženje u Posavini spominje sela Siče i Magić Malu u zapadnom dijelu Posavine i mjesta Lovčići, Zagrađe i Grižić nešto istočnije od toga. Iz Siča i Magić Male se kod Ivšića može naći dosta primjerā za neoakutsko duženje, a dosljedno takvo duženje za ta dva mjesta mogu potvrditi i ja prema svojim istraživanjima (usp. Kapović 2008b: 123, 126). Za druga

tip *sîr* – Posavina (jug)

tip *sîr* – Podravina, Baranja (sjever) + Siče, Magić Mala itd. (Posavina – jug)

Za uobičajen posavski $\hat{}$ usp. u Beravcima *ječâm*, *tkâne* (< *тъкѣнѣ), Babinoj Gredi *gotôv*, *pogân* (: *pogâna*), Orubici *Ivân* (G. *Ivâna*), *sîr* itd. Za $\sim$ u Sičama usp. *tkâne*, *čûl* (svi primjeri dosad Kapović 2008c: 24^F), *sîr* (G. *sîra*), *đevôjka*, *ječmên* (G. *ječmêna*) (Kapović 2008b: 123) itd.²¹²⁴; u Podravini u Šljivoševcima G. *tkâna*, G. *maščênke* (Kapović 2008b: 143), u Bizovcu (Klaić 2007: 22) *divôjka*, G. *obôjka*, G. *opânka*, u Baranju u Batinu (Kapović 2008b: 144) *marâmka*, *poňâvka* (: *poňâva*), *sa otârkom* (: *otârak*) itd. Duljenje se događa i u nenaglašenom slogu, usp. npr. u Donjoj Bebrini *slôbodân*, *dôbâr*, u Orubici *vîtâr*, *ôgân* (Kapović 2008c: 24^F) itd. Primjeri kao sičansko *kôñ* (G. *kôña*) uz *sân* (G. *snâ*), *sîr* (G. *sîra*) itd. (moji podaci) imaju kraćinu analogijom prema drugim padežima (*kôñ* prema *kôña* itd.)²¹²⁵. Slična se pojava javlja i u nekim čak. govorima (§277^F). Nije jasno kako povijesno objasniti činjenicu da na jugu, u Posavini, među govorima s cirkumfleksnim predsonantskim duženjem, nalazimo i nekoliko enklavâ s neoakutskim duženjem. O prostiranju područjâ s neoakutskim i cirkumfleksnim duženjem vidi još u §277.

čakavski

§277 U čakavskom bi moglo biti govora u kojima predsonantsko duženje nije uopće djelovalo ili se odvijalo nedosljedno čak i u položajima unutar

tri mjesta daje manje primjerâ (*vôl*, *šarôv*, *krâj*). Od informantice rođene i odrasle u Lovčićima, a koja od udaje živi u Starom Slatiniku, imam u svojoj građi potvrđeno *kôje* (2x) < *kôljje (usp. *kôjê* u »normalnom« posavskom – Ivšić 1913/I: 244), što odgovara Ivšićevim tvrdnjama (iako bi to moglo teoretski biti i analogijom prema tipu *prûcê* i sl.), ali u *Lôvčičî* (nx), *iz Lôvčičâ* (2x), *lônce*, G. *psôvkê* (usp. i posuđenice *kârtali*, *mârvu*). Neoakut kod informantice nije stabilan, ali neće biti da je u svim ovim primjerima riječ o fonetskom $\sim > \hat{}$. Potrebno je više podataka iz ovih sela. U Finka & Šojat 1973b: 16 nalazimo nekoliko neočekivanih dočetnih predsonantskih neoakuta: *zô* »zào«, *drvên* – G. *drvêna*, *ocêv* (uz očekivano *-âvša* u glag. pril. prošlom, : 19). U *zô* to teško može imati veze s predsonantskim duženjem jer bi se tu i prema izvornom *zâl očekivalo predvokalno kraćenje (§364) u *zào pa onda stezanje u očekivano *zô* (Ivšić 1913/II: 42). Neoakut u *zô* je možda analogijom prema oblicima kao G. *zlôg*, I. *zlîm*, n. *zlî* koje navodi Ivšić. Neoakut u *ocêv* bi mogao biti analogijom prema posavskom tipu *sestrîn* (Ivšić 1913/II: 48), što je porijeklom staro *îнъ iz pridjeva od osnovâ n. p. *c* (usp. Дубо 2000: 144 i vidi §94). Oblik *drvên* (ako je pouzdan) je teško objasniti (pogotovo uz vezan naglasak u kosim padežima tipa *drvêna*).

²¹²⁴ Naglasak *sûnce* u Sičama i Magić Maloj, koji Ivšić (1913/I: 153) spominje, nije iznimka, nego se javlja zbog prelaska dotične imenice u n. p. C: (Kapović 2008c: 24^F) – usp. i oko Kiseljaka *dô_sûnce* (Brozović 2007: 104) i u Selcima na Braču (Nataša Šprljan) *nâ_sûnce* prema nštok. *nâ_sûnce*.

²¹²⁵ “ se u Sičama u jednoslozicama fonetski ostvaruje kao ”.

riječi. Npr. u Lukežić 1990: 68 se iz srednjočak. Netretića (blizu Karlovca) navode primjeri *jělva*, *măjka*, *žgănci* (*lōnca*, *stōlca* može biti analogijom), međutim malo je primjerâ za konačan sud^{2126, 2127}.

Prema Ivšiću (1911: 204^F–205^F), u Vrbniku na Krku »nema ‘položajne dužine«, za što navodi primjere *pălci*, *sěnce* »sunce« (i *krăj*, *răj*, *stōl*, *vōl*, *gōl*)²¹²⁸. Takvu tvrdnju dovode u sumnju raniji Milčetićeви (1895) podaci za Vrbnik: I. *selōn* (: 119) uz *hvalīl*, *govorěl*, *zgorěl* (: 129) i puno mladi podaci Ive Lukežić (1990: 67): *răj*, *jubăv* ali i *krăj*, *gospodīn* (primjere s unutarnjim -RC- poput *sence* nažalost uopće ne spominje). Premalo je podataka da bi se ustvrdilo odakle razlike u opisu – je li riječ o nepouzdanosti kojeg od opisâ, fakultativnosti oblikâ u Vrbniku (usp. *krăj* kod Ivšića ali *kráj* kod Lukežićeve no *răj* kod oboje) ili čak promjenama u govoru nakon Ivšićeva vremena? Primjer *sěnce* je (ako je pouzdan), kako god bilo, praktički nemoguće objasniti sekundarno²¹²⁹.

Što se tiče govorâ s duljenjem, kako smo već vidjeli, po intonaciji koja se dobiva od duljenja pred sonantom u zatvorenom slogu čakavski možemo podijeliti na »neoakatsko područje« (tip *stārci*) i na »cirkumfleksno područje« (tip *stārci*)²¹³⁰:

²¹²⁶ Vidi još takvih (i drugih) primjera u Lukežić 1990: 66–68, no popisi primjerâ koji se tamo navode nisu najsigurniji jer su preoskudni, potpuno izdvojeni iz konteksta, zajedno donose potpuno različite primjere i čitava stvar je ahistorijski i neanalitički prezentirana, što zamućuje cjelokupnu sliku.

²¹²⁷ Vermeer (1982: 285) nesretno spominje gradišćanski čak. govor Bajngroba (Weingrabena), kao i štok. Pipere, govoreći o »absence of lengthening«, po čemu se može shvatiti da ondje predsonantskoga duženja uopće nema. Međutim, u Bajngrobu je to tako samo u posljednjem slogu (što nije uopće neobično), dok u neposljednjem vidimo duženje. Usp. odraz kračine u *stól*, *vól*, *kón* (Neweklowsky 1978: 121–122, 125) kao *gróp* (prema diftongu od *ō u *nuoč*, *nuoš*, *muóst*) ali odraz dužine (diftong) u *stiēlna* kao u *siēla* < *sēla.

²¹²⁸ Ivić 1981: 72 greškom ove Ivšićeve podatke navodi kao podatke iz Dobrinja umjesto Vrbnika.

²¹²⁹ Još su sumnjiviji podaci iz Dobrinja, gdje Lukežićeva (1990: 67) bilježi oblike *sōnce*, *pălci* (ovdje bi to mogla biti i analogija prema N.) uz *krăj*, *răj*, *stōllstōl*, *vōllvōl*, *ogōñ* i *dīm*, *sīr*, *dlān*, *popōr* itd. Milčetić (1895) bilježi pak za Dobrinj *sōnce* (: 107), uz varijaciju u drugim oblicima: *vōl* (: 99, 116), *zvōnčīc* (: 99, 117), *jedōñljedōñ* (: 99, 101), *kosōr* (: 103), *pōn* (: 107), *čovjēn* (: 111). Brozović (FO: 243) uvjete duženja definira kao »neodređenek«, navodeći da se duženje češće događa pod naglaskom (*dīm*, *jedōñ* ali *vētor*). U selu Čižići u dobrinjskoj općini (Turčić 2002), nedaleko od samog Dobrinja, nailazimo na duljenje potpuno provedeno u svim uvjetima: u naglašenom nepočetnom slogu (*sōnce*, *ditēnstvī* »djetinjstvo«), u naglašenom slogu na kraju riječi (*sōn* – *snă*, *česōj* – *češjă* »češalj«), u prednaglasnom slogu (*ōnpūt* »onaj put«, *ōntâr* – *ontâră* »oltar«), u zanaglasnom slogu (*būbōñ* – ali *čūčoñ*) i u posuđenicama (*anēl* – *anēla* »alka«, ~ tal. *anello*). Kvantitativna izmjena se vidi i u tipu *păloc* – *pălca*.

²¹³⁰ U nekim se govorima ne može vidjeti kojem su tipu izvorno pripadali jer su izgubili intonacijske opreke ili su kao JZ istarski izgubili stari ~ (iako imaju novi retraktivni).

»neoakutsko područje« (*stārci*)

-Šćak. dijalekt

-većina srednjočakavskog dijalekta

-Jćak. govori u sjevernoj Dalmaciji i Gradišću (ili dijelu Gradišća)²¹³¹»cirkumfleksno područje« (*stārci*)

-Jćak. dijalekt u srednjoj i južnoj Dalmaciji

-srednjočak. na Žumberku²¹³²

-kajkavizirani donjosutlanski dijalekt (danas zapadno od Zagreba a izvorno u SZ Bosni oko Bihaća)

Gleda li se samo obalno i otočko područje, (dakle, zanemarimo li Žumberak, Gradišće i donjosutlanski), može se reći da se radi o razlici čakavskog sjevera (s neoakutskim predsonantskim duženjem) i čakavskog juga (s cirkumfleksnim predsonantskim duženjem). Takva je razlika između čak. jug(oistok)a i sjever(ozapad)a primijećena već odavno (usp. npr. Белић 1935: 10, Ivšić 1951: 364–365), no osim što se često krivo interpretirala, o točnoj se granici ovoga juga i sjevera ili uopće nije govorilo (Jurišić 1966: 69, Vermeer 1982: 285–286, Brozović & Ivić 1988: 16) ili se to činilo tek vrlo aproksimativno (Ivić 1981: 70^F–71^F, Kapović 2008c: 23–24), stavljajući granicu otprilike na Žirje. Ovdje ćemo tu izoglosu probati odrediti nešto preciznije iako se odmah na početku treba ograditi da u mnogim slučajevima raspoložemo vrlo ograničenom građom (često samo toponomastičkom) i da bi krajnji zaključci potencijalno mogli biti i drugačiji kad bismo raspolagali potpunijom građom. Izoglosu bi svakako trebalo pomnije terenski istražiti.

Gledamo li granično područje, neoakutsko duženje tako, kako se čini prema dostupnoj građi, imaju na obali Pakoštan²¹³³, Jadrtovac²¹³⁴ i Grebaštica²¹³⁵,

²¹³¹ Do sada se držalo da u cijelom Gradišću imamo neoakutsko predsonantsko duženje (usp. Ivić 1961-2: 120). No Houtzagers (2013b: 264–265) primjećuje da u Petrovu Selu nalazimo možda ipak cirkumfleksno duženje, npr. *karmil* »křmio«. Situaciju bi u Gradišću trebalo detaljnije istražiti.

²¹³² Za materijal iz Jurkova Sela koji upućuje na cirkumfleksno duženje, usp. kod Ivića (1981: 71^F) ekscerpiranu Skokovu građu.

²¹³³ Usp. *obōjke, opānke* (Tomelić 2006: 98).

²¹³⁴ Usp. *pūnta* (1x) uz *pūnta* (3x) (Finka & Šojat 1973-4: 40), što bi možda ukazivalo na neoakutsko duženje (i onda fakultativnu neutralizaciju neoakuta).

²¹³⁵ Usp. (Finka & Šojat 1973-4: 40–41) *Pūnta* ali *gustērna* (vjerojatno neutralizacija neoakuta). Zbog nedostatnosti građe bi trebalo više podataka za pouzdanije zaključke.

a na otocima Murter²¹³⁶, Žirje²¹³⁷, Kaprije²¹³⁸ i Krapanj²¹³⁹, dok cirkumfleksno duženje na obali imaju Tribunj²¹⁴⁰, Vodice²¹⁴¹ i Primošten²¹⁴², a na otocima Prvić²¹⁴³ i možda Zlarin (gdje situacija nije skroz jasna²¹⁴⁴). Nejasna je situacija na obali s Pirovcem²¹⁴⁵ i Dragama²¹⁴⁶, koje leže između cirkumfleksnog Tribunja (i Pirovca) i neoakutskih Pakoštana. Ova izoglosa, koliko se može zaključiti prema često oskudnim podacima, ne siječe obalu ravnocrtno (za kartu vidi §281). Ona na obali zavija negdje ispod Pakoštana i dolazi na more, zatim ide ispod Murtera, između Kaprijâ i Prvića te vjerojatno i Zlarina, zatim na obali opet obuhvaća Jadrtovac i Grebašticu te se iznad Primoštena vraća na more. Tako imamo činjenicu da na

²¹³⁶ Ovo je natprosječno dobro posvjedočeno. Usp. Finka & Šojat 1973-4: 51–58, Jurga 2010, Kapović 2011a: 164 (Tisno) itd.

²¹³⁷ Usp. građu u Finka & Šojat 1968, Finka & Šojat 1973-4: 49–51, Šimunović 2011: 163–166. Nema sumnje u neoakutsko duženje na Žirju, usp. *pūnta* (nx), *Jūrkvocē* (2x), *Tratīnskā*, *Kabāl* (3x), *Smrikōvca* (Finka & Šojat 1973-4: 49–51). Rjeđi primjeri kao *Žirje*, *jedān*, *Sridān* (G. *Sridāna*) su posljedica sporadične neutralizacije neoakuta.

²¹³⁸ Usp. (Finka & Šojat 1973-4: 46–48) *pūnta* (nx), *Puzāvka* (3x), *Plōvcima* (: *Plōvac*), *Vānska* (3x), *Smokōvca*, *gōrņa*, *dōņa*, *Pērīn*. Primjeri *Rāvna*, *Rāvnu* (: *Rāvan*) i *Čavlīn* (G. *Čavlīna*) zacijelo imaju sekundarnu neutralizaciju neoakuta.

²¹³⁹ Usp. *pūnta* (nx) (Finka & Šojat 1973-4: 40, 44) ali *Dōne* (vjerojatno s neutralizacijom neoakuta).

²¹⁴⁰ Usp. *Rāvna*, *Jēlīn*, *Sō(v)ļa*, *Sō(v)ļak* (Finka & Šojat 1973-4: 37) i *vānka*, *dīm*, *čigōv*, *dlān*, *čobān*, *divōjka*, *kōn* (Kurtović 2010: 111, 126, 131, 141). U *vōl* (: 117) je riječ o neoakutu zbog n. p. B (vidi u nastavku).

²¹⁴¹ Usp. *tovār*, *čobān*, *kampanēl* (Hraste 1957b: 63). U Vodicama se neoakut na kraju riječi dobro čuva, usp. G. *vodē* (moji podaci).

²¹⁴² Usp. *pūnta*, *Barīlca*, *Mečāvčīc*, *Svilān* (Finka & Šojat 1973-4: 41), *kōn*, *krōv*, *divōjka* (Kurtović 2010: 141). Za neoakut u Primoštenu usp. Kurtović 2010: 126 (da se tamo dobro čuva u nefinalnoj poziciji, mogu i ja potvrditi iz svojih podataka). Usp. još u Rogoznici, još dalje niz obalu od Primoštena, *pūnta*, *gōrņi*, *dōņi*, *trogīrska*, *Plānka* (Finka & Šojat 1973-4: 42–43), iako je u govoru po njihovim podacima neoakut dosta nestabilan. Neoakut u G. *Mō(v)ra/Mō(v)ra* nije jasan.

²¹⁴³ Usp. u Prvić-Luci *Pūnta*, *Lovrēnčevica*, *Gārma*, *Sokōl*, *Ražān* (uz *Dōņa* vjerojatno analogijom prema određenim pridjevima n. p. B:), Šepurina *Andrīn*, *Pūnta*, *lantērna* (Finka & Šojat 1973-4: 45–46) itd. Također vidi i Ivić 1981: 70^F–71^F (analiza prema Kursarovoj građi).

²¹⁴⁴ Na Zlarinu nalazimo cirkumfleks u većini primjerâ – usp. *jesān* (2x), *gospodīn*, *opānke* (2x), *kršćānske*, *divōjka*, *pokōjni*, *vānka*, *vān*, *zēļa*, *jedān*, *tovār* (2x), *bevānda*, *večērņe*, *nōvci*, *zlovōjna* itd. (Šimunović 2011: 153–160). No u nekoliko se primjerâ nalazi i neoakut (*rašēļku* prema D. *rašēļi*, *divōjka*, *jārpe*). Cirkumfleks bi mogao nastajati neutralizacijom neoakuta, no primjerâ je daleko previše da bi se to tako objašnjavalo (jer neutralizacija neoakuta inače nije toliko frekventna), a kako primjere s neoakutom je teško sekundarno objasniti. Problem bi trebalo detaljnije istražiti.

²¹⁴⁵ Usp. *pūnta* (4x), *Mōjster* (Finka & Šojat 1973-4: 36), no to može teoretski biti i sekundarno (osim toga, nema općenito ni potvrde neoakuta kao takvog iz govora).

²¹⁴⁶ Ondje nalazimo *Ōvņak* (Finka & Šojat 1973-4: 35–36), no govor, čini se, možda uopće nema neoakuta (usp. primjere *Dolāškā*, *Māla* (2x) – *Mālōj*), ili bar ima čestu neutralizaciju, pa ne možemo u to biti sigurni.

obali u južnijim Jadrtovcu i Grebaštici imamo neoakutsko duženje, a u sjevernijima Vodicama i Tribunju cirkumfleksno duženje. Poprilično je vjerojatno da je izvorna granica bila nešto drugačija, ali da je naknadno narušena kasnijim seljenjima (npr. otoci su općenito relativno kasno naseljavani – recimo, Prvić iz mjesta Srime na obali preko puta, odmah ispod Vodica). To bi još trebalo detaljnije povijesno istražiti.

Svi govori sjeverno od toga područja imaju neoakutsko duženje, dok govori južno od njega imaju cirkumfleksno duženje. Za neoakutsko duženje na sjeveru usp. u Ščak. govoru Kostrene kraj Rijeke (moji podaci) *govorīl, znāl, rodīl, vozīl, došāl, san* (Urinj), *ocōn, šāl* (Žuknica), *vānka, pokōjne, hodīl, napisāl, vozīl* (Glavani) itd., a za neocirkumfleksno u Jčak. govoru Pitava na Hvaru (Kapović 2008c: 24^F) *dīm, sīr, sūnce, ogōn, gotōv* itd.²¹⁴⁷ To, jasno, podsjeća na isto takvo sjeverno neoakutsko i južno cirkumfleksno područje u štštok. slavonskom dijalektu, o čemu u nastavku. Pritom taj čakavski sjever i jug, što se tiče odraza tipa *stārci/stārci*, ne treba brkati s tradicionalnom podjelom na Ščak. i Jčak. (§15), kao ni s neocirkumfleksnim sjeverom (*gīne*) i ne-neocirkumfleksnim jugom (*gīnē*), gdje granica »sjevera« i »juga« ide puno sjevernije (linija Lošinj–Novi) (§140). Dakle, izoglosa predsonantskog duženja se ne poklapa ni s neocirkumfleksnom izoglosom ni s odrazom jata.

U nekim se govorima umjesto očekivanog produženog vokala katkad mogu naći i kratki vokali, npr. *dīm* umjesto *dīm/dīm*. Tu je riječ o jednačenju prema drugim oblicima (*dīma* itd.) iako bi se u nekim slučajevima možda moglo razmišljati i o nedosljednosti duženja. To je češće u nekim govorima nego u drugim. Usp. npr. u Senju (Moguš 1966) *kōn, Sēn* (: 66), *nōv, zrēl, prāv* (: 76) ali *rāj, gospodīn, čavāl* (: 65), *vōl, stōl, krōv, rōj, češān, kabāl, ogān, pakāl, papār, posāl* (: 66), *pūn* (: 76), *gōl, mrtāv* (: 77). U drugim go-

²¹⁴⁷ Na Šolti, Čiovu i Drveniku, gdje se prema zemljopisnom položaju očekuje i potvrđuje $\hat{}$ od duženja (npr. *divōjka, jesān, gōl, stārca* itd. – Hraste 1948: 139, 147), nalazimo, kako već ističe sâm Hraste, i neoakut u nekim primjerima: *vōl, kōn, stōl, vapōr* (: 139, 155), Srednje Selo *kōn/kōn*, G. *obōjka* (: 145) (ali *obōjka* u Donjem Selu, : 147), Drvenik *Bōl, Nedīlko*, Okruk *važūn* (fažol) itd. Na neočekivani neoakut nalazimo i u Šimunovićevu (1987: 160) *Jovānka/Ivānka* sa Šolte (no usp. *vōl, stōl* kod njega, : 158). Naglasak *stōl* mi za Donje Selo, a naglasak *kōn* za Srednje Selo na Šolti usmeno potvrđuje Filip Galović. Naglasak *vōl, stōl, kōn, vapōr* prema *gōl, dīm, stār* mi je za Okruk na Čiovu usmeno potvrdio i Ante Jurić, a neobično *kōn* za Trogir spominje i Kurtović Budja 2010: 141. Neki od ovih neoakuta su lako objašnjivi, npr. oblici poput *pečēn* koje Hraste spominje imaju $\sim$ kao i *pečēš – pečē*, što nema veze s predsonantskim duženjem (§172). U *važūn* i *vapōr* je zacijelo riječ o prelasku u n. p. B: (iako nisu posvjedočeni kosi oblici), a i u primjerima kao *vōl, kōn, stōl, Bōl* (u prva dva je posvjedočen i $\hat{}$ za neke govore) se neoakut nalazi zacijelo kasnijom analogijom zbog dočelnog naglasaka u kosim oblicima. Oblik *obōjka* bi mogao imati neoakut prema tipu *pētkā, gūjca* (Hraste 1948: 132). No neoakut u *Nedīlko* i *Jovānka* nije lako objasniti. Za detaljniju bi analizu ovakvih iznimaka trebalo više podataka s terena.

vorima je duženje pak dosljedno (ili skoro dosljedno), npr. na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) samo *râj*, *gospodîn*, *kôñ*, *vôl* itd., na Braču (Šimunović 2009) samo *rôj* »raj«, *gospodîn*, *kôñ*, *vôl*, *stôl*, *kabôl*, *mrtôv*, *pa-pôr*, *posôl*, *prôv* itd., dok na Vrgadi (Jurišić 1973) nalazimo samo *prâv* prema dužini u drugim primjerima: *dîm*, *pûn*, *gô*, *nôv*, *gospodîn*, *kôñ*, *vô*, *krôv*, *stô* itd.²¹⁴⁸

U donjosutlanskom, kako rekosmo, nalazimo, iako je riječ o sjeverno pozicioniranom dijalektu (čak i kada govorimo o staroj postojbini Donjosutlanaca u Pounju), neocirkumfleksno duženje. Usp. u Drinju *sûnce*²¹⁴⁹, *slâmka*, *zapâmtit*, *zdrâvje*, *zâjca* (i *zâjac*), *pâlci* (Kapović 2009b: 8^F). To potvrđuju i donjosutl. primjeri iz Lijevo Sredičkog (Zečević 1997-8: 360–361, 366): *zâlva*, *sûnce*, *zdrâvļe*, kao i *zdrâvje* (Šojat 1973a: 41) te *čelênka*, *črⁿjâfka*, *kûrjak*, *mûrva*, *obilînka*, *Šenkoul(j)ânka* (: *Šenkoul(j)ân*), *zdlⁿjak* (: *zdlâ*), *zdrâvje* (DGO) itd.²¹⁵⁰

Ivić (2001: 86) tvrdi da izoglosa koja odvaja štok/čak. područje s neoakutskim duženjem od onoga s cirkumfleksnim duženjem ide od Žirja pa zaobilazeći Posavinu do Podravine, tj. sjevera šlavonskog dijalekta. Južni čak. i Posavina su danas od čak. sjeverno od Žirja i Podravine razdvojeni širokim migracijskim nštok. pojasom (osim kod uskog čak. pojasa na obali), no ovakva izoglosa izgleda na prvi pogled moguća s obzirom na to da sve stare bitne izglose idu smjerom jugozapad–sjeveroistok²¹⁵¹. Ova bi Ivićeva izoglosa morala zaobilaziti, skrećući na zapad, i bihačku krajinu (prapostojbinu donjosutlanaca koji imaju cirkumfleksno duženje, kako smo upravo vidjeli), što on ne spominje. Ono što komplicira takvu teoriju je to što neoakutsko duženje nalazimo, kako se kasnije otkrilo, i daleko istočnije i južnije od Podravine/Baranje, na Kopaoniku (§273). Ili je to, dakle, izoglosa koja je izvorno išla od obalnog područja oko Šibenika sjever oko Bihaća do Podravine (iako je tu između vjerojatno bio i kajk.) pa onda iz Baranje preko Šumadije (gdje je sada nštok.) skretala na jug pre-

²¹⁴⁸ Za dosta nekontekstualiziranih primjera takve nedosljednosti kod predsonantskog duženja u zadnjem slogu u srednjčak. govorima vidi Lukežić 1990: 67–68.

²¹⁴⁹ U Kapović 2005b: 56 greškom piše *sûnce*.

²¹⁵⁰ Na krivi trag mogu zavesti izvedenice na *-ka* u kojima uglavnom nalazimo neoakut – usp. *drvênka*, *maslênka*, *midênka*, *sol(j)ênka*, *znamênka*, *cedûlka*, *kobilka* (: *kobîla*), *komôrka* (: *komôra*) (DGO) itd. Tu bi se također izvorno očekivao $\hat{}$ od predsonantskog duženja (što je posvjedočeno u *obilînka*, *čelênka* – ako to nije sekundarno prema $\sim$), no u riječima na *-ênka* se javlja očekivani kajk. naglasak (§184), vjerojatno i u *komôrka* (u *Slovênka* je dužina prema *Slovênâc*). U *cedûlka* je neoakut možda analogijom prema tipu *vrtûlka* (Šojat 1973a: 40), gdje je to vjerojatno izvorna dužina (usp. još i štok. *kôlijêvka*, *zagônêtkâ* itd. – analogijom i *rêšêtkâ* umjesto izvornog *rêšêtkâ* za koje vidi Brozović 2007: 108 ili *rešêtkâ* u Moguš 2002, s očekivanom kraćinom kao u *rešêto*), a neoakut u *kobilka* nije jasan, ali je sigurno sekundaran s obzirom na *kobîla*.

²¹⁵¹ Usp. Ивић 2001: 22.

ma Kopaoniku (što bi značilo da se takva izoglosa ne slaže s drugim starim izoglosama koje idu pravcem jugozapad–sjeveroistok) ili je riječ o tome da se neoakutsko duženje javlja i na Z/SZ i na središnjem istočnom području neovisno. To je danas nemoguće znati s obzirom da nštok. govori nemaju neoakuta.

Čakavski govori se također razlikuju i po tome imaju li duljenje samo unutar riječi ili i na kraju (iako većina čak. govora ima duženje i na kraju riječi) te događa li se duženje i u nenaglašenom slogu ili ne (s tim da se to ne vidi u mnogim govorima koji npr. nemaju zanaglasne dužine). I kod duženja u nenaglašenom slogu ima razlika – npr. na Vrgadi se duže samo unutarnji zanaglasni slogovi (kao u knjiž. štok.), a na Grobniku i zadnji nenaglašeni slogovi.

Primjer čak. govora koji (kao i knjiž. štok.) duljenje ima samo unutar riječi je donjosutlansko selo Drinje gdje nalazimo npr. *sūnce*, *slāmka* ali *kōñ*, *jārām* (Kapović 2008c: 23, Kapović 2009b: 8^F). Zanimljiva je situacija u čakavskom Turnju kraj Biograda, gdje nalazimo duljenje u sredini riječi (*sūnce*, *divōjka*), dok se na kraju riječi ne javlja (*dīm*, *stār*, *kōñ*), osim ispred -j (*krāj*, *rāj*)²¹⁵² (Kapović 2008c: 23^F)²¹⁵³. Tu, dakle, imamo potpuno istu situaciju kao u većini nštok. govora, što je samo još jedan pokazatelj kontinuumske naravi štok.-čak. kontakata (to čak. područje ima i u drugim aspektima zajedničke izoglose sa štok.). U JZ istarskom čak-štok. dijalektu se duženje javlja, kao u nštok., samo unutar riječi, a nema ga, nije li riječ o analogiji, ni u riječi *krāj*²¹⁵⁴.

Za duženje i u nenaglašenom zadnjem slogu usp. na jugu u poštokavljenim Kaštilima kraj Splita (moji podaci) *dōbār*, *bōlestān* ili u Smokvici na Korčuli (moji podaci) *dōbār*, *žalostān* a na sjeveru u Matuljima kraj Opatije *spēkāl*, *s_gādūn* (Kapović 2008c: 23^F)²¹⁵⁵. U nekim pak govorima u nenaglašenim zadnjim slogovima nema duljenja, usp. na Vrgadi (Jurišić

²¹⁵² U spomenutom Drinju i tu nalazimo kračinu: *krāj*, *rāj*.

²¹⁵³ Usp. i u Privlaci kraj Zadra (Lisac 1999: 83) *divōjka*, *stārca* ali *kōñ*, *dīm*.

²¹⁵⁴ David Mandić 2014: 213. Prema Zubčić (2006: 334–335), predsonantskog duženja u zadnjem slogu nema ni u bužetskom dijalektu, no primjeri koje navodi nisu potpuno uvjerljivi.

²¹⁵⁵ Langston (2006: 244) netočno ograničava predsonantsko duženje u nenaglašenom slogu na »malen broj Sčak. govora«. Osim u već navedenim Kaštilima i na Korčuli, duženje u nenaglašenom slogu vidimo i u Selcima na Braču (građa Nataše Šprljan) – npr. *blātān*, I. *mīnōn*, *jāvōr*, *přstēn*, *kāšāj*, *vītār* itd. (nije sigurno je li *vītār*, *kāšāj*, *jādan* itd. u Šimunović 2009 izvorno ili sekundarno, tj. je li i drugdje na Braču prije pokrate zanaglasnih dužina bilo predsonantskoga duženja u nenaglašenim slogovima – s tim da konkretno u Selcima ima i puno sekundarnih zanaglasnih dužina). U Langstonovu osvrtu na predsonantsko duženje u čak. i inače ima nepreciznih tvrdnji, kao i pogrešno interpretiranih referencā (npr. u citiranju Ivića na str. 110 o Jurkovu Selu).

1973): *dõbar, gãdan, lãkom, vïtar, prïjatelj* itd. (ali vidi u nastavku za duženje u nenaglašenim neposljedn timerim slogovima). Na sjeveru, gdje je predsonantsko duženje i inače ima puno manje ograničenja nego drugdje (vidi u nastavku), govori koji čuvaju zanaglasne dužine redovno imaju duženje u zanaglasnom slogu.

Mogu postojati i drugi uvjeti (ne)duženja. Recimo, u creskim i sjevernološinskim govorima nema duženja na odrazu poluglasa u zadnjem slogu, npr. u Orlecu (Houtzagers 1985) *kebèl, ogèñ, sèn* ali *Osõr, sïr* (usp. i Zubčić 2006: 334 za primjere iz drugih govora)²¹⁵⁶.

Zbog frikativizacije i onda obezvučenja glasa *v*, on može u nekim govorima odudarati od drugih sonanata. Usp. prema vrgadinskom *krõv* ili bračkom *krõv* novljansko *krõv*. Za govore tipa Novog Vinodolskog (vinodolske govore – Kraljevicu, Bakarac, Hreljin itd., Grobinštinu i sjever Krka) je tipičan izostanak duženja u primjerima poput novljanskoga *krõv, takõv, ofcã* ali *prãvda* (Беличъ 1909: 206/Белић 2000: 144, 150), kako upozorava Vermeer (1982: 298)²¹⁵⁷, smatrajući da je to posljedica toga što je *v* postalo frikativ prije djelovanja predsonantskog duženja. No nije nemoguće da do gubitka dužine dolazi i nakon prelaska *v > f*. U svakom slučaju, dok u nekim govorima ispred *v* uopće nema duženja (npr. u Dobrinju²¹⁵⁸), u nekim govorima nalazimo i duženje ispred novoga *f*, npr. Orbanići (Houtzagers 1985) *gologlãf, kruõf* (ali i *pokrõf, njegõf*) ili Senj *õfcã, lõfcã, udõfcã* (Moguš 2002).

Vidjeli smo gore uvjete u kojima je predsonantsko duženje bilo ograničeno u štokavskom. Ovdje ćemo pogledati neke od tih konteksta i za neke čakavske govore za koje postoji opsežnija građa (Brač, Vrgada, Grobник). Iako se čini da su u čak., ili bar u nekim dijelovima čak. područja, izvorno vladala slična ograničenja kao u štok., to je naknadno zamučeno poopćavanjem predsonantskog duženja kao sinkronijskog pravila, što je u čak. izraženija i proširenija tendencija nego u štok. Najveću sličnost sa štok. nalazimo na čak. jugu (koji je i inače povezan dijalekatski sa štok.), dok je predsonantsko duženje najviše prošireno (na skoro sve slučajeve) u nekim sjevernim čak. govorima (npr. na Grobniku), što se onda uvelike razlikuje od prosječne štok. situacije.

Kod pridjevâ na *-skî* kračinu nalazimo na Braču (Šimunović 2009) u primjerima *žẽnski* (ali i *žẽnsko* »ženska (poimeničeno)«), *Kõñski, kõñsko* (ali i *Kõñsko*), kod naglašenoga *-î* (stara n. p. c) *frataraskî, prijatejskî, zemaj-*

²¹⁵⁶ Vjerojatno se šva tu nije duljilo iako bi se to moglo objašnjavati i kao sekundarno – analogijom prema obrascu nepostojanog *e* pred drugim konsonantima.

²¹⁵⁷ Usp. i kastavski (Jardas 1957: 12–13, 300) *Kastãfci, dãfki, õfce*.

²¹⁵⁸ FO: 243.

skī (Brač), *fratarskī*, *križevskī* (Vrgada, Jurišić 1973) te na Vrgadi u ne-naglašenom slogu: *Kăprijskī* (: *Kăprije*, i to s -j-!), *Šibenskī*. Na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) je u svim primjerima poopćena dužina: *žēnskī* (i *žēnskār*)²¹⁵⁹, *šūmskī*, *kōńskī*, *rājskī*, *rātūjskī* (: *Rātuja*), *brnēlskī* (: *Brnēlici*), *čāvjanškī* (: *Čāvja*)²¹⁶⁰. Duljinu ispred -*skī* nalazimo u drugim primjerima i u druga dva govora, usp. na Vrgadi *žēnskī*, *popōvskī*, na Braču *postīrski* (: *Postīra*). Nije čudno da primjer *žēnski* (kao u štok.) nalazimo na jugu, koji je i inače blizak štokavskom, dok naglasak *žēnskī* (neuobičajen za štok.) nalazimo dalje na sjeveru²¹⁶¹.

Kod pridjevâ na -*nī* nalazimo duljinu u *gornji*, *do(l)nji* (kao u štok. u B-tipu – §271): *gōrńi*, *dōlni* (Brač), *gōrńī*, *dōńī* (Vrgada), *gōrńī* (Grobnik). Prema štok. *krāvļi* pak nalazimo *krāvji* na Grobniku, *toṽārji* na Vrgadi ali *krāvji* (i *ovčji*) u Novom (Beliћ 2000: 141). Kod imenica na -*nīk* (i -*nāk*) nalazimo situaciju sličnu štok., usp. na Braču samo duljinu (*nevīrnik*, *nevōjnik*, *pokōjnik*, *rōzbōjnik*, *rōjnik* i *rōjnica* – *rōj* »raj») ali na Vrgadi i kračinu (*Lūkovnīk* – također i *Lūkovńōāk*) i duljinu (*dvōrńīk*, *Dubrōvńīk*, *nevīrńīk* – također i *Toṽārńāk* prema *toṽār* – *toṽara*).

Vrgada se po (ne)duženju u zanaglasnim slogovima dosta poklapa s nštok.: *Šibēncānin* ali *Crnīkōvci*, *Mlādēnka*, *đčīnstvō*, *slīnōāvca* (anal. i *slīnōāvac*)²¹⁶².

§278 U nekim je sjevernim čak. govorima predsonantsko položajno duljenje automatsko sinkronijsko pravilo koje djeluje kod praktički svakog vokala ispred -RC- i -R# (iznimka je često *zemjā*)²¹⁶³, uključujući i posuđenice²¹⁶⁴, pa i najnovije (usp. u Kostreni²¹⁶⁵ *od Brodokomērca*, *od Kroācija-lājna*, *būnkeri*²¹⁶⁶). Dosljedno duženje u posuđenicama se vidi na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007): *ālbūm*, *bālkōn*, *bōmbōn*, *bōmbońēra*, *āngīna*, *akomulātōr*, *akōntācija*, *āltrokē*, *āntibiđtik*, *ārmōnika*, *asfāltīrat*, *kōmpletīrat*, *bōmbāndīrat*, *cēntimētār*, *Dālmācija* itd. Slično je i u Cri-

²¹⁵⁹ Usp. i *žēnskī* u Crikvenici (Ivančić-Dusper 2003: 83), *žēnskī* u Novom (Beliћ 2000: 166) i *žēnskā* na Kastvu (Jardas 1957: 14, 403).

²¹⁶⁰ Usp. u Senju (Moguš 1966: 112, 2002): *kōński*, *sēlski*, *sēński*, *žēnski*, *kūrji*. U Senju ipak nalazimo *zēļe* < *zēļje bez duženja, kao i u nekim štok. govorima (nije jasno zašto tu duženje izostaje).

²¹⁶¹ Da se u nekim »čakavskim govorima oteže vokal i u primjerima kao *žēnskī*« opaža već Ivšić (1913/I: 154^f) navodeći bakarsko *zēnska*.

²¹⁶² Usp. i *lončīc* (uz *lōnčīc*) i *bretēncē* (: *bretēnd*).

²¹⁶³ Ali usp. i *zēmjā* – *zēmju* na Kastavštini (Jardas 1957: 15, 300) te A. *zēmju* u Cresu (FO: 237).

²¹⁶⁴ Za duženje u posuđenicama, usp. npr. i štok. *čōrba*, *sārma* po Bosni ali *čōrba*, *sārma* (s predsonantskim duženjem) po Hrvatskoj.

²¹⁶⁵ Moji podaci (zaselak Glavani).

²¹⁶⁶ Usp. nštok. *Kroācija-lājn* ali *Brodokōmērca* i *būnker*.

kvenici (Ivančić-Dusper 2003): *īmbārkat̄, īncērāda, īnglēškī, īnkōntrāt, ārmulīn, balāncūn, palēntār* itd., a u Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001), ako su naglasci pouzdano zabilježeni, duženje nije toliko dosljedno: *bānkīna, bāndēra, bālkōn, bāldakīn, balāncūn, ārtižān, ārtiĉōk* ali *aventōr, armār, arbādīja* i *āngunījalangulīja* (usp. i domaće *bolnik* ali *bōlnīkā*) itd. Ista nedosljednost se vidi i u Čižićima (Turčić 2002), ako je bilježenje pouzdano: *bjānkarīja, bānkīna* ali *bandīra, kāntūn* ali *kan-tūnā* (u uvijek ovakav obrazac), *rebāndāt* ali *režentāt* itd. Može biti da je duženje u takvim primjerima u nekim sjevernim govorima fakultativno.

Automatičnost duženja ispred -RC- se vidi, recimo, kod grobničkih parova *acīmpres̄/lānciprēs̄* »čempres« i *zvonīk/zvōjnīk – zvonīkā/zvōjnīkā*, gdje fakultativno dodavanje sonanta istodobno nosi i duženje. Za duženje u domaćim riječima (i ondje gdje ga u drugim govorima nema) usporedi grobničko *břbōjĉīv, kōnĉēn* »končan«, *kōnĉīc* (~ štok. *kōnĉīc*), *brābōhĉīc, dōlĉīc* i *vōjnīk – G. vōjnīkā* (~ štok. *vōjnīk*), *sōlñāk – G. sōlñākā*²¹⁶⁷. Usp. na Kastvu (Jardas 1957: 300, 340) *gūnbōk – gūnbokā, gōršĉākī* ali *vōj-skā*. Na Kastvu se duženje čak vidi i u zadnjem slogu ispred nenaglašenog *j < je*, usp. *držālō_j', zēcā_j', dobrō_j'* (: 12, 14, 340). No na Kastvu predsonantskog duženja pak nema u najnovijim posuđenicama – npr. *kastavsko kompjūter, antēna* prema grobničkom *kōmpjūtēr, āntēna* (Zubčić 2006: 335). U grobničkom je, dakle, predsonantsko duženje još uvijek živo sinkronijsko pravilo, a u kastavskom, čini se, više nije, no njegovu se rezultati ipak vide u riječima i alternacijama u kojima je nastalo u doba dok je djelovalo.

kajkavski

§279 Vermeer (1979a: 374, 1982: 285, 328^F) primjećuje da u sjeveroistočnim kajk. govorima (gdje nema tonskih razlika) nailazimo na duženje ispred sonanta u zadnjem slogu te smatra to starom izoglosom sa staroštok. slavonskim dijalektom²¹⁶⁸. To bi pak značilo da je tu riječ o predsonantskom duljenju koje je starije od nštok. migracija u 16. st. Usp. u Virju (Fancev 1907): *crlēn* (: 335), *kōñ – kōña, vōñ – vōña, stōl* (i *mōj*) (: 353), *gospōdīn* (: 354), d. *koñēm, volōm* (: 364) itd., no također i *stōl, vōl, lōj* (FO: 342). Ovo bi trebalo dodatno ispitati na terenu.

Točnu teritorijalnu razdiobu i vrste predsonantskog duženja u štok/čak/kajk. bi trebalo još preciznije lingvogeografski i povijesno istražiti.

²¹⁶⁷ Duženje ispred -RC- prije izvornog dugog naglaska u štok. (tipa **vōjnīk) i drugdje u čak. (tipa **vōjnīk) u načelu ne postoji.

²¹⁶⁸ Usp. Kapović 2008b za druge stare izoglose između kajk. i stštok. slav. dijalekta.

DUŽENJE ISPRED ZVUČNIH SUGLASNIKA NA BRAČU, HVARU I VISU

§280 Na otocima Braču, Hvaru i Visu (izvorno vjerojatno i na Šolti) se, uz predsonantsko duženje koje je tipično za većinu čak/štok. područja, događa i specifično lokalno duženje naglašenog kratkog ili pokraćenog sloga ispred zvučnih suglasnika *b, d, g, z, ž* te skupova *zd* i **zd*²¹⁶⁹. Pri tom duženju se također, kao i kod predsonantskog duženja, dobiva $\hat{}$, npr. **obědъ* > *obîd*. Na tim se trima otocima, dakle, može govoriti o duženju ispred svih zvučnih suglasnika (a ne samo sonanata) – tj. u lokalnim okvirima to duženje zacijelo treba gledati zajedno s predsonantskim duženjem (dakle *prôg* »prag« = *stôr* »star«). No s obzirom na to da je predsonantsko duženje ipak šire rasprostranjen proces i budući da se predsonantsko duženje, za razliku od ovog duženja ispred zvučnih suglasnika, događa (bar u nekim govorima) i u nenaglašenim slogovima, trebalo bi ta dva procesa razlikovati, iako su se vjerojatno i događala u isto vrijeme (u doba ispadanja slabih poluglasa) te su na lokalnoj razini sigurno bili povezani (ako se predsonantsko duljenje tipa *stôr* gurne u doba ispadanja poluglasâ – §268, 305).

Ovo je duženje, čini se, bilo staro, tj. događalo se samo kao kompenzatorni proces prilikom ispadanja slabih poluglasa, kao što je ustvrdio Ivić (1981: 86–88)²¹⁷⁰

²¹⁶⁹ Za **zd* usp. bračko (Šimunović 2009) *grôzd* – *grozdâ* (teoretski bi to mogla biti i kakva n. p. D), a za **zd* bračko *dôž* – *dažjâ* (**džzdъ*).

²¹⁷⁰ Langston (2006: 111) to zanemaruje (iako u literaturi citira Ivićev članak) govoreći da »lengthening in non-final syllables does not appear to be a regular phonological process here« te pogrešno navodeći ovo duženje zajedno s kasnijim srednjčak. duženjem u naglašenom zatvorenom slogu (§282). Kao primjere za navodnu nepravilnost procesa navodi hvarsko *jidro*, *đblok* i bračko *dđbri* (gdje nema poluglasa, a u zadnjem primjeru je i naglasak sekundaran – **ědro*, **đbvolкъ*, **dobri*), glagole na *-nut* (hvarsko *blěb-nut*, bračko *dvignut*, *slěgnut*) gdje također nema poluglasa (**dvignoti* itd.) ili su riječi mlade (kao *blebnuti*), hvarsko *čudna* (što je zacijelo analogijom prema *čudan*, *čudo* i pridjevima n. p. A bez zvučnog suglasnika/sonanta na kraju osnove) i *džžnost*, što je sekundaran naglasak (usp. na Braču *džžnost* u Šimunović 2009). Navodi i primjere s promjenom *d* > *j/l*, gdje također nema duženja: hvarsko *rōlbina* (tu je stariji naglasak *rōlbina*, usp. brački u Šimunović 2009, a A. *rōlbinu* ima $\hat{}$ vjerojatno prema obrascu *ši-*

– usp. A. *jōglu* < *jǫgъlo²¹⁷¹ ali *stīgla* < *stīgla²¹⁷², ²¹⁷³. Duženje je izvorno bilo ograničeno samo na naglašeni slog. Primjeri kao komiško *jōglā* imaju dužinu analogijom prema oblicima poput *jōglu*, gdje se ona očekuje u naglašenom slogu – usp. *jaglā* ali A. *jāglu* u Selcima na Braču (Nataša Šprljan).

Navodimo primjere (Kapović 2008c: 25): Komiža (Vis) *obrōz*, *prōg*, *obīd*, Vis (grad) *obrōz*, *jōgla*, *obīd*, Pučišća (Brač) *buōb* – *bobā*, *prōg* – *prāga*, *mrōz* – *mrāza*, *slōb* – *slabā*, *obrōz* – *obrāza*, *obīd* – *obīda*, *bubrīg* – *bubrīga*, *zōpōd* »zapad«, *srījni* »srednji«, *kuōzji* (uz mlađe *kōzji*), bez duljenja gdje nije bilo poluglasa: *stīgla*, *pōbīgla*, *pōgled*, *jīdro*, Pitve (Hvar) *obrōz* – *obrāza*, *obīd* – *obīda*, *jōglu* »iglu«, *bōb* – *bobā*, *bubrīg* – *bubrīga*, *dīd* – *dīda*, *sūsīd* – *sūsīda*, ali *īgran*, *se*, *jīdro*, *ōblak* gdje nije bilo poluglasa²¹⁷⁴. Usp. i izostanak duženja npr. još u bračkom *mōzga*, *mōžjani*, *ōblast* »oblast«, *ūgnēn* »komadi nagorjelog drva« (Šimunović 2009) itd. Dužina ostaje i kad se suglasnik obezvuči, usp. u Vrboskoj na Hvaru (Matković 2004): *klūpko* < *klǫbъko. Razliku je između izvornoga psl. *-C_{zv}C- i *-C_{zvъ}C- ovdje razmjerno jednostavno dokazati s obzirom da su skupovi poput *gr, *dr, *kl, *dl (tj. skupovi tipa *-CR-) itd. u psl. bili razmjerno

rinā – A. *šřinu itd.), *svājba* (kod Langstona je dano značenje »wedding«, ali će zapravo biti »svada« – ovdje je naglasak zacijelo analoški prema starijoj tvorbi *svāja, usp. štok. *svāda*), bračko *gospōjstvo* (sekundaran naglasak, usp. *gospojstvō* u Šimunović 2009) i *ōlgovor* (no staro *od- tu dolazi od još starijega *ot(ъ)- s bezvučnim *t, iza kojega, tim više, izvorno ni nije išao poluglas). Ovakvih se primjera bez očekivanog duženja može naći još, no većinu ih je lako objasniti (npr. brački G. *nōjta* < *nōgъti analogijom prema *nōhat* itd.). Usp. npr. hvarski oblik (Hraste 1937: 38) *prōdren*. I taj oblik, i *ūmren*, gdje bi trebalo biti predsonantsko duženje, nastaju analogijom prema oblicima poput *prōstren*, gdje se nijedno duženje ne očekuje (usp. i ujednačavanje bez predsonantskog duženja u štok. u takvim primjerima – §271). No na Braču se (Šimunović 2009) tu mogu vidjeti i izvorni oblici – *nōdmen* (~ štok. *nādmēm*), *prōdren* uz analoško mlađe *prōdren* (~ štok. *prōdrēm*) itd. (usp. i raznolike oblike koje tu za Brač citira Hraste 1941: 56). U Selcima na Braču (građa Nataše Šprljan) nalazimo pak poopćeno *ˆ*, očekivano *nādmen*, *sāzdre*, *sāgne* (duženje ispred zvučnog suglasnika), *uzāvre*, *ūmren* (predsonantsko duženje) i prema prethodnim primjerima analoško *prōspen*, *ōtmen*, *nāpnen* itd.

²¹⁷¹ Početno *ja*- ovdje nastaje kroz čakavski »jaki vokalizam«, tj. odraz slabog poluglasa kao *a*.

²¹⁷² Primjeri su kao *stīgla u praslavenskom ionako bili sigurno silabificirani kao *stīgla s obzirom na to da su izbjegli zakon otvorenih slogova.

²¹⁷³ Starost ovoga duljenja (tipa *prōg*) na Braču, Hvaru i Visu je značajna i zato što nas upućuje na to da je ondje vjerojatno i predsonantsko duljenje (tipa *stōr*) također bilo staro. To je bitno zato što bi to onda moglo upućivati i na činjenicu da bi predsonantsko duženje moglo biti staro (odnosno posljedica kompenzatornog duljenja prilikom ispadanja slabih poluglasa) i bar u nekim drugim govorima, s obzirom na to da smo vidjeli da je starost predsonantskoga duženja inače teško pouzdano dokazati (§268).

²¹⁷⁴ Pitavski *slāb* – *slāba* – *slābo* bez duljenja (moji podaci i Barbić 2011) ima kraćinu prema *slāba (prije duljenja). Od mlađe govornice iz Pitava imam zabilježeno i *zōpād* (prema *zōpāda*) i *prāg* (prema *prāga ili iz standarda) prema Barbićevu *zōpōd* i *prōg*.

obični²¹⁷⁵, za razliku od situacije s predsonantskim duljenjem, gdje su psl. skupovi tipa *-RC- nepostojeći uz iznimku nekih skupova s *-RR- (§268).

Nije potpuno jasno što je sa Šoltom, gdje bi se ovakvo duženje moglo očekivati zbog blizine Brača, jer odande imamo proturječne podatke. Hraste 1948, ne spominjući izričito ovo duženje, navodi *Srīdně Selò* uz *Srīdnák* (: 128) ali *grěb* (: 130), *slăb* (: 138), *dũg* (: 153)²¹⁷⁶, Šimunović 1987 ima *Srīdněg Selà* (: 150), *Srīdně Selò* (: 154), *nũ(g)dir* (: 158) ali *Srīdně Selò* (: 152), *grěb* (: 156), *gròzje* (: 158), *klũjko* (: 158, uz nejasno *klũ(p)ko*), a Šimunović 2011: 148 izričito navodi *bòb* kao primjer duženja. Ja sam, s terenskih snimaka koje mi je veoma ljubazno ustupio i pripremio Filip Galović, sa Šolte zabilježio uglavnom primjere bez duženja: u Grohotama *grěb*, *bòb*, *prăg*, *zglòb*, *bùbrig*, *òbid*, *klũko*, u Srednjem Selu *grěb*, *Srīnėga Sèla*, u Donjem Selu *grěb*, *dĩd*, *bùbrig*, *òbid*, *gròzje*, *gvòzje*, u Stomorskoj *grěb*, *súsid*, A. *jăglu* (2x), *gòzde* i u Gornjem Selu *prăg*, *grěb*, *bùbrig*, *klũko*, A. *ĩglu*, *gròzje*, *gòzde* (dužina se u primjerima kao *gròzje* iz Stomorske može i drugačije objašnjavati). Jedini primjer s duženjem je *bòb* (nx) iz Donjeg Sela (ali uz *bòb*). Jasno, u primjerima kao *grěb*, *slăb* i sl. bi kraćina mogla biti analogijom prema drugim oblicima. S druge strane, dužinu je u primjeru kao *nũ(g)dir* također teško objasniti sekundarno. Možda su ovakvi nedosljedni podaci posljedica miješanja govora usred brojnih mi-

²¹⁷⁵ Nešto je kompliciranija situacija u Selcima na Braču. Naime, na Braču, Hvaru i Visu općenito u glag. pridj. radnima 1. vrste kod skupova *-gl-, *-zl- nalazimo uvijek kraćinu, usp. na Hvaru (Hraste 1935: 37–38) *strĩglo* (tako i od *grĩst*, *mũst*), *lėglo*, na Braču (Hraste 1940: 56, Šimunović 2009: 51) *mũzla*, +*strĩgla*, +*grĩzla* itd. Međutim, u Selcima (podaci Nataše Šprljan) tu nalazimo duženje. Usp. ondje *grĩza* – *grĩzla* – *grĩzlo* – mn. *grĩzli*, *mũza* – *mũzla* – *mũzlo* – *mũzli*, *lĩza* – *lĩzla* – *lĩzlo* – *lĩzli*, *lėga* – *lėgla* – *lėglo*, *ostrĩga* – *ostrĩgla* – *ostrĩgli* (ali *sĩka* – *sĩkla* – *sĩklo* – mn. *sĩkli*, *păsla*). Ovi podaci kao da bi upućivali na duženje unatoč nepostojanju izvornog poluglasa. Međutim, tu će ipak biti riječ o specifičnoj selačkoj inovaciji kojom je duženje ispred zvučnog suglasnika naknadno postalo svojevršno sinkronijsko pravilo te se proširilo i na neke primjere gdje ga izvorno nije bilo. Na inovaciju u prethodnim primjerima bi upućivalo *dĩga* – *dĩgla* – *dĩglo* – mn. *dĩgli*, *namĩgla* bez duženja (jer tu postoje i paralelni oblici na -*nũ*-) i sekundarno duženje u *mòga* – *mògla* – *mòglo* – mn. *mògli* (ali očekivano *grěbla* i *pěka* – *pěkla* – *pěklo*), gdje je izvorni naglasak bio *moglá – *mogló (§311). Osim toga, u drugim primjerima bez poluglasâ u Selcima vidimo očekivan izostanak duljenja kao i drugdje na Braču – *dĩgněš*, *přdnũt*, *pòglėd*, G. *mòzga*, *ĩdro*, *mòdro* (ali i *čũdno* prema *čũdān* i *gòrko* prema *gòrāk*) itd. U *ĩdro* kraćina nikako ne može biti sekundarna (u drugima bi teoretski mogla biti analoška). Još jedan primjer sekundarnog selačkog duženja možda vidimo u pridjevu *vėdār* – *vėdră* – *vėdro* (ali odr. *vėdrĩ*) – usp. kod Šimunovića (2009) *vėdro* – *vėdrĩ*. Usp. također u Pitvama i Zavali na Hvaru (Barbić 2011) *mòžjani*, *mòzak* – *mòska* i *ogòñ* – *ogńa*. U zadnjem primjeru (izvorno **ògn̩s*) je zacijelo riječ o analogiji prema tipu *lonăc* – *lônca*, *badòñ* – *bòdnă* (s izvornim poluglasima), no nije jasno odakle dužina u **mozg-* (vidi gore za bračko *mòžjani* – *mòzga*). Tu treba napomenuti da bi po selačkim i pitavskim primjerima samima za sebe bilo puno teže ustvrditi da se ovo duženje izvorno događalo samo gdje je izvorno ispao slabi jer.

²¹⁷⁶ Usp. i toponom *Hĩb* < *xlěbъ (Marasović-Alujević & Lozić Knezović 2011: 430).

gracija čakavaca i štokavaca iz drugih krajeva na Šoltu u zadnja četiri stoljeća (Šimunović 1987: 154–156), a možda su rečeni podaci i posljedica toga što je Šolta granično područje na kojem izoglosa duženja ispred zvučnog suglasnika slabi. Situaciju bi trebalo detaljnije istražiti na terenu.

Ova promjena obuhvaća, kako rekosmo, samo Brač, Hvar, Vis i možda izvorno i Šoltu. U okolnim je čak. govorima – na Korčuli, sjeverozapadnom Pelješcu, Splitu i okolici – nema (Ivić 1981: 81–82). Usp. u Korčuli (gradu) *gäd*, u Smokvici (na Korčuli) *gäd*, *lãz* »komad zemlje«, *dãš* < *daž(d) »kiša«, u Trpnju (na Pelješcu) *gäd* (Kapović 2008c: 25^F), u Blatu (na Korčuli, moji podaci) *prãg*, *obÿd*, *slãb*, *dãž* »kiša« itd. U drugim se čak. govorima duženje tipa *obrãz* može dogoditi jedino u okviru širih uvjeta duženja (npr. u svim zatvorenim slogovima na kraju riječi, kao u nekim srednjočak. govorima), ali nikad samo pred zvučnim suglasnicima. Također, takve širē promjene u drugim čak. govorima su, za razliku od ove, bitno mlađe (§282 i dalje).

Ova je promjena jako bitna jer nam pokazuje da su se i u najstarije doba (u vrijeme ispadanja slabih poluglasa) mogle događati lokalno vrlo ograničene pojave (što, doduše, na otocima i nije bogznakakav problem). Tu je riječ o značajnoj izoglosi koja već vrlo rano razdvaja Brač, Hvar, Vis (i Šoltu) od svih ostalih čak. i štok. govora²¹⁷⁷. To je samo još jedan dokaz kako nema smisla govoriti ni o kakvom pračakavskom sustavu – čakavski (tj. govori koje danas nazivamo »čakavskima«) je očito od početka nejedinstven.

²¹⁷⁷ Što se tiče stare povezanosti ovog područja, ove otoke povezuju i neke druge stare akcenatske izoglose – npr. izoglosa *pÿsmo*, *pÿtka/dõca* (§194), a, zajedno s Korčulom, često čuvanje zanaglasne akutirane dužine (§249).

KOMPENZATORNO DULJENJE KOD SUFIKSA

*-ъје I *-ъство

§281 U nekim slavenskim dijalektima kod imenskih sufiksa *-ъје i *-ъство prilikom ispadanja slabog poluglasa dolazi do kompenzatornog duljenja vokala u zadnjem slogu, tj. nastaju dugi sufiksi *-jē i *-stvō. To je bilo tipično za ova dva sufiksa, dok se drugdje takva promjena ne vidi – npr. u riječima na *-ъсе ili kosim padežima riječi na *-ъсь, *-ъкъ, *-ънъ itd. To je zacijelo zbog poluvokala *-j- i *-v- (tj. staroga *w), koji su kao takvi posebno pogodovali duljenju (za *-j- vidi i §184, 269).

Ovo se duženje ne vidi u svim slav. dijalektima, što će reći da je riječ o dijalekatskoj promjeni koja nije djelovala na čitavom slav. području. Naravno, teoretski nije nemoguće ni to da se duženje prvotno dogodilo u svim slav. dijalektima (možda samo pod naglaskom ili izvan naglaska), no da je dužina kasnije u nekim dijalektima eliminirana analogijom prema običnim imenicama srednjeg roda poput *pòje (ili da se iz nekih naglasnih tipova proširila na sve tipove)²¹⁷⁸.

Duljinu kod *-ъје nalazimo u Zslav. i u nekim Jslav. govorima, dok duljinu kod *-ъство nalazimo u Jslav. (usp. kratko češ/slč. *božstvo* itd.), opet samo u nekim govorima. Dužina sufiksa *-ъје se u Zslav. vidi u češ. *-í* (*dubí, lesí, listí, sadí* itd.)²¹⁷⁹, slč. *-ie* (*lístie, poznanie, smiatie* itd.)²¹⁸⁰, stpolj. *-é*, dij. polj. *-é* (G. *-â*)²¹⁸¹.

U nštok. su sufiksi *-je* i *-stvo* kratki, npr. *píce, sùđe, práne, družstvo, ľudstvo* itd.²¹⁸², no u dijalektima se javljaju i dugi *-jē* i *-stvō*. Dugi se nastavci

²¹⁷⁸ Kako god bilo, čini se da nema dijalekta u kojem su ovi sufiksi nekad dugi nekad kratki – svugdje su ili dugi ili kratki u svim pozicijama i primjerima.

²¹⁷⁹ Usp. Komárek 1962: 45–46, Lamprecht 1966: 21, Lamprecht, Šlosar & Bauer 1977: 30–33.

²¹⁸⁰ Usp. Pauliny 1963: 84–90 i Krajčovič 1974: 160–173.

²¹⁸¹ Usp. Stieber 1966: 24; Klemensiewicz, Lehr-Splawiński & Urbańczyk 1965: 53–56.

²¹⁸² Zanimljivo je da se baš kod ova dva sufiksa, koji u dijalektima mogu biti i dugi, javljaju nejasne kraćine u primjerima kao *sùďě* < *sōďjě (vidi još primjerâ u Ivšić 1913/I:

javlja u uvijek u kajkavskom, uvijek i u čakavskom (ne ubrajamo li miješani JZ istarski dijalekt u strogu čakavštinu), u nekim staroštokavskim govorima u Posavini (u novoštokavskima ih nema) i kod *-je* u nekim slovenskim govorima. Zanimljivo je da u govorima koji imaju primjere tipa štok. dij. *zdrâvľē* ili *trôjstvô* zapravo imamo dvostruko kompenzatorno duljenje – i prvoga i drugoga sloga, odnosno i osnove i sufiksa. Ovdje je, također, riječ o još jednoj ranoj promjeni (koja nastaje prilikom ispadanja slabog poluglasa) koja nepravilno presijeca različite dijalekte.

U štok. dugo *-jē* i *-stvō* nalazimo u Poljicima, no to je očito izoglosa koja te govore spaja s čakavskim (u susjednoj Imotskoj i Vrgorskoj krajini su *-je* i *-stvo* kratki, kao i inače u nštok.). U Posavini se javlja i dugo i kratko *-jě*, kako u kojem govoru: *sudě* i *sũde*, *pĩcě*, *veseljě*, *vočě* i *vočě*, *grõbľě* i *grõbľe*, *košěňě* itd. (Ivšić 1913/I: 243–246). Posavski govori s dugim i kratkim *-je* su, čini se, potpuno nepravilno razbacani, bez ikakve teritorijalne logike grupiranja. Zanimljivo je da prilikom kompenzatornog duljenja u Posavini nastaje neoakut (*sudě*) iako ondje kompenzatornim duljenjem pred sonantima nastaje cirkumfleks (*tkâně*). Time se Posavina odvaja od čakavskog, gdje nigdje ne nalazimo takvu kombinaciju predsonantskog duženja i duženja u *-je* (u čak. imamo *stârci* – *sudě* na krajnjem jugu, *stârci* – *sudě* u uskom središnjem pojasu i *stârci* – *sudě* na sjeveru).

Što se tiče čakavskoga, svi čak. govori, u kojima *-je* i *-stvo* još uvijek mogu biti naglašeni (u nekima takva mogućnost više ne postoji) i/ili u kojima postoji zanaglasna dužina, imaju dugo *-jē* i *-stvō*. Jedna iznimka su npr. JZ istarski govori²¹⁸³, no to su ionako miješani čakavsko-štokavski govori pa je to ondje zasigurno odraz štokavskog elementa u njima. Čini se da je kompenzatorno duženje kod ovih sufiksa tipično za čakavski. I u kajk. su, kao i u čak., *-je* i *-stvo* uvijek dugi ako su naglašeni. U čak. je problem što u govorima u kojima su *-je* i *-stvo* isključivo nenaglašeni i u kojima nema zanaglasne dužine ne možemo vidjeti jesu li ovi sufiksi ondje bili dugi ili kratki (isto je i s kajk., osim što ondje, dakako, nigdje nema zanaglasne dužine). Tako npr. u Senju (Moguš 1966: 109–110), izgleda, nema naglašenoga *-stvo* i *-je*²¹⁸⁴, a nema ni zanaglasne dužine pa ne možemo znati je-

244–245) i *ľũdstvõ* < *ľũdstvō iako bi se u tom položaju očekivalo čuvanje dužine.

²¹⁸³ Usp. u Medulinu (Peruško 2010) *otâjstvo* < *otâjstvō, *blažěnstvo* < *blažěnstvō. Neoakut u jugozapadnom istarskom dijalektu nastaje samo retrakcijom (usp. *sũša*, *desěti* za izvorni neoakut koji postaje cirkumfleks).

²¹⁸⁴ To što su ti (ili neki drugi sufiksi) u nekom govoru nenaglašljivi nema veze s fonetskom arhaičnošću (§373) pojedinog govora, nego ovisi o djelovanju analogije između različitih akcenatskih tipova. Izvorno se očekuju sljedeći naglasni tipovi (ne uzimajući u obzir sve moguće varijacije u duljini osnove/nastavka): *brâštvo (od *brât*, A), *junâštvo (od *junâk*, B), *drũštvo (od *drũg*, C) i *zřnje (od *zřno*, A), *hrâstje (od *hrâst*, B) i *grânjě (od *grânâ*, C). Usp. Дубо 2000: 106–112, 128–129 za psl. rekonstrukciju kod ovih

su li ti sufiksi prije bili dugi ili ne. Dodatan je problem to što neki govori gube intonacijsku razliku u zadnjem slogu ili općenito pa onda ne možemo znati je li kod naglašenih sufikasa prilikom duženja nastajao neoakut ili cirkumfleks. Iako bi tu bilo potrebno još terenskih istraživanja, ono što je izvjesno jest da se neoakutsko i cirkumfleksno duženje kod *-Ĳje i *-Ĳstvo ne poklapaju s neoakutskim i cirkumfleksnim predsonantskim duženjem (§277). I opet je neoakutsko područje na sjeveru, a cirkumfleksno na jugu, no granica cirkumfleksa i neoakuta kod *-je* i *-stvo* ide sjevernije od granice cirkumfleksa i neoakuta kod predsonantskog duženja. No prvo pogledajmo neke primjere:

Križanić *БожствѠ, КнежствѠ, људствѠ* itd. (Križanić nema tonske opreke na dugom slogu)

Brač (Šimunović 2009) *prijatejstvŏ, rojstvŏ, mloštŏ, gospojstvŏ* itd., *pīcē, uskrsnūcē*, G. *orūžjo* < *orūžjā itd.

Hvar (Hraste 1937) *mloštŏ, gospojstvŏ* (: 11); *uskarsnūcē* (: 24), *borjē, lozjē* (: 25) itd.

Murter *sudē* (Juraga 2010), *pičē* (Nikola Vuletić – usmeno)

Vrgada (Jurišić 1973) *društŏ, ĳustŏ, rostŏ, Troistŏ, vraštŏ, očīnstŏ, siromāštŏ* itd., *smečē, oružjē, obilīžjē, rodēhē* itd.

Bibinje (Šimunić 2013: 53–54) *društŏ, ĳustŏ, Trojstvŏ* itd., *lozjē, sudē, plečē* itd.²¹⁸⁵

Dobropoljana/Pašman (Nikola Vuletić – usmeno) *sudē*²¹⁸⁶

Kali na Ugljanu (Mislav Benić) *koščē, trnjē, pīcē* itd.

Senj (Moguš 1966: 73, 2002) *smečē, vočē*

Novi (Белић 2000: 141–142, 159) *trŏjstvŏ, ditīnstŏ, društŏ* itd., *vočī, pīcē* itd.

Crikvenica (Ivančić-Dusper 2003) *prŏlīcē, zelē*

Grobnik (Lukežić & Zubčić 2007) *krājēstvŏ, društŏ, vŏcī, liščī, grŏbjī, čīščēnī* (sufiksi ne mogu biti naglašeni)

sufiksa. Do nenaglašljivosti sufiksa *-je* i *-stvo* u govorima može doći poopćenjem B-tipa nauštrb C-tipa, usp. npr. knjiž. štok. *grāne* < *grāne* (analogijom prema tipu *hrāšće* < *hrāšće*) prema dij. i starijem *grañē* i sl. (iako u knjiž. štok. takva tendencija nije provedena do kraja – usp. npr. *sūde* s izvornim dočetnim naglaskom i nejasnim kraćenjem).

²¹⁸⁵ U Bibinjama nalazimo i dvojnost *plečēl/plečē* (*Trŏjstvŏ, ičē, pīcē* je zbog prednaglasne dužine, a *smečēl/smečē* je novija riječ). Kratka varijanta bi eventualno mogla biti analogijom prema *plečā* (no postoji i oronim *Plečēl/Plečē*) ili štokavski utjecaj, no to je vrlo spekulativno.

²¹⁸⁶ Tkonsko (Vulić & Maresić 1996) *grŏzje* i *zēje* nije informativno jer je riječ o drugom naglasnom tipu.

Čižići (Krk, Turčić 2002) *čëkanī* »čekanje«, *drobjenī* »drobljenje«, *grozdōvī* »grozdovlje«, *protulětjī*, *zelī*, *ūlī* itd., *ditēnstvī*, *prokjěstvī* (govor nema ~)

Rukavac (Mohorovičić-Maričin 2001) *ļūctvo* (ali zanaglasna duljina se ne bilježi dosljedno); *ugjevē* »ugljen«, *šëkănē* »smetanje«, *šërijănē* »često hodanje nekamo«, *zelē*, *stožjē* (neoakut na kraju nije postojan) ali *rōžje*, *stvorēne*, *ūle* »ulje« (no G. *ūlā*) (zanaglasne dužine nisu dosljedno zabilježene)

Iako je podataka premalo, granica između južnoga cirkumfleksnoga duženja i sjevernoga neoakutskoga duženja u *-je* i *-stvo* u čakavskom ide između Pašmana i Ugljana što se tiče otokâ²¹⁸⁷ (ako su oskudni podaci s Pašmana pouzdani – nešto južniji vrgadski sigurno jesu), dok je granica na kopnu, čini se, negdje sjeverno od Bibinjâ. Govori južno od Bibinjâ i Pašmana imaju, dakle, *-jē* i *-stvō*, a oni sjeverniji od njih imaju *-jē* i *-stvō*. Točniju bi granicu uz više terenskih podataka i istraživanjâ tek trebalo ustvrditi. Zanimljivo je da među Šojatovim (1973a: 41) donjosutlanskim primjerima svi imaju *-jē*. Iako u donjosutl. neoakut u zadnjem slogu često nije stabilan, možda je indikativno što svih šest primjera ondje ima *-jē* (iako se navode zajedno s drugim riječima koje imaju neoakut na kraju). To bi možda upućivalo na to da donjosutl. ima cirkumfleksno duženje sufiksa *-je* iako je riječ o sjevernijem čakavskom dijalektu (koji se izvorno govorio negdje oko Bihaća).

Čini se da je i duženje u kajk. bilo neoakutsko²¹⁸⁸ iako se to ne može vidjeti u mnogim govorima zbog nestanka neoakuta iz zadnjeg sloga (ili eliminacije naglasaka na *-je* i *-stvo*):

Pergošić (Дубо, Замятина & Николаев 1990: 30) *oprаниеe*, *od pochteniaa* itd.

Belostenec *Orudjé*, *Ofzjé*

Međimurje (Blažeka 2008: 116–117, 222) *smetjé*, *keljé* »ljepilo«, *kustjé*, *mesujé* itd.²¹⁸⁹

Bednja (Jedvaj 1956: 293–294, 323) *vlotjã* < *voltage (sekundarno i *hro-stjã*), *Jasenjã*

²¹⁸⁷ Dugootočko (Finka 1977: 102) *ručjē*, *sučjē* nije relevantno zbog nestanka tonske opreke.

²¹⁸⁸ U kajk. se u imenicama na *-Ъје i *-Ъство u n. p. a, naravno, vidi neocirkumfleks – usp. općenito *zfnje* ili u Gregurovcu Veterničkom (Jembrih & Lončarić 1982-3: 32) *bogãctvę* < *bogãťstvo, *siromãštve* < *siromãšъstvo.

²¹⁸⁹ Vokalizam *e* upućuje na staro *ē, kao i činjenica da naglasak nije povučen na prethodni slog.

Čakavske izoglose

Šemnica Gornja (Oraić Rabušić 2009: 277) *mladjě*

Turopolje (Šojat 1982: 382) *posudjě_se* (enkliza)

V. Rakovica (March 1981) *kumstvô* (: 256)²¹⁹⁰; *mladjě*, *sadjě*, *posudjě*, *smetjě* (: 255) itd. (govor nema neoakuta u zadnjem slogu)

Ozalj (Težak 1981b: 265) *vinstvô* (govor nema neoakuta)

Prodin Dol (Rožić 2002) *sadjě* (: 10, 31), *na_sadjû* (: 24), *posudjě* (: 35, 42), *rubljě* (: 149), *Redovjě* (: 1), *Kostańevljě* (: 2) itd. (usp. i Rožić 1893-4/I: 119, 122–123) (govor nema neoakuta u zadnjem slogu)

Podravske Sesvete (Maresić 1996) *posudjě*, *sadjě*, *smetjě* itd. (govor nema neoakuta)

Vedešin & Umok (Houtzagers 2013a: 159) *kumstvô*, L. *poštãñi*, *koščě*, *smãtljě* (govor nema neoakuta)

U slovenskom je duženje u nekim govorima bilo neoakutsko (sln. *-jě*) a u drugima cirkumfleksno (*-jě*), iako se razlika u dosta govorâ (koji nemaju razlikovne tonove ili ´ u zadnjem slogu) ne može vidjeti, a postoje, za razliku od kajkavskog, i varijante s kratkim *-je*. Usp. neoakutsko *-jě* na JZ (Kras), J (Notranjska, Dolenjska) i I (Prelekija, Prekmurje)²¹⁹¹. Cirkumfleks se kod tonskih sln. govora javlja npr. u istočnoj Dolenjskoj (Šivic-Dular 2009: 111). Kod Valjavca (1897: 159, 162, 211) nalazimo i *cvětjě*, *snetjě* itd. s nepomaknutim neoakutom i *cvětje*, *lístje*, *sádje* < *cvětjě itd. s retrakcijom kod kratkoga *-je*. Sedam primjera s *-jě* (npr. *trstjě*, *veseljě*) nalazimo i kod Pleteršnika²¹⁹².

²¹⁹⁰ U *lũctvo*, *đčĩnstvo* (: 259) se ne vidi dužina, naravno.

²¹⁹¹ Šivic-Dular 2009: 108–109.

²¹⁹² Šivic-Dular 2009: 107. Za još sln. dijalektalnih primjera vidi :108.

KASNIJA ČAKAVSKA DULJENJA

§282 Osim predsonantskog duljenja i duljenja ispred zvučnih suglasnika na Braču/Hvaru/Visu o kojima smo već govorili, u čakavskom se u nekim govorima javljaju i druga inovativna i kasnija duženja, kakva nisu tipična za štokavski i kajkavski. Dva su osnovna tipa takvih duženja²¹⁹³:

a) duljenje u zatvorenom naglašenom slogu [ZNS] (npr. *kàpļa* > *kâpļa*, *otâc* > *otâc*)²¹⁹⁴

b) duljenje u naglašenom slogu²¹⁹⁵ [NS] (npr. *krâva* > *krâva*, *vodâ* > *vodâ*, *otâc* > *otâc*)

Duženje u ZNS je tipično ponajprije za srednjčak. (ikavsko-ekavske) govore (uglavnom za one koji nemaju neocirkumfleks u tipovima *stârî* i *gîne* – dakle, za one južno od linije Lošinj–Novi), dok se duženje u NS javlja na cijelom čak. teritoriju – i u srednjčak. i u Sčak. i Jčak. Na jugu se u NS duži samo *a* (tako je na Braču/Hvaru/Visu i Pašmanu/Ugljanu) dok se sjevernije duže *a/e/o* (tako je na Lošinju, Susku, Cresu²¹⁹⁶). Još dalje na sjeveru (na Krku i u Istri) se mogu dužiti i svi vokali u NS.

Kada se govori o duljenju u ZNS i NS, obično se misli samo na potpuno duženje u kojem na mjestu starih kratkih vokala (tj. vokala s ˘) dobivamo

²¹⁹³ O kanovačkom duženju u čak. (i drugdje) ćemo govoriti poslije u zasebnom poglavlju (§359 i dalje).

²¹⁹⁴ Ovdje u općim, nelokaliziranim, primjerima proizvoljno pišemo $\hat{\text{˘}}$ kao rezultat duženja.

²¹⁹⁵ Lukežić (1990: 74) ovdje netočno govori o duljenju kratkog akcenta »u unutrašnjem otvorenom slogu« (za njom isto i Langston 2006: 124–125, Zubčić 2006: 338). Niti je riječ, kako ćemo vidjeti, isključivo o neposljedn timer slogovima (to ovisi od govora do govora – iako se duženje i u zadnjem slogu doista događa u manjini govora), niti je otvorenost sloga uvjet. Također, iz naziva se izostavlja ključan uvjet (i, u konačnici, uzrok samog duljenja) – naglašenost vokala (iako Langston spominje taj uvjet kasnije, na str. 247).

²¹⁹⁶ Duženje *e* i *o* u NS je i novija pojava u Kalima na Ugljanu. Kao tipološku paralelu u kajk. usp. npr. fakultativno duljenje *a*, *e*, *o* (npr. *držâti/držâti*, *lêtol/lêto*, *pôlep/pôle*) u ludbreškoj Podravini (Novak 2013: 99).

nove duge vokale (tj. vokale s $\hat{\text{~}}$ ili $\sim$), no zapravo postoje dvije osnovne vrste duženja:

a) nepotpuno duljenje – $\sim$ se duži u ~ (»tromi« naglasak) ili $\hat{\text{~}}$ (poludugi naglasak)

b) potpuno duljenje – $\sim$ se duži u $\sim$

U prvom slučaju dobivamo samo produžene alotone starog $\sim$ u ZNS i NS²¹⁹⁷, dok u drugom slučaju imamo pravo duženje pri kojem se novoproduženi vokali dužinom izjednačavaju sa starim dugim vokalima, s kojima se mogu i u potpunosti izjednačiti i u glasovnoj kvaliteti. U potpunom duženju najčešće, ali ne uvijek, nastaje neoakut (ako ga u sustavu ima), ali, kako je velik broj govora s ovakvim duženjima izgubio neoakut, u konkretnim primjerima često vidimo $\hat{\text{~}}$.

Neki govori imaju samo duženje u ZNS (npr. paški), neki samo duženje u NS (npr. brački), a neki oboje (npr. Kukljica i Kali na Ugljanu). Ako govor ima oba tipa duženja, duženje u ZNS iz fonetskih razloga (zatvoreni slog pogoduje duženju vokalâ) uvijek prethodi onome u NS, što se često može vidjeti po vokalizmu. Da se vokali lakše duže u zatvorenom slogu, vidi se i kod duženja u NS, gdje se također lakše duži zadnji zatvoreni (npr. *bogât* > *bogât*) od zadnjeg otvorenog sloga (npr. *vodâ* > *vodâ*).

Kao i kod predsonantskog duženja (§268), i ovdje se postavlja pitanje definicije zatvorenog sloga, tj. treba li zatvorenim slogovima smatrati samo slučajeve poput *svad-ba* (zato što ne postoje riječi s početnim *#db-*) ili i primjere poput *mag-lalma-gla* (iako postoje riječi kao *glava* s početnim *#gl-*). Kao što smo već rekli, ne postoji objektivni način kako utvrditi silabifikaciju, tj. rastavlja li se riječ *magla* na *mag-la* ili *ma-gla* – tim više imamo li na umu da je rastavljanje na slogove metajezični postupak koji nema pravog temelja u prirodnoj jezičnoj praksi. Osim toga, potpuno je neplauzibilno tvrditi da se vokal *a* u *svadba* i *magla* može doista različito fonetski ponašati samo zato što inače u čakavskom postoje riječi s početnim *#gl-* ali ne i *#db-*²¹⁹⁸. Stoga je obavezna silabifikacija (a nejasno je če-

²¹⁹⁷ Usp. npr. za čak. sjever Zubčić 2006: 336–341 (tromi naglasak) ili za Kali na Ugljanu Benić 2014: 112, 119 (poludugi naglasak).

²¹⁹⁸ U konačnici, to što u hrvatskom nema riječi s početnim *#db-* nisu razlozi fonetske naravi, nego rezultat povijesne slučajnosti, tj. toga što se slučajno u hrvatskom nije očuvala nijedna riječ koja bi izvorno imala **d̥bV-/d̥bV-* sa slabim poluglasom. Da budemo precizniji, u ARj se navode dva toponima – *Dbâr* i *Dbarevine* – koji nastaju upravo od takvih riječi. Ovi primjeri nam jasno pokazuju da riječi s *#db-* mogu postojati u hrvatskom, no, kako je riječ o toponimima nepoznatima na širem govornom području, ne možemo ih smatrati pravim riječima te njihova posvjedočenost ne znači da riječi s početnim *#db-* doista u hrvatskom i postoje.

mu bi takvo što uopće točno koristilo) tipa *ma-gla* ali *svad-ba* potpuno besmislena, kao što je i strogo odvajanje tih slogova na tobože otvorene (kao u *magla*) i zatvorene (kao u *svadba*)²¹⁹⁹.

U svakom slučaju, što se tiče duženja u ZNS, čakavski govori tu ne rade nikakvu razliku između različitih tipova suglasničkih skupina koji čine prethodni samoglasnik zatvorenim. Do duženja dolazi i u tipu *magla* i u tipu *svadba*. Tu bi se alternativno moglo govoriti o duženju ispred suglasničkih skupina (a ne o duženju u zatvorenom slogu), no to bi duženja u riječima poput *mâška* nepotrebno odvajalo od očito povezanih duženja u riječima poput *bogât*. Ako je u *bogât* riječ o zatvorenom slogu, onda nema apsolutno nikakvih prepreka da i u primjerima kao što su *mâška* ili *mâgla* govorimo o zatvorenim slogovima, ne obazirući se na beskorisne teorijske rasprave o tome.

Točni uvjeti duljenja u ZNS i NS, kao i kod predsonantskog duljenja, razlikuju se od govora do govora. Duljenja u zatvorenim naglašenim slogovima u pojedinim govorima se mogu razlikovati po tome:

- 1) događaju li se samo u zadnjem slogu (*otâc*) ili u svim slogovima (*otâc* i *kâpļa*)
- 2) događaju li se samo kod nekih vokala (npr. *otâc* ali *čovîk*) ili kod svih (*otâc* i *čovîk*)
- 3) događaju li se samo ispred nekih suglasnika/suglasničkih skupina (npr. *tîc* ali *hlîb*) ili ispred svih/većine (*tîc* i *hlîb*)

Iz toga proizlazi da se neki vokali (obično *a*, u nekim govorima možda i samo staro *ə) prije duže od drugih u ZNS. Moguće je i da neki suglasnici/suglasnički skupovi više pogoduju duženju u zatvorenom naglašenom slogu nego drugi, no tu, čini se, ima dosta lokalnih razlika i za detalje bi trebalo poduzeti opsežnija istraživanja²²⁰⁰. Općenito se vokali u zatvorenom naglašenom slogu (tip (a)) duže prije/lakše nego što se duže po općem duženju svih naglašenih vokala (tip (b)), što se jasno vidi u nekim govorima koji su iskusili oba procesa²²⁰¹. Isto tako, duljenje u ZNS češće obuhvaća

²¹⁹⁹ Uostalom, čak i da je presudnost postojanja početnih riječi na *#gl-* toliko bitna, to što riječ *može* počinjati s *gl-* ne znači nužno da i slog unutar riječi baš *mora* počinjati s *-gl-*.

²²⁰⁰ Kako ćemo vidjeti, katkad se rezultati različitih istraživanja istog govora znaju i razlikovati.

²²⁰¹ To se vidi i po tome što kod općenitog duljenja u naglašenom slogu nikad u govorima ne dolazi do zatvaranja/diftongizacija (tipa prelaska *ā* u *ǣ* ili *ua* i sl.), dok se to često događa kod starih dugih vokala i kod duženja naglašenih zatvorenih slogova. Usp. u Kalima na Ugljanu *bruât* < *brât (s ranijim duljenjem u zatvorenom naglašenom slogu i diftongizacijom) ali G. *brâta* < *brâta (s kasnijim duljenjem u naglašenom slogu i bez

sve vokale nego duženje u NS. Čini se da u nekim govorima prije/lakše dolazi do duženja u neposljednijim slogovima (npr. u Dubašnici na Krku, Velom Lošinj i paškim govorima), dok u drugima duljenje djeluje isključivo u posljednjim slogovima (npr. u nekim ličkim govorima).

Da duženje u ZNS nema veze s otpadanjem poluglasâ (za razliku od nekih drugih starijih duženja) jasno je po tome što se ono događa u primjerima kao *mêsto* < *mêsto < *mêsto, *nevêsta* < *nevêsta < *nevêsta, *gâvran* < *gâvran < *gâvornъ, *nâprid* < *nâprid < *nâperdъ i sl.²²⁰², gdje suglasnički skupovi ne nastaju ispadanjem slabih jerova²²⁰³. Više primjerâ ćemo vidjeti u nastavku.

Općenita se duljenja naglašanih slogova u pojedinim govorima mogu razlikovati po tome:

1) događaju li se samo u neposljednem slogu (*krâva*), u neposljednem i posljednjem zatvorenom (*krâva* i *bogât*) ili u svim slogovima (*krâva*, *bogât*, *vodâ*)

2) događaju li se samo kod nekih vokala (*krâva*), kod više njih (*krâva*, *prêja*, *kôža*) ili kod svih (*krâva*, *prêja*, *kôža*, *rîba*, *rûpa*)

Iz toga proizlazi da se u NS u načelu lakše duži vokal u neposljednem nego u posljednjem slogu (kod ZNS su moguće obje opcije), lakše u zadnjem zatvorenom nego u zadnjem otvorenom te da se neki vokali duže prije drugih (kao i kod duženja u ZNS) – *a* se duži najlakše/najprije, onda *e* i *o*, a na kraju tek *i* i *u*.

Oba su duženja često nedosljedna (iako ne u svim govorima), tj. nisu provedena u svim primjerima ili su provedena samo fakultativno u nekima. S obzirom da su u nekim govorima provedena oba duženja (i u ZNS i u NS), ona se često preklapaju i njihovi rezultati se ne mogu uvijek razlučiti – npr. oblici poput *otâc* ili *kâpļa* u nekom govoru, koji ima oba duljenja, mogu teoretski biti rezultat i duženja *â* u ZNS i općenitog duženja *â* u NS. Ne-

diftongizacije) ili u mjestu Stinatz u Gradišću G. *kuôsti* ali G. *sôli* i *piêkla* (ž.r.) ali *pêka* (m.r.) (usp. Langston 2006: 126, 247).

²²⁰² Zanimljivo je da se ovakvo duženje događa i u primjerima kao *jutro* i sl. (koji se mogu rastaviti kao *ju-tro*, a izbjegli su zakon otvorenih slogova i u psl.) pa i ispred suglasničkih skupova kao *st* (koji se inače u hrv. ponašaju kao jedan glas te npr. mogu stajati na kraju riječi u slav. riječima). Alternativno se, kako rekosmo, za neposljednji slog može govoriti o duženju ispred dvaju ili više suglasnika (da bi se izbjeglo baratanje nesigurnim pojmom zatvorenog sloga), no na kraju riječi je sigurno riječ o zatvorenom slogu.

²²⁰³ Moglo bi se pomisliti, doduše, da je do duženjâ počelo dolaziti prilikom ispadanja poluglasâ pa da se to onda naknadno proširilo i na druge suglasničke skupove, no to nije vjerojatno s obzirom na brojna kolebanja kod ovog duženja koja uvijek postoje u govorima, a što ukazuje na njegovu relativnu recentnost.

kad je moguće rezultate različitih duženja razlučiti po vokalizmu no ne uvijek. Kod duženja u ZNS nisu uvijek potpuno jasni svi detalji, tj. fonetski uvjeti u kojima se odvija proces – često zbog nepotpune građe, ali i zbog složenosti samoga procesa i velika broja različitih suglasničkih skupina koje mogu uvjetovati različite odraze.

Bitna je razlika ovih duljenja od predsonantskoga duljenja u tome što se predsonantsko duljenje u načelu javlja i u nenaglašenom slogu (ako govor ima nenaglašene duljine), dok se ova duljenja događaju samo u naglašenom slogu. To je posljedica fonetskih razloga i različite naravi ovih duljenja. Sonanti svojom naravi kao zvonki glasovi imaju veću mogućnost fonetskog duljenja prethodnih vokala nego drugi suglasnici – tu je, dakle, riječ o općenitoj tendenciji/potencijalu sonanata da dulje prethodni vokal (a znamo da predsonantsko duženje bar u nekim slučajevima nije imalo veze s ispadanjem poluglasâ, tj. kompenzatornim duženjem – §268). Kod duljenjâ u (zatvorenom) naglašenom slogu pak stvar nije toliko u suglasniku koji slijedi iza vokala (iako zatvorenost sloga olakšava duljenje, tj. ono se u čak. prije javlja u zatvorenom nego u otvorenom slogu), nego u samoj naglašenosti. Naglašeni slogovi su, naime, fonetski uvijek duži od nenaglašenih – tu onda može doći do daljnjeg produžavanja i fonologiziranja te fonetske produženosti naglašenih vokala. U pojedinim govorima ove općenite tendencije mogu biti povezane i s nekim drugim pojavama u vokalizmu (npr. s razvojem starih dugih vokala) i sl.²²⁰⁴

Razlika u inicijalnom poticaju za ova duženja – naglašenosti sloga za duženje u (Z)NS u opreci prema zvonкости suglasnika (uz dodatnu komponentu kompenzatornog duženja u nekim slučajevima) za predsonantsko duženje – nam objašnjava i zašto samo kod predsonantskoga duženja nalazimo i duženje u nenaglašenim slogovima u nekim govorima. Kako je tu glavni uzrok duženja fonetska narav sonanata, logično je da ona može izazvati duženje (iako teže) i u pred- i zanaglasnim slogovima. S druge strane, ako je glavni uzrok duženja upravo sama naglašenost vokala, ne treba ni spominjati da takvog duženja nema u nenaglašenim slogovima.

a) duljenje u zatvorenom naglašenom slogu (ispred -CC- i -C#)

§283 Osnovne smo stvari o duženju u ZNS već rekli, a ovdje ćemo se osvrnuti na neke konkretne primjere – dakako, bez ulaženja u pretjeranu is-

²²⁰⁴ Langston (2006: 126) dobro primjećuje da se duljenje u naglašenom slogu (koje on krivo zove »lengthening in open internal syllables«) uglavnom događa u govorima u kojima se stari dugi vokali zatvaraju/diftongiziraju te da to može imati veze s duljenjem (što će reći – ako se staro *ā* promijeni npr. u *ǣ*, staro *ǣ* se može produžiti bez stapanja s njim). To je logično objašnjenje, ali treba također reći da to nije tako u svim govorima, npr. na Cresu (kao što primjećuje i Langston 2006: 248).

crpnost. Teritorijalno gledano, duženje u ZNS je tipično za srednjočak. otoke između Krka i Dugog otoka (naravno, ne sve)²²⁰⁵. Zubčić (2006: 337) za duženje u ZNS ističe da općenito nije tipično za čak. sjever »jer se ostvaruje unutar malobrojnih oaza i najčešće nije sustavno« (u nekima od tih slučajeva može biti riječ i o proširenju duženja u NS, tipičnog i za sjever, na zadnje slogove).

Na Rabu (Kušar 1894: 2–4, 6–7, 10–12) vidimo sljedeće rezultate duženja:

V	ṼCCV	ṼCCV	ṼC#	ṼC#	ṼCV
*ă	<i>nâprijd, gâvran</i>	<i>pâsjj</i>	<i>kolâc, ocât</i>	<i>slâb, bižât</i>	<i>mâlin, kâleb</i>
*ê	<i>mêsto, nevêsta</i>	<i>mêkļj</i>	<i>dêd, obêd</i>	<i>vrêt</i>	<i>lêto, besêda</i>
*î	<i>črîšna, îskra</i>	<i>nîgdi, pîsma</i>	<i>hlib, bilîg</i>	<i>nîč, čovîk</i>	<i>mîsec, nedîļa</i>
*ô	<i>pôsli, prôklet</i>	<i>ôtkli, zlômļen</i>	<i>jôš, narôd</i>	<i>svidôk, nabodôh</i>	<i>kôren, nôhat</i>
*û	<i>krûšva</i>	<i>bûgva, jûtro</i>	<i>obrûs, trbûh</i>	<i>Isûs</i>	<i>biļûšica, kûhat</i>

V – samoglasnik

ṼCCV – duženje u unutrašnjem zatvorenom naglašenom slogu

ṼCCV – izostanak duženja u unutrašnjem zatvorenom naglašenom slogu

ṼC# – duženje u dočetnom zatvorenom naglašenom slogu

ṼC# – izostanak duženja u dočetnom zatvorenom naglašenom slogu

ṼCV – otvoreni slog (bez duženja)

Kako vidimo, na Rabu se javlja samo duženje u ZNS (nema kasnijeg duženja u NS kao u nekim drugim govorima). Duženje u ZNS je nedosljedno, a donekle ovisi o tome koji suglasnici zatvaraju slog. Duženja nikad nema, prema Kušaru (1894: 13), prije dočetnog -č#, ispred dočetnog -č# se javlja samo u *mâč*, ispred -t# samo u *živôti* (ali usp. i *kosît*, : 2), a kod -k# se duženje događa samo kod sufiksa -âk (tj. možda samo kod izvornog šva).

²²⁰⁵ Lukežić (1990: 68–74) navodi mnoštvo primjerâ za duljenje u ZNS iz različitih srednjočak. govora, no često dekontekstualiziranih i uz mnoge oblike koji nemaju veze s dotičnim duljenjem (osim toga, brka i duženja po ZNS i NS). Npr. *pôtkova* iz Novog ima duljinu analogijom prema dugim prefiksima tipa *râz-*, *nâ-*, *prî-*, *zâ-*, a ne zbog -CC-; isto vrijedi i za grobničko *ôgrada* i sl., a u oblicima poput *ognîšće* ili *gôst* uopće nije riječ o duženju u ZNS (vidi §97 za *-išcel-ište* i §114 za duljenje u n. p. C) itd. Primjeri iz nekih pak govora ne izgledaju pouzdano. Tako Lukežićeva bilježi duženje u ZNS u Omišlju (*poplât, obêd, otrôk* itd. ali *siromâh, čovîk*) i Vrbniku (*obrâz, poplât, obêd* itd. ali *pijât, čovîk* itd.) (: 69). No u SMŠF 1992-3 (: 440–446) u popisu riječi ne nalazimo nijedan takav primjer (a nalazimo i omišaljsko/vrbničko *poplât, obêd* izravno posvjedočeno), a Zubčić (2006: 336) izričito kaže da takvo duženje za vlastitih terenskih istraživanja u Omišlju i Vrbniku nije čula.

Djelovanjem duženja u ZNS dolazi do novih kvantitativnih obrazaca kao što su *nõhat – nõhta, čěšaļ – čěšļa, zabilžžit – bilig* i sl. Duženje se na Rabu izvorno javljalo samo u govoru grada Raba – Kušar na više mjesta (npr. : 10–11) spominje primjere bez duženja »kod seļaka« (npr. seljačko *kăšļa, čist* prema gradskom *kâšļa, čist*)²²⁰⁶. No duženje se kasnije očito proširilo i na ostatak otoka – usp. primjere u Lukežić 1990: 69–70.

§284 Za duženje u Pagu usp. primjere (Kustić 2002: 30–33, 39–40, 43–44, 46):

V	ṼCCV	ṼCCV	ṼC#	ṼC#	ṼCV
*ã	<i>m°ãška</i>	<i>lãrka</i>	<i>bog°ãt</i>	<i>cvitãt</i>	<i>lãkat</i>
*ê	<i>cêšjen</i>	<i>dêbji</i>	<i>d'êd, žav'êt</i>	<i>rêc</i>	<i>bešêda</i>
*ĩ	<i>blĩtva, mĩšlin</i>	<i>mĩšto, nevĩšta</i>	<i>šĩt, covĩk</i>	<i>štrĩc, dilĩt</i>	<i>šikĩra</i>
*õ	<i>ubõtnica, šm°õkva</i>	<i>õdma</i>	<i>širõk</i>	<i>kikõd</i>	<i>dunbõko</i>
*ũ	<i>krũsva</i>	<i>jũški</i>	<i>nũk</i>	<i>dũg</i>	<i>šũza</i>

I ovdje imamo samo duženje u ZNS²²⁰⁷, opet poprilično nedosljedno. Duženje u ZNS se provodi u svim čak. govorima na Pagu (Vranić 2002: 55–56), no ne na isti način – u Metajni i u Pagu se dulje svi vokali i unutar i na kraju riječi »načelno obavezno« (iako gornji podaci za Pag baš i ne ukazuju na to), a u drugim govorima je duženje kod nekih vokala fakultativno, a kod nekih ga, čini se, uopće nema, pri čemu se mogu razlikovati i odrazi unutar i na kraju riječi (npr. u Kolanu se u sredini riječi »načelno obavezno« duže *ale/lo*, a *i* fakultativno, dok se na kraju riječi »načelno obavezno« duži samo *a* itd.).

Direktan dokaz o kasnom duljenju u zatvorenom slogu nam pokazuje usporedba paškoga naglaska kakav je zabilježen 1599. u rječniku Bartola Kašića (koji je bio s Paga) i današnjega paškoga govora (prema Kustić 2002):

Kašić 1599 ²²⁰⁸	Kustić 2002
<i>Bòb</i>	<i>b°òb</i>
<i>Dìd</i>	<i>d'êd</i>
<i>Dùg</i>	<i>dũg</i> (: 62)

²²⁰⁶ Usp. na Dugom otoku razliku između Salî (Porat) *pijãt, mãška, otãc* i Salî (Selo) *pijãt, mãška, otãc* (Piasevoli 1993: 12).

²²⁰⁷ Duženje u NS se u Pagu događa, čini se, u samo nekoliko sporadičnih primjera: *nedĩja, pošĩtja* (: 32), *cej°adê* (: 39). Usp. i Vranić 2002: 56, 86 gdje se takvo rijetko sporadično duženje u NS navodi još i za Metajnu.

²²⁰⁸ Izdanje: 1990.

<i>Gròzd</i>	<i>gr^uòzd</i>
<i>Krùh</i>	<i>krùh</i> (: 42)
<i>Cetvartàk</i>	<i>cetvert^oàk</i>
<i>Obràz</i>	<i>obr^oàz</i>
<i>Obid</i>	<i>ubi^ed</i>
<i>Bogàt</i>	<i>bog^oàt</i> (: 30)
<i>Dubòk</i>	<i>dunb^uòk</i>
<i>Criscgna</i>	<i>crìšña</i>
<i>Blitva</i>	<i>blitva</i>
<i>Gràbglie</i>	<i>gr^oàbje</i>
<i>Krùscva</i>	<i>krùšva</i>
<i>Màcka</i>	<i>m^oàška</i>
<i>Màslina</i>	<i>m^oàšlina</i> (: 54)
<i>Cistiti</i>	<i>ocìstít</i> (: 30)
<i>Misliti</i>	<i>mìšlit</i> (: 30)

U nekim primjerima ipak nije došlo do duženja:

<i>Biglièg</i>	<i>bilìg</i>
<i>Mìsto</i>	<i>mìšto</i> (: 31)

Ovdje bi se jasno moglo prigovoriti da Kašićev naglasak ne predstavlja pravi paški govor iz 16. st. jer Kašić nije imao namjeru opisivati svoj lokalni govor nego pisati na nadregionalnom (književnom) jeziku²²⁰⁹. To je istina, no Kašić je u Dubrovniku boravio, a po Bosni, Slavoniji i Srbiji hodio, tek godinama nakon pisanja rečenog rječnika, a prije pisanja rječnika je boravio, čini se, samo na Pagu i u Italiji (Loretu i Rimu). Stoga teško da je na njega dotad mogao previše utjecati neki drugi čakavski ili štokavski govor, bar ne što se tiče naglaska, a i nevjerojatno je da mu se baš nigdje ne bi potkralo paško duljenje ispred -CC-/C# da ga je onda na Pagu već bilo. Osim toga, među primjerima možemo vidjeti i riječi poput *krušva*, koja je lokalno ograničena, a ista je u Kašića i danas na Pagu (osim naglaskom). Stoga se iz ovoga može jasno zaključiti kako duljenja u zatvorenom slogu na Pagu još krajem 16. stoljeća nije bilo, odnosno da je to duljenje mlađe od tog datuma.

²²⁰⁹ To se fonološki vidi po tome što Kašić ima, recimo, ikavski odraz jata u *Did* i *Obid* (za razliku od paškog ekavskog) te što u riječi *Biglièg* ima (dubrovački) jekavski jat.

§285 Situacija u govoru Dubašnice na Krku²²¹⁰ je nešto kompliciranija od rapske i paške:

V	$\bar{V}CCV$	$\bar{V}CCV$	$\check{V}CCV$	$\bar{V}C\#$	$\bar{V}C\#$	$\check{V}C\#$	$\bar{V}CV$	$\check{V}CV$
*ă	<i>băčva</i>	<i>măgla</i>	<i>măčka</i>	<i>dăž,</i> <i>četřăk</i>	<i>brăt,</i> <i>obrâz</i>	<i>mrăž,</i> <i>šenăc</i>	<i>măćeha</i>	<i>păzuha</i>
*ê	<i>riêbro</i>	<i>mêštar</i>	<i>cêsta</i>		<i>dêd, obêd</i>	<i>žêp,</i> <i>tapêt</i>	<i>vičêra</i>	<i>kolêno</i>
*î	–	<i>čirîšňa</i>	<i>tîkva</i>	–	<i>bubrîg</i>	<i>jazîk</i>	<i>sikîra</i>	<i>kobîla</i>
*ò	<i>smuòkva</i>	<i>smòkva</i>	<i>lòkva</i>		<i>živòt</i>	<i>gròb,</i> <i>konòp</i>	<i>kòra</i>	<i>òko</i>
*ù	–	<i>krùšva</i>	<i>žùkva</i>	–		<i>dùg,</i> <i>tarbùh</i>	<i>košùja</i>	<i>kapùla</i>

$\bar{V}CCV$ – starije duženje (sa zatvorenošću/diftongizacijom) u unutrašnjem ZNS

$\check{V}CCV$ – kasnije duženje (bez zatvorenosti/diftongizacije) u unutrašnjem ZNS

$\check{V}CCV$ – izostanak duženja u unutrašnjem ZNS

$\bar{V}C\#$ – starije duženje (sa zatvorenošću) u dočetnom ZNS

$\check{V}C\#$ – kasnije duženje (bez zatvorenosti/diftongizacije) u dočetnom ZNS

$\check{V}C\#$ – izostanak duženja u dočetnom ZNS

$\bar{V}CV$ – otvoreni slog s (kasnijim) duženjem

$\check{V}CV$ – izostanak duženja u otvorenom slogu

Kako vidimo, ranije duženje u unutrašnjim ZNS se vidi u primjerima sa zatvorenim/diftongiranim vokalima (npr. *băčva*, *riêbro*, *smuòkva*) – kod *î i *ù se to ne može vidjeti jer se oni ne mogu ni diftongirati ni zatvoriti. Zatvoreno *â* može nastati duženjem u ZNS samo od staroga *ă, ne samo u unutrašnjim nego i u završnim slogovima (npr. *băčva*, *dăška*, *danăs*, *dăž*, *-ăc*, *-ăk*). Šva je i jedini glas koji se dulji po ranom duženju u ZNS u zadnjem slogu. Zatvorenost/diftongiranost je često nestabilna i kod starih dugih vokala, kod kojih se također javlja (npr. *dân/dân*, *krôv/krûôv*), i kod starijeg duženja u ZNS (*smuòkva/smòkva*). Ostala duženja (duženja u ZNS kod drugih vokala, na kraju riječi i duženja u NS) nikad kao rezultat nemaju zatvorenost/diftongizaciju vokala. Sva su ova duženja, i starija i mlađa, nedosljedna, kao što to često biva. Pa onda imamo primjere poput *riêbro* sa starijim duženjem²²¹¹, *mêštar* s mlađim duženjem i *cêsta* u kojem je duženje potpuno izostalo (slični primjeri postoje i u drugim govornicima)²²¹².

²²¹⁰ Prema SMŠF 1992-3: 440–446, Lukežić 1990: 69, Lukežić & Turk 1998: 76–77, 88.

²²¹¹ Od starijega *rêbro s analoškim naglaskom prema mn., kao što je to često na Krku.

²²¹² Na Krku se duženje u ZNS (kao i u NS) događa samo u inovativnim doseljničkim govornicima u Dubašnici i okolici i u Šotoventu (Lukežić & Turk 1998: 88, 103–104). Nije jasna situacija u Baški. Lukežić (1990: 69) ondje bilježi primjere kao *kâpļa*, *mêsto*, *ocât*,

Prikažemo li još jednom (nedosljedna) duženja u Dubašnici kronološki, dobivamo sljedeće:

1) duženje *è i *ò u unutrašnjim ZNS te duženje *ž²²¹³ u unutrašnjim i dočetnim ZNS kojim se dobivaju zatvoreni/diftongirani *iĕ*, *uò* i *â*

2) kasnije duženje neproduženih *è, *ò, *ž te duženje ostalih vokala u ZNS i NS²²¹⁴ kojim se dobivaju obični (nezatvoreni/nediftongirani) dugi vokali²²¹⁵

§286 Situaciji u Dubašnici je slična situacija u Kukljici na Ugljanu (Benić 2011: 34–35, 2014: 90–110), gdje se kod starog *â* razlikuje starije duljenje u ZNS (kojim se dobiva zatvoreno *â*) i mlađe duženje u NS (kojim se dobiva *â*). Tako npr. imamo *zâspen* sa starijim duženjem u ZNS, ali *zâspo*, gdje je starije (nedosljedno) duženje u ZNS izostalo pa je vokal produžen tek kasnije općim duženjem *â* u NS (slično je i u Kalima na Ugljanu, osim što ondje starijim duženjem u ZNS dobivamo dvoglas *uâ*). No i to je kasnije duženje *â* u NS bilo nedosljedno pa tako imamo npr. i neproduženo *lâko*. Na Ugljanu se starije duženje u ZNS događa samo u Kukljici i Kalima (Benić 2014: 90), dok ostali ugljanski govori imaju samo kasnije duženje *â* u NS u neposljednem slogu.

§287 Za Premudu, Silbu, Olib i Ist Jakić-Cestarić 1960: 360–361 navodi *ˆ* (od starijega *˘*) kao rezultat duženja u ZNS na svim vokalima, npr. Silba: *brât*, *kâšne*, *blitva*, *kôsti* (za razliku od toga, kao rezultat duženja u NS navodi poludugi akcenat, vidi §294)²²¹⁶. Prema drugim podacima (Sujoldžić; Finka; Šimunović; Chaventre & Rudan 1987: 109) na Silbi i Olibu nalazimo nedosljedno duženje *â* u ZNS općenito (Silba *nâdra*, *obrâz*), a *î* u ZNS samo na kraju riječi (Olib *čovik*, *dîd* ali *jîsti*), no građa nije opsežna.

§288 U srednjocak. Čunskom na Lošinju vidimo prvo djelovanje duljenja u ZNS, a naknadno i duljenje *a*, *e*, *o* u NS (kao na Sčak. Cresu, vidi §294). Tako ondje imamo:

obêd itd., no u SMSF 1992-3: 440–446 od takvih primjera nalazimo samo *šviêkar* (analogijom prema kosim padežima) i *gûšcer* (ali *gûšcerica*). Svi ostali primjeri (kao *ubrâz*, *otâc*, *brât*, *dâška* itd.) tamo imaju kraćinu.

²²¹³ Šva je tek kasnije, nakon tog najranijeg duženja, dalo *a* u Dubašnici. Da je šva na Krku kasno nestalo, potvrđuju i njegovi poznati različiti odrazi (kao *a*, *e*, *o* – *danas*, *denes*, *donos*) u različitim krčkim govorima.

²²¹⁴ Za *î i *ù se ne može znati jesu li bili produživani već u prvoj fazi, no to nije vjerojatno jer se visoki vokali obično duže tek kasnije.

²²¹⁵ Moguće je, čak i vjerojatno, da je i tu duženje u ZNS bilo starije od onoga u NS, no to je nemoguće dokazati jer nema razlike u vokalizmu.

²²¹⁶ Vidi još i akcentuirane tekstove u Šimunović 2011: 178–181 te Lukežić 1990: 71 za slične podatke.

a) ranije duženje u ZNS kojim nastaju diftonzi kao i od starih dugih slogova: *loâčni* (: *lâčan*), *viêtri* (: *vêtar*), G. *buôška* »šume« itd. (Houtzagers 2003: 40^F)

b) kasnije duženje *a*, *e*, *o* u neposljednem NS: *râme*, *dôbar*, *susêda* (: 36)²²¹⁷ (usp. stare duge vokale: *mloâdi*, *riêtko*, *muôre*, : 36–37)

U zadnjem slogu duženje u ZNS Houtzagers bilježi samo u primjeru *parniês* < *prinêsti (: 46), usp. neproduženo *pôp*, *bôp*, *krûh*, *zêt*, *svenâc* (: 35), *lonâc* (: 37^F), *otâc* (: 48) itd., no Zubčić (2006: 338) za razliku od njega bilježi i *otoâc*, *konoâc*, *kotoâc* kod staroga *-âc.

U obližnjem Velom Lošinj, sudeći po oskudnoj građi (Lukežić 1990: 69, 74), situacija je vrlo slična onoj u Ćunskom. Javlja se starije duženje *a*, *e*, *o* u neposljednem ZNS (*grâvran*, *neviêsta*, *nuôhti*) sa zatvaranjem/diftongiranjem te mlađe duženje *a*, *e*, *o* u NS (uključujući i zadnji zatvoreni slog kod *a*) bez zatvaranja/diftongiranja (*jâma*, *koliêno*, *nôhat*, *obrâz*). Slično je i u Malom Lošinj, osim što nema podataka o *a* u zadnjem zatvorenom slogu.

§289 Već smo više puta napomenuli da na relativnu recentnost duženja u ZNS vjerojatno ukazuje i velik broj kolebanja i nedosljednosti kod njega, usp. još na Ižu (Martinović 2005) *zâik* ali *čovîk*²²¹⁸, u/na Pagu (Kustić 2002) *covîk* (: 32) i *covîk* (: 83, 142), u Kukljici na Ugljanu (Benić 2011b: 34) *môkro* ali *môdro*, *brât* ali *zêt*, na Dugom otoku (Finka 1977: 99) *pôp/pôp*, *tiêltîc*, *pijât/pijât* itd. Takva se nedosljednost može tumačiti analogijom u nekim oblicima (npr. *čovîk* prema *čovîka*, *môdro* prema *môdar* i sl.), no to je nemoguće u primjerima na -âc ili -âk s nepostojanim *a* ili u primjerima kao *jûtro* prema *sûtra* u Kukljici (Benić 2014: 109), gdje nema mogućnosti analogije. Takvi nam primjeri govore da je tu, bar u određenim primjerima, doista riječ o nedosljednu duljenju.

Benić (2014: 91) izvrsno opaža da se duženje u naglašenom zatvorenom slogu u Kalima događa i u primjerima kao A. *dîcu*, G. *uôca*, *miêki*, a gdje je zatvoreni slog (tj. staro -cc- < -tc-²²¹⁹ i -xk-) naknadno nestao (isto je i u

²²¹⁷ Duženje u NS, jasno, nije dosljedno. Za iznimke, koje se donekle poklapaju i s nekim drugim govorima, vidi :39.

²²¹⁸ Na Ižu Martinović 2005 bilježi u načelu samo nedosljedno duženje u ZNS, npr. *oplêsti*, *ponêsti* ali *nanêsti* »nanijeti«, *posêsti*, *se*, *nadvîgnuti*, *pobîgnuti* ali *podvîgnuti*, *nadvîgnên*, *namîgnuti*, *orîh*, *râk* ali *obrâz* itd. Šprljan (2013: 149–150) bilježi i neke, očito novije, primjere duženja u NS u otvorenim slogovima: *mâti/mâti*, *pâziti* (ali *mâsli-na*, *brât*, *otâc* sa zatvorenim *â* kod, očito ranijeg, duženja u ZNS), *ôkolo*, *vêliki* itd.

²²¹⁹ To bi, dakle, ukazivalo na vrlo zanimljivu činjenicu da je dvostruko *c* u izgovoru ne samo kosih oblika riječi *otac* nego i *djeca* moglo biti dosta dugo očuvano, kao što se i danas dvostruko *c* izgovara u primjerima kao štok. *pétci* [pécci] (mn. od *pétak*) i sl., gdje

Kukljici). Razlika tipa *brät* < *bräti (glagol s novonastalim zatvorenim slogom) i *brät* (imenica) se može naći npr. u Gradišću²²²⁰.

§290 U nekim se govorima duži samo nepostojano *a* na kraju riječi, usp. u Senju (Moguš 1966: 106, 2002): *jedināc*, *krivāc*, *lonāc*, *lovāc* itd. (ali *otāc*, *prāsāc*, *škropāc*); *četrťāk*, *črčāk*, *dobitāk* itd.²²²¹ Jedna je mogućnost da se tu duženje dogodilo dok je tu još bilo *ə (usp. i gore za Dubašnicu), a druga da se duži samo nepostojano *a* zato što ondje, za razliku od postojanog *a*, nema drugih oblika u paradigmi s kratkom varijantom²²²². Duženje samo nepostojanog *a* se vidi i u Brinju i drugim sjevernim ličkim čak. govorima prema nekim terenskim izvještajima, dok se u južnim ličkim govorima (Otočac i okolina) duženje odvija samo u zadnjem slogu (ali kod svih vokala): *bāčva* ali *jezīk* (za sve vidi Langston 2006: 111). Očito je da je srednjočak. tendencija duženja vokala u ZNS najproširenija u otočkima govorima, dok kod južnijih kopnenih govora djeluje ograničenije (npr. samo na starom šva *i*/ili samo u zadnjem slogu). To bi moglo upućivati na činjenicu da su te inovacije krenule od otočkih govora (negdje nakon 16. st., sudeći po Pagu) i da su se onda dalje širile na kopnene govore ali oslabljene²²²³. Lukežić (1990: 73) navodi duženja tipa *ôbraz*, *nôhti*, *snôp* i u Ogulinu, u sjevernijim srednjočak. kontinentalnom pojasu, no pouzdanost je tih podataka upitna (usp. Težak 1981a, gdje toga, čini se, nema). Te bi sjeverne kontinentalne srednjočakavske govore trebalo detaljnije istražiti s obzi-

se čuva morfološka veza s jedninom (za razliku od uobičajenih oblika *ôca*, *svéci* i sl. gdje se to -cc- pojednostavilo u -c-).

²²²⁰ U gradišćanskim čak. govorima se *˘* u zadnjem zatvorenom slogu, bez obzira na krajnji konsonant, skoro uvijek dulji i onda se retrahira ako je to moguće (Ivšić 1971: [756]) – *danās > *danās > *dānās*, *mīš > *mīš* (ali *i_˘mīš > *ĭmīš*).

²²²¹ Duženje se u Senju još nalazi samo u *drimēž*, *obēd* (Ivšić 1951: 363, Moguš 1966: 108, 2002), usp. štok. *drijémež*, *ôbjed*. Moguće je takvo duženje pretpostaviti i u *nāš*, *vāš* (prema *nāša*, *vāša*, Moguš 1966: 82), no to bi moglo biti i prema *nās*, *vās* (gdje je taj naglasak analogijom prema *nīh*) i prema drugim zamjenicama gdje se očekuje (npr. *māj*, *tvōj*, *takōv* – *takōva* itd.). Duljinu nalazimo i u *danās*, *jesenās*, *nočās*, *večerās* (Moguš 2002, usp. i Ivšić 1971: [757]), gdje je riječ o šva (ali i u *jutrōs* sa sekundarnim mjestom naglaska), no takva se dužina javlja i u nekim drugim govorima (§173). Dužina u glagolima *prolīt*, *sakrīt*, *sagñīt* (ali *popīt*, *posič*, *samlīt*, *ušīt*) nastaje analogijom prema *donīt*, *prostrīt*, *sazrīt*, *umrīt* (Moguš 2002). Dužina u *popič* (prema *mladīc*) je drugoga porijekla (§96), a primjere kao *dužnōst*, *kripōst* možda treba uspoređivati sa štok. *dúžnōst*, *krijépōst*, gdje dužina nastaje analogijom prema n. p. C kao *mlādōst* (§114, 374) iako takva analogija izgleda pomalo čudno pod naglaskom. Inače duženja u zadnjem zatvorenom slogu nema, usp. *korīst* (Moguš 1966: 109), *svidōk*, *živōt*, *unūk* (: 110), *bogāt*, *likovīt* (: 111) itd.

²²²² Čini se da iz takvih razloga u Kukljici na Ugljanu nikad nema duženja u n. p. B kod postojanog *a* (npr. *māk*), dok je kod nepostojanog *a* (npr. -*āc*) ono redovno (Mislav Benić – usmeno).

²²²³ Nije neobično da u jezičnoj difuziji, tj. širenju jezičnih promjena kontaktom, dolazi do slabljenja jezične promjene što se ona dalje širi (vidi Labov 2010: 305–347).

rom i na ova duljenja i na kajk. duženje starog akuta nakon ispadanja poluglasa (§158) – usp. nejasne, raznorodne i ne potpuno pouzdane podatke iz Lukežić 1990: 73–74 za još sjevernije govore (prema Karlovcu), od kojih bar oni iz ozaljskog područja teško da imaju veze s čak. duženjem u ZNS.

Ovakvo duljenje se javlja, kako rekosmo, u načelu uglavnom samo u srednjočak. (ikavsko-ekavskim) govorima jer se tendencija duljenja u ZNS javila na tom području, ali nije, naravno, nikako inherentno vezano samo za srednjočakavski. Tako se duljenje u zatvorenom slogu, čini se, javlja i npr. u Petrčanima, štokaviziranom ikavskom Jčak. govoru. Prema oskudnim podacima Jakić-Cestarić (1960: 358–359) u zatvorenom slogu dolazi do sporadičnog duženja ˘ u ˆ (*skôt, žglôb, trišña, ûdren*), a u otvorenom slogu do sporadičnog duženja u (poludugi?) uzlazni ˆ (*râme, mlâdost, rîbar, kûvar, vôlin*)²²²⁴. Tu, dakle, ako su podaci pouzdani, vidimo da se razlika između starijeg duženja u ZNS i mladega u NS odlikuje po potpunom duženju (do pune dužine) u prvom i djelomičnom duženju (do poludužine) u drugom slučaju. S druge strane, duženje se ne javlja u svim ikavsko-ekavskim (srednjočak.) govorima. Npr. nema ga u arhaičnim krčkim govorima (Omišalj, Dobrinj), kao ni u sjevernim kopnenim govorima kao što su govor Novog Vinodolskog ili Grobnika. Oni se tako slažu s njima susjednim ekavskim Sčak. govorima (s kojima su dotični, uostalom, i akcenatski blisko povezani).

b) duljenje u naglašenom slogu

§291 Za razliku od predsonantskog duženja koje, u raznim oblicima, obuhvaća većinu čak. i štok. govora te od duženja u zatvorenom slogu koje, opet u različitim oblicima, obuhvaća uglavnom srednjočak. (i njima susjedne govore), duljenje u naglašenom slogu se javlja u sva tri glavna tradicionalna čak. dijalekta (Jčak., srednjočak., Sčak.) iako, naravno, ne u svim govorima i ne u istim uvjetima.

Duljenje naglašenih slogova (tj. duljenje vokalâ s ˘ koji nisu već produljeni nekim od prethodnih duljenja – predsonantskim ili duljenjem u ZNS) događa se u mnogim govorima samo u neposljednem slogu, no u više se govora – npr. na Visu u novije vrijeme, u Tkonu na Pašmanu, u nekim ugljanskim govorima, na Rivnju, u Brseču – promjena događa i u zadnjem slogu. Do duženja, iz fonetskih razloga²²²⁵, lakše/prije dolazi kod nevisokih vokala. Duženje u NS se u mnogim govorima javlja samo kod *a* – na

²²²⁴ Isto to bilježi i za Premudu, Olib, Silbu i Ist (§294). Usp. za Petrčane i *srdêla, podlânica, ûgor, rîba, rîbar* ali *çifliç* (Finka 1957b: 402).

²²²⁵ Vidi Langston 2006: 126.

Braču/Hvaru/Visu, na Dugom otoku²²²⁶, Pašmanu, na Ugljanu (osim u Kalima, gdje se događa i kod *e* i *o*), Rivnju itd.²²²⁷ U drugim se govorima duže *a*, *e*, *o* – npr. u Kalima na Ugljanu, na Susku, Lošinju, Cresu, Ižu²²²⁸ i u Gradišću²²²⁹. Na sjeveru čak. područja pak nalazimo i duženje svih vokala – u pojedinim govorima na Krku²²³⁰, u SZ Istri²²³¹ i u drugim istarskim govorima, npr. Brseću²²³² (što je neke govore na kraju dovelo i do potpunog gubljenja razlikovne duljine²²³³).

Duljenje je skoro svugdje, od juga (Brač/Hvar/Vis) do sjevera (Cres), neoakutsko, tj. događa se proces $\check{a} > \tilde{a}$ (odnosno $\check{e} > \tilde{e}$, $\check{o} > \tilde{o}$), ako govor još ima neoakut²²³⁴ – u mnogim se govorima akut bar fakultativno gubi iako se

²²²⁶ Finka 1957a: 386–387.

²²²⁷ Tipološki ista pojava, sporadično duženje neposljednega $\check{a} > \tilde{a}$, je posvjedočena u kajk. govoru Lobora (Zečević 1993): *zã.muš* (: 448), *lãket* (: 451), *rãme* (: 452), *mãter* (: 458) ali *srãka*, *sãki*, *žerãti* (: 450), *lopãta*, *jãbuka* (: 456), *ãke*, *mãle* (: 449) itd. Ovo je duženje možda povezano s kajk. tromim naglaskom (§108).

²²²⁸ Na Ižu je to proces koji se, izgleda, trenutno događa, pogotovo kod mladih govornika, te zahvaća ponajprije *a*, ali i *e* i *o* (Šprljan 2013: 149–150).

²²²⁹ Duljenje kratkog *e* i *o* te fakultativno duženje *a* je tipično i za većinu središnjih i sjevernih gradišćanskih govora, dok je u južnim gradišćanskim govorima ono fakultativno za sva ta tri vokala. Usp. Ivšićevo (1971: [756]) *blãto > blãto*, *zãta > zãta > zjãta*, *kõlo > kõlo > kuđlo* općenito za Gradišće (duljenja nema u zadnjem slogu). Duženje se, osim toga, javlja i u nekim srednjočak. govorima u Istri.

²²³⁰ Na Krku u Dubašnici i okolini te Šotoventu nalazimo duljenje *a*, *e*, *o* u neposljednem slogu (*jãbuka*, *prãja*, *nõseãa*) (Lukežić & Turk 1998: 88, 103, vidi §285 za duženje u ZNS tamo). Čini se da se u određenim uvjetima mogu produljiti i *i* i *u*, usp. u Dubašnici i Šotoventu *jimãli*, *mladiãi*, *ãuda* (: 88, 104), no na temelju njih je, van konteksta, teško donositi zaključke. Usp. i *košũja*, *udovãca* u Njivicama i Sv. Vidu (: 113).

²²³¹ Za sporadično duženje svih naglašenih vokala (Hraste 1967: 64) usp. npr. *stãvit*, *ãekaj*, *rãba*, *subõta*, *ũdica* itd.

²²³² U Ščak. govoru Brseća na SI obali Istre prekoputa Cresa Moguš (1992-3: 316, 319–320), prema istraživanju iz 1966, nalazi fakultativno duženje svih naglašenih vokala u svim pozicijama, usp. *pãmetit*, *otãc*, *ocã*, *nogã* ali *lãcan*, *pripejãt*, *ženã*; *lãšñak*, *čovëk* ali *postãja*, *imët*; *ocã*, *jãš* »jesti«, *božicãnak* »prosinac« ali *ognicã*, *tãsuãe*, *maritãšñak* »studenik«; *dõli*, *otrõk*, *ãelõ* ali *rõkvica* »rotkvica«; *trbũh* ali *vnũk*. Duženje je, kako vidimo, u $\hat{}$ (kao u SZ Istri), no usp. i *nõhat*, *srãcan*. No u kasnijem istraživanju Zubčić (2006: 337^F) kaže da duženja ima, no da je ono danas mnogo rjeđe i neznatnije te da se nikako ne bi moglo bilježiti znakom $\hat{}$ (nego $\tilde{}$). Izgleda da su tu fakultativni produženi oblici s vremenom izgubili na učestalosti.

²²³³ Nakon općeg duženja nastaje jednonaglasni dinamički sustav u skoro svim mjestima južnije od Labina (između uvale Prklog i zaljeva Raše), a isti se proces događa i u buzetskim govorima – u nekima je završen (npr. u Nugli), a drugdje još nije priveden kraju i opreka po dužini još uvijek postoji (Zubčić 2006: 343).

²²³⁴ To isto vrijedi i za duženje u zatvorenom naglašenom slogu, no mnogi od tih govora su, bar fakultativno, izgubili neoakut. Langston (2006: 125–126) netočno povezuje puno starije duljenje ispred zvučnih suglasnika na Braču/Hvaru/Visu (tipa *prõg*, §280) i puno mlađe duljenje u zatvorenom naglašenom slogu koje se događa u nekim sjevernijim čak. govorima.

dobro čuva na krajnjem jugu (na Braču općenito, a na Hvaru i Visu u neposljednem slogu) i sjeveru (Cresu) ovog prostora. Iznimka su tu SZ istarski (Jčak.) ikavski govori, gdje se ` duži u ^ (prema Hraste 1967: 64), i možda još poneki govor.

Vrste duljenja naglašenog sloga na primjeru nekih govora:

	duljenje <i>a</i>	duljenje <i>e, o</i>	duljenje <i>i, u</i>	duljenje u zadnjem slogu
Brač; otok Hvar; otok Ugljan (osim JI)	+	–	–	–
otok Vis	+	–	–	+
Kali (na Ugljanu)	+	+	–	+
Susak; otok Cres	+	+	–	–
SZ Istra; Brseč	+	+	+	+ ²²³⁵

Iako ovdje o duženju naglašenoga sloga govorimo kao o jednom fenomenu te tu svrstavamo tipološki slične promjene u različitim čak. govorima, one su se odvijale u često potpuno različitim kontekstima (s obzirom na druge promjene u sustavu i s obzirom na uvjete djelovanja). Tako se i na Cresu i na Ugljanu i na Braču i na Visu događa duženje *kràva* > *krāva* te je tu, atomistički gledano, riječ o istom procesu, no u svakom od tih govora se takva promjena događa u potpuno različitu kontekstu. U Orlecu je to dio šire promjene u koju pripadaju i promjene *lěto* > *lěto* i *kòkoš* > *kòkoš* (Houtzagers 1985), na Ugljanu je to promjena koja se događa tek nakon zatvaranja/diftongizacije starog dugog *ā* (u *ā* ili *ua*) i tek nakon duljenja u zatvorenom slogu u Kalima i Kukljici (a prije duljenja naglašenih *e* i *o* u Kalima). Na Braču je to pak promjena koja se događa također nakon zatvaranja starog dugog *ā* (> *ō*), ali pritom ondje nema drugih duženja (osim puno starijih duženja tipa *prōg* i predsonantskoga duženja) niti se duženje događa u zadnjem slogu, kao ni na većini Ugljana, za razliku od Kalí i Kukljice. Viški je slučaj izvorno istovjetan bračkom, ali se ondje duženje naknadno proširilo i na zadnji slog. Stoga, kada se govori o duženju *ā* > *ā* u NS u ovim različitim govorima, treba imati na umu različit okvir tih duženja.

Tipološki se ovaj proces može donekle povezati sa sln. duljenjem *kràva > *krāva* (§109) ili s lit. duljenjem *àlè* > *ālē* (§67). Kao što ćemo vidjeti, kod takvih duljenja, kako je riječ o mlađim pojavama, nije neobično postojanja-

²²³⁵ Usp. u SZ Istri rjeđe *pīsāt* uz češće *pīsāt* te u Kašteliru npr. *pōp* – *pōpa* (Hraste 1967: 64–65).

Duženje u naglašenom slogu i zatvorenom naglašenom slogu

nje iznimaka, nedosljednost, fluktuacijâ ili poluduljenjâ – na jugu (Brač/Hvar/Vis) to nije toliko prisutno, ali je uobičajeno na sjevernijem čak. području (npr. u Kalima, Brseču, SZ Istri).

Postavlja se pitanje načina djelovanja procesa duljenja tipa $\ddot{a} > \tilde{a}$. Logično je pretpostaviti da je između kratkog $\ddot{a}$ i dugog $\tilde{a}/\hat{a}$ uvijek postojala makar kratkotrajna faza s »tromim«/poludugim $\acute{a}/\hat{a}$. Već smo spominjali »tromi« izgovor ` , koji je tipičan za mnoge kajk., ali i za neke štok. i čak. govore. Kako se taj aloton može produžiti skoro čak i do dužine (pa i intonacije) pravoga neoakuta, proces potpunoga duženja $\ddot{a} > \tilde{a}$ u čak. nas ne može čuditi. Moglo bi se pretpostaviti da je u čak. do duženja u NS dolazilo u govorima koji `}$  realiziraju kao »tromi« naglasak. No to neće biti slučaj, bar ne najčešći, s obzirom na to da duženje u NS nalazimo u govorima (npr. na Braču, Hvaru, Visu ili Ugljanu) gdje se neproduženi  $\text{` izgovara »kanonski«. Neki primjeri nas upozoravaju na to da je proces vjerojatno išao tako da je »tromi« ili poludugi naglasak nastajao u nekim pozicijama te da je daljnjim duženjem takav produženi naglasak mogao biti u potpunosti izjednačen sa starim dugim vokalima. Tako Hraste (1967: 64) za fakultativno/nedosljedno duženje `}$  u SZ Istri izričito napominje da je  $\text{` nekad produljen samo u `}$  »koji je na putu da postane  $\text{` «, dok Zubčić (2006: 338–341) bilježi mnoge primjere duženja u ` u NS u Ščak. (§295). Benić (2014: 112, 119) za *e* i *o* u Kalima na Ugljanu bilježi i poludužine (uz neproduženu kraćinu i potpuno produženu novu duljinu). Nepotpuno duljenje kod staroga $\ddot{a}$ nalazimo i u dijelu dugootočkih govora u primjerima kao *Božáva*, *kozà – kozà.mi.je*, gdje Finka (1977: 70–71) napominje da produženi naglasak (koji označava $s^{\text{`}}$) varira od poludugog do dugog, a da mu intonacija može biti uzlazna, ravna ili silazna, pri čemu je obično dužina istaknutija u penultimi nego u propenultimi.

Prilikom duženja se novi dugi vokali mogu i ne moraju izjednačiti sa starim dugim vokalima. Npr. u Orlecu na Cresu se novo dugo *krāvi* (n.) < *krāvi jednači sa starijom dužinom u *stvāri* (n.) < *stvāri (Houtzagers 1985), dok se na Braču (Šimunović 2009) ta razlika čuva u vokalizmu – *krāve* < *krāve : *stvōri* < *stvāri. Po vokalizmu se često vidi da je duljenje u naglašenom slogu obično vrlo mlado jer kod njega skoro nikad nema, kako rekosmo, zatvaranja/diftongizacije vokala²²³⁶.

Duženje u NS je, kao i duženje u ZNS, često nedosljedno. Ipak, čini se da se govori mogu svrstati u grupe po skali dosljednosti duženja (ne uzimajući u obzir koliko se vokala dūži, dūži li se i zadnji slog te sustavne iznimke od duženja):

²²³⁶ Iznimka su većina govora u Gradišću, gdje *e* i *o* u NS prelaze u *ie* i *uo* – za recentnu raspravu o duljenju *e*, *o*, *a* u Gradišću usp. Houtzagers 2013b: 259–262.

- a) sporadično duženje – npr. Dubašnica na Krku, Rivanj, Tkon
 b) često duženje uz iznimke u određenim primjerima – npr. Cres, Lošinj, Ugljan
 c) gotovo dosljedno duženje – npr. Brač, Vis

§292 U detaljnijem prikazu ćemo ovih duljenja krenuti od juga prema sjeveru. Ne možemo, naravno, prikazati duljenje u svim čak. govorima gdje se ono javlja, nego se zadržavamo na nekim ilustrativnim primjerima koje dosad nismo detaljnije spominjali²²³⁷.

Poznato je duljenje $\check{a} > \tilde{a}$ u NS na Braču/Hvaru/Visu²²³⁸. Usp. npr. iz Komize na Visu *rāme, māška, krāva, māslina, jābuka, prāskva, māter, žerāva, kopāna, pijānica*, iz Pučišća na Braču *bāvit se – bāvin se, bogātit – bogātin, blātit – blātin, gādit – gādi mi se, gāzit – gāzimo, grābit – grābin – grābimo, kāsniit – kāsnilo*, iz Pitava na Hvaru *krāva, rāna, vrāna, slāma, ženāmin, privārili, pāmetan, rādosan, žālosni, plākat* itd. (Kapo-

²²³⁷ Lukežić (1990: 74–77) daje primjere iz mnogih srednjočak. govora, no oni su, kao i kod njezinih primjera za duženje u ZNS, katkada nepouzdati jer nemaju veze s duženjem u NS. Npr. brojni primjeri poput *imēna*, pogotovo ako su jedini citirani iz pojedinog govora, neće imati veze s takvim fonetskim duženjem (§179).

²²³⁸ Rešetar (1895: 195–196) je naglasak u riječima tipa *krāva* na Braču/Hvaru/Visu opisao kao poludugi naglasak (slično je za Cres ustvrdio Belić 1909: 178 za razliku od kasnijeg Houtzagersova opisa – §294). Možda je u to doba to još doista bio poludugi naglasak (kakav i danas nalazimo drugdje u čakavskom – usp. i Finkin 1977: 71 opis poludugog naglasaka na Dugom otoku i opisanu situaciju u Kalima dalje u ovoj knjizi te raspravu u Langston 2006: 124), koji se tek poslije u potpunosti izjednačio sa starim neoakutom. Na Rešetarov se opis poziva Hraste (1935: 5, 14, 1940: 9, 29) te u svojim opisima Hvara (Hraste 1935), Visa (Hraste 1937) i Brača (Hraste 1940) u primjerima poput *krāva* (kako se to danas bilježi i izgovara na svim trima otocima) piše *krāva*. U Hraste 1935 (: 5) i Hraste 1940 (: 15), govoreći o *ā*, govori o »t.zv. poludugim slogovima« (u Hraste 1948: 140 bez »tzv.«) te dodaje da je $\check{a}$ »kod južnih čak. na Hvaru, Braču i Visu produljen u naročite vrste dugi akcenat koji sa praktičkih razloga beležim znakom $\hat{a}$ « (Hraste 1935: 5), no tu, čini se, više govori o dijakronijskoj nego tadašnjoj sinkronijskoj situaciji. Naime, malo dalje u istom članku (Hraste 1935: 14) kaže da je $\hat{a}$ »isto uzlazni akcenat kao i $\acute{a}$ [kako on bilježi neoakut, op. M.K.]« te da se ne može »složiti sa Rešetarom da bi taj vokal *a* bio mañe dug od koga drugog dugog vokala na kome se nalazi $\acute{a}$ akcenat«; u opisu Visa (Hraste 1937: 150), usputno govoreći o naglasku futura, iako piše *dācu, krāšću*, kaže da je to »dugi uzlazni«, a u Hraste 1940: 29 kaže »da se ni na Braču ovaj akcenat ne razlikuje mnogo od svakog drugog čakavskog akuta u sredini reči«. Očito je da je, dakle, unatoč često proturječnim i nedosljednim iskazima, bilježenje $\hat{a}$ za produljeno $\check{a}$ kod Hraste bila zapravo samo vrsta formalnog, »etimološkog« zapisa za ono što se u realnosti već tad izgovaralo kao $\tilde{a}$, a što se može iščitati i iz već navedena komentara da tako piše iz »praktičkih razloga«. To potvrđuju i vlastite Hrastine bilješke u upitniku za jezični atlas koje se citiraju u Vidović & Kurtović 2005: 394–395, gdje izričito priznaje da je njegov $\hat{a}$ istovjetan neoakutu, Hrastina tvrdnja u Hraste 1957b: 63, kao i bilježenje toga naglasaka kao običnog neoakuta u ČDL, gdje je Hraste bio jedan od suautorá.

vić 2008c: 10^F). Kako vidimo, duženje se događa kod starog naglašenog *ǎ bez obzira na otvorenost (*krǎva*) ili zatvorenost (*mǎška*) sloga²²³⁹ – na Braču i Hvaru je ovo duženje ograničeno na neposljednji slog, a na Visu se događa i u zadnjem slogu.

Kako navodi Šimunović (2009: 23), duženje *ǎ* > *ǎ̃* u neposljednjim slogovima se na Braču javlja u svim čakavskim narječjima osim u Sutivanu (na krajnjem sjeverozapadu) i u selačkim govorima (Selca, Povlja, Novo Selo) na krajnjem istoku otoka. Neduljenje u tim rubnim govorima je posljedica ponajprije njihova rubnog položaja. U slučaju selačkih govora je ulogu svakako imao i kontakt sa susjednim štok. govorom Sumartina na Braču²²⁴⁰. Utjecaj Splita na Sutivan, na koji bi se također moglo pomišljati²²⁴¹, nije toliko vjerojatan²²⁴². Za Hvar Hraste (1935: 15) piše da na »zapadu ostrva imamo ` akcenat kao i kod severnih čakavaca« (dakle, *krǎva* a ne *krǎva*). Tu je riječ o govoru čak. mjestâ Bogomolje i Gdinj, na koje je i inače utjecao govor susjednih štok. doseljenikâ iz Sućurja (Hraste 1951: 388–389)^{2243, 2244}.

²²³⁹ Pod zatvorenošću ovdje jednostavno mislimo na položaj vokala prije -CC(C)-, da ne ulazimo u neproduktivne definicije toga što je otvoren a što zatvoren slog (§268, 282). Kao što Langston (2006: 124^F) kaže: »what constitutes an open syllable may vary from dialect to dialect.«

²²⁴⁰ Selački su govori štokavskom bliži i vokalizmom (nema promjene dugoga *ǎ*) i čuvanjem zanaglasne dužine (no ondje se čuva i zanaglasna dominantna akutirana dužina, čega u štok. toga područja nema – §249).

²²⁴¹ Šimunović 2009: 23^F.

²²⁴² Hraste (1940: 29–30) o tome kaže: »Možda je Sutivan ovu osobinu [tj. *ǎ* bez duljenja, op. M.K.] primio od Splita i provodi je dosledno, iako to nije slučaj ni u kom drugom mestu ostrva Brača [osim, jasno, selačkih govora i Sumartina, op. M.K.]. Gotovo je neverovatno da je ovo osobina samo Sutivana na Braču i nijednog drugog mesta ni u njegovoj neposrednoj blizini. Istina je da je ovo mesto najbliže Splitu, ali su saobraćajne veze Splita mnogo veće i češće sa Supetrom nego sa Sutivanom, pa ipak ove osobine [tj. neproduljeno *ǎ*, op. M.K.] Supetar ne poznaje, nego se u tome slaže sa svim ostalim mestima na ostrvu.« Kasnije (Hraste 1951: 390) tvrdi ipak da »je najvjerojatnije, da je tu crtu primio iz govora grada Splita.« S obzirom da je tu ipak riječ o arhaizmu i da Sutivan doista jest posve rubni govor (a inovacije iz središta često ne stignu do rubnih govora), neduljenje *ǎ* u Sutivanu se ne mora nužno objašnjavati utjecajem Splita.

²²⁴³ No tu je situacija ipak malo kompleksnija, usp. Bogomolje/Gdinj/Sućuraj *lopâtica*; Bogomolje/Sućuraj *mâtēr, kāmēn*; Gdinj *žerǎva*, Bogomolje *žerǎva*, Sućuraj *žerava* (Sujoldžić; Szirovicza; Šimunović; Finka; Roberts & Rudan 1982-3: 207–209).

²²⁴⁴ Kada se govori o utjecaju štokavskog, tu treba biti jasno o čemu se radi. U domaćoj se dijalektologiji često mistificiraju neke promjene pa se tako neoakut neopravdano smatra »čakavskim« (§35^F, 318, 321^F), težnju k retrakciji se neopravdano smatra inherentno »štokavskom«, kao što se i ovdje neduženje ` implicitno smatra »štokavskim«. No neduženje ` u štok. govorima na Braču i Hvaru (koje nije beziznimno što se tiče Hvara, usput budi rečeno) nije posljedica toga što bi takvo neduženje bilo nekako inherentno štokavskome. Izostanak duženja *ǎ* u štok. govorima na Braču i Hvaru treba tumačiti ponajprije njihovim rubnim položajem, a ne time što su oni štokavski. Također, ti se

Kako Šimunović (2009: 23) kaže, to je vrlo mlado duženje, ne mnogo starije od stoljeća i po²²⁴⁵. Postojanje tako novih akcenatskih izoglosa na Braču, Hvaru i Visu, zajedno s postojanjem jako starih (duženje ispred zvučnih suglasnika nakon ispadanja slabih poluglasa – §280), ukazuje na stoljetni kontinuitet intenzivnih jezičnih kontakata na ovim trima otocima.

Sâm se neproduženi *˘* na Braču odlikuje »silinom, silaznošću i kraćinom« (Šimunović 2009: 31). Takav »kanonski« izgovor *˘* na Braču mogu potvrditi i svojim podacima (ne samo za Brač nego i za Hvar i Vis). Kako navodi Šimunović, *ã* se čuva u jednosložicama (*rãk*), u futuru (*kopãcete* – analogijom prema *kopãt*)²²⁴⁶ i na kraju riječi (*daskã*). Duljenje na Braču može izostati i nakon prednaglasne dužine (uz kolebanja), zbog tendencije netoleriranja slijeda *˘* (§328), usp. *nõpãsnica*, *nõpãsnik*, *huñãvica*, no ni tu ne uvijek (usp. *sũkãlina*), a do duženja dolazi nakon sekundarne pokrate prednaglasne dužine: *nopãsnica*, *nopãsnik*, *noplãta*, G. *zopãda*, *zopãrina*, *sukãlac*, *huñãvica* itd. U Brusju na Hvaru (Dulčić & Dulčić 1985, ČDL) duženje pak potpuno izostaje nakon prednaglasne duljine (*nõplãta*, *zõgrãja*, *zõstãva*, G. *zõpãda*, *nõpãsnik*, *nõstãvak*, *zõvãlit*, *sũkãlac*, *sũkãlina*), čak i ako je ona naknadno skraćena (*zomãšan*, *zomãšit*, *huñãvica*). Usp. isto tako i u Pitvama i Zavali (Barbić 2011) *zõpãda*, *nõplãta*, *nõpãsnik*, *zõbãva*, *zõmãšit* itd. Nije neobično što duženja nema ni u nekim uzvicima i veznicima – usp. *ãma*, *ãla* ali *ãko* (Šimunović 2011), uzvike *nãmur*, *mãrãca*, *ãha* u Brusju (Dulčić & Dulčić 1985) i *ãli*, *ãla* na Visu (Božanić 2011: 53).

Na Braču je (sudeći po Šimunović 2009) duženje, čini se, više-manje dosljedno, tj. svako se neposljednje *ã* (uz iznimku futurskih oblika kao *kopãcete* i svezã kao *vodã_je*, gdje duženja nema zbog analogije s *kopãt* i *vodã*) duži. I općenito je duženje *ã* u NS na Braču/Hvaru/Visu dosljednije nego duljenja *ã* (i drugih vokala) u sjevernijim govorima, gdje često ima dosta iznimaka, kako ćemo vidjeti. Ali duženje *ã* > *ã* ipak nije dosljedno ni u svim govorima na Braču/Hvaru/Visu (i to ne samo kod gorespomenutih tipova *kopãcete* i *vodã_je*). Izostanak duženja se vidi u nekoliko primjera u Brusju na Hvaru (Dulčić & Dulčić 1985), osim već spomenutih. Usp. neduljenje u prijedlozima *nãsrìd* i *nãvar* »navrh«, gdje je to možda zbog mlađeg naglaska (usp. štok. *nãsred*, *nãvrh* i brački *nasrìd*, Šimuno-

govori i drugim karakteristikama razlikuju od lokalnih čak. govora pa su stoga zacijelo postojali i sociolingvistički razlozi koji su olakšavali neusvajanje te općeočiočke promjene koja je nastupila nakon dolaska tih preseljeničkih govora na Brač i Hvar.

²²⁴⁵ U drugom radu (Šimunović 1977: 11), doduše izdanom 32 godine prije rječnika Šimunović 2009, kaže da je ta »produljenost skorašnja, ne mnogo starija od jednog stoljeća«.

²²⁴⁶ Ali na Visu (Hraste 1937: 150) *imãću*, *derãću* itd. Usp. u Vrboskoj na Hvaru (Matković 2004) *čũvãt* ali *čũvãt_se*.

vić 2009), te u veznicima *zàrad* (~ brački *zārad*) i *špāle* »zbog« (~ brački *špāle*; usp. još u Brusju *špāle* »ramena«). Izostanak duženja u posuđenica-
ma *vālcer* (~ brački *vālcer*) i *sāmostan*, *gvardijāna* (Šimunović 2011: 105–106) ne čudi (usp. u Brusju *sāmohron*, *sāmokruh* kod Dulčić & Du-
lčić 1985). Sporadično neduženje vidimo u Brusju i u *bānut*, *bārat_{se}*, *pāj-
ka* »pätka« (usp. *māška* »mächka«), *zāpara* (usp. *zāvala*) (Šimunović 2009
za Brač daje *bānut*, *zāpara*), a Šimunović (2011: 105–106) bilježi za Bru-
sje još i *krepājulkrepāju*, *krepālikrepāli*. Izostanak duženja sam u više
riječi zabilježio i iz Pitava na Hvaru (Kapović 2008c: 11^F) od mlađe go-
vornice – *rāta* (prema *brāta*), *zarātyli*, *pāzit* – *pāzin* (prema *gāzit* – *gā-
zin*), *bāba* (ali g. *bābih*), *jādan* – *jādna* – *jādno*, *vlāžit* – *vlāži* (prema *vā-
dit* – *vādin*), *vlāga*, *gādit_{se}* – *gādin_{se}* (ali *glādit*, *grābit*). U Barbić 2011
većine ovih riječi nema (što će možda reći da je tu, bar u nekim slučajevi-
ma, riječ o knjiškim riječima koje onda imaju i štok. naglasak ili možda o
miješanju kodova), dok s druge strane bilježi očekivano *rāta*, *bāba*, ali ni
kod njega nema duženja u *gādit_{se}*. Usp. još kod Barbića neduženje u oči-
tim posuđenica *bājbuk*, *bāraba*, *drāžba*, *gānga*, *māčekovac* (ali npr.
grāfika, *gramātika*) i imenima/nadimcima *Jākša*, *Mātura*, *Mātuško* itd.
Slična već navedenima je i situacija u Milnoj na Braču (podaci Filipa Ga-
lovića), gdje uz obično duženje kao u G. *brāta*, G. *rāta*, *māška*, *gāzit* – *gā-
zin* nalazimo njegov izostanak u *pājka*, *pāzit* – *pāzin* (kao u Pitvama),
stārina »djedovina, naslijeđena zemlja« te u očitim novijim riječima kao
sāmostan, *banāna*, *pāprika*, *nāfta* itd. Što se tiče dosljednosti ovoga du-
ženja u svakom pojedinačnom govoru, tu bi trebalo provesti dodatna de-
taljnija istraživanja.

Na Braču i Hvaru se duženje *ā* > *ã* događa samo u neposljednijim slogovi-
ma (npr. *brāta* ali *brät*). Prema velikoj većini viške građe u starijim opisi-
ma, izgledalo je da ništa drugačije nije ni na Visu. No za Vis se duženje u
nekim novijim radovima bilježi i u zadnjem slogu (slično kao u ugljanskim
govorima) – usp. npr. *buhā*, *bogāt* (Božanić 2008).

Hraste (1937) u zadnjem slogu za Vis bilježi redovno -*ã*(C)(C), usp. *ženã*,
kožã, *pīsãt* (: 149), *imãt*, *dãt*, *krãst* (: 150), *brōdã*, *trōvã*, *mūkã* (: 151) itd.
Na duženje u zadnjem slogu upućuje ipak viški primjer *mãst* – *mastã* us-
poređen s hvarskim *mãst* – *mastã* (: 151) (ali tu Mardešić-Centin 1977
kasnije i za Vis bilježi *mãst*). Duženje Hraste (1937: 150) bilježi i u enklizi
u primjerima kao *fōlã* ali *fōlã_{ti}*, *fōlã_{von}* te dodaje: »Ovaj se pojav javlja
katkada i u Hvaru, St. Gradu, Dolu, Vrboskoj i Jelsi, a gotovo uvek na
ostrvu Braču.« No Hraste to, čini se, ne spominje u svojim radovima o
Hvaru i Braču²²⁴⁷.

²²⁴⁷ Domagoj Vidović (usmeno) nije mi mogao potvrditi takav naglasak za Pučišća, a
nema ga, čini se, ni u Šimunović 2009. Ipak usp. u Milnoj (Filip Galović – usmeno) frazu

U kasnijem amaterskom radu Mardešić-Centin 1977²²⁴⁸ u zadnjem slogu vidimo gotovo isključivo -ă(C)(C), usp. npr. *brăt* (: 319); *bubăt, lokăt; kolăc; imenă, jaglă, nogă; klăst* »staviti« itd. Takav se naglasak bilježi čak i u enklizi: *onă se je* (: 314), *otăc me je* (: 316) itd. ali i *onă je* <onă je> (: 313). Petar Šimunović je 1973. snimio i poslije transkribirao (Šimunović 2011: 112–121) neke Mardešićeve tekstove i njegovo akcentuiranje potvrđuje podatke iz Mardešić-Centin 1977 jer ni on nigdje ne bilježi duljenje -ă u zadnjem slogu.

Duženje izvornoga -ă(C)(C) u zadnjem slogu se u većoj mjeri javlja u amaterskom rječniku Rôki Fortunăto 1997²²⁴⁹ – u zatvorenom slogu dosljedno, u otvorenom slogu sporadično (s viškim ^ umjesto ~ u zadnjem slogu – §325). Za redovno duženje u zadnjem zatvorenom slogu usp. jednosložne riječi kao *răk – răka, māk – makă*; imenice s nepostojanim *a* (*Studenăc – Studênca, stôlăk – stôlka, gonăc – goncă*); pridjeve kao *glavăt*; glagole na -at (*slăt – sâjen, krepăt, gladovăt*) itd. Za nedosljedno duljenje u zadnjem otvorenom slogu usp. npr. kračinu u *goră, dică, kosă, nogă, ženă, brôdă, dūsă, fôlă, pîzdă, svîcă, svilină, G. bobă, podă, gospodôră* itd., ali duljinu u *rūkă, môhă* »dio mreže«, *strûjă* (tu čak i A. *strûjû* analogijom²²⁵⁰) itd. Usp. čak i primjere *jutină* »osušen životinjski izmet« i *jutină* »kiselost« s različitim značenjem. Dosta je i primjerâ s varijacijom, npr. *glôvă* uz *glôvă od brôk(v)i* (ali i *glôvă od faměji*), *vodă* uz *vodă je iz tramuntôni, trôvă* (5x) i *trôvă* (: 124) itd. Čini se da je tu proces duženja â u zadnjem otvorenom slogu u još nezavršenom stadiju (da se kod duženja u NS prije duži završni zatvoreni slog, vidjet ćemo i kod primjera Pašmana i Rivnja – §293).

Slično Fortunatovu bilježenju, i u Božanić 2002 (s podacima iz različitih viških govora) nalazimo dosljedno dugo â u zadnjem zatvorenom slogu (npr. *svêtâc*), ali sporadično duženje u zadnjem otvorenom slogu – *zemjă* (: 189), *nogă* (: 193), *dică* (: 199), *Trêštă* 5x, *Šimetă* 2x (: 232), *osă* (: 235) (primjeri su većinom iz Visa) ali *trôvă* 2x (: 193), *darvă* (: 195), *zemjă* (: 200), *onă* (: 222, 227), *glôvă* (: 274) itd. a u enklizi *onă se* 2x, *onă je* (: 199). U Božanić 2008 (s građom samo iz Komiže) pak i primjeri s otvorenim slogom imaju samo -â, usp. *buhă, bisnocă, blidoacă, blîdă* (pridj.), *veślă* (: 58), G. *pūkă, gošpodôră* (: 53), *podă* (: 63) itd.²²⁵¹ Usp. komiško

folă ti, folă van (u običnim svezama kao *vodă je* i sl. toga, čini se, nema). Može biti da je na Braču takvo duženje u enklizi ograničeno samo na određene primjere ili fraze.

²²⁴⁸ Mardešićevo bilježenje naglasaka (ovdje prilagođeno) nije potpuno pouzdano.

²²⁴⁹ U akcentuiranju je toga rječnika udjela imao i Joško Božanić (Šimunović 2011: 122).

²²⁵⁰ Varijacija po dužini se javlja i u G. *strûjî/strûjî* prema G. *svîcî* (2x), G. *nogî* (2x) itd., no tu je zacijelo drugačijeg postanja. Posrijedi je kraćenje tipa *glăvê > glăvê* (§328).

²²⁵¹ Za zadnji zatvoreni slog usp. glagole na -ât < *-ât < *-âti (npr. *blejât*, usp. i *baratât* ali *baratât se*), pridjeve na -ăst < *-ăst < *-ăst (npr. *bašurăst*) i pojedinačne riječi

brōdā »brada«, G. *brōkà, bobā* (Božanić 2002) ali *brōdā, G. bobā, brōkà* (Božanić 2008). U Božanić 2011 nalazimo uglavnom duženje u zadnjem otvorenom slogu – G. *dažjā* (: 159), G. *koñā, košā, štīnā* (usp. u enklizi *mīnāje*, : 158) ali i *mūkā, vodā, G. lnā* »dna« (: 41).

Šimunović (2011: 122) za Božanićevo (dosljedno) -*ā* u zadnjem slogu kaže da je to vjerojatno novija pojava koju stariji istraživači nisu uočili te primjećuje da se takva nova dužina katkad bilježi i kod drugih vokala, npr. *žīvit, kultūrū* (vidi i gore *strūjū*). Očito je riječ o recentnoj viškoj inovaciji, vjerojatno s dosta varijacija između govornikā i u pojedinim govornicima. Na kraju se možemo samo složiti sa Šimunovićevom ocjenom da »Ovaj ostvaraj treba podrobnije istražiti.«

§293 Na Pašmanu i Rivnju vidimo situaciju sličnu viškoj. Naime, i u Tkonu na Pašmanu i na Rivnju vidimo nedosljedno duljenje *ā* u NS u neposljednem i u zadnjem zatvorenom slogu. Iako se zadnji slog duži samo u zatvorenom slogu, na to ne treba gledati posebno kao na duženje u ZNS, nego kao na proširenje duženja neposljednjih NS – tu je riječ o procesu duženja *ā* kao takvog (iako ne obuhvaća dočetno -*a#*), a ne o procesu duženja naglašenih vokala u zatvorenom slogu. Usp. u Tkonu (Vulić & Maresić 1996) *bāba, bāčva, kāmen, māslina, bāt, lonāc* uz *kāžiput, magārac, ležāti, obrāz* (iza duljine, kao u *svētāc*, nema duljenja). Dočetno -*ā* nije nikad produženo (G. *podā, glāvā*)²²⁵². Na Rivnju (Radulić 2002) nalazimo duženje u primjerima kao *gāće* (: 23), *mlāji* (: 19), *jābuka* (: 22), *cīpāti* (: 23); *brāt* (: 30), *piētāk* (: 20), *otāc* uz *bānak, djāva, fāliti, gād, pās* (: 20), *pijāt* (: 25) itd. Dočetno -*ā* nije produženo (*nogā, rūkā* : 28). To se novoproduženo *ā* razlikuje od staroga *ā* (npr. *grād*, : 20), dok u primjeru *zajīk* (uz *jazīk*) nalazimo iznimno duženje kojeg drugdje nema.

Na srednjoločakavskom Ugljanu se u ZNS duljenje javlja samo u Kukljici i Kalima (§286), dok se duljenje naglašenoga *a* događa u svim ugljanskim govornicima (što je promjena koja ih vezuje sa susjednim Pašmanom) – u zadnjem slogu opet samo u Kukljici i Kalima. U Kalima se, osim toga, naknadno još dulje i *e* i *o* u NS. Neproduženi je *˘* u Kukljici jako kratak i odsječan, a u Kalima je tek nešto duži ali isto kratak. Prilikom duljenja nastaje neoakut, no on se u Kukljici čuva samo u tragovima i to kod najstarijih govornika, dok je u Kalima puno stabilniji, iako fakultativno može

kao *bogāt*. Da nije riječ o analogiji prema kosim oblicima (npr. *bogāt > *bogāt* prema *bogāta*), nego o fonetskoj pojavi, vidi se po tome što se duži i nepostojano *ā* kojeg nema u kosim padežima, npr. *bōdāk* – G. *bōlka* »hrid«.

²²⁵² Duženje u *kōš, kōšnica* i *zglōb* (Finka 1987: 212, Vulić & Maresić 1996 imaju *kōš*) je, izgleda, sporadično. Nema drugih takvih primjera. Za još podataka s Pašmana usp. i građu u Skračić 2006.

prijeći u ²²⁵³. U Kukljici se naglašeno *â* dulji u svim položajima i daje obično dugo *â* (dok staro dugo *ā* i produljeno *ã* u zatvorenom slogu daju zatvoreno *ā*)²²⁵⁴, usp. *bāba*, *blāto*, *ženā*, *rūkā* (prema *grād* sa starim dugim *ā* i *brāt* s dugim *ā* od ranijeg duljenja u naglašenom zatvorenom slogu²²⁵⁵), no ima i čitav niz iznimaka/kategorija gdje duljenja nema, npr. *ugāsin*, *kāko*, *svāki*, *Kāta*, *lāgan* itd. (Benić 2011a: 5–6, Benić 2011b: 35). Do duljenja dolazi i u zadnjem slogu, no ne dosljedno. Tako Maričić Kukljičanin 2000 navodi u svom rječniku primjere kao *ženā*, *vōdā* ali i *dūšā*, *glāvā*, *trāvā*, *zvīzdā*, *grēdā*, *grihljōtā*, *grdobā*, *rosā*, *mēzdrā*, dok Benić (2011b: 43, 46–47) navodi samo primjere s *-ā* na kraju (*zvīzdā*, *rosā*, *grēdā*, *dūšā* itd.)²²⁵⁶.

U Kalima²²⁵⁷ su stari dugi *ā*, *ē*, *ō* (i dugi vokali nastali ranijim duženjem u naglašenom zatvorenom slogu) diftongirali (u *ua*, *ie*, *uo*) pa su se kratki *a*, *e*, *o* pod naglaskom mogli produljiti bez opasnosti od stapanja. Glas *a* je produljen ranije i dosljednije (što se može povezati s duljenjem u Kukljici) i uglavnom je uvijek dug, usp. primjere *dāle*, *tāmo*, *s vāmi*, *dolāzili*, *zvāti*, *nāše*, *Mlāka* (Kapović 2008c: 10^F), s tim da ima i nešto iznimaka poput *svāk(i)* (zanimljivo, ista riječ se ne dulji ni u Kukljici, Čunskom i Orlecu) itd. Glasovi *e* i *o* su se produljili kasnije i nedosljedno – duljenje i (polu)dužina ovise o govorniku, riječi i situaciji. Tu ima dosta varijacije i razlikā među generacijama – kod mladih je duženja više nego kod starijih²²⁵⁸. Usp. npr. *đécemo* i *óécemo* (s poluduljinom), *nōsiš* i *nōsi* (s duljinom), *mēsta* i *mēsto* itd.²²⁵⁹ Tu je očito riječ o recentnu procesu koji je još u toku i utoliko se on razlikuje od sjevernijih otočkih govora (Susak, Lošinj, Cres), gdje se duženje *e* i *o* dogodilo ranije i dosljednije je provedeno. U drugim ugljanskim govorima nema duženja *e* i *o*.

§294 Situacija na Premudi, Silbi, Olibu i Istu nije potpuno jasna. Jakić-Cestarić 1960: 360–361 navodi za njih poludugi [^] kao rezultat spo-

²²⁵³ Sve podaci Mislava Benića (usmeno).

²²⁵⁴ Tu se vidi da je duženje u zatvorenom slogu u Kukljici starije od duženja naglašenog *a*. Isto je i u Kalima.

²²⁵⁵ S druge strane, u Preku na Ugljanu, u kojem, kao ni u ostalim ugljanskim govorima osim Kali i Kukljice, nema ranijeg duljenja u naglašenom zatvorenom slogu, i u primjeru *bāba* i u primjeru *bogāt* (podaci Nikole Vuletića) nalazimo jednak rezultat od općenitog duljenja *ã* u NS.

²²⁵⁶ Vidi i Kapović 2008c: 10^F.

²²⁵⁷ Opis i primjeri su prema Benić 2013 ako nije drugačije naznačeno.

²²⁵⁸ Tu je bitno napomenuti i sociolingvističku razliku između Kukljice, gdje lokalnim govorom danas govore samo stariji ljudi, i susjednih Kali, gdje dijalekt redovno govore i mladi.

²²⁵⁹ Za varijacije u dužini fonološki kratkih <e>, <a>, <o> u Kalima usp. i Budovskaja & Houtzagers 1994: 94.

radičnog duženja svih vokala (osim možda *e*, za koje nema primjerâ) u neposljednem NS (dok se, prema njoj, duženjem u ZNS dobiva dugo $\hat{\text{~}}$ – §287), npr. Silba: *dâti*, *bôlesna*, *kûci*, Olib: *kâmik*, *žito*²²⁶⁰. Lukežić (1990: 75) bilježi oblike poput *râme*, *pîvati*, *pûcati* (Olib), *podlânica*, *čûdo* (Premuda) itd. No prema drugim istraživanjima (Sujoldžić; Finka; Šimunović; Chaventre & Rudan 1987: 109) na Silbi i Olibu se ne nalazi potvrdâ za duljenje u NS (npr. samo *kâmik*, *mëra*, *mšec* itd.).

Čini se da se na svim otocima između Unijâ/Lošinja i Dugog otoka/Pašmana javlja i duženje u ZNS i duženje u NS²²⁶¹, osim, kako smo vidjeli, na sjeveroistočnom Ugljanu (Kali i Kukljica na jugoistoku imaju oba duženja), Rivnju i Pašmanu, gdje se javlja samo duženje u NS. Što se tiče sjeveroistočne otočne periferije na tom području, na Viru nema nikakvih duženja (osim eventualno u vidu »tromog« naglasaka²²⁶²), a na Rabu i Pagu (osim štok. jugoistoka) se javlja samo duženje u ZNS (tako je izvorno bilo i na Ižu, gdje je duženje u NS novija pojava).

Ovdje ćemo spomenuti još i duljenja glasova *a*, *e*, *o* u neposljednem slogu na Susku, Lošinju i Cresu. Za duženje na Susku (prema Hamm, Hraste & Guberina 1956) usp. kod glasa *a* primjere *bâbica*, *pâžit*, *mâtere* ali i *Kâmik*, *valâlo*, *jâbalka* (: 65), za *e* usporedi *čëkaju*, *mëra*, *dëtelina* ali i *rëkoç*, *parnësal* (: 67), a za *o* A. *vôdu*, *sebôtalsebôta*, *dôbar* (: 69) itd. Za duženje *a*, *e*, *o* u Čunskom na Lošinju (Houtzagers 2003) usp. *râme*, *znâli*; *poglëdat*, G. *susëda*; *dôbar*, *kôni* (: 36). Kao i drugdje, ima i iznimaka: *svâki* (vidi §293 za Ugljan), *sëdan*, *ôsân*, *mësto* itd. (: 39). Za duženje *a*, *e*, *o* u Orlecu na Cresu (Houtzagers 1985) usp. *Crësa* prema *Crës* ali *pësa* prema *pës* (: 17), *stâvit* ali *krâva*, *čëmo* (: 15) ali *kolëno*, *kôkoš*, 3. jd. *pâri/pâri* »pârî«, samo *pâuk* i *pâučina* itd. Duženje, kako vidimo, nije dosljedno (usp. *svâki*, kao i na Lošinju i Ugljanu), ali ne ovisi o otvorenosti sloga (usp. *brâtja*, *Crëskiña*, *črëšña*, *debulâsta* itd.). Za Bejsku Tramuntanu na Cresu (Velčić 2003) usp. *krâva* ali *mâni* (: 16), *belëh* – *belëga* ali *vëci* (: 16), *Bôh* – *Bôga* ali *bôji* »bolji« (: 16), *dëvet*, *dëset*, *kôpan*, *pëkal* (: 17) itd. Šojat (FO), u nepouzdanu opisu, za grad Cres navodi da se kratki akcent »u otvorenom slogu²²⁶³ sa /a e o/ često produžuje do poludužine« te navodi primjere poput *krâva*, *nëbo*, *pôje* (: 237), uz npr. i *krâvu*, *vëcer* (: 240), *rô-*

²²⁶⁰ Vidi još i akcentuirane tekstove u Šimunović 2011: 178–181.

²²⁶¹ Hvala Nikoli Vuletiću na gradi s terena za mnoge otoke. Za još građe sa zadarskih otoka vidi npr. i Skračić 1996.

²²⁶² Hvala Nataši Šprljan na podacima o Viru.

²²⁶³ Ovo o otvorenosti zacijelo neće biti točno. Zanimljivo je da Šojat na drugom mjestu navodi da se kratki akcent općenito može ostvariti kao $\hat{\text{~}}$ ili $\hat{\text{~}}$ ('poludugi akcent').

ga (: 236)²²⁶⁴. Primjere duženja s Cresa i sjevernog Lošinja vidi i u Zubčić 2006: 341–342. Za duženje u NS u Dubašnici na Krku vidi §285.

§295 Prema Zubčić (2006: 338) do duženja u naglašenom slogu²²⁶⁵ u Ščak. najprije dolazi na vokalima *a*, *e*, *o* u središnjim slogovima trosložnih i višesložnih riječi (tj. u riječima kao *lopàta*). Prema njoj su »u većoj ili manjoj mjeri« duženjem u NS obuhvaćeni svi govori zapadno od riječkih, kastavskih, matuljskih i lovranskih govora u kojima ga nema. Potpuno duženje u *~/^* bilježi samo na Cresu i sjevernom Lošinja (: 341–342), dok za druge govore bilježi samo fonetsko duljenje u *˘* (: 339–341) koje se odvija na različite načine u različitim govorima:

a) duženje samo *a* u središnjem slogu tro- i višesložicâ (*rukãmi*) – npr. u ekavskim govorima iznad Bakarskog zaljeva poput Kukuljanova

b) duženje samo *a* ali i u središnjem i početnom slogu (*rukãmi* i *plãkala*) – npr. u Gornjem Rapcu

c) duženje *a*, *e* u središnjem i početnom slogu (*město*, *ponedějak*) – u labin-
skim govorima (s različitim intenzitetom)

d) dosljedno duženje *a*, *e* u neposljednim slogovima uz fakultativno duženje i ostalih vokala – u Labinu (*plãkala*, *krůšva*, *urěh*, *rívat* itd.), Pazinu i pazinskim govorima²²⁶⁶, nekim buzetskim govorima (gdje se javlja trend dokinuća kvantitativnih opreka, ali koji nije jednako i do kraja proveden u svim govorima) itd.

e) nesustavno duženje različitih vokala (neki pazinski i motovunski govori)

Točno lingvogeografsko prostiranje ovakvih duljenja, njihov intra- i interdijalekatski odnos i povijesni razvoj bi svakako trebalo detaljnije izučiti.

²²⁶⁴ S druge strane, navodi i razliku *kđža* »kòža« : *kôža* »kòža«, gdje u drugom slučaju bilježi punu duljinu.

²²⁶⁵ Koje ona neprecizno naziva »duljenje kratkoga vokala u nefinalnome otvorenu slogu«.

²²⁶⁶ Ivić (1961a: 203) govori o donekle produženom i često uzlaznom izgovoru kratkog akcenta izvan ultime, naročito na vokalima *a*, *e* i *o*, u Pazinštini, manje u Boljunštini, a u Labinštini uopće ne.

DUŽENJA – SAŽETAK

§296 Kao što smo dosad vidjeli, u ZJslav. je došlo do različitih duljenja starih kratkih i pokraćenih vokala (o nekim duženjima drugačijega tipa – kao kanovačkom i štok. dužini u tipu *kāmēn* – će tek biti riječi). Neka su od tih duženja stara i do njih dolazi duljenjem u naknadu prilikom ispadanja slabih poluglasa (npr. duženje tipa *bôg*, duženje pred zvučnim suglasnicima na Braču/Hvaru/Visu ili duženje tipa *svâdba* u kajk./sln.), neka su možda bar u nekim govorima stara (predsonantsko duženje), neka su mlađa (npr. sln. *kràva > *kráva*) ili posve mlada (čak. duženja u zatvorenom i naglašenom slogu). Kao što smo vidjeli, starija duženja mogu biti i proširena (kao duženje tipa *bôg* koje obuhvaća čitav ZJslav.) i vrlo lokalizirana (duženje tip *susîd* na Braču/Hvaru/Visu), dok neka mlađa duženja (kao čak. duženje u zatvorenom i naglašenom slogu) mogu također biti razmjerno teritorijalno proširena. Mlađa duženja nalazimo u sln. i čak., u kajk. su sva duženja stara (osim nekih rubnih pojava), a u štok. su duženja također samo stara (izuzmemo li mladi dio predsonantskog duženja – §268).

Sažimamo u tablici neka od najvažnijih duženja:

duženje	prostiranje
duženje tipa <i>bôg</i>	sln., kajk., čak., štok.
neocirkumfleks tipa <i>svâdba</i>	sln., kajk.
neocirkumfleks tipa <i>lêta</i>	sln., kajk.
neoakut tipa <i>sêla</i>	kajk., (sln.)
kompensatorno duženje pred zvučnim suglasnicima	Jčak. (Brač/Hvar/Vis)
predsonantsko duženje	većina štok. i čak. (rubno kajk.)
opće duženje neposljednjih slogova	većina sln.
mlađe duženje u zatvorenom naglašenom slogu	dosta srednjočak. govora (i neki sjeverni Jčak. govori)
mlađe duženje u naglašenom slogu	neki Jčak., srednjočak. i Ščak. govori

NAJSTARIJE FONETSKE NAGLASNE IZOGLOSE U ZAPADNOM JUŽNOSLAVENSKOM

§297 Ovdje dajemo pregled najstarijih fonetskih naglasnih izoglosa²²⁶⁷ (ne samo duženjâ, kao u prethodnom poglavlju) u slovenskom, kajkavskom, čakavskom i štokavskom, tj. zapadnom južnoslavenskom²²⁶⁸, i njihovih međuodnosa. Kao ključan se moment oko kojeg se događaju ove promjene pokazuje ispadanje slabih poluglasa²²⁶⁹ pa imamo:

I) promjene prije nestanka slabih poluglasa

*kórva > ZJslav/Zslav. *kráva

*s̃to > ZJslav. stô

*môžьsko > štok/čak/kajk. mŭško

²²⁶⁷ Ovdje nije riječ o psl. naglasnim dijalektalnim izoglosama o kojima govori moskovska akcentološka škola (npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 109–112, §61), o starim općeslavenskim promjenama (kao Ivšićevu pravilu – §170 – ili kraćenju ispred unutrašnjeg akuta – §222) niti o mladim promjenama kao što su kasnija čak. duljenja u NS & ZNS (§282 i dalje). Također nije riječ ni o morfološkim naglasnim izoglosama kao sln/kajk/Sčak. *rodilâ prema štok/Jčak. *rodila (§91^F), *kopâš/kôpâš* (§163) itd., koje su također bitne (neke smo bar dijelom i u ovoj knjizi obradili), no koje treba obraditi zasebno u okviru morfologije (neke morfološke izoglose u imenskoj sklonidbi su obrađene u Kapović 2010b, 2011e, 2011f, pridjevske u Kapović 2011c, a ônē i-glagolâ u Kapović 2011a). Ovdje se također ne navode ni neke specifične izoglose – primjerice, sporadično duljenje kratkog neoakuta tipa *dvôr* (§187) ili duženje kod *-ьje i *-ьstvo (§281).

²²⁶⁸ To područje treba gledati zajedno jer se stare naglasne (i druge) izoglose među njima nepravilno protežu, a današnji dijalekti čine, kako rekosmo, dijalekatski kontinuum (§27). S obzirom na dijalekatski kontinuum i nepravilno širenje izoglosâ, nema smisla govoriti primjerice o praštokavskoj, pračakavskoj ili prakajkavskoj jedinstvenoj akcentuaciji. Kada ovdje govorimo o sln., kajk., čak. i štok., tē nazive treba shvatiti uvjetno – riječ je tradicionalnim nazivima, a ne o genetskim jedinicama. Zanimljivo je pritom primijetiti da je kod ovih tradicionalnih naziva riječ o jednom »jeziku« i tri »narječja«. Sve naglasne razlike između pojedinih sln. dijalekata su mlađe. Iako se lako mogu zamisliti drugačije potpodjele (npr. odvajanje čakavskog sjevera od ostatka čakavskoga i sl.), to ne bi bitno pridonijelo jasnijoj slici čitave problematike.

²²⁶⁹ Nestanak slabih poluglasa se za većinu slav. jezika datira obično negdje u 11. st. No, na sjeverozapadu su Jslav. područja, u staroslovenskom dijalektu *Brižinskih listića*, slabi poluglasi počeli ispadati još u 10. st.

II) promjene koje je izazvao nestanak slabih poluglasa

*bǫgъ > ZJslav. *bǫg**dědъ²²⁷⁰ > čak. (Brač/Hvar/Vis) *dīd**krǫšьka > sln/kajk. *hrǫška**stǫlňakъ > kajk/(sln.) *stǫlňak*(?) *stǫrci > štok/čak. *stǫrci/stǫrci*

III) promjene koje su se vjerojatno dogodile u doba nestajanja slabih poluglasa, ali nisu s njime izravno povezane

*kǫkošъ > sln. (i rubno kajk.) *kokōš**lētā > sln/kajk. *lēta*²²⁷¹*sēlā > kajk/(sln.) *sēla*

Na početku je kraćenje starog akuta kao općeZJslav. pojava²²⁷², koju ZJslav. dijeli s velikim dijelom Zslav. područja (§105), a za koju znamo da je morala djelovati prije gubljenja poluglasâ jer je u doba stvaranja neocirkumfleksa u sln/kajk. tipu *hrǫška* stari akut već morao biti pokraćen. U doba prije ispadanja slabih poluglasa treba staviti i općeZJslav. promjenu *sěto > *sǫtǫ te promjenu *gǫlsьno > *glǫsno* za koju ne možemo biti sigurni je li općeZJslav. ili nikad nije obuhvaćala sln. jer je u sln., ako je jē ondje izvorno bilo, prekrivena kasnijim progresivnim pomakom cirkumfleksa (osim na istoku). U doba ispadanja slabih poluglasa dolazi do prvih sigurnih razlika i tu se više, što se naglaska tiče, ne može govoriti o jedinstvenom sustavu. Tada se događa jedna općeZJslav. promjena (*bǫgъ > *bǫg* – uz moguće razlike u tipu *gǫvorъ, što se ne može znati), ali dolazi i do odvajanja malog područja na jugu (*dědъ > *dīd*) te kajk. i sln. (*krǫšьka > *hrǫška*, *stǫlňakъ > *stǫlňak* – istodobno vjerojatno i *lētā > *lēta*, *sēlā > *sēla* – pri čemu se i sjeverno čak. područje odvaja svojom specifičnom ograničenom pojavom neocirkumfleksa). Negdje u to doba se može vjerojatno datirati i sln. progresivni pomak cirkumfleksa (koji je u nepunom opsegu zahvatio i neke rubne čak. i kajk. govore). Kajk. duženje tipa *stǫlňak/sēla* je izvorno obuhvaćalo i sln., no u većini se sln. govora danas ne može vidjeti zbog naknadnog sln. duženja svih neposljednijih slogo-

²²⁷⁰ Pokraćeni stari akut i dalje pišemo, jednostavnosti radi, jednako kao i nepokraćeni.

²²⁷¹ U navođenju »općih« (naddijalektalnih i zajedničkih) sln/kajk., naravno i ZJslav., odraza u pravilu ne naznačujemo zatvorenost vokalâ.

²²⁷² Što se tiče ove i drugih općeZJslav. pojava (duljenja tipa *stǫ* i *bǫg*), ne može se znati koliko su õne išle daleko na JI Jslav. područja budući da su na bugarskom/makedonskom/torlačkom području utrnule sve tonske i kvantitativne opreke. To je zacijelo bilo rano, no ne može se pouzdano znati je li se to dogodilo prije ili nakon ovih promjena u ZJslav. i jesu li te promjene isprva zahvatile možda i cijelo ili bar većinu Jslav. područja.

va (ali i kasnijih analogija), čime u dosta dijalekata nestaje mogućnosti razlikovanja kajk. odnosa tipa *sēla* i *bōlje* (slično kao što se u sln. ne vidi moguća prvotna razlika između *sīnu i *sīnovi zbog progresivnog pomaka cirkumfleksa – usp. knjiž. sln. *sinū* i *sinōvi*). U doba ispadanja slabih poluglasa smo provizorno smjestili i čak-štok. predsonantsko duženje iako nije potpuno sigurno da je òno doista povezano s ispadanjem slabih poluglasa, a u jednom je dijelu svoga djelovanja u nekim govorima to sigurno mlađa pojava.

Promjene prije nestanka slabih poluglasa

1) kraćenje starog akuta

§298 Ova izoglosa²²⁷³ obuhvaća cijelo ZJslav. područje i bar dio Zslav. Ona se, jasno, događa nakon kraćenja ispred unutaršnjeg akuta (da bi se objasnila pokrata u štok. *jèzik* < *jèzŷkъ ali ne i u *národ* < *nāròdъ) i nakon kraćenja akuta u zadnjem otvorenom slogu u dvosložnim riječima (jer nema pokrate u štok. *gláva* < *golvá < *golvá). Kraćenje se starog akuta pak dogodilo prije nestajanja intervokalnoga *j i stezanja jer *zájęcъ stezanjem daje isto što i *pđjasъ (štok. *zéc*, *pás*) – usp. *strŷjъcъ > hrv. dij. *stríc*. S obzirom na to da je riječ o promjeni koja obuhvaća čitav ZJslav. teritorij (i šire), logično je da bude među prvim promjenama. Ova se promjena može i apsolutno datirati – kako je već rečeno, do kraćenja dolazi nakon širenja slavenskoga do Jadrana, što se vidi po kraćenju starog akuta u najstarijim hrv. romanizmima kao *Càvtat* < *Cъvŷtátъ (usp. lat. *civitatē*) ili *Matòkit* < *Mòtokŷtъ (usp. lat. *mōns acūtus*). Također, ako je vjerovati mađarskim primjerima poput *ebéd* »ručak« < *obédъ (§112) s nepokraćenom dužinom od starog akuta, kraćenje se starog akuta, bar u panonskom slavenskom (na području današnje Mađarske), dogodilo tek negdje nakon dolaska Mađarâ u 9/10. stoljeću.

Promjene *bōgъ > ZJslav. *bōg*, *krúšъka > sln/kajk. *hrúška* & *gāvornъ > sln/kajk. *gāvran*, *kòkošъ > sln. (i rubno kajk/čak.) *kokôš*, *sèlâ > kajk. (i sln.) *sēla* su se morale dogoditi dok su se **, *` i \*\* još razlikovali (inače se njihov različit razvoj ne bi mogao objasniti). Osim toga, različiti se \*\*, \*` i ** za ZJslav., čini se, moraju rekonstruirati i zbog odrazâ kod Križanića (gdje se razlikuju *` i \*\* u vrlo ograničenim uvjetima – §106) i u Kladnju (gdje se razlikuju \*\* i \*` od ** – §107). Kraćenje ** (ali bez stapanja s drugim prozodemima) se svakako moralo dogoditi prije nastanka neocirkumfleksa u sln/kajk. Kako neocirkumfleks očito nastaje kompenzatornim du-

²²⁷³ Ovdje se ne osvrćemo na dvostruki odraz starog akuta u zadnjem otvorenom slogu (§252).

Najstarije fonetske naglasne izoglose u zapadnojužnoslavenskom

ženjem u tipu *hrûška* a vjerojatno i kod primjerâ kao *gâvran* (§135), stari se akut svakako morao pokratiti prije toga (da bi se onda mogao opet produžiti neocirkumfleksnim duženjem). Kako se kompenzatorno duženje tipa *hrûška* dogodilo u vrijeme ispadanja slabih poluglasa, to znači da je kraćenje starog akuta onda moralo prethoditi i drugim promjenama koje su se događale u doba nestajanja slabih poluglasa. S obzirom na sln. dijalektalno ` u tipu *bàbica* (§39, 109) i na kladanjsko ' (§107), ZJslav. pokraćeni odraz \*` je zacijelo bio nekakav kratki uzlazni naglasak.

Nakon kraćenja starog akuta nastaje sustav s trostrukom tonskom oprekom na kratkim vokalima (*` , \*` i pokraćeni *`) i na dugim vokalima (*^ , *~ i *^). Neocirkumfleks se javljao u ograničenom broju pozicijâ (npr. u genitivima tipa *rÿbъ i kod stezanjâ tipa *kopâšъ), a izvorno je zacijelo imao zasebnu intonaciju (što se vidi po odsustvu progresivnog pomaka cirkumfleksa u sln. tipu *kopâmo*). Kladanjski je sistem, kako ga je opisao Remetić (s trostrukom tonskom oprekom na kratkim i dugim vokalima), izvršna tipološka usporednica za takav ZJslav. sustav. Sustav s tri različita kratka naglasaka se mogao teoretski i prilično brzo raspasti nakon što su izvršene sve promjene koje su se dogodile u doba ispadanja slabih poluglasa, no s obzirom na Križanića i Kladanj pitanje je kada je do stapanja psl. *` , \*` i *^, danas praktički općega, doista i došlo – to je mogla biti i razmjerno kasna promjena, bar u nekim dijalektima.

2) *s`to > \*s`tô

§299 Ova promjena obuhvaća cijelo ZJslav. područje (§115). Ona se dogodila, čini se, prije kraćenja dugog cirkumfleksa u štok/čak/kajk. jer promjena *d`vĕsĕtĕ > *d(ɤ)vĕsĕtĕ mora prethoditi štok/čak/kajk. kraćenju *d(ɤ)vĕsĕtĕ > *dvĕstĕ (štok. dij. *dvjĕsti* – §120). Za kraćenje u *d(ɤ)vĕsĕtĕ > *dvjĕsta* (kao *môžĕsko > *mŭško*) je pak potrebno postojanje poluglasa u predzadnjem slogu kao dodatnog sloga koji stvara uvjete za pokratu (usp. *gôlsĕno > *glâsno* s kraćenjem ali *gôlsa > *glâsa* bez kraćenja).

Postoje dvije mogućnosti – ili da poluglas samo gubi mogućnost nošenja naglasaka (*s`to > \*s`tô²²⁷⁴) ili da prilikom pomaka i potpuno nestaje (*s`to > \*stô). Prva mogućnost izgleda privlačnije jer tako i dalje ostaje mogućnost kasnije istodobnog nestanka svih slabih poluglasa odjednom<sup>2275</sup> te ne treba pretpostavljati gubljenje poluglasa s \*` u prvom slogu prije unutrašnjih slabih poluglasa²²⁷⁶. To da bi poluglas prvo izgubio mo-

²²⁷⁴ Za *` to ne vrijedi, usp. štok. *žănĕ* ~ sln. *žánje* < *žĕnetĕ.

²²⁷⁵ Kao što se često pretpostavlja (vidi npr. Holzer 2007: 77–78/2011: 77–78).

²²⁷⁶ Također, takva se pretpostavka manje kosi s činjenicom da se u stsln. Brižinskim spomenicima upravo *` u početnom slogu čuva duže od slabih poluglasa u drugim polo-

gućnost nošenja naglasaka, a tek naknadno nestao, može se usporediti s Ivšićevim pravilom – u primjerima kao g. *rěxъ > *rěxъ slabi dočetni poluglas također nije morao nestati odmah nakon što je izgubio naglasak. No takav scenarij povlači za sobom pretpostavku da je neko kratko vrijeme morao moći postojati nepočetni stari cirkumfleks u riječima kao *sъtō te da se taj poluglas u prvom slogu nije brojao prilikom pokrate *dъvěsъtě > *dvjěsta* (vidi §244 za kraćenje zanaglasnih dužina, gdje je također broj prednaglasnih slogova nebitan). To također znači i to da bi promjena *sъtō > *sъtō bila ranija od promjenâ *bōgъ > ZJslav. *bōg*²²⁷⁷, *kōkošъ > sln. *kokōš* iako je riječ o sličnoj promjeni (promjena starog cirkumfleksa uvjetovana slabljenjem/ispadanjem slabog poluglasa) i rezultatu (˘ na jedinom ili sljedećem slogu)²²⁷⁸.

Kako u prvom iznesenu scenariju poluglas ne bi odmah ispadao, duženje bi se drugoga sloga (tj. *˘) teže moglo objasniti kompenzatornim duženjem – trebalo bi pretpostaviti prvo pomak *sъtō > *sъtō pa duženje u *stō* nakon konačnog ispadanja poluglasa istodobno kada i *bōgъ > *bōg*. S druge strane, razvoj ˘ na sljedećem slogu se može povezati s ˘ kao rezultatom kasnijeg sln. progresivnog pomaka cirkumfleksa, a možda tipološki i s duženjima koja se često događaju pri obrnutom smjeru naglasnih pomaka (npr. s kanovačkim duženjem ili s Ivšićevim pravilom u d. *ōmъ < *omъ – §171, 173). U takvom bi scenariju, dakle, dužina bila posljedica naglasnog pomaka a ne ispadanja poluglasa.

3) kraćenje *˘ u višesložicama

§300 Ova promjena (§117) obuhvaća štok/čak/kajk. i sln. panonski dijalekt (koji se i inače u mnogočemu slaže s kajk.). Može biti da je izvorno zahvaćala i čitavo sln. jezično područje, no zbog kasnijeg sln. progresivnog pomaka cirkumfleksa ne može se sigurno znati prethodi li sln. *mladōst* nepokraćeno *mlādōst ili pokraćeno *mlādōst. U kajk. i sln. govorima ko-

žajima, usp. *zegrēfil* (< *sъgrěšilъ, sln. *zgrēšil*) ali V. *otze* < *ōtъce, *Kibogu* < *kъ bogu ali *ctomu* < *kъ tomū, G. *zenebeze* < *sъ nebese ali *ztemi* < *sъ tēmi (Greenberg 2002: 111). No unatoč tome čini se da treba pretpostaviti razliku u tretiranju slabih poluglasa između sjevernog sln. dijalekta ovog spomenika, gdje su poluglasi počeli ranije nestajati, i štok/čak/kajk. (možda i orćenito ostatka ZJslav.?).

²²⁷⁷ Pomak naglasaka kao u *sъtō se mora dogoditi i u *dъvěsъtě, da bi se tamo moglo dogoditi kraćenje u *dvjěsta* za što je potrebna prisutnost središnjeg poluglasa. Kako je za duženje u tipu *bōg* potrebno otpadanje dočetnog poluglasa, to mora onda biti kasnija promjena.

²²⁷⁸ Naravno, ako bi se primjer *dvjěsta* (koji se javlja i u štok. i rjeđe u čak. – §120) odlučio ignorirati, onda bi se proces nastanka *stō* mogao pogurati u doba ispadanja slabih poluglasa i datirati zajedno s *bōg* i *kokōš*. No time oblici *dvjěsta* (i *trīsta* koji naglasak dobiva analogijom) ostaju neobjašnjeni.

ji imaju (djelomično/rubno) proveden progresivni pomak cirkumfleksa se uvijek vidi i skraćen $*\hat{}$ u primjerima gdje pomicanja nema (§124–132). Sudeći po tome (ali i po kraćenju starog cirkumfleksa u Zslav.), moglo bi se pretpostaviti i da je kraćenje $*\hat{}$ u višesložicama bilo provedeno i u sln. prije progresivnog pomaka kratkih, dugih i pokraćenih cirkumfleksa. Da do ovoga kraćenja dolazi prije ispadanja slabih poluglasa svjedoči nam razlika odrazâ tipa štok/čak/kajk. G. *mûža* < $*m\hat{o}ža$ prema *mûško* < $*m\hat{o}žb\text{sko}$, gdje poluglas (koji čini slog više) uzrokuje kraćenje $*\hat{}$ u drugom, ali ne i u prvom primjeru. Kraćenje $*\hat{}$ u štok/čak/kajk. se može gledati kao dio Zslav. opće pokrate $*\hat{}$ koja se na južnom rubu odvila ograničeno (samo u višesložicama) – širina tendencije kraćenja $*\hat{}$ u slavenskom nam je također mogući indikator ranosti ove promjene. Nema razloga sumnjati u to da se dugi cirkumfleks u različitim uvjetima (npr. u $*s\hat{y}no\text{ve}$, $*m\hat{o}ldost\text{ь}$ i $*m\hat{o}žb\text{sko}$) kratio u isto vrijeme pa sva ta kraćenja valja staviti kronološki nakon promjene $*s\hat{t}o > *s\hat{t}\hat{o}$, tj. pomaka $*\text{̂}$ s poluglasa iz prvog sloga (zbog poretka promjenâ u $*d\hat{v}\text{ěs}\hat{t}\hat{e} > *d(\text{̂})\text{v}\text{ěs}\hat{t}\hat{e} > d\hat{v}\hat{e}st\hat{a}$ – §120).

Promjene koje je izazvao nestanak slabih poluglasa

§301 Promjene ovdje navodimo proizvoljnim redom jer su se događale u isto vrijeme.

4) $*b\hat{o}g\text{ь} > b\hat{o}g$

Ova promjena obuhvaća cijelo ZJslav. područje (§114). U štok/čak. se vidi njezino djelovanje i u nenaglašenom slogu ($*g\hat{o}v\text{or}\text{ь} > g\hat{o}v\hat{o}r$), što je možda bilo izvorno i u sln/kajk., no ondje se to ne može vidjeti s obzirom na progresivni pomak cirkumfleksa u sln. (*govor*) i pokratu zanaglasnih dužina u kajk. (*govor*) i sln. (*dogovor*).

Kod ove je promjene riječ o kompenzatornom duženju prilikom nestanka slabih poluglasa na kraju riječi (štok/čak/kajk. *bog* < $*b\hat{o}g\text{ь}$ ali *bōga* < $*b\hat{o}ga$ bez duženja). Ova se promjena dogodila prije stapanja $*\text{̂}$ s $*\text{̂}$ i $*\text{̂}$ – usp. štok/čak/kajk. *bog* < $*b\hat{o}g\text{ь}$ ali *prāg* < $*p\hat{o}rg\text{ь}$, *bōb* < $*b\hat{o}b\text{ь}$ bez duženja.

Budući da je ovo zajednička općeZJslav. promjena, ona bi se mogla koristiti kao jedan od dokazâ za rekonstrukciju praZJslav., no problem je što ona djeluje u isto vrijeme kao i druga kompenzatorna duljenja (*dīd*, *hrūška*, *stārci*) koja obuhvaćaju samo dio ZJslav. teritorija i to ne uvijek na isti način (u slučaju predsonantskog duženja), tako da je ta zajednička inovacija odmah »potkopana« drugim lokalnim inovacijama. Stoga jedina moguća relevantna isključivo praZJslav. akcenatska inovacija ostaje $*s\hat{t}o > st\hat{o}$.

5) *dédъ > *dīd*, *bòbъ > *bōb*

§302 Ova promjena obuhvaća samo nekoliko čak. otokâ u bliskom kontaktu – Brač, Hvar i Vis (izvorno vjerojatno/djelomično i Šoltu) – unatoč svom ranom djelovanju (§280). Riječ je o kompenzatornom duženju prilikom nestanka slabih poluglasa unutar (*klûpko* < *klǫbъko) i na kraju riječi (*prôg* < *pǫrgъ) koje se događa samo ispred zvučnih suglasnika (okluzivâ i frikativâ) *b*, *d*, *g*, *z*, *ž* i skupinâ *zd* i *ž(j)*. Duženje se događa kod *ʷ i *ʷ (*dīd* = *bōb*) na kraju riječi (*ʷ je u toj poziciji produženo po duženju tipa *bôg*), a u sredini riječi kod svih kratkih slogova (usp. *jôglu* < *ǰgъlǫ »*ǰglu*«).

6) *krúšьka > *hrûška*

§303 Neocirkumfleksno duženje prilikom ispadanja slabih unutarnjih poluglasa se događa u sln. i kajk. (§158). Riječ je o kompenzatornom duženju prilikom nestanka slabih poluglasa unutar riječi. Ova se promjena dogodila prije stapanja *ʷ s *ʷ i *ʷ, no, kako je tu riječ o kompenzatornom duženju, potrebno je da joj prethodi kraćenje starog akuta. S obzirom da je njezin rezultat neocirkumfleks, razumno je pretpostaviti da je do ove promjene došlo u isto vrijeme kad i do nastanka neocirkumfleksa u drugim uvjetima (*gāvornъ > sln/kajk. *gāvran*).

7) *stòlьňakъ > *stōlňak*

§304 Neoakutsko duženje prilikom ispadanja slabih unutarnjih poluglasa se događa u kajk. i sln. (gdje je uglavnom zatrto kasnijim duženjem svih nezavršnih slogova). Riječ je o kompenzatornom duženju prilikom nestanka slabih poluglasa unutar riječi u nešto specifičnijim uvjetima nego kod neocirkumfleksnog duženja – da bi došlo do duženja prvi je suglasnik u novonastalom suglasničkom skupu morao biti sonant ili je drugi morao biti *j- (§176–177, 184). Kako je rezultat ove promjene dugi neoakut, očito je da je do ove promjene došlo u isto vrijeme kad se kratki neoakut dužio i ispred dužine u zadnjem slogu (*sělā > *sēla*).

8) predsonantsko duženje

§305 Predsonantsko duženje se događa u većini štok. i čak. govorâ (rubno u kajk.). Postoje dvije osnovne mogućnosti za početak djelovanja ovog procesa (koji je još uvijek živ u štok/čak.) – jedna je da je riječ o kompenzatornom duljenju povezanom s ispadanjem slabih poluglasa (usp. štok. opoziciju *óvca* : *zèmla*), temeljem čega je onda kasnije došlo do nastanka procesa koji se mogao sekundarno proširiti i u drugim uvjetima. U nekim se primjerima i govorima jasno vidi da je bar u nekim položajima djelovalo sekundarno, a ne u doba ispadanja slabih poluglasa (§268). Druga je mo-

gućnost da je u cjelini riječ o kasnijem procesu duženja ispred -RC- koji nije imao nikakve veze s ispadanjem poluglasâ. Dakako, moguća je i kombinacija ovih dvaju procesa. Ovdje predsonantsko duženje (bar ono u početnoj fazi) sasvim uvjetno stavljamo u doba ispadanja slabih poluglasa jer postoji mogućnost da je bilo tako. No u svakom slučaju, riječ je o jednom procesu koji štok. i čak. govore pogađa (ako ih uopće pogađa) na različite načine što se tiče rezultatâ, uvjetâ i pozicijâ duženja (s obzirom na to je li duženje cirkumfleksno ili neoakutsko i ima li ga u nenaglašenim i zadnjim slogovima ili ne).

Ovo se duženje svakako događalo nakon kraćenja zanaglasnih duljina (tako *Bûgārka*, prema *Bûgārin – Bûgāri – bûgārskī*, ima predsonantsko duženje a ne čuvanje stare duljine), no što je još bitnije – nakon kraćenja starog akuta. Pokraćeni akut se, naime, dulji (*stārъci > *stārъci > stārci/stārci) kao i stari kratki vokali – štok. *óvca* < *ovъcá, A. *ovcu* < *ōvъcō, *nōvci* < *nōvъci. No, ako ovaj proces smjestimo u doba ispadanja slabih poluglasa (kada su se događale i druge promjene koje zahtijevaju opstojnost starih opreka *ʹ, *˘ i *˘), to bi značilo da su se tri različita prozodema (pokraćeni odraz starog akuta, odraz starog kratkog cirkumfleksa i odraz starog kratkog neoakuta) pri duljenju produžila u isto neutralizirajući se – ili u neoakut ili u cirkumfleks. To nije nemoguće, no proces duženja bi ipak možda bilo lakše objasniti kod već stopljenih triju odraza. To bi možda bio indikator da je predsonantsko duženje ipak kasnijega porijekla i da možda ipak nema veze s ispadanjem slabih poluglasa.

U riječima poput *lōvъ, gdje su postojali uvjeti i za duženje tipa *bōg* i za predsonantsko duženje (ako se ono također događalo u vrijeme ispadanja slabih poluglasa), pretežno je duženje tipa *bōg*, tj. i u govorima s neoakutskim predsonantskim duženjem nalazimo *lōv* a ne **lōv²²⁷⁹. Pretpostavi li se da su se oba duženja odvijala u isto vrijeme (u doba ispadanja slabih jerova), nema pretjerano smisla govoriti o tome da je duženje tipa *bōg* ranije od duženja tipa *stār*. Prije će biti da je tu duženje tipa *bōg* pretegnulo s obzirom na pripadnost takvih primjera n. p. C, druge takve primjere i sl.

Promjene koje su se vjerojatno dogodile u doba nestajanja slabih poluglasa, ali nisu s njime izravno povezane

Neke promjene koje se ne mogu izravno povezati s ispadanjem slabih poluglasa se mogu povezati s drugim promjenama koje je njihovo ispadanje uzrokovalo. Stoga ih se u doba nestajanja slabih poluglasa može datirati

²²⁷⁹ Usp. npr. senjsko *lōv* (Moguš 1966: 67).

povezanošću s tim drugim promjenama. Takvo je povezivanje bez sumnje točno za sln/kajk. neocirkumfleksno i neoakutsko duženje, a najvjerojatnije i za sln. progresivni pomak cirkumfleksa.

9) progresivni pomak cirkumfleksa

§306 Ova promjena obuhvaća veći dio sln. područja te rubne kajk. i čak. govore. Kako je riječ o promjeni koja se dogodila prije stapanja *[˘] s *[˘] i *[˘], a po rezultatu se može povezati s promjenama *s[˘]to > *s[˘]tô i *b[˘]ogъ > b[˘]og, može se datirati u vrijeme ispadanja slabih poluglasa iako se to ne može striktno dokazati. Zbog primjerâ kao G. *nohtâ* < *n[˘]ogъti se PPC obično stavlja u razdoblje nakon ispadanja poluglasâ, no promjena se mogla događati i upravo u doba kada su poluglasi ispadali (kao i *stô* i *bôg*), a PPC se mogao teoretski odvijati i preko oslabjelih poluglasa koji su još bili prisutni, ali više nisu mogli primiti naglasak.

Kako se pomiče samo stari cirkumfleks (usp. sln. *čisto* ali *testô*), moglo bi se pomisliti da PPC prethodi nastanku neocirkumfleksa, no bit će da pomaka neocirkumfleksa nema ne zato što bi on počinjao djelovati nakon PPC, nego zato što je neocirkumfleks izvorno bio drugačijega tona od starog cirkumfleksa. To se vidi po tome što u primjerima kao *kopâmo* u sln. nema PPC (nije **kopamô), dok ga u *mesô* ima. A kontrakcijski je neocirkumfleks, s obzirom da se kontrakcija događa svugdje u Jslav. i Zslav., tu zasigurno stariji od PPC.

10) neocirkumfleksno duženje ispred duljine

§307 Neocirkumfleks se javlja na SZ ZJslav. područja – obuhvaća sln., kajk. i vrlo ograničeno sjever čak. područja. Kako neocirkumfleks koji se javlja ispred stare zanaglasne dužine nastaje prije stapanja *[˘] s *[˘] i *[˘] (usp. kajk. *čistiš* < *č[˘]istīšъ ali *nōsiš* < *n[˘]ōsīšъ, *pāvuk* < *p[˘]ā[˘]qъkъ ali *ōblak* < *ōbvolkъ) i kako je rezultat isti kao kod duženja ispred *-Cъ/C- (*hrūška*), nastanak se neocirkumfleksa ispred zanaglasne dužine (vidi §133 i dalje za točne uvjete) također može uvjetno datirati negdje u doba nestanka slabih poluglasa. Proces se sastojao ili od kompenzatornog duženja prilikom nestanka zanaglasnih dužina (što bi duženje tipa *gāvran* vezalo s duženjem tipa *hrūška*) ili od kvantitetske asimilacije prije toga (na što bi eventualno mogli upućivati sjeverni čak. oblici kao *stārī* s očuvanom dužinom) – dakako, stari je akut prije toga morao biti pokraćen. Neocirkumfleks nastaje nakon kraćenja zanaglasnih dužina u nekim pozicijama (sln. *pāmetan* < *p[˘]āmētъnъ, usp. štok. *pāmētan*) i nakon stezanja (u određenim pridjevima – sln/kajk. *slābi* < *sl[˘]āb[˘]y < *sl[˘]ābъjъ). Kako smo već rekli, neocirkumfleks se nije pomicao udesno po PPC jer je izvorno zacijelo

imao drugačiji ton od staroga cirkumfleksa. Osim toga, neocirkumfleks u tipičnim sln/kajk. pozicijama nastaje u doba ispadanja slabih poluglasa, dakle najvjerojatnije u isto vrijeme kada u sln. djeluje PPC.

11) neoakutsko duženje ispred duljine

§308 Duženje kratkog neoakuta ispred stare dužine (*sēla* < *sēlā) događa se u kajk. i izvorno u sln. (rubno i u čak.) iako je u većini sln. dijalekata to teško vidljivo zbog kasnijeg općeg duženja neposljednih slogova te kasnijih analogija (uz iznimku Prlekije i Prekmurja gdje nema duljenja i dijalekata poput dolenskoga gdje se u vokalizmu čuvaju razlike između starijih i mladih duljina). Ono se događa ispred dominantne zanaglasne dužine u zadnjem otvorenom slogu i ispred kontrakcijske dužine (§177), prije stapanja *^hs *^h i *^h. Proces duljenja kroz kompenzatorno duženje (ili kvantitativnu asimilaciju u slučaju zanaglasnih dužina) je isti kao kod nastanka neocirkumfleksa (iako je ovdje broj kategorijâ ograničeniji – §177). Umjesto dugog neoakuta u nekim oblicima nalazimo analoški neocirkumfleks (§160, 185). S obzirom da je ovo očito dio istog procesa kao i u *stōlŋakъ > *stōlŋak* (usp. i istu situaciju kod neocirkumfleksnog duženja), očito je da i proces duženja u tipu *sēla* treba staviti u doba ispadanja slabih poluglasa.

Zaključak

§309

Tablica s pregledom najstarijih fonetskih naglasnih izoglosa u ZJslav.

promjena	slovenski	kajkavski	čakavski	štokavski
*kōrva > *krāva	+	+	+	+
*sŋto > <i>stō</i>	+	+	+	+
*mōžŋsko > <i>mŋško</i>	? (rubno +)	+	+	+
*bōgъ > <i>bōg</i>	+	+	+	+
*dēdъ > <i>dīd</i>	–	–	samo B/H/V	–
*krŋška > <i>hrŋška</i>	+	+	–	–
*stōlŋakъ > <i>stōlŋak</i>	*+ (rubno +)	+	– (rubno +)	–
(?) *stārŋci > <i>stārŋci/stārŋci</i>	–	– (rubno +)	+	–/+
*kōkošъ > <i>kōkōš</i>	+ (rubno –/+ ili –?)	– (rubno +)	– (rubno +)	–
*lētā > <i>lēta</i>	+	+	– (rubno +)	–
*sēlā > <i>sēla</i>	*+ (rubno +)	+	– (rubno +)	– (rubno +)

Ako pogledamo ove izoglose, dolazimo do sljedećih zaključaka:

zajedničke ZJslav. inovacije: *stô; bôg; *kráva* (i Zslav.)

zajedničke sln/kajk. inovacije: *hrûškallêta; sêla*

zajedničke štok/čak/kajk. inovacije: *mûško* (i sln.?)

slovenske inovacije: *kokôš*

Kao što vidimo, nesumnjivo postoje zajedničke ZJslav. (*stô, bôg, *kráva*)²²⁸⁰ i sln/kajk. (neocirkumfleks i neoakutsko duženje) fonetske akcenatske inovacije. Moguće je da postoji i jedna štok/čak/kajk. zajednička inovacija (*mûško*), no ona je možda također izvorno bila ZJslav. iako je to danas po većini sln. nemoguće znati (uz iznimku panonskog dijalekta koji se i po drugim stvarima poklapa s kajk.). Stapanje neproduženih odraza *[˘], skraćenog *[˘], *[˘] i *[˘] u [˘] (štok/čak/kajk. *slôvo, kráva, mûško, mðžeš*) je još jedna zajednička štok/čak/kajk. karakteristika, no ona ne obuhvaća sve dijalekte (tj. ne obuhvaća Križanića²²⁸¹ i Kladanj), a i očito je riječ o kasnijoj promjeni do koje dolazi nakon svih kajk-sln. zajedničkih promjena (s tim da u kajk. tu [˘] imamo samo tamo gdje nije dolazilo do neocirkumfleksnog/neoakutskog duženja). Svi sln. dijalekti (zajedno s nekim rubnim kajk. i čak. govorima), uz određena ograničenja u rubnim govorima, imaju jednu zajedničku inovaciju (*kokôš*, tj. progresivni pomak cirkumfleksa). Posebnih čakavskih i štokavskih inovacija nema (predsonantsko duženje se, ako je i staro, ne događa u svim dijalektima, niti se odvija na isti način i ondje gdje ga ima), a čak. od početka nije jedinstven – na sjeveru se javlja ograničeni neocirkumfleks (u tipu *čûje* i *mâlī*), a Brač/Hvar/Vis od ostatka čak. razdvaja duženje tipa *dīd*. Neoakutsko duljenje se jasno vidi samo u kajk., a u sln. samo u Prlekiji i Prekmurju, izdvojenim primjerima i u nekim dijalektima u vokalizmu²²⁸². Kajk. nema svojih zasebnih promjena – tip *vôla* koji se često navodi kao kajk. posebnost je uobičajena analoška nadgradnja neoakutskog duženja i može se naći i u sln. (§185), no nije potpuno jasno koliko je to ondje i u kakvom vidu prošireno.

²²⁸⁰ No kraćenje starog akuta je, kako rekosmo, dio šire slav. promjene, a duženje tipa *bôg* se događa u vrijeme ispadanja slabih poluglasa kada se događa i čitav niz drugih lokalnih promjena. Stoga je izoglosa *stô* jedina relevantna općeZJslav. akcenatska izoglosa ako bi se htjelo rekonstruirati kakav praZJslav. naglasni sustav (no upitno je koliko to doista ima smisla).

²²⁸¹ Vodeći računa o tome da se kod Križanića psl. *[˘] i *[˘] razlikuju u vrlo ograničenim uvjetima (§106), a ne, primjerice, u netom navedenim primjerima.

²²⁸² Tip *imēna, nebēsa* se javlja rubno i u stštok. (Podravina, Baranja) i na sjeveru čak. područja (ali, čini se, nešto šire od područja s tipovima *gīne* i *stārī*) – §179.

§310 Općenito gledano, što se tiče najstarijih fonetskih naglasnih izoglosa, izdvaja se inovativna SZ periferija ZJslav. prostora (sln/kajk.). To periferno područje od štok/čak. izdvajaju dvije izrazito bitne stare inovacije (neocirkumfleks i duženje kratkog neoakuta)²²⁸³. Sln. područje izdvaja i dodatna inovacija progresivnog pomaka cirkumfleksa (koja obuhvaća i rubne dijelove čak. i kajk.), dok kajk. od sln. odvajaju neke morfološko-akcenatske promjene (npr. naglasak inf/glag. pridj. radnih, a možda i, recimo, utjecaj opreke po živosti u naglasku L. o-osnovâ n. p. a – §311) te eventualno moguće posebnosti kod neoakutskog duženja tipa *sēla* (premda nema smisla povlačiti umjetnu granicu između cjeline kajkavštine i cjeline slovenskih dijalekata). Štok. i čak. nemaju svojih posebnih starih fonetskih naglasnih izoglosa koje bi ih izdvajale od ostatka ZJslav. osim kraćenja starog dugog cirkumfleksa, koje obuhvaća i kajk. i ne može se znati je li se ono izvorno događalo i u sln. ili ne. SZ periferija ZJslav. je, dakle, obilježena izrazitim inovacijama, dok na ostatku ZJslav. što se tiče fonetskih naglasnih promjena vidimo, izgleda, samo općeZJslav. arhaizme ili lokalne i nejedinstvene promjene nesigurne starine kao predsonantsko duženje i duženje ispred zvučnih suglasnika. Kajk. se nalazi između najinovativnijeg sln. područja i arhaičnijeg štok/čak. područja. To što, osim kraćenja dugog cirkumfleksa, nema zajedničkih inovacija koje bi obuhvaćale kajk. i štok/čak. ne treba čuditi jer niti postoje posebne štok/čak. stare fonetske naglasne inovacije niti postoje posebne štok. ili čak. takve stare promjene. Dakle, osim što ne postoji izvorno jedinstvo štok/čak/kajk. što se tiče ovakvih promjena, ne postoji niti unutarnje kajk., štok. ili čak. jedinstvo. Takvo jedinstvo s progresivnim pomakom cirkumfleksa ima samo slovenski (zanemarimo li njegove rubove). Krajnja SZ periferija je nešto kasnije dodatno izdvojena još i duljenjem svih neposljednjih slogova tipa *kráva > *kráva* i povlačenjem naglasaka tipa *trāvâ > *tráva*, što su promjene koje obuhvaćaju većinu sln. dijalekata²²⁸⁴.

Ekskurs

§311 Ipak, treba reći da središte ZJslav. (kajk., dio čak. i Zštok.) dijeli određene, zacijelo prilično stare, morfološke akcenatske tendencije (ali ipak samo tendencije) koje u pravilu izostaju na krajnjem SZ (sln.) i na JI

²²⁸³ Na tom području postoje i neakcenatske izoglose kao što su *ř > *rj* (*morje*) ili leksička izoglosa *kaj*.

²²⁸⁴ Retrakcija u tipu *trāvâ* ovamo nije uvrštena jer je riječ o kasnijoj promjeni, tj. ne može se dokazati da je ta promjena bila rana poput ovdje navedenih promjena. Osim toga, to je prilično trivijalna inovacija. Štok/čak/kajk. dijele arhaizam čuvanja tipa *trāvâ* (retrakcije su tu vjerojatno u načelu uvijek mlađe od slovenskih). Duženje tipa *kráva* (§109) nije toliko trivijalna promjena, ali je tu sasvim sigurno riječ o puno kasnijoj promjeni.

(Ištok.) – riječ je o nefonetskom pomicanju naglasaka u infinitivima, glag. pridj. radnim i glag. priložima sadašnjim prve glagolske vrste i u G. i D. nekih zamjeničkih oblika²²⁸⁵. Iako bi dotičnu izoglosu trebalo detaljnije izučavati u okviru morfologije, zbog njezine ćemo je važnosti i ovdje kratko razmotriti²²⁸⁶, ako ništa drugo a ono zato što se njezina nefonetičnost ne može ipak uzimati zdravo za gotovo. Usp. za mjesto naglasaka:

praslavenski	ruski	sln.	(J)Ištok.	Zštok/dio čak/kajk.
*peṭi/nesti	несту́	pěči	pěči	pěči
*peklà/neslá	несла́	pékla	pékla	pékla
*jegò – *jemù	ежо́ – ему́ ²²⁸⁷	njéga – njému	ńèga – ńèmu	ńèga – ńèmu ²²⁸⁸

Kako vidimo, stari dočetni naglasak, kao u psl., vidimo u rus., sln. i na štok. JI (pa onda i u stand. srp.), dok mlađi naglasak na osnovi vidimo u Zštok. (i u stand. hrv.), dijelu čakavštine i u kajkavštini. Ostavit ćemo po strani zamjeničke oblike i pogledati detaljnije kakva je situacija s glagolskim oblicima u ZJslav.:

praslavenski	slovenski	kajkavski	čakavski	štokavski
*peṭi > pěči, *počēti > počēti	–	+ (rubno –)	+ (–?)	–/+
*peklà ²²⁸⁹ > pékla	–	+ (rubno –)	–/+	–/+
*(po)pilá > (po)pīla	/	+	–/+	–/+
*pekōṭi	/	/	/	–/+

+ prisutnost pojave

– izostanak pojave

/ po odrazima se ne može izvući zaključak

Krenimo redom. Sln. zacijelo u svim oblicima zadržava odraz starog dočelnog naglasaka, ali to se vidi samo kod osnovâ s kratkim slogom (*pěči* < *peči, *pékla* < *peklà) jer bi kod dugih (*trěsti*, *počēti*, *trēsla*, *počēla*) to teoretski mogao biti odraz i neoakuta. Kod glag. pril. sadašnjeg je nastavak -č pa je njegov naglasak (*pekōč*) irelevantan. Kajk. je, od svih dijalekata

²²⁸⁵ Sasvim je moguće da takav naglasak u zamjenicama povijesno nastaje na potpuno drugi način od naglasaka u glagolskim oblicima, no njihova je zemljopisna distribucija više-manje ista.

²²⁸⁶ Vidi i Kapović 2008c: 32–34.

²²⁸⁷ No usp. ukr. dij. жо́о – do n'о́о, жо́му – id n'о́му (Николаев & Толстая 2001: 36).

²²⁸⁸ No ovakav se sekundarni naglasak ne javlja u svim zamjenicama – usp. Zštok. tōgā također s mladim naglaskom (i sa sekundarnom dužinom) ali stariji naglasak kōga, čēga, svēga.

²²⁸⁹ Prema *pěklъ (m.r.) i *peklò (sr.r.) – vidi §92 za naglasak u ovakvim oblicima.

u kojima se javlja inovativni naglasak na osnovi, najdosljedniji i najjedinstveniji. Ondje u praktički svim dijalektima nalazimo inovativan naglasak (*pěči, trěsti, pěkla, trěsla, počěla, pīla, rodīla* – u glag. pril. sadašnjem nalazimo, kao u sln., krnje *pekūč* i sl.). Jedina je tu iznimka gornjosutlanski poddijalekt, koji se tu slaže sa sln.²²⁹⁰

Na štok. (jugo)istoku vidimo u arhaičnijim govorima uglavnom samo odraze dočetnog naglasaka (*pěci, pěkla, trěsla, pekúci*), osim ako u govoru ne otpada npr. *-i* u inf. ili glag. pril. sadašnjem. Na (sjevero)zapadu pak nalazimo uglavnom inovativne oblike s izvornim naglaskom povučeni s krajnjega sloga (*pěc(i), trěst(i) < trěst(i), pěkla, trěsla < trěsla, pěkūc(i) < pekūc(i)*)²²⁹¹. Iznimka su tu glagoli prve vrste s osnovom na vokal, gdje u većini štok. govorâ nalazimo naglasak tipa *pīla < pīlâ, dij. popīla < popīlâ, počěla < počělâ*²²⁹². Za razliku od kajk., gdje nastavak *l*-participiâ općenito ne može biti naglašen, u Zštok. u većini govorâ to vrijedi samo za glagole prve vrste s osnovom na suglasnik. Među Zštok. govorima ipak ima i onih gdje se čuva odraz staroga naglasaka²²⁹³, a s druge strane na

²²⁹⁰ Usp. u Humu na Sutli (Celinić 2010: 33–34) *pěku* »pekaos«, *rěko* (< *pěklъ, s vokalizmom kao *prěja < *prěda*) ali *pěkli, rěci, rěkla* (s vokalizmom kao u prez. *pěče* ili *sěstra, čělu*, koji upućuje na retrakciju naglasaka) ili u Pavlovcu (: 45–46) *pěiku, rěiko* (m.r.) prema *spěci, spēkla, rěkla*. Usp. prema tome sln. *pěkal – pěkla – pěkli* i Ištok. *pěkao – pěkla – pěklo < psl. *pěklъ – *pěklâ – *pěklô*.

²²⁹¹ S ovim bi se mogao povezati i aorisni naglasak tipa *pròklěsmo* umj. starijeg *proklěsmo* ili *pòčěšě* umj. starijeg *počěšě* (stari naglasak tipa *počěšě* se čuje po Bosni – usp. npr. Brabec 1960: 345, Brozović 2007: 116, 142). Na prvi pogled aor. naglasak *pròklěsmo* izgleda isto kao povlačenje naglasaka u inf. *pròklěti* (umj. starijeg *proklěti*), no u aor. će ipak prije biti riječ o jednostavnoj analogiji prema jd. (*pròklěh*), gdje naglasak ni ne može biti drugačiji. Na to ukazuje i činjenica da u daničičevskoj normi također nalazimo tip *pròklěsmo* prema tipu *proklěti* (inf.).

²²⁹² Knjiž. štok. *pòpīla, pòčěla* je ujednačeno prema *pòpīlo, pòčělo* (sr.r.) i mn. *pòpīli – pòpīle, pòčěli – pòčěle*. Usp. npr. u Vrgorskoj krajini (moji podaci) izvorno *popīla, počěla*. Takav se naglasak čuva i u mnogim drugim štok. govorima – npr. u dubrovačkom kraju, mnogim hercegovačkim govorima, Posavini itd.

²²⁹³ Stari se naglasak u infinitivu na zapadu javlja samo na nekim punktovima, npr. u Šibeniku kod dugih osnova tipa *dóci*, u ostacima kod Metkovića (*pomòci – Vidović 2007: 209*), u nekim ličkim ikavskim govorima (Milković 2009), u zapadnoj Bosni (Peco 1980: 178–179), u Zštok. Ibos. (usp. arhaične ostatke *pomòci, otíci* uz inače obično *-lć* u infinitivu, Brozović 2007: 136, 139) itd. Dakako, tip *trěsti* i sl. se javlja u preseljeničkim Iherc. govorima, npr. u govoru Srba u Lici (usp. Драгичевић 2008: 166). Stari naglasak se u tipu *pěkla* javlja u rijetkim ostacima u Posavini (Ivšić 1913/II: 95, usp. i *pěklolpěklo* u Kostrču u bosanskoj Posavini – Baotić 1979: 210), a redovno u Ibos., koji se na slavonski dijalekt nastavlja – usp. redovno *pověla, izvúklô* itd. u dolini Fojnice za Ibos. (Brozović 2007: 144). Takav naglasak je redovan i na dubrovačkom području i može se naći sjeverno sve do Neretvanske krajine (usp. npr. Vidović 2007: 203, 209). Usp. i ostatke u Biteliću (Čurković 2014 : 238): *rěkla* (uz *rěkla*) ali *izrěkla* (osim toga je takav naglasak još samo u *dòšlo/dòšlo* i kod drugih izvedenica od *ići*), no u frazi *rěkla pa porěkla* (u drugim ikavskim nštok. govorima u Dalmatinskoj zagori toga, čini se, inače nema). Stari naglasak u ponekom primjeru poput *rěkla* (ali *pòrěkla*), *išla* i sl. se redovno

zapadu slavonskog dijalekta nalazimo čak i tip *(po)pīla*, kojeg inače drugdje u štok. nema²²⁹⁴.

U inf. u čakavskom prevladava naglasak na osnovi tipa *pěć(i)*, *trěst(i)* premda ima i nekih tragova starijeg naglaska²²⁹⁵. U glag. pril. sadašnjem uglavnom nalazimo »okrnjeni« oblik na -ć, dok je u glag. pridj. radnom situacija dosta šarolika. U mnogim govorima nalazimo tip *pěkla*, *trěsla* (npr. Brač/Hvar/Vis, Vrgada, Senj), no izvorni naglasak tipa *peklà* se redovno čuva na sjeveru (tamo se čuva i zamjenički naglasak tipa *ńegǎ*), u nekim središnjim čak. govorima (npr. na Ugljanu²²⁹⁶) i na krajnjem jugu na Korčuli²²⁹⁷ i Lastovu²²⁹⁸ (koji se tako nadovezuju na dubrovačko područje s istim tim tipom). Za razliku od štok., tip *(po)pīla*, *počēla*, s inovativnim naglaskom i kod vokalskih osnova, je nešto prošireniji nego u štok. (javlja se npr. na Braču/Hvaru/Visu, Murteru, Vrgadi).

Naglasak na osnovi u rečenim oblicima je, u svakom slučaju, inovacija koja veže kajk. s dijelom čak. i većinom Zštok. i odvaja ih od sln. i JI štok. premda je dotična tendencija puno jača i dosljednija u kajk., koji je tu prilično jedinstven, nego u štok. i čak., gdje vlada velika zemljopisna raznolikost i javlja se dosta kolebanja. Zštok/čak. mladi naglasak tipa *pěć(i)*, *dōć(i)* (tj. *dōć(i)* u govorima s neoakutom) umjesto starijega *pěći*, *dóći* se često objašnjava nestankom konačnog -i u inf. – dakle, *pěći* gubi -i pa mora postati *pěć*. Slično je i s glag. pril. sadašnjim *pekūć(i)* > *pěkūć(i)* prema starijem *pekūći* < *pekūći, gdje se također gubi dočetno -i. Zanimljivo je da tendencija sekundarnog nefonetskog vezanja naglaska uz osnovu, iako puno slabija, u štok/

čuva i u preseljeničkim Iherc. govorima (npr. po Slavoniji). Za primjere usp. još Kapović 2008c: 33–34.

²²⁹⁴ U zapadnoj Posavini (gdje je to tek nedavno uočeno) i Podravini je to još jedna od starih izoglosa s kajkavskim – usp. Kapović 2008b: 125, 127, 130, 144. Ovo bi trebalo detaljnije terenski istražiti.

²²⁹⁵ U suvremenim čak. govorima su likovi poput *peći uglavnom odsutni unatoč tome što ima dosta čak. govora koji čuvaju pune infinitive na -ti, -ći (npr. redovno oko Zadra ili u JZ istarskom). Oblici poput *mocchìchiu* [moćiću] i sl. kod Kašića (Kapović 2006c: 38) su možda vjerojatnije dubrovački (takvog naglaska u inf. danas u Dubrovniku više nema, no ima u njegovu zaleđu) nego staropaški. Na Ižu je zabilježeno *zastrīlī* (Martinić 2005), što bi eventualno mogao biti arhaizam (§230^F). Iz Blata na Korčuli imam zabilježeno štokavizirano *pomòći*, *provèsti*, što bi još trebalo provjeriti. Bibinjski (Šimunović 2013) primjeri bilježeni kao *isvūći_se* (ali *vūći* uz *vūći* : 436), *dóći* (ali *dōći* : 80, 99, 116–117), *izáći* zapravo zacijelo imaju neoakut, usp. *ožēti*, *otūći*, *ovřti*, *izvrēsti*, *izvrřsti* itd. i opservaciju o miješanju ~ i ' na Šimunović 2013: 39.

²²⁹⁶ Usp. npr. Benić 2011a: 8–9, Benić 2014: 365–367.

²²⁹⁷ Usp. npr. iz Blata (moji podaci) *reklà*, *dovelà_ga*, *provelī* (usp. npr. i Šimunović 1996: 135).

²²⁹⁸ Usp. *ispěkla/ispeklà_je*, *ozēblà_je* (Šimunović 1996: 131, 135).

čak/kajk. postoji i u imperativu, gdje se također može izgubiti dočetno *-i!*²²⁹⁹ (iako i tu naglasak može biti pomaknut i bez nestanka nastavka²³⁰⁰, a u nekim govorima pomicanje potpuno izostaje²³⁰¹). Gubljenje *-i* u inf. doista može biti jedan od razlogâ za noviji naglasak bar u nekim štok/čak. govori- ma, npr. u Ibos. (iako u nekim štok. govori- ma postoje i naglasci tipa *pěc* kod apokope – §340, dok u čak. te mogućnosti nema), ali to nikako ne može biti jedini i isključivi povod za takav razvoj. Kao prvo, naglasak tipa *pěci* se jav- lja i u nekim štok. i mnogim čak. govori- ma koji čuvaju dočetno *-i*. Čuvanje neokrnjenih infinitiva je razmjerno rijetko u Zštok., ali se javlja npr. u ne- kim govori- ma u Posavini (no i ondje je naglasak samo *pěc(i)*, *dôc(i)*)²³⁰². No bitna je činjenica da je u kajk. naglasak u infinitivima uvijek tipa *pěci* iako je ondje infinitiv uvijek neokrnjen. Kako je kajk. naglasak nemoguće umjet- no odvojiti od štok/čak., očito je da je gubljenje *-i* tek sekundarne važnosti. Također, ista se pojava (nefonetski povučen naglasak), kako vidjesmo, jav- lja i kod glag. pridj. radnih. Prema starijem *peklô/pěklo* imamo, dakle, mla- đe *pěklo* iako tu, za razliku od infinitiva, nema nikakvog gubitka vokala ni u štok/čak. osim eventualno u mn. m.r. tipa *pěkli* no to samo vrlo recentno u nekim štok. govori- ma (s tim da gubitak *-i* u infinitivu nije prava fonetska pojava ni u štok. ni u čak. nego *allegro*-skraćivanje gramatičkog nastavka, a štok. *pekl'* umjesto *pekli* u nekim govori- ma jest fonetska apokopa – riječ je, dakle, o različitim fenomenima). No neće ipak biti slučajno da se u *l*-par- ticipima i na Zapadu bolje čuva stari naglasak nego u infinitivima – tome zacijelo pridonosi činjenica da se mlađi naglasak na Zapadu dodatno učvr- šćuje zbog otpadanja *-i* u štok/čak., čega u *l*-part. nema.

No kako je onda uopće došlo do takvog inovativnog naglaska na osnovi u središnjem zapadnom dijelu ZJslav.? Najvjerojatnije će biti da je tu djelo- vala morfonološka tendencija da nastavci infinitivâ, *l*-participa i glag. pril. sadašnjeg izgube mogućnost nošenja naglaska, zacijelo poopćava- njem stanja prema većini glagolâ u kojima to otpočetak nije bilo moguće – kod glagolâ na *-iti*, *-ilo*; *-âti*, *-âlo*, *-ěti*, *-ělo*, *-nûti*, *-nûlo* itd. Kod primjerâ kao *rěkla* < *reklâ*, *trěsla* < *trěslâ* je tu možda pomogla i analogija prema

²²⁹⁹ Prošireni nštok. oblici poput *sjědi!* umjesto *sjèdi!* vjerojatno doista nastaju zbog nestanka *-i!* u *sjèd!* itd. (§340). Ipak, u nekim Ištok. govori- ma se javlja i naglasak tipa *nâzovi!* i sl. umjesto *nazôvi*, što nema s tim veze. Usp. na Braču (Šimunović 2009: 53–54) samo starije *žel!*, mlađe *tôc!* i starije *toč!*, samo mlađe *biž(i)!* (umj. očekivanog **biži!* – usp. *bižite!*) itd.

²³⁰⁰ Usp. za čak. u Kukljici (Benić 2011a: 8) *nôsi!*, *dovědi!*, *ne_čini!* uz *ne_čini!* itd. (usp. knjiž. štok. *nôsi!*, *dovědi!*, *ne_čini!*) te za kajk. u Bednji (Jedvaj 1956: 315) *plâoti!* uz *plôti!* itd. (vidi tu Kovačec 2013). Vidi §230–231 za kajk. imperativ.

²³⁰¹ Usp. na Vrgadi (Jurišić 1966: 90) samo *sid!*, *učini!* itd., u Novom (Белић 2000: 170–176) *pec!*, *želi!*, *ženi!* itd.

²³⁰² Dakako, uvijek se teoretski može pretpostaviti utjecaj govora s krnjim infinitivima i na one koji još imaju neokrnjene infinitive.

izvornom *rěkao*, *trěsao* u m.r. Ta se tendencija u nekim govorima širi i na glagole koji završavaju na vokal, usp. općekajk. *dāla*, *pīla* (tako i u nekim štok/čak. govorima), *rodīla* (u štokavskom i većini čakavskog je tu samo *rodīla/rōdīla* po drugačijem naglasnom obrascu, a na čak. sjeveru i na Ižu se javlja i *rodīlā* – §91^F, 230^F). Takva bi tendencija u kajk. bila dosljedno provedena (osim u gornjosutlanskom), a u štok. i čak. ovisno o govoru i postupno (s tim da je do nje u nekim govorima lakše dolazilo u višesložnim oblicima, slično kao što u imenicâ n. p. C stari pomičan naglasak prije nastaje u višesložicama – §100)²³⁰³.

²³⁰³ Mogla bi se iznijeti i teza (usp. Pronk 2013: 120–121) po kojoj se naglasak tipa *reklā/rekla* – *porēklal/pōreklā* u nekim govorima (iako to lako može objasniti inovacija prema starijem *reklāl/lizreklā* s promjenom prvo u višesložnim oblicima, kao što je već spomenuto) može tumačiti poopćenjem naglasaka tipa *porēkla* prema oblicima s izvornim dominantnim prefiksima (kao u tipu *pōtokъ > *potōkъ – §149^F). Dakle, tu bismo imali izvorni odnos *reklā – *porēkla (prema *rēkla – *pōreklā prije pomicanja naglasaka udesno), a onda bi oblici poput *rēkla* bili analogijom prema *porēkla* (isto se može pretpostaviti i za odnos *rēci* – *pōreci* u inf.), dok bi drugdje imali *porēkla* prema *rēkla* (tako i u sln. i rus.). Ovo nije teoretski nemoguće (jer pretpostavka jest da su izvorno i prefiksi/prijedlozi mogli biti i dominantni i recesivni), no ne bi objasnilo praktički ništa osim B-oblikâ (unutar izvorne n. p. b i c – §92). U tipu *dāla/prodāla* (tu je riječ o C-oblicima, usp. sr.r. *dālo* – *prōdālo*) bi onda trebalo pretpostaviti analogiju, dok oblike poput *pekūci/pēkūci* ne možemo nikako objasniti na ovaj način jer oni očito ne mogu imati nikakve veze s prefiksima. Vermeer (1984a: 377) pak iznosi tezu da *pīla* nastaje »Stangovim zakonom« od *pīlā (usp. dugo *-ā u sln/kajk. *krāla* – §148), no takvo bi objašnjenje trebalo onda protegnuti i na primjere poput *trěsti*, *rěci*, *rēkla*, *pekūci*, a òno u svakom slučaju nema smisla u okviru pristupa kakav se zastupa u ovoj knjizi (vidi §55 za »Stangov zakon« i §252 za odraz dužinâ u zadnjem otvorenom slogu). Vermeer (1984a: 377) i Pronk (2013: 120) i naglaske poput *trěsla*, *vūkla*, *rāsla* u nekim srednjočak. govorima objašnjavaju utjecajem izvornih prefigiranih oblika, no tu će prije biti riječ o kasnijem analoškom utjecaju glagolâ n. p. A-C (tipa *prēla*, *grīzla*) – ipak usp. tu i Benić 2014: 366–367 za nešto problematičnije primjere s Ugljana. Kod pokušajâ fonetskog objašnjavanja naglasaka poput *porēkla* i *popīla* je sumnjivo i to što se takvi naglasci javljaju isključivo u Zštok., dijelu čak. i kajk., dok ih u JI štok., sln. i rus. nema. Da je riječ o, bar dijelom, arhaizmima, trag bi se takvog naglasaka očekivao i negdje drugdje. Isto tako, takav se naglasak zacijelo ne može povezati ni s pomicanjem naglasaka u n. p. b (§51 i dalje) i problemom dužina u zadnjem otvorenom slogu (§252) jer povučeni naglasak vidimo i u n. p. b (*mōci*) i u n. p. c (*pēci*), a, osim toga, od nekakvog bi **(*po*) mōti u kajk. očekivali neoakut (kao u *sēla* – §179) ili bar analoški neocirkumfleks (kao u *bōla* – §186). Detaljnije o svemu tome, kako rekosmo, treba govoriti unutar razmatranja akcentuacije u okviru morfologije.

ŠTOKAVSKO DULJENJE TIPa *kāmēn*

§312 Kao što smo vidjeli, mnogi nštok. govori (i knjiž. štok.), kao ni neki staroštok. govori (npr. u Crnoj Gori), nemaju duljenja ispred dočelnog sonanta na kraju riječi (osim kod glasa *-j#*) ni u naglašenom slogu (*sìr*) ni u nenaglašenom slogu (*nòšen, lākōm, bālāv, mātor* itd.).

Zanaglasnu duljinu ispred sonanta nalazimo u štok. primjerima kao *gòvōr, grēbēn, krēmēn, rēmēn, strēmēn, būsēn, spòmēn, plāmēn; jēsēn, zēlēn* (G. *zēleni* »zelenilo«)²³⁰⁴, no ta dužina nema veze sa sonantom, nego je riječ o uobičajenoj dužini u NA. *o-* i *i-*osnova stare n. p. *c* koje su završavale na poluglas²³⁰⁵ (§114). Tu dužinu vidimo i u *o-* i *i-*osnovama koje ne završavaju na sonant, npr. *kòkòt, gòspòd; bòlēst, pòmòc* itd.

Kako je za takvo duženje potrebno da je riječ nenaglašena, tj. da ima čeonni cirkumfleks, odnosno da pripada n. p. *c*, takva se dužina ne bi očekivala u riječima na *-en* ili *-or* koje izvorno pripadaju n. p. *a* ili *b*. No ipak dužinu u štok. nalazimo i u *o-*osnovama izvorne n. p. *a* na *-en, -or*:

grūmēn (~ *grūda*)

gūštēr (~ *gūšterica*)

jāvōr (~ *jāvorovina*; Crikvenica²³⁰⁶ *jāvorika* »lovor«; sln. *jāvor*)

jāsēn (~ *jāsenovina, della Bella jāsseniscite*; sln. *jāsen*)

kāmēn (~ *kāmenovati*²³⁰⁷, *kāmenica*; sln. *kāmen*)

mrāmōr (~ *mrāmoriti* (ARj), n. p. A u Dubrovniku; sln. *mrāmor*)

přstēn (~ *přst*)

sjēvēr (~ *sjēverina* (ARj), sln. *séver*, lit. *šiáurė*)

²³⁰⁴ Da ove riječi sve izvorno pripadaju n. p. *c*, jasno je po tome što imaju *e ili *o u korijenu, dakle nisu mogle imati stari akut na sebi (i biti n. p. *a*), a za riječi s dugim vokalom u osnovi (*būsēn* i *plāmēn*) po povezanim riječima *būs* i *plāmtjeti, plāmsati* (usp. i Ligorio & Kapović 2011: 351–352 za akcentoetimološku analizu riječi *plamen*).

²³⁰⁵ Mnoge od riječi na *-en* su zapravo stare *n-*osnove (**greby, *remy* itd.), a njihovi današnji nominativni oblici su zapravo stari akuzativi (*grēbēnъ), no tu se očito duženje događalo kao i u *o-* i *i-*osnovama u istim uvjetima.

²³⁰⁶ Ivančić-Dusper 2003.

²³⁰⁷ Usp. npr. *grebēnati* prema *grēbēn*.

üğlĕn (~ ũgał)
znāmĕn (~ znāti – znāla)²³⁰⁸

Ova dužina očito teško može biti fonetska (usp. već citirane primjere poput *pāžen*, *vōđen*, *mātor*) te ju je najlakše objasniti analogijom prema imenicama n. p. c tipa *grĕbĕn*, *gōvōr*, *stōžĕr* itd., gdje je očekivana. Tako bismo analogijom prema očekivanom tipu *grĕbĕn* – *grĕbena* i *gōvōr* – *gōvora* (n. p. c) dobili i sekundarno *kāmĕn* – *kāmena* i *jāvōr* – *jāvora* (n. p. a)²³⁰⁹. Takav obrazac redovno nalazimo u nštok. govorima (i književnoj štokavštini), kao i u nekim staroštok. govorima²³¹⁰, usp. u Piperima u Crnoj Gori (Стевановић 1940: 87) *jāvōr*, *mrāmōr*, *jāsĕn*, *prĕstĕn*.

Analogija prema n. p. C je jednostavna u o-osnovama tipa *kāmĕn*, no problem je što se sekundarna dužina javlja i u A. *mātĕr* < *māterъ (od *māti*)²³¹¹, gdje čini se da ne postoji neka mogućnost za analogiju. S jedne strane nema smisla odvajati dužinu u *mātĕr* od one u *kāmĕn*, a s druge strane je tu prvu jako teško objasniti. Teoretski bi se moglo pretpostaviti da u štok. dolazi do fonetskog duženja u zanaglasnom slogu (iza “”) ispred -r# i -n# – to bi onda objasnilo ne samo izolirano *mātĕr* nego i sve o-osnove tipa *kāmĕn* < *kāmenъ, *jāvōr* < *āvorъ itd. bez potrebe za analogijom prema *grĕbĕn* < *grĕbenъ, *gōvōr* < *gōvorъ. No onda bi u primjerima kao štok. *pāžen* < *pāženъ ili *mātor* < *mātorъ trebalo pretpostaviti analoško kraćenje prema oblicima *pāžena* – *pāženo*, *mātora* – *mātoro*. Takva bi pretpostavka formalno funkcionirala, ali nije baš preuvjerljiva. Zasad treba priznati da duženje u *mātĕr* (i *kāmĕn*) u nštok. nije do kraja jasno.

U nekim štok. govorima se naglasni tip *kāmĕn* – *kāmena* dobro čuva, dok u drugima dolazi do ujednačavanja u smjeru *kāmĕn* – *kāmĕna* ili *kāmen* – *kāmena* (što može varirati od primjera do primjera)²³¹². U potonjem je slučaju moguće da u nekim primjerima stare n. p. a tu ni nije došlo do duženja, no to je nemoguće pouzdano utvrditi.

²³⁰⁸ Detaljnije o naglasnoj rekonstrukciji ovih riječi vidi u Ligorio & Kapović 2011.

²³⁰⁹ Takvu je analogiju moglo olakšati miješanje n. p. A i C kod ovakvih imenica u mnogim govorima (npr. L. *kāmĕnu* prema *grĕbĕnu* ili *grĕbĕnu* prema *kāmĕnu* umjesto očekivana *kāmĕnu* ali *grĕbĕnu*), do koje dolazi zbog istovjetnog odraza starog akuta i (kratkog/dugog) cirkumfleksa u ovakvim riječima. No, kako je nedavno otkriveno, paradigmatika se razlika kod ovakvih imenica ipak još uvijek u velikoj mjeri čuva kod starijih govornika u Dubrovniku (Ligorio & Kapović 2011 – vidi ondje i za miješanje A i C općenito u govorima). Drugi takvi govori nisu (zasad) poznati.

²³¹⁰ U slavonskom staroštokavskom dijalektu predsonantsko duženje djeluje i u zadržanju nenaglašenom slogu pa su oni za ovaj problem irelevantni.

²³¹¹ Usp. ipak kratko *mātĕr* u Mostaru (Milas 1903: 83), no to može lako biti i sekundarno. Usp. *mātica*, *māteriñi*, sln. *māti* za n. p. a.

²³¹² Za neke primjere iz štok. govora vidi Kapović 2008c: 27^f. Ujednačavanje je bilo posebno složeno u dubrovačkom govoru, usp. Ligorio & Kapović 2011: 359–362.

GUBITAK NEOAKUTA

§313 Najstariji naglasni sustav koji se može pretpostaviti za većinu ZJslav. govora (§20) je tronaglasni sustav – ˘, ˆ, ˜ (naravno, uz razlike što se tiče neocirkumfleksa, različitih duženja i kraćenja, ranih lokalnih promjena i sl.), tj. sustav u kojem se čuva psl. tonska razlika na dugim slogovima: ˆ prema ˜. Takav tronaglasni sustav s očuvanom starom tonskom oprekom na dugim slogovima vidimo u mnogim ZJslav. dijalektima (i sln. i kajk. i čak. i štok.) iako ona u mnogima i nestaje. Iz takvog se tronaglasnog sustava razvija dvonaglasni sustav (tj. sustav koji ima samo razlikovnu kvantitetu), koji ima samo ˘ i ˆ (eventualno i druge prozodeme retrakcijskog postanja), a do kojeg dolazi prelaskom ˜ > ˆ, što je jedna od najčešćih naglasnih promjena u svim govorima u ZJslav., a svakako najčešća govorimo li o metatoniji (promjeni tona/naglaska). Naglasni sustav bez stare tonske opreke na duljini (tj. onaj gdje je ˜ prešlo u ˆ) može u štok/čak/kajk. imati i staro i mlađe mjesto naglaska – u čak. se staro mjesto naglaska ali bez neoakuta čuva u većem broju govora, u štok. u nekim stštok. govorima u Crnoj Gori (ako govorimo o sustavima bez nštok. naglasaka), a u kajk. razmjerno rijetko (vidi više u nastavku).

Promjena uvijek ide u smjeru ˜ > ˆ, nikad obrnuto (ˆ > ˜)²³¹³. To je posljedica fonetske markiranosti neoakuta kao uzlazne/ravne/blago silazne intonacije u odnosu na cirkumfleks kao (brzo) silaznu intonaciju²³¹⁴.

No za razliku od česte neutralizacije stare (praslavenske) opreke ˆ : ˜ (u ˆ), nova opreka ˆ : ˘ (u štok. i čak.) ili ˆ : ˜ (s retrakcijskim, novim, neoakutom kao u JZ istarskom ili mnogim kajk. govorima u primjerima kao *glāva*, *vōda*) se, čini se, razmjerno rijetko neutralizira. U štok. se to doga-

²³¹³ Takva je promjena u križevačko-podravskom kajkavskom dijalektu, izgleda, samo prividna (§329). U nekim srpskim govorima na Kopaoniku se stari neoakut stapa s nštok. ˘, no i ondje u većini govora prelazi u ˆ (§316).

²³¹⁴ Da su uzlazni tonovi markirani u odnosu prema silaznima, vidi se jasno i tipološki. Silazni su tonovi u jezicima općenito češći od uzlaznih, a, ako u jeziku ima više silaznih i uzlaznih tonova, silaznih je obično više.

da samo na (sjevero)istočnoj i južnoj periferiji pod stranim (rumunjskim, albanskim, romanskim, turskim) utjecajem²³¹⁵. Tome je vjerojatno više razlogâ. Fonetski razlozi mogu biti donekle bitni kod nštok. ´ (koje se izgovara drugačije od ~ i koje podupire visina zanaglasnog sloga). Svakako će se teže stopiti uzlazna intonacija (s visokim sljedećim slogom) sa silaznom intonacijom, nego ravna ili blago silazna neoakutska intonacija (što je čest izgovor). No to nam ne može odgovoriti na pitanje zašto je novi retrakcijski ~ (npr. u kajk., JZ istarskom ili drugim dijalektima), koji se izgovara više-manje isto kao i izvorni psl. ~ (ali nema kontinuiteta s njim – §322, 355), stabilan jednako kao i nštok. ´ iako nema fonetskih »prednosti« protiv neutralizacije koje ima potonji. Tu će odgovor zacijelo biti to da su i takav novi ~ i nštok. ´ prozodemi mlađeg postanja koji su stoga stabilniji i »vitalniji« i nisu skloni neutralizacijama²³¹⁶.

§314 Iz dvonaglasnog sustava bez neoakuta se, nštok. retrakcijom, može razviti i nštok. sustav s novim naglascima ` i ´ (§21–22). Tradicionalno se uzimalo da je u istočnohercegovačkom dijalektu, kao izvorištu nštok. inovacijâ (§341), do nštok. retrakcijâ došlo tek nakon utrnuća stare intonacijske opreke ~ : ˘. To se slaže sa situacijom u susjednim zetskim govorima u Crnoj Gori, gdje nalazimo stštok. akcentuaciju bez neoakuta, no ne slaže se sa situacijom u teritorijalno također bliskom istočnobosanskom, gdje nalazimo nešto manje arhaičnu stštok. akcentuaciju (što se tiče čuvanja starog mjesta naglasaka) ali s (više ili manje) očuvanim neoakutom. Do novoštokavskih retrakcija dolazi i u stštok. govorima koji čuvaju ~ (slavonski, istočnobosanski, kopaonički) pa onda imamo npr. u Posavini *vòda* prema G. *vodē* i *súha* prema *súša*. Nštok.

²³¹⁵ Ivić (2009: 75) kaže da se u kos-res. govoru Vučitrna (koji ima naglaske poput *glâva*, *vâno*) razlika između ˘ i ´ izgubila pod utjecajem albanskog i turskog okruženja. Međutim, moguće je da se tonska razlika prilikom retrakcije tu nikad nije ni bila razvila (možda također zbog utjecaja adstrata), tj. da je proces išao *glâvâ > glâva a ne *glâvâ > *glâva > glâva. Proces gubljenja ´ se spominje i za crnogorski govor Zagarača i Ozrićâ (Ивић 2001: 210–211). Nštok. ` i ´ se pod utjecajem rumunjskog gube i u nekim dijelovima Banata (: 105, usp. i : 280 te Ивић 1990: 189–192), a fakultativno se ´ gubi i kod galipoljskih Srba (Ивић 2001: 254, 279). Rešetar (2010: 128–129 – prvo izdanje knjige 1907) citira oblike poput *vrîme* za govor muslimanâ iz Podgorice, iako, kako kaže Adnan Ćirgić u predgovoru prijevoda Rešetarove knjige (Rešetar 2010: 27), u Podgorici »danas ni kod najstarijih tipičnih govornih predstavnika takvih osobina nema.« Osim u takvim perifernim štok. područjima, gdje se to događa pod utjecajem netonskih susjednih jezika, drugdje takve pojave u štok. nisu nigdje zabilježene. Dapače, vidimo primjere gdje se prototipna nštok. akcentuacija (s ` i ´) širi – na sjeveru slavonskog dijalekta nauštrb ne-nštok. realizacijâ (§349), a na dubrovačkom području nauštrb starijih lokalnih alotonskih varijanata (§344).

²³¹⁶ No ostaje pitanje kako to točno relativna recentnost porijekla može učiniti prozodem stabilnijim u čuvanju svoje izvorne intonacije ili kvantitete i otpornijim na stapanja s drugim prozodemima ili kraćenja.

naglaske uz čuvanje neoakuta vidimo i u kontaktnim štok-čak. govori-
ma kao što je poljički, u Moliseu (§315) i štokaviziranim čak. govori-
ma na obali.

Nesumnjivo je, kako rekosmo, da postoje mnogi sustavi u kojima se
nštok. retrakcijski naglasci javljaju uz očuvan neoakut. Tako je možda
moglo biti i izvorno i u Iherc., gdje je do nštok. retrakcijâ prvi puta i doš-
lo, no to se nikako ne može pouzdano znati. Kao argument za tradicio-
nalnu tvrdnju da je u Iherc. prvo došlo do neutralizacije $\tilde{> \hat{}}$ a tek onda
do retrakcijâ bi se mogli navesti fonetski argumenti. Naime, ako se neo-
akut promatra kao iktus na drugoj mori ($\tilde{V} = V\tilde{V}$), fonetski je logično da
prvo dođe do promjene u silaznu intonaciju ($\tilde{V} > \hat{V} = V\tilde{V} > \hat{V}V$) pa onda
do retrakcije na slog ispred ($VC\tilde{V} > \hat{V}C\tilde{V} = VC\hat{V}V > \hat{V}C\hat{V}V$) – fonetski
se silazan ton lakše povlači od uzlaznoga. No takav argument bi stajao,
gledamo li nštok. retrakcije u cjelini (a ne samo povlačenje dugih nagla-
saka), samo ako se pretpostavi da je do njih u Iherc. došlo odjednom u
svim položajima (dakle, istodobno npr. i *vodâ > vòda* i *lopâta > lòpata* i
kopâmo > kòpâmo itd.). To pak, sudeći po svemu što znamo iz sustavâ
gdje nije bilo potpunog povlačenja naglasaka, nije nimalo vjerojatno – po-
vlačenje naglasaka je svuda bilo postupno pa se može pretpostaviti da je
tako izvorno bilo i u žarištu nštok. jezičnih promjena iako je na kraju
naglasak povučen u više-manje svim položajima (usp. situaciju u Du-
brovniku – §343–346).

No ovdje je zapravo riječ o dvama problemima. Jedna je stvar može li se
naglasak povlačiti na nštok. način dok u sustavu još postoji neoakut
(gdje je očito da može), a druga je stvar može li se neoakut izravno povla-
čiti bez promjene u $\hat{}$ (što nije toliko sigurno). Nesumnjivo je da je u Iherc.
naglasak u primjerima kao *vòda* i *gláva* mogao biti povučen još dok neo-
akut nije bio u potpunosti uklonjen (dakle, da su supostojali oblici *vòda* i
vodê) – to je posve moguće iako to ne možemo pouzdano znati. No druga
je stvar, kako rekosmo, je li i do povlačenja *vodê > vòdê* moglo doći izrav-
no ili je tu, kako se tradicionalno pretpostavlja, to moralo ići kroz faze
vodê > vodê > vòdê. Istina je da npr. u Posavini nalazimo govore koji
imaju i *vodê* i *vòdê*²³¹⁷, no to ipak nije nužno dokaz da je do promjene
vodê > vòdê moglo izravno doći i u Iherc. Naime, može se tvrditi da je ra-
zlika između Iherc. (kao izvorišta nštok. promjenâ) i štštok. govora (koji
su izvršili nštok. retrakcije u većoj ili manjoj mjeri) u tome što su te pro-
mjene u Iherc. nastale organski, unutaršnjim fonetskim promjenama (tj.
transmisijom jezičnih promjena), dok su se drugamo u štokavskom raši-

²³¹⁷ Bilo da je riječ o fakultativnoj promjeni ili o prebacivanju kôda ili o nečemu između
(u Posavini je često jako teško prosuditi o čemu je riječ).

rile kroz jezični kontakt (tj. difuzijom jezičnih promjena)²³¹⁸. Stoga bi bilo razumno pretpostaviti da je za transmisiju, iz fonetskih razloga, bilo potrebno da *vodē* prvo prijeđe u *vodê* a tek onda u *vòdē*, dok bi prilikom difuzije nštok. retrakcijâ do promjene *vodē* u *vòdē* moglo dolaziti i izravno, kroz jezični kontakt, ukrštanje različitih sustava koji su djelovali jedan na drugi itd.

Pogledamo li primjere iz Posavine (Kapović 2008b), ondje možemo naći i govore u kojima se tip *vodē* dosljedno čuva (npr. Siče) i govore u kojima imamo i *vodē* i *vòdē* – npr. Beravci (: 140), Oprisavci (: 142). Uz to nalazimo i primjere poput Davora (: 138), gdje imamo *sestrē* i *kòzē*, što bi upućivalo na činjenicu da je za povlačenje naglasaka ipak potrebna promjena $\sim > \grave{\sim}$, no i primjere poput Velike Kopanice (: 134–135) gdje redovno uz *pletēm* nalazimo i dvostruki naglasak poput *bòdēm* (što je inače rijetko u Posavini²³¹⁹). Potonji nam primjeri, vrlo obični u moje informantice iz V. Kopanice, ukazuju na to da očito nije nemoguće da istodobno supostoje dvije tendencije – jedna da se očuva neoakut i jedna da se svi naglasci povuku (bar iz zadnjega sloga)²³²⁰. Također, čini se da u kladanjskom kraju usporednica za izravno povlačenje naglasaka s $\sim$ postoji na kratkim slogovima. Ondje se, naime, nštok. povlačenje redovno događa u primjerima kao *vrána* i *žánē* (npr. *nà_vranu* i *nè_žanē*) iako je ' (kao odraz psl. *'' i *'' različit od '' < psl. *'') fonetski uzlazan (§107). Na kraju se može zaključiti da se čini da, sudeći po posavskim primjerima, fonetski ipak nije nemoguće da je i u izvorišnim nštok. područjima dolazilo do povlačenja tipa *vodē* > *vòdē* > *vòdē*, iako je vjerojatnije (pogotovo s obzirom na rijetkost tipa *vòdē* i u Posavini) da je scenarij tu išao onako kako se tradicionalno pretpostavljalo: *vodē* > *vodê* > (*vòdê* >) *vòdē*²³²¹.

²³¹⁸ Za razliku između transmisije jezične promjene (tj. širenja jezične promjene unutar jedne jezične zajednice) i difuzije jezične promjene (tj. širenja jezične promjene iz jedne jezične zajednice na druge) vidi Labov 2010: 303–366.

²³¹⁹ Ivšić (1913/I: 152–153), govoreći o dvostrukom naglasku u Posavini, bilježi samo tri primjera s dvostrukim naglaskom koji uključuje neoakut (*jèdnē žènē* i *žénā*) iz samo jednog mjesta (Bučja). Primjerâ s dvostrukim naglaskom koji uključuje neoakut, čini se, nema ni u Ibos. i kopaoničkim govorima (na Kopaoniku se to teško može i očekivati s obzirom na čestu nestabilnost neoakuta na kraju riječi i nakon prednaglasne dužine te na dosljedno čuvanje starog mjesta naglasaka kod neoakuta u unutarnjim slogovima – §316).

²³²⁰ Naravno, u V. Kopanici je, kao i drugdje u Posavini, do nštok. impulsa za povlačenjem naglasaka došlo kroz jezičnu difuziju tih promjena, no taj se impuls (premda izvorno izvanjski) u pojedinim govorima može prihvatiti i nastaviti razvijati kao vlastita organska, unutarnja fonetska promjena. Čini se da je tako, recimo, u ovom slučaju u V. Kopanici iako bi za dalekosežnije zaključke trebalo izvršiti opsežnija istraživanja na puno više informanata.

²³²¹ Dakako, ovakva je rasprava donekle i uzaludna budući da se nijedan od scenarijâ ne može pouzdano dokazati, a i budući da nije nužno da se povlačenje u baš svim pri-

Tradicionalno se govori o tronaglasnim (˘, ˘, ˘) i dvonaglasnim (˘, ˘) sustavima. To je, naravno, uvelike proizvoljno. Kao prvo, opreka između ˘ i ˘ se može smatrati samo kvantitativnom – dakle, nazivanje toga različitim »naglascima« nema teoretskog uporišta (no vidi ipak §2). Dakle, tronaglasni sustavi bi zapravo bili sustavi s kvantitativnom oprekom i dodatnom tonskom oprekom na dugom slogu. Dvonaglasni sustavi su pak sustavi samo s kvantitativnom oprekom. Iz toga razloga neki istraživači, dosljedno strukturalistički, inzistiraju na tome da se ne govori o dvonaglasnim sustavima i da se naglasak ondje ne obilježava znakovima za silazne naglaske (istima kao onima u govorima koji imaju i uzlazne – stare ili nove provenijencije), nego da se jednostavno obilježava mjesto naglasaka i dužina jer je intonacija tih slogova (kako nema razlikovne opreke) irelevantna. Pa hòcē da se umjesto tradicionalnog pisanja *kràva, sūša* piše *kráva, sūša*. Opažaj da je njihova intonacija razlikovno irelevantna je točna, međutim svejedno je činjenica da se u mnogim takvim »dvonaglasnim« govorima (pogotovo u štok. i čak.) ono što se tradicionalno označava kao ˘ i ˘ doista izgovara kao ˘ i ˘ u »tro-/četveronaglasnim« govorima (što opet ima veze s markiranošću ˘ u odnosu na ˘ i ˘ prema ˘ o čemu smo već govorili²³²²). Stoga takvo bilježenje ipak ima opravdanja i osim toga što je tradicijski uvriježeno²³²³.

§315 Očuvan neoakut u štokavskom nalazimo u slavonskom štštok. dijalektu (Posavina i Podravina/Baranja/Bačka)²³²⁴, u istočnobosanskim st-

marnim nštok. govorima odvijalo na potpuno isti način.

²³²² Ovo više vrijedi za duge slogove nego za kratke. Također, treba biti svjestan toga da je ˘ markiran fonetski u odnosu na ˘, ali da se i ˘ svakako izgovara (§108) – često i uzlazno iako to u načelu nije tipična »nštok. uzlaznost« kao u ˘. No čini se da ipak ima i zabilježenih slučajeva gdje se ˘ može alotonski izgovarati čak i kao nštok. ˘ (ili bar slično tome). Tako Celinić & Čilaš Šimpraga (2008: 68) spominju nedistinktivni alotonski izgovor tipa [pòtok] i [pòtok] ali i [jàgoda] i [sèlo] u Jurkovu Selu na Žumberku te spekuliraju o mogućem fonetskom utjecaju nštok. žumberačkih govora (utjecaj standardnog jezika, koji spominju, što se tiče ovoga ne dolazi u obzir). Slično tome, Ivić (2009: 82^f) spominje i »Факултативни мање-више узлазни изговор кратког акцента« u kosovsko-resavskom, koji, može se zaključiti prema njegovom komentaru, nalikuje na nštok. ˘ (kojeg u kos-res. inače nema kao razlikovnog prozodema), ali, kako drugdje spominje (Ивић 1994b: 243) za jedno selo na Kopaoniku, razlika je u tome što u alotonu ˘ nema visine na sljedećem slogu.

²³²³ No usp. npr. za Virje Šojatovu opasku (FO: 338): »Dugi se akcent može ostvariti kao ˘ ili ˘, kajkavskoga tipa, a kratki kao ˘ ili, rjeđe, kao ˘ ('tromi akcent')«. U takvim govorima, jasno, ima smisla ne pisati dugi naglašen slog znakom ˘ nego samo oznakom dužine i mjesta naglasaka.

²³²⁴ U Ivšićevoj (1913/I: 147) podjeli posavskih govora na naglasne grupe vidimo da čak i najmlađa, IX. grupa, iako ima *vòdē* umjesto *vodē* (kako je u grupama I–VIII), ima i *sačūvām* (Ivšić kaže da »Tako govori samo gdjekoje selo, na pr.: Soļani, Đeletovci, Potnani«). Usp. i Kapović (2008b: 119) za današnju situaciju: »Akut je u Posavini i danas još dosta stabilan, čak i kod mladih govornika. I mladim govornicima koji više ne govore

štok. govorima (§326^F), u nekim zapadnoštok. govorima na granici čakavskog područja (recimo, u štok. pelješkim²³²⁵ i poljičkim govorima²³²⁶), u Moliseu²³²⁷ (što će reći da je neoakut još postojao na štok. području u zaleđu makarskog primorja između Cetine i Neretve u 15-16. st.), a od istočnoštok. govora samo na Kopaoniku. U nekim južnim Zštok. govorima danas više nema neoakuta, no to je razmjerno recentna pojava. Za Mljet smo (Ivić 1981: 71) već navodili primjere kao *Dùbròvnik*, *djèvòjka*, *jèsām*, *račùnām*, *siñòrīna* s povučenim $\hat{}$, ali *gospār*, *vodē*, *nasāđeno* s nepovučenim $\hat{}$ nastalim od starijega $\sim$ ²³²⁸. Takvi bi podaci ukazivali na to da je do nštok. retrakcije $\hat{}$ došlo još dok se $\hat{}$ razlikovao od $\sim$. Božidar Finka, prema Ivšićevu predavanju (Finka 1963: 222, Ivšić 1971: [722]) navodi da se na Šipanu na mjestu starog neoakuta nalazi nepomaknuti $\hat{}$ (npr. *G. glavē*, *letīm*), ali ne spominje što se događa sa starim cirkumfleksom. U Dubrovniku danas nema neoakuta²³²⁹, no čini se da ga je ondje bilo možda čak i do prve polovice 19. st. Usp. za 18. st. često citirane della Belline primjere (1728b: 3)²³³⁰.

staroštokavski nerijetko 'pobjegne' akut, a akut se posve uobičajeno čuje kod staroštokavaca i kada govore ili pokušavaju govoriti standardom. Može se pretpostaviti da će se akut u budućnosti očuvati bar u prvom slogu i kod onih govora koji u sljedećih stotinjak godina budu u velikoj mjeri novoštokavizirani.« Vidi §326 za fakultativni prelazak $\sim > \hat{}$ u Posavini i §325 za prelazak $\sim > \hat{}$ u jednosložicama u Podravini. Čini se da u slavonskom štštok. dijalektu nema govora u kojemu je još stara akcentuacija, a da nema i neoakuta (bar u nekim pozicijama). Ivšić (1907), u svojoj ranoj radnji (prije Ivšić 1911 i 1913 gdje se prvi put potpuno jasno objašnjava neoakut), za Šaptinovac u našičkom kraju ne bilježi neoakuta unatoč starijoj akcentuaciji, no, sudeći po Sekerešu (1966: 211–212) koji tamo ipak bilježi $\sim$, čini se da ni Šaptinovac tu nije stvarna iznimka.

²³²⁵ Neoakut se npr. sporadički javlja u Janjini na Pelješcu (Halilović 1996: 42, 145–146): *devēti*, *uzēt* itd., a u Brijesti ga Šimunović (1996: 133–134) bilježi »ne kao residuum nego kao kategorijalnu pojavu«.

²³²⁶ Neoakut neizrazite intonacije se javlja (jasno, samo u prvom/jedinom slogu, gdje naglasak nije povučen) npr. u inače nštok. gornjopoljičkom govoru Dóca Donjeg. Neoakut, dakako, postoji i u čak. govorima Donjih Poljica. Radić (2010: 44^F) piše da je 1991. bilježio neoakut kod starijih mještana u nštok. Zaostrugu u makarskom primorju, no to je prilično upitno.

²³²⁷ Vidi npr. Brozovićev opis Kruča (FO: 393–398).

²³²⁸ Vidi §272 za drugačije Šimunovićeve primjere s Mljeta.

²³²⁹ Brozović (2005: 22^F) spominje, bez primjerâ, neoakut na nepočetnim slogovima u nekim »otočnim govovima dubrovačkoga područja«.

²³³⁰ Della Bella je bio Talijan koji je hrvatski naučio u Dubrovniku, gdje je dugo živio, izdao rječnik, a na dubrovački štokavski se eksplicitno i pozivao. Njegova akcentuacija je i inače očito dubrovačka (§345) te stoga nema sumnje da je njegova razlika između $\hat{}$ i $\sim$ tadašnja dubrovačka razlika (uostalom, znamo i po kasnijim podacima s Mljeta, Šipana itd. da se ondje neoakut još dugo čuvao). Naravno, neoakut u Dubrovniku nema nikakve veze s čakavskim iako se takva zastarjela stajališta javljaju i u novije vrijeme – vidi npr. Sironić-Bonefačić 1992: 62 (premda njezina kratka analiza della Belline akcentuacije, :53–63, uz neke mane, i nije toliko loša).

<Súd> [sūd] (sudište) : <Súd> [sūd] (posuda)
 <Lúgh> [lúg] (pepeo) : <Lúgh> [lúg] (šuma)
 <Stúp> [stúp] (stopa)²³³¹ : <Stúp> [stúp] (stup)²³³²

Iste primjere za opreku neoakuta i cirkumfleksa ponavlja za della Bellom i Appendini u svojoj gramatici (1808/1828: 14). Čini se da se kod Appendinija ta razlika ipak donekle vidi u njegovu bilježenju naglasaka iako mu pisanje nije dosljedno²³³³. To bi, dakle, značilo, premda ne možemo u to biti potpuno sigurni, da je neoakut još početkom 19. st. u Dubrovniku možda bio živ, premda zacijelo već na izdisaju.

§316 Tradicionalno se držalo da se neoakut čuva samo na zapadu – u većini kajk. govora, u mnogim čak. govorima te u zapadnim štók. govorima (u slavonskom i Ibos. dijalektu, dubrovačkom poddijalektu – bar donekadno, poljičkom i moliškom). Za (jugo)istočnoštókavski se pretpostavljao

²³³¹ Ovo je od psl. *storpъ, odnosno povezano je s glagolom *stúpati*. Riječ se danas u govornom jeziku više ne upotrebljava, a u ARj se za tu riječ daje isti naglasak (*stúp* – *stúpa*) kao i za *stúp* u drugom značenju (stup) < *stъlp/bъ.

²³³² Ovakvu razliku u della Belle opaža već Ivšić (1911: 138–139), koji je ispravno primijetio i da se u Kašićevoj gramatici ne može vidjeti razlika $\hat{}$ i $\tilde{}$ (§321). Della Bella inače znakom < $\hat{}$ > bilježi ne samo neoakut (doduše nedosljedno, usp. *světi* »santo« ali *mládi* »giovane« – no to bi mogao biti i odraz realnog jezičnog kolebanja) nego i retrakcijski nštok. dugouzlazni naglasak: *súd* [sūd] – *súda* [súda], *rúka* [rúka] ali *rúku* [rúku], *gljúbiti* [lúbiti], *lúka* [lúka] (prema *Lúka* [Lúka]), *mláda* [mláda] (prema *mlád* [mlád] – *mládo* [mládo]) itd. Znakom < $\acute{}$ > bilježi se pak i $\hat{}$ (*zláto* [zláto], *takí* [takí], *méso* [mêso] itd.) ali i zanaglasnu dužinu (*millós* [mîlôs], *ljepós* [lêpôs], *docekkán* [dočëkân], *prikinnút* [prikîñút] itd.). Della Bellina upotreba naglasnih znakova se u velikoj mjeri poklapa s Kašićevom.

²³³³ Kod Appendinija se znak < $\acute{}$ > uglavnom upotrebljava za $\hat{}$ i zanaglasnu dužinu, a znak < $\tilde{}$ > za $\tilde{}$ i štok. $\acute{}$. Najobičnije je tako, ali ima i razmjerno dosta grešaka i drugačijeg zapisivanja. Usp. tako primjere s $\hat{}$: *rjéc* (1), *svjét* (10), *lúgh* (14) »šuma«, *kvás* (10), *Lúka* (14), *A. rúku* (14), *Vrágh* (25), *dvá* (68) (ali *dvā* 181), *trí* (69¹, 181), *Hríd* (134), *Léd* (135), *Snjégh*¹ (ali *Sniégh*²), *Vál* (135), *Gljúdi* (138), *Tjélo* (140), *Vrát* (141), *Vúk* (144) itd. No rjeđe se u nekim primjerima, gdje bi se očekivao $\hat{}$, piše i znak < $\tilde{}$ >, usp. *Bôgh* (6, 22, 25, 26, 43, 136, 156, 260 – 2x, 302, uvijek tako iz nekog razloga), *rôgh* (6, 26), *fúb* »zub« (26), *Nôch* (41, 157 ali *nóch* 247), *Pět*, *Scēs* (67, 157, 166 – 2x, 181 – 2x), *Mūfc*, *Nôs* (141, 297), *A. rúku* (203) itd. Čini se da je »krivih« primjera manje, pogotovo zanemarimo li npr. *Bôgh* koje se uvijek tako piše, no tu je teško davati precizne procjene bez temeljita istraživanja. Usp. za očekivano pisanje kod neoakuta: *rjěti* (1), *pūt* (3, 143), *orāc*, *kopāc*, *kovāc* (5), *vlādam* (9), *Rīmski* (53), *Rīm* (155, 162), *mī*, *vī* (54, 75), *Devěti*, *Desěti* (71), *Krāgl*, *Junāk*, *Vojnik* (137), *Strīz* (139), *Bēc* (151), *prāvi pūt* (155) ali i *sfěti* (5), *já* (54, 74, 75 – 4x itd., uvijek tako), *Sctáp*, *āpa* (150), *hodīm* ali *hodē* (110). Zanimljivo, $\hat{}$ umjesto $\tilde{}$ nije toliko frekventno. S druge strane, za štok. $\acute{}$ se dosljedno uvijek piše < $\tilde{}$ >: *blīfu* (3, 121), *mljěko* (1, 141), *ghlāva* (7), *dūscja* (11, 139), *rūka*, *brāda* (14), *kārati* (8), *Lūka* (14, 134) (porto), *Trāva* (37, 42), *Rjěka* (134), *Svjěchja* (136), *Mūgna* (142) itd. Ovaj bi problem trebalo detaljnije istražiti.

rani nestanak neoakuta²³³⁴ jer se činilo da ga u crnogorskim i srbijanskim stštok. govorima nigdje nema. No u 1990-ima je ipak prihvaćen stav da se neoakut čuva i u Ištok. na Kopaoniku i okolici u južnoj Srbiji na granici s Kosovom²³³⁵ (kosovsko-resavski dijalekt), a najnoviji podaci čak pokazuju da se neoakut, izgleda, javlja i sjevernije u šumadijsko-vojevodanskom dijalektu²³³⁶. Na Kopaoniku su još od početka 20. st. bilježeni uzlazni naglasci (zapisivani kao ´ ili ~) na mjestu gdje bi se očekivao neoakut (usp. pregled u Ивић 2009: 83²³³⁷), no rijetko se koji autor usudio eksplcitnije reći da je sigurno riječ o očuvanu neoakutu²³³⁸ jer se to kosilo s prvotnim mišljenjem velikog dijalektološko-akcentološkog autoriteta Aleksandra Belića koji je, nakon svog istraživanja u Aleksandrovačkoj Župi (na tom području) još 1907, ustvrdio da je ondje riječ o štok. ´ analoškog porijekla²³³⁹ iako je poslije u svojim istraživanjima Novog Vinodolskog i drugih čak. govora ispravno uočavao neoakut²³⁴⁰ (§318^F). Prošlo je skoro 90 godina dok drugi veliki autoritet, Pavle Ivić, u svom članku 1994. godine (Ивић 1994b)²³⁴¹ i u kasnijoj sintezi u Ивић 1999: 320–324 (pretisnuto u Ивић 2009: 80–89), uz potkrepu u još nekim novijim dijalekto-

²³³⁴ Usp. npr. Белић 1958: 6.

²³³⁵ Neoakutsko potkopaoničko područje kosovsko-resavskog dijalekta Okuka (2008: 30, 202–203) određuje kao područje otprilike od Trstenika na sjeveru do Kuršumlje na jugu i od Velikog Jastrepa na istoku do sela Brezova i Ušće uz rijeku Studenicu. Usp. još i Радић 2010: 50–53 za lokalizaciju uz napomene o mogućem javljanju neoakuta na istoku i izvan same kopaoničke zone.

²³³⁶ Usp. Петровић & Гудурић 2008 za neoakut (uz priložene sonograme) u šum-vojev. govoru Kačera u pojasu gdje se čuva i nezamijenjeni jat (tj. *ε* < *ě). Treba očekivati da će u budućnosti na istoku biti još izvještaja o govorima s očuvanim neoakutom.

²³³⁷ Bilježilo se, recimo, *рѣдим*, *бѣли* (odr.), *кључ* i sl. U nekim je slučajevima pisanje odrazâ neoakuta kao ´ bilo zacijelo posljedica fonetskog izjednačavanja odraza neoakuta s nštok. ´, no u nekima je to možda bila i posljedica oklijevanja autorâ da tu zabilježe pravi neoakut ili neopažanja njegove razlike u odnosu na nštok. ´.

²³³⁸ Jedan od takvih je bio npr. Ivšić (1911: 145–146) na osnovi Ivkovićevih podataka. Dosta kasnije o mogućnosti čuvanja neoakuta oprezno piše npr. Peco (1978: 33, 1980: 143–146) i drugi.

²³³⁹ Usp. na tragu toga i Ivićevo ranije mišljenje (Brozović & Ivić 1988: 65) da je tu riječ o dugouzlaznom naglasku »verovatno analoškog porekla«. Belić je u Župi bilježio i oblike *zpad* i *zʹb*, gdje bi mogla biti riječ o tragovima stare n. p. *d* (§85), a što Ivić nije uočio, nego je i nakon sigurne potvrde kopaoničkog neoakuta takav naglasak objašnjavao analogijom (1994b: 246, 2009: 85–86).

²³⁴⁰ Kako je u kontekstu akcentoloških spoznaja s početka 20. st. došlo do Belićeva previda, objašnjava Ivić (2009: 85), koji ispravno naglašava da je neoakut bilo teže uočiti na Kopaoniku nego u čakavskom iz više razlogâ. Na Kopaoniku npr. nalazimo oblike poput *grād*, za koje Belić 1907. nije mogao znati da se mogu objasniti starom n. p. *d*, a kao drugo, nalazimo i sekundarne oblike poput *dēver* (usp. književno, uobičajeno i očekivano štokavsko *d(j)ěvēr*) i sl.

²³⁴¹ Gdje za govore oko Kopaonika donosi primjere kao *дѣје*, *крѣнемо*, *мѣсимо*, *осѣшимо*, *помѣжемо*, *рѣдимо*, *сѣдимо*, 3. mn. *горѣ*, aor. *узѣ*, *војникъ*, *бсма* itd. ali i *дѣје*, *зајѣбава*, *каже*, *изрѣдим* (: 241–242) itd.

loškim radovima, nije, ne ostavljajući mjesta sumnji, ustvrdio da tu doista jest riječ o čuvanju neoakuta, što je odonda postala općeprihvaćena teza u srpskoj dijalektologiji²³⁴².

Kopaonički neoakut²³⁴³ u načelu dolazi u bilo kojoj poziciji, no bolje se čuva u unutarnjim nego u posljednjim slogovima (gdje je u nekim govorima rjeđi²³⁴⁴, pogotovo u zadnjem otvorenom slogu²³⁴⁵). Također, vrlo se rijetko javlja nakon prednaglasne dužine²³⁴⁶. U takvim položajima (na kraju i iza prednaglasne dužine) se $\sim$, ako se ne čuva, mijenja u $\hat{\cdot}$. (Fakultativna promjena $\sim > \hat{\cdot}$ se može javiti i u drugim položajima $\sim^{2347}$.)

§317 Većina kajk. govora ima neoakut jer i govori s retrakcijama uglavnom čuvaju neoakut ili rjeđe imaju neoakut, tj. tonsku razliku, nastalu na neki drugi način²³⁴⁸. No neutralizacija neoakuta na kraju riječi je jako česta (§325). Kajkavski govori s očuvanim neoakutom i na kraju riječi su

²³⁴² Usp. npr. recentnu monografiju o kopaoničkim govorima Радић 2010.

²³⁴³ Ivić (1994b: 241–242) neoakut ispitanicâ iz sela Livade i Kobilje opisuje kao uzlazan (rjeđe ravan), pri čemu se od $\acute{\cdot}$ razlikuje nedostatkom zanaglasne visine (no Ivić neoakut i inače tako opisuje – §340^F).

²³⁴⁴ Ne u svima. Ivić (1994b: 243) kod jedne ispitanice, čiji je govor obrađivao, navodi: »И у финалном положају је акут доста чест«, a primjeri kopaoničkog neoakuta na jednosložicama se javljaju u literaturi od početka 20. st.

²³⁴⁵ Радић 2010: 45.

²³⁴⁶ Prema Iviću (2009: 87–88), zajednička je odlika svih poznatih kos-res. govora s neoakutom da on ne dolazi nakon prednaglasne dužine, no takve primjere, kao *рѹкѡм*, ipak bilježi Radić (2010: 45), premda vrlo rijetko.

²³⁴⁷ U nekim govorima se neoakut možda čak potpuno fonetski izjednačava (pa i u jednosložicama) s $\acute{\cdot}$, no to nije sigurno. Ivić (1994b: 241, 243) napominje da se i kod ispitanicâ, čiji je on govor obrađivao, neoakut, iako je različit od $\acute{\cdot}$, u nekim slučajevima približava $\acute{\cdot}$ te da je ta dva naglasna katkad teško razlikovati. Ivić kaže da to zapravo i nije drugačije od posavske i istočnobosanske situacije, no ondje nikad nema jednačenja $\sim$ i $\acute{\cdot}$ koje se možda javlja u nekim kopaoničkim govorima. Radić (2010: 49–50) također ističe da se $\sim$ i $\acute{\cdot}$ mogu približiti/izjednačiti te bilježi niz primjera s $\acute{\cdot}$ umjesto s $\sim$. Fonetsku bi narav kopaoničkog neoakuta svakako trebalo bolje i eksperimentalno fonetski istražiti.

²³⁴⁸ U Ozlju je (Težak 1981b) uzlazni naglasak samo retrakcijskog postanja (npr. *gláva*, *sélo*, slično kao u JZ Istri), dok na mjestu starog neoakuta stoji $\hat{\cdot}$ (no govor je svejedno tronaglasni). Težak retrakcijski naglasak bilježi kao $\acute{\cdot}$ s obzirom da: »Dugouzlazni odgovara štokavskom po uzlaznoj intonaciji, ali se od njega razlikuje kvantitetom. Naime, ozaljski dugouzlazni akcent je nešto kraći od štokavskoga dugouzlaznoga.« (: 243). Iako je zapravo u jednu ruku stvar proizvoljnog odabira kako će se pisati retrakcijski uzlazni naglasak (koji nema veze s psl. neoakutom), neće biti da ozaljski retrakcijski naglasak stvarno odgovara $\acute{\cdot}$ (koji ima vrlo specifičnu intonaciju). U križevačko-podravskim govorima s »unakrsnom metatonijom« (§329) od starog $\sim$ nastaje $\hat{\cdot}$ (*sūša > sūša*) ali svejedno imaju neoakut koji nastaje od starog $\hat{\cdot}$ (*mēso > mēso*). U nekim međimurskim i gornjosutlanskim govorima se gubi čak i razlikovna duljina.

npr. Začretje²³⁴⁹, Krapina²³⁵⁰, Gregurovec Veternički²³⁵¹, Šemnica Gornja²³⁵², Lobar²³⁵³, Kostelsko²³⁵⁴, Bednja²³⁵⁵, Sračinec, Donja Voća i Vinica (zapadno od Varaždina)²³⁵⁶ itd. Odmah se može primijetiti da su svi ovi govori na SZ kajk. područja, gdje se čuva i oksitoneza tipa *sěstrã* (iako to nije slučaj u svim ovim govorima). Tu se, dakle, vidi da čuvanje oksitoneze u kajk. ide s čuvanjem neoakuta na kraju riječi te stoga Ivšić i s tipom *žěna* veže samo *letî* (Ivšić 1936: 80) – tj. za konzervativne kajk. govore uopće ne navodi kao moguć tip *žěna letî*²³⁵⁷. U kajk. se stoga opravdano može teorijski povezati retrakcija *˘* sa zadnjeg sloga i »retrakcija« siline s druge na prvu moru u dugim slogovima na kraju riječi (tj. *˘* > *˘*). No iako Ivšićeva generalizacija vrijedi za većinu kajk. govora, ipak ima i iznimaka – primjer govora s tipom *žěna letî* (tj. s dezoksitonezom ali s čuvanjem neoakuta na kraju) je Gornja Stubica (Jakoby 1974: 169–172²³⁵⁸, usp. i Lončarić 1996: 55–56). Vidi još §324.

§318 U čakavskom također brojni govori čuvaju neoakut (zbog čega se neoakut često prije neprecizno zvao i »čakavskim akutom«²³⁵⁹). Ovdje navodimo neke čak. govore i područja na kojima se neoakut, bar sudeći prema literaturi (iako to ne mora uvijek biti potpuno pouzdano), čuva bez ikakvih promjena u svim pozicijama²³⁶⁰: žminjski i pazinski govori²³⁶¹, istočni

²³⁴⁹ FO: 320, 322. Primjer *pūt* uz *pōt* je vjerojatno utjecaj standarda. U svim drugim primjerima je *˘* na kraju očuvan.

²³⁵⁰ Šojat 1991.

²³⁵¹ Jembrih & Lončarić 1982-3: 17.

²³⁵² Oraić Rabušić 2009.

²³⁵³ Zečević 1993. Ipak, čini se da ondje dolazi do sporadične neutralizacije na kraju riječi, usp. *sinmî* (: 457), *jã* itd. (: 460).

²³⁵⁴ Celinić 2010: 55–62.

²³⁵⁵ Jedvaj 1956.

²³⁵⁶ Lončarić 2005: 203.

²³⁵⁷ Osim za donjosutlanski koji zapravo nije kajkavski.

²³⁵⁸ U G. Stubici neoakut ipak vrlo rijetko na kraju može dati *˘*, npr. *trušî* (: 235) uz *trušî* (: 236), *tridesēt*, *pedesēt* uz *dvadesēt* (: 237) itd.

²³⁵⁹ Iako je riječ o naglasku općeslav. porijekla, koji se, osim toga, nalazi i u većini kajk. i u arhaičnim štok. govorima te nije ništa više čakavski nego kajkavski ili štokavski (§35^F).

²³⁶⁰ Naravno, pozicija neoakuta u sustavu je čvrsta i u mnogim čak. govorima u kojima su se dogodile neke inovacije (npr. nema više neoakuta na kraju riječi kao u Visu ili na Grobniku) ili u kojima su se dogodile retrakcije (npr. u JZ istarskim govorima, gdje su svi neoakuti zapravo sekundarnog postanja i nema kontinuiteta s psl. neoakutom), no ovdje navodimo samo primjere govora bez ikakvih promjena neoakuta.

²³⁶¹ Vranić 2005: 229–230, Lisac 2009: 78. Usp. Kalsbeek 1998 za Orbaniće i Šimunović 2011: 262–268 (za Žminj i Beram kraj Pazina), 331–334 (za Karloviće kraj Žminja).

obalni istarski Ščak. govori²³⁶², trsatsko-bakarski govori²³⁶³, Bakarac, Hreljin, Jadranovo²³⁶⁴, Novi Vinodolski na početku 20. st.²³⁶⁵, neki govori na Cresu²³⁶⁶, Senj²³⁶⁷, Novigrad²³⁶⁸, Vrgada²³⁶⁹, Drvenik, Trogir, Čiovo, Šolta²³⁷⁰, Brač²³⁷¹ itd. Što se otokâ tiče, neoakut se općenito čuva bolje na jugu (u Jčak.) nego u srednjem i sjevernom pojasu (srednjočak. i Ščak.), gdje se često djelomično ili potpuno gubi.

§319 Što se tiče sustava koji su u potpunosti izgubili neoakut, u štok. dvo-naglasni sustav nalazimo u nekim zetskim govorima u Crnoj Gori, s tim da se tamo uz ta dva stara naglasna u nekim govorima javljaju i nštok. naglasni nastali retrakcijama (nekad oba, nekad samo ´, §351). U najvećem dijelu kos-res. dijalekta također nestaje neoakut²³⁷², a razvija se novi ´. Naravno, i nštok. četveronaglasni sustavi na neki način nastaju iz starijeg dvonaglasnog sustava iako se ne može znati je li neoakut bio eliminiran prije početka nštok. retrakcijâ (§314).

§320 Prema Iviću (1982b: 186), većina kajk. govorâ razlikuje silazne i uzlazne akcente, dok te opozicije nema »u manjem (iako ne nezatnom) delu, uglavnom na periferiji«. U kajk. dvonaglasni sustav (bez neoakuta)

²³⁶² Npr. Lovran, Ika itd. (Vranić 2005: 228–229). Vranićeva navodi primjere s neoakutom u zadnjem slogu i za Matulje, no ja od mlađega govornika imam odande potvrđenu samo potpunu neutralizaciju na kraju (g. *žên, trâv, kôz, se topî, zaprêt*). Isto tako, autorica navodi samo finalni akut i za Medveju, no Miloš (2011: 496) ondje također bilježi fakultativnu neutralizaciju u zadnjem slogu.

²³⁶³ Npr. Trsat, Sušak, Kostrena itd. (Vranić 2005: 230–231). Iz Kostrene ipak imam zabilježenu sporadičnu fakultativnu neutralizaciju neoakuta na kraju riječi, najviše u Sv. Luciji (*grên/grên, dêl/dêl*), a drugdje dosta rijetko (npr. *ôn/ôn* u Urinju).

²³⁶⁴ Preciznije za ikavsko-ekavske govore tog područja vidi u Lukežić 1990: 38, 80.

²³⁶⁵ Беличъ 1909/Белић 2000. Fakultativni prelazak u ^ u zadnjem slogu za Novi bilježi već Hamm (Hamm, Hraste & Guberina 1956: 93–94, Hamm 1956: 382), no Vermeer (1982: 303–304) tvrdi da su, po njegovim istraživanjima, još 1973-4 i najmlađi govornici imali savršenu tonsku distinkciju u zadnjem slogu. Kako god bilo, u najnovijem istraživanju Langston (2006: 91) u Novom bilježi fakultativnu neutralizaciju neoakuta na kraju riječi: *pûtl/pûtl, šćâp/šćâp* ali g. *dasâk* itd.

²³⁶⁶ Usp. Houtzagers 1985 za Orlec i Velčić 2003 za Bejsku Tramuntanu. Tentor 1909 u svom opisu Cresa nije presiguran u bilježenju neoakuta i, općenito, u određivanju naglasnog sustava, no to nije neuobičajeno za rane dijalektološke radove (usp. i raspravu o Cresu u Hraste 1957a: 88). Šojat (FO: 236) za grad Cres kaže da nema tona te da se dugi slogovi mogu ostvarivati i kao ^ i kao ~. Lisac (2009: 79) kaže za creske govore da je ondje neoakut »slabo izražene uzlaznosti i alternira s dugosilaznim akcentom«.

²³⁶⁷ Mogaš 1966, 2002.

²³⁶⁸ Jakić-Cestarić 2013.

²³⁶⁹ Jakić-Cestarić 2013.

²³⁷⁰ Jurišić 1966, 1973.

²³⁷¹ Sve Hraste 1948: 143–144.

²³⁷² Za čuvanje neoakuta u središnjem pojasu kos-res. na Kopaoniku vidi §316.

nalazimo relativno rijetko – prema Ivšiću npr. u »zapadnom dijelu srezova Klanjec i Pregrada«²³⁷³, u moslavačkom kraju (na istoku od rijeke Lonje) i u župama D. Kupčina i Rečica na Kupi (Ivšić 1936: 82)²³⁷⁴. Neoakut, osim toga, izostaje i u podravskim govorima s ograničenim mjestom naglasaka (§16). Usp. još npr. izostanak neoakuta u istočnogoranskom govoru Lukovdola (Barac-Grum 1991). Što se tiče prigorskih govora, treba voditi računa o razlici između onih tipa ozaljskoga (Težak 1981b), gdje stari neoakut daje $\hat{}$ (što se, sudeći prema Križaniću, dogodilo još u 17. st.), a novi uzlazni nastavak postaje samo retrakcijom (§317^F) i onih poput prodindolskoga (Rožić 1893-4), gdje b (kod Rožića /ʃ/) postaje i od staroga neoakuta i retrakcijom. Za razliku od kajk., u sln. su dvije trećine dijalekata izgubile staru tonsku opoziciju (§38).

§321 U čak. često u sustavima koji imaju samo $\`$ i $\hat{}$ (tj. samo razlikovnu duljinu), nalazimo neoakut u ostacima, tj. neoakut koji se povremeno javlja na starim mjestima (npr. najčešće *sûša* ali katkad kao arhaizam i *sûša*)²³⁷⁵. Ovdje navodimo primjere čak. govora za koje se izvještava da imaju dvona-

²³⁷³ Ovdje je riječ o zapadnom dijelu gornjosutlanskog, gdje danas nalazimo dinamički naglasak bez razlikovne kvantitete (npr. Hum na Sutli, Kumrovec, Pavlovec), za razliku od istočnog dijela, gdje nalazimo tronaglasni sustav (Celinić 2010: 25). Za gornjosutlanski poddijalekt Celinić (2011: 25) općenito kaže (za razliku od Ivšića): »Među istraživanim govorima nijedan nije dvoakcenatski – premda je moguće, ili čak vjerojatno, da na terenu postoje i takvi.« Razlikovnu kvantitetu bez tona za Klanjec navodi Barac-Grum 1994: 12.

²³⁷⁴ Ivšić je dvonaglasni sustav ustvrdio i za Međimurje, no kasnije je ustanovljeno da međimurski govori u načelu imaju razlikovno samo mjesto naglasaka (Ivić 1961b: 405, Ivić 1991: 43, 68, Lončarić 1996: 55, 63, 142, Blažeka 2008: 6, 222). Usp. Blažekinu (2008: 17) apodiktičku tvrdnju: »Na području cijeloga dijalekta nema parova riječi gdje bi kvantiteta bila fonološki relevantna.« Šojat govori Preloga (FO: 331) opisuje kao govor s razlikovnom dužinom, no takav je opis kritizirao Blažeka (2003: 11^F, 2008: 8), izvorni govornik upravo toga govora. Kvantitetu u međimurskim govorima Knezovca i Peklenice bilježi i Greenberg (2005: 114–117), no ondje ima i primjerâ kao *bâbica*, *naprâviti* s neetimološkom dužinom, kao i kolebanjâ poput *krâj/krâj*, pa nije sigurno kakav je ondje fonološki status tih dužina. Moguće je da u nekim međimurskim govorima prelazak kvantitativnih u kvalitativne razlike još nije do kraja dovršen. Kvantitativne dužine mogu u govoru zalihosno opstati i nakon što se već uspostavi nova kvalitativna razlika (kao u općeslavenskom). Blažeka (2008: 18) napominje da dinamički naglasak bez razlikovnog tona i kvantitete ima i većina ludbreških govora, kao i neki govori istočno od Varaždina.

²³⁷⁵ Vermeer (1982: 305–306) upozorava na moguće probleme kod dijalekatskih opisa koji navode relikte neoakuta, navodeći primjer Otočca u Lici u kojem Moguš bilježi samo ostatke neoakuta, dok ga Ivić normalno razlikuje od $\hat{}$. No Vermeerovo stajalište je ipak prerigidno jer govori u kojima se neoakut još samo povremeno javlja na starim mjestima postoje i ništa se svi takvi primjeri ne mogu, koliko god opisi povremeno bili nepouzdana, svesti na pogrešne analize i netočan zapis kao rezultat loše dijalektološke metodologije kao što se to u članku implicira.

glasni sustav bez ikakvih ostataka neoakuta²³⁷⁶ (popis nije iscrpan), a o govorima s ostacima neoakuta ćemo u nastavku²³⁷⁷. Dvonaglasni sustav (bez ikakvih ostataka neoakuta), dakle, u čakavskom danas nalazimo kod više srednjočak. govora u Istri (Cambarelići i okolica)²³⁷⁸, u dijelu govora buzetškog dijalekta²³⁷⁹, kod nekih vinodolskih govora i govora u delničkoj općini²³⁸⁰, kod nekih govora na Krku²³⁸¹, u srednjočak. Malom i Velikom Lošinj (ne i na Sčak. sjeveru otoka²³⁸²), Unijama i Iloviku²³⁸³, gradu Pagu²³⁸⁴,

²³⁷⁶ Hraste (1957: 90–91, usp. i raspravu u Moguš 1977: 57–58) misli da je na gubljenje neoakuta u čak. govorima utjecao štok., iako teoretski dopušta da to bude i samostalan čak. razvoj. No, iako nije dvojbeno da je štok. u nekim slučajevima doista mogao tako utjecati na čak., potpuno je pogrešno smatrati da je to slučaj u velikom broju ili čak većini primjerâ gdje se u čak. neoakut (djelomično ili potpuno) gubi. Ako se neoakut može i čuvati i gubiti i u štok. i u kajk. i u sln., potpuno su nejasni razlozi zašto bi za njegovo gubljenje u čak. nužno bio potreban štok. utjecaj. Neoakut se u čak. može izgubiti jednako kao što se može izgubiti bilo gdje drugdje. Rečena je ideja još samo jedan ostatak anakronog i netočnog pogleda na odnos štok. i čak., kao i neopravdanog stava da u samom neoakutu ima nešto posebno čakavsko, odakle i neopravdan naziv »čakavski akut«, koji, kako se vidi i u ovom primjeru, očito ima i performativni utjecaj.

²³⁷⁷ Naravno, pitanje je koliko se može vjerovati pojedinom opisu. Nije se rijetko dešavalo da neki istraživači u kojem govoru nađu ostatke neoakuta, nakon što su drugi već prije bili ustvrdili (čisti) dvonaglasni sustav, kao što se događalo i to da se nalazi različitih dijalektologa razlikuju i sl. Osim toga, u nekim slučajevima pojedini lingvisti ostatke neoakuta (kao razlikovno irelevantne) mogu jednostavno zanemariti, previdjeti ili ne spomenuti itd. Na slične probleme upozorava i Lukežić 1990: 48, upozoravajući također na deficitarnost specifičnih podataka, te stoga popis govora s fakultativnim čuvanjem neoakuta smatra vjerojatno širim nego što se po literaturi može zaključiti.

²³⁷⁸ Lukežić 1990: 49.

²³⁷⁹ Npr. u Pagubici (Vranić 2013: 531).

²³⁸⁰ Govor Selaca i Dramlja od vinodolskih i Sljemena i Slavice od delničkih govora (Lukežić 1990: 80). S druge strane, Vermeer (1982: 309) pak govori Selaca spominje kao govor s distinktivnim tonom u zadnjem slogu.

²³⁸¹ Lukežić & Turk 1998 sustavni gubitak neoakuta navode za Dubašnicu i okolinu (: 85) i Njivice i Sv. Vid (: 114–115). Za Omišalj/Vrbnik/Dobrinj vidi §327^F.

²³⁸² U tim govorima ima neoakuta kao slobodne varijante »slabo izražene uzlaznosti« (Vranić 2005: 236^F).

²³⁸³ Vidi za sve Lukežić 1990: 49. Hraste 1957a: 89 pak kaže da se na »Lošinj i Unijama slabije (...) čuva troakcenatski sistem« (u odnosu na Susak). Houtzagers 2003 za srednjočak. Čunski na Lošinj bilježi dvonaglasni sustav. Šimunović 2011: 212 pak za Unije kaže da se javlja i neoakut, ali da »nema nikakve razlikovne tonske funkcije s obzirom na dugosilazni akcent.«

²³⁸⁴ Usp. Kustić 2002: 29–30 koji bilježi samo $\tilde{}$ i $\hat{}$. U drugim paškim govorima se još mogu naći ostaci neoakuta (§327^F), a da se i u samom gradu Pagu nekoć razlikovao neoakut vidi se po bilježenju naglaska u Bartola Kašića koji je bio odanle rodnom. Što se tiče njegove gramatike (1604), u Kapović 2006c: 29 se dobro tvrdi da se iz nje, unatoč različitim znakovima $\langle \tilde{} \rangle$ i $\langle \hat{} \rangle$ koji su se inače rabili za $[\tilde{}]$ i $[\hat{}]$, ne može ništa zaključiti o razlici neoakuta i $\hat{}$ jer se dotični znakovi upotrebljavaju i na mjestu jednog i na mjestu drugog naglaska. Usp. za $\tilde{}$ i $\hat{}$ *Béc* (10), *Káram* (12), *sféti* (10, 45), *voynik* (12, 20), *Krágl* (21), *Máli* (44) i g. *golubâ* (27), *Xén*, *Slûg* (39), *Sladostí* (41), *stâri* (42) itd., a za $\hat{}$ i *Ríci* (10), *méso* (12, 35), *oví* (18, 22), *Dán* (32), *Zláto* (34) i *Čvít* (10), *Bóg* (11), *Qvâs* (12), *Grâd* (11, 21),

Rivnju²³⁸⁵, na većini čak. područja oko Karlovca i dalje prema ozaljskom kraju (na SZ), Gorskom kotaru i Lici (Težak 1957: 423, Težak 1981a: 179 – usp. i kartu u tom članku), u većini čak. govora u južnom Gradišću itd. Za razliku od srednjočak. otočnog područja, gdje često dolazi do potpune ili djelomične neutralizacije neoakuta, tronaglasni su sustavi, tj. čuvanje neoakuta uobičajeni od Pašmana²³⁸⁶ na jug do Lastova²³⁸⁷ na južnočak. prostoru²³⁸⁸.

Méd (16) itd. S druge strane, u ranijem Kašićevu djelu, rječniku iz 1599 (Kašić 1990), se $\tilde{}$ i $\hat{}$ jasno razlikuju. Usp. minimalne parove *Tî* (osobna zamj.) : *Tî* (pokazna zamj.); *Mîr*, *râ* »zid« : *Mîr*, *ra* »mir«; *Lûg*, *â* »pepeo« : *Lûg*, *a* »šuma«; *Dân*, *nâ*, *nò* (glag. pridj. trpni) : *Dân*, *na* (imenica). Osim toga, razlika se i inače u rječniku (za razliku od gramatike) dobro vidi iako Kašić $\tilde{}$ i $\hat{}$ ne razlikuje dosljedno ako nije riječ o minimalnim parovima (što je ili posljedica njegova nedosljednog pisanja ili fakultativnog prelaska neoakuta u dugosilazni na kraju riječi već tad u Pagu). Tako znak $\langle \hat{} \rangle$ nalazimo isključivo (osim u dvije, najvjerojatnije, greške – *Lûk* i *Sâd*) kod riječi kod kojih se očekuje neoakut i kod kojih u kosim padežima/drugim oblicima vidimo naglasak na kraju: *Hvâr*, *râ*; *Clân*, *nâ*; *Crip*, *pâ*; *Kopîr*, *râ* »čioipa«; *Krîx*, *xâ* »križ«; *Lûç*, *â* »vrsta pinije«; *Nôx*, *xâ*; *Kgliûç*, *câ*; *Smrîc*, *ca* (bez naglaske); *Obûcchi*, *Odrîti*, *Odnîti*, *Biedan*, *Brixan* itd. S druge strane, znak $\langle \tilde{} \rangle$ nalazimo i tamo gdje se očekuje $\hat{}$ (*Dûh*, *Dvâ*, *Bóg*, *Knéz*, *Kojî*, *Klâs*, *Kóst*, *Góst*, *Grâd* itd.) i tamo gdje se očekuje $\tilde{}$ (*Grîh*, *a*; *Harvât*, *a*; *Dvôr*, *â*; *Krágl*, *glîa*; *Klobûk*, *ka*; *Gospodâr*, *râ* (!); *Gliûgl*, *glîâ*; *Ucenîk*, *kâ*; *Dîl*, *la*; *Klétva*; *Vûcchi*, *Dûbsti*, *Naréstî* itd.). Dakle, znak $\langle \tilde{} \rangle$ se upotrebljava isključivo za $\tilde{}$, a $\langle \tilde{} \rangle$ i za $\hat{}$ i za $\tilde{}$. Između rječnika (1599) i gramatike (1604) postoje i druge naglasne razlike – čini se da je gramatika puno »štokavskija« od ranije nastaloga rječnika (pri čemu je uzor za štokavski bio Dubrovnik). Osim gubljenja razlikovanja $\tilde{}$ i $\hat{}$ (iako su se oni tad još u Dubrovniku razlikovali – vidi §315 za della Bellu), u gramatici nalazimo povučen naglasak u riječima kao *glâva*, *mûka* »brašno« prema nepovučenom naglasku *glâvâ*, *mûkâ* u rječniku (Kapović 2006c: 30–31) i danas na Pagu. Zanimljivo je da Kašić i zanaglasnu duljinu koje u rječniku nema počinje bilježiti tek u gramatici – usp. *Mâgnî* (14), *Cegliâd* (21), *Veccér* (12) u gramatici ali *Mâgni*, *Cègliad* bez dužine (ili bez označene dužine) u rječniku. Moglo bi se pomisliti da je i to utjecaj štokavskoga, no nije pretjerano vjerojatno da u gradu Pagu već tada nije bilo zanaglasne dužine s obzirom na to da se drugdje na otoku Pagu još mogu naći njezini ostaci (§372). U svakom slučaju, neobično je da Kašić nakon 5 godina više u pisanju ne razlikuje neoakut od cirkumfleksa. Napuštanje oksitoneze u primjerima kao *glava* ugledanjem na dubrovački štokavski (§345) nije teško razumjeti, no uklanjanje razlike neoakuta i cirkumfleksa (koje je u Dubrovniku tada još bilo) i to na način da se nasumce upotrebljavaju oba znaka koja je prije više-manje ipak razlikovao nije baš jasno. Problem bi trebalo detaljnije istražiti.

²³⁸⁵ Radulić 2002.

²³⁸⁶ U Tkonu (Vulić & Maresić 1996) se neoakut relativno dobro čuva, ali na kraju riječi sporadički prelazi u $\hat{}$, usp. *badâñ* ali *jedân* ili *g. vrât* prema *vrâta*. Usp. i Finka 1987: 212.

²³⁸⁷ A na obali od Privlake, sjeverno od Zadra, pa na jug sve do Donjih Poljica, »gdje god se čuvaju tragovi stare akcentuacije«. Neoakut se može čuvati i u (štokavskim) Gornjim Poljicima iako je ondje inače djelovalo nštok. povlačenje naglaske. Mihanović (1971: 166) navodi da je u Gornjim Poljicima neoakut »u govoru rijedak«, no prema mojim podacima iz Doca Donjeg nije tako – ondje se akut neizrazite intonacije u prvom slogu dobro čuvao još sredinom 20. st. (a možda se i danas čuva).

²³⁸⁸ Hraste 1957a: 89. U kopnenim govorima (npr. u Kaštilima kraj Splita i na Pelješcu), a od otočkih na Korčuli i Lastovu, se neoakut može javljati i uz nštok. naglaske.

§322 Posebna je pak situacija u jugozapadnim istarskim govorima²³⁸⁹, gdje stari neoakut (općeslav. postanja – dakle, u riječima poput *sūša* ili *vrātīm*) prelazi u $\hat{}$, ali povlačenjem naglasaka uglavnom s kratkoga sloga u različitim uvjetima, npr. u primjerima kao *zīma*, *sēlo*, nastaje novi neoakut (koji je jako stabilan). To su, dakle, tronaglasni govori, ali u njima neoakut (koji se izgovara više-manje kao i neoakut starijeg postanja u drugim govorima) nema kontinuiteta s izvornim neoakutom nego je uvijek mlađega, retrakcijskoga, postanja (usp. i ozaljsku situaciju).

§323 Gubitak neoakuta se ne događa preko noći i odjednom – između tronaglasnog i dvonaglasnog sustava postoje različite prijelazne međufaze iako se gubitak neoakuta ne događa u svim govorima na isti način niti svi govori prolaze sve/iste međufaze (npr. negdje se neoakut može prvo izgubiti u zadnjem slogu, dok se drugdje može početi gubiti podjednako u svim slogovima). Ovdje ćemo nabrojiti neke česte prijelazne faze između tronaglasnog i dvonaglasnog sustava, odnosno između sustava s čvrstim prisustvom neoakuta i sustava bez ikakvog njegovog traga.

Što se tiče gubljenja neoakuta (tj. njegove neutralizacije s $\hat{}$ – bilo da je riječ o potpunom gubitku ili ne), tri su osnovna načina promjene o kojima, čini se, možemo govoriti:

- a) neutralizacija neoakuta na kraju riječi
- b) postupna neutralizacija neoakuta bez obzira na položaj
- c) promjene kod slijeda $\sim \sim$

Dok je rezultat kod prvih dviju promjena uvijek $\hat{}$, u trećem slučaju to može biti tako ali ne uvijek.

a) neutralizacija neoakuta na kraju riječi

§324 S obzirom na narav neoakutske intonacije (uzlazna/ravna intonacija – §175) i njezinu obilježenost prema $\hat{}$, fonetski nije neobično da na kraju rečenice/riječi može doći do neutralizacije opreke akut/cirkumfleks, tj. prelaska $\sim$ u $\hat{}$. Osim u štok/čak/kajk., ta se promjena (npr. *kljūč* > *kljûč*) javlja i u nekim sln. tonskim dijalektima²³⁹⁰. Promatramo li uzlaznu neoakutsku intonaciju kao naglasak na drugoj mori dugoga sloga (*seļāk* = *seļáák*), pomak na prvu moru, tj. prelazak u $\hat{}$ (*seļáák* > *seļáak*, tj. *seļāk*),

²³⁸⁹ Za JZ istarski usp. niz recentnih publikacija Davida Mandića.

²³⁹⁰ Usp. npr. Rigler 1980/2001: 316–319. To su govori na rubu tonskih područja, a ova promjena, čini se, predstavlja početak gubitka tonskog naglasaka (Šekli 2006c: 154).

možemo smatrati procesom sličnim retrakciji naglasaka tipa *ženā* > *žēna*, *glāvā* > *glāva* i objašnjavati ga na isti način²³⁹¹. Na razini fonologije se takav proces može još usporediti primjerice s obezvučenjem na kraju (fonetske) riječi/rečenice. Promjena u $\hat{\text{}}$ može isprva biti samo alotonska i javljati se čak i samo na apsolutnom kraju/prije pauze (kao na Kastvu), da bi se onda generalizirala i općenito na zadnji slog.

Početni stupanj neutralizacije na kraju riječi, iako nije nužno da neutralizacija na kraju riječi doista u svakom konkretnom slučaju počinje ovako, vidimo u Crikvenici (Langston 2013: 232), gdje dolazi do nedosljedne neutralizacije neoakuta na kraju rečenice²³⁹². Klasičan je primjer kastavskog govora, gdje prema Beliću dolazi do prelaska $\sim$ u $\hat{\text{}}$ samo na apsolutnom kraju rečenice i ispred pauze (ne i općenito na kraju riječi), npr. *ōn grē z Volōskēga* ali *ōn grē*. Belić (1935-6: 151, 155) izričito kaže da je to samo fonetska promjena na kraju rečenice, ali da je u podlozi tu još uvijek neoakut. Usp. tu i *Va_jenēn selē_se grozē, va_drūgēn_se ne_bojē* kod Jardaša (1957: 386) i tako u većini primjerâ, no kod njega ima $\hat{\text{}}$ i izvan apsolutnoga kraja, npr. *Mīha_j' znāl, da_će_Māre..., znēl z_vodī* (: 14), *Po_vedāl_je; znēl_je* (: 340).

Daljnji je stupanj poopćenje promjene s apsolutnog kraja (takvi su primjeri zapravo jako rijetko posvjedočeni) na zadnji slog općenito (na početku to može biti samo fakultativno²³⁹³), npr. i *tāmo_je kovāč* (na kraju rečeni-

²³⁹¹ Ovdje valja imati na umu da se ovi procesi mogu povezati teoretski, ali u praksi proces neutralizacije neoakuta na kraju riječi i proces retrakcije naglasaka s kraja riječi nisu nužno povezani. Retrakcija se naime može dogoditi i u govorima koji dobro čuvaju neoakut na kraju riječi (npr. u Posavini), a neutralizacija neoakuta na kraju riječi se može dogoditi i u govorima u kojima se staro mjesto naglasaka savršeno čuva (npr. na Hvaru, Visu, Kastvu itd.). S druge strane, proces gubitka neoakuta na kraju riječi i oksitoneza u nekim govorima očito jesu povezani – npr. u kajk. se neoakut na kraju riječi u pravilu čuva u istim govorima u kojima se čuva i oksitoneza tipa *glāvā* (npr. Krapina, Bednja, Začretje), dok se u drugim kajk. govorima naglasak povlači, a $\sim$ > $\hat{\text{}}$. Pa ipak, u kajk. postoji i iznimka za gornje pravilo – u G. Stubici (Jakoby 1974) imamo retrakciju ali čuvanje neoakuta na kraju (§317). Također, kako već i Ivšić (1936: 74) spominje, akcentat kao *letī* je vezan s akcentom kao *ženā* (tj., osim u slučaju G. Stubice, govor koji ima *letī* uvijek ima i *žēnā*), no obrnuto ne vrijedi – naglasak kao *ženā* nije vezan uz naglasak kao *letī*, tj. postoje govori s oksitonezom ali gubitkom neoakuta na kraju riječi (npr. govori oko Samobora). Naravno, tip s dezoksitonezom ali čuvanjem neoakuta (= uzlaznosti) na kraju postoji i u sln. (npr. knjiž. sln. *žēna letī*) i u čak. (npr. u Tisnom na Murteru *sēstra* – *sestrē*, moji podaci od mlade ispitanice).

²³⁹² U Ivančić-Dusper 2003 vidimo nedosljedno bilježenje tonske opreke u zadnjem slogu.

²³⁹³ U Kostreni kraj Rijeke (moji podaci) se neoakut dosta dobro čuva, ali može prilično rijetko (osim, čini se, u zaseoku Sv. Lucija, gdje je to nešto češće) prijeći u $\hat{\text{}}$ u zadnjem slogu. Npr. *držī, pūt* (prema g. *kūc*), *došāl* (Urinj), *račūn, stanār, jedār, zidār, govorīl* ali *pisāl* (Žuknica), *zovū, četrdesēt, pedesēt lēt, napisāl, tō nī više* ali *tō više nī* (Glavani), *grēn/grēn, dēl/dēl, čūl* (Sv. Lucija) itd.

ce, tj. na apsolutnom kraju) i *kováč potkīvā* (unutar rečenice ali na kraju riječi). Stariji naglasak može ipak opstati u enklizi, npr. *kováč_je* (usp. u nekim govorima npr. *vòda* prema *vodā_je* – §333). Nakon toga se promjena može u potpunosti (analoški) poopćiti pa da onda imamo i *kováč_je*. Iz dijalekatskih opisa nije uvijek lako zaključiti kakva je situacija s neoakutom u enklizi u ovakvim primjerima.

Neutralizaciju neoakuta na kraju riječi možemo, dakle, idealtipski prikazati u više faza (u praksi tu zacijelo postoje i prijelazi i kombinacije između pojedinačnih faza):

- a) čuvanje neoakuta u svim pozicijama – *kováč*
- b) neutralizacija samo na (apsolutnom) kraju rečenice/ispred pauze – *kováč potkīvā* ali *tō_je kováč*
- c) neutralizacija na kraju riječi općenito ali ne i u enklizi – *kováč potkīvā* ali *kováč_je*
- d) analoško poopćenje neutralizacije i u enklizi (unutar fonetske riječi) – *kováč_je dđbar*

§325 Prelazak $\sim$ u $\wedge$ na kraju riječi vidimo npr. u gradu Hvaru²³⁹⁴, na Visu (Belić 1935: 25, Hraste 1935: 16²³⁹⁵, Hraste 1937: 149²³⁹⁶, Hraste 1957a: 91), fakultativno na Lastovu (FO: 278); u mnogim čak. govorima

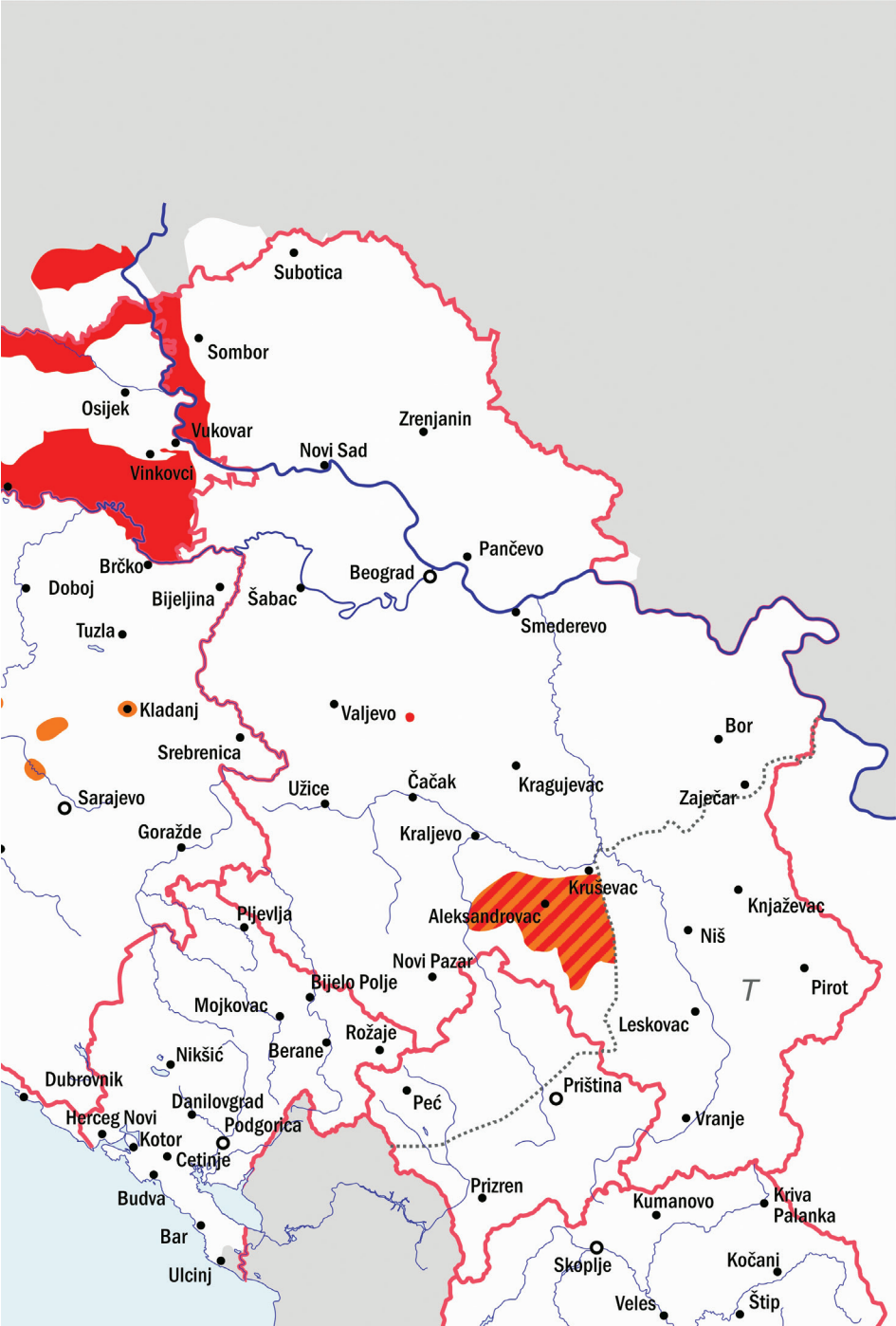
²³⁹⁴ »U samom gradu Hvaru u velikoj većini slučajeva naročito kod mlade generacije prešao je [neoakut, op. M.K.] u silazni (...)« (Hraste 1935: 16). Da se proces »naglo vršić« Hraste spominje i u 1937: 149, dok u Hraste 1957a: 91 kaže: »Taj isti proces [$\sim > \wedge$ u zadnjem slogu, op. M.K.] u tom položaju već je izvršen i u gradu Hvaru.« Hraste također napominje (1935: 16): »Na kraju reči čuva se [neoakut, op. M.K.] veoma dobro na istoku [Hvara, op. M.K.], ali najbolje u Vrbañu.« Neoakut se na kraju riječi fakultativno gubi npr. i u Vrboskoj (Matković 2004), usp. *grīh*, *pūt*, *junôk*, ali *krīž*, *dūoc*, *učīn!* »učini!« (: 69), *pūoc kôr dôr* »pošto kola drva« (: 75, < *pōč kâr dârv), u enklizi *tūo_je* (: 59, 65) i *tūo_je* (: 69) itd. Za čuvanje neoakuta na kraju riječi u nekim hvarskim govorima (vidi §328 za ponašanje neoakuta iza duljine), usp. iz Pitava (moji podaci): *G. vodē*, *nogē*, *metlē*, *ženē*, *sestrē*, *glavē*, *rukē*; *I. sestrôn*, *g. žēn*, *nôg*, *rūk*; *kolôč*, *mesôr*; *jô* »ja«, *činīn* itd. (vidi sad i Barbić 2011). Prema listi riječi u Sujoldžić; Szirovicza; Šimunović; Finka; Roberts & Rudan 1982-3: 207–209 neoakut prelazi u $\wedge$ na kraju riječi samo u gradu Hvaru, a čuva se u Brusju, Starigradu, Dolu, Vrbanju, Svirču, Vrisniku, Pitvama, Poljicima, Zastrazišću i Gdinju. U Bogomoljama vidimo *prīšć*, *lūg*, *umrīt*, *mejās* ali *žūj* (drugdje na Hvaru *žūj*), *nôž*, *mihūr* pod utjecajem nštok. Sućurja, kojemu su prvi susjedi (usp. i §292).

²³⁹⁵ »(...) a na ostrvu Visu, koliko sam mogao razabrati, nema više na kraju reči uopšte uzlaznog akcenta, nego je prešao u silazni.«

²³⁹⁶ »Ovaj se proces [$\sim > \wedge$, op. M.K.], istina, najbolje izvršio na ostrvu Visu (a naglo se vrši i u gradu Hvaru), ali još nije ni ovde do kraja izvršen.« Hraste napominje da se u Komiži neoakut dobro čuva kod glagolâ kao *živīn*, *trubīn* – *trubidū* itd., no s druge strane navodi i naselje *Borovīk* u komiškoj općini (: 147). U FO: 264 Šimunović pak utvrđuje neutralizaciju neoakuta na kraju i u Komiži (*pūt*, *klobūk*, *letī*), dok Lisac (2009: 149),

Čuvanje neoakuta

blizu Rijeke – u srednjočak. grobničkim govorima²³⁹⁷, u Sčak. Matuljima kraj Opatije (moji podaci)²³⁹⁸, fakultativno u Sčak. Rukavcu (Mohorovičić-Maričin 2001²³⁹⁹), Voloskom²⁴⁰⁰ i Opatiji²⁴⁰¹ itd.; u govorima vinodolskoga područja udaljenijim od obale²⁴⁰², u Brestovoj Dragi u Gorskom kotaru, u Otočcu²⁴⁰³ i okolnim govorima (npr. Lešću), općenito u čak. Gradišću itd.; u mnogim kajk. govorima – npr. u Konjščini (Gudek 2013); u Turropolju (Šojat 1982); Domagoviću (FO: 303); Samoboru i nekim okolnim govorima (Šojat 1973b: 53²⁴⁰⁴) – npr. Velikoj Rakovici (March 1981), a uglavnom i u Domaslovcu (FO: 310, 312), ali ne dosljedno; Trebarjevu Desnom (FO: 347); fakultativno često u kajkaviziranom donjosutlanskom (Šojat 1973a: 42, DGO: 231, Kapović 2009b: 197) itd. Usp. razliku u enklizi u Domaslovcu (*drži* ali *drži_ga*) prema Trebarjevu Desnom (*gospodâr* i *gospodâr_ja*) – u prvom je slučaju u sredini fonetske riječi još očuvan stari neoakut, dok je u drugom slučaju neutralizacija proširena na kraj riječi općenito (čak i unutar fonetske riječi, gdje to više fonetski nije zadnji slog).

Što se tiče štokavskog, neutralizacija neoakuta samo u zadnjem slogu, čini se, nije toliko česta kao u čakavskom i kajkavskom (možda samo zato što je neoakut i općenito rjeđi u štokavskom), no i ondje je zabilježena tendencija ranije/lakše neutralizacije neoakuta u zadnjem slogu. Brozović (1966: 149) bilježi da se u Donjoj Vijaci neoakut javlja samo fakultativno u neposljednijim slogovima izuzev zamjenice *jã*²⁴⁰⁵, no u Ibos. je neoakut ionako već u većini govorâ (bio) u terminalnoj fazi (§326^F). Sekereš (1966: 212) pak za Podravinu tvrdi da se neoakut normalno čuva u sredini rije-

---

vodeći se starim opisima, stavlja Komižu među govore u kojima neoakut »na ultimima višesložnih riječi alternira s cirkumfleksom«. Za potpunu neutralizaciju neoakuta u zadnjem slogu u suvremenim viškim govorima usp. niz recentnih radova Joška Božanića.

²³⁹⁷ Lukežić & Zubčić 2007.

²³⁹⁸ Usp. npr. u Matuljima (Sčak.) *kjũč*, *ogãñ* ali npr. l. o *kjũčeh*, i. s *kjũči*. No vidi i §318^F (također i za Medveju).

²³⁹⁹ Usp. čuvanje neoakuta kod n. p. B: u *bedãk*, *blũd*, *bõrdunãl*, *dvõr* (u takvim se primjerima neoakut, izgleda, najbolje čuva) itd., čuvanje neoakuta kod predsonantskog duženja na kraju *batimẽnt*, *česãñ* (G. *česnã*), *enakõv*, *evakõv*, *kakõv* (ali *čigõv*, *česõv*) itd., no sekundarni $\hat{}$ kod n. p. B: u *bokũn* (G. *bokũnã*), *krĩž* (G. *krĩžã*, n. *krĩži*) i, izgleda najčešće, kod predsonantskog duženja u *brtoglãv*, *bušjũv*, *cẽr* (G. *cerã*), *črjẽn* itd. U FO: 249–250 se pak, kao i u Vranić 2005: 232, zacijelo netočno, tvrdi da u Rukavcu uopće nema neoakuta na ultimima, a u Barac-Grum 1992-3 nema ni jednoga primjera $s \sim$ na kraju riječi.

²⁴⁰⁰ Moguš 1995: 262–263 (*pirũn* ali *zidãr*, *česãñ* ali *rečẽn* itd.).

²⁴⁰¹ Vranić 2005: 233.

²⁴⁰² Grižane, Tribalj, Drivenik, Križišće ali ne i područje Bribira (Lukežić 1990: 47).

²⁴⁰³ Na apsolutnoj ultimima *kovãč* ali *kovãč_je* (Šimunović 2011: 218).

²⁴⁰⁴ Npr. u Samoboru *curĩ* ali *boĩm_se*.

²⁴⁰⁵ Usp. *potẽžẽm*, *devẽtã*, *cřkvu* (Brozović 2007: 100 – izvorno 1956).

či, u nekim govorima i na kraju višesložicâ kao *kováč*, ali da se u jednosložicama (tipa *kríž, sīr*) čuva samo u enklizi. To bi, dakle, ako su podaci pouzdani, bio jedan podtip neutralizacije neoakuta u zadnjem slogu kakav dosad nismo vidjeli (neutralizacija samo u jednosložnim riječima)²⁴⁰⁶. Čini se da posebno zanimljiv slučaj bilježi Klaić (2007: 19) koji u riječima tipa *krâĭ* (u jednosložicama izvan enklize ili sredine rečenice) bilježi naglasak koji više nije $\sim$ (takav se pravi neoakut još javlja u sredini riječi ili rečenice), ali još nije ni $\hat{}$, tj. međufazu u neutralizaciji neoakuta. U Posavini općenito, bar prema mojim podacima, fakultativna promjena neoakuta u $\hat{}$ u pravilu ne ovisi o položaju u riječi, tj. nije ograničena samo na zadnji slog (iako je puno rjeđa nego npr. na sjevernodalmatinskoj čakavskoj obali, gdje je to puno intenzivniji i sistemski značajniji fenomen), no ima i takvih izvještaja. Npr. Šojat za Strizivojnu navodi fakultativno $\sim > \hat{}$ pogotovo u otvorenoj ultimi – *činī* uz *činī*, *češće zemļōm* ali i *sestrōm* (FO: 383, 385), isto i za Gradište (: 445) iako je pitanje koliko su ti podaci pouzdani, tj. je li doista riječ samo o fenomenu ograničenu na zadnji slog²⁴⁰⁷.

b) postupna neutralizacija neoakuta bez obzira na položaj

§326 U mnogim govorima prelazak neoakuta u $\hat{}$ ne ovisi o tome je li u zadnjem ili u nezadnjem slogu, nego nestaje, koliko se to može vidjeti, više-manje jednako u svim slogovima²⁴⁰⁸. Do neutralizacije neoakuta uglavnom ne dolazi odjednom, nego u načelu postupno (iako se i to može razlikovati od govora do govora): prvo fakultativno i povremeno, onda u sve većoj mjeri, ali još uvijek fakultativno, sve dok neoakut ne ostane samo u tragovima (što negdje može biti samo u starim, očekivanim, položa-

²⁴⁰⁶ Neutralizaciju neoakuta u jednosložicama (*krâĭ, kļūč*), a sporadično i inače (*strâža* uz *slâmka*), za Valpovo bilježe i Finka & Šojat (FO : 389, 391) – u višesložicama je neoakut s kraja povučen na prvi slog (*dōnesēm, sēstrōm, žēļī*) pa se ondje ni ne može čuvati.

²⁴⁰⁷ Prema Sekerešu (1977a: 188, 191) promjenu $\sim > \hat{}$ samo u posljednjem slogu (*gospodâr* ali *sačūvam*) nalazimo u govorima slavonskog dijalekta u zapadnoj Bačkoj (Santovo, Bački Breg, Bački Monoštor), ali i općenito u Posavini. Usp. tu npr. i Balažev 2011: 3, 2013: 3–4, 8–9 za Bereg (zapadna Bačka) iako opisi nisu pouzdani, a ni potpuno istovjetni sa Sekerešom. Balaževljeva ipak (2011: 4) ukazuje na neke druge Sekerešove (1980) krive podatke iz Berega, gdje je očito zabilježio krive i/ili inovativne naglaske. Takvo što u dijalektologiji nije rijetkost, usp. Kapović 2008b: 118 gdje se upućuje na nepoklapanje mojih i Sekerešovih podataka – za drugi takav primjer vidi moju kritiku inovativnih i netočnih Vončininih podataka za Orubicu u Kapović 2010c: 25^F–26^F.

²⁴⁰⁸ Moguš 1977: 56, citirajući Hrastu (no na dotičnom mjestu takvog citata nema), kaže da je odlika većine hvarskih govora da je medijalni neoakut (tipa *desēti*) postojan ali ne i inicijalni (tipa *sūša*). Nije jasno odakle takva ideja (koja i inače izgleda prilično čudno), usp. na Hvaru (Hraste 1935) *pītan* (: 5), *vīčuć* (: 8), *sūkno* (: 23) itd., a iz mog pitavskog materijala *sūša, plōća, stōri, smīšan, bīla, zvōla* itd.

jima, dok negdje ne mora biti u potpunosti ili uopće etimološki²⁴⁰⁹) i onda konačno potpuno nestane. Takve različite faze neutralizacije neoakuta možemo vidjeti u govorima. Naravno, to što se u nekom govoru neoakut može povremeno fakultativno pretvoriti u $\hat{}$, ne znači nužno da će se ta promjena proširiti i da će neoakut s vremenom potpuno nestati.

Govori s neoakutom u različitim fazama neutralizacije su zanimljivi i teorijski jer se tu javlja pitanje fonološke i fonetske analize i interpretacije tih sustava, tj. kada točno određeni prozodem prestaje biti distinktivan (ili percipiran od govornikâ kao razlikovan²⁴¹⁰) – tu je svakako vrlo teško povući određenu jasnu granicu, tim više što jezik nikada nije monolitan, nego je pun varijantnosti, generacijskih razlika itd. Distinktivnost je iznimno bitna za sinkronijsko proučavanje i teorijsku fonološku analizu, no za dijakronijski pristup su jednako važne i nedistinktivne (ili marginalno distinktivne) karakteristike koje nose trag jezične prošlosti. Svakako bi govore s ostacima neoakuta bilo zanimljivo fonetski i fonološki detaljnije analizirati i iz čisto teorijskih razloga.

Fakultativni povremeni prelazak neoakuta u $\hat{}$ u svim položajima se javlja danas u nekim posavskim govorima (Kapović 2008b: 119), no obrnuto ne vrijedi ($\hat{}$ ne prelazi u $\tilde{}$) i to, čini se, ne ugrožava opstanak neoakuta u Posavini (§315^F). Fakultativnost i sporadičnost čuvanja neoakuta je (bila) tipična i za Ibos.²⁴¹¹ Neoakut fakultativno prelazi u $\hat{}$ općenito na Jčak. obalnom pojasu sjeverno od Trogira pa sve do sjeverno od Zadra. Usp. npr. podatke iz Kurtović Budja 2010 za nekoliko južnočakavskih (ikavskih) govora između okolice Zadra i okolice Splita. Po tim je podacima vidljivo da se na jugu (Krilo Jesenice, Kaštel Kambelovac, Trogir) neoakut u potpunosti čuva, dok sjevernije (Primošten, Tribunj, Sukošan)

²⁴⁰⁹ U takvim je slučajevima onda, zapravo, teško govoriti o tragovima neoakuta iako povijesno to može biti izravno povezano.

²⁴¹⁰ Za pojam *približnoga stapanja* (eng. *near merger*), što je fenomen koji bi se i tu mogao javljati, usp. Labov 1994: 349–370.

²⁴¹¹ Brozović (1956-7/2007: 100) još u prvoj polovici 1950-ih ustvrđuje da u dolini Fojnice, Kreševu, Sutjesci i Varešu nema $\tilde{}$, ali da ga ima sjevernije od Vareša. Brozović (1966: 149, u članku pisanu 1960. godine) kaže: »Ali $\tilde{}$ se svagdje brzo gubi, mislim da ni u samoj Donjoj Vijaci, gdje je frekvencija $\tilde{}$ najviša, neće za desetak godina ostati ni traga tom arhaizmu.« (: 149); »prijelaz $\tilde{}$ > $\hat{}$ izvršen ili pred završetkom« (: 194). Remetić (FO: 423–430), u istraživanju nakon Brozovića, za Vijaku uopće ne bilježi neoakut. Ipak, 28 godina kasnije Ivić piše ovako (Brozović & Ivić 1988: 73): »Ponegde su registrovani i sporadični primeri čuvanja akuta, neizjednačenog sa $\hat{}$, a širi materijal o tome publikovan je iz govora Plahovića kod Kladnja i pojedinih sela u pečujskom kraju.« Za Plahoviće usp. Ремећић 1982 (a za istu stvar u kladanjskim mahalama i Ремећић 2004). Ondje je neoakut u govoru muslimanâ još u doba tog istraživanja, početkom 1980-ih, bio prilično živ (uz nešto manju čestoću u zadnjem slogu – 2004: 653). Što se tiče kraja oko Pečuha, Brozović (FO: 597–602) u iseljeničkom govoru Pogana u Mađarskoj bilježi neoakut, npr. *kosáč*, koji fakultativno može prijeći u $\hat{}$ (npr. *mlâtī/mlâti*).

fakultativno može prelaziti u $\hat{}$, a u Petrčanima se k tome i u potpunosti gubi iz zadnjega sloga (: 126). Koliko će se u sjevernom obalnom Jčak. pojasi (između Trogira i Zadra) neoakut gubiti/čuvati ovisi o govoru. U Privlaci se, recimo, dobro čuva i rijetko prelazi u $\hat{}$ (Lisac 1999: 82–83), dok je u Filipjakovu neoakut sveden na sporadičke ostatke (i to ne na uvijek etimološki očekivanim mjestima). U nekim pak govorima, npr. u Biogradu (Finka & Šojat 1973-4: 29), neoakut može i potpuno nestati. Takvu fakultativnu neutralizaciju u svim položajima vidimo i u Tisnom²⁴¹² i Jezerima na otoku Murteru²⁴¹³. Na šibenskom je pak otočju (Žirje, Kaprije, Prvić, Zlarin, Krapanj) neutralizacija razmjerno rijetka²⁴¹⁴. Relativno frekventan prelazak neoakuta u $\hat{}$ vidimo još npr. u srednjočakavskom govoru Kalí na Ugljanu iako ni ondje neoakutski ostvaraj nije nipošto rijedak, pogotovo kod starijih govornika (Benić 2013: 18–19)²⁴¹⁵. Što se tiče sjevernijeg čak. područja, Vranić (2005: 231, 236) spominje $\sim$ koji alternira s $\hat{}$ u svim slogovima i za creske i sjevernoločinske Sčak. govore (iako ih svrstava među tronaglasne govore), a fakultativan prelazak $\sim > \hat{}$ je tipičan i za preseljeničke ikavske čak. govore SZ Istre: *sūt* »sud«, *grē, pēti, sestrōn* ali i *pīše, pūše, sūša* (Hraste 1967: 63, 65–66)²⁴¹⁶.

§327 S druge strane, u mnogim govorima je neoakut sveden na ostatke koji se sporadično (rjeđe ili češće, ovisno o govoru) javljaju na starim mjestima. Naravno, teško je apsolutno točno odrediti razliku između govora u kojima neoakut često (ali fakultativno) prelazi u $\hat{}$ i onih u kojima je

²⁴¹² Usp. npr. (kod mlade govornice) *pogān, G. sestrē, ženē, nōž, I. nožēn, g. sēl, pozovēn, zvāla* ali i *kūpi – kūpimo* (uz *lūbi – lūbimo* i sl.), *učī uz ronī* i sl. (moji podaci).

²⁴¹³ Juraga (2007: 397) kaže da se u Jezerima vrlo dobro čuva »čakavski akut« (*jā, tovār, divōjka, daži*), no vlastita ga građa opovrgava jer ondje, uz primjere čuvanja, nalazimo i primjere kao *nēman, rādin, kōń, vesēje, cviče* itd. (: 398).

²⁴¹⁴ Finka & Šojat 1973-4: 44–51, Šimunović 2011: 151–166. Usp. npr. *Krapļun* na Zlarinu, *jedān* na Žirju (Finka & Šojat 1973-4: 44, 49) itd.

²⁴¹⁵ Za Kukljicu na Ugljanu Maričić Kukljičanin 2000 i Benić 2011a: 4 uopće ne spominju neoakut, nego navode čisti dvonaglasni sustav, no Benić u kasnijem radu (2011b: 33^F) izvještava da se neoakut ipak još može naći, uglavnom na starim mjestima, kod nekih najstarijih govornika. Hraste 1957a: 89 ugljanske govore smješta među dvonaglasne, no navodi primjere i s neoakutom iz Kalí – oni, međutim, ondje nisu toliko rijetki i sporadični kako ispada iz njegova teksta. Lisac (2009: 105–106) kaže za većinu govora na Ugljanu da su dvonaglasni, ali spominje i ostatke neoakuta u Kalima i Lukoranu. Postojanje fakultativnog neoakuta u Lukoranu spominje i Lukežić 1990: 48. Prema zadnjem autoritativnom izvoru (Benić 2014: 119), neoakut se nigdje na Ugljanu ne čuva dosljedno – u nekim ga govorima možda nema ni u ostacima, no u Lukoranu i Kalima je frekventan.

²⁴¹⁶ Hraste (1967: 66) izričito kaže da se neoakut čuva »ne kao sistem nego kao ostatak starine«. Pitanje je koliko je toga danas opstalo, s obzirom na lošu istraženost tih govora i širenje talijanskoga (i jezičnog utjecaja talijanskoga), vidi §15^F.

neoakut sporadičan ostvaraj na starim mjestima u govoru koji zapravo distinktivno ima samo $\hat{}$. U nekim govorima neoakut može ostati samo kao fonetski element koji više ne može služiti kao razlikovni element, dok u drugima može služiti i za razlikovanje riječi unatoč čak i čestoj neutralizaciji $s \hat{}$ (tako je npr. u gradu Korčuli²⁴¹⁷). Dakako, u nekim govorima se sporadični neoakutski ostvaraj javlja i tamo gdje se etimološki ne bi očekivao (češće ili rjeđe i ne nužno u svim položajima). Tu onda možemo govoriti doista samo o alotonu bez distinktivne funkcije na sinkronijskoj razini iako dijakronijski opet neće biti beznačajno što se neoakut ipak uglavnom javlja na starim mjestima.

Lukežić (1990: 80), govoreći o srednjočak. govorima, kaže da je među govorima koji su, distinktivno gledano, dvonaglasni manje onih u kojima uopće nema ni ostataka neoakuta, dok je puno više onih gdje se neoakut ipak javlja u određenim pozicijama kao »stilogeni element govora«²⁴¹⁸. Osim već spomenutih primjera, o (sporadičnim) ostacima neoakuta se izvještava npr. još za neke Sčak. govore u sjeveroistočnoj i u središnjoj Istri²⁴¹⁹, dijelove Krka²⁴²⁰,

²⁴¹⁷ Kalogjera, Svoboda & Josipović 2008: IX. Ondje se navodi da se »čakavski akut« u gradu »danas vrlo rijetko čuje« iako je prije bio uobičajen. No unatoč tome što je neoakut danas »prešao u naglasak blizak novoštokavskom dugosilaznom naglasku« i dalje se mogu razlikovati riječi poput *mīr* »zid« i *mīr* »mir«. Usp. malo dalje (: XI) i »kod starijih govornika« *rīč* »reći« umjesto *rēč* (što odgovara dubrovačkom *rijēt*), prema *svūč, obūč*. Usp. tu i Šimunovićevu (2011: 133) napomenu za obližnji Pelješac.

²⁴¹⁸ Takav naglasak navodi za ikavsko-ekavske govore otočnog areala (od nekih krčkih govora preko Suska i Paga do zadarskog otočja) i starosjedilačke ličke govore (Lukežić 1990: 38).

²⁴¹⁹ Vranić (2005: 233–236) spominje neoakut kao sporadičnu varijantu »na razini govora« (bar za neke govore). Moguš (1992-3: 316, 319) za neoakut u Brseču prekoputa Cresa kaže: »zadržao se još tu i tamo«, usp. npr. *česān* »češnjak« ali *držāl, bārba* ali *sūša, dvājšet* ali *mlātimo*.

²⁴²⁰ Lukežić (1990: 48) kod krčkih govora s fakultativnim neoakutom spominje Bašku i Vrbnik, a Šimunović (2011: 200) za Bašku kaže da je neoakut vrlo rijedak i da ne nosi distinktivno obilježje. No prema građi iz SMŠF 1992-3: 440–446 neutralizacija neoakuta u Baški je sporadična i javlja se praktički samo u zadnjem slogu (*ūšta, žēja, divōjka, dvōr* uz *nōz, ogān* uz *važām* itd.). Lukežić & Turk (1998: 71) ustvrđuju da se u Puntu neoakut gubi iako ga još ima (Lukežić 1990: 49 za Punat bilježi samo $\hat{}$), a da se u Staroj Baški kod starijeg svijeta još dobro čuva, dok se fakultativno nalazi još u Batmlju, Dragi i Jurandvoru. Za Šotovento Lukežić & Turk (1998: 99) bilježe dvonaglasni sustav, ali uz sporadično čuvanje neoakuta kod najstarijih. Samo $\hat{}$ bilježe Vermeer 1980 za Omišalj, Lukežić 1990: 80 za Dobrinj i okolna sela, Turčić 2002 za Čižice kraj Dobrinja. No Hozjan (1990: 64) za Kras kraj Dobrinja kaže da se u izdvojenim riječima doduše izgovara samo $\hat{}$, no da se u govoru neoakut javlja učestalo upravo ondje gdje se očekuje (osim na kraju riječi). Tu bi se stoga moglo govoriti o opstanku opreke iako ona više nema razlikovne uloge. Isto tako, Lukežić & Turk 1998: 53–55 spominju za Omišalj/Vrbnik/Dobrinj i okolicu ostatke neoakuta ali ne u zadnjem slogu.

Dugi otok²⁴²¹, paške govore²⁴²², Rab²⁴²³, Iž²⁴²⁴, Premudu, Ist, Olib, Silbu²⁴²⁵, Kožljak i Lazariće na zapadnoj strani Učke u Istri²⁴²⁶ itd. Na karti smo ove govore svrstali među dvonaglasne.

c) promjene kod slijeda ~ ~

§328 Slijed prednaglasne dužine i neoakuta je povijesno gledano uvijek sekundaran, tj. uvijek nastaje analoškim unošenjem dužine ispred neoakuta prema nekom drugom obliku (§236–239). Stoga se dijalektalni oblici poput G. *rukē* ili *kriči* s kraćinom u nekim govorima (ne u svima!) mogu

²⁴²¹ Usp. Hraste 1957a: 88. Finka (1957a: 386) kaže da se u dugootočkim govorima »zapaža nestajanje« neoakuta, ali da se još »najbolje zapaža u središnjim selima Brbinju, Dragovama i Božavi, samo što njegova uzlaznost nije tako istaknuta«. Za neoakut u Brbinju usp. još Hraste 1948: 144, a za izostanak neoakuta u Salima usp. Piasevoli 1993. U Salima je, čini se, akut izgubljen razmjerno nedavno (Kapović 2008c: 7^F). Lisac 2009: 106 Dugi otok svrstava pod govore koji su skroz izgubili akut.

²⁴²² Hraste (1957: 89) svrstava paške govore u dvonaglasne, ali daje i neke primjere ostataka neoakuta iz Novalje. Lukežić (1990: 48) nabraja Lun, Staru Novalju, Nova-lju, Kolan i Metajnu među govorima koji fakultativno čuvaju neoakut. Vranić (2002: 51–52) za Pag općenito kaže da se neoakut »realizira jedino u afektivnu iskazu, odnosno kao stilogeni element govora« te da se češće javlja u govoru Novalje i Luna, a rjeđe u Kolanu i Metajni (bilježi i rijetku realizaciju neoakuta na starim mjestima za Poveljanu, : 32). Grad Pag danas ima čisti dvonaglasni sustav (§321).

²⁴²³ O dvonaglasnom sustavu na Rabu govori već Kušar 1894: 7, a i Lukežić 1990: 49, 80 sve rapske govore svrstava u grupu »bez zavnutog akcenta u sistemu«. No Hraste (1955: 166–167, 1957: 87–88) spominje neoakut u tragovima na Rabu (uključujući i grad Rab) kod nekih govornika u sredini riječi »kao rijedak ostatak nekadašnjeg troakcentatskog sistema« (u Hraste 1948: 144 spominje i nedosljedno čuvanje neoakuta u Dragi Supetarskoj na Rabu). Lukežić (2009: 63) smatra rapske govore dvonaglasnima, no daje, kao i Hraste, više primjerâ iz više rapskih govora s očuvanim neoakutom (sve na očekivanim mjestima) koji smatra »stilogeno uvjetovanim«.

²⁴²⁴ Usp. Lisac 1999: 92 (»U akcentatskom pogledu Iž je dio terena s dvonaglasnim sustavom, ali se nerijetko ipak čuje neizraziti akut, npr. pri izgovoru *sūša, stāri, jālĵā, čelĵāde.*«), Lisac 2009: 105, Lukežić 1990: 48. Šprljan (2013: 150) tvrdi da se neoakut fakultativno nalazi na Ižu čak i kod najmlađih govornika. U Martinović 2005 se ~ bilježi najčešće na kraju u nekim domaćim (*koṭār, mihūr, posā*) i stranim riječima (*balūn, kantūn, kantunā*) kod zatvorenih slogova (uključujući i otpalo *-l*), samo u dvije jednosložne riječi (*mū* i *žmū*) te u *taščē* »slabine« (usp. *sudē*) i pril. *tudē, vudē* (neeti-mološki se akut bilježi samo u g. *beranīc* prema *beranīce*). Izvan zadnjeg sloga ga bilježi samo u *tīnbar, vrtālka* te u više imena kao *Būngar(ka)* (: 517), *Dijānčulica* (: 519) itd. To je možda posljedica rječničkog tipa opisa. U Šprljan 2013: 150–151 nalazimo i primjere poput *dōjtī, zovēmo, ženē* itd.

²⁴²⁵ Jakić-Cestarić (1960: 360–361) navodi za Premudu, Ist, Olib i Silbu »zamjenjiva-nje akuta cirkumfleksom u svim pozicijama« i to da se »Akcentat ~ više ne nalazi u siste-mu, premda se još dosta često u govoru susreće, a u enklizi redovito«. Usp. još Šimunović 2011: 178–181. Lukežić (1990: 48) Silbu stavlja među govore s ostacima neoakuta za razliku od Hraste (1957a: 89). Lisac (2009: 106) navodi Premudu i Olib među govorima koji su u potpunosti izgubili neoakut.

²⁴²⁶ Lukežić 1990: 48.

smatrati izvornima. No, kada jednom dođe do ponovno unesene dužine u takvim oblicima (*rūkē*, *krīči*), takav naglasni slijed i dalje ostaje nestabilan te se može promijeniti u nešto drugo – tako su neki govori prošli slijed od *rukē* (naslijeđeni oblik iz općeslav.) preko *rūkē* (s ujednačenom dužinom prema *rūkã – rûku*) do *rukē* (s kraćenjem prednaglasne dužine pred neoakutom) iako se to ne može znati u svakom slučaju²⁴²⁷.

Zašto je takav slijed nestabilan? Fonetski gledano, kako već rekosmo, riječ je o dužini (tj. dvije more) ispred druge dužine (tj. dvije more) u kojoj je iktus na drugom dijelu te dužine (odnosno na drugoj mori). Kako je i inače neoakut kao intonacija više obilježen od cirkumfleksa (§313), nije čudno da i ovdje dolazi do promjene, tim više što su ovakvi sljedovi, kako rekosmo, povijesno sekundarni. Nestabilnost takvog slijeda znači da se on često mijenja, a može se mijenjati na više načinâ:

- a) ~ u ^ nakon prednaglasne dužine (npr. *rūkē* > *rūkê*) – u štok/čak/kajk.
- b) ~ u ` nakon prednaglasne dužine (npr. *rūkē* > *rūkě*) – samo u čak/kajk.
- c) sekundarno (novije) kraćenje prednaglasne dužine²⁴²⁸ ispred ~ (npr. *rūkē* > *rukê*) – u čak/kajk. (rubno u štok.)²⁴²⁹
- d) nefonetska retrakcija naglasna kod *ě*-glagolâ (C: > B:) (npr. *stīdī* ⇒ *stīdī̄*) – samo u čak/kajk.²⁴³⁰

Kako ovdje govorimo o promjenama koje se događaju s neoakutom (a ne o kraćenju prednaglasne dužine i o paradigmatskim naglasnim promjenama), ovdje ćemo se baviti promjenama a) i b), tj. dat ćemo za njih nekoliko primjera – za c) i d) vidi §239 i §234.

²⁴²⁷ Na Braču je to u središnjim i zapadnim govorima jasno po genitivima kao *glově*, gdje se vidi kraćina prije neoakuta (no trag dužine u *o* umjesto *a*). Po tome *o* je također jasno da je to i jako mlada pojava (Šimunović 2009: 31). Da je ondje prije moglo biti dužine ispred neoakuta, vidi se i po sporadičnim nefonetskim retrakcijama na prednaglasnu dužinu kod *ě*-glagolâ poput *kīpi* (vidi dolje)

²⁴²⁸ Ovo kraćenje, dakle, ne treba brkati s općeslavenskim kraćenjem prednaglasne dužine ispred dugog neoakuta (§236).

²⁴²⁹ U štok. (i u novo- i u staroštok. govorima) u imenskoj deklinaciji u G. (tipa *rūkēl/ rúkē*), I. (tipa *rūkōm/rúkōm*) i g. na *-ā* (tipa *glāvā/glāvā*) skoro uvijek nalazimo prednaglasnu dužinu (ipak vidi §237–238 za iznimke). Staro psl. kraćenje ispred ~ je vidljivo u većem broju govora samo u g. (starom dualu) *rukūl/rūkū* te kod *ě*-glagolâ poput *sjedīl/ sjēdī* (uz tip *trpī*). To će reći da u štok. nema kraćenja prednaglasne dužine pred neoakutom jednom kad je onamo unesena iz drugih oblika analogijom, tj. da se u štok. novo- ~ u pravilu uvijek čuva.

²⁴³⁰ Odatle npr. na Braču (Šimunović 2009) *bilīn* ali *kīpin* (prema starijem *bīlīn i *kīpīn) – §234, 239. Toga nema u štok. govorima (tamo se n. p. C: uvijek čuva). Ovakva se nefonetska (dakle, analoška) promjena (iako uzrokovana fonetskom nestabilnošću slijeda - ~) događa samo kod (nekih) *ě*-glagola u nekim čak/kajk. govorima. Kod imenicâ n. p. B: i C: toga nema (jer bi tako nastao neobičan obrazac *rūkã – G. **rūke itd.).

Promjena $\sim > \sim \wedge$ je tipična za mnoge posavske stštok. govore (iako je inače čuvanje neoakuta u svim slogovima obično u velikoj većini govora). Naglasna izoglosa *rūkōm/rūkōm/rūkōm* je kod Ivšića (1913/I: 146–147) jedna od osobina po kojima Ivšić dijeli posavske govore u različite akcentne grupe. Za novije stanje usp. i Kapović 2008b²⁴³¹.

Hraste za Hvar (1935: 15–16) spominje više mogućnosti kod genitivâ jd. tipa *rūkē* (navodim u mojoj reinterpetaciji):

a) (stara?) kračina ispred $\sim$ (Grablje, Pitve, Zastrazišće) – *glavē* (prema *glōvā*), *bradē* (prema *brōdā*)²⁴³²

b) sekundarno kraćenje prednaglasne dužine u $\sim \sim$ (Vrisnik) – *glouvē* (prema *glōvā*), *zimē* (prema *zīmā*)

c) $\sim > \sim \wedge$ (Hvar) – *glōvê* (prema *glōvā*), *brōdê* (prema *brōdā*)²⁴³³

d) $\sim > \sim \wedge$ ²⁴³⁴ (St. Grad, Dol, Vrboska²⁴³⁵, Jelsa) – *glōvîe* (prema *glōvā*), *rukîe* (prema *rūkā*)

e) $\sim > \sim \text{`}$ ²⁴³⁶ (Vrbanj, Svirče, Sv. Nedilja, Poljica i rijetko Vrisnik) – *dūšê* (prema *dūšā*)

Na Hvaru, u različitim govorima, dakle vidimo skoro sve faze razvitka: (*glavē* – najstariji izvorni oblik bez prednaglasne dužine?²⁴³⁷)

²⁴³¹ U međuvremenu je došlo i do nekih inovacija koje nam pokazuju da je promjena $\sim > \sim \wedge$ još uvijek aktivna. Ivšić (1913/I: 147), recimo, Siče i Magić Malu svrstava u grupu s naglaskom *rūkōm* i *kazīvāl*. No danas se u Sičama, prema mojim podacima, slijed $\sim \sim$ javlja samo u neposljednem slogu (Kapović 2008b: 122), dok se u Magić Maloj često čuva i u posljednjem slogu ali uz fakultativnu promjenu u $\sim \wedge$ (: 127). Slijed $\sim \sim$ se danas u Posavini još može naći npr. posve uobičajeno i u Donjoj Bebrini (npr. g. *kōñā* ali i *da,ne,raspādē,se*) (: 133), a beziznimno npr. u Kobašu (: 119, 137).

²⁴³² Barbić (2011: XXV, XXXIII, XXXV–XXXVI) za Pitve i Zavalu navodi da ispred $\sim$ ne može doći dužina i navodi samo oblike poput *gredē*. Ja imam iz svojih bilježaka za Pitve potvrđene većinom takve oblike, ali i *zvīzdā* – *zvīzdê* (od mlade govornice). Takav pak razvoj bilježi i Barbić (2011: L) u dubleti *gredūlgrēdū*.

²⁴³³ Ali u Hvaru i inače neoakut u zadnjem slogu prelazi u cirkumfleks (§325).

²⁴³⁴ »(...) dužina na prvom slogu pred dugim akcentom pokraćuje se i gotovo sasvim gubi.«

²⁴³⁵ Usp. iz Vrboske (Matković 2004) *zimie* (: 52), *brodie* (: 54), *glōvîe* (: 102–104), *glōvūon* (: 103), *s dicūon* (: 80), *dušie*, *petie* (: 103) ali *jūdih*, *čūdih* (: 69, 73). S druge strane, dužina ostaje ispred starog cirkumfleksa: I. *krīžien* (: 156), *blōžien*.

²⁴³⁶ »(...) na prvom slogu dužina, a na kraju je brzi akcentat [tj. ` , op. M.K.], no ipak ne izrazito brz kao u nominativu, nego nešto slabiji, te se čini da pomalo prelazi i na prvi slog (...)«.

²⁴³⁷ Za oblike kao *glavē* u Pitvama nije sigurno jesu li stari, izvorni, oblici bez prednaglasne dužine ili je također riječ o sekundarnoj pokrati naknadno unesene dužine kao u Vrisniku. Naime, istina je da je *-a-* u *glavē* u Pitvama kratko (prema *glōvā*), no ondje

⇒*glāvě (unesena dužina – neposvjedočeno)²⁴³⁸

> *glōvĕ* (sekundarno kraćenje prednaglasne dužine) ili *glōvĕ* (kraćenje ~) ili *glōvĕ* (~ > ^) > *glōvĕ*²⁴³⁹

Različita rješenja za - ~ možemo katkad vidjeti i u okviru istog govora. Usp. G. *gūjĕ/gūjĕ/gūjĕ* u Selcima na Braču (podaci Nataše Šprljan), na Ižu G. *glavĕ/glavĕ/glāvĕ/glāvĕ* (Šprljan 2013: 152); u donjosutlanskim govorima – *glāvĕ, rŭkŭm* prema *nogŭm* kod Šojata (1973: 42), u Drinju G. *glāvĕ* (moji podaci), u DGO (: 232–233) G. *rŭkĕ, g. rŭkĭ, glāvĭ(h), kļŭčĭh, pŭtĭh, pŭtŏf* ali I. *rŭkŭm*, u Otoku kraj Samobora (Šojat 1973b: 53–54) G. *rukĕ/rŭkĕ/rŭkĕ* itd. To je tipično za mnoge kajk. govore – usp. npr. u Domaslovcu kraj Samobora (Šojat 1973b: 53) G. *rukĕ/rŭkĕ/rŭkĕ, I. rukŭm/rŭkŭm/rŭkŭm*, u Krapini (Šojat 1991: 24) G. *glāvĕ/glāvĕ*, u Turopolju (Šojat 1982: 382) itd.²⁴⁴⁰

kratko -a- nalazimo i kod odrazâ zanaglasnog *ā (npr. *öblak, g. Pŭtav*) jer se očito zanaglasno (i prednaglasno?) *ā pokratilo prije promjene ā > ō.

²⁴³⁸ Ova je faza posvjedočena npr. u nekim bračkim govorima.

²⁴³⁹ Kod *ĕ*-glagolâ (Hraste 1935: 40–41) je situacija slična bračkoj, negdje imamo prelazak u n. p. B: (*čŭtin, šćĕdin, žŭdin*) a negdje kraćenje korijena (*blejĭn, klečĭn, mučĭn* prema *blĕjĕt, klĕčĕt, mŭčĕt*).

²⁴⁴⁰ Pojava kraćenja ~ > ^ iza prednaglasne dužine se može u određenoj mjeri usporediti s tendencijom kraćenja ^ na kraju općenito u dijalektima u kojima na zadnjem slogu može stajati samo ^ pa njegova kvantiteta postaje fonološki irelevantna. To se javlja npr. u JZ istarskom dijalektu (Mandić 2014: 216), gdje je kraćenje izraženije iza prednaglasne dužine (*trāvĕ > trāvĕ*), iako ne ide uvijek do kraja (s tim da se može proširiti i na jednosložne riječi). Istu pojavu i tendenciju možemo vidjeti i u nekim smederevsko-vršačkim govorima (Brozović & Ivić 1988: 66).

»UNAKRSNA METATONIJA« U KAJKAVSKOM

§329 Od Ivšičeva (1936: 73, 81, 83–84) su vremena poznati kajk. govori križevačko-podravskog dijalekta u kojima se javlja zanimljiva inovacija, kasnije nazvana »unakrsnom metatonijom«. Ondje umjesto *měso* imamo *měso* a umjesto *sůša* imamo *sůša*²⁴⁴¹. Takva se pojava javlja samo u dijelu križevačko-podravskog dijalekta – nema je u podravskim govorima (s ograničenim mjestom naglaska i bez tona) i »u glavnini sjevernomoslavačkih i u nekim bilogorskim govorima« (Lončarić 1996: 57), sve na krajnjem istoku i križevačko-podravskog dijalekta i kajkavskog općenito. Istodobno, u tim govorima (u kojima se inače javljaju i promjene *glāva* < *glāvā i *krāl* < *krāl), ne računajući podravske govore s ograničenim mjestom naglaska na zadnja dva sloga, umjesto *lopāta* imamo *lōpata*, dok u nekima od njih umjesto *jāgoda* imamo *jagōda*, a u nekima se umjesto prez. *mlātimo* kao *sůša* javlja *mlātimo* (kao *jagōda*). Dakle, više-manje svim govorima je zajednički tip *měso* i *lōpata*, dok se razlikuju po tome imaju li *jagōda* – *mlātimo*, *jāgoda* – *mlātimo* ili *jagōda* – *mlātimo* (Ivšić 1936: 81). S progresivnim pomacima naglaska u tipu *jagōda* i *mlātimo* i njihovim naknadnim poopćenjem je zacijelo povijesno povezan i postanak podravskoga naglaska koji je ograničen na zadnja dva sloga (§16).

Naravno, ovakvo kajk. *měso* ali *sůša*, s obrnutim intonacijama od očekivanih odmah podsjeća na situaciju u lit. gdje imamo lit. *draūgas* s uzlaznim i *móté* sa silaznim tonom prema silaznom (i starijem) slav. *drūgъ (štok. *drūg*), latv. *drāugs* i uzlaznom slav. *māti (sln. *māti*), latv. *māte* (§69). No, unatoč nazivu »unakrsna metatonija«, doslovna je zamjena jedne intonacije drugom, kao i jednog mjesta naglaska drugim (*lopāta* s *lōpata* a *jāgoda* s *jagōda*) nemoguća²⁴⁴².

²⁴⁴¹ Jasno, u pojedinim govorima postoje i iznimke, nedosljedne promjene i sl. Usp. npr. u Sišćanima (Lončarić 1980-1: 72) staro *tiēsto*, *siēno*, *jāstreb* ali promijenjeno *měso*, *vūvo*, *vīdim*.

²⁴⁴² Usp. i Langston 2011: 267–268.

Pitanje postanka takvoga naglaska lucidno objašnjava Langstonova (2011: 272–274) teorija. On križevački tip *měso* povezuje tipološki sa sln. dij. *měso* koje nastaje retrakcijom od starijega *mesô (usp. knjiž. sln. *mesô*). Da bi objasnio naglasak u križevačkom tipu govora on pretpostavlja sljedeće promjene u relativnoj kronologiji²⁴⁴³:

a) pomak početnoga ˇ na zadnji slog: *põle > *polè, *jãgoda > *jagodã, *mêso > *mēsò

b) neutralizacija neoakuta: *sũša > *sũša*, *mlâtimo > *mlâtimo*

c) retrakcija dočetnoga i unutrašnjega ˘ kao ˇ: *polè > *pòle, *jagodã > *jagòda, *lopãta > *lòpata, *mēsò > *měso*, *dũša > *dũša*, *mlâtiti > *mlâtiti*

d) nestanak kratkog uzlaznog naglaska: *pòle > *pòle*, *jagòda > *jagòda*, *lòpata > *lòpata*

e) progresivni pomak ˆ na unutrašnji slog u nekim govorima: *mlâtimo* > *mlātīmo*

Dotičnu teoriju potvrđuje činjenica da je u nekim govorima uzlazni naglasak, koji upućuje na retrakciju, doista potvrđen, npr. *jagòda* u Ladislavu (Lončarić 1986: 108)²⁴⁴⁴. Dakle, metatonija (zamjena jednog tona drugim) bi tu zapravo postojala samo u *sũša* > *sũša* (što je proces neutralizacije uobičajen u mnogim govorima – §313), dok bi se u tipu *měso* radilo o retrakcijskom a ne o metatonijskom neoakutu²⁴⁴⁵ (što je opet poznato u mnogim govorima – §332).

²⁴⁴³ Prikaz je ovdje ponešto promijenjen u odnosu na Langstonov.

²⁴⁴⁴ Ako bi se primjere kao *jagòda* zanemarilo kao nepovezane s retrakcijom, mogla bi se razmatrati i kronologija u kojoj pri povlačenju odmah dobivamo ˘ (Kortlandt 2011: 315).

²⁴⁴⁵ Neki detalji još nisu potpuno jasni. Problem je, kao i obično, razmjerno oskudna dostupna građa.

RETRAKCIJE NAGLASKA

§330 Kada govorimo o pomicanju naglaska u riječi, možemo ga podijeliti na dvije osnovne vrste: progresivno pomicanje naglaska (prema kraju riječi, za slog ili više unaprijed) i regresivno pomicanje naglaska (prema početku riječi, za slog ili više unazad). Gledamo li štokavske, čakavske i kajkavske govore kao cjelinu, može se reći da je u najvećem dijelu tih govora došlo do povlačenja naglaska za jedan slog unazad²⁴⁴⁶. Retrakcije se u iznimnim slučajevima mogu i izravno dijakronijski pratiti usporedbom naglaska u starim tekstovima i naglaska današnjih govora²⁴⁴⁷. Što se tiče povlačenja naglaska iz zadnjeg otvorenog sloga, retrakcije su još tipičnije za slovenske govore, gdje se kod naglašenog zadnjeg sloga nakon kračine (tip *ženà*) događaju u većini slovenskih govora, a nakon dužine (tip *glāvà*) u skoro svima. Slovenski od štok/čak/kajk. razlikuje i rano progresivno pomicanje naglaska (tipa *okô*), koje se u čak/kajk. javlja samo rubno, a u štok. ga uopće nema. Kako se pomicanje naglaska sa zadnjeg sloga u određenoj mjeri javlja i na bug. i mak. području (u govorima sa slobodnim naglaskom, dakako), to je pojava za koju se može reći da zahvaća čitavo južnoslavensko područje u određenoj mjeri.

Retrakcija naglaska je tipološki vrlo uobičajena pojava, javlja se npr. i u nekim rus. dijalektima, u lit. dijalektima (§68), u engleskom na jugu SAD-a (i crnačkom engleskom) itd. To se objašnjava time što je tipološki u jezicima najuobičajenija i najneobilježenija silazna intonacija na kraju rečenice. Visok ton (tj. naglasak) na kraju riječi (a time i rečenice) pak dovodi do sukoba s prethodno navedenim principom. To se onda rješava tako da se visoki ton/naglasak s kraja riječi premješta na prethodni slog retrakcijom naglaska. Takva se retrakcija onda može i generalizirati, kao u

²⁴⁴⁶ Brozović & Ivić 1988: 17.

²⁴⁴⁷ Retrakcije se tako mogu pratiti u dubrovačkom govoru usporedbom današnjega stanja sa stanjem u 18. st. (della Bellin rječnik) i na početku 19. st. (Stullijevi rječnici) – vidi §345–346 za detalje. U ozaljskom kraju se retrakcije mogu pratiti usporedbom današnjeg naglaska s naglaskom u Križanićevim tekstovima iz 17. st. – usp. Težak 1996 (iako u tom članku ima i nešto netočnih dijakronijskih izvoda).

novoštokavskom, te može doći do opće retrakcije naglasaka (Hock 1991: 105). Ono što je posve sigurno jest da je na području štok/čak/kajk. rečenica tipološka tendencija doista snažno izražena. Na isti se način može objasniti i tendencija neutralizacije neoakuta na kraju rečenice/riječi²⁴⁴⁸ (§324).

Praslavenski je imao slobodno mjesto naglasaka, što znači da je naglasak mogao biti na bilo kojem slogu u riječi (prvom, središnjima, zadnjem). Kako rekosmo, takvo je izvorno mjesto naglasaka u većini štok/čak/kajk. govora promijenjeno povlačenjem naglasaka, u različitim uvjetima i s različitim rezultatima, za jedan slog unazad. Izvorno, praslavensko, mjesto naglasaka²⁴⁴⁹, tj. izostanak bilo kakvih fonetskih pomicanja naglasaka²⁴⁵⁰, javlja se samo u pet periferijskih područja (Brozović & Ivić 1988: 17):

- a) u uskoj zoni na sjeverozapadu kajkavskog narječja
- b) u velikom broju čakavskih govora, prvenstveno onih bližih moru (pogotovo na otocima)
- c) u većem dijelu jugoistočne Boke kotorske
- d) u tri plemena sjeveroistočno od Podgorice (Kučići, Piperi, Bratonožići na albanskoj granici)²⁴⁵¹
- e) u pretežnom dijelu prizrensko-timočke oblasti (torlačko južno Kosovo & jugoistočna Srbija)²⁴⁵²

Kako vidimo, najarhaičnije mjesto naglasaka je očuvano samo na zapadnoj (čakavski), sjeverozapadnoj (SZ kajkavskog područja), južnoj (Boka, Crna Gora, južno Kosovo) i jugoistočnoj periferiji (timočka oblast). Ovim po-

²⁴⁴⁸ Ivić (2001: 80) tu pridodaje i gubljenje zanaglasnih dužina govoreći o tendenciji uklanjanja »прозодийски изразитих елемената, акцената и дужина, од краја акценатске речи (говорног такта)«.

²⁴⁴⁹ Ovdje se ponajprije misli na govore koji čuvaju i oksitonezu tipa *ženā, trāvā*. Područje na kojem se čuva naglasak tipa *ženē, muškī, motīka* itd. (ali često uz pomak naglasaka u tipu *ženā, trāvā*) je puno šire.

²⁴⁵⁰ Ovdje, dakle, ne govorimo o analoškim promjenama naglasaka, kao kad se npr. u nekom govoru čuva stara oksitoneza, ali se recimo u riječi *glāvā* taj stariji i očekivan naglasak zamijeni oblikom *glāva* analogijom prema A. *glāvu*. To je potpuno drugačiji proces od fonetskog povlačenja naglasaka u *glāvā* u *glāva, glāva, glāva* itd., čak i kad se događa u velikom broju riječi a ne samo u pojedinačnim primjerima. U literaturi se katkad i za takve i slične primjere (npr. za L. *brōdu* umjesto *brodū* analogijom prema drugim padežima ili za i. *grādi* analogijom prema i. *krāli* ili za promjenu tipa *sādīš* ⇒ *sādīš* ⇒ *sādīš* (§232) i sl.) upotrebljavaju nazivi poput retrakcija, pomicanje naglasaka i sl., no to je netočno i zbunjujuće. Analoške primjere naglasnih promjena treba vrlo oštro lučiti od fonetskih.

²⁴⁵¹ Brozović & Ivić 1988: 63.

²⁴⁵² Usp. u Kalni u jugoistočnoj Srbiji *blā* »būha«, *čelā* »pčela«, *guščē* (FO: 590–594).

dručjima mogli bismo uvjetno pridružiti još dva ne toliko periferna područja – Posavinu (tj. jug staroštok. slavonskog dijalekta)²⁴⁵³ i dijelove istočnobosanskog dijalekata. Ondje također možemo naći govorâ u kojima se javljaju, bilo sporadički bilo često, naglasci poput *sestrâ*, *trāvâ*. No kako se u tipu *trāvâ* (i u drugim pozicijama) u takvim govorima bar fakultativno uvijek javlja i povlačenje (*tráva*), čak i ako je nepreneseni naglasak jako frekventan, nismo ih uvrstili u gornju podjelu. Osim spomenutih fakultativnih povlačenja, postoje i tzv. dvostruki naglasci, tj. međufaza između nepovučenog i povučenog naglaska, kada npr. govor nema ni staro *lopâta* ni novo *lòpata* nego međufazu *lòpâta*, a koji se javljaju u čitavom nizu štok. i čak. govorâ.

U sln. (osim što ima i progresivno pomicanje naglaska, što je u čak/kajk. rijetko, a u štok. nepostojeće) su naglasne retrakcije, ako se gledaju retrakcije iz neposljednjih slogova, općenito gledano nešto rjeđe nego na štok/čak/kajk. području (pogotovo štok.). No, kako rekosmo, drugačije je ako govorimo o retrakcijama iz zadnjeg otvorenog sloga, gdje su one češće i puno proširenije u sln. nego u štok/čak/kajk. Naime, retrakcija naglasna na prednaglasnu dužinu sa zadnjeg otvorenog sloga (*trāvâ > tráva) je zahvatila sve sln. dijalekte osim dijela terskog na jugozapadnom rubu (§39), a izvorni naglasak u tipu *ženâ* (dakle, naglasak na zadnjem otvorenom slogu s kraćinom ispred toga) se čuva samo u govorima na krajnjem zapadu i sjeveru – na zapadu u rezijanskom, terskom i nadiškom dijalektu te kobaridskom poddijalektu sočanskog dijalekta²⁴⁵⁴ (primorsko narječje), a na sjeveru u rožanskom dijalektu (koruško narječje). Općenito je, što se tiče retrakcijâ, najarhaičniji slovenski SZ pa onda središnje područje (uključujući i osnovicu stand. sln.), a najinovativniji su istočni i južni dijalekti²⁴⁵⁵.

§331 Kao što rekosmo, velika većina pomicanja naglaska u štok/čak/kajk. je bila povlačenje naglaska unazad za jedan slog. To ne znači da nije bilo i drugačijih pomaka – progresivnih pomaka (unaprijed – prema kraju riječi) i za više slogova (ne samo za jedan) – nego da su oni bili dosta rijetki i da u cjelini nisu tipični za štok/čak/kajk. Što se tiče progresivnog pomicanja naglaska, neke je rubne čak. i kajk. govore djelomično zahvatila (uglavnom ograničeno) izoglosa slovenskog progresivnog pomaka cirkumfleksa (§123). Osim toga, specifičan progresivni pomak (pa onda retrakcija) se može vidjeti i u tipu *jagòda* (prema starijem *jâgoda*) u križe-

²⁴⁵³ Ivić posavske govore u svojoj podjeli ne navodi iako kasnije (Brozović & Ivić 1988: 76) spominje da se ondje ponegdje mogu čuti čak i primjeri poput *sestrâ* i *glāvâ* (§335, 348).

²⁴⁵⁴ Sln. *obsoško narječje*.

²⁴⁵⁵ Greenberg 2002: 133.

vačko-podravskim kajk. govovima (§329). Što se tiče pomicanja naglasaka unazad za više slogova, to je također zabilježeno u nekim govovima no također rijetko. Tako u valpovačkim govovima sjeveroslavenskog štštok. dijalekta imamo primjere poput *pòkāži!* od *pokāži! (prenošenje naglasaka s posljednje na prvu moru²⁴⁵⁶), a i u štok. općenito se mogu naći primjeri s pomicanjem naglasaka na prvi slog kao *pokupovò/pokupòvò* > *pòkupovò* itd., no to su specifični i izdvojeni slučajevi²⁴⁵⁷.

§332 Općenito govoreći, pri retrakciji naglasaka mogu nastajati naglasci koji već postoje u sustavu i novi naglasci. Tako pri retrakciji od *vodà* ili *glāvà* možemo dobiti *vòda*, *glāva* ili rjeđe *glāva* (s već postojećim ` , ~ , ^) ili *vòda/vòda*, *glāva* (s novim naglascima ` i ´ kojih dotad nije bilo u sustavu). Prvo je tipično za čak. i kajk. i rubne štok. govore (npr. u Crnoj Gori i Podravini), dok su novi ` i ´ tipični za štok. govore i za čak. i kajk. govore pod utjecajem štok., odnosno u kontaktu sa štok.²⁴⁵⁸ S obzirom na to da su

²⁴⁵⁶ Brozović & Ivić 1988: 77. Usp. u Bizovcu (Klaić 2007: 20–22) *jùnāk* < *junāk (ali *junāk* je kao *imāne*), *gospodār* < *gospodār, *òbitel* < *òbitel, *bòlesnik* < *bolesnik, *vrèteno* < *vretenò itd.

²⁴⁵⁷ Što se tiče složenica s mogućim dvojnim naglaskom poput *sudòper* (< *sudopèr) uz *sùdopèr* (gdje u novije vrijeme kod imenica postoji tendencija širenja tipa *sùdopèr*, dok se tip *brzòplet* bolje čuva kod pridjeva iako i tu postoji naglasak tipa *břzoplèt*), tu zacijelo nije riječ ni o kakvom povlačenju naglasaka, nego o poopcavanju i širenju pojedinih izvornih tipova (koji su izvorno zacijelo ovisili o distribuciji dominantnih i sekundarnih morfema). Npr. u riječi *kòlovòz* se očekuje takav naglasak (prema *kòlo i *vòzъ), dok se u *vukòdlak* (tako npr. u Vrgorskoj krajini – moji podaci) izvorno očekuje drugi tip naglasaka (prema *vŭlkъ i *dòlka/d(ъ/ъ)lāka). Naglasak *vùkodlāk* je tu mlađi i nastaje sekundarno širenjem tipa koji se izvorno nalazi u primjerima tipa *kòlovòz* (dijalektalno možda postoji i sekundarna varijanta *kolòvoz*) ili *kòlovràt*. U primjeru pak *vinogrād* (sekundarno u *vinogrād*) nalazimo pak očekivan naglasak prema *vinó i *gòrdъ (§219). S druge strane, u pridjevu *bosònog* se takav naglasak izvorno ne bi očekivao prema *bòsъ i *nògъ. No vezani naglasak nakon *-o- u složenicama (kratki neoakut na kračini i neoakut na dužini) je i inače čest – vidi §149^F. Različita ujednačavanja su tu počela zacijelo već u općeslavenskom razdoblju. Tom procesu nalikuje i tendencija uopcavanja čeonog naglasaka u tvorbama kao *rāvnodūšan* (umjesto *ravnòdušan*) ili *pròizvòd* (umjesto *proizvod*) i sl. (iako i tu postoji stari tip *pòtrēs* i sl.). Tu je, čini se, riječ o mlađoj tendenciji, uglavnom tvorbene (a ne fonetske) naravi, iako i tu ima određene fonetske uvjetovanosti – npr. dužina u *jèdnòstāvan* (dobivena ujednačavanjem prema predsonantskoj dužini u *jèdnòstāvna* umjesto izvornog *jèdnòstavan*) svakako pogoduje povlačenju u *jèdnòstāvan* (kao i u *pòkupovò* umjesto *pokupòvò* ili *čòkolādnì* umjesto *čokòlādnì*). Kao što se vidi, u velikoj je mjeri tu riječ mlađim (često knjiškim) tvorbama ili posudenicama. Sve takve primjere i procese treba detaljnije istražiti, no u svakom slučaju oni nikako nemaju veze s čisto fonetskim retrakcijama naglasaka.

²⁴⁵⁸ Retrakcijski kratki uzlazni naglasak izvan štokavskog (i bez utjecaja štokavskog) nalazimo npr. u slovenskom (§38) i izvorno u križevačkim govovima (§329), iako bi se u potonjem slučaju to teoretski moglo povezati s nekakvim nštok. utjecajem. Novi dugi retrakcijski uzlazni naglasak, često intonacije bliske onoj starog neoakuta (ali u govovima

kratki uzlazni naglasci tipološki vrlo rijetki²⁴⁵⁹ (kao i dvosložni ostvaraj »uzlaznih« naglasaka u nekim nštok. govorima), nije čudno da kod retrakcije u riječima tipa *vodã* u neštoškavskim govorima u principu (ako nema duženja) nastaje *vòda*, dok kod dugih samoglasnika u principu pri retrakciji nastaje uzlazni naglasak (bilo da je to $\sim$ ili $\grave{}$). To je i logično jer iz oblika tipa $\check{V}\check{C}\check{V}$ (= $\check{V}\check{V}\check{C}\check{V}$) nastaje $V\check{V}C\check{V}$, tj. $\check{V}C\check{V}/\acute{V}C\check{V}$ (iktus se iz idućeg sloga premješta na drugu moru prethodnog sloga, tj. nastaje uzlazna intonacija), slično kako i pri stezanju od *snahã* dobivamo *snã* itd. (§266). Ipak, katkad se javlja i silazna intonacija kod retrakcije (iako govor ima i uzlazne prozodeme)²⁴⁶⁰. To se vjerojatno može objasniti, bar u nekim slučajevima, prethodnom silaznom fonetskom intonacijom prednaglasne dužine (§335).

§333 Kod retrakcije naglasaka sa zadnjeg sloga mogu se vidjeti slične pojave u enklizi kao kod neutralizacije neoakuta u zadnjem slogu (§324–325). Kao što prema *junãk* možemo imati *junãk_je* sa zadržavanjem starog naglasaka uz enklitiku (jer se tad riječ ponaša kao *uspãvãm* i sl.), tako u nekim govorima u kojima je naglasak povučen u tipu *vòdal/vòda/vòda/vòda* ali ne i u tipu *lopãta* (dakle, središnji $\grave{}$ ostaje na mjestu), kod enklize, unutar fonetske riječi, može ostati staro *vodã_je* i sl. (*vodã_je* = *lopãta*). Usporedne oblike poput *vòda* ali *vodã_je* možemo vidjeti, recimo, u mnogim posavskim govorima, ali i drugdje u čak/kajk. (naravno, tamo obično s retrahiranim *vòdal/vòda*). U pojedinim govorima nakon toga dolazi do ujednačavanja pa analogijom prema *vòdal/vòda/vòda/vòda* dobivamo i *vòdal/vòdal/vòdal/vòda_je* (unatoč izostanku povlačenja u *lopãta*)²⁴⁶¹.

§334 U novoštokavskim govorima su pomaknuti skoro svi stari naglasci ($\grave{}$, $\check{}$, $\sim$ ²⁴⁶²) koji nisu bili na početnom slogu (ali ne svi – §8, 340), no retrakcije su u mnogim drugim govorima bile djelomične, tj. nisu se događale u svim položajima/uvjetima. Hoće li se naglasak povući u određenom govoru ovisi o mnogim čimbenicima. Također, postoji i svojevrсна skala

u kojima je stari neoakut nestao), nalazimo npr. u jugozapadnoj Istri (§355) ili ozaljskim govorima (§358).

²⁴⁵⁹ Iako postoje npr. još u sln. – u knjiž. jeziku u fakultativnom tipu *mãgla*, a u dijalektima i u tipu *bãbica* (§39). Naravno, to nema nikakve veze sa štok.

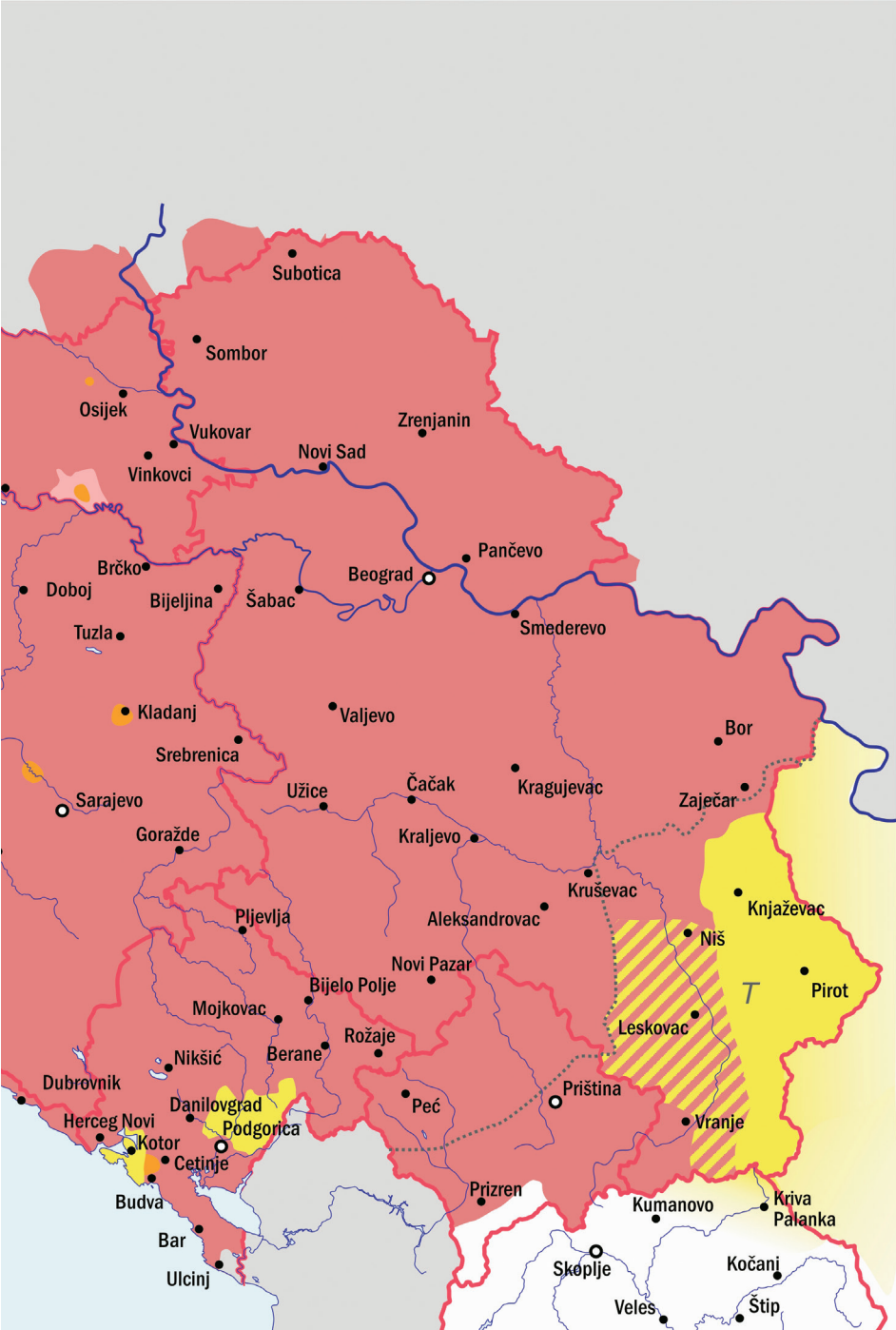
²⁴⁶⁰ Usp. u Munama Malim i Munama Velim na Opatijskom krasu u Istri (Ivić 1982a, Lukežić 1990: 54, Šimunović 2011: 256–257, Ribarić 2002: 58–59) *rũka, pĩsmo, zvẽzda, mlĩko, rãbac, mĩsit, pũhali* iako u govoru postoji i neoakut, npr. *sũša, d. rukãn, sestrẽ, gorĩ, znãn*. $\grave{}$ prilikom retrakcije dobivamo i u SZ istarskim ikavskim čak. govorima iako se ondje (doduše nedosljedno) čuva stari neoakut (Hraste 1967: 63–64).

²⁴⁶¹ Šojat (1982: 383) za Turopolje, primjerice, ističe kako je stariji naglasak u enklizi razmjerno rijedak.

²⁴⁶² Za problem neoakuta i nštok. retrakcije naglasaka vidi §314.

Retrakcije iz zadnjeg otvorenog sloga

povlačenja naglasaka koja opisuje općenite uvjete u kojima će prije/lakše doći do retrakcije²⁴⁶³, a koja vrijedi za većinu govora odnosno povlačenjâ (uz neke iznimke). Povlačenje ovisi o tome na kojem je slogu naglasak (središnjem ili posljednjem), kakav je taj slog (otvoren ili zatvoren), o kojem je naglasku riječ (˘, ˆ ili ~²⁴⁶⁴) te o kvantiteti prethodnog sloga (kratak ili dug) na koji se naglasak povlači. Načelna pravila se mogu sumirati ovako:

- 1) naglasak se prije/lakše povlači iz zadnjeg (*sramotâ*) nego iz unutarnjeg sloga (*lopâta*)
- 2) naglasak se prije/lakše povlači iz zadnjeg otvorenog (*selđ*) nego iz zadnjeg zatvorenog sloga (*živđt*)
- 3) prije/lakše se povlači ˘ (*ženâ*) nego ˆ (*muškâ*) i ~ (G. *ženē*), a ˆ se povlači prije/lakše nego ~
- 4) naglasak se prije/lakše povlači na dužinu (*trāvâ*) nego na kraćinu (*da-skâ*)^{2465, 2466}

Iz ovih pravila slijedi da govor može imati retrakciju npr. u *žènal/žènal/žènal/žèna*, ali da može čuvati stari naglasak u G. *ženē*, ili da govor može imati retrakciju u *sramòta*, dok je stari naglasak očuvan u tipu *rabòta*. U nastavku ćemo vidjeti neke od takvih primjera.

§335 No iako u dosta govora gornja načelna pravila funkcioniraju, ipak ima i iznimaka. Tako se, recimo, u zapadnopošavskim govorima Sičâ i Orubice (Kapović 2008b: 121–122, 128–129, Kapović 2008c: 30) vrlo stabilno čuva oksitoneza u tipu *glāvâ* (uz *gláva*), ali u tipu *nogâ* samo iznimno (obrnuto nego što bi se očekivalo). Za oksitonezu kod dugog sloga usp. u Sičama vrlo česte primjere kao *pīsmò*, *pisāmčē*, *svīñâ* (uz *gnízdo*,

²⁴⁶³ Usp. npr. Rešetar 1900: 12–13, Ivić 1958: 105–106/Ивић 1994a: 97–98, Brozović & Ivić 1988: 17.

²⁴⁶⁴ Samo se ovi naglasci povlače. Novoštokavski naglasci (ˆ i ˘), kao naglasci koji nastaju retrakcijom, se nikad ne retrahiraju.

²⁴⁶⁵ Povlačenje na dužinu može biti potpuno nevezano s povlačenjem na kraćinu. Ekstreman je slučaj Lepetanâ u Boki Kotorskoj, gdje je naglasak na dužinu uvijek povučen, dok se na kraćinu ne povlači čak ni u tipu *sestrâ* (Ивић 2001: 79, Ivić 1958: 218–219/Ивић 1994a: 207).

²⁴⁶⁶ Ista ova pravila, fonetski prilično razumljiva, djeluju i u sln. (npr. *dūšâ* > *dúša* prije nego *ženâ* > *žèna* itd.), no ondje postoje i dvije dodatne, također fonetski posve razumljive, pozicije – naglasak se prije pomiče na obične kratke vokale (*ženâ* > *žèna*) nego na šva (*mæglâ* > *mêgla*) i prije se pomiče sa šva (*konâc* > *kónâc*) nego s običnog kratkog vokala (*jelēn* > *jélen*) (Greenberg 2002: 198).

udána itd.)²⁴⁶⁷, a u Orubici vrlo česte primjere (čak i kod mladih govornika) kao *sāmā*, *sūdāc*, *nēcū*, *grānā* (uz *strāna* kod mladeg govornika). Tu se javljaju i mlađi, novoštokavski, ostvaraji ali, čini se, rjeđe od staroštokavskih/izvornih²⁴⁶⁸. S druge strane, za razliku od stabilne i česte oksitoneze kada je riječ o prethodnom dugom slogu, kod kratkih prethodnih slogova u Sičama i Orubici uglavnom nalazimo retrakciju uz neke iznimke. Usp. u Sičama naglaske tipa *pèro*, *dřva*, *plète*, koji su najfrekventniji, uz puno rjeđe dvostruke naglaske kao *glàsāt*, *màglā*²⁴⁶⁹ i sasvim iznimne oblike *šarēn*, *utušīt*²⁴⁷⁰, a u Orubici redovno *topòla*, *dàska*, *jèdno* uz rijetke primjere kao *krstā*, *sadā*, *čudesā*, *danās*, *gotòv*, *A. nošñū*²⁴⁷¹. U Orubici se pak dvostruki naglasak javlja skoro pravilno kod zadnjeg zatvorenog sloga kao u *ùbòst* (to govori u prilog gornjim pravilima). Čini se da bi uzrok čuvanja tipa *trùbā* u Orubici moglo biti to što je ondje prednaglasna dužina, izgleda, silazne intonacije, što otežava prijenos siline na nju²⁴⁷². Sekereš (1977a: 187) također, za razliku od Ivšića, svrstava više mjestā u grupu s naglaskom *vínol/vīnò* uz *òtac*, a Finka & Šojat (1973: 14–15) za ekavska sela JZ od Vinkovaca daju naglasak *nōžā* uz *sèlò*. Za posavsku oksitonezu i retrakcije općenito vidi §348.

Ivićevih se pravila u načelu drže i stštok. govori u BiH, Crnoj Gori i Srbiji, no i tu bi se možda našlo rubnih iznimaka – npr. čuvanje slijeda $\text{~}^{\text{~}}$ u odmilicama tipa *striko* u nekim crnogorskim stštok. govorima (§351^F). Postupno se pak povlačenje (1) *glāvā* > *gláva*, 2) *sestrā* > *sèstra*, 3) *jezik* > *jè-*

²⁴⁶⁷ Zanimljivo je, i obrnuto od onoga što se očekuje prema rečenim pravilima, i to da je u Sičama $\acute{}$ u primjerima kao *krīlima* češće nego u primjerima kao *krīlò* – dakle, naglasak se, kako se čini, lakše povlači s unutarnjih slogova nego posljednjih slogova.

²⁴⁶⁸ Naravno, kao i uvijek u Posavini, teško je procijeniti koliki se dio novoštokavskih varijanata može otpisati na prebacivanje kòda (usp. Kapović 2008b: 117^F). To bi trebalo utvrditi detaljnijim istraživanjima.

²⁴⁶⁹ Više detaljā u Kapović 2008b: 122. Takvu situaciju u Sičama potvrđuju i primjeri iz susjedne Magić Male (: 126), gdje se, sudeći prema mojoj građi, također može (ali puno rjeđe nego u Sičama) čuvati naglasak tipa *glāvā*, dok nemam zabilježen nijedan primjer za $\text{~}^{\text{~}}$ u zadnjem slogu nakon kraćine (ali usp. FO: 375–381 gdje se ipak bilježe i takvi primjeri za Magić Malu, npr. *muva*, kao i primjeri tipa *līsāc*).

²⁴⁷⁰ Treba napomenuti da bi se u prvom primjeru zapravo očekivalo *šarēn s predsonantskim duljenjem, a da je dočetni naglasak u drugom liku poduprt futurskim *utušīću (Kapović 2008b: 122^F), a možda i starijim *utušīti u punom infinitivu (gdje to nije bio zadnji slog).

²⁴⁷¹ Ovdje treba napomenuti da se inače u tipu *čudesā* u Posavini uglavnom javlja naglasak *čudesā*, a da se umjesto *gotòv* zapravo očekuje starije *gotòv s predsonantskim duženjem.

²⁴⁷² Kapović 2008b: 128. I u drugim govorima se katkad bilježi silaznost prednaglasne dužine iako bi se, kao što se često ističe, tu očekivala uzlaznost te dužine kao svojevrsna anticipacija siline, što onda i objašnjava zašto pri pomicanju siline na prednaglasnu dužinu uglavnom dolazi do stvaranja uzlaznih naglasaka.

zik), kako se i očekuje prema rečenim pravilima, vrlo dobro može promatrati u dubrovačkom govoru (§345–346).

Langston (2006: 252) tvrdi da nijedan čak. govor ne narušava Ivićeva pravila, no ipak ima protuprimjerâ. U Bibinjama (Šimunić 2013: 39) se sporadički javlja retrakcijski ´ kod prednaglasne dužine (retrakcije na kraćinu, čini se, nikad nema). Protuprimjer je možda i govor Marine kraj Trogira (Hraste 1948: 142), gdje se, čini se, bolje čuva(o) ˘ u zadnjem otvorenom slogu nakon duljine (npr. u *Trogīrǎ*) nego nakon kraćine, a slično je možda (bilo) i na Zlarinu, gdje se stara oksitoneza, sudeći prema primjerima u Šimunović 2011: 153–160, nešto bolje čuva iza prednaglasne dužine – usp. na Zlarinu *oču, hōdi, srēbra, žēnu, dōbru* itd. uz *i_ondǎ, tvoju* te u *klobūkū, materjālǎ, ne_grēdē, mornārī, povīdēš* itd. uz *nēću, dāde, krāļu, nīje, ormāru, svećenīku, crkvenārī, rāste, mlīka, fǎla* itd.

Osim već navedenih (protu)primjera, već Ivšić (1913/I: 145, 149^F) izričito primjećuje da u Posavini nema razlike između čuvanja ˘ u zadnjem otvorenom (*vodǎ*) i zatvorenom (*jezik*) slogu, nego da ondje uvijek nalazimo ili *vodǎ – jezik* ili *vōda – jèzik* (a ne *jezik* ali *vōda*)²⁴⁷³ (ipak vidi gore za Orubicu). Stoga Ivšić i u svoju podjelu posavskih govora u različite akcentne grupe (Ivšić 1913/I: 146–147) uvrštava samo izoglosu *otǎc* (pod koju spada i tip *vodǎ*) a ne posebno oksitonezu i u otvorenom i u zatvorenom slogu. Usp. prema tome u Ozrinićima kraj Nikšića u Crnoj Gori (Rešetar 1900) *jědna* i *vīno* (: 36) s retrakcijom od *jednǎ i *vīnǎ kod zadnjeg otvorenog sloga, ali *zelēn* (: 116), *nārǎd* (: 79) bez retrakcije kod zadnjeg zatvorenog sloga. Takva opreka s dezoksitonezom iz zadnjeg otvorenog, ali ne i zatvorenog sloga se može vidjeti i u više čak. i kajk. govorâ.

§336 Iznimku od pravila da se oksitoneza ˘ prvo gubi iz zadnjeg otvorenog sloga pa tek onda iz zatvorenog nalazimo i u kajk. Turopolju (Šojat 1982: 382), gdje se relikti ˘ na zadnjem slogu u nekim govorima čuvaju uglavnom u otvorenom slogu, npr. *snejǎ, A. krampērǎ, jājcǎ, mojē* itd. Usp. još i §356^F za fakultativno čuvanje oksitoneze nakon izvorne dužine u prigorskom dijalektu sjeverno do Karlovca (Mahično i Tuškani). U kajk. odstupanje od rečenih pravila vidimo i u proširenoj pojavi u mnogim govorima koji čuvaju oksitonezu, a u kojima se javlja kanovačko duljenje tipa *ženǎ > žēnǎ* (§356), što dovodi do toga da se ˘ na kraju čuva samo kad ispred sebe ima dužinu dok tip bez dužine uopće ne postoji. Razlog za unošenje neetimološke prednaglasne dužine može biti eliminacija opreke po dužini ispred naglasaka, no može se tumačiti i time da dužina pomaže u očuvanju oksitoneze jer izrazita silaznost prednaglasne dužine

²⁴⁷³ Usp. i istovjetnu stvar u sln. *vōda, jèzik* (tip *porǎd* umjesto *pōrod* je u sln. sekundaran – §38^F).

u mnogim kajk. govorima²⁴⁷⁴ onemogućava retrakciju. Osim toga, neki takvi kajk. govori (s oksitonskim duljenjem) bolje čuvaju oksitonezu kod otvorenog sloga tipa *žēnã* nego kod zatvorenog tipa *jēžik* (§357). Očito je, dakle, da, unatoč tome što postavljena pravila vrijede za velik dio govora i što nam pomažu u razumijevanju retrakcijâ, ona ne vrijede, kao što neki misle, beziznimno u svim govorima i svim pozicijama²⁴⁷⁵.

U nastavku ćemo izložiti još neke ključne stvari i detalje vezane uz čuvanje starog naglaska i retrakcije u štok/čak/kajk., posebno za svako narječje.

štokavski

§337 Možemo razlučiti više vrstâ retrakcijâ u štokavskom – razlikujući ih ponajprije po njihovim rezultatima, po pozicijama u kojima su se retrakcije događale i po sustavima unutar kojih se retrakcije događaju. Po rezultatima se mogu razlikovati novoštokavske retrakcije (ònē kojima nastaju novoštokavski retrakcijski naglasci ` i ˇ) i nenovoštokavske retrakcije (ònē kojima nastaju već postojeći naglasci – ˘, ˆ ili ˜). Retrakcije s nštok. ` i ˇ kao rezultatom vidimo ne samo u nštok. govorima (tj. onima u kojima su skoro svi stari nepočetni naglasci pomaknuti), nego i u stštok. govorima, tj. onima koji čuvaju više ili manje naglasne starine (npr. govori koji imaju *vòda* ali *vodē* i *lopàta*). Očito nije potpuno isti fenomen, gledamo li strukturalno, retrakcija *vodà* > *vòda* u govoru koji uz to ima *lòpata* i u govoru koji uz to ima *lopàta*. Pritom postojanje naglaska ´ ne znači nužno i postojanje ` u sistemu (npr. u govorima s tipom *sēstra* ali *gláva* ili *séstra = gláva*)<sup>2476</sup> – ´ je češći/prošireniji od `. U nekim govorima pak dolazi do retrakcije skoro svih starih nepočetnih naglasaka (= nštok. govori), a u drugima samo u nekim pozicijama (= stštok. govori)²⁴⁷⁷.

²⁴⁷⁴ Prednaglasna dužina je silazna npr. u Začretju (FO: 318), Krapini, Zaboku (Šojat 1991: 23), Šemnici Gornjoj (Oraić Rabušić 2009: 258), Loboru (Zečević 1993: 454) itd. Za govore ove zone vidi još §356–357.

²⁴⁷⁵ Potpuno je, dakle, netočna Ivićeva (2001: 78) apodiktička tvrdnja da »Обрнуте појаве не долазе никад«.

²⁴⁷⁶ Kanovačka retrakcija (§359) tipa *sestrà* > *séstra* je, dakako, nštok. retrakcija, (ali ne "klasična" jer se tu ne javlja ` nego ˇ) dok retrakcija tipa *sestrà* > *sēstra* nije nštok. retrakcija.

²⁴⁷⁷ Tu treba istaći da nštok. dijalekti (istočnohercegovački, zapadni ikavski i šumadijsko-vojvođanski), osim što su pretrpjeli više-manje potpunu retrakciju naglasaka, dijele i neke starije naglasne izoglose – vidi §64 za rana naglasna pomicanja u n. p. b. Nije potpuno jasno kako je došlo do toga poklapanja između progresivnoga pomicanja naglaska u općeslavenskom dijalekatskom razdoblju i kasnijih štok. retrakcija naglaska – vjerojatno nekakvom koineizacijom morfoloških naglasnih tipova, koja je išla usporedno sa širenjem novoštokavskih fonetskih naglasnih inovacija.

Kako se vidi iz rečenog, treba razlikovati novoštokavske retrakcije (tj. retrakcije kojima nastaju nštok. ` i ´ ili samo ʾ) od nštok. govora (koji, osim gotovo potpuno provedene nštok. retrakcije, imaju i neke druge osobine – obično npr. inovativnu imensku morfologiju sa sinkretiziranim dli. na *-ma* i sl.). Svi novoštokavski govori imaju (samo) novoštokavske retrakcije, ali novoštokavske retrakcije nemaju samo novoštokavski govori – ima ih, bar u nekim pozicijama i bar fakultativno, i većina staroštokavskih govora te neki rubni čakavski i kajkavski govori pod utjecajem kontakta s novoštokavskim govornicima.

Po rezultatu retrakcije (bez obzira na pozicije u kojima se retrakcija dogodila) u štok. razlikujemo, dakle, sljedeće vrste retrakcijâ²⁴⁷⁸:

- a) »klasična« nštok. retrakcija (rezultat: *sèstra* i *gláva*) – istočnohercegovački, zapadni ikavski, veći dio šumadijsko-vojvođanskog; istočnobosanski, posavski dio slavonskog dijalekta, dio zetsko-južnosandžačkog
- b) parcijalna (»klasična«) nštok. retrakcija (rezultat: *sèstra/séstra* ali *gláva*)²⁴⁷⁹ – šumadijski, kosovsko-resavski, smederevsko-vršački dijalekt, dio zetsko-južnosandžačkog dijalekta, dio podravske govora²⁴⁸⁰
- c) potpuna ne-nštok. retrakcija (rezultat: *sèstra* i *gláva/gláva*) – dio podravske govora, neki zetsko-južnosandžački govori + neki kosovsko-resavski govori

Po pozicijama u kojima su se dogodile retrakcije, odnosno po sustavu unutar kojega se događaju retrakcije, razlikuju se:

- a) nštok. govori (retrakcija kod skoro svih starih nepočasnih naglasaka²⁴⁸¹) – istočnohercegovački, zapadni ikavski, šumadijsko-vojvođanski dijalekt
- b) staroštok. govori (retrakcija samo u nekim pozicijama – ovisno o dijalektu i govoru) – svi ostali štok. dijalekti

²⁴⁷⁸ Kod navođenja dijalekata se misli na većinu govora koji pripadaju dotičnom dijalektu. Iznimaka skoro uvijek ima, a to je pogotovo tipično primjerice za preseljeničke govore (govore u dijaspori).

²⁴⁷⁹ Retrakcija tipa *sèstra*, *jèzik* (i rjeđe *gláva*) je pogotovo česta u govorima u kojima je opseg pozicijâ povlačenja oskudan, tj. u kojima se povlači samo ` iz zadnjeg sloga. Ne-novoštokavsko povlačenje (tj. ` umjesto ` kao rezultat) je rijetko kod primjerâ poput *lopàta* ili *junâk* iako se i to (*lòpata*, *jùnâk*) može ponegdje naći.

²⁴⁸⁰ »Miješana« nštok. retrakcija (*vóda* ali *vòdē*) na dubrovačkom području ne može biti poseban tip jer tu duljenje u tipu *vóda* nema nikakve veze s retrakcijom nego je kasnijega postanja (§345). No u takav tip bismo mogli svrstati rjeđe govore u kojima se pri retrakcijama, ovisno o poziciji, javljaju nekad nštok. nekad nenštok. rezultati.

²⁴⁸¹ Misli se na retrakcije unutar pojedine riječi. Kod fonetskih je riječi (kombinacija prijedloga/veznika + punoznačne riječi) dosljednost ograničena na samo neke dijalekte.

Kao što vidimo, ne-novoštokavske retrakcije nalazimo na rubu – na krajnjem sjeveru (Podravina) i jugu (južna Crna Gora) te na jugoistoku/istoku štokavskog područja (kosovsko-resavski i smederevsko-vršački dijalekt), ne računajući torlačke govore koji imaju »bugarski« tip naglaska. Ako se kao izvorište nštok. akcentuacije uzme područje Neretve, kako se to obično čini, to ne treba čuditi. Kako vidimo, razmjerno blizu izvorišnom istočnohercegovačkom nštok. području postoje područja s djelomično očuvanom starijom akcentuacijom (istočnobosanski dijalekt) ili područja koja su do razmjerno nedavno čuvala ili još čuvaju stariju akcentuaciju (dubrovačko područje), no ondje se retrakcije (kada se događaju) također događaju na nštok. način. Kao što vidimo na primjeru istočnobosanskog dijalekta, njegova relativno centralna pozicija nije značila i njegovu potpunu novoštokavizaciju, ali je značilo (kao i za sjeverniju Posavinu) da se sve retrakcije koje se događaju događaju na nštok. način. S druge strane, kako rekosmo, nštok. inovacije do sjevernog, južnog i istočnog ruba nisu uvijek uspjele stići ili ne u potpunosti. Na periferiji su tako te inovacije ograničene i brojem položajâ u kojem se javljaju i tipom pomaka – recimo, u kos-res. je pomak često ograničen samo na ` u zadnjem slogu, a u tipu *sěstra* uopće nemamo nštok. pomak. Proces novoštokavizacije na zapadnoj i sjevernoj periferiji još nije gotov i još uvijek se odvija²⁴⁸².

Općenito gledajući, gledamo li način odvijanja novoštokavskih naglasnih promjena (u koje, uz retrakcije nštok. tipa, možemo ubrojiti i gubitak neokakuta) u jezgri (tj. u izvorištu nštok. inovacijâ u istočnoj Hercegovini) i na širem području i periferiji, vidimo da se tu javljaju tipične pojave do kojih dolazi prilikom difuzije jezičnih promjena. Promjena je najjača i najdosljednija u izvorištu, a s prenošenjem kroz jezični kontakt (difuziju) na druge govorne zajednice ona slabi. Tako je nštok. povlačenje u istočnoj Hercegovini i susjednim područjima (uključujući i područje zapadnog ikavskog dijalekta) karakterizira:

²⁴⁸² (Daljnja) novoštokavizacija se odvija u dalmatinskim čakavskim govorima (ponajprije priobalnim), u Podravini (gdje se u nekim govorima razvija ` kojeg prije nije bilo, vidi npr. Kapović 2008b: 143), u Posavini gdje je utjecaj nštok. u većini govorâ sve veći s vremenom itd. Novoštokavska akcentuacija, dakle, ne samo da je stabilna nego se širi i na neka ne(novo)štok. područja. Novoštokavizacija određenih govora je danas olakšana i službenim statusom novoštokavštine, no treba reći da sâm standardni jezik (sa svojom fluidnom akcentuacijom) ne bi za takav prozodijski proces bio dovoljan – tj. bez novoštokavskog »na terenu« ne bi bilo ni novoštokavizacije. Tj. koliko god, recimo, na štštok. govore u Posavini utjecao i standardni naglasak, razvoj ne bi išao u nštok. smjeru da nema (i nije bilo) doseljenih novoštokavaca i novoštokaviziranih gradskih središta kao što je npr. Slavonski Brod (vidi još Kapović 2004). Naglasak se, naime, ne može usvojiti s televizije (osim u vrlo grubim crtama za potrebe prebacivanja koda), tim više što se u medijima nipošto ne čuje samo strogi nštok. standard, nego i različite aproksimacije nominalno standardnog naglaska (§12).

- a) dosljedno povlačenje naglasaka u više-manje svim položajima
- b) frekventno povlačenje naglasaka i u enklizi tipa *nà_rame*
- c) razvoj dvaju nštok. retrakcijskih naglasaka ` i ´
- d) nestanak neoakuta

S druge strane, na širem štok. području i periferiji neke od ovih karakteristika, ovisno o području, mogu izostajati. Tako ondje nštok. naglasne promjene karakterizira:

- a) parcijalno povlačenje naglasaka – u štštok. dijalektima (Ibos., slavonski, kos-res.)
- b) često izostajanje povlačenja naglasaka u enklizi (*na_ràme*) – npr. u šum-vojev. dijalektu
- c) često razvoj samo jednog nštok. retrakcijskog naglasaka (´) – npr. u kos-res. dijalektu
- d) čuvanje neoakuta – npr. u slavonskom i Ibos. dij. te na kos-res. Kopaoniku

To, dakako, ne vrijedi općenito, tj. ne može se uspostaviti oštra podjela na jezgru i šire područje. Tako je, recimo, naglasak više-manje dosljedno povučen i u šum-vojev. dijalektu daleko na SI; povlačenje naglasaka u enklizi izostaje i u preseljeničkim Iherc. govorima u kontinentalnoj Hrvatskoj (a i pitanje je koliko je izostanak enklize tipa *nà_rame* izvorna a koliko sekundarna promjena i je li to uopće bilo jednako u svim govorima²⁴⁸³); oba se nštok. retrakcijska nastavka razvijaju i u Posavini (ali ne i u Podravini) i u Šumadiji i Vojvodini (i, recimo, u nekim dijelovima zetskog dijalekta ali ne svugdje), odnosno u područjima koja nisu blizu jezgre; neoakut nestaje i u šum-vojev. i većini kos-res. dijalekta daleko od jezgre, a čuva se do kasno na dubrovačkom području koje je u izravnom susjedstvu istočne Hercegovine²⁴⁸⁴. O detaljima povlačenjâ u pojedinim štok. dijalektima više u nastavku.

²⁴⁸³ Tim više što se izostanak enklize tipa *nà_rame* često poklapa (npr. u šum-vojev.) s izostankom starog preskakanja naglasaka tipa *nà_zlāto*, a i često se može vidjeti da je tu (bar djelomično) riječ o sekundarnom nestajanju takvog pomicanja naglasaka (§10).

²⁴⁸⁴ Nestanak neoakuta, naravno, može biti i nezavisna promjena (ona se događa neovisno o štok. i u mnogim čak. i sln. govorima), a nije isključeno da je npr. i u većini kos-res. dijalekta (kao na dubrovačkom području) neoakut nestao prilično kasno, budući da se očuvao u središnjem kopaoničkom pojasu (§316). Čuvanje neoakuta na dubrovačkom području (§315) se pak može povezati s kontaktom (zemljopisnim – na Pelješcu, Korčuli i Lastovu – i kulturnim) s čakavštinom. No važna je razlika između toga što je kontakt s čakavštinom mogao pridonijeti čuvanju neoakuta kao arhaizma i praslavenske kon-

Kao što je već više puta istaknuto, novoštokavski ` i ´ su retrakcijskoga postanja i nastaju pomicanjem starih nepočasnih naglasaka (˘, ˆ i katkada ˘) <sup>2485</sup>: *vodã* > *vòda*, *trúbã* > *trúba* <sup>2486</sup>. Takvi se novi naglasci ` i ´ javljaju u novoštokavskim govorima te u rubnim čakavskim i kajkavskim govorima pod utjecajem novoštokavskog, npr. u mnogim priobalnim mjestima na području južno od Splita pa do sjeverno od Zadra, na Pelješcu, istočnoj Korčuli ²⁴⁸⁷ itd. Usp. u Trpnju na Pelješcu *tráva*, *rúka*, *nòga*, *sèstra* ²⁴⁸⁸, Smokvici na Korčuli (mlađi govornik) *gláva*, *zìma*, *nòga*, *vòda*, Sungeru u Gorskom kotaru *gláva*, *ròsa* (Kapović 2008c: 29) ²⁴⁸⁹. Vidi §353–354.

Što se tiče nštok. govorâ koji danas imaju (skoro) potpuno prenesenu akcentuaciju, ne može se pouzdano znati (s obzirom na nedostatak pisanih tragova) na koji je način došlo do povlačenja naglasaka – odjednom u svim položajima (dakle, istodobno i *ženã* > *žèna* i *nosìla* > *nòsila* i *muškì* > *mùškì* itd.) ili postupno. Sudeći prema danas postojećim sustavima s djelomično prenesenom akcentuacijom i prema slučajevima gdje se retrakcija može pratiti kroz pisane tragove (vidi §343–346 za Dubrovnik), vjerojatnije je da su se promjene događale postupno (premda vjerojatno razmjerno brzo), no to se, naravno, moglo i razlikovati od govora do govora ²⁴⁹⁰.

§338 Između starog naglasaka *vodã* i novoga *vòda* vjerojatno je (bar u nekim govorima) postojala međufaza s dvostrukim naglaskom: *vòdã* – kada još nije bio potpuno nastao ni nštok. ˘, niti je stari ˘ još potpuno bio izgu-

tinuante na dubrovačkom području i zastarjelih pogleda da je neoakut u Dubrovniku izravna posljedica čakavskog utjecaja.

²⁴⁸⁵ Kao što je već rečeno, nštok. retrakcija je još itekako živ proces. On se vidi u sinkronijskim odnosima poput *dãm* – *nè_dãm*, *mòlìm* – *nè_mòlìm*, ali i u posuđenicama, koje ovisno o govoru i primjeru ili čuvaju izvorni naglasak (*komunìst*, *sakò*) ili ga pomiču (*komùnìst*, *sàkò*).

²⁴⁸⁶ U nštok. prednaglasnih dužina nema jer je naglasak pomaknut na njih, bilo da je riječ o starim (tipa *trãvã*) ili o analoškim duljinama (tipa G. *trãvè*). Prednaglasne dužine su izvorno, kako smo vidjeli (§221), mogle stajati samo u slogu neposredno ispred ˘ (analogijom i ispred ˆ i ˘).

²⁴⁸⁷ Pelješac, Korčula i Lastovo su odavno pod utjecajem dubrovačkog i okolnih štok. govora – na Pelješcu je, uostalom, i granica između štok. i čak. (uvjetno govoreći, naravno – §27).

²⁴⁸⁸ Usp. za Trpanj napomenu u Kapović 2011a: 181, a za Pelješac još i Šimunović 2011: 133–137.

²⁴⁸⁹ Usp. i Zečević 2000 za primjere čak.-štok. i kajk.-štok. jezičnog kontakta.

²⁴⁹⁰ Ivić (2001: 80) također zaključuje da je tu nemoguće dati pouzdan odgovor, ali da je povlačenje ˘ iz zadnjeg sloga vjerojatno prvo provedeno s obzirom na njegovu široku rasprostranjenost. No tu treba biti oprezan jer je to fonetski najosjetljiviji položaj – usp. npr. povlačenje ˘ iz tog položaja i u sln., gdje to zasigurno nema nikakve veze s nštok. retrakcijama.

bljen (naravno, to je moguće i kod dugih slogova, npr. *rúkê* i sl.)²⁴⁹¹. Takav dvostruki naglasak, u različitim pozicijama, nalazimo u nekim posavskim (Rešetar 1900: 16 za Slavonski Brod, Ivšić 1913/I: 152–153, Kapović 2008b: 122, 128, 131, 134, 138) i drugim štštok. govovima (npr. u Boki kotorskoj, Rešetar 1900: 20)²⁴⁹², a on je također tipičan i za područja čak-štštok. kontakta u dalmatinskom priobalju – od otokâ npr. za Lastovo koje je odavno pod štokavskim (dubrovačkim) utjecajem²⁴⁹³. Tako se npr. danas u Splitu izgovara *lòpàta* s dvostrukim naglaskom, što predstavlja svojevrsni kompromis između starog splitskog čakavskog *lopàta* i novoštokavskog *lòpata* iz zaleda.

§339 No nštok. `i´, i kada se potpuno razviju, i dalje zadržavaju trag stare naglašenosti na sljedećem slogu u svojoj prepoznatljivoj fiziologiji. Naime, za nštok. je `i´, kako je već rečeno (§17), tipično da imaju visok zanaglasni slog (dok je zanaglasni slog iza ˇ i ~ nizak²⁴⁹⁴)²⁴⁹⁵ te se tako zapravo često ostvaruju kao dvoslogi naglasci. Kolika će točno biti visina zanaglasnoga sloga iza `i´ ovisi o govoru²⁴⁹⁶. Nekad takva visina može biti viša nego na mjestu samoga udara, nekada može biti podjednaka kao u naglašenom slogu, a nekada niža nego u naglašenom slogu ali svejedno viša nego iza ˇ. Vrlo visok zanaglasni slog se, recimo, javlja u nštok. istočnoj Slavoniji, npr. u gradskom govoru Osijeka²⁴⁹⁷, i u Vojvodini²⁴⁹⁸, dok je u zapadnim nštok. govovima (npr. u Dalmatinskoj zagori ili Dubrovniku), taj zanaglasni slog nešto niži²⁴⁹⁹. Govori s višim zanaglasnim

²⁴⁹¹ Za dvostruki naglasak (*Doppelakzent*) usp. već Rešetar 1900: 9–11, 16, 22.

²⁴⁹² Za istok usp. takvu pojavu u kopaoničkoj zoni (Радић 2010: 43) ili u Jasku u Srijemu (Ивић 1991: 282).

²⁴⁹³ Lastovo je od 13. do 19. st. bilo u Dubrovačkoj Republici, što objašnjava i zašto je to jedini jekavski čakavski govor.

²⁴⁹⁴ U nštok. zanaglasni slog iza `i´ može biti ne samo nizak nego i kraći i manje intenzivno izgovoren od onoga iza ˇi´ koji se uvijek jasno ističe.

²⁴⁹⁵ Valja reći i to da su svi naglašeni (i pod ˇ i pod ˇ) i prednaglasni slogovi fonetski uvijek visoki (AG: 319).

²⁴⁹⁶ Zanaglasna visina može čak varirati i individualno, kako za Osijek primjećuje Benić 2007: 7^F.

²⁴⁹⁷ Benić (2007: 6) za Osijek dvosložnost `i´ (pogotovo `), tj. zanaglasnu visinu, smatra najbitnijom za opreku prema `i´, pri čemu napominje da naglašeni slog pod `i´ uopće nije uzlazan nego ravan, tj. akustički blago silazan.

²⁴⁹⁸ Usp. za Vojvodinu (Brozović & Ivić 1988: 61): »Vokal u slogu neposredno iza uzlaznih akcenata izrazito je visok, često viši od akcentovanog.«

²⁴⁹⁹ Razliku između »istočnog« i »zapadnog« izgovora `i´ je primijetio već Masing (1876) koji je naglasak u riječi *kràjica* u izgovoru trojice Srba iz Žarkova kraj Beograda i samog Beograda opisivao kao visoki ton na prvom i drugom slogu, dok je u istoj riječi u izgovoru Hrvata iz Mrkoplja u Gorskom kotaru čuo uzlazan ton na prvom slogu (Лехисте & Ивић 1996: 25).

slogom se mogu smatrati arhaičnijima. Općenito je za zapad²⁵⁰⁰ tipičnija izrazitija uzlaznost naglasaka i manja visina zanaglasnog sloga, a za istok manje izrazita uzlaznost i veća visina zanaglasnog sloga²⁵⁰¹, što je, jasno, povezano – ako opreka počiva primarno na dvosložnosti `i´ i na zanaglasnoj visini, uzlaznost je tona pod silinom manje bitna.

Kako će se točno `i´ ostvarivati, ovisi od govora do govora. Različiti rezultati fonetskih istraživanja i različita stajališta u raspravama o nštok. naglasnom sustavu<sup>2502</sup> su često bili uzrokovani nerazumijevanjem ili zanemarivanjem te jednostavne činjenice. Iako se `iz Dubrovnika, Vrgorca, Splita, Zadra, Slavenskog Broda, Osijeka, Beograda i Sarajeva može zapisivati istim znakom i iako ga istrenirani govornici mogu percipirati i razumijevati kao isti prozodem, on se može prilično različito fonetski ostvarivati²⁵⁰³ (to isto vrijedi, iako ne uvijek u istoj mjeri, i za druge naglaske)²⁵⁰⁴. U nekim govorima je zanaglasna visina puno viša nego u drugima, u nekima je jasnija uzlazna intonacija na samom naglašenom slogu nego u drugima, u nekima se razlikovnost ostvaruje samo na dva sloga itd. Tako se katkad apodiktički ustvrđuje da se `i´ ostvaruju kao naglasak kojemu su potrebna dva sloga da bi se u potpunosti ostvario i razlikovao od ` te da se razlika između njih ponajviše vidi u zanaglasnom slogu²⁵⁰⁵ (pri čemu se čak može nijekati i samo postojanje pravih tonalnih opreka u nštok.) ili čak dolazi do »otkrića« da nštok. zapravo nije tonski naglasni sustav²⁵⁰⁶. To doista jest tako u nekim nštok. izgovorima, no to nipošto ne vrijedi za sve nštok. govore²⁵⁰⁷. Uopće, nemoguće je istraživati fonetski `i´ u »hrvatskom« ili »novostočavskom« ili »hrvatsko-srpskom«,

²⁵⁰⁰ Dakako, tu se misli na zapadne nštok. govore, a ne na one stštok. ili čak. govore gdje zbog nedavnog pomicanja naglasaka još može postojati i dvostruki naglasak i sl., gdje je stari naglašeni slog očito izrazito visok.

²⁵⁰¹ Ivić (2001: 87), kao jednu od karakteristika srpskih ekavskih govora na istoku štočavskog područja ističe manju »изразитост силазности односно узлазности акцента«.

²⁵⁰² Vidi npr. iscrpan povijesni pregled rasprava i istraživanja o nštok. akcentuaciji u Лехисте & Ивић 1996: 13–47, 145–191.

²⁵⁰³ Iako akustički dojam može biti prilično sličan, tj. akustički je različite ostvaraje nštok. naglasaka lako svesti na zajednički naddijalekatski arhiprozodem.

²⁵⁰⁴ Za jedan pokušaj razvrstavanja različitih ostvaraja `i´ na temelju slušne percepcije vidi Kravar 1988.

²⁵⁰⁵ Vidi npr. Lehiste & Ivić 1963.

²⁵⁰⁶ To pak onda dolazi pogotovo do izražaja u formalnim fonološkim/prozodijskim opisima.

²⁵⁰⁷ Lončarić (1990: 84) oštro kritizira: »Ivićeva interpretacija naše standardne akcentuacije, koliko god bila domišljata i efektna, vrijedi samo za govor kojega je on izvorni govornik i eventualno za govore nekih njegovih informanata.« No i Ivić je u kasnijim radovima precizniji (Лехисте & Ивић 1996: 288): »На североистоку, у Војводини, најважнија је улога међусловоног односа [код `i´, оп. М.К.], у новошточавским областима у Србији она је нешто мања, а у западним крајевима она је релативно

kako se često činilo, jer tu ne postoji jedan jedinstveni sustav i rezultati koji se dobiju istraživanjem jednog sustava se nipošto ne mogu generalizirati na sve naglasne sustave²⁵⁰⁸.

Nema sumnje da se, bar u nekim, zapadnim nštok. govorima razlika ostvaruje već i u samom naglašenom slogu, tj. da naglascima ` i ´ nije potreban zanaglasni slog (tj. njegova visina) da bi se razlikovali od ` i ^²⁵⁰⁹. Već se sâm naglašeni slog razlikuje po intonaciji – dakle, oblici poput *pàra* i *pàra* ili *Lûka* i *lûka* se razlikuju već po svom početnom dijelu: *pâr-* prema *pâr-* i *Lûk-* prema *lûk-*. To se vidi prema tome što se ` i ´ prilikom apokope dočetnoga vokala i dalje mogu fonetski normalno ostvarivati, npr. *rèc!* < *rèci!* ili *káź!* < *káži!*²⁵¹⁰ (vidi §4 za dijalektnu razliku između *ʎʎ* na jednosložicama²⁵¹¹), kao i po tome što se uzlaznost početnog sloga u riječima kao *nòsiti* može čuti i ako se čuje samo prvi slog (recimo, ako se kraj riječi ne čuje zbog buke ili ako govornik stane upola riječi).

§340 Kod ispadanja zadnjeg vokala, ` i ´ mogu u nekim nštok. govorima ostati nepromijenjeni<sup>2512</sup>. Takve se apokope, kojima nastaju riječi s ` i ´ u zadnjem slogu, događaju ne samo u govorima koji fonetski pravilno reduciraju nenaglašeno *i* i *u* (npr. po Bosni), nego i u brzu govoru ili izdvojenim oblicima i drugdje²⁵¹³. Osim imperativâ poput *rèc!*, *(po)káź!* i sl., to još možemo vidjeti npr. u infinitivima (*plèst* < *plèsti*, *nòst* < *nòsiti*, *kúpt* < *kúpi-*

најмање важна (то се посебно односи на југозапад; ситуација на северозападу мање је јасна).«

²⁵⁰⁸ Slično upozoravaju npr. i Peco (1980: 62–63, 65, 70) i Lončarić (1990: 82–83).

²⁵⁰⁹ Ivić (Лехисте & Ивић 1996: 288) u vezi s ovim primjećuje: »Изгледа да постоји корелација између овог запажања и чињенице да на југозападу слог непосредно иза узлазног акцента може бити знатно нижи од акцентованог; имамо разлога да верујемо да су такозвани силазни и узлазни акценти доследније силазни, односно узлазни на југозападу него на североистоку.«

²⁵¹⁰ Usp. npr. i Lončarić 1990: 83–84.

²⁵¹¹ Ivić (2009: 86^F) tvrdi da između *~* i *´* na jednosložnoj riječi ne može biti fonološki relevantne razlike jer su za punu realizaciju *´* potrebna dva sloga. Iako bi tu trebalo još fonetskih istraživanja i analiza, takav se stav čini neprihvatljivim, budući da ga opovrgavaju, ako ništa drugo, izravni podaci s terena.

²⁵¹² Ivšić (1970: 175, 1971: [26]) ustvrđuje da ` i ´ mogu stajati na jedinom i posljednjem slogu u mnogim štok. govorima, npr. u Orahovici (njegovu govoru), Sinju, Šibeniku itd., a Lončarić (1990: 83) dodaje da se to javlja i u okolici Bjelovara te virovitičkom, koprivničkom i križevačkom području (usp. i : 239–240 za kalničko-bilogorske nštok. govore i primjere poput *povúć*, *umrijét* itd.).

²⁵¹³ Ispadanje dočetnoga *-i* u infinitivu (*bježat*), imperativu (*bjež!*), glagolskom prilogu sadašnjem (*bježeć*) i sl. u većini govora nije fonetska nego morfološka promjena. Kako su ti oblici dovoljno razlikovni i bez dočetnoga *-i*, mogu si »priuštiti« ispadanje zadnjeg vokala. No dočetno je *-i* u drugim oblicima (npr. u oblicima *i*-deklinacije kao *pomoći* ili u mn. *o*-osnovâ kao *vojnici*) stabilno i nikada ne ispada. U nekim je primjerima riječ i o analogiji – npr. *kòm* umjesto *kòmu* nestajanjem razlike *-m/-mu* za dativ/lokativ. Rjeđi su

ti)²⁵¹⁴, kod zamjenicâ poput *kòm* < *kòmulkòm*e te u brojevima poput *pedèst* < *pedèsēt*²⁵¹⁵ itd. (§7). Tu katkad dolazi i do pretvaranja u *ʎ* (*kòm* ili *pedèst*), no to je rjeđe (a ***nòst*, ***kùpt* ili ***pokâž!* se vjerojatno nigdje ni ne javljaju)²⁵¹⁶. U govorima u kojima nestaje dočetno *-i*, to se može vidjeti u svim takvim oblicima *s`i`* na izvornoj penultimi. Bitno je reći, kao što upozorava Ivšić (1970: 175), da su kod primjerâ kao što su *donès`im* ili *donèz`ga* zanaglasni slogovi (*im* i *ga*) niski a ne visoki. To je još jedan dokaz da je bar u dijelu nštok. govora zanaglasni slog samo dodatno i zalihosno sredstvo razlikovanja naglasaka, a nipošto ne i najbitnija i ključna razlika²⁵¹⁷. Kako rekosmo, (sjevero)istočni dvosložni izgovor *`i`* s izrazitom zanaglasnom visinom je arhaičniji (i nije tonski u pravom smislu te riječi), dok je zapadni izgovor nešto inovativniji, ali zato ima pravu tonsku opoziciju (eng. *pitch accent*), čak i na kratkim slogovima (unatoč tome što zadržava i viši ton na slogu iza *`i`*).

Kako rekosmo, novoštokavske retrakcije se događaju i u novoštokavskim i u staroštokavskim (i rubnim čakavskim, puno rjeđe i kajkavskim) govorima. Ono što naglasno definira novoštokavske govore kao novoštokavske nije samo pojava nštok. naglasaka (*^* i *˘*) u samom sustavu (s obzirom da ih u sustavu imaju i mnogi stštok. i neštok. govori), nego činjenica da su u nštok. govorima te retrakcije provedene, za razliku od stštok., u puno većem opsegu, tj. u puno više položajâ nego u stštok. govorima – npr. i u *lopàta* > *lòpata* ili *kovâč* > *kovâč* > *kòvâč*, gdje u stštok. najčešće nema

govori u kojima se svako dočetno *-i* može čisto fonetski reducirati ili ispasti – to je pojava nevezana uz ovu prethodno navedenu koja je morfološki uvjetovana.

²⁵¹⁴ Usp. u ikavskoj Lici (Milković 2009: 556) *zèpst*, *rèc*, *ràdt* (< *ràditi*), *mùč!*, *tráž!* itd., u Trnovcu u Lici (FO: 363) *odvéž!*, *bác!*, *id!*, *kòst* »kositi«, u Vijaci u Bosni (FO: 425) *dòl*, *gòr* uz *dòl*, *gòr* »dolje, gore« itd. Ivić (2009: 26^F) kaže da su oblici poput *kòn`* »konji« i *dòd!* tipični za Iherc. govore u Slavoniji i Baranji – usp. u Iherc. govorima oko Virovitice (Lončarić 2005: 368) *pèc*, *vúc*, *kúp!*, *donès!* itd. Vermeer (1984-5: 144^F) citira zanimljive dijalektalne opozicije *kòst* (< *kòsti*) : *kòst* (< L. *kòsti* ili *kòsiti*) te *fašist* (N) : *fašist* (< n. *fašisti*).

²⁵¹⁵ Ovakva je redukcija uobičajena u velikom broju govora i u općem govornom jeziku.

²⁵¹⁶ No zanimljivo je da mnogi nštok. govori u imperativu imaju u nekoliko čestih glagola naglasak poput *sjèdi!*, *bjèži!*, *džži!* (ali samo *pridžži!*) umjesto očekivanog *sjèdi!*, *bjèži!*, *džži!* (što također postoji) upravo zbog promjene *sjèd!* > *sjèd!* itd. u skraćenom imperativu pa se takav naglasak onda poopćava i u neskrćenom obliku (isto i u mn. *sjèd(i)te!*, *bjèž(i)te!*, *džž(i)te!* umj. *sjèdite!* itd. ali ipak samo *razbjèžite.se!*, *podžžite!*). Za naglasak u infinitivu itd. vezano uz ispadanje dočetnoga *-i* vidi §311.

²⁵¹⁷ No Ivić (Лехисте & Ивић 1996: 288) ipak primjećuje: »Међутим, изгледа да не постоји ареа у којој би било који од двају односа [кретања тона и висине занагласног слога, оп. М. К.] био потпуно ирелевантан за дистинкцију између две врсте акцената, као што нема области у којој се не би оба односа појавила у резултатима инструменталних мерења.« То је и један од разлога зашто истренирани/образовани новоштокавци могу акустички повезивати узлазне ншток. naglaske različitih govora bez obzira na njihov različit fonetski ustroj.

pomaka. No ni u izrazito nštok. govovima (tj. Iherc., zapadnom ikavskom i vojvodansko-šumadijskom dijalektu) uglavnom nisu pomaknuti baš svi stari naglasci iz nepočetnih slogova, niti ima nštok. govora koji baš nigdje nemaju ˇ/˘ u nepočetnim slogovima²⁵¹⁸ (kako vidjesmo, to ne stoji ni za standardnu upotrebu unatoč standardološkom guranju glave u pijesak – §8)²⁵¹⁹.

§341 S obzirom na to da su nštok. retrakcije, bar u ograničenom opsegu, obilježile veliku većinu štok. govora (a i neke rubne neštok. govore), treba se zapitati – odakle su i kada one krenule? Za takve podatke u načelu, bar za većinu nštok. područja, nemamo direktnih pokazatelja (npr. tekstova u kojima bi se očitovala takva retrakcija²⁵²⁰), no neke se stvari mogu zaključiti po indirektnim indikatorima. Znamo da su velike štokavske migracije, izazvane provalama Turaka na naša područja (od 15. st. nadalje), izvršene pretežno u 16. st., a da su raznosile govore sa završenim novoštokavskim prenošenjem²⁵²¹. To nas dovodi do zaključka da su novoštokavske retrakcije starije od migracijâ, tj. starije od 16. stoljeća²⁵²².

Kao indicije za dataciju nštok. retrakcije se često uzima naglasak riječi poput *seòba*, *seòce*, *diòba*. Naime, povučeni naglasak na -ò- nas upućuje na to da je nštok. retrakcija nastupila tek nakon vokalizacije -l- > -o- na kraju sloga²⁵²³, tj. da je promjena išla *selbâ > *seobâ > *seòba* (da je retrakcija bila prije vokalizacije, dobili bismo **sèlba > **sèoba). Ovo je bit-

²⁵¹⁸ Nije jasno, a i to se može razlikovati od govora do govora, jesu li naglasci poput *pravoslāvācā* (kao *žālācā*) (te rjedi primjeri poput prezentskog *zajebāvām* kao *spāvām* ili imperfekatskog *okopāvāše* kao *spāvāše*) inovacija prema starijem *pravòslāvācā* (analogijom prema primjerima tipa *vrābācā*) ili je tu riječ o naglasku koji zbog unutarparadigmatičkih analogija nikad ni nije bio pomaknut. U svakom slučaju, naglasci poput *Dalmatīnācā* su svakako najčešći u većini govora, bez obzira na to je li tu naglasak ostao na starom mjestu i nikad se nije micao ili se na staro mjesto »vratio« analogijom prema oblicima poput *krīvācā*, gdje promjenu naglaska vidimo u prvom slogu i prema mjestu naglaska (*Dalmatīnc-*) u ostalim padežima. Vidi još §165^F.

²⁵¹⁹ O problematici ˇ/˘ na nepočetnim slogovima u nštok. usp. još i Vermeer 1984-5 iako članak boluje od nesigurnosti tipične za stranca, tj. neizvornog govornika koji se bavi tako kompleksnim pitanjem.

²⁵²⁰ Naglasak se, doduše, bilježio u stsrp. ćirilničnim tekstovima, kao i u srbug. i strus., jer je to ondje bila tradicija naslijeđena iz grčkog alfabeta od kojega je ćirilica nastala, no ti rukopisi nisu s današnjeg nštok. područja. Akcentuaciju bi stsrp. rukopisâ tek trebalo detaljnije povijesno-akcentološki istražiti i obraditi. Poseban je pak slučaj dubrovačkog područja (§345–346), gdje se retrakcije mogu povijesno pratiti u tekstovima zbog duge tradicije pismenosti i jezikoslovlja na tom području.

²⁵²¹ Iznimka je, recimo, govor unijatâ na istočnom Žumberku, gdje je uglavnom neprenesen naglasak – *vòda*, *nàrod* ali *lopàta*, *glāvòm* (Brozović & Ivić 1988: 59, Ивић 2009: 36).

²⁵²² Ивић 2001: 191, Brozović & Ivić 1988: 17–18.

²⁵²³ Brozović & Ivić 1988: 18.

no jer nam postavlja donju granicu prije koje nštok. retrakcije nisu mogle biti provedene. Naime, zna se, prema svjedočanstvu starih tekstova²⁵²⁴, kada je došlo do vokalizacije *l* na kraju sloga – a ako znamo to, onda znamo, ako je vjerovati riječima poput *seòba*²⁵²⁵, i nakon kojeg razdoblja je došlo do novoštokavske retrakcije. Do vokalizacije *l* u bosanskim ispravama dolazi od 14. st., a u dubrovačkim nakon 1400. godine (Jurišić 1992a: 72–73²⁵²⁶). Iz toga, dakle, zaključujemo da su nštok. retrakcije morale krenuti nakon vokalizacije *l* (dakle, nakon 14. st.), ali prije *seobâ* (dakle, prije 16. st.). Stoga se provođenje nštok. inovacija može staviti otprilike u 15. st. One su u nštok. govorima očito morale biti provedene prilično brzo u većini pozicijâ (vidi §8 za iznimke) – u okviru nekih 100–150 godina²⁵²⁷. Za nštok. inovacije (i retrakcije i vokalizaciju *l* i drugu jotaciju itd.) se obično smatra da su krenule negdje iz porječja Neretve (Brozović 1970: 395–397, 1985: 66), tj. u istočnohercegovačkom dijalektu (koji se naknadno najviše raširio).

§342 U takvu se dataciju otprilike uklapaju i podaci iz iseljeničkog moliškog štok. govora. Naime, u moliškom nalazimo dvostruki naglasak (npr. *bùdīt*, G. *dâske*)²⁵²⁸, tj. nštok. retrakciju koja nije izvedena do kraja. To nas pak upućuje na to da u njihovoj staroj postojbini, u području »južno od Cetine, u podbiokovsko-neretvanskom području u zaleđu makarskoga primorja«, u vrijeme kada su oni odatle izbjegli, negdje u 15-16. st.²⁵²⁹, novoštokavsko pomicanje još nije bilo do kraja provedeno, nego je još bilo u međufazi između starog i novog naglašavanja²⁵³⁰. S druge strane, kada

²⁵²⁴ Vokalizaciju glasa *l* nije teško pratiti u starim tekstovima, za razliku od naglasaka, koji se pisao samo iznimno, obično samo u jezičnim priručnicima kao što su rječnici ili gramatike (uz iznimku stsrp. ćiriličnih tekstova), a koji su ionako tek iz kasnijeg razdoblja.

²⁵²⁵ Treba reći da je iz psl. perspektive naglasak kao *seòba*, *seòce* sekundaran. Tu bi se očekivalo izvorno **sèl̥ba*, **sèl̥ce* (dok je *-*ьbâ*, *-*ьcè* analogijom prema izvedenicama od osnovâ n. p. c), što bi dalo **sèoba, **sèoce. Usp. tako izvorni naglasak *d̥jelba* < **d̥l̥ba* u Prčanju (Rešetar 2010: 117) prema sekundarnom nštok. *diòba*. To pomalo dovodi u pitanje dataciju nštok. retrakcije preko naglasaka takvih oblika, a još više Pešikanovu (1965: 31) tvrdnju o crnogorskoj štštok. retrakciji prije 14-15. st. Moglo bi se eventualno argumentirati i da je naglasak u tipu *seòba* naknadno ujednačen (iako, čini se, nema izravnih uzora za analogiju) umjesto starijeg **sèoba (< *sèlba) ili **sèoba (< *sèlba < *selbâ) te da ne može biti dokaz za nštok. pomicanje naglasaka.

²⁵²⁶ Za datiranje početka vokalizacije *l* u štok. govorima u 14. st. usp. npr. i HG: 622.

²⁵²⁷ U nekim stsrp. akcentuiranim tekstovima s kosovsko-resavskog područja (gdje danas imamo tip *tráva/sèstra*) se već u 15. st. vidi gotova retrakcija naglasaka sa zadnjeg sloga na dužinu, ali na kračinu samo fakultativno/nedosljedno (§352^F). Ne-nštok. pomicanje tipa *sèstra* tu nije relevantno za nštok. retrakciju, ali je bitna informacija to da se *trāvâ* > *tráva* bilo odvijalo tako duboko na jugoistoku u štštok. području već u 15. st.

²⁵²⁸ Vidi npr. Piccoli & Sammartino 2000, Sammartino 2009 i Brozovićev prilog u FO: 393–398.

²⁵²⁹ Piccoli & Sammartino 2000: xxi.

su se štokavci iz područja Makarskog primorja i zaleđa negdje sredinom 17. st. selili na istočni Brač (Sumartin) i Hvar (Sućuraj), naglasak je već bio potpuno povučen, kao što se još i danas vidi u Sućurju²⁵³¹.

§343 U nastavku ćemo pogledati poseban slučaj Dubrovnika i okolice. Iako današnji dubrovački govor ne odudara previše od prosječnog novoštokavskog (osim donekle što se tiče posebne alotonije [˘]), to nije tako ako se pogleda već šire područje dubrovačkog poddijalekta, a pogotovo ako se pogleda kompleksan način na koji je do današnje situacije došlo. U tom dijelu istočnohercegovačkog dijalekta sasvim sigurno nije došlo do pomicanja odjednom u svim pozicijama, kao što je možda bilo u nekima od drugih nštok. govora, nego su retrakcije djelovale postupno i uglavnom kasnije od 15–16. st. (za razliku od novoštokavske jezgre). Glavni je razlog tome bila politička odvojenost dubrovačkog područja od govora iz zaleđa (tj. postojanje nezavisne Dubrovačke Republike) i povezanost dubrovačkog područja sa (štokavskim i čakavskim) otočnima govorima (Elafiti, Mljet, Pelješac, Lastovo), gdje su se naglasni arhaizmi (u ovom slučaju izostanak retrakcije), s obzirom da je riječ o rubnim područjima, bolje čuvali (i u velikoj mjeri se još i danas čuvaju). U samom Dubrovniku je naglasak u potpunosti retrahiran tek krajem prve polovice 19. st., a na većini teritorija (pogotovo na rubnim područjima kao što su Elafiti i Mljet) nštok. retrakcije (pogotovo što se tiče [˘]) ni danas nisu do kraja izvršene. Na sve to su se nadvezale i naknadne alotonske pozicijske promjene [˘]. Dubrovački nam govor ovdje nije bitan samo zbog svog »kanonskog« položaja među ostalim štokavskim govorima, nego i kao dobar primjer potencijalne kompleksnosti razvoja retrakcijâ, a i zato što se u njegovom slučaju, za razliku od ostalih nštok. govora, retrakcije mogu pratiti u starim gramatikama i rječnicima, pri čemu se neke naglasne promjene mogu čak provizorno povezati i s određenim povijesnim događajima.

Stari su dubrovački jezikoslovci Pero Budmani i Milan Rešetar (a po njima onda i drugi) u svojim radovima dubrovačke primjere obično pisali »prevedene« na uobičajeni nštok. izgovor²⁵³², no ipak su napominjali da se dubrovački izgovor razlikuje od običnog nštok. (Budmani 1883:

²⁵³⁰ Danas je u tom području naglasak potpuno povučen. Moliški, u kojem još uvijek postoji i neoakut (§315), nas upućuje na to da se ondje novoštok. pomicanje naglaska događalo u govorima koji još nisu bili izgubili neoakut.

²⁵³¹ Na Sućuraj su čak. hvarski govori utjecali puno manje nego čak. brački govori na Sumartin. Za sve vidi Hraste 1951.

²⁵³² U rječniku Бојанић & Тривунац 2002 (s gradom iz prve polovice 20. st.) se također bilježe samo uobičajeni nštok. naglasci (konkretno: [˘]), no taj je rječnik ipak mlađi od Budmanija i Rešetara te su se u međuvremenu već dogodile i neke realne fonetske promjene u dubrovačkom govoru.

156–157, Rešetar 1900: 28, 31, 37–38), što je potvrđeno i kasnijim istraživanjima (Ivšić u Finka 1963/Ivšić 1971: [721–722], Šimunović 1970a: 242, 1996: 131–132 za Mljet). Te ćemo razlike, kako su ih oni ukratko predstavili, predočiti ovako:

obični novoštokavski	JI dubrovačkog poddijalekta ²⁵³³	SZ dubrovačkog poddijalekta ²⁵³⁴
<i>vòda – vòdē</i>	<i>vóda – vòdē</i>	<i>vóda – vòdē (vodē)</i>
<i>jèzik – jèzika</i>	<i>jézik – jèzika</i>	<i>jézik – jèzika</i>
<i>sramòta – sramòtē</i>	<i>sramòta – sramòtē</i>	<i>sramóta – sramòtē (sramotē)</i>

Razlike se prema uobičajenom novoštokavskom, dakle, tiču ` u predzadnjem slogu ispred kratkog zadnjeg sloga:

a) u penultimi dvosložnih riječi s kratkim zadnjim slogom umjesto ` imamo ´ (*vóda* umj. *vòda*), tj. javlja se kanovačko duljenje, dok je ispred duljne uobičajen naglasak ako je povučen (*vòdē*)

b) na sjeverozapadu poddijalekta je tako i u tro- i višesložnicama (*sramóta*)²⁵³⁵, no na jugoistoku (i u samom Dubrovniku) tu umjesto ` imamo ` (*sramòta*)

Takve razlike onda vode do toga da u Dubrovniku imamo npr. *séstra i,brat* (obični nštok. *sèstra i,brat*) ali *bràt i,sèstra* (obični nštok. *bràt i,sèstra*) ili dubrovačko *óca* prema nštok. *òca* ali *ni,òca* prema nštok. *ni,òca* (Ivšić 1971: [722]).

§344 Kako je majstorski, na osnovi više dokazâ, pokazao Brozović 2005, kada se govori o izgovoru tipa *séstra*, *sramòta* u Dubrovniku, tu zapravo nije riječ o pravim ´ i ` , nego o posebnim alotonima ` koje zapravo treba pisati kao *sèstra* i *sramóta*²⁵³⁶. Tu, dakle, imamo:

²⁵³³ Dubrovnik, Cavtat i Konavle.

²⁵³⁴ Područje sjever(ozapad)no od Dubrovnika – npr. Slano, Ston, pelješki govori, Elafiti, Mljet itd. Usp. za to područje (bez otokâ) i Halilović 1996: 41–42.

²⁵³⁵ Usp. na Mljetu (Šimunović 1970a: 242) *rešéto*, *slezéna*, *konópi* kao *čélo*, *rébro*, *čóvjek* itd.

²⁵³⁶ Već Ivšić (Finka 1963: 222, Ivšić 1971: [722]) zapaža za ` u sredini u primjerima kao *sramòta*: »često je to upravo ´« (tj. tromi naglasak – §108). S tim se poklapa i opis (Kašić 1995: 304–305) za Konavle, gdje autorica, govoreći o konavoskim oblicima koje bilježi kao *dubòko*, *večēras* i sl. (ali u kojima »su daleko brojniji primeri u kojima se javlja kratkouzlazni akcenat.«), kaže: »Kratkosilazni akcenat na penultimi razlikuje se, po akustičkim osobinama, od kratkosilaznog akcenta u inicijalnom slogu. To je kratki akcenat koji po početnoj realizaciji, po porastu tona i intenziteta, podseća na kratkouzlazni, ali kod koga u drugom delu sloga i ton i intenzitet naglo opadaju kao kod kratkosilaznog akcenta; za ovaj akcenat se može reći da je jedna od varijanti kratkouzlaznog akcenta

vòda – *vòdē*, *jèzik* – *jèzika*, *sramòta* – *sramòtē* (prema ` svuda u običnom nštok.)

Govoreći o izgovoru u Cavtatu, koji danas drži boljim predstavnikom starog dubrovačkog govora od samog dubrovačkog govora, Brozović (2005: 27) ističe da u primjerima kao *sestra* u Cavtatu izgovor varira²⁵³⁷ od rijetkoga *sèstra* s običnim ` (kao u G. *sèstrē* u Cavtatu i kao ` drugdje u nštok. govorima) preko poluduljine (*sěstra*) pa do potpuno produljenog *séstra* s različitim međuprijelazima i frekvencijama javljanja (najčešća je varijanta *sěstra* s posebnim ostvarajem koji nije ni klasični ` ni ^). Brozović tu kao uobičajeni, centralni, izgovor uzima *sěstra*, koji se može fonetski izjednačiti s pravim ^ kao u *péta*, ali obrnuto (u Dubrovniku i Cavtatu) nikada ne²⁵³⁸ (slično kao u govorima u kojima ~ može fakultativno prijeći u ^ ali obratno ne). Brozović i ˇ u *sěstra* i ~ u *sramòta* i obični ` u *sèstrē* i *lòpata* (sa svim njihovim varijantama, prijelaznim stupnjevima i fonetskim ostvarajima) s pravom smatra alotonima jednoga prozodema `.

Što se tiče samog Grada, Brozović (2005: 27 – ali zapravo pišući to u prvoj polovici 1980-ih) veli da je u tipu *sestra* ondje slično kao u Cavtatu, ali uz veću učestalost tipa *sèstra* (s uobičajenim nštok. `) i *séstra* (najproduljeniji aloton), što tumači s jedne strane utjecajem standarda/došljakâ iz pozadine (kod izgovora *sèstra*) i njihovom hiperkorekcijom kod lokalnog izgovora (za *séstra*). No danas se u tipu *sestra*, *jezik* u Dubrovniku javlja običan `, npr. *sèstra*, *jèzik*²⁵³⁹ – takav današnji naglasak treba zacijelo tumačiti analogijom prema oblicima kao *sèstrē*, *sèstra_je*, *jèzika*, *jèzik_se*

u kanovačkom položaju.« Moglo bi se tvrditi da su i Budmani i Rešetar shvaćali na neki način da je riječ o alotonima jer fonetiku dubrovačke prozodije spominju obično samo kratko i u prolazu, ne obraćajući na nju previše pozornosti, a na njihovu mjestu uglavnom (osim u osobitim prilikama) bilježe samo `.

²⁵³⁷ U doba istraživanja – prvi Brozovićev opis cavtatskog govora je izdan 1981. u FO: 497–506.

²⁵³⁸ Usp. tipološki istu pojavu u nštok. govoru Ražanca blizu Zadra (Miletić 2008: 114), gdje ` ima fakultativni poludugi aloton ˇ koji se »ponekad po dužini približava« naglasku ^ »pa je slušno bliži (^) nego (˘) naglasku i nestručnjak ga može njime zamjenivati«, no »Mještani ih dobro razlikuju«. Tako nema stapanja između *kòsac/kòsac* (čovjek koji kosi) i *kòsac* (ptica) – vidi još §361.

²⁵³⁹ Vidi Ligorio & Kapović 2011: 330, a usp. i sljedeću primjedbu u Boјанић & Тривунац 2002: 9 (iako nije jasno kad je točno napisana): »Узлазни акценти пред кратким послѣдњим слогом рјетко показују нестабилност, па се говори: *дòбро, а́јде, дòшла, пòшла, ўзми*, а само се од понеког може чути дугоузлазни акценат: *дòбро, а́јде, дòшла, пòшла, ўзми*.« Vulić (2005: 262) kaže »(...) Rešetar navodi tzv. kanovački naglasak u primjerima tipa *vòda*, *žèna*, *màgla*. U autohtonom govoru Mokošice u Rijeci dubrovačkoj još se uvijek od starijih ljudi mogu čuti takve realizacije, ali ne i u Gradu. Dubrovčani danas govore *vòda*, *žèna*, *màgla*, a drukčijega se izgovora ne sjeća ni stariji naraštaj.« Promjenu u izgovoru riječi tipa *kàfa* te čuvanje starog izgovora tipa *káfa* »gdjegod u okolici« bilježi i Brbora-Majstorović 1998: 183.

itd. i utjecajem mnoštva novopridošlih novoštokavaca iz zaleđa koji tu imaju uobičajene ostvaraje ²⁵⁴⁰ (kanovački naglasak tipa *žéna* je u uzmićanju općenito na dubrovačkom području iako u nejednakim razmjerima²⁵⁴¹). Naravno, sama unutarparadigmatska analogija i govor došljaká

²⁵⁴⁰ U Dubrovniku je i inače u zadnjih stotinjak godina, od prvih dijalektoloških opisa, pod utjecajem standarda i drugih štokavskih govora (iz zaleđa) izgubljeno više lokalnih osobitosti na skoro svim jezičnim razinama.

²⁵⁴¹ Prema Haliloviću (1996: 147) kanovačko duljenje imaju svi pelješki štok. govori te govori u okolici Dubrovnika i Slanog. Na karti (: 278) su kao govori s »vrlo izraženim« kanovačkim duljenjem označeni svi pelješki govori (uključujući i Ston) i Rožat kraj Dubrovnika, dok je za Mokošicu i Gornji Brgat kraj Dubrovnika te Slano i susjednu Trnovu naznačeno »rijetko« kanovačko duženje (no u tekstu iz G. Brgata na str. 240–241 nema ni jednog primjera kanovačke dužine). Usp. kao primjere kanovačke duljine u Rožatu *djéca, ótac, jédnu, žéna* itd., u Stonu *dóbro, móglo, órah, zémja* itd., u Janjini (na Pelješcu) *život, sjédok* itd. (: 147–148). Prema podacima Tomelić Ćurlin (2009: 90) u Janjini se danas vidi prijelazna situacija: *objed/òbjed, ótaclótac, sélo ali káko* itd. (isto je i u Pijavićinu – Tomelić 2002), a to potvrđuje i Halilovićev tekst (1996: 244–245) gdje ima 6 primjera tipa *dòšla* i 8 tipa *život*. U tekstu iz Stona (: 244) ima 6 primjera kao *óca* i 5 kao *dóbro*, iz Rožata (: 242–243) 14 primjera kao *jèdan* a 8 kao *jédnu*, a iz Slanog (: 243) 23 primjera kao *stòla* ali samo *kólko* i *účit* s duženjem. S druge strane, u Halilovićevim tekstovima iz Malog Zatona i Ošlja (: 240–242) uopće nema kanovačkih primjera. U Konavlima (Kašić 1995: 303–304), na jugoistok od Dubrovnika, također nalazimo i *žéna* i *žèna*. Tu, dakle, vidimo situaciju da je naglasak tipa *žéna* u samom Dubrovniku nestao, da se čuva u mjestima oko Dubrovnika, ali da ga dalje od Dubrovnika na SZ (uz iznimku područja oko Slanog i Pelješca) nema. Naravno, teško je pouzdano znati jesu li baš svi govori na području bivše Dubrovačke Republike izvorno imali alotonski sustav tipa starog gradskog dubrovačkog ili je možda u kojem govoru, možda povezanim sa zaleđem, on otpočetak izostajao ili se javljao samo fakultativno. Usp. tu mišljenje Zorke Kašić (1995: 304) o Konavlima: »Reklo bi se da primeri bez kanovačkog duljenja nisu novija pojava, nego da napredu postoje kao fakultativne varijante, tj. da kanovačko duljenje nije sistematski zahvatilo ovaj govor nego je primljeno kao jedna od akcentiranih varijanti.« Dodatan je problem što po tradicionalnim zapisima kakvi su gornji (gdje imamo primjere ili s ` ili s `) ne možemo znati je li tu doista riječ o povlačenju naglasaka tipa *žéna* (gdje onda u govoru uz novije ostvaraje tipa *žèna* postoje i stariji kanovački ostvaraji) ili je bilježenje poput *žènalžéna* samo približan fonetski zapis različitih ostvaraja osnovnog *žèna* koji još normalno funkcionira u sustavu (kao u Brozovićevu opisu Cavtata). Dakako, do novoštokavizacije može doći i postupnim povećavanjem frekvencije kratkog alotona *žèna* na užtrb poludugog i dugog alotona. Sudeći po Šimunovićevoj (1973) toponomastičkoj građi, na Elafitima se danas u riječima poput *sèstra* izgovara običan ` , usp. na Šipanu *Pòtok, Mázga* (: 470), na otoku Olipi kraj Šipana *Jèzik* (: 471), na Kalamoti (Koločepu) *Čèlo* (: 469), *Màćus* (: 472), na Lopudu *Màndrač* (: 473) itd. Na Mljetu se, prema Šimunovićevim podacima iz otprilike istog vremena (1970a: 242, 1996: 131–132) i nešto starijim Ivićevima (1957: 405) dosljedno ostvaruje naglasak tipa *búha, kupóvat*. Što se tiče obližnjih čak. govora koji gravitiraju Dubrovniku, Milas (1891: 77) za Trpanj na Pelješcu bilježi naglasak tipa *žéna, gospódin* (usp. i Ivšić 1911: 150^F), no danas je toga, čini se, bar kod mlađih govornika, nestalo (Kapović 2011a: 180–181). Za Pelješac (Orebić, Kučišće, Viganj) usp. još i Šimunović 2011: 133–137 – samo tip *žèna*). Kanovački naglasak bilježi i Kušar (1895: 330) za Lombardu, no danas ga više, čini se, nema (usp. primjere u Sujoldžić, Šimunović, Finka & Rudan 1986: 320–322). U gradu Korčuli takvih ostvaraja također danas nema (Kalogjera, Fattorini

teško su mogli biti dovoljni – da bi uopće moglo doći do potpunog obrtanja tog pozicijskog duljenja, bilo je potrebno da taj produljeni ` ne bude istovjetan pravom ´. Da su se oni bili potpuno stopili, do takvog obrtanja promjene bi došlo puno teže i svakako ne bi mogla biti toliko dosljedna^{2542, 2543}. S druge strane, u Dubrovniku se u tipu *sramòta* i dalje dobro čuva posebni aloton ´²⁵⁴⁴ – to je danas i jedina važnija razlika suvremene du-

Svoboda & Josipović Smojver 2008). Suvremenu bi prisutnost alotonije u tipovima *sèlo* i *sramòta* na širem dubrovačkom području (štok. i čak.), koja je očito u povlačenju, trebalo detaljnije fonetski, dijalektološki i sociolingvistički istražiti.

²⁵⁴² Usp. i Brozović 2005: 26–27 za uvjerljivo dokazivanje da se ne može raditi o potpunom stapanju s ´ (i `). Lako je moguće da je u nekim govorima dubrovačkog poddijalekta u određenim razdobljima bilo došlo do približnog (ne potpunog!) stapanja alotona ` s ´ (i možda ´ i `), tj. da je naglasak u riječima poput *màgla* i *gláva* (~ nštok. *màgla* : *gláva*) postao toliko sličan da ga čak ni izvorni govornici više nisu mogli svjesno razlikovati (iako je u G. razlika i dalje postojala – *màglē* : *glávē*), no da nikada nije došlo do potpunoga stapanja, što je kasnije omogućilo njihovo ponovno savršeno razdvajanje u Dubrovniku. Na to da čak ni izvorni govornici nisu mogli razlikovati naglasak u *màgla* i *gláva* ukazuje posredno Rešetarovo (2010: 311) razmatranje akcentuacije riječi *čùp* »čuperak« u dubrovačkom. Kako se u Dubrovniku javlja naglasak *čùp* – *čùpa* prema prčanjском *čùp* – *čùpa*, Rešetar razmatra mogućnost izvornoga dubrovačkog *čùp – *čùpa pri čemu bi se onda, budući da se u Dubrovniku izgovaralo [čùpi] za nštok. *čùpi, moglo analogijom razviti i *čùp* umjesto *čùp*. Činjenica da je Rešetar uopće smatrao takvu analogiju mogućom nam ukazuje na to da on nije mogao čisto fonetski razlikovati likove tipa *màgla* od onih tipa *gláva* (bez obzira na to je li u pravu u svom objašnjenju). Inače, takvi su primjeri približnoga stapanja (eng. *near merger*) na razini glasova dobro posvjedočeni i obrađeni u modernoj sociolingvističkoj literaturi (za taj fenomen vidi Labov 1994: 349–371). U svjetlu bi svega rečenoga bilo zgodno provesti eksperimentalno fonetsko istraživanje na području dubrovačkog poddijalekta ondje gdje se još drži (alotonski) izgovor kao *žèna*.

²⁵⁴³ Što se tiče potpunosti obrtanja kanovačkog ´ u `, zanimljiva je opaska u Vulić (2005: 262): »Sasvim je realno pretpostaviti da su se stanovito vrijeme starije i novije realizacije rabile usporedno, prije nego što su novije prevladale. U pojedinim je primjerima ta naglasna dvojnost rezultirala značenjskim razgraničenjem. Tako npr. stariji ljudi i danas rabe riječ *život*, ali u značenju 'tijelo', dok novija akcenatska realizacija *život* znači isto što i u standardnom jeziku.«

²⁵⁴⁴ Za takvo bilježenje za suvremeni dubrovački vidi npr. Ligorio & Kapović 2011. Taj aloton, čini se, pogotovo u govoru mladih ljudi, može katkada zvučati (za razliku od tvrdnji u starijim opisima), i prilično blisko običnome ` (dakle, slično onomu u G. *sramòtē*). Općenito, razlika dubrovačkoga alotona ´ prema običnom nštok. ` je katkad vrlo jasna, a katkad bi ga drugi štokavci lako zamijenili za svoj `. Vjerojatno i tu imamo raspon različitih prijelaznih varijanata kao i u cavtatskom tipu *sestra* koji je opisao Brozović. Vulić (2005: 263) kaže »(...) pa danas i stariji naraštaj govori: (...) u *živòtu* (...) u *sèlo*, *govòrit* (...). Još uvijek se, premda samo od starijih, mogu čuti realizacije *bràt i sèstra*, za *život*, dok mladi govore *bràt i sèstra*, za *život* (...)« te poslije dodaje da se danas »može čuti *vručìna* (usporedno s *vrućina*), a inače je *ljepòta*, *golòkud*, u *Stònu*.« Vulićeva ne opaža posebnost tromerke realizacije ´ u Dubrovniku, no njezina zapažanja također upućuju na lepezu različitih ostvaraja (uključujući i običan nštok. `) u tom položaju. Usp. i Halilovićeva (1996: 242–243) bilježenje za Rožat kraj Dubrovnika: *od_sèla do_sèla*, *po_nòći* ali *u_pònor*. Frekvenciju bi i izgovor različitih ostvaraja u ovoj poziciji trebalo detaljnije (i eksperimentalno) istražiti.

brovačke nštok. prozodije od drugih nštok. naglasnih sustava. No i ona se može ostaviti na razini fonetike, tj. " se može smatrati alotonom ` na penultimi tro- i višesložnih riječi s kratkim zadnjim slogom – utoliko ga čak ni nije nužno potrebno pisati posebnim znakom osim ako se ne bilježi strogo fonetski izgovor²⁵⁴⁵.

Što se tiče pojave ovakve alotonije na širem području dubrovačkoga poddijalekta, može se pretpostaviti da je do nje izvorno došlo u samom Dubrovniku (u kojemu se onda ona u 20. st. najprije i najdosljednije i povukla u tipu *sěstra*). U Dubrovniku se pojava te alotonije, kako ćemo vidjeti, može datirati, prema zapisima, negdje u početak 19. st. Jasno, za druge govore s dubrovačkoga područja nemamo takvih zapisa, ali može se pretpostaviti da je i ovdje, kao što to često biva, do inovacije došlo u urbanom središtu i da se onda iz njega ta inovacija širila u okolicu²⁵⁴⁶ (na SZ i JI) koja je bila u bliskim kontaktima s Dubrovnikom i u kojoj je dubrovački gradski govor imao prestiž. Da je riječ o širenju iz Dubrovnika u okolicu, potvrđuje nam neizravno i činjenica da je alotonija šireći se u okolici mijenjala svoje izvorne karakteristike, pri čemu su nestajala njezina izvorna ograničenja, što je tipično za širenje jezične promjene²⁵⁴⁷. Dok se u Dubrovniku duženje javlja isključivo u tipu *žēnaljēzik* (dvosložne riječi s kratkim zadnjim slogom), na SI području se takvo duženje javlja sporadično i u drugim položajima²⁵⁴⁸, a u Konavlima na JI (Kašić 1995: 304) se analogijom prema *žēnalžēna* i *jēzikljēzik* javlja, premda rjeđe, i analoško *gláva/glàva*, *gládan/glàdan* i sl., gdje je riječ o izvorno dugom slogu. Primjer mijenjanja, tj. pojednostavljanja, izvornog oblika alotonije kakav se javio u Dubrovniku se vidi i u samoj činjenici, koju smo već bili istakli, da se na SZ području umjesto kompleksnijeg dubrovačkog (i cavtajskog i konavoskog) *sěstra* – *sramòta* javlja jednostavniji poopćen tip alotonije

²⁵⁴⁵ U rječniku Bojanih & Тривунац 2002, koji su pisali izvorni govornici, u riječima tipa *sramòta* se bilježi običan ` bez ikakve posebne napomene.

²⁵⁴⁶ Slično tome se u zadnje stoljeće i po, a još i danas, iz Dubrovnika u okolicu širi zatvoreni izgovor *ā*. Naravno, jezični utjecaji idu i u drugom smjeru i ruralni govori utječu i na govor Grada – npr. u ponovnom uvođenju uobičajenoga *sěstra* umjesto *sěstra* u Dubrovniku, gdje su presudnu ulogu zacijelo odigrali i doseljenici iz zaleđa.

²⁵⁴⁷ Usp. Labov 2010: 305–347 i vidi druge takve primjere u §314, 337, 361.

²⁵⁴⁸ Neke takve primjere je jednostavno objasniti analogijom, npr. u Rožatu (kraj Dubrovnika) *mázgē* prema *mázga*, *izvoru* prema *izvor* (Halilović 1996: 148), *óni* *bi* prema *óni* (:242), *jédnē* prema *jédna* (: 243), u Stonu *ú_nās* (uz *ū_nās*) možda prema *ú_te* i sl., *vódōm* prema *vóda* (: 244), u Sreseru (na Pelješcu) *dérneka* prema *dérnek*, u Brijesti (na Pelješcu) *ótoci* prema *ótok*, dok *póručnik* ima i drugdje u štok. (kanovačko duženje – §363) itd. No ima i primjerâ gdje se ´ ne može objasniti nikakvom analogijom (pretpostavimo li da su svi pouzdani): Ston *djévōjke*, Ponikve (na Pelješcu) *bóžijōj*, *níkomu*, *Níkoli*, *úzimjē* (i neobično *vésele* – pridj.), Brijesta *hijadu*, *ógranak*, *Pónikve*. Usp. još u Sreseru *íma* (od *imā nakon kraćenja zanaglasne dužine?) (sve : 148). Oblik *trújū* iz Slanog (: 148) nije kanovačko duljenje nego stara n. p. C: (vidi Kapović 2009c: 111).

sěstra – *sramōta*²⁵⁴⁹. Tu, dakle, vidimo da sa širenjem inovacije iz izvorišta u druge govore dolazi do slabljenja prvotnih ograničenja i da se promjena svojevrsnom hiperkorekcijom (nesavršenim usvajanjem jezične promjene prilikom njezine teritorijalne difuzije) širi i na uvjete u kojima se izvorno u Dubrovniku nije mogla javiti²⁵⁵⁰.

Odakle uopće u Dubrovniku tip *sěstra* (tj. *sěstra*) i *sramōta* s posebnim alotonima²⁵⁵¹? Riječ je, jednostavno, o pozicijskim alotonskim promjenama – u dvosložicama sa zadnjim kratkim slogom je kod ` u predzadnjem slogu došlo do tendencije duljenja (od poludužine do gotovo potpunog stapanja s `), dok se u tro- i višesložicama ` u istom tom položaju počeo izgovorom približavati naglasku ˘ (osim na sjeverozapadu poddijalekta). U prvom je slučaju tu riječ o kanovačkom duljenju (tipološki donekle sličnom, recimo, duljenju u sln. *kráva* ili bračkom/hvarskom/viškom *krāva* iako ondje nije bilo takvih složenih ograničenja), a u drugom o gubljenju izrazite uzlaznosti naglasaka²⁵⁵² – iako je, naravno, nemoguće znati kakav je točno bio prvotni izgovor u tim pozicijama. No razvoj se pozicijskog alotona u tipu *sěstralsěstra*, kao i razvoj retrakcijâ općenito, kako ćemo vidjeti, može dobro pratiti u starim dubrovačkim rječnicima i gramatikama.

²⁵⁴⁹ Moguće je, dakako, da u nekim govorima uopće nije ni bilo pravoga Brozovićeva tipa *vōda* koji je mogao varirati po dužini i intonaciji sve od *vōda* do *vóda*, nego da je alotonija primljena otpočetka kao čista fakultativna zamjena tipa *vōda* tipom *vóda*. No to je nemoguće znati bez provođenja detaljnijih eksperimentalnih fonetskih istraživanja na terenu.

²⁵⁵⁰ Kako rekosmo, da je u Dubrovniku bilo došlo do stapanja tipa *vóda* i tipa *gláva*, teško da bi se taj proces mogao tako savršeno obrnuti da alotonije tipa *vóda* kasnije nestane, unatoč kosim oblicima i utjecajima iz zaleđa.

²⁵⁵¹ Ivić (1958: 148^F/1994a: 141^F, vidi također i Brozović 2005: 23–24) je iznio pretpostavku da dubrovački tip *sěstra*, *žězik*, *dobrōta* (tj. *sěstra*, *dobrōta* kako on piše) nastaje ranijim povlačenjem krajnjega ˘ iz posljednjeg sloga. No takvo se teorijsko spekuliranje, premda na prvi pogled privlačno, ne može opravdati pogleda li se u starim dubrovačkim rječnicima i gramatikama kako se naglasak doista povlačio. Kako ćemo vidjeti, dubrovačka položajna alotonija uzlaznih naglasaka nema nikakve veze s vremenom njihova povlačenja.

²⁵⁵² Tu se katkad smatra da se to događa zato što u sredini riječi više ne postoji ˘ pa nema potrebe za razlikovanjem od ` , no takvo je objašnjenje moguće samo ako se izgovor ˘ počeo razvijati tek negdje u prvoj polovici 19. st. nakon potpune novoštokavizacije Dubrovnika. No pitanje je koliko to može stajati zna li se, kako ćemo vidjeti, da do duljenja tipa *žěna* dolazi i prije nego što je naglasak potpuno povučen u Dubrovniku te da je na sjeveru poddijalekta (npr. Mljetu) taj tip potpuno izjednačen s tipom *sramōta* pa se može pretpostaviti da je i do toga dolazilo u isto vrijeme (iako to nije apsolutno nužno). Osim toga, uvjetno nepostojanje ˘ i ˆ u sredini riječi u nštok. nigdje drugdje nije dovelo do prelaska ` i ´ u ˘ i ˆ u tim pozicijama jer tu tobože ne bi bilo potrebe za njihovim razlikovanjem. S takvim tvrdolinijaškim strukturalističkim tumačenjima, iako katkad mogu biti korisna i točna, treba biti oprezan. Osim toga, na sasvim osnovnoj razini nije točno da u nštok. govorima uopće ne postoje ˘/ˆ u nepočtetnim slogovima (§8) – usp. tu recimo, tip *ормàрùĥā* uz *ормàрùĥā* u Dubrovniku (Бојанић & Тривунац 2002: 9–10).

§345 Razvoj dubrovačkih retrakcija (onih koje se tiču `) ćemo ovdje ukratko, bez zalaženja u previše detaljâ, prikazati na osnovi Mikaljina rječnika (1649)²⁵⁵³, della Bellina rječnika (1728)²⁵⁵⁴, Stullijevih rječnika (1801, 1806, 1810)²⁵⁵⁵ i Appendinijeve gramatike (1808, 1828)²⁵⁵⁶. To su sve »pretklasični« primjeri – prvim se suvremenim opisom dubrovačkoga naglasaka, u kojem se dosljedno i sigurno bilježe svi prozodemi, može smatrati Budmani 1883. No, kako ćemo vidjeti, dok je Budmanijev naglasak, uz dubrovačke alotonijske posebnosti, već potpuno novoštokavski, naglasak je u starijim dubrovačkim jezičnim priručnicima još prilično staroštokavski i prilično se razlikuje od Budmanijeva.

Pogledamo li prvo ` u nepočetnom slogu kod imenicâ, ondje kod Mikalje (1649), u primjerima u kojima je naglasak zabilježen (usp. *motika*, *ledina*, *mechjava*, *malina*, *blazina*, *Kobila*, *Koliba*, *lopata*, *Vecera*, *vojvoda* (5x), *livada* bez naglasaka), vidimo uvijek stariji naglasak (*sjekirra*, *rakitta*, *besjedda*, *gomilla*) u opreci prema riječima gdje bismo očekivali ` na zadnjem ili povučeni ` na prethodnom slogu, a gdje se naglasak baš nikada ne bilježi (*gospoda*, *loboda*, *sloboda* (nx), *sramota*, *sirota*, *slezena*, *sotona*, *ljepota*). Za ostalu trojicu usp.:

della Bella (1728)	Stulli (1801–1810)	Appendini (1808–1828)
<i>Kogljèno</i>	<i>Koljèno</i>	
<i>vojvòda</i>	<i>Voevòda</i>	<i>vojvòda</i> (: 35, 37, 137)
<i>Lovìna</i>	<i>Lòvina</i>	

²⁵⁵³ Jakov Mikalja (1601–1654) bio je moliški Hrvat koji je u Dubrovniku učiteljevao od 1630. do 1633, dok je ostatak života proveo uglavnom izvan područja na kojem se govorio hrvatski. Premda je njegov rječnik imao namjenu biti naddijalekatski i premda su riječi za nj uzimane ne samo iz Dubrovnika (vidi Gabrić-Bagarić 2010: 18–19, 31–36, 186), jezik rječnika (štokavski ijekavski – za odraz jata usp. Gabrić-Bagarić 2010: 47–51), njegove osobine pa i sâm naglasak (zapisivan u rječniku, doduše, samo sporadički) upućuju na dubrovačku organsku osnovicu. S obzirom na prestiž i utjecaj Dubrovnika i dubrovačkoga književnog jezika, čini se da nema razloga sumnji da je naglasak zabilježen u Mikaljinu rječniku više-manje odgovarao tadašnjem dubrovačkom naglasku.

²⁵⁵⁴ Ardelio della Bella (1655–1737) je bio Talijan koji je velik dio života proveo u Dubrovniku. Nema razloga sumnjati u to da je naglasak zabilježen u njegovu rječniku išta drugo nego tadašnji dubrovački.

²⁵⁵⁵ Joakim Stulli (1730–1817) je bio rođeni Dubrovčanin. Primjeri iz Stullija se navode uglavnom prema *Rječosložju* (1806), rječniku u kojem je hrvatski prvi jezik. Ako se pak navode prema drugim dvama svescima, onda se iza njih označava o kojem je svesku riječ – 1801 (prvi jezik latinski) ili 1810 (prvi jezik talijanski).

²⁵⁵⁶ Francesco (Franjo) Maria Appendini (1768–1837) je još jedan Talijan koji je od 1791. do 1835. živio u Dubrovniku. Njegova je gramatika objavljena u četiri izdanja (1808, 1828, 1848 i 1850), a ovdje u obzir uzimamo samo prva dva izdanja, izašla za njegova života (stranice se u njima poklapaju, a tek iznimno se, u slučaju razlikâ, napominje je li riječ o prvom¹ ili drugom² izdanju).

Kod della Belle još nalazimo dosljedno staro mjesto naglasaka, dok kod Stullija u većini imenicâ još nalazimo stari naglasak (označen znakom < > ili udvajanjem suglasnika: *Koscùlja* [košùlja], *Koscarra* [košàra], *Xenicca*, *Ponjàva*, *Nogàvica*, *Xelùdac*, *Xeljèzo*, *Kopitto*, *Gomilla*, *Gospodaricca* itd.), dok u manjem broju riječi nalazimo povučeni naglasak koji se piše istim znakom²⁵⁵⁷ – *Kòschica*, *Stòlica*, *Pèchina*. Katkad riječ kod Stullija može imati i dvostruki naglasak, usp. *Sestricca* [sestrìca] – *Glàvicca* [glàvìca] – *Lòzica* [lòzìca]. Vrlo slično je i kod Appendinija – u najvećem broju slučajeva se čuva stari naglasak (*Gospodìna* 39, *ubòga* – *ubògo* 46, *cjovjèka* 28, 42, 180, *dvoiza* 104, *ucite* 95, *Poglàviza*, *Stjego-nòsca*, *Starjescìna* 36, *Kraglìze*, *prjateglìze* 37, *prozòra* 42, *Dubràva*, *Gomilla* 134, *Pokòra* 137, *Godìscte*, *Projlètje* 142, *Lochìka* 147, *Vecèra* 149, *Kvasìna* 150 itd.), povučeni je naglasak rjeđi (*Gùfiza* [gùzìca] 142, *Pscèniza* 147, *tròiza*, *osmèriza* 154, *rùkami*, *nògami* 305, *Donèsite* 317, *Cètiri* 318 itd.), a dvostruki (*tèlèta* 30^{1.2}) sasvim izniman. Dubrovački je naglasni sustav u Stullijevo i Appendinijevo doba očito bio u previranju te je postojalo dosta varijacijâ (tj. starijih i mlađih ostvaraja istodobno), kao što je i danas situacija u nekim štok. govorima (npr. u Posavini).

Nešto je drugačija situacija u infinitivu *i*-glagolâ:

Mikalja (1649)	della Bella (1728)	Stulli (1801–1810)
	<i>Kopnitti</i>	<i>Kopnìtise</i>
	<i>ʒvonitti</i>	<i>ʒvòniti</i>
	<i>Govoritti</i>	<i>Govòriti</i>
<i>lovitti</i>	<i>lovitti</i>	<i>Lòviti</i>
<i>slomitti</i>	<i>Slomitti</i>	<i>Lòmiti</i>

Tu kod Mikalje i della Belle opet vidimo očuvan stari ˘ u sredini (označen udvajanjem suglasnika), dok se kod Stullija stari naglasak čuva vrlo rijetko (npr. *Zaklopitti* [zaklopìti]), tek nešto malo češći je dvosvtruki naglasak (npr. *Nòchitti* [nòčìti], *Ponòsitti*), a u skoro svim *i*-glagolima vidimo povučeni naglasak (*Lòxiti* [lòžiti], *Kòtiti*, *Ponòviti*, *Pròsiti*, *Ròniti*, *Vò-*

²⁵⁵⁷ Usp. kod della Belle *pòlje* [pòlje], *ohòla* [ohòla] uz *vòda* [vòda], a kod Stullija *Nòv* [nòv], *kòsti* [kòsti] uz *Sotòna* [sotòna], *Dubòko* [dubòko]. Prema samom della Bellinu i Stullijevo bilježenju nikako ne možemo znati kada <> označava [˘] a kada [˘], no prema suvremenom dubrovačkom izgovoru znamo da je tu morala postojati razlika iako nije bila naznačena u pisanju. No treba voditi računa o tome da se ˘ i ˘ za della Bellu i Stullija, dakle, uvijek rekonstruirati na osnovi sadašnjeg/novoštokavskog izgovora, a ne na osnovi njihova bilježenja. Što se tiče della Bellina i Stullijeva nerazlikovanja ˘ i ˘ u pisanju, zanimljivo je napomenuti da se za dubrovačko područje često napominjala »neizrazitost«, tj. njegovo fonetsko približavanje ˘, usp. Ivić 1957: 405, Šimunović 1970a: 242 (za Mljet), Halilović 1996: 144.

diti, *Smòcsiti* itd.). Očito je da iza većinskog povlačenja naglaska u *i*-glagolima ne stoji isključivo fonetika jer *ròditi* ili *Korriti*²⁵⁵⁸ nije ni po čemu drugačije od imenice *Koritto* (ili Stullijeva *Bubrèg* ako bi se eventualno gledali infinitivi na *-t*, unatoč pisanju *-ti*).

Situacija je kod Appendinija, što se tiče povlačenja naglaska u *i*-glagolima, nešto drugačija od Stullijeve – čini se da ima, zanimljivo, nešto više primjerâ nepovučena naglaska (*ucìti-chju* 95, *do-hoditi* 186, *Hoditi* 239, *Boliti-se* 236, *dogodit-se* 243, *Podobiti-se* 244, *Cinìti-se* 246, *ucìti* 254, 255) uz primjere s povučenim naglaskom (*if-gùbiti* 155, *Dvòriti* 198, *Ugòditi* 227, *Tòciti-se* 247, *nòsiti* 283), no kod njega se, za razliku od Stullija, već počinje javljati i dugi alofon – *Dvòriti* (225), *Nòsiti* (203), *Slòfciti* *comporre* (206), *Pròsiti* (208), *Plòviti* (228), *Bròditi* (239), *sòlit* (325) itd. (valjda greškom i *Hòditi* 231, *O-pròstiti* 198). Nesumnjivo je da je tu zapravo riječ (bar kod produženih alotona) o dvosložnim oblicima kao [dvòrit]²⁵⁵⁹ s krnjim infinitivnim *-t* a ne *-ti*, kako Appendini po tradiciji prilično dosljedno piše.

Kod drugih vrsta glagolâ kod Stullija nije uvijek tako inovativna situacija, usp. uvijek povučeno *-òvati* (*Bolòvati*, *Daròvati*, *Stolòvati*) ali nepovučeno *-jèti* (*Xeljèti*, *Voljèti*, *Boljèti*)²⁵⁶⁰. Usp. još i *Kopatti* [kopàti], *Zakopatti*, *Igratti*, *Ovonjatti* prema *zakòvatti* [zakòvâti] i *Vàljati* [vâlati]. Stari se naglasak pak uvijek čuva kod *˘* na nekom od slogova osnove: *Ozdràviti* [ozdràviti], *Poxàliti*, *Poplàsciti*, *Siromàsciti*, *Ponùditi*; *Posìpati* [posìpati], *Posissati*; *Poslatti*, *Posratti*; *Popèchi* [popèçi], *Protèchi*; *Protìsnuti* [protìsnuti] itd. Slično je kod Appendinija – povučen naglasak u *psòvati*, *snòvati* (93), *pròdat* (325), ali stari naglasak u *imàti* (84), *Odo-ljèti* (126), *Pri-stàti* (228), *U-pàsti*, *Vognàti* (236), *susrèsti*, *okùsiti* (8), *ifkìnuti* *svellere* (14) itd.

Za *˘* na zadnjem zatvorenom slogu usp.:

della Bella ²⁵⁶¹ (1728)	Stulli (1801–1810)	Appendini (1808–1828)
<i>Bubrègh</i>	<i>Bubrèg</i>	<i>Bubrègh</i> (141)
<i>Gofpodìn</i>	<i>Gospodìn</i>	<i>Gospodìn</i> (39 – 4x)
<i>Cjovjèk</i>	<i>csòvjek</i>	<i>cjovjèk/cjòvjèk/cjòvjèk/cjòvjek</i>
<i>Ježik</i>	<i>jèzik</i>	<i>jezik</i> (9)

²⁵⁵⁸ Udvojeni suglasnik može, nešto rjeđe, označavati i kratkouzlazni naglasak.

²⁵⁵⁹ Naravno, to može biti i bilježenje za poludugi aloton, no ovdje ćemo se držati direktne transkripcije.

²⁵⁶⁰ No ne i kod glagolâ iste vrste ali na *-ati*: *stòjati*, *bjèxati* (1801).

²⁵⁶¹ Kod Mikalje u ovakvim riječima naglasak uglavnom nije zabilježen. Iznimka je npr. *Pogàn*.

I opet kod della Belle nalazimo dosljedno stariji naglasak (usp. još npr. *Unùk* [unùk]), dok kod Stullija nalazimo takav naglasak u većini primjerâ (*Sciròk* [širòk], *Zelèn*, *Kozlìch*, *Siromàh*, *Golorùk*, *Gologùz*, *Gotòv*, *Svjedòk* itd.), no u navedena dva primjera nalazimo [čòvjek] i [jèzik]²⁵⁶². Usp. kod Stullija sve oblike:

csòvjek (1810) – *csovjèkje* – D. *csovjèku* (1806/II: 389) – *csovjèka jèzik* – *jezika* – *po jeziku* (1810)

Kao što vidimo, u kosim padežima i u enklizi i dalje ostaje stari naglasak. Vrlo je slična situacija i kod Appendinija. Ondje se stari naglasak u najvećem broju slučajeva čuva (usp. još *kokotìch* 5, *Isùs* – *Isùssa* 21, *Momàk* 24, *djetìch*, *svjedòk* 25, *Prozòr* 42, *Golèm* (*golèmo* ali *gòlèma* [gòlèma]), *Ubògh* 46, *Velìk*, *Visòk* 49, *moghòh* 106, *Ponòr*, *Potòk* 134, *Sprovòd* 136, *Unùk* 138, *Tovàr* 144, *Bajàm*, *Kupùs* 147, *Ubrùs* 149, *Bogàt* 167 itd). Potpuno povlačenje je jako rijetko (*Lònaz* 298, 309, *Stòlaz* 149, *jèsam* 75, 324 – možda zbog drugih oblika u paradigmi, *òbjed* 326), ima nekoliko primjerâ s dvostrukim naglaskom (*médjèd* [médjèd (?)] 26) i nekoliko primjerâ s kolebanjima – *jedàn* (68, 183, 184) ali *jèdan pùt* 157 (usp. i *jèdan* 317), *çobàn* (11) uz *çoban* (181). Svi su mogući oblici potvrđeni u riječi *cjovjèk* [čòvjek] (11, 12, 28, 42, 138, 285) – *cjòvjèk* [čòvjek] (51) – *cjòvjèk* [čòvjek (?)] (124, 181 – 2x) – *cjòvjek* [čòvjek] (246, 308) (usp. i nepovučen naglasak *cjovjèka* – *cjovjèku* – *cjovjèkom* 28). Sustav je i kod Stullija i kod Appendinija u previranju – stari se naglasak često javlja, no počinje se polako pomicati (čini se, nešto više ipak kod mlađega Appendinija). Primjerâ s kanovačkim položajnim duljenjem, koje se počinje javljati, u ovom položaju još nema puno.

Pogledajmo sada *ā*-osnove s izvornim *˘* (n. p. B i C) na kraju:

Mikalja (1649)	della Bella (1728)	Stulli (1801–1810)	Appendini (1808–1824)
<i>gorà</i>	<i>Gòra</i> ²⁵⁶³	<i>gorra</i> (1801)	
<i>pcella/Pcela/Cela</i>	<i>Cèla</i>	<i>Pcsella</i>	
<i>buha</i>	<i>Bùhha</i>	<i>Būha</i>	
<i>se/tra</i>	<i>Sè/tra</i>	<i>sē/tra</i>	<i>Sè/tra</i> (139)
<i>noga</i>	<i>Nòga</i>	<i>Nōga</i>	<i>nòga</i> (37, 142)
<i>sgena</i>	<i>Xèna</i>	<i>xēna</i>	<i>šcèna</i> (11, 124, 138)

²⁵⁶² Stulli znakom *-* bilježi i [ʃ] (*Glāva* [gláva]) i [ʀ] (*Ròd* [ròd]) i nenaglašenu duljinu [ː] (*Cseljād* [čèljād]). O čemu se od toga radi možemo opet znati samo usporedbom s kasnijim dubrovačkim govorom, tj. novoštokavskim općenito.

²⁵⁶³ Usp. i *ù gòri* (: 57).

U Mikaljinu rječniku ovakve imenice uglavnom nemaju zabilježen naglasak (usp. još *Žemglja, maghla, Voda* (nx), *Kofo* »kosa«, *loza* (nx), *Koza* (2x), *metla, Zora, daska, meghja, mazga, igra, ighla, staza*). Samo su dvije iznimke – *gorà* (2x) i *pcella* (usp. kasnije dubrovačko *čèla* – mn. *čèle*²⁵⁶⁴) koje ukazuju na dvojak moguć izgovor ([gorà] i [pčèla]) za prethodne imenice bez označena naglasaka. Da ovakvi oblici bez naglasaka doista nisu irelevantni nego upućuju na ˘ na kraju ili ˘ na prvom slogu, jasno je po činjenici da kod *ā*-osnovâ s očekivanim ˘ na osnovi (n. p. A) gotovo potpuno dosljedno nalazimo geminatu kao oznaku naglasaka: *Kladde, Kravva* (nx), *sippa, ribba* (nx), *babba, barra, slamma, slavva, slikka, slinna, lippa, Burra, brigga, slogga* (4x), *spravva* (4x), *Dlakka* (*dlakke* 92, 406), *Jamma* (nx), *ranna, silla*. Jedino nalazimo *Kora* uz *Korra* i *sliva* (1x) uz *slivva* (nx)²⁵⁶⁵. Također, prema *noga* u n. p. C nalazimo n. *nogge*. Nesumnjivo je, dakle, da su riječi n. p. B i C imale različit naglasak od onih n. p. A, a po dva raspoloživa primjera (*gorà* i *pcella*) se može zaključiti da su tu supostojali i stariji i mlađi naglasak.

Kod della Belle nalazimo samo jedan moguć primjer dvostrukog naglasaka (*Màzga* – 2x), a inače je naglasak uvijek povučen – usp. još *Màghla, vòda* (nx) – *vòdulvoddu, Koffa* »falce«, *Lòza* (nx), *Žemglja, Kòza* – *kòzu, Mètla, zòra, Dàska* »tavola«. Iako della Bella ne razlikuje [˘] od [˘˘] (*vòda* = A. *vòdu*), tu je nesumnjivo riječ o [˘]. Della Bellino nam bilježenje jasno pokazuje da se naglasak u tipu *vodà* povukao prije nego u tipu *jez̃k* (koji je kod della Belle još nepomaknut), kao i to da u tipu *vòda* prilikom samoga pomaka nije bilo nikakvoga duženja. Dakle, dužina tipa *vòda/vòda* u kasnijem dubrovačkom očito nema nikakve veze s retrakcijom.

Za razliku od della Belle, kod Stullija tu u manjini primjerâ nalazimo kračinu (*gorra* (1801), *Pcsella* – na. *pcelle*, i *Mègja* – *mègju* (1806) uz *mègja* (1801/1810))²⁵⁶⁶, a u većini dužinu: *māgla* (1810), *Māzga* (~ *Māzgica*), *Kōsa* »orūdje za sjeno«, *Būha* – a. *būhe, zōra* (1801) – *zōru* (1810), *Lōza* – *lōzu, zēmija* (1810) – *zēmiju* (1801), *Kōza* – n. *kōze* (u zadnja četiri primjera vidimo izmjenu dužina/kračina u n. p. C: *zōra* – A. *zōru* itd.). Kod primjera *Nōga* uz oblike s čeonim naglaskom (*nògu* – na. *nòge* (1806) – *prid noge* (1810)), vidimo i *nògamu visi na gròbu*. Stullijevo *Nōga* – *nògamu* tu sjajno odgovara kasnijemu dubrovačkom *nōga* (tj. *nóga*) – *nòga_mu*. Polo-

²⁵⁶⁴ Bojanih & Trivunač 2002.

²⁵⁶⁵ Vidi gore istu razliku u trosložicama, samo što se tamo ˘ u sredini geminatom bilježi u malom broju slučajeva (npr. *sjekirra*), dok kod izvornog dočetnog naglasaka geminate nikad nema (npr. *gospoda*).

²⁵⁶⁶ Usp. i *Mètla* (1806/1806/1810), no tu danas u Dubrovniku umjesto stare n. p. C (usp. knjiž. štok. *mètla* – *mètlu*) nalazimo n. p. A (*mèkla* – Rešetar 2010: 173, *mètla* – Bojanih & Trivunač 2002) pa je primjer nepouzdan jer je to i kod Stullija već mogao biti poopćen ˘ (prema starom A. *mètlu* i drugim oblicima s izvornim čeonim naglaskom).

žajno kanovačko duljenje je, dakle, pojava koje u della Bellino vrijeme (prva polovica 18. st.) još nije bilo, a koja se javlja negdje između della Bellina i Stullijevih rječnika. Kolebanje kod Stullija (*Mègja/mēgja*) ukazuje na odnos *mèđal/mēđal/méđal* na koji je kasnije upozoravao Brozović.

Iznenaduju pak primjeri kod mlađega Appendinija. Iako on, kako smo već vidjeli, ima i dubrovačko položajno duljenje, to se kod *ā*-osnovâ skoro uopće ne vidi. Tu nalazimo gotovo isključivo kratkoću – usp. još A. *scènu* (180), *djèza* (39, 153), *Ròsa*, *Màghla* (135, 142), *Sèmglija* (143, 151 – 2x, 305), *Kòfa capra* (144, 309), *Lòfa* (147), *Gòfba* (149). Jedini primjer u kojem Appendini bilježi dug aloprozodem je *vòda* (308)²⁵⁶⁷. Usp. još i pridjev ž.r. *gòla* (46) i *gòla* (310).

Usp. sada n. p. B kod imenicâ srednjega roda:

Mikalja (1649)	della Bella (1728)	Stulli (1801–1810)	Appendini (1808–1828)
<i>(rebro)</i> ²⁵⁶⁸	<i>Rèbro</i>	<i>rēbro</i>	
<i>pero</i>	<i>Pèro</i>	<i>Pēro</i>	
<i>tele</i>	<i>Tèle</i>	<i>tēle</i>	<i>Tèle</i> (30)

Kako vidimo, kod Mikalje opet ne nalazimo naglasaka u *pero* (3x, G. *pera*), *selo* (*ù selu*), *Celo* (6x) (također i *srebro* (4x) i *Bedro*, gdje geminacije grafički teško može biti), no zato je geminacija dosljedna u tipu s očekivanim $\`$: *morre* (vidi §116^F za naglasak *mòre*), *blatto*, *staddo* (nx), *cjuddo* (2x, *cjuddan*), *slimme*, *brimme djello* (nx), *Jatto*, *ljetto*, *rallo*, *ramme*, *sallo*, *sgitto* (3x), *vrjello*. Jedine su iznimke *Cedo*, *Jugo* (u *braseno* se suglasnik ne može udvojiti grafički). Mikaljina nam građa opet pokazuje da riječi tipa *pero* nisu imale $\`$ na osnovi, ali nam ne govori je li riječ bila o izgovoru [pèro] ili [però].

Kod della Belle tu u svim primjerima vidimo još neproduljeni povučeni $\`$ (usp. još *Bèdro* – *bèdra*, *Cèlo*, *Kòzle*, *Plecchje*, *Srèbro*, *Sèlo* – *sèla* (: 729)²⁵⁶⁹), dok je kod Stullija već sve produženo: *bèdro* – *bèdra* (1810), *csèlo* (1810), *Kòzle*, *èta*, *Plèche* (ali n. *Plèchi*), *srèbro* (1810), *stàblo* (1810)²⁵⁷⁰. Naravno, u trosložnim riječima nema dužine: *rescetto* (1810), *uretèno* [vretèno]. Kod Appendinija pak vidimo i kraćinu (*Cèlo* 31, 140,

²⁵⁶⁷ Tu treba dodati da se, iz nekog razloga, osim jedne iznimke kod Appendinija oblici s položajnom dužinom počinju javljati tek u drugom dijelu gramatike, od 142. strane, te da u paradigmama u prvom dijelu knjige u potpunosti izostaju.

²⁵⁶⁸ Zapis je irelevantan jer se *-br-* nije moglo udvojiti u pisanju.

²⁵⁶⁹ Oblik *ù sèlu* [sèlu] je vjerojatnije greška nego rani primjer duženja.

²⁵⁷⁰ Danas u Dubrovniku *stàblo* (moji podaci), što je očekivan oblik (usp. psl. *stǣblō s poluglasom), dok je duljina u knjiž. štok. *stáblo* sekundarna.

cèla, *Srèbro* 31, *srèbra* 31, 164) i dužinu (*Stēghno*, *Bédro* (!) 142, *Vēslo* 150 – a. *vēsła* 325).

Usp. i kose padeže u n. p. B o-osnovâ m.r.:

della Bella (1728)	Stulli (1801–1810)	Appendini (1808–1828)
<i>Pòp – poppa</i>	<i>Pòp, òpa</i>	
<i>Cèp – ceppa</i>	<i>Csèp, èpa</i>	
<i>Kògn – kògna</i>	<i>Kònj, ònja/kònja</i>	<i>kògna</i> (250)/ <i>kògna</i> (306, 320)
<i>pòdda</i>	<i>Pòd, òda</i>	

Kod della Belle je, kao i drugdje, uvijek kračina: *Màc – maccja – maccem* (2x) – *macci*; *Bòb, ba*; *Tòp – toppa*; *Gròb, ba*; *Làv, va*; *Kòfc, fcja*²⁵⁷¹. S druge strane, kod Stullija nalazimo u nekim riječima kračinu (*Gròb, òba – na gròbu*, *Kòsc, òsca*, *Kotāl, òtla*, *Làv, àva*, *Ròb, òba*, *Tòp, òpa*), dok dužinu vidimo u *Bòb – bòba* i *Stòl, òla*²⁵⁷². U dvije riječi vidimo više varijanata: *Kònj, ònja* (1806) – A. *kònja* (1801) – *na kònju* – a. *kònje* (1810) (dakle, [kóne], [kóna] uz [kóna] i očekivano [na_kónu]); *Màcs – màcsa* (1801 – 2x, 1806 – 4x, 1810 – 2x) – *mácsà* (?) (1801)²⁵⁷³ – *mácsem* (6x)/*mácsem* (1806)/*mácsem* (1801) (dakle, [màča] ali [máčem]). Appendini bilježi varijaciju *kògna/kògna* kao i Stulli, a isto tako i u obliku *pòsla* (23, 202)/*pòsla* (282) te možda u *vòla* (23¹)/*vòla* (!) (23²) (usp. tu i *pákla* s' umj. -). Neproduženu varijantu vidimo u *kòtla* (23), *mòmka* (24) i *pòpi* (27), dok se dužina u *svjedòzi* [svjedóci] 25 ni ne očekuje.

Zanimljivo, Appendini kao da bilježi tri puta i oksitonezu u otvorenom zadnjem slogu – aor. *ti mojcè – on mojcè* 106 (analogijom prema *mogòh?*) i *dobrò* 45 (uz *Dòbro* 270, 271, 315, 323, 328 – 2x itd. nx) i *dòbra* (325). Pitanje je mogu li to doista biti ostaci oksitoneze (možda analogijom prema enklizi tipa *dobrò_je?*) ili je jednostavno riječ o omaškama²⁵⁷⁴. Usp. još kračinu u *hòchju* (80), *Hòmo!* (322, 323), a duljinu u *Màs – masta* mosto (153), *jèdna – jèdno* (183), *Stēri nòghe* distendi le gambe (308), *pòcni*

²⁵⁷¹ Doduše, za primjere u kojima ne piše čitava riječ nije sigurno da je riječ o udvojenom samoglasniku, no pretpostavka je da G. ima isti naglasak kao N.

²⁵⁷² U NA. je dužina zbog vokalizacije *l* i stezanja (§188).

²⁵⁷³ Ovo je možda greška, no zanimljivo je da se tu radi o izvornom poluglasu u korijenu (usp. G. *mča* u Dubrovniku u 16. st., ARj).

²⁵⁷⁴ Greške bi mogle biti i zabilježeno *Sljefēna* 142, *Pecēno* l'arrosto (149), *vesēla* (46¹) (uz *vesēla* 46² i sigurno pogrešno *vesèlo* 46^{1.2}) i *Sotóna* (s'!) (124), s dužinom u trosložicama gdje se ona ne bi očekivala, ali moglo bi se nagađati i da je riječ o ranom kolebanju što se tiče tretmana ` u trosložicama u Dubrovniku. Usp. očekivanu kračinu u *Hudòba* (124), *Gospòghja* (320), *nebèsa, telèsa* (32), *Gospòda* (39, 53), *visòko* (307), *otvòri!* (323).

(314) pa čak i u *is-pēzi-ga* (327) unatoč enklizi (analogijom prema [péci]). Usp. i dvostrukosti *Dòbra : dōbra* (322), pril. *vèle* (271 – 2x) : *vēle* (325), *mògu* (104, 105) : *mōgu* (327) te očekivano *Hōdi!* [hódi] ali *Ne-hòdi!* [ne_hódi] (314).

Dubrovački naglasak zabilježen u Stullijevim rječnicima (zadnji svezak 1810) i Appendinijevoj gramatici (zadnje izdanje za njegova života 1828) je, kako smo vidjeli, još u velikoj mjeri štštok., za razliku od onoga iz 1883, kada Budmani piše svoj članak o dubrovačkom, gdje je on već potpuno povučen, tj. novoštokaviziran. Tako je zacijelo bilo još i 1867. kad Budmani piše svoju srpskohrvatsku/ilirsku gramatiku, potpuno prihvaćajući vukovsku novoštokavsku akcentuaciju. Budmani, čini se, nigdje ne spominje da je u Dubrovniku naglasak nekoć bio drugačiji. I to sve unatoč tome što je Stulli umro 1817, a Appendini 1837, dvije godine nakon Budmanijeva rođenja 1835. Iako je Stulli rođen više od stotinu godina prije Budmanija (1730), a Appendini 1768, ne može se tvrditi da je naglasak zabilježen kod Stullija i Appendinija samo naglasak starijih generacija, rođenih još u 18. st. Dok bi se kod izvornog govornika Stullija to još i moglo očekivati, teško je vjerovati da bi stranac Appendini, koji je iz Dubrovnika otišao tek godine kada se Budmani rodio, u gramatici bilježio naglasak samo najstarije generacije. Prije će biti da se negdje u to doba – krajem prve polovice 19. st. – u Dubrovniku doista naglasak prilično brzo promijenio, što se može povezati s velikim doseljavanjima iz zaleđa u to doba (§346) i usporediti s promjenama koje su kasnije pretrpjeli npr. gradski govori Slavenskog Broda (u prvoj polovici 20. st.)²⁵⁷⁵ i Splita (u drugoj polovici 20. st.)²⁵⁷⁶, a i s još kasnijim nestankom tipa *vóda* u 20. st. u samom Dubrovniku (§344). Bilo bi zanimljivo proučiti postoji li još kakva građa i svjedočanstva o tim brzim promjenama u prvoj polovici 19. st. u Dubrovniku.

Već je u Mikaljino vrijeme (1649) naglasak bio povučen u tipu *gláva* (usp. kod njega *rúka* 8, *píla*, *Čjéna*) u Dubrovniku, dok je u tipu *sestra*, sudeći po oskudnim indicijama (*gorà* i *pcella*) tada postojala varijacija (*sestrà/ sèstra*). U della Bellino doba (1728) je naglasak i na kračinu već bio potpuno povučen (usp. kod njega *Sèstra*, *Ghláva*, kao i *Gospòda*, *Dubòk – bòkka – bòkko*, *Ghnusòba* itd.). No čini se da, osim po Mikaljinim i della Bellinim podacima, za retrakciju u riječima tipa *glava*, *sestra* u Dubrov-

²⁵⁷⁵ Naglasak zabilježen 1833. u Brlićevoj gramatici je bio štštok., a tako se u dijelovima Broda govorilo još početkom 20. st. (vidi Ivšić 1912b: 62^(F)). Danas se u Brodu, za razliku od okolnih sela, govori samo novoštokavski.

²⁵⁷⁶ U Splitu je danas velika razlika između naglaska autohtonog srednjeg i starijeg naraštaja (od kojih neki još čuvaju u velikoj mjeri staro, čakavsko, mjesto naglaska) i mladih ljudi (čiji je govor potpuno novoštokaviziran ne računajući dvostruki naglasak tipa *lòpàta*, *kòlâč*).

niku postoje i neki drugi pokazatelji. Još ranije indicije od Mikalje, koje bi nam mogle govoriti o vremenu retrakcije naglasaka kod starog *sestrà i *glāvà u Dubrovniku, možemo izvući iz djela Bartola Kašića. Naime, Kašić je u svom rječniku iz 1599 (u kojem je naglasak još bio više paški/čakavski) imao naglasak na kraju u oba ova tipa (takav naglasak je još danas na Pagu), no u svojoj gramatici iz 1604. je jezik prozodijski više približio štokavskom i u njoj više nema dočetnoga naglasaka u tipu *glāvà (§321^F) iako još uvijek ima naglasak na kraju kod kratkih osnova, npr. *Zemglià* (11, 13), *Xenà* »žena« (13), *Hochiù* (14) itd. S obzirom na to da je Kašiću štokavski uzor za njegov književni jezik zacijelo bio dubrovački, opozicija bi njegovog *Gláva* (11) ali *Zemglià*, što je on izabrao kao književne oblike (a što je bilo različito od njegova materinjeg paškog govora, gdje takve riječi još i danas imaju naglasak na kraju), mogla upućivati na to da je na samom početku 17. st. Dubrovnik već bio pretrpio retrakciju u tipu *gláva*, ali da je u tipu *zemlǎ* još imao stari naglasak. Taj se naglasak u sljedećih 50 godina (u Mikaljino doba) počeo povlačiti, a do 1728. je, kako nam svjedoči della Bellin rječnik, bio i potpuno povučen.

§346 Na kraju, kronologiju dubrovačkih retrakcija i položajne alotonije možemo ukratko prikazati ovako²⁵⁷⁷:

Kašić (1604): *Gláva* – *Xenà*

Mikalja (1649): *rúka* – *gorà/pcella*

della Bella (1728): *Ghláva* – *Xèna* – *Bubrègh/Ježik* – *Slobòda*

Stulli (1801–1810): *Gláva* – *xèna* – *Bubrègljèzik* – *Slobòda*

Appendini (1808–1828): *ghláva* – *scèna* – *Bubrègh/jezik* – *Hudòba*

Budmani (1883): *gláva* – *žèna* – *búbregljèzik* – *slobòda*

Dubrovnik danas: *gláva* – *žèna* – *bùbregljèzik* – *slobòda*

Ove promjene možemo čak provizorno/spekulativno povezati i s doseljavanjem novoštokavaca iz zaleđa u Dubrovnik, koje je zacijelo odigralo veliku ulogu u povijesti dubrovačkih retrakcija općenito²⁵⁷⁸:

²⁵⁷⁷ Dubrovačko postupno povlačenje naglasaka dobro ilustrira uobičajena pravila o retrakciji (§334) – prije se povlači naglasak na dužinu nego na kraćinu (*gláva* ali *sestrà*) i prije iz otvorenog nego iz zatvorenog sloga (*sèstra* ali *ježik*).

²⁵⁷⁸ Zahvaljujem Domagoju Vidoviću na raspravi, komentarima i upućivanju na povijesnu literaturu. Uvođenje i širenje novoštokavskih retrakcija (i) kroz doseljavanje novoštokavskih govornika u prethodno ne(novo)štokavsko područje nije, dakako, karakteristično samo za Dubrovnik. To se dogodilo ili se događa i u slavonskim izvorno staroštokavskim gradovima (kao što je Slavonski Brod) te u nizu izvorno čakavskih priobalnih gradova (kao što su Novi Vinodolski, Senj, Zadar, Split).

stoljeće	odrednica	naglasna promjena	povijest
15-16. st.	prije Kašić 1604	<i>glāvā > gláva</i>	prva znatnija doseljavanja u Dubrovnik iz BiH s početkom osmanlijskih osvajanja ²⁵⁷⁹
17. st.	nakon Kašić 1604, u vrijeme Mikalja 1649, prije della Bella 1728	<i>sestrā > sèstra</i>	nakon <i>Velike tréšnjē</i> 1667. u Gradu potreba za radnom snagom – koncem 17. stoljeća Dubrovnik se demografski obnavlja katoličkim stanovništvom iz Trebinjske šume, Popova i Zažablja ²⁵⁸⁰
prva polovica 19. st.	proces započet u doba Stulli 1810, a završen do Budmani 1883	<i>ježīk > jězik</i>	nakon propasti Dubrovačke Republike 1806–1808. više nema zakona po kojima unutar gradskih zidina mogu živjeti samo katolici i židovi (u getu) pa se u Dubrovnik doseljava i veći broj pravoslavaca iz zaleđa ²⁵⁸¹

Kako smo vidjeli, retrakcije su se u Dubrovniku odvile kasnije nego na ostatku nštok. područja i Iherc. dijalekta. To je posljedica dubrovačkog perifernog položaja i njegove političke i kulturne odvojenosti od štokavaca iz užeg i daljeg zaleđa (i vjerske, govorimo li o pravoslavnom dijelu nštok. zaleđa), kao i bliskih veza Dubrovnika s čakavskim područjem – teritorijalnih (Pelješac, Korčula), političkih (Lastovo) i kulturnih (npr. Split). Na velikom dijelu Dubrovačkog primorja retrakcije nisu do kraja izvršene sve do danas. Naglasak tipa *vodê* na otocima, ali i u priobalju od Slanog do rijeke Omble spominje već Rešetar (1900: 15). Postojanje nepočasnoga *ˆ* je tipično, čini se, za sve govore Dubrovačkog primorja sjeverno od Dubrovnika²⁵⁸² te štokavski dio Pelješca (vidi kartu u Halilović 1996: 277). Usp. (Halilović 1996: 144–145) u Dubrovačkom primorju – Gornji Brgat: *devestô*, Rožat: *Barôvo* (njiva), Mokošica: *narančīne*, Donji Majkovi: *obecāvām*, *potêgnēm*, *Drevenīk* itd., Slano: *polānde*, Trno-

²⁵⁷⁹ Krešić 2010: 123. Ovo povezivanje je dosta spekulativno s obzirom na to da je sve što se zna o retrakciji *glāvā > gláva* da se dogodila prije Kašićeve gramatike 1604, no pretpostavka izgleda relativno uvjerljivo.

²⁵⁸⁰ Sivrić 2003: 58–59.

²⁵⁸¹ Vekarić 2011: 79.

²⁵⁸² I Gornji Brgat koji je malo jugoistočnije od Dubrovnika. U Cavtatu i Konavlima, jugoistočno od Dubrovnika, naglasak je povučen kao i u Gradu.

va: *cimentâjû_jě, ispitîvâ_se, ogrâdê* itd., Doli: *ogrâdena, patrûn, Tomâš, Lisac: završâvâ, ogrnâč*, Smokovljani: *osûšeno, bronzîn, Grdâj*, Oš: *po-pušâjēm, izîc*; na Pelješcu (gdje je takvih primjera najviše) – Ston: *po-vâjâ, upotrêbî, žardîn*, Ponikve: *posâdî, uzêt* itd., Brijesta: *istêgõ, prodâvâ_se*, G. *gorê* itd., Janjina: *četvrtâ, istûkõ, pojedîni, činî, G. strânê* itd.²⁵⁸³, Sreser: *prošêtâjte*, G. *zîmê* itd., Kuna: *osûšeno* itd.²⁵⁸⁴ Što se tiče nepovučenog $\hat{}$ na drugim dijelovima dubrovačkog područja, usp. za Šippan *vodê* (Budmani 1883: 155); *nogôm*, G. *golê glâvê, letîm* (Ivšić 1971: [722])²⁵⁸⁵, a za Mljet (Šimunović 1970a: 242) G. *nogê*, I. *nogôn, težâk* »têžâk«, *ovô, temê(l)j*²⁵⁸⁶ itd.²⁵⁸⁷ S druge strane, $\sim$ se na kopnu (Dubrovačko primorje i Pelješac), čini se, uvijek povlači. Primjeri kao *zapo-vîjedâ* (Brijesta) i sl., s dvosložnim odrazom dugog jata (*îje*), sinkronijski funkcioniraju kao *jê* na jednosložnom odrazu jata pa nije riječ o pravom $\sim$ u nepočetnom slogu (vidi §350 za istu pojavu u Ibos.). No nepovučeno $\sim$ se javlja na Mljetu, usp. primjere (Šimunović 1970a: 242) *lincûjo, pogãnin, Sutmîhojska* (ali *kõnoba, õžica* »žlica«) itd.²⁵⁸⁸ Za čuvanje neoakuta na dubrovačkom području vidi §315.

§347 Na kraju, sažeto, možemo zaključiti sljedeće o apsolutnoj kronologiji nštok. retrakcijâ:

- a) retrakcije se u nštok. jezgri događaju nakon 14. st. (tj. vokalizacije *l*)
- b) u zapadnim krajevima u 15-16. st. naglasak još nije potpuno povučen (Molise)

²⁵⁸³ U Janjini se i prema Tomelić Ćurlin (2009: 90–92) $\hat{}$ fakultativno čuva na starom mjestu u unutrašnjem i zadnjem zatvorenom slogu (*istûkõ, izvânka, prodâjê_se, većînõn* ali i *bâlân, pâsân, ròmînča*), dok se $\sim$ uvijek povlači (*nêdîja*). Sudeći po primjerima, čini se da porijeklo nepočetnog $\hat{}$ (od starijega $\hat{}$ ili $\sim$) ne igra ulogu pri povlačenju. Slično je i u Pijavičinu (Tomelić 2002).

²⁵⁸⁴ $\hat{}$ u primjerima uglavnom, kako se vidi, potječe od starog neoakuta, no premalo je građe da bi se zaključilo čuva li se nepočetno $\hat{}$ (bar u nekim govorima) doista samo kada postaje od starijega $\sim$.

²⁵⁸⁵ Šimunović (1973: 469) na Šipanu, za razliku od Ivšića, bilježi povučeno *õnê, Pòd, cřkvõn* (za *ř* usp. *û_cřkvi* u Stonu – Halilović 1996: 244).

²⁵⁸⁶ Ivšić (1971: [722]) bilježi povučeno *tõvâr* za Mljet (što se slaže s Ivićevim podacima s Mljeta – §272, 315).

²⁵⁸⁷ U susjednim štok. govorima izvan područja Dubrovačkog primorja (tj. izvan granicâ današnje Hrvatske, odnosno bivše Dubrovačke Republike) se nepočetno $\hat{}$ javlja sasvim iznimno, npr. *preokrênê* u Vranjevu Selu kraj Neuma, *naplačîvân* u Prapratnici (Halilović 1996: 146), G. *vodê, drži* u Neumu (Vuković 1959: 113) i zaselak *Dobrõvo* u Gradcu kraj Neuma (Vidović 2007: 203).

²⁵⁸⁸ Nepovučeni $\sim$ se javlja i u nekim toponimima u obližnjoj Neretvanskoj krajini i Zažablju – *Prevîš, Medârûša, Verâjuša* (Vidović 2007: 203), *Podtrêškavice* (Vidović 2009b: 174).

- c) retrakcije su u nštok. jezgri gotove do 16. st. i velikih seoba
 d) u Dubrovniku *gláva* prije početka 17. st.; *sèstra/sestrà* polovicom 17. st. (do prve polovice 18. st. samo *sèstra*); sve retrakcije u Dubrovniku su gotove najranije krajem prve polovice 19. st.

U nastavku ćemo reći nešto o nštok. retrakcijama (tj. onima u kojima dobivamo ` i ˘) i ne-nštok. retrakcijama (tj. onima u kojima dobivamo ˘, ˆ i ˜) ponajprije u staroštokavskim govorima (u Posavini, središnjoj Bosni, Crnoj Gori i južnoj i istočnoj Srbiji/Kosovu) jer smo za nštok. (Iherc., zapadni ikavski i šumadijsko-vojvođanski) već više-manje sve rekli.

§348 U Posavini se u velikom broju govora u većini pozicijâ drži staro mjesto naglasaka u primjerima kao *noĝà, lopàta, jezĭk, nâròda, muškĭ, vodĕ, glāvĕ* (za promjene ˘ ~ u Posavini vidi §328)²⁵⁸⁹. Rečeni naglasci nisu sporni, no više je pomutnje bilo oko tipa *glāvà/nâròd*. Već Rešetar (1900: 15–16) navodi da je u (Bosanskoj) Posavini samo rijetko čuo naglaske kao *vòdĕ* »ovdje«, *nòdĕ* »ondje«, *striĭà* »strijela« (ali i uopće naglasak na dočetnom otvorenom slogu). Na to se nadovezuje Ivšić (1913/I: 146) koji decidirano tvrdi: »no takvih govora, u kojima bi se pored primjera kao *kāzàli* govorilo i na pr.: *rūkà* i *nâròd*, nema danas«, ublažavajući to ipak u fusnoti riječima da se »takav akcenat može veoma rijetko čuti. Ja sam ga zabilježio samo dva tri puta, na pr.: *nĭstĕ* (: *nĭstĕ tàmo bìli*, Babina Greda), *pĭpà* (: *pĭpà zatvòrena*, Siče²⁵⁹⁰)«²⁵⁹¹. Pa ipak, kasnija su istraživanja demantirala Ivšića (usp. Finka & Šojat 1973b: 14–15²⁵⁹², Se-

²⁵⁸⁹ Za Ivšićeve posavske akcenatske tipove usp. Ivšić 1913/I: 146–147. Za kasniji takav pokušaj opisa vidi Sekereš 1977a.

²⁵⁹⁰ U Sičama to nije »veoma rijetko« nego se i danas tako najčešće govori (Kapović 2008b: 121–122), dok za Babinu Gredu nemam zabilježene takve oksitoneze. Primjer **sāmà iz Babine Grede (zabilježen u Kapović 2008b: 119^F i Kapović 2008c: 30) nije točan, u govoru se javljaju samo inačice *samà* (stariji oblik) i *sáma* (mlađi oblik).

²⁵⁹¹ Ivšić (1912a: 8) se i drugdje malo blaže izražava: »Akcenat kao *rūkà* veoma je rijedak i u najstarijim današnjim posavskim govorima (...)« (slično i u 1912b: 72). No da je Ivšić doista odbacivao postojanje tipa *rūkà* u Posavini vidi se i po tome što Brlićevo bilježenje poput <studĕncĭ> odbija protumačiti kao *studĕncĭ*, nego misli »da su pogrješke« iako istodobno tumači primjere poput <rúćála> kao *rūćála* (Ivšić 1912b: 72–73). To je potpuno nepotrebno, tim više ako znamo da je Brlićeva gramatika prvi put izdana 1833. te je, sve i da u Ivšićevo doba više uopće nije bilo naglasaka poput *rūkà* u Posavini (iako ih zapravo ima još i danas), tada u Slavonskom Brodu bez problema mogao biti takav naglasak. Dvojnosti u Brlićevu bilježenju poput <vodâ> i <vòda> te <studĕncĭ/zdĕncĭ> upućuju na varijaciju u tadašnjem brodskom govoru (*vodâ/vòda* i *studĕncĭ/zdĕncĭ*), pri čemu su starije inačice, izgleda, do Ivšićeva vremena nestale. Rešetar (1900: 16) bilježi za Brod dvostruki naglasak u takvim primjerima (*vòdâ, rúkâ*). Danas je brodski govor potpuno novoštokaviziran.

²⁵⁹² Oni navode naglasak tipa *stòlâ – pütà* za ekavska sela JZ od Vinkovaca.

kereš 1977a: 187²⁵⁹³, Brozović & Ivić 1988: 76²⁵⁹⁴, Lisac 2003: 35²⁵⁹⁵ itd.), no ne spominjući Ivšićeva propusta (usp. Kapović 2008b: 118–119). Naglasak kao *glāvā* čuva se kao vrlo frekventan ostvaraj u posavskim govorima kao što su Sikerevci, Orubica i Siče²⁵⁹⁶ (zacijelo i drugdje²⁵⁹⁷), dok se u više govora javlja sporadički²⁵⁹⁸. Usp. iz Sikerevaca (moji podaci) *drūgā* »druga, prijateljica«, *kūmā*, *gōjspā*, *mašīnā* – n. *mašīnē*, n. *šārē*, *blīzū*, G. *pūžā*, G. *tṛnā*, G. *stūpā* (uz *stūpa*), G. *sūdā* (uz *sūda*), G. *žūlā*, G. *rūčkā*, G. *materijālā*, G. *pītlā* (i *pītla*), G. *kōnā vrānā*, G. *rāstā* »hrāsta«, *na_rāstū* »na hrāstu«, D. *strīcū*, *ū_poļe pod_Sāvū*, *na_rūbū*, *na_ūmū* (uz *ūmu*), *na_gājū*, *na_oltārū*, *na_sājīmū*, *po_stṛnākū*, L. *grādū*, *Āntō* – D. *Āntē* – A. *Āntū*, *muškārcī*, *u_kanālē*, *sūdāc*, *vrānāc*, *spāvāt*, *svētīt*, *rūčāt*, *prīčāt* itd. (za sredinu usp. *sūšīo*, *pogrīšīli*, *rāzmāku* ali *krīžēvi*, 3. mn. *némajē*, *rédovi*, *órlovi* itd.). Naglasak na kraju se ondje, za razliku od Orubice i Siča gdje je to rijetko (§335), redovno čuva i nakon kračine²⁵⁹⁹: *zemlā*, *djecā*, *gospodā*, *ženā* – n. *ženē*, *po_nosū*, G. *somā*, G. *grozdā*, G. *ži-*

²⁵⁹³ Sekereš bez posebnih objašnjenja navodi čitav niz posavskih govora koji imaju naglasak tipa *vīnd* ili *vīnd* uz *vīno*.

²⁵⁹⁴ »(...) staro stanje se ponajbolje sačuvalo u prostoru južno od Đakova i u predelu istočno od Stare i Nove Gradiške (...). U tim krajevima akcentuacija je najarhaičnija; čak se ponegde mogu čuti i primeri kao *sestrā* i *glāvā*.«

²⁵⁹⁵ »Stare akcenatske osobine osobito se čuju u zoni južno od Đakova, na zapadu južne zone i oko Valpova; gdje gdje je moguće čuti npr. *sestrā*, *glāvā*, kao u čakavskom narječju«. U Ivićevo i Lišćevo »južno od Đakova« pripadaju Sikerevci, a u područje oko Nove Gradiške, tj. »zapad južne zone« Siče i Orubica, gdje je doista naglasak kao *glāvā* posve običan.

²⁵⁹⁶ Po frekventnosti/fakultativnosti ostvaraja tipa *glāvā* bi se od oka moglo procijeniti da je najarhaičnija Orubica pa Siče pa Sikerevci, no, u svakom slučaju, u sva tri govora je to posve normalna realizacija takvih riječi (u Orubici i Sičama čak i kod mladih govornika).

²⁵⁹⁷ Sekereš (1977a: 187) u akcenatsku grupu s tipom *vīnd* (ili *vīnd/vīno*) stavlja, među ostalim mjestima, Babinu Gredu – za koju nemam takvih podataka (vidi §348^F i Kapović 2008b: 141), no postoje neke indicije da je takav naglasak postojao u Babinoj Gredi (vidi bilješku u Kapović 2008b: 118^F, dvostruki naglasak u *trāvā* koji bilježi Ivšić 1913/I: 153 i već spomenuto *nīstē* odande kod Ivšića); Sikerevce – što se slaže s mojim podacima iako tu postoji i fakultativni ´; Gundince – što je po mojim podacima (Kapović 2008b: 135) ondje sasvim iznimno, no usp. i Užarević 2009: 25–26, 2011: 8^F (Užarevićevo bilježenje naglasaka nije fonetsko); Beravce – po mojim podacima vrlo rijetko (Kapović 2008b: 140), usp. i Peraić 2005: 104; Veliku Kopicu (tu i tamo po mojim podacima – Kapović 2008b: 134); Domaljevac, Nove i Stare Perkovce, Budrovce, Slobodnicu (po mojim podacima ne); Glogovicu (po mojim podacima ne – Kapović 2008b: 139–140); Oprisavce (u mojoj građi ne – Kapović 2008b: 142); Siče (vrlo često, kako rekosmo) i Magić Malu (da, ali rjeđe nego u Sičama – Kapović 2008b: 126).

²⁵⁹⁸ Usp. npr. izolirani primjer *thālāc* (uz *fāla* i *vodā/vodā/vōda*) koji bilježe Finka i Šojat za Gradište (FO: 445).

²⁵⁹⁹ Tip *otāc* (tj. *nogā*) Ivšić (1913/I: 146) navodi za svoju I. i II. akcenatsku grupu (iz svoje građe mogu potvrditi taj tip, u većoj ili manjoj mjeri, za Babinu Gredu, Sikerevce, Gundince, Beravce, Veliku Kopicu, Stare i Nove Perkovce). Postojanje tipa *nogā* u

votà (uz *živòtâ*), *pùno poslâ*, *na stolù* (uz *na stòlu*), *po_žarì* (i-osn.), *po_noči*, *L. selù*, *koñi*, n. *vrućině*, *jesù*, *lonâc*, *konâc*, *ukodlâk*, *Božić*, *kosćc*, *živòt*, *jezik* (i *jèzik*) itd.²⁶⁰⁰

U govorima u kojima se usporedno javljaju likovi kao *jezik* i *jèzik* ili *G. sūdâ* i *súda*, likovi s nštok. naglascima se mogu otpisati kao alotoni (u nekim govorima možda i kao »gospodski« naglasci koji se javljaju samo kod prebacivanja koda), pogotovo ako su oblici sa starijim naglaskom frekventniji. To je teoretski moguće i u govorima koji imaju tip *gláva* ali *glāvã_je* i sl., no tu je već riječ o teorijskom pristupu a ne o praktičnom opisu govora²⁶⁰¹. Tu ipak treba napomenuti da je u dijalektološkim radovima bolje prozodeme zapisivati kako se u kojem primjeru doista realno ostvaruju. Na osnovi toga je onda kasnije lako raditi fonološke opise bez površinskih realizacija, alotonâ itd.

§349 Zanimarimo li tu i tamo rijetke alotone²⁶⁰² i dvostruke naglaske, u Posavini prilikom retrakcije naglasaka, kad je ima, kao rezultat nalazimo uvijek uobičajene nštok. ` i ´. Za razliku od toga, u sjevernom pojasu (Podravina, našički kraj, Požeška kotlina, Baranja i zapadna Bačka) nalazimo čitav niz različitih odraza (i nštok. i ne-nštok.). U Posavini je pitanje u kojim se uvjetima retrakcija događa (npr. povlači li se ` iz zadnjeg sloga ili ne), ali su rezultati uvijek isti. U sjevernom pojasu su pak neke pozicije jasne (npr. ` se uglavnom povlači iz zadnjeg sloga²⁶⁰³), ali su rezultati pomicanja različiti u govorima. Osim toga, u Podravini oko Valpova nalazimo i na višesložnu retrakciju poput *gospodâr* > *gõspodâr*, *rešetò* > *rěšeto*, tj. retrakciju na apsolutni prvi a ne na prethodni slog, koja se inače drugdje u ZJslav. ne javlja. Ovdje prema Sekereš 1977a (: 187–190)²⁶⁰⁴ navodimo različite posvjedočene rezultate retrakcijâ:

otâc > *òtac*, *òtac*

vīnò > *vīno*, *vīno*, *vīno*

Posavini nije nikad bilo sporno i u više se govora takav naglasak javlja uz povučen naglasak u tipu *gláva* (npr. danas u Babinoj Gredi).

²⁶⁰⁰ Najarhaičniji naglasak kao *dobrò*, *rāstě*, *rūkâ* itd. Rešetar (1900: 16) bilježi i za Hrvatsku Dubicu, koja se nalazi na Savi između Ibos. Hrvatske Kostajnice (za koju se isto bilježio stštok. naglasak – §350^F) i zapadnog ruba posavskog stštok. poddijalekta (Lisac 2003: 162 navodi Dubicu pod Iherc. dijalekat).

²⁶⁰¹ Takav tip »dubinskoga« bilježenja naglasaka za gundinački govor koristi izvorni govornik Užarević 2009, 2011 (vidi Kapović 2008b: 135 za fonetski opis).

²⁶⁰² Za poluduge alotone `u Sićama i Orubici vidi Kapović 2008b: 122, 128.

²⁶⁰³ Ipak, Hamm (1949: 32) navodi nepovučen naglasak poput *žūpâ*, *lūkâ* za mjesta Abljanovci, Brođanci, Bizovac i Ladimirevci u Donjoj Podravini.

²⁶⁰⁴ S obzirom da se kod Sekereša zna naći grešaka, a čini se da ih i ovdje ima, ovaj pregled treba shvatiti provizorno.

*gospodār > gospodār, gospòdār, gòspodār, gòspòdar*²⁶⁰⁵

Ti se različiti rezultati mogu kombinirati u različite akcenatske grupe (zajedno s još dodatnim primjerima/pozicijama koje ovdje nisu navedene), opet prema Sekerešu:

òtac, vîno, gospodār – Habjanovci kraj Bizovca; Ladimirevci & Šag kraj Valpova; Radikovci (jugoistočno od Donjeg Miholjca); više mjestâ u Baranji

òtac, vîno, gòspodār – središnji dio Podravine (npr. Valpovo)²⁶⁰⁶

òtac, vîno/vîno, gòspodār – neka podravska mjesta (npr. Bizovac²⁶⁰⁷)

òtac, vîno, gòspòdar – neka mjesta između D. Miholjca i Vaške

òtac/òtac, vîno, gòspòdār – neka mjesta u Podravini (npr. Vaška²⁶⁰⁸)

òtac/òtac, vîno/vîno, gòspòdār – SZ dio Požeške kotline

òtac, vîno, gòspòdar – naselja SI od Virovitice (npr. Suhopolje)

òtac, vîno, gòspòdār – nekoliko sela u slavonskoj i baranjskoj Podravini

Takve raznolike rezultate na sjeveru, od uobičajenih nštok. retrakcija (kao *òtac* i *vîno*) preko ne-nštok. povlačenja tipa *òtac* (i *nòsili* < *nošili, *rěšeto* < *rešetò u nekim govorima), *vîno* ili *vîno* pa do onih kao *gòspodār*/*gòspòdar*, posve neobičnih za druga područja²⁶⁰⁹, nalazimo zato što je to područje udaljenije od nštok. središtâ nego Posavina i zato što to područje isprva nije toliko bilo izloženo migracijama. S obzirom da više starine, tj. nepovučenih naglasaka (pogotovo u zadnjem slogu), nalazimo u južni-

²⁶⁰⁵ Sekereš za neke govore sjevernog područja slavonskog dijalekta, govoreći o naglascima koji nastaju retrakcijama, spominje i specifične prozodeme – »visoki uzlazni naglasak« (Sekereš 1966: 213, 1977b: 344–345), tj. »kratki akut« (Sekereš 1984-5). Isti autor (Sekereš 1984-5: 700) pak za Hammov »poludugi saltans« (Hamm 1949: 26–31) tvrdi da u Donjoj Podravini nije na nj naišao te smatra da je tu Hamm zabilježio »vjerojatno neke nijanse u izgovoru «. Na ovakve se pojave ovdje ne možemo posebno obazirati, s tim da treba primijetiti da niti jedan od ove dvojice autora nije uvijek potpuno pouzdan.

²⁶⁰⁶ Pomaka tipa *òtac* i *vîno* ima rjeđe i po našičkom kraju (usp. Sekereš 1966: 213, 230–231).

²⁶⁰⁷ Klaić (2007: 19) za Bizovac eksplicitno kaže: »Književnih akcenata ` i ´ nema.« U Bizovcu se retrahira samo ` (*sělo*) i ´ (*bòlesnĭk*) iz zadnjeg sloga (što izostaje u enklizi, a često i u sredini rečenice), dok se ^ (*lovnâ*) iz zadnjeg sloga (čak i kod *~ > ~^, npr. g. *lugārâ*) te niti jedan naglasak iz unutrašnjih slogova (*govědo*) ne povlače (: 19–22, 96). Oksitoneza se u čuva u enklizi, a često i unutar rečenice, usp. *vilâ glavarĭca, jenâ cûra* (: 175, 180). Kod retrakcije novonaglašena dužina (*rûka*) dobiva posebnu intonaciju (usp. A. *rûku*), a stara prednaglasna dužina (*pĭjānac*) i stara neoakutska dužina (*bòlesnĭk*) dobivaju posebnu intonaciju različitu od stare dužine (*râskorâk*) (: 21, 28, 74).

²⁶⁰⁸ Lončarić (2005: 379) vaščanski govor smatra kajkavskim.

²⁶⁰⁹ Povlačenja preko više slogova na prvi slog u fonetskoj riječi tipa *rěšeto* ili *gòspodār* nema ni u baranjskim i bačkim staroštokavskim govorima (usp. npr. Sekereš 1977b: 332 za Baranju).

joj Posavini, koja je bliža novoštokavskom žarištu (što se òglēdā u tome što su tamošnje retrakcije uvijek nštok. tipa), i s obzirom na neuobičajene ne-nštok. retrakcije poput *gòspodār* ili *rěšeto*, nije nemoguće da su retrakcije u sjevernom pojasu slavonskoga dijalekta barem djelomično rezultat unutrašnjih inovativnih tendencija toga područja. Novoštokavski kontaktni retrakcioni poticaj je tu mogao stići tek naknadno. Kod retrakcijâ tipa *gòspodār* ili *rěšeto*, gdje naglasak ide skroz na prvi slog, bi se čak moglo razmišljati i o kontaktnom utjecaju mađarskog jezika (koji ima razlikovnu kvantitetu, ali silinu uvijek vezanu za prvi slog).

Čeone retrakcije (tipa *gòspodār*) se mogu prebacivati i na prednaglasnice, usp. *pòd_lozòm* < *pod_lozòm, *nā_jezik* < *na_jezik (ali *jezik_me*), *ù_ministārstvo* (ali *u_ministārstvù_je*), *dò_popa* < *do_popà u Bizovcu (Klaić 2007: 23, 27)²⁶¹⁰. U nekim istočnim podravskim selima (Pavičić 1953: 195, Hraste 1957b: 68–69) nalazimo kanovački naglasak tipa *nóga*, kao i u Šaptinovcu u našičkom kraju (Ivšić 1907)²⁶¹¹, a u nekim podravskim govorima starije retrakcije mogu biti prekrivene novim nštok. naslagama, usp. npr. u Šljivoševcima (Kapović 2008b: 143) starije *zòve* uz mlađe *zòve*, starije *Bòžić* uz mlađe *sèlo* itd.

Kaotičnost i nedosljednost retrakcijâ u Podravini najbolje mogu ilustrirati primjeri iz Finkina i Šojatova opisa govora Valpova (FO: 388–391):

- ˘ ˘ u sredini: *nosìjo, posèjo, lopàta, kopačica*
- ˘ u sredini: *délijo, rániti, krésnica*
- ˘ ˘ na kraju: *kònac, òrej, čèlo, stàza, mēža*
- ˘ na kraju: a) *zìma, glàva, tràva, lice, ždrēbac, lēvak*
b) *déte, nóža, kónca*
c) *vēnac, bēda*
- ˘ ~ na kraju: a) *žèlī, sèstròm, dònesēm, òrāč*
b) *orāč*
- ˘ ^ na kraju: *lańskī, čitām, čitô*
- ~ na kraju: *g. vremenā, rástē, kúkōļ*
- ^ na kraju: *istézō*

Kako vidimo, kod starog tipa *zīmā* imamo, vjerujemo li opisu, čak tri mogućnosti odraza. Općenito je gledano neobično i to da se ~ pomiče a ^ ne, tim više što se u jednosložicama ~ neutralizira u ^ (*kļûč*).

²⁶¹⁰ Stari se naglasak u valpovačkom kraju vraća ne samo ispred enklitike nego »često i uopšte kad ne sledi rečenična kadenca« (Brozović & Ivić 1988: 77).

²⁶¹¹ Sekereš (1984-5: 701^f) tvrdi da se u Šaptinovcu, tamo gdje je Ivšić bilježio kanovački naglasak poput *nóga*, zapravo izgovara »kratki akut« (*nóga*), za koji Sekereš tvrdi da je poseban naglasak različit i od ˘ i od ˘ te da se javlja u nekim podravskim, baranjskim i bačkim govorima slavonskog dijalekta.

§350 Istočnobosanski stštok. dijalekt je puno manje arhaičan od slavonskoga dijalekta – iako je ondje akcentuacija »u načelu starija od novoštokavske«, u »istočnobosanskom dijalektu kao celini ima daleko više prenesenih akcenata nego sačuvanih na starom mestu²⁶¹²«. Ondje se neprenošenje naglasaka najčešće odnosi na $\sim$ ²⁶¹³. On može stajati na bilo kojem slogu (npr. g. *Šārīcā* u okolini Visokog), ali, za razliku od Slavonije, vrlo često samo fakultativno. Govori s dosljedno neprenesenim $\sim$ su razmjerno rijetki, ali ih ima. Tako je u kladanjskim mahalama Sermač i Duga Mahala (Реметић 2004: 652), sudeći prema zapisanim primjerima, $\sim > \hat{}$ praktički uvijek na starom mjestu (npr. *изблѣдѹ, проуѣдѹш/проуѣдѹш*), dok je $\sim$ uvijek povučen (npr. *око̀дꝑꝑѹѣ*). U Špionici²⁶¹⁴ se $\sim$ prenosi (nema neoakuta): *protēgnē, kopāč, letī, būxā, bregōvā*, a $\sim$ ostaje nepomaknut samo kod dugog jata kao *zamījesī*, gdje je *īje* zapravo *ē̇, tj. kao cjelina se ponaša kao $\hat{}$. U nekim se govorima čuva samo $\hat{}$ od starog neoakuta (npr. Visoko, Lepenica, pojedina sela oko Pečuha²⁶¹⁵), no u mnogim se govorima čuva i stari $\hat{}$ (*posō, kāzō, muškī*) a ne samo $\hat{}$ od neoakuta (*gorī*) – za čuvanje neoakuta vidi §326^F. Na dijelu područja može postojati i trostruka fakultativnost: *vodōm/vodōm/vòdōm*.

$\sim$ se rjeđe čuva na starom mjestu²⁶¹⁶, no i toga ima, čak i u zadnjem slogu – npr. južno od rijeke Krivaje²⁶¹⁷ *govōrī, zažegōšē*, u Arnautovićima kraj Visokog²⁶¹⁸ *avakō, nākō*, u Visokom *Āmīl/Āmil*, u tuzlanskom baze-

²⁶¹² Brozović & Ivić 1988: 73–74. U mnogim je govorima, pogotovo na sjeveru, akcentuacija već potpuno novoštokavska (no pripadaju u Ibos. dijalekat npr. šćakavizmom, izostankom predsonantskog duženja i sl. – takav je npr. sjeverni govor Tramošnice, FO: 437–442), dok se najizrazitiji Ibos. govor čuva kod Muslimanā i Hrvatā u slijevu Fojnice, u kreševskom kraju, Varešu, Kraljevoj Sutjesci i Vijaci.

²⁶¹³ Već Rešetar (1900: 14) citira primjere neprenesenoga $\sim$ za Maglaj (*junāk, evī* »ovaj«), Jablanicu (*dānā*) i Kreševo (*donesū, jājā*). Usp. i novije podatke za Jablanicu (Peco 1980: 179) i Kreševo (FO: 469), gdje se bilježi fakultativno nepovlačenje $\hat{}$ (*jednōg, osamdesēt, dānā* ali *prijatēļā*). Izvorno je i Sarajevo (bilo) stštok. (pogotovo u govoru muslimanā) i imalo nepovučen $\hat{}$, usp. *djecē, četrdesēt, sjedīm* itd. (Šurmin 1895: 196) i *rebārā/rebārā, sjēkū, vūkū/vūkū, lētī/letī* itd. (Halilović, Tanović & Šehović 2009: 51 – prema podacima 70-ogodišnjeg informanta ispitana 1983-4. godine u Bjelavama u Sarajevu).

²⁶¹⁴ FO: 433. Špionica je nešto malo sjeverno od linije Gračanica–Majeвица za koju Brozović & Ivić (1988: 73) tvrde da je granica iznad koje više (na sjeveru) nema neprenesenih akcenata.

²⁶¹⁵ Brozović & Ivić 1988: 73.

²⁶¹⁶ Već Rešetar (1900: 14–15) kaže da se nepreneseni $\sim$ može čuti samo iznimno te daje primjer *slobodnīje* od muslimanā u Jablanici (neke njegove naglaske ispravlja Brozović 2007: 98, 100). Nepreneseno $\sim$ bilježi Rešetar i kod katolikā u Kostajnici (*zločēsto, nārōd uz držī* itd.), Ibos. govoru na Savi, daleko na SZ.

²⁶¹⁷ Brozović 1966: 148–149, 194.

²⁶¹⁸ Brozović 2007: 98–99.

nu²⁶¹⁹, u dijaspori²⁶²⁰ itd. Nerijetko se i kod pomicanja staroga ˘ javlja dvostruki naglasak – usp. npr. (Brozović 2007: 99) u Visokom *mašínà*, u Tješilu kraj Fojnice *òtáč*, u Kreševu *sjedímò*, *zovètè*, u Sutjesci *seľáci* itd. Kao primjer čuvanja starog naglasaka i retrakcijâ u Ibos., usp. u Vijaci²⁶²¹:

telè – žènà – sùdje
strānà – lícè – slúga
izvedòšè, čovjèku – ù_snojpe
dāvàli – víkàli – zapálli
orùžje, vodè, kabò – kòńskì
gūjè – vúkù, ćúvò

Stari se naglasak (nepreneseni ˆ porijeklom od neoakuta – *napišēm*, pa i sâm neoakut – *odvedū*) čuva i u zapadnom ikavskom dijalektu u dolini rijeke Rame, pogotovo kod njezina ušća u Neretvu²⁶²². To i ne čudi, s obzirom da je tu riječ o samoj granici dotičnog dijalekta s Ibos. dijalektom. Primjeri s nepovučenim ˆ su zabilježeni i u Iherc. govoru Luga (FO: 464) blizu tog područja (*zubíc*, *uzèt*).

§351 U zetsko-južnosandžačkom dijalektu (u Crnoj Gori i na južnom Sandžaku) se može pomicati, ako se pomiče, samo ˘ iz zadnjeg sloga, pri čemu točni uvjeti pomicanja variraju po govorima. To znači da se kod ˘ staro mjesto naglasaka čuva uvijek u sredini riječi (*motìka*, *plātìli*) a kod ˆ u svim položajima (*muškì*, *sačúvām*, *vodè*, *glāvòm* – od staroga ˆ i ˘). Najstariji se naglasni sustavi, bez ikakvih retrakcija (tj. s čuvanjem naglasaka tipa *sestrà*, *trāvà*)²⁶²³, nalaze u manjem broju govorâ – u većem dijelu jugoistočne Boke kotorske²⁶²⁴ i u plemenima Kuči, Piperi i Bratonožići

²⁶¹⁹ Peco 1980: 165.

²⁶²⁰ Brozović & Ivić 1988: 74. Brozović (FO: 600) kao iznimne bilježi par neprenesених ˘ (*držāt*, *siječēm*) u iseljeničkom Ibos. govoru Pogana u Mađarskoj.

²⁶²¹ FO: 424–426, 429.

²⁶²² Brozović & Ivić 1988: 62.

²⁶²³ U svim govorima koji nisu imali fonetskih retrakcija često dolazi do analoške deoksitoneze u pojedinim primjerima, npr. *nòga*, *rúka* analogijom po A. *nògu*, *rúku* (Peco 1978: 62) i sl. Vidi i §56^F za Pipere. U nekim govorima je oksitoneza u većini primjerâ sa starim ˘ na kraju uklonjena na taj način (Ивић 2001: 210). Slični se primjeri (naglasak tipa *vòda* analogijom prema *vòdu* i sl.) javljaju i u više čak. i kajk. govorâ (u štok. inače obično samo u pokojem primjeru) – vidi §356–357 za kajk., a §204 za istu mogućnost u povijesti Zslav.

²⁶²⁴ I kod katolikâ i kod pravoslavaca. Usp. u Radovićima (FO: 523–527) *crijevò*, *vrijemè*, *kāfā*. U *òvca*, *dèca*, *snə̄ga* »snaha« je poopćen naglasak iz padeža s izvornim čeonim naglaskom stare n. p. C. U Njegušima pak imamo povučeno *sèstra*, *Pèro* (: 540).

iznad Podgorice²⁶²⁵. U svim drugim govorima se ˘ iz zadnjeg sloga povla-
či²⁶²⁶, što se može odviti na više načina:

- a) dosljedno ne-nštok. (*sestrà > sèstra, *trāvà > tráva)
- b) djelomično nštok. (sèstra ali tráva)
- c) dosljedno nštok. (sèstra, tráva)

S obzirom na takve procese postoje dvonaglasni (˘, ˘), tronaglasni (˘, ˘, ˘) i četveronaglasni govori (˘, ˘, ˘, ˘). Dvonaglasni govori obuhvaćaju veliko područje središta, juga i jugozapada dijalekta, tronaglasni se sustav javlja u Ozrinićima na SZ dijalekta, a četveronaglasni u Bjelopavlićima i Vasojevićima na sjeveru centralnog dijela dijalekta i na čitavom SI dijalekta. U nekim se govorima retrakcija događa samo iz zadnjeg otvorenog sloga (vidi §335 za Ozriniće), a u drugima imamo pomak ˘ iz zadnjeg sloga općenito (*žèna/pòtok, žèna/pòtok* itd.).

§352 Što se srpskih dijalekata tiče, šumadijsko-voždanski dijalekt je nštok., a ostala dva su stštok. Voždanske govore karakterizira izrazito visok zanaglasni slog iza ˘²⁶²⁷ i ˘ (kao i govore na istoku Hrvatske), a šumadijske govore dvostruki način rješavanja oksitoneze u starom *sestrà – ili kao *sèstra*²⁶²⁸ ili kao *séstra* (s kanovačkim duženjem – u govorima na granici sa smederevsko-vršačkim dijalektom). Oko rijekâ Tamiš i Begej u Banatu ˘ može ostati fakultativno nepovučen u središnjem i zadnjem zatvorenom slogu (*kolâč, devôjka*)²⁶²⁹, a fakultativno nepreneseni ˘ se javlja i u Jasku u Srijemu (*idêš, petêlka* itd.)²⁶³⁰.

Smederevsko-vršački dijalekt na neki način čini prijelazan tip između šumadijsko-voždanskog i kosovsko-resavskog dijalekta. Naglasak se čuva na starom mjestu, osim kod ˘ na zadnjem slogu, gdje se kod dugih slogova dobiva ˘ (*tráva, národ*), a kod kratkih ili tip *séstra/pòtok* ili *sèstra/*

²⁶²⁵ Ивић 2001: 210, Пeco 1978: 64.

²⁶²⁶ Povlačenje može biti i fakultativno/nedosljedno, usp. u Pelinovu (Rešetar 1900: 21) *oca* uz *oca* i *gríjezdô* uz *mlíjeko*. U nekim govorima se oksitoneza iznimno može održati u odmilicama (vidi Peco 1980: 160), usp. u Golubovcima (FO: 546) iznimno *Pêrô, Jôlê, nânâ, kôkâ*.

²⁶²⁷ Izgovor ˘ (i ˘) je u Vojvodini često poludug (Ивић 2001: 100).

²⁶²⁸ Ovakav je izgovor «и у београдским селима, а и у говору већине старијих београдских породица» (Ивић 2001: 100).

²⁶²⁹ Brozović & Ivić 1988: 60, Ивић 2001: 105, 2009: 102.

²⁶³⁰ FO: 450. Ivić (1991: 282–285, izvorno objavljeno u članku 1979) iznosi neobičnu ideju da je nepreneseni naglasak u Jasku inovacija a ne arhaizam, no to nije pretjerano uvjerljivo – usp. i Ivićevo naknadno djelomično ograđivanje od takve ideje (: 289).

*pōtok*²⁶³¹. Fakultativno se u nekim govorima naglasak može pomicati na dužinu (*brānīla* > *bránīla*), a na zapadu (na granici sa šumadijsko-vojvođanskim) i u drugim uvjetima²⁶³².

Naglasak u stštok. kosovsko-resavskom dijalektu je sličan smederevsko-vršaćkom. Staro mjesto naglasaka se čuva osim kod *˘* u zadnjem slogu²⁶³³. Tu pak kod kratkih slogova imamo isključivo ne-nštok. prenošenje (*sěstra, pōtok*)²⁶³⁴ dok je kod dugih ono uglavnom nštok. (*tráva, národ*)²⁶³⁵, a tek iznimno ne-nštok. (*trâva, nârod*). U sjevernijim govorima, bliže nštok. i slično smederevsko-vršaćkim zapadnim govorima, javlja se i prenošenje naglasaka na prednaglasnu duljinu (*brānīla* > *bránīla*)²⁶³⁶, dok se u zoni oko Kopaonika čuva i neoakut (§316).

Torlački govori imaju naglasak kao bugarski i istočni makedonski (slobodan dinamički naglasak bez razlikovne duljine i tona), a i inače predstavljaju prijelazne govore prema bugarskom i makedonskom. Svrljiško-zaplanjski i timočko-lužnički govori (manji dio torlačkog) na istoku (bliže Bugarskoj) čuvaju oksitonezu²⁶³⁷, dok u zapadnijem, većem, prizrensko-južnomoravskom (koji je bliže kosovsko-resavskom) često nalazimo retrakcije (npr. *gláva, séstra*), pogotovo na JZ i S²⁶³⁸. Uz makedonsku se granicu na zapadu (Sredska) javlja i zapadnomakedonski tip naglasaka s vezanim naglaskom na trećem slogu od kraja riječi.

čakavski

§353 Čakavski su govori, prosječno gledano, najarhaičniji. Oksitoneza se tipa *nogà, glāvà*, koja je, općenito gledajući, najosjetljivija za retrakciju, u čakavskom čuva jako dobro (kao i staro mjesto naglasaka kao takvo) u većini govorâ

²⁶³¹ Katkad i s obje mogućnosti u istom govoru, usp. u Glibovcu (FO: 520) *vóda* uz *žěnu* i *slobóda/slobōda*.

²⁶³² Brozović & Ivić 1988: 66.

²⁶³³ *˘* se na kraju može javiti u 1. l. jd. aorista/imperfekta (gdje se gubi *-h*), npr. *đōhđ, já ležǎ, napūcǎ* (Ivić 2001: 140, Radić 2010: 42) i u sličnim sekundarnim primjerima kao *kožǔ* »kožuh«, *darovǎt, brǎnǐt* (nakon otpadanja *-i*), *bosonđg* (prema *bosonđga*) (Ivić 1958: 228/Ivić 1994a: 215).

²⁶³⁴ Postoje i tvrdnje da se u nekim kos-res. govorima uz *đtac, zěmļa* može javiti i *đtac, zěmļa* (Peco 1978: 34–35), no pitanje je koliko su takvi izvještaji pouzdani (usp. Ivić 2009: 82^F).

²⁶³⁵ U rukopisnoj knjizi *Služabnik* iz manastira Dečani na Kosovu iz 15. st. (građa Dragane Novakov) se npr. vidi da je ondje već tad naglasak sa zadnjeg sloga bio povučen na dužinu (лице) ali na kračinu samo fakultativno/nedosljedno (водал і вода, живот).

²⁶³⁶ Brozović & Ivić 1988: 65.

²⁶³⁷ Usp. npr. Богдановић 1979 za jedan takav govor.

²⁶³⁸ Alexander 1975: 17–18, Brozović & Ivić 1988: 68, 70–71, Lisac 2003: 144–145.

na otocima²⁶³⁹ – oksitonezu imaju Brač²⁶⁴⁰, Hvar²⁶⁴¹, Vis, dio Šolte²⁶⁴², zapadni dio Korčule (vidi u nastavku), Vrgada²⁶⁴³, Dugi otok²⁶⁴⁴, dio Pašmana²⁶⁴⁵, Ugljan, Iž²⁶⁴⁶, Rivanj²⁶⁴⁷, Premuda, Silba i Olib²⁶⁴⁸, Molat, Sestrunj, Ist, Škar-

²⁶³⁹ Za govore koji se u knjizi dosta spominju i na drugim mjestima ovdje ne navodimo posebno reference.

²⁶⁴⁰ U Selcima na Braču (Nataša Šprljan) se u nekim *ā*-osnovama javlja sporadična deoksitoneza: *klūpa*, *lūka*, *rēsa*, *rīka*, *rōda*, *teṭiva*, *trūba*, *žūpa*, *sōva* (kod mladih) uz *sōvā* (kod starijih) – usp. *grānā*, *rūkā*, *srīdā*, *trāvā* itd. Sumartin ima nštok. retrakciju (Hraste 1951: 388–390), a nštok. naglaske Hraste (: 390) bilježi sporadično i za čak. selačku grupu govora, no Nataša Šprljan (usmeno) tvrdi da je danas to ondje vrlo rubna pojava.

²⁶⁴¹ Iznimka je nštok. Sućuraj na istoku, gdje nema oksitoneze, kao i njemu susjedni čak. govori Bogomolja i Gdinja, gdje je oksitoneza fakultativna pod utjecajem Sućurja (Hraste 1951: 388, Sujoldžić, Szivovicza, Šimunović, Finka, Roberts & Rudan 1982-3: 207–209).

²⁶⁴² Najstariji naglasak tipa *glāvā* se čuva u Donjem (i manje u Srednjem) Selu (Hraste 1948: 137 itd., vidi i Šimunović 1987: 158 te kartu u Šimunović 2011: 149).

²⁶⁴³ Na Vrgadi (Jurišić 1973) nalazimo nekoliko primjerā koji izgledaju na prvi pogled kao sporadične retrakcije (vidi dolje za Senj) – *žūpa*, *Lika*, *rīka*, *G. pūta*, *grēden*. No prve tri riječi bi mogle biti posuđenice – semantički to ne bi bilo neočekivano (*župa* je crkveni termin, *Lika* je daleko, a na Vrgadi nema *rijekā*) – a druge dvije analogije (*pūta* itd. prema *pūt* a *grēden* prema skraćenom *grēn*).

²⁶⁴⁴ Finka 1957a: 386. Za Sali usp. Finka 1977, FO: 254 (*čelā*, *gļīstā*). U kasnijim radovima je za Sali bilježeno nedosljedno povlačenje ~ sa zadnjeg otvorenog sloga na dužinu – usp. *mūka* »brašno« (Piasevoli 1993), *početku*, *gospodāru*, *vīno* (Piasevoli 1999: 31) itd. (ali *grdōbā*, *možjēnā/možēna* »mozak« – Piasevoli 1993) uz *ženā* (Piasevoli 1999: 39), *čovik*, *vodā* (: 57) itd. Ima i primjerā s čuvanjem oksitoneze ali pokratom dužine: *na*, *glāvī* (Piasevoli 1999: 39), *po_rēdū* (: 49). Ipak, Nikola Vuletić (usmeno) tvrdi da u Salima nema dezoksitoneze. Za Savar na Dugom otoku usp. *Žajnā zemļā* (Šimunović 2011: 321).

²⁶⁴⁵ Usp. u Tkonu (Vulić & Maresić 1996) *čelō*, *cīglā*, *glāvā* itd. (sporadički *brāda*, *pēta*, analogijom u staroj n. p. C *gōra*, *grēda*, u staroj n. p. B *rēbro* prema mn.). Finka (1987: 212–213) za Tkon navodi i *glāvā*, *gnīzdō* i *mītko*, *ōni* itd. Sredina Pašmana je, prema Finki (1987: 211), više novoštokavizirana od jugoistoka (Tkon) i sjeverozapada (Ždrelac, Banj).

²⁶⁴⁶ Za čuvanje oksitoneze usp. *velē*, *veslō*, *dītē*, *dūšā* itd. (Martinović 2005). U nekim primjerima nalazimo nejasnu sekundarnu dužinu: *linōcā*, *lipōtā*, *mējā*, *zdalēkā* (i u drugim položajima – §366^f). U dosta je imenica stare n. p. C poopćen čeonu naglasak iz nekih padeža – odatle *cēna*, *čēla*, *īgla*, *nōga* (stara mjera za dužinu), *vōda* (ali G. *vōdē*, *na_vodī* : 513), *srēda*, *strīla*, *zīma* (pril.). Javlja se i *rēsa*, *svīca*, gdje bi stara n. p. C bila neobična (Šprljan 2013: 148 bilježi i *sēlo*, *žēna*, no usp. *selō* kod Martinovića). U *lēca* je riječ o naglasku tipa *sūša*, usp. i bračko *lēca* (Šimunović 2009) te dubrovačko (moji podaci & Bojanih & Trivunac 2002) *lēca* prema uobičajenom štok. *lēca* (kao i dalmatinsko *plāca* < *plāca* prema uobičajenom štok. *plāca*). U srednjem rodu vidimo i *vīno* (: 264), *rūglo*, gdje razvoj nije jasan jer teško da može biti prema množini. U *Gūmno* i *pīsmo* može biti riječ o naglasku kao na Braču/Hvaru/Visu (§194 – usp. i naglasak riječi na -ac na Ižu), a u *vīno* bi se moglo spekulirati o talijanskom utjecaju. U *dalečina*, *starīna*, *višīna* je zacijelo riječ o analogiji prema brojnim venetizmima na -īna (usp. i sekundarno *kupīna*), dok se izvorni naglasak vidi u *tašcīnā*, *žutīnā*.

²⁶⁴⁷ Npr. *nožī*, *kļūčī* (Radulić 2002: 29).

²⁶⁴⁸ Jakić-Cestarić 1960: 360 (usp. i Šimunović 2011: 178–181).

da, Rava, Zverinac²⁶⁴⁹, Pag²⁶⁵⁰, Rab (fakultativno), Susak, Lošinj²⁶⁵¹, Cres²⁶⁵², dio Krka²⁶⁵³ itd. Na otocima je povlačenje naglasaka relativno rijetko – usp. fakultativno povlačenje ` sa zadnjeg otvorenog sloga na šibenskom otočju (Zlari – fakultativno, vidi §335; Prvić²⁶⁵⁴; Krapanj²⁶⁵⁵; Žirje²⁶⁵⁶) i Murteru²⁶⁵⁷,

²⁶⁴⁹ Usp. npr. *zinā* na Istu i *ženā*, *trāvā* na Zverincu. Škarda kraj Ista je danas nenaseljena, ali je u 1980-ima još bilo četiri čovjeka, a govor je bio više-manje isto kao išćunski (sve Nikola Vuletić – usmeno). Jakić-Cestarić (1960: 360) za Ist navodi da je retrakcija »dosta česta«, no primjeri koje navodi (npr. *gūbin*, *cīni* – §232, *svītu*, *pūjaju* – analogija, *prāla* – analogija ili proces kao u §311) nemaju veze s retrakcijama. Za Ist usp. sad i Smoljan 2013.

²⁶⁵⁰ Osim čakaviziranog štok. jugoistoka, gdje je oksitoneza fakultativna (Vranić 2011b: 624–625). U Sujoldžić, Finka, Šimunović & Rudan 1990: 15–16 se navodi da na Pagu (u sjeverozapadnim, čakavskim govorima) postoji »izrazita tendencija« dezoksitoneze te navode primjere kao *Ūskrs* (Novalja), *jēzik*, *būbrig* (Zubovići), *mīlko*, *sēstra*, *žēna* (Metajna), *mlādić* (Kolan), *jēzik* (Pag) (drugi njihovi primjeri mogu imati analoški naglasak na početku i nisu pouzdani). No kod Vranić (2002: 52–54) nema ovakvih primjera – ondje se riječi s »povlačenjem naglasaka« mogu objasniti jednostavnim analogijama (npr. *īgla* prema starom A. i sl.), kako to i ona sama kaže (to je jedino teže za primjere kao *lipōta* uz *lipotā* u Metajni), ili je jednostavno riječ o pogrešnim primjerima (npr. *slōvo*, gdje se takav naglasak i očekuje). Primjeri »dezoksitoneze« koji se navode u prvospomenutom članku skupine autorā su očito posljedica prebacivanja kōda, tj. nepouzdanih informanata – to se vidi usporedimo li npr. gore navedeno knjiško *Ūskrs* s pravim novaljskim *Vāzān* (Vranić 2002: 55, 2011: 88^f) ili očito neorgansko *jēzik* s pravim lokalnim paškim oblikom *ža(j)īk* (Vranić 2002: 56, Kustić 2002).

²⁶⁵¹ Usp. Houtzagers 2003 za Ćunski, Šimunović 2011: 208–211.

²⁶⁵² Šojat (FO) za grad Cres bilježi *fcēla* (: 236), *kōža* »kōza«, *brāda*, *glāva* uz *glavā*, *rūka* uz *rukā* (: 239), *īgla*, *īgra*, *dēška*, *mētla*, *vōda* uz *vodā* (: 240) ali *belxā*, *v.nocī* (: 238), *mlekō*, *detē* (: 239), *šēlō*, *verxī*, *po.zimē*, *moglā*, *dobrō*, *pletē* itd. (: 240). Tu se očito radi o ujednačavanju čeonog naglasaka u n. p. C, a ne o sporadičnim retrakcijama kako se ondje navodi. Isti se fenomen, očito proširen na Cresu, vidi i u Orlecu (Houtzagers 1985) i Bejskoj Tramuntani (Velčić 2003), samo uz manji opseg ujednačavanja. Usp. u Orlecu *fēčla*, *īgla*, *īgra*, *mētla*, *dēskaldeskā* ali *bradā*, *glavā*, *kozā*, *rukā*, *vodā*, a u Bejskoj T. *cēla*, *jīgla*, *jīgra*, *dāška*, *mētla* ali *bradā*, *glavā*, *kozā*, *rukā*, *vodā* s gotovo potpunim poklapanjem.

²⁶⁵³ Dezoksitoneze nema u Omišlju, Vrbniku, Dobrinju i okolini (Lukežić & Turk 1998: 52) i u Puntu, Baški i okolini (: 68). Usp. i popis riječi u SMŠF 1992-3: 440–446. Primjeri koje Hozjan (1990: 65) navodi za sporadičnu dezoksitonezu u Krasu kraj Dobrinja su pogrešni (*nēču* je analogija prema drugim licima; *jāje* je stari naglasak n. p. C; *starīna* ima uobičajeno sjeverno čak. *-īna* (§93); *ōnda* odgovara štok. *ōndā* ali bez duljine, a *kāko* ne nastaje od starijega *kakō i nalazimo ga i drugdje, npr. u nekim nštok. govorima).

²⁶⁵⁴ Usp. u Šepurini (Finka & Šojat 1973-4: 45–46) *FrānelFrānē*, G. *Logorūnā*, u Prvić-Luci *Sēstra* ali *Smetnā*.

²⁶⁵⁵ Usp. *Mūlā/Mūla* (Finka & Šojat 1973-4: 47), *hrāna*, *potēži* ali *nšmō* (Šimunović 2011: 160).

²⁶⁵⁶ Usp. Finka & Šojat 1968 (i Šimunović 2011: 163–166).

²⁶⁵⁷ Na otoku Murteru se u Murteru i Betini javlja kanovačko povlačenje tipa *žēna*, no kod starijih se još čuje i oksitoneza (usp. Murter *ženē*, Betina *blūzū* – Šimunović 2011: 162). Finka & Šojat (1973-4: 36) za Tisno na Murteru bilježe i *Tīsno* i *Tīsno*. U Tisnom nema kanovačkog duženja (Kapović 2011a: 164), kao ni u Jezerima, gdje se čuva oksitoneza u tipu *ženā* (Juraga 2007: 397, 2008: 135). Ondje uz ` u primjerima kao *stīna*,

povlačenja na dužinu u dijelu krčkih govora²⁶⁵⁸ i fakultativno povlačenje na Rabu tipa *maglāmāgla*, *glāvā/glāva*²⁶⁵⁹. Iznimka je i istočni dio Korčule, gdje pod utjecajem dubrovačkog područja možemo naći povučen naglasak nštok. tipa (*nōga*, *glāva* – u nekim mjestima na Korčuli²⁶⁶⁰) te Lastovo s fakultativnim dvostrukim naglaskom i retrakcijom: najčešće *bōxā* (izvan enklize), rjeđe *boxā*, još rjeđe *bōxa* »buha« (isto i *brāznā* – *brāznā* – *brāzna* »brazda«²⁶⁶¹). Na kopnu se oksitoneza tipa *ženā*, *trāvā* u potpunosti čuva na većem

mliko, *rūka*, *trāva* itd., nalazimo i $\hat{}$: *čelāde* (2007: 398), *junāci* (: 401), a usp. i *gūno* »guvno« i $\hat{}$ na prvom slogu kod svih riječi na *-ac* i *-ak* s dugim korijenom.

²⁶⁵⁸ Naglasak se povlači na dužinu (*vīno* ali *čelō*) u Dubašnici i okolini (Lukežić & Turk 1998: 86–87). U Dubašnici je naglasak na dužinu bio povučen već krajem 19. st. – usp. *strēla*, *jūha* ali *dicā* (Milčetić 1895: 121). Moguće je da je naglasak u međuvremenu sporadično povučen i na kračinu, usp. *pōpi*, *po_stōlu* (Lukežić 1990: 57), no takvi primjeri iz SMSF 1992-3: 440–446 nisu potpuno pouzdani – u primjerima na *-ac* tipa *udōvac*, *lōvac* vjerojatno nije riječ o fonetskom povlačenju; *vretēno* je prema mn.; u *nōga*, *čēla* < *čēla, *mētla* < *mētla je riječ o analogiji prema A. i drugim padežima u n. p. C. Takvi analoški primjeri u $\bar{a}$ -osn. i sr.r. su česti na Krku. U Njivicama i Sv. Vidu se naglasak povlači samo na dužinu (Lukežić & Turk 1998: 113, SMSF 1992-3: 440–446), kao i u Šotoventu na zapadu Krka (Lukežić & Turk 1998: 98), uz moguće sporadično povlačenje na kračinu (*žēna* – Lukežić 1990: 57, Lukežić & Turk 1998: 102). Za govor Drage Lukežić & Turk (1998: 72) kažu da je povlačenje naglasaka izvršeno redovno ali uz sporadično čuvanje oksitoneze kao u *suičā* (Lukežić 1990: 57 to ne spominje). U Baški već Milčetić (1895: 99, 118) bilježi kolebanje kod stare prednaglasne dužine – *zvonikā/zvonika* ali D. *grādū*. Usp. isto i danas u Šimunovićevu (2011: 200–203) zapisu: *krāla*, *težāki* uz *vīnā*, *dītē*. U SMSF 1992-3: 440–446, možda slučajno, ne nalazimo do kraja uvjerljivih primjera za retrakciju na dužinu (*šrēda* je prema A., *gūvno* bi moglo biti staro, *štrīci* bi moglo teoretski biti analoški, *jāje* je n. p. C – drugi su primjeri kao *glāvā*, *rūkā*). Primjeri kao *dāška*, *bēdra/bēdro*, *lēbro* su analoški prema drugim padežima (*dāška* prema A. itd., sr.r. prema mn., kao i u Dubašnici gore) – tu ne mora biti riječ o sporadičnim dezoksitonezama kao što misle Lukežić & Turk 1998: 72 (vidi i gore slučaj lažnih sporadičnih povlačenja u Krasu).
²⁶⁵⁹ Lukežić 2009: 69–78.

²⁶⁶⁰ Staro mjesto naglasaka se čuva u potpunosti na zapadu Korčule (u Veloj Luci i Blatu), dok su ostali govori više ili manje novoštokavizirani uz dosta varijacije. Prema popisu riječi u Sujoldžić, Šimunović, Finka & Rudan 1986: 320–322, oksitoneza se čuva u Veloj Luci (*glāvā*, *čelō* itd., usp. i Lubiana 2010) i Blatu (usp. za Blato još iz moje građe oblike *dicā*, *ženā*, *zovēš*, *zovemō*, *dobrō*, *otāc*, *otvorīt*, *naučit*, *dālā*, *rādīt*, *pētāk*, *pītāt* itd. – usp. sad i Milat Panža 2015). No nštok. se naglasci čuju i u Blatu, ako ništa drugo a ono u prebacivanju koda i kod mlađih govornika. U istočnijim govorima vidimo nedosljedno povlačenje naglasaka – u Smokvici *glāvā*, *rūkā*, *čejādē* itd. uz *mlikō*, *ōvca* te *čelō*, *rebrō*, *čovik* itd. uz *nōgā*, *ōbrāz*, *jēzik* itd.; u Čari *glāvā* uz *dītē*, *ženā* uz *nōgā*, *čovik* uz *jēzik*; u Pupnatu samo *glāvā* uz *rūka*, *ōvca* itd.; samo *čelā* uz *māgla*, *čēlo* itd.; *živōt* uz *jēzik* itd.; u Žrnovu *glāvā* uz *rūka*; *daskā* uz *ženā* i *nōga*; u Lumbardi *glāvā* uz *rūka* (ovdje, skroz na istoku, nema više tipa - "), *čelā* uz *žēna* itd. Za Lumbardu usp. već kod Kušara (1895: 330) *molītva/molītva/molītva* itd. U gradu Korčuli na istoku je naglasak u tipu *glāva*, *sēstra* potpuno povučen (usp. Kalogjera; Fattorini Svoboda & Josipović Smojver 2008). Razlog za ovakvu distribuciju zapad-istok je jasan – stariji naglasak se čuva na zapadu, bliže Hvaru i Visu, a utjecaj nštok. je veći na istoku, bliže Pelješcu i dubrovačkom području.

²⁶⁶¹ FO: 278 (Brozović & Lisac). Šimunović (1970b) ne bilježi za Lastovo ni oksitonezu " ni dvostrukih naglasaka, a i općenito je naglasak dosta inovativan (uglavnom bez neo-

dijelu Ščak. (ekavskog područja)²⁶⁶² – na jugoistočnoj obali Istre od Brseča do Rijeke²⁶⁶³ (npr. Opatija) i na obali od Rijeke do Bakarskog zaljeva (npr. Kostrena), a u unutrašnjosti u Žminjštini, većem dijelu Pazinštine, Labinštine i Boljunštine, te u širem zaleđu Rijeke²⁶⁶⁴ (Grobnik, Kastavština te područje oko Lipe²⁶⁶⁵ i Klane²⁶⁶⁶ prema slovenskoj granici). Oksitoneza se također čuva i u većem dijelu buzetskog dijalekta (npr. Nugla – §123, Pagubica – §204^F)²⁶⁶⁷, te na ikavsko-ekavskom (srednjočakavskom) obalnom potezu od Bakarskog zaljeva do Senja (Novi Vinodolski, Crikvenica, Senj²⁶⁶⁸), a iznimno u ikavsko-ekavskoj unutrašnjosti u Brestovoj Dragi²⁶⁶⁹. Oksitoneza se često čuva i u preseljeničkim Jčak. govorima SZ Istre iako ne dosljedno kod prednaglasne dužine²⁶⁷⁰. *˘* izvan zadnjeg otvorenog sloga (*lopàta*, *čovik*) i dugi naglasci (*vodě*, *muški* itd.) se na otocima u načelu svugdje čuvaju na starim mjestima (jasno, uz moguće promjene u *lopàta*, *čovik*, *vodě* i sl.).

akuta i s često povučanim naglaskom tipa *Mějār* itd.), što je vjerojatno do informanata. Drugačije je u Šimunović 2011: 137–139, gdje se bilježe svi mogući ostvaraji (*d'ētē* »dijete«, *sjéčā* »svijeća«, n. *sjéce* i *čelā* »pčela«, *zēmjà*, *mòja* itd.). Preneseni i nepreneseni naglasak na Lastovu bilježi još i Oblak 1894, a za dvostruki naglasak usp. još i Rešetar 1900: 11.

²⁶⁶² Usp. Vranić 2005: 227–238. Usp. još građu u Vranić 2005: 234–238, gdje se vidi dosta primjera iz više Ščak. govora s retrakcijama (često samo na duljinu i često samo fakultativno).

²⁶⁶³ No ne u svim govorima u potpunosti. Usp. u Brseču (Moguš 1992-3: 316), na istočnoj obali Istre nasuprot Cresa, čuvanje oksitoneze u tipu *ženā*, *sleženā* i u tipu *glāvā*, *glīstā*, *mlāīt* uz kraćenje prednaglasne dužine, no retrakciju ako dužina nije pokraćena: *mlēko*, *hvāla*, *kjūči*. Lisac (2009: 79) za skupinu Rukavac–Volosko–Opatija spominje da »ima i pomicanja mjesta akcenta«, no tu je zapravo riječ o ujednačivanju čeonog naglasaka u n. p. C tipičnom za govore oko Opatije. Usp. u Voloskom (Moguš 1995: 263) *rūka*, *glāva*, *srēda*, *nōga*, *dēca* (c) uz *sestrā*, *ovcā*, *mesārā* (b) itd. Usp. i moje podatke iz Matuljā kraj Opatije: *rūka*, *kōsa* (za košnjū) ali *glāvā* – *glāvū*, *zīmā* – *zīmū* (kao *trāvā* – *trāvū*). Tu je riječ o tendenciji da stara n. p. C analoški prijeđe ili u n. p. A (poopćenjem čeonog naglasaka) ili u n. p. B (poopćenjem dočetnog naglasaka). Za fonetsko čuvanje oksitoneze usp. u Matuljima još i *ženā*, *speklā*, *selō*, *kjūči* itd. Ipak, Barac-Grum (1992-3) bilježi za Rukavac *mlēko* (: 39) uz *mlēkō* (: 38) te *va grāde je* (: 35) uz druge nepomaknute naglaske, no pitanje je koliko su ti oblici, pogotovo posljednji (gdje se ne bi očekivao izvorni naglasak na lokativnom -e), pouzdani.

²⁶⁶⁴ Oksitoneza se čuva i u starom čakavskom govoru samog grada Rijeke (Strohal 1895) – to je danas govor neznatne manjine stanovnikā grada, ali je još živ.

²⁶⁶⁵ Drpić & Vranić 2000: 22–23.

²⁶⁶⁶ Lukežić 1998.

²⁶⁶⁷ Usp. i Lisac 2009: 38.

²⁶⁶⁸ U Senju (Moguš 2002) je zabilježena sporadična retrakcija na prednaglasnu dužinu. Usp. prema običnom *glāvā*, *grānā*, *Kūlā*, *kūmā*, *mūkā*, *pētā*, *rūkā*, *plātnō*, *G. pūtā* itd. i imenicu *zīma* (ali prilog i dalje *zīmā*), *krūpa*, *pīva* »pivo«, *Rīka* (grad).

²⁶⁶⁹ Lukežić 1990: 47–48.

²⁶⁷⁰ Oksitoneza se čuva nakon kratkog sloga (*ženā*, *sestrā*, *čelō*, *jezik*) i ako se prednaglasna dužina pokrati (*srīdā*, *mūkā*, *rēbāc* ali i *pētāk*). Ako nema pokrate, naglasak se pomiče kao ˘: *gospodōra*, *svīca*, *trōva*, *mlīko* (Hraste 1967: 63–64). U pojedinim govorima ima i drugih retrakcija. Nejasno je kakva je situacija tamo danas (vidi §15^F).

§354 Za razliku od obalnih govora na Kvarneru i u Hrvatskom primorju, u južnijim čakavskim govorima na obali (u Dalmaciji) oksitoneza ` uglavnom izostaje jer su govori jako novoštokavizirani. Umjesto tipa *noĝa – glāvã* se tako skroz na jugu na Pelješcu javlja *nõga* (prije više i *nõga* pod utjecajem alotonije tipične za dubrovačko područje) – *gláva*. Tako je i nešto sjevernije (od Poljicã preko Splita do Kaštilã, također i na Korčuli i Lastovu), gdje je također pri pomaku (ako ga ima) uglavnom *nõga – gláva*. Oko Trogira/Čiova na sjever do područja sjeverno od Zadra je uglavnom *nõga/nõga* (tako i na SZ Murteru, Zlarinu²⁶⁷¹ ali ne i na Pašmanu) – *gláva/gláva* (vidi §359–361 za kanovačko duženje), a između Marine i Šibenika²⁶⁷² i više na sjeveru, npr. u Novigradu (u Dalmaciji), Senju²⁶⁷³ ili Novom Vinodolskom (gdje do pomicanja naglasca dolazi recentnije pod pritiskom nštok. iz zaleđa i gdje se to javlja još uvijek samo kod dijela stanovništva ili prebacivanja koda), te u nekim ličkim i gorskokotarskim izvorno čakavskim ponovoštokavljenim govorima (npr. Jezerane²⁶⁷⁴, Sunger²⁶⁷⁵), opet *nõga – gláva* (vidi i §24). Nštok. govori su u zaleđe, a katkada i na samu obalu, došli u seobama nakon turskih prodora²⁶⁷⁶ – na krajnjem jugu (Pelješac, Korčula) se nštok. izgovor širi, kako rekosmo, s dubrovačkog područja. Takva se nštok. retrakcija rjeđe širi i na neke otoke bliže obali, npr. na Čiovo, Murter, Pašman (§361). Nštok. naglasci (uz kanovačko duženje u nekim govorima) se mogu naći i po poštokavljenim čak. govorima u Lici i Gorskom kotaru (npr. Sungeru).

Ipak i na obali nalazimo, iako rijetko, pojedine govore u kojima se oksitoneza može očuvati. Tako je npr. u Novigradu, gdje uz sporadične i fakultativne ` i ´ redovno i danas nalazimo oksitonezu (pogotovo kod starijih) u primjerima kao *dobrõ, vĩnõ* itd.²⁶⁷⁷ Oksitoneza se na kopnu čuva i u Bibinjama (Šimunić 2013), odmah južno od Zadra, a u Filipjakovu²⁶⁷⁸, još ma-

²⁶⁷¹ Za neke se govore bilježi i poseban retrakcijski prozodem, npr. tzv. »poluakut« na Žirju (Finka & Šojat 1968).

²⁶⁷² Usp. razmjerno recentnu retrakciju u Rogoznici (Županović 2009 – nažalost, u članku ima dosta očitih grešaka u zapisu akcenata).

²⁶⁷³ Usp. Zečević 2000: 177–187.

²⁶⁷⁴ Hraste 1957b: 68.

²⁶⁷⁵ Kapović 2011a: 161.

²⁶⁷⁶ Taj utjecaj se može vidjeti i u retrakcijama u drugim pozicijama u riječi, u gubljenju neoakuta (iako to može biti i unutarnji čak. proces), u fonologiji, a mnogi od obalnih čak. govora uzimaju i *štõ/štã* iz štokavskog.

²⁶⁷⁷ Usp. za Novigrad npr. Jakić-Cestarić 2013, Šimunović 2011: 185–186. Takav mi naglasak za Novigrad usmeno potvrđuje i Domagoj Vidović. Finka (1957b: 396–397) bilježi npr. *Novļãnãc, knězãc/knězãc* ali *Jërko, Šíme, G. túna, zúbac, sviću* itd., *věslol veslõ, Ôštrič/Oštrič* itd. pa i *rũmbič, ramẽnã* uz *ramenã* itd. (njegovi naglasci *škũmbãr, ràme* izgledaju sumnjivo), no usp. za to Jakić-Cestarić 2013: 182–183.

²⁶⁷⁸ Nikola Vuletić (usmeno).

lo južnije, nalazimo nešto složeniju situaciju. Tamo se na Ulici (u gornjem dijelu mjesta), uz mlađe *vóda*, *gláva*, kako je obično u Selu (donjem, obalnom, dijelu mjesta), fakultativno kod starijih govornika čuva i *vodã*, *glãvã*. U Selu, i kod srednje i mlađe generacije na Ulici, uobičajen je naglasak tipa *vóda*, *sélo*, *gláva* (varijantno se ovdje javlja i ~)²⁶⁷⁹, no i u Selu se još mogu povremeno čuti naglasci poput *selã* (G.), *zrnã*, *vrtlã* (mn.) (dakle, kod kratkog prvog sloga), a donedavno se i ondje od najstarijih moglo čuti čak i *glãvã*. U zatvorenoj ultimi se stari naglasak u cijelom Filipjakovu dobro čuva: *konõp*, *visõk*, *jezìk*, *bogãt*. Usp. još južnije u Kaštel Kambelovcu kraj Splita *glãvã* uz *grédã*, L. *krvì* (Kurtović Budja 2010: 127). Očuvanu oksitonezu, izgleda, možemo naći i južno od Splita, u čakavskim Donjim Poljicima, usp. npr. *mojã*, *grēmõ* (Šimunović 2011: 316–318).

U kopnenim čak. govorima često ima dosta kolebanja i varijacije kod retrakcijã, usp. u Marini kraj Trogira²⁶⁸⁰ *vino* uz G. *vĩnã*; u Vodicama²⁶⁸¹ kraj Šibenika *čovik*, *živõt* ali *pótok* (prema *čovika*, *živóta*, *potõka*); u Paškoštanima²⁶⁸² *lonãc/lõnac*, *košãra/kõšara* te *sélo*, *vóda*, *zóra* ali i *jèdna*; u Petrčanima kraj Zadra²⁶⁸³ *komadìć*, *kupũs* ali *kórist*; u Brinju²⁶⁸⁴ u Liči *čoviklčovik* itd.²⁶⁸⁵

U nekim je govorima do retrakcije moglo doći sasvim nedavno. U Trogiru je tako retrakcija u tipu *nõga*, *glãva* (vidi §361 za prirodu ovog naglasaka u Trogiru) izvršena još prije prvih dijalektoloških zapisa početkom 20. st., a Šimunović (FO)²⁶⁸⁶ još bilježi nepovučen naglasak u primjerima kao *unũk* (: 269), *dolãc*, *sikĩra*, *šlipocnĩca* (: 271) (usp. i *šipãk* u Hraste 1948: 133). No tu kod Jurića (2009) vidimo u međuvremenu izvršenu retrakciju na nštok. način: *pétak*, *tétak*, *písac*; *pòtok*, *dũbok*, *õtac*, *gũzica*, *ròdija* itd. (: 69)²⁶⁸⁷. U Okruku na Čiovu je *nõga* ali još nepovučeno *konãc* (: 71), *čovik*.

²⁶⁷⁹ U Jurić & Vuletić 2006 se u ovim pozicijama bilježi samo neoakut. Usp. i Kapović 2008c: 17–18 i sličnu situaciju s /~ na Pašmanu (točno preko puta Filipjakova – §361).

²⁶⁸⁰ Hraste 1948: 142.

²⁶⁸¹ Hraste 1957b: 63.

²⁶⁸² Tomelić 2006: 97–98.

²⁶⁸³ Jakić-Cestarić 1960: 359.

²⁶⁸⁴ Finka & Pavešić 1968.

²⁶⁸⁵ Neobično je u Privlaci kraj Zadra, gdje uz *séstra* < *sestrã, *gláva* < *glãvã, *díliti* < *dĩliti i G. *sestrẽ*, *kolĩno* nalazimo, osim ako to nije kakva greška, i *pedèsèt* < *pedesèt, navodno zbog frekventnosti brojeva i njihove česte upotrebe pred nedomaćim svijetom (Lisac 1999: 82–83).

²⁶⁸⁶ Objavljeno 1981 – godina ispitivanja nije navedena.

²⁶⁸⁷ Različiti rezultati prve retrakcije (˘ s otvorene ultime) i kasnije retrakcije ˘ sa zatvorene ultime i sredine dovode do odnosã poput *kõza* ali *kóza_je* (: 70), *sĩdi!* – *sídimo!* (: 59). U trogirskom *živen*, *živeš* bi naglasak bio ujednačen prema *žive* (: 59).

Oksitoneza je očuvana u pokajkavljenom donjosutlanskom dijalektu, što ne čudi, s obzirom da je donjosutlanski u jedinoj zoni u kojoj se oksitoneza i inače u kajk. čuva (§356), usp. iz Drinja (moji podaci): *nogã*, L. *dvõrũ*, *stolũ*, G. *gřmã* – D. *gřmũ*, *sũsẽd*, *přjẽm*, *krãdẽm*, *strřžẽm* itd.²⁶⁸⁸ Tako je i u čak. Kaljama na Žumberku – *vretenõ*, *pastřrã* (Hraste 1957b: 67)²⁶⁸⁹. To je govor koji se nalazi na rubu kajk. područja s oksitonezom (§356). Usp. također u čak-kajk. području istočno od Karlovca – *zemľã*, *grãnã* (Finka & Šojat 1973a: 106–110). Ivšić (1971: [746, 753–754]) bilježi oksitonezu i za neke gradišćanske čak. govore, npr. *lřskã* u Stinjakima.

§355 Povlačenje s kratkoga otvorenog sloga u vidu novog neoakuta (*žẽna*, *glãva*) vidimo u većini jugozapadnih istarskih čak-štok. govora²⁶⁹⁰ (naglasak je retrahiran i u vodičkoj oazi u unutrašnjosti, na granici sa Slovenijom). U JZ istarskom je stari neoakut nestao (dakle *sũša* > *sũša*), ali novi se retrakcijski naglasak izgovara kao i stari neoakut pa se onda tako i bilježi (usp. Mandić 2009)²⁶⁹¹. Slijedi pregled različitih tipova retrakcija u JZ istarskom (preuzet iz Mandić 2014: 215):

	I	II	III		IV				V
			A	B	A	B	C	D	
*selõ	<i>selõ</i>	<i>selõ</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>	<i>sẽlo</i>
*mlikõ	<i>mlikõ</i> / <i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>	<i>mliko</i>
*potõk	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>potõk</i>	<i>põtõk</i>
*nãrõd	<i>nãrõd</i>	<i>nãrõd</i>	<i>nãrõd</i>	<i>nãrõd</i>	<i>nãrod</i>	<i>nãrod</i>	<i>nãrod</i>	<i>nãrod</i>	<i>nãrod</i>
*potõka	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>	<i>potõka</i>
*nãrõda	<i>nãrõda</i>	<i>nãrõda</i>	<i>nãrõda</i>	<i>nãrõda</i>	<i>nãroda</i>	<i>nãroda</i>	<i>nãroda</i>	<i>nãroda</i>	<i>nãrõda</i>

I – Sv. Petar u Šumi (fakultativno povlačenje s kratke otvorene ultime, češće na prednaglasnu dužinu)

II – Sutivanac, Petehi

III A – većina JZ istarskih govora

III B – Barban (Pliško 2000), Jurićev Kal

²⁶⁸⁸ Usp. još i Šojat 1973a i DGO.

²⁶⁸⁹ U Jurkovu Selu na Žumberku je retrakcija u toku u primjerima kao *žẽdãn* > *žẽdan* itd. Starije stanje se može vidjeti u Skok 1956, a mlade, prijelazno, u Celinić & Čilaš Šimpraga 2008.

²⁶⁹⁰ S obzirom na opću proširenost takve akcentuacije u tim govorima (uz rijetke iznimke samo u slučajevima kontakta sa Sčak. govorima kao u Sv. Petru u Šumi), čini se da se retrakcija s dočelnog otvorenog kratkog sloga dogodila još prije doseljenja u Istru (David Mandić – usmeno).

²⁶⁹¹ U starijim se radovima taj retrakcijski naglasak za JZ istarski bilježio obično kao (nštok.)´ (npr. u Hraste 1966), no u novijim se radovima bilježi kao ~ (usp. npr. Pliško & Mandić 2007: 327^F).

IV A – neki govori Proštine (područje ugrubo istočno od Marčane i južno od Barbana), Poreštine, istočne Puljštine itd.

IV B – Pomer

IV C – Karojba²⁶⁹²

IV D – Vodice (Ribarić 2002)

V – Premantura (Mandić 2013b)

Kontinentalni čakavski (Lika, Gorski kotar, dugoreško-karlovačko područje) u pravilu, uz neke iznimke, ima retrakcije u tipu *nogã*, *glãvã*. Usp. npr. u Otočcu²⁶⁹³ *nõga*, *rũka*, *gñãzdo* ali *bobrĩg* i *dospĩt* < *dospĩti (slično i Prozor, Lešće) ili u Brinju²⁶⁹⁴ *kõsit*, *kõtla* (ali *kotlã_su*) i *otãc*²⁶⁹⁵. Različite retrakcije i općenito inovativniji naglasak nalazimo i u iseljeničkim gradišćanskim čakavskim govorima – u najviše govora *vĩnõ > *vĩno*, *selõ > *sẽlo*, *letĩ > *letĩ* > *lètĩ*, *otãc > *otãc* > *õtãc*, I. *rũkũ > *rũkũ* ali očuvano *mĩsĩli* (Ivšić 1971: [756]). Ondje u većini sjevernih i središnjih govora postoji ograničenje da na zadnjem slogu ne može biti ne samo ˘ nego ni dugi naglasci²⁶⁹⁶, što je inače neobično za čakavski.

Kako su u čakavskom retrakcije, ako ih uopće ima, uglavnom ograničene samo na zadnji (otvoreni) slog i na ˘, nakon njih često dolazi do novih opozicija kao što su povučeno *võda/võdal/võdal/võda* prema nepovučenom *vodẽ*, *vodãmi*, *vodã_je*²⁶⁹⁷; *čõvik/čõvik/čõvik/čõvik* prema *čõvĩka* itd. Čakavski se ne drži uvijek tradicionalnih »pravila« o retrakciji naglasaka (§334). Iako se u većini govora naglasak prije povlači na dužinu nego na kraćinu (npr. *glãva* uz *nogã*), prije iz otvorenog nego iz zatvorenog sloga (npr. *žẽnal/žẽnal/žẽnal/žẽna* ali *čõvĩk*) itd., ima i iznimaka (§335).

kajkavski

§356 Slovenski, kako rekosmo, oksitonezu u zadnjem slogu nakon duljine (*zĩmã*) čuva samo na jugozapadnom rubu svog područja (§39, 330) koje nema doticaja s kajk. područjem. U kajkavskom se takav naglasak na kraju pak čuva u najarhaičnijim govorima u sjeverozapadnoj zoni – zani-

²⁶⁹² Dijalekatska klasifikacija ovoga govora je sporna.

²⁶⁹³ Šimunović 2011: 218.

²⁶⁹⁴ Šimunović 2011: 227. Finka (FO: 251) za Brinje navodi *sẽstra* i rjeđe *sèstra* uz »eventualno« *sẽstra* (pored *glãva*).

²⁶⁹⁵ Za više primjerã retrakcijã u srednočak. govorima vidi Lukežić 1990: 54–60.

²⁶⁹⁶ Langston 2006: 95.

²⁶⁹⁷ Langston (2006: 97) dobro primjećuje da ne mora biti paralelizma što se tiče vraćanja stare oksitoneze i neoakuta u enklizi – usp. u Lešću *zovĩẽ* prema *zovĩẽ_je* ali *sẽstra* i *sẽstra_je*. U ovakvim slučajevima bi to zacijelo upućivalo na to da je neutralizacija neoakuta na kraju riječi mlađa od povlačenja naglasaka, no u nekim bi slučajevima to mogao biti rezultat jednostavno različitih analogija u različitim primjerima enklize.

mljivo, baš blizu granice sa slovenskim (gdje toga nema). Kako je već rečeno, najarhaičnija se zona kajk. akcentuacije (s očuvanom oksitonezom tipa *ženà/zēnà, glāvà*)²⁶⁹⁸, uglavnom na području kajk. zagorsko-međimurskog dijalekta, nalazi na potezu otprilike od Samobora na jugu (i malo južnije od toga) do područja zapadno od Varaždina na sjeveru. Za samoborsko područje usp. u samom Samoboru *vodà, glāvà* (Ivšić 1936: 64, 86, Šojat 1973b: 52–53²⁶⁹⁹) te čuvanje oksitoneze u Velikoj Rakovici (March 1981) ili Domaslovcu (FO: 312, *ženà, rūkà*). Dalje na sjever zona ide preko izvorno čakavskog donjosutlanskog područja (zona od Zaprešića do slovenske granice) pa preko govorâ poput onoga Velikog Trgovišća, Zaboka, Začretja, Krapine do govorâ poput onoga Jesenja Donjeg (Kovačec 1989, 1990, 2013) i bednjanskoga (Ivšić 1936: 86, Jedvaj 1956) i još sjevernije do Donje Voće, Vinice i Sračinca zapadno od Varaždina (Ivić 1982: 184, Lončarić 2005: 204–205)²⁷⁰⁰. Ivšić to područje opisuje kao »srez Ivanec, jugozapadni dio sreza Varaždin (npr. (...) Lukavec)²⁷⁰¹, sjeverozapadni dio sreza Zlatar, jugoistočni dio srezova Krapina i Pregrada, istočni dio sreza Klanjec, zapadni dio sreza Zagreb (od Zaprešića) i dio sreza Samobor.« (sve govori zagorsko-međimurskog dijalekta) te tome pridodaje (turopoljsko-posavski) istočni dio »samoborskoga sreza u župama Sv. Nedelja i Sv. Martin« (Ivšić 1936: 82), dok među pojedinim govorima navodi još, recimo, govor Pušće (Ivšić 1936: 86). Šojat (1973b: 65) govori da »Akcenat ` na ultimi«, među ostalim, nalazimo u »govorima zapadno od ceste Zagreb–Krapina« te dodaje da se takav naglasak može naći »sporadično i u Turopolju[,] osobito u zapadnim turopoljskim govorima.« (za ostatke tipa *ženà* u Turopolju vidi §336). Fakultativno se oksitoneza kod izvorne dužine, čini se, može čuvati na prigrorskom području odmah sjeverno od Karlovca – usp. u Mahičnom *glāva* uz *vīnò* (Kapović 2011a: 190)²⁷⁰². U prigrorskom dijalektu naglasak *ženà, dobrà* nalazimo i u kajk-čak. pokupskom mjestu Vodostaj²⁷⁰³, a Težak (1957: 423) naglasak tipa *otàc – ocà, ženà* bilježi za Knez-Goricu i Gornje Mekušje JI od

²⁶⁹⁸ Za govore s tipom *ženà* vidi Ivšić 1936: 80–82.

²⁶⁹⁹ Noviji rječnik Žegarac Peharnik 2003 ne bilježi oksitonezu za Samobor (usp. npr. *mègla, strèla* itd.) – to je zacijelo vrlo recentna inovacija u lokalnom govoru. Rezultati tog povlačenja naglasaka nisu uvijek isti, npr. G. *vòla, zèmla* ali *čèla*.

²⁷⁰⁰ U ovim se govorima čuva i stara opreka *ženà* : *trāvà*, tj. nema duženja tipa *žēnà*, koje se javlja na području južnijem od ovoga. Točno bi prostiranje ove naglasne zone tek trebalo detaljnije istražiti.

²⁷⁰¹ I ne samo JZ. Sračinec je, gdje je oksitonezu našao Lončarić, SZ od Varaždina i sjevernije od granice oksitoneze koju je ustanovio Ivšić (vidi kartu u Ivšić 1936: 78–79).

²⁷⁰² Sličnu mi situaciju (rijetku fakultativnu oksitonezu kod izvorne dužine) za susjedni govor Tuškanà potvrđuje i Matija Mužek (usmeno). To bi bio još jedan primjer koji odstupa od tradicionalno poimanih »pravila« retrakcije (§334–335).

²⁷⁰³ Šimunović 2011: 232.

Karlovca, dok *otȃc* (uz *óca*, *žéna* – *ženǎ*_{mu_je}) bilježi za Prekrižje, Medvenovu Dragu i Čunkovu Dragu, SZ od Krašića i na samom sjeveru karlovačkog područja koje je istraživao²⁷⁰⁴. Lukežić (1990: 49–50) za govore istočnog karlovačkog područja navodi primjere kao *sělo/sěľǎ* i *strícǎ/strĩcǎ*. Usp. tu i Težak 1981a: 178. Vidi §354 za neke čak. govore toga područja s oksitonezom.

U zagorskim se govorima čuvanje oksitoneze povezuje i s kanovačkom duljinom u tipu *ženǎ* (umjesto starijeg *ženǎ*) – ˘ na kraju, protivno načelima o povlačenju naglasaka o kojima smo govorili (§334), ispred sebe traži obaveznu dužinu, tj. neutralizira opreku po kvantiteti u prednaglasnom slogu. Takav je npr. govor Bednje (usp. *svěľǎ* »svíla« = *ěľǎ* »gla«, Jedvaj 1956: 302) i mnogi drugi. S tim se može povezati i tip *žěna* u govorima s retrahiranim naglaskom.

§357 Na glavnom području (između Samobora i područja zapadno od Varaždina) gdje se čuva oksitoneza tipa *ženǎ*, *glāvǎ* u kajk. se mogu, čini se, vrlo provizorno²⁷⁰⁵ odrediti četiri zone:

- a) južna (samoborsko-donjosutlanska)
- b) jugozapadna zagorska (otprilike između donjosutlanskog dijalekta i gore Ivanšćice)
- c) bednjanska
- d) sjeverna (zapadno od Varaždina)

Južna i sjeverna zona su arhaičnije jer čuvaju razliku *ženǎ* : *pětǎ*, za razliku od JZ zagorske i bednjanske zone. Južna je zona arhaičnija od središnje i po tome što dosljedno čuva oksitonezu²⁷⁰⁶, dok u JZ zagorskoj zoni to čuvanje uglavnom nije stopostotno jer nalazimo i sporadične primjere s kanovačkom i nekanovačkom retrakcijom (npr. *põtǎk* ali i *čǎvek*). U bednjanskoj zoni možda ima nešto primjerâ retrakcije²⁷⁰⁷, no oni su

²⁷⁰⁴ Težak za ostale govore na karlovačkom području bilježi retrakciju tipa *otac*, *žěna* ili *ótac*, *žéna* (§317^f).

²⁷⁰⁵ Ponajprije zbog oskudnosti raspoloživih opisa.

²⁷⁰⁶ Zanimljivo li, recimo, recentan gubitak iste u Samoboru (§356^f).

²⁷⁰⁷ U Bednji (Jedvaj 1956) se oksitoneza s duženjem dosljedno čuva u skoro svim primjerima, npr. *rōũkǎ*, *žǎnǎ* (: 300) itd. Ipak postoji nekoliko primjerâ u kojima vidimo naglasak na prvom umjesto na zadnjem slogu – to su *kězo* »kôza« (: 301), *yěně* i *ěne* »ǎno« (: 307), *měji* »mǎji« (: 307) i *jǎden* »jědan« (: 309). Riječ *kězo* (jedini takav primjer među *ā*-osnovama) zasigurno nastaje poopćavanjem naglasaka prema A. *kězu (u starijoj n. p. C). Naglasak u *kězo* bi mogao biti ujednačen zato što su drugdje u A. poopćene samo varijante ili s PPC (poput *kesōu*) ili iz prijedložnih sveza (*kýesu*, : 302) – §125^f. U *ěne* se može razmatrati analogija prema *ěn* »on« ili prelazak u C-tip (*ěn* – *yěně* – *ěne* umjesto *ěn* – *yěně* – *yěně*). Oblik *měji* i njegovi kosi padeži jedini nemaju stezanja koje vidimo u većini drugih oblika tē posvojne zamjenice (usp. *mō* »mǎje« i *mǎ*

puno rjeđi nego u JZ zagorskoj zoni i katkad nije sigurno je li doista riječ o retrakciji. Za sjevernu zonu o tome nemamo podataka. Čuvanje oksitoneze u JZ zagorskoj i sjevernoj zoni zamućuju i analoški procesi ujednačavanja čeonog naglaska u n. p. C (npr. *nõga* prema A. *nõgu*)²⁷⁰⁸ kojih, čini se, nema u samoborskoj i bednjanskoj zoni²⁷⁰⁹. Zbog oskudnosti podataka je teško potpuno precizno odrediti prostiranje JZ zagorske zone, no prema govorima iz kojih ovdje iznosimo građu riječ je otprilike o području između Zaboka na jugu, Štuparja na zapadu i Lobora na istoku. Bednjanska zona obuhvaća govore tipa Bednje i Jesenja, a točan opseg sjeverne zone nije poznat²⁷¹⁰.

zona	južna (samoborska)	JZ zagorska	bednjanska	sjeverna
<i>ženã ≠ pětã</i>	+	–	–	+
sporadična retrakcija	–	+	(rijetko +?)	?
analoško <i>nõga</i> prema <i>nõgu</i> ²⁷¹¹	–	+	–	+

U JZ zagorskoj zoni, dakle, uz očekivani dočetni naglasak tipa *glāvã*, *žēnã*, *põtõk* (koji obično prevladava) nalazimo, u većoj ili manjoj mjeri, i primjere s retrakcijom bez duženja (kao *žēna*, *člõvek* – češće kod zadnjeg zatvorenog sloga), primjere s retrakcijom s duženjem (kao *žēna*) te primjere s analoškim naglaskom na početku u n. p. C (*měkla* »metla«, *dūša* prema A. *měklu*, *dūšu* – češće kod kratkih osnova). Na tom području treba biti oprezan u tumačenju određenih pojava zbog delikatne interakcije fonetskih i analoških procesa.

Primjeri sporadične retrakcije poput *glāva* umjesto *glāvã* (rjeđe i kod starih kratkih osnova kao *mēja* umjesto *mējã*) vjerojatno ukazuju na najnoviju tendenciju povlačenja naglaska koja rubno zahvaća i neke od rečenih

»mõja« – sr.r. mn.). U *jãden* može biti riječ o analogiji prema skraćenom *jãn* – usp. i *jãdno* (ž.r.) – *jãdne* (sr.r.) s povučenim naglaskom (što ne mora biti fonetski, usp. npr. i *děber* – *děbro* – *děbre*, : 304). U prez. glagola *biti* oblici *jãsi* – *jãsma* – *jãsta* – *jãsu* vjerojatno imaju naglasak analogijom prema *jãsym* < *jěsmь (§374^F) i *jã* < *jě(сть) (: 310). Što se pak tiče zamjeničkih oblika *nãgo* – *nãmu* (: 307), *těgo* – *těmu*, *kěgo* – *kěmu* (: 308), tu je riječ o starijem nefonetskom procesu, koji smo već spominjali (§311) i koji se javlja i drugdje u kajk., usp. *něga* – *němu*, *čěsa*, *tõga* u G. Konjšćini (Gudek 2013: 77, 81–82).

²⁷⁰⁸ Usp. *zěmja*, *vodã*, *nõga* u Sračincu (Lončarić 2005: 204) za sjevernu zonu, a za JZ zagorsku vidi u nastavku.

²⁷⁰⁹ Uz iznimku bednj. *kězo* »kõza«.

²⁷¹⁰ Vidi kartu u Ivić 1982: 184. Govori oko, južno i jugoistočno od Varaždina, kao i sâm Varaždin (Lipljin 2002), imaju retrakciju tipa *sělo*, *trãva* (Lončarić 2005: 204).

²⁷¹¹ Ovdje se, jasno, ne misli na ovaj konkretan primjer, nego na općenito tendenciju poopćavanja starog čeonog naglaska u n. p. C.

govora. S druge strane, primjeri s nekanovačkom retrakcijom (kao *člōvek*) su vjerojatno stariji. Oni možda potječu iz vremena oksitonskog duljenja *ženā* > *žēnā* (koje je u nekim drugim kajk. govorima još u toku²⁷¹²). Tada su djelovale dvije oprečne tendencije – ili je naglasak povučen na izvornu kračinu (*žēna*) ili je unijeta sekundarna silazna dužina (§336^F) koja je omogućavala opstanak oksitoneze (*žēnā*). Kao posljedicu toga, u mnogim govorima nalazimo rezultate i jedne i druge tendencije, s tim da je povučeni naglasak (tipa *žēna* i, rjeđe, *žēna/glāva*), čini se, u većini govorâ rjeđi te prevladava tip *žēnā*. Primjeri iz više govorâ JZ zagorske zone²⁷¹³ navedeni su u tablici na str. 732.

Kako vidimo, naglasak nekih primjera se poklapa u različitim govorima – npr. *č(l)ōvek* s retrakcijom, *ōna* – *ōne* s retrakcijom na zapadu²⁷¹⁴, *četřtek*, analoško *mēkla* itd. JZ zagorsku zonu, osim specifične nedosljedne oksitoneze i čestog ujednačavanja čeonog naglasaka kod *ā*-osnovâ stare n. p. C, također karakterizira, čini se, i čuvanje neoakuta na kraju riječi (§317), kao i bednjansku i sjevernu zonu, te silaznost prednaglasne dužine (§336^F). Razvoj tipa gornjega potvrđuje i govor Gornje Konjščine (Gudek 2013: 30–31, 74–75) koji je pretrpio retrakciju dočelnoga *˘*, ali gdje se vidi razlika između uobičajene kanovačke retrakcije tipa *žēna*, *ōtec* i rjeđe (starije) retrakcije kao *˘* – usp. *gōtuf*, *bōgat/bōgat*, *dēņes/dēņes*, *jēdenljēden*, *čōvek/čōvek*, G. *dēžžal/dēžža* itd.²⁷¹⁵ U pridjevima tipa *pōšten*, *vīsuk* itd. je moguće da je tu zapravo riječ o prvotnom prelasku B > C u neodređenim oblicima pa poopćavanju čeonog naglasaka (usp. i *zēļen* u Šemnici G. – Oraić Rabušić 2009: 268). S druge strane, u G. Konjščini se poopćeni čeonni naglasak iz n. p. C javlja samo u *bōuha* i *ōfca* (usp. *dēska*, *īgla*, *mēgla*, *mēkla*, *nōga*, *snēha*, *zēmļa*, *zōra* itd. s očuvanom n. p. C). Nekoliko primjera koji bi ukazivali na dvostruku mogućnost pomicanja naglasaka uočavamo možda i u Cerju (Šatović & Kalinski 2012). Ondje uz uobičajenu kanovačku retrakciju u *vōda*, G. *živōta*, *vīsuk*, *vōjzil* itd. nalazimo i nekoliko primjera kao *živut* te redovno naglasak tipa *vukōdlak*, *drvōsek* (ali s istim naglaskom i u kosim padežima) u takvim složenicama (usp. štok. *vukōdlak* u Prapatnicama – moji podaci).

²⁷¹² Tako je (bilo) u nekim samoborskim govorima. Šojat (1973b: 53) kaže da je u Sv. Nedelji gotovo posve neutralizirana opreka po dužini u penultimi oksitona, ali još ne potpuno, što se vidi po primjerima kao *steklō* uz *spēčē* i *pojēl* uz *jēzik*. Također kaže da se u Brezju i Novakima duženje ispred *˘* u zadnjem slogu događa samo fakultativno.

²⁷¹³ Kad iza primjerâ slijedi »itd.«, to znači da takvih primjera u govoru ima puno. Primjeri koji nemaju »itd.« iza sebe su jedini takvi u opisu govora.

²⁷¹⁴ Zanimljivo je da se varijante *onōlōno* javljaju i u Križanića.

²⁷¹⁵ U primjerima *živur*, *ōtruf* ne mora nužno biti riječ o takvoj retrakciji, usp. npr. štok. *ōtrōv* (ARj) pored varijante *ōtrou*.

tip	Zab. ²⁷¹⁶	Zač. ²⁷¹⁷	Krap. ²⁷¹⁸	Štup. ²⁷¹⁹	ŠG ²⁷²⁰	GV ²⁷²¹	Lobor ²⁷²²
<i>glāvā</i>	<i>djētē</i> itd.	<i>līcē</i> itd.	<i>glāvā</i> itd.	<i>glāvā</i> itd.	<i>trāvā</i> itd.	<i>dūšā</i> itd.	<i>mlīekē</i> itd.
<i>glāva</i>	<i>trāva</i> itd.		<i>klūči,</i> <i>pastīri</i> ²⁷²³	<i>zīma</i> itd.			<i>fāla, blīzu,</i> <i>brežūjek</i>
<i>ženā</i>		<i>žānā</i> itd.	<i>žēnā</i> itd.	<i>sēsstrā</i> itd.	<i>sēsstrā</i> itd.	<i>sēsstrā</i> itd. ²⁷²⁴	<i>sēsstrā</i> itd.
<i>žēna</i>	<i>žēna</i> itd.	<i>kōnā</i>		G. <i>nōža</i> itd.	<i>ōna –</i> <i>ōne</i>	<i>žēna, ōna</i> <i>– ōne</i>	<i>stēkle, ōna</i> <i>– ōne</i>
<i>žēna</i>		<i>čāla</i> < *pčelā	<i>mēja</i>				<i>dalēke</i>
<i>pōtōk</i>		<i>ōbrāš</i> itd.	<i>luōnēc</i> itd.		<i>pūōtēk</i> itd.	<i>pūōtēk</i> itd.	<i>pōūtēk</i> itd.
<i>člōvek</i>	<i>čōvek</i>	<i>člōvek</i>	<i>člōvek,</i> <i>ōtec,</i> <i>s kōjēm</i> »kōnjem«	<i>čōvek</i>	<i>čōvek,</i> <i>dēnes</i> itd. ²⁷²⁵	<i>čōvek</i>	<i>dēnes</i>
<i>pōtok</i>		<i>γdōvec</i> < *vdovēc	<i>hduōvec</i>				<i>uōtkut,</i> <i>jēden,</i> <i>uōbluk,</i> <i>uōci</i> ²⁷²⁶
<i>vrābēc</i>		<i>vrābēc</i> itd.	<i>vrābēc</i> itd.		<i>svīñēc</i> itd.		<i>črtālēc</i> itd.
<i>četrtēk</i> (?) ²⁷²⁷		<i>čētārtēk</i>	<i>četērtēk</i>		<i>četērtēk</i>		
<i>mēkla</i> (analogija u n. p. C)	<i>dēska,</i> <i>nōga,</i> <i>glāva,</i> <i>rūka</i> itd.	<i>māklā,</i> <i>māglā,</i> <i>vōdā</i>	<i>mēkla,</i> <i>pčēla,</i> <i>nōga,</i> <i>snēha,</i> <i>dēska</i>	<i>pēta,</i> <i>rūka,</i> <i>nōga,</i> <i>dēska</i>	<i>mēkla</i> itd. ²⁷²⁸	<i>īgla,</i> <i>zēmļa,</i> <i>zōra,</i> <i>vōdā,</i> <i>ōsa, čēla</i> itd.	<i>mēkla,</i> <i>mēja</i> ²⁷²⁹

²⁷¹⁶ Zabok – Kapović 2011a: 193 i moja građa (podaci od mlađeg govornika).

²⁷¹⁷ Začretje – Brozović & Lisac u FO: 317–319, 322. Ivšić (1936: 86) bilježi *težākā, ōrjē* i *jiēmē*.

²⁷¹⁸ Krapina – Šojat 1991: 23–24, 27–29.

²⁷¹⁹ Štuparje (zapadno od Krapine) – Kapović 2008c: 29^(F) (podaci od mlađe govornice).

²⁷²⁰ Šemnica Gornja – Oraić Rabušić 2009: 258, 262–264, 268.

²⁷²¹ Gregurovec Veternički – Jembrih & Lončarić 1982-3: 14, 20, 24, 26, 33, 35–36, 41. Usp. i opasku na str. 15.

²⁷²² Zečević 1993: 449–452, 460, 463.

²⁷²³ Prema Šojatu je ova pojava još »prilično rijetka« (: 23).

²⁷²⁴ Usp. i česte dublete kao *miēglā/mēgla*.

²⁷²⁵ Primjerā tipa *pūōtēk* i *čōvek* ima otprilike pola-pola.

²⁷²⁶ Ali *ōūtēc*.

²⁷²⁷ S obzirom da se ovaj naglasak javlja u više govora (i to kao jedini takav primjer), moglo bi se pomišljati na drugačiji psl. naglasni obrazac *če-

tv̄rt̄k̄ – *č̄tv̄rt̄ka (usp. *č̄t̄ȳre) pa onda jednačenje prema kosim padažima ili na analogiju prema *čētīti*. No bednjansko *četērtēk* (Jedvaj 1956: 298) i loborsko *četrtēk* (Zečević 1993: 450) odgovara štok. *četvrtak*.

²⁷²⁸ Ovako u skoro svim imenicama stare n. p. C, usp. *nōga, vōdā, snēha, dēska, zēmļa, mēkla* »metla«, *mēja, čēla* »pčelā« (~ Bednja C), *glāva, dūša* (iznimke: *rūkā* uz *rūka* i *zīmā*). Vjerojatno prema varijantama i - * i ~ kod stare kratke n. p. C (*nūgā : *nōg – gdje na kraju uvijek pobjeđuju oblici sa starim čeonim naglaskom) i kod nekih dugih osnova n. p. C dolazi do analogije (*cīnā : *cēnu) pa dobivamo *cēna* ← *cēnā, *zvēzda* ← *zvēzdā, *svīna* ← *svīnā (~ n. p. C u Bednji: *svēīñō* i *zviēzdō*, Jedvaj 1956: 302).

²⁷²⁹ Lobor, s obzirom na svoj rubni istočni položaj, odudara donekle od drugih govora jer je ondje čeonu naglasak u n. p. C ujednačen u manjem broju imenicā nego drugdje – usp. u Loboru izvorno *dēsiskā, mēīglā, snēīhā, stēīzā, nōūgā*, I. *s.rukōu, vodōu, grēdā, glāvā* (Zečević 1993: 449, 451–452).

§358 Kao primjer govora s retrakcijama usp. Turopolje (Šojat 1982: 380–385): *rūka* (ali G. *rukē*), *žēna* (ali G. *ženē*, rijetko i *ženā* mu – za ostatke oksitoneze vidi §336), *jēzik* (ali G. *jezika* – analogijom i *jēziku*) ali npr. *kūrili* (kod starijih) itd. Zanimljivi su primjeri kajk. govora s dvojnomo retrakcijom – tako u Gornjoj Stubici (Jakoby 1974: 145^F, 163) uz češće *sēstra* nalazimo i fakultativno *sēstra* (susjedni govori imaju uglavnom samo *sēstra*), kao i u južnomoslavačkom govoru Okešince (Kuzmić 2008: 186), gdje pri retrakciji nalazimo čestu dvojnomo tipa *būxa/būxa*, *mēgla/mēgla* itd. Još veću raznolikost nalazimo u donjosutlanskoj Zdenčini (Zečević 1988: 227–228) gdje supostoje oblici poput *deskā/dēskā/dēska/dēska*.

Što se tiče kajk. retrakcijā u tipu *ženā* općenito, prema Ivićevoj karti (1982b: 184), retrakcija tipa *žēna* se javlja na jugozapadu kajk. područja (u dijelovima Prigorja), u dijelovima sjevernog središnjeg područja (u Hrvatskom zagorju) te na istoku (od istočnog Međimurja na sjeveru, preko podravskog i križevačkog područja do istočnog dijela turopoljsko-posavskog dijalekta na jugu). Naglasak tipa *žēna* se pak javlja u širokom središnjem području od Turopolja na jugu do Hrvatskog zagorja na sjeveru, gdje tip *žēna* na zapadu graniči s tipom *ženā*, koji mu možda i prethodi. Na jugozapadu, u prigorskim govorima tipa Ozlja, pak imamo i tip *žēna* (u govorima u kojima je stari ~ dao ˘) s novim uzlaznim naglaskom²⁷³⁰.

Povlačenje je drugih naglasaka u drugim pozicijama, npr. ˘ u sredini (izuzmemo li poseban slučaj retrakcije u tipu *lōpata* u križevačko-podravskom – §329) ili ~ s posljednjeg sloga, rijetko (kao i u čak.), no ne i nezabilježeno (usp. npr. Ivšić 1936:73, 81 za *letī > lēti*).

²⁷³⁰ Težak (1982: 243, 297, 301) ističe kako novi retrakcijski ˘ u tim govorima ima postupno uzlaženje tona, za razliku od staroga ~ kod kojega je uzlaz tona skokovit, te da izgovorom odgovara nštok. ˘ (stari *~ je u Ozlju dao ˘, za razliku od Rožičeva Prodin Dola, gdje se čuva). Matija Mužek (usmeno) za obližnji govor Tuškanā (JI od Ozlja) ističe da se novi uzlazni naglasak (u primjerima kao *vóda*) razlikuje od ravnog tona koji može alotonski mijenjati ˘ (a što eventualno, ali vrlo dvojbeno, može biti i ostatak starog neoakuta). Za fakultativno čuvanje neoakuta u obližnjem Mahičnom usp. Kapović 2011a: 190.

KANOVAČKO DULJENJE

§359 Tradicionalni naziv kanovačko duženje/naglasak²⁷³¹ obuhvaća različite i ne potpuno povezane fenomene (koje smo već susretali govoreći o retrakcijama). Kanovačko duženje kao prvo označava duženje (tj. nastanak nove dužine na starim kratkim slogovima) kod oksitoneze, npr. *ženã* > *žēnã* (što je tipično ponajprije za kajkavski – §336), te duženje kod retrakcije, npr. *ženã* > *žēna*, *žēna* (što se javlja i u štok. i u čak. i u kajk.²⁷³²). Takva duženja možemo preciznije nazvati oksitonskim i retrakcijskim duženjem. Tu je stvarno riječ o fonetskim promjenama koje se može nazivati »duženjima«, dok se neetimološke dužine u drugim slučajevima (§362–363), s ovim nepovezanim, može nazivati »kanovačkim naglasakom« (pri čemu tu *kanovački* znači nešto kao »etimološki sekundarna dužina«) ali ne i »kanovačkim duženjem« (jer tu nema pravog fonetskog procesa duženja).

Kao što smo vidjeli, često se u rubnim štokavskim područjima (neki govori na sjeveru slavonskog dijalekta, neki govori u Šumadiji, neki smederevsko-vršački govori) razvija samo ´ dok ` izostaje. Razlog tome je što je ´ kao dug naglasak, perceptivno puno lakše usvojiti kroz jezičnu difuziju, dok je ` (kako god se fonetski ostvarivao) tu puno problematičniji i teže »prolazi« ako je riječ o slabijim kontaktima s novoštokavskim govorima. U ZJslav. se, kao što se fonetski može i očekivati, u većini govorâ naglasak lakše povlači na prednaglasnu dužinu (uz neke iznimke – §335–336). Prilikom retrakcije također razmjerno često dolazi i do duženja novonaglašenoga sloga.

Što se tiče načina i kronologije djelovanja kanovačkog duljenja (tipa *ženã* > *žēna/žēna*), tu postoje tri mogućnosti:

²⁷³¹ Naziv *kanovački/o* (*naglasak, duljenje*) je proizvoljan. Nastao je tako što je Vuk opazio da neki govornici u okolici Beograda, koji inače imaju poštapalicu *kano* pa ih zovu Kanovci, imaju ´ umjesto ` u riječima kao *sélo, kukúruz* itd. (Hraste 1957b: 59). Taj je naziv, koji valja shvaćati sasvim uvjetno, onda poslije proširen na različite tome više ili manje slične fenomene.

²⁷³² A i u sln., usp. sln. dij. *ženã* prema knjiž. *žēna* (kao *gláva*).

- 1) *ženã* > *žēnã* > *žéna/žēna* (npr. kajkavski)
- 2) *ženã* > *žéna/žēna* (vjerojatno npr. obalni čakavski govori)
- 3) *ženã* > *žèna* > *žéna* (npr. Dubrovnik)

U prvom tipu razvoja, dakle, prvo dolazi do duženja prednaglasnog vokala, a onda do retrakcije. S obzirom na to da u kajk. vidimo proces *ženã* > *žēnã* u jednim govorima, a povučen naglasak *žēna* u susjednim govorima, nema sumnje da je u kajk. (bar u nekim govorima) razvoj išao upravo ovim smjerom. To se može i sinkronijski promatrati u govorima u kojima je prijelaz *žēnã* > *žēna* još u toku.

Drugi tip razvoja je onaj gdje do duljenja ne dolazi ni prije ni poslije retrakcije nego istodobno s njom. To su, dakle, govori u kojima se ` (nekad samo u penultimi, tj. u prvoj fazi retrakcije) uopće ne razvija, nego ga, kao artikulacijski i kontaktno prominentniji, odmah zamjenjuje ´ (ili ~). Takav se razvoj vjerojatno dogodio u čak. obalnim govorima (npr. oko Zadra). Proces retrakcije tipa *ženã* > *žèna* se tu dogodio razmjerno nedavno (u nekim govorima je još u toku) i čini se da nema nikakvih indicija da je tu kao međufaza ikada ili igdje postojalo nekakvo *žēnã* ili *žèna*. U čak. obalnim govorima je poticaj za razvoj kanovačkoga ´ kontaktnoga karaktera – tu u čak. dolazi do retrakcije pod utjecajem novoštokavskih govora, pri čemu se nštok. sustav često usvaja samo djelomično (uzima se samo prominentniji ´, a ne i ` – bar u prvoj fazi).

Treći tip razvoja, gdje duženje dolazi nakon retrakcije, tj. gdje se novi (očito nestabilni) ` naknadno duži u ´, imamo, kako smo vidjeli, na dubrovačkom području (§345–346). Tu vrstu kanovačkog pozicijskog duljenja ne možemo nazvati retrakcijskim duljenjem²⁷³³. Dakako, u mnogim slučajevima (npr. u štok. govorima s tipom *žéna* ili u kajk. govorima s tipom *žēna* koji nemaju u susjedstvu govora sa *žēnã*) ne možemo nikako znati na koji je od rečenih načina do kanovačkoga duženja došlo. Dubrovački je primjer, gdje se razvoj retrakcijâ i kanovačkog duženja može pratiti kroz stare rječnike, čini se, jedinstven.

Kako primjećuje Ivić (1958: 107), kanovačko duženje se obično događa u govorima u kojima je retrakcija ograničena na zadnje slogove (bar u prvoj fazi), dok Langston (2006: 247^F) ukazuje na to da u čakavskom kod vokalâ koji se duže kanovačkim duženjem nikad nema diftongizacije (usp. u Brinju *žéna* ali *žienske*), što upućuje na razmjernu recentnost toga procesa (slično kao kod duženja u naglašenom slogu – §282). Ipak ima i nekih govora s diftonzima kod kanovačkog duženja – u sjevernom dijelu JZ

²⁷³³ No i u Dubrovniku je takva pojava, kao i kod kanovačkog retrakcijskog duženja, ograničena na penultimu.

istarskog dijalekta (npr. na Poreštini) nalazimo primjere poput *piěće*, *kuōza* (David Mandić – usmeno).

§360 Neki rubni čak. (rjeđe i kajk.) govori primaju nštok. ` i ´ kroz kontakt s nštok. govovima (vidi Zečević 2000)<sup>2734</sup>. Tu također vidimo da neki govori (npr. Kaštila kraj Splita, sâm Split ili Slatine na Čiovu<sup>2735</sup>) primaju nštok. uzlazne naglaske u potpunosti (i ´ i `), dok se u drugima (u mnogim govovima na čak. obali oko Trogira i od Vodicâ do sjeverno od Zadra) prihvaća samo istaknutiji ´, koji onda u primjerima kao *vōda*, *sélo* zamjenjuje `. Tu je riječ o nepotpunom usvajanju nštok. uzlaznih naglasaka, što za uvjete jezičnog kontakta nije nimalo neobično – difuzijom (kontaktnim širenjem) jezičnih promjena takve jezične promjene uvijek slabe i gube na svojoj kompleksnosti²⁷³⁶. U još slabijoj verziji nštok. utjecaja čak. govor može primiti poticaj za retrakciju u tipu *ženâ*, no može pri retrakciji ipak ostvarivati ne-nštok. naglasak *žēna* (ili *žēna*), koji već postoji u starom sustavu, zbog preslabog nštok. utjecaja koji nije uspio nametnuti svoje retrakcijske naglaske²⁷³⁷. Nekad kod retrakcije (npr. na Pašmanu – §361) dolazi i do varijacije/fluktuacije između nštok. ´ i čak. ˘.

U retrakciji naglasaka nema ništa specifično štokavsko, kao ni u gubitku neoakuta (§321^F) – o tome je li riječ o nštok. utjecaju ili ne, treba prosuđivati od slučaja do slučaja, ovisno o tome ima li realnog nštok. uzora u blizini i kakva je sama priroda novog retrakcijskog naglasaka (je li on nštok. tipa ili ne). Što se tiče kanovačkog naglasaka i retrakcijâ, nema sumnje da kajk. naglasak tipa *žēna* ili sln. *žēna* nema nikakve veze s novoštokavskim. S druge strane, u čak. (bez obzira bio rezultat *žēna* ili *žēna*) se kanovačka retrakcija javlja u načelu uvijek i samo u govovima koji su bili u kontaktu sa štokavcima – na području oko Trogira i na potezu od Vodicâ do sjeverno od Zadra (češće u priobalju ali i na nekim otocima), u Lici, na Žumberku, u JZ Istri i u nekim govovima SZ Istre. Stoga je tu bez sumnje riječ o procesu koji nastaje pod utjecajem novoštokavskoga.

²⁷³⁴ Poseban je slučaj kratkouzlaznog naglasaka križevačkih govora – §329. O retrakciji u čakavskom smo već govorili (§24, 354).

²⁷³⁵ U Slatinama nalazimo *gláva* : *lōza* (Hraste 1948: 140), za razliku od drugih mjesta na Čiovu (gdje bar djelomično imamo kanovačko duljenje), zacijelo zahvaljujući prometnoj povezanosti Slatinâ sa Splitom i Kaštilima.

²⁷³⁶ Labov 2010: 305–347.

²⁷³⁷ Veze retrakcije tipa *vōda*, *vōda*, *vōda* itd. s jakošću utjecaja nštok. govornikâ u uvjetima nštok.–čak. jezičnog kontakta trebalo bi detaljno sociolingvistički i sociološki ispitati. Pretpostavka »što intenzivniji kontakt, to novoštokavskiji proces retrakcije« se čini logičnom, no trebalo bi je i empirijski interdisciplinarno ispitati, s obzirom na to da je sasvim moguće da u nekim slučajevima to i nije tako zbog određenih povijesno-društvenih okolnosti i sl. i s obzirom da u društvenim procesima (a jezik je društvena činjenica) ipak ne možemo očekivati potpunu dosljednost i predvidivost.

Područja na kojima se javlja kanovački naglasak smo već spominjali govoreći o retrakcijama. Ovdje ćemo to samo ukratko i na jednom mjestu još jednom sažeti, usput dodajući neke nove detalje. Kanovački naglasak u Hrvatskoj se javlja kod govora s tipom *žēnā* u sjevernom dijelu kajk. SZ arhaične zone s oksitonezom, kod mnogih kajk. govora s naglaskom tipa *žēna* (npr. u Turopolju), oko Ozlja (tip *žēna*), Karlovca i na Žumberku, u nekim govorima sjevernog pojasa slavonskog staroštokavskog dijalekta, u JZ istarskim govorima (tip *žēna*), u nekim SZ istarskim govorima²⁷³⁸, u nekim ličkim čak. govorima²⁷³⁹, u dosta obalnih čak. govora od Šolte i Trogira/Čiova do Privlake²⁷⁴⁰ sjeverno od Zadra (od Vodića do Privlake skoro svi govori imaju kanovački naglasak pri povlačenju), u posebnom pozicijskom alotonskom vidu (*žēna/žēnal/žēna*) na širem dubrovačkom području (uključujući i Pelješac), gdje ta osobina još nije nestala (a na cijelom je području u povlačenju), te u moliškohrvatskom²⁷⁴¹. Kanovački naglasak u Srbiji se javlja, kako je već rečeno, u nekim šumadijskim i nekim smederevsko-vršačkim govorima. U Crnoj Gori i u BiH kanovačkog duženja, čini se, nema.

§361 U već više puta spomenutim čak. govorima između Trogira/Šolte i područja sjeverno od Zadra, gdje pod štok. utjecajem dolazi do pomicanja naglasaka u tipu *vodā*, *glāvā* i do razvoja kanovačkog duljenja, rezultati takvog pomicanja i duljenja nisu uvijek jednostavni. Nekad imamo jasan proces tipa *vodā* > *vóda*, no on je u nekim slučajima kompliciraniji – tako pomak u nekim uvjetima može biti fakultativan, fakultativno može biti i duljenje (*vòda/vóda*), a rezultat duljenja (*vóda* ili *vòda*) može varirati ne samo u različitim nego i u istom govoru (pri čemu se onda javljaju i kontradiktorni dijalektološki opisi).

²⁷³⁸ Usp. kanovačko duljenje u Materadi (Hraste 1967: 64), npr. *žēna*, *vòda*, kao i *dīte*, *svētac* (Hraste tu piše ´), ali *jezik*. U Kašteliru i Višnjaju pak nalazimo *žēna*, *sēstra* ali *čovik* (: 65).

²⁷³⁹ Hraste 1957b: 67–68. Hrastini kanovački primjeri iz Jezeranā kraj Brinja su sumnjivi. Navodi prvi put *pòtok* pa onda *pótok* – što je vjerojatno omaška jer je u drugim riječima *čòvik*, *bògat* itd. – te *vetěno* ali *vrucina* (i ostale riječi na *-ina*). U posljednjem slučaju neće biti riječ o kanovačkom duljenju nego o staroj duljini u tipu **-inā* (§93). Isto će vjerojatno biti i za »iznimne« likove na *-ina* na zadarskom području koje spominje (: 64). Za neke govore postoje oprečni izvještaji. Tako Lukežić (1990: 77) za Jezerane u Lici bilježi tip *žēna* (iako tu neki primjeri, kao *ótac* – G. *óca*, izgledaju sumnjivo), gdje Hraste (1957b: 68) bilježi uglavnom tip *žēna* (vidi gore; također i *otāc* – *đca*, s drugim naglasnim tipom nego kod Lukežićeve). Isto tako, Lukežić (1990: 77) bilježi tip *žēna*, *jezik* za Ogulin iako toga ne nalazimo u Težak 1981a.

²⁷⁴⁰ Usp. *kóza*, *nóga* (Lisac 1999: 82).

²⁷⁴¹ Usp. *dáska*, *čélo*, G. *kóna*, *jésno* itd. (Piccoli & Sammartino 2000). Ako je zadnji slog otvoren i kratak, u penultimi uvijek stoji ´ (ako je zatvoren ili dug, onda je tamo dvostruki naglasak, npr. *pètāk*, *vòdē*).

Kanovačko duženje

Miješane odraze nalazimo u nekim govorima u okolici Trogira – u Arbaniji na Čiovu *dòbròldòbro* (Hraste 1948: 140–141), u Marini (zapadno od Trogira) *pópàlpòpa* (: 142) i na otoku Drveniku *òrat* ali *nòsit* (: 143). Kao što je pretpostavio Hraste, tu je došlo do miješanja utjecaja trogirskog pomaka s kanovačkim duljenjem i klasičnog nštok. pomaka bez duljenja. Slično kolebanje može katkada zahvatiti čak i nštok. govore. Tako na zadarskom čak-štok. području, na kojem nalazimo i čuvanje tipa *čovik* i povlačenje tipa *čovik* i *čovik* (§354), imamo zanimljiv primjer nštok. Ražanca, gdje se uz običan nštok. ` fakultativno javlja i njegov poludugi aloton koji se približava naglasku ´, ali se s njim nikad ne stapa (Miletić 2008: 114). Tu je očito riječ o svojevrsnom kompromisu između tipa *čovik* i tipa *čovik* (s kanovačkim duženjem), koji se oba, kako rekosmo, javljaju na zadarskom području. To je tipološki usporedivo s dubrovačkim kanovačkim duženjem (§343–344). Za šibenske je otoke pak tipično trostruko kolebanje – čuvanje oksitoneze, kanovačko i nekanovačko povlačenje naglasaka. Usp. npr. na Zlarinu (Šimunović 2011: 153, 158–159) *jenà*, *jèdna* i *jè(d)na*.

Osim kolebanja što se tiče nastajanja neetimološke dužine, kolebanje se može ticati i prirode novonastaloga retrakcijskoga naglasaka. Tako na Pašmanu Finka (1987: 213–214) uz češće povlačenje kao ´ bilježi i rjeđe povlačenje kao ~, usp. npr. u Ždrelcu *Ždrélac* (uz dvostruki naglasak i *Ždrèlâc*) uz *Ždrêlac*. Varijantnost retrakcijskoga ʹ~ kod kanovačkog duljenja u Ždrelcu i Banju zapaža i Benić 2014: 118. Slična je situacija i preko puta na obali u Filipjakovu (§354).

S tim se može povezati i kanovačko povlačenje u Trogiru, gdje se javljaju raznoliki dijalektološki izvještaji. Već Rešetar (1900: 13, 28) bilježi da se u Trogiru i na otočićima između Trogira i Šibenika izgovara *vóda*, *žéna*. Tada se još nije pouzdano znalo za razliku između ´ i ~, a sâm je Rešetar nije bilježio pa nam ovi zapisi ništa ne govore o točnu izgovoru u Trogiru. Ivšić (1911: 149–150) se s Rešetarom ne slaže čak ni u tome je li riječ o bilo kakvom dugom uzlaznom naglasku, nego tvrdi da u Trogiru nije *séstra* nego poludugo *séstra* (ne samo tu nego i u tipu *rúka!*)²⁷⁴². Nštok. ´ za Trogir bilježi i Hraste (1948: 133), npr. *šélo*, *zéna*, *pošténo*, no za kanovački naglasak na Šolti i Trogiru susjednom Čiovu, koji također piše kao ´, kaže (Hraste 1957b: 63) da »taj akcenat nije na tome području uvijek iste prirode kao štokavski dugouzlazni akcenat (´), nego je sličan čakavskom akutu (~)« te ustrajava na tome da taj naglasak nije poludug²⁷⁴³. Hraste

²⁷⁴² Ivšić (1911: 150^F) navodi na istom mjestu da se ´ umjesto ` govori, za razliku od Trogira, npr. u okolini biogradskoj, u Dubrovniku i Trpnju, no to također nije baš točno (§343–344).

²⁷⁴³ Ranije (u Hraste 1948: 137) pak za Stomorsku i Gornje Selo na Šolti, bilježeći ´ u primjerima kao *rúka*, *díca*, dodaje praktički istu opasku: »Na Šolti bi se moglo reći, da

ni inače (§355^F) u bilježenju nije radio razliku između *ʹ* i *~*. Kasniji radovi pak u Trogiru u tipu *voda* bilježe neoakut – usp. tako kod Šimunovića (FO: 270–271) *kōni, māgla, glāva*. Jurić 2009 također kod povlačenja s otvorene ultime bilježi neoakut: *nōga, G. pōpa, sēlo, rūka, lūka, trāva* (: 69), iako kod kasnijih retrakcija, kojih u Rešetarovo i Ivšićevo doba još nije bilo, ima *ʹ* (§354). Može biti da je, kao i u nekim drugim govorima, narav retrakcijskoga naglasaka u prošlosti varirala (a izvorno možda i duljina ako je vjerovati Ivšiću), a da se kasnije izjednačila s neoakutom (što se tiče najstarije retrakcije – one s otvorene ultime).

§362 Drugi fenomen koji se naziva kanovačkim naglaskom (ali ne i kanovačkim duženjem!), nepovezan s prethodnim, jest leksički kanovački naglasak, tj. neetimološka dužina (na starim *e, *o i *ъ/ь, gdje se izvorno očekuje kraćina) u pojedinim riječima. Takva se neetimološka dužina u određenim izoliranim primjerima može naći u više govora, a najtipičnija je za štokavski. Takav je fenomen najčešći u *ā*-osnovama: usp. štok. *bōra*²⁷⁴⁴, *glōba* (uz *glōba*), *grōza* (ARj *grōza*), *hvōja* (§189^F), *jēla*²⁷⁴⁵, *rōda*, *smōla* (i *smōla*), *sōva* (u nekim govorima *sōva*), *tāma* (usp. i *tmā* < *tmā), *zōva* itd.²⁷⁴⁶ Ovakvo se duženje vidi i u turcizmima u štok. – *bōja* (prema *bōja* u BiH), *tāva* (usp. i *tāva* u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini), *sārma* (*sārma* u Bosni i npr. u Osijeku – no ovo može biti i predsonantsko duženje) itd. Usp. još i *stāblo* < *stāblo (prema starijem *stāblo* u Dubrovniku). U tim je riječima riječ o sporadičnom, ne potpuno jasnom, duženju. Zacijelo neće biti slučajno što sve navedene riječi imaju nakon produženoga vokala sonant ili zvučni suglasnik^{2747, 2748}. Takva duženja koja se događaju

taj akcenat nije posve jednak štokavskom dugom uzlaznom akcentu, nego je dosta blizak čakavskom akutu.« Prema recentnim istraživanjima Filipa Galovića (usmeno), Gornje Selo ima čisti kanovački naglasak, a Stomorska samo djelomično (zbog recentnog utjecaja Splita).

²⁷⁴⁴ Novija riječ (vidi ARj).

²⁷⁴⁵ Usp. *jēla* u Biteliću (Čurković 2014: 112), a u Lici (ARj) i *jēla*.

²⁷⁴⁶ Za čak. usp. npr. u Dračevici na Braču (Šimunović 2009) *smōlā, sōvā* ali *jelā* (*glōba* ima poopćen čeonu naglasak iz stare n. p. C), u Selcima na Braču (građa Nataše Šprljan) *tāmā, rōda* < **rōdā, sōvā* (B) ali *smōlā* (B), u Pitvama i Zavali na Hvaru (Barbić 2011) *jēlā* ali *smōlā, sōvā*, na Vrgadi (Jurišić 1973) *smōlā* (*sōva* – stara n. p. C), u Senju (Moguš 2002) *jēlā, rōda, sōva* (sa sporadičnom senjskom retrakcijom – §354^F) i na Grobniku (Lukežić & Zubčić 2007) *smōlā – smōlu, sōvā – sovū* ali *glōba, rōda* (zacijelo poopćenjem čeonu varijante iz starije n. p. C). Usp. za kajk. u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996) *rōda* i *stēblo*. Ovakve bi pojave trebalo detaljnije istražiti u dijalektima.

²⁷⁴⁷ Za sporadično kanovačko duženje, opet ispred sonanta, usp. još u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini (moji podaci) pridjev *vēlik – vēlika* (~ knjiž. *vēlik – vēlika*), u više govora u Dalmatinskoj zagori *būva, zmīja* (Čilaš Šimpraga 2010: 185) te dijalekatsko *govōriti* (prema češćem i starijem *govōriti*) vjerojatno analogijom prema imenici *gđvōr*.

²⁷⁴⁸ Druga je stvar mlade tvorbeno duženje s promjenom značenja, npr. *lōza* (rakija) prema *lōza, šlīva* (rakija) prema *šlīva* itd. U štok. govorima ima i primjerâ izvan nazivâ

u pojedinim riječima i obično su proširena u mnogim govorima, jasno, nemaju veze s kanovačkim duženjima u govorima u kojima se to događa u svim primjerima u tom položaju.

§363 Treći fenomen koji se ponekad naziva kanovačkim naglaskom (ili kanovačkom dužinom), a koji s prva dva zapravo i nije povezan nikako osim što i tu imamo neetimološki ´ umjesto ` , je štokavski proces u kojem se u izvedenicama strukture prefiks + osnova + nulti morfem, tj. u riječima tipa *pònos*, širi, više na istoku nštok. područja nego na zapadu²⁷⁴⁹, sekundarni ´, tj. *pónos*. Usp. još i *prórok*²⁷⁵⁰, *pómak*, *sābor* (← **sābor*²⁷⁵¹ ← *sābor), *ómot*, *ízlaz* itd. prema starijem *pròrok*, *pòmak*, *òmot*, *ízlaz*. Ovo je specifičan vid, čini se, analoško-fonetskog duljenja. Polazište za ovakvo duljenje je zacijelo analoško – duljenje u *ò(b)-*, *prò-*, *pò-*, *pòd-*, *sà-*, *iz-*, *ù-* < **въ-* nastaje analogijom prema izvornoj dužini u *ná-*, *zá-*, *prí-*, *prijé-/pré-*, *ráz-*, *nád-* (§212). Dakle, *ópis* (a onda i pridj. *ópisan*), *pópis*, *própis* (i *própisan*), *úpis* prema *zápis*, *nátpis*, *prijépis*; *pómak* prema *rázmak*; *pónos* prema *nános*, *prínos*; *sābor* ← *sābor prema *nābor*, *príbor*; *dókaz*, *pókaz* prema *príkaz*; *prózor* prema *prízor*²⁷⁵², *zázor*, *názor* itd. Jasno, duženje nije zapravo išlo pojedinačnim analogijama kod primjerâ iste osnove nego se općenito prema dužini kod izvornih dugih prefiksa počela javljati analoška mlađa duljina i kod starih kratkih prefiksa. No kako je riječ o analogiji, ona se ne provodi dosljedno. Kanovačka dužina u nekim govorima izostaje u primjerima poput *pòtok*, *òtok*, *òkovi*, *òsip*, *pòskok* (»zmija«, ali *dóskok* »doskakivanje«) koji imaju konkretno a ne apstraktno značenje²⁷⁵³ i gdje je riječ o izvedenicama od kojih se neke više ne percipiraju toliko kao izvedenice – bar u slučaju *pòtok* i *òtok* (usp. i *ístok*), gdje semantička veza s *teći* nije više toliko prozirna (pogotovo kod *òtok*). U taj tip idu možda i riječi *òbjed* (usp. *pósjed* za sličan suglasnički skup), *òbraz*, *òtrov*, no tu duženje može izostajati i zbog suglasničkog skupa²⁷⁵⁴.

za rakije, usp. npr. *kráva* (za žene) prema običnom *kràva* (životinja) u Prapatnicama (moji podaci). Takav je naglasak općeproširen u odmilicima kao *kóka* (prema *kòkòš*).

²⁷⁴⁹ Takav naglasak, recimo, uglavnom izostaje u Vrgorskoj krajini (moji podaci), no Čurković 2014: 112 ga bilježi u nekim primjerima za Bitelić u Sinjskoj krajini.

²⁷⁵⁰ U Vukovu rječniku, čini se, samo ova riječ ima kanovački naglasak od takvih tvorbi, što László (1994: 434) zove »kaluderskim izgovorom«.

²⁷⁵¹ Kao *zāpad* od starijega *západ*. Ovo je u osnovi isti proces (ne posve jasnog postanja) kao i *zābava* ← *zábava*. Usp. *sáziv* (← *sáziv*) za stariji naglasak. Ovo *sa-*, jasno, potječe od **съ-*, sa sekundarnom vokalizacijom poluglasa, usp. *zbd̄r/sābor* < *съbòrъ.

²⁷⁵² Ali usp. ime grada *Pròzor* u Bosni (Brozović 1996: 176). U riječi *prózor* je takav naglasak široko proširen (s tim da je u nekim govorima ta riječ vjerojatno knjiška).

²⁷⁵³ Ovamo bi spadala i malo knjiškija riječ *izum* (uz varijantu *ízum*).

²⁷⁵⁴ ´ izostaje obično i u riječi *pòkoj*. Ona se inače javlja u frazi *pòkoj_mu dūši* u kojoj se vidi još jedna arhaična karakteristika – čuvanje starog čeonog naglasaka u D. *dūši* čak i u govorima koji inače tu imaju mlađi naglasak tipa D. *dūši*, *glávi* izvan ove fraze. Nije

Naime, postoji fonetsko ograničenje kod ovoga duženja (bar u nekim govorima), kako izvrsno uočava Benić (2007: 24) govoreći o Osijeku – duženje često izostaje kod (nekih) suglasničkih skupova, usp. npr. *òdnos* uz *pónos*; *òdbor* i *izbor* uz *sābor* ← *sābor; *ùzmač* uz *pómak*; *ispis* uz *pópis*, *ópis*; *iskaz* (uz *ískaz*) uz *dókač* (usp. još i *izvor*, *òtvor*) itd.²⁷⁵⁵ Ovakav se mladi naglasak onda prenosi i na pridjeve izvedene od takvih imenica, npr. *pónos* – *pónosan* prema starijem *pònos* – *pònosan*, kao i na duže izvedenice muškog roda s prefiksom (no ondje jako nedosljedno), usp. *pósjednīk* prema *pósjed*²⁷⁵⁶, *nādimač* umjesto starijeg *nādimač*²⁷⁵⁷ (usp. *zàlazak*), *pódvožnāk* (prema *nádvožnāk* – a tu je duljina isto sekundarna) itd. Navedeno širenje dužine u različitim tipovima i okolnostima bi trebalo detaljnije istražiti po govorima.

Kanovačkim bi se, opet uvjetno, mogao nazivati i sekundarni naglasak u imenicama na *-ña* poput *kóšña*, *vóžña*, *próšña*, *nóšña* (umjesto starijeg *kòšña* itd.) prema izvornoj dužini u *sádña*, *grádña*, *kúpña*, *krétña*, *tréšña* itd. (~ *kòsiti*, *vòziti*, *pròsiti* ali *sáditi*, *gráđiti*, *kúpiti*, *krétati*, *trésti*).

---

nimalo neobično da se u frazama može čuvati stariji naglasak (npr. *bôg bogóvā*, *u_vijêke vjekóvā*, *da_prostíte*, *nèka_ti bôg bñdē na_pomòći* i sl.).

²⁷⁵⁵ Osim varijacije *dòkač/dókač*, u ovom tipu situaciju komplicira i tip C kao *dòkāz* koji se javlja u nekim govorima (npr. dalmatinskima, gdje je često proširen) i u nekim primjerima. Naglasak ne mora biti isti u svim izvedenicama, usp. npr. *òglās*, *pròglās* ali *rāzglas*, *prijéglas*. Ovakve bi izoglose također trebalo detaljnije terenski istražiti.

²⁷⁵⁶ Usp. László 1994: 434.

²⁷⁵⁷ Npr. *nādimač* (ARj), *nádimač* (ERj), s tim da, zanimljivo, u ARj piše da se *nádimač* govori po Hrvatskoj.

KRAĆENJE SAMOGLASNIKÂ

§364 Ovdje govorimo o sustavnim fonetskim kraćenjima samoglasnikâ – kraćenju dugih vokala u zijevu i kraćenju slogotvornoga *ɾ*.

Kraćenje vokala ispred vokala

Kod zijeva (doticaja dvaju vokala), koji obično nastaje ili vokalizacijom *l* (ponajprije u štokavskom) ili ispadanjem *h*, dolazi do kraćenja prvog vokala – dugi vokal se krati ispred drugog vokala.

Do kraćenja dugih vokala dolazi redovno kod promjene *l* > *o* na kraju sloga (vokalizacija *l* je tipična za štokavski, no javlja se, pogotovo kod glag. pridj. radnog, i u čak.²⁷⁵⁸). Usp. *bîl > *bîo* (: *bîla* – *bîlo*), *pîl > *pîo* (: *pîla* – *pîlo*), *pôpîo (: *pôpîla* < dij. *popîla* – *pôpîlo*), *dâl > *dâo* (: *dâla* – *dâlo*), *děl > *dîo* (: *dijéla*, *ě > *i* ispred vokala) itd. – tipološki istu promjenu (*vocalis ante vocalem brevis*) vidimo primjerice i u latinskom. U nekim štok. gov. rima, čini se, nema ove promjene – usp. *klêo*, *dônîo* itd. (Brozović 2007: 108–109) – iako se u takvim primjerima može raditi i o naknadnoj analogiji prema *kléla* – *klêlo* itd.

Do kraćenja može doći i pri ispadanju *h*, što se događa u nekim štok/čak/kajk. gov. rima. Tako prema starom *dûh* – *dûha* (tako je npr. u Dubrovniku) dobivamo *dûha* > *dûa* > *dûa* > *dûva* (s razvojem *v* u zijevu), što se onda prenosi i u nominativ kao *dûv* (s restauracijom *h* pod utjecajem standarda dobivamo onda i *dûh* – *dûha* ⇒ *dûha*). Na isti način nastaje i dij. *strâ(h)* prema starijem i knjiž. *strâh*²⁷⁵⁹, a takvim se kraćenjem može, bar u nekim gov. rima, objasniti i općeprošireno *vřh* < **вѣрхъ*²⁷⁶⁰.

²⁷⁵⁸ Vokalizaciju dočetnog *-l* poznaju, dakako, i sln. i rjeđe kajk. govori.

²⁷⁵⁹ Naravno, kraćenje nije dosljedno, usp. u Sikerevcima (Kapović 2008a: 183) nepokraćeno *strâ* i *prâv*, ali pokraćeno (i s restauriranim *x* pod utjecajem standarda) *dâx*, *nûx*, *dûx*, *slûx*, *vřx* (: stand. *strâh*, *prâh*, *dâh*, *dûh*, *slûh*, *vřh*). U riječi *ûho* (dij. *ûvo*, starije *ûho*) se vjerojatno ipak ne radi o kraćenju zbog ispadanja *h*, nego o kraćenju analogijom prema množini *ûši* koja nastaje analogijom prema kosim padežima (g. *ûšijû*, dli. *ûšima*), gdje se kraćina očekuje. Obrazac *ûvo* – *ûši* nalazimo u Docu Donjem (Poljica

Kraćenje $\bar{r}$

§365 Opće kraćenje slogotvornog $\bar{r}$ (npr. *křv* > *kř̄v*) je jedna od promjena tipičnih za (štok/čak.) govore uz Jadran (adrijatizam). To se kraćenje dogodilo u dosta čak. i štok. govora uz more (od gradova npr. u Dubrovniku, Splitu, Zadru itd.)²⁷⁶¹, u nekim govorima u zaleđu blizu mora, ali i u nekim štok. govorima daleko od mora – recimo, u Bosni i Hercegovini²⁷⁶². U takvim govorima slogotvorno $\bar{r}$ može u principu biti samo kratko. Usp. za čak. npr. na Vrgadi (Jurišić 1973) *kř̄v* ili *vř̄stā* prema stand. štok. *křv*, *vřsta*, dok se npr. u JZ istarskom dijalektu $\bar{r}$ čuva (David Mandić – usmeno). U kajk. se $\bar{r}$ uglavnom čuva (katkad s prelaskom u novo *ēr* – *kērv*).

Kod kraćenja mogu postojati neke razlike. U Metkoviću se npr. $\bar{r}$ javlja isključivo u genitivu množine, npr. *vř̄sta* – *vř̄stā*²⁷⁶³ (usp. i *žēna* – *žēnā*), dok je u Dubrovniku $\bar{r}$ i tu pokraćeno (g. *vř̄stā*)²⁷⁶⁴. Tendencija se ne probija uvijek u zaleđe, npr. nema ga u čak. Brinju u Lici, a $\bar{r}$ je očuvano i u štok. Imotskoj krajini (Šimundić 1971: 33) – npr. *stř̄ft*, *ždř̄ft*²⁷⁶⁵. Dugo $\bar{r}$ se čuva i u Vrgorskoj krajini (*bř̄z*, *tř̄čēn*), no krati se sporadički u nekim primjerima (Prapatnice *gř̄m*, *gř̄b*, *čētvr̄tī* : knjiž. štok. *gřm*, *gřb*, *čētvr̄tī*)²⁷⁶⁶, s tim da izgleda da se kraćenje $\bar{r}$ širi kod inovativnijih govornika mlađih generacija i da se ondje javlja u širem opsegu (s Ravče imam posvjedočeno još npr. *zavř̄šit*, *cř̄nac*, *tvř̄do*). Kraćenje je jače zahvatilo Makarsko primorje, gdje se $\bar{r}$ javlja još samo fakultativno i ne svugdje gdje bi se očekivalo (Kurtović Budja 2009: 40). Tendencija se kraćenja $\bar{r}$ i varijantni oblici tipa *kř̄v*/*kř̄v* bilježe i u Biteliću u Sinjskoj krajini (Čurković 2014: 48). Kraćenje bi

---

– moji podaci), dok je u većini govora naglasak množine proširen i na jedninu. Da nije riječ o kraćenju zbog ispadanja *-h-* vidi se po tome što se kraćenje događa i u govorima koji ne gube *-h-*, usp. npr. *ř̄ho* u Vrboski na Hvaru (Matković 2004), na Vrgadi (Jurišić 1973) i u Dubrovniku (Bojanić & Trivunać 2002).

²⁷⁶⁰ No nije jasno kako objasniti primjere poput *vř̄h* – *vř̄hā* u Orbanićima (Kalsbeek 1998), gdje je *h* uvijek očuvano.

²⁷⁶¹ Usp. npr. Kurtović Budja 2010: 100 za neke južnije čak. kopnene govore i različite tendencije pokraćivanja $\bar{r}$.

²⁷⁶² Npr. u nekim govorima u dolini Neretve, u govoru mostarskih Srba (Ivić 2001: 187), u tuzlanskom kraju (Brabec 1955: 29) itd.

²⁷⁶³ Domagoj Vidović (usmeno).

²⁷⁶⁴ Budmani 1883: 156. Rešetar (2010: 150) napominje »da je u Dubrovniku nesklonost prema dugome $\bar{r}$ tako snažna« da se ono ne javlja ni u pozicijama dubrovačkog kanovačkog naglasaka (§343), usp. dubrovačko *tvř̄da* (obično nštok. *tvřda*) prema *žēna* (obično nštok. *žēna*). Glas $\bar{r}$ je isključivo kratak i u Cavtatu (FO: 497), ali ne i u Konavlima (Kašić 1995: 260–261).

²⁷⁶⁵ Usp. još u Studencima (Babić 2008) *př̄kno*, *vř̄ž*.

²⁷⁶⁶ Kapović 2006b: 114. Slično sporadično kraćenje vidimo i u dolini Fojnice (Brozović 2007: 110) iako svi Brozovićevi primjeri ne moraju biti posljedica kraćenja $\bar{r}$ (npr. *vř̄šēmo*, *Bř̄kići* mogu biti arhaizam u staroj oksitonskoj penultimi – §221).

r bilo zanimljivo u štok. detaljnije lingvogeografski istražiti i analizirati u pojedinim sustavima²⁷⁶⁷.

Na Grobniku je kraćenje pak, čini se, fakultativno (Lukežić & Zubčić 2007): *křv/křv*, *gřd/gřd*, *gřdět/gřdět* ali samo *vřst* itd. Na Kastvu (Jardas 1957: 15, 340, 386) nalazimo nedosljedno kraćenje – *křv*, *čřn* ali odr. *čřnā*, *gřm* ali *gřmā*, *nā*, *třdo*. Dugo *ř* pak nije pokraćeno ni u nekim govorima uz more, usp. iz Punta na Krku (Šimunović 2011: 323) primjere *křv* i *čřnoga*. Belić je (1909: 188) još u nekim primjerima u nenaglašenom slogu za Novi Vinodolski zabilježio (polu)dugo *ř*, no novija su istraživanja pokazala da se *r* i u tom položaju pokratilo (Moguš 1977: 30^F, Vermeer 1982: 304^F). Kraćenje se može izravno dijakronijski pratiti i drugdje, npr. kod Križanića u 17. st. u njegovom kajk.-čak. govoru još nalazimo dugo *ř* (npr. *kōrv*, s pisanjem *-or-* prema ruskom), dok je danas òno bar u kajk. susjedstvu njegova kraja potpuno pokraćeno (Ribnik/Ozalj *křv*)²⁷⁶⁸. Usp. kraćenje i u Beltincima u Prekmurju (Novak & Novak 2009) – *sřna*, *sřp*, *sřd*, *třn* itd.

Sa slogotvornim *r* je povezano i još jedno duženje, tipično za mnoge štok. govore. Naime, u glag. pridj. radnim kao *umro* vidimo sljedeći proces – *ũmr̩l* > *ũmr̩o* > *ũmr̩ō* (isto i *prōdr̩ō*, *zãtr̩ō* itd.). Tu dolazi do desilabifikacije slogotvornoga *r*, pri čemu se gubitak toga sloga nadoknađuje duljenjem idućega sloga u zamjenu.

²⁷⁶⁷ Rezultati kraćenja u organskim govorima mogu prodrijeti i u standardnojezične priručnike. Tako npr. Pranjkić (iz Kotor Varoša u BiH) u ERj bilježi *gřm*, *třg*, dok Anić bilježi *gřm* ali *třg* – usp. to s najstarijim naglaskom *gřm*, *třg* (npr. ARj), kakav se javlja u mnogim štok. govorima u kojima *ř* dosljedno čuva dužinu.

²⁷⁶⁸ Težak 1996: 91.

KASNIJE KRAĆENJE PREDNAGLASNIH DUŽINA

§366 Već smo govorili o općeslavenskom starom kraćenju prednaglasnih dužina (§192 i dalje). U nekim primjerima imamo fonetski očuvane prednaglasne dužine (kao *nārōd*), dok se u drugima one učvršćuju ranim analogijama (npr. *kūpiti*). Takve se prednaglasne dužine, koje se čuvaju u arhaičnim govorima (npr. Posavini, mnogim čakavskima govorima i nštok. s pomaknutim naglaskom na njih), onda mogu kasnije u nekim govorima pokratiti (lakše ispred unutarnjeg sloga, kao u *brāniti*, nego ispred posljednjeg, kao u *glāvā*). Proces kraćenja može biti dosta kompliciran. Npr. u općeslavenskom je izvorno pokraćena prednaglasna dužina u *kūpiti. Ta je dužina onda vraćena analogijom prema prezentu *kūpīš* (§228) od čega dobivamo polazno *kūpiti* u štok/čak/kajk., gdje ta dužina opet može, puno kasnije, nestati pa opet dobivamo *kŭpiti*.

Kada govorimo o prednaglasnim dužinama, ovdje mislimo na njih ponajprije u dijakronijskom smislu. Zanima nas jesu li očuvane dužine tipa *glāvā*, *nārōd* ili *kūpiti* bez obzira na to je li u govoru ostalo staro mjesto naglasaka ili je naglasak povučen na dužinu (npr. *kūpiti* ili *kŭpiti*). Nštok. govori, kao i mnogi drugi, nemaju prednaglasnih dužina ne zato što su ih pokratili u primjerima kao *nārōda*, nego zato što je naglasak na njih povučen (*národa*)²⁷⁶⁹ – takvi nas slučajevi ovdje ne zanimaju. Dakle, ne zanima nas (ne)postojanje prednaglasne dužine u sustavu, nego čuvanje točno određenih starih prednaglasnih dužina. Ovdje također nećemo govoriti o gubljenju dužine ispred ~ i (°) – što je poseban problem i gdje se prednaglasna dužina, koja je tu ionako uvijek sekundarna, lakše gubi (§236–240) – nego ponajprije o kraćenju ispred °.

²⁷⁶⁹ Izvorno su (nakon psl. pokratâ) prednaglasne dužine mogle stajati samo u prvom prednaglasnom slogu ispred °. Sve druge prednaglasne dužine su sekundarne (§221, 236, 240). Za štok. govore koji su kasnije pretrpjeli nštok. retrakcije je najjednostavnije, kako je već rečeno, pretpostaviti prasustav u kojem se prednaglasna dužina javljala samo u slogu izravno ispred naglasaka pa su je onda nštok. retrakcije potpuno eliminirale. Naravno, teoretski je moguće da su u pred-nštok. postojale i (sekundarno unesene) dužine u drugom slogu ispred naglasaka pa da su se naknadno, neovisno o nštok. retrakciji, pokratile, no to se ne može dokazati.

U štokavskim govorima je kraćenje prednaglasnih dužina vrlo rijetko – naglasak se može povući na dužinu (*brāniti* > *brāniti*), što se u većini štok. govora i događa, no prednaglasna dužina se jako rijetko krati – njezin izostanak se uglavnom može sresti tek iznimno kod slijeda - ~ (iako ne možemo biti uvijek sigurni da je tu riječ o kasnom kraćenju)²⁷⁷⁰. S druge strane, u kajk. i čak., gdje je u većini govorâ stari središnji naglasak stabilan, dužine mogu biti pokraćene. Nekad je to kraćenje starije (prije prvih dijalektoloških opisa u 19. st.), a nekad je posve recentno. U čak. je kraćenje prednaglasnih dužina puno rjeđe od kraćenja zanaglasnih dužina, tj. prednaglasne dužine se bolje čuvaju. U čakavskom postoje govori koji imaju dužine i ispred i iza naglasaka, kao i govori koji nemaju ni jedno ni drugo. Također su brojni govori koji imaju samo prednaglasne dužine, dok su govori koji imaju samo zanaglasne dužine sasvim iznimni (ali ne i nepostojeći, kao što se katkad tvrdi).

U kajk. se dužina u tipu *glāvā* uvijek čuva, bilo da je riječ o manjini SZ govorâ koji čuvaju stari akcenat ili o većini govorâ gdje je naglasak retrahiran u *glāva*. Prema Ivićevoj karti (1982b: 185), tip *pīsāti* se čuva u SZ pojasa gdje se čuva i oksitoneza tipa *glāvā*, SI od Zagreba te na krajnjem jugu. Pokratu *pīsāti* vidimo pak u Prigorju i djelomično u Turopolju (pogotovo na jugoistoku)²⁷⁷¹, dok je drugdje naglasak povučen u *pīsati*. Dužina je ispred ~ u kajk. nestabilna, a u mnogim je govorima tu i nema, no nije uvijek sigurno je li to plod kasnijeg kraćenja ili psl. nasljeđa (§236, 239).

U JZ istarskim čak-štok. govorima u primjerima kao *nārōd*, *pītāti* se u nekim govorima čuvaju takvi najstariji oblici, u drugima se tu naglasak povlači (*nārōd*, *pītati* – §355), a u rijetkima dolazi do kraćenja prednaglasnih dužina (*nārōd*, *pītāti*) – u premanturskim govorima i, vrlo recentno, u Medulinu i Ližnjanu (David Mandić – usmeno). Već smo spominjali kraćenje tipa *sřidā*, *rěbāc* u SZ Istri (Hraste 1967: 63). Na Krku se (Lukežić & Turk 1998) prednaglasne dužine čuvaju u području Omišalj–Vrbnik–Dobrinj i okolina (: 52) i Puna–Baška i okolina (: 69–70)²⁷⁷², dok se krate u Dubašnici i okolini (: 87), Šotoventu (: 102–103) i Sv. Vidu i Njivicama (: 116). I među Sčak. ekavskim govorima ima onih gdje su nestale i predna-

²⁷⁷⁰ Za kraćinu u štok. u primjerima koji drugdje imaju - ~ vidi §237–238. Puno su rjeđi primjeri s kraćenjem ispred ~ kao *pětāo*, *rādīli*, *živēla* u Resavi (Peco 1980: 147). Prednaglasne dužine se fakultativno pokraćuju i u okolici Bara u Crnoj Gori (Okuka 2008: 176).

²⁷⁷¹ Šojat (1982: 384–385) za Turopolje navodi da se prednaglasne dužine negdje čuvaju, negdje krate, a negdje privlače naglasak te zamjećuje tendenciju kod mlađih govornika da se dužine ili krate ili se na njih povlači naglasak.

²⁷⁷² No vidi §372 za Puna.

glasne i zanaglasne dužine²⁷⁷³ – npr. u trsatsko-bakarskim govorima²⁷⁷⁴ (ali ne i u njima bliskoj ali teritorijalno odvojenoj Crikvenici). Prednaglasne dužine nestaju npr. i na Lošinju (Šimunović 2011: 208). Za Rab su Kušar 1894: 9 i Hraste 1955 izvještavali o gubitku prednaglasnih dužina, pogotovo u govoru grada Raba (npr. *glühã, hrãnit* i sl.)²⁷⁷⁵. Prema Lukežić 2009: 64–69 se u rapskim govorima dužina ispred “ uglavnom čuva, a u gradu Rabu se tek povremeno gubi – restituiranje dužinã je tu vjerojatno posljedica naknadnog utjecaja seoskih govora putem doseljavanja. Na Pagu se prednaglasne dužine »dobro čuvaju u govoru Luna i (...) Novalje, dok su nešto kraće u govoru Kolana, u govoru Metajne i u govoru Paga« (Vranić 2002: 51^F). Usp. iz Paga *rũkã* (Kustić 2002: 30) ali *rũkã* (: 332)²⁷⁷⁶. U mnogim čak. govorima je prednaglasna dužina ispred “ stabilna, npr. na Braču, Hvaru i Visu (no može se kratiti ispred dugih naglasaka – §239), Korčuli, Vrgadi, u mnogim sjevernim čak. govorima (Omišalj, Grobnik, Kastav itd.) itd.

²⁷⁷³ Белић 1912: 359–360, Vermeer 1982: 311, Lukežić 1996: 89–90, Vranić 2005: 230–235, 238.

²⁷⁷⁴ Usp. u Kostreni (moji podaci) *pěsãk* (Žuknica), n. *hrãstĩ rãslĩ, na_pũtũ* (Glavani), *zapisãli* (Urinj), *plãsã* »zaselak« (Šoići), *grẽmõ* (Sv. Lucija) itd. i *znãčĩ, devẽtẽ, vĩdĩmo* (Urinj), *kostrẽnskĩ, ne_dẽlãmo* (Žuknica), *smẽtã* (Martišnica) itd.

²⁷⁷⁵ Kušar tu naglašava razliku između grada Raba i Lopara (gdje bilježi dužinu u *glãvã*).

²⁷⁷⁶ Sudeći prema rječniku Martinović 2005, na Ižu se prednaglasna dužina dobro čuva u položajima tipa *dũšã*. No često je kolebanje kod prednaglasne dužine ispred unutar-njeg “, npr. *šãrãti* ali *šćĩpãti* – *šćĩplẽš* (postoje brojni primjeri obiju vrsta). No kod očekivanih prednaglasnih kratkih slogova često nalazimo sekundarnu dužinu i to katkad na najne očekivanim mjestima. Usp. dvostrukosti poput *zemľã* (: 503) uz *zẽmľã* (: 484), *gorã* ali *Gõrã* (2x) (: 505), *selõ* ali *Sẽlõ* (: 511, 513), *Petrõva* ali *Pẽtrõvo* (: 510), *spečẽš* uz *splẽtẽš* i potpuno neobične dužine u primjerima kao *nãsrãmotu, prelẽĩti, pĩsĩzati, zgõtõviti, rižõt, jẽtĩva* i sl. Situaciju bi trebalo dodatno istražiti kako bi se ustvrdilo što je tu točno posrijedi. Za Dugi otok (za koji Finka 1957a: 386 tvrdi da se prednaglasne dužine dobro čuvaju) se u novijim radovima za neke govore bilježe i kraćenja (§353^F).

KASNIJE KRAĆENJE ZANAGLASNIH DUŽINA

§367 Već smo govorili o općeslavenskom kraćenju zanaglasnih dužina (§241 i dalje) – ovdje ćemo govoriti o kasnijim kraćenjima očuvanih zanaglasnih dužina. Tu ne mislimo na kajkavski, gdje su zanaglasne dužine jako rano nestale, kao i u slovenskom, ostavivši trag u razvoju neocirkumfleksa (§133 i dalje) i duženju kratkog neoakuta (§176 i dalje), nego na štokavski i čakavski, gdje su zanaglasne dužine očuvane u najstarijem sustavu. U štok. se zanaglasne dužine u mnogim dijalektima dobro čuvaju, a često nestaju, čini se, tek vrlo kasno, s tim da ponegdje taj proces još traje²⁷⁷⁷. U čakavskom su do danas očuvane u nekim govorima (i na jugu i na sjeveru), no u najvećem broju govora su nestale – u mnogim slučajevima još prije prvih dijalektoloških opisa u 19. st., no nekad i dosta kasno. Zanaglasne dužine se u čak. čuvaju puno lošije od prednaglasnih.

Fonetski ostvaraj zanaglasnih dužina može biti dosta različit. U nekim govorima one mogu biti jako duge, a u drugima zanaglasni dugi slogovi mogu biti tek nešto duži od kratkih. Isto tako, u nekim se govorima zanaglasne dužine uglavnom uvijek jasno i čujno artikuliraju, dok se u nekima mogu katkada i fonetski ne ostvariti (iako su fonološki prisutne). Zanaglasne dužine mogu biti kraće ili čak potpuno nestati u brzom govoru, no to opet ovisi o pojedinom govoru i govorniku. Tu bi svakako trebalo više fonetskih strojnih istraživanja.

U štokavskom je bitno razlikovati primarne od sekundarnih zanaglasnih dužina. Primarne su one koje su se izvorno nalazile iza naglaska bez obzira na retrakcije, npr. *nõsĩš* i *podnõsĩš* > *põdnosĩš*, *čũvãš* > *čũvãš*, g. *lêtã* itd. Sekundarne su zanaglasne dužine koje nastaju povlačenjem naglaska s izvorno dugih naglašenih slogova, npr. *lõvĩm* < *lovĩm*, *mũškĩ* < *muškĩ*, G. *glãvẽ* < *glãvẽ* itd. (to vrijedi i za pomicanja ne-nštok. kao *jũnãk* < *junãk* u Podravini). Sekundarne se zanaglasne dužine, općenito govoreći, puno bolje čuvaju nego primarne – bilo zato što je tu riječ o kasnije nastalim zanaglasnim dužinama, bilo zato što su one, s obzirom da se nalaze

²⁷⁷⁷ Za kraćenje zanaglasnih dužina u štok. usp. već Rešetar 1900: 29–30.

iza nštok. `i´, pod visokim tonom pa se mogu fonetski lakše očuvati. Stoga je, u razmatranju čuvanja zanaglasnih dužina u štok. (i u čak. govori- ma koji imaju nštok. retrakcije) bitno razlikovati primarne dužine tipa G. *krāvē* od sekundarnih tipa *trāvē*.

§368 Što se štokavskog tiče, zanaglasne se duljine u pravilu bolje čuvaju na zapadu nego na istoku²⁷⁷⁸, odnosno tamo kasnije nestaju ako nestaju²⁷⁷⁹. Dužine su načelno stabilne npr. u Dalmatinskoj zagori²⁷⁸⁰ (južnije, južno od Neretve, javljaju se i tendencije kraćenja u nekim govorima²⁷⁸¹) i Lici²⁷⁸²,

²⁷⁷⁸ Za gubljenje dužinâ u nštok. ekavskim govorima usp. npr. Peco 1980: 89.

²⁷⁷⁹ Strojno bi i kvantitativno tek trebalo istražiti koliko brzina govora i sl. utječu na ostvarivanje zanaglasne dužine u govorima gdje je ona inače stabilna.

²⁷⁸⁰ Fakultativni primjeri kao *sáčūvānōst* u Imotskoj krajini (Šimundić 1971: 16–17) nisu fonetska pojava nego analogija prema tipu *ispaćenōst*, gdje postoji i mlađa varijanta *ispaćenōst* s analoškom dužinom prema glag. pridj. trpnima na *-ēn* s predsonantskim duženjem (: 157–158). Za čuvanje dužinâ usp. npr. Čilaš Šimpraga 2010: 185–186. Čurković 2014: 98 za Bitelić u Sinjskoj krajini navodi da u višesložnim riječima i brzu govoru može doći do kraćenja zanaglasnih dužina (npr. *prědānōst*, g. *gōlōvā*, *ūnūkā*) iako su nenaglašene dužine općenito gledano stabilne. Takvi se primjeri zacijelo mogu naći i drugdje, pogotovo u brzu govoru.

²⁷⁸¹ Što se tiče područja južno od Neretve, ondje postoji tendencija kraćenja zanaglasnih dužina (Ivić 1957: 405, Halilović 1996: 144, 152). Kraćenje je dosta uznapredovalo u pelješkim štok. govorima – manje u Stonu koji je na samom početku Pelješca nego dalje na poluotoku (vidi Halilović 1996: 144–145, 153, 244–245). Kraćenje se javlja i u kopnenom području južno od Neretve, no vrlo rubno (usp. npr. *Slivnō Rāvnō* u Slivnom Ravnom; *ribarskā* u Dolima). Ono je nešto izraženije, prema Halilovićevoj građi, u Rožatu kraj Dubrovnika – treba napomenuti da je većina Halilovićevih primjera s navodnom pokratom zanaglasnih dužina »na cijelom terenu« pogrešna, tj. dužinâ tamo uopće nikad nije ni bilo ili je riječ o primjerima koji kraćinu imaju i drugdje u štok. iz drugih razloga (: 153). No u tekstovima iz Gornjeg Brgata, Rožata, Malog Zatonu, Ošlja i Slanog (: 240–244) zanaglasne dužine se čuvaju u skoro svim primjerima – usp. ipak *lišcā* i *dinārā* u Rožatu. U samom Dubrovniku se pak zanaglasne dužine dobro čuvaju. Kraćenja ima, čini se, i jugoistočno od Dubrovnika – Brozović (FO: 502–503) npr. bilježi za Cavtat *pālācā* ali *klübākā*, ali još više na JI, i bliže Crnoj Gori gdje se dužine dobro čuvaju, u Konavlima, zanaglasne se dužine u potpunosti čuvaju (Kašić 1995: 310). Na Elafitima se dužina, izgleda, normalno čuva (Šimunović 1973) – usp. i *nečūvām*, *od sūšē* u Ivšić 1971: [722]. Na Mljetu (Šimunović 1970a: 238, 241) je dužina sporadično očuvana: *Bābinopōjka* – *bābinopōjski*, *Pōlačār* ali *pōlačārski* (s čuvanjem zatvorenosti), *Rōpār* ali *Rōpārka* – *rōpārski* uz *Gōvedāri* – *gōvedārski*, *Blāčanka* – *blāčki*, *Pētrō* ali *Žūti*, *Māli* itd. Do kraćenja zanaglasnih dužina je u zadnjih sto godina, izgleda, došlo i u čak. govoru Trpnja na Pelješcu (vidi Kapović 2011a: 180–181). Kraće zanaglasne dužine nego u zažapskim i slivanjskim govorima, kao i potpuno kraćenje u pokojem obliku, za područje oko Opuzena, Komina i Rogotina bilježi i Perina Vukša Nahod (usmeno).

²⁷⁸² Ali usp. u Trnovcu (FO: 363–364) izviješćeno fakultativno kraćenje odnosno poludužine, npr. *jāñcā* uz *nětjāk*. Do kraćenja zanaglasnih dužina, vjerojatno pod utjecajem čakavskih susjeda, dolazi i u ikavskim nštok. govorima oko Mrkoplja (usp. Kapović 2011a: 161).

a uglavnom se dobro čuvaju i u Bosni i Hercegovini²⁷⁸³ (i u zapadnom ikavskom i u istočnohercegovačkom i, uz nešto sitnijih iznimaka, u Ibos. dijalektu²⁷⁸⁴) i Crnoj Gori (i u Iherc. i u zetskom dijalektu²⁷⁸⁵). S druge strane, na istoku je uobičajeno kraćenje (bar u nekim pozicijama). Prema Iviću (2009: 14) čuvanje zanaglasnih duljina se poprilično podudara s odrazom jata. U ijekavskim se govorima u Srbiji (Iherc. dij.) one u pravilu čuvaju (kao i u ijekavskim govorima u Crnoj Gori i BiH), dok se u ekavskim govorima krata – u potpunosti u svim kosovsko-resavskim govorima²⁷⁸⁶ i glavnini smederevsko-vršačkog dijalekta²⁷⁸⁷ te u nekim položajima u šumadijsko-vojvođanskim govorima i manjem dijelu smederevsko-vršačkih govora. U šumadijsko-vojvođanskom dijalektu zanaglasne dužine (djelomično) nestaju ovisno o govoru – očekivano, više u istočnim (bližima smed-vrš. i kos-res. dij.) nego u zapadnim govorima²⁷⁸⁸ (i govori-

²⁷⁸³ Usp. i fonološke opise 13 seoskih govora iz čitave BiH u FO, gdje nigdje nema primjerâ kraćenja zanaglasnih dužina. Okuka (2008: 61) spominje izostanak dužine u imenicama kao *kāmēn*, *stōžēr*, *mijūr* i glag. pridj. radnim kao *zāpōčēli*, *nāzvālo* u zapadnobosanskim govorima, s tim da bar neki od tih oblika mogu biti i analoške pojave (npr. *stōžēr* prema *stōžera*, *zāpōčēli* prema *zāpōčeo*) a ne posljedice fonetskog kraćenja (a u primjerima kao *kāmēn* se može pretpostaviti i da je sekundarno duženje – §312 – jednostavno izostalo), no za to bi trebalo više podataka. U primjeru *mijūr* teže može biti riječ o analogiji iako ni to nije nemoguće.

²⁷⁸⁴ Brabec (1955: 48) navodi za tuzlanski kraj kraćenje druge zanaglasne dužine, a u Brabec 1960 uz brojne primjere s čuvanjem dužinâ za srednju Bosnu navodi i nešto primjerâ s kraćenjem (iako ne govori eksplicitno o tome): *ciēnīmo*, *nīkojī*, *kāžē*, *jābūk* (*dōjdēm* i *zafrkājēm* mogu biti teoretski i arhaizmi – §140^F). Primjerâ s kraćenjem nalazimo i u Pavešićevu (1960: 374, 379) opisu Lepenice: *brāškī* »bratski«, *podgrijāvāmo*, *muslimanskī* itd. te u Brozovićevu (2007: 109) opisu govora doline Fojnice: *zadržājē*, *zafrkāvāš* (njegovi primjeri poput *prōjđē* su ipak vjerojatnije arhaizmi – §140^F).

²⁷⁸⁵ Kraćenja nenaglašenih dužina ipak ima u južnim crnogorskim primorskim govorima u okolici Bara. Usp. mjesto Gorana na krajnjem jugu crnogorske obale (FO: 530, 533), gdje se nenaglašena dužina javlja samo fakultativno, ali, prema autorima, i to pod utjecajem susjednih govora gdje se ona dosljedno čuva. Zanaglasne se dužine fakultativno mogu kratiti i u nekim govorima Voke (Ивић 2001: 211, Ivić 1958: 206/Ивић 1994a: 194–195). U iseljeničkom crnogorskom naselju Peroju u Istri više nema nikakvih nenaglašenih dužina (usp. npr. recentan opis u Mandić 2011).

²⁷⁸⁶ Usp. još Peco 1978: 30, Brozović & Ivić 1988: 16. Tu su zanaglasne dužine očito rano nestale, što ne čudi s obzirom na rubni položaj toga dijalekta uz torlački, gdje (kao ni u bug/mak.) nema razlikovne kvantitete čak ni u naglašenom slogu.

²⁷⁸⁷ Vidi i Brozović & Ivić 1988: 16, 66.

²⁷⁸⁸ Usp. npr. zapadniji govor Osladića (FO: 477–484, šumadijski govor s područja s *e* < *ě), gdje su sve zanagl. dužine na mjestu (npr. *vōlōvā*) »mada je uočljiva i tendencija izbjegavanja nagomilavanja dužina« te uz napomenu: »Primetna je i pojava fakultativnog skraćivanja neakcentovanih dugih silabema, pre svega kod mlađih osoba, naročito u bržem govornom tempu.« (: 480). Usp. Ивић 2001: 99 za sjevernosrbijanske šum-vojev. govore. Odnos Z/I (dužina/kraćenje) se jasno vidi i na primjeru Srijema i Banata (Ивић 2001: 97).

ma bližima Iherc. dijalektu na JZ²⁷⁸⁹), više iza dužine nego iza kraćine, više iza $\text{`i}^{\wedge}$  nego iza  $\text{`i}^{\prime}$ (kao i u Iherc. dijalektu u središnjoj Slavoniji) i više u posljednjem (pogotovo otvorenom²⁷⁹⁰) nego u neposljednem slogu^{2791, 2792}. Ta su pravila, kako vidimo, dosta slična pravilima o retrakciji naglasaka (§334). Duljine se bolje čuvaju kod starijih nego kod mlađih govornika, kod kojih proces skraćivanja ubrzano napreduje²⁷⁹³.

²⁷⁸⁹ Zanaglasne dužine se lošije čuvaju u istočnijem pojasu Iherc. govora u JZ Srbiji gdje, za razliku od Iherc. govora u BiH, ipak dolazi do tendencija kraćenja (Okuka 2008: 78). Usp. u Krivoj Rijeci (FO: 515): *ispričām* i *ispričām* itd. Kraćenja je više dalje na istoku pa tako u Iherc. Pakovraću (: 519), istočnije od Krive Rijeke i bliže šumadijsko-voždanskim govorima, nalazimo *kūčē* ali *žēnē*, *rādī* ali *nōsī* itd. Kraćenje se događa, kao što je i uobičajeno, lakše iza $\text{`i}^{\wedge}$  nego iza  $\text{`i}^{\prime}$, lakše iza dugih slogovih nego iza kratkih, lakše u otvorenoj ultimi nego u zatvorenoj (*dōzvō* ali *sōbōm*) i lakše u slogovima dalje od naglasaka. U govoru se utjecaj šum-vojev. govora vidi i na drugim razinama.

²⁷⁹⁰ Može doći i do morfoloških analogija, npr. u Srijemu *жәлїм* prema *жәлї*, gdje je otvoren slog (Николић 1970: 102, 106), i prema *рәдїм*, gdje je `i}^{\wedge}$ ; ili u Vojvodini *рїббџм* (ali *әдлїб*) i *дџџџм* (ali *јїнәк*) analogijom prema *ћїркџм*, gdje je kraćenje nakon  $\text{`i fonetsko (Ивић 2001: 101).

²⁷⁹¹ Ивић 2001: 95–98, 100–101, Ivić 1958: 108–109, 170/Ивић 1994a: 100–101, 161 (gdje se to prikazuje i kao više-manje opća zakonitost pri kraćenju), Brozović & Ivić 1988: 60. Kao primjer kraćenja u vojvodanskim govorima, mogu se navesti slični uvjeti kraćenja u Ivićevim opisima govora mjesta Bašaid (FO: 454) u SI Vojvodini, Sivac u SZ Vojvodini (: 449) i Jazak u Srijemu (: 450), tj. na JZ tog područja. Za te govore se navodi da nema zanaglasnih dužina u zadnjem otvorenom slogu (*kōšī*, *otkļūčā* ali u enklizi *smļjō_se*), ni iza dužine općenito (*rādīš*, *namirivāmo*, *živīš*) osim iza $\text{`i}^{\prime}$ u unutrašnjem slogu (*pūtēvā*), dok se ona čuva u tipovima *lābūd*, *nākovāñ*, *pētlīc*, no uz napomenu: »Neakcentovane duge silabeme fakultativno se skraćuju u brzem govornom tempu, kod mlađih osoba češće nego kod starijih. Od ovog skraćivanja izuzima se, bar delimično, položaj iza kratkog uzlaznog akcenta.« Usp. i Ивић 1991: 276–278, 280–281 za Jazak, gdje se kaže da se dužina fakultativno može skratiti i u tipovima *kōcōm/stōjїм*, *jāblāñ/mēčēц*, *gōdїшtel/nōčēла*, *klēčїмо*. Kao drugi primjer možemo dati gradski govor Novog Sada. Ondje se zanaglasne dužine krata u većini slučajeva, ali nedosljedno i uz dosta varijacije (ГНС: 112–115) – dužina se najbolje čuva u penultimi trosložica iza $\text{`i}$  (*ōvāmo*) no ni tu dosljedno (*ūzēti* i *ūzēti*, *žēlїмо*); rjeđe se čuva u istom položaju iza  $\text{`i}^{\prime}$ (*nīšūñi* i *nīšūñi*); u zadnjem otvorenom slogu se uvijek krati čak i iza `i (G. *vōdē*, *stōju g. žēñā*) osim kod recentnog povlačenja u posuđenicama no i tu samo fakultativno (*nāñō* i *nāñō*); u zadnjem zatvorenom slogu se najčešće također krati (I. *vōdōm*), no ima i primjerā s fakultativnim čuvanjem (*krōjāч* i *krōjāч* – tu zacijelo zbog -āč- u drugim padežima). Iza $\text{`i}$  je dužina, od primjerā u radu, sačuvana samo fakultativno u *sōčїvo* (uz *sōčїvo*) i *vārїvo* (uz *vārїvo*), a iza  $\text{`i}^{\wedge}$ nikako. Usp. još i Peco 1980: 155–156.

²⁷⁹² Javljaju se i pojave kao G. *žēñē* – *žēñē_je* u enklizi (Николић 1970: 55, Ивић 1991: 281, 2001: 100), što se onda analogijom može prenijeti i na primjere kao *sēlo* – *sēlo_je* (vidi §23^F, 250^F za sekundarne zanaglasne dužine), a što je onda samo drugi vid neutralizacije distinktivne zanaglasne dužine. Vidi §333 za primjere poput *žēna* – *žēñā_je* u drugim govorima.

²⁷⁹³ Usp. npr. Ивић 1991: 278.

§369 U naseljeničkim se Iherc. nštok. govorima u središnjoj Slavoniji obično čuva samo prva dužina iza ` i ´ (bolje iza `)²⁷⁹⁴, npr. *G. sàčūvām, vòdē, glāvē* ali *krāvē, sūšē*. Tako je i u seoskim²⁷⁹⁵ i u gradskim govorima (poput Požege²⁷⁹⁶, Đakova, Osijeka²⁷⁹⁷ ili Vinkovaca²⁷⁹⁸). U nekima od tih govora su zanaglasne dužine, izgleda, mogle onda i potpuno nestati, bar kod najmlađih govornika²⁷⁹⁹. Čini se da je nešto drugačije na zapadnom (neslavonskom) dijelu naseljeničkog Iherc. pojasa u kontinentalnoj Hrvatskoj. Lončarić (1990: 230) za nštok. oazu između Ivanić-Grada i Čazme, okruženu križevačko-podravskim kajk. dijalektom, kaže »da je u velikoj većini govora izgubljena zanaglasna duljina« iako citira i primjere *gòlūb* i *žènē* iz sela Graberje, dok govoreći o sjevernijem rubu istočnohercegovačkog dijalekta u kontinentalnoj Hrvatskoj (na kalničko-bilogorskom području) za neke govore utvrđuje čuvanje zanaglasnih dužina uz njihovu fakultativnu pokratu, za druge pokratu u nekim pozicijama, a za treće potpunu pokratu (: 240)²⁸⁰⁰. Rešetar (2010: 94–97, 125–126, 136), u građi s početka 20. st., u štok. i poštokavljenim kajk. govorima toga područja uglavnom bilježi zanaglasne dužine, što vjerojatno upućuje na to

²⁷⁹⁴ To je, kako rekosmo, iz fonetskih razloga – `´ imaju visok slog iza sebe (koji je prije bio i naglašen).

²⁷⁹⁵ Usp. Sekereš 1966: 234–235 za našički kraj, s tim da se dužina čuva u vokativima kao *vòjnīče* i *Dàlmatīnče* (ali ne i iza ^, kao u *pūtnīče*).

²⁷⁹⁶ Matešić (1977: 282): *viđim, pūtnik, kùpujēmo* ali *lópōv*. Duljina je u ovim položajima još bila nepokraćena u požeškom kraju početkom 19. st. – usp. u tekstovima Grge Čevapovića (1786–1830) pisanje g. <kravà, Mletakà>, prez. <slušà> i sl. (Lončarić 2005: 398).

²⁷⁹⁷ Benić (2007: 8), primjećujući da su zanaglasne dužine tek nešto duže od kračinà i da, osim već spomenutih položaja, variraju ovisno o situaciji i govorniku, navodi da se one u Osijeku još mogu čuvati u genitivima poput *mārākā*, kod -ō <-ao (mògō uz mōgō), kod nekih sufiksa (npr. u *ribnāk* i *brđskū/brđskī*) i kod (rijetkog) preskakanja naglasaka poput *ò.glāvul/ò.glāvu*. Zanimljivo, razmjerno slična situacija s dužinama je, *mutatis mutandis*, i u suvremenom gradskom splitskom govoru.

²⁷⁹⁸ U Slavonskom Brodu se zanaglasne dužine bolje čuvaju – zacijelo zbog posavskog supstrata (gdje su se donedavno dužine dobro čuvale), kao i zbog konstantnog priljeva bosanskog stanovništva.

²⁷⁹⁹ Usp. Kapović 2011a: 129–134 za Čačince i Novu Drenčinu. Brozović i Šimunović (FO: 367–372) za Iherc. govor Male Peratovice u središnjoj Slavoniji nigdje izrijekom ne kažu ništa o zanaglasnim dužinama, ali navode više oblikà genitiva množine: *krāvā, jàbūkā* (: 369), *mjērā, pjēnā* (!), *vrēcā, mrēžā* (: 370). Nije sigurno koliko su takvi podaci pouzdani, no u literaturi se mogu naći i drugi primjeri s čuvanjem dužinà i izvan prvog sloga iza `´ – usp. npr. *kòkòš* ali *mětnēmo, zàpržimo, òstanē* u govoru Srba u Boboti kraj Vukovara (Maletić 1985: 81).

²⁸⁰⁰ Lončarićevi su podaci oskudni i ne potpuno jasni, no čini se da se na tom području dužine ne čuvaju samo pretežno iza `´, kao što je pravilo više na istoku. Prema Lončariću, čini se da je najosjetljiviji položaj zadnji otvoreni slog. Usp. u Koritni *plētū, vòdōm* i *rūkū, nògū*, u Sokolovcu *pāmēt, bržī* uz *lētī, kòpām* itd. Na ovom je području poseban problem i kontakt i interferencija s kajkavskim.

da je kraćenje zanaglasnih dužina tu počelo tek u kasnijem dijelu 20. st., kao i u stštok. Posavini. Usp. još i Lončarićeve (2005: 368) podatke iz Iherc. govorâ oko Virovitice, gdje u nekim govorima bilježi nedosljedno kraćenje (*gõlũb*, *sviñār* ali *sẽlãk*, G. *võdẽ* itd.), dok za druge kaže da se zanaglasna dužina »redovno čuva«. U Iherc. se govorima Srba, od sjeverne Dalmacije (oko Knina itd.) preko Like i Gorskog kotara pa do Banije i Korduna, zanaglasne dužine uglavnom dobro čuvaju.

§370 Što se tiče sjevernog pojasa slavonskog stštok. dijalekta (Podravine i Baranje), nisu točne tvrdnje²⁸⁰¹ da ondje dolazi do potpune pokrate primarnih zanaglasnih dužina (dakle, ne računajući sekundarne zanaglasne dužine tipa *põkãži* < *pokãži!, *plẽtũ* < *pletũ itd.). Tako jest u nekim govorima²⁸⁰², no u više govorâ se sporadički čuvaju primarne zanaglasne dužine. Ipak, unatoč ostacima primarne zanaglasne dužine i nedosljednosti njihova kraćenja, to jest velika razlika od južnog (posavskog) pojasa, gdje se zanaglasna dužina, kako se čini, čuvala dosljedno u svim pozicijama do početka 20. st. (u vrijeme Ivšićevih istraživanja), a do većeg ili manjeg opsega kraćenja dolazi tek nakon toga (vidi u nastavku). Što se tiče ostataka primarnih zanaglasnih dužina u Podravini, usp. iz Podravske Podgajaca (Znika 1996) *vũvolãš* (~ stand. *ũholãž*) ali *Stãrõ* (: 179), *pẽvũ* ali *nĩkĩ*, *nĩkojĩ* (: 180), *mlãdĩ* (: 183); iz Šljivoševaca (Kapović 2008b: 143) *mõtãli*, *grẽbenãli*²⁸⁰³; iz Valpova (FO: 389) *sũncokrẽt*, *prẽkučẽr*, *ĩnãče* uz mlade dužine kao u *dõnesẽm* < *donesẽm i *rãstẽ* < *rãstẽ itd.; iz Bizovca (Klaić 2007) *ũ_rũku* (prema *ũ_glãvu*) (: 25), *rãzgovõr*, *zãpovẽd*, *kĩselõga*, *pẽvajũ* (: 28), *blãgoslõv*, *bõlestãn* (: 29), *Šlĩvošẽvci* (: 30) itd. uz *bãdñãk*, *gõlũb*, *jẽsẽn*, *bõlẽst* (: 21) itd. Točan teritorijalni opseg čuvanja dužinã i njihov položaj unutar različitih sustava bi trebalo detaljnije istražiti.

§371 Ivšić (1913) za Posavinu izrijekom ne spominje ništa o zanaglasnoj duljini, ali je u svim primjerima dosljedno bilježi²⁸⁰⁴. Pa ipak, danas se u

²⁸⁰¹ Npr. Brozović & Ivić 1988: 16, 75.

²⁸⁰² Npr. Sekereš (1977b) za Baranju ne bilježi nigdje primarne zanaglasne duljine, samo one nastale nštok. pomicanjem. Usp. i moj (Kapović 2008b: 144, Kapović 2011a: 159) opis govora Batine, također bez zanaglasnih dužina.

²⁸⁰³ Usp. i u nštok. naglaske tipa *mõtãli* (analogijom prema *mõtõ* < *mõtão* umjesto starijega *mõtãli*). Neće biti da je tu riječ o kakvu podravskom povlačenju.

²⁸⁰⁴ Isto tako i Rešetar (2010: 126–127, izvorno objavljeno 1907) za Orašje i Tolisu. Zanaglasne dužine dosljedno bilježi, iako je građa oskudna, i Matešić (1957: 409–410) za stšok. govore požeškoga kraja – *kõpõ*, *plĩvõ*, *ozẽbõ*, *ĩmajẽ*, *slũšãjẽ* itd., *jãčjĩ*, *tẽžjĩ*, *tĩšjĩ* (samo jednom *nĩžjĩ* iz Zagrađa na jugu područja). Što se tiče požeškoga kraja, ne možemo biti sigurni je li tu riječ o lokalnim posebitostima ili je stvar u tome što je ovaj rad raniji od onih u kojima se kasnije, kako ćemo vidjeti, izvještavalo o kraćenju zanaglasnih dužina u Posavini općenito.

skoro svim posavskim govorima, makar fakultativno, gube primarne zanaglasne duljine²⁸⁰⁵ u riječima tipa *kāžēm* > *kāžēm*, *rādīm* > *rādīm*, g. *gōdīnā* > *gōdīnā*, g. *břdā* > *břdā*, G. *bābē* > *bābē* itd.²⁸⁰⁶ Bit će da se to djelomično/fakultativno gubljenje zanaglasnih duljina u Posavini dogodilo nakon Ivšićeva vremena. Iako je kraćenje u mnogim govorima, bar u nekim pozicijama, fakultativno (jer se katkada kaže *gōlūb*, katkada *gōlūb*) te bi dužine fonološki u takvim slučajevima trebalo uvijek bilježiti premda se ona ne ostvaruje svaki put u izgovoru, ipak je to različito od, recimo, situacije u dalmatinskim štokavskim govorima gdje se zanaglasne duljine u pravilu uvijek bez iznimke ostvaruju. No u nekim se posavskim govorima duljine u određenim pozicijama (npr. nakon neoakuta) nikad ne ostvaruju te se može smatrati da su potpuno pokraćene. Čuvanje zanaglasne dužine varira od govora do govora – u Kobašu se čuva, iako nedosljedno, i ondje gdje je danas inače relativno rijetka u Posavini (npr. u primjerima kao *břzō*), dok je u Velikoj Kopanici, čini se, skoro pa nestala²⁸⁰⁷. Da zanaglasne dužine, unatoč čestom kraćenju u govoru, ipak bar u nekim govorima ostaju u »dubinskoj strukturi«, vidi se po dosljednom bilježenju zanaglasnih dužina od strane izvornih govornika – npr. Užarevića (2009, 2011) za Gundince²⁸⁰⁸. Kao izvorni govornik, zanaglasne dužine za Ko-

²⁸⁰⁵ Kako rekosmo, primarne u smislu zanaglasnih dužina iza ` , ˘ , ˜ . Sekundarne zanaglasne dužine nastale nštok. retrakcijom (tipa *lōvī* < *lovī* ili *kōnā* < *kōnā*) se tu ne računaju – u tim se slučajevima dužina teže gubi. U primjerima tipa *lētī* (ako se javljaju – a javljaju se najčešće kod prebacivanja koda) je gubljenje dužine sasvim iznimno, ali se nerijetko javlja u primjerima tipa *brkōvā* – vjerojatno zbog utjecaja kraćenja genitivnog *-ā* u primjerima poput *krāvā* ili *svātōvā*. U primjerima tipa *vrīštī* (kakvi se javljaju u nekim govorima) je kraćenje, čini se, puno rjeđe, vjerojatno zato što većina glagolā (s kratkim prvim slogom kao *sjedī*) tu ima izvorno naglasak *-ī* na kraju (§234).

²⁸⁰⁶ Kapović 2008b: 120. Kraćenje iza neoakuta spominje i Sekereš 1977a: 191, a Brozović & Ivić 1988: 76 bilježe za dio Posavine kraćenje tipa *rādī*, *krāvōm*. Šojat za Strizivojnu (FO: 385) bilježi potpuno kraćenje iza ˜ (*čūvā*), što je često u Posavini, uz nedosljednost drugdje (*řibār* ali *krāvōm*), osim kod sekundarnih dužina (pri nštok. retrakciji). Brozović i Lisac u Magić Maloj (FO) ne spominju kraćenje zanaglasnih dužina, no po njihovim se primjerima može vidjeti fakultativno kraćenje/čuvanje dužine u svim pozicijama: *pāsjī* (: 377) i *nījōv* (: 380), *fāļim* ali *zapāļī* (: 378), *tāmān* (: 377) i *bōdē* uz *bōdē* (: 376). Nedosljednost u čuvanju se vidi i u građi iz Gradišta (FO: 443–445). Usp. i oblike poput *mlādī mēsēc* u ekavskim selima JZ od Vinkovaca (Finka & Šojat 1973b: 16). Kao što se vidi, kraćenje zanaglasnih dužina nije uvijek isto – u nekim govorima se bolje čuva nakon ` , a puno teže ili nikako nakon ˘ i ˜ , dok se u nekima podjednako krati iza svih naglasaka.

²⁸⁰⁷ Kapović 2008b: 134, 137.

²⁸⁰⁸ Izvorni govornik, jasno, može zanaglasne dužine dosljedno zapisivati u svim pozicijama, čak i ondje gdje se ne ostvaruju uvijek u praksi. S druge strane, dijalektolog-autsajder s ograničenim materijalom si to ne može dopustiti. Usp. Kapović 2008b: 136 za Gundince, gdje se u fonetski dosljednom zapisu, za razliku od Užarevićevih članaka, bilježi sporadično kraćenje zanaglasnih dužina (pogotovo druge u nizu) iako se one tamo čuvaju bolje nego drugdje u Posavini.

strč u Bosni dosljedno bilježi i Baotić (1979), a duljine su dosljedno zabilježene i za Bosanski Svilaj u detaljnijem istraživanju (Peraić 2011)²⁸⁰⁹.

§372 Kao što je već rečeno, zanaglasne se dužine u čakavskom čuvaju slabije od prednaglasnih dužina i u većini čak. govora se rano gube. Tako se npr. za Rab već u 19. stoljeću izvještava da nema zanaglasnih dužina (Kušar 1894: 7). Gubitak zanaglasnih dužina se u nekim čak. govorima dogodio tek nakon promjena u vokalizmu koje su razmjerno mlade. Tako u većini govora na Braču/Hvaru/Visu, koji imaju promjenu *grād* > *grôd*, nalazimo o prema starom zanaglasnom *ā*, npr. *stōro* < *stārā, *čūvoš* < *čūvāš itd.²⁸¹⁰, a u nekim govorima (primjerice u Bolu na Braču) i kod drugih vokala – *m̃siec* < *m̃sēc kao *sviēti* < *svētī²⁸¹¹.

Iako se u većini govora gube, zanaglasne se dužine u čakavštini čuvaju i na sjeveru i na jugu. U ekavskom (Ščak.) dijalektu nisu rijetki govori koji čuvaju zanaglasne dužine – npr. Crikvenica²⁸¹², Rukavac²⁸¹³, Kastav²⁸¹⁴, Matulji kraj Opatije²⁸¹⁵, Lovran, Medveja²⁸¹⁶ itd. No mnogi ih ekavski

²⁸⁰⁹ Čini se da se zanaglasne dužine općenito bolje čuvaju u govorima slavonskog dijalekta u bosanskoj Posavini (pa i u nekim šokačkim govorima »bosanskog tipa« sa sjeverne strane Save – npr. spomenutom Kobašu).

²⁸¹⁰ No samo u onim govorima u kojima se promjena *ā* > *ō* dogodila prije pokrate zanaglasnih duljina. Tako je npr. u Jelsi na Hvaru (*ḡron_se*), ali je u obližnjim Pitvama, koje su u unutrašnjosti otoka, promjena *ā* > *ō* bila očito kasnija pa se ondje kaže (moji podaci): *ḡran_se*, *iz_Pitav*, g. *sēstar*, *glēdat* (*glēdan*, *glēdamo*), *māzat*, *dīzat* (usp. na Visu *dīzot*), *zāzvali* (usp. *zvōli*), ali *glōvā*, *zlōto*. U unutrašnjost inovacije i inače kasnije dolaze – to nije neobično.

²⁸¹¹ Vidi primjere npr. u Šimunović 2009: 21–23. Hraste (1940: 30) kaže da »svi brački govori, koji više koji manje, koji jače koji slabije, poznaju dužinu ne samo neposredno pred akcentom, što je osobina celoga ovog ostrvlja [Brača/Hvara/Visa, op. M.K.], nego i iza akcenta, a osobito u instr. jd. imen. m. i ž. roda sa *˘* i *ˆ* akcentom na prvom slogu« te navodi primjere poput *riḡō*, *zūḡō* za bračke govore općenito i *kōpāš* itd. za Povlja (u jednom neobjavljenom rukopisu iz prve polovice 20. st. Hraste bilježi zanaglasne dužine i u primjerima iz Ložišća), a za razliku od Hvara, gdje kaže da nema zanaglasnih dužina. No osim takvih primjera u ostatku članka nema zanaglasnih dužina, a Šimunović takve ostatke zanaglasne dužine ne spominje – bit će da su zanaglasne dužine nestale nakon Hrastina vremena (dakle, taj je proces na Braču bio kasniji nego na Hvaru). Za Selca na Braču vidi dolje.

²⁸¹² Lukežić 1996: 89, Langston 2013.

²⁸¹³ Mohorovičić-Maričin 2001: 8 – *dōbār*, *lōkōt*, *rēkāl* itd., Barac-Grum 1992-3: 39 *pēkāl*, *škōrūp*, *kōmāt*. Vidi i Vranić 2005: 232 (dužine nema u e-glagolima kao *škāče* i *ḡbjemo*, ali ima u *zgūbi* – §140^F).

²⁸¹⁴ Dužina se čuva u velikom broju slučajeva, npr. *nājzādā*, *zā_vrātōn*, *kūpā*, *s_kāmikōn*, *bōžjā*, ali se sporadički može i pokratiti: *nāzād*, *svētā*, *zmēšāna*, *zgrābī* (Jardas 1957: 12–14, 300, 340).

²⁸¹⁵ Npr. *nōsēca* »trudna«, *lākōm*, I. *zvōnōn*, d. *vojnīkōn*, *mladičōn*, *gādōn*, I. *grādēh*, *na_sēlēh*, *na_brōdēh*, *z_brōdī*, *s_kjūčī* itd. (moji podaci). Usp. i Vranić 2005: 228.

²⁸¹⁶ Vranić 2005: 229. Čuvanje dužine u Medveji je, sudeći prema građi u Miloš 2011, fakultativno – usp. *ḡlūp* ali *čējāt* »čeljad« (: 499–500). Prema mojim podacima, slično je i u Matuljima, gdje se zanaglasna dužina čuva, ali se može u govoru i pokratiti.

(Sčak.) govori gube – npr. creski, trsatsko-bakarski²⁸¹⁷ (npr. Kostrena, Bakar), žminjski i neki pazinski govori (uključujući i Pazin)²⁸¹⁸ itd., a u nekima se dužine čuvaju samo sporadički, npr. u Lipi²⁸¹⁹ (sjeverno od Rijeke prema slovenskoj granici). Općenito zanaglasnih dužina nema nigdje u Istri osim u Sčak. govorima u blizini Rijeke. Čuvanje zanaglasnih dužina je tipično i za ikavsko-ekavske (srednjočak.) govore pozicionirane na sjeveru, koji imaju neocirkumfleksnu izoglosu (npr. Novi Vinodolski i svi vinodolski govori²⁸²⁰, dijelovi Krka²⁸²¹ itd.).

U ikavsko-ekavskim srednjočakavskim govorima, ne računamo li one koji se govore na sjeveru i koji se po naglasku ionako zapravo trebaju grupirati s ekavskim Sčak. govorima (npr. Omišalj, Novi itd.), u načelu nema zanaglasnih dužina, osim ostataka i tragova u nekim govorima. Ostatke nalazimo na Pagu²⁸²² i Ižu²⁸²³, a tragove dužine na Ugljanu^{2824, 2825}.

²⁸¹⁷ Uz »Fonetski slabe i neizrazite duljine ispred i iza akcenata (...) kao sporadične i nesustavne pojave u govoru Trsata, Krasice i Plosne« (Lukežić 1996: 89).

²⁸¹⁸ Vranić 2005: 229–230.

²⁸¹⁹ Drpić & Vranić 2000: 23.

²⁸²⁰ Lukežić 1990: 41.

²⁸²¹ Prema Lukežić & Turk 1998 zanaglasne dužine, kao i prednaglasne, čuvaju se u području Omišalj–Vrbnik–Dobrinj (: 52) i Punat–Baška (: 69–70) – za Punat vidi još dalje.

²⁸²² Lukežić (1990: 41) spominje »fonetski (...) sasvim slabe« zanaglasne dužine u paškim govorima Novalje, Kolana i Metajne. Vranić (2002: 52^F) za govor tih triju mjesta i Luna kaže da se ondje »izuzetno rijetko ostvaruju i fonetski sasvim slabe zanaglasne duljine uglavnom na starim distribucijskim mjestima i na putu su da se neutraliziraju« (npr. Kolan *divòjak*, Novalja *trèsnùt*, Metajna *plàčēn*, Lun *dvājseti* itd.).

²⁸²³ Martinović 2005 bilježi samo nekoliko primjerá zanaglasne dužine u svom rječniku: od predsonantske dužine nakon gubitka *-l* u *kisē*, *misā* »misao« (ali *věse*), u posude-nicama *lèùt*, *māūna* »tegljenica« te čak dvije dužine u pridj. *zapovìdāni*. Šprljan (2013: 152) navodi *pādālpādā*, *gòdīn*, *lípōst*, *òpēt*.

²⁸²⁴ U Kukuljici u naglašenoj (*glāvu*) i prednaglasnoj (*glāvā*) poziciji imamo zatvoreno *ā* na mjestu staroga *ā, koje je u zanaglasnoj poziciji prešlo u *o* (*nā_glovu*) (Benić 2011a: 2, 4–5). Maričić Kukuljčanin (2000: 10) često i u zanaglasnoj poziciji navodi zatvoreno *a* (*òblak*), no to je, čini se, rezultat njegova artificijelnog restituiranja toga glasa (analogijom prema prednaglasnom i naglašenom položaju), što se vidi po mnogim primjerima sa zanaglasnim *o* u njegovu rječniku – pogotovo kada riječ nema direktnog parnjaka u štokavskom (Mislav Benić – usmeno), npr. *g. uligon* od *uligna* (: 27, 142, 323), ali i drugdje, npr. *rèka* (: 56, 253) uz *rèko* (:151, 176, 201, 248) (općenito je kod *l*-part. više primjerá na *-o*) itd. U Preku, Lukoranu i Sutomišćici također vidimo *o* < *ā u zanaglasnom položaju (s tim da u Preku i Lukoranu i naglašeno *ā > *o*, dok je u Sutomišćici tu *ā* kao u Kukuljici) – u Ugljanu i Kalima se u zanaglasnom slogu javlja *a* (Benić 2014: 75).

²⁸²⁵ Vermeer (1982: 294) spekulira da su svi srednjočak. govori (ne računajući tu one sjeverne s neocirkumfleksom) rano izgubili zanaglasne dužine (kao i kajkavski) te da je moguće da je upravo njihov rani gubitak (prije razvoja neocirkumfleksa u sln/kajk/sjevernom čak.) uzrokovao neširenje neocirkumfleksne izoglose južno od Ozlja i istočno od Novoga. No, kako vidimo, podaci s Paga i Iža nam pokazuju da nije točno da su svi srednjočak. govori u potpunosti izgubili zanaglasne dužine (za razliku od kajkavskoga). Osim toga, ostaci dužine na Ugljanu nam ukazuju na to da je gubitak zanaglasnih dužina, i

Od Jčak. govora, zanaglasne se dužine »samo u tragovima« čuvaju na Pašmanu²⁸²⁶, dosljedno na Vrgadi, općenito se djelomično čuvaju (ili su se donedavno čuvale) u mjestima na južnočakavskom obalnom pojasu između okolice Zadra i okolice Trogira²⁸²⁷ (uključujući i šibenske otoke, npr. iza $\sim$ na Zlarinu²⁸²⁸, sporadično na Žirju²⁸²⁹, u Kaštilima kraj Splita²⁸³⁰, djelomično na Šolti²⁸³¹, u Selcima na Braču (i okolnim mjestima – Povlja i Novo Selo)²⁸³², na Korčuli²⁸³³ i na Lastovu²⁸³⁴, a, kao što vidjesmo, na

kada se dogodio, ipak bio puno kasniji proces, iako je zahvatio većinu ikavsko-ekavskog područja osim sjevera koji se po neocirkumfleksu tipa *gīnĕ* i *stārī* slaže s ekavskim područjem. Naravno, nije nemoguće da je Vermeer u pravu za rani gubitak zanaglasnih dužina u sjevernijim ikavsko-ekavskim govorima bez neocirkumfleksa (odmah južno od linije Lošinj–Novi), no to je teško dokazati. U svakom slučaju, da bi se objasnilo zastajanje neocirkumfleksa izoglose na liniji Lošinj–Novi nije neophodno pretpostavljati rano gubljenje zanaglasnih dužina u govorima južno od te linije (makar je zanimljivo da su zanaglasne dužine očuvane sjeverno od te linije, gdje se javlja i neocirkumfleksna izoglosa). Neocirkumfleksna izoglosa očito slabi što se više ide prema jugu – to je očito na primjeru čak. sjevera, gdje se javlja samo u dvije kategorije (*e*-prezentima i određenim pridjevima) u usporedbi s nizom kategorijâ u sln/kajk. (§133 i dalje) – a, osim toga, i širenje izoglosâ negdje mora stati. Katkad se to dogodi i bez nekog posebnog razloga.

²⁸²⁶ Finka 1987: 212.

²⁸²⁷ Usp. toponimijsku građu u Finka & Šojat 1973-4. U Kurtović Budja 2010 se, s druge strane, zanaglasne dužine uopće ne bilježe za Primošten, Tribunj, Sukošan i Petručane, no zanaglasnu dužinu i danas za Pakoštane bilježi Tomelić 2006 a za Rogoznicu Županović 2009. U Filipjakovu se zanaglasna dužina eventualno javlja samo kod fakultativnih retrakcija $\sim$ (iako i tad može prije biti dio dvostrukog naglasaka).

²⁸²⁸ Usp. iz *Borovičĕ, čekān, nakřcā je, nĕ znān, prōdā, pričān, zapovīdīn, Nikōlē, plāčū, ōpĕt, dōnīla* itd. ali *slāvī se, nōšī, govōrī* (nx), *G. šenīcĕ* (i *šenīcĕ*), *nīkākō, G. rībĕ, ū zrak* itd. (Šimunović 2011: 153–160). Izgleda da se može naći i nešto sekundarnih zanaglasnih dužina – usp. *nāšlō* (prema *nāšq je*) i *je prōšlā*.

²⁸²⁹ Usp. očuvanu dužinu u *žirājski* i čuvanje zatvorenosti od stare dužine u *būde* (Šimunović 2011: 164–166).

²⁸³⁰ Белић 1935: 32 (*divĕr, pāmĕt, mōžjāni*). Zanaglasne dužine u Kaštilima mogu potvrditi i iz svojih podataka.

²⁸³¹ Zanaglasna dužina se u Donjem Selu čuva i u nštok. Maslinici na zapadu Šolte (Šimunović 1987: 148^f), blizu Donjeg Sela. Prema novijim podacima Filipa Galovića (usmeno), zanaglasne se dužine čuvaju na cijeloj Šolti, najbolje u Donjem i Srednjem Selu, a nešto slabije u Grohotama, Gornjem Selu i Stomorskoj. Zanaglasne dužine bolje čuvaju stariji nego mladi. Usp. prema Galovićevim snimkama iz Grohotâ čuvanje zanaglasne dužine npr. u *bābān, jāvōr, tṛgāla, žalostān* ali *G. kūcĕ*.

²⁸³² Zanaglasne dužine se u Selcima (podaci Nataše Šprljan), smještenima na bračkoj periferiji, čuvaju, ali ne u svim pozicijama – do kraćenja dolazi fakultativno iza dugih naglasaka (*srītān* ali *smīšān*, usp. i *smījĕš, nādmĕš*) i u zadnjem otvorenom slogu – npr. *bĕrĕ* (ali *bĕrĕ ga* u enklizi), s tim da se zanaglasna dužina i tu čuva npr. u odr. pridjevima kao *nōvī* (vjerojatno analogijom prema dužini u drugim padežima u nefinalnoj poziciji). U zadnjem otvorenom slogu se krati čak i izvorni $\sim$ – usp. *pĭ* (ali *pĭ san* u enklizi) prema *pīlo, prvĭ* < *prvī (izvorni je naglasak posvjedočen drugdje na Braču – Šimunović 2009), slično kao *prōklĕ* prema *prōklĕlo*. U Selcima se čuvaju i neke stare akutirane zanaglasne dužine (§249).

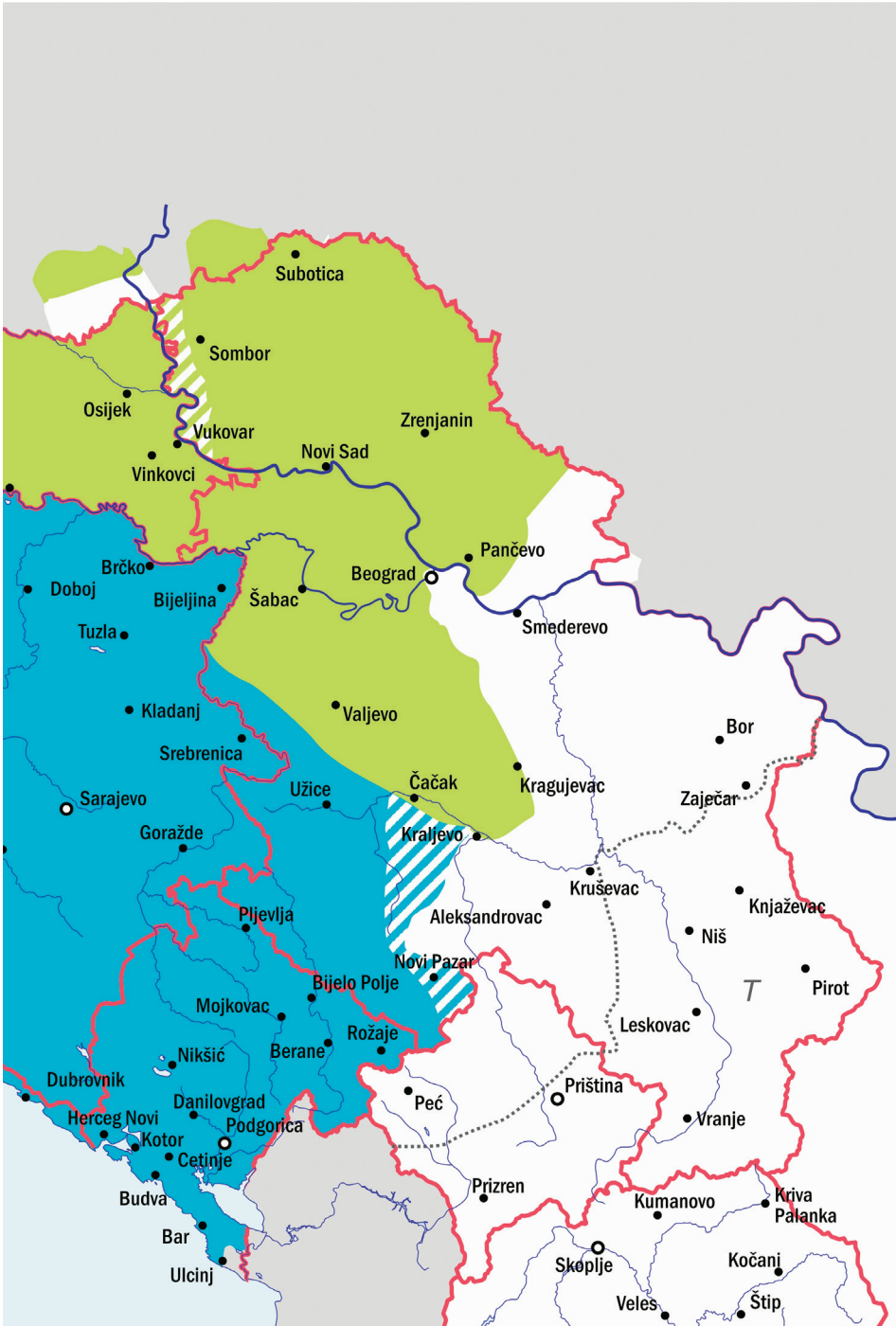
²⁸³³ Usp. npr. iz Smokvice (moji podaci) *gōlūb, kōrāk, ōblāk, dōbār* itd.

²⁸³⁴ Usp. iz Šimunović 1970b primjere *Dōvnā* (: 250), *ūbālskī* (: 251), *Mālī Golubiñāk* uz *Hrvāškā* (: 254) – u zadnjem je primjeru vjerojatno riječ o gubljenju dužine zbog poi-

Čuvanje zanaglasnih dužina

Braču/Hvaru/Visu nestaju razmjerno kasno ostavivši u brojnim govorima tragove u vokalizmu. U obalnom području od Trogira do sjeverno od Zadra su zanaglasne dužine u čak. govorima obično pokraćene uz neke ostatke (npr. sporadično u g. *bròdòv*, *sèstār* u Petrcanima²⁸³⁵), no iznimka je jedan od najsjevernijih takvih govora – novigradski, gdje se zanaglasna dužina (kao i oksitoneza – §334) dobro čuva unatoč sporadičnom kraćenju²⁸³⁶.

Postoje brojni čakavski govori koji imaju samo prednaglasnu bez zanaglasne dužine i općenito se može reći da se zanaglasne dužine prije i lakše gube, no to ne vrijedi za sve govore. Čuvanje samo zanaglasne dužine se navodi za dijelove Krka²⁸³⁷ – usp. iz Punta (Šimunović 2011: 323–324) dosljedno kraćenje prednaglasnih dužina u primjerima *rupcà*, *dupcà*, *štrigunì*, *rukì*, *dušì* uz istodobno nedosljedno čuvanje zanaglasnih dužina: *jìščē*, *prìtìščē* ali *jedīnā*, *strògī*, *črnōga*, *stārōga*, *kìdā*, *držā*, *pětļā*. Isti taj obrazac potpunog nestanka prednaglasnih dužina uz sporadično čuvanje zanaglasnih dužina, sudeći po izvještajima (koji su, doduše, često šturi), nalazimo i u još nekoliko sjevernih čak. govora – na Voloskom (G. *žmūjā*, *portūnā* prema *žmūj*, *portūn* ali *jěšmīk*, *na Volòskēn*²⁸³⁸) i u Opatiji²⁸³⁹ te na Kantridi i u Brseču²⁸⁴⁰.

meničenja. Vidi i FO: 278 (*pītā* itd.).

²⁸³⁵ Šimunović 2011: 184.

²⁸³⁶ Dužina se uglavnom krati iza neoakuta (*prāvi*), dok se inače dobro čuva (*stòtīnā*, *Nòvome*, *mrīžā*, *māñē* itd.) – Jakić-Cestarić 2013: 184–186.

²⁸³⁷ Deanović & Jelenović 1958: 137–138, Lisac 2009: 23, 26 itd. Ivić (1959: 397) za Vrbnik navodi »snažan proces skraćivanja predakcenatskih dužina«. Lukežić & Turk 1998: 69–70 vjerojatno omaškom ne spominju ništa o tome za područje Punta, Baške i okoline. Vermeer (1982: 301) za Omišalj, koji još ima prednaglasne dužine, spominje da je njegov dojam da su ondje prednaglasne dužine puno kraće nego u Novom, te govori o općenitoj tendenciji kraćenja prednaglasnih dužina na Krku koja se širi s juga.

²⁸³⁸ Moguš 1995: 262–263.

²⁸³⁹ Tako Vranić 2005: 233 ali bez primjerâ. No u Matuljima kraj Opatije se solidno čuvaju i prednaglasne i zanaglasne dužine (moji podaci).

²⁸⁴⁰ U Brseču imamo npr. *kāmīk*, *kāvran*, *pāuk* no *hvāla*, *glāvā* s povučenim naglaskom ili skraćenom prednaglasnom dužinom (Moguš 1992-3: 316, 320). Usp. i Vranić 2005: 231, 233.

ARHAIČNOST NAGLASNIH SUSTAVA

§373 Često se govori o arhaičnosti pojedinoga govora s obzirom na akcentuaciju. Arhaičnošću se može smatrati više stvari: čuvanje starog mjesta naglaska (npr. *ženà* umjesto *žèna/žénal/žèna/žèna*), čuvanje neoakuta (*sūša* a ne *sûša*), čuvanje prednaglasnih i zanaglasnih dužina (npr. *kūpiti* i *ðblāk* a ne *kūpiti* i *ðblāk*) te čuvanje starih naglasnih odnosa i opozicija (npr. *sadī* umjesto *sādī*, i. *pðpī* ali *zubī* i sl.).

S obzirom na to, možemo razlikovati dvije osnovne vrste arhaičnosti:

- a) izgovornu (fonetsku) arhaičnost
- b) paradigmatSKU (smjenbenu) arhaičnost

Izgovorno je arhaičan onaj govor u kojem se od prasustava do danas nije dogodilo puno fonetskih naglasnih promjena, u smislu da su očuvana stara tri naglaska (˘, ˆ, ˜) i da se oni nisu (previše) mijenjali (npr. da se ˘ nije dužio, a ˜ mijenjao u ˆ), da su očuvane nenaglašene duljine, da nije bilo sustavnih retrakcija naglaska ili samo nešto od toga – čuvanje starog mjesta naglaska se obično smatra najvažnijim, a kraćenje zanaglasnih duljina ili nestanak neoakuta u zadnjem slogu manje bitnima (s obzirom da je riječ o pojavama koje su npr. u čakavskom vrlo česte)²⁸⁴¹.

Kod paradigmatSke arhaičnosti nije bitna izgovorna strana nego čuvanje starih naglasnih odnosa u sustavu. Gledajući samo smjenbenu arhaičnost naglasnoga sustava, novoštokavsko je *žènu* : *nðgu* jednako arhaično kao i staroštokavsko/čakavsko *ženù* : *nðgu*. Tu je bitno samo je li stara razlika očuvana, a ne kako je očuvana. Promijenio se samo izgovor/površina, a stari odnosi/opreke su očuvane.

---

²⁸⁴¹ Moguće je razlikovati i stupnjeve arhaičnosti među govorima koji čuvaju i staro mjesto naglaska i sve stare prozodeme nepromijenjenima i prednaglasne i zanaglasne duljine. Tu su, recimo, arhaičniji govori koji imaju prednaglasnu dužinu samo izravno ispred ˘ (osim ako to nije inovacija) od onih gdje se ona javlja analogijom i u neetimološkim pozicijama (npr. G. *dūšē* ili *trēsemð* umjesto starijega *dušē*, *tresemð*).

Neki govor može biti i izgovorno i smjenbeno arhaičan (npr. *ženù* : *nò-gu*)²⁸⁴², neki može biti samo izgovorno arhaičan (da se primjerice čuva naglasak na kraju, kao *ženà*, ali da razlika *ženù* : *nògu* nije dobro očuvana zbog analogijâ), neki mogu biti samo smjenbeno arhaični (*žènu* : *nògu*, takvi su npr. praktički svi novoštokavski govori²⁸⁴³), a neki mogu biti inovativni i izgovorno i smjenbeno (npr. *žènu* = *nògu*)²⁸⁴⁴.

²⁸⁴² To nije rijedak slučaj. Primjerice, u Posavini su često govori koji su izgovorno najarhaičniji najarhaičniji i smjenbeno, a nerijetko i morfološki itd.

²⁸⁴³ Tako je, primjerice, skoro svaki novoštokavski govor smjenbeno arhaičniji od čak. govora Matuljâ (kraj Opatije) jer ondje nalazimo *glāvā* – *glāvù*, *zīmā* – *zīmù* (prema nštok. *gláva* – *glāvu*, *zīma* – *zīmu*) s nestankom stare naglasne opreke N. i A. iako je dotični govor izgovorno jako arhaičan (ima 3 stara naglasna te prednaglasne i zanaglasne duljine).

²⁸⁴⁴ I u fonologiji je općenito moguće govoriti o dvjema vrstama arhaičnosti – izgovornoj (fonetskoj) i razlikovnoj (distinktivnoj). Primjerice, stand. polj. ima na mjestu stpolj. *a i *ā jednak odraz – a, koji je izgovorno arhaičan jer je kod *ā samo ukinuta razlikovna duljina, a izgovor je ostao isti. Međutim, polj. su dijalekti koji na mjestu *a i *ā imaju a i ā izgovorno manje arhaični jer je ondje promijenjena kvaliteta glasa *ā, ali su razlikovno arhaičniji jer čuvaju staru razliku između *a i *ā. Slična je situacija i s čak. govovima tipa *glèdati* : *glèdaš* i *glèdati* : *glèdoš* prema starijem *glèdati : *glèdaš.

APENDIKS: NAGLASNE PARADIGME U PRASLAVENSKOM I NOVOŠTOKAVSKOM

§374 Ovdje ćemo ukratko prikazati neke osnovne naglasne obrasce u morfologiji imenicâ, pridjevâ i glagolâ u praslavenskom i (književnom) novoštokavskom (stand. hrv.²⁸⁴⁵). Ne navode se sve moguće naglasne varijante, pojedinačni (pod)tipovi, oblici i morfološke kategorije, kao ni sva objašnjenja te je prikaz u velikoj mjeri pojednostavljen (pogotovo kod glagolâ)²⁸⁴⁶.

imenice

o-osnove (m.r.)

n. p. α

N. *svătъ	<i>svăt</i>	n. *svătĭ	<i>svătovi</i> ²⁸⁴⁷
G. *svătā	<i>svătā</i>	g. *svătъ/svătъ ²⁸⁴⁸	<i>svătōvā</i>
D. *svătū	<i>svătū</i>	d. *svătomъ	<i>svătovĭma</i>
A. *svătъ	<i>svătā</i>	a. *svătŷ	<i>svătove</i>
V. *svătē	<i>svătē</i>	v. *svătĭ	<i>svătovi</i>
L. *svătě	<i>svătū</i> ²⁸⁴⁹	l. *svătěxъ	<i>svătovĭma</i>
I. *svătomъ	<i>svătom</i>	i. *svătŷ	<i>svătovĭma</i> ²⁸⁵⁰

²⁸⁴⁵ Kao polazišni uzimamo nešto arhaičniji prilagođeni oblik književne nštok. akcentuacije, koji se ne poklapa u potpunosti ni sa sadašnjim normativnim propisima (koliko god oni bili fluidni) ni s klasičnom vukovsko-daničićevskom akcentuacijom. Prikaz štok. naglasnih paradigmi je ovdje prilagođen povijesnoj usmjerenosti ovog pregleda i nema normativnih pretenzija.

²⁸⁴⁶ Za detaljnu obradu akcentološke povijesti dijela imenicâ i pridjevâ (u nekim dijelovima popravljenu i utočnjenu u ovoj knjizi) vidi Kapović 2007c, 2010b, 2011e, 2011f, 2011c.

²⁸⁴⁷ Sekundarno i *pràgovi*, *časovi* itd. analogijom prema n. p. B. U mnogim je štok. govorima *svătovi* jedini primjer gdje se čuva stari naglasak – tu se čuva zato što se dotična riječ često upotrebljava u mn. i to u različitom značenju od jd. *svăt* (»svadba«, usp. *čŷdnovati svătovi* u drugom značenju) pa se ponaša kao *plurale tantum*.

²⁸⁴⁸ U psl. rekonstrukcijama zbog složenosti odrazâ u različitim dijalektima (§252) u ovom pregledu ne bilježimo dužine i izvorne tonove u zadnjem otvorenom slogu nego samo mjesto naglaska (ako je nastavak naglašen).

²⁸⁴⁹ Sekundarno i *na pràgu*, *u času* itd. analogijom prema n. p. C.

²⁸⁵⁰ Kratka množina: *jădi* – g. *jădā* – dli. *jădĭma* – a. *jăde* – v. *jădi!*

n. p. b

N. *ròrǫ	<i>rǫp</i>	n. *ropi	<i>ròpovi</i>
G. *porá	<i>ròpa</i>	g. *ròrǫ/rǫrǫ	<i>rǫrǫvā</i> ²⁸⁵¹
D. *porù	<i>ròpu</i>	d. *poròrǫ ²⁸⁵²	<i>ròpovima</i>
A. *ròrǫ	<i>ròpa</i>	a. *ropý	<i>ròpove</i>
V. *rǫre	<i>rǫre</i>	v. *rǫri	<i>rǫrǫvi</i>
L. *ropě	<i>ròpu</i>	l. *ròrěxǫ/ *ropěxǫ	<i>ròpovima</i>
I. *poròrǫ	<i>ròpom</i> ²⁸⁵³	i. *ròry/ropý ²⁸⁵⁴	<i>ròpovima</i> ²⁸⁵⁵

n. p. c

N. *rǫgǫ ²⁸⁵⁶	<i>rǫg</i> ²⁸⁵⁷	n. *rǫzi	<i>rǫgovi</i> ²⁸⁵⁸
G. *rǫga	<i>rǫga</i>	g. *rǫgǫ/rǫgǫ	<i>rogóvā</i> ²⁸⁵⁹

²⁸⁵¹ Povlačenje naglasaka u *rǫrǫvā* usp. s *pòtòkā* (: *pòtoci*, §165). Mlade *ròpòvā* je ujednačeno prema ostalim padežima.

²⁸⁵² *ròromǫ > *poròrǫ (pomak neoakutá udesno – §54).

²⁸⁵³ S dugim slogom: *krāļ* – GA. *krāļa* – DL. *krāļu* – V. *krāļu!* – I. *krāļem*. Dvosložne riječi: *svjèdok* – G. *svjedòka* itd., *jùnāk* – G. *junáka* itd.

²⁸⁵⁴ U l. i i. je vjerojatno riječ o starim dijalekatskim razlikama (§61).

²⁸⁵⁵ Kratka množina: *kòñi* – g. *kónā* – dli. *kòñima* – a. *kòñe* – v. *kòñi!* (u trosložnim riječima *svjedòci* – g. *svjedòkā* itd.). Kratka množina/dugi slog: *grijəsi* – g. *grijéhā* – dli. *grijėsima* – a. *grijéhe* – v. *grijəsi!* (u trosložnim riječima *junáci* – g. *junákā* itd. – v. *jùnāci!*). Duga množina/dugi slog: nv. *krāļevi* – g. *krāļēvā* – dli. *krāļevima* – a. *krāļeve*. Analogijom prema n. p. C: nastaje i naglasak *krāļevi* (npr. u Dalmatinskoj zagori); rijetko se javlja tip *krāļevi* (usp. Vukušić, Zoričić & Grasselli-Vukušić 2007: 32 i u Anićevu rječniku *kļūčevi*, *štāpovi* i sl.), koji zacijelo nastaje analogijom prema kratkoj n. p. B (*rǫpovi*) i inovativnoj n. p. A (*čāsovi*) i C (*bròdovi*), zadržavanjem uzlaznosti ali poopćavanjem kračine (kračina se u mn. javlja i kod n. p. C: kao *grādovi*). U nštok. g. *krāļēvā* je naglasak ujednačen kao u tipu *nárōdā* (§165^F). Usp. starije *krāļev* u Posavini (Kapović 2010b: 63).

²⁸⁵⁶ Izvorno je ova konkretna riječ bila n. p. d (§85). Za duženje *rǫgǫ > rǫg u ZJslav. vidi §114.

²⁸⁵⁷ U oblicima n. p. C s čeonim naglaskom (tj. naglaskom na početku riječi) dolazi do preskakanja naglasaka (npr. *īrǫg*, a. *zǫroge*).

²⁸⁵⁸ Sekundarno analogijom prema n. p. B i *bròdovi* (tako u mnogim govorima u većini primjerā) itd. U *rǫgovi* se stari C-naglasak u većini govora čuva iz istog razloga kao u *svātovi* – taj se oblik često upotrebljava u mn. i ponaša se kao svojevrсни *plurale tantum*. Kod dugih osnova: *grādovi*, *stānovi* itd. (: *grād*, *stān*) s kraćenjem dugog cirkumfleksa (§117) – dalje kao *rǫgovi*. Mn. tipa *stānovi* se obično tumači kao analogija prema n. p. B: (*krāļevi*), no nije nemoguće da je u nekim primjerima/govorima to, bar u nekoj mjeri, i ostatak stare n. p. d (npr. u čestom *vāl* – *vāla* – *vālovi*, §85^F).

²⁸⁵⁹ Analogijom prema nav. sekundarno *rǫgōvā*. Stari se naglasak obično čuva u *slučajēvā* i frazama *bǫg bogōvā*, u *vijēke vjekōvā*.

D. *rògu	<i>rògu</i> ²⁸⁶⁰	d. *rogòmъ ²⁸⁶¹	<i>rogòvima</i> ²⁸⁶²
A. *rògъ	<i>ròg</i>	a. *rògy	<i>rògove</i>
V. *ròže	<i>ròže</i>	v. *ròzi	<i>rògovi</i>
L. *ròžě	<i>rògu</i>	l. *rozěxъ ²⁸⁶³	<i>rogòvima</i>
I. *rògomъ	<i>rògom</i> ²⁸⁶⁴	i. *rogý	<i>rogòvima</i> ²⁸⁶⁵

o-osnove (sr.r.)²⁸⁶⁶

n. p. a	n. p. b	n. p. c
NAV. *zǝrno <i>zǝno</i>	*selò <i>sèlo</i>	*zvòno <i>zvdno</i>
nav. *zǝrna <i>zǝna</i> ²⁸⁶⁷	*sèla/selà <i>sèla/sèla</i> ²⁸⁶⁸	*zvoná <i>zvdna</i> ²⁸⁶⁹
DL.		*zvòně <i>zvdnu</i> ²⁸⁷⁰

ā-osnove

n. p. a	n. p. b	n. p. c	
N. *rýba	<i>rìba</i>	n. *rýby	<i>rìbe</i>
G. *rýby	<i>rìbē</i>	g. *rýbъ/rýbъ	<i>rìbā</i>
D. *rýbě	<i>rìbi</i>	d. *rýbamъ	<i>rìbama</i> ²⁸⁷¹
A. *rýbq	<i>rìbu</i>	a. *rýby	<i>rìbe</i>

²⁸⁶⁰ Sekundarno (ujednačavanjem prema L.): *rògu*. Za naglasak u D/L. u o-, ā- i i-osnovama u suvremenim hrv. nštok. govorima vidi Benić 2009.

²⁸⁶¹ Vidi §171, 173 za ZJslav. *rogòmъ.

²⁸⁶² Analogijom prema nav. sekundarno *rògovima*. Usp. *slučajèvima*.

²⁸⁶³ Naglasak je u g. *rogъ, d. *rogomъ i l. *rozěxъ izvorno bio na zadnjem slogu pa se pomakao Ivšićevim pravilom (§170, 173).

²⁸⁶⁴ S dugim slogom – *vrâg* (ǝvrâg) – G. *vrâga* – D. *vrâgu* – L. *vrâgu* (ǝvrâgu »sotoni«)/*vrâgu* (k'ò_po_vrâgu »kao po nesreći« – vidi §143 za opreku po živosti) – I. *vrâgom*. Dvosložne riječi kratkog zanaglasnog sloga: *gðvòr* – G. *gðvora* – D. *gðvoru* – L. *gòvòru* (mlađe *gðvoru*) – I. *gðvorom*. Dvosložne riječi dugog zanaglasnog sloga: *kðrāk* – G. *kðrāka* – D. *kðrāku* – L. *korāku* (mlađe *kðrāku*) – I. *kðrākom*.

²⁸⁶⁵ Kratka množina: *ròzi* – g. *rógā* – dli. *ròzima* – *ròge*. Kratka množina s dugim slogom: *zûbi* – g. *zûbā* – dli. *zûbima* (*mrāvima*) – a. *zûbe*. Dvosložne riječi: *gðvori* – g. *gòvòrā* (danas obično mlađe *gðvòrā*) – dli. *gòvòrima* (danas obično mlađe *gðvorima*) – a. *gðvore*, *kðrāci* – g. *korākā* (mlađe *kðrākā*) – dli. *korācima* (mlađe *kðrācima*) – a. *kðrāke*.

²⁸⁶⁶ Navode se samo oblici različiti od m.r.

²⁸⁶⁷ U trosložnim riječima: *kòpito* – na. *kòpita* (< *kopìto).

²⁸⁶⁸ U trosložnim riječima: *rešèto* – na. *rešèta*. S dugim slogom: *víno* – na. *vína*. U trosložnim riječima: *raspélo* – na. *raspéla*. Za sve vidi §64.

²⁸⁶⁹ Sekundarno (analogijom prema jednini): na. *zvdna*.

²⁸⁷⁰ Dij. L. *zvdnu*. S dugim slogom: *mèso* – DL. *mèsu* (dij. L. *mésu*) – nav. *mésa* (sekundarno: *mèsa*).

²⁸⁷¹ Od DI. dvojine: *rýbama.

V. *rýbo	rìbo	v. *rýby	rìbe
L. *rýbě	rìbi	l. *rýбахъ	rìbama
I. *rýbojǫ	rìbōm ²⁸⁷²	i. *rýbami	rìbama

n. p. b

N. *žena	žèna	n. *ženy	žène
G. *žený	žènē	g. *žèny/žěny	žénā
D. *ženě	žèni	d. *ženámъ	žènama
A. *ženǫ	žènu	a. *ženy	žène
V. *ženo	žèno	v. *ženy	žène
L. *ženě	žèni	l. *ženáxъ	žènama
I. *ženǫjǫ	žènōm ²⁸⁷³	i. *ženámi	žènama

n. p. c

N. *voda	vòda	n. *vody	vòde
G. *vodý	vòdē	g. *vòdъ/võdъ ²⁸⁷⁴	vódā
D. *vødě	vòdi	d. *vodámъ ²⁸⁷⁵	vòdama
A. *vødǫ	vòdu	a. *vody	vòde
V. *vodo	vòdo	v. *vody	vòde
L. *vodě ²⁸⁷⁶	vòdi	l. *vodáxъ	vòdama
I. *vodojǫ	vòdōm ²⁸⁷⁷	i. *vodámi	vòdama

²⁸⁷² S dugim slogom: *sûša* – G. *sûšē* itd. (vidi §54, 153 za psl. tip *sûša). U trosložnim riječima: *sjèkira* (< *sjèkîra) – G. *sjèkirē* itd.

²⁸⁷³ S dugim slogom: *trúba* – G. *trúbē* – DL. *trúbi* – A. *trúbu* – V. *trúbo!* – I. *trúbōm*.

²⁸⁷⁴ Za duženje kratkih vokala u n. p. b i c (g. *pōpъ, *rōgъ, *žěny, *võdъ itd.) vidi §171.

²⁸⁷⁵ *vodámъ (c) izgleda isto kao *ženámъ (b), ali ima različito porijeklo. U *vodámъ akut stoji otpočetka (tj. nakon Hirta – §88–91) na drugom slogu, tj. na prvom dominantnom slogu u riječi (–++), dok u *ženámъ nastaje progresivnim pomakom neoakuta na akutiranu dužinu (§53). Isto je i u l. i i. kod *-áxъ i *-ámi u n. p. b i c. Tako je i kod l-participâ na *-nǫlъ, *-ělъ i infinitivâ na *-iti. Za moguće druge psl. naglasne varijante koje bi se odrazile u češ/slč. d. -ám, l. -ách vidi §251.

²⁸⁷⁶ Za vjerojatni izvorni odnos *nā_vodě – *vodě vidi §51^F.

²⁸⁷⁷ S dugim slogom: *gláva* – G. *glávē* – D. *glávi* (sekundarno *glávi*) – A. *glávu* – V. *glávo!* – L. *glávi* – I. *glávōm*. U višesložnim riječima (izvorna paradigma): *planina* – G. *planinē* – D. *plānini* – A. *plāninu* – V. *plānino!* – L. *planini* – I. *planinōm* (tu se obično poopćava *plānin-* ili *planin-* u svim padežima ovisno o govoru i/ili obliku).

i-osnove

n. p. a

N. *sъmьrtь	<i>smřt</i>	n. *sъmьrti	<i>smřti</i>
G. *sъmьrti	<i>smřti</i>	g. *sъmьrtьjь	<i>smřtī</i>
D. *sъmьrti	<i>smřti</i>	d. *sъmьrtьmь	<i>smřtima</i>
A. *sъmьrtь	<i>smřt</i>	a. *sъmьrti	<i>smřti</i>
V. *sъmьrti	<i>smřti</i>	v. *sъmьrti	<i>smřti</i>
L. *sъmьrti	<i>smřti</i>	l. *sъmьrtьxь	<i>smřtima</i>
I. *sъmьrtьjo	<i>smřću/smřti</i> ²⁸⁷⁸	i. *sъmьrtьmi	<i>smřtima</i>

n. p. c²⁸⁷⁹

N. *kòstь	<i>kòst</i>	n. *kòsti	<i>kòsti</i>
G. *kòsti	<i>kòsti</i>	g. *kostьjь	<i>kòstī</i>
D. *kòsti	<i>kòsti</i>	d. *kostьmь (?) ²⁸⁸⁰	<i>kòstima</i>
A. *kòstь	<i>kòst</i>	a. *kòsti	<i>kòsti</i>
V. *kòsti	<i>kòsti</i>	v. *kòsti	<i>kòsti</i>
L. *kosti	<i>kòsti</i>	l. *kostьxь ²⁸⁸¹	<i>kòstima</i>
I. *kostьjǫ/kosti	<i>kòšču/kòsti</i> ²⁸⁸²	i. *kostьmi	<i>kòstima</i> ²⁸⁸³

²⁸⁷⁸ U višesložnim riječima: *kòrist* (< *korist) – G. *kòristi* itd. (uz varijantu *kòrist* po n. p. C:).

²⁸⁷⁹ U štok/čak/kajk. nema više n. p. B i-osnovâ (ostatak je čak/kajk. *stvār – stvāri* s poopćenim ~, no to je sinkronijski n. p. A:).

²⁸⁸⁰ Dibo (1981: 28–29) tu rekonstruira *kòstьmь.

²⁸⁸¹ Naglasak je u g. *kostьjь, d. *kostьmь (?) i l. *kostьxь izvorno bio na zadnjem slogu.

²⁸⁸² S dugim slogom: *glād* – GDVI. *glādi* – L. *glādi* – I. *glādu*. Dvosložne riječi kratkog zanaglasnog sloga: *pòmòc* – GDVI. *pòmòci* – L. *pòmòci* (sekundarno *pòmòci*) – I. *pòmòću*. Dvosložne riječi dugog zanaglasnog sloga: *pāmēt* (izvorno n. p. a – §242) – GDVI. *pāmēti* – L. *pamēti* (sekundarno *pāmēti*) – I. *pāmēću*. Za stari naglasak u I. (bez obzira na nastavak) usp. u Sungeru/Mrkoplju (moji podaci) *s_kòsti/kòsti*, *s_pèci* (ali *s_nòci*), u Perušiću (Milković 2009: 563) I. *glādi*, *míslī*, *slúzi*, *sòju* (uz I. *kāpi*, *kòsti* itd.) i u Praptnicama (moji podaci) pril. *nòću*.

²⁸⁸³ Dugi slog: nav. *vlāsti* – g. *vlāstī* – dli. *vlāstima*. Višesložne riječi: nav. *kòkoši* – g. *kòkòši* (sekundarno *bòlestī* umj. *bolēstī* itd.) – dli. *kòkòšima* (sekundarno *bòlestima* umj. *bolēstima* itd.), na. *zāpovijēdi* – g. *zapovijēdī* (sekundarno *zāpovijēdī*) – dli. *zapovijēdima* (sekundarno *zāpovijēdima*). Kod višesložnih riječi smo ovdje naveli primjere u kojima se stari naglasak često čuva, u većini riječi se poopćava ~ na prvom slogu u svim oblicima (isto vrijedi i za L.).

pridjevi

n. p. a

*slábъ – *slába – *slábo
sláb – slába – slàbo
slàb – slàba – slàbo

*slábъjь
slàbī

n. p. b

*gòlъ – *golá – *goló
*gòl – gòla – gòlo*²⁸⁸⁴

*čьrnъ – *čьrná – *čьrnó
cъn – cъna – cъno

*gòlъjь *čьrnъjь
gòlī cъnī

n. p. c

*bòsъ – *bosá – *bòso
*bòs – bòsa – bòso*²⁸⁸⁵

*dòrgъ – *dorgá – *dòrgo
*dràg – drága – dràgo*²⁸⁸⁶

*bosъjь *dorgъjь
*bòsī dràgī*²⁸⁸⁷

glagoli²⁸⁸⁸

e-glagoli

n. p. a

1. *bǫdǫ *bǫdēm*
 2. *bǫdešь *bǫdēš*
 3. *bǫdetь *bǫdē*
 1. *bǫdemo *bǫdēmo*

n. p. b²⁸⁸⁹

*mogǫ *mògu*
 *mòžešь *mòžeš*²⁸⁹¹
 *mòžetь *mòže*
 *mòžemo *mòžemo*

n. p. c

*pèkǫ *pèčem*²⁸⁹⁰
 *pečèšь *pèčeš*
 *pečètь *pèče*
 *pečemó *pèčemo*

²⁸⁸⁴ Od korijenskih pridjeva s kratkim vokalom se jedino u pridj. *gòl* (vidi §188 za dužinu) čuva izvorna n. p. B. Svi ostali pridjevi se stapaju s odrazom n. p. a, npr. *nǫv – nǫva – nǫvo* (A) > (sekundarno) *nǫv – nǫva – nǫvo* (B) (vidi Kapović 2011c: 128). Usp. za višesložne pridjeve: *zèlen – zelèna – zelèno* (odr. *zèlenī*).

²⁸⁸⁵ Sekundarno i *bòso* (analogijom prema ž.r.).

²⁸⁸⁶ Sekundarno i *drágo* (analogijom prema ž.r. i n. p. B:). U klasičnoj novoštokavskoj (vukovsko-daničičevskoj) normi nalazimo ujednačeno/mlade *drágo*, no u novijoj se hrvatskoj standardnoj normi (vidi npr. ŠRHJ) nalazi i starije *dràgo* (prema *žúto* u n. p. B:), zbog oslanjanja na arhaičniji naglasni obrazac kakav postoji u mnogim zapadnoštokavskim govorima.

²⁸⁸⁷ Izvorni naglasak: *tùdī* (dijalektalno i *bòsī – dràgī*). Oblici *bòsī – dràgī* nastaju analogijom prema n. p. B.

²⁸⁸⁸ Prikaz glagolá je jako pojednostavljen jer se naglasak dosta razlikuje po glagolskim vrstama, podvrstama, morfonologiji glagolá, a osim toga postoje i određena preklapanja i međuovisnosti naglasnih paradigama.

²⁸⁸⁹ Ovdje ne navodimo posebno n. p. b₂, koju rekonstruira moskovska akcentološka škola, a koja se u većini dijalekata poslije stara s odrazom n. p. c (vidi Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 43–51).

²⁸⁹⁰ Stari se čeonni naglasak u n. p. C možda posredno čuva u čestom štok. tipu *pǫrijēm – nē_pǫrijēm* (psl. *pǫjǫ – *pǫpǫjǫ – *nē_pǫpǫjǫ, n. p. c), što se pomiješalo s tipom *ušijēm – nē_ušijēm* (psl. *šǫjǫ – *vǫšǫjǫ > *vǫšǫjǫ, n. p. a-b).

²⁸⁹¹ Za dužinu u prezentu u n. p. A, B i C vidi §55^F, 140, 172. U klasičnoj se vukovsko-daničičevskoj književnoj novoštokavštini i u n. p. B i C navodilo dugo -e-, no danas se u suvremenoj standardnoj hrvatskoj naglasnoj normi kod glagola *mòžeš* (i u n. p. C) uglavnom bilježi kratko -ě-, uobičajeno u zapadnim novoštokavskim govorima.

2. *bǫdete	<i>bǫdēte</i>	*mōžete	<i>mōžete</i>	*pečetē	<i>pečete</i> ²⁸⁹²
3. *bǫdǫtь	<i>bǫdū</i>	*mōgǫtь	<i>mōgū</i>	*pekǫtь ²⁸⁹³	<i>pěku</i> ²⁸⁹⁴
*šiti		*moti		*peti	
<i>šiti</i>		<i>mōci</i>		<i>pěci</i> ²⁸⁹⁵	
*šilь – *šila – *šilo		*mōglь – *mōglá – *mōglò		*pilь – *pila – *pilo	
<i>šio – šila – šilo</i>		<i>mōgao – mōgla – mōglo</i> ²⁸⁹⁶		<i>pìo – pìla – pìlo</i> ²⁸⁹⁷	

ne-glagoli

n. p. a

*dvǐgnemo

dǐgnēmo

*dvǐgnǫti

dǐgnuti

*dvǐgnǫlь

dǐgnuo

n. p. b²⁸⁹⁸

*tǫnemo

tǫnēmo

*tonǫti

tǫnuti

*tonǫlь

tǫnuo

*vǔknemo

vǐknēmo

*vyknǫti

vǐknuti

*vyknǫlь

*vǐknuo*²⁸⁹⁹

ě/a-glagoli

n. p. a

*vǐdimo

vǐdīmo

*vǐděti

n. p. b

*vǔlimo

vǔlīmo

*volěti

n. p. c

*letimo

*lètīmo*²⁹⁰⁰

*letěti

²⁸⁹² Dijalektalno/starije *pečemo – pečete* (npr. Brozović 1957: 379, 2007: 100, 139–140 itd.).

²⁸⁹³ Oblici *pečešь, *pečetь, *pekǫtь su izvorno imali dočetni naglasak (§170).

²⁸⁹⁴ S dugim slogom: *trésem – tréšeš* itd. (§203, 221).

²⁸⁹⁵ Sekundarno i *mōci, pěci* (§311). Dugi slog: *trěsti* (sekundarno *trēsti*). Psl. naglasak u *moti (b) je jednak kao u *peti (c), no različita postanja (isto kao i kod *ženámъ : *vodámъ itd.). U n. p. b imamo *mōti > *moti pomakom naglasaka udesno dok u n. p. c u *peti imamo staru oksitonezu na dominantnom nastavku (+).

²⁸⁹⁶ Sekundarno i *mōgla – mōglo* (§311). Kod glagolá s e-prezentom s osnovom na suglasnik u l-part. nema c-naglasaka (§92).

²⁸⁹⁷ Sekundarno i *pìlo* (prema *pìla*), kao i kod pridjevâ. Za varijantu *pìla* vidi §91^F, a za odraze *pěkao – pěkla/pěkla* vidi §311.

²⁸⁹⁸ Kod ne-glagolâ u štokavskom nema n. p. C – vidi §54^F za psl.

²⁸⁹⁹ Naglasak u ostalim rodovima se ne mijenja (*dǐgnula – dǐgnulo; tǫnula – tǫnulo; vǐknula – vǐknulo*).

²⁹⁰⁰ Dijalektalno/starije *letimo (lètīmo* prema *lètīš* itd.).

<i>vīdjeti</i>	<i>vòjeti</i>	<i>lètjeti</i>
*vīděl̥	*volěl̥	*letěl̥
<i>vīdio</i>	<i>vòlio</i>	<i>lètio</i> ²⁹⁰¹

i-glagoli

n. p. a		n. p. b ²⁹⁰²		n. p. c	
1. *mýsļǫ	<i>mīslīm</i>	*nošǫ	<i>nòsīm</i> ²⁹⁰³	*lǫvǫ	<i>lòvīm</i>
2. *mýsliš̥	<i>mīslīš̥</i>	*nòsiš̥	<i>nòsīš̥</i>	*lǫvīš̥	<i>lòvīš̥</i>
3. *mýsliť	<i>mīslīť</i>	*nòsiť	<i>nòsīť</i>	*lǫvīť	<i>lòvīť</i>
1. *mýsliṃo	<i>mīslīṃo</i>	*nòsimo	<i>nòsīmo</i>	*lǫvimó	<i>lòvīmo</i>
2. *mýsliťe	<i>mīslīťe</i>	*nòsitive	<i>nòsīťe</i>	*lǫvité	<i>lòvīťe</i> ²⁹⁰⁵
3. *mýsļet̥	<i>mīslē</i>	*nòšet̥	<i>nòsē</i> ²⁹⁰⁶	*lǫvēt̥	<i>lòvē</i>
*mýsliťi	<i>mīslīťi</i>	*nosīťi	<i>nòsīťi</i>	*lǫvīťi	<i>lòvīťi</i>
*mýsliľ – *mýsliľa –		*nosīľ – *nosīľa –		*lǫvīľ – *lǫvīľa –	
*mýsliľo		*nosīľo		*lǫvīľo	
<i>mīslīo – mīslīľa –</i>		<i>nòsīo – nòsīľa –</i>		<i>lòvīo – lòvīľa –</i>	
<i>mīslīľo</i>		<i>nòsīľo</i>		<i>lòvīľo</i> ²⁹⁰⁷	

²⁹⁰¹ S dugim slogom: *kípīmo* (prema *kípīš̥* itd., dijalektalno/starije *kípīmo*) – *kípjeti* – *kípīo*.

²⁹⁰² Ovo je zapravo n. p. *b*₁. N. p. *b*₂ se odražava ili kao n. p. B ili kao n. p. C ovisno o govoru/primjeru (§47^F, 54–55, 61–62, 64).

²⁹⁰³ Usp. dij. *mòļu* (Babić 2008) sa starim nastavkom i naglaskom (prema *mòlīš̥ – mòlī* itd.).

²⁹⁰⁴ Usp. <gòvoru> [gòvoru] kod Kašića (1604: 122). Kod ě-glagolâ se često prema *vèľiš̥* u dijalektima u 1. l. jd. čuva staro *vèľu* (npr. Milković 2009: 572 i u mnogim drugim govorima). Rjedi su drugi primjeri poput *žèľu* »žèľim« (Vidović 2013: 162).

²⁹⁰⁵ Dijalektalno/starije *lovīmo – lovīte* (*lòvīmo* prema *lòvīš̥* itd.), npr. Brozović 2007: 140. Nije nemoguće da je u nekim govorima tip *lòvīmo/lovīmo* umjesto *lovīmo/lovīmò* nastao i prema starom tipu *dvòrīmo/dvorīmo* u n. p. *b*₂ (§47^F). Također, nije isključeno da se ponegdje još tipovi *lovīmo* i *dvòrīmo* ne razlikuju i sinkronijski, tj. da se stara n. p. *b*₂ i *c* još nisu stopile.

²⁹⁰⁶ S dugim slogom: *brânīm – brânīš̥* < *brānīš̥ itd.

²⁹⁰⁷ S naglaskom kao u n. p. B (§91^F).

a/je-glagoli

n. p. a	n. p. b ²⁹⁰⁸	
*mǎžemo <i>mǎžemo</i>	*těšemo <i>těšemo</i>	*plěšemo <i>plěšemo</i>
*mǎzati <i>mǎzati</i>	*tesǎti <i>těsati</i>	*plęsǎti <i>plėsati</i>
*mǎzalbъ <i>mǎzao</i>	*tesǎlbъ <i>těsao</i>	*plęsǎlbъ <i>plėsao</i>

glagol biti

1. *jěsmь	<i>jěsam</i> ²⁹⁰⁹
2. *jesi	<i>jěsi</i>
3. *jěstь	<i>jěst</i>
1. *jesmó	<i>jěsmo</i>
2. *jesté	<i>jěste</i>
3. *sǫtь	<i>jěsu</i> ²⁹¹⁰
*bǫti	<i>bǫti</i>
*bǫlbъ – *bylǎ – *bǫlo	<i>bǫo – bǫla – bǫlo</i> ²⁹¹¹

²⁹⁰⁸ Kod ovih glagola u slav. nema n. p. c (§54^F).

²⁹⁰⁹ Umjesto očekivanog *jěsam analogijom prema drugim licima – usp. bednjansko *jǎsym* (§357^F).

²⁹¹⁰ Očekivalo bi se *jěsū (usp. čak. *jesū*), ali je došlo do pokrate analogijom prema nenaglašenom *su*. Izvorna dužina je u štok. očuvana na Kolubari (Николић 1970: 106): *jěsū*. Oblici *jěsmь, *jěstь (§170^F), *sǫtь su izvorno imali naglasak na nastavku.

²⁹¹¹ Sekundarno (prema *bǫla*) i *bǫlo*. Za tip *dǫbila* umjesto *dobila* ⇒ *dǫbila* vidi §91^F.

CITIRANA LITERATURA²⁹¹²

- Adams, Q. Douglas 2015, »Tocharian«, u: Kapović, Mate (ur.), *The Indo-European Languages*, Routledge, London–New York (uskoro)
- Алексић, Радомир & Вукомановић, Славко 1966, »Основне особине александровачког и бруског говора«, *Анали Филолошког факултета* 6: 291–320
- Alexander, Ronelle 1975, *Torlak accentuation*, Verlag Otto Sagner, München
- Allen, W. Sidney 1966, *Vox Graeca. A guide to pronunciation of classical Greek*, Cambridge
- Andersen, Henning 1999, »The Western South Slavic contrast Sn. *sah-ni-ti* // SC *sah-nu-ti*«, *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 2: 47–62
- Anić = Anić, Vladimir 1998³, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb
- Appendini, Francesco M. 1828², *Grammatica della lingua Illirica*, Presso Antonio Martecchini, Ragusa [1808¹]
- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 1–97 [dijelovi I–XXIII], JAZU, Zagreb 1881–1976.
- Avelino, Heriberto 2012, »Mesoamerican Tonogenesis«, izlaganje na skupu *Tone: Theory and Practice* (Leipzig)
- Babić, Ivan 2008, *Studenački rječnik*, Župni ured Studenci, Studenci
- Babić, Stjepan 1991², *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, Globus, Zagreb
- Balažev, Marina 2011, »Opis bereškoga govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17: 1–18
- Balažev, Marina 2013, »O prozodiji staroškavskog bereškog govora«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 1–10
- Balode, Laimute & Holvoet, Axel 2001, »The Latvian language and its dialects«, u: Dahl, Östen & Koptjevskaja-Tamm, Maria, *The Circum-Baltic Languages. Volume I: Past and Present*, John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia: 3–40

---

²⁹¹² Mnogi su od navedenih radova dostupni i na internetu. Latinični i ćirilичni radovi se navode zajedno abecednim redom (rusko *и* se navodi na mjestu latiničnoga *y*).

- Baotić, Josip 1979, »Akcenatski sistem sela Kostrča u Bosanskoj Posavini«, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* II: 161–267
- Barac-Grum, Vida 1991, »Dijalektna lukovdolska riječ«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 17: 1–19
- Barac-Grum, Vida 1992-3, »Slaba mjesta jezičnoga sustava u govorima u kontaktu (s uporištem na konzervativni istarski idiom Rukavca)«, *Filologija* 20-21: 31–40
- Barac-Grum, Vida 1994, »Idiom Klanjca u svojim specifičnostima«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20: 5–18
- Barbić, Ante 2011, *Rječnik Pitava i Zavale*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Барјактаревић, Данило 1966, »Новопазарско-сјенички говор«, *Српски дијалектолошки зборник* XVI: 1–177
- Bartoš, František 1886–1895, *Dialektologie moravská*, I–II, Nákl. Matice Moravské, Brno
- Bašić, Martina 2008, »Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi u mjesnome govoru Crikvenice«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34: 1–14
- Bee, Darlene & Glasgow, Kathleen B. 1962, »Usarufa tone and segmental phonemes«, u: James C. Dean (ur.), *Studies in New Guinea linguistics by members of the Summer Institute of Linguistics (New Guinea Branch)*, Oceania Linguistic Monographs 6, University of Sydney, Sydney: 111–127
- Beekes, Robert S. P. 1988, *A Grammar of Gatha-Avestan*, E.J. Brill, Leiden–New York–København–Köln
- Beekes, Robert 2010, *Etymological Dictionary of Greek*, Brill, Leiden–Boston
- Beekes, Robert S. P. 2011², *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*, Revised and corrected by Michiel de Vaan, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia
- Beguš, Gašper 2013, »The circumflex advancement in Prekmurje Slovenian and Bednja Kajkavian«, izlaganje na skupu IWoBA IX (Pula)
- Беличъ, А. И. 1909, »Замѣтки по чакавскимъ говорамъ«, *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* XIV/2: 181–266
- Belić, Aleksandar 1909, »Mate Tentor: Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)«, *Rocznik sławistyczny* 2: 174–185
- Белић, Александар 1912, »Извештај Државном Савету о дијалектолошким екскурзијама«, *Годишњак САН* 25/1911: 353–386
- Белић, Александар 1914, *Акцентске студије 1*, Српска краљевска академија, Београд
- Белић, Александар 1935, »О чакавској основној акцентуацији«, *Глас Српске академије наука* 168: 1–39

- Белић, Александар 1935-6, »О реченичном акценту у каставском говору«, *Јужнословенски филолог* XIV: 151–159, 15: 165–170
- Белић, Александар 1958, »Периодизација српскохрватског језика«, *Јужнословенски филолог* XXIII: 3–15
- Белић, Александар 2000, »Белешке о чакавским говорима«, *О дијалектима (Изабрана дела А. Белића 10)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд: 136–186 [prijevod rada Беличъ 1909]
- Béloszténecz, Joannis 1740, *Gazophylacium Illyrico-Latinum, Zagrabia*
- Benić, Mislav 2007, »Основни подаци о осјечкој акцентуацији«, *Filologija* 48: 1–28
- Benić, Mislav 2009, »Natuknice o naglasku imenica u dativu i lokativu jednine u nekim govorima s novoštokavskim naglasnim sustavom kao smjernice za standardizaciju hrvatskoga jezika«, *Croatica & Slavica Iadertina* V: 31–49
- Benić, Mislav 2011a, »Der Akzent bei den Verben der Mundart der Ortschaft Kukljica«, u: Tijmen Pronk & Rick Derksen (ur.), *Accent matters: papers on Baltic and Slavic accentology*, Rodopi, Amsterdam–New York: 1–17
- Benić, Mislav 2011b, »Der Akzent bei den Substantiven in der Mundart der Ortschaft Kukljica«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 27–62, 327–338
- Benić, Mislav 2013, »Naglasak imenica u govoru mjesta Kali«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 11–68
- Benić, Mislav 2014, *Opis govora Kukljice*, Sveučilište u Zagrebu [doktorska disertacija]
- Bernolák, Antonio 1825, *Slowár Slowenský Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherský seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum*, Budae Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae
- Blažeka, Đuro 2003, »Govor Svetog Martina – najsjevernijeg mjesta u Hrvatskoj«, *Riječ* 9/2: 9–18
- Blažeka, Đuro 2005, »Govor Praporčana«, *Kaj* 38/3: 33–46
- Blažeka, Đuro 2008, *Međimurski dijalekt. Hrvatski kajkavski govori Međimurja*, Matica hrvatska, Čakovec
- Blažeka, Đuro & Rob, Grozdana 2014, *Rječnik Murskog Središća*, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu–Grad Mursko Središće–Županija Međimurska–Tiskara Letis, Zagreb
- Богдановић, Недељко 1979, »Говори Бучума и Белог Потока«, *Српски дијалектолошки зборник* XXV
- Бојанић, Михаило & Тривунац, Растислава 2002, *Рјечник дубровачког говора*, Институт за српски језик САНУ, Београд
- Бошковић, Радосав 1978, Одабрани чланци и расправе, САНУ, Титоград
- Bošnjak Botica, Tomislava & Menac-Mihalić, Mira 2006, »Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 25–41

- Božanić, Joško 2002, »Facende otoka Visa. Prilog istraživanju leksika govora otoka Visa«, *Čakavska rič* XXX/1-2: 177–332
- Božanić, Joško 2008, »Komiški dikcionar – B«, *Čakavska rič* XXXVI/1-2: 5–90
- Božanić, Joško 2011, *Lingua halieutica: ribarski jezik Komiže*, Književni krug Split, Split
- Brabec, Ivan 1955, *Govor Tuzle i okolice*, Filozofski fakultet u Zagrebu [doktorska disertacija]
- Brabec, Ivan 1960, »Istraživanje govora u srednjoj Bosni«, *Ljetopis JAZU* 64: 343–346
- Brbora-Majstorović, Sanja 1998, »Nacrt za dubrovački rječnik«, *Filologija* 30–31: 179–184
- Breznik, Anton 1924³, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Prevalje
- Brozović, Dalibor 1957, »Izvjestaj o istraživanju govora u dolini rijeke Fojnice«, *Ljetopis JAZU* 62: 375–385
- Brozović, Dalibor 1960, »Dijalektološka istraživanja u Bosni (okolica Livna i višički kraj)«, *Ljetopis JAZU* 64: 347–351
- Brozović, Dalibor 1961, »Izvjestaj o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni (okolica Kraljeve Sutjeske i Vareša i lijeva obala Krivaje)«, *Ljetopis JAZU* 65: 334–350
- Brozović, Dalibor 1966, »O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2: 119–208
- Brozović, Dalibor 1970, »O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije«, *Makarski zbornik* 1: 381–405
- Brozović, Dalibor 1985, »Suvremeno štokavsko narječje kao plod konvergentnoga jezičnog razvoja«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/1: 59–71
- Brozović, Dalibor 1996, »O prilogu dr. Stjepana Vukušića za Ivšičev zbornik«, u: *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*, HAZU–Matica hrvatska (Ogranak Orahova), Zagreb: 175–176
- Brozović, Dalibor 2005, »Dva moguća fonološka tumačenja prozodijskoga sustava u cavtatskome govoru«, *Croatica et Slavica Iadertina* I: 19–30
- Brozović, Dalibor 2007 (1956-7/2007), »Govor u dolini rijeke Fojnice«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 13/2007 [pretisak doktorske disertacije iz 1956-7]
- Brozović, Dalibor & Ivić, Pavle 1988, *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
- Budmani, Pietro 1867, *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, Vienna
- Budmani, Pero 1883, »Dubrovački dijalekt, kako se sada govori«, *Rad JAZU* 65: 155–179
- Budovskaja, Elena & Houtzagers, Peter 1994, »Phonological characteristics of the čakavian dialect of Kali on the island of Ugljan«, *Dutch contributions to the Eleventh International Congress of Slavists (Studies in Slavic and general linguistics* 22): 93–109

- Булаховский, Леонид А. 1924, »Акцентологические этюды«, *Јужнословенски филолог* 4: 114–150
- Carlton, Terence R. 1991, *Introduction to the phonological history of the Slavic languages*, Columbus
- Carrasquer Vidal, Miguel 2007, »The Three Accent Paradigms of Proto-Balto-Slavic and the Evolution of the Three Slavic Accent Paradigms«, u: *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 29–38
- Carruba, Onofrio 1981, »Pleneschreibung und Betonung im Hethitischen«, *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung* 95: 232–248
- Celinić, Anita 2010, »Vokalizam gornjosutlanskih govora«, *Prinosi hrvatskoj dijalekatnoj fonologiji*, Književni krug Split/Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Split–Zagreb: 7–76
- Celinić, Anita 2011, »Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17: 19–60
- Celinić, Anita & Čilaš Šimpraga, Ankica 2008, »Govor Jurkova Sela u Žumberku«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34: 63–93
- Clackson, James 2007, *Indo-European Linguistics. An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge
- Collinge, N.E. 1985, *The Laws of Indo-European*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia
- Curta, Florin 2004, »The Slavic *Lingua Franca* (Linguistic Notes of an Archeologist Turned Historian)«, *East Central Europe/ECE* 31/I: 125–148
- ČDL = Hraste, Mate; Šimunović, Petar; Olesch, Reinhold 1979, *Čakavisch-Deutsches Lexikon. Teil 1*, Böhlau Verlag, Köln
- Čilaš Šimpraga, Ankica 2010, »Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve«, *Prinosi hrvatskoj dijalekatnoj fonologiji*, Književni krug Split/Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Split–Zagreb: 159–224
- Ćurković, Dijana 2014, *Govor Bitelića*, Filozofski fakultet u Rijeci [doktorska disertacija]
- Daničić, Đuro 1896², »Akcenti u glagola«, *Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 17: 47–158
- Даничић, Ђуро 1925, *Српски акценти*, Српска краљевска академија, Београд–Земун
- Deanović, Mirko & Jelenović, Ive 1958, »Pomorski i ribarski nazivi na Krku, Korčuli i Lopudu«, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru* 2: 133–171
- Debrunner, Albert 1954, *Altindische Grammatik. Die Nominalsuffixe*, Göttingen
- della Bella, Ardelio 1728a, *Dizionario italiano, latino, illirico cui si permettono alcuni avvertimenti per iscrivere e con facilità maggiore leggere le voci illiriche scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia

- della Bella, Ardelio 1728b, *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia [pretisak: della Bella, Ardelio 2006, *Istruzioni grammaticali della lingua illirica (Gramatičke pouke o ilirskome jeziku)*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb]
- Derksen, Rick 1996, *Metatony in Baltic*, Rodopi, Amsterdam–Atlanta
- de Saussure, Ferdinand 1896, »Accentuation lituanienne«, *Indogermanische Forschungen* 6: 157–166
- DGO = Božica Jakolić & Jasna Horvat (ur.) 2007, *Donjosutlanski govor i običaji. Zbornik kajkavske ikavice*, OŠ Ivana Perkovca, Šenkovec
- Драгичевић, Милан 1986, »Говор личких јекаваца«, *Српски дијалектолошки зборник XXXII*: 7–241
- Драгичевић, Милан 2008, »О акцентима глаголских облика у говору Срба Лапачког поља«, *Зборник Института за српски језик САНУ* I: 165–177
- Драгин, Гордана 2012, »Акценатски системи у говорима слива Студенице«, *izlaganje na skupu IWoBA VIII (Novi Sad)*
- Drpić, Irena & Vranić, Silvana 2000, »Језичне значајке мјеснога говора Липе«, *Fluminensia* 12/1-2: 17–36
- Dulčić, Jure & Dulčić, Pere 1985, »Рјечник бруškoga говора«, *Hrvatski dijalektološki zbornik 7/II*, JAZU, Zagreb
- Дыбо, Владимир А. 1961, »Сокращение долгот в кельто-италийских и его значение для балто-славянской и индоевропейской акцентологии«, *Вопросы славянского языкознания* 5: 9–34
- Дыбо, Владимир А. 1962, »О реконструкции ударения в праславянском глаголе«, *Вопросы славянского языкознания* 6: 3–27
- Дыбо, Владимир А. 1968, »Акцентология и словообразование в славянском«, *Славянское языкознание. VI Международный съезд славистов. Прага, август 1968 г., Доклады советской делегации*, Москва: 148–224
- Дыбо, Владимир А. 1971, »Закон Васильева-Долобко и акцентуация форм глагола в древнерусском и среднеболгарском«, *Вопросы языкознания* 2: 93–114
- Дыбо, Владимир А. 1972, »О рефлексах индоевропейского ударения в индоиранских языках«, *Конференция по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков. Предварительные материалы*, Москва: 38–44
- Дыбо, Владимир А. 1973, »Балтославянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента«, *Кузнецовские чтения 1973 г., История славянских языков и письменности*: 8–10
- Дыбо, Владимир А. 1974, »Афганское ударение и его значение для индоевропейской и балто-славянской акцентологии«, *Балто-славянские исследования*: 67–105

- Дыбо, Владимир А. 1977, «Именное ударение в среднеболгарском и закон Васильева-Долобко», *Славянское и балканское языкознание. Античная балканистика и сравнительная грамматика*, Издательство «Наука», Москва: 189–272
- Дыбо, Владимир А. 1981, *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*, Издательство «Наука», Москва
- Дыбо, Владимир А. 1982, «О некоторых акцентологических изоглоссах словенско-кайкавской языковой области», *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 101–134
- Дыбо, Владимир А. 1987, «Просодическая система тубу (группа теда-канури) – начало трансформации тональной системы в систему парадигматического акцента?», *Африканское историческое языкознание. Проблемы реконструкции*, Издательство «Наука», Москва
- Дыбо, Владимир А. 1998-9, «Из балто-славянской акцентологии. Проблема закона Фортунатова и поправка закону Ф. де Соссюра», *Балто-славянские исследования* 1998-9: 27–82
- Дыбо, Владимир А. 1999, «Праславянская акцентная система как отображение индоевропейской системы тонов», *Slavia* 68: 115–120
- Дыбо, Владимир А. 2000, *Морфонологизированные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис*, Том I, Языки русской культуры, Москва
- Дыбо, Владимир А. 2002, «Balto-Slavic accentology and Winter's Law», *Studia Linguarum* 3/2: 295–515
- Дыбо, Владимир А. 2003, «Балто-славянская акцентологическая реконструкция и индоевропейская акцентология», *Славянское языкознание. XIII международный съезд славистов. Любляна, 2003 г. Доклады российской делегации*, Москва: 131–161
- Дыбо, Владимир А. 2006, «Сравнительно-историческая акцентология, новый взгляд: по поводу книги В. Лефельдта 'Введение в морфологическую концепцию славянской акцентологии'», *Вопросы языкознания* 2: 3–27
- Дыбо, Владимир А. 2007a, «Балто-славянская акцентологическая реконструкция и индоевропейская акцентология (Глагольные акцентные системы западных индоевропейских языков)», в: Mate Karović & Ranko Matasović (ur.), *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 47–73
- Дыбо, Владимир А. 2007b, «Рефлексы индоевропейских слоговых долгих плавных и носовых в кельто-италийских языках (В защиту концепции Х. Педерсена)», *Aspects of Comparative Linguistics*, vol. 2, RSUH Publishers, Moscow: 11–27
- Дыбо, Владимир А. 2009a, «О системе акцентных парадигм в прусском языке», *Балто-славянские исследования XVIII*: 131–182

- Дыбо, Владимир А. 2009b, »Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском праязыке и балто-славянская метатония«, *Journal of Language Relationship* 2: 25–64
- Дыбо, Владимир А. 2011a, »Балтославянская акцентная система как рефлекс »западноевропейского« варианта праиндоевропейской акцентной системы«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 63–86
- Дыбо, Владимир А. 2011b, »Система акцентных парадигм в прусском глаголе«, u: Tijmen Pronk & Rick Derksen (ur.), *Accent matters: papers on Baltic and Slavic accentology (Studies in Slavic and General Linguistics 37)*, Rodopi, Amsterdam–New York: 85–95
- Дыбо, Владимир А. 2011c, »Древнеиндийский акцент в дардском языке шина как проблема индоевропейской акцентологии«, u: Е. К. Молчанова (ur.), *Лексика, этимология, языковые контакты: Сборник посвящается юбилею Д. И. Эдельман*, Москва: 92–167
- Дыбо, Владимир А. 2013, »Диалектное членение праиндоевропейского по акцентологическим данным«, *Journal of Language Relationship/ Вопросы языкового родства* 9: 93–108
- Дыбо, В.А. & Иллич-Свитич, В.М. 1963, »К истории славянской системы акцентуационных парадигм«, u: В.В. Виноградов (ur.), *Славянское языкознание. V Международный съезд славистов. София, сентябрь 1963. Доклады советской делегации*: 70–87
- Дыбо, В.А. & Николаев, С.Л. 1998, »Новые данные и материалы по балто-славянской акцентологии«, *Проблемы славянского языкознания. Три доклада к Международному съезду славистов*, Российская академия наук, Москва: 5–70
- Dybo, V.A., Nikolayev, S.L. & Starostin, S.A. 1978, »A tonological hypothesis on the origin of paradigmatic accent systems«, *Estonian papers in phonetics* 1978: 16–20
- Дыбо, В.А., Замятина, Г.И. & Николаев, С.Л. 1990, *Основы славянской акцентологии*, Издательство »Наука«, Москва
- Дыбо, В.А., Замятина, Г.И. & Николаев, С.Л. 1993, *Основы славянской акцентологии. Словарь*, Издательство »Наука«, Москва
- Елезовић, Глигорије 1911, »Извештај са дијалектолошког путовања од Вучитрна до Пећи«, *Српски дијалектолошки зборник* II: 464–473
- Endzelīns, Jānis 1899, »Über den lettischen Silbenakzent«, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* 25: 274–295
- Endzelīns, Jānis 1922a, *Lettische Grammatik*, Carl Winter, Heidelberg
- Endzelīns, Jānis 1922b, *Lettisches Lesebuch: grammatische und metrische Vorbemerkungen; Texte und Glossar*, Carl Winter, Heidelberg
- Endzelīns, Jānis 1971, *Comparative Phonology and Morphology of the Baltic Languages*, Mouton, The Hague–Paris

- ERj = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Ranko Matasović & Ljiljana Jojić (ur.), Novi liber, Zagreb 2002
- Fancev, Franjo 1907, »Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie: der kaj-Dialekt von Virje, mit Berücksichtigung der Dialekte Podravina's (Koprivnica-Pitomača)«, *Archiv für Slavische Philologie* 29: 305–389
- Fecht, Rainer 2010, *Neoakut in der slavischen Wortbildung: Der volja-Typ*, Verlag J.H. Röll, München
- Fic, Karel 2013, »Ke kvantitativním poměrům v českých nářečích z hlediska jazykovězeměpisného«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 85–89
- Finck, Franz Nikolaus 1895, *Über das verhältnis des baltisch-slavischen nominalaccents zum urindogermanischen*, Marburg
- Finka, Božidar 1957a, »Izvještaj o ispitivanju govora na Dugom otoku«, *Ljetopis JAZU* 62: 381–387
- Finka, Božidar 1957b, »Izvještaj o prikupljanju narodnih pomorskih naziva i izraza na obalnom području od Zadra do Obrovca«, *Ljetopis JAZU* 62: 388–403
- Finka, Božidar 1963, »Stjepan Ivšić o današnjoj dubrovačkoj akcentuaciji«, *Filologija* IV: 221–222
- Finka, Božidar 1974, »Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku«, *Kajkavski zbornik*, Posebna edicija 'Dana kajkavske riječi', Zlatar: 29–43
- Finka, Božidar 1977, »Dugootočki čakavski govori«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4: 7–178
- Finka, Božidar 1987, »Mjesto govora otoka Pašmana među obližnjim govovima«, u: *Otok Pašman kroz vjekove i danas/Pašmanski zbornik*, Zadar: 207–217
- Finka, Božidar & Pavešić, Slavko 1968, »Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici«, *Rasprave Instituta za jezik* 1: 5–44
- Finka, Božidar & Šojat, Antun 1968, »Govor otoka Žirja«, *Rasprave Instituta za jezik* I: 121–220
- Finka, Božidar & Šojat, Antun 1973a, »Karlovački govor«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3: 77–150
- Finka, Božidar & Šojat, Antun 1973b, »O slavonskom dijalektu ekavskoga izvora u okolici Vinkovaca«, *Rasprave Instituta za jezik* 2: 7–19
- Finka, Božidar & Šojat, Antun 1973-4, »Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja«, *Onomastica Jugoslavica* 3-4: 27–64
- FO = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo 1981
- Fortson, Benjamin W. IV 2010², *Indo-European Language and Culture. An Introduction*, Wiley-Blackwell, Malden–Oxford

- Gabrić-Bagarić, Darija 2010, *Na ishodištu hrvatske leksikografije. Trojezični rječnik 'Blago jezika slovinskoga' Jakova Mikalje (1649./1651.)*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Garde, Paul 1973, »Le paradigme accentuel oxyton est-il slave commun?«, *Revue des Études Slaves* 49: 159–171
- Garde, Paul 1976, *Histoire de l'accentuation slave*, Tome I–II, Collection de manuels de l'Institut d'études slaves, Paris
- Garde, Paul 1993, *Naglasak*, Školska knjiga, Zagreb
- Gebauer, Jan 1896, *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví. I. Skloňování*, Náklada F. Tempského, Praha–Vídén
- Геров, Найден 1895–1904, *Рѣчникъ на блъгарскый языкъ I–V*, Дружественна печатница »Цѣгласие«, Пловдив
- Gluhak, Alemko 1993, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb
- ГНС = *Говор Новог Сада. Свеска I: Фонетске особине*, ур.: Бошњаковић, Жарко, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад 2009
- Gonschior, Hannelore 1973, *Die geneigten Vokale als Reflexe altpolnischer Längen im Wörterbuch von Jan Mącznyński*, Otto Sagner Verlag, München
- Grafenauer, Ivan 1905, »Zum Akzente im Gailthalerdialekte«, *Archiv für Slavische Philologie* 27: 195–228
- Grčević, Mario 2009, »Jernej Kopitar kao strateg Karadžićeve književnojezične reforme«, *Filologija* 53: 1–53
- Grčević, Mario 2011, »Jezik Marina Držića prema jeziku Bartola Kašića i Dubrovačkoga misala«, *Filologija* 56: 23–49
- Greenberg, Marc L. 1989, »Ágost Pável's Prekmurje Slovene grammar«, *Slavistična revija* 37/1-3: 353–364
- Greenberg, Marc L. 1991, »[prikaz knjige] Terence R. Carlton. A Phonological History of the Slavic Languages, Columbus: Slavica, 1991«, *Journal of the Society for Slovene Studies* 13/2: 223–229
- Greenberg, Marc L. 1992, »Circumflex advancement in Prekmurje and beyond«, *Slovene studies* 14/1: 69–91
- Greenberg, Marc L. 1993, »Glasoslovni opis treh prekmurskih govorov in komentar k zgodovinskemu glasoslovju in oblikoglasju prekmurskega narečja«, *Slavistična revija* 41: 465–487
- Greenberg, Marc L. 1996, »The Role of Language in the Creation of Identity: Myths in Linguistics among the Peoples of the Former Yugoslavia«, Faculty International Studies Seminar, University of Kansas: »Reinvention of Tradition« (rukopis)
- Greenberg, Marc L. 1999, »Slovarček središkega govora (na osnovi zapisov Karla Ozvalda)«, *Slovenski jezik/Slovene linguistic studies* 2: 128–175
- Greenberg, Marc L. 2002, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*, Aristej, Maribor

- Greenberg, Marc L. 2005, »Dialect variation along the Mura«, *Croatica & Slavica Iadertina I*: 107–123
- Greenberg, Marc L. 2007, »Phonetic Evidence for the Development of the ‘Acute’ Tone in Slavic«, *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 75–87
- Gudek, Vedrana 2013, *Opis govora Gornje Konjščine* (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu)
- Gustavsson, Sven 1969, *Accent Paradigms of the Present Tense in South Slavonic. East and Central South Slavonic*, Acta Universitatis Stockholmiensis/Stockholm Slavic Studies, Almqvist & Wiksell, Stockholm
- Habijanec, Siniša 2007, »Naglasak u slovačkom jeziku«, *Govor 24/2*: 129–142
- Habijanec, Siniša 2011, »Dva pozoruhodné záznamy v listoch M. Hradského (prvá polovica 17. stor.)«, u: Iveta Valentová (ur.), *Život medzi apelatívami a propriami*, Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava: 166–175
- Habovštiak, Anton 1965, *Oravské nárečia*, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava
- Halilović, Senahid 1996, »Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke«, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VII*, Institut za jezik, Sarajevo
- Halilović, Senahid; Tanović, Ilijas & Šehović, Amela 2009, *Govor grada Sarajeva i bosanski razgovorni jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo
- Hamm, Josip 1949, »Štokavština Donje Podravine«, *Rad JAZU 275*: 1–70
- Hamm, Josip 1955, »Izvještaj o naučnom putovanju na Olib, Silbu, Ist, Premudu i Pag«, *Ljetopis JAZU 60*: 334–339
- Hamm, Josip 1956, »Izvještaj o dijalektološkom ispitivanju (Susak, s okolnim otočjem i Novi)«, *Ljetopis Jugoslavenske akademije 61*: 382–383
- Hamm, Josip 1970³, *Staroslavenska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
- Hamm, Josip, Hraste, Mate & Guberina, Petar 1956, »Govor otoka Suska«, *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*: 7–213
- Hart, Gillian R. 1980, »Some Observations on Plene-Writing in Hittite«, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies 43*: 1–17
- Hendriks, Pepijn 2003, »A Note on Stang’s Law in Moscow Accentology«, *Dutch Contributions to the Thirteenth International Congress of Slavists, Ljubljana. Linguistics (SSGL 30)*: 107–123
- HFR = Jean Dayre, Mirko Deanović, Rudolf Maixner 1960², *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Novinarsko izdavačko poduzeće, Zagreb
- HG = Eugenija Barić; Mijo Lončarić; Dragica Malić; Slavko Pavešić; Mirko Peti; Vesna Zečević; Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb 1997²

- Hock, Hans Heinrich 1991², *Principles of Historical Linguistics*, Mouton de Gruyter, Berlin–New York–Amsterdam
- Hock, Wolfgang 1992, *Der Flexionsakzent im Mittelbulgarischen Evangelie 1139 (NBKM). I: Akzentgrammatik*, Verlag Otto Sagner, München
- Hoffner, Harry A. Jr & Melchert, H. Craig 2008, *A Grammar of the Hittite Language. Part 1: Reference Grammar*, Eisenbrauns, Winona Lake (Indiana)
- Holzer, Georg 1995, »Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall«, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 41: 55–89
- Holzer, Georg 1997, »Zum gemeinslavischen Dialektkontinuum«, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 43: 87–102
- Holzer, Georg 2002, »Problemi vanjskih i unutrašnjih granica južnoslavenskoga jezičnog prostora«, *Forum LXXIII/7-9*: 1078–1091
- Holzer, Georg 2005, »Zur relativen Datierung prosodischer Prozesse im Gemeinslavischen und frühen Kroatischen«, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51: 31–72
- Holzer, Georg 2007, *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien [prijevod: Holzer, Georg 2011, *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb]
- Houtzagers, H. Peter 1985, *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Studies in Slavic and general linguistics, Rodopi, Amsterdam
- Houtzagers, H. Peter 2003, »On the phonology of the Čakavian dialect of Čunski on the island of Lošinj«, *Filologija* 41: 33–50
- Houtzagers, H. Peter 2013a, »Obilježja kajkavskoga govora Vedešina i Umoka«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 151–180
- Houtzagers, H. Peter 2013b, »Burgenland Croats and Burgenland Croatian: some unanswered questions«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 253–269
- Hozjan, Snježana 1990, »Fonološki prikaz mjesnoga govora Krasa (reprezentanta dobrinjskoga govornog tipa)«, *Rasprave Zavoda za jezik* 16: 45–66
- Hozjan, Snježana 1992, »Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija)«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18: 43–55
- Hozjan, Snježana 1993, »Govor Krasa na otoku Krku (glagolski oblici)«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 19: 113–125
- HP = *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2013
- Hraste, Mate 1935, »Čakavski dijalekat ostrva Hvara«, *Biblioteka Južnoslovenskog filologa* 14: 1–57
- Hraste, Mate 1937, »Osobine govora ostrva Visa«, *Zbornik u čast A. Belića*: 147–154

- Hraste, Mate 1940, »Čakavski dijalekat ostrva Brača«, *Srpski dijalektološki zbornik* X: 1–66
- Hraste, Mate 1948, »Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale«, *Rad JAZU* 272: 123–156
- Hraste, Mate 1951, »O štokavskim govorima na Hvaru i Braču«, *Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. Zbornik radova* I: 379–395
- Hraste, Mate 1955, »Osobine suvremene rapske akcentuacije«, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, Zadar: 165–173
- Hraste, Mate 1957a, »Dvoakcenatski sistem u hrvatskom ili srpskom jeziku«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 1: 85–93
- Hraste, Mate 1957b, »O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj«, *Filologija* 1: 59–75
- Hraste, Mate 1965, »O skakanju akcenta na proklitiku u čakavskom dijalektu«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 7: 101–106
- Hraste, Mate 1966, »Govori jugozapadne Istre«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2: 5–28
- Hraste, Mate 1967, »Ikavski govori sjeverozapadne Istre«, *Filologija* 5: 75–81
- HSTR = Mirko Deanović & Josip Jernej 1989⁷, *Hrvatsko ili srpsko talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb
- Hyman, Larry M. 2006, »Word-prosodic typology«, *Phonology* 23: 225–257
- Illich-Svitych, Vladislav M. 1979, *Nominal Accentuation in Baltic and Slavic*, The MIT Press, Cambridge & London [prijevod knjige Иллич-Свитыч 1963]
- Иллич-Свитыч, Владислав М. 1963, *Именная акцентуация в балтийском и славянском. Судьба акцентуационных парадигм*, Издательство Академии наук СССР, Москва
- Ivančić-Dusper, Đurđica 2003, *Crkvěniški besedār*, Adamić, Rijeka
- Ivić, Pavle 1957, »Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu u severnoj Hrvatskoj i južnoj Dalmaciji u leto 1957. godine«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* VII: 401–407
- Ivić, Pavle 1958, *Die serbokroatischen Dialekte: Ihre Struktur und Entwicklung. Erster Band. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*, Mouton & Co, 'S-Gravenhage
- Ivić, Pavle 1959, »Izveštaj o ispitivanju govora u Hrvatskom Primorju septembra 1959«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 4: 395–397
- Ivić, Pavle 1961a, »Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6: 191–211
- Ivić, Pavle 1961b, »Izveštaj o istraživanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6: 403–405
- Ivić, Pavle 1961-2, »Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezične oblasti«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 4-5: 117–130
- Ivić, Pavle 1964, »O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca)«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 7: 127–139

- Ivić, Pavle 1966, »Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe«, *Orbis Scriptus. Festschrift für Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag*, Wilhelm Fink, München: 375–383
- Ivić, Pavle 1981, »Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 67–91
- Ivić, Pavle 1982a, »O munskom govoru u severnoj Istri«, *Studies in Slavic and general linguistics* 2: 131–155
- Ivić, Pavle 1982b, »O nekim fenomenima akcenatske varijacije koji nisu uvršteni u Ivšićev koordinatni sistem«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 181–188
- Ivić, Pavle 1990, »Prilog poznavanju govora kajkavskih naseljenika u okolini Šoprona«, *Studia Slavica Hungarica* 36/1-4: 193–206
- Ивић, Павле 1990, »Балканизми у настајању у српским говорима Баната«, *О језику некадашњем и садашњем*, БИГЗ–Јединство, Београд: 189–198
- Ивић, Павле 1991, *Из српскохрватске дијалектологије*, Просвета, Ниш
- Ивић, Павле 1994a, *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој. Прва књига Општа разматрања и штокавско наречје*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци–Нови Сад [prijevod knjige: Ivić 1958]
- Ивић, Павле 1994b, »Неоакут на падинама Копаоника«, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXVII*: 239–246
- Ивић, Павле 2001³, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци–Нови Сад [prethodna izdanja: 1956¹, 1985² Матица српска, Нови Сад]
- Ивић, Павле 2009, *Српски дијалекти и њихова класификација*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци–Нови Сад [izvorno objavljeno u: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 1998/XLI/2: 113–132; 1999/XLII/1: 303–354; 2001/XLIV/1–2: 175–209]
- Ивић, Павле & Лехисте, Илсе 2002, *О српскохрватским акценцима*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци–Нови Сад
- Ivšić, Stjepan 1907, »Šaptinovačko narječje«, *Rad JAZU* 168: 113–162
- Ivšić, Stjepan 1911, »Prilog za slavenski akcenat«, *Rad JAZU* 187: 133–208
- Ivšić, Stjepan 1912a, »Akcenat u gramatici Matije Antuna Relkovića«, *Rad JAZU* 194: 1–60
- Ivšić, Stjepan 1912b, »Akcenat u gramatici Ighata Alojzije Brlića«, *Rad JAZU* 194: 61–155
- Ivšić, Stjepan 1913, »Današnji posavski govor«, *Rad JAZU* 196 (I): 124–254, 197 (II): 9–138
- Ivšić, Stjepan 1936, »Jezik Hrvata kajkavaca«, *Ljetopis JAZU* 48: 47–88

- Ivšić, Stjepan 1937, »Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574)«, *Zbornik u čast A. Belića* (Beograd: Mlada Srbija): 183–195
- Ivšić, Stjepan 1951, »Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike«, *Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. Zbornik radova I*: 359–378
- Ivšić, Stjepan 1970, *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
- Ivšić, Stjepan 1971, *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent)*, Wilhelm Fink Verlag, München [ovdje pretisnuto: Ivšić 1907, 1911, 1912a, 1912b, 1913, 1936, 1937, 1951, Finka 1963]
- Ivšić, Stjepan 1979, »Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku«, *Rad JAZU* 376: 5–39
- Jakić-Cestarić, Vesna 1960, »Ispitivanje govora otoka Premude, Silbe, Oliba i Ista te Petrčana na zadarskom kopnu«, *Ljetopis JAZU* 64: 357–361
- Jakić-Cestarić, Vesna 2013, »Još o akcentuaciji Novigrada, mjesta na Novigradskome moru«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 181–187
- Якобсон, Роман 1963, »Опыт фонологического подхода к историческим вопросам славянской акцентологии: поздний период славянской языковой праистории«, u: *American Contributions to the fifth International Congress of Slavists, Sofia 1*, Mouton, The Hague: 153–178
- Jakoby, Wolfgang 1974, *Untersuchungen zur Phonologie und Prosodie einer kajkavischen Mundart (Gornja Stubica)*, Verlag Otto Sagner, München
- Janjčeroва, Kata 1898–1901, »Trebarjevo. Narodni život i običaji«, *Zbornik za narodni život i običaje* 3: 55–139, 211–252, 6: 187–248
- Jardas, Ivo 1957, »Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru«, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 39 [pretisak: Naklada Kvarner/Ustanova Ivan Matetić Ronjgov, Zagreb 2010] [dio tekstova i rječnik akcentuirali Milan Moguš i Slavko Pavešić]
- Jasanoff, Jay H. 2011, »Balto-Slavic mobility as an Indo-European problem«, u: Roman Sukač (ur.), *From Present to Past and Back: Papers on Baltic and Slavic Accentology (Potsdam Linguistic Investigations 7)*, Frankfurt: 52–74
- Jedvaj, Josip 1956, »Bednjanski govor«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 279–330
- Jelenović, Ive 1962, »Etnološki prilozi iz Dobrinja na otoku Krku«, *Zbornik za narodni život i običaje* 40: 221–240
- Jembrih, Alojz & Lončarić, Mijo 1982-3, »Govor Gregurovca Veterničkog«, *Rasprave Zavoda za jezik* 8-9: 5–62
- Јовановић, Миодраг 2005, *Говор Паштровића*, Универзитет Црне Горе, Подгорица
- Junković, Zvonimir 1972, »Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. Dijakronijska rasprava«, *Rad JAZU* 363

- Junković, Zvonimir 1973, »Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju«, *Čakavska rič* 1: 7–38
- Junković, Zvonimir 1982, »Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 191–216
- Juraga, Edo 2007, »Suglasnici i suglasnički skupovi u jezerskom govoru«, *Čakavska rič* XXXV/2: 397–404
- Juraga, Edo 2008, »Imena riba u Jezerima na otoku Murteru«, *Čakavska rič* XXXVI/1-2: 133–144
- Juraga, Edo 2010, *Rječnik govora otoka Murtera*, Ogranak Matice hrvatske Murter–Županijski muzej Šibenik, Murter–Šibenik
- Jurić, Ante & Vuletić, Nikola 2006, »Toponimija naselja Sv. Filip i Jakov«, *Folia onomastica Croatica* 15: 81–112
- Jurić, Ante 2009, »Kanovački naglasak u trogirskome govoru«, *Čakavska rič* XXXVII/1-2: 58–75
- Jurišić, Blaž 1966, *Rječnik govora otoka Vrgade. I dio, Uvod*, JAZU, Zagreb
- Jurišić, Blaž 1973, *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio, Rječnik*, JAZU, Zagreb
- Jurišić, Blaž 1992a, *Nacrt hrvatske slovnice. Glasovi i oblici u povijesnom razvoju*, Matica hrvatska, Zagreb
- Jurišić, Blaž 1992b, *Nacrt hrvatske slovnice. Tvorba imenica u povijesnom razvoju*, Matica hrvatska, Zagreb
- Kalinski, Ivo & Šojat, Antun 1973, »Zelinski tip govora«, *Rasprave Instituta za jezik* 2: 21–49
- Kalogjera, Damir; Fattorini Svoboda, Mirjana; Josipović Smojver, Višnja 2008, *Rječnik govora grada Korčule*, Novi liber, Zagreb
- Kalsbeek, Janneke 1998, *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*, Rodopi, Amsterdam–Atlanta
- Kapović, Mate 2004, »Jezični utjecaj velikih gradova«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30: 97–105
- Kapović, Mate 2006a, *Rekonstrukcija baltoslavenskih osobnih zamjenica s posebnim osvrtom na naglasak*, Sveučilište u Zadru [doktorska disertacija]
- Kapović, Mate 2006b, »Toponimija sela Prapatnice u Vrgorskoj krajini«, *Folia onomastica Croatica* 15: 113–131
- Kapović, Mate 2006c, »Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike«, *Croatia et Slavica Iadertina* II: 27–41
- Kapović, Mate 2007a, »Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora«, *Jezikoslovlje* 8.1: 61–76
- Kapović, Mate 2007b, »The *vòl'ã-type Accent in Slavic«, u: Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.), *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 89–104
- Kapović, Mate 2007c, »Naglasne paradigme imeničnih i-osnovâ u hrvatskom«, *Croatia et Slavica Iadertina* III: 71–79

- Kapović, Mate 2008a, *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i povijesna fonologija*, Matica hrvatska, Zagreb
- Kapović, Mate 2008b, »O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu«, *Croatica et Slavica Iadertina IV*: 115–147
- Kapović, Mate 2008c, »Razvoj hrvatske akcentuacije«, *Filologija* 51: 1–39
- Kapović, Mate 2008d, »Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14: 197–205
- Kapović, Mate 2009a, »Rising mobility in Slavic *i*-stems«, Rosemarie Lühr & Sabine Ziegler (ur.), *Protolanguage and Prehistory. Akten der XII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, vom 11. bis 15. Oktober 2004 in Krakau*: 236–243
- Kapović, Mate 2009b, »Čakavsko i kajkavsko u donjosutlanskoj akcentuaciji (na primjeru govora Drinja)«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15: 195–209
- Kapović, Mate 2009c, »O naglasku *e*-glagolâ u zapadnoj Posavini«, *Croatica et Slavica Iadertina V*: 107–121
- Kapović, Mate 2009d, »The Accent of Slavic *ja(zь) T«, u: Thomas Olander & Jenny H. Larsson (ur.), *Stressing the past: papers on Baltic and Slavic accentology* (= *Studies in Slavic and General Linguistics* 35), Rodopi, Amsterdam–New York: 53–73
- Kapović, Mate 2010a, »O tobožnjjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom«, *Croatica et Slavica Iadertina VI*: 47–54
- Kapović, Mate 2010b, »Naglasak *o*-osnova muškog roda u hrvatskom – povijesni razvoj«, *Filologija* 54: 51–109
- Kapović, Mate 2010c, »Naglasak imeničnih *i*-osnova u Orubici«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1: 23–31
- Kapović, Mate 2011a, »The Accentuation of *i*-verbs in Croatian Dialects«, u: Tijmen Pronk & Rick Derksen (ur.), *Accent matters: papers on Baltic and Slavic accentology* (*Studies in Slavic and General Linguistics* 37), Rodopi, Amsterdam–New York: 109–233
- Kapović, Mate 2011b, »The shortening of the Slavic long circumflex – *one mora law* in Croatian«, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 57: 123–130
- Kapović, Mate 2011c, »Historical Development of Adjective Accentuation in Croatian (suffixless, *-ьнъ and *-ькъ adjectives)«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 103–128, 339–448
- Kapović, Mate 2011d, *Čiji je jezik?*, Algoritam, Zagreb
- Kapović, Mate 2011e, »Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17: 109–146
- Kapović, Mate 2011f, »Naglasak *ā*-osnova u hrvatskom – povijesni razvoj«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17: 147–172
- Kassian, Alexei 2002, »Indo-European Accentology and Hittite Data. Nomina«, u: Shevroshekin, Vitaly & Sidwell, Paul, *Anatolian Languages*, Association for the History of Language, Canberra: 49–60

- Kašić, Bartol 1604, *Institutionvm lingvæ Illyricæ libri duo*, Romæ, Apud Aloysium Zannettum [pretisci: Kašić, Bartol 2002, *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*, IHJJ, Zagreb & Kašić, Bartol 2005, *Osnove hrvatskoga jezika*, Tusculanae editiones, Zagreb–Mostar]
- Kašić, Bartol 1990, *Hrvatsko-talijanski rječnik s konverzijskim priručnikom*, Kršćanska sadašnjost–Zavod za jezik IFF, Zagreb
- Kašić, Bartol 1999-2000, *Biblia sacra: versio illyrica selecta, seu declaratio vulgate editionis latine* [pretisak], Paderborn–München–Wien–Zürich
- Kašić, Zorka 1995, »Govor Konavala«, *Srpski dijalektološki zbornik* XLI: 241–396
- Kimball, Sara E. 1999, *Hittite Historical Phonology*, Universität Innsbruck/ Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck
- Klaić, Adolf Bratoljub 2007, *Bizovačko narječje*, Matica hrvatska – Ogranak Bizovac, Bizovac
- Klemensiewicz, Zenon; Lehr-Splawiński, Tadeusz & Urbańczyk, Stanisław 1965, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa
- Kloekhorst, Alwin 2008, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Brill, Leiden–Boston
- Kloekhorst, Alwin 2014, *Accent in Hittite. A Study in Plene Spelling, Consonant Gradation, Clitics, and Metrics*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden
- Кодов, Христо 1966, *Ударението в българския книжовен език*, София
- Kolarić, Rudolf 1956, »Središka govornica in spodnjeprleški govor«, *Slavistična revija* 9: 162–170
- Kolarić, Rudolf 1964, »Haloški govor«, *Prace filologiczne* 18/2: 395–401
- Koletnik, Mihaela 2001, *Slovenskogoriško narečje*, Slavistično društvo Maribor, Maribor
- Komárek, Miroslav 1962², *Historická mluvnice česká, 1: Hláskosloví*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha
- Kortlandt, Frederik 1974, »Old Prussian accentuation«, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 88: 299–306
- Kortlandt, Frederik 1975, *Slavic Accentuation. A Study in Relative Chronology*, Lisse/Netherlands
- Kortlandt, Frederik 1986, »Proto-Indo-European tones?«, *Journal of Indo-European Studies* 14: 153–160
- Kortlandt, Frederik 2011, *Selected writings on Slavic and general linguistics*, Rodopi, Amsterdam–New York
- Kortlandt, Frederik 2012, »On Derksen's law and related issues«, *Baltistica* 47/1: 5–14
- Kortlandt, Frederik 2013, »The Slovene neo-circumflex revisited«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38/I: 117–122

- Kovačec, August 1989, »Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora«, *Govor VI/2*: 13–27
- Kovačec, August 1990, »O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima«, *Suvremena lingvistika* 29–30: 51–60
- Kovačec, August 2013, »Dvostruki oblici imperativa u jednome kajkavskom govoru«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 223–229
- Krajčović, Rudolf 1974, *Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava
- Kravar, Miroslav 1988, »Prilog fonetici četveroakcenatskoga sistema«, *Filologija* 16: 101–114
- Krešić, Milenko 2010, »Depopulacija jugoistočne Hercegovine izazvana turskim osvajanjem«, *Povijesni prilozi* 48: 107–124
- Križanić, Juraj 1983, *Objasňenje vivodno o pismě slověnskem, Sabrana djela Jurja Križanića*, knjiga 1, JAZU Zagreb
- Križanić, Juraj 1984, *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*, JAZU, Zagreb
- Kučała, Marian 1957, *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław
- Kursar, Ante 1972, »Zabilješke o govoru u Šepurini na otoku Prviću«, *Čakavska rič II/2*: 113–154
- Kurtović Budja, Ivana 2009, *Govori makarskoga primorja. Fonologija i morfologija*, Filozofski fakultet u Zagrebu [doktorska disertacija]
- Kurtović Budja, Ivana 2010, »Kopneni čakavski govori u okolici Splita, Šibenika i Zadra«, *Prinosi hrvatskoj dijalekatnoj fonologiji*, Književni krug Split/Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Split–Zagreb: 77–157
- Kuryłowicz, Jerzy 1958², *L'accentuation des langues indo-européennes*, Polska akademia nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków
- Kustić, Nikola 2002, *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*, Društvo Pažana i prijatelja grada Paga, Zagreb
- Kušar, Marcel 1894, »Rapski dijalekat«, *Rad JAZU* 118: 1–54
- Kušar, Marcel 1895, »Lumbardsko narječje«, *Nastavni vjesnik* III: 323–338
- Kuzmić, Martina 2008, »Kratki naglasak u južnomoslavačkim kajkavskim govorima Kutinskoga Sela, Osekova i Okešince«, *Croatica & Slavica Iadertina* IV: 181–189
- Labov, William 1994, *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors*, Blackwell, Oxford–Cambridge
- Labov, William 2010, *Principles of Linguistic Change. Volume 3: Cognitive and Cultural Factors*, Wiley-Blackwell, Oxford
- Lamprecht, Arnošt 1966, *Vývoj fonologického systému českého jazyka*, Universita J.E. Putkyně, Brno

- Lamprecht, Arnošt; Šlosar, Dušan & Bauer, Jaroslav 1977, *Historický vývoj češtiny: Hláskosloví. Tvarosloví. Skladba*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha
- Lang, Milan 1911-4, »Samobor. Narodni život i običaji«, *Zbornik za narodni život i običaje* 16: 1–128, 161–274, 17: 1–150, 193–342, 18: 1–138, 235–372, 19: 39–320
- Langston, Keith 2006, *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*, Slavica, Bloomington [prijevod: *Čakavska prozodija. Naglasni sustavi čakavskih govora*, Matica hrvatska, Zagreb 2015]
- Langston, Keith 2007a, »Common Slavic Accentual Paradigm (d): A Reevaluation of Evidence from Čakavian«, u: Mate Kapović, Ranko Matasović (ur.), *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 121–150
- Langston 2007b, »The Neocircumflex in Western South Slavic«, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 6: 77–95
- Langston, Keith 2011, »Tone Reversal in Kajkavian Dialects of Croatian«, u: Tijmen Pronk & Rick Derksen (ur.), *Accent matters: papers on Baltic and Slavic accentology (Studies in Slavic and General Linguistics 37)*, Rodopi, Amsterdam–New York: 263–276
- Langston, Keith 2013, »The accentuation of the Čakavian dialect of Crikvenica«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 231–242
- László, Bulcsú 1996, »Općitbena bilježnost pri odredbi srbštine i hrvatštine«, u: Marin Andrijašević & Lovorka Zergollern-Miletić, *Jezik i komunikacija*, HDPL, Zagreb: 430–451
- Lehfeldt, Werner 1993¹ (2001²), *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*, Otto Sagner, München
- Lehiste, Ilse & Ivić, Pavle 1963, *Accent in Serbocroatian: an experimental study*, University of Michigan, Ann Arbor
- Лехисте, Илсе & Ивић, Павле 1996, *Прозодија речи и реченице у српскохрватском језику*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци–Нови Сад [prijevod knjige: Lehiste, Ilse & Ivić, Pavle 1986, *Word and Sentence Prosody in Serbocroatian*, MIT, Cambridge]
- Lehmann, Winfred P. 1993, *Theoretical Bases of Indo-European Linguistics*, Routledge, London–New York
- Lehr-Splawiński, Tadeusz 1963, »Z rozważań o powstaniu akcentuacji połabskiej«, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 4: 73–102
- Leskien, August 1901, [recenzija knjige Rešetar 1900], *Archiv für slavische Philologie* 23: 561–57
- Leskien, August 1914, *Grammatik der Serbokroatischen Sprache*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg

- Liddell, Henry George & Scott, Robert 1940, *A Greek-English Lexicon*, revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie, Clarendon Press, Oxford
- Ligorio, Orsat & Kapović, Mate 2011, »O naglasku dvosložnih o-osnova s kratkosilaznim naglaskom u Dubrovniku«, *Croatica & Slavica Iadertina VII/2*: 327–366
- Lipljin, Tomislav 2002, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Garestin d.o.o., Varaždin [drugo, prošireno izdanje 2013², Stanek media, Varaždin]
- Lisac, Josip 1999, *Hrvatski govori, filolozi, pisci*, Matica hrvatska, Zagreb
- Lisac, Josip 2003, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb
- Lisac, Josip 2009, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb
- Logar, Tine 1964, »O dialektizaciji slovenskega jezika«, *Prace Filologiczne* 18/2: 403–406
- Logar, Tine 1974, »Govor Slovencev v Porabju na Madžarskem«, u: Tine Logar (ur.), *X. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1.-13. julija 1974: Predavanja*, Filozofska fakulteta, Ljubljana: 53–57
- Lončarić, Mijo 1980-1, »Sjevernomoslavački kajkavski govori«, *Rasprave Zavoda za jezik* 6-7: 55–120
- Lončarić, Mijo 1985, »Govor pregradskog kraja«, *Kaj* 18/2-3: 43–53
- Lončarić, Mijo 1986, »Bilogorski kajkavski govori«, *Rasprave Zavoda za jezik* 12
- Lončarić, Mijo 1989, »Istraživanje govora u ludbreškom kraju«, *Rasprave Zavoda za jezik* 15: 121–128
- Lončarić, Mijo 1990, *Kaj – jučer i danas. Oglеди o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom)*, Zrinski, Čakovec
- Lončarić, Mijo 1996, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb
- Lončarić, Mijo 2005, *Kajkaviana & alia. Oglеди o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*, Zrinski–IHJJ, Čakovec
- Lorentz, Friedrich 1903, *Slovinzische Grammatik*, Издание Второго отделения Императорской Академии Наукъ, С.-Петербургъ
- Lorentz, Friedrich 1908–12, *Slovinzisches Wörterbuch*, 1–2, Издание Второго отделения Императорской Академии Наукъ, С.-Петербургъ
- Lubiana, Orieta 2010, »Velolučki govor, klasifikacijske odrednice i fonologija«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 16: 125–156
- Lubotsky, Alexander M. 1988, *The system of nominal accentuation in Sanskrit and proto-Indo-European*, Brill, Leiden–New York
- Lukežić, Iva 1990, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka

- Lukežić, Iva 1996, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka
- Lukežić, Iva 1998, *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica
- Lukežić, Iva 2009, »Rapska akcentuacija nakon *Osobina rapske akcentuacije* Mate Hraste iz 1955. godine«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15: 61–81
- Lukežić, Iva 2012, *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada–Filozofski fakultet u Rijeci–Katedra čakavskoga sabora Grobinščine, Zagreb–Rijeka–Grobnik
- Lukežić, Iva & Turk, Marija 1998, *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica
- Lukežić, Iva & Zubčić, Sanja 2007, *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*, Katedra Čakavskog sabora Grobniščine, Rijeka
- Lundberg, Grant H. 1997, »Circumflex advancement in Haloze«, *Slovene studies* 21/1: 61–81
- Lundberg, Grant H. 1999, »Preliminary report on dialectological fieldwork in Haloze, Slovenia«, *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 2: 91–108
- Lunt, Horace G. 1984-5, »On Common Slavic«, *Зборник Матуце српске за филологију и лингвистику* XXVII–XXVIII: 417–422
- Macdonell, A. A. 1910, *Vedic Grammar*, Verlag von Karl J. Trübner, Strassburg [pretisak: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi 2000]
- Magner, Thomas F. & Matejka, Ladislav 1971, *Word accent in modern Serbo-Croatian*, Pennsylvania State University Press, University Park
- Maletić, Nada 1985, »Iz problematike glasovnog sistema u govoru Bobote kraj Vukovara«, *Prilozi proučavanju jezika* 21: 59–81
- Mandić, David 2009, »Akut u jugozapadnim istarskim govorima«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15: 83–109
- Mandić, David 2011, »Naglasak imenica u perojskom govoru«, *Filologija* 57: 175–184
- Mandić, David 2013a, »Naglasak *i*-glagolâ u govoru Banjolâ«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 69–82
- Mandić, David 2013b, »Naglasak imenica u premanturskim govorima«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18: 187–202
- Mandić, David 2014, »Naglasni sustavi jugozapadnoga istarskoga dijalekta«, *IWoBA VIII. Реферати VIII Међународног скупа о балтословенској акцентологији (Нови Сад 2012). Славистички зборник (књига I)*, Нови Сад 2014: 209–228
- Marasović-Alujević, Marina & Lozić Knezović Katarina 2011, »Obalni toponimi otoka Šolte«, *Croatian studies review/Časopis za hrvatske studije* 7/1-2: 389–443
- March, William J. 1981, »Kajkavian Inflectional Morphophonemics: an Analysis of the Morphology of Dialects of Velika Rakovica, Virje, and Bednja«, *Rad JAZU* 388: 237–312

- Mardešić-Centin, Pavao 1977, »Rječnik komiškoga govora«, *Hrvatski dijalekto-
loški zbornik* 4: 265–322
- Maresić, Jela 1996, »Rječnik govora Podravske Sesvete«, *Filologija* 27: 153–
228
- Maresić, Jela & Miholek, Vladimir 2011, *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*,
Gradska knjižnica Đurđevac, Đurđevac
- Maretić, Tomislav 1890, »Slovenski nominalni akcenat s obzirom na litavski,
grčki i staroindijski«, *Rad JAZU* 102: 30–91
- Maričić Kukljičanin, Tomislav 2000, *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku
Ugljanu*, Matica hrvatska Zadar, Zadar
- Martinović, Žarko 2005, *Rječnik govora otoka Iža*, Gradska knjižnica Zadar,
Zadar
- Marvan, Jiří 1979, *Prehistoric Slavic contraction*, Pennsylvania State
University Press, University Park
- Marvan, Jiří 2000, *Jazykové milénium: slovanská kontrakce a její český zdroj*,
Academia, Praha
- Masing, Leonhard 1876, *Die hauptformen des Serbisch-Chorwatischen
Accents: nebst einleitenden Bemerkungen zur Accentlehre insbesondere des
Griechischen und des Sanskrit*, Memoires de l'Académie impériale des
Sciences de St-Pétersbourg, VIIe Série, Tome XXIII, No 5
- Matasović, Ranko 2007, »On the Accentuation of the Earliest Latin and
Romance Loanwords in Slavic«, u: Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.),
Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005, Institut za hrvatski jezik i
jezikoslovlje, Zagreb: 105–119
- Matasović, Ranko 2008, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*,
Matica hrvatska, Zagreb
- Matasović, Ranko 2010², *Kratka poredbenopovijesna gramatika latinskoga je-
zika*, Matica hrvatska, Zagreb
- Matasović, Ranko 2012, »Areal typology of Proto-Indo-European: the case for
Caucasian connections«, *Transactions of the Philological Society Volume*
110: 1–28
- Matasović, Ranko 2014, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-
European Origins and Historical Development*, Universitätsverlag Winter,
Heidelberg
- Matešić, Josip 1957, »O govoru požeškoga kraja«, *Ljetopis JAZU* 62: 407–412
- Matešić, Josip 1970, *Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache*,
Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg
- Matešić, Josip 1977, »Govori požeškoga kraja«, *Požega* [monografija]: 279–289
- Matković, Dinko 2004, *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku
Hvaru*, Matica hrvatska, Jelsa
- Meier-Brügger, Michael 2003, *Indo-European Linguistics*, Walter de Gruyter,
Berlin–New York

- Meillet, Antoine 1903, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, Paris
- Meillet, Antoine 1914, »Sur l'accentuation des noms en indo-européen«, *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 18: 378–379
- Melchert, H. Craig 1994, *Anatolian Historical Phonology*, Rodopi, Amsterdam–Atlanta
- Micalia, Iacobvs 1649, *Blago jezika Slovinskoga ili slovník u komu izgovaraju se riječi slovinske Latinski i Diacki. Thesaurus linguae Illyricae sive dictionarium Illyricum In quo verba Illyrica Italice et Latine redduntur*, Apud Paulum & Io: Baptistam Seraphinum, Lavreti
- Mihaljević, Milan 2002, *Slavenska poredbena gramatika. 1. dio: Uvod i fonologija*, Školska knjiga, Zagreb
- Mihanović, Nedjeljko 1971, »Jezik na području Poljica«, *Poljički zbornik* II: 150–184
- Mikalja, Jakov 2011, *Blago jezika slovinskoga (1649./1651.). Transkripcija i leksikografska interpretacija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Milas, Matej 1891, »Današnji trpański dijalekat«, *Rad JAZU* 103: 68–82
- Milas, Matej 1903, »Današnji mostarski dijalekat«, *Rad JAZU* 153: 47–97
- Milat Panža, Petar 2015, *Rječnik govora Blata na Korčuli*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Milčetić, Ivan 1895, »Čakavština Kvarnerskih otoka«, *Rad JAZU* 121: 92–131
- Miletić, Josip 2008, »Fonološke i osnovne morfološke značajke govora Ražanca«, *Čakavska rič* XXXVI/1-2: 113–118
- Milković, Ivan 2009, *Lička štokavska ikavica*, Pergamena, Zagreb
- Miloš, Irena 2011, »Fonološke značajke govora Medveje«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2: 493–504
- Moguš, Milan 1966, »Današnji senjski govor«, *Senjski zbornik* 2: 5–152
- Moguš, Milan 1977, *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb
- Moguš, Milan 1992-3, »Dijalektološki povratak Brseču«, *Filologija* 20-21: 313–321
- Moguš, Milan 1995, »O čakavštini 'na Volosken'«, *Filologija* 24-25: 259–265
- Moguš, Milan 2002, *Senjski rječnik*, HAZU/MH Senj, Zagreb–Senj
- Moguš, Milan 2010², *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb [prvo izdanje: *Fonološki razvoj hrvatskog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb 1971¹]
- Mohorovičić-Maričin, Franjo 2001, *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*, Adamić/Katedra čakavskog sabora – Opatija, Rijeka–Opatija–Matulji
- Morgenstierne, Georg 1942, »Archaisms and Innovations in Pashto Morphology«, *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* XII: 88–114

- Morgenstierne, Georg 1973, »Traces of Indo-European accentuation in Pashto«, *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 27: 61–65
- Neweklowsky, Gerhard 1978, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzende Gebiete*, Wien
- Николаев, Сергей Л. 1978, »Два класса глагольных корней вида CV(C)CV в древнегреческом«, *Конференция: Проблемы реконструкции (Тезисы докладов)*, Москва: 112–113
- Николаев, Сергей Л. 1983, »К исторической морфологии древнегреческого глагола«, *Балто-славянские исследования* 1982: 68–103
- Николаев, Сергей Л. 1986, »К исторической морфологии древнегреческого глагола (окончание)«, *Балто-славянские исследования* 1984: 157–208
- Николаев, Сергей Л. 1989, »Балто-славянская акцентуационная система и ее индоевропейские истоки«, *Историческая акцентология и сравнительно-исторический метод*, Москва: 46–109
- Николаев, Сергей Л. 2001, »Из исторической фонетики и просодии северо-западных говоров«, *Вопросы русского языкознания IX. Дialectная фонетика русского языка в диахронном и синхронном аспектах*, Издательство Московского университета: 86–121
- Николаев, Сергей Л. 2011, »Заметки о правостороннем дрейфе праславянского ударения в карпато-балканском ареале«, *Современная славистика и научное наследие С.Б. Бернштейна. Тезисы докладов*, Москва: 86–88
- Николаев, Сергей Л. 2012, »Восточнославянские рефлексy а. п. *d* и индоевропейские соответствия славянским акцентным типам существительных м. р. с *o*- и *u*-основами«, *Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура 2*, Российская академия наук. Институт славяноведения, Москва: 32–189
- Николаев, Сергей Л. 2013, »К реконструкции акцентных классов балто-славянских глаголов«, *Балто-славянские исследования XIX*: 151–250
- Николаев, Сергей Л. 2014, »История штокавской акцентуации *i*-глаголов в свете данных старосербской рукописи XV. в. 'Апостол' (НБКМ № 889)«, *IWoBA VIII. Реферати VIII Међународног скупа о балтословенској акцентологији (Нови Сад 2012). Славистички зборник (књига I)*, Нови Сад 2014: 269–283
- Николаев, Сергей Л. 2015, »Новые данные о рефлексax *o и *ъ в русских диалектах«, *Исследования по славянской диалектологии* 17: 90–188
- Николаев, С.Л. & Старостин, С.А. 1978, »Некоторые соответствия индоевропейских долгот и ударений«, *Конференция: Проблемы реконструкции (Тезисы докладов)*, Москва: 114–119
- Николаев, С.Л. & Старостин, С.А. 1982, »Парадигматические классы индоевропейского глагола«, *Балто-славянские исследования* 1981: 261–343

- Николаев, С.Л. & Толстая, М. 2001, *Словарь карпатоукраинского торуньского говора. С грамматическим очерком и образцами текстов*, Российская Академия наук/Институт славяноведения, Москва
- Николић, Берислав М. 1970, *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Институт за српскохрватски језик, Београд
- Nonnemacher-Pribić, Elisabeth 1961, *Die baltoslavischen Akzent- und Intonationsverhältnisse und ihr quantitativer Reflex im Slovakischen*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden
- Novak, Franc & Novak, Vilko 2009², *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, Pomurska založba, Murska Sobota
- Novak, Katarina 2013, »Акцентуација говора лудбрешке Подравине копривничке арее«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 83–104
- Nurse, Derek & Hinnebusch, Thomas J. 1993, *Swahili and Sabaki. A Linguistic History*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London
- Oblak, Vatroslav 1894, »Der Dialekt von Lastovo«, *Archiv für Slavische Philologie* 16: 426–450
- Okuka, Miloš 2008, *Srpski dijalekti*, SKD Prosvjeta, Zagreb
- Olander, Thomas 2009, *Balto-Slavic Accentual Mobility*, Mouton de Gruyter, Berlin–New York
- Olesch, Reinhold 1973, »Der draväno-polabische Wortakzent: Teil I«, *Slavistische Studien zum VII. Internationalen Slavistenkongress*, Trofenik, München: 389–418
- Olesch, Reinhold 1974, »Der dravaenopolabische Wortakzent: Teil II«, *Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse* 1973/13, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz
- Oraić Rabušić, Ivana 2009, »Fonološki opis govora Šemnice Gornje«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35: 257–279
- Orel, Vladimir 2003, *A Handbook of Germanic Etymology*, Brill, Leiden–Boston
- Orlovský, Jozef 1982, *Gemerský nářečový slovník*, Osveta, Rímovská Sobota
- Ослон, Михаил Владимирович 2010, [recenzija knjige: Olander 2009], *Вопросы языкознания* 2: 141–146
- Ослон, Михаил Владимирович 2011, »Закон Крижанича: доводы против теории 'правостороннего дрейфа'«, u: Elena Stadnik-Holzer (ur.), *Baltische und slavische Prosodie. International Workshop on Balto-Slavic accentology IV (Scheibbs, 2.–4. Juli 2008)*, *Scheibbs Internationaler Sprachhistorische Tage I*, Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien: 99–131
- Oslon, Michail 2012, »Über den Silbenakzent in Juraj Križanićs Dialekt«, *Slověne* 2: 66–80

- Ослон, Михаил Владимирович 2014, »О неким особинама ромског нагласног система«, *IWoBA VIII. Реферати VIII Међународног скупа о балтословенској акцентологији (Нови Сад 2012). Славистички зборник (књига I)*, Нови Сад: 293–315
- Ожегов, Сергей И. 1968⁷, *Словарь русского языка*, Издательство »Советская энциклопедия«, Москва
- Пабрежа, Юозас 1987, »Динамика аттракции управления [= ударения] (на материале литовских диалектов)«, *Proceedings XIth ICPPhS. The Eleventh International Congress of Phonetic Sciences. August 1–7, 1987. Tallinn, Estonia, U.S.S.R.* 1: 312–314
- Пешикан, Митар 1965, »Староцрногорски средњокатунски и љешански говори«, *Српски дијалектолошки зборник XV*: 1–294
- Pauliny, Eugen 1963, *Fonologický vývin slovenčiny*, Vyd. Slovenskej Akademie Vied, Bratislava
- Pável, Ágoston 1909, *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*, Budapest
- Pavešić, Slavko 1960, »O narodnom govoru u Lepenici u Bosni«, *Ljetopis JAZU* 64: 362–393
- Pavičić, Stjepan 1953, *Podrijetlo hrvatskih ili srpskih naselja i govora u Slavoniji*, JAZU, Zagreb
- Пецо, Асим 1964, »Говор источне Херцеговине«, *Српски дијалектолошки зборник XIV*: 1–200
- Ресо, Асим 1975, »Икавскошћакавски говори западне Босне. I dio. Uvod i fonetika«, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik I*: 3–264
- Ресо, Асим 1978, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd
- Ресо, Асим 1980², *Osnovi akcentologije srpskohrvatskoga jezika*, Naučna knjiga, Beograd
- Peraić, Martina 2005, »O prozodiji beravačkog govora«, *Filologija* 45: 97–106
- Peraić, Martina 2011, »Verb accent in the local dialect of Bosanski Svilaj«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 171–196
- Pergossich, Ivanvss 1574, *Decretum*, Nedelifche [pretisak: Pergošić, Ivanuš 2003, *Decretum. 1574. Hrvatski kajkavski editio princeps*, Matica hrvatska–Zrinski, Čakovec]
- Peruško, Marija 2010, *Rječnik medulinskoga govora*, Društvo kulturno umjetničkog stvaralaštva Mendula, Medulin
- Петровић, Драгољуб 1978, *Говор Баније и Кордуна*, Матица српска–Просвјета, Нови Сад–Загреб
- Петровић, Драгољуб & Гудурић, Снежана 2008, »Неоакут на северном подножју Рудника«, *Зборник Института за српски језик САНУ*: 419–428
- Piasevoli, Ankica 1993, *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku*, Ogranak Matice hrvatske Zadar, Zadar

- Piasevoli, Ankica 1999, *Saljska intrada. Nazivlje po djedovima našim*, Matica hrvatska Zadar, Zadar–Sali
- Piccoli, Agostina & Sammartino, Antonio 2000, *Dizionario dell' idioma croato-molisano di Montemitro / Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra* [Redazione della parte fonematica e croata / Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatskoga dijela: Snježana Marčec i Mira Menac-Mihalić], Fondazione »Agostina Piccoli«/Matica hrvatska, Montemitro – Zagreb
- Пижурица, Мато 1981, *Говор околине Колашина*, Црногорска академија наука и умјетности, Титоград
- Pleteršnik, Maks 1894, *Slovensko-nemški slovar* I-II, Ljubljana
- Pliško, Lina 2000, *Govor Barbanštine*, Filozofski fakultet u Puli, Pula
- Pliško, Lina & Mandić, David 2007, »Dijalektološki povratak Marčanik«, *Čakavska rič* XXXV/2: 323–338
- Polański, Kazimierz & Sehnert, James Allen 1967, *Polabian-English dictionary*, Mouton, The Hague
- Pritsak, Omeljan 1983, »The Slavs and the Avars«, *Gli Slavi Occidentali e Meridionali nell'alto Medioevo*, Presso la sede del Centro, Spoleto: 353–435
- Probert, Philomen 2006, *Ancient Greek Accentuation. Synchronic Patterns, Frequency Effects, and Prehistory*, Oxford University Press, New York
- Pronk, Tijmen 2007, »The Retraction of the Neocircumflex in the Carinthian Dialects of Slovene (on Ivšič's Retraction)«, u: Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.), *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 171–183
- Pronk, Tijmen 2009, *The Slovene Dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria*, Rodopi, Amsterdam–New York
- Pronk, Tijmen 2010, »Rani razvoj goranskih govora«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36: 97–133
- Pronk, Tijmen 2011, »Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa«, *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 8: 5–17
- Pronk, Tijmen 2012, »Proto-Indo-European long vowels and Balto-Slavic accentuation«, *Baltistica* 48/2: 205–247
- Pronk, Tijmen 2013, »On the accentuation of *l*-participles of the type *neslъ* in western South Slavic«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 105–131
- Радић, Првослав 2010, *Копачички говор. Етногеографски и културолошки приступ*, САНУ–Етнографски институт, Београд
- Radulić, Ladislav 2002, *Rječnik rivanjskog govora*, Matica hrvatska Zadar, Zadar
- Raguž, Dragutin 1997, *Priručna hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb
- Ramovš, Fran 1921, »O slovenskem novoakutiranem ò > ó, ó, õ«, *Јужно-словенски филолог* 2: 227–239

- Ramovš, Fran 1936, *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*, Akademsko založba, Ljubljana [pretisak: ZRC SAZU, Ljubljana 1995]
- Rasmussen, Jens Elmegård 1992, »Die Vorgeschichte der baltoslavischen Akzentuierung. Beiträge zu einer vereinfachten Lösung«, u: *Indogermanisch, Slawisch und Baltisch. Materialien des vom 21.-22. September 1989 in Jena in Zusammenarbeit mit der Indogermanischen Gesellschaft durchgeführten Kolloquiums*, Otto Sagner, München: 173–200 [pretisnuto u: Rasmussen, J.E. 1999, *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics. Part I*, Museum Tusulanum Press–University of Copenhagen: 469–489]
- Rasmussen, Jens Elmegård 2009, »A note on Slaaby-Larsen's Law«, u: Thomas Olander & Jenny H. Larsson (ur.), *Stressing the past: papers on Baltic and Slavic accentology* (= Studies in Slavic and General Linguistics 35), Rodopi, Amsterdam–New York: 115–117
- Реметић, Слободан 1982, »О још једном незапаженом екавско-јекавском босанском говору«, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 11/2: 181–186
- Реметић, Слободан 1985, »Говори централне Шумадије«, *Српски дијалектолошки зборник XXXI*
- Реметић, Слободан 2004, »О шесточланом прозодијском систему у говору Кладња и околине«, *Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица–Нови Сад–Београд: 651–659
- Rešetar, Milan 1895, »Alter steigender Accent im Serbischen«, *Archiv für slavische Philologie* 17: 192–198
- Rešetar, Milan 1900, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Alfred Hölder, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien
- Rešetar, Milan 2010, *Štokavski dijalekat*, Matica crnogorska, Podgorica [izvornik: Rešetar, Milan 1907, *Der štokavische Dialekt: mit zwei Karten*, Alfred Hölder, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien]
- Ribarić, Josip 2002, *O istarskim dijalektima. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkoga govora*, Josip Turčinović d.o.o., Pazin [izvornik: Ribarić, Josip 1940, »Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri«, *Српски дијалектолошки зборник IX*: 1–207]
- Rigler, Jakob 1963, *Južnonotranjski govori: akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
- Rigler, Jakob 1970, »Akcentske varijante I«, *Slavistična revija* 18: 5–15
- Rigler, Jakob 1971, »Akcentske varijante II«, *Slavistična revija* 19: 1–12
- Rigler, Jakob 1976, »Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina«, *Slavistična revija* 24: 437–465
- Rigler, Jakob 1978, »Akcentske varijante III«, *Slavistična revija* 26: 365–374
- Rigler, Jakob 1980, »Nekaj opažanj pri akutu na zadnjem slogu v slovenščini«, *Slavistična revija* 28/2: 219–222

- Rigler, Jakob 2001, *Zbrani spisi 1. Jezikovnozagodovinske in dialektološke razprave*, Založba ZRC, Ljubljana
- Ringe, Donald A. 1987, »On the prehistory of the Tocharian B accent«, u: Calvert Watkins (ur.), *Studies in Memory of Warren Cowgill (1929–1985): papers from the Fourth East Coast Indo-European Conference, Cornell University, June 6–9, 1985*, (Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft 3 (Neue Folge)), Walter de Gruyter, Berlin–New York: 254–269
- Ringe, Don 2006, *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*, Oxford University Press, New York
- Rinkevičius, Vytautas 2013, »Žemaitian accent retraction as a typological parallel to Olander’s mobility law«, izlaganje na skupu IWoBA IX (Pula)
- Rinkevičius, Vytautas 2015, *Prūsistikos pagrindai*, Vilniaus universitetas, Vilnius
- Ripka, Ivor 1975, *Dolnotrenčianske nárečia*, Veda, Bratislava
- Rix, Helmut 1992², *Historische Grammatik des Griechischen. Laut- und Formenlehre*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt
- Ròki Fortunāto, Āndro 1997, *Libar Viškiga Jazika*. Priredì, obradì i finì Tòmislav Ròki, Magistar Èkonomskih znànosti, University of Toronto Press, Toronto
- Rožić, Vatroslav 1893-4, »Kajkavački dijalekat u Prigorju«, *Rad JAZU* 115 (I): 68–136, 116 (II): 113–174, 118 (III): 55–115
- Rožić, Vatroslav 2002, *Prigorje: Narodni život i običaji*, Naklada Slap, Jastrebarsko [izvorno u: Rožić, Vatroslav 1907-8, »Prigorje«, *Zbornik za narodni život i običaje* 12: 49–134, 161–297, 13: 16–112]
- Ружичић, Гојко 1927, »Акценатски систем плевалског говора«, *Српски дијалектолошки зборник* 3: 115–176
- Sabol, Mijo 2004, *Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice. Kàk sò govorìli nàši stàri*, Koprivnica
- Sammartino, Antonio 2009, »Osvrt na prozodijski sustav moliškohrvatskoga govora«, *Croatica & Slavica Iadertina* V: 123–136
- Schaffner, Stefan 2001, *Das Vernersche Gesetz und der innerparadigmatische grammatische Wechsel des Urgermanischen im Nominalbereich*, Innsbruck
- Schallert, Joseph 2011, »Sotak prosody reconsidered (part one)«, *Dialektologie a geolingvistika*, Slezská univerzita v Opavě: 192–209
- Седов, Валентин Васильевич 2002, *Славяне: Историко-археологическое исследование*, Языки славянской культуры, Москва
- Sekereš, Stjepan 1966, »Govori našičkog kraja«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2: 209–301
- Sekereš, Stjepan 1977a, »Акценатске зоне славонског дијалекта«, *Зборник за филологију и лингвистику* XX/1: 179–201

- Sekereš, Stjepan 1977b, »Govor Hrvata u južnoj Baranji«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4: 323–484
- Sekereš, Stjepan 1980, »Govor Hrvata u zapadnoj Bačkoj«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XXIII/1: 135–205
- Sekereš, Stjepan 1984-5, »Kratki akut u nekim govorima slavonskog dijalekta«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXVII-XXVIII: 699–703
- Sekulić, Ante 2005, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje & Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost »Ivan Antunović«, Zagreb
- Senn, Alfred 1966, *Handbuch der litauischen Sprache. Vol. 1. Grammatik*, Carl Winter, Heidelberg
- Sgall, Petr & Hronek, Jiří 1992, *Čeština bez příkras*, H&H, Praha
- Shibatani, Masayoshi 1990, *The Languages of Japan*, Cambridge University Press, Cambridge
- Shrager, Miriam-Maria 2011, »Accentuation of masculine monosyllabic nouns of Susak speakers in New Jersey«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 207–225
- Sihler, Andrew L. 1995, *A New Comparative Grammar of Greek and Latin*, Oxford University Press, New York–Oxford
- Sironić-Bonefačić, Nives 1992, »Ardelio Della Bella i prvo izdanje njegova trojezičnog rječnika iz 1728. godine«, *Rad HAZU* 446: 1–69
- Sivrić, Marijan 2003, »Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667.–1808.)«, *Humski zbornik* 6, Dubrovnik–Mostar
- Skok, Petar 1911, »Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)«, *Archiv für Slavische Philologie* 33: 338-375
- Skok, Petar 1956, »Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* I: 215–278
- Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, JAZU, Zagreb 1971-4
- Skračić, Vladimir 1996, *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug–Matica hrvatska, Ogranak Zadar, Split–Zadar
- Skračić, Vladimir (ur.) 1996, *Toponimija otoka Pašmana*, Centar za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru, Zadar
- Slater, William J. 1969, *Lexicon to Pindar*, Walter de Gruyter, Berlin
- Smoljan, Ante 2013, *Rječnik govora otoka Ista*, Matica hrvatska, Ogranak Zadar, Zadar
- SMSF 1992-3 = Sujoldžić, Anita; Marković, Ana; Šimunović, Petar & Finka, Božidar 1992-3, »Govori otoka Krka – Uvod u antropološka istraživanja«, *Filologija* 20-21: 431–449
- Snoj, Marko 2003, *Slovenski etimološki slovar*², Modrijan, Ljubljana

- Snoj, Marko 2009, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Modrijan, Ljubljana
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 2000
- SSN = *Slovník slovenských nářečí, I. A–K*, Veda, Bratislava 1994
- Stang, Christian S. 1952, *La langue du livre Учение и хитрость ратного строения пѣхотных людей 1647. Une monographie linguistique*, Oslo
- Stang, Christian S. 1957, *Slavonic accentuation*, I kommisjon hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo
- Stang, Christian S. 1966, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø
- Stang, Christian S. 1969, »La loi de Verner et la question des caractères de l'accentuation mobile en germanique«, *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 23: 7–12
- Станић, Милија 1982, »Ускочки акценат«, *Српски дијалектолошки зборник XXVIII*: 63–191
- Stankiewicz, Edward 1978, »The inflection of Serbo-Croatian substantives and their genitive plural endings«, *American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists (Zagreb and Ljubljana, September 3-9, 1978), Volume 1: Linguistics and Poetics*, Henrik Birnbaum (ur.), Columbus: 666–682
- Stankiewicz, Edward 1984-5, »The dialect of Resia and the 'Common Slovenian' accentual pattern«, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXVII-VIII*: 719–725
- Stankiewicz, Edward 1993, *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*, Stanford University Press, Stanford
- Steenwijk, Han 1992, *The Slovene dialect of Resia, San Giorgio, Rodopi*, Amsterdam–Atlanta
- Стевановић, Михаило С. 1940, »Систем акцентуације у пиперском говору«, *Српски дијалектолошки зборник X*: 67–184
- Stieber, Zdzisław 1966⁴, *Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa
- Strockis, Mindaugas 2011, »A New Interpretation of the Syllable Tones in Doric Greek«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 243–253
- Strohal, Rudolf 1895, »Osobine današnjega riječkoga narječja«, *Rad JAZU* 43: 103–188
- Stulli, Joakim 1801, *Lexicon Latino-Italico-Illyricum... in quo adferuntur usitationes elegantiores, difficiliore earumdem linguarum phrases, loquendi formulae ac proverbia*, I-II, Typis ac sumptibus Typographiae, regiae Universitatis Pestanae, Budae

- Stulli, Joakim 1806, *Rjecsosloxje ilirsko (slovinsko)-italiansko-latinsko u komu donosuse upotrebljenja, urednia, mucsnia istieh jezika krasnoslovja nacsini, izgovaranja i prrojcsja*, I-II, A. Martekini, Dubrovnik [pretisak: Verlag Otto Sagner, München 1985]
- Stulli, Joakim 1810, *Vocabolario Italiano-Illirico-Latino*, I-II, A. Marteachini, Ragusa
- Stundžia, Bonifacas 2009, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius
- Sujoldžić, Anita; Szirovicza, Lajos; Šimunović, Petar; Finka, Božidar; Roberts, Derek. F. & Rudan, Pavao 1982-3, »Lingvističke udaljenosti na otoku Hvaru«, *Rasprave Zavoda za jezik* 8-9: 197–214
- Sujoldžić, Anita; Šimunović, Petar; Finka, Božidar & Rudan, Pavao 1986, »Bazični vokabular otoka Korčule kao pokazatelj jezične mikroevolucije«, *Filologija* 14: 313–328
- Sujoldžić, Anita; Finka, Božidar; Šimunović, Petar & Rudan, Pavao 1990, »Lingvističke udaljenosti otoka Paga«, *Filologija* 18: 7–37
- Sujoldžić, Anita; Finka, Božidar; Šimunović, Petar; Chaventre, André; Rudan, Pavao 1987, »Jezična mikroevolucija otoka Silbe i Oliba«, *Rasprave Zavoda za jezik* 13: 107–115
- Szemerényi, Oswald 1989³, *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt
- Šamija, Ivan Branko 2004, *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*, Društvo Lovrečana, Zagreb
- Šatović, Franjo & Kalinski, Ivan 2012, *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga pri-gorskoga govora zagrebečkoga Čerja*, Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina, Zagreb
- Šekli, Matej 2006a, »Praslovanski stari cirkumfleks v rezijanskem in ziljskem narečju slovenščine«, u: Mihaela Koletnik & Vera Smole (ur.), *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, Maribor: 277–287
- Šekli, Matej 2006b, »Tersko narečje v kraju Subid«, u: Milena Kožuh (ur.), *Terska dolina/Alta Val Torre/Val de Tor. Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa*, Celjska Mohorjeva družba in Goriška Mohorjeva družba, Celje–Gorica: 161–173
- Šekli, Matej 2006c, »Naglas samostalnikov tipa ključ ključa pri Valjavcu in Škrabcu ter v slovenskem knjižnem jeziku in slovenskih krajevnih govorih«, u: Jože Toporišič (ur.), *Jezikoslovci in njihova dela v Škrabčevih očeh. Škrabčeva misel V: zbornik s simpozija 2005*, Frančiškanski samostan Kostanjevica, Nova Gorica: 145–160
- Šekli, Matej 2009, »On Romance-Alpo-Slavic substitutional accentology: the case of pre-Slavic masculine substrate place names in Slovene«, u: Thomas Olander & Jenny H. Larsson (ur.), *Stressing the past: papers on Baltic and Slavic accentology* (= Studies in Slavic and General Linguistics 35), Rodopi, Amsterdam–New York: 145–160

- Šekli, Matej 2011, »Predzgodovina praslavanskega naglasnega sistema v luči moskovske naglasoslovne šole«, *Jezikoslovni zapiski* 17/2: 7–40
- Šekli, Matej 2013a, »Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja«, *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 9: 3–53
- Šekli, Matej 2013b, »Genetolingvistična klasifikacija južnoslovenskih jezikov«, *Jezikoslovni zapiski* 19/1: 71–99
- Šimundić, Mate 1971, *Govor Imotske krajine i Bekije*, Sarajevo
- Šimunić, Božidar 2013, *Rječnik bibinjskoga govora*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar
- Šimunović, Petar 1970a, »Toponimijsko-dijalekatski prinosi s Mljeta. Prilog rješavanju dijalekatskog supstrata dubrovačkog otočja«, *Filologija* 6: 237–245
- Šimunović, Petar 1970b, »Onomastička istraživanja otoka Lastova«, *Filologija* 6: 247–264
- Šimunović, Petar 1973, »Obalna toponimija elafitskih otoka«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3: 467–473
- Šimunović, Petar 1977, »Čakavština srednjodalmatinskih otoka«, *Čakavska rič* 1: 5–65
- Šimunović, Petar 1987, »Pristup jezičnoj i onomastičkoj problematici otoka Šolte«, *Rasprave Zavoda za jezik* 13: 147–161
- Šimunović, Petar 1996, »Ivšić i Dubrovnik«, u: *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*, HAZU–Matica hrvatska (Ogranak Orahovica), Zagreb: 127–140
- Šimunović, Petar 2009², *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb
- Šimunović, Petar 2011, *Čakavska čitanka. Tekstovi – prikazbe – priručni rječnik – bibliografija*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb
- Šivic-Dular, Alenka 2009, »Južnoslovenski govori in pozno-praslavenska dialektizacija. K podaljšavi izglasnega samoglasnika«, u: Miran Hladnik (ur.), *Četrto slovensko-hrvaško slavistično srečanje/Četvrti hrvatsko-slovenski slavistički skup*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana: 107–118
- Šojat, Antun 1973a, »Kajkavski ikavci kraj Sutle«, *Rasprave Instituta za jezik* 2: 37–44
- Šojat, Antun 1973b, »Govor u Samoboru i njegovoj okolini«, *Rasprave Instituta za jezik* 2: 51–72 [pretisnuto u: Žegarac Peharnik 2003: 37–71]
- Šojat, Antun 1973c, »O govoru Cerja kod Sesveta«, *Rasprave Instituta za jezik* 2: 45–49
- Šojat, Antun 1982, »Turopoljski govori«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 317–493
- Šojat, Antun 1991, »O govoru Krapine«, *Kaj* 24/5-6: 21–29
- Šprljan, Nataša 2013, »Akcentuacija govora otoka Iža«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 147–153

- Šprljan, Nataša 2015, *Opis govora Selaca na Braču s posebnim naglaskom na akcentuaciju (u usporedbi s okolnim mjestima)*, Filozofski fakultet u Zagrebu [doktorska disertacija]
- ŠRHJ = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Školska knjiga & Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2012
- Šurmin, Đuro 1895, »Osobine današnjega sarajevskoga govora«, *Rad JAZU* 121: 186–209
- Tentor, Mate 1909, »Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)«, *Archiv für slavische Philologie* 30: 146–204
- Težak, Stjepko 1957, »O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca«, *Ljetopis JAZU* 62: 418–423
- Težak, Stjepko 1981a, »Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 169–200
- Težak, Stjepko 1981b, »Ozaljski govor«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5: 203–428
- Težak, Stjepko 1982, »Akcenatski odnosi u luku rijeke Kupe i u podžumberačkom kraju«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 293–302
- Težak, Stjepko 1996, »Naglasci Jurja Križanića i današnji naglasni odnosi na području Ribnika, Ozlja i Dubovca«, *Filologija* 26: 85–94
- Timberlake, Alan 1983, »Compensatory lengthening in Slavic, 1: Conditions and dialect geography«, u: Vladimir Markov & Dean S. Worth (ur.), *From Los Angeles to Kiev: Papers on the occasion of the Ninth International Congress of Slavists*, Slavica, Columbus: 207–235
- Tomelić, Marijana 2002, »Tradicionalna vjerovanja u usmenoj predaji«, *Čakavska rič* XXX/1-2: 461–473
- Tomelić, Marijana 2006, »Jezične značajke mjesnoga govora Pakoštana«, *Croatica & Slavica Iadertina* II: 95–104
- Tomelić Ćurlin, Marijana 2009, »Jezične značajke mjesnoga govora Janjine«, *Croatica & Slavica Iadertina* V: 87–96
- Tomljenović, Grga 1911, »Bunjevački dijalekat zaleda senjskoga«, *Nastavni vjesnik*, knj. 19
- Toporišič, Jože 2004⁴, *Slovenska slovnica*, Založba Obzorja, Maribor
- Trávníček, František 1935, *Historická mluvnice česko-slovenská*, Praha
- Trubetzkoy, Nikolaus 1929, »Polabische Studien«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse* 211/4, Akademie der Wissenschaften, Wien
- Trubetzkoy, Nikolaus S. 1968², *Altkirchenslavische Grammatik. Schrift-, Laut- und Formensystem*, Hermann Böhlau Nachf., Graz–Wien–Köln
- Turčić, Branko 2002, *Sedmoškojani. Prvi čakavski rječnik*, Rijeka
- Užarević, Josip 2009, »Novi akut na tuđicama (Gundinački govor)«, *Šokačka rič* 6: 23–50
- Užarević, Josip 2011, »Posavski akut u sklonidbi imenica. Gundinački govor«, *Šokačka rič* 8: 7–55

- Vaillant, André 1936, »Le problème des intonations balto-slaves«, *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 37: 109–115
- Valčić, Ante Toni 2012, *Rječnik govora otoka Ošljaka*, Matica hrvatska – ogranak u Zadru, Zadar
- Valjavec, Matija 1879, »Prinos k naglasu u (novoj) slovenštini [nastavak]«, *Rad JAZU* 47: 1–92
- Valjavec, Matija 1897, »Glavne točke o naglasu književne slovenštine«, *Rad JAZU* 132: 116–213
- Večenaj, Ivan & Lončarić, Mijo 1997, *Rječnik govora Gole. Srednjopodravska kajkavština*, IHJJ, Zagreb
- Vekarić, Nenad 2011, *Vlastela grada Dubrovnika: Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, sv. 1., Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb–Dubrovnik
- Velčić, Nikola 2003, *Besedar Bejske tramuntane*, Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj, Tramuntana, Adamić, Mali Lošinj–Beli–Rijeka
- Vermeer, Willem 1979a, »Innovations in the Kajkavian Dialect of Bednja«, u: *Dutch Contributions to the 8th International Congress of Slavists*, Lisse: 347–381
- Vermeer, Willem 1979b, »Brief report on the Susak dialect, August 1979« (rukopis)
- Vermeer, Willem 1980, »Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišalj«, *Studies in Slavic and general linguistics* 1: 439–472
- Vermeer, Willem 1982, »On the principal sources for the study of Čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents«, *Studies in Slavic and General Linguistics* 2: 279–340
- Vermeer, Willem 1983, »The rise and fall of the Kajkavian vowel system«, *Studies in Slavic and General Linguistics* 3: 439–477
- Vermeer, Willem 1984a, »On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and relate issues«, *Folia linguistica historica* V/2: 331–395
- Vermeer, Willem 1984b, »Опозиција типа ‘живо/неживо’ у множини у једном чакавском говору (Омишаль)«, *Научни састанак слависта у Вукове дане: реферати и саопштења* 13/I: 275–288
- Vermeer, Willem 1984-5, »Non-initial falling tones in neo-štokavian dialects«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 27–28: 143–149
- Vermeer, Willem 1987, »The treatment of the Proto-Slavic falling tone in the Resian dialects of Slovene«, *Dutch Studies in South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics* 10): 275–298
- Vermeer, Willem 1994, »Vowel length in Čakavian texts from the fourteenth century«, *Studies in Slavic and General Linguistics* 22: 467–491
- Vermeer, Willem R. 1998, »Christian Stang’s revolution in Slavic accentology«, u: Jan Ivar Bjørnflaten, Geir Kjetsaa & Terje Mathiassen (ur.), *The Olaf*

- Broch symposium: a centenary of Slavic studies in Norway*, Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo: 240–254
- Vermeer, Willem 2001, »Appendix: Critical observations on the *modus operandi* of the Moscow Accentological School«, u: Werner Lehfeldt 2001², *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*, Otto Sagner, München: 131–161
- Verweij, Arno 1994, »Quantity patterns of substantives in Czech and Slovak«, *Studies in Slavic and General linguistics (Dutch Contributions to the Eleventh International Congress of Slavists)* 22: 493–567
- Vidović, Domagoj 2007, »Accentual Alternations in Neo-Štokavian Ijekavian Dialects of Neretvanska krajina«, u: Mate Kapović & Ranko Matasović (ur.), *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: 199–210
- Vidović, Domagoj 2008, »Toponimija sela Dubljani u Popovu«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34: 431–448
- Vidović, Domagoj 2009a, »Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini«, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15: 283–304
- Vidović, Domagoj 2009b, »Gradačka toponimija«, *Folia onomastica Croatica* 18: 171–221
- Vidović, Domagoj 2010, »Pregled toponimije jugozapadnoga dijela Popova«, *Folia onomastica Croatica* 19: 283–340
- Vidović, Domagoj 2013, »Naglasci u govoru i toponimiji Zažablja i Popova«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 155–173
- Vidović, Domagoj & Kurtović, Ivana 2005, »Neutralizacija dugoga i kratkoga *a* u južnočakavskim otočkim govorima«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31: 389–400
- Villanueva Svensson, Miguel 2011, »The accentuation of the infinitive type Latv. *kaļt*, Slav. **kǫliti* and the development of Indo-European *molō*-presents in Balto-Slavic«, u: Vytautas Rinkevičius (ur.), *Proceedings of the 6th IWoBA (Baltistica VII Priedas)*: 301–323
- Vlašić Duić, Jelena & Pletikos Olof, Elenmari 2014, »Akustičke posebnosti neoakuta u čakavskom, kajkavskom i staroštokavskom govoru«, *Sarajevski filološki susreti II: Zbornik radova* (knj. 1): 21–44
- Voráč, Jaroslav 1955, *Česká nářečí jihozápadní: studie jazykově zeměpisna*, Praha
- Vranić, Silvana 1995, »Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski«, *Fluminensia* 7/2: 39–58
- Vranić, Silvana 2002, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija*, Matica hrvatska Novalja, Rijeka
- Vranić, Silvana 2005, *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka

- Vranić, Silvana 2011a, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija*, Matica hrvatska Ogranak Novalja–Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka
- Vranić, Silvana 2011b, »O paškim govorima«, u: *Toponimija otoka Paga*, Sveučilište u Zadru–Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar: 621–637
- Vranić, Silvana 2013, »Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt«, *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, HAZU, Zagreb: 519–536
- Vuk = Вук Стеф. Караџић 1935⁴, *Српски рјечник и тумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Штампарија Краљевине Југославије, Београд
- Вуковић, Јован Л. 1940, »Акцентат говора Пиве и Дробњака«, *Српски дијалектолошки зборник X*: 185–417
- Vuković, Jovan 1959, »Narodni govor«, *Etnološko-folkloristička ispitivanja u Neumu i okolini. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XIV*: 111–116
- Vuković, Siniša 2001, *Ričnik sēlašškēga gōvora. Rječnik dijalekta Selaca na otoku Braču*, Split
- Vukša Nahod, Perina 2013, »Naglasak o-osnovâ muškoga roda u govoru Komazina«, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1: 175–186
- Vukša Nahod, Perina 2014, *Fonologija i morfologija mjesnih govora slivanjskoga područja*, Filozofski fakultet u Rijeci [doktorska disertacija]
- Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan & Grasselli-Vukušić, Marija 2007, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Vulić, Sanja 2005, »Rešetarova zapažanja o dubrovačkom govoru potkraj XIX. i u prvim desetljećima XX. stoljeća«, *Zbornik o Milanu Rešetaru, književnom kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004. Dubrovnik 1. – 2. listopada 2004*, Hrvatski studiji, Zagreb: 261–270
- Vulić, Sanja & Maresić, Jela 1996, »Mali rječnik tkonskoga govora«, *Filologija* 26: 117–133
- Вушовић, Данило 1927, »Дијалект источне Херцеговине«, *Српски дијалектолошки зборник III*: 30–70
- Watkins, Calvert 1998, »Proto-Indo-European: Comparison and Reconstruction«, u: Anna Giacalone Ramat & Paolo Ramat (ur.), *The Indo-European Languages*, Routledge, London–New York: 25–73
- Зализняк, А. А. 1985, *От праславянской акцентуации к русской*, Издательство »Наука«, Москва
- Зализняк, А. А. 2010, *Труды по акцентологии. Том I, Языки славянских культур*, Москва
- Зализняк, А. А. 2014, *Древнерусское ударение: Общие сведения и словарь, Языки славянской культуры*, Москва

- Zečević, Vesna 1988, »Kajkavski ikavci s gledišta jezičnog kontakta«, *Rasprave Zavoda za jezik* 14: 217–231
- Zečević, Vesna 1993, »Loborska kajkavština«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 19/1: 443–464
- Zečević, Vesna 1997-8, »Kajkavci ikavci u Lijevom Sredičkom (fonološki aspekt)«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 23-24: 357–371
- Zečević, Vesna 2000, *Hrvatski dijalekti u kontaktu*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Znika, Marija 1996, »Leksik govora Donje Podravine u Ivšićevu opisu i danas«, u: *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*, HAZU–Matica hrvatska (Ogranak Orahovica), Zagreb: 177–185
- Zorko, Zinka 1998, »Haloško narečje«, u: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, Slavistično društvo Maribor, Maribor: 12–49
- Zubčić, Sanja 2006, »Duljenje naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima«, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 327–348
- Zubčić, Sanja 2009, »Akcentatski sustav mjesnoga govora Obrova«, *Obdobja* 26: 119–133
- Žegarac Peharnik, Milan 2003, *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora*, Samoborfest, Samobor
- Županović, Nada 2009, »Toponimija područja šibenske Rogoznice«, *Folia onomastica Croatica* 18: 267–297

NEKI INTERNETSKI RJEČNICI:

- Hrvatski jezični portal: <http://hjp.novi-liber.hr/>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- Pleteršnikov rječnik: <http://bos.zrc-sazu.si/pletersnik.html>
- Češki rječnik: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php>
- Slovački rječnici: <http://slovníky.korpus.sk/>
- Lietuvių kalbos žodynas: <http://www.lkz.lt/startas.htm>
- Starogrčki rječnici: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/resolveform?redirect=true>

INDEKSI

INDEKSI JEZIKÂ

1. SUVREMENI SLAVENSKI JEZICI/DIJALEKTI

1.1. štokavski²⁹¹³

-*áč* 207, kosi padeži -*áč*- 753
ahâ, *ahîq* 31
dij. *ájde*, *àjde* 694
-*ak* 244, 441–442, 721
-*āk*, ž. -*āka* 573
Ākoje 34
-*aljka* 567
dij. *Ānžělka* 563
āndeo 557
-*ani* 520, 522, -*āni* 518, dij. -*āni* 439
dij. *Āntò*, D. *Āntě*, A. *Āntù* 711
apsolvènt, *apsòlvent* 30
-*ār* 207
-*ar-ica* 515
asistènt, *asistent* 30
aspìrìn 557
-*āst* 521, 523, dij. -*āst* 518, 521, 573
-*at*, -*āt*, dij. -(*n*)*āt* 521
Austrālija, *Aùstrālija* 30
Austrouğarskâ, *Austrouğarskâ* 30
àtocèsta 21

autòmāt 25
autòmatskî, *automàtskî*, pril.
autòmatski, *automàtski* 25
autòmàtskî, *automàtskî* 25
-*av* 570, dij. -*āv* 521, dij. -*āv* 518, 521,
570
dij. *avakò* 715

bāba 85, 93, 95, 226, dij. *bába* 219,
<*babba*> 703, G. *bābē*, dij. *bābē*
756, A. *bābu* 93, dli. *bābama*,
dij. *bābāma* 518–519, 522, dij.
bābāma 517
bābica 95, 515, 520
bābin 520, 524, dij. *bābīn*, ž. *bābina*,
sr. *bābino* 573
dij. *Bābinopōjka* 751
dij. *bābinopōjski* 751
dij. *bācati*, prez. 2. jd. *bācāš*, dij.
bācāš 348, dij. *bācāš* 501, dij. imp.
2. jd. *bác!* 689
bāciti, dij. *bāciti* 348
dij. *Bādāń*, G. -*dña* 570
dij. *bādńāk* 755
<*Bajàm*> 702
dij. *bālān* 708
bālav 639

²⁹¹³ Napomena: u ovaj indeks su uglavnom uvrštavane i riječi u knjizi označene kao »hrv. dij.«, iako su to zapravo stštok/čak. ili stštok/čak/kajk. riječi. Ovdje su također uvrštene i riječi iz Kašićevih djela (iako bi neke od njih mogle ići i pod čakavski). Oblici iz izvora prije sredine 19. st. (stari rječnici i gramatike), s predmodernim prozodijskim znakovima, se pišu u <> zagradama. Riječi pisane ćirilicom su uvrštavaju zajedno s latiničnima abecednim poretom.

- bánov/bánov* 445
bánovac 445
bánovica 445
bánovina 445
bãpskî 95, 390
 <*barra*> 703
 dij. *Barôvo* 708
basati, prez. 2. jd. *bàsās̄* 348
 dij. *bãština* 524
 dij. *bãt_se* 340
bãzdjeti, bãzdjeti 490
 dij. prez. 2. mn. *bdíte*, dij. 3. mn. *bdijũ*
 500
bé:: 31
 <*Béc*> 647, <*Bēc*> 653
 dij. *běda* 714, A. *bijédu* 427
bědro 86, dij. *бєдрѡ* 115, <*Bedro*>, <*Bědro*>, <*bědro*> 704, <*Bédro*> 705, na. <*bědra*>, <*bědra*> 704
 dij. *bérba* 568
 prez. 1. jd. *běřēm* 411, prez. 2. jd. *běreš, běreš* 411
běsjeda 230, <*besjedda*> 699
běžbrad 317–318
bezvžezě, bėzvezě 30
 dij. *i_bibera* 219
bifē, bífē 28
 dij. *buedã* 115
bijédan 442, <*Biedan*> 654
bijēg 491, G. *bijēga* 415
bijélac 424
bijéleti 490–491
 sr. *bijélo* 97, 420, dij. *bělò, bīlò*, odr. m. *bijélī* 111, dij. *bělī, bīlī* 97, *бєлу* 648
bijélōst 447
bijenále, bijenãle 30
 prez. 2. jd. *buījēu* 292
 dij. *Bilīcī* 191
 dij. *biļēg*, g. *biļēg* 349, <*Biglièg*> 601
biļka, g. *biļakã* 568
 -*bina* 567
 prez. 2. jd. *bīrãš* 347
bīstar, ž. bīstra, sr. bīstro 184
biti 240, 431, 773, prez. 1. jd. *jèsam* 773, dij. *jèsãm* 563, 570, 572, *jēcãm* 573, <*jèsam*> 702, *nísam*, dij. *nijésam* 552, 2. jd. *jèsi* 370, 549, 773, dij. *jesì* 370, *nijési* 549, 3. jd. *jèst* 370–371, 773, *nije* 552, 1. mn. *jèsmo* 370, 773, dij. *jesmò* 370, 2. mn. *jèste* 773, dij. *jestě* 370, *nīstě* 710–711, 3. mn. *jèsu* 773, dij. *jesũ* 711, dij. *jēcý* 773, nesvrš. prez. 1. jd. *bũdēm* 770, *budem*, st. *budu* 538, 2. jd. *bũdēs̄* 292, 369, 770, *da_bũdēs̄* 34, dij. *bũdēs̄* 289, 3. jd. *bũdē* 293, 743, 770, dij. *bũdē* 219, 1. mn. *bũdēmo*, 2. mn. *bũdēte*, 3. mn. *bũdũ* 770, aor 2/3. jd. *bī* 526, imp. 2. jd. *bũdī!* 589, *l-part.* m. jd. *bīo* 744, 773, *ně_bio* 34, *ž. jd. bíla* 17, 182, 773, sr. jd. *bīlo* 17, 773, *bīlo* 17, 182, 773, m. mn. dij. *bīli* 710
bjelina 189
 dij. imp. 2. jd. *bjež!* 688
bježati 491, *bježati* 488–489, 491–492, dij. *bježat* 688, dij. *bježãt(i)* 489, dij. *bīžãt(i)* 489, <*Bjēxati*> 489, <*bjēxati*> 489, 701, prez. 1. jd. *bjēžim* 488, 3. jd. dij. *блєжѹ* 489, imp. 2. jd. *bjēži!* 218, 689, *bjēži!* 689, dij. *bjēži!* 219, 2. mn. *bjēž(i)te!* 689, dij. g. pril. sad. *bježec* 688
 dij. *bläckī* 751
 dij. *Blãčãnka* 751
blãg 103, 449, komp. *blãži* 103
blãgoslōv 232, 755
blãgōst 446, 449
blãtište 521
blãto 85, 216, 241, dij. *blãto* 230, <*blatto*> 704, dij. na. *blãtã* 304
blãzina 648, <*blazina*> 699
blãžen 449, dij. *blãžēn* 572, *ž. blãžena* 449, 462, sr. *blãženo* 449
blējati 490
 dij. *blēsãv, ž. blēsãva, sr. blēsãvo* 523

- blijédjeti* 490
blijésak, *bļēsak*, n. *bļēskovi* 243
blijéštati 490
 dij. *blištat*, prez. 3. jd. *blištā*, 1. mn. *blištāmo* 347
 dij. *blīzū* 711, <*blīju*> 647
 <*Blitva*> 601
blūd 409
bōb 68, 407, 627, <*Bōb*> 600, G. <*bōba*> 705
bódež, st. *bòdež* 447
bōg 65, 76, 82–83, 231, 234–235, 373, 406, 409, 556–557, 620, 622–623, 626–627, *bōg* 415, <*Bōg*> 653, <*Bóg*> 654, <*Bōgh*> 647, *nī*, *bōg* 248, 373, G. *bōga* 230, 627, *bōgā* 527, 533, dij. *bōga* 230, *ōd*, *boga* 230, D. *ōbogu* 34, *bōgū* 533, *ī*, *bogu* 34, L. *ō*, *bogu* 302, I. *bōgom* 236, g. zast. *bogóvā* 743, 766
bogat 53, *bōgāt* 415, *bogāt* 53, 82, dij. *bogat* 571, <*Bogāt*> 601, 702, ž. dij. *bogāta* 82
 dij. *Bogdāšīc* 524
bogobōjāzan, *bogobōjāzan* 30
bōja, dij. *bōja* 741
bōjāzan 30
 prez. 3. jd. dij. *bōjī* 492, imp. 2. jd. dij. *bōj*, *bōj!* 406
bōk, G. *bōka* 172, *bōka* 172, dij. n. *bokōvi*, g. *bōkōv* 349
 dij. *bōlesnīk* 674, 713
bōlēst 35, 232–233, 693, dij. *bōlēst* 755, L. dij. *bolestī* 542, dij. *u*, *bolestī* 542, g. *bōlestī*, st. *bolēstī* 769, dli. *bolēstima* 35, 769, *bōlestima* 769
 dij. *bōlestān* 755, dij. *bōlesān* 572, *бѡлестāн* 573, ž. dij. *bolēsna*, *bōlesna* 219
 prez. 3. jd. *bōlī*, dij. *bōlī* 492
 <*Bolīti-se*> 701
bólnica 568
 sr. *bólno* 555
- <*Bolòvati*> 701
 pril. *bōļē* 111, *bōļe* 217, 377, 410, *nī*, *boļe*, dij. *nī*, *bōļe* 217
 <*Boljetti*> 701
 dij. *bōr*, *bōr*, G. dij. *bōra*, *bōra* 172
bóra 741
bōrba 568
bōrīk, G. *borīka* 195
 dij. *bōr't* 126
boróvnica 568
bōs 232, 770, ž. *bōsa* 770, dij. *bosā* 78, 340, 552, sr. *bōso*, *bōso*, odr. *bōsī*, dij. *bōsī* 770, *bosī* 340
Bosānac, dij. *Bosānāc*, G. *Bosānca*, g. dij. *Bosānācā* 566
Bōsānka 566
bōsānskī, *bōsānskī*, dij. *bosānskī* 566
bosōnog 318, dij. *bosōnōg*, ž. *bosōnōga* 718
Bōsna 566
bōsti 308, *bōsti* 37, dij. prez. 1. jd. *bōdēm* 644, dij. 3. jd. *bōdē* 756, *bōdē* 756, *l*-part. m. jd. dij. *bōl*, *bōo*, *bō* 37, ž. jd. *bōla* 398
Bōžīc 191, dij. *Bōžīc* 714, *Božīc* 712
 D. dij. *bōžījōj* 697
 aor. 2/3. jd. *brā* 234
brāda 56, 86, 317, 421, 466, dij. *brādā* 56, 86, dli. dij. *brādama* 471
 <*brāda*> 647
brādat 466, 521
brādica 466
 dij. dli. *brānama* 471
Brānimīr 503
brānīti 748, dij. *brānīti* 647–748, *brānīt* 718, prez. 1. jd. *brānīm* 772, 2. jd. *brānīš* 772, dij. *brānīš* 88, 772, *l*-part. m. jd. dij. *brānīl* 483, ž. jd. dij. *brānila*, dij. *brānīla* 718
 <*brafcno*> 704
brāt 86, 218, 221, 228, 589, 693, 696, *ī*, *brat*, dij. *ī*, *brat* 693, dij. G. *brāta* 220, dij. *brāta* 219, I. *brātom* 223

- bràtić* 520
 dij. *bràskī* 752
brāvār, G. *brāvāra* 515
brázda 88–89, 471, dij. G. *brázde*
 471, A. *brázdu* 88, 471, dij. dli.
brázdama 471
brbrati 348, *brbljati* 348
 A. *ũ_brdο* 32, na. *břďǎ* 546, dij. *břďā*
 529, g. dij. *břďā*, *břďǎ* 756
 dij. *břďskī*, *břďskī* 754
břďāni 512, 521, 565, dij. *břďāni* 521
břďānin 521, *břďāniñ* 512, *břďānin*
 513, 565
břďānka 565
 G. dij. *brēmēna* 524
brēstov 445, 462, ž. *brēstova* 445,
 462, *Brēstova* 445, sr. *brēstovo*
 445, 462, *Brēstovo/Brijēstovo* 445
Brēstovac 445
brēstovača 445
brēstovina, <*brjestovina*> 445
brēza 88, 226
brēzov 446
brēzovac 446
brēzovača 446
Brēzovica 446
brēzovina 446
brídjeti 490
 <*brigga*> 703
brijēg 36–37, *brēg* 37, dij. *brījeg*,
brījēg, *brī-jeg*, *brjēg*, *brjēg*, *brīg* 37,
 dij. *brēz* 174, G. *brijēga*, *br(ij)ēga*
 174, dij. *brēza* 174, L. *na_brijēgu*
 300, g. dij. *bregōvā* 715
brijest, *brijēst*, G. *brijēsta* 445
 <*brimme*> 704
brīs 416
brīsati 507, *brīšāti* 289, dij. *brīšāti*,
 prez. 2. jd. *brīšēš*, imp. 2. mn.
brīšite!, *brīšite!* 289, *l-part.* sr. jd.
brīšālo 289, *n-part.* m. jd. *brīšān*
 287, 289
 <*Brixan*> 659
 prez. 2. jd. *břlāš* 348
břk 416, g. dij. *brkóvǎ* 756
břkoňa 458
brlog, *břlog* 448, *břlog* 448, 462, G.
břloga 462
břlaji 448
brōd, G. *brōda* 33, 173, L. dij. *brodū*,
brōdu 450, I. *brōdom* 535, dij.
brōdōn 572, n. *brōdovi* 766, dij.
brodōvi 349, g. dij. *brōdōv* 349
 <*Brōditi*> 701
Brodokōmērcā 582
brodovlāsniķ, *brodovlāsniķ* 30
Brōdanin 512
brōj 401, dij. *brōj* 401, G. *brōja* 401, n.
 dij. *brojēvi*, g. *brōjēv* 439
 dij. *brōj't* 126, prez. 3. jd. dij. *brōji*
 128, imp. 2. jd. dij. *brōj!*, *broj!* 112,
 553
 dij. *bronzīn* 709
 dij. *Břkići* 745
 dij. *Брѣц* 174
břv, G. *břvi* 422
břvno 422, 424, g. *břvānā* 424
 dij. *břz* 745, sr. dij. *břzō* 756, komp.
břži 754
brzōplet, *břzoplēt* 674
bub- 243
būbañ 238–239, 242–243, G. *būbña*
 242–243, L. *būbñu* 243
būbñār 243
būbñati 243
būbreg 707, <*Bubrēg*>, <*Bubrēgh*>
 701, 707, dij. *būbreg* 707
būčati, *būčiti*, prez. 1. jd. dij. *bučī* 490
 dij. *бүдәлә*, *бүдәлә* 115
būditi 482, dij. *būdit* 479, dij. *būdīt*
 691, *būdīt* 482, prez. 1. jd. dij.
būdim 482, 2. jd. dij. *budīš* 479–
 480, imp. 2. jd. dij. *budī_ga!* 480
Būgāri 512–515, 565–566, 629
Būgārīn 512, 629
Būgārka 515, 565, 629
būgārskī 515, 566, 629

- bùha* 167, dij. *búha* 695, dij. *búva* 741, dij. *błá* 672, *buhà* 96, <*buha*>, <*Bùha*>, <*Bùhha*> 702, G. <*bùhe*> 703, A. *bùhu* 167, n. dij. *buhě* 96, g. dij. *būxâ* 715
- A. *nà_buku* 33
bůkov 337, 446
bůkovac 446
bůkovača 446
bůkovica 446
bůkovina 337
bùnžija 568
 dij. *bùnište* 193, 521
bùnker 582
bùra 216, *bura* 528, <*Burra*> 703, G. *būrē* 528
būs 248
būsēn 248, 639
- dij. *càkl't* 126, prez. 1. jd. dij. *càklīn_se*, 3. jd. *càkli_se* 128
cār 569, dij. *cār* 572
cārskī, dij. *cārskī* 569
cārstvo 569, dij. *уāрcmεo* 564
Cāvtat 216, 623
cěsta 226
 L. dij. *ceví* 542
Cětina 194
cĕgānčād 566
cĕgānče 566, *Cĕgānče* 568
Cĕganin 566
cijediti 484, *cijéditi* 482, 488, dij. *cīdīt* 482, *cīdit* 479
cijéleti 490
cijéna 428, <*Čjéna*> 706, A. *cijēnu* 428
 prez. 3. jd. dij. *cimentājū_jē* 701
 prez. 2. jd. dij. *cinīš* 484, 1. mn. dij. *ciēnīmo* 752
 dij. *crijevō* 716
 <*Crīp*>, G. <*pà*> 654
 A. dij. *cřkvu* 660, L. dij. *ù_cřkvi*, I. *Pòd_cřkvōn* 709
cřn, ž. *cřna* 770, sr. *cřno* 420, 770, odr. *cřnī* 770
- cřnac* 424, dij. *cřnac* 745
cřnēti 490
cřnīna 186
cřnōst 447
cřv 456
cřven 453, *cřven* 449, 453, ž. *cřvēna* 449, sr. *cřvēno* 449, 453
 dij. *jenā cūra* 713
cúriti, prez. 3. jd. *cūrī* 490
 prez. 3. jd. dij. *cvatē* 368
cvijēt 441, <*Çvit*> 653
cvijétak 441
 zast. *cvīleti*, prez. 1. jd. *cvīlīm*, 3. jd. *cvīlī* 490
cvīliti, prez. 1. jd. dij. *cvīlīm* 490
cvjetati 348, dij. *cvjētat* 47, prez. 2. jd. *cvjētāš* 348, 3. jd. *cvjētā* 347
cvřcati 490
- čāj* 565
čas 174, *čàs* 226, 228, 442, dij. *čác* 174, L. *u_čàsü* 765, n. *čàsövi* 765–766
časak 442
část 233
čāstān 233
čāša 226
 dij. *čāvka* 563, *чāvka* 564
 -če 568
čēdo 73, <*Cedo*> 704
čēkati 288, prez. 2. jd. *čēkāš* 341
čēlnī, *čēonī* 569
čēlo 184, dij. *Čēlo* 695, dij. *čēlo* 714, dij. *čēlo* 693, 741, *чēло*, *нā_чēло* 115, <*Celo*>, <*Cēlo*>, <*csēlo*> 704, G. <*cēla*> 705, L. dij. *no_чēлŷ* 115, na. *čēla* 127
čēļād 509, 702, <*Cegliād*>, <*Cēgliad*> 654, <*Cseljād*> 702, G. *čēļādi* 509
čēļūst, G. *čēļūsti* 509, g. dij. *čēļūstī* 499
 <*Cēp*>, <*Csēp*>, G. <*ceppa*>, <*ēpa*> 705
 dij. prez. 1. jd. *čeprkām* 347

- dalmatīnskī*, dij. *dalmatīnskī* 566
 prez. 1. jd. *nè_dām* 347, 685
dān 218, 232–233, dij. *дāн* 174,
 <Dān>, <-na> 653–654, G. *dāna*
 232, zast. *dnē* 232, 234, g. dij.
dānā 715
dānas 73, 98, 371, dij. *dānās* 371,
danās 679
 dij. *dāo_bōg* 396
dār 230, 239, 240, 441, dij. *dāp* 174,
 A. *nā_dār* 230, a. *na_dārove*, st.
nā_darove 33
dārak 441
 dij. *darovāt* 718, <Darovati> 701
 dij. *dāska* 679, *daskā* 678, dij. *dáska*
 737, <Dāska>, <daska> 703, G.
 dij. *dāskē* 691, g. *dasākā*, *dāsākā*,
 dij. *dasākā*, *dasāk* 539
dāti 179, prez. 1. jd. *dām* 685, 2. jd.
dāš, dij. *dāš* 370, 551, 3. jd. dij.
dāde, 500, 1. mn. *dāmo*, dij. *dāmo*
 347, 3. mn. dij. *dādū* 500, *l-part.*
 m. jd. *dāo*, ž. jd. *dāla* 436, 774, dij.
dāla 182, *dālā* 436, sr. jd. dij. *dālo*
 182, *dālo* 638, 744, *n-part.* m. jd.
 <Dān>, ž. <-nā>, sr. <-nō> 654
dāviti, dij. *dāviti*, prez. 2. mn. dij.
dāvite 97
 st/dij. *dāžd* 407, 410
Dbār 595
Dbarevine 595
dèbeo 420
dèblo 420
dèbļām, dij. *dèbļām_se* 343
 dij. *l-part.* m. jd. *délijo* 714
 prez. 2. jd. *dērēš* 411
 dij. *dérnek*, g. *dérneka* 697
 <Desēti> 647, dij. *desētī* 412
dēsēt 211, 509, *dēsēt* 509, *dēsēt* 510,
 ū *desēt* 211, 433
devedēsēt 211, dij. *devētsāt* 248,
 dij. *devestō* 708
dēvēt 211, *dēvet* 509, *dēvēt* 510,
 nā *devēt* 433, ū *devēt* 211
 <Devēti> 647, dij. *devētī* 412, 646
 dij. *dīdōv* 572
dīgnuti 519, 771, *dīgnūti* 287, prez.
 1. mn. *dīgnēmo* 771, aor. 1. jd.
dīgnuh 520, imp. 2. mn. *dīgnite!*
 520, *l-part.* m. jd. *dīgnuo* 771, ž.
 jd. *dīgnula* 519, 771, sr. jd. *dīgnulo*
 771
dijeliti 484, *dijéliti* 482, dij. *dīlit* 479,
 dij. *dīlīt* 484, prez. 3. jd. dij. *dīlī*
 479
dijéte 86, 214, 244, 427, dij. *déte* 714,
 G. *djēteta* 427
 <diglīna> /diļina/ 186
 dij. *dīm* 573, dij. *dīm* 572–573
dīmñāk 567, <Dimgnaehk> 562
 g. dij. *dīnārā* 751
dīo, <Dil> 654, G. *dijéla* 170, 774, n.
 dij. *dīlovi*, g. dij. *dīlōv* 343
diòba 690–691, dij. *dījelba* 691
 <Ditignstvo> 562
divan 459
dīvlāč 194
dīvlāk 498
divljati, *divľati*, prez. 2. jd. *divľāš*
 348, 3. jd. *divľā* 347–348
djeca 604, *djèca* 242, 244, 428, dij.
djéca 695, dij. *djecà* 711, dij. *dèca*
 716, <djèza> 704, G. *djècē* 244,
 dij. *djecé* 715, dij. *djecē* 244, D.
djèci 244, 302, A. *djècu* 243–244,
 428, nā *djecu* 428, V. *djèco* 244, I.
djècōm, dij. *djècōm* 244, dij. *dèuōm*
 753
djèčji 244
djèd 70, 228, 407, 445, *dèd* 70, <Dìd>
 600–601
djèdovina 445
djèlo 87, 229, 275, <djello> 704, g.
djēlā 275
djèti 177, 310
 <djetich> 702
djéva 180
djèvēr 543, *d(j)èvēr*, dij. *dēver* 648,
dēsep 557, d. dij. *djeverōm* 366
 <djevójciza> 570

- djèvòjka* 564–565, 569–570, 646,
 st. *djevòjka* 565, 569, dij. *devòjka*
 717, dij. *đevòjka* 574, dij. *devòjka*,
đevòjka 571, dij. *ħevòjka* 564,
 <*Divòyka*> 562, na. dij. *djèvòjke*
 697, dij. *đevòjke* 571
dlàkāv 521, dij. *dlàkāv* 521–522, ž.
dlàkāva, dij. *dlàkāva*, sr. *dlàkāvo*,
 dij. *dlàkāvo* 522
 <*Dlakka*>, G. <*dlakke*> 703
dlān 403, 572, dij. *dlān* 572
dlijéto 420
dnò 115, 184, dij. *днò* 115
dó 406
dòbar 184, 565, dij. *dòbār* 563, 573–
 574, dij. *đòbāp* 573, ž. *dòbra* 78,
 184, 544, 705, <*Dòbra*>, <*dòbra*>
 706, sr. *dòbro* 184, dij. *dóbro* 695,
 dij. *dobrò* 712, dij. *đòbro*, *đòbro*
 694, dij. *đòbro* 115, dij. *dobrò_je* ,
 <*dobrò*>, <*Dòbro*> 705, odr. *dòbrī*
 380
 l-part. ž. jd. *dòbīla* 773, dij. *dòbīla*
 182, 773, st/dij. *dobīla* 773
dobròta 459, dij. *dobròta*, *dobròta* 698
 dij. *Dobròvo* 709
 n-part. m. jd. <*docekkán*> 647
доцкан, *доцкān* 527
 st. *dóci* 635–636, dij. *dóci(i)*, *dóci(i)*
 636, prez. 1. jd. *dā_dòđēm*,
ako_dòđēm 34, dij. *dòjdēm*, dij.
dòjdēm, dij. *dòjēm* 292, dij. *dòjdēm*
 752, 3. jd. *đòħe*, *đòħe* 648, aor. 1.
 jd. dij. *đòħò* 618, imp. 2. jd. dij.
dód! 689, l-part. ž. jd. *dòšla* 695,
 dij. *đòш.ла*, *đòш.ла* 694, sr. jd.
dòšlo, *dòšlo* 635
dodīrnuti 25
 n. *dòdīrnuti* 25
 odr. N. *dòdīrnutī* 25
 prez. 3. jd. *štò_sedògāđā* 34
dògodinē 33
 <*dogodīt-se*> 701
 <*do-hodīti*> 701
dòjka 568, dij. *đòjka* 564
dókaz 742–743, *dòkaz*, dij. *dòkās* 743
 dij. *dòl*, *dòl* 689
 dij. *dòl* 406
dòlina, *dòlina*, A. *dòlinu*, st. *dòlinu*
 185
dóļa 410
dòļe, dij. *dòļe* 548
dòma 262
domàcin 188
 prez. 1. jd. dij. *dònesēm* 661, 714, 755,
 3. mn. dij. *donesū* 715, aor. 2/3. jd.
dònijē 550, imp. 2. jd. dij. *donēs!*,
donēs'im, *donēs'ga* 689, 2. mn.
 <*Donèsite*> 700
 l-part. m. jd. dij. *dònīo* 744, ž. jd. dij.
dònīla 759
 odr. *dónī*, *dónī* 391, ž. dij. *Dòná*, *Dónā*
 569
dòručak 442, *dòruč-a-k*, G. *dòruč-ø-*
ka 233
dòsada 358
dóskok 742
dóstojati_se 458
 imp. 2. jd. *dovèdi!* 67
dovršīti 34
 prez. 1. jd. dij. *dòznām* 346, 2. jd.
dòznāš/dij. dòznāš 347
dòzvati 228, prez. 3. jd. *dozòve*, aor.
 2/3. jd. *dòzvā* 550, l-part. m. jd. dij.
dòzvò 753
drāg 94, 466, 770, ž. *drāga*, sr. *drāgo*
 94, 770, *drāgo* 770, odr. *drāgī*, dij.
drāgī 770
drāga 226, 440
drāgan 466
Drāva 105
 dij. *Drevenīk* 705
drijémez 605
drūg 173, 589, 669, *drūg* 416, dij.
đpýz 174, G. *drūga* 173–174, dij.
đpýza 174
drūga 476, dij. *drūgā* 711
drūštvo 422, 568, 588
drūžba, dij. *drūžba* 568

- drùžica* 467
 na. *dřva* 277, 679, dij. *drvã* 123, 327, 528–529
 dij. *drvěn*, ž. dij. *drvěna* 754
dřzak 244
dřžati 489–491, dij. *držät* 716, prez. 3. jd. *dřži* 492, dij. *drži* 709, 715, imp. 2. jd. *dřži!*, *dřži!* 689, 2. mn. *dřž(i)te!* 689
dřžavnī 567
dřžavnīk 567
državnōst 567
dūb 89, 250, 446, 461, 467, G. *dūba* 89, 250, 446, 461
 <*Dubīna*> 186, A. dij. *ū_dubinu* 34
dūbiti, prez. 1. jd. *dūbīm* 461
dūbok 453, sr. dij. *dubòko* 693, <*Dubòk*> 704, ž. <*bòkka*> 704, sr. <*bòkko*> 704, <*Dubòko*> 700
dūbov 250, 446, ž. dij. *dūbova* 250
Dūbova lásta 250
Dūbovica 446
dūbovina 446
Dubòvō 446
Dūbovo 446
dūbrava 361, 461, 467, <*Dubrãva*> 700
Dūbrovčanin, dij. *Дубрѡвчанин* 567, n. *Dūbrovčāni* 567
Dūbrovčānka 567
Dūbrōvkiāna 567–568
Dūbrōvnik 567, dij. *Dūbrōvnik* 570, *Dūbrōvnik* 646
dūg 24, <*Dūg*> 600, ž. *dūga*, *dūga* 24, odr. ž. *dūgā*, *dūgā* 24, komp. *dūži* 329
dūg 24, 498, G. *dūga* 24
dūga 24, A. *dūgu* 434, g. *dūgā* 24
dūga, g. *dūgā* 24
dūh, *dūh* 7, 744, dij. *dūx*, *dūv* 744, <*Dūh*> 654, G. *dūha*, *dūha*, dij. *dūha*, *dūa*, *dūa*, *dūva* 744
dūhōvnī 567
 g. dij. *dukātā* 349
 st. *dúpsti* 431, <*Dúbsti*> 654
dúša 86, 440, 446, 471, 678, <*dūscja*> 647, st. *dūšē 417, 419, dij. *dūšē* 417, 763, D. *dúši* 742, A. *dūšu* 440, 471, na. dij. *dūše* 471, dli. *dúšama*, dij. *dūšama*, dij. *dūšāma* 471
Dūšan 466
dūžnīk 498
dūžnōst 605
dvã 32, 211, 234, 236, *ī_dvã* 236, *ū_dvã* 211, <*dvã*>, <*dvã*> 647, <*Dvã*> 654, ž. *ī_dvije* 246
dvãdesēt 30, 32, dij. *dvãjs* 30, dli. *dvãma*, dij. *dvãmā*, dij. *dvãmā* 547, ž. *dvīje* 37, 246–247
dvãdesēt pēt, *dvãjspēt* 32
dvjēsta 236, 243, 245–247, 625–627, *dvjēsto* 245–246, dij. *dvjēsti* 246, 625, dij. *dvjēsti* 247, dij. *dvijestō* 234, 247, dij. *dvīsta* 247, dij. *dvīsti* 246, dij. *dvīstō* 247, *dejēcma*, *dejēcmu* 247
 <*dvoīza*> 700
dvōje, *dvōje* 238, 557, A. *ū_dvoje* 237, I. s. *dvōje* 237
dvōr 169, 403, 407, dij. *dvōr* 403, <*Dvōr*> 657, *dvor* 400, G. *dvōra* 169, 400, 403, dij. *dvōrã* 96, dij. *dvōrã* 403
dvōrište 192, 521, dij. *dvōrište* 192, *dvōrište* 193, dij. *dvōrište* 521, dij. *dvōrišće* 192
 dij. *dvōr't* 126, <*Dvōriti*>, <*Dvōriti*> 701, prez. 3. jd. dij. *dvōri* 128, 1. mn. *dvōrīmo* 772, dij. *dvōrīmo*, 2. mn. *dvōrīte* 111
dvōrkiāna 568–569
 dij. *žardīn* 709
žěp, G. *žěpa* 385
 -*džija* 568
đãk, G. *đãka* 250
Đãkovo, *ū_Đakovo* 250

Đakóvština 568

V. *đavle!* 31

dij. *đeverovāt* 519

(es)esesēr 31

ěto, èto_ga, dij. *etō* 31

evandelīst, evandēlist 30

dij. *fála* 711

prez. 1. jd. dij. *fāļim* 756

dij. *fašīst*, n. dij. *fašīsti*, n. dij. *fašīst*
689

<Gàche> 327

gād 416

gād 93, 95, 170, 228, G. *gāda* 93, 170

gādan 95

gāditi 95

L. dij. *na_gājū* 711

galāmžija 568

gālēb 504

gāmād 508

dij. *gāpāe* 521

gāsiti 488

gāvran 54, 273, 276, 281, 513, 557,

dij. *гāpван* 557, G. *gāvraņa* 513, n.

gāvraņi, gāvraņovi 511

gāvranica 506, 513

Gāvranica 506

gāvranic 506, 513

Gāvranic 506

Gāvranovac 506

dij. *gāzūt* 519, prez. 3. jd. dij. *gāzī* 219

gībanica 259

dij. *gīnūt* 519, *gīnūti* 519, prez. 2. jd.

gīnēš 290, 3. jd. *gīnē* 54, 291, 578,

759, l-part. ž. jd. dij. *gīnūla* 518

glād 238, 243, 430, 769, dij. *glād*

174, GDVI. *glādi* 765, L. *glādi*

430, 436, 769, dij. *glādī* 436, I. dij.

glādi, glāđu 769

glādan 243–244, 572, *glādān* 233,

572, *glādan* 242, dij. *glādan* 697,

G. *glādna* 242, ž. *glādna* 242–243,
sr. *glādno* 238, 242–243

glās 24, 94, 172–173, 240, 407, 441,

466, G. *glāsa* 24, 94, 172–173, 625

glāsak 441

glāsan 242–244, 468, *glāsan* 243–

244, 468, G. *glāsna* 242, ž. *glāsna*

242, sr. *glāsno* 242–243, 622, 625,

glāsno 242–243

glāsati 24, dij. *glāsati* 348, dij. *glāsāt*

679, prez. 2. jd. *glāsāš* 349, 3. jd.

glāsā 24, 348

glāsina 186, 466

glāsnice 468

gláva 27, 82, 86–87, 170, 213, 244,

427, 458, 466, 471, 498, 502, 623,

643, 672, 674, 678, 679, 681–682,

696–698, 706–708, 710, 712, 736,

764, 768, <*gláva*> 654, <*ghláva*>

647, 707, <*Ghláva*> 706–707,

<*Gláva*> 702, 707, <*Gláva*> 707,

<*glávà*> 654, dij. *gláva* 707, dij.

gláva 697, dij. *glāvā* 27, 54, 90,

439, 535, 672, 673–674, 678–679,

708, 710–711, dij. *gláva* 376, 672,

674, 682, dij. *gláva* 642, 672, 674,

682, *gláva* 718, *glāva* 642, dij.

glava 5, 654, dij. *glāvā_je* 712, G.

glāvē 27, 499, 696, 750, 754, 768,

dij. *glāvē* 27, 499, 710, 750, dij.

glāvē 27, dij. *glāvē* 499, 709, dij.

glavē, 535, D. *glāvi* 768, dij. *glāvi*

742, 768, A. *glāvu* 87, 148, 170,

229, 471, 764, 768, *nā_glāvu* 33,

57, 78, 249, *nī_na_glāvu* 78, dij.

ō_glāvu, ō_glāvu 754, dij. *ū_glāvu*

755, V. *glāvo!*, L. *glāvi* 768, I.

glāvōm 768, dij. *glāvōm* 499,

glāvōm 690, 716, na. *glāvē* 527,

glāve 471, g. *glāvā* 540, 666, dij.

glāvā 498, 666, dij. *glāv* 91, 346,

375, dli. *glāvama*, dij. *glāvama*

471, d. dij. *glāvām*, l. dij. *glāvāh*, i.

dij. *glāvāmi* 78

glāvār 213, 498

dij. *glavarīca* 713

glāvat 466, odr. *glāvatī* 467

- glàvica* 466–467, <Glàvicca> 700
 odr. *glàvnī* 468, 502, 568–569
glàvnica 468, 568
glávoña 458
glàvūrda 568
 dij. *glèdāti* 518, *glèdāti*, *glèdāt* 519,
złèdāmu 153, *l-part.* ž. jd. *glèdala*
 60, sr. jd. dij. *glèdālo* 519
glína 180
 dij. dli. *glístama* 471
glóba, *glòba* 741
glög 419
glūp 447
glūpan, dij. *glūpān* 572
glúpōst 447
gļīva 226
gmāz 86
gnīda 226
gnijézdo 184, 420, dij. *gnijezdō* 717,
 na. *gnijězda* 111
gnīla 180
gnūsòba 459, <Ghnusòba> 706
gòdina 276, L. *ùgodini* 33, g. *gòdīnā*
 276, 756, dij. *gòdīnā* 756, dli. dij.
ùgodinama 33
zòdūume 753, <Godīscite> 700
gòjiti 568
Gójko 568
gól 406, 770, dij. *gól*, dij. *gòl* 406, ž.
gòla 406, 770, <gòla>, <gòla> 700,
 G. dij. *golé* 709, sr. *gòlo* 770, odr.
gòlī 90, 770
 <Golèm>, ž. <gòlèma>, sr. <golèmo>
 702
golòbrad 318
 <Gologùz> 702
 dij. *golòkud* 696
 <Golorùk> 702
 g. dij. *gòlōvā* 751
gòlūb 56, *golūb* 21, 284, 503, 509,
 513, 516, 754, 755, dij. *gòlūb/gólūb*
 230, dij. *gòlūb* 755–756, dij. *gólūb*
 220, *zòlūb* 753, G. *gòlūba* 509, n.
gòlūbovi 503, g. <golubā> 653
gòlūbov 513
golúbica 509
 <gomilla> 699, <Gomilla>,
 <Gomilla> 700
 dij. *gòr*, dij. *gòr* 689
 komp. *gòre* 410
gòra 86, <gorà> 702–703, 706–707,
 <Gòra> 702, <gorra> 702–703, G.
 dij. *gorē* 709, L. <ùgòri>
gòrjeti, prez. 1. jd. *gòrīm* 488, 3. jd.
 dij. *gòrī* 492, dij. *gorī* 715, 3. mn.
 dij. *zopē* 648, *l-part.* ž. jd. *gòrjela*
 519
 dij. ž. *gòrka*, sr. *gòrko* 569
 dij. *Gòrnā*, dij. *Gòrnā* 569, dij. *Гòрнā*
 527
gòrnī 391, *gòrnī* 569, *gòrnī* 391, 569
gòrskī 391
gòspa 552, dij. *gòjspā* 711, dij. *gospóža*
 552, <Gospòghja> 705
 dij. *gospār* 570, 646
 dij. *gòspin* 187, ž. dij. *gospìna* 187–188,
 sr. dij. *gospìno* 188
gòspòd 233, 572, 639
gospòda 150, <gospoda> 699, 703,
 <Gospòda> 705, <Gospòda> 706,
 dij. *gospodā* 711, V. *gòspodo!* 150
gospòdār 150, 515, <Gospodár>
 615, dij. *gospodār* 661, dij.
gospodār 674, 712–713, dij.
gòspodār 712–714, dij. *gospòdar*,
gospòdār 713, V. *gòspodāru!* 150,
 <Gospodaricca> 700
gospòdin 188, 512, 568, dij. *gospódin*
 695, *zocnodūn* 571, <Gospodìn>
 701, <Gospodìn> 701, G.
 <Gospodìna> 700
gospòdskī 569
 <Góst> 654, n. *gòsti* 236, dli. dij.
gosmā 547
gòtov 97, 572, dij. *gòtōv* 571–572,
 <Gotòv> 702, ž. *gòtova* 97, odr.
gòtovī 389
 dij. *Gòvedāri* 751
 dij. *gòvedārskī* 751

- góvno* 422, *g. gòvānā* 422
gòvōr 232, 236, 251, 572, 627, 639–640, 741, 767, *G. gòvora* 640, 767, *D. gòvoru*, *L. gòvoru*, *st. govòru*, *I. gòvorom*, *n. gòvori*, *g. gòvōrā*, *st. govōrā*, *a. gòvore*, *dli. gòvorima*, *st. govòrima* 767
 prez. 3. jd. dij. *govòrī* 715
govòriti 741, dij. *govòrit* 697, *govóriti* 741, <*Govòriti*>, <*Govoritti*> 700
gòzba 568, <*Gòzba*> 704
 dij. *grāb* 230, *G. dij. grāba* 230
grābež 447
 <*Grābglie*> 601
grābiti 447, dij. *grābūmu* 519
 <*Grād*> 653, <*Grād*> 654
grād 32, 173, 238, 240, 248–249, 407, 441, 466, 488, 512, 766, dij. *grād* 174, 648, *I. grādom* 233, 248–249, *G. dij. uz, grāda* 174, *D. grādu* 202, *A. prēd, grād* 249, *ū, grād* 32–33, 74, *zā, grād* 90, *L. grādu* 202, *n. grādovi* 35, 249, 766, *g. st. gradová* 35, 58, *a. u, grādove*, *st. ū, gradove* 30, *dli. st. gradovima* 58
grādić 466
grādina 466
grāditi 488, 743
grādña 743
grādski 501
 dij. *grāda* 530
grādanin, *n. grāđāni* 512
grāh 227, 229, 407, 442, 530
 dij. *Grājāni*, dij. *L. u, Grajānima* 512
grána 28, 142, 426, dij. *grānā* 28, 589, 679, *A. grānu* 142, 426, *dli. gránama* 419, dij. *gránama* 471
 prez. 2. jd. *grānāš* 349
grānčica 568
grāne, dij. *grāne*, *grānē* 590
grášak 442
gr̥b, dij. *gr̥b* 745
 dij. *Grđāj* 709
grēbēn 82, 259, 639–640, *G. grēbena*, *L. st. grebēnu*, *grēbenu* 640
grebēnati 639, *l-part. m. jd. dij. grēbenāli* 755
grēbēnūšme, *na. grēbenūšma* 192
 dij. *grēbļe* 220
grēda 169, 427–428, *G. dij. gredē* 667, *A. grēdu* 169, *dli. dij. grēdāma*, *grēdama* 471
 <*Grīh*> 656
grijēh 84, *a. grijēhe* 111, 766, *n. grijési*, *g. grijēhā*, *v. grijési!*, *dli. grijésima* 766
griješiti 484, dij. *grīšit* 484, *imp. 2. jd. ne griješi!* 484
grīva 178, 180, 226
gr̥lo 229
gr̥lat 521
gr̥m, dij. *gr̥m* 745–746
gr̥mjeti, *gr̥mjeti* 490, prez. 3. jd. dij. *grmī* 492
grnčarija 425
grōb 170, dij. *gróp* 576, <*Grōb, -ōba*> 705, *G. grōba* 170, *L. <grōbu>* 703, 705, *n. dij. grobōvi*, *g. dij. grōbōv*, dij. *grōbōv* 349
grōbār, *grōbār* 194
grōbļe, dij. *grōbļe* 568, 589, dij. *grōbļē* 589
grōm, *grōm*, *G. grōma*, *grōma* 172, *n. dij. gromōvi*, *g. dij. grōmōv* 349
grōza, *grōza* 741
 <*Grōzd*> 601, *G. dij. grozdā* 711
 dij. *grožđica* 189
grūda 180, 226, 639
grūmēn 639
gūba 82, 180, 226
gūbiti 480, 485–486, 488, <*is-gūbiti*> 701, dij. *gubīt* 480, prez. 1. jd. dij. *gubīm*, 2. jd. *gubīš* 487
 dij. *gūdīn* 188
gūđiti 490
G. dij. gūjē 716
gūmno 422, 424, 452, <*Gūmno*> 719, dij. *gūmnō* 417, *g. gūmānā*, dij. *gūvānā* 422

- dij. *güşenica* 497
gusjenica 323, *güşjenica* 361, 467,
 495–496, 498, dij. *gúsjenica* 496
gűska 442
gűst 109, komp. sr. *gűšće* 109, dij.
gušće 672
gűštēr 639, g. dij. *gušćerōv* 506
gűšterica 509, 639, dij. *gűšćerica* 506
 dij. *gűtat* 344, prez. 1. jd. dij. *gűtām*
 343, 3. jd. dij. *gűtā* 344
 <Gűfiza> 700
- hā-ēn-kā, haenkā* 31
 dij. *hālāv* 570
Hērcēgōvka 568
 dij. *hījadu* 697
hīļada, st. *hīļada*, g. *hīļādā* 505
hlāda 173
 dij. *hlādīt*, prez. 1. jd. dij. *hlādīm* 480
hļēb 227, 407, G. *hļēba* 84
hmēļ 406
 <do-hoditi> 701
 <Hóditi>, <Hoditi> 701, prez. 1. jd.
 <hodím>, 3. mn. <hodē> 647, imp.
 1. mn. <Hōmo!> 705, imp. 2. jd.
 <Hōdi!>, <Ne-hòdi!> 706
- hōdnīk, ū_hodnīk* 32
 dij. *xōļa* 410
 dij. prez. 2. jd. *hòtiš*, 3. mn. *hòtē* 117
hrábar 446
hrábrōst 446
hrána, A. *hránu* 142
hrániti 82, dij. *rániti* 714, prez. 1. mn.
 dij. *hrānīmo* 126
hrast
hrāst 445, dij. *hrāst* 230, dij. *rāst* 26,
 G. *hrāsta* 445, dij. *rāstā* 711, L. dij.
na_rāstū 126, 711, n. dij. *rāstōvi*,
 g. dij. *rāstōv* 349
hrāstov 445–446, 462, ž. *hrāstova*
 445, 447, sr. *hrāstovo* 445
hrāstovac 446
hrāstovača 446
hrāstovina 446
- hrāstovište* 446
hrāšće, st/dij. *hrāšće* 590
hrēn 228
 <Hríd> 647
 <Harvát> 654, n. *Hrvāti* 22
htjeti 116, 552, prez. 1. jd. *hòcu* 113,
 116, 411, <hòchju> 705, <Hochiù>
 707, *nécú* 552, dij. *nēcū* 552, 679,
 dij. *ne_hòcu* 552, 2. jd. *hōcēs* 116,
 411, *hōcēs* 30, 292, *hōcēs* 30,
hōcēs_li 116, dij. *hōcēs*, *hōcēs_li?*
 113, dij. *oš* 30, *nēcēs* 552, dij.
nēcēs 53, 376, 552, dij. *nē_hocēs*
 552, 3. jd. *hōce*, *hōce_li* 116, 1. mn.
hōcemo, *hōcemo_li* 116, *hōcemo*
 117, 2. jd. *hōcete*, *hōcete_li* 116,
hōcete 117, 3. jd. *hōcē* 116, *hōcē*
 117
 <Hudōba> 705, 707
hvála 276, 426, na. *hvále* 111, g.
hvālā 276
 prez. 3. jd. *hvālī* 128, 2. mn. *hvālīte*
 111, imp. 2. jd. dij. *hvālī!* 89
 <Hvár>, G. <rā> 654
hvója 410, 471, *hvōja* 410
- ica 506, -īca 189, 460, -īca 189, -īca
 187, -(n)ica 515
 -ič, -īč 191
 -īc 191, 520, -īc 191, dij. -īc- 187, -ūh
 191
īci 292, 635, prez. 2. jd. dij. *idēs* 717,
 2. mn. *īdēte* 111, imp. 2. jd. dij. *īd!*
 689, perf. 3. jd. dij. *īšō*, *īšō_je* 524,
 3. mn. dij. *īšlī_su* 524, *īšli_su* 525,
 l-part. ž. jd. *īšla* 635
īgla 86, 428, dij. *īglā* 86, *ūzna* 115,
 <īghla> 703, A. *na_īglu*, st. *nā_īglu*
 33, I. dij. *īglōn* 570, g. *īgālā*, dij.
īgālā, *īgāl* 539
 <īgra> 703
 Īgrāne 512
īgrati 228, 343, dij. *īgrati* 343,
 <īgratti> 701, prez. 1. jd. *īgrām*,
 dij. *īgrān*, dij. *īgrān* 343, *ūzpām_ce*

- 343, 3. jd. dij. *igrā* 344, 3. mn. dij. *igrājū* 434, *l-part. sr. jd. igralo* 228,
dij. *Īgrīšte* 191
-ījskī 567
-ik 195
ikada 235
ikāko 235
ilovača 321
imati 344, <*imāti*> 701, *ne ĭmati*,
némati 552, prez. 2. jd. *Īmāš* 34, 3.
jd. dij. *íma* 697, *nēmā/némā* 552,
3. mn. dij. *némajě* 711, perf. 3. jd.
dij. *ĭmajě* 755
dij. *imāne* 674
na. dij. *imēnā*, dij. *imenā* 42, dij.
imenā 380, dij. *imēna* 384, 632
-in 512, 568
-in 520, dij. *-īn* 518, 521, 571, 573, *-īn*
521
-ina 186–187, *-ina* 520, dij. *-īna* 186,
460
dij. *īnāče* 755
Indijánac, g. *Indijānācā* 351
interesāntan, dij. *interēsāntan* 30
imp. 2. jd. *iscijedi to!* 84
iskaz, *iskaz* 743
<*īskīnuti*> 701
prez. 1. jd. dij. *ūskonām* 343
aor. 2/3. jd. *īskovā* 550
iskra 226
īspacēnōst, dij. *īspacēnōst* 571
aor. 1. jd. *īspēkoh* 357, 2/3. jd. dij.
īspečě 550, *l-part. ž. jd. st. īspēkla*,
īspēkla 35, imp. 2. jd. <*is-pēzi-ga*>
706
dij. *īspis* 743
odr. *īspītānī* 22
perf. 3. jd. dij. *īspītīvā_{se}* 708
īspod- 21
īspodprōsječan 21
prez. 1. jd. dij. *īsprīčām*, *īsprīčām* 753
l-part. m. jd. dij. istēgō 701
l-part. m. jd. dij. istézō 714
st. A. nà istinu 32
īstīnskī, pril. *īstīnskī* 567
īstok 469, 742, dij. *īstok* 469, G. dij.
īstōka 317
īstomīšļenīk 30
l-part. m. jd. dij. istūkō, *īstūkō* 709
<*Isūs*>, G. <*Isūssa*> 702
īšta 235
-īšte 192, 521, *-īšte* 192–193, 518,
521, *-īšte* 519, dij. *-īšte* 193, 521,
dij. *-īšte* 519, dij. *-īšce*, *-īšce*, 192–
193, *-īšce* 192
itko 235
īva 180, 226, *īva*, dij. *īvā*, A. dij. *īvū*
180
dij. *īvān*, G. dij. *īvāna* 574
ž. dij. Īvīna 187
-ivo 511
iz- 742
prez. 3. jd. dij. *uzblēdū* 715
izbor 743
prez. 3. jd. *īzdā* 550, aor. 2/3. jd. *īzdā*,
īzdā 549
prez. 3. jd. *izglāsā* 348
prez. 3. jd. dij. *izgōri* 492, aor. 1. jd.
izgōrjeh 520
<*īf-gūbiti*> 701, prez. 2. jd. *izgūbīš*
485
dij. *izīc* 709
īzlaz, *īzlaz* 742
prez. 1. jd. dij. *izmlātin* 570, 2. jd. dij.
izmlātīš 53
prez. 1. jd. dij. *uzpādu_m* 648
l-part. ž. jd. dij. izrekla 635, dij.
izreklā 638
n-part. ž. jd. izrezāna, dij. *izrēzāna*
513
īzum, *īzum* 742
īzvāna 170, 400, 402, 548, *īzvāna*
400, dij. *īzvānka* 709
īzvesti, *īzvēsti* 35, aor. 3. mn. dij.
īzvedōšē 716
īzvlāčiti 474
īzvor 743, dij. *īzvor*, D. dij. *īzvoru* 697

- узвѣх* 31
l-part. sr. jd. st. izvúklo 635, *n-part. ž. jd. dij. izvüčèna* 453

-ja 328, 397
dij. jā 239, <*já*> 646, G. *měne* 28, 35, 548, *mène* 548, *bèz_mene* 28, *kòd_mene* 35, *dij. mènē* 548, *mène* 35, D. *měni*, *dij. mēni* 548, *dij. menī* 544, 548, *st. menije* 548, *menī*, *menī* 548, A. *ná_me* 312, *nĭ_zā_me* 312, *zá_me* 241, *dij. zā_me* 241, I. *sā_mnōm*, *dij. mēnōm* 398
jāblān 282–283, 503, *яблāн* 753, G. *jāblāna* 503, 513, n. *jāblāni* 511–512, *jāblānovi* 511
Jāblanac 503, 513
jāblanak 503
Jāblanica 503, 513
Jāblānica 283
Jāblanić 503
Jāblanīk 503
jāblānov 283
Jāblanovac 503
jāblanovina 503, 513
jāblanskī 503
jābuka 60, 85, 503, *dij. jābuka* 219, g. *jābūkā* 754, *dij. jābūk* 752
jābukovača 446
dij. jācat 348, *prez. 1. jd. dij. jācām* 348, 2. *jd. jācāš* 347, 349, *dij. jācāš* 501, 1. *mn. dij. jācāmo* 348
komp. jācī 329, *sr. jācē*, *pril. jāče* 329
jād 170, 181, 275, *jād* 181, G. *jāda* 170, n. *jādi* 765, g. *jādā* 275, 349, a. *jāde*, v. *jādi!* 765, *dli. jādima* 765
dij. jādan, *dij. jādān* 572
Jādrān 565
Jādrānka 565
G. *dij. jāgñēma* 520
jāgoda 28, g. *jāgōd(ā)* 275, a. *u_jāgode*, *ù_jagode* 28, *dli. jāgodāma* 517

jāje 168, *jājce* 425, *na. jāja* 168, g. *dij. jājā* 715, *dij. jājū* 541
jāk 347, *komp. dij. jācī* 755
Jākša 614
dij. jālōv 571
jāma 24, 87, 226, <*Jamma*> 703
dij. g. jānācā 751
Jānko 563
-janin 567
jārac 425, G. *jārcā* 564, *dij. jārcā* 220, *dij. jārcā* 563, *jāpūca* 564
jāram 442, 565, *st/dij. jāram* 565, n. *dij. jārmōvi*, g. *dij. jārmōv* 349
jārēb, G. *jārēba* 509
jarēbica 509
jarēbiti 509
G. *jārēta* 520
jāsēn 639, *dij. jācēn* 640
jāsenovina 639
jāsika 195, 468
dij. dli. jāslama 557
<*jāsisseniscte*> 639
jāstrēb 279, 281, 284, 505, G. *jāstrēba* 505, n. *jāstrēbi*, *jāstrēbovi* 511, g. *dij. jāstrebov* 506
jāto 93, <*Jatto*> 704, A. *ù_jato* 168, G. *jāta* 93
jāvōr 639–640, 759, *dij. jāvōp* 640, G. *jāvora* 640
jāvorovina 639
-je 568, 588–589, *dij. -jē* 334, 392, 588–589, *dij. -jē* 381, *-jē* 589
jē, *dij. jē*, *dij. jē* 370
jebāte, *jēbōte* 31
prez. 3. jd. jebē_se, *jēbe_se* 31
jécati 489–490
dij. ječām, *ječmēn*, G. *dij. ječmēna* 574
dij. jēdan 695, *dij. jēdān* 572, *jēdān* 573, <*jēdan*>, <*jēdān*> 702, <*jēdan*> 702, G. *dij. jednōg* 715, *ž. dij. jēdna* 680, *dij. jēdna* 697, <*jēdna*> 705, G. *dij. jēdnē* 644, *dij. jēdnē* 647, A. *dij. jēdnu* 695, *sr. dij. jēdno* 679, <*jēdno*> 705

jèdnāk 573

st. *jednostavan, jednostāvan,*
jèdnostāvan, ž. jèdnostāvna 674

dij. *jedrò* 115, *jedpò* 715

jèla, dij. *jèla*, dij. *jèla* 741

n. dij. *jelēni* 349, g. dij. *jēlēn* 349

jēsēn 639, dij. *jēsēn* 755

jèzero, na. *jezèra* 90

jezicak 442

jèzik 85, 349, 351, 442, 465, 623,

680, 693–694, 697, 707, 712,

jèzik_{se} 694, dij. *jèzik* 418, dij.

jezik 82, 679–680, 703, 707–708,

710, 712, dij. *jezik_{me}* 714, dij.

jèzik 682, dij. *jèzik* 693, 697, 707,

dij. *jèzik* 694, 698, 708, dij. *Jèzik*

695, <*jezik*> 701, 707, <*jèzik*>

701–702, 707, <*Ježik*> 701, 707,

G. *jèzika* 693–694, dij. *jezika* 82,

<*jezika*> 702, A. dij. *nā_{jezik}* 714,

L. <*jeziku*> 702, g. *jèzikā* 351, 386

jèzik(ā) 349

jež 400, 405, *jēž* 404–405, 407, dij.

jēž 405, dij. *jēž*, G. *jéža* 404–405,

jéža, dij. *jēžā*, *jéža* 405, n. *jēževi*

405, g. dij. *ježévā* 405

dij. *Jōlē* 717

jōš 34

Jōvān 573

dij. *jučéra* 181

jüg 228, *jüg* 416

<*Jugo*> 704

jünāk 56, 498, dij. *jünak* 682, *jünāk*

750, dij. *junāk* 56, 499, 750,

dij. *junāk* 675, 682, 715, *jünāk*, *k*,

junāk_{je} 674, *junāk* 753, <*Junāk*>

647, G. *junāka*, n. *junāci*, v.

jünāci!, g. *junākā* 766

dij. *Jurīci* 191

dij. *jurīšat*, prez. 3. jd. *jurīšā* 348

jütärnī 569

jütro 229, dij. *jütro* 554

jütrōs 294, 371

dij. *kabō* 716

dij. *kāfa*, dij. *kāfa* 694, *kāfā* 716

prez. 1. jd. dij. *kājēm_{ce}* 292

kākāv 573

dij. *kāko* 695

dij. *kākōv* 574

kaladōnt, dij. *kalādōnt* 30

kálež, dij. *kālēž* 447

kālina 468

kāmēn 167, 620, 639–640, dij. *kāmen*

640, dij. *kāmēn* 752, G. *kāmena*,

dij. *kāmēna*, A. *nā_{kamēn}* 506, L.

kāmenu, st. *kamēnu* 640

kāmenica 520, 639, dli. dij.

s_{kāmenicām} 520

kāmenovati 639

a. dij. *u_{kanālē}* 711

dij. I. *kāpi* 769

kaplja 528

<*kārati*>, prez. 1. jd. <*Káram*> 653

l-part. m. mn. dij. *kārtali* 574

a. *na_{kātove}* 30

Káta 552

kātōlik 30

dij. *Kāvāč*, G. dij. *Kāvča* 524

zast. *kāvran* 506

kázati 473, prez. 1. jd. dij. *kāžēm*, dij.

kāžēm 756, 2. jd. *kāžēs* 113, 473,

dij. *kāžēs* 473, 3. jd. dij. *kāžē* 752,

kāže 648, *l*-part. m. jd. dij. *kāžō*,

m. mn. *kāžāli* 710, imp. 2. jd. dij.

kāži!, *kāž!* 688

l-part. m. jd. dij. *kazīvāl* 667

kčërin 187–188, ž. *kčërina* 187, sr.

kčëрино 187

kčī 187, 234, 541, dij. *čī* 232, 541,

G. *kčëri* 168, 187–188, 302, A.

kčër 234, 236, *nā_{kčër}* 187, 236,

zā_{kčër} 168, g. *kčëri*, dli. *kčërima*

187

prez. 1. jd. *kīdām* 331

kīla 226

-*kinja* 568

prez. 3. jd. dij. *kīpī* 491, dij. *kīpī* 494

kīpjeti 488, 490–491, 772, dij. *kīpit*

493, prez. 1. jd. *kīpīm* 132, 488,

- 501, 2. jd. *kířĩš* 772, 3. jd. *kířĩ* 483, 491–493, st/dij. *kířĩ* 483, 493, dij. *kířĩ* 494, 1. mn. *kířĩmo*, st. *kířĩmo*, l-part. m. jd. *kířĩo* 772
 G. dij. *kĩselõga* 755
 A. *nà_kĩšu* 34
kĩta 226, dij. *kĩta* 220
 l-part. ž. jd. dij. *kĩtĩla* 518
klāda 88, 216, 226, 275, G. <Kladde> 703, g. *klādā* 275
klādĩvo 511
klās 240, dij. *κλāc* 174, <Klās> 654
klāsti 511
klāti 111
klátno 422
klécati 489–491, prez. 1. mn. dij. *κλέčũmo* 753
kléti 431, l-part. m. jd. dij. *kléo*, ž. jd. *kléla*, sr. *klélo* 744
klétva 339, <Klétva> 654
kljěšta 133
klĩn 227, dij. *klĩn* 571
 <Klobúk>, G. <-ka> 654
 g. dij. *klũbākā* 751
klũpica, dij. *klũpica* 189
klũč 466, dij. 661, 714, dij. *klũč* 87, *κλũč* 648, <Kgliũč>, G. <-cā> 654
 dij. *klũčat*, prez. 3. jd. *klũčā* 348
 na. *klũčevi* 766, dij. *klũčěvi*, g. dij. *klũčěv* 349, dli. dij. *klũčĩn* 131
klũčĩc 466
 dij. *klũn*, G. *klũna* 172
 dij. *klũse*, G. dij. *klũsěta* 174
knéz 234, <Knéz> 654
knĩga 226
 -ko 568
kobāsa 466
kobāsica, g. *kobāsĩcā*, dij. *kobāsĩcā*, dij. *kobāsĩca* 350
 <Kobila> 699
kõcka 395
 <Kojĩ> 654
kóka 552, 742, dij. *kókā* 717
kokodá::k 31
kõkoš 607
kõkõš 92, 232, 259, 742, dij. *kõkõš* 754, DL. *kõkoši* 302, nav. *kõkoši*, g. *kokõši*, dli. *kokõšĩma* 92, 769, dij. *kokõšma* 547
kõkõt 232, 259, 639, n. *kõkoti* 60
 <kokotĩch> 702
 dij. *kõlāč* 706, dij. *kolāč* 717
 prez. 3. jd. *kolěbā* 344
 <Koliba> 699, dij. *kolĩba*, g. *kolĩb* 349
kolĩca 189
kõlijěvka 579
 dij. *kólko* 695
kõlo 231, 237, 251, dij. *kõlo* 219, A. *ũ_kõlo* 231, i. dij. *κõlũma* 520
kõlovõz, dij. ***kolõvoz* (?) 674
kõlourāt 270, 509, 674, G. *kõlourāta* 764
kõlũt 508
 dij. *kõlě* 574, dij. *kõle* 574
 prez. 2. jd. *kõlěš* 411, 1. mn. dij. *kõlěmo* 219, 2. mn. *kõlěte* 111
 <Kogljěno>, <Koljěno> 699
 dij. *komādat* 348
 g. *komādĩcā* 351
komandānt 30, *komāndant* 31
kõmār, G. *komāra* 194
 g. *komārācā*, *kõmārācā*, dij. *komārācā* 351
 D. *kõmu* 29, 688–689, *kõme* 29, 689, *kõm* 29, 688–589, *kõm* 30, 689
komunĩst, *komũnist* 685
 dij. *konāc* 712, *kõnac* 714, G. dij. *kõnca* 564, *kõnca* 714, g. *konācā*, *kõnācā* 351, 387
kõnčati 343, *kõnčati* 343, 569, prez. 1. jd. *kõnčān*, *kõnčān*, dij. *kõnčān* 343
kõnčĩc 583
kõnoba 709
 n. dij. *konópi* 693
kõń 111, 406–407, 564, dij. *kõń* 574, dij. *kõń* 220, 373, dij. *kõń* 556, *kõń* 556, 572, *κõń* 571, *κõń*, *κõń*

- 572, <Kònj>, <Kògn> 705, G. dij. kòna 574, 711, kóna 737, <kògna>, <kògna>, <kònja>, <ònja> 705, L. <kònju> 705, n. kòni 766, dij. koñi 711, kòni 439, dij. kòni' 689, g. kónā 756, 766, dij. kónā 667, dij. kòñēv 439, a. kòne 766, <kònje> 705, v. kòni!, dli. kònima 766, l. dij. nà koñi 127–128, 540, dij. na kòni 128, dij. na kòñi 286, li. dij. koñi, dij. kòni 126, dij. kòñi 125–126, I. dij. s kòni 540, dij. s kònima 219
- kòñic, G. kòñica 190
I. dij. kòñicem 191, n. dij. koñici 191
kòñski 354, 391, 569, kòñski 569, dij. 716
dij. kopáč 715, <kopāc> 647
dij. kopačica 714
kòpati 569, dij. kòpat 344, <Kopatti> 701, prez. 1. jd. kòpām 27, 340, 343, 569, 754, dij. kòpām 340, 343, 347, dij. kòpān 343, dij. kòpān 346, dij. kopām 27, kòpān 343, kopām 343, 2. jd. kòpāš 343, 347, 349, 351, dij. kopāš 340, 343, 352, 621, dij. kòpāš 343, 347, 349, 352, 621, 3. jd. kòpā 352, dij. kòpā 352, st/dij. kopā 343, 1. mn. kòpāmo 27, 352, 643, dij. kopāmo 27, 53, 352, 354, 643, kopāmo 35, dij. kòpāmo 54, dij. kòpāmo 344, aor. 2/3. jd. st/dij. kopā 343, l-part. m. jd. kòpao, dij. kòpō 755, ž. jd. kòpala, sr. jd. kòpalo 183
kòpīle, G. kòpīleta 511
<Kopīr>, G. <rā> 654
kòpito 349, 767, <Kopitto> 700, na. kòpita 767, g. kòpīta 351, kòpīt(ā) 349
kòpkati, prez. 1. jd. kòpkām 569
kòpļe 35
<Kopnitti>, <Kopnītise> 700
Kòprīvnica 568–569, dij. Koprīvnica 569
kòra 396, 410, <Kora>, <Korra> 703
dij. koráčat, prez. 2. jd. koráčāš, 3. jd. dij. koráčā 348
kòrāk 35, 202, 258, 284, 508, 759, 767, G. kòrāka, D. kòrāku 767, L. korāku, kòrāku 202, 767, I. kòrākom 767, n. kòrāci 767, g. korākā 35, 202, 767, kòrākā 202, 767, a. kòrāke, dli. kòrācima, korācima 767
kòrijēn 508
kòrist, kòrist, G. kòristi 769
<Koritto> 701, g. dij. kòrīt(ā), korītā 349
<Korriti> 701
kòsa 428, <Kōsa> 703, I. kòcōm 753
<Kofa>, <Koffa> 703
dij. kósac (ptica) 694
dij. kòsac, kòsac (čovjek) 694, dij. kosác 712
dij. kosáč 662
kòsiti 689 743, dij. kòst 689, kòs't 126, prez. 2. jd. kòsīš 128, 3. jd. dij. kòsī 753
kòst 25, 232–233, 407, 416, 769, <Kósti> 654, G. kòsti 416, 769, kòstī 533, <kòsti> 700, D. kòsti 26, 769, kòstī 533, dij. kòst 689, A. kòst, V. kòsti 769, L. kòsti 26, 769, kòstī 542, dij. kòst 689, dij. kostī 542, I. kòšcu, dij. s kòsti/kòsti 769, n. kòsti, g. kòstī 769, dij. kostī 90, 340, 543, a. kòsti 769, kòstī 533, v. kòsti, dli. kòstima 25, 769
- Kòstājnica
kòstīm, G. kostīma 25
kòstrijēt 508
kòstūr, L. Kostūru, g. dij. kostūrā 508
kòš 88, dij. kòš 220, <Kòsc>, <Kòfc>, G. <òsca> 705
<Koscarra> 700
kòščica 568, <Kòschica> 700
dij. košēñē 589
kòšnica, kòšnica, kòšnica 468
kòšna, kòšna 743
<Koscūlja> 700

- <Kotāl> 705, G. *kòtla* 425, <*kòtla*>, <*òtla*> 705, n. *kòtli* 86
- <Kòtiti> 700, dij. *kòt't* 126, prez. 1. jd. dij. *kòtīn*, 3. jd. dij. *se_kòti* 128
- Kòtor 105
- <kovāc> 647
- kòvāč* 27, 194, 689, dij. *kovāč* 27, 689, *kovāč* 27, 194, 661, 689, G. *kováča* 194, dij. *kovāčā* 194
- kováčev*, -a, -o 445
- Kováčević 445
- <Kōza>, <Kōza>, <Kōza> 703, <Kōsa> 704, G. dij. *kòzē* 644, A. <*kòzu*> 703, n. <*kòze*> 703
- kòzji* 390
- <Kōzle>, <Kōzle>, G. <-èta> 704
- <Kozlich> 702
- kòža* 82, 111, 219, 223, 375, 396, 410, dij. *kòža* 219, g. *kòžā* 275, 350, 386
- kòžnāt*, *kòžnat*, *kòžnat*, dij. *kòžnāt* 521
- kòžuh* 442, dij. *kožù* 718
- komp. *krāčī* 329
- prez. 3. jd. dij. *kpāðē* 378
- <Krāgl> 647, <Krāgl>, 653–654, G. <*glia*> 654
- G. <Kraglize> 700
- krāj* 28, 32, 555, 565–566, 569, dij. *krāj* 574, *kpāj* 564, A. *na_krāj* 28, *nà_krāj* 28, 32, 554, dli. st. *pri_krajevima* 34
- krājñī* 569
- Krālūpi*, g. *Kralúpā*, l. dij. *u_Kralúpī* 500
- krāl* 77, 172, 373, 466, 661, 686, 766, dij. *krāl* 68, 77, 81–82, 89, 91, 116, 230, 240, 373, 530, 556, dij. *krāl* 661, G. *krāja* 421, 766, dij. *krāļā* 116, A. *krāja*, DL. *krāju*, V. *krāju!*, I. *krājem*, nv. *krājevi*, dij. *krājevi*, dij. *krājevi* 766, dij. *krājevi* 349, g. *krājevā*, dij. *krājev* 766, dij. *krājev* 349, a. *krājeve* 766, dli. *krājevima*, i. dij. *krāļi* 126
- krājev*, ž. *krājeva*, sr. *krājevo* 445, 462
- krājević* 445
- krājevina* 445, st. *krājevina* 445, 446, 448, 462
- krājevna* 445
- krājevskī* 445, *krājevskī* 566
- krājevstvo* 445, 569, *krājevstvo* 568, st/dij. *krājevstvo* 569
- krājica* 466, dij. *krājica* 487
- krāsni* 88
- krāsta* 325
- kratak* 26, *krátak*, *kràtak*, *kràtak*, *kràtak*, ž. *krátka*, *kràtka*, *kràtka*, *kràtka*, sr. *krátko*, *kràtko*, *kràtko*, *kràtko* 27
- krāva* 21, 53, 87, 207, 213, 216, 226, 274, 416, 530, 566, 632, 742, dij. *krāvā* 529, 545, *krāva* 219, *krāva* 416, dij. *krāva* 645, <*Kravva*> 703, *nī_krava*, dij. *nī_krāva* 217, G. *krāvē* 535, 751, dij. *krāvē* 754, I. *krāvōm* 331, dij. *krāvōm* 756, na. *krāvē* 527, g. *krāvā* 75, 87, 350, 386, 754, *od_krāvālod_krāvā* 340, dij. *krāvā* 756, dij. *krāv* 68, 75, 274, 340, 366, *od_krāv* 274, dli. *krāvāma* 522, dij. *krāvāma* 524
- krāvār* 207, 213, 279, 508
- krāvīca* 505
- krāvīti* 566, 582
- krāčati* 490
- dij. *krēsница* 714
- krēmēn* 639
- prez. 1. mn. dij. *krēнемо* 648, aor. 2/3. jd. *krēnu* 505
- krétati_se* 743
- krétna* 743
- kričati*, *kričati* 489, prez. 3. jd. dij. *kričī* 665, *kričī* 666
- krijépōst* 605
- krijéštati* 490
- krílo* 420, dij. *krīlō* 679, na. *kríla* 127, dij. *krīlā* 126–127, dij. *kríla* 126, 129, g. dij. *krīlū* 126, 541, dli. *krílima* 679

- krívac* 422, 452, G. *krívca* 422, 425, 452, g. *krívācā* 422, 690
krivica 189
 prez. 3. jd. *krivūdā* 348
 dij. *krīž* 667, <*Krīx*> 654
Krīžēvci 445
 n. dij. *krīžēvi* 711
Kroācija-lājn 582
krôj, G. dij. *krôja* 401
 dij. *κρòjāu*, *κρòjāu* 753
kròv 372
kròvnī 569
křpa 416
 dij. G. *krstā* 679
 dij. *křst't* 126, prez. 1. jd. dij. *křstīn* 128
křšćanin 569
křšćānskī, *křšćānskī* 569
křšćānstvo 569, *kršćānstvo* 569
 dij. *krťica*, g. dij. *krťic* 349
Křk 416
krûg 441, dij. *κρýz*, G. *krûga*, dij. *κρýza* 174
 <*Krûh*> 601, G. *krûha* 34
krumpirić, n. dij. *krumpirići* 191
krûška 273, <*Krûscva*> 601, g. dij. *krûšāk* 259, dli. dij. *krûškāma* 519
křv 416, *křv*, dij. *křv* 745, G. *křvi* 416
 dij. *křvāv* 527
křzno 423–424, dij. *křzno* 422
kûca 28, 32, dij. *kûca* 220, G. *οκò κυῆē* 715, A. *kûcu* 28, u. *kûcu* 28, 30, ù. *kuću* 28–30, 32–33, 57, 220, ni. ù. *kuću* 32
kùdjelja 361, 497, *kudjelja* 497
kùdrav 497
 L. o. *kùhānu* 30
 prez. 2. jd. dij. *kúješ* 161
kûka 26, A. *kûku* 26
kûkavica 321
kúkoļ 443–444, *kùkoļ* 443–444, 462, dij. *kúkōļ* 714, dij. *kukōļ* 572, G. *kùkoļa* 444, 462, *kúkoļa* 444
kukurīku 31
 dij. *kukúruz* 734
kûm, G. *kûma* 249, od. *kûma*, ðd. *kûma* 33
 dij. *kûmā* 711
 dij. *κýμðē* 522, n. m. *kûmovi*, dij. *kûmovi*, ž. *kûmova*, dij. *kûmovu* 249
 dij. *Kûmova slāma* 249
 A. *kûnu* 434
 imp. 2. jd. dij. *kúp!* 689
kúpati 473, prez. 1. jd. *kûpām*, dij. *kûpām* 448, 2. jd. *kûpāš*, dij. *kûpāš*, l-part. m. jd. *kúpao* 473
 n. *kúpci* 424
kúpeļ 448, G. *kúpeļi* 462
kûpina 468, 501
kúpiti 24, 468, 688, 743, 747, dij. *kûpīt* 474, dij. *kûpīti*, dij. *kûpīti* 747, 763, dij. *kúpt* 688, prez. 1. jd. dij. *kupīm* 126, 2. jd. dij. *kûpīš* 747
kûpiti 24
kúpria 743
kupopròdaja 30
 dij. *kupóvat* 695, prez. 1. jd. dij. *kùpujēm* 290, dij. *kýnyjēm*, *кynjēm* 292, 2. jd. dij. *kupūjēš* 290, 1. mn. dij. *kùpujēmo* 754, l-part. m. jd. dij. *kupováļ* 572
 <*Kupùs*> 702
kûrac 228
kúsati 473
 dij. *kût*, G. *kúta* 421
 <*kvás*> 647, <*Qvás*> 653
 <*Kvasina*> 700
kvòčka 395
lābūd 282–283, 506, 513, 753, st. *lābūt* 506, G. *lābūda* 506, 513, n. dij. *lābudovi*, g. dij. *labudōv*, dli. dij. *labudovīma* 506
lābūdica 283, *lābudica*, 506, 509, 513, *labūdica* 506, dij. *labudīca* 506
lābūdī 283
 prez. 3. jd. dij. *lādīse* 126

- lāḍa* 21
 dij. *lāgan*, dij. *lāgān*, sr. *lāgano* 572
lāgati, *l*-part. sr. jd. *lāgalo* 228
 dij. *lājāt* 519, prez. 2. jd. *lājēš* 551
lākat, *lākat* 242–243, 250, *lākāt*,
lākāt 233, 243, G. *lākta*, *lākta*
 242–243, L. *lāktu* 243
 dij. *lākōm*, *lākōm* 571
lān 170, 407, G. *lāna* 170
lāni/lāni 302, dij. *lānī* 303
 dij. *lańskī* 714
lāsta 250
Lātīn, n. *Latīni* 567
lātīnskī 567, pril. *lātīnskī*
lāv 406, <*Lāv*, -*áva*> 705
lāvež 447
lāz, *lāz* 181
Лáзун 573
lécá 719, dij. *lēča* 719
léd 169, 407, <*Léd*> 647, G. *lèda* 169,
lèda 415
lédina 468, 520, <*ledina*> 699
lèda 127–129, dij. *lèda* 129, dij.
lédja 129, dli. *lédima* 128, g. dij.
prekò, lēdā 127, dij. *s. lēdū* 541,
 a. dij. *nā, lēda* 130, *niz, lēda*, dij.
niz, lēda 127, l. dij. *nā, lēdi* 127–
 129, dij. *nā, lēđī* 548, dij. *nā, lēđije*
 128, *na, lēdima* 130, i. dij. *zā, lēđi*
 127–128, dij. *за, мòжу лēђу* 128
 dij. *leđica* 189
 prez. 2. jd. *lègnēš* 216
lēt 416
lètjeti 772, prez. 1. jd. dij. *letīm* 709, 2.
 jd. *lètš* 771, 3. jd. *lētī* 39, 715, dij.
lētī 492, dij. *lētī* 754, dij. *letī* 39,
letī 715, 1. mn. *lētīmo*, st. *letīmo*
 771, *l*-part. m. jd. *lètio* 183, 772, ž.
 jd. *lètjela*, sr. jd. *lètjelo* 183
 dij. *lėvak* 714
 prez. 3. jd. dij. *ležī* 492, aor. 1. jd. dij.
ja лeжā 718
lice 420, dij. *lice* 714, dij. *licē* 716
 A. *lijėhu* 427
lijėk, G. *lijėka* 194
lijėp 238
lijėpiti 482, *lijepiti* 484, dij. *lipit* 479,
 484, *lipit* 482
lik, G. *lika* 170
liko 170
lik 455
Lika 719, *Lika*, A. *Liku* 459
Likota 459
 dij. *lincūjo* 709
lipa 226–227, 242, <*lippa*> 703
lipañ, L. dij. *lipñu* 242
lipov 446
 dij. *lisāc* 679
 g. dij. *lišcā* 751
list 441–442
listak 441
 dij. *listat* 348, prez. 2. jd. *listāš* 349,
 3. jd. (pre)*listā* 347, *listā* 348
liti 431
 <*livada*> 699
 <*loboda*> 699
lòcika 194, <*Lochika*> 700
lōj, G. dij. *lōja* 401
lōmača 194
 <*Lòmiti*> 700
 dij. *lonāc* 712, *лонѣ^ау* 564, <*Lònaz*>
 702, G. dij. *лонуѣ* 564, g. *lōnācā*
 377, 387, a. dij. *lōnce* 574
lònčić 565, 568, *lónčić* 568
Lòndōn, G. *Londóna* 105
lòpata 27, 38, 39, 53, 56, 85, 275,
 349, 643, 673, 681, 686, 694, dij.
lòpàta 673, 686, dij. *lopàta* 27,
 38–39, 53, 56, 85, 275–276, 643,
 675, 678, 681–682, 689–690, 710,
 714, <*lopata*> 699, *lòpat-* 350, g.
lòpātā 349, 351, 539, dij. *lòpātā*
 349–350, dij. *lòpāt(ā)* 343, 349,
 dij. *lopāt(ā)*, dij. *lopāt* 349
 dij. *lópōv* 754
lòpta 395
lōv 556, 629
lòvac, *lòvac* 564–565, dij. *лòвѣ^ау* 564,
 G. *lòvca* 111, 557, 564–565, dij.

- lòvca* 564, V. dij. *лòвче* 564, I. dij. *u_ Lòvčičĩ* 574
lòviti 517, 519, 772, dij. *lovĩti* 517, <Lòviti>, <lovitti> 700, prez. 1. jd. *lòvĩm* 750, 772, dij. *lovĩm* 750, 2. jd. *lòvĩš* 128, 183, 772, *ne_ lòvĩš* 128, dij. *lovĩš* 124, 364, 3. jd. *lòvĩ* 128, 756, 772, dij. *lòvĩ* 128, dij. *lovĩ* 756, 1. mn. *lòvĩmo*, st. *lovĩmo*, dij. *lovĩmđ*, dij. *lovĩmo* 772, 2. mn. *lòvĩte*, st. *lovĩte* 520, 772, 3. mn. *lòvẽ* 772, imp. 2. mn. *lòvite!* 519, *l-part. m. jd. lòvio* 183, 772, ž. jd. *lòvila* 183, 519, 772, sr. jd. *lòvilo* 183, 772
 <Lòvina> 186, 669, <Lòvina> 699
 dij. *lounâ* 713
lòza 741
lòza 445, 736, 741, <Lòža> 704, <Lòza>, <loza>, <Lòža>, A. <lòzu> 703, I. dij. *pòd_ lozõm* 714
 <Lòzica> 700
lòža 410
lòžiti 125–126, dij. *lòž'it* 126, <Lòžiti> 700, prez. 1. jd. dij. *lòžĩm* 126, 2. jd. *lòžĩš* 127, 2. mn. *lòžĩmo* 128–129, 193, dij. *lòžĩmo* 126, 2. mn. *lòžĩte* 121
lòžnica 468
 <Lùç> 654
lùčev 446
lùčevina 446
lùd 446, 468
lùdara 446
lùdnica 467
lùdoña 458
lùďãk 498
 <Lùg> 654
lùg 139, 170, <Lùg> 654, <lùgh> 647, G. *lùga* 170
 g. dij. *lugârâ* 713
lùk 21, 139, *lùk* 139, dij. *lùk* 220, G. dij. *lùka* 219, L. o. *lùku* 30
lùk 21, 139, *lùk* 139, G. *iz_ lùka* 33
lùka 26, 169, 688, dij. *lùkà* 712, <lùka>, <Lùka> 647, A. *lùku* 26, 169, dli. dij. *lùkama* 471
Lùka 26, 688, <Lùka> 647
lùkav 572, dij. *lùkav* 521, *лỳкãв* 573
lùpež 350, 447, G. *lùpeža* 462, g. dij. *lùpežã*, *lùpežã* 350
lùtka 442
lùkâr, G. *lùkára* 194
 <ljepós> 647
lèpòta 249, dij. *lèpotã* 318–319, *lèpòta* 696, <lèpota> 699, A. *lèpòtu* 238, st. *lèpotu* 238, 249–250
lèpòtãn 188
lèsa 226
lèsti 181
lèto 84, 245, <ljetto> 704, na. *lètã* 276, dij. *lètã* 276, 304, g. *lètã* 750
lètõs 294
 <gljùbiti> 647
 dij. *lùbãv* 572, <Ljubãv, -ãvi> 570
 n. *lùdi* 466, 499, <Gljùdi> 647, g. *lùdĩ* 499, dij. *lùdĩ* 498–500, dij. *lùdĩ* 498–499, dli. dij. *lùdmã*, dij. *lùdma* 547
lùdina 466
lùdskĩ 242, dij. *lùdskĩ* 353, pril. *lùdskĩ* 242
lùdstvo 568, 588, dij. *lùdstvõ* 589
 <Gliùgl> /lʉl/, G. <gliã> 654
lùtit 466
lùtõt 447
 <Màc>, <Màcs>, G. <maccja>, <macsà>, <màcsa>, <mčã>, I. <maccem>, <màcsem>, <mãcsem>, <mãcfem>, n. <macci> 705
 <Màcka> 601
máčak 339, 442
mãčka 395, 442
Mãčus 695
mãčeha 415

- màgla* 694, 696, dij. *maglà* 96, dij. *màglà* 679, dij. *máglá* 694, dij. *mǎgla* 696, <*maghla*>, <*māgla*> 703, <*Màghla*> 703–704, *magla* 595–596, *mag-la* 595, *ma-gla* 595–596, G. *màglē* 696, A. *màglu*, *mǎglu* 167
 komp. <*Màgni*>, <*Màgní*> 654
māj, *māj* 656
 dij. *májka* 564
 dij. *májdan* 563
māk, G. *māka* 227
Mākārskā 566
māknuti 287
 odr. *mālī*, dij. *mālī* 330, *мāли* 330, <*Máli*> 653
 dij. *Māli* 751
mālina 468, <*malina*> 699
 dij. *māma* 220
 dij. *Māndrač* 695
 pril. *māně* 111, 113, *māne* 410
 komp. *māně* 113, dij. *māně* 219
 g. dij. *mārākā* 754
 dij. *marātkā* 574
Mārīna, dij. *Mārīna*, *Mārīna* 28
Mārko, dij. *Mārko* 563
 <*Māslina*> 601
māslo 229
 <*Mās*>, G. <*māsta*> 705
 G. dij. *maščēnke* 574
 dij. *mašīnā* 711, *mašīnā* 716, n. *mašīnē* 711
 G. dij. *materijālā* 711
māterīnstvo 569
māteriñī 640
māti 72, 147–148, 181, 640, A. *mātēr* 640, dij. *māter* 640, *nā_matēr* 181, dli. *māterama* 182
mātica 321, 640
 dij. *Matòkit* 73, 623
mātor 639–640, ž. *mātora* 640, dij. *mātorā_sam* 524, sr. *mātoro* 640
māzati 507, 773, prez. 2. jd. *māžēš* 290, 1. mn. *māžēmo* 773, *l-part.* m. jd. *māzao* 773, *n-part.* m. jd. *māzān* 287, 507
 dij. *māzga* 697, <*Māzga*>, <*mažga*>, <*Māzgà*> 703, dij. *Māzga* 795, G. dij. *māzgē* 697
 <*Māzgica*> 703
 <*mechjava*> 699
mēd 86, 169, 407, <*Mēd*> 654, G. *mēda* 169, 173
 dij. *Medāruša* 709
 <*mējèd*> 702
 dij. *mēdal/mēdal/mēda* 704, dij. *mēža* 714, dij. *meja* 64, *mēħa* 115, <*megħja*> 703, <*Mēgja*>, <*mēgja*> 703–704, A. <*mēgju*> 703
 L. *u_mēduvrēmenu*, *međuvremenu* 30
mēsār 194, 498, dij. *mesār* 499, G. *mesāra* 194, dij. *mesārā* 499
mēsnica 467, 515, dij. *mēsnića* 468
mēso 168, 241, 245, 266, 468, 498, 767, <*mēso*> 647, G. *ī_mēsa* 34, *òd_mēsa* 168, DL. *mēsu* 767, L. dij. *mēsu* 767, na. *mēsa* 426, 767, st. *mēsa* 767
 prez. 1. mn. dij. *mēсumо* 648
 -*mēsti* 431, 447
 -*mētati* 447
mētež 447
mētla 57, 703, dij. *metlā* 57, dij. *mēkla* 703, *mētла* 753, <*Mētla*>, <*metla*> 703, A. *mētlu* 703, g. *metālā* 539
 prez. 1. mn. dij. *mētnēmo* 754
metrō, *mètrō* 30
mī 239, dij. *mī* 239, <*mī*> 647, dli. *ò_nama* 361, dij. *nāmā* 307, *nāmā* 547, dij. *nā_namā* 547, dij. *ū_nās*, dij. *ú_nās* 697, i. dij. *nāmī* 305, 547
mijēh 168, 173, 248, 442, G. *mijēha* 168, 173
 A. *mijénu* 434
 prez. 2. jd. *mijēšāš* 347, dij. *mēšāš* 342

- militi*, prez. 3. jd. *mīlī* 490
 dij. *Mīlka* 563
 <*millós*> 647
 dij. *mīlostiv*, dij. *mīlòstiv*, dij. *mīlòstīv*
 572
mīļē 30
 A. dij. *ū ministārstvo* 714, L. dij.
u ministārstvū 714
mīnuti 473
mīo, ž. *mīla* 169, odr. *mīlī* 109
 <*Mīr*>, G. <-rā> 654
mīr 93, 173, <*Mīr*>, G. <-ra> 654, G.
 dij. *mīra* 173
 dij. *Mīrko* 563
mīsao 25, 333, GDVInav. *mīsli* 25,
 L. *mīslī* 25, 769, g. *mīslī* 25, dli.
mīslima 471
mīsliti 25, 30, 772, <*Mīsliti*> 601,
 prez. 1. jd. *mīslīm*, 2. jd. *mīslīš*
 772, 3. jd. *mīslī* 25, 772, 1. mn.
mīslīmo, 2. mn. *mīslīte*, prez. 3. jd.
mīslē, imp. 2. jd. *mīslī!* 25, l-part.
 m. jd. *mīslīo*, ž. jd. *mīslīla* 722, dij.
mīcnuīna 519, sr. jd. *mīslīlo* 722
mīš 87
mīto 420
mījēhūr 248, 508, dij. *mījūr* 752
mījēra 87, 226, g. *mījērā* 754
mījērīti, dij. *mījērīti*, prez. 2. jd. *mījērīš*,
 imp. 2. mn. *mījērīte!*, l-part. sr. jd.
mījērīlo, n-part. m. jd. *mījērēn* 289
mījeseć 282, 284, *mījēsēc* 280, 284,
 286, 503–504, 512–513, *ū mījēsēc*
 284, dij. *mījēsēc* 85, *mēsēc* 284, dij.
mēsēc 756, *mēcēu* 753, G. *mījēsēca*
 280, 503–504, 512–513, 516, A.
 dij. *nā Mījēsēc* 284, *nā mījēsēc*
 504, L. st. *mījēsēcū* 284, 504, dij.
nā Mījēsēcū, dij. *u mījēsēcū* 284, g.
mījēsēcī 283, 504, *mījeseći* 505, dli.
mījēsēcīma 283–284, 504
mījēsēcār 506
mījēsēcīna 504, 513, *mījēsēcīna*
 280–281, 503, 513, *mījēsēcīna* 280,
 512–513
- mījēsēcīnī* 504, 512, *mījēsēcīnī* 503, 516
mījēsēcīnica 504, 513
mījēsēcīnik 504
mījēsēto 32, 85, 229, 524, <*Mīsto*> 601,
nā mījesto 32, dij. *ū mījesto* 524,
 na. dij. *mījēstā* 526, 545
mījēštānīn 512, 516, *mījēštānīn*,
mījēštānīn 513, n. *mījēštānī* 512–
 513, 516, 520
mīlād 248, 447–448, 467, <*mlád*>, ž.
 <*mláda*> 647, sr. <*mládo*> 647,
 odr. *mīlādī* 355, dij. *mīlādī* 355,
mīlādī 755–756, *mīlādī* 90, *mīlādī*
 355, <*mládi*> 647
 n. *mīlādci* 424
mīlādēž, dij. *mīlādēž* 447
 prez. 3. jd. dij. *se mīlādī* 183, l-part. sr.
 jd. dij. *mīlādīlo* 183
mīlādīca 189, 467
mīlādīc 191, 282, dij. *mīlādīc* 191, G.
mīlādīca 191
mīlādōst 167, 232, 239, 248, 605, G.
mīlādōsti 248
 komp. *mīlādī* 329, sr. *mīlāde* 109
mīlāt 407
 prez. 3. jd. dij. *mīlātī*, dij. *mīlātī* 662, 2.
 mn. dij. *mīlātīte* 375
mīlījēko 241, 420, 423, 498, dij.
mīlījeko 717, dij. *mīlēko* 572, dij.
mīlīko 459, dij. *mīlēko* 560–561,
mīlēkò 85, <*mīlījēko*> 647
Mīlīkota 459
mīlīn 227, dij. *mīlīn* 572, *млїн* 571
mīlīnac 568, G. *mīlīnca* 564, dij.
млїнца 564
mīlīnār 508
mīlīnčīc 568
mīlīnškī, *mīlīnškī* 569
mīlāc 561
mīlāckati 560–561
mīlēcīka 560–561
mīlēcār 25, 194, 498, dij. *mīlēcār* 187,
 G. *mīlēcāra* 25
mīlēcāra 25

- mļeti* 560–561, *mļēti* 111, 228, prez.
 2. jd. dij. *mēļēš* 116, mn. *mēļēte*
 111, *l-part.* sr. jd. *mļēlo* 228
mļēzīvo 511
 odr. *mnōgī* 389
 dij. *mōča* 410, *móča* 410
mōc 231, 233, L. *mōci* 542
mōci 431, 542, 771 *mōci* 548, 638,
 771, prez. 1. jd. *mōgu* 111, 113,
 116, 118, 123, 770, dij. *mogū* 188,
 <*mōgu*>, <*mōgu*> 706, 2. jd. *mōžēš*
 113, 292, *mōžēš* 113, *mōžeš* 116,
 632, 770, *nē možeš* 33, 3. jd. *mōže*
 116, 770, *мѡжѣ* 114, dij. *móre* 219,
 1. mn. *mōžemo* 116, 770, 2. mn.
mōžēte 111, *mōžete* 116, 771, dij.
mōrēte 113, 3. mn. *mōgū* 116–117,
mōgū 116, 771, aor. 1. jd. <*mogòh*>
 703, 705, 2/3. jd. <*mofcè*> 705, fut.
 1. jd. <*mocchìchiu*> 636, *l-part.* m.
 jd. *mōgao* 771, dij. *mōgō*, dij. *mōgō*
 754, ž. jd. *mōgla*, *mōgla* 398, 771,
 sr. jd. *mōglo*, *mōglo* 771, dij. *mōglo*
 695
 dij. *mōdār* 572
Mōdriča/Mōdriča 189
mōj 400, 551, dij. *mōj* 365, 400–401,
 G. *mōga*, *mōjega* 551, dij. *mōga*,
 dij. *mōjēga* 552
 dij. *mōkār* 555, *mōkar*, dij. *mōkār* 556
мокрѣна 186, <*Mokrīna*> 186
mōlba 568
 prez. 1. jd. *mōlīm*, *nē molīm* 685, dij.
mōļu 772, 2. jd. *mōlīš* 82, 772, 3.
 jd. *mōlī* 772, *l-part.* ž. jd. *mōlila*
 518
 dij. *мѡлѣац*, G. dij. *mōļca* 564, *mōļca*
 563, *мѡлѣа* 564
mōmak, dij. *момѡк* 564, <*Momàk*>
 702, G. *mòmka* 565–566, 568,
 <*mòmka*> 705, V. *mōmče!* 566, dij.
мѡмче 564
mōmčād 566
mōmče 568
mōrāl, G. *morála* 25
móрати, *l-part.* ž. jd. *mórala* 25
móre 32, 237, dij. *móre* 237, 704,
 <*morre*> 704, *nā móre*, *ū móre*,
nļ_nā móre 32, D. dij. *k_mōru* 237,
 I. *s_mōrem* 237
Mōsor 105
 dij. *mōs* 172, G. *mōsta* 32,
prēko_mosta 32–33, 97, dij. *mōsta*
 172, I. *mōstom* 233
mōtati 519, dij. *mōtat* 344, prez. 1.
 jd. dij. *mōtām*, dij. *mōtān* 343,
momām 343, *mōmān_ce* 343, 2. jd.
 dij. *mōtāš* 343, 3. jd. dij. *mōtā* 344,
 dij. *mōtā* 352, 1. mn. dij. *mōtāmo*
 344, 2. mn. dij. *mōtāte* 344, 3.
 mn. dij. *mōtajū* 343, *l-part.* m. jd.
mōtao 755, ž. jd. *mōtala* 519, m.
 mn. *mōtali*, dij. *mōtāli* 755
mōtika 28, 56, 361, dij. *moīka* 28,
 28, 56, 672, 716, <*motika*> 699, g.
 dij. *motikā*, *motik* 349
mōžāk 233
mōždāni 512, 521
mrāmōr 639, dij. *mrāmōp* 640
mrāmōriti 639
 dli. *mrāvima* 767
mrāz 87, 91, 227–229, 407, G. *mrāza*
 772
 dij. g. *mrēžā* 754
mrījēti 431, prez. 2. jd. *mrēš*, 3. jd.
mrē 370
mrmrati, *mrmļjati*, *mrmļati* 348, dij.
mřmļat 348, prez. 2. jd. *mřmļāš*
 348, 3. jd. *mřmļā* 347–348
 dij. *mřšāv* 573
mřtvac 452, *mrtvac*, dij. *mrtac*,
 dij. *mřtac*, dij. *mrtavac* 453, G.
mrtvāca 452, *mrtvaca*, dij. *mřca*,
 dij. *mrtavca* 453
 dij. *mřtav* 452
mřziti, st. *mřzjeti* 489–490
mú: 31
 imp. 2. jd. dij. *mùč!* 689
múcati, *mùcati*, dij. *mùcat* 489, prez.
 3. jd. *múčī*, *mùčī* 492
mùčenīk 514, 516

- múdar* 446, 452, dij. *mũdar* 146, 148,
odr. dij. *mũdrĩ* 407
múdo 420
múdoña 458
mùdrac 452, *mudrac*, dij. *mudarac*
453, G. *mudràca* 452–453
mùdrōst 446
mũha 226
mũka 226
mũka 226, 426, <*mũkà*>, <*mũka*>
654
<*Mũgna*> /muña/ 647
dij. *muslimanski* 752
mũsti 466
n. dij. *muškārcĩ* 711
mũškĩ 27, 53, 238, 242–243, 501,
685, 750, dij. *mũškĩ* 353, dij.
muškĩ 27, 53, 113, 353, 672, 710,
715, 750, *mũškĩ* 413, ž. dij. *muškā*
113, 353, 678, sr. dij. *muškō* 353
pril. *mũškĩ* 242–243, 354
mũškĩc 191
mũško 236, 238–239, 242–243,
245–246, 248, 354, 621, 625, 627,
631–632
mũtiti 473, dij. *mũtĩt* 474
dij. *muvā* 679
mũzara 466
mũž 33, 238, 416, 419, dij. *мѹж* 174,
<*Mũjc*> 647, G. *mũža* 33, 627, A.
zā_mũža 61, L. *ō_mũžu* 300
- na-* 456, *ná-* 742
nābava 456, dij. *nabāva* 456
nābaviti 456
nābor 451, 458, 742
nābrati 458, aor. 2/3. jd. *nābra* 234,
l-part. m. jd. *nābrao* 253, ĩ. *nabrao*
269, nĩ. *nabrao* 257
nābreklina 457
nābujak, *nábujak* 451
st. *načėti* 430
nāčĩn 451, 468
nād- 742
nādimak, st. *nàdimak* 451, 743
nādjev 450
nàdlaktica 457
prez. 1. jd. *nādmēm* 585
nādvožňāk 734
nādzor 450
prez. 1. mn. dij. *nāděmo* 292
nāg, sr. *nāgo* 168
nāgao, ž. *nāgla*, sr. *nāglo* 446
nāglasak, st. *nāglasak* 451
nāglōst 446, G. *nāglosti* 462
nāgodinu 33
nāgrada 456
nāgradnĩ 456
nājam 450
nājezda 456
superl. *nājpamětnijĩ* 21
superl. *nājvēcĩ*, *nājvecĩ* 21
nākana 456
nākaza 419, 456
dij. *nākō* 715
nālikovati 458
nālog 450
prez. 1. jd. dij. *nalōžĩm* 126, 1. mn.
nāložĩmo 128
prez. 1. mn. dij. *namĩrĩvāmo* 753
nāmjera, *nāmjera*, *nāmjera*, dij.
nāmjěra, dij. *nāmjera* 456
dij. *nānā* 717
nānos 742
dij. *nākovāń* 753
nāpad, *nāpad* 451, 456
nāpadati 458
prez. 1. jd. dij. *napišēm* 716, aor. 1. jd.
dij. *nanūcā* 718
nāpiti, aor. 1. jd. *nāpih*, 2/3. jd. *nāpĩ*,
1. mn. *nāpismo*, 2. mn. *nāpiste*, 3.
mn. *nāpišě* 241
prez. 1. jd. dij. *naplacĩvān* 709
nāprava 458
nāpraviti 458
nāprijēd, *nāprijēd* 172, 249, dij.
nāprĩd, *naprĩd* 172

- dij. *narančíne* 708
dij. *nárāv* 572
<*Narésti*> 654
národ 27, 317, 350, 450–451, 623, 690, 717–718, *nārod* 450, dij.
nārōd 27, 83, 417, 446, 710, 747,
dij. *nārod* 718, G. *nārōda* 462, 747,
nārōda 450, dij. *nārōda* 83, 710,
747, g. *nārōdā* 766, dij. *nārōdā*
350
dij. *nārōdnī* 54
náruče 457
dij. *nasāđeno* 570, 646
nāsred 31, 613, *nasrēd* 31, *насрѣд* 31
nástojati, prez. 3. jd. *nástojī* 458
-*nat* 521
nátpis 450, 742
nātrāg 172
prez. 3. jd. *nāučī* 487, aor. 2/3. jd. dij.
nāučī 550
nāuk 451
nāum 451
navlāčiti 474
nāvřh 613
nāzor 742
imp. 2. jd. *nazòvi!*, dij. *nàzovi!* 637,
l-part. sr. jd. dij. *nāzvalo* 752
něbo 86, 245, D. *něbu pòd oblāke*
33, A. *nā_nebo* 86, *ŭ_nebo* 237, I.
něbom 233, na. *nebesā* 546, dij.
nebesā 78, 123–124, 372, 528–
529, 531, dij. *nebesā* 78, 528, 531,
dij. *nebēsa* 384, 632, <*nebēsa*>
705, dli. dij. *nebesī*, (na)*_nebesi*
540
dij. *nēdija* 709
negližē 30, *negližē* 31
nēka_tī 743
imp. 2. jd. *nēmōj* 553, dij. *nemōj!* 112,
553, dij. *nemōj* 553
dij. *nenāvīdijet* 458
nēpce 245
nēpozvān 515–516, ž. *nēpozvāna*, sr.
nēpozvāno 515
dij. *nēřvozān* 573
nēsloga 28
nēsvijēst 32, 36–37, *nēsvijest*, *nēsvi-*
jest, dij. *nēsvijēst*, *nēsvijēst* 37,
nēsvēst, *nēsvis̄st* 37, A. *ŭ_nesvijēst*
32
dij. *nētjāk* 751
nēuk, *nēūk* 488
nēvjērnik, *nēvjērnik* 567
nevjesta 321
-*(v)nī* 567
-*nica* 467, 520, 568
-*nīk* 515, 567, G. -*nīka* 421
nīkada 235
nīkāko 235
dij. *nīkī*, dij. *nīkojī* 755, D. dij. *nīkomu*
697
D. dij. *Nīkoli* 697
dij. *nīmati*, prez. 3. jd. *nejma* 552
nīšta 235, dij. *nīšta* 220
nīt 303, *nīt* 169, 303, G. *nīti*, *nīti* 303
nītko 235
dij. *nīzāk* 573, *нїзāk* 574, komp. dij.
nīžji 755
nōc 26, 98, 407, <*Nōch*>, <*nōch*>
647, dij. *nóh* 174, G. *nōci* 26, 32,
prēko_noči 32, 249, D. *nōci* 302,
L. *nōci* 26, 302, dij. *po_nōci* 696,
po_nočī 711, I. dij. *s_nōci* 769, g.
dij. *nočī* 331, dli. *nōcima* 520
nōčas 98, 371, 573, dij. *nōcās* 573
<*Nōchitti*> 700
nōcnī 391
nōcnica 194
pril. *nōcu* 679
dij. *nōdē* 710
nōga 24, 29, 33, 56, 82, 94169, dij.
nogā 29, 53, 56, 678, 710–711,
718, dij. *nōga* 716, *nōga* 714, dij.
nōga 703, dij. *nōga* 703, 714,
<*noga*> 702–703, <*nōga*> 702,
nōga_mu, <*nōgamu*> 703, <*Nōga*>,
<*Nōga*>, <*Nōga*> 702–703, <*noga*>
703, G. *nōgē* 53, 56, dij. *nogē* 53,
nogē 56, 709, A. *nōgu* 32–33,
94, 169, 716, 763, na_*nōgu* 29,

- nă_nogu* 29, 32, <*nògu*> 703, I.
dij. *nogòm* 406, dij. *nogòm* 709,
dij. *nogôn* 709, n. <*nogge*>, <*nòge*>
703, <*nòghe*> 705, g. *nògū*, 111,
120, 126, 128, 307, 535, 537, 541,
(*od*) *nògū* 129, *od_nògū* 541, *nógā*
120, dij. *nògū* 120, 754, dij. *nógū*
120, dij. *nògū* 126, dij. *nògū* 126,
dij. *nòg* 276, dli. *nògama* 94, 517,
dij. *nogāma* 517, 524, dij. *nogāmī*
547, <*nògami*> 700, a. <*prid_noge*>
703
<*Nogāvica*> 700
nòkāt 233, *nòkat* 272, dli. dij.
nòktīma 520
Nòrin 194
nòs 86, 173, 232–233, 407, <*Nòs*>
643, G. *nòsa* 31, L. *nòsū*, dij.
nosū 543, dij. *nà_tvōmu_nòsu*, dij.
po_nòsu 104, dij. *po_nosū* 711, I.
prēd/pōd_nosom 33
nòsāč, 36, 207, 515, *nòsač*, *nosāč*,
nosāč 36, *nòsač*, *nosāč* 36
nòsiti 29, 94, 97, 207, 515, 517,
519, 688, 772, dij. *nòst* 688, dij.
nosīti 97, 289, 517, 522, <*Nòsiti*>,
<*nòsiti*> 701, prez. 1. jd. *nòsim* 32
772, *nè_nosim* 32, 2. jd. *nòsīš* 81,
124, 183, 278, 750, 772, 3. jd. *nòsī*
753, 772, 1. mn. *nòsīmo* 772, 2.
mn. *nòsīte* 94, 97, 111, 520, 772,
3. mn. *nòsē* 772, imp. 2. jd. *nòsī!*
549, *nòsī!* 637, *nosī* 31, *nosī!* 549,
2. mn. *nòsite!* 519, *l*-part. m. jd.
nòsio 183, 772, dij. *nosījo* 714, ž.
jd. *nòsila* 183, 519, 685, 772, dij.
nosīla 685, sr. jd. *nòsilo* 183, 772,
m. mn. dij. *nòsili* 713, *n*-part. m. jd.
nòšen 557, 639
nòsoňa 458
nòšňa 743, A. dij. *nošňū* 679
nòv 103, 770, <*Nòv*> 700, ž. *nòva*,
nòva, sr. *nòvo*, *nòvo* 770, odr. *nòvī*
111, 116, 377, 388, 552, 759, ž.
nòvā 388, 552, sr. *nòvō* 388, G.
nòvōga, D. *nòvōmu*, I. *nòvīm* 552,
komp. *nòvijī* 103
nòvac 26, 422, 565, G. *nòvca* 26, 422,
n. *nòvci* 25, 555, 629, g. *nòvācā*
26, 422
novīna 85, 150, dij. *novinā* 85, n.
novīne 25, 150, st. *nòvine* 150
nòvine 25, 150
novorōden 30
g. dij. *nozdr̥v* 349
nōž 400, 407, dij. *nōž* 404, <*nōx*> 404,
<*Nōx*> 654, *nož* 400, 406, G. *nóža*
400, 404, 714, dij. *nōžā* 404, 679
nòžic 520
-*ňa* 743
-*nji* 569
dij. *nījōv* 756
nīva 226
dij. *nūx* 744
ò(b)- 742
òbād, dij. *òvād*, G. *òbāda*, dij. *òvāda*
509
òbavezno, *obavèzno* 31
obāviti 25
òbaviti 25
dij. prez. 1. jd. *obāznām* 346
obečati, dij. *obècat* 348, prez. 2. mn.
obècāš 348, 3. jd. *obècā* 347–348
prez. 1. jd. dij. *obečāvām* 708
<*Obid*> 601
òbijēst 514
òbijēstan, dij. *òbīsan*, ž. *obijēsna*, dij.
obīsna, sr. dij. *òbīsno* 514
obīteļ 448, dij. *òbīteļ* 674
òbjed 230, 605, 742, dij. *òbjed/òbjed*
695, <*òbjed*> 702
òblāčan 514
oblāčic 191
prez. 3. jd. dij. *oblāčī* 494
òblāk 21, 54, 81, 202, 251, 258, 509,
514, 763, dij. *òblāk* 763, G. *òblāka*
509, L. *òblāku*, st. *oblāku* 202, g.
òblākā, st. *oblākā* 202, a. *nèbu*
pōd_oblāke 33

- ðblāst* 509–510, G. *ðblāsti* 509
ðblīk 508
 G. dij. *obōjka* 574
l-part. ž. jd. dij. *obrāla* 557
ðbraz 442, 742, <*Obrāz*> 601
ðbrūč 258, 509, G. *ðbrūča* 509
obūčiti, *n*-part. m. jd. *ðbučen* 25
ðbūci 25, <*Obūcchi*> 654, *n*-part. m.
   jd. *obūčen* 25
ðbzīr, A. *ū_obzīr* 317
ðčāj 514
ðčājan 514
očiglēdno 30–31, *ðčiglēdno* 30
očitīmo, *st*/dij. *očitīmo* 513
ðčūh 513, 514, 522, G. *ðčūha* 513,
   515, *ðčūha* 513
ðčūvānōst 22
 dij. *očēv* 574
od(o)záda 172
 aor. 2/3. jd. dij. *ðdazvā* 550
ðdbor 743
odijélo 177, 420
ðdjeti 177
 <*Odnīti*> 654
ðdnos 743
 <*Odoljēti*> 701
odrāstati, *l*-part. m. jd. *odrāstao* 25
ðdrāsti, *l*-part. m. jd. *ðdrāstao* 25
 <*Odrīti*> 654
odvēden, ž. *odvēdēna*, *odvēdena*,
   sr. *odvēdēno*, *odvēdeno*, m. mn.
   odvēdēni, ž. mn. *odvēdēne*, sr. mn.
   odvēdēna, odr. m. *odvēdenī* 451
 prez. 3. mn. dij. *odvedū* 716
 imp. 2. jd. dij. *odvéž!* 689
ðgañ 94, 146, 148, dij. *ðgāñ* 94, 169,
   574, *ðgањ* 94, G. *ðgña* 94, dij. *ðgña*
   94, 169, *ðгња* 94
ðglās 743
oglēdalo, g. *oglēdālā*, dij. *oglēdālā* 30
 dij. *ðгнѣиште*, *ðгнѣиште* 192
ograda 219, dij. A. *ógradu* 219
 prez. 3. mn. dij. *ogradē*, *n*-part. ž. jd.
   dij. *ogradēna* 709
 dij. *ógranak* 697
 dij. *ogrnáč* 709
ohô 31
 ž. <*ohôla*> 700
 prez. 1. mn. dij. *ojáčāmo* 348
ðko 86, 217, 266, *ðkô* 232, *nī_oko* 217,
   A. *nā_oko* 249, *ū_oko* 86, dli. dij.
   očmā 547
 impf. 2/3. jd. *okopāvāše* 690
ðkovi 742
okpъzлacm 573
 <*okūsiti*> 701
 dij. *olākšat*, prez. 3. jd. dij. *olākšā*, 1.
   mn. *olākšāmo* 344
 dij. *ðlōvo* 524, dij. *ðлōво* 524
 L. dij. *na_oltārū* 711
olúja, A. *olúju* 123
 dij. *omèkšat*, prez. 1. mn. dij.
   omèkšāmo 344
ómot, *òmot* 742
on 406, *ðn* 402, *ðn* 25, 402, dij. *ðn*
   402, ž. *ðna* 25, 402, sr. *ðno* 402,
   G. *ñega* 32, 226, 634, *ñega*,
   prekò_ñega 32–33, D. *ñemu*, *ñemu*
   634, D. dij. *ñōj* 553, n. dij. *óni*,
   óni_bi 697, dli. dij. *ñimā* 547, dij.
   ñimā 547, a. dij. *ñlhā* 538
ðnāj, a. dij. *ðnē* 709, dli. dij. *ðnimā*
   547, ž. *ðnā* 25, sr. *ðnō* 34
ðndā 720, *nī_ondā*, *pa_ðndā* 34
 -oña 458
ðpanak 441, G. dij. *opānka* 574, n. dij.
   ðpānci 563, *opāncи* 571
ðpāsan, ž. *ðpāsna* 25
opāsati, *n*-part. m. jd. *ðpasān* 25
opásnōst 25
ópis 742–743
ópisán 742
ðpjevati, dij. *opjēvati* 29
ðpozīv, G. *ðpozīva* 25
 ž. *opòziva* 25
l-part. ž. jd. dij. *ðnpālā_ce* 524
ðprēz, L. *oprēzu* 35
 <*O-próstiti*> 701

dij. *ðrāč*, dij. *orāc* 714, <*orāc*> 647
ðrah 442, dij. *ðrah* 695, dij. *ðrej* 714
ðrahovača 446
ðrahovica 446
ðrahovina 446
ðrao, *ðrao* 5, n. dij. *ðrlovi* 711
l-part. m. jd. *ðrao*, *ðrao*, dij. *ðrō*, dij.
ðrō 5
g. dij. *opmāpūhā*, dij. *opmāpūhā* 698
dij. *orūžje* 716
ðsa, 169, dij. *osā* 545, A. *ðsu* 169
ðsam 211, 509, *ū_ðsam* 211, dij. *ðsān*
572, red. dij. *ðsmī* 412, *ðsmī* 412
osamdēsēt 211, dij. *osamdesēt* 715
prez. 1. mn. dij. *osēdlāmo* 344
ðsip 742
Ősječānin 512, n. *Ősječāni* 513
osmi 388, ž. dij. *õcma* 648
<*osmēriža*> 700
ðsnova 275, 350, g. *ðsnōvā* 350
ðsōran, st. *ðsoran*, ž. *ðsōrna* 565
-*ost* 447
ðstanak 442
prez. 3. jd. dij. *ðstanē* 754
aor. 1. jd. *osūdih*, 2/3. jd. *ðsūdi* 476
prez. 1. mn. dij. *ocūuumo* 648, *n*-part.
m. jd. dij. *osūšeno* 709
ðštar, sr. *ðštro* 169
-*ða* 460
ðtac 679, dij. 695, 712–713, 718, dij.
ðtāc 716, dij. *ótac* 695, dij. *otāc*
680, 711–712, dij. *ðtac* 713, 718,
G. *ðca* 605, 693, 695, *ni_ðca*, dij.
ocā 717, dij. *óca* 693, dij. *ðca* 717,
dij. *ni_ðca* 693, n. *ðci* 86
dij. *otārak*, I. *sa otārkom* 574
ðtavā 277, *ðtava* 359
prez. 3. jd. dij. *ðtelī* 128
ðtīci 34, dij. *otīci* 635
prez. 3. jd. dij. *otklūčā* 753
ðtok 742, dij. *ótok*, n. dij. *ótoci* 697
otrāga 172
n-part. ž. jd. dij. *otrēšēna* 453
ðtrov 25, 731, 742, *ðtrōv* 731

ðtrōvan, st. *ðtrōvan*, ž. *ðtrōvna*, sr.
ðtrōvno 25
otròvati 25, *n*-part. m. jd. *ðtrovān* 25
ðtvor 743
imp. 2. jd. <*otvòri!*> 705
-*ov* 249–250, 275, 445, dij. -*ōv* 521,
571, 573, -*ovo* 302
dij. *ðvāmo* 753
<*ovī*> 653, dij. *evī* 715, dij. *ovō* 570,
709, g. dij. *ovjū* 307
òvca 557, 560, 562, 565, 628–629,
dij. *òvca/òvcā* 563, *òvca*, *òvsa* 564,
dij. *òvcā* 565, *òvca* 716, *ov-ca* 560–
561, A. *òvcu* 555, 629, L. dij. *òvci*
564, n. dij. *òvce* 564
òvcjū/òvcjī 569
<*Ovonjatti*> 701
<*Ozdrāviti*> 701
l-part. m. jd. *ozēbō* 755
dij. *òžica* 709

prez. 3. jd. dij. *pācā* 348
pādati 519, *pādāti* 522, dij. *pādāt*
519, prez. 1. jd. *pādām* 331, imp. 2.
jd/mn. *pādāj(te)* 331, *l*-part. ž. jd.
pādala 519
G. <*pākla*> 705
pālac 335, G. *pālca* 335, dij. *pālca*
564, g. dij. *pālācā* 751
pālež 447
pālīca 285
pāliti 447
pāmēt 282–283, 503, 506, 513–514,
754, 769, G. *pāmēti* 505–506, 513,
769, *nāpamēt* 282, DVI. *pāmēti*, L.
pamēti, *pāmēti*, I. *pāmēcu* 769
pāmētan 514, *pāmētan* 283, 503,
513–514, 516, 630, ž. *pāmētna*
515, dij. *pamētna* 514
pāmētovati 506, 513, *pāmētovati* 283
pāmītiti 506, prez. 1. jd. dij. *pāmītim*
571, 3. jd. dij. *pāmīti* 560, dij. *pāmīti*
564
dij. *pānō*, *pānō* 753
l-part. ž. jd. dij. *pānūla* 519

- paŋj* 400, *pāñ* 400, 406, dij. *pāñ*
 405–406, dij. *pāñ* 400, *nāñ* 571,
 G. *pāña* 400, 406, dij. *pāña*, *pāña*,
 dij. *pāñā* 406, n. dij. *pāñevi* 406
pāprāt 282–283, 506, dij. *pāpāt*, dij.
prāpāt 506, dij. *pāprād* 506, G.
pāprāti 506
papriti 126, prez. 3. mn. dij. *pāprē*
 128
 dij. *pāpār* 572
pār, G. *pāra* 24
pāra, g. *pārā* 24
pāra 24, 688
pāra 24, 226, G. *pārā* 24
pārati 24
pās 24, 407
pās 24, 340, 551–552, 623
 prez. 1. jd. dij. *pāsān* 709
 dij. *pāsī* 756
 dij. *pāstōrka* 564
pāstrva 423
pāša, nā. *pāšu* 32
pātiti, prez. 2. mn. *pātīte* 93
 dij. *patrūn* 709
pāučić 504, 513
pāučina 504, *pāučina* 280, *pāučina*
 517
pāučjī 512
pāūk 280–281, 504, 516, G. *pāūka*
 25, 504, 511, g. *pāūkā* 25
pāuzina 505–513
pāziti 519, dij. *pāzīti* 518, prez. 3. jd.
pāzī 25, 2. mn. *pāzīte* 519–520,
 imp. 2. jd. *pāzi!* 25, 1. mn. *pāzimo!*,
 2. mn. *pāzite!* 519, l-part. ž. jd.
pāzila 519, n-part. m. jd. *pāžen*, ž.
pāžena, sr. *pāženo* 640
pāžūh, *pāžūh*, *pāzuh* 513, dij. *pāžūgo*
 285, 524
pāžēñe 568
 dij. *čelā* 672, *чєла* 703, <*Cela*>,
 <*Cēla*>, <*Pcela*> 702, <*pcella*>
 702–703, 706–707, <*Pcsella*> 702–
 703, n. *чєле* 703, <*pcselle*> 703
 <*Pèchina*> 700
pēcīvo 189, 511, na. st. *pecīva* 189
 dij. *pećūrka* 571
pēc, 180, 407, 430, G. *pěci* 180, L.
pěci 430, dij. *peći* 296, 303, dij.
 (na) *peći* 542, I. dij. *s_pěci* 769, dli.
 dij. *pećimā* 547
pěci 62, 548, 634, 637–638, 771,
pěci 296, 430, 635–636, 771, dij.
pěc(i) 636–637, dij. *pěc* 636, dij.
pěc 637, 689, prez. 1. jd. *pěcem*
 770, 2. jd. *pěčeš* 293, 770, dij.
pěčeš 293, 368, *pěčeš* 368, dij.
pěčeš 367, *pečeš* 368, 3. jd. *pěčē*
 114, 368, 370, *pěče* 770, dij. *pěčē*
 368, 370, dij. *pečē* 365, 367, dij.
pečē 365, 368, dij. *nečē* 368, 1.
 mn. *pěčēto* 368, *pěčeto* 770,
 dij. *pečēto* 35, 368, *pěčeto* 368,
pěčeto 35, 57, dij. *pěčētō* 57,
 525, st/dij. *pečeto* 368, 771, dij.
pečētō 367, dij. *pečētō* 368, dij.
pečētō 371, 2. mn. *pěčēte*, 368,
pěčete 771, dij. *pečēte* 368, 771,
pečēte, *pěčēte* 368, dij. *pečētē*
 367, *pečētē* 371, 3. mn. *pěkū* 771,
 l-part. m. jd. *pěkao* 637, 771, ž.
 jd. *pěkla* 62, 634–635, 771, *pěkla*
 634–635, 771, sr. jd. *pěklo*, *pěklo*
 635, 637, m. mn. *pěkli*, *pekli* 637,
 dij. *pekl'* 639, n-part. m. jd. *pěčen*
 117, sr. jd. *pečeno* 117, <*Peceno*>
 705, gl. pril. sad. *pěkūci* 638, dij.
pěkūc(i) 635–636, st. *pekūci* 635–
 636, 638, dij. *pekūc(i)* 635–636,
 dij. *pekūci* 638
pedēsēt 30, 211, 689, dij. *pedēsēt*, dij.
pedēsēt 689, dij. *pedēs* 30
pělena 423, st. *pelēna* 429, *пєлєна*, n.
пєлєне 423
 prez. 3. jd. dij. *pějām* 343
pepělnica 568
pěro 85, 184, 679, dij. *perō* 85, dij.
něpo 115, <*pero*>, <*Pěro*>, <*Pěro*>
 704, G. <*pera*> 704, A. dij. *ŷ_nero*
 115, na. *pěra* 127, dij. *perā* 126, li.
 dij. *pěri* 383
 dij. *Pěro* 716, *Pěrō* 717

- pēt* 32, 82, 211, 246, 248, *ḷ_pēt* 246,
u_pēt 30, *ḷ_pēt* 30, 211, 467, <*Pēt*>
 647
- péta* 427–428, 694, g. dij. *pētū* 541,
 dij. *pēt* 82, dli. dij. *pètama* 471, dij.
petāmī 471
- pétak* 441, 604, dij. *pètāk* 737, G.
pétka 425, n. *pétci* 604
- dij. *pětao* 748
- Pëtar*, I. *Pëtrom* 25
- dij. *petēlka* 717
- dij. *pētī* 412
- pëtica* 467
- prez. 1. jd. *pètļām*, dij. *pètļān* 343, 3.
 jd. *pètļā* 344
- dij. *pètlic* 753
- Pëtra*, I. *Pëtrōm* 25
- dij. *Pëtrō* 751
- pētsto* 246, *pētstō* 245, 247–248, dij.
pet sat, *pétsāt* 248, dij. *pētstō*,
pētstōtīn(ā) 248, dij. *pētstō* 247
- prez. 1. jd. dij. *nēvaam* 557, 3. mn. dij.
pěvajū 755, *pěvū* 755, *l-part. m.*
 mn. dij. *něvālu* 519
- píce* 588, dij. *pīcé* 589
- dij. *pījānac* 713
- pijesak* 441
- pijétlov* 445
- A. *pīlu* 434, dli. dij. *pīlama* 471
- nā_Pilām* 520
- pīlic* 191
- dij. *pīpā* 710
- pīr* 227
- dij. *pisāmcē* 678
- pīsār* 498
- pīsati* 111, 498, prez. 2. jd. *pīšēš* 113,
 2. mn. *pīšēte* 111, *n-part. m. jd.*
pīsān 11, 130
- pīsmo* 422, 423, dij. *pīsmō* 678, na.
pīsma 127
- pīštati*, *pīštiti* 490, dij. *pištāti* 491,
 prez. 3. jd. dij. *pištī* 490
- prez. 2. jd. *pītāš* 347, 349, dij. *pītāš*
 342–343, 347, 369, 3. jd. dij. *pītā*,
- pītā* 343, 2. mn. dij. *pītāte* 112, 3.
 mn. dij. *pītājū* 112, aor. 2/3. jd. dij.
pītā 343
- pītati* 288
- pīti* 240, prez. 2. jd. dij. *pīješ*, dij. *pījēš*
 219, 3. jd. *pījē*, dij. *pīje* 550, aor.
 2/3. jd. *pī* 240, 550, imp. 2. jd. dij.
pīj 406, *l-part. m. jd. pīo* 744, 771,
 ž. jd. *pīla* 182, 635, 744, 771, dij.
pīla 182, 771, dij. *pīlā* 296, 481,
 635, dij. *pīla* 481, 636, sr. jd. *pīlo*
 182, 744, 771, *pīlo* 182, 771, dij.
pīlo 182
- G. dij. *pītla*, dij. *pītllā* 711
- pīuce* 245
- pīvnica* 467, 520
- pīvo* 245, 468
- pījga* 226
- pījna* 180, 226, g. dij. *pījēnā* 754
- pījēnēz* 281, 504, dij. *pējēz* 284, *penez*
 282, G. *pījēnēza* 504, n. dij. *pīnēzi*,
 g. dij. *pīnēzā*, dij. *pīnēzā* 505
- L. *ò_pjesmi*, *o_pjēsmi* 29
- plāca*, dij. *plāča*, dij. *plāca* 719
- plākāt*, n. *plakāti* 25
- plākati* 25, 228, dij. *plākāti* 524, prez.
 2. jd. *plāčēš* 412, *l-part. ž. jd. dij.*
plākāla 519
- plāmēn*, *plamen* 639
- plāmsati* 639
- plāmtjeti* 639
- planìn-*, *plānin-* 768, N. *planina*
 186, 189, 249, 768, <*planina*>,
 <*Planina*>, <*Plannina*> 186, G.
planinē, D. *plānini* 768, A. *plāninu*
 249, *plāninu* 186, st. *nā_planinu*
 32, V. *plānino!*, L. *planini* 768,
 <*ūplanini*>, <*u planini*> 186, I.
planinōm 768
- plāšiti* 229
- l-part. m. mn. dij. plātīli* 716
- plátno* 86, 244, 422
- plāvjeti* 490
- dij. *nleħē* 115, <*Plecchje*>, <*Plēche*>,
 n. <*Plēchi*> 704, l. dij. *pò_pleci* 127,
 540

- plèsti*, dij. *plèst* 688, prez. 1. jd. dij. *pletēm* 644, 3. jd. dij. *plète* 679, 3. mn. dij. *plètū* 754, dij. *plètū* 755, *l-part.* ž. jd. *plèla* 398, *plèla* 398
 prez. 1. mn. *plèšēmo*, *l-part.* m. jd. *plésao* 773
 dij. *plīvāč* 515
l-part. m. jd. dij. *plīvō* 755
 dij. *plòd't*, prez. 1. jd. dij. *plòdīm* 126, 3. jd. dij. *plòdi* 128
Plòmīn 194
 dij. *плѡчнām* 521
L. plòtu 300
 <*Plòviti*> 701, *l-part.* m. mn. dij. *plòvili* 57, 525
 dij. *plučica* 189
plüg 228, dij. *plüg* 220
plēva 226
plūsak 243, *plūsak* 243
 prez. 2. jd. *plūjēš* 161
pò- 742
l-part. m. mn. dij. *pòbiglī* 57, 525
l-part. m. mn. dij. *pòbijālī* 57, 525
 prez. 3. jd. dij. *pobojī* 492
l-part. ž. jd. dij. *pòčastīla* 57, 525
 prez. 3. jd. dij. *pòčēšlā* 344
st/dij. počėti 428, dij. *počėti* 634,
 aor. 3. jd. dij. *pòčē* 550, 1. mn. st. *počésmo* 550, 2. mn. st. *počēste* 550, 3. mn. st/dij. *počēsē* 549, 635,
 st. *počēsē* 550, *pòčēsē* 635, imp. 2. jd. <*pōcni*> 705, *l-part.* m. jd. *pòčeo* 428, *nī_počeo*, *i_pòčeo*, *ī_počeo* 34,
 ž. jd. *pòčēla* 635, dij. *počēla* 428, 436, 635, dij. *počēlā* 436, 635, dij. *nòčēla* 753, sr. jd. *pòčēlo* 428, 436, 635, m. mn. *pòčēlī* 232, *pòčēli* 635, ž. mn. *pòčēle* 635
l-part. ž. mn. dij. *pòčinūle* 519
pòd 118, 172, <*Pòd, òda*> 705, G. *pòda* 118, dij. *podā* 96, <*pòdda*> 705
pòd- 742
g. podātākā, pòdātākā 28
 prez. 1. mn. dij. *podgrijāvāmo* 752
 imp. 2. jd. *podijeli to!* 484
 prez. 3. jd. dij. *podivlā* 348
 imp. 2. jd. dij. *pòdmažī!* 57, 525
pòdnē, pòdne 234
 prez. 2. jd. *pòdnosīš*, dij. *podnōsīš* 750
 <*Podobiti-se*> 701
pòdrāvskī 566–567
 dij. *Podtrēskavice* 709
pòdvožnāk 743
 imp. 2. mn. *podřžite!* 689
pògača 194, dij. *pogāca* 220
 dij. *pogān* 574, dij. *pogānin* 709,
 <*Pogān*> 709, G. dij. *pogāna* 574
pogíbeļ 448
 aor. 1. jd. dij. *pogñnūh* 520
 <*Poglāviza*> 700
pòglēd 317, 450
l-part. m. mn. dij. *pogrīšīli* 711
pòjās 340, 508, 551, G. *pòjāsa* 264,
dō_pojāsa, dō_pāsa 360, n. *pòjāsi*,
pòjāsovi 508
 dij. *pojedīnī* 709
pókaz 742
 imp. 2. jd. *pokāži!* 29, dij. *pokāž!* 29,
 dij. *(po)kāž!* 688, dij. *pòkāži!* 674,
 dij. *pòkāži!* 755
pòkoj 742
pòkojan 391, ž. *pòkōjna* 567, odr. dij. *покојни* 571
 dij. *pokōj_mu dūši* 31, *pòkoj_mu dūši* 742
pòkōjnīk 567
 dij. *pokolēbat* 344, prez. 3. jd. dij. *pokolēbā* 344
pòkora 359, <*Pokōra*> 700
 prez. 2. jd. *pòkosīš* 128
pokrīvāč 498
pokrīvati 498
 dij. *pokūpīh* 520
l-part. m. jd. dij. *pokupovō*, dij. *pokupovō*, dij. *pòkupovō* 674
pòkušāj 24
pòkušati, imp. 2. jd. *pòkušāj* 24
pòlača 194

- dij. *pòlačǎrskǐ* 751
dij. *Pòlačār* 751
dij. *polānde* 708
prez. 2. jd. *pòložĩš* 127, dij. *polđžĩš* 398, 3. jd. *pòložĩ* 128, 1. mn. *pòložĩmo* 130, 193, dij. *polđžĩmo* 126, 2. mn. *pòložĩte* 121
polūtān 188
pòlje 73–74, 86, 234, *pòljě* 232, <*pòlje*> 700, *ũ_pòlje* 73, 74, 711, dij. *u_pòlje* 219, *ĩ_u_poje* 34, G. *ĩz_poļa* 86, L. *pđ_poļu* 302, na. dij. *poļā* 372, 530, dij. *poļā* 380, 529–530, 545
Poļica 189
poļoprĩvreda, dij. *poluprĩvreda* 30
pòļskĩ 391
pómak 742–743, *pòmak* 742
prez. 1. mn. dij. *nomāžemo* 648
l-part. m. jd. dij. *pomladĩl* 183
pòmōc 35, 231, 233, 769, *pomoći* 688, GDVI. *pòmōci*, L. *potōci* 769, na. *potōci* 35, 743, *pđmōci*, I. *pđmōcu* 769
inf. dij. *potōci* 635
prez. 2. mn. *pđmrěte* 569
I. dij. *пoндěлкeм* 571
dij. *Pónikve* 697
dij. *u_pònor* 696, <*Ponòr*> 702
pónos, *pònos* 451, 742–743
pónosan, *pònosan* 743
<*Ponòsitti*> 700
<*Ponòviti*> 700
<*Ponùditi*> 701
dij. *poñāva* 574, <*Ponjàva*> 700
dij. *poñāvka* 574
pòp 76, 94, 172, 365, 406, 766, *nĩ_pop*, *nĩ_pòp* 373, G. *pòpa* 94, 406, 766, dij. *dđ_popa* 714, <*Pòp*>, <*òpa*>, <*poppa*> 705, DL. *pòpu*, V. *pòpe*, I. *pòpom*, 766 n. *pòpi* 350, *pòpovi* 350, 766, dij. *popòvi* 350, <*pòpi*> 705, g. *pòpōv(ā)* 350, *pđpōvā*, *pòpōvā* 766, dij. *ũ_popōvā* 34, a. *pòpove*, v. *pòpovi*, dli.
pòpovima 766, dij. *popòvĩma* 520, i. dij. *pòpĩ* 763
Popèchi 701
pópis 742–743
pòpiti 241, prez. 1. jd. *pòpijēm*, *ně_popijēm* 770, aor. 2/3. jd. *pòpĩ* 241, *pòpĩ* 550, *l-part.* m. jd. *pòpĩo* 744, *ž. jd.* *pòpĩla*, dij. *popĩla*, 635, 744, dij. *popĩlā*, (*po*)*pĩla* 636, sr. jd. *pòpĩlo* 635, 744, m. mn. *pòpĩli*, *ž. mn.* *pòpĩle* 635
<*Poplàsciti*> 701
pòpòvskĩ 569
prez. 1. jd. dij. *popušājēm* 709
pòreći 638, *l-part.* *ž. jd.* *pòrekla*, dij. *porèkla* 635, 638, *porèkla* 638
dij. *poròd*, G. dij. *poròda* 83
dij. *póručnik* 697
prez. 3. jd. dij. *posādĩ* 709
Pòsavac 566
Pòsavina 566
Pòsāvka 566
pòsāvskĩ 565–566
l-part. m. jd. dij. *posějo* 714
<*Posìpati*> 701
<*Posissati*> 701
pósjed 742–743
pósjednik 743
pòskok 742
<*Poslatti*> 701
dij. *posó* 715, G. dij. *poslā* 712, <*pōsla*>, <*pòsla*> 705
prez. 2. mn. *pòspěte* 569
<*Posratti*> 701
pòsred, *posrèd* 31, *nocpèd* 31
dij. *pòst't* 126, prez. 1. jd. dij. *pòstĩm* 126
pòsteļa, *pòsteļa* 359
pòstojati, prez. 3. jd. *póstojĩ*, *postòjĩ* 458
pòstòjbina 567–569, st/dij. *postòjbina* 569
prez. 3. jd. *poškàklā* 348
l-part. *ž. jd.* dij. *nóшлa*, *nòшлa* 694

- prez. 1. jd. dij. *potégnēm* 708
pòtok 317, 350, 717, 742, dij. *Pòtok*
 695, dij. *pòtok* 717–718, *pótok* 572,
 dij. *pótok* 717, <*Potòk*> 702, n.
pòtoci 766, g. *pòtòkā* 350, 386
 prez. 3. jd. *pòtonē*, aor. 2/3. jd. *pòtonū*
 550
pòtrēs 674
 prez. 3. jd. *pòtrübī* 487, 1. mn.
pòtrübīmo 128
 prez. 3. jd. dij. *povājā* 709
l-part. ž. jd. dij. povēla 635
povláčiti 474
pòvrat 317
pòvratak 318
noeṗx 31
 dij. *povúć* 688
 <*Poxàliti*> 701
l-part. m. jd. pòzaspao 268
n-part. m. jd. pòzdravļen 219
 prez. 1. jd. *pòznām* 346, 347,
 dij. *poznām*, *pòznān* 346, dij.
ně_poznān 346, 2. jd. *pòznāš*,
pòznāš, dij. *ně_poznāš* 347, 3. jd.
 dij. *ně_poznā* 346
pòzvān, sr. *pòzvāno* 516
 prez. 3. jd. dij. *pòžaņē* 220
 aor. 2/3. jd. *požīve* 550
prāg 54, 81–82, 86, 91, 228, 245,
 627, G. *prāgā* 527, L. *prāgū* 543,
na_prāgu, n. *prāgovi* 765, g.
prāgōvā, *pragov* 275
prāh 441–442, 744, dij. *prāu* 744
prāmēn 227
prāne 588
Prāpātнице 283, *Prāpatnice* 506
prāsād 248, 508
prāse 238, 248–249, G. *prāseta* 238,
 249, *prāsēta* 520, dij. *npācēma*
 520
prášak 441
prāti 228, prez. 1. jd. *pērēm* 411, 2.
 jd. *pēreš* 411, *pērēs* 17, 411, 2. mn.
pērete, *pērēte* 109, *l-part. ž. jd.*
prāla 17, sr. jd. *prālo* 17, 228, 234
prāv 568, odr. *prāvī*, dij. *prāvī* 330,
 dij. *npāesu* 330, <*prāvi*> 647
 dij. *npāeuilo* 522
prāvda 568, dij. *prāvda* 563
 g. *pravoslāvācā*, *pravòslāvācā* 690
prājeti, *prājeti* 489
prādoņa 458
pred- 456
 dij. *prēdānōst* 751
 prez. 2. jd. *prēdeš* 454, 3. jd. dij. *prēdē*
 368, 1. mn. *prēdemo*, dij. *prēdēmo*
 28, dij. *prēdēmo* 28
prēdīvo 249, 511, 516
prēdstava, *prēdstava* 456
prēda 87
-prēgnuti 472
prēgrada 456
prēkid 451
 dij. *prēkučēr* 755
prēļev 451
 prez. 3. jd. dij. *preokrēnē* 709
prēpelicār 515
prēskok 451
prēstar, *prēstār* 21
prēsulaka 456
prētplata 456
 prez. 3. jd. *prētīpī*, *pretīpī* 492
 dij. *Previš* 709
pri- 456
n-part. m. jd. dij. prīvarēn, *prēvaren*
 572
prī- 742
prībor 451, 742
 dij. *prīčāt* 711
l-part. m. jd. prīdobio 268
 imp. 2. jd. *prīdžī!* 689
prīgoda 427, 462, *prīgoda* 455–457
prīgovōr 250
 dij. *prījatēļ* 572, g. dij. *prijatéļā* 715
 n. <*prjateglize*> 700
prijatēļskī 566, 569
prijatēļstvo 568
prījava 358, 456–457

- prije-, pre-* 451, 456, *prijé-, pré-* 742
prijédlog 450
prijéglas 743
prijéko 249
prijékor 451
prijélaz 451
prijélom 451
prijénos 451
prijépis 451
prijépor 451
prijévara 456, *prěvara* 456–457
príkaz 742
 <*prikinnút*> 647
príličiti 458
prílika 455–457
prílog 450
prímjesa 456
prínos 742
príredba 457
príroda 456
prísega, prěsega 456
 <*Pri-stàti*> 701
prístojati_se 458
prìvreda 30
prízor 742
 dij. *přkno* 745
 dij. *přlāvo* 521
prlāvština 568
prò- 742
 prez. 2. jd. dij. *npouēdūu, npouēdūu*
 715
l-part. ž. mn. dij. pròcvāle 57, 525
 prez. 3. jd. dij. *procvjētā* 347
 prez. 3. jd. dij. *pròčitā*, 1. mn. dij.
pròčitāmo 344
pròdaja 30
 <*pròdat*> 701, prez. 3. jd. *pròdā*, aor.
 2/3. jd. *pròdā* 550, *l-part. sr. jd.*
pròdālo 638
 prez. 3. jd. dij. *prodājë_se* 709, *l-part.*
m. jd. dij. prodāvā_se 709
pròdrēm 585, *l-part. m. jd. pròdrō* 746
pròglās 743
 prez. 3. jd. *prògutā* 344
pròizvōd, proizvod 674
 dij. *pròjdě* 292, 752
pròklēti, st. proklēti 635, aor. 1. jd.
pròklēh 635, 2/3. jd. *pròklě* 549,
 dij. *pròklē* 550, 1. mn. *pròklēsmo,*
st/dij. proklēsmo 635
proklētiņa 466
proklētstvo 425
l-part. ž. jd. dij. pròlila 182
 prez. 3. jd. dij. *prolīstā* 348
 <*Proljētje*> 700
Pròmina 194
 prez. 3. jd. dij. *promiňň* 434
pronàlazak 451
 dij. *pròpanūt* 519
própis 742
pròpisan 26, *própisan* 26, 742, ž.
pròpīsna 26
propísati, n-part. m. jd. pròpīsān, ž.
pròpīsāna 26
prórok, pròrok 742
pròsiti 743, <*Pròsiti*> 700, <*Pròsiti*>
 701
prósječan 21
da_prostíte 743
pro-strijéti 179
 imp. 2. mn. dij. *prošētājte* 709
próšņa 743
 <*Protèchi*> 701
 prez. 3. jd. dij. *protégnē* 715
 <*Protìsnuti*> 701
provodāžija 568
prózor 742, dij. *Pròzor* 702, <*Prozòr*>
 702, G. <*prozòra*> 700
pro-ždrijéti 179
přst 639
přstěn 639, n. dij. *nřcmēni* 640
přštati 490
 dij. *prūcé* 574
 A. *prúgu* 427, dli. dij. *prúgama* 471
 <*Pscèniza*> 700
 <*psòvati*> 701
 G. dij. *psòvkě* 574

- pš'rt* 31
 prez. 1. jd. dij. *psùjěm* 290
přca 216, 285
přčār 285
pūcañ 242
pūcati 242
pūn 169, 216, 572, dij. *pūn* 556, 572,
 dij. *pūn* 566, ž. *pūna* 169, sr. *pūno*
 712
pūpak 442
pūst 488
pūstara 194
pūstiti 415, 480, 485–486, 488, dij.
pūštiti 486, prez. 1. jd. dij. *pūštīm*,
 3. jd. dij. *pūstī* 486, imp. 2. jd.
pūsti!, dij. *pūst!* 29
pūstoš, *pūstōš* 449, G. *pūstoši* 162
pūšāč, dij. *pūšāč* 207, 515
pūšiti 207, 515, dij. *núuyǎhu*,
núuyǎhu 753, *nè_pušim* 361
 dij. dli. *pūškāma* 520, *nǎukāma*,
nǎukāma 520
pūt 466, dij. *pūt* 152, 376, <*pūt*> 647,
 702, g. dij. *pūtěvā* 753
 G. *pūti* 433
pūtič 466, dij. *pūtič* 487
pūtnica 515, dij. *pūtnica* 376
pūtničkī, dij. *pūtničkī* 515
pūtnik 515, dij. *pūtnik* 376, dij. *pūtnik*
 754, G. *pūtnika* 515, V. dij. *pūtniče*
 754
pūto 179
 prez. 3. jd. dij. *pūtujě* 338
 G. dij. *pūžā*
pūžev, -a, -o 445

ràbota 361, 419, 444, 459, 462, 497,
rabota 323, dij. *rābōta* 446, 462,
rabōta 678
rāba 459, A. *rābu* 434
rābiti 459
racionālno (ekspresivno), *rācionālno*,
 dij. *racionālno* 31
 prez. 1. jd. dij. *račūnām* 646

rād 249, n. *rādovi* 35, 172, 249, dij.
rādovi 35, 172, *pādoeu* 36
rādīč 191
radijātor 30
rāditi, dij. *rādt* 689, prez. 1. jd. dij.
rādīm, dij. *rādīm* 756, *pādu.m* 648,
pādu.m 753, 2. jd. dij. *rādīš* 753,
 3. jd. dij. *rādī*, dij. *rādī* 753, 1. mn.
 dij. *pādu.mo* 648, *l-part.* m. mn. dij.
rādīli 748
 dij. *rādosān* 573
rāj 565, *ù_rāj* 554
rājskī 582
rāk 87, 227–228, G. *rāka* 227
rāk 299
rāka 87
rākijica, dij. *rakijica* 189
rākita 70, 468, <*rakitta*> 699, g. dij.
rakīt 349
rālo 70, 169, 179, 229, <*rallo*> 704
rāme 70, 231, 524, *nā_rame* 231,
 684, dij. *na_rāme* 231, 684, dij.
nā_rāme 524, <*ramme*> 704, na.
 dij. *ramēna* 384
rāna 226–227, 568, <*ranna*> 703
 aor. 3. mn. dij. *rāniše* 520, *l-part.* ž. jd.
 dij. *rānila* 519
 prez. 1. jd. dij. *rānīm* 126
 odr. *rānī* 330
rānica 522
Rānko 568
rāno 97
rānenica 515
rānenik 515
 prez. 3. jd. dij. *raskomādā* 348
 dij. *rāskorāk* 713
rāskoš 451
raspélo 420, 767, na. *raspéla* 127,
 189, 767
 dij. *rāst* 26
rāstava, *rāstava* 456
rāsti 431, 436, prez. 2. jd. *rāsteš* 454,
 dij. *rāsteš* 436, 3. jd. dij. *rāstē* 714,
 755, dij. *rāstē* 712, imp. 2. jd. dij.

- rást!* 26, *l-part. sr. jd. ráslo, ráslo* 420
Rástušje 457
rasúlo 420
rät 28–29, *u_rät, ù_rat* 28–29, 31
rätär 27, 513, 515, *G. rätära* 513, 515, *n. rätäri* 566
rätárov, ž. rätárova 515
rätärskī 515, 566
rätīšte 192, 521, *dij. rätīšte* 192
rätņica 515
rätņičkī 515
rätņīk, G. rätņīka 515
raunīca 189
raunòdušan, rāvnodūšan 674
raz- 456, *ráz-* 742
prez. 3. jd. rāzbježī, dij. rāzbjèžī 492, *imp. 2. mn. rāzbjèžite_se!* 689
rāzbōjnīk 567
prez. 3. jd. dij. rāzboli 492
rāzbor 451
rāzglas 743
rāzgovōr 755
razīna 150, 249, *rāzina* 150, *A. rāzinu* 150, 249
rāzlika 456
rāzlog 450
rāzmač 742, *L. dij. rāzmāku* 711
razmišļati 34
odr. dij. rāznī 459
imp. 2. jd. rāzrijedi to! 484
rāzudba 457
rāzūm, G. rāzūma 509
prez. 1. jd. rāzūmijēm, ne_rāzūmijēm, dij. nē_rāzumīm 347
rāž 407
rāžaņ 442, *dij. rāžaņ* 572
dij. Rčānin 512
na. rebrīca 189
dij. rébro 693, *pebṛṇ* 115, *<Rèbro>*, *<rebro>*, *<rèbro>* 704, *na. dij. rēbra* 127, 383, *dij. rēbra, rēbra* 383, *g. dij. rēbārā* 351, *rebārā* 351, 715, *dij. rebārā, dij. rēbār(ā)* 366, 388
rēci, rēci 35, 638, *dij. rēc* 689, *dij. rijēt* 664, *<rijēti>* 647, *prez. 3. jd. rēcē, aor. 2/3. jd. rēče* 550, *imp. 2. jd. rēci!*, *dij. rēc!* 688, *l-part. ž. jd. rēkla* 398, 635, 637–63
rečēnica, G. rečēnīcā, rečēnīcā 30
rēdan 244
dij. n. rēdovi 711
l-part. m. jd. dij. rēkao 638, *ž. jd. dij. rēkla* 34, 398, 635, 638
rēmēn 232, 639
rēpa 226
rēsa 82, *A. rēsu* 427, 434
rēšētkā, dij. rēšētkā, dij. rešētkā 579
rešēto 579, 767, *dij. rēšeto* 712–714, *dij. rešetō* 712, *dij. rešeto* 693, *dij. peuēmo* 115, *<rescetto>* 704, *G. rešēta* 129, *na. rešēta* 127, 129, 767, *rešētā* 545, *dij. rešētā* 127, 546, *dij. rešēta* 383, *dij. rešēta* 383
prez. 2. jd. rēves 411
rēzati 507, *n-part. m. jd. rēzān* 504, 507, *ž. jd. rēzāna* 504, 513
rēžati 490
rība 87, 226, 767, *<ribba>* 703, *G. rībē* 767, *G. rībē* 338, 759, *D. rībi, A. rību* 767, *V. rībo, L. rībi, I. rībōm* 768, *pūbōm* 753, *na. rībe, g. rībā* 767, *v. rībe* 768, *dli. rībama* 767–768, *dij. rībām* 520
dij. rībār 756
dij. rībarskā 756
rībīč 282
rībīč 282
rībīč 282
dij. rībīnāk 754
rijēč 568, *<rijēc>* 647, *na. <Rīci>* 653, *dli. dij. ričma* 547
rijediti, dij. ridit 484
rijēka 36–37, 82, *dij. rijēka* 36–37, *ri-jē-ka, riēka* 37, *rjēka* 36–37, *rika* 37, *<Rjēka>* 647, *dij. réka* 37, *dij. pūjēka* 115, *G. dij. puekē* 115, *dij. ka_Pēkē* 500, *A. rijēku* 427–434, *g. dij. rēk, rīk* 82

Rīm, dij. *Rīm* 105, <*Rīm*> 647, G.
Ríma, dij. *Rīmã* 105
rimokàtolik 30
<*Rīmski*> 647
rīs 169, 216, *rīs* 416
rjècca 568
rječica 567, 561
ròb 459, <*Ròb*> 705, G. *ròba* 459,
<*òba*> 705
<*Ròd*> 702, G. dij. *ròda* 219
ròda 741
ròditěļskī 566, 569
<*ròditi*> 701, *l*-part. ž. jd. *ròdila* 638,
n-part. m. jd. *ròden* 30
ròg 86, 172–173, 766–767, ž. *ròg* 766,
<*rògh*> 647, G. *ròga* 172–173,
766, D. *rògu*, V. *ròže*, L. *rògu*, I.
rògom 767, n. *rògovi* 766, *ròzi*
767, g. st. *rogóvã*, *rògòvã* 766,
rógã, a. *rògove*, *ròge*, *zã_roke*, dli.
rogòvima, *rògòvima*, *ròzima* 767
rògoña 458
ròj, dij. *ròj*, G. dij. *ròja* 401
dij. *ròmīnča* 709
dij. *ròn't* 126, <*Ròniti*> 700
dij. *Ròpār* 751
dij. *Ròpārka* 751
dij. *ròpārskī* 751
ròsa 428, <*Ròsa*> 704, A. *ròsu* 147–
148
rúb 32, 409, A. *nã_rúb* 32, L. dij.
na_rúbù 711
rùbača 361
rúćak 442, *rúć-a-k*, G. *rúć-ø-ka* 233,
dij. *rūčkã* 711
dij. *rūčãt* 711, *l*-part. ž. jd. dij. *rūčãla*
710
rùćica 466
rùćka 339, 395, 442
rùćnī 502, 569
rùćnik 194, 498, G. *rućníka* 194
rúda 466, A. *rúdu* 434
rùdača 466
rúdjeti 490

rúdo 420
rúgati 473
rugòba 459
rùho 229
rúka 26, 52–53, 56, 427, 436–437,
442, 466, 471, 498, 502, dij. *rúka*
52, 116, dij. *rúkã* 710, dij. *rúka*
713, dij. *rúkã* 52–53, 57, 116, 419,
430, 436, 438, 499, 666, 710, 712,
rúka 429, 716, <*rúka*>, <*rúka*>
647, <*rúka*> 706–707, G. *rúkē*
436, 483, 493, 499, 666, dij. *rúkē*
493, 498–499, 666, dij. *rúkē* 493,
dij. *rúkē* 666, dij. *rúkē* 686, dij.
rukē 498–499, 665–666, *rúkē*
666, *rúkē* 499, *rukē* 570, D. *rúci*
436–437, A. *rúku* 26, 82, 240,
429–430, 436–437, 471, 666, 713,
716, *nã_rúku* 97, dij. *ù_rúku* 755,
<*rúku*> 541, 647, <*rúku*> 647,
V. *rúko!* 436, L. *rúci* 436–437, I.
rúkōm 436, 483, 493, 499, 666,
dij. *rúkōm* 483, 498, 666–667, dij.
rúkōm 493, dij. *rúkōm* 667, dij.
rúkōm 499, 498–499, *rukōv* 499,
553, *rúkōn* 499, *pýkōm* 649, na.
rúke, g. *rúkū* 120, 126, 128–129,
307, 436, 471, 499, 541, 666, dij.
rukū 120, 296, 307, 436, 498–
499, 666, *rúkū* 120, 499, dij. *rúkū*
120, 126, 541, 754, dij. *rúkū*, dij.
rúkū 126, dij. *rūk* 82, 240, v. *rúke!*
436, *nã_na_rúke* 97, dli. *rúkama*
26, 436, 471, dij. *rukãm*, *rukãma*
436, dij. *rukãh* 436, dij. *rukãmi*
346, <*rúkami*> 700
G. *rukáva* 437, li. dij. *rukãvī* 126
ù_rupu 32, dli. dij. *pò_rupãm* 520

sa-, *sà-* 742
sãbor 451, 742–743
l-part. m. jd. *Sãbrao_se* 34
dij. *Sacīvīšće* 193
prez. 1. jd. dij. *sačūvãm* 645, dij.
sačūvam 661, dij. *sačūvãm* 714,
dij. *sàčūvãm* 754

- sàčūvānōst* 751
sād 442, <*Sād*> 654
 dij. *sadā* 679
sāditi 482, 743, dij. *sādit* 479, dij.
sādit 493, dij. *sādīt* 482, prez. 2.
 jd. dij. *sādīš* 480, 483, dij. *sādīš*,
sādīš 483, 3. jd. *sādī* 493, dij. *sādī*
 65, 672, dij. *sādī* 65, 492–493,
 672, 763, *sādī* 672, 763, 1. mn. dij.
cādu.mo 648, imp. 2. jd. dij. *sādi!*
 480, *sādī!* 483, *l-part.* m. jd. dij.
sādīl 483
sādña 743
 prez. 2. mn. *sāhnēte* 111
 L. dij. *na_sājmu* 711
sakō, *sākō* 685
 <*sallo*> 704
sāma 710, dij. *sāmā* 679, 710, *samā*
 710
sān 218, 406–407, 562, dij. *sān* 574,
 G. *snā* 96. dij. *snā* 574
 prez. 1. jd. dij. *sānān* 343
sārma, dij. *sārma* 741
capēd 32
sāstojati.se 458
Sāva 105, A. dij. *pod_Sāvū* 711
savijača 466
savijati 466
sāziv, *sāziv* 742
l-part. ž. jd. *sāznala* 183
 G. dij. *sēbe*, D. dij. *sēbi* 548, dij. *sebī*,
sebī, dij. *sebī* 548, I. dij. *sōbōm* 753
sēdam 211, 220, 509, ū_ *sedam* 211,
 dij. *sēdān* 572
sedamdēsēt 211
 na. *sēdla* 127
 dij. *sēdlat* 344, prez. 1. jd. *sēdlām*,
 dij. *sēdlān*, dij. *sēdlān* 343, 3. jd.
 dij. *sēdlā*, 1. mn. dij. *sēdlāmo* 344,
 imp. 2. jd. dij. *sēdlāj* 343
 dij. *sēdmī*, dij. *sēdmī* 412, *sedmi* 388
-ségnuti 472
seliti 126, 128, dij. *sēl't* 126, prez.
 1. jd. dij. *sēlīm(se)* 128, 2. jd. dij.
sēlīš 125, 1. mn. dij. *sēlīmo* 126
 dij. *sēlīšte* 193
sēlo 56, 94, 184, 696, 714, 753, dij.
selō 85, 124, 678, dij. *sēlo* 713,
 dij. *sēlō* 679, dij. *sēlo* 695, 734,
 dij. *sēlō_je* 753, *cē.ño* 115, <*selo*>,
 <*Sēlo*> 704, G. *sēla* 94, 129, 546,
 dij. *do_sēla*, dij. *od_sēla* 696,
 <*sēla*> 704, A. dij. *ŷ_cēño* 115, L.
 dij. *selū* 712, *no_cēñy* 571, <*sēlu*>,
 <ū *selu*> 704, I. dij. *selōm* 233, na.
sēla 62, 120, 127–129, 377, 380,
 383, 541, 546, 767, *sēlā* 123, 526,
 528, dij. *sēlā* 123–126, 304, 528–
 529, 539, 545, dij. *selā* 123–124,
sēla 127, 767, a. *u_sēla* 129, *u_sēla*
 127, g. dij. *sēlā* 127, dij. *sēl* 379
sēļāčkī, st/dij. *sēļāčkī* 566
sēļāk 556, st/dij. *sēļāk* 556, 655, /
sēļāak, *sēļāakl*, dij. *sēļāk* 655, dij.
sēļāk 755, G. *sēļāka*, st/dij. *sēļākā*
 566, n. dij. *sēļāci* 716
sēļākov, ž. -a, sr. -o 445
sēļani 520–521
seōba 690–691
seōce 690–691
sēstra 167, 679, 682, 693–697,
 706–707, 708, 710, 717, *sēstra_je*
 694, *i_sēstra*, dij. *sēstra* 681–682,
 693–694, 698, 717, dij. *sēstra*
 693–694, 697–698, dij. *i_sēstra*
 693, dij. *sestrā* 673, 678–679, 681,
 706–708, 710–711, 716, *sēstra*
 681–683, 691, 696, 716–718, dij.
sēstra 718, <*seftra*>, <*sēstra*>,
 <*Sēstra*> 702, <*Sēftra*> 702, 706,
 G. dij. *sēstrē* 694, dij. *sestrē* 644,
 na. *sēstre* 91, A. *sēstru* 167, dij.
sestrū 118, I. dij. *sestrōm* 535, dij.
sestrōm 661, dij. *sēstrōm* 661, 714
sēstrica 99, <*Sestricca*> 700
sēstrin 187, dij. *sēstrin* 188, dij.
sēstrīn 571–582, dij. *sestrīn* 187,
 574, ž. dij. *sestrīna* 187, sr. dij.
sestrinō 187
sijēčań 242
sijēno 241, dij. *cēno* 174

- dij. *cùjāmu* 519, prez. 2. jd. *s̀jēš* 412,
l-part. m. mn. dij. *sijali* 219
sīlan 565
<*silla*> 703
sīn 173, 226, 230, 238, 441, 513, dij.
cūn, G. *sīna* 173–174, 226, dij.
cūna 174, n. *sīnovi* 74, 219, 226,
230, 373, g. dij. *sinōv* 371, d. dij.
sinovōm 366
sīnak 99, 441, G. *sīnka* 99
sīnov 513, 515
sinovac, G. *sinovca* 99
dij. *siñōrīna* 646
sīpiti 490
<*sippa*> 703
sīr 227, 639, dij. *sīr* 572, 574, dij. *sīr*
574, 661, dij. *sir* 220, G. *ì_sira* 34,
dij. *sīra* 574
<*Siromāh*> 702
<*Siromāsciti*> 701
sirōta, A. st. *sīrotu* 259
dij. *sit* 220
sīto 169, 275, g. *sītā* 275
sívjeti 490
dij. *sijājān* 572
sjēčīvo 249, 511
sjēči 511, prez. 1. jd. dij. *sīčēm* 368,
dij. *siječēm* 716, 3. mn. dij. *sjēkū*
715
imp. 2. jd. *sjēdi!*, *sjēdi!*, dij. *sjēd!* 637,
689, dij. *sjēd!* 689, 2. mn. *sjēdite!*,
dij.
dij. *čēðā.ño* 522
sjēd(i)te! 689
sjēditi 489–490, st. *sjedjeti*, dij. *sedēt*
489, prez. 1. jd. dij. *sjedīm* 715,
2. jd. dij. *sjedīš* 498, 3. jd. *sjedī*
666, dij. *sjedī* 666, 756, 1. mn. dij.
sjedīmō 716, 3. mn. dij. *sjedū* 570
dij. *sjedōč't* 126
dij. *sjedok* 695
sjēkira 768, <*sjekirra*> 699, 703, G.
sjēkirē 768, g. dij. *sikīr* 349
sjēnica 189
sjēnka 568
sjētva 399
sjēvēr 639
sjēverina 639
-*skī* 515, 566, 581–582, -*ski* 569, pril.
-*skī* 567
odr. dij. *skōrī* 97, sr. jd. *skōro* 97, 253,
dij. *skorō* 97
Skrādīn 194
skřbiti 490
skúpōst 447
slāb 82, 93, 103, 770, ž. *slāba* 82, 93,
770, *slābā* 415, *slāba*, sr. *slābo*,
slābo 93, 770, odr. *slābī* 770, ž.
slābā 415, 552, komp. *slābijī* 103
slābjeti 557
slādak 224
g. <*Sladostī*> 653
slāma 216, 220, 226, 565, 568, dij.
slāma 373, <*slamma*> 703, G. dij.
сламē 220, A. *nā_slamu* 361
slāmčica 568
slāmka 565, 568–569, dij. *slāmka*
564, dij. *slāmka* 661, dij. *slānka*
564
slānac, g. *slānācā* 351
slāva 87, 97, 226, <*slavva*> 703
slāvan, st. *slāvan* 565, dij. *slāvān* 572,
ž. *slāvna* 565
slāviti 97
dij. *Slāvko* 563
slezēna, dij. *slēzena* 463, dij. *slezēna*
693, <*slezena*> 699, <*Slječēna*> 705
dij. *slijéd't* 126, prez. 3. jd. *slijédī* 128
n. *slijēpci* 424
slijēpjeti 490
slīka 457, <*slikka*> 703
<*slimme*> 704
slīna 226, <*slinna*> 703
slīnavac, n. *slīnāvci* 565
dij. *Slīvnō Rāvnō* 751
<*slivva*> 703
dij. *slobōda* 707, 718, dij. *slobōda* 718,
dij. *slobōda* 707, <*Slobōda*> 707

- slòbodan* 565, dij. *slòbodān* 574,
 komp. dij. *slobodnĳe* 715
slòga 28, <*slogga*> 703
 <*slomitti*>, <*Slomitti*> 700, *n*-part. *m*.
 jd. *slòmĳen* 557, 561, *Slomĳen*, *slo-*
mĳen 561
slòn 372, 406
 <*Slòsciti*> 701
slóvce 568
slòvkati, prez. 1. jd. *slòvkām* 569
slòvo 68, 82, 86, 241, 632, 720, *A*.
nā_slovo 86, *na. slòvā* 547
g. slučajevā 766, dli. *slučajèvima* 767
 dij. *slúga* 716, *A. slúgu* 434, *n. slúge*
 499, *g. slúgū* 120, 129, 499, 541,
slügū 541, <*Slüg*> 653
slūh 744, dij. *slūx* 744
 prez. 3. mn. dij. *slūšajē* 755
 dij. *slūšāt*, *l*-part. *ž. jd. dij. slūšāla* 519
I. dij. slúzi 769
slūžāvka 568
 dij. *slūžba* 568
 prez. 1. mn. dij. *služĳimo* 126, 2. mn.
slūžĳite 111
slĳez 227
smĳjati_se, prez. 3. jd. *smĳje_se* 24,
l-part. *m. jd. dij. smĳjō_se* 753
G. smĳjēha 421
smĳjēšan 442
 dij. *smĳjēš't* 126
smĳjeti 24, prez. 1. jd. *smĳjēm* 37, dij.
smĳm 37, *smēm* 37, 3. jd. *smĳjē* 24
 <*Smòcsiti*> 701
smòkva 394
smóla, *smòla* 741
smrâd, *G. smrâda* 170, 173
smrâdjeti 489, 491, *smrâdjeti* 489–490
smrêka 84
 <*Smrĳc*>, <*-ca*> 654
l-part. *m. mn. dij. smĳknūli* 522
smĳt 93, 769, dij. *smĳt* 220, *G. smĳti*
 93, 769, *D. smĳti*, *V. smĳti*, *L. smĳti*
 769, *smĳtĳi* 542, *I. smĳti/smĳću*, *n.*
smĳti 769, *g. smĳtĳi* 331, 769, *a.*
smĳti, *v. smĳti* 769, dli. *smĳtima*
 520, 769
 dli. *snágama* 471
snàha 428, dij. *snahà* 53, 552, 675,
snā 53, 396, 552, 675, dij. *snàĳa*
 716, *G. dij. snajē* 552, *A. dij. snàĳu*
 552
snàhin, dij. *snajĳn*, *ž. snàhina*, dij.
snajĳnā, *sr. snàhino*, dij. *snajĳnō*,
m. mn. dij. snajĳnĳ 187
snázan 442
li. dij. snebòki 383
I. s_nèdĳrnūtóm 22
snĳjég 173, 409, 485, dij. *снĳг*, *снĳг*,
снĳг 174, <*Sniégħ*>, <*Snjégħ*> 647,
G. snĳjēga 173, *sn(ij)ēga* 174, *G. dij.*
снĳга 174
snĳjēžiti 485, prez. 3. jd. *snĳjēžĳt* 485–
 486
snòp 75, dij. *snòp* 75, 220, *G. snòpā*
 527, *A. nā_snop*, dij. *na_snòp* 75, *li.*
dij. snòpi 126, 383
 dij. *snòpĳe* 339, *ù_snopje* 716
 <*snòvati*> 701
snúbiti 452
snùbok 452
sòba, *ù_sobu* 32
socijalĳst, *socijālist* 28
sòčān 572
sòčĳivo 511, dij. *сòчĳво*, *сòчĳво* 753
sòkol, *sòkòl* 444, dij. *sokò* 570
 dij. *sol(j)ēnka*
Sòlĳn 105, 194, *G. Solĳna* 705
 <*sòlit*> 701
I. dij. sòĳu 769
sòm 169, 372, *G. sòma* 169, dij. *somā*
 711
 <*sotona*> 699, <*Sotòna*> 700,
 <*Sotóna*> 705
sóva 741, dli. dij. *sóvama* 471
spàti 228
 dij. *spāvāt* 711, prez. 1. jd. *spāvām*,
 impf. 2/3. jd. *spāvāše* 690
spāvāĳe, dij. *spāvāĳe* 500

- aor. 1. jd. *spāzih*, 1. mn. *spāzismo*, 2. mn. *spāziste*, 3. mn. *spāziše* 520
dij. A. *nā_splāv* 274
prez. 2. jd. *spīš*, *spīš* 370
Splīčanin, n. *Splīčāni* 521
spōmēn 639
sprāva 228, <*spravva*> 703
l-part. m. mn. dij. *cnpāvēlū* 524
sprijēda 172
<*Sprovōd*> 702
sramōta 678, 693, 696–697, dij.
sramōta 693, dij. *sramōta*, 693,
698, dij. *sramōta* 693–694, 696–
698, dij. *sramōta* 698, <*sramota*>
699, G. dij. *sramōtē* 693–694, 696,
dij. *sramotē* 693, A. *srāmotu* 241,
250
srāti 228
srce 217, 242–243, 245, *nī_srce* 217,
A. *nā_srce*, *nā_srce* 245, na. *sřca*,
g. *sřdācā*, dli. *sřcima* 245
srčan 245
srdāšce, *srdāšce* 245, *srdāšce*, *srdāšce*
245, 568
srđiti 245
dij. *cpebpð* 115, <*Srēbro*> 704–705,
<*srebro*>, <*srebro*> 704, G.
<*srēbra*> 705
srēdnī 391
srijēda 245, dij. *srēdā*, *srīdā* 86,
cpūjeða 115, A. *srijēdu* 86, 428,
ū_srijēdu 428
A. *srnu* 434
stāblo 420, 704, 741, dij. *stāblo* 228,
420, 704, 741, <*stāblo*> 704
stādo 229, <*staddo*> 704
stakālce 392, 568, *stakālce* 568
stāklār 194
dij. *ctаклєнцє* 564
stāklo 194, dij. *stāklo* 572, dij.
ctākļo 115
stālež 447
stān 249, 766, n. *stānovi* 172, 249,
766, dij. *stānovi* 35, 172, 766
prez. 2. jd. *stānēš* 228, 412, imp. 2. jd.
stāni! 89
dij. *stanīšte* 193
Stānko, *Stānko* 563
stār 442, 554, 556, 563, 565, *stār_bi*,
stār_bi, *stār_ga*, *stār_ga* 563, dij.
stār 554, 556, 563, *stār* 555–556,
629, odr. *stārī* 330, dij. *stārī* 330,
ctāpu 330, <*stāri*> 653, sr. dij.
Stārō 755
stārāc 425, 442, 554, 565, G. *stārca*
556, 563–565, dij. *stārca*, dij.
stārca 556, *ctāpuca* 564, n. *stārci*
54, 554, 570, 589, 622, 629, dij.
stārci 54, dij. *stārci* 54, 589, 622,
629, 631, *stārci* 627
starīna 186
sta-rješina 561, <*Starjescina*> 700
stārjeti 557, 561, *sta-rjeti* 561
stārōst 167
dij. *stāvūt* 519
stāvļati 557, *stavļati*, *sta-vļati* 561,
n-part. m. jd. *stāvļen*, *stavļen* 561
dij. *stāza* 714, <*staza*> 703
dij. *ctmezho* 115, <*Stēghno*> 705, na.
dij. *stēgna* 383
prez. 2. jd. *stēnēš* 411
stēona 394
imp. 2. jd. <*Stēri*> 705
stīdjeti 490, prez. 2. jd. *stīdīš* 494
l-part. m. jd. *stīgao* 34
A. *stijēnu* 428
dij. *Stīļa*, l. dij. *na_Stīļin*, *nā_Stīļin*
128
stīlist 30
dij. *stīsnūt(i)* 279
<*Stjego-nōsca*> 700
stjēnica 189
stō 7, 65, 231, 233–236, 246, 251,
621–622, 625–627, 630–632,
nā_stō 236, *ī_stō* 246
stōg 172, dij. *stōg* 170, G. *stōga* 172,
dij. *stōga* 170
dij. *stojāti*, *stāti* 552, <*stōjati*> 701,
prez. 1. jd. dij. *ctōjūm* 753, 3.

- jd. *stòjī* 458, *cmòju* 753, 1. mn.
stòjīmo, *st/dij. stojīmo* 35, imp. 2.
 mn. *dij. stojīte!*, *dij. stòjte!* 553, gl.
 pril. sad. *stòjēci*, *st/dij. stojēci* 35
stol 300, *stól* 406, *dij. stōl, stô, stōo*
 406, <*Stōl, ōla*> 705, G. *stōla* 111,
 406, 695, *dij. stōlà* 710, L. *stōlu*
 377, *na_stōlu* 712, *dij. stolū* 377,
dij. na_stolū 126, 712, I. *dij. stolōm*
 116, g. *stōlōv(ā)* 387, a. *stōle* 111,
 li. *dij. stōli* 126, 383
stōlār, stōlār 194
 <*Stōlaz*> 702
 <*Stōlica*> 700
 <*Stolōvati*> 701
 L. *dij. Stōnu* 696
stōžēr 640, *dij. stōžēr* 752, *dij. stōžēr*
 220, G. *stōžera* 752
strāga 172
strāh, *dij. strā(h)*, *strā* 744, G. *strāha*,
dij. strā 552
strān, *strān* 180
strāna 33, 180, 679, *dij. strānā* 90,
 716, G. *dij. strānē* 709, A. *strānu*
 33, 90, 180, 240, g. *dij. strān* 240,
strānā 500, dli. *dij. strānama*
 471
dij. strāža 90, *dij. strāža* 661
strēha 180
strēmēn 639
dij. strīc 340, 552, 623, <*Strīz*> 647,
 D. *dij. strīcū* 711, n. *dij. strīci* 349,
 g. *dij. strīcēv* 349
strīcēv 572, *dij. strīcēv* 571
dij. strīkō 679
 prez. 3. jd. *dij. strīže*, 3. mn. *dij. strīgū*
 500
strijēla 434, *dij. strīļā* 710, A. *strijēlu*
 427
 L. *dij. po_strīnākū* 711
dij. stft 745
 G. *dij. strūjē* 499
strūna 226
 n. *dij. studēncī* 710
stūdent 30
stūp 647, G. *stūpa* 647, 711, *dij. stūpā*
 711
stūpati 473, 647, prez. 2. jd. *stūpāš*
 347, *dij. stūpāš* 342
stūpiti 473
stvār 568
stvārca, stvārca 568
-stvo 568, 588–589, *dij. -stvō* 334,
 392, 588–589
su-, *sū-*, *sú-*, *sù-* 470
sūbota 459
sūd 26, 468, *dij. sūd* 26, 89, <*sūd*>
 647, G. *sūda* 129, 421, 476, 711, G.
sūdā 89, 711–712, <*sūda*> 647
dij. sūdāc 679, n. *sūci* 424
dij. n. sūdīci 191
sūditi 118, 464, 468, 473–474, 476,
dij. sūdīt 474, prez. 1. jd. *dij. sūdīm*
 126, 2. jd. *sūdīš*, 474, 476, *dij. sūdīš*
 474, 476, imp. 2. jd. *sūdi!* 474, 476,
dij. sūd! 26, 2. mn. *sūdite!* 474, 476,
l-part. m. jd. sūdīo 464, 474, ž. jd.
sūdila 464, 474, m. mn. *sūdili* 118,
 476, *dij. sūdīli* 418
sūdnica 467
sūdōper 318, 647, *sūdopēr* 647
sūdrūg 470
sūde 588–590, *dij. sūdē*, *dij. sūdē*
 589, *dij. sūdje* 716, *sūdē* 588
sūha 642
sūknā 421
sūkno 422, dli. *dij. sūknima*, *dij.*
sūknima 471
sūkob 282, 470
sūmedā 470
sūmjesa 470
sūmrāk 282, 469–470, A. *dij.*
ū_sumrāk 282
sūnce 554–555, 557, 564–565, 569,
 574, *dij. sūnce* 554, 557, 563–564,
dij. sūnce 554–555, 569, *dij. сўнце*,
сўнце 564, <*sūnze*> 570, *nā_sūnce*,
 574, *dij. nā_sūnce* 554, G. *dij.*
dō_sūnca 574, g. *dij. sūnācā* 564,
dij. сўнб̄ц̄о̄^a 564

- dij. *sùncokrēt* 755
dij. *sùnčan*, dij. *sùnčan* 572
sùpota 470
sùprug 470
dij. *sùseda* 469
sùsjed 230, 468–470, dij. *súsed*, dij. *sùsed*, dij. *sùsid*, 469, dij. *sùsjed*, dij. *sùsjed* 469–470
sùsreća 470
sùsresti 470, <*susrèsti*> 701
sùsret, dij. *súsret*, dij. *sùsret*, dij. *súsrít*, dij. *sùsrít* 470
sùsretati 470
sústav, *sùstāv* 470
sùstava 470
sùstíci 470
sùstíg, *sùstíg* 470
súša 111, 223, 763, 768, dij. *súša* 56, 116, 545, 642, 763, *súša* 645, G. *súšē* 768, dij. *súšē* 754, *od_súšē* 751
dij. *l-part. m. jd. sùšō* 711
sùtjeska 470
Sùtjeska 470
dij. *Sutmihojska* 709
súton, *suton* 470, dij. *sùton* 469–470
sútuka, *sùtuka* 470
súvez, dij. *sùvez* 470
dij. *sùza*, dij. *súza* 219
svàdba, *svàdba* 568, *svadba* 595–596
svàda 585
svàt 228, 765, GA. *svàta*, DL. *svàtu*, V. *svàte*, I. *svàtom*, n. *svàtovi*, g. *svàtōvā* 765, g. dij. *svàtōvā* 756, a. *svàtove*, dli. *svàtovima* 765, dli. *svàtima* 520
n. *svàtovi* 765
sr. *svē* 235, dij. *své* 220, 373, G. dij. *svēga* 634, dli. dij. *svìmā* 547, ž. D. dij. *svōj* 553
svēt 442, odr. dij. *svētī* 425, <*svēti*> 647, <*sfēti*> 647, 653
svétac 441–442, n. *svéci* 424, 605, i. dij. *među_svécije* 128
svétiña 466
dij. *svētīt* 711
svijéca 9, dij. *svíca* 471, *svéħa/svéca*, *svijéca* 9, *svéħa* 174, <*Svjēchja*> 647, A. *svijécu* 427, dij. *svícu* 471, a. dij. *svíce* 471, dli. *svijécama*, dij. *svjécama*, dij. *svičāma* 471
svijēt 82, 84, 93, 173, 249, 466, 582, dij. *svēm* 174, <*svjēt*> 647, G. *svijēta* 173, dij. *sv(ij)ēta* 174, *svēma* 174, L. *svijētu* 93, dij. *svijētū* 93, n. *svjētovi* 249
svijētao 485, *svijētli* 25, odr. *svijētli* 25
svijētli, prez. 3. jd. *svijētli* 25, 485, dij. *svītli* 126, imp. 2. jd. *svijētli!* 25
dij. *svīñā* 678, dij. dli. *sviñāma* 471
sviñār 755
svirāč 498
svirati 498, prez. 2. jd. *svirāš* 347
L. dij. *svīstī* 542
dij. *svēmāmu* 519
svjedočiti 128, prez. 1. jd. dij. *svidočīm* 126, dij. *svidočīm* 128
svjēdok 452, 766, dij. *svēdok* 35, dij. *svjēdōk* 463, <*Svjedōk*>, <*svjedōk*> 702, G. *svjedōka* 452, 766, dij. *svedōka* 35, dij. *svjēdōkā* 463, n. *svjedōci* 766, <*svjedōzi*> 705, g. *svjedōkā* 766
svjētina 189, 466
svjētskī 242, 390–391, 502, dij. *svjētskī* 353, pril. *svjētskī* 242
svláciti 474
svōj 401, dij. *svōj* 401
svojevřemeno, *svōjevřemeno* 30
svrāčjī 88
svrāka 87–88, 169, 226
svřbjeti, *svřbjeti* 489
dij. *šājba* 563
šāpat 233
šāra 466, n. dij. *šārē* 711
šāran 466

- dij. *šarèn* 679
 g. dij. *Šāricā* 715
 dij. *šarōv* 574
šāv 406
 <*Scēs*> 674
šēstī, dij. *šēstī*, dij. *šēstī* 412
šēstō 245, 247, dij. *šēst stō*, *šēst stōtīn(ā)* 248
šezdēsēt 211
Šībencānin 582
Šībenskī 582
širiti 453
širok 453–454, <*Sciròk*> 702, ž. *širòka*, sr. *širòko* 453
šiti, l-part. m. jd. *šio* 771, ž. jd. *šila* 183, 771, sr. jd. *šilo* 771
škakljati, dij. *škàkļat*, prez. 2. jd. *škàkļāš*, *škàkļēš* 348, 3. jd. dij. *škàkļā* 347–348
škripī 490, prez. 3. jd. dij. *škripī* 490–491, 492, 494
 dij. *škūtēļka* 563, *škutēļka* 563
šļiva 741
šļiva 195, 741, <*sliva*> 703
šļivik 195
Šļivošēvci 755
šļuka 226
 <*Sctāp*>, G. <*āpa*> 647, n. dij. *štāpovi* 766
štédjeti 490
štēta 459
 -*ština* 569
štīt, G. *štīta* 169
štiti 349
štō, ū. *što*, nļ. *u_što*, dij. *štō* 235, G. *čēga*, dij. *čēg* 29, dij. *čēg* 30
štūka 226
 dij. *šūma*, *šūma* 220–221, A. *šūmu* 220
šūmārskī 515
šūmjeti, *šūmiti* 490
šūmskī, *šūmskī* 569
 dij. *šúpāj* 572
šūtjeti 490
- g. dij. *švarâg* 349
tājiti 485, *tajiti* 480, prez. 1. jd. dij. *tājīš* 498–499, 3. jd. *tājī* 485, 492, imp. 2. jd. dij. *tājī!* 499
tājna 485
 n. <*takī*> 647
tàknuti 519, aor. 1. jd. *tàknuh* 520, imp. 2. mn. *tàknite!*, l-part. ž. jd. *tàknula* 519
tálog 448
táma, st. *tmà* 741
tamàn, *tāmān* 31
 dij. *tāmān* 756
tāmničār 27, 515, st. *tamničār* 515
 dij. *tāmo* 710
tānāk 233, sr. *tānko* 555–556, *tānko*, *tānko* 555
 prez. 2. jd. *tārēš*, st. *trēš* 235
tāšt 459
 dij. *māmūh* 522
táva, dij. *táva* 741
teci 742
 -*tégnuti* 472
tegòba 459
tèkūt 508
tèle 234, dij. *telè* 716, <*Tèle*>, <*tele*>, <*tēle*> 704, G. *tèleta* 520, <*tèlèta*> 700
 dij. *tèl't* 126, prez. 1. jd. dij. *tèlim(se)*, 3. jd. *tèlī*, dij. *tèlī* 128
tèmeļ 570, dij. *temē(l)j* 570, 709
 dij. g. *tērēt(ā)*, dij. *terēta(ā)* 349
tēsati, prez. 1. mn. *tēšēmo*, l-part. m. jd. *tēsao* 773, n-part. m. jd. *tēsān* 505
tetīva, dij. *tètiva* 437, dij. *tētīva*, 437, 515, A. *tetīvu* 437
tètrijēb, G. *tètrijēba* 509
tēžāk 498, dij. *težāk* 709
 dij. *tēžak* 245, *tēžak* 245, 498, sr. *tēško* 267, komp. *tēžī* 329, dij. *tēžjī* 755
težina 186

- téžiti*, prez. 3. jd. *téži* 485
 G. *tòga* 552, *tògã* 219, *tògã* 547, 637, *tògã* 219, DL. *tòmu* 552, *tòmē* 547, n. <Tĩ> 654, g. dij. *tĩh* 306, sr. *tô* 34
- tĩ* 239, dij. *tĩ* 239, 402, <Tĩ> 654, G. dij. *těbe* 548, D. *těbi* 31, dij. *těbi* 548, dij. *tebĩ* 544, 548, *tebĩ* 548, A. *ná_te*, dij. *nã_te* 241, *ú_te* 697, I. *tõbõm* 398
- tijělo* 241, 250, dij. *tĩlo* 484, <Tjělo> 647, na. dij. *tjelesã* 484, <telěsa> 705, dli. dij. *tjělima* 471
- Tijělovo* 241, *Tjělovo* 250
- tijesan* 452
- tijěsto* 241
- tĩsũca* 504–505, 515, *tĩsũcu* 505, g. *tĩsũcã* 505
- komp. dij. *tĩšjĩ* 755
- tĩštati* 490
- tjěsnac*, G. *tjesnãca* 452
- l*-part. ž. jd. *tkãla* 183
- dij. *tkãlãc* 711
- dij. *tkãne*, dij. *tkãne* 574, *tkãně* 589, G. dij. *tkãña* 574
- tkãnina* 520
- tkõ*, dij. (*t*)*kõ*, dij. *tkõ*, dij. *kõ*, dij. *kõ* 235, G. *kõga* 634
- <Tõciti-se> 701
- dij. *Tomãš* 709
- tõnuti* 771, prez. 2. jd. *tõněš* 113, 292, 1. mn. *tõněmo* 771, 2. mn. *tõněte* 109, 111, *l*-part. m. jd. *tõnuo*, ž. jd. *tõnula*, sr. jd. *tõnulo* 771
- dij. *mõňa* 410
- <Tõp>, G. <õpa>, <toppa> 705
- prez. 2. mn. *tõpĩte* 109
- dij. *topõla* 679
- dij. *mõp* 571
- tõvar* 562, dij. *tõvãr* 570, 572, <Tovãr> 702
- prez. 2. jd. *trãjěš* 551
- trãva* 21, 56, 87, 97, 416, 426, 673, 685, 691, dij. *trãvã* 56, 62, 97, 417, 672–673, 678, 685, 716–718, dij.
- trãvã* 711, <Trãva> 647, dij. *trãva* 714, 718, G. *trãvē* 751, dij. *trãvē* 685, n. *trãve* 91, A. *trãvu* 88, 426, g. dij. *trãv* 97, dli. *trãvama* 419, 471, dij. *trãvama* 471
- trãvica* 99
- trãvina* 185–186
- dij. *trãvka* 564
- Trãvničanin* 567
- trãvničkĩ* 567
- Trãvnik* 567
- prez. 2. jd. dij. *trãžĩmo* 172, imp. 2. jd. dij. *trãž!* 689
- třbuh* 513, 522
- třcati* 488–489, dij. *třcati* 489, dij. *třcat* 490, prez. 1. *třčĩm* 488, dij. *třčẽn* 490, *třčẽn* 745, 2. jd. dij. *třčěš* 489
- třebati*, dij. *třibat* 291, prez. 3. jd. *třebã* 34
- trenũtak*, G. *trenũtãkã*, *trẽnũtãkã* 30
- trěsti* 58, 428, 431, 437, 453, 463, 635, 743, 771, *trěsti* 58, 463, 743, 771, dij. *trěst(i)*, dij. *trěst(i)* 635, prez. 1. jd. *trěsem* 453, 771, dij. *trěsěm* 437, 2. jd. *trěseš* 428, 437, 454, 463, 771, *trěseš* 368, *trěseš* 368, dij. *trěseš* 419, 437, 3. jd. *trěse* 437, *trěse* 370, dij. *trěse* 437, 1. mn. *trěsemo* 437, 453, 463, dij. *trěsemo* 57, st/dij. *trěsemo* 437, 453, 463, *trěsemo* 453, dij. *trěsemõ* 417, 437–438, dij. *trěsemõ* 763, dij. *trěsemõ* 417, 438, 763, dij. *trěsemo* 463, 2. mn. *trěsete* 437, st/dij. *trěsete* 437, st/dij. *trěsete* 453, dij. *trěsetě* 418, 437, 3. mn. *trěsũ* 437, 499, dij. *trěsũ* 499, dij. *trěsũ* 437, imp. 2. jd. *trěsi!* 463, *l*-part. m. jd. *trěsao* 463, dij. *trěsao* 638, ž. jd. *trěsla*, *trěsla*, dij. *trěsla* 635, sr. jd. *trěslo* 420, *n*-part. m. jd. *trěsen*, *trěsen* 452–454, dij. *trěsěň* 463, ž. *trěsěna*, *trěsěna* 453–454, dij. *trěsěna* 454, sr. *trěsěno*, *trěsěno* 453–454, dij. *trěsenõ* 463

- tréšna* 743
tréštati 490
třg, dij. *třg* 746
třgovac 393, G. *třgōvca* 393, 567
třgōvka 567
třgōvkiňa 567, 569, *trgōvkiňa* 569
trī 211, 246, *ī 246, *ū 211, <*trī*>
 647, dli. *trīma*, dij. *trīmā*, dij.
trīmā 547
trīdesēt dvā, (govorno) *trizdvā* 32
trijēzan 442
trīsta 245–247, 626, *trīsto* 245–246,
 dij. *trīstō* 247
 <*trōiza*> 700
trōje 237
trōjstvo 568, dij. *trōjstvō* 589
třk 416
 dij. *třn* 170, G. dij. *třnā* 711, *třnā* 96
trōšāk 233, dij. *trōšak* 220
 dij. *trōšān* 572
třpjeti 488–492, dij. *třpjeti* 489, prez.
 1. jd. *třpīm* 488, 3. jd. *třpī* 492,
 666, dij. *trpī* 490, imp. 2. mn.
třpīte! 519
trūba 82, 426, 467, 498, 685, 768, dij.
trūbā 419, 545, 679, 685, G. *trūbē*,
 DL. *trūbi* 768, A. *trūbu* 82, 427,
 768, V. *trūbo!*, I. *trūbōm* 768
trūbāč 498
trūbica 467
 dij. *trūbīt* 126, prez. 1. jd. dij. *trūbīm*
 126, 3. jd. *trūbī* 486–487, 1. mn.
trūbīmo 128–129
trūd 131
 prez. 3. mn. dij. *trújū* 697
trūp 420
trūplo 420
túci 431, prez. 2. jd. *túčeš* 454, 3. mn.
túkū 500
 odr. *tūđī* 113, 502, 770, st/dij. *tudī*
 502
tūđin 568
 A. *túgu* 427
tūp 466
tūpan 188, 466
tūpāst, dij. *tūpāst* 521
Tūrčin 568, n. *Tūrci* 568, dij. *Tūrci*
 563
Tūrkiňa 567, 569
tūzālka 567
tūzba 568
tvōj, dij. *tvōj* 401
tvōr 407
ž. tvřda, dij. *tvřda*, sr. dij. *tvřdo* 745
 <*Ubōgh*> 702, ž. <*ubōga*>, sr. <*ubōgo*>
 700
 dij. *ubōst* 679, aor. 1. jd. *ubōdoh*, 1.
 mn. *ubōdosmo*, st. *ubodōsmo*, 2.
 mn. *ubōdoste*, st. *ubodōste* 367
 aor. 2/3. jd. *ūbra* 234
 <*Ubrūs*> 702
 <*Uceník*>, G. <*kā*> 654
 aor. 2/3. jd. *učīni*, imp. 2. jd. *učīni!*
 486!
učitel, dij. *učitel* 85
učiti 480, 486–488, *učiti* 482, 486,
 dij. *účit* 695, <*uciti*> 701, prez.
 2. jd. dij. *učīš* 498–499, 3. jd. *učī*
 486–487, fut. 1. jd. <*uciti-chju*>
 701, imp. 2. mn. <*ucite*> 700
ūd 170
l-part. ž. jd. dij. *ūdala* 182, *n-part.* ž.
 jd. dij. *ūdāna* 679
 perf. 3. jd. *ūdario_ga_je* 31
údo 170
ūgaļ 216, 255, 640
Ūgarskā 30
ūglēd 514
ūglēdan 514
ūglēdati 24
ūglēdati_se 24
ūglēn 255, 640
 <*Ugōditi*> 701
ūho 471, 744, dij. *ūho* 744, dij. *ūvo*
 471, 744, dij. *ūvo* 744, n. *ūši* 471,
 744, g. *ūšijū* 744, dli. *ūšima* 471,
 744, dij. *ušmā* 547**

- ùholāž*, dij. *vùvoļāš* 755
ùkor, *úkor* 450
 n. *ùkućāni* 521
ùlaziti 181
 prez. 1. jd. dij. *ulðvīm* 126, 2. jd. *ùlovīš* 128, 3. jd. *ùlovī* 128, 550
 aor. 1. jd. *ulðvih* 520, 2/3. jd. *ùlovī* 549–550, *ùlovī* 549, 1. mn. *ulðvismo*, 2. mn. *ulðviste* 550, 3. mn. *ulðvišē*, *ulðvišē* 549–550
 dij. *umrijét* 688, aor. 2/3. jd. dij. *ùmrijē* 550, *l-part. m. jd. ùmřl*, *umro*, *ùmřo*, *ùmrō* 746
 L. *úmu*, dij. *na_ūmū* 711
 dij. *umùknūt* 519
ùnuk 228, 300, <Unùk> 702, n. dij. *ùnūci* 57, 525, G. dij. *ùnūkā* 751
un-útra 460
l-part. ž. jd. dij. ùpāntila 560
 <U-pāsti> 701
úpīs 742
ùpitan, ž. *ùpitna* 25, *úpitan* 26
upítati, *n-part. m. jd. ùpītān*, ž. jd. *ùpītāna* 25
 prez. 3. jd. dij. *upotrēbī* 709
 prez. 1. jd. *upòznām* 346
-urda 568
u-séknuti 472
ùsluga 460
 prez. 1. jd. dij. *uspāvām* 675
 prez. 1. jd. *ùspijēm*, dij. *ùspēm* 37
 na. *ústa* 127, 133, dij. *ústa* 129, dij. *jūstā*, dij. *nā_jūsta* 130
úš 407
 prez. 1. jd. *ùšijēm*, *nē_ušijēm* 770
 dij. *utišat*, prez. 3. jd. dij. *utišā* 348
ùtjeha 460
 <utrōba> 460, dij. *ùtrōba* 446, 462
 dij. *utušīt* 679
 prez. 1. jd. *ùvodīm* 28
ùvodničār 514
ypřx 31
ùzao 228, 333, dij. *úzō*, dij. *ùzōl*, G. dij. *úzla* 333, *úzla* 333
 A. *úzdu* 434
úzduž, *uzdžž* 31
úzēti 24, st. *uzéti* 430, dij. *uzēt* 709, 716, dij. *uzēt* 646, dij. *ýžēmu*, *ýžēmu* 753, imp. 2. jd. dij. *ýžmu*, *ýžmu* 694, aor. 1. jd. *yžē* 648, *l-part. ùzeo_sam_mu_ga* 34, *t-part. ùzēt*, n. *úzēti* 24
 prez. 3. jd. dij. *úzimjē* 697
úzmak 743
uzvísiti 453
úže, G. *úžeta*, *úžeta* 427
l-part. ž. jd. dij. vādīla 519
vāl 172, 766, dij. *vāl* 172, <Vál> 647, G. *vāla*, n. *válovi* 172, 766
válati 24, *l-part. sr. jd. válalo* 501
vàlati 24, <Vàljati> 701, prez. 3. jd. *vàļā* 347, prez. 3. jd. *nē_vaļā* 347
vân 400, 403, *vān* 170, 403
vàni 400, 402, 548, *váni* 400, dij. *vanī* 548
vàňskī 402
vápno 422
váriti 511
vārīvo 511, dij. *vāpūvo*, *vāpūvo* 753, na. st. *varīva* 511
 dij. *vārāti* 287
 <Veccér> 654
 <Vecera> 699, <Vecera> 700
věčēr 98, g. dij. *večēr* 349
 dij. *večērat* 383
večēras 98, 371, dij. *večēras* 693
věčērñī 569
 I. dij. *večīnōn* 709
 komp. *věči* 410
 prez. 2. mn. *-vėdete* 109
 <vėle>, <vėle> 706
vėlik, dij. *vėlik* 741, <Vėlik> 702, ž. *vėlika*, dij. *vėlika* 741
 prez. 1. jd. *velim*, st. *veļu* 538, dij. *vėļu*, 2. jd. *vėliš* 772
 dij. *Verājuša* 709

- dij. ž. *věsēla* 524, <*vesēla*>, <*vesēla*>
705, sr. dij. *věsēlo* 524, <*vesēlo*>
705, n. ž. dij. *vésele* 697
veséle 568, dij. *veselě* 589
prez. 2. mn. dij. *veselītē*, dij. *veselīte*
91
veslati 345, prez. 1. jd. *věslām*, dij.
věslān 343, dij. *veslām* 344, 2. mn.
dij. *věsłate* 344
věslo 177, dij. *věcňo* 115, <*Věslo*> 705,
na. dij. *věsla* 127, <*věsla*> 705, dli.
dij. *věslīma* 520
věsti 431, prez. 2. mn. *vézete* 109
-*věsti* 431, prez. 2. jd. *vězeš* 177
prez. 2. mn. *věžēte* 109
vī, dij. *vī* 239, <*vī*> 647, i. dij. *vāmī*
305
vīdjēti 772, *vīdjēti* 289, i. *vīdjēti*,
i. *vidjēti* 34, dij. *vīdijēti* 289, dij.
vīdijet, dij. *vīdēt* 519, prez. 1. jd.
vīdīm 62, 488, *kad vīdīm* 34, dij.
vīdīm 754, 2. jd. dij. *kād vīdīš* 34,
nē vīdīm 33–34, 2. jd. *vīdīš* 286,
289, 369, 1. mn. *vīdīmo* 771, 2.
mn. *vīdīte* 519, aor. 1. jd. *vīdjeh*
520, imp. 2. mn. *vīdīte!* 289, *vīdīte!*
519, *l-part. m. jd. vīdio* 772, ž.
jd. *vīdjēla*, dij. *vīdijēla* 519, sr.
jd. *vīdjēlo* 289, dij. *vīhěňo* 522,
n-part. m. jd. vīdēn 289
vīdra 226
vījéce 427
vījēk 238, a. u. *vījēke vjékóvā* 743, 766
vījénac 347, dij. *vénac* 714, n. *vījēnci*
424
dli. *vījēstīma* 471
prez. 3. jd. dij. *vījūgā* 348
l-part. m. mn. dij. vīkālī 716
vīknuti, prez. 1. mn. *vīknēmo*, *l-part.*
m. jd. vīknuo, ž. *jd. vīknula*, sr. *jd.*
vīknulo 771
dij. *vīlā* 56, 713, n. dij. *vīle* 383
dij. *vīlīn* 187–188
dij. *vīlīnā* 188
Vīna, dli. dij. *ū Vīnin* 127
Vīnkōvci 565, 567, 569
Vīnkōvčanin 565, 567, *Vīnkōvčanin*
569
Vīnkōvčānka 565, 569
vīno 57, 127, 417, 461, 679–680,
771–712, 767, dij. *vīnō* 85, 417,
679, 711–713, *vīno* 713, dij. *vīno*
712–713, dij. *vūno* 642, G. *vīna*
129, na. *vīna* 120, 127, 129, 541,
767, *vīnā* 546, dli. dij. *o vīnīn* 127
vīnogrād 461–462, 647, *vīnogrād*
647, dij. *vīnōgrād* 461
vīnovalōza 445
vīs 453
visīna 249, <*Visīna*>, <*Vīsīna*> 186
vīsok 453, <*Visōk*> 702, sr. <*visōko*>
705
vīšna 54
vītak, dij. *vītak* 245
vītēštvo 506
vītēz 281, 506, G. *vītēza* 506, n. *vītēzi*,
vītēzovi 511
vījēčan 238
vjēncati 348, *vjēncati* 569, prez. 1.
jd. *vjēncām* 27, 569, dij. *vjēncām*
27, dij. *venčām*, dij. *věncām* 348,
dij. *вєнчам* 557, 2. jd. *vjēncāš*
347–348, dij. *vjēncāš*, dij. *vjēncāš*,
3. jd. *vjēncā*, dij. *vjēncā* 345, 1. mn.
dij. *vjēncāmo* 347
vjēra 36, 82, 87, 216, 226
vjēran, *vjēran* 565
vjērnica 569
vjērnīk 567
vjerojātno, *vjerōjatno*, *vjērojātno* 30
vjērovati 519, dij. *ejēpōvam* 524,
prez. 1. jd. *nē vjerujēm* 33
vjērskī, *vjērskī* 569
vjētar 228, dij. *vītār* 754
vjēverica 520
-*vlācīti* 473
prez. 1. jd. <*vlādam*> 647
Vlādimīr 503
vlāga 226
Vlāh 228

- vlákno* 422
vlásnik 30
vlást 94, 430, 510, G. *vlásti*, L.
vlásti 94, 430, 769, g. *vlásti*, dli.
vlástima 769, dij. *vlástimā* 547
vlastèla 366
vlastèlìn 188, 366
voće 35, 395, *vođe* 35, dij. *vočē*, dij.
vočē 589
vočka 395
voda 26, 52, 219–220, 642–643, 657,
674–675, 680–681, 690, 693–694,
698, 703, 710, 768, *vodā* 545, dij.
vōda 52, 228, 641, 675, 716, dij.
vóda 674–675, 682, 693–694,
697–698, 703, 718, dij. *vōdā* 686,
710, dij. *vōda* 694, 698, 703, dij.
vodā 52, 68, 78, 304, 529, 643,
674, 680–681, 685, 703, 710–711,
<*vōda*> 700, <*Voda*> 703, <*vōda*>
704, dij. *vodā_je* 657, 675, G. *vōdē*
535, 643–645, 681, 693–694,
754, dij. *vodē* 53, 220, 493, 535,
642–645, 681, 710, dij. *vodē* 220,
644, 646, 693, 708–709, 716, dij.
vōdē 644, 737, dij. *vōdē* 644, dij.
vōdē 755, *vođē* 753, D. *vōdi* 302,
vōđi 533, 768, A. *vōdu* 219, 259,
373, *vōdū* 533, 716, 768, *u_vodu*
32–33, *i_u_vodu* 32, dij. *vōdu* 219,
<*voddu*>, <*vōdu*> 703, L. *vōdi*
302, 544, 768, dij. *vodī* 544, V.
vōdo 768, I. *vōdōm* 715, 754, 768,
dij. *vōdōm* 697, dij. *vodōm* 331,
493, 535, 715, dij. *vodōm* 715, dij.
vođōm 753, n. *vōde* 26, *vōdē* 533,
g. *vōdā* 26, 276, 537, 540, 768,
iz_vōdā 539, dij. *vōd* 82, 365–366,
371, 537, dij. *vōdā* 276, 500, 537,
540, dij. *iz_vōdā* 539–540, dli.
vōdama 548, 768, *vōdāma* 307
dij. *vōdē* »ovdje« 710
dij. dli. *vodènicāma* 519
vōdič 191, 282
vōditi 82, <*Vōditi*> 701, prez. 1. jd.
vōdīm 28, 1. jd. *vōdiš* 128, 3. jd.
- dij. *vōdī* 219, 2. mn. *vōdīte* 24, 109,
imp. 2. mn. *vōdite!* 24, n-part. m.
jd. *vōden* 557
vōjāk 504
vōjničkī, st/dij. *vojničkī* 515
vōjnik 515, 583, dij. *vojniuk* 648,
<*Vojnik*> 647, <*voynik*> 653, V.
vōjniče 754, n. *vojnici* 688
<*vojvoda*>, <*vojvōda*> 699, <*Voevōda*>
699
vōl 406–407, *vō* 406, dij. *vōl* 574,
dij. *vōl* 406, G. *vōla* 406, <*vōla*>,
<*vōla*> 705, L. *vōlu* 111, *vōlū* 523,
dij. *volū* 543, g. dij. *vōlōvā* 752
dij. *волу́hu* 191
vōļa 62, 231, 396, 410, 545–546, A.
nā_voļu, *na_vōļu* 231
vōļeti 488, 772, <*Voljetti*> 701, prez.
1. jd. *vōlīm* 488, 3. jd. *vōlī* 347,
nē_volī, dij. *nē_volī* 347, 1. mn.
vōlīmo 771, l-part. m. jd. *vōlio* 772
vōña 410
prez. 1. jd. dij. *voňān* 343
<*Vognāti*> 701, prez. 1. jd. *vōñām*, dij.
vōñān 353
vōsak 174
vōziti 743, prez. 3. jd. dij. *vōzī*, 1. mn.
dij. *vōzīmo* 219
vōžña 743
g. *vrābācā* 690
vrāč 466
vrāčara 466
vrāg 87, 90, 173, 240, 248, 407, 767,
i_vrāg 767, <*Vrāgh*> 647, G. *vrāga*
173, 767, D. *vrāgu* 767, *i_vrāgu*
34, V. *vrāže!* 31, L. *vrāgu*, *vrāgu*,
o_vrāgu 767, *k'o_po_vrāgu* 764, I.
vrāgom 173, 366
vrāna 67, 72, 74, 81, 87, 90, 141, 223,
226, 275, dij. *vrāna* 220, 644, A.
vrānu 229, *nā_vranu* 72, 220, 644,
dij. *na_vrānu* 72, g. *vrānā* 275, 349
G. dij. *vrānā* 711
dij. *vrānāc* 711, n. *vrānci* 424
vrāpčić 565, 568

- vrāt* 240, 317, <Vrát> 647, G. *vrāta* 172
 na. *vrāta* 127–130, 133, 207, 546,
 dij. *vrāta* 129, dij. *vrātā* 130, a.
 dij. *ṽ_vrāta* 130, dij. *nā_vrāta*
 127, 130, 546, *na_vrāta* 127, dij.
na_vrāta 130, dij. *kròz_vrāta*, dij.
prèd_vrāta 127, dij. *prìd_vrāta*
 130, dij. *zà_vrāta* 127–128,
za_vrāta 127, dij. *pròz_vrāta* 130,
 g. dij. *vrátijū* 130, dij. *vrātū*, dij.
od_vrātū 541, dij. *s_vrātū* 126,
 541, dij. *s_vrātū* 129, 541, dij.
prekò_vrātā 127, dl. *vrátima*
 128, dij. *vrátma*, dij. *vrátma* 547,
 dij. *nā_vrāti*, dij. *nā_vrátimal*
na_vrátima, dij. *prid_vrátima* 130,
 dij. *na_vrātū* 541, dij. *prèd_vrátije*
 128, dij. *prèd_vrátima* 128,
na_jèdnū.m vprātu 128
vrātār 207
vrātić, G. *vrātića* 191
vrátiti 317, 473, prez. 1. jd. dij. *vrátim*
 655, 2. jd. dij. *vrátīs* 376, 2. mn.
 dij. *vrátite* 112
vřba 434, 445, *vřba* 446, A. *vřbu* 445
vřbļe, dij. *vřbļe* 568
vřbov 445, 462, dij. *вр̀бо̀в* 573, ž.
vřbova, *vřbovo* 445
vřbovača 446
vřbovina 446
 g. *vrécā* 754
vreténce 392
vretèno 424, 463, dij. *vrèteno* 674,
 <*vretèno*> 704, na. dij. *vretènā*,
 dij. *vretenā* 124, dij. *vretēna*, dij.
vretēna 383, li. dij. *vretēni* 383
vřh, dij. *vřx* 744
vřhōvnī 567
vrijédan 442
vrijéditi, prez. 3. jd. *vrijédī* 656
vrijéme 104, 249, dij. *vrijemě* 716, dij.
vríme 642, A. dij. *nā_vrijéme* 104,
 dij. *nā_vríme* 104, G. *vrēmēna* 30,
 249, na. dij. *vremenā* 372, 529, dij.
vremenā 372, dij. *vrīmēna* 384, dij.
vrīmēna 384, g. dij. *vremēnā* 714
vrijēs, G. *vrijēsa* 172
vrijēsak, *vrijēsak* 172
vrištati, *vrištati* 489–490, prez. 3. jd.
 dij. *vrištī* 756
 <*vrijello*> 704
vřsta 416, *vřsta*, dij. *vřsta*, g. *vřstā*,
 dij. *vřstā* 745
 prez. 1. mn. dij. *vřšēmo* 745
vřtjeti 448, 489, 491, *vřtjeti* 448, 489
vřtlog, *vřtlog* 448
vrúc 103, n. *vrúci*, odr. *vrúci* 25,
 komp. *vrúci* 25, 103
vručina 696, dij. *vrúčina* 487, dij.
vručina 696, n. dij. *vručinē* 712
 dij. *vřž* 754
vúci 431, dij. *vúc* 689, <Vúchi>
 654, prez. 2. mn. dij. *vúčēmo*, dij.
vúčēmo, dij. *vúčēmo*, dij. *vúčēmo*
 437, 3. mn. *vúkū* 500, 715, dij.
vúkū 715, dij. *vúkū* 716
vûk 249, <Vúk> 647, G. *vûka*, A. *vuka*
 300, I. *vûkom* 249
Vúk 250
vûkodlāk 647, dij. *vukòdlak* 647, 731,
 dij. *vukodlāk* 712
vûkov 249–250, *vûkov(o)*, ž. *vûkova*,
 sr. *vûkovo* 249
Vûkov, *Vûkōv*, *Vûkov* 250
Vûković 250
Vûkovo 250
vûna 82, 167
 dij. *vùnēn*, dij. *vùnēn* 571
za- 456, *zá-* 742
zábava, *zábava* 451, 456–457, 742,
 dij. *zabava* 318, *zābāva* 446,
 456–457, 460, dij. *zābava* 359,
 456–457, *zābava* 456–457
zābāvan 456
 prez. 1. mn. dij. *zablistāmo* 347
 prez. 3. jd. *zābolī*, dij. *zabòlī* 492
 aor. 2/3. jd. *zāčū* 550
 prez. 3. jd. dij. *zadržājě* 752
zādužbina 457

- prez. 1. jd. dij. *zafṛkājēm*, 2. jd. dij.
zafṛkāvāš 752
zagònētkā 579
 prez. 3. jd. dij. *zagrmī* 492
Zàgvozđ, G. *Zagvòzda* 317, 450
zájam 450
 prez. 1. jd. dij. *zajebāvām* 690, 3. jd.
 dij. *zajebāva* 648
Zàječār 504
 dij. *zājedno* 557
 prez. 3. jd. *zakípī* 492
 st. *zаклѣти*, *zàklēti*, aor. 2/3. jd. *zàklē*,
 1. mn. st. *zаклѣsmo*, *zàklēsmo*, 2.
 mn. st. *zаклѣste*, *zàklēste* 550
 <*Zaklopitti*> 700
zákon 450–451
zákop 458
 <*Zakopatti*> 701
 <*zakòvatti*> 701
zàkrpiti 456
zákup 565
zàlazak 743
 prez. 3. jd. dij. *zalēti* 492
 prez. 3. jd. dij. *zalēži* 492
 imp. 2. jd. *zalijepi!* 484
zálog 450, 565
 prez. 3. jd. dij. *zam̀jesī* 715
 prez. 1. mn. dij. *zamòtāmo* 344, aor. 1.
 jd. *zamòtah* 520
 prez. 3. jd. *zam̀m̀lā* 348
západ 451, 458, 742, *zāpad* 451, 742,
zāpād 451
zāpadati 458
 prez. 3. jd. dij. *zapālī* 756, *l*-part. m.
 mn. dij. *zapālī* 716
 prez. 3. jd. dij. *zapètlā*, 1. mn. dij.
zapètlāmo 344
zápis 457
zápisničār 457
zápisnīk 457
 aor. 1. jd. *zàplakah*, 3. mn. dij.
zaplākāše 520
l-part. m. jd. *zàpočeo*, m. mn. dij.
zàpočēli 752
zāpovijēđ 266, 508, dij. *zāpovēđ* 755,
 dij. *zāpovid* 250, na. *zāpovijēdi*,
 g. *zapovijēdī*, *zāpovijēdī*, dli.
zapovijēdima, *zāpovijēdima* 769
 prez. 3. jd. dij. *zapovijedā* 709
zapovijēdnica 515
zapovijēdnīk 515
 prez. 1. mn. dij. *zāpržimo* 754
zārada 456
záručnica 456
záručnīk 355, 456
zāruke 456
zāstava 456, *zāstava* 457, *zācmāva*
 456
zācmāva (zasjeda) 456
 n. *zācmāve* (vez na čarapama) 456
zástāvnik 456
 dij. *zaškripit* 491, prez. 3. jd. dij.
zaškripī 492
zāšto 235
záton 470
 aor. 2/3. jd. *zàtrēsē* 550
l-part. m. jd. *zàtrō* 746
n-part. ž. jd. dij. *zatvòrena* 710
závidjeti, dij. *zāv̀idēt* 458
 prez. 3. jd. dij. *zavijūgā* 348
zavláčiti 474
závod 565
zāv̀oj, *zāv̀oj*, G. *závoja* 565
 prez. 3. jd. dij. *završāvā* 709
 dij. *zav̀šit* 745
zázor 742
 aor. 3. mn. dij. *zazēgòšē* 715
zbòr 742
 n. dij. *zđenci* 710
zdrāv 568
zdrāv̀e 566, 568, dij. *zdrāv̀ē* 589
 A. *zēbu* 427
 prez. 2. jd. *zēbeš*, 3. jd. *zēbe* 431,
l-part. sr. jd. *zēblo* 420
zēc 340, 504, 551, 623, *zēc* 340,
 *zājēc 504, G. *đđ.zēca* 340
 <*Zelēn*> 702

- zèlen* 452, 572, 770, dij. *zèlèn* 571, dij.
zelèn 680, ž. *zelèna* 770, sr. *zelèno*
 452, 770, odr. *zèlenī* 770
zèlèn, G. *zèleni* 639
 dij. *зèленкās* 521
zèļe 378, 452
zèmla 557, 560–562, *zemļa*, *zem-*
ļa, *ze-mļa* 561, dij. *zémja* 695,
 dij. *zemļā* 707, 711, <*zēmļa*>,
 <*Žemglja*>, <*žemglja*> 703,
 <*Sēmglja*> 704, <*Zemgliā*> 707,
 A. *ūzemļu* 326, <*zēmļu*> 703, L.
zèmlī 104, I. dij. *zemļōm* 661,
zèmlīšte 192–193
zépsti 428, 431, dij. *zépst* 689
zēt 416
zgōda 457
zgrāda 317
zībati 442, 448
zīd 466, 498, G. *īspod_zīda*, dij.
ispōd_zīda 33, I. *zīdom* 173
zīdār 466
zīdić, *zīdić* 191
 na. *zīdine* 466, dli. dij. *na_zīdinām*
 520
zīma 169, 428, 471, 764, dij. *zīmā* 86,
 135, 714, dij. *zīma* 714, G. dij. *zīmē*
 709, A. *zīmu* 86, 135, 147–148,
 169, 260, 764, *zīmū* 533, *nā_zīmu*
 34, dij. *svū_zīmu* 75, L. *zīmi* 104,
 n. *zīme* 471, dli. *zīmama*, dij.
zīmāma 471
zīmi 104
zīmūs 98, 249, 371, 533
zīpka 442
zlātan 244
zlāto 32, 74, 81, 86, 238–239, 241,
zlāto 416, <*Zlāto*> 653, <*zlāto*>
 647, A. *nā_zlāto* 684, *ū_zlāto* 74,
 G. *ōd_zlāta* 32, 86, I. *zlātom* 233,
 na. *zlāta* 426
 G. dij. *zlōg*, I. dij. *zlīm*, n. dij. *zlī* 574
zlō 235, dij. *zlō*, dij. *zīlō* 115
zlōba, *zlōba* 459
 dij. *zločēsto* 715
 dij. *zmīja* 741
znāmēn 640
znāti 640, prez. 1. jd. *nē_znām* 32,
 340, 346–347, *nē_znām* 340,
 346–347, *nī_ne_znām* 346, 2. jd.
znāš 346, 370, 551–552, *nē_znāš*,
nē_znāš 346, 352, *nī_ne_znāš* 346,
 3. jd. *nē_znā* 352, 1. mn. *znāto*,
znāto, *nē_znāto* 347, *nē_znāto*
 352, *l-part.* ž. jd. *znāla* 640
 dij. *zō* 574, dij. *zō* 574
zōra, <*zōra*>, <*žora*>, <*zōra*>, A. *zōru*,
 <*zōru*> 703
zōva 741
zōvnuti 560, 563, dij. *zōvnut* 563
zřčālo 415
 dij. *зрñце*, dij. *зрñце*, g. dij. *зрñць^āць^ā*
 564
zřno 589, 767, na. *zřna* 767
zřñe 378, dij. *zřñe* 378
zūb 82, 173, 202, 466, dij. *zūb* 648,
zūb 174, <*jūb*> 647, G. *zūba* 173,
 202, L. *zūbu* 202, dij. *zūbū* 296,
 n. *zūbi* 202, 471, 767, *zūbī* 533, g.
zūbī 202, *zūbā* 202, 767, a. *zūbē*
 533, *zūbe* 767, dli. *zūbīma* 202,
 471, 520, 767, dij. *zūbīn* 540, li. dij.
zubi 286, 296, 371, 530–531, 763,
 <*Zubi*> 540, i. dij. *zūbī* 541, dij.
sa_zubi 540
zūbat 466, odr. *zūbatī* 467
zūbić 191, 466, dij. *zubić* 716, G.
zūbića 191
zv(i)jérati 180
zvāti 228, prez. 1. jd. dij. *zōvēm* 411,
 dij. *zovēm* 368, 2. jd. *zōveš* 411, 3.
 jd. dij. *zōve*, *zōve* 714, 2. mn. dij.
zovētē 714, aor. 2/3. jd. *zvā* 550,
l-part. ž. jd. dij. *zvāla* 182, sr. jd.
zvālo 234, m. mn. dij. *zvāli* 182,
n-part. m. jd. *zvān*, ž. jd. *zvāna*, sr.
 jd. *zvāno* 516
zvécati 490
zviĵēr 180, dij. *zvēr* 180, dij. *svép* 174,
 dij. *zvūĵep*, *zvūĵep*, dij. *zvēr*, G. dij.

- zvëra*, dij. *звѣра*, dij. *звѣпу*, dij. *звѣјепу*, dij. *сеѣпу* 180
zvijézda 84, 169, 466, dij. *zvízda* 471, dij. *звиездă* 115, A. *zvijézdū* 169, 427, 434, dij. *zvízdu* 471, a. dij. *zvízde*, dli. *zvijézdama* 471, dij. *zvìzdàma* 471
zvìzdati 490, prez. 3. jd. dij. *zvìzdī* 490
zvejēpācm 573
zvjęrati 180
Zvјézdan 466
zvјézdica 466–467
zvònār, st/dij. *zvonār* 515
zvònārka, st/dij. *zvonārka* 515
zvónce 565 568, dij. *zvóncē* 565
zvòncīc 568
<Zvòniti>, *<Zvonitti>* 700
zvòno 94, 170, 234, 767, dij. *zvòn* 170, G. *zvòna* 94, 767, L. *zvònu*, dij. *zvònu* 767, na. *zvòna* 94, 767, dij. *zvonā*, dij. *zvonā* 296, 304, 528
zvúčati 490

žāba 87, 226, dij. *žāba* 219, I. *žābōm* 331, dli. *žābāma* 517
g. *žālācā* 690
žāliti 288, prez. 1. jd. dij. *жāлїм*, 3. jd. dij. *жāлї* 753
prez. 2. jd. *žāñēš* 113, 3. jd. *žāñē* 625, *nē_žāñē* 220, 664, dij. *žāñē* 220, 2. mn. *žāñēte* 111
žār 485, dij. *жāp* 174, L. dij. *po_žarī* 712
žārīti, prez. 3. jd. *žārī* 485
prez. 2. jd. *ždērēš* 411
dij. *ždrēbac* 714
ždrijēbe, G. *ždrēbeta* 249
ždrijebiti, dij. *ždrēbit* 484
ždrijélo 88, 420
dij. *ždřt* 745
žédan 442
želē 25
žēlūd, *žēlud*, dij. *žēlud*, *<Xelūd>*, G. *žēlūda*, *<ūda>* 509

žēludac 509, *<Xelūdac>* 700
žēleti 25, *<Xeljetti>* 701, prez. 1. mn. dij. *жēлїмо* 753, 3. mn. *žēlē* 25
žēlezo, st/dij. *žēlēzo* 56, *<Xeljēzo>* 700
žēna 27, 29, 53, 81–82, 85, 94, 96–97, 99, 223, 566, 678, 685, 694–695, 697, 707, 726, 745, 753, 763, 768, *žēnā* 545, dij. *žēna* 53, 678, 694–698, 707, 726, 734–735, 763, dij. *žēna* 695, dij. *žēnā* 716, dij. *ženā* 27, 29, 53, 82, 97, 123, 304, 529, 672, 685, 711, 734–736, 763, dij. *žēna* 53, 656, 678, 717, 736, 763, *žēna* 53, 678, 736, 763, *<šcēna>* 702, 707, *<sgēna>* 702, *<Xēna>* 702, 707, *<Xenā>* 707, *<xēna>* 702, 707, dij. *ženā_je* 753, G. *žēnē* 25, 548, 753–754, 768, dij. *žēnē* 644, dij. *ženē* 535, 672, 678, dij. *ženē*, *ženē_je* 753, DL. *žēni* 768, A. *žēnu* 94, 111, 763–764, 768, dij. *žēnu* 674, *<šcēnu>* 704, n. *žēne* 25, 111, 768, *žēnē* 527, V. *žēno* 768, dij. *ženū* 94, I. *žēnōm* 768, dij. *ženōm* 493, 535, n. dij. *ženē* 711, *жēnā* 753, g. *žēnā* 745, 768, dij. *žēnā* 540, dij. *žēnā* 644, dij. *žēn* 82, 97, 276, 365–366, 379, 540, *<Xēn 653>*, v. *žēne!* 25, *žēne* 768, dij. *žēne!* 557, dli. *ženāma* 517, 768, dij. *ženāma* 517, 522, dij. *ženāmī* 548, dij. *ženān* 572
prez. 3. jd. dij. *žēnī* 219, 3. mn. *žēnē* 25
žēnica 505, dij. *ženīca* 505, 522, *<Xenicca>* 700
žēnin 186–188, 520, dij. *žēnīn* 188, dij. *ženīn* 573, dij. *ženīn* 187, *žēnin* 188, ž. *ženina*, sr. *ženino* 186, dij. *ženinō* 187
žēnka 566
žēnskī 97, 354, 390, 566, 569, *žēnskī* 569
žēnsko 111, 566
žēti 111
prez. 2. jd. *žgēš* 83
Židov 228

- žila* 180, 226, dij. *žila* 220
 dij. *жуп* 174
žirant 30
žitnica 520
 dij. *žito* 219, <*sgitto*> 704
živ 168, 248, 452, sr. *živo* 168
živād 248, G. *živādi* 264
živica, *živica*, *živica*, A. *živicu* 189
živina 185, 189, A. *živinu* 185
živjeti 490, prez. 2. jd. dij. *živiš* 753, 2. mn. dij. *živete* 437, l-part. ž. jd. dij. *živěla* 748
živost 248
život 452–453, 696, dij. *život* 695–696, dij. *život* 696, dij. *život* 678, 712, dij. *život* 463, G. *života* 452, dij. *životā* 712, dij. *životā* 463, L. *životu* 696
žlića 228
žmiriti 490, *žmureti* 490
ždhār 258
Žrnovčanin, n. *Žrnovčani* 512
žudjeti 490
 G. dij. *žulā* 711
 prez. 2. jd. *žulāš*, *žulāš* 349, 3. jd. dij. *žulā* 347
žuna 82, A. *žunu* 427, 434, g. dij. *žun* 82
 dij. *župā* 712, dli. *župama* 471
županija 566
županijski 566
 prez. 1. mn. *žurimo*, *žurimo*, *žurimo* 27
žūt, ž. *žuta* 94, sr. *žuto* 94, 420, 770
 dij. *Žuti* 751
- 1.2. čakavski**²⁹¹⁴
acimprēs, *ānciprēs* 583
aha 613
- āk* 604, -*āk* 599
āko 613
akomulātōr 582
akōntācija 582
ālbūm 582
ālkohōl 557
āltrokē 582
Andrīn 557
anēl, G. *anēla* 575
āngīna 582
angulija, *āngunija* 583
antēna, *āntēna* 583
āntibiōtik 582
arbādija 583
armār 583
ārmōnika 582
ārmulīn 583
ārtiĉōk 583
ārtižān 583
 -*āst* 615
asfāltīrat 582
 -*āv* 523
 -*āva* 460
aventōr 583
- bāba* 614, *bāba* 614, 616, *bāba* 617, G. *bābē* 536, g. *bābih* 614, dli. *bābāma* 523, d. *bābān* 759
 <*бáбу*> 378
bābica 618, *bābýca* 523
 prez. 1. jd. *bōcon*, 2. jd. *b°āc°āš* 348
bāčva 605, *bāčva* 616, *bāčva* 602
badān 654, *badōn* 586, G. *bōdña* 586
bājbuk 614
balānčūn 583
bāldakīn 583
bālkōn 582–583
bālov 523

²⁹¹⁴ Pod čakavski svrstavamo i Križanićeve primjere unutar <> (oni pisani ćirilicom su svrstanim običnim abecednim redom), a nestandardni glasovi su svrstani pod svojim standardnim ekvivalentom (npr. *γ* se svrstava jednako kao *g*). Glagole treba provjeravati i s potencijalnim prefiksima.

- balūn* 665
bānak 616
banāna 614
bāndēra, bandīra 583
bānkīna 583
bānut, bānut 614
bāraba 614
baratāt, baratāt_se 615
bārat_se 614
bārba 664
Barīlca 577
bašurāst 615
bāt 616
batimēnt 660
bāvīt 523, *bāvit se*, prez. 1. jd. *bāvin se* 611, *l-part.* ž. jd. *bāvīla* 523
bedāk 660
bēdro, na. *bēdra* 721
belo mliko 44, 63
 n. *beranīce*, g. *beranīc* 665
 prez. 2. jd. *berēš*, (na) *berēš*, 3. jd. *berē*, (na) *berē* 368, *bērē*, *bērē_ga* 759, 1. mn. *berémo*, *berēmo* 368, 2. mn. *beréte*, *berēte* 368
 <Бервѣнцѣ> 392
besēda 599, *bešēda* 600, g. *besēd* 351
bevānda 577
 <бѹч> 218
 odr. ž. *bīla* 661
bilīg 601, *bilīg* 599–600, *belēh*, G. *belēga* 618
bilīti 491, *bīlīt* 490, (po) *bēlīti* 478, prez. 1. jd. *bilīn* 490, 666
biļūšica 599
bisnočā 615
bīžāt 491, 494, *bižāt* 599, *bēžāt* 491, prez. 2. jd. *bižīš* 491, 494, 3. jd. *bižī*, *biži* 491, imp. 2. jd. *biž(i)!*, 2. mn. *bižīte!* 637
bjānkarīja 583
blāgoslōv 232
blātān 580
blātīt 523, *blātīt*, prez. 1. jd. *blātin* 611
blāto, *blāto* 607, *blāto* 617
blāžēn, *blōžēn* 449, *blōžēn* 667
blažēnstvo 589, *blažēnstvo* 449
blebnuti, *blēbnut* 584
bledīti 477
blejāt 615, *blējāt*, prez. 1. jd. *blejīn* 668
blēkan 523
blēkast 523
blīdā 615
blīdočā 615
blītva 600–601, 603
blōgu 252
blūd 660
 A. *blūzū* 720
bōb 68, 586, 627, *bōb* 586, *bōb* 585, 628, *buōb* 585, *b^uōb* 600, *bōp* 604, G. *bobā* 585, 615–616, *bobā* 616
bobīc 192
bobrīg 726
bōdāk, *bōlka* 616
bōg 65, 83, 218, 231, 234–235, 373, 404–406, 409, 620, 622–623, 626–632, *Bōh* 618, G. *Bōga* 618
bogāt, 595, 605, 724, *bogāt* 595–597, 614, 616–617, *bog^oāt* 600–601, *bogat* 737, ž. *bogāta* 353, *bogāta* 616, odr. *bogātī* 330, 389, ž. *bogāta* 353
bogātīt, prez. 1. jd. *bogātin* 611
 prez. 1. jd. *boīm_se* 660, 3. mn. *ne_bojē* 656
 komp. *bōji* 618
bōjlēr 557
bōk, G. *bokā* 172
bokūn, G. *bokūnā* 660
Bōl 578
l-part. ž. jd. *bōla* 398
bōlēst 232–233, 524
bōlēstān 580, *bōlēstan* 524, ž. *bolesnā* 524–525, *bōlesna* 618, sr. *bōlēсно* 524
bolnīk, G. *bōlnikā* 583
 komp. *ni_bōje* 217

- bōmbāndīrat* 582
bōmbôn 582
bōmboñêra 582
bōrdunāl 660
borić 191
borīti, *se* 131, *bōrit se* 523, *prez* 1.
     jd. borīn 132, *borīn_{se}* 131, 2. *jd.*
     borīš_{se} 132
borjê 590
Borovīk 657
bōsti 561
Božáva 610
Božīc 191
božīcīnak 607
 <бѡжѣу> 390, ž. *bōžjā* 757
 <Божество> 590
brābōñčić 583
brōdā 616, *brōdā* 615–616, 667,
     brāda, *bradā* 720, *brāda* 719,
     G. bradē 667, *brādī* 536, *brōdē*,
     brodiē 667
brāñiti 131, *brānit* 523, *imp.* 2. *jd.*
     brāni! 483
brāt 59, 218, 555, 603, 614–615, *brāt*
     555, *brāt* 59, 602–603, 605, 616,
     brāt 604, 617, <бpám> 218, 373,
     brat 257, *G. brāta* 251, *brāta* 596,
     614, <бpāma> 218
brātja 618
 <бpámcku> 378
brāznā, *brāznā*, *brāzna* 721
prez. 2. *jd. bṛbṛāš* 348
bṛbōjčiv 583
na. bṛdā 546
 1. *brēstīh*, *brēstīh* 132, *i. brēstī*, *brēsti*
     541
bretēncē 582
bretenō 582
brīdīti 478
G. brīgā 174, *briyā* 172
prez. 2. *jd. brīšeš* 293, *n-part. m. jd.*
     brīsān 287
prez. 2. *jd. <бpūжеши>*, 2. *mn.*
     <бpужетē> 463
- bṛlōh* 448
Brñēlicī 582
brñēlskī 582
brōd 174, *br^uōt*, *G. brōda*, *brodā* 173,
     g. brōdōv 742, *d. brōdōn* 366, 1.
     na_{brōdēh} 757, *I. z_{brōdī}* 757
G. od_{Brodokomēra} 582
brojīti 131, *brojīt* 132, *brōjit* 523,
     prez. 1. *jd. brojīn* 131–132, *brojīn*
     132, 2. *jd. brojīš* 132
G. brōkā, *brōkā* 616
G. od_{brōk(v)i} 615
brtoglāv 660
bubāt 615
būbañ 242, *būbōñ* 575
būbrig, *būbrig* 586, *būbrig* 720,
     bubriḡ 585, 602, *G. bubriḡa* 585
prez. 2. *jd. būdeš* 289, *būdeš* 289,
     293, 3. *jd. būdē* 290, *būde* 759
prez. 1. *jd. būdin* 483, *budīn* 487, 2.
     jd. būdīš 480, 483
budīti 479, 485, 487, *būdīt*, *būdīti* 482
būgva 599
buhā 614–615, *bòxā*, *boxā*, *bòxa* 721,
     belxā 720
G. z_{būkvī} 536
Būngar(ka) 665
būnkeri 582
G. buōška 604
bušjiv 660
- na. caklā* 131
caklīt_{se} 132, *prez.* 1. *jd. caklīn*, 2. *jd.*
     caklīš_{se} 131
 <uáp> 218
 -cē 381
cej^oadē 660
cēna 719
cēntimētār 582
cēr, *G. cerā* 660
cēsta 602
cidīti 447, 479, 487, *cīdīt*, *cīdīti* 482,
     (*prolis*)*cidīti* 447, (*olpre*)*cidīti* 477,
     prez. 1. *jd. cidīn* 487, 3. *jd. cidī* 447

- cìflič* 606
cīglà 719
 prez. 3. jd. *cīni* 720
cīpāti 616, prez. 1. jd. *cīpān* 292
cīpīti 131, *cīpīti.se* 478
Crēs, G. *Crēsa* 618
Crēskiña 618
 n. *crkvenāri* 680
Crnikōvci 582
crvīc 191
cūrīt 494
cvetīc 191
cvīče 663
cvitāt 600, prez. 1. jd. *cvetān*, *cvitān*,
cvitōn, 3. jd. *cvit'ā* 348
 prez. 3. jd. *cvotē* 562

čā, *čā*, *čā* 235, *štō*, *štā* 723, <*čá*> 235,
 <*umó*> 235
čāj, G. *čāja* 565
čāmīti 478
 l. *čāsīh* 248, I. *čāsi* 541
čavāl 578
Čāuja 582
čāvjänskī 582
Čavlin, G. *Čavlina* 577
čeljāde 665, *čejādē*, *čelāde* 721, n.
čējāt 757
čēkati, prez. 1. jd. *čēkān* 759, 2. jd.
čēkāš 344, 3. mn. *čēkaju* 618, imp.
 2. jd. *čēkaj* 607
čēkanī 591
čelō 719, 721, *čelō* 607, *čelo* 721, 722,
 na. *čelā* 526, *čelā* 131, *čela* 131,
čela 721, *čēpnut* 522
česōv 660
česāñ, 660, *česān* 660, 664, G. *česnā*
 660
čēsaj 600, *česōj*, G. *česjā* 575, *čēsļa*, I.
čēsjen 600
čēsļati 344–345, prez. 1. jd. *čēsļān*,
čēsļan, *čēsļon* 345, *čēsļun*, *čēsļon*,
čēsjon 344, 2. jd. *čēsļ'ās* 344
četeristō 247, *četīre stō* 248

četrdesēt 656
četrtāk 605, *četrtāk* 602, *četvert'āk*
 601
čičāk, G. *čička* 425
čigōv 660, *čigōv* 577
 imp. 2. jd. *čini!* 549, *ne_čini!*, *ne_čini!*
 637
činīti 345, 486–487, (*nalrašlu*)*činīti*
 477, *činīt* 486, *činiti* 487, prez.
 1. jd. *činīn* 487, 657, *činīn*, 2. jd.
činīš 487, l-part. ž. jd. *činīlā*, sr.
 jd. *se_činīlo*, m. mn. *činīli*, ž. mn.
činīlē 478
činēne 345
čirīšņa 602
čīst, *čīst* 600, odr. *čīstī* 277, *čīstī* 277,
 330, *čīstī* 279
Čīsta 330
čīstīti, 286, *čīstīt*, *čjstīt* 523, prez.
 2. jd. *čīstīš* 286, 3. jd. *čīstī* 330,
 l-part. ž. jd. *čīstīla*, m. mn. *čjstīli*
 523
čīšcēnī 590
čobān, *čobān* 577
čōpnut 522
čovīk 596, 599, 604, 719, 721–722,
 724, 740, *čovīk* 596, 603, 722,
čovīk 726, 737, 740, *čovīk*, *čovīk*
 726, *čovīk* 724, 726, 740, *čovēk*
 607, *covīk* 600, *covīk* 604, G.
čovīka 604, 724, n. *jūdi* 252, *lūdi*
 252, *lūde*, *jūdi*, *jōde* 252, g. *jūdih*
 667
čovjēn 575
črčāk 605
 G. *črēdī* 536
črēšņa 618, *črīšņa* 599, *crīšņa* 601
črīvo 131, *crīvo*, na. *crīva* 132, *črīvā*
 131
črjēn 660
 n. *čřnī*, odr. ž. *čřnā* 746, G. *čřnōga*
 762, *čřnoga* 746
črnīna 185–186
čūčoñ 575
 prez. 2. jd. *čūčīš* 494

- čūdān 584, čūdān 586, ž. čūdna 584,
sr. čūdno 586
čūdo 584, čūdo 618, G. čūda 607, na.
čuděsa 384, čuděsa 384
l-part. ž. jd. čūdila 523
prez. 2. jd. čūješ, 59, 290, čūješ 59, 3.
jd. čūjē, čūje 331, 632, 3. mn. čūjū,
čūjū 290, l-part. m. jd. čūl 656
čūvāt, čūvāt_{se} 613, prez. 2. jd. čūvoš
757

prez. 1. jd. nēcū 680, nēcū 720, 1. mn.
čěmo 618
čí/čer – vidi kčí
l. čūdih 667
čūknut 522
Čūkòvíc 524
čūliti 477
(o)čūtiti 478, prez. 1. jd. čūtín 668

n. dāfki 581
Dālmācija 582
dalečina 719
dāle 617
daļina 186
damū 252
dān/dān 602
dānās 605, danās 602, danās 605,
danas/denes/donos 603
da_{ne} raspādē_{se}
prez. 3. jd. darūje 290
na. darvā 615
dāska 720, daskā 613, 721, dāška
603, 721, dāška 602, deskā,
dēška, dēška 720, g. dasāk 651
dāt 614, dāti 618, prez. 1. jd. d°ādēn
437, ne_{dān} 347, 3. jd. dāde 680,
2. mn. dādetē 437, fut. 1. jd. dācu
611
dāž, dāš 587, dāž 602, dōž 584,
<дòжòб> , G. dažjā 584, dažjā 616
dažiti 131, prez. 3. jd. daži 131, 663,
daži, dažji 132
odr. debēli 330, debēli 389, komp.
dēbji 600

prez. 1. mn. debļāmo 345
debulāsta 618
d'ētē 722, detē 720, dūtē 719, dītē,
dītē 721, dīte 737
dēd 599, 602
dēl, dēl 651, 656
prez. 3. jd. dēla 291, 1. mn. ne_{dēlāmo}
749
fut. 1. jd. derācu 613
dēset 618, dēšet 252, dēset 252
desēti 661, desēti 589
dētēlina 618
dēvet 618, dēvet 252
ž. devētā 660, G. devētē 749
G. devēcē 536
dēca 722, dicā 615, 721, dīca 740, G.
diciē 534, D. dicī 544, A. dīcu 604,
dicūon 667
dīd 586, dīd 406, 585, 603, 622,
627–628, 631–632, d'ēd 600, G.
dýda 585
dīgnūt 523, dvīgnut 584, prez. 2. jd.
dīgnēš 586, 3. jd. dīgnē, l-part. m.
jd. dīga, ž. jd. dīgla, sr. jd. dīglo, m.
mn. dīgli 586, dīgnūli 522
Dijānčulica 665
dīlehe 478
dīliti 479, dīliti 482, 724, dīliti 724,
dīlīt 482, dīlīt 477, 600, (na)raz(u)
dīliti 477
dīm 573, dīm 573, 575, 577–579, G.
dīma 578
dīmjak 562, dīm^īāk
dītēnstvī 575, 591, dītēnstvoš 590,
dītēnstvo 562
dīvēr 759
divīca 466
prez. 1. jd. divļān, divjōn 348
divōjka 577–578, div^oojka 562, g.
divōjāk 758
dīzat 757, dīzot, dīzāt 523, 757, prez.
3. jd. dīžē 293, l-part. m. mn.
dīžāly 523
djāva 616
dlān 575, 577

- dnð* 234, G. *lnà* 616
dðbar 581, 657, *dðbār* 563, 580, 755, 759, *dóbar* 618, *dðbar* 618, *dðber* 232, ž. A. *dðbru* 680, sr. *dobro* 720–721, 723, *dðbro* 740, *dóbro* 740, *dobro_j'* 583, odr. *dðbri* 389, 584
dobitāk 605
døjti 665, *dóči* 634, *dóči* 636, *dūoc* 657, prez. 3. jd. *døjdě* 290
dolāc 724
Dolāškā 577
l-part. m. mn. dolāzili 617
dōlčič 583
dōli 607
dōma 252
dōnit 605
 odr. *dōlni* 582, *dōnī* 582, *dōni* 577, ž. *dōña*, *Dōña*, sr. *Dōne* 577
dospīt 726
l-part. m. jd. došāl 656, *došāl_san* 578
dovēsti 561, imp. 2. jd. *dovēdi!* 637, *l-part. ž. jd. dovelā_ga* 636
Dōvnā 759
 prez. 1. jd. *doznān* 346
drāgīña 446
drāžā 762
drāžba 614
Drēnōva 446
drimēž 605
drōb, G. *drobā*, D. *drōbu*, L. *drobū*, I. *drobōn*, nv. *drōbi*, g. *drobī*, a. *drōbe*, dli. *drobīn* 173
drobjenī 591
drūx, G. *drūya*, I. *drūyon*, n. *drūzi* 173
drūštvō 590, *drūštvo* 422, *društvo* 590
drūžba, <*drūxba*> 568
drvō 529, *drīvu* 252, na. *drvā* 529, 531
držāt 523, *držāti*, *držāti* 594, prez. 3. jd. *držī* 656, *l-part. m. jd. držāl* 664, ž. jd. *držāla* 523, sr. jd. *držālō_j'* 583
Dubišća 193
dubok 724, *dunb^uok* 601, sr. *dunbōko* 600, odr. *dubōki* 330
dūbrāva 462
Dubrōvnik 582
dūg 586, 600, 602, *dūg* 600, odr. *dūgī* 330, n. *dūgi*, a. *dūge* 330
dugļīna 186
 G. *dupcā* 762
dūšā, *dūšā* 617, 719, 749, *dūšā* 615, G. *dušī* 762, *dušīe*, *dūšē* 667
 G. *dužīne* 186
dūžnōst, *dūžnost* 584, *dužnōst* 605
dvā 533
dvājsēt 664
dvājsētī 758
dvēstō, *dvēstō*, *dvⁱēst^o* 247, *dvīsta* 246–247, *dvīsti*, *dvīsto*, *dvīstu* 247, <*deū cma*>, <*deū cmā*>, <*deū cmu*>, >*deū cmū*> 246
dvōje 237, *dvōje* 238, *dvōj* 232, *ū_dvoje* 237
dv^oor 403, *dvōr* 403, 660, 664, *dvōr* 403, *dvōr* 403–404, <*deōp*> 403, *dvor* 400, G. *dvōrā*, *dvorā*, *dvōrā* 403, n. <*deōpu*>, l. <*dworēch*>, <*dwōrech*> 403, i. *dvōrī*, *dvorī* 119, *va_dvorī* 403
dvorīšće, *dvorīšće* 193
dvorīti 131, *dvorīt* 132, prez. 1. jd. *dvorīn* 131, 2. jd. *dvorīš* 132
dvōrnīk 582
enakōv 660
evakōv 660
fāla 680, *fōlā*, *folā_ti* 614–615, *folā_von* 614, *folā_van* 615
fāliti 616, *fālīti* 131, *falīt*, prez. 1. jd. *falīn* 482
 G. *od_famēji* 615
fčēla, *fčēla* 720, *čēla* 719, 721, *čēla* 720
Frānē, *Frāne* 720
fratarskī 581–582

- gâce* 616
gäd 587, 616, I. *gädôn* 757, s. *gädün*
 580, i. *gädī*, s. *gädī* 305, z. *gädī*
 541
gädan 580
gädit 611, *gädit_{se}* 614, prez. 1. jd.
gädin_{se} 614, 3. jd. *gädi* 611
gānga 614
Gārma 557
gasiti, prez. 3. jd. *gasī* 477
gāvran 54, 273, *gāvran* 597, 599,
grāvran 604, *kāvran* 291
gāzit 611, 614, *gāzīt* 523, prez. 1. jd.
gāzin 614, 1. mn. *gāzimo* 611
 <əðə> 253
 prez. 1. mn. *gībĵemo* 290, *gībĵemo* 757
gīnūt 522, prez. 2. jd. *gīnĕš* 290, *gīneš*
 279, 291–293, *gīnĕš* 290, 3. jd.
gīnĕ 44, 54, 273, *gīnĕ* 759, *gīne*
 44, 54, 64, 273, 291, 293, 331,
 350, 352–353, 478, 578, 594, 632,
 3. mn. *gīnu* 293
glädäk 233
glädīt 523, *glädit* 614
gladovât 615
glâs 174, *γlâs*, G. *γlâsa* 173
glasīc 191
glasīna 186
glāvà 27, 54, 90, 499, 535, 616, 656,
 674, 718–719, 721–724, 726,
 737, 749, 764, *glāvà* 617, 719,
 721, *glāvâ* 758, *glōvâ* 615, 667,
 757, *glōvâ* 615, *glōvâ* 615, *glávâ*
 721, 723–724, 726, *gláva* 58,
 685, 721, *gláva* 641, 656, 723,
 724–726, *gláva* 721, *gláva*, *glāvâ*
 720, *glāvâ* 721–722, 762, *gluôva*
 440, G. *glāvĕ* 501, 615, *glāvĕ* 615,
glavĕ 499–500, 667–668, *glavĕ*
 657, 667, *glāvĕ*, *glāvĕ* 668, *glouvĕ*,
glōvĕ, *glōvie* 667–668, *glōvĕ* 668,
glouvĕ 666, *glōvĕ* 501, *glāvī* 536,
 A. *glāvū* 722, 764, *glāvu* 758,
nâ_{glāvu} 59, 78, *nâ_{glavu}* 557,
nâ_{glou} 758, L. *na_{glāvī}* 719, I.
- glavôm* 499–500, *glavô(m)* 490,
glouvôn 667
glavât 615
glavīca 466, *glavÿca* 523
glavīna 466
glĕdati 764, *glĕdât*, *glĕdât*, *glĕdot*
 523, *glĕdat* 757, prez. 1. jd. *glĕdan*
 757, 2. jd. *glĕdaš*, *glĕdoš* 764, 1.
 mn. *glĕdamo* 757
glĕstâ 719, *glĕstâ* 722, l-part. ž. jd.
glĕdâla 60, *glĕdâla* 523, sr. jd.
glĕdâlo 523
gl^oāsati, prez. 2. jd. *gl^oās^oāš* 349
glōba 741
glūhâ 749
glūhōna 458
gnâzdo 726, *gnĕzdo* 678, *gnĕzdô* 719,
 na. *gnâzdâ*, *gnĕzda*, *gnĕzdâ* 131,
gnâzdâ 132, dli. *gnâzdīma* 131,
gnâzdīman 132
Gnojīšca 193
gnojīšce 193
gō 579, *gōl*, *gōl* 578, odr. *gōli* 378, 389
g. gōdīn 758
godīšce, *godīšcī* 193, *godīšce*, *godīšce*,
g. gōdišc 350
gōjāzan 524
golīc 191
gologlāf 581
golotīna 186
gōlūb 232, 516, 759, *gōlop*, *gōlup*,
gōlōp 252, *gōlūp* 757, G. *gōlūba*
 270, i. *golubī* 540
golubīca 466
golubīc 466
gōlūbov 513
gonâc, G. *goncâ* 615
gorâ 615, 749, *gōra* 719, *Gōrâ* 749, G.
gorĕ 535, *gorī* 536
gōrâk 233, 586, *gōrĕk* 252, *gōrōk* 252
 prez. 3. jd. *gorī* 675
 odr. *gornji*, *gōrnī*, *gōrnī* 582, *gōrnī*, ž.
gōrnâ 577
 n. *gōrščâkī* 583

- gospā* 53, 376, 552, *gospo(j)à* 376
gōspīn, *gōspīn*, *gospīn*, *gōspīn*, *gospīn*,
gōspīn, ž. *gōspīna*, *gōspīna*,
gospīnā, sr. *gōspīno*, *gospīnò*,
gōspīno 188
gōspōd 233
gospodīn 575, 577, 579, *gospodīn*
578–579, *gospodīn* 583
G. *gospodōrā*, *gōspodōrā* 615,
gospodōra 722, DL. *gospodāru* 719
gospodārīti 131
gospoja 64, 552
gospōjstvo 585, *gospojstvo* 590,
gospojstvō 585, 590
gōst 599
gotōv 578, odr. *gotōvī* 330, 389
gōvōr 232, 251, 627, *gōvor* 252
prez. 3. jd. *govōrī* 759, l-part. m. jd.
govorēl 575, *govoril* 578
gōžde 587
grābit 611, 614, prez. 1. jd. *grābin*, 1.
mn. *grābimo* 611
grād 238, 757, *grād* 172, 616–617,
yrāt 173, *grōd* 757, G. *grādā* 172,
yrāda, *yrādā* 173, D. *grādu* 202,
grādū 721, A. zà. *grād* 90, L.
grādū 202, *grāde* 302, *grādē* 533,
va. grāde. je 722, l. *grādēh* 757, i.
grādi 672
l-part. m. mn. *gradīli* 477
Gradīna 466
grādān, G. *grādāna* 521
grāfika 614
Grājān, G. *Grājāna*, n. *Grājāni* 521
gramātika 614
grānā 719, 722, 725
grančica 568
gřd, *gřd* 746
gřdēt/gřdēt 746
grdobā 617, *grdōbā* 719
grēb 586
l-part. ž. jd. *grēbla* 586
grēdā, *grēdā* 617, *grédā* 724, *grēda*
719, l. *gredōh* 525
prez. 1. jd. *grēden* 719, *grēn* 651, 656,
grēn 651, 656, 719, 3. jd. *grē* 656,
663, *grē* 656, *ne. grēdē* 680, 1. mn.
grēmō 500, 724, *grēmō* 749, 2.
mn. *grētē* 500, 3. mn. *grēdū* 500,
gredū, *grēdū* 667
grīh 657, dli. *grījin* 131
grih/jjōtā 617
grījot 523
grīst 586, prez. 2. jd. *grīzēš* 292,
l-part. m. jd. *grīza*, ž. jd. *grīzla*
638, *grīzla* 586, sr. jd. *grīzlo*, m.
mn. *grīzli* 586
(z)*grīšīti* 478
gřm, G. *gřmā* 746
grābje 601
grōb 602
grōbjī 590
grōhōt 232
grōzd 584, *gr^uōzd* 601, G. *grozdā* 584
grozdōvī 591
prez. 3. jd. *grozē* 656
grōžje 188, *grōzje* 586, 590, *grōzje*
586
gubīt 486, *gubīti* 486–487, *gūbīt*
486–487, (iz)*gūbīt* 487, *gubiti* 487,
prez. 1. jd. *gūbīn*, *gūbin* 487, *gūbin*
720, 2. jd. *gubīš* 485, 487–488
gucāt, l-part. ž. jd. *gucāla* 523
gūjā 466, G. *gūjē*, *gūjē*, *gūjē* 668
G. *gūjca* 578
gūjīn 188, ž. *gūjīna* 186, *gūjīna* 188,
gūjīna 466, sr. *gūjīno* 188
Gujinā pāsika 188
gūnbōk, *gūnbokā* 583
gūsēnica, *gūsēnica*, *gusēnica*,
gūsīnica, *gusīnica* 496, *gusīna*
495–496
gūska 442
gustērna 576
gūšcer 603
gūšcerica 603
guōvno 425
Gūvnō 422, *gūvno* 721, *gūno* 721,
gūmlo 425

guzica 466, *gùzica* 724
gvardijàna 614
gvòžje 586, <*gwòzdie*> 392

xàjdūk 49
 (po)*hāliti* 478
Hīb 586
hīstà 466
hīstīca 466
hīstīna 466
hlēpiti 478
hlīb 596, 599, <*xlúō*> 218
G. hlodà 172
hoću – *vidi oću*
 prez. 3. jd. *hōdi* 680, *l*-part. m. jd.
hodil 578, ž. jd. *hodilà*, *hodila*, sr.
 jd. *hodilō* 478
hrāna 720
hrāniti 478, *hrāniti* 131, *hrānīt* 749
hrāpov, -a, -o 523
hrāst 589, n. *hrāstī* 749
hrastīc 192
hrāstōv, -ōva, sr. -ōvo 445
Hrastōvič 446
Hrostōvica 446
hrastōvina 446
Hrōst 446
Hrvāškā 759
hudīc, G. *hudīcā* 192
huñāvica, *huñāvica*, *huñāvica* 613
hvāla 722, 762
l-part. m. jd. *hvalil* 575

īcē 590
 -īc, -īc 191–192, G. -īcā 191
īditi 478
 prez. 3. jd. *īdē* 292
īgla, *jīgla* 720, *īgla* 719, *jaglā* 585,
 615, *jōglā*, *jōgla* 585, A. *īglu*, *jāglu*
 586, *jāglu* 585, *jōglu* 585, 628
īgra, *jīgra* 720
īgrati, *īgrāti*, *īgrāt*, *īgrat* 334, prez.
 1. jd. *īgran*, *īgrān*, *īgrun*, *īgran*

345, *īgran*, *se* 585, 757, *īgron* 344,
īgron, *se* 344, 757, 2. jd. *īgrāš*,
īgr^oāš, *īgrāš* 344, *īgrāš*, *se* 345, 3.
 jd. *īgrā* 345, 1. mn. *īgrāmo* 351
imāt 614, *imēt* 607, prez. 1. jd. *nēman*
 663, fut. 1. jd. *imācu* 613
īmbārkat 583
 na. *imenā* 380, 529, *imenā* 529, 615,
imenā 380, 529, *imēna* 384, *imenō*
 529, *imēna* 384, *imēna* 384, 389,
 611, 632, *imiēna*, *imēna*, dli.
imēnin 384
īmūcān 524
 -īna 719, -īna 737, -īnā 189, -īna 186,
 189, 728
īncerāda 583
īnglěškī 583
īnkōntrāt 583
iscidīti, imp. 2. jd. *iscidī!* 477
īskra 599
īščāt 523, prez. 3. jd. *jīščē* 762, *l*-part.
 ž. jd. *īščāla* 523
n-part. ž. jd. *īskanā* 130
l-part. ž. jd. *īspēklalīspeklā*, *je* 636
Isūs 599
īsvūci, *se* 636
 -īšte 511, 599, -īšce 599, -īšce, -īšce 193
īva 180
Ivānka, *Jovānka* 578
ivānškī 290
izāci 636
iz, *Borovīcē* 654
 prez. 1. jd. *izbrōjin* 132
izgubīti 487, *zgubīt* 482, prez. 1. jd.
izgūbin 487, *zgūbin* 482, 2. jd.
izgūbīš 485, 487–488, 3. jd. *zgūbī*
 290, 757, imp. 2. jd. *zgubī!* 482
izrēsti 636
izrōd, G. *izrōda* 83
 prez. 1. jd. *izrōnin* 132
izvřsti 636
 jā 526, jā 402, 665, jā 663, jō 657, G.
menē, D. *menī* 548, A. *nā*, *me* 249,
 312, I. *mānū(n)* 398

- jābuka* 611, *jābuka* 616, *jābalka* 618
jačēt, prez. 1. jd. *jačējem* 490
jādan 614, *jādan* 580, ž. *jādna*, sr.
jādno 614
jāgoda 275, g. *jāgōd(ā)* 275
jāje 132, 168, 720–721, *jōje* 131, na.
jāja 132, *jōjā* 131
jālovišcē 193
jāma 604
japnīšcē 193
jāpnō, j° *āpnō*, *jōpno* 422
jārām 580
jārpe 577
jāstrēb 279
jāvīti 478
jāvōr 580
jāvorika 639
-je 589–591, *-jē* 591, *-jē* 334, 392, 589
jedān 577, 654, *jedān* 656, *jedān* 577,
663, *jedōn* 562, 575, *jedōn* 575, ž.
jēdna 724, *jēdna*, *jenā* 740, *jē(d)*
na 740
ž. *jedīnā* 762
jedināc 605
jēlā, *jēlā*, *jelā* 741
Jēlīn 577
jēlīto 511
jēlva 575
Jérko 723
prez. 1. jd. *jesām*, *jesām* 56, *jesān*
577–588, 2. jd. *jesī* 549, 3. jd. *nī*,
nī 656, *nīje* 680, 1. mn. *jésmo* 737,
nīsmō 720, 3. mn. *jesū* 773
jesenās 605
jēšmīk 762
jētīrva 749
jezik 349, 722, 724, 737, *jezik* 605,
jazik 602, 616, *jèzik*, *jèzik* 721,
jèzik 720, *jèzik* 737, *jèzik* 720,
ža(j)ik 720, *zaiik* 604, *zajik* 616,
<*jezùk*>, <*jezúuk*> 218, g. *jèzik(ā)*
349
jēž, *jēž*, *jēž*, *jēs*, *jēs*, *jīēž*, *j'ēs*, <*jéж*>, G.
jēža, *jēža*, *jēža*, *jēža*, *jēža*, *j'ēža* 405
jīdro 584–586, na. *īdr°ā* 304
l-part. m. mn. jimīli 607
jīsti 603, *jīs* 607, prez. 1. jd. *jīn* 181,
3. jd. *jī* 291
jōš 599
jubāv 575
jūha 721
junāk 589, *junōk* 657, n. *junāci* 721
Jūrkovicē 557
jutinā 615
jutinā 615
jūtro 599, *jūtro* 604, *jutro*, *ju-tro* 597,
na. *jūtra* 545
jutrōs 605

kabā 425, *kabāl* 578, *Kabāl* 577, G.
kablā 425, *kabōl* 579, *kebēl* 581
kadīti 478, (za) *kadīti* 477
kādeñe 478
prez. 3. jd. *ne kāje* 353
kāko 617, 720
kakōv 660
kāleb 599
kāmēn 612, *kāmen* 616
kāmīk 618, *kāmīk* 330, 762, *kāmīk*
291, 618, *kāmīk*, I. s. *kāmīkōn* 757
kampanēl 577
kānīti 478
kāntūn 583, *kantūn* 665, G. *kantūnā*
583, *kantunā* 665
kāpāt 523, prez. 3. jd. *kāpje* 291,
l-part. sr. jd. kapālo 523
kāpļa 594, *kāpļa* 594, 596–597, 602
l-part. ž. jd. kāpnūla 522
Kāprije 582
Kāprijskī 582
kapūla 602
l-part. m. jd. karmīl 576
kāsnit, prez. 1. mn. *kāsnimo* 611
kāsno 252
n. *Kastāfci* 581
kāšaj, *kāšāj* 580
prez. 3. jd. *kāšļa*, *kāšļa* 600

- kāšne* 603
Kāta 617
kāvrañ 762
kāžiput 616
kčī 234, 541, *hčī*, *hčī*, *hčēr* 234, DI.
 dv. <Дцѣрмá> 296, 307
čērīn, *čērīn*, ž. *čērīna*, sr. *čērīno* 188,
 <Доцѣрѣн>, ž. <Доцѣрѣна>, sr.
 <Доцѣрѣно> 186
 prez. 1. jd. *kīdām* 331, 3. jd. *kīdā* 762
kīkōd 600
kīpēt 491, *kīpīt* 494, prez. 1. jd. *kīpin*
 132, 487, 490, 501, 666, 3. jd. *kīpi*
 666
kīsē 758
l-part. m. mn. kītīly 523
kjūč 660, n. *kjūčī* 719, *kjūčī*, *kjūčī*
 722, l. *kjūčēh* 660, o. *kjūčēh* 132,
 i. *kjūčī* 541, 660, s. *kjūčī* 132, 757,
 dli. *kjūčīn* 132
klāda 88
klāst 511, 615
klēčāt 668, prez. 1. jd. *klečīn* 668,
kl'ečīn 494
klēknūt, *l-part. ž. jd. klēknūla*, m. mn.
klēknūly 523
 na. *klīšcā* 131, *klīšca* 132, *klīšca*
 132–133
klobūk 657, L. u. *klobūkū* 680
klū(p)ko, *klūjko*, *klūko* 586, *klūpko*
 586, 628
klūpa 719
knēz 234, 250
knēzac, *knēzāc* 723
Knēzovo 250
Knēž 250
 <Кнежстѡѡ> 590
kō 235, *kō* 235 (vidi i *gdo*)
kobīla 602
 prez. 2. jd. *kōjēš* 292
kōkoš 608, 618, *kōkūš* 252, n. *kōkuši*
 252
Kōkōt, *kōkōt* 232
kolāc 599, *kolāc* 615
 <Колѣнце> 378, 392
kolēno 602, *kolēno* 618, *kolīno* 724,
koliēno 604
kōlo, *kōlo* 607, *kūlo* 252
kolōč 657
komadič 724
kōmāt 757
komōr, G. *komōrā* 194
kōmpjūtēr 583
kōmpletīrat 582
konāc 425, *konāc* 724, *konōāc* 604,
 <конѣц> 378, G. *kuncā* 425
končāt 569, *končati* 334, 345, prez. 1.
 jd. *končōn* 344, 569, *končān* ?, 3.
 jd. *končā* 345, 348, 2. mn. *končōāte*
 344
kōnčēn 583
kōnčīc 583
konōp 602, 724
kōñ 578, *kōñ* 578, *kōñ* 577–579, 663,
kōñ 579, *kōñ* 575, <кōñь> 218, G.
koñā 616, <кoñьā> 218, n. *koñī*
 132, *kōñi* 133, *kōñi* 618, *kōñi* 741,
 l. <konyéech> 386, i. *kōñī* 541, 548,
 dli. *kōñīman* 132
Kōñski 581, *kōñskī*, *kōñski* 582, sr.
kōñško 581, *Kōñsko* 581
 <kōnyunik> 392
 <kōnyuniy> 390
kopāt 613, *kopati* 344, 352, prez. 1.
 jd. *kopān* 345, *kōpan* 345, 347,
kōpan 345, 618, *kopōn* 345, *kōpon*
 344, prez. 1. jd. *kōpun* 345, 2. jd.
kopāš 340, *kōpāš* 353, 757, *kōpōāš*
 344, 3. jd. *kopā* 351, *kōpā* 352–
 353, *kōpā* 344, *kōpa*, *kōpa* 345, 1.
 mn. *kopāto* 27, 53, *kōpāto* 354,
kōpāto 54, *kopā(mo)* 352, fut. 2.
 mn. *kopācete* 613
kopāña 611
kopīšcē 192–193, *kopīšcē* 193, *kopīšcē*
 193
kopīto 349, g. *kopīt*, *kōpīt(ā)* 349
kōra 396, *kōra* 602, *kōra* 602
kōren 599

- korìst* 605, *kórist* 724
g. kòrita 350, *korìt(a)* 350
 <*Kopúmьe*> 392
kosà 615, *košà* 616, *kòsa* 188, 722
kositi 131, *kosit* 132, *kosit* 599, *kósit*
 726, prez. 1. jd. *kòsin* 131, *kosin*
 132, 2. jd. *kòsiš* 131, *kosiš* 132
kosòr 575
G. kuòsti 597, L. *kostì* 542, n. *kòsti*
 603
kostrěnskiš 749
kòš 88, *kòš* 616, *kòš* 616, <*kòu*> 218
košàra, *kòšara* 724
koščie 590
košíc 192
kòšnica 616
košùja 602, 607
kotār 665
kořiti 131, *kořit* 132, prez. 2. jd. *kořiš*,
 3. jd. *kořì* 131, *kořì* 132
kotoác 604
koťol 425, G. *kòtla* 425, *kótle*,
koťlã_su 726
kováč 656–657, *kováč*, *kováč_je*,
kováč_je 657, dli. *kováčín* 131
kozà 610, 720, *kožà* 614, *kòža* 619,
 720, *kóza* 737, *kòza* 724, *kuòza*
 736, *kóza* 251, *kóza_je* 724,
kozà_mi_je 610, G. *kozè* 536, g. *kòz*
 651
kòzji, *kuòzji* 585, <*kòzju*> 390
kozlíc 191
kòža 396, *kòža* 619, 720, *kòža* 597
krāj 575, *krāj* 580, *krāj* 575
krājěstvò 590
krāl 172, <*kráľj*> 4, G. *krālã* 172,
kráľa 721, L. *kráľu* 680, dli.
kr°ájìn 131, *kráľi* 672
kr°ālěstvò 445
kráľěvina 445
kraľica 466
Krapľún 663
kräst 614, prez. 2. jd. *kräděš* 412,
kraděš, 3. jd. *kradiě*, 1. mn.
- krademò*, 2. mn. *kradetè* 369, fut.
 1. jd. *krášću* 611
krātāk 233
kratiti 131
kràva 59, 87, 136, 216, 222, 350, 530,
 555, 608, 612, 632, 645, *kràvã*
 529, *krãva* 222, 555, 608, 611–
 612, 618, 698, *krq̇va* 618, *krãva*
 594, 597, *krãva* 618, *ni_krãva*
 217, <*krãva*> 611, G. *krãvi* 309, A.
krãvu 618, n. *krãvi*, *krãve* 610, g.
krãv 350, dli. *krãvãn* 523
krãvãr 279
krãvjì, *krãvjì* 582
krepat 615, prez. 3. jd. *krepažu*,
krepažu, l-part. m. mn. *krepaľi*,
krepaľi 614
krêpok 252
 na. *krìla* 130, *krìlã* 133, *krìla* 132,
krìl°a 131, l. *krìlih*, *krìli*, 132,
krìlih, *krìli* 132, 541, li. *krìli(h)*
 130, dli. *krìlìma* 131, *krìlìn* 131,
krìlìn 132
kripòst 605
krìvãc 424, *krivãc* 605, *krívac*, G.
krìvca 425
 prez. 2. jd. *kriv°aš* 348
krìvit 523
krìž 657, *krìž* 131, 660, I. *krìžien* 667,
 G. *krìžã*, n. *krìžì* 660
križevskiš 582
 G. od. *Kroãcija-lãjna* 582
kròv 581, *kròv* 578–579, 581, *kròv*
 577, 602, *kròv* 581, *kròf* 581,
kròv 602, <*kròv*> 218, l. *kròvìh*,
kròvìh, i. *kròvi*, *kròvi* 132
krstiti 131, *krstìt* 132, *křstit* 523, prez.
 1. jd. *křstìn* 132, *krstìn_se*, 2. jd.
křstìš 131, *krstìš* 132
krščãnske 577
krùpa 722
krùh 604, *krùh* 601
krùška 273, *krùšva* 601, *krùšva* 599,
 602, *krùšva* 601, *krùšva* 619
křv, *křv* 746, *kèrv* 745, <*kòrv*> 746, L.
krvì 724

- krūžīti* 131
kūcišcē 193
kūćanin, n. *kūć^oāni* 512
 G. *kūćē* 535, *kūćē* 536, 759, *prez. kūćē*
 536, L. *kūci* 618, g. *kūć* 656
 G. s. *kūćicē* 536
kudēļa, *kudīja*, *kudīļa* 498
kūhat 599
 prez. 2. jd. *kūjēš*, 3. jd. *kūjē*, *kūjē*, 3.
 mn. *kūjū* 290
kūkōj, G. *kūkōja* 443
Kūlā 722
 A. *kultūrū* 616
kūmā 722
kūmīn, *kūmīn*, ž. *kūminā*, sr. *kūminō*
 188
kūmīti 478
k^u6lo 237
 prez. 3. jd. *kūpā* 757
kupīna 719
kūpīti 131, 747, *kūpīt* 474, *kūpit* 523,
kūpīti 747, prez. 3. jd. *kūpi*, 1. mn.
kūpimo 663
 prez. 2. jd. *kupūjēš*, *kupūješ*, 3. jd.
kupūjē 290
kupūs 724
kūrīti 478
kūrji 582
 G. *kūšćericē* 536
kūtrīti 478
kūvar 606
kuzīn 188
kvīlīti 478

lāćan 242, 607, *lāćan* 604
lāgan 617, *lēgok* 252, sr. *lāhku* 252
 prez. 1. jd. *lājēn*, gl. pril. sad. *lājūc* 289
lākāt 233, *lākāt* 233, 243, *lākat* 244,
 600, *lākat*, *lōkat* 244, *lahēt*, *lākot*,
lōkēt 252, G. *lākta*, *lākta*, *lākta*,
lōjta 244, L. *lāktū* 244, n. *lākti*
 244
lāko 603
lākom 581, *lākōm* 757

lantērna 577
lārka 600
lāščīti 478
lāz 587
lāž 562
lēca 719
léd 173, *lēd* 174, G. *zi. lēdā*, *zi. lēda*
 173, L. *lēdullēdū* 173
lēda 132
l-part. m. jd. *lēga*, ž. jd. *lēgla*, sr. jd.
lēglo, *lēglo* 586
lēglō 422
lēšnak 607
g. lēt 656
 prez. 3. jd. *letī* 369, 726, *letī* 657, 726,
lētī 726
lēto 594, 599, 608, *lēto* 594, 608
lēūt 758
ležāti 616, *ležati* 410
 prez. 2. jd. *lēžēš* 292
līčīti 131, 478, (za) *līčīti* 478
Līka 719
likovīt 605
 (za) *līnīti. se* 478
linōcā 719
līpīti 479, 482, *līpīt* 482
līpōst 758
lipōtā 719, *lipotā*, *lipōta* 720
 sr. *lipu* 252
līskā 725
līšcī 590
 prez. 2. jd. *līzēš* 292, *l-part.* m. jd.
līza, ž. jd. *līzla*, sr. jd. *līzlo*, m. mn.
līzli 586
 odr. *l^oācni* 604
 G. *Logorūnā* 720
lokāt 615
lōkōt 757
lōkva 602
lonāc 586, 604, 724, *lonāc* 605, 616,
lōnac 724, G. *lōnca* 575, *lōnca* 586
lončīc, *lōnčīc* 582
lopāta 276, 349–350, 619, 673, 686,
 722, *lopāta* 722, g. *lōpāt* 276, 345,

- 349–350, 352, 354, *lopât* 349–351, 353, 398, *lopât* 350
lopâtica 612
lôši 389
lôv 173, 629
lôvac 721, *lovâc* 605, G. *lôfcâ* 581
lovîti 131, prez. 2. jd. *lovîš* 369, 3. jd. *lovî* 293, 369
g. iz *Lôvčičâ* 574
Lovîšća, *Lovîšća* 193
Lourêncêvica 577
lozjê 590
Lôža, *lôža* 410
prez. 1. jd. *lôžin* 131, *ložîn* 132, 2. jd. *lôžîš* 124, 131, *ložîš* 125, *ložîš* 130, *ložîš* 132, 3. jd. *lôžî* 132
Ložîšća 193
lûb 174
lûcka 442
lučêv, ž. -êva, sr. -êvo 446
lučêvina 446
lûdast 523
lûg 657
Lúk 654
lûka 719, 741
lûkāv, ž. *lûkava* 572
G. *Lûkê* 535
lukîc, G. *lukîcâ* 192
<Лѣкѹн>, ž. <Лѣкѹна>, sr. <Лѣкѹно> 186
Lûkovnik, *Lûkovnoâk* 582
lûpêšćina 448
lûpêškî 448
lûpiêž, *lûpêž* 448, *lupêž* 448, 462, G. *lupêža* 462
lûpêžica 448
lûpežičina, *lûpêžičina* 448
lûpît 523
Luzîšćê 193
lêca 719
prez. 3. jd. *lûbi*, 1. mn. *lûbimo* 663
ludi – *vidi* čovik
lustvô 590, *luctvo* 591, <лѹдствѹ> 590
lût 466
lutića 466
lütîti 131, (s)lütîti 478, l-part. sr. jd. *lutiło* 466
mâc 599, i. <meczmi> 386
mâčekovac 614
mâčka 602, *mâška* 600, *mâška* 596, 600, *mâška* 611–612, 614, *m°âška* 600–601
mâcéha 602
magârâc 616
maglâ, *mâgla* 721, *mâgla* 741, *mâgla* 721, *mâgla* 596, 602
mâjka 575
mâk 605, *mâk*, G. *makâ* 615
Mâla, DL. *Mâlôj* 577
odr. *mâlî* 330–331, *mâlî*, *mâlî*, *mâlî* 330, *mâlî* 389, komp. *mâni* 618, sr. *mâñê* 762
Mâlî Golubîñâk 759
mâlin 599
mârca 613
mârîti 478
martîšñak 607
mârvu 574
mâslina 611, 616, *mâslina* 604, *m°âslina* 601
mâst, *mâst*, G. *mastâ* 614
mâša 105
mâšîti se 478
mâti 72, 604, *mâti* 604, *mât* 182, A. *mâtêr* 612, *mâter* 611, G. *mâteri*, n. *mâtere* 182, *mâtere* 618, d. *materân*, l. *materâh*, i. *materâmi* 182
G. *materjâlâ* 618
Mâtura 614
Mâtuško 614
mâuna 758
mâzât 523, *mâzat* 757, *mâzot* 523, prez. 2. jd. *mâžêš* 292, *mâžêš* 290, *mâžêš* 290, l-part. ž. jd. *mâžâla*, m. mn. *mâžâly* 523

- Mecâvcić* 577
mêd 174
mêhok 252, komp. *mêkļi* 599
mējā 719, *mēja* 729
Mējār 721
mejāš 657
mēra, mēra 618
G. mesārā 722
mēsēc 284
mesû 251, *G. mēsa* 529
mestišće 193
město 618, *město* 597, 599, 692,
město 619, *město* 617, *mjšto* 600–
601, na. *mestā* 529, *města* 617
měštar 602
mětla 720, *mětla* 720, *mětla* 721, *G.*
metlĕ 657
mēzdrā 617
mēžiti 478
mī 239, 402, *mī* 402, *g. nās* 72, 525,
nās 525, 605, *d. nām* 525
miēt, G. mēda, I. mēdon 173
miēki 604
mihūr 665, *mihūr* 657
mihurīc 192
odr. mīlī, mīlī 329
mīnā_je 616
mīr 173–174, 664, *G. mīra, I. mīron* 173
mīr 664
mīrūt, mÿrūt, fut. 3. jd. mīrīce, l-part.
ž. jd. mÿrīla 523
mīsal 334, *mīsal* 333–334, *mīsāl,*
mīsā 333, 758, *mīs°ā* 333, *mīsel*
334, *nā_mīsāl* 333, *nā_misel* 334,
G. mīslī 334, *L. nā_misli* 333
mīsec 599, 618, *mīsēc* 512, *mīsiec*
757, *nā_mīsēc* 504, *L. misēcū* 283,
u_misiēcū 283, *u_četrvrtōn mīsēcū*
284, *g. misēcī, misiēcī* 283, *misēcī*
504
L. Misēcū, na_Mīsēcū 284
mīsečina 284, 512, *misečina* 284
mīsliti 333, *mīslīt, mÿslīt* 523, *mīslit*
601, *prez. 1. jd. mīšlin* 600, *3. jd.*
mīslī 293, *l-part. ž. jd. mīslīla,*
mÿslīla, sr. jd. mÿslīlo, m. mn.
mÿslīly 523, *mīšīli* 726, *ž. mn.*
mÿslīle 523
(prelu/za)mīšīti 478, *mīsit* 675
mīš 87, *mīš, ĩ_mīš* 605
<*mūšū*> 378
mīšćanin, n. mīšć°āni 512
mīx 173–174, *mīx, G. mīxa, mīxa,*
mixā 173
mlad: n. mloādi 604
Mlādēnka 582
mladīca 466
mlādić 720, *mladić* 191, 605, *I.*
mladićōn 757, *n. mladići* 607
mlādost 606
komp. mlāji 616
Mlāka 617
mlātīt 722, *prez. 1. mn. mlātimo* 664
mlekō 720, *mlekō* 722, *mlikō, mlīko*
725, *mlikō* 252, *mlikō* 721, *mlēko,*
mlēko 722, *mlīko* 675, 722, *mlīko*
719–720, *G. mlīka* 680
mlīnčić 568
I. mlīnōn 580
mloštvo, mloštvo 590
G. Mō(v)ra, Mō(v)ra 577
mōča 410
mōdar 604, *sr. mōdro* 586, 604
modrīna 186
prez. 2. jd. mōžēs 292, *mōžeš* 632, *3.*
jd. mōrē, ne_mōrē 290, *l-part. m.*
jd. mōga 586, *l-part. ž. jd. mōgla*
398, *moglā* 720, *mōgla, sr. mōglo,*
m. mn. mōgli 586
mōhā 615
mōj 401, 605, *mōj* 401, 404, *mōj* 503,
<*mōj*> 401, *ž. mōja* 722, *mōjā* 724
Mōjster 577
sr. mōkro 604
mōlitva, mōlitva, molītva 721
molÿt 523
n. mornārī 680
mōst 173

- motâne* 345
motāti 345, 522, *motati* 344, prez.
 1. jd. *motān*, *motān*, *mōtan*, 2. jd.
motāš, 3. jd. *mōta* 345
 g. *motik*, *mōtik*, *mōtik(a)*, *motik(ov)*
 350
mōzāk 233, *mōzak* 586, G. *mōzga*
 586, G. *mōska* 586
 n. *mōžđāni* 512, *mōžjani* 585–586,
mōžjani 759, *mōžjani* 586,
možēna, *možjēnā* 719
mrāk 234
mrāz 602, *mrōz* 585, <mpáz> 218, G.
mrāza 585
 g. *mrīžā* 762
 prez. 3. jd. *mrmjā* 348
mrtāv 578, *mrtōv* 579
mřvūt 523
mū 665
mūčāt 490, 668, *mučāt* 490, prez. 1.
 jd. *mučīn* 490, 668
mūčūt 523
 na. *mūda* 131
 G. *mudracā*, *mūdracā* 453
muhić, G. *muhićā* 191
mūkā 478, 614, 616, 722, *mūkā* 722,
mūka 719, *muokā* 440
Mūla, *Mūla* 720
muōre 604, *mūre* 252, na. *mōra* 529
*mūsiti*_{se} 478
mūst 586, prez. 1. mn. *mūzemđ* 453,
 500, 3. mn. *mūzū* 500, *l*-part. m.
 jd. *mūza*, ž. jd. *mūzla*, *mūzla*, sr.
 jd. *mūzlo*, m. mn. *mūzli* 586
muškī 502
mūtiiti 131, 474, *mūtiit* 474
mūž 234, l. <myxéx> 286

nā- 599 (vidi i no-)
 prez. 1. jd. *nabasōn*, 2. jd. *nabas°āš*
 348, *nabasāš* 348
 aor. 1. jd. *nabodōh* 599
nacīditi 477
nacipiti 478

načīnūt, *u/načīnūti* 487, *načīnūt* 488,
 prez. 1. jd. *načīnin* 488, 2. jd. *u/*
načīniš, 3. jd. *načīni* 487
 prez. 1. jd. *nādmen*, *nōdmen* 585, 2.
 jd. *nādmēš* 759
nadvīgnuti 604, *n*-part. m. jd.
nadvīgnēn 604
nāfta 614
l-part. ž. jd. *nagnūla* 522
nāgrada 456
 prez. 1. jd. *nājdēn* 292, 2. jd. *nājdēš*,
 3. jd. *nājdē* 290, m. jd. *nāšā*_{je}, sr.
 jd. *nāšlō* 759
nājizda 457
nājzādā 757
nākāza 457, *nākaza* 457
nākana 457
 perf. 3. jd. *nakřcā*_{je} 759
 prez. 2. jd. *naložiš* 132
namīgnuti 604, *l*-part. ž. jd. *namīgla*
 586
namīriti 478
namlīčiti 478
nāmur 613
*namusiti*_{se} 478
nanēsti 604
*napaliti*_{se} 478
l-part. m. jd. *napisāl* 578, 656
nāplata 457, *noplāta* 457, 613,
nōplāta 613
 prez. 1. jd. *nāpnen* 585
nāprid 172, *nāprid* 597, 599
nārōd 58, 725, 748, *nārōd* 748, *narōd*
 599, *nārod* 725, 748, G. *nāroda*,
nārōda, *nāroda* 725
nāruga 457
nasaditi 477, *nasāditi* 478
nāslada 457
nasliditi 477
nāsrāmotu 749
nasrīd, *nāsrid* 613
nāš, ž. *nāša* 605, sr. *nāše* 617
*natruditi*_{se} 478
natrusiti 478

naučiti 487, *naučit* 721, prez. 1. jd. *naučin*, *naučin*, 2. jd. *naučiš* 487
naūka 457
nāvada, *nāvāda*, *nāvāda*, *nāvada* 457
nāvādān 457
n°āvāla 457, *nāvala* 457
nāvar 613
navistīti 478
nāzād 757, *nāzada* 252
nēbōg 232
nēbo 237, *nēbo* 618, A. *nā_nebo* 86, *ū_nebo* 237, na. *nebesā* 132, 372, 529, 531, 546, *nebēsa* 384, <*nebēsa*> 283
nedīļa 599, *nedīja* 600, g. *nedīj* 349–350, *nēdij* 349, *nēdīļ* 350
Nedīļko 578
nenāviḡdnost 458
 prez. 1. jd. *nesēn*, *nesēn*, *nesēn_se* 368
nevīrnīk, *nevīrnīk* 582
nevīšta 600, *nevēsta* 597, 599, *neviēsta* 604
nevōjnik 582
nīč 599
nīgdi 599, *nī(g)dir* 586
-nīk 582
nīkāko 759
 G. *Nikōlē* 759
nižīna 186
nočas 605
nuoc 575, L. *v_nocī* 720
nogā 615–616, 723, 726, *nogā* 607, *nōgā* 721, *nōga* 58, 685, 721, 723, *nōga* 58–59, 723, 737, *nōga* 59, 723–724, 741, *nōga* 719, 721–722, 726, *nōga* 440, G. *nogī* 615, *nogē* 657, DL. *nogī* 544, A. *nōgu* 763, g. *nōg* 657, l. *na_nogā* 525
nōhāt 233, *nōhat* 604, *nōhat* 585, 599–600, *nōhat* 607, *nōhēt* 252, G. *nōhta* 600, *nōjta* 585, n. *nōhti* 605, *nuōhti* 604
Noklāde 457
nōpāsna, *nopāsna* 613

nōpāsna, *nopāsna* 613
nōs 173, *nōs* 174, *nuōs* 173, G. *nosā* 173, L. *nosū* 543, I. *nosōn*, *z_nōson* 173
nōseca 607, *nōsēca* 757
nosīti, *nosītī* 478, *nōsit* 740, prez. 2. jd. *nōsiš* 617, 3. jd. *nōsī* 293, *nōsi* 617, *nōsi* 759, imp. 2. jd. *nosī!* 549, *nōsi!* 637
 n. *nōvci* 577
nōv 578, *nōv* 579, <*Hōe*> 218, sr. <*nōwo*> 218, odr. *nōvī* 551, *nōvi* 389, ž. *nōvā* 552
Nōvōme 762
Novļānāc 723
nōž, *nōž*, *nuōž*, *nōš*, *n°ōš* 404, *nōž*, *nōž* 404, 663, *nōž* 657, *nōž* 664, G. *nožā*, *nožā*, *nožā*, *n°ožā*, *nōžā*, *nōžā* 404, D. *nōžū* 404, I. *nožēn* 663, n. *nōževī/nōži* 404, *nožī* 719, <*nožī*>, g. <*nōžēw*>, dli. *nōžiman* 404, i. <*нōжму*> 404
nutrīna 186

nādra 603
-nāk 582
nārīti 478
njegōf 581
-nī 582
 prez. 3. jd. *nōrī* 132

(slo)trūsīti 478
obalīti 478
 prez. 1. jd. *obecōn se*, 2. jd. *obecās*, *obecās* 348
obēd 599, *obēd* 599, 602–603, *obēd* 605, *ubīēd* 601, *ōbid* 586, *obīd* 584–585, *obūd* 587, G. *obīda*, *obūdā* 585, I. *z_ōbēdōn* 238
obelīti 478
obilīžjē 590
oblāčīti 478
ōblāk 54, 759, *oblāk* 252, *oblāk*, *ōblak* 530, 668, *ōblak* 758, *ōblok* 584, G. *oblāka* 252
ōblācān, *ōbl°āčīšan* 514

- ðblast* 585
l-part. ž. jd. obogätīla 523
ðböjelðböj, ðbadvöje 238, *ž. obē* 252
G. oböjka, oböjka 578, *a. oböjke* 576
obrâz 604, 616, *obrâz* 587, 599, 602,
 604, *obrâz* 603, *obrâz* 601, *ðbrâz*
 721, *ðbrâz* 605, *ubrâz* 603, *obrâz*,
G. obrâza 585
prez. 3. jd. obrîžē 292
obrûs 599
obûč 664
ocât 599, 602
n-part. m. jd. ocîden 478
ocîstit 602
odr. očîti 330
ðčinstvō 582, 590
ðčûh, ðcûh, -a 513
prez. 1. jd. ðcû 680, *2. jd. ðcéš* 117,
ðcéš 292, *1. mn. ðcémo, ócémo* 617,
3. mn. otē 117
n-part. m. jd. odîmjēn 557
odlipîti 478
zalodlûščîti 478
ðdma 600
ogâñ 238, 578, 664, *ogâñ* 660, *ogðñ*
 575, *ogðñ* 578, 586, *ogèñ* 146, *G.*
ôgña 586, *A. n'ôgâñ, v_ôgâñ* 238
ognîč 192, 607
ognîšće 193, 599, *ognîšcē* 193
ôgrada 599
ôgraja, ðgraja 359
ogrâšîti 478
ogrubîti 477
ogulîti 478
ojîč 191
ðko 86, 217, 238, 602, *ðko* 238,
v_ðko 238, *v_ðko, v_ðko* 238,
n_ðko 217, *n. ðci* 238, *L. v_ðku, a.*
v_ðci 238, *i. s_ðčîma* 238
ðkolo 604, *ðkulu, ðkulu* 252
<Oκònyε> 392
prez. 3. jd. okotî, l-part. m. jd. ðkotîl
 132
(p)okripîti 477
ðlgovor 585
prez. 3. jd. omotâ 345
omučîti 478
ôn 402, 651, *ôn* 651, 656, *ôn, <òn>*
 402, *G. ñegâ* 636, *g. ñîh* 605, *ž.*
onâ, onâ_je, onâ_se, onâ_se_je 615,
sr. <onò>, <óno> 732, *n. óni* 719
ðnda 720, *i_ðnda* 680
onîmîti 478
ônput 575
ontâr, G. ontârâ 575
opâlîti 478
na. opânke 576, *opânke* 577
ðpēt 758–759
oplēsti 604
oprūdîti 478
oputîti_se 478
òrat 740
orîh 604, *urēh* 619
D. ormâru 680
oružjē, G. oružjo 590
osâ 545, 615
ðsan 618
osēdîti 478
prez. 1. jd. osedlôn 344
oslâdîti 478
oslipîti 477, *l-part. ž. jd. oslipîlâ* 478
ðsmî 412
osmîna 186
Osør 105, *Osør* 581
l-part. m. jd. ostrîga, ž. jd. ostrîgla, m.
mn. ostrîgli 586
osūdîti_se 478
osušîti, prez. 1. jd. osûšin 487
Oštrîčl'Ôštrîč 723
otâc 594, 600, 603, 605, 721, 726,
 727, *otâc* 594, 596–597, 600, 607,
 616, 726, 727, *otâc* 604, *otoâc* 604,
ðtâc 726, *ðtac* 728, *ðtac* 724, *ótac*
 737, *otac* 604, *otâc_me_je* 615, *G.*
ocâ 727, *ocâ* 607, *ðca* 587, *óca* 737,
uôca 604, *I. ocôn* 578, *n. ocî* 607, *g.*
ðtâc 351
otâjstvo 589

- prez. 3. mn. *otělē_{se}* 132
ōtkli 599
 prez. 1. jd. *ōtmen* 585, 3. jd. *ōtmě* 290
va_ōtok, vātok 238
otrāniti 477
otrōk 599, 607
otruhliti 478
otruniti 478
otūči 636
otvorīt 721
ovcā 722, *ofcā* 238, 557, 581, *ōfcā*
 557, 581, *ōvca* 721, *ōvca* 557, *ōvca*
 557, n. *ōfce* 581, d. *k_ōfcām* 238, l.
ovcōh 525, i. *ofcāmī* 548
ovčjī 582
Ōvñak 577
ovřti 636
l-part. ž. jd. ozēblā_{je} 636
ožēti 636

pādāti 522, *pādāt*, *pādot* 523, prez.
 1. jd. *pādām* 331, 3. jd. *pādā* 293,
 330–331, 758, *pādā* 758, imp.
 2. jd/mn. *pādāj(te)* 331, *l-part. ž.*
jd. pādāla, sr. jd. *pādālo*, m. mn.
pādāly, ž. mn. *pādāle* 523
pājka 614
pakāl 578
Pākošc^oāne 512
pālāc 233, 524
pālētār 583
pāloc, G. *pālca*, n. *pālci* 575
pālīca 285
pālīti 131
pāmēt 514, 759
pāmētan, *pāmētān*, *pāmētan*
 514, *pāmētan* 611, ž. *pāmētnal*
ramētnā, sr. *pāmētno* 514
pāmētiti, *pāmētiti* 514, *pāmetiti* 607
pāmētnica 514
pāñ, p^o *āñ*, p^oñ, pēñ 405, p^on 757,
 <nēñ>, G. *pāña*, *pāña*, *pāñā*,
pāñā, *pēña*, <nēña> 405
parār 578, *parōr* 579, *porōr* 575

pāprika 614
paprīti 132, prez. 1. jd. *pāprin* 131,
paprīn, 2. jd. *paprīš* 132
 prez. 3. jd. *pāri/pāri* 618
parniēs 604, *l-part. m. jd. parnēsāl* 618
pās 616, *pēs*, G. *pēsa* 618
pasīc 191
pāsji 599, <nēcū> 390
l-part. ž. jd. pāsla 586
pāstōrkiña 568
 G. *pastīrā* 725
pāvūcić 512
pāvuk 512, 762, *pāvuk* 618, *pāvūk* 512,
 n. *pāvūci* 512
pāvūčina 512, 618, *pāvūčina*,
pavučina 513
pāziti 604
pāzit 614, *pāzīt* 523, *pāziti* 618, prez.
 1. jd. *pāzin* 614, *l-part. ž. jd. pāzila*
 523
pāzūh 512, G. *pāzuha* 602
pāzušić 512
pāzušina 512
 imp. 2. jd. *peci!* 637
pēcivo 511
 L. *peči* 303
pēc(i) 636, prez. 1. jd. *pečēn* 578, 2.
 jd. *pečēš* 367, 369–370, *pečēš*
 368–370, 578, 3. jd. *pečē* 290, 365,
 367, 369, *pečē* 365, 368–370, 578,
piče 736, 1. mn. *pečemō* 369–370,
pečemō 367, *pečemō*, *pečēmo* 368,
 2. mn. *pečetē* 367, *pečetē* 368–370,
pečetē 368, *pečēte* 368, 3. mn.
pekū 367, 369–370, *l-part. m. jd.*
pēka 586, *pēkal* 618, *pēka* 597,
pēkāl 757, ž. jd. *pēkla* 586, 636,
peklā 636, *piēkla* 597, sr. jd. *pēklo*
 586, *peklō* 637
pedesēt 656, *pedēsēt* 724
pēkļati 345
peļati 344, prez. 1. jd. *peļān*, *pējan*, 2.
 jd. *pejāš_{se}*, 3. jd. *pēja*, *peļā*, 345,
pejā 351

- na. *pěra*, *péra*, *perà* 131, *pěra* 132,
 dli. *pěrima* 131
pěrcě 568
Pěrīn 577
pěsàk 749
pěstō 247, *pět stō*, *pět stōtīn* 248,
 <*nēm cām*> 248
pětā 722, *pěta* 719, G. *petīe* 667
pětāk 721–722, *pětāk* 425, *piětāk*
 616, *pétak* 724, G. *pělka* 425,
pětka 578, 587, n. *pěci* 132, dli.
pēciman 132
pěti 412, *pěti* 663
petīna 186
 prez. 3. jd. *pětļā* 762
Petrōva, sr. *Pětrōvo* 749
pīcě, *pīcē*, *pīcīe*, *pīcě*, *pīcē* 590
 imp. 2. jd. *pīj* 406
 odr. *pijānī* 330
pijānica 611
pijāt 599–600, 604, 616, *pijāt* 600,
 604
 l-part. m. jd. *pī*, *pī₁san* 759, ž. jd. *pīlā*
 296, 481, sr. jd. *pīlo* 759
pinēz 505, *pēnēz* 284, G. *pīnēza*,
pinēza 505, n. *pīnēzi* 504–505,
pīnezi 504–505, *pinēzī*, *pinezi*
 505, g. *pinēz*, *pinēzī*, *pinēz* 505
pīr 234
pirūn 660
pīsac 724
pīsāt 608, *pīsāt* 608, *pīsāt* 614, prez.
 2. jd. *pīšěš* 292, 3. jd. *pīše* 663,
 l-part. m. jd. *pīsāl* 656
 <*Πucέ.μυε*> 392
pīsma 599
pīsmō 422–423, *pīsmo* 422–423, 425,
 587, *pīsmo* 425, 675, na. *pīsma*
 131, *pīsmā* 546
pīšcāti 491, *pīšcāt* 494
pītāti, *pītāti*, *pītati* 748, *pītāt* 721,
 prez. 1. jd. *pītan* 661, 3. jd. *pītā*
 762, l-part. m. jd. *pītāl*, ž. jd. *pītāla*
 501
 g. *Pītav* 668, iz. *Pītav* 757
 l-part. ž. jd. *pīla* 481
pītōt, *pītāt*, l-part. ž. jd. *pītāla*, m.
 mn. *pītāly* 523
pīva 722
pīvati 618, *pīvot* 522, prez. 3. mn.
pēvaju 557
pīzdā 615
pjūnūt 523, l-part. ž. jd. *pjūnūla*, m.
 mn. *pjūnūli*, *pjūnūly* 523
 prez. 3. jd. *plācā* 292
plākat 611, *plākot* 523, prez. 1. jd.
plācēn 758, prez. 3. mn. *plācū* 759,
 l-part. ž. jd. *plākala* 619, m. mn.
plākāli 523
planīnā 185, 437, *planīnā*, *plānina*
 186, A. *plāninu*, *plānīnu* 186,
plānīnu 437
Plānka 577
plāsā 749
platīti 477, *plātīt* 523, prez. 3. jd. *plātī*
 292
plātnō 422, 722
plāzūt 523
plecě, *plecē* 590, na. *plecā* 590
Plecě, *Plecē* 590
 prez. 3. jd. *pletě* 720, l-part. ž. jd.
plēla 398
 prez. 2. jd. *plījěš*, 3. jd. *plījē*, 1. mn.
plījěmo, 2. mn. *plījěte* 368
 (za) *plīnīti* 478
plīvot 523, l-part. m. mn. *plīvāli* 523
plōca 661
pluôt 172, n. *plotī* 172
Plōvac, dli. *Plōvcima* 577
 prez. 3. jd. *poběř* 292
pobīgnuti 604, l-part. ž. jd. *pobīgla*
 585
pobīsñiti 478
poblēdīti 478
pocēñiti 478
pōcēt 351, prez. 3. jd. *pōcēnē*, *pōcēnē*, 3.
 mn. *pōcēnū*, *pōcēnū* 290
 L. *počētku* 719
 G. *podā* 615–616, *podā* 615

- podlānica* 606, *podlānica* 618
podvāla 457
podvīgnuti 604
pogān 663
pogībēļ 448
pogīnūt 522, prez. 3. jd. *pogīne* 353–354
pōgled 585, *pōglēd* 586
poglēdat 618
 prez. 2. jd. *pōjdēš* 292
pokadītī 478
pōkāt 351, 353, *pōkāt_se* 351, prez. 3. jd. *pōkāje* 353
Poklāda 524
 odr. *pokōjni* 577, a. *pokōjne* 578
pokōjnik 582
po krōf 581
pōlāt 351
pōļe 73, 86, *pōje* 618, *pūļe* 252, na. *poļā* 380, *pōļa*, *poļ°ā* 529
poļutīti 478
pomōci 636
pomūčiti 478
ponedējak 619
ponēsti 604
pōp, *pōp* 604, G. *popā* 172, *pōpa*, *pōpa* 740, *pōpa* 608, 741, I. *popōm* 535, n. *popī* 350, *pōpi* 131, dli. *pōpima*, *pōpin* 131, *popīn* 132
popīc 191, 605
popīt 605, *l-part. ž. jd. popīla* 638, (*po*)*pīla* 636
poplāt, *poplāt* 599
pōplāva 524
popōvskī 582
portūn, G. *portūnā* 762
l-part. ž. jd. posadīlā 478
posāl 578, *posā* 665, *posōl* 579
posēsti_se 604
pōsēt 351, prez. 3. jd. *pōsīje* 353
posīc 605
pōsli 599
pōst 173
 prez. 3. jd. *postāne* 291
pōstava 359
postēja 607, *postīja* 600, *pustēja* 359
posténo 740
Postīra 582
postīrski 582
postīti 131, *postīt* 132, prez. 1. jd. *postīn* 131, *postīn* 132, 2. jd. *pōstīš* 131, *postīš* 132
 prez. 3. mn. *pōšnē* 290
pošušīti 477
 prez. 1. jd. *potēžēm* 660, 3. jd. *potēžē* 292, imp. 2. jd. *potēži* 720
potīti_se 131, *potīt_se* 132, prez. 1. jd. *potīn* 132, *potīn_se* 131, 2. jd. *potīš_se* 132
 prez. 3. jd. *potkīvā* 657
pōtkova 457, *pōtkova* 599
potōk, *pōtok* 725, *pōtok*, *pōtok* 724, 737, G. *potōka* 724–725
l-part. m. jd. Povedāl_je 656
 prez. 2. jd. *povīdēš* 680
povōj 401
n-part. m. jd. pozdrāvļen 294
pozledīti 478
 prez. 1. jd. *pozovēn* 663
 prez. 2. jd. *požānēš* 292
prāg 54, 81–82, 245, 585–587, *prāg* 54, 65, 274, *prōg* 584–585, 607–608, 628, G. *prāga* 585, g. *prāgōv*, *pragov* 275
l-part. ž. jd. prāla 720
prāsāc 605, *prāsāc*, G. *prējca* 425
prāse, G. *prāseta* 238
prāskva 611
prāšcāt 523
prāšīti 131
prāv 578–579, *prōv* 579, odr. *prāvī*, *prāvī* 330, *prāvī* 330, *prāvī* 389, *prāvī* 762
prāvda 581
prāvēdan 524
prādnūt 586
prēbuka 457
precīdīti, prez. 1. jd. *precīdin* 487

- precūr̥iti* 478
preč̥in̥iti 477
 prez. 3. jd. *pr̥ēdīče* 290
pr̥ēdīvo, *pr̥ēdīvo* 511
zalpregūl̥iti 478
pr̥ēja 597, 607
prekr̥iž̥iti 478
l-part. ž. jd. pr̥ēla 638
prel̥ēt̥iti 749
premin̥iti, imp. 2. jd. *premin̥i!* 477,
l-part. ž. jd. premin̥ila 477, sr. jd.
promin̥ilo 477, *n-part. m. jd. na/*
premin̥en 478
preprič̥iti 478
presad̥iti 477
presum̥iti 478
prešup̥l̥iti 478
pr̥ēvara 457
pr̥i- 599
 prez. 1. jd. *pr̥ič̥ān* 759
(za)pr̥ič̥iti 478
 prez. 2. jd. *pr̥id̥ěš* 290
pr̥igrada 457
pr̥ihlada 457
pr̥il̥ika, *pr̥il̥ika* 457
prijatejsk̥i 581
prijatejstv̥o 590
pr̥ijateļ 581
pr̥ikaza 457
Pr̥imošć°āne 512
pr̥ipejāt 607, prez. 3. mn. *pr̥ipejāju*
 291
pr̥ipeka 457
pr̥ip̥ōra 457
pr̥isega, *pr̥isega* 457
pr̥is̥ika, *Pr̥is̥ika* 457
pr̥isila 457
pr̥isl̥iga, *pr̥isl̥iga* 457
pri-stūp̥iti, *pri-stūp̥it* 474
pr̥išć 657
 prez. 3. jd. *pr̥it̥išćē* 762
pr̥iṽala 457
pr̥iṽara 457
l-part. m. mn. pr̥iṽārili 611
Pr̥iṽlaka 457
oblpr̥l̥ip̥iti 478
zlulpr̥lušć̥iti 478
probud̥it 477, *probud̥iti*, prez. 1. jd.
prebūd̥in 487
l-part. m. mn. pr̥ōdali 252
 prez. 1. jd. *pr̥ōdren*, *pr̥ōdren* 585
progūtnūt 522
 perf. 3. jd. ž. *je pr̥ōšlā* 759
l-part. m. jd. pr̥ōkl̥ě, sr. jd. *pr̥ōkl̥ēlo*
 759
prokl̥ěstvo 425, *prokj̥ěstv̥i* 591
pr̥ōklet 599
pr̥ōl̥icē 590, *protul̥ēt̥j̥i* 591
prol̥it 605
 na. *prop̥ēla*, l. *prop̥ēl̥ih* 132
 prez. 1. jd. *pr̥ōspen* 585
 odr. <*npōctm̥*> 389
prostr̥it 605, prez. 1. jd. *pr̥ōstren* 585
prov̥esti 636, *l-part. m. mn. prov̥el̥i*
 636
pr̥poruč̥iti 477
pr̥s̥izati 749
pr̥st̥ēn 580
pr̥stup̥iti 477
pr̥v̥i 759
 <*nm̥úu*> 218
pūcati 618
pud̥iti 477
l-part. m. mn. pūhali 675
 prez. 3. mn. *pūjaju* 720
 G. *pūkā* 615
pūn 578–579, odr. *pūn̥i* 330, *pūni* 389
pūnta, *pūnta* 576–577, *Pūnta* 576,
Pūnta 577, *punta* 563
pūoč kôr dôr 657
pūšt̥it, *pušt̥iti* 486, *pūšt̥it* 487, *pustiti*
 487, prez. 1. jd. *pūšt̥in* 487, 2. jd.
pūšt̥iš 486
 prez. 3. jd. *pūšē* 290, *pūše* 663
pūt 651, 657, *pūt* 651, 656, 719, G. *pūtā*
 772, G. *pūta* 719, L. *na_pūtū* 749

gl. pril. sad. *putûjûc* 289
Puzāvka 577

rāba 459
rābac 675
rābota, rabōta 459
račūn 656
rādīt 721, prez. 1. jd. *rādin* 663
rādōst 524
rādōstan 524, *rādosan* 611
rāj 575, *rāj* 578, 580, *rāj* 579, *rōj* 579, 582, <*pāv*> 218
rājskī 569
rāk 87, 613, *rāk* 604, 615, G. *rāka* 615
rāme 606, *rāme* 611, *rāme* 604, 618, *rāme* 723, na. *rāmena* 384, *ramēnā, ramenā* 723, *ramēna* 384, *ramiēna* 384, dli. *ramēnin* 384, s. *ramēni* 387
rāna 611
odr. *rānī* 330, l. *rānāh*, dli. *rānāma* 523
rānŷca 523
rasladīti 477
prez. 3. jd. *rāste* 680, l-part. ž. jd. *rāsła* 638, sr. jd. *rāslò* 420, *rāslo* 420, m. mn. *rāslī* 749
rastrubīti 478
rasvitīti 478
D. *rašēļi* 577
D. *rašēļku* 577
G. *rāta, rāta* 614
Rātuja 582
rātūjskī 582
Rāvan, G. Rāvna, L. Rāvnu 577
Rāvniča 577
ravnīca, ravnīca 189
rāz- 599 (vidi i roz-)
razjārīti 478
odrazlūčīti 478
slnalprelrazminīti 477
n-part. sr. jd. <*razorēnoe*> 388
razredīti 477

razvalīti 478
Ražān 577
rēbāc 722, 748
rebāndāt 583
rēbro 719, *rebrò* 721, *lēbro* 131, 721, *riēbro* 602, na. *rebrā* 131, *lēbra* 131, *riēbra, riēbra* 383, <*pēbpa*> 382, g. dij. *rēbār(ā)* 366, 388, <*pēbep*> 388
<*reczēniy*> 388
rēc 600, *rēc, rīč* 664, prez. 1. jd. *rečēn* 660, 2. jd. *rečēš*, 3. jd. *rečē* 369, aor. 1. jd. *rēkoχ* 618, l-part. m. jd. *rēkāl* 757, *rēkā* 535, *rēka, rēko* 758, ž. jd. *reklā* 636, 638, *rēkla* 398, 637–638
L. *po_rēdū* 719
rēdīti 478
rēsa 719, *rēsa* 719
na. *rešetā, rešetā* 132
<*Pewēmue*> 392
rēžāt 494
režentāt 583
rība 597, 606–607, I. *rībō* 757, dli. *rīban, rībami* 523
rībar, rībar 606, <*púbap*> 378
sr. *riētko* 604
rīka 719
Rīka 722
rīšīti 131, 478, (*raz*)*rīšīti* 478
rīvat 619
rīz 174
rīzīti 478
rīžōt 749
r°āž°ān 442
rōd 234
rōda 741, *rōda* 741
l-part. m. jd. *rōdīl* 183, *rodīl* 578, *rōdija* 724, ž. jd. *rodīlā* 183, 478, 481, 638, *rodīla* 478, sr. jd. *rōdīlo* 183
rodēnē 590
rōg 174, *ruōχ*, G. *rōya, royā* 173, *rōya* 252, i. *rozi* 371, 541

- rōj* 578
rōjnica 582
rōjnik 582
rōkvica 607
rōlbina, rolbinã, A. rōlbinu 584
roniti 131, *ronit* 132, prez. 1. jd. *rònin*
 131, *ronin* 132, 3. jd. *roni* 663
rosà, rosâ 617, *ròsa* 685
ròsòha 457
ròstrga 457
rosvò 590
ròzbòjnik 582
ròzlika 457
rožič 192
ròžje 591
ručjè 591
rùglò 422, *rùglo* 719
rùkà 616, 719, 721–722, 727, 749,
rùkà 721, 749, *rukà* 720, *rùkà* 615,
 617, *rùka* 685, 721, 740, *rùka* 440,
 675, 720, 722, 726, G. *rukè* 436,
rukè 657, *rukìe* 667, *rukì* 762, A.
rùku 430, I. *rùkù* 726, *rukòm* 436,
 g. *rùk* 657, d. *rukàn* 675, l. *rukàh*
 436, *na_rukòh* 525, i. *rukàmi* 346,
rukàmi 619
rukÿca 523
rùmbič 723
rùpa 597
 G. *rupcà* 762
rupčič 191
rùžiti_se 478
rÿzq̄t, l-part. ž. jd. rÿzq̄la 523, m. mn.
rÿzq̄ly 523

sādīt, s°ādīti, sōdīt 482, prez. 2. jd.
sadiš, sādīš 483, *sādīš* 483, 488,
 3. jd. *sadi* 65, *sādī* 65, 492–493,
 imp. 2. jd. *sādī!* 483, *l-part. m. jd.*
sādīl 483
sagnīt 605
 prez. 3. jd. *sâgnie* 585
polsagrišiti 478
z/zalsagubiti 477

sakrīt 605
samlīt 605
sāmohron 614
sāmokruh 614
sāmostan 614
sān, s̄an 562, *sôn* 562, 575, *sèn* 581,
 <*càn*> 218, 373, G. *snà* 575
sañati 344, *sānat* 345, prez. 1. jd.
sānan, sañân 345, 1. mn. *señâmo*
 345
 prez. 3. jd. *sâzdre* 585
sazrīt 605
sēdan 618
 prez. 2. jd. *sēdēs* 292, imp. 2. jd. *sidī!*
 637, *sīdi!*, 2. mn. *sīdimo!* 724
 na. *sēdla* 132, g. <*cēdel*> 388, l. *sēdli*
 132, *sēdlīh, sedlīh* 132
sedlati 344–345, *sēdlat* 345, prez. 1.
 jd. *sēdlan, sedlân* 345, *sēdlon* 344
Sēkañ 570
selīti 131, prez. 1. jd. *selīn* 132,
 <*Celūm_ce*> 119, 2. jd. *sēliš_se*
 132
selò 383, 722, 725, 749, *selò* 720,
Sēlò 749, *sēlo* 719, 725–726, *sēlo*
 725, *sélo* 724, 736, *šélo* 740, *sēlo*
 655, 725, 742, L. *Va_jenēn selē_se*
 ... *va_drūgēn_se* 656, I. *selôn* 575,
 na. *sēla* 62, 130–132, *sēlā* 124,
 377, 380, *sēlā* 133, *sēla* 131, *sēla*
 133, *sela* 130, *selā* 130–133, *selā*
 131, *sēla* 132, *sēl°ā* 131, *sēla* 62,
 132, 378, *s'ēla* 383, <*cēla* 382>, g.
sēl 379, 663, dli. *sēlīn* 131, *seli(h)*
selī(ma)lī(n), sēli(ma/n) 130, *selīma*
 131, *sēliman, selīn, sēlīh, selīh*
 132, *sēli, selī, sēlī* 132, 541, *sēlin*
 133, *na_sēlēh* 132, 757, l. *s'ēleh*
 387, <*sēlech*> 386, <*celūx*> 386,
u_sēli 387, *pu_sēlih* 387
sēlski 582, <*sēlski*> 390, <*cēlckub*>
 390
Sēn 578
Sēnkiña 567
sēński 582

- sestrà* 722, *sěstra* 720, 726, *sèstra* 656, 685, 721, 726, *séstra* 724, 726, 740, *sēstra* 740, *sēstra* 737, *Sěstra* 720, *sěstra_je* 726, G. *sestrē* 544, 656, 663, 675, 724, *sestrē* 657, *sestrē* 534, *sestrī* 536, DL. *sestrē*, *sestrī* 544, I. *sestrōn* 663, *sestrōn* 657, g. *sěstār* 762, *sěstar* 757
sestrīn, *sěstrīn* 188
sidēt, prez. 2. jd. *sidīš* 491, *l-part.* ž. jd. *sidīlā* 478
siēno 252, *sinū* 251
 prez. 3. jd. *ne_sje* 353
l-part. m. jd. *sīka*, ž. jd. *sīkla*, sr. jd. *sīklo*, m. mn. *sīkli* 586
sīkīra 600, *sīkīra* 724, *sīkīra* 602, g. *sīkir(a)*, *sīkira* 350
sīn 173–174, 226, 230, 238, 240, G. *sīna* 173, 226, I. *sīnun* 249, n. *sīnovi* 74, 226, 230, i. *sinovī(m)* 336
šīpāk 724
sīr 575, *sīr* 588
siromāh 599
siromāštvō 590
sirotīna 186
šīt 600
 <Cúmuę> 392
 prez. 3. jd. *skāčē* 290, *skāče* 757
skīnūt, *l-part.* ž. jd. *skīnūla*, m. mn. *skīnūli* 522
skōt 606
skrivīti 477, *n-part.* m. jd. *skrivūlen* 478
 prez. 1. jd. *skuncūn* 345
slāb 585–587, 599, *slōb* 585, ž. *slabā*, *slāba*, *slāba* 585, sr. *slābo*, odr. ž. *slābā* 552
slāma 216, 223
slāma 611
slāt 615, prez. 1. jd. *sājen* 615
slāvīt 523, prez. 3. jd. *slāvī_se* 759
slēgnut 584
slepīc 192, *slipīc* 191
slezenā 722
slīdīti 131
slīn°āvac, G. *slīn°āvca* 582
slīpīti 478, (*prelza*)*slipīti* 477
slīpocnīca 724
slōbōdan 514, 524
slōvo 68, 241, 632
slūšot 523
službā 568, A. <*slúxbu*> 568
slūžīti 478
slūnīt 523
z/smāmīti 478
smecē, *smecē*, *smecē*, *smecē* 590
 prez. 3. jd. *smētā* 749
Smetnā 720
 prez. 2. jd. *smījēš* 759
smisīti 478
smīšan 661, *smīšān* 579
smōkva 394, *smōkva*, *smūōkva* 602, *śm°ōkva* 600
 G. *Smokōvca* 577
smolā, *smōlā* 741, G. *od_smōlī* 536, A. *smōlu* 741
smrād 174, *smrāt*, G. *smrāda*, *īs_smrada* 173
 G. *Smrikōvca* 577
snīg 174, *snīχ*, G. *snīya* 173, *snēya* 252
snižīti 477
snōp 75, *snōp* 605, A. *na_snōp* 75
sōčīvo 511
sōk 174
Sokōl 577
 <*cōm*> 218
 G. *sōli* 597
Sō(v)lak 577
Sō(v)la 577
sōlnāk, G. *sōlnākā* 583
sovā, 741, *sōvā* 719, *sōva* 719, 741, *sōva* 741, A. *sovū* 741
 prez. 2. jd. *spečēš* 749, aor. 1. jd. *spečōχ* 367, *l-part.* m. jd. *spēkāl* 580, ž. jd. *speklā* 722
 prez. 2. jd. *splētēš* 749
sprāšīti 478

- zalspustiti_se* 477
sramiti_se 478, *srāmīti_se* 131
srāmōtan 514
sramotā 58
sřce, nř_sřce 217
srdēla 606
G. srēbra 680
sřēcan 607
srīdā 719, *srīdā* 722, 748, *srēda* 719, 722, *śrēda* 721
Sridān, G. Sridāna 577
Srīdnāk 586
Srīdnēl/Srīdnēl/Srīdnē Selō 586, *G. Srīdnēg Selā* 586, *Srīnēga Sēla* 548
odr. srīdñi 561, *srījni* 585
sřitān 759
sřznūt 522
na. stablā 131
stān 174
stanār 656
stār 580, *stār* 578, *stōr* 584–585, <Cmáp> 218, ž. *stāra* 353, sr. <Cmápo> 218, *odr. stārī* 44, 64, 273, 278, 291–293, 330, 350, 352, 478, 630, 632, 759, *stārī* 330, *stārī* 44, 273, 291, 330, *stārī* 389, 665, *stārī* 330, *stōri* 661, ž. *stārā* 353, *stōro* 757, *G. stārōga* 762
G. stārca 578, *stārca* 580, n. *stārci*, *stārci* 54, 575–576, 578, 622, 631
stārīna 614
starīnā 185, *starīna* 186, *starīna* 719–720, *G. starīnē* 536
stātī 478, prez. 3. jd. *stānē* 290
stāvūt 523, *stāvit* 618, *stāvit* 607, fut. 1. mn. *stāvīcemo* 523
g. <cmēzeH> 388
na. <steklā> 382
prez. 1. jd. stīdin 490, 2. jd. *stīdīš* 494, 3. jd. *stīdī*, *stīdī* 666
l-part. ž. jd. stīgla 585
stīnā 616, *stīna* 720
stīsnūt 522, *stīsnūt(i)* 279
stō 7, 65, 231, 233–236, 246, 251, 621–622, 625–627, 630–632, *stō* 234
stoklō 562, na. *stākla* 131, *stākla* 383, <stēkla> 382
stōlāk, G. stōlka 615
stōl 575, *stōl* 579, *stōl* 575–578, *stōl* 578, *stō* 579, *L. po_stōlu* 721, n. *stolī* 132, *g. stōlōv(ā)* 387, *dli. stōlin* 131, *i. stōlī* 132
G. stōlca 575
g. stōtīnā 762
stožīšca 193
stožjē 591
strāšūt 523
strēla 721, *strīla* 719
n. strīci 721
strīc 600, *l-part. sr. jd. strīglo* 586
strnīšce 193
odr. strōgī 762
strūjā, G. strūjī, strūjī 615, *A. strūjū* 615–616
Studenāc, G. Studēnca 615
stūpīti 478, *stūpīt* 474
stvār 769, n. *stvāri* 610, 769, *G. stvōri* 610
-stvō 334, 392, 589, *-stvo* 589–591, *-stvō*, *-stvō* 591
stvorēne 591
subōta 607, *sōbota* 49, *sebōta*, *sebōta* 618
sučjē 591
sūdīti, sūdīt 474
sudē 590, 665
sukālac, sūkālac 613
sūkālina, sūkālina 613
sūknō 422, *sūkno* 422
sūnce 554, *sūnce* 554–555, 578, *sūnce* 554–555, 579–580, *sōnce*, *sōnce* 575, *sence*, *sēnce* 575, *A. nā_sūnce* 574
(o)sūrīti 478
susēd, susēd, sūsēd, susēt, sūsēd, sūsēt, sūsīd 469, *sūsīd* 469, 585,

- susīd* 620, *súsid* 586, G. *susēda*,
sūšīda 469, *susēda* 604, 618,
sūsȳda 585, n. *susēdi* 541
susēdica 469
susēščina 469
sūša 53, 545, 652, 655, 661, 665,
675, 719, 725, *sūša* 589, 645, 652,
663–664
sušīti 487, (*olralprelu*)*šusīti*, *se* 478,
prez. 1. jd. *sušīn* 487
sūt 663
sūtika 470
sūtra 604
svājba 585, *svadba*, *svad-ba* 595–596
svāk(i) 617, *svāki* 617–618
D. *svećenīku* 680
svenāc 604
svētāc 616, *švētāc* 615, *svētac* 737
prez. 3. jd. *svētujě* 290
svičā 501, 615, *svičā* 721, *sjécā* 722,
svīca 719, 722, G. *svičē* 501, *svičī*
615, A. *sviču* 723, I. *svičōn* 501, n.
sjéce 722
svičīca 466
svidočīti 131, *svidočīt* 132, prez. 1.
jd. *svidōčīn* 131, *svedočīn*, 2. jd.
svedōčīš 132, *svidočīš*, *svidōčīš* 131
svidōk 599, 605
sviēkar 603
odr. *sviēti* 757, ž. *svētā* 757
Svilān 577
svilinā 615
svīt 173–174, G. *svīta* 173, L. *svītu*
720
(*polza*)*svītīti* 478
prez. 3. jd. *svītīlī* 487
svōj, <*svōj*> 401
svrnūt 523
svūč 664
sȳpāt, *l*-part. ž. jd. *sȳpāla* 523
sȳsāt, *l*-part. ž. jd. *sȳsāla* 523

šāl 578
šārāti 749

šārīti, *se* 478
ščāp, *ščāp* 651
ščapīc 191
prez. 1. jd. *ščēdin* 668, *ščēdin* 131
ščīpāti, prez. 2. jd. *ščīpļeš* 749, 3. jd.
ščīpjē 290
šekānē 591
šenāc 602
G. *šenīcē*, *šenīcē* 759
šerijānē 591
Šíme 723, G. *Šimetā* 615
G. *širīne* 186
širōk 600
škakłati, prez. 2. jd. *škakjāš* 348
škōrūp 757
škropāc 605
škúmbār 723
n. *špāle* 614
špāle, *špāle* 614
štūtīti 131
n. *štrigunī* 762
šūmīt 494
šūmskī 582

takōv 581, *takōv*, ž. *takōva* 605
tāmā 741
tāmo 617, *tāmo*, *je* 656
tānāk, *tānāk* 233, *tāņek* 252
tapēt 602
prez. 2. jd. *tārēš* 290, *tārēš* 292
taščē 665
taščīnā 719
telīti 131
tēlo 252, *tīlu* 252, na. *tilēsā* 545
Tēlovā 250
teplīna 186
tēsto 252, *tīstu* 252, *testū* 251
tétak 724
teťīn, ž. *teťīna*, sr. *teťīno* 188
teťīva 719
tēžāk 233, *tēžek* 252
težāki
težīna 186

- tī* 239, 402, 526, A. *nā_te* 241
 prez. 3. jd. *tīčē* 290
tīc, *tīc* 296, 604
tīkva 602
Tīlovo, *Tīlova* 250
tīnbar 665
Tīsnō, *Tīsno* 720
tīsuće 607
tko – vidi *ko*
tlāpīti 478
tō 656, *tō_je* 657, *tūo_je*, *tūo_je* 657
 imp. 2. jd. *točī!*, *tōč!* 637
 prez. 3. jd. *topī* 651
toporiščē, *toporiščē* 193
torīc 191
tovār 562, *tovār* 663, *tovār* 562, 577,
tov°ār, G. *tovāra* 582
tov°ārjī 582
Tov°ārñāk 582
tovīti 131
Tratīnskā 577
 G. *iz_tramuntōni* 615
trāvā 62, 672, 722, *trāvā* 617, 720,
trōvā 614–615, *trōvā* 615, *trāva*
 721, *trāva* 741, *trōva* 722, G. *trāvē*,
trāvē 688, *trāvē* 493, *trovē* 536, A.
trāvū 722, I. *trāvōm* 493, g. *trāv*
 651
traviča 466
traviņa 186, 466
trbūh 599, 607, *tarbūh* 602
nā_třdo 746
 prez. 1. jd. *trēsēm* 437, 2. jd. *trēsēš*
 370, 3. jd. *trēsē* 370, 437, 1. mn.
trēsēmō 370, 437–438, 500,
trēsēmō 438, *trēsēmō* 500, 2. mn.
trēsētē 370, 437, 500, *trēsētē* 437,
 3. mn. *triesū* 500, *l-part.* ž. jd.
trēsła 636, *trēsła* 638, *trēsłā* 637
trēsñūt 758
trēsť(i) 636
Trēsťā 615
třgāt, *třgāt* 523, *l-part.* ž. jd. *třgāla*
 523, 759, *třgāla* 523, m. mn. *třgāli*,
 ž. mn. *třgāle* 523
trī, *l_trī* 246
 prez. 3. jd. *trība* 291
trībīti 131, 478
trīsta, *trīsto*, *trīstō*, *trīsto*, *trīstō*,
trįsta 247, *trīstō* 234
trīšña 606
trnjīe 590
 G. *Trogīrā* 680
trogīrska 577
trōje 237, *trōje*, *trōj* 238
trōjstvō, *Trojstvō*, *Trojstvō*, *Trōjstvō*
 590
trōšāk, *trōšāk* 233
 prez. 3. jd. *trošī* 481, imp. 2. mn.
trošīte! 481
trūbā 545, *trūba* 719
trūbīti 131, 478, prez. 1. jd. *trubīn*
 657, 2. jd. *trūbiš* 130, 3. mn.
trubidū 657
trūdīti 131, 478
 (s) *trūnīti* 478
 prez. 1. jd. *tūčēn* 437, 463, 2. mn.
tūčetē 368, 437, 463
tudē 665
 G. *túna* 723
tužbā 568
tūžīti 131, 477
tvōj 401, 605, *tvōj*, <tvōj> 401, ž. A.
tvojū 680
ūbālskī 759
ubōtnica 600
 <yđōbcmeo> 392
učīnīti, prez. 1. jd. *učīnin*, 2. jd. *učīnīš*
 487, aor. 2/3. jd. *nē_učīni* 487, imp.
 2. jd. *učīni!* 637, *učīn!* 657, *l-part.*
 ž. jd. *učīnīlā*, m. mn. *učīnīli* 478
učīti 486–487, *učīt* 486–487, *učīt*
 486, (na) *učīt* 487, prez. 1. jd. *učīn*
 487, 2. jd. *učīš* 487, 3. jd. *učī* 481,
učī 663, imp. 2. jd. *učī!* 487, 2. mn.
učīte! 481, *l-part.* ž. jd. *učīla* 497,
n-part. m. jd. *učēn* 487
udavīti_se 477

- ūdica* 607
udōvac 721, G. *udōfcā* 581
udovīca 607
ūdren 606
 prez. 1. jd. *ugāsīn* 617
ūgnēn 585
ugjevē 591
ūgor 606
ugradīti 477
ūho 238, *ūho* 238, 745, *vōho* 252, G.
     ūha 238, A. *v.ūho* 238
uhūlīti se 478
ūlī 591, *ūle*, G. *ūlā* 519
ulīgna, g. *uligon* 758
ulīšće, *ulīšće* 193
ulūčīti 478
umrīt 605, 657, prez. 1. jd. *ūmren*,
     ūmren 569, 585
umūdriti se 478
unūk 605, 724
 aor. 1. jd. *upletōh* 367
usadīti 478
uskrsnūcē, *uskarsnūcē* 590
Ūskrs 720
 na. *ūsta* 131–133, *ūsta* 664
ušīt 605
 n-part. m. jd. *ušūšen* 478
 l-part. ž. jd. *utopīlā* 478
ūtōra 450, 457
utōrek, A. *v.ūtōrek* 238
utrōba, 460
utrōbica 460
 prez. 3. jd. *uvāti* 291
u/povridīti 478
ūzal, *ūzal* 333
 prez. 3. jd. *uzāvre* 585

vādīt 486, *vādīt* 523, *vādīt*, prez. 1.
     jd. *vādin* 614
 l-part. sr. jd. *valālo* 618
vālcēr, *vālcēr* 714
vān 577, *vān*, *vān* 402, *v°ān* 402–403,
     vēn 402, *vānka* 577, *vānka* 578,
     v°ānka 403, <vōn> 402

vanīn 548
Vāńska 577
vapōr 578
vārāti 287
vāš, ž. *vāša* 605
vazām 664, *Vāzān* 720
vazūn 578
vēcēr 232, *vēcēr* 618, *vęčer* 252
večerās 605
večērni 569, sr. *večērnie* 577
vēdār, ž. *vēdrā*, sr. *vēdro*, *vēdro*, odr.
     vēdri 586
velē 719
 odr. *vēliki* 389, *vēliki* 604, komp. *vęci*
     618
 prez. 3. jd. *vērūje* 290
vēsēl 524,
vesēle 663, *vēse* 758
 prez. 1. jd. *veslōn* 344, *vēslon* 344–
     345, *veslān*, *veslān*, *vēslan*, 2. jd.
     vēsłāš, 3. jd. *veslā* 345
veslō 719, *vēslo* 723, na. *veslā*, *vēsła*
     131, *veslā* 615, na. <вєслa> 382
vētār 604, *vētor* 575, *vītār* 580, *vītar*
     580–581, n. *viētri* 604
vī 239, 402, *vī* 402, g. *vās* 605, i. *vāmi*
     617
vičēra 602
vīdīt 523, prez. 1. jd. *vīdīm* 62, 2. jd.
     vīdiš 286, 289, 369, 1. mn. *vīdīmo*
     749, l-part. ž. jd. *vīdīla* 523
vīk 174
 gl. pril. sad. *vīčuc* 661
vīnō 723, *vinō* 252, *vīno* 724, *vīno* 53,
     719, 721, G. *vīnā* 724, *vīnā* 721,
     na. *vīna* 131, 133, *vīnā* 131, *vīna*
     132, dli. *vīnin* 133
visōk 724, odr. *visōki* 389, ž.
     <wisōkaia> 388
vīše 656
višīnā 185, *višīna* 719, *visinā* 525, A.
     vīsīnu 524, ū. *višīnu* 185
vīšna 54
vīlāga 614

- vlāstel*, g. *vlastēl*, d. *vlastelōn*,
vlastēlon 366
vlāžit, prez. 3. jd. *vlāži* 614
vnūk 607
vočē, *vočī*, *vōčī* 590
vodā 49, 594–595, 613, 615–616,
675, 719–720, 724, 737, *vodā*
594–595, 597, *vōdā* 617, *vōda*
685, 726, 736–737, *vōda* 724,
726, 736–737, 740, *vōda* 641, 675,
726, 737, *vōda* 675, 719, 728, 726,
736, 737, *vōda* 440, *vodā_je* 613,
726, *vodā_je* 615, *vōda_je* 675,
G. *vodē* 58, 535–536, 548, 577,
722, 726, *vodē* 657, *vodē* 722,
vōdē 719, *vodī*, *vodī́* 536, z. *vodī*
536, A. *vōdu* 618, *po_vōdu* 252, L.
na_vodī 719, I. *vodōm*, *vodōv* 535,
i. *vodāmi* 726
l-part. sr. jd. vojālo 501
vōjnīk, G. *vōjnīkā* 583, d. *vōjnīkōn*
575
vōjskā 583
vōl 575, *vōl* 575, 578–579, *vōl* 579,
vōl 577–578, *vō* 579, <eðn> 218,
L. *volū* 543, na. *volī*, g. *vōlī*, i. *vōlī*
541
prez. 1. jd. *vōlin* 606
G. *Volōskēga* 656, L. *na_Volōskēn* 762
vōļa 62, 396
voñati 344, *voñāti*, *vōñat* 345, prez.
1. jd. *vōñon* 344, *voñān*, *vōñun*,
vōñan 345, 3. jd. *vōña*, *vōña*, *vōño*
345
vōñañe 345
l-part. m. jd. vozīl 578
vōžeñe 345
vrāg 87, 90, 249, *vrāx*, G. *vrāga*, I.
vrāgon 173, *vrāgun* 249, *vrayūn*
172–173
vrāna 67, 72, 90, *vrāna* 611, A.
na_vrānu 72
vrānŷca 523
vraštŷvō 590
vrāta 132–133, 657, *vrōta* 131, g. *vrāt*
546
vrātīti 131, *l-part. m. jd. vrātīl* 501
vrēt 599
vretēnō 724, *vretēno* 721, *vretēno* 737,
na. *vretēnā* 124, *vretenā* 124, 132,
vretenā 132, 546
vřh 745, G. *vrhā* 757, n. *verxi* 720
vrīdīti 478
vrīme 104, 252, G. *vrīmena* 104, na.
vrīmēna 384, *vrīmenā* 132, 529,
vrīmenō, *vrīmen°ā* 529
vrñūt 523
G. *vrotā* 172, I. *zā_vrātōn* 757
vřst 746
vrťāļka 665
na. *vrtlā* 724
vrućina 737
vūčī, *vúčī* 636, *l-part. ž. jd. vūkla* 638
vudē 665
vūk 174
vřstā 745
vřsīt, *l-part. ž. jd. vřsīla* 523
zā- 599 (vidi i *zo-*)
zābava 359, 456–457, *zābava* 456–
457
zābrana 457
zāč 235
zādaća 457
zādraga 457
zafalīti 477
zabava 318, *zābāva* 446, 456–457,
460, *z°ābāva* 457, *zōbāva* 613
zabilīžit 600
z°ādrūga 457
zādūha 457, *z°ādūha* 457, *zōdūha*
457
olz/zadušīti 477
Zāglāv 570
zaglāvīti 478
zajati 64
zajik – vidi *jezik*
zākala 457
zakurīti 478
zāliha 457

- prez. 3. jd. *zàmě* 290
zamličiti 478
zanimiti 478
 prez. 3. jd. *zapālī* 292
zāpara, zāpara 457, 614
zapētiti 478
l-part. m. mn. zapīsāli 749
n. zapovīdānī 758
 prez. 1. jd. *zapovīdīn* 759
zaprēt 651
n-part. m. jd. zapūšćen 478
zārad, zārad 614
l-part. m. mn. zarātyli 614
zarepiti 477
zarūbīti 478
zasladīti 478
 prez. 1. jd. *zāspen*, *l-part. m. jd. zāspo*
 603
zasrāmīti, se 478
zāstāva 457, *zāstava* 457
zastrīti 478, 636
 prez. 3. jd. *zasvītli* 487
zātoka 457
 prez. 3. jd. *zatvōrī* 132
zāvala 457, 614
zavalīti, se, prez. 3. jd. *zavāli,*
zavāli, se 478
zavēt 600
l-part. m. mn. zāzvali 757
zbrusīti 477
zbudīt, zbudīti, se 477, *n-part. m. jd.*
zbudēn 478
zdalēkā 719
 odr. *zdrāvī* 330
zdrīščīti, se 478
n-part. m. jd. zdrōbjēn 557
G. zdrōvojo 545
zdviġnūt 522
G. zēcā, j' 583
zēje 590, *zēļe* 582, *zelē* 590, *zelē, zeli*
 591, *G. zēļa* 577
 odr. *zelēni* 389
zemajskī 581
zemļa 577, 719, 749, *zemjā* 557, 582,
zēmjā 615, *zēmļa* 749, *zēmjā* 582,
zemjā 615, *zēmjā* 722, *zēmja* 561,
G. zemjē 536, *zemļē* 544, *zemļi*
 544, *A. zēmju* 582, *zēmļu* 561,
zēmju 582, *vā, zemļu* 236
zēt 234
zēt 604, *G. zēta, zēta, zīēta* 607
 prez. 3. jd. *zgāñē* 290
zglōb 616, *zglōb* 586, *zglōb* 606
l-part. m. jd. zgorēl 575
zgotōviti 749
 prez. 3. jd. *zgrābī* 757
n-part. m. jd. zgūbļēn 478
zībēl, zībēl, G. zībēli 448
zidār 656, *zidār* 660
n-part. m. mn. <zīdani> 130
I. zīdōn 172
 prez. 3. jd. *zīlēzē* 290
zīmā 667, 722, 764, *zīma* 685, *zīma*
 655, 722, *zīma* 719, *G. zimē* 667,
zimē 667, *A. zīmū* 722, *L. po, zimē*
 720
l-part. ž. jd. zīnūla, m. mn. zīnūly 523
zīvka, zīkva 442
zjednāčīti 478
zličīti 478
zlō 235
n-part. m. jd. zlōmjēn 557, *zlōmļēn*
 561, 599
zlovōjna 577
zlāto 86, *zlōto* 757, *G. òd, zlāta* 86
Zmajīndolčīc 188
n-part. ž. jd. zmēšāna 757
zmījina, sr. zmijīnō 188
znāčīti 131, prez. 3. jd. *znāčī* 749
 prez. 1. jd. *znān* 347, *znān* 675,
nē, znām 351–352, *ne, znān* 347,
nē, znān 759, *nē, znon* 344, 346, 3.
 jd. *ne, znā* 353, *l-part. m. jd. znāl*
 656, *znāl* 578, *m. mn. znāli* 618
l-part. m. jd. znēl, znēl, je 656
 prez. 3. jd. *zōbjē* 290

- zōbūha* 457
zōdīva 457
zōgrāja 457
zomāšan 613
zomāšit, zōmāšit 613
zōpād, zōpōd 585, G. *zōpāda* 585, 613, *zopāda* 613
zopārīna 613
zóra 724, G. *zorì* 536, dli. *zorāma* 523
zōstāva 613
zōtēga 457
zōvālit 613
zōvūza 457
zrāk 759
zrēl 578
 G. *zrnā* 724
 <Зёрнице> 378, 392
 <зёрние> 378
zūb 174, *zūp*, G. *zūba*, *zūbā* 173, I. *zūbō* 757, i. *zubi* 540, *z_zubi* 541, *zūbī* 530–531, 541
zúbac 723
zubíc 191
zučiti_se 478
zumīti_se 478
zvalīti, imp. 2. jd. *zvalī!* 478
zvāti 617, prez. 2. jd. *zověš* 290, 368, 721, *zověš* 368, 3. jd. *zovè* 290, *zovē* 290, 368, *zoviē, zoviē_se* 726, 1. mn. *zdveto* 411, *zovemō* 368, 721, *zovēmō* 368, *zovēmo* 368, 665, 3. mn. *zovū* 656, l-part. ž. jd. *zvāla* 663, *zvōla* 661, sr. jd. *zvālo* 234, m. mn. *zvōli* 757
zvīzdā 440, 617, 667, *zvīzdā* 617, *zvēzda* 675, G. *zvīzdè* 667
zvōncè 568
zvončíc 568, *zvončíc* 575
zvonik, zvōjnik, G. *zvōjnikā, zvonikā* 583, *zvonikā, zvonika* 721
zvōno 234, I. *zvōnōn* 757
 I. *žābōm* 331
žālostān 580, 759, odr. *žalōsni* 389, *žālosni* 611
Ždrēlac, Ždrēlac, Ždrēlac 740
žēdān, žēdan 725, odr. ž. *Žājnā* 719
žēja 664
 imp. 2. jd. *želī!* 637, l-part. ž. jd. *želilā* 478
želūd 509
ženā 59, 607, 719–722, 735, *ženā* 440, 614–615, *zinā* 720, *ženā* 617, *žēnā* 617, *ženā* 721, *žēna* 721, 735, 737, *žēna* 740, *žēna* 720, 734–736, 740, *žēna* 59, 725, 737, *žēna* 59, 719–721, G. *ženē* 493, 535, 663, 665, *ženē* 657, *ženē, žen'ē, žen'ē, ženī, ženī* 536, A. *ženū* 764, *žēnu* 680, n. *ženē* 720, g. *žēn* 651, *žēn* 657, d. *ženāmin* 611
 imp. 2. jd. *ženī!* 637
žēnin 188, n. *ženīni* 188
žēnskār 582
žēnskī 582, *žēnskī, žēnski* 582, *žēnski* 581–582, ž. *žēnskā, zēnska* 582, n. *žīēnske* 735, sr. *žēnsko* 581, G. <жёнскогo> 390
žēp 602
žerāva 612, *žerava* 612, *žerāva* 611–612
 n. *žgānci* 575
žīrājski 759
Žīrje 577
žīto 618
živīnā 185, G. *živīnē* 536
živīt 616, prez. 1. jd. *žīvēn* 437, 463, *živīn* 657, *žīven*, 2. jd. *žīvēš*, 3. jd. *žīve* 724, 1. mn. *žīvemō* 437, 463
živōt 605, 721, 724, *živōt* 599, 602, G. *živōta* 724
žmūrīt 494
žmū 665, *žmūj*, G. *žmūjā* 672
 prez. 1. jd. *žūdin* 668
žūj, žūj 657
žūkva 602
župa, žūpa 719
žutīnā 719

1.3. kajkavski²⁹¹⁵

-*äca* 321–322, -*öco* 321, -*äca* 322

äke 607

-*är* 207

-*ära* 322

-*ävaläva* 332

bäba, bäba 222

bäbica 652

bäbin, bäbin 524

odr. ž. *bēla* 397

belica 190, 322, *belica* 322, *belica* 322

belič, -iča 192

belina 322

bërba 393

bëžäti, bižëti, prez. 1. jd. *bëžim* 491

l-part. ž. jd. *bila* 315

bister, bister, bister, ž. *bistra* 334

biti 310, prez. 1. jd. *jäsüm* 729, 773,

2. jd. *jäsi* 729, 1. mn. *jäsma* 729,

2. mn. *jästa* 729, 3. mn. *jäsu* 729,

svrš. prez. 2. jd. *bödeš* 289, *l-part.*

sr. jd. *bilo* 263, *bilu* 252

imp. 2. jd. *blaguslõvi!* 481

blägushuv 271

bläten, blätën, bläten, <*Bläten*>, ž.

blätna, blätna 336

L. *blätu* 302

blazina 285, 321–322

komp. *bläzi* 329

bleščiti, se 310

blihnõti 310

blizäti 310

bloditi 310

blęsti 398

blizu 732

böb 68, 627, *böp* 385–386, *böp* 401,

D. *buobü*, L. *buöbu* 386, l. *buöbe*, i.

buöbi 387

bög 65, 83, 231, 234–235, 334, 409,
620, 622–623, 626–632, G. *bogä*

262, *böga* 263, D. *bögu* 252, L.

bögu 300–301, 386, *bögu* 386, dli.

bögi 387

bogät, bogät 389, *bögat, bögat* 731, ž.

bogäta 389, odr. *bogäti* 336, 339,

bogäti 389

bogätstvo 334–335, *bogäctve* 591

bögac, býegec, büögec 394

odr. *bögi* 389

bogica 190

l-part. ž. jd. *bojälä* 316, sr. jd. *bejäole*
255

bolën: bulein 263

bösti 232, 398, sup. *büöst* 232, *l-part.*

m. jd. *böl* 398–399, ž. jd. *böla* 339,

398–399, 549, 638, *böla* 398,

buöla 398, (z)*büöla* 399, sr. *bölo*

398, *bölo* 399

komp. *böli, böli, böli, büöli, böly, bölsi,*

bölsy, býelši 396, *bölj(š)i* 339, *bölsi*

339, 396, sr. *böle* 396

pril. *böle* 217, 377, 381, 623, *böle,*

böle, böle, böle, bölse, bölse 396,

bēja 396

bör 385

börba 393

imp. 2. jd. *böri!* 481

Börnica 394

dij. *bösi* 379, 389

bösti 232, 398, *bësti* 398, sup. *böst*
232

Böžič 330, G. *božiča* 192

böžji 379, 390

braduvica 321

<*braaniti*> 475, *l-part.* ž. jd. *bränila*

311, 314–315, 361, *brünilo* 315

sup. *brät* 277, *l-part.* sr. jd. *bräle* 260,

n-part. m. jd. *brän* 277

²⁹¹⁵ Primjeri iz starijih djela (prije polovice 19. stoljeća) navode se u <> s izvornim zapisom prozodema. Primjeri s izraženom nestandardnom fonologijom su uglavnom, osim kad to ne bi imalo puno smisla, svrstani pod osnovnim (kajkavskim) ekvivalentom – tako se npr. bednjansko *epaosti* svrstava abecedno kao *opasti* i sl.

- brät 222–223, 300, G. bräta 222,
L. brätu 300–301, brätu 300, g.
brätuf 300, li. bräti 300
- brätva 337
- prez. 1. jd. brëbram, 3. jd. brëbra 347
- brcäti 310
- I. Näd brigum 61
- brehäti 310
- brejiti 125, l-part. m. jd. brö(j)il, ž. jd.
brö(j)ila, sr. jd. bru(j)ile 314
- brëškva, brëška, brësko 337
- brëškov 337
- brežūļek 732
- břf 303, břv, G. břvi 422
- brīsati 288, prez. 2. jd. brīšeš 289,
294, imp. 2. jd. brīši(te) 288, l-part.
m. jd. brīsal 288, ž. jd. brīsala 317,
sr. jd. brīsalo 289, n-part. m. jd.
brīsan 287, 294
- brītva, brītva 337
- Bródec 385, L. na Brócy 385
- brøj 401, 406
- brusiti 310
- n. brūsi 259
- būben 265, bōben 242
- prez. 2. jd. bū(de)š, 3. jd. būde,
<būde>, <buude> 289, imp. 2. jd.
būdi!, 2. mn. būdite! 289
- bubōvka 393
- buditi_sę 479, buditi 489, budite 479,
prez. 1. jd. budim 479–480, budim
480, imp. 2. jd. būdi! 480–481
- bugīca 321
- buhäti 310
- būkof, būkuv 337
- bukva, būkva 337, būkva 337, 394,
bēykvo 377, <Būkva> 394
- būkvetica 337
- būra, būrja 327, <Būra> 327
- būxa, būxa 733, bōuha 731
- ce 391
- cediti 479, çediti 480, çediti, cedite
479, cidit 480, prez. 1. jd. cedim
480, cidim 479, 3. jd. cedī 479,
imp. 2. jd. cēdi!, cīēdi! 480, ciēdi!
481, l-part. m. jd. cīdiu, ž. jd. cidīla
481
- cedūļka 579
- cēna 732
- ceniti 479, çeniti 479–480, prez. 3. jd.
cēni, imp. 2. jd. cēni! 480, ciēni!
481
- cęstar 285
- nā_cilo 61
- l-part. m. jd. cīkeļ 332
- crlēn 583
- crnīca 322
- cūrīte 222, cēyrēti 490, prez. 3. jd.
curi 660
- l-part. ž. jd. cvēla 399
- cvēsti, cvēsti, cvēsti 398
- l-part. ž. jd. cvīļila 316
- čäkati, čökati 288, l-part. ž. jd. čēkala
317
- čäpla 327
- čäs 299
- čäša 326–327, čaša 328, <Chäfsa>
327
- L. na_cavlū 543
- čekati: vidi čakati
- čelēnka 579
- čelīnak 316
- čēlu 635
- *čēmer 264
- čęmernu 264
- česäti 288, l-part. ž. jd. česāla 312, sr.
jd. česālo 288
- prez. 1. jd. čęšlam 349, <Chēslyam>
345
- čēšnōfka 393
- četvāre 255
- čętrdešet 211
- čętvrtak 362, čętrtēk, čętrtēk,
čętrtēk, čętrtēk, čętrtēk 732,
čętrtēk 731–732
- čętrti 732

- G. *čęri* 261 (vidi i *čerĭn*)
čĭnĭti 479, imp. 2. jd. *čĭni!* 481
odr. *čĭsti* 277–279
prez. 2. jd. *čĭstiš* 44, 286, 630
čkomęti 310
člđvek 729, 731–732, *člđvęk* 732, *č(l)*
đvek 731, *čđvek* 300, 731, *čđvek*,
čđvęk, *čđvęk* 732, L. *čvĭęku*
300
čobęti 310
čręšnja 335
črnęti 310
črnĭnă 186
črnjăfka 579
črtălęc 732
čũčęk 336
čũdo 618
čũti 224
- L. *f.čednũ*, *v.čednũ* 543
čerĭn, *čerĭn*, *čęrin*, ž. *čerĭna*, *čerĭna*, sr.
čerĭne 188
- dalęke* 732
dăti 310, *l-part.* m. jd. *dăl* 277, ž. jd.
dăla 277, 638, sr. *dălo* 277, *n-part.*
m. jd. *dân* 277, G. <*dnę*> 234
davăti 310
prez. 1. jd. *dęblam*, 3. jd. *dębla* 346
decă 428, D. *deçĭ*, *dici* 544
deçĭn 188
dędek, *dędek*, G. *dędeka* 336
dęhnuti 311
dęlati 287–288, *dęlati*, *dęloti* 288,
prez. 1. jd. *dęlam* 287, 1. mn.
nę_dęlamu 360, *l-part.* ž. jd. *dęlala*
287
delĭti, *delĭti* 479, *dĭlĭt* 480, sup. *dęlit*
248, prez. 1. jd. *dĭlĭm* 480, 3. jd.
delĭ 479, imp. 2. jd. *dęli!* 480, *dięli!*
481
delĭtva 337
dęnce 391
dęņęs 731–732, *dęņęs* 731
- denĭti_se* 310
dęset 262, *dęset* 264, *dęset* 263, *dăsat*
255, 257
deskă, *dęskă*, *dęska*, *dęska* 733,
dęska 732, *dęska* 260, 732, *dęska*
731, *dęska* 732, *dęskă* 732,
dięska 226, A. *dęsku* 256, 259,
dęsku, *deskou*, *dĭesku* 260, n.
dęskę 260, i. z. *deskămi* 306
deščăra 322
dęti 300
dęti 298, 310, *dę(s)ti*, *dięsti* 310
dęvęr 261, *devăr* 255, 257
dęvet 262, *dęvet* 263, *dăvat* 257
devĭca 321, *divĭca* 322
devôjka, *devôjka* 94
G. *dęžža*, *dęžža* 731
dgrĭsti 310
dĭgnuti, *dĭgniti*, *dĭgnati*, *dĭgnati*,
dęignuti, *l-part.* m. jd. *dĭgnul* 287,
dĭgel, *dĭgel* 332, ž. jd. *dĭgnula* 317
diętę 732
dĭm 385
dĭmňak 337
dĭňa 327
dišăti 310
dĭviti_sę 479
prez. 1. jd. *dĭvjam* 347
divji 391
dlăn 300
dnđ 234
dđbar 224, *dęber* 729, ž. *dobră* 728,
dębro 729, sr. *dębre* 729, odr. *dđbri*
379–380, *dđbri* 389
sup. *dđbit* 248, *l-part.* m. mn. *dobęili*,
dobĭli 263
dohadăti 310
dojăča 322
ž. *dôjna* 394
sup. *dđjit* 248
dđjka, *dđjka* 394
do(l)nji 582
odr. *dđlnji*, *dđlni* 391, *dđlni* 391

- dom*: *dóum* 401, G. *duôma* 261,
z_duôma 236
pril. doma: *dumqâ* 261–262, *dêmo*
 253
dômisel 333
dosegnôti 310
dostîči 310
dopâsti 310
dolnapelâti 310
dospêti 310
dovîca 322
dovlačîti 310
 komp. *dôži* 329, *dôuži* 329, 396,
dôukši, *dôukši* 396
dragâti 310
driêfçe 391
driêvo 261, *driêve* 253, li. *dřvi(h)* 277,
 i. *z_drvî* 540
droben: *drêben* 253
drobîti 310, sup. *drôbit* 248, imp 2. jd.
drôbi! 480
drûgi, *drûgi* 338
pril. drûgo 338
družîna 322
drûžiti_sę 479
drvênka 579
drvôcep 271
drvôsek 271
držâti 490–491, *deržôti* 490, prez. 3.
 jd. *držî*, *držî_ga* 660, l-part. ž. jd.
dęržâla 316
držâva 322
dubrâva 322, *dûbrava* 361, *dûbrava*
 322, 361, 467, <*Dubrâva*> 321,
dubrava 323, *Dôbrava* 467
dûña 327
durîti_sę 479, imp. 2. jd. *dûri!* 481
dûšâ 326, 732, *dûša* 670, *dûša* 729,
 732, A. *dûšu* 729
dušîti 479, *dušîti* 310, sup. *dûšit* 248,
 imp. 2. jd. *dûši!* 481
duži: vidi *doži*
dužînâ 186
dvadesêt 650
dvêsto 246, *dvê stô*, *dvêsto*, *dviêsto*,
dvîestùo, *dvî stôtine*, *dvîsto* 247
dvôje, *dvôje*, *dvuôje*, *dvôjy*, *z_dvôje*
 237, *dvýjeja* 253
dvôr, *dvôr*, *dvuôr*, <*Dvôr*>, <*duôr*>
 403, *dvora* 400, G. *dvóra*, *dvôra*
 403, L. *dvôrù* 725, *dvôru* 379
dvôrba 391
dvôrkiña 391
dvorîšce, *dvorîšce*, *dvorîše*, *dvorîše*,
dverîša 193
dvorîti 310
dvôrski 391

-ênka 303, 579

fâla 732
falîti 310
fcêniti 479
fčînîti 310
fčuhnôti 310
fkrâsti 310
flocêhnôti 310
ftikâti 310
ftopîti 310

gâče 327–328, *gâčę* 327, *gâće* 327
gâdęn, sr. *gâdno* 336
gasîti 479, *gâsît* 480, sup. *gâsit* 248,
 prez. 1. mn. *gasîmô* 480, imp. 2.
 jd. *gâsi!* 481, *gâsi!*, *gâsi!*, 2. mn.
gâsîte! 480
gâvran 54, 217, 274, 276, 278–279,
 281, 623, 625, 628, 630, *gâvran*,
gârvan, *gârvan* 281, <*Kâuran*>
 281, 321, <*Kaurân*> 321, G.
gâvrana 270
gdô 235, *kîe*, *kîe* 235, G. *kêgo*, D.
kêmu 729
 l-part. ž. jd. *gênala* 316
gibûñico, *gîbuñico* 259
 prez. 2. jd. *gîneš* 378
 komp. *glâji*, *glâji* 396
glâsen 264, *glâsaon* 236

- sr. *glàsno* 244, 335
glāva 286, 641, 669
glāvà 27, 44, 54, 60, 90, 286, 376,
 428, 499, 535, 656, 674, 727–729,
 732, 747–748, *glāvà* 732, *gláva*
 649, 685, *gláva* 439, 732, G. *glavě*
 499–500, *glavě*, *glāvě* 668, *glāvě*
 668, A. *glāvu* 61, 78, 260, 672,
glóvu 263, *nā.glāvu*, *nā.glavu* 61,
 360, *na.glāvu* 61, I. *glavōm* 499–
 500, *glavō(m)* 490, g. *glāvì(h)* 668
 ž. *glavnâ* 391
glavõsek 271
glāsiti 479
glēdēti 491, 494, *glēdēti* 491, *gledēti*
 310, prez. 3. jd. *gledīm* 491, 494,
glēdīm 491, imp. 2. jd. *glēdī!*,
l-part. m. jd. glēdēl 491, 494
globiti, prez. 3. jd. *globī*, imp. 2. jd.
glōbi! 480
na.gnojū 543
gnojīse 193
gnāsti 398, *l-part. m. jd. gnēl*, ž. jd.
gnēla, *gnēla*, sr. jd. *gnēlu* 399
 L. o. *godū* 543
godīna 322
godīti 310
godovnō 391
 imp. 2. jd. *gōjni!*, *gōjni!* 481
gól 401
gòlub 284, *gòlop* 260, *gólup* 263,
gólup 263, 265, *gulòup* 264, *gùlup*,
glóp 265, <*Golùb*> 321, G. *gulòuba*
 264, *glóba* 265, n. *glóby* 265
gòlubica 509, *golubīca* 190, 322,
gulubīca 321
gomīla 321–322, *gomiła*, *gimīla* 322,
 <*Gómila*> 321
gore: *gère* 253
gorēti 309, *gorēti* 224, sup. *gorēt* 309,
 imp. 2. jd. *gorīte* 309, *l-part. m. jd.*
gorēl 309, ž. jd. *gorēla* 279, 317,
 325, *guriēla* 316
 <*Goricza*> 190, 321, na. *goričę* 321, n.
gurīčę 321
 odr. *gōrnji* 339, 391, *gōrni*, *gōrni* 391
 komp. *gōrši*, *gōrši/gōr(j)i*, *gōrji*, *gýerši*,
 sr. *gōrše* 396
 A. *gōru* 236, g. *gōr* 366, i. *gurāmi* 306
gōskica 395
gōspica 321, <*Gofzpicza*> 190, 321
gospodâr 660, *gospodâr.ja* 660, L.
gospodāru 384
gōspun, G. *guspōna* 300
 n. *gōsti* 236, a. *nā.gosti* 61, *na.gōsty*,
nā.gusty 61, *hguōsti* 236, v. *gūōsti*
 236, i. *gostmī* 296, 305
 imp. 2. jd. *gōsti!* 481
 prez. 1. jd. *gōtam* 346
gotīti 310
gotōv 389, *gotuf* 731, ž. *gotōva* 389,
 odr. *gotōvi* 339, 389, *gutūōvi* 389
govēdina 285
gōvor 232, 627, *gýever* 255
l-part. m. mn. gōvorili 360
grāblico 285
grād 86, 238, G. *grāda* 260, 360,
iz.grāda 360, 361, L. *grādu* 300,
 355, 543, v. *grādu* 542
gradīč 192
gradīse 193
gradīti 479, *grāditi* 479, sup. *grādit*
 248
grđōuba 264
grebēn 262, *grebân* 255, 259, *grāban*
 259, *grbēin* 263
grebenāti 346
grēdà 428, *grēdà* 732
grēdīca 190, 322, <*Gredīcza*> 190,
 321
grēpsti 398
grešīti, *grēšīti*, *grēšiti* 479, prez. 1. jd.
grēšim 479, 3. jd. *grēšī*, imp. 2. jd.
grēši! 480, *griēši!* 481
grīsti 298, 310, 529, *grīsti* 298, sup.
grīst, prez. 1. jd. *grīzem* 298,
l-part. m. jd. grīzel 277, 279, 298,
 331–333, 339, *grīzel*, *grīzel*, *grīzel*,
grīzəl, *grīzal*, *grēizel*, sr. jd. *grīzlo*,

- m. mn. *grìzli*, ž. mn. *grìzle* 332, ž. jd. *grìzla*, *grìzla* 314, 332
- G. *gřmã*, L. *gřmũ* 725
- grmeti*: *gërmëti* 490
- gróp*, *gróp*, G. *gròba* 385, L. *na_gròby* 385, *v_gròbu* 385
- gròbje* 339, 378, 390, 392
- gròst* 224
- gubìti* 479, prez. 2. jd. *gubìš* 485, imp. 2. jd. *gùbi!* 481
- gulìti* 310
- gùsenica* 361, 496, *gùsenica* 361, 497, *gùsenica*, *gùsenica*, *gùseńico*, *gòsenica* 496, *gòsenica*, *gòsenyca* 497, *gòsanica* 49, 496, *gòusenica* 497
- gùska* 395, 442, *gùska* 338, 395, *gòska* 338, *gòska*, na. *gòske*, g. *gòsek* 395
- gùsle* 338
- gùšçerica* 509
- komp. *gùsí* 329
- hìter*, *hìter*, *hìter*, (*h*)*ìter*, *ìtar* 334
- hìža*, (*h*)*ìža*, *ìža*, *ìža* 327–328, *hìža*, (*h*)*ìža*, *hìžo*, <*Hìja*> 327, L. *ìže*, *ìže* 328, *xìži* 329, *f_ìže*, *f_ìži*, *f_ìži* 329 *f_ìži* 236, 329, *v_hìže* 328, *F_přvč_so ...*, *F_ìžč_so* 328
- hižìšče*, *hižìša*, *Hìžìše* 193
- odr. *hìžni* 327
- hjävìt* 480
- hladìti* 479, *hlādìt* 480
- l*-part. m. jd. *hlòvil* 260
- hmiràti* 310, prez. 3. jd. *hmiērjè* 368
- hmìti* 236
- hòrvacki* 360
- prez. 1. mn. *hrānimo* 125
- L. *hrāstu*, l. *hrāstih* 125
- xrèn* 224
- hrostjã* 591
- hrùška* 273–274, 334–335, 554, 622–623, 625, 627, 628, 630–632, *rùška* 337, *rùška* 338, <*Hrùška*> 334
- hvrìti* 304
- ica* 189–190, 321–322, -*ica* 322, -*ico* 321, -*ica* 321–322, -*ica* 321
- ič* 192
- ìgla* 732, *ìgla* 731, *ēìglò* 728
- ìgra* 338
- igràti*, *igràti* 346, *igràti* 310, prez. 1. jd. *ìgram* 346, *igròm*, <*Igrám*> 345, 3. jd. *igrã* 354, *ìgra* 346, 1. mn. *ìgame* 360, imp. 2. jd/mn. *igráj(te)* 331, *l*-part. ž. jd. *igrála* 312
- ilevòčo* 321
- imēti* 310, prez. 1. mn. *imòmo* 345
- ìmæ* 260, *ìma* 253, G. *imena*, *iména* 48, na. *imēna* 379, 383, <*imēna*> 383, *imänã* 383, 545, *iména* 48
- ina* 285, -*ina* 285, 321–322, -*ina* 323, -*ino* 321, -*ina* 322
- ìskra*, *ìskra* 338
- ìskriti*, prez. 3. jd. *ìskri* 338
- ìsplata* 358
- ìsprava* 358
- ìsprika* 358
- ìsti* 285
- ìstina* 524
- ìva* 180
- prez. 2. jd. *izgubìš* 485
- ìzlika* 358
- ìzvur* 731
- jã* 650, *jã*, *jãš* 222, G. *òd_mene* 61, 360, *òd_manę* 261, D. *méni* 48, A. *nã_me* 249, 312, *zòu_mę* 261, L. *ò_meni* 61, I. *ménom* 339, 398, *mênom*, *mênum*, *ménom*, *mênu* 398, *z_mênu* 398
- jãblan* 282–283
- jãblanof* 283
- jãbuka* 607, *jabùka* 60
- komp. *jãci* 329, *jãksi* 396, *jãoci* 329, 396
- pril. *jãče* 329, 396

- <Jád>, <jàd> 181
jägoda 60, 275, 323, 669–670, 673,
 jagòda 60, 323, 669–670, 673,
 jagòda 670, *jäguda* 224, G. *jägode*,
 jagodê 44, I. *jägodom* 331, g. *jägod*
 275, 317
jäjce, *jęcë* 425, A. *jajcà* 680, na. *jājca*
 378–379
 A. *h_jämu* 237
jähnac 335
järeç, *järac* 336
järebica 509
järmö 422
Jasenjä 591
jästreb 279, 281, 505, *jästreþ*,
 jästreb, *jástreb*, *jästreþ*, *jästrep*
 281, *jästreþ* 284, *jästreb* 669,
 <Jáfztreb> 281, 321, <Ja/ztreb>
 321
jäščerica 509
jäviti 479, *jäviti* 480, imp. 2. jd. *jävi*,
 jävi! 480, l-part. m. mn. *jävili* 255,
 260, 263
 -je 391, -jê 392, -jê 381
jebâti 310, l-part. ž. jd. *jëbala* 316
jëðen, *jëðen* 731, *jëðen* 732, *jäden*
 728–729, *jän*, 729, ž. *jädno*, sr.
jädne 729
jëļen 300
 <Jerebicza> 321, 509, <Jerebicza>
 321
jësen 264, G. *jësenj* 264, *jasâni* 255,
 L. *jesenî* 542, v. *jesenî* 542
jësti 310, prez. 1. mn. *jëmëmë* 732,
 l-part. m. jd. *jël* 332, ž. jd. *jêla* 398,
jêla 315
jëzik 681, 731, *jëzik* 733, *jëzëk* 300,
jëzyk, *jezik* 265, G. *jezika* 733, L.
jeziku 300, *jëziku* 733, na. *jeziku*
 338
jëž, *jëš*, *jëš*, *jëš*, *jëiš*, <Jés> 405, G.
jëža, *jëža* 405
ježica 321
ježovka 393
jëžuv 405
 -jî 391
jük 385
 pril. *jütře* 302, *jütri* 302, 304, *jýtře*,
 jýtře 302, (v) *jütře* 302, (v) *jütro*
 236, *vjéytře* 302, x. *jütra* 329,
xjütro 236
jütro 236, na. *jütra*, *jütra* 285, 304, g.
jütruf, d. *jütram* 304
 L. v. *kablû* 543
käça, *käça*, *köço*, <Kächa> 327
kaditi 479, *kaditi_se* 310, imp. 2. jd.
kädi! 480, *kädi!* 481
kaj 635, G. *čësa* 729
kalâti 310
 <Kamenicza> 509
 (na) *kaniti* 310
kâpla, *kâpla* 327
käša, *köšo*, <Kassa> 327
kësen 263, 265, sr. *kësnû* 264, *këсно*
 224, 261
 l-part. ž. jd. *kîhala* 316
kîmati, *kîmoti* 288
kîša 327
klâda 88
klas: n. *klôasi* 261
klati: *klôti* 310, l-part. ž. jd. *klâla* 316
klatiti 310
 l-part. m. jd. *klêkêl* 332
klêtva, *klêtva* 339
klin: *kîin* 385, L. *kîinu* 302, 305
klîneç 336, *kîneç* 335
klûpko, *klûpke*, *klöpke*, *klûpke*,
klöpka 337
 L. *kîüçu* 384, n. *kîüçi* 732, l. *kîüçih* 668
 l-part. ž. jd. *kîüvala*, *kîüvala*, sr.
kîuwâlë 316
kmët 300
kmîca 189–190, *kmîca* 189–190, 322,
kmîca 321, <Tmîcza> 190
knêz 234
kobîla 319, 321–322, 579, *koþîla* 322,
kubîla 321, *keþîlo*, <Kobîla> 321
kobîlica 322

- kobílka* 579
kòcka 381, 395
kõjnče 394
kokoš: *kòkuš* 261, 270, *kòkuš* 263–264, *kèkeš* 256, 259, *kekýeš* 255, 259, *kukuòš* 262, *kukòuš* 263, <*Kokòšs*> 321, Gn. *kòkušj* 264
 <*Kokofsícza*> 190, 321
kokòšji 390
 <*Kokòt*> 321, *kèket*, *kekýet* 259, *kukàut* 263, *kukòut* 264, *kukuòt* 262, *kukòut* 263, G. *kukòuta* 264, n. *kukòti* 60
kol: *kèl* 407
kolo: *kèle* 253, 255–256, *kòulu* 262, *kùðlo* 607, *kuòlu* 261–262
 na. *kòla* 382, li. *kòli(h)* 379
kolje: *keljé* 591
koláč 49
 na. *kojièna*, *kòlene*, *kulièna*, *kýeleno* 362, g. *kolèñ* 360, *kulièñ*, l. *kuliène* 362
kolòvrat 270–271, *kolòvrat* 270, *kolòvrat* 263, *kòlovrt* 270, *kolovràt*, *kelýevrot* 270, *kulòvrat* 270, *kulòvret*, *kulòvrat*, *kulòvert* 271, *kuluòvret* 262, *kuluòvret* 270, G. *kolovràta* 271, *kolovřta* 270
komòra 579
komòrka 579
kònac 394, g. *kònec* 378, 387, *kòneç* 393–394
 prez. 3. jd. *kònča* 345
kòñ 580, *kòñ* 385, *kòñ* 583, *kòjn* 394, G. *kòña* 583, *kòñq* 732, D. *kýèñù* 384, L. *koñù* 384, *kòñu* 339, *kòñu* 385, *kùòñu* 384, *kýèñu* 384, na. *kòñu* 305, I. s. *kòjèm* 732, g. *kòñ*, *kòñev* 297, d. *kojnòm* 367, *koñèm* 583, *kùòñèm* 366, l. *kòñih* 386, *kòñi(h)* 339, 378, i. *kòñi* 385, *kòñi* 386
kòñski 379, 390
kopàti 287, 309, *kòpati* 346, prez. 1. jd. *kòpam* 346–347, 360, 389, *kopâm* 346, *kèpom* 346, <*Kopàm*> 321, 2. jd. *kopâš* 340, 354, *kòpaš* 351, 3. jd. *kòpa* 346, *kòpa* 224, 1. mn. *kopâmo* 27, 53, 361, 363, *kòpamo* 354, 361, 363, *kòpa(mo)*, *kopâ(mo)* 354, l-part. m. jd. *kopâl* 309, ž. jd. *kopàla* 314–316, *kòpala* 314, 316, *kopàla* 314–315, *kèpolo* 315
kopìti, prez. 3. jd. *kopì*, imp. 2. jd. *kòpi!* 480, *kòpi!* 481
kopìto 349, *kòpìte* 362, na. *kýepìto* 362, g. *kopìt* 349, *kòpìt* 362
koprìfka 335
koprìva 321–322, 335, *kuprìva* 321
kòra 337, *kòra* 396
kòrak 49, *kòrak* 282, *kòrak* 264, G. *kùràka* 264
kòren, *kòreìn* 264, G. *kùrèna* 264
korìce 391, *kurìce* 335
korìto: *kurìte* 362, na. *korìta* 338, *kòrita* 363, g. *korìt* 360
kosà, A. *kòsu* 125, *kesòu* 728, *kýesu* 728
kòs 321
 prez. 1. jd. *kòsam* 364
kosìca 190, 322, *kušìca* 321, <*Kosìcza*> 190, 321
kosìti 125, *kosìti* 125, 377, 481, *kejsìti* 125, sup. *kòsit* 248, prez. 1. jd. *kosìm* 125, 3. jd. *kosì* 481, imp. 2. jd. *kòsi!*, *kòsi!* 481, l-part. ž. jd. *kosìla* 315
kosìtva, *kosìtva*, *kušìtva*, *kušìtva*, <*Kojsìtva*> 337
Kostañevlè 593
kostje: *košèe* 593, *kùstjè* 591
kòš 88, *kòš* 401, L. v. *košù* 543
kòša 362, *kùòša* 396
košàra 319, 322–323, 328, *košàra* 319, 321–324, 328, *košàra* 322, *kòšàra* 319, 322, *kešòro* 321, *kušàra*, *kušàra* 321, <*Kofsàra*> 321, *košàra* 325
 <*Kofsàricza*> 321

- koščica* 322
kôška 395
kôšňa 395
košuta 321–322
l-part. m. jd. kôtil, ž. jd. kôtila, sr. jd. kufïle 314
kost: kyôst 542, *koust* 401, *G. kôsti, L. kostï, po_kistï, v_kistï, na_kyôsti* 542, *kôsti* 277
kováč, Kóvač 48, *li. kovāči(h)* 286
kovačica 321
kôza 188, *kêzo* 256, 259, 728–729, *A. kôzu* 188
kozica 190, 322, <*Koziczca*> 190, 321
kôzjak 393, *kôzjak* 393
kôzji 377, 379, 389–392, *kôzji* 391, *kuôzji* 391
kôža, kôža 396
krāči 396, *krāci, krāoči, krějši* 329
krāža, krāža, krāža 327
krāj 300, 652, *krāj* 652
kraľica 189, *kraľica* 190, 322, *kralïca* 190, *kraľica* 189, *krajlïca* 190, 322
A. krampērã 680
krāsta 325
krāsti 298, 310, 315, *krāsti* 296, *krāosti* 310, *prez. 1. jd. krādēm* 725, *l-part. m. jd. krāl* 332, *ž. jd. krā(d)la* 312, *krāla* 312, *krāla* 638
krātïti, prez. 3. jd. krāti, imp. 2. jd. krāti! 480
krāva 43, 67, 87, 89, 216–217, 286, 297–298, 304, 324, 328, 397, 529–530, 632, *krāvã* 529, *krāva* 224, *kráva* 226, *króva* 226, *G. krāve* 43, 49, 305, 398, 535, *kravē* 49, *D. krāve, krāvi* 398, *I. krāvo(m)* 305, 331, 339, *krāvom* 49, 324, 331, 398, *kravôm* 49, *g. krāv* 275, 324, *d. krāvam, l. krāvah, i. krāvami* 307
kravār 285
krāvji 377
krénati 311
krěpek 253
krěpiti_sę, kriepïti 479
l-part. ž. jd. krīčala 316
kröj 401
krojïti, prez. 3. jd. kröji, imp. 2. jd. kröji! 481
krov: L. kryôvu 384
křpati 288, *kěrpoti* 288
křv 746, *křf* 303
krstïti 125
krûx 224, *G. krûxa* 226
křznõ 422, *kěrnzñë* 422
kuāca 322
kudeļa 323, 346, *kūdeļa* 322–323, 354, 361, 363, 460, 497, *kūdeļa* 323, 354, 361, 363, 497, *kūdela* 322, 467, *kudēļa* 322, *kūdeļo* 321, *kõdela* 321, *kõdela, kodēļa, kodēļa* 322, *kõudeļa* 321, <*Kudēlya*> 318–391, 321
kukuvõčo 321
kûkoļ, kûkoļ 443, *kõkel* 443
kulïč 192
kulïtva 337
kulõsek 271
kumstvõ 593
D. kûmu, L. kûmu 385
künã 428
L. kûpu 302
kupātva 337
kupïna 321, <*Kupïna*> 321
kÿpïti, kÿpiti 747
prez. 2. jd. kupûješ, kupûješ 290
kupovni 360
l-part. ž. jd. kûrila 316, *m. mn. kûrïli* 733
kûrjak 579
Kušÿtič 321
kvõčka 338–339, 395, *kvõčka* 339, 378, 395, *kõčka, kvõučka* 395, <*Kvõchka*> 395
lãbud 282–283, *lãbud* 282, 506, *lãbut* 282, <*Labùd*> 321
lãbudica 283, 509

- lâci* 310, *l*-part. m. jd. *lêgal*, *lêgel*,
lêgel, *lêgel*, *lêgel*, *lêgal*, *lâgel* 332,
 ž. jd. *lêgla*, sr. jd. *lêgly* 332
l-part. ž. jd. *lagâla*, *lâgala* 316, *lôgolo*
 315
 komp. *lâgļi* 396
lâket, *lâkēṭ* 244, *lâkēṭ* 607, *lâket* 264,
lâkt 261, G. *lâkta* 264
 komp. *lâkši* 396
 L. v. *lanû* 543
lanskî 391
lažļivēc 393, *lažļivēc* 335, *lažļivēc*
 336
 G. *lēda* 261, *ļēda* 260
leđina 285, 524
 (v) *lekîč* 192
lêpiti, *lepīṭe* 479
 i. z. *lêpimi* 385, komp. *lêpši* 396
lesīca 322
letēti, sup. *letēt* 524, prez. 3. jd. *letī*
 650, 656, 733, *letī* 650, *lēti* 733,
l-part. m. jd. *letēl* 524, ž. jd. *lētela*,
lētīela 316, *letīelo* 315–316
lētō 285, *lētū* 224, D. *lētu*, L. *lētu*
 302, na. *lēta* 285, *lēta* 276, 285,
 295–296, 304, 545, 620, *lēta* 377,
 382, 622, 632, *liēta*, g. *liēt* 304, d.
lētēm, *liētām*, l. *liēte*, i. *liēti* 304
lētōs, *lētōs*, *lētēs*, *lētēs*, *lētēs*, *lētēs* 294
līcē 732
 i. *ļienostmī* 546
līpa 226
lisīca 322
l-part. ž. jd. *līzala* 316, *līzolo* 315
lōkva, *lōkva* 394, <*Lōkva*> 397
lōj 401, 583, *lōj* 401
lōmāča 322
lōnac 394, *luōnēc* 732, g. *lōnec* 339,
 377–378, 380, 387–388, *lōnēc*
 393–394, li. *lōnci(h)* 379
lōnček, *lōunček* 392
lopâta 60, 319, 321–322, 328, 335,
 349, 607, 669, *lopâta*, *lopâta* 322,
lōpata 669–670, 733, *lupâta*,
 <*Lopâta*> 321, I. *lopâtom* 324,
 331, g. *lopât* 275, 324, 346, 349,
 351, 354, 360, 398
lopâtica 322
lopâtka 335
lōpta 394, *lōpta* 395
lōvēc 393
lovīti 309, 381, sup. *lōvit* 309, prez.
 3. jd. *lovī* 49, 481, imp. 2. jd. *lōvi!*,
lōvi! 481, 2. mn. *lovīte!* 319, 481,
lōvyte! 480, *l*-part. m. jd. *lavīl*, sr.
 jd. *lavīle* 260, m. mn. *lōvili* 309,
lavīli, ž. mn. *lavīlæ* 260
lovskî 391
ložīti 125, prez. 2. jd. *lōžiš* 346, *ložīš*
 346, 398
lūctvo 593
 d. <*lughoom*> 367
Lukîč 192
ļevak (lijevak) 48
ļevāk 48
 n. *ļūdi* 226, 262, *lūdi* 260, *lūdi* 263,
ļōudi 261, i. *ļydmī* 546
 komp. *ļūci* 329
ļušīna, *ļušīna* 224
māčka 337–338, *māčka* 335, 337,
 339, 378, 395
maļīna 321
 pril. *malo*: *māļe* 607
māma, *māma*, *mōma* 226
mamek: *mūmek* 336
 komp. *māni*, *māni*, *mēni*, *mēnši*,
mēnši, *mīensī*, sr. *mēņe*, *mējnše*,
mēne, *mējnē* 396
maslēnka 579, *maslēnka* 393
mastīti 479
māti 72, a. *māṭer* 607
 prez. 3. jd. *māžeš* 290, *n*-part. m. jd.
māzan 287
mēd »mjed« 303
med: *mād* 256, G. *mēda* 261, *mēda*
 260, *mādo*, *ed*, *mādo* 256
medīca 190

- mēdvet*, L. *mēdvēdu* 300
mēgla 727, *mēgla* 731, 733, *mēgla*
 732–733, *mēīglā*, *mīēglā*, *māglā*
 732
mēxek 224, 261, *mēhek* 264, komp.
mēkļi, *mākši* 396
mēja, *mēja* 732, *mēja* 261
mēkla 729, 732, *mēkla* 731, *mēkla*
 260, 732, *mēkla* 261, *māklā* 732,
 A. *mēklu* 729
mēknūti 309, *mēknuti*, *mēknuti*
 311, *mēknūti* 287, 311, 524,
mēknōti, *mēknōti* 311, *mēknāti*
 311, *māknāti* 311, sup. *mēknūt*
 309, *mēknūt* 524, imp. 2. mn.
mēknūte 309, l-part. m. jd. *mēknūl*
 309, *mēknūl* 542, ž. jd. *mēknāla*,
mēknāla, *mēknāla* 315, *mēknūla*,
mēknūla 314, *mēknūla* 316
mēla, *mēla* 396
mēļāva 322, *mēļāva* 321
meni (jelovnik) 48
mēriti 288, prez. 2. jd. *mēriš* 289,
 imp. *mēri(te)* 288, 2. mn. *mērite!*
 289, l-part. m. jd. *mēril* 288, sr. jd.
mēriilo 289, n-part. m. jd. *mēren*
 289
mesarīca 321
mēsec 281, 283–284, *mēsec* 284,
mēšec 278, *mēšec* 281, 283–284,
mēšec, *mēšec* 281, 283, *mēsec*
 284, *mēisec* 281, 512, *mēisec* 284,
Mēsec 284, *Mēšec* 281, *mīēsec* 284,
 g. *mēšiēc* 283, *mēšēci* 283–284
mēšēcina 284, *mēšēcina* 512,
mēšēcina, <*Mefzechina*> 280
mēšēcni 283
mēso 45, 60, 263, 669, *mēso* 263,
mēso 260, *mēso* 45, 69, 649, 669–
 670, *mēso* 669, *mēsu* 261, *mēsū*
 264, *māse* 253, 255, *mesou* 262
mesōr 657
mēsti 398
 L. *mēste* 302, na. *mēsta* 526, l. *mīeste*
 302
mesujē 591
 l-part. ž. jd. *mētala* 316
metla: vidi *mekla*
metnuti: vidi *meknuti*
mī 239, g. *nās*, l. *nās* 306, gal.
nāš, *nōš* 306, i. *nāmi* 305–307,
nāmi 305–307, *namī*, *nūmi*
 306, *za_nāmi* 306, *z_nāmi* 306,
med_nāmi, *mēd_nami* 306,
pred_nāmi 307, *prī_nami* 360–361
midēnka 579, I. z. *medēnkami* 393
 odr. *mīli* 329
minūti 472
mirīti, *mīriti* 479, imp. 2. jd. *mīri!* 481
miruwnō 391
mīsal 333, *mīšal* 303, 333, *mīsel*
 332–334, *mīšal* 304, 333, *mīsel*,
mēisel 333, Gnav. *mīslī* 303, L.
mīslī 542, na. *mīslī* 303, 333,
 na. *mīslī* 303, I. *mīšlu* 333, g.
mīslī, i. *mīšlemi* 333
mīsliti 307, 334, prez. 3. jd. *mīslī* 293
mīš 87, 300, 303
 l-part. ž. jd. *mītila* 316
mlād 355, sr. *mlāde* 260, odr. *mlādi*
 355, komp. *mlāji* 109, *mlējši* 329
mladīca 322
mladīna 322
 prez. 3. jd. *mladī_sē*, imp. 2. jd.
mlādi!, *mlādi_sē!* 481
mladīti, *mladīti_sē* 479, *mlādīti_sē*
 480
mladjē, *mladjē* 593
mlādust 264, *mlōdest* 255, 257, G.
mlādusti 264, *mlōdesti* 255, 257,
 L. v. *mladostī* 542
mlātiti 670, *mlātīti* 480, prez. 3. jd.
mlāti, 1. mn. *mlātimo*, *mlātīmo*
 669–670, imp. 2. jd. *mlāti!* 480,
 l-part. ž. jd. *mlātīla* 355
 l-part. m. jd. *mlēl* 332
mlēzivo, *mlēzive* 511
mlīkē 732
mlīn 338
mlīnar 338, *mlīnar* 279
mlīneç 335, *mlīneç* 336, G. *mlīnca* 335

- odr. *mnogi*: *nyôgi* 389
močvara: *mučvâra* 321
moči: prez. 2. jd. *môreš* 377, *môžeš* 632, *l-part. ž. jd. môgla* 398, *môgla* 398
môj, môj, môj, môj, môj, môj, muôj, muôj, mûj, mýej 401, sr. *mojë* 680, *mô* 279, n. *môjy* 401, *měji* 728
i. *môkri* 389
molítva, molítva, molítva, molitva, mulítva 337
môliti 479
môrje, môrje, môrje, môrje, môre 237, *mýerja* 253, A. v. *môrje* 237
most: *muóst* 575, G. *muôsta* 261
motâti, motâti, mutâti, prez. 1. jd. *môtam*, 3. jd. *môta* 346
môtika 319, 321–323, 354, 359, 361, 363, *motika* 322–323, *mořika* 322, *môtik(v)a* 321, *môtika* 323, *môjtika* 322–323, *mějtiko* 321, <*Motika*> 318–319, 321
môûtiti 474
mózek 263, 265, *môžek* 260
môždani 261, *mųžôny* 263, *mųžônj* 264, *mužôuni* 261
mramlîca 321
mrauíca 190
L. *mrâzu*, g. *mrâzuf*, li. *mrâzi* 300
prez. 3. jd. *mrě* 370
mrěža, mrěža, <Mrěfa> 327
prez. 3. jd. *mřmra* 347
mřzal, mřzal, mřzel, mřzel, mřzel, měrzal 334, *mărzal* 224, sr. *i_na_mřzlo* 334
mũčiti 224
mûrva 579
muški, mũski, môuški 346
mũško 242, 346, *môuške* 242
<*muus*> 61, d. *mužêm, možêm* 367, *mûžem* 366, i. z. *môžî* 540 (vidi i *zamuž*)
<*Nabâda*> 318
nâbava, nâbava 358
l-part. ž. jd. nabîla 316
l-part. ž. jd. nabôla 399
na. *nâdra* 338
nagrîsti, prez. 1. jd. *nagrîzem* 391
nâkaza, nâkaza 358
nâmera, nâmira 358
l-part. ž. jd. namêla 399
l-part. m. jd. nâobral 257
naðkule, nâukul (naokolo) 61
napâmet, nopôumet 282
napełâti 224
nâplata 358
imp. 2. jd. *napôji!* 480
pril. *nâpołe, nâpule* 61
naprâviti 652, prez. 3. jd. *naprâvi* 338
pril. *nâpuļu* 61
naručiti, imp. 2. jd. *narôuçi!* 480
pril. *nâruku* 61, *narôku* 61
l-part. ž. jd. nasêkla 316
natikâče 322
nâtisek 355
navâda 318, 357–359, 457–458, *nâvada, nâvada* 358, <*Navâda*> 318
<*Navâla*> 318
l-part. sr. jd. nâučilo 240, m. mn. *nâfçili* 267
pril. *nâveke, nâveke, naviêk* 61, <*na veke*> 61
pril. *navrât–nanôs* 61
něbo 165, 237, *nêbo* 237, 258, *nêbo* 237, 261, *nêbu* 264, *nêbo, nêbe, nêbe* 237, *næbe* 259, v. *nêbo* 237, 258, L. v. *nêbu* 236, na. *nêbu* 252, na. *nebêsa* 383, *nebêsa* 383, 545
nedêla, neðêla, nedêla, nedêla, neðêla, nedêlo, <Nedêlya> 319
nedûva 318, 358
něsti 398, *l-part. m. jd. nêsel* 381
nevalâti 310
nevêsta 312–322, *nevêsta* 321, 323, *nevêsta, nevêsto* 321, *nevêsta* 322, *nevîsta* 322, <*Nevêzta*> 321

- nevõla* 319, *nevõla* 319, 396–397,
nevõla 319, 396, *nevõla* 319, 362,
nęvula 362, *nevõlo* 319
 -*ni* 390–391
nīca 335
nīt 303–304, 333, 335, *nīt* 304, *nīt*
 303, GD. *nīti* 303–304, *nīti* 304,
 L. *nīti* 295–296, 303, *nīti* 304, I.
nitjōm, *nītju*, *nitjūm*, g. *nitī*, *nīti*
 304, d. *nitjām*, *nītem*, li. *nitjāmi*,
nitmī 304
 <Nóch> 318, G. *noči* 562, *nečēi*, *sā*
nočēi 256, *do_noči* 253, L. *noči*,
noči, *po_noči*, *po_noči*, *po_ničī* 542
nočnī, *nōčnī*, *nuōčnī*, *nječnī* 391
nogā 60, 428, 725, *nōugā* 732, *nōgā*
 60, 428, *nōga* 60, 731, *nōga* 60,
 729, 732, *nōga* 732, *nōga* 732, A.
nōgo, *nōgo* 237, *nōgu* 729, *nōgu*
 260, *negōu* 253, 256–257, 259,
njegu 253, 256, 259, I. *nogūm*
 668, n. *nōgæ* 260, d. *nogām* 524,
 a. *nā_noge* 61, i. *nogāmi* 306, 524,
nogāmi 325, *nagāmi* 306
nos: *nóus* 401, L. *nōsu* 543, *v_nuōsu*
 542
nosīti 288, 309, 479–480, prez. 1. jd.
nōsim 382, 2. jd. *nōsiš* 44, 75, 217,
 278, 335, 378, 381, 386–388, 630,
 3. jd. *nōsi* 49, 1. mn. *nōsimo* 389,
 imp. 2. jd. *nōsi!* 480, 2. mn. *nosīte*
 309, *nosīte!* 312, l-part. m. jd. *nosīl*
 309, ž. jd. *nosīla* 314–315, *nosīla*
 312, 314–315, 317, 363, *nōsila*
 314–315, 357, 361, 363, sr. jd.
nosīlo 288, 312, m. mn. *nosīli* 309,
 312, ž. mn. *nosīle* 312
nōša 396–397
 n-part. m. jd. *nōšen* 381
 odr. *nōvi* 339, 377, 379–380, 388,
 390, 398, *nuōvi* 390, G. *nōvoga*
 389, *nuāvega* 390, <*nōuogha*>
 388, D. *nōvomu* 389, ž. *nōva* 388,
 sr. *nōvo* 388, gl. *nōvih* 381, d.
nōvim 389, i. *nōvimi* 380
 na. *novīne* 322, *nōvine* 48, *novine* 49
nōxat 260, *nōft* 263, *njefet* 253, 257,
 G. *nōxta* 260, *nóvet* 264, *nóvet*
 265, n. *nōftj* 264
nōž, *nōž*, *nēž*, *nōš*, *nōš*, *nōš*, *nuōš*,
 <*Nós*> 404, G. *nōža*, *nōža*, *nōža*,
nōža 404
nādre 338
 -*nī* 390
 o – vidi i u-
 ob – vidi i ub-
ōbad 282–283, *ubqāt* 262, *ebāod* 255
 prez. 1. jd. *obęcam* 347
ōbet, *ōbet* 226, *ōbet* 300
obilīnka 579
 <*Obitel*> 448
oblāčiti_sę, *ublačīti_sę*, prez. 3. jd.
oblačī_sę 479
ōblāk 54, *ōblak* 232, 278, 282–283,
 630, *ōblak* 258, *ōblak* 264–265,
ųblāk 265, *ųblqāk* 262, *eblāok*
 255, G. *ųblāka* 264
ōblast 282
oblōčak 349, *ublōučęk* 394
oblok: *ōbluk*, *ųblók* 265, *blók* 385,
uōbluk 732, L. *na_błoku* 385
obōjak, *obōjak*, *obōjek*, G. *obōjka* 394
obrāčak 394
ōbrana 357, <*Obràna*> 318
obrāz 386, *ōbrqš* 732, L. *obrāzu* 302,
 339, 354, 386, l. *obrāzih*, i. *obrāzi*
 339
ōbruč 282–283, *ōbruč* 258, 282,
ųbrquč, G. *ųbrquča* 264
 L. *octū* 543
ocęniti 479
ōčinstvo 593
od/zabežāti 310
odgrnōti 310
odmatāti 310
odmeknōti 310
odōjak, *odōjek*, G. *odōjka* 394
odūra 318

- ðdvečer 61
 ðfca 731
 L. *na_ognû* 543
 ðglava 358, ðglava 359
 ognišće, ðgnišće, ogníše, ogníše 193
 ogrâda 357, ðgrada 357–358, ogrâda 358
 <Ogrâja> 318
 okânce 391
 ðko 86, 217, 226, ðke 270, óko 263, óku 264, óuku 262, jýeke 253, na. ðci 236, uðci 258, óci 263, uci 262, ôci 224, nã_(j)oci 61, v_oci, v_uoci 236
 na. ôkna 378, 382, 387, g. ôkan, ôken 388
 ðkolu 262, okuôlu 260–265, akôlu 260, ukôly 265, ukôly 264, ekýelu 255, 260, 262
 olovo: èleve 255, 257
 omâstiti 479
 ometáca 322
 ðmlada 358
 ðn, (j)ôn, on, uôn, ùn, vÿn 402, G. *nêga, nãgo* 729, *čěž_nega* 61, D. *nêmu, nãmu* 729, A. *zã_nega* 61, ž. *ôna* 731–732, *óna* 402, *yēnô* 728, sr. *ðne* 731–732, *ène* 727, *yēnê* 728
 opâra, ðpara 358
 opasti: epâosti 298, 308, 310, l-part. ž. jd. epâolo 315
 <Opâza> 318
 <opraniee> 591
 oprâva 317–318, 358, 361, 363, *uprâva* 358, *o-prâv-a* 318, ðprava 318, 357–359, 361, 363, oprâva 358, oprâva, oprâva, ðprava 358, <Oprâva> 318
 orati: sup. urpât 262, prez. 3. jd. orjê 368, ôrjê 732, l-part. m. jd. arâl, sr. jd. arâle, m. mn. arâli 260
 <Orudjê> 591
 ðsa 732
 <Ofzjê> 591
 prez. 1. jd. oslobodîm, imp. 2. jd. oslobodî! 481
 ôsam 224, ðsem 389
 ôsmi 379, 388–389
 ôsndęšet 211
 osnôva 338–339, 358, 397, ôsnova 358, ôsnuva 357, usnôva 358, <Ofznôva> 318, A. usnôvu 358
 ôsoba 358, ôsuba 357, <Ofzôba> 318
 l-part. ž. jd. <ostaala> 315
 <Ofzûda> 318
 <Ofzvâda> 318
 <Ofzvêta> 318
 osvora: esvÿero 357
 ôtac 728, ôteç 731, ðteç, ôutêç 732, G. óca 728, n. uóci 732
 otâva 62, 277, 295, 298, 323–325, 338, 358–359, 397, 529, otava 325, ôtava, otâva, atâva 358, otôva, otâuva, otpâva 226, utâva 357–358, utâva 358, D. otâvi, A. otâvu 318
 prez. 1. jd. otpřem 370
 otrphnditi 310
 ôtruf 731
 l-part. m. jd. padâçr 259
 prez. 2. jd. pâdaš 331, 3. jd. pâda 293, imp. 2. jd. pâdaj!, 2. mn. pâdajte! 331
 pâlec 335, 393, pâlec 336, pâlec, pâlec, pâlec, pâlec, pâlec, pãlêç, pâolec 335, G. pâlca 335, n. pâlci 335, 556, 579
 pâlica 285
 pâmet 282–283, pâmet, pâmet 282, pômêt, pômêt 282–283, pÿmet, <Pâmêt> 282, G. pamêti, DL. pamête 328, L. pamêti 283, na_pameti 542
 pâmeten 283
 pâmetiti 283
 pân, pâ(j)n, pâjn, pânj, pêñ, pëjn, piëjn 404, piên 226, G. pânja, pâna, piëjna 405, L. na_pëjnu, n. pêni 405
 pâprot 282, pâprad 282, přëprut 283

- G. *parôti* 259
pârnati, *l-part. m. jd. pârnal* 287
dô_pasa 340
n. pastêri 732
pâsti 315, *pâsti* 398, *pôsti* 310, *l-part. m. jd. pâsal, pâseli, pâosel* 332, *pâsel* 332, 334
pasti: *l-part. m. jd. pâl* 332
pâša 327–328, <*Pâšfa*> 327, D. *pâše*, *pâše*, L. *pâše*, *nâ_pâše*, *na_pâše*, *na_pâšê_nam* 328
pâuk, *pâvlak* 281, *pâuk* 282–283, *pâvok* 281, *pâvuk* 280–282, *pâvuk* 281, 513
pâučina 283, *pâvučina* 280
pâvukuv 513
pâvuzina 505
pâz(d)uha 285, *pâzuja*, *pâzuve* 285
prez. 2. jd. pâziš 335, *l-part. m. jd. pâzil*, *ž. jd. pâzila*, *sr. jd. pâzilo*, *m. mn. pâzili*, *ž. mn. pâzile* 317
pčëla 732, *čëla* 727, *čëla*, *čâlq* 732
pčëivę 270
pečënka, *pečënka*, *pečëjnka* 393
peč: *páč* 256, L. *pëči* 277, *peči* 277, 303, 542, *pčëi* 542, *v_peči* 542, *f_peči*, *f_peči_mi* 542, *na_peči* 542, *i. pečmĩ* 546
pčëi 62, 635, *pčëi* 232, *sup. pčë* 232, *prez. 3. jd. pečë* 365, *pčë* 635, *l-part. m. jd. pëiku*, *pëku* 635, *ž. jd. pëkla* 62, 398, 635, *m. mn. pëkli* 635, *gl. pril. sad. pekũč* 635
A. *pečnïcu* 322
pëdeset 211, *pedesët* 650
pëkal 224
peklënski 379, 390
peļāti, *peļāti* 346, *prez. 1. jd. (s)pëlam* 346
pëņęš, *pëņęš* 281, *pïenez* 281, 284, *n. pënezi* 281, 283, *penëzi* 283, *pëņęz(i)* 283, *pëņęzi* 281, 283, *pëņęzi* 283, <*pyenezы*> 284, <*Penëzi*> 285, *g. penęz*, *penęz*, *penęz*, *penęz*, *penęš* 283, *penāz*, <*pyenez*> 284, <*penęz*> 285, <*pënez*> 285, *a. pëņęze* 281, <*pyenezę*> 284, <*Penëze*> 285, <*penezę*>, <*pienezę*> 284, *i. penęzi*, *penezmĩ* 283
peňáčã 322
pépel 264, *papël* 262, *papël* 263, G. *pépela* 264, *papëla* 262
përce 335, 380, 390–392, *përce*, *përce*, <*Përcze*> 391
përje 390, 392
perð 391, <*Përo*> 318, 391
pęs 224, L. *pësu* 385, *piësu* 384
pesji 391, *pësj*, *piësj*, *pesĩ*, *piësj* 390, *pešĩ* 391
za_pët 288
pëtã 428, 728–729, *pëtã* 732
pëtęre 270, *pãtere* 255, 257
prez. 1. jd. pëtlam 346
pëtsto 246
pevriëci 310
pezdëti 310
pïca 338
pïčka 338
pïti 309–310, *pïti* 224, *sup. pït* 248, 277, *prez. 1. jd. pïjem* 277, 725, *pïjem* 227, *imp. 2. jd. pïj* 406, *l-part. ž. jd. pïla* 481, 635, 638
l-part. ž. jd. pïlila, *m. mn. pïlili*, *ž. mn. pïlile*, *sr. mn. pïlila* 312
pïšãti, *pïšãti*, *pïšãti* 748, *l-part. ž. jd. pïšãla* 355
pïsmð, *pëismë* 422
prez. 1. jd. pïtam 361, *l-part. ž. jd. pïtala* 314, 316
pïtati 288, *pïtati* 288, *pëitoti* 288
pïvnïca 190
plakát, *n. plakãti* 48
plãkati 48
plãvati, *plãovoti* 288
platĩti 479, *platĩt* 480, *sup. plãtit* 248, *plotëit* 257, *prez. 1. jd. platĩm* 479, *platĩm* 480, *imp. 2. jd. plãti!* 480, *plãti!* 481, *plãõtĩ!*, *plðti!* 637,

- plóty!* 480, *l-part. m. jd. plâtil* 257, 260, *plotêil, plâotil* 255, 257, *ž. jd. plotêilo* 255, 257, *sr. jd. plâtîle* 260, *plotêile* 255, *plâotile* 255, 257, *m. mn. plâtîli* 257
plâtnò, plâòtnè 422
plemîč 192
plemënka 393
plésti, plâsti 398, *imp. 2. mn. plêtête!* 312, *l-part. m. jd. plèl* 399, *pļèl* 398, *ž. jd. plêla* 339, 398–399, *plèla* 399, *pļèla* 398, *plêla* 398, *pļèla* 399, *sr. jd. plèlo* 399
pletĕ(j)nka 393
L. plotû 299–301, 355, *plotû* 301, *na plotû* 543, *li. plotî* 540
po- 358, *põ-* 359 (*vidi i pu-*)
pobelêti 310
l-part. ž. jd. pobîla 315
počëti 634, *l-part. m. jd. pučĕl* 262, *ž. jd. počëla* 635
pod- 357–358, *põd-* 359
<Podgòrje> 318
prez. 1. jd. podîgnem, pòdîgnem 360, *2. jd. pòdigneš* 362
pòdloga, pòdloga 358, *pòdlaga* 357, *puòdluga* 358, *pýedlego* 357, *<Podlòga>* 318
<Podnèbje> 318
<Podnòsje> 318
podóba 358
pril. pòdruku 61
<Podszèda> 318
<Podsztàva> 318
pòdvala 358
podvečĕrka 393
G. pogáčë 322
<Pogìbel> 448
pògodba 358
l-part. ž. jd. pogrâbila, pògrabila 360
l-part. ž. jd. pogrîzla 316
pójas 264, *G. pujàsa* 264
pojata: pujàta 318, *A. pojātu* 322
pòjava 358
l-part. m. jd. pojĕl 731
pokòjni 391
pokòra 318, 325, 346, 355, 357–359, *pukuòra* 357, *<Pokòra>* 318
l-part. m. jd. pokòuso 253, *pukuòsil* 262
poleno: na. pýeleno 362
pòle 73, 86, 670, *pòle, pòle* 594, *pòle* 264, *pùòle* 237, 260, *pýeļa* 253, 256, 258, (*u*)*pòle* 236, *nà pole*, *na pòle*, *na pòle* 61, *ná puļe* 61, 264, *x pòļa* 326, *L. nã polu* 61, *v pòļu* 236, *na. pòļa* 380, *puòļa* 260
<Pomàma> 318
pomoč: pýemeč 255–258
pondĕlek 346, 360, *pondĕlek*, *pondĕlek*, *pondĕlek* 336, *pòndelek* 316, 362–363, *pòndĕlek* 335, 360, *pòndĕlek* 362, *pondiĕlek* 362, *pónedeļak* 362, *pyndielek* 335, *G. pondĕlka* 336
ponûda 358, *pònuda* 358, *punòuda* 257
poňàva 322, *poňàva* 321, *<Ponyàva>* 321
pòp 385, *G. pòpa* 385, *L. pòpu* 385, *g. pòpuf* 385, *d. pòpem* 367, *li. pòpi* 385
popìti 310, *sup. pòpit* 248, *l-part. ž. jd. (po)pîla* 634
pòplava 358, *<Poplàva>* 318
l-part. sr. jd. porodîlo, se 263
posadĭt 480
l-part. m. jd. posĕkel 360, *posĕkel* 338, *pòsekel* 332, 360, *pusiĕkel* 332
l-part. ž. jd. pòslala 312, 316, *m. mn. puslâļi* 312, *ž. mn. puslâļe* 312, *sr. mn. puslâla* 312
<Pofztàya> 318
pòsteļa 224, 359, *pòstĕļa, pòstĕļa* 359, *postĕļ, pòstel* 359, *<Pofztĕļa>* 318
postĭti 125
posûda 346, 354, 358, 361, *posòda* 358, *pesòudo* 311, 316, 357,

- pusôda* 358, *pusôyda* 257,
 <Pofszûda> 318
posudjê, posudjê, posudjê_se 593
posušit 480, prez. 1. jd. *posušim* 488,
 l-part. m. mn. *pusôušilî* 262
pôštën 731
 G. <pochteniaa> 591, L. *poštãní* 593
potëgnûti, petãgnûti, petãgnuti 311,
 l-part. ž. jd. *petãgnulo*, sr. jd.
petãgnûle 315
poteknôti 310
potkôva, pôtkova, pôtkôva 358,
pôtkuva 357–358
potôk 386, *pôtôk* 728–729, 732, *pôtok*
 732, *pôutëk* 732, *pûôtëk* 732, L.
potôku 339, 355, 360, 386, *pôtoku*
 360, l. *potôkih*, i. *potôki* 339
pôtपाला 358
potrêba 359, *pôtreba* 357–359, 362,
pûôtrêba 357, *pÿetrebo* 357
potrôšak 394
 <Potvôra> 318
 l-part. m. mn. *pôustilî* 261
pôvrêda 358
 n-part. m. jd. *pozdrãvljen* 294
 prez. 1. jd. *pôznam* 361, 1/3. jd.
pôzna(m) 347, 3. jd. *ne_pôznadu* 347
 imp. 2. jd. *pozvôni!* 480
pozotêti 310
prãg 54, 81–82, 245, G. *prãga* 294,
 299, D. *prãgu* 295, 299, L. *prãgu*
 277–278, 294–296, 299–301, 382,
 543, n. *prãgi* 294, g. *prãgov* 275,
 297, a. *prãge* 294, li. *prãgi(h)* 377,
 i. *prãgi* 294–296, 382, 540
prãlja 326, *prãla* 327, *prãļa*, *prãla*
 327, *prãla* 327–328, *prãlo* 327
prãse 238, *prôse* 264, *prÿese* 253,
 G. *prãseta* 238, 272, *prãseta*
 270, *prôseta* 264, a. *prãsete* 255,
 262–263
prasïca 190, 321–322, <Prafzicza>
 190, 321
prãsti 310
 <Prãv> 318
 <Prãvda> 318
prðeti 310
prðnoti 287
 Pre- 358
prebežãti 310
 l-part. ž. jd. *prebôla, prëbôla* 399
precedãti 310
precenïti 310
 imp. 2. mn. *predite!* 312
prëdive 511
 <Predôra> 318
pregããa 322
prëglãdëti, prez. 1. jd. prëglãdëm 491
 <Pregrãja> 318
prëgriha 358
pregrïsti 298, *pregrëisti* 298, 310,
 529, prez. 1. jd. *pregrizem* 298,
 l-part. m. jd. *pregrëizel*, sr. jd.
pregrëizlo 315
prëhlada, prëlada, prëlãda 358
prehlãdit 480, *prëlãdëti* 491, prez. 1.
 jd. *prehlãdïm* 480, *preladïm* 491
prëja 327–328, *prëja* 635, *prëja*,
prãjo, prëža, <Prëja> 327
 l-part. m. jd. *prël* 332, 399, ž. jd. *prëla*
 315, *prëla* 315, 339, 398–399,
prëla 315, 398, *prëla, prãlo* 398,
 sr. jd. *prëlo* 399, *prëlo*, m. mn.
prëli, ž. mn. prële 315
preletãti 310
prelja 328, *prëļa, prëļa, prëļa*,
 <Prëlya> 327
premenïti 310, *premenïti, prëmëni*
 479, imp. 2. jd. *prëmëni!* 480,
 l-part. sr. jd. *prëmënilo_se* 360
prepelïca 190
prëprutni 283
prëseka 358
prëslaka 358
 <Preftzãja> 318
 l-part. m. jd. *prëstal*, ž. jd. *prëstãla*,
prëstala 316
 prez. 2. jd. *prësiš* 480, imp. 2. jd.
prësi! 480, *prôsi!* 481, 2. mn.

- prósyte!* 480, *l-part. m. jd. prěsil*,
ž. jd. prěsila, *sr. jd. prěsilo*, *m. mn.*
presli 316
 <Prevàra> 318
perxaut 263, *prhòut* 264, *G. prhòutj*
 264
pri- 357, 358
prìgoda 358, <Prìgòda> 318
príkaza 358
prìlika 358, <Prìlika> 318
prìnova 358
prìpěka 358
prìpona 358
prìprava 358, <Prìpràva> 318
prìsega, *prìsega* 358, <Prì/zèga> 318
prìsila 358
prìščeknòti 310
prìvola 358
prìvręda 358
pro- 358
pròdaja 358, *prudàja*, <Prodàja> 318
l-part. ž. jd. prodàla 638, <(pro)dàla 62
odr. pròsti 390
pròüglě 422
pròvala 358
přvi 338, *přvi* 338, *p^čvi* 338, *sr. p^řvo*
 338
pšenica 335, *pšenica* 224, *šenica* 285,
 321, 337, *šenica* 337
pšenìčni 335, *šenìčni* 321, 337,
šenìčni 337, *ž. šenìčna* 337
ptìca 285
ptìčar, *tìčar* 285
puběcy 332, *l-part. m. jd. pòbėgel*,
pobìėgel, *pubėgel*, *pubìėgel* 322
pubòlšati 396
pudòja 358
pugòršati 396
pūhati 334
pumiėjnšati 396
ně_pušim 360–361
puòfala 358, <Pohvàla> 318
puòtpora 358
pūra 224
pūřek 336
puslūšati 224
l-part. m. jd. pustìgel 332, *ž. jd.*
pustìgla 316
pustiti 479, <(s)pūstìti 479, *pejstìti* 125,
pustit 479, *imp. 2. jd. pūsti!* 480,
pūsti! 481, *l-part. m. jd. pūstil* 257,
m. mn. pistli 263
 <Pusìna> 321
puščàva 321
put: *pòt* 650, *g. pūtih*, *pūtoř* 668
l-part. ž. jd. putfla 316
prez. 3. jd. putùje 338
DL. pūžũ 385
l-part. ž. jd. pužęla 316

ràbota 361, *ròbota* 361
ràj 589
komp. raje, *ràjše* 396
ràk 87, 300, *L. raku* 302, *l. rakih*
 286, *i. raki* 305
ràkita 322, *rakita* 321–323, *rakita*,
rokito 321
rakitje 321, 339, <Rakitov> 321
 <Rakitov> 321
rāmę 607, *na. ramēna* 383
ramnica 321
rāskòš 451
rāsohe, *rāsòvę* 358
ràstava 358
imp. 1. mn. rāstìmu!, *2. mn. rāstìte!*
 312, *l-part. m. jd. rāsel* 339
na. rāšļe 338
raz- 358
l-part. m. jd. razdær 259
rāzgora 358
rāzluca 358
l-part. ž. jd. razmēla, *rāzmela*,
rāzmēla, *rāzmila* 316
razmėkniti 224, 311
rāžėn 442
na. rēbra 378, *g. rēbar* 366, 388,
rēber 388
rebārce, *rēbreęe* 391

- rěči* 635, *l-part. m. jd. rěkel* 399,
rěiko, rěko 635, *ž. jd. rěkla* 398–
 399, *rěkla* 398, *rěkla* 635, *sr. jd.*
rěklo
 <*Rechicza*> 190, 321
 <*riech*> 61, G. <*od rechi do rechi*> 61,
 L. *reči, rīēči* 542, *v_rīēči* 542, I.
rečmī 546
 G. *rečda* 260
Redovjē 593
 komp. *rějši* 296
repīšče, repīša, rīpiše 193
rešetō 382, na. *rešēta* 382–384, 397
rězati 224, *n-part. m. jd. rězan* 507
l-part. ž. jd. rězbila 316
rība 337, *rība* 224, i. *z_rībum* 338
rībič 285
rībñak, rībñik 337
rīca 335
rīgati, rīgati, rīgati, rēigoti 288
rīs 385
rīt 303–304, 333, 335, <*Rīt*> 318,
 GDL. *rīti* 303–304, L. *rīti* 542,
v_rīte 304, *v_rīti* 277
 <*Ròb*> 318
rod: L. *v_redū* 543
rodīti 481, prez. 3. jd. *rodī* 481, imp.
 2. jd. *rōdi!* 480, *rōdi!*, *rōdi!* 481, m.
 jd. *rōdil* 183, 485, *rōdil* 260, ž. jd.
rodila 183, 485, 635, 638, sr. jd.
rōdilo 183, 263, 485, *radīle* 260,
 m. mn. *radīli* 268
 <*Róg*> 318, D. *rōgu*, L. *ruōgu* 385, I.
rogīē, ruōge, i. *rogmī, ruōgi* 387
rōj 401, 406
rōk, G. *rōka*, L. *v_rōku* 385
rōpstvo 392
 <*Rofenicza*> 190
rōuk 401
rozležīti 125
rubača 323, *rūbača* 322–323, 346,
 354, 361, *rūbača* 361, *rubāča*
 322, *rūbočo* 321, *rōbača* 321–322,
robāča 322, *rōbāča* 322, *rōbača*
 323, *rōbača* 321–323, *rōūbača*
 321, <*Rubàcha*> 321, A. *rōbaču*
 360, na. *rōbače* 323
rubļē 593
 <*Ruchicza*> 190, 321
rūčka 395
rūkà 428, 732, *rōūkō* 728, *rūka* 56,
rūka 732, G. *rukē, rükē* 668,
rūkē 666, 668, *rukē* 773, A. *rūku*
 260, 430, *rōuku* 253, L. *roکہی*
 544, I. *rūkūm, rükūm, rukūm*
 668, s. *rukōu* 732, g. *rūkī* 668, a.
nā_ruke 61, i. *rukāmi, rükūmi* 306
rūščica 337
rūškuv 337
rūškuvec 337
rūškuvina 337
ruženice 224

sābla 237
sādīt 480, *sadīte* 479, prez. 2. jd.
sadiš, sadiš 44, 3. jd. *sadi* 65, imp.
 2. jd. *sādi!* 480, *sādi!* 481
sadjē, sadjē, L. *na_sadjū* 593
sadwnī 391
sāža, sāja, sōjo, sāže, sāže, sāje 327,
sāje 224
sāki 607
sāsti 310, *l-part. m. jd. sēl* 332
sēči 310, *sēči* 315, *sēcy* 333, sup. *sēč*
 277, *sīč* 333, *l-part. m. jd. sēkal*
 332, *sēkel* 399, *sēkel* 332, *sīkel*,
sīķel 332, *sīkəl* 332, *sīkel* 332,
 399, ž. jd. *sēkla* 399, *sīkla* 332,
 399, sr. jd. *sēklo* 399, *sēkly* 332,
 399
sēdam, sēdam 224
sedlāti, sedlāti, prez. 1. jd. *sēdlam*
 346, <*Szèdlam*> 345, 3. jd. *sēdla*
 346
sēdmi 379, 388
sēdndēsēt 211
sedēti 288, 491, *sedēti* 491, *l-part. sr.*
 jd. *sedēlo* 288
segnāti 311
 L. *na_sejmū, ne_sejmū* 543

- sekìra, sèkìra* 321, *sekìra* 321–322, *sekìra, sikìra, sikìra* 322, *sekìro* 321, <Szekìra> 321
sèlce 379, 391, *sèlce* 391
selìti 125, 524, *selìti_{sa}* 125, sup. *selit*, prez. 1. jd. *sàlim_{sa}* 119, 1. mn. *sèlimo* 125, *l-part. m. jd. selìl* 524, *ž. jd. sèlila* 316
odr. <Szèlni> 391
sèlnik 379, <Szèlnik> 379, 392
selò 379, 382, 384, 391, *sèlò* 728, *sèlo* 384, *sélo* 649, *sèlo* 728–729, <Szèlo> 318, 379, na. *sèla* 62, 125, 217, 278, 304, 377–378, 380, 382–384, 386, 397, 526, 545, 620, 622–623, 628, 631–633, 638, *sièla* 575, g. *sèl* 379, 388
<Szèl/zki> 318
sèlstvo 379, <Szèl/zstvo> 379, 392
sèjnu 263, *sièno* 669, *siènu* 261
senìca 189–190, *senìca* 190, 322, *senìca* 321
señàti, seňàti, seňòti, prez. 1. jd. *sèňam* 346
sèstrà 650, *sèstrà, sèstrà* 732, *sèstra, sèstra* 733, *sèstra* 635
sestrìn ž. sestrìna 188
sèsvèčkì 391
sètva 399
sìce 335, 391
sìlèn 336, <Szilèn> 336
sìn 226, 230, 238, G. *sìna* 226, A. *pret_{sìna}* 360, L. *sìnu* 300, d. *sìnem* 366, <synoom> 367, I. *sinmì* 650
sinòkuša 362
siromàštve 591
siruòta 259
prez. 3. jd. *siznà* 347
l-part. ž. jd. sizrèla 316
l-part. ž. jd. skèrbelo 315
skère 253
-*ski* 390–391
odr. *slàbi* 377, 630
slàbiti, sup. *slàbit*, *l-part. m. jd. slàbil* 524
slàdek 264, *slòdek* 253, 255
slàma 216, 223
slàmka 579–580
<Szlàva> 318
prez. 1. jd. <Szlávìm> 318
slepìca 321
slepìč, G. slepìča 192
sr. *slòbudy* 264, *slòbanè* 260
Slovèñac 579
Slovèñka 579
slòvo 68, 241, 632
prez. 1. jd. *nè_{smem}* 347
smèsnì 391
smetjè, smetjè 593, *smetjè* 591, *smätjè* 593
smòkva 394, <Szmòkva> 394
G. *smrèca* 335
smrèdèti, prez. 1. jd. *smrdìm* 491
smrìt 304, 333, 335, G. *smrìti* 304, I. *smrìtju, smrtjò, smrtjòm* 304, g. *smrìti* 304, i. *smrtmì* 304
smudìti 479, imp. 2. jd. *smòdi!* 481
snahìn 188, *snèjin* 188
snèha 731, *snèha, snèxa, snèvhà* 732, *snèjà* 680, *snèho, snèhò* 259
snòci, snèci, snuòci 256
snòp 75, 381, i. *snòpi* 75
snòpje 75, 380, 390, 392
I. *sòbom, sòbum, suòbu* 398
G. *sòlì* 263, *suòlì* 261
soliti: l-part. ž. jd. sèlilo 311, 315–316, *sòlila* 316
sòm 385
sr. *sòme* 259
l-part. ž. jd. sòmlela, sumlìèla 316
sòncati_{sè} 337
sònceni, sònceni 337
sòuditi 474
spàčka 338
sup. *spât* 248, 277, 279

- spěči* 635, prez. 3. jd. *spěčě* 731, imp. 2. mn. *spěčete!* 312, *l-part.* ž. jd. *spěkla* 635
splaviti, prez. 3. jd. *splavī*, imp. 2. jd. *splāvi!* 480
spõmeten 283
spoved: spýved 257, A. *nã_spuved* 61, L. *na_spovidī* 542
<Szpràven> 336
spravláča 322
l-part. ž. jd. *spręla* 399
spudõba 358
srāčka 338
srāka 607
G. *sramotē*, *sramotē* 44
prez. 2. jd. *sramotīš*, imp. 2. jd. *sramōti!* 480
srāsti 310
srāti 298, 310, 338
sřce 217, *sřce* 264, *sřcę* 263, *sěrece* 253, 255, *sārcę* 267
srěca 327
<Szrèchën>, sr. *<Szrèchno>* 336
srédnji 339, 391, *srědnī* 338
<Sztálen>, sr. *<Sztáлно* 336
stârec 393, *stârec* 335, n. *stârci* 54, 631
odr. *stâri* 330
<Sztarõfzt> 321
<Sztebélcze> 391
stęblo 741
g. *stęgan* 388
stěizã 732
stękielce 391
steklõ 731, *stękle* 732
stęla, *stãlo* 396
stęlna 394, *stiĺna* 575
stenīca 189, *stęnīca* 190, *stenīca* 321, *stinīca* 190, 321, *<Sztenīcza>* 190, 321
prez. 3. jd. *stīdī*, *stīdī* 666
stīsnuti 279
stõ 7, 65, 231, 233–236, 246, 251, 621–622, 625–627, 630–632, *stõ* 246
stõl 382, 393, 406, *stõl* 583, *stõl* 575, G. *stolã* 382, *stõla* 385, D. *stolũ* 379, 384–385, 725, L. *stõlu* 125, 297, 300–301, 377–379, 382, 384–386, 543, *stõlu* 385, *stõõlu* 385, *na_stõlu* 385, g. *stõõluf* 385, li. *stõli(h)* 125, 377, *stõlih* 386, *stõli* 286, 378, 382, 386, 540, *stõlī* 387, *stõõlī* 385
stõlčec 392, *<Sztõlchecz>* 392
stõlček 393, *stõlčęk* 392, *stõlček* 392
stõlec 392, 394, *stõlec* 393, *stõlec* 394, *stęlac* 394, G. *stõlca* 393–394, *stõlca* 393
stõlęk 392, *stõlek* 393
stõlīca 285, *stõlīca* 322, *<Sztõlīcza>* 190, 321
stõlni 391, *stõlni* 389, *<Sztõlni>* 391
stõlnica 393
stõlniak 335, 378–379, 392, 662, 628, 631, *stõlnak*, *stõlnak* 393, *<Sztõlnyak>* 392
G. *storešēinã* 536
strân 303–304, 333, *strõun* 304, G. *strâni* 304, i. *stranmī* 304
stręla 727
stręliti 479–480, prez. 3. jd. *stręlī*, imp. 2. jd. *stręlī!*, *stręlī!*, *l-part.* m. mn. *stręlīli* 260
G. *strīca* 728, *strīcã* 728
strīči 315, prez. 1. jd. *strīžēm* 725
strnīšce, *strnīše*, *sternīša* 193
strošiti, prez. 3. jd. *strošī_sę*, imp. 2. jd. *strošī_sę!* 481
l-part. ž. jd. *strūgala* 316
stvār, n. *stvāri* 769
-stvo 391–392, 591, *-stvõ* 392
l-part. m. mn. *da_sũ_me_nī styrdály* 269
sobõta 397, *subõta* 224
D. *sūdũ*, L. *sũdu* 384
sũknõ, *sęyknë* 422
sũmrak 282
sũnce 579–580, *sũnce* 579, *sõnce* 337
sũnčenica 337, *sõnčenica* 337

- sūsèd* 469, 725, *sūsèd* 469, *sõsed* 469, *švèla*, *švèla*, *švèla*, *švièlo*, *švièla* 396
 G. *sõsèda* 469
sūsèda 355, *sõsèda* 469
sūša 45, 60, 286, 649, 669–670, *sūša*
 45, 60, 649, 669–670, 725
sušàra 322
sušiti 224, *sušiti* 479, *sušite* 222, sup.
sušit 259, prez. 1. jd. *sušim* 488,
 imp. 2. jd. *sūši!* 480, *l*-part. m. mn.
sušilī 263
svād̄ba 277, 335, 554, 629, *svād̄ba*
 337, <*Szvāt̄ba*> 335, G. <*suaadbe*>
 335
svāja 327–328, 338, 397, *svāja*,
svāojo, *svāža*, *svāža* 327
svāt 230, 337, <*Szvāt*> 335
svēcki 391
 L. *svedrū* 543
svēilō 728
svetīca 321
svēt 391, G. *svēta* 260
svētiti, *svētiti*, *svētiti*, *svētiti*, *svētliti*
 479, imp. 2. jd. *svēti!* 480, *svēti!*
 481
svidočiti 125
svilāra 322
svīna, *svēinō* 732, i. *sviñāmi*, *sviñāmi*,
sviñāmi 306
svīnēc 732
svīniti 311
svōj, *svōj*, *svōj*, *svōj*, *svuōj*, *svuōj*,
svųej 401

šāčica 285
Šenkovl(j)ān, ž. *Šenkovl(j)ānka* 579
šepnōti 311
l-part. ž. jd. *šēptala* 316
šēsto 246
l-part. ž. jd. *šīla* 296, 315
širōki 224, *širōki* 379, 388
l-part, ž. jd. *šīvala* 316
škrīna 327
 imp. 2. jd. *škrōpi!* 480, *škrōpi!* 481
štēty 399

tajiti 479, *tajit* 480, imp. 2. jd. *tāji!*
 480, *tāji!* 481
taliti 479, imp. 2. jd. *tāli!* 481
tātek 336
tēci 398
telica 285, 321
telo – vidi *tiel-*
sr. tēmne 394
tēnek 253, 255, 257–258, sr. *téinku*
 263, komp. *tāni*, *tāni*, *tēnši*, *tienši*
 396
tēpsti 398
testo – vidi *tiesto*
 G. *težākā* 732
tēžek 263, sr. *tēšku* 261, komp. *tēži*
 329
težinā, *težēinō* 185
tī 239, G. *dōtebe* 61, G. *tēbe*, D. *tēbi*
 398, A. *nāte* 241, I. *tōbom*, *tōbum*,
tuōbu, *s_tuōbu* 398, *tēbom* 339,
 398
tīč 300
tielce 391
tiēlu 261
Tiēluve, *Tiēluve* 250, *Tiēluvu* 264
tiēsto 669, *tiēstu* 261
tikva, *tikvo*, <*Tikva*> 337
tkāla 327
 G. *tōga* 729, *tēgo* 729, D. *tēmu* 729
tōnati 311, prez. 2. jd. *tōneš* 378,
l-part. ž. jd. *tonūla* 312
 imp. 2. jd. *tōpi!* 481
toporišče 193
topuōla 262
trāvā 62, 428, 501, 672, 727, 732,
trāva 729, 732, *trōava*, *trōava*,
trāuva 226, G. *travē*, I. *travūm*
 501
 odr. *trdi* 360
trēsti 635, 638, *l*-part. m. jd. *trēsel*
 332, 339, 399, ž. jd. *trēsla* 635
trēti 379, 388

- třgati, třgàti, tẽrgoti* 288
trgòvec 339, 393, *trgòvec* 393, *trgòvec* 339, *třgòvec* 393, *trgòvec* 335, *trgòvec, třgòvec* 393, G. *třgòfca* 335, 393, *třgòfca* 393, n. *třgòvci* 393
tří stò, trísto, trísto 247
tridesèt 650
trbuh: L. *tẽrbũhu* 302
trn: D. *tẽrnũ*, L. *tẽrnu* 385, 1, *tẽrne*, i. *tẽrni* 387
tròje, tròje, třuòje, v. tròje 237
trošiti: trušiti 279, 480, sup. *tròšit* 279, prez. 1. jd. *trušim* 480, 3. jd. *trušĩ, trušĩ* 650, imp. 2. jd. *tròši!* 479, *třuòši!* 480
trpěti 491, 494, l-part. ž. jd. *trpěla* 312
trũplò 422
trũt 300
tũča, tũčo, tòča, tòuča 327
tũdi 224
tũjna 327
-(t)va 337
tvoj, tvòj, tvòj, tvòj, tvuòj, tvuòj, tvýej 401

ublięka 358
 pril. *ubnòč* 61
ubũča 318
ũdaja 358
ũdlaga 358
uduòvec 335 (vidi i *vdovec*)
 l-part. ž. jd. *uměglela* 316
uòtkut 732
 l-part. ž. jd. *upàla* 316
ũpala 358
ustàreți, prez. 1. jd. ustàrejem 288
ũtrka 358
ũtvàra, ũtvàra 358
ũvęke 61
ũvręda 358
uz- 358
ũzbuna 358

vabĩti 310
vàditi 224
vàn, vàn, vẽn, vũn, vũn 402
 l-part. ž. jd. *vàgnala* 316
valĩti, se 479
vàrati 287–288, *vàoroti* 288
 l-part. ž. jd. *vbòla* 399
vdovec: ydòvec, hduòvec 732 (vidi i *uduovec*)
věčer 236, *věčer* 261, *večẽr, vaečẽr, večer* 263, *věčer* 264, G. *věčerĩ* 264, A. *nà. večer* 61, *na. večer* 263
 pril. *věčer* 236, 279, *věčer* 236
večẽrja 396
 komp. *věci, věci, vaksĩ* 396
vejãča, vejãča 321
 prez. 1. jd. *vẽnčam, se* 347, 2. jd. *vẽnčas* 348, 3. jd. *vẽnča* 347
vẽnčęnĩ 391
věnitĩ, sup. věnit, l-part. m. jd. věnil 524
věren, sr. věrno, <Verno> 336
vesálce 391
vesěl 262, *vesěl* 263
 prez. 1. jd. *věslam* 346
větãr 332, *větãr* 224, *větãr* 332, *větãr* 332–333, *větãr, větãr, větãr* 332, G. *větãra* 332, *větãra*, D. *větãru* 333, L. *větãru, vietãru, vietãre* 302, n. *větãry* 333
 l-part. m. jd. *vgrizeł* 332
vĩ 239, g. *vàs, l. vàs, vàs, vòs, gal. vq's* 306, i. *vãmĩ, vãmĩ, vãmĩ* 306, *prěd, vãmĩ* 306
vĩdãti 224
vĩdetĩ 288, 524, sup. *vĩdet* 524, prez. 1. jd. *vĩdim* 62, 337, *vĩdim* 669, 2. jd. *vĩdiš* 286, 289, 1. mn. *vĩdimo* 272, imp. 2. mn. *vĩdi(te)* 288, *vĩdite!* 289, l-part. m. jd. *vĩdel* 288, 524, ž. jd. *vĩdla* 317, sr. jd. *vĩđelo* 289
vĩdra 338
vĩknòti 311, l-part. ž. jd. *vĩknula* 314
vĩlica 285, 524, A. *vĩlicu* 285

- vilin* 188
vīnò 384, <Vīno> 318, na. *vīna* 125, 286, 339, 384
vinstvó 593
vīšuk, vīsuk 731
vīšnja 83, *vīšna* 54, 338, 554, 557
vītez, vīteš, Vītez 281
vlāknò 422
vlēsty, l-part. m. jd. vliēzel 332
vlotjā (vlatje) 591
vnūk 236, *nōuk* 300
vōčę 395
vōčka, vōčka 395
vodā 58, 675, 727, 729, *vóda* 733, *vōdā* 732, *vóda* 236, G. *vodē* 49, 535, *vodē* 49, D. *k.vódy, k.vódy* 236, A. *vōdu* 236, *vēdu* 256, 259, *vjēdu* 259, *vuōdu* 261, *nā.vodu* 61, *pe.vēdu* 259, *vódu, vuōdu* 236, (*v*)*vódu* 380, L. *vōde, vōde* 328, *pu.vódy* 236, *na.vódy* 236, I. *vodōu* 732, *vodōm, vodōm* 49, d. *vodām, l. vodāh* 307, i. *vodāmi* 305, 307, *vodāmi* 278, 296, 305, *vudāmi* 306
vodęnīca 190, 322
vōdīca 190, 322
vodīti 480, *vōditi* 479, prez. 3. jd. *vōdi, imp. 2. jd. vōdi!* 480
vōglič 191
vōl 385, 406, 583, *vól* 401, 575, L. *volū* 300, 385, d. *vōlōm* 583, *volōm* 367, li. *vōli(h)* 379, *vōli* 305, 386, l. *vōlih* 386, i. *z.vōli* 385
vōla 62, 319, 338, 396, 632, *vōla* 727, *vōla* 397, G. <voolie> 396
vōn, G. vōna 583
 li. *vozi* 540
vožiti, vujžiti 480, prez. 1. jd. *vōjzim* 480, 3. jd. *vōži, imp. 2. jd. vōži!* 480, *vōjzi!* 480–481, l-part. m. jd. *vōjzil* 314, 731, *vōjzila* 311, 314, 316, sr. jd. *vujžile* 314
vōža 396
vrābēc, vrābēc, vrābēc 732
vrāg 87, 90, G. *vrāga* 260, *do.vrāga* 360, i. *z.vragī* 540
vrācati, vrācoti 288
vrāna 67, 72, 90, 217, g. *vrān* 317, d. *vrānam* 280
vrātič 192
vražiti 480, prez. 3. jd. *vraži, imp. 2. jd. vrāzi!* 480
vražica 321
vrēca, vrēča, <Vrēcha> 327
vrēime 263, G. *vrēmena* 48, *vrēmena* 264, *vrēmeno* 255, 257–258, D. *vrēmenu* 263, n. *vremēna* 48
 na. *vretēna* 384
vretēnce 391
 l-part. m. jd. *vřgal, vřgal, vřgel, vřgel* 332
vritnōti 310
vřst 746
vršidba 377
vrītēti 491, 494
virtūlka 579
vučica 321, *vučica* 322, <Vuchicza> 190, 321
vučiti, vučiti.se, vučit 479, sup. *vučit* 248, imp. 2. jd. *vuči!* 481, l-part. m. jd. *vučil* 257, 261, *vučil* 262, m. mn. *vučili* 257, *vučili* 260, *vjčili* 263
vūdica 285
vūglen 255, *vōglen* 333, <Vūglen> 333
vugrīca 190
 <Vuhōda> 318
vūjec, vūjec 336, *vūjec, vūjēc, vūjēc, vūjēc* 335, *vūjc* 336, G. *vūjca, vūjca, vūjca* 335, *vūjca* 336
 G. *vūka* 260
vukōdlak 271, 731
vūkof 250
vūkōr 450
vūpura 358
vūtiska 358
vūtropa 361, 460, <Vutrōba> 318, *utropa* 323

- vũvo* 669, *vũuxu* 261, *vũyhy* 264, n.
vũši 262
vũzal, *vũzəl*, *vũzel*, *vũzəl*, <*Vũzel*>
 333
vzõrju 236
- za-* 357
zābava 62, 314, 318, 342, 354–355,
 357, 362, 458, *zabāva* 358,
 <*Zabāva*> 318, *zābāva*, *zābava* 358
zabīti 310
zacrñēti 310
zādača 358
zadēti 298, 310
zādruga, *zādruga* 358
zāduha, 358, *zadūva* 318, A. *zadõvu*
 318
zagliēdati 288
l-part. m. jd. zagrižel 346, ž. jd.
zagrīzla 314
zāgvozda, *zāg(v)uzda*, *zāgozda* 358,
zōgvezdo 357, <*Zagvōzda*> 318
zājac 579, *zājec* 336, *zājec* 335, *zājec*,
zājec 336, <*Zajēc*> 321, G. *zājca*
 335–336, *zājca* 579
zajīca 189–190, *zajīca* 190, 321,
zajčīca 190, 322
l-part. ž. jd. zajāšila 337
l-part. m. jd. zajēl 262
l-part. ž. jd. zāklala 316, 354
zākõn 355, 359, G. *zākõna* 355, L.
zākonu 355, 360
 imp. 2. mn. *zakūrēte!* 312
zālvā 579 (vidi i *zelva*)
zamūda 358, *zomēydo* 357, *zomēyda*
 358
 pril. *zā_muš* 607, *zāmuš* 61, 264,
zāmuža, *zāmuž*, *šlā_je zā_muš*,
 <*zamus*>, *īti v_zāmuš* 61, *zõ_muž*
 255, 257, 263
zapāmtit 579
 <*zapenezē*> 284
zapoved: *zõpeved* 255, *zõpoved* 257,
zāpūvet 264
 <*Zaprēga*> 318
- zārada* 358
zārāza 358, 457, *zārāza* 358
 imp. 2. jd. *zarõbi!* 481
 <*zāruchnicza*> 355
zāručnik, <*zāruchnik*> 355
zāsluga, *zāsluga* 358
zasrāti 298, 310, *l-part. ž. jd. zasrāla*,
zāsrala 316
zāstava 318, 357–359, <*Zafztāva*> 318
zāvada, *zāvada* 358
zāvēra 358
zavozīti_se 310
l-part. ž. jd. zavriēla, *zāvriēla* 316
zāžara 358
zažarīti_se 310
l-part. ž. jd. zbõla 399
zbõgom, *zbõgem* 236
zbūdīt, *zbūdīt*, imp. 2. jd. *zbūdī!*, 2.
 mn. *zbūdīte!* 480
 L. *zdecū* 534
l-part. m. jd. zdīgēl 332
zdīla 579
zdīl'jak 579
zdōlac 394
zdōma 236
zdrāf 224
zdrāvje, *zdrāvļe* 579
zebrāti 310
zēļēn 731, odr. *zēļēni* 379, 388
zēļje 377–379, 392, 452, *zēle* 392
zēlva, *zēlva*, *zēlva*, *zēlva* 394 (vidi i
zalva)
 (ze)*mlēti* 310
 (ze)*stāti_se* 310
 prez. 1. jd. *zēmēm* 224
zemļā 725, *zēmļa* 732, *zēmļa* 261,
zēmļa 731, *zēmļa* 727, *zēmļa*
 732, A. *zēmļu* 237, *zēmļu* 236,
nā_zemļu 61, *v_zemļu* 236–237,
v_zemļu, *γ_zemļu*, *pod zēmļu* 236,
 L. *zēmļē* 544
zēmlin 188
zēmļīse 193
zēt 300

- l-part. ž. jd. zetkâolo* 315
zeznâti 310
zgôda 318
zgorac 394
zgrādīt 480
zgrešiti 310
zgubiti 310, *zgubīt* 479, *l-part. m. mn. zgūbili* 260
zīmā 732, *L. zimī* 544
zīpka 337
zlâto 68, 86, *zlâte* 259, *zlôto* 261
zlô 235
l-part. m. jd. zmôkel 332
zmuditi 310
l-part. ž. jd. zmęla 399
z-na- 269
znaměnka 579, *zlamijēnka* 393
znôti 310, *nę_znam* 347, 361, *nę_znam* 347
zôdnico 285
zoglâdoti 288
l-part. ž. jd. zoklânulo, *sr. jd. zoklanüle* 315
zôra 731, *zôrja* 237, *zôra* 732, *L. o_zori* 544
zo-stôupiti 474
L. zřnu 302, *li. zřni* 302
zřnje 334–335, 377, 591
zųbáce 323
G. zŭba 260, *n. zôbi* 259, *zâubj* 262, *li. zubī* 286, *i. zubmī* 546
zurâti 224
prez. 3. jd. zovè 368, *l-part. m. jd. zvâl* 277, *sr. jd. zvâlo* 234
zvêčera 236
zvêzdâ 428, *zvęzda*, *zvīezdô* 732
zvlačiti 310
zvônac 394
zvôno 234, 260
l-part. m. jd. zvŕgel 332

d. žâbam, *i. žâbami* 524
žâliti 288
žârīt, *prez. 1. jd. žarīm* 485

ždrebīca 190, *žrebīca* 321
ždrebīti_sę, *žrebīti_sę* 479, *imp. 2. jd. žriēbi!* 481
željēti, *prez. 1. jd. želīm*, *želiejam* 490, *l-part. ž. jd. želīla*, *želīla* 315
želēzni, *želīzni* 337
žēlud 509
žēlva, *žēlva*, *žēlva*, *žęlva*, *žęlva*, *žęlva* 394
žęlôdęc, *žęlôdęc* 336, *želoudec* 335, *<Séludęc>*, *G. <Séludcza>* 362
ženâ 656, 680, 727–729, 731, 733, 735, *žēnâ* 44, 656, *žēnâ* 727–729, 731–735, 737, *žęnâ* 732, *žānâ* 732, *žānô* 728, *žēna* 728–729, 731–735, *žęna* 731, *žéna* 728, 733–735, 737, *žēna* 650, 728–729, 731–733, *žęna* 226, 732, *žęna* 732, *žęna* 226, *ženâ_mu_je* 728, *ženâ_mu* 733, *G. ženę* 733, *žānâ* 536, *g. žēn* 379, *d. ženâm* 280, *i. ženâmi*, *žęnâmi*, *ženâmi*, *ženûmi* 306
žęnīca 190
ženīn, *žēnin*, *ž. ženīna*, *sr. ženīni* 188
žęnīti 479, *l-part. ž. jd. žēnila* 316
ženītva, *žęnītva* 337
žęnka 393
žēnski 379, 389–390, *žęnski* 393
žęp, *G. žępa*, *L. žępu* 385
žęrâti 607
žętva, *žętva*, *žętva* 337
žęti 337, *žâiti* 310
žīti_sę, *prez. 1. jd. žijem*, *imp. 2. jd. žī(j)!*, *l-part. m. jd. žīl* 298
odr. žītni 339
l-part. ž. jd. žīvęla 316
žīvęti, *prez. 1. jd. žīvęm* 491
živīca 321
žjvôt, *G. žjvôdj* 264
žīvut, *G. živôta* 731
žmēręti, *prez. 1. jd. žmerīm* 491
žôhar, *žôar*, *žųôhar*, *žýehor* 258
G. žrepčīca 192
žriēbę 260, *žriēbę* 261, *žrębiē* 259, *žręibe* 263

1.4. slovenski²⁹¹⁶

-áča 320

bába, dij. *bäba* 224*bábica* 84, 524, dij. *bàbica* 75, 84, 224, 625, 675*bābin* 524*bāti se* 340dij. *běčula* 83*běda* 427na. dij. *bēdra* 383prez. 1. jd. dij. *berēm*, *berēn* 368,
l-part. m. mn. dij. *brāli* 269*besēda* 326, dij. *bisīda* 83prez. 1. jd. *bežīm* 488l-part. ž. jd. *bīla* 298, 312–313, m.
mn. dij. *blī* 269*bīstær*, ž. *bīstra* 334*blātæn*, *blātæn*, ž. *blātna* 336*bláto* 216, 241*blážen* 449*bōb* 68, 81–82*bōbæn* 242, dij. *bobēn* 267, A.
na. *bōbæn* 242prez. 2. jd. *bōdeš* 289*bōg* 82, 383, dij. *būχ* 382, *bōg* (ZJslav.)
65, 231, 234–235, 409, 620,
622–623, 626–632, G. *bogā* 232,
D. <*Kibogu*> 626, i. *bogí* 305, 371,
540*bogāt*, st. *bogat* 82, ž. *bogáta* 82, odr.
bogāti 339*bogātstvo* 334–335, 392L. *bóju*, *bōju*, *bōju*, *bóju* 386*bolān* 263komp. *bōlji*, *bōljši*, dij. *bōjši*, dij.
boukši, sr. dij. *bouše* 396l-part. ž. jd. *bóla* 339, 398dij. *bólazn* 357, dij. *bālīazn* 357*bōs* 232, odr. *bósi* 389, dij. *bōsi* 389, ž.
dij. *bōysa* 389dij. *bōwn* 357dij. *bōžän* 256, dij. *bōžen* 267dij. *bōži* 391*bráda* 421*brät* 81, 84, 216, 223, 251, 299, G.
bráta 216, 251, L. *brātu* 301,
k_brātu 299, g. *brátov* 275, 286,
brátov 275, l. *brátih*, *brátih* 286,
305, i. *brāti* 305, dij. *brāti* 305*brázda* 426prez. 2. jd. *brbrāš* 348L. na. *brégu* 300*brēskva*, *brēskæv*, *brēskæv* 336*bréza* 224, 368, dij. *bréaza* 224*brezblátæn* 336dij. *brætrānc* 357dij. *brīdāk* 266, dij. *brīdek* 267*brīsati* 288, 507, prez. 2. jd. *brīšeš*
289, 294, imp. 2. jd. *brīši(te)* 288,
2. mn. *brīšite* 289, l-part. m. jd.
brīsal 288, ž. jd. *brīsala* 317, sr. jd.
brīsalo 289, n-part. m. jd. *brīsan*
287, 294, 507*brītæv*, *brītva* 336*brlög*, G. *brlōga* 448*brōj* 401, 406prez. 3. jd. *budí* 479*būkæv*, *būkæv* 336, dij. *būkef*, *būkwa*
337*búræn* 336*būræn* 336*búrja* 327prez. 3. jd. *cedí* 479*cēna* 428, 434, dij. *cēina*, *cēna* 428dij. *cēsta*, na. *cīæste*, g. *cīæst* 307*cēstar* 285l-part. m. mn. dij. *cipīli* 267*cvětjé*, *cvětje* 593prez. 2. jd. *cvětaš* 348*cvīliti*, *cvīliti*, prez. 1. jd. *cvīlim* 490²⁹¹⁶ Riječi iz izvora prijete 19. st. (Brižinski spomenici, Trubar) se pišu u <> zagradama.

- čákati* 288, *l-part.* ž. jd. *čākala* 317
čās 300
čáša 326–327
čēdǝn, ž. *čēdna*, *čēdna*, *čēdna*, 336
čeljūst 509
dij. *čemēr* 268, dij. *čāmēr* 266
čemēren 267–268, dij. *čēmeren* 267
česán
česáti 288, 523, *česati* 313, prez. 1. jd.
češem 313, *l-part.* m. jd. *česal* 313,
ž. jd. *česála* 312, sr. jd. *česálo* 288,
313
G. *čəstī* 542
dij. *četvēri* 267
odr. *čīsti* 279, sr. *čīsto* 630
prez. 2. jd. *čīstīš* 286, 507
člóvek, G. *človéka* 82, dij. G. *čəbēka*,
L. *čəbēku* 301 (vidi i *ljudje*)
čōln 82
črēšnja 335
dij. *čręvōu*, *červōu* 267, dij. *čręvo* 265,
čręvo 269
dij. *črnica* 320
čūdǝn 336
l-part. ž. jd. dij. *čūla* 313

dān 232, G. *dnē* 234
dánce 391
i. *darí* 540
dij. *dàwatə* 224
déblo 420
déca 427, *déca*, *dęca* 427, dij. *dęca*
242, D. dij. *dęci* 250, 269, A.
na, *dęco* 428
dij. *dędek*, *dędāk*, G. dij. *dędāka* 336
l-part. ž. jd. *dęla* 312, *dęla* 313
dęlati 287–288, 523, prez. 1. jd.
dęlam 287, 3. jd. *dęla* 313, *l-part.*
m. jd. *dęlal* 523, ž. jd. *dęlala* 287
dij. *dęlǝ* 84
desēt 259, 509, dij. *deşēt* 269, dij.
dāsāt 266
devēt, *déver* 180

devēt 259, 509, dij. *dęvęt* 269, dij.
dāvāt 266
déte 427
l-part. m. jd. *dígnil* 287, ž. jd. *dīgnila*
317
dínja, *dínja* 327
prez. 2. jd. *divjāš* 348
dléto 420
dnǝ 235
dij. *l-part.* m. mn. *dōbili* 269
dobrāva 320, 361, dij. *dōbraa* 320,
461–462, dij. *dóbraa* 461, dij.
dóbraa 461
odr. *dōbri* 388
dij. *dobrōuta* 267
dogōvor 627
dij. *do_ięsenə* 355
dolína 185
odr. *dōlnji*, *dōlni* 391
dij. *domā* 270, dij. *dōma* 269, dij.
dūma 269–270
dij. *l-part.* m. jd. *dōubo*, *dōubu* 268,
dij. *dōyubu* 269–270, mn. dij.
dōubili 268, dij. *dōyūbīlī* 269–270
l-part. ž. jd. *doživēla* 312
komp. *drāžji* 396
dręvi 302
dij. *dręvo* 256, dij. *dręivo* 267, dij.
dřvo 269, G. dij. *drbése* 383, na.
dij. *drvā* 545
dij. *drgāči* 357
drobān 253, dij. *drōbān* 265
prez. 1. jd. *držīm* 488
dij. *držīna* 321
st. **dūšā* 678
dij. *dvērca* 391
dij. *dvēri* 391
dvígniti, dij. *d(v)ígnō/iti* 287
dvǝr, dij. *dúǝr*, *dvor* 400, G. *dvóra*
403, L. *dvǝru* 386
prez. 1. jd. dij. *dvǝrin* 125
dvoríšče 193
dvǝrski, dij. *dvǝrski* 391

-ən 336

dij. *fāla*, *fāla* 224

gāča 327–328, *gāča* 327

gādən, ž. *gādna* 336

gāvran 54, 274, 276, 278–279, 281–282, 506–507, 623, 625, 628, 630, *gavrân* 245, 282, 506, *kāvran* 506, G. *gāvra* 270, A. *na_gāvra* 506

dij. *gəspūəd* 83

glās 240

dij. *glāsen* 250, 267, dij. *glāsän* 226, dij. *glāsän* 250, sr. dij. *glāsno* 267

glāva 82, 84, 286, 427, 734, dij. *glāva*, dij. *glāva* 428, G. dij. *ylāve* 535, A. *glāvu*, dij. *glavōu*

glavāt 466

glēdati 288, dij. *glēdati* 288, dij. *l-part.* ž. jd. *hlādawa* 224

globøk 453

gnézdo 224, 420

dij. *gnusōba* 266

gōba 82

ž. *gōla* 453, odr. dij. *gōli*, odr. dij. *gōyli* 388

golóbica 509

golōb 226, 509

gomīla 320, *gomīla* 326, *gomīla* 320, dij. *gomīla* 321

gōniti 308

l-part. ž. jd. *gorēla* 279, 317, 325

gorīca 190, dij. *gorīca* 321

goričica 190

odr. *gōrnji* 339, 391

gosēnica 361, 495–496, dij. *gōsanca* 496, dij. *gōsänca* 497, dij.

gōusanca 496, *gōsenica* 361, 496

gospá 367, 552

gospōd 266, dij. *gospōud* 267

dij. *gōspoda* 267

G. dij. *gostā*, *gōusta* 267, n. dij. *gōsti* 265

gostīti 308

G. dij. *yorè* 535, g. *gōr* 366, 537, *gorá* 537, 539, *gorá* 539, DI. dv. *gorāma*, d. *gorām*, l. *gorāh*, i. *gorāmi* 524

gōrjil/gōrši 396

gōska 395

odr. *gotōvi* 339

govēdina 252

govōr 232, 627

gráblje 327, i. dij. *z_gráblami* 307

grád 74, 81, 240, G. *gradū* 537

grebēn 82

gréda 427–428, dij. *gréda* 428, st. A.

gredō 428

dij. *gríex* 84, g. *grēhov* 388

grísti 309, *l-part.* m. jd. *grízal* 277, 279, 331–332, 339, *grízal* 399, ž. jd. *grízla* 332, sr. jd. *grízlo*, m. mn. *grízli* 332, ž. mn. *grízle*

l-part. m. mn. dij. *grišili* 267

grīža 327

grōb, G. *grōba* 452, L. *grōbu*, *grōbu* 386

grōbje 339, 392

dij. *grōuzdjē* 392

gúnja 327

dij. *gúrski* 391

hčī, A. *hčēr* 234, i. *hčermí* 546

hčērīn 188

hīša 327, dij. *hīža* 327, dij. *šīša* 307,

L. dij. *f_hīži* 329, l. dij. *šīšah* 307, i.

dij. *šīšami* 307

hītər 334

dij. G. *xléba* 84

dij. *hníəzə* 224

hōja 397, dij. *xōja* 397, *hōja*, *hōja* 410, *hōja* 397

hrána 223

hranīti, *hrániti* 82

dij. *hūdōuba* 267

hrūška 273–274, 334–335, 554,

622–623, 625, 627, 628, 630–632,

dij. *hrūška* 338

- dij. *xtû* 235
hvála 224, 426
- íca* 320
dij. *ìgla* 428, A. *iglôu* 267
prez. 1. jd. *igram* 313, *igrâm* 331, dij.
ìgran 345, 3. jd. *igrâ* 346, 351,
354, *l-part.* ž. jd. *igrâla* 312
dij. *imê* 269, G. dij. *imêna* 267
-*ína* 285, 320, -*ina* 285
îstina 285, dij. *îstina* 285
dij. *izgôvor* 266
izrôd, G. *izrôda* 83
- I. *z_mâno* 339, 398
jáblan 280, 282–283, 503, 507, dij.
jâblan 282–283, *jâblan* 282, dij.
jâblan 282
jáblana 283, 503, *jâblana*
jáblanica, *jâblanica* 283, 503
jábolko 503
jādæn 336
jágoda 275, g. *jâgod* 275, 317
jâræc 335
járæm 442
jásen 639
jásæn, ž. *jásna* 336
jástreb 279–281, 505, 507, dij. *jástreb*
281
jávor 639
dij. *jǎjcǎ* 425
-*jê* 593, -*je* 589, -*jê* 593
l-part. ž. jd. *jédla* 312
jélen 678, dij. *jelèn* 678
jerêb 509
jerebica 509
jesên 45, dij. *jésen* 45, *jesên* 267, dij.
jêsên 269
prez. 2. jd. *jési* 549
jesíka 195
dij. *jézaro*, *jézaru* 83
jezik, 82, 465, 680, G. *jezika* 82
jěž 404–405, *jěž* 405, dij. *íəž* 405, G.
jěža 404–405, *jěža* 405
- dij. I. *jêšǎjŏj* 266
dij. *jəgnête* 357
dij. prez. 3. jd. *jəgrǎ_se* 346
junák, G. *junáka* 282, g. *junâkov* 388
jútros 294
- káča*, dij. *kǎča* 327
kámen 639
kánja 327
káplja 327
káša, dij. *kǎša* 327
kâzæn 333
kdôr 235
dij. *kəbìdlca* 320
dij. *kəlína* 320
kíla, dij. *kǐla* 223
kîmati 288
kláda, dij. *klàda* 223
kládivo 511
l-part. ž. jd. *klála* 312, *kládlá* 312
klâs 240
klásti 511, prez. 1. jd. *klâdem* 511
dij. *klècnoti* 287
l-part. ž. jd. *klečála* 312–314
klêtva 399
dij. *klŭknoti* 287
kljúč, dij. *kljŭč* 655
dij. *kmïca* 190
kobíla 223, 319–320, dij. *kobíla* 223,
321
kobilica 320, dij. *kobíllica* 321
kodêlja 20, 346, 354, 361, 497, dij.
kôdêlŏ 323
kokôš 622–623, 626, 631–632, *kokôš*
265, 626, dij. *kokôuš* 267, dij. *kôkuš*
83, dij. *kôkəš* 83, dij. *kukôuš* 269,
dij. *kôkoš* 269, dij. *kôkoš* 83, dij. na.
kôkôši 269, dij. I. *kokôših* 266
kolêda 326
na. *kolêna* 362, dij. na. *kôulănă* 362,
dij. *kôulêna* 357, dij. *kôulena* 362
kolô 164, 251, 270, dij. *kolôu* 259,
267, dij. *kôlo* 265, dij. *kôlŏ* 269, dij.

- kõlo* 270, dij. *kolú* 262, na. *kolésa* 174, *kóla* 382, i. dij. *kõli* 387
kolõvrat 270, 509
komár, G. *komárja* 194
končáti 308–309, prez. 3. jd. *končã* 346, l-part. ž. jd. *končãla* 312
konðc, *kónæc* 678
kõnj 386, G. *kónja*, l. *kónjih* 386, *kónji(h)* 387, i. dij. s. *kõnjami* 387
konjár, G. *konjárja* 194
kõníski 391
kopáti 287, prez. 1. jd. *kopâm* 346, 1. mn. *kopâmo* 625, l-part. ž. jd. *kopãla* 317
kõpel, *kopêl*, G. *kopêli* 448
dij. *kopîna* 321
na. *kopîta* 362
kopríva 320
dij. *kõra* 396
korâk 508, dij. *kõrak* 64
dij. *korblãca* 321
koríto, G. *koríta* 384, na. *koríta* 362, 384, dij. *kõrita* 363
korẽn 81
dij. *kõsa* 428
kõsõt 269
kõst 232, G. dij. *kostí* 259, dij. *kõsti* 256, L. *kósti*, g. *kostí* 340, 543, i. *kostmí* 546
košãra 194, 319–320
dij. *košãrica* 321
košúta 320
prez. 3. jd. dij. *kõti* 125
dij. *kõtãu* 387, l. dij. f. *kõtli*, f. *kõtli* 387
dij. *kõudila* 321, dij. *kõudilã* 323
na. dij. *kõula* 323, *kúla* 382
na. dij. *kõurita* 362
kováč, G. *kovãca* 194, l. *kovãcih*, *kovãcih*, i. *kovãci*, *kovãci* 286
kovati 313, prez. 1. jd. *kujem* 318, l-part. m. jd. *kovãl* 313, ž. *kovãla* 161, 313, sr. *kovãlo* 313
kõcka 395
kõnjski 391, dij. *kúnski* 391
L. *kõnju* 386, *kõnju* 339, 386, dij. *kõnju* 339, li. *kõnji(h)*, *kõnji(h)* 387, l. *kõnjih* 339, 386–387, *kõnjih* 339, dij. *nã_kõni* 307, dij. *na_kõnjaj* 387, i. *kõnji* 339, 386–387, *kõnji* 339
kõš 235
kõzjak 393
kõzji 391
kõça 327
kõðar 497
kõkolj 443, G. *kõkolja* 444
G. *kõta* 421
kõza 82, 84, 223, *kõza* 82, 383, 97, dij. *kõza*, *kõza* 397, dij. *kõzã* 396, dij. *kõzã*, *kõzã* 397, dij. *kuõza* 382, dij. *kãozã* 397
l-part. ž. jd. *krã(d)la* 312
krãja, dij. *krãja* 327
krãlj 68, 77, 81, 240
kraljica 190, dij. *kralica* 190, 321
kraljê(v)stvo, *kraljê(v)stvo* 339, 392, dij. *krãlestvo* 392
krãsta 325
krãsti 305, *krãsti* 296, l-part. ž. jd. *krãdla* 312
krãva 67, 82, 216, 286, 297–298, 304–305, 529, 608, 620, 633, 698, G. *krãve* 305, 535, l. *krãvo* 305, 331, 339, g. *krãv* 68, 75, 274–275, 324, 366, d. *krãvam*, l. *krãvah* 307
krãvar 285
krenîti 287, 309, *krenîti* 308
krepãk 252–253
prez. 1. jd. *krepím* 479
prez. 1. jd. *kričím* 488
l-part. ž. jd. *kríla* 313
dij. *krníca* 190, 321
krõj 401
L. dij. *krûhu* 302
krípati, *křpati* 288
dij. *krpíva* 320
dij. *krtãca* 320

- dij. *krtəbína* 320
 L. dij. *krūhu* 302
 L. dij. *krūse* 302
kúlja 327
 prez. 1. jd. dij. *kupūjen*, 2. jd. *kupūješ*,
kupūješ 290, *l-part.* ž. jd. *kupovála*
 312
kúščarica 509
kúžən 336
kvôčka 339, 395, *kvôčka*, dij. *kvôučka*
 395
- lábod* 280, 282, *labôd* 282, 506–507,
labôd 282, 506, G. *labôda* 282
labodíca 509
láčən 336, ž. *láčna* 336
l-part. m. mn. dij. *ladíli* 267
lākət 242, 252, *lakāt* 242, dij. *lākət*
 266, dij. *lakēt* 267, *lakēt* 269, n.
 dij. *lakti* 250, 266
lástavica 275, g. *lástavic* 275
lažljivec 339
lěha 427
 sr. dij. *lěhko* 266
 sr. dij. *lěipo*, *lěipo* 267
 dij. *lěpota* 250, 267, *lěpota* 250, 266,
 A. dij. *lěpotá*, *lěpôtá* 267
 prez. 3. jd. *letí* 656
lěto, dij. *lěto* 84, dij. *lěto* 84, G. *lěta*
 384, DL. *lětu* 302, na. *lěta* 276,
 286, 295–296, 304–305, 339, 384,
 545, 620, na. *lěta* 305
lětos, dij. *lětos* 294
l-part. ž. jd. *lězla* 312
 dij. *ləbīəzn* 357
lícellíce 420
līpa 45, 226, 240, dij. *līpa* 240, dij.
līpa 45, DI. dv. *līpama*, d. *līpam*, l.
līpah, i. *līpami* 524
 dij. *lipəu*, *lipəu* 267
 dij. *lisīca* 321
lístje 593
lőkva, *lőkva* 394
lomáča 195
- lopáta* 305, 319–320, 326, dij. *lopātá*
 321, dij. *wəpáta* 320, g. *lopāt* 351
lovíti 308, *lovíti* 314, sup. *lovít* 308,
 prez. 1. dv. *lovíva*, imp. 1. dv.
lovíva 311, *lovíva!* 295, 2. dv.
lovíta!, 1. mn. *lovímo!*, 2. mn.
lovíte! 311, *l-part.* m. jd. *lovíl*, ž. jd.
lovíla, sr. jd. *lovílo* 313
lóziti 308
 g. *lŕnəc* 339, 388, dij. g. *lúnəc* 388, g.
 <luniz> 388
lŕpta 395
 dij. *lŕcki*, *lŕcki* 250
 dij. *lŕdjé* 267, 269, dij. n. *lŕdi* 265, dij.
lŕdi 270
lúža 327
- makníti* 287
malína 84
máša 105
máti 640, 669
mática, dij. *matíca* 321
mázati 507, prez. 3. jd. *māžəš* 290,
n-part. m. jd. *māzan* 287, 507
mēd 82, G. dij. *medū* 267
 dij. *măhăk* 250, 266, odr. dij. *měxki*
 250
 dij. *măla* 397
 dij. *mătla* 428
 dij. *měla* 397
 A. *nâme* 312
 komp. dij. *mênši*, *mějši* 396
 dij. *məréža* 327
mesár, G. *mesárja* 194
měsec 81, 280–281, 286, 504, 507,
 513, dij. *měisec* 281
mesečina 280
měsečnica 513
mesô 241, 270, 630, 670, dij. *měso*
 265–266, dij. *měso* 270, dij. *měso*
 269, dij. *měso* 83, dij. *měso* 670,
 dij. *mesú* 262, dij. *mĭěso* 258, dij.
mesâu 262, dij. *mesôu* 267, dij.
męşou 269, dij. *mesôu* 259, dij.
mĕ'so 266

- méri*ti 288, prez. 2. jd. *mēriš* 289, imp. *méri*(te) 288, 2. mn. *mērite* 289, *l*-part. m. jd. *mēril* 288, sr. jd. *mēri*lo 289, *n*-part. m. jd. *mēren* 289
- mēsto* 84, dij. *město* 84, na. *mēsta* 526
- prez. 2. jd. *mēšaš* 342
- komp. *mēkši* 396
- məgla* 75, 81, 84, 675, 678, *məglä* 81, 84, 678, dij. *məgwa* 81
- dij. *mətika* 320
- dij. *mignoti* 287
- odr. *mīli* 329
- mīšəl* 333, dij. *mīseu* 303, 333, G. dij. *mīšli*, L. *mīšli* 333
- mīsliti* 307, 523, *l*-part. m. jd. *mīslil* 523, ž. jd. *mīslila*, *mīslila* 317
- dij. *māš* 303, L. *mīši* 303, g. *mīši* 331
- mlādež* 447
- mladōst* 626, dij. *mwədūəst* 83
- mlatīti*, *mlātiti* 84
- mlēkar* 194
- mléko* 241, 420
- mlésti* 511
- mlézivo* 511
- mlīnar* 279
- dij. *mōčän* 265, dij. *mōčən*, sr. dij. *mōčno* 267
- l*-part. ž. jd. *móglä* 398
- prez. 1. jd. *molčīm* 488
- mōrje* 242, 251, zast. *morjē*, dij. *mūrje* 258, A. na. *mōrje* 251
- G. dij. *mostā* 174
- prez. 3. jd. *motā* 346
- motika* 123, 305, 319, 326, 346, 354, 530, dij. *mōtika*, *mōtəka* 323, dij. *mōtika* 306, 321, dij. *mōtikā*, *mūtīka* 323
- mōča* 410
- mōj* 401, dij. *mwəj*, dij. *mūj* 401, *mōj* 401
- mōka* 426–427, G. dij. *móke* 535
- prez. 2. jd. *mōliš* 82
- dij. *mōški*, *mōški* 250
- l*-part. ž. jd. *motīla* 321
- L. o. *mōžu* 300, d. *možém* 366, l. *možéh* 286, 367, i. *možmí* 546
- dij. *mōžđane* 83
- mrámor* 639
- mrāz* 240
- mréža* 327
- prez. 2. jd. *mrěš*, 3. jd. *mrě* 370
- prez. 2. jd. *mrmrāš* 348
- dij. *mroulīnak* 357
- m්රzəl* 334
- dij. *múst* 174
- l*-part. m. jd. dij. *nābro* 270, mn. dij. *nābrali* 266
- dij. *nādlōga* 357
- dij. *nādēla* 319
- GL. dv. *nāju* 295–296, 307, DI. dv. *nāma* 296, 307–308, dij. *nāma* 307, g. *nās* 308, *nās* 525, d. *nām* 525, i. *nāmi*, dij. *nāmi* 306
- dij. *nāmiseu* 267–268, 333
- dij. *naōpak* 266
- napōr* 451
- dij. *nāpota* 355, 357
- dij. *l*-part. m. jd. *nāpūu* 268
- národ*, G. *národa* 83, 282, 450–451, zast. *narōda* 68, 83, 282, 450–451
- dij. prez. 3. jd. *nasēj* 638
- dij. *nawáda* 83, *nawáda* 357–358, *nəwāja* 358, dij. *nāvada* 355
- dij. *nāvaden* 355
- navznōtər* 460
- l*-part. m. jd. dij. *nāzvo* 268
- nebō* 65, dij. *nēbo* 267, dij. *niēbo* 258, G. <*zenebeze*> 626, na. *nebēsa*, *nebēsa* 383
- nedélja*, dij. *ndéla* 319, dij. *nedēla* 84
- néməc* 424
- prez. 1. jd. dij. *nesēm*, 2. jd. dij. *nesēš* 368, imp. 2. jd. *nesi!* 311, *nesī, me!* 311
- dij. *nəsén* 368

- dij. *nə̄t*, GD. *nīti* 303, L. *nīti* 295–296, 301, 303, na. dij. *nīti* 303, dij. g. *nə̄tí* 303
nevə̄sta, dij. *nə̄bə̄sta* 320, *nevə̄sta* 321
nevə̄lja 319
dij. *nimāčca* 321
dij. *níwa* 84, L. dij. *na_níwaj* 307
G. dij. *nočī* 270
nočnica 194
nóga 82, dij. *nōga* 428, A. dij. *nogō* 270, DI. dv. dij. *nōgama*, *nogāma* 307, g. *nóg* 276, i. *nogāmi* 306, dij. *nōgami*, *nogāmi* 306
nohāt 251, dij. *nohēt* 267, dij. *nōvet* 266, G. *nohtā* 251, 630, n. dij. *nojtē* 267, dij. *nōfti* 266
nōs 232
nosīti 308–309, 467, *nosīti* 81, 308–309, 524, *nosīti* 81, 305, 308–309, zast. *nósiti* 308, sup. *nósit* 308, prez. 1. jd. *nósim* 309, 382, *nósim* 476, dij. *nuósim* 382, 2. jd. *nósiš* 387, *nósiš* 68, 75, 81, imp. 1. mn. *nosīmo* 288, 2. mn. *nosīte* 288, *l-part.* m. jd. *nósil* 312–313, 316, 524, dij. *nōso* 316, ž. jd. *nosīla* 295, 298, 312–314, 316, 528–529, dij. *nōsila* 316, dij. *nósila* 316, sr. jd. *nosīlo* 288, 312–313, m. mn. *nosīli* 312, 316, dij. *nósili*, dij. *nosīli* 316, ž. mn. *nosīle* 312
dij. odr. *nōyri* 388
dij. *nōvāt* 265
nóša 410, dij. *nōša* 397
nōv 389, odr. *nōvi* 339, 388–389, dij. *nóvi* 389, dij. *nōuvi* 388
dij. *nwāšč* 404
nōž, dij. *nūš* 404, G. *nóža* 404, a. dij. *nūžę* 404
Nōžice 190
njúva 84, dij. *nīva* 307
dij. *obā* 267, *obā* 265–266
obād 509
prez. 1. jd. *obēčam*, 2. jd. *obēčaš* 348
oblāk 81, 217, 251, 509, dij. *oblāk* 266
oblāst 509
l-part. m. mn. dij. *ōbrali* 266
L. *obrāzu* 339, 386, l. *obrāzih*, i. *obrāzi* 339
obrōč 509
oddāja 318, dij. *odāja* 318
dij. *ōdgovor* 267–268
ognjišče 193
ókance 391
ókno 392, na. dij. *úkna* 382
okō 234–235, *okō* 83, 174, 266, 671, dij. *ōko*, *óko* 83, dij. *ōko* 83, 265–266, G. *očęsa* 174
dij. *okōuli* 267–268, dij. *okōuli* 269, *ōkoli* 267–268
ōn 402, dij. *wān* 402, A. dij. *nānega* 267–268, G. *njęga*, D. *njęmu* 634
l-part. sr. jd. dij. *oprālo* 269
oprāva 317, *o-prāv-a* 318, dij. *ōprava* 357
sup. dij. *orāt* 269
g. dij. *oręx* 275
osnōva 338–339, 397
otāva 277, 295, 298, 323–325, 338, 397, 529, dij. *otāwa*, *ótaa*, *ōutava*, *ōutava*, dij. *ōutávā* 359, D. *otāvi*, A. *otāvo* 318
V. <otze> 626
otrōba 460
dij. *ōydstava* 357
dij. *ōmwada* 357
ōsəm 389, redni *ōsmi* 389
ōgəl 332, *ógəl* 332–333, G. *ōgla* 332
g. *ōkən* 388
g. *ōvəc* 388
prez. 2. jd. *pādaš* 331, 3. jd. *pāda* 293, imp. 2. jd. *pādaj!*, 2. mn. *pādajte!* 331
l-part. m. jd. *pādəl* 332, *l-part.* m. jd. dij. *palo* 332
pālc, G. *pālca* 335, n. *pālci* 556
pālica 285

- pámet* 280, 282–283, 506–507, 513,
 dij. *pàmet* 282, G. dij. *pâmeti* 282
pámetən 283, 506, 630
pámetiti 28, 506
pámetnost 506
pámetovati 283, 506
pânj 405
 dij. *pâpêl* 266
páseka 335
pâša 327–328, dij. *pâša* 327
 prez. 1. jd. dij. *pâlam* 345
 i. dij. *pâtami*, *pâtâmi* 306
pâjek 280, dij. *pâvok* 281, dij. *pâvok*
 504, 507, dij. *pâvuk* 281
pâzduha 285
l-part. ž. jd. pázila 317
pecivo 511
 G. dij. *pěci* 269
pěci 634, *l-part. m. jd. pěkəl* 635, *ž.*
jd. pěkla 634–635, m. mn. *pěkli*
 635, gl. prid. sad. *pekóč* 634, prez.
 1. jd. dij. *pečëm* 368, 3. jd. dij. *páčé*
 368, 1. mn. dij. *pečěmo* 368
pênez 280–281, 283, 504, 507, dij.
pěinez 281
 prez. 1. jd. dij. *pělan* 345
pérce, *percè* 391
 prez. 1. jd. dij. *perêm* 368
pérje, dij. *pêrjä*, *pêrje* 392
 dij. *pěro* 392
 dij. *pěsji* 391
pěsək 441
pêt 892
pétək 44
péta 427–428, dij. *pêta* 428, *pêta* 428,
 A. st. *petō* 428, g. *pét* 82
 dij. *petêro* 267
 prez. 3. jd. *petljâ* 346
píča 327
l-part. ž. jd. pisála 312–313, m. mn.
pisáli, *ž. mn. sr. mn. pisála* 312,
n-part. m. jd. písan 130
 prez. 2. jd. *pítaš* 342
píti 298, 309, *l-part. m. mn. dij. pīli*
 269, *pilī_smo*, 267, *pilī* 266, *pīlī*
 269–270
plánja 327
 dij. *plastič* 192
 na. dij. *plěča* 383, *plěča* 383, dij.
plěčā 383
plāvati 288
l-part. ž. jd. pléla 339, 398
 dij. *pletěnka* 393
počéti 428, 436, 634, *l-part. m. jd.*
počěl 428, *ž. jd. počéla* 428, 436,
 634, sr. jd. *počělo* 428
 dij. *počũčnoti* 287
 dij. *podkôva* 357
 dij. *põdlaga* 357
 dij. *podpôra*, *põdpora* 357
l-part. m. jd. dij. põdro 266, 269
 zast/dij. L. *pódu* 386
 dij. *podvêza* 357
 dij. *põfrata* 357
l-part. m. mn. dij. pognâjili 267
 dij. *põgovor* 267–268
 dij. *pogûba* 318, *pogûba* 318
 dij. *pohištvo* 365
 dij. *pojās* 267
 dij. *põjata* 357
pokôra 318, dij. *pəkûəra* 357
poljana 326
põlje 242, 251, zast. *poljê* 73, 236,
 251, A. na. *põlje* 236, dij. *põlä*, *põlä*
 237, 265, dij. *põule* 267
ponedêljək 335, dij. *pondêilek* 357
ponjâva 320, dij. *poñâva* 321
 dij. *põnega* 267–268
popíti 309
pórod 83, 680, *porõd* 680, G. *poróda*
 83
 dij. *postâva*, *postâva* 357
 dij. *põstála* 359
posôda 354, 357–358, dij. *posôuda*
 357, dij. *posôuda* 355
 prez. 1. jd. dij. *põstin_se* 125
 prez. 2. jd. *põšlješ* 83

- potòk* 386, L. *potòku* 359, 386, l.
potòkih, i. *potòki* 339
 dij. *potrêiben* 355
 dij. *potrêba* 357
 dij. *pôysouda* 357
 l-part. m. jd. *pôuzvo*, *pôuzvo*, m. mn.
pôuzvali 268
 dij. *pôdloga* 357
 l-part. m. mn. dij. *pôûbralj* 269–270
 dij. *pôwadn* 357
pôstelja 359
 n-part. m. jd. *pozdrâvljen* 294
 prez. 3. jd. dij. *pòznan* 345, 3. jd.
poznâ 351, *pòzna* 345, 1. mn. dij.
pòznamo 357
 prez. 2. jd. *požgěš* 83, l-part. m. mn.
 dij. *pòžgali* 270
 l-part. m. jd. dij. *pòžro* 266, 269
práča 327
präg 54, 81, 245, 386, G. *prága* 81,
 299, D. *prágu* 295, 299, L. *prágu*
 277–278, 294–296, 299, 339, 543,
 NA. dv. *prága* 295, g. *prágov* 275,
 297, *prágov* 275, l. *prághi* 275,
 339, li. *prâgi(h)* 275, 387, *prâgi(h)*
 275, i. *prâgi* 295–296, 339, 540
prâlja 326–327
práprot 282–283, 506–507, dij.
páprat, *práprat* 506
práprotən 283, 506
práprotina 283, 506
práprotišče 283, 506
práprotnica 283, 506
 G. dij. *prasêta* 267, a. dij. *pràsete* 262
 dij. *prasica* 321
 prez. 2. jd. *prêdeš* 454, l-part. m. jd.
prêdəl 332, ž. jd. dij. *prêla* 339
predivo 267, 511
 dij. *prêilaz* 355
prêja 327–328, *prêja*, dij. *prâja* 327
prelòm, G. *prelóma* 451
prêlja, dij. *prêlja* 327
 prez. 1. jd. *premením* 434
prenòs 451
 dij. *prepeľica* 321
 dij. l-part. m. jd. *pridôubu* 268
 dij. *prîegraja* 355
prîgôvor 250, dij. *prîgovor* 250, 267–
 268
 dij. *prîsega* 355, 357
 dij. *prîstava* 357
 dij. prez. 1. jd. *privežûjen* 290
próga 427
 odr. *prôsti*, dij/zast. *prôsti* 389, dij.
prôusti 388
 dij. *prôso* 265, dij. *prosôu* 267
 prez. 1. jd. dij. *psûjen* 290
pšeníca 285, 335
ptíca 285
ptičar 285
 dij. *púlski* 391
pustâra 194
 dij. *puščâw* 357

rába 460
 dij. *rábata* 459, *rábota* 361, 459–460,
 462
 prez. 2. jd. *rábíš* 460
rabôta 361, 459
rakíta 320, 323, 326
rakítje 339
 L. *ráku* 299, g. *râkov* 299, l. *râkih*
 286, 299, i. *râki* 299
 dij. na. *râmena* 383
 l-part. m. jd. *râsəl* 399
 dij. *râsoje* 357
 dij. *râstava* 357, *râstava* 357
 prez. 1. jd. dij. *râstên*, *râstêm* 368, 2.
 jd. *râsteš* 454
 prez. 1. jd. dij. *râstepên* 368
 l-part. m. mn. dij. *rasstrêilili* 267
 l-part. m. jd. dij. *razdrôubo* 267
 l-part. m. mn. dij. *razgûibili* 267
razûm 509
râžənj 442
 na. dij. *rêbra* 388, g. *rêbər* 388, dij.
rêbär 388

- rěka* 82, 427, 434, g. *rěk* 82
l-part. ž. jd. *rěkla* 398
 dij. *rěpa* 84
rěpišče 193
rěsa 82, 427
 na. *rešěta* 384
rězati 507, *n-part.* m. jd. *rězan* 504,
 507, ž. jd. *rězana* 504
řiba 123
řibič 282, 285
řibnjak 392
řigati, dij. *řigati* 288
řit 303, L. *řiti* 542
robáča 320, *robâča* 346, 354, 361,
rôbača 323, 361, *rôbača* 320, dij.
rôbača 321, *rôbačq* 323
 dij. *rôbota* 459
 dij. *ročica* 321
ročník, G. *ročníka* 194
rodíti 308, *l-part.* m. jd. *rodíl* 183, ž.
 jd. *rodíla* 183, sr. jd. *rodílo* 183, m.
 mn. dij. *rodīlī* 269
 dij. *rōden* 267
 i. *rogmí*
ròj 401, 406
roka 82, 419, 427–428, *roka* 428, dij.
rôka 428, A. st. *rokô* 270, 428, g.
rók 82, DI. dv. dij. *rukâma* 307, DI.
 dv. dij. *rkâma* 307, *rukâma* 307,
 d. dij. *rukân* 306, i. dij. *rokâmi*,
rokâmi 306, *rukâmi* 314, *rkâmi*
 306
 dij. *rōsa* 428, A. dij. *rosôu* 267
 dij. *roženica* 321

sádje 593
sája 327, dij. *săje*, 327
 dij. *săkirica* 321
 dij. *sčira* 320
 dij. *sęden* 84
seděti 288, 308–309, *l-part.* sr. jd.
sedélo 288
l-part. m. jd. *sędəl* 332
sekira 320
 dij. prez. 1. jd. *selím* 199
senô 241, dij. *sěnu* 83, dij. *sinôu* 267,
 dij. *siěno* 258
 prez. 1. jd. dij. *sěnan* 345
 dij. *sěstra*, *sestră* 84
sětən 336
sěča 327
 dij. *sědmi* 388, dij. *sădmi* 388
l-part. ž. jd. *sěkla* 312–313
sélo 384, 391, G. *séla* 384, na. *séla*
 378, 382, 384, *sěla* 384
sělce 391
sětva 339, 399
séver 639
 dij. *sičěn* 267
sīlən, ž. *sīlna* 336
siníca, dij. *sənéca* 320
sīn, dij. *sīn* 240, D. *sinû* 623, GL. dv.
 st. *sinú* 307, n. *sinôvi* 623
sīr 299
 dij. *sirôta* 266, dij. *sirôuta* 267
l-part. m. mn. dij. *sišīlī* 269
sītən 336
skládən 336
 dij. *skopôst* 266
skôrja 410, *skôrja* 397, 410, *skôrja*
 397
skrínja 327
slăb, ž. *slăba* 82, odr. *slăbi* 630
sladâk 253, dij. *slădäk* 250, 266, sr.
 dij. *slătko* 250
sláma 216, 223,
slávən 336
 dij. *slěpota* 267
slíčən 336
 dij. *slôboden* 267–268
slôn 372
slovô 68, 82, 241, dij. *slôvo* 265, dij.
slovôu 267, na. *slověsa* 383
služiti 309
slépæc 424
 dij. *slôboda* 267–268
smôkva 394

- smréka* 84, dij. *smré?a* 224
smřt, *smřt* 303–304, G. *smřti* 303
smřtæn 336
dij. *sněha* 428
sneťjé 593
prez. 3. jd. *sneží* 485
snöp 75
dij. *snöpič* 192
snöpje 392
sobóta 397
soditi 476, *söditi* 464, 476, prez. 1. jd.
södim 476, *l-part. m. jd. södil* 464
söm 372
sömtrak 280, 282, *sömrak* 282,
somrâk, A. *na_sömtrak* 282
sósed 468, dij. *söŷšet* 469, G. *-éda* 468
dij. *s-po-* 269
dij. *sposaditi* 269
spöved 257
spräsæn 336
sprētæn 336
dij. *srāmota* 250, 267
srcé 245, 269, dij. *srcé* 267, G. *iz_sřca*
245, dij. *sřcä* 237, 245, dij. *sřcä*
266, A. dij. *v_sřcä* 237
dij. *sřd* 746
sřčæn 336
sřéda 427–428
sřéda 427–428, A. *v_sřédo* 428
sřédnji 339, 391
dij. *sřna* 746
dij. *sřp* 746
dij. *sřšën* 266, *sřšën* 267
stälæn 336
stâr 389, odr. *stâri* 330, 389
staræc 335, *stâræc* 336, dij. *stârec* 336,
dij. *stârec*, G. *stârca*, dij. *stârcä*
336, n. *stârci* 54
d. *stæbròm* 336
dij. *stägno*, g. *stëgän* 338
dij. *stëla* 397
stëna 428, 434, dij. *stëna* 428
stækælcë 392
dij. *stîsnoti* 287
stô 82, 234, *stô* 7, 65, 231, 233–235,
246, 251, 621–622, 625–627,
630–632
dij. *stöläc*, d. dij. *stölcóm* 393
stöl 406, L. *stólu* 386, l. dij. *pri_stölej*
387, i. *stóli* 378, dij. *za_stölamí*
387
dij. *stölec* 393, G. dij. *stóuca* 393
stolíca 285
dij. *stolíč* 192
stólnjak 392
stolôvje 339
Stôžice 190
I. dij. *zá_strahon* 83
dij. *strähota* 267
strân 180
strân 303, G. *stranî* 303
dij. *sträšän* 250, dij. *sträšen* 250
stréla 427, 434
striža 327
dij. *strlivo* 267
sûknja 421, dij. *sûkña* 338
súša 82, 223, 286
dij. *l-part. sr. jd. sušilo* 266
dij. *sûza* 428
svâdba 277, 335, 554, 629
svâja 327, *svâja* 327, 338
svéča 427, dij. *svëča* 428
prez. 1. jd. dij. *svedöčín* 125
svedök, G. *svedôka* 452
svêt 82, dij. *svîet* 84, dij. *pó_svete* 83
prez. 1. jd. *svetlím* 479, 3. jd. *svetlí*
485
svôj, dij. *svôj*, *svôj*, *svùj*, *swěj* 401
dij. *šepêt* 267
šija 327
l-part. ž. jd. šíla 296, 315
širök, sr. *širóko* 453
prez. 2. jd. *škakljáš* 348
dij. *škrîna* 327
dij. *švêila* 397

- D. <ctomu> »k tomu« 626, i. <ztemi> 626
 prez. 3. jd. *tají* 485
 komp. *tânjši* 339, 396
 dij. *tășko* 266, dij. *tășko* 250
 prez. 3. jd. dij. *tečē*, *tăčē*, 2. mn. dij. *tečēte* 368
telica 285
 na. *telēta* 305
telô 241, dij. *têilo* 267
 dij. *Têilovo* 250
tânâk 253
testô 241, 630, dij. *testôu* 267
 dij. *têško* 269–270, *têško* 266, *têško* 269
 dij. *teškôuča* 267–269
tetiva, *tețiva* 437
tetrêv 509
 prez. 3. jd. *teží* 485
tî 239, I. *s_tâbo* 339, 398
tîkva 336, dij. *tîkvâ* 337, dij. *tîkev* 337, *g. tîkav* 336
tîsoč 504, 507
tmíca 190
 dij. *tóca* 327
l-part. ž. jd. toníla 312
tožiti 476
tóča 327
tóga 427
 prez. 2. jd. *tólčeš* 454
tônja 410, *tônja* 397
 dij. odr. *tôpli* 388
 dij. *tôpola* 268
tóžiti, prez. 1. jd. *tóžim* 476
tráva 62, 224, 633, dij. *trăva* 428
 dij. *trêsnoti* 287
trêsti 428, 634, prez. 2. jd. *trêseš* 428, 454, *l-part. m. jd. trêšal* 332, 339, 399, *ž. jd. trêsla* 634
 dij. *trêtji* 388
trgati 288
trgôvâc 393
 dij. *třn* 746
trôba 82, 419, 426–427
l-part. ž. jd. trpêla, *trpêla* 312
trstjê 593
tvôj, dij. *tvôj*, *tvôj*, *tvûj*, *tvôj* 401
 dij. *večêr* 267, *večêr* 269, dij. *večêir*, *váčêr* 266, dij. A. *pôd_vêčêr* 83, dij. *na_vêčar* 267
veseljê 593
védar, *ž. védra* 184
vêja 327
 prez. 2. jd. *vênčaš* 348
vêra 82
vêran 336
vêtar, G. *vêtra* 332–333
vêčân 250
vî 239, GL. dv. *vâju* 307, DI. dv. *vâma* 308, dij. *wâma* 308, *vâma* 307, *g. vâs* 308, dij. *vôs* 306, i. *vâmi* 306, dij. *wâmi* 306
videti 288, 488, prez. 1. jd. *vîdim* 488, 2. jd. *vîdiš* 286, 289, imp. *vîdi(te)* 288, 2. mn. *vidite* 289, *l-part. m. jd.* 288, *ž. jd. videla* 317, *sr. jd. videlo* 289
vîno 384, 420, G. *vîna* 384, na. *vîna* 286, 339, 384, st. *vîna* 286
visôk 453, odr. *visôki* 389
vîšnja 83, *vîšnja* 54, 554, 557
vîtez 281, 507, dij. *vîtez* 281
vlážen 336
vóda 680, dij. *vodâ* 84, dij. *vôda* 428, G. st. *vodê* 270, *vodê* 535, 539, st. A. *vodô* 270, 535, dij. *vodôu* 267, dij. *vôdo* 237, L. *vódi* 544, DI. dv. *vodâma* 295, 307, 548, *g. vodá* 276, *vôd* 82, 365, i. *vodâmi* 278, 296
vodûti 82
vôl 406, L. *vôlu*, a. dij. *volê* 397, dij. *g. volôuf* 397
vózal 333
voziti, prez. 1. jd. *vózim* 476
vólja 397, *vólja* 62, 286, 319, 338, dij. *vôla*, *vólja* 397, G. *volê*, G. *vôlä*, I. *volôuf* 397

- vólna* 82
vónja 410
võs 495, ž. mn. *võse* 495
vótroba 460
vráčati, vráčati 288
vrâg 240, G. dij. *vragâ* 276
vrâna 62, 72, 81, 216, 223, g. *vrân*
 317
vrât 240
vréča 327, G. dij. *vrěče* 327
 G. dij. *vrěmena* 266
vreténo 384, G. *vreténa* 384, na.
vreténa 382, 384
vreténce 392
vsě 235
 dij. *vřho* 266, na. *ušěsa* 383
 G. dij. *vukâ* 267

 dij. *wěñ* 402

zabâva 317, 354, dij. *zâbava* 318, 342,
 354–355, 357–359, 362
zãglozda 357
zâjæc 281, 504
 dij. *zâklava* 355, 357
zâkon 450–451, G. *zâkona* 451,
zakõna 450
 prez. 1. jd. dij. *zakõpan* 345
 prez. 1. jd. dij. *zakuněñ* 368
 dij. *zâmlada* 250, 267–268
zapõved 257, dij. *zâpovęd* 266, dij.
zâpovid, 267
 dij. *zâročnica* 355
zâsaka 357, dij. *zâsika* 357
l-part. m. jd. dij. zâspo 268, m. mn.
zaspõlĩ 269
 dij. *zbugan* 236
 dij. *zdigniti, zdignoti* 287
 odr. *zelěni* 380, dij. *zelěni* 338
zělje, dij. *zãljã, zělje, zělę* 392
l-part. m. jd. zgręšil, <zegrefil> 626
 dij. *zěmla* 428, dij. *zemplou* 267

zempljíšče 193
zěba 427
l-part. m. mn. dij. zěbrali 266, 270
zěbsti, prez. 2. jd. zěbeš 428
zîma 84, 240, dij. *zîmã* 84, dij. *zîmã*
 84, 726, dij. *zîma* 240, 428
zlatõ 68, 81, 241, 265, dij. *zlâti* 267
zlò 235
 prez. 3. jd. dij. *znesě* 368
zõb 82, i. *zobĩ* 286
 dij. *zobãčã* 321
zobât 466
 prez. 1. jd. dij. *zověñ_se* 368, 3. jd.
zõve 368
zřnje 392
zvězda 427, dij. *zviezda* 82
 prez. 1. jd. dij. *zũjen_se* 290
zvonõ 239

zâba 84, 224
žâliti, žalĩti, žaliti 288
 prez. 3. jd. *žánje* 625
 dij. *žãtva* 337
 prez. 3. jd. *žari* 485
l-part. ž. jd. želěla 312–313, *želěla*,
želěla 312–314, sr. jd. *želělo*, m.
 mn. *želěli*, ž. mn. *želěle* 313
želod, G. *želõda* 509
želõdæc 335–336
žělva 394, *žělva* 394
žěna 81–82, 84, 223, 656, 734, 736,
 dij. *ženã* 84, 671, 673, dij. *žěna*,
žěna 428, G. st. *ženě* 535, dij. *ženě*
 535, g. *žén* 82, 276, 365–366, dij.
žjån 368
ženĩca 524
žénin 188
žéniti 308, imp. 2. jd. *žéni!*, *ženĩ_se!*
 311
 dij. *žěnka* 393
žětev, žětva 337
 odr. *žitni* 339
 dij. *živãd* 267

pres. 1. jd. dij. *živĕm* 368

živica 190

živina 185

dij. *živŏt* 451–452, G. *živŏta* 451–452

žŏlna 82, 427, g. *žŏln* 82

žŏhar 285

žrélo 428

1.5. bugarski

бàба 85

бедрò, odr. *бедрòто* 86

блàто 85

брадà, odr. *брадàта* 86

брàтът 86

винò, *вìно* 85

влакнò, *влакнò* 422

врàна 72

odr. *гàдът* 86

главà 86

горà 86

грàд, odr. *градът* 86

гривà, *гривà* 180

гѹмно 422

детè 86

душà 86

език 86

женà 85

зìма 86

злàто 68, *златò* 86

иглà 86

копìто 86

n. *котли* 86

крàва 67

dij. *кùпа* 434

кòкъл 444

лопàта 85

odr. *медѹт* 86

мèсо 86, *месò* 86, 245, odr. *месотò*,

месòто 86

мèсец 85

местò 85

млекò, *мляко* 85

мjàсто 85

небò 86

новинà 85

a. *носовè*, odr. *носѹт*, a. *носоветè*,

носовèте 86

окò 86

n. *отицì* 86

перò 85

писмò 422

платнò 86, 422, *платнò* 422

полè 86, 73, odr. *полèто* 73

n. *прàгове* 86, odr. *прàгът* 86

рàбота 459

рабòтен 459

рабòтник 459

решèто 85

odr. *рогѹт* 86

сèло 85, 86, *селò* 85

слòво 68, 86

сѹкно, *сукнò* 422

сърцè 245

тетивà 437

учител 85

ябълка 85

яребàт 509

1.6. češki

-ař, -ář 508

bába 226, 227, *baba* 226*báti se* 340*baviti* 508, 525, prez. 2. jd. *bavíš*,
l-part. m. jd. *bavil* 508*bělost* 447prez. 1. jd. *beru*, 2. jd. *bereš*, 3. mn.
berou 411*beseda* 230*bez* 410*běžeti* 489*bída* 434*blána* 227*bláto* 228, 241*blaženost* 449*blažený* 449*blesk* 507*blín* 227*bloud* 409*blud* 409*bůh* 87, 408–409, G. *boha*, D. *bohu*,
nav. *bohy* 533*bod* 408*bok* 408*bol* 87, 408–409*bor* 408–409odr. *bosá* 340, sr. *bosé* 341*bouda* 343*brada* 427, 429, 432*brána*, n. *brány* 434–435, 467*Branimír* 503*bránice* 467*bratr* 227*brázda* 426, 434*brod* 408*břest* 445*břevno* 424*bříme*, G. *břemene* 226*bříza* 226–227, 229, I. *břízou* 227*býti* 431, prez. 2. jd. *jsi* 549*buben* 242*buditi* 477*cediti* 477*cena* 429*cesta* 226, dij. i. *cestamí* 305*céva* 434*čas* 227prez. 2. jd. *čekáš* 341*čeled'* 509*čelist* 509*čep* 410*čepec* 425*červený* 453*činit* 486*čistit* 289, st. *čistiti* 517, prez. 2. jd.
čistíš 286, 289, 509, imp. 2. mn.
čistěte! 289, 525, l-part. m. jd.
čistil 289, 525*číše* 226*daleko* 463*dcera*, *dcéra* 228*debřa* 410*děd* 227*dědic* 192*dělití**dělo* 228, *dílo*, g. *děl* 275prez. 2. jd. *dereš**desátý* 411*deset*, 438–439, 509, G. *desíti* 432–
433, 438–439, 511, 543, *desiti* 432*dešť*, *děšť* 410*devátý* 411*devět* 509, G. *devíti* 432–433, 510–
511, 543*díra* 434*dítě*, G. *dítěte* 427*dlaň* 228*dláto* 420*dlužník* 498*dobrý* 88*dojiti* 525

doubrava 461, 467
douha 227
doznati 226
dozvati 228
dráha 226–227, 229
drozd 408
držeti 489
dubí 588
dubina 467
duha 434
důl 408–409
důle 410
dům 364, 408–409
G. duše 536
dvůr 406, 408–409
dýka 434
dým, G. dymu, dýmu 227

-ec 425, 442

had 227, dij. *hád* 228
havran 506, 508
hlas 240
hlavice 467
hlava 87–88, 427, 429–430, 432–433, 438–439, A. *hlavu* 429, 433, 438–439, i. *hlavami* 525
hledati 525
hlísta 434, 467
hlístice 467
hlíva 226, 229
hluboký 453
hnáti, l-part. m. jd. hnal 228
hnida 226, *hnída* 227
hnízdo 420
hnůj 408, 409
hole 410
holub 509–510
holý 411–412
g. st. hór 365
huba 226, *houba* 226, 227
housenka 495
hrách 227, 442

hrad 74, 240, 341, 442, G. *hradu* 537, L. *hradu* 543, *hradě* 533, i. *hrady* 541, 548
hřada 427, 429, 432, *hrada* 429
hrádek 442
hradský 501
hrana 426
hrášek 442
hráti, l-part. m. jd. hrál 228
hráze 530
hříva 226, 229
hrom 408
hrouda 226–227, 229
hrůza 118
hubka 229
hubit 486
humno 423
komp. sr. hůře 410
hvězda 434
hvozd 408

chladit 477
chlap 227
chléb 227
chlebař 508
chtíti, l-part. m. jd. chtěl 228
chůze 410
chvála 276, 426, 434, G. *chval* 276
chvůje, chvoje 410

jabloň 280, 503
jádro 424
jáma 87, 226–227, 229
javor 412
jazyček 442
jazyk 442, 465
jehně, G. jehněte 226
jeřáb 509–510
jeřábek 510
jesle 228
jestřáb 280, 505, 510
ještěr 412
jezyk 229

- dij. jež 406
 júcha 434
 jih 227
 jikra 429
 jiskra 226, dij. jískra 227
 jíva 180, 226
 jízda 434
 jméno 228, 420
 jitro 228
 jizva 227
 junák 498
- kalina 468
 kámen, G. kamene 226
 kaprad' 506
 káti se/káti, se 340, 351
 kázati 473
 kláda 226, 229, 275, g. klád 275
 klas 240
 klečeti 489
 klíč 87
 klíti 431–432, l-part. m. jd. klel 342
 G. klobouku 421
 kniha 226
 kolourat 509
 prez. 1. jd. st. koľu, 2. jd. st. kóleš 411
 G. komára 194
 kopa 118
 prez. 2. jd. kopáš 340
 GDa. kosti 533, i. kostmi 547
 koš 408
 koudel 497
 koukol 443
 koupati 473, 575, prez. 2. jd. koupáš,
 l-part. m. jd. koupal 473
 koupel 448
 kousati 473
 kout, G. kouta 421
 koza 118
 kožich 442
 kožíšek 442
 prez. 1. jd. kradu 412, prez. 2. jd.
 kradeš 412
- dij. kráj 228
 král 68, 77, 240, G. krále 421
 královna 445
 královský 445
 království 445, 462
 králův 445
 krása 343
 krásný 88
 krásota 456
 kráva 67, 87, 216, 226–227, 229, 340,
 410, 412, 530, krāva 416, I. krávou
 227, g. krav 68, 274, 340, d.
 kravám 277, 525, l. kravách 227,
 525, i. kravami 227, 410, 525
 kravař 508
 křen 225
 křičeti 489
 křídlo 420
 kroupa 434
 krov 408
 krůpě 410
 krzno 423
 kůl 408
 kůň 408, i. koňmi 547
 kuna 429, 433–434
 kupina 468, 501
 kur, st. kúr 227
 kůra 118, 410
 kůsa, kosa 118
 kůže 87, 228, 410, I. kožemi 410
 květ 442
 kvílit 490
 kvítek 442
 kýla 226
 kypěti 489
 kýta 226
- labud' 506, labut' 280, 506
 lačný 242
 laň 228
 láti 340–341
 lepiti 477
 lesí 588

- na. léta* 267
lev 410
lháti, l-part. m. jd. lhal 228
lhůta 228
líce 420
lícha 343
lípa 226–227, d. *lipám, lípám*, l.
lipách, lípách 227, i. *lipami,*
lipami 227
lísa 226
líška 434
list 438, 442
lístek 438, 442
listí 588
loket 70, 242, 506
lom 408
louka 434, 466
loupež 447
lov 408
loza 118
lože, lůže 410
lučina 466
lžice, i. lžicemi 228
- mák, G. máku, st. maku* 227
malina 468
maso 241
mast 433
másti 431
máti, G. st. mateře 226
 prez. 2. jd. *mateš, l-part. m. jd. mátl*
 431
n-part. m. jd. mazán 287
měch 442
měchýř 508
měď 228
 prez. 2. jd. *meleš* 411
mena 429
měna 434
 pril. komp. *méně* 410, 412
měsíc, 280, 512, G. měsíce 516,
měsíca 525
měsíčný 512
- město* 227
 prez. 2. jd. *mícháš* 342
milý 109, 329
minouti 473
míra 226–227
místo 227
míšek 442
mladice 467
mladý 447, komp. N. *mlazí* 109
mládež 447
 dij. *mlátit, prez. 2. jd. mlátíš, imp. 2.*
 jd. *mlat!, 2. mn. mlatte!, l-part. m.*
 jd. *mlátit* 475
mlčeti 489
mléko 420
mlezivo 511
mlíko 241
mlíti, l-part. m. jd. mlel 228
mlýn 227, 229, 508
mlynář 508
mocit 431, prez. 1. jd. *mohu* 118, 411,
 2. jd. *můžeš* 75, 87, 113, 411–412,
 3. mn. *mohou* 411
moč 410
mokrý 411
mosaz 508
most 408
moucha 226–227
moud 420
moudrost 446
moudrý 407
mouka 226, 426, 434
moutiti 473
mráz, G. mrazu 227–228
mřítí 431–432, l-part. m. jd. *mřel* 432
mrtvý 88
můj 406
muka 226
můra 118
muž 502, d. *mužům, l. mužích, i.*
muži 525
mužský 501
mydlář 508

- mýdlo* 508
mysl 228
myš 87, 228
mýto 420
- l-part. m. jd. načal* 430
načítí 430
náhlost 446
 GL. dv. st. *nají* 307
 dij. i. *namí* 305
nápad 458
napadati 458
nápoj 458
náprava 458
národ 450
 st. *náviděti* 458
něha 226
nésti 410, 431, *l-part. m. jd. nesl* 410
 G. *-níka* 421
nit 228
niva 226
noha 118, I. *nohou* 429, 541, g. *nóh*
 365, i. *nohama* 548
nos 408
nositi 517
-nouti 432, 472
nůše 410
nůž 406, 408
- oběd* 230
oblak 509
oblast 510, D. *oblasti* 511
obraz 442
obrázek 442
obruč 509
oheň 409
on 406, 408–409
ořech 229
osm/osem 409
osmý 411
otavě 277
 g. *otcův* 366
ovád 509–510
- pablesk* 507
paměť 280, 506, 508
pára 226–227
pařez 507
pás 340
paseka 507
pata 427, 429
pátek 441
pátý 411
pavěda 507
pavouk 280, 504, 508, G. *pavouka*
 511
pavučina 512
pavuz 505, 508
pažit 507
pécti 410, 431, prez. 2. jd. *pečesš*, 3. jd.
peče, 1. mn. *pečeme*, 2. mn. *pečete*
 369, *l-part. m. jd. pekl* 410
pečivo 511
pěna 226
peňazný
peněžný
peníz 280, 504, d. *peněžům* 504
pes 410
piha 226–227
píla 434
píla 434
písek 441
plakati 228, 412
planina 437
plašiti 88, 229
plátno 423–424
plena 429
 dij. *pleva* 226
plod 408
pluh 227, *plúh* 228
pod 408
po-saditi 477
postoupiti 474
pot 408
prach 442
práh 227
-přáhnouti 472

- prám* 227
práti, prez. 2. jd. *pereš* 411, *l-part.* m. jd. *prál* 228
prášek 442
pře- 458, 468
 prez. 2. jd. *předeš* 454
předivo 511
přehrada 458
přelom 458
pří- 458
příhoda 455
příroda 458
příslušeti 458
přístup 458
psátí 228
pola, *půla* 118
půda 118
půst 408–409
pustit 486
pýcha 434
pýr 227
- rádlo* 70
rak 87, 227–228, *rák* 228, *G. raka* 227–228
raka 87
rámě 78
rána 226–227, 275, *I. ranou* 227, *g. ran* 275, *d. ranám*, *l. ranách* 227, *i. ranami* 88, 227
rána 226–227, 275, *G. ran* 275
řeč 433
rob 459
roba 434
robiti 459
robota 459, 462
roh 87, 408, *i. rohy* 371
roj 407–408
rok 408
rokyta 70, 468
rosa 118
 prez. 2. jd. *rosteš* 431, 454, *l-part.* m. jd. *rostl* 341
- roub* 409
rouhati 473
rov 408
rozkoš 451
rozkvět 458
rozloha 458
rozum 509
rožeň 442
ruč 409
ručník 194, *G. ručniku* 194
ruda 434
ruka 419, 427, 429, 436, *A. ruku* 427, *I. rukou* 429, 541, *i. rukama* 548
G. rukávu 437
růst 459, *st. růsti* 341
různý 459
ryba 87, 226–227, *dij/st. rejba* 227, *G. riby* 536, *I. rybou* 227
rybka 229
ryk 227
- řád*, *řad* 175
řasa 434
řeka 434
 prez. 2. jd. *řekneš* 411
řepa, *řípa* 226
řez 507
n-part. *N. m. řezán*, *N. ž. řezána* 504
- saditi* 349, 477, prez. 3. jd. *sadí* 588
sáhnouti 472
sáknouti 472
seděti 489
sedm/sedem 410
sedmý 411
 prez. 1. jd. *seji*, 2. jd. *seješ* 412
sekati 507
seno 241
síla, *I. silou* 226–227
síti 412
síto 228
skála 227
sladit 477

- sláma* 216, 226–227
 dij. *sláva* 226
sléz 227
slezina 463
slina 226
slíva 227
slon 408
slouha 343
sloup 88
 g. *slóv* 365
sluha 434
sluka 226
 G. *smíchu* 421
smola, smůla 118
sníh, G. *sněhu*, L. st. *sniehu* 409
snop 408
socha 118
sou- 282, 470
souboj 470
soubor 470
součet 470
souditi 464, 473, prez. 2. jd. *soudíš*
 474, *l-part. m. jd. soudil* 464
soudruh 470
 G. *soudu* 421
sukno 423, 424, *soukno* 423
soumrak 280, 282, 470
soused 239, 468
soustav 470
soutěska 470
souvisěti 458
sova 118, *sůva* 118, 410
spáti 228, imp. 2. jd. *spi!* 549
sraka 226
srát 228
stan, stán 175
státi se 412, prez. 1. jd. *stanu* 412, 2.
 jd. *staneš* 228, 412
stblo 420
stéblo 228, 420
stěna, stena 429
stláti, l-part. m. jd. stlal 228
stoň 408
stopa 118
stoupati 473, prez. 2. jd. *stoupáš* 342
-stoupiti 473
stoupnouti 472
straka 87
strana 429
stráž(e) 90
střecha 180
středa 429
l-part. m. jd. střehl 431
střela 429, 434
 prez. 2. jd. *střežeš* 431
stříbro 228, 420
střící 431
střída 434
 dij. *struna* 226
stůl 408
 prez. 1. jd. *stůňu*, 2. jd. *stůněš* 411
stvůra 228
sůl 87, 409
svat 227
sýr 227

šestý 411
široký 453, 462
 g. st. *škól* 365
škvár 227
štika 226

táhnouti 472
tchoř 408
tělo 241
n-part. m. jd. tesán 505
těsto 241
tětiva 437
tetrev 509
tis 227
tisíc 504
tisící 504
tlouci 431, prez. 2. jd. *tlučeš* 431, 454,
l-part m. jd. tloukl 431

- touha* 434
třásti 431–433, 436, 438–439, 452,
 510, *třást* 463, prez. 1. jd. *třasu*
 349, 2. jd. *třeseš* 431–432, 454,
třaseš 439, 2. mn. *třeseme* 463,
l-part. m. jd. třásl 431–432, 454,
 463, sr. jd. *třáslo* 420, *n-part. m.*
jd. třesen 454
tráva 87–88, 426, 434–435, 466
travina 466
třída 434
tříška 434
trocha 118
trouba 87, 419, 426, 434, 467
trubice 467
tůně 410
týl 170, 227
týlo 227

učít 486
 dij. *l-part. m. jd. usnúl* 525
uzda 434
uzel 227

 GL. dv. st. *vají* 307
val, vál 175
vápno 423
věda 507
vejce 425
věřiti 226
veslo 228
větev 228
vdova 288
 komp. *více* 410
vidíš 286
vina 434
víno 420
víra 87, 226–227
vítěz 506
vítr 227
Vlach 227
vláčeti 473
vláda 434

Vladimír 503
vláha 226
vlákno 423
vlast 433, 510, L. *vlasti* 430
vlha
vlícti 340, prez. 2. jd. *vlečeš* 431,
l-part. m. jd. vlíkl, vlekł 431
vnuk 227, 229
voda 118, L. *vodě* 544, g. st. *vód* 365
voják 504
 n. *vousy* 495
 g. st. *vóz* 365
vrah 87, 90
vrána 72, 87–88, 90, 216, 226–227, I.
uranou 87–88, 226, i. *uranami* 88
vrát 240
vrátiti 473
vřetenó 424, 463,
vůl 87, 408
vůle 87, 410, 412
vůně 410
vůz 408–409
vý- 506
vyčistiv 525
vydra 226
vysoký 453
výše 249
výšina 249
vzítí, l-part. m. jd. vzal 430

zábsti, prez. 1. jd. *zebu*, 2. jd. *zebeš*,
 3. jd. *zebe*, 1. mn. *zebeme*, 2. mn.
zebete, 3. mn. *zebou*, *l-part. m. jd.*
zábl 431
zajíc 504, 508
zákon 450
zakopati 458
záloha 458
založiti 458
zapadati 458
zápis 457
zápisek 457
zápisník 457

- zastoupiti* 457
závisěti 458
g. st. zém 365
zima 429
zlato 68, 241, *zláto* 416
zlatit 477
znáti 226
zora 118
zpráva 228
zřídlo 420
zubatý 467
zváti 228, prez. 1. jd. st. *zovu* 411,
 prez. 2. jd. dij. *zovéš* 411
zvon 408

žába 87, 226–227
žalud 509–510
žebro 228
 D. *ženě*, A. *ženu* 533, nav. *ženy* 533, i.
ženami 525, 548
 prez. 2. jd. *žereš* 411
žetva 337
žid 227
žíla 226–227
žito 228
život 452
živý 452
žláza 434
žluna 434
žluva 429

1.7. slovački
bacat' 348
bežat' 489
bieda 434
blato 216,
blahý 449
blaženost' 449
blažený 449
bôh 68, 75, 407–408, G. *bôbu* 407
bobor
bod 408

bôh 408, *boh* 408–409
bok 408, L. *boku* 543
bôl' 408
bor, bôr 407
božstvo 558
brada 427, dij. *bradá* 111, G. *brád* 88
brána 434, 467
bránica 467
brázda 426, 434, 467, dij. *brázda* 111
brázdica 471
brest 445
breza 229
brloh 448, 462, dij. *brloh* 448
brod 408
brvno 424
bubon 242
búda 434
budit' 477

cedit' 477
 dij. *celó* 251
cena 429
chladiť 477
chmára 434
chôdza 410
chvála 410, 426
chvaja 410, 434
chvoja 410
chvóst, chvost, G. chvósta, chvosta
 407
cieva 434

čelad' 509
čelust' 509
čepiec 425
červený 453
čiara 434
činiť 486
 prez. 2. jd. *čistíš* 286, 509
čistota 459
črieda 434

dážď, G. dažďa 410

- dcéra* 228
debra 410
deliť 477
desať 432, 509, G. *desiati* 432
desiaty 411
deväť 432, 509, G. *deviati* 432
deviaty 411
dielo 87, 229
diera 434
dieťa, G. *dietata* 427
divota 459
dláto 420
dlábst' 431
dlžník 498
dobrý 88
dol 408–409
dóm 408, *dom* 408–409
dráha 87, *draha* 229, dij. *dráha* 229
dij. *drevó* 251
drozd 408
družica 467
držať 489
dub 461, 467, i. *dubmi* 547
dubica 467
dubina 467
dúbrava 461, 467
dúha 434
dij. *duša* 111, 118, 440, G. *duše* 536
dij. *dyor*, G. *dyora* 407
dýka 434

-ec 425, 442

fúz 495

grzno 423–424

havran 506
hlas 441–442
hlások 441–442
hlava 427, 429, 467, dij. *hlavá* 111
hlavaty 467
hlavica 467

hlboký 453
hlísta 434
hliva 229
hloh 407
hluchota 459
hniezdo 420
hnoj 408–409, *hnôj* 408
hod 408
hoľa 408
holub 509
holý 411
hrach 442
hrad 74, 441, 503, G. *hradu* 543
hrada 427, 429, 432
hrádok 441
hradský 501
hrášok 442
hrba 229
hrdlo 229
hriva 229
hrniec 425
hrob 408
hrom 408
hruda 229
hubiť 486
hviezda 434, 467
hviezdica 467
hvozd 408
komp. horšie 410
humno 423, *húmno* 423–424
húsenica 495
húska 395

jabloň 503
jadro 424
jama 229, 408, 504
jarab 510
jarec 425
jazda 434
jazyček 442
jazyk 442, 465
jikra 429
junák 498

- kázat'* 473
kalina 468
kipiet' 489
klada 229
kladivo 511
kliat' 431–432, *l-part. m. jd. klial* 432
G. klobúka 421
kôl, G. kola 407
kolourat 509
kôň, G. koňa 407
koniec 425
kôpor, G. kôpru 407
kôs 408
kôš 88, 407–408, *G. koša* 407–408
koža 410
kožuch 442
kožúšok 442
kráľ 68, 77, *G. kráľa* 421
kráľov 445
kráľovná 445
kráľovský 445
kráľovstvo 445
krása 343, 459
krasan 459
krásny 88, 459
krava 87, 229
kričať 489
krídlo 420
kropľa 410
krov 408
kruh 441
krúpa 434
krúžok 441
kúdel' 497
kúkol' 443
kúpať 473, *l-part. m. jd. kúpál* 473
kupec 425
kúpeľ 448
kupina 468
kúpiť 425
kúsať 473
G. kúta 421
kvet 441
kvietok 441
kvílit' 490
labuť 506
laket' 459
lepit' 477
na. letá 276
lev 410
líce 420
lieska 434
list 441
lístie 588
lístok 441
lístoček 441
lôh, G. lôhu 407
lom 408
lov 408
lúčina 466
lúka 434, 466
lúpež 447

malina 468
prez. 2. jd. mätieš 431
mech 441
mechúr 508
mena 429
komp. N. m. menší 410, *pril. komp. menej* 410
mesiac 504
mesačný 512
na. mestá 304, 526
miašť, l-part. m. jd. miatol 431
miazga 434
miera 87, 229
miesto 229
prez. 2. jd. miešaš 342
miešok 441
minút' 473
mlčať 489
mládež 447
mladica 467
mladina 467
mláka 229

- mlieko* 420
môct' 431, prez. 2. jd. *môžeš* 411
môj 406
mokrý 411
mosadz 508
most 408
mráz 87
mriet' 431–432, l-part. *mrel* 432
mrtvy 88
mrziť 489
 dij. *múcha* 229
múdrosť 446
múdry 407
múka 426, 434
mútit' 473
muž 502
mužský 502
mýto 420
- načat'* 430
 dij. *náčin* 451, 468
náhlosť 446
národ 450
 a. *nás* 525, d. dij. *namá* 307, i. dij. *namí* 305
niest' 431, prez. 2. jd. *nesieš* 111, 293
 G. *-níka* 421
 dij. *nohá* 111, 118, dij. *nohamá* 307
nos 408
noša 410
nož 406–407, G. *noža* 407, dij. *nožá* 111
-núť'/-nut' 472
- oblak* 509
oblasť 509
obraz 442
obrázok 442
obruč 509
-ok/ek 442
 dij. *okó* 251
on 408–409, ž. *ona*, sr. *ono* 408
orech 305, dij. i. z *orechí* 442
- oriešok* 442
 g. *ôs* 408
osem 412
ôsmi 411
-ota 459
ovad 509
- pamät'* 506
paprad' 506
päta 427, 429
pätica 467
pavučí, pavúčí 512
pavučina 512
pavúk 504, G. *pavúka* 511
pavúz 505, 508, 513
pavuzá 505
pečivo 511
peniaz 504, n. *peniaze*, g. *peňazí* 505
 dij. *peró* 229
pes 410
piatok 441
piaty 441
pýcha 434
piecť 431, prez. 2. jd. *pečieš*, 3. jd. *pečie*, 1. mn. *pečieme*, 2. mn. *pečiete* 369
piesok 441
píla 466
pilina 466
písmo 423
planina 437
plátno 423–424
plena 429
plod 408
pop 308
pôst, G. *pôstu* 407
pot 408
poznanie 588
prach 442
 prez. 2. jd. *pradieš* 454
pradivo 511
prášok 441
prdiť 489

- prelom* 458
priadza 87
-priahnuť 472
priekor 451, 458
prielaz 451
príhoda 455
prút 442
prútok 442
pustiť 486
 prez. 2. jd. *pýtaš* 342
- Rabota, Ráбота* 459
rad/rád 175
radlo 229
rak 87, 227–228
rakytá 459
rásť 431, prez. 1. jd. *rastiem* 459, 2. jd. *rastieš* 431, 454, *l-part.* m. jd. *rástol* 431
rázga 434
rezaný 505
ražeň 442, 459
riasa 434
riava 434
rieka 434
 G. *riby* 536, g. *rýb* 365
robiť 459
robota 459
rôh, roh 408
roj 407, dij. *rôj* 407
rok 408
rokyta 468
rozkoš 451
rozum 509
ručcho 229
ručka 442
ruda 434
ruka 419, 427, 429, dij. *ruká* 229, dij. i. *rukami* 305
ruhať 473
- sad* 441
sadiť 477
- sádok* 441
sádoček 441
sedieť 489
 dij. *seló* 111
sen 410
siaha 434
siahnuť 472
siaknuť 472
siedmi 411
síra 229
sladiť 477
slama 216
sláva 87, 229
slepec 425
slepý 425
slezina 463
slon 408
sluha 434
smiatie 588
 G. *smiechu* 421
smrdieť 489
snop 88, 408
som 408
srna 434
stádo 229
stĺp 88
starec 425
starý 425
steblo 420
stôl, G. *stola* 407, dij. *stolá* 111
stoh 408
strana 429, A. *stranu* 240, g. *strán* 240
streda 429
strela 429
striebro 420
strop 408
stúpať 473, prez. 2. jd. *stúpaš* 432
stúpiť 473
súboj 470
súbor 470
suchota 459
sud 441

- súdec* 425
súdiť 463, prez. 2. jd. *súdiš* 474,
     l-part. m. jd. súdil 464
súdok 441
súdoček 441
súduh 470
G. súdu 421
súkno 423
sumec 408
súmrak 470
sused 468, 470
sútok 470
svätec 425
svätý 425
dij. sviňa 111

šest' 411
šiesti 411
široký 453, 462

tchor 408
tenšie 410
tetiva 437
tetrov 509
tiahnuť 472
tisíc 504
tisícový 504
tlieť 431, prez. 2. jd. *tlčieš* 431, 454,
     l-part. m. jd. tlkol 431
tôňa 410
tráva 88, 426, 434–435, 466
travina 466
trčať
triasť 431–432, prez. 2. jd. 431, 454,
     l-part. m. jd. triasol 431
trieda 434
trieska 434
trúba 419, 426, 434, 467, *dij. trúba*
     111, 118
trubica 467
túha 434

učiť 486

úkor 450
uzda 434

komp. väčší 410
vajce 425
d. dij. vamá 307, *i. dij. vamí* 305
vápno 423
veniec 425
vésti 431
viac 410
vidíš 286
viera 87, 229
viest' 431
víno 420
vinohrad 503
vítaz 506
vláčiť 473
vláda 434
vlákno 423
vliect' 431
n. vode 544, *g. vôd* 365, 408
vojak 504
vól, dij. vól, G. vola, dij. vóla 407, *dij.*
     volá 111
vóla 410
vôňa 410
voz 408–409, *dij. vôz* 408
vrana 72, 216
vrátiť 473
vranec 425
vrany 425
vřba 434, 467
vbica 467
vreteno 424, 463
vrtieť 489
vý- 506
výbeh 506
vysoký 453
výtah 506
vyťažiť 506
vziat' 430

zajac, dij/st. zajác 504

zákon 450
dij. zárno 229
záseka 355
závisiti 458
zlatiť 477
zubatý 467
zvôn 408, *zvon* 408

žalud' 509
ždrielo 420
dij. žená 111, *g. žien* 365
život 452
živý 452
žlaza 434
žlna 434

1.8. gornjoluzički

blóto 210, 241
bob 407
bóle 410
brěza 88
prez. 2. jd. bróniš 88
brózda 88

chlěb 407

prez. 2. jd. čitaš 551

ćopły 412

dešč 407
dobry 88, 412
dwór 88, 406–407

džěd 407

hlós 407
holy 88, *hoły* 412
komp. hórje 410
hroch 407
hród 407

jěž 406–407, *G. jěža* 406

klóda 88, 216
kóň 406–407
kósc 88, *kósc* 407
koža 88, 411
krówa 216

len 407
lód 407
lohć 242

měd 88, 406–407
młodzička 467
mloko 241, 423, *L. mlóce* 241
młót 407
módry 88, 411
mókry 88, 412
mróz 407

nós 406–407
nóż 406–407

pěc 407
pismo 423
plóšić 88, 229
plótno 423
pos 407

rož 407

słoma 216
són 407
sróci 88
sroka 88

tchór 407
wapno 423
wejo 425
włóčić 474
włokno 423
wróčić 474
woš 407

wótry 88, 412

woł 407

wola 88, 411

wóz 88–89, 406

wróh 407

wróna 72, 88, 216, I. wrónu, i.
wrónami 88

złoto 241

prez. 2. jd. znaješ 551

žrědło 88

1.9. polapski

bóbbǎ, bobó 230

G. bǔgó 440

cosó 230

gnáida 230

jomó 230

korvó 230

laipó 230

mauxó, máuxǎ 230

móro 230

poró 230

rajbó 230

repǎ, repó 230

ronó 230

slámǎ, slamó 230

sláina 230

svorkó 230

štaukó 230

vornó 230

zobó 230

1.10. poljski

bęben 242

broda 427

bróзда 89, 426

bruzda 89

dij. bužǎ 326

cietrzew 509

chłodzić 477

chwała 426

ciągnąć 472

czeladź 509

czeluść 509

czteryśta 89

ćyrpéc 480

dąb 89, 461, 467, G. dęba 89, dębu
461, 469

dąbrowa 461–462, 467

dębina 467

dłuto 420

dwór 406

dziesiąty 411

dziesięć 509, G. dziesięciu 432

dziewiąty 411

dziewięć 509, G. dziewięciu 432

gąsienica 495

gąska 395

gawron 506

głód 89

głowa 427, 467

głowica 467

gołąb, G. gołębia 509

gród, G. grodu 74

grzęda 427, 432

prez. 3. jd. dij. ięc'ì 489

jabłoń 503

- jać* 430
jajo 425
jarząbi, G. *jarzęb(i)a* 509
jastrząb 280, 505, G. *jastrząba/*
jastrzębia 505
język 465
jeź 406
- kądział* 407
kąkol 443
kapać, prez. 2. jd. *kapasz*, l-part. m.
 jd. *kapal* 473
kąpiel 448
kąsać 473
kąt, G. *kąta* 421
kazać 473
kląć 431
klęceć 489
kochać 451
kołowrót 509–510, G. *kołowrótu* 509
kón 406
król 77, 89, G. *króla* 77, 421
królestwo 445
królewicz 445
królowna 445
królewski 445
królować 445
krowa 89
- łabędź* 280, 506
ląka 434
łokieć 70, 242
- mącić* 473
mądrość 446
mądry 407
mąka 426
 prez. *śe mierz*i 489
miesiąc 280, 504, G. *miesiąca* 504, g.
miesiący 505
miesięczny 512
miód 89
młody 447
- młodzież* 447
mógł 431
mosiądzi, G. *mosiądzu* 508
mrzeć 431
 G. *muzyka* 89
múzyka 89
- nacząć* 430
-nać 432
nóc 406–407
nóz 406
- obłok* 509
obręcz 509
o-siągnąć 472
*ósm*y 411
owad 509
- pająk* 280, 504, G. *pająka* 504, 511
pajęczy 512
pajęczyna 512
pamięć 280, 506
paproć 506
pawąz, G. *pawęza/u* 505
 prez. 3. jd. dij. *perżi* 489
piąty 411
pieniądz 504, *pieniądze* 280, G.
pieniądza 504, g. *pienędzy* 505
pieniężny 512
pięta 427
piśmo 423
plótno 423
pole 73
 dij. *pšęžǎ* 326
- radło* 70
ramię 70
ręka 419, 427, A. *rękę* 240, 427, *rąk*
 240
robić 459
róść 431
rozkosz 451
różny 459

- rząd*, G. *rządu* 175
rząd, G. *rzędu* 175
rzasa/rzęsa 434
Rzeczpospólita 89
robota 459
rokita 70
rozum 509
- sąd*, G. *sąda* 89, *sądu* 429
sądzić 464, 473–474, prez. 2. jd.
sądisz, *sądzisz*, *l-part. m. jd. sądził*
 474
sąsiad 468
siąknąć 472
siódmy 411
słodzik 477
- G. *smiechu* 421
stapać 473, prez. 2. jd. *stąpasz* 342
stąpić 473–474, prez. 2. jd. *stąpisz*
 474
styrceć 489
szósty 411
- prez. 3. jd. dij. *śmierzi* 489
śúyrbeć 480
- tłuc* 431
trąba 419, 426
trawa 426
trząść 431–432, prez. 2. jd. *trzęsiesz*
 431–432, 454, *l-part. m. jd. trząskł*,
ż. jd. trzęskła, m. mn. *trzęskłi* 431
tysiąc 504, g. *tysięcy* 505
tysiączny 512
- u-rągać* 473
- wapno* 423
wąs, mn. *wąsy* 495
wątroba 460
wlec 431
włóczyć 473
- włókno* 423
wrócić 473
wrona 72
w_ogóle 89
- zajac*, G. *zająca* 504
zajęczy 512
zaprzągnąć 472
zębaty 472
złocić 477
żółkędz, G. *żółkędzi* 509
zwycięzać 506
- 1.11. kašupski**
- król* 77
- prez. 2. jd. *móžeš* 411
- i. *nohama* 548
- imp. 2. jd. *stań!* 89
- 1.12. slovinski**
- i. *brātī* 305
'broda 430
 L. *břegŭ* 543
břŭoza, A. *bř'oza* 440
- d'uša* 440
dābjinā 467
'droga 440
- glāposc* 447
'glova 430
glovāti 467
gās, g. *gasi* 90, i. *gasmī* 547
gŭqlī 90
- jāžek* 465
 n. *jezŭora* 90
- kōŭkōl* 443

lātosc 447

mlodī 90

mācēc 473

māši 303

mōudrosc 446

nāuglōsc 446

'rjāta 430

rāba 440

i. *raḳamī* 305

i. *rābamī* 305

r'iba 440

stārpjē 473, prez. 1. jd. *stōupjā*, 2. jd. *stōupjiš*, l-part. m. jd. *stōupjēl* 475

sādzēc 464, *sāzēc* 473, 476, prez. 1. jd. *sōuzā*, 2. jd. *sōuziš*, l-part. m. jd. *sōuzēl* 475

trāva 466

trāujinā 466

vōutruēbā 460

vlūēčic 473

'voda 440

vrūēcēc 473

vūoda 440

zābāi 467

zāta 440

'zīta 440

1.13. staroruski

брьвньо/брьвньо 421

волок(ѣ)но 421

L. *въ белѣ городѣ* 73

гумьно 421

дакто 235

на́девять 211

девять де́сятъ 211

за́десять 211

двѣстѣ 246

на́два 211

G. *сего́дне* 73

кто бѣ 235

куна 434

мѣна 434

A. *мя* 311

но́что 235

на́о́смь 211

о́смь де́сятъ 211

письмо 421

полотьно 421

на́пят 211

пять де́сятъ 211

на́се́мь 211

се́мь де́сятъ 211

сѣ́речь 73

снохѣн, ѣ. снохинá, sr. снохинó
186

спа́сѣ бо́гъ 73

сук(ѣ)но 421

за́шесть 211

шесть де́сятъ 211

на́три 211

триста́, триста 247

A. *тя* 311

у́зль 333

что же́ 235

1.14. ruski²⁹¹⁷

безбородый 317

бѣрест 445

dij. *бѣб, бѣоб* 68

бог 76, dij. *bog* 68

болото 216, 241

борода 317

вапно 422

ведро 184

dij. *ver'ox* 90

веселите 91

вечер, Г. вѣчера 444

вода 68

водка 395

dij. *volk* 90, н. *вѣлки* 175, г. *волковѣ* 300

волокно 422

воля, А. вѣлю 411

ворона 72, 90, 216, А. *ворѣну* 229

ворот 317

ворог 90, 240

вчера 181, 302

глина 180

говно 421

А. *гѣлову* 229

голос 240

город 74, А. *зѣ_город* 74, 90

горѣх 229, 530

грудѣ 180

губѣ 180

гумно 422

гусеница 497

двѣсти 247

дѣбря 410

дѣвѣ, дѣва 180

дѣвица 180

дѣвѣть, Г. дѣвѣтѣ 432

дѣсѣть, Г. дѣсѣтѣ 432

долѣна, А. долѣну 185

дѣчѣ 234

дрѣвнѣй 302

дубѣв, odr. дубѣвѣй 446

дубрѣва, дубрѣва 467

жѣлудѣ 509

А. *жѣнѣ* 94

живѣт, Г. живѣтѣ 452

жилѣ 180

зѣлото 68

Г. *егѣ, D. емѣ* 634

ѣж, Г. ѣжѣ 404

ѣва 180

из_Тверѣ 433

искѣнѣ 433

-*ѣч, Г. -ѣчѣ* 191

колѣворѣт 271, 509

колѣда 216

кѣлокол 444

кѣлѣс 240

комѣр, Г. комѣрѣ 194

prez. 2. jd. *кѣпѣшь* 342, 3. jd.

кѣпѣт, dij. кѣпѣт 342, 551

корѣва 67, 72, 216, 276, dij. *корѣва*

76, г. *корѣв* 75, 273, 276

корѣль 68, 77, 91, 240, 273, 530, dij.

корѣль 76

Г. *до_кѣстѣ* 433

dij. *кѣжа* 373

кѣругѣ 175

кѣудѣль 497

кѣуколѣ, кѣуколѣ, Г. кѣуколя, кѣуколѣ 444

кѣупѣль 448

²⁹¹⁷ Kod ruskog, ukrajinskog i bjeloruskog dijalekatske primjere pisane latinicom svrstavamo zajedno s književnima ćirilčnima po azbučnom redu

A. *на_лето* 245

лóкоть 70

Лукин, *ж. Лукинá*, *sr. Лукинó* 186

d. *матеря́м*, l. *матеря́х*, i.
матеря́ми 182

ме́на 434

мешáешь 342

dij. prez. 3. jd. *можéт* 109

молодѣжь, *мóлодежь* 447

молóзиво 511

dij. *mólot*, G. *molotá* 175

морóз 229, 240

нестí, l-part. *ж. jd. неслá* 634

ночнiца 194

óвод 509

обiтель 448

огорóд 318

-óня 458

пáсека 355

паўк, G. *паукá* 504

пенá 180

письмó 422

G. *плотi* 433

поворóт 317

поги́бель 448

позолóта 318

пóле 73, L. *пó_полю* 74

полотнó 422

prez. 2. mn. *пытáете* 112

пятьсóт 248

рáло 70

NA. *dv. рядá* 104

ручнiк, G. *ручникá* 194

A. *рéку* 432

рóскошь 451

A. *рудý* 434

G. dij. *роуá*, *рóуа* 175, I. dij. *роуóт*,
рóуот 175

dij. *селá* 76, 373

сёрдце, A. *зá_сердце*, na. *серди́цá* 245

слóво 68

n. *слýхи* 175

dij. *smert* 90

dij. *снóп* 75–76

сóкол, G. *сóкола* 444

солóма 216

стéну 428

dij. *stolób* 90

A. *стольí* 300

сторóжа 90

сторонá 90, A. *стóрону* 90–91

стрехá, A. *стрéху* 180

сукнó 422

тетивá 437

травiна 185

три́ста 247

dij. *večer*, G. dij. *večerá* 175

prez. 3. mn. *хотя́т* 117

dij. *xvorós(t)* 230

A. *цéну* 428

a. *цветы́* 175

ярéм 442

1.15. ukrajinski

dij. *bésida* 326

prez. 3. jd. *би́жить* 492

вáпно 422

веселитé 91

Володi_мир 503

dij. *vóron* 90

g. *голiв* 91

dij. *dv'ir* 125
G. dij. *dvorá, dvóru* 125, 537

dij. *γομίλα* 326

dij. *hóroχ* 229

им'я 104

G. dij. *joyó, do_n'óyo, D. jomí,*
id_n'ómi 634

ка́минь 91

dij. *koláda* 326

dij. L. *kón'i* 125

dij. *koról'* 90

na. dij. *koroľ'i* 125

кукль 444

dij. *loráta* 326

μίνα 434

мороз 91, dij. *móroz* 90

dij. *móroz* +229

dij. *motéka* 326

на́видѣти 458

ненáвидѣти 458

нис 91

навук, G. навукá 504

prez. 3. jd. *nitá, nitáe* 342

prez. 3. jd. *nobíjít'yi* 492

poríe 91

prez. 3. jd. *notépnit'ь* 492

рѹбѣна 326

рокúта 70

dij. *ris'tó* 422

dij. *polotnó* 422

na. dij. *séstri* 91, 125

сестрѹн, ž. сестрѹна, sr. сестрѹнѣ
186

стѣл, G. столá 91

dij. *suknó* 422

prez. 3. jd. *tepnút'ь* 492

I. *тобóю* 398

G. dij. *travý* 91

dij. *vapnó* 422

dij. *voloknó* 422

dij. *zánvisiti* 458

na. dij. *zv'zdy* 125

1.16. bjeloruski

вáнно 422

кúкаль 444

навúk 504

dij. *snóp, G. dij. snopá, L. dij. snóp'i* 125

A. *старанý* 91

2. STARI SLAVENSKI JEZICI

2.1. staroslavenski

alъdii, ladii 560

prez. 2. mn. *berete* 205

byti 161

L. *desęte, n. desęte, g. desętъ* 433

A. *dъšterъ* 201

glava 413

gradъ 413, 560

klakolъ 444

G. *matere* 181, I. *materъjо, g. materъ,*
d. *materъmъ* 182

nebo, G. *nebesē* 206
nogotъ 413

poť 204

stolъ 300
synъ 161

triје 560

vlъkъ 300
vně 548

živъ 161

2.2. starosrpski

G. боѣре 528

кодѧ, кодѧ 718

G. гробѧ, L. въ гробѣ/въ гробѣ/гробѣ 527

жѣвот 718

лице 718

pres. 3. jd. наоѣтитъ 128

a. сѣлы 527

pres. 3. jd. сътворѣтъ 128

pres. 3. jd. творѣтъ 128

pres. 3. jd. оѣтитъ 128

2.3. srednjobugarski

сждѣти, pres. 2. jd. *сждиши*, *l*-part.
m. jd. *сждишь*, *ж. jd. сждиша*, sr. jd.
сждило, *т. мн. сждиши*, imp. 2.
jd. *сжди!*, 2. mn. *сждише!* 476

A. въ_мѧ, за_мѧ 311

годѣна, g. *годѣнь* 276

I. тобоѧ 398

2.4. srednjobugarski (starotrnnavski)

GL. dv. бокоѣ 133

вѣно 134

вннѧ 133, A. вниж 134, na. внигы 133–
134

гѣтово 134

d. градѣмъ 134, i. градъ 134

G. грѣха, n. грѣси 133, d. грѣхѣмъ, i. грѣхы
134

G. двѣри 133

женѧ 133–134, a. жѣны 133, A. женж 134

конѣць 133, G. концѧ 133

G. крѣве 133

любѣгы, A. любѣвь 133

na. перѧ 134

G. пѣти 133

ребрѣ 133, na. ребрѧ 134

ржкѧ 133

сѣло 133, сѣло 134

G. словесе/словесе, n. словеса 133

сжѣтити, part. m. jd. сжѣдѧль 464

творѣти, aor. 1. jd. творѣхъ, imp. творѣ,
part. m. jd. творѣль 133–134

чѣло 134

2.5. staropoljski

pres. 1. mn. *bandzeem* 293

- l-part. m. jd. biégł* 431
- chwali!* 89
- grzech* 242
- przystępić, prez. 2. jd. przystąpisz* 474
- sędzić, prez. 2. jd. sądisz* 474
- trawa* 89
- wiátr* 332
- 2.6. staročeški**
prez. 1. jd. беру, 2. jd. бѣреš 411
- ciesta* 227
prez. 1. jd. chocu, 2. jd. chóceš 411
- čas* 227
- desět, G. desěti, desieti* 433
prez. 2. jd. déřeš 411
dole 410
dúbrava 467
dúha 434
- jiehně* 226
jiezva 227
- kníha* 227
- prez. 2. jd. možéš* 113, 411, 2. mn.
možéme 293
- náležěti* 458
nástáti 458
aor. 1. jd. nesech, 3. mn. nesechu 367
- prez. 2. jd. péřeš* 411
pět, G. pěti 433
- pieha* 227
plíva 227
plúh 227
přidržěti sě 458
přiležěti 458
přináležěti 458
příslušěti 458
- rák* 228
řása 434
prez. 1. jd. řevu, 2. jd. řéveš 411
róh 408
ryba 227, I. *rybou* 227
- slína* 227
slúka 227
snábděti 458
stráka 87
stonati, prez. 1. jd stoni, 2. jd. stúneš
 411
- úzda* 434
- prez. 1. mn. vedéme* 293
viesti 431
vietr, G. vietru 227
vína 434
- záležěti* 458
záviděti 458
prez. 2. mn. zpěrete 411
- prez. 2. jd. žéřeš* 411
- 3. BALTIJSKI JEZICI**
- 3.1. staropruski**
A. aīnan/ainan 141
boūt 141, *prez. 2. jd. assai, essei* 549
a. āusins 141

dessīmts 141*A. dūsin* 74prez. 3. jd. *ēit* 141*A. gennan* 141*insuwis* 465*laygnan* 195*lunkan* 170*A. mērgan, d. mergūmans* 141*mūti* 140*g. noūson* 72*pintis* 204*A. rānkan* 140*semmē* 141*spīgsnā, A. spīgsnan* 141*soūns* 141*swītas* 74*wijrs* 140**3.2. starolitavski***ašvā* 154, 167, G. *āšvos* 154*dēbesis* 162*G. dukterés* 200*sēsuo* 167<*súnus*> /*súnus*/ 181, 199, G.<*sunaús*> /*sūnaūs*/ 181, d.<*sunums*>, i. <*sunumis*> 181**3.3. litavski**²⁹¹⁸*akìs* 202*ākmuo, akmuō* 167, A. *ākmenį* 136, 167*algà* 168*anàs* 202, 215*árklas* 169, 179*āštras* 169a. *aūšį* 141*avìs, A. āvį* 176*bagótas* 72, 415*bérnas, n. bernaĩ, a. bérnus* 138*blusà* 137, 143, 154, 167, 527, G.*blūsos* 137, 154, 527, D. *blūsai*137, A. *blūsą* 137, 143, 167, L.*blūsoje, I. blusà* 137, n. *blūsos* 96,137, g. *blūsų, d. blūsoms, a. blusàs,*l. *blūsose, i. blūsomis* 137*brādas* 173*buřlas* 448*būti* 141, prez. 2. jd. *esi* 549, imp. 2. jd.*būk!* 135*dāgas* 168*dantìs, g. dantū* 212*dárbas* 167*dēgti* 136*dīēvas* 168, g. *dievū* 364, d. *dievāms*200, l. *dievuosè* 200, 364*dīeveris* 534*draūgas* 173, 669*duktē* 159, 165, 168, 198–199, 234,534, 541, G. *dukteřs, D. dūkteriai*199, A. *dūkterį* 198–201, 234,n. *dūkters* 199, *dūkterys* 200, g.*dukteriū, d. dukterims* 199, a.*dūkteris* 159, 199, l. *dukterysè, i.**dukterimis* 199*dúona* 135*dūrys* 212*dvāras* 169, 209²⁹¹⁸ Dosta riječi koje se u poredbeno-povijesnoj literaturi citiraju kao »litavske« su za-pravo starolitavske, dijalektalne ili danas zastarjele.

- dēti* 177
dēklas 177
dūgnas 184
n. dūmai 165

eīti 141
ēžis, ežys 404

galvā 78, 137, 143, 147, 170, 200, 527, G. *galvōs* 137, 200, 527, 535, D. *gālvai* 137, A. *gālvā* 137, 143, 147–148, 167, 200, L. *galvojē*, I. *gālvā* 137, n. *gālvos* 137, 200, g. *galvū* 137, 200, 364, d. *galvōms* 137, 535, a. *gālvās* 137, 143, 200, l. *galvosē* 137, 147, 525, i. *galvomīs* 137, 525
gātavas 97, 106
gařdas 171, 173
gēras 215, ž. *gerā* 78, 136, 544, odr. m. *gerāsis* 215, ž. *gerōji* 78, 136, 544
gērti 179
grindā 169
gývas 161, 168

-iena 185
-iēnē 185
ieva 180
ilgas 181
-iniņkas 508
išdaga 317

jūngas 210

kainā, káina 179
kāklas 209
kāltas 135
kāltas 135
katrās 202
kaņkalas 444
kiřmis, kirmis 167
kóvarnis 506

lāngas 170

lankā 143, 169
ledūs 169, 174
līdzas 184
lúobas 174
lúsis 169

maišas 168, 173
mēdis/mēdžias 210
medūs 169, 173, 202, G. *medaūs* 181
míelas 169
miglā 167
mīlžti, prez. 3. jd. *mélž(i)a* 511
mintīs 168, 508
mōčeka 72, 415
mokyklā, A. mokýklā 167
mótē 78, 143, 147–148, 181, 669, dij. *motē* 182, I. *móterimi* 182
muņdras 146, 148

nagā 169
naktīs 234
nēšti 136, prez. 3. jd. *nēneša* 136, nt-part. *nešāš* 534
nósis 212
nýtis 169

G. *pādo* 96
pagálba 317
pántis 179
pāsaka 317
pavažā, pavāža, pāvāžā 138
pēkus 210
piešimas 423
piktas, odr. *piktāsis* 202
pilis, pilis 167
pīlnas 181
piřštas, n. *piřštai*, a. *piřštūs* 137
pūstyti 415, 464

rāgas 173
rankā 107, 135–136, G. *raņkos* 107, A. *raņkā* 136, 146, 148
rātas 136, 167

n. *raupaĩ* 210

režas 174

n. *sakaĩ* 174

prez. 2. jd. *sāko*, neg. prez. 2. jd. *nesāko* 137

imp. 2. jd. *séděk!* 135

sesuō, sēsuo 167

sietas 169

skiētas 169

sniēgas 135, 173

spařnas 184

stōnas 174, 210

sūdyti 464

sūnūs 161, 165, 173, 181, 199, 234,
G. *sūnaūs* 199, 537, D. *sūnui* 199,
A. *sūnu* 141, 199, n. *sūnūs*, d.
sūnūms, a. *sūnus*, l. *sūnuosē, i.*
sūnumīs 199

suprāsti 136

šakà, G. *šakōs* 138

dij. *šàkà*, G. *šàkuōs* 138

šāmas 169

šárka 169

šiáurē 639

širdīs 212, 245, *šird-ì-s* 245, A. *širdĩ*
245

šiřsti 245

šuō 212

tautà 168

ùgnis 146, 148, 169

vaĩkas, n. *vaikaĩ*, a. *vaikūs* 138

vanduō 167, 200, 534, G. *vandeņs*
200, A. *vādenĩ* 167, 200, n.

vādenys, g. *vādenũ*, a. *vādenis*
200

vālas 167

valià 326

vapsà 169

várna 107, 136–137, G. *várnos*
107, 137, D. *várnai*, A. *várnq*, L.
várnoje, I. *várna*, n. *várnos*, g.
várnũ, d. *várnoms*, a. *várnas*, l.
várnose, i. *várnomis* 137

vāškas 174

vaĩkas 210

vařgas 173

vařnas 136, 508

prez. 2. jd. *vedi* 549, prez. 3. jd. *vēda*
136, prez. 3. jd. *nēveda* 136

vēžti 136

viēkas 174

A. *viēnq* 141

vìlkē 136

vìlna 167–168

vilķas 136, 174, n. *vilkaĩ* 181, i.
vilkaĩs 107

výras 137, 139, 161, 180, n. *výrai*, a.
výrus 137

-*ýna* 185

-*ýnas* 185

-*ýné* 185

zérkolas 415

žam̃bas 167, 173, 210

žiemà 135–137, 169, 178, *žeimà* 147,
G. *žiemōs* 136–137, D. *žiemai* 137,
A. *žiemq* 135, 137, 143, 147–148,
178, L. *žiemojē*, I. *žiemà*, n.

žiemōs, g. *žiemũ*, d. *žiemóms* 137,
a. *žiemàs* 137, 143, l. *žiemosē*, i.
žiemomis 137

žolē 326

žvaĩgzdē 169

žvērīs 171

3.4. latvijski

pret. 1. jd. *apsēju* 139

āré 139

ārkls, ařkls 179

- bāba* 169
blusa, A. *blusu* 143
bagāts 72
brāukt 139

ceļt 139

daikts 140
dařbs 139
diēveris 534
draūgs 140, *drāugs* 140, 669
dzērve 139
dzīvs 168

gaļva 143, 147, 170, A. *gaļvu* 143,
147–148, a. *gaļvas* 147, l. *gaļvās*
147
grīva 178

iēnaīds 140
iēva 180
īlgs 181
īlgāki 147

jūgs 210

kaūt 161
kùokalis 444

komp. *labākais*, sup. *vislábākais* 139
laīdit 140
laīks 139
luōbs 174
luōgs 139, 170
luōks 139
lùoks 139
lūšis 169

māte 72, 143, 147–148, 181
miērs 173
mīļš 169

nāss 212

nekās 139
nīts 169
nuōgs 168

pīlsētniēks 140
pīlns 169
plānākā 147
pùostit 464

raūgs 140
rùoka 139, 146, A. *rùoku* 148

pret. 1. jd. *sēju* 139
pret. 1. jd. *sēju* 139
siēts 169
siřds 212, 245
smařds 170, 173
spļaut 161
stāt 210
stiřna 139
strādīgs 140
sùodit 474

traūks, *trāuks* 140

uzrēiz, *uz_reizi* 139

vārna 134
vīrs 139, 180
vīlna 167

ziēma, G. *ziēmas* 143, A. *ziēmu* 143,
147–148

4. STARI INDOEUROPSKI JEZICI

4.1. staroindijski

adán, GAb. *adatás*, D. *adaté*, A.
adántam, L. *adatí*, I. *adatá*,
n. *adántas*, g. *adatām*, dab.

- adádbhyas*, a. *adatas*, l. *adátstu*, i. *adádbhis* 152
 I. $\alpha^3gnī^1nā^2$ 150
 i. *agninā* 149, *agninā*, *agninā*, *agninā* 150
ajā, G. *ajāyās*, D. *ajāyai*, A. *ajām* 150
ákṣi, G. *akṣnás* 152
amṛta- 153
ankás 508
aṅkurás 157
 a. *āpas*, *apás* 151
ásmā 167
 prez. 1. jd. *ásmi* 204, 2. jd. *ási* 549, 1. mn. *smás* 205
ásthi, G. *asthnás* 152
ásvā 150, 154, 167, GAb. *ásvāyās*, D. *ásvāyai*, A. *ásvām* 150
ásrk, G. *asnás* 163
aṣṭáu 154, 211, *aṣṭá* 154, i. *aṣṭābhís* 211
 G. *ávyas* 150
 aor. 1. jd. *ayaukṣam* 205

bāhús 164, 209
 prez. 1. jd. *bhārāmi*, 2. jd. *bhārasī*, 3. jd. *bhārati* 152, 2. mn. *bhāratha* 205, impf. 3. jd. *ābharat* 152
bhrātā 151, 153–154, 159, 164, 206, G. *bhrátur*, D. *bhrátre*, A. *bhrátaram* 151
 part. *bhūtás* 161
bhūmis 154

ca 150
 perf. 1. jd. *cakára*, 1. mn. *caṅmá* 204
cakrá- 160, A. *cakrám* 209
catváras 164
cid 208
citti- 150

dán, GAb. *datás*, A. *dántam*, I. *datá*, a. *datás*, i. *dadbhis* 212
dāntás 154
dádhi, G. *dadhnás* 152

dáru 149, 162
dása 152, 154, 211, dab. *dasábhyas*, l. *dasásu* 152, i. *dasábhis* 152, 211
devás 149–150, 168, 206, G. *devásya*, D. *deváya*, A. *devám*, V. *déva!* 150, d. *devébhyas*, l. *devéšu* 200
dhís, GAb. *dhiyás*, D. *dhiyé*, A. *dhiyam*, L. *dhiyí*, I. *dhiyá*, n. *dhiyas*, g. *dhinám*, d. *dhībhyás*, a. *dhiyas*, l. *dhīśú*, i. *dhībhís* 151
dhūmás 153–154, 164–165
dīrghás 181
divé-dive 150
duhitá 153, 159, 165, 168, 198–199, GAb. *duhitúr*, D. *duhitré* 199, A. *duhitáram* 198–199, 201, n. *duhitáras* 199, 201, g. *duhitṛṇám*, dab. *duhitṛbhyas*, a. *duhitṛn*, l. *duhitṛśu*, i. *duhitṛbhís* 199
dvār-, A. dv. *dvārā*, n. *dváras*, *dúras*, a. *dváras*, *dúras*, *dúras*, 212
dvāra- 96, *dvāram* 169, 209
dvá, G. *dváyos* 211
dvádaśa 211
dyáus 204, G. *divás* 204, 206

ékādaśa 211
 prez. 1. jd. *émi* 152, 204, 2. jd. *éši*, 3. jd. *éti* 152, 1. mn. *emasī* 150, *imás* 204, *imás(i)*, 2. mn. *ithá(na)*, 3. mn. *yánti* 152

gáus 155, *gáus* 211, GAb. *gós*, D. *gáve*, A. *gám*, L. *gávi*, I. *gávā*, n. *gávas*, g. *gávām*, d. *góbhyas*, l. *góśu*, i. *góbhis*, NA. dv. *gávā*, GL. dv. *gávos*, DAB. dv. *góbhyām* 212
gha, *ha* 150
gharmás 203
grīvā 154, 178–179

ha 150
hí 208
hṛd-, GAb. *hṛdás*, D. *hṛdé*, L. *hṛdí*, I. *hṛdá* 212, l. *hṛtsú*, i. *hṛdbhis* 212

íd 208

jámbhas 167, 173, 210

jīrṇás 176

jīvás 161, 168

perf. 1. jd. *jujóša* 159, 204, 1. mn.

jujušmá 160, 3. mn. *jujušúr* 204

jyótsnā 153

jānu 162

kālás 153

katarás 164

kšapá 154

kštrám 154

kṛmis 167

A. *mā* 150

mádhu 169

mádhya 210

māṃsám 154, 168

mánthā, I. *mathá* 201

mánus, GAB. *mános*, D. *mánave*, A.

mánum 151

marká- 153

mártyas 154

máti- 150, N. *matís* 150, 168, GAB.

matés, D. *matáye*, A. *matím* 150, g.

matīnām 151

mātá 72, 153, 159, 176, 181, 206, G.

mātúr 206

mešás 168, 173

mṛtá- 153

nábhas 162, 164–165, 206, GAB.

nábhasas 206

nagnás 168

náva 152, 154, 211, dab. *navábhyas*

152, i. *navábhis* 152, 211

nīḍá- 184

ni-dāghás 168

nāma 162

L. *nasí*, I. *nasá*, NA. dv. *nāsā*, G. dv.

nasós 212

páñca 152, 164, 211, i. *pañcábhis*
152, 211

pánthā- 151, N. *pánthās* 151, 201,

204, GAB. *pathás* 152, 204, D.

pathé, A. *pánthām*, L. *pathí*, I.

pathá, n. *pánthās*, g. *pathám*, a.

pathás, l. *pathíšu*, i. *pathíbhis* 152

pārás 203, 209

paraśús 164

parṇám 184

pásu 210

pát 151, 163, 206, GAB. *padás* 151,

206, D. *padé*, A. *pādam*, L. *padí*,

I. *padá* 151, n. *pādas* 151, 163, g.

padám 151, 163, dab. *padbhyas,

a. *pādás*, l. *patsú*, i. *padbhís* 151

pátis, GAB. *pátes*, D. *pátye*, A. *pátim*
150

páttram 184

peśalás 157

pitá 150–151, 159, 164, 205, G. *pitúr*

151, D. *pitré*, 205, A. *pitáram* 151,

205, V. *pitár!* 150

prez. 3. jd. *piṃśáti* 423

púmāṃs- 151, N. *púmān* 152, 201, G.

pumśas, A. *púmāṃsam*, l. *pumśú*

152

pūrṇás 181

rájas 157

rasá, A. *rasám* 202

ráthas 167

rātrī 153

rudhirás 157

ṛkšas 205

sama- 150

sapátnī 154

saptá 152, 154, 205, 211, i. *saptábhis*

152, 211

sómas 203

sthálam 171

sthānam 210

sūnús 151, 161, 165, 173, 199, GAB.

sūnós, D. *sūnáve*, A. *sūnúm* 151,

- 199, n. *sūnāvas* 199, g. *sūnūnām*
 151, dab. *sūnúbhyas*, a. *sūnūn*, l.
sūnúsu, i. *sūnúbhis* 199
svāsā 167
śákti- 150
śankús 209
śrávas 203
śrutás 203
súryas 154
śát, i. *śadbhis* 212
śvā, G. *sūnas* 206, 212, A. *śvānam*,
 I. *śúnā*, NA. dv. *śvānā*, n. *śvānas*,
 dab. *śvábhyas*, a. *sūnas*, i. *śvábhis*
 212
śvetá- 173
- prez. 1. jd. *tudāmi*, 2. jd. *tudási*, 3. jd.
tudāti 152
tūlam 170
tráyas 152, 211, d. *tribhyás*, a. *trīn*, l.
triśú, i. *tribhis* 152
tr̥pti- 150
t̥ṇa- 96, N. *t̥ṇam* 170
- L. *udáni* 162
úrṇā 167–168, 205
- váhas* 210
vālas 153
vānam 170
vápras 154
vāras 167
varútram 157
 perf. 1. jd. *vavárta*, 1. mn. *vav̥rtimá* 160
 perf. 1. jd. *véda* 204
vidhávā 200
 perf. 1. jd. *véda*, 1. mn. *vidmá* 204
vīrás 161, 180
v̥ka- 153, N. *v̥kas* 149–150, 205–
 206, G. *v̥kasya*, A. *v̥kam*, D.
v̥kāya 150
- yákr̥t*, GAb. *yaknás* 152
yātám 168, 179
- yugám* 164, 210
- 4.2. avestički**
aməša- 153
mahrka- 153
mərəta- 153
vəhrka- 153
- 4.3. starogrčki**
 ἀγκυλός 157
 ἀγκύλος 157
 ἄγνυια 201, G. ἀγνυιάς 201
 D. ἀγρῶ 155, n. ἀγροί 156, NA. dv.
 ἀγρώ 155
 ἄγυια 158, G. ἀγυιάς 201
 ἄκρος 169
 ἀλφή 168
 d. ἀνδράσι 157
 ἄνθρωπος, G. ἀνθρώπου 156
 ἀρήν, G. ἀρνός, A. ἄρνα, 158, 200,
 D. ἀρνί 158, n. ἄρνες, g. ἀρνῶν, a.
 ἄρνας 200
 ἄρκτος 205
- βασιλεύς 205
 βοῦς 155
- γλώττᾱ, G. γλώττᾱς 156
 γόμοφος 173, 210
 γόνυ 162
 γυνή, G. γυναικός, A. γυναῖκα 158
- δέκα 211
 δόρυ 162
 δύω 211
 δώδεκα 211
 δῶρον 155, G. δῶρου 156
- aor. 1. jd. ἔζευσα 205
 aor. 1. jd. εἶδον 205

εἰμί 157, 205, ἔστι 205

εἶμι 205

ἔλυτρον 157, 201

ἐνδεκα 211

ἐννέα 211

ἕξ 211

ἑπτά 205, 211

ἔρεβος 157

ἔρυσθρός 157

n. ρόχοι 210

Ζεύς 155, 204, G. Διός 204

ζυγόν 155, 164, 210

ἠδύς, G. ἠδέος, D. ἠδεῖ, A. ἠδύν 158

θεά 158, G. θεᾶς 155, 158, D. θεᾶ, A.

θεᾶν 158, a. θεᾶς 155

θεός, G. θεοῦ, D. θεῶ, A. θεόν 158

θήρ, G. θηρός 158

θυγάτηρ 159, 165, 201, G. θυγατρός
158, 159, 200, A. θυγατέρα/θύγατρα
159, 200–201, V. θύγατερ! 159, n.
θυγατέρες 159, 200, θύγατρεις 158,
200–201, a. θύγατρας 159

θῦμός 164–165

L. Ἴσθμοῖ 156

κλέος 203

κλυτός 203

κόγχος 209

κύκλος 160, 209

κύων, G. κυνός 206, 212

λευκός 157

λεῦκος 157

λίνον 170

λύκος 158, 205, G. λύκου, D. λύκω, A.
λύκον 158

μάχη, G. μάχης, D. μάχη, A. μάχην 158

μέθυ 169

μέσον 210

μῆν 155

μήτηρ, G. μητρός 159, 206, A. μητέρα,
V. μητερ! 159

μῦς 155

νέος 155

νέφος 162, 164–165, 206, G. νέφεος
206

ὄγκος 508

οἶη 180

n. οἶκοι, L. (pril.) οἶκοι 156

ὀκτώ 206, 211

ὀλκός 210

ὀμίγλη 96, 167

ὀμφαλός 157

ὄνομα 162

οὐρανός 157

πάτος 204

πατήρ 150, 155, 158–159, 164, 205, G.
πατρός, D. πατρί 158, A. πατέρα 158,
205, V. πάτερ! 150, 205, d. πατράσι
206

πέλεκυς 164

πέντε 164, 211

πήχυς 158, 164, 209, G. πήχεως, D.
πήχει, A. πήχυν 158

πλησιός 157

ποικυλός 157

ποινή 179

πόλις 155, 158, G. πόλεως, D. πόλει, A.
πόλιν 158

πόντος 204

πόρος 203, 209

ποταμός (eol. πόταμος) 157

πότερος 164

πούς 158, 164, G. ποδός, D. ποδί, A.
πόδα, n. πόδες 158, g. ποδῶν 158,
163, d. ποσί 158, a. πόδας 151, 158,
163

πτερόν 184

σκολιός 157
σῶμα, G. σώματος 156

τέτταρες 164
τίς 155
τομός 156
τόμος 156
τριῖς 211, d. τρισί 157
τροχός 156
τρόχος 156

ὔδωρ 162
υἰός 158
ὔπνο- 96

φάος 155
prez. 2. jd. φέρεις 549, 2 mn. φέρετε
205
φορός 156
φόρος 156
φραάτηρ 158–159, 164, 206, G.
φραάτερος, D. φραάτερι, A. φραάτερα
158
φυγή, D. φυγή 155
φώρ, G. φωρός 158
φώς 155
φῶς 155

χείρ, D. χειρί 163

ψύλλα 96, 154, 167

ῥόν 168

4.4. latinski

-ārius 194
Apsarum 105

Cattarum 105
civitāte- 216, 623

Drāuus 105

futurus 161

grānum 176

Massarum 105
māter 72, 176
missa 105
mōns acūtus 73, 623

ollī 303

G. pedis 206
pōns 204

Rōma 105

Salōna 105
Sāuus 105

uir 161
uīuus 161

4.5. umbrijski

veir- 161

4.6. oskički

bivus 161

4.7. gotski

ahana 160
aīhwa-tundi- 160
-areis 194

broþar 159, 164, 206

fadar 159, 164, 205
faīhu 210
fidwor 164

gabaúrþs 160

huhrus 160*hvaþar* 164*mimz* 168*qius* 161*sibun* 205prez. 1. jd. *im*, 3. mn. *sind* 205*speiwan* 161*sunus* 161*tunþus* 160*þiuda* 168*waír* 161*waírþan*, pret. 1. jd. *warþ*, 1. mn.*waúrþum* 160*weinagards* 461**4.8. staronordijski***hár* 209*hestr* 160*hungr* 160*át* 170**4.9. starovisokonjemački***agana* 160*-ari* 194*dah* 170*giburt* 160*haso* 160*hengist* 160*hlid*, (*h*)*lit* 160*houvan* 161*kôs* 159, 204pret. 3. jd. *kôs*, 3. mn. *kurum* 204*sōde*, *sōte* 160*spīwan* 161*teil* 170**4.10. staroengleski***cú* n. *cy*, *cye* 212*cwēad* 170*hara* 180*hēawan* 161*hweogul*, *hweowol* 160, *hwēol* 209*móдор* 181, 206*nosu* 212*seada*, *seaba* 160*spīwan* 161*sunu* 161*weorþan*, pret. 1/3. jd. *wearþ*, mn.*wurdon* 160**4.11. staroirski***fer* 161*máthir* 176*olc* 206*ro-both* 161**4.12. hetitski**prez. 1. jd. *dāḫḫe*, 1. mn. *tumēni*, 2.mn. *dattēni* 163*ēšḫar*, G. *išḫnāš* 163prez. 1. jd. *ētmi*, 3. mn. *atanzi/atānzi*
205

- gēnu* 162
- n. idālawēš* 162
- keššar*, DL. *kišš(a)rī* 163
- kuitman* 162
- kuitmānas* 162
- kūnaš* 206
- lāman* 162
- ne-e-pí-iš, ne-pí-iš, nēpiš* 162
- pad(a)-* 163
- g. padān*, a. *pāduš* 163
- tāru* 162
- tēkan* 162–163, G. *taknāš*, DL. *taknī* 163
- wātar*, DL. *witēni*, na. *widār* 162
- 4.13. toharski B**
- yákwe*, G. *yākwéntse* 149
- 5. SUVREMENI INDOEUROPSKI JEZICI**
- 5.1. afganski/pašto**
- áspa* 154, 167
- atá* 154
- bón* 154
- gərvá* 154
- lás* 154
- nó* 154
- ovó* 154
- pīnzó*, dij. *pínzə* 154
- špá* 154
- wáwra* 154
- wrəža* 154, 167
- záma* 154
- 5.2. jidga**
- avdó* 154
- āščó* 154
- los* 154
- nōu* 154
- pān(ʹ)š* 154
- sóuno* 154
- xʹšđvó* 154
- wárfo* 154
- γurvó* 154
- 5.3. šina**
- báali* 153
- dií* 153
- duúm* 153
- kaál* 153
- maá* 153
- ráati* 153
- yúun* 153

záa 153**5.4. dameli***brà* 154*bùm* 154*çhír* 154*dán* 154*dúm* 154*màč* 154*más* 154*sèr* 154**5.5. talijanski***anello* 575*loggia* 410*mare* 236*quarto* 557*quattro* 557**5.6. njemački***-er* 194*Kind* 73*Messing* 508*werden* 160**5.7. švedski***hugga* 161**5.8. engleski***feel* 135*nose* 173*possess* 159*possible* 159*shit* 135**5.9. velški***byw* 161**6. PRAJEZICI****6.1. praslavenski²⁹¹⁹****áblonъ* 503, **abolnъ* 282–283, 503**-ǎča* 194, 320, 323, 466**-ačъ* 192, **-ǎčъ* 194, 372, 498, **-ak-j-ъ* 195**-ačъ/-ača* 194**-ǎčъskujъ* 566**ǎgne* 357**-ǎkъ* 498, 566**-ǎnъ* 507, 510, **-ǎnъ* 188**-ǎra* 194, 466**-arjъ/*-ar(j)ъ/*-arъ* 194, **-ar-j-ъ* 195, **-arъ* 508, **-arъ* 194, 372, 498**arǎmъ* 442

²⁹¹⁹ Prijedložne i druge sveze (poput **na darъ* i sl.) se u pravilu navode abecedno prema osnovnoj riječi (**darъ*), a ne prema prijedlogu/čestici (**na*, **ne* itd.), osim kad stoje zasebno ili u iznimnim slučajevima. Abecedni poredak: *e, *ě, *ę i *o, *q (poluglasi dolaze nakon ostalih vokala: *ъ, *ь). Ovdje ne navodimo samo praslavenske riječi u strogom smislu, nego i neke pretpraslavenske i neke postpraslavenske riječi.

- *-arъ 194
 *-arъ/-ara 194
 *asīka 468
 *astrębъ 507–508, *ástrębъ 281, 284,
 *ástrębъ/ъ 505
 *ášterъ 412
 *-átъ 466
 *-áva 320, 323, 461, 467
 *ávorъ 412, 640
- *ba 460
 *bába 72, 93, 95, 169, 219, A. *bábq
 93
 *bábica 95
 *bábinъ 524, 573
 *bábъskъjъ 95
 aor. *basъ 367
 *bávitī 317, 508, 525, *l*-part. m. jd.
 *bávilъ 508
 *bedrō 115
 *bérza 224
 *besěda 230
 *bezbōrdъ 317–318
 *bědъno 115
 *bělīna 76, 106, 363, 364, 372,
 *bělina 76, 106, 363
 *bělo/*běló 97
 G. *bělōsti 447
 *bělъcъ 424, G. *bělъca 424, 443
 *bělъjъ 97, *bělъjъ 109
 *běžati 494
 *bíčъ 218
 *bíti 102, aor. 2/3. jd. *bí, *en*-part. N.
 m. *bъjēnъ 102
 *blъxa 143, *blъxá 143, 154, 167, A.
 *blъxq/*blъxq 143
 *bobitъ 190, G. *bobitā 190–191,
 *bobitā 191
 *bōbъ 68, 82, 95, 107, 190, 627–628,
 G. *bōba 67, 107, *bobā 67, 107, D.
 *bōbu/*bobú 107
 aor. 1. jd. *bodoxъ 364, 367, *l*-part. ž.
 jd. *bōdla 399, *bodlá 398–399
- *bōgrъ 68, 73, 76, 82–83, 103, 202,
 218, 231, 234–235, 334, 363, 373,
 622–623, 626–627, 630–631,
 *nī bogъ 248, G. *bōga 105–106,
 230, 232, 251, 526–527, 532, 627,
 *bōga 111, *ōtъ boga 230, D. *bōgu
 532, L. *bōžě 532, I. *sъ bogomъ
 236, g/l. dv. *bogū 534, 541, n.
 *bōži 532, g. *bogъ 363, *bogъ
 534, 537, d. *bogomъ 364,
 *bogomъ 111, a. *bōgy 110, *bōgy
 532, l. *božěxъ 364, *božěxъ 110,
 i. *bogŷ 68, 76–79, 364, 371, 526,
 530, 531, 534, 540, *bogŷ 110,
 *bogŷ 540, *bogŷ 68, 371, *bogŷ
 295, *sъ bogŷ 363, 371, 540
- *bogátъstvo 334–335, 591
 *bogátъ 72
 *bojāti 340
 NA. dv. *bōka/*boká/*bokā, *nā boka
 104, G. dv. *bokú 133
 *bōje 116, 217, 381, 395, 412
 *bōlestъ 232–233, G. *bōlesti 433
 *bolgrъ/*bōlgrъ/*bōlgrъ 449
 *bōlto 216, 241, A. *vъ bōlto 145
 *bōltъnъ 336, ž. *bōltъna 336
 *bolzína 468
 *bolžēnъ 449, ž. *bōlžēna/*bolžēna
 449, sr. *bolžēno 449
 *bolžiti 449
 *bōlž-jъ(š)- 102
 *bōlъ 409
 *bōlъnъ 263, sr. *bōlъno 555
 komp. *bōlъjъ, sr. *boļé/*bōļę 109, kosi
 padeži *bōļěš- 395
 *bordā 427, 429–430, G. *bordý,
 D *bōrdě, A. *bōrdq, V. *bōrdo!,
 L. *bordě, I. *bordojq, NA. dv.
 *bōrdě, GL. dv. *bordū, GI. dv.
 *bordāma, na. *bōrды, v. *bōrды!,
 g. *bordъ/*bōrdъ, d. *bordāmъ, l.
 *bordāxъ/*bordāxъ, i. *bordāmi 429
- *borīkъ 112
 *boriti 120
 *boritъ 112

- *Bornīmīrъ 503
 *borniti 439
 *bōrzdā/*borzdā 426
 *bosonōgъ 318
 *bostī 179, 548, sup. *bōstъ 232,
 l-part. ž. jd. *(pro)bōdla 399, 545
 *Bosъnъcъ 566
 *bōsъ 232, 674, 770, *bōsъ 109, 117,
 ž. *bosā 770, sr. *bōso 770, odr.
 m. *bosъjъ 215, 340, *bosъjъ 109,
 *bosъjъ 340, 770, ž. *bosāja 78,
 340, *bosā 340, sr. *bosoje 341
 *bōbъnъ 238–239, 242–243, G.
 *bōbъna 242–243, A. *nā_bōbъnъ
 242
 *brātrъ 357, *brāt(r)ъ 218
 *brēgъ 560, i. *brēgъ 75
 *brīdъkъ, sr. *brīdъko 266
 *brīsati 288, prez. 2. jd. *brīsješъ,
 *brīššešъ, *brīšešъ 293, an-part. N.
 m. *brīsanъ 287, 294
 *brъvъno 424
 *budīti 477
 *būky 336–337, 394, G. *būkъve 336,
 A. *būkъvъ 336
 *būfa 216, 326
 *būsenъ 248
 *bŷstrъ 183
 *bŷti 773, nesvrš. prez. 1. jd. *jēsmbъ
 562, 729, 773, *jesmbъ 205, 365,
 773, 2. jd. *jesi 773, *jesī 549, 3. jd.
 *jēstъ 107, 773, *jè(stъ) 729, *jestъ
 107, 205, 364, 370, 773, *jestъ
 365, 1. mn. *jesmò, 2. mn. *jestè,
 3. mn. *sotъ, *sotъ 773, svrš. prez.
 1. jd. *bōdō 770, 2. jd. *bōdešъ 239,
 770, 3. jd. *bōdetъ, 1. mn. *bōdemo
 770, 2. mn. *bōdete, prez. 3. mn.
 *bōdōtъ 771, aor. 2/3. jd. *bŷ 240,
 526, l-part. m. jd. *bŷlъ, ž. jd.
 *bylá, sr. jd. *bŷlo 773
 *Bъlgаръka 515
 *bъzъ 410
 sup. *bъratъ 227, aor. 2/3. jd. *bъra
 234, prez. 1. jd. *berō, 3. jd.
 *bērōtъ 411, 1. dv. *berevē, imp. 1.
 dv. *berīvē 295, *ī_nabъralъ 268
 na. *bъrda 528, 531, *ī_bъrdā 590,
 *na_bъrdā 531
 *bъrkъ 416
 *bъrlogъ 449, *bъrlōgъ 443, 448–449,
 G. *bъrloga/*bъrlōga 449
 *bъrvъno 421, 424
 *cēditi 485, *cēdīti 477
 *cěná 179, *cěná 428, *cěna 192, A.
 *cěnō 179, 192
 l-part. m. mn. *cěpili 267
 *cъsāgъ 218
 *Cъvъtātъ 216, 623
 *čāša/*čāšā 326
 *čeló 184
 *čējadъ 509
 *čējūstъ 509
 *čērъ 365
 *čēršъna 335
 *česāti 109, 287, prez. 2. jd. *česješъ
 381, *čēšešъ 371, 2. mn. 109,
 l-part. ž. jd. *česala, *česāla 314,
 an-part. N. m. *česanъ 120, 122,
 287, 294, *čēsānъ 111, *česanъ
 111, 294, *česanъ 120
 *četvъrtъkъ, G. *četvъrtъka 732
 *četŷre 732
 *čēdo 73
 *čētī 430
 l-part. m. jd. *čīnilъ, ž. r. *čīnilā, sr. r.
 *čīnilo
 *čīnīti 94, 418, 451, 464, 468, prez. 1.
 jd. *čīnō 188, 2. jd. *čīnišъ/*čīnišъ
 94, 107, 2. mn. *čīnitè 94,
 imp. 2/3. jd. *čīnī!/*čīnī!/*čīnī!,
 1. mn. *čīnīmo!, 2. mn.
 *čīnītel!/*čīnīte!/*čīnīte! 549
 *čīstīti 516–517, prez. 2. jd. *čīstišъ
 278, 286, 294, 508, 630
 *čīstъ 560, odr. *čīstъjъ 279
 aor. 2/3. jd. *čŷ 526

- *čudo 560
 *čь 235
 *čьlověкъ, G. *čьlověka 35, D.
   *čьlověku 301
 *čьrnina/*čьrnīna 185–186
 *čьrnъ 185–186, 770, ž. *čьrná, sr.
   *čьrnó 770, odr. *čьrnъjъ 113, 770
 *čьrvèнь 443, 449, 452–453, ž.
   *čьrvèná 449, sr. *čьrvèno 449,
   452
 *čьrvъ 452
 *čьсть 223
 *čьстьнь 223
 *čь(to)/*čьto/*čьto/*čьto 235

 prez. 2. jd. *dajěšъ 551
 *dalekó 463
 *dārъ 230, 239–240, *nā_darъ 230
 *dāti 179, 182, *dati/*dati, sup. *dātъ
   182, prez. 1. jd. *ne_dāmъ 347,
   2. jd. *dasi 370, 551, 3. jd. *dastъ
   365, 1. mn. *damó 370, 551, *l*-part.
   m. jd. *dalъ 526, *dālъ 182–183,
   *dālъ/*dalъ 182, ž. jd. *dala 526,
   *dāla 182, 184, *dalá 182–183,
   *dala 182, *l*-part. ž. jd. *(pro)dala
   62, sr. jd. *dalo 526, *dalo 182,
   184, *dalo, m. mn. *dali, ž. mn.
   *daly 182
 *dāviti/*davīti, prez. 2. mn. *dāvite 97
 aor. 1. jd. *dāxъ 179
 *debló 420
 *deltó 420
 *dërvo 245, 317, 391, 529
 *dervъcé 245
 *dēsęť 509, G. *desęte
   /*desęť/*desęť 443, *desęti 432–
   433, 438, *desęti 433, g. *desęťъ
   /*desęťъ 211
 *dëvęť 152, 211, 257, 272, 432, 509,
   G. *devęti 432–433
 *dědlo/*dědlo/*dědlo/*dědlo 177
 *dědъ 622, 631
 *dělati 224, 287
 *děliti 477

 *dělъba 691
 *dělъ 170
 *dětě, G. *dětęte 427
 *dětї 177
 *dětъc- 244, N. *dětъcá 244, 428, D.
   *dětъci 269, A. *dětъcо 242–244,
   428
 *dëvòjъka 565
 *dëverъ 180, 255, 271, *dëverъ 180
 *dęsъni 212
 *dòbroje 380
 *dòbrota 106, 459, *dobròta 106
 *dòbrъ 183, 563, n. *dobri 584
 *doliná/*dolīna, A. *dolinо/*dolīno 185
 *dólka 674
 odr. *dòlъnъjъ/*dolъnъjъ 391
 *dolъ 391, 409, *dòlъ 409
 *dòma 262, 269
 *dòmъ 367
 prez. 1. jd. *donòšo/*donošó, 2.
   mn. *donòsite, *l*-part. m. jd.
   *donòsilъ/*donošīlъ, ž. jd.
   *donòsila/*donošīla 96
 *dòrgъ, ž. *dorgá, sr. *dòrgo 94, 770,
   odr. m. *dorgъjъ 770
 *dòbīti 461
 dòbòvъ 461, odr. *dòbovъjъ
   /*dòbòvъjъ, sr. *dòbovoje 446
 *dòbráva 323, 461–462, 467
 *dòbrova 461, *dòbròva 461, 467
 *dòbъ 446, 461, *dòbъ 89, 461
 *drévě 302
 *družъbá 568
 *drûgъ 669
 *drъvo 529, na. *drъvá 123
 *dušá 74, 109, 184, 419, G. *dušę 533,
   543, *dušę 419, D. *dúši 532, A.
   *dúšo 74, na. *dúšę 532
 *dvígnoti 287, 584, 771, prez. 1. mn.
   *dvígnemo, *l*-part. m. jd. *dvígnolъ
   771
 *vъ_dvoje 237
 *dvòrišče/*dvorīšče 192–193,
   *dvorīšče 192

- *dvoriti 116, 120, prez. 2. mn.
 *dvòrite 106, 122, *dvòrīte 111,
 116, *dvorīte 106, 111, 116
- *dvorъ 88, *dvòrъ 169–170, 184, 209,
 372, 400, 403, 409, G. *dvòra 96,
 *dvorà 96, 125, 400, 537, *dvòru
 125 537, I. *dvòrěxъ, *dvorěxъ
 120, I. *dvòry/*dvorý 119–120
- *dvòrъcъ/*dvorìcъ, G. *dvòrъca 107
- *dvъrъ 209, *dvъrъ 212, G. *dvъri 133
- *dŷmъ 165, 555
- *dъbno/*dъbno/*dъbno 184
- *dъbъra 410
- d(ъ/ь)lāka 674
- *dъlъznīkъ 498
- *dъno 245, *dъnò 234–235, 245
- *dъnъce 245
- *dъter- 228, N. *dъtī 234, 534, 541
 / *dъtī 168, 234, *dъtī 234, 541,
 G. *dъtere 200, D. *dъteri 199, A.
 *dъterъ 200, 234
- *dъterīnъ 187, *dъterinъ 187–188,
 ž. *dъterīna/*dъterinà, sr.
 *dъterīno/*dъterino/ *dъterino 187
- *dъva 211, 234, *ī_dъva 236, NA. ž/sr.
 *dъvē 246
- *dъvē_sъtě 246, 625, *dъvēsъtě 246,
 627
- *dъxъ 233
- *dъždъ 218, 410, 584
- *dъždīti 131
- *dъlb- 453, inf. *dъlbtī 431
- *dъlgъ 181, 186
- *dъnъ 73, 218, 232–233, G. *dъne 73,
 232, 234
- *dъnъcъ 371, *dъnъ_cъ 98
- *dъržati 491, 494, prez. 3. jd.
 *dъržitъ/*dъržitъ 491
- *dъská 226, 539
- *-ènpъka 393
- *-èva 445
- *-èvo 445
- *-ežъ/*-èžъ 447, *-ežъ 177
- *ĕdro 584
- *ĕdro 115
- *gāditi 95
- *gādъ 93, 95, 170, G. *gāda 93, I.
 *gādŷ, *cъ_gādŷ 540
- *gādъnъ 95
- *gālěbъ 504, *gālěbъ 504
- *gasiti 485, sup. *gāsītъ 248, 475
- *gavornъ 507, *gāvornъ 217, 273,
 279, 281, 506, 557, 597, 623, 628,
 *gāvornъ 280
- *gāta 326
- *glqbòkъ 453
- *gnězdó 184, 224, 420, na. *gnězda
 120, *gnězdā 110, *gnězdá 110, 120
- *gòla 410, *golá 770
- *gòldъ 89
- *gòldъnъ 233, 242–243, ž. *gòldъna
 242, *goldъná 243, sr. *gòldъno
 238, 242–243
- *golgolъ 444
- *goló 770
- *golobòrdъ
- *gòlqbъ 284, 502, 509, 516, n. *gòlqbi
 502
- *gòlсъ 94, 240, G. *gòlsa 94, 625
- *gòlсъnъ 242, 263, ž. *gòlсъna 242, sr.
 *gòlсъno 242, 335, 622, 625
- *golv- 100, N. *golva 413, *gòlva 429,
 *golvá 72, 143, 179, 371, 623,
 *golvá 147, 170, 200, 213, 415,
 427, 429, 436, 623, G. *golvŷ
 525, *golvý 200, A. *gòlvq 147,
 *gòlvq 78, 100, 143, 147–148,
 200, 213, 260, 429, *nā_golvq 78,
 249, *nī_na_golvq 78, I. *golvojò
 463, 499, na. *gòlvý 143, 200, g.
 *golvъ 200, 364, 375, *golvъ 500,
 *gòlvъ 91, 376, d. *golvámъ 78,
 I. *golvāxъ 78, *golvaхъ 525, I.
 *golvāmi 78, 465, *golvami 525
- *golvátъ 213
- *golvíca 213
- *golvъnъjъ 213

- *gòlʹ 770, odr. m. *gòlʹjʹ 412, 770,
 *gòlʹy 412
- *goniti 120
- *gorà 391
- *gordíti 468, 476, prez. 1. jd. *gòrdò
 471, 2. jd. *gordīšʹ, 3. jd. *gordītʹ,
 1. mn. *gordimò, 2. mn. *gorditè, 3.
 mn. *gordētʹ 476
- *gordʹ 105, 413, *gòrdʹ 73–74, 94,
 103, 171, 238, 240, 425, 461, 674,
 G. *gòrda 171, *gordà 94, 171–172,
 *gòrda 171–172, 260, 425, D.
 *gòrdu 425, A. *pêrdʹ_gordʹ 249,
 V. *gòrde 425, L. *gòrdě 73, 425,
 *gòrdě 302, I. *gòrdoʹtmʹ 425,
 n. *gòrdi 171, 426, g. *gordʹ 425,
 *gòrdʹ 171, 425, d. *gòrdomʹ 426,
 *gordomʹ, *gordòmʹ 425, a. *gòrdy
 171, 425, l. *gorděxʹ, *gorděxʹ, i.
 *gordý 426
- *gordʹskʹjʹ 501
- l*-part. ž. jd. *gorēla 279
- *goríca 190
- *gòrxʹ 229
- *gòre 116–117
- *gòspodʹ 233
- L. *gostĭ 233, DI. dv. *gostʹmá, i.
 *gostʹmĭ 534
- *gostʹbà 568
- *gòtovʹ 105–106, 116, 363, 372,
 *gotòvʹ 95, 97, 106, 116, 363–
 364, 372, *gotónʹ 68, N. ž. *gòtova
 79, 97, *gotòva 78–79, 97, sr.
 *gotòvo 95
- *gòvorʹ 231–232, 622, 627, 640, i.
 *govorŷ 371, 530–531
- *gòbʹka 229
- *gòsēna, *gòs- 495
- *gòsēnica 495–496, *gòsēnica 495,
 497, *gòsēnica 460, 495, *gòsēn(ic)
 a 465, 495, *(g)òsēn(ic)a 464
- *granà 97, 425, A. *grānò 97, 341,
 426, DI. dv. *granáma 419, na.
 *grāny 105–106, g. *grānʹ 76
- *grēbenʹ 255, 263, 639, 640
- prez. 1. jd. *grèbò 183, *l*-part. m. jd.
 *grèblʹ 183
- *greby 639
- G. *grèxà 133, L. *grēsē 110, *grēsē
 110, 120, n. *grēsī 133, a. *grēxŷ,
 *grēxŷ 110, l. *grēsěxʹ 120,
 *grēsěxʹ, *grēsěxʹ 110, *grēsěxʹ,
 i. *grēxy 120, *grēxŷ 110, *grēxŷ
 110, 120
- *grèdà 169, 427
- *gríva 178–179, A. *grívò 179
- *grobʹ, *gròbʹ 170, L. *gròbè 527
- l*-part. m. jd. *grŷzlʹ 183, 277, 279,
 331
- *grʹmētī 490
- *gubítī, *l*-part. m. jd. *gúbilʹ 97
- *gumʹno 421, 423, *gumʹno 424,
 *gumʹnò 417, 423–424, 428, 441,
 450, 452, 454, 513, 539
- *gvézdà 169
- *gŷ(b)noŷi 471, *gŷnoŷ, prez. 2. jd.
 *gŷbnešʹ 293, *gŷnešʹ 279, 293
- *gʹnátī 228
- A. *gʹrdobò 264
- *gʹrnò 184
- *gʹrnʹ 184
- prez. 2. jd. *hòtešʹ 114
- *-ic- 189, *-íc- 100
- *-ica 184, 188–189, *-íca 184, 189–
 190, 195, 285, 320, 323, 466, *-íca
 189–190, 322, 372, 466, *-icà 189
- *-icʹ 184, 190, *-ícʹ 191
- *-iča 189
- *-ičʹ 184
- *-ika 194, *-íka 194–195
- *-ikʹ 194, *-íkʹ 194–195, 372
- *-in- 185–187, *-īn- 197, *-ín- 187
- *-inʹ 184, 186, 188, 190, 192, 512,
 *-ínʹ 184, 186, 188, 195, 372, 574,
 *-ínʹ 186, 188, 195, N. ž. *-ina
 184–186, 188, 437, 466, *-ina 184,
 186, 189, 322, 372, *-ina 185–186,

- *-iṅa 185–186, *-ina 185–186,
 *-īna 184–186, 319, 320, 323, 466,
 468, A. *-ino 185, NA. sr. *-ino,
 *-ino 187, *-ino 186
- *-iṅa 466
- *iskra 338
- *-isk-j-o 192, *-išče 184, 192, *-išče
 192–193, *-išče 192, 372
- *-itṣ 184, 190, 192, 466, *-itṣ 190–192,
 195, 372, *-itṣ 184, 190–192, 195,
 466
- *ivá, *īva 180
- l-part. ž. jd. *izbòdla 399*
- *-ja 109, 184, 326, 328–329, 396–
 397, 458, 530, 545
- N. *já 526, *ja(zṣ) 521, 721, G. mēne,
 DL. *mṅnē 398, 548, A. *mē
 311, *nī_za_mē 312, I. *mṅnojō
 354, 389, 398, *mṅnō 389, 398,
 *sṣ_mṅnojō 398
- *jáče, *jáčṣj 395
- *jádṣ 170
- *jaje 168, 425
- *jajṣé 425
- *jáma 93, 95
- *jareṣṣ 509
- G. *jareṣe 520
- *jato 93, 168, 179, na. *jata 93
- l-part. m. mn. *jávili 260*
- *je- 109, 473
- *jēsē 269
- *jēž 400, 404, *jēž 400
- *ječati 494
- *jedró 424
- *jeṣi 430
- N. *ježýkṣ 106, 229, 342, 418, 465,
 473, 623, *ježyṣ 106, G. *ježýka
 418, 470, 473, i. *ježýkṣ 540
- *junākṣ 498
- A. *vṣ_jútro 236, L. *jútṣ 302
- *jṣṣlā 539, A. *jṣṣlō 585, 628, g.
 *jṣṣlṣ 539
- prez. 1. jd. *jṣmamṣ 344
- *jṣmē 253, 269, kosi padeži *jṣmen-
 228, 420
- *jṣz- 358
- *jṣzprovēṣ 257
- *jṣzpráva 228
- l-part. ž. jd. *(jṣz)prēdlā 398*
- *jṣz-tokṣ 470
- *káča 326
- *kaditi 485
- *kájati ṣe 340, 351, *kāti ṣe 340
- *kalína 468
- *kámy 167, A. *kámenṣ 91, 640
- *kápṣa 326
- *káša 326
- *kazāti, prez. 2. jd. *kāžešṣ 473
- *kázṣ 333
- *klati 560
- *klečati 491
- *kleṣi 431, aor. 3. mn. *klešé 549,
l-part. m. jd. *klēlṣ 182, 432, ž. jd.
 *klēlá, sr. jd. *klēlo, m. mn. *klēli,
 ž. mn. *klēly 182
- *klētṣva, *kleṣva 372
- G. *klobukā 421
- *klōbo 337
- *klōṣṣko 585, 628
- *klūčṣ 364, 404, *klūčṣ 364
- NA. sr. *klūčṣno, *klūčṣno 364
- *kobýla 319
- *kōkoš 255–256, 263–264, 269,
 271, 449, 622–623, 626, 631, Gn.
 *kōkoši 264, 269
- *kōlda 216
- *kolkolṣ
- *kōlo 174, 231, 255, 261–262, 265,
 267, 509, 674, *kōlo_ṣe 270, G.
 *kolēsa 619
- *kolovórtṣ 271, 509, *kōlovortṣ 270,
 509
- *kōlsṣ 240
- *kōlti 102, 107, 109, prez. 1. jd.
 *kojō, 2. jd. *kōješṣ 107, 2. mn.

- *kòlete/*kòletę 109, aor. 2/3. jd.
 *kól 102
 *kòlyje 57
 *komārgъ, G. *komarā 194
 *kopъcsъ, G. *kopъcā 133, g.
 *kopъcsъ/*kopъcsъ 351
 sup. *kopъčātъ 309
 *kòňъ 109, 115–116, 218, 404, 556,
 *koňъ 115, G. *kòña, *koña 115,
 117, I. *kònixъ 128, 380
 *kòňъce 394
 *kopāti 427, prez. 2. jd. *kopāješъ
 340, 343, 346, 363, *kopāešъ
 340, *kopāšъ 340–341, 343, 625,
 *kòpašъ 343, 363, 1. mn. *kopāmo
 318, 354, 2. mn. *kopājete, *kopāte
 77
 *kopriъva 320, 323
 na. *kopryta 299, 528, 531, *koprytā
 398, i. *koprytŭ 298
 *kòrakъ 539, i. *korakŭ 540
 *kòrenъ 263
 *koriti 317
 *kòrļъ 68, 76–77, 82, 91, 116, 189,
 230, 240, 556, *korļъ 116, G.
 *kòrļa 421, *korļa 116, 421
 *korļevina 440
 *kòrļevъ 445, *korļevъ 440, 443, 445,
 ž. *kòrļeva 445, *korļeva 443, sr.
 *kòrļevo 445
 *korļevъstvo
 *kòrļica, *korļica, *korļica 189
 *kòrv- 100
 *kòrva 67, 76, 82, 98–100, 213,
 216–217, 228, 273, 298–299, 502,
 526, 531, 533, 621, 631, *kòrvā
 101, *kòrvā 304, *kòrvā 298,
 *kòrvā 297, *i_kòrvā 299, 530–531,
 G. *kòrvy 525–536, *kòrvŭ 305,
 *do_kòrvy 535, A. *kòrvq 101, I.
 *kòrvojq 331, DĪ. dv. *kòrvama 502,
 g. *kòrvъ 75, 272–273, *kòrvъ 68,
 75, 272–274, 340–341, 366, 537
 *kòrvica 99, 213, *kòrvica 101
 *kòryto (?), *korŭto 106
 *korŭtъce 391
 *kòra 396
 *kositi 120
 *kostъ 88, *kòstъ 202, 232, 395, 769,
 GDVnav. *kòsti 433, 532, 543,
 769, L. *kosti 769, *kòstĭ, 295,
 542, *kostĭ 534, 543, I. *kostŭjǫ/
 kosti 769, DĪ. dv. *kòstŭmā 295,
 nav. *kosti 533, g. *kostŭjъ 340,
 769, *kostŭjъ 340, 769, *kostŭjъ
 340, d. *kòstŭmъ, *kostŭmъ,
 *kostŭmъ, l. *kostŭxъ, *kostŭxъ, i.
 *kostŭmi 769, *kòstŭmi 295
 *kòstŭka 381, 395
 *kòšara 325, *košāra 319–320, 323,
 325, *koš-āra, *košārā 319
 *košūta 320
 *kòšъ 88, 218, 235, 325, 468
 *kòšъnica 468
 *kotiti 120
 *Kòtorъ, *Kotòrъ 105
 G. *kotŭlā 425
 *kovāčъ 194
 *kozā 390
 *kòža 116–117, 219, 223, 228, 275,
 373, 382, 396, 410–412, *kòžā
 109, *kožā 109, 411
 *kòdělja 319, 320, 323, 460
 *kòdělъ 497, *kòdělъ 464–465, 497
 *kòdrъ 497
 *kòkoļъ, *kòkoļъ 444, *kòkòļъ 443–
 444, *kòkoļъ, G. *kòkoļa 444,
 *kòkòļa 443–444
 *kòpāti 472–473, prez. 2. jd.
 *kopāješъ, *kopāšъ, *kòpašъ, l-part.
 m. jd. *kopāľъ 473
 *kòpeļъ 448, *kòpeļъ 448, 451, G.
 *kòpeļi, *kopèļi 448
 *kòpina 468, 473
 *kòsāti 473
 *kòtъ, G. *kòta, *kòta, *kòtā, D. *kòtū,
 L. *kòtè, n. *kòti 421
 *krāda 326
 *krājъ 555, 565
 *krāsti 548

- *kričati 494
 *kridló 420, GL. dv. *kridlú, *krīdlū
 111
 *krivicá, A. *krīvicq 189
 *krivъсѣ 452, G. *krivъсá 425
 *krǫvъ 218, 372
 *krúšьka 273, 334–335, 622–623,
 628, 631
 *krъstiti 120
 *krъnavъ 521
 A. *krъvъ, G. *krъve 416
 *kupīti 747
 *kvǫčьka 395
 *kypěti 491, 493–494, *kypěti 494,
 prez. 3. jd. *kŭpitsъ, *kypitъ 491–
 492
 *kъ 236 626, *kъ_ 237, 258
 *kъ, *kъto, *kъ(to) 235, *kъtǫ, G.
 *kogo 526
 *kъneзъ 234
 *kъgra 416
 *kъrъzъno 421, 423
 *kъсьnъ 263–264, sr. *kъсьno 261, 264
- *lájati, *lāti 340, prez. 2. jd. *lájеšъ 551
 *láziti 316, 451
 *lědъ 169
 *letěti, prez. 1. mn. *letimo 771,
 l-part. m. jd. *letělъ 772
 *lěkārъ, G. *lěkāra, *lěkará 194
 *lěpiti 485, *lěpīti 477
 A. *lěpotq 238, 249–250, 267
 *lěpъ 238, 485
 na. *lěta 299, 622, 631, *lětā 295,
 304, *na_lěta 299, *(na_)lětā 304
 *lědīna 468
 l. *na_lědīxъ 128, i. *za_lědī 128
 prez. 2. jd. *lěgnešъ 216
 *lice 95, *lice 421, *licе 420
 *likъ 195, *līkъ 455
 *līstъ 438
 *līstъсьkъ 441
 *līstъkъ 438
 *līti 102, t-part. m. *lītъ 102
- *lǫkъv- 394
 *lomāča 194
 en-part. m. *lomъenъ 560
 g. *lǫnъсѣ 307, 387, *lǫnъсѣ 380, 387
 *lǫpáta 72, 93 106, 318–320, 323,
 325, 529, 531, *lǫpátā 319, *lǫpata
 (?) 106, 325, G. *lǫpáty 535, g.
 *lǫpátъ/*lǫpatъ 349–350, 352
 *lǫpъta 394
 *lovīti 97, 110, 179, 314, 472, 517,
 772, *lovītī 298, *lovītī 110, 133,
 sup. *lǫvitъ 97, 308, prez. 1. jd.
 *lǫvǫ 772, 2. jd. *lovīšъ 75, 112,
 128, 363, *lovīšъ, 75, 112, 128,
 194, 294, 363, 508, 772, 3. jd.
 *lovitъ 78, 128, 342, 364, *lovītъ
 78, 94, 342, 364, 772, 1. dv.
 *lovivę 295, 1. mn. *lovimó 128,
 194, 772, 2. mn. *lovitě 94, 119,
 128, 296, 772, *lovitę 111, 3. mn.
 *lovętъ 772, aor. 1. jd. *lovīxъ 179,
 *lovīxъ, 2/3. jd. *lǫvi, imp. 2/3.
 jd. *lovī! 133, 1. dv. *lovīvę! 295,
 *lovīvā!, 2. dv. *lovītā! 311, l-part.
 m. jd. *lǫvilъ 260, 772, *lǫvilъ 133,
 ž. jd. *lovilá 772, sr. jd. *lǫvilo 260,
 772, m. mn. *lǫvili 260
 *lǫvъ 393, 556, 29
 *lovъсѣ 393–394, G. *lovъсá 111,
 393–394, 557, *lovъса 111
 *loza 410
 *ložiti 116, 120, prez. 2. jd. *ložīšъ
 128, *ložīšъ 128, 194, 3. jd. *ložitъ
 128, *ložitъ 94, 1. mn. *ložimo 126,
 129, 194, 2. mn. *ložite 120–121,
 *ložite 94, 121, 128, *ložite 120
 *lǫgъ 170
 *lǫkávъ 521
 *lǫká 143, 169
 *lurèžъ 350, 443, 447, G. *lurèža 447
 *lŭkъ/lŭko 170
 *lŭžica 228
 *lŭgòta 228
 sr. *lŭgъko 226
 *lŭnъ 170–171
 *lŭvъ 410

- *ľubý 133, A. *ľubъvъ 133
 n. *ľudъje 104, 269, g. *ľudъjъ 499, a.
 *ľudi, *ľudĭ, *nāľudi 104
 L. *ľudъscě 242
 *ľudъstvó 589
- *máčъka 335
 *mákъ, G. *máka, D. *máku 107
 *malĭna 463, 468, 470
 *másló 216
 *máterъ 640
 *mátexa 72
 *mátorъ 640
 *mázati, prez. 1. mn. *mážemo, *l*-part.
 m. jd. *mázalъ 773, *an*-part. m.
 *mázanъ 287
 *medъ 88, *mèdъ 82, 89, 169, 256, L.
 *međŭ 110
 *medà 184
 *mèļa 396
 *melkó 241, 420, 423
 *mélti 109, prez. 2. jd. *mèļešъ 116, 2.
 mn. *mèļeť 109
 *mertĭ 431, prez. 2. jd. *mъrešъ 235,
 3. jd. *mъreť 370
 *metъlá 539
 *mérza 326
 *měna 434
 *mèrъ 503
 *mèritĭ 288
 *měseць 507, *měseць 279–281, 283–
 284, 503–504, 512, G. *měseca
 280, 512, 525
 *měsečina 279–280, 512
 *měsečъnъjъ 503, 516
 *městānĭnъ, n. *městāne 516
 *město 597
 *mèxurъ 508, *mèxurъ 248
 *mèxъ 168
 *mèkъkъ, sr. *mèxъko 261, komp.
 *mèkъš- 395
 *meņotĭ, prez. 1. jd. *mèņo 508
 *mešārgъ, G. *mešarà 194
- *mēso 74, 83, 86, 168, 194, 241, 253,
 255, 261–262, 264–265, 267, 269,
 271–272, 426, na. *mešà 425,
 *mešo tò 86
 *mešti 431
 *-meťъ 508
 *mežditi 478
 *mĭľ 169, odr. *mĭľъjъ 329
 *minotĭ 472–473
 *mĭrъ 93
 *miša 105
 *mlěko 560
 *mlěti 560
 *modliti 120
 *mog-tĭ 116, *mòti 771, *motĭ 548,
 *motĭ 102, 542, 771, prez. 1. jd.
 *mogò 411, 770, *mogò 118, *mogò
 110, 123, 2. jd. *mòžešъ 105, 114,
 363, 372–373, 381, 411, 770,
 *mòžešъ 116, 3. jd. *mòžetъ, 1. mn.
 *mòžemo 770, 2. mn. *mòžete 78,
 106, 116, 411–412, 771, *mòžetę,
 *mòžete 109, 3. mn. *mògotъ 411,
 771, *l*-part. m. jd. *mòglъ 771, ž. jd.
 *moglà, sr. jd. *moglo 586, 771
 *mòjъ 400–401, ž. *mojà 401, sr. *moje
 401
 *mokrĭna 78, 112, *mòkrina 78
 *mòkrъ 183
 *mòldežъ 448, 451, *moldèžъ 447–
 448, 452, *moldęžъ, *mòldežъ 448
 *moldĭca 213
 *moldĭtъ, *moldĭťъ, G. *moldità,
 *mòldità 190
 *mòldostъ 213, 239, 241, 248, 257,
 264, 627, L. *moldostĭ 543
 *moldъ 449, *mòldъ 109, 190, 213,
 448, G. *zâ_molda 250, komp.
 *mòlde 109
 *moldъci 424
 *moltĭti 473, sup. *mòltitъ 475, prez.
 2. jd. *mòltišъ 114, 372, *moltišъ
 114, imp. 2/3. jd. *moltĭ! 475,
l-part. ž. jd. *mòltila, *moltĭla 495
 *morĭti 317

- *môrvъ 357
 *mórzъ 91, 218, 229, 240
 D. *kъ_moři 237, A. *vъ_moře 237,
   *nâ_moře 251, L. *vъ_moři 237, I.
   *sъ_mořemъ 237
 *Mòsorъ, *Mosòrъ 105
 *pêrko_mosta 97
 *mòtyka (?) 325, *motýka 95, 123,
   319, 320, 323, 325
 *mòtъ 231, 542, L. *moti 542
 *mòtъno 271
 *mozg- 586
 *mòžđane 83
 *mòđrostъ 446, *mòđròstъ 446–447,
   G. *mòđròsti 447
 *mòđrъ 146, 148
 *mòđrъcъ 453
 *mòkà 426
 *mòtiti, *mòtiti 473
 *Mòtokýť 623
 *mòžъ 213, 419, G. *mòžà 627, A.
   *zâ_mòžъ 61, 255, 264, L. *mòži
   532, d. *mòžemъ 179, 366–367, a.
   *mòžě 532, l. *mòžixъ 97, *mòžixъ
   97
 *mòžъskъ, ž. *mòžъskà 213, sr.
   *mòžъsko 213, 238–239, 242–
   243, 245, 621, 625, 627, 631,
   L. m. *mòžъscě 242, odr. N. m.
   *mòžъskъjъ 353, *mòžъskъjъ 242,
   419, 501, ž. *mòžъskàja 77, 353,
   *mòžъskà 77, sr. *mòžъskojě 353
 *mý 239, GL. dv. *nâjŭ 295, *nâ_nâjŭ
   308, *(nâ_)nâjŭ 307, I. *(sъ_)nâmjâ
   307, g. *nâsъ, *nâsъ 306, d. *nâmъ
   306, 525, *nâmъ 525, l. *nâsъ
   72, 306, 525, *nâsъ 525, i. *nâmi
   547, *nâmĭ 306, *sъ_nâmi 547,
   *sъ_nâmĭ 306, *(sъ_)nâmjĭ 305
 *mýsliti, prez. 1. jd. *mýsĭo, 2. jd.
   *mýslišъ, 3. jd. *mýslitъ, 1. mn.
   *mýslimo, 2. mn. *mýslite, 3. mn.
   *mýsletъ, l-part. m. jd. *mýslilъ, ž.
   jd. *mýslila, sr. jd. *mýslilo 772
 *mýslъ 184, 304, 333–334, *mýslъ 333
 *mýšъ 67, g. *mýšъjъ 331
 *mъlŭnaгъ 508
 *mъlŭnъ 229
 *mъrмъrâti 348
 *mъglâ 167
 prez. 1. jd. *mъlzo 511
 komp. *mъhe 113, 116, *mъhe, *mъhé
   109
 *mъrtvъcъ 453, *mъrtvъcъ 451, G.
   *mъrtvъcâ 452
 *mъrtvъnъ 317
 *mъša 105
 *na- 450, 458
 *nâ 237
 *nî_nabъraгъ 257
 *načĭnъ 451, 465, 468
 *na_dvòrišču 193
 *nadъ- 450
 *naglòstъ 443, 446, G. *naglòsti 455,
   460
 *nâglъ 184
 *nâgъ 168
 *najъmъ 450
 *nakâza 419
 prez. 2. jd. *nalòžišъ 128, 1. mn.
   *nalòžimo 128–129
 *napâdъ 325
 *napâstъ 317, 325
 *nâperdъ 597, *nâ_perdъ 249
 aor. 2/3. jd. *nâpi, *nâpĭtъ 241, l-part.
   m. jd. *nâpilъ 268
 *nâplatilъ 257
 *napòta 359
 *naprâva 458
 *narodъ 450, *nârodъ 105–106, 450,
   *naròdъ 106, 417, 419, 441, 443,
   450–451, 454, 457–458, 465, 468,
   623, *naròdъ, G. *nâroda 450,
   *naròda 68, 106, 417, 443, 450,
   455, 460, 462
 *nâròdъnъjъ 417, 462, 417
 *naŭčĭšъ 487

- A. *vъ_nebo 237, 258, na. *nebesá 123, 530–531, *nebesā 528, 530–531
 *neděļa 319, *ne-děļ-ja 319
 *ne_(j)esmb, *něsmb, *ne_(j)estb,
 *něstb, *něje(stb) 552
 *něrozъvanb 515
 *nesti 634, 1. jd. aor. *nesexb 367,
 imp. *nesī_mē! 311, l-part. m. jd.
 *něslb 381, 410, ž. jd. *neslá 634,
 sr. jd. *nesló 215
 *nevěsta 320, 323, 597
 *nevòļa 319
 *nītb 169, L. *nīti 303, *nīti 295,
 *na_nīti, *(na)_nīti 303
 *nīva 84
 *nogá 68, *nogá 68, 82, 94, 97–98,
 100–101, 120, 169, *nogā 177,
 *nogā 101, A. *nogq 97, *nògq
 94, 97–98, 256, 674, *nògq 101,
 *nā_nogq 98, 100, 145, *nògq_mu
 256, *nògq_sē 256, 270, *nogq_žē
 98, *nògq_si 256, *na_nogq_žē 100,
 L. *nozē 177, I. *nogojo 406, GL. dv.
 *nogu, 120, *nogu 120, 128, 541,
 *nògū 111, 177, *nogū 111, 120, L.
 dv. *na_nogū 124, DI. dv. *nogāma
 94, g. *nogb 276, l. *nogāx 97, i.
 *nogāmi 97, 314, 325
 *nògъtb 233, 251, 257, 260, 263–267,
 413, n. *nògъti 251, 264, 266–267,
 585, 630
 *nositi 103, 116, 120, *nositi 178,
 *nositi 178, *nositi 97, 103, 178,
 *nositi 314, *nositi 94–95, 97,
 103, 178, 286, 517, 772, *nositi
 110, *nositi 295, 308, *nositi 314,
 sup. *nositb 308–309, prez. 1. jd.
 *nòšq 103, *nošq 118, *nošq 103,
 112, 119, 772, *nòšq_ǵ 103, 2. jd.
 *nòsišb 68, 75, 103, 112, 278, 294,
 335, 342, 372, 380–381, 386–388,
 412, 508, 630, 772, *nosišb (?)
 112, 342, 3. jd. *nositb 772, 1. mn.
 *nosimo 389, 772, 2. mn. *nosite
 75, 94, 97, 106–107, 116, 119,
 286, 772, *nosite 109, 116, 3. mn.
 *nòšetb 772, imp. 2/3. jd. *nosī! 549,
 l-part. m. jd. *nòsilb 110, *nosīlb
 772, *nòsilb 110, ž. jd. *nosila 314,
 *nosīla 314, 772, *nosīlā 295, sr. jd.
 *nosīlo 772, m. mn. *nosīli 178, en-
 part. m. *nòšenb 117, 381, *nòšenb
 117, *nošēnb 117
 *nosb 76, *nòsb 91, 212, 232
 *nòtb 234, *nòtb 182, G. *nòti 256,
 *pērko_noti 249, *sъ_noti, *nòti_sē
 256
 *notb_nīca 194
 *notb_sē 98, *notb_sē 573
 *nòvb 102, 317, 390, odr. m. *nòvbjb
 113–114, 116, 317, 380, 388,
 398, *nòvbjb 109, *nový 113, G.
 *nòvajego 552, D. *nòvujemu 552,
 g. *nòvyjix 38, i. *nòvyjimi, odr.
 sr. *nòvoje 116, 388, ž. *nòvaja
 388, komp. *nověj(š)- 102
 *nòvъci 555, 629
 *nòžb 400, 403, G. *nožá 400
 *nožica 99–101, 189, *nožica 101, A.
 *nòžico, *nožico 189, na. *nòžice
 190, a. *vъ_nožice 190
 *nòlb
 *noti 311, 472, 522, *nòti 472, *noti
 432
 *nyti 308, 311
 *obēdb 230, 584, 623
 *òbrqčb 509
 *obvētati 348
 *òbvolčēnb 514
 *òbvolkb 81, 217, 271, 278, 503, 509–
 510, 584, 630, G. *òbvolka 255,
 D. *òbvolku 255, d. *òbvolkòmb, l.
 *òbvolcēx 510, i. *òbvolky 510
 *òbvolstb 509–510, D. *òbvolsti, L.
 *òbvolsti 511
 *ògnb 94, 146, 148, 169, 409, 586,
 G. *ogni 94, L. *ògnī, *ogni 111,
 *vъ_ògnī 124
 *ogórda 219, 455, 468
 *-ogb 448

- *oko 253, *òko 83, 174, 217, 234–235, 253, 253, 264, 265, 271–272, G. *òčese 174, A. *nâ_oko 249, NA. dv. *òči 262
- *òkolo 253, 255, 262, 266, 271–272
na. *òkьnā 387, g. *òkьnъ 388
- *òkъnъce 391
- *òlbqđъ 507–508, *òlbqđъ 282–283, *òlbqđ/тъ 506
- *òlčьnъ 242
- *òlkътъ 70, 233, 242–243, 264, 266–267, 269, 271, 506, G. *òlkъti 242–243, 264, 266
- *òlni 302, 543
- *òlovo 257
- *òmolda 357
- *òпъ 400, 402, G. *jegò 634, D. *jemù 634, I. *jimъ 526, N. ž. *onà 402, D. *jeji 553, sr. *onò 402
- *.ońa 458, *.òńa 458
- *opǎstĭ 308
- *oprǎvā 317
sup. *òratъ 262, *l*-part. m. jd. *òralъ 260, sr. jd. *òralo 260, m. mn. *òrali 260
- *orbòta 419, 459, 461–462
- *òrdlo 70, 169, 179
- *orěxъ 229
- *orkýta 70, 320, 323, 468
- *òrme 70, 231
- *orsti 431, 459, prez. 2. jd. *orstěšъ 454, *l*-part. jd. sr. *òrstlo 421, *orstlò 420
- *orvъnĭca 112
- *orvъnъ 189
l-part. m. jd. *òrzdrobilъ 267
l-part. m. mn. *òrzgubili 267
- *orzkdòšъ 451, *òrzkòšъ 451
- *òrznъjъ 459
- *òrzumъ 509
- *oržъńъ 442
- *òsmъ 211, 409, *osmъ, *osmъ 212, *osmъ 211
- *òsmъ desěť 211
- *òsmъjъ 411
- *òsnova 106, 317, *osnòva 75–76, 106, 275, 317, 397
- *Òsorъ, *Osòrъ 105
- *òstrъ 169
- *.ostъ 446
- *osa 169
- *.ošъ 449
- *.ota, *.òta 459
- *otáva 298, 319, 325, 397, *otávā 295, 298, *otávǔ 298
- *òтъ 230
- *otъcъ 67, *òтъcъ 116, G. *òтъca 513, V. *òтъče 626
- *òтъčuxъ 513–514, 516, 539, G. *òтъčuxa 513–514
- *òvadъ 509
- *.ovъ 275, 366, 445, 538, ž. *.ova 445, 467, sr. *.ovo 445
- *ovъca 557, *ovъcà 557, 629, A. *òvъcq 555, 629
- *ògъ 216, 332
- *òkъ 504, 508
- *òtrò 460
- *òtròba 460
- *ozlъ, *òzlъ 333
- *.ozъ 508
- *pǎ- 100, 145, 504, 506, *pǎ- 504
prez. 2. jd. *pǎdaješъ 331, aor. 3. mn. *pǎdq 102, imp. 2/3. jd. *pǎdaji! 331, 2. mn. *pǎdajite! 331, *l*-part. sr. jd. *padlo 332
- *pǎležъ 372, 447, *palèžъ 372, 447, G. *pǎleži, *palèži 447
- *pǎlica 285
- *palĭti 448
- *pǎlъcъ 233, 281, 335, G. *pǎlъca 335
- *pameťъ 507, *páměťъ 282–283, 506
- *páměťъnъ 503, 513–514, 516, 630, ž. *páměťъna 515, sr. *páměťъno 514
- *pǎqčina 512
- *pǎqkъ 507, *pǎqkъ 281, 504, 506, 508, 511, 516, 630, *pǎqkъ 504, 508

- *paqʷ 507, *páqʷ 505–506
 *paportʷ 507–508, *páportʷ 283, 506
 *páséka 355
 *pásja 326
 *pásti 102
 *páša, *pášša 326, *pášš 329, *i_páššā 328, A. *pášš 328, L. *na_páššī 329
 *pátiti, prez. 2. mn. *pátite 93
 *páziti 286, prez. 2. jd. *páziš 335, 2. mn. *pázite 286, *en-part. m.* *pážen 640
 *pěčivo 551
 *petī 548, *peti 62, 430, 634, 771, *petī 110, *petī 295. prez. 1. jd. *pěkq 123, 770, *pěkq 110, 2. jd. *pečeš 363, 771, *pečeš 363–364, 770, 3. jd. *pečet 364–365, 771, *pečet 365, *pečet 364–365, 770, *pečet 365, *pečet 365, 1. mn. *pečemò 363, 371, *pečemò 770, 2. mn. *pečetè/*pečetè 68, 771, *pečetè 109, 3. mn. *pekqtʷ, *pekqtʷ 367, 369, 771, aor. 2/3. jd. *pěče 365, *nt-part. m.* *pekqtī 634, *l-part. m. jd.* *pèkl 410, 634–635, ž. jd. *peklá 62, 634–635, sr. jd. *pekló 634–635, *en-part. m.* *pečēn, sr. *pečēnò, *pečenò 117
 *pelená 423, *pelná 429
 *pèrel 253, 262–263
 *perdʷ 172, *perdʷ- 450
 prez. 2. mn. *pèrjete, *perjetè 109
 *pērko 249
 *perkòr 451
 *perláz 451
 *pèro 115, *però 184
 *pèrge 335, 380, 390
 *pèrge 390, 392
 *pètero 257, 267
 *pēt 256
 *pēga 227
 *pēna 147, 405, 434
 *pēnez 507–508, *pēnez 281, 283–284, 504
 *pēsʷkʷ, *pēsʷkʷ/*pēsʷkʷ, G. *pēsʷka, *pēsʷká 441
 *pētá 427
 *pētʷkʷ 441, *pētʷkʷ 440–441, 450, *pētʷkʷ 441, G. *pētʷká 425, 441
 *pēt 560, *pēt 152, 211, 246–247, 441, G. *pēti 433, *pēti 532
 *pēt 246
 *pīsmē, *pīsmē 423
 *pīsmò 421, 423–424, *pīsmò, *pīsmò, *pīsmò 423
 *pīti 102, *pīti 298, sup. *pīt 277, prez. 1. jd. *pēj 770, aor. 2/3. jd. *pī 240, *pīt 102, *l-part. m. jd.* *pīl 183, 771, ž. jd. *pīlá 771, sr. jd. *pīlo 182, 215, 771
 *pīvcs 245
l-part. m. jd. *plātīl 255, 257, sr. jd. *plātīlo 253, 255, 257
 *plat 423
 *plāta 485
 *plēsāti, prez. 2. mn. *plēšemo, *l-part. m. jd.* *plēsāl 773
 prez. 2. jd. *pletēš, *pletēš 75, 1. mn. *pletēmò, 2. mn. *pletetè, 3. mn. *pletqtʷ, *pletqtʷ 107, *l-part. ž. jd.* *pletlá 398
 *ploditi 120
 *pð 237
 *početi 634, *l-part. m. jd.* *pðčel 183, ž. jd. *počelá 183, sr. jd. *pðčelo 183
 *pòd 118, G. *pòda, *podá 96
 *pòd 259, 266
 *pòjas 264, 340, 551, 623, *pás 340, 551, G. *pòjasa 264
 *pokájati 351, 353, *pokāti, pòkati 351
 *pokòra 317, *pokòrā 318
 *pokorīti 145
l-part. m. jd. *pðkosil 263
 *polájati 351
 *pðje 73–74, 256, 260, 558, 670, *pðje 74, A. *nā_pðje 73, 256, 264,

- *vъ_роѣ 260, na. *poľá 530–531, 534, *poľá 295
- *polnina 437, G. *polninŷ 535–536, A. *pōlnino 249, 437, g. *polninŷ 539
- prez. 2. jd. *polòžite 121
- *polъno 421, 423–424, 438, *pōlъno 424, *polъnò 244, 424, 430
- *polъ 423
- l*-part. m. jd. *pomoldŷlъ 183
- *pōmotъ 231, 256, A. *nā_pomotъ 256
- *poriti 120 (postati svećenik)
- *poritŷ 298, prez. 1. jd. *pōrъjō, *nē_porъjō 770, part. ž. r. *(po)pilá 643
- *porъ 76, *pōrъ 94, 365, 372–373, 766, *porъ 365, 372, G. *pōra 105–106, *pora 94, 105–106, 766, D. *porú, A. *pōrъ, V. *pōre, L. *porě, I. *poròtmъ 766, n. *pori 68, 78, 371, 766, g. *pōrъ 766, *pōrъ 768, d. *pōromъ, *poròtmъ, a. *porý, v. *pōri, l. *pōrěxъ, *porěxъ 766, i. *pōry 95, 766, porý 766
- l*-part. ž. jd. *porèkla, *pōrekla 638, *(po)rèkla, *(po)reklá 399
- *pōrgъ 81–82, 91, 235, 273, 299, 627–628, G. *pōrga 81, 294, 527, *pōrga 299, D. *pōrgu 299, L. *pōrgžě 302, *pōrgu, 278, 294, 543, *pōrgŷ 298, *pōrgŷ 295, *(na_)pōrgŷ, *na_pōrgu 299, *na_pōrgŷ 298, I. *pōrgomъ 299, n. *pōrgi 294, g. *pōrgъ 275, i. *pōrgy 294, *pōrgŷ 295, *sъ_pōrgy 299
- *pōrodъ, *poròdъ, G. *poròda 317
- *pōrrotъ 282
- *pōrpròtъ 506
- *pōrsadъ 248
- *pōrse 238, kosi padeži *pōrset- 262, G. *pōrsete 238, 249, 267, 272, 520
- *posějati 351
- *posqđiti 145
- *posteļa 359
- *postiti 120
- en*-part. m. *posъdōrvŷenъ 294
- *posqđa 317
- *pōtokъ 105–106, 638, *pōtòkъ 95–96, 106, 317, 350, 386, 638, G. *pōtòka 95, 106, 386, 725, L. *pōtòku 386
- prez. 2. jd. *potrčbišъ 487, 1. mn. *potrčbimo 128–129
- *povòrtъ 317
- *povòrtъkъ 317
- l*-part. m. jd. *pòzasъraъ 268
- *pozòlta 317–318
- l*-part. m. jd. *pòzъvaъ, *nŷ_pozъvaъ 268, *nē_pozъvaъ 269, *an*-part. m. *pòzъvaпъ 516
- *pòžbali 272
- *pòžьrŷ 266
- *pōto 179
- *pōtъ 115, 162, G. *pōti 133
- *pōtъnica 194, 515
- *pōtъnikъ 194, G. *pōtъnika 515
- *prá- 100, 145
- *prèdivo 249, 511, 516
- prez. 1. jd. *prèdō 183, 511, 2. jd. *prèdèšъ 454, *l*-part. m. jd. *prèdlъ 183, ž. jd. *prèdla 398
- *prèda 326, 635
- *prègnōti, *pregnōti 472
- *prèļa 326
- *pričina 465
- *prìdobilъ 268
- *prigòda 455, 457
- *prijáva 457
- *prīlika 455, *prilīka 454–455
- *prinòva 317–318
- *prīroda 455, *priròda 440, 454–455, 457–458
- *pristōpъ 458
- *pritōžъba 317
- l*-part. ž. jd. *(pro)bòdla 399, 545
- l*-part. ž. jd. *(pro)dalá 62
- *prokletъstvo 425
- *prolázъ 317

- prez. 1. jd. *pròměňo, 2. mn.
   *proměnitě, *l*-part. m. jd.
   *pròměnilь, *proměnilь_sě, ž. jd.
   *proměnilá 96
 *pròpastь 317, 325
 *prostiti 120
 prez. 2. mn. *proslávite, *l*-part. m. jd.
   *proslávilь, *proslávilь_sě, ž. jd.
   *proslávila 96
 *pustíti 464, *l*-part. m. mn. *pústili 263
 *pustòšь 449
 *pústь 449
 prez. 2. jd. *pytáješь 75, 112, 342, 363,
   *pytášь 75, 112, 341–342, 501,
   *rýtášь 75–76, 112, 341–342, 363–
   364, 376, 501, 2. mn. *pytájete
   112, 418, *pytáte, *pýtate 112, 418,
   3. mn. *pytájotь 112, aor. 2/3. jd.
   *pytá 343
 *pьtíca 216
 *pьtítь 218
 *pьlпь 169, 181, 216, 556
 *pьпь 400, 405, *pьпь 226, 400, G.
   *pьпá 400
 *pьpгiti 120
 *pьpáļa, *pьpáļā 326
 *pьpáti 228, *l*-part. sr. jd. *pьpalo 234
 *pьsáti 109, 228, *pьs- 423, prez. 2.
   jd. *pьšešь 114, 116, 423, *pьšešь
   114, 2. mn. *pьšetę 109, *an*-part.
   *pьsanь, 120, *pьsānь 111, *pьsānь
   111, *pьsānь 120
 *pьstrý, A. *pьstrьвь 423
 *pьсь 95, *pьсь 224, 410, 423, G.
   *pьsa 95
 *pьšenіцьпъь 335
 *pьzděti 490

 *rájь 218, 565
 G. *ráka 105–106, I. *rákьmь, d.
   *rákomь 228, I. *rácěxь 228, 286,
   i. *rákŷ, *сь_rákŷ 298, *(сь)rákŷ
   305
 *ráno 97
 *rátaгьскъь 515

 *ráтъnica 515
 *ráтъникъ, G. *ráтъnika 515
 A. *rāzinō 249
 *rebró 133, 184, g. *rèbrъ 351, 366,
   388
 *rèbrьce 391
 aor. 1. jd. *rěxъ 77, 179, 364, 626,
   *rěxъ 626, *l*-part. ž. jd. *re-kla
   560, *rèkla 398, 638, *reklá 638,
   *(po)rèkla, *(po)reklá 399
 *remy 639
 na. *rešeta 123, 382–383, 397,
   528, 530–531, 535, *rešetá 530,
   *rešetá 129
 *rěčь 73
 *rěka 105
 *rěpa 193
an-part. m. *rězanь 504
 *reša 561
 *rědъ, G. *rědu, *rědù 175
 L. *vь_riti 304
 *ròbьstvo 392
 *rodíti 475, imp. 2. mn. *rodíte! 475,
   l-part. m. jd. *rodilь 183, ž. jd.
   *rodilá, *rodíla 183, *rodilā 295,
   m. mn. *ròdili 183, 260, 269, 475,
   ž. mn. *ròdily 183
 *rogъ 171, *rògъ 766–767, G. *ròga
   766, D. *rògu, A. *rògъ, V. *ròže,
   L. *ròžě, I. *rògomь 767, n. *ròzi
   766–767, g. *rogъ, *rògъ 767,
   *rògъ 766, 768, d. *rogomъ,
   *rogòmъ, *rogòmъ, a. *rògy, I.
   *rozěxъ, *rozěxъ, i. *rogŷ 767
 *roniti 120
 *rosá, G. *rosŷ, D. *ròsě 202, A. *ròso
   147–148, 202
 *ròbáča 320, 323
 *ròčьnikъ, G. *ròčьniká 194
 *rogáti 473
 *ròká 502, *ròká 82, 120, 133, 136,
   146, 419, 427, 429, *ròka, *ròka
   429, A. *ròko 427, 429, *nā_ròko
   97, *ròko_žě 98, *nā_ròko_sě 98, I.
   *ròkojò 499, 553, a. *nī_nā_ròky

- 97, GL. dv. *rōku 120, *rōku 120, 541, *rōkū 129, *rōkū 120, 129, DI dv. *rōkāma 502
- G. *rōkavā 431
- *Rŭmъ, G. *Rŭma, *Rymā 105
- *rŭba 105–106, 123, 767, G. *rŭby, D. *rŭbě, A. *rŭbo 767, V. *rŭbo, L. *rŭbě, I. *rŭbojъ 768, DI. dv. *rŭbama, n. *rŭby 767, g. *rŭbъ, 625, 767, d. *rŭbamъ 767, a. *rŭby, v. *rŭby, l. *rŭbahъ, i. *rŭbami 768
- *rŭbъka 229
- *rŭsъ 216
- *sadīti 477
- *sāda 326
- *Savā 105
- DL. *sebě 548, A. *se 331
- *sedlo 184
- *sedmъ 152, 211, *sedmъ, *sedmъ 212, *sedmъ 211
- *sedmъ desętъ 211
- *sedmъjъ 411
- *seliti 120, *seliti 112, prez. 2. jd. *selišъ 112, *selišъ 112, 2. mn. *selite 119, *selite 120
- *selo 75, 95, 106, 133, 373, *selò 68, 75, 78, 106, 373. *selò 68, 76, 94–95, 111–112, 119, 133, 184, 767, na. *selā 95, 106, 113, 117–118, 120, 122–124, 128–129, 217, 278, 304–305, 378, 382–383, 386, 397, 528, 530, 622–623, 628, 631, 767, *selā 110, *selā 380, *selā 378, 382, 575, *selā 123–124, 530–531, *selā 94–95, 110, 113, 117, 120–122, 305, 767, *i_selā 123–124, 530, g. *selъ 388, a. *na_selā 530, *vъ_selā 530, *vъ_selā 129, l. *seléxъ 121
- *selzenā, A. *selzeno 463
- *selъba 691
- *selъce 691
- *serdā 428
- *sestr- 213, *sestr- 100, N. *sestra 98, 100, 106, 213, *sestrā 101, *sestrā 106, 118, *sestrā 167, 184, G. *sestry 105, *sestry 105–106, A. *sestro 118, *sestro 188, *sestro 101, n. *sestry 105–106, *sestrica 99, 213, *sestričā 101, *sestričā 99
- *sečivo 204
- *seđ- 176, inf. *seđeti 491, 493–494, *seđeti 472, 494, sup. *seđetъ 309, prez. 3. jd. *seđitъ 176
- *sekýra 320, 323
- *seño 83, 241
- *sešti 145, 468, prez. 3. jd. *seđetъ 176, l-part. m. jd. *seđlъ 468
- sup. *seťъ 277
- *seđ- 176
- *segnōti 472
- *seknōti 472
- *siromášъstvo 591
- *sīto 169, 245, na. *sītā 298, a. *na_sītā 298
- *sītъce 245, 335, 391
- *skočiti 120
- *skoro 97, *skoro 97, odr. m. *skorъjъ 97
- *slābъ 93, 102, 390, 770, ž. *slāba 93, 415, 770, sr. *slābo 93, 770, odr. m. *slābъjъ 630, 770, *slāby 630, ž. *slābaja, *slābā 415, komp. *slāb-ějъ(š)- 102
- *slāva 96–97
- *slāviti 97
- *slōbodъnъ 268
- *slōnъ, *slonъ 372
- *slōvo 68, 241, n. *slovesā 133
- *služītī 110, prez. 1. jd. *služō 109, 2. mn. *slūžite 78, *slūžitę 109
- G. *směxā 421
- *smokъv- 394
- *smōla, *smolā, A. *smolo 118
- *smōrdъ 170
- *snopъ 75–77, 381, *snopъ 77, G. *snopa, *snopā 526–527
- *snopъje 380, 390

- *sněhá, A. *sněxo 259
 *sněxinъ, ž. *sněxina, *sněxina, sr.
     *sněxino 187
 *sòkolъ, G. *sokòla 444
 *solditi 477
 *sòldьkъ 253, 255, sr. r. *sòldьko 255
 *sòlma 216, 565
 *sòmъ 160, 218, 372
 *sòrka 169
 *sormotá 185, *sormotã 530, A.
     *sòrmoť 185, 241
 *sõ- 282
 *sqòta 459
 *sqòditi 473, *sqòditi 464, *sqòditi
     117–118, 418, 464, 473, 475–476,
     *sqòditi 117–118, prez. 2. jd. *sqòdišъ
     474, imp. 2/3. jd. *sqòdi! 476, imp.
     2. mn. *sqòdite! 475, *l*-part. m. jd.
     *sqòdilъ 464, *sqòdilъ 117, *sqòdílъ
     464, m. mn. *sqòdili 417–418, 464,
     475, *sqòdili 118, *sqòdili 417–418,
     464, 475
 *sqòdopèrъ 318
 *sqòdъ 76, 105, 317, 363–364, 372, G.
     *sqòdá 105, 421, A. *po_sqòdъ 317
 *sqòďьcъ, G. *sqòďьca 425
 *sqòďьje 588
 *sqòkòbъ 282
 *sqòkъ 209
 *sqòmòrkъ, *sqòmorkъ, *sqòmorkъ 282
 *sqòséďъ 230, 450, 468
 *sqòtòňъ 282
 prez. 1. jd. *stájò 210
 *stánъ 210
 *stárina 186
 *stárъ 185–186, 393
 *stárъcъ 107, 393, G. *stárъca 107,
     393, n. *stárъci 554, 622, 629, 631
 *stěná 428
 *stergti 431
 *stertí 179
l-part. ž. jd. *stiglia 560, 585, *stígla
     585
 *stogъ 170, *stògъ 170
 *stojáti 340
 *stòlъ 91, 95, 171, 393, G. *stòla 95,
     106, *stòla 111, *stolà 106, *stolá
     95, 111, L. *stòlě, *stolě 110, I.
     *stòlomъ, *stolòmъ 116, d. *stòlomъ
     111, a. *stòly 527, *stòlŷ, *stòly
     110, *na_stòlŷ 124, I. *stòlěxъ 122,
     386, *stòlěxъ, *stolěxъ 110, 116, i.
     *stòly 110, *stòly 382, 386, *stòlŷ
     110, *sъ_stòlŷ 110, *sъ_stòlŷ 124
 *stòlъcъ 393, *stolъcъ 95, 393, G.
     *stòlъca 393, n. *stòlъci 95
 *stòlъčьcъ 392
 *stòlňakъ 335, 622, 628, 631
 *storna 180
 *stòrža 90, 116
 n. *stòžice, a. *vъ_stožice 190
 *stopáti 473, prez. 2. jd. *stopáješъ
     340–341, *stopášъ 341, *stòpašъ
     341
 *stopiti, *stopíti 473
 *stoppъ 647
 *strěxá, *strěxa, A. *strěxo 180
 *strûpъ 210
 *strŷjьcъ 340, 552, 623
 *stьlp/bъ 647
 *stьblò 420, 704, 741
 d. *stьbròmъ 366
 *stьkliti 120, 131
 *stьklò 184
 *stьklьce 391
 *sučiti 423
 *sukъno 421–422, *suk(ъ)no 421, 423
 *súkъhá 421
 *sūša 53, 82, 95, 105, 109, 223, 326,
     485, 545, 768, *sūšā, *sušá 109
 sup. *sūšitъ 483, *l*-part. m. mn. *sūšili
     263, sr. jd. *sūšilo 266
 *sûxъ 109, komp. pril. *sūše 109
 *sváďa 326
 *svěťъ 74, 93, 363, L. *světě 93
 *svěťьcě 242
 *svetъcъ 425, 450
 *svòjъ 400–401

- *svátъ, G. *sváta, D. *svátu, A. *svátъ,
V. *sváte, L. *svátě, I. *svátomъ,
n. *sváti, g. *svátъ/svátъ, d.
*svátomъ, a. *sváty, v. *sváti, l.
*svátěxъ, i. *sváty 765
- *svátъba 335, 554, 568
- *synovъ 99, *sŷnovъ 99–101, 187,
213, *sŷnovъ 101, ž. *synová 99,
101, 187, 213, *synovъ 101, sr.
*sŷnovo 100, 187, 213
- *synovъcsъ 99, *synovъcsъ 101, G.
*synovъca 99
- *synъ 98, *sŷnъ 98, 100–101, 181,
202, 213, 230, 234, 238, *sŷnъ
101, G. *synŷ 534, 537, L. *synŷ
534, 543, *synŷ 100, 295, *synŷ
101, n. *sŷnove 74, 230, 238–239,
249, 627, a. *sŷny, *nā_syny 104
- *synъkъ 99–101, *synъkъ 101, G.
*synъká 99, DI. dv. *synъmá 534,
g. *synovъ 364, *synovъ 99, 275,
a. *sŷny 104, 532, *synŷ, *nā_syny
104, i. *synъmí 534
- *sъ 236, 742, *sъ 237, 258
- *sъbòrъ 741
- *sъdòrnъ 317
- sup. *sъgasitъ 248
- *sъgòda 318
- *sъgorda 318
- l-part. m. jd. *sъgrěšilъ 626
- l-part. m. mn. *sъgubili 260
- prez. 1. jd. *sъkо 423
- en-part. N. m. *sъlòmъenъ 557
- *sъmъrtъ 93, 769, G. *sъmъrti 93,
769, D. *sъmъrti, A. *sъmъrtъ
769, V. *sъmъrti, L. *sъmъrti,
I. *sъmъrtьjo, n. *sъmъrti, g.
*sъmъrtьjъ, d. *sъmъrtьmъ,
a. *sъmъrti, v. *sъmъrti, l.
*sъmъrtьxъ, i. *sъmъrtьmi 769
- *sъnъ 653, *sъnъ 218, 410, G. *sъná 96
- *sъpáti 228, sup. *sъpatъ 277, 279,
prez. 2. jd. *sъpíšъ 370
- *sъšítĭ 298
- *sъtèlъna 394
- *sъto 9, 82, 231, 234–236, 246, 251,
258, 621–622, 625–627, 630–631,
A. *nā_sъto 236, NA. dv. *sъtě, na.
*sъtá, g. *sъtъ, *sъtъ 246
- *sъtvòrъ 386, G. *sъtvòra 228, 386
- *sъvèdočiti 120
- *sъvèdòkъ, G. *sъvèdoka 452
- prez. 2. mn. *sъxneťe 109
- *sъlньce 470, 554–555, 557
- *sъlnьnъtonъ 470
- *sъráti 228
- *sъrd-ъ- 245
- *sъrdъce 212, 217, 242–234, 245,
253, 266–267, 269, 271–272
- *sъrdъцьce 568
- *sъrebrò 228, 420
- *sъršenъ 266, 267
- *šèstъ 211, 247, 411
- *širòkъ 452–453
- *šitъ 169
- *šiti 771, *šitĭ 298, sup. *šitъ 298,
prez. 1. jd. *šějо 770, l-part. m. jd.
*šilъ, ž. jd. *šila, sr. jd. *šilo 771
- *šьpъtъ 233
- *telè 95, G. *telète 95, 520
- *teliti 120
- *tesáti, prez. 1. mn. *tèšemo, l-part.
m. jd. *tesálъ 773
- *tèternъ 509
- *tègnòti 472
- *tètivá 437
- *tèžiná 186
- A. *tèžъkotо 269
- *tèžъkъ 186, 253, 262, sr. *tèžъko
261–262, 269
- *tèlo 241, 391
- *tèsnъcsъ 453
- *tèsto 241
- aor. 1. jd. *tèxъ 306
- *to 86, GL. dv. *tojù 295
- *tòkъ 317

- *tonŋti 472, 771, *tò(p)ŋti 472, prez.
2. jd. *tònešb 105, 116, 372, 1.
mn. *tònemo 771, 2. mn. *tònete
109, *tò(p)neŋe 109, *l*-part. m. jd.
*tonŋlb 771
prez. 1. mn. *topité 109
*tòplb 184
A. *tòpolo 267
*tŋča 326
*togá 317
*tŋžiti 473
*tŋžbba 568
prez. 2. jd. *tráješb 551
*trāv- 100, N. *trāva 96–98, 100,
435, *trāva 101, *travá 419, 436,
475, *travá 62, 93, 95, 97, 224,
415, 417, 419, 426, 673, G. *trāvy,
*travý 105–106, A. *trāvŋ 426,
436, *trāvŋ 101, *travŋ 426, DI. dv.
*traváma 419, g. *trāvŋ 93, 97, 426
*trāvica 99, *trāvica 101, *travíca 99
*trāvina, *travína 185
*tręsti 424, 430–433, 438, prez. 1.
jd. *tręso 437, 2. jd. *tręsešb 78,
*tręsešb 77, 419, 441, 443, 454,
3. jd. *tręsetb 437, 454, 1. mn.
*tręsemó 77, 437, 454, 2. mn.
*tręseté 418, 437, 454, 3. mn.
*tręsŋtŋ 437, *tręsŋtŋ 437, aor. 1.
jd. *tręšb 432, *tręšb 432–433,
438, *l*-part. m. jd. *tręslb 426,
431, 438, ž. jd. *tręslá 426, 438,
sr. jd. *tręsló 420, 426, *en*-part. m.
*tręsènb 443, 452, ž. *tręsená 452
*tri_sbtá 246
*vŋtroje 237
*trŋba 111, 118, 436, *trŋbá 82, 419,
426, i. *trŋbámi 118–119, 436
prez. 2. jd. *trŋbišb 476, *trŋbišb 476,
486, 1. mn. *trŋbimo 129
*trupló 420
*trŋbúxh 513
*trŋje 560, *trŋje 152, 211, *trŋ 211,
246
*tvŋj 400–401
*tvŋŋŋti, aor. 1. jd. *tvŋŋŋxŋ, aor. 2/3.
jd. *tvŋŋŋ, imp. 2/3. jd. *tvŋŋŋŋŋ,
l-part. m. jd. *tvŋŋŋŋŋ 133
*tŋ 239, 526, A. *te 311, DL. *tebŋ
548, I. *tòbojŋ 354, 398
*tŋlb/tŋlo 170
*tŋsŋti 505, g. *tŋsŋtŋ 507–508,
*tŋsŋtŋ 504
*tŋkánje 574
*tŋšteta 459
*t-ŋje 193
*tŋlti 431, prez. 2. jd. *tŋlčēšb 454
*tŋmá 189, 741
*tŋmŋno 394
*tŋnbkŋ 233, 253, *tŋnbkŋ 109, sr.
*tŋnbko 263, 555–556
*tŋŋe 109
*tŋrnŋ 170
*tŋrpēti 494
prez. 2. jd. *tŋrešb 235
*učŋti 97, prez. 1. jd. *učŋ, *učŋ 97–98,
*učŋ 101, 2. jd. *učišb 499, *učišb
486, 1. mn. *učimó 98, *učimŋ 101,
l-part. m. mn. *učili 263, 271
*udo 170
*udb 170
*útro 184
*úxo 261, DI. dv. *ušbma 471
*varŋno 421, 424, *(v)arŋno 423
*vārati 287, *l*-part. m. jd. *vāralb 287,
ž. jd. *vārala 287
*variti 485
*vārivo, n. *varivá 192
*večerŋ 265–267, 444, G. *večera, A.
*vŋvečerŋ 236
*večerŋ_sŋ 98
*vedro, *vedrŋ 184
*velkti 423, 431
*verdēti 494
*vērme 104, 263–264, *vermē/*vermē
104, G. *vērmenē 104, 249, 253,
255, 272, 524, D. *vērmeni 263,

- A. *nâ_verse 104, na. *vermenā,
 *vermenā 363–364, 372, i.
 *vermenỹ 540
 *versъкъ, *vĕrsъкъ 172
 *verteno 424, 441, 454, 463, na.
 *vertena 123–124, *vertená 124
 *vĕrta 326
 *veselā 524
 *vĕslo, *vez-slo, *vĕslo, *veslo 177
 *vĕslъce
 *vesti 102, prez. 1. jd. *vĕdo 118, 183,
 *vĕdo 365, 2. mn. *vedetĕ 109,
 aor. 3. mn. *vĕsĕ 102, *l*-part. m. jd.
 *vĕdlъ 183
 *vez- 177, inf. *vezti 136, 210, 508,
 prez. 1. jd. *vĕzo 177, 183, 210,
 2. jd. *vezĕšъ 177, *l*-part. m. jd.
 *vĕzlъ, sr. jd. *vĕzlo, *vezlo, *vĕzlo,
 *vezlo, *vezlo 183
 *vĕčъnъ 238
 *vĕkъ 238
 prez. 2. jd. *vĕnъčāješъ 347, *vĕnъčāšъ
 347
 *vĕra 216
 prez. 3. jd. *vĕrujetъ 290
 *vĕtrъ 332, L. *vĕtrĕ, *vĕtru 302
 *vĕtĕ 410
 *vezāti 472, 508, prez. 2. jd. *vĕžešъ
 363–364, 372, 508, 2. mn. *vĕžete
 109
 *vezti 431, 508, prez. 2. mn. 109
 *vĕdĕti 288, 771, prez. 2. jd. *vĕdišъ
 286, 1. mn. *vĕdimo 272, 771,
l-part. m. jd. *vĕdĕlъ 772
l-part. m. jd. *vĕlъ 426, ž. jd. *vilā
 425, sr. jd. *vĕlo 426
 *vĕno 421, 430, *vinō 415, 417, 420–
 421, 423–424, 426, 430, 461, 513,
 539, 674, na. *vinā 133, *vinā 129,
 426, g. *vĕnъ 426, i. *vinỹ 133
 *vĕnogordъ 461, *vinōgordъ 461, 503,
 *vinogordъ 503
 *vĕšъnā 335
 *vitĕžъ 281, 506–508,
 *voda 67, *vodā 531, 534, 544, *vodā
 68, 78, 395, 539, 768, *vodā 295,
 297, *vodā 110, G. *vodỹ 533–
 534, *vodỹ 535–536, *vodỹ 768,
 *vodỹ 305, *do_vodỹ 535–536, D.
 *vōdĕ 532, 768, *kъ_vodĕ 328, A.
 *vōdo 219, 259, 535, 768, *vōdo
 111, V. *vōdo 768, L. *vodĕ 534,
 544, 768, *vodĕ 768, *nā_vodĕ
 768, I. *vodojō 768, GL. dv. *vodũ
 534, 541DI. dv. *vodāma 534, 548,
 *vodāmā 295, 307, n. *vōdy 105–
 106, 532, 539, 768, *vōdy 111, g.
 *vodĕ 366, 500, 534, 537, 539,
 *vodĕ 539, *vodĕ 365–366, *vōdъ
 365, 768, *vōdъ 365, 537, 768, d.
 *vodāmъ 179, 306–307, 768, 771,
 a. *vōdy, v. *vōdy 768, l. *vodāxъ
 306–307, 768, i. *vodāmi 93, 278,
 534, 547, 768, *vodāmĩ 295, 305,
 *vodāmĩ 306
 *voditi 116, 120, *vodĕti 106, prez. 2.
 mn. *vōdite 94, 109
 *vōdĕka 395
 *volārъ 112
 *volĕiti 423, *volĕiti 473
 *voldā 435, G. *voldỹ 435, D. *voldĕ
 453, A. *voldō, L. *voldĕ, V.
 *vōldo!, I. *voldōjo, *voldōjo, NA.
 dv. *voldĕ, GL. dv. *voldũ, DI. dv.
 *voldāma, n. *voldỹ, g. *vōldъ, d.
 *voldāmъ, a. *voldỹ, v. *vōldy! 435,
 l. *voldāxъ 345, i. *voldāmi 435
 *Voldimĕrъ, *Voldĕmirъ 503
 *volĕti, prez. 1. mn. *vōlimo, *l*-part. m.
 jd. *volĕlъ 772
 *vōlkъ 210
 *volk(ъ)no 421, 423
 *vōlstъ 94, 510, G. *vōlsti, L. *volsti 94
 *voltyĕ 591
 *vōlъ 218, L. *vōlu, *o_vōlũ 124,
 *vōlũ 110, *volũ 124, *volũ 110, d.
 *volōmъ 367, i. *vōly 305, *volỹ
 540, *sъ_vōly 540
 *volja 381, *vōla 95–96, 105–106,
 116, 231, 326, 380, 396–397, 410,
 458, 545–546
 *vōrgъ 90, 240, g. *vorgĕ, *vōrgъ 116

- *vórna 72, 87, 90, 107, 143, 216, 223,
G. *vórny, A. *vórno 107, I. *vórnojo
87–88, 226, d. *vórnamъ 280
- *-vornъ 508
- *vörnъ 508, *vörnъ 280
- na. *vortá 129, a. *na_vōrta 129,
*za_vōrtā 128
- *vortiti 473, *vortiti 317, 473, prez. 2.
mn. *vortite (?) 112, *vortite 95,
112, 116
- *vōrtъ 240, 317, 509
- *vòtka 395
- *voziti 120
- *vozъ 88, 409, *vòzъ 89, 210, 409,
674, G. *vozà 409
- *vqs- 495
- *(v)qsēnъ 495
- *vqsъ 496, *(v)q̄sъ 495–496
- *vrāčъ 404
- *vŷ 239, L. dv. *(na_)vǎjŷ 307
- *vŷ- 100, 145
- *vŷdra 184
- *vyknŷti, prez. 1. mn. *vŷknemo,
l-part. m. jd. *vyknŷlъ 771
- prez. 3. jd. *vŷlĕzetъ 290
- *vysòkъ 453
- *vŷše 249
- *vъ 236–237, *vъ 258
- *vъ- 450, 460, 742
- prez. 2. jd. *vъlovīšъ 128
- *vъmīti 236
- *vъnŷkъ 229, 236
- *vъnъ 170, 400, 402, G. *vъnà, L.
*vъnĕ 402
- l-part. m. jd. *vъplatilъ 257
- *vъši 262
- prez. 1. jd. *vъšŷjŷ, *vъšŷjŷ 770
- *vъčera 181, 302
- *vъdòva 200, *vъdovà 200, 228
- *vъlkъ 674, G. *vъlka 215, D. *vъlku
215, n. *vъlci 181, i. *vъlkŷ 107
- *vъlna 167–168
- *vъrstà 416
- *vъrхъ 744
- sr. r. *vъsé 235, D. ž. r. *vъseji 553
- *xlĕbъ 218, 586
- *xòda 410
- *xolditi 477, l-part. m. mn. *xòldili 264
- *xòrbrъ 184
- *xòrna 430, *xornà 223, 430
- *xvāla 407, 426, *xvāla 111, *xvalà
407, 426, *xvāla 111, *xvāla 110,
na. *xvāli, *xvalŷ 111
- prez. 2. mn. *xvālite 120–121,
*xvāliŷ 111, *xvalite 111, 121,
*xvalite 120
- *xvoja 410
- *xvōrstъ 230
- *xŷtrъ 183
- *xŷža 193, 326, L. *vъ_xŷži 236, 329
- *xъtĕti 228, prez. 2. mn. *xòtĕtĕ 109
- *ŷkъ 465
- *ŷla 320, 323
- *ŷta 468
- *zà 241
- *zā- 458, 458,
- *zabava 145, 318, 470, *zabāva 317,
317, 319, 325, 359, 455–456, 465,
470, *zabāvā 317–318
- *začъ 235
- *zadъ 172
- *zajęsъ 507, *zājęsъ 189, 281, 340,
340, 504, 551, 623
- l-part. m. jd. *zājęlъ 262
- *zajŷmъ 450
- *zakònitostъ 443
- *zakonъ 145, *zakònъ 419, 440, 442–
443, 450, G. *zakòna 443
- *zakònъskъjъ 419
- *zalògъ 455, G. *zalòga 455–456, 470
- *zamòrнъ 317
- *zapadъ 470, *zāpadъ 317, 325,
*zapādъ 317
- *zāpovĕdъ 257, 266, 271–272
- *zasĕka 355

l-part. m. jd. *zâsɣpaɫɫ 268
 *zaxodɫ 470
 *zazoltítí 145
 *zelènɫ 452, odr. sr. *zelènoje 380
 *zèlɫje 392, 452, 582
 *zemɫa, *ze-mɫa 560, *zem(l)ja 561,
     *zemɫá 184, 557, A. *vʔzemɫo,
     *ɣdɫzemɫo 236, L. *zemɫí,
     *nâzemɫi 104
 *zèmlíšce 192–193, *zèmlíšče,
     *zemɫíšce, na. *zemɫíščá, *zemɫíšča,
     *zemɫíščā 192
 *zèbtí, prez. 1. jd. *zèbɔ, 1. mn.
     *zèbemé, 2. mn. *zèbeté, 3. mn.
     *zèbɔ(ɫ) 431
l-part. m. mn. *zgúbili 260
 *zimá 84, 147, 169, *zimá 143, 179,
     *zimá 178, A. *zímɔ 143, 147–148,
     178–179, 533, na. *zímý 143
 *zimɔsɫ 98, 532–533, *zimɔsɫ 294,
     533
 prez. 2. jd. *znáješɫ 272, 346, 370,
     551–552, *znášɫ 272, 346, 1. mn.
     *znájemo 347
 *zoltítí 477
 *zólto 68, 81, 238–239, 241, 317
 *zɔbɫ 167, 560, *zɔbɫ 210, DI. dv.
     *zɔboma, i. *zɔby 471, *zɔbɫ 305
 *zvèɣɫ 171, 180, *zvèɣɫ 180
 *zvono 170, *zvɔno 94, 246, 260,
     767, G. *zvɔna 94, L. *zvɔné 246,
     767, na. *zvóná 94, 246, 528, 767,
     *zvóná 531, *zvɔná 110, g. *zvonoɫ
     170, *zvonoɫ 246
 *zybèɫɫ 448
 *zɫó 235
 *zɫóba 459
 *zɫɫɫɫɫ- 394, A. *zɫɫɫɫɫ 394
 *zɫɫvátí 228, aor. 2/3. jd. *zɫɫva 234,
     550, *l*-part. sr. jd. *zɫɫvalo 234
 *zɫme- 224
 *zɫrno, na. *zɫrna 767
 *zɫrnɫje 334–335

 *zába 83, 224

l-part. ž. jd. *želéla 314
 *žèlɔdɫ 509
 G. *žèɫɫɫɫɫ, A. *žèɫɫɫɫɫ 394
 *želá 184
 *žèna 96–97, 99, 107, 122, *žená 94–
     95, 97, 107, 223, 768, *žená 109,
     111, 118, 122–124, 133, 529, 531,
     545, *žèná 110, *ižènā 123–124,
     530, 545, *ižená 124, G. *žèny
     107, *žény 107, 768, *žény 535–
     536, *dožèny 535–536, *doženy
     535, DL. *žené 768, A. *žènoɫ
     94–95, 107, *žènoɫ 111, *žènoɫ
     94–95, 107, 111, 768, V. *žèno
     768, I. *žènoɫ 768, n. *žèny 527
     *žèny 111, *žény 133, 768, g. *žèny
     97, 267, 365–366, 537, 768, *žèny
     365, 537, 768, d. *ženámɫ 280,
     545, 768, 771, a. *žèny 527, *žény
     768, *zažèny 124, v. *žèny 768, l.
     *ženáɫɫ 545, 768, i. *žènami 325,
     *žènamí, *ženámi 314, 545, 768,
     *ženámí 314
 *žènica, *ženíca 99
 *žèninɫ 187, *ženínɫ 112, 187, ž.
     *žènina, *ženína, *ženiná, sr.
     *žènino, *ženino, *ženinó 187
 *ženiti 120, prez. 1. jd. *žènoɫ, 2. mn.
     *žènite 95
 *žènysko 95, 99, 109, 115, odr. m.
     *žènyskɫɫɫ 97
 *žèrbɫ 259, G. *žèrbɫe 249
 *žerdlo 420
 *žertí 179
 *žèdɫɫɫ 442
 *žèti 109, prez. 3. jd. *žènetɫ 625, 2.
     mn. *žènetɫ 109
 *žètɫva 337
 *živ- 176
 *živadɫ 248, G. *živadi 264
 *živiná, *živína, A. *živino 185,
 *živòtɫ 443, 451–452, G. *živòtɫ 176,
     *životá 176, 452, i. *živòty 124,
     540
 *živɫ 168, 185, 452

*žьltъ, ž. *žьltá, sr. *žьltó 94

*-ьk- 100, *-ьkъ 252, 267, 335, 425, 441, 588

*-ьka 335, 395

*-ьbá 691

*-ьca 335

*-ьce 245, 335, 391, 588, *-ьcè 381, *-ьcè 691

*-ьcъ 335, 393, 424, 441, 504, 588

*-ьj- 390, 538

*-ьje 391–392, 553, 588, 590–591, 621, *-ьjè 381

*-ьka 395

*-ьnica 194–195, *-ьníca 194, 467, *-(ьn)ĩca 178

*-ьnikъ 194–195, *-(ьn)ikъ 195, *-ьnikъ 194, 498, *-(ьn)ĩkъ 178, G. *-ьniká

*-ьnъ 267, 336, 442, 588, 792

*-ьsk- 390

*-ьstvo 391–392, 588, 590–591, 621

6.2. (realni) praslavenski

*atiku 67

*bàbā 67

*bēgā 415

*bergu 560

*čewda 560

*čejstu 560

*galvā 413

*gardu 413, 560

*kaltēj 560

*kantā 421

*lēdā 415

*melka 560

*meltēj 560

*mūši 67

*nasejtēj 103

*penti 560

*punt- 206

*wadā 67

*zambu 560

6.3. prabaltoslavenski

*ašvā 154

*avīš 176, A. *avīn 176

*-āt 532

*blusā 143, 146, 154, A. *blusān 143

*dukterin 198, 207

*galvā 143, 146, A. *galvān 143, a. *galvāns 143

*genā 142

*griHwaH 178

*lankā 143

*mātēr 143, 145–146

*sēd- 145

*warnā 143

*wīras 142

*žejmā 143, A. *žejmān 143, 146, a. *žejmāns 143

6.4. praromanski

*Āpsaro 105

*Kāttaro 105

*Mássaro 105

*mont(e) akūt(o) 73

6.5. pragermanski

*axanō 160

*ayanō 160

*βrōpēr 159

prez. 1. jd. *ezmi, *immi, prez. 3. mn.
*sindi 205

*faðér 159

*feðwórez 164

*γa-βurði- 160

*γa-βurþi- 160

*kalzán 173

*kúwiz 212

*memzán 168

*mōðér 159

*násuz 173

*spīwa- 161

*Waldemēraz 503

*xanxista- 160

*xánxuz 209

*xanyista- 160

*xasan- 160

*xǎwwa- 161

*xazan- 160

*xliða- 160

*xliþa- 160

*xunxru- 160

*xunγru- 160

*x^wáparaz 164

*x^wex^wlan 160, *x^wéx^wlan 209

*x^wey^wlan 160

6.6. praindoeuropski²⁹²⁰

*b^heh₂ǵ^hus 209

*b^herete 205

*b^hreh₂tēr 159, 164, 206

*b^hugeh₂, D. *b^hugeh₂ey 155

*b^huh₂- 161

*deh₂iwēr 534

*deh₃- 179

*dekm̥(t) 211

d/ab. *deywom/b^hos 200, l. *deywoysu
200

*d̥Hg^hos 181

A. *d̥ontm̥ 210

*d(u)woh₁ 211

*dyēws 155, 204, G. *diwos 204

*d^heǵ^hōm 162

*-d^hl̥q- 177

*d^hugh₂tēr 165, 198–199, G.

*d^hugh₂tres, D. *d^hugh₂trey,

*d^hugh₂terey 199, A. *d^hugh₂term̥

199, 201, n. *d^hugh₂teres, g.

*d^hugh₂trōm, d/ab. *d^hugh₂tr̥m/

b^hos, a. *d^hugh₂terns, l.

*d^hugh₂tr̥su, i. *d^hugh₂tr̥b^his 199

*d^huh₂mos 164

*d^hworom 209

*griHweh₂ 178–179, A. *griHweh₂m
179

*g^hrob^hom 170

*ǵews- 160, *(ǵu)ǵus- 204

²⁹²⁰ Kada prairie. oblici u tekstu imaju tradicionalno rekonstruirano mjesto naglaska (označeno znakom *), to se u indeksu ne bilježi.

- perf. 3. jd. *gúgowse 204, perf. 3. mn.
*gúgusř 204
- *g^homb^hos 210
- *g^werh₃- 179
*g^wih₃wos 161, 168
*g^wōws 155
- *h₁dnt- 160
*h₁ed- 181, 205
prez. 1. jd. *h₁ed-mi, prez. 3. mn. *h₁d-
onti 205
prez. 1. jd. *h₁esmi 205, *h₁esmi 364,
prez. 2. jd. *h₁esi 549, prez. 1. mn.
*h₁s-mes 205
prez. 1. jd. *h₁eymi 204–205, prez. 1.
mn. *h₁imes 204
*h₁reg^wos 157
- D. *h₂eǵroey, I. *h₂eǵroh₁ 155
*h₂erh₃d^hlom 179
*h₂rktos 205
*(h₂)włh_{1/2}neh₂ 167, 205
- *h₃ekto_h 206, *h₃ekto_h 211
- *keh₂w- 161
*kel- 184
- *klew- 203
*klewos 203
*klu- 203
*klutos 203
*konkus 209
*kwōn 206, G. *kunos 206
- *k^wek^wlos 209
- *med^hyom 210
*meh₂tēr 145, 181, 206, *meh₂tēr 181,
G. *meh₂tr̥s 206, *meh₂tr̥s 181, I.
*meh₂tr̥h₁ 182, n. *meh₂teres 181,
g. *meh₂trōm, d. *meh₂tr̥mos 182
- *m̥nt-i-s, G. *m̥nt-e/oy-s 197
*muHs 155
*murmur- 348
- *neb^hos 164, 206, *neb^hs 206, G.
*neb^hese/os 206
*new̥ 211
*nog^w- 168
g. *noh₁sōm, l. *noh₁su 306
- *pōds, G. *pedé/ós (*pdé/ós?) 206
*pek^weř 365
*penk^we 164, *penk^we 211
*ph₂tēr 155, 159, 164, 205–206,
G. *ph₂tros 206, D. *ph₂trey,
A. *ph₂ter̥m, V. *ph₂ter! 205, l.
*ph₂tr̥su 206
*plh₁nos 181
*ponHt- 179
*ponteHs, G. *p̥ntHos; *pontH- 204
*poros 209
- *sed- 145
*sept̥m̥ 211
*(s)pyeh₂w-/(s)pih₂w- 161
*(s)rowpos 210
*steh₂nu/o- 210
*sterh₃- 179
*suHnus 161, 197, 199, G. *suHnows
197, 199, D. *suHnewey, A. *suHnum,
n. *suHnewes, *suHnuns 199
*swek̥s 211
*(s)wolkos 210
- *treyes 211
*tod 170
- *wedōr 162
*weđ^hoh₂-m 365
*wert- 160
aor. 1. jd. *widom 205, perf. 1. jd.
*woydh₂e, perf. 1. mn. *widme 204
*wid^heweh₂ 200

*wiHros 161, 181, *wiHr̥os 180,
181, D. *wiHr̥ōy, A. *wiHrom, L.
*wiHroy, I. *wiHr̥oh₁ 181, Ab.
*wiHr̥ōt, n. *wiHr̥ōs, g. *wiHr̥ōm,
d. *wiHromos, a. *wiHrons, l.
*wiHroysu, i. *wiHr̥ōys 181

*włk^wos 205–206

*wŋHom 170

*wog^hos 210

*yeh₂tom 168

*yēwg-s-m 205

*yugom 164, 210

6.7. prasemitski

*šabŋatum 211

7. SUVREMENI NEINDOEUROPSKI JEZICI

7.1. mađarski

beszéd 230

ebéd 230, 623

szomszéd 230

vitéz 281

7.2. karelijski

siivatta 415, 452

7.3. kineski/mandarinski

Zhōngguóréń 22

7.4. mwiini

muuntu 557

INDEKS POJMOVA

- stari akut (akutski/akutiran)²⁹²¹ 9, 65, 67–68, 71–73, 75–79, 81–84, 87–91, 93, 95–96, 102, 105–106, 109, 123, 138–139, 147, 216–219, 222–224, 226, 228–230, 235–236, 244, 251, 272–280, 286–287, 292, 295, 308, 314, 318–319, 323–324, 330, 335, 338–339, 342, 350, 363–364, 368, 371–373, 376, 378, 380, 382, 389, 392, 395, 397, 410, 412, 416, 418, 425, 431, 437, 439, 451, 455, 457, 460, 463–465, 468, 470–471, 489, 495, 497–498, 501–502, 504, 506, 515–518, 521–522, 525, 530, 539, 543–544, 555, 565, 570, 573, 606, 622–623, 625, 628–629, 632, 639–640, 759
- circumfleks (circumfleksni, circumfleksiran) 9–10, 12–13, 18, 32, 45, 52, 60, 62, 64–65, 68, 70, 72–77, 79, 81–84, 86–87, 89–90, 96–97, 100–101, 103–104, 106–107, 109, 115, 117, 130, 132, 135–136, 141–143, 145–148, 150, 155–156, 166–167, 171, 177–178, 181–182, 185, 194, 216–219, 223–224, 226, 230–246, 248–255, 259, 266–268, 270, 272, 274, 276–279, 282, 284, 305, 309, 318, 329, 335, 340–341, 353, 355, 357, 360, 362–364, 371–376, 379, 402, 416, 419–420, 426–429, 436, 441, 461, 463–464, 502–504, 506, 510, 516–517, 526–528, 532, 533–535, 540, 543–544, 552, 554–555, 569–573, 574–579, 589–591, 593, 622–623, 625–627, 629–633, 639–641, 646–647, 654–655, 660, 665–667, 673, 766
- dominantni akut (akutiran) 71, 76, 100, 103–104, 107, 115, 117–118, 146–148, 171, 176, 178, 184–185, 187, 189, 194–195, 245, 364, 371–372, 375, 418, 464, 473, 475, 483, 496, 522, 527, 530, 573, 612
- dominantnost 98, 100, 108–109, 117, 146, 148, 176, 178, 189, 211, 215, 295–297, 302, 311, 317, 461, 475, 508, 512, 527, 532, 534, 549
- dugosilazni (naglasak) 10, 22–23, 81, 139, 653–654, 664 (vidi i *circumfleks*)
- dugouzlazni (naglasak) 22, 77, 81, 223, 647–649, 740
- kompensatorno duljenje/duženje (u naknadu) 88, 218, 231–232, 235, 278, 334, 555, 557, 560–561, 585, 588–589, 627–628
- kontrakcija/stezanje (kontrakcijski) 53, 68, 77, 108, 112–114, 116, 145, 155, 162, 238, 272–274, 278–279, 293, 303, 305, 318, 324–325, 329–331, 340–342, 346–347, 351–354, 364, 376, 380–381, 388–390, 398,

²⁹²¹ Prozodeme (ovaj i drugi) ovdje bilježimo samo kada se spominju pod punim nazivom, ne i kada su samo grafički označeni naglasnim simbolima.

- 406, 411–412, 415, 463, 473, 499, 501, 532, 534, 538, 543, 551–553, 574, 623, 625, 630–631, 675, 705, 728; nekontrakcijski 112, 274, 276, 331, 341, 353, 381, 386, 389, 534
- kratkosilazni (naglasak) 22–23, 81, 221, 693
- kratkouzlazni (naglasak) 22–23, 75, 81, 693, 701, 736
- kvantiteta (kvantitetski) 23–24, 42, 48–49, 58, 60–61, 70, 77, 79, 89, 91, 110, 125, 267, 280, 293, 326, 334, 378, 381, 390, 392, 406, 413–415, 417, 431, 435–436, 438, 473, 522, 524–525, 534, 551, 553, 568, 589, 598, 620, 623, 625–628, 630–631, 641–642, 649, 652, 668, 678, 714, 728, 752
- metatonija (metatonijski) 30, 76, 102, 108–109, 111, 120, 146, 171, 175–178, 181, 183–185, 195, 202, 210–211, 215, 286, 291, 300–302, 314, 317, 330, 351, 354, 365, 386, 395, 397, 423, 433, 448–449, 452, 458, 461, 508, 534, 537, 541, 641, 649, 669–670
- mobilnosti – *vidi pomicnost*
- neoakut (neoakutski, neoakutiran) 9, 12, 20, 26, 47, 49, 52–53, 56–57, 59–60, 62, 68, 71–72, 75–79, 81–82, 84, 87–91, 93, 95, 97, 103, 105–107, 109, 112, 115–116, 118–119, 128–130, 132, 143, 146, 171, 174, 184, 188–190, 194–195, 218–220, 222–224, 228–230, 234, 238, 240, 244, 275–276, 278, 286, 296–297, 299–301, 317–319, 321, 330, 335, 338–342, 344, 347, 350–351, 353, 359, 362–364, 366–367, 370–393, 395–398, 400–404, 406–407, 409–410, 412–413, 417–419, 421–422, 424–426, 430–431, 435–437, 443, 446–448, 452, 455, 463–464, 473–474, 476, 487, 490–492, 494, 497–502, 504, 515, 517, 529, 535–536, 540, 542–546, 549, 552, 554–555, 557, 566, 569–580, 589–591, 593, 595, 607, 610–612, 616, 620–621, 628–634, 636, 638, 641–658, 660–667, 670, 672, 674–675, 683–685, 692, 709, 713, 715–716, 718, 723–726, 731, 733, 736, 741, 750, 756, 762–763, 766, 768
- neocirkumfleks (neocirkumfleksni) 12, 59, 62, 65, 68, 75, 79, 81–83, 102, 109, 123, 186, 190, 193–194, 216–218, 232, 236, 244–245, 253, 259, 268, 272–289, 291–326, 328–342, 346, 349–355, 357–364, 366, 372, 377–382, 384–399, 410, 418–419, 421, 460, 482, 496–497, 501, 503–504, 506–507, 511–513, 518, 523–524, 529, 539–540, 542–543, 545, 549, 552, 554, 578–579, 591, 594, 620, 622–623, 625, 628, 630–633, 641, 638, 750, 758–759
- nepomicnost (naglasaka) (nepomican naglasak, nepomicna naglasna paradigma) 95–99, 101, 103, 105–106, 136, 144–146, 158, 161, 165–168, 171, 213, 220, 245
- oksitoneza 60, 111, 115, 161, 173, 176, 180, 184, 190, 201–202, 212, 214, 243–244, 372, 384–385, 422, 433, 441, 453, 481, 548, 650, 654, 656, 672, 678–681, 705, 710, 713, 716–731, 733–734, 737, 740, 748, 762, 771
- paradigmatski naglasni sustav 92, 142, 145, 207–208, 214, 249, 746
- pomicnost/mobilnost (naglasaka) (pomican naglasak, pomicna naglasna paradigma) 58, 69, 82, 96–99, 101, 105, 117, 143–144, 147–148, 150–151, 158–161, 163, 165–166, 168, 171, 181, 192, 195–199, 200–202, 213, 253, 284, 398
- prednaglasna dužina/duljina 12, 22, 27–28, 49, 54, 56–58, 60, 62, 82, 84, 87–90, 102, 114, 117, 222–224, 243–244, 314, 316, 341–343, 350–351, 355, 357, 362, 370, 407, 416–421, 424–426, 428–433, 435–443, 445–446, 448, 450, 452–455,

- 457, 459–460, 462–465, 471–473, 475–477, 483, 490, 493, 495–496, 498–502, 510–511, 513, 536, 565, 590, 613, 644, 649, 665–668, 673, 675, 679–681, 685, 713, 718, 721–722, 725, 731, 734, 747–749, 757, 762–763
- prenošenje (naglasaka) (prenesen naglasak) 29, 31–33, 35, 57–58, 275, 674, 718; neprenošenje (neprenesen naglasak) 33, 673, 690, 715, 717, 722
- preskakanje (naglasaka) 32, 58–59, 61, 72, 75, 78, 90, 144, 217–218, 220, 230, 236, 241, 249, 268, 284, 684, 754, 766
- približno stapanje 662, 696
- prijevoj (prijevojni) 145–146, 152, 159, 197, 201, 203–207, 209, 414, 423, 431–432, 529, 534, 548, 725, 729–730
- recesivni akut 104, 107, 110, 117, 146–148, 166, 178–179, 182, 184, 417–418, 464–465, 467, 483, 485, 528, 531
- recesivni cirkumfleks 74, 76, 103, 107, 146–147, 166, 178, 528
- recesivnost 98, 100, 109, 146, 189, 210–211, 215, 245, 365, 508, 527
- retrakcija/povlačenje naglasaka (retrakcijski) 12, 27–29, 32, 38, 44, 48–49, 52–53, 55–60, 62, 64, 75–77, 78, 82–86, 88, 107–108, 112–113, 115–117, 127, 130–131, 133–134, 138, 147, 157, 165, 173–174, 177–178, 190, 193, 198, 216, 226, 252, 259, 265, 267–268, 271, 274, 276, 286, 311, 314–316, 320, 322–323, 335, 340–343, 346–347, 349–358, 360–365, 370–372, 374–376, 384–385, 389, 392, 398, 418, 429, 443, 459–461, 467, 469, 473, 480, 490, 496–497, 501, 539, 542–543, 557, 572, 589, 593, 612, 633, 635, 641–644, 646–647, 649–652, 654–656, 666, 670–676, 678–685, 689–692, 696, 698–699, 701–703, 706–710, 712–714, 716–729, 731, 733–737, 740–741, 747, 750–751, 753, 755–756, 759, 763, 766
- teorija valentnosti 98, 146, 213, 215
- valencija 99, 100–102, 108–109, 116–117, 120, 133, 136, 143–145, 148, 175–177, 183, 185, 189, 208, 210, 213–214, 279–280, 295, 317–318, 325, 329, 441, 495, 497, 503, 507–508
- zanaglasna dužina/duljina 12, 21–22, 25, 27, 35, 48, 54, 56–58, 60–61, 102, 113, 122–123, 232–233, 240–241, 250, 270, 275–280, 284, 286, 289–290, 292, 301, 305, 323, 325, 331–332, 334, 341, 382, 416, 437, 439, 457, 489, 502–505, 507–519, 521–524, 526–529, 536, 566–567, 570, 573, 580–581, 589, 591, 612, 626–627, 629–631, 639, 647, 654, 672, 697, 748–760, 762–763

INDEKS GLAŠOVNIH ZAKONA I FONOLOŠKIH PRAVILA

- Brugmannov zakon 168
- de Saussureov zakon, 103–104, 107, 117, 136–138, 143, 147–148, 167, 317, 527, 532–533
- Diboov zakon 111–112, 114–115, 118–119, 130, 196, 215, 313, 470
- duljenje/duženje u naglašenom slogu (NS) 291, 555, 594, 596, 598, 606, 610, 619–620, 735
- duženje/duljenje u zatvorenom naglašenom slogu (ZNS) 18, 291, 334, 345, 404–405, 594–600, 602–607, 609–611, 616, 618, 620–621
- Grimmov zakon 159
- Hirtov zakon (u baltoslavenskom) 110, 157, 165, 168, 176–186, 189, 192, 195–196, 199, 201, 314, 365, 418, 464, 472, 475, 483, 485
- Hirtov zakon (u grčkom) 157, 165–166
- Holtzmannov zakon 161
- Iljič-Svitičev zakon 114
- Ivšičeva retrakcija 60, 312, 340, 352–354, 358–360, 383, 390, 457–458, 494–495, 540–541
- Ivšičevo pravilo 107, 342, 364–366, 369–372, 375, 454, 539, 621, 626, 679–680, 767
- Ivšičev zakon 112, 342, 364
- kanovačko duženje/duljenje/duljine/naglasak 53, 59, 131, 365, 450–451, 536, 594, 626, 680, 693, 695, 697–698, 704, 717, 720, 723, 728, 731, 734–738, 740–742
- Kortlandtov zakon 141
- Leskienov zakon 78, 136, 542, 544
- Meilletov zakon 147
- Nikolajevljeva metatonija 109, 111, 146, 176–178, 183, 195, 210–211, 317, 395, 433, 448–449, 458, 461, 537, 541
- novoštokavsko povlačenje naglasaka/retrakcija 28–29, 32, 52–53, 342, 642, 681–683, 689–691, 707
- Pedersenov zakon 196, 198–200
- pomak/pomicanje naglasaka/neoakuta/dominantnog cirkumfleksa udesno 75–76, 81, 95, 97–99, 103–108, 111–112, 115–117, 119–120, 121, 128, 148, 171, 185, 187, 193, 213, 252, 314, 318, 325, 363, 372–373, 398, 413, 417–418, 420, 430, 444, 446, 449–450, 455, 458, 461, 487, 491, 517, 527, 545–546, 549, 630, 638, 771
- pravilo Meyera i Jakubinskog 63
- pravilo »što duže, to kraće« 223, 244, 298, 529
- pravilo »što kraće, to duže« 503
- pravilo triju slogova 157, 15
- pravilo Vasiljeva i Dolopka 86, 98
- predsonantsko duženje/duljenje/dužina 188, 234, 276, 290, 335, 378, 381, 392–393, 400–404, 406, 409, 422, 424–425, 501, 512, 515, 521–523, 535, 548, 554–556, 558, 560–576, 578–586, 589–590, 594–596, 598, 606, 608, 620, 623, 627–629, 632–633, 640, 660, 674, 679, 715, 741, 751, 758

- progresivni pomak cirkumfleksa (PPC)
18, 45, 60, 62, 64–65, 82–84, 224,
231–232, 234–237, 239, 241, 251–
272, 282, 362, 426, 428, 622–623,
625–627, 630–633, 673, 728
- ritmički zakon/kraćenje 87, 472, 505
- Saussureov zakon – vidi *de Saussure-
ov zakon*
- Stangov zakon 111–115, 117, 130, 196,
342, 638
- van Wijkov zakon 326
- Vernerov zakon 159–161, 203, 205
- Wheelerov zakon 209
- Winterov zakon 7, 145, 167, 176, 181,
212
- zakon jedne more 244
- zakon otvorenih slogova 502, 533, 560,
562, 585, 597
- zakon Seliščeva i Vaillanta 102

INDEKSI IMENÂ

INDEKS ZEMLJOPISNIH IMENA²⁹²²

- Abljanovci 712
Aleksandrija 155
Aleksandrovačka Župa 648
Andželat 564
Arbanija 740
Arnautovići 129, 715
- Babina Greda 574, 710–712
Bačka 38–39, 57, 128, 343, 520, 525,
645, 661, 712
Bački Breg 661
Bački Monoštor 661
Bajngrob (Weingraben) 575
Bakar 758
Bakarac 501, 581, 651
Balkan 122, 125
Banat 520, 642, 717, 752
Banija 35, 39, 55, 191, 521, 573, 575
Banj 719, 740
Banjole 405, 487, 796
Baranja 39, 55, 57–58, 172, 344, 348,
383–384, 544, 556, 573–574, 579,
632, 645, 689, 712–713, 755
Barban 725–726
Bašaid 235, 753
Baška 291, 403, 602, 664, 720–721,
748, 758, 762
- Batina 383–384, 574, 755
Batomalj 664
Bednja 61, 185, 193, 222, 235, 250,
252–263, 270–271, 282, 285,
287–288, 296, 298, 300, 302–303,
306, 308, 310–311, 315, 319, 321,
327, 329, 332–337, 346–347, 357–
358, 362–363, 384, 391, 396, 398,
401–402, 404, 422, 474, 490–491,
496, 542–543, 546, 591, 637, 650,
656, 728–729, 732
Bejska Tramuntana 345, 405, 618,
651, 720
Bekija 191, 571
Bela krajina 83–84, 224, 323, 378, 388
Belavšek 269, 271, 323, 392, 401,
404, 469
Beltinci 125, 190, 192, 223–224, 250,
267, 269, 271, 281, 285, 287–288,
290, 303, 319, 321, 327, 333,
336–337, 345, 355, 357, 362, 368,
387–388, 391–393, 395–397, 401,
425, 428, 460, 496, 746
Beograd 42, 686, 687, 734
Beram 650
Beravci 574, 644, 711
Bereg 661
Betina 720

²⁹²² U indeksu se imena bilježe samo u osnovnom obliku, ne bilježe se izvedeni pridjevi – dakle, *Bednja* ali ne i *bednjanski* itd.

- Bibinje 350, 590, 591, 680, 723
 BiH (Bosna i Hercegovina) 7, 29, 33–35, 38–39, 55, 57, 679, 708, 737, 741, 745–746, 752–753
 Bihać 35, 39, 576, 579, 591
 Bilogora 39
 Biograd 580, 663
 Bitelić 500, 571, 635, 741–742, 745, 751
 Bizant 155
 Bizovac 542, 574, 674, 712–714, 755
 Bjelave 715
 Bjelopavlići 717
 Bjelorusija 122
 Bjelovar 688
 Blaca 571
 Blato 523, 587, 636, 721
 Bobota 754
 Bodovaljci 349
 Bogomolje 612, 657, 719
 Boka Kotorska 42, 130, 285, 489, 524, 552, 672, 678, 686, 716, 752
 Bol 757
 Bosanski Svilaj 26, 126, 757, 801
 Bosna 7, 9, 35, 38–39, 42, 55, 56–58, 189, 220, 246, 446, 481, 518, 564, 566, 576, 582, 601, 635, 688–689, 710, 741–742, 745, 752, 757
 Brač 15–16, 39, 54, 59, 65, 122, 131, 172, 188–189, 193, 222, 232–233, 235, 243, 283–284, 293, 333, 344, 348–349, 367–369, 401–406, 410, 422, 424, 441, 443, 446, 449, 453, 457, 460, 469, 474, 482–483, 486, 490, 494, 496, 498, 500–501, 504, 514, 518, 521–525, 529, 545, 554, 557, 561, 568–569, 574, 579–582, 584–587, 590, 594, 607–608, 610–615, 620, 622, 628, 632, 636–637, 651, 666, 668, 692, 719, 741, 749, 757, 759, 762
 Bratonožići 672, 716
 Brbinj 665
 Brdo 306–307, 320, 327, 337–338, 357, 401–405, 496
 Brest 252
 Brestova Draga 660, 722
 Brezje 731
 Breznica pri Št. Jakobu v Rožu 224, 235, 535
 Brezova Gora 255, 259
 Brezovo 648
 Bribir 660
 Brijesta 646, 697, 709
 Brinje 291, 525, 605, 724, 726, 735, 737, 745
 Brodanci 712
 Brseč 606–608, 610, 664, 722, 762
 Brštanik 128
 Brula 252
 Brusje 375, 613–614, 657
 Bubnjarci 60
 Bučje 644
 Budrovci 711
 Bugarska 86, 718
 Buzet 49, 252
 Cankova 316, 321, 323, 336–337, 345, 362, 387, 396
 Cavtat 216, 623, 693–695, 708, 745, 751
 Cerje 61, 180, 188, 192, 236–237, 242, 250, 271, 280–285, 298, 304, 306, 314, 318–319, 321, 327–328, 333, 335–338, 346–347, 358–359, 362, 389, 391, 393–396, 399, 401–402, 404–405, 443, 479, 481, 496, 511, 513, 524, 731
 Cetina 646, 691
 Cetinje 519
 Cezareja 121
 Cres 44, 291, 334, 345, 397, 401–402, 482, 490, 582, 594, 598, 603, 607–608, 610–611, 617–619, 651, 664, 720, 722
 Crikvenica 173, 234, 290, 340, 469, 522, 582, 590, 639, 656, 722, 749, 757
 Crna Gora 35, 38–39, 42, 49, 55–57, 80–81, 350, 368, 410, 439, 497,

- 499, 517–518, 520, 552, 564, 639,
640–642, 651, 672, 674, 679–680,
683, 710, 716, 737, 748, 751–752
Cvetlin 259
- Čabar 45
Čačinci 754
Čakovec 252, 263, 265, 321
Čambarelići 653
Čazma 44, 754
Češka 121
Čiovo 59, 222, 578, 651, 723–724,
736–737, 740
Čižići 191, 448, 496, 522, 557, 575,
583, 591, 664
Črešnjevci 397
Čunkova Draga 728
- Ćara 721
Ćunsko 603–604, 617–618, 653, 720
- Dalmacija 30, 31, 35, 39, 49, 57–59,
247, 571, 576, 582, 723, 755
Dalmatinska zagora 29, 34, 39, 55–
58, 194, 221, 457, 515, 635, 686,
741, 751, 766
Dbar 595
Dbarevine 595
Dečani 718
Delnice 45
Dobrinj 238, 290–291, 351, 491, 522,
557, 562–563, 575, 581, 606, 653,
664, 720, 748, 758
Dobropoljana 590
Dol 614
Dolac Donji 471, 646, 654, 744
Dolenjska 593
Doli 709, 751
Dolina 410
Domagović 660
Domaljevac 711
Domaslovec 336–338, 660, 668, 727
Domašinac 265
Donja Bebrina 126, 249, 574, 667
Donja Kupčina 652
Donja Voća 650, 727
Donje Selo 523, 578, 586, 719, 759
Donji Majkovi 560, 708
Donji Miholjac 713
Donja Poljica 572, 646, 654, 724
Dračevica 131, 244, 344, 500–501,
505, 525, 741
Draga 664, 721
Dragatuš 45, 83
Drage 577
Dragove 665
Draguća 252
Dramalj 653
Drašćići 252
Draškovec 265
Drenča 571
Drina 564
Drinje (službeno: Drenje Brdovečko)
222, 370, 479, 481, 579, 580, 668,
725
Drivenik 660
Drobnjaci 127, 343, 519–521, 524
Drvenik 59, 578, 651, 740, 787
Dub 129
Dubašnica 234, 541, 597, 602–603,
605, 607, 611, 619, 653, 721, 748
Dubljani 193, 811
Dubrovačka Republika 570, 686, 692,
695, 708, 709
Dubrovnik 7, 21, 30–31, 33, 36, 39,
44, 127–128, 186, 237, 243, 247,
346, 402, 412, 420, 437, 467,
469–471, 486, 503–506, 520–521,
538, 567, 570–571, 582, 601, 636,
639, 640, 643, 646–647, 654,
685–687, 692–699, 703–708, 710,
735, 740–741, 744, 745, 751
Duga Mahala 715
Dugi otok 44, 174, 186, 599–600,
604, 607, 611, 618, 665, 719, 749
Dunav 39
Đakovo 33, 250, 711, 754

- Delekovec 270, 298, 309–311, 318,
394, 396, 425, 467
- Deletovci 645
- Durđevac (službeno: Đurđevac) 190,
237, 271, 281, 304, 306, 322, 327–
328, 333, 335–337, 346, 394–395,
480, 496
- Elafiti 692–693, 695, 751
- Estonija 140
- Europa 122
- Filipjakov (službeno: Sv. Filip i Jakov)
131, 350, 481, 663, 723–724, 740,
759
- Fojnica 129, 182, 189, 192–193, 220,
292, 346, 402, 437, 547, 550, 564,
635, 662, 715–716, 745, 752
- Fužine 45
- Gacko polje 291
- Garžinići 501
- Gdinj 612, 657, 719
- Generalski Stol 49, 291, 384, 387
- Gibina 266
- Glavani 186, 578, 582, 656, 749
- Glibovac 718
- Glogovica 711
- Gola 193, 237, 271, 304, 327–328,
335–336, 346–347, 394, 396
- Golubovci 717
- Gomilice 332
- Gorana 234, 752
- Gorenjski Vrh 84, 250, 269, 271
- Goričani 265
- Gornja Bebrina 126
- Gornja Konjščina 61, 222, 232, 236–
237, 242, 248, 250, 258, 270, 281–
283, 285, 288, 300, 302, 304, 306,
311–312, 316, 321, 327, 332–333,
335–338, 346–347, 357–359, 362,
385, 389, 391, 393–394, 396, 399,
401–406, 480, 497, 509, 542–543,
660, 729, 731
- Gornja Poljica 572, 654
- Gornja Stubica 61, 237, 257, 270, 282,
304, 306, 316, 332, 346–347, 401,
403, 404, 650, 656, 733
- Gornje Mekuše 727
- Gornje Selo 586, 740
- Gornje Višnjevce 182, 378
- Gornji Brgat 695, 708, 751
- Gornji Senik 287, 368
- Gorski kotar 44–45, 60, 83, 85, 654,
660, 685–686, 723, 726, 755
- Graberje 754
- Grablje 667
- Gračanica 715
- Gradac 246, 560, 709
- Gradina 466
- Gradišće 291, 375, 544, 576, 597,
605, 607, 610, 654, 660
- Gradište 661, 711, 756
- Grebaštica 576–578
- Gregurovec Veternički 235, 237, 248,
282–283, 304, 316, 333, 385, 391,
398, 401–402, 404, 591, 650, 732
- Grižane 375, 660
- Grižić 573
- Grobnik 128, 132, 189, 193, 283–
284, 291, 330, 334, 345, 348, 359,
384, 389, 402, 404–405, 422, 457,
466, 469, 474, 482–483, 486, 491,
496, 512–514, 521–522, 535, 541,
557, 579–582, 590, 606, 650, 722,
741, 746, 749
- Grohote 523, 586, 759
- Gundinci 489, 711, 756
- Habjanovci 713
- Haloze 83–84, 250–252, 256, 269,
270, 323, 336, 392, 397, 469
- Hercegovina 38–39, 57, 80–81, 127,
194, 515, 518, 571–572, 683–684,
745, 752
- Hrasno 128, 246
- Hreljin 501, 581, 651
- Hrnetić 60
- Hrvatska Dubica 712

- Hum na Sutli 252, 261–263, 271, 280,
323, 405, 635, 652
- Hutovo 35, 128, 246, 248
- Hvar 39, 54, 59, 65, 131, 188, 193,
222, 293, 344, 367–368, 374, 406,
422, 424, 441, 474, 518, 522–523,
545, 554, 561, 569, 578, 584–587,
590, 594, 607–608, 610–614, 620,
622, 628, 632, 636, 654, 656–657,
661, 667, 692, 719, 721, 741, 745,
749, 757
- Ilok 42
- Ilovik 500, 653
- Imotska krajina 31, 191–192, 194,
343, 453, 505, 556, 571–572, 589,
745, 751
- Imotski 21, 505
- Istra 42, 44, 49, 58, 59, 238, 291,
414, 469, 482, 501, 594, 607–608,
610, 649, 653, 663–665, 675, 722,
725, 736, 748, 752, 758
- Ivanec 727
- Ivanić-Grad 323, 754
- Ivanovec 265
- Ivanščica 728
- Iž 333, 345, 405, 425, 457, 477–478,
481, 604, 607, 618, 636, 638, 665,
668, 719, 749, 758
- Jadran 73, 104, 216, 623, 745
- Jadranovo 651
- Jadrtovac 576–578
- Janjina 646, 695, 709
- Jarok 326
- Jasenovac 45
- Jazak 500, 686, 717, 753
- Jelenje 374
- Jelsa 375, 614, 667, 757
- Jesenje Donje 61, 236, 256, 259, 260–
261, 284, 727, 729
- Jezera 663, 720
- Jezerane 723, 737
- Jezerine 384
- Jugoslavija 23
- Jurandvor 664
- Jurkovo Selo 447, 496, 576, 580, 645,
725
- Kačeri 571, 648
- Kalamota (službeno: Koločep) 695
- Kali 174, 344–345, 448, 496, 500,
590, 594–596, 603–604, 607, 608,
610–611, 616–618, 663, 758
- Kalna 672
- Kalje 725
- Kamenica 259
- Kantrida 762
- Kaprije 577, 582, 663
- Karlovac 44–45, 276, 306, 322, 337,
575, 606, 654, 680, 725, 727–728,
737
- Karlovići 650
- Karojba 726
- Karpati 422
- Kastav 59, 232, 290, 330, 374, 491,
522, 536, 582–583, 656, 746, 749,
757
- Kaštel Kambelovac 662, 724
- Kaštelir 608, 737
- Kaštila (službeno: Kaštela) 58, 292,
580, 654, 723, 736, 759
- Kiseljak 129, 574
- Kladanj 26, 72–73, 218–220, 373,
623, 625, 632, 662
- Klana 251, 291–292, 722
- Klanjec 61, 226, 652, 727
- Klenovščak 252
- Klokotič 572
- Knez-Gorica 727
- Knezovec 263, 652
- Kneža (Grafenbach) 224
- Knin 39, 755
- Kobilje 649
- Kolan 250, 600, 665, 720, 749, 758
- Kolubara 234, 773
- Komazini 172, 812
- Komin 751

- Komiža 585, 611, 615, 657, 660
 Konavle 34–35, 37, 127–128, 246,
 292, 346, 518–522, 693, 695, 697,
 708, 745, 751
 Konjic 182, 378
 Kopaonik 56, 174, 180, 220, 330,
 500, 557, 571–572, 579–580, 541,
 644–646, 648, 651, 684, 718
 Korčula 39, 42, 58, 237, 293, 518,
 522–523, 580, 587, 636, 654, 664,
 684–685, 695, 708, 719, 721, 723,
 749, 759
 Kordun 35, 39, 55, 191, 521, 573, 755
 Kornati 42
 Kosovo 38, 42, 49, 55–56, 648, 672,
 710, 718
 Kostanj 359
 Kostelsko 224, 226, 256, 261–263,
 271, 311, 323, 335, 390, 393, 404,
 497, 650
 Kostrč 126, 453, 635
 Kostrena 16, 186, 330, 578, 582, 651,
 656, 722, 749, 758
 Kotor (lat. Cattarum) 105
 Kotor Varoš 746
 Kotoriba 236, 265
 Kožljak 665
 Kralupi 500
 Kraljevica 374, 681
 Kranjska 45
 Krapanj 577, 663, 720
 Krapina 190, 222, 252, 260–261,
 306, 362, 404, 650, 656, 668, 681,
 727, 732
 Kras 238, 351, 491, 522, 557, 593,
 554, 720, 721
 Krasica 758
 Krašić 728
 Kreševo 563, 564, 662, 715–716
 Krilo Jesenice 662
 Kriva Rijeka 753
 Krivaja 220, 715
 Križići 129
 Križišće 660
 Krk 44, 58, 234, 238, 291, 351, 403–
 404, 522, 536, 541, 562, 575, 581,
 591, 594, 597, 599, 602–603, 607,
 611, 619, 653, 664, 720–721, 746,
 748, 758, 762
 Krka 39
 Kruč 646
 Kuči 672, 716
 Kučišće 695
 Kukljica 131, 174, 188, 344–346, 348,
 350, 374, 404–405, 448, 458, 479,
 487, 496, 561, 595, 603–605, 608,
 616–618, 637, 758
 Kukuljanovo 619
 Kumrovec 226, 252, 261–263, 652
 Kuna 709
 Kuršumljija 648
 Kutina 45

 Labin 607, 619,
 Labinština 619, 722
 Ladimirevci 712–713
 Ladislav 670
 Lastovo 44, 58, 237, 570, 636, 654,
 657, 684–686, 692, 708, 721–723,
 759
 Lazarići 665
 Ledenice 469
 Lepenica 189, 715, 752
 Lepetane 678
 Lepoglava 258, 259, 321
 Ličko Lešće 387, 660, 726
 Lijevo Sredičko 579
 Lika 55, 57, 460, 469, 719, 726, 755
 Lipa 722, 758
 Lisac 251
 Litva 128
 Livade 649
 Ližnjan 748
 Lobor 211, 237, 247, 323, 402, 405,
 497, 607, 650, 681, 729, 732
 Lonja 652
 Lopar 749
 Lopud 695

- Loreto 601
 Lošinj 44, 273, 291, 389, 578, 594,
 597, 603, 607, 617–619, 653, 720,
 749, 759
 Lovčići 344, 347, 573, 574
 Lovran 651, 757
 Lovreć 346, 505
 Ložišće 757
 Lug 716
 Lukavec 727
 Lukoran 363, 663, 758
 Lukovdol 45, 323, 652
 Lumbarda 695, 721
 Lun 665, 749, 758
 Lupoglav 383
- Ljutomer 265, 266
- Mađarska 39, 230, 346, 623, 662,
 716
 Magić Mala 183, 439, 477, 480, 490,
 494–495, 573–574, 667, 679, 711,
 756
 Maglaj 715
 Mahično 680, 727, 733
 Majeвица 715
 Makedonija 69
 Mala Peratovica 754
 Mala Subotica 265
 Mali Lošinj 500, 604
 Mali Zaton 695, 751
 Marčana 726
 Marčelji 290
 Marina 680, 723–724, 740
 Martinje 323, 397
 Martišnica 749
 Maslinica 759
 Materada 737
 Matokit 73, 623
 Matulji 132, 222, 305, 366, 474, 482,
 540, 651, 660, 722, 757, 762, 764
 Medulin 345, 402–403, 405, 589, 748
 Medveja 651, 660, 757
 Medvenova Draga 728
- Međimurje 44, 49, 60–61, 236, 258,
 263, 265, 269–270, 323, 332, 337,
 384, 396, 401–402, 480, 497, 591,
 652, 733
 Meje 256, 270
 Metajna 600, 665, 720, 749, 758
 Metković 21, 35, 128, 406, 469, 635,
 745
 Milići 564
 Milna 614
 Milotski Breg 501
 Mljet 39, 570, 646, 692–693, 695,
 698, 700, 709, 751
 Mokošica 694–695, 708
 Molat 719
 Molise 643, 646, 692, 709
 Moskva 166
 Mosor (lat. Massarum) 105
 Mostar 640
 Mostec 240, 378
 Moštre Donje 129
 Mrkopalj 686, 751, 769
 Mune 383
 Mune Male 675
 Mune Vele 675
 Mursko Središće 263, 271
 Murter 59, 368, 404, 459, 496, 577,
 590, 636, 656, 663, 720, 723
- Nedelišće 265
 Neretva 39, 237, 646, 683, 691, 716,
 745, 751
 Neretvanska krajina 16, 35, 193, 471,
 570–572, 635, 709
 Nerežišća 457
 Netretić 575
 Neum 248, 709
 Nikšić 680
 Niš 5
 Nova Drenčina 754
 Nova Gorica 85
 Nova Gradiška 39, 711
 Nova Gvineja 208
 Novaki 731

- Novalja 665, 720, 749, 758
 Novi Perkovci 711
 Novi Sad 113, 117, 428, 469, 753
 Novi Vinodolski (Novi) 39, 59, 117,
 130, 132, 186, 189, 191, 193, 238,
 247, 273, 286, 289–291, 330, 333,
 345, 351, 359, 374–375, 389, 403,
 405, 422, 437, 446, 466, 469, 478,
 487, 500, 504–505, 522, 529, 531,
 535, 541, 546, 568, 578, 581–582,
 590, 599, 606, 637, 648, 651, 707,
 722–723, 746, 758, 759, 762
 Novigrad (Istra) 44
 Novigrad (Dalmacija) 58, 293, 651,
 723
 Novo Selo 612, 759
 Nugla 252, 607, 722

 Njeguši 716
 Njivice 607, 653, 721, 748

 Obrov 64
 Obrovac 783
 Ogulin 49, 276, 605, 737
 Okešinec 733
 Okruk 222, 578, 724
 Olib 603, 606, 617–618, 665, 719
 Olipi 695
 Ombla 708
 Omiš 42, 58
 Omišalj 232, 238, 290–291, 351, 353,
 491, 522, 536, 541, 548, 599, 606,
 653, 664, 720, 748–749, 758, 762
 Opatija 222, 366, 580, 660, 675, 722,
 757, 762, 764
 Oprisavci 126, 644, 711
 Opuzen 751
 Orahovica 505, 688
 Orbanići 188, 193, 247, 334, 345,
 366, 383–384, 387, 402–403, 448,
 460, 469, 482, 487, 494, 496, 498,
 536, 581, 650, 745
 Orebić 695
 Orehovica 236

 Orlec 132, 188–189, 193, 235, 334,
 345, 401–405, 469, 482, 490, 529,
 536, 541, 546, 557, 581, 608, 610,
 617–618, 651, 720
 Ormož 265, 266
 Ortiješ 127
 Orubica 94, 169, 222, 349, 368, 403,
 405, 482–483, 486, 499, 542, 547,
 574, 661, 678–680, 711–712
 Osek 573
 Osijek 7, 21, 33, 49, 221, 686–687,
 741, 743, 754
 Osladići 752
 Ošalj 695, 751
 Ošljak 405, 425, 496
 Oštarije 291, 384
 Otočac 374, 605, 652, 660, 726
 Ozalj 45, 61, 125, 190, 193, 235, 237,
 247, 258, 281–282, 285, 302–303,
 306, 311, 321–322, 329, 332–333,
 335, 338, 346, 358, 378, 385, 387,
 391, 395–396, 401–405, 496, 540,
 542–543, 545, 593, 649, 733, 737,
 746, 758
 Ožrinići 458, 461, 499, 519–520, 568,
 642, 680, 717

 Pag 130, 132, 291, 345, 348, 350,
 368, 404, 561–562, 600–601,
 604–605, 618, 653–654, 664–
 665, 707, 720, 749, 758
 Pagubica 247, 250, 252, 387, 440,
 653, 722
 Pakoštane 576–577, 724, 759
 Pakovraće 753
 Pašman 42, 58–59, 478, 590–591,
 594, 606–607, 615–616, 618, 654,
 719, 723–724, 736, 740, 759
 Pašnik 258
 Paštrovići 524
 Pavlovec 226, 261, 263, 271, 281,
 401, 512, 635, 652
 Pazin 619, 650, 758
 Pazinština 619, 722
 Pečuh 662, 715

- Peć 572
 Peklenica 263, 652
 Pelinovo 717
 Pelješac 37, 39, 42, 58, 59, 237, 587,
 646, 654, 664, 684–685, 692, 695,
 697, 708–709, 721, 723, 737, 751
 Peroj 752
 Peruća 39
 Perušić 769
 Petehi 725
 Petručane 606, 663, 724, 759, 762
 Petrinja 45
 Pijavičin 695, 709
 Piperi 115, 292, 343, 368, 489, 524,
 564, 575, 640, 672, 716
 Pirovac 577
 Pitve 131, 188, 191, 247, 422, 424,
 469, 474, 500, 525, 578, 585–586,
 611, 613–614, 657, 667–668, 741,
 757
 Plahovići 219–220, 662
 Pleš 258
 Plosna 758
 Pljevlja 127, 292, 564
 Podbrežje (Pobriže) 315
 Podgorica 80, 642, 672, 717
 Podgraj (Pograje) 315
 Podravina 39, 44, 49, 55–58, 60, 270,
 328, 336, 346, 351, 354, 361, 374,
 383–384, 391, 496, 542, 544, 556,
 562, 573–574, 579, 594, 632, 636,
 645–646, 660, 674, 683–684,
 712–714, 750, 755, 783, 785, 800,
 813
 Podravske Sesvete 237, 271, 281, 283,
 304, 322, 327–328, 335, 337–338,
 346, 358, 391, 394–396, 401–405,
 443, 469, 479, 491, 524, 593, 741
 Podravski Podgajci 755
 Podrinje 42, 564
 Podunavlje 122
 Podvinje 542
 Pogan 662, 701, 716
 Polana 307, 321, 323, 327, 336–337,
 362, 387–388, 396, 401, 403–404
 Polimlje 564
 Poljica 58, 234, 471, 571–572, 589,
 654, 657, 667, 723, 744
 Poljska 121, 122, 439
 Pomer 726
 Ponikve 697, 709
 Popovo 30, 247, 471, 708
 Porabje 368
 Porat 600
 Poreština 726, 736
 Posavina 19, 26, 35, 39, 48, 55,
 57–58, 125–126, 129, 169, 170,
 172, 174, 180, 182, 191, 193–194,
 222–223, 230, 235, 237, 242, 247,
 249, 276, 286, 292, 304–305, 307,
 330, 343, 347, 349–350, 366–368,
 372, 374–375, 401–406, 410, 471,
 482, 484, 489–490, 492, 494, 496,
 506, 509, 515, 518, 521, 529, 537,
 540–542, 545, 547–548, 552, 556,
 566, 570–571, 573–574, 579, 589,
 635–637, 642–646, 656, 661–662,
 667, 673, 679–680, 683–684, 700,
 710, 712–714, 747, 755–757, 764,
 766
 Potnjani 645
 Potoče 81, 306–307, 320, 327, 337–
 338, 357, 359, 368, 401–405, 459,
 461, 496
 Pounje 481, 579
 Povlja 612, 757, 759
 Poveljana 665
 Požega 113, 754
 Požeška Kotlina 712–713
 Požun 315
 Prapatnice 104, 127, 172, 182, 193,
 249, 283, 343, 370, 422, 486,
 489–490, 506, 508, 514, 521, 540,
 731, 741, 742, 745, 769
 Praporčan 265
 Prčanj 130, 234, 285, 458–459, 519–
 520, 524, 568, 691
 Pregrada 252, 652, 727
 Prekmurje 62, 83–85, 125, 223–224,
 242, 250, 252, 266–267, 269–270,

- 281, 287, 290, 306–307, 316, 321,
323, 327, 329, 332, 336, 345, 355,
359, 362–363, 368, 378, 383, 387–
388, 391–393, 395–396, 401, 425,
428, 460, 496, 593, 631–632, 746
- Preko 404, 529, 617, 758
- Prekrižje 728
- Prelog 265, 395, 652
- Premantura 726
- Premuda 367, 603, 606, 617–618,
665, 719
- Prigorje 60, 222, 300, 346, 354, 361,
391, 404, 733, 748
- Primošten 577, 662, 759
- Prklog 607
- Prekija 83–84, 190, 224, 237, 250,
252, 265–267, 269, 270, 281, 287,
304, 306–307, 321, 323, 327, 355,
357–358, 362, 378, 383, 388–389,
392, 397, 425, 428, 593, 631–632
- Prodindol 60–61, 188, 190, 193,
222, 236, 237, 247, 256, 258, 287,
303–304, 306, 311, 316, 319, 322,
327–328, 332, 337, 347–348, 358,
378, 388, 391, 394, 396, 398,
401–402, 404–405, 480, 496, 540,
542–543, 593, 733
- Prvić 405, 577, 578, 663, 720
- Pučišća 131, 244, 283, 344, 585, 611,
614
- Pula 49, 85
- Punat 291, 576, 577, 664, 720, 746,
748, 758, 762
- Pupnat 721
- Pušća Donja 374, 727
- Rab 291, 344–345, 348, 410, 469,
482, 540, 561, 599–600, 618, 665,
720–721, 749, 757
- Rabac 619
- Rabrani 246
- Račice 252
- Radikovci 713
- Radomersčak 266, 267
- Radovići 716
- Raša 607
- Raški zaljev 44
- Rat 505
- Rava 720
- Ravča 509, 745
- Ražanac 694, 740
- Rečica 652
- Resava 748
- Resnik 113
- Rezija 236
- Ribnica 388
- Ribnik 746
- Riga 140
- Rijeka 5, 44, 49, 58, 85, 135, 221,
251, 330, 374, 482, 578, 656, 660,
722, 758
- Rinkovec 256, 258–259, 261
- Rivanj 345, 405, 477, 496, 606–607,
611, 615–616, 618, 654, 719
- Rogotin 751
- Rogoznica 58, 577, 723, 759
- Rozga 253
- Rožat 695–697, 708, 751
- Rukavac 191, 232, 290, 403, 448,
450, 457, 466, 498, 522, 583, 591,
660, 722, 757
- Rumunjska 121, 572
- Rusija 122, 197
- SAD 671
- Sali 174, 186, 496, 600, 665, 719
- Samobor 44, 60, 190, 192, 222, 281,
283, 312, 322–323, 328, 336, 358,
362, 367, 378, 391, 394–396, 542,
543, 656, 660, 668, 727, 728
- Sandžak 38, 42, 716
- Santovo 661
- Sarajevo 563, 687, 715
- Savar 719
- Selca 232–233, 243, 284, 292, 457,
494, 504, 514, 523–524, 535, 574,
580, 585–586, 612, 653, 668, 719,
741, 757, 759
- Selo (Filipjakov) 724, 741

- Senj 58, 128, 130, 132, 173, 186,
 191, 193, 238, 242, 244, 247, 258,
 284, 291, 368, 371, 374, 384, 389,
 403–405, 422, 446, 457, 469, 487,
 500–501, 504, 557, 567–568, 578,
 581–582, 589–590, 605, 636, 651,
 707, 719, 722, 723, 741
 Sermać Mahala 715
 Sestrunj 719
 Severin na Kupi 45
 Siče 174, 183, 222, 349, 368, 401,
 403–406, 439, 474, 477, 479–480,
 484, 490, 494–495, 506, 509, 573,
 574, 644, 667, 678–679, 710–712
 Sikerevci (službeno: Sikirevci) 126,
 187, 221–222, 230, 403–406, 552,
 711, 744
 Silba 603, 606, 617–618, 665, 719
 Sinj 21, 688
 Sinjska krajina 571, 742, 745, 751
 Siščani 669
 Sivac 753
 Slano 693, 695, 697, 708, 751
 Slatine 735, 736
 Slavonija 29, 33, 35, 39, 49, 55, 57–
 58, 189, 601, 636, 686, 689, 715,
 753, 754
 Slavonski Brod 7, 21, 33, 58, 683,
 686–687, 706–707, 710, 754
 Slivno Ravno 127, 751
 Slobodnica 711
 Slovačka 88, 121, 408
 Slovenija 44–45, 49, 63, 65, 85, 253,
 261, 265, 316, 397, 725
 Slum 252
 Sljeme 653
 Smokovljani 709
 Smokvica 523, 580, 587, 685, 721,
 759
 Sokolovac 754
 Soljani 645
 Solin (lat. Salona) 105, 194
 Split 7, 21, 33, 49, 58, 64, 580, 587,
 612, 654, 662, 685–687, 706–708,
 723–724, 736, 741, 745, 759
 Spodnja Ložnica 258, 378
 Sračinec 392, 650, 727, 729
 Srbija 33, 35, 38–39, 42, 49, 55–58,
 80–81, 237, 504, 519, 521, 601,
 648, 672, 679, 687, 710, 737,
 752–753
 Središće 190, 224, 237, 250, 264–
 266, 269, 271, 281, 287, 304,
 306–307, 321, 327, 345, 357–359,
 383, 387–388, 392–393, 396, 401,
 425, 428, 497
 Srednje Selo 578, 586, 719, 759
 Sredska 718
 Sreser 697, 709
 Srijem 128, 500, 519, 686, 717, 752–
 753
 Srime 578
 Stara Baška 664
 Starigrad na Hvaru 657
 Stari Perkovci 711
 Stari Slatinik 574
 Stinatz 597
 Stinjaki 725
 Stolac 128, 564
 Ston 693, 695–697, 709, 751
 Strahinjčica 261
 Strizivojna 235, 371, 374, 496, 661, 756
 Studena 291–292
 Studenci 128, 453, 505, 745, 775
 Studenica 500, 648
 Stuparići 129
 Stupnik 367
 Subotica 39
 Sućuraj 612, 657, 692, 719
 Sudočina 271, 310
 Suđurađ 570
 Suhopolje 713
 Sukošan 662, 759
 Sumartin 612, 692, 719
 Sunger 133, 685, 723, 769
 Supetar 612
 Susak 172–174, 247, 291, 334, 367,
 369, 469, 536, 594, 607–608, 617,
 618, 651, 653, 664, 720

- Sutivan 612, 725
 Sutivanac 725
 Sutla 481
 Sutomišćica 758
 Sv. Lucija 330, 651, 656, 749
 Sv. Martin na Muri 263–265, 271,
 392, 395, 727
 Sv. Nedelja 360, 727, 731
 Sv. Nedilja 667
 Sv. Petar u Šumi 725
 Svirče 657, 667
 Svitava 35
- Šag 713
 Šaptinovac 126, 349, 383, 542, 547,
 557, 646, 714
 Šaša 258
 Šemnica Gornja 211, 236–237, 260–
 261, 265, 282–283, 306, 329, 332,
 362, 366, 384, 391, 439, 593, 650,
 681, 731, 732
 Šepurina 405, 577, 720
 Šibenik 21, 33, 35, 39, 579, 635, 688,
 723–724, 740
 Šipan 570, 646, 695, 709
 Škarda 720
 Šljivoševci 383–384, 574, 714
 Šmarje pri Jelšah 262, 378
 Šoići 749
 Šolta 15, 39, 65, 293, 368–369, 424,
 522–523, 536, 578, 584, 586–587,
 628, 651, 719, 737, 740, 759
 Šotovento 602, 607, 664, 721, 748
 Špionica 715
 Štajerska 323, 397, 496
 Štrigova 265
 Štuparje 221–222, 236, 255, 260–263,
 270, 306, 329, 335, 337–338, 358,
 391, 398, 403–404, 479, 729, 732
 Šumadija 42, 191, 519–521, 579, 684,
 734
- Tamiš 717
 Tisno 368, 404, 577, 656, 663, 720
- Tkon 606, 611, 616, 654, 719
 Tolisa 755
 Trakošćan 259
 Tramošnica 715
 Trebarjevo Desno 60, 360, 660
 Trebimlja 246
 Trebinjska šuma 708
 Tribalj 660
 Tribunj 577, 578, 662, 759
 Trnova 695
 Trnovac 236, 689, 751
 Trogir 59, 222, 292, 578, 651,
 662–663, 680, 723–724, 736–737,
 740–741, 759, 762
 Trpanj 587, 685, 695, 740, 751
 Trsat 651, 758
 Trstenik 648
 Tršić 127, 234
 Tučepi 572
 Turanj 580
 Turkovići 246, 247
 Turopolje 45, 61, 190, 222, 248, 270,
 280–281, 283, 285, 288, 306, 311,
 322, 328–329, 332–333, 335,
 337–338, 354, 358–362, 367, 391,
 393–394, 396, 401–402, 404–405,
 469, 496, 505, 540, 542, 593, 660,
 668, 675, 680, 727, 733, 737, 748
 Tuškani 306, 322–323, 337, 358,
 496, 542, 680, 727, 733
- Učka 665
 Ugljan 44, 131, 174, 344–346, 350,
 369, 374, 404–405, 448, 458,
 477, 482, 487, 496, 500, 529, 561,
 590–591, 594–595, 596, 603–605,
 607–608, 610–611, 616–618, 636,
 638, 663, 719, 758
 Ukrajina 121–122, 444
 Ulica (Filipjakov) 724
 Umag 49
 Umok 289, 346, 383, 542, 544–545,
 593
 Una 39

- Unije 44, 500, 618, 653
 Urinj 330, 578, 651, 656, 749
 Ušće 648
 Užgorodski rajon 326
- Valpovo 661, 711–714, 755
 Varaždin 7, 44, 60, 237, 242, 244,
 247, 258, 261, 270, 281–283, 318–
 319, 321, 327, 334, 336–338, 346,
 358–359, 385, 391–394, 396, 443,
 479–480, 650, 652, 727–729
 Vareš 129, 541, 563–564, 662, 715
 Vasojevići 717
 Vaška 713
 Vedešin 289, 346, 383, 542, 544–545,
 593
 Vela Luka 721
 Veli Lošinj 604, 653
 Velika Kopenica 349, 492, 644, 711,
 756
 Velika Rakovica 185–186, 190, 193,
 237, 248, 258, 281–282, 285,
 287–288, 300, 302, 304, 306, 311,
 314–316, 319, 322, 327, 332–333,
 337, 358, 362, 378, 385–386, 389,
 396, 398, 401, 403–405, 422, 425,
 428, 442, 450–451, 460, 467, 469,
 481, 490–491, 494, 496, 501–502,
 505–506, 511, 524, 542, 593, 660,
 727
 Veliki Jastrebac 571, 648
 Veliko Trgovišće 727
 Venčurka 489
 Videm ob Ščavnici (Sveti Jurilj) 265
 Vidonje 128, 406
 Viganj 695
 Vijaka 662
 Vilnius 135
 Vinica 650, 727
 Vinodol 374
 Virje 190, 192, 322, 542, 583, 618, 645
 Virovitica 42, 689, 713, 755
 Vis 54, 59, 65, 222, 293, 367, 406,
 422, 424, 441, 518, 522–523, 545,
 554, 561, 569, 584–587, 594,
 606–608, 610–615, 620, 622, 628,
 632, 636, 650, 656–657, 719, 721,
 749, 757, 762
 Visoko 130, 541, 564, 715, 716
 Višiči 35
 Viškovo 735
 Višnjan 737
 Vodice 59, 577, 578, 724, 726, 736–
 737
 Vodostaj 727
 Vojvodina (Војводина) 29, 38–39,
 42, 55, 57–58, 128, 235, 524, 568,
 684, 686–687, 717, 753
 Voličina 397
 Volosko 660, 722, 762
 Vranjevo Selo 709
 Vrbanj 657, 667
 Vrbnik 291, 555, 575, 599, 653, 664,
 720, 748, 758, 762
 Vrbno 258
 Vrboška 375, 585, 613–614, 657, 667,
 745
 Vrbova 44, 394
 Vrbovec 44
 Vrgada 58, 131, 172, 185, 188, 191,
 193, 232, 248, 283–284, 290, 292,
 304, 333, 344–345, 348, 350,
 368–369, 374, 402–405, 422, 437,
 442, 445–446, 448–449, 457–
 460, 463, 466, 469, 474, 482–483,
 486–487, 491, 494, 496, 498, 502,
 505, 512–514, 529, 535, 548, 557,
 568, 579–582, 590, 636–637, 651,
 719, 741, 745, 749, 759
 Vrgorac 21, 422, 509, 687
 Vrgorska krajina 73, 104, 127–128,
 172, 194, 343, 347, 370, 486, 489,
 490, 514, 521, 571–572, 589, 635,
 674, 741–742, 745
 Vrisnik 657, 667
 Vučitrn 572, 642
 Vukovar 21, 754
 Zabok 681, 727, 729, 732

- Začretje 337, 650, 656, 681, 727, 732
 Zadar 7, 16, 21, 33, 39, 42, 59, 64,
 350, 352, 422, 425, 535, 580, 636,
 654, 662–663, 685, 687, 694, 707,
 723, 724, 735–737, 745, 759, 762
 Zadobarje 60
 Zagarač 642
 Zagorje 346, 351, 354, 361
 Zagrađe 573, 755
 Zagreb 5, 16, 39, 44, 45, 49, 135, 221,
 362, 576, 727, 748
 Zaostrog 646
 Zaprešić 727
 Zastrazišće 657, 667
 Zavala 191, 247, 500, 525, 586, 613,
 667, 741
 Zažablje 30, 471, 708, 709
 Zdenčina 733
 Zelina 44, 289
 Ziljska dolina 302–303, 401
 Zlarin 193, 577, 663, 680, 720, 723,
 740, 759
 Zlatar 727
 Zlobin 501
 Zubovići 720
 Zverinac 720
 Žarkovo 686
 Ždrelac 719, 740
 Žepa 564
 Žepče 563
 Žirje 576–577, 579, 663, 720, 723,
 759
 Žminj 238, 650
 Žminjština 404–405, 722
 Žrnovnica 512
 Žrnovo 721
 Žuknica 330, 578, 656, 749
 Žumberak 39, 368, 477, 482, 576,
 645, 690, 725, 736–737

INDEKS OSOBNIH IMENA²⁹²³

- Adams, Douglas Q. 149
 Aleksić, Radomir 174
 Andersen, Henning 308
 Anić, Vladimir 746, 766
 Appendini, Franjo Marija (Appendini, Francesco Maria) 7, 71, 647, 699–702, 704–707
 Aristofan 155
 Arsović, Jugoslava 571
 Avelino, Heriberto 146
- Babić, Ivan 128, 343, 453, 505, 745, 772
 Babić, Stjepan 456, 470
 Balažev, Marina 661
 Balode, Laimute 139
 Baotić, Josip 6, 126, 453, 635, 757
 Barac-Grum, Vida 61, 226, 323, 652, 660, 722, 757
 Barbić, Ante 131, 188, 191, 193, 247, 422, 424, 269, 500, 525, 585–586, 613–614, 657, 667, 741
 Barjaktarević, Danilo 180
 Bartoš, František 475
 Bašić, Martina 59, 173, 234
 Bauer, Jaroslav 588
- Bee, Darlene 208
 Beekes, Robert 153, 164, 206, 208
 Beguš, Gašper 269
 Belić, Aleksandar (Беличъ, А. И.) 23, 68, 71, 117, 132, 182, 186, 189, 191, 193, 238, 247, 289, 290, 292, 330, 333, 345, 359, 373–375, 403, 422, 437, 446, 469, 487, 500, 504–505, 511, 522, 529, 535, 541, 546, 567–569, 576, 581–582, 590, 611, 637, 648, 651, 656, 657, 746, 749, 759
 Belostenec, Ivan (Bélloszténecz, Joannis) 7, 190, 281, 282, 285, 319, 321, 327, 333–337, 345, 391–392, 394, 395, 403–405, 448, 509, 591
 Benić, Mislav 15, 30, 98, 131, 174, 180, 188, 221, 345, 346, 348, 350, 369, 374, 404–405, 411, 448, 458, 477–479, 485, 487, 496, 500, 512, 529, 561, 590, 595, 603–605, 610, 617, 636–638, 663, 686, 740, 743, 754, 758, 767
 Bernolák, Antonio 425
 Blažeka, Đuro 61, 236–237, 263–265, 269, 271, 323, 332–333, 337, 385,

²⁹²³ Napomena: slavenska imena koja se izvorno pišu ćirilicom donosimo u hrvatskoj verziji a u zagradama i u izvornoj ćiriličnoj verziji (ponekad dodatno i u engleskoj verziji ako je ona uobičajena u stranoj literaturi i referencama), osim u slučaju Slavena koji žive u inozemstvu i potpisuju se u svojim radovima skoro isključivo stranim (latiničnim) verzijama svojih imena te srpskih imena, koja se također donose samo u latiničnoj verziji – bez obzira na to jesu li u tekstu knjige i/ili bibliografiji u pojedinom slučaju napisana latinicom ili ćirilicom. Kod starijih autora ponekad, uz danas ustaljeno ime, donosimo i varijantu imena kojima su se oni sami potpisivali.

- 392, 394–396, 398–399, 401, 480, 497, 591, 652
- Bogdanović, Nedeljko 718
- Bojanić, Mihailo 186, 247, 343, 469, 521, 567, 570, 692, 694, 697–698, 703, 719, 745
- Bošković, Radosav 350
- Bošnjak Botica, Tomislava 346
- Bošnjaković, Žarko 16
- Božanić, Joško 613–616, 660
- Brabec, Ivan 129, 191, 635, 745, 752
- Brbora-Majstorović, Sanja 694
- Breznik, Anton 82, 299, 309, 312
- Brlić, Alojzije 126
- Brozović, Dalibor 6, 35, 38, 40, 42–44, 46, 53, 73, 126, 128–130, 182, 187, 189, 191–192, 217, 219–220, 292, 346–347, 380, 402, 411, 437, 453, 470, 482, 500, 512, 518–519, 537–538, 547–548, 550, 563–564, 574–576, 579, 635, 646, 648, 660, 662, 668, 671–674, 678, 686, 690–691, 693–696, 698, 704, 711, 714–718, 721, 732, 742, 744–745, 751–756, 771–772
- Budmani, Pero (Budmani, Pietro) 71, 248, 422, 445–446, 520, 692, 694, 699, 706–709, 745
- Budovska, Elena (Budovskaja, Elena) 617
- Bulahovski, Leonid A. (Булаховский, Леонид А.) 302, 463
- Carlton, Terence R. 186, 216, 234, 406–408, 440, 526
- Carrasquer Vidal, Miguel 196
- Carruba, Onofrio 162
- Celinić, Anita 224, 226, 253, 256, 261–263, 280–281, 311, 323, 335, 390, 393, 401, 404–405, 477, 497, 512, 635, 645, 650, 652, 725
- Chaventre, André 603, 618
- Clackson, James 164
- Collinge, N. E. 157, 161, 177, 201
- Curta, Florin 122
- Čevapović, Grga 754
- Čilaš Šimpraga, Ankica 477, 496, 645, 725, 741, 751
- Čirgić, Adnan 642
- Ćurković, Dijana 500, 571, 635, 741–742, 745, 751
- Daničić, Đuro 23, 36, 71, 445
- Daukša, Mikolajus 167, 168, 181, 199–200, 212
- Deanović, Mirko 7, 762
- Debrunner, Albert 150
- della Bella, Ardelio 7, 646–647, 703
- Derksen, Rick 177, 196
- Dibo, Vladimir Antonovič (Дыбо, Владимир А.; Dybo, Vladimir A.) 76, 91–92, 94, 96, 98, 101–104, 106, 109, 111–112, 114–115, 117–121, 123–125, 132–134, 136, 140–142, 145, 147, 153–154, 158–159, 161, 166, 168, 172, 174, 175–177, 179–180, 184, 185–187, 189, 191, 194–196, 200–203, 207–212, 214, 218, 230, 235, 238, 240, 245, 249, 251, 266, 274, 276, 293, 295, 298, 307, 309, 311, 314, 330, 334, 346, 366, 391–393, 411, 423–424, 430, 440, 445, 447, 458–459, 463, 464, 472, 474–476, 489, 491, 498, 508, 526–528, 531–534, 537, 544, 550, 574, 589, 591, 621, 769, 770
- Dragičević, Milan 35, 635
- Dragin, Gordana 500
- Drpić, Irena 722, 758
- Dulčić, Jure & Dulčić, Pere 613–614
- Ebeling, Carl L. 198
- Elezović, Grigorije 512
- Endzelīns, Jānis 140, 147
- Fancev, Franjo 61, 190, 192, 319, 322, 542, 544, 583
- Fattorini Svoboda, Mirjana 695, 721
- Fecht, Rainer 326

- Fic, Karel 227–228, 408, 525
 Finck, Franz Nikolaus 198
 Finka, Božidar 45, 174, 193, 574,
 576–577, 591, 603–604, 606–607,
 610, 612, 616, 618, 646, 654, 657,
 661, 663, 665, 679, 693, 695,
 710–711, 719–721, 723–726, 740,
 749, 756, 759
 Fortson, Benjamin W. 165, 206
 Gabrić-Bagarić, Darija 699
 Galović, Filip 15, 368, 523, 578, 586,
 614, 741, 756, 759
 Garde, Paul 115, 118, 145, 208
 Gebauer, Jan 433
 Gerov, Najden (Геров, Найден) 422
 Glasgow, Kathleen B. 208
 Gluhak, Alemko 16, 444
 Gopić, Josip 223
 Grafenauer, Ivan 320, 368
 Grasselli-Vukušić, Marija 766
 Grčević, Mario 37, 548
 Greenberg, Marc L. 15, 64, 73, 83–
 84, 119, 174, 190, 224, 237, 242,
 250, 256, 259, 263, 265–268, 270,
 281, 286–287, 304, 306–307, 316,
 319, 321, 323, 327, 329, 336–337,
 345, 357, 359, 362, 368, 383,
 387–388, 392–393, 396–397, 401,
 403, 425, 428, 459, 497, 626, 652,
 673, 678
 Guberina, Petar 172, 173, 247, 334,
 367, 369, 469, 536, 618, 651
 Gudek, Vedrana 16, 61, 232, 236–
 237, 242, 248, 250, 258, 270, 279,
 281–283, 285–288, 294, 300,
 302, 304, 306, 311–312, 316, 319,
 321, 325, 327, 332–335, 337–338,
 346–347, 357, 359, 362, 385,
 389–391, 393–396, 398–399, 401,
 422, 480, 497, 509, 542, 660, 729,
 731
 Gudurić, Snežana 571, 648
 Gundulić, Ivan 349
 Gustavsson, Sven 343
 Habijanec, Siniša 15, 88, 504, 506
 Habovštiak, Anton 547
 Halilović, Senahid 193, 246, 247,
 520, 560, 646, 693, 695–697, 700,
 708–709, 715, 751
 Hamm, Josip 16, 172–173, 246–247,
 334, 367, 369, 374, 433, 469, 536,
 618, 651, 712–713
 Hart, Gillian R. 162
 Hektorović 568
 Hendriks, Pepijn 112, 114, 117, 119
 Hinnebusch, Thomas J. 557
 Hock, Wolfgang 71, 311, 398, 672
 Hoffner, Harry A. Jr. 162, 205
 Holvoet, Axel 139
 Holzer, Georg 9, 67, 73, 105, 122, 413,
 625
 Homer 158
 Houtzagers, H. Peter 132, 188–189,
 193, 235, 247, 289, 334, 345–346,
 366, 383, 401–402, 469, 490, 529,
 536, 541–542, 544–545, 557, 576,
 581, 593, 604, 608, 610, 617–618,
 651, 653, 720
 Hozjan, Snježana 238, 351, 491, 522,
 557, 664, 720
 Hraste, Mate 59, 68, 172–173, 188,
 193, 246–247, 334, 344, 367–369,
 374–375, 469, 523, 525, 536, 569,
 577–578, 585–586, 590, 607–608,
 610–614, 618, 651, 653–654, 657,
 661, 663, 665, 667–668, 675, 680,
 692, 714, 719, 722–725, 734, 736–
 737, 740, 748–749, 757
 Hronek, Jiří 227
 Пјић-Свитић, Владислав Марковић
 (Иллич-Свитиыч, Владислав
 Маркович; Illich-Svitych,
 Vladislav Markovich) 96, 111,
 114, 151, 165–168, 171–172, 184,
 195–196, 429, 430
 Ivančić-Dusper, Đurđica 234, 340,
 522, 582–583, 590, 639, 656
 Ivić, Pavle 6, 22–23, 30, 33, 35, 37–38,
 40, 43–44, 46, 49, 53, 55, 63–64,

- 127–128, 217, 220, 291, 330, 366,
374, 379–380, 383, 482, 500, 518–
519, 521, 524, 537–538, 540, 553,
555, 557, 564, 569, 570–573, 575–
577, 579–580, 584, 587, 619, 642,
645–646, 648–649, 651–652, 662,
668, 671–675, 678–681, 685–690,
698, 700, 711, 714–718, 727, 729,
735, 745, 751–753, 755–756, 762
- Ivšić, Stjepan 5, 23, 49, 60–61, 68,
71, 112, 116, 126, 129, 170, 172,
182, 187, 191, 193, 221–222, 236,
242, 247, 250, 253, 277, 280,
285–286, 292, 312–313, 329, 330,
333, 335, 341–343, 347, 349, 354,
355, 360, 364, 366–367, 372–374,
378–379, 381, 383–384, 387,
390–393, 398, 401–402, 406,
468, 471, 482, 512–513, 515, 521,
526, 529, 537, 540–545, 547–548,
557, 566–567, 569, 573–576, 582,
588–589, 605, 635, 644–648,
650, 652, 656, 667, 669, 680, 686,
688–689, 693, 695, 706, 709–711,
714, 725–727, 732–733, 740, 741,
751, 755–756
- Jagić, Vatroslav 63
- Jakić-Cestarić, Vesna 293, 367, 603,
606, 617, 651, 665, 719–720, 723,
724, 762
- Jakobson, Roman (Якобсон, Роман)
73
- Jakoby, Wolfgang 61, 190, 237, 257,
270, 281–282, 304, 306, 312, 316,
332, 346–347, 358, 401, 650, 656,
722
- Jardas, Ivo 232, 238, 290, 491, 522,
536, 581–583, 656, 746, 757
- Jasanoff, Jay H. 196, 215
- Jelenović, Ive 238, 762
- Jembrih, Alojz 235, 237, 247–248,
282–283, 294, 300, 302, 304,
311–312, 316, 332–333, 346, 385,
387, 391, 398, 401, 542, 546, 591,
650, 732
- Jordan 121
- Josipović Smojver, Višnja 696, 721
- Jovanović, Miodrag 524
- Junković, Zvonimir 12, 266, 286, 360
- Juraga, Edo 459, 496, 577, 590, 663,
720
- Jurić, Ante 222, 724–725, 741
- Jurišić, Blaž 6, 131, 172, 180, 185,
188, 191–194, 232, 246, 248, 283,
290, 292, 333, 344, 348–350, 368,
374, 402, 422, 437, 442, 445–446,
447–449, 457–460, 463, 466, 469,
474, 483, 487, 491, 494, 496, 498,
505, 511–514, 529, 535, 548, 557,
568, 576, 579–580, 582, 590, 637,
651, 691, 719, 741, 745
- Kačić Miošić, Andrija 37
- Kalinski, Ivan 61, 180, 188, 192, 236,
237, 242, 244, 250, 271, 280–285,
289, 294, 298, 304, 306, 314,
318–319, 321, 327, 328, 332–333,
335–338, 346–347, 358–359, 362,
389, 391, 393–396, 399, 401–402,
422, 443, 479, 481, 496, 511, 513,
524, 731
- Kalogjera, Damir 664, 695, 721
- Kalsbeek, Janneke 188, 193, 247,
334, 345, 359, 375, 383–384, 387,
402, 448, 460, 469, 487, 494, 496,
498, 536, 650, 745
- Kapović, Mate 5, 8, 10, 14, 16, 21, 24,
27, 36, 49, 63–64, 80–81, 93–94,
113, 125–128, 131–133, 136, 141,
145, 150, 159, 167–169, 172, 174,
180, 182–183, 189, 193–194, 197,
203, 212, 214, 218, 221–222, 228,
232, 238–239, 242–246, 249,
253, 260, 275, 282, 284, 297, 300,
302–304, 324, 326, 330, 333, 336,
340, 349, 351, 353, 360, 366–367,
368, 383–384, 388, 390–391,
394, 402, 414, 434, 442, 447–449,
459, 461, 471, 474, 479–487, 499,
502–504, 506, 508, 521, 526, 538,
542–543, 547–548, 552, 554,

- 572–574, 576–580, 583, 585, 587, 614, 617, 621, 634, 636, 639, 640, 644–645, 653, 654, 660–662, 665, 667, 678–679, 683, 685–686, 694–697, 710–712, 714, 720, 723–724, 727, 732–733, 744–745, 751, 754–756, 765–766, 770
- Karadžić, Vuk Stefanović (vidi: Vuk)
- Kasjan, Aleksej (Касьян, Алексей С.; Kassian, Alexei) 163
- Kašić, Bartol 7–8, 71, 141, 540, 562, 600–601, 636, 653–654, 707–708, 772
- Kašić, Zorka 30, 34–35, 37, 127–128, 246, 292, 346, 519–521, 562, 693, 695, 697, 745, 751
- Kimball, Sara E. 162
- Kiparsky, Paul 145
- Klaić, Adolf Bratoljub 542, 574, 661, 674, 713–714, 755
- Klemensiewicz, Zenon 588
- Klingenschmitt, Gert 196
- Kloekhorst, Alwin 162, 201, 212
- Kolarič, Rudolf 259, 265
- Koletnik, Mihaela 397
- Komárek, Miroslav 588
- Kortlandt, Frederik 69, 113, 115, 141, 145, 182, 196, 198–199, 208, 215, 228, 230, 279–280, 282, 291, 293–294, 302, 309, 313, 317, 333, 364, 366, 410, 430, 436, 438, 471, 484, 510, 670
- Kovačec, August 61, 236, 259, 284, 637, 727
- Krajčovič, Rudolf 588
- Kraljević, Marija 15
- Kravar, Miroslav 687
- Krešić, Milenko 708
- Križanić, Juraj 7, 16, 52, 71–72, 217, 246, 296, 307, 373, 378, 382, 387–389, 392, 401–405, 446, 463, 540, 590, 623, 625, 632, 652, 731, 746
- Kučała, Marian 326, 489
- Kursar, Ante 405, 577
- Kurtović Budja, Ivana 401, 572, 577–578, 611, 662, 724, 745, 759
- Kuryłowicz, Jerzy 198
- Kustić, Nikola 561–562, 600, 604, 653, 720, 749
- Kušar, Marcel 345, 348, 469, 482, 540, 561, 599–600, 665, 695, 721, 749, 757
- Kuzmić, Martina 733
- Labov, William 258, 605, 644, 662, 696, 697
- Lamprecht, Arnošt 588
- Lang, Milan 60, 222
- Langston, Keith 172, 278, 290, 373, 375, 469, 555, 557, 562, 580, 584–585, 594, 597–598, 605–607, 611–612, 651, 656, 669, 680, 726, 735, 757
- László, Bulcsú 456, 742, 743
- Lehfeldt, Werner 101, 114, 183
- Lehiste, Ilse 23, 374, 686–689
- Lehmann, Winfred P. 164
- Lehr-Splawiński, Tadeusz 230, 588
- Leskien, August 517, 520, 524
- Liddell, Henry George 159
- Ligorio, Orsat 282, 284, 503–504, 506, 508, 639, 640, 694, 696
- Lipljin, Tomislav 190, 237, 242, 244, 247, 258, 270, 281–282, 318–319, 321, 325, 327, 332–334, 336–338, 346–347, 358–359, 385, 391–396, 398, 443, 479–480, 729
- Lisac, Josip 38, 49, 251–252, 291, 425, 501, 562, 580, 650–651, 657, 663, 665, 709, 711–712, 718, 721–722, 724, 732, 737, 756, 762
- Logar, Tine 45, 368, 383, 397, 461
- Lončarić, Mijo 38, 42, 44–45, 60–61, 83, 193, 222, 235–237, 247–248, 261, 271, 277, 282–283, 294, 300, 302, 304, 311–312, 316, 325, 327, 332–335, 346, 360, 378–380, 385, 387, 391–392, 394–396, 398, 401, 542, 546, 573, 591, 650, 652,

- 669–670, 687–689, 713, 727, 729,
732, 754–755
- Lozić Knezović, Katarina 586
- Lubiana, Orieta 721
- Lubotsky, Alexander 203, 208, 209
- Lukežić, Iva 11, 59, 132, 189, 193,
247, 283–284, 289–291, 330,
334–345, 359, 374, 384, 387, 389,
402, 422, 457, 466, 469, 474, 483,
491, 496, 500, 511–514, 521, 522,
535, 541, 557, 565, 575, 579, 582,
590, 594, 599–600, 602–607, 611,
618, 651, 653, 660, 663–665, 675,
720–722, 726, 728, 737, 741, 746,
748–749, 757, 758, 762
- Lundberg, Grant H. 84, 251, 269, 270,
323, 336, 392, 397, 401, 469
- Lunt, Horace 122
- Macdonell, A. A. 149–150
- Magner, Thomas F. 5
- Maletić, Nada 754
- Mandić, David 15, 44, 59, 61, 238,
245, 342, 347, 375–376, 405, 459,
461, 487, 557, 580, 655, 668, 725–
726, 736, 745, 748, 752
- Marasović-Alujević, Marina 586
- March, William J. 185, 190, 193, 237,
248, 258, 281–283, 285, 287–288,
302, 304, 306, 311–312, 315–316,
319, 322, 327, 332–333, 337, 358,
362, 385–387, 389–391, 394–395,
398, 401, 422, 425, 428, 442,
450–451, 460, 467, 469, 481, 491,
494, 496, 501, 505–506, 511, 524,
542, 593, 660, 727
- Mardešić-Centin, Pavao 614, 615
- Maresić, Jela 49, 190, 237, 244, 271,
281, 283, 304, 306, 319, 322, 325,
327–328, 332–338, 346–347, 358,
391–396, 401, 443, 469, 479–480,
491, 496, 524, 590, 593, 616, 654,
719, 741
- Maretić, Tomislav 198
- Maričić Kukljičanin, Tomislav 617,
663, 758
- Martinović, Žarko 249–250, 333,
345, 405, 425, 448, 457, 477, 478,
604, 636, 665, 719, 749, 758
- Marvan, Jiří 551
- Masing, Leonhard 686
- Matasović, Ranko 9, 105, 185, 194–
195, 207, 295, 413, 528, 538
- Matejka, Ladislav 5
- Matešić, Josip 113, 754, 755
- Matković, Dinko 585, 613, 657, 667,
745
- Meier-Brügger, Michael 164, 206
- Meillet, Antoine 150, 195, 197–198,
201
- Melchert, H. Craig 161–163, 205
- Menac-Mihalić, Mira 346
- Mihaljević, Milan 551
- Mihanović, Nedjeljko 654
- Miholek, Vladimir 49, 190, 237, 271,
281, 304, 306, 322, 325, 327–328,
332–338, 346–347, 392–395, 480,
496
- Mikalja, Jakov (Micalia, Iacobvs) 7–8,
699, 700–702, 704, 707–708
- Milas, Matej 223, 640, 695
- Milat Panža, Petar 721
- Milčetić, Ivan 575, 721
- Miletić, Josip 694, 740
- Milković, Ivan 192, 238, 351, 470,
635, 689, 769, 772
- Milković, Maja 16
- Miloš, Irena 651, 757
- Moguš, Milan 11, 132, 173, 186, 191,
193, 238, 242, 244, 247, 250, 258,
284, 368, 374, 384, 403, 422,
442, 446, 457, 469, 487, 501, 504,
557, 567–568, 578–579, 581–582,
589, 590, 605, 607, 629, 651–653,
660–661, 664, 722, 741, 746, 762
- Mohorovičić-Maričin, Franjo 232,
403, 448, 450, 457, 466, 498, 522,
583, 591, 660, 757
- Morgenstierne, Georg 153
- Mužek, Matija 16, 306, 322–323, 337,
358, 496, 528, 542, 727, 733

- Neweklowsky, Gerhard 375, 575
 Nikolajev, Sergej Ljvovič (Николаев, Сергей Львович; Nikolayev, Sergei L.) 15, 76, 91, 94, 102, 104, 108–109, 114–115, 117–121, 125, 128, 132–134, 146, 161, 166, 171–172, 174–177, 179–182, 195, 207–210, 230, 251, 295, 326, 365, 422–423, 430, 433, 444, 458, 461, 464, 475–476, 487, 489, 491, 507, 527–528, 531, 534, 537, 544, 591, 621, 634, 770
 Nikolić, Berislav M. 35, 115, 120, 127–128, 234, 346, 350, 371, 522, 537, 548, 556, 753, 773
 Nonnemacher-Pribić, Elisabeth 229, 407, 434
 Novak, Franc & Novak, Vilko 125, 190, 192, 223–224, 242, 250, 267–268, 281, 285, 287–288, 290, 294, 303, 318–319, 321, 327, 333, 336–337, 345, 355, 357, 359, 362, 368, 383, 387–388, 391–393, 395–397, 401, 425, 428, 460, 496, 594, 746
 Novak, Katarina 594
 Novakov, Dragana 16, 718
 Nurse, Derek 557

 Olander, Thomas 111, 145, 150, 160, 196, 198, 199, 214
 Olesch, Reinhold 230
 Oraić Rabušić, Ivana 190, 211, 236–237, 260, 282–283, 306, 329, 332, 362, 366, 384, 390, 393, 593, 650, 681, 731, 732
 Orel, Vladimir 160
 Orlovský, Jozef 410
 Oslon, Mihail Vladimirovič (Ослон, Михаил Владимирович) 16, 153, 200, 213, 218, 378, 382, 386–390, 392, 403–404, 408, 463

 Pabreža, Juozas (Пабрежа, Юозас) 138
 Paškvan, Branimir 16
 Pauliny, Eugen 229, 558

 Pável, Ágost 323, 368
 Pavešić, Slavko 189, 191, 724, 752
 Pavičić, Stjepan 714
 Peco, Asim 6, 35, 37–38, 128, 246, 518–519, 635, 648, 688, 715–718, 748, 751–753
 Pedersen, Holger 198,
 Peraić, Martina 26, 126, 711, 757
 Pergošić, Ivan (Pergossich, Ivanvss) 7, 61, 71, 234, 284, 289, 315, 335, 355, 367, 383, 388, 396, 403, 475, 591
 Peruško, Marija 345, 402, 589
 Pešikan, Mitar 691
 Petrović, Dragoljub 191, 521, 571, 573, 648
 Piasevoli, Ankica 186, 496, 600, 665, 719
 Piccoli, Agostina 691, 737
 Pindar 158, 159
 Pižurica, Mato 292, 519, 520
 Pleteršnik, Maks 18, 81–82, 180, 281–282, 303, 308–309, 323, 327, 332, 336, 348, 361, 382–383, 386–389, 391, 397, 459, 460, 476, 496, 506, 593
 Pliško, Lina 375, 725
 Polański, Kazimierz 230
 Pranjković, Ivo 7, 746
 Prokopije 121
 Pronk, Tijmen 16, 45, 83, 180, 196, 237, 251, 268, 270, 301–303, 306–307, 319, 320, 323, 327, 337–338, 346, 355, 357–359, 362, 368, 383, 399, 401, 459, 461, 496, 638

 Radić, Antun 60
 Radić, Prvoslav 174, 180, 220, 330, 500, 557, 571, 574, 646, 648–649, 686, 718
 Radulić, Ladislav 345, 405, 477, 496, 616, 654, 719
 Raguž, Dragutin 166
 Ramovš, Fran 223, 362, 382, 388–389, 391

- Rasmussen, Jens Elmegård 183, 196, 214
- Remetić, Slobodan 48, 75, 191, 219–221, 371, 373, 519–521, 571, 625, 662, 715
- Rešetar, Milan 33, 71, 127–128, 130, 187–188, 220, 234, 246–247, 285, 346, 402, 437, 458–459, 461, 469, 471, 486, 489, 497, 499, 513, 517, 519–520, 524, 541, 548, 564, 568, 611, 642, 678, 680, 686, 691–694, 696, 703, 708, 710, 712, 715, 717, 722, 740–741, 745, 750, 754–755, 795
- Ribarić, Josip 252, 290, 374, 383, 469, 675, 726
- Rigler, Jakob 9, 82–84, 224, 251, 265–266, 275, 285–286, 305, 308–309, 312–313, 316–317, 323, 355, 368, 378, 382, 397, 428, 655
- Ringe, Donald A. 149, 205
- Rinkevičius, Vytautas 16, 138
- Ripka, Ivor 504
- Rix, Helmut 206
- Rob, Grozdana 264, 271
- Roberts, Derek F. 612, 657, 719
- Rožić, Vatroslav 60–61, 188, 190, 193, 222, 236–237, 247, 256, 258, 270, 281, 285, 287, 297, 303–304, 306, 311, 316, 319, 322, 325, 327, 332–334, 337–338, 346–348, 358, 370, 383, 388, 391, 393–396, 398, 401, 480, 496, 540, 542–543, 593, 652, 733
- Rudan, Pavao 603, 612, 618, 657, 695, 719–721
- Ružičić, Gojko 292, 564
- Sabol, Mijo 270–271, 298, 309–310, 318, 336, 394, 396, 425, 467
- Sammartino, Antonio 691, 737
- de Saussure, Ferdinand 198–199
- Schaffner, Stefan 160
- Schallert, Joseph 88, 111, 229, 251
- Scott, Robert 159
- Sedov, Valentin Vasiljevič (Седов, Валентин Васильевич) 121
- Sehnert, James Allen 230
- Sekereš, Stjepan 172, 344, 348, 374, 383–384, 544, 646, 660–661, 679, 710–714, 754–756
- Sekulić, Ante 57, 128, 172, 343, 535
- Sgall, Petr 227
- Shibatani, Masayoshi 208
- Shrager, Miriam-Maria 172–174
- Sihler, Andrew L. 156, 528
- Sironić-Bonefačić, Nives 646
- Sivrić, Marijan 708
- Skok, Petar 348, 368, 443, 477, 496, 725
- Skračić, Vladimir 616, 618
- Slater, William J. 159
- Smoljan, Ante 720
- Snoj, Marko 81, 190, 309, 420, 497, 506
- Sredojević, Dejan 113, 117, 469
- Stang, Christian 71, 72, 74, 91–94, 96, 106, 109, 112–114, 117, 119, 136–137, 141, 151, 160, 196–198, 234, 276, 293, 365, 411–412, 415, 432–433, 452, 463–464, 503, 537, 547, 638
- Stanić, Milija 292, 519, 520
- Stankiewicz, Edward 69, 83, 90, 104, 308, 367, 386, 440, 472, 537, 538
- Starčević, Šime 71
- Starostin, Sergej Anatoljevič (Старостин, Сергей Анатольевич) 102, 207, 208
- Steenwijk, Han 83, 174, 236
- Stevanović, Mihailo S. 115, 292, 343, 368, 489, 524, 564, 640
- Stieber, Zdzisław 588
- Strockis, Mindaugas 157
- Strohal, Rudolf 722
- Stulli, Joakim 7, 71, 186, 460, 489, 509, 570, 671, 699–708
- Stundžia, Bonifacas 185, 423, 508
- Sujoldžić, Anita 603, 612, 618, 657, 695, 719–721

- Szemerény, Oswald 164, 206
 Szirovicza, Lajos 612, 657, 719
- Šahmatov, Aleksej Aleksandrovič
 (Шахматов, Алексей
 Александрович) 524
- Šamija, Ivan Branko 505
- Šatović, Franjo 61, 180, 188, 192,
 236–237, 242, 244, 250, 271,
 280–285, 294, 298, 304, 306, 314,
 318–319, 321, 327–328, 332–338,
 346, 347, 358–359, 362, 389, 391,
 393–396, 399, 401–402, 422, 443,
 479, 481, 496, 511, 513, 524, 731
- Šehović, Amela 715
- Šekli, Matej 9, 16, 45, 83–84, 174,
 190, 194, 230, 252, 261, 265, 269,
 355, 377, 535, 655
- Šimundić, Mate 6, 31, 191–192, 343,
 571, 745, 751
- Šimunić, Božidar 350, 590, 636, 680,
 723
- Šimunović, Petar 38, 131, 172, 180,
 186, 188–189, 193–194, 235, 237,
 244, 246, 252, 284, 333, 344,
 348–349, 401, 410, 422, 443, 446,
 449, 453, 457, 460, 469, 474, 483,
 490, 496, 498, 500–501, 505, 523,
 525, 545, 557, 568–570, 577–581,
 584–587, 590, 603, 610, 612–616,
 618, 636, 637, 646, 650, 653, 657,
 660, 663–666, 675, 680, 685, 693,
 695, 700, 709, 719–724, 726–727,
 740–741, 746, 749, 751, 754, 757,
 759, 762
- Šivic-Dular, Alenka 593
- Šlosar, Dušan 588
- Šojat, Antun 60–61, 188, 190, 193,
 222, 237, 246, 248, 260, 270,
 280–281, 283, 285, 288–289, 294,
 302, 306, 311, 319, 322, 328, 332–
 338, 358, 360, 362, 367–368, 391,
 393–396, 401–402, 404, 469, 496,
 505, 509, 540, 542, 574, 576–577,
 579, 591, 593, 618, 645, 650–652,
 660–661, 663, 668, 675, 679–681,
 710–711, 714, 720, 723, 725, 727,
 731–733, 748, 756, 759
- Šprljan, Nataša 16, 233, 243, 284,
 292, 457, 477, 478, 494, 514,
 523–524, 535, 574, 580, 585–586,
 604, 607, 618, 665, 668, 719, 741,
 758, 759
- Šurmin, Đuro 715
- Tanović, Ilijas 715
- Težak, Stjepko 60–61, 125, 188, 190,
 193, 235, 237, 247–248, 258, 270,
 276, 281–282, 285, 287, 302–303,
 306, 311–312, 315, 322, 332–335,
 337–338, 346, 358, 383, 385,
 387, 391, 393–396, 401, 496, 540,
 542–543, 545, 593, 605, 649, 652,
 654, 671, 727–728, 733, 737, 746
- Timberlake, Alan 89, 332, 406, 409,
 431
- Tolstoj, Marfa (Толстая, Марфа
 Никитична) 422, 643
- Tomelić Ćurlin, Marijana 576, 695,
 709, 724, 759
- Tomljenović, Grga 374, 460, 469
- Toporišič, Jože 308–309, 312, 535, 539
- Trávníček, František 432, 541
- Trivunac, Rastislava 247, 343, 469,
 521, 567, 570, 692, 694, 697–698,
 703, 719, 745
- Trubar, Primož 388
- Trubecki, Nikolaj (Trubetzkoj,
 Nikolaus) 69, 230
- Turčić, Branko 191, 448, 496, 522,
 557, 575, 583, 591, 644
- Turk, Marija 291, 602, 607, 653, 664,
 720–721, 748, 758, 762
- Urbańczyk, Stanisław 588
- Užarević, Josip 489, 711–712, 756
- Vaillant, André 102, 145
- Valčić, Ante 425, 496
- Valjavec, Matija 275, 593, 307, 313

- Večenaj, Ivan 193, 237, 271, 304, 325,
327, 334–335, 346, 394–396
- Vekarić, Nenad 708
- Velčić, Nikola 345, 405, 618, 651, 720
- Vermeer, Willem 31, 63, 83, 93, 101,
172, 174, 196, 232, 234–235, 237–
238, 250–251, 253, 255–257, 259,
290, 291, 351, 353, 355, 367, 369,
373, 374, 379, 383, 477, 491, 522,
536, 541, 548, 554, 568, 575–576,
583, 638, 651–653, 664, 689–690,
746, 749, 758–759, 762
- Verweij, Arno 226–229, 276, 365,
409–410, 429, 434–435, 505, 510
- Vidović, Domagoj 16, 30, 35, 127–128,
193, 237, 244, 246, 248, 250, 283,
343–344, 351, 406, 469, 471, 505,
564, 569, 572, 611, 614, 635, 707,
709, 723, 745
- Villanueva Svensson, Miguel 196, 215
- Voráč, Jaroslav 226
- Vramec, Antun 71
- Vranić, Silvana 132, 247, 250–252,
289–291, 345, 348, 350, 368, 387,
404, 440, 536, 600, 650–651, 653,
660, 663–665, 720, 722, 749, 757,
758, 762
- Vuk (Karadžić, Vuk Stefanović)
30–31, 34, 36–37, 71, 114, 172,
180, 192, 343, 402, 410, 423, 427,
449–450, 456, 469, 505–506, 513,
565, 567, 734, 742
- Vukomanović, Slavko 174
- Vuković, Jovan L. 292, 343, 519–521,
524, 709
- Vuković, Siniša 504, 543
- Vukša Nahod, Perina 16, 127, 172,
471, 751
- Vukušić, Stjepan 766
- Vuletić, Nikola 16, 131, 246, 350, 404,
590, 617–618, 719, 720, 723, 724
- Vulić, Sanja 590, 616, 654, 694, 696,
719
- Vušović, Danilo 292, 519–520
- Watkins, Calvert 164, 207
- Will, Abel 141
- Zalizinjak, Andrej Anatoljevič
(Зализняк, Андрей Анатольевич)
6, 71, 73, 184, 247, 311, 333, 421–
422, 434, 488
- Zamjatina, Galina Igorevna
(Замятина, Галина Игоревна)
91, 94, 104, 109, 114–115, 117–
118, 120–121, 125, 132–134, 161,
166, 172, 174–175, 177, 208–209,
230, 251, 295, 423, 458, 464,
475–476, 489, 491, 527–528, 531,
537, 544, 591, 621
- Zečević, Vesna 211, 237, 247, 323,
338, 402, 405, 497, 579, 607, 650,
681, 685, 723, 732–733, 736
- Znika, Marija 755
- Zoričić, Ivan 766
- Zorko, Zinka 397
- Zubčić, Sanja 64, 132, 189, 193, 222,
247, 283–284, 290, 330, 334–345,
359, 384, 389, 402, 422, 457, 466,
469, 474, 483, 491, 496, 511–514,
521–522, 535, 541, 557, 565, 579–
583, 590, 594–595, 599, 604, 607,
610, 619, 660, 741, 746
- Žegarac-Peharnik, Milan 283, 319,
322, 327, 336–338, 358, 362,
394–396, 727
- Županović, Nada 723, 759

POPIS KARATA

Štokavsko narječje (izvor: Brozović & Ivić 1988)	40–41
Čakavsko narječje (izvor: Brozović & Ivić 1988)	43
Kajkavsko narječje (izvor: Brozović & Ivić 1988)	46
Broj naglasaka u dijalektima	50–51
Duljenje neposljednjih slogova	225
Područje s djelomičnim progresivnim pomakom cirkumfleksa	254
Ivšićeva retrakcija	356
Predsonantsko duženje	558–559
Čakavske izoglose	592
Duženje u naglašenom slogu i zatvorenom naglašenom slogu.	609
Najstarije fonetske naglasne izoglose u zapadnojužnoslavenskom . . .	624
Čuvanje neoakuta	658–659
Retrakcije iz zadnjeg otvorenog sloga	676–677
Zone kajkavske oksitoneze	730
Kanovačko duženje	738–739
Čuvanje zanaglasnih dužina	760–761

BILJEŠKA O AUTORU

Mate Kapović se rodio 1981. u Zagrebu.

Studij lingvistike i kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završio je 2003, gdje od 2004. radi na Odsjeku za lingvistiku.

Doktorirao je 2007, a trenutno je izvanredni profesor i predaje opću fonologiju te poredbeno-povijesnu indoeuropsku fonologiju i morfologiju.

Ovo mu je treća lingvistička knjiga – nakon *Uvoda u indoeuropsku lingvistiku* (2008) i *Čiji je jezik?* (2011).

Objavio je 38 znanstvenih članaka u domaćim i inozemnim časopisima, a pokretač je redovite godišnje međunarodne konferencije International Workshop on Balto-Slavic Accentology (IWoba).

Ova knjiga predstavlja vrhunac njegovog znanstvenog bavljenja slaven-skom akcentologijom od početka 2000-ih naovamo.

KAZALO

Predgovor	5
Simboli i skraćenice	17
Uvod	21
Pregled dijalekata	38
Naglasak u dijalektima	47
Štokavski naglasak	55
Čakavski naglasak	58
Kajkavski naglasak	60
Dijalekatski kontinuum	63
Rekonstrukcija praslavenskog naglasnog sustava	67
Rekonstrukcija praslavenskih prozodema	71
Naglasni sustavi slavenskih jezika	80
Bosanskohercegovački, crnogorski i srpski štokavski	80
Slovenski	81
Bugarski	85
Makedonski	86
Češki	87
Slovački	87
Gornjolужиčki	88
Poljski	89
Slovinski	90
Ruski, ukrajinski i bjeloruski	90
Praslavenski naglasni sustav	92
Naglasne paradigme	93
Teorija valentnosti	98

Pomicanje naglaska u naglasnoj paradigmi <i>b</i>	103
Naglasni sustavi baltijskih jezika	135
Litavski	135
Latvijski	139
Staropruski	140
Baltoslavenski naglasak	142
Naglasak u ostalim indoeuropskim jezicima	149
Indoiranski	149
Grčki	155
Germanski	159
Anatolijski	161
Rekonstrukcija indoeuropskog naglaska	164
Baltoslavenski naglasak u indoeuropskom kontekstu	165
Naglasna paradigma <i>d</i> u slavenskom	171
Baltoslavenske metatonije	175
Ekskurs: Hirtovski sufiksi	184
Problem mobilnosti u indoeuropskom	195
Naglasak i prijevoj u indoeuropskom	203
Praindoeuropski kao tonski jezik	207
Razvoj prozodemâ od praslavenskoga do suvremenih slavenskih jezika	216
Odras staroga akuta	216
Odras kratkoga i dugoga cirkumfleksa	230
Neocirkumfleks	272
Odras kratkog i dugog neoakuta	363
Odras kratkog neoakuta u kajkavskom i slovenskom	377
Sporadično duženje kratkog neoakuta u jednosložicama u zapadnojužnoslavenskom	400
Odras neoakuta u zapadnoslavenskom	407
Razvoj kvantitete u slavenskim jezicima	413
Prednaglasne dužine	416

Prednaglasna dužina ispred kratkog i pokraćenog naglašenog zadnjeg sloga	419
Prednaglasna dužina ispred kratkog naglašenog unutrašnjeg sloga	440
Kraćenje prednaglasne dužine u propenultimi višesložnih oksitona	463
Prednaglasna dužina ispred unutarnjeg starog akuta	463
Prednaglasna dužina ispred dugog neoakuta	498
Prednaglasna dužina ispred neocirkumfleksa	501
Zanaglasne dužine.	502
Odras zanaglasnih cirkumfektiranih dužina u neposljednem slogu	503
Odras zanaglasnih akutiranih dužina u neposljednem slogu	516
Dužina u zadnjem (otvorenom) slogu	526
Stezanje samoglasnikâ	551
Predsonantsko duženje	554
Duženje ispred zvučnih suglasnika na Braču, Hvaru i Visu.	584
Kompenzatorno duljenje kod sufiksâ *-bje i *-bstvo	588
Kasnija čakavska duljenja	594
Duženja – sažetak	620
Najstarije fonetske naglasne izoglose u zapadnom južnoslavenskom	621
Štokavsko duljenje tipa <i>kāmēn</i>	639
Gubitak neoakuta	641
»Unakrsna metatonija« u kajkavskom	669
Retrakcije naglaska	671
Kanovačko duljenje	734
Kraćenje samoglasnikâ	744
Kasnije kraćenje prednaglasnih dužina	747
Kasnije kraćenje zanaglasnih dužina	750
Arhaičnost naglasnih sustava	763
Apendiks: naglasne paradigme u praslavenskom i novoštokavskom . . .	765
Citirana literatura	775

INDEKSI

INDEKSI JEZIKÂ	817
1. SUVREMENI SLAVENSKI JEZICI/DIJALEKTI	817
1.1. štokavski	817
1.2. čakavski	872
1.3. kajkavski	904
1.4. slovenski	930
1.5. bugarski	944
1.6. češki	945
1.7. slovački	953
1.8. gornjolужиčki	959
1.9. polapski	960
1.10. poljski	960
1.11. kašupski	962
1.12. slovinski	962
1.13. staroruski	963
1.14. ruski	964
1.15. ukrajinski	965
1.16. bjeloruski	966
2. STARI SLAVENSKI JEZICI	966
2.1. staroslavenski	966
2.2. starosrpski	967
2.3. srednjobugarski	967
2.4. srednjobugarski (starotrnnavski)	967
2.5. staropoljski	967
2.6. staročeški	968
3. BALTIJSKI JEZICI	968
3.1. staropruski	968
3.2. starolitavski	969
3.3. litavski	969
3.4. latvijski	971
4. STARI INDOEUROPSKI JEZICI	972
4.1. staroindijski	972
4.2. avestički	975

4.3. starogrčki	975
4.4. latinski	977
4.5. umbrijski	977
4.6. oskički	977
4.7. gotski	977
4.8. staronordijski	978
4.9. starovisokonjemački	978
4.10. staroengleski	978
4.11. staroirski	978
4.12. hetitski	978
4.13. toharski B	979
5. SUVREMENI INDOEUROPSKI JEZICI	979
5.1. afganski/pašto	979
5.2. jidga	979
5.3. šina	979
5.4. dameli	980
5.5. talijanski	980
5.6. njemački	980
5.7. švedski	980
5.8. engleski	980
5.9. velški	980
6. PRAJEZICI	980
6.1. praslavenski	980
6.2. (realni) praslavenski	1003
6.3. prabaltoslavenski	1003
6.4. praromanski	1003
6.5. pragermanski	1004
6.6. praindoeuropski	1004
6.7. prasemitski	1006
7. SUVREMENI NEINDOEUROPSKI JEZICI	1006
7.1. mađarski	1006
7.2. karelijski	1006
7.3. kineski/mandarinski	1006
7.4. mwiiini	1006

INDEKS POJMOVA	1007
INDEKS GLASOVNIH ZAKONA I FONOLOŠKIH PRAVILA ...	1011
INDEKSI IMENÂ	1013
Indeks zemljopisnih imena	1013
Indeks osobnih imena	1027
Popis karata	1037
Bilješka o autoru	1039

MATICA HRVATSKA
BIBLIOTEKA THEORIA / ΘΕΩΡΙΑ
NOVI NIZ

Mate Kapović
Povijest hrvatske akcentuacije
Fonetika

Za nakladnika *Stjepan Damjanović*
Likovno oblikovanje biblioteke *Luka Gusić*
Priprema *Tehnička priprema MH / Pavao Damjanović*
Tiskanje dovršeno u studenom 2015.
u tiskari *Denona d.o.o., Zagreb*

ISBN 978-953-150-971-8